ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

MARII CRONICARI AI MOLDOVEI

Grigore Ureche • Miron Costin
Nicolae Costin • Ion Neculce

Ediție, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare
de
GABRIEL ȘTREMPEL

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Editura Academiei Române univers enciclopedic

București, 2003

76421

T 824153

Coperta: PODAIV
Redactori: Elisabeta SIMION,
Daciana VLĂDOIU
Tehnoredactor: Mariana MÂRZEA

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări.

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii Univers Enciclopedic,
Fundației Naționale pentru Știință și Artă,
Editurii Academiei Române.

ISBN: 973-27-1016-0
973-27-1049-7

ISBN: 973-637-042-9

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

STUDIU INTRODUCTIV

În cartea de față sunt adunate scrierile fundamentale istorice în limba română ale celor mai reprezentative figuri de cronicari moldoveni: Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Ion Neculce. Nu este o apariție singulară, căci cu mai bine de 150 de ani în urmă Mihail Kogălniceanu publicase, pentru prima dată, toate scrierile istorice cu privire la Moldova, câte fuseseră descoperite până atunci, evident cele în limba română, în acel monumental corpus în trei volume de *Letopisețe*, cum atât de sugestiv l-a intitulat[1]. A fost cea dintâi imprimare la noi a literaturii istorice, cea dintâi sistematizare a textelor, cea dintâi încercare de privire critică asupra izvoarelor noastre narative. S-au găsit unii să-i caute umbre și pete în ceea ce făcuse și, într-adevăr, n-a fost greu, căci sunt destule scăderi în aprecierile, sistematizările și lecturile sale, dar toți s-au folosit de opera sa și de la volumele *Letopisețelor* au pornit în rectificările ulterioare. Au ignorat în mod neloial de câte greutăți și îndoieli s-a lovit

[1] Mihail Kogălniceanu, *Letopisețele Țării Moldovei*, vol. I–III, Tipografia Foaiei sătești, Iași, 1854–1852. Imprimate cu caractere chirilice. În 1872, M. Kogălniceanu a reeditat lucrarea cu caractere latine sub titlul: *Cronicile Romaniei sau Letopisetele Moldovei și Valahiei*, vol. I–III, București.

marele istoric și făuritor, alături de Cuza, al României Unite. Fără manuscrise adunate în biblioteci, fără studii specifice, fără îndrumări de vreun fel a făcut singur o operă de neuitat.

De atunci și până astăzi operele istorice ale cronicarilor noștri, mari și modești, autentici sau îndoielnici, au fost publicate, comentate, comparate de nenumărate ori. Dar niciodată n-au mai fost adunate într-un singur volum scrierile celor mai reprezentativi. O facem noi, la îndemnul Academiei, instituție care a patronat de-a lungul existenței sale atâtea lucrări menite să slujească înțelegerii valorii creațiilor naționale.

Istoriografia românească nu începe, bineînțeles, în plin veac al XVII-lea și nu în limba română. Sute de ani cultura noastră de toate nuanțele a îmbrăcat o haină de împrumut. În limba slavonă ne-am spus rugăciunile, în limba slavonă ne-au fost transmise legile, limba slavonă ne-a luminat cu foarte puținele scrieri laice, în limba slavonă s-au redactat tranzacțiile dintre oameni și s-au transmis poruncile stăpânirii și tot într-această limbă au fost consemnate întâmplările vremilor și ale curților voievodale mai bine de două veacuri, sau chiar trei veacuri, dacă admitem pierderea unor texte din vremea Mușatinilor, sau chiar anterioare lor; căci nu este posibil să nu fi existat însemnări istorice ale celor care au fondat Țara Moldovei, cum era obiceiul la curțile voievodale de peste tot. Că ele nu s-au păstrat nu este de mirare, dacă ne gândim la câte amaruri și nevoi au trecut peste locuitorii acestor pământuri. Vorba lui Neculce: „de mirare că mai este om trăitor în tine, Moldovă!"

Și totuși, în ansamblul românismului nu cronica lui Grigore Ureche a fost cea dintâi redactată în românește. Suntem obligați să ne adresăm pentru explicarea acestei aserțiuni istoriografiei din Țara Românească, atât de săracă dacă o comparăm cu creațiile istorice moldovenești, care, iată, ne-a dat totuși cea dintâi cronică în limba română. Este vorba de cronica domniei lui Mihai Viteazul, scrisă de logofătul său, energicul Teodosie

Rudeanu[2]. S-a pierdut versiunea oficială – căci a fost o cronică oficială –, cum s-au pierdut atâtea documente de valoare în decursul dramaticei noastre existențe –, dar ea a fost tradusă în limba polonă la curtea din Târgoviște de un foarte apropiat al voievodului Mihai, Andrei Taranowski[3], în vara lui 1597 și din limba polonă în cea latină de către silezianul Baltasar Walther. Acest Baltasar Walther, entuziasmat – ca multă lume din Apusul Europei de victoriile lui Mihai Viteazul, socotit în epocă un erou al creștinătății – venit la curtea din Târgoviște, apoi călător pentru documentare la Constantinopol, a completat cronica lui Rudeanu, cunoscută prin traducerea leșească a lui Taranowski și a publicat o carte în 1597 la Görlitz, în Silezia, despre vitejiile lui Mihai Viteazul[4]. Noi știm astăzi că nici una din figurile istorice ale vremurilor vechi n-a fost atât de „mediatizată" – ca să folosesc o expresie ce nu-mi face plăcere – ca aceea a lui Mihai Viteazul. Sigur că la aceasta au contribuit legăturile lui de la Praga și Viena cu împăratul Rudolf al II-lea, dar și faptele sale de arme.

---

[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi. I. De la origini până la epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1940, p. 85–89.

[3] *Ibidem*, p. 85–86.

[4] *Brevis et vera descriptio rerum ab illustrissimo amplissimo et fortis militiae contra patriae suae reiq. publ. Christianae hostes duce ac. Dn. Dn. Ion Michaele Moldaviae Transalpine sive Walachiae Palatino gestarum in eiusdem aula Tervisana fideliter collecta opera et studio Baldassaris Waltheri*, jun. S. 1599, Gorlicii, Typis Johannis Rhambae. Reprodusă în 1603, la Frankfurt, de Nicolaus Reusner în *Rerum memorabilium*, a fost publicată la noi în text latinesc și traducere românească de Al. Papiu-Ilarian în *Tesaur de monumente istorice pentru România*, I (1862), p. 1–76. Vezi și republicarea lui Dan Simonescu în *Studii și materiale de istorie medie*, III (1959), p. 58–96, sub titlul *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane.*

Alte cronici în greceşte au lăudat vitejia lui[5], dar nu aceasta ne interesează aici. Vom spune doar că *Letopiseţul* domniei lui Mihai, redactat de Teodosie Rudeanu a fost absorbit de *Letopiseţul Cantacuzinesc*[6], atribuit altădată lui Stoica Ludescu, „bătrâna slugă a Cantacuzinilor".

Să ne întoarcem, însă, la începuturile istoriografiei româneşti, care, aşa modestă cum a fost, ne-a dat scheletul pe care s-a putut clădi mai aproape de vremea noastră istoria medievală a Moldovei.

Cercetările istorice din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi din primele două de după 1900 au fost onorate de câteva personalităţi de mare valoare pe care vremea nu le va putea şterge niciodată din pomelnicul unic al neamului. Să-i amintim pe B.P. Hasdeu, pe Gr. Tocilescu, pe N. Iorga şi pe Ioan Bogdan. Ultimul, născut în Şcheii Braşovului, avea să pună bazele studiilor de slavistică la noi şi, mai ales, avea să colinde arhivele şi bibliotecile ruseşti, poloneze şi vieneze, în căutarea de urme care să ridice vălul de pe documentele începuturilor istoriografiei româneşti. Cronicile slavone privitoare la Moldova descoperite, cercetate şi publicate de el, rămân piatră unghiulară pentru studiile istorice privitoare la primele secole ale Ţării Moldovei[7]. Şi observaţiile sale şi

[5] Este vorba de cronicile în versuri ale lui Stavrinos şi Palamed. Excelent studiu la: George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 120–121.

[6] Cf. *Istoria Ţării Româneşti 1290–1690. Letopiseţul Cantacuzinesc.* Ediţie critică de Constantin Grecescu şi Dan Simonescu, Editura Academiei, Bucureşti, 1960.

[7] Activitatea lui Ioan Bogdan a fost prezentată şi studiile sale au fost publicate cu mare autoritate ştiinţifică de P.P. Panaitescu în *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicate de Ion Bogdan.* Ediţie revăzută şi completată, Editura Academiei, Bucureşti, 1959. Încă şi mai util este volumul Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, cu o prefaţă de Emil Petrovici. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Editura Academiei, Bucureşti, 1968, 700 p.

concluziile trase au rămas valabile, în cea mai mare parte, până în ziua de astăzi. Puţinele rectificări ale celuilalt mare slavist din vremea noastră – este vorba de regretatul P.P. Panaitescu – n-au avut decât darul să completeze cu ştiri şi observaţii de amănunt un tablou savant zugrăvit, pe care graba cu care a fost lucrat nu i-a îngăduit să corecteze detaliile.

Ioan Bogdan constată prezenţa mai multor cronici slavo-române în secolul al XV-lea, pe care le va numi simplu: *Letopiseţul de la Bistriţa, Letopiseţul de la Putna, Cronica moldo-polonă, Cronica moldo-rusă, Cronica moldo-germană.* Pentru toate acestea el socotea două texte separate, care au stat la baza celorlalte trei: *Letopiseţul de la Bistriţa* şi *Letopiseţul de la Putna*. Erau observaţii făcute în procesul grăbit de cercetare a textelor, care adesea se găseau în biblioteci şi arhive străine. În vremea noastră P.P. Panaitescu, cercetător cu un deosebit simţ analitic, a ajuns la concluzia, pe deplin îndreptăţită, că toate cronicile secolului al XV-lea au avut un prototip comun[8]. Asertiunea sa, bazată pe comparaţii de texte publicate, pe care Ioan Bogdan n-a avut timp să le efectueze – să nu uităm că el a murit înainte de a fi împlinit 55 de ani – a fost acceptată astăzi de majoritatea istoricilor noştri.

Ioan Bogdan credea că *Letopiseţul de la Bistriţa* a fost redactat în mai multe etape, începând cu domnia lui Alexandru cel Bun. Dar puţinătatea ştirilor din prima jumătate a secolului al XV-lea – ce ocupă doar trei pagini – cu destule erori cronologice (Alexandru cel Bun, spre pildă, domneşte până la 1434), ca şi extensia pe care o capătă domnia lui Ştefan cel Mare, 16 pagini, pledează pentru o redactare a *Letopiseţului* în vremea domniei marelui voievod.

[8] Cf. *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicate de Ion Bogdan,* Ediţie... de P.P. Panaitescu, p. XI.

Letopisețul zis *de la Bistrița* are de fapt titlul: *Acesta e letopisețul de când cu voia lui Dumnezeu s-a început Țara Moldovenească* și a fost descoperit de Ioan Bogdan (la sesizările prof. Alexandru Pop de la gimnaziul din Tulcea) în Biblioteca Clubului Bulgar din orașul de pe Dunăre.[9]

Din totalul de 246 de file numai ultimele 19 pagini (filele 237^{v}–246^{v}) cuprind textul *Letopisețului*. Restul este ocupat de literatura monahală, de cronica lui Constantin Manasses ș.a. Intrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, manuscrisul este inventariat la fondul slav sub numărul 649.

P.P. Panaitescu a demonstrat, cu argumente de netăgăduit, că acest *Letopiseț anonim al Moldovei*, prototip al tuturor celorlalte cinci cronici moldovenești din secolul al XV-lea, este impropriu numit *Letopisețul de la Bistrița*, pentru că n-a fost redactat între zidurile mănăstirii ctitorite de Alexandru cel Bun, ci la Curtea lui Ștefan cel Mare. A fost cronica oficială a curții sale de la Suceava, cu relatări mai ample decât consemnările seci de anale, ale domniilor voievozilor predecesori.[10]

La mănăstirea Bistrița a fost ținut un *Pomelnic*[11], scris pe pergament și început, după toate aparențele, în vremea ctitorului mănăstirii. Acest *Pomelnic* a fost continuat cu personalitățile Moldovei până la Petru Rareș. Or, unele nume și date din *Pomelnic* nu coincid cu cele din *Letopiseț*. Sunt figuri

[9] Cf. Ioan Bogdan, *Scrieri alese...*, Ediție de G. Mihăilă, p. 367.

[10] Cf. *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicate de Ion Bogdan...*, p. 1–5. Vezi și Damian P. Bogdan, *Letopisețul de la Bistrița, la plus vieille des chroniques roumaines. Sa langue,* Editura Academiei. Extras din *Revue des Études sud-est européennes,* Tome VI (1968), nr. 3.

[11] Publicat de Damian P. Bogdan sub titlul *Pomelnicul Mănăstirei Bistrița*, Fundația „Regele Carol I", București, 1941, 164 p. Manuscrisul, păstrat la fondul slav din Biblioteca Academiei Române sub cota 78, a fost descris de P.P. Panaitescu în *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R*, vol. I, Editura Academiei, București, 1959, p. 101–102.

din familia lui Alexandru cel Bun, prezente în *Pomelnic*, care lipsesc din *Letopiseț* și invers.[12]

Manuscrisul Academiei, singurul care ne-a transmis textul *Letopisețului anonim* (zis de la Bistrița) este o copie din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (Ioan Bogdan afirmă că ar putea fi scris chiar la începutul secolului al XVII), căreia îi lipsește sfârșitul.[13]

Șirul copiilor manuscrise după *Letopisețul anonim*, chiar dacă au unele mici deosebiri textuale, începe cu așa-numitul *Letopiseț de la Putna nr. 1*[14]. Descoperit de ilustrul savant Ioan Bogdan la Kiev și păstrat la Biblioteca Academiei Teologice, acesta cuprinde istoria Moldovei de la întemeiere până la anul 1526 și este intitulat: *Povestire pe scurt despre domnii Moldovei*. Dependența textului de acela al *Letopisețului anonim* este demonstrată de identitatea frazelor și a expresiilor. Totuși, avem de-a face cu „o versiune deosebită și prelucrată" a *Letopisețului anonim*, cu oarecari prescurtări ale textului. Copia existentă a fost realizată la mănăstirea Slatina[15], ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu, după cum menționează însemnarea de la sfârșitul cronicii: „Această scriere a scris-o Isaia de la Slatina", pe la anul 1561, când, spune însemnarea, Moldova a primit vizita patriarhului ecumenic, chir Ioasaf.

Originalul acestei copii, cu detalii privitoare la mănăstirea Putna (începerea zidirii, la 1466, sfințirea, la 1470, incendiul

[12] Biblioteca Academiei Române, manuscrise slave nr. 649. Descris pe larg de P.P. Panaitescu în *Catalogul manuscriselor slave*, tomul II, sub tipar la Editura Academiei Române.

[13] Vezi comentariul lui P.P. Panaitescu în *Cronicile slavo-române...*, p. 2.

[14] *Cronicile slavo-române...*, p. 41–52. Vezi și Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, în *Scrieri alese*, p. 271–295.

[15] *Scrieri alese*, p. 289–302; *Cronicile slavo-române*, p. 41–42. Vezi și N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, p. 33.

din 1484, schimbări de egumeni), demonstrează limpede că a fost realizat în scriptoriile mănăstirii putnene.

Al doilea *Letopiseț de la Putna*, cunoscut de istorici sub denumirea de *Putna II*, are același titlu ca și precedentul: *Povestire pe scurt despre domnii Moldovei* și a fost descoperit de Ioan Bogdan în Biblioteca Imperială din Petersburg[16]. Este o copie după originalul de la Putna, realizată la finele secolului al XVI-lea în Moldova, ce face parte dintr-un miscelaneu de texte religioase, un cronograf și letopisețele lui Macarie și Azarie. Derivă și el din *Letopisețul anonim*, dar este mai cuprinzător ca date istorice decât *Putna I*. Este povestită lupta de la Codrii Cozminului, după ce mai înainte se vorbește de ridicarea lui Ștefan la domnie, ungerea lui la Direptate de către Teoctist ș.a. Textul, ca și la *Putna I*, se oprește la 1518, în vremea lui Ștefăniță vodă.

Letopisețul anonim a stat la baza celor trei cronici scrise în Moldova pentru străinătate: *Cronica moldo-germană, Cronica moldo-rusă* și *Cronica moldo-polonă*.

Cea dintâi, *Cronica moldo-germană*, care se ocupă de istoria Moldovei din perioada 1457–1499, adică domnia lui Ștefan cel Mare, a fost scrisă în Moldova de un oștean german (nenumit) de la curtea marelui voievod[17]. Nicolae Iorga credea că *Letopisețul* a fost scris de un sas de la Baia, care a folosit o cronică

[16] Vezi P.P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române...*, p. 53–66. Vezi și G. Mihăilă, *Introducere* la Ioan Bogdan, *Scrieri alese...*, p. 52–54 și 418–423. De același, *Istoriografia română veche (secolul al XV-lea – începutul secolului al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și slavă*, în *Romanoslavica*, XV (1967), București, p. 159–160, 176–178.

[17] Cf. N. Cartojan, *Istoria...* I, p. 30–33 și 41, capitolul *Bibliografie. Cronica din München*. Vezi și P.P. Panaitescu, *Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române*, p. 24–37.

slavonească mănăstirească până la 1475, după care dată a adăugat informații personale.[18]

A fost găsită la München, în Biblioteca de Stat, în anul 1911 de către un istoric polonez, Olgierd Górka, cel care a publicat textul la Cracovia, în anul 1931. Titlul este dat în latinește: *Cronica breviter scripta Stephani dei Gratia voivoda terrarum Moldannensium necnon Valachyensium* (*Cronica prescurtată a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu voievod al pământurilor Moldovei și Valahiei*). Cronica a ajuns, probabil, în Germania la Nürnberg atunci când au fost trimiși slujbași de la curtea voievodului în căutarea unui medic pentru tratarea ranii de la picior, căpătată la asediul cetății Chilia (1465). Medic al orașului era Hartman Schedel, în același timp geograf și istoric, și el a pus să i se facă o copie pentru *Cosmografia* sa. Această copie a fost descoperită de Górka și *Cronica moldo-germană* este cunoscută și sub denumirea de *Cronica lui Hartman Schedel*[19]. Textul acesta

[18] Vezi *Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare, descoperită de Olgierd Górka*, în *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, IX (1930), p. 187–195; I.C. Chițimia, *Cronica lui Ștefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel)*, în biblioteca *Texte de literatură veche românească*, nr. 3, București, 1942, 72 p. + XXIII planșe; N. Iorga, *Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare, descoperită de d. O. Górka*, în *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, VIII (1929), p. 187–195; R. Husz, *Die deutsche Chronik eines Bistritzers*, în *Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, LVI (1933), p. 122–164.

[19] Cronica a fost publicată în anul 1913 la Cracovia sub titlul *Kronika czasów Stefana Wielkiego Moldawskiego (1457–1499) z trzema podobiznami w tekscie*. Textul a fost tradus în limba română de Emil Biedrzycki și publicat în *Revista Istorică Română*, IV (1934), p. 215–279 și V–VI (1935–1936), p. 1–185. Publicarea s-a făcut sub titlul Ol. Górka, *Cronica epocei lui Ștefan cel Mare, (1457–1499)*, și în *Biblioteca Revistei Istorice Române*, I, București, 1937, 160 p. Regretatul prof. Ion Constantin Chițimia a publicat, la rândul său, un studiu asupra textului, intitulat *Cronica lui Ștefan cel Mare*, în *Cercetări literare*, III (1939), p. 219–239.

informativ trebuia să confirme notabilităților de la Nürnberg că Ștefan, domn al Moldovei, nu era un om obișnuit și că trebuia să se dea credibilitate informațiilor din manuscris. Ca dovadă a fost trimis un medic, care, împreună cu alți doi (dacă este să facem istorie literară), a încercat să vindece rana prin arderea cangrenei.

Trimișii domnului Moldovei au ajuns la Nürnberg în anul 1502, an în care a avut loc și copierea cronicii, după cum grăiește însemnarea în limba germană, de pe prima pagină, care arată că textul a fost scris la 28 aprilie 1502.

Textul cronicii, având plecarea din *Letopisețul anonim al Moldovei,* a fost completat cu unele date care îmbogățesc *Letopisețul* și au fost furnizate de o persoană trăitoare la curte și cunoscătoare a faptelor. Din această cauză *Cronica moldo-germană* este superioară celorlalte sub raportul informațiilor istorice.

Cronica moldo-rusă[20] a fost scrisă în vremea lui Ștefăniță vodă și a fost trimisă în Rusia în timpul domniei lui Petru Rareș, aliat cu Moscova împotriva polonezilor. Textul este ușor redus față de *Letopisețul Țării Moldovei.* Cronica a fost atașată *Letopisețului rusesc: Voskrenskaja Letopis,* un manuscris de cronici rusești, cu care nu are nici o legătură. *Cronica moldo-rusă* cuprinde elementele de succesiune a domnilor Moldovei, după *Letopisețul de la Putna* și a fost tradusă în rusește la finele secolului al XVI-lea. Ea se oprește ca text la începutul domniei lui Bogdan cel Orb. Dimensiunile modeste de numai 8 pagini, ca și ale celorlalte cronici ale secolului al XV-lea, o apropie și mai mult de prototipul comun: *Letopisețul anonim.*

[20] Cf. P.P. Panaitescu, *Cronica moldo-rusă,* în *Cronicile slavo-române...*, p. 152–161; Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, p. 316–320.

Ultima dintre cronicile destinate străinătății, *Cronica moldo-polonă*[21], scrisă în anii 1564–1565 în limba polonă, cuprinde *istoria Moldovei* dintre anii 1352 – când socoate cronicarul că a avut loc descălecatul – și 1564, anul răfuielii lui Vodă Lăpușneanu cu boierii. Autorul cronicii, un polonez trăitor la curtea voievodului, care a avut la îndemână un text al *Letopisețului anonim al Moldovei,* folosește era bizantină în stabilirea anilor de domnie ai voievozilor până la 1552. Autorul polon, necunoscut, a redactat singur datele pentru anii 1552–1564, nemaiutilizând sursele interne.

Textul original al *Cronicii moldo-polone* de la mijlocul secolului al XVI-lea s-a pierdut, iar edițiile lui Ioan Bogdan și P.P. Panaitescu au fost făcute după copii leșești din secolele al XVI-lea (sfârșit) și al XVIII-lea. Dimensiunile *Cronicii moldo-polone* nu le depășesc pe cele ale cronicilor precedente, limitate la 8–10 pagini. Titlul, în traducerea lui P.P. Panaitescu, este acesta: *Descrierea cronicii despre Țara Moldovei și despre domnii ei, cum au venit mai întâi românii în Țara Moldovei și cine a fost primul lor domn sau voievod, de la anul întâi de la facerea lumii <6860>, de la nașterea lui Dumnezeu 1352. În anul 1566, 28 ale lunii octombrie, în Iași.* La sfârșitul cronicii, pe o pagină sunt enumerate ținuturile Moldovei, ca și dregătorii voievodului, mari și mici[22].

Înainte de trecerea în revistă a letopisețelor atribuite lui Macarie, Eftimie și Azarie din secolul al XVI-lea, care sunt creații dezlegate de *Letopisețul anonim,* mai trebuie să pomenim

[21] Introducere, text în limba polonă și traducere de P.P. Panaitescu în *Cronicile slavo-române,* p. 164–187; Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, p. 302–315. Vezi și Gh. Mihăilă, *Istoriografia română veche...*, p. 170–171.

[22] Vezi Ioan Bogdan, *Letopisețul de la Bistrița și Cronica moldo-polonă,* în *Scrieri alese* (studiul *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*), p. 387–388.

o așa-numită *Cronică sârbo-moldovenească*[23] de trei pagini, cu date privitoare la anii 1359–1512, așezate la finele manuscrisului slav 636 de la Academia Română (miscelaneu de *Pravilă*, listă de patriarhi și un *Cronograf* prescurtat al împăraților bizantini). Pe lângă știri cu privire la luptele bulgarilor, românilor și sârbilor cu turcii, succintul manuscris mai cuprinde în final patru date din istoria bisericii moldovenești: păstoria mitropolitului Iosif de la Neamț (din 1453), a lui Teoctist și moartea lui (din vremea lui Ștefan cel Mare) și a lui Gheorghe (mort la 1511).

Cronicile lui Macarie[24] și ale ucenicilor săi au folosit anale interne din secolul al XVI-lea, pierdute astăzi, așa cum cronicile secolului precedent s-au slujit de consemnări de date similare, care au stat la baza letopisețelor pomenite în paginile precedente. Toate trei sunt de mici dimensiuni, cu câteva pagini doar mai bogate decât *Letopisețul anonim* sau celelalte derivate din el. De reținut însă faptul că mai ales în *Cronica lui Macarie* se observă o deosebită grijă pentru un stil ales, cultivat: este acela al cronicarului bizantin Constantin Manasses, autorul unei cronici universale în versuri din secolul al XII-lea.

Macarie, fost egumen al mănăstirii Neamțului și, de la 1531, episcop de Roman, a redactat o cronică ce acoperă timpul de la moartea lui Ștefan cel Mare și până la începutul domniei lui Petru Rareș (1551). Textul cronicii, care ocupă filele 238–277^{v} de manuscris, din editarea lui P.P. Panaitescu, a fost transmis de trei manuscrise, existente la Biblioteca Academiei Române sub formă de microfilme, toate păstrate azi

[23] Cf. *Cronicile slavo-române...*, p. 188–193; Gh. Mihăilă, *Istoriografia română veche...*, p. 179–180.

[24] Cf. P.P. Panaitescu, *Cronica lui Macarie*, în *Cronicile slavo-române*, p. 74–105; cf. și Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, în *Scrieri alese*, ed. Gh. Mihăilă, p. 320–335.

în bibliotecile rusești. *Cronica* are caracter oficial, căci a fost scrisă din dispoziția lui Petru Rareș. Din păcate, unele date istorice au fost sacrificate de stilul căutat al lui Manasses, din care multe figuri au fost copiate și atribuite personajelor din *Cronica lui Macarie*[25]. Nu lipsesc din *Cronică* nici știrile privitoare la Țara Românească, ca și cele privitoare la acțiunile turcești din vremea lui Soliman Magnificul.

Opera lui Macarie a fost continuată de Eftimie[26], egumen de la mănăstirea Căpriana din Basarabia. Polihron Sârcu, acest mare patriot moldovean, sortit să slujească cultura rusească, a stabilit pe autorul cronicii domniei lui Alexandru Lăpușneanu: acesta nu era Eftimie, episcopul de Rădăuți în anii 1552–1561 și apoi plecat în Transilvania pentru sprijinirea bisericii de acolo. Este și aceasta o cronică oficială, contemporană cu faptele, în care scăderile fiilor lui Petru Rareș sunt prezentate deosebit de urât, iar persoana lui Lăpușneanu este lăudată excesiv. Din punctul de vedere al știrilor furnizate, *Cronica lui Eftimie* este prețioasă, căci ne transmite o seamă de amănunte, printre care birul pus de Ilie Rareș asupra bisericilor și boierilor, împrejurările urcării pe tron a lui Alexandru Lăpușneanu ș.a.

Unicul manuscris al *Cronicii lui Eftimie* a fost descoperit de Ioan Bogdan și el face parte dintr-un miscelaneu de cronici moldovenești (*Putna I, Cronica lui Macarie*), copiat de Isaia de la Slatina, mănăstirea ridicată de Alexandru Lăpușneanu. Sub raportul dimensiunilor cronicii este de precizat că aceasta se întinde între f. 481^{v}–499, așadar în modestele dimensiuni ale cronicilor precedente. Peste tot Lăpușneanu este numit Alexandru cel Bun, cel viteaz și cel nou

[25] N. Cartojan, *Istoria literaturii române*, I, p. 38–39; George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, ..., p. 83–85.

[26] P.P. Panaitescu, *Cronica lui Eftimie*, în *Cronicile slavo-române...*, p. 106–125; Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, p. 335–346.

și niciodată Lăpușneanu. Se încheie cronica relatând ridicarea mănăstirii Slatina, dar nu pomenește nicăieri de scurtarea capetelor celor 47 de boieri.

Ultima cronică oficială a secolului al XVI-lea este aceea comandată de Petru Șchiopul și scrisă de Azarie[27], călugăr și ucenic al lui Macarie. Se păstrează într-un miscelaneu din fosta Bibliotecă Imperială din Petersburg, din care mai fac parte *Cronica de la Putna II* și *Cronica* lui Macarie, și cuprinde istoria Moldovei dintre anii 1551 și 1574, ultimul an este acela al urcării pe tron a lui Petru Șchiopul, când a fost scrisă și cronica. Cum textul se oprește la începutul domniei blândului voievod este firesc ca *Letopisețul* său să se ocupe de domniile predecesorilor: Despot Vodă și Ion Vodă cel Cumplit, care, ca unii ce au despuiat bisericile de bunuri, sunt priviți cu ostilitate. În schimb, Rareș este regretat și boierii care i-au cauzat moartea sunt judecați cu asprime.

Se pare că nu a folosit surse pentru redactarea cronicii, căci unii ani sunt dați greșit; cât privește stilul, acesta este tributar *Cronicii lui Macarie* și celei a lui Manasses.

Manuscrisul miscelaneu de la fosta Bibliotecă Imperială Rusă are 328 de file, iar textul lui Azarie ocupă filele 277^{v}–309^{v}. Restul cuprinde literatură religioasă.

Cam aceasta este literatura istorică slavo-română din Moldova, care a stat la baza cronicii lui Grigore Ureche, cea dintâi cronică românească din secolul al XVII-lea, aceea care descrie întâmplările moldovenilor de la descălecat și până la sfârșit de secol XVI.[28]

Cum pomeneam cu alt prilej, Țara Românească n-a avut o istoriografie slavă, asemănătoare cu cea din Moldova, sau dacă

[27] P.P. Panaitescu, *Cronica lui Azarie*, în *Cronicile slavo-române...*, p. 126–151; Ioan Bogdan, *Scrieri alese...*, p. 416–463.

[28] Vezi amplul studiu al lui Ioan Bogdan intitulat *Vechile cronice moldovenești până la Ureche*, în *Scrieri alese*, p. 270–372.

a avut una, aceasta nu ni s-a păstrat. Sunt totuși câteva texte care merită reținute pentru valoarea lor documentară.

Mai întâi inscripția slavonească de pe peretele ctitorilor mănăstirii Coșuna din județul Dolj, care din pricina extensiunii și a cuprinsului poate fi socotită cronică murală.[29] Conținutul ei este un fragment autobiografic al domnului Alexandru Mircea (1568–1577) scris în anul 1574, descoperit și publicat în anii 1940–1941. Este un unicat această inscripție murală în literatura noastră istorică. Sunt date interesante despre pătimirile domnului și ale fraților săi în închisorile otomane, despre ridicarea pe tronul Moldovei a lui Petru Șchiopul, care, exagerează inscripția, trimis de împărat (adică de sultan) să-l scoată din țară pe Ion vodă Armeanul, l-a învins pe acesta și i-a tăiat capul.

O altă prezență slavo-română în istoria Țării Românești poate fi socotită *Povestirea despre Dracula voevod*[30], scriere slavonească de la 1486 a unui copist rus, Eufrosin, păstrată în Biblioteca Națională (fostă Lenin) de la Moscova. Autorul propriu-zis, după investigațiile slaviștilor, pare a fi un ardelean, trăitor la Curtea lui Matei Corvin. Pe lângă datele ce îl incriminează pe Vlad Țepeș, cronica cuprinde și suficiente știri care o impun ca pe singura cronică slavă muntenească din secolul al XVI-lea.

[29] P.P. Panaitescu, *Cronica murală de la mănăstirea Bucovăț*, în *Cronicile slavo-române*, p. 194–196.

[30] Idem, *Viața lui Vlad Țepeș. Povestire despre Dracula voevod*, în *Cronicile slavo-române*, p. 197–214. Cf. și Constantin Karadja, *Incunabulele povestind despre cruzimile lui Vlad Țepeș*, în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, 1931, p. 196–206; Șerban Papacostea, *Cu privire la geneza și răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Țepeș*, în *Romanoslavica*, XIII (1966), p. 163–165. Vezi și I.S. Luria, *În legătură cu originea subiectului povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Țepeș)*, în *Romanoslavica*, XII(1966), p. 220–245.

Textul a fost cunoscut de soli ruși veniți din Ungaria, care au realizat o traducere rusească, răspândită în secolele XVI și XVII. Povestirile nemțești despre cruzimile lui Vlad Țepeș, din care unele apar și în *Cronică*, au fost scrise de un sas din Țara Bârsei, regiune des devastată de oștile lui Vlad Țepeș.

În vremea când moldovenii se osteneau încercând vad în istoriografia primelor decenii ale secolului al XVI-lea, în Țara Românească trăia un domn evlavios și iubitor tată, Neagoe Basarab (1512–1521). Nu s-a încumetat să scrie el o istorie a Țării Românești și nici una a Craioveștilor, din neamul cărora se trăgea. Dar s-a gândit să scrie, sau să ceară să se redacteze un îndreptar de viață pentru unicul său fecior, Theodosie. Sunt cunoscutele *Învățături ale lui Io Neagoe vodă Basarab către fiul său Theodosie*[31], scrise în slavonește, traduse mai apoi în grecește și în românește.

Este o operă parenetică, de învățături, așa cum în epocă se scriau atâtea, dar care cuprinde și date interesante și utile pentru studiul vechilor instituții ale țării: biserică, armată, curte,

[31] O stăruitoare și meritorie aplecare asupra subiectului ne-au dat Dan Zamfirescu, Florica Moisil și Gh. Mihăilă, mai ales cel dintâi, care au publicat textul slavon (în facsimil) și traducerea românească, în mai multe ediții. Vezi *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, Editura Minerva, București, 1970. Ultima *ediție facsimilată, transcriere, traducere în limba română și studiu introductiv de prof. dr. G. Mihăilă*, membru corespondent al Academiei Române. Cu o prefață de Dan Zamfirescu. Editura Roza Vânturilor, București, 1996. Pentru editări anterioare și puncte de vedere cu privire la *Învățături*, vezi capitolul respectiv din N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, p. 42–47. Prof. Vasile Grecu a dat o versiune grecească și o traducere românească a *Învățăturilor* în anul 1942. Să se vadă și capitolul *O creație renascentistă în coordonate bizantine* din G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, p. 78–83.

instituții juridice. Acesta este motivul pentru care profesorul P.P. Panaitescu a inclus opera printre cronicile slavo-române.[32] Dacă a avut sau nu dreptate este o chestiune secundară, dar difuzarea textului, însoțit de un studiu amplu, a fost un lucru pozitiv.

Și pentru că ne găsim la istoriografia munteană, trebuie să reținem o operă istorică de mare importanță pentru prima jumătate a secolului al XVI-lea, scrisă în grecește. Este vorba de *Viața patriarhului Nifon*[33] concepută de Gavril Protul, cu multe elemente istorice despre domnii predecesori ai lui Neagoe: Radu cel Mare (1496–1508), cel care îl chemase pe Nifon în țară, pentru organizarea vieții bisericești, Mihnea cel Rău (1508–1510), Vlăduț (1510–1512), dar mai ales despre domnia lui Neagoe, cu detalii de mare valoare referitoare la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș și, bineînțeles, cu implicațiile fostului patriarh ecumenic Nifon al II-lea, în organizarea bisericească munteană.

Traducerea românească, făcută probabil de Udriște Năsturel[34] nu ni s-a păstrat. Avem doar còpii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care au fost utilizate la publicarea destul de târzie a operei.[35]

Întorcându-ne la izvoarele narative moldovenești vom observa că pentru secolele XVII și XVIII acestea sunt destul de numeroase, câteva în limba greacă și unele cronici în versuri.

Trebuie să spunem că după *Letopisețul* lui Miron Costin, care se oprește la anul 1661, mai mulți cronicari s-au încumetat să-i continue opera, în afara lui Ion Neculce, care a izbutit să creeze o capodoperă. Vom pomeni o seamă de scrieri anonime, începând cu *Letopisețul Țării Moldovei de la*

[32] Vezi *Cronicile slavo-române*, p. 215–316.

[33] Cf. G. Ivașcu, *Istoria literaturii române...*, p. 76–78.

[34] *Ibidem*, p. 146.

[35] Vezi bibliografia la I. Crăciun – Aurora Ilieș, *Repertoriul...*, p. 147.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Dabija vodă înainte, atribuit altădată lui Tudosie Dubău.[36] Relatează istoria Moldovei de la 1661 și până la moartea lui Constantin Cantemir, în 1693. De mici dimensiuni, textul nu s-a păstrat decât într-un singur manuscris, azi la Biblioteca Academiei Române, sub nr. 169 (ce cuprinde și opera lui Gr. Ureche) în care Pseudo-Tudosie Dubău nu ocupă decât 15 pagini.

Ceva mai largă circulație în epocă a avut o altă cronică anonimă: *Cronica Racovițeană – Buhușească*[37], atribuită pe vremuri lui Nicolae Muste, ce povestește faptele petrecute în Moldova de la 1661 și până la începutul celei de a doua domnii a lui Antioh Cantemir, în anul 1705. Titlul sub care este cunoscută cronica, de dimensiuni modeste, aproximativ 80 de pagini de manuscris, se datorește faptului că sunt evidențiate faptele domnului Mihai Racoviță și ale hatmanului Alexandru Buhuș.

O altă cronică, atribuită lui Nicolae Costin[38], relatează istoria Moldovei de la 1661 și până la 1709. În titlul unuia din puținele manuscrise ce s-au păstrat, de dimensiuni substanțiale, peste 200 de pagini, se precizează că textul se bazează pe izvoadele lui Vasile Damian, treti-logofăt și Tudosie Dubău. Mai multe pagini sunt consacrate luptei de la Pultava dintre regele Suediei Carol al XII-lea și țarul rus Petru cel Mare.

Tot în treacăt pomenim și de *Cronica anonimă a Moldovei, 1661–1729*, socotită multă vreme ca fiind a lui Alexandru Amiras.[39] Spre deosebire de celelalte cronici de la 1661 înainte, aceasta nu începe cu invariabilele propoziții: „După moartea lui Ștefăniță Vodă, ficiorul lui Vasile Vodă, în anul

[36] *Ibidem*, p. 100. Vezi C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*, în *Buletinul Comisiunei Istorice a României*, I (1914), p. 165–214 (și extras).

[37] *Ibidem*, p. 104–105, cu întreaga bibliografie.

[38] *Ibidem*, p. 105–107, cu întreaga bibliografie.

[39] *Ibidem*, p. 115–117.

7170 (=1662), au trimis boiarii la Poartă pre Chirița Drace, cu rugăminte de la boiari și de la țară, pre cine or vrea iei să le dea domnu de țară...", ci îl prezintă direct pe Dabija Vodă, chemat de turci la asediul Uivarului din Ungaria. Toate domniile sunt relatate precis, dar foarte pe scurt. Excepție fac doar domniile lui Gheorghe Duca, prezentat în culori întunecate, a lui Dimitrie Cantemir, foarte precis documentată, a lui Mihai Racoviță, zugrăvit cu toate cunoscutele lui scăderi: zgârcenie, spirit îngust de familie, lacom de bani, nerecunoscător, rău platnic. Cea de a treia domnie a lui Mihai Racoviță și acțiunea armată a cătanelor conduse de Frențe ocupă un mare fragment din cronică și domnul este privit cu obiectivitate, nu și cu simpatie.[40]

Neculce, care relatează și el acțiunea armată a cătanelor, prezintă lucrurile la dimensiunile reale: o incursiune nemțească de trei sute de ostași, anihilată de tătarii veniți în sprijinul domnului.[41]

Ultima parte a *Cronicii*, cam jumătate de text, este consacrată familiei Ghiculeștilor, din a căror însărcinare – a lui Grigorie al II-lea Ghica (1726–1733, 1735–1741, 1747–1748) a fost scrisă cronica. Este ultima cronică oficială a Moldovei din vechea noastră istoriografie, în care Ghiculeștii sunt prezentați în cele mai vii culori. Sub raportul documentării este de observat mulțimea datelor, ce nu figurează în alte cronici din epocă. S-a folosit în relatarea evenimentelor de două surse, cunoscute sub titlul de *Letopisețul Țării Moldove* atribuit lui

[40] Cea mai autorizată ediție, dublată de un substanțial studiu introductiv, ne-a lăsat-o regretatul Dan Simonescu: *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729 (Pseudo Amiras)*, studiu și ediție critică, Editura Academiei, București, 1975, 171 p. și bibliografie.

[41] Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.* Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 659–664.

Nicolae Muste și de *Izvodul Costăcheștilor*, cronică de familie de mare interes documentar.[42]

Lucrarea a fost scrisă în anii 1726–1729 și, din porunca domnului, Alexandru Amiras a elaborat și o traducere în limba greacă, al cărei manuscris se păstrează în Biblioteca Națională din Paris. În secolul al XIX-lea A. Ubicini a dat o copie în limba franceză după traducerea lui Nicolas Génier din Smirna la 1714.[43]

Cronica atribuită lui Alexandru Amiras, una din cele mai bine documentate din istoriografia noastră, a fost difuzată în nu mai puțin de 11 cópii, din care 8 în limba română.

Am reținut din pseudo Alexandru Amiras luptele dintre cătanele imperiale strecurate în iarna 1716/1717 până la Iași și tătarii chemați în ajutor de Mihail Racoviță. Relatare obiectivă, chiar dacă nu cu simpatie pentru domn. Întâmplarea a fost povestită și de Neculce în *Letopisețul* său, dar și de un grec, Nicolae Chiparissà[44] sub titlul tradus de Demostene Russo: *Povestirea celor întâmplate în Moldova în anul 1716, în a treia domnie a prea înălțatului, prea strălucitului și de Dumnezeu păzitului, domn și stăpânitor a toată Moldova chir Ioan Mihai Racoviță vodă.* Textul, de dimensiuni modeste, căci nu are decât 48 de pagini, s-a păstrat și într-o traducere românească

[42] Este publicat de M. Kogălniceanu în *Letopisețe...*, III, p. 5–36 și *Cronicile Romaniei*, III, p. 3–32. Vezi și C. Giurescu, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1913, 115 p. Pentru izvodul Costăcheștilor vezi C. A. Stoide, *Izvodul costăchesc*, în *Studii și articole de istorie*, vol. VI, Societatea de Științe istorice și filologice, București, 1964, p. 7–45.

[43] Vezi *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729 (Pseudo Amiras)...*, p. 33–34.

[44] Cf. I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 110; Demostene Russo, *Cronica Moldovei de N. Chiparissà (1716–1717)*, în *Revista Istorică Română*, III (1933), p. 133–151 și republicată în *Studii istorice greco-române*, II, p. 463–485.

efectuată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, aflată astăzi în fondul de manuscrise românești de la Academie sub nr. 157. Nicolae Chiparissà laudă „eroismul" domnului, din dispoziția căruia scrie cronica, precum și pe acela al postelnicului Constantin Ipsilanti, pe care Neculce îl numește „cu blană de iepure la spate", ceea ce se traduce prin om fricos.

Nu putem trece mai departe cu înregistrarea izvoarelor narative moldovenești fără să ne oprim o clipă asupra creației istorice lăsată de principele Dimitrie Cantemir. Acesta nu este un cronicar, ci un savant, a cărui operă cu privire la istoria Țărilor Române depășește cadrul modest al letopisețelor și izvoadelor întâlnite până la el.[45]

Le vom pomeni în treacăt, pentru a lăsa cititorului o privire de ansamblu asupra vechii istoriografii românești.

Cea dintâi operă, care privește raporturile dintre diferitele familii boierești și case domnitoare, un pamflet politic scris în anul 1705, poartă titlul de *Istoria ieroglifică*[46] și înfățișează alegoric, sub forma unor animale, luptele dintre Cantemirești și Brâncoveanu, amestecându-se adesea și personaje turcești. Boierii moldoveni vor purta nume de mamifere, muntenii nume de păsări de pradă, iar Imperiul otoman se va chema împărăția peștilor. La sfârșitul manuscrisului original, păstrat în Arhiva Centrală din Petersburg, apoi la Biblioteca Națională

[45] Din vasta bibliografie consacrată vieții și operei marelui învățat, amintim: P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, Editura Academiei, București, 1958. În zilele noastre academicianul Virgil Cândea este recunoscut drept cel mai autorizat exeget al lui D. Cantemir, sub îndrumarea lui fiind tipărită întreaga operă a istoricului, dublată de studii savante ce vor dăinui peste vreme.

[46] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*. Text stabilit și glosar de Stela Toma. Prefață de Virgil Cândea. Studiu introductiv, comentarii, note, bibliografie și indici de Nicolae Stoicescu. Editura Academiei, București, 1973, 446 p.

din Moscova, scris în limba română, este dată și cheia personajelor. Aceasta începe cu Strutocămila (Mihai Racoviță) ales domn, în Moldova, cu banii lui Constantin Brâncoveanu (Corbul), în 1703, lângă Adrianopol, înlăturându-i pe Cantemirești (Antioh și Dimitrie, acesta din urmă numit Inorogul).

Autorul a recurs la această formă literară, a pamfletului, ca să poată spune tot ce avea pe inimă, fără să lezeze pe nimeni și, mai ales, fără să dezlănțuie răzbunări.

La câțiva ani după stabilirea în Rusia, în anii 1714–1716, Dimitrie Cantemir a scris o carte în limba latină consacrată vieții tatălui său: *Vita Constantini Cantemyrii*[47]. Este o biografie panegiric, în care este aspru criticată Polonia și incursiunile ei în Moldova, este abil justificată uciderea Costineștilor și a celorlalți boieri, vechi vrăjmași ai lui Constantin Cantemir, și este lăudată figura imperială a lui Șerban Cantacuzino, socrul său. Cu siguranță că *Viața lui Constantin Cantemir* a fost scrisă în nădejdea că va putea redobândi tronul Moldovei într-o zi, el fiind feciorul unui energic voievod.

Ultima din scrierile sale pe care o pomenim, lucrare de istorie de mare interes pentru noi, a fost *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*[48]. Este și cea mai doctă din scrierile relative la istoria românilor. A fost concepută la sugestia și îndemnul Academiei berlineze. Redactată mai întâi în limba latină, la 1717, cartea a fost dezvoltată foarte pe larg în

[47] Dimitrie Cantemir, *Vita Constantini Cantemyrii, cognomenti senis, Moldaviae principis.* Cuvânt înainte de acad. Virgil Cândea. Studiu introductiv de Andrei Pippidi. Ediție critică, traducere și anexe de Dan Slușanschi și Ilieș Câmpeanu. Note și comentarii de Andrei Pippidi. Indici de Ilieș Câmpeanu. Editura Academiei Române, București, 1996, 330 p.

[48] Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor.* Ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma. Vol. I–II, Editura Minerva, București, 1999–2000, XLIII + 279 p. (vol. I), 326 p. (vol. II).

versiunea românească: față de 96 de file, cât are versiunea latină, redacția românească se ridică la 343 de file. Opera rămâne neterminată, Cantemir elaborând istoria poporului român doar până în secolul al XIII-lea, când, după părerea sa, au fost întemeiate Țările Române. Stăruie asupra romanității pure a poporului nostru, socotind ca și istoricii de frunte ai Școlii Ardelene de mai târziu că dacii au fost omorâți în totalitate în timpul războaielor. Foarte pe larg documentat, folosește cronicarii bizantini, pe cei polonezi și ruși, ale căror scrieri îi erau la îndemână în mediul rusesc unde și-a scris opera. Vede clar unitatea poporului român și subliniază continuitatea în Dacia după retragerea lui Aurelian. Se ocupă de românii din Peninsula Balcanică și, cel dintâi dintre istoricii noștri, de Asănești, socotind însă că proveneau din nordul Dunării.

Problemele ridicate: romanitatea, continuitatea vieții în Dacia, unitatea poporului român și atâtea alte idei interesante fac din *Hronic* cea mai prețioasă lucrare a sa în limba română.

Mai sunt câțiva cronicari trăitori în Moldova în secolul al XVIII-lea, care au lăsat urme în istoriografia noastră. Unul dintre ei a fost Axinte Uricariul.[49] Acest grămatic domnesc de documente, cum îl arată și numele, a trăit în preajma domnului Nicolae Mavrocordat și în jurul lui Nicolae Costin, a cărui arhivă a cercetat-o și organizat-o după moartea marelui logofăt. A copiat într-o grafie aleasă *Letopisețul* lui Miron Costin[50] și a scris nenumărate documente ornate cu gust, pe care paleografii le recunosc de la prima vedere. Cât privește meritul său de cronicar, acesta se vădește prin cele două letopisețe lăsate posterității: *De a doua domnie a lui Nicolae Alexandru Mavrocordat*

[49] Ioan Șt. Petre, profesor și istoric, mort pe front, s-a ocupat de Axinte Uricariul și a lăsat o monografie urmată de editarea *Cronicii domniei lui Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711–1716): Axinte Uricariul.* Studiu și text, Casa Școalelor, București, 1944, 202 p.

[50] Manuscrisul Academiei, nr. *2601.*

(1710–1716) și vasta *Istorie paralelă a Țării Românești și a Moldovei (1290–1724)*. Amândouă aceste cronici au fost cerute de domn, Nicolae Mavrocordat fiind cunoscut ca un om deosebit de cult și mare iubitor de lucrări istorice. Dacă adăugăm la aceste calități și un orgoliu nemăsurat, care îl va face, domn în Țara Românească fiind, din 1716, să-i comande marelui vistiernic Constantin Văcărescu o genealogie ce îl apropie de Alexandru cel Bun[51], ne dăm ușor seama că ținea să i se cunoască meritele încă în viață fiind.

Izvoarele domniei lui Nicolae Mavrocordat trebuie căutate în vasta sa arhivă, în memoriile și însemnările sale zilnice, dar și în observațiile lui Axinte, care a fost el însuși martor al întâmplărilor.

Cronica a fost scrisă în anii 1714–1716 și s-a păstrat atât în forma originală (la Biblioteca Universității din Iași), cât și în alte 12 cópii din secolul al XVIII-lea. Manuscrisul nr. 22 de la Iași, după care a fost publicat textul, este un miscelaneu de cronici, opera lui Axinte Uricariul urmând după *Letopisețul Pseudo Nicolae Costin* și după *Letopisețul primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1709–1711)*. Ocupă filele 268–375^{v}, ceea ce îl impune ca pe un letopiseț de dimensiuni modeste.[52] *Istoria paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, sau *Létopisețul Țărâi Românești și a Țărâi Moldovei. De viața prealuminaților domni ce au stăpânit întru acéste 2 țări și ce s-au lucrat în dzilele lor, și a părților streine care să megieșesc cu acéste țări, pre largu adunate den multe létopisețe, și cu bună îndreptare alcătuit, precum să véde*, este o mare compilație de cronici despre Țările

[51] Constantin Văcărescu, vel vistier, *Luminata viță a neamului prea luminatului Io Nicolae Alexandru voevod*, în Crăciun – Ilieș, *op. cit.*, p. 186–187.

[52] Publicat de M. Kogălniceanu în *Letopisețe...*, II, p. 131–192 și *Cronicile Romaniei*, II, p. 119–173. Ediția lui Ioan Șt. Petre, *supra*, nota 49.

Române de la întemeiere și până la 1716 pentru Moldova și până la 1724 pentru Țara Românească. Începută cu istoria Țării Românești, alternanța cu textele luate din cronicile moldovenești este respectată până la începutul secolului al XVIII-lea, când din cauza lungii domnii a lui Brâncoveanu a și deselor schimbări de domnie din Moldova aceasta a fost deranjată.[53]

Istoria paralelă ocupă două manuscrise masive de la Academie (numerele 2591 și 5367)[54], cu un total de 836 de file de format in 4^{0}. Aceste manuscrise sunt de fapt cópii după un original, rătăcit astăzi, și formează unicul text existent, căci cronica n-a cunoscut nici o difuzare în vremea Mavrocordaților, probabil din dorința acestora ca ei să fie singurii posesori ai unui asemenea corpus.

În ceea ce privește cuprinsul *Istoriei paralele*, acesta este constituit, pentru Moldova, din *Letopisețul de la facerea lumii* de Nicolae Costin și de unele completări din cronica lui Grigore Ureche, din *Letopisețul lui Miron Costin*, din *Pseudo Nicolae Costin* și din *Cronica domniei lui Mavrocordat* a lui Axinte. Autorul face uz, pentru epoca lui Alexandru cel Bun, de documente de valoare majoră pentru istoria Moldovei și a istoriei bisericești. Pentru Țara Românească autorul a folosit cele două cronici fundamentale: *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Istoria domnilor Țării Românești* a lui Radu Popescu. Se mai adaugă pagini din cronica lui Matei al Mirelor pentru anii 1602–1618 (singurele date istorice consemnate) și cunoscutele știri ale

[53] *Cronica paralelă* a fost editată pentru prima dată de Gabriel Strempel: Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv, vol. I–II, Editura Minerva, București, 1993–1994, XLVIII + 380 p. (vol. I), 371 p. (vol. II).

[54] I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 117–119; G. Strempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, p. 325–326, și vol. IV, p. 281.

cronicarului Iștoc. *Cronica paralelă* introduce, din loc în loc, un capitol intitulat: *Lucruri streine*, cu informații privitoare la țările din jur: Polonia, Ungaria și, normal, Poarta Otomană.

Cum spuneam, *Istoria paralelă* n-a cunoscut difuzare în epocă. Dar Constantin Mavrocordat, feciorul lui Nicolae, el însuși subtil cărturar și excelent voievod, a dispus elaborarea unei prescurtări a *Cronicii paralele*, care a fost realizată de Vasile Buhăescu, cămărașul (sau Buzilă, cum îl numește prietenul meu Ștefan Gorovei). Titlul acestui „abrégé" de *Istorie paralelă*, cam lung, grăiește: *Istoriile Țării Rumânești și Țării Moldovei. De viiața a preluminatilor domni carii au stăpânit întru acéste doao țări și ce s-au lucrat în zilile lor și a părților streine care să megieșesc cu aceste țări, pre scurt adunate den multe létopisețe, cu porunca a prea luminatului, prea înălțatului, binecredinciosului dentru slăvită viță domn Io Constantin Neculae v. voivod, bunul și prea înțeleptul stăpânitoriu a toată Țara Moldovei. Scosu-se-au de prea plecatul den slugile Măriei sale, Vasile cămărașul de izvoade, cu porunca înălțimei sale, pre forma aceasta pre cum se vede, leat 7241 <=1733>.*[55]

Compilația, care a avut, evident, model în *Istoria paralelă* a lui Axinte s-a păstrat în manuscrisul Academiei 3442, având 160 de file, fără să fie însă originalul Buhăescu. În anul 1734, un oarecare Lazăr Scriba din Trapezunt a tradus manuscrisul în grecește, păstrat tot în colecțiile Bibliotecii Academiei la fondul grecesc sub numărul 516.[56]

Din cronicile mărunte ale secolului al XVIII-lea și din numeroasele însemnări de cronică vom reține următoarele trei titluri: *Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741–1769)* scris

[55] I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 119–120.

[56] *Cronica lui Vasile Buhăescu cămărașul* a fost editată de Em. E. Kretzulescu, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, XIV (1913), p. 151–170; XV (1914), p. 219–225; XVI (1922), p. 162–186.

de Ioan Canta[57] (sau Cantacuzino, cum îl recunosc unii istorici); *Letopisețul Țării Moldovii de la domnia dintâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod* (1733–1774)[58], cronică anonimă atribuită altădată lui Enache Kogălniceanu, și *Cronica grecească a lui Petru Depasta* peloponesiotul, doctor în filosofie și medicină, cu mențiuni laudative la adresa lui Constantin Mavrocordat.[59] Toate sunt lucrări de istorie ce au în centru figura celui mai valoros domn fanariot, scrise, poate, chiar la sugestia sa, de vreme ce sunt cunoscute înclinațiile sale pentru istorie. Singură cronica copiată de Enache Kogălniceanu are oarecari rezerve față de măsurile luate

[57] I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 121–123. A fost editat de M. Kogălniceanu în *Letopisețe*, III, p. 175–188, și în *Cronicile Romaniei*, III, p. 181–193. O ediție critică au publicat Aurora Ilieș și Ioana Zmeu: Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovii de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1722–1774)*; Ioan Canta, *Letopisețul Țării Moldovii de la a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1741–1769)*. Ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu. Studiu introductiv de Aurora Ilieș, Editura Minerva, București, 1987. Opera lui Ioan Canta ocupă p. 155–177.

[58] Numai două manuscrise ne-au transmis Cronica Pseudo-Enache Kogălniceanu. Cf. I. Crăciun – A Ilieș, *Repertoriul...*, p. 123. A fost publicată de M. Kogălniceanu sub titlul *Letopisețul domnilor Moldovii de la domniea întâiu și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod, scris în Țarigrad de Enaki Kogălniceanu*, în *Letopisețe*, III, p. 189–286 și în *Cronicile Romaniei*, III, p. 195–274. Pentru ediția critică Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, vezi supra nota 57. A se vedea și studiul lui C. Giurescu, *Pseudo-cronicari I. Enache Kogălniceanu*, în *Buletinul Comisiunei istorice a României*, II (1916), p. 135–175 (și Extras).

[59] I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 127, titlul cronicii, în traducerea Aurorei Ilieș: *Constantin voievod sau scrieri de amintiri dacice (1711–1761)*. Vezi și Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, Tipografia „Cărților bisericești", București, 1890, p. 295–335.

BIBLIOTECA

de Constantin Mavrocordat, care au fost, cum se știe, bine gândite și folositoare țării.

Difuzarea acestor cronici a fost inegală. Din succinta cronică a lui Ioan Canta de numai 18 pagini s-au păstrat opt cópii manuscrise, incluse în diferite miscelanee. Una dintre ele, în limba rusă și descoperită la Irkutsk de prof. G.T. Bogaci, a fost tradusă în rusește de Vartolomeu Măzăreanu, fost arhimandrit la Putna (a lăsat și o scurtă istorie a mănăstirii Putna), odată cu întreaga mare istoriografie a Moldovei de la Miron Costin la Neculce. Pseudo-Enache Kogălniceanu a fost transmis numai în două variante, având în jur de 63 de file, unul conservat în fondurile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, al doilea în Biblioteca Academiei Române. Cât privește prezentarea retorică a lui Petru Depasta de 52 de file, aceasta se păstrează în manuscrisul grec 567 de la Academie, care a fost tradus în secolul al XVIII-lea și se află în această formă la Biblioteca Academiei Române, fondul latin, sub nr. 72.

Cum românul s-a născut poet, nu este de mirare că numeroase versuri s-au născut în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, având ca subiect întâmplări petrecute pe pământul Moldovei. Acestea poartă denumirea de *Cronici rimate* și, sub raport literar, mai mult decât sub raportul informației istorice, își au importanța lor. Le vom pomeni, așadar, ca pe o încheiere poetică a acestei modeste introduceri, în care n-am putut include tot ceea ce s-ar fi cuvenit cu privire la istoriografia din jurul și de după dispariția celor patru mari cronicari, a căror operă o veți parcurge în paginile ce urmează.

„Poezia istorică" a apărut încă de pe vremea lui Miron Costin. Acesta a compus versuri despre luptele dintre daci și romani și romanitatea noastră, pe care le-a publicat la sfârșitul *Psaltirii în versuri* (Uniev 1673).[60]

[60] Bianu – Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508–1830)*, tomul I, 1508–1716, Editura Academiei Române, București, 1903, p. 213–214.

Dosoftei mitropolitul, poet prin vocație, a compus o *Cronologie a domnilor Moldovei*, de la Dragoș până la Antonie vodă Ruset, închinată domnului Gh. Duca și publicată în două ediții: la începutul *Molitvenicului românesc*, de la Iași, din 1681 și la începutul *Parimiilor de peste an* din 1683.[61]

Cronicile rimate moldovenești, ușor inferioare celor din Țara Românească și sub raport numeric și sub cel poetic, pot continua cu *Cronica Hotinului*[62], cetate luată de muscali de la turci în 1769, fapt privit ca un succes al creștinătății, fără să bănuiască moldovenii, atunci, ce va să zică stăpânire rusească.

Tot în 1769 turcii și tătarii devastează Galații, înainte de a fi ocupat de ruși, ceea ce dă prilejul unui anonim să compună câteva pagini de versuri intitulate: *Istorie di patima Gălaților, leat 1769, noemvrie 29.*[63] Cele 252 de versuri ale *Cronicii* sunt păstrate în manuscrisele Academiei Române cu numerele 1344 și 5952.

De mai mare extindere este *Cronica* consacrată feldmareșalului rus Rumiantev și luptelor dintre ruși și turci din același an 1769[64], care privește și Țara Românească. Aproape 800 de versuri are cronica și știrile pe care ni le transmite sunt și interesante și armonios redate. Unicul manuscris ce ne-a transmis această cronică se păstrează în Biblioteca Centrală a Universității din Iași (II, 9).

Versurile pentru moartea domnului Grigorie Ghica, întâmplată în anul 1777 octombrie 1 și păstrate în 28 de manuscrise[65],

[61] *Ibidem*, p. 237–240 și 263–269.

[62] Vezi *Cronici și povestiri românești versificate (Sec. XVII–XVIII)*. Studiu introductiv și ediție critică de Dan Simonescu, Editura Academiei, București, 1967, p. 103–114. Vezi și I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 124–126.

[63] *Ibidem*, p. 115–122; I. Crăciun – A. Ilieș, *op. cit.*, p. 124.

[64] *Ibidem*, p. 141–158; I. Crăciun – A. Ilieș, *op. cit.*, p. 121.

[65] *Ibidem*, p. 165–195; I. Crăciun – A. Ilieș, *op. cit.*, p. 127–135, cu o amplă bibliografie la p. 134–135.

sunt realizate de poeți din toate provinciile românești, consternate de asasinarea mișelească a acestui voievod. Redacțiile versurilor sunt independente unele de celelalte, cele moldovenești găsindu-se într-un număr, evident, mai mare.

Omorârea lui Grigorie III Ghica, ultimul domnitor din familia Ghiculeștilor în scaunul Țărilor Române, a fost hotărâtă de turci la instigația agentului diplomatic al Vienei la Constantinopol, pentru opoziția făcută în 1775 la anexarea Bucovinei de către Imperiul habsburgic, dar și pentru relațiile sale cu Moscova.

Studenții Blajului au creat și o versiune latinească *(Occisio Gregorii in Moldavia vodae tragedice expressa)* pe la anii 1778–1780, pe care au jucat-o pe scena colegiului și care se păstra în Biblioteca Episcopiei greco-catolice din Oradea.[66]

Ultima cronică moldovenească versificată poartă titlul: *Stihuri asupra peirii răposatului Manolachi Bogdan, vel vornic i a lui Ioan Cuza, biv vel spatar, carii cu urgiia împărătiască și de sabiia domniască s-au săvârșit în domniia Mării sale Constandin Dimitrie Moruzi voevod, la leat 1778, august 18 zile.*[67]

La baza cronicii stă o conspirație a unora dintre marii boieri moldoveni, în frunte cu Iordache Darie Dărmănescu, pentru înlocuirea domnului Constantin Dimitrie Moruzi (1777–1782) cu marele vornic Manolache Bogdan. Plângerile împotriva domnitorului au fost trimise pașei din Cetatea Albă și la ele se adăuga și un memoriu acuzator al celor doi boieri amintiți. Plângerile și memoriul au ajuns în mâna domnului care a dispus, după lege, scurtarea celor doi cu un cap.

Nu cunoaștem pe autorul versurilor, nu lipsite de oarecari calități poetice; știm doar că ele au fost scrise la câteva săptămâni de la omorârea marilor boieri.

[66] Cf. *Cronici și povestiri...*, p. 195–196.

[67] *Ibidem*, p. 197–220; I. Crăciun – A. Ilieș, *Repertoriul...*, p. 135–138.

Manuscrisele care ne-au transmis cronica, 13 la număr, cu peste 600 de versuri au cunoscut două redacții, separate între ele numai de adaosul cu 30–40 de stihuri în plus la versiunea amplificată. De reținut că literatura istorică în versuri a cunoscut și în Țara Românească o dezvoltare apreciabilă, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În special figurile domnilor Nicolae Mavrogheni (1786–1789) și Constantin Hangerli (1797–1799) au fost prinse în versuri bine ticluite.

Această incursiune pe care am încercat să o facem în izvoarele narative ale Moldovei, altele decât cele ale marilor cronicari, ale căror scrieri fundamentale sunt publicate în continuare, n-are pretenția că a epuizat subiectul. Ne-am străduit, pe cât a fost posibil, să nu ne scape ceea ce este de vază în istoriografia noastră și sperăm că aceste consemnări vor fi utile viitoarelor cercetări.

GABRIEL ȘTREMPEL

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

GRIGORE URECHE

LÉTOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI, DE CÂND S-AU DESCĂLECAT ȚARA ȘI DE CURSUL ANILOR ȘI DE VIIAȚA DOMNILOR CAREA SCRIE DE LA DRAGOȘ VODĂ PÂNĂ LA ARON VODĂ

Mulți scriitori s-au nevoit de au scris rândul și povéstea țărilor, de au lăsat izvod pre urmă și bune și rele, să rămâie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre céle rele să să ferească și să să socotească, iară de pre céle bune să urméze și să învețe și să să îndireptéze. Și pentru acéia, unii de la alții chizmind și însemnând și pre scurt scriind, adică și răposatul Gligorie Uréche ce au fost vornic mare, cu multă nevoință, cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și céle striine, au aflat cap și începătura moșilor, de unde au izvorât în țară și s-au înmulțit și s-au lățit, ca să nu se înéce a toate țărâle anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să aseamene fiarălor și dobitoacelor celor multe și fără minte. Pre acéia urmând și chizmind, măcar că să află și de alții semnate lucrurile Țărâi Moldovei, apucatu-s-au și dumnealui de au scris începătura și adaosul, mai apoi și scădérea care să véde că au venit în zilele noastre, după cum au fost întâiu Țărâi și pământului nostru Moldovei. Că cum se tâmplă de sârgu de adaóge povoiul apei și iarăși de sârgu scade și să împuținează, așa s-au adaos și Moldova, carea mai apoi de alte țări s-au descălecat, de s-au de sârgu lățit și fără zăbavă au îndireptatu.

Acéstea cercând cu nevoință vornicul Uréche, scrie de zice că „nu numai létopisețul nostru, ce și cărți striine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dereptate, că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici viața domnilor, carii au fost toată cârma, nu alége, necum lucrurile den lăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnând de la început până la domniia lui Petru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimeni până la Aron vodă. Nici iaste a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strânge cărți, că scriitorii dentâiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemérnici, mai mult proști decât să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul. Iară scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu, carii au fost fierbinți și râvnitori, nu numai a sale să scrie ce și céle striine să însemnéze. Și de acolo multe luând și lipindu de ale noastre, potrivindu vrémea și anii, de am scris acest létopiseț, carile de pre în multe locuri de nu să va fi nemerit, gândescu că acela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de, nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rându, cela ce véde cu ochii săi și multe smintéște, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atâta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat."

PRÉDOSLOVIIA DESCĂLICĂRII A TĂRII MOLDOVEI DINCEPUTUL EI. CAREA IASTE ÎNSEMNATĂ DE URÉCHE VORNICUL DIN LÉTOPISEȚUL CEL LATINESCU IZVODITĂ

Vor unii Moldovei să-i zică că au chiemat-o Știția, sau Schithia, pre limba slovenească. Ce Știția coprinde loc mult, nu numai a nostru, ce închide și Ardealul și Țara Muntenească și câmpii preste Nistru, de coprinde o parte mare și de Țara Leșască. Chiematu o au unii și Flachia, ce scriu létopisețele latinești, pre numele hatmanului râmlenescu ce l-au chiemat Flacus, carile au bătut războiu cu știții pre acéste locuri și schimbându-să și schimonosindu-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu priimim, nici-l putem da țărâi noastre Moldovei, ci Țării Muntenești, că ei nu vor să dispartă, să facă doao țări, ci scriu că au fostu tot un loc și o țară și noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintâi, măcar că s-au tras de la un izvod, munténii mai întâi, moldovenii mai pre urmă de păstorii nemerit, că umblându păstorii de la Ardeal, ce să chiamă Maramoroș, în munți cu dobitoacele, au dat de o hiară ce să chiamă buor, și după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la șesul apei Moldovei. Acolo fiindu și hiara obosită, au ucis-o la locul unde să chiamă acum Buorénii, daca s-au discălicat sat. Și hierul țării sau pecétea cap de buor să însémnează. Și cățeaoa cu care au gonit fiara acéia au crăpat, pre carea o au chiemat-o Molda, iară apei de pre numele cățélii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajijdirea și țării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova.

PENTRU LIMBA NOASTRĂ MOLDOVENEASCĂ

Așijderea și limba noastră din multe limbi iaste adunată și ne iaste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcară că de la Râm de tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la prédosloviia létopisețului celui moldovenescu de toate pre rând: Ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de prin prejur venindu și discălicându, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la râmleni, céle ce zicem latină, pâine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găina, ei zic galena, muiaria, mulier, fáméia, femina, părinte, pater, al nostru, noster și altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre

amăruntu, toate cuvintele le-am înțelege. Așijderea și de la frânci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la lési prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sârbi, caracatiță și alti multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm pe toate. Și pentru aceasta să cunoaște că cum nu-i discălicată țara de oameni așăzați, așa nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune și legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat și voie așa mare și vârf. Deci cumu-i voia Domnului, de caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astădzi trăiaște.

DE RĂSIPIREA ȚĂRÂI DENTÂI

Află-să această țară să fie fostu lăcuit și alții într-însa mai nainte de noi, de unde cetățile țării să cunoscu că-i lucru frâncescu, de au lăcuit oștile Râmului și au iernatu de multe ori, bătându-se uneori cu știtii sau tătarii, uniori cu Bosna și cu Rumele și la persi trecându. Ce fiindu în calea răotăților și stropșindu oștile, care de multe ori să făcea războaie pre acesta loc, cum încă sémnile arată, carile le vedem multe pretitinderile: movili mari și mici și șanțuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au răsipit și s-au pustiit.

PENTRU DISCĂLICATUL ȚĂRII AL DOILEA RÂND

După răsipa țării dintâi, cum spune mai sus că s-au pustiit de nevoia oștilor lui Flac hatmanul râmlenescu (sau cum spune létopisețul cel ungurescu de Laslău craiul ungurescu, cându au răsipit tătarii dintr-acéste locuri, de au rămas locul pustiiu) mai apoi, după multă vréme cum spune mai sus, cându păstorii din

munți ungurești pogorându după vânat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpi deschiși, cu ape curătoare, cu păduri dése, și îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroș și pre alții au îndemnat, de au descălicat întâi supt munte, mai apoi adăogându-să și crescându înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Sirétiul nu i-au hotărât, ce s-au întinsu până la Nistru și până la mare. Nici războaie mai făcea ca să-și apere țara și pământul său de cătră știti și gotthi și di cătră alți vecini și limbi ce era prin prejur. Ce având purtătoriu domnii lor carii rădicasă dentru sine, în Țara Leșască de multe ori au întrat și multă pradă și izbândă au făcut, din câmpi tătarii i-au scos că după multă răsipă ce i-au fostu gonit pre tătari oarecând di pre acéste locuri Laslău craiul ungurescu, iarăși au fost început a să tinde la câmpi. Așijderea și munténilor nu numai nevoie și groază le făciia, ce și domniile schimba și pre cine vrea ei, priimia; pre ardéleni nu-i lăsa să să odihnească, ci pururea le făcea nevoie și cetăți câteva le luasă și le lipiia cătră Țara Moldovei, carile toate mai înainte la locurile sale să vor arăta. Mai apoi și turcii carii să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, războaie minunate făcea, de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-să și nu fără moarte și pagubă în oameni, până a o așăza.

DINCEPUTUL DOMNILOR, VĂ LEATUL 6867 <=1359>

Între-acei păstori ce au nemeritu locul acesta, fost-au și Dragoș, carile au venitu de la Maramoroș, carile să vediia și mai de cinste și mai de folos decâtu toți, pre carile cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor de grijă.

Și daca l-au pus domnu, luară pildă de pre capul acei hiară năsâlnice, zimbrul, ce scrie mai sus că l-au vânat și pusără de au făcut peciate Țărâi Moldovei, de trăiaște pân-într-acéste vrémi în mânule cui alege Dumnedzău a hire domnu țărâi, de trăiaște pân-astădzi, de să pune pre cărți, ce poroncéște domnul de tocméle și de aședzări lăcuitorilor și de ascultat cărora vor să facă strâmbătăți între lăcuitori, iară celora ce nu ascultă, de certare mare.

Și-ntr-acea începătură a fost domniia ca o căpitănie.

Și daca au domnitu doi ani, au muritu.

Pre acesta semnu dintâiași dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viața domnului dintâi, așa și domnii ce vor fi înainte, adésea să vor schimba și între domniia Moldovei multă neașezare va fi.

Pre urma lui Dragoș vodă, au stătut la domnie fiiu-său Sas vodă și au ținut domniia 4 ani și au murit.

După moartea lui Sas vodă, au ținut domniia fiu-său, Laţco vodă, 8 ani.

Pre urma lui Laţco vodă a domnit Bogdan vodă 6 ani.

După domniia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Mușatu, 16 ani.

După dânsul au domnitu frati-său, Roman vodă, trei ani.

Samodârjetul, stăpânitoriu țărâi de la plaiuri și până la mare. Și acesta au făcut târgul Romanul pre numele lui, precum mărturiséste la uricul lui, carile să află la mănăstirea Pobrata.

Iară pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ștefan vodă, carile au avutu doi ficiori, Ștefan și Pătru, și au domnitu 7 ani. Iară ce să va fi lucratu în zilele acestor domni, nu să află scris nimica, câtu au domnitu ei 46 de ani. Cunoaște-se că au fostu neașezați și de curându, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, carii nimica n-au lăsat neînsemnatu, n-au știut de dânșii să scrie.

DE ÎNSEMNAREA ANILOR

Însemnarea anilor a scriitorilor noștri nu să tocmește cu a streinilor, că létopisețul nostru scrie că au fostu vă leatul 6867 <=1359>, cându au stătut domn Dragoș vodă, iară létopisețul streinilor scrie că au fost 6867 în zilele acestui Ștefan vodă ce scrie mai sus. Iară ce va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaști-să că cum nu să află de scriitorii noștri însemnat viiața domnilor și lucrurile lor, așa și vă leatul, cândai să nu fie smintitu, iară de au și însemnatu, nu au știut ce au scris. Iară létopisețul leșesc putem cunoaște că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor, neavându alte trebi, ce numai vă leatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotiia, să nu rămâe ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prin prejur că au fostu adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoriia. Pentru acéia și pre acesta lucru putem cunoaște că ei cum au înțeles de descălicarea țărâi noastre și de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însămnat toate pre rând și ale noastre și ale lor, pentru acéia ei scriu că au fostu vă leatul la domniia lui Ștefan vodă, 6867 <=1359>.

DOMNIIA FECIORII.OR LUI ȘTEFAN VODĂ

Acest ce scriem mai sus, Ștefan vodă, au avut doi ficiori, cum s-au poménit mai sus, pre Ștefan și pe Pătru, carii după moartea tătâne-său, pricindu-să pentru domnie, au fugitu Ștefan fratele cel mai mare la Cazimir craiul leșescu, poftindu ajutoriu împotriva frăține-său, lui Pătru, și să să pléce cu toată țara. Iară Pătru cu ajutoriul ungurescu au apucatu țara.

Vrându Cazimir crai ca să dobândească țara și să fie pe voia lui Ștefan vodă, i-au dat oaste, de au întrat în țară, în zioa dintâi a lui iulie. Și întâi îi mergea cu norocu, iară mai apoi i-au

amăgit ai noștri, de i-au băgat la codru, fiindu copacii întinați pre lângă drum, i-au surpatu asupra lor, unde câți n-au peritu de copaci i-au prinsu vii, pre carii mai apoi i-au răscumpăratu craiul Cazimir. Fost-au într-acești robi oameni mari: Zbigniev și Tecinschii ficiorul voevodului de Cracău, teri steaguri a trei voevozi, a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului și noao steaguri boierești.

Létopisețul nostru de ficiorii lui Ștefan vodă, ce pomenim mai sus, nimica nu scrie, ce scrie că după domniia lui Ștefan vodă, au domnitu Iuga vodă 2 ani, după dânsul Alexandru vodă, carele să va pomeni mai gios. Iară noi n-am lăsat să nu-i însemnăm, nici de ficiorii lui Ștefan vodă, căci că poate, să fie adevărat, că nu părtenéște cronicarul Bielschi a lor săi, ce scrie poticala ce au petrecut Ștefan vodă cu ajutoriul lor, de au perit cu toți.

După aceștia au domnit Iuga vodă 2 ani și l-au luat la sine Mircea vodă, domnul muntenescu. Iar ce să va fi lucrat într-acei doi ani ai domniei lui nu să știe.

DOMNIIA IUGĂI VODĂ, CARELE MAI ÎNTRÉCE CU TOATE PRE DOMNII CEI TRECUȚI MAI DENAINTE

Trimis-au la patriersia de Ohrida ș-au luat mai întâiu blagoslovenie ș-au pus mitroplit pre Theoctist ș-au descălecat orașe pren țară, tot pre locuri bune și le au ales și le au făcut ocoale pren pregiur ș-au început a dărui ocine pren țară a voinici ce făcea vitejii la oști. Ș-au domnit 2 ani și l-au luat Mircea vodă, domnul muntenesc, la sine.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CEL BĂTRÂN ȘI BUN

Létopisețul nostru cest moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 <=1399> aprilie 25, când au stătut domnu Alexandru vodă; iar létopisețul cel leșesc scrie că au fost vă leatul 6921 <1413>.

Dar au greșit, căci să află un uric al lui Alixandru vodă la mănăstire la Barnovschii și scrie din vă leat 6906 <=1398>.

Acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în țară și au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale și le au înzăstrat cu multe sate cu vecini și cu hăleștie și cu veșminte scumpe în lontru și cu odoare.

Și deaca se vădzu luminat în cinstea domniii, în 2 ai a domniii lui, fiindu mai întreg și mai cu minte decât cei trecuți înaintea domniii lui și multu trăgând și râvnind spre folosul sufletului său, adus-au cu mare cheltuiala sa, din țară păgână, sfintele moștii a marelui mucenic Ioan Novii și li-au pus într-a sa sfântă cetate, ce iaste în orașul Sucévii, cu mare cinste și pohvală, de a ferirea domniii sale și paza scaunului său. Ce veri cerca la cărțile besérecii viața lui, carele miercurea și gioi în săptămâna Rusaliilor îl slăvéste toată țara noastră în Suceava, unde dzac moștiile la mitropolie.

Și cu darul ce avea de înțelepciunea de la milostivul Dumnedzău, căutând și vădzindu cinstea lumii, cum să cade a să purta în podoabele împăraților și a crailor și a domnilor, socotit-au și la această țară, măcar că n-au fost mai căutat alții, ce au fost mai înainte domni, întâe dată au trimis patriersii de la Răsărit de au luat blagoslovenie ș-au făcut mitropolit și i-au dat scaun o sfântă mănăstire mare, mitropolie în orașul

Sucévei, lângă polata domnească, cu multe sate și ocine dându-i, să fie de slujbă acei sfinte mănăstiri, mitropolii, și câteva ținuturi în eparhiia ce i s-au dat, făcându-l epitrop legii.

Mai făcut-au ș-al doilea episcop, după mitropolit, la sfânta mănăstire ce iaste în oraș în Roman și i-au dat eparhiia o parte de ținuturi de supt munte den gios.

Mai făcut-au ș-al treilea episcop la o sfântă mare mănăstire, la Rădăuți și eparhiia i-au dat Țara de Sus, despre Țara Leșască, ținuturile de sus.

Și deaca au aședzat vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le au pus scaunele, de șed den a dreapta domnului, înaintea tuturor sfétnicilor, aproape de scaunul domnesc.

Tocmit-au și boiari mari în sfat, de chivernisala țărâi ș-a pământului Moldovii:

Logofăt mare, giudecătoriu și alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sânt curténi și giudecătoriu tuturor, cine-s cu strâmbătăți în țară și luător de samă tuturor ispravnicilor celor ce sânt la curtea domnească.

Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strâmbătăți și globnic de morți de om și de șigubini ce să fac la partea lui și vornic Bârladului.

Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strâmbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Dorohoiului.

Pârcălab de Hotin la acea margine despre Țara Leșască și Căzăcească, giudecătoriul tuturor la acel ținut.

Hatman și pârcălab de Suceava și ispravnic de toate oștile țărâi.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pârcălab de Iași și tâlmaciu a limbi striine.

Spătariu mare și staroste de Cernăuți și cu obicéiu îmbrăcat la dzile mari cu haină scumpă domnească și dvorbitoriu cu arme domnești încins la spatele domnului într-acéle dzile.

Păharnic mare și pârcălab la Cotnari și ispravnic viilor domnești de la Cotnariu și de Hârlău și cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă.

Visternic mare, ispravnic pre socotéle ce să fac, să să ia den țară și grijind și dând léfe slujitorilor și purtătoriu de grijă a toată cheltuiala curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastijile țărâi pre mâna lui.

Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocmește pre masă înaintea domnului cu tipsiile și dvorbitoriu într-acéle dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici și pre toți caii domnești și împodobind povodnicii în podoabe domnești și mergătoriu înaintea povodnicilor ș-a domnului.

Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului în dzile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloane, ce vin de la oraș la Născutul lui Hristos.

Sluger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pâne ce să dau la curtea domnului și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Vameș mare ce ține scălile țărâi pentru vămășie; duc dulceți și cofeturi la masa domnului la zile mari și ispravnic pre nuguțători.

Șetrar mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și purtătoriu de grijă tunurilor.

Ușer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor și tălmaci striinilor la giudeț.

Armaș mare, ispravnic și purtătoriu de grijă pentru toți ceia ce fac rău și cad la închisoarea țărâi, la temniță și pedepsitoriu tuturor și cei giudecați de moarte dați în mâna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani și pre târg, pre Iași, giudeț.

Logofăt al doilea, hotărâtoriu de ocine în toată țara.

Postelnic al doilea, în toată vrémea dvorbitoriu înaintea domnului și fecior de boiariu ales.

Logofăt al treilea, cărtulari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lângă domn, credincios la toate tainele domnului și cărți ori den țară, ori de la priietini de unde ar veni, toate în mâna lui mărgu și cu învățătura domnului de la dânsul iese răspunsurile și pecétea țărâi în mâna lui. Și orice giudețe și îndreptări să fac oamenilor, fără pecétea domnului nu poate hi, care-i în mâna logofătului al treilea, credincios în toate la domn.

Postelnici den al doilea, înainte câti va domnul să facă, deprindzindu-să la aceia cinste, iese și la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea și al treilea; al doilea zvorește când nu zvorește cel mare, și el îmbrăcat, cu spata încins și cu buzduganul amână la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvorește peste toată vrémea.

Păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare, dvorește la masă și derege cu băutură la domnu.

Păharnicul al treilea, iară când nu derege al doilea, derege și el la masa domnului.

Așijderea și mitropoliia de la Suceava și episcopiia de la Rădăuți și mănăstirea Neamțului și alte mănăstiri.

Așijderea întâiaș dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarșii Răsăritului și au făcut mitropolit, de l-au așezat la scaun, la mitropolie în Suceava, numai anume nu scrie ce mitropolit au fost.

Iară la leatul 6923 <=1415> au trimis de au adus cu multă chieltuială și moaștile sfântului mucenic Ioan Novii de la

Cetatea Albă, de la păgâni și le au așezat în târgu, în Suceava, la mitropolie, cu mare cinste și cu litie, pentru paza și ferința scaunului domniei sale, carile să prăznuiaște miercuri, joi, în săptămâna Rusaliilor, care ver ceti la cărțile bisericii mai pre largu pentru mucenia lui.

CÂNDU S-AU FĂCUT SĂBOR AI. OPTULEA

În zilele acestui domnu fu săbor mare în Florența, în țara Italiii, adunare mare de părinți, ca să poată împreuna bisérica Răsăritului și cu Apusului, pentru multă neîngăduință și price, pentru capeti legii, la care săbor însuși patriiarhul Ioasaf de Țarigrad și cu împăratul Ioan Paleolog, cu mulți mitropoliți și episcopi au fostu. Și de țara noastră încă au fostu trimis pre Grigorie Țamblac. Iară de la Apus, singur papa Hristofor cu gardinalii și din multe locuri arhiepiscopi și adunare mare de părinți, la leatul 6940 <=1432>.

Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și dispărțire s-au făcut măcar că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsése numai cu numele împăratu, iare afară coprinsése turcii tot, pristănise la toate capetele legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăjmașului său, ce-i și făgăduisă. Iară alții tocmala lor ce să făcusă, le-au părut că-i strâmbătate și asupreală bisericii Răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din câte au vrut ai noștri nu au priimit. Ci atâta zavistie lucrul au atițat, că în loc de împreunare, nici să auză de numele papii și a bisericii Apusului, socotind-o în loc de călcătoare de lége. Scriu că începătoriu și atițitoriu acestui lucru să fie fostu Marco episcopul de Efes, carile ca un dascal și cum zicu unii, pentru pizma grecească, cunoscându că împresoară pre ai noștri, de n-au priimitu, ci au datu véste pretitinderile ca să nu priimească acel săbor,

măcară că alții toți au fostu pristănitu și au fostu și priimit. Ce și acelora le da vină că au luat mâzdă. De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduință într-acéste bisérici, era și nădejde că să vor tocmi și vor veni la împreunare, iară după săbor, atâta oțărâtură stătu într-amândoao biséricile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una pre alta hulésțe și defaimă și una pre alta va să pogoare și să o calce. Răsăritul iaste începător, Apusul va să să înalțe, și așa una alțiia nu va să dea cale, cum Răsăritul cu Apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos. Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem.

PENTRU PACEA AȘĂZATĂ CE AU FĂCUT ALEXANDRU VODĂ CU CRAIUL LEȘESC

Alexandru vodă făcu priiteșug mare cu léșii și legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zminteală au fostu, că întâi au poftit craiul pre Alixandru vodă ca să-i trimiță ajutoriu împotriva crizacilor la prusi, nici s-au amăgit cu priiteșugul, că au trimis ajutoriu călăreți moldovéni, carii au făcut mare izbândă. Că bătându-să cu crizacii, întâi au dat dos a fugi, de i-au înșirat, gonindu-i spre o pădure și aciiaș pedestrindu-să au săgetatu-le cai, de le-au căutat a da dosul némții. Și aciiași ai noștri s-au încălăratu și mare moarte au făcut într-înșii. De care lucru, daca s-au întorsu ai noștri acasă, mare mulțămită au avut Alexandru vodă de la craiul.

Avându décii craiul leșescu a face oaste asupra lui Jicmontu craiul ungurescu, pus-au zălog, la Alixandru vodă, Sneatinul și Colomăia și toată Pocutia și au luat 1.000 de ruble de argint. Și într-același an au murit Alixandru vodă, după ce au domnitu 32 de ani și 8 luni. Și banii au rămas la léși.

DOMNIIA LUI ILIIAȘ VODĂ ȘI A LUI ȘTEFAN VODĂ, FICIORII LUI ALIXANDRU VODĂ CEL BĂTRÂN

După moartea lui Alixandru vodă celui Bun au stătut la domnie fiiu-său cel mai mare, Iliaș vodă, carile au priimitu și pre frati-său, pre Ștefan vodă la domnie. Și legându priieteșug cu léșii, le-au întorsu Pocutia cu toate târgurile și le-au iertat și banii. Décii au întratu vrajba între frați, că Iliaș vodă vrându să omoare pre frate-său, pe Ștefan vodă, deci Ștefan vodă au fugitu la munténi.

DE RĂZBOAIELE ACESTOR 2 FRAȚI

Scrie létopisețul nostru cestu moldovenescu că daca au fugit Ștefan vodă la munténi de nevoia frăține-său, de acolo luundu ajutoriu de oaste, au venitu spre țară, unde i-au ieșit înainte frate-său, Iliaș vodă, la locul ce să chiamă Lolonii. Și dându războiu, birui Ștefan vodă pre frate-său, pe Iliaș vodă, și-l goni din țară și apucă Ștefan vodă scaunul.

AL DOILEA RĂZBOI

Décii nu după multă vréme, de iznoavă au venit Iliaș vodă cu oaste asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, în anii 6942 <= 1434>, unde i-au ieșit Ștefan vodă înainte, la Dărmănești, fevruarie într-o zi, luni în săptămâna albă, și dându război vitejaște, iarăși birui Ștefan vodă.

AL TREILEA RĂZBOIU

După acéia de iznoavă, nu după multă vréme, s-au mai ispitit Iliaș vodă al treilea rându, de au mai intrat în țară cu oaste

leșască, unde i-au ieșitu nainte Ștefan vodă la Podraga și lovindu-să oștile de față, iară perdu Iliaș vodă războiul.

AI. PATRULEA RĂZBOI

De noroc era Ștefan vodă cu frate-său Iliaș, că bine nu să curățiia de dânsul, atuncia și sosiia, care au venit de iznoavă asupra lui Ștefan vodă cu oaste în anii 6943 <=1435> avgust 4 zile și s-au lovit cu Ștefan vodă al patrulea rându, la Chiperești, într-o vineri. Ci norocul său cel rău iarăși nu i-au slujit, că iarăși perdu Iliiașu vodă războiul, cum să zice și la Scrisoare: „Unde nu va Dumnezeu, nu poate omul".

AI. CINCILEA RĂZBOIU

Iliiașu vodă știindu-să căzut jos, nu perdu nădéjdea, ci de iznoavă strânsă oaste și au întrat în țară la anii 6945 <=1437> și s-au lovitu al cincilea rându cu Ștefan vodă, într-o joi, martie 8 zile. Ce nimica n-au folosit, că norocul lui cel prostu iarăși îl lăsă la zminteală, de perdu războiul, de i-au căutat iarăși a să întoarce înapoi la Țara Leșască.

DE ÎMPĂCAREA FRAȚILOR

După acéia, curândă vréme, scrie că s-au împăcatu Ștefan vodă cu frati-său Iliașu și s-au împărțit cu țara, cum va spune mai jos. Și domnindu împreună șapte ani, mai apoi lui Iliașu vodă i-au scos ochii. Iară letopisețul cel leșesc de acéste războaie a ficiorilor lui Alixandru vodă nimica nu scrie, ci scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu ajutoriul muntenescu și au împinsu pre Iliașu vodă din țară, s-au dus Iliiașu la craiul

leșescu, după ce au domnitu Iliaș vodă doi ani și 9 luni. Iară noi n-am vrut să lăsăm să nu pomênim de războaiele acestor doi frați, căci că poate fi adevăratu, de vréme ce au fost având atâta vrajbă întru dânșii. Iară létopisețul cel leșesc scrie că daca au gonit Ștefan vodă pre Iliaș vodă din țară, s-au dus Iliaș la craiul leșescu, la Vladislav Iaghello și au pohtitu ajutoriu, să-l ducă la domnie și să i se pléce cu toată țara. Ci fără zăbavă de la frati-său, Ștefan vodă, au venitu soli cu daruri, poftindu-l de pace și l-au aflatu la Lăncițí, făgăduindu să fie plecatu și el lui crai. Pentru care lucru, măcar că Iliiașu vodă au fostu țiind o sor a crăiasii, a Zofiei, și era craiul mai priietinu, fiindu-i cumnatu, ci sfatul cunoscându pre Ștefan vodă că iaste mai de folos țării, poftiră pe craiul să-l lase în pace și să-l jure, să le fie lor cu credință. Iară lui Iliiașu să-i dea hrană și să aibă socotință, că văzându Ștefan vodă că-i la cinste, să să teamă și să le ție jurământul. Ci lui Iliaș nu-i sosiia pita craiului, ci gândi iară de domnie și au vrut să între iară în țară. Ci l-au prinsu Ian Ciola și l-au datu la pază la cetatea Siratului și de ajunsu i-au datu hrană, și lui și doamnii lui, cu toată casa. Iară Ștefan vodă, în Suceava au jurat lui crai înaintea solilor. Mai apoi ca să arate slujbă, au răsipitu o seamă de tătari, carii au fostu întrat la Podoliia să prade și la Bratlav și o samă vii i-au prinsu și i-au trimis lui craiu, la Sfidriial. După acéia, cum s-au pomênitu mai sus, s-au împăcatu Iliașu cu frate-său, Ștefan vodă și s-au împărțitu cu țara: Cetatea Albă și Chiliia și Țara de Jos s-au venitu lui Ștefan vodă, iară lui Iliașu vodă: Suceava și Hotinul cu Țara de Sus, zicându că după acéa au fostu legătură cu craiul leșescu și mai mare și daruri în toți ai au fostu trimițându Iliașu, iară craiul i-au fostu datu Haliciul, ca să-și ție avérea.

DE NIȘTE TĂTARI CE AU PRĂDAT ȚARA ÎN DOAO RÂNDURI

Scrie létopisețul nostru că în anii 6947 <=1439> noembrie 28, întrat-au în țară oaste tătărască, de au prădatu și au arsu până la Botășani și au arsu și târgul Botășanii. Așijdirea la anul după această pradă, la leatul 6948 <=1440>, dichemvrii 12 zile, iarăși au întrat tătarii în Țara de Jos, de au prădat și au arsu Vasluiul și Bârladul. Iară létopisețul leșesc, de acești tătari ce scrie mai sus că au prădatu țara, nimica nu însemnează.

DE ORBIREA LUI ILIAȘ VODĂ

Domnindu țara Iliiașu vodă împreună cu frati-său, Ștefan vodă, apoi cându au fostu în anii 6952 <=1444>, mai, înaintea Rusaliilor, află vréme Ștefan vodă ca să să curățească de frati-său Iliașu și să ție toată țara însuși; l-au prinsu și i-au scos ochii, după ce au domnitu țara amândoi șapte ani. Și décii au domnitu singur Ștefan vodă nu multă vréme, numai 5 ani.

DOMNIIA LUI ROMAN VODĂ, FICIORUL LUI ILIAȘ VODĂ

Roman vodă, ficiorul lui Iliaș vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pre unchi-său, pre Ștefan vodă, și i-au tăiat capul și s-au apucatu Roman de domnie, leatul 6956 <=1448>.

Décii Roman vodă neputându să-și îngăduiască cu văru-său, cu Pătru, ficiorul lui Ștefan vodă, pentru domnie, că cerca Roman să omoară pe Pătru, de i-au căutatu a fugi lui Pătru vodă la unguri.

DE DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ

Acestu Pătru vodă daca au pribegitu în Țara Ungurească de nevoia văru-său, lui Roman vodă, la leatul 6957 <1449>, n-au făcut zăbavă multă, ci au dat cetatea Chiliia ungurilor și curundu vréme ajutoritu de la Ian Huniad țiitoriul Țării Ungurești, au venitu cu oaste și au împinsu pre Roman vodă din țară, după ce au domnitu Roman un an. Și s-au apucatu Pătru vodă de domnie.

DE MOARTEA LUI ROMAN VODĂ

Iară Roman vodă fiindu seminție dispre mumă craiului leșescu lui Cazimir, au năzuitu la dânsul și, făcând jalbă, au sfătuitu craiul să-i tocmească, au cu tărie să-l puie la domnie, mai apoi au socotitu că de-i vor și împăca cu Pătru vodă, să domnească țara împreună, cândai mai apoi vreunul de dânșii să nu pată mai rău de cum au pățitu Iliașu vodă cu frati-său Ștefan vodă, ci au ales sfatu să-l puie cu tărie la domnie. Și au scos craiul șleahta rusască și de la Premișlia, de la Liov, de la Belzu, de la Helmu și de la Podolia și mătușa lui Roman încă mersése acolo, căriia i-au datu craiul Colomiia să ție și au purces craiul cu oastea de au venitu până la Liov. Ci mai apoi, daca au oblicitu că Roman au muritu otrăvit de Pătru vodă, văru-său, s-au lăsatu de acel gându și au trimis la Pătru vodă soli, să facă jurământu și să-i dea pre Mihal, ficiorul lui Jicmontu, carile fugise de la craiul, întâi la cneazul Mazoviei, apoi la prusi și la Șlonsca, mai apoi prin Țara Ungurească au venitu în Moldova.

La aceasta au răspunsu Pătru vodă solilor că jurământul să facă iaste gata, iară pre Mihal să-l dea nu i să cade, pre acela ce au năzuitu la dânsul, ca să nu-și piarză credința, iară din țară îl va goni. Și după acéia s-au dus Mihal la tătari și multă pagubă

au făcut léșilor. Acestu Pătru vodă, după ce au datu cetatea Chiliia ungurilor, au domnitu și el numai un an și au muritu.

DE UN ȘTEFAN VODĂ ȘI DE CIUBĂR VODĂ

Scrie létopisețul cel leșesc că după moartea lui Pătru vodă au domnit un Ștefan vodă un an și au murit. După acestu Ștefan vodă au domnitu Ciubăr. Iară létopisețul cel moldovenescu de acest Ștefan vodă nimica nu scrie, făr câtu spune că după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă doao luni.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ TIJ FICIOR LUI ILIIAȘ VODĂ, VĂ LEAT 6956 <=1448>

<Textul lipsește din toate manuscrisele.>

DE DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ ȘI DE VIIAȚA LUI, CE RĂZBOAIE AU FĂCUT CU TATĂ-SĂU, CU ALIXANDRU VODĂ, VĂ LEATUL 6962 <=1454>, AVGUST 22

Domnind Alixandru vodă țara, venit-au cu oaste fiiu-său, Bogdan vodă. Însă așa zic că n-au fostu Bogdan vodă ficior cu cununie, ci copil lui Alixandru vodă.

Și s-au lovitu cu tată-său, Alixandru vodă, la Tămășani, aproape de târgul Romanului, avgust 22 dni. Și după multă nevoință birui Bogdan vodă pe tată-său, pre Alixandru vodă. Și într-acel războiu au peritu oameni de frunte, Onciul logofătul și Costea Andronic și alți mulți, după ce au domnitu Alixandru vodă 4 ani.

Află-se scris la un létopiset sirbescu de Azarie călugărul precum în zilele acestui domnu, Alixandru vodă, s-au hirotonisit preaosfințitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim din Țara Sirbească, prin zilele bun credinciosului cneazul Gheorghie dispot.

Așa scrie și cronicariul lor, de zice că Bogdan vodă au venitu cu oaste asupra lui Alixandru vodă, cum s-au poménitu mai sus și l-au gonitu în Țara Leșască, după ce au domnit patru ani.

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Țara Leșască cu doamnă-sa și cu coconii săi, au poftitu de la craiul ajutoriu și au trimis craiul pre Sinenschii cu Țara Rusască și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucatu Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alixandru vodă la scaun. Iar Bogdan vodă, fără zăbavă, adunându oameni de pretitinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun și iară au apucat Bogdan vodă scaunul. Iară Alixandru vodă au năzuit iară spre léși și au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan vodă.

Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuia unii, de zicea să scoață domnii și să puie judéțile sale și să o împartă, să o facă ținuturi. Iară alții era împrotivă, de zicea că mai bine iaste a să apăra de turci de după părétile altuia decâtu de după al său. Și așa alésără pre Odrivoz și pre Conețpolschii cu oaste, pentru pofta a o seamă de moldovéni, să ducă pre Alixandru vodă la scaun, carile au scos voevozia rusască și au avut și de moldovéni gloate mari. Și dacă au întratu în Moldova cu trei oști: moldovénii cu domnul său Alixandru vodă, cu un polcu de podoléni era Buceațchii, iară pre altă oaste Conetpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin supt cetate, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alixandru vodă. Iară Bogdan vodă au fost atuncea la Lipoveți.

Léșii, daca au înțeles de dânsul, au vrut să treacă Prutul, ca să-i dea război, ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strimtori și zăbovindu-i, să-i

flămânzească. Așa i-au purtatu din loc în loc până la apa Bârladului, iară el ținea pădurile. Și trimitea cu înșelăciune soli, cumu-i iaste voia să să pléce lui crai și să facă pace, făgăduindu-i șapte mii de galbeni să-i dea pre anu și încă și alte daruri multe făgăduia, numai craiul să-l apere de turci. Crezându lésii acela cuvântu, au lăsat să fie pre îngăduința lui și s-au întorsu pre acasă. Iară Bogdan vodă să ascuțiia, ca să poată undeva vâna, ci simțindu acéstea oamenii lui Alixandru vodă le-au spus să nu să încreză, ci să să păzească. Ce lésii fiindu de înșălăciune coprinși, nu băga în samă, până n-au fugitu un diiac al lui Bogdan vodă la oastea leșască, de le-au spus. Atuncea boiarii lui Alexandru vodă sfătuia ca să încunjure pădurea și să hălăduiască de meșterșugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusése oaste. Ci lésii fiindu dârji, n-au vrut să asculte, ci au întratu să treacă pădurea și au trimis înainte carăle cu pârcălabul de Hotin și cu dânsul toți moldovénii și podolénii.

RĂZBOIUL LUI BOGDAN VODĂ CU LÉȘII

Deci cându au fostu în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carele lésilor. Ci apărându-să lésii, de-abiia au scăpatu cu multă pagubă și perire. Décii, vrându să între și céialaltă oaste leșască, atuncea s-au ivitu toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri și buciume, fără călărime, multă pedestrime. Acéstea văzându lésii, s-au tocmitu de războiu și au băgatu în mijloc pre Alixandru vodă. Și s-au tâmplatu acestu războiu, a șasea zi după pacea ce făcusă, la Crasna. Și s-au bătut mainte de apusul soarelui până ce au înoptat, périndu de îmbe părțile, până au năvălit și gloatile de pedestri, carii au făcut mare moarte în lési, tăindu cu coasile vinile cailor. Unde hatmanii leșești vrându că îmbărbăteze pre ai său, ș-au pus și ei capetile, ales Piotru Odrivozu și Nicolae Porava și Buciațchii. Și biruia Bogdan vodă, de n-ar fi datu

ajutoriu moldovénii lui Alixandru vodă, carii trecusă pădurea cu podolénii, pre carii trimisése cu carăle. Și aceia s-au învârtejitu la războiu, de au datu inimă celor pieitori și au împinsu pre oastea lui Bogdan vodă, de au început a fugi și au umplut pădurile. Și așa cu vitejiia iară a moldovénilor au întorsu izbânda la lési, cei ce perdusă războiul. Mulți alesi au perit întru acel războiu. Nesvoiovschii, Biasovschii, Davidovschii și alții mulți ca aceștia.

Deci Alixandru vodă cunoscându că nu să va putea așeza la scaun, că pre vrăjmașul său, pre Bogdan vodă, măcarî că înfrânsése cu acea dată, iară nici o pagubă nu-i făcusă, că Bogdan vodă și cu oamenii săi cumuș era învățați a ținea pădurile, măcarî că să răschirasă din război prin păduri, de iznoavă s-au strânsu și s-au tăbărâtu, socotindu să nu piarză nădéjdea, ci di iznoavă să lovească pre lési, că-i știia că sântu slăbiți de tot ajutoriul.

Înțelegându acéstea lésii dimpreună cu Alixandru vodă și văzându-să slăbiți de totu ajutoriul, măcarî că înfrânsése cu deodată pre Bogdan vodă, ci al doilea rându nu era nădéjde, că nimica lui Bogdan vodă nu-i stricasă, că din oastea lui puțini perisă, iară de la lési mai cu totul perisă, văzându că nu le slujește norocul, nu s-au apucatu de scaun, nici au așteptatu al doilea rându războiul, remându-să să nu-i lovască Bogdan vodă făr' de véste cu oaste tocmită și cândai să nu pată mai rău decâtu întâi, să piiae și câți au mai rămas, bulucindu-să dimpreună cu Alixandru vodă, cu toții s-au tras degrabu spre Țara Leșască. Iară Bogdan vodă, văzându-să curățitu de vrăjmașii săi, s-au așezatu la scaun.

Ci de acéste războaie ale lui Alixandru vodă cu ale lui Bogdan vodă la une létopisețe de ale noastre nimica nu scrie, că pre Bogdan vodă îl scrie ficior lui Alexandru vodă și au rămas pre urma lui la domnie. Iară întru unele izvoade de ale noastre scrie de războaiele lor, ca și cronicariul leșescu, însă mai pre

scurtu. Pentru acéia oare cum au fostu, că tot să tocmescu că izbânda au fostu a lui Bogdan vodă, că au rămas la domnie și au domnitu doi ani.

Scrie la un létopisețu vechiu sârbăscu de Azarie călugărul izvodit, precum în zililé acestui Bogdan vodă s-au început a da dajde turcilor și pentru acéia ne-au numit bogdani până astăzi. Acestu Bogdan vodă iaste tatăl lui Ștefan vodă cel Bun.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ, PRE CARII.E I.-AU PORECLIT ARON

Vă leatul 6963 <=1455>, după doi ani a domniei lui Bogdan vodă, scrie létopisețul cel moldovenescu c-au venitu fără de véste Pătru vodă ce l-au poreclitu Aron și au aflatu pre Bogdan vodă la satul Răusénii, din jos de târgul Sucévii și l-au lovitu, vineri în răvărsatul zorilor, octomvrie 16. Și acolo i-au tăiat capul lui Bogdan vodă. Décii au stătut la domnie Aron vodă.

RĂZBOIUL LUI ALEXANDRU VODĂ CU AL LUI PĂTRU VODĂ LA MOVILE

În domniia lui Pătru vodă Aron, scrie létopisețul cel moldovenescu că în anii 6963 <=1455>, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și ș-au datu războiu la Movile. Ci norocul cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbândească, că dându războiu vitejaște dispre amândoao părțile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă. Văzându Alixandru vodă că perdu războiul, fugi la Citatea Albă și acolo s-au săvârșit. Iară Pătru vodă Aron au domnit doi ani.

De cest războiu a lui Petru vodă cu a lui Alexandru vodă cronicariul cel leșesc nimica nu arată.

Acest Pătru vodă au izvodit întâi și au început a da dajdea turcilor. Iară alții zicu că de la Bogdan vodă s-au început, precum s-au poménitu mai sus, la domniia lui.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, CE-I ZIC CEL BUN, FICIORUL LUI BOGDAN VODĂ, ȘI DE MULTE RĂZBOAIE MINUNATE CE AU FĂCUT. CÂNDU S-AU DOMNITU, FOST-AU CURSUL ANILOR 6965 <=1457>, APRILIE 12, JOI

Acest domn, Ștefan vodă, după doi ani a domniii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au întrat în țară. Și silind spre scaunul Sucévii, i-au ieșitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovitu în zioa de Joi mari, aprilie 12, și înfrânse Ștefan vodă pre Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atâta, și de iznoavă s-au bulucitu și al doilea rându să lovi la Orbic și iară birui Ștefan vodă. Și-l prinse pe Pătru vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea tătâne-său, lui Bogdan vodă.

CÂNDU S-AU STRÂNSU ȚARA LA DIREPTATE

Déciia Ștefan vodă strâns-au boiarii țării și mari și mici și altă curte mărunte dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă Direptatea și i-au întrebatu pre toți: iaste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești". Și décii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Și de acolea luo Ștefan vodă steagul Țărâi Moldovei și să duse la scaunul

Sucévii. Décii Ștefan vodă, gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

CÂNDU AU PRĂDATU ȘTEFAN VODĂ ȚARA SĂCUIASCĂ

Scrie létopisețul cel moldovenescu că fiindu Ștefan vodă om războinic și de-a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sânge, nu peste vréme multă, ce în al cincilea an, să sculă den domniia sa, în anii 6969 <=1461>, rădicându-să cu toată putérea sa și s-au dus la Ardeal, de au prădatu Țara Săcuiască. Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi, fără de nici o zminteală. Ci de această povéste cronicariul cel leșesc nimica nu scrie și încă și alte sémne multe sântu și nu însemnează nimica de însele. Iară létopisețul nostru, măcarî că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate.

În al șaselea an a domniii lui Ștefan vodă, în anii 6970 <=1462>, iulie 22, loviră pre Ștefan vodă cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei.

Iară în al șaptelea an a domniii sale, în anii 6971 <=1463>, iulie 5, luatu-ș-au doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simeon împăratul. Iară cronicariul cel leșescu scrie că au fostu Evdochia fată lui Simeon împăratul iară nu soră.

CÂNDU AU LUAT ȘTEFAN VODĂ CHILIIA ȘI CETATEA ALBĂ DE LA PĂGÂNI

Vă leatul 6973 <=1465>, meseța ghenarie 23, adunându Ștefan vodă multă oaste de țară, vrându să răscumpere cetățile

carile le luase păgânii de la alți domni, pogorât-au cu toată putérea sa spre cetatea Chiliei. Și sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de hartu, iară vineri dins-de-dimineață au început a bate cetatea și așa toată zioa s-au hărțuit până în seară. Iară sâmbătă să închinară cei din cetate și întră Ștefan vodă în cetatea Chiliei. Și acolo petrecându trei zile veselindu-să, lăudându pre Dumnezeu, îmblânzia oamenii în cetate. Décia și la Cetatea Albă au tras și multă năvală făcându, dobândi și Cetatea Albă. Și așa amândoao cetățile cu multă moarte și perire de ai săi le dobândi, carile întărindu-le cu bucate și cu slujitori, au lăsat pre Isaia și pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijească, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

Iară în al zécilea an a domniii sale, în anii 6974 <=1466>, iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Preacuratei maicii Fecioarii Mariei.

RĂZBOIUL CE AU FĂCUT ȘTEFAN VODĂ CU MATEIAȘ CRAI UNGURESCU LA BAE

Mateiașu, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale și meșterșugului său cu carile pre mulți din vecinii săi i-au surpat și i-au supus, carile de multe ori războaie făcea cu turcii și cu noroc izbândia, neavându nici o pricină direaptă asupra lui Ștefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, de care lucru multe ori să lăuda Mateiași crai, că câte izbânde face Ștefan vodă, cu putérea lui le face și de suptu ascultarea lui face izbândă și vrându de ce să făliia ca să arate cum iaste adevăratu, au trimis sol ca să i se închine Ștefan vodă, ce Ștefan vodă n-au priimitu. Mai apoi văzându Mateiașu craiul volniciia lui Ștefan vodă că nu o poate supune, strângându multă oaste a sa și luându ajutoriu și de la alții, au purces în anii 6975 <=1467> și au tras spre Moldova.

Și zicea că cu cale mérge, ca să ducă la scaun la Moldova pe Pătru vodă. Și trecându muntele, au trecut la Trotuș, noembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman, noembrie 29 și acolo s-au odihnitu până a șaptea zi, prădând și jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu târgul Romanul și décii au luat drumul spre Suceava, prădându și arzând și siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotind ca să nu rămâe vreun unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat drumul Sucévii, unde-l aștepta Ștefan vodă, și la Bae ș-au întorsu calea și au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile și acolea, cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsându-ș oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi și prăzi. Unde avându Ștefan vodă știre și prinzându limbă, marți noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu târgul asupra lor, cându ei era fără de nici o grijă. Și fiindu și béți și negătiți de războiu, i-au lovitu Ștefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte și perire au făcut într-înșii. Că ei nefiind tocmiți de războiu, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea,de nu știia încătro vor mérge, în toate părțile rătăciia, de-i vâna țăranii în zăvoaie, prin munți, unde vreo 12.000 periți s-au aflatu. Mai apoi și însuși craiul, rănitu de săgeată foarte rău, de abiia au hălăduitu pre poteci, de au ieșitu la Ardeal.

Așa norocește Dumnezeu pre cei mândri și falnici, ca să să arate lucrurile omenești câtu sunt de fragede și neadevărate, că Dumnezeu nu în mulți, ce în puțini arată putérea sa, ca niminea să nu nădăjduiască în putérea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădéjdea, nici fără cale războiu să facă, cărora li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme având Ștefan vodă priiteșug cu léșii, au trimis din dobânda sa și craiului leșescu, pen solii săi.

Iară Mateiașu crai, daca au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ștefan vodă, ce viindu-i alte greutăți dispre Țara Cesască, s-au întors la ceși cu oastea sa.

Într-acéia și craiul leșescu, oblicindu că va să margă Mateiașu craiul asupra lui Ștefan vodă, au trimis soli, zicându că-i va da ajutoriu, de-i va trebui, împotriva lui Mateiașu și i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiașu crai de acel gându. Pre acéia vréme, noemvrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia, doamna lui Ștefan vodă.

DE PRĂDAREA SĂCUIL.OR

Scrie létopisețul cestu moldovenescu că într-acelaș an, după războiul lui Ștefan vodă ce făcusă la Bae cu Mateiașu craiul, s-au rădicatu Ștefan vodă cu toată putérea sa, vrându să-și răscumpere strâmbătatea sa ce-i făcusă ungurii, cându venise la Bae, s-au dus și el la Ardeal, de multă pradă și robie și ardere au făcut în Țara Săcuiască, neavându cine-i sta împotrivă și cu pace s-au întorsu, fără nici o zminteală. Ci de această povéste ce spune că au prădat Ștefan vodă Țara Săcuiască, cronicariul cel leșescu nimica nu scrie.

CÂNDU S-AU ÎMPĂCATU ȘTEFAN VODĂ CU MATIIAȘ CRAI UNGURESCU

Décii, după puțină vréme, au încetatu vrajba între craiul ungurescu și între Ștefan vodă, că văzându ei că vrăjmașul lor și a toată creștinătatea, turcul, le stă în spate și volniciei tuturor întinde mrejile sale, ca să-i coprinză și arătându-să priietinu cu multe cuvinte de înșălăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădărî cap de price și să înceapă zarvă, gândindu-să că într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca și suptu jugul său, văzându această înșălăciune, Mateiașu craiul și cu Ștefan vodă s-au împăcatu și s-au așezatu. Și încă după pace așezată și legătură

tare ce făcusă amândoi, au dăruitu Mateiașu craiul pre Ștefan vodă cu doao cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceul.

DE NIȘTE TĂTARI CE AU ÎNTRAT ÎN ȚARĂ SĂ PRADE

Vă leato 6978 <=1470> rădicatu-s-au multă mulțime de oaste tătărască și au întratu în țară, să prade, cărora prinzându-le de véste Ștefan vodă, le-au ieșitu înainte. Și la o dumbravă ce să chiamă la Lipinți, aproape de Nistru, i-au lovit Ștefan vodă cu oastea sa, avgust 20, și dându războiu vitejaște, i-au răsipit și multă moarte și perire au făcut într-înșii și mulți au prinsu în robie și le luo tot pleanul. De care lucru cunoscându Ștefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu și de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă și izbândă s-au întors la scaunul său, la Suceava.

CÂND AU SFINȚIT ȘTEFAN VODĂ MĂNĂSTIREA PUTNA

Deaca să întoarse Ștefan vodă de la acel război cu noroc ce izbândi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulțămind lui Dumnezeu, au sfințit mănăstirea Putna, carea era zidită de dânsul, septembrie 3 zile, întru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul și egumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diaconi 64 la jirtăvnic.

CÂNDU A ÎNTRAT ZAVISTIIA ÎNTRE ȘTEFAN VODĂ ȘI ÎNTRE RADUL VODĂ ȘI DE ARDEREA BRĂILII

Vă leato 6978 <=1470>, într-acéia vréme întră zavistiia între Ștefan vodă și între Radul vodă, domnul muntenesc, pre obicéiul firei omenești de ce are, de acéia poftéște mai mult, de nu-i ajunse lui Ștefan vodă ale sale să le ție și să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză. Strâns-au țara și slujitorii săi și au întratu în Țara Muntenească, de au prădat marginea, fevruarie 27 dni și au arsu Brăila în săptămâna albă, marți.

DE TĂIAREA CAPETILOR A NIȘTE BOIARI, 6979 <1471>, GHENUARIE 16 ZILE

Tăie Ștefan vodă pre Isaiia vornicul și pre Negrilă păharnicul și pre Alexa stolnicul în târgul Vasluiului.

RĂZBOIUL DE LA SOCI, CÂNDU S-AU BĂTUT ȘTEFAN VODĂ CU RADUL VODĂ, DOMNUL MUNTENESCU, 6979 <=1471>, MARTIE 7 DNI

Radul vodă văzându atâta pradă în țara sa, ce-i făcusă Ștefan vodă, nu vru să lase să nu cérce strâmbătatea sa. Ce pururea să întâmplă, cela ce va să-și întoarcă bătaia, de doao ori îl bat, că strângându oastea sa și vecinească, au venitu asupra lui Ștefan vodă. Iară el ca un leu gata spre vânatu, de sârgu s-au pornit și la Soci le-au ieșit înainte și dându război vitejaște, martie 7 zile, nu mai puțin de vitejiia moldovénilor, carii era gata au să moară, au să izbândească, decât de meșterșugul lui Ștefan vodă, Radul vodă pierdu războiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toți i-au tăiatu și toate steagurile Radului vodă li-au luat și pre

mulți vitéji i-au prinsu vii și pre toți i-au tăiatu, numai ce au lăsatu vii 2 boiari de acei mari, pre Stan logofătul și pre Mircea comisul.

DE UN CUTREMUR

Într-acelaș an, avgustu 29, fu cutremur mare de pământu peste toată țara, în vrémea ce au șezutu domnul la masă, la prânzu.

Vă leato 6980 <=1472> au adus Ștefan vodă pre Mariia din Mangop, de o au luat luiș doamnă.

AL DOILEA RĂZBOIU A LUI ȘTEFAN VODĂ CU AL RADULUI VODĂ LA IZVORUL APEI, LEATUL 6981 <=1473>, NOEMVRIE 8

Ștefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejești, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădére, socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu carea să diprinsése iaste a doao vitejie, strânsă de iznoavă oaste și luo pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă la Țara Muntenească, să-l puie domnu.

Iani socotéște că suptu un copaciu bun câți să adăpostesc, sau câtă laudă își adaoge nu numai purtătoriul, ce și țara, cându năvăliia la dânsul și la țară și domnii cei streini să-i ducă la domnie și cu ajutoriul lor era cu nădéjde că vor izbândi.

Și întrându Ștefan vodă în Țara Muntenească, să gătiia de războiu Radului vodă. Ci văzându Radul vodă că nu-i va putea sta împotrivă, în 18 ale lui noemvrie au dat dosul cu oastea sa și s-au dus la scaunul său, la Dâmboviță.

AICEA SĂ SOCOTIM

Că iată că létopisețul cel leșesc nu spune că s-au bătut trei zile războiul, décii să fie dat dosul Radul vodă, ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotrivă lui Ștefan vodă, au fugitu la cetate. Iară létopisețul nostru scrie că dacă au sositu Ștefan vodă la margine, noemvrie 8 zile, au împărțitu steagurile oștii sale pre Milcov. Și décii s-au împreunatu cu Radul vodă, joi într-aceastași lună, 18 zile, la locul ce să chiamă Cursul Apei. Și dându războiu vitejaște de îmbe părțile, s-au bătut acolo până în sară, așijderea și vineri și sâmbătă toată zioa până în sară. Iară noaptea spre duminecă au lăsatu Radul vodă toate ale sale în tabără și au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său, la Dâmboviță. Iată Ștefan vodă s-au pornitu după dânsul cu toată oastea sa. Și într-această lună 23 au încunjurat Cetatea Dâmbovița și într-acéia noapte au fugit Radul vodă din cetate, lăsă pre doamnă-sa Mariia și pre fiica sa Voichița și tot ce au avut și s-au dus la turci. Iară Ștefan vodă, miercuri 24 ale aceștii luni, au dobânditu Cetatea Dâmbovița și au întratu într-însa și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa Voichița o au luat-o luiși doamnă și toată avuțiia lui și toate veșmintele lui céle scumpe și visteriile și toate steagurile lui. Și acolo s-au veselit trei zile și décii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, dându laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarab vodă l-au lăsatu domnu în Țara Muntenească și au domnit o lună.

Iar Radul vodă au năzuitu la turci, ca să-și poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor și să-și răscumpere domniia cu putérea lui.

Iară Ștefan vodă, dacă au sosit la scaunul său, la Suceava, au trimis la craiul leșescu sol, vestindu-i de războiu cu noroc ce au făcut împotriva Radului vodă, fălindu-să că și cetatea și scaunul Dâmbovița cu toată avuțiia i-au luat dimpreună și doamna și fiică-sa. Și au trimis și la craiul din dobânda sa, nu pentru că doară i-au fostu datoriu să-i trimită, cum zic unii că

au fostu supus léșilor, ci pentru să-l aibă prieten la nevoie și la treabă ca acéia, de-i va veni asupră, cum s-au și tâmplatu că atuncea i-au venitu véste cum Radul vodă au întratu în Țara Muntenească cu oastea turcească. Și aciiași au trimis și alți soli, de au poftitu oaste într-ajutor împotriva Radului vodă.

RĂZBOIUL RADULUI VODĂ CU AL LUI BASARAB VODĂ

Radul vodă, daca au luatu ajutoriu de la turci, au întrat în Țara Muntenească cu 15.000 de turci, fără alți lefegii ce adunase și au datu războiu lui Basarab vodă, joi dichevrie 23 și l-au răzbitu pre însul și pre toată oastea lui. Carile, văzându-să împresuratu de vrăjmașii săi, au năzuitu iarăși la Moldova, la stăpânul său, Ștefan vodă.

Iară turcii s-au pornitu pre urma lui Basarabă vodă și au venitu până la Bârlad, de au stătut ca un zidu, vineri dechemvrie 24. Și așa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată țara. Și décii s-au întorsu pri în Țara Muntenească și s-au dus înapoi.

Iară craiul leșescu au trimis pre Dombec castelanul de Belz și pre Sohodolschii ca să-i poată împăca, măcarî până la o vréme, cu Radul vodă, ci s-au tărăgănatu vrémea până într-altu an. Și au învățatu craiul, de va tribui oaste de grabu, să ridici Buciatchi toată șleahta Podoliei, să margă întruajutoriu lui Ștefan vodă.

CÂNDU AU LUAT ȘTEFAN VODĂ CETATEA TELEAJĂNUL ȘI CÂNDU S-AU BĂTUT CU TĂPĂLUȘ ȘI CU UNGURII, MAI APOI ȘI CU BASARABĂ, LEAT 6982 <=1474>, OCTOMVRIE 1

Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănului și au tăiat capetile pârcălabilor și muierile le-au robitu și mulți țigani au luat și cetatea au ars-o.

Într-acéiași lună, în 5 zile, fu războiu în Țara Muntenească cu ungurii și cu Țăpăluși și cu ajutorul lui Dumnezeu au biruitu Ștefan vodă și au bătut pre unguri. Într-aceiași lună, în 20 de zile, au războitu și pre Basarabă.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CÂNDU S-AU BĂTUT LA PODUL ÎNALTU CU TURCII, 6983 <=1475>

Într-acéia vréme, Mehmet împăratul turcescu armându 120.000 de oastea sa și oastea tătărască și muntenească, să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ștefan vodă. Iară Ștefan vodă având oastea sa, 40.000 și 2.000 de léși ce-i venise într-ajutoriu cu Buciatschi de la craiul Cazimir și 5.000 de unguri, ce-i dobândise de la Mateiașu craiul ungurescu, le-au ieșit înaintea turcilor din sus de Vaslui, la Podul Înalt, pre carii i-au biruit Ștefan vodă, nu așa cu vitejiia, cum cu meșterșugul. Că întâi au fostu învățatu de au pârjolitu iarba pretutindinea, de au slăbitu caii turcilor cei gingași. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, așa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Și Ștefan vodă tocmisă puțini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și trâmbițe, dându semnu de războiu, atuncea oastea turcească întorcându-să la glasul bucinelor și împiedecându-i și apa și lunca, și negura acoperindu-i, tăindu lunca și sfărâmându, ca să treacă la glasul bucinilor.

Iară dindărăpt Ștefan vodă cu oastea tocmită i-au lovitu joi, ghenarie 10 zile, unde nici era loc de a-și tocmirea oastea, nici de a să îndrepta, ci așa ei în sine tăindu-să, mulți periră, mulți prinși de pedestrime au fost. Ce și pre aceia, pre toți i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morți au strânsu și mulți pași și sangeați au perit. Și pre ficiorul lui Isac pașa, după ce l-au prinsu viu,

l-au slobozit. Și pușcile le-au dobânditu și steaguri mai mult de o sută au luat.

Dacă i-au bătut pre turci, ei de la Podul Înalt au luat pen păduri ș-au ieșit unde purcede apa Similii în țânutul Tutovii. Acolo în légea lor au dat laudă lui Dumnedzău că au scăpat ș-au ieșit la lume. Iară Ștefan vodă pornitu-s-au după dânșii cu ai săi moldoveni și cu 2.000 de oaste leșască, de i-au fost într-agiutoriu și i-au gonit pre turci pân i-au trecut Siretiul la Ionășești, unde să pomenéște și astădzi Vadul Turcilor.

Și acolo, deasupra Siretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 dzile, i-au venit véste de la starostii de Crăciuna, ce-i zic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oști asupra lui Ștefan vodă, fără véste. Și întristându-să Ștefan vodă, cu cine avea, cu ai săi, au răpedzit la ostași, de-i strângea de sârg. Într-aceia au sosit și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oști ce au fost rămas înapoi; îndată și Coste păharnicul cu altă samă de oaste ce au fost gonit pre turci, de i-au fost trecut Seretiul, au sosit. Și având bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pregiur dânsul la loc de grije, îndată repedzi pe Șendre hatmanul înaintea oștii muntenești cu puține slujitori, ca-n chip de strajă. Și dând de oastea muntenească mulți pre puțini, fură biruiți de oastea Radului vodă și acolo pierit-au și Șendrea hatmanul, mai gios de Râmnic, unde s-au pomenit multă vréme Movila Șendrii. Și l-au dus, de l-au îngropat în sat, în Dolhești, lângă tată-său.

Înțelegând Ștefan vodă cum că adevărat Radul vodă domnul muntenesc și cu oastea sa îi vine asuprá, ghenarie 13 zile, au trecut Seretiul și mai sus de Râmnic le-au fost războiul. Și dând războiu vitéjește despre amândouă părțile, multă pagubă s-au făcut și cu vrérea lui Dumnedzău fu izbânda la Ștefan vodă, că pierdură munténii războiul. Dat-au Ștefan vodă oștii sale voie să prade în trei dzile, cât vor putea, în Țara Românească și prădând, adus-au multă dobândă ostașii.

Și zăbăvind Ștefan vodă acolo, pân a să strânge oștile toate, aducând și pre mulți den boiarii Țării Românești și alte capete, oameni de frunte de acolo, au pus pre ai săi boiari și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit, de au despărțit din Milcovul cel Mare o parte de pârău, ce vine pre lângă Odobești și tréce de dă întru apa Putnei. Și pân astădzi iaste hotarul Țărâi Moldovei și a Țării Românești acel pârău ce să desparte din Milcovul cel Mare. Iară mainte au fost având țărâle amândoă pricină, că Țara Românească vrea să fie hotarul său pân în apa Trotușului, iară moldovenii nu-i lasa, pân au vrut Dumnedzău de s-au tocmit așea. Ș-au luat Ștefan vodă cetatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova ș-au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea și pre Ivan.

Și într-acéia laudă și bucurie au ziditu biséricа în târgu în Vasluiu, dându laudă lui Dumnezeu de biruință ce au făcut. Și décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducându Sfânta Evanghelie și cinstita cruce în mâinile sale, ca înaintea unui împăratu și biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovitu. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prin prejur de biruință ce au făcut Ștefan vodă.

ÎNTORSUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU OȘTILE

Mărgând Ștefan vodă cu oștile pre apa Bârladului în sus, atuncea plăcându-i locul între Bârlad și între apa Vasluiului și într-aceia laudă și bucurie de izbândă cu noroc ce au biruit pre turci și pre munténi, au început a zidi biséricа sveti Ioan Preditice, în târg în Vasluiu, dând laudă lui Dumnedzău de biruință ce au făcut, pre urmă și case domnești, cum să cunosc și pân într-acéste vrémi. Și odihnind Ștefan vodă acolo cu oștile

sale și râvnind cu nevoință a să zidi bisérica și alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.

Mai apoi întorcându-să ajutoriul craiului leșescu acasă cu multă dobândă, au trimis Ștefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătându vitejia ce au făcut și i-au mulțumitu de ajutoriu.

PENTRU NEȘTE CĂZACI CE AU VINIT ÎN ȚARĂ SĂ PRADE

Într-aceia vréme odihnind Ștefan vodă la Vasluiu, i-au venit olăcari de sârg de la Soroca, cum Lobodă și Nalivaico hatmanii căzăcești au întrat în țară și pradă. Deci Ștefan vodă neputând suferi pre nepriieteni a-i lăsarea să strice țara, ce îndată cu ai săi, cu câți era, i-au căutat a mérge, unde s-au și tâmpinat cu acea oaste căzăcească pre Răutu, la Grumădzești. Fiindu cazacii în pradă răschirați și lovindu-i noaptea fără veste, fură biruiți cazacii. Atuncia și Lobodă hatmanul căzăcesc fu prins de oastea lui Ștefan vodă.

Și gonindu-i spre Nistru, Nalivaico hatmanul și cu o samă de cazaci au dat să treacă Nistrul și mulți s-au înecat și un polcovnic al său vestit, Jora, acolo s-au înecat și alți mulți. Și astădzi iaste pomenit acel loc, de-i dzic Vadul Jorăi.

Și de acolo s-au întorsu Ștefan vodă și au descălecat târgul Lașii și în lauda lui Dumnedzău au început a zidi besérica marelui mucenic și ciudotvoreț Necolai.

Și décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă, cu mare pohvală și biruință de la sângur Dumnedzău de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul cu toți preoții, aducând Sfânta Evanghelie și cinstita cruce în mânule sale, ca înaintea unui împărat și biruitor de limbi păgâne, de l-au blagoslovit. Atuncea mare bucurie au fost tuturor domnilor și crailor de prin pregiur de biruință ce au făcut Ștefan vodă. Și daca s-au aședzat la scaunul

său, la Suceava, în lauda lui Dumnedzău au început a zidi o înfrumusiețată mănăstire, sfeti Dimitrie, ce iaste înaintea curții domnești.

Și s-au cununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă. Iară pre maică-sa cu mare cinste o au trimis la domnu său, la Radul vodă, în Țara Românească.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ, CÂNDU S-AU BĂTUT CU MEHMET BEG ÎMPĂRATUL TURCESCU ȘI CU MUNTÉNII LA VALEA ALBĂ

Vă leato 6984 <=1476>, văzându împăratul Mehmet beg câtă pagubă au avut în oastea sa de la Ștefan vodă, gândi însuș cu capul său să margă, să stropșască Țara Moldovei și să-și ia cetățile înapoi, Chiliia și Cetatea Albă, carile fusésă mai nainte pre mâna lor.

Acolo Ștefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oastea fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor și s-au apucat de tătari și pre lesne bătându-i, i-au gonitu până la Nistru. Vrea da războiu și turcilor, ci văzându atâta tărie cu împăratul și mulțime de oaste, cu pedestrime și cu pușci și încă sfătuia boiarii ca să să dea la loc strâmtu, ca de nu vor birui, să să apere și să n-aibă zminteală.

Deci Ștefan vodă, văzându așa, s-au întorsu, de s-au dat spre munți, unde ș-au ales loc de războiu la strâmtoare, la Valea Albă, unde să chiamă acuma Războienii, di pre acel războiu ce au avut moldovénii cu împăratul turcescu. Și pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăjduiască în fugă, ci întru arme și au datu războiu, iulie 26. Și multă vréme trăindu războiul neales de îmbe părțile osteniți și turcii tot adăogându-să cu oaste proaspătă și moldovénii obosiți și neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieștecum, ci până la moarte să apăra, nici

biruiți dintru arme, ci stropșiți de mulțimea turcească, au rămas dobânda la turci. Și atâta de ai noștri au pierit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, până au fostu războiul. Și mulți din boiarii cei mai au picatu și vitéjii cei buni au peritu și fu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor di prin prejur, daca auziră că au căzut moldovénii suptu mâna păgânilor.

Într-acel războiu au căzut Ștefan vodă de pre cal jos, și Dumnezeu l-au feritu și nu s-au vătămat. Iară turcii s-au întorsu spre Suceava și au arsu târgul. Și décii s-au întorsu înapoi prădându și arzându țara. Mai apoi, după ieșirea nepriietinilor și a vrăjmașilor din țară, daca au strânsu Ștefan vodă trupurile morților, movilă de cei morți au făcutu și pre urmă ș-au ziditu deasupra oasilor o bisérică, unde trăiește și astăzi întru pomenirea sufletelor.

Scrie létopisețul nostru că după poticala lui Ștefan vodă, ce au perdut războiul, de sârgu au strânsu oastea ce au putut degrabă și s-au dus după turci și i-au ajunsu trecându Dunărea, la vréme de mas și, lovindu-i fără véste, i-au speriiat de au căutat a fugi, lăsându pleanul și tot ce au prădatu. Iară Ștefan vodă le-au apucatu pleanul tot și s-au întorsu înapoi cu izbândă.

Scrie la létopisețul nostru că la acest războiu ce au fost la Valea Albă, au fostu și Basarabă vodă cu munténii, venit întru ajutoriul împăratului turcescu, pre carile toți domnii de prin prejur îl cuvânta de rău, zicându că n-au fostu într-ajutor crucii și creștinătății, ce păgânilor și dușmanilor.

Iară la létopisețul cel leșesc, de izbânda lui Ștefan vodă, ce au scos pleanul și prada la Dunăre de la turci și de Basarab vodă cu muntenii, nimica nu scrie. Și încă și alte sémne multe nimica nu le însemnează, carile nice unile n-am vrut să le lăsăm, ci toate care la locul său le-am tocmit.

RĂSPUNSUL ALTOR SÉMNE

Vă leato 6985 <=1477>, noemvrie, pristăvitu-s-au Theoctist mitropolitul de Suceava, carile au ținut scaunul 25 de ani și au stătut altul, Gheorghie mitropolitul. Într-acelaș an, dichembrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop.

Vă leato 6987 <=1479>, iunie 22, au început Ștefan vodă a zidi cetatea Chiliei și o au sfârșit-o într-acelaș an, iulie 16.

Într-același an și într-aceiaș lună, iulie 25, pristăvitu-s-au Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

Într-același an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna.

Vă leato 6988 <=1480> pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

RĂZBOIUL DE LA RÂMNIC, CÂND S-AU BĂTUT ȘTEFAN VODĂ CU ȚĂPĂLUȘI VODĂ, VĂ LEATUL 6989 <=1481>, IULIE 8

Fu războiu în Țara Muntenească, de s-au bătut Țăpălușì vodă cu Ștefan vodă la Râmnicu și au biruitu Ștefan vodă cu mila lui Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a tuturor sfinților și cu ajutoriul sfântului și marelui mucenic al lui Hristos Procopie, fură biruiți munténii și mulțime de înși fără număr au perit și toate steagurile lor au luatu și mulți boiari au picat. Și pre Țepeluși vodă încă l-au prinsu viu și i-au tăiatu capul. Și de la Ștefan vodă încă a picat om de frunte Șendrea hatmanul și l-au adus de l-au îngropat în Dolhești, lângă tată-său. Iară Ștefan vodă au pus munténilor domnu pre Vladul vodă Călugărul, carile mai apoi au făcut vicleșug asupra lui Ștefan vodă, pentru căci dideasă ajutoriu turcilor, cându au mersu de au luat cetățile și au prădat țara. Iară Ștefan vodă, după războiu cu noroc ce au făcut, cu mare pohfală și laudă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Zic să să fie arătat lui Ştefan vodă sfântul mucenicu Procopie, umblându deasupra războiului călare şi întrarmatu ca un viteazu, fiindu într-ajutoriu lui Ştefan vodă şi dându vâlhvă oştii lui. Ci iaste de a-l şi crédere acestu cuvântu, că daca s-au întorsu Ştefan vodă cu toată oastea sa, cu mare pohfală, ca un biruitoru, la scaunul său, la Suceava, au zidit bisérică pre numele sfântului mucenicu Procopie, la satu la Badeuţi, unde trăiaşte şi până astăzi.

De Ţăpăluşi vodă nu scriu toţi într-un chip, unii zic că au prinsu Ştefan vodă pre Radul vodă, carele au fostu aţităţoriul cel mare asupra creştinilor şi i-au fost ajutat şi braşovénii. Tăindu pre turci şi luundu Ţara Muntenească, au lăsatu pre Ţăpăluşi în locul său. Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu că au fostu izbânda lui Ştefan vodă.

Minunatu lucru: după poticală dintâi şi după pierzarea oştii dintâi, cela ce nu avea voinici de oaste, ci strângea păstorii din munţi şi argaţii, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor dintâi, daca au perdut ţara, acmu domni altor le da şi ţara lăţiia.

Vă leato 6990 <=1482>, martie 10 au luatu Ştefan vodă citatea Crăciuna cu tot ţinutul ce să chiiamă ţinutul Putnii şi l-au lipit de Moldova şi au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea şi pre Ivan.

Vă leato 6991 <=1483>, au început Ştefan vodă a zidi cetatea de la târgul Romanului, ce să chiiamă Smeredova.

Vă leato 6992 <=1484>, Ştefan vodă într-o noapte au prădatu şi au arsu toată Ţara Muntenească.

CÂND AU LUAT BAIAZIT ÎMPĂRATUL TURCESCU CHILIA ŞI CETATEA ALBĂ, LEAT 6992 <=1484>

Baiazit împăratul turcescu cu mare oaste au întrat în ţară şi au bătut Chiliia şi Citatea Albă, însă nu singur cu putérea

sa, ce şi Vladul vodă Călugărul, domnul muntenescu, cu munténii, încă au mersu într-ajutoriu împăratului, cum s-au poménitu mai sus că au făcut vicleşug asupra stăpânului său, lui Ştefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor. Şi miercuri, în patrusprăzéce zile iulie, au luat cetatea Chilia, în zilele lui Ivaşco şi Maxim pârcălabii.

Aşijdirea într-acelaş an, miercuri, avgust 5 zile, au luat şi Cetatea Albă, în zilele lui Gherman şi Ion pârcălabi. Şi ar fi vrut apuca şi alte cetăţi, că Ştefan vodă la gol n-au îndrăznitu să iasă, ci numai la strimtori nevoia de le făcea zminteală. Ci şi turcii văzindu ajutoriul ce venise de la Ţara Leşască lui Ştefan vodă, sau însuşi craiul, cum scriu unii, că au tras de la rusi şi de la Litva ţara toată, de să strânsése oamenii de treabă mai mulţi de 20.000 de oameni şi trecând Nistrul craiul cu dânşii suptu Haliciu, au venitu la Colomâia, de ş-au pus tabăra, 6993 <=1485>, septemvrie 1.

Acolea au venit şi Ştefan vodă, de s-au împreunat cu craiul şi toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au şi ospătat pre Ştefan vodă şi 3.000 de oameni i-au dat, cu carii s-au întorsu Ştefan vodă la Moldova. Împreunându décii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutatu a ieşi din ţară. Aşa Ştefan vodă au curăţitu vrăjmaşii din ţară. Iar cetăţile carile le-au luatu turcii, Chiliia şi Cetatea Albă, n-au putut să le dobândească, că ei mai nainte de ce au ieşitu, le-au grijitu cu oameni cu puşci şi cu bucate de ajunsu şi au rămas pre mâna turcilor, până în zioa de astăzi.

Ce până a să sfătui Ştefan vodă cu craiul leşesc, unde să adunăsă la Colomiia, iar din jos venise Hroiot cu turcii până la Suceava şi au arsu târgul, septevrie 19, luni şi marţi. Şi déciia s-au întorsu înapoi, prădându şi arzându ţara.

Şi după acéia, octovrie 19, s-au pristăvit Ioasaf arhimandritul carile au fostu întâi igumen în mănăstirea Putnei.

RĂZBOIUL CÂNDU S-AU BĂTUT ȘTEFAN VODĂ CU MALCOCIU ȘI CU TURCII LA CATLABUGA

Mai apoi, într-același an, Ștefan vodă, daca au scos vrăjmașii săi din țară și daca au răcitu vrémea și caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, de au topit toată oastea turcească.

Într-aceasta bucurie, daca s-au întorsu Ștefan vodă, au zidit bisérica pre numele sfântului Nicolae în târgul Iașilor.

RĂZBOIUL CÂND S-AU BĂTUT ȘTEFAN VODĂ CU HROIOT PRE SIRÉT LA SCHIIAI, 6994 <=1486>, MARTIE 6

Într-acesta an venit-au Hroiot cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă, căruia i-au ieșitu Ștefan vodă înainte cu oaste pre Siretiu la Șcheai și dându războiu vitejaște despre amândoo părțile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că s-au pornit cu calul jos, puțin de n-au încăput în mâinile vrăjmașului său. Mai apoi Hroiot fiindu prins viu de Ștefan vodă, i-au tăiat capul.

Vă leato 6995 <=1487>, într-acestu an au discălicatu Ștefan vodă târgul Hârlăul, de au ziditu și bisérica cea domnească de piiatră și curțile acéle domnești cu ziduri cu tot, carile stau și astăzi.

Vă leato 6998 <=1490>, au murit Mateiașu craiul ungurescu, carile mare nume de vitejie au lăsatu pre urmă, că nu numai cu némții și cu vecinii săi, ce și cu turcii multe trebi au avut și de multe ori i-au biruit, iară pre urma lui au stătut crai Vladislav.

Într-acesta an au murit și Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ștefan vodă.

Vă leato 6999 <=1491>. Într-acesta an să știi cetitoriule că au zidit Ștefan vodă bisérica lui sfeti Nicolae din târgul Iașii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra ușii bisericii, iară nu cum scrie înapoi.

Vă leatul 7003 <=1495>, Ștefan vodă au zidit sfânta episcopie în Huși, hramul sfinților apostoli Petru și Pavel și curți domnești, carile sântu surpate, numai beciurile stau până astăzi.

Vă leato 7004 <=1496>, iulie 25 dni, cetvertoc <=joi>, răposat-au Alixandru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă și l-au îngropatu în mănăstirea Bistriții, lângă strămoșu-său, Alexandru vodă.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ, CÂND AU BĂTUT PRE ALBRehtU CRAIUL LEȘESCU LA CODRUL COZMINULUI, LEAT 7005 <=1497>

Albert craiul leșescu fiindu ales de țară craiu pre urma lui Cazimir, tătâne-său, ce ținusă cu Ștefan vodă priiteșugul, iară Albertu craiul uitându priiteșugul tătâne-său ce avea cu Ștefan vodă și nu făcea oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângele creștinilor și stropșindu volniciia tuturora, înmulțindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-și arate vitejiia asupra Moldovei, scotindu că pre lesne o va supune, știindu că de multe ori să ajutor ia Moldova de la craii leșăști, ca de la niște vecini de aproape, spre toți vrăjmașii. Și strângându craiul oaste, au scos cuvântu cum va să margă la turci, să ia și să dezbată Cetatea Albă și Chiliia, care cetăți luasă de la Ștefan vodă Baiazitu împăratul turcescu. Și încă adăogiia, de speriia pre ai săi, cum turcii amestecați cu moldovénii vor să treacă la Podoliia și le-au datu știre ca toți să încalice și să să împreune cu dânsul la Liov. Și au trimis soli la Ștefan vodă, de i-au datu

ştire să să gătească să meargă cu dânsul, să bată Chiliia şi Cetatea Albă şi să-i găteze steţie de hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ştefan vodă şi cu bucurie mare au priimit pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chiliia.

Cunoscându sfétnicii lui crai, ales episcopii, gândul că va să facă oaste împotriva lui Ştefan vodă, multu i-au adus aminte să nu facă asupra direptăţii, să nu să întoarcă mâniia lui Dumnezeu spre el. Ci el gândul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicându: „Voao vă iaste lucru bisérica să păziţi, iară nu de războaie să grijiţi, că gândul mieu voi nu-l ştiţi, numai eu singur. Că de aşi pricépe că haina dipre mine ştie gândul mieu, în foc o aş băga-o". Deci mulţi din boiarii leşăşti socotiia că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieşit mai apoi la dânsul şi zicătoarea: „În zilele lui Olbriht, şleahta au perit".

Într-acéia Ştefan vodă prinzându véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroşi ca să cază domniia Moldovei pre mâna léşilor, măcarî că Laslău crai unguresc (ce să chiamă leşaşte Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leşescu (ce se chiamă ungurésţe Albertu). Înţelegându aceasta Ştefan vodă trimis-au la craiul leşescu cu solie pre credincioşii săi, pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistiiernicul, ca să poată dintr-însul cunoaşte ceva, ce-i iaste voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-şi umbla cu înşălăciune, ascunzându cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimitu şi darurile ce-i trimisése Ştefan vodă cu mare mulţămită şi cu dragoste le-au priimitu şi le-au luat şi solilor iarăşi acéla răspunsu le-au dat: cum iaste mergătoriu la turci. Mai apoi şi solii săi de iznoavă i-au trimis la Ştefan vodă, ca să întărească cuvântul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înţelegându Ştefan vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia şi să trage spre margine, de iznoavă au poftorit soliia, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul şi pre Isac

vistearnicul cu multe daruri şi l-au timpinatu de céia parte de Nistru şi i-au închinatu darurile. Şi iarăşi cu dragoste le-au luatu. Şi décii au trecut apa Nistrului pre la Mihălcéni, în ceasta parte, cu toată oastea sa şi au venitu la Coţmani. Acolea ş-au discoperit toată vicleniia şi faptile sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au fericatu în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov.

Înţelegându acéstea Ştefan vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să ştie încotro mérge craiul cu oastea leşască, cum crai l-au viclenitu şi vine asupra lui şi au trecut şi Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunare, de sârgu au trimis în toate părţile în ţară, să să strângă la târgul Romanului. Iară Albertu au şăzutu şapte zile la Coţmani. Ce pân a să strânge oastea lui Ştefan vodă şi până a veni ajutoriul, că şi Laslău craiul ungurescu, fratile lui Albertu încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste şi cu dânşii pre birtoc voevodul Ardealului, ce era cuscru lui Ştefan vodă, şi de la Radul vodă încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească, ci până a să strânge toată la un loc, Albert crai au purces cu oastea de la Coţmani şi au lovit la Şipinţi. Văzându Ştefan vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi, au tocmitu strajă şi o au trimis-o împotriva léşilor, ca să ţie vadul Prutului, la Cernăuţi. Iară Ştefan vodă, în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieşitu din Suceava spre târgul Romanului şi cu toată oastea sa. Şi într-acéia zi îi aduseră lui de strajă 6 léşi şi aşa pe trei léşi i-au trimis la împăratul turcescu, iară pre aceialalţi au zis de i-au spânzurat. Décii craiul leşescu au venitu cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marţi, de câtră sară, au început a bate cetatea şi au bătut pregiur dânsa trei săptămâni şi zioa şi noaptea şi nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina ţara, pentru ce li să supărase cu Ştefan vodă pentru atâta războaie fără odihnă şi fără măsură ce făcea, de să bătea cu toţi. Ci socotiia ţara că de nu li-i îndemână cu al său, mai multă neîngăduinţă

le va fi cu streinii și încă văzându atâta pradă și risipă, ci făciia oastea leșască, de umbla prin păduri, de afla prăzi și jafuri, siliia cu toții di să strângiia la târgu Roman, unde era beleagul.

Așa țara strângându-să, iară din cetate cât putiia să apăra și ce răsipiia lèșii zioa cu pușcile, noaptea astupa gaurile și le întăriia, de le era munca lor în zadar, iară pre afară, unde afla lèși rășchirați direptu hrana, îi lega și îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica loruși decâtu celor închiși, că în toate zile li să adăogia lipsa flămânziciunii. Décii fiind lèșii coprinși de atâta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întâi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toți și socotiia toate sémnile câte să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia lor. Că întâi în țara lor, într-un pârău de nemica, i s-au înnecatu craiul un prohodnic și cându au ieșitu din Liovu, boii carii purta ierbăriia, de vântu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i strângă. Așijderea un țăran nebunise de cap, au fost strigându în gura mare: „Duceți-vă spre perirea voastră, că nu veți mai veni". Și pre un șleahtici l-au dătunatu suptu cortu și doisprăzéce cai ai lui, mai apoi și pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Și alte sémne réle s-au arătatu, de-i prorociia toți că va fi sfârșitul lor rău și amar, cum s-au și tâmplatu. Că văzându craiul atâta cuvinte réle la dânsul de la oastea sa, să temu ca să nu-l părăsască și să fugă, să cază în mânule vrăjmașilor săi, să ajunsă cu solii frăține-său, lui Vladislav craiu ungurescu, ca să-i împace, că sosisă și ajutoriul ungurescu la Ștefan vodă. Și așa Birtoc voevodul Ardealului, carile venisă cu ajutoriul ungurescu la Ștefan vodă, au trimis solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuși pentru pace. Și pre Ștefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pace cu craiul leșescu. Și așa au întratu la mijlocul lor și s-au dus la craiul leșescu de i-au împăcatu într-acesta chip: craiul leșescu să să întoarcă pre urmă pre unde au și venit, să

nu mai strice țara pre alt loc. Și décii pre Birtoc voevodul Ardealului bine l-au dăruit Ștefan vodă cu mari daruri și décii s-au dus acasă-și.

CÂNDU S-AU ÎNTORSU CRAIUL ÎNAPOI

Într-acéia Albrihtu, craiul leșescu, fiindu de inimă rea bolnavu, au datu semnu de întorsu înapoi, de care semnu era toți bucuroși să-l audză, să să întoarcă de atâta flămânziciune la casile lor. Și în 19 zile ale lui octomvrie, joi, s-au întorsu craiul de la Suceava și s-au apucatu de cale. Ci nu s-au întorsu pre calea pre unde venise, ci pre altă cale, pre unde era țara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simțindu décii Ștefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis după dânsul de l-au pohtitu să nu ia spre acéia cale, spre codru, ci pre urmă, pre unde venise, că făcându într-alt chip, văzându țara paguba ce să va face de oastea leșască, nu vor răbda, ci vor crea să-și apere ale sale, de unde toate să vor atița de iznoavă spre vreun lucru rău, carile va strica și pacea. Ci craiul mai bucuros fusése să meargă di dereptul, să iasă în țara sa și n-au băgatu în samă, ci ș-au păzitu calea spre Codrul Cozminului. De care lucru fiindu înhierbântatu Ștefan vodă de războiu, socotindu că are vréme de a-și răscumpărarea strâmbătatea sa dispre cela ce nu numai pacea cea véche o au călcat-o, care avusése domnii Moldovei cu craii leșăști, ce și jurământul și pacea ce legase atuncea de curundu, așezându-să să să întoarcă pe urmă pre unde și venise, décii îl atița ajutoriul ce-i venise di pretitindirilea și oastea sa toată gata strânsă și odihnită, văzându dobânda di pre cei flămânzi și slăbiți, au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului, să săciuască pădurea, să o înținéze, ca să o poată porni asupra oștii, dacă vor întra în pădure. Iară el cu toată oastea au întrat după dânșii și cu doao mii de turci.

Și a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octomvrie în 26 de zile, luundu ajutoriu pre Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a sfântului marelui mucenic Dimitrie și lovindu-i de toate părțile și oborându copacii cei înțînați asupra lor, multă oaste leșască au peritu, unii de oșteni, alții de țărani, că le coprinsése ca cu o mreajă calea, alții de copacii cei înțînați. Așa pierzându puștile, lăsându steagurile care toate le-au adunatu Ștefan vodă și ei cine cum au putut, în toate părțile s-au răschiratu prin păduri, de au scăpat puțini afară. Și însuși craiul cu puțini rămăsése, strângându-să s-au adunatu într-un ocol la sat la Cozminu. Și de acolo bulucindu-să au tras spre Cernăuți. Iară oastea lui Ștefan vodă cu dânșii mergându împreună să bătea și să tăia. Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar di scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăești și în carăle altor boiari, de le-au datu vréme de au ieșit.

Și acolea veni véste lui Ștefan vodă că vine și altă oaste leșască într-ajutoriu craiului. Atuncea au chiematu pre Boldur vornicul și i-au datu lui oaste de-ajunsu și au trecut Prutul împrotiva acei oști, sâmbătă sara. Și duminecă dimineața, octovrie 29 zile, le-au datu războiu și pre loc i-au răsipit îndată și i-au topitu cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu norocul lui Ștefan vodă și mare moarte și tăiere s-au făcut atuncea în oastea leșască, la locul ce să chiiamă Lânțeștii satul. Și nimica n-au știut craiul de venirea acei oști, nici de perirea lor.

Și într-acéiaș duminecă, trecându craiul Prutul la Cernăuți, iarăși fu lovit de oastea lui Ștefan vodă, de i-au răsipit și i-au tăiatu, de abiia au scăpat însuși craiul cu puțină oaste de a sa. Décii trecând craiul spre țara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noștri, ales pre craiul, că mazurii întorcându-să să dea războiu și să apere pre craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar, au datu asupra lui Boldur vornicul cel mare, pre carile îl trimisése Ștefan vodă împotriva acei oști leșăști ce veniia într-ajutoriu craiului și mare moarte au făcut într-înșii. Și la sat la Șipinți puțini au

scăpatu din oastea ce era strânsă pre lângă craiul. Décii craiul, cu multă nevoie strecurându-să, au tras la Sneatin și de acolo au slobozit oastea pre casă, de câtă rămăsése, iară el s-au dus la Liovu.

NACAZANIE SILNIM, ADECĂ CERTAREA CELOR PUTERNICI

Dumnezeu cel direptu, cela ce ceartă nedireptatea și înalță direptatea, cu câtă certare pedepsește pre ceia ce calcă jurământul. Că acesta Olbrihtu nu spre păgâni, ci spre creștini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celui ce nu avea odihnă de turci, ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmașii creștinilor, pre carile trebuia cu toții să-l ajutorească. Ci Dumnezeu la atâta lipsă și nevoie îl adusése pre cela ce mergea cu atâta hvală să stropșască țara și să o supuie, care întâi nici taina sa nu vrea să spuie nimăruia, ci scosése cuvântu că mérge să ia Chiliia și Cetatea Albă și încă adăogea de zicea că de ar ști haina sa dipre dânsul gândul lui, o ar arunca în foc. Apoi nici ai săi nu-l băga în samă, ci era în zavistiia celor de casă și de batjocura tuturora și în toate chipurile îl huliia, așa și cinstea din zi în zi micșorându-să, de inimă rea, puțin de n-au murit.

DE CAPETELE CÉLE DE FRUNTE ALE LÉȘILOR CE S-AU AFLAT PERIȚI

Aflatu-s-au la acestu războiu din capete: doi frați Tincenschii și Miculai voievodul Ruschii periți și Gabriil din Moravița și Herbor, așijderea doi frați Grotovi, Huminschii și Murdilu și alți mulți, cine poate să-i pomenească pre toți. Alții au căzut la legătură, cumu-i Tuncischii, Zbignev

potcomori Cracăului, Pruhnițschi, Targovețschii și alții mulți. Pre unii ai noștri i-au fostu spânzurându câte doi de păr, că au fostu umblându pre acéle vremi părоși ca și némții și alte batjocuri multe le-au fostu făcându, de să pomenéște și astăzi răotatea lor ce au fostu pățindu.

Iară Ștefan vodă, după izbândă cu noroc ce au fost făcut la acest războiu, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare pohfală și laudă, ca un biruitoriu și au ziditu bisérica pre numele sfântului mucenicu Dimitrie, în târgu în Suceava, care trăiaște și până astăzi.

Zic unii să să fie arătat lui Ștefan vodă la acest războiu sfântul mucenicu Dimitrie, călare și într-armatu ca un viteazu, fiindu-i întru ajutoriu și dând vâlhvă oștii lui, ci iaste de a și crédere, de vréme ce au zidit bisérică.

Dupre acéia au datu cuvântu Ștefan vodă a toată oastea, să să strângă la Hârlău, la zica lui sfeti Nicolae. Și așa s-au adunatu cu toții la Hârlău într-acéia zi și acolo Ștefan vodă au făcut ospăț mare tuturor boiarilor și tuturor vitéjilor săi și cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Și décii i-au slobozitu cinești pre la casa sa, dându-le cuvântu ca toți să dea laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile sântu de la Dumnezeu.

CÂNDU AU PRĂDAT MALCOCIU ȚARA LEȘEASCĂ, 7006 <=1498>

Malcociu au întratu în Țara Leșască cu mulțime de turci și n-au avut cine să-i stea împotrivă, ci multă pradă de oameni au făcut și dobândă de dobitoace au făcut și au luat, și au ajunsu mai sus de Liov, 25 de popriști; s-au întorsu înapoi prădându țara și arzându. Să vedea că după acest războiu fără noroc, ce făcuseră léșii cu Ștefan vodă, va fi perirea lor.

CÂNDU AU PRĂDAT ȘTEFAN VODĂ ȚARA LEȘASCĂ, 7006 <=1498>, IUNIE 22 ZILE

Într-același an, Ștefan vodă, vrându să-și întoarcă dispre léși strâmbătatea sa, strânsă țara și au întratu la Podoliia și la rusi, trecut-au și de Liov la Cantug orașului, la apa Visloca, toate satile arzându și prădându. Ars-au orașul Premișlia, Radumnea, Prévorsca, Lantut și cetatea Tereabul și multă bunătate dintr-însa au luatu și mulți joimiri au scos, ci pre toți i-au tăiatu și alții mai mulți au arsu în cetate. Și cetatea Buceaciul multă nevoie au pățitu și Podhaetul au arsu. Și mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulți de aceia au așezatu Ștefan vodă în țara sa, de și până astăzi trăiaște limba rusască în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu rusésте. Iar Ștefan vodă prădându și arzându țara, s-au întorsu înapoi cu mare dobândă, fără de nici o zminteală, au trecut Nistrul în ceasta parte la Halici și au prădatu și de această parte. Și décii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință.

VĂ LEATO 7008 <=1500>, MARTIE 11, CÂNDU AU VENITU OASTEA LEȘASCĂ DE IZNOAVĂ ÎN ȚARĂ SĂ PRADE, VĂZÂNDU STRICĂCIUNEA CE LE-AU FĂCUT ȘTEFAN VODĂ

Albrihtu craiul leșescu, văzându atâta pradă și stricăciune ce i-au făcut Ștefan vodă în țara lui, nu vru să lase, ci de iznoavă strânsă oaste și întră în țară și începu a prăda și strica țara până la târgu la Botășani. Ștefan vodă, daca prinse de véste, iș strânse de sârgu oștile și cu cine avea cu ai săi, i-au ieșitu înainte acei oști leșești și i-au dat război la târgu la Botășani. Și cu vrérea lui Dumnezeu pierdură léșii războiul și fu izbânda la Ștefan vodă și multă oaste leșască au perit și pe mulți i-au prinsu în robie și multe cazne le făciia moldovénii léșilor.

Că au pus Ştefan vodă de au arat cu léşii pe o culme de deal la Botăşani şi au simănatu ghindă şi s-au făcut dumbravă mare, de iaste până astăzi copaci mari.

Ci de această povéste nimica nu scrie cronicariul leşescu, iară la létopiseţul nostru acest moldovenescu scrie de acestu războiu al lui Ştefan vodă ce au avut cu léşii la Botăşani, precum s-au pomenit mai sus.

Într-acestaş an, martie, s-au pristăvit Despina doamna Radului vodă, ce era robită de Ştefan vodă, cându luasă cetatea Dâmbovița şi cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

CÂNDU S-AU ÎMPĂCAT ŞTEFAN VODĂ CU CRAIUL LEŞESCU

Vă leato 7009 <=1501>, Ştefan vodă lăsându inima cea neprietenească, întorcându-să cătră datoriia creştinească, s-au împăcatu cu craiul leşescu şi mare legătură au făcut, nu doară că s-au temut de putérea lor, care să ispitisă şi războiu făcusă şi cu turcii, de atâta ori i-au şi biruit şi cu alţi megiiaşi de prin prejur avându sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creştinătatea că n-au fostu dispre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului, ci craiul fără cale şi fără de ştire au venitu asupra lui, unde şi acolo s-au întorsu cu ruşine, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el craiului decâtu lui Ştefan vodă, au întratu de i-au arsu târgurile şi i-au robit podanii, nici au avut cine să-i stea împotrivă, ci cu mare dobândă s-au întorsu în ţara Moldovei, că venirea craiului dobândă au adus lui Ştefan vodă, că s-au umplut toţi de jafuri leşăşti, de acolo au venit Ştefan vodă şi cu toţi plini s-au întorsu la casile sale. Aşijdirea acum la pace pre lesne stătu, ca să să cunoască că fie la ce îl vor cerca, că-i gata şi la pace şi la răzmiriţe. Décii pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmaşu, iară pribégii de îmbe părţile să nu să priimească. Iară de s-ari tâmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Ţara Leşască, să-l priimească şi în tot chipul să puie nevoinţă, ca să-l aşaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deşchise dispre turcu, că dea ştire craiului de gândurile lor. Iară judecata acelor cu strâmbătăţi de la margine să să facă dispre amândoao părţile.

DE UN PĂTRU VODĂ, CE I-AU TĂIAT CAPUL CRAIUL LEŞESCU VĂ LEATO 7009 <=1501>

Într-acelaş an trimis-au Ştefan vodă solii săi la craiul leşescu, la săim, poftindu pre tocmala şi legătura ce au avut să dea pre Pătru vodă, feciorul lui Iliaşu vodă, că simţise că pre mulţi din boiarii leşeşti îi întorsése spre sine şi-i îndemna să facă oaste asupra lui Ştefan vodă şi să ia domniia de la dânsul şi să făgăduia ca să pléce ţara toată, să fie suptu ascultarea lor. De care lucru multu sfătuiră în săim, că mulţi era lui Pătru vodă apărători. Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan vodă, să le fie a strica pacea, pentru ce că şi ei să gătiia să facă oaste, să margă la prusi. Ci i-au tăiat capul lui Pătru vodă, înaintea solilor, la târgu la Cihov.

Acestu Pătru vodă, precum s-au poménit mai sus că l-au gonitu Ştefan vodă din ţară la Ţara Ungurească şi i-au luatu domniia, iar el au îndemnat pre Mateiaşu, craiul ungurescu, de au mersu cu oaste asupra lui Ştefan vodă, ca să-l puie la domnie, unde apoi l-au bătut Ştefan vodă la Bae, cum s-au poménit mai sus şi toată oastea i-au topitu, numai Mateiaşi cu puţini au scăpatu. Décii daca au muritu Matiiaşu craiul ungurescu, perdu Pătru vodă nădéjdea de a să mai ajutori de la craii ungureşti. Văzându déciia şi vrajba ce întrase între léşi şi între moldovéni, gândindu-să că întru acéle amestecături că va pute să-şi facă şi el loc la Moldova şi să dobândească ţara,

au lăsatu ungurii și au fugitu de acolo, trecându în Țara Leșască, unde și moarte i s-au întâmplatu, cum și mai sus s-au poménitu, că i-au tăiat capul craiul leșescu.

De moartea acestui Pătru vodă nu scriu toți într-un chip, că létopisețul cel moldovenescu scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu oastea muntenească, s-au lovitu cu Pătru vodă la Doljăști pre Sirétiu și al doilea rându la Orbic și tot au izbânditu Ștefan vodă și au prinsu pre Pătru vodă și i-au tăiatu capul.

Iară cronicariul cel leșesc scrie că daca au biruit Ștefan vodă pre Pătru vodă, au scăpatu Pătru vodă la unguri și décii toate pre rându, precum scrie mai sus.

Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fostu la Ștefan vodă, iară lui Petru vodă tot să află că i-au tăiat capul.

DE MOARTEA LUI OLBRIHTU CRAIUL LEȘĂSCU, 7009 <=1501>

Într-acestași an și Olbrihtu, craiul leșescu, gătindu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor, ce n-au săvârșitu și au muritu. Iară pre urma lui, făcut-au țara sfat pre obicéiul lor și au rădicat pre Alixandru, fratele lui Olbrihtu, la crăie, cu carile pacea ce făcusă Ștefan vodă cu frati-său, Olbrihtu, de nu-l va vrea fi apucat moartea, cum se va arăta mai jos, multă răsipă țărâlor să vrea fi făcut.

Vă leato 7010<=1502>, pristăvitu-s-au Paisie arhimandritul și egumenul mănăstirii Putnei.

Într-același an curându după Paisie, avgust 4 zile, s-au pristăvitu și Athanasie Bolsun, amândoi lăudați de viiață bună și curată, carii în viiața lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă.

CÂNDU AU LUAT ȘTEFAN VODĂ POCUTIIA DE LA LEAȘI

Ștefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblânzi niminea și el odihna altora îi părea că-i iaste cu pagubă, au întratu în Țara Leșască cu oaste și au prădatu Pocutiia și o au și luat-o. Și zicea că acel olatu l-au luat léșii de la moldovéni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ștefan vodă, au strânsu oaste pre bani și au trimis-o de au întratu în țară și au făcut multă pagubă și atâta s-au fostu supăratu ai lor noștri, până s-au rugatu cu toții lui Ștefan vodă, de au ieșitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avut, adecă podagrie și cetățile ce le luase le-au întorsu.

DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, VĂ LEATO 7012 <=1504>

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani, în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marți, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéțe omorâea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vârâea, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăptieaze și pentru acéia raru războiu de nu biruia. Și unde biruia alții, nu perdea nădéjdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iase.

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștiia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce iaste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui céle vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ștefan vodă într-același anu iarnă grea și geroasă, câtu n-au fostu așa nici odinioară, și décii preste vară au fostu ploi gréle și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ștefan vodă 47 de ani și 2 luni și trei săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țiitoriu preste toată țara.

Iară cându au fostu aproape de sfârșitul său, chiemat-au vlădicii și toți sfétnicii săi, boiarii cei mari și alți toți câți s-au prilejuitu, arătându-le cum nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai putérnicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învățătură să să închine turcilor. Și décii au stătut la domnie fiiu-său, Bogdan vodă cel Grozav și Orbu.

POVÉSTEA ȘI TOCMALA ALTOR ȚĂRI, CE SÂNTU PIN PREJUR, CUM NU SĂ CADE SĂ NU POMÉNIM, FIINDU-NE VECINI DE APROAPE. ÎNTÂI, CUMU-I ȚARA LEȘASCĂ

Țara Leșască, sau cumu-i zicu pre limba lor Polsca Zemlea, adecă țara câmpului îi zicu, pentru loc tinsu i-au pus nume așa, ci nu pentru că doar iaste câmpie multă, că fără câmpii Dașovului, câmpu slobod și pustiiu în Țara Leșască nu să află, pentru mulțimea de oameni, ce sântu sate pretutinderilea și târguri, ci numai pentru că-i locu tinsu. Pentru acéia îi zicu Țara Leșască, pentru că mai de demultu o au fostu chiemându-o

așa dipre numele lui Leh, fiiului lui Elisei, nepotul lui Iavan, carile întâi acela au lăcuitu pre acéle locuri.

Țara Leșască iaste țară mare dispre miazănoapte, de să chiiamă Borusiia și Pomeria, iară dispre răsăritu Litva și țara Mazoviei, dispre amiiazăzi Rusiia, ce să hotărăște dispre unguri cu Munții Ungurești, iară dispre apus Lusitaniia și Slijiia și Moraviia, toate acéstea cnézii, dacă le-au supus craii leșești suptu ascultarea sa, adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o țară și o judecată au.

Și némeșii carei le zicu șleahtă, nu așa de crai ascultă, cum de lége, carele le-au făcut ei, de să judecă la scaunile cetăților, cinești la ținutul său. De acolo, cine nu va să-și ție de lége, volnicu-i fieștecine să-și îndelunge légea la alt scaun mai mare, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi tribunal. Acolo, de va avea și de crai ceva asupreală, fără nici o frică are voie să-l tragă la judecată, unde procuratorii vor răspunde pentru crai și de va avea strâmbătate, afla-va județu și direptate. Nici pre un șleahtici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, până nu-l va birui cu légea. Aceia nu dau bir nimărui, nu ascultă de altul, nici în oaste iaste datoriu să meargă, fără numai de bunăvoie, cându va încălica craiul și cu voia tuturora și cu plată.

Și cându le va veni vreo nevoie de undeva, acéia iaste datoriia lui crai, ca să dea știre la ținuturi, să să strângă la zi, care le va arăta. Și daca să vor strânge și vor sfătui de lucrul ce le vor da știre, ei vor alége soli și vor trimite la săimu, unde să vor împreuna cu toți solii ținuturilor, de vor sfătui de toate nevoile, ei deosebi și craiul cu sfatul său deosebi. Ce vor isprăvi peste zi, sara să vor împreuna cu sfétnicii ce le zic sinatori și ce vor așeza până a să săvârși săimul, că stă săimul șase săptămâni, de alta nu vor sfătui, numai de ce va fi pricea întru dânșii, până la săvârșitu. Iară în zioa cea de apoi, de multe ori să tâmplă de nu vor putea lesne să tocmască zuoa, toată zioa, uneori

adaogă și noaptea, mai apoi pun și aleg dintre dânșii carii vor fi cu sfat mai mare și ce le va părea lor, pre acéia stă.

La oaste nu mergu ei singuri, ci cându tribuiaște oaste, ei slobod la săim bir, de iau de pre vecinii lor, cu cât potu să-și rădice treaba mare ca acéia. Numai atuncea cându vor vedea că tribuiaște, și însuși craiul va mérge, însă numai până la margini, să-și apere țara, iară denafară nu sântu datori.

Léșii sântu oameni războinici, oameni învățați de carte, că pentru învățătura și a cărții și a vitejiii nu li-i préget, nici de trudă, nici de chieltuială, ce încunjură țările de învață, ca să deprinză tinerétile truda și la bătrânéțe înțelepciunea, de care au nevoință mai mare.

Léșii n-au nevoință să strângă avuție, că avuțiia și strânsura o dau și o răsipescu, lefecii mulți țin, după câtu le iaste puterea și mai mulți. Nu iaste la dânșii rușine a fi datoriu, că nici unul, nici de cei de frunte, nu iaste să nu fie datoriu și la jidovi ocinele le zălojăscu și odoarăle lor zălojăscu la niguțători și le orânduiescu altora și mulți și de totu le perdu, hrănindu gloate după sine, că pre cel ce strânge îl numescu jidov. Stăpânilor cui slujescu sântu cu credință și pentru numele lui și pentru cinstea, capul își pune. Pentru ruda sa și pentru semințiia, câtu de departe, stau cu dânsul până la moarte.

Au obiceaiu léșii, cu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca, nu va ținiia pizmă, ci la nevoia lui ca direptu un frate să va pune.

Craii nu ceia ce-s moșnéni crăescu, ci pre carile îl aleg ei. Nici altă voie mai mare are, fără numai ce sântu boieriile pre mâna lui, cui va vrea să le dea, le va da. Nici acéle date nu poate să le ia, fără numai de viclenie spre țară, de-i va lua întâi capul cu județu, până nu va muri. Pentru acéia pogorându putérea și luundu din mâna crailor, n-au voie să facă cui va vrea înaljosul și să poată atâta după pofta sa răotăți țărâi, ci pentru frâu să țin fălcile lor, că ari face multe răotăți. Și pentru acéia

rădicându ei între sine răotățile sale, din puțin au crescut țara mare și să pot apăra de toți vrăjmașii săi. Și de la alții ce au luat, n-au datu, de la némți Prusiia, de la Moscu nu puțină țară au dobânditu: Severia și Cernihovul și alte ținuturi.

Turcii carii pre la alte țări au izbânditu și au luatu cetăți iară la léși, de câte ori s-au ispitit, cu rușine s-au întorsu. Și la toate lucrurile sântu gata și cu putérea și cu gura gata sântu să să apere și Dumnezeu îi apără până acum, de poate zice fieștecine că sântu ca o fecioară neatinsă și nesilită. Numai tătarii îi cară în toate zilile de grumazi, că umblă la dânșii ca la sită.

Au léșii 2 arhiepiscopi și 11 episcopi și 3 episcopi la cneazia Litvei, 4 la livoni, fără mitropolitul de Chiev și alți episcopi ce-s pre rusi, de légea grecească, 16 voevozii de scaune în Țara Leșască, 5 la Litva, 3 la prusi și alții cinești pre la scaunile sale și 61 de caștaleani, iarăși boiarii de scaun, iară starostii sântu mai multe.

Țara Leșască are ape mari: Visla care tréce pe la Cracău și să pogoară pre la Varșav și la Torunea și la Gdansca dă în Marea Albă și șăici umblă multe pre dânsa. Iaste și San apă mare, care dă în Visla, iară dispre Moscu Niprul, iară apă mare.

DE ÎMPĂRĂȚIIA TĂTĂRASCĂ ȘI DE OBICÉIUL LOR ȘI CÂT LOC COPRINDE ȚARA TĂTĂRASCĂ

Aicea nu multu vom poméni de tătari, carei să află că sântu limbă bătrână și din ceput vitéji și până astăzi vedem că s-au ținut tot în ce au apucatu. Tartariia sau cumu-i zicu unii Țara Tătărască, iaste împărățiia mare, că nu numai ceasta ce iaste la Crâm, ce în toate părțile să lățéște și cu putére mare, de coprinde loc multu, o parte mare de Evropa și Sarmațiia toată de la Asia cu Știiia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio. Numele ș-au luat țara de la apa ce-i zic Tartar, care cură într-acélea părți

ce-i zic Magog. Iară locuitorii își zicu mongul. Stă această țară spre miazănoapte. Dispre răsăritu au împărățiia cea putérnică a Hinneai, dispre amiazăzio Indiia cu apa Ganghes, ce-i zicea cartea noastră Fison și apa Oxus, iară dispre apus Marea Caspium și Țara Leșască, de acolo să apropie de Moscu și dispre apus cu Marea de Ghiață. Văzduhul acéștii țări iaste neastâmpăratu, că vara acéle tunete de groaznice sântu, cât de frică mulți mor din oameni și sântu călduri mari și aciiași frigu și omeți mari și acélea vânturi sântu de mari, câtu de multe ori să tâmplă de oprescu pre om călătoriu cu calul și-l surpă jos, copacii din rădăcină oboară și multe pagube fac. Iarna niciodată nu ploao, vara foarte puțin și când ploao de abiia jilăvéște pământul.

Rodéște acéia țară grâu, orezu și de altă pâine, mătase să face, imbir, scoarță dulce, piper, raventu, zahar, mușcatinu, smoală, pre alocurea și aur și argintu scotu, iară vin pre puține locuri să face, că la țara Cataiia nu să face. Află-să și stânci négre de piiatră de facu foc cu dânsa, deaca o sapă și arde în loc de lémne pentru lipsa lémnelor; de toate dobitoacile să află multe.

Află-să în cărțile tătarilor că împăratul lor hrănéste 10.000 de iape albe, numai de mulsu lapte și ține 20.000 de vânători, că zicu că fără de samă să află pasări multe.

Împăratul întâiu au pus de féliul lor pre unul ce l-au chiematu Hanul, ca să fie judecata pre dânsul și acéstu nume Han, s-au chiematu în toți hanii dipre numele acestuia, câți au urmatu pre urma lui, cum și la Eghipet Faraon, apoi Ptolomeiu, la Râm Chesar. Și din sămânța lui Hanu, toți sultanii s-au tras și au lățitu împărățiia aceasta de la Țara Sinarilor până la Ochiianu, până la marea ce-i zicu Caspium. Pre urma lui au stătut loc hanu, carile au născut pre Zain hanu al treilea împăratu ce-l poreclescu unii Batti, acesta au prădatu Rusiia, Țara Leșască, Slijiia, Moraviia, Țara Ungurească. Al patrulea hanu, ficiorul lui Bati, Temir Cutlu, carele îi zicu Tamerlanu și să află acesta la istorie scris pentru vrăjmășiia carile toată Asiia

au prădatu, de au arsu până la Eghipetu. Acesta au biruitu pre Baiazit împăratul turcescu și l-au prinsu viu și în cătuși de aur l-au băgatu și l-au băgat în cușcă, de l-au purtatu prin toată Asia. Al cincilea din Temir Cutlu, fiiu-său cel mai mare Temir țaru au stătut împăratu, carile zicu că au peritu la prusi în războiu, bătându-să cu crijacii. Al șaselea, fiiu-său Mahmetu țariu, al șaptelea Ahmetu țariu, acesta au născutu pre Șahmetu, al optulea împăratu. Iar la țara Cataiului întâi au împărățitu Tinhis, al doilea Cui, al treilea Barhim, al patrulea Alam, al cincilea Mongu, al șaselea Cublai.

Tătarii sântu oameni războinici, suferitori la toate nevoile, nu grijăscu de avuție, ci de izbândă și de foame rabdă cu săptămâna. Și unde va să facă oaste de grabu și nu-i locu direptu hrana să să zăbovască și de o săptămână mănâncă, ca să fie sătul, să nu flămânzască. Războiul nu iaste așa tare câtu-i de groaznicu, pentru năvala și gâlceava și de ar răbda multu cum li-i năvala, niminea nu le-ar sta înainte; ce din năvală mare, pre lesne dau dosul și din fugă răschirându-să, de multe ori poftorescu războiul și cumu-i năvala cu groază a o sprijini, așa și goana cu primejdie a-i goni, că din fugă să întorcu și izbândescu și așa lucrul ce vor să facă de grabu să apucă, că unde-i auzi numele, acolo îl și vezi.

Aceștea nu lăcuiescu în case, fără numai în orașu mare, în carile de multe féluri de oameni lăcuiescu, niguțătorescu, agonisescu și în câmpi după pășune cu dobitoacile umblă. În loc de case poartă cotigi, ales în Țara Tătărască cea pustie. Că Tartariia în multe să împarte, că țara cea mică, carea stă cătră Evropa, între Nipru și între Don să închide și într-însa Crâmul iaste, unde le zice la Pericopu. Iară Tartariia cea pustie în care multe oarde sântu, întâi Zagatar, ce iaste Sțitia, între Emmaum și Cataio, cu crăiia Tangut și alte multe oarde de cuprinde cumu-i Zavolha, Cazanul, nohaii, tumânii, shibénii, hiianii, cosahiianii, astinhaveanii, chirchesarii, baschirdarii, molgomozorii,

și altile multe sântu, carile n-am vrut să le mai scriem. Ce Zavolha și Cazanul, Vasilie cneazul Mosculuí le-au lipitu de împărățiia lui, iar nohaii sântu dincolo de Volha, împrejurul mării ce-i zic Caspium și apa Iaih și alte locuri ce-s lăcuitori mulți și pre multe locuri sântu și bogați, de nu să țin cu prada, ca aceștiia ce-i vedem noi, ce cu agonisită. Și ape multe să află și bălți nu numai păscoase și cu agonisită, ci într-unile să află atâta mărgăritariu de multu, de nu iaste nici de un prețu.

Ci de acéstea a tătarilor destul am poménitu, ci iarăși de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dânșii, că de multe ori am pățit și nevoie de cătră dânșii și nu numai noi, ce toate țările, câte-s prin prejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istorici de lucrurile altor țări.

DĂ ÎMPĂRĂȚIIA TURCILOR ȘI DE ÎNCEPUTUL LOR ȘI DE ADAOSUL LOR, ÎN CE CHIP S-AU ÎNCEPUT ȘI S-AU ÎNMULȚITU ȘI S-AU LĂȚITU LA ATÂTA MĂRIRE ȘI CINSTE ȘI TĂRIE

Aicea de vom scrie și vom poméni de începătura și adaosul turcilor și de împărățiia lor, nu vom greși, că să véde că-i fără cale ca să nu poménim și să nu scriem, că suptu mâna lor și suptu jugul lor sântem șerbi.

Acestu féliu de oameni ce le zicem noi turci, carii întâi din tâlhari și din oameni puțini atâta s-au lățitu și s-au înmulțitu, că doao părți de pământ coprindu, adecă Asiia și Africa, s-au tinsu de au apucatu o parte mare și din a treiia, din Evropa, de sântu de Dumnezeu lăsați certarea creștinilor și groază tuturor vecinilor de prin prejur.

Numele acesta ce zicem noi turcu, să înțălége om ce iaste cu viiață sălbatică, iară jidovii ei îi chiamă togarma, iară ei își zicu busurmani, adecă tăiați împrejur sau buni credincioși, că turci să-i chéme nu sufere, că-i de ocară la dânșii acesta nume,

că pre limba jidovească să înțelége nemernicu (nemérnicu sau prădătoriu). Alții își zicu otomani sau osmanidu, dipre numele împăratului lor cel dintâi, care l-au chiemat Otoman. Iară începătura împărății lor într-acesta chipu să află să fie:

Otoman împăratul lor cel dintâi au fostu tătaru, slujitoriu al hanului celui mare, om îndrăznețu și mai mare de trup decât alții. Acesta de nevoie au ieșit din Țara Tătărască și au început întâi la Cappadochia a ținea drumul, avându cu sine numai 50 de oameni. Și s-au adaos după acéia unul câte unul, până s-au îngloditu unii din oameni răi adunați, alții și de nevoie, să hălăduiască de moarte, alții de nădéjde de dobândă. Și așa, după adaos ce făciia, întâi pre ascunsu, iară daca s-au înmulțitu, în vedére să apuca de pradă și jefuia. Și décii cu toții s-au pornitu de au luat Capadochiia, Pontul, Bitiniia, Pamfiliia, Țiliția, țări mari. Și acestea s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808 <=1300>. Pre urma acestuia au luatu împărățiia fiiu-său, Orhan și iar și acesta cu acelaș meșterșug s-au apucatu ca și tată-său, numai tărie și avére mai multă au avutu, din zi în zi adăogindu-să și lățindu împărățiia. Că crescându vrajba între creștini, au luat Misia, Licaoniia, Frighia, Caria și Nițeia bătutu-o-au și au dobândit-o. Și au lățitu împărățiia până la Helespont. Către acéia vréme întrasă vrajba între Paleolog și între Catacuzino, carii erau capetile Țarigradului și socoti nepriietinul crucii ca să arate unii părți cu prietenie și să-l chiieme întru ajutoriu, ce s-au și tâmplat, că au trecut cu oaste la Evropa și au deschis calea și altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie. Acesta, aproape de săvârșitul său, au făcut război cu tătarii și au căzut în războiul acela fără norocu și au împărțitu 31 de ani.

Pre urma lui au stătut împăratu fiiu-său, Amurat, om meșter și ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de câtu alții de vitejie, de a răbdarea nevoile de învățătura vitejii. Acesta acoperindu gândul său ce vrea să facă, văzându cum s-au

poménitu mai sus vrajba într greci și slăbiți de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua și după ce au dobânditu Helespontul, au trecut la Trațiia în anii 6871 <=1363> și Calipoli la Crâmu au apucatu, ci apoi și o parte de mai mare a Trații au luat. După acéia au supus Misiia, Bosna, Rumele, mai apoi, daca au dobânditu scaunul Odriiului, de bulgari, de sirbi s-au apucat. Mai apoi au peritu de o slugă a lui Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui și l-au fostu prinsu în război. Și i-au rămas pre urma lui doi ficiori, Suliman și Baezitu. Ci Baiazitu, omorându pre frate-său, au apucatu împărățiia. Și décii s-au apucatu de toată împărățiia. Era om bărbatu, de minte ascuțit și pohtitoriu de lucruri mari și îndrăznețu la fie ce să apuca, la trude răbdătoriu, vrémea cunoștiia și lucrul cum va purta și stătătoriu la ce să apuca, ca să împle. Décii daca au dobânditu Trațiia toată s-au întorsu inima spre Țarigradu. Și întâi au socotitu să să apuce de Tesaliia, Machidoniia, Foțida și de Atica și Misiia, ce le zicem acum sârbii și ilirii, ce-i chiemăm Bosna, și tribalii, ce-i poreclim bulgari. O parte din célea au luatu și au ucis și domnul Bulgariei. Mai apoi au încunjuratu în 8 ani Țarigradul și auzindu că vine oastea ungurească și frantozască, pre carii împăratul creștinescu i-au adus și i-au chiematu întru ajutoriul, temându-să de atâta oaste, au părăsitu Țarigradul de a-l baterea și au sârguitu, de au ieșitu înaintea acei oști la Nicopolea. Și dându război, au biruitu Baiazitu și mulți domni și hatmani ai frantozilor au perit. De care lucru cu norocu sémetindu-să Baiazitu, iară s-au vârtejitu la Țarigrad și doi ani stându-i asupră, de i-au flămânzitu. Și era acei închiși periți, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătărăscu cu mulțime de oaste, de au stropșitu toată Asia și cu foc o au pârjolitu, orașile au prădatu. Décii de frica lui di sârgu s-au vârtejit și la Galațiia și Bitiniia de război s-au gătitu și bătându-să pân-au înoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătărăsc și Baiazit fu biruit pentru

mulțimea tătarilor, ci nu era deopotrivă. Și l-au prinsu viu și ferecându-l în cătuși de aur și în cușcă băgându-l, l-au trecut la Asiia. Ce la Asiia l-au slobozitu și el de rușine curându au murit, după ce au împărățit 13 ani și 6 luni.

Rămas-au fii de dânsul, Calepiin, Moisi, Mahmet și Mustafa. Ce Calepin de sârgu au murit, iară fiiu-său Orhan de unchi-său Moisi fu omorâtu și Moisi de frati-său Mahmet. Acesta Mahmet, Țara Munteneasca și Machidoniia au supus și tenchiul sau hotariul turcescu până la Marea Ionicum l-au mutat și scaunul ș-au pus la Udriiu. Și după ce au ținut împărățiia 17 ani, au muritu.

Décii al doilea Amurat căzu la împărăție, acesta cu ajutoriul ce avea de la Ghenuva, trecându la Trațiia, au bătut pre unchi-său Mustafa, și Thesalonica au fărămat, carile era orașu bătrân, tare și plin de avuție și pre acéle vrémi Venețiia o ținea. Décii au supus Chiprul, Epirul, Etolie. Cunoscându déciia că de va putea să lége prietesug cu Gheorghie dispotul, domnul sârbilor, că lucrurile lui să vor întări și a creștinilor vor slăbi, cu toată nevoința au silit și au luatu fata lui, să-i fie împărătească. Décii și cu putérea socru-său și cu a sa s-au apucat de Belgrad și bătându cetatea au perit 7.000 de turci.

După moartea acestuia, stătu împărat al doilea Mehmet, carile au încunjuratu Țarigradul cu multă mulțime de oaste și l-au luat în anii 6961 <=1453>, în luna mai, în treizeci și una de zile. Al doilea an după aceia s-au dus la Belgrad și mulțime de ai săi acolo perindu și el încă rănit, l-au părăsit. Décii bulgarii au luat și Dalmațiia și Rastiia au dobânditu, déciia Trapezontul l-au dobândit și Mitilena cu alte ostroave au luat. Apucat-au și Evbeiia și Chefea, ce o ținea ghenuvezii. Și au împărățit 32 de ani.

Déciia Baiazit al doilea luundu împărățiia, războiu cu venețiianii făcu și le-au luat Naupactul, Methona, Dirahia și

toată Dalmațiia au prădatu și au murit otrăvit. Acesta Baiazit au luat Chiliia și Cetatea Albă de la Ștefan vodă cel Bun.

Décii Selim, fiiu-său, căzu la împărăție; acesta au luat Alcarul orașu tare la Eghipetu și, după ce au omorât pre soltanul, Alexandriia toată cu Eghipetul le-au dobânditu și le-au lipit de împărățiia lor și Damascul l-au luatu.

Pre urma lui, fiiu-său Suliman, țiindu împărățiia, luat-au Beligradul, apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea, déciia Rodosul au biruit și Strigoniia și Buda și alte orașă ale Țării Ungurești. Încunjurat-au și Beciul, mai apoi perit-au la Zighet, împărățindu 47 de ani. Urmat-au al doilea Selim, carile au legat pacea cu némții și au luat vinețiienilor Chiprul și de aciia Tunetul și Gouleta au apucat. Și de acii au muritu în anii 6983 <=1475>.

Pre urma lui Amurat au împărățit și după dânsul al treilea Mahmet, carile au omorâtu 18 frați și au luat împărățiia. Iară alți împărați carii au urmat de aicea înainte, lăsăm de a-i scrie, ca să nu ne arătăm istorici de lucruri turcești decâtu de ale noastre. Ce puțin încă de putére și de obicéiul lor, în ce chip țin împărățiia, avem a scrie.

Obicéiu au turcii, în al patrulea an să ia a zécea din copii, parte bărbătească, ca să să adaogă pururea slujba împărăției. Și la vrémea acéia trimit oameni împărătești la greci, la sârbi, carii sântu pre hotarul împărătescu creștini, alegând Țara Moldovei și Țara Muntenească, că în locul acela ce dau ei copii, noi sântem datori să fim gata de oaste în toată vrémea, cându ca veni cuvântul împăratului și de bani de a le darea pururea. Iară oamenii cei împărătești umblă din sat în sat, déciia cumu-i satul, așa le aruncă și copii să dea după putére și cum să pot tocmi cu dânșii și cu bani încă să împacă. Mulți să află și de bunăvoie de mergu, ca să iacă din șerbiie și mulți din turci netăiați (și nu spun că sântu turci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creștinilor, că trag nădéjde că dintr-unii ca aceiia ies

la cinste mare, ca să dobândească boierie. Pre carii apoi pre unii îi duc la Țarigrad, pre alții la Odriiu și pre la alte scale, de-i dau de-i hrănescu, pre unii la Brusiia, pre alții la caraimani, de să învață la țarină, acestora le zic agemoglani (sau iamoglani), adecă nevinovați, coconi. Iară daca crescu de șapte ani, déciia cei mai iscusiți îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500. Acolo șed până la 20 de ani. Unii învață carte, alții la locruri vitejești, dintr-aceștia aleg, fără ce-s de treaba saraiului, de-i pun ienicéri, carii să află pururea pre lângă curtea împăratului, până la 12 mii. Din ienicéri să aleg mai de frunte spahiioglani, până la 3.000, carii mergu dinadiréapta împăratului și fiștecarile dentr-înșii cu câte patru sau cu câte cinci slugi slujăscu. Décii din stânga, 3.000 de silihtari, de iară slujăscu în patru sau în cinci cai, după aceștiia 5.000 de olofani, așijderea dinadireapta împăratului și alte 5.000 din stânga, carii sânt aleși din inicéri sau din creștini jurați, carii cu credință slujbă au arătat begler-beiului sau pașii. După aceștiia cei de apoi mergu carii să chiiamă caripiți, ce să chiiamă mai săraci, carii din toată Țara Turcească nu numai turci, ce și creștini strânși, de au venit de bunăvoie să slujască împăratului pentru leafa. Iar înaintea împăratului 200 sau și mai mulți mergu, ce să chiiamă mutaferachi, carii pentru slujba lor cea aleasă i-au scos la cinste și iau leafă mare, altul și un taler pe zi, alții mai puțin, cumu-i omul și cumu-i slujba. După aceștiia mergu treizeci de cauziliari, carii deschid calea împăratului și oprescu năvala de la împăratul și iau articéle, céle ce-s de jalbe la împărăție. După aceștiia mai aproape mergu soldații, carii poartă arcile pre umăr cu cămăși albe până jos, de să vădu de suptu haine și în scofii, până câte 200 de oaste. Și denainte și denapoi sânt și paici până la 100, aceștiia toți nu lipsescu de lângă curtea împăratului. Iară fără aceștiia și alții mulți de oaste, de mergu fără leafă, cercând să poată arăta slujbă, ca să dobândească pită. Iară la țările împărăției și la margine are împăratul altă oaste de a

scoaterea împotriva fieștecărui vrăjmașu al său, că la margine, unde să hotărăscu cu creștinii, au până în 10 mii de ienicéri, răsipiți pre la sate, di să hrănescu cu plugul și cu niguțătorii, carii nici de un pașă nu ascultă, fără numai de cuvântul împăratului, cându vor ieși la oaste. Sântu din copii de a zécea, până la 10.000 împrăștiați pre la târguri, de sântu de împlérea locuri, de vor peri dintr-aceștiia undeva la războiu. Iaste și altă curte, ce să chiiamă spahii, carii sântu suptu begler-bei. Aceștia au cinste mare, cu sate de la împărăție în loc de leafă și de aceștiia nu sântu puțini, că tot locul, cât ține împărățiia, plinu iaste de dânșii.

Are împăratul între alți sfétnici mai aleși trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toate trebile împărății poartă și de pace și de oaste și de pășii și de domnii a le schimba și a le da, la mâna lor. Unul dintr-înșii iaste mai mare, pre carile stă toată credința împăratului, adecă veziriul, iară lui de i se va tâmpla a mérge la oaste, că mai multă grijă iaste veziriului de oaste decât de alte trebi, el pune în locul său naméstnic, carileș acéia putere ține, ce au ținut și el. Ci de Împărățiia Turcească destul am povestit, ci iarăși de altile să povestim și să arătămu înainte.

PENTRU ȚARA UNGUREASCĂ DE JOS ȘI ARDEALUL DE SUS VOM SĂ ARĂTĂM, FIINDU-NE VECINI DE APROAPE ȘI CUM AU AVUT ȘI EI CRĂIE MARE CA ȘI LÉȘII

Aicea nu vom lăsa și de Ardeal sau Țara Ungurească, cumu-i zicu unii, ca să nu atingem și să nu pomenim de începutul lor și de obicéiul lor, fiindu-ne vecini de aproape și de multe ori năzuia domnii Moldovei, de să acioa și să ajutoriia de la dânșii.

Ardealul sau Țara de Jos Ungurească să chiamă Țara peste Munte, carea coprinde o parte de Dațiia și piste munte. Direptu acéia-i zicu Țara peste Munte, căci iaste încunjurată de toate părțile de munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită. Zicu-i și țara

de 7 orașă, din limba nemțască, iară locuitorii țării își zicu ardeléni, carii să hotărăscu cu ungurimea dispre apus, sau cumu-i zicu unii Panoniia. Iară dispre miiazănoapte să hotărăscu cu Țara Leșască, dispre amiazăzi cu Țara Muntenească, dispre răsăritu cu Moldova. Țara Ardealului nu iaste numai o țară însăș, ci Ardealul să chiamă mijlocul țării, care multe coprinde în toate părțile, în carea stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei sântu alte țări mai mici, carile toate de dânsa să țin și suptu ascultarea ei sântu: întâi cumu-i Maramoreșul, dispre Țara Leșască și Țara Secuiască dispre Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Bârsei, Țara Hațegului, Țara Aoașului și sântu și alte horde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească și să ținu de Ardeal.

În țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de români decâtu de unguri. Iară în Țara Ungurească de Jos, unde să chiiamă Unguriia cea Mare (sau cumu-i zicu unii pre limba nemțască Panoniia), acolo numai unguri trăiescu, iară de să află și români pre alocurea, încă lége ungurească țin.

Ungurii nu țin tot o lége, ce în patru sau cinci legi sântu împărecheați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș, ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă, alții-i chiiamă vereș ianoș, carii credu în Ioan Botezătoriul, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții-i chiiamă sombotași, carii credu légea jidovească, alții-i chiiamă papistași, carii cred până în jumătate légea grecească, de aceștiia să află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puțini. Aceștiia au și icoane în bisérică și cruci pre bisérică, încă și pre la casile lor să află cruci. Aceștia nici la o treabă de a bisériicii nu poftescu pre aceialalți unguri, nici iubescu. Mai bucuroși să margă la bisérica românească decâtu la capiștea aceloralalți unguri.

Rumânii, câți să află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramorușu, de la un loc sântu cu moldovénii și toți de la Râm să trag.

Iaste Țara Ardealului plină de toată hrana câte trebuiaște vieții omenești, că pâine peste samă rodéște multă, de nimenea nu o cumpără, ci tuturora prisosésțe, vin pretutinderea, nimărui nu lipsésțe, miere multă și bună, de care facu mied, așa de bun, cât să potrivește marmaziului.

Țara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindiia o parte mare și din Țara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Beligradul cestu nou, unde iaste acum, ci era la Buda, care acum o țin turcii. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea dispre apus, au dobânditu déciia și Buda, carele era scaunul Crăiei Ungurești. Décii ș-au mutat scaunul la Beligradul cestu nou, dispre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avându războiu némții cu turcii și fiindu și ungurii întru ajutoriu asupra turcilor și avându némții priițesug cu ungurii și mergându asupra turcilor piste dânșii trecea, turcii suindu-să la némți, prin țara lor făcea cale. Ci ungurii văzându atâta stropșitură și nevoie țării, una dispre turci, alta dispre némți, neavându odihnă de oști gréle, li s-au supăratu și s-au sfătuitu cu toții, de s-au închinatu turcilor și au luat de la dânșii domnu, ca și în țările noastre. Iară némții daca au văzut că soțiile i-au viclenitu și s-au închinatu la vrăjmașii lor, au luat de la unguri jumătate de Țara Ungurească de sus și o țin până astăzi.

Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul crăiei cu Buda, némții altă parte, Ardealul de-i cu stăpânu, încă iaste suptu robiia turcească.

Ungurii sântu oameni iscoditori și necredincioși, vicléni, priițesugul nu-l țin la loc de nevoie. Prin țara Ardealului nu poate omul pre lesne să treacă fără cărți crăești. Și taina așa o țin de bine, că nici de la țărani cuvântu direptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe direptate o judecă și, de nu-ți iubești légea într-un loc, volnicu ești să-ți tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă și despre crai, de vei fi având ceva asupreală și nedireptate, ai voie să-ți întrebi și cu craiul, unde să adună toții domnii la scaunul țării, de să sfătuiescu di trebile țării și de vei avea strâmbătate, afla-vei direptate. Nici craiul are voie să piiarză pre vreun némișu, fără numai de-l va dovedi de viclenie.

DE DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ CEL ORBU ȘI GROZAV, FECIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, VĂ LEATO 7012 <=1504>, IULIE

După moartea lui Ștefan vodă, cu voia tuturor lăcuitorilor țării au stătut domnu fiiu-său Bogdan vodă, puțin dispărțitu de firea tătâne-său, că de n-au ajunsu anii, iară lucruri mari apucase.

Bogdan vodă, daca stătu la domnie, gândi să-ș întărească lucrurile întâi cu vecinii și să-ș arate nume bun. Pe învățătura tătâne-său, a lui Ștefan vodă, trimis-au la împărățiia turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zéce povoară de bani și s-au închinatu cu toată țara la sultan Suleimanu împăratul turcescu. Iară împărăția de bucurie mare cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare și i-au adus în țară și au ziditu pre acei bani o sfântă bisérică în satu în Bălinești, ce iaste la ținutul Sucévii și trăiaște până astăzi.

Într-acéiași vréme trimis-au solii săi și la craiul leșescu, între alte trebi ca să poftească și pre sora lui crai, pre Elisafta și să-i întoarcă Tismenița și Ceșibiș, carile oprise tată-său și nu le întorsése. Ci bătrâna, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papii. Ci solilor pentru ce le-au întorsu acéle târguri, le-au mulțumitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

Rumânii, câți să află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramorușu, de la un loc sântu cu moldovénii și toți de la Râm să trag.

Iaste Țara Ardealului plină de toată hrana câte trebuiaște vieții omenești, că pâine peste samă rodéște multă, de nimenea nu o cumpără, ci tuturora prisoséște, vin pretutinderea, nimărui nu lipséște, miere multă și bună, de care facu mied, așa de bun, cât să potrivește marmaziului.

Țara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindiia o parte mare și din Țara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Beligradul cestu nou, unde iaste acum, ci era la Buda, care acum o țin turcii. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea dispre apus, au dobânditu déciia și Buda, carele era scaunul Crăiei Ungurești. Décii ș-au mutat scaunul la Beligradul cestu nou, dispre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avându războiu némții cu turcii și fiindu și ungurii întru ajutoriu asupra turcilor și avându némții priiteșug cu ungurii și mergându asupra turcilor piste dânșii trecea, turcii suindu-să la némți, prin țara lor făcea cale. Ci ungurii văzându atâta stropșitură și nevoie țării, una dispre turci, alta dispre némți, neavându odihnă de oști gréle, li s-au supăratu și s-au sfătuitu cu toții, de s-au închinatu turcilor și au luat de la dânșii domnu, ca și în țările noastre. Iară némții daca au văzut că soțiile i-au viclenitu și s-au închinatu la vrăjmașii lor, au luat de la unguri jumătate de Țara Ungurească de sus și o țin până astăzi.

Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul crăiei cu Buda, némții altă parte, Ardealul de-i cu stăpânu, încă iaste suptu robiia turcească.

Ungurii sântu oameni iscoditori și necredincioși, vicléni, priiteșugul nu-l țin la loc de nevoie. Prin țara Ardealului nu poate omul pre lesne să treacă fără cărți crăești. Și taina așa o

țin de bine, că nici de la țărani cuvântu direptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe direptate o judecă și, de nu-ți iubești légea într-un loc, volnicu ești să-ți tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă și despre crai, de vei fi avându ceva asupreală și nedireptate, ai voie să-ți întrebi și cu craiul, unde să adună toții domnii la scaunul țării, de să sfătuiescu di trebile țării și de vei avea strâmbătate, afla-vei direptate. Nici craiul are voie să piiarză pre vreun némișu, fără numai de-l va dovedi de viclenie.

DE DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ CEL ORBU ȘI GROZAV, FECIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ CELUI BUN, VĂ LEATO 7012 <=1504>, IULIE

După moartea lui Ștefan vodă, cu voia tuturor lăcuitorilor țării au stătut domnu fiiu-său Bogdan vodă, puțin dispărțitu de firea tătâne-său, că de n-au ajunsu anii, iară lucruri mari apucase.

Bogdan vodă, daca stătu la domnie, gândi să-ș întărească lucrurile întâi cu vecinii și să-ș arate nume bun. Pe învățătura tătâne-său, a lui Ștefan vodă, trimis-au la împărățiia turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zéce povoară de bani și s-au închinatu cu toată țara la sultan Suleimanu împăratul turcescu. Iară împărăția de bucurie mare cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare și i-au adus în țară și au ziditu pre acei bani o sfântă bisérică în satu în Bălinești, ce iaste la ținutul Sucévii și trăiaște până astăzi.

Într-acéiași vréme trimis-au solii săi și la craiul leșescu, între alte trebi ca să poftească și pre sora lui crai, pre Elisafta și să-i întoarcă Tismenița și Ceșibiș, carile oprise tată-său și nu le întorsése. Ci bătrâna, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papii. Ci solilor pentru ce le-au întorsu acéle târguri, le-au mulțumitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

CÂNDU AU PRĂDAT BOGDAN VODĂ POCUTIIA

După soliia dintâi ce au fost trimis Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa, n-au perdut nădéjdea, că oblicindu că muma fétii și a lui au muritu, de iznoavă au poftoritu soliia, gândindu-să că după moartea bătrânii nu va avea cine să stea împotrivă. Ce craiul încă i-au îndelungatu până altă dată, că vediia că soru-sa nu vrea să meargă după dânsul, că au fostu Bogdan vodă grozav la față și orbu de un ochiu. Pentru acéia văzându Bogdan vodă că cu bine nu folosi nimica, gândi rușinea ca să-și răscumpere cu sânge nevinovat și, lâsându inima cea priitenească, de arme să apucă și strânsă țara toată și au întratu în Țara Leșască, de au luat Pocutiia și au lăsatu oamenii săi în Pocutiia, iară el prădându s-au învârtejit înapoi.

CÂNDU AU PRĂDATU LÉȘII ȚARA MOLDOVII

Văzându léșii paguba ce le făcusă Bogdan vodă, nu suferiră, ci de grabu strânsără oaste pre bani și pre oamenii lui Bogdan vodă ce-i lăsase să apere Pocutiia îi împinseră înapoi. Și întru acel războiu au peritu doi frați, ficiori de boiari leșăști, ficiorii lui Strus. Și décii au întratu oastea leșască în Țara Moldovei, de au făcut multă pagubă și perire și au prădatu până la Botășani, prinzându pre o samă de boiari de frunte de țară. Și pre toți, în mâniia acelor doi frați, i-au dat în Cameniță de i-au tăiat.

A TREIA SOLIE, CÂNDU AU TRIMIS BOGDAN VODĂ LA CRAIUL LEȘĂSCU

După acéia a treia oară, de iznoavă au mai ispitit Bogdanu vodă de au trimis solii săi într-acesta chip, doară ar putea cumva să-i dea craiul pre soru-sa. Ci craiul au făgăduitu într-acesta chip, ca să ție légea lor și să fie plecatu crailor leșești. Ci curundu

vréme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduința.

CÂNDU AU PRĂDAT RADUL VODĂ DOMNUL MUNTENESCU PUTNA

Pre acéia vréme Radul vodă, domnul muntenescu, neavându nici o pricină asupra lui Bogdan vodă, sculatu-s-au cu putérea sa și cu Roman Pribeagul, de au întratu în țară și au prădatu și au arsu ținutul Putnii și pe de acéia parte de Sirétiu, de multă pradă și perire au făcut. Și décii s-au întorsu înapoi fără de nici o zminteală.

CÂNDU AU MERSU BOGDAN VODĂ LA ȚARA MUNTENEASCĂ ASUPRA RADULUI VODĂ

Vă leatul 7015 <1507>, octomvrie 28, văzându Bogdan vodă câtă pagubă i-au făcut Radul vodă în țara sa, nu suferi, ce gândi strâmbătatea sa ca să o răscumpere mai cu asupră, una pentru scârba și paguba ce-i făcusă Radul vodă, alta și pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu piiae numele cel vitejăscu al tătâne-său, ca să nu zică megiiașii că au muritu și el cu tată-său, sculatu-s-au cu toată putérea sa și au tras într-ajutoriu și pre săcui și s-au dus spre Țara Muntenească și au întratu la locul ce să chiiamă Rătezații, la Movila Căiatii, de céia parte de Râmnicu, octovrie 28. Și au șăzut cu oastea de céia parte de Râmnic 10 zile, de au prădatu și au arsu de la Milcov până la Râmnic și în jos pre amândoao părțile până la Sirétiu. Și acolo de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu și s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că sântu creștini și o seminție. Déciia Bogdan vodă,

văzându atâta rugăminte de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui și au trimis cu dânsul solul său la Radul vodă. Și acolo Radul vodă cu boiarii său au jurat pre Sfânta Evanghelie, cum ca să ție pacea neclătită în véci. Și hotarul pre unde au fostu cel bătrânu au lăsat și să întoarcă Radul vodă toată prada și arderea, câtă făcusă în Țara Moldovei, la ținutul Putnii. Și așa s-au întorsu Bogdan vodă cu pace înapoi.

Létopisețul cel leșescu de acéste doao povești, ce au mersu Radul vodă cu Romanu Pribagul de au prădat ținutul Putnii și cum au mersu Bogdan vodă la Țara Românească asupra Radului vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.

DE MOARTEA RADULUI VODĂ ȘI DE MOARTEA LUI DAVID MITROPOLITUL ȘI DE DOMNIIA MIHNII VODĂ

Vă leato 7016 <=1508>, după Paște, murit-au Radul vodă, domnul muntenescu și pre urma lui au stătut la domnie Mihnea vodă, carile au tăiatu boiarii.

După acéia, în anii 7017 <=1509>, aprilie 1, pristăvitu-s-au David mitropolitul.

CÂNDU AU PRĂDAT BOGDAN VODĂ ȚARA LEȘASCĂ, AJUNGÂNDU PÂNĂ LA LIOV

Vă leatul 7017 <=1509>, iunie 10, după multe solii ce trimisése Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa Elisafta, pre carea de multe ori o cerusă și nu-i o didease, văzându că nimica nu poate folosi, socoti că are vréme ca să-și răscumpere rușinea sa dispre craiul leșescu cu sânge nevinovatu și de iznoavă au început a strânge oaste. Ci văzându craiul ungurescu vrajba ce întrase între dânșii și, simțindu că Bogdan vodă de iznoavă face oaste asupra léșilor, au trimis sol pre Ștefan Teletchi, ca

să-i poată împăca. Ci nimica n-au folositu, că Bogdan vodă, gătindu-să și armându-să, au pripit cu oaste de au trecut apa Nistrului, vineri, iunie 29 dni și au întrat la rusi, la Podoliia. Și sâmbătă au sosit la Cameniță și décii au slobozit oastea să prade țara, dându-le vină că n-au lége pentru strâmbătățile ce fac, alta că va să-și răscumpere Pocutiia, a treia și pentru sora lui craiu, Elisafta, ce i-o giurasă Alixandru craiul. Décii arzându și prădându țara, au tras la Liovu, de au bătut târgul, de puținu nu l-au luatu. Și singur Bogda vodă cu capul său au lovit cu sulița în poarta Liovului, care lucru și astăzi să cunoaște semnul. Și nici léșii nu tăgăduiescu de aceasta, ci încă ei mai tare mărturisescu că au fost adevărat așa. Și au prădatu împrejur pretitindirilea și au arsu Rohatinul oraș mare și vestit și multă avuție și bunătate dintr-însa au luat. Luat-au din Rohatinu și clopotul cel mare ce iaste la mitropolie în Suceava și mulți oameni și boiari au robit și domnii lor încă i-au prinsu și cu mare izbândă s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, fără nice o zminteală și robilor ce-i adusése din Țara Leșască le-au împărțitu hotară în țara sa. Și décii ș-au luat doamnă din țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tânăru.

CÂNDU AU PRĂDATU LÉȘII ȚARA MOLDOVII, 7017 <=1509>, IULIE 15

După izbândă cu noroc ce făcusă Bogdan vodă în Țara Leșască, iată-i veni de la Dumnezeu osânda asupra, cum grăiaște și prorocul David, psalm 7: „Lac săpă și-l scurmă și căzu în groapa care au făcut“, așa petrécu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieșit din Țara Leșască, iată craiul strângându oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan vodă încă în țara sa și nu au putut de o boală ce avea. Ci au trimis pre hatmanul său, pre Camenţschii, voevodul de Cracău. Ci până a sosi hatmanul, iară Bogdan vodă au trecut Nistrul în ceasta parte și s-au așezat

la scaun și au slobozit oștile pre acasă, neavând nici o știre de oastea leșască. Iară Camenițschii hatmanul, văzându că nu au apucatu pre Bogdan vodă la margine, au întrat fără véste în țară, de au prădatu Cernăuții, Dorohoiul, Botășanii, Ștefănești, neavându cine să-i opreascâ, că Bogdan vodă, neavându nădéjde de una ca aceasta, au lăsatu oastea pre acasă. Iară léșii au prădat cum le-au fostu voia. Și încă un Vasco oarecarile de ai noștri, avându mânie pre alt Vasco ce i-au fostu luat muiarea, s-au închinat la léși, de i-au purtat pretitindirile, știindu că n-are cine le sta împotrivă, de au arsu și au prădatu și pre vrăjmașul său curvariul încă l-au prinsu de l-au înțăpat, iară craiul lui Vasco pentru acea slujbă i-au dat Hotniță, un sat ce iaste suptu Iaroslavu, până la moartea lui. Și daca s-au întorsu oastea léșască înapoi, trimis-au craiul leșăscu Jicmontu la Vladislav craiul ungurescu, ca să nevoiască să facă pace cu Bogdan vodă, știindu că Bogdan vodă va vrea să-și întoarcă mai cu asuprâ dipre dânșii. Cum s-au și tâmplatu, că léșii încă bine nu ieșisă din țară, Bogdan vodă cu oastea ce putusă o seamă, de strânsése degrabu, au ajunsu pre oastea leșască la trecătoare Nistrului și dându războiu despre amândoao părțile, multă moarte s-au făcut și pre o samă de boiari vii și nevătămați i-au prinsu, întrându nesocotiți de oastea leșască, adică logofătul și un homélnicu, cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cârstii, Petrica șafariul, Dobrostâmpu. Mai apoi s-au dus léșii întregi cătră craiul său și acieș începură a umbla să facă pace și au legat pacea într-acesta chip, ca dispre amândoao părțile să întoarcă pagubile, nici să mai fie zarva întru dânșii.

CÂNDU AU PRĂDAT BETI GHIREI SULTAN CU TĂTARII TARA MOLDOVII, LEATUL 7018 <=1510>

Beti Ghirei sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără véste cu multă mulțime de tătari pe trei locuri au întrat

în țară, de au prădat de la Orheiu până la Dorohoiu și pre Prut în sus, de multă pradă și robie de oameni au făcut și plean de dobitoace au luat; mai apoi sultanul fiindu săgetat foarte rău, au murit.

VĂ LEATO 7019 <=1511>, FEVRUARIE

Miercuri în săptămâna albă au murit Mariia doamna lui Ștefan vodă, fata Radului vodă, muma lui Bogdan vodă și cu cinste au îngropat-o în mănăstire în Putna.

Într-acelaș an au murit și Tăutul logofătul, carile și mănăstirea Trestiiana au făcut, la vă leat 7004 <=1496>, precum iaste scris numele lui pre clopot.

CÂNDU AU PRĂDAT MENDI GHIREI HANUL CU TĂTARII LITVA ȘI BETI GHIREI, FICIORUL HANULUI, AU PRĂDAT MOLDOVA

Vă leato 7021 <=1513>, avgustu 22 de zile, pre aceasta vréme, Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, până la Vilna, de multă pagubă au făcut și mulți robi au luat.

Așijdirea pre acéiași vréme, Bet Ghirei ficiorul hanului au întratu la Moldova, de au prădat țara până la Iași și au arsu târgul și ținutul Cârlegăturii și au ajunsu și până la Dorohoiu și până la Ștefănești. Iară latii au prădat în jos la Lăpușna și la Chighéciu și de sârgu vrându să iasă cu robii, în Nistru multe suflete au înecatu și robi și de ai sei. Iară asupra lor trimiseasă Bogdan vodă pre Corpaciu hatmanul său, de i-au lovitu cu o mie de oameni și nesocotit dându războiu vitejaște, au căzut de ai noștri șapte sute, iară trei sute au scăpat. Iară tătarii cu pagubă mai multă de apă decâtu de oaste au avut, s-au întorsu la Pericop. Iară Bogdan vodă, îngrozindu-să de acea pagubă,

au trimis la craiul leșăsc soli, de au poftitu ajutor împotriva tătarilor, de vor vrea să vie, de iznoavă, ca să să apere, alta pentru ca să-i sloboază solii, să treacă la Moscu și de toate i-au făcut craiul pre voie.

AȘIJDEREA DE NIȘTE TĂTARI CE AU MAI PRĂDAT DE IZNOAVĂ ȚARA MOLDOVEI

Nu multă vréme trecându, ci într-același an, de iznoavă au mai întratu tătarii cu oaste mare în țară și făcându multă pagubă și pradă. Și făcându cale, întorcându-să înapoi, Bogdan vodă i-au lovitu cu oaste proaspătă și au scos tot pleanul de la dânșii.

CÂNDU AU VENIT TRIFĂILĂ CU OASTE UNGUREASCĂ ASUPRA LUI BOGDAN VODĂ

Vă leato 7022 <=1514>, fevruarie 27, în al zécile an al domniii lui Bogdan vodă, fără véste au întratu în țară un Trifăilă, ce să făciia ficioru de domnu, venindu din Țara Ungurească cu ungurii și iarna, cându era toți oștenii pre la casile lor. Cu simțindu ai noștri, s-au strânsu degrabu din câți s-au putut și i-au datu războiu la pod, din jos de Vaslui, fevruarie 27. Și înfrângându-l ai noștri, i-au topitu toată oastea lui și el au perit, că prinzându-l viu, i-au tăiat capul.

Iară la leatul 7024 <=1516>, martie 10, au murit Laslău craiul ungurescu.

Vă leato 7025 <=1517>, noemvrie 8, semnu mare s-au arătatu pre ceru, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vréme și iară s-au ascunsu în văzduh.

Așijdirea, curundu după același semnu, într-acéiaș lună, au fostu cutremur mare de pământu, într-o luni.

DE MOARTEA LUI BOGDAN VODĂ CEL GROZAVU

Bogdan vodă cel Grozavu, ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025 <=1517>, aprilie în zile 18, în ceasul cel dintâi al nopții, în târgul în Huși, nu cu puțină laudă pentru lucrurile céle vitéjăști ce făciia, că nu în beții, nici în ospéțe petreciia, ci ca un strejar în toate părțile priveghiia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsése de la tată-său. Și domnindu 12 ani și 9 luni și 3 săptămâni, multe lucruri bune au făcut. Și décii cu mare cinste l-au îngropat în mănăstire în Putna. Iară ce va fi lucrat înlăuntru sau în țară la noi, dispre partea judéților și a direptății, nu aflăm, ci cunoaștem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strâmbătăți să fac.

DE DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ CEL TÂNĂR, FICIORUL LUI BOGDAN VODĂ, NEPOTUL LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, 7025 <=1517>, APRILIE

Dupre moartea lui Bogdan vodă, pre urma lui, fiiu-său, Ștefan vodă, ce-i zic cel Tânăr, s-au așezat la domnie.

Cum scrie la un létopisețu sârbescu c-au fost de 9 ani, cându s-au așezat la domnie.

Și fu miruit de mitropolitul Theoctist în târgul Sucévii.

CÂNDU AU ÎNTRAT ÎN ȚARĂ ALBU SULTANU CU TĂTARII ȘI L-AU BĂTUT ȘTEFAN VODĂ, LEATUL 7026 <=1518>, AVGUST 8

În al doilea anu a domnii lui Ștefan vodă, în luna lui avgustu, 8 zile, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Pericop, cu multă oaste tătărască și au trecut Nistrul, fără véste și au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Șerbanca. Și déciia s-au apucat a prăda țara. Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă,

s-au prilejitu cu oaste gata în gura Coroviei și au dat véste și țărâi, de sârgu să să strângă. Și dacă s-au bulucitu, suindu pre Prut în sus, au trimis Ștefan vodă pre Petrea Cărăbățu vornicul și cu toți giosénii să treacă Prutul. Și daca au luatu învățătură și au trecut Prutul, luundu ajutoriul de Dumnezeu, luni dimineața, în răvărsatul zorilor, i-au lovit fără véste, cându ei nici o grijă nu avea și cu norocul lui Ștefan vodă i-au răzbit și mulți din tătari au peritu, mulți în Prut s-au înecat și s-au fostu înglotindu în Ciuhru. Și pre mulți i-au prins vii, așijdirea și pre doi mârzaci mari, anume: Tamizu și Bicazu. Și câți au rămas, i-au gonitu priste câmpi, tăindu-i și săgetându-i, până la Nistru. Acolo fiindu obosiți caii de fugă multă, întrându în Nistru s-au înecatu, numai sultanul cu puțini au scăpat, însă și el rănit rău în cap, de s-au întors cu multă pagubă și perire și rușine. Încă și aceia câți au scăpat, fără arme și fără cai au scăpat.

Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu mare laudă și au dat învățătură tuturor boiarilor să să strângă la Hârlău, la zioa sfântului mucenic Dimitrie și acolo daca s-au adunat, ospéțe și bucurie mare au făcutu, și pre toți vitéjii cei buni i-au dăruit Ștefan vodă. Și décii ș-au luat luiș doamnă.

DE MOARTEA LUI BASARABĂ VODĂ DOMNUL MUNTENESCU

Vă leato 7030 <=1522>, septemvrie 30 zile, pristăvitu-s-au Basarabă vodă, domnul muntenescu și au apucatu în locul lui să domnească un turcu, pre nume Mahmetu, ce să trăgea din semințiia lui. Ci pentru légea lui ce întunecată să oscârbiră oamenii de dânsul și mulți dintru dânșii să cerca să apuce domniia, ales pribégii carii era de păziia de multă vréme una ca aceasta. Și între multe amestecături, au așezatu la domnie pre Radul vodă.

Vă leato 7031 <=1523>, martie 20 zile, pribegit-au Șarpe postelnicul, de frica lui Ștefan vodă, în Țara Leșască.

CÂNDU AU PERIT ARBURE HATMANUL CU FICIORII LUI

Într-acest an, în luna lui aprilie, în cetatea Hârlăului, Ștefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pre carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucru adevărat nu să știe. Numai atâta putem cunoaște că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescutu Ștefan vodă pre palmile lui, având atâta credință și în tinerețile lui Ștefan vodă toată țara otcârmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflatu, cu multe cuvinte réle l-au îmbucat în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă și cred cuvintele céle réle (a puhlibuitorilor). Și acea plată au luat de la dânsul, în loc de dulceață amar, pentru nevoința lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au perit. De care lucru mulți înspăimați din lăcuitorii țării au început a gândi cum vor lua și ei plată ca și Arburie, că nu multă vréme după acéia, într-același an, au tăiat și pe ficiorii lui Arburie, pre Toader și pre Nichita.

CÂNDU S-AU RĂDICATU BOIARII MOLDOVEI ASUPRA DOMNU-SĂU, ȘTEFAN VODĂ CEL TÂNĂR, 7031 <=1523>, SEPTEMVRIE 7 ZILE

Văzându boiarii și lăcuitorii Țărâi Moldovei moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi și a ficiorilor lui, știind ce bine au avut Ștefan vodă de la dânșii și mai apoi cu ce plată le-au plătit, cu toții s-au întristat de vrăjmășiia lui Ștefan vodă, socotind că și ei vor lua acea plată, care au luat și Arbure, cu toții s-au rădicat asupra lui, septevrie șapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos și înspăimat, știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de războiu. Și văzându că lui Ștefan vodă i-au venit țara întru ajutoriu, s-au răsipitu printr-alte țări, lăsându-și ocinele și moșiile. Iară pre Costea pârcălabul și pre Ivanco logofătul și

pre Sima vistiiernicul și pre alții pre mulți, i-au prinsu vii și le-au tăiat capitele în târgu în Roman.

DE O OASTE TURCEASCĂ

Întru același an, întorcându-să o samă de oaste turcească de la Țara Leșască, din pradă, pre apa Prutului, la Tărăsăuți, le-au ieșit Ștefan vodă înainte și din 4 mii de oameni, puțini au hălăduit la locurile sale.

PENTRU LEGĂTURA PĂCII.OR CE AU TOCMIT ȘTEFAN VODĂ CU CRAIUL LEȘESCU

Pré acéia vréme Jicmontu craiul leșescu au trimis la Ștefan vodă soli, poftindu ca să poată avea niguțătorii lui cale deschisă la turci și să fie întru una asupra tătarâlor. Iar Ștefan vodă așijdirea au trimis solii săi, ca să-i întărească priiteșugul și să trimită la margine, să facă légea celor cu strâmbătăți și să-i sloboază solii săi, să treacă la Moscu. Ci de a facerea légea marginii, au făgăduit, iar la Moscu să treacă solii prin țara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neașezarea ce avea cu Moscul.

CÂNDU AU PRĂDAT ȘTEFAN VODĂ CEL TÂNĂR ȚARA MUNTENEASCĂ, PÂNĂ LA TÂRGȘOR, 7034 <=1526>, FEVRUARIE 5 DNI

Semețindu-să Ștefan vodă pentru vâlhva ce-i mergea cu noroc la războaie, strâns-au țara și cu mare urgie au întrat în Țara Muntenească asupra Radului vodă, fevruarie în cinci zile, și au prădatu țara până la Târgșoru și nicăirea nu i-au cutezatu a-i sta împotrivă Radul vodă, ci cu pace au nevoitu de i-au

potolit semețiia și déciia s-au întorsu Ștefan vodă înapoi, fără de nici o zminteală.

Vă leato 7035 <=1526–1527>, septevrie 20 zile. Pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, fratile lui Ștefan vodă cel Tânăr.

DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ CEL TÂNĂR, 7035 <=1527>, GHENARIE 14

Așijdirea într-acestaș an, ghenuarie patrusprăzéce zile, pristăvitu-s-au Ștefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, în citatea Hotinului și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea în Putna, care iaste zidită de moșu-său, Ștefan vodă cel Bun, și au domnit 9 ani și 9 luni.

Scrie la un létopiseț moldovenescu, de zice că pre acesta Ștefan vodă l-au otrăvit doamna sa.

Acestu Ștefan vodă întru tot simăna cu firea moșu-său, lui Ștefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândiia și lucrul său îl știia purta, măcară că era tânăr de zile, amintrilea era om mânios și pre lesne vărsa sânge.

DE DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ RARES, FICIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, VĂ LEATUL 7035 <=1527>, GHENUARIE 20

După moartea lui Ștefan vodă cel Tânăr, strânsu-s-au boiarii și țara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul țării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sămânță de domnu. Și iscodindu unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit că au înțeles din rostul mitropolitului, carile s-au fostu săvârșit mai nainte de Ștefan vodă și fiindu Ștefan vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvântu, că de să va săvârși el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru

Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, dipre numele muierii ce au fostu după alt bărbat, târgoveț din Hârlău, de l-au chiemat Rareș. Așa pre Pătru aflându-l și adeverindu-l că iaste de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au rădicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucându-să de domnie, niminea de nădéjde nu s-au scăpatu, că pace și odihnă era tuturor și ca un păstoriu bun ci strājuiaște turma sa, așa în toate părțile strājuia și priveghiia și nevoia ca să lățască ce au apucat. Că nimica după ce au dobândit domniia n-au zăbovit, ci de războaie s-au apucat și la toate îi mergiia cu noroc.

CÂNDU AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ ÎNTÂI ȚARA SĂCUIASCĂ, VĂ LEATUL 7036 <=1528>

Pătru vodă Rareș în doilea an al domniei sale rădicat-au oaste mare asupra săcuilor, la Țara Ungurească și au împărțitu oastea în doao polcuri și pre doao poteci și-au trecut oastea. Și deaca au întrat la dânșii, în toate părțile i-au spartu și i-au răsipitu și orașile le au jăfuit și pe toți i-au supus și i-au plecat luiș și cu pace s-au vârtejit înapoi, la scaunul său, la Suceava.

Pre acéle vremi Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit-o până în jumătate.

AL DOILEA RĂZBOIU CE AU FĂCUT PĂTRU VODĂ CU SĂCUII LA ȚARA UNGUREASCĂ, DIN SUS DE BRAȘOV, 7036 <=1528>, IUNIE

Într-acestaș an, după ce au prădat Pătru vodă Țara Săcuiască, trimis-au Ianoș craiul unguresc solii săi la Pătru vodă, de l-au poftit ca să-i fie întru ajutoriu împotriva a o samă de domni unguresti, carii nu vrea ca să i să pléce și-i făgăduiască orașul Bistrița cu tot ținutul dintru acéia țară și încă și alte făgăduințe mai multe i-au adeverit că-i va da, numai de-i va birui și să-i pléce

supt ascultarea lui. Văzându Pătru vodă pofta lui Ianoș craiul, una pentru făgăduința, alta pentru prieteșugul ce avea împreună, îndată au gătit oaste și au trimis pre Grozea vornicul cel mare și pre Barbovschii hatmanul, carii era mai credincioși din boiarii săi și au învățat o samă de oaste să treacă pre drumul Brașovului, iară o samă pre drumul Sucévii mai pre sus să între în Țara Ungurească. Iară ungurii degrabă deșteptându-să ca din somnu, simțind că-i acopere vrăjmașii, degrabu s-au gătit de războiu, că nu așa s-îngrijiia de oastea din sus, cum de cea din jos, auzindu că vine asupra lor. Și sculându-să mulți domni din Ardeal și alții carii era gata să moară pentru moșiile sale și multe pușci și arme luând cu sine și apropiindu-să din sus de Brașovu oaste de oaste și înhierbântați, ascuțindu unii spre alalți armile și să arăta groaznici vrăjmașilor săi. Și bulucindu-să cineș la ai săi și gătindu-să săcuii de războiu, iară moldovénii ajutoriu știind numai de la Dumnezeu și așa s-au lovit cu dânșii. Și dând războiu vitejaște, mare moarte s-au făcut dispre amândoao părțile. Mai apoi, văzându săcuii dintru atâta perire că pierdură războiul, lăsându toate armile și și pușcile cu carile avea nădéjde să-și amistuiască capitile, au dat dosul a fugi și mulți din domni au picat la apa Bârsii. Și după războiu, multă pradă făcându, s-au întorsu cu izbândă la domnu său, Pătru vodă.

Iară cei din sus ce au întrat pre drumul Sucévii, mai puțină izbândă au făcut, prădându și arzând și cu pace s-au întorsu înapoi. Auzindu Ianoșu craiul ce s-au lucrat, mult s-au bucurat și pre lângă făgăduința dintâi, ce-i făgăduise Bistrița, și alte oraș i-au mai dat lui Pătru vodă.

Într-acestu an Pătru vodă trimis-au oamenii săi ca să ia acéle cetăți ce-i făgăduise, ce bistricénii nu suferiră să ia ei loruș strein mai mare și încă îndemnară și alte cetăți, adică Brașovul și alte de prin prejur, lepădându-să de Ianoșu craiul.

CÂNDU AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ AL TREIA OARĂ ȚARA SĂCUIASCĂ

Văzându Pătru vodă că bistricénii nu-l poftescu pre el, nici vor să priimască județe de la dânsul, încă și de craiul loru lepădându-să, însuși capul său s-au pornit cu toată oastea sa, cu mare urgie asupra lor. Și strângându-i cu nevoi di toate părțile și cu foc îngrozindu-i, iară ei văzându nevoia lor ce le-au venitu asupra lor, s-au închinat și de la dânsul mai mare au primiitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu și cu mare dobândă, el și toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

CÂNDU AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ POCUTIIA ÎN ȚARA LEȘASCĂ, 7037 <=1529>, AVGUST

Printr-acéste războaie cu noroc, semețindu-să Pătru vodă, gândi ca să facă război și cu léșii. Și pentru pricină, ca să nu zică că iaste fără cale, trimise soli de pofti ca să-i întoarcă moșiia sa, Pocutiia, care o au fostu vândut-o domnilor, moșilor săi. Ce léșii nu socotiia că cére cu cale, ci zădărește loc de price, nice i-au dat ce au poftit, ci s-au întorsu solii fără ispravă. Văzându Pătru vodă că cu rugăminte nu poate scoate moșiia sa, gândi cu sabiia să o ia. De care lucru aprinzându-să de mânie inima lui Pătru vodă de război, degrabu strângându-ș oastea, au întratu în Țara Leșască, de au prădat Pocutiia și au arsu satele și târgurile: Colomăia, Sneatinul, Tismenița, până și Halici și pretitindirea prin prejur au prădat. Déciia cu mare izbândă s-au întorsu înapoi, fără de nici o zminteală.

RĂZBOIUL DINTÂI CE AU FĂCUT PĂTRU VODĂ CU LÉȘII LA POCUTIIA

Într-acéia auzindu-să la craiul această pradă ce au prădat Pătru vodă, au trimis craiul pre hatmanul său, pre Tarnovschii, cu oastea. Într-acéia vréme mare semnu s-au arătat pre ceriu, carile multă vréme au stătut. Și atuncea au trecut léșii Nistrul spre Pocutiia și ca să scoață pre moldovéni, pre carii lăsase Pătru vodă, să ție orașile, să fie de apărare. Și în 12 locuri au avut războiu. Ci văzându ai noștri mulțimea léșilor, au trimis la domnu-său, Pătru vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leșască. Și fiindu supt Obertin oastea leșască, de sârgu au sosit și Pătru vodă cu oastea sa cea proaspătă. Atuncea înțelegându hatmanul Tarnovschie de Pătru vodă, multu au stătut în gânduri, ca să lase tabăra cu pușci cu tot și el să fugă. Mai apoi, legându tabără, de rușine s-au apucat de războiu (de care lucru, de multe ori unde piierde omul nădéjdea, de frică mai apoi să întoarce în vitejie) și multă vréme bătându-să, cu multă moarte dintru amândoao părțile, moldovénii, mai cu multe rane încruntați, n-au mai putut suferi, ci le-au datu cale și s-au întorsu înapoi.

AL DOILEA RĂZBOIU, CÂNDU S-AU BĂTUT MOLDOVÉNII CU LÉȘII

Iară Tarnovschii hatmanul leșăscu, după izbândă ce făcu, au lăsatu oastea sa la Pocutiia și el s-au dus la craiul. Temându-să de iznoavă să nu între moldovénii să prade, au socotitu ei să între mai nainte să prade. Și așa au întratu o samă de léși ca să prade, den carii puțini au hălăduit, că prinzându-le de veste moldovénii, au datu asupra lor, de i-au tăiatu și i-au răsipit.

AL TREILEA RĂZBOIU AL MOLDOVÉNILOR CU LÉȘII

Într-acéia Ianoșu, craiul unguresc, văzându acéste amestecături între léși și între moldovéni, umbla la mijlocul lor să-i împace, ce nimica n-au folositu, că nu i-au putut împăca, până nu au mai întrat oastea leșască să prade, pre carii i-au acoperit oastea moldovenească la Tărăsăuți, de nu au scăpat niminia dintru aceia.

Atuncea de iznoavă Ianoșu craiul, umblându la mijlocul lor, i-au împăcatu până în 5 luni, mai apoi au mai îndelungat pacea până s-au umplut anul.

CÂNDU AU PRĂDAT LÉȘII LA MOLDOVA ȘI MOLDOVÉNII LA LÉȘI

Îndelungându-să pacea din zi în zi între léși și între moldovéni, nu răbdară oastea leșască ce era la margine lăsată de strajă, ci au întrat în țară în Moldova, de au prădatu și au arsu Cernăuții și alte sate, până la Botășani, neavându moldovénii nici o grijă, fiindu pacea legată.

Văzându moldovénii această călcătură de lége și amăgitură, nu suferiră, ci cu toții să gătiră să între la Podoliia, să prade. Și s-au dat cuvântu să-și potcovască caii, că au fostu iarnă goală și ghețoasă. Și daca au întratu, au arsu Cernova și Iaghelnița și s-au apucatu de Ciarnocojinți.

AL PATRULEA RĂZBOIU CE AU AVUT MOLDOVÉNII CU LÉȘII

Prinzându de véste léșii cum moldovénii au întrat la dânșii să prade, de sârgu s-au gătit de războiu și s-au bulucit și au ieșit înaintea moldovénilor la apa Sirétiului. Și dându războiu vitejaște, așa au strânsu pre léși, cât niminea de arme nu să apuca, ci de fugă, să scape. Și dându în Sirétiu, mulți s-au înecat, mulți tăiați și împunși, de au perit mai mulți de 2.000 într-acel războiu, fără robiți și răniți. Perit-au boiari aleși dintru dânșii: Venglinschii, Pileștchii, iară pre Vlodec l-au prinsu viu, fără alți mulți necunoscuți. Și așa iară fu izbânda la moldovéni.

CÂNDU AU VENIT ASUPRA LUI PĂTRU VODĂ SULEIMAN ÎMPĂRATUL TURCESCU CU TOATĂ PUTÉREA SA ȘI MUNTÉNII CU DOMNU SĂU ȘI SULTANUL CU TĂTARII DIMPREUNĂ ȘI TARNOVSCHII HATMANUL CU OASTEA LEȘASCĂ, VA LEATO 7046 <=1538>, SEPTEVRIE 20

Văzându léșii multă neîngăduință și mare zarvă ce iaste între domnii Moldovii și între crăiia lor și știindu că țara Moldovei iaste suptu mâna turcului, strânsu-s-au cu toții, de s-au sfătuit să trimită soli la împărăție cu jalbă, să-și ceară judecată cu Pătru vodă. Și aléseră de trimiseră sol mare pre Cretcovschii căștaleanul de Brescu, ca să spuie împăratului că, de nu-l va rădica și din țară și din domnie, îl vor scoate ei cu oaste, că nu mai potu suferi răotățile ce s-au iscat între dânșii. Ci turcul după puțină vréme, înțelegându că léșii să rădică cu tărie mare asupra lui Pătru vodă și temându-să ca să nu ia țara, să aibă mai multă gâlceavă și pagubă apoi cu dânșii decât cu Pătru vodă, de oaste au învățatu să să grijască și la tătari au trimis ca pre o vréme să între în Țara Moldovei, așijdirea și la munténi, ca să să găteaze de oaste. Zic că și din țară au mersu jalbă pentru dânsul pre taină la împărăție, de care lucru împăratul mai vârtos socoti să-l scoată, ca să nu să lipască lăcuitorii la alte părți și să închine țara.

Și toate acéstea pre o vréme s-au întâmplat cându Tarnovschii, hatmanul leșescu, cu mare oaste trecusă Nistrul la Hotin și cetatea începusă a bate în anii 7047 <=1538–1539>, așteptându și pre Avgust craiul, carile au venit până la Liov,

nu cu puțină putére. Tătarii de altă parte umpluse țara, de robiia și ardea, turcii trecea Dunărea, mai dântru înlăuntru boiarii și țara cunoscându la ce vine lucrul, să sfătuia și unul de la altul cerca sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atâta nevoi ce s-au ațițatu pen țări, de s-au strânsu o grămadă de răotăți și răsipă asupra țărilor.

Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă și mai vârtos Hârea chielariul i-au spus cum că și țara să vorovéște să-l părăsască, multă scârbă întră la inima lui, că încătro vrea întoarce oastea mai naintea, nu putea cunoaște, că léșii venise cu tărie, putérea turcului mare, mulțimea și iuțimea tătarălor neoprită, ce și dinlăuntru slabi și plin de vicleșug. Ce din toate ș-au ales cu ai săi de au sfătuitu ca să ajungă la Ianoșu craiul ungurescu, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarilor, ca de-i va birui, pre turcu pre lesne îl va împăca. Ci sfatul, măcarî câtu-i de bun, un lucru ce iaste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba. Măcarî că Avgustu craiu leșescu l-au împăcat Ianoșu craiul și fu slobod dintr-acolo, iară oastea tătărască și putérea împărăției turcești ca un puhoiu degrabu ce vine acoperitu-l-au, de i-au căutat a lăsa tot și s-au dat spre munți, părăsitu de toată slujba ce avea.

CÂNDU AU PRIBEGIT PĂTRU VODĂ DE MULTE NEVOI ÎN ȚARA UNGUREASCĂ

Văzându Pătru vodă că-l împresoară vrăjmașii săi de toate părțile și ai săi l-au părăsit toți, lăsat-au scaunul și s-au dat spre munți, unde cunoscându că nici acolo nu să va putea amistui, au gânditu să treacă la Țara Ungurească. Și așa aflându-ș calea deșchisă pin târgu, prin Piatră, au trecut pre lângă mănăstirea Bistrița și să lăsă, ca să poată ceva odihni, deasupra mănăstirii în munte, văzu unde ca un roiu de pretitinderile încunjurară mănăstirea, ca să-l poată prinde. El cunoscându aceasta, au

încălicat de sârgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască, în 18 zile ale lui septevrie. Și întrîndu în munte, într-adâncu, fără drum, fără povață, au dat la strimtori ca acélea, de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci i-au căutat a lăsa calul. Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămându și truditu, au nemerit la un râu ce cura spre săcui. Și mergându pre pârău în jos, au datu priste niște păscari, carii, daca i-au luat sama, cu dragoste l-au priimit. Iară Pătru vodă, înfricoșindu-să de dânșii, s-au speriiatu. Iară ei cu jurământu s-au jurat înaintea lui, cumu-i vor fi cu dreptate și nimica să nu să teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni și daca au văzut ei galbenii, cu bucurie l-au priimitu și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pâine și cu pește friptu, ospățu păscărescu, de ce au avut și ei. Și daca au înserat, l-au îmbrăcat în haine proaste de a lor și cu comănac în cap și décii l-au scos la Ardeal. Și fiindu oastea ungurească tocmită de strajă, la margine, i-au întrebatu pre dânșii: „Ce oameni sânteți?" Ei au zis: „Sântem păscari". Și așa au trecut prin straja ungurească și niminea nu l-au cunoscut.

Décii păscarii l-au dus la casa unui boiarin ungurescu, carile au fostu având priițeșug mare cu Pătru vodă, ci pre domnu nu l-au aflatu acasă, numai pre jupâneasa lui și pre tainâ i-au spus ei de Pătru vodă. Înțelegându de Pătru vodă, cu dragoste l-au priimit la casa sa și i-au făcut ospățu. Și un voinic oarecarele, ce fusése aprod la Pătru vodă, prilejindu-să întru acel sat, fiindu scăpatu și el dintru acéle răotăți, îi spuseră lui de păscarii ceia ce venise din munte. Și știindu el că Pătru vodă iaste în munți întrat și nimica de dânsul nu să știe și cugetându întru inima sa ca doară va putea ști ceva de domnu său, au mersu la păscari, ca să poată înțelége ceva, vreun cuvântu dintru dânșii. Și daca i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, și au căzut de i-au sărutat picioarile. Văzându Pătru vodă pre credincioasă sluga sa, multu s-au bucurat și s-au mângâiatu și multe cuvinte de tainâ au lăsat cătră dânsul. Și

îmblânzindu-i-să inima, au adormit puțintel. Nici zăbavă multă n-au făcut, că până a odihni Pătru vodă, iară acea jupânească au gătit leagăn cu cai și 12 voinici într-armați. Și daca l-au deșteptat, au șăzut în leagăn, numai cu aprodul și au mersu pre locuri fără drum, până au sosit la casa altui boiarin ungurescu, ce și acela era priieten lui Pătru vodă, carile daca l-au văzut, cu dragoste l-au priimitu și l-au ospătatu. Și îndată i-au gătitu leagănu cu 6 cai, că loc de a să zăbovi nu era, că dindărătu dupre urmă prinsése de véste oastea de la straja ungurească, cum Pătru vodă au trecut pintre dânșii și nu l-au cunoscut. Și décii s-au pornitu după dânsul, a-l cerca, ca să-l poată ajunge undeva. Ci Dumnezeu, cela ce-i ocârmuitoriu tuturor celora ce i să roagă cu credință, au acoperitu pe Petru vodă și i-au datu cale deschisă. Și mergându cu nevoință, au sosit la Ciceu și sâmbătă în răsărita soarelui, septevrie 28 zile, au întratu Pătru vodă în cetatea Ciceului și au închis porțile. Iară aceia ce-l goniia dindărătu, văzându că au hălăduit Pătru vodă denaintea lor, s-au întorsu înapoi. Acolo multă plângere și tânguire era de doamnă-sa Elena și de fii săi, de Iliașu și de Ștefan și de fiică-sa, Roxanda și de alți căsași, pentru multă scârbă și nevoie ce le venise asupră, știindu din câtă mărire au căzut la atâta pedeapsă. Décii Pătru vodă au întrat în biserică, de s-au închinat, mulțumindu lui Dumnezău că l-au izbăvitu din mânule vrăjmașilor săi.

Iară Suleiman împăratul turcescu cu oștile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă și scădére făcându țărâi și călcându țara, au ajunsu până la Suceava.

DE DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ CE L-AU PORECLIT LĂCUSTĂ, 7047 <=1538>, SEPTEMVRIE

Prădându și stropșindu Țara Moldovei împăratul Suleiman și fiindu țara bejenită spre munți, strânsu-s-au vlădicii și boiarii

țărâi, la sat la Badeuți, de s-au sfătuit cu toții, ce vor face de acea nevoie ce le vine asupră. Mai apoi din toate ș-au ales sfat ca să trimiță sol la împăratul, cu mare rugăminte și plângere, să-i iarte. Și așa au ales dintru dânșii pe Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de să rugară de pace și-ș cerură domnu. De care lucru văzându împăratul rugămintea lor, s-au milostivit și i-au iertat și au trimis la dânșii cu Ciolpan pre un ceauș mare cu credință, de i-au chiematu pre toți la împăratul în Suceava. Carii cu mare frică au mersu și au căzut la picioarile împăratului, pre carii i-au iertat împăratul și cu dragoste i-au priimitu, ca pre niște robi ai săi. Mai apoi le-au pus domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă și el s-au întorsu înapoi cu multă dobândă dimpreună cu toată oastea sa. Décii Ștefan vodă cu vlădicii și cu toți boiarii au petrecut pe împăratul până la Dunăre și acolo au întorsu împăratul tot pleanul și robii, câți s-au aflatu de față și birul încă le-au iertatu. Și décii au trecut Dunărea, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

DE MULTE NEVOI CE AU PETRECUT PĂTRU VODĂ LA ARDEAL DE UNGURI ÎN CETATEA CICEULUI, DUPĂ CE AU SCĂPAT ȘI S-AU ÎNCHIS ACOLO

Petrecându Pătru vodă Rareșu la Ardeal, în cetatea Ciceului, multe pedeapse și nevoi îi veniia asupră-i de la nepriietenii săi, că nu numai de la cei streini, ce și de la ai săi avea pedeapse, de la carii miluise și-i boierise la binile lui, de la care nu vrea avea nădéjde să petreacă nevoie. Că întâi Simeon pârcălabul, care-l îl pusése Pătru vodă mai denainte vréme tocmitoriu și socotitoriu și judecătoriu cetății aceiia, dimpreună cu vlădica Anastasie, gândind la inima lor rău asupra domnului său, Pătru vodă, s-au sfătuit dimpreună, ca să prinză pe Pătru vodă și să-l ucidă și capul lui să-l trimiță la Ștefan vodă, pre carile îl lăsase

sultanul Suleiman împăratul la scaunul Moldovei, gândindu și cugetându întru inimile sale că vor dobândi cinste de la Ștefan vodă. Ci Dumnezeu cel direptu, carile știe inimile tuturor, știut-au și acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimica nu poate face), că prinzându de véste Pătru vodă și înțelegându acesta sfatu, că vor să-l ucigă, silit-au cu meșterșug, de i-au scos din cetate și i-au gonit Pătru vodă pentru aceasta.

De noroc era Pătru vodă de a pătirea nevoi dispre vrăjmașii săi, că bine de una nu să curățiia, alta sosiia. Că scăpându de vrăjmașii săi de la Moldova, preste straja ungurească déderă și de acolo strecurându-să pre taină și întrându în cetatea Ciceului, spre vrăjmașii său nemeri, bine de aceștea nu să mântui, iată sosi fără véste de la Ianoș craiul ungurescu oaste, care au încunjuratu cetatea de toate părțile. Văzându Pătru vodă vicleșugul lor și nevoia ce i-au venitu asupră, s-au închinat lor și au dat cetatea ungurilor. Carii daca au dobânditu cetatea pre mâna lor, multă pacoste și pedeapsă făciia lui Pătru vodă, că ce era al lui le ținiia toate ei și nu era volnicu cu nimica, ales de Maelatu, domnul Ardealului, multă nevoie avea de dânsul.

CÂNDU AU TRIMIS PĂTRU VODĂ DIN CICEU CARTE PRE ASCUNSU LA SULEIMAN ÎMPĂRATUL TURCESC, CU RUGĂMINTE SĂ-L IARTE, 7049 <=1541>

Petrecându Pătru vodă în cetatea Ciceului un an și 6 luni, cu multe nevoi și pedeapse de la unguri și nu mai putu suferi răotățile și nevoile ce petrecea de la dânșii, au socotit să să dezbată de suptu mâna ungurilor și s-au sfătuitu cu doamnă-sa ca să trimiță carte cu mare jalbă și plângere la Suleiman împăratul turcescu, ca să i să facă milă, să-l iarte, plecându-și capul suptu sabiia împăratului și să trimiță cărți la Ianoș craiul ungurescu, ca să-l sloboază din țară, să margă la împărăție, să

slujască Porții împăratului. Și știindu carte sârbască Elena, doamnă-sa, au scris la împăratul cu mare jalobă și plângere, poftindu ca să să milostivască să-i iarte. Și o au pecetluit-o și o au dat-o la Pătru vodă, iar Pătru vodă o au slobozit-o pre o zebrea din cetate de sus și au căzut jos, dinafară, lângă zidul cetății. Și décii au chiematu pre o slugă a sa credincioasă, ce era sârbu și i-au arătat cartea și i-au zis în taină să o ia și să o ducă la mâna împăratului. El luându învățătură, s-au dus și au luat cartea și o au dus-o în Țarigrad și o au tins-o la mâna împăratului. Ci împăratul cetindu cartea și văzându atâta jalbă și plângere a lui Pătru vodă (sau cum zic unii, pentru lăcomiia turcească, că turcul bucurosu-i pe fiștecarele să-l priimască, numai să i să pléce și să-i dea bani), s-au milostivit împăratul și l-au iertat și cu bucurie l-au priimit, văzându că i să pleacă. Și de sârgu au învățatu să scrie carte la Ianoșu craiul ungurescu, ca să sloboază pre Pătru vodă, să margă la împărăție. Și au trimis sol de olac la Ianoșu craiul ungurescu, ca să facă pre cuvântul împăratului, ci craiul n-au băgat în samă, nici l-au slobozitu. Ducându olăcariul această solie la împărăție, de iznoavă, până în 6 ori au mai trimis împăratul la craiul, poftind să lase pre Pătru vodă să margă la împărăție. Ci ungurii nici într-un chip n-au vrut să-l lase, dându-i vină, că țiind scaunul la Moldova, multă asupreală au avut de cătră însul. Și încă adăogea, de-l făcea notceagoșu, zicându că are moșii și ocine cu dânșii împreună. Mai apoi, a șaptea oară au trimis împăratul soli cu hochimuri la craiul, aducându-i aminte și de unile și de altile și de-abiia l-au slobozit pre zisa împăratului, ca să fie deplinu. Décii au trimis împăratul hochim la Pătru vodă, ca să margă cu-ncredințare, să nu să teamă.

CÂNDU AU PURCES PĂTRU VODĂ DIN CICEU LA ÎMPĂRĂȚIE LA ȚARIGRAD

Văzându Pătru vodă atâta adeverință de la împăratul, fu bucuros foarte și inima i să veseli, cunoscându că cum să rădică o negură întunecată și să răsipéște, așa și el să curăți de scârba ce-i zăcea la inimă. Și décii să găti de cale și au ieșit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, într-o duminecă, lăsându-și doamna și coconii și au purces spre Țarigrad, acolo era multă jălanie și plângere la împărțitul lor. Décii Pătru vodă, daca au trecut Dunărea, au mulțumitu Domnului că l-au izbăvit den mâinile ungurilor. Și décii s-au dus la Țarigrad, de ș-au plecat capul suptu talpele împăratului. Pre carele cu mare bucurie l-au priimitu împăratul Suleiman.

CÂNDU AU OMORÂT PRE ȘTEFAN VODĂ BOIARII ȚĂRII, GĂNEȘTII CU ARBUREȘTII, ÎN TÂRGU ÎN SUCEAVA

Ștefan vodă domnind în Moldova nu puțină grijă au avut, știindu pre vrăjmașul său, pre Pătru vodă viu, carile avusése mai di mult avuțiia sa scoasă la Ciceu și doamna cu coconii la Țara Ungurească, cum s-au pomenit mai sus. Mai apoi oblicind că și daca au mersu la împăratul, iaste la cinste mare, acéstea toate îi era ca o ghiață la inimă lui Ștefan vodă. Mai apoi în zilele acestui Ștefan vodă, fost-au foamete mare în Țara Moldovei și la unguri, că au venit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru acéia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă.

Mai apoi urându-l curtea toată, s-au vorovit o samă de boiari din curtea lui, anume: Gănești și Arburești și la așternutul lui, unde odihniia, l-au omorât în cetatea Sucévii. Începătoriu și atițitoriu acestui lucru a fostu Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca niște lupi gata spre vânat ca să înéce oaia cea nezlobivă, adecă pre Ștefan

vodă și dându învățătură slugilor sale, ca toți să să într-armeaze și dându-le și jurământu, ca să le fie cu direptate, s-au pornitu cu toți. Și într-un foișor, sus în cetate, unde odihniia la așternutul său, au răsipat ușa și neștiind Ștefan vodă nimica de aceasta, s-au sculat, fiind numai cu cămeașa, iară ei cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupră-i și multe rane făcându-i, l-au omorâtu și l-au scos afară. Aceasta plată au luat Ștefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi de la Dumnezeu curându, peste puțină vréme, le au venit și lor osânda asupră, de au luat și ei plată pentru moartea lui Ștefan vodă. Acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă vodă au domnit doi ani și trei luni.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

DE DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CORNEA

Acei lei sălbatici și lupi încruntați, anume Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, dimpreună cu alții carii era, de la pristăniia lor, daca omorâră pre Ștefan vodă, cu toții au rădicatu domnu pre Alixandru vodă, ce-i ziciia Cornea, carile fusease atuncea portariu la cetatea Sucévii, iară mai denainte vréme fusése slugă la Mihul hatmanul. Și daca l-au rădicatu domnu, i-au pus numele Alexandru vodă.

Într-acéia vréme, sultan Suleiman împăratul turcescu, gătindu-să să margă la Odriiu, au purces cu toată putérea sa și daca au sosit la Odriiu, înțelegându împăratul de atâta amestecături ce să făcuse în Țara Moldovei și nu să putea așeza țara, știind pre Pătru vodă că iaste în socotiță la împărăție, atuncea socotind împăratul ce va face, ca să poată așeza țara, iată avu vréme și Pătru vodă, de-și cersu la împăratul domnia la moșiia sa, la Moldova, care i-o făgăduisă împăratul mai denainte vréme, încă când venise Pătru vodă la Țarigrad din Țara Ungurească. Și de aceasta pre voie i-au fostu, că îndată i-au dat steag și domnia la Moldova și au trimis pre credinciosul său, pre Imbrea

aga cu ienicéri și cu multă oaste turcească, ca să ducă pre Pătru vodă la scaun.

Și luundu ajutoriu de la Dumnezeu, în zioa de Bogoiavlenie, ghenuarie 6, au purces Pătru vodă spre Dristor și de acolo s-au sculat și au trecut Dunărea și au sosit la Brăila. Acolo tocmindu-și oastea ca să margă asupra lui Alexandru vodă Cornea, iată boiarii Țării Moldovei prinseră de véste cum domniia iaste dată lui Pătru vodă și au venitu la Brăila. Înțelegându de aceasta, cu toții au părăsit pre Alixandru vodă și l-au lăsat în Cetatea Noao dimpreună cu Mihul hatmanul și cu Trotușanul logofătul și cu Pătrașco și Crasneșu și Cozma și ei cu toții s-au dus la Brăila, de s-au închinatu la domnu său, Pătru vodă și s-au rugat să-i iarte de greșala lor. Văzându Pătru vodă atâta rugăminte de la țară, i-au iertatu pre toți și cu dragoste i-au priimitu și le-au grăit lor: „Fiți în pace și iertați de grașalile voastre, câte mii-ați făcut oarecând". Iară ei cu toții strigară: „În mulți ani să domnești, cu pace", și iarăși ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintâi".

Și multă bucurie și veselie era tuturora, că toți îl iubiia ca pre un părinte al său și era bucuroși toți de venirea lui, căci că li să supărase de amestecăturile ce să atițasă în țară și de răotatea acelor lei cumpliți și fără suflet.

DE MOARTEA LUI ALEXANDRU VODĂ CORNEA

Pătru vodă, dacă ș-au tocmitu oastea bine la Brăila, au purces dimpreună cu toți boiarii săi. Și daca au sosit la Galați, s-au tăbărât la țărmurile apei. Iară Alixandru vodă prinzându de véste, s-au gătit degrabă cu oastea, de câtă avea și au ieșit înaintea lui Pătru vodă la Galați. Ci nimica nu au folosit, că părăsindu-l ai săi toți, au căzut în mânule vrăjmașului său, lui Pătru vodă și de sârgu au învățat Pătru vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătrașco, carile să ținea de dânsul, într-o miercuri, în luna lui fevruarie. Acest Alexandru vodă au domnit numai 2 luni 3 săptămâni.

CÂND S-AU AȘEZAT PĂTRU VODĂ DE A DOAO DOMNIE LA SCAUNUL SĂU, 7049 <=1541>, FEVRUARIE 19 ZILE

Pătru vodă, daca au tăiatu capul lui Alixandru vodă la Galați, cu toată putérea sa s-au pornit spre scaunu său, spre Suceava. Ce cându au sosit la Bârlad, acolo mare ospățu și cinste i-au făcut credinciosul și cinstit boiarinul său, Huru vornicul. De acolo purcezându, au venit la târgul Romanului și de acolo cu multă bucurie năzuindu, au întrat în Suceava, fevruarie noaosprezéce zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămână în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga și au șăzut în scaun.

CÂNDU AU PERIT MIHUL HATMANUL ȘI TROTUȘANUL LOGOFĂTUL ȘI CRASNEȘ ȘI COZMA

Pătru vodă, daca au sosit la Suceava și s-au așezat la scaunul său, acolo au aflatu în viclenie și pe Mihul hatmanul și pre Trotușanul logofătul și pre Crasneș și pre Cozma, de carii multă pedeapsă și nevoie avusease Pătru vodă în domniia dintâi, pre carii, cându au pribégitu Pătru vodă din țară, i-au fostu închis în cetatea Romanului, avându prepus de viclenie, cum s-au și arătatu mai apoi adevărat că au fost vicléni. Și décii îndată au învățat de i-au prinsu și cu gréle munci i-au muncitu, mai apoi le-au tăiat și capetile.

ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI CERTARE

Iani socotește cum plătește Dumnezeu celora ce fac rău aceștia fiindu lei sălbatici și lupi încruntați, multe supărări au

făcut lui Pătru vodă în domniia dintâi. Mai apoi stâmpărându-şi mâniia inimilor sale asupra lui Ştefan vodă, neavându nici o vină, cu rea moarte l-au omorât, cum s-au poménit mai sus la domniia lui Ştefan vodă. Iată dară după fapta lor cea rea, curându vréme le trimisă Dumnezeu osândă asupră, de luară şi ei plată cu sabiia, ca şi Ştefan vodă.

Şi într-acéiaşi zi, Pătru vodă au pus pe Petre, ficiorul lui Vartic, hatman şi pârcălabu de Suceava.

CÂND AU VENIT ELENA, DOAMNA LUI PĂTRU VODĂ ŞI CU FIII SĂI DIN ŢARA UNGUREASCĂ

Întru acestaş anu, daca s-au aşezat al doilea rând Pătru vodă la domnie, trimis-au de ş-au adus pre doamnă-sa, pre Elena, şi pre fii săi pre Iliaşu şi pre Stefan şi pre fiică-sa, Roxanda, de la Ciceu. Şi sosindu la Suceava, mai 25 de zile, le-au ieşit Pătru vodă înainte trei mile. Acolo multă bucurie şi veselie eră la adunarea lor, că pre câtă jale era când să despărţisă de la Ciceu, de să dusése Pătru vodă la Ţarigrad, mai multă bucurie şi veselie era acum la împreunarea lor.

Décii, daca să aşăzară cu toţii la scaun, nu uită Pătru vodă datoriia sa, cu care mai nainte pre toţi îi îngrădiia, ci ca un păstor bun grijiia de oile sale céle perite, ca să le afle. Trimisă solii săi la craiul leşescu, de-şi ceriia robii, ceia ce-i luase Tarnovschii hatmanul cu oaste cându venise la Hotin. Ci nimica nu au folositu, că nici cu o ispravă s-au întorsu solii săi înapoi.

Iar deaca s-au aşedzat Pătru vodă la domnie, nemică de alta nu-i era grijă, numai cu toată casa sa a petrece în ospéţe şi în dezmierdăciuni.

Acéste poveşti ce spun de Pătru vodă Rareş că au lăsat scaunul şi au pribegit preste munţi, la Ţara Ungurească şi de multe nevoi ce au petrecut acolo şi cum s-au dus de acolo la Ţarigrad, mai apoi iarăşi cum au dobândit domniia la moşiia sa, la Moldova, cronicariul leşescu de acéste poveşti foarte pre scurt scrie, că poate fi că nu au ştiut di toate. Iară létopiseţul cestu moldovenescu de ajunsu şi deschis, toate pre rându le însemnează, carile toate, daca le am luat sama, le-am socotit a fi adevărate şi le-am tocmit careleş la locurile sale.

CÂNDU S-AU BĂTUT PĂTRU VODĂ CU MAELAT VOEVODUL ARDEALULUI, ÎN ŢARA UNGUREASCĂ, CU UNGURII, 7049 <=1541>

Călcând ungurii priiteşugul ce avea cu Pătru vodă, daca s-au aşezat al doilea rând, venit-au hochim împărătescu de la sultan Suleiman la Pătru vodă, ca să margă asupra ungurilor şi să prinză pre Maelat voevodul Ardealului şi i-au trimis într-ajutor pre Cuciuc Bali bei, cu oaste turcească, aşijderea şi pre Radul vodă cu munténii. Vrându Pătru vodă ca să împle voia stăpânu-său împăratului, în anii 7049 <=1541>, iunie 8, s-au pornitu cu toată putérea sa, de au trecut pre Oituzu, la Ardeal, dimpreună şi Radul vodă cu munténii şi Chiuciuc bei cu turcii şi mergându cu toţi asupra lui Maelat voevodul Ardealului. Încă n-au ajunsu la Făgăraşi, acolo i-au timpinat şi Maelat, domnul Ardealului, cu oaste ungurească şi dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, iulie 20, perdu Maelat războiul şi pre însul încă l-au prinsu viu Pătru vodă şi l-au ferecat în obezi şi décii l-au trimis Pătru vodă la Suleiman împăratul turcescu. Iar Pătru vodă, prădându ţara şi arzându şi multă pradă făcându, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală.

CÂNDU AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ A CINCEA OARĂ ŢARA UNGUREASCĂ, 7050 <=1542>, SEPTEVRIE ÎN 12 DNI

După ce au prinsu Pătru vodă pre Maelat voevodul Ardealului şi l-au ferecat în obezi de l-au trimis la împăratul,

în al doilea an de iznoavă au venit carte de la împăratul sultan Suleiman, la Pătru vodă, ca să margă să prade de iznoavă Țara Ungurească pentru multe neîngăduințe și amestecături ce să ațița. Și umplându Pătru vodă zisa împăratului, ca să fie deplin, alta pentru că și el avea scârbă mare spre unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă cându era la Ciceu, de nu-și era volnic cu nimica, mai apoi și priieteșugul ce avea împreună îl călcase, rădicatu-s-au cu toată putérea sa și au trecut la Țara Ungurească, de au prădatu și au arsu până la Cetatea de Baltă. Acolo au șăzut 6 zile și multă pagubă făcându, s-au întorsu pre la Bistrița, fără de nici o zminteală și trecându muntele au ieșit la Câmpul Lungu și s-au pogorât la Bae și décii cu mare laudă s-au dus la scaunul său, la Suceava.

Cronicariul cel leșescu de această pradă, ce au făcut Pătru vodă al cincilea rându la Țara Ungurească, nimica nu scrie, că poate fi că de au mersu Pătru vodă, nici un războiu cu niminea nu au făcut, că nu au fostu niminea ca să-i stea cineva împotrivă, ci au prădatu țara și s-au întorsu, pentru acéia n-au însémnatu cronicariul cel leșescu. Iară létopisețul cestu moldovenesc arată cu adevărat cum au mersu și al cincilea rându Pătru vodă la unguri, de au prădat și au arsu, iară războiu cu niminea nu au făcut. Pentru acéia noi n-am lăsat aicea ca să nu poménim.

Iara daca să întoarse Pătru vodă de la Țara Ungurească, într-acéia laudă au sfârșit mănăstirea Pobrata, carea era zidită de dânsul și o au sfințit. Așijderea și mănăstirea Râșca au început. Și Dobrovățul încă au săvârșitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă și alte lucruri bune multe să află făcute de dânsul, cumu-i la mitropoliia de Roman și la mitropoliia de Suceava și la mănăstirea de Bistrița și bisérici de piiatră în Hârlău și în Bae și încă și alte lucruri bune multe să află în țară de dânsul făcute. Cu adevărat era ficior lui Ștefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tătâne-său, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândiia, lucruri bune făcea, țara și moșiia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre direptate făcea.

Almintrilea de stat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăznet și la cuvântu gata, de-l cunoștea toți că iaste harnic să domnească țara.

În luna lui mai, în 15 zile, au purces Iliiașu vodă, ficiorul lui Pătru vodă, la Țarigrad.

CÂNDU AU MURITU PĂTRU VODĂ, V LEAT 7054 <=1546>

Pătru vodă, fiindu bătrân de zile și căzându în boală grea, au plătitu datoriia sa, ce au fostu dator lumii și s-au săvârșit septemvrie 2, vineri, la miazănoapte și cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Pobrata ce iaste făcută de dânsul, cu multă jale și plângere, ca după un părinte al său, carile n-au fostu mai jos decât alții, ci au lățit hotarul țării, că pre săcui de multe ori i-au arsu și i-au prădat și luundu-le cetățile și orașile, supt putérea sa i-au supus. Și atâta groază le didease că la vrémea norocului celui prostu, ce era și prebeag la dânșii și să scăpasă de domniie și după ce să dusése la turci, lăsându-ș doamna sa cu coconii și avuțiia în Ciceu, necum să să bage să-i jefuiască, ce încă i-au păzit și i-au socotit până la venirea sa al doilea rându. Așijdirea și cu léșii de multe ori s-au bătut și Pocutiia încă le au fostu luatu.

Mai apoi, după atâta trudă a sa, creștinéște în țara sa s-au săvârșit, după ce s-au umplut domniei lui cei dintâi și a cei de apoi 17 ani.

DE DOMNIIA LUI ILIIAȘ VODĂ, FICIORUL LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ, CARELE MAI APOI S-AU TURCIT, 7055 <=1546>, SEPTEVRIE

Pre urma lui Pătru vodă Rareș cu dragoste rădicară boiarii cu toată țara pre Iliiașu, fiiu-său cel mai mare, la domnie, sâmbătă septevrie 3, că și firea și fața îl lăuda să fie blându și

milostivu și așăzătoriu, gândindu-să că va sămâna tătâne-său. Ci nădéjdea pre toți i-au amăgitu, că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit. Că avându lângă sine sfétnici tineri turci, cu carii zioa petrecea și să dezmierda, iar noaptea cu turcoaie curvind, din obicéele creștinești s-au depărtat. În vedére să arăta creștinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă. Și atâta să călcasă légea creștinească, cât de-l vrea cruța Dumnezeu mult, pre toți îi vrea duce din lumină la întunéric. Ci Dumnezeu în zilele lui atâta certare lăsase, că și copacii și pomii și viile secase de geruri mari. Și în domniia lui, sâmbătă după Paști, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târgu Huși și l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire, în Pobrata, în anii 7056 <=1548>, aprilie 7.

Mai apoi între multe fărdelegi ce făciia Iliașu vodă, umplându-l satana de învățătura lui, au lăsatu domniia la mâna fratine-său, lui Ștefan vodă și a mâni-sa, în anii 7059 <=1551>, mai 1 și el s-au dus la împăratul Suleiman, de au priimit légea lui Moamethu, lepădându-să de Hristos, gândindu-să că va dobândi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înșelatu, că după ce s-au turcitu, apucându-l și îndulcindu-l cu bine, l-au pus pașă la Dârstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedésă împăratul, n-au trăit multă vréme și îndelungată, ce după doi ani, îmbucându-l mulți din nepriietenii lui cu multe cuvinte réle cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat și i-au luat toată avuțiia. Și décii l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi de inimă rea, peste scurtă vrémea au murit și rău ș-au dat sufletul său în mâinile diavolului, în légea turcească. Acest Iliaș vodă au domnit la Moldova 4 ani și 8 luni și décii s-au turcit, cum am scris mai sus.

DE DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, FICIORUL LUI PĂTRU VODĂ, FRATELE LUI ILIAȘU VODĂ, 7059 <=1551>, IUNIE 15 ZILE

După ce au părăsit Iliașu vodă și țara și légea, iară boiarii și lăcuitorii țării să sfătuiră și puseră domnu pre Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, în anii 7059 <=1551>, iunie 15, gândindu-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintâi, doară va face datoriia și obicéiul părinților acesta. De care lucru și el s-au apucatu cu osârdie și spre toți blându și milostivu și nevoitor spre lucruri bune, biséricilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frătine-său. Și ca să nu să vază ceva că iaste răsărit de la pravoslavie, toți eriticii din țara sa vrea, au să-i întoarcă, să fie la o lége, au să iasă din țară. Pre arméni, pre unii de bunăvoie, cu făgăduințe împlându-i, pre alții cu sila i-au botezatu și i-au întorsu spre pravoslavie, mulți din țară au ieșitu la turci și la léși și printr-alte țări, vrându să-și ție légea sa. Cu aceastea vrându Ștefan vodă să astupe faptele frătine-său, de lucruri ce făciia, cu nevoință siliia. Iară ce cerea pravoslaviia și légea creștinească nu ținea, că mai apoi nu numai lăcomiia și asupreală făciia, ce și curvie nespusă era într-însul, nu răbda de muieri cu bărbați, nu era fecioarele nebatjocurite, nu jupânésile boiarilor săi neasuprite. Mai apoi, de-i vrea fi a domni multu, nu vrea putea fi să nu urmeze frătine-său.

DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ, FICIORUL LUI PĂTRU VODĂ, FRATELE LUI ILIAȘ VODĂ, CARE AU PERIT LA ȚUȚORA, V LEATO 7060 <=1552>, SEPTEVRIE

Petrecându acéste nevoi réle boiarii și lăcuitorii țării dispre domnu său, Ștefan vodă, n-au mai putut suferi fărădelegile și răotățile lui, ce întâi s-au sfătuit cu tainé ce vor face, ca să să poată curăți de dânsul. Și sfătuindu-să, aciiași aflară sfat ca să ajungă degrabu la boiarii cei pribégi, carii era în Țara Leșască

ieșiți de multe nevoi. Décii, daca au avut știre și răspunsu de la dânșii, cum ei vor veni fără zăbavă, noaptea cu toții s-au rădicat la podul de la Țutora și au tăiatu aţile cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane pătrunzându-l, au muritu, după ce au domnit doi ani și patru luni.

CERTARE ȘI ÎNVĂȚĂTURĂ

Mulți vor să zică cum au fost boiarii și capetile ficléni, de au omorât pre cel mai mare, că pre cel mare Dumnezeu l-au lăsat și județul său cel cerescu pre pământu i-au datu, cum iubéște să vază judecătoriu blându în ceriu, așa să arate blându și el pre pământu acelora ai săi și cum nu sufere Dumnezeu strâmbătatea, așa și el să nu facă altuia. Carele poate să fie om ca acela, să-și vază muiarea sa silită și batjocurită și să sufere, carile nu va suspina văzându ficioara sa din sânul său, ce o au cruțat-o, să o ia și să-și râză de dânsa, carile mai apoi slujitoriu și boiarinu va priimi să-i ia fămeia spre pofta sa cea neastâmpărată și nu-i va gândi rău? Ci vom putea da vină aceluia ce nu va putea suferi amarul inimii sale, că nu el, ce Dumnezeu îi semetéste pre unii ca aceia, umblători și certători de păcate ca acélea, ci nu ei de la sine, ci Dumnezeu i-au trimis sfârșenie, ca să nu să mai adaogă păcatul. Că cei buni vedem că s-au săvârșitu bine și lăudat, iară cei răi rău s-au săvârșitu. (După cuvântul proroculului la Psalom 33, zicându: „Moartea păcătoșilor iaste cumplită".)

DOMNIIA LUI JOLDEA VODĂ, CARII AU DOMNIT 3 ZILE, VĂ LEATUL 7060 <=1552>, SEPTEMVRIE

Daca uciseră boiarii pre Ștefăniță vodă la Țutora, cu toții s-au sfătuitu și au rădicatu domnu pre Joldea și i-au datu pre

Roxanda, să-i fie doamnă, fata lui Pătru vodă, sora lui Ștefăniță vodă. Și déciia au purces Joldea vodă pre Jijiia în sus, să margă la Suceava, să facă nuntă și au mersu până la Șipote, neștiindu nimica de venirea altui domnu.

Înțelegându aceasta boiarii, carii fiindu pribégi în Țara Leșască ce s-au lucrat la Moldova, degrabu s-au adunatu cu toții de au sfătuit în pripă și au aflat cum au vréme prin-demână să-și margă la moșii. Și îndată au căzut după Sinévschii voevodul rusescu și hatmanul coruniei, ca să le dea ajutoriu, să vie în țară. Ce voevodul, înțelegându-ș cu craiul, nimica nu au zăbovit, ci au strânsu oastea degrabă și au purces spre țară. Ci sfătuindu-să boiarii pribégi, carii era acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domnu pre Petrea stolnicul, în Terebulea și i-au pus nume Alexandru vodă, pe carile l-au poreclit Lăpușneanul și l-au ales pribégii dintru sine. Și au întratu în țară cu oastea leșască, pre cuvântul boiarilor celor de țară, ce trimisése mai denainte vréme la pribégi în Țara Leșască, ca să vie fără zăbavă cu cap, că ei vor sili să să curățească de Ștefan vodă, cum s-au și tâmplatu. Că gătindu-să pribégii cu oaste leșască să între în țară, boiarii cei de țară aflară vréme să să curățască de Ștefan vodă și, tăindu-i aţele cortului la Țutora, l-au omorât, cum s-au pomenit mai sus.

Décii n-au așteptat pre cuvântul ce trimisése la pribégi, ca să vie cu cap, ci îndată au rădicatu la domnie pre Joldea, cum s-au zis mai sus și au mersu până la Șipote spre Jijiia.

Într-acéia vréme întrându și pribégii cu Alixandru vodă în țară și de sârgu oblicindu că țara au rădicat cap pre Joldea la domnie, carile mérgea spre Suceava să facă nuntă cu Roxanda, de sârgu au trimis Alexandru vodă pre Moțoc vornicul cu o samă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă. Și prinzându-i calea la Șipote, neavându el nici o știre de nicăirea, l-au împresurat oastea cea leșască și l-au prinsu viu. Pre carele mai apoi, daca au sosit Alexandru vodă, l-au însemnat la nas și l-au dat la călugărie.

DE DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNEANUL, CÂNDU S-AU AȘEZAT ÎN SCAUN LA SUCEAVA, VĂ LEATO 7060 <=1552>

Deaca veni Alixandru vodă Lăpușneanul în țară și însemnă pre Joldea la nas și-l déde la călugărie, décii luo pre Roxanda, fata lui Pătru vodă, să-i fie doamnă lui, care era mai nainte să o ia Joldea. Și cu dragoste îl priimiră boiarii și, mergându pre la Hârlău, au tras la Suceava și au ședzut în scaun. Décii s-au cununat cu Roxanda și au făcut nuntă.

Într-acelaș an fu omor mare și iarnă grea. Décii daca să așează Alixandru vodă la domnie, nu grijiia de alta, numai de pace în toate părțile și așezarea țării. Iară cu doamna sa, Roxanda, au avut doi ficiori, pe Bogdan și pre Pătru.

DE MĂNĂSTIREA SLATINA ȘI DE PÂNGĂRAȚI

Mai apoi, domnind Alixandru vodă țara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit mănăstirea Slatina, cu multă chieltuială și osârdie și au sfințit-o Grigorie mitropolitul și la sfințenie zic să fie fost preoți cu diiaconi 116. Aceasta s-au lucrat în anul 7066 <=1558> și o au sfințit-o octovrie 14. Mai apoi și Pângărațul au făcut, mai mult de frică, decât de bunăvoie, că de multe ori arătându-i-să în vis sfântul mucenic Dimitrie, de-l îngroziia ca să-i facă biserică pre acel loc, s-au apucat cu toată osârdiia și au făcut.

Acéste povești ce sântu scrise mai sus, carile spun de Iliașu vodă și de Ștefăniță vodă și de Joldea vodă și de Alexandru vodă, cronicariul cel leșescu tinde povéstea mai deschis, iară nu aduce aminte de toate sémnile pre rându câte s-au făcut. Iar létopisețul moldovenescu măcarî că iaste scris pre scurt, însă arată toate sémnele pre rându, carile toate le-au tocmit prin povéste, careleș la locurile sale.

CÂNDU S-AU AȘEZAT LA SCAUN ȘTEFAN CRAIUL UNGURESCU, FICIORUL LUI IANOȘU CRAIUL

Iară în al patrulea an a domniei lui Alexandru vodă, trimis-au împăratul Suleimanu hochim la Alixandru vodă și la Pătru vodă domnul muntenesc, ca să margă cu oaste în Țara Ungurească, dupe pohta lor, să le puie craiu pre Ștefan, ficiorul lui Ianoșu craiului, la scaunul cel de moșie al tătâne-său.

Împlând zisa domniii și zisa mai marelui său, dusu-l-au și l-au așezat la domnie, așa cumu-i zic ei, la crăie. Și décii să plecară ungurii a da bir turculul. Iară domnii să întoarseră cu toată oastea lor, cineși la locul său, aducându mult jaf și dobândă de la unguri.

Pre acéia vréme fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghieșat dobitoacele și heri pin păduri.

Vă leato 7066 <=1558>, ghenarie 1, pristăvitu-s-au Macarie episcopul de Roman, ziditoriul și începătoriul mănăstirii Râșcăi, carile au fost la scaunul Romanului 27 de ani și cu cinste l-au îngropat la mănăstirea sa, la Râșca. Pre locul lui fu sfințit Anastasie, om destoinic a umplea slujba păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi și la mitropolie au ajunsu.

DE DOMNIIA LUI DISPOT VODĂ ERETICUL, VĂ LEATUL 7069 <=1561>, NOEMVRIE 18

După al noaolea an a domniii lui Alixandru vodă Lăpușneanul, s-au ivit Dispot pre poreclă, iar numele i-au fost Heraclu Vasilicu, ce au fost de nașterea sa din ostrovul Samos, carele fiind italian au fostu știind multe limbi, francéște, latinéște, grecéște și nemțéște. Acesta fiind nemerit în Țara Leșască și între slujitori la războiu umblându, avându-și viiață între soții, s-au încleștat cu o samă de evangheliști (că el încă n-au fost pravoslavnic) și s-au făcut ficioru de domnu. Și nu putea aiavea

să să apuce să vie în țară, căci Alixandru vodă vieţuia bine cu léșii, și léșii avea legătura tare cu turcii pentru amistecături ca acéstea. Iară Dispot pre ascunsu cu protivnicii săi să gătiia și între cazaci ș-au făcut priieteni. Acéstea înțelegându starostei de la margine, au datu știre la craiul, craiul au trimis cărțile sale pretitinderea, de cap îngrozindu, carile să va băga să treacă piste învățătura lui și pre Dispot să-l oprească la Pomoranu. Ci măcar că deodată au alinat lucrul, iară mai apoi Dispot de iznoavă mai bine s-au gătit, luund întruajutoriu pre Albrihtu Laschii și au întrat în țară cu némții, cu șvézii și cu șpanioli și cu léși și cu cazaci.

RĂZBOIUL LUI ALIXANDRU VODĂ LĂPUȘNEANUL, CÂNDU S-AU BĂTUT CU DISPOT VODĂ LA VERBIE, NOEMVRIE 18, 7069 <=1561>

Alexandru vodă, daca au înțeles un lucru așa degrab, cum Dispot vodă fără véste au întrat în țară, de-l împresură cu oaste streină, neavându de ce să apuca, ca dintr-un somnu deșteptându-să, degrabu și cu puțini negata i-au ieșit înainte la Jijiia. Că țara pizmuind lui Alixandru vodă, n-au vrut să saie la oaste. Și întâmpinându-să cu Dispot vodă, la Verbie, i-au dat războiu, noevrie 18 zile, în anii 7069 <=1561>. Ci cei puțini di cei mulți și cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul. Și Alixandru vodă au fugit în jos.

ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI CERTARE

Zic unii că și acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce piierde, fieștecându nu va să afle vina sa, ci mută la altul, iară acéstea de la Dumnezeu sântu tocmite, ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă și trecătoare: pre cei de

jos îi suie și pre cei suiți îi pogoară, ca să fie de pildă și de învățătură noao, să cunoaștem că nu avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune.

CÂNDU S-AU DUS ALIXANDRU VODĂ LĂPUȘNEANUL LA ȚARIGRAD, VĂ LEATUL 7069 <=1561>, NOEMVRIE

Alixandru vodă, daca să bătu cu Dispot și perdu războiul, fugi în jos spre Iași și de acolo îșî luo doamna și fugi la Huși. Acolo să grijia să strângă țara și să ia ajutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot vodă, ci nimica n-au folosit. Că Dispot vodă daca s-au bătut cu Alixandru vodă la Verbie și l-au răzbit pre Alixandru vodă, nu s-au pornitu după dânsul, ci s-au întorsu spre Suceava și au apucat scaunul și cetatea Sucévii cu toată avérea lui Alixandru vodă. Décii pre slujitori îi umplu cu bani, pe boiari cu cuvinte dulci îi îmblânziia și să făgăduia să le facă bine mai mult decât vor pofti ei. Așa umplându pre toți de nădéjde, i s-au închinat Țara de Sus toată și s-au gătit de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și au pogorât la Iași, apoi la Huși, ca să poată apuca pre Alixandru vodă acolo. Ci Alixandru vodă, auzindu și văzându că iaste golit de tot ajutoriul său, s-au pogorât la Chiliia și de acolo s-au dus la împărăție, ca de acolo să să ajutorească.

CÂND AU TRIMIS DISPOT VODĂ LA ÎMPĂRĂȚIE PENTRU STEAG

Dispot vodă după goană ce au gonit pre Alixandru vodă, până la Huși, s-au întorsu înapoi și au venit până la Iași, unde au poftit vlădicii, pre Grigorie mitropolitul și Anastasie episcopul de Romanul și episcopul Evthimie de Rădăuți și toți boiarii țărâi, de i-au cetit molitva de domnie și i-au pus nume

Ion vodă Dispot. Décii Dispot vodă au trimis boiarii de țară la Țarigrad, la împărăție, pentru steag. Și cu bani umplându gurile vrăjmașilor și s-au așezat domniia și i-au trimis și steag. Iară daca i-au sosit steagul la Iași, décii s-au dus la Suceava, cu mare bucurie. Iară Alixandru vodă, daca s-au dus la împărăție, fu trimis la Iconiia.

CÂNDU S-AU AȘEZAT DISPOT VODĂ LA SCAUN LA ȚARA MOLDOVEI

Dispot vodă, daca au dobândit domniia și i-au venit steagul de la împărăție și s-au așezat la scaun, blând să arăta și tuturor cuvios și aiavea pravoslavnic, iară la taină eretic și avea sfetnici de ai săi, de o lége cu dânsul. Mai apoi ș-au ivit și necredința lui.

Trimis-au după acéia soli la craiul leșesc și la împăratul nemțescu, dându-le știre că s-au așezat la domnie și pre soli bine i-au primiit și au fostu bucuroși unuia ca acestuia ce slujăse și la curtea împăratului nemțescu și la corona leșască. Mai apoi puse pre țară greotăți mari, bisericile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și altile câte nu au zis țara că va vedea. Făcându acéstea Dispot vodă, iară Laschii carile venise cu dânsul, cunoscându că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi.

PENTRU ACEST DISPOT VODĂ, DE UNDE S-AU IJDĂRÂT ȘI ÎN CE CHIP Ș-AU SCOS NUME DE DOMNIE

Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisețul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie, că numai ce arată cum au venit Dispot din Țara Leșască cu oaste leșască streină și s-au lovit cu Alixandru vodă la Verbie și au biruit pre Alixandru vodă și l-au gonit până la Huși și décii s-au întorsu la Iași, unde i-au citit vlădicii molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă.

Și arată câți ani au domnit, iară de lucrurile și războaiele ce s-au făcut în zilele lui, nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă iaste.

Iară răposatul Uréche vornicul, vrându să arate această povéste a lui Dispot mai deschis și mai adevărat, împreunându izvoadile, au cetit la cronicul leșescu, carile iaste izvodit de cronicariul Bielschii și de acolo aflându mai ales de Dispot, au scos această povéste ce mai sus scrie, că iaste Dispot de la ostrovul Samos de nașterea sa și cum s-au împrietenit cu Laschii și au venit cu oaste spre Moldova și au gonit pre Alexandru vodă și au apucat scaunul și décii, toate pre rându, cum spune mai sus. Însă mai adevărat nu-l arată de unde s-au ijdărât și cum ș-au scos nume de domnie.

Iară eu Simion dascalul, vrându cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru mai ales și mai deschis pentru Dispot vodă, cetindu izvoadile, am cercat și eu la cronicul leșescu și am aflatu izvodul carile iaste chizmitu mai denainte vréme de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și décii dipre acela izvod l-au izvodit Martin Pașcovschii, din limbă latinească pre limba leșască, de acolo și au am silit cu nevoință de am izvodit dipre acela izvod, pre limba românească această povéste lui Dispot, de unde s-au ijdărât și în ce chip ș-au scos nume de domnie.

MARTIN PAȘCOVSCHII

Pentru acesta Dispot vodă, scrie Martin Pașcovschii, cronicariul leșescu că oarecându au fost un Dispot oarecarile, lăcuind la Moldova, om de cinste și de folos foarte, carile întru nimica n-au fostu mai de jos decât cei de frunte, având și un nepot anume Vasilicu. Acesta Dispot și cu nepotu-său, viind Alixandru vodă la domnie, de frica lui, cu toată avérea lui au pribegit din țară și au tras spre Râm, unde nu multă vréme trecându, au perit nepotul lui Dispot la un războiu. Și de acolo

mutându-să Dispot la alt ostrov, ș-au cumpărat ocine și s-au așezat. Unde nu după multă vréme au murit și Dispot, rămâindu-i toată avuțiia lui pre mâna slugilor sale. Și fiind unul dintre slugi de rudă grecu, anume Heraclu, carile era de folos și mai de cinste decât toți și mai credincios la Dispot decât toate slugile, fiindu și om istețu la fire și ascuțit la minte, au chiematu pre toți tovarășii săi, pre slugile lui Dispot și le zise: „Fraților, iată stăpânul nostru muri și avérea lui toată pre mâinile noastre rămasă. Și iată cumu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul și nu are ficiori sau altă rudă, iau judecătorii rămășita toată a mortului. Și acmu de vor oblici de moartea lui Dispot, vor veni de vor lua toată avuțiia stăpânu-nostru și noi vom rămânea cu nimica. Iară de veți vrea să mă ascultați pre mine și să faceți precum voiu zice eu, noi fără grijă vom fi dintr-acolo și avuțiia stăpânului nostru noi o vom pojivăi, numai să priimiți un cuvântu, să mă mărturisiți pre mine că sântu nepot lui Dispot și Dispot au murit și avuțiia lui pre mâna mea au rămas. Și să mă mărturisiți la judecători, cum nu voiu să vă plătescu simbriile, că ei nu știu că Vasilicu, nepotul lui Dispot, au murit la războiu. Ci văzându ei că mă mărturisiți că sântu nepot lui Dispot și mă pârâți pentru simbrii, vor créde cu adevărat că sânt nepot lui Dispot și nu vor lua avuțiia stăpânu nostru, ci vor zice să plătescu simbriile. Décii vom împărți toată avuțiia, stăpânului nostru dimpreună și eu voiu lăsa să luați voi tot ce va fi, numai să-mi dați mie catastișile și zapisile, câte sântu, toate, și ceva bani de cheltuială, cât vă veți îndura, că voao nu vă sântu de nimica acéle hârtii, nici vă sântu de o treabă. Și décii ne vom răschira, carile încătro îl va îndrepta Dumnezeu".

Deci ei cu toții priimiră acéste cuvinte și i să jurară cum, nu numai înaintea judecătorilor sau cătră alți oameni, ce și printr-alte țări îl vor mărturisi cum iaste Vasilicu, nepotul lui Dispot. Așa meșterșuguindu-i într-acestași chip Heraclu cu tovarășii săi au împărțitu avuțiia lui Dispot, și el au apucat

catastișile și zapisile întru carile au fostu și dirésile cele de domnie a lui Vasilic, nepotului său, al lui Dispot, carile perise la războiu. Și au luat și din bani oarece, ca să-i fie de cheltuială. Și împreunându-i tovarășii numele său, i-au zis Heraclu Vasilic, nepotul lui Dispot, luundu numele celuia ce perisă la războiu.

Și décii răschirându-să în toate părțile, Dispot au apucat nume de domnie și au trecut la Țara Nemțască. Căruia daca i-au luat sama chesariul nemțescu, cu dragoste l-au priimitu, daca ș-au arătat dirésile céle de domnie, l-au crezut cu adevărat că iaste nepot lui Dispot și era la cinste mare. Însă lui nu-i era de cinste, ci socotiia cum ar putiia face cumva să dobândească domniia la moșiia sa, la Moldova. Carile umblându pentru domnie, au lăsat némții și au trecut la léși și slujindu corunei leșești și umblându între voinici la războaie, s-au împrietenit cu Albrihtu Laschii voevodul Siraschiii, carile daca i-au luat sama, cu toată nevoința au silitu ca să-l ducă la domnie, adeverindu-să Dispot că oricât va chieltui pentru dânsul, îi va întoarce mai cu asupră chieltuiala. Acéstea cuvinte înțelegându-le Laschii, s-au înfârtățit cu dânsul.

CÂND AU OTRĂVIT ALEXANDRU VODĂ PRE DISPOT

Înțelegând Laschii și cu Dispot de multe asupreale ce făciia Alixandru vodă boiarilor săi, gândiră că pre lesne să vor împrieteni cu o samă de boiari de țară. Și sfătuindu-să amândoi, au lăsat Dispot ca să strângă Laschii oaste, iară el făcându-să om prostu, fiind necunoscut, s-au dus în țara, la Moldova. Că fiindu om cu minte mare, umblându cu tainá pre la boiari, pre toți i-au făcut priietini. Mai apoi umblându cu înțelepciune mare, s-au apropiiatu de au grăit și cu Roxanda, doamna lui Alixandru vodă, carea i-au fost soră bună. Roxanda au spus lui Alixandru vodă de dânsul și s-au rugatu să aibă socotință, nici Alixandru vodă i-au frântu voia, ci l-au priimitu. Mai apoi,

după multă vréme, prepuindu-ș Alixandru vodă pre Dispot, l-au otrăvit pre ascunsu. Carile daca s-au priceput într-acesta chip otrăvit, s-au dat la doftor, de s-au păzit și nimica nu i-au fost. Iar Laschii în Țara Leșască, zălojindu-ș multe sate și ocine și luundu bani dupre la alții și strângiia oaste. Iar Dispot daca au ieșit de la doftor, îndată au fugit în Țara Leșască și s-au dus la priietinul său, la Laschii și i-au povestitu de toate câte petrecuse la Moldova.

CÂND AU PURCES DISPOT ȘI CU LASCHII ÎNTÂI SPRE ȚARA MOLDOVEI CU OASTE

Laschii voevoda Siraschiii daca au strânsu vreo 4.000 de oameni pre leafă, luundu pre Dispot cu sine, au tras spre hranița Moldovei unde sosindu la Nistru și gătindu-să să între în țară, au prinsu véste Alexandru vodă, cum Dispot vine cu oaste leșască asupra lui și au sosit la margine. Alixandru vodă degrabu să gătească cu vreo patru zeci de mii și le au ieșit înainte la Nistru, așteptându pre Laschii și pre Dispotu.

CÂNDU AU VENIT VÉSTE LA ALEXANDRU VODĂ, CUM CĂ AU MURIT DISPOT

Înțelegându Albrihtu Laschii și cu Dispot cum Alexandru vodă le au ieșit înainte la margine cu atâta putére, n-au cutezat să între în țară, ci s-au întorsu înapoi, cruțându-să pre altă dată și au răschirat oastea toată pre la sate, lăsându-le cuvântu, când le va da știre, să fie cu toți gata. Iară pre Dispot l-au închis Laschii într-o taină a sa, unde niminea nu întra acolo, fără numai Laschii și au scos cuvântu la gloate cum Dispot s-au războlit.

Și așa din zi în zi, arătându-să Laschii cu voie rea cătră toți pentru boala lui Dispot și umblându tristu, nu după multă vréme, într-una din de zile au ieșit Laschii afară la gloate, arătându-să posomorât la față și cu haine négre, arătându-să jalnicu și cu voie rea, mărturisindu către toți cum Dispot au murit. Și au învățat să grijească ce trebuie la pogrebanie și au poruncitu de au făcut un sicreiu și l-au băgat în taină unde era Dispot, și au pus în sicriiu o piiatră mare și au smolit sicriiul bine, cum ar fi om mortu într-însul, zicându că au smolit pre Dispot într-însul. Și décii aducându preoți mulți cu toate gloatile sale și cu multă jale au făcut îngroparea și au astrucat acel sicriiu.

Décii vrându Laschii ca să crează cu toții că au murit Dispot, au trimis cuvântu și scrisori în toate părțile, dându știre de moartea lui Dispot. Iară pre ascunsu cum putea mai vitejaște să gătiia. Și fiindu acolo și iscoadile lui Alixandru vodă și, văzându ei cu ochii lor cum Dispot au murit și l-au îngropat, de sârgu au alergat la Alixandru vodă, ducându-i véste bună, cum Dispot au murit și au văzut cu ochii săi unde l-au îngropat și cum iaste Laschii jalnic pentru moartea lui Dispot. Crezându Alixandru vodă acéste cuvinte cu adevărat, cum au murit Dispot, cu mare dar au dăruit pre vestitoriul acela și, bucurându-să că s-au mântuit de vrăjmașul său, au slobozit oștile pre acasă.

CÂNDU AU MERSU AL DOILEA RÂNDU LASCHII CU DISPOT CU OASTE SPRE ȚARA MOLDOVEI, ASUPRA LUI ALIXANDRU VODĂ ȘI Ș-AU DAT RĂZBOIU LA VERBIIA, 7069 <=1561>, NOEMVRIE 18

Albrihtu Laschii voevoda Siraschiii, scoțându cuvântu în toate laturile cum Dispot au murit și înțelegându cum Alixandru vodă oștile sale le au răschirat, află vréme prin

demână ca să lovască fără véste de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și de sârgu au trimis la porușnici, cum mai curându ca să să strângă oastea toată la un loc. Unde dac-au adunat oastea, s-au aflat de toată 12.000 de oameni. Și décii au zis Laschii lui Dispot să să scoale din morți, adecă să iasă de la taină, unde era închis. Și de sârgu mergându spre hranița Moldovei, fără véste au trecut Nistrul. Unde înțelegându așa degrabu socotitorii lui Alixandru vodă ce era la margine, de sârgu au alergatu la domnu său, la Alixandru vodă, de i-au dat știre cum Dispot îl împresoară fără véste și au întrat în țară. De care lucru cu adevăratu știind Alixandru vodă că Dispot au murit, n-au crezut, ci au învățat să taie capul aceluia ce au adus această véste, dându-i vină că face spaimă țării, că el știe bine cum Dispot au murit. Însă nesăvârșindu-să olăcarii, viind unul după altul și tot o véste spun, cum Dispot sosește, înțelegându aceasta Alixandru vodă, deșteptându-să ca dintr-un somnu, un lucru așa degrabu neavându di ce să apuca, fiind oastea răschirată cinești pre acasă, au apucat pușcile cu vreo 1.500 de oameni, ce au putut strânge degrabu și au ieșit înaintea lui Dispot, la Jijiia, la sat la Verbie. Și au tocmit pușcile împotriva podului, ca să poată sprijeni pre Dispot. Unde făcându năvală mare pedestrașii lui Laschii, au apucat pușcile și le au întorsu spre oastea lui Alixandru vodă. Unde împresurându pre moldovéni cu focul pușcilor și din sineațe cu gloanțile ce pica ca ploaia, de multe rane n-au mai putut suferi moldovénii, părăsindu pre domnul său, pre Alixandru vodă, au dat dosul a fugi și au rămas izbânda la lești.

Iară Alixandru vodă, vâzându-sea golit și părăsit de tot ajutoriul, au fugit în jos spre Huși și de acolo s-au dus la turci. Iar Laschii au tras la Suceava și au așizatu pre Dispot la scaun. Iară el nu după multă vréme s-au dus înapoi, lăsându lui Dispot oaste, joimiri și némți și unguri, ca să-i fie de apărare, dincătro va avea nevoie, iară lui să-i întoarcă toată chieltuiala ce au făcut până l-au așezat la domnie.

PENTRU IZVODUL AMÂNDUROR CRONICARILOR LEȘĂȘTI ȘI DE TOCMEALA LOR

Pentru acestu Dispot vodă létopisețul cest moldovenescu foarte pre scurtu scrie, iară cronicarii cei leșăști spun mai deschis și de ajunsu, măcar din ceputul lui Dispot nu spun amândoi într-un chip. Iar mai apoi tot să tocmescu, că cu această dată tot au fostu izbânda la Dispot vodă, că au bătut pre Alixandru vodă și au apucatu scaunul. Unde daca s-au așezat la domnie, multe răotăți făciia priste voia țărâi, pre carile mai apoi nu l-au putut suferi boiarii și țara, văzându de la dânsul atâta pedeapsă și strâmbătate asupra lor, carile de-l vrea cruța Dumnezeu îndelungu la domnie, nu vrea putea fi într-altu chip, ca să nu primenească légea și să nu răsipască țara.

Pentru aceia și eu, văzând că de aicea înainte să tocmesc scrisorile la povéste amânduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor la un loc; cronicarii aleg carele au scris.

CÂNDU S-AU SFĂTUIT LASCHII CA SĂ SCOATĂ PRE DISPOT VODĂ DIN DOMNIE

De această povéste scrie cronicariul Marțin Pașcovschii, cum Albrihtu Laschii voevoda Siraschiii, daca au așezat pre Dispot vodă la domnie cu multă a sa chieltuială, s-au dus înapoi la Țara Leșască lăsându cuvântu lui Dispot vodă ca să-i trimiță tot ce au chieltuit pentru dânsul, să-și răscumpere satile și ocinile carile zălojise pentru Dispot. Ci Dispot daca s-au văzut așezat la domnie, nimica de aceasta nu grijiia, ci numai de a prădarea și a face răotăți în țară, cele-și făciia. Așa întrându

scârba între dânșii, înțelegându Laschii de atâta asupréle și strâmbătăți de face țării și lui nu-i plătește chieltuiala, gândi ca să-l scoată din domnie. De care lucru daca s-au adunat la seim, la Petricov cu Dumitrașco Vișnovețschii, carile și acela era om cu putére mare și sfătuindu-să amândoi, au tocmit Laschii ca să-l ducă la domnie și să scoată pre Dispot. De care lucru încredințându-să amândoi, nu după multă vréme s-au rădicat Vișnovețschii cu oaste căzăcească și au venit la Nistru, așteptându acolo și pre Laschii, ca să margă asupra lui Despot.

CÂNDU S-AU SFĂTUIT BOIARII TĂRII MOLDOVEI SĂ SCOATĂ PRE DISPOT VODĂ DIN DOMNIE

Într-acéia vréme sfătuindu-să boiarii țării dimpreună cu episcopii, ce vor face cu acel răsipitor de lége, că nu numa că calcă obicéele țării și face și jafuri, ce și légea cu totul rămâsése de batjocură. De care lucru cu toții, mai cu deadinsul sfătuindu-să cu Tomșa hatmanul, ca să scoată pre Dispot din domnie și așa jurară pre Tomșa carile era cu inimă tare, ca să fie el începătoriu acestui lucru.

Într-acéia vréme înțelegându boiarii cum Dumitrașco Vișnovețschii au venit la Nistru cu oaste căzăcească și așteaptă pre Laschii, vrându să vie asupra lui Dispot vodă și s-au sfătuit cu toții și au ales ca să trimiță la dânsul, să-l pohtească să vie la domnie și să nu zăbovească, nici să vie cu oaste multă, că pot ei cu țara să-i dea domniia fără oaste, nici să aștepte pre Laschii, zicând că de va veni Laschii, va fi slava lui, iară nu a lui Vișnovețschii. Vâzându acéste cuvinte Vișnovețschii și adeverința boiarilor de țară, au întrebat sfat de Pisatcenschii porușnicul său, cum va face, aștepta-va și pre Laschii au ba, că boiarii cei de țară îl poftescu. Deci Pisatceschii negândindu-să de vicleșug, văzându atâta adeverință de la boiarii țării, i-au zis să nu aștépte pre Laschii, ci să margă la domnie, deaca îl poftescu boierii, să nu fie lauda lui Laschii, ci a lor. Ascultându acesta sfat Vișnovețschii s-au gătit cu vreo 500 de oameni, ca să vie spre țară.

CÂNDU AU PRINSU DE VÉSTE DISPOT VODĂ CĂ VINE VIȘNOVEȚSCHII ASUPRA LUI

Tomșa hatmanul vrându să amăgească pre Dispot vodă, să-i răschire oastea, ca să nu aibă cu ce să sprijini despre vrăjmașii săi, arătându-să priiatin, au spus lui Dispot vodă, cum Vișnovețschii să gătéște și vine asupra lui și au sosit la Nistru și au chiematu întru ajutoriu și pre tătari și încă adăogea de zicea că tătarii stau gata la margine și vor să între în țară.

CÂNDU AU TRIMIS DISPOT VODĂ LA VIȘNOVEȚSCHI PENTRU PACE

Scrie cronicariul leșescu Martin Pașcovschii că deaca au înțeles Dispot vodă de venirea lui Vișnovețschii, știindu că dispre Laschii, de unde-i era toată nădéjdea, are scârbă mare, pentru ce nu-i întorsése chieltuiala, socoti că de acolo nu să va putea ajutori, înțelegându că și Laschii va să fie cu Vișnovețschii asupra lui, neștiind nimica de vicleșugul boiarilor săi, au trimis sol la Dumitrașco Vișnovețschii pentru pace, giuruindu-i 1.000 de cai și câteva mii de boi, numai să facă pace și să să întoarcă înapoi. De care lucru întrebându Vișnovețschii sfat de Pisacenschii porușnicul său, de la carile pentru sfatul lui mai apoi i-au venit toată răotatea asupra capului lui, că vrând Vișnovețschi să facă pace pre cuvântul lui Dispot și să să întoarcă înapoi, iară Pisacenschii tot l-au îndemnat ca să margă, zicându că deaca îl pohtesc boiarii și țara, mai bine să fie el stăpân decât altul. Și așa Vișnovețschii, ascultându sfatul lui Pisacenschii, nu făcu pace cu solii lui Dispot, ci s-au pornitu spre țară, unde mai apoi și capul ș-au pus.

CÂNDU AU TRIMIS DISPOT VODĂ SĂ FACĂ PACE CU LASCHII

Văzându Dispot vodă că dispre Vișnovețschi nimica nu folosește, au trimis iarăși la priiatinul său, la Laschii, cu multă rugăminte, ca să-și întoarcă scârba dispre dânsul și să nu-l lase la nevoia lui, ci să-i vie întru ajutor, să-l sprijinească dispre vrăjmașii săi și ce va fi pohta și chieltuiala lui, și de întâi și de apoi, toată să i-o întoarcă și încă și alte daruri multe i-au adeverit. Unde văzându Laschii rugămintea lui Dispot, fiindu și Laschii atuncea sosit la Nistru, la marginea țărâi, au chiematu pre toți porușnicii săi și au cetit cartea lui Dispot înaintea lor a tuturora. De care lucru întrebând sfat de dânșii: scoate-va pre Dispot din domnie, au sprijini-l-va dispre vrăjmașii săi? Înțelegându porușnicii acéste cuvinte, văzând că și Vișnovețschii nu i-au așteptatu, precum le era tocmeala, ci au întrat în țară, au sfătuit pre Laschii să nu lase pre Dispot la nevoie de vréme că mai nainte cu ajutoriul lui l-au așezat pre Dispot la domnie, zicându că de va ieși Dispot din domnie și chieltuiala lui Laschii va fi perită. Iară de va fi Dispot la domnie, tot iaste cu nădéjde că-i să va întoarce cheltuiala. De care lucru luundu Laschii acesta sfat, au purces ca să apere pre Dispot vodă. Unde au venit Laschii la țermurile Sirétiului cu patrusprăzéce mii de oameni.

CÂNDU AU VICLENIT TOMȘA HATMANUL PRE DOMNU-SĂU, DISPOT VODĂ ȘI OASTEA I-AU RĂSIPIT. DE ACEASTĂ POVÉSTE SCRIE BIELSCHII CRONICARIUL LEȘESCU

Într-acéia vréme înțelegându Tomșa hatmanul cum Vișnovețschi au întrat în țară, află vréme ca să viclenească pre domnu-său, Dispot vodă, și mérse de-i spuse de venirea lui Vișnovețschii, zicându că au chiemat și pre tătari într-ajutoriu

și au întratu în țară. Așa spăimântându-l cu acéstea cuvinte, au poftit să-i dea lefegii lui ce avea, că era némți, unguri, léși și oameni streini, ca să iasă cu dânșii împotriva tătarilor, zicându că de va putea opri tătarii, să va întoarce de sârgu înapoi și pre Vișnovețschii pre lesne va sprijini, că până la acéia vréme să va strânge și țara și pre lesne să vor curăți de vrăjmașii săi. Crezându Dispot acéstea cuvinte, datu-i-au slujitorii săi némții, fără pedestrime, carii i-au oprit lângă sine, pre carii era nădéjdea.

CÂNDU AU PERIT NÉMȚII LUI DISPOT

Aicea nu să potrivesc la povéste cronicarii leșești. Cronicariul leșescu Marțin Pașcovschii scrie că s-au rădicat lanoșu craiul ungurescu într-acéia vréme cu câtăva oaste și apropiindu-să la hranița Ardealului suptu munți. Înțelegându de aceasta boiarii moldovenești, fiindu vicléni domnu-său, avură prileju ca să împuțineze oastea lui Dispot vodă, ca să trimiță oastea dispre hranița ungurească, să fie strajă. Și așa au trimis Dispot némții săi, carii era slujitori la dânsul și pre o samă de moldovéni. Și cu dânșii au trimis pre Tomșa hatmanul și pre Moțoc vornicul și alții cu dânșii, carii avându viclenie ascunsă la inima sa asupra domnului său, au învățatu cu tainâ pre moldovéni, carii noaptea, daca au adormit némții, i-au împresuratu molovénii și pre toți i-au tăiatu, ne avându ei nici o grijă dispre soțiile sale.

Într-acéia vréme fiindu Dispot vodă închis în cetatea Sucévii de frica lui Vișnovețschii, că nici Vișnovețschii nu era departe, de sârgu s-au vârtejit Tomșa cu Moțoc și cu moldovénii și au încunjurat cetatea, că ungurii lui Dispot încă-i plecase Tomșa spre sine. Iară Dispot vodă numai ce rămăsese cu pedestrași. Și puindu Tomșa strajă pregiur cetate, au ieșit înaintea lui Vișnovețschii la Sirétu, cum să va pomeni mai jos.

BIELSCHII CRONICARIUL LEȘESCU ACEASTĂ POVÉSTE CE SCRIE MAI SUS PENTRU MOARTEA ACESTOR NÉMȚI NU O SCRIE AȘA PRECUM O SCRIE MARȚIN PAȘCOVSCHII, CE SCRIE ÎNTR-ALT CHIP, DE SĂ TOCMÉȘTE CU LÉTOPISEȚUL CESTU MOLDOVENESCU, CUM VEI VEDEA, CETINDU ÎNAINTE

Tomșa hatmanul, daca ș-au tocmitu lucrurile sale céle de viclenie dispre domnu-său, Dispot vodă, înțelegându că Vișnovețschii va să între în țară, datu-i-au știre de Vișnovețschii cum vine, zicându că au chiemat într-ajutoriu și pre tătari, carii au întratu în țară și au poftitu să-i dea lefecii lui, némții, ca să iasă cu dânșii împotriva tătarilor și apoi să va întoarce împotriva lui Vișnovețschii. De care lucru ascultându-l Dispot vodă, datu-i-au lefeciii săi, némții, pe carii daca i-au apucat Tomșa la mâna sa, au purces cu oaste în jos și au trecut Prutul pre la Frățiléni și tabăra ș-au pus la sat la Săpoténi. Și daca s-au așezat acolo, la vréme de mas, Tomșa și cu alți împotrivitori ai săi au sfătuit în ce chip vor putea pleca némții, ca să fie întru una cu dânșii asupra lui Dispot. Ce știind că némții unde slujăscu, cu direptate slujăsc domnu-său și pre lesne îi vor pleca, ci aflară să trimiță iscoade pre ascunsu, să nu știe némții, să să facă a să duce împotriva tătarilor, mai apoi întorcându-să, să aducă véste bună, cum tătarii s-au întorsu înapoi. Și cându fu a doao zi, făcură véste că s-au întorsu tătarii și pentru bucurie ziseră boiarii să să veselească toți și cinstiră pre némți, până îi îmbătară și priste noapte îi uciseră pre toți.

DE DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ TOMȘEA, 7071 <=1563>, AVGUST

Iară a doao zi dimineața, după sfatul ce sfătuisă boiarii și uciseră pre acei némți ai lui Dispot vodă, cu toții rădicară domnu pre Tomșa hatmanul și-i puseră nume Ștefan vodă. Décii

degrabu purcésiră spre Suceava, ca să încunjure cetatea, până nu prinde de véste Dispot vodă. Și daca sosiră la cetatea, avându știre cum sosește Vișnovețschii, puse strajă pre lângă cetate și încă de acéstea Dispot vodă nimica nu știia, Tomșa au ieșitu înaintea lui Vișnovețschii, la podu la Vercicani, pre Sirétiu.

BIELSCHI ȘI MARTIN PAȘCOVSCHII AMÂNDOI CRONICARII LEȘĂȘTI SCRIU

Așteptând Tomșa pre Vișnovețschii cu oaste tocmită la pod, la Vercicani, iată au sosit și Vișnovețschii cu cazacii săi. Ci Vișnovețschii nu veniia ca la un războiu, ci ca la o domniie deșartă de stăpâni, cu puțini și încă el fiind bolnav de sănătate. Și acoperindu-i negura deodată, Tomșa cu oastea sa cea tocmită făr' véste i-au lovit, de i-au spart și i-au răsipit. Și pre mulți i-au prinsu vii, unora le au tăiat urechile și i-au slobozit, pre alții dimpreună cu domnu său, Dumitrașco Vișnovețschii, i-au trimis la împărăție. Că Vișnovețschii neavând nădéjde de o poticală ca acéia și fiind negata, lovindu-i Tomșa fără véste, pierdu Vișnovețschii războiul și au dat dosul a fugi. Și văzându că nu va scăpa, că era slabu de boală, au întrat într-o căpiță de fân, la un sat la Botășani. Viindu un popă la fân, să-l încarce, l-au aflat ascunsu și l-au dus la Tomșa, de l-au închinatu. Mai apoi precum s-au pomenitu mai sus, l-au trimis la împărăție dimpreună cu cumnatu-său, Pisatcenschii, de i-au închinat.

DE MOARTEA LUI DUMITRAȘCO VIȘNOVEȚSCHII

Aducându oamenii Tomșii pe Dumitrașco Vișnovețschii și pre cumnatu-său Pisatcenschii la împărăție, au dat preste oamenii lui Alixandru vodă, carii veniia să ia țara cu cărțile împăratului. Că împăratul auzindu de atâtea amestecături ce să fac în țară și să scoală unul preste altul, nu suferi, ci déde

domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul și scaunul cel dintâi. Așa daca timpinară ducându pre Dumitrașco și pre Pisacenschii la Țarigrad, îi luară din mâinile oamenilor Tomșii și trimiseră de i-au închinat de la Alexandru vodă, zicându că țara pohtește pre dânsul și în nădejdea lui au făcut slujba împăratului. Iară împăratul pre Vișnovețschii și pre Pisacenschii i-au pus în cârlige dispre Galata și acolo au trăit vii, până a treia zi, cu multe sudălmi și ocări spre Mehmet. Mai apoi turcii ca într-o proșcă săgita într-înșii, de-i umplea de săgeți și așa s-au sfârșit viiața lor.

CÂNDU AU MERSU ȘTEFAN VODĂ TOMȘA ASUPRA DOMNULUI SĂU, DISPOT VODĂ

Ștefan vodă Tomșa, după izbândă cu noroc ce au bătut pre Vișnovețschii, de iznoavă s-au întorsu spre Suceava. Și strângându țara, au încunjurat cetatea unde era închis Dispot vodă și au apropiiat pușci, de o bătiia. Într-acéia multă gâlceavă și hreamăt să auziia dinlontru, că Dispot prepuind de viclenie pe căpitanul pedestrașilor, anume Derevici Pătru, că s-au ajunsu cu Tomșa și va să-i dea cetatea, au scos sabiia și l-au omorât. Într-acéia slujitorii văzându năpastea și moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură și întâi să ispitiia să omoare pre Dispot vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitanul l-au omorât, ce au viclenit pre domnu-său și s-au lăcomit de au luat bani de la Tomșa vodă. Și așa rupseră sfat ca să trimită să le jure Tomșa să fie ei slobozi, iară ei să-i deschiză cetatea și să hălăduiască ei și de nume de viclenie să să curățască. Așa luundu adeverință de la Tomșa, au deschis cetatea.

DE MOARTEA LUI DISPOT VODĂ ERETICUL

Dispot vodă, dacă văzu că l-au viclenitu toți boiarii și l-au părăsit toți slujitorii și țara s-au rădicat asupra lui și ajutoriu

de unde avea nădéjde, de la priiatinul său, de la Laschii, nu-i vine, așa văzându perirea lui sosită la capul său, îmbrăcatu domnéște au ieșit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Aréni, unde era țara adunată și să închină Tomșii. Iară Tomșa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducându-i aminte de multe lucruri fărădelége ce făciia, că nu numai țara pustiește și biséricile dizbraca, ce și de lége îș râdea. Cu acéstea cuvinte mustrându-l, l-au lovit cu buzduganul și décii toată oastea s-au lăsat la dânsul, unde acoperindu-l mulțimea, cu multe rane i-au pătrunsu trupul. Și așa au fost sfârșitul lui Dispot vodă, după ce au domnitu trei ani, noemvrie. Décii s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat și i-au snopit, unora le au tăiat urechile și nasurile.

CÂNDU AU TRIMIS ȘTEFAN VODĂ TOMȘA LA LASCHII VOEVODA SIRASCHII SĂ SĂ ÎNTOARCĂ ÎNAPOI. MARTIN PAȘCOVSCHIE CRONICARIUL SCRIE

Într-acéia vréme cându au perit Dispot vodă la Suceava, iată sosise și Albrihtu Laschi, voevoda Siraschiii, la țermurile Siretiului, carile veniia întru ajutoriu lui Dispot vodă cu 14.000 de oameni, ci nimica nu i-au folosit, că cumu-ș sântu lésii de să gătează princet, până a veni Laschi să apere pre Dispot vodă, iară Tomșa au înșelat pre Dispot vodă, de i-au împărțit oastea și i-au omorât némții și décii au bătut pre Vișnovețschi, mai apoi au omorât și pre Dispot. Décii înțelegându Tomșa de venirea lui Laschi, au prinsu pre căpitanul némților celor pedești, de i-au tăiat nasul și urechile și l-au dezbrăcat de haine și l-au trimis la Laschi, să-i spuie că au perit Dispot vodă, iar el de va mai veni, cum a pătit Vișnovețschii, așa va păți și el și cum au pătit oamenii lui Dispot, așa vor păți oamenii lui, că țara nu iaste fără cap, cumu-i pare lui. Iară de-i iaste voia să-i fie oamenii fără nas și fără urechi, cumu-i acel neamțu, el să vie. Acéstea toate daca le-au spus neamțul lui Laschi, au întrebat sfat de porușnicii săi, cum va face. Ci porușnicii i-au

zis că, daca au perit Dispot vodă, pentru carile mergea ei să-l apere, și chieltuiala lui Laschi au perit: „N-avem noi ce căuta, să umblăm pe la Suceava, ci să ne întoarcem înapoi". Însă nu-și putură afla cale curată să să întoarcă, pre urmă pre unde venise se temea de vicleșug, să nu le iasă înainte oamenii Tomșii, să pață mai rău decâtu Vișnovețschii. Pre la Codrul Cozminului să temea să treacă de țărani, înțelegându de dânșii, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să pață mai rău decât Albert craiu. Mai apoi ș-au aflatu cale, să să întoarcă pre urmă, pre unde au venit. Socotiră de vor și ieși vrăjmașii lor înainte, să vor apăra din sinéțe și să vor sprijini din arme și vor hălădui. Carii daca s-au întorsu înapoi, pre multe locuri le făcea țăranii năvală cu îmblăcie și cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, întregi au hălăduit în țara sa, numai unul dintr-înșii au perit. Această dobândă au făcut Laschi de la Dispot vodă, pentru mult bine ce-i făcuse și-l așezase la domnie.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ TOMȘA, CÂNDU S-AU BĂTUT CU MIRCEA VODĂ, DOMNUL MUNTENESCU, LA MILCOV, VĂ LEATUL 7072 <=1564>

Într-acéia vréme Mircea vodă, domnul muntenescu, înțelegându de atâta amestecături ce să făcea între domnii Moldovei, gândi ca să să ispitească să apuce țara, să fie suptu ascultarea sa, socotindu că pre lesne o va dobândi, pentru împărechiierea ce era între călărași și între pedestrași, alta și pentru supărarea țării ce făcuse Dispot vodă. Gândi că fiindu slăbită de răotăți, nu va avea cine să-i stea împotrivă, alta că și domniia Tomșii iaste neașezată, că steag de la împărăție încă nu-i venise. Așa Mircea vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomșii. Ci Tomșa, prinzându de veste, de sârgu s-au gătit și i-au ieșit înainte la Milcov și, dându războiu, au bătut pre Mircea vodă și décii s-au întorsu la Ieși.

De această povéste ce au bătut Tomșa pre Mircea vodă, cronicariul cel leșesc nu scrie, ce-n létopisețul acestu moldovenescu să află această povéste.

A DOA DOMNIE A LUI ALIXANDRU VODĂ LĂPUȘNEANUL, CARII LE APOI AU TĂIAT 47 DE BOIARI, 7072 <=1564>

Într-acéia vréme înțelegându sultan Suleiman împăratul turcescu de atâta amestecături ce să fac în Țara Moldovei și să scoală unii spre alții, nu suferi, ci déde domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul. Iară Ștefan vodă, daca omorî pre Dispot vodă la Suceava și bătu pre Mircea vodă la Milcov, să întoarse la Iași și gătind ca să trimiță boiari și oameni de țară la împăratul, să-i ceaie steag, veniră olăcarii de-i déde de domniie véste, cum iaste dată lui Alixandru vodă și el au venit la Brăilă și să gătéște ca să între în țară. Înțelegându de aceasta, Ștefan Tomșa vodă să sfătui cu boiarii săi ce vor face și aflară ca să trimiță să margă la Alixandru vodă oameni jurați de la țară, să-i spuie că țara nu-l va, nici iubescu și de acolo să treacă la împărăție și până nu le va veni răspunsul, să nu-l lase pre Alixandru vodă ca să între în țară.

Deaca au mersu solii Tomșii și-i i-au spus, zic să le fie zis Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie". Décii pre soli i-au oprit și au trimis hochimurile împăratului la tătari, de au acoperit țara ca un roiu, prădându și arzându. De altă parte el au întrat cu turcii și cu oastea ce au avut lângă sine. Văzându Tomșa vodă că împotriva acei puteri nu va putea sta, cu sfétnicii săi, cu Moțoc vornicul și Véveriță postélnicul și cu Spanciog spătar, au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Liov, după ce au domnitu 5 săptămâni.

DUPĂ CE S-AU AȘEZAT ALIXANDRU VODĂ AL DOILEA RÂNDU LA SCAUN ȘI DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ TOMȘA

Alixandru vodă Lăpușneanul, daca au dobândit scaunul său la Iași și s-au așezat al doilea rând la domnie, scos-au ceaușu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pâră la craiul leșescu, pohtindu pre viclénii săi, pre Tomșa și pre soțiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doao și pentru multă pâră ce-l pârâia léșii pentru moartea lui Vișnovețschii și pentru slujiia a mulți ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crasițschii, la Liov, de i-au tăiatu capul Tomșii și lui Moțoc vornicul și lui Spanciog spătariul și lui Véveriță postélnicul, pre carii i-au îngropat afară din târgu, la mănăstirea lui sfeti Onofrie. Și așa au fost sfârșitul Tomșii.

CÂNDU AU OMORÂT ALIXANDRU VODĂ 47 DE BOIARI

Alixandru vodă, daca s-au curățit de toată grija den afară și au adus pre doamna sa Roxanda și pre fii săi din Țara Muntenească, au vrut să să curățască și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusése el că pentru vicleșugul lor au fost scos din domnie ș-au învățat cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iași. Și i-au chiematu pre obicéiul boiarilor la curte, carii făr' nici o grijă și de primejdie ca acéia negândindu-să, daca au întrat în curte, slujitorii, după învățătură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr' de nici un păstor au întrat într-înșii, de-i snopiia și-i înjunghiia, nu numai boiarii, ci și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbréle săriia afară, de-și frângiia picioarile. Și au pierit atuncea 47 de boiari, fără altă

curte, ce nu s-au băgat în samă. Și așa după atâta nedumnezeire, îi păriia că ș-au răscumpărat inima.

NACAZANIE, ADECĂ ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI CERTARE CELOR MARI ȘI PUTERNICI

Pre Moldova iaste acest obicéiu de pier făr' de număr, făr' de judecată, făr' de leac de vină, însăș părăște, însăși umple légea și de acesta noroc Moldova nu scapă, că mai mulți sântu de le iaste drag a vărsa sânge nevinovat. Apoi zicu și dau vina lăcuitorilor că sântu vicléni. Dară cui nu iaste urât a muri, cine n-ar pofti să viețuiască? Place-le lor viața, alții încă nu o ar lepăda; crezu, mai bine pentru dragoste decât de frică să-i slujască. Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte, cumu-ș țin domniia, cum iaste albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiamă matca, pre nimenea nu vatămă, ci tote de învățătura ei ascultă. Mai bine ar fi pentru blândéțe să-l asculte și să-l iubască și cu dragoste să-l slujască decât de frică și de groază să i se pléce. Că cel ce-i iaste voia să să teamă atâta norod di un om, trebuiaște și el să să teamă de toți, că tot vărsătoriu de sânge de frică face să-i ia spaima și să să teamă toți de dânsul, ci ar putea face cu blândéțe. Ci de acéstea destulu-i.

CÂND AU RĂSIPIT ALEXANDRU VODĂ CETĂȚILE DIN ȚARA MOLDOVEI

Alixandru vodă vrându să între în voia turcilor, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va răsipi toate citățile din Țara Moldovei, numai să-i dea domniia, văzându împăratul atâta amestecături ce să făcea în țară, gândi ca să slăbască țara din temelie, ca să nu să afle apărături și lăsă cuvântu că cine va răsipi cetățile din Țara Moldovei, aceluia va da domniia. Deci

Alixandru vodă făcându pre cuvântul împăratului, umplându toate cetățile de lémne, le au aprinsu de au arsu și s-au răsipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să fie apărătură dispre léși.

ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI CERTARE

De acesta lucru cunoaștem că nici un bine nu au făcut țărâi, că vasul cel fără de fund, măcarî câtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poți umplea, așa și turcul, de ce dai mai mult, de acéia îți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ți caută ca să-i dai.

Vă leato 7073 <=1565>, septevrie 23, Theofan ucenicul lui Macarie, ce era din tinerépte episcop, l-au pus Alixandru vodă mitropolit la Suceava.

7074 <=1566>, iunie, într-acest an s-au rădicat din Țara Ungurească asupra lui Alixandru vodă un Ștefan pe poreclă Mâzgă cu mulți haiduci de s-au fost făcând os de domnu, strângându și păstori și altă adunătură, au întrat în țară smomindu pe oameni, ca să i se închine și să-l ducă la domnie. Ci Alixandru vodă daca au înțeles, au trimis împotriva lui slujitorii săi, carii l-au timpinat mai din sus de Cetatea Neamțului și, dându-i războiu, l-au bătut și oamenii i-au răsipit, iară pre carii i-au prinsu vii, i-au tăiat nasul și urechile, iară el au scăpat prin munți, pedestru.

DE MOARTEA LUI SULEIMAN ÎMPĂRATUL TURCESCU, 7075 <=1566>, SEPTEVRIE 26

Suleiman împăratul turcescu s-au rădicat cu mulțime de oaste și s-au dus asupra némților în anii 7075 <=1566>, iar de la Hristos 1566 și multă pradă au făcut. Mai apoi fiind acolo apucat de boală, au murit, după ce au împărțit 44 de ani.

Iară la hronograful grecescu scrie că au împărățit 47 de ani și iaste mai de crezut.

Și după moartea lui au stătut împărat sultan Selim.

DE MOARTEA LUI ALIXANDRU VODĂ LĂPUȘNEANUL, 7076 <=1568>

Alixandru vodă căzu în boală grea și-ș cunoscu moartea și chiemă episcopii și boiarii și toată curtea, de i-au învățat înaintea morții și le au arătat moșan pre fiiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, daca au umplut treisprăzece ani i pol a domniei sale, și cei dintâi și cei de apoi, au răposat.

Zic unii că și moartea lui Alixandru vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse și neavându nădéjde de a mai firea viu, au lăsat cuvântu episcopilor și boiarilor, de-l vor vedea că iaste spre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzându-l ei și leșinându și mai multu mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boiarii înțelegându acestu cuvântu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l și créderea, știind câtă groază și moarte făcusă mai nainte în boiarii săi, temându-să doamnă-sa să nu pată mai rău decâtu alții, l-au otrăvit și au murit. Și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea sa, Slatina, ce iaste de dânsul zidită.

Acestu Alixandru vodă, zic cum că au fost scoțându ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia lui.

DE DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FICIORUL LUI ALIXANDRU VODĂ LĂPUȘNÉANUL, 7076 <=1568>, MART

După moartea lui Alixandru vodă, fiind cocon brudiu Bogdan vodă, de 15 ani, cu toții l-au rădicat domn. Lucrurile țării le otcârmuia mumă-sa, Roxanda, că era o fămée destoinică, înțeleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată. Și au domnit cu fiiu-său dinpreună, doi ani și noao luni și, asuprind-o boala, au mersu și ia pre urma moșilor săi, în anii 7078 <=1570>, noemvrie 12, și s-au îngropat în mănăstirea Slatinii, unde și domnu-său Alixandru vodă.

CÂNDU AU CLEVETIT PRE BOGDAN VODĂ VRĂJMAȘII SĂI LA ÎMPĂRĂȚIE, DE L-AU MAZILIT ÎMPĂRATUL

Daca muri Roxanda, doamna lui Alixandru vodă și rămasă domniia pre fiiu-său Bogdan vodă sângur, el cumu-ș era blându și cucérnic așa tuturora arăta direptate, de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obicéiul tătâne-său. Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne vrea avea potrivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiia glumele și măscăriile și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine léși de-i era și sfat și de a bate halcao cu sulița, răsipind avérea domnească. Deprinzându den zi în zi așa, năpusti trebile țărâi, că pre cât îl iubiia întâi, pre atâta îl urâse apoi. Mai pre urmă acéste lucruri cu multă hulă trăgându-să la urechile vrăjmașilor la împărăție, nu cum era, ci mai pre sus le adăogea. Întrându în urechile sfétnicilor împărătești, aflându vréme și ei să-și umple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsul daca au înțeles împăratul de niște cuvinte ca acéstea, au socotit să-l scoață și au trimis la Rodos, de au adus pre Ion vodă, carile era

de minte ascuțit, de cuvântu gata și să vediia că-i harnic, nu numai de domnie ce și altor țări să fie cap mai mare.

DE DOMNIIA LUI ION VODĂ, CE-I ZIC ARMEANUL, CARILE MAI APOI TURCII L-AU RUPT CU DOAO CĂMILE, 7078 <=1570>

Acest Ion vodă unii zic că au fost ficior de armean, alții zic că au fost ficior unui Ștefan vodă.

Iară Marțin Pașcovschii cronicariul leșescu scrie că au fost acest Ion vodă din Mazoviia, din Țara Leșască.

Iar cu adevărat nu să știe, nici-l arată al cui ficior iaste. Într-acéia vréme, Selim împăratul, ficiorul lui Suleiman împăratul turcescu, înțelegându de Bogdan vodă că s-au împrietenit cu léșii și va să-și mărite surorile dupre léși și el încă va să ia fată de leah, socoti să nu cumva lépede dispre dânsul și să să lipască spre acéia parte și să închine țara, mai apoi să nu aibă mai multă gâlceavă cu léșii. Ci mai cu deadinsul socoti să mazilească pre Bogdan vodă și au trimis de au adus pre Ioan vodă de la Rodos și i-au dat domniia la Moldova.

Carile daca au luat steag de la împărăție, au purces spre țară cu oaste turcească. Iar Bogdan vodă, daca au înțeles de venirea lui Ion vodă, îndată au trimis la boiari în Țara Leșască, pre carii și-i făcusă priietini, ca să trimiță oaste să nu lase pre vrăjmașul său să între în țară. Și de nu vrea fi pripit și Ion vodă cu oastea turcească și tătărască, nu pre lesne s-ar fi așăzat la domnie, că până a veni ajutoriu leșescu, Ioan vodă a căzut cu oastea în țară. Bogdan vodă văzându că-l împresoară vrăjmașul său, i-au dat cale și s-au dus la Hotin.

Iară Ion vodă pre postul cel mare au venit la Iași și au șăzut în scaun în luna lui martie, în anii 7080 <=1572>. Și arătându-să graoznic ca să-i ia spaima toți, nu de alta să apuca, ci de cazne groaznice și vărsări de sânge și tăie pre Ionașco Zbiera în zioa de Paște și multe cazne făciia.

RĂZBOIUL LUI ION VODĂ CU BOGDAN VODĂ

Ion vodă ştiind pre Bogdan vodă la Hotin că nu doarme, ci strânge oaste împotriva lui, strâns-au şi el ţara şi oaste turcească încă avea. Iar Bogdan vodă au tras ajutoriu din Ţara Léşască, că mulţi priieteni avea, că şi cumnaţi îşi făcusă, că o soră o dideasă după Panevschii, alta o tocmisă după Zborovschii şi el încă tocmisă să ia fata lui Tarlo, de nu ar hi schimbatu-să norocul. Şi aşa daca au dobânditu la vreo 2.000 de léşi şi Mielitchii hatmanul venise cu capul său, de era oastea pre mâna lui Sinavschii voevod rusescu şi alţii, ş-au trimis de au întrat în ţară şi s-au lăsat spre Prut. De acolo au trimis de au adus puşcile de la Hotin şi s-au pogorât la Ştefăneşti. Acolo au prinsu de véste că şi straja lui Ion vodă iaste departe şi au trimis o samă de dânşii înainte să vază, carii au dat la Prut spre moldovéni. Ei după învăţătură ce au avut, războiu nu au dat, ci au trecut Prutul pre de céia parte şi s-au lăsat în jos, de mergea moldovénii pe de ceasta parte de Prut, léşii pe de céia parte. A doao zi de harţu s-au ispitit. Ce moldovénii tot s-au dat înapoi spre temeiu, unde era cu turcii la un loc strânşi. Şi apropiindu-să spre Iaşi, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă şi era vréme atuncea joi după Rusalii. Văzându Mielitchii hatmanul atâta mulţime de oaste nainte, să făciia într-o zi a cerca vadul la Prut, să treacă spre oastea lui Ion vodă. Şi daca au înserat, s-au întorsu înapoi. A doao zi, daca au dat moldovénii că léşii au dat dos a fugi, s-au lăsat după dânşii a-i goni. Şi daca i-au ajunsu, în multe locuri s-au bătut şi mulţi au perit de îmbe părţile şi din moldovéni şi din léşi. Iară a-i răsipi nu i-u putut. Mai apoi cu toată nevoinţa au silit să-i spargă şi nu i-au putut, nici la trecătoare, nici la Nistru suptu cetate nimica nu le-au putut strica, că cetatea fiind pre mâna lor, pre dânşii îi răşchira, iară pre sine să apăra. Acolo le venise léşilor într-ajutor Iazlovetschii hatmanul cu 800 de oameni, ci i-au întâmpinat la trecătoare. Ci văzându că nu le au slujit norocul, s-au lăsat atuncea ca să

să găteaze mai bine pre altă dată. Ci Bogdan vodă, bolnăvind de ochi, de nu gândiia de domnie şi de nevoia sa, s-au tras la Moscu, unde şi moarte i s-au prilejit acolo. Toată domniia a lui Bogdan vodă au fost un an şi trei luni, fără cât au mai domnit şi cu mână-sa, doamna Roxanda.

CÂNDU S-AU AŞEZAT ION VODĂ LA SCAUN

Ion vodă, după izbândă cu noroc ce goni pre vrăjmaşii săi din ţară, să aşează la domnie, carele dintâi la toate era pre voia ţărâi, iară mai apoi pre toţi i-au covârşit cu vrăjmăşiia lui şi cu morţi groaznice ce făcia. Şi vrându să ia agonisita tuturora, nu alt meşteşug, ci cu vărsare de sânge şi din zi în zi izvodiia féluri de munci noao. Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au arsu, dându-i vină de sodomie, auzind că are strânsură de avuţie. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieşit întreg de dânsul, de nu ar fi fugit prin munţi de groaza lui. Temniţile pline de călugări. Şi îngropă de vii pre Véveriţă şi pre popa Cozma şi pre Molodeţu călugărul, iar din boiari şi din cei de cinste sabiia lui nu mai ştiia şi cu toate féluri de morţi îi omoriia. Şi aşa socotiia că niminea n-au fostu mai destoinic decât dânsul. De lége îşi rădiia, că în postul cel mare s-au însurat şi alte călcături de lége multe făciia.

CÂNDU AU VENIT VÉSTE LUI ION VODĂ CĂ L-AU MAZILIT ÎMPĂRATUL ŞI AU DAT DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ŞCHIOPUL ŞI CÂND S-AU SFĂTUIT ŞI ION VODĂ CU ŢARA SĂ SĂ RĂDICE ASUPRA TURCILOR, 7081 <=1573>

Într-acéle belituri şi morţi groaznice fără dumnezeire ce făciia Ion vodă în domniia sa şi nimica nu-şi aducia aminte, cum va veni la cea de apoi, iată i-au venit véste că l-au mazilit

împăratul și domniia iaste dată lui Pătru vodă Șchiiopul. Acestu Pătru vodă era din Țara Muntenească, ficior Mircii vodă și nepot de soră Mihnii vodă.

Ion vodă, daca să văzu înstreinat de mila stăpânu-său, împăratului turcescu, gândi ca să ție țara cu sabiia și de sârgu trimisă la cazaci, de i-au poftitu să vie cu leafă într-ajutor.

Și strângându țara, cătră carei să ruga cu multe cuvinte blânde, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul și arăta nesațiul turcescu și lăcomiia lor (că a lui nu o vedea), zicându că turcii toate schimburile le fac pentru mâzdă, de-i îngreuiază ca să-i sărăcească și să-i slăbască. Și le arăta cum poate de lesne să dipărteze mâna turcului de pe dânșii, de vor vrea și ei, că pre léși îi are spre sine plecați, cazacii s-au făgăduit că cât le va da știre, vor veni, la carii au trimis, cărora nu le pot sta înainte niciodată turcii, ci numai țara îi lipsește, că de să vor pleca și ei să fie întru una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face țărâi pre voie. Iară dispre sine, să nu-l știe ca pre un vrăjmașu, ci ca pre un părinte să-l ție, iară de au făcut cuiva și înaljosul, tot pentru turci au făcut, să le între în voie și să-i umple și nu i-au putut sătura. De care lucru, pre cât l-au cunoscut de rău, să-l conoască mai mult spre folosul lor. Așa Ion vodă, umplându pre toți cu nădéjde, cu glas mare strigară că lângă dânsul vor peri, cum s-au și tâmplat.

CÂNDU S-AU GĂTIT ION VODĂ CU OASTE SĂ IASĂ ÎNAINTEA TURCILOR

Ion vodă daca au luat credința țării, să gătiia de războiu și în toată țara trimisă în grab, să iasă toți la oaste. Trimisă și la Henric craiul leșăscu, pohtindu-l să-i dea oaste într-ajutor, ci de acolo nu s-au folosit. Craiul s-au mântuit cum că cu turcul are legătură țara lor, mai mult de 100 de ani și stă neclătită. Iară cazacii, cumu-și sântu ei gata de a să amestecarea la toate,

neîntrebându, s-au strânsu 1.200 de oameni și au venit și la Ion vodă. Pre carii văzându-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca când ar fi văzut îngerul din cer cu véste bună și de izbândă pogorât și cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit.

CÂNDU AU BĂTUT STRAJA LUI ION VODĂ PRE STRAJA LUI PĂTRU VODĂ ȘI A LUI ALIXANDRU VODĂ

Ion vodă daca ș-au strânsu oastea toată și s-au bulucit la un loc toți, iată i-au venit véste cum Pătru vodă și cu Alixandru vodă au întrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și munténii și turcii. Așa au ales Ion vodă cap dintre cazaci pre Sfirciovschii cu câțiva cazaci și cu o samă de oaste de țară cu Dumbravă vornicul și i-au trimis înainte, de strajă, să vază cu ochii. Și el cu altă oaste au purces după dânșii. Iar Sfirciovschi și cu Dumbravă vornicul cu acea samă de oaste au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă și fără véste i-au încunjurat și i-au prinsu pe toți.

RĂZBOIUL DINTÂI, CÂNDU AU BĂTUT ION VODĂ PE PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL

Sfirciovschii și cu Dumbravă vornicul, daca au biruit acea strajă și au prinsu de véste cum Pătru vodă nimica nu știe de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de țară, să dea știre lui Ion vodă, să sârguiască să-i lovască fără véste, că are vréme, de-i iaste voia să-i bată. Și i-au dat știre cum iaste oaste foarte multă. Înțelegându aceasta Ion vodă, cum au putut mai tare au sârguit. Și daca s-au împreunat toți, împărțindu-să în trei polcuri, i-au lovit cându ei dormiia fără grijă. Așa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcați și fără cai, căci caii de era slobozi la pășune în nădéjdea strejii. Așa

împresurându-i fără véste și multă moarte făcând într-înșii, birui Ion vodă. Iară domnii amândoi de-abiia au scăpat, lăsând tot în tabără și au hălăduit numai cu trupurile la Brăila.

CÂNDU AU PRĂDAT ION VODĂ ȚARA MUNTENEASCĂ ȘI AU PUSU ACOLO DOMNU PRE VINTILĂ VODĂ

Ion vodă, daca au bătut pre Pătru vodă Șchiopul și pe Alixandru vodă, s-au lăsat în goană după dânșii și au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Țara Muntenească mai mult di jumătate. Și puse domnu în Țara Muntenească pre Vintilă vodă și el s-au întorsu înapoi.

CÂNDU AU ARSU TÂRGUL BRĂILA ION VODĂ

Daca s-au întorsu oastea lui Ion vodă din pradă de la Țara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars târgul cu totul, numai cetatea au rămas. Și gătindu-să ca să bată cetatea, să o ia, ci nu-i era greu a o lua, de nu-i vrea fi venit véste dindărăt, cum tătarii au întrat în țară. Ci lăsându céle streine, s-au întorsu la ale sale, ca să le apere.

AL DOILEA RĂZBOIU, CÂNDU AU BĂTUT ION VODĂ PRE OASTEA TURCEASCĂ ȘI TĂTĂRASCĂ

Înțelegându Ion vodă că turcii de iznoavă s-au rădicat asupra lui, îndată au răpezit, cum mai degrab să să bulucească oastea di pre unde au fost răschirată, dându-le știre că turcii de pre la cetăți și tătarii din Bugeac să strânsése. Pre carii daca i-au lovit Ion vodă cu oastea sa și pre aceia pre lesne i-au spartu.

CÂNDU AU ARSU ION VODĂ TIGHINEA ȘI CETATEA ALBĂ

Ion vodă văzându atâta supărare dispre turci, umplându-să de mânie, cu foc au arsu Tighina și Cetatea Albă și multă pradă au făcut și mulți robi și plean au scos. Décii Ion vodă, curățindu-să de vrăjmașii săi, au dat țărâi puținea odihnă, să să răsufle. Iar cazacii nu să leniia, ci câmpii Bugeacului pururea cerca și multă pradă făciia.

AL TREILEA RĂZBOIU, CÂNDU AU BĂTUT OASTEA LUI ION VODĂ PRE O SAMĂ DE OASTE TURCEASCĂ

Călcându cazacii câmpii Bugeacului și multă pradă făcându, au dat spre o samă de oaste turcească, ce să strânsése și mergea să lovască pre Ioan vodă fără véste. Și de sârgu au trimis cazacii la Ion vodă, de au cerșut să le trimiță ajutoriu, ca să dea războiu acelor turci. Și daca le-au trimis, pre lesne i-au biruit și i-au răsipit cu ajutoriul prospăt. Că până a veni ajutoriul de la Ion vodă, aproape au fostu cazacii să piarză războiul de mulțimea turcilor. Ci apoi moldovénii proaspeți și odihniți, dându războiu vitejaște, pre lesne i-au spart.

AL PATRULEA RĂZBOIU, CÂNDU S-AU BĂTUT ION VODĂ CU TURCII LA CAHUL, UNDE I S-AU PRILEJIT MOARTE, ȘI GROAZNICĂ, NU CA ALTOR CREȘTINI, 7082 <=1574>, IUNIE

Auzind împăratul turcescu, sultan Selim, de semețiia lui Ion vodă, și câtă pagubă i-au făcut, au gândit ca să stropșască toată Țara Moldovei și pre hainul său, pre Ion vodă, să-l prinză. Și degrabu trimisă în toate părțile, la toți sangeagii, să să găteaze de oaste și să treacă Dunărea asupra lui Ion vodă. Iară Ion vodă

daca au înțeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit și au supus oastea sa suptu Tighinea și au trimis o samă de oaste cu Ieremiia pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie iaste a opri cei puțini pre cei mulți și cei slabi pre acei tari, că trecându întâi pușcile cu inicérii și cu pedestrimea, să apere vasile, aciiași și oastea toată au sosit. Văzându Ieremiia pârcălabul că nu-i poate opri, s-au întorsu și de sârgu au dat știre lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcească. Însă întâi au trimis pre Sfirciovschii cu o samă de cazaci și cu 6.000 de oameni de țară, să poată prinde limbă. Și fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu era mai puțini decât oastea moldovenească și dându-i războiu, au fugit turcii. Nici altă limbă n-au putut prinde, fără numai un turc rău rănit, de n-au putut nimica dintr-însul să înțeleagă. Décii sângur Ion vodă cu vro 600 de oameni s-au lipit la baltă, la Cahul, unde era oastea turcească și s-au suit într-un piscu de deal, să poată cunoaște câtă samă de oaste va fi de cea turcească, ci nimica n-au cunoscut, că oastea era pre văi, de nu să vedea, numai străjile în patru locuri au văzut. Și décii s-au întorsu Ion vodă la tabără.

Și acolo o samă de boiari cei mari, anume vornicul Murgul cel mare și Bilăi vornicul cel mare și Slăvilă hatmanul, văzându atâta putére de oastea turcèască ce venise cu Pătru vodă, temându-să ca să nu cază în mreaja vrăjmașului său, au părăsit pre Ion vodă și au fugit la turci, de s-au închinat lui Pătru vodă.

CÂNDU S-AU LOVIT OȘTILE

Décii Ion vodă au împărțit oastea sa în 30 de polcuri și la tot polcul au dat câte o pușcă, era și 80 de pușci hușnițe. Iară toată oastea lui era 30.000, fără prostime și adunătură ce era pre lângă Ion vodă. La începutul războiului zic că o samă de moldovéni să să fie închinat la turci și turcii i-au pus în frunte,

de s-au oprit focul într-înșii, de au perit cu totul. Décii cazacii cu focul, moldovénii cu fușturile arunca turcii, de nu să știia ce vor face. Văzându turcii pre moldovéni că vor să moară, decât să nu biruiască, cu multe meșterșuguri au nevoit să-i amăgească pre moldovéni, să-i ducă asupra pușcilor. Ci văzându moldovénii meșterșugurile lor, nu-i goniia mult, ce numai până da dos, că vediia că fuga lor iaste cu înșălăciune, că de mulțimea lor tot locul acoperiseră. Décii lăsându turcii partea dispre cazaci, cu toată putérea s-au întorsu spre moldovéni și pușcile toate le sloboziia într-înșii. Ci moldovénii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească. Și multă moarte s-au făcut între amândoao părțile, că nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armile scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștiia care de care-i iaste, de săneate și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândoao părțile, nici pușcașii nu mai știia în cine dau.

Décii Ion vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia pușcilor, să să odihnească puținel și turcii așijderea. Așa stându și privindu unii la alții, au dat o ploaie mare, de li s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovénilor nici o îndemână, că pușcile li s-au muiat, de unde avea ajutor mare s-au scăpat. Ci de-a mână le-au căutat a să bate și nu putea să sprijinească de mulțimea turcilor. Mai apoi oastea tătărască proaspătă i-au lovit de le-au căutat a da dos și tătarii a-i goni și a-i arunca. Numai pedéstrimea și oastea cea de strânsură au rămas și 300 de cazaci. Ce fiind și turcii osteniți, nu năvăliia.

Așa scăpându-să de oastea cea călărășască, Ion vodă ș-au dat glas cu cazacii, să să pedéstrească toți, că pedestrimea moldovenească, ce era adunați în dobândă decât pre leafă, era aproape de 20.000 de oameni. Și năvălind cu dânșii însuși Ion vodă, au luat pușci ușoară de la turci și legându tabăra, s-au dus înapoi și s-au tras înapoi, la un sat, la Roșcani, de s-au îngropat, unde

mare nevoie avea de apă. Iar turcii, daca s-au strânsu cu toții, cu cei de la goană, i-au încunjurat, mai nainte de apusul soarelui și toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dintr-acela loc. Daca s-au făcut zioă, cu toate pușcile au început a bate într-înșii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în șanțuri, unde trei zile s-au apărat.

Văzându Ion vodă că flămânzescu și mor de séte și praful încă îl împuținasă, să fugă să scape loc nu era, doară să zboare, că coprinsése turcii tot locul, gândi că doară cu blândéțe și cu jurământu făcându cu turcii, doară să va scoate de la moarte. Începu a trimite la dânșii că să va închina, de vor trimite un om ca acela ca să-i jure lui, de ce va pohti el, că-i va face pre voie. Turcii bucuroși fură la una ca acéia, decât arme și cu sânge, mai bine cu înșălăciune să-l dobândească. Așa décii trimiseră la Ion vodă, de-i jurară pre pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul, pre cazaci să-i lase neatinși, să să ducă de unde au venit, iară de acéialaltă adunătură să-i sloboază volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci sântu robi înpărătești.

DE MOARTEA LUI ION VODĂ

Văzându Ion vodă tocmala și făgăduința mare și jurământul tare de la turci că-i vor face pre voie de toate câte scrie mai sus, cum au pohtit el, s-au gătitu să meargă la pașa, în tabăra turcească și au împărțit tot al său ce au avut între cazaci și di cătră toți ș-au luat iertăciune și însuș al treilea la tabăra turcească au mersu. Acolo, daca l-au dobânditu, cu multă mânie l-au mustrat și l-au dat de viu, de l-au legat de coadele a doao cămile și l-au slobozit prin tabără di l-au fărămat (atuncea zic să fie zis Ion vodă: „Caută că eu multe féliuri de morți groaznice am făcut, iară această moarte n-am știut să o fiu făcut"). Mai apoi s-au lăsat la céialaltă spuză, de i-au snopit și i-au sfărămat.

Văzând cazacii spre ce stă lucrul și viiața lor, au silit să între iară în șanțuri, ci n-au putut, căci coprinsése turcii. Ci văzându așa, au întrat în tabără și în grămada turcească, tăindu și oborându, de au perit până într-unul. Așa au fostu sfârșitul lui Ion vodă. Acest Ion vodă au domnit trei ani.

DE PRADA TĂTARILOR

Iară daca au perit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată țara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în țară decât atuncea, că pre toți i-au coprinsu făr' grijă pre la casile lor, unde până astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai discălicat oameni.

DE DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL, FICIORUL MIRCII VODĂ, 7082 <=1574>, IUNIE 25 DNI

Turcii deaca ș-au dostoit inimile sale și omorâră pre Ion vodă, déderă domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Șchiopul și ei s-au întorsu înapoi. Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul, de prinse scaunul Sucévii și déde veste de pace și de domnu tânăr și scoasă băjăniile pre acasă. Iară Pătru vodă în luna lui iunie în 25 de zile au șăzut în scaun și pre toți i-a tras cătră sine.

Vă leat 7083 <=1574>, dichemvrie 18, Selim împăratul turcescu au murit, carile au împărățit 8 ani și 6 luni și au fost băutor de vin, iară strașnic la războaie. Și pre urma lui stătu împărat sultan Amurat.

Vă leato 7085 <=1577>, aprilie 15, răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratile lui Pătru vodă, și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de București, ce iaste zidită de

dânsul, carile au domnit 9 ani și o lună și au rămas domniia Mihnii vodă, fiiu-său.

Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noembrie.

DE IVAN POTCOAVĂ, DE L-AU PORECLIT ȘI CREȚUL, CARE Ș-AU PUS NUME DE DOMNIE ION VODĂ, VĂ LEATO 7085 <=1577>

Pre acéia vréme, fiind în al patrulea an al domniii lui Pătru vodă, oarecare un Ivan Potcoavă pe poreclă, pentru că fostu rumpând potcoavele, iară unii i-au zis Crețul, ce s-au fostu făcând frate lui Ion vodă, răspunzându-să de moșie și de nașterea sa de la Mazoviia, de unde și Ion vodă era, acestu Potcoavă ș-au scos nume de domnie. Și între cazaci avându cunoștință, pre mulți au măgulit lângă sine. Și vrându să vie spre țară, au vrut cu meșterșug să aibă slobozeniie și de la cei mai mari și făcându scrisori cu multe peceți de la boiari și curténii din Țara Moldovei, au doară să fie fostu și cu voia unora, cum zic unii, că s-au dus Crețul Potcoavă cu cărțile la voevoda Chievschii, ce era pre acéle vremi cneazul Costantin și la starostea de Bar, de le-au arătat cumu-l pohtescu boiarii și țara să-și margă la moșiia sa, la Moldova. Și făgădui mult să le dea, numai să-i fie întru ajutoriu. Ce starostile de Bar oaste au zis că nu i să cade să-i dea fără știrea craiului și mai cu deadinsul și pentru așăzarea păcilor. Iar craiului s-au făgăduit că-i va da știre, ca să ia învățătură.

CÂNDU AU PURCES ÎNTÂI CREȚUL POTCOAVĂ CU OASTE CĂZĂCEASCĂ SPRE ȚARA MOLDOVEI

Într-acéia vréme sfătuindu-să Potcoavă Crețul cu starostea de Bar, iată și un Copițchii oarecarile, fiind atuncea nemerit

la Bar, carile venise de curând de la câmp, înțelegându de Potcoavă, s-au adunat și vorovind cu dânsul, cu multă giuruință l-au umplut Crețul, de-l va duce la domnie, la scaunul Moldovei. Décii Copițchi, având mare cunoștință între cazaci, s-au dus la dânșii, pre unii cu făgăduințe umplându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii, din ce au avut și el, din agonisita sa, i-au plecat și au mai lipit lângă sine pre un moldovan ce-l chema Ceapă, ce să însurasă între cazaci. Și cu nevoința lor s-au strâns 330 de cazaci și au pus hatman pre dânșii pre Șah și au întrat în țară. Așa oblicind Pătru vodă, au strânsu țara și s-au gătit de dânșii și luund pușcile, au ieșit să meargă împotriva lor. Auzind cazacii de aceasta, au apucat ce au putut de la margine și s-au întorsu înapoi, cruțindu-să pe altă dată, să să gătéască mai bine.

CÂNDU AU MERSU PONOSLU DE LA PĂTRU VODĂ LA CRAIUL LEȘESCU PENTRU ZARVA CE FACE POTCOAVĂ CREȚUL CU CAZACII ȘI CÂNDU AU MERSU CREȚUL AL DOILEA RÂNDU LA ȚARA MOLDOVEI CU OASTE CĂZĂCEASCĂ ȘI AU APUCAT SCAUNUL

Având Pătru vodă greu de Crețul și de cazacii ce era cu dânsul, ca să nu între iarăși de iznoavă în țară, să prade, trimis-au cărți la căstalanul de Halici, carile era să margă sol la împărăție, să lége pace, deci au dat știre cum cazacii s-au rădicat și vor să puie pre Crețul la domnie, de care lucru, de nu vor face pace cu dânsul și de nu să vor certa ceia ce sânt cu dânsul, pacea cu împărăția nu va putea să stea. Acéstea toate au scris căstalanul la craiul.

Înțelegându craiul leșăscu de Potcoavă Crețul, cum s-au rădicat cu cazacii și face zarve și va să scoață pre Pătru vodă din domnie, îndată au scris la hatmanul și la o samă de boiari, la margine, să puie nevoință ca să-l dobândească și pre dânsul și

pre cazaci. Hatmanul, daca i-au venit cărțile crăești, au trimis trei roate de <loc gol> cu Boboletschii, ca să-l afle la Nemirov, că acolea se ținea mai nainte. Acolo daca au venit, l-au aflat, ci Crețul au prinsu de véste, au ieșit din târgu cu 50 de cazaci pedestri cu sinéțe și au venit la un vad, unde au întrat în apă până în pântecile calului și au pus cazacii denainte. Iar Boboletschii, daca au sosit la vad după el, văzându pre Crețul că iaste gata a să baterea și la loc strâmtu, nu s-au apucat de războiu, ci s-au întorsu înapoi și aciiaș Crețul după dânsul în târgu. Boboletschii la curte, iar Crețul în târg la gazdă. Décii Boboletschii au chiemat pre mai marile târgului și i-au zis să prinză pre Crețul și să i-l dea. Iar mai marile târgului s-au lepădat de dânsul și au zis că: „Eu nu-l voi prinde, nici ți-l apăr, ci de-ți trebuiaște, tu ți-l prinde". Văzându omul hatmanului că nu folosește nimica, dusu-s-au și au spus hatmanului. Înțelegându acéstea toate, hatmanul le-au trimis la urechile craiului, cum n-au vrut să-l dea oamenii voevodului de Braslav. Ci craiul au trimis cu ponoslu la voevodul, ca să i-l prinză și să i-l trimiță. Ci până a mérge comornicul crăescu cu cărțile, Crețul cu mai mulți oameni mai bine s-au gătit și au întrat în țară pre la Soroca. Acolo cumu-și-i rândul oamenilor, daca l-au vestit de domnu tânăr, mulți i s-au închinat.

RĂZBOIUL LUI PĂTRU VODĂ, CÂNDU S-AU BĂTUT CU POTCOAVĂ CREȚUL, CARII.E VENISE CU CAZACII

Auzindu Pătru vodă cum Ivan Potcoavă ce-i zic Crețul au întrat în țară pre la Soroca, cu oaste căzăcească, de sârgu s-au gătit și au ieșit cu oaste împotriva lui. Luat-au și pușcile cu sine și s-au gătit de războiu și au pus beșlii după pușci, dându-le învățătură că, după ce vor slobozi pușcile, să să răpază în cazaci. Ci cazacii cumu-ș sânt învățați la războiu, cându au slobozit beșlii pușcile, ei au căzut cu toții la pământu, de i-au covârșit

focul. Turcii gândindu-să cum că sântu uciși toți de pușci, s-au lăsat de dânșii, așa cazacii au slobozit într-înșii focul și multă pagubă au făcut în oastea lui Pătru vodă. Și aciiași oastea lui Pătru vodă au dat dosul și izbânda au rămas la cazaci. Décii cazacii s-au dus cu domnul său, Crețul, la Iași, și au apucat scaunul, noemvrie 23 de zile, iar Pătru vodă s-au dus în Țara Muntenească.

RĂZBOIUL AL DOILEA, CÂNDU S-AU BĂTUT PĂTRU VODĂ CU CREȚUL LA DOCOLINA

Pătru vodă, daca l-au bătut Crețul cu cazacii, s-au dus în Țara Muntenească și au dat știre la împărăție, cum s-au rădicat cazacii asupra lui și l-au scos din scaun. Înțelegându de aceasta împăratul, de sârgu au trimis hochimurile sale la dobrogéni și la bugegéni și la munténi, să margă cu Pătru vodă asupra Crețului. Décii Pătru vodă de sârgu grijindu-să de oaste, venitu-i-au într-ajutoriu și moldovénii joséni. Asa décii Pătru Vodă, cu ajutoriul împăratului și cu a sa oaste ce au avut, s-au pornit spre Iași asupra Crețului.

Auzind Potcoavă Crețul de venirea lui Pătru vodă, s-au gătit de războiu și au ieșit înainte-i cu oastea căzăcească la Docolina. Fost-au și oaste de țară cu cazacii, că mulți să închinase. Și tocmindu-să de războiu, au pus cazacii întâi pre moldovéni în frunte, mai apoi hatmanul Șah cel căzăcescu nu i-au lăsat, temându-să să nu-i vicleneasă moldovénii, au pus pre cazacii săi în frunte și n-au vrut pre niminea să lasă la hartu. Și apropiindu-să oastea lui Pătru vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace. Ci dobitoac le mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi. Și dându războiu vitejaste, după multă nevoință a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru vodă și iarăși rămasă izbânda la cazaci.

CÂNDU S-AU ÎNTORSU CREȚUL ÎN ȚARA LEȘASCĂ ȘI AU PĂRĂSIT SCAUNUL ȘI DE MOARTEA LUI

Potcoavă Crețul carile îș pusése nume de domnie Ion vodă, după războiu cu noroc și de izbândă ce au făcut la Docolina, de au bătut pre oastea lui Pătru vodă, s-au întorsu la Iași. Déciia văzându că nu va putea așeza la domnie, că și din Țara Ungurească să pogorâse lui Pătru vodă oaste întru ajutoriu, au părăsit scaunul și țara și cu ai săi, cu toții s-au întorsu înapoi pre la Soroca spre Țara Leșască.

De acolo nu-și putea afla cale pre voia sa, că pre câmpu era omeți mari, pre la Nemirov să temea de hatmanul și de voevoda Braslavschii, că-l cerca să-l prinză. Mai apoi, daca au întrat în Țara Leșască, au chiemat voevodul pre Șah și i-au zis: „Voi ați făcut un lucru mare împotriva lui craiu și a țării, să stricați pacea cu turcul. Pentru acéia să aduceți pre Crețul și să mérgeți cu dânsul la hatmanul. El îl va trimite la craiul și voi vă veți curăți de acea vină. Și Crețul încă va hălădui, văzându-l craiul așa de folos." Acéste cuvinte daca au spus cazacii Crețului, el fu bucuros, gândindu-să că de va mérge la craiul, îl va ajoturi spre domnie. Décii s-au dus cu dânșii la hatmanul, hatmanul l-au trimis la craiul, craiul l-au dat la închisoare și peste puțină vréme i-au tăiat capul.

CÂNDU S-AU AȘEZAT AI DOILEA RÂNDU PĂTRU VODĂ SCHIOPUL LA SCAUN, 7086 <=1578>, GHENARIE 1 DNI

Înțelegându Pătru vodă că Crețul au părăsitu scaunul și țara și au trecut în Țara Leșască, au venit la Iași și să așeză la scaun al doilea rându.

Pre acéia vréme Pătru vodă déde mitropoliia lui Theofan mitropolitul, carile la Ion vodă o lăsase și fugise prin munți, de frica lui.

DE UN ALIXANDRU VODĂ, FRATILE CREȚULUI, CARE AU APUCAT SCAUNUL LA IAȘI ȘI AU DOMNIT O LUNĂ

Pătru vodă daca s-au așezat la domnie al doilea rând, nu după multă vréme, ci întru același an, fevruare 9 zile, 7086 <=1578>, iarăși au venit Alixandru, fratile Crețului, cu oaste căzăcească asupra lui Pătru vodă. Ci Pătru vodă, știind poticala ce pățisă mai nainte cu cazacii, nu s-au apucat de războiu, ci i-au dat cale dintâi. Iară Alixandru au întrat în Iași și au șăzut în scaun, fevruarie 9, iar Pătru vodă, de sârgu au strânsu oastea turcească și muntenească și ungurească, au încunjurat pre Alixandru în curte în Iași și au bătut prejur curte, din câșlegi până la miiaze părésemi. Iară noaptea martie 12 zile, Alixandru și cu cazacii au ieșit din curte, că n-au mai putut suferi, că și iarba și bucatile li să împuținase și, gândindu că vor scăpa, au fugit spre codru. Ce prinzându de véste oastea lui Pătru vodă, s-au pornit după dânșii și la iazerul Ciurbeștilor i-au ajunsu și pre toți i-au surpat acolo. Și pre Alixandru încă l-au prinsu viu dimpreună cu boiarii lui. Acestu Alixandru vodă au ținut scaunul numai o lună.

DE NIȘTE DOMNIȘORI CE VENISĂ IAR CU CAZACI

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tâmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mântuia, alții veniia asupra lui. Că într-acelaș an, după ce s-au așezat al doilea rându și al treilea rându la domnie, tot la anii 7086 <=1578>, iulie 27, niște cazaci cu un domnișor au venit la Nistru și ș-au pus toți capetele.

Așijderea, curundu după acești cazaci, la anii 7087 <=1578>, octovrie 12 zile, un Costantin iar cu cazaci veniia în țară și s-au topit toți în Nistru.

Într-acești ani au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale și nu după multă vréme s-au răsipit, care loc și până astăzi să cunoaște.

Întru acestași anu, 7087 <=1578>, în luna lui octovrie 2, când Costantin cu cazacii trecea Nistrul, iară Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Dașovul, de l-au arsu și l-au prădat și multe turcoaie au robit și mult plean au luat. Mai apoi s-au întorsu înapoi, fără nici o zmintéală.

CÂNDU AU MAZILIT ÎMPĂRATUL PRE PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL, VĂ LEATUL 7088 <1579>, DECHEVRIE 2

Acest Pătru vodă ce-i zic Șchiopul, după ce au domnit 5 ani, l-au mazilit împăratul Amurat și au trimis pre un turc mare, de l-au luat din scaun și l-au trimis la Halep, la pază. Iară domniia o au dat-o Iancului vodă.

DE DOMNIIA LUI IANCUL VODĂ, CE-I ZIC SASUL, 7088 <=1580>, FEVRUAR 17, VINERI

Daca au mazilit împăratul pre Pătru vodă Șchiopul, dat-au domniia Iancului vodă, carile au fost de nașterea sa sas, de lége luteran. Pravoslaviia nu iubiia. Décii deaca au venit în țară și au șezut în scaun, fevruarie 17 zile, după acéia toată nedumnezeirea și eriticiia sa ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespusă avea, pentru care pre mulți au omorât. Mai apoi de lăcomie mare ce avea, trimisă să ia a zécea din boi în toată țara.

DE UN DOMNIȘOR CE-I ZIC ION VODĂ LUNGUL, 7089 <=1581>

Iancul vodă, fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au fostu niciodată, de au trimis în toată țara să ia a zécea din boi,

care obiceai nu l-au putut suferi țara, ci s-au rădicat lăpușnénii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mâna Iancului vodă. Și bulucindu-să, au rădicat dintre dânșii domnu pre Lungul și i-au pus nume Ion vodă și décii au purces pre Prut în sus.

Iară Iancul vodă, prinzându véste că lăpușnénii s-au rădicat asupra lui, degrabu au trimis pre Bucium vornicul cel mare și pre Brut postélnicul cu oaste împrotiva lor. Și timpinându-să oștile la Bolota, s-au lovit de față și dându războiu vitejaște dispre amândoao părțile, pérdură lăpușnénii războiul și domnișorul încă să înică în Prut.

Această povéste ce scrie mai sus, că s-au rădicat lăpușnénii asupra Iancului vodă, cronicariul cel leșescu nimica nu scrie, iar létopisețul nostru cel moldovenesc can pre scurt o semnează și aceasta.

CÂNDU AU PRIBEGIT BOIARII MOLDOVEI PRIN ȚĂRI STREINE DE NEVOIA IANCULUI VODĂ

Multe lucruri spurcate și nedumnezeiești făcea Iancul vodă în domniia sa, că de răotățile lui toată țara și boiarii să otărâia, că légea creștinească nu o iubiia, la avuție lacom și prădătoriu, țara cu dările o îngreuia și era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupânésile boiarilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă. Acéstea toate neputându suferi boiarii, mai vârtos Movilești, vlădica Gheorghie, Erimiia vornicul, carile mai apoi au fostu și domnu și frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul s-au sfătuit pre tainâ ca să pribegească. Carii întâi ș-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfințească mănăstirea Sucevții și apoi cu toții au trecut la Țara Leșască, alții la turci, alții la munténi, alții printr-alte părți.

Mergându décii jalbă la împărăție de răsipa țărâi, i-au luat domniia și au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul.

CÂND AU PRIBEGIT IANCUL VODĂ ȘI DE MOARTEA LUI, 7091 <=1583>

Înțelegându Iancul vodă că l-au mazilit împăratul și domniia o au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, cunoscându la ce va veni mai apoi lucrul, gândi că de va mérge la turci, va avea pără multă și mai apoi să nu care cumva să și piară, ci s-au sfătuit să treacă în Țara Ungurească prin Țara Leșască, că peste munți, pin țară, nu era putință ca să treacă, că să temea de țărani. Și așa au ieșit din țară și trecându pre la Pocutia, i-au ținut calea Iazlovețschii și l-au dus la Liov cu toată avuțiia lui. Și îndată au trimis la craiul, de i-au dat știre. Craiul au scris la Sinavschii hatmanul și la Herbortu starostea de Liov, să-i ia tot crăescu și lui să-i taie capul. Și îndată au trimis craiul pe podscarbul lui, să-i ia toată avérea Iancului vodă, numai ficiorilor și doamnii sale să le lase o parte, să le fie de hrană. Și după învățătura craiului așa au făcut și i-au tăiat capul Iancului vodă.

Scrie létopisețul cest moldovenescu că moartea Iancului vodă au fostu cu învățătura împăratului turcescu, de i-au tăiat capul. Și au domnit Iancul vodă trei ani și șapte luni. Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblându vara cu sanie de os. Așa au petrecut Iancul vodă ténchiul său, viiața sa.

A DOAO DOMNIE A LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL, 7092 <=1583>, OCTOVRIE 17

După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă, dat-au domniia iarăși lui Pătru vodă Șchiopul, pre carile așteptându-l toți, iată au venit al doilea rîndu în țară și au șezut în scaun, octovrie 17. Auzindu déciia pribégii carii era fugiți printr-alte țări de nevoia Iancului vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnu său, Pătru vodă. Pre carii i-au miluit iară cu boieriile lor.

DE NIȘTE CAZACI CE VENIIA SĂ APUCE SCAUNUL MOLDOVEI, VĂ LEAT 7092 <=1583>, OCTOVRIE 27

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia dintâi nu mai avea odihnă de dânșii, acum la a doao domnie, bine nu să așezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce scaunul, într-această lună octovrie, 27 de zile. Ci Pătru vodă, prinzându de véste, le-au ieșit înainte la Prut, la sat Munteni, cu câți oameni au putut avea într-acea dată și acolo i-au încunjurat, fiindu cazacii la strimtoare mare, căutatu-le-au a să închina. Din carei au ales Pătru vodă o samă, carii i-au părut oameni de treabă, de i-au oprit să-i slujască, iar pre alții, cu jurământu, i-au slobozit.

DE NIȘTE CAZACI CE AU PRĂDAT NIȘTE SATE DIN SUS DE TIGHINEA

Nu multă vréme după acéia au mai lovit cazacii din sus de Tighinea, pre decindea de Nistru, niște sate ce să discălicase pre hotarul leșescu, turci ciutaci, moldovéni foarte mulți, carii ieșisă din țară de răul nevoilor Iancului vodă și mare moarte au făcut într-înșii și pradă și robii și cu dobândă s-au întorsu pre la casile lor.

CÂND AU ZIDIT PĂTRU VODĂ GALATA DIN DEAL

Într-acestaș an, daca s-au așezat Pătru vodă la domnie nu vru să lase în deșert pomana sa, carea o zidisă întâi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoința au silit și cu toată osârdiia au zidit Galata în deal, carea trăiaște și până astăzi.

CÂND AU PRĂDAT CAZACII TIGHINEA ȘI O AU ARSU, 7092 <=1584>, AVGUST 7 ZILE

Întru acestaș an, avgust 7 zile, strânsu-s-au cazacii și fără veste au lovit Tighinea, de o au arsu și o au prădat-o și au robit pre cei tineri, féte, copii, iar pre alții, până la unul i-au tăiatu și multă dobândă au luat cu sine, neavându cine să-i oprească sau să-i gonească, ci cu pace s-au întorsu înapoi.

DE O SÉCITĂ MARE CE AU FOSTU ÎN ZILELE ACESTUI PĂTRU VODĂ, DE AU PERIT TOATĂ ROADA, VĂ LEATO 7093 <=1585>

Domnindu Pătru vodă Țara Moldovei, mare sécită s-au tâmplatu în țară, de au secat toate izvoarăle, văile, bălțile și unde mai nainte prindea peaște, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de sécită, dobitoacile n-au fostu având ce paște vara, ci le-au fostu dărâmând frunză. Și atâta prafu au fostu, cându să scorniia vântu, cât s-au fostu strângându troiani la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornit ploi, au apucat de au crescut mohoară și cu acélea ș-au fostu oprind sărăcimea foamea, că-i coprinsése pretitinderea foametea.

CÂND S-AU ÎMPREUNAT PĂTRU VODĂ CU MIHNEA VODĂ, DOMNUL MUNTENESCU, LEAT 7094 <=1586>, AVGUST 15

Împreunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu la Bogdănești pre Prut, avgust 15 zile, amândoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat cu mare cinste.

RĂZBOIUL PÂRVULUI PÂRCĂLABULUI DE SOROCA, CÂND S-AU BĂTUT CU CAZACII LA PERIESLAV, ÎN ZILELE LUI PĂTRU VODĂ, 7095 <=1587>, GHENAR 8

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi de sântu învățați de-a pururea la pradă, de au întrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la ținutul Sorocii. Iară Pârvul pârcălabul Sorocii s-au îndemnat cu hânsarii și cu alții, carii au vrut de bunăvoie și i-au ajunsu la Perieslavu. Acolo cazacii vrând să nu dea dobânda, moldovénii să scoață al său, tare războiu s-au făcut într-înșii și în doao zile bătându-să, de abiia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toți i-au omorât, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins și i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la împărăție.

CÂND AU FĂCUT NUNTĂ PĂTRU VODĂ, DE AU ÎNSURAT PRE NEPOTU-SĂU, VLADUL VODĂ, 7095 <=1587>, IUNIE 10

Într-acestaș an, în luna lui iunie, Pătru vodă făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui Miloș vodă, de au luat fata Mircii vodă și au chiematu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială și jocuri și mulți din vecini au venit, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fostu la Tecuciu.

DE NIȘTE CAZACI CE AU PRĂDAT DAȘOVUL, IUNII

Pre acéia vréme tot în anul 7095 <=1587>, fără véste au lovit cazacii Dașovul, de l-au arsu și pre mulți au tăiatu și prădându dobitoace și avére multă luundu și robiindu ce le-au plăcut, s-au întorsu întregi înapoi, fără nici o zminteală.

RĂZBOIUL LUI PĂTRU VODĂ, CÂND S-AU BĂTUT LA TUȚORA CU NIȘTE CĂZACI CE VENISE CU UN DOMNIȘOR, CE-I ZICEA IVAN, 7096 <=1587>, NOEMVRIE 23

Nu după multă vréme, ci fără zăbavă într-acestaș an, toamna, au venit cazacii în țară cu un domnișor, ce i-au fostu zicându Ivan vodă, cărora le au ieșit înainte Pătru vodă cu oaste din sus de Țuțora, noemvrie 23. Și dându războiu vitejaște dispre amândoao părțile, mulți au picat și în 26 de zile birui Pătru vodă pre cazaci și-i sili de i-au dat pre cine au avut mai mare, carile au luat plată după vina sa. Iară ceilalți să ascundea prin păduri și carii pre unde putiia și moldovénii îi goniia. Mai apoi cazacii fugându prin păduri, carii unde au putut scăpa, apărându-să până la apa Cerimușului, de s-au tras în țara lor, puțini întregi, ci mai toți răniți și pedestriți.

CÂNDU AU LĂSAT DOMNIIA ȘI SCAUNUL DE BUNĂVOIE PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL ȘI S-AU DUS ÎN ȚARA NEMȚASCĂ

Domnind Pătru vodă Țara Moldovii ca un domn vrédnic, cum să cade, cu di toate podobiile câte tribuiesc unui domnu de cinste, că boiarilor le era părinte, pre carei la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiia. Țărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și miluia, cu vecinii de prin prejur viețuia bine, de avea de la toți nume bun și dragoste, de nu era a zice cum nu iaste harnic de domnie. Judecata cu blândéțe și fără fățăriia o făciia.

Mai apoi văzându nevoia țărâi, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat și neastâmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decât era adetul țărâi, făcu sfat cu boiarii, ce vor face, cum vor putea rădica și alte dări, carile n-au mai fostu. Că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată țara, ci iaste că să face obicéi, carile nu va mai ieși și aceasta vor

lua și altile vor izvodi, cum s-au și tâmplat. Și s-au ales sfat aceștii nevoi, ca să să înceapă de la altul iară nu de la dânsul. Și décii să găti să să ducă din țară, măcarî că boiarii cu toții apăra să nu să ducă din țară, ci să dea acea nevoie, că alții vor da și țara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa. Ci își tocmi lucrul înainte și la scaun lăsă boiari să păzească scaunul, până le va veni alt domnu de la împărăție.

Iară el, umplându domniei sale 7 ani și jumătate, s-au rădicat cu fruntea boiarilor, că boiarii să temură a rămânea, să nu pață ca mai nainte cu Iancul vodă, între carii au fostu Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movila vornicul și frati-său Simion păharnicul, carii mai apoi amândoi au căzut la domnie și fratile lor Toader spătariul și Andrei hatmanul și alți mulți, carii nu să îndura de dânsul. Și au trecut pin Țara Leșască, în Țara Nemțască și acolo s-au așezat. Unde spun că când au fost dându bani de chieltuiala bucatilor, au fostu plângându și au fost zicându: „Acestea sântu lacrămile săracilor". De acolo boiarii s-au întorsu în Țara Leșască cu toții și s-au așăzat acolo, la târgu la Podhaeț și pre aiurea.

Și așa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binile său au lepădat pentru țară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu blându, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putém să-i zicem că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să zmintească. Acestu Pătru vodă au domnit întru amândoao domniile doisprezéce ani și jumătate.

DE DOMNIIA LUI ARON VODĂ CEL CUMPLIT, CARE MULTĂ GREOTATE AU ADUS ȚĂRÂI, 7099 <=1591>

După ce părăsi Pătru vodă domniia și țara, înțelegându turcii că țara iaste deșartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru vodă. Ci norocul cel bun al țărâi să schimbă, că după noroc bun, iată veni și rău, ca cum ar fi de la Dumnezeu însemnat, după vréme bună și senin, să vie vréme

rea și turburată, după domnie lină și blândă, să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron vodă, căruia i-au dat țara cu multă datorie, că fiindu om fără suflet și umblându și alții pentru domnie, pre toți i-au umplut cu bani, luundu bani cu camătă de la turci. Așa după multă datorie și cheltuială ce împresurasă țara, ș-au scos domniia la Moldova și au venit în țară, de au ședut la scaun în anii 7099 <=1591>.

Așa, după ce s-au așezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de alta, numai afară de a prădarea și dinlăuntru nu să sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, carii îi ținea de măscări. Asijderea dabilile cu carile îngreuiasă țara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce și turci trimitea de umbla cu dăbilarii, de nu-și era țăranii volnici cu nimic, muierile nu era ale lor, fétile le rușina, ce vrea să facă făcea. Dăbilariul pentru un potronic de-l vrea pârî la dânsul, nu-l judeca, ci acolo trimitea de-l pierdea. Pe boiari pentru avuție îi omora, jupânésile le siliia și, domnind, nu alta ci ciudése și minuni făcea.

Acéstea și altile mai multe făciia și să văzu că iaste tuturora nevăzut și urât, ci gândi ca să nu să încrează țării și lefeciilor de țară, ci trase pre leafă unguri călăreți și pedestrași și făcu pedestrașilor odăi în curte, ca să fie pururea lângă dânsul. Mai apoi văzându că de datornici nu să va putea mântui, izvodi ca să ia de tot omul câte un bou. Și așa trimisă în toată țara cu turci, de strângea și la carile nu să afla bou, lua ai cui era în satu, de la alții îi lua toți, câți avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulți de răotăți și de dabile multe, boi nici de hrană n-avea.

RĂZBOIUL LUI ARON VODĂ, CÂNDU S-AU BĂTUT LA RĂUT CU UN DOMNIȘOR BOGDAN VODĂ ÎI ZICEA, LA ANII 7100 <=1592> ȘI CÂNDU AU PERIT BUCIUM VORNICUL ȘI BÂRLĂDEANUL, LOGOFĂTUL ȘI PAOS VORNICUL.

Într-acéste răotăți și belituri ce făciia Aron vodă, de nevoie mare, nemaiputându suferi țara, s-au rădicat orheienii

și sorocénii cu un domnișor ce-i zic Ionașco, pre carile îl alesése dintru dânșii cap și-i puseră nume Bogdan vodă. Ce Aron vodă deaca au înțeles de aceasta, au dat știre alții țări să să strângă și el fără zăbavă au ieșit cu curtea și cu lefecii săi. Însă mai nainte, până a nu ieși din curte, au tăiat pre Bucium vornicul cel mare și pre Bârlădeanul logofătul și pre Paos vornicul, dându-le vină cum ar fi cu știrea lor.

Décii au purces împotriva vrăjmașilor săi. Și mergându, pus-au pe Uréche logofăt mare. Și décii s-au tâmpinat oștile la Răut și dându războiu vitejaște dispre amândoao părțile, izbându Aron vodă și bătu pre toți și pre domnișoru încă l-au prinsu, ci i-au tăiat nasul și l-au călugărit. Décii, deaca au spart Aron pre viclénii săi, nici un loc nu au lăsat să nu fie plin de vrăjmășiia lui, că nu pierdea numai pre carii au fostu întru războiul acela, ce și semințiile lor, și vinovați și nevinovați.

DE MAZILIIA LUI ARON VODĂ

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmășii decât aceasta, iată i-au venit de la Țarigradu călărași cu cărți de i-au datu știre cum l-au mazilit împărățiia, că împăratul turcescu și sfatul, auzindu de atâta răotate ce făcea, cu morți și cu jafuri fără măsură, l-au mazilit. Déciia să mira Aron vodă, cum va face să nu prinză oastea de véste și țara de mazilie, ca să nu-l omoară, că mulți era carii vrea fi bucuroși să auză una ca acéia, că le perise părinții, altora frații, altora ficiorii, alții sărăcisă de multe răotăți. Ci pre taină au învățat pre călărași să nu scoață cuvântu pre afară și au trimis la Iași la doamnă-sa, să să încarce și să purcează în jos. Iară pre boiari i-au învățat de au chiemat gloatile și le au mulțămint de slujbă ce au făcut și le au zis să margă cinești pre acasă, gândindu că doară să vor duce și el să ia drumul spre Țarigrad.

A doao zi, părându-i cum să vor fi dus curténii, au încălicatu și au purces spre Iași, și ce-i păruse că să vor fi dus, ca să silească și el mai tare, să nu oblicească cineva, iată gloatile mergea pre de toate părțile. Atuncea au chiemat boiarii,de le au zis: „Crezu, eu am slobozit oastea, să să ducă cinești pre la casile lor. Dară cine-i oprește?" Datu-i-au a înțelége cum o samă s-au dus, iară cărora le iaste calea spre Iași și spre munte, aceasta li-i calea. Așa împreună au mersu până în sară, până ce au înserat. Décii noaptea, toată noaptea, au silit și nimica zăbavă n-au făcut la Iași, ci au silit spre Țarigrad. Unde mergând, l-au timpinat capigii împărătești, viind ca să-l ia din scaun și să-l ducă la împărăție.

Daca înțeleseră toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ci cum după multă furtună și vréme rea, daca văd oamenii senin și liniște, să bucură toți, așa toată țara să bucurasă.

A DOA DOMNIE A LUI ARON VODĂ CEL CUMPLIT

După ce au mazilit împăratul pre Aron vodă, Dumnezeu încă nu-și umplusă certarea sa deplin, că Aron vodă încă nu au fostu ajunsu la Țarigrad, domniia iară i-o au dat-o și scaunul țării, că datornicii lui, turcii, cu toții au mersu la veziriul, de au strigat pentru dânsul și de nevoia datornicilor, iară i-au întorsu domniia.

CÂNDU AU TRIMIS ARON VODĂ ÎNAINTE LA SCAUN PRE OPREA ARMAȘUL SĂ PRINZĂ PRE O SAMĂ DE BOIARI

Aron vodă, după obiceaiul său cel rău și daca înțeleasă că i-au dat domniia de iznoavă, cumu-și era vrăjmașul și cumplitu, nu să apucă de alta, ci iarăși gândi ca ce n-au putut umplea cu rău în domniia dintâi, să săvârșească cu a doao domnie. Dupre

cale au răpezit pre credinciosul său, pre Oprea armașul cel mare cu cărți, ca să coprinză scaunul și cu catastif, ca pre toți, pre câți au vrut el să-i piiarză, ca să-i prinză și să-iție la închisoare, până va veni și el la scaun.

Oprea armașul, după învățătura lui Aron vodă, de olac au venit și seara au întrat în Iași, nici aiurea au mersu în gazdă, ci la odăile dorobanților celor ungurești în curte au mersu. Și noaptea au venit la gazda lui Uréche logofătul, pre carile îl lăsase Aron vodă să păzască scaunul și i-au arătat porunca domnu-său. Iar el degrabu, auzind de numile lui Aron vodă, cum au dobândit iarăși domniia, vrându să hălăduiască de dânsul, au dat răspunsul Oprei, zicând: „Acesta lucru cu bucurie priimescu și sântu gata să slujăscu. Ci numai să fie cu taină, ca să nu știe niminea. Bine că ai venit: până vom oblici pre toți, pre câți scrie catastiful, să-i prindem, carii unde vor fi, să nu cumva smintim, să oblicească, să fugă." Și așa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat și s-au așezat iară la dărăbani, într-acea zi și într-acea noapte.

CÂND AU PRIBEGIT URÉCHE LOGOFĂTUL CEL MARE

Înțelegând Uréche logofătul de venirea lui Aron vodă și de porunca ce-i trimisése pe Oprea armașul, nu cuteză să-l aștépte în țară, știind câtă groază și câte răutăți făcuse mai nainte în domniia dintâi și acum a doua oară, mai de mari cazne va să să apuce.

Ci deaca s-au așezatu Oprea la odăile dorobanților, aflându Uréche logofătul vréme și cale deschisă de a să dăpărtarea și de a ieșirea den țară, învățat-au pre gazda sa, cine va întreba a doao zi de dânsul, să spuie că s-au dus acasă la Cârligătură. Și așa, noaptea, noaptea toată și zioa, toată zioa, fugându, au ieșit pre la Soroca în Țara Leșască. A dooa zi seara, Oprea armașul, deaca s-au dus la gazda lui Uréche să să sfătuiască și

nu l-au aflatu, cunoscând că l-au amăgit într-acest chip, îndată au chiamat pre alții, cari s-au tâmplat acolea și au răpezitu cu cărți în toate părțile, să prinză marginea. Iar deaca au aflatu că logofătul au trecut Nistrul și s-au depărtatu, n-au mai avutu ce face, ci s-au așăzat, de au ținut scaunul pân' la venirea lui Aron vodă. Iar Uréche deaca au trecut Nistrul, s-au dusu îndată unde era și alalți boiari pribegi strânși, de aștepta sfârșitul lucrului.

DE DOMNIIA LUI PETRU VODĂ CAZACUL, V LEATO 7101 <=1592>

Scrie létopisețul cestu moldovenescu că încă până n-au fost sosit Aron vodă la scaun, iar Pătru Cazacul s-au rădicat din Țara Leșască, cu puținei pribegi, înțelgând că scaunul iaste deșertu și sârguind să apuce scaunul, au întratu în țară și au apucat scaunul la Iași și au domnit 2 luni. Déciia au sosit și Aron vodă și au prinsu pre Pătru Cazacul și l-au trimisu la împărăție. Iară cronicariul cel leșesc de această povéste ce spune că au venitu Pătru vodă Cazacul, de au apucat scaunul, nimica nu scrie.

CÂND S-AU AȘEZAT ARON VODĂ AL DOILEA RÂND LA SCAUN, V LEATO 7101 <=1592>, MESEȚA

Aron vodă deaca s-au așezatu la scaun al doilea rându au pusu pre Oprea armașul logofăt mare și pre Varticu vornic mare de Țara de Giosu și pe Ghiorghie vornic mare de Țara de Sus, pe Zota postelnic mare și pe Alexe stolnicu mare și pre Iane Călugărul vistérnic mare și pre Coci comis mare.

Și cumu-ș era vrăjmașu, nu de altele să apucă, ci iar de asupreale a face țărâi și de dabile mari. Și întâiu, cu voia lui, turcii strângea dabilele cu dăbilarii. Mai apoi nu-i putea opri

și silă mare pretiutinderile făcea: lua slujitori de țară cu sila, de le rănea la cai, bucatele fără prețu și făr' de bani le lua.

Déciia, cunoscând Aron vodă că nu va fi până în sfârșit bine, că țara scârșca, pribégii sta înținați, gândi că, după toată răutatea ce făcuse, să să curățească și să arate țărâi că nu iaste den voia lui ce s-au lucratu, ci iaste din sila turcilor și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, carele domniia pre acéia vréme Țara Muntenească, ca să să dezbată de supt mâna turciloru.

Însă întâi socoti că, după atâtea răutăți ce făcuse, să să apuce să facă și vreun lucru bun, ca să nu-i vie osândă. Și s-au apucat în anii 7102 <=1593> de au făcut mănăstire în țarina Iașiloru, care să chiamă Aron vodă, pre numele domnului, unde iaste hramul sfetii Nicolae.

CÂNDU AU VENITU LOBODĂ CU OSTE CĂZĂCEASCĂ ȘI AU GONITU PRE ARON VODĂ DEN SCAUN ȘI AU ARSU TÂRGUL IAȘII V LEATO 7103 <=1594>

<Aici se oprește cronica>

MIRON COSTIN

LÉTOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI DE LA AARON VODĂ ÎNCOACE, DE UNDE ESTE PĂRĂSIT DE URÉCHE VORNICUL DE ȚARA DE GIOS, SCOS DE MIRON COSTIN VORNICUL DE ȚARA DE GIOS ÎN ORAȘ ÎN IAȘI, ÎN ANUL DE LA ZIDIREA LUMEI 7183, IARĂ DE LA NAȘTERIA MÂNTUITORIULUI LUMII, LUI IISUS HRISTOS, 1675 MESEȚA... DNI

Istoricii, adecă scriitorii de cursul anilor acestor părți, carii poménesc de descălecatul cel dentâiú a țărâi noastre și Țărâi Munténești:

Bonfin, mare istoric, de Dachia, sau Dația – latin.

Dion la viața lui Troian împăratul – latin.

Talpăltin, ungur, iară pré acești doi au urmat.

Acéste au scris de Dachia, cum au descălecatu-oă Troian, împăratul Râmului, în anii de la Hristos 120, pré socoteala vrémilor, cu râmlénii.

Istoricii leșești carii au scris și lucrurile domniilor Moldovei:

Crommer au scris lătinéște, Dluguș lătinéște, Stricovscâi, litfan, leșește: Piasețscâi vlădicul de Premislia, leah, lătinéște.

Istoricii léșești pé carii au urmat răpăosatul Uriache vornicul:

Bâlscâi, liah, Marțin Pașcovscâi, liah. Acésti doi au scris leșește.

Și acéste încă dzic că moldovenii sint den râmléni. Iară de descălecatul cel dentâiu n-au știut; că leșii mai apoi den împărăția lui Troian sint veniți în céste părți.

PRÉDOSLOVIE, ADECĂ VOROAVA CĂTRĂ CITITORIUL.

Fost-au gândul mieu, iubite cititoriule, să fac létopisețul Țărâi noastré Moldovei din descălecatul ei cel dintâi, carele au

fostu de Troian împăratul și urdzisăm și începătura létopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vrémi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acestu fel de scrisoare gându slobod și fără valuri trebuește. Iară noi prăvim cumplite vrémi și cumpănă mare pământului nostru și noaă. Deci priimește, în ceastă dată, atâta din truda noastră, cât să nu să uite lucrurile și cursul țărâi, de undé au părăsit a scrie răpăosatul Uréche vornicul.

Afla-vei de la Dragoș vodă, din descălecatul țărâi cel al doile la létopisețul lui, pré rândul său scrise domniile țărâi, până la Aron vodă. Iară de la Aron vodă încoace începe acesta létopiseț, caré ți l-am scris noi, nu cum s-ari cădè, de-amănuntul toate. Că létopisețele céle stréine lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sintu războaelé, schimbările, scriu a țărâlor megiiașé, iară céle ce să lucreadză în casa altuia de-amănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Și de loc létopisață, de muldovan scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pré rându toate.

Și priimește această puțină trudă a noastră, caré am făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de undé esté părăsit, cu această făgăduință că și létopiseț întrég să aștepți de la noi, de om avia dzile și nu va hi pus prea vécinul sfat putérnicului Dumnedzău țărâi acestiia tenchiu și soroc de sfârșiré.

STIHURI DE DESCĂLECATUL ȚĂRÂI

Neamul Țărâi Moldovei de undé s-ar tragé?
Din țărâle Râmului, tot omul să creadză.
Trăian întâiu, împăratul, supuindu pré dahi,
Dragoș apoi în moldoviani, prémenindu pré vlahi,
Martor esté Troianul, șantul în țara noastră
Și Turnul Săverinul, munténi, în țara voastră.

LÉTOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI DE LA ARON VODĂ ÎNCOACE

CAP. I

Încep. 1. Până la cumplită domniia lui Aron vodă (așia-i dzice acei domnii răpăusatul Uréche vornicul, iaste scris létopisețul țărâi de Uréche vornicul început de la Dragoș vodă, carele au descălecatu din Maramureș această țară al doile rându, după ce să pustiisă de tătar și fugisă toți lăcuitorii și a Țărâi Moldovei și Țărâi Munténești în Ardeal. Iară întâiu descălecată de Traian împăratul Râmului, căruia împărat numéle trăiaște între noi pân-astădzi, cu șantul cela de să dzice Troianul.

Iară de la Aron vodă scris nu să află, nice de altul, nici de Uréche vornicul, ori că l-au împiedecat datoriia oamenească, moartea, caré multe lucruri tae și să să obârșască nu lasă, ori că izvoadéli lui au răsăritu, ce va hi mai scris și de la Aron vodă încoacé. Deci, de undé au părăsit el începem noi, cu agiutoriul lui Dumnedzău.

Zaci. 2. Domniei lui Aron vodă cu calé i-au dzis că au fostu cumplită; că așia au fostu, desfrânată domniia și nediriaptă foarte, cât de răul lui, ce era fruntea boiarilor, fugisă mai toți în Țara Léșască.

Zaci. 3. Să sfădiia și pré acialé vrémi domnii de Ardeal cu Crăiia Léșască, caré de caré să cuprindză țara, să fie suptu ascultarea sa. (Domnilor de Ardial dzicem crai ungurești. Eu să le dau acestu numé nu pociu; că ei crai nu sintu, ce direpți domni sau cniadzi. Iară și Ardealul tot de Crăiia Unguriască au fostu și tot o țară. Ce după ce au ruptu o parté Împărăția Turculuí, cu Buda și altă parte de crăiia au cuprinsu niamțul cu Pojunul, unde sta și cununa Crăiei Ungurésti; s-au osebit acest unghiu și s-au aședzat suptu cnédzi. Deci crai direptu Crăiei Ungurești iasté neamțul, că la dânsul iasté cununa Crăiei Ungurești cu Pojunul.)

Zaci. 4. Ţinè domniia pré atunce la Ardial Bator Jigmont. Şi aflându vréme pré voie a supunere ţara cătră sine s-au agiunsu cu boiarii lui Aron vodă, carii era de casa lui, că li să urâsă şi lor cu faptéle lui Aron vodă, anume Ştefan Radul vornicul şi Răzvan hatmanul, şi cu ştirè lor au trimis oşti Bator şi l-au luat pré Aron vodă cu toată casa lui şi l-au dus la sine la Belgrad, unde-şi s-au fârşit şi viiaţa. Iară în locul lui pusesă pe Ştefan Radul, vornicul, domnu în Suceavă.

Zaci. 5. La léşi crăiia Jigmont pré atunce, ficiorul craiului şvedzăscu, iară hatman mare era Zamoyschii. Văzindu léşii c-au pus Bator de la sine domnu în Muldova şi o scriia pe atunci léşii Muldova că iaste Crăiei Leşeşti soţiie, după nişte legături ce făcusă léşii cu Ştefan vodă cel Bun la Colomiia şi mai pré urmă cu Bogdan vodă, după ce să împăcasă cu dânsul, n-au suferit pré Ştefan Radul vodă, ce îndată au trimis oşti cu boierii carii era eşiţi în Ţara Léşască, unii de răutăţile lui Aron vodă; iară Movileştii, précum scrie Uréche vornicul, încă cu Pătru vodă Schiopul eşisă în Ţara Léşască, asupra lui Ştefan Radului vodă şi l-au scos din ţară, şi au pus domnu din partea sa pre Ieremiia Movilă vodă, cu alésul boiarilor de ţară, puindu deodată şi pen toate cetăţili tărâi slujitori de ai săi, léşii. Fost-au acéstea în anul 7103 <=1595>.

Zaci. 6. Împărăţiia Turcului lupta pré acéle vrémi pentru Crăiia Unguriască cu némţii, pentru Buda, pentru Ostrogonul şi Enicul. Iar vădzindu că cuprindu léşii Ţara Moldovei, au orânduit pré Caazi Cherei soltan, hanul Crâmului şi trimiţindu-i şi 2.000 de iniceri, cătră 70.000 de oaste ce avea tătărască. (Vestit era acél han de războae, caré au avut războiu şi cu persii şi cu izbândă în câteva rânduri.) Îi trimisăsă Împărăţiia şi stiagul cu tuiuri de Muldova, să aşiadză pré cine va socoti el la domnie, să fie din partea Împărăţiei.

Zaci. 7. Prindzindu veste liaşii de clătirea lui Caazi Cherei soltan la Muldova, cu ruşine socotindu să lasă pre domnu la smintială, pus de dânşii. Şi era pe atunce şi Crăiia Léşască în vârtute, au orânduit şi ei pré Zamoischii hatmanul, cum spune hronica liaşască, mai multu de 7.000 de călări şi 3.000 de pedestri n-au avut (de nu-i laudă), fără slugili lor, ce au ei pururea, peste céia ce sintu slujitori în catastije.

Zaci. 8. Octovrie 9 dzile, v leato 7104 <=1595> au sosit Zamoischii la Ţutora cu oştile lui şi a doa dzi după sositul lui Zamoischii, oct<omvrie> 10, s-au vădzut şi străjile tătărăşti; oct<omvrie>11 au sosit şi singur hanul cu toată oastè.

Zaci. 9. N-au putut răbda leşii fără şanţuri, cât au vădzut atâta putéria, ce ş-au întărit tabăra cu şanţuri pin pregiur şi au făcut cu socoteala lui Zamuischii hatmanul şi denafară de şanţuri băşti de pământu, de la şanţul taberii aşè departé, cât agiungè glonţul puşcei. Şi într-acéle băşti au scos şi Zamuiscâi oastea leşască împotriva grosimei tătărăşti.

Năvăliia tătarâi cu toată oastea asupra léşilor; ce şi leşii sta neclătiţi şi din băşti da tunurili. Dosul iarăş să le ia, nu putia tătarâi de tabără şi aşea au stătut războiul într-acea dzi, toată dzua.

Zaci. 10. A doa dzi, socotindu hanul cu meşterşug să depărtédză pre liaşi de la şanţuri, au orânduit o samă de oşti, să dea năvală la léşi şi să să facă a fugi. Ce leşii, pricepându meşterşugul, sta între băşti neclătiţi şi aşea au stătut până la vrémia de chindie. Atunce, şi deprindzindu amu pre tătar şi vădzindu că se temu şi de foc tătarâi, i-au luat léşii în goană până la oastea cia supusă şi cu acéia dacă s-au tumpinat, în loc au stăut şi au ţinut războiul, cât s-au mirat şi hanul, mai puţină oasté fiindu leşii. Şi de acolo, iară încet, sprijenindu-să de năvala tătarâlor, au venit iară la loc între băşti; că trimisesă Zamuiscâi totdeauna trâmbiţele să dzică de întorsu.

Zaci. 11. Nu dormiè Ieremia Vodă, ce, de avé şi în leşi nedejdé, iară dindată au agiunsu la hanul de atuncia céle 7 saté de ţară, ce să dzic hăneşti, li-au dat Ieremia vodă hanului. Şi

au legat și miere, hanilor în toți ani câte <loc gol> cantaré și alte daruri. Și așea, cu nevoința lui Ieremiii vodă, au stătut între hanul și între Zamoiscâi tractate, adecă legături de pace, dându și hanul zălog la lési și lésii la hanul, pân-să va închide tocmala.

Zaci. 12. Capetele de pace au fostu aceste: Ieremie vodă să fie domnu în țară, birnic Împărățiii din an în an, după obiceai, iară hanului să dea din an în an daruri și câte <loc gol> cântaré de miere și 7 sate să fie de câșlele hanului în Bugeag. Oștili leșești să nu mai între în Țara Muldovei. Sol de la leși să margă la Împărăția Turcului pentru întăritura păcii.

Iară despré partea hanului era acesté ponturi: Steagul și tuiurili să le dea pe mâna lui Ieremiii vodă și de la Împărățiia Turcului să scoață dirés de domnie, ce-i dzic ei, pe limba lor, barat. Și să iasă din pământul Muldovei hanul până în 4 dzile cu oștili lui. Și așea, obârșindu-să pace, hanul întâiu au purces cătră Crâm și Zamuiscâi cătră țara sa lăsindu pe lângă Ieremia vodă pre Albertu Hanschii și pré Ian Pototcâi cu 3.000 de oameni, că să temè Ieremiia vodă de unguri. Și așea au purces și Ieremia vodă și s-au aședzat la Suceavă. Războiul acesta la Țutora este mai întâiu de acela, cându au perit Jolcovscâi, hatmanul leșescu. Vei afla și acela la rândul său.

Zaci. 13. Bine n-au ieșit Zamuyschii din Muldova, iară Bator Jigmontu alége pré Răzvan domnu în Muldova și orânduiește 12.000 de oaste unguriască, să margă asupra Ieremiii vodă, dându vina lui Ștefan Radul vodă că au lăsat scaunul să cuprindză lésii cu blăstămățiia lui.

Zaci. 14. Luându veste Ieremia vodă de goborâtul ungurilor, précum au putut, au strânsu oaste țărâi și s-au gătit a staré cu războiu împotriva lui Răzvan. Într-o dumenecă era, cându au apropiiat oștile ungurești de Suceavă. Și au tocmit oștile Ieremia vodă asupra târgului, la Aréni. Iară oaste leșască ce avè

cu sine, au tocmit mai la câmpu, de spré Șchéia, pe suptu un mal, ce iaste alături cu drumul Băiei.

Singur Ieremia vodă fiindu în besérecă la sfânta leturghie, i-au dat știre, cum oștile lui Răzvan amu să văd și să apropiia de oștile țărâi. Ce n-au vrut să iasă din besérecă pân-nu s-au săvârșit sfânta slujbă. Și să agiungia amu hărății lui Răzvan cu oștili țărâi, cându au eșit Ieremia vodă la oști din besérecă. S-au tâmpinat oștile de îmbe părțile și, după câtăva luptă între oști, au lovit liașii pe oastè ungurească din aripa despre Șcheia. Îndată îmbărbătându-să și fruntea oștilor, undé era Ieremia vodă, au înfrântu pe unguri.

Zaci. 15. Supt Răzvan vodă au căzdut calul atunce în războiu, ce încălecându pré altu cal, îndată au silit să opriască oastea unguriască și au opritu-oă și pusesă războiul iară la loc. Ce îndemnându-să iară oștile lui Ieremiii vodă și amu și leșii în frunte, au început a fugi oastea lui Răzvan vodă, la caré fugă l-au prinsu oștile lui Ieremiii vodă și pré Răzvan și l-au adus la Ieremie vodă. Stă movila și acmu pe drumul Băiei de la Suceavă, caré să pomenești Movila lui Răzvan până astădzi.

16. Cât l-au adus pré Răzvan la Ieremie vodă, după câtăva mustrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un par împrotiva cetății. Iară pré unguri i-au gonit oștile până la munți, cu mare vărsare de sânge. Fost-au acesta războiu în anul 7104 <=1595> dec<emvrie> 5 dzile. Așea s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron vodă.

17. După acesta războiu și perirea lui Răzvan vodă, s-au aședzat domnie lui Ieremiei vodă, fără grije. Nici Bator Jigmontu, domnu Ardealului, nu s-au mai ispitit să mai trimațe oști în Muldova, ce avându bănat pre liași de paguba oamenilor săi cu Răzvan, au trimis soli cu jalobă la Rodolfu împăratul némțescu, cumnatu-său și la papa de Râm, jeluindu de mare pagubă ce i-au făcut lésii în oastè lui, luptându el să dezbată țara de suptu mâna turcului, că cuprindză Țara Muldovei, să-i

împreune și pré moldoveni cu sine împrotiva turcilor, iar léșii au împiedecat acestu lucru, spré scădéria creștinătății, ce au aședzat Moldova suptu birul turcilor, de suptu care bir amu era ieșită țara, cu nevoința lui.

18. Aciaste înțelegându papa și împăratul némțăscu, mare ponoslu au trimis leșilor și osebire de beséreca lor craiului leșescu, ca unui împiedecătoriu de binele creștinescu.

19. Au trimis și craiul leșescu sol la papa, făcându-i știre că are el de grije Muldovei, să nu hie cu turcii și mai denainte vréme fiindu suptu grija sa, cum și de curundu acmu pre Cazi Cherei soltan l-au scos cu putéria sa din țara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavându putéria să să aperé pré sine, nu poate să apere Moldova de turci și de tătari, mai avându prilej de oști hiia cându Crăia Leșască.

20. Acestè pricini avè ei în de sine pentru Moldova. Iară Ieremie vodă domniia cu pace și cu lucruri aședzate pré acelea vrémi a țărâi, că ținè oști streine și păzia și datoriia sa ce avè spré Împărăție.

CAPUL AL DOILEA

Încep. 1. Țara Munténiască într-acesta an, vara, la mare răutăți era de turci, că din 2 părți având oști Împărăția Turcului, asupra Crăiei Ungurești, o samă de oști de spré Buda, iară altă oastè asupra Ardealului avè; că și împăratul némțescu oștile lui într-acolea împrotiva turcilor era orânduite. Iară aicea, despre Ardeal, Bator Jigmontu, fiindu cumnat împăratului némțăscu, alte oști avia împrotiva turcilor și luasă de la turci câteva orașé de Crăie Unguriască, iară cătră Ardeal.

2. Era despré aceasta aripă Sinan pașia, vezirul de Silistra. Și pentru să-i hie mai lesné a supune Ardealul, luasă toată Țara Muntenească și alte orașele toate, București, Târgoviște și alte orașé așédzase cu turci.

3. Domnu era atuncea la munteni de curundu Mihai vodă, acel vestit între domni, încă bine neaședzat după moartea Mihnéi vodă. Vădzindu țara cuprinsă de turci, singur au năzuit la Bator, domnul Ardealului și au trimis soli și la împăratul némțăscu, dându-i știre că, cuprindzindu Sinan pașia Țara Munténiască, prea lesne va putea să supuie și Ardealul.

4. Dat-au Bator îndată oști într-agiutor lui Mihai vodă, vădzindu că să apropie de dânsul focul. Și durându-i inima și pré munténi pentru moșiile sale, în puține vréme s-au strânsu. Și întâiu au împinsu oștile lui Sinan pașia di pen orașé și apoi la Giurgiu au stătut și la războiu de față Mihai vodă cu Sinan pașia. Și au fostu războiul cu mare vărsaré de sângé și, după câtăva luptă, au înfrântu Mihai vodă oastè lui Sinan pașia, cât și el singur, pașea, să nu fie aflat îndemână o luntre mică, cu care au scăpat peste Dunăre, ar hi căzdut la prinsoare. Și așè s-au curățit Țara Muntenească de turci într-acéia dată, cu osârdia lui Mihai vodă; însă avia și oaste némțască cu sine de la Bator Jigmontu.

Zaci. 5. După acesta războiu multe pagube au făcut Mihai vodă turcilor péste Dunăré, ardzindu și prădându satéle, orașele, până aproape de Pravadiia. Fost-au acestea toate într-acel an, v leato 7104 <=1595> și apoi în anul 7105 <=1596>. Iară precum izbândele dintâiu a mulți au fostu mai pré urmă spre scădére, așea și acestui domnu, lui Mihai vodă, précum vei vedia povestea mai gios, la rândul său.

Neștiutoare firè omeniască de lucruri ce vor să fie pré urmă. Ce pentru un lucru sau doaă pré voe ce i să prilejescu, bietul om purcede desfrânat și începe lucruri pesté putéria sa și apoi găsește perire.

6. Al treile an după acestè, vădzându-să Bator Jigmontu, domnul Ardealului, sosit la bătrânéțe și fără cuconi și vădzându că turcii din an în anu să întărescu și cască asupra Ardealului să-l cuprindze, și el amu îmbătrânit și obosit de vrâtute,

alegându-ș viața bătrânéțelor cu odihnă, au socotit că și frații lui, nice unul, nu ca putia săție de răul turcilor Ardealul, au făcut cu cumnatu-său, împăratul némțăscu tocmală, să hie pré sama Împărăției Némțești Ardealul, iară lui i-au dat împăratul, cumnatu-său, doaă olaté, anume Ratisbor și Opulia, la Țara Silezâi, căriia țări dzic leșii Slionsca; să hotărăște cu dânșii acéia țară.

7. Peste voia ardélenilor era această tocmală, temându-să apoi de supunéria a neamțului. Ce îndată după purcesul lui Bator Jigmontu, s-au strânsu toți boiarii Ardealului și au ales să le hie cniadzu, adecă domn, pré Andréeș Bator, carele era pe acéia vréme în Țara Belgâi, cu acela gându să să călugăriască. Ce, chemat de boiarii și de căpeténiile Ardealului, cu glasurile tuturora, au lăsat călugăriè și au vinit la domniia Ardealului de moșiia.

8. Împrotivă era acestu lucru tocmélei ce făcusă împăratul némțescu cu Jigmontu pentru Ardial, pecum s-au pomenit mai sus. Ce nu lăsindu în voia căpeténiilor de Ardial împăratul niamțăscu, au socotit și cu sabiia să-i supuie, avându tocmală cu Bator. Și au orânduit cu oștile pré un gheneral al său, adecă hatman, anume Baște Giurgi și au trimis și la Mihai vodă un vlădic al său, îndemnându-l asupra lui Bator Andréeș, pentru supuneria mai lesne Ardealului din 2 părți, că avia Mihai vodă și mai înainte pururea cu Împărăția Neamțului răspunsuri.

9. Prea lesne au priimit Mihai vodă acest lucru, ca un om de oști pururea poftitoriu și fără zăbavă au strânsu oastia Țării Muntenești, ca 30.000 și au întrat în Ardial, până la Sibiiu și acolea ș-au pus tabăra, așteptându pe Baște Giurgiu cu oștile némțești.

10. Trimisesă Bator Andréeș la împăratul némțăscu solie cu rugăminte să nu-i facă această asuprială, să-l scoaţe din domnia ce-i era de moșiie de atâte vacuri a Batoréștilor, ce acéle oști, gătite asupra lui, mai bine, depréună cu dânsul, să să

orânduiască împrotiva turcilor. Ce vădzându că nu poate face nimică cu rugămintea, au socotit să lovască pré Mihai vodă mainte de ce să va împréuna cu Baște Giurgiu.

11. Avia Mihai vodă oști amu deprinse la izbânde, ales o samă de slujitori, ce să chema pré numele capitanilor săi, anume Budzeștii, alții Rățăștii, foarte stătătoare oaste. Iară ardélenii și îndoiți unii și bine nestrânși încă la Bator Andréeș cu toții, ce cu câtă oaste au putut strânge au dat războiu lui Mihai vodă la Sibiiu. Iară foarte au ținut puțină vréme războiul. Îndată au înfrântu oastè lui Mihai vodă pré unguri. Singur Bator Andréeș la fugă, părăsit de toți ardelénii, numai, cu puținei léși neștiutori rândul locurilor și rătăcit într-o pădure au căzdut pré mâna oșténilor lui Mihai vodă. Și dacă l-au adus la Mihai vodă, au pus de i-au tăiat capul.

Neștiutoaré firia oamenească și de primejdiile sale, că apoi peste nu îndelungată vréme așea au pățit și Mihai vodă de Baște Giurgiu, cum au făcut el lui Bator Andréeș. Bine dzice Sfânta Evanghelie: „Cu ce măsură măsuri, măsura-ți-să-va".

12. Vesăl și tare Mihai vodă după izbândă; prea lesne cuprindè orașéle pré sama sa și să închina și cetățile, dându-i nume de domnul lor, priimindu pen cetăți și oșteni de a lui. (De pe acéle vrémi aré nume de-i dzic Mihai crai). Și au făcut și episcopie la scaunul domnilor de Ardeal, la Bélgrad.

Iară capul lui Bator Andréiaș l-au trimis pre solii săi la împăratul némțăscu, pentru caré slujbă au trimis împăratul nemțăscu daruri lui Mihai vodă și l-au făcut prințipe, adecă din domnii împărăției, unul. Iară nu îndelungu au ținut Mihai vodă domniia țărâi acéiia, cum nicé împăratul némțăscu au putut a aședza Ardealul în partè sa nici într-un chip, numai ce au fostu pricina de multe vărsări de sânge între creștini și au făcut turcilor îndemână să poată a cuprinde locurili céle mai bune de Ardeal. Fost-au acéste în anul 7107 <=1599>.

CAPUL AL TRÉILE

Încep. 1. Stându Mihai vodă după aședzarè Ardealului, iară de aice din țară Ieremia vodă, îndemnatu de turci, au strânsu oaste și câtă oaste avè și streină, au purces asupra Țărâi Muntenești. Și neavându cu nimé nici un războiu nicăiure în Țara Muntenească, au mărsu la București și au aședzat domnu pe frate-său, pre Simion vodă. Lăsindu-i oaste de a sa pe lângă dânsul, singur s-au întorsu la Suceavă.

2. N-au fostu îndelungată domniia acéia a lui Simion vodă. Că înțelegându Mihai vodă de cuprinsul Țărâi Muntenești de Ieremia vodă, îndată au purces asupra lui Simion vodă, lăsându pin cetățile Ardealului slujitori din oștile sale.

3. N-au stătut Simion vodă împrotiva lui Mihai vodă dendată, ce s-au dat spré marginia țărâi, spré Focșani, pentru agiutoriul de la frate-său, Ieremie vodă, de la care vinisă slujitori de Țara de Gios la Simion vodă. Și dacă s-au strânsu câtăva samă de oști și la Simion vodă, au stătut și au așteptatu pré Mihai vodă cu războiul la o vale ce să chiamă Milcovul cel Maré în Țara Muntenească. (Are și altu nume grozav acel pârâu și spun că de atunci.) Și au stătut războiul câteva ceasuri și apoi au pierdut Simion vodă războiul.

4. După războiu, oastea caré încotro i-au fostu mai îndemână s-au răsipit, iară Simion vodă au năzuit la Suceavă, la frate-său, Ieremiia vodă. Ce nu s-au destulit Mihai vodă cu atâta, ce îndată, fără nimica zăbavă au tras oștile sale asupra lui Ieremiii vodă, spré Suceavă, cu maré sirguială.

5. La o grabă ca acéia neavându nimică pas, nicé vrémia de gătire Ieremiia vodă, numai ce i-au cătatu a lăsa Suceava și a năzui spré Hotin. Așe-l pripise Mihai vodă de aproape pe Ieremie vodă, cât niște haiduci pedestri cu câteva cară pre urma lui Ieremiei vodă i-au agiunsu fruntè oștii a lui Mihai vodă și au stătut haiducii la războiu apărându-se câteva ceasuri. Ce dacă s-au mai înglotitu oaste de-a lui Mihai vodă, i-au spartu pe

haiduci, pré Jijie, la un sat anumé Verbie, unde stă o movilă mare peste trupuri, apoi de Ieremiia vodă făcută. Și era așia de groznic Mihai vodă și vestit dé războae în toate acéste părți, cât îndată ce-au sosit la Suceavă, i s-au închinat și cetatea Sucevei și a Neamțului, la cetăți puindu oșteni de ai sei pedestraș. Singur nici cu atâta n-au vrut să hie, ce dă la Suceavă au purces gonindu pré Ieremie vodă și pré Simion vodă pân' la Hotin.

6. Cetatè Hotinului grijise bine Ieremie vodă cu slujitori de ai săi némți ce avea, iară el singur au trecut la leși pentru agiutoriul. Pusesă Mihai vodă și un domnișor, anume Marcul vodă, căruia numele nu și să povestéște, pentru scurtă vréme ce au avut acel domnișor și nu să află numele aceștii domnii la létopisățe streine.

7. Era leșii pe acéia vréme strânși toți la săimu, la Varșev, sfătuindu oaste împotriva șfedului; că craiul leșescu Jigmontu fiindu dreptu moșan aceii crăiei, ce încă viu tată-său, Ioan crai, l-au ales liașii pré Jigmontu la crăiè lor. Și după moartea tătâne-său, neavându altu fecior, făr' Jigmontu, cuprinsesă Crăiè Șfedzască un frate <craiului> sfedzăscu, unchiu lui Jigmontu, anume Gustav. Deci fiindu mai aproape Jigmontu, ficiorul craiului, șvedzăscu, de acéia crăie, decât fratele tătâne-său, Gustav, siliia pré leș, numai să pozvoliască la acela săimu, să să facă oști împrotiva lui Gustav.

8. Iară socotindu liașii că nici într-un chip acéle 2 crăiei să să facă una nu vor putea, fiindu una dincoace, alta dincolo de mare, caré mare să chiamă Marea Balticum, o coadă din ochean, și nici din lége sintu una și prilejindu-să această tâmplare cu Mihai vodă lui Ieremie vodă, au dat craiului nedejde de oști asupra șvedzilor pe altă dată, arătându-i mare treabă aceasta și cu grije Crăiei Liașești, să lăsă cuprinsă țărâle aciaste de Mihai vodă, Ardealul, Moldova, Țara Muntenească. Ce au stătut săimul după această treabă, să să facă oști împrotiva lui

Mihai vodă, avându Ieremiia vodă câțva domni la Iași, tot oameni mare, gineri.

9. Mihai vodă cu toată osârdiia bătè cetatè Hotinului, glonțurili lui să cunoaștè în zidurili cetății până la surparè cetății, avându nedejdea că dacă va lua și acéia cetate, va putea stăpâni prea lesne și Țara Moldovei.

10. Scrie Hronograful leșescu că așè era de vestit Mihai vodă și la leși, cât Țara Podolâi fiindu de lége de suptu ascultaré patriiarhului de Țarigrad, ca și noi, pe acéle vremi avându mare zarvă și price cu papistașii pentru lége, aștepta cu bucurie pré Mihai vodă să vie, știindu de o lége cu dânșii, să i se închine toți podolénii.

11. După ruptul săimului a leșilor, îndată au purces hatmanul și cancelerul Zamoyschii la tabără și apoi fără zăbavă s-au pornit cu oștile împrotiva lui Mihai vodă. Vestit era acéla hatman la leși, căruia faptele nici Conetpolschii hatmanul, amu din vacul nostru, n-au agiunsu.

12. Prindzindu véste Mihai vodă că au purces oștile leșești asupra lui, au lăsat Hotinul și au purces spré Suceavă. Ieremie vodă, cu Zamoyschii încă, dacă au oblicit de purcesul lui Mihai vodă, au lăsat drumul Hotinului și au trecut Nistrul, la un satu Colodrubca, la ținutul Cernăuților și apoi Prutul la târgu la Cernăuți și au mărsu pe la Codrâi Cozminului, la Suceavă, unde Mihai vodă întărise cetatè cu oamenii săi. Iară singur au tras spré țara sa, pentru să-ș mai înglotiască oastè și să mai obosască și pré leși.

13. Aflându Zamoyschii cu Ieremiia vodă cetatè Suciavei grijită bine de oamenii lui Mihai vodă, au ales cu sfatul să nu facă zăbavă cu cetatè, ce să margă întinsu după Mihai vodă. Și așea au făcut, fără nimică zăbavă, au purces spré Țara Muntenească.

14. Împărăția Turcului avându treabă tot cu niamții pentru Crăiia Ungurească, bucuroasă era că să sfădéște Ieremie vodă cu Mihai vodă. Așea s-au tras cuvântul până astădzi, cum

să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Ieremie vodă, să facă oști asupra lui Mihai vodă și diresă, ce-i dzic ei atșirif, de domniie viacinică lui și semințli lui.

15. Simțindu Mihai vodă că-i tot vin asupră leșii cu Ieremie vodă, ș-au mai înglotit oastea și ș-au ales locul de a daré războiu leșilor, pe apa Teleajinului. Avè la acela războiu Mihai vodă 60.000 de oameni, unguri, munténi, sirbi; némți încă avè puțini. Au tocmit oaste pré malul dincolo: călărétii au pus de îmbe părțile, la arepi, iară pedestimè cu pușcile au tocmitu-o tocma asupra vadului, unde era vadul. Și așia au așteptat pré leși, puind apa ca o piedecă între oști, până or deprinde oșténi lui acel fial de oaste și să vadză până încât sintu de sămeți leșii la războae.

16. Oastè lui Zamoyscâi era la număr ales 30.000 de leși și 10.000 la Ieremie vodă de oaste de țară. Însă oastè leșască tot aleasă, în leafă, că și lefecii cei véchi, ce le dzic ei leșii cvarciana, era toți cu Zamoyscâi și lefécii noi, cari-i făcuse craiul, să-i fie împrotiva șvedzilor, tot era cu Zamoyschii; fără oameni de pe la domni, ginerii lui Ieremie vodă. De toată oastè cu Zamoyscâi și cu Ieremie vodă 40.000 era, între carii era 4.000 de husari. Aceia fel de oaste este tot în hier, temeinică oaste foarte și neînfrântă, ales de oștile cum sintu ale noastré și munténești.

17. Dacă au sosit la Telejin și lésii, précum era oștile lui Mihai vodă tocmite, așea au tocmit și Zamozcâi. Aripile ținè oastè călare, din-na-direapta. Pentru Lașci, dintr-acolo era și husarii; din-na-stânga Ieremie vodă cu oastè sa și cu o samă de leși. Iată Zamoyscâi singur cu pedestrimè și cu armata, adecă cu pușcile, au ținut mijlocul și direptu împrotiva pedestrimei lui Mihai vodă au stătut cu oaste.

18. Cu atâta era mai meșter Zamoyscâi decât Mihai vodă, că Zamoyscâi, cât au sosit, îndată au făcut cu pedestrimè sa băști de pământu înalte și acole au suit îndată pușcili. Toată

dzua acéia au stătut războiul numai din tunuri unii la alalți și din sinétă, peste apă.

19. A doaă dzi, mai sămătu Zamoyscâi decât Mihai vodă, au trimis de au cercatu mai sus pré apă despré munté și au aflat vad. Și îndată toată aripa céia ce sta din a direapta, stoluri după stoluri au pornit la vad; singur au stătut mai tare cu focul asupra vadului, decât în dzua dintâiu.

20. Mihai vodă vădzându că tréce oaste călăreață a léșilor pe altu vadu, au mai întărit pedestrime și el cu șanțuri, iar el singur cu toată oastè călare au mărsu împrotiva oștii cei leșești. Vădzându și Zamoyscâi că lipsésțe toată oastea călăreață a lui Mihai vodă, toată oastè au pornit și el a sa și husarii într-acole cu Pătru Lașci.

21. S-au mirat Mihai vodă de semeția léșilor, cu ce sârguială au apucat vadul și au stătut un războiu mare acolè, pentru vad. Singur Mihai vodă ca un leu în fruntea războiului; și au fostu războiul câteva ceasuri, până au sosit și husarii.

22. Nedeprinsă oastè lui Mihai vodă cu acel fial de oastè, ce s-au pomenit, husarii. Acial fial de oaste, précum s-au dzis, este tot în hier; numai ochii și vergile gurii să văd. Mulți pun și arepi tocmite de péne de hultur sau de alté pasări mare și cei mai dea hirea cu pardoș pesté platoșe. Iară slugile, caré n-are pardos, pun scoarță de-aciastea turcești, iară în fruntea cailor pun câte o tablă de hier și mulți și la piepturile cailor, pentru ferială de glonțuri. Nice hiece cal încalecă husarii, ce tot cai mare, groși, să poată birui a purta tarul și tot friji de cei nemțăști sau cai turcești la cei mai dea hiria. La războae, niceodată nu aleargă mai multu din treapădul calului, sau numai cându sar asupra ori pedestrimei ori tabării; că asupra oștii sprânțare, cum iaste tătarul, niceodată nu-i slobod; că să răschiră tătarâi și nu fac cu sulița nicé o treabă. Sulițele lor sintu de 8 coți de lungi, cu prapore până în pământu. Ca un zidiu stau la războae.

23. Dacă au sositu toată oastè leșilor peste vad și husarii s-au stolit și au purces asupra oștii lui Mihai vodă și de la celalaltu vad au biruit focul lui Zamoyscâi pe pedestrimè lui Mihai vodă. De la mal din șanțurile lor, au și cuprins-o călărétii ce mai era cu Zamoyschii și au vinit toată pedestrimè a lui Mihai vodă cu toată armata pré mânule lui Zamoyscâi.

24. I-au dat știre lui Mihai vodă de pedestrimè lui că s-au spartu de la vad, și acolea iarăș nu era putințe să să înfrângă oastè léșască; numai ce au căutatu a da dos oștilor lui Mihai vodă. Însă nu de tot răsipa, ce cu tocmală, întorcându-să singur Mihai vodă cu capul său undé era greul. Și tot așia au mărsu apărându-să până la un oraș ce să dzice Trâgșor.

25. Știindu Zamoyschii de Mihai vodă cine este la războae, să nu să mai depărtédze oastea lui cea călăreață, temându-să cumva în goană de sminteală, au trimis trimbițași dé au dzis de întorsu oștii și porunca la capete, numai să să întoarcă. Și s-au întorsu oastea leșască. Căzut-au la acela războiu 1.000 de trupuri de îmbe părțile, iară viii prinși din oastè lui Mihai vodă mulți. Fost-au acestu războiu în anul 7108 <=1600>.

CAPUL AL PATRULEA

Încep. 1. Să urâsă munténilor cu domniia lui Mihai vodă, tot cu oști și războae. Ce, după fuga lui Mihai vodă, trei dzile după războiu, au ședzut domnii, Ieremiia vodă și Simion vodă, cu Zamoyschii pré loc, până au început a veni toți boiarii Țărâi Munténești și slujitorii, priimindu pré Simion vodă domnu cu giurământu. Și au mărsu și Ieremie vodă până în București și au aședzat la scaun pré Simion vodă, frate-său, lăsindu-i și Zamoyschii 3.000 de oaste leșască cu Ian Pototcâi, starostelé de Cameniță. Singur Ieremie vodă și cu Zamoyscâi s-au întorsu la Suceavă.

Zaci. 2. Iară Mihai vodă, după războiul ce-l pierdusă la Telejen, strângia iară oasté pen munți, de ai sei și din Țara Unguriască, cunoscuți. Și amu făcuse aproape de 7.000 de oameni, cum scrie Hronograful, și pornise pré Udrea cu 4.000 de oameni, să fie de straje. Iară singur tot să gătiia în munți, să iasă odată cu pușci și gătit mai bine. Ce l-au grăbitu Simion vodă, de n-au avut vréme să să mai întăriască, că, de sirgu strângându oaste de loc și cu leșii, pré sfatul iarăș boiarilor celor de loc, au purces din București și au mărsu dzua și noaptè pin locuri ascunse, pân' la orașul Argișului, pe numele apei Argeșului. Într-acel târgșor era Udrea cu oastea lui Mihai vodă acea de straje.

Dez-diméniață într-o zi, au agiunsu oastea a lui Simion vodă supt acela târgșor și amu prinsese și Udrea de véste și i-au căutat a scoate și lui oastea la câmpu, că loc de fugă nu era, că să apropiiasia oștile lui Simion vodă. Ce până în de trei ori au datu războiu leșilor, întorcându-se, iară a patra oară au purces în răsipă oastea Udréei.

3. Mihai vodă nu era departé, mai în munți de acolia, viindu să să adune cu ceialaltă oaste. Ce dacă au dat știré Udrea de răsipa sa, au început și céialalți a-l părăsi cu toții. Și numai ce i-au căutatu a lăsa Țara Muntenească și a tréce munții la Ardeal.

4. Udrea după acéia curundu au venit și el și s-au închinat la Simion vodă. Și așia Mihai vodă, vrându să dobândiască Ardealul, au pierdut și Țara Muntenească.

5. În Ardial, după ce au sosit Mihai vodă și au aflatu oaminii săi, cari-i pusésia pen cetăți, scoși de Baște Giurgiu și pușii oșteni de a împăratului niamțăscu, ce vădzindu că n-are loc nice în Ardial, s-au sculatu cu toată casa lui și cu câțva căpetenii, ales căpitanii lui cei credzuți, Mârze, Ghiețe și Race și au mărsu în Béciu, la împăratul niamțăscu, în nedejdia slujbei ce-au făcutu împrotiva Batoriaștilor. Și l-au priimitu împăratul

bine; iară Ardialul că n-au fostu pentru dânsul, ce pentru sine aședzatu, atunce s-au arătat.

6. Nu pesté multă vréme, vădzindu Jigmontu Bator perirea frăține-său, lui Andréiaș Bator, coborâtă de cumnatu-său, împăratul némțăscu, și Ardealul nice într-un chip nu vria să supue supt némți, s-au căit de tocmala ce făcuse cu cumnatu-său, Rodolfu împărat, cum s-au pomenit mai sus și lăsându olatéle care-i didèsă cumnatu-său, au trecutu în Țara Leșască, că-i era Zamoyscâi ginere, fiindu doamna lui Zamoyscâi fata lui Andréiaș Bator. Și apoi din Țara Leșască au venit la Ardial și îndată cuprindzindu Țara Ardealului iară cătră sine, au început a strânge oști împrotiva lui Baște Giurgiu, hatmanului împăratului némțescu.

7. Vădzându împăratul niamțăscu sculat Ardealul și rocoșit iară împrotiva sa, dé al doile rându, au gătitu pré Mihai vodă și l-au pornitu iară să margă să strângă oști și depréună cu Baște Giurgiu să sté împrotiva Batoréștilor, lui Jigmontu, cumnatu-său, și lui Bator Iștiioan, fratele lui Jigmontu. Acești doi mai rămăsesă din Batorești.

8. Au purces Miahi vodă din Béciu asupra Ardealului, dăruit bine de împăratul, strângându iară oști și dé a săi, munteni carii să aședzasă în Ardeal și sirbi, unguri și s-au împréunat cu Baște Giurgiu la Cliujvar.

9. Batoreștii încă au strânsu oaste și mai sămeț fiindu pe locurili sale, au dat războiu lui Baște Giurgi și lui Mihai vodă aproape de Cliujvar, la un sat anume Mojina. Și au fostu războiul câteva ceasuri; ce stându niamții în frunte tare cu focul și Mihai vodă lovindu din dos pe oastè Batoréștilor, au înfrântu pré Batorești, cât de-abiia au scăpatu ei cu capete. Iară din oștile lor, parte mai mare ce au fostu pedestri cu armata, adecă cu tunuri, cu tabăra, au căzdut toată pré mâna lui Baște Giurgiu.

10. Era veste de biruință acelui războiu mai mare a lui Mihai vodă, decât a lui Baște Giurgiu, caré zavistiia au făcut și perirea lui Mihai vodă.

11. Spun oameni bătrâni de pe acéle vrémi, cum să fie agiunsu în câteva rânduri cu dare Ieremie vodă la Baște Giurgiu, pentru moartè lui Mihai vodă, caré lucru poate să hie (că ce nu lucreadză în lume avuțiia). Banii răscolescu împărățiile și mare cetăți le surupă, cum să dzice cu un cuvântu leșescu: Sula de aur zidiul pătrunde.

12. V leato 7109 <=1601> avgustu, 8 dzile, de-de-noapte, într-așternut încă Mihai vodă, au venit 2 căpitani némți cu oamenii lor, trimiș de Baște Giurgiu, să omoară pré Mihai vodă. Și cum au sosit la tabăra lui, că era deosebi, au lovit la cortu undia odihniia și acolo în loc i-au tăiat capul și l-au dus la Baște Giurgiu; iară trupul pân-a triia dzi au stătut la vediarea tuturora neîngropat. Oștile lui, ce avea, nu era cu dânsul în tabără, pré toți în slobodzise în pradă; până în copii lui au fostu mărsu și ei în pradă. Și așea s-au plătit lui Mihai vodă slujbele ce-au făcutu némților.

CAPUL 5

Încep. 1. După perirea lui Mihai vodă, n-au mai avut Ieremiia vodă nice o dodeială de nimia. Ce, plinindu ai cu pace domniii sale 12 ani, cu țara aședzată în tot bivșugul, au plătit și el datoriia omenească. Au murit Ieremiia vodă în anul 7116 <=1608>. Rămasu-i pomană în țară mănăstirea anume Suciavița, de dânsul făcută.

Iară la domniia țărâi au stătut, după moartè lui frate-său, Simion vodă, nefiindu feciorii lui Ieremiei vodă încă la vrâstă deplină. Era Simion vodă amu mator de dzile, sosit la bătrânéță. Iară moartè lui, précum au rămas den om în om în țară povéste, au murit otrăvit de cumnată-sa, de doamna Ieremiei vodă,

trăgându domniia mai curundu la feciorii săi, temându-se că să vor întéméia ficiorii lui Simion vodă la domniia țărâi, caré fapte acéi doamné apoi mai pré urmă au arătat Dumnedzău cu patimile ei.

2. Stătut-au la mare amestecături și zarve scaunul țărâi după moartea lui Simion vodă; că era feciori de a lui Ieremiei vodă 3: Costantin vodă, Alexandru vodă și Bogdan vodă, iară a lui Simion vodă era 5 feciori: Mihalaș vodă, Gavril vodă, Pătrașco vodă, Moysei vodă, Ion vodă. Deci să împărecheascâ boiarii și cu dânșii și țara, în 2 părți: o parté ținè cu casa lui Ieremie vodă, iară altă parte ținia cu casa lui Simion vodă. Și dintâiu era mai taré partia lui Mihailaș vodă, feciorului lui Simion vodă cel mai mare, cât au căutatu lui Costantin vodă, feciorului celui mai mare a Ieremiei vodă și cu boerii din partea lui a eși cu fuga din Iași. După caré, trimițându Mihailaș vodă în goană, au agiunsu carăle boiarilor și câțva boiari de a lui Costantin vodă la Mălăești și i-au jecuit.

3. Marginile Țărâi Leșești mai toate era tot de oameni lui Costantin vodă, cumnat, domni margineni, cum era Pototcești, Vișnioveceștii, Coretchii, toți cu cuscriia legați; că au avut Ieremiia vodă 3 feté măritate în Țara Leșască, tot după oameni mari. Ce, îndată au înțéles că au scos feciorii lui Simion vodă pré feciorii lui Ieremiei vodă din scaunul țărâi, au purces singur Vișnovetchii și cu câțva Potocești cu oști asupra lui Mihailaș vodă.

Avé și Mihailaș vodă, pe lângă oastea de țară, puțintei tătari și turci. Ce, turcii la războiu n-au vrutu să margă, ce au prăvitu de departe. Fost-au acesta războiu între vérii, pentru domniia țărâi, la Ștefănești și au înfrântu partè lui Costantin vodă, pré parté lui Mihailaș vodă. Și numai ce li-au căutat a părăsi țara feciorilor lui Simion vodă și unii în Țara Unguriască, alții la turci au mărsu. Unul dentru dânșii, Pătrașco vodă, au agiunsu dé au fostu mitropolit la Chiov, cu vestită mitropoliia și

arhimandriia de mănăstire mare, ce iaste anume pré limba rusască Pecerscâi, undé stau trupuri, moștii a mulți sfinți întregi pen peșteră, și până astădzi, cu multe minuni.

4. Și așia s-au aședzat Costantin vodă, feciorul Ieremiei vodă cel mai mare la domniia, cu bucuria țărâi, avându țara nedejdea că va urma pré tată-său. Ce departe au fostu Costantin vodă de acéia fericiia. Ce précum dzice Isus Sirah: „Vai de acéia cetate, undé este domnul tânăr".

Luându-să și Costantin vodă după socoteala tineréților, n-au păzit datoriia sa deplin spré Împărățiia și précum scrie Létopisețul cel leșescu, dintâiaș dată birul a anului celui dintâiu nu l-au plinit. Și așea, scârbindu-să Împărățiia, l-au mazilit pré Costantin vodă și au dat domniia lui Ștefan vodă, Tomșii. Nu i-au folosit lui Costantin vodă uricile ce avia de la Împărățiia, daté tătâne-său, de domniia vécinică, lui și feciorilor lui și nepoților lui, că turcul cu vréme dă, cu vrémia ia; précum este vréme așia lasă; blându cându iaste vréme de blândéțe, sămețu și ager, cându esté vréme de sămeției. Créștinului niceodată cuvântul nu-l ține, nice este a-l amăgi rușine.

CAPUL AI ȘASÉILEA

Încep. 1. Pré Ștefan vodă Tomșia nu l-au știut létopisețul cel léșescu ce neam de om au fostu. Iară au fostu direptu moldovan, din satu den Otești, de pré pârâul ce să chiamă Răcătăul, în ținutul Putnéi. Era pré acéle vrémi Tomșia vodă la Poartă pe trébile țărâi pre lângă capichihăi. Și văzdzându-l om de țară, cunoscut amu la căpéteniile Porții, i-au scos domniia și i-au orânduit Împărățiia și pré Cantemir beiu, cu ordile lui, caré pré acéle vrémi lăcuia în Bugeac, să-l ducă pré Ștefan vodă în scaun.

2. Apropiindu-să Ștefan vodă Tomșea de țară, Costantin vodă cu îmă-sa și cu frații săi au purces la leși și cu câțva și din

boiari, întré carii era și Nistor Uréche, tatăl lui Uriache vornicul, carele au scris létopisețul țărâi până la Aron vodă.

3. Leșii avia atunci mare amestecături cu Moscul și nu era vrémia să facă oști și în Muldova. Ce, Ștefan Pototcâi, cumnatul lui Costantin vodă, carele ținea pré doamna Mariia, fata lui Ieremie vodă, cu putéria sa, peste voiè și porunca craiului (că-i trimisesă singur craiul un copil din casa sa, să nu cumva să să ispitiască să întré în Muldova, întărâtându pré turci), au strânsu oaste di prin cetăți și de pré la rudeniile sale, ca vro 6.000 de oameni strânsură, lăsându pré soacra-sa, doamna lui Ieremiei vodă, în Țara Leșască. Iară singur cu Costantin vodă și cu Alexandru vodă, au purces asupra lui Ștefan vodă.

4. Au prinsu vesté Ștefan vodă îndată de liași că vin și au strânsu și el oastè țărâi toată. Și să prilejise atuncè sosiți și niște slujitori de a lui Mihai vodă, capitanii lui cei vestiți, neputându a lăcui, după moartè lui Mihai vodă, în Țara Unguriască, chemați pré cărți de Ștefan vodă, anume Mărze și Ghiețe și Race cu câțva oameni. Și au pus Ștefan vodă tabăra deasupra satului Poprincanilor, dându știre și la Cantimir, la careli, pré acéle vrémi era mulțime de nohai tătari. Și au venit și Cantimir, cu oștile într-agiutor lui Ștefan vodă.

5. Veniia Pototcâi sămătu cu izbândele ce făcuse frații lui aicea într-acestia țărî împrotiva lui Răzvan vodă și apoi împrotiva lui Mihai vodă; ce, cum dzice muldovanul, nu sintu în toate dzile Paștile. Mergia fără nice o tocmală, fără străji, a putéria hi fără limbi, să știe ce fial sau ce samă de nepriiatini aré undé merge și având și oaste strânsură. Nu i-au dodeitu nimică Cantemir, nice muldovénii, până au sosit cu tabăra lor la un loc, ce să dzice Cornul lui Sas. Atunce au vădzut Pototcâi unde au venit.

6. Acela loc, Cornul lui Sas, este cotit Prutul, însă cotul este din partea despré răsăritu, iară din partè aceastalaltă, undé era

tabăra léșască, este eșită apa Prutului pieptu la câmpu. Într-acéla loc au făcut oștile lui Ștefan vodă și tătarâi la leși năvală.

Și n-au ținutu războiul léșii nimică, cât în cela războiu, așè de sirgu, s-au spăimatu și s-au amestecatu leșii, cât nice tunurili odată n-au apucat să sloboadză. Singur Potoțcâi, pentru să i să tăinuiască numéle, au datu carăle haiducilor; ce apoi l-au vădit haiducii. Pré Alexandru vodă încă l-au prinsu moldovenii, iară Costantin vodă au căzdut pré mâna unui tătar, carele înțelegându cine este, vrându să-și facă cinsté la hanul, ferindu-să de Cantimir, depréună cu niște cetaș ce avia tătarul, au fugit cu Costantin vodă și cu un comis a lui, anume Mihăilescul. Și cându au sosit la Dașău, ferindu-să iarăș și acolo de turci să nu-i pré Costantin vodă, au găsit o luntré mică și s-au băgatu să treacă singuri tătarâi. Trecându apa Niprului, s-au scornit vântu și s-au împlutu luntrè de apă și acolè s-au înécatu Costantin vodă în Nipru. Iară pré Potoțcâi și pré Alexandru vodă l-au dus oșteni de țară la Ștefan vodă și pré amândoi i-au trimis la Împărăției. Potoțcâi apoi au eșit cu răscumpărare prén sol, iar Alexandru vodă au căzdut la lége turcească, în care au și murit. Spun să hie sosit la turci și la boerie, anumé la Împărățâia.

7. Céialaltă oasté leșască toată au căzdut în robie la tătari și s-au înecatu mai mulți în Prut, cât de-biia de au scăpatu cineva de povestia; că câți au și înotat Prutul, pline era luncile de țărani și coșurile tătarălor era peste Prut, tot i-au prinsu și i-au adus la Tomșea vodă, pré mai mulți i-au și ucis țăranii.

8. Perit-au și boerii toți, cât s-au prilejit de venisia cu oaste, tot oameni de casa Ieremiei vodă: Vasile Stroici logofătul, Balica hatmanul, Chirița postelnicul, Miron stolnicul. Numai Nistor Uréche n-au vrut să vie din Cameniță și așia-i sfătuia și pré dânșii, să nu margă, dzicându-le să lase să să mai vechiască domniia lui Ștefan vodă, că acmu fiindu domniia noaă,

moldovenii sintu din hire pururè la domniia lacomi. Ce nu s-au ascultatu sfatul lui Uréche vornicul, cum mai multé în lumé sfaturi bune la domni nu să ascultă; ce apoi vin la primejdâi și ei și casele lor.

Iară pré Vasilie Stroici îl ertase Ștefan vodă; numai învățase pré Nicoriță armașul să-l ducă să vadză perirè celorlalți, să-i hie grije mai pre urmă de moarté; că era om tânăr Stroici și din casă mai vechiu și cinsteș decât toate casele în țară. Ce dzilele lui céle fârșite, cum să dzice cuvântul! Vădzându că merge la periria și nu-i spusesă armașul povéstia, s-au apucat de sabiè unui dărăbanu, să moară cu răscumpăraré, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împrésurat îndată dărăbanii și n-au apucatu să scoață sabiia. Caré lucru dac-au spus armașul lui Ștefan vodă, îndată au pus de l-au omorât și pré dânsul, răcnindu: „Ai, câinéle, au vrutu să moară cu soții". Și pre câți-ș aducia, pré toți îi omorâia; până și în slugi și prostimia. Acela vărsătoriu de singe s-au arătat dintâiaș dată Tomșea vodă.

9. Pentru un diiac, caré era foarte de triabă de scrisoare s-au rugat boiarii să-l erte, că iaste cărturariu bun. Au răspunsu: „Ha, ha, ha. Mai cărturar decât dracul nu este altul." Și totuși l-au omorât și pré acela.

10. Și așia au fostu stângeria casei lui Ieremie vodă. Fost-au acesta războiu la Cornul lui Sas, v leato 7120 <=1612>.

Tătarâi după acéia, îndată au mărsu în pradă în Țara Leșască și lovindu fără veste și de sirgu, multu plean au lautu și mare robiia au făcut în oameni.

11. Domniia lui Ștefan vodă, Tomșia vodă, cum s-au început în vărseri de sânge, tot așè au trăit. Avè un țigan calo, ce să dzice pierdzătoriu de oameni, țigan gros și mare la trup. Acela striga de multé ori înaintè lui, arătându pré boairi: „S-au îngrășatu, doamne, berbecii, buni sintu de giunghiat". Ștefan vodă râdè la ceste cuvinte și dăruia bani țiganului.

12. Ce cum a tuturor tiranilor, adecă vărsătorilor de singie la toate țărâle în lume urâtă este stăpâniia, așia și a lui Tomșia vodă. Îl urâse și boiarii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboiu vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul visternicul, iară nice ei fără grijè morții nu era, ce îmbla în tot ceas, cum să dzice, cu dzilele a mână. Și hiecându undé este frica, nu încape dragoste. Pentru acéia, întrebându un împărat pré un dascal: cum ar hi împărat să hie drag tuturora? <Au răspunsu>: „De nu vei hi, împărate, groznic nemăruia: Fericiți sintu acéia domni, cărora țărâle lor slujescu din dragoste, nu din frică; că frica face urâciunia și urâciunè, cât de târdzâu tot izbucniaște."

13. Așè s-au prilejit și la Tomșea vodă. În toate dzile petrecându boiarii supt grije, s-au vorovit cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa, și pré Mârzești și într-o noapté au eșit cu toții la sat, la Cucuténi. Și de acolia au poruncitu lui Ștefan vodă, cu bine să iasă din scaun, că nu poate nime a suferi domniia lui cu atâtè vărseri de sânge.

14. Să spăriiasă Tomșea vodă de o turbare ca acéia; ce îmbărbătându-l cine era pe lângă dânsul, au strânsu dărăbanii, carii tot pe un cuvântu era cu céialalți slujitori. Ce, dacă au vădzut banii vărsindu-le Ștefan vodă, au stătut ei cu domniia. Și au strigatu și târgul în leafă și s-au strânsu din târgoveți și den slujile negutitorilor și oameni nemernici, câtăva gloată și la Ștefan vodă. Și s-au prilejit de veniia atuncea și din ținuturi din gios niște steaguri de călărași la căutare și era descălecați la Tomești. Au răpedzit Ștefan vodă și la céia cu léfe și i-au tras în partè sa.

15. Slujitorii ce era cu boiarii audzindu că strigă Ștefan vodă în leafă, măcar că giurasă boiarilor, ce pré obiceaiul niamului nostru, au început mulți de cei mai necunoscuți a să rumpe de la boiari și a veni la Ștefan vodă și în loc au început a slăbi partè boiarilor.

16. Dacă au vădzut boierii că nu va să iasă Ștefan vodă de bunăvoia din scaun, au venit cu războiu; cărora au eșit Ștefan vodă cu gloatele sale de laturè târgului, deasupra Fântânii lui Păcurar și scoasesă și tot târgul Ștefan vodă, cu arme, cine cu ce avè. Și despre vii au orânduitu de au lovit călărimè ce avè din dos pe gloata boiarilor.

17. Fără zăbavă au început a să răsipi gloata boerilor; deci și boerii, care încotro au putut, au plecat fuga, din carii în loc au prinsu pré Bărboi vornicul și apoi și pre fecioru-său. Deci pre Bărboiu cel bătrân îndată l-au înțepat de laturè târgului, iară pré feciorul lui au trimis de l-au spândzurat în poarta casei tătâne-său. Iară Beldiman și Sturdzea și Boul scăpasă în Țara Muntenească; ce și acéia tot n-au hălăduit, précum vei véde povéste la rândul său.

18. Pré câți-ș aducia prinși, pré toți îi omorâia, cu mustrarea ce avia el obiciaiu: „Să nu te erte Dumnedzău, cu cel cap mare al tău". Tuturora această mustrare făcè.

19. Acéste neașădzări a lui Ștefan vodă audzindu doamna lui Ieremie vodă, avându încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan vodă, au îndemnatu pré ginerii săi, pré Vâșnovetcâi și pré cniadzul Coretcâi, din Țara Leșască, și atuncia amu era și cu sfatul lui Nistor Uréche.

Au venit singură doamna cu ginerii săi, cu oști asupra lui Ștefan vodă și li-au eșit și Ștefan vodă cu oști înainte la sat la Tătăreani. Ce au ținut foarté puțină vréme războiul; îndată au plecatu fuga călăréții, iar bieții dărăbani, părăsiți de călăreții, să buldzisă la o râpă diasupra Tăuteștilor și să apăra. Ce au venit liașii de li-au făgăduitu viață, numai să-ș dia armeli. Și au credzut dărăbanii și au datu armele de la sine. Și dacă li-au luatu armele liașii, au întratu cu sabiile într-înșii și au perit toți acolea, de stau movilele și până astădzi diasupra satului Tăuteștilor.

20. Era la Ștefan vodă dărăbanii foarte îmbrăcați bine, după credința céia ce făcusă, de stătusă cu dânsul la rădicaria boerilor,

cum n-au fostu nice o domniie grijită bine pedestrimè cu haine tot de feliandrăș, cu nasturi și cu ceprage de argintu, de pilda haiducilor de Țara Leșască, cu pené de argintu la cumănace și cu table de argintu la șoldure pe lădunce.

Fost-au acestu războiu a lui Ștefan vodă cu leșii la Tătăreani, în anul 7123 <=1615>.

21. După cea răzsipă a oștii lui Ștefan vodă, au eșit Ștefan vodă în Țara Munténească și mărgându aproape spré Focșeani, l-au tumpinatu ceaușii împărătești cu Beldiman logofătul și cu Sturdzea hatmanul și Boul visternicul în obedzi, că-i pornise Radul vodă, domnul munténescu pré atunci, de mérsesă cu pără asupra Tomșéi vodă; că-i era Radul vodă lui Ștefan vodă mare nepriiatin. Ce, cine era vezir la Împărățiie, era priiatin lui Ștefan vodă. Și au dzis veziriul, pricepându lucrul: „Ce să acolesiaște Radul vodă de cel săracu?" Și îndată au trimis ciauș dé-au tâmpinatu pré boieri<i> carii sintu mai sus poméniți și i-au pus în obédzi și i-au dus la Ștefan vodă. Deci, cât i-au adus ceaușii, îndată li-au tăiat capetele și li-au aruncatu trupurile în Sirétiu.

22. Ședia Ștefan vodă în Țara Muntenească în bejenii, la Radul vodă și loviia oamenii lui până la Bârladu, până la Vasluiu; ce totu-i împengè lésii. Iară doamna Ieremiei vodă în Iaș cu fecioru-său, cu Bogdan vodă, însă toate divanurile era pré Nistor Uriache; și au trăgănat acea domnie acei domniei, mai până la anul.

23. Să urâse turcilor acéste dodeiale despré leși asupra Țărâi Moldovei și mai vârtos că tot atunce luasă căzacii Trapezonul, cetate turcească, dincolo de Marea Niagră și pré mare multé curabii turcești cu negoață și pré un Țical pașia cu câteva corăbii de oaste l-au luat viu și ținia toată Marè Niagră închisă. Deci au orânduitu pré Schinder pașia de Silistria cu oști asupra leșilor, ce era în Moldova cu doamna Ieremiei vodă. Și vădzindu și pré Ștefan vodă în turburări totdeauna și despré

ai săi și despré stréini, l-au mazilit, luându-l în obédzi din Țara Munteneasc; iară domniia, în locul lui, au datu Radului vodă, carili are nume în țară, de-i dzic Radul vodă cel Mare. Și cu adevărat cadé-i-să acestu nume în veci să aibă, précum vei afla hiria acestui domnu la rândul său scrisă. Este acest Radul vodă fecior Mihnéi vodă, domnului munténescu, carele Mihnea vodă au domnitu pré o vréme cu Pătru vodă Șchiopul la noi în țară.

CAPUL AL ȘEAPTELÈ

Încep. 1. Au purces Schindir pașia și cu Radul vodă asupra leșilor, ce era în Iași, cu doamna lui Ieremiei vodă. Vișniovețcâi, unul din ginerii lui Ieremiei vodă, murise în Iași; deci și oamenii carii au fostu a lui să dusesă în țara lor și din oastè lui Corețchii. Scrisesă Jolcovscâi hatmanul cărți la slujitori, caré nu va eși din Moldova, loc în oastea lor să n-aibă, că întrasă ei fără voia craiului în Moldova. Deci numai cu 600 de oameni rămăsesă Corețcâi.

2. Luasă veste doamna și boerii că le vine Schinder pașia asupră și le porunciia și Radul vodă, ca un creștin, să fugă devréme. Ce liahul simăț și fără crieri n-au vrut să purceagă mai devréme, ce amu, dacă apropiiasă oștile. Bine le dzice de aceasta căzacii leșilor: „După pagubă, leahul înțeleptu".

3. Îndată ce au întâles Schinder pașia de purcesul lésilor din Iaș, au răpedzit o samă de oaste sprintenă și i-au agiunsu la Drăgșani, în ținutul Hârlăului. Apăratu-s-au oarece lésii dintâiu; iară dacă s-au mai înglotit oastea, s-au răsipitu cine încotro au putut. Singur Corețcâi au căzdut pré mâna lui Schinder pașia și biiata doamna cu cuconul Bogdan vodă. Pré boeri i-au scos Radul vodă pré toți de la Schinder pașia, câți era prinși. Iară domna la maré ocară au sosit, de care singură au mărturisit cătră boiari și lăcrămându au dzis: „Boiari, m-au

rușinat păgânul". La aceasta ocară au sositu casa lui Ieremiei vodă și poate hi pentru răutățile ei, că era o fămeie răpitoare, précum spun și de vréme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pré Simion vodă (de va hi așia) și de frica lui Dumnedzău depărtată.

4. Nu era în ceia hiré singur Ieremie vodă, ce era om întreg la toate, neräpitor, nemândru, nevărsătoriu de sânge, blându, dumnădzăirescu, pe cum mărturisește războiul lui cu Răzvan vodă, cum n-au vrut să iasă din beserică, până n-au săvârșit sfânta leturghie, măcar că-i spunè că să agiungu oștile. În dzilele lui mare bâvșiuguri și plină țara de toate. Ce de iaste de vro osândă strângeria casei lui, din faptele doamnei sale sintu.

5. Pré doamna și pré Coreţcâi i-au trimis Schinder pașia la Împărăție. Coreţcâi cniadzul apoi pré urmă au eșitu din chisoare cu multă cheltuială, iară doamna au fostu după un agă turcu, până la moartè sa. Bogdan vodă copilul iară în turciie s-au săvârșit. Agiunsesă de au fostu la Împărăție capigi-baș. Fost-au aciastea, v leato 7124 <=1616>.

6. Trimis-au Schinder pașia, după răsipa lui Coreţcâi, din porunca Împărăției un ceauș la craiul leșescu, să opriască căzacii de pe mare, carii atunceș niște cetăți, ce făcusie turcii pré Nipru, anume Aslan Horod și altă cetate luasă și omorâsă și oșténii câți era turci într-acéle cetăți (și acéste toate apoi au făcut de au venit soltan Osmanu la Hotin) și să părăsască a călca Muldova cu oștile lor.

7. Au trimis și craiul leșescu un sol, anume pré Cohanscâi, la Împărăție, dându pricina toată pré tătarî, carii dodeindu casele căzacilor, ei încă-ș întorcu din pagubile ce le fac tătarâi. Este și aceasta laudă în létopisețul lor, cum acela Cohanscâi cu soliia lui au mazilit pré Ștefan vodă Tomșia. Ce nu știu cum s-ari prinde acestu lucru, că amu era domnu Radul vodă în locul Tomșei vodă, cându au trecut Cohanscâi la Împărăție.

Iară pârâ, adevăratu c-au avut Ștefan vodă Tomșia totdeauna despré leși la Împărăție.

8. La anul, Schinder pașia, din porunca Împărăției, au strânsu câtă oaste au avutu din pașiia lui și cu Radul vodă, domnul de Moldova, și cu oștile munténești și ungurésti de la Betlian Gabor, domnul Ardealului, că era Betlean Gabor maré nepriiatin lésilor, și cu tătarâi, au purces asupra Țărâi Căzăcești, să le strice pălăncile și să-i pradé.

9. Oblicise și lésii gândul lui Schinder pașia și i-au eșit hatmanul Jolcovscâi cu oștile leșești la margine, la un loc anumé Busa; mai sus de Soroca, pe Nistru, din céia parte de Nistru iaste acela loc.

10. Începuse Schinder pașie a bate Rașcovul; ce dacă au sâmțitu aproape de oștile leșești, au lăsatu Rașcovul și au purces pe dencoace de Nistru, pin țară, împrotiva locului undé era Jolcovscâi, însă-i despărțiè Nistrul. Mai puțină oaste era la Jolcovscâi, decât la Schinder pașia, iară mai aliasă, tot lefecii și să strângia și căzacii din toate pălăncile la dânsul. Numai fiindu craiul leșăscu la Moscu cu oștile, s-au feritu a întărâta puteria turcească. Avându triabă într-altă parte Crăiia Léșască, au stătut cu Schinder pașia la tocmală, la legături de pace, nedejdiuindu că vor ținia turcii pacia.

11. Capetéle de pace era, despré leși, să oprească pré căzaci, să nu îmble pré mare și în Moldova să nu mai îmble oștile lor. Iară despré Schinder pașia era să opriască pré tătarî, să nu îmble stricându în Țara Leșască, și în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi fecior de domnu.

Ce, toate acéste în vântu au fostu. Că bine n-au sfârșitu pacè și au purces oștili și acéste și acélia în direptu, iară tătarâi pe de altă parte au și lovitu în Podoliia, în Țara Leșască și au făcut câteva robii. Și apoi, la anul, fără veste, mulțime de tătară au lovit Volinia, o țară mai sus de Podoliia; și pân-a strânge

oștile Jolcovscâi, au eșit tătarâi cu mare plian din Țara Léșască, fără nici o sminteală.

12. Mare bănat pentru acéste toate au avut Jolcovscâi de la crai și de la toată Crăiia Léșască, pentru moale lucrurile lui. Ce, la créștini nu sintu certări pentru unele ca acéstia, ca la turci.

13. Radul vodă, spré acéste al treilea an domniii sale cial dintâiu, s-au războlit de ochi și poate hi, vădzându că nu va putia tréce să nu să îngroașe între turci și între léși lucruri de sfadă, singur s-au poftitu la Împărăție să-i vie maziliia, să poată a miarge la Țarigradu pentru liacul ochilor. Deci i-au făcut pré voe Împărăția: pré dânsul l-au chemat la Poartă, iară domniia au datu lui Gașpar vodă aicia în țară, în locul lui Radul vodă celui Mare.

CAPUL AL OPTUL<EA>

Încep. 1. Gașpar vodă era om de niamul său italian, cum dzicem la noi în țară, frâncu, om neștiutoriu rândul și a obiceaiurilor țărâi, fără limbă de țară, caré lucru mai greu nu poate hi, cându nu știe domnul țărâi unde stăpânește.

2. O! Muldova, di-ar hi domnii tăi, carii stăpânescu în tine, toți înțélepți, încă n-ai peri așè lésne! Ce domniile neștiutoare rândul tău și lacome sintu pricine perirei tale. Că nu caută să agonesască șie nume bun ceva la țară, ce caută desfrânați numai în avuție să strângă, caré apoi totuș să răsipiaște și încă și cu primejdii caselor lor; că blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cadé pré copaci, cât de trâdzău.

3. Era acest Gașpar vodă multă vréme tergiman la împărăție, adecă tâlmaci tuturor solielor créștinești ce vinu la Împărăție. Și fiindu și la mijlocul păcii ce făcusă între Împărăția Neamțului și între Împărăția Turcului, pentru slujba acéia i-au datu aicia în Moldova domniia în locul Radului vodă.

lară cât s-au aședzat la domnie, macarî că era la mare credință la Împărăție, îndată s-au așădzatu cu gândul spre părți creștinești.

4. De laudă este hie la caré domnu să hie spré partea creștinéască. Că această țară căci trăiaște așia în satul său până acmu, pentru țărî créstine stă până astădzî în rândurile sale, însă cu înțélepciune, nu fără socotială și fără teméiu, în loc de folosul țărâi să-i aducă perire; cum s-au prilejitu amu și în vrémile noastre în câteva rânduri, de adusiasă a mulți nesocoteala și nebuniè, mare cumpănă acestui pământu.

Dumnedzău mai bine știe, că de nu s-ar hi prilejit o samă de capete să cerce mijlocé și să nu alerge la Împărăție, ar hi fostu de perire de istov țara aceasta în câteva rânduri. Așia adusésă la mare primejdie țara și domniia lui Gașpar vodă.

5. Să rădicasă în dzilele aceștii domnii și un domnișor de la Orhei; ce îndată Gașpar vodă au trimis oaste și au eșit și singur împrotiva lui și l-au prinsu și pré dânsul viu, pré domnișor și câteva capete de la Orheiu, pré carii i-au și omorâtu îndată. Știia limba srâbască Gașpar vodă și cându i-au mustratu pré capitanii cei prinși orheiani, li-au dzis srâbiaște: „Da imaete srdțe cisto că gospodariu". Le tâlmăciia apoi acéste cuvinte pré rumânie Bucioc vornicul de Țara de Gios, adecă: „Să aveți inimă curată spré domnu".

6. Stăpâniia atuncia Ardealul, căruia dzicem noi Țara Unguriască, Betlén Gabor, după stângerea Batoriaștilor și avè mare războae împrotiva némților pentru Crăiia Unguriască. Și îndemna și pré turci asupra leșilor; că dedésă leșii agiutoriu împăratului némțăscu împrotiva lui Gabor și atunceș de curundu îi bătuse léșii o oaste foarte rău la Casa. Deci îndemna într-acéia pizmă pré turci asupra liașilor, făgăduindu-le că, de or merge asupra leșilor, să nu poată a da liahul agiutoriu némților va putia fără zăbavă a lua Beciul de la némți. Și cu acélia îndemnări și cu făgăduință, cu mare daruri scrisiasă și la hanul la Crâm,

caré cărți au cădzutu pré mânule lui Gaspar vodă; și îndată li-au trimis Gaspar vodă la craiul leșescu.

Dacă li-au vădzut craiul cărțile, sângur, n-au vrut să ponosluiască lui Betlian, ce avându Betlén Gabor oameni a săi între svetnicii léșești cu cuscrii, au pus craiul pe oameni de ai lui să-i poruncească, căci nu se părăsește de acesté fapte, cu vrăjmășia împrotiva creștinilor. Și i-au trimis și izvoadele scoasă din cărțile lui; și au mărsu solul de la boerii leșești cu multă mustrare și bănat, arătându-i și izvoadele cărților lui, ce au scris hanul. Dacă li-au vădzut Betlian Gabor cuvintele sale de față, au dzis cătră sol: „Muri-va Gaspar pentru acéle cărți". Și îndată, de toate îmbletéle lui Gaspar vodă au dat știré la împărăție.

7. Curundu au simțitu Gaspar vodă că ș-au pierdut la turci crédința; deci s-au așădzatu cu gândul și mai tare cu léșii, îndemnându-i asupra turcilor. Și în cetatè Hotinului îndată au băgatu oșténi leșăști, dându-să aevea suptu apărarè lor cu țara.

Nu putea de tot slobod să hie în gândul său de boeri, carii socotindu cia de apoi, să nu vie vré perire țărâi, nu-i pristăniia boerii, din carii era mai cap atuncé Bucioc vornicul mare de Țara de Gios; Vasilie vodă era visternic mare la acéia domniie. Ce în multe chipuri să ispitiia să omoară o samă de boiari, să fie el slobod în faptéle sale; ce așea aevea nu să cutedza a-i omorî, pentru țară, că era Bucioc la țară ales de toți. Iară pré Vasilie vodă, dându-i pricină că nu dă samă de o sumă de bani a visteriei, macar, că-i era hinu de cununie, l-au pus la temniță și l-au pus și la muncă. Iară pré Bucioc pusesă gându să-l otrăvască.

Și într-o dzi oprindu-l la masă și au scornitu voia bună, închinându la Bucioc cu veselie și au pus de i-au datu otravă. În loc s-au simțit Bucioc otrăvit și s-au sculat de la masă și s-au dus la gazdă, avându erbi împrotiva otravei, date de la un doftor priiatin, că aștepta el una ca acéia de la Gaspar vodă. Îndată au luat erbi și au început a vărsa otrava, cu mare cumpănă de

viață. A doa dzi s-au făcut războlit și Gaspar vodă, dându vina stolnicilor că au fostu bucatele cotlité.

8. Vădzându grije de viiață Bucioc vornic, numai ce i-au căutat a prestăni cătră sfatul lui Gaspar vodă, ce avia amu aședzatu cu léșii. Și era aevea și la Împărățiie îmbletelé lui; deci trimisiasă la Schinder pașia poruncă. Împărățiia să nevoiască, doară îl va prindé. Ce oblicise Gaspar vodă și de toate da știre la liași. Deci vădzându Împărățiia că nu-l pot prinde cu meșterșug, au trimis un agă pré obiceai, schimni ceaus, să cuprindză scaunul și să-l maziliască pe Gaspar vodă. Iară cât au prinsu de véste Gaspar vodă că vine Schimni aga, au scornitu că-i vin léșii asupră-i și au eșit din Iaș și au pus tabăra la Capul Stâncii, împrotiva Țutorâi.

9. Cum au sositu schimni ceaus după obiceai, amu era gătit lucrul; îndată au pus slujitorii de au abătut în turci și câți au fostu cu aga și pré singur schimni aga i-au omorâtu. Și îndată au răpedzit și în târgu, de au turbatu și târgul și cu slujitori amestecați, pe undé, pe caré au apucat vrémia, acolia i-au omorât. Mulți den turci să închidea pen pivnițe cu arme, de să apăra.

Gaspar vodă, după aceasta faptă, îndată au purces tâmpinarea lui Jolcovscâi hatmanul leșescu, carele era amu aproape, la margine, cu oști.

10. Era gata Schinder pașia și mai înainte de aciastea fapte a lui Gaspar vodă să margă cu oști asupra léșilor, den porunca Împărăției. Și era orânduitu și hanul și Cantimir beiu, vestitu războinic pe acélia vrémi și oștile muntenești și o samă de oști ungurești de la Betlén Gabor, de toată oastea aproape de 60.000 și 1.000 de iniciari, din odăile inicerești orânduite și cu acestia oști au întratu în țară Schinder pașia.

11. Léșii încă să nu lase înșelatu pré Gaspar vodă cu priiatinșugul lor și să-ș tocmască Jolcovscâi smentéle céle dintâi,

au purces și el cu oastea și au trecut Nistrul la Hotin în 22 de dzile a lui avgustu.

12. Oastia Jolcovscâi hatmanul avè 1.600 de husari înherați, 4.000 de călări deosebi de husari, ce le dzic stiaguri îndzăoate, 200 de raitari niamți călări, 400 de căzaci lisovți, 2.000 de pedestri némți. Aceasta oaste era lefecii; era și a domnilor deosebi vro 2.000 de oameni și de acéia câțva carii mărgu de bunăvoe, în dobândă, carii apoi au mâncatu capul lui Jolcovscâi.

Venisă și un copil den casa craiului, de la crai, numai să între Jolcovschii cu oști în Moldova într-agiutoriu lui Gașpar vodă. Al doilea hatman, cum dzicu la dânșii, de câmpu, era pe acéia vréme Conetpolschii.

13. Dac-au trecut Jolcovschii hatmanul cu ostile leșăști Nistrul la Hotin, au făcut léșii sfatu și sfătuiia Conetpolschii să aștepte ostile acolia la Hotin pré Schinder pașia, să nu să depărtédză așea în câmpi, împrotiva mulțimei de oști tătărăști și turcești și el să margă pe Nistru pe de céia parté, să strângă căzaci de pen pălănci, să lovască în urma ostilor pe la Tigânia. Ce acesta sfat n-au priimitu Jolcovschii hatmanul, ce să hie dzis, mai bine să vadză veștile cum sintu, decâtu să le audză de la alții.

14. În 23 dzile a lui avgustu au venit Gașpar vodă în tabăra léșască, sprintin, numai cu 600 de oameni, la adunaria cu Jolcovschii. Și după sfatu ce au avut cu capetele leșăști, au purces cu toată oastea leșască pe Prut în gios, de la Hotin la Țutora; și acolo la Țutora au pus tabăra léșii. Scrie létopisețul leșăscu că au avut și Gașpar vodă 12.000 de oaste de țară. Sosit-au Jolcovschii la Țutora sep<temvrie> 2.

15. Nu știè Jolcovschii de Schinder pașia, la ce loc este și cu câtă samă de oaste, lăsându-se de toate în nedejdea lui Gașpar vodă. Ce, Gașpar vodă, deși știia din iscoadeli sale de

mulțimè oștilor turcești, iară nu spunia toate léșilor, să nu le strice inimile.

16. La 7 dzile a lui sep<temvrie> în 5 dzile, după sosiria léșilor la Țutora, au sosit și străjile tătărăști, deodată ca 300 oameni, cu carii hărățindu-să căzacii, ce le dzice lisovții pré acélia vrémi, i-au înfrântu lisovții pré tătari; iară vii n-au putut prinde nice pré unul. Numai capete câteva de tătarî au adus la Jolcovschii; ce n-au putut și nice atunce léșii de putiarè lui Schinder pașia. Iară tătarâi prindia în toate dzile de la liași limbă, din holota lor ce îmbla pentru hrana, și știia Schinder pașia de toate de la leși și cum este oastia leșască puțină.

17. În 8 dzile a lui sep<temvrie>, întâiu Cantemir bei, apoi și singur Schinder pașia au sosit la Țutora și ș-au întínsu corturile Schinder pașia diréptu deasupra taberii leșăști, mai din gios. Leșii era în șanțurile célia încă de Zamoyschii făcute.

N-au vrutu să scoață oastea Jolcovschii într-acéia dzi, mai multu de niște steaguri sprintene cu lisovții amestecate, mai multu doară ari putia prinde vréo limbă, să știe de oaste, atâta este cât sosisă, au mai este pré urmă. Ce toată dzua hărățindu-să cu turcii și cu tătarâi, eșindu și de ai noștri muldoveni la harțu și nice atuncia au putut lua limbă; că mai multu de un stégar turcu n-au prinsu și până a-l aduce la Jolcovscâi, au muritu de rane.

18. Atâtă oaste de toată, câtă sosisă descălecată, socotindu Jolcovscâi și neștiindu că în ceiaș noapté au sositu și ordéle a hanului, cu galga soltanu, fratele hanului; că hanul sângur rămăsesă în Bugeagu, iară oștile toate le pornisă cu galga soltanu, a doa dzi dez-dimeniață, au scos Jolcovscâi toată oastè leșască, pe pilda lui Zamoyschii, cându cu Cază Cherei soltan. Și au tocmit oastè, cât agiungia glonțul pușcei, făcându și 2 băști de pământu, una la un cornu de oaste, alta la altu cornu, câte cu 4 pușci și câte 300 de pedestrași cu focu. Iară Schinder pașia tocmisă oastè sa turcească și pré unguri și pré

munténi la aripa din gios, iar aripa din sus au dat-o lui Cantemir cu ordéle lui, iară celélalte orde ce era cu galga soltanu nu s-au arătatu de după dialu până nu s-au început războiul.

19. Dacă s-au apropiiat oștile de sine, au datu leșii întâi și cu muldovenii războiu și în loc împengându pré ordéle lui Cantemir și turcii începusă a să da înapoi. Eșiți lésii la câmpu mai multu decât le era porunca cu șireagul cel din frunte, au izbucnitu și ordelé cu glaga soltan și au dat cu toate oștile năvală la rândul cel din frunte leșăscu și l-au înfrântu.

Ai noștri, moldovenii, pré obiceai, îndată au plecatu fuga și holota leșilor, ce era în goană, așijdiare. Iară tătarâi neîncăpându toți în frunte, au lovitu și din dos pe lési. Și așia, cu mare vrăsare de sânge, au înfrântu rândul cel dentâi, pân au agiunsu la al doilia rându, ce era tocmit iară fruntia, unde era și hatmanii singuri. Și era toate și aciale rânduri mai încungiurate de tătari, de cătră tabăra lor. Ce au mărsu tot buluc lésii, apărâdu-să de tătarî, până supt șanțuri.

20. Schinder pașia tot cu acéia năvală au lovit bașta cea din gios și fără zăbavă au întratu enicérii în baștă. Sărit-au lésii, amu de lângă șanțuri, și au apucatu de au scos o samă de pedestrași ce era în baștă, iară mai mulți au perit și 4 pușci au luat turcii. După acéia au stătut oastea în tocmală neclătită, numai cât să apăra lésii de năvala tătarălor și bașta cea din sus au rămas întreagă.

21. Aproape de apusul soarelui, Schinder pașia au descălecatu oastea toată la odihnă, iară lésii au căzutu la mare spaimă și turburare, și lăsându și ei străji, <iară> oastè céialaltă au întratu în șanțuri, pe la otace. Și îndată au mărsu toate capetelé la cortul lui Jolcovscâi, la sfat, mâhniți toți, vădzindu-să închiș de atâtia mulțime de oști, depărtați de țară și cetățile sale, fără nice o nediajde de agiutoriu.

Ținea hatmanii amândoi inime tari, răspundzându tuturora, cum a doa dzi vor să-ș tocmască lucrul cu războiu și

apoi, dacă n-or putea a înfrânge putéria nepriiatinilor, să lége tabăra și să margă cu tabăra legată spré țara lor, spré Nistru. Au pătrunsu tuturora inimile acestu sfatu, dacă au audzitu cu tabăra legată mărsul, fiindu amu den loc închiș de pășunea de cai și de hrană de oameni. Și după acéia s-au răschirat sfatul îndată.

Un domnu anume Strus și Calinovscâi, staroste de Cameniță și Samoil Coretcâi s-au gătitu de fugă noaptia cu oamenii săi și au purces năzuindu îndată să treacă Prutul noaptè. Și acolea la trécătoaria Prutului, dându în Prut ca oilé spăimați, s-au înécatu Calinovscâi starostele de Cameniță și mulți din leși. Unii, rătăcindu noaptea, au căzdut a doa dzi în mânulé tătarilor. Pe alții i-au dus cursul apei, de i-au abătut iar înapoi la mal, de li-au căutatu a întra iară în tabără. Iară Hmelețcâi și Cazanovscâi, capetele cazacilor, au lovitu întâi alături cu Prutul, apoi au luat câmpii și au mersu, fără nici o dodéială, întrégi. Ceialaltă oasté de lefécii să turburasă cu toții și ei de fugă, scornindu-să cuvântu pen tabără c-au fugit hatmanii, cât și céia ce era la straje, părăsise străjile. Ce înțelegându Jolcovscâi spaimă ca acéia oștii, au îmblat pe la otace cu făclii de vântu, arătându-se oșténilor, cum este de față și are grije de oaste și au mai întăritu și străjile. Și așea de-abiia au aședzat oastea de spaimă. Și în céiași noapte au scris și cărți, dându știre la craiul, cu pâră pe acéia ce au fugit din tabără.

22. Gașpar vodă vădzându marea turburare și fugă în oastia lășască, părăsit și de oșténii săi, au purcesu și el noaptia și au trecutu Prutul bine. Numai, amu, la braniște fiindu cu puținei de ai săi și din boeri, Șiapteliciu hatmanul și Goia postelnicul, pe lângă dânsul, l-au omorât. Scrânava și groznică fapta și neaudzită în toate țărî crestine.

Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiaste. Că oricum este, de la Dumnedzău este, précum

dzice Svânta Scriptura: „Nést ni edina vlast tăcmo ot Boga", adecă: „Nu-i nice o putiaré, fără de la Dumnedzău dată".

23. Plătit-au apoi cu capetelé sale această faptă și Șiapteliciu și Goia, de la Alexandru vodă, pe lége direaptă de li-au tăet capeteli și trupurili li-au aruncatu în eșitoare. Și cu cale li-au făcut; că după scrânave fapte, scrânave morți vinu.

Iară bietul Bucioc vornicul, în braniște amu, au năzuit la un hin al său, anume Toader brăniștériul, unde-ș lăcuia acel Toader, singur nemerit din răsipă, fără slugi pe lângă sine, precum vrémia acéia în răsipă oștii așia aduce. Și cu multă rugămente și giuruită către hinul său, s-au oplosit în vicliană făgăduința lui. Apoi, a doa dzi, l-au legatu hinul și legat l-au dus la Schinder pașia. (O, să nu-l erte Dumnedzău, hin ca acela!)

Și dacă l-au dus la Schinder pașia au pus îndată de l-au înțăpatu pré Bucioc, săracul, acela carile pururia sfătue pré Gaspar vodă spre bine și de mare nevoe i-au căutatu a pristăni la sfatul lui Gaspar vodă.

Acestu domnu, Gaspar vodă, niceodată post n-au avut, ce pré ascunsu în tote posturile mânca carne.

24. Iară hatmanii léșești, vădzându-se închiș și părăsiți de tovărășiia muldovenilor și în țară streină, încungiurați de atâtia oști, au scos a doa dzi toată oastè câtă le rămăsiasă, stoluri, însă aproape de șanțuri, cât să să apere de năvala turcilor și a tătarălor. Și toată dzua acéia au stătut călări în tocmală; nice Schinder pașia și tătarâi așè nu li-au stătut asupră, alegându-cu sfatul să-i ție așia, închiși, până ce i-ari strânge foamè și hrana de cai, să să închine de bunăvoia.

Léșii încă să facă războiu nu era putiare, că și oastia li să împuținasă cu domnii cei fugiți și răniți mulți din războiul cial dintâiu, între carii era răniți feciorul lui Jolcovscâi și nepotul lui de frate. Ce și a triia dzi după războiul cel dintâi, iară așia au scosu oastia, cu tocmală, aproape de șanțuri. Și într-acéia

dzi s-au apropiiat și galga soltan cu puțintei tătari pe lângă sine și au poftit pré singur Jolcovschii la voroavă.

Scoasesă Schinder pașia într-acéia dzi toate oștile sale și puseră rându înaintè ochilor leșilor, să vadză mulțimia. Și așea au făcutu în trei dzile, pentru spaima leșilor, să să închine vădzându oasté mulțimé. Iară la voroavă cu galga soltanu Jolcovschii n-au vrut să iasă, ce au trimis pre cniadzul Coreț câi, frateli celui Coreț chii ce fugise. Deci și galga încă au trimis pré Veli șah mârza și au cerșut o sumă mare de bani să le dia leșii și să margă cu pace. Iară Coreț câi arătându alte legături de pace, s-au apucat mârzacul de sabiie și au dzis să aștepte leșii toți sabiia.

25. Vădzându-să léșii că cu altu mijloc de acolia n-au cum să iasă, de unde erau cădzuți, au ales sfat să iasă cu tabăra legată pre mijlocul oștilor, și așè au făcut, 19 dzile a lui sep<temvrie>, în desară.

Amu era de 3 dzile tocmită tabăra la rânduri și au făcut porți în șanțuri, cineș la rându și au purces din loc cu tabăra legată de cară, și orânduite oști pi den toate părțile, și pedestrași și călări. Gândiia turcii și tătarâi dintâi că vin să dia războiu, apoi au vădzut purcesul. Și în céia dzi, până în sară și toată noaptè au mărsu léșii cu puțină dodiială, numai de tătarî.

26. A doa dzi, sep<temvrie> 20, au sosit și Schinder pașia cu toate oștile asupra taberii leșăști; ce léșii, cât s-au făcut dzuă, stătusă, unde i-au apucat dzua. Și într-acéia dzi au fostu războiu foarte tare și mare, până la vrémia de chindiie. Și descălecându turcii cu corturi de mas, leșii mai în desară iară au purces cu tabăra și iară toată noaptia au mărsu, numai cu dodiială de tătarî.

27. A triia dzi, sep<temvrie> 21, iară au stătut tabăra leșască la un pârâu, caré nu-l poménește létopisetul léșescu anume ce vale a hi fostu; iară adevărat pe la Scumpiia au lovit, ce ori la

o vale ce să dzice Răchita, ori la vreun ciuluc. Încă nu trécusă toată tabăra leșască valia cându au sositu Schinder pașia și acolia au ruptu turcii o bucată mare de tabără și au luatu și câteva staguri de la leși și pușci. Și s-au închis leșii iară acolia, la céia vale, de s-au apărat toată dzua acéia.

28. A patra dzi, sep<temvrie> 22 au socotit Schinder pașia să le ție din frunte calia și au purces înainte și aproape de Răutu, deasupra Răutului, au tocmit toată oastè frunte. Léșii încă ce-au avut oaste mai aliasă o au tras de pen arepi în frunte și la o vréme ca acéia la caré și de nevoie nu mai caută a hi toți viteji, că nu era altă calé de viiață, au mărsu cu toată tabăra direptu asupra teméiului oștii turcești și, stându tare și cu focul, au căutat turcilor a le da calé.

Și într-acela războiu au luat leșii de la turci 2 steaguri și tătari prinși vii câțva. Și după ce s-au așădzat tabăra la Răutu, au mai eșit stiagurili leșăști de au mai lovit pe o drâmbă de tătarî, carii trécusă Răutul.

29. După acéia petrécanie, să îmbărbătasă leșii și pierduse toată grijè. Iară ce iaste să nu triacă și orânduiala lui Dumnedzău nu poate să să amistuiască. Amu, fără nice o grije, tare și sămeți leșii și cădzusă la valia Coboltei, unde era de o parte pârâul, de altă parte oastè, loc deschis, fără trécători. Și pierduse și Schinder pașia nedejde de a-i dobândire și trimisésă la Jolcovschii Schinder pașia, poftindu să-i trimață un om, să știe turciaște. Au trimis Jolcovscâi, ce apoi nu l-au mai slobodzitu Schinder pașia pré tâlmaciul acela.

Cându au fostu amu aprope de Nistru, ca o milă de loc de la Movilău, la un sat anume Slobodziè Saucăi, în ținutul Sorocii, acolo descălecasă oastia leșască, conacul cel de apoi. Holota, ce era strânsură, témându-să de hatmani pentru dobânda, că jecuise multe case în țară, să apuce ei trécătoaria la Nistru noaptia, au dat spaima și toată oastia așia greu s-au turburat, cât, care cum au putut, au apucat cal, sluga

stăpânu-său și pedestraș și cășăreț, toți amestecați, unii de lalți fugindu, s-au spărcuit toată tabăra, hatmanii rămaș singuri, unul într-o parte, altul într-alta.

30. Dzic unii să să hie făcut acéia spaimă din slugile oștenilor, carii merseră la o ariie cu fân, departé de tabără și să-i hie lovitu tătarâi. Ce, oricum au fostu, spaima ca acéia au fostu, în caré nu s-au mai putut îndrépta oastia, să să aședză. Poate hi și de grijè trécătoarei Nistrului, care de caré să apuce mai curundu să treacă.

31. Au priceput tătarâi încă de cu noapte răsipa oștii leșăști și încălecase toți. A doa dzi dez-dimeniață, au cădzut mai toate capetele leșăști, părăsiți unii și de slugile sale, alții rătăciți, pré mâna tătarălor.

Pre feciorul lui Jolcovschii și un nepot a lui i-au găsit între cară, răniți încă de la Țutora. Pré Conetpolscâi cu puținei oameni buluc, așteptându dzua, doară ari putea aduna ceva oaste și să știe și de Jolcovscâi ce s-au făcut, l-au încungiurat tătarâi și au cădzutu viu pré mâna tătarălor. Iară pre Jolcovscâi, numai cu o slugă a lui, rătăcitu, pedestru, l-au găsitu o drâmbă de tătarî și, până a înțelege cine este, vădzându-l om bătrân, l-au tăiat. Și apoi din sluga lui înțălegându că este Jolcovscâi, i-au dus capul la Schinder pașia și au stătut toată dzua într-o sulița înaintè corturilor lui Schinder pașia capul lui Jolcovscâi. Și într-acela loc stă stâlp de piatră, făcut apoi de oamenii lui Jolcovscâi și până astădz, în ținutul Sorocei, în céia parte de sat, anume Slobodzia Saucăi, loc la giumătate de milă de la Movilău.

32. Schinder pașia după această izbândă, capetele léșăști ce-au fostu și pré Conetpolscâi, i-au trimis la Împărățiie, iară singur s-au întorsu la Cetatia Albă și acolia peste puține dzile ș-au fârșitu viiața. Dzic să fie murit otrăvit de veziriul ce era atuncia la Împărățâie, temându-ș veziriia de dânsul.

Iară tătarâi au lovit toată Podoliia și Rusiia și fără nice o sminteală de nime, cu plianu multu, s-au întorsu în părțile sale.

Fost-au acéia răsipă a oștilor léșăști și periria lui Gașpar vodă, v leato 7129 <=1621>.

CAPUL AL NOAĂLEA

Încep. 1. După domniia lui Gașpar vodă, au venit la domniie Alexandru vodă, feciorul lui Iliiaș vodă. Iară acel Iliiaș vodă au fostu ficiorul lui Pătru vodă Rareș și după moartè tătâne-său, lui Pătru vodă, căzduse la domniie, précum scrie Uriache vornicul și au mărsu la soltan Suliman și s-au turcit, la care întunecaria mențiii au venit din defrânate fapte a curviei.

2. Apoi Iliiaș vodă au căzdutu la Rodos, la oprială și acolia, la Rodos, au născutu acestu Alexandru vodă. Spun de dânsul că la moartia sa au mărturisitu lége créștiniască.

3. La începutul domniei sale, oblicind de moartia lui Gașpar vodă că au fostu pricina Șeptialici hatmanul și Goia postialnicul i-au omorât și trupurile lor li-au aruncatu în eșitoare, précum s-au pomenit mai sus. Și cu lége direaptă le-au făcut acéia pediapsă; numai munca ce au făcut fămeílor lor și îmmei a lui Șeptialici pentru avuțiia au fostu peste pravilă; că pre légea direaptă nice fecior pentru fapta tătâne-său, nice părintele pentru fapta fecioru-i de vârstă nu-i platnic.

4. Domniia era aceasta foarte slabă și cu purtatul trébilor peste obiceiurile țărâi. Și în dzilele lui au venit și Împărățiia Turculuí, singur cu sine sultan Osman la Hotin, asupra leșilor. Că înțelegându Împărățiia de perirè oștii leșăști de Schinder pașia, avia nedejdia că prea lésne va putia să cuprindză den Crăiia Leșască o parte, socotindu că ce au fostu fruntè oștilor leșăști și slujitori vechi au perit în Moldova, nu or avia leșii nice o putiare să stia împrotivă. Și măcar că venisă veștí că perșii să gătiadză asupra Vavilonului, să-l ia de la turci, tot au lăsatu grije

Vavilonului și au stătut după gătiria asupra leșilor peste toată iarna, trimițându și ceauș la craiul leșescu, dându-i știre să știe că-i vine asupra crăiei lui, cu toată putiarè.

5. Au acestu obicei împărații, de dau știre unul altuia, cându vor să facă războae unul asupra altuia. De care lucru s-au cutrémurat leșii, de vrémile acialè, vădzându-și și răsipa oștilor au amândoi hatmanii și a vederia venire asupra sa puteri ca aceia. Ce au trimis și craiul un sol de la sine la turci, mai multu să vadză și cu ochii, este adevăratu gătiria turcilor să vie, au numai sintu cuvente. Ce pe solul la Împărățiie nice cu veziriul nu l-au adunat, ce numai i-au răspunsu cu scrâbă și l-au pornit înapoi.

6. Iară craiul léșăscu n-au ședzut fără gătire, ce îndată, iarna, au strânsu săimu și den ceputul săimului au trimis soli pe la toate țări créștine, dându-le știré de vinirè asupra sa a împăratului turcescu, cu toată putiarè împărăției lor.

Și au stătut la sfat să facă oști de a stare împrotiva putiarei turcești și au ales la săimu să facă 30.000 lefiacii, în carii să fie 14.000 de husari și 8.000 de pedestrime, altă oaste mai sprintenă și la 15.000 de căzaci să trimață lefe și singur craiul cu toată pospolita să încalece; și au stătut și ei toată iarna de gătire.

Iară de la crăiei stréine n-au avut de la nime nice un agiutoriu; mai multu de la holendezî câteva corăbii cu platoșe și cu sănețe și alte măiestrii de oasté. Iară de la célelalte crăii créștinești fără nice o nedejde de agiutoriu s-au întorsu solii lor; și încă de la niamți oprise și marginile țărâi sale, nice pré banii săi leșii să nu facă lefecii, avându Împărățiia Neamțului pe acéle vrémi mare zarve și amestecături cu Crăiia Buhemului, care crăie, cu altu nume, să dzice Cehul. Așè lăsasă pré toți leșî, numai singuri să răspundze Împărăției Turcești. Husari încă atâția n-au putut a face leșii, că acel final de oaste să face cu greu și cu mare cheltuială.

7. Cât s-au dezvărat, sultan Osman au purces cu mare gătire, cu oști strânsă de pen toate unghiurile țărâlor sale. Aşè scrie hronograful leşăscu, că şi din limbi, apoi şi din iscoade ce avia leşii la turci, cum au avut sultan Osman 300.000 de călări, 12.000 de iniciari, 80.000 de tătari cu Zaimbu Chierei sultan, hanul Crâmului, fără de oștile munténești ce era cu Radul vodă, domnul munténescu. Amu aproape de Dunărea fiindu sultan Osman, au venitu véste, cum au luat perşii Vavilonul; ce tot au păzit calia asupra leşilor.

8. La leşî lipsiia hatmanii amândoi; că Jolcovscâi, hatmanul cel mare perise, iară Conetpolscâi, al doile, hatman, era la închisoare la Țarigrad şi era zarva între leşi pentru hatmăniie. Ce craiul Jigmontu, ferindu-să să nu cadze la mai mare împărăchiare între capete lucrul, au răspunsu domnilor că aştiaptă pré Conetpolscâi să iasă din robie. Şi este pravila lor aşia, ales la capeteli oştilor, să margă pré rându din stăpâni mai mic la mai mare. Deci oștile toate au datu pré mâna lui Hotchievici, hatmanul de Litfa, om vestit din tinerețăle sale la războae şi atunce de vrâsta sa, ca de 80 de ani.

9. Cu 14.000 de oaste au purces deodată Hotchievici hatmanul şi înaintè sa au trimis cu 4.000 de oameni pré Liubomirscâi să triacă îndată Nistrul la Hotin, fiindu cetatia Hotinului din dzilele lui Gaşpar vodă pré sama leşilor. Deci întrându Liubomirscâi în țară, pân a să apropiia oștile turcești, au prădatu țara până în Iaşi, eşindu şi lăsindu şi Alexandru vodă Eşii, cu fuga, la Roman. Şi au arsu leşii şi Eşii şi din prada țărâi au strânsu hrană, caré apoi au ținut pré leşi toată vrémia, cât au fostu la Hotin.

În urma lui Liubomirscâi au sosit şi Hotchevici hatmanul la Hotinu şi apoi, după Hotchevici, şi feciorul craiului leşăscu, Vladislav, cu 16.000 de oaste. Nu ştiu ce vină or hi dat bieților trâgoveți la Hotin, a o samă ce au fostu mai fruntia, de i-au înpensu din cetate de pe zid, făr' de nici o milă, leşii.

10. Amu era Împărăția la Țutora, iară căzacii tot nu sosisă la Hotin, cu mare mâhniciune leşilor şi amu agiungia tătarâi până în tabăra leşască, cât pierduse leşii de căzaci nedejde.

11. În 20 dzile a lui avgust au lovitu un soltan cu oștile sale şi cu mulți şi din oastè turcească, la tabăra léşască supt Hotin, cât s-au gânditu Hotchevici hatmanul şi alte capete leşăşti, că amu şi Împărăția singură este sosită şi scoasesă şi léşii toată oastia la câmpu. Ce tătarâi, după puțină năvală, s-au dat îndăraptu. Şi atuncești, în céiaşi dzi, au sositu şi 1.000 de căzaci înaintea hatmanului lor, anume Sahaidacinâi, dându-i ştire că sosește şi oastia căzăcească cu tabăra legată, de trei dzile tot cu războiu prin tătarî; că trecusă căzacii pe la Soroca şi zăbăvindu-să cu prada, pe hirè lor, îi apucase tătarâi pe cale.

A doa dzi, 21 a lui avgust, au sosit şi Sahaidacinâi cu 20.000 de căzaci şi într-acéiaşi dzi, orânduindu Hotchevici şanțurile pe lângă tabără şi făcându căutare căzacilor, au dat ştire străjile, cum sosește Împărăția cu toate oşti în tocmală, cum dzic la turci, alai. Ce au lăsatu şi Hotchevici căutaria căzacilor şi au scos şi el toată oastia la câmpu cu tocmală, puindu oaste şi pen văi şi pin ceretei supuse. Singur au stătut cu partè mai aliasă a oştii frunte, gândindu că or da turcii îndată războiu.

Ce oastia turcească n-au stătut de războiu, ce, cum au sosit, au început a descăleca şi a întinde corturile. Cantemir paşia numai, cu oștile sale, au făcut năvală odată la aripa leşilor; ce văzdzindu oaste léşască supusă prin toate văile, au purces şi el spré descălecatul oştii sale. Iară turcii scoasesă o samă de pușci şi da în oastea leşască; şi au fostu harțuri între oşti până în sară.

12. Avgust 22, dez-dimeniață, au cuprinsu turcii tot locul acela cu corturi, unde stătură leşii în dzua dintâiu. Leşii încă au scos oaste împrégiurul taberei aproape şi într-acéia dzi toată năvala turcilor au fostu asupra căzacilor, văzdându-i încă fără țanțuri şi osebiți de tabăra leşască.

13. Avgustu 23 dzile, dez-dimeniață, gătiți turcii de războiu, căzacii era descălecați cu tabăra lor mai gios pe Nistru, deosebi de tabăra leșilor, încă fără șanțuri, numai încheiată cu căruțele. Acolè, la căzaci, au făcut mare năvală cu toate oștile turcii, cât să védia luată amu tabăra căzăciască. Ce au stătut căzacii foarte tare și cu nevoința a hatmanului lor, care era om, oștian direptu, și li-au datu și Hotchevici hatmanul agiutoriu cu 3 roate de némți și cu o 1.000 de haiduci cu bardișe [iaste un feli de arme, topoară cu coade lungi].

Deci, cum au vădzut căzacii agiutoriul, au sărit dreptu asupra iniciarilor, bătându-se de la o vréme de țiiș cu sânețăle, cât li-au căutatu a să da înapoi inicerilor. Și așia, gonindu căzacii și haiducii pre iniceri, s-au întărâtatu și oștile călărețâ și s-au făcut o glogozală mare între oști, adăogându-să și din oști turcești cu tătarâi și din bulucuri a leșilor la acéia aripă, unde era sfada, cu mare vrăsare de sânge. Și într-acéia dată, la acela războiu, au peritu capete câteva den iniceri și pașia de Silistra, vestit războinic. Din partia leșilor, din capetele au peritu Zavișa și Endriiovschii, amândoi rohmistri. Și din capetele tătarâlor de Litfa au perit Bogdan mârza și Țarovici, iară mârzac.

Lucru mare, cumu-i laudă hronica leșască, cum au stătut de bine atuncia împrotiva turcilor, măcarî că sintu și ei turci de lége. În céia dzi, spun să hie chemat soltan Osman pré iniceri și-au dzis că nu va mânca, până nu or lua tabăra căzăcească.

14. 24 a lui avgust, leșii la câmpu n-au eșit, ce au stătut toată oastia la întăritura șanțurilor; că pân-atuncia pe mai multe locuri era tabăra leșască numai cu cară îngrădită. Iară turcii într-acéiaș dzi, vădzându că léșii nu stau la războiu, ce de lucrul șanțurilor, și călării de-a valoma cu inicerii pedestri întâi au dat năvală unde era fruntia șanțurilor. Și acolia dându-le tare némții răspunsu, s-au mutat mai sus, cercându loc mai slabu; ce și acolo, la năvală au căzdzutu mulți turci.

Apoi și la al tréilè loc, au luat mai despre Zvance; ce și acolia s-au apărat léșii tare. Și până amiadzedzi au dodeit pe leși, iară de la amiadzedzi, iară cu totă năvala au lovitu la tabăra căzăcească, care amu era grijite peste nopté, cu 2 rânduri de șanțuri: un șanțu tocma pe lângă cară, iar altu rându de șanțuri mai departe de tabără. Și amu, lipiți de șanțurile lèșilor, multă oaste turcească au peritu de căzaci într-acéia năvală și au gonit, léșii pré turci înfrânți de focul căzacilor, până în corturi.

15. Avgust în 25, nimică n-au gânditu turcii de paguba oștii sale ce au avut; ce a doa dzi, au scos pușcile céle mari și s-au apropiiatu de șanțurile căzacilor și au dat nepărăsit în căzaci câteva ceasuri. În loc de minune, scrie hronograful leșescu, că dându așia desu și mai multu de un căzac, anume Vasilie sotnicul, n-au perit; iară cai au omorât mulți în tabără.

După 4 ceasuri ce începuse a bate pușcile în căzaci, au eșit căzacii ș-au făcutu năvală la pușci, de unde bătia. Și din aripa despre léși au lovit un stol de leși, iară într-acolia și au împensu pre toată oastè acéia de pe lângă pușci și au apucat toate pușcile céle apropiiate. Și au mărsu într-acéia dzi până în corturi turcești căzacii, cu mare spaimă în toată oastè turcească și amestecătură. Ce cum și-i hirè căzacilor, la dobândă lacomi, au dat îndată de jacuri și cu acéia zăbavă, avându vréme turcii, au împensu iară pre căzaci și de la corturi și de la pușci. Pușcilor apucase căzacii de le stricase roatele și straturile.

16. Dintr-acéia dzi amu au mai răsuflatu căzacii și s-au acolesitu turcii despre partè léșilor cu năvala; că să deprinsesă leșii de sta gata bulucuri, călări și cât îi împengia căzacii din foc pré turci, iară leșii loviia din aripa.

Deci, den 26 a lui avgust au căzdut greul asupra léșilor; că în 27 a lui avgust mare năvală au făcut turcii la oastè leșască, care era scoasă din nafară de șanțuri și au înfrântu pe léși și 2 bulucuri de némți a 2 polcovnici au peritu cu totulu.

Mare bucuriie în turci și semețiie de atâte capete de némți, de carii sta o grămadă înaintè corturilor împărătești. Și să nu hie întorsu pré turci îndărăptu niște stiaguri de husari, la grije era și toată tabăra leșască; așia să amestecasă de rău leșii. Au luatu într-acéia dzi turcii steagul lui Hotchevici; rumpându-ș zăbala calul stegariului, caré purta stiagul de husari, la Hotchevici; l-au băgat pe stegariul fără voè lui în desimè turcilor. La acéia grije, scrie hronograful, că singur moșniagul Hotchevici au eșit din șanțuri afară și pin toate célelalte porți eșiia orânduită oastia; și așia s-au dezbăratu de oarbă năvală turcilor, într-acéia dzi. Iară oaste au peritu multă într-aceia dzi din leși și stiagul lui Hotchevici cu stégariul.

17. În 28 a lui avgust și 29 și 30, turcii au ședzut pré odihnă, iară Hotchevici hatmanul mâhnitu pentru steagul său, care lucru la oșténii acestor părți și în locu de necinste și în locu de piedzi răi să socotéște.

18. În dzi 1 a lui sep<temvrie> au pus gându leșii să lovască cu toată oastè sa noaptia pré turci, numai să lasă pedestrimè la șanțuri; și așia au făcut. Toată oastè scosesă den afară; ce au împiedecatu lucrul și gândul lor ploae.

A doa dzi au oblicit turcii gândul leșilor den haiduci unguri, carii fugiia totdiauna de la leși la turci și de la turci rusii totdeauna. Iară căzacii tot nu s-au răbdatu și pe ploae; la o aripă de corturi au îndrăznit de i-au lovit, tot într-acéia noapté.

19. A treia dzi a lui sep<temvrie> au venit în tabăra leșască de la Radul vodă domnul muntenéscu, Batiște Veveli, om de niamul său critian; dzic să hie fostu cu știrea veziriului, îndemnându pré leși să trimață sol de pace la turci. Și nu s-au apăratu leșii, ce au trimis foarte om cu ispravă de la sine, anume Zelenschii, să întrebe, putia-vor să să priimască soliile la Împărățiie, au ba. Și de atuncia îmbla și soliile. Iară și singele bieților oșténi mai multu să vărsa din îmbe părțile între dânșii, în toate dzile și în tot ceasul.

20. în 5 dzile a lui sep<temvrie> au obârșitu turcii și podul peste Nistru și au trecut și în céia parte de Nistru oastia. Avia hrană până atuncia slobodă de cai léșii peste Nistru; iară din céiaș dzi i-au închis și den céia parte. Și tot într-acéia dzi au venit și Caracaș pașia de Buda, carele temându-se de Împărățiie, scârbită pe dânsul pentru zăbava, trimisesă răspunsu veziriului că nu va merge la adunare, până nu va hi întâi în tabăra leșască.

21. Toată oastia turcească iară să pornise după Cărăcaș pașia și din toate părțile au stătut năvală asupra leșilor, iară mai mare cu multu unde era singur Caracaș pașia. Era acel loc despre Zvancia, unde era mai slabă tabăra leșască. Îl dusesă pré Caracaș pașia anume la acel loc niște unguri ce fugise de la leși la turci. Și acéia năvală au făcutu la șanțurile léșăști, cât să nu hie apucat a eși un buluc de némți cu un capitan, anumé Veer, neamțu, și s-au prilejitu vro 2.000 de căzaci, carii păștia caii, țiindu-i a mână pin ceretei, luasă Caracaș pașia șanțul leșilor.

Ce némții ca din dos să prilejise a oștii cei turcésti și alții di pe șanțuri au vărsatu focul în turci, cum dau némții, o dată. Și dintr-acela focu au nemerit glonțul den sinețu pe Caracaș pașia diréptu pren capu. Deci, cât au vădzut turcii c-au cădzutu Caracaș pașia, s-au dat îndărăptu. Eșit-au și léșii călări din șanțuri, iară n-au gonit pré turci, stându, după sprejenială de alte locuri, pe unde mai năvăliia turcii.

22. Slăbise léșii de hrană și de desimia mare de trupuri să scornise mare putoare în tabăra lor; că nu mai biruia a căra trupurile în Nistru. Deci să scoarnise boale între oșténi și mai vârtos muriia caii de o boală ce era în cai. Feciorul craiului, Vladislav, dzăcia bolnav și Hotchevici hatmanul iară așia; din caré boală au și murit acolia, la Hotin, Hotchevici, sep<temvrie> 14, om întré leși vestit de lucrurili războaelor. Spun de dânsul, pân-au fostu viu, cându au venitu poméniria de pace de la Radul vodă, să hie dzis: „lasă, lasă, să vie Simedriul, că va căi soltan Osmanu c-au venit asupra leșilor".

23. Trei dzile după periria lui Caracaș pașia, turcii au șădzutu fără războiu, iară tătarâi ardia și prăda Țara Leșască la vedéria ochilor a leșilor și ei închiș de toată hrana. Mai multu ce războiia căzacii pen păduri, pe la cetăți de pe aproape și aducia câte oarece hrană, ce iară nu de agiunsu.

Și au ales și leșii într-un rându, noaptia, cu vre 1.000 de haiduci niște cară, de au adus den Cameniță puțină hrană și iarbă de sineță; că împuținasă leșii și iarba și plumbul. Și boale să scornise multé în némți și în leși și mai ales boală de ventre, învățați cu beria, cu horilcă și acolo numai apa Nistrului era băutura, care este foarte gria la băut.

24. Svătuia unii din leș să lase pedestrimè să aperé șanțurile, iară ei să iasă călări. Alții sfătuia să porniască pré feciorul craiului, să margă el să sirguiască pe craiul, pe tată-său, să vie mai curundu cu agiutoriu. Și să burzuluisă și oastia Litfei, numai să o plece din tabără. Ce apoi toate acestia sfaturi li-au așădzat Liubomirscâi, pré carele l-au și ales oastè și în locul lui Hotchevici și l-au pus feciorul craiului hatman.

25. În 15 a lui sep<temvrie> să întorsesă și solul lor, Zelenscâi, trimis la veziriul și tot într-acéiaș dzi au lovit turcii iară tabăra leșască, la poarta Litfei, ce făcusă léșii în céle 3 dzile o tabie, adecă o baștă den afară de șanțuri, de care nu luasă turcii aminte. Ce și de la șanțuri și den tabie, dându tare léșii foc, au căutatu turcilor a să da înapoiu.

A doa dzi, sep<temvrie> 16, au trecut pușcele turcii în céia parte de Nistru și au bătut toată dzua în tabăra léșască. Și toată dzua acéia numai un neamțu au ucis, la corturile feciorului craiului. Și tot într-acia dzi au trecut Nistrul și sultan Osman, singur și au mersu de au vădzutu Cameniță. Pusesă să bată o cetățuie anume Panăvții, lângă Cameniță, ce era niște haiduci, puși acolia de pază. Ce au perit câțva turci de haiduci și au lăsatu-o cetățuia acéia nedobândită. Iară pe lângă Zvancia, numai căci au trecut pe lângă cetate.

Scrie létopisetul leșăscu, să hie dzis soltanu Osmanu pentru Cameniță: „Dumnedzău au făcut-o această cetate și Dumnedzău va lua-oă." Iară în dzilele noastré au luat-o sultanu Mahmetu, împăratul turcescu în 9 dzile, pentru păcatele leșilor și netocmala între dânșii.

26. Făgăduită era plata tătarălor la Hotin de soltan Osmanu, caré va aduce cap de căzac, să ia câte 50 ughi de auru; deci alerga tătarâi, lovindu pin Țara Leșască țărănimia și le aducia capetele și lua bani. Ce cărasă niște grămădzî de capete de țărani înaintia corturilor împărătești, cu numele de căzaci. Iară oastia turcească, neputându strica leșilor den frunte, au trecut Nistrul pușcile céle mare și bătia foarte tare den céia parte pre căzaci și o parté de tabăra leșască. Numai ce au căutatu a să muta de la mal și căzacilor și leșilor, de pe unde agiungia pușcile.

Și în 16 a lui sep<temvrie> acela războiu și năvală să făcusă, cât amu didiasă tătarâi înot să treacă apa, să între în tabăra. Caré grije vădzindu Liubomirscâi, carele era în locul lui Hotchevici celui mortu, au coborât nemți pedestri cu foc și s-au îmbărbătat și căzacii și au începutu a da foarte désu focul, cât au căutatu turcilor a părăsi deodată pușcile și a să mai depărta de la mal.

27. Aciastè lucrându-să la Hotin, craiul léșăscu Jigmontu veniia încet, cum să dzice, leșește, într-agiutor fecioru-său. Și amu împuținase de tot tabăra leșască iarba de sineț și de hrană era foarte strânși, caré nevoie nice de la turci nu lipsiia; că flămândzisă foarte rău și turcii și în toate dzile veniia vești de mare prădzi că făcia căzacii pré Maria Niagră.

Deci venisă iară Batiște Veveli de la Radul vodă, domnul muntenéscu, cu făgăduință tare, că or hi priimite soliile; numai de zăloage poftise léșii de la turci. Au adus răspunsu că iaste cu rușine Împărăției să dia zăloage. Deci și léșii au ales pré Iacov Sobețcâi, tatăl craiului leșăscu ce-au fostu și pe Joravinscâi, castélianul de Bâlza și au mărsu solii leșăști în tabăra turcească.

28. Schimbasă Împărăţiia pré vezirul la scrâbă că n-au fostu harnic a lua tabăra căzăcească şi pusesă altu veziriu, carele să-ş arate lucrurile mai tare, au dzis solilor leşăşti să lége bir pré an la Împărăţiie. Caré lucrul nici într-un chip nepriimindu solii leşăşti, pré dânşii i-au oprit, iară oastia toată cu mare gătire şi cu toate puşcile şi măistriile au pornit cu sine asupra taberii leşeşti. Şi o parte au pus dencoace de Nistru să bată, iar altă samă cu sine au trecut Nistrul; şi au bătut în céia dzi, toată dzua, sep<temvrie> 24 şi sep<temvrie> 25? Ce făcuse pre mal şi leşii şanţuri dincoace, iară tot îi strica din puşci turcii şi mai rău din céialaltă parte de Nistru. Şi aşia să lupta toate dzilili aciastia până în 27 a lui sep<temvrie>.

29. Au acestu obicéiu căzacii, daca li să dodiiaşté răul şi pier de puşci, esu de dau năvală, tocma acolè, de undé batu puşcile; caré hirea lor, hie cine va hi vădzut la Suceavă, cându închisiasă Ştefan vodă Gheorghie pré feciorul lui Hmil. Aşia au făcut şi la Hotin, cându părea turcilor că sintu pătrunşi de morţii ce făcia puşcile într-înşii, că-i bătia atuncia în céle 5-6 dzile 60 de puşci, cum scrie hronograful leşăscu, tot de céle mari, ce le dzic balemézuri, şi-i socotiia spăimaţi. Atuncia, în 27 a lui sep<temvrie>, au făcutu cu hatmanul său, cu Sahaidacinii <sfat> şi s-au orânduitu în 2 bulucuri: o parte în céia parte de Nistru şi altă parté din ceasta parte. Şi aşia au făcut. Noaptea au purcesu şi au trecut Nistrul pe pod la Zvance, că avia şi léşii pod peste Nistru, mai sus de Zvancia împrotiva Zvancei şi au lovitu tocma şanţurile veziriului din céia parte, cât i-au căutatu şi veziriului în céia noapté a nu mânia supt cortu. Iară dincoace, acéia spaimă şi glogozală făcuse în oastè turcească, cât în giumătate de oaste fugisă de supt corturi la altă parte de tabără; părăsisă şi puşcile şi să făcuse o amestecătură mare. S-au împlut căzacii de borfé, de sabii, de rafturi, de corturi, iară mai multé au tăiat şi le-au răsturnat şi cu mare dobândă s-au întorsu în tabăra sa.

30. De miratu era la Împărăţiie şi la toate capeteli Împărăţiei neînfrântă şi neînspăimată hirè căzăcească, la ce strânsoare amu era.

31. Amu aducia tătarâi şi limbi, carii spunia de singur craiul léşăscu sositu la Liov. Ce a doa dzi după acéia petrécanie din cia noapte, au chemat Împărăţiia pré vezirul la sine, iară puşcile din céia parté totuş au bătut pân-în desară; iară singur veziriul au stătut cu solii leşăşti la legături de pace, avându veste şi de sosirea craiului la Liov.

32. Multu au stătut turcii să priimască léşii cevaş bir, ce leşii nice să poméniască acestu lucru n-au priimit. Deci, după multă frământătură au stătut şi s-au ales pace, sep<temvrie> 29 dzile, pré calendariul nostru, iară pré a papâştaşilor oct<omvrie> 9.

33. Legăturili despré împărăţiia au fostu acéstia: Pace vécinică de la turci să aibă Crăiia Leşască; niceodată asupra ei oşti să facă (iară, ia, cum ţin). Pré tătari să-i opriască să nu îmble, stricându în ţărâle leşeşti. La Moldova paşi să nu puie (iară şi de céia, măcar de n-ar hi aproape) şi alté mănânţuşuri, pentru semnele hotarălor la câmpii Oziei şi despré Tighinia.

34. Iară de la leşi era acéstia legături: în Moldova cu oşti să nu mai îmble. Pré căzaci de la mare să-i opriască. Cetatea Hotinului să dia pré mâna domnului de Moldova. Sol mare cu daruri şi cu întăritura legăturilor de pace să trimaţă la Împărăţiie.

Şi numai ce le-au căutatu léşilor mai apoi, mai în silă, a priimi şi a lega şi 30.000 de cojoace, din an în an să dia tătarălor. Şi aşia acéstia istovindu-să, în loc într-îmbe taberile, şi turcească şi acea leşască, au strigat strigătorii pace şi în loc au părăsitu şi armele de îmbe părţile.

35. În 30 dzile a lui sep<temvrie> s-au făcut târgu între leşi şi între turci; au cumpăratu leşii mulţi cai turceşti eftini, corturi şi turcii de la leşi postav, pistoale. Şi iarăş în dzi întâiu a lui oct<omvrie> şi a doa dzi, iară au făcut târgu oştile între sine.

36. A tréia dzi după pacè legată, au purcesu Împărătiia în gios de la Hotin. Eșisă toată oastè, leșască în tocmală la câmpu și petrecându bulucurile turcésti, îș lua dzua bună cu clătirea capului de la leși.

Apoi, a patra dzi, și leșii, după purcesul împărătiii, oct<omvrie> 6, au eșitu și ei din șanturile sale cu căzacii, lăsându cetatia Hotinului pré sama Radului vodă, domnului nunténescu. Că domnul țărâi noastre Alexandru vodă, précum s-au poménit mai sus, viindu la Hotin Împărătiia, n-au aflatu nemică grijit, nice poduri, nice conace și țara aflându-se fugită și stricată de leși, s-au scrâbit pré Alexandru vodă așia de rău, cât numai era să-l omoară.

Ce l-au scos de la moarté veziriul, iară de urgie mare n-au hălăduit, că până la Hotin, tot au fostu legat la pușci în obedzi și toată vrémia acéia, cât au fostu împărătiia la Hotin, tot au fostu la închisoare, până la întorsul împărătiei spré Țarigrad.

37. Pré cale mergându Împărătiia, mare scădiaré au avut în oameni, hămnesită oastè și caii, că lovisă niște răceale și ploi cu ninsori. Și de atuncia sintu luate și Rénii cu câteva saté de soltan Osmanu, sate de țară pe Dunăria, ascultătoriu cătră ocolul Gălaților și sintu daté de Împărătiie cătră Smil, de atuncia, căruia olat venitul iaste închinatu la mormântul lui Mahmet, ce iaste în Țara Arăpască, aproape de Marè Roșie.

38. Iară craiul leșescu Jigmontu, înțelegându de pacè făcută între turci cu fecioru-său, s-au făcut mânios deodată; ce era zugrăvită acéia mâniie. Că pospolita veniia foarte încetu, velcopoleanii atuncia trécia Visla, iară Litvei veniia asupra craiul șvedzăscu Gustav, la Riga, caré cetate vestită foarte între cetățile lumii, atuncias au luat-o șfedul.

39. Și așia au fostu lucrurili Împărătiei cei dintâi, cu veniria lui sultan Osman la Hotin, în anul de la zidiria lumii 7130 <=1621>.

CAPUL AL DZIACILE

Încep. 1. După gria de scrâbă împărătească mazilie a lui Alexandru vodă, feciorul lui Iliiaș vodă, încă de pe drum mergându împărătiia la Hotin, au trimis iară la Ștefan vodă Tomșia și iară i-au dat domniia țărâi.

2. Amu mai blându Ștefan vodă, la a doa domniia sa, précum au putut întâi, îmblându singur pe la bejenii, strângându conace Împărătiei și aflându-se la slujbă. Și cât s-au mântuit de Împărătiie, s-au apucat cu toată osirdiia de obârșiria mănăstirei Solcăi, care o urdzise la domniia dintâi, ce nu o frășise. Este mănăstiria Solca obârșită de dânsul și sfințită în anul 7131 <=1622> după împărătiie.

3. În locu, peste voia lișilor era domniia lui, că era în mare vrajbă cu dânșii și pré Radul vodă avè iară mare nepriiatin. Însă siliia Ștefan vodă să nu dia ceva pricină leșilor, fiindu atuncia de curundu legați cu priiatenșug nou împărătiei.

Și, după împărătiie, într-acelaș anu, vara, a solului care veniia de la leși la Împărătiie, cu întăritura păcii ce făcuse la Hotinu mare cinste și vâlhvă au silitu să-i facă; iară tot pré leși priiatini a face n-au putut.

4. Era solul de la craiul leșescu un om mare, anume chiadzul de Zbaraj, din Vișnovecești, cu multime de oameni și cu desfrânate de tot podoabe, cât de-abia de să află în vro istoriie pe acéstia vacuri soliie ca acéia la vreo împărătiie prilejită, cu 300 de oameni călări, fără pedestrași pe lângă carâte și cară ce avea și pân-în vezetei îmbrăcați cu ursinice. Ciubârâle cu carile adăpa caii, de argintu, și cofe, barilce; la hamuri țintéle și la haiduci cepragi de argintu. Întrându în Țarigrad, au pus potcoave de argintu, numai câte un cuiu bătute la cai, anume să cadă pré ulițe.

5. Eșindu-i Ștefan vodă o milă de loc înainte cu câteva gloate, în carâtă cu sine solul nu l-au poftit, nice au priimit să hie la masa lui Ștefan vodă, la ospățu. Iară Ștefan vodă și la

purcesul lui din Iași spré Țarigrad, iară l-au petrecut cu cinste, până la locul unde au făcutu apoi Barnovschii vodă un hălășteu, ce să chiamă Iazul lui Barnovscâi pân-astădz.

6. Acolia l-au tâmpinat călărașii de la Țarigrad, cu veste că s-au schimbatu veziriia și au stătut veziriu unul ce-i era lui Ștefan vodă priiatin. Cum au înțăles din călărași de veziriia acialuia vezir veste, îndată au zis gloatelor să să întoarcă și în loc s-au întorsu și singur, poftorindu cu glasul: „Lasă, câine leșe, că te voi purta eu".

Și neluându-ș nice dzua bună de la sol, s-au întorsu la scaun; și au trimis și înaintè solului, pen țară, pe la toate conacele, de i-au tăiatu obroacele.

7. Sosindu solul acéla la Țarigrad, au aflatu împărățiia lui soltan Osman la mare turburare și închis Țarigradul din rădicatul iniciarilor asupra Împărăției. Și au ținut acia turburare 9 dzile, închiș toți, cineș la casele sale, cu mare grije și spaimă.

Și oamenilor celor streini și solilor eșise poruncă de la caimacamul, cine era suptu acéia vréme, nime denafară de casa lui să nu iasă. Deci și solului leșăscu au eșit răspunsu să stia denafară de Țarigrad. Și au ședzut solul toate dzilele acéle la un sătcel denafară, anume Halcali, pân-la așădzarè Împărăției lui soltan Mustafa, în locul lui soltan Osman.

8. Iară pricina rădicării a iniciarilor asupra lui sultan Osman au fostu aceasta: întorcându-se sultan Osman fără isbândă de la Hotin, da toată vina inicerilor, că n-au vrut să stia la războiu, cum s-ari cădia slujitorilor celor buni, mustrându-i pururea că sintu buni numai de beției, să hie călcători legii lui Mahmet. Ce aședzase gândul pe toți să-i strângă și să facă slujitori arapi, carii stătuse la Hotin mai tare la războe; și în toate nopți îi sugruma pre iniceri. Iară neputându așè plini pré voe gândul în Țarigrad, ș-au ales calé la Anadol, spré mormântul proroculuĭ său, la închinăciune și pusesă amu de au strigat pré

obicei și strigătorii, dându știre de gătirea purcesului împărătescu.

9. Vădzându inicerii gândul împăratului aședzat spré stângeria lor, întâi la veziriul și la muftiul, în gloată strânși, au mărsu și au strigat să grăiască Împărăției să să lasă împăratul de acée calé, fiindu de curundu descălecați den oaste, lipsiți de toate. Ce dacă n-au putut face nimică cu graiul vezirului și a muftiului, să întoarcă pré împăratul din cale, a doa dzi s-au strânsu cu toții, plecându spré sine și pré spahii au mărsu la curtia împărătiască și au strigat să să lasă împăratul de calé; însă venisă în céia dzi fără arme.

Ce răspundzindu-le sultan Osmanu că așia va să facă, așia va face, a triia dzi au venit la curté cu mulțime din toate unghiurile Țarigradului, mulți carii nice iniceri nu era și au lovit caseli împărătești și îndată hadâmbii, ce era fruntia pe lângă sultan Osman, i-au făcut fărâme. Singur sultan Osman scăpase deodată la grajdiuri; ce l-au găsitu iniciarii.

10. Era între casele ciale din grădini sultan Mustafa, un unchi a lui sultan Osman, ascunsu, caré fusesă întâi împăratu, puțină vréme; ce fiindu la hire foarte prostatecu, îl scosesă den împărățiie și-l ținia ascunsu între grădini. Acolia oblicindu-l inicerii, au năvălitu și l-au apucatu de acolia, înspăimat de moarte, și l-au pus în scaun, strâgându cu toții: „Acesta ni-i împărat".

11. Dacă stătu sultan Mustafa la Împărățiie, cu învățătura lui au luat inicerii pré sultan Osman și l-au pus pre un cal prostu, acoperit pré capu, să nu-l cunoască nime și întâi la Edi Cula îl ducè; apoi temându-se sultan Mustafa să nu iasă cumva iară la Împărățiie, au trimis poruncă să-l omoară. Și omorându-l inicerii pré cale la Edi Cula, l-au îngropat la un mecetu împărătescu, iară fără nice o cinste.

12. Deci solul leșăscu ș-au dat soliia la soltan Mustafa, întrându în Țarigradu cu acéia podoabă și vâlhvă, cât este în

voroavă țarigrădénilor soliia acéia până astădzi. Potcoave de argintu pusesă la o samă de cai, numai câte cu un cuiu prinse, anume ca să cadză pre ulițe, și alte zburdate cheltuiale. Caré toate céle apoi l-au adus și pré solul acéla la mare nevoe și cheltuială și pré leși la mare căință, cât este legatu cu săimu, oameni mare ca acéia de atunci să nu mai trimață la turci.

Și să nu hie fostu nevoința Radului vodă, domnului munténescu și după ce slobodzisă turcii pré sol, s-au prilejit de-au lovit niște căzaci pré Marè Niagră. Deci răpedzise Împărățiia de olacu ceaus, să-l întoarcă pré solul; ce Radul vodă, mainte oblicindu povestia, i-au datu de sârgu calé pren Țara Unguriască.

13. Spun de solul acéla, dacă l-au dus la Împărățiie, după adunare, n-au vrut să dzică nimică, căutându pe după sine vréun scaun să șadză și ședzându să-ș dia soliia. Și așteptându câtva, vădzind că nu-i dau scaun, cabanița ce era pe dânsul, învălindu-oă, au pus și au ședzut în locu de scaun. Și după solie n-au vrut să mai priimască haina, răspundzându să fie prétul ei la visteriia împărătiască de un scaun, să fie de solii leșăști. Și aceasta povéste au rămas de acéia soliie și alte cheltuiale desfrânate peste măsură.

14. Nemică așia însemnatu în céialalți ani ai domniei aceștiia a lui Ștefan vodă Tomșăi nu s-au prilejitu, ce era țara în pace și în tot bivșugul, cât păria hie cui că nu iaste domniia acelui domnu dentâi, tot în zarve. Și până la domniia lui aceasta, la toate biruri să ținia în samă la visteriia împărătiască câte 5.000 ughi, léfele dărăbanilor.

15. Numai nice într-un chip nu-l lăsa în pace Radul vodă, domnul munténescu, ce săpându-l totdeauna și astădzi și mâine, i-au venitu lui Ștefan vodă mazilie iară, în care i s-au prilejit și moartia în Țarigrad. Și avuțiia ce au avut, toată au luat-oă Împărățiia.

16. Domnu Ștefan vodă Tomșia, mare vărsătoriu de singe, gros la hire și prostatec, cât îi păria că iaste așia bine, cum domniia întâi. Iară la a doa-i domniia, cu multu schimbatu într-altu chip, după patime ce-i venise și lui la capu. Și el au făcut și besérica domniască pe poarta curții și cu domniia fericită țărâi.

În locul lui au stătut domnu în țară Radul vodă cel Mare cu a doa-i domniie.

CAPUL AI UNSPRĂDZÉCILE

Încep. 1. Domniia Radului vodă celui Mare împărăției, nu domniei sămănătoare și pentru lucrurile și tocmalele casei lui i-au dzis Radul vodă cel Mare.

2. Scrie Pliutarhu, vestit istoric, la *Viiața lui Alexandru Machidon*, care au scris *Alexandriia* cea adevărată, nu basne, cum scrie o *Alexandrie* den grecie, ori dintr-altă limbă scoasă pré limba țărâi noastre, plină de basne și scornituri, el dzice că hărniciia împăraților și domnilor mai multu să înțelege din cuventele lor și sfaturi grăite de dânșii, care cum și pân-încât au fostu, decât den războae făcute de dânșii; că războaele, avuțiia și prilejul vrémii face mai de multe ori, iară cuvântul și sfat înțéleptu den singură hiria izvoriaște până în cât iaste, précum dzice și Înțélepciunia lui Solomon: „Iz ust pravednago ishodit razum“ <= Den rostul direptului izbucniaște înțélepciunia>.

3. Fostu-au acestu domnu, Radul vodă, deplin la toate și întreg la hire. Cuvântul ce-l grăiia ca o pravilă era tuturora. Giudețele cu mare dreptate și socotială, fără fățărie, cu cinste, iară nemăruia cu voe veghiată. Avia acestu cuvântu: „Domnu hie caré, cându giudecă pré un boerinu cu un curtian, ochii domnului să fie pré boierin, iară giudețul pré calè sa să margă. Și așia, cându să pârăște un curtian, c-un țăran, mai de cinste

să fie curtianul și la cuvântu și la căutătura domnului, iară nu abătându-să giudețul din calè sa ceia diriaptă".

Și la multe divanuri, cătră vornicii cei de gloată dzicia: „Vornice, dzi celui om mâine să mai iasă la divan", ferindu să nu să hie greșit cumva giudețul. Și de să prilejiia cumva negâcitu giudețul la un divanu, să îndrepta la altul. Dzicia de multe ori: „Nemică nu ocăriaște pré domnul așia, ca cuvântul nestătător".

Pentru boeri dzice: „De mare folos și cinste este domniei și țărâi boerinul înțeleptu și avut. Că dacă are domnul 5-6 boiari avuți, nice de o nevoe a țărâi nu să téme." Cu boiariul ca c-un boiariu, cu slujitoriul ca c-un slujitor, cu țăranul ca c-un țăran făcia voroave; și tot cu blândețe și cu mare înțălepciune, că deși era răpitoriu la vrémia sa, iară nu îndelungu.

4. Boerii la mare cinste avè și dzicia: „Pré un om, dacă-l boerește domnul, nu încape să-l suduiască. De nu se poartă cum să cade unui boerin, să-l scoață și să pue altul în loc, iară a-l sudui, sau să nu i să triacă cuvântul grăit cu calé nu să cade."

5. Avia o slugă Radul vodă, încă din copilăriia sa, căruia socotindu că nu este hiria de boerie, îl socotiia de amână, iară boerie nu-i da. Ce văzdându-se den afară din rândul altora, pré hire omeniască, ce iaste pururia silitoare în viață să fie între cei de frunte, s-au rugat mitropolitului și boerilor să-i grăiască Radului vodă pentru dânsul, să nu fie uitatu, fiindu slugă de atâta vréme, și așteptându în nărocul stăpânu-său, să hie și el între oameni.

I-au grăit boerii cu toții pentru dânsul, să nu hie uitat, ca o slugă véche ce iaste și slugile cu nedejdia cinstei stăpânilor, să agiungă și ei a hi între oameni, mai multu slujescu.

Au răspunsu Radul vodă boerilor: „Mie, să nu vi să triacă cuvântul vostru, nu mi se cade, iară eu știu hiria omului, că de boerie nu este; iară, ia, că l-oi boieri pentru voè dumilor voastré". Și a doa dzi l-au chematu și i-au dat vătăjiia de

aprodzi, caré era la cinste la Radul vodă, și aprodzii cei de divanu nici la o domniie mai de cinste n-au fostu, cu urșinice, mulți și cu cabaniță cu jder și cu hulpi îmbrăcați aprodzii. Și or la cine și la ce boiariu mergia cu carte, în picioare sta boeriul, până să citiia cartea.

6. N-au trecut săptămâna și veni jalobă din trâgu la divan de niște fămei pré acel vătav nou, de silă ce le făcuse și le bătuse în trâgu. Au căutatu Radul vodă la boeri și li-au dzis: „Nu v-am spus că acesta om de boerie nu este?" Iară cătră dânsul: „Eu, măre, încă pe boerie nu am apucat să-ți dzicu". Și au dzis armașului de i-au luat grâbaciul și au pus de i-au dat 300 de toege.

7. Numai cum nime în lume fără vină, așia și Radul vodă cu mare pustiietate țărâi, caré nu să va uita den poménirè oamenilor în viaci. Și de mirat este cum au încăputu într-o înțelepciune ca acéia o vină ca aceasta. Așia era de greu țărâi, cât să pustiisă curtea și țara. Ce pricină ar hi fostu, nu știu, fără de tot zburdată podoaba curții. Nime den boeri, până în cei a treia, cu haine cevaș proaste să nu hie, că era de scrâbă. Postelnicii, copiii den case, cu mari podobe și cu fotaze la cai. Mare întunécare aicia înțelepciunii acestui domnu, că este domnul să să poarte cum biruiaște venitul țărâi.

8. Birul țărâi era legatu la Tighinia pré acélia vrémi și la Cetatè Albă; ce veniia iniciarii la bir și pân-cu hamgiare săriia la boiari. Acéia văzdându Radul vodă au mutat birul, să să ducă la Țarigrad, la Împărăție; că crédința acéia avia Radul vodă la Împărăție, caré n-au avut nice mainte de dânsul, nici mai pré urmă, nici un domnu, câți au fostu în țară. Și crăiile creștinești, ales leșii, ungurii și alte țări creștine, mare folos avia de dânsul, că-i feriia de multe primejdii, ca un creștin.

Păzindu-ș slujba diriaptă cătră Împărăție și datoriia creștiniască o păziia, précum s-au arătatu și la Hotin, cu mijloacele lui la pace ce s-au făcut între turci și între leși și apoi

cu solul cel leșăscu, cniadzul de Zbaraj, căruia i-au dat calé prin Țara Unguriască, gătit acéla sol de oprială la Împărățiie. Deci, și la turci credință și la creștini laudă avia, că toate era cu înțelepciune legate.

9. Radul vodă domniia aicea în țară la noi, iară feciorul său Alexandru vodă în Țara Muntenească. Și la aceasta domniie au făcut și nunta la Tecuci fecioru-său cu fata lui Scărlet, vetit om între țarigrădiani, la care veselie era adunate 2 țărî: țara noastră și Țara Muntenească.

Scaunele boerilor, din a diriapta domnilor boiarii de Muldova, iară den a stânga boiarii munténești ținia dvorba; și așia și căpeteniili de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această triabă făcute, cu lucrători de îmbe părțile a țărâlor, la satu la Moviliani, în malul Sirétiului, dincoace, unde și soli streini cu daruri era veniți de la unguri și de la câțva domni den Țara Leșască. Și au trăgănatu acéia nuntă până a doa săptămână cu mare petrécănii și bivșuguri.

10. Pacia era înteméiată pré acélia vrémi den toate părțile, fără numai dodiia tătarâi Cantemiréștilor cu trecătorile sale în Țara Leșască, că să dezbătuse Cantemiréștii de suptu ascultaria hanelor și ședea cu ordéle sale dencoace de Nistru, în câmpii Cetății Albe și a Chiliii, ce să dzice Bugeacul; și-i dédesă Împărățiia pașiia lui Cantemir, de să scriia pașă.

Și în toți anii loviia Țara Leșască, précum și atunce în dzilele Radului vodă. Nu așia cu multu după pacè legată între Împărățiia Turcului și între Crăiia Leșască, au lovitu ordele lui pe la Sneatin, toată Pocutiia, fără véste și au făcut mare robiie și plian. Și după acéia pradă a leșilor, curundu au lovit și în Țara Muntenească, până în Buzău, de au făcut câtăva pradă la munténi. Ce au săritu fălciianii și covurluianii și tecuceanii, cu porunca lui Radul vodă, de-au lovit pré tătari la întorsu și li-au loatu toată dobânda și robii. Și au făcut Radul vodă și jalobă mare la Împărățiie, den care să apropiiasă scrâbă de la

Împărățiie, mare, lui Cantemir și n-au scăpatu mai pré urmă de dânsa, pentru aceste fapte.

11. Curundu după acéia au arsu curțile la Iași, céle domnești și s-au mutatu Radul vodă la Hârlău cu șédiarè. Și așia îndrăgise locul la Hârlău, cât în toate veri, la Hârlău ședia cu toată curtea, că tocmise și curțile célia domnești și beserici câteva făcute acolo în Hârlău de dânsul.

12. Om boliac fiindu Radul vodă și de mâni și de picioare, care boală pedraga și hiragra să dzice, n-au trăgănatu multu viața și acolia la Hârlău s-au sfârșit viața, în anul <7134=1626> în dzile <loc gol>.

13. De mare primejdii s-au prilejit de au scutit țara atuncia moartia Radului vodă. Că să suisă tătarâi, cu singur galga soltan den Crâm și cu Cantemir pașia dé aicia, den Bugeagu, cu 40.000 de tătari, cu prada în Țara Leșască, pentru oprite cojoacele lor de leși, legate la Hotin. Și li-au ținut calè oștili léșăști cu Conetpolscâi hatmanul leșescu, de curundu eșit den Edi Cula, den chisoare, din Țarigrad, iarăș cu nevoința lui Radul vodă. Și așia de rău i-au bătut pré tătari, cât și soltanul și Cantemir cu fuga au hălăduit.

Ce vria să-ș astupe rușinea, veri, neveri, să prade țara, dându vina Radului vodă, cum să hie datu el știre leșilor, să să găteadză asupra lor. Ce dac-au întâles de moartia lui Radul vodă și de domniia lui Barnovscâi vodă în locul Radului vodă, n-au stricat în țară nimică, fără ce au fostu de hrana cailor. Că-i era Cantemir fârtatu lui Barnovscâi vodă și satéle lui, la boerie, niceodată nu fugiia den calia lor, cându trécia pe la Cernăuți ordele în Țara Leșască, ce petrecia Cantemir la Toporăuți cu dzilele în casele lui Barnovscâi vodă.

14. Oasele Radului vodă cu cinste mare s-au pornitu de la Hârlău în Țara Muntenească, la mănăstiria făcută de dânsul în București, cu Hrizia visternicul și cu Trufanda postialnicul

și cu Costin postialnicul al doilè pe acélia vrémi. Iară în scaunul țărâi domnu au stătut Barnovscâi vodă.

CAPUL AL DOISPRĂDZÉCE

Încep. 1. După moartè Radului vodă celui Mare, boerii și țara vădzându pré Barnovscâi hatmanul, om de țară și fără cuconi și <cunoscut> Împărăției cu slujbele ce făcuse la Hotin, la sultan Osman și știut și căpeteniilor tătărăști, ales lui Cantemir, cu carile legasă priiatensug încă den mârzeciia lui, la Toporăuți, la o trecătoare a lui în Țara Leșască, au ales cu glasurile tuturora pré Barnovscâi vodă de domniie și au mărsu o samă de boiari la împărăție, de i-au adus stiag de domniie.

2. Îndată ce au stătut Barnovscâi vodă la domniie, întâiu au stătut după grijia țărâi ce-i venisă asupră de tătari. Și au trimis la galga soltan daruri și la Cantemir pașia și au întorsu vrăjmășiia tătarălor, ce gătisă ei asupra țărâi și apoi au stătut și după aședzarè țărâi, caré să stricasă foarte rău la Radul vodă.

3. Iară războiul atuncia a tătarălor cu leșii au fostu așia: nețindu-să leșii de cuvântul ce-l legasă la Hotin, să dia Crâmului den anu în an 30.000 de cojoace, s-au sculat singur calga soltanul, fratele hanului și Cantemir pașia cu 40.000 de tătari și au lovit Țara Leșască în trei părți. Pe o parte sângur calga sultan, pe altă parte Salmașa mârza, pe a triia parte Cantemir pașia și au prădat până la Socal și până mai sus de Liov.

Ce i-au lovitu leșii și întâiu pré singur calga soltan Conetpolscâi hatmanul și cu Hmilețcâi. Și au peritu acolia mulțime de tătari și feciorul lui Cantemir și au căzdut la robiie și un frate a hanului, mai mic de galga soltanu, rob la leși, carile apoi au eșit și căzdusă han la Crâm, de îmbla cu Hmil în Țara Leșască. Iară parte lui Salmașa mârza și a lui Cantemir pașia

nu era de tot răsipite; că macar că lovisă și pe Cantemir pașia iară leșii cu Liubomirscâi, iară de tot răsipă acestor orde a face n-au putut. Ce strângându-se iară ordele la Nistru, la carii scăpasă și calga soltan, numai ce era să prade țara, dându vina Radului vodă, că au datu știre leșilor de dânșii. Și să nu să hie prilejit moarte Radului vodă și nevoința lui Barnovscâi vodă, n-ar hi hălăduit țara atuncia de mare primejdiie.

4. Ce cum floaria și pometii și toată verdiața pământului stau iulite de brumă căzdută peste vréme și apoi, după lină căldura soarelui vin iară la hire și la frâmsețele sale ciale împiedecate de răceala brumei, așia și țara, după greutățile ce era la Radul vodă (caré vacurilor de mirat au rămas, cum au putut încăpia întru înțelepciunè acelui domnu acéia nemilă de țară), au venitu fără zăbavă țara la hirè sa și până la anul s-au împlut de tot bivșugul și s-au împlut de oameni.

5. Milele domnilor pot aședza țărâle, nemila și lăcomiè fac răsipă țărâlor. Făcusă Barnovscâi vodă mare volniciie curții, să dia numai la bir, o dată într-un an. Și oricine den curtiani de nevoie au răsărit de la ocina sa, ori la satu boerescu, ori la sat domnescu, pré toți i-au adus la bresleli sale și la locul său. Și siliștilor, pe unde să pustiisă, au dat slobodzii, chemându oameni din Țara Leșască; și așia s-au împlut țara, în puțină vréme, de oameni.

6. La al doilè an <al> domniei sale, i-au venit porunca de la Împărăție să margă cu oștile țărâi la Dașeu, pentru întăritura Dașevului... Că măcarî că legasă pacia aceasta la Hotin între turci și între leși, să nu îmble tătarâi la leși stricându și căzacii pré mare la turci, iară nu-i putia opri îmbe părțile pe acéstia neamuri, nice pre tătari turcii, nice pre căzaci leșii. Ce loviia totdeauna și căzacii pré Marè Niagră locurile turcești; și mai multu Dașovul pățiia nevoia în toată vrémia de dânșii.

Deci, au mărsu și Barnovscâi vodă într-acela an, toată vara, de-au lucratu pen pregiurul cetății, tocmindu zidiurile și

lanțurile și cu munténii și cu niște pași orânduiți de la Împărățiie pe acéia triabă.

7. După slujba ce-au făcut Barnovscâi vodă Împărăției la Dașău, domniia cu mare fericiie țărâi, stându tot după grijile țărâi și după lucruri dumnedzăerești. Și au frâșitu mănăstiria mare în dricul orașului Eșilor întâi, ce să dzice Sfânta Mariia și apoi mănăstiria anume Hangul, în munți, den pajiște și Dragomirna au fârșit iară el, urdzită de Crimea mitropolitul, aproape de orașul Sucevei; așijdiaré și Bârnova, lângă Iași, care apoi au frâșit-o Dabije vodă, fără besiarici în multe locuri și beséreca lui Sfetii Ioan, iară aicia în oraș, de îmmă-sa făcută.

El au lăsat moșiia sa, Toporăuții, sat la Cernăuți și Șipotele, la Hârlău, cu afurisănie a patru patriarși întâi în țară să nu hie la alte dări, fără numai la bir. Ce, binele pururia este gingaș și pentru păcatele oamenilor, nu în multă vréme stătătoriu. Pentru 40 de pungi ce-i ceria veziriul de la Barnovscâi vodă, ferindu țara de obicei, i-au venitu mazilie, neîmplându bine 4 ani la domniie. Și mulți, cari-i era priiatini, îl sfătuia să nu să puie împrotiva veziriului, să dia acei bani, să nu-i vie vréo primejdie. N-au vrut nice într-un chip să priimască, pentru obiceiu, să nu să facă asupra țărâi, urmându pe Pătru vodă, carele au făcut Galata de Sus, care avându dodeiale totdeauna de la turci cu dările, au strânsu boiarii și țara și li-au dzis că nu mai poate să sature pântecele turcilor fără fundu. Și luându-ș dzua bună de la toți, au lăsat domniia și s-au dus pen Țara Leșască la Veneție, unde-ș s-au săvârșit și viața sa, cu vécinică poméniré în țară. Să cunoaște că acești domni matce direpte au fostu aceștii țărî, nu maștihă, când, pentru obiceiu să nu să facă în dzilele lor cu greul țărâi, domniile ș-au lăsat și asuprelele țărâi n-au priimit să hie de la dânșii.

8. Așia au făcut și Barnovscâi vodă, măcarî că cu foarte prostu sfat, căce după maziliia n-au mărsu la Împărățiie, ce-ș cumpărasă un târgu în Țara Leșască, anume Ustiia, cu câteva

ocine, nu departe de Nistru, și după mazilie ce i-au venitu, au mărsu cu casa lui în Țara Leșască, la Ustiia. Iară domnu în locul lui au venit Alexandru vodă, feciorul Radului vodă celui Mare.

CAPUL AL TREISPRĂDZÉCE

Încep. 1. Acestea trei domnii, a lui Alexandru vodă, feciorul Radului vodă, și a lui Moysei vodă, domniia întâiu, și a lui, Alexandru vodă Iliiaș, suptu un cap închidem, căci că toate acéstia domnii și scurte, câte giumătate de an unile, altele peste an oarece, cu puțin trăitoare au fostu și nice lucruri așia însămnate în anii lor prilejite nu s-au tâmplatu.

2. Mai cu greu mi-au fostu, iubite cititoriule, a scrie dé acéste domnii, decât de cele mai de multu trecute; că dé acestia domnii, ce mai sus scriem, necăiuri, nice într-un létopiseț streinu, poménit nu să află, ori căce au fostu scurte, ori căci nemică așia ales nu s-au prilejit în dzilele lor. Ce cât am putut a înțelege den boiari bătrâni den dzilele lor, pré rândul său mergându cursul anilor, îți însămnăm.

3. Deci, după ieșitul lui Barnovscâi vodă în Țara Leșască au venit domnu în țară Alexandru vodă, feciorul Radului vodă celui Mare. În vestè tătâne-său, ce avia la Împărățiie, i să didiasă domniia; ce, cu cât ceriul de la pământu, cu atâta de hirè tătâne-său departe om și de trup și de hire slab și boliac. Care lucru înțelegându și Împărățiia că nu este de domniia țărâi de margine ca aceasta, neîmplându bine giumătate de anu, i-au venit maziliia.

4. Să ispitisă Barnovscâi vodă oarece la margine cu trimisul lui Necoriță hatmanul la Toporăuți, în dzilele cestii domnii a lui Alexandru vodă, ce i-au eșit cu oști Vasilie Lupul vornicul și Grama stolnicul și l-au împensu pré Necoriță de la marginile țărâi.

5. După maziliia lui Alexandru vodă, feciorul Radului vodă, au venit cu domniia Moysei Moghila vodă, feciorul lui Simion vodă, om blându, un miel la hire, nelacom, nemăruia rău. Multe case de gios, lipsite, au scos în fruntè lăcuitorilor țărâi, ales pré Ciogolești. Pace din toate părțile; numai de datornici turci mare strânsori și sile. Și așia să împlusă țara și de oameni răi, cât, a vedére, cu bulucuri îmbla, de prăda și jecuiia oamenii și pe lângă oraș.

6. Iară cum toate domniile nu sintu fără nepriiatini și mai ales domnii mai mulți nepriiatini au, cum copacii cei mai înalți mai multe vivoară și mai mare vânturi sprejenescu, așia și Moysei vodă, avându nepriiatini la împărățiie, îi scornisă cum va să fugă în Țara Leșască, pre urma lui Barnovscâi vodă.

Caré lucru înțelegându împărățiia, în taină au trimis porunca la Cantemir pașia, să margă să-l porniască den scaun spré împărățiie, să vie, iară <de> ari vria spre altă parte, să-l prindză și să-l trimață la Poartă.

7. Și așia, neștiindu nemică Moysei vodă, stătu Cantemir pașia la Țutora, sprinten cu o samă de oșténi ai săi și au trimis lui Moysei vodă pren ceauș cărți de maziliie. Deci numai ce i-au căutatu a purcede spré Țarigrad și în locul lui s-au datu domniia lui Alexandru vodă Iliias, a doa domniie.

8. Cum au venit știre de domniia lui Alexandru vodă la boiari, mare mâhniciune și voe ria în toată curtia, mai ales în boiari, știindu cu toții hire acelui domnu. Ce au făcut sfat cu toții și îndată au purces frunte toată de boiari la Țarigrad, cu jaloba la Împărățiie pentru greul ce petrecia țara de domnii neștiutori rândul ei. Lupul Vasilie vornicul, ce au cădzutu apoi domnu, Cehan vornicul, Savin hatmanul, Costin postelnicul, Uriache spatariul, Buhuș visternicul, Furtuna comisul, Bașotă logofătul și alți boiari cu numărul până la 50 de capete numai de boiéri, fără alte capete den țară și au purces cu toții la

Țarigrad. Ghenghia logofătul și cu Enachie postelnicul rămăsesă caimacami la scaun.

9. Nepurces den Țarigrad au apucatu boiarii pré Alexandru vodă cu domniia; că oblicise el de boiari că vinu cu pără, cum nice într-un chip nu-l priimește țara. Și au trimis înaintè boiarilor Alexandru vodă pré Batiște Veveli și cu ceaus; Batiște să le grăiască cu bine și ceaușii să tragă pré boiari. Carii fără știrè vezirului fiindu și vădzindu atâtia capete, nu s-au cutedzatu ceaușii a le face silă și încă pe Batiște l-au suduit foarte tare, ales Cehan vornicul.

10. Iară la curțile împăraților multe răutăți pot să să facă peste știrè celor mai mari. Așia s-au prilejit și boerilor celora ce mersesă, tuturora. Până agiungè ei la veziriul, au venit într-o noapte, poate hi cu voia chihaei veziriului, carii multe pot fără știre, și au legatu pre câțiva boeri, câți au fostu mai capete și i-au ținut pen eșitori închiși, peste știrè veziriului. Ce li-au căutatu boiarilor numai a face tocmală cu Alexandru vodă și legături.

Să mai ispitisă boerii, după ce au eșit din oprială, să margă la veziriul și era gata lucrul acéla; ce, s-au prilejit periria veziriului, pe ulițe mărgându de la curțile împărătești la săraiul său, de iniceri: l-au ucis cu pietri inicerii.

Deci, numai ce au căutatu boerilor a priimi pré Alexandru vodă și au mersu la Patrierșie și au făcut giurământuri boerii lui Alexandru vodă și el boiarilor iarăș. Și așia au purces din Țarigrad spré țară.

11. Dacă s-au aședzat Alexandru vodă la scaun (lupul părul schimbă, iară nu hiria), tot pré acéia calé, ca și la domniia dentâiu au purces lucrurile. Ce cârpiia boerii cum putia trebile țărâi, iară domniia mai multu îș petrecia cu Batiște Veveli.

12. În Țara Muntenească pré atuncia să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion vodă, pentru mare desfrânăciuni și nespuse ce era într-acela domnu. Și dentre toate căpeteniile

Țărâi Muntenești era Matei vodă și de atunce-s au căzdut domnu fericit Țărâi Muntenești.

Supt vrémia acelor amestecături scosesă Alexandru vodă de la Împărățiie domniia fecioru-său, Radului vodă, a Țărâi Muntenești și tot în anul dintâi <al> domniii sale.

După ce au venit steagul de la Împărățiie fecioru-său de domniie, l-au pornitu și cu cătăva gloată dé aicia den țară. Ce li-au eșit Mătei vodă, domnul munténescu înainte și de-abiia au scăpat și singur Radul vodă cu sprejeneală unora ce s-au ales lângă dânsul den moldoveni.

13. Nici într-un chip nu putia să amistuiască Alexandru vodă fapta boerilor, ce făcusă cu veniria împrotiva lui la Țarigrad și nice boerilor nici într-un chip lucrurile ce era foarte proaste la toate trebile a lui Alexandru vodă nu le plăcia. Și dentr-acestia adăogându-să necrédința și prépusul den dzi în dzi, aședzasă gândul său Alexandru vodă numai să omoară pré o samă de boeri, ales pré Vasilie vodă și pré Cehan vornicul și pré Savin hatmanul, pré Buhuș visternicul, pré Uriache *<spătarul>*. Costin postelnicul era mazil la țară. Ce ori să-l tragă la partia sa Alexandru vodă, ori altu gându avându, îl chemasă la curte și-i da hătmăniia; ce vădzându Costin lucrurile amu îngroșate între domniie și între sfat, gânduri spurcate și riale, s-au luatu dzua bună pre câteva dzile și au ședzut la țară.

14. Iară celoralalți boiari toate gândurile a lui Alexandru vodă au descoperit Costantin Aseni, om de casa lui Alexandru vodă, cum în dzua de Paști era să-i omoară, cu sfatul lui Batiște; deci și boiarii îmbla toți cu paza vieții.

15. Și vădzându de adevărat urdzitu periria sa de Alexandru vodă, ca céla ce să înfiacă, s-au vorovitu cu toții și au datu știre țărâi, care hierbându în greutăți și în netocmele, prea lesne s-au pornitu; și nu numai curtea, ce și țărănimia. Și atâta mulțime s-au strânsu den toate părțile, cât nu încăpia în târgu, ce

împlusă locul pe supt Miroslava petutinderia, stângându pen toate ulițele pre greci.

16. Vasilie vodă era cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbușit țara, au mărsu de au spus domniei aeve, cum s-au rădicat țara și strigă pre greci. Au răspunsu Alexandru vodă: „Dacă să rădică pré greci, pre mine să rădică". Și vădzându atâta mulțime, nu s-au apucatu de nemică, numai de grijia să hălăduiască cu casa sa de gloate.

17. Au mărsu boiarii cu toții la curte și la purcesul domnii, să nu să hie pus cu toții să opriască desfrânată prostimè, pozna mare și de-abiia prilejită în vro țară s-ar hi tâmplatu. Ce tot pe lângă domniie au mărsu boiarii, oprindu și domolindu țărănimia.

Iară mai nu era în puterè boiarilor a-i opri, pornită grosimia. Ce și pré Vasilie vodă, anume că iaste și el den greci, au zvârlit unul cu un os și l-au lovit în cap, den caré lovitură au fostu Vasilie vodă multă vréme rănitu.

18. O, nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile a lumii, cum vrăstiadză toate și turbură și face lucruri împrotivă! Cându cu cale să fie frică celor mai mici de cei mai mari, iară cursul lumii aduce de este de multe ori celui mai mare de cei mai mici grije.

19. Fericiți sântu împărații, craii, domnii, carii domnescu așia, să nu le hie de cei mai mici niciodată siială.

20. Un craiu de Englitera, de câte ori să îmbrăca dimineții, dé atâtia ori dzicia sângur șie: „Adu-ți aminte că a multe gloate de oameni ești stăpân". Domnii cei buni și dirépți fără grije și desfătați stăpânescu, iară cei răi tot cu siială.

21. Dacă au agiunsu în șesul Bahluiului domniia, aproape de mănăstiria Balicăi, locul era tot plin de oameni, nu să vedia șesul deșertu necăiuri. Striga: „Dă-ne, doamne, pre greci". Unii hăicăia, alții jecuiia. Și acolo au strigatu pré Batiște, să le dia, carele era tot aproape de Alexandru vodă, vădzându strigaria

pré sine. Ce nu sta domniia de grijè lui, ce de grijè sa și numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dânsul. Și așia l-au apucat și l-au dat pré mâna țăranilor.

Nespusă vrăjmășiia a prostimei! Și așia fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărâme. Și până într-atâta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpușnianul, cât nici mantaoa den spinarè lui Alexandru vodă, că bura a ploae, atunce n-au hălăduit.

22. De grijè țărănimei ce era pen tot locul, să nu între Alexandru vodă îndată la pădure și boiarii încă așia socotisă, să să mai depărtédză de gloate la loc deșchis, fără pădure, l-au pornit pe drumul braniștei, pe dencoace de Bahluiu, pornindu și săimeni cu sinețele gata pe lângă dânsul.

Apoi, dacă s-au întorsu boiarii, au stătut la grije, să nu ia Alexandru vodă calea den braniște spré Cantemir pașia la Bugeag. Ce îndată au ales o samă de boiari, cu Buhuș visternicul și l-au trimis la braniște, după Alexandru vodă, să-i îndiréptedză calia pe la Huși, pré Bârlad în gios.

23. Era mai mare spaimă decât dentâiu, dacă vădzu Alexandru vodă gloate iară după sine și la braniște și-l lăsasă siimenii toți și copiei den casă. Și dacă s-au apropiiat boierii, li-au dzis Alexandru vodă cu lacrămi: „Mă rog pentru fiiul mieu, radul vodă, să-l lăsați viu!"

Au dzis Buhuș visternicul să n-aibă nice o grije, nice să să gândiască măriia sa c-au venitu cu vréun rău, numai poftește țara pré măriia sa să margă pré Bârladu spré Gălați, să nu aducă vréun rău asupra țărâi cu tătarî și s-au giurat să n-aibă nici o grije. Și așia au priimit și Alexandru vodă, pe unde va hi voia țărâi, pe acolo să margă.

Și au purcesu spre drumul Bârladului și au aședzat boiarii iară pre siimeni pe lângă dânsul și copii carii îl părăsisă dându-i și den boiari petrécători până în Gălați.

24. La Tecuci au eșit și Costin postelnicul înainte, de la Putna, și l-au petrecut cu cinste și cu conace, până la Gălați, plecându-l să vie la împăcăciune cu boiarii și să-ș hie iară în scaun, luându Costin postelnicul asupra sa acéia grije. Ce n-au vrut să priimască nice într-un chip. Deci, au trecut Dunăria la Gălați, spré Împărățiie.

CAPUL AL PATRUSPRĂDZÉCE

Încep. 1. Și așia, mântuiți boerii și țara de domniia lui Alexandru vodă Iliiaș, au stătut cu toții după alesul domnului nou. Striga cu toții să fie Lupul Vasilie vodă, însă îi da și legături, ce va lua den țară, ce s-ari lega pentru dări; atuncia la acel ales, mai multu să nu ia din țară. Ce acéle legături vădzându Vasilie vodă, ori că vedia pré câțva den capete că trag spre Barnovscâi vodă, n-au priimitu într-acéia dată domniia, ce au stătut și el la sfatul acela, să să trimață în Țara Leșască la Barnovscâi vodă, să vie iară la scaunul țărâi.

2. Ce nu era să triacă pré Barnovscâi vodă și fârșitul dzilelor trage cu di-a sila pré om. Cât au sosit boerii la Ustiia, unde ședea în Țara Leșască, cu veste că țara iară-l poftește să vie la domniie, cu mare bucurie au priimitu acéia veste.

Neștiutor gândul oamenescu, singur de sine la ce merge și la ce tâmplări apoi sosește. Îndată știre au dat și craiului și domnilor în Țara Leșască, poftindu voe să margă la scaunul țărâi ceii de moșie. Și îndată s-au gătit den Ustie și au purcesu spre țară; și la margine amu îl aștepta boerii și slujitorii cu mare bucurie.

3. Mainte de purcesul lui Barnovscâi vodă den Ustiia, un liah, megiiaș de ai lui, totdeauna îl sfătuiia să nu margă, să nu-ș dia viața fără grije pe viață cu grije și cu cumpănă, arătându-i lunicoasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăție păgână. Și ce i-ari lipsi, fiindu ca și un domnu în țara lor, fără

grije, cu târguri, cu sate? Iar Barnovscâi vodă să hie răspunsu liahului la acéle cuvente a lui: „Dulce este domniè de Muldova!“ Iară leahul cătră dânsul: „Iară și obedzâle turcești încă sintu griale!“ Și apoi așia au eșitu cuventele liahului, cum au dzis.

4. Cum au sosit Barnovscâi vodă în Iași de Țara Leșască cu bucuriia tuturora, au stătut după gătire de calè Țarigradului; că nu era altu mijloc, numai să margă la Împărăție, să ia de acolè domniia după sărutatul poalei împărătești. Svătuia mulți, în multe chipuri și s-au cercatu și la Abăza pașia, care era pașă la Silistriia pe atuncia; ce nu era altu mijloc, numai de mărsu la Împărățiie.

Și atuncia s-au prilejit de chemasă Împărățiia și pre Mătei vodă den Țara Munteneascâ la sărutatul poalei Împărăției și după câteva fapte și a lui Matei vodă împrotiva Împărăției, cu scosul lui Lion vodă și apoi a lui Radului vodă, feciorul lui Alexandru vodă. Iară tot era mai iușore lucrurile lui Matei vodă, că n-au eșit într-altă țară, cum eșise Barnovscâi vodă, suptu ascultarè altui stăpân, craiului leșescu.

5. Deci să aducă turcii mai pre lesne pré Barnovscâi vodă la mâna sa, pre Matei vodă l-au pornit fără zăbavă cu stiag de domniie în Țara Munteniască, iară Barnovscâi vodă n-au putut hălădui de perire, précum vei afla la rândul său.

6. Purcesésă cu Barnovscâi vodă multime de boeri și fruntia curții, préoți, călugări, cu un gându și glasuri cu toții, să să roage Împărăției să li să dia domnu Barnovscâi vodă, între carii era și Lupul vornicul. Ce, vădzându că mulți sfătuia pré Barnovscâi vodă să omoară pré Lupul, știindu amestecăturili lui și mergându Barnovscâi vodă pe la Matei vodă, pen București, au stătut Vasilie vodă, caré să pomenéște, Lupul vornicul, vădzindu că-i a merge pe la Matei vodă, caréle știia den Țarigrad toate îmbletele lui, au nevoit cu toate mijloacele

să să întoarcă înapoiu în țară, dzicându cătră Branovscâi vodă că l-or gâlcevi grecii pentru scosul lui Alexandru vodă și pentru morții ce să făcuse în greci la scosul lui Alexandru vodă. Deci, ca un créștin Barnovscâi vodă ce era la hire, l-au slobodzitu.

Iară dacă s-au adunat cu Matei vodă și au oblicit Matei vodă că s-au întorsu Lupul vornicul, îndată au răpedzit după dânsul, să-l întoarcă. Ce să păzisă bine Vasilie vodă cu mărsu și nu l-au apucat în calé. Nice era în putiarè lui Barnovscâi vodă să trimață să-i facă vréun rău lui Vasilie vodă, nefiindu încă cu domniia dată și stându după grijè lucrurilor sale.

7. De la Matei vodă au mărsu Barnovscâi vodă pe la Abăza pașia, pen Silistria. Cât au putut Matei vodă, au luptat pentru dânsul și la Abăza pașia și la Poartă și să arăta Abăza pașia foarte blându și cu cuvente mângâioasă. Ce turcii cu săgeți de bunbac ucig pré oameni și lor pot să slujiască acéla cuvente a Sfintei Scripturi: „Umiacnâșe slovesa <ih> pace elea i ta sât strealî <=Muiatu-s-au cuvintele lor mai mult decât untul de lemn și acele sânt săgeți>.

8. Dacă au sosit la Țarigrad, vădzindu veziriul atâtè gloate de țară cu Barnovscâi vodă, i-au învățat să nu strige pentru Barnovscâi vodă, ce să tacă, să să lasă pré mila împărăției, că i-or face perire. Ce gândindu-să boerii că este agiunsu veziriul de la cineva cu daruri, totdeauna striga și da răvașe la veziriul, cum nu priimăscu pré altul și să punia cu gloatele la locuri ca acéle, să să vadză și de singur împăratul.

Și acéia apoi au mâncat capul lui Barnovscâi vodă, că pârâ de la nepriiatini nu lipsiia, mai ales de la Vasilie vodă pe la priiatinii lui den țară, cu cărți, cum, de l-or slobodzi viu pré Barnovscâi vodă, Țara Moldovei va hi cu leșii totuna și este ca o iscoadă a leșilor. O, îndrăcite a voitoriului de rău veninuri, ce nu scorniaște limba amară a nepriiatinului!

9. Acélia adoogându-se la Împărățiie asupra lui Barnovscâi vodă, după fapta ce-i să prilejisă, de eșisă în Țara Leșască și

Abază pașia încă-i era pârâș și mai ales dzilele lui celia fârșite. Lovisă supt acéia vréme și căzacii pré Marè Niagră, numai ce s-au ales cu sfatul împărăției să piiae Barnovscâi vodă.

10. Stătusă voia Împărăției, pe toți câți venisă cu dânsul, ori să-i pue supt sabie, ori să-i dia pe la cătărgi. Ce cine era muftiul, capul légii turcești, n-au pozvolitu, ce au dzis: „Ce-i vinovată gloata? Capul să să piiardză, să vor potoli gloatele."

11. Au priceput Barnovscâi vodă cu câteva dzile periria sa și amu din chisoare (că-l închisesă cu câteva dzile mainte veziriul cu porunca Împărăției), scrisesă o carté aicia în țară la îmma sa, caré carte pré cuventele lui s-au cunoscut că era asupra morții acéia scrisoare.

Și așia, într-o dzi l-au luat de la împărățiie și, la vedéria divanului, prăvindu-și singur împăratul pe feriastră perirè lui, i-au tăiat capul.

Iară boerii, o samă den capete, era închiș și aștepta și ei din ceas în ceas periria; iară céialalți boiari mai de gios și gloatele, ce era toți spăimați de grijè morții, pen toate unghiurile ascunși, au petrecut câteva dzile cu mare grije.

12. Nu putem să triacem cu peméniria niște tâmplări ce s-au prilejitu în Țarigrad, după perirea cestui domnu, caré, nu numai în țară aicia, ce plin este Tarigradul pân-astădzi. De un cal a lui Barnovscâi vodă, ducându-l la grajduri împărătești, după periria lui, în ceaeș dzi s-au trântitu calul gios și au muritu în loc. Și a doa dzi noaptia au arsu și Țarigradul până <câteva> mii de case.

Acéstia că s-au tâmplatu, ori că s-au tâmplat atucia, ce să poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat; că era Barnovscâi vodă om dumnădzăerescu și mare rugătoriu spré Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul, fiindu postelnic al doilè la dânsul, că în multe nopți l-au zăritu pe la miiadzănoapte îngenunchiat înaintia icoanei la rugă, cu mare osârdiie.

13. Era la hirè sa Barnovscâi vodă foarte trufaș și la portul hainelor mândru, iară la inimă foarte direptu și nelacom și blându. Mănăstiri și beserici câte au făcut, așia în scurtă vréme, nice un domnu n-au făcut. Făcut-au alți domni și mai multe, iară cu mai îndelungate vrémi: în 40 de ai unii, alții în 20 de ani, iară el în 3 ani. Mănăstiria în oraș aicia, ce să dzice Svânta Mariia și Hangul la munte și Dragomirna lână Suceavă au frâșit și au urdzit și Brânova pe numele său, supt dialul <Pietrăria> lângă Iași; și au istovit și besérica acea mare în Liov, în târgu, unde este și chipul lui scris.

Cu toate bunătăți era spre țară, iară de sine, cu purtatul trébilor Împărăției, pré mărturiè a mulți boeri bătrâni, foarte slabu. Să pomeniește den dzilele lui și o iarnă ce căzduse în luna lui martu, caré iarnă dzic iarna lui Barnovscâi vodă, până astădz. Fost-au periria lui în anul 7141 <=1633>, iuni <16> dzile.

14. Trupul după perire au stătut înaintè curții împărătești până în desară. Apoi au învățat veziriul să sloboadză un boerin, care va hi fostu chihaia lui, caria slujbă să prinde la turci, cum este postelniciia cea mare la noi în țară. Deci, au slobodzit pre Costin postelnicul, care era postelnic mare la Barnovscâi vodă. Au mărsu și au luat oasele denaintia curții și li-au dus în Patrierșie; și acolia pré scurtu, pré cât au lăsat vrémia de atuncia, l-au astrucat în Patrierșie, în céiaș noapte. Și de acolo apoi Vasilie vodă, spun, să hie adus oaseli aicia în țară.

15. La slobodzitul lui Costin postelnicul din chisoare, au întrebatu ceaușii, cu pază l-or slobodzi, au fără pază?

Au dzis chihaia veziriului: „Unde să fugă, săracul?"Ce, de atuncia ceialalți boiari, ce mai era închiș și cei ascunși au apucat mai la suflet cu nădejdia de viață, dacă au vădzut pre Costin că l-au lăsatu fără pază, să astruce oasele.

Apoi, a doa dzi, dacă au vădzutu chihaia vezirului pré Costin postelnicul că au venitu dez-dâmeniață iară înaintè lui au dzis: „Săracul, el au venit ca o oae singur iară la închisoare.

Pasă la céelalți; vei eși și tu și ei în puțină vréme". Închiși den boiari era Ghenghia logofătul, Bașotă hatmanul, Cehan vornicul, Roșca visternicul, Costin postelnicul.

16. A treia dzi după astrucarè lui Barnovscâi vodă, într-o noapte trecuse împăratul, pré acéle vrémi soltan Murat, în céia parte, la Scuder, peste Bohaz, la primblare și au întrebat pré veziriul: „Aședzat-au domnu la Muldova, în locul ghiaurului ce au perit?"

Au răspunsu veziriul că nu s-au pus încă domnu, ce pre cine ar hi voia împărăției să să pue, să nu stia acéia țară fără domnu.

I-au răspunsu împăratul: „Chiamă pre ghiaurii, ce-s boiari acei țărî și pré cine or vria ei să-ș aliagă domnu, să le hie dat".

Deci, îndată, tot într-aceiaș noapte, au trimis veziriul cu caicul la boiari, unde era închiși și au luat iară pre Costin postelnicul, înspăimat că-l duc noaptia să-l înece, ori să-l muncească pentru avuțiia lui Barnovscâi vodă. Dacă l-au dus înaintè viziriului, i-au dzis: „Iată că împăratul vă iartă capetele și sânteți de acmu slobodzi și să mergeți să vă alégeți domnul pré cine veți pofti".

17. Întorsu Costin postelnicul den spaimă cu bucurie de la viziriul la céialalți boeri ce era închiș, li-au spus vestia. Și au slobodzit și pré céialalți boiari de ș-au mărsu cu toții la un locu și îndată au stătut la sfat cu toții și au ales pre Moysei vodă în locul lui Barnovscâi vodă, cu a doa domniie.

CAPUL AL CINCISPRĂDZÉCE

Încep. 1. Au mărsu a doa dzi toți boerii și gloatele la gazda lui Moyseiu vodă și de acolo la curțile viziriului, dé-au luatu căftan de domniie și fără zăbavă au purces spré țară, iar cu câteva dătorii, făcute de cheltuiale ce s-au făcut den asupriala turcilor.

2. Nu eșiia suspinul dentre toți pentru moartia lui Barnovscâi vodă, ce toți jăluia pré Lupul vornicul, căruia toate pârâle să oblicise. Deci, încă den cale au ales Moysei vodă pré Cehan vornicul și pre Roșca visternicul și pre Banul să vie înainte, să prindze pre Lupul vornicul. Ce précum era paza cestora ce mergia să-l prindze, cu multu mai mare pază avia Lupul și mai meșter și mai cu pază.

Avându știre de toate câte i să gătise, au fugitu den Iași și în câteva dzile au fostu tupilat aicia în țară pen păduri. Apoi pen Țara Muntenească au trecut în chipul negutitorescu la Țarigrad. Iară casei lui și îmmei sale și surori cé au avut, dacă au venit Moyseiu vodă în scaun, nice o asupreală n-au făcut, ce încă socotință avia giupâniasa lui și cuconii de Moysăi vodă, pré care lucru să poate cunoaște hirè créștină a lui Moysei vodă, măcar că știia că îndată ce au mărsu Lupul vornicul în Țarigrad, îmbla după domniie.

3. În cale încă fiindu Moysei vodă, iară lui Abăza pașè amu venisă porunca de la Împărăției să să gătiadză asupra leșilor, carii așia spusesă pré moscali, cât craiul leșăscu Vladislav nu mai eșiia den țărâle Moscului cu oști. Și amu pierduse toată putiarè a stare împrotiva leșilor moscalii și până în stolița Moscului ținia cetățile leșii și mulți din capetele Moscului priimiè să fie craiul leșăscu și la dânșii împărat.

4. Deci trimisésă moscalii sol la turci giuruindu-le Cazanul și Azderhanul, 2 țărî tătărăști caré ținu și acmu sup mâna sa moscalii, numai să le dia agiutoriu împrotiva leșilor. Și li-au dat agiutoriu atunceș, orânduindu pre Abăza pașia cu toate oștile turcești, câte sintu de la Buda până la Nistru și țărâle amândoaă, Țara Muntenească și țara noastră și pré tătari.

Și au lovit întâiu ordele lui Cantemir cu trécătaria Nistrului la Hrinciuc, mai gios de Hotin, Țara Leșască și robise Podoliia și cu câtva plian întorcându-să, i-au gonit Conetpolscâi hatmanul, carele era lăsat aicia la margine de crai, pentru paza

despre acéstia părți. Și i-au agiunsu pré tătarî aicia în țară, pe Prut, în preajma Cornul lui Sas și i-au lovit, de-au scos toți robii, câți luasă și au perit câțva den tătarî.

5. În luna lui avgust, v leato 7141 <=1633> au sosit Moysei vodă în scaun și bine încă neaședzat, au întrat și Abaza pașia cu oști în țară, la oct<omvrie> 7, v leato 7142 <=1633> (și dentr-acesta anu sintu începute și dzilile vieții mele), cu care depréună și Moysăi vodă cu oștile țărâi au purces spre Țara Leșască. Și au pus tabăra Abăza pașia pré Nistru, unde cade apa Cameniței în Nistru.

6. Putiarè toată a leșilor era cu craiul asupra Mosculuí; ce cât au putut a strânge Conetpălscâi hatmanul oaste și leșască și căzăcească, ca pré 12.000 de oameni, au pus tabăra sa și el supt Cameniță, despre capistè armeniască. Iară Abaza pașia, lăsându tabăra pe Nistru dincoace, précum s-au pomenit, singur cu toate oștile gata de războiu, au trecut Nistrul și au mărsu diréptu asupra taberii leșești, avându cu sine de toate oști, cu tătarî, cu îmbe țărâle, Țara Munténiască, cu domnul lor, Matei vodă și țara noastră, ca 30.000 de oameni de războiu.

7. Leșii grijise șanțurile bine cu pușci și cu pedestrime; și au eșit și ei cu călărimia den afară de șanțuri. Au dat năvală turcii cu mijlocul oștii foarte tare și aripa den a diriapta a tătarălor, până s-au amestecat cu călărimia leșilor. Iară aripa den a stânga, a domnilor ori nedeprinse hiria țărâlor acestora la foc, ori nu-i trăgia inima pré munténi și pre ai noștri să margă créștin asupra créștinului, au stătut mai slab. Iară și turcii cu tătarâi n-au zăbăvit multu, apropiați de șanțurile leșilor, pentru focul caré da foarte desu, cu moarte în turci și în tătari, ce s-au dat și ei înapoi.

Și s-au mutat Abaza pașia cu tótă oastia despré o vale, care este aproape de Cameniță, anume Mucșa și iară au tocmit oastia. Și amu cu sabiile zmulte asupra moldovenilor și a munténilor turcii, să margă de frica lor la năvală. Și au dat

Abăza pașiia al doilè rându cu toate oștile năvală asupra leșilor și înfrânsiasă o roată de leși; ce li-au eșitu alte roate în sprejenială și n-au făcutu nemică, nice cu a doa năvală, să poată răzbi tabăra leșască.

8. Stătut-au războiul peste vréme de chindie și să mira domnii, cu ce mijloc ari spăriia pré Abaza pașè de la Cameniță; că să iasă tabăra leșască, pusă la un loc ca acéla și supt o cetate ca acéia, nu era putință. Ce au făcut veste pen niște călărași, cum au datu călărașii de niște oști căzăcești cu tabăra legată despre Nădăbor, vinitoare într-agiutoriu leșilor. Și den cuvântu în cuvântu, au sositu până la Abăza pașia vestè acéia. Care vrându să știe Abăza pașia dé adevărat și întrebându pe Moysăi vodă, au adus călărașii înaintè lui, învățați să adeveriască lucrul, cum așia este și cum au vădzut cu ochii lor peste păduria Nădăborului oastia.

Au stătut în gânduri îndată Abaza pașia, de purces spré tabăra sa, spre Nistru, vădzându că n-are ce face și oștii leșești și socotindu și răciala acestor 2 țări la batae și au purces într-acéiaș dzi, cu noaptia, îndărăptu.

9. Leșii încă bucuroș că s-au mântuit de nepriiatini, n-au gonit ce au stătut pre loc, păzându-ș tabăra lor. Iară Abaza pașia, să nu să întoarcă de tot fără veste, întélegându de un oraș leșescu pe Nistru, în gios de Cameniță, anume Studenița, au purces asupra celui târgșor, la care puținei haiduci era de paza cetății. Céialaltă gloată, tot țărănime, strânși de pen pregiur, au fostu bejenari.

S-au apărat 2 dzile târgul, iară spre a triia dzi haiducii au fugitu cu noaptia spré Cameniță. Iară țărănimia toată, câtă era strânsă acolia, au căzdut în robiie la turci și la tătarî.

Acolia, la năvală, au căutatu și a lor noștri a miarge, iară totuș s-au dat știre haiducilor să fugă, să nu piae.

10. Mare veste siliia Abaza pașia să scoață Studeniții și ce-au fostu fruntia de oameni au ales și i-au trimis la Împărății,

scornindu-le nume de oameni mari în Țara Leșască. Și o fată ce să prilejise între roabe, foarte iscusită de trup, au trimisu-oă la Împărăție, puindu-i nume că este fata hatmanului leșăscu.

11. S-au întorsu după acéia izbândă Abaza pașia spre Dunăria cu gându foarte rău și pré domni și pré boeri, pentru înșălătura caré s-au aflatu apoi, c-acéia cu căzacii la Nădăbor, ce s-au fostu scornitu n-au fostu nemică.

Și dacă au sosit aicia la Iași, au stătut cu corturi în șes despre mănăstirè Balicăi și a doa dzi era aședzat gândul lui să prindze pré toți boerii, să-i pue în obedzî, să-i ia cu sine, să să plătiască la împărăție de ponoslu, că i-au fostu țărâle acéstia de smintială. Ce, un turcu orbu de un ochiu, priiatin lui Costin hatmanul, au descoperit gândul lui Abăza pașia și au fugitu boerii în céiaș noapte den Iașî, dé au aginsu până în dzuoă la Pobrata mănăstiria.

12. A dooa dzi, strângându pré Moysei vodă pentru boeri Abaza pașia, au dat samă că s-au dus pentru graba birului, întrâdziiat fiindu birul. Iară alții șoptiia lui Abăza pașia că s-au dus boerii la Ieși, să-i porniască pe leși în urma lui. Și așia s-au frâșit veniria lui Abăza pașia asupra leșilor. În anul 7142 <=1633> tomna, la noevrie, au trecut Dunăria înapoi, spré scaunul său.

13. Și cât s-au aședzat, nepărăsit pârâia pré domni, ales pré Moysei vodă. Iară Matei vodă fiindu-i cirac, ș-au tocmitu prea lesne lucrurile la dânsul. Iară Moysei vodă n-au putut trăi multu în domniie de pârâle lui, ales fiindu acolia și Lupul vornicul, cunoscut mai deinte lui Abăza pașia. Ce au domnitu Moysei vodă, după Abaza pașia, numai peste iarnă. Deci, la primăvară i-au venit maziliia și s-au dat domniia lui Vasilie vodă de sultan Murat.

14. Iară Moysăi vodă, după mazilia sa den domniie, sătul de binele turcilor, au mărsu în Țara Leșască, petrecut de boiari câțva până la margine, unde-ș apoi, după câțva ani petrécuți

în odihnă, cu ocine în Țara Leșască și în cinste de la leși, ș-au frâșit și viața pe vrémia domniei lui Dabije vodă.

CAPUL AL ȘIASESPRĂDZÉCE

Încep. 1. Fericită domniia lui Vasilie vodă, în caré, de au fostu cândva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuție, cu mare fericiie și trăgănată până la 19 ani, în dzileli aceștii domnii au fost. În anii dentâiu cu prepusuri de nepace iară între leși și între turci, iară apoi, după 3, 4 ai, deschidzându-ș cale Împărăția Turcului asupra Persului cu soltan Murat pentru Vavilonul; aicia aciasté părți la mare păci și liniști și mare fericii era.

2. Domniia cum s-au prilejit, dé-au luat Vasilie vodă, s-au poménit la domniia lui Moysei vodă, în capul al cincisprădzecile, cum fugise Vasilie vodă de frica lui Moysei vodă, dé aicia den țară în Țarigrad. Și acolia, cunoscut la câțva den capete și mai vârtos lui Abaza pașia, caré era pârâș lui Moysei vodă și mai multu cu nevoința lui, i-au dat soltan Murat domniia, văzdzându-l om harnic dé acéia treabă.

3. Dacă au luat domniia, nevrându să hie nemulțemitoriu lui Moysei vodă, pentru binile lui, ce făcuse casei lui, neamestecându-se nice cu un rău asupra casăi lui, au scris carte la Moysei vodă, cu mare mulțemită pentru oamenii săi, căci n-au avut nice o nevoie și lăsindu-l în voie, unde ari vria să margă, ori spre ce parte volnic, fără nice o grije să fie, și sfătuindu-l să nu vie la Țarigrad, pentru multe datorii ce avia Moysei vodă în Țarigrad. Și să nu bănuiască căce s-au prilejit așia, fiindu acéstia lucruri, ales a domnielor, supt orânduiala lui Dumnedzău, fără caré nu esu domnii.

4. După aceasta țărămănie, au purces Vasilie vodă de la Țarigrad cu domniia în țară, în anul 7142 <=1634>. Iară

Moysei vodă, strânsu cu casa lui și cu Costin hatmanul den boeri, au trecut în Țara Leșască.

5. Abaza pașia iară să gătiia cu mai mare putere asupra leșilor să-ș mai tocmască lucrurile a războiului celui dentâi carè făcuse asupra lui Conețpolscâi la Cameniță, până n-ari oblici Împărățiia că cu rândul dentâi n-au lucratu atâta, cât da samă înaintè Împărăției. Deci îndemna pré Împărățiia iară asupra leșilor și sta de față și solii moschicești la Țarigard, nevoitori, cu mare făgăduință Împărăției de Cazanul și dé Azderhanul, să fie a turcilor. Și anume ce aștepta și Vasilie vodă, neaședzat bine la domnie, să-i vie porunca de gătire de oaste, iară, ca și lui Moysei vodă.

6. Era și solul leșăscu, den Țara Moschicească pornit de craiul la Împărățiie, anume Trăbinscâi, pré careli (dându știre craiului, Conețpolscâi hatmanul, cându veniia asupra lui Abaza pașia cu oști turcești) îi trimisesă la Împărățiie craiul, întrebându de turci, ce pricină ar hi stricăciunei de pace cei legate la Hotin cu sultan Osmanu.

Și au trecut solul acéla pen țară, curundu în urma lui Abaza pașia, în dzileli lui Moysei vodă. Ce, oblicindu-l Abăza pașa, au trimis de l-au opritu la Pravadiia, silindu-l să-ș dia soliia la dânsul, témându-să să nu se oblicească prin soliia lui, acéia calé a lui, cum au fostu. Ce, nevrându solul să-i dea soliia și răspundzindu că este trimis la singură Împărățiia, nu la unul den pași, l-au oprit câtăva vréme.

Ce liahul au silit cu mijloace dé au dat știre de sine la Poartă că este opritu; și au venitu poruncă la Abaza pașia să-l sloboadză. Și numai ce i-au cătutat a-l slobodzi. Iară așè-i stricasă solului lucrurile la Împărățiie, cât nici o cinste n-au avut, care să cade solilor și l-au pornitu cu răspunsu de scrâbă înapoi, fără zăbavă și anume să hie gata Crăiia Leșască iar de sfadă.

7. Acela răspunsu a turcilor, dacă au agiunsu la craiul în Țara Moschicească, că era tot în Țara Mosculuí cu oști și dându-i știre și de la margine iară de gătiria turcilor, deci numai ce i-au căutatu a sta la tocmală cu Moscul. Și îndată, lăsindu toate într-o parte, au legat cu moscalii pacia, cu, câteva orașé luate de la Moscu în partè leșilor. S-au întorsu la Varșiav craiul și îndată au stătut la săimu de gătire împrotiva turcilor.

8. Înțelegându turcii că leșii au făcut pace cu Moscul și mai adevărat den solii moschicești, și era și solul turcilor la Moscu, întărindu-i împrotiva leșilor, și dé aicia den țară, de la Vasilie vodă, având știre, au pornitu pré solii moschicești cu scrâbă pentru nestătoriia lor la cuvântu. Și au trimis și la craiul leșăscu sol de înoitura păcii, anume pré Șahin aga, unul den agii divanului, având amu și cu cazilbașu amestecătură începute pentru Bagdatul, adecă Vavilonul, Împărățiia Turculuí.

9. Pornite oști leșăști amu au aflatu Șahin aga spré Cameniță și pre singur craiul aproape de Varșiav în tabără, răspundzindu lui Șahin aga, solului turcescu, craiul cu scrâbă, pentru stricarè și călcătura păcii, care cu atâtia giurământuri s-au făcut la Hotin cu soltanu Osman și între dânsul. Câteva conace au mărsu cu oști spré Cameniță și cu acesta răspunsu au pornitu pré turcul, carile da toată vina pré Abaza pașia și cum este gata de perire pentru acéia faptă.

10. Fost-au aceasta clătiré a leșilor în anul 7143 <=1634> caré oști mai mare și mai bine grijite nu să poménescu în toată Hronica leșască. Țin minte oamenii bătrâni, carii spun că agiungia tabăra de supt târgul Cameniții până la un copaci la câmpu, mai multu de o milă mare de loc; că oști avia gata, célia ce era asupra Mosculuí și plină Țara Leșască de mulțimia de oameni pré acéle vrémi.

11. Iară până a sosi craiul leșăscu la Cameniță, Conețpolscâi hatmanul amu era cu o samă de oști sup Cameniță și viniia și cărți pren Vasilie vodă de la veziriul Murtaza pașia pentru pace,

adeverindu lui Conetpolscâi că acéia călcătură a păcii, carea au făcut Abaza paşia fără ştirè Împărăţiei, va plăti cu capul, ca un călcătoriu de pace.

12. Şi aşia omorându Împărăţiia pré Abaza paşia zugrumatu, s-au răşchirat şi gătirea leşilor în vântu, fiindu supăraţi şi slujitorii lor de atâta vréme cu oşteniia la Moscu.

Au stătut pace iară între leşi între turci cu înoitura legăturilor de la soltan Osmanu, adăogându şi aceasta legătură între sine pentru tătară, să nu lăcuiască în Bugeag. Om Abaza paşia vestit cu războaele asupra persului şi oştian diréptu.

13. La anul după aceasta au purces soltanu Murat cu mare gătire asupra persului şi într-acelaş an au luat de la perşi cetatea anume Răvanul, caré apoi, cât s-au întorsu soltan Murat înapoi la Ţarigrad, iară au luat-oă cazilbaşii pré sama sa.

Iară Vasilie vodă domniia cu mare linişte şi pace, fără grije ţara; din toate părţile sta toţ de negutitorii şi dè agonesită. Însă lăcomiia nice pré atunce nu lipsiia, cu dări grele; ce avându lăcuitorii ţărâi vrémi de agonesită, biruia toate acéle greutăţile a domniei.

14. În Ţara Unguriască era mari amestecături între Racoţi şi întré Betlean Işteoan, feciorul lui Betlean Gabor, pentru domniia Ardealului. Ce au căutatu a da locul domniei acéiia Betlean Işteoan lui Racoţii, neputându avia agiutoriu de la Împărăţiia Turcului, pentru gătiria lui soltan Murat iară asupra persului.

15. În anul 7145 <=1637>, să rădicasă căzacii cu Pavliuc hatmanul asupra leşilor, pentru opririala sa pré Marè Niagră, pre carii Pototcâi hatmanul leşăscu cel de câmpu i-au lovitu şi, închidzându-le tabăra, au datu căzacii viu pré hatmanul său, pre Pavluic.

Şi în cesta anu au făcut leşii şi o cetate anume Codacul, pré Nipru, la pragul cel dentâiu a Niprului, oprindu pre căzaci să nu îmble pré Marè Niagră, stricându pacè cu turcii; caré opriala

lor apoi au răsuflat spré mare pustiitate Crăiei Leşeşti, cu Hmil hatmanul căzăcescu.

16. Tot într-acelaş anu Cantemir paşia cu ordele sale, peste voia hanului, au eşitu den Crâm şi s-au aşedzat iară în Bugeag. Caré lucru nesuferindu hanul şi mărgându dodeiala şi de la leşi, carii legasă cu a doa legătură pren Conetpolscâi cu Murtaza paşia, veziriul, să nu hie slobodzi tătarâi a lăcui în Bugeag făcându dodéială crăiei lor, au eşit porunca la hanul şi lui Vasilie vodă, domnului ţărâi noastre şi lui Matei vodă, domnului munténescu, să margă cu hanul asupra lui Cantemir. Deci au venitu hanul cu oşti şi au purces şi domnii cu îmbe ţărâle asupra lui Cantemir, caré temându-să de hanul, au fugit în Ţarigrad, iară ordele lui li-au luat hanul cu sine la Crâm. Şi de pâra hanului la Împărăţiie au perit şi Cantemir, zugrumat în Ţarigrad.

17. După ce-au pornitu pré tătari hanul den Bugeag, au lăsatu pré 2 soltani, fraţii săi, să vie cu dânşii, iară el singur au purces spre Crâm înainte. Deci cându au fostu la trécătoarè Niprului, s-au burzuluitu nohaii şi au lovit fără nedejde pré soltani şi i-au omorât pré amândoi. Şi după această faptă au purces cu coşurile sale spré Ţara Leşască, poftindu de la leşi loc să să aşedze supt ascultarea lor. Îmbla pe la târguri, pen sate, tot câte cu o cruce de lemnu făcută la pieptu, semnu de închinăciune. Ce leşii loc aşia deşertu, fără oameni, mai în luntru ţărâi sale neavându, li-au datu câmpii pe Nipru între Crilov şi între Codac; şi era aproape de 20.000 de nohai orda acéia.

18. Care lucru văzdzindu Împărăţiia Turcului, iară, cu a doa orânduială au pornitu câţva paşi în prejma lor, la anul, după scosul lui Cantemir din Bugeag. Şi iară au venit porunca şi la Vasilie vodă şi la Matei vodă să margă să să împreune cu paşii asupra tătarălor. Deci, de iznoavă au purces Vasilie vodă cu oşti, al doile rându; la Cetatè Albă, la adunaria paşilor.

Iară Matei vodă au venit până la marginè țărâi sale și dé acolia au pornitu un serdar cu oști de la sine, iară el singur s-au făcut bolnav și s-au întorsu înapoi. Iară și Vasilie vodă și pașii fără zăbavă s-au întorsu de la Cetatè Albă înapoi, că pré tătarî îi trăsesă amu hanul cu blândeță și cu făgăduință de ertare pentru moartia soltanilor și-i trécusă Niprul, pre unii în Crâm, iară pré alții i-au aședzatu pré câmpii Donului. Iară moartia soltanilor mai pre urmă tot n-au lăsat hanul nerăscumpărată.

19. Ce câți era din singele lui Cantemir mai capete, într-una de dzile, cu meșterșug i-au împărțit, pré unii la o samă de agii curții sale, la ospățu, văz Do<a>mne, pe alții agii și la masa sa oprindu pré unii. Și la acéla ospăț i-au omorâtu pré toți, câți era Cantemirești mai aproape. Și dé atunce s-au stânsu acéia răgulă la dânșii, caré era mai frunte decât toate ordéle, précum pré acéstia vrémi sintu Șirănești.

Unul den Cantemirești atuncia, anume Azamet mârza, pré carile l-am apucat și ieu, dvorian la craiul leșăscu Vladislav, neprilejindu-se la acéla ospăț ce le făcusă hanul, au scăpat den Crâm în Țara Leșască și slujiia la craiul leșescu între dvoriani și avia de la craiul liafă.

20. Într-acesta an, au luat căzacii Donului Azacul, cetatia turcească pré apa Donului, caré apoi au dat-o de bunăvoie Moscul turcilor înapoi. Isar au îmblatu la acesta mijloc pentru acéia cetate la Moscu, om aicia în țară pe acéle vrémi vestit cu negutitoriia în Țara Moschicească.

21. Iară întorsul lui Matei vodă de la margine, mărgându al doilè rându la Cetatè Albă, n-au fostu fără pricină. Ce avându mare neprietenșug Matei vodă cu Vasilie vodă, de-ndată ce au stătut Vasilie vodă la domniie, făcuse multe amestecături la pașia pe acéia vréme de Silistria. Deci, s-au temut a miarge Matei vodă, dé acélia amestecături, ce-l amestecasă Vasilie vodă la Poartă; ce précum s-au poménit mai sus, au trimis oastè, iar el singur s-au întorsu la scaunul său.

22. Era la împărățiia lui soltan Murat pré acéle vrémi toate trébile și lucrurile Împărăției pré doi oameni, carii era musaipi la sultan Murat; unul silihtar, ce era în luntru, care slujbă este de împărățiie foarte aproape, adecă spătar, ce poartă spata ori buzduganul după împăratul, al doilè, câzlar aga, care este pe toată casa împărătiască și pe fiaté mai mare. Acești doi purta toată Împărățiia; veziriia înaintè lor era foarte slabă. Cându să aduna veziriul cu unul dé acéia, spun că le săruta poala hainelor.

23. Deci pré unul dé acéle capete la Împărățiie, pe silihtar pașia, îl cuprinsesă Matei vodă cu dările, iară pré câzlar aga Vasilie vodă; și eșiia isprăvi și lui Vasilie vodă de la Împărățiie și lui Matei vodă, pren chipuri mai sus poménite. Covârșiia cu atâta Matei vodă pre Vasilie vodă, că avia Matei vodă și cu megiași mare priiatinșug, ales cu ungurii, iar Vasilie vodă nici cu un megiiaș, précum am apucat și noi acéia domnie, viață bună n-au avut, den nebăgare samă pre nime den megiiași.

24. O, nesațioaie hirè domnilor spre lățire și avuție oarbă; pre cât să mai adaoge, pre atâta râhniaște. Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar. Avându multu, cum n-ari avia nemică le pare. Pré cât îi dă Dumnedzău, nu să satură. Avându domnie, cinste și mai mari și mai late țărî poftescu. Avându țară și țara altuia a cuprinde cască; și așia lăcomindu la <a> altuia, sosescu de pierdu și al său.

Multe împărății în lume, vrându să ia alte țărî, s-au stânsu pre sine. Așia s-au stânsu împărățiia lui Darie împărat de Alexandru Machidon; vrându să supuie țărâle grecești și toată Machidoniia, Darie au stânsu împărățiia sa, dé au căzdut pré mânule lui Alexandru Machidon. Așia împărățiia Cartaghinii, vrându să supue Râmul, au căzdut la robiia râmlénilor. Așia Pir împăratu, vrându să ia Italiia, au pierdut țărâle sale. Așia și Mihai vodă, vrând să hie crai la unguri, au pierdut și domniia Țărâi Muntenești.

25. Așia și Vasilie vodă, avându fericite vrémi de domniie în pace den toate părțile, că și țara nu era nici cu o datorie îngreuiată, fără nice o dodéială despré turci, carii avia începută sfadă cu perșii și într-acelia părți sta cu valuri, au început svadă cu Matei vodă, domnul muntenéscu, pentru domniia aceii țări, ori că nu-l încăpia Muldova, ca pre un om cu hire înaltă și împărătiască, mai multu decât domniască, ori că siliia să vadză pré fecioru-său, Ion vodă, la domnie, care hire au părinții spré feciorii săi, să-i vadză în viața lor eșit la cinste. Domnii la domnii pre feciorii săi poftescu să-i vadză eșiț, boerii la boerii, slujitoriul să bucură să-ș vadză de slujitorie pré feciorul său harnic, pementeanul de hrana pământului pré feciorul său destoinic poftește să-l vadză. Ori că l-au îndemnatu pre Vasilie vodă mare netocmală și nepriiatenșug ce avia mai dedemultu, încă den boeriia sa, scoasesă domniia Țărâi Muntenești de la Împărățiie, pre mijlocul lui câzlar aga și pașii de Silistria, feciorului său, lui Ion vodă.

26. Prostatec îl ținia Vasilie vodă pre Matei vodă. Deci, avându și pré veziriul în partia sa, au făcut oști de țară și au purces în Țara Munteniască asupra lui Matei vodă, lăsându în scaun pré fecioru-său, pré Ion vodă. Iară singur au întrat cu oști în Țara Muntenească, cu știrè veziriului și a pașii de Silistria. Oști avia câteva, iară tot de țară și lefecii și céialaltă oaste, fără puțintei sârbi, ce avia în liafă, călări.

27. Iară și Matei vodă, domnul Țărâi Muntenești, nu dormiia, ce apărându al său, avia oști și streine și de țara sa, ales pedestrime; hie cându avia până la o mie în liafă, fără dărăbanții de țară și călări de ai noștri, moldoveni, acolo merși în liafă, cărora numele era livinții, și leși călări ținia pururia câte 200 și deosebi unguri călări.

Și dideasă știre și la arcalele sale, cé avia la Împărățiie, de silă ce-i făcia Vasilie vodă. Deci, cu mijlocele lui silihtar pașia, bine n-au întrat Vasilie vodă în Țara Munteniască, la o vale care

să chiamă Râbna, l-ua tâmpinatu un ceauș de la Împărăție cu poruncă, numai să să întoarcă Vasilie vodă îndărăptu. Și în urma ceaușului au sositu o samă de oști a lui Matei vodă.

28. Numai ce au căutat lui Vasilie vodă a să întoarce înapoi, vădzându carte împărătiască și cine era soltan Murat împăratul, nu era dé a șuguire cu dânsul.

Deci purcegându îndărăptu Vasilie vodă, să simetisă munténii și în chipul goanei, să goniască pré oștile lui Vasilie vodă, lovisă la coada oștii. Ce s-au întorsu apoi oștile de țară și singur Vasilie vodă și au înfrântu pe munténi și au prinsu câțva vii și au peritu den munténi câțva.

Vasilie vodă apoi, după acéia au eșit îndată den Țara Munteniască, plinindu porunca Împărăției și ședzindu câteva dzile la Ploscuțéni. De acolo au pornitu pré ceaușul cel împărătescu, iară singur s-au întorsu și au venit în scaun.

29. Era pré acéle vrémi veziriul anume Tabani Buiuc, carile ținea cu Vasilie vodă și pașia de Silistria, iară așia și numai să scoață pré Matei vodă să pusésă cu toată voè. Și fără știrè împărătiască eșiia de la veziriul isprăvi de domnie Țărâi Muntenești lui Ion vodă, feciorului lui Vasilie vodă. Cum și atuncia, dacă au vădzut veziriul împiedecate isprăvile dentâi de silihtariul, au făcut altele, la singur pașia de Silistria, să ducă el singur pré feciorul lui Vasilie vodă în scaunul Țărâi Muntenești, caré lucruri apoi au mâncat capul veziriului, oblicindu Împărățiia pen silihtariul războaele și vărsările de singe între domni, de unde să pogoară.

Nice te mira, cum dé au putut domnii a îmbla în zarve, fără știrè Împărăției și ales la un <îm>părat leu ca acéla. Deci, să știi că țărâle pré atunce acéstia nu era așia supuse, ce într-altă voe veghiată și să temia turcii să nu se dea Țara Moldovei în partea leșilor, carii era pré acéle vrémi foarte tare, cât să siia Împărățiia de sfada leșilor și ales avându amu începute războae cu perșii, précum ți s-au poménit. Ce era bucuroși că să

sfădescu acestia țărî între sine. Și poți pricepe și pre domniile acéstia așia de îndelungate: 19 ani Vasilie vodă domnu, iară Matei vodă până la moarte, aproape 30 de ai la domniie. Alte vacuri să socotești țărâlor acestora pré atunci.

30. Cu al doilè isprăvi de domniia Țărâi Munténești au socotit Vasilie vodă cu altă calé. Avându acéia și de la veziriul știre, au pornit pré Ion vodă la pașia de Silistria cu câțva boiari, să-l ducă pașea în scaun. Și trimisiasă înainte la pașia pré Enachie Catargiul, vel postelnic, să mai întăriască lucrurile, pân-a veni Ion vodă. Ce ședzându acolia la pașia, Catargiul, așteptându sosiria lui Ion vodă, au sințit lucrurile într-altu chip; că-l agiunsiasă pré pașia iară alte porunci împărătești pren silihtariul și-i unsesă osiia și pașii, Matei vodă.

Deci, vădzindu Catargiul lucrurile într-altu chip și amirosindu că, cât ar sosi Ion vodă la pașea, va să-l opriască și să-l trimiță la Împărățiie, au dat Catargiul știre la boeri, ce era pe lângă Ion vodă, amu aproape de Dristor, la un sat și îndată s-au întorsu Ion vodă can cu fuga de grijè pașii și au eșit și a doa ispită pentru domniia Țărâi Muntenești.

31. Iară nici cu atâta nu s-au lăsat Vasilie vodă, ce îndemnatu și de veziriul și ca o nemică socotindu a călca pré Matei vodă, iară au strânsu oști și cu mai bună gătire, cu pedestrimia, cu pușci și iară au purces în Țara Muntenească asupra lui Matei vodă și cu acéia nebăgare de samă de Matei vodă, cât aicia în locul său pusesă domnu pré fecioru-său, Ion vodă, în scaunul țărâi, cu boiari, cu isprăvnici, cu domniia deplină, țiindu ca-n palmă domniia Țărâi Munténești.

Iară lunécoasă sintu lucrurile războaelor și în putiarea lui Dumnedzău mai multu stau. Nice un nepriiatin, cât de slabu hie, cum să nu-l țiie nimé, nice-l ținu oștenii cei direpți. Și bine au dzis unul: „Bella momentis constant", adecă „Războaele în clipala ochiului stau". Că atâta era, numai să ie acéla războiu Vasilie vodă și să să aședze în domniia Țărâi Munténești. Iară

roata lumii nu așia cum gândește omul, ce în cursul său să întoarce.

32. De caré silă n-au mai putut nice silihtariul a-i trimite alte isprăvi lui Matei vodă, să nu să de tot descopere cu împlete împrotiva veziriului, să-i răsae ceva Împărăției cu scârbă în partè sa; că, ales la turci, foarte cu siială sintu toate și cu mare meșterșug și tainâ strică unul altuia, cându va unul pré altul să-l surupe. Că să pârască a védiare, șie strică, cine începe pâra. De multe ori cu laudă pre nepriiatinul său, mai curundu coboară și ales supt împărățiia lui soltan Murat cu maré siială era toți. Iară totdeauna trimitè silihtariul pré tainâ la Matei vodă, îmbărbătându-l să stia împrotiva lui Vasilie vodă, să-l bată, iară despré scrâba împărătiască nu poarte grije, că iaste grija lui. Deci, și Matei vodă ș-au strânsu oastè toată și vădzându că Vasilie vodă trage cu oștile sale spré București, nu spré Târgoviște, au coborâtu și el spré București cu oști.

33. Vasilie vodă, dacă au sositu la Praova, la sat anume Ojogenii, știindu din limbi de gătiria lui Matei vodă împrotiva sa și cu oști câteva și streine și de țară, au făcut sfat acolia la Ojogeni, socotindu și trecătorile apelor și locuri închise de păduri de pen toate părțile și de bâhnișuri, înțelegându pre Matei vodă că anume locuri ca acélia poftește să dea războiu, fiindu oștile mai taré hiecaré la locul său și la strâmtori, împrotiva oștilor celor streine hie cându cei de loc sintu mai tari, au ales cu sfatul să nu triacă Praova, ce să stea acolia la câmpu, să tragă pré Matei vodă, să iasă cu oștile sale la câmpu. Și alegându-se sfatul, au purces toate oștile lui Vasilie vodă în jacuri în podgorii, pe supt munți, încotro să bejenise toată Țara Munténiască, de pen toate acéle olate, până în Praova.

34. Și așia cu acela sfat – ce svétnici or hi fostu așia de buni de războae pré atunci – răschirată oastia pe la jacuri, în loc au priceput Matei vodă lucrul și îndată au purces spre Praova. Și direptu în preajma Ojogénilor, unde era Vasilie vodă cu corturi,

au stătut la trécătoare, dându știre den câteva pușci ce avia cu sine și îndată au început a tréce oastea în vad. Tot călărețul au trecut câte un pedestraș după sine și au stătut în tocmală cu ostile, dencoace de Praova, tocmindu oastia pediastră cu focul și cu pușcile între oastè călăriață și au purces cu toată oastè stolită asupra taberii lui Vasilie vodă.

35. Nu avia de ce să apuca Vasilie vodă cu oastè răschirată în toate părțile și așia venire asupra degrabă a lui Matei vodă și întemeiată. Că oșténii lui Vasilie vodă, unii veniia cu plian îngreuiați, neștiindu lucrul ce este, alții spăimați de sosiria oștilor așia degrabă, mai multu de gătiria la fuga îndată au stătut, nu de război. Și așia spârcuită oastè și fără nice o tocmală, au plecat și Vasilie vodă fuga și toată oastè, câtă nu era dusă în pradă, lăsându și corturile și pușcile și pedestrimia toată pré mâna lui Matei vodă. Și de grijè gonașilor, Vasilie vodă au lăsat drumul pe care venisă, ce de-a direptul au năzuit la Brăila.

36. La Brăilă zăbăvindu Vasilie vodă câteva dzile și Matei vodă dedésă știre de olac la pașia îndată de izbânda sa asupra lui Vasilie vodă. Așia de sârgu lucrul, ori cu știrè pașii, ori dentru sine agiii de Brăila și de Mecin sfătuiia să prindze pré Vasilie vodă, să-l trimață la pașia. Și să nu hie dat știre Stamatie, ce au căzdut apoi stolnic la Vasilie vodă și la alte domnii, pré urmă, și postialnic mare, ar hi încăput Vasilie vodă la prinsoare. Ce ședzându sara la masă, i-au dat știre și de la bucate s-au sculatu, pentr-o grădină, peste un gardu, suindu de pe spinaria unuia din slujitori și acolo i-au scos calul și au eșit cu fuga din Brăila, la Gălați, lăsindu toate în Brăila, câte nu rămăsesă la Ojogeni.

37. Înțelegându Ion vodă, feciorul lui Vasilie vodă, poticala tătâne-său în Țara Munteniască, au strânsu boerii ce era puși la boiarii pe lângă sine și li-au dzis, cum el, nefiindu de domnie, pentru slabă sănătatè ce avia (că era Ion vodă om slabu și deznodatu și de mâni și de picioare, cum n-ar hi fostu

feciorul lui Vasilie vodă, caré era ca un leu și la hire și la trup), iară, tătâne-său, lasă scaunul domniei. Și au venit Vasilie vodă iară în scaun.

38. Iară Matei vodă jeluindu-se și la Împărățiie de pradă cè ce făcuse oștile lui Vasilie vodă și la mergiaiși, să-și întoarcă călcătura ce făcuse Vasilie vodă Țărâi Munténești, legasă cu Racoții cniadzul Ardialului, tatăl lui Gheorghie Racoți, lucrul, fiindu și Racoții rănit cu nebăgarea în samă megiiașii lui de Vasilie vodă <au pornit neste oști asupra lui Vasilie vodă>, cu Ion vodă Movila, feciorul lui Simion vodă, carele era la Ardial aședzat, după războiul de la Ștefănești, care era între feciorii lui Simion vodă și între feciorii lui Ieremie vodă pentru domniè țărâi.

Și amu până în Trotuș coborât ungurii și oștile muntenești pân-la Milcov sosiți, au schimbat Racoți sfatul cu Matei vodă. Ori temându-să de împărățiie, înțelegându patima veziriului, ori altă socoteală li-au venit, au întorsu și pré Ion vodă cu oștile îndărăptu și s-au întorsu și munténii.

Eșisă casa lui Vasilie vodă spré Huș de spaima acéia. Și pre vrémia coborâtului acestor oști asupra lui Vasilie vodă, au peritu Gorgan și Sămăchișă căpitanul și Cârste visternicul, den prepus de la domnie pentru vicleșug.

39. Deci după acéstia zarve, numai ce i-au căutat a sta lui Vasilie vodă la pace, vădzându și primejdiè veziriului, curundu după acéia, să nu să mai atițe lucrurile asupra sa. Cum n-ar hi fostu fără primejdiie Vasilie vodă atunciaș, de n-ar hi stătut Împărățiia după lucrurile, împrotiva perșilor, care curundu după acéia au purces cu toată putiarè asupra Vavilonului. Ori de la cei doi megiiași n-ar hi fostu fără răscoală, de nu s-ar hi spăimat Racoți și Matei vodă cu moartè veziriului.

Și sta în cumpănă soltan Murat, asupra Azacului va merge, că încă nu-l didésă moscalii, au asupra Vavilonului? Ce, viindu cu acéia veste Isar, că or da Azacul moscalii, au purces

asupra Vavilonului. Iară până a să înțelege purcesul, acéstia țări era supt grije că va veni Împărăția spré acéste părți cu oști. Fost-au acéste zarve între Vasilie vodă și între Matei vodă în anul 7144 <=1636> și în anul 7145 <=1637>.

40. Iară primejdiè veziriului Tabani Buiuc, anume cum au venit, de au perit de soltan Murat, așia au fostu: după răzsipa de la Ojogeni oștilor lui Vasilie vodă, face Matei vodă ardzehal, adecă răvaș de jalobă, la singur împăratul. Și aflându om de-acéia triabă, să dia acéia jalobă la singur împăratul, au purces omul acéla cu cărțile și, știindu rândul, au păzit când au eșit împăratul la primblare cu vânătoare la câmpu.

S-au făcut omul a miarge de olac pe denaintè împăratului, anume să-l vadze. Și așia vădzându-l împăratul mărgându tare, au trimis de l-au oprit și au pus de l-au întrebat de unde vine. El au răspunsu că vine den Țara Munténiască cu cărți la împărățiie, să știe împărățiia de mare vărsare de singe și pradă ce s-au făcut în Țara Muntenească de Vasilie vodă, care au venitu cu oști asupra lui Matei vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit ardzahalul cel cu jalobă asupra lui Vasilie vodă, poménindu că să laudă Vasilie vodă că are isprăvi de la veziriul, să hie domnu și în Țara Munténiască și în Țara Moldovei. Atunci au avut vréme silihtariul asupra veziriului, căindu țărâle, cum să strică ele în de sine și să pradă. De care jalobă foc s-au făcut împăratul, soltan Murat pré veziriul, înțelégându că de la veziriul să coboară acéle amestecături.

Ce dentâi au trimis pré omul cu toate acéle scrisori, să vadză și veziriul. Ce au dzis silihtariul cătră împăratul că omul îndată va peri de veziriul. Deci, i-au dat hasăcâi și i-au învățat singur împăratul: „Pré acestu omu iară să-l aduceți la mine". Și așia au fostu: l-au dus hasăcâi la vezirul. Și dacă au înțelés veziriul au vădzut că este rău de dânsul. Au vrut să opriască pré om, ce hasăchii i-au spus porunca care au de la singur împăratul, să-l ducă pré omul iară la împăratul.

41. Scosesă veziriul daruri hasechiilor, să lasă pré omul la dânsul; ce nu s-au cutedzat hasecâii de silihtariul a face peste poruncă. Iară să nu hie fostu omul de fațe, putia să tocmască veziriul lucrurile sale, dzicându că au fostu un marghiul de cei de Țarigrad și au spus menciuni; că dé aeste să fac multe la turci sau s-ar hi uitatu la împărăție, care de lucrurile a toată lume gândindu, céle mai mărunte le tréce cu gândul.

Ce, păziia acestu lucru silihtariul, să nu scape vrémia ca acéia asupra veziriului. Și înoindu scrâba împărăției, silihtariului au chemat pré veziriul împăratul și după mustraria că strică țărâle fără știrè lui, l-au omorât. Și așia au eșit veziriului aceluia zarvele între domni. Aceste am înțâles de la boiari bătrâni de sfat pré acéle vrémi.

42. Curundu după acéste svade cu Matei vodă, să potolè Vasilie vodă, sunate zarvele; pré fecioru-său, pre Ion vodă, l-au tremis în Țarigrad, unde-ș s-au săvârșit și viața nu pestiți ani. Și s-au săvrâșit într-acești ai dzilele și doamna dentâi a lui Vasilie vodă, fata lui Bucioc. Și după moartè doamnei au trimis Vasilie vodă pré Catargiul în Țara Cerchijască și dé acolia i-au adus doamnă, fata unui mârzac dé ai lor, cu caré au trăit apoi până la săvrâșitul său.

43. În anul 7146 <=1638> au luat sultan Murat Vavilonul, cu mare vărsare de singe, de la perși, după 4 luni den ce dzi începuse a bate orașul. Spune istoriia să hie fostu 30.000 de oșteni în Vavilon. Cé, aceia gătire făcusă și sultan Murat asupra perșilor, cât singur Vavilonul. Iară tot Misiriul și pașii ce sintu peste arapî i-au pornit despré Marè Roșie, dé-au lovitu și dintr-acolia Țara Persului. Și li-au luat turcii și dintr-altă parte o scală foarte mare. Și așia îndoitu persul, n-au putut da nici un agiutor Vavilonului.

44. Sultan Murat într-acolia zăbovindu-se cu oștile, iară aicia, în céste părți, sta fericite vacuri și liniște și pace întémeiată den toate părțile, fiindu în pace amu Vasilie vodă

și cu megiiașii. Și într-acești ani au zidit Vasilie vodă și lăudate mănăstiri aice în orașul Eșilor, întâi supt numele a trei sfinți învățători a besericii, ce să dzice Trieh Svétitelei, mai pe urmă mănăstiria, a doa mănăstire, a Golâi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în țară mai iscusită. Golâe îi dzic pré numele unui boeriu, anume Golâi, carele într-acel loc au avut făcută o besericuce de piatră.

Și în cești ai au adus Vasilie vodă și moștiile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7158 <=1650>, căriia svinte viața și de pe ce locuri au fostu, să citește viața ei petrecută cu mare dumnedzăire, în luna lui oct<omvrie> în 14 dzile.

45. Acestu domnu au făcut ca de iznoavă și curțile céle domnești; casele céle cu cinii, grădini, grajduri de piatră, tot de dânsul sintu făcute. Și multe locuri au așădzat, caré au stătut multe vrémi stătătoare. Că dé au fostu cândva vrémi fericite acestor părți de lumé, atuncia au fostu.

Plină Țara Leșască, oi dzice, de aur, la caré pré acéleia vrémi curia Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miiare și aducia dintr-acéia țară aur și argintu. Oi putia dzice că sărac nu să afla pré acéle vrémi, doară care nu-ș vria să aibă.

Țara Leșască la acéia scară de fericie să suisă, précum și singuri leșii dzic și scrisorile lor, caré nici o crăie pré acéle vrémi nu era deoprotivă în bine și în dezmierdăciune pré atuncia leșii și așia și țara noastră.

46. Iară di pe acélia vrémi să cunoaște păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare și curundu spré alte mai cumplite vrémi. Că era la maré zburdăciune țărâle acéste. Și caré țări să sue prè la mare bivșuguri, zburdiadză hirè omenească peste măsură și zburdăciunè naște păcatul și pré păcatul urmadză mânia lui Dumnedzău.

Așia Țara Leșască era la maré zburdăciune; așia și aicia țara și singur domnul Vasilie vodă, cu silă a câteva case de boiari, luându-le fiatele peste voè părinților la tietorie. Iară oamenii

de casa lui, nepoții ca mai mare sile făcia, luându băieții oamenilor în silă la curvie, care tote fapte mai pre urmă s-au arătat cu maré osindă asupra casei lui Vasilie vodă.

47. În cești ani, după ce au așădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărăția Turcească, s-au întorsu în Țarigrad și să găta tare asupra lésilor, să răscumpere rușinè lui soltan Osmanu, deschidzându-ș calea pen Ardial, să lovască peste munți dé-a diréptul spre Liov. Ce i-au tăiatu atuncia curund putiarnica mâna lui Dumnădzău dzilile. Și după moartè lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibraim, frate-său, om dat cu toată hirè spre zburdăciuni. Și cu împărăția lui iară au hălăduit țărâle acéstia de răscoale.

48. Începuse în cești ani Racoți cel bătrân svadă cu némții, căruia era orânduită oaste și dé aice, de la noi den țară și den Țara Munténiască. Ce n-au ținut multu acéia sfadă; curund au venit la tocmală cu împăratul némțăscu. Iară prădasă câtva loc cu ai noștri în ungurimia de sus. Apostol de Orheiu au fostu serdar într-acéia oaste cu Racoții.

49. În anul 7153 <=1645> au făcutu și nunta fiicăi sale Vasilie vodă, ceii mai mari, doamnei Mariei, după cniadzul Ragivil, om de casă mare, den cniadzii Litfei. Numai cu ce inimă și sfat au făcut acéia casă după om de lége calviniască, caré este scornită de un mitropolit de Fiandra de supt ascultaria papei de Râm, peste legăturile săborălor cu multé dumnedzăiresti minuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupești, osebite de sfânta săbornică besérecă au scornit acéia lége, la care, ca la o lége slobodă, în puțină vréme au cursu toată Fiandra și Englitera.

De mirat au rămas vacurilor această casă, cum au putut suferi inima lui Vasilie vodă să să facă. Și multă vréme s-au frământatu acestu lucru în sfat și câțva boeri pré atunci apăra acestu lucru să nu hie, ales Toma vornicul și Iordachie visternicul, care capete de-abia de-au avut cândva această țară,

și cu megiiașii. Și într-acești ani au zidit Vasilie vodă și lăudate mănăstiri aice în orașul Eșilor, întâi supt numele a trei sfinți învățători a besericii, ce să dzice Trieh Svétitelei, mai pe urmă mănăstiria, a doa mănăstire, a Golâi, cu făptură, cum să vede, peste toate mănăstirile aici în țară mai iscusită. Golâe îi dzic pré numele unui boeriu, anume Golâi, carele într-acel loc au avut făcută o besericuce de piatră.

Și în cești ai au adus Vasilie vodă și moștiile a sfintei prepodobnei Paraschevei, în anul 7158 <=1650>, căriia svinte viața și de pe ce locuri au fostu, să citește viața ei petrecută cu mare dumnedzăire, în luna lui oct<omvrie> în 14 dzile.

45. Acestu domnu au făcut ca de iznoavă și curțile céle domnești; casele céle cu cinii, grădini, grajduri de piatră, tot de dânsul sintu făcute. Și multe locuri au așădzat, caré au stătut multe vrémi stătătoare. Că dé au fostu cândva vrémi fericite acestor părți de lumé, atuncia au fostu.

Plină Țara Leșască, oi dzice, de aur, la caré pré acéleia vrémi curia Moldova cu boi de negoț, cu cai, cu miiare și aducia dintr-acéia țară aur și argintu. Oi putia dzice că sărac nu să afla pré acéle vrémi, doară care nu-ș vria să aibă.

Țara Leșască la acéia scară de fericie să suisă, précum și singuri leșii dzic și scrisorile lor, caré nici o crăie pré acéle vrémi nu era deoprotivă în bine și în dezmierdăciune pré atuncia leșii și așia și țara noastră.

46. Iară di pe acélia vrémi să cunoaște păharul lui Dumnedzău aproape de schimbare și curundu spré alte mai cumplite vrémi. Că era la maré zburdăciune țărâle acéste. Și caré țări să sue prè la mare bivșuguri, zburdiadză hirè omenească peste măsură și zburdăciunè naște păcatul și pré păcatul urmadză mânia lui Dumnedzău.

Așia Țara Léșască era la maré zburdăciune; așia și aicia țara și singur domnul Vasilie vodă, cu silă a câteva case de boiari, luându-le fiatele peste voè părinților la țietorie. Iară oamenii

de casa lui, nepoții ca mai mare sile făcia, luându băieții oamenilor în silă la curvie, care tote fapte mai pre urmă s-au arătat cu maré osindă asupra casei lui Vasilie vodă.

47. În cești ani, după ce au așădzat sultan Murat Vavilonul spre Împărățiia Turcească, s-au întorsu în Țarigrad și să găta tare asupra lésilor, să răscumpere rușinè lui soltan Osmanu, deschidzându-ș calea pen Ardial, să lovască peste munți dé-a diréptul spre Liov. Ce i-au tăiatu atuncia curund putiarnica mâna lui Dumnădzău dzilile. Și după moartè lui sultan Murat, au stătut în locul lui sultan Ibraim, frate-său, om dat cu toată hirè spre zburdăciuni. Și cu împărățiia lui iară au hălăduit țărâle acéstia de răscoale.

48. Începuse în cești ani Racoți cel bătrân svadă cu némții, căruia era orânduită oaste și dé aice, de la noi den țară și den Țara Munténiască. Ce n-au ținut multu acéia sfadă; curund au venit la tocmală cu împăratul némțăscu. Iară prădasă câtva loc cu ai noștri în ungurimia de sus. Apostol de Orheiu au fostu serdar într-acéia oaste cu Racoții.

49. În anul 7153 <=1645> au făcutu și nunta fiicăi sale Vasilie vodă, ceii mai mari, doamnei Mariei, după cniadzul Ragivil, om de casă mare, den cniadzii Litfei. Numai cu ce inimă și sfat au făcut acéia casă după om de lége calviniască, caré este scornită de un mitropolit de Fiandra de supt ascultaria papei de Râm, peste legăturile săborălor cu multé dumnedzăiresti minuni legate. Iară calvinul numai pre singure pohtele sale trupești, osebite de sfânta săbornică besérecă au scornit acéia lége, la care, ca la o lége slobodă, în puțină vréme au cursu toată Fiandra și Englitera.

De mirat au rămas vacurilor această casă, cum au putut suferi inima lui Vasilie vodă să să facă. Și multă vréme s-au frământatu acestu lucru în sfat și câțva boeri pré atunci apăra acestu lucru să nu hie, ales Toma vornicul și Iordachie visternicul, care capete de-abia de-au avut cândva această țară,

sau de va mai avia. Ei dzicè lui Vasilie vodă și pentru légè rătăcită și un lucru nu fără grije despre Împărățiia Turculuí. Iară Toderașco logofătul și Uriache vornicul sta asupra acestii nunte să să facă.

50. Avia Vasilie vodă pozvolenie de la turci; cé era acéia voe din bani, nu din inima turcilor. Și așia s-au făcut nunta aicia la Iași, la care câțva domni den Țara Leșască, singuri cu chipurile sale au fostu, cu curțile lor; și Pătrașco Moghila, feciorul lui Simion vodă, mitropolitul de Chiev. Iară soli trimișî era de la Racoți, cniadzul Ardialului, Chiminî Ianăș, cu daruri și de la Matei vodă, domnul muntenéscu, singur Ștefan mitropolitul Țărâi Muntenești și Radul logofătul și Dicul spătariul; că să împăcase amu domnii între sine.

51. N-au lipsitu nemică den toate podoabe, câte trébuia la veselie ca acéia, cu atâtè domni și oameni mari den țărî streine. Meșteri de bucate, aduși dintr-alte țărî, dzicături, giocuri și de țară și streine. Curtè podobită toată și strânși boerii și căpeteniile țărâi, feciori de boiari, oameni tineri la alaiuri pe cai turcești cu podoabe și cu peținе la șlice. Și așia cu petrecănii trăgănându-se veseliia câteva săptămâni, au purces cniadzul Ragivil cu doamna sa în Țara Leșască, cu dzestré foarte bogate.

52. La anul, simțindu-se Căriia Leșască în vârtute, îndemnat de papa de Râm și de venețiian, carii avia dodiială de la turci la ostrovul Critului, au făcut sfat cu senatorii craiul Vladislav, numai să înceapă sfadă cu turcii, adecă cu împărățiia lor, de care gătiria lui și la ce au eșit apoi acéla sfat, ceti-vei povestè mai gios, la rândul său.

Iară soli trimițindu la toți craii créștinești craiul leșescu, aice la Vasilie vodă pré cneadzul Ragivil au lăsat soliia cu această triabă, fiindu viitor Ragivil, la anul după nuntă, la socru-său, aicia în țară. Care soliia au credzut Vasilie vodă îndată și au priimit să fie una cu leșii, cât și birul amu oprise a anului céluia

și pornise pré aga hirului fără bir, răspundzindu-i că nu s-au putut strânge birul pentru sărăciè oamenilor.

Ce dacă au stătut la voroavă cu boerii pentru opritul birului și într-un rându și într-altul, spun să hie dzis Petreceico vornicul de Țara de Sus, pré carele îl ținia ei mai prostatec dent-alții în sfatu: „Eu aș dzice să nu oprim noi birul, pân-nu om vedia că trec leșii Dunăria". Și acéla cuvântu au întrat îndată în gândul lui Vasilie vodă și au răpedzitu după aga și l-au oprit la Gălați până au gătitu birul și l-au încărcat și l-au pornitu.

Așia ferescu pré domni și țărâle voroava cu svatul de primejdii. Că pentru acéia au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, crâmuitorii țărâlor să aibă svétnici pe lângă sine, cu carii vorovindu o triabă, să frământe cu voroava lucrul și unul una, altul alta răspundzindu, să lămurește lucrul caré este mai spre îndemână. Iară ce fac domnii singuri den gândurile sale sau den șopte, rar lucru esă la folos. Că încă în lume om n-au născut până acmu ca acéla, să nu-i trebuiască voroava cu svat; că deși gâcește cârmuitoriul câte o triabă, încă tot să nu se încreadză c-au gâcitu, până nu să întărește păreria lui cu voroava și altor păreri.

Deci ce ai gânditu că este bine, dacă să mai tocmescu cu gândul tău, ce ai gânditu că este cu cale, încă a doi sau a trei socotiala, fără greș pré acéla lucru să stai, că nu te va înșela. Iară de-ț paré numai a singur că este bine și alții toți dzic că este într-altu chip, să nu crédzi acéia socotială, că te amăgește.

Multe lucruri ne par că sintu gârcite, iară apoi, dacă mai lași vrémia socotelii, afli departe, mai pré urmă, într-altu chip. La mulți domni mare smentele am vădzut den șopte sau nesfătuit, amu în vacul nostru. Fără sfat au făcut Vasilie vodă lovitul tătarălor la Brătuliani, pe Prut și apoi prada a toată țara, nespuse de agiunsu cu câtă robie și plian, dentr-acéia faptă au venit asupra țărâi.

Și așia și Duca vodă, sfătuindu numai cu unul pentru cartia la hanul și-au stricat domniia; dem care maziliie mare răsipă și greutăți asupra țărâi au venit, care era foarte în stat bun pre atunce și gata lucrurile să rădice numai cu o orânduială datoriile țărâi toate.

Iară den céia maziliia domniei dentâi a Ducăi vodă, s-au prilejit 3 înoituri de domnie: una la Belgrad, a Dabijei vodă, altă domnie tot într-acelaș anu, domnii a dentâi a Ducăi vodă, a treia a lui Iliiaș vodă, cu mare răsipă. Deci trei domnii câte 500–600 de pungi de bani la înoituri, tot într-un an, cum au putut hi bine?

Așia cu șoaptele, numai cu unii, nu cu sfat, au făcut și Petreciaico vodă, dé au lepădatu, fără nice o nevoie domniia țărâi și s-au dus în Țara Leșască, den caré faptă să stânge Țara Moldovei astădz.

53. Cniadzul Ragivil, după zăbava sa peste câteva săptămâni la Suceavă, la socru-său, la Vasilie vodă, pré doamnă sa au pornitu pe la Sniatin spré țara sa, iară el singur au lovitu pen Ardial, pe la Racoții, cniadzul dé Ardial, tot cu acéle trébi, pentru rădicaria lor asupra Împărăției Turcului.

54. Înțeles-am din boeri bătrâni, cum să hie vrându Vasilie vodă la Suceavă să-ș despartă fata de domnu-său, Ragivil; ce n-au priimit ia, doamna Mariè, fata sa, dzicându tătâne-său să fie socotit întâi lucrul, nu mai pré urmă.

55. Și cu vrémile până aice istovim o parte de domniè a lui Vasilie vodă; că până aice, pré cât au fostu fericită domniia aceasta, cu atât mai cumplite vrémi s-au început de atunce, den care au purces den scădére în scădere această țară, până astădz.

CAPUL AL ȘIAPTESPRĂDZÉCE

Zaci. 1. De vriame ce scriitorii cei streini pe lângă poveștile sale n-au trecut cu poménire și de lucrurile țărâi noastre,

Moldovei și cât știm de lucruri trecute în țara noastră, mai multu dintru dânșii știm, cu cale este și noaă a poméni de vrémile lor, ales poveste lui Hmil hatmanul căzăcescu, de la caré vrémi (ah!) s-au început și răul nostru, în care până astădz ne aflăm cu acestu pământu la cumplite vrémi și Dumnedzău știe de nu și peste vacul nostru trăitoare.

2. Izvorul a tuturor răutăților și pustiității acestor părți, începutul căderii și împuținării Crăiei Leșești, răsipa și pustiitatè și căzacilor, stângeria și țărâi noastre.

3. Iară mainte de ce om începe a scrie rădicaria căzacilor cu Hmil hatmanul lor, asupra leșilor, stăpânilor săi, a poméni de căzaci, ce niam sintu și de când sintu supt cest nume cozac, cu cale că va hi am socotit, audzând pré mulți întrebând de acestu numé a lor, de unde și de cându ar hi. Deci mulți au dzis că numele lor cozac ar hi de la un niam ce este peste apa Volghăi, anume cassac; ce acéle deșerte poveștî sintu.

4. Sânt căzacii de niamul său rușî, rămășițele de oșténi a cniadzilor rusești, pré carii cu îndelungate vrémi, suppuind craii leșeștî și cădzând și Chiovul, scaunul Rusiii, pré sama leșilor, ei pe Nipru în gios și pe de céia și pe de iasta parte trăiia supt ascultarè crailor leșeștî, slobodzi de vecinătate, în chipul oștenilor, cu hrana sloboadă pe Nipru, ori cu vânătoriia la câmpi, ori cu păscăriia până la pragurile Niprului, unde are Niprul în trei locuri praguri, așia den hirè locului făcute, de cadé apa de pe stânci, ce sintu în fundul apei, la loc mai gios. Care locuri nici un fial de vas a tréce nu poate, fără vasele lor; și acéle a lor încă cu mare grije trecu și de multe ori pe uscatu trag vasele, până trecu acéle locuri. Și așè trăiia până în dzilile lui Avgust crai.

5. Acela craiu leșăscu vădzându-i oameni cu viață direaptă de oșteni, i-au tras și la léfe și li-au făcut și căpetenii cu tocmală și în rândul său să fie voinici a să buluci și a să oști împrotiva

tătarălor, ca o pază să fie Crăiei Leșăști; că dodiia tătarâi marginile țărâi lor și pre atunce.

Și de pe sprinteniia lor, fiindu oameni sprinteni și sălbateci, le-au dzis cozac, adecă capră sălbatecă; sau că îmblându ei la câmpi după capre sălbatece și în luncile Niprului, li-au venit acestu nume dé atuncia, dé li-au dzis cozac, adecă căpraș. Care nume și la leși, la o samă de oaste, ales stiagurilor ce sintu mai sprintene, dzic stiagurili căzăcești și pân-astădz.

6. Apoi Ștefan Bator, craiul leșăscu și mai mare aședzare li-au făcut căzacilor, dându-le și hatman să aibă, cu stiag, cu doabe, cu trâmbiță și după voè lor să-ș aliagă hatmani. Și li-au pozvolit și i-au întărit să facă și vase de Marea Niagră și să facă căzaci răestrovi, adecă de catastiv, până 40.000 de oameni și loc să aibă scaunul său, un ostrov la Nipru, în care este o mănăstire mare, cu câteva alte mai mănunte beserici, anume Trăhtămirov. Și aceasta este începătura oștilor lor, după ce căduse cniadziile rusești, de o sută și 50 de ai încoace.

7. De pe acéle vrémi, multă nevoe făcè căzacii Crâmului și țărâlor turcești; până și Anadolul nu hălăduiia. Sinopul, Trapezonul, cetățî mare li-au luat în câteva rânduri și alte orașé mai mici și dencolo de Marea Niagră și dencoace, Varna, Misăvriia, Ahilo, până la Aitos și la Pravadiia pururea prăda. Și au lovit și până aproape de Țarigrad, la Eni-Chioi, pré scursura céia, cu caré să scură Marea Niagră în Marè Albă, supt cetatè Țarigradului.

Și așia dodiind Împărăției Turcești, veniia de la turci ponoslu pentru prădzi ce făcia căzacii în părțile lor. Acéle socotindu de la o vréme leșii, pentru să nu strice pacè cu Împărăția Turcului, făcè căzacilor mare strânsoare, oprindu-i de pré maré, care hrană o deprinsiasă ei, cu mare dobânde și avuții ce scotia dé acolia. Și cu acéle avuții zidiia beserici de piatră, mănăstiri, cât o mănăstire la Chiev, căriia dzic Arhanghel, stă și până astădz cu o boltă, cea den mijloc, foarte mare și toată

bolta acoperită cu scânduri dé aramă galbână și poleite scândurile cu aur.

Și pentru să-i opriască de tot, să nu îmble pré mare, au făcut leșii o cetate, anume Codacul, la pragul cel dentâiu a Niprului, și ținia acolia câte 2.000 de niamți pedestrime, cu pușci, pentru opriala lor, caré era foarte cu mare silă căzacilor, ca unor oameni carii altă hrană nu știè, fără oșteniè. Și den céia oprială s-au rădicat în câteva rânduri împrotiva lésilor, cu Nalivaico hatmanul, apoi cu Sulima, mai pre urmă cu Căzima, hatmanii lor; ce tot îi răzsipiia hatmanii leșăști. Până vădzându neticnială cu dânșii, le rădicase și hătmăniile, să nu hie și le trimite câte 2 domni comisari mai mari și aceia comisari le făcia giudéță și-i crâmuiia. Și cu vremia și alte volnicii le-au stricat toate, cât nu era căzacul cu nemică volnic.

8. Așia s-au tras asuprelele lor până la Vladislav crai, în anul <loc gol>. Acela Vladislav craiul leșescu, précum s-au pomenit și mai sus în capul al 16, vădzându-se crăiia în vârtute, după atâte izbânde și asupra Moscului, cumu-ș era așia că mai fericită Crăiia Leșască și în tărie și în tot binile și bivșuguri nici la un craiu n-au fostu, cum au fostu pe atunce.

Pentru acéia bine dzice un dascal: <„Si qui sunt in superiore valetudinis gradu, dum in eodem permanere non possunt, cadunt in deterius">, adecă: „Céia ce sintu în scara vârtuții acia mai de sus, neputându a sta tot într-acéle stepene, cad foarte la mare slăbiciune". Așia toate împărățiile, cându prè să sue la mare tărie, neavându loc să să mai sus sue, cad și purced îndărăptu, cum védem și Crăiia Leșască.

9. Avându acéla crai Vladislav și praxim, adecă știința, ce sântu turcii, cu războiul de la Hotin, cu sultan Osmanu, la caré războiu fusése singur el cu sine, trimis de tată-său, Jigmontu, craiul leșăscu, îndemnatu de papa de Râm și de venețiian, cu mare făgăduință și cu bani gata de la papa, de an în anu, pré 12.000 de oaste liafa de la sine și venețiianii avându cu turcii

începute războaie la Crit, au pus gândul craiul leșăscu numai să înceapă sfada cu turcii. Pentru care treabă și singur împăratul némțăscu să hotărăște cu leșii, și acolia, după aședzată voroava cu împăratul, i-au orânduit niamțul 12.000 de oaste niamțască, făcându știre și papa și împăratul pe la toți crai creștinești, cum este craiul leșăscu ales să hie a toată creștinătate gheneral, adecă purtătoriu de oaste împrotiva turcului.

10. Deci întâi Hișpanul o sumă de bani i-au orânduit la crăiia lui de la Neapoli, că să rudiia Vladislav cu împăratul némțăscu și cu craiul Hișpaniii, fiindu fecior dentr-o nepoată împăratului niamțăscu. Șfedul iarăș făgăduise 6.000 de oaste și împăratul moschicescu 20.000.

Acéle toate vădzând gata Vladislav, au trimis și la căzaci și au chemat la sine pré un căzac bătrân, anume Barabaș, și pré Hmil, caré era pré atunce diiac oștilor, cum dzicu ei, pisar. Dacă au venit Barabaș și cu Hmil la craiul, cu dânșii au tăinuit cu multe voroave craiul, pentru gătirè lor, pentru Marè Niagră, pentru locuri pe lângă mare. Și au aședzat cu acei amândoi și dintr-acolè toată gătiria, dându cu uric lui Barabaș hătmăniia pre căzaci, cu stiag pré obicei bătrân și lui Hmil pisariia de oaste, dându-le și câtăva samă de bani gata, să facă vase și ce ari trébui dé aceia cale.

Și așia gătindu toate craiul, înșălat de domni, carii toți îi făgăduisă că or priimi acela sfat și oastè némțască amu sosisă pân-spré Liov. Iară ascunsu giudéțul lui Dumnedzău, toate gândurile oamenești le strămută, lipsiia numai săimul, pré obiceaiul crăiei, să fie cu sfatul tuturora și pentru cheltuele și pentru încălecatul leșilor.

Deci, la săimu au stătut leșii împrotiva craiului, întrebându pre crai ce pricini ari avia începăturii de sfadă cu turcii, aducându-i amente primejdiia strămoșului său la Varna, bănuindu pré crai că li-au băgat oști streine în țară, fără știre

lor și cum acéle țărî streine numai deodată or da agiutor, apoi ari cădè sfada numai pré dânșii.

Și să prilejise de murise și hatmanul lor cel vestit, Conetpolscâi. Și așè împiedecat craiul, cu lucru gata, s-au poftit la leși să-i pozvoliască, cu cheltuiala lui, cu oaste streină, să margă asupra turcilor. Au strigat cu toții, în gura mare, că cât va trece hotarul, or rădica altu crai. Deci, numai ce i-au căutat a să surupa toate nevoințele a craiului și a merge în vântu.

11. S-au tras cuvântul în Țara Leșască pân-astădz, cum craiul, dacă au vădzutu că-i stau împrotiva leșii la acel gându a lui, în pizma lor au îndemnatu pré căzaci să să rădice asupra leșilor, cum ș-ari putia a-ș cerca lucrul. De față am fostu la Bar, îmblam la școală, la carté, cându au trecut pe la Bar canțeliariul cel mare, anume Osolinscâi, om foarte de la inima craiului și mare cap, întorcându-se de la Chiev, unde s-au făcut a merge la moșiile sfinților ce sântu la Chiev, pentru boala lui la picioare. Și de la Chiev au îmblat pe la câteva orașé căzăcești și la întorsu au venit la Bar, undé era scaunul hătmăniii.

Era hatman mare, pre urma lui Conetpolscâi, Nicolai Pototcâi. Au ședzut vro 3 dzile acolo la ospăț, la hatmanul, canțeliariul și să mira oamenii ce era mai căpetenii, cum nu țin minte să vie un canțeliar, să îmble pen Ucrainâ. De iaste așia, c-au îmblat cu acéia triabă, nu știu; iară la ce am fostu de față, scriu.

12. Căzacii, măcarî că alte oști streine, după ce s-au răsipitu lucrul și gătirè craiului, cineș în țărâle sale să întorsesă, iară ei tot păziia triaba lor și lucra la vase bărbătéște cu banii craiului și să gătiia pré mare. Pân-oblicindu hatmanul Pototchii că tot să gătescu căzacii, și supt mâna hatmanilor sintu toate acéle, au scris la Barabaș, să părăsască acestu lucru, să-ș aducă amente patimile lui Pavliuc și lui Sulim.

Deci Barabaș, ca un om bătrân, vădzându cartè hatmanului, au lăsat lucrul mai în slab, socotindu cia de apoi. Iară

Hmil tot îndemna bărbătéște și pré Barabaș și pe alți polcovnici, până au trimis hatmanii leșești, Pototchii și Calinovscâi, de li-au arsu toate vasele, multe amu gătite de apă. Și au începutu a veni de la starostii cei leșăști de la margine pără la hatmani pre Hmil pisariul.

13. Avia Hmil danie de la crai, lângă Ceahrin, un locu de odaie. Acolia făcându-ș și beserecă lângă odaie și adăugându-să oameni den dzi în dzi s-au făcut slobodziia, anume Subotov, loc de o milă de la Ceahrin, în câmpi, pe apa Tiasmânului. Și starostiia Ceahrinului fiindu pré sama lui Conetpolscâi, Horunjii, feciorului lui Conetpolscâi hatmanul, ispravnicul lui, anume Ceaplinscâi, totdeauna pârâia pré Hmil pisariul la stăpânu-său pentru slobodziè acéia Subotov, dzicându: „Pentru ce să ție un mujic târguri?"

Și așia prilejindu-să lui Horonjii, stăpânul Ceahrinului, a tréce cu oști asupra Orului, undé multu plian au luatu de la tătari și au prădatu atunce ce era pe lângă Or pré nohai și la întorsul său au venit la starostiia sa în Ceahrin. Și acolia ședzându peste câteva dzile, pré gura ispravnicului său, lui Ceaplinschii, au închis pré Hmil și i-au luat și trâgșorul lui, carile mai sus poménim, Subotov, și l-au dat pré sama lui Ceaplinscâi. Și de nu l-ar hi scos un liah den slugile lui Conetpolscâi, o slugă bătrână, anume Zatvilihovscâi, amu îl pusesă în proașcă, să-l omoară.

Ce, hălăduindu Hmil, pentru rugămentè lui Zatvilihovschii, de moarte, dacă au purces Horonjii, feciorul lui Conetpolscâi hatmanul, de Ceahrin în sus, n-au răbdatu Hmil, cé au dzis: „Luatu-mi-au Ceaplinschii Subotovul și tot ce am avut, iară sabiè den mână nu mi-au luat". Și peste puține dzile au lăsat Ceahrinul și s-au dus peste Nipru, în olatul Periaslovului.

Acolo oblicindu-l hatmanii leșești, au scris la polcovnicul de Periiaslav să-l prindză. Ce, fiindu-i polcovnicul de Periiaslov priiatin, i-au dat cale. Și așia neavându loc nici peste Nipru,

au scăpat la căzacii de la praguri și de acolia, făr-nice o zăbavă s-au dus la Crâm, la <loc gol> hanul Crâmului și, la adunaria sa, i-au dzis hanului acéste cuvente:

14. „Crăiia Leșască câte și ce slujbe are despré noi, nime că Crâmul nu este martor. Cu noi leșii s-au lățit crăiia, cu noi nu bagă în samă nice o împărățiie, în nedejdia noastră mai multu să rădică asupra Împărățiiei Turcești și Crâmul să-l ia de la turci către crăiia lor amu este gata. Iar ce bine au căzacii și ce volnicii de la dânșii? Robii în Crâm au mai bună viață!

Ce-ți adu aminte, luminate hane, slujba noastră, care o am făcut moșului tău, lui Șaan Ghieri sultan. Nu lepăda de la tine mare isbânde și vestite în toată lumea; nu té lăsa de mare avuție și dobânde, caré în puțină vréme pren noi ț-or veni la mână. Nu lăsa să să mai întăriască nepriiatinul tău și călcătoriul de volniciile noastre, leahul.

Au nu vedeți că v-au început a vă călca și pré voi leșii? Câmpii, cât ține între Nipru și între Nistru, ei stăpânescu cu cetele lor. Bugeacul, cu oamenii săi, în toate dzile îl pradă. Conetpolscâi Horonjii v-au prădat până în Or, în ceste dzile. Acéste toate începuturi sântu. Iată cărțile craiului! Citiți-le, ce ne scriu; să lovim Crâmul, să cuprindem marè. Iară de te vei îndoi, hane, și n-oi avia la tine credință, feciorul mieu la curtea ta zălog oi pune."

15. Multu au stătut hanul îndoit după acéste cuvinte a lui Hmil și căuta la ce ar eși soliia ca aceia. La Hmil era cărțile crăiești, céle ce didésă căzacilor pren Barabaș și pré dânsul la Varșiav, supt vrémia gătirei asupra turcilor, précum s-au scris mai sus și le furase de la Barabaș, Hmil, iară tot nu priimiia hanul. Ce Togai beiu, caré era pré atuncia la Or, au luat asupra sa lucrul, dzicându hanului: „Dzi că fără știrea ta au fugit niște nohai".

Și așia aședzându cu hanul Hmil toate legăturile, au purces depreună cu Togai bei, deodată cu oaste ca 7.000 de tătari, însă tot într-ales oșteni.

16. Pototcâi hatmanul leșescu înțelegându de scăparia lui Hmil la praguri și de turburări care au început a face între căzaci, până nu s-ari îngloti căzacii să lățască în amestecături, au purces din Bar <spre Cercas, pré Nipru> și cu al doilè hatman, Calinovscâi, dzicându acestu cuvântu: „Șiarpele, până nu ridică capul din iarbă, să-l lovești". Ce aceia iarnă l-au apucat acolia, cât n-au putut trage oștile nici într-o parte, ce i-au căutatu a erna pre Nipru, pren olatele Cercazului și a Caniovului, până în primăvară.

Și cât s-au dezvăratu, îndată den 8.000 de oaste ce avia hatmanii leșăști, într-ales au orânduit 3.000 cu fecioru-său, Ștefan Pototcâi, pe uscatu și cu 1.000 de niamți și 3.000 de căzaci de pen orașele Niprului cu Barabaș, pré apa Niprului în vase asupra pragurilor, să-i strângă pré căzaci de la praguri, să dia pré Hmil, care amu era bulucit cu 8.000 de căzaci de pen ostrove și 7.000 de tătarî cu Togai bei.

17. Vădzându Hmil cu Togai bei că vine Ștefan Pototcâi în puțină oaste asupra lor, au sfătuit întâi pré acei de pe uscat să-i lovască; și așia au făcut. La un loc ce să chiamă Jolta Voda au dat războiu lèșilor, carii fiindu în număr cu multu mai puțini și în locuri depărtate, în câmpi, de la témeiul său și tătarâi cu călăriia, iară căzacii cu pedestriia den siniațe împresurându-i, au slăbit în loc lèșii și să să apere de năvala lor, s-au pedestrit toată oastè. Iară puțin loc au ținut, de mulțimia caré era cu 5 părți mai mulțî decât dânșii.

Toată acéia oaste lèșască și singur Ștefan Pototcâi, Sapiha, Balaban, ce era capete, s-au topitu acolia pré câmpi. Ștefan Pototcâi, rănit, au murit în războiu; Sapiha și Balaban au căzdut la robie tătarâlor.

18. Hatmanii lèșăști, audzindu de nevoia celor 3.000 de oaste ale sale, ales Pototcâi, avându de fecior grije, au purces într-agiutor cu céle 5.000 de oameni ce le mai rămăsesă. Ce a doa dzi după ce au eșit la câmpi, i-au tâmpinat veste de oameni den războiu scăpați, de răsipa oștii sale și de periria în război lui Ștefan Pototcâi. Și înțelegându și de putiarea lui Hmil, la carele curia de pe la toate ostrovele căzacii, ca la Mesiia jidovii și să adăogea și tătarâi, au sfătuit să să întoarcă înapoi.

Ce Hmil știindu și de putiarè hatmanilor slabă și îndrăznеț după izbânda dentâiu, în loc au purces în urma oștii lèșăști și la un oraș, anume Corsun, agiungându și pré hatmani, au sărit toate orașeli căzăcești, unii adăogându-se la Hmil, alții țiindu trécătorile și săpându drumurili pe la strâmtori, au venit și acéia oaste a hatmanilor la primejdiia, den care puțini leși au scăpat. Hatmanii amândoi au căzdut la robiie, Sinavscâi și alte toate capetele. Gloata, câtă n-au căzdut pré mâna tătarălor, au perit de țărănime.

19. Iară oastia ce era trimasă pré apa Niprului, dacă au înțeles de periria oștii cei de pe uscat cu Ștefan Pototcâi, s-au buzurluit pe biietul Barabaș, capul lor, vrându să ție credința sa, că era căzac bătrân și vestit Barabaș. Și de mirat, și niamții cu căzacii au viclenit; însă era némții acéia numai cu nume némți, iară toți den căzaci era făcuți. Au legat o piatră la grumadzii lui Barabaș și l-au aruncat în Nipru și câte capete mai era niamțești cu dânsul. Și după acéia faptă s-au dus toți și s-au închinat la Hmil.

20. Să scrie de acmu lèși ce pojar au purces dentr-aceasta scântéie în multe părți de lumé, ce vărsare de singe, ce purstiitate țărâlor, ce surupare și slăbiciune Crăiei Lèșești, ce răsipă a mare și nedobândite cetăți, ce robii și plian de créștini în mânule păgânești. Noi să ne întoarcem la ale noastre. Și dé aș avia la cineva pentru acestu lucru vréo hulă, că létopisețul acesta mai multu de lucruri streine poménește, decât de loc de

țară, făcut-am acestu cursu, pentru să să dezlége mai bine lucrurile țărâi, caré la ce vréme s-au prilejit. Și acéia să știe că această țară fiindu mai mică, nice un lucru sângur den sine, fără adunare și amestec cu alte țărî, n-au făcut.

21. S-au cutrémurat toate țărâle acéstia prin pregiur de năprasnica turburaria Crăiei Léșăști. Însă țara cu nărocul, cu cârma și vâlfa vestitei domniei lui Vasilie vodă, câțva ani și după ce să rădicase Hmil, au stătut neclintită de nimé, până la anul.

Într-acestu an începătoriu spré mare scădiare țărâi, întorcându-să tătarâi den Țara Léșască cu plian, bugégenii și o samă de crâmeni au lovit la întorsul său pren țară; și ca o oaste ce trécia, nu poate hi să nu și strice ceva. Au venit prutianii și de pe alte văi de lângă Prut cu jalobă la Vasilie vodă, jeluindu că-i pradă tătarâi și le strică pâinile.

Și într-una de dzile, prilejindu-se Vasilie vodă vesel la masă și viindu jalobă iară pré tătari că strică țara, cum au fostu la masă viasel, au chemat îndată capitanii, dându-le poruncă să purceadă într-acia dată cu toți slujitorii și din slugi boiarești și din târgu, cineș ar vria în dobândă, să lovască pré tătari. Au făcutu îndată porunca capitanii și niamul den hiria sa a muldovenilor lacomi la dobândă, care cum au putut și den oraș a dobândi cal, fiindu orașul plin de toată sama de oameni pré atunce și den slugi boiarești mulțime au mărsu denpreună cu slujitorii, dé au lovit pré tătari fără viaste, negândindu tătarâi de una ca acéia.

22. Era descălecată orda cu témeiul la un sat anume Brătulianii la Răzine, încărcați tătarâi de robi și de plian den Țara Léșască. Nefiindu gata, au întrat ai noștri îndată într-înșii cu sabiile.

Perit-au mulți tătari și li-au luat ai noștri plianul și robii, carii numai cu fuga au putut a hălădui dentr-acela feredeu spré Bugeag; ce și pe cale, în multe locuri, li-au ținut cale ai noștri pe la Lăpușna.

23. Multu au stătut boerii, carii să prilejise la acéia masă, mai vârtos Catargiul, să nu se facă cu graba acel lucru și din socotiala de la masă. Iară ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul.

Tătarâi, dacă au scăpatu la Bugiag, îndată pren câteva capete au făcut știré la hanul cu mare jalobă, cum i-au lovitu moldovenii fără viaste, trecându ei spré locurile lor, fără nice o stricăciune țărâi și li-au luat atâta plian și atâte robi.

S-au împlut îndată și hanul și toate capetele a Crâmului de vrășmășiie, fiindu și simeți pré acéle vrémi, din izbândile asupra léșilor. Îndată au trimis știre la Împărățiie pré Vasilie vodă și pré toată țara cu pâră că este haină. Și turcilor la mare socotială era domniile cestor țărî, așè de tare și de teméinice; ce îndată au pozvolitu hanului să hie volnic a prăda Țara Moldovei pentru fapta acéia.

24. Vasilie vodă, după acéia faptă, să păziia foarte cu grije și la Împărățiie și la curtia hanului. Ce de îmbe curțile i-au venitu înșălăciune, ales de la Sefer Cazi aga, veziriul hanului. Așia îl aședzase pré Vasilie vodă pren cărți cu cuvente blânde, cât să părea că nici în gându n-are hanul, nice alte capeteli a lor pentru aceia patimă a tătarâlor ce petrecusă aicia în țară. Iară vrăjmășiia acoperită mai multu rău aduce.

25. În anul 7158 <=1650> sfătuindu Crâmul să răscumpere paguba făcută de Vasilie vodă ordelor lor la Brătuléni și să curmédze și simeției până în câtă era în Vasilie vodă, au pornitu pré calga soltan cu oști, cu acela glas că miarge să lovească Țara Moschicească. Și hanul didésă știre și la Hmil singur, să fie gata, să purceadă asupra lui Vasilie vodă. Și cât au sosit soltanul, amu mainte Hmil cu oștile gata anume, spré părțile Mosculuí au purces îmbe oștile cu mare taină spre Nistru. Sosindu, îndată au împărțitu oastia, o samă de la Soroca, diréptu spre părțile Sucevei, altă samă spre Orheiu și Lăpușna, până-în Prut, oastia tătărască cu căzaci amestecată. Nespusă pradă aceasta este țărâi

și de prada de la Ion vodă cu puțini mai mică (alegându dé acéste cumplite vrémi dé acmu, cu care toate primejdâile acestui pământu covârșite sintu).

26. Nu știia nemică Vasilie vodă, ședzându la divan, una după altă viaste viindu, cum pradă tătarâi țara. Au vădzut la ce au eșitu sfatul de la masă și în deșertu procitindu cărțile lui Sefer Cazi aga, în nediajdea cărora cărți să lăsasă Vasilie vodă.

27. Drâmba acéia de oști, care era orânduită spré Suceavă, au cuprinsu cât ține Soroca și ținutul Eșilor, până în târgu, în Iași, Hotinul, Dorohoiul, Cernăuții, până în cetatè Suciavei témeiul, iară aripile până în munte agiungându.

Cetatè Sucevei apucase Gavrilaș logofătul și câțva boeri de la țară, de să închisiasă acolo; au dat căzacilor și tătarâlor o sumă de bani. Iară den afară, la țară, au aflatu țara toată pré acasă, cu dobitoc, cu herghelii, de caré era pré atunci plină țara. Plian, robî au luat fără număr multe și case de boeri au robitu. Atunce au luat pre giupâniasa lui Miron Ciogolii stolnicul cu o cucoană a lui, care n-au mai eșit den robie în viaci; și au peritu și Murguleț Ștefan la Cernăuți, pementian vestit între curte. Satele, orașele, toate ardzându și prădându; cu acéia vrăjmășie era tătarâi asupra țărâi.

28. Iată céialaltă drâmbă de oști au lovit Orheiul și Lăpușna și Fălciiul pân-în Prut. Atuncia au robit casa Sturdzii jicniciariului, carele apoi au căzdut și vistiarnic mare și multe case înteméiate li-au dus în robie. Iară Codrului Ghigheciului la Fălciiu foarte puțină pagubă au făcut tătarâi atuncia; că îndată au năzuitu la codrișorul lor, ce au ei acolia, anume Ghigheciul, păduré nu așia înaltă în copaci, că copacii foarte puțini sintu, cum este diasă și râpoasă și de spini mai multu decât de altu lemnu crescută. Și s-au apărat chighecenii, de nu li-au putu strica nemică tătarâi.

29. Galga soltan singur cu coșurile și Hmil hatmanul cu tabăra de la Soroca diréptu au tras la Țutora, undé soltanul cu

coșurile tătărăști au descălecat, iară Hmil cu tabăra căzăcească au stătut pré Vlabnic.

30. Vasilie vodă, vădzându-se la grije ca acéia și spaimă, că luasă tătarâi până supt târgu hergheliile și a slujitorilor cai le-au apucat, au pornitu pré doamna depréună cu casele boiarilor pen frânturile codrilor, pe la Căpotești, spré Cetatè Neamțului. Iar și singur n-au ținut multe dzile scaunul, ce s-au mutatu din Iaș în nește poieni a codrului, ce-i dzic Codrii Căpoteștilor. Și s-au așădzat acolia în codru cu curtia, lăsindu puținei dărăbani de apăraria curții, carii, dacă au vădzut mulțimia de tătari, den ceas în ceas adăogându-se și cu căzaci amestecați, au lăsatu cu noaptia curtia pustie. Și au arsu atuncia tot orașul. Unde și unde au rămas câte o dugheniță.

Curtia cia domniască, casele boiarilor și tot orașul într-o mică de ceas cenușe au stătut; iară mănăstirile au hălăduit, că n-au vrut căzacii să dodiiască, den porunca lui Hmil hatmanul, și tătarâi n-au putut, că era și oameni cu siniațe.

Numai la mănăstiria a Trei Sfetiteli, oamenii ce-au fostu închiși acolo au avut primejdie, că ardzându târgul, din para focului s-au aprinsu și mănăstirè. Deci, au căutat o samă de oameni, de arșiță și de groaza focului a eși pré o portiță ce este în zid, spré hălești orașului; și acolo au luat pré mulți oameni în robie tătarâi și mulți oameni s-au înecatu în hălășteu de groaza robiei.

31. Au oblicit sultanul și Hmil hatmanul de fuga lui Vasilie vodă și au trimis soltanul un mârzac la Vasilie vodă, întrebându-l că ce au fugit din scaun? (De șagă lucru este întrebarea ca aceasta pe o vreme ca aceia.) Deci, Vasilie vodă, dăruindu bine pré tătarul, au trimis de la sine boeri la soltanul, pré Ghica vornicul de Țara de Gios, iară la Hmil pré Ciogolea spătariul cel mare și au tocmitu lucrul cu soltanul, cu daruri și nu cu puțină cheltuială. Și de atuncia au legat

Vasilie vodă banii ce să dau soltanilor den anu în anu și cabaniță și câte <loc gol> pungi de bani.

Iară lui Hmil hatmanul mainte încă de aceasta vréme întrase în gându cuscrie cu Vasilie vodă și poménindu și mainte pren Ciogolești cu soliile pentru fata lui Vasilie vodă, Roxanda. Numai ce au căutatu lui Vasilie vodă a aședza și logodna fétii sale, Roxandei, după Timuș, feciorul hatmanului Hmil, și cu câteva daruri și lui.

32. În <loc gol> dzile, au purces și soltanul și Hmil de la Țutora spré locurile sale, iară țara au rămas prădată și pen multe locuri pustie, schimbată den fericiia acia dentâiu. Au eșit și Vasilie vodă den codru în scaun. S-au prilejit atunce în bejeniile acéle și moartè lui Toderașco logofătul.

Făcut-au Vasilie vodă câtăva jalobă la Împărățiie pré tătari, pentru stricăciunè țărâi, ce nice un folos n-au făcut. Dărăbanii la acéia fugă a lui Vasilie vodă den scaun era gata să jecuiască carăle céle domnești. Ce după ce s-au aședzat Vasilie vodă în scaun, s-au făcut a le face căutare încinsu cu sabie și némții ce avia, den poruncă, gata cu sinétele pline. Întâi li-au luat dărăbanilor armele, apoi pre toți, cu capetele lor depreună, i-au închis, pre unii pen temniță, pre alții i-au trimis la ocnă și cu alte pediapse i-au certatu. Și de atunce țara au purces tot spré rău, den anu în anu până astădz.

33. Nu cu o certare, numai ciartă diriaptă mâniia lui Dumnedzău, dacă să porniaște spré vréo țară; ce după eșitul tătarălor au lovitu mare omor în oameni și aice în oraș și pen țara toată.

34. La anul, Hmil hatmanul cu mare mulțime de oști căzăcești și singur hanul până cu 70.000 de tătari, strânse oastia și de pe la cerchieji și de la toată Dobrogia, au purces asupra craiului leșescu, cărora oști craiul leșăscu Cazimir le-au eșit înainte la un târgșor, anume Berestecico, cale dé a treia dzi de

la Gamenița în sus, cu 40.000 de oaste léșască, în caré oaste m-am prilejitu și eu.

35. Nu era toate voevodziile sosite, nice Litfa, că Litva avia de căzacii de peste Nipru mare dodéială. Și au eșit craiul leșăscu cu acela războiu biruitoriu și asupra tătarălor și asupra căzacilor, cât au căutat hanului a lua fuga și lui Hmil hatmanul a-ș lăsa tabăra cu toată oastia. De care izbândă a léșilor, dac-au înțeles Vasilie vodă den Ionășcuță pârcălabul de Hotinu, l-au îmbrăcat cu haină cu soboli, avându nedejdia că cu acéia izbândă a léșilor va hălădui de cuscriia lui Hmil.

36. Iară nu s-au tăiat cu atâta răutățile Țărâi Leșești, că apoi, la anul după izbânda de la Berestecico, așia au perit de rău oastè leșască de căzaci și de tătari, lăsați liașii în nediajdia păcii ce să făcusă la Besiarica Albă cât nici hatman, nici un cap, nici un sufletu oi dzice, de 8.000 de oaste pediastră ce era, n-au hălăduit. Și den oastia călăriață, ce era pân-la 12.000 de oameni, foarte puțini de cei de gios, încă de or hi scăpat cineva, încungiurați de toate părțile de tătarî, iară ce era frunte, tot supt sabie au mărsu. Că așia aședzase Hmil cu soltanii, cum la cela războiu un rob să nu ia tătarâi, ce tot supt sabie să pue, să să mai împuținiadze oamenii de oaste den Țara Leșască. Și acolo au perit și singur hatmanul Calinoyscâi și cu feciorul lui, carele îl avia numai acela.

37. Și într-acesta anu au căutatu a face lui Vasilie vodă și veseliia fiei sale, Roxandei, după Timuș, feciorul lui Hmil hatmanul căzăcesc, în anul <loc gol>.

38. Mare netocmală în deopotriva caselor și a hirelor! Aceasta parte era o domniie de 18 ani și Împărăției cu bivșug și cu cinste sămănătoare, iară céelaltă parte de 2 ani eșită den țărănie. Ruscile cu „lado, lado", pen toate unghiurile; ginirile, singur fața numai de om, iară toată hiria de hiară.

39. Însă câte trebuia la o nuntă domniască, nemică n-au lipsit. Și după câteva săptămâni ce au ședzut Timuș aicia în laș

cu assaulii, polcovnicii și atamanii săi și nepoții lui Vasilie vodă, feciorii lui Gavril hatmanul și lui Gheorghie hatmanul și den feciori de boeri de țară, Nicolai Buhuș și Ion Prăjescul, acolo în Ceahrin pentru Timuș zelog, au purces cu domna-ș la Ceahrin.

Iară Vasilie vodă au rămas îndată la prepusuri la turci, pentru urât numele căzacilor la dânșii și la megiiași îndată la zarve; ales la Matei vodă, nepriiatinul vechiu, care siindu-se de uniria lui Vasilie vodă cu căzacii și la turcii amesteca domniia lui Vasilie vodă și cu Racoții îndată au stătut la sfaturi.

Că amândurora era învrăjbitu Vasilie vodă și amândoi să siia dé acéia unire, ales cându audziia solii ca acéle Racoții de la Vasilie vodă, cum i-au trimis pré Ștefan Gheorghie logofătul într-un rându, poruncindu-i să șadză mâlcom Racoțâi, că-l va face de va vărsa niște galbeni tătarâlor și la ce va sosi, el va védè.

Și să prilejisă și solul, unul ca acéla caré, neavându cuconi, dé atunce-ș luasă gându spré domniie și mai multe adăogia spré vrajbă și în locul trébilor stăpânu-său, în solii au aședzatu triaba sa spré domnie și la Racoții și la Matei vodă.

40. Précum munții cei înalți și malurile céle înalte, cându să năruescu de vréo parte, pre cât sintu mai înalți, pré atâta și durât fac mai mare; cându să pornescu și copacii cei înalți mai mare sunet fac, când să oboară, așia <și> casele céle înalte și întemeiate cu îndelungate vrémi, cu mare răzsipă purcegu la căderé, cându cad. Într-acela chip și casa lui Vasilie vodă, dé atâția ai întemeiată, cu mare cădiare și răzsipă și apoi și la deplină stângere au purcesu dé atuncia.

41. Ștefan Gheorghie logofătul, care era logofăt mare la Vasilie vodă, după moartè lui Toderașco logofătul, știind Vasilie vodă pré tată-său, Dumitrașco logofătul, la atâtè domnii boiariu vestitu cu ocine întemeiate, care nici o casă aicia în țară, moșii ca acéle, ocine, sate, curți n-au avut, după ce ș-au gătit lucrurile spré domniie, précum s-au pomenit mai sus, la

Racoții și la Matei vodă, au legat voroava și cu o samă de boeri în țară, cu Ciogolești anume și cu Ștefan sărdariul, cuprindzându-i cu giurământ să ție taina, au ales cu sfatul lor, numai să aducă oști ungurești și munténești asupra lui Vasilie vodă.

42. Sunase amu den la câțva la uréchile lui Vasilie vodă acéstia și întâiu de la un turcu la Focșani și de la munténi încă i-au scris, ce n-au credzut Vasilie vodă.

43. Spun istoriile de Pir, împăratul epiroților, că fiindu într-un războiu la țara Italii împrotiva râmlénilor, îmblându Pyr împăratul în fruntia oștilor sale, tocmindu-ș oaste și mutându-se și într-o aripă și într-alta, unul den copiei lui ce-l păziia s-au apropiiat și i-au dzis: „Să iei aminte, împărate, cel râmlean pre un cal negru; den toți alți osténi, alta nemică nu păzéște, numai ș-au pus pré împărățiia ta ochii, ori încătro te întorci, el tot acéia păziaște și cearcă, cându și cându să vie asupră-ț cu sulița gata".

Au răspunsu Pir copilului: „Cu anevoe este hiecărui a să feri de ce iaste să hie."

Așia să poate dzice și de Vasilie vodă, domnu cu paza în toate părțile și pe la toate porți, nu s-au putut feri, ce-i era să-i vie asupră; și mai ales de primejdiia den casă foarte cu anevoie a să feri hiecăruia.

44. Macarî că întrase la un sfat ca acéla și Ciogolești și Ștefan sărdariul, iară șagă le păria a sfătui niști lucruri ca acéle, ce șidia uitați, gândind că nu va naște nemică dentr-acélia sfaturi. Iară Ștefan Gheorghie logofătul, vădzându ce soții au dobânditu la acéla sfat, aștepta den dzi în dzi să să vădiască sfatul lor despré Ciogolea spătariul la beție; că la câteva més, bat, mai vădiia lucrul. Ce nimé nu lua aminte un lucru caré în gându nu încape. Deci, au păzit singur Ștefan Gheorghie logofătul treaba caré o luase și însemnase dzua oștilor ungurești și munténești, să iasă în țară, tocma în serbătorile Paștilor.

45. Își trimisiase Ștefan Gheorghie logofătul giupâniasa la țară, în pilda că o trimite pentru trébile casei. Iară sângur, tocma în dzua cându cântă besiarica canonul sfântului Andrei de la Crit, la 8 ceasuri de noapte, gătindu-se Vasilie vodă de besiarică, încă nime nu venise den boeri la curte, au mânecat să-ș ia dzua bună, dându-i știre de acasă că-i iaste giupâniasa spré moarte, cu hrâtiia scornită. Și întrebându Vasilie vodă de postelnici cine din boeri este afară, au spus postelnicii că iaste logofătul cel mare, dvoriaște să-ș ia dzua bună, că i-au venit véste de boală foarte gria giupânesăi.

Să hie dzis Vasilie vodă: „Ce om fără cale, logofătul! Știindu-ș giupâniasa boliacă și nu o ține aicia cu sine." Și i-au dzis să între, să-ș ia dzua bună. Au întrat Ștefan Gheorghie logofătul cu fața scornită de mare mâhniciune și ș-au luat voe să margă spré case-ș. Spun să hie dzis Vasilie vodă: „Să afle lucrul pré voia sa".

Neștiutoriu gândul omului spré ce meniaște! Îndată, fără nemică zăbavă, ca cela cu grije, și nu cu hie ce grije, au purces îndată de olac și într-acéias dzi au sosit la Bogdana, la satul său supt munți. Și amu era și oastia unguriască toată, cu Chimini lanâș pe potici și oastia munténiască la Râbna cu Dicul spătariul.

46. Spun de Vasilie vodă că den besiarică l-au lovit gânduri de purcesul logofătului, așia fără nediajde. Și aș-e-ș de a doa dzi după purcésul lui, au început a védiare a suna glas de unguri și de munténi.

La care sunet vădzându-se Ciogoléștii cuprinși și lăsați de logofătul, cu care îș știia voroava, au stătut la grije ca acéia, cât pripășitul lor și pre căutătură, cine li-ar hi luat sama, li-ar hi cunoscut îndată vina.

Ce mirându-se cum or face, să fugă, să-ș lase casele, carii era cu totul aicia în Iaș, greu și a doa moarte este și dzilele lor fârșite, poate hi cum să dzice, s-au apucat de altă îndireptătură,

scriindu un răvaș Ciogolia spătariul la Vasilie vodă într-acesta chip:

47. „Milostive doamne. Eu, unul den slujitorii cei streini, mâncându pâinè și saria măriei tale dentr-atâția ai, ferindu-mă de osândă să nu-mi vie asupră, pentru pâinia și saria măriii tale caria o mănânc dentr-atâția ai, îț fac știre pentru Ștefan logofătul cel maré, că-ț este adevărat hiclian și s-au aginsu cu Racoții și cu domnul munténescu și sintu gata oștile, și a lui Racoțâi și a lui Matei vodă, să vie asupra măriii tale; de caré lucru adevărat, adevărat să credzi măriia ta, că nu este într-alt chip".

48. Și dacă au scris răvașul într-acesta chip Ciogolia spătariul, au chemat la sine pré egumănul de Aron vodă, anume Ioasaf, care era pe acélia vrémi, pe la toți boiarii duhovnic și cu ispovédanie, giurându pre egumănul să nu-l vădiască cine este și întâi să arate răvașul la Iordachie visternicul, apoi la domnie, l-au legat cu mare giurământu, așè să facă.

Mirându-să călugărul de un lucru ca acéla, au mărsu cu răvașul la Iordachie visternicul care, dacă l-au înțeles și știindu că s-au sunat acéstia și dintr-ale părți, îndată au stătut la mare voe ria, ca un om întreg ce era la toată hiria.

S-au lepădat îndată de răvaș și au dzis egumenului numai să margă, să-l dia răvașul la domniie.

Au mărsu călugărul cu acéla răvaș și l-au dat la Vasilie vodă și, îndată ce l-au înțăles, s-au simțitu cuprinsu de primejdii și au stătut cu mare strânsoare asupra călugărului, să spue de la cine au eșit acela răvaș.

Au stătut călugărul dentâiu foarte tare, priimindu și moartia, iară a vădi nu poate, că era dat cu taină de ispovédanie răvașul. Și dacă s-au strânsu boerii la sfat și arătându călugărului și munca Vasilie vodă, ca pentru lucru ca acéla, ce să atingia de domniie și de atâtia case, deci luându-ș egumenul și de la vlădica Varlaam, caré era mitropolit pe atunce, dezlegare, au

spus călugărul, anume cine i-au dat răvașul. Și îndată chemându Vasilie vodă pré Ciogolea spătariul, i-au spus toate de-amănuntul și cum iaste și Ștefan sărdariul tot înt-acéla sfat.

49. Cu puține cuvente i-au mustrat Vasilie vodă pré amândoi Ciogoléștii; ce ei amândoi să apăra taré, că i-au fostu tot cu credință și n-au priimit acéste și de i-ari trimite unul macarî dentru dânșii, să aducă de grumadz pre Ștefan Gheorghie logofătul. Să hie dzis Vasilie vodă: „În zedar această slujbă acmu; să-mi hie spus acéstia, pân-era în Iași logofătul".

Deci, pré Ciogolești i-au pus la închisoare, iară în urma logofătului Ștefan au răpedzit întâi pré Sculi, apoi pre Iacomi, ce era vătav de aprodzi și pré Alexandru Costin, cu carte la dânsul, să vie cum mai de sirgu la curte, pentru mare trébi ce au nemerit de la Împărăție. Însă la mai mare grije au stătut Vasilie vodă de serdariul, fiindu atâtia oști pré acéia vréme și marginia toată pré sama lui; ce îndată au scris cărți și la serdariul Ștefan, să vie cum mai de sirgu la curte.

50. Să prilejise mainte dé acéstia începături o treabă de care învățase Vasilie vodă pré serdariul, să gătédze niști stiaguri de slujitori, să hie gata și cându ar da știre, să purceadă cu o samă de oameni la câmpi, peste Nistru; că-ș deschisiase calia negu-țitorii grecii carii îmbla la Moscu pentru soboli, pré la Tighinia, pentru greul vămii și făcè scădère vămii aice în țară; ce pusiase gându Vasilie vodă să-i sparie dé pe acela drum, peste câmpu.

Cu prilejul acei trébi, scriindu Vasilie vodă la serdariul să vie cum mai de sirgu la curte și pornindu cărțile, déderă știre că, iată, și serdariul au sosit la curte. Spun că după ce s-au apropiiat de oraș Ștefan serdariul și l-au tumpinat o slugă a lui, i-au spus de toate ce să sună în târg și la curte și cum au purces logofătul cel mare den Iași și multe amestecături sintu și cuvinte de unguri, să hie stătut multu în gânduri serdariul, întra-va în târgu, au întoarce-să-va înapoi.

Și-i dzicè o slugă a lui: „Întoarce-te, giupâne, că nice la un bine nu mergi". Iară osinda trage la plată. Au biruitu gândul să între în târgu și îndată cum au sosit la gazdă, nemică nu zăbovindu, au mărsu la curte.

51. Vasilie vodă, cum au înțeles de serdariul c-au venit la curte, nu s-au încredzut deodată, ce în 2, 3 rânduri au trimis să vadză, adevărat, au sosit? Ce, dacă au știut că este în divan adevărat, îndată au eșit în spătărie și l-au și chematu la sine, la adunaré. Și i-au fostu spus Vasilie vodă cum au fostu scris și cărți, să vie pentru triaba acéia, care s-au poménit mai sus; ce mai bine este c-au venit sângur.

52. L-au întrebatu după acéste și de lucruri ce să vădescu despré unguri, cu amestecăturile lui Ștefan Gheorghie logofătul, știe ceva, au ba? Tare s-au apucat serdariul că nu știe nemică, cu mare giurământuri. Și cum să hie el amestec la unile ca acélia, spre răul stăpânului său, dzicându cu glas: „Cine au fostu, doamne, mai credzut la măriia ta și cinstit ca mine? Și m-ai scos den obiiale și den sărac m-ai îmbogățit."

I-au dzis Vasilie vodă: „Așia știu și eu". Și i-au dzis să margă, să grăiască cu Ciogolea, să audze ce spune Ciogolia spătariul.

53. Cum au întrat serdariul în visterie ș-au vădzut paza de siimeni, s-au spământat, știutoare de vina sa hiria și îndată au început a-i spune toate de față Ciogolea spătariul. Să apăra sărdariul de toate acélia; ce ca un vinovat într-acélia sfaturi, să apăra slab.

Deci au cunoscut Vasilie vodă tot lucrul, iară n-au vrut să-i omoară îndată, așteptându ce s-ari mai înoi despre Trotuș, undé au mărsu logofătul. Ce nepestită vrémeia, sosi den fugă și Alexandru Costin dându știré de periria lui Iacomi vătavul de aprodz de străjile ungurești și de oști ungurești trecute în țară.

Atuncia au vădzut Vasilie vodă asupra sa toată cumpăna, care îi veniia asupră, nefiindu gata de nemică, la o primejdiie de sârgu ca acéia.

54. Iacomachie vătavul dé aprodz, dacă au sosit la Roman, n-au mărsu pré caii sei, caré avia și buni și de agiunsu, ce ș-au lăsat caii săi la Roman, la hrană ș-au luat cai de olac, ca un om deșteptatu tot în bine și ce poate primejdiia neștiitoriu. Și i-au dzis Alexandru Costin să nu-ș lase caii de lângă sine, ce n-au vrut să asculte priiatenescu sfat, ce au purces pré cai proști. Și la Bacău îndată s-au tumpinat cu străjile ungurești, caré străji, cât i-au zerit, i-au luat în goană și îndată l-au agiunsu și așe-ș în goană l-au omorât den pistoale. Iară Alexandru Costin și cine au fostu pre cai mai buni au scăpatu de perire.

55. Amu agiungia fruntia oștilor ungurești la Roman și de la Focșani au dat știré de Dicul spătariul, cum au trecut și el cu oștile muntenești Focșeanii. Și atuncia au dat pré amândoi Ciogoléștii și pré Ștefan serdariul pré sama siimenilor, de i-au omorât, noaptia, înaintè jitniții ce iaste în curte înluntru. Adusiase și pré Mogâldea, fiindu-i unchiu lui Ștefan vodă, ce nu l-au omorât, ce l-au luatu la pușci până la Hotin cu sine.

56. Multu au stătut boerii, mai vârtos Iordachie vistiarnicul cel mare pré acélia vrémi, să nu piaie Ciogoléștii și Ștefan serdariul; ce témându-să Vasilie vodă, după apropiiatul oștilor ungurești, să nu facă și ei vreo zarvă în curté, i-au omorât.

Eram pururia în casă, eu, la Iordachie visternicul și adormisă foarte cu greu Iordachie visternicul de mare scârbă ce avia, cându pré amiadzănoapte au dat știre de la curte de periria Ciogoléștilor și a serdariului. Și dacă l-am deșteptat, îndată au dzis: „Au, perit-au cei boeri?“ Și dacă i-am spus că au peritu au suspinat greu, dzicându: „Ah! Ce s-au făcut!“

57. Să mira Vasilie vodă, încotro va năzui? La turci să temia de pâra țărâi și de lunicoase hiria turcilor și cu grije. La căzaci iarăș se feriia, să nu-ș mai strice numele de la turci. Iară a sta

împotriva oștilor ce-i veniia asupră, nu era cum, neavându nici oaste gata și țara toată cu ură și gata la lucru nou; că Orheiul, ce era capete, era tot dé a lui Ștefan vodă. Ce au ales cu sfatul să năzuiască la cetatè Hotinului, răpedzându îndată la cuscru-său, la Hmil hatmanul, dându-i știre de toate acéstia începături, pré Stamatie Hadâmbul postialnicul cel mare.

58. La Cetatè Neamțului era toată inima avuțăei lui Vasilie vodă. Deci acolia au răpedzit Vasilie vodă pré Ștefăniță păharnicul, nepotul său, să apuce avuțiia. Și ori că n-au știut Ștefan Gheorghie logofătul dé avuțiia acéia în Cetatia Neamțului, ori au stătut după lucruri caré începuse și n-au socotit acéia bani, iară era mai aproape de dânsul decât de Vasilie vodă acéia avuție.

59. Amu era oștile ungurești cu Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoțăi și cu Ștefan Gheorghie logofătul la Roman, când și Vasilie vodă sculându-se cu toată casa și curtia și cu boiari de curte, au purces den Iași spre Hotin. Atuncia ce slujbă am făcut lui Iordachie vistiarnicul, pren multe cuvinte nu lungesc. Iară inima agonisitei lui am trecut la Cameniță și o am dat la un priiatin a tătâne-mieu, anume Mihai stegariul și deplin acele toate au venit apoi la mâna lui Iordachie vistiarnicului.

60. Solul pré carele trimisiase Vasilie vodă la Hmil hatmanul, précum s-au pomenit, pré Hadâmbul postialnicul, ori că l-au împiedecat logofătul Ștefan, pârcălabul de Soroca pré acélia vrémi, ori den blăstămată și lipsită hiria Hadâmbului, s-au întorsu înapoi. Și aflându pré Vasilie vodă amu în calia Hotinului, au pârât la Vasilie vodă pré pârcălabul Ștefan de viclian. Deci i-au căutat a trimite de iznoavă pré alții de la Hotin, iară la hatmanul Hmil.

Și au trimis cu al doilè rându pe Grigorie comisul și pré nepotu-său, Ștefăniță păharnicul și pre Nicolai Buhuș jitniciariul și lor au dat și pentru Ștefan pârcălabul de Soroca învățătură, să-l prindză și să-l trimată legat de la Soroca la Hotin

și așia au făcut. Ei singuri au trecut Nistrul la Hmil hatmanul, iară pré pârcălabul Ștefan l-au datu pré sama a unora den Hânțești, carii să ținia lângă Ștefăniță păharnicul să-l ducă la Vasilie vodă. Ce pentru lăcomiè sa, aducătorii, să hie a lor ce luasă și ce mai era pe lângă dânsul, l-au omorât pré cale.

61. Om de mirat la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cât pré acélia vrémi de-abiia de era pementian de potriva lui, cu carile și Vasilie vodă sângur, deosebi de boiari, făcia sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așia era de deplin la hire. Iară la statul trupului său era gârbov, ghiebos și la cap cucuiat, cât puteai dzice că este adevărat Esop la chip.

62. Dacă sosi Vasilie vodă la Hotin, s-au așădzat cu tabăra sa aproape de cetate, deasupra. Iară Ștefan Gheorghie logofătul cu Chimini Ianăș și cu Dicul spătariul lui Matei vodă, cuprindzându scaunul țărâi la Iaș, îndată au alergat mulți, den toate părțile, de la țară la Iaș. Și înglotindu-să au mărsu la Chimini Ianăș, strigându: „Să ne hie domnu Ștefan Gheorghie logofătul". I.i-au răspunsu Chimini Ianăș: „Pré voie să le hie, précum poftescu".

Spun de Dicul spătariul muntenesc că să ispitiia și cu acéia nediajde era, să hie el la domnie.

63. Deci, după obiceaiu, au mărsu Ștefan Gheorghie logofătul cu câtéva gloate de țară la besiareca lui Svetâi Nicolai și i-au cetit molitva de domnie Ghedeon episcopul de Huș, fiind mitropolitul Varlaam eșit la munté. Au stătut domnu Gheorghie Ștefan vodă în anul 7161 <=1653>.

CAPUL AL OPTUSPRĂDZÉCE

Zaci. 1. Den cinci simțirî ce are omul, anume vedéria, audzul, mirosul, gustul, pipăitul, mai adevărată de toate simțiri iaste védiare. Că pren audz, câte aude omul, nu să poate

aședza deplin gândul: este așia ce să aude, au nu este; căci nu toate sintu adevărate, câte vin pren audzul nostru.

Așia și mirosul, de multe ori înșală, fiindu multe mirodenii dentâiu gréle, iară apoi mare și iscusit miros facu.

Gustul încă este așia, că multe ne par că sintu dulci, apoi simțim amărăciunia și împrotivă: multe amar că sintu ne par și sintu dulci.

Pipăitul iarăș, multe pipăim în chip de une și sântu altele și nu le putem a le cunoaște cu singur pipăitul, fără vedére. Iară vedéria singură den toate așadză în adevăr gândul nostru și ce să véde cu ochii, nu încape să hie îndoială în cunoștință.

2. Așia și noao, iubite cetitoriule, cu multu mai pre lesne a ne scrie dé aciaste vrémi, în caré mai la toate ni-am prilejit singuri și pentru lungimia capetelor ce s-au scris den îndelungată domniia lui Vasilie vodă mai sus, den eșitul cel dentâi den scaunul țărâi a lui Vasilie vodă, începem a scrie de domniia lui Gheorghie Ștefan vodă, care ori cu diriaptă cale, ori cu nediriapte mijloce (rădicându-se asupra domnului său, au luat domniia), tot unile ca acéstia din orânduiala lui Dumnedzău că sintu, să credu.

3. Îndată ce au ședzut Gheorghie Ștefan vodă în scaunul domniei, cu sfatul lui Chimini Ianăș hatmanul lui Racoțâi ș-a Dicului spătariul lui Matei vodă, domnului muntenescu, au ales și den oastia unguriască și den munténi și au ales o samă de oameni și den țară cu Pătrașco Morianul hatmanul și au trimis spré Hotin, în urma lui Vasilie vodă.

4. Știia și Vasilie vodă de toate ce să lucra în Iaș pre urma lui și trimisă al doilè rându de la Hotin sol la cuscru-său, Hmil hatmanul căzăcesc și la ginire-său, Timuș, cerându agiutoriu cum mai de sirgu.

5. La liași încă m-au trimis pre mine, la starostele de Cameniță, la Pătru Pototcâi, feciorul hatmanului Pototcâi, la eșitul căruia den robiè Crâmului mare agiutoriu îi didésă Vasilie

BIBLIOTECA ACADEMIEI

vodă cu banii săi. Acéstia, aducându-i aminte, îl poftiia să să afle la primejdie lui. Și cu acéia solie aflându-l pré starosteli, cale de 3 dzile mai sus de Cameniță la niște ocine a lui, îndată au lăsat toate trébile sale și au purces spré Cameniță.

6. Iară până a sosi starostele la Cameniță, la Hotin, într-o dzi, dau știre lui Vasilie vodă că iată că sosescu oștile lui Ștefan vodă asupră-i. Au stătut în gânduri dentâi, să dea războiu cu câți oameni avia cu sine, că încă era toți boerii de scaun cu gloatele sale cu Vasilie vodă și Boj căpitanul cu lefeciii dărăbanii cu Cara căpitanul lor și avia și siimiani vro 60 și némți foarte buni, 100.

Iară dacă au vădzut răceala tuturora și slujitorilor și căpitanilor, pré carii avia mare nediajde, pentru mila ce le făcuse cu multe vrémi înainte, s-au apucat de trécătoarea Nistrului, suspinându pré Boj căpitanul și pré Cara căpitanul de dărăbani.

7. Aicia s-au cădzut a poméni mai sus pentru avuțiia ceia ce era la Cetatè Niamțului, la caré trimisiasă pre nepotu-său, Ștefăniță păharnicul, Vasilie vodă. Acolia, până a clăti de la Hotin, au sositu toate deplin la Vasilie vodă, de caré, dacă au dat știre că sosiaște și Ștefăniță păharnicul cu toate deplin, s-au bucurat Vasilie vodă, dzicându: „Dé acmu înainte, până în cămiașe mi-oi da și n-or râde nepriiatinii".

8. Și așia Vasilie vodă trecându Nistrul cu o samă de boeri, anume Toma Cantacuzino vornicul, Gheorghie hatmanul, Iordachie visternicul și cu câți boeri mai era strânși de casa lui, boerii céialalți toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsu spré las, la domnu tânăr.

Și tâmpinându-se cu oștile lui Ștefan vodă în dumbrăvi, aproape de Hotin, până a să încrede unii cu alalți, au trecut câteva ceasuri, supt care zăbavă au trecut Vasilie vodă Nistrul cu toate casele boerilor, însă nu fără mare pagubă în carăle boerilor la trécătoare și mai multu de târgovești de Hotin, carii,

vădzindu spaima și graba la trécătoare, précum face vriamè ca acéia, au dat jac în rămășița carălor și multe haine scumpe, arginturi au apucat, cât dé atuncia știu îmbogățit pré câtva hotinciani.

9. Apucase oștile lui Ștefan vodă pré o samă de némți netrecuți încă și dându și den cetate Mogâldia păharnicul (de care s-au poménit că au fostu până la Hotin legat la pușci) den săcalușe și năvălind și slujitorii de a lui Ștefan vodă, au perit puținei némți la trécătoaria cu podul. Iară da și siimenii lui Vasilie vodă de peste Nistru den siniațe, cât nu să putia coborî nime la vad.

10. N-am fostu într-acea dată acolè, la trécătoarè acée, că trecusăm Nistrul mainte, précum am pomenit, iară am înețels dé ceia ce au fostu acolia de față, cum singur Vasilie vodă șidia de céia parte de Nistru pré un scăuiaș. Au slobodzit târgoveții (și spun că cu învățătura Mogâldei păharnicul) un săcaluș, den care sacaluș glonțul foarte pré aproape au lovit de Vasilie vodă. Scârnavă și nebuniasca faptă și nu fără osindă cât de târdziu.

11. Nu pociu tăcia aice pentru cetatè Hotinului, ce nesocotială, a o lăsa îndată pré mâna altuia, de nu de altă nediajde, pentru trécătoaria, în care să hie fără grije, s-au cuvinit să să pue oameni sinețași. Și ce oameni? 30 de niamți să hie pus, să oție despré oastia Muldovei și despré unguri, cu aii.

Au n-au fostu hrană? Pâinia a unui sat de la Hotin ar hi putut a ținia un an, sau câtă era numai în târgu. Și acéia cetate, oricine va vrea să socotiască va afla că au fostu a răsipei casei lui Vasilie vodă pricina. Și de mi-i întreba, îți răspundz, că dé ar hi fostu doamna lui Vasilie vodă în cetatè Hotinului, nu la Suceavă, n-au fostu în putiarè lui Ștefan vodă a bate cetate Hotinului, cum au bătut fără grije cetatè Suciavei; că și așia venise Vasilie vodă cu soltanii până în Prut, cu oști tătărăști, ce i-au întorsu hanul, că sosiia craiul leșăsc. Sau cum ar hi bătut

Ștefan vodă cetatè Hotinului și Hmil era la Husiatin, calé de o dzi de la Hotin?

Ce multe ar hi putut a lucra Vasilie vodă și domniia tot neclătită la Poartă îi sta, până târdziu, după luatul cetății Suciavei.

12. Nime dară să nu vinuiască sfaturile dé acmu. Vedzî ce grésele s-au făcut la cei vestiți sviatnici. Și acela lucru era în putiare a face, iară vrémile de acmu nu sântu în putiare și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită perirea. Dzicem că de-ar hi cutare și cutare, acmu ar hi într-altu chip. Iară nu sintu vrémile supt cârma omului, ce bietul om supt vrémi.

Multe și mari smintiale am apucat și în dzilele celor mai bătrâni; iară îți agiungă aceasta una, cu lăsaria fără oșténi cetății Hotinului, de care lăsare iaste răsipa toată avuției lui Vasilie vodă cu casa.

13. Pentru cetate, tumpinându-mă în cale cu Cotnarschii, credincios pisariul lui Vasilie vodă, că el veniia de la crai trimis până la răscoale de Vasilie vodă și eu mergiam în sus, la starostele de Cameniță, m-au întrebat, ca un om deplin ce era: „Grijit-au bine cetatia Hotinului Vasilie vodă? Pus-au oamenii săi și pușcile, au ba?"

Am răspunsu că nice un semnu, la purcesul mieu, să să grijască cetatia, n-am vădzut. Au suspinat Cotnarscâi, cum ar hi știut că să va lăsa nesocotită cetatia acéia. Iară poate hi că giudétul lui Dumnedzău spré ce trage, cu anevoie să mută cu sfatul omenescu.

14. Întra Vasilie vodă în Cameniță, cându am sosit și eu cu viastè, că iată sosiaște și starostele de Cameniță, cu mare făgăduință și cu căldură, să să afle la acéia vréme, précumu-ș au fostu așia.

15. N-au împlut Vasilie vodă cu pribegiia sa o lună în Cameniță și veni știre, cum Timuș, feciorul hatmanului

Hmil, cu 8.000 de oaste într-ales căzăcească, tréce la Soroca Nistrul. Acmu caută hiria de priiatinu, leșască. Macarî că căzacii până la inemă liașilor întrase cu sabiè și Vasilie vodă o casă cu capul lor și în nediajdè lor dé a-ș răscumpărare domniia, nice o oprială sau vréun bănat despre cineva n-au avut; ce cum au venit fără grije, așia cându i-au fostu voia, au eșit. Fără numai de un polcovnic anume Condrațcâi, ce era cu o 1.000 de liași de paza marginii, avia siială Vasilie vodă. Ce prépunia ca niște oameni streini, de siială, au noștri. Iară nici acela nici un gând rău, nice putiarè acéia, să strice lui Vasilie vodă ceva, n-au avut.

16. Timuș cu oastia, cum au trecut Nistrul, n-au mai așteptat să să adune cu socru-său, Vasilie vodă, ce, de la Soroca, întinsu la Coiciani au tras oastia și acolia au trécut Prutul.

17. Luându viaste Ștefan vodă de Timuș că vine întinsu asupra Eșilor, Dicul, spătariul domnului munténesc, pre porunca domnu-său, să nu se sune de tot lucrul, că au întrat cu oștile lui în raiava împăratului, să întorsiasă cu câteva dzile înainte și Chimini Ianăș, ori témându-se de vréo smintială oștilor și den vreun hiclenșug de țară, ori știindu soliile stăpânului său, lui Racoțâi, la Hmil pentru Crăiia Leșască, că să agiungia Racoțâi cu Hmil pentru crăiia la liași de atuncia, și-au pornit și el toată pedestrimia ce avia, niamți și cu pușcile pe la Codrul Căpoteștilor, pré Cobâle, direptu la potica Oituzului. Numai el singur cu călărimia rămăsiase, pren rugămintè lui Ștefan vodă, în Iaș. Și au strânsu și Ștefan vodă oastia de țară, câtăva, ca la 12.000 de oameni și au eșit deasupra Poprincanilor împrotiva căzacilor.

18. Timuș, dacă au trecut Prutul, au purces spré Poprincani cu tabăra legată. Eșise o samă de oștiani a lui Ștefan vodă înainte, peste Jijiia, în chip de hart și au coborât Ștefan vodă și dărăbanii la Jijiia, la vad. Iară puțin lucru au ținut hartul: <pe> oșténii lui Ștefan vodă i-au împinsu îndată călăreții lui Timuș. Și era și ai noștri, carii ținia cu Vasilie vodă, pe lângă

Ștefăniță păharnicul, den Hâncești și den Hântești o samă și câți cercheji dé a lui Vasilie vodă, carii toți aceste mărsiase cu boiarii cei trimiș de Vasilie vodă la Hmil hatmanul.

19. Căzacii, cum au împinsu pe călărețiii ce le eșisă den oastia a lui Ștefan vodă înainte, au purces orbi la vad cu toată tabără și unii pre pod, mai mulți pe lângă pod, că era Jijiia mică, au dat cu tabăra. Care năvală vădzându dărăbanii, au plecat fuga de la vad la dial, spré red și oastia céialaltă ce sta deasupra, pré culme, nedându-le nici un agiutoriu, i-au agiunsu pré coasta Poprincanilor călărețiii lui Timuș și el singur; ș-au cădzut acolia multe trupuri den bieții dărăbani. Alții, carii au hălăduit până în réd, ș-au scutit viața cu păduria.

20. Vădzându acéia primejdiie a dărăbanilor, Ștefan vodă și Chimini Ianăș au tras oastia mai spré Iași și au tocmit de îmbe părțile călărimia de drum. Și era acéia oaste și de țară și la Chimini Ianăș, cât să putia, la 24.000 fără greș să socotiască. Dé-ar hi fostu la un gându ce era? Nedându război căzacilor, să le închidză hrana și drumurile den toate părțile, ce ar hi făcut cu tabăra Timuș?

21. La suitul taberii căzăcești pré coastă, la dial, sărisă o samă de oșteni de țară și înfrânsiasă pré călărețiii lui Timuș, de i-au băgat până în tabără. Și acolia în dial, dacă s-au suit toată tabăra, că era în desară, s-au aședzat pré mas și acolia au mas preste noapte. Iară den oastia lui Ștefan vodă, într-acia noapte, mulți lăsindu oșténiia, au mărsu spré casele lor.

22. A doa dzi Timuș, cu tabăra legată au purces direpț asupra oștilor lui Ștefan vodă, spre oraș, fără nici o siială, dodeindu-i moldovianii câté oarece de pe de laturi. Ce vădzându Ștefan vodă și Chimini Ianăș că scade oastia și într-aceia noapte s-au scursu în giumătate. Până între vii au ținut drumul orașului, iară dentre vii au luat Bahluiul în sus și câțva boiari de casa lui Ștefan vodă cu totul.

23. Timuș într-acéia dzi, după ce au împinsu oștile lui Ștefan vodă, au întrat în târg ș-au descălecat în curțile cele domnești și tabăra ezise toată înaintè curții și pen pregiur. Și au ședzut așia, cu tabăra ezită, până la veniria socru-său, lui Vasilie vodă, în Iaș de la Cameniță.

Iară până a sosi Vasilie vodă, au prădat căzacii codrii Iașilor de la drumul Căpoteștilor, până aproape de Hușî. Și scosiasă fără număr vită, care apoi, dacă au sosit Vasilie vodă, pre câtă au aflat nemâncată, tot câte un zlot au dat căzacilor pré vită și au dat știre la oameni de ș-au luat vita, caré o au cunoscut.

24. Mulț au perit atuncia de căzaci, oameni neștiutori ce sântu căzacii oploșiți în târg. Alții mergè să să închine la Ștefăniță păharnicul, carele era cu Timuș; ce nu agiungia până la Ștefăniță, că-i tumpina căzacii și-i omorâia, între carii și Tăutul armașul și alții mulți ș-au pus capetele, de căzaci.

25. Pré Vasilie vodă, viastè de izbânda lui Timuș l-au tumpinat la Zvancia, cu care viaste Grigorie comisul singur mersiasă; și l-au îmbrăcat cu haină cu soboli. Și îndată au trecut Nistrul la Zvancia, că cetatè Hotinului nice într-un chip n-au vrut să o dia trâgoveții cu pârcălabul lor, cu Hăjdău. Ori că au vrut așia de credincioși să hie lui Ștefan vodă, caré lucru n-aș da să hie într-ai noștri până într-altâta nevoință pentru singură credința, ori că s-au siit pentru jacuri ce făcusă târgoveții în carăle boerilor, pecum s-au pomenit, și slobodzise câteva săcalușe în sângur Vasilie vodă. Și aceasta iaste pricina, nu alta.

Și în câteva rânduri au trimis Vasilie vodă la Hăjdeu, carele era pârcălab pus de Ștefan vodă, și la trâgoveți, cu mare giurământuri, ce nici într-un chip n-au vrut să dia cetatia; și au ținut vro <doao> luni, până la a doa venire a lui Ștefan vodă den Țara Munténiască. Îi încungiurase Vasilie vodă și cu niște némți ai săi, de-i bătia și tot au ținut cetatia toată vara închisă. Așia cu anevoie să agonesiaște ce să pierde odată.

26. Vasilie vodă, dacă au sosit la Iaș, după sfat ce au făcut cu ginere-său, cu Timuș, s-au mutat Timuș cu tabăra la Gălata, iară Vasilie vodă au rămas în curte, gătindu-să asupra lui Matei vodă, cu mare gătire, dându știre țărâi să încalice tot omul, ertând pré toți de toate vinile, de-ar hi și greșit cineva, împrotiva domniei.

27. Aicia caută cum să poate tréce ce iaste să hie. Că după izbânda acéia, Vasilie vodă să hie întors pré ginere-său înapoi, și să se hie aședzat iară cu paza trébilor la împărățiie, întărindu-să cu slujitorii streini, cum avia avuțiie, nime n-ar hi mai venit asupră-i. Și așia-l sfătuia pré Vasilie vodă și o samă de boiari.

Ce, în nediajde neîndoită pré oști căzăcești, ce avia Vasilie vodă, să-ș răscumpere strâmbătatia despré Matei vodă întâiu și mai pré urmă și despré Racotâi, cumu-ș dzicia Timuș; că den Țara Muntenească pen Ardial să va întoarce, au biruit sfatul, numai să margă asupra lui Matei vodă. Iară nu omul, ce Dumnedzău sfărâmă războaele, précum dzice Scriptura: „Gospod săcrușaia brani".

28. Nu se cade să triacem poticala niamților de șaugăii țărâi noastre, la munț pré Oituz, de caré niamți s-au poménit că-i pornise Chimini Ianăș den Iaș înainte pen strâmtori de-a diréptul. Și apoi, amu în munț s-au îndemnat șavgăii de la Ocnă și au ținut calia pedestrimei aceiia a lui Racoțâi și cu sfatul a unuia den șavgăi, dacă să vor apropiia de niamți, să cadză toți la pământ, până va triace focul siniaților, cum dau niamții odată toți. Așia au făcut, cădzindu toți la pământ.

După ce s-au stâmpărat siniațăle, până a găti al doile dires némții, au întrat șavgăii într-înșii cu coasă și cu topoară, ce au ei lungi în coade; și au perit câțva niamți acolia de dânșii, cât li-au căutat acei pedestrime a lăsa și pușcile în munț și dé abiia s-au dezbărat de șaugăi bulucurile acélialalte de némți. Pentru care fapte a șavgăilor, apoi Alexandru Costin, fiind povață dată

den Iaș acelor niamți, au ședzut un an încheiat în témniță la Făgăraș, în obedz.

29. Ștefan vodă până în Trotuș au mărsu cu Chimini Ianăș, iară den Trotuș, având nedejdia pré Matei vodă dé agiutor mai de sârg și trăgia și boiarii în Țara Munténiască și poate să hie că și patima niamților de șavgăi făcia oarece silă, s-au despărțit de Chimini Ianăș și au luat Trotușul în gios pren Focșeani, în Țara Munténiască.

30. Aicia în Iași, până la purcesul lui Vasilie vodă în Țara Munténiască, au perit Cotnarscâi, pisariul leșesc de credință a lui Vasilie vodă, om deplin la toate trébile, de Timuș ginerile lui Vasilie vodă, den hiria lui acia de tiran ce era și de om sălbatecî și fără nice o frică de Dumnedzău, scornind pricină că iaste liah și el opriia pré Vasilie vodă să nu-ș dia fapta sa după Timuș.

Deci, într-o dzi au trimis poftindu-l de la Vasilie vodă, să-l trimață, că-i iasté de triabă. Negândindu Vasilie vodă dé una ca acéia, l-au trimis la dânsul, la Galata mănăstiria. Și acolia dacă au mărsu, au învățat pré căzaci dé ai săi cu sabiile gata. După voroava ce-au avut scornită cu dânsul, la eșitul de la voroava lui, au dat căzacii, ce era gata dé acéia faptă, cu sabiile într-însul și l-au omorât cu mare tiranie, fără nice o vină.

De care faptă a lui Timuș, deaca au audzit Vasilie vodă, numai nu să otrăviia de voe ria. Și îmbla Timuș cu acéla gându și pré Toma vornicul și pré Iordachie vistiarnicul, tot dentr-acéia pricină, dzicându că acești doi cu Cotnarscâi opriia pre Vasilie vodă să nu dia pré doamna Roxanda după dânsul.

Deci îmbla și ei cu dzilile a mână și s-au cerșut de la Vasilie vodă să-i lase să margă la țară. Ce Vasilie vodă nu-i lăsa și au poroncit la ginere-său că mai bine mortu să hie, decât să hie boerii, carii are la inima sa cu toată credința, la grije ca acéia. Sau cu ce inimă or veni céialalți boiari de la țară la dânsul?

Deci l-au mai mutat de la gândul lui. Însă boiarii aciaşti doi tot cu ferială îmbla şi tot pre ascunsu noaptia pe la poarta despre casăle despré doamna veniia la Vasilie vodă. De care toate suspina greu Vasilie vodă şi-ş frângia mânule de ginere ca aciala.

31. Au purces Vasilie vodă den Iaş în Ţara Munténiască cu al treile rând asupra lui Matei vodă domnul muntenéscu. Şi întâi Timuş cu tabăra căzăcească şi al doilè conac au stătut la Podul Înaltu, pre Bârlad. Şi acolia au făcut Timuş oştilor căzăceşti căutare şi li-au împărţit de la Vasilie vodă liafe şi căpeteniilor şi oşténilor, tuturora.

Era de capete căzăceşti cu acéia oaste polcovnici Bohun anume şi altul Nosaci, vestiţi şi vechi căzaci. Şi tot acolia, fără nice o vină, Timuş, pentru un cuvântu ce au dzis în sfat Bohun, au scos sabiè Timuş şi au lovit pre Bohun într-un umăr, de caré rană în toată calia acéia Bohun au îmblat cu mâna legată. Acela om cu hiria de hiară sălbatecă era Timuş! Nu cutedza nime un cuvânt, den polcovnici, să dzică, să îndireptedze lucrurile oştiilor. Ce, dendată, pe purtatul trébilor, ce era den Timuş, om tânăr şi fără nici o socoteală, să cunoştia că nice la un folos nu vor eşi lucrurile.

32. Dé acolia au purces oştile în gios şi amu Vasilie vodă în frunte cu oastia de ţară şi să adăoge den dzi în dzi oaste de ţară de pretutindere şi până la marginile ţărâi s-au strâns de toată oastia de ţară, ca 8.000 de oameni.

33. Matei vodă, domnul munténesc, luându viastia de scosul lui Ştefan vodă den Muldova de oşti căzăceşti, trimisesă pré Dicul spătariul său, să strângă toată oastia de la marginile ţărâi sale, să hie la hotar între ţări de straje şi cu dânsul şi Ştefan Gheorghie vodă, ciracul lui.

Avia şi Ştefan vodă ca 300 de oameni într-ales călăreţi şi câţva feciori de boiari tineri cu sine. Şi întâi strajea lor, pentru limbă ce trimisiase, s-au ivit în gura Berheciului, mai sus de

Fecuci, pre caré au gonit oamenii lui Vasilie vodă câtva loc; ce sărindu târdziu, li-au pierdut urma.

34. Venise apele Sirétiului mare, pentru care au căutatu oştilor câtéva dzile a face zăbavă, până a să face pod peste vase. Şi aşia trécând oastia, a doa dzi de la Siret au întrat pré la Focşeani în Ţara Muntenească. Şi îndată, fără nici o milă, au dat foc şi oraşului şi, ori pe unde-ş agiungia căzacii, fuma a bieţâlor lăcuitori nevinovaţi lăcaşurile, odăile şi hrana.

35. Sta în tocmală cu oştile sale şi Dicul spătariul a lui Matei vodă, nu departe de oarş, de Focşiani, la o vale căriia-i dzic Milcovul cel Mare, cu alt nume Cucata. Acelui pârâu râpile pusiasă despré oştile lui Vasilie vodă şi oastia sa tocmisă dé ciaelaltă parte stol toată oastia într-un şiriag tocmită, ca 9.000 de oameni. Că şi de lefecii a lui Matei vodă o samă era cu dânsul şi oastia de ţară, câtă are Ţara Muntenească de la Bucureşti, dincoace, până în margine, toată era acolia adunată şi acolia şi Gheorghie Ştefan vodă cu vro 300 de muldoviani. Şi aşia în rând tocmită oastia munténiască aştepta pré Vasilie vodă şi pre Timuş.

36. Întâi li s-au arătat Vasilie vodă cu oştile sale şi au stătut fruntia şi muldovenii; iară căzacii îşi tocmiia tabăra pe urmă. Şi atâta au stătut munténii la războiu, cât au făcut oarece harţuri cu moldovianii pesté pârâu, trécând moldovianii şi apoi trecându-i munténii iar dencoace; aşia în 2, 3 rânduri, până au trimis Vasilie vodă niamţi ce avia şi s-au supus pre supt maluri. Deci au luat călărimia muldovianilor şi malul dencolia.

Iară cât au vădzut munténii apropiiată tabăra căzacilor de pârâu, au purces în răzsipă, cine încotro i-au părut. Gonit-au muldovianii şi o samă de călăreţi şi den căzaci până la Râbnic; iară n-au perit oşteni aşia mult den munténi, c-au luat devréme fuga.

37. După acéia răzsipă a oştilor munteneşti caré s-au făcut, mai multu den prostiia Dicului spătariului au fostu, că nici-ş

trébuiia să aștepte el pân într-atâta pe oastia ce era cu foc și el numai cu călărimia, au purces Vasilie vodă cu Timuș spré Trâgoviște, stricându și ardzându ce le-ș sta înainte.

Iară Matei vodă, domnul munténesc, luându viaste și de răzsipa oștilor sale la margine și că vine asupra lui întinsu Vasilie vodă cu Timuș, nemică cu acéia smintială a oștilor dentâi nu s-au spământat, ce, strângându-ș oastia de țară și lefecii ce avia, au purces și el den Trâgoviște și ș-au ales loc foarte bun de dânsul la o poiană între Ialomița apă curătoare și într-é un pârâu foarte tinos și de trécătoare rău, la un sat anume Hinta. Și acolia au stătut cu mare inimă, nu aș oștilor sale, cum el singur, așteptându pré Vasilie vodă.

Trimisiasă Matei vodă și altă samă de oameni, siimiani și lefiacii o samă, Dicului spătariului la margine într-agiutor. Ce, dacă s-au tâmpinat cu viaste că s-au răsipit oastia acéia cu Dicul spătariul, au purces oastia aciaia înapoi și i-au agiunsu la Téliajina fruntia oștii lui Vasilie vodă. Au stătut munténii călări la vad, pentru să să mai depărtédze pedestrimia.

38. Părut-au și lui Vasilie vodă și lui Timuș că va hi acolia Matei vodă sângur cu toată oastia, la Teleajina. Apoi, dacă s-au vădzut că iaste oaste puțină au dat oștenii lui Vasilie vodă pe 3 locuri préste apă și n-au stătut munténii, ce s-au dat înapoi. Iară gonașii îndată au agiunsu și pe siimiani și acéia, dându-să înapoi, s-au apărat pen niște dumbrăvi ce sintu acolia.

Și dându știre lui Vasilie vodă de săimianii acéia, au purces și sângur Timuș cu o samă de oaste călare căzăcească, lăsind tabăra pré urmă cu Vasilie vodă. Și dacă au agiunsu Timuș au descălecat pre căzaci gios, la năvală, asupra săimenilor. Ce tot au mărsu, apărându-să foarte tare den foc siimanii, până au întrat într-altă pădure, ce era lunca Praovii și nu li-au stricat nemică căzacii pân-în noapte, bătându-se den foc, fără ce au picat și den săimiani și den căzaci. Din căzaci au perit și 2 sotnici atuncia.

39. Viasel Matei vodă că i-au hălăduit siimianii și c-au putut răspunde focului căzacilor, luându mare inemă și nediajde dentr-acéia tâmpinare siimianilor cu căzacii.

Iară Timuș, după acéia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste, pre care au apucatu-o noaptia, cât au trecut apa Teleajinii, ce au rămas cu masul la un sat, anume Cucorianii, la niște case boierești. Aflându casele pline de toate bucatele, singur au pus de au dat foc caselor, dacă s-au sculat de la masă amețit de vin.

40. A dooa dzi, oastia trudită den cale și obosită tabăra, necercându ce loc este înainte, unde și cum stă și în ce loc nepriiatinul și cum departe, dé-abiia de au îngăduit vro 2, 3 ceasuri, au și dzis trâmbițele de purcesul oștilor. Mult au stătut Vasilie vodă, sfătuindu-l să rămâie acéia dzi, să răsufle oastè, să să strângă bine toată și să să cerce locurile și pe altu loc, nu pe acolia, pre unde anume alesesă Matei vodă, să-i hie îndemână a sta împrotivă. Ce cui să dzicia aciastè, sau cu cine să sfătuiia? Cu un om în hiria herălor.

Polcovnicii carii era, unul un cuvântu nu cutédza să dzică, că numai pentru un cuvântu, cu sabiia zmultă da ca-ntr-un dulău într-însul. Și Bohun polcovnicul cu mâna legată de rană cu sabiè, făcută de dânsul, îmbla ca fără sine.

41. Aicia caotă această izbândă den ce și cum s-au prilejit lui Matei vodă și ca acéia izbândă, care nu să va hi prilejit alta ca acéia în toată viața lui, câte au avut den războae în dzilele sale. Că cine ari putia să criadză în socotială, să să înfrângă oastia căzăcească cu tabără, de oaste cum iaste oastia munténiască? Nu să desfaimu, ce ori pedestrașul, ori călărețul vei socoti, nu vei afla să hie de potrivă sințașului căzăcescu. Ce vei dzice: „Fost-au acolia srâbi, unguri, liași, nu numai munténi".

Așia iaste, liași au fostu puțini. Ce ari hi făcut ei numai, de-ar hi fostu tocmală în oastia căzăcească pré obiceaiul lor? Iară pre unguri și pre srâbi nu-i aleg den munténi, nice sântu

siimianii, srâbii sau ungurii atocma cu focul căzacilor, cum nice dărăbanțul muntenescu.

Eu, ce iaste partia mia, toată izbânda aceasta a lui Matei vodă de la Hinta (alegându deosebita voia și orânduiala lui Dumnedzău, numai pre socoteala oameniască grăindu) iaste den nebuniia lui Timuș întâiu și den bărbățiia și a lui Matei vodă al doilia. Însă den nebuniia lui Timuș cu câtva mai multu; că socotindu vitejiia lui Matei vodă dé atuncia, cum îmbla pe denaintè oștilor sale, îmbărbătând în frunte, să să hie apropiiat toată oastia căzăcească cu tabăra legată, nu rumtă, cum au rumtu-o Timuș în trei părțî, să să hie lipit, să înceapă a da la țianchiu, nice ar hi scăpat Matei vodă fără primejdiia sau morții, sau ranei mai grelei, de cum i s-au prilejit tot atuncia, nice săimianii ar hi ținut mult împrotiva focului lor. Ce toată pricina au fostu izbândii aceiia nebuniia lui Timuș, care nice voroviia cu nime, nici întreba de polcovnicii săi sau de cineva. Oastia obosâtă cu atâta cale tot într-acéia dzi, cu tabăra rumtă în 3 părți, précum iaste mărsul și tocmala în războiu, socotiaște.

42. Ce dacă au vădzut Vasilie vodă că cu sfatul nu folosiaște nemică, au suspinat, și lăsind în voia lui Timuș toate, au purces cu oastia sa iară în frunte și pre urmă Timuș cu tabăra, scrâșcându în dinți, cum că să laudă muldovianii că ei au făcut izbânda de la Focșani și de la Telejina.

Mergia oastè, ales tabăra căzacilor, cu greu pen locuri strâmte și tinoase și pre pârâul Hintei numai un podeț. Și întâiu, deaca au trécut oastia lui Vasilie vodă podéțul în poiană, au luat aripa în a stânga și s-au pus șiriag în rându împrotiva aripii a lui Matei vodă cei direpte. Iară în diriapta și singur mijlocul au lăsat Vasilie vodă taberei căzăcești, împrotiva mijlocului și aripii ceii den-a-stânga a lui Matei vodă.

Însă tabăra căzăcească, dacă au venit pân-la un loc, au stătut și n-au vrut Timuș să o aducă în rându, alături cu oastia

moldoveniască, dzicând: „Lasă, vitiajii moldovénii or bate ei pré muntiani și singuri, fără de noi!“ (Aicia caută că agiungia aceasta una nebunie la întriagă smintială.)

43. Iară Matei vodă în tocmală sta într-acest chip: aruncasă un șanț pen pregiurul taberii sale, den apa Ialomiții den sus, până în apa den gios și au scos oastia denafară de acel șanțu. Den a direapta au pus curtia, ce să dzice la dânșii roșii, și altă oaste de țară și au pus o samă de pedestrime, siimiani. Și acéia aripă era împotriva muldovianilor. Iară el singur au stătut în mijloc cu livinții și cu dărăbanții și cu o samă de săimiani, cu pușci tocmite pentre pedestrime. Iară în a stânga, ce să prinde împotriva căzacilor, au pus liașii lefecii și unguri. Și așia, cu oastia scoasă den șanțuri, nu departe, au stătut și au așteptat pré căzaci și oastia Moldovei.

44. Câteva ceasuri au stătut oștile muldovenești, așteptându să să apropie tabăra căzăcească. Și trimițându rând după rându Vasilie vodă la Timuș, să să apropie tabăra, n-au vrut, ce-au răspunsu: „Să înceapă dumialor războiul, că oi veni și eu“.

N-au avut ce face Vasilie vodă, au mai clătit cu toată oastia și au început muldovenii hartul cu munténii. Da săimianii lui Matei vodă în muldoviani cu foc, ce și Vasilie vodă 100 de niamți foarte buni ce avia au trimis să sprijeniască călărimia Moldovei. Au stătut niamții împrotiva focului săimianilor și pré obiceaiul său, cum slobod odată focul, s-au îndemnat mai multu de giumătate oastia Muldovei și au făcut acéia năvală cu stiaguri asupra muntianilor, cât toată curtia ce să chiamă la dânșii roșii au dat dos și amu unii și peste Ialomițe didiase, nesocotindu vadul.

Până în corturile munténilor au mărsu muldovenii cu acéia năvală și nimé nu poate să dzică că nu era aceia năvală a mare viteji. Și să hie fostu și tabăra căzacilor odată, alături, cu focul asupra mijlocului și aripii cei den a stânga a lui Matei vodă, s-ar hi ales lucrul. Ce neavând Matei vodă la mijloc, undé era

el, nici o triabă și aripa lui céialaltă, s-au mutat singur cu capul său în aripa den a diriapta, unde era înfrântă de moldoviani oastia lui și au dat îndărăptu călărimia Muldovei, întorcându toate pușcile în muldoviani și toată pedestrimia. Și amu viindu mai des focul s-au dat moldovianii încet iară înapoi. Și într-acéia désime a focului picând câțva den muldoviani, au perit și căpitanul de némți a lui Vasilie vodă, om oștian dirépt, de neamul său liah. Pușcile nepărăsite da în muldoviani.

45. Și așia puind Matei vodă războiul iară la loc la aripa sa den a diriapta, Timuș, cu nebuniia sa, au rupt numai o samă de pedestrimia căzăcească cu o samă de pușci, fără tabără, fără altă tărie și i-au apropiiat de mâjlocul oștii muntenești unde venise iară la loc Matei vodă și sta îndemânând oastiia sa asupra căzacilor. Însă era atâta loc încă, cât de-abia să agiungia cu glonțurile unii pré alalț și lucra pușcile de îmbe părțile.

Căzacii pre-ncet tot să apropiia de oastia munténiască pre furiș, că este locul foarte spinos acela și când da pușcile lui Matei vodă într-înșii, toți cădia la pământu. Iară aripa den stânga a lui Matei vodă, unde era și liașii, sta plecată pre cai, neclătiți, deprinșî liașii și știutori hirii căzăcești. Vădzându-i fără tabără, pedestrimia goală, singură în câmpu, aștepta cu inimă să să mai apropiie căzacii.

Timuș sta cu tabăra înapoi, despărțindu-o în 2 părți, fără nici o socotială, până s-au scornit chiotul între căzacii cei den frunte și și-au slobodzit focul. Den care foc au nemerit și pre Matei vodă un glonț de sinet aproape de închietura genunchiului și l-au priceput îndată un paic și au năvălit la scara lui Matei vodă, să nu cumva cadză. L-au gonit pre paicul de la sine cu sudalmă Matei vodă și nearătându-să nemică de rană, au îndemnat oastia sa, ca un deplin oștian.

Și atunciia au sărit liașii direptu asupra pedestrimei căzăcești și îndată au întrat cu sabiile într-înșii și într-un ceas

stătură câteva trupuri de căzaci și răniț foarte mulț, că i-au călcat călăreții pân-aproape de tabără.

Și după aceasta a doa îndereptătură a oștilor a lui Vasilie vodă, ales a căzacilor, în carii era toată nediajdia și ochii a tuturor, au căzdut tuturora inimile gios, cât nime n-avè nediajde de izbândă, ce mâhniți toț și înspăimaț. Nebunul Timuș ce să facă nu știia, făr-de nice o tacmală și nice o rânduială. Striga căzacii: „Dziceți-ne, în vro parte ori să miargem, ori să ne aruncămu șanțuri pré obiciaiul nostru". Nu era amu nici sfat, nici orânduială.

Și totodată cu acéstè să scornisă un vivor den sus cu ploae direpț în fața oștii lui Vasilie vodă și ca acée furtună, cu sunetul copacilor și cu ploae răpéde, cât să păria că este anume urgiia lui Dumnedzău, orânduită asupra céștii oștia, câtă era despré Vasilie vodă. Și Matei vodă cu tunuri adăogia groaza oștii și sămeț amu oștianii lui. Deci întâi aripa oștii nostre, Moldovei, au purces în răzsipă. Vasilie vodă, vădzind a vedéria răzsipa oștii sale, s-au mutatu cătră tabăra căzăcească, la Timuș, carele încă căzniia cu tabăra, întâiu ce o rumpsiase, să o împreune la loc pe o ploae și furtună ca acéia nici de un sporiu nu era, ce cât au putut a să încălăra, căzaci, s-au încălărat și au plecat și Timuș cu Vasilie vodă fuga, lăsându toată tabăra și bieții pedestrași la perire.

46. Perit-au în cestu războiu oameni însemnați den boiarii Muldovei, Bucium stolnicul, den tun lovit și Hristodul cămănariul și den slujitori puțini, den pedestrimia căzăcească câțva den céia au fostu în frunte, précum s-au scris, den némții a lui Vasilie vodă în giumătate.

Vii mulți și den oștiani de țară și den căzaci au căzdut pré mâna lui Matei vodă. Iară și den muntiani, nu fără scăderé în oameni au fost și mai vârtos primejdiia lui Matei vodă, cu rana ce i s-au prilejit, den care cu adevărat și bătrân au fostu. Iară cât ar hi mai putut trăi, rana acéia i-au scurtat rămășița dzililor;

că până la anul, netzmăduit de acéia rană au murit. Că să nu hie fostu rănit, de-abiia cineva de-ar hi putut scăpa den muldoviani și căzaci, undé întrasă și cu ce tocmală.

47. Așia frâșindu și acesta războiu Vasilie vodă cu Matei vodă, pre urma și nărocul celorlalte războae ce-au avut mainte, au luat cu Timuș câmpii pré la Gradiște, trecându Sirétiul la Vădéni, au venit la Iași, la scaunul său, cu mare mâhniciune tuturor lucrurilor sale.

48. Nime nu s-au gândit pentru pedestrimia căzăcească să iasă cineva viu den câți rămăsiase după fuga oștii ceii călări. De mirat hiria căzacilor la nevoie! După ce li-au fugit toate capetele și hatmanul lor, ei în de sine în loc au rădicat cap și au legat tabăra și s-au apărat până în noapte; și apoi, noaptia, în tabără au făcut focuri de carăle lor și de spini, iară sânguri au purces cu tocmală, fără tabără, numai pedestri și au eșit toți pân-într-unul, fără nici o dodeială, aicia în țară.

CAPUL AI NOOSPRĂDZÉCELE

Zaci. 1. Aicia în Iași, Timuș odihnindu după ospățul de la Matei vodă 10 dzile, au purces spre țara sa, iară Vasilie vodă iară s-au aședzat în scaun, că la Poartă îi sta domniia nestricată. Însă, nu îndelungu în pace; că cerându Ștefan vodă de la Matei vodă agiutoriu, să margă în țară, i-au dat 400 de oameni săimiani și den dărăbanții săi, cine au vrut de bunăvoie în liafa lui Ștefan vodă și din livinț o samă. Și au întrat iară Ștefan vodă în țară cu acel agiutoriu de la Matei vodă pre la Focșeani și s-au așădzat la Răcăciuni, la un sat al său, deodată, așteptând și altu agiutoriu și de la Racoți, cniadzul Ardialului.

2. Cu anevoie să tocmăscu 2 domni într-o țară! Așia Vasilie vodă, până a nu să mai îngloti și a să întări partia lui Ștefan vodă, au ales 800 de oșténi într-ales, orheiani și lăpușniani și i-au trimis asupra lui Ștefan vodă, cu nepotu-său, Ștefan

păharnicul, și den sate boerești câtăva samă de oameni, carii ținusă calè lui Ștefan vodă la fuga de la Poprincani și omorâsă țăranii acéia și pre Morianul hatmanul lui Ștefan vodă.

3. Strajè lui Ștefan vodă era la Bacău, 400 de oameni călări și vro <loc gol> săimiani. Și amu era câțva den boeri și feciori de boeri adunat la Ștefan vodă: Andronic sărdariul, Darie spătariul, Antiohie aga și alți boiari de mainte cu dânsul. Și cu strajè lui Ștefan vodă din boiari au fostu Mogâlde păharnicul și Sturdzia visternicul.

Dacă au simțit veniria lui Ștefăniță păharnicul asupra sa cu oștile lui Vasilie vodă, s-au dat la o râpă ce iaste aproape de sat de Faraoni, anume Valia Sacă, și s-au tocmit acolia stol pre un pisc, alăturându lângă sine și dărăbanții ce era muntiani. Și cum veniia întinsu orheianii la dânșii, împiedecat cu trecătoaria râpii aceiia ce s-au pomenit, nu trecuți bine toți, au sărit călăreții lui Ștefan vodă și în loc i-au înfrântu pré orheiani.

Au plecatu fuga și Ștefăniță păharnicul și Hânceștii și i-au gonit strajè acéia a lui Ștefan vodă, până i-au trecut fără vad apa Bistriții. Pré alții, carii au luat drumul spré Roman, i-au gonit până în Roman. Și i-au cuprinsu și țărănimia acéia pre care Ștefan vodă i-au omorât, iară altora li-au tăiat uriachile.

4. După acéia izbândă, strajè lui Ștefan vodă s-au mutat la Săboani, mai sus de Roman, iară Ștefan vodă de la Răcăciuni s-au mutat la Bacău, adăogându-i den dzi în dzi oameni de Țară de Sus toată și den giosiani mulți. Și acolia i-au venit și agiutoriul și de la Racoțâi, cniadzul Ardealului, 1.000 de oameni cu Boroș Ianoș.

5. Vasilie vodă vădzindu-se oară la cumpănă gria și țara îndoită cu urâciune spre dânsul și doamna sa la Suceava, cu toată inema ce avia, cetatè Hotinului era eșită de supt ascultaria lui, că era închisă cetatè și tot să ținia pré numele lui Ștefan vodă, unde era să mai năzuiască nu avia, căzacii amu înfruntați și rușinați cu Timuș în Țara Munténiască și doi

nepriiatini tari pré acélia vrémi, și Racoții și Matei vodă, să mira ce va face.

Iară tot nelăsându-să, scriè slujitori și au tras și orheianii și lăpușnianii la sine și au răpedzit și la căzaci. Și-i lăsase Timuș și el 200 de căzaci cu Hluh polcovnicul, au făcut și el de toată oastia vro 4.000 de oameni și au eșit dentâi la Movile pré Bahluiu.

Apoi, dacă au lovit și al doilia rându strajè lui ce era cu Grigorie păharnicul, iară strajè lui Ștefan vodă, au purces spre Târgul Frumos și acolia, dencoace de Târgul Frumos, la Sirca, s-au tumpinat cu Ștefan vodă.

6. Acest războiu cum au fostu și cum s-au prilejit, nici unii părți nefățărindu; că nemică nu strică credința așè celora ce scriu létopisețele ca fățăriia, cându veghia voia unue și coboară lucrul cu hula altuia. Noi macarî că am hi datori cu pomenire lăudată mai mult lui Ștefan vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasilie vodă, de la carele multă urgiia părinții noștri au petrecut, iară dreptatè socotind, nu poci scrie într-alt chip.

7. Deci, den hărniciè domnilor, departe mai în frunte a lui Vasilie vodă, că s-au aflatu pururia în fruntia oștii sale, singur învățându, mutându stiagurile și îndemnând; iară Ștefan vodă în oastia sa de față n-au fostu, ce au stătut departe de la oaste înapoi.

Iară numărul oștii și hiria și cu acélia tot era mai tare Vasilie vodă și mai mulți oștiani la Vasilie vodă și mai buni călăreț; însă toț îndoiți și hiria neamului lacomă la înoituri. La Ștefan vodă era 1.000 de unguri călări; pré atâțe era și moldoviani și era 500 de pedestraș muntiani și altă strânsoare. Iară la Vasilie vodă 3.000 de călări, 400 de căzaci, 200 de săimiani cu dărăbani. Ce, a viadére au fostu voia lui Dumnedzău spré stângeria casii lui.

8. Tocmise oastia sa Vasilie vodă cuprindzind drumul carele vine de la Târgul Frumos preste Sirca. Însă Borăș Ianoș, oblicind că pe la pod este loc râpos, au lăsat drumul și au purces înșus pre costișe, alături cu pârâul. Vasilie vodă încă au purces în sus pre culme împotriva lor și au stătut așteptând războiul. Den oastia a lui Vasilie vodă au eșit harțul, iară Borăș Ianoș den oastia sa n-au lăsat, ce s-au arătat mai îndrăznet cu oastia lui Ștefan vodă, decât Vasilie vodă, că au trecut pârâul. Și lui Vasilie vodă s-au căzdut, nu cu harțul, ce cu toată oastia să margă asupra, încet, cu tocmală, alături cu pedestrimia.

Ce așteptând Vasilie vodă den loc, neclătit, céialalți încă stătuse și deprinși cu izbânde amu în câteva rânduri ei, au sărit întâi muldovianii în frunte și ungurii după dânșii. Dé acéia săritură a oștenilor a lui Ștefan vodă, cum s-au dat harțul lui Vasilie vodă înapoi, cum iaste diadina harțului, cum au plecat și stiagurile lui Vasilie vodă fuga, fără nici o nevoie, care încotro au stătut cu ochii, oilor, nu oștianilor sămănătoare oastia.

Bieții pedestrași n-au apucat nici focul să-l sloboadze deplin, ce îndată într-o clipală, cum s-ari dzice, ochiului, s-au înșirat stiagurile a lui Vasilie vodă pré Bahlui în gios cu fuga. Iară pedestrimia au luat pré Bahluet la Cârlegătură. Și căzacii, cu puțină scădéria sa, iară au hălăduit pe la Branișce și au năzuit la Nistru.

Singur Vasilie vodă, vădzând răzsipa oștii sale, au purces și el deodată foarte cu puțini lângă sine. Apoi s-au strânsu pe lângă dânsul den capete<le> slujitorilor și den Hâncești unii și l-au luat între sine, apărându-l cu mare lauda sa și viaste și poménire cinsteșă. La vréme ca acéia să stai la nevoia domnului, cu cinste viacinică hiecăruia iaste.

9. Gonit-au gonașii pré Vasilie vodă până aproape de Prut și l-au tot apărat carii era pe lângă dânsul, precum s-au pomenit. Și trupuri așia multe n-au căzdut; den oameni mai însemnați: Nechita vamășul și Isar cluceriul. Și l-au prinsu viu

și pre Gheorghie hatmanul, frateli lui Vasilie vodă, cădzut cu calul la coborâș.

10. Vasilie vodă, după acesta războiu, au trecut Nistrul la Rașcov și acolia petrecând câte dzile s-au mutatu la Volodijin, un oraș căzăcescu și de-acolia au trimis pré Iordachie visternicul sol la Hmil hatmanul, la cuscru-său.

Iară Ștefan vodă, lăsindu Iașii, numai ce au venit până la pod și dé acolia orânduindu la scaunul Iașilor caimacani, singur au purces cu oștile sale la Suceavă, unde era casa lui Vasilie vodă și inema toată închisă în cetatè Suciavei, cu Toma vornicul den boiari, având 80 de săimiani și pușcari de loc și niamți 60 lefiacii în cetate.

11. Ștefan vodă dacă au sosât la Suceavă au descălecat la un sat aproape, anume Șchéia, în casele lui Toderașco logofătul. Iară înpregiurul cetății s-au îngropat săimianii săi și o samă de unguri ș-au adus pușcile și de la Hotin și de la Iași și au început a bate cetatia, ce nu-i strica nemică.

12. Să adăogia țara de prétutindiria la domnu de iznoavă nou; iar și Vasilie vodă, unde era, nu dormiia. Ce orice nevoință pune omul, sorocul lui Dumnedzău, amu orânduit așia, a-l clăti nu poate nime.

13. Preste scurte dzile sosi viastia cum Timuș iară cu 9.000 de oameni întră pré la Soroca în țară și amu lovisă oamenii lui Vasilie vodă și pre Grumadze căpitanul, carele era în câmpii Sorocii cu straje.

Și știia Ștefan vodă că nu s-a lăsa cu atâta Vasilie vodă asupra lui, ce agiunsiase și el la Racoțâi, cniadzul Ardealu<lu>i și la Cazimir, craiul leșescu, cărora amândurora era urât Vasilie vodă pentru legătura cu căzacii. Deci de la Racoțâi îndată i-au orânduit cu Petchi Ișțioan, cu toți săcuii, ca pe 4.000 de oameni, iară craiul leșăscu un polcovnic ce avia la Cameniță, anume Condrațcâi cu 1.000 de liași călări, i-au trimis porunca acesta, de ari veni vro oaste asupra Moldovei căzăcească, să

nevoiască cu toată osirdiia, adunându-să cu moldovenii, să-i smintiască; care lucru apoi așia a fostu.

14. Dacă au simțit Ștefan vodă oastia căzăcească apropiiată amu cătră Prut și au oblicit că tătari nu sântu, nu spre Roman, ce spre Cotnari au purces, știindu că sosiaște și Petchi Ișțioan cu oastia unguriască. Vria să țiie calia căzacilor la loc largu, undeva pre Jijiè. Și la Cotnariu s-au împreunat cu ungurii și au purces spre Ștefănești, așteptându și pre liași. Ce mai zăbăvindu liașii, n-au îndreznit ungurii a să tâmpina cu căzacii. Și așia căzacii au trecut codrul pré la Cucoriani, la Suceavă. Iară Ștefan vodă au rămas pre șliahul lor despre Prut și a triia dzi au sosit și Condrațcâi cu 1.000 de liași.

15. Timuș, cum au sosit la cetate, de a doa dzi s-au desfrânat la jacurile mănăstirilor și întâi asupra Dragomirnei mănăstirii cu pușci au mărsu și au bătut mănăstiria. Și dacă i s-au închinat, toate odoràle, veșmintele în jac au dat și cât bieți negutitori era închiș acolia și mulți den boeri, rușinându căzacii fămei și fiate și nu ca creștinii, ce mai multu decât păgânii s-au purtat cu acéia mănăstirie. Și să hie mai avut vréme cevaș Timuș, nici o mănăstirie n-ar hi hălăduit neprădată odoacă.

16. Oștile într-agiutoriu venite lui Ștefan vodă, și leșăști și ungurești, după ce s-au adunatu la un loc, au mărsu îndată liașii în frunte. Și dacă au trecut toate oștile codru, au stătut pré Sirétiu și acolia, la un sat anume Grigorești, au făcut sfat împreună Ștefan vodă cu Petchii Ișțioan, serdariul lui Racoțâi și cu Condrațcâi polcovnicul craiului leșăscu.

17. Sfatul aliage den loc câtă osebire este între om și om. Întîiu Ștefan vodă au poftit pre Condrațcâi să priimască această cinste de cătră dânșii, cum i-ar păria cu ce tocmală și cu ce socotială și cu ce rând s-ari cădia să margă cu toții asupra acelui nepriiatin, să fie toate pré sfatul lui și pré socotiala, ca unui vestitu slujitoriu și știutoriu obiciaiul și hirei fialiu de oaste a căzacilor.

Au mulțemit Condrațcâi dé acéia cinste, carele îl tâmpină de la Ștefan vodă și întâi aciaste cuvente au dzis cătră Ștefan vodă și cătră Petchi Ișioan. Eu, carile scriu aciastè m-am prilejit la acestu tâlmăcit și al alte, mai pre urmă:

18. „Împărații între împărați, craii între crai, domnii între domni, boerii între boeri, slugile între slugi au osebire unii decât alții cu scaune mai sus; și slugile între sine unii decât alții cu cinstia să osebăscu.

Craiul, stăpânul mieu, cu scaunul său, macarî că iaste mai sus decât luminatul cniadzul dé Ardial, iară dumnealui Petcî Ișioan este la mai mare cinste la stăpânul său. Eu la stăpânul mieu sintu mai de gios; dumisale să va cădia să ia cârma asupra dumisale și noi, după porunca dumisale, om face."

19. Aciastia dacă am spus cătră Ștefan vodă și cătră Petcâi Ișioan, au răspunsu Petcâi Ișuan, cum, macarî că este la stăpânul său serdar, va și poftiaște să hie toate pré sfatul lui Condrațcâi, ca unuia carele amu atâtia războae au avut cu căzacii și știe rândul și hiria lor.

Dacă au înțeles răspunsul (cum ar hi știut că nu or face ei așia amândoi, cum va sfătui el), au dzis: „De vréme ce mă aleg măriile sale să să facă pré sfatul și pré socotiala mia, poftescu dară pré dumnialor să înțeliagă hiria aceștii fialiu de oști, cum iaste și ce sântu căzacii și în ce loc sint, unde sintu acum".

20. „Oastè căzăcească, dacă apucă să să îngroape, să arunce șanțuri prégiur sine, nu la ce loc, supt cetate ca aceasta, ce hie la ce pârâu, nedobândită este. Acmu vedem că încă șanțuri n-au, nici bine cred de numele nostru, că sintu și liași aice. Până mâine, de or și oblici, tot nu or créde. Cap cine le iaste, este și tânăr și nebun. Trebuiește, de vom să ne mântuim într-un ceas de acestu nepriiatin, pré lângă voia lui Dumnedzău, însă să facem așia:

21. Oastia den loc de aicia, cât va tréce pârâul, îndată să să tocmască stoluri, să-ș ție cineș bulucul, rândul, caré după caré va miarge și-ș va ține locul. Noi, liașii, om ține fruntia; după noi oștile măriii sale, cniadzului de Ardial; după oștile ungurești, măriia sa Ștefan vodă cu oastia sa, că hie cându capetele și mai pré urmă să hie să cade.

Iaste, cum întălăg, dé aicia o dumbravă de ține câtva. Deci, până om triace dumbrava, va miarge încet oastia, iară cum om triace și or eși la vedére oștile, nemică neoprindu-se, să purceadă rându după rându în triapădul calului cel mare. Că să hie grijia de vreo oaste în câmpu, să ne stia înainte, acéia grije nu iaste. Ce, cum ne vor védia, de altă nu s-or apuca, ce îndată de șanțuri să facă. Să facem dară cu toții năvală, până n-au șanțuri; și la grabă așia de sirgu, nici siniațele nu să slobod toate. Iară cetatia căce va da cu pușci, ori cu sacalușe, acélia puțină pagubă fac în oaste, ales care mișcă și la un loc nu stă. Nu toate câte să slobod glonțurile nemeresc; mai largu iaste pe de laturi decât omul.

La noi este o poviaste, că cine piere de glonțu de tun, tot era de fulger să moară. Mică țintă este omul cu sabie zmultă și mai lesne strelețului a nemeri o vrabie, decât pe un om călare cu arme. Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbândiaște. Aicia anume graba trebuiaște, cu dânsa să ne mântuim de acestu fial de nepriiatin, că într-altu chip, de nu om nevoi să-i spargem până nu să întăresc cu șanțuri, nice noi, cât sintemu, nici de ar veni singur craiul, stăpânul mieu și măriia sa cniadzul de Ardial, nemică nu le vom face. La ce zăbavă va veni apoi lucrul, să să socotiască și noi aicia, fără cară, fără hrană, țărâi aceștiia va aduce zăbava noastră, cu acestu nepriiatin, mare scădiare."

22. Aciastia sfătuia Condrațcâi, care toate priimindu și Ștefan vodă și Petcâi Ișuan, s-au slobodzit sfatul și a dooa dzi dez-de-noapte, cum au trecut Sirétiul în vad oastia, așia au purces deodată, pe cum să alesiasă la sfatul de cu sară. Iară numai deodată s-au ținut ungurii dé acéia socotială, până au

trecut dumbrava. Iară cât au trecut dumbrava, liașii îndată au purces în bici spre cetate pré la Iucșiani. Iară ungurii, cât au eșit din dumbravă la vediare și au zărit hărățul căzacilor timpinat cu fruntia liașilor, că avia Timuș cu sine și 200 de tătarî, în loc au stătut Petcâi Ișțuan și Ștefan vodă.

Liașii cum s-au timpinat cu tătarâi și cu căzacii călări, îndată i-au împinsu și au stătut în tocmală pré culme asupra taberii căzăcești, așteptându pré oastia unguriască și pré Ștefan vodă cu oastia de țară, totdeauna trimițându rând după rând, să vie mai curund; ce n-avè cui dzice.

Au așteptat Condrațcâi de 2 ceasuri aproape, să vie ungurii; ce dacă au vădzut că nu folosiaște, au suduit în gura mare pe Petcâi Ișțuan serdariul lui Racoții și pré Ștefan vodă și au dzis să dzică trâmbița de războiu. Să rupsiase den catane, den oastia lui Petcâi Ișțuan vro 200 de catane, foarte de triabă oameni și den moldoviani pré acéia samă și au purces asupra căzacilor, direptu supt cetate.

23. Căzacii, cum au simțit de liași că sânt, cum au început a săpa șanțuri împregiurul taberii sale. Unii să apăra de liași, alții săpa bărbătiaște, de arunca pământu pre căruțé și într-o mică de ceas au rădicată șanțu, deodată mic, cât era amu piedică cailor.

24. Liașii cu năvala dentâi au mărsu până în tabără. Ce dacă au vădzut că nu vin célelalte oști, s-au dat înapoi cu stiagurile, pe după casele Tătărașilor și după besiareca de acolia și în niște pometi ce era și au stătut pân-îndesară. Și dé acolia apoi s-au mutat în preajma cetății despré Ipotești, aproape de cetate, numai preste un dâmb, cât covârșiia glonțurile den cetate.

Au venit în desară și Petcâi Ișțuan cu oștile sale și au descălecat pre dâmbu despre Iucșiani, iară Ștefan vodă au venit și au descălecat aproape de liași. Și aciastia toate nu-ț scriu, lăudând vréo parte, ce tocma cum au fostu, nu să fac laudă oștii leșăști; am pre mulți de țară martori.

25. Preste noapte au făcut căzacii șanțuri și ș-au întărit tabăra, cât nu era a gândi să-i mai dobândiască. Și așia s-au plinit toate cuvintele a lui Condrațcâi grăite mainte. Nice mai năvăliè nime la tabăra lor, ce îmbla numai cu harțuri și din tătarî și den slugile lui Timuș eșiia den afară. Însă tătarâi au stătut până a triia dzi și fiindu preste hiria lor a hi închiși, s-au cerșut mârzacul careli era cu dânșii, să fie cu voia lui Timuș, să-i sloboadze, până nu-ș pierdu caii. Ce trăgându-să mârzacul să margă, Timuș den mâniie dobitocească i-au tăiat capul mârzacului.

Iară tătarâi totuș într-acéia noapte au plecat den tabără și au luat dentâi în sus pe la Cernăuți, apoi pre la Hotin spre Moviléu. Acolo, la ținutul Hotinului, li-au eșit pârcălabul de Hotin, Jora, să le țiie calia cu o samă de oameni. Ce, s-au supus tătarâi într-o vale și s-au întorsu asupra pârcălabului cu toții; și îndată au plecat fuga pârcălabul cu oamenii săi. Și la goană, că i-au gonit tătarâi câtva loc, au perit câtva de ai noștri la acel războiaș, fără ispravă.

S-au pomenit la sosiria lui Timuș la Suceavă, cum au sosit el singur și au și mărsu la Dragomirna mănăstiria. Iară alte ciate pre la toate mănăstirile au purces în jac.

Ce Timuș au apucatu cu o dzi înainte, dé au întratu în tabără, iară celialalte ciate de sirgu li-au plătit Dumnedzău plata pentru jacul caselor sale. Că au mărsu oastia lui Ștefan vodă de li-au eșit înainte, de li-au ținut calia și s-au topit câteva ciate cu totul.

26. Ștefan vodă, după ce s-au aședzat oștile împregiurul cetății și taberei căzăcești, au pus pușcile câte avia și bătia în tabăra căzăcească, cu putină stricăciune căzacilor, că-ș făcuse ei gauri în pământu. Apoi, pentru spaima și <a> cetății, au mutat pușcile în târg și den târgu au bătutu și alăturia cu cetatè și în tabără.

Eșiia dentâiu căzacii și călări.cu harțuri, însă puține dzile. Și, după obiceaiul său, au dat într-o dzi năvală la pușci în târg și venise aproape de pușci, cât una ce era mai aproape amu o apucase. Ce și atuncia îndereptându-i liașii, s-au întorsu căzacii în tabăra lor și de atuncia numai ce ținiа șanțurile sale și fura hrană de cai și apă despré apa Sucevei den vale, până au mutat Condrațcâi și dentr-acolia 4 stiaguri de liași și i-au închis și dentr-acolia cu acéia straje. Și apoi au mutat și ungurii o samă de oameni; și așia au rămas căzacii închiș și strâns de toate părțile.

27. Cându să lucra aciasta la Suceavă, craiul leșăscu Cazimir cu 40.000 de oameni coborâia asupra căzacilor, de care coborâtul craiului știindu Ștefan vodă, au trimis la craiul, cerându agiutoriu den oastia sa să-i poată sparge pre căzaci de supt cetate; și tot într-acéia dată și la Racoțâi cniadzul Ardialului.

De la amândoi fără zăbavă au venit, fără zăbavă, agiutoriu. Că pre craiul leșăscu timpinându soliia la Halici pre Nistru, îndată au pornit pre Dinof polcovnicul cu 600 de niamți, cu 4 pușci și o pivă; iară de la Racoțâi, singur hatmanul lui, Chimini Ianăș, cu coborât ca vro 6.000 de oameni. Iară întâi de la craiul leșăscu sosindu niamții, s-au pus în dial, direptu asupra cetății, peste drumul carele vine den târg pre supt cetate. Și au tocmit pușcile și pioa direptu deasupra taberii și-i băteau foarte tare, cât și pen gauri îi nemeriia pușcile și pioa. Și acéle pușci apoi curund au scurtatu dzilile și a lui Timuș, cu direptu giudețul a lui Dumnedzău, pentru prada caré făcuse besiaricilor.

28. După acéia Chimini Ianăș, dacă au sosit cu oastia cniadzului de Ardial, au trecut spre locul unde stătusă și Petcâi Ișтuan, aședzându-ș toată tabăra unguriască încă mai aproape de șanțurile căzăcești.

29. Căzacii acmu fiind la mare strânsoare de hrană, închiș den toate părțile, amu pieile de pre cai morți lua și le herbia,

și opincile; rădăcini mânca, obosât de străji totdeauna și străbătuți de pușci. Timuș rănit de glonț de tun, cum dormiia supt cortul său, măcarî că era în pământu întins, l-au nemerit în picior glonțul, după caré lovitură până a triia dzi au stătut mort.

Rădicase pré unul, anume Theodorovici, hatman, după moartia lui Timuș, ce n-avia nici o putiare amu căzacii, numai ce era de perire spământați. Și într-o noapte, făcându-să spaimă în tabăra lor, au dat toți ca oile de la șanțuri la podul cetății și acolia împingându cei de pré urmă pre cei denainte, au căzdut de pre pod în șanțu, fărămându-se, alții pe-ntunérec sărindu de bunăvoe în șanțu; și au perit mulți den căzaci într-acea noapte den spaima acéia. Și să să hie știut la cei den afară spaima ce să făcusă la căzaci, luată era tabăra atuncia.

30. Făcusă o năvală niamții craiului leșesc asupra șanțului căzăcescu, cu 3 dzile mainte de ce să rănisă Timuș. Pré amiadzădz era, cându Dinov polcovnicul de némți, socotindu fără grije pe căzaci, au dat știre și la liași și la unguri, la vrémia ce vor audzi doba lui, să dia den toate părțile năvală, făcându el cu oamenii săi năvala la șanțuri. Și așia au fostu, că au mărsu némții și cu năvala dentâiu luasă de la căzaci o bucată bună de șanț.

Ce nesărindu ungurii și au noștri de pe alte locuri, să facă căzacilor spaimă, s-au pornit toată căzăcimia cu singur Timuș la locul unde cuprinsiasă niamții și nu din siniațe, ce apucându drugi, hloabe, siniațe de a țiiș, au înpinsu pré niamți de la șanțuri. Și sărind după dânșii asupra unii râpi, cum să sue drumul de la trâgu pe supt cetate, au perit niamți la acéia râpă câțva, că dzăcia tecsite trupurile de némți dentr-acea năvală la râpă.

31. Craiul liașesc sosise la Cameniță, împrotiva căruia și Hmil hatmanul, adunat cu hanul, purciasesă. Însă neștiindu încă de sosiria craiului la Cameniță, au pohtitu Hmil pré hanul să aliagă o samă de oaste tătărască, să răpadză cu Vasilie vodă,

să-i scoată pré doamna lui și aviarè și pre ficioru-său den chisoare. Au dat hanul pre sama lui Șirim bei pré Vasilie vodă și l-au pornit pre la Soroca.

32. Ce, într-aceliaș dzile, amu neputându a mai trăi căzacii de supt cetate, flămândziți și străbătuți, au legat tocmală cu Ștefan vodă și Chiminî Ianăș (că Condrațcâi purcesiasă bolnav la Cameniță, den care boală i s-au prilejit și moartia) ș-au dat cetatia căzacii pré sama lui Ștefan vodă, cu doamna și cu toată aviarè a lui Vasilie vodă. Și ei, pré cât rămăsiase, au purces cu tabără puțină. Cine-ș cumpărasă cai de la unguri, de la ai noștri și de la liași, de supt cetate dendată s-au tras pen târgu, apoi pe Suceavă în gios, spre Sirét, cu oameni de zălog de la Ștefan vodă, să margă cu pace. Și așia s-au fârșit războiul căzacilor de supt cetatia Suciavei.

CAPUL AL DOODZÉCILE

Zaci. 1. În mică cumpănă stau lucrurile oamenești și răsipele a mare case și domnii; și bine au dzis un dascal că lucrurile războaelor în clipala ochiului stau.

Amu era Vasilie vodă sosât cu ordele tătărăști la Prut, la Ștefănești, cându l-au tumpinat viastia, cum amu cetatia au căzdut pré sama lui Ștefan vodă și cum au perit și Timuș și căzacii, câți au rămas, puțini și în giumătate morți și hămesiți și oblicise și Șirăm bei, ce era cu Vasilie vodă. Au stătut o dzi pre sfat, ce ari face cu un lucru ca acesta, știindu că acolia supt Suceavă era oști câteva și ungurești și leșești. Au ales cu sfatul mârzacilor o samă de tătari să lovască de-a diréptul la Roman, iară altă drâmbă să lovască direptu supt cetate, că îmbla Vasilie vodă cu lacrămi, căzdându la picioarele lui Șirăm bei și cu multe daruri. Ce, cându sta lucrul gata și sfatul numai să purceagă în ceambuluri tătarâi, sosesc de la hanul olocari la Șirăm beiu, ori unde l-ari agiunge, într-acela loc să lase toate,

măcarî că ar hi și asupra vreunii trébi și îndată să purceagă îndărăptu, dându-i știre că iată că a tria dzi are război cu craiul leșescu.

2. Dacă au înțăles Șirăm bei porunca hanului de întorsu și, cum era de aproape hanul de craiul leșăsc, au lăsat treaba lui Vasilie vodă și s-au întorsu într-acéiaș dată cu oștile spré hanul.

Iară Ștefan vodă, luându pré doamna lui Vasilie vodă cu toată averia și cu ficiorul lui Vasilie vodă, Ștefăniță vodă, au purces de la Suceavă spré Roman, în mare grije de tătari, de carii amu știia den străjile sale că au agiunsu Șirăm bei cu Vasilie vodă la Prut. Iară luându viaste de întorsul ordélor tătărăști, singur s-au aședzat la Roman, în episcopie, iară doamna lui Vasilie vodă și cu feciorul lui o au trimis la un sat al său cu pază, anume la Buciulești pe Bistrițe.

Chimini Ianăș den conacul dentâi de la Suceavă pe Muldova, de la Răciuliani, au ales 800 de catane și Ștefan vodă 300 de moldoviani și au trimis craiului liașescu într-agiutoriu la Cameniță. Și după ce au pornit acestu agiutoriu Chimini Ianăș cu Ștefan vodă, în loc de mulțămită craiului pentru agiutoriul lui, carele îl trimisiase și el asupra căzacilor, iară cu célialalte oști au trecut în țara sa, la Ardial, cu izbândă la stăpânu-său, la Racoții. Iară Ștefan vodă s-au aședzat, précum s-au pomenit, la Roman.

3. Aicia pré scurt ni să cade a pomeni de Condrațchii leahul, polcovnicul craiului liașăscu, carele s-au poménit că au fostu venit într-agiutoriu lui Ștefan vodă asupra lui Timuș. Că macarî c-au fostu om strein, cadé-să să nu să tacă hărniciia lui și hiria deplin ce avia. Om ales la lucrurile războaelor, că cine să va îndemna la bunătăți, de nu să vor lăuda oameni harnici în lume, den carii unul era ales acest om?

Tăcut, îț păria că nu știie nemică, iară unde trebuia să sfătuiască, izvor și toate cu mare inemă și pre calé. Triaz,

neînspăimat la războae, cap oșténilor deplin, singur unde trebuiia, în frunte, cu deplină tocmală învățătoriu. De multe ori, cu 1.000 de oameni, caré avia supt mâna lui, pe 3.000 de tătari au bătut și pré căzaci cu miile, oriunde-ș să tâmpina, îi înfrângia.

4. Nu s-au pomenit de siamnele ceriului, carile s-au prilejit mainte dé acéstia toate răutăț și Crăiei Leșești și țărâi noastre și stângere casei aceștii domnii a lui Vasilie vodă, la rândul său. Că era să să pomeniască la domniè lui Vasilie vodă, pentru cometa, adecă stiaoa cu coadă, care s-au prilejit cu câțva ani mainte de aceasta așia de gria premenială aceștii domniei și întunecarea soarelui, în anul cela, în care an s-au rădicat Hmil hatmanul cu căzacii asupra liașilor, foarte grozdnică întunécare în postul mare, înaintea Paștilor, în anul <7156>, într-o vineri. Și tot într-acela an lăcustele neaudzite vacurilor, caré toate siamnele în loc bătrânii și astronomii în Tara Léșască a mare răutăți că sintu acestor țări meniia.

Mă vei erta, iubite cititoriule, căci nu ț-am scris acéstia siamne la locul său. Crede neputinții oamenești, criade valurilor și cumplitelor vrémi. Întreabă pe ce vremi am scris și cât am scris. Aș hi lipit aceaste siamne la rândul său; ce amu era trecut rândul la izvodul cel curat, și scriitori carii izvodesc, puțini să află, iară tipar nu-i. Deci aicia dé aciastia siamne îț dau știre și ales poviastè lăcustelor, caré cu ochii cum veniia am prăvit.

5. Cu un an mainte de ce s-au rădicat Hmil hatmanul căzăcesc asupra liașilor, aproape de siacere, eram pré atuncia la școală la Bar, în Podoliia. Pre cale fiind de la sat spré oraș, numai ce vădzum despré amiadzăzi un nuor, cum să rădică de o parte de ceriu un nuor sau o negură. Ni-am gândit că vine o furtună cu ploae, deodată, până ni-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de désimia mușlelor. Ciale ce zbura, mai sus ca de trei sau patru

sulițe nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om șimai gios zbura de la pământu.

Urlet, întunecare, asupra omului sosindu să rădica oarece mai sus, iară multe zbura alături cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus de la om o bucată mare dé ceia poiadă și așia mergè pe deasupra pământului, ca de doi coț, până în trei sulițe în sus, tot într-o désime și într-un chip.

Un stol ținia 1 ceas bun dacă trecia aciala stol, la un ceas și giumătate sosiia altul; și așia, stol după stol, cât ținia de la aprândzu, până în desară. Undé cădia la mas, ca albinele de gros dzăcia; nice cădea stol preste stol, ce trécia stol de stol. Și nu să porniia, până nu să încăldziia bine soarele spre aprândzu și călătoriia până în desară și până la cădéria de mas. Cădia și la popasuri, însă unde mânia, rămânia pământul negru, împuțit. Nice frundze, nice pai, or de iarbă, ori de sămânătură, nu rămânia. Și să cunoaște și unde poposiia, că era nu așia negru la popas, ca la masul aceii mâniei a lui Dumnedzău.

Câteva dzile au fostu acéia urgie; den părțile de gios, în sus mergia. Și tot atuncia au fostu și aicia în țară lăcuste și după acela an și al doile, însă mai puține. Și apoi în dzilile a lui Ștefan vodă, au fostu lăcuste, însă pre une locuri și nu ca acéia désime, ca în céla an, de care s-au scris. Iarna să găsiia în pământ îngropate pré multe locuri.

6. Ne întorcem acmu iară la poviaste de unde am părăsât. Și fiindu aciastia toate tot pe o vréme cu lucruri streine, ales cu lucrurile Crăiei Leșești și împreunate, cum ai întâles la războaele Sucevei, nu ni să cade să trecem ce s-au lucrat între craiul leșăsc Cazimir și între hanul Crâmului și hatmanul căzăcesc, Hmil, atingându-să toate aciastè și de țară.

Sta craiul leșesc cu oștile supt Cameniță. Și dacă i-au venit și de la unguri acel agiutor, de care s-au scris, luase sfat să purciadă de la Cameniță împotriva hanului și lui Hmil, unde-ș să va timpina, să le dia război. Ce, luându viaste den limbi că

au tras toate ordele hanului cătră sine, și pre Șirâm bei, carele îl despărțise și-l trimisiasă în Moldova, să nu flămândzască undeva în gios oastia, au socotit să să lipsască de Moldova, pentru hrana oștii, la Nistru, și acolia să aștiapte pré tătari și pre căzaci. Și așia au făcut: s-au mutat de supt Cameniță și ș-au pus tabăra la Zvancia. Și îndată au făcut pod mereu pe coșuri peste Nistru, preste carile îmbla oștenii leșăști, până preste Prut, la pâine, la fânuri; strica și prisecile oamenilor.

Și era la Hotin pâine în stoguri, cu mare bivșug într-acela an. Iară mulți den liași au plătit și cu capetele hrana acéia de oameni de țară, durându-i inema pentru munca sa.

7. Hanul cu Hmil, dacă au vădzut că-i trag liașii la loc tare, să le hie a da războiu numai den frunte, s-au siit a miarge asupra liașilor, aducându-ș aminte războiul de la Berestecica. Ce Hmil s-au suit în sus și au stătut cu tabăra la Husiatin, iară hanul au cuprins câmpii Cameniții den sus cu ordele sale. Însă n-avè cum să-i flămândzască pre liași, că-i hrăniia Moldova. A miarge iarăș asupra lor, la strâmtoare, nu vria, nici liașii la largu de tot vria să iasă.

Ce iară hanul au trimis pre Sefer Cazi aga, veziriul său și craiul pre canteliariul său supt cetatè Cameniții și acolia s-au legat pace. Și s-au întorsu oștile, cineș la locurile sale. Și dé atunce-ș Hmil au început a strica legătura a cu tătarâi și să cerca la Moscu.

8. Vasilie vodă vădzindu-se în Țara Căzăcească căzdut den domniie, despărțit și de doamna sa și de cuconi și de aviare (caută la ce aduce roata lumii mare case, că ce poate fi mai greu decât aciastia? Dzic că nice moartia) și nici o nediajde nu i-au mai rămas în prietenșugul căzacilor, singur s-au tras cu hanul, la Crâm să margă. Și acolia ședzându pre obrocul de la hanul în cetatè Ghiuzlăului câteva luni, apoi dé acolia l-au trimis hanul la Țarigrad, la Împărățiie, pre porunca împărătiască.

9. Iară Ștefan vodă cu aședzată domniie la Roman, tot la Roman au ședzut, până i-au venit și stiagul de domniie de la împărăție, cu care triabă trimisiase boiari și pre Stamatie postialnicul, încă de la Suceavă. Au venit și un agă mare cu căftan de domniie și cu stiagul în Roman de la împărăție. (Caută aicia la ce voie au fostu domniile țărâi, până nu de mult și la ce sintu acmu.)

10. La Roman petrecându Ștefan vodă, cerca în toate părțile și acmu unile, apoi altele dé a lui Vasilie vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele la alt loc. S-au oblicit și la sluga lui credzută încă den boeriia lui, anume Gătoae, un surguci dé a lui Vasilie vodă tupilat la dânsul de câtva pret, trimițindu-l pe dânsul la toate ce să lua den casa lui Vasilie vodă, pentru credința și pre sama lui era odoarăle, câte să lua.

Mult au stătut în gând Ștefan vodă, cu ce gând l-au făcut acel furtușag acia slugă a lui. Nu știu ce i-au părut pre dânsul și dintr-alte siamne mai denainte; și den fapta aceasta cu surguciul, i-au tăiat capul în Roman, dzicând că: „Dé ar hi oprit un lucru ce i s-au cuvinit lui, l-aș hi ertat eu. El au furat un lucru ce să cuvine unui domnu."

11. A prăvi era aevia și pediapsa și stângerè casei lui Vasilie vodă și cândai osinda-i <osândiia și> pre oamenii de casa lui, ales nepoții lui Vasilie vodă, pentru multe doară cât au făcut și ei în vrémile sale, sile și scrânăvii. Și întâi pré Ștefăniță păharnicul, feciorul lui Gheorghie hatmanul, încă la Suceavă i-au tăiat capul, apoi pre Alexandru păharnicul și pre Enachie comisul, feciorii lui Gavril hatmanul, nepoții lui Vasilie vodă, cu mare munci i-au omorât în Buciulești.

12. După ce au luat stiag și căftan de domnie Ștefan vodă în Roman și cu acelaș agă, carele i-au adus stiag, au pornit birul și pocloanele împărătești, au venit în Iași în scaun și s-au aședzat cu întemeiată de atuncia domnie, fără grije, că împărăția era

tânără, copil încă. Vezirii era bucuroși să hie lucruri cu pace den toate părțili.

Ce domniia Ștefan vodă fără grije; numai o samă de lăpușniani, ales Hânceștii, nu era deodată aședzați și fugisă Mihalce Hâncul la turci. Ce agiungând Ștefan vodă cu bani la pașia de Silistra, l-au prinsu pașia și l-au trimis în obedzi la Ștefan vodă. Și l-au ertat și l-au pus armaș al doilè.

13. Preste scurte vrémi după aședzarè domniei lui Ștefan vodă, ș-au fârșit dzilile sale și Matei vodă, domnul muntenesc, om fericit preste toate domniile aceii țări; nemândru, blând, direpț, om de țară, harnic la războae, așia neînfrântu și ne-nspăimat, cât poți să-l asameni cu mari oștiani ai lumii.

14. După moartia lui au ales Țara Munténiască pre Costantin vodă, feciorul lui Șărban vodă. Și macarî că era ficior de domn, știut și lui Matei vodă și altor domni mai înainte, tot au fost ferit; numai la nas puțin lucru era însemnat.

Încă nu eșise sufletul den Matei vodă deplin, cându săimianii și dărăbanții, carii la acéia simeție să suise den izbânde cu Matei vodă, cât nici domniia, nici pre boeri întru nemică nu băga în samă, précum s-au arătat apoi și aiavia fapta lor. Au rădicat pre Constantin vodă domn și au dat cu pușcile și cu siniațele de veselie.

Și acéia domnie a lui Constantin vodă au dat dzile Tomei vornicului și lui Iordachie vistiarnicului.

Toma vornicul căzduse pre mâna lui Ștefan vodă de la cetatia Suciavei, iară Iordachie visternicul au venit singur de bunăvoe, ca un miel spre giunghiare, den Țara Căzăcească, că fusiase cu Vasilie vodă scăpat acolia. Era numai de perire amândoi frații în Buciulești, închiși amândoi și porunca mergia una după altă, să-i omoară.

Iară cum au audzit Ștefan vodă c-au stătut Constantin vodă la domniia Țărâi Muntianești, în loc au răpedzit, să nu-i omoară, că era fratele lor Costantin postialnic mare în Țara

Munteniască, cumnat cu Constantin vodă. Și așia au hălăduit Toma vornicul și cu frate-său, Iordachie visternicul, atuncia de primejdiia morții.

Singur Dumnedzău, preste nediajdia oameniască, feriaște pe cei direpți de primejdii. Că ce oameni au fostu acești doi aicia în țara aceasta, ales Iordachie visternicul, fără scrisoarè mia credz că va trăi numele lor în viaci într-această țară de pómeniria oamenilor, den om în om.

15. Constantin vodă, domnul muntenésc, cu Ștefan vodă, acmu nu era în viața acéia, cum era cu Matei vodă, însă era bucuroș amândoi de aședzaria sa, ca niște domnii noaoă.

Aicia în țară la noi s-au aședzat pace, numai îmbla pre la margine oști căzăciești și tătărăști, dodeindu-se cu liașii, însă amu mai slabe războae decât cele dentâi. Și curundu după acéia, s-au lăsat căzacii de tătari și s-au legat cu Împărăția Mosculuí. Și era la noi în țară acmu mai greu de dări, pentru mulțimia lefeciilor ce ținia Ștefan vodă pre pilda lui Matei vodă, den carii nu fu mult și făcură zarvă aicia în Iaș, mare, între sine slujitorii.

16. Era săimiani de toți, cu cei den Țara Munteniască și cu cei de loc, dé aicia, carii fusiase în slujbă și la Vasilie vodă, 1.000 și niamți cu Loncețcâi polcovnicul, 400 călăreți, liași 200 cu Voicecovțcâi, căpitanul de liafecii de țară cu Grumadzia căpitanul, 400.

Atâta samă de slujitori țiindu Ștefan vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la muntiani săimianii și capetele lor și luase în voroavă cu sine și pré săimianii cești de loc asupra némților. Némții era pre giumătate aicia în Iaș, iară 200 de niamți cu polcovnicul lor îi ținia Ștefan vodă la Suceavă. În postul mare era, cându săimianii, den nebuniia capitanior săi și den semeția de care să împlusă încă den Țara Munténiască, ș-au dat cuvânt în de sine și au purces bulucuri pen târgu și pre cât niamți au aflat pré la ulițe i-au omorât. S-au făcut îndată o spaimă, o zarvă în târg. Niamții, unii scăpați

răniți la curte, căpitanul lor dé-abiia scăpat de la gazdă, cât au putut a strânge de oamenii săi și cu acéia ce era la paza curții într-acéia dzi, au apucat cerdacul în curte, cel de piatră, și s-au orânduit de apărare acolia.

Au stătut în mare zarve și spaimă toată curtia și singur Ștefan vodă la mare spaimă; altor slujitori <au luat> caii a mai mult pre la odăi. Un năroc au fostu că bulucbașii și căpitanul săimianilor celor muntenești s-au înșelat și au venit la Ștefan vodă, chemându-i cu blândiațe. Ce cum au vinit înaintè lui Ștefan vodă, și săimianii să buluciia atuncia toți la un loc în prejma curții, în loc au învățat de le-au tăiat capeteli și capitanului ș-a trei buliucbași.

Și acéia au fostu potolitul aceii zarve a săimianilor. Că cum au înțeles că li-au perit capetele, în loc au purces spre fugă. Acoperise iazul desimia și apoi au luat spré Socola. În șes la ceiriu, la pârâul ce vine pe acolia, stătuse. Și eșise și oastia asupra lor, toată curtia și slujitorii și niamții, peste porunca lui Ștefan vodă, amu cu stiaguri, cu dobe, cât ce putia, veniia să-i agiungă, să-ș răscumpere den singele ce le făcuse săimianii lor.

Ce au trimis poruncă tare Ștefan vodă pré la căpitani, cine ari cutedza să facă vreun războiu, cu capul va plăti; numai să să răspundze săimianilor celor muntianești, să-ș margă la țara lor, iară cei de loc să rămâie pre ertare de acéia faptă. Deci au purces muntianii spre codru, can cu fuga și de cești de loc o samă, iară o samă ce au rămas, i-au ertat Ștefan vodă.

17. Nu era ca o nemică această zarvă dé aicia înpotriva faptei care s-au făcut, curundu apoi, după aceasta dé aicia, în Țara Muntenească, săimianii cu dărăbanții, fapta caré de-abiia de să va afla în vreo țară, ca acéia.

S-au rădicat săimianii cu dărăbanții și toți, preste toată țara lor și au abătut la casele boerești, cu arme fărâmându-i înaintè ochilor giupâniaselor și cuconilor, făcând râs pre multe locuri de fămeile lor, jecuind casele și aviaria. Și nu numai în

București, ce și la țară, la multe case; perit-au mulți boiari și neguțitori jecuiți de dânșii. Iară n-au răbdatu Dumnedzău acéia faptă îndelungu; ce la ce certare au sosit și ei, citi-vei la rândul său.

18. De simeției acéia a celor slujitori și faptă așia scârnavă și dé-abiia audzită într-alte țărî, supt mare grije și ca-ntr-o robiie fiind Constantin vodă la slujitorii săi, nu ce porunciia el, ce ce vriia ei să facă făcè, au agiunsu pre tainâ la Racoții craiul de Ardial și aicia la Ștefan vodă, domnul de Moldova, cerându agiutoriu la mare nevoia sa de slujitori.

Racoții, om tânăr, în bine și mare avuției, zbura cu gândul în toate părțile a-ș face ceva viaste, bucuros acestui prilej, îndată s-au gătit cu oști în Țara Muntenească, dându știre și la Ștefan vodă aicia, numai să purceadă, să să adune cu dânsul la apa Teliajinului.

Numai ce i-au căutat și lui Ștefan vodă a purciade dé aicia cu oștile sale. Ș-au întrat Ștefan vodă în Țara Munéniască pe den sus de Focșiani și Racoții s-au pogorât den țara lui pre apa Telejinului.

19. Dacă s-au oblicit aiave la curtia lui Constantin vodă că coboară și craiul și Ștefan vodă cu oști, au strânsu căpeteniile slujitorilor și li-au dat știre de nepriiatinșugul lui Racoții, cum vine asupra scaunului lui. „Ce să hiți gata și nespăimați, précum aș fostu la atâtia războae, tot cu izbânde, ales aceia slujitori fiindu, carii vestite oști în lume, căzăcești, au înfrânt."

Acélia audzind, striga toți pân-într-unul: „La ei, la ei, numai să ni-i arătî". Și așia gătindu-se Constantin vodă, au purces den București și de la al doilè conac au fugit de la dânșii spre Dârstor, spré pașea de Silistra, că să agiunsiasă și cu pașia, dându-i știre de toate aciastè.

20. Vădzându-se săimianii și dărăbanții înșelați de Costantin vodă, nemică den nebuniia sa n-au scăzut, ce în loc

au rădicat domnu pe Hrizica vodă anume și i-au pus surguciu în cap.

Îndată acel Hrizica vodă au răpedzit cărți în toată Țara Munténiască, dându știre că den mila lui Dumnedzău au stătut domnu Țărâi Rumânești; de sârg să să strângă țara la dânsul, la Telejin. Un aprod dé a celui domnișor cu cărți cădzind și pré mâna lui Ștefan vodă, că neștiindu nemică de oști, mergè la slujitorii de giudețul (cum dzic la dânșii) Buzeului, să încalece cu toții, au dat în străjile noastre. Și dintr-acélia cărți și din rostul aprodului au înțeles Ștefan vodă toată povistia și de fuga lui Constantin vodă și de rădicaria la domniie lui Hrizică vodă.

21. Ștefan vodă cu oștile sale amu era la Sărata, iară Racoții den munți nu coborâse. Ce nu era fără grije la noi, să nu vie acel domnișor, întâi să ne lovască pré noi, până a coborî Racoții cu oștile sale. Deci, neștiindu nemică de Racoții, în ce loc este, nu s-au suit mai sus Ștefan vodă, ce au stătut pre câmpii Buzeului preste 3 dzile; și într-acealeș dzile ș-au coborât oștile sale Racoții în șés pré Teleajin. Și nedescălecat bine încă cu toată tabăra, i-au și dat știre străjile lui, cum sosesc săimianii la vad, pedestrimia și pușcile.

La mare turburare și spaimă cădzuse Racoții, așia degrabă oaste simață apropiiată și cu Ștefan vodă încă neîmpreunat; că acolia era să să împréune oștile. Să nu hie fostu Gaudi, căpitanul de niamți a lui Racoție la cumpănă, era să hie făcut săimianii o poznă oștilor ungurești.

22. Că cum au audzit de la Gherghițe, unde rădicase pré acel domnișor, capetele săimianilor ș-a dărăbanților de Racoțâi, că iaste mai aproape cu oștile lui și cum cu moldovianii încă nu este împreunat, au sfătuit să margă, să lovască întâi pré Racoții.

Cum li-au spus capetele sfatul, cum au început a striga toț, în toate părțile: „Haida, haida, la ei, la ei", neașteptându nice porunca, nice vremia, nici tocmală, nici pre lângă sine vréo

tabără, cum să cade unii pedestrime să margă. Ce caré cum putia mai înainte, cum ar hi la lucru gata, mâna bivolii carii trăgia pușcile, tot în biciu, nice la un loc încă strânsă oastia, ce caré cum putia, buluc după buluc mai tare. Și cum au sosit la vadul Teliajinului, cum au început a da cu siniațele și deodată să stoliia, până ari agiunge și celialalte bulucuri.

Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă? Pușcile cum au sosit la apă, bivolii pre hiria sa, nădușiți și de căldură, că era vara și de ostăniala călii pripiți, cum au vădzut apa, cum au năvălit într-apă préste oameni și au băgat pușcile într-apă după sine.

23. Toate aciastia socotindu niamțul Gavdi, căpitanul lui Racoțâi, au îmbărbătat pre Racoțâi să-ș tocmască oastia, iară el singur cu pedistrimia toată niamțască și cu pușcile au purces și au stătut împotriva lor la vad și au tocmit pușcile spre săimiani și au început a da den tunuri în săimianii. Da și săimianii din siniațe și din pușci, câte mai rămăsiase ne-ntrate într-apă.

Iară nu fu zăbavă, ce cât s-au apropiiat oastia lui Racoțâi și Gavdi li-au dat foc, odată, cum dau niamții, au și început a se mesteca săimianii și dărăbanții cu domnișorul lor. Și vădzindu Racoțâi turburaria lor și lucruri fără témei, au și început și pe den sus și pe din gios a tréce oastia pen vaduri. Și îndată au purces toată pedestrimia munteniască și domnișorul lor cu călărimia, de câtă avia cu sine, în răsipă. La fugă, ce sporiu să hie pedestrașului înaintè călărétului? Îndată i-au agiunsu ungurii, călărime.

Nu era altă, fără direaptă osânda pentru faptele lor și nu războiu sau vreo apărare, ce direaptă mesérniță. Trupurile dzăcea polog pre șliah și spinii pe de laturi plini de trupuri oamenești. Și multe bulucuri încă nesosite, pre carii, cum și unde-și i-au tâmpinat, așia dzăcia, până în Ploești. Avut-au în ceastă zarvă Racoții oaste cu sine ca 12.000 de oameni.

24. Lui Ștefan vodă, Racoții îndată cât <au sosit> la Telejin didiasă-i știre să vie cum mai de sârg. Și au mărsu într-acea noapte cu oastia câteva ceasuri, iară tot războiul nu l-au apucat, ce diz-diminiață ni-au tâmpinat véstia de spartul săimianilor. Ce tot au mai mărsu în urma lui Racoții, carele cu toată tabăra purcesiase îndată după muntiani.

Aproape de Ploești au stătut Racoții cu oastia tocmită în 2 părți și Ștefan vodă, cu oastia sa pre mijloc trecându, au mărsu de s-au adunat cu Racoțâi. La adunaria lor au slobodzit toată pedestrimia lui focul și tunurile și apoi au purces ostile pre otace. Ștefan vodă au avut cu sine până la 5.000 de oameni și foarte într-ales oastia.

25. Tot într-acéias dzi, după descălecatul lui Racoțâi, au poftit Racoțâi îndată pre Ștefan vodă la masă, vesel și voios de izbândă ce-au făcut. Ciumpoiașul cu cimpoi de urșinic la dvorbă cu dzicături. Și apoi, dacă s-au mai veselit, au poftit pré Ștefan vodă pentru surlari să dzică și au dzis și surlarii.

Era lângă Ștefan vodă un mârzac, anume Rusten mârza. Pré acéla au poftit Racoțâi să-l vadză. Și dacă l-au vădzut om sprinten, cu dzia îmbrăcat și cu cojoc îmbrăcat cu soboli peste dzia, că-l purta Ștefan vodă bine, cum și pre alți slujitori – de-abiia de-au avut la vreo domnie în țară <milă>, cum au avut la acela domn – l-au pus pre mârzacul, Racoțâi, la masă. Și au petrecut acéia dzi cu masa, până aproape de sară.

A doa dzi au purces ostile pe Praova în gios. Și aproape de Gherghiță, a triia dzi, luând viaste Constantin vodă de răsipa săimianilor, au eșit înaintia lui Racoții cu 300 de oameni. Și după adunaria și cu Constantin vodă, Racoțâi au trecut Praova pre pod și s-au aședzat cu tabăra și a sa și cu amândoi domnii la Gherghiță.

26. A doa dzi după descălecatul oștilor, au făcut Racoțâi masă mare și au cinstit per amândoi domnii. El singur în capul miasăi, den direapta Ștefan vodă, den a stânga Constantin

vodă. Boiarii lui cu boiarii amânduror țărâlor vârstați; în fruntia tuturora Chimini Ianăș, hatmanul lui. Vrei vedia cum înghite Racoțâi mari și înalte gânduri, cum s-ari védia crai preste crai și domnu preste domni.

Orbu nărocul la suiș și lunecos a stare la un loc, grabnic și de sârg pornitoriu la coborâș. Toate aciastia turcii prăviia cu coada ochiului, acéste tovărășii țărâlor acestora.

27. După aceasta petrécanie, Racoțâi orânduindu pre Borăș Ianăș cu 2.000 de oameni și Ștefan vodă lefeciii săi și liași și muldovianii să margă în urmă, unde ari înțelege vreo strânsoare de săimiani ori de dărăbanți, să-i cerce. Iară Racoții s-au întorsu la Ardial și Ștefan vodă în țară, iară Constantin vodă la București. Și atuncia să vedzi de sârg și plata săimianilor ș-a dărăbanților în toată Țara Muntenească de Constantin vodă.

28. Cât săimiani au rămas de la războiul cu Racoțâi la Telejina cu capetele lor n-au răbdat mulți în Țara Muntenească să rămâie, ce unii au trecut Dunăria, iară alții, câți au rămas, n-au hălăduit de moarte, nice unul. Și nu până la o vréme i-au cercat Constantin vodă, ce vro 2 ani. Unde-ș să obliciia săiman sau dărăbanț, îndată-l înțepa. Plin câmpul și pe lângă București și pe lângă alte orașe de trupurile lor înțăpate. Și cum aducia cineva la divan ori fără divan și striga: „Doamne, ia, și esta au fostu săiman!", în locu-l înțepa și cine-l aducia lua plașcă, cum dzic muntenii. Până într-atâta să suise certaria lor, cât den pizmă unul pre altul giura c-au fostu dărăbanț și în loc periia.

Să făcia unora și năpăști den pizmă, care den oameni nu lipsiaște în lume nici dănăoară. Ce giura pentru dânsul alți oameni și hălăduiia sau de striga: „N-am fostu, n-am fostu dărăbanț", giura céia ce-l prindia c-au fost și înloc îl înțepa.

29. Făcut-au bogată dobândă Țărâi Munténești Borăș Ianăș și ai noștri, până și la olatele céle turcești n-au hălăduit. Fost-au în ceambuluri și mârzacul céla, de caré s-au scris, Rusten mârza.

Ce acolia au rămas în Țara Munténiască, aproape de Dunăria tâmpinându-se cu niște slujitoi călări muntenești.

Lovisă și pré unguri munténii la sat la Călugăriani, pre sângur Borăș <Ianăș>, ce apoi, pré urmă i-au purtat rău slujitorii lui Ștefan vodă. Fost-au aciastia în anul 7163 <=1655>.

30. După acéstia toate ce s-au lucrat în Țara Muntenească, aicia domniia lui Ștefan vodă au fostu în pace, de să poate dzice că are casa acéia pace, lângă care-i alta lipită de păriaté <și> arde. Așia și țara noastră nu să poate dzice că au fostu cu pace teméinică, cându răutățile din Țara Leșască și den căzaci nu eșiia.

31. Să rădicase pré acéle vrémi un tâlhariu anume Ditinca, carele a vedéria, fără siială, îmbla în ținutul Hotinului și a Cernăuților și porunciia satelor. Ce au trimis Ștefan vodă pré Bucioc stolnicul cu o samă de slujitori și l-au spartu și toți oamenii lui i-au răsipit.

Și tot într-acelaș an au purces hatmanii leșești asupra căzacilor iarna și au poftit și de la Ștefan vodă agiutoriu. Și li-au dat 700 de oameni într-ales slujitori cu Voicehovscâi căpitanul. Ș-au mărsu liașii asupra lui Hmil hatmanul, carele, pierzându nediajdia în tătarî să-ș scoațe lucrurile la cap asupra liașilor, să lepădase de tătari și să legasă cu Moscul.

Și au făcut liașii într-acia iarnă mare răutăți, împreunați cu tătarîi și cu ai noștri în Țara Căzăcească. Și închisiase pré Hmil hatmanul cu moscalii la un loc, foarte fără viaste și cu puțin lucru n-au luat toată tabăra moschicească și a căzacilor. Iară o samă de cară cu 24 tunuri au rupt. Ce, acéla ger și vicol au lovit, cât multă oaste de înbe părțile au perit de frig. Și să pomenește acéla război, de-i dzic Driji Pole, până astădz.

32. La anul după acéstè, împlut Racoții Gheorghii cniadzul de Ardial de duhuri spre mare lucruri, îndemnat și de șvedzi, carii rădicase și ei cu Carol Gustav, craiul lor, asupra liașilor oastia, au început a să agiunge cu Hmil hatmanul căzăcesc, să

hie în Țara Liașască crai Racoțâi. Și de atuncia îmbla solii și a lui Racoții la Hmil hatmanul și a lui Hmil la Racoțâi.

33. S-au întunecat soarele într-acel an, la luna lui iunie, cu mare groaze, cât perise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma amiadzădz și mulți oameni, neștiindu a să feri de o întunecare ca acéia și prăvind la soare multu, au pierdut vediarè în toată viața lor.

34. La anul după aceasta, împreunat craiul șvedzăscu cu cniazul de Prus, domnul de Brandeburgu, cuprinsiasă toată Crăiia Leșască, scaunele amândoao, și Varșiavul și Cracăul, înfrângându cu războiul de față pré craiul liașesc, cu toată oastia lui. După care izbândă șvedul, cum s-au dzis, cuprinsiasă mai toată Țara Leșască și i să închinase și hatmanii leșăști, neavându încătro lua; că dintr-acolia șvedul, dencoace Hmil hatmanul cu oștile căzăcești și cu câțva voevodzi moschicești, craiul leșăscu singur, Cazimir, eșit den țara sa în Țara Niamțască.

N-ar hi gândit nime să iasă Crăiia Leșască de supt cumpănă ca acéia! Iară aciastia lucruri mai de-amănuntul să să cerce, cine va vria, la hronigrafii lor. Noi ne întorcem la ale noastre.

35. Dacă au vădzut craiul șvedzăsc că el să stăpâniască o crăiie preste mare, cum este șvedzască și alta dencoace de mare, cum iaste Crăiia Leșască, nu iaste în putință; și neamurile osebite și din lége și din obiceaiuri și hatmanii leșești încă îndată l-au părăsit și s-au dat spre niamți, au îndemnt pre Racoțâi cniadzul Ardialului, numai să vie asupra Crăiei Liașăști și cu acéia soliie au trimis și la Hmil, hatmanul șvedul.

Deci au stătut Racoțâi pré gătire cu oști, trimițându și la domni, în Țara Munteniască și aicia la noi. Deci Hmil hatmanul i-au pornit 20.000 de căzaci cu Anton polcovnicul într-agiutoriu și Constantin vodă, domnul muntenéscu pre Odivoianul, căpitanul său, cu 2.000 de oameni, iară Ștefan vodă, domnul nostru, pre Grigorie Hăbășescul, sărdariul său și cu Frățiță căpitanul de Fălciiu, iară 2.000 de oameni. Și s-au

adunat toate acestia oşti, şi ale noastre şi cialé muntenești cu căzacii la Cernăuți, ş-au întrat în Țara Leşască pe la Sniatin.

36. Racoțâi, trăgându oastia preste munți, au coborât în Țara Leşască pe la un oraş anume Strâi şi acolia şi ciastelalte oşti căzăcești, muldovenești, munténești i-au eşit înainte. Şi au luat pre supt munți îndată la Cracău, la scaunul Crăiei Leşești, care oraş era amu cuprinsu de şvedz.

Şi luând Cracăul, oraşul, Racoțâi, pre sama sa, au purces spre Varşiav şi acolia s-au înpreunat cu craiul şvedzăsc. Spun de craiul şvedzăscu să hie dzis, după ce au vădzut oastia unguriască: „Nu vei stăpâni tu pre liaşi cu această oaste!"

37. Înpăratul niamțesc, vădzindu nevoia leşilor de şvedzi şi craiul de Daniia aşijdiarè temându-să de putiaria şvedzilor, să nu criască până într-atâta, au stătut la un sfat amândoi, să nu lase Crăiia Leşască să <o> cuprindză şvedul. Şi îndată, craiul de Daniia au întrat cu oştile sale în Țara Şvedului şi împăratul niamțesc au dat craiului leşesc agiutoriu.

Decii numai ce i-au căutat craiului şvedzesc a lăsa pré Racoțâi şi a miarge <în> apărariа țărâi sale. Apoi şi Racoțâi ce-au pățit în Țara Liaşască, că nu om lungi mai multu, numai scrie scriitoriul lor anume Talpentin. El dzice pre scurtu aşia: „Ce au petrecut liaşii de Racoțâi, să scrie leşii. Iară la ce au sosit Ardialul den ciastia împlete a lui, noi 1.000 de ani să plângem cu lacrămi."

38. Liaşii, cum au lipsit craiul şvedzăscu de lângă Racoțâi, îndată s-au înbărbătat şi hatmanii lor şi Ciarnețcâi voevodul şi încă puțină oaste având la un loc o au lepădat; carele şi numai cu călărimia, sprinten s-au făcut a fugi de Racoțâi, până l-au tras cu oştile lui aproape de Litva. Deci au răsărit şi i-au luat dosul. Şi aşia Racoțâi, vădzându-se înşelat, au lăsat pre Gavdi căpitanul său cu o samă de pedestrime la oraş anume Briscea Litovsca; el sângur s-au întorsu înapoi cu liaşii în spinare la toate conacele.

Didiase liaşii ştiré şi la hanul şi amu purcesese şi hanul cu oastia lui, cu toată, asupra lui Racoțâi. Au pierdut sărita Racoții curundu, însă nedejduia căzacilor, carii dacă l-au adus până la Meji Boje, la un târg în Podoliia, au stricat toate podurile pre urma sa. Şi dé acolia au plecat în fuga şi ai noştri la Nistru şi munténii.

Şi aşia au căzdut Racoțâi în mâna liaşilor, cerându-ş de la dânşii viață cu răscumpăraria de 2 milioane, să le dia liaşilor bani, pentru care bani zălog luându liaşii pré Apafi, fratele cniadzului dé acmu <al> Ardealului.

39. Amu apropiindu-se cu oştile hanul, au făcut creştiniaşte cu Racoțâi liaşii, l-au luat şi l-au slobodzit în țara lui. Iară oastia lui cu Chimini Ianăş lăsată, toată au mărsu în robiia Crâmului. Spun de niştе stiaguri de catane, că cu năvală pen tătari ş-au făcut cale şi au hălăduit.

Iară mainte decât aciastia tâmplări, niamişii de Ardeal să rupsese de la Racoțâi, fără voia lui, năzuindu la țara lui pe aicia, pen țară, pe la Câmpul Lungu. De carii dându ştire Racoțâi la Ştefan vodă, au trimis Ştefan vodă la Câmpul Lung de li-au ținut calia.

Mare osândă pré oameni, cât s-au topit atuncia unguri în țară la noi, în munț! Zălogul, caré s-au pomenit mai sus dat liaşilor de la Racoțâi, au şedzut până au murit la Liov şi banii n-au mai luat liaşii.

40. Nu s-au pomenit de prada liaşilor în Țara Unguriască, cându Racoții îmbla pen Țara Leşască spré Litfa, iară Liubomirschii cu 4.000 de oameni au întrat în țara lui Racoțâi şi multe sate şi târguri au arsu.

41. Într-acestu an ş-au sfrâşit şi Hmil, hatmanul căzăcesc, dzilile sale, începătura şi izvor a tote răutăți acestor părți de lume, a multe țărî, cetăți, stângere şi răzsipă. Purciase-să cu oastia sa în tâmpinaria lui Racoțâi, înțelegându de Racoțâi la ce slăbiciune au sosit de liaşi şi de hanul cum au mărs asupra

lui. Ce nu să știe cu ce gându mergia și el, că spun că scrâșca din dinți, amu în tabără bolnav și dzicia: „Ah! De mi l-ar da Dumnedzău pré mâna mia pre acel dulău scurtu!" Așia sintu căzacii la tovărășiie de nediajde! Ce curundu într-acestes dzile, au murit Hmil hatmanul în tabără, precum s-au pomenit.

42. Preste voie era turcilor aceasta înălțare a lui Racoțâi, cât amu poftiia să iasă la Crăiia Leșască și înpreunaria lui cu aciaste 2 domnii, de Muldova și de Țara Munténiască. Și era la turci lucruri slabe, înpăratul încă tânăr. Au sfătuit capetele o samă și au ales pre Chiupruliul, om cu hiria tare și vrăjmaș, ș-au grăit împărătiasăi, îmmei împăratului: „De nu s-a pune un om ca acesta ispravnic Împărăției, Ardealul, Muldova și Țara Muntenească sintu eșite den mâna Împărăției".

Deci cum au stătut Chiupriuliul la vezirie, cum au luat asupra sa toate. Și întâi au stătut după lucruri de casă a aședza, a lămuri liafele, cine cât ia fără ispravă de la Împărățiie, pre mult omorându den capete. Apoi aședzându aciastia toate, au pus gându rău pré Racoțâi și pre acéste 2 domnii.

43. Ștefan vodă vădzându patimile și răzsipa lui Racoțâi și temându-să de hanul, că era în sus, au purces den Iași la Suceavă. Și de atuncia, den vréme în vréme aștepta și asupra sa primejdie.

Și hanul, după ce au luat toată oastè lui Racoțâi în robie și toate capetele Ardialului și pre Chimini Ianăș, hatmanul lui Racoțâi, între carii den boerii Ardialului au fostu rob și Apafi Mihai, carele iaste acmu cniadz de Ardial, trimisese hanul 2 agii mari ai săi, unul la Împărățiie, să știe Împărățâia de izbânda lui și altul la Ștefan vodă, cu poruncă să iasă hanului la Țutora înainte. Și au luat cu acéia spaimă de la Ștefan vodă câteva pungi și au trecut spré Crâm pre la Orhei și pe la Lăpușna. Ștefan vodă, după trecutul hanului, au venit în Iași.

44. Toată poviastia să știia la Împărățâe de Ștefan vodă și de Costantin vodă, cum sintu la sfat cu Racoțâi una și cum i-au

dat asupra leșilor oaste; iară și liașii cu laudă mare asupra țărâi, căzacii așijderia, pentru moartè lui Timuș.

Veziriul sângur amu să gătiia asupra lui Racoțâi. Și la domnii l-amândoi trimisiase porunca pre un agă mare de la Împărățâie, anume Uzun Ali bei (spun de acestu turcu c-au fostu cap mare la turci și cu sfatul lui s-au ales la vezirie Chiupruliul și apoi de Chiupruliul au perit), întrebându pre domni, apuca-se-vor ei să margă amândoi asupra lui Racoțâi cu oști, să facă această slujbă Împărăției, să să curățască și de faptele sale cu amestecăturile ce avuse cu Racoțâi?

Și atuncia spun că pusiase gându Chiupruiliul să aducă pre Vasilie vodă den Edicula, de unde era închis, să-l pue crai la Ardial în locul lui Racoție, caré lucru nu știu cum ar hi putut fi pentru lége; iară putiaria ce nu lucriadză?

45. Care poruncă, dacă au venit la Ștefan vodă aicia și pré atuncia purcesiase Ștefan vodă la munte, să aliagă loc de mănăstire caré să chiamă acmu Cașinul. De la Răcăciuni m-au trimis pré mine în Țara Munténiască, sfătuindu-se cu Constantin vodă, ce răspunsu vor da, viindu-le amândurora o poruncă și la un prepus fiindu amândoi la Împărăție și amândooă domnii atocma într-un chip de primejdie aproape.

Iară nestătătoare și lunecoase hirile omenești! La greu și la nevoie cineș de sine să știa și apoi și cela și celalaltu mai lesne pieru! Și nice era putiare alta; siliia caré de care să iasă mai bun, cu primejdiia altuia la Împărăție.

46. Nu s-au apucat de-acela sfat Constantin vodă cu Ștefan vodă, ce încă să témia să nu iasă ceva de la dânsul, să vădiască la Împărățiie Ștefan vodă, ce-au răspunsu: „Cum ari socoti dumnealui, fratele nostru, mai bine, așia să răspundze lui Uzun Ali bei și să ne facă știre, pré acéia calé să răspundem și noi".

Au priceput Ștefan vodă îndată îndoită inema lui Constantin vodă și meșterșugul și au scris la Uzun Ali bei, cum el este gata pre toată porunca împărătiască, unde va hi voè

măriei sale veziriului, acolo va miarge cu toată oastia sa. Însă nu era acest răspunsu den toată inemă.

47. Constantin vodă s-au apucat îndată de pungi, să-ș tocmască domniia cu banii, că era avuție lui Matei vodă neclătită încă, cu multe pricine la Împărățâe, dzicându că el n-au luat domniia cu sabiia sau cu nescai oști streine, ce l-au ales țara după moartia lui Matei vodă și el, de mare sile a lui Racoție și a lui Ștefan vodă, temându-se de dânșii, au dat puțină oaste, carii nici-ș era muntiani, ce mărginiani de Muldova, cât să hălăduiască de la scârba lor. Și cu dé aciastia siliia să-ș tocmască domniia.

48. Viziriul deac-au vădzut că nu să apucă ei să să sfădiască cu Racoțâi și nu va face nemică cu aceasta, au stătut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala împărăției de domnie și să-ș margă iar la domnii.

Aruncia s-au apucat Ștefan vodă la Uzun Al beiu deodată că va miarge, pe de altă parte giuruia toată avuțiia sa, numai să-l erte vezirul de venit la Țarigrad. Și acéia au mâncat capul apoi a lui Uzun Ali bei, că domnilor așia au răspunsu vezirul, că de ari împle unul câte o casă de galbeni de aur, nu poate acestu lucru să nu vie aicia, și de vor veni, iară domni vor fi „Iară de nu va veni Ștefan vodă, într-un ceas oi pune pré acesta", arătându pré Ghica vornicul, carele era capichihaia lui Ștefan vodă la Poartă.

Spun de Ghica vornicul, cum au dzis acestu cuvânt veziriul, el au și alergat de-au sărutat poala viziriului.

49. Iară cât putem înțelege den mult și den multe lucruri pré urmă, adevărat dé ar hi mărsu Ștefan vodă la Poartă, domn ar hi eșit iară, că era Chiupruliului cu mai mare viastia să aducă pre domni la poala Împărăției, pre carii în ținé Împărățiia la presus de hainie. Și spun de Vasilie vodă că mare grije avia că va veni Ștefan vodă la Poartă și să hie dzis în taină: „Să nu-l aducă dracul aicia!"

50. Iară cu anevoe este a miarge de bunăvoie la grijè și cumpăna vieții, știindu-se la atâtia mestecături și avându acolia la Poartă atâtè pârâș greci, cărora să luase tot ce avia la începutul domniei lui și mult au și perit, că au fostu la începutul domniei acestiia mare jacuri a oameni streini, ales a greci, de oamenii lui.

51. Începuse Ștefan vodă și să lucra tare mănăstiria Cașinul: iară la anul, după urdzitul ei, i-au venit maziliia, viindu domnu în scaunul țărî Ghica vodă, însă întâi lui Constantin vodă, cu câteva luni, cu Mihnia vodă.

52. Domniia lui Ștefan vodă au fostu cu mare bâvșug țărâi în toți anii domniei sale, care au trăgănat tocma 5 ani, în pâine, în vin, în stupi, mare roadă în toate.

Om deplin, cap întreg, hire adâncă, cât poți dzice că nascu și în Moldova oameni. La învățături solielor, cărților la răspunsuri, am audzit pré mulți mărturisindu să hie fostu covârșind pre Vasilie vodă.

Mesele și petrecăniile cestii domnii de-abiia la o vreo domniie să să hie prilejit, nu fără mare desfrânăciune la lucruri peste măsura curviei.

Slujitorii mila și cinstè caré au avut la această domnie n-au avut nice la o domnie, de când odoacă țara. Iară cum i-au plătit slujitorii lui la maziliie, citi-vei mai gios, la întratul Ghicăi vodă în țară și la eșitul lui den țară, în Țara Unguriască. Eșiria lui Ștefan vodă den țară au fost în anul 7165 <=1657>. Tocma pré acéia vréme i-au venit maziliia, pe ce vréme au scos și el pré Vasilie vodă din scaun.

CAPUL DOAODZECI ȘI UNUL

Zaci. 1. Iară domniia Ghicăi vodă, cum s-au prilejit, s-au pomenit la domnii trecute, cum fiind capichehaia la Portă au eșit la domnie.

Era aicia în țară den dzilile altor domni, neguțitoriie țiindu, până la domniia lui Vasilie vodă. Fiindu de un niam cu dânsul, arbănaș, l-au trasu-l Vasilie vodă la curte și deodată la boierii mai mănunte, apoi la vorniciia cea mare de Țara de Gios au agiuns. Și țiindu-l Vasilie vodă la credință, l-au trimis la Poartă capichihaia, vădzându-l și om cuntenit la toate și scump, cum să cade hie când capichihaei să hie.

Și așia au stătut de tare cu Vasilie vodă, cât, până la vrémia ce s-au luat amu cetatia Suciavei cu domna lui Vasilie vodă, la toate răscoale, la pribegii, câte să prilejise lui Vasilie vodă, de au eșit în 2 rânduri den scaun și după smintiala sa și în Țara Munténiască cu căzacii, tot au ținut domiia lui Vasilie vodă nestricată la Împărăție, până ce au sosit Ștefan vodă la Roman, după izbânda de cetatè Suciavei.

Atuncia trimițându Ștefan vodă pre Stamatie postelnicul cu câțva boiari de țară, să-i isprăvască stiag de domniie și aicia pre fecioru-său, pre Gligorașco, care apoi au fostu domnu în Țara Munteniască, îl trimisiase în Țara Unguriască, la închisoare. Deci n-au avut ce mai face și înpotriva unii țări și audzindu de fecior la închisoare, au stătut și el cu boiarii lui Ștefan vodă alături, pe trebile lui Ștefan vodă și au venit și singur cu aga, carile au venit cu stiagul și au alț boeri în țară.

2. Ștefan vodă, socotindu iară acéia caré socotise și Vasilie vodă în Ghica vornicul, că este om de capichihăie, neavînd gându să poată să iasă unul ca dânsul la domnie, l-au făcut de casa sa, cu nepoată-sa, fata Sturdzii visternicului, după feciorul lui, Gligorașco postialnicul.

Și după ce l-au făcut cuscru de casa sa, pre feciorul său boerindu-l cu agiie, pre Ghica bătrânul l-au trimis iară la capichihăie la Poartă și au fostu pe trebile lui Ștefan vodă, până ce i-au venit maziliia. Chemându-l veziriul Chiupruliul la sărutaria poalei împărătești și necutedzându a miarge Ștefan vodă la Poartă, au dat Ghicăi vornicului domniia țărâi.

3. Purces-au Ghica vodă spre țară cu 2 agii mari, den carii era unul musaip la Împărăție și întâi pre Izmail aga, carele apoi au căzdut agă spahiilor, schimi ceauș.

Ștefan vodă îmbla legându-să, încotro va lua, că era unii de-l sfătuia să margă la căzaci. Ce era acela sfat fără téméiu, că nu védè că dé acolo Vasilie vodă, cuscru fiindu lui Hmil, nu s-au putut pune în picioare, până au stătut cu gândul numai să purceagă spré Racoțâi, de la care avia cărți cu giurământu, să nu se lase unul pe altul, până or avia o pâine, să o împarțe.

4. Aicia caută ce mulțemită au avur Ștefan vodă de slujitorii săi cei miluiți. La Podul Leloae, cându era Ștefan vodă, s-au rădicat slujitorii toți, să jecuiască carăle. Și să nu hie fostu Gligorașco vodă, ficiorul Ghicăi vodă, arătându-li mare certare, n-ar hi fostu fără acéia. Striga: „Liafe, liafe să ne dia!" Acéia mulțemită au făcut atuncia lui Ștefan vodă slujitorii, pentru mila care n-au avut slujitorii nici la o domnie.

5. De la Trâgul Frumos Ștefan vodă, dăruind cu un surguci pe Gligorașco vodă, domnesc, l-au întorsu cu slujitorii la Iași, iară el, lovind pré la Buciulești, al Cumănești, au întrat în munț în Țara Unguriască.

Ghica vodă peste puține dzile au întrat în Iași, tot într-acela an 7165 <=1657> mainte de Paști cu o săptămână.

6. Și într-acelaș an veziriul Împărăției, Chiupruliul, purcegându asupra Ardialului, mersiase poruncă și la hanul să încalece și amu era în Bugeag hanul. Și încă bine neaședzat Ghica vodă, stând îndată după gătire la oste, că-i venise și lui poruncă să încalece cu toată țara, veni viaste cum Ștefan vodă triace munții cu oastia în țară. Și viind întinsu, au stătut cu tabăra dencoace de Roman, la Săboani, iară pre Tălmaci păharnicul îl trimisiase cu străji spré Trâgul Frumos.

Cu puține dzile mainte de aceasta viaste de Ștefan vodă, au perit Grumadzia căpitanul de Ghica vodă.

7. Precum era Ghica vodă plecat spre sânge, cu mare cuntenire l-am cunoscut aicia; că era câteva cărți a o samă de boeri prinse la mâna lui, cu care chema pre Ștefan vodă să vie, că avându Ștefan vodă mare priiatinșug cu Săferi Cazi, veziriul hanului, carele îi scriè de multe ori: „Ce porți grije de mazilie? Au așia de neputiarnici ții tu pré hanii de Crâm, că de-ari vria să ție un domnu de Muldova supt aripa sa, nu-l l-ari putia să-l ție și préste voia altora?"

Și așia atunci pré Stamatie postialnicul au poruncit la Ștefan vodă, cum va triace hanul spré Țara Muntenească, el să vie în scaun. Iară ce le iaste lor a batjocori pre creștini? Și așia viindu Ștefan vodă în nediajdè lui Sefer Cazi aga și Racoții văzdând asupra sa greul ce-i veniia, era bucuros să să tulbure țărâle aciaste în vrun chip.

8. Ghica vodă îndată au răpedzit pré Stamatie postialnicul la hanul, macarî că era cartia lui la Ștefan vodă scrise, prinsă de Ghica vodă, că venise de curundu Stamatie de la Crâm, i-au giurat că n-are nici un bănat, ce iară pré dânsul nediajde lasă, să tocmască acestu lucru.

Au mărsu postialnicul Stamatie și au stătut la Sefer Cazi aga, veziriul hanului și au scos pré singur Șărâm bei aicia împotriva lui Ștefan vodă. Nu vria Sefer Cazi aga, ce i-au arătat Stamatie postialnicul mare stricăciune țărâi, de să va face într-alt chip. Ce și agiutoriul era foarte ciudat, că venise Șărâm bei cu vro 300 de tătarî și nici la puțin războiu ce au fostu la Strungă, n-au fostu, nice s-au apropiiat.

9. Ghica vodă după ce au răpedzit pré Stamatie postialnicul la hanul în Bugiag și vădzind apropiiarè lui Ștefan vodă, au purces spré Țutora. Și la Țutora, préste puține dzile s-au împreunat cu Șirâm bei, făgăduind și hanului și lui, pentru osteniala lui, daruri. Au purces în frunte Șirâm bei, și feciorul Ghicăi vodă, Gligorașco vodă. Și mărgând toată noaptia acéia și pre amiadzădz, a doa dzi au sosit spre Trâgul Frumos. De

la Podul Leloae străjile care trimisiase înainte Gligorașco vodă au da de strajè lui Ștefan vodă în Crivești, cu caré era Tâlmaci păharnicul.

10. Au simțit Tâlmaci oastia că vine; au silit să nu să arate cu oastia sa, ce de după niște piscuri au purces spre Strungă. Mai sprinten oameni numai ce-au fostu, au venit la podeț pré drumul carele miarge de la Târgul Frumos spré Roman și acolia, până a sosit și ai noștri cu oastia, dentâiu voroava, apoi au început ai noștri și sfada.

Iară dentr-acéia voroavă dentâi sosise la uriachile lui Șirâm bei că iaste hitlénșug. Pentru acéia, nice s-au apropiiat de oaste.

Să îngroașe amu șaga, cându au sosit stiagurile oștii nostre și pré vo 100 de tătari, că pre mai mulți nu-i lăsa Șirâm bei. Și la harțul aciala de ai noștri au căzdut cu calul Gavriliță, aga pré atuncia de dărăbani și-l apucase harțul lui Ștefan vodă. Ce au sărit niște tătari și dé ai noștri o samă și l-au scos, iară rănit în cap foarte cu gria rană și la o mână cu scădiaré la diagite. Dé ai lor încă s-au rănit câțva, den caré rane au și murit unii.

Ce dacă s-au apropiiat stiagurile den partia Ghicăi vodă și cu tătarâi, n-au mai stătut nici harțul lor, nice Tălmaci păharnicul cu stiagurile, ce au plecat fuga spré Șchei. Și acolia, aproape de Șchéi, s-au întors o samă de oștiani a lui Ștefan vodă și niște unguri ce fusiase cu Tălmaciu păharnicul, și l-acela întors a lor au perit vro 30 de oameni, ai noștri gonași, ce era mai în frunte și au apucat și vii și i-au dus la Ștefan vodă, undé era cu tabăra, la Săboani.

11. Cum au oblicit Ștefan vodă den limbi că este adevărat Șirâm bei cu capul său, n-au stătut, ce niște niamți ce avia, vro 80 pedestri, i-au trimis la vad la Siret, să apere vadul, iară el singur cu oastia călare au plecat fuga. Și dé atuncia n-au mai văzdut Muldova în toată viața sa Ștefan vodă.

12. A sosit la Sirétiu și Gligorașco vodă cu toată oastè, ce n-ave cum să triacă Siretiul îndată, că era mare și să védia în céia parte și pedestrimia, care dacă au audzit c-au fugit Ștefan vodă, ei s-au apropiiat de Siret și s-au închinat la Gligorașco vodă, pré carii apoi Ghica vodă bătrânul pré toț i-au dat în robie tătarălor a lui Șirâm bei, caré faptă necreștiniască nime nu o lăuda. Și mult au stătut fecioru-său, Gligorașco vodă, să nu să facă un lucru ca aciala, niște oameni închinați fără război, creștini, ce n-au avut ce face.

Și dacă au venit în Iaș Ghica vodă, au mai omorât pre niște vornicei a lui Ștefan vodă, fără nice o vină, numai căci au fostu slugi.

13. Și cu aciaste fapte au eșit Ghica vodă vărsătoriu de sânge la vrâsta bătrânéțelor ce era. Și așia, mântuit de Ștefan vodă, au stătut după gătiria la oaste și de împreunare cu hanul. Au purces cu oastia, ca cu 7.000 de oameni în Țara Munténiască și den Țara Munténiască, amu împreunat cu hanul și avia hanul 2.000 de căzaci cu Hanenco polcovnicul de Omani, au întrat în Țara Brașeului. Acolia, eșind den Brașeu o straje, i-au lovit tătarâi fără viaste, cât până la Brașeu de-abiia dé au scăpat cineva dentr-acéia straje.

14. Pre unde am întrat în Țara Brașeului, în mijlocul munților era o palancă de zid și tras zidiul den râpa a unui munte, până în râpa altui munte. Acolè să hie pus nescare pedestrime ungurii, fără vărsare de sânge n-ar hi fostu întratul nostru. Ce cându am sositu noi am aflat palanca și locul acéla pustiiu de oameni.

Au dzis Hanenco polcovnicul căzăcesc: „O! Doamne, cum n-ai dat toate unor neamuri? La noi la căzaci, dé ai hi dat acéstia locuri, cine ari putia să între în țara noastră?"

15. Dencolia, despre Timișvar, amu întrase Ciupruliul vezirul și dencoace hanul cu domnul nostru de Muldova și cu Mihnia vodă, domnul munténesc.

Cine poate deplin să scrie prada, stricăciunia, robiia Ardialului de pré acélia vremi și părților aproape de Ardial? Oastia Ghicăi vodă au luat atunciaș în Țara Brașeului, caré să chiamă cu altu nume Bârsa, 3 pălănci, den caré pălănci bieții omeni închiș, toți în robiie au mărsu, tătarălor, viacinică.

16. Într-una den ciale pălănci, gândindu Ghica vodă că va hi multă avuție în cetățue, cându era amu tecsită oastia, plină pălanca de tătari, au întrat și el cu mare nevoință înlontru, unde nu era locul unui domnu să între. Puțin au lipsit de nu s-au nădușit de desime acolia și cu puțin suflet de-abiia au eșit și lovit de un tătar în cap.

Nime să nu bănuiască, căci să pomenesc acéstia, că létopisețile nu sintu numai să le citească omul, să știe ce-au fost în vrémi trecute, ce mai multu să hie de învățătură, ce este bine și de iaste rău și de ce-i să să feriască și ce va urma hie cine: domnul den faptele domnilor, caré cum au fostu și cu ce viaste și pomană, să ia urmă de viiață; boiarii urmându pré boiarii cei cinstești și înțălepți; slujitoriul a slujitoriu, că cineș după briasla sa, cine urmadză pré cel cinsteș, cinstit, cine urmadză pré cel rău, rău iaste și rău să va săvrâși.

17. Den Țara Bersii au purces oștile pe mijlocul Ardialului, spre scaunul acei țări, unde era de paza a curții crăiești, cum dzic ei, niște haiduci; deci și curtia și orașul Belgradul într-o mică de ceas au stătut cenușe.

Dé acolia s-au despărțit Șirâm bei de la hanul, cu carele s-au poftit și Gligorașco vodă și au agiunsu cu prada până în olatele de Ungurimia de Sus. Și la Sibii, iară, adunându-se oștile, au lovit pre la Oradia și au trecut la Inău, care oraș veziriul amu luase. Și vădzându că nici o oaste nu este nicăiuri, au lăsat pré pașia de Buda, Sinan pașia, să tocmască cetatia și să o aședze cu oaste și i-au orânduit și pre domnul nostru, pre Ghica vodă și pre Mihnia vodă depréună.

Iară veziriul singur, Chiupruliul, înțălegând și de niște amestecături la Împărăție, précum era tânăr încă împăeratul, s-au întorsu cu mare srăguială la Țarigrad; iară noi cu acel pașe am ședzut până la Simedriu, de am tocmit Inăul. Și au mai luat pașia de Buda niște pălănci pe aproape și cu Șirăm bei, despărțit Gligorașco vodă au luat o cetățue anume Almașul. Și de l-acel pașia au luat Borcea Iangoș domniia de Ardial.

18. De la iulie, în care lună purciasesă Ghica voda, la dechevrie, pre la Svetâi Nicolai, au sosit în Suceavă ș-au ernat într-acea iarnă Ghica vodă în Suceavă, pentru mare omor ce era aicia în Iași.

Hanul dentr-aciia cale, dacă au sosit în Crâm, au omorât pre veziriul său, pré Seferi Cazi aga, pré porunca Chiupruliului; că oblicise veziriul îmbletele lui într-aciaste țărî și dzicia el totdeauna hanului: „Nu te lăsa de toate să îmbli în voia turcilor. Nu de toate să-i asculți; că ei, pré cât le vei îmbla în voie, pré atâta să sue în cap!"

19. Borcea Iangoș, unul den slugile lui Racoțâi, au luat domniia, cât să potoale turcii; și pentru să vadză turcii că este adevărat împotriva lui Racoțâi, cât au purces oștile, îndată s-au făcut a ciare de la turci agiutor. Și îndată au venit porunca și la Mihnia vodă în Țara Munténiască și la Ghica vodă aicia, să-i dia lui Borcea Iacoș agiutoriu. Deci, îndată i-au trimis și Ghica vodă cu Nicolai Crânul agiutoriu ca 1.000 de omeni; ce n-au făcut zăbavă multă acolo.

20. La anul 7166 <=1658>, Racoțâi, ca acéla ce să înniacă, de sabie goală să apucă; iară au coborât cu oști în Ardial, încă fiindu cetățile Făgărașul, Oradiia, Sibiiul cu oamenii lui. Iară Borci Iacoș cu turcii s-au închis în Cliușivar, spre partia turcească. Și având și Costantin vodă prilej bun, ca 4.000 de oameni lefiacii și Ștefan vodă amu, mai slabu, cu 500 de oameni, au pus gândul iară să facă amestecături în îmbe țărâle.

Șiașia au orânduit pré Constantin vodă iară în Țara Munténiască și pré Ștefan vodă aicia în țară.

Și stându așia sfatul, trimisiase Ștefan vodă cu bani pre Tălmaci păharnicul în părți căzăcești, să facă oaste, pohtind pre hatmanii leșăști să nu apere acestu lucru. Și amu strângia oameni Tălmaci în Movileu; iar acolia, la Racoțâi, s-au schimbat sfatul într-altu chip.

21. Mihnia vodă, domnul munténescu, om fără de nice o frică spre Dumnedzău, fără nice un teméiu, tiran dreptu fantastic, adecă buiguitoriu în gânduri, au pus gându să să hăiniască pré turci. Și mirându-se cum va face să n-aibă siială de boeri ce era capete Țărâi Munténești, cu mare și nespusă tiranie, 30 de boiari, tot fruntia aceii țărî, au omorât ș-au pus pré voia sa boiari. Și după această faptă, au răpedzit la Racoțâi, dându-i știre că ori la ce-l va scoate norocul și vrémia, este tovarăș împotriva turcilor cu dânsul.

Care lucru înțălegându Racoțâi, dentâi n-au credzut pre Mihnia vodă; apoi, dacă i-au trimis giurământuri și au vădzut adevărată voe lui, că este împotriva turcilor, au schimbat sfatul și au lăsat Țara Munténiască să cârmuiască Mihnia vodă despré acéia aripă, fiindu pre loc cu domniia și cu prilej de oaste, iară pré Constantin vodă l-au orânduit asupra Moldovei, având iarăș și Constantin vodă oaste mai gloată și prilej a ținiare oastia.

Pré Ștefan vodă l-au optir, făgăduindu-i că, de va da Dumnedzău lucrurile spre oflosul lui, iarăș el va hi la domnie. Și așia au rămas Ștefan vodă înapoi. Nicolai Crânul, încă vădzindu oborâria lui Racoțâi și amestecate lucruri, au venit cu oastia ce să trimisiase.

22. Aciastia audzind Ghica vodă că să lucriadză la Ardial, cum iară să gătiadză amestecături asupra țărâi, au trimis la hatmanii leșăști pré Gligorie păharnicul, să nu priimască lucruri carile sint împotriva Împărăției, de face Ștefan vodă lefiacii în

țara lor asupra țărâi. Ce hatmanii leșești prea liasne s-au apărat, dzicând că în partia căzacilor să fac acélia, nu la dânșii.

Și era Ghica vodă cu tabăra într-acia vară la Cârniciani. Ce dacă au vădzut de sfatul într-altu chip schimbat la Racoțâi și au oblicit că și Mihnea vodă adevărat înprotiva Împărăției hain și Constantin vodă gata să vie asupra țărâi, direpț peste munți să coboară, s-au mutat cu tabăra la Capul Stâncii, despré Țutora, în preajma Bugeacului.

23. Împărăția înțelegându dé acéstia turburări la Ardial, stându veziriul după paza mării despré oști cu galionuri Veneției, trimițându la hanul, numai ori singur, ori pre un soltan cu oștile Crâmului să trimață în ciastia țărî împotriva Ardialului. Ce încă nu sosise în Bugeag soltanul, cându dencoace Constantin vodă au întrat cu oști în țară pre Oituz, și în Țara Munténiască Mihnea vodă au întrat în turci. Pre unii i-au omorât, pre alții mulți au și botedzat, câți și-au aflat turci în țara lui, ori slujitori dé ai lui, ori agii, ori neguțitori. Și așia s-au început ca de iznoavă amestecăturile în ciastia țărî.

Mihnia vodă după această faptă, singur, sprinten, au mărs de s-au adunat cu Racoțâi de față, în munți la straje unguriască, unde venise și Racoțâi și ș-au dat credința unui altuia. Și s-au întorsu Mihnea vodă în Trâgoviște, unde era toate oștile lui strânse și Racoțâi i-au dat o samă de némți ai săi și cătane. Și au purces Mihnia vodă în olatele turcești asupra Giurgiuvului singur, iară o samă de oaste asupra Brăilei, iară pre Coruia despré Mehedii și preste Dunăria, ardzându și prădându. El singur au luat Giurgiul; și Brăila iară au ars oștianii lui și au arsu și Galații atunci tot acei căpitani ai lui și la Dobrogia, asupra Hârsovei au trecut oastia. Ce acéia den loc n-au îmblat bine, ce de-abiia au scăpat de turci.

24. Acéstia s-au început în Țara Munténiască, iară aice Constantin vodă cu 5.000 de omeni au venit asupra Ghicăi vodă. Avia limbi Ghica vodă și de la Roman apucate dé ai

noștri și amu de la Podul Leloae. Și vădzindu apropiiată oastia au scos și Ghica vodă toată călărimia împrotiva lui Hăbășescul hatmanul și Grigorie păharnicul. Iară singur Ghica vodă cu toată pedestrimia și cu pușcile au trecut la Țutora în céia parte Prutul. Feciorul său, Grigoraşco vodă, era amu purces la Țarigrad la dvorbă.

25. Oastia Ghicăi vodă, de care s-au spus, călărimia, dacă au trecut lașii noaptia, au mas în râpile Tăuteștiilor și acolia au făcut sfat capetele, cum să să dia războiu cu singuri călăriații, fără foc, fără pedestrime. Și cu Constantin vodă amu să știe den limbi că era și niamți călări cu foc și săimiani pedestri și oastia unguriască, nu este cu cale și fără smintială. Ce au ales cu sfatul numai să să întoarcă toată oastè la céialaltă oaste și numai 200 de oameni, ca-n chip de straje, să să arate oștii lui Constantin vodă.

Și așia au purces oastia îndărăptu, iară 200 de oameni cu Voicihovschii capitanul au purces pre Bahlui în sus și mai sus de Movile, îndată s-au tumpinat cu oastia lui Constantin vodă, viindu în tocmală.

26. Oastia noastră, caré să întorsiase cu Hăbășescul hatmanul, n-au păzit calia spré Țutora, ce hatmanul sângur descălecat la mănăstiria lui Aron vodă și cu alți boiari, iară oastia de pe supt stiaguri au împlut târgul, pen pivnițe slobode cu vinuri, pen case, pen poduri, morți beți pre ulițe, pren toate pivnițele. Îi bătia capitanii să-ș margă la stiaguri; ce caré bat ascultă, la grabă ca acéia?

Capitanul Voicihovscâi, dacă au vădzut în târgu mai toată oastia bată, s-au oprit de laturia târgului cu oamenii ce era cu dânsul. Iară Constantin vodă, dacă au sosit amu la văiuga Copoului, au stătut, gândind că este oastia în târgu supusă. Iară dacă au vădzut că nu iaste oaste, ce iaste o glogozală deșartă, au luat cu oastia pe deasupra Copoului și pentre vii și acolia, la capul viilor, ș-au tocmit în tocmală oastia și au stătut.

27. Era liașii a lui Ștefan vodă, carii fusesă la dânsul lefecii, cu Constantin vodă în frunte și o samă de catane. Cu acéia ai noștri beți fără porunca nemerui, fără nici o tocmală, au început harțul, întrându beți cu sabiile zmulte pân-în șiragurile ungurești.

Au căutat și noao a sta cu Voicehovscâi capitanul, să nu piei atâțea oameni. Și au stătut harțul acéla mai bine de un ceas, neputându a-i dezbăra nice într-un chip pré oamenii beți dentr-acéla loc. Și amu perise de cei 4 oameni și să apropiia încet toată oastia. Am purces pen târg direptu; gonașii au dat după noi, însă numai până la marginia târgului și au stătut Constantin vodă pre loc, până ce au cercat bine târgul și curtia.

Și oblicind de Ghica vodă la Țutora, n-au băgat oastia pen târgu, cum au făcut ai noștri, ce alături cu târgul, peste valia ce să dzice la noi Cucata, trecându cu oastia, au purces întins în urma noastră cu oastia tocmită, apucându pre mulți dé ai noștri în târg, carii au plătit scumpu acela vin ce-l băuse, îndată cu capetele sale.

28. Oastia noastră, cum era răzsipită den purtatul prostu, așia și cu mai mare proastă au venit poruncă, numai să li să dia războiu. Amu aproape de Capul Stencii, direptu pre culme, au stătut toate stiagurile a noastre în tocmală și au așteptat pré oastia lui Constantin vodă.

29. Amu nu liașii, ce draganiia némțască era în frunte, tocmită la Constantin vodă cu foc și un stol toată céialaltă oaste, căriia nu era a noastră depotrivă, că și mai puțină cu mult și fără foc, oastia călăreață numai. Iară preste poruncă neavându cum hi într-altu chip, au săritu stiagurile noastre întâi la dânșii și mai ales capitanul Voicehovscâi, ca un mare vitiaz și acmu, acicia și la toate trébile, hie cându slujitoriu deplin.

În loc au luat pré catane ce era în frunte la hart în sabie și până la niamți au căzdut acéia mai toți, fiindu la acești ai noștri și cai mai proaspeț. Și au dat stiagurile lui Voicehovscâi direpț

în focul niamților, den care foc în loc au picat câțva slujitori dénai noștri și un stegar de-a lui Voicehovscâi. Iară nemică nespăimându-se ai noștri de acéia căděre a celor slujitori, întrase amu cu sabiile în niamți, cât n-ar hi putut a mai dat foc al doile rându, așia să amestecase.

Îndată au năvălit toată oastia și și aripile oștii lui Constantin vodă; deci numai ce au căutat să să dia îndărăpt stiagurilor noastre. S-au prilejit la întorsul oștii noastre peste trupuri de unguri, carii căzduse la tâmpinarè dentâi, un ungur căzdut de rană, lăsat în loc de mortu, au apucat sulița și au tâmpinat pre un slujitor dé ai noștri direptu pen vintre și în loc au căzdut bietul slujitoriu de pré cal gios.

30. Încătro era a năzui oștii noastre, era loc foarte său și îndată coborâșul Jijii, singură Jijiè de trecut ria și tinoasă, nice vad, nici de-nnotat. La pod nu încăpè și buldzându-se căđia de îmbe părțile pe lângă pod acei de pe de laturi într-apă, cât de îmbe părțile pe lângă pod cuprinsă era Jijiia de cai și de oameni. Și acolia multă oaste de-a noastră au perit și mai mulți de apă. Au căzdut și vii câțva pré mâna lui Constantin vodă și mai aleși den boeri: Bucioc, Buhuș surgériul cel mare pré atuncia și Gavriliță Costachie jitniciar mare pre atuncia.

Pré boairi, dacă i-au dus la Constantin vodă, îndată i-au pus iară la boerii și slobodzi, fără nici o pază.

Peste podul Jijiii n-au mai gonit oastia lui Constantin vodă, ceu au stătut pré dial la mas cu toată oastia. Iară Ghica vodă cu oaste amu spăimată s-au sfătuit și cu noapte au purces spre Lăpușna cu pedestrimia și cu pușci, răpedzindu îndată de olac la el agasi de Bugeag dându-i știré de aciastè toate.

31. Mărs-au dărăbanii bine pân-în Lăpușna. Acolia pre loc răsuflându o dzi oastia, a doa dzi agiunși dărăbanii de Constantin vodă cu giuruită de milă și de lafe, diminiața s-au sculat ș-au apucat pușcile câte era, depréună și cu săimianii au purces înapoi, făcându gâlceavă mare căpeteniilor și cine ari

rămânia, cu moartia lăudându-să. Caré gâlceavă a lor vădzându boiarii pre cât era, să nu-i apuce cu de-a sila, s-au dat în laturi. Iară singur Ghica vodă au eșit la dânșii cu șlicul a mână, rugându-să să hie îngăduitori, nu mai mult de 5, 6 dzile, spuindu-le adevărat veniria sultanului.

Ce n-au avut cui dzice, nebunite gândurile prostimei și turburate și s-au aflat ca aceia, carii nu s-au rușinat de chip de domn, ce l-au împinsu de la pușci pre Ghica vodă și au purces cu pușcile spre Iași. Iară curund au luat plată deplin pentru faptele sale, précum vei citi mai gios.

32. Rămâindu Ghica vodă numai cu boiarii, n-au cutedzat să mai zăbăvască la Lăpușna, ce au purces spre Tighinia, pre Bâc până la Luțéni și acolia au așteptat pré el agasi. Iară dărăbanii și cu săimianii au venit aicia în Iași și s-au închinat la Constantin vodă cu toții; și de la Movileu într-aciastș dzile au venit și Tălmaci păharnicul cu câțva de-a lui Ștefan vodă. S-au mirat Constantin vodă de săimiani și de dărăbanți, carii cu toții era până la 700 de oamni, cu foc și cu tunuri.

33. Și așia Constantin vodă aședzându-se în scaunul țărâi, au trimis și la Țarigrad, cercându cu făgăduință să-ș tocmască domniia; ce n-au apucat să-i vie răspunsul, nici era cum, ce om era Chiupruliul vezir pré atuncia. Că într-aciaș dzile au sosit pré Botna și el agasi, cu o samă de oști. Și s-au mutat și Ghica vodă de pre Bâc la Botna și amu împreunat cu el agasi au stătut la Cășuteni, până au sosât și sultanul.

34. Turburaria a lui Racoțâi acmu era la știrè Împărăției și hainiia a Mihnii vodă. Deci asupra lui Racoțâi era orânduit Ali pașia, veziriul de Buda, iară asupra Mihnii vodă, galga sultan den Crâm. Și atuncia veni viaste și de schimbaria Ghicăi vodă den domniia Muldovei în Țara Munténiască cu domniia aceii țărî, în locul Mihnei vodă.

Iară aicia în țară, în locul Ghicăi vodă, au dat domniè lui Ștefăniță vodă, feciorul lui Vasilie vodă, caré lucru, pentru să

nu să răschire boiarii de pe lângă Ghica vodă asupra vrémii aceie, s-au tăinuit multe dzile acestu lucru, apucându-să Ghica vodă că va primeni acestia într-alt chip. Și tot cum ar hi pentru trébile sale, au stătut împotriva lui Constantin vodă cu sultanul.

35. Galga soltan, măcarî că-i venisă acmu de la Împărăție porunca să rădice pré Ghica vodă de la Muldova și să-l ducă, să-l puie domn în Țara Munténiască, aflându lucrurile în Moldova iară așia amestecate, să nu lase pre Constantin vodă, hainul Împărăției, în scaunul țărâi, au purces în sus pre Prut și au stătut cu coșuriule la Bolota, mai gios de Țutora. Și acolia făcându sfat, singur au rămas cu coșurile ș-au oprit pre Ghica vodă lângă sine, iară oastia toată sprintenă de război, tătărască, și pré toți boiarii cu câtă gloată avia au dat supt mâna lui Ahmet aga el agasi de Bugiag și au purces el serdariu asupra lui Constantin vodă la Iași.

36. Luându viaste Constantin vodă de soltanul că este acmu așia aproape, ș-au rădicat oastia den târg și s-au mutat la Gălata de Sus, și acolia au pus dărăbanii noștri și pe săimiani și câți pedestraș au avut el, de-au săpat un șanț pe deasupra pârâului, carele să desparte den pârâul Bârnovei și vine pre supt Galata de Sus. Și acolia după șanțu au descălecat toată pedestrimia, iară călărimia în dial și au stătut acolia cu tabăra toată.

37. Oastia tătărască, cum au purces stoluri după stoluriș, dacă s-au strânsu toată la Ciric, au început a dodei întâi cu harțuri, mărgându tătarâi până la pârâu. Vărsa focul dărăbanii fără ispravă în hart, cum ari vedea mare năvală; așia strica iarba fără de nici o triabă și pre nimé nu răniia, caré lucru era îndată semn de mare frica lor.

Toate aciastia socotiia el agasi, om de-abiia în toate ordéle Crâmului altul la sprintenie și la lucrurile războaelor. Iară îndesară o samă de săimiani de ciia ai noștri, ce să închinase la Constantin vodă s-au îndemnat și au eșit den șanțuri, viind

pre iaz pre lângă pârâu, au venit până în podul Bahluiului. Și trecându podul preste Bahlui, ce era pre atuncia mai gios de iaz și așia să simețise câtă pedestrime era și-n șes, dencoace de pod eșise câte 5, 6 la un loc și apucase și case câteva în Broșteni și da în tătari cu siniațele. Iară și atuncia era de mirat că pré nime nu răniia, fără doi cai, ce-au rănit supt tătari la acél eșit a lor.

38. Acéia semeție a lor vădzându el agasi, au încălecat sângur ș-au coborât în șés pré Bahluiu. Și fiindu și 2 stiaguri de unguri, iară el singur au îndemnat pre niște tătari sprinteni asupra săimianilor, ce era în șes. Ș-au sărit tătarâi dirept asupra săimianilor, cu siniațele la obraz săimianii fiindu. Și cum n-ari créde nime să margă tătarul la foc, așia îndrăznet au mărs, ales cum am vădzut pré un tătar bugegian dirept asupra a doi săimiani cu siniațele în pravilă, au mărsu și de aproape acmu au slobodzit amândoi siniațele în tătar, iar nici pré unul nu l-au nemerit. Cu sabiia zmultă tătarul, pre unul l-a rănit, iară pré al doilè săiman l-au dus viu la el agasi. Așia să cunoaște dé atuncia pediapsa oștii lui Constantin vodă!

Iară în céia parte de Bahluiu, în ceiriu, fugiia célia 2 stiaguri, de la o vréme numai de un tătar, cu mare ocară și râs între toți, că fugiia atâția oameni de unul și fugind da înapoi cu pistoalele în sus, nevădzându unde dă!

39. Amu în desară era acest hart; preste noapte au eșit den târg tătarâi la mas preste ceiriu iară dărăbanii și săimianii un ceas n-au stătut. Toată noaptè au dat siniațele și nu câte unul, ce tot odată ca-n chip nemțăsc; strica iarba fără ispravă, în vânt. Ni-am gândit întâi că or hi dodeindu tătarâi; ce n-avè dodeială de nime, numai să cunoaște bine lucrurile blăstămate și-nspăimate.

40. A doa dzi, vineri, să prilejisă; deci tătarâi războ să facă n-au vrut, ferindu vineria, care dzi la dânșii să ține cum ținem noi dumineca din dzilile săptămânii, ce au ședzut gata, cu caii

amână până spré amiadzădz. Au chemat el agasi pré boiari la sine și li-au spus cum într-acéia dzi nu-i sloboade liagia lor să margă asupra nemăruia; iară ei dé ar veni, atuncia războ om face. Și au întrebat de boiari, ce li-ari păria și lor, în ce chip a dooa dzi ar miarge asupra lor și den ce parte s-ari lovi și ce loc iaste, unde stă oastia lor.

Acéstia vorovindu cu boiarii, că era om în faptele sale denafară de hiria tătărască, așia de blându, lin și la triaba oștii deplin, aciastia vorovind, numai ce să audziră dobele și trâmbițele la oastia lui Constantin vodă și s-au vădzut fără zăbavă și clătiria oștilor la vale, spre Bahluiu, și așia au eșit toată oastia la șes, cu pedestrimia, cu pușcile, cuprindzând oastia lor de la pârâul ce vine alaturia cu iazul, până la Galata de Gios. Și așia, cu acéia tocmală au purces spre pod cu oastia Constantin vodă.

41. Au încălecat și tătarâi; era de toți ca 3.000 de oameni și de ai noștri, moldoviani, vro 300 de oamenii și i-au tocmit el agasi pré tătari și pré ai noștri dencoace de Ciric, pre podiș asupra Tătărașilor, așteptându pre Constantin vodă în tocmală.

42. La Constantin vodă de toată oastia va hi fost la 8.000 de oameni. În șes, la eșitul hartului tătărăscu înainte, peste Bahluiu, n-au eșit de la dânșii la hart nime. Slobodziia pușcile câteodată și era pușcile bune și mari, de-aciale pușci ce făcuse Ștefan vodă Gheorghie la Liov; dară așia da de bine dentr-însele, cât nu să lovască pré cineva, ce sunetul glonțului nu să audziia pre nicăiruia. Acéia tocmală era, și să gândiia că or înspăima pré tătari numai cu sunet; ce nu să sparie nepriiatinul cu sunet în dar, fără moarte.

43. Dacă au sosit oastè lui Constantin vodă la Bahlui, s-au apucat de trecătoaria Bahluiului. Și dacă au vădzut el agasi că are gându să triacă oastia Bahluiului, au pus un tătar bătrân la o movilă, caré este de acolia, de unde sta oastia tătărască mai spré Aron vodă, asupra Ciricului, învățându-l, cât va védia dé acolo, că va începe a să sui oastia lui Constantin vodă spré mal,

pre la marginile Tătărașilor, la dial, să să învârtiască pré movilă de trei ori. Și așia au făcut tătarul.

Deci, cum au vădzut semnul de la movilă, de unde era tătarul, el agasi întâi singur, ca un leu și după dânsul toată oastia, cu glas: „Halla, halla, halla", au purces. Au slobodzit dărăbanii și săimianii toți focul și pușcile, de care durât a siniațelor să oprisă tătarâi câtva; iară dacă vădzură că nu cade nime den siniațele lor, au răbdat, pân-au început a să mai rări focul.

O samă de dărăbani, cum au vădzut că să astâmpără focul și tătarâi tot stau, de la coadă unii au plecat fuga înapoi; pré carii, cum i-au zărit tătarâi că fug, cum orbi au năvălit și au și întrat în pedestrime cu sabiile zmulte.

Să prăvești moartia, să vedzi osânda și așia de sârg vărsare de sânge de oameni! Era 3 iazuri de trupuri, cum sta trei rânduri de pedestrime, unul preste altul de pe supt mal, până în pârâul Bahluiului.

Constantin vodă au luat drumul cel mare spre Scântéia; călăreții care încotro au putut: unii pré Bahlui, alții pen Cârlegătură. Și s-au topit mulți unguri și den călărime și mult au dat și de pe iaz în hălășteu, mulți ș-au pus capetele și pen codri. Iară carăle a lui Constantin vodă toate au rămas la mănăstiria lui Pătru vodă, la Galata de Sus.

Și așia mult tătarâi n-au gonit, ferindu-se de păduri. Atuncia au căzdut la robie și Bălianul ban de Craiova de Țara Munténiască. Aicia în oraș era mănăstirile pline de bieții oameni târgoveți și sărăcimia au dat toată bani, de s-au răscumpărat ca den robie.

44. Soltanul după această izbândă, luându pre Ghica vodă cu sine, după porunca Împărăției, au purces pré la Huș în Țara Muntenească. Și acolia, fără nici un războiu cu Mihnia vodă, l-au aședzat la scaun, fugindu den Trâgoviște Mihnea vodă și simțindu-se în faptele sale célia mai mult decât păgânești, cu

furiș la Racoțâi, în Ardial, unde-ș ș-au borât curund și sufletul, în prăpăștile iadului. Și cum scrie Sfânta Scriptura: „I pogibe pamiat ego să șumom" <Perit-au pomenirea lui cu sunet>. Așia spun că l-au otrăvit Racoțâi.

Făcuse el o zarvă pe la Drâstor, pe la Giurgeu cu turcii, până a-i veni vestia de răzsipa lui Constantin vodă dé aicia, caré, di-au făcut vréo vitejiie acolia, să scrie munténii. Iară aicia au venit Ștefan vodă, feciorul lui Vasilie vodă în scaun.

CAPUL AL DOODZĂCI ȘI 2

Zaci. 1. Ștefăniță vodă, feciorul lui Vasilie vodă, toată domniia a lui Gheorghie Ștefan vodă fiind aicia cu îmmă-sa în oprială, de carele siindu-să boiarii să nu iasă la domnie în viața lor, ales boiarii carii era de casa lui Ștefan vodă, îndemna pre Ștefan vodă să-l semniadze la nas. Ce n-au priimit Ștefan vodă, dzicând: „Om muri noi până atuncia, până va hi unul ca acésta domn", că era copilaș mic încă pré atuncia Ștefăniță vodă.

Iară dacă au eșit Ștefan vodă Gheorghie den domniie ș-au venit Ghica vodă în scaun, aducându-ș aminte binele, mila și cinstia caré au avut de la Vasilie vodă, pré doamna sa și cu feciorul au trimis în Țarigrad cu cinste. Era încă Vasilie vodă viu, închis la Edicula, și dacă au mărsu în Țarigrad doamna lui Vasilie vodă, era slobodă a miarge la domnu său.

Iară pre Ștefăniță vodă l-au dat Vasilie vodă la priiatini, la carte și agiungând acmu la ai <loc gol>, mergia câte cu un răvaș și la veziriul Chiupruliul cel bătrân, la nevoile sale. Spun, dacă l-au vădzut veziriul acmu voinic, au dzis: „Voinic fecior are Vasile bei!"

Și așia, fără zăbavă, au eșit la domnie Ștefăniță vodă, mutând veziriul pre Ghica vodă în Țara Munténiască, ca pre un om bătrân, pentru aședzarea aceii țări, după mare răscoale ce făcuse Mihnia vodă în Țara Muntenească.

2. Bine nu s-au aședzat aicia în scaun Ștefăniță vodă și acolia Ghica vodă în Țara Muntenească, în anul dentâiu a domniilor lor, Costantin vodă au și lovit iară fără viaste pre Ghica vodă și așia degrabă, cât cu noaptia, au plecat fuga din scaun Ghica vodă den București; și au apucat Constantin vodă scaunul Țărâi Munténești iară.

3. Soltanul era în Bugiag; îndată i-au mărs porunca de la Împărăție să margă asupra lui Constantin vodă și îndată au purces sultanul.

Iară Constantin vodă au strânsu oastè foarte bună, că și țara venise la dânsul toată. Și s-au tăbărât în munți la loc așia de tare, cât soltanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc iaste, nu să gândiia că așa lesne îl va lua; că avia și liași și niamți și unguri și sirbi lefiacii, că încă nu fârșisă banii a lui Matei vodă.

Ce, într-o dzi au ales soltanul 300 de tătari într-ales și li-au dat poruncă, oricum, numai să străbată la locul acéla unde era tabăra lui Constantin vodă. Și au purces tătarâi și s-au tâmpinat cu o straje a lui Constantin vodă, caré strajă văzdându că vind tătarâi s-au dat înapoi. Și luându-i tătarâi în goană, tabăra céialaltă, nu să să apuce de războiu, în ce loc era, ce acéia spaimă li-au căzdut asupra, cum, caré încotro au putut, au plecat fuga și au lăsat toată tabăra pustie. Numai Constantin vodă, văzdându spaimă ca acéia, ș-au strânsu lefiaciii ce avia ș-au purces preste munți în Ardial.

Hiclenșug au fostu a muntianilor, că n-au vrut să să puie împotriva Înpărăției, au ce urgiia lui Dumnedzău au fostu la acéia spaimă: că spun că numai 7 tătari au fostu acéia ce au gonit și au răzbit până la tabără, cât s-au mirat și singur sultanul. Deci, după această izbândă, au ședzut soltanul iară pre Ghica vodă, carele era fugit la pașia de Drâstor.

4. Constantin vodă, după fuga sa den Țara Munténiască, na-u mărsu la Racoțâi, de în număr ca la 800 de oameni, tot într-ales lefecii, s-au suit cu munții alaturia în sus și aproape

de Maramorăș, pe la Bistriță, au luat potica preste munți, pre la Dorna și au eșit pré la Câmpul lungu a țărâi noastre. Și, trecându mai den sus de Suceavă, au lovit pre la Hotin și au trecut Nistrul la căzaci pré la Movileu, ispitindu-să și despré acéia aripă.

5. Ștefăniță vodă aicia, ca un om tânăr, nevrându soru-sa, doamna Roxanda, să vie pre scrisorile tătâne-său ș-a lui în țară, den Rașcov, care târg îi didiasă Hmil, după moartè feciorului său, lui Timuș, au trimis oastia asupra Rașcovului, să-l bată și să o ia cu de-a sila. Ce n-au putut face nemică ai noștri Rașcovului, numai ce-au făcut zarvă cu căzacii. Cându și cându aștepta prilej ca acela căzacii să lovască aicia în țară și prilejindu-se a nemeri lui Constantin vodă la dânșii, în loc i-au făgăduit oaste.

6. În Țara Munténiască, după fuga acéia ce făcuse Ghica vodă de Constantin vodă, veziriul scârbit pre dânsul, nu preste multă vremia au trimis pe pașia de Drâstor de l-au luat den scaun și au dat domniia, în locul lui, feciorului său, lui Grigorie vodă.

7. Și așia, tot într-acelaș an, anul dentâi a domniei lui Ștefăniță vodă, toamna, au venit Constantin vodă cu oastia căzăcească și asupra lui Ștefăniță vodă, ispitindu în divuri, în chipuri, să încapă la domnie, nu fără agiutoriul și îndemnaria a lui Racoțâi; că și, Racoțâi încă aședzat nu era și-n Ardial o cetate anume Oradiia cu oamenii lui Racoțâi aședzată, pré atuncia o bătia Alî pașia, caré au și luatu-o, eșindu o fămèie den cetate și arătându turcilor apa de unde veniia, de-ncungiura cetatè. Acéia apă abătându-o turcii de la cetate în laturi, au luatu-o, vestită între cetățile Ardialului.

8. Înțelegându Ștefăniță vodă că triace Constantin vodă Nistrul la Soroca, au eșit la Coiciani cu oastia sa ș-au pus tabăra acolia; însă oastia era pré puțină, că țara într-acéia foamete era într-acéla an, cât mânca oamenii papură uscată în loc de pâine,

măcinându-o uscată. Și de pe acéia foamete porecliia și pré Ștefăniță vodă, de-i dzicia Papură vodă. Ce vrémile și voia lui Dumnedzău nu sânt în voia domnilor.

9. Iară și pré câtă oaste era, o trimisiasă Ștefăniță vodă toată în frunte înainte pre Răut cu Catargiul și cu Grigorie păharnicul și cu Mihalcia Hâncul sărdariul și călărașii de țară și toți mazilii cei mai sprintini, aproape de 2.000 de oameni. Și așia oastia acéia foarte cu proastă tocmală, cu orânduiala serdarilor ce era fără crieri, au lovit Chiașca căzacul noaptia, numai cu 300 de oameni și au răzsipit toată oastia acéia, cu mare ocară, oaste numai den sunet răzsipită, nice gonită de cineva.

Iară tot adunându-să la loc, amu pré giumătate decât era întâiu, au stătut de straje, până au sosit și Constantin vodă cu tabăra la dânșii. Carele, dacă au luat viaste den limbi că este la Coiciani Ștefăniță vodă, au luat în gios, trăgându oastia la Prut, la Zagarance. Și să nu hie dat aceasta viaste un căpitan liah, anume Voicehovscâi, că Constantin vodă este amu mai gios de noi cu oastia, de străjerii noștri, l-am hi știut atunci cându ar hi trecut Prutul.

Deci au purces și Ștefăniță vodă în gios pré la Posadnici și, trecându târgul pré deasupra mănăstirii lui Aron vodă, au trecut la Tomești, pré Bahlui și acolia au stătut cu oastia. Iară Constantin vodă într-acea noapte au mas la Prut în céia parte.

10. A doa dzi Constantin vodă s-au apucat cu căzacii de trecătoare, iară Ștefăniță vodă au luat Prutul în gios, în prejma Bugeagului, că îndată au răpedzit la el agasi den Bugeag. Și era cu Ștefăniță vodă și balgi basia hanului cu vro 100 de tătari, den caré tătarî și de ai noștri au ales Ștefăniță vodă și au mărs supt tabăra căzăcească, acmu Prutul trecut, dé au luat den oastia lui Constantin vodă limbă.

11. Au spus limba, cum sânt cu Constantin vodă 5.000 de căzaci den toate polcurile aleși și 1.000 de lefiacii a lui și cum

mergia Constantin vodă direpț la Iași. Acélia înțălegând Ștefăniță vodă, cu sfatul lui balgi basia, au luat cu tot de-a dânsul pre Prut în gios, în tâmpinaria lui el agasi și s-au tâmpinat cu el agasi de Bugeag la Codrul Chigheciului.

12. Trimisiase Constantin vodă în urma lui Ștefăniță vodă 500 de oameni cu Durac, cărora și Ștefăniță vodă, trimițându înainte să cerce pré Hăbășescul și pré Voicehovscâi capitanul, înainte numai cu 100 de oameni.

De la Obileni s-au supus oamenii lui Constantin vodă și s-au făcut a fugi céia ce să arătasă, pré carii gonindu-i ai noștri, au eșit toată strajè lor. Deci numai ce-au căutat a pleca cestora ai noștri fuga. Era cu ai noștri și tătarî putintei, în carii era și un comis a soltanului, ce venise pentru poclonul lui la Ștefăniță vodă.

Au perit acolia acela om al soltanului și alți doi tătarî cu dânsul, năvălindu preste Jijiia după cei dentâi ce să arătasă. Apoi la trecutul Jijii înapoi, li s-au nglodat caii. Îl apucase alt tătar pré comisul acela a sultanului după sine pre cal; ce apoi au pus capul și el și comisul acéla.

13. Dacă s-au tâmpinat Ștefăniță vodă cu șah Bulat aga, el agasi de Bugeag, ca 2.000 de oameni cu dânsul și cu Ștefăniță vodă pre 1.000 de oameni, au purces direpț asupra lui Constantin vodă la Iași. Amu adunase la sine Constantin vodă pre vlădici și câtva boiari susiani. El agasi îndată au ales o samă de tătari sprinteni și i-au trimis să lovască Iașii fără viaste. Și așia degrabă au lovit, cât au luat orașul în lungul, dé au apucat mulți oameni în robie den târg.

Constantin vodă, văzdându că-i vin tătarâi asupră, au eșit cu tabăra și au stătut cu oastè de laturia târgului, pré pârâul Căcăinii, mai gios de podul lui Ștefan vodă... Iară Ștefăniță vodă cu el agasi au cuprinsu Tătărașii.

14. Mergia ai noștri o samă mai bine, departe asupra taberii, decât tătarâi și săimianii îi bătia den siniațe de după case.

Într-acéiași dzi au eșit o samă de capete căzăcești la el agasi la voroavă și ceria de la dânșii el agasi să dia pre Constantin vodă și să margă ei slobodzi.

Pré un păr au stătut atuncia viața lui Constantin vodă, că solii acmu pozvoliia, ales Stamatenco, carele era mai mare pre căzaci. Numai căzacâi sânguri, den sine, den făgăduința lui Constantin vodă că pe tot omul va da la Movileu câte 20 de lei și, dând o samă de bani la sotnici și mai mult lui Chiașco sotnicul, au strigat căzacii până într-unul chiuind: „Nehai slava nașa ne ghibnet" <Să nu piară cinstea noastră>, or sta și acest lucru nu or face. Spun să hie luat bani de la Constantin vodă și el agasi.

15. A dooa dzi pré amiadzădz, au purces tabăra legată den loc și la suitul malului pre de laturia Tătărașilor, să hie fost o tocmală și nevoința lui el agasi era dé a să rumpere tabăra la acéla loc dé ai noștri.

A doa năvală au făcut ai noștri acmu pre dial spré Aron vodă și înfrânsese pe pedestrimia căzăcească până în cară și au picat acolia căzaci; iară și supt ai noștri cai s-au aflat răniți câțva și morț.

16. Și așia hălăduit Constantin vodă și dintr-acéia dată de supt cumpăna mare a vieții, n-au mai cercat zarve dé atuncia, ce s-au aședzat în Crăiia Leșască.

Mărs-au Ștefăniță vodă cu el agasi în urma căzacilor până preste Prut, iară petrecătorilor, nu oștianilor și gonașilor sămănători. Și s-au întors el agasi la Bugeag, iară Ștefăniță vodă în Iași. Căzacii cu Constantin vodă au trecut la Movileu Nistrul și acolia mare nevoe au avut de căzaci pentru liafe.

17. Bine nu s-au mântuit Ștefăniță vodă de el agasi de Bugeag, au sosit și pașia de Silistra, Mustafa pașia; și cum au sosit, au descălecat drept la curtia cea domnească și au strânsu toți boiarii la sine. Și întrebându-i dé aciaste oști căzăcești, cum de-au venit asupra țărâi împăratului, făcând pre

boeri haini, i-au luat pré toți, cât s-au fost boiari de i-au închis, țiindu rău și pre Ștefăniță vodă și făcându-l om de nemică.

Au ședzut aicia 3 dzile, cu mare cheltuială și sile în oraș de oștianii lui. Și la purces au ales den toți boiarii pre Toma vornicul și pre Șeptelici hatmanul și pre Prăjescul vornicul în pază și până n-au dat <60> pungi de bani, nu i-au slobodzit pré boiari, carii mai sus să pomenesc, acmu de la marginia țărâi.

18. Ștefăniță vodă toate faptele aciastia a pașii dându știre la Chiupruliul veziriul și acmu și Vasilie vodă eșisă den Edicula slobod, în loc au răpedzit la pașia de l-au dus la Țarigrad și cu puțin de n-au perit sângur pașia; iară chehaia lui au plătit aciale fapte cu capul.

19. Într-acest an s-au fârșit dzilele vieții sale și Vasilie vodă, domn vestit între domnii țărâi și cu fericită domniie.

Ștefăniță vodă, cât s-au dezvărat, îndată i-au venit poruncă să trimiță oastia în Țara Unguriască și de la munténi iară așia, asupra lui Racoțâi. Și au trimis Ștefăniță vodă pre Voicehovscâi capitanul de liafecii cu 1.000 de oameni și pre Mihalcia Hâncul serdariul.

20. Sărascher de la împărăție era asupra lui Racoțâi un pașe, anume Săidi pașia. Nu-l pot uita turcii până astădz pre acel pașe. Și acela om era războinic și tare, cât (precum spunia și ai noștri de dânsul) cu hatmanii cei vestiți în lume poate să să puie hiria lui. Cu acéla adunându-se și oastia munteniască și a noastră, au purces asupra lui Racoțâi și la Cliujvar, la oraș, li-au eșit Racoțâi înainte cu oștile sale.

21. Pașia n-avia mai mult de 6.000 de oameni, fără oastia cestor 2 țărî, însă, cum spun, nenfrânt om la războae. Iară Racoțâi avia 8.000 de oameni, de mare scumpete ce avia acel om; că dé ar hi avut oaste mai multă, cum era oastia turcească puțină atuncia asupra lui, la dânsul era acéia dată izbânda. Și cum au fost acela război, n-am vrut să-l trecem cu pomeniria.

22. Tocmise Racoțâi toată pedestrimia sa și pușcile den-a-diriapta, împotriva muldovianilor ș-a muntianilor, știind că aciastia niamuri împotriva focului nu stau. Iară singur cu capul său, cu toată călărimia (că avia aliasă călărime), au stătut împotriva oștii turcești.

22 <sic>. Iară Săidi pașia tocmise pré 2.000 de muntiani și pre 1.000 de muldoviani den a stânga sa, iară călărimia turcească o samă în frunte înaintia sa; iară o samă de călăreți și o dată cu pedestrimia, câtă avia și cu pușcile, au stătut pe după călărimia ceii dentâi.

Și dacă au tocmit așia oastia, au chemat toate capetele, și a noastre și munténești, și li-au dat poruncă așia: „Câinilor! Ia că eu oi purciade direpț asupra ghiaurului și nu cu altă armă, numai cu sabiè. Den voi carele să va apuca, ori de arcu, ori de altă armă, aceluia capul îi voi tăia și întâi voao, capetenilor. Deci eu, cum oi purciade și oi începe războiul, voi să triaceț preste pedestrime și să loviț oastia nepriiatinului den dos. Dacă oi înfrânge, că știu eu că oi înfrânge, unul den voi să nu cumva să să apuce de jac, să descalice cineva la vreo borfă sau să aliarge după cai slobodz cineva, să prindză; ce să goniți strânși pre nepriiatinul, că de goană sinteți voi mai buni decât oastia a mia, ceastalaltă. Și această învățătură să țineți, cum vă dau poruncă. Iară că nu oi bate pre nepriiatinul, nime den voi să nu gândiască, că eu știu că oi bate."

24. Și după această poruncă, cum au sosit capetele oștii noastre la bulucurile sale, au și purces pașia întâi cu oastia, așia tocmită cum s-au dzis și ai noștri alături.

Dacă s-au apropiiat turcii de oastia lui Racoțâi, au sărit Racoțâi cu toată oastia odată, sângur fruntia cu aleși catane ce avia și îndată au înfrânt toată călărimia turcească, câtă era în frunte; și așia au buldzitu-o, cât începusă a da preste pașia, carele veniè cu teméiul pré urmă.

Ce au stătut pașia singur cu sabiia zmultă, opind oastia caria o înfrânsésă den frunte ungurii. Și pășând singur cu sine și cu bulucul său înainte, s-au amestecat oștile turcești în sabii cu ungurii.

Ce turcii pré carii îi buldziia sângur cu chipul său pașia, au lovit și aripa cia de muldoviani și de munténi asupra pedestrimei lui Racoțâi, acmu den dosul lui Racoțâi; că trecuse Racoțâi înainte și rămăsiasă și munténi și muldovianii acmu can înapoia lui.

Au slobodzât focul niamții lui Racoțâi și pușcile în ai noștri, caré foc nesuferindu ai noștri, s-au datu în loc înapoi, ca-n chip de fugă.

Acolia mare gréșală au făcut Racoțâi, de n-au pus lângă pedestrime și ceva călăreți, să hie încălecat pe munténi și pré muldoviani; atunci când i-au înfrânt focul, n-ari hi mai îndireptat în viaci ai noștri. Ce dacă au vădzut ai noștri că altă grije n-au, fără numai focul, cum s-au deșertat siniațele, cum s-au întorsu o samă de căpetenii, ales Voicehovscâi capitanul și Cantimir, pre atuncia ceauș la munténi, caré apoi au fost și serdar aicia în țară și alții și îndată după dânșii toată oastia. <*Adaos marginal:* Acest Cantimir serdariul, pentru slujbele sale au stătut și domnu aicia în țară în anii 7193, iunie 15, 1685>. Și până a împle némții siniațele, deșertate fiindu, au întrat ceștialalți cu sabiile zmulte în pedestrime și îndată au amestecat toată pedestrimia și au pornit-o în răzsipă, rămâindu și pușcile și armele pedestrimei în deșert.

Și așia vădzându ungurii periria pedestrimei sale și acmu în dosul său i-au început a slăbi, și mai vârtos luptându Racoțâi sângur <în războiu> l-au rănit un turcu direpț în cap cu rană foarte grea <den> care rană i s-au prilejit și moartè.

25. <Vădzându ungurii> pré Racoțâi, domnul său, așia cu gria rană <l-au și> apucat catanele între sine și s-au abătut <în lături>, cum au purces toată oastia ungurească în răzsipă. Goană așia gria n-au fost, că turcii pré obiceaiul său n-au gonit; ai

noștri încă, fiindu aproape îndată de păduri, nu s-au lățit cu goana.

Și așia au fostu frâșitul și lui Racoțâi, domn, în mare fericie născut, între cei fericiți cniadzî, mare fericit. Dară la ce nu aduce nesățioasă hiria oameniască la măriri.

După această izbândă asupra lui Racoțâi, Săidi pașia au așédzat tot Ardealul în partè Împărăției și oștile noastre li-au slobodzit pré acasă.

26. Aicia în țară în cest an domniia cu pace Ștefăniță vodă preste toată vara. Iară bine n-au sosit oastia céia ce era trimasă la Ardial, au și venit poruncă și alta de la Împărăție, să purceadă singur Ștefăniță vodă la Nepru, să fie dé agiutor acolia pașii de Silistra și hanului la lucrul unor cetăți, care au făcut Împărățiia din pajiște pre Nipru, pentru apăraria căzacilor, să nu poată îmbla pre mare.

Numai ce au căutat a purciade Ștefăniță vodă. Și-n cale mărgându, acmu de Tighinia aproape, de Bâc, la un sat anume Luténii, au căzdut în boală foarte gria, lungoaria, care <boală au priceput îndată> doftorul că trebuie să ia sânge. <Ce n-au sculat și> adăogându-să boala și ales toamna amu, <așia de greu> l-au cuprinsu herbintiala, cât până la Tighinea <au stătut> frănitic, adică buiuguit de hire. Cu chipul <ciumii> era boala, că i-au eșit și bolfa la o mână; <însă> nu era ciuma, ci diriaptă lungoaria cării boale îi dzis doftorii maligna. Și cât au trecut la Tighinia Nistrul, au stătut a treia dzi mort.

De-acéia boală au murit tot acolo și Dumitrașco Drăguțăscul de la Suceavă, om cunoscut și ales la toată curtia.

Hiria aceștii domnii a giudeca nu putem, că nu era încă copt în vrâsta sa. Multe să cunoștia într-însul den hiria tătâne-său, iară la mânie răpitoriu.

27. Turcii agalarii de Tighinia, cum au audzit de moartia lui Ștefăniță vodă, încă nu era eșit sufletul, s-au înglotit și au venit să ia ce or găsi domnescu tot pré sama Împărăției. Puțin

lucru au lipsit de nu s-au făcut mare zarvă între noi și între turci, că întrase ca-n chip de jac în tabără o samă de dânșii. Ce, dacă au stătut cu boiarii la socotială, nu li-au oprit boiarii, ce li-au răspunsu: „Luați! Ce apoi să nu dați de mai mult samă!" Și luându-ș sama agiii, să nu <déa apoi> mai multu de précum or lua, s-au lăsat.

29 <sic>. Boierii după fârșitul lui Ștefăniță vodă, îndată <au ales pre Chiriță> Dracon Ruset, carele apoi au <căzdut și domn> și cu dânsul și pre Alexandru Costin <postelnicul> și i-au răpedzit îndată la Împărăție, dând <știre> de moartia lui Ștefăniță vodă și să arate mare rugămintia țărâi pentru domn de țară și să poméniască îndată de Dabijia vornicul. Însă nu era știrè tuturor pentru Dabijia vodă, alții trăgia cu alte chipuri, pre carii să-i triacă condéiul nostru pentru urâtă poménire.

Iară oasele lui Ștefăniță vodă luând boiarii cu sine, au purces deodată pre Nistru în sus, pe de céia parte și trecându la Bilacău Nistrul, și au venit în Iași și l-au astrucat în mănăstiria tătâine-său, caré să poméniaște pré numele Trei Svétitelei.

MIRON COSTIN

DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU EȘIT STRĂMOȘII LOR

PREDOSLOVIE, ADECĂ CUVÂNTARE DINTÂI DE DESCĂLECATUL ȚĂRÂI CEI DINTÂI ȘI A NEAMULUI MOLDOVENESCU

Către cititoriu

Începutul țărilor acestora și <a> neamului moldovenescu și muntenescu și câți sânt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sântu și de ce seminție, de când și cum au descălecat acéste părți de pământu, a scrie, multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta véci de la discălecatul țărâlor cel dintâi de Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoț lumii la vedére felul neamului, din ce izvor și seminție sântu lăcuitorii țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenești și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sântu, de unde sântu veniți strămoșii loru pre acéste locuri, supt ce anume au fostu întâi la discălecatul lor și de cându s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei pân unde au fostu întâi, ce limbă țin și pân acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestu pământu

și supt ce nume, scot la știrea tuturoru, carii voru vrea să știe neamul țărilor acestora.

Dzice-va neștene: prea târziu ieste; după sutele de ani, cum să voru putea ști poveștile adevărate, de atâtea vacuri? Răspunzu: Lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă mintii omenești, scrisoare, dintru care, daca va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi le va putea ști și oblici. Și nu numai lucrurile lumii, staturile și-ncepăturile țărâlor lumii, ce și singură lumea, ceriul și pământul, că sântu zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui putérnic. Crezu, din Scripturi știm și din Scripturi avem și sfânta credință a noastră creștinească și mântuirea noastră cu pogorârea Fiiului lui Dumnezeu și împelițarea cuvântului lui, cel mai denainte de veci în firea omenească (denafară de păcatu). Scriptura ne deschide mintea, de ajungem cu credința pre Dumnezeu, duhul cel nevăzut și necoprinsu și neajunsu de firea noastră, Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marile Moisi, carile după 2.400 de ani au scris létopisețul de zidirea lumii, că acela au avut pre însuși Dumnezeu dascal, rostu cătră rost. Omir în 250 de ani au scris după răsipa Troadii războaiele lui Ahileus; Plutarhu în 400 de ani au scris viiața și faptile vestitului împăratu în lume, a lui Alexandru Machidon; Titus Lâvius cursul a toată împărăția Râmului în 700 de ani și mai bine au scrisu după urzitul Râmului și alți istorici, cercându de-amărântul scrisorile, cursul a multe vacuri cu osârdie și cu multă osteneală au scos lumii la vedére istorii.

Îndemnatu-m-au mai multu lipsa de știința începutului acestii țări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte țări știindu începăturile sale. Luundu osârdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi létopisețul său, însă acela de la Dragoș vodă, de discălicatul cel al doilea al țărâi acestiia din Maramorușu scrie. Iară de discălicatul cel dintâi cu rumâni, adecă cu râmléni, nimica nu pomenéște, numai amelită la un loc, cum că au mai fostu țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fiéstecine că numai lui de această țară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunérecul neștiinței, că célelalte ce mai sântu scrise adăosături de un Simeon dascalul și al doilea, un Misail călugărul, nu létopisețe, ce ocări sântu. Care și acélea nu puțină a doao îndemnare mi-au fostu. Câtu mi să pare, bine nu știu, că n-am văzut létopisețul lui Evstratie logofătul, iară cum am înțeles de câțva boieri și mai ales din Niculai Buhuș ce au fostu logofăt mare, pre acestu Simeon dascal, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui și Misail călugărul <de la Simeon> au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat acéste basne, că și Uréchie vornicul scrie și el: 45 de ani la domniile céle dintâi, nici o scrisoare nu să află de lucrurile lor, ce s-ar fi lucratu și nici streinii n-au știut nimica de dânșii, până la Alixandru vodă cel Mare și Bun. Décii au început istoricii leșăști a scrie, mai ales Bielschii și Martin Pașcovschii, pre carii i-au urmatu răposatul Uréchie vornicul. Daca n-au fostu dară dintâi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde sântu acéste basne, cum ca să fie fostu moșii țărâi aceștiia din temnițile Râmului, dați întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc? Și românii acum era în Maramoroș în zilele acelui craiu, cești dincoace, de unde iaste acum Moldova, iară cei dincolo, unde iaste acum Țara Muntenească, iară în munți, pre Olt, unde și acum să pomenéște Țara Oltului și românii cei discălicați de Traian în Ardeal, acum era în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflatu nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, și viiața mea, Dumnezeu știe, cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această vârstă, acum și slăbită.

De acéstea basne să dea seama ei și de această ocară. Nici iaste șagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea iaste un lucru vécinicu. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva, iaste greu a răbda; dară în véci? Eu voi da seama de ale méle, câte scriu.

Făcutu-ț-am izvod dintâiași dată de mari și vestiți istorici mărturii, a cărora trăiescu și acum scrisorile în lume și vor trăi în véci. Și așa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mână și din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintélile istoricilor. Pre dânșii am urmat, care vezi în izvod, ei pavăță, ei sântu povața mea, ei răspundu și pizmașilor neamului acestor țări și zavistnicilor.

Și întâi unui Enea Silvie și cu următorii lui; însă acesta istoric nu așa greu nepriiatin iaste, cât numai acest nume vlah de pe Fleac hatmanul Râmului că iaste, scrie, unde s-au lunecatu și săracul Uréchie vornicul. Crédem neputințíi omenești.

Iară iaste altul, de neamul său leah, Iane Zamovschii, care orbu năvălește, zicându că nu sântu moldovénii, nici munténii din râmléni, ci trecându pre aicea, pre acéste locuri, Traianu împăratul și, lăsându slujitori de pază, au apucat o samă de dachi limba râmlenească. Vei vedea apoi și a cuvintelor lui răspunsul și ocara, nu de la mine, ci de la istoricii, povațile méle, la rândul său.

Putérnicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitoriule, să-ți dăruiască după acéste cumplite vremi anilor noștri, cânduva și mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vréme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu iaste alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viiața omului zăbavă decâtu cetitul cărților. Cu cetitul cărților cunoaștem pe ziditoriul nostru, Dumnezeu, cu cetitul laudă îi facem pentru toate ale lui cătră noi bunătăți, cu cetitul pentru greșalele noastre milostiv îl aflăm. Din Scriptură înțelégem minunate și vécinice fapte puterii lui, facem fericită viiața, agonisim nemuritoriu nume. Sângur Mântuitoriul nostru, Domnul și Dumnezeu Hristos, ne învață, zicându: „Cercați scripturile". Departe

lucruri de ochii noștri ne învață, cu acéle trecute vremi să pricépem céle viitoare. Citéște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericii și daruri de la Dumnezeu voitoriu.

Miron Costân, care am fost logofăt mare în Moldova

Istoricii

Dion
Evtropii
Carionu
Cavații
Bonfinu ungur
Topeltin de Mediaș

CAP<UL> 1
CARTÈ DINTÂI DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU EȘIT STRĂMOȘII LOR

Toate lucrurile, daca să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg. Și neamul moldovénilor fiindu dintru o țară care să chiamă Italiia, de Italiia și de Împărăția Râmului, a căriia împărății scaunul orașului Râmul, în dricul Italiei iaste, a pomeni întâi ne trage rândul.

Țara Italiei, de aicea de la noi, dreptul spre apusul soarelui iaste, nu așa depărtată de țara noastră, că de la Belgradul carile îl știm mai toți că iaste pe Dunăre, unde cade apa Savei în Dunăre, nigutătorésте mergându, cale de 30 zile iaste până la Vinetiia și Vinetiia iaste pre pământul Italiei.

În statul său iaste între mări, ca și Gretiia, adecă țările grecești, că dincoace, dispre noi, să închide cu o limbă de mare, care iase din Marea Albă – vinetiienii zic acei limbi Colfo de Vinetie, adecă limba sau grumazii de Vinetiia – să zice și cu

alt nume și Marea Adriaticum, marea de Adrie. Iară mării din care iese limba acéia îi zicu latinii Marea Mediteraneum, adecă marea den mijlocul pământului; turcii, grecii și noi zicem Marea Albă. Iară dispre céialaltă parte, spre apus, izbucnéște iară din céiași Mare Albă un unghiu de mare, însă nu cu atâta lungime, cum iaste limba aceastalaltă dispre noi. Și pre celalalt unghiu dincolea, iaste Ianua, noi zicem ianovezii. Însă dintre acéstea îmbe limbi iaste Italiia și în dricul pământului, spre miazănoapte, dincolo, până la hotarăle franțozului.

Hotarăle ei despre răsăritu, dispre noi, cum s-au zis mai sus, limba de mare și apoi Stiriia, Carintiia, Avstriia, țările Împărăției Nemțești; dispre miiazănoapte franțojii, dispre apus Hișpaniia, iară dispre amiazăzi să închide cu marea ce-i zicem noi Albă și totu acéia iaste care să închide până la Țarigrad.

Grecii zic Italiei cu altu nume Hesperiia, di pe Hesper, steaoa céia căriia zicem noi luceafărul cel de noapte, că acel luceafăr dreptu peste Italiia apune. Simănătoare foarte cu țărâle grecești, că cum Grețiia să începe din Marea Albă, între mări, până la Machidonie, de o parte cu Marea Albă, carea să întinde până în Țarigrad, de altă parte limba de mare, de care s-au scris mai sus, desparte pe Italiia de țările grecești, așa Italiia dincoace cu limba de mare, iar dintr-acolo, despre apus, cu unghiul cel dispre ianovezi.

Așa are Italiia domnii împărăție în sine, cum avea și Grețiia într-o vréme, cărora domnii și țări sânt nume acéstea: Liguria, Tuspana, Umbria, Sabina, Latium, de unde iaste limba latinească și de la Latin craiul, Neapolis, crăiia suptu craii Hișpaniei, Calambriia, Apuliia, Romaniia, Nevstriia, Hetruria, Campaniia și mai sântu mai mărunte țări, carele trec cu condeiul pentru zăbava.

Iară Grețiia avea țări anume: Acaria, Etoliia, Thessaliia, Fochida, Moreia, Arcadia, Elada, Olimbiia, Laconiia, Ahaia,

Attica, unde iaste vestitul oraș Athina, Eotia și iară mai sântu țări mai mărunte.

Iaste Țara Italiei plină, cum să zice, ca o rodie, plină de cetăți și orașă iscusite, mulțime și desime de oameni, târguri vestite, pline de toate bivșugurile și pentru mai iscusénii și frumusețuri a pământului aceluia, i-au zis raiul pământului, căruia pământu, orașile, grădinile, tocmélile la casile lor cu mare desfătăciune traiului omenescu, nu are toată lumea, supt ceriu blându, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni gréle. De grâu, vinuri dulci și ușoare, untudelemnu, mare bivșug și de poame de tot féliul: chitre, năramze, lămâi și zahar și oameni iscutisi, la cuvântu stătători, peste toate neamurile, neamăgei, blânzi, cu oamenii streini dintr-alte țări nemăreți, îndată tovarоși, cum ar fi cu ai săi, cu mare omenie, supțiri, pentru acéia le zicu gentiloni, cum zicu grecii: celebii, și la războaie neînfrânți într-o vréme, cum vei afla la Istoriile Râmului, de vei ceti de dânșii.

Acéia țară iaste acum scaunul și cuibul a toată dăscăliia și învățătura, cum era într-o vréme la greci Athina, acum Padova la Italiia, și de alte iscusite și trufașă meșterșuguri.

Iaste Italiia mai véchie decât Roma, adecă Râmul, și Împărățiia Râmului, care s-au urzitu în țara Italiei după ce au nemeritu de la Troada Antenor și Enea, din carii, Antenor Vinețiia și olatelor ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începători și rădăcină sântu.

Numele Italiei iaste vechiu, la toate istoriile céle vechi latinești, de pe Ital, craiul lor. Némții italiianului zic valios și noao, moldovénilor și munténilor, iar așa valios, franțozii italiianului valașhos, noao și munténilor valașhos, léșii italianului vloh, iară noao voloșin, iară munténilor acum s-au luat léșii după apa Oltului și au mai adaos tiparnicii lor o slovă: M, de le zicu molténi, adecă olteanu, ungurii italianului: oalșu, iară moldoveanului și munteanului olah. Și țării Italiei léșii

așijderea Volsca Zemlea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre: Volosca Zemlea.

Caută-te dară acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privéște de unde ești, lepădându de la tine toate célelalte basne, câte unii au însemnatu de tine, din neștiință rătăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lispitu niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțeles că iaste tot unul, la toate țările, și al tău și Italiei, precum vei înțélege și mai pre largu, la capul deosebi de numele acestor țări, că și turcii și grecii ne zic vlah, ce și dintr-altele te vei cunoaște: obicéiuri, hire, graiul și până astăzi, că ești dreptu vloh, adecă italiian.

Multe obicéiuri într-acest neam trăiesc a italiianilor, până astăzi: așa de oaspeți la casile lor, nemăreți, voioși și libovnici (nu știu din ce munténii, o samă, s-au abătut puțintel den aceasta hire), așa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiață, firea, clătirea. Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam sântu cu moldovénii.

În casa noastră au fostu această voroavă, în Iași cu un episcop italian, care între alte, foarte pre voia gândului mieu, mi-au zis cuvinte de acéste neamuri, dzicând așa, și era om de înțeles: „Mie nu-m trebuiește să mai citescu la istorii de moldovéni, cine sântu; pre o samă de obicéiuri, foarte bine îi cunoscu de unde sântu, așa liubovnici la oaspeți, așa femeile loru să ferescu de vedérea streiniloru și să dau în laturi, așa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, așa toată viiața, în mâncare cu dulceața curechiului, numai aceștea sărat, atâta osăbire, acéia și iarna și vara tot vérde, nemura. Toate acéstea atocma cu italiienii sânt și a vedere să mărturisésțe o fire." Cu multă mirare am stătut de mărturia acelui vlădică, de mare agiutoriu istorii méle.

Înțelége-vei și din capul care să va scrie din graiul cestoru țări că și limba iaste dovada că în graiul nostru până astăzi sânt cuvintele, unile letinești, iar altele italienești. Să miră un historic anume Cavație, dzicând: „De mirat lucru iaste că limba moldovéniloru și a munténiloru mai multe cuvinte are în sine râmlenești, decât a italienilor", măcară că italianul tot pre un locu cu râmlénii. Ce acéia nu-i divă, că italianii târziu ș-au scornit limba din letinească, așa de iscusită, de dezmierdată, cât că iaste limba îngerească îi zicu-i. Și întru unite voroave peste samă își aduce cu a noastră, ales cu acéste silaves: dellia, di, delia voi, vo siniorio, cum la noi: la dumneata, de la tine, de la dumneata, la voi, de la voi, care acéstea în limba letinească, adecă râmlenească, acum nu încape, ce cură fără acéstea în măsurile sale.

Un historicu, anume Eneas Silvii, de care ți-am pomenit la predoslovie, și câțva alții, pre urma și pre cărarea lui, au scris în istoria sa cum moldovénii, carii lăcuiescu pre pământul Dachiii de Sus și munténii pre Dachiia de Jos, acestu nume, vlah, îl trag anume după Fleacu, hatmanul Râmului. Și aceasta părére a celui Enea nu iaste de aiurea, numai au cetit niște stihuri a unui dascal anume Ovidius. Pre acelu Ovidius l-au făcut, cum zicu turcii, surgunu, de l-au gonit din Râm tocma la Cetatea Albă, pre Marea Neagră, Avgust chesariu, împăratul Râmului, pentru niște cărți ce scrisése în stihuri de dragoste, de să umplusă Râmul de curvii dintru acéle jocuri ale lui, cum fac și moscalii, de trimit la zatocenii, adecă în urgie, la Sibir și până acum. Acela dară dascal Ovidie au scris câteva cărți, șezându la Cetatea Albă în urgie, iară în stihuri, că ș-au fârșitu acolo și viiața. Și pre numele lui iaste balta Vidovul la Cetatea Albă. Într-acéle cărți, una ce are nume de Pontu, scrie la un priiatin al său la Râm, anume Grețin, acéste stihuri. Iată că ți le însemnezu latinésțe scrise și pre limba noastră tălmăcite:

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox istri sub duce tuta fuit
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli;
Hic arcu fisos, terruit ense Getas."

„Ghieții ținea într-o vréme, acum Flacus ține
Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine.
Iel au ținut Misiia în pace cu credința,
Pre ghieți au scos de aicea, el cu biruința."

Așa însemnează acéste stihuri ale acelui dascal, pomenindu pre acel Fleac, căruia numele la Istoriile Râmului iaste Fulvius Fleachus consul, precum chiema ei pre atuncea hătmăniile lor. Și de acéste stihuri s-au legatu întâi acela Eneas Silvii și după dânsul și alții. Și între aceia aflu și eu pre Uréche, săracul, următoriu: să fie numele acestor țări, vlah, de pre acela Fleac, hatmanul Râmului, căruia lucru Carion istoricul stă împotrivă și cu dânsul și Topéltin de Mediiași, anume zicându deșchis: „Ceua ce au scris că numile vlah acestuia neam, adecă al Moldovei și al munténilor, iaste de pe hatmanul Râmului Fleac, basne sântu".

Eu încă cei partea mea cu dânșii, cu acești doi țiu pentru acéste doveade, care deșchis ți-am scris, cum toată lumea zice italianului așa cu un nume și noao până astăzi. Și acel Fleac, de au bătut războaie cu turcii pre Dunăre, iară la discălicatul țărâlor acestora nici o treabă nu are, care sântu târziu după Fleac discălicate, de Traian împăratul Râmului din țările Vlohului, adecă a Italiei, fără numai cine va zice că italiiani acestu nume vlah au dobândit după Flac, care lucru n-a cetitu nici la o istorie a Râmului și de Italiia. Alte chipuri și capete au avut Italiia mai vestite și mai vechi decât acela Fleacu; cum ar fi luat Italiia nume de la acela?

Ci de Italiia atâta ajunge, câtu ți s-au arătat cu mărturiile și istoriile și numelui care-l avem de la alte neamuri, tot unul până astăzi. Să păsim de acum și la altile pre rându.

CAPUL AL DOILEA
PENTRU ÎMPĂRĂȚIIA RÂMULUI

Împărățiia Râmului căriia putére și lățime asémenea nu au fostu nici o împărăție de cându iaste lumea, de măriia ei citéște toate istoriile lumii, mai mare nu vei afla alta, nici în céste vacuri de acum, nici în céle trecute. De această împărăție vei afla și prorocii, ales la Daniil proorcul, cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriei. De aceasta împărăție cântă și sfânta bisérică, întâia slava, glas 2, la vecerniia Nașterii Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos: „Avgust edino nacialstoviușcu na zemli", adecă: „Cându Avgustu stăpâniia tot pământul". Acest Avgust, împărat al Râmului au fostu și în zilele lui au născut și Mântuitoriul lumii, Fiiul și Cuvântul lui Dumnezeu din preacurata Fecioara Mariia.

Numele său trage de pe orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș iaste în Italiia, pre apa Tivrului curătoare în Marea Albă, cu cale de câteva zile mai jos de Râm, din izvoarăle munților Italiei început. Iară începutul împărăției acestiia, cum s-au și mai poménit la capul cel dintâi, de Italiia (care iaste mai véche decât Râmul și decât începutul împărăției, pentru acéia pricină s-au pus și întâi la Italiia rândul), iaste din Troada, care o au răsipit-o elinii, sau cu altu nume grecii, trăgându multă vréme războaie cu troadénii pentru mare strâmbătatea lor, ce le făcusă grecilor troadénii, cu furtișagul Elenii, femeii lui Menelaus, prin Alixandru, feciorul lui Priiam împăratul Troadei. Care fămée să să întoarcă grecilor pururea sfătuia doi domni din Troada, Antenor și Enea, că întorcând-o, dzicea că s-a potoli vrajba cu grecii. Ci măzdind pre alți sănători

domni, ficiorul lui Priiam, să ție cu dânsul, să nu să dea Elena, s-au trăgănatu sfada, până la stingerea de totu a Troadii, câtu n-au hălăduit niminea altul, nici în cetate, nici în olatul ei, fără acei doi ce s-au poménitu, Antenor și Enea, cu gloatile lor. Ori că știindu-i grecii că aceia sfătuia spre bine și nu i-au gonitu, ori că ei, ca niște oameni cunoscându la ce trage lucrul, s-au păzit de vréme, au ieșitu cu casile și cu oamenii săi, încărcați în vase. Din carei Antenor au discălicat Vineția pre pământul Italiei, iară Enea, pogorându-să mai jos, au abătut la malul iară al Italiei, unde stăpâniia Latinus craiul o parte de Italiia. Și îndemnatu și de prorocii lor pe atuncea păgânești, au început sfadă cu acel craiu anume Latinus, de pre a căruia nume iaste limba latinească.

Nu era încă cu oameni deși acéle locuri așezate pre acéle vremi și singur craiul mator de zile, numai cu o fată de trupul său care era logodită după un domnu de Italia anume Turnus, carile avea mulți domni de Italia nepriiatini. Pre aceia i-au tras Enea în tovărășie împotriva lui Turnus și a lui Latin craiul și cu câteva războaie cu mare vărsare de sânge înfrângându pre Turnus, până și la perirea lui în războiu, au căutatu lui Latin craiu a priimi pre troadéni în țara sa, în Italiia și pre Enea ginere în locul lui Turnus, că lui Enea doamna îi murise de groază, cându au văzut arzându de toate părțile Troada. Așa s-au făcut troadéni moșani Italiei, așezați și legați întru sine cu italiienii, să trăiască troadénii pre limba și pre pravilile de giudețe a italiienilor și italiieni, să priimească bodzii și rugile și obicéiurile de bisérica troadénilor.

Și dintr-acestu Enea și fata lui Latin craiul sântu, din seminție în seminție, născuți doi frați, anume Romul și Remu, carii au urzit orașul Roma. Și zidindu pre jumătate Romul și pre jumătate de orașu Rem și încă neînălțate zidurile, au venitu întru una de zile Rem să vază sporiul lucrului a frăține-său, în partea unde zidiia frate-său, Romul, și vrându să facă șagă, au

sărit peste zidul frăține-său râzând. În loc frate-său, avându semnu de pierzării orașului, apucă un fuște și lovéște pe frati-său pen mijlocul trupului. Cade Rem mortu de rană, iară Romul, stându asupra trupului au zis: „Așa să petreacă toți carii vor vrea să saie zidurile acéstea". Și au stătut singur Romul și urzitoriu orașului și crăiei, de pre a căruia nume iaste și numele orașului Roma, până astăzi și de pe orașu și numele împărății.

Fost-au această împărăție din începutul său, de la Romul craiul dintâi, supt crai, până la Tarcvinius cel Mândru, îi zic râmlénii Tarcvinius Superbus, adecă Mândru. Al aceluia un ficior ce avea, au făcut silă noaptea la casa unui domnu, lipsind domnul de acasă, anume doamnii sale, Lucrețiia, care, după acéia silă din patu nu s-au mai sculatu, ci au scris la bărbatul său, unde era, și la unchi-său, vestit senator pre atuncea la Râm, anume Brut, să vie cum mai curându la dânsa, că iaste spre moarte. Și daca au sositu și au întrat în casă și unchiul acei fămei Lucreției și bărbatul ei, au zis: „Îngăduiți, nu vă apropiiareți de patul meu spurcatu de ficiorul lui Tarcvinii. Iară trupul de iaste și silit, nevinei méle moartea mea va fi martor". Și au scos un cuțit de supt perină, de acéia treabă gătit mai denainte și s-au lovitu cu cuțitul întru inimă. Au năvălit bărbatul ei și unchi-său la patu, ci în deșertu, că căzuse cuțitul cu rana adâncu, din care, după câteva ceasuri au murit Lucrețiia. S-au făcut o zarvă mare și turburare în tot orașul de o faptă ca aceasta și s-au strânsu tot orașul la Brut, cărora au arătatu tuturora ce au făcut ficiorul craiului și cuțitul crunt de sângele nevinovatii fămei și silă. Și au stătut tot Râmul și în loc și olatele, de au jurat cu Brut, cum să nu mai sufere craiu asupra sa. Iară Tarcvinie, urât și părăsit de toți și de slujitorii lui, pentru spurcata fapta acéia și sila, au fugit la franțozi, cu carii, trăgându ajutoriu, s-au ispitit cu sila să coprinză iară scaunul Râmului, ci tot gonit și răsipit s-au întorsu și n-au mai dobânditu ce au pierdut, în toată viiața sa, nici el, nici altul.

Și de atuncea s-au cârmuitu acea împărăție totu suptu sfatul sinatorilor, cum vedem acum că să cârmuiaște Vinețiia, până la Avgust chesar, 500 și mai bine de ani.

De mirat lucru că această împărăție, la câtă putére și lățime au venitu, totu într-acéle 500 de ani, de suptu cârma sfétnicilor au crescut. Și alegea ei din an în an câte doi mai mari, cărora cu numile boierii le zicea *consules*, adică capetile sfatului, că *consilium* lătinéște iaste sfatul. Și mai mare era acestu nume de boierie, consul, decât împerator, că acesta nume împerator era hatmanilor, carii ducea în vreo parte oștile și trăiia acestu nume numai până era în oaste, cine era. Iară dacă să întorcea acasă sau la Râm, nime și nimărui nu să zicea împerator, ce iară pre numile ce avea dintâi. Va să zică împerator poruncitoriu, care nume apoi pentru mare izbândă ce făcea acei *imperatores*, adecă hatmanii, au căzut de să numescu împărații cu acestu nume și au ieșit mai mare și mai de cinste decâtu numile crailor.

Hotarăle aceștii împărății a Râmului mai necoprinse sântu, că nu niscareva munți sau ape curătoare, cum vedem acum că despartu crăie de crăie și împărăție de împărăție, ci din toate părțile le-au fostu hotarul Marea Ochianul, care încunjură pământul, începându dispre părțile despre miazănoapte, ochianul cela ce încunjură Englitera și totu acela ochian și dispre apus, pe după Hișpania și Portogalia și de la părțile apusului să trage tot acela ochian, încunjurându totu pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem Barbarezii, până vine la Marea Roșie, care iaste între Eghipet și Araviia. Câte împărății, crăii, domnii, țări sântu, di le încunjură ochianul, precum s-au poménitu mai sus, toate supt ascultarea Împărăției Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roșia, de la Ochianul de amiazăzi, tâind pre uscat Aravia, Asiria, Siria, până la muntele Caucas, între Hăndii și între parthi și de acolo până în Marea Caspiei și Armeniile amândoao și câte țări sântu între Marea

Caspiei și între Marea Neagră, ghiurgii, mingrelii, cerchiezii și alte țări și de dincolo apa Donul și Volga, toate suptu ascultarea Râmului au fostu și de la Iuzbec hanii cei mari de la Râm lua steag de hănii.

Cu Hăndii numai nu au închiiat toată lumea dispre răsărit și veniia și de acolo multe țări să să închine. Ci de la o vréme nici-i mai priimiia ca locuri depărtate.

Și unghiul cestalalt, la ochian, pre unde sânt acum șvezii și Dania și unghiul spre apa Renului, pre acéste țări nemțești – că și șvezii și danii tot némți sântu și un neam sânt – nu i-au putut supune nici într-un chip râmlénii, până la îndireptatul acei împărății în multe părți. Și câtă oaste au pierdut cu nemții, bătându războaie, cu céia parte de lume nu o ar fi pierdut-o. Însă numai o parte de némți supuși n-au fost, iară cât ține apa Renul și célelalte și peste apa Renului, multe locuri supuse au fostu, cum și Englitera și franțozii și toată Hișpania.

Caută acum cu cugetul întru atâta lungime și lățime de lume, câte împărății mari sântu acum, cum iaste Englitera, Franțozul, Hișpaniia, némții până la apa Renului; la Africa: Fesul, Liviile, Africa, până mai tot Eghipetul, habeșii și împărățiia Asiriiei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Grecția și Machidonia, Iliriia, Dachiia, unde sântem noi acum și alte țări și ostroave și pre ochian și pre Marea Albă și pre Marea Neagră și pre Caspiia. La toate acestea ieșiia pașii de la Râm, la un an pre unile, la altile pre trei ani și mai mulți. Câteva coale de hârtie s-ar mai lungi, de ași sta a pomeni anume țările toate. Pașii ieșiia și la țările jidovești, la Ierusalim, de la această împărăție, de care lucru deschis te va învăța Sfânta Evanghelie, a patru evanghelisti. O seamă de țări mai depărtate dintr-acéstea supt crai birnici le lăsa: la Africa, ales la Eghipet, Armenia, iară célelalte, cum iaste Șpania, Englitera, franțozii, némții, până la apa Renului, Italiia, țările grecești, toate țările Ierusalimului, Anadolul, ostroavele, tot cu senatorii Râmului

să cârmuia. Pentru acéia au zis un filosof al lui Pir, craiul epiroților, adecă al arbănașilor cându l-au trimis în solie la Râm, că au văzut sfatul lor de împărați adunatu.

Ci câtu ne trebuiaște la rândul istorii noastre ne ajunge.

CAPUL AL TREILEA
DE DACHIIA

Daca s-au început de Italiia a zice, de unde iaste venit neamul acestor țări și de Împărățiia Râmului, de care împărăție sântu discălicate céste țări cu râmléni, vine rândul acum și locului acestuia, la ce loc au venitu acestu neam, din locurile céle dintâi.

ÎNCEPUTUL AL DOILEA

Locul dară acesta, unde iaste acum Moldova și Țara Muntenească iaste dreptu Dachia, cum și tot Ardealul cu Maramorușul și cu Țara Oltului. Mai vechiu decâtu acesta, Dachia, nu aflu în toți câți sântu istorici, că de le-au zis cineva că iaste Schitiia, de pe schiți, adecă tătari – căci au năbușitu pre acéste locuri mai pre urmă tătarii și mai înainte de Atila, descălicătoriul Țărâi Ungurești și a ungurilor prea acéste locuri – Dachiia numele său cel vechiu tot au ținut la toți istoricii. Cum s-au zis, Schitia iaste direapta Iuzbecului și o parte de Împărățiia Mosculuí.

Dachii aceștiia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au așezatu locurile acéstea. Pomenéște de dânșii Cvint Curții istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea Alexandrie mincinoasă, care iaste pre limba noastră, plină de basne). El scrie: „Sahi, dahi, masagheti, tot un neam sântu", venit din părțile Hindiei pre acéste locuri, când încă lumea mai rară au fost în oameni. Și dintr-acești dahi – noi zicem și grecii, dachi, iară latinii și léșii, dații – să țin sasii de Ardeal (și până nu de multu au fostu și la noi în țară, iară la satile céle hănești, la Bugeac și acum sântu, de le zic testebani) că să tragu și au mari istorici martori. Limba lor iară așa véchie iaste; au price între sine cu némții pentru mai de multe vacuri, carii sântu mai vechi de dânșii, și ceștia că némții au luat de la dânșii limba, iară némții că sasii au ieșit de la dânșii, din Saxonia. Ci acéste prici le lăsămu la dânșii, noi numai pomenim cât slujaște rândul nostru la povéste.

Hotarăle Dachiei, dispre răsăritu iaste Nistrul apa, la istoricii cei vechi Tiras, iară dispre amiadzădzi Marea Neagră și Dunărea, dispre apus Panoniia, acum țările Budii, dispre miazănoapte Morava și Podolia în crăiia leșască, unde iaste și Camenița. Sântu o samă de istorici carii dau și Podolia și câmpul peste Nistru până la apa Buhului și peste Dunăre, Misiile amândoao, cărora le zicem noi acum Dobrogea și o parte de Iliriia, să fie fostu de Dachiia.

Puternica într-o vreme, Împărățiia Râmului supt Domentiian împăratu, iară la Dachia trăind Decheval craiul, lua dachii o sumă de bani din visteriia Râmului, cum lua tătarii de Crâmu de la Moscu și de la léși să nu le robească țările, că prăda și dachii Italiia cu călărimea, până în zilele lui Traian împăratul, ce au împărățitu pre urma lui Domentian împăratul.

CAPUL AL PATRULEA
DE TRAIAN ÎMPĂRATUL

Traian împăratul Râmului, al șaptelea după Avgustu chesar, de neamul său șpaniol, coprinzându scaunul împărăției după Domentian și văzându la slăbiciune împărățiia sosită, din rea și desfrânată cârma împăraților răi și zburdați (că și Dioclitiian și cela lumii ocara și tiranul Neron, totu înaintea lui Traian au fostu), întâi au așezatu împărățiia în ce era stricată

și veniturile ei, apoi îndată s-au apucatu de oaste împotriva tuturora carii ieșisă de suptu ascultarea împărății țări și întâi ales asupra dachilor, țiitoriul acestor părți.

Așa să întărisă neamul dachilor asupra Împărăției Râmului, câtu scriu istoricii, în zilele lui Domentian împăratul și biru lua din vistieriia Râmului, pentru să nu strice țările împărății coprinzându, că fiind neamul dachilor pre acéle vremi călăreți, prăda țărâle ascultătoare de Împărățiia Râmului cu călărimea, până și Italiia de prăzile lor nu hălăduia, cum am văzut în vacul nostru pre tătarii Crâmului, fiind mai puțini decâtu oștile Moscului și a crăiei leșăști și de la amundoao acéstea neamuri lua daruri, pentru să nu facă cu ceambulurile lor stricăciune țărâlor lor.

Întâi, dară, Traian, marile și vestit împărat, au făcut oaste împotriva dachilor, cum scrie Dion, carile au scris viiața acestui împărat și alți istorici după dânsul, 600.000 de oaste, slujitori de oaste au avut, fără altă mulțime, ce să trage după oști, ales după oști mari, mulțime, și au purces din Italia spre acéste părți ale Dunării.

Cum scrie *Istoria de patru monarhii ai lumii*, de clătirea acéștii împărății de la Râm spre acéste părți, ca pre la 120 de ani după Hristos au fostu. Împotriva căruia nici Decheval craiul dachilor așa fără războiu nu s-au lăsat, ci trecându cu oștile sale Dunărea, au stătut împotriva lui Traianu împăratul cu războiu în țările Misii, căriia îi zicem noi Dobrogea.

Stătut-au un războiu mare și nu puțină vărsare de sânge, însă pre acéle vremi în toată lumea nu era altă oaste, nici mai teméinică, nici mai stătătoare, nici mai trainică la toate lipsele oștenești ca slujitorii Râmului, neînfrânți și din firea lor și cu tocmeala oștilor lor, care vedem acum la némți tocmeala oștilor, toată bulucuri și pintre buluc și buluc loc deșertu, să aibă loc deșchis și alte bulucuri, slobod meidan să aibă, cându ar trebui să dea ajutoriu bulucurilor celor ostenite în războiu sau

înfrânte oaste proaspătă pre acéle slobode de oști maidanuri. Niciodată toate bulucurile încep războiul, ce céle tocmite în frunte și alte bulucuri cu mare tocmeală și meșterșug stau în paza acelora ce fac războiul și așa luptându multă vréme cu o parte de oști, alte părți stau gata, netruditi, proaspătă oaste prelesne urnescu pre céialaltă oaste, carea odată își varsă și sloboade toată vârtutea. Că acea oaste ce sare toată odată, toată odată să și răsipéște. Cu aceasta tocmala a oștilor sale râmlénii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonénilor pre vrémea lor, ales tocmeala pedestrimei lor, căriia zicea ei filanx și la greu să lega pedestrașu de pedestrașu. Cu mare greu să rumpe acéia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machidon tot răsăritul. Însă pe urma lui, daca au început machidonénii a bate războaie cu râmlénii, pierdea războiul machindonénii, cum va vedea cine va ceti războiul lui Persev împăratul machidoénilor cu Filipus hatmanul Râmului.

Auzit-am pre mulți dând vina aceasta, cum și léșii și moscalii și alte neamuri creștinești nu sar odată cu toții la războiu. Nu știu ce zic; oștile teméinice cu multe ceasuri, cu multe zile, bat un războiu și știu aceasta. Că întâi léșii și moscalii, de s-ar slobozi toată oastea odată, nici un războiu nu ar lua, ci toate le-ar piiarde. Așa Decheval, craiul dachilor, luptându-să câteva zile să oprească oștile lui Traian, n-au putut birui, ci au purces oștile din războiu în răsipă.

Traian împăratul după izbândă au căzut la apa Dunării, unde, șezându cu oștile, au adunatu din toate dintr-acélea părți și olate lucrători și au ziditu cu mare minune vacurilor pe urmă, pod peste Dunăre, de piatră, cu turnuri de piatră, carele să pomenéște până astăzi, Turnul Severinului. În Țara Muntenească iaste acela loc; malul dincoace al acelui olatu și zicu munténii județul, cum zicem noi ținutul, Jiiului.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Cercat-am câtva din ce iaste, de au primenit numele său acestu turnu, de-i zicu Severinul, că acestu lucru, că l-au ziditu Traian împăratul și nu altul deplin și aiavea, fără număr că spun istoricii cându au făcut și podul, căruia cu ochii noștrii am privit pragurile prin apă limpede a Dunării, cându am mersu cu Dabija vodă cu oștile la Uivar. Cum acel turnu ș-au schimbatu numele și n-au ținut numele ziditoriului său, cum ține șantul Troianul până astăzi, a ști nu pociu. Atâta numai, ori pre urmă că au trăitu acolo vreun domnu cu acestu nume, Severin, cum spun și munténii, ori pre numele vreunui pristav la lucrul lui sau la rădicatul lui, după ce să pustiisă întâi.

Fost-au și un împărat pre urma lui Traian, Severus, care nume și pre o piatră ce s-au aflatu la cetățuiè noroită la Galați am cetitu însumi eu *„Severus imperator romanorum"*, adecă „Săverii împăratul râmlénilor". Însă numai atât am putut ceti, célelalte slove, deși și aduc cu latinești, iară a înțelége limba latinească, nici într-un chip pricépe. Cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate am aflatu noroit, câtu un ort de mare, nimenea nu poate mai mult a dizlega fără: Marchiianopolis. Iară turnul acela și podul peste Dunăre, nimenea altul, ci Traianu împăratul, ca și șantul Troianul, l-au făcut; nu vei afla din sute de istorici într-alt chip.

După ce au gătitu podul peste Dunăre, Traian au trecut toată oastea peste Dunăre, dincoace în ceasta parte, în pământul unde iaste acum Țara Muntenească. Și i-au ieșitu iară cu oștile sale Decheval, craiul dachilor, la care războiu stându tare dachii și craiul cu ei, însuși craiul au peritu la acel războiu. Și așa au purces, după acel războiu pierdut și perirea craiului lor, totu neamul dachilor în răsipă de pe acéste țări, unde iaste acum Țara Muntenească și țara noastră. Câtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată au scos-o Traian de pe acéste locuri peste munții care desparte Țara Ungurească dispre noi. Iară aicea, între acéstea țări, și Țara Muntenească și Țara

Moldovei, de la Dunăre până suptu munți și până la Marea Neagră și de la apa Nistrului până iară supt munți, tot cu râmléni și căsași și mai mulți oșténi, precum zicu ei: colonia romana, adecă discălicarea Râmului. Și așa iaste discălicatul cel dintâi acestor țări cu râmléni.

Cine ar vrea să știe, să vază și cu ochii martorii, citească pre istoricul Dion, carile au scris viiața lui Traian împăratul și pe Evtropii, carile au scris viiața lui Adriianu împăratul iară al Râmului și pre Bonfin istoricul ungur și din alți istorici, anume Carion, Cavații, Silvius, Cromver leah, Piasenschii, Gvagnin litfan și mai ales și din cești mai de curundu: Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carile de-amăruntul din Dion scrie de neamul țărilor acestora și ales de descălicatul cel dintâi pe acéste părți de lume, de Traian împăratul.

Măcar că capetile dachilor, domnii cu toate casile lor, s-au tras toți peste munți în Ardeal și de acolo s-au închinatu cu toții la Traian împăratul, totu nu i-au crezut, ce și peste munți pentre dachi au discălicatu râmléni, pentru să nu mai poată a-și rădica capul dachii împotriva împărății, carii vedem și până astăzi în tot Ardealul și în țările de sus céle ungurești mai în jumătare cu ungurii, rumâni, adecă râmléni, sântu lăcuitori până astăzi.

Era acestu obiceiu la Împărățiia Râmului daca să umplea Italiia, dricul împărății, de lăcuitori, de nu le ajungea, nici-i biruia pământul cu hrana, scotea cu sorți căsași di pen oraș și de prin sate și-i muta la altă țară, unde vedea părți mai rari de lăcuitori, sau unde vediia că să rădica de suptu ascultarea împărății vreo țară, acolo cu sutile de mii de case să muta și le împărțiia locuri și zicea acei discălicături noao: colonia romana, adecă discălicarea Râmului. De care colonie a lor iaste plină lumea și la Asiia, adecă Anadol și la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii, și la Hișpaniia și pre apa Renului, la némți și

la frantozi. Și la Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem cotovlah, colonia Râmului iaste.

Litva în crăiia leșască direpți râmléni sântu, însă acel neam al Litvei nu de râmléni aduși sântu pre acéle locuri, unde lăcuiescu acum, ci de tirániia lui Neron împăratului al Râmului. Multe case mari cu gloatile sale, cu domnul lor Lizbon, fugând de răotățile lui Neron la némți și de acolo cumpărându-și vase de mare, pre marea céia ce lovéște la Gdansca au mersu, până la Liflantu, o țară, și de acolo descălicându malul, s-au lățitu până unde iaste Litva acum. Mulți ani suptu ascultarea rusilor au fostu, până înmulțindu-să din an în an, apoi ei au supus pre rusi, de le sântu vecini rusii acei a toate țări.

De ar întreba neștine: Atâtea colonii în lume, de unde așa mulțime discălicate, numai de la Italia să iasă atâtea țări dintr-însa? Trebuiaște să știe că într-acéia țară au fostu pe acélea vacuri scaunul împărăției, orașul Râmul, care orașu, nu cum sântu acum împărățiile, ci au ținut toată lumea de la apus, aproape și până totu răsăritul, fără puține împărății la răsăritu, pre carii amu nici-i primiia. Iară soli toate țările acélea cu daruri trimitea. Spre miazăzi și până unde să închide lumea cu ochiianul, suptu Împărățiia Râmului au fostu și spre miiazănoapte numai niște unghiuri, pe lângă mări nemțești, unde iaste acum crăiia Daniei și a Svedului, acélea țări drepte nemțești sântu și un neam – acélea numai au hălăduitu, de n-au fostu suptu Râm niciodată. Cură dară din toată lumea la Italiia, să fie și în volniciia Italiei spani adecă șleahtici.

Și a doao pricină, nu iaste în toată lumea altă parte de lume, pământu ca Italiia, de tot bivșugul și dezmierdatu, cât bine i-au zis raiul pământului.

A treia pricină și mai mare decâtu acéle doao ce s-au poménitu, că râmlénii din toată lumea lua a zécea din oameni tineri, cum lua turcii din Rumele; zicea râmlénii acelor oameni obsides, adecă zălog de credința țărâlor. Și pre aceia

punea de-i învăța ca la școală oșteniia și carii era pre la școale, încă suptu steaguri le zicea tironis (sfântul mucenic Stratilat, Tiron dintru acei slujitori au fostu). Iară daca să învăța bine cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războiu și cu vréme din tironis ieșiia, de le zicea veteranii, adecă slujitoriu vechiu, bătrân. Acestor veteranii apoi îmbătrâniți în slujbe vestite îi scotea de suptu steaguri și le da pre la orașă și la sate locuri de casă, de vii, de grădini, de pământuri și așa să umplea Italiia cu mulțime de oameni, câtu nu-i coprindea pământul.

Multe obicéiuri de ale Râmului sântu acum la turci ca acéstea, ce iau și ei a zécea oameni și iară așa îi împrat pre la grădini întâi, apoi în ceata ienicérilor și fac și ei apoi din slujitori bătrâni oturaci, curugii și timaruri. Toate acéstea și altile multe obicéiuri de la Împărățiia Râmului sântu, că și ienicérii cum sântu acum la turci, la Râm pritoriiani, adecă pedestrime de divan le zice, cum la turci cul-oglu și așa bulucurile pre numere: biringi, echingi, iuciungi; la râmléni primani, secundani, terțiiani, cvartani, tot pre numere bulucurile, adecă: cei dintâi, cei ai doilea, cei ai treilea, cei ai patrulea, pre număru să știia bulucurile. Și nu-i minune că la turci vedem obicéiurile acéstea, care au fostu și la Împărățiia Râmului, căci și la Țarigradul și câte țări țin turcii în ceasta parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de Împărățiia Râmului iaste.

Alexandru Machidon pe vremile împărăției sale încă au făcut pre numele său colonii și întâi la Eghipet acel vestitu orașu, Alexandriia, unde să scură apa Nilului în mare, iarăș și pre apa Donului și pre apa Hăndului și la persi au discălicatu oraș și olate pre numele său.

De ar hi acum Istratie logofătul și fiiu-său Simeon dascalul și nepotu-său, Misail călugărul, cum s-ar apuca de aceasta povéste cu basnile lor, céle ce au scris că rădăcina acestui neam, carele iaste acum pre acéste locuri, din temnițile Râmului iaste?

Că Traian împăratul adevărat că de la Râm au adus și căsași, adică de la Italia și așa iaste: și căsași au adus, iară nu din temnițile Râmului, ci orășani, căsași, săténi, tot din slujitori așezați. Și casă de domni au așezatu aicea pre la cetăți. Cum și Dragoș vodă mare năpaste îi iaste pre mărturiia maramoreșanilor, cu urechile méle am auzitu că să fie fost păstor, au fostu ficior unui Bogdan vodă, născut din Maramoroș, după ce au scos de aicea mulțimea de tătari și cu bulgărimea de la Volga năbușiți și apoi pre urmă și Attila cu ungurii.

Din temnițe cu sutele oameni cum s-ar afla? Și apoi fămei, iară atâta tâlhărițe? Deci, unde iaste și cât vac iaste când au venit Traian pre aicea și când s-au bătut Laslo craiul unguresc cu tătarii? Între Traian și între Laslo craiul 800 de ani sânt. Și au scris ei, acești istorici, Istratie logofătul și Simion dascalul și Misail călugărul, că acest Laslo au cerșut de la Râm oameni. Și neamul românilor trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dincoace, iar cei dincolo, dispre munténi, pre apa Oltului. Nu să prinde dară, cum zic aicea: manno, tigănéște.

Așezându Traian și domni prin cetăți, cum zic la léși, caștaleani cineș domnul cu olatul său: *dominus* – după latinie iaste la noi: domnu – iar pre la toate marginile și locuri alese oșténi, cu nume pre atuncea țărilor acestora, unde iaste acum Moldova și Țara Muntenească, adecă Dachiia de Jos, iară Ardealului și părților celoralalte de sus, precum s-a pomenitu de hotarul Dachiei, în capul de Dachiia, adecă Dachia de Sus. Și suptu acel nume au trăitu acéste țări, până la al doilea discălicatu cu Dragoș vodă. Și acum mulți ne zic noao, țării noastre și Țării Muntenești, streinii, Dațiia, însă norodul, neamul lăcuitorilor, nu s-au schimbatu numele său, ci tot *romanus*, apoi cu vréme și îndelungate vacuri romani, apoi rumâni până astăzi. Și țările megiiașii, știind de unde au ieșitu neamul acesta, că de la Italia, cării țări îi zic streinii vlah, vloh,

unii zic valios, ungurii olah, de pe vloh, adecă italian, au zis vlah și munténii Valahiia, mai târziu.

După așezare cu râmléni pre acéste țări, Traian împăratu au purces pre Dunăre în jos cu oștile sale, de care s-au pomenitu de vechi istorici că 600.000 de oșténi numai de războiu au avutu. Și trecând apa Sirétiului, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, Donul, care ape acéstea toate pre atuncea cu alt nume au fostu, nu cu acéstea de acum. Sirétiului numele Halut și acum istoriile vechi Prutului – Hierazis, Nistrul – Tiras, Buhului – Hipan, Niprului – Borestines, Donului – Tanais. Și această apă Tanais, Donul, împarte Asiia de la Evropa, cum desparte la Țarigrad Boazul de mare între Țarigrad și între Schiundér. Țarigradul singur și cu Galata de Evropa iaste, iară Schiundériul dincolo de Boazu, Anadol, căruia îi zicu istoricii Asiia.

Că în patru părți împart istoricii lumea: răsăritului zic, cu toate împărății, acei părți Asiia, părților dispre miazăzi, câte țări sântu, Africa, părților dispre apus și dispre miazănoapte, Evropa. A patra parte iaste America, care parte așa iaste depărtată și vine cum ar fi suptu noi, că cându iaste la noi zioă, la dânșii atuncea iaste noapte și cându la noi noapte, la dânșii zioă, că fiind pământul rătundu, cum ar hi împotriva noastră, suptu noi acea parte iaste.

Acéstea dară doao părți de lume, Evropa și Asia, dispre părțile de miazănoapte desparte Donul, iară într-acoace împarte Marea Neagră și Boazul cela ce să scură Marea Neagră în Marea Albă, până unde cade apa Nilului în Marea Albă și Nilul desparte Asiia de Africa. De la Nil să încépe Africa și Egiptul însă nu de Asiia, ci de Africa iaste, cum că toate țările câte sântu de la malul Nilului, până să închide cu Marea Ochianului, carea încunjură pământul, alăturea cu Marea Albă, până să cură și Marea Albă în Ochian, la Hișpania, dincolo

Africa, dincoace Evropia, Hișpaniia de Evropa, Fesul, dincolo de Marea Albă, de Africa.

Acéstea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să să înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoriia de Traian, cum nu s-au îndăstulatu cu atâta parte de lume, câtu au călcatu cu oștile sale, de au trecut toată Evropa pe dincolo până la apa Donului, caré apă din inima țărâlor moschicești iase și cade în Marea Neagră, la Crâm, ci trecându Donul, au călcatu și Asiia, lovindu pre la Iuzbec mari țări tătărăști. Iară de la Iuzbec, pe după Marea Caspiei, care mare desparte Cazanul și Astrahan de țările Persului, pe la bahtri și de acolo, pin țările Persului și prin Asiria la Eghipet, unde la Eghipet, de boala ce-i zic desintiria, adecă deznodarea vintrelui, și-au sfârșitu viiața.

De acestu vestitu împărat ai și șanțul Troianul, săpat de oștile lui în vécinica pomenire, începându din Țara Muntenească, peste toate apéle acéstea, care s-au poménitu, Sirétiul, Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul, până la Don, totu acestu șanțu, carile îl vedem aicea la noi. Eu l-am trecut aproape de Nipru, pre la un târgu anume Vciorașnoe, tot pre câmpii, acel orașu nu departe de Chiov iaste, și Chiovul iaste pre apa Niprului și presémne cum mérge șanțul, apa Niprului, mai sus de Chiov o au trecut-o Traianu cu oștile sale.

Să află unii de zicu că acestu șanțu, carile îl vedem până astăzi suptu acestu nume, Troian, să fie săpatu pentru sprijineala dispre tătari, închizându locul dispre câmpu de năvala prăzilor tătărăști, în care era și răposatul Panaiotachie terzimanul cel mare și vestit pe vrémea lui la împărăție. Nu știu unde și la ce istorii va fi cetit acestu lucru. La voroavă cu mine pentru șanțul acesta, au dat samă că un istoric, anume Bonfin, ungur, pomenéște de șanțul acesta. Cum mi să pare, cine atâta loc de lume, începându din Țara Muntenească, până peste apa Donului ar hi putut săpa peste totu locul și aicea la noi. Că de la capul șanțului, de unde să încépe întâi, pe deasupra Galaților, alăturea cu Dunărea mérge pre aproape și peste Prut, iar au departe de Dunăre, pre la satul turcesc acum, Troianul; dară deci unde să dipărtează la câmpu și de la Dunăre și de la Marea Neagră, caré iaste apa Nistrului, ca mai departe mérge peste câmpi pe la târgul Vciorașnoe, pre unde l-âm trecut eu, mai pe din sus de Chiev lovéște la Nipru și de la Niprul cu mai mare depărtime de mare, la Don. Cum zicu, cine ar fi putut apăra atâta loc și cine? Că de au fostu aicea țara dișcălicată de Traian, cum iaste între acéste ape Prutul și Nistrul, dară de la Nistru până la Nipru și de la Niprul până la apa Donului și Traian împăratul prin pustii au mersu. Așa și lui Panaiotachie i-am răspunsu, la ce n-au știut cum mi-a mai răspunde. Așa zic și celorlalți, câți au mai scris, așa și lui Bonfin, de au scris așa, cum să fie șanțul acela săpat de vreo sprijineală de tătari.

Mai de crezut sântu aceia carii țin că Traianu împăratul au săpat acesta șanțu în vécinica pomenire și véste și să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragu după oști mari, niguțători și oșténi, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergu cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru véstea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșténi, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști. Nici te mira cu cine ar fi săpatu un șanțu mare ca acesta – că cu mult mai mare au fost, numai cu vremi îndelungate s-au noroit și mâlit – o oaste de 600.000 de oameni numai slujitori, fără alte mulțime. Într-o zi o sută de mii de oameni să să înșire în rându unul lângă altul, să arunce lutul cineș dreptu sine, caută cât loc pot coprinde 100.000 de oameni. Pre ușoară socoteală: un loc de doao mile de céle mari, de nu și trei mile vor coprinde 100.000 de oameni, un conac întreg de oaste mare. 600.000 de oameni, a șasea zi într-o săptămână o dată unui om vine rândul la săpat. Și acestu număr al oștii acelui împăratu, fără altă mulțime ce să trăgea după oști, scrie Dion istoricul, carile au scris viiața și

faptile acestui împărat și Evtropii istoricul, carile au scris viiața lui Andrian împăratul, ginerile lui Traian, carile, după moartea lui Traianu, el au stătut împăratu Râmului. Și acesta Andriian au făcut Odriiul orașul, pre numele său, unde să împreună trei ape: Tungea, Marița și Arta, în pământul Trachiei.

Cu acéste oști Traian, căruia numele în Istoriile Râmului Ulpius Traianus, au călcatu aceasta parte de lume, călcate și de alții cu oștile Râmului, mai nainte de dânsul de Pompeiu cel Mare și de Iulie Chesariul și de Avgust Chesar, încă nu pre aicea, ci pe la perși. Iară acesta împărat Traianu pre aici au venitu și au încunjuratu aceasta parte de lume, cum s-au pomenitu, și iel au discălicat neamul, semințiia caré trăiaște până acum în Moldova și în Țara Muntenească și cât norod iaste în Ardeal cu acestu nume: rumân.

CAPUL AL CINCILEA
AICEA VINE RÂNDUL SĂ POMENIM DE CETĂȚILE CE SĂ AFLĂ AICEA ÎN ȚARĂ LA NOI

Aicé ne trage rândul a pomeni de cetățile țărâlor acestora, câte sânt acmu și-n Bugeag și aicè la noi în țară și de față ce stau și alte năruite, cât de-biia să cunoscu că au fostu cetăți și câte sânt în Țara Muntenească. Mare nevoie este a scrie de dânsăle, de cine ar fi făcute, că cât amu nevoit și câtu amu cercat să știu ceva, de ce niiam făcute sânt, un cuvânt, o pomenire n-am putut afla, cu mare jele. Și oricum, într-alt chip a fi nu poate, numai ce sânt făcute de dachii cei vechi. Că întâiu Cetatea Albă mai înainte de Traian au fost, că Avgustu Chesariul, care împărat a Râmului acmu triimitea și el boierii cei greșiți la închisoare, cum dzic turcii, surgun, la Cetatea Albă, unde și pe un dascal anume Poblius Ovidius, l-au trimis pentru niște stihuri de dragoste, ce scrisese acel dascal, de îndemnase

Râmul la curvie, carele au murit în Cetatea Albă. Și o baltă ce iaste acolo, Vidovul, pre numele acelui Ovidius este.

Și așea și acestealalte cetăți, cum iaste Suceava, Neamțul, Hotinul, Tighinea; însă pândzăle la toate cetățile acestea, cela cu al doilea rându, de domnii sint adaose, cum să pot vedea că toate au pândză și-ndoite sântu. Cele mai vechi mai mici sânt și ca niște caștele, adecă turnuri, au fostu, precum și tocmite. Cearcă la turnul cetății Sucevii dispre amiadzădzi, unde scrie sus că iaste tocmit de Irimie vodă și la poarta cetății vei afla numele lui Despot vodă, care slove pe lângă buor le-am cetit eu sângur.

Și așé, de pre Cetatea Albă luând dovadă, că aceiia cetate cu mult mai înainte au fostu de Traian, poate di cestelalte de râmleni, după ce au descălecat Traian aicè. Din ceste neamuri, al triilea să le fie făcut nu încape, fără una, cum am înțeles de cetatea Sorocii, să fie făcută de un Pătru vodă, de care lucru mult mă mir că Urechii vornicul nu pomenește.

Aflu pomenită cetatea Chilii, carii o scrie în v leat 6973 <=1465> că au luat-o Ștefan vodă cel Bun de la turci, ș-apoi la v leat 6987 <=1479> iunie 22 dzăli că în cestu an au început Ștefan vodă a zidi cetatea Chiliii și au și săvârșit-o într-acelaș an. Dar mă mir cum încape acestu lucru, că întâiu scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoie, ș-apoi să o zidească, cum va fi acel lucru? Ași dzice că acel zidit de dzice, să o fie tocmit. Dar la v let 6973 pân la v let 6987, 14 ani sântu; cini ar fi stricat, și nice scrie să fie stricat-o cineva acești 14 ani. Citește gheografiile cestu de curându și vei afla în historiile Tarigradului că împrumutându cu bani ianovezii pre împăratul Tarigradului, de oști împrotiva turcilor, le-au dat zălog Crâmul și aceasta parte de loc, unghiul Mării Négre, cu scălile lui, unde este acmu Bugeacul. Și atuncé ianovedzii au făcutu Chiliia pe Dunăre și Chiefè, care iaste pre malul mării în Crâmu; Chiefè are altu nume Theodoziia, la historiie.

Așa Hispania; ibării, țiltiberii, portogalii, iară tot un neam sântu; frantozii, galii tot un neam sântu. Turcii, de pre locul lor, Turhistan, de pe capul lor cel dintâi Osmangic: otomani, osmanlâi. Moscalii, rusii, bolgarii, sârbii, harvații, slovații, bohemii, rații, polații totu un neam slovenescu sântu, fără alte numere ce sântu la streini. Că întâi acest neam grecii le-au zis *savromatis*, de pe ochi mierâi și albeneți, adecă ochi de șopârlă. Tătarii, tartari, de pe apa Tartara, schitii de pe sălbătăcie, nohai. Așa toate neamurile suptu multe numere toate sântu. Ungurii: huniar, magiari, ugrei, iară sasii: dachii, satii, goții, masaghetii. Și acéstea nu toate numerile, numai unile dintr-însile ți le-am însemnatu, pentru înțelesul numerilor mai lesne neamului și acestor țări, Moldovei și Țărâi Muntenești și românilor din Ardeal.

Așa și neamul acesta, de carele scriem, al țărâlor acestora, numele vechiu și mai direptu iaste rumân, adecă râmlean, de la Roma. Acesta nume de la discălicatul lor de Traian, și cât au trăit până la pustiirea lor di pre acéste locuri și cât au trăitu în munți, în Maramoroș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin până astăzi și încă mai bine munténii decât moldovénii, că ei și acum zic și scriu țara sa „rumânească", ca și românii cei din Ardeal.

Iară streinii și țările împrejur le-au pus acestu nume vlah, de pe vloh, cum s-au poménit, valios, valascos, olah, voloșin, tot de la streini sântu puse acéste numere, de pre Italiia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu, turcii, de pre numele domnului carile au închinat țara întâi la turci, le zic bogdani, munténilor cara-vlah, grecii bogdano-vlah, munténilor vlahos. Că acestu nume, moldovan, iaste de pre apa Moldovei, după al doilea discălicatul aceștii țări de Dragoșu vodă. Și munténilor, ori de pe munte, muntean, ori de pe Olt, olteani, că léșii așa le zic, molteani.

Măcar dară și la istorii și la graiul și streinilor și în de sine cu vréme, cu vacuri, cu primenéle au și dobândescu și alte numere, iară acela carile iaste vechiu nume stă întemeiat și înrădăcinat: rumân. Cum vedem că, măcar că ne răspundem acum moldovéni, iară nu întrebăm: „știi moldovénește?", ce „știi românește?", adecă râmlenéște, puțin nu zicem: „*știs romaniți?*" pre limbă latinească. Stă dară numele cel vechiu ca un teméi neclătit, deși adaog ori vrémile îndelungate, ori streinii adaog și alte numere, iară cela din rădăcină nu să mută. Și așa iaste acestor țări și țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenești, numile cel direptu de moșie iaste rumân, cum să răspundu și acum toți aceia din țările ungurești lăcuitori și munténii țara lor și scriu și răspundu cu graiul: Țara Românească.

Și acestu nume vlah – de la turci și de la greci iaste, de la némți – vallios, de la frantoji – valahos, de la léși – voloșin, de la moscali și de la rusi tot așa, voloșin și de la unguri olah; acesta nume tot de pe vloh iaste și vloh iaste italiianu, din care țări a vlohului, adecă a Italiei, au pornitu Traian împăratul Râmului fără număr multime de norod și i-au așezatu în acéste țări a Dachiei cei vechi. Să fie acest nume vlah de pre Fleac hatmanul Râmului, precum scriu unii, basne sântu.

Și așa dovedindu numele neamului acestuia, cum vezi din istorici mari și mărturiia țărâlor înprejur, ne trage rândul a pomeni de portul. Care acum portul stătătoriu ca numile și ca limba nu iaste, ci ia un neam de la alt neam porturile cu vréme. La care schimbarea hainelor face și locul, de le caută a face și îmbrăcăminte trupului, precum iaste firea ceriului a vreunii părți de lume. Că întâi la acéste părți de lume, unde trăiescu moscalii, rusii, tătarii, să fie omul îmbrăcat în haine frantozești, ar crăpa de frigu. Și măcar și la noi pre aicea ce ierni sântu, țara Italiei ierni ca acéstea nu are niciodată, ci foarte blânde ierni, cum sântu la noi toamnile, și mare daru au acéle țări a Italiei, cât și vara nădușăli nu sântu ca aicea la noi, ci călduri cuvioase,

puțin nu ca primăvara, cum iaste la noi la maiu, la iunie. Le-au căutatu dară acestora oameni mutați pre acéste locuri a-și schimba portul hainelor după vrémea acestor locuri.

Cătră acéstea toate, caută ce scrie de portul rumânilor iscusitul istoric Lavrentie Topeltin din Mediiași, cuvintele lui ți le izvodescu: „Rumânii de Ardeal, ai noștri, poartă haine de la umere până peste tot trupul îmbrăcați, ne fac mare învățătură potului de vacurile céle de demult, care au ținut părțile acéstea de la septemvrion, adecă părțile carile sântu aproape spre miiazănoapte, tot trupul acoperitu, care feliu de haine pomenéște un dascal anume Martialis, că să chiema endromida, cu aceste cuvinte: «Îți trimitem endromida, vechiu portu, nu mândru, iar bun de luna lui dichemvrie». Șlice au de pâslă, pe limba noastră detască cuglă“ (eu socotesc au chivere, care am apucatu eu și la boieri aicea).

Caută ce zice de opinci acela istoric Topeltin, și nu de la sine, ci pune cuvintile a mai vechi de sine istoricilor, anume Alfons și pre Plavt și pre Agghel, carile au scris cărți de porturile céle vechi limbilor: „Féliul încălțămintelor a românilor iaste cu piiale crudă, de fieștece dobitoc, piste picior învălit bine în obiiale de lână încalță și apoi piialea acéia leagă cu curea piste picior, de înfășoară piciorul totu de la dégite până sus, toată glezna. Și acésta iaste portul râmlénilor celor vechi, strămoșilor lor, care purta la oști. Acestu fél de încălțăminte a slujitorilor oșténi era la râmléni. Numai atâta osebire vedem, pe cum cetim în historicile céle vechi, că oșténii Râmului nu învăliia în obiiale, ce gol piciorul încalța cu piiale și cu legături crucis, ca gratia; în opinci numai cât ține piciorul la călcâi lega.“ Acéstea sântu cuvintile acelui istoric, din cuvântu în cuvântu. La noi de necinste iaste acést fél de încălțăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la râmléni și de vitejie portu. Vedem acum la cerchezi că acest fél de port de încălțăminte pentru sprinteniie țin.

Aicé iaste locul a pomeni și de tunsura acia, de care au scris un Simion dascal și mai nainte de dânsul Istratie logofătul. Tunsura aceasta, precum s-au arătat de portul și de încălțămintea opincilor din historicul Topeltin și iarăși dintr-însul să arătă, de care așea dzice: „Mă miru cum de doao féliuri de tunsuri au luat ardélénii noștri de la râmleni, carii o țin o samă și până astădzi: un féliu de tunsură mai adâncu la tunsură, pe lângă peliță aproape, alt féliu mai departe de peliță prin pieptine tund părul. Și acei tunsuri mai aproape de peliță noi dachii o numim *schieren*, iar acesta mai depărtat de peliță o numim *coluen*“. Și tot Topeltin dzice: „Râmlenilor le plăcea a rade și în chipul ceatleului acoperiè căruntețile sale și pricină da că la cap din dos, la ceafă, tundea părul, să fie capul totu slobod de sudori și în răcoreală la ostenele“. Vede-se dară că iaste vechiu obiceiu tunsura aceasta, care și până astădzi să vede la o samă de lăcuitori a țărâi noastre și-n Ardeal, și iaste de la râmleni aceasta, sămnu slujitorescu, că în chipul cetlăului își învălia capul slujitorii Râmului cu taftă supțire, ca-n chip de cunună slujitorească. Vădu-să dar basnele acelor scriitori mai sus pomeniți, Simion dascalul și Istrate logofătul și acel amăgeu, Misail călugărul, carii au scris că sămnul acei tunsuri ca un cetlău au fostu sămnu tălhărescu, cu carei însămna râmlenii cei de rău făcători.

Rămâne aici rândul a arăta de graiul și slovele, de unde iaste izvorât, acestor țări de care pomenim. Precum dar s-au arătat deplin neamul acestor țări aședzate pe aceste locuri de râmleni, așè și graiul totu de la râmleni izvorât, cu ciilalți historici mărturiséste și Topeltin, care așè dzice: „Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina descălicării valahilor, așè și aicè aceiaș laudă mărturisim, că limba lor iaste limba vechilor romani, amestecată sau mai mult stricată cu sârbască, rusască, dățască, horvățască, slovenească“ procâi. Și dzice precum și un historicu ce-i dzic Covațiiocie au socotit precum graiul de casă a ardelenilor

mai mult are în sâne însămnarea graiului românescu și lătinescu, decât a graiului de acmu a italiianilor.

Și cu vreme îndelungată, ce nu strămută și nu astupă, vestite împărății, crăii, domnii; așè și graiul românilor pre aceste locuri cu îndelungată vreme și răsipă lăcuitorilor, romanii de supt aceste locuri, care pustiindu-să de robia și năvala tătarâlor, să mutase aceștia de aicé la Maramorăș, iar cei din Țara Muntenească la locurile Oltului, trecându munții, ș-au stremutat și graiul. Că unde dzice lătinește: *Deus*, noi dzicem: Dzău sau Dumnădzău, *meus*, al mieu, așijderea, unde *țelum*, ei, ceriul, *homo*, omul, *fronsu*, fruntea, *anghelus*, îngerul. Iar nice unile cuvinte nu sântu să nu fie protivnice cu lătinește, sau la început, sau la mijloc sau la fârșit, iar unele stau neclătite, cumu-i *barba*–barba, *luna*–luna și altele ca acestea: *vinum*–vinul, *panis* – pâne, *manus*–mâna, *culter*–cuțit.

Și așè cum amu dzis, cu vremea ș-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenescu, dațescu și cu alte care le-am pomenit dintru Topeltin. Pe aceasta poveste cură și aflatul slovelor, cu care și scrisoarea de la sirbi o au luat-o, amu a doa descălecătură de Dragoș vodă aicè în țară și la munteni Negrul vodă.

Cătră acestea adaogim rândul aicè obiceilor maselor și ospețelor, carii să văd că-s vechi ținute aicè într-aceste țări și le iaste de la vechii romani, precum a închina păhar pentru sănătățile priiatinilor ș-a împăraților, că scrie Dion vestitul historicul, care întru laudă împăratului Avgustu cum vechiu obicei au fostu ca nărodul giurând pre piedzii cei buni sau nărocirea împăratului, să bè la ospețe pentru sănătatea lui. Ciiarcă de aceasta mai pre largu la Pliniie. Acestu obiceiu și la nemți și la unguri și la ardeléni, véchii romani și la noi pe urmă, de pomenesc la mese sănătățile domnilor cu păhare pline de băuturi, așè și a priiatinilor.

La acestea și obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aicè la noi și la munteni și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiu obiceiu, că dzice Topeltin: „În Ardeal dachilor

obiceiu cu mare petrecere a duce mortul la gropnița; mărgu înaintea boierilor cântăreții și preutii, pe urmă viniia cielaltă multime, închipuind cum și ceielalți vor merge unde și cel mortu, ca cum ar dzice: mergi înainte, că noi te vom urma. Vechiu obiceiu și la râmleni; le dzicè trimbițe înaintea osălor, cum mărturisește Ovidius: «*Cantabat moestis tibia funeribus*», adecă: «Cânta trimbiță de jelea astrucării». Și aceasta la cei mai de cinste oameni să fâcè, precum și astădzi la aceste țări, la astrucări domnilor și la alții oameni de cinste." Și iar tot acel Topeltin dzice: „Muierile daților osăle părinților, a ficiorilor, a bărbaților și altor rudenii cu bocete nespusă mărgu după oase, cu plânsuri de mirat și cuvinte de jele cuprindu oasăle și cu glas mare toată viiața omenească o plângu. Scrie Varronie în cartea a 4-a, de viiața romanilor, cum cerca muierè, care avea glas mai bun, de cânta la oasă", precum aceastaș și aici în țară să face și până astădzi și cu alăute.

Și acestea le-am arătat ca și dintru aceștea să să cunoască niiamul cu obicéiurile că au iesit de la Râmu...

.....

CAP AL ȘEAPTILEA ȘI CEL MAI DE PRE URMĂ VINI RÂNDUL A ARĂTA CÂT AU TRĂIT ACESTE LOCURI CU OAMENI DUPĂ DESCĂLICAREA LUI TRAIAN CU ROMANII DE LA ITALIIA

.....

Năbușit-au dar tătarâi pe aceste locuri și mai mulți, cu Atila din părțile Schitii Asiiatică, care și craiu au stătut întâi ungurescu.

Iar Topeltin scrie cum Gallienus împăratul, socotind cum aceste descălecături de pe aceste locuri a lui Traian nu vor sta, le-au mutat în Dobrogea. Și așè românii din Țara Muntenească au trecut munții, aședzându-să la Olt, la Herțeg

și pe la Făgăraș. Iar ceștealalții, unde sântem acmu noi, mai târdziu, după ce n-au putut mai mult a sta prin cetăți și pre supt munți, pentru lipsa hranii, au trecut munții la Maramorăș, aședzându-se pe la Giurgiu și pe la Ciucu.

Iar după ce s-au pustiitu de la Atila și cum amu dzis mai sus că unii mutați peste Dunăre, la Dobrogea, unii peste munți asupra Oltului, cei din Țara Muntenească, cestilalții la Maramorășu, pân' la vremea lui Laslău, craiului creștin ungurescu, la a căruia vreme s-au descălecat al doilea rându de Dragoș vodă țara noastră și de Negrul vodă Țara Muntenească.

Ia dară aminte, atâta vac ce au trăit lăcuitori romani pen Maramorășu și pe la Olt, megiiași cu alte limbi atâta vreme, au n-au putut să să schimbe și graiul celu chiar românescu? Și acesta iaste pricina de s-au străcat lăcuitorii acestor țări graiul acmu la a doo descălecătură, cu graiul strămutat și schimbat cu ungurescu, cu sârbăscu, cu dățăscu, cu slovenescu i proci, veniți pe aceste locuri.

Dzice-va neștine: dar cum de-au lăsat cei de pre urmă împărați, ce au fostu a Râmului pe urmă, și după ce au mutatu marele Costantin scaunul Râmului la Țarigrad și pe urmă alți împărați creștini, Leon Înțeleptul, Iraclie, Iustiniian și câțva hatmani vestiți? Răspundzu: că după ce s-au mutat scaunul la Țarigrad, mai multă zăbava sa cu persi avea împărații, pe urmă cu sarațini și aceste locuri sta fără agiutor și așè pustiirea lor de tătari, cum s-au dzis mai sus.

Și aceste câte s-au putut afla de descălecatul cel dintâiu pe largul s-au scris; mai multe ce lipsăscu să nu fie mirare, câte vacuri de oameni s-au petrecut. Pentru aceia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitoriule, uitându-te la atâta vacu, că nu s-au pomenit pân' la acesta anu nimic de descălecatul țărilor acestora.

NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA ZIDIREA LUMII PÂNĂ LA 1601

PREDOSLOVIE LETOPISEȚULUI

Nime mai bine și mai pre scurt toată desfătarea istoriei n-au cuprinsu, iubite cetitoriule, decât acela domnul voroavei râmlenești, Țițero, carele o au numit otcârmuire vieții; că cu aceia voroavă a lui toată roada a tuturor bunătăților și a învățăturilor cuprinzindu-o, au deșteptat viața oamenilor cătră giudecățile istoriei a le tixi. Întru aciasta părere fost-au și Tucidides, carele pre istorie o numește a fi cel mai ales și mai mare a vieții omenești visteriu; mărturisind zice, cum că nice odănăoară să nu fie istoriia osebită den mânule stăpânitorilor și a sfetnicilor țărâlor, ca o înfrânare celor desfrânați, agiutorindu-să cu cetirea ei, să poată isprăvi trebuințăli, și a să feri de tâmplările primejdioasă, când să privăd pricini ca acelea. Că nice o înțălepciune omeniască altă nu-i, decât luarea-aminte primejdiilor și lucrurilor viitoare, dentru cele trecute, ca dentr-un izvor scoasă știința; care singura istorie, mai mult decât alte știință să socotește a fi; că istoriia, precum pre toate științăle cu nemurire împodobește cu înțălepciunea sa, așea pre cei tineri întru otcârmuire îi înțălepțește; direptu cu cei bătrâni îi

potrivește; iară pre cei bătrâni întru ispita tâmplărilor și vremilor de primejdii, cu dovadă întărește-i, și pre cei neînțălepți cu cunoștința vremilor celor primejdioasă trecute, la cele ce-s de față, mai treji îi face.

Că norocit să socotește acela, pre carele îl fac primejdiile streine triaz. Vede-să dar ispita istoriei, așea întru școale de sfat, cum întru lucrurile și isprăvile războaelor, că poate mai mult adeverit lucru iaste, decât o mie de întrebări soficești.

Istoriia întâi învață pre sfetnicul cum să sfătuiască binele de obște, cu urmarea acelor de mai-nainte trecute giudecăți, obiceiurile, primejdiile și învățăturile, care aduc mare folos cătră părerile sale, și orice greutăți întru ale giudeților și alegerea sfatului a dezlega poate.

Așijdirea pre otcârmuitorii oștilor, în războae tari și norociți îi face cu pildele și ispitele tâmplărilor și vremilor trecute, agiutorindu-i de vreme ce, ca pe o tablă zugrăvită, acelor prea puternici împărați, acelor prea viteji hatmani și a multelor năroade, izvorul și lucrurile isprăvite, mutările, stăpâniile răsipite cu tăriia și vicleșugul vrăjmașilor, oștile meșterșuguite, mijlocele meșterșugurilor, vicleșugurile, aflările, înșălăciunile vrăjmașilor, dobânda orașelor și a cetăților, istoriia dă socotială.

Așijdirea a nedejdui, a nu să teme și pre norocul – carele necăiuri multă șădere la un loc nu are – cum să mută, biruitoriul cum să veselește de izbândă, gonind pre cei biruiți, pre urmă ciia ce fug, cum să fac biruitori asupra acelor biruitori mai întâi, cum bucuriia de sirgu să întoarce în scârbă, și scârba în bucurie. Toate acestea dentru cetiala istoriei să cunoscu. Marco Lucul, neștiind nice un meșterșug a războaelor, fără numai dentru singura cetială nepărăsită a istoriilor, așea de mare hatman a romanilor au eșit, cât acelui

prea puternic Mitridat a Asiei, și a Mării Albe, și a lui Tigranes Țărâlor Armenești împărați, oștile cu sabiia și cu foame de istov li-au stânsu, și pre singur Mitridat, stăpânind niamuri 22, a căror și limbi li știia, l-au izgonit de la mare și den Asiia și den țărâle armenilor, supuindu-le locul supt stăpâniia Râmului.

Uite-să toți ostașii cu căpeteniile lor la istorii, și să-ș aducă aminte de acei vestiți oarecând hatmani și oșteni, să să deștepte cu oarecare nevoință a laudelor celor trecuți, și cu veste a numelui nemuritoriu; că istoriia deștiaptă și pre cei leneși și neștiuți spre mare lucruri, și pre cei răi și făcători de rău, cu certări și cu griji a numelui celui rău, îi oprește istoriia de răutăți; iară celor blagorodnici, pintini le dă istoriia; și că pildele acelor vechi și de demult cetiți, mai de folos sintu spre a-i deștepta, a-i pleca, și a le aprinde inimile, decât pravilele lui Solon și a lui Licurgu.

Că toți ne tragem după nevoința laudei și a numelui celui bun și vecinic și fiecare mai bun, după laudă să povățuiaște; precum și acela Alexandru Machedonianul, când s-au tăbărât la Sighet, la mormântul lui Ahilevsu, fiindu aprinsu de lauda acelui răsunat la lume pre acele vacuri, Ahilevsu, suspinând den pieptu, să fie strigat Alexandru zicând: „O nărocite tânărule, carele a vârtuților tale crainic și martor ai aflat pre Omirul!" De nu ar hi fostu Omirul, mormântul acela, care cu trupul și fapteli și numele nu numai a lui Ahilevsu, ce a tuturor grecilor și a vitejilor elenilor, de tot li-ar fi îngropat și astupat cu țărna; a cărora bunătățile, vârtuțile, cu scrisorile Omirului și a altora, sintu apărate de uitare; precum zice oarecare Lacon: „O sfintă și mare a prorocilor ostenială! Toate cu sorți le apuci și dăruești oamenilor muritori văcuire".

De ari stânge cineva numai istoriia a lucrurilor făcute, și faptele cele arătate de toți cei muritori oameni, abiia de s-ari cunoaște viața oamenilor den dobitoace. Că, de nu ar fi istoriia, mare greșală și întunerec a tuturor lucrurilor ar fi în lume și în vacul acesta, și viața oamenilor puțin s-ar despărți de dobitocul cel mut: cu care și nemurirea oamenilor s-ari stânge, de nu am avea în cuget lucrurile trecute și cele viitoare cu socotială întriagă, și de cei mai bătrâni cu pildele de nu i-am socoti, așea mare și nespusă greșală ni-ar căuta a avea. Așea de zidirea lumii și a omului celui dentâi, a strămoșului nostru Adam, și de Dumnăzău și de poroncile lui, și de învățătura mântuirei noastre, nice o știință nu am avea, de nu ni-ar fi descoperit și arătat noaă Moisii den Duhul Sfint, Istoriia sfântă, Bibliia. Și pre urmă Ezdra și alți proroci de nu ar fi lăsat vecilor următori, și mai pre urmă de aciia, de minunată și de mirată întrupare a Domnului și Dumnăzăului nostru Iisus Hristos și de patima și lăudata înviiare den morți, și alte prea slăvite lucruri mântuitoare, cine dentru noi ari avea știință de nu ni-ar fi scris istoriia de acestea cei patru evangheliști? Cine ari ști faptele troadenilor și a grecilor, de nu ar fi scris Omirul cu stihuri nemuritoare? Cine îndrăznirea lui Iraclie, cine vitejiia a marelui Alexandru întru stăpânirea lumii ari ține minte? Cine ar ști astăzi a hatmanilor romanilor vestite războae, și de otcărmuirea ei cea de obște și de altor împărați și de căderile împărățâelor și de strămutarea vremilor? Adevărat, toate aceste odoară și științăle s-ari fi stânsu la acești veci de pre urmă, de nu ar fi istoriia. Să ar fi cutezat acela Tarcvinie, craiul al cincele a romanilor, zece milioane de galbeni de aur, nu trei sute, a da pre cărțile Sivilii Cumea, care cărți li-au aruncat Sivila Cumea în foc de au arsu, văziind că pentru mare osteniala

ei au luat plată de la Tarcvinie cu preț numai de 300 ughi. De ar fi știut Tarcvinie ce taine să închidea în cartea aceia a Sivilii Cumei, care mai pre urmă într-alte cărți cunoscându-să, li-au plătit cu mare jeale a sa și a toatei republicii a romanilor; și pre noi cu neîndămână ni-au făcut, căci acolo în cartea Sivilii era prorocie scrisă de păgâni, precum Fiiul lui Dumnezău era să să întrupează, și scriia de căderile și schimbările stăpâniei cei de obște a romanilor. Sivila aceia den Duhul Sfint prea de-amănuntul și pre orânduială au fostu scris. Care carte pre urmă cu mare cinste era ținută în visterile Râmului. Că adevărat nu numai cu mare pilde și de cinste, ce deosăbit den suflarea Duhului Sfânt era povățuiți a vacului celui vechiu. Oamenii cei învățați și mai pre urmă fămeile și multe fecioare, lucrurile și faptele a strămoșilor săi, așea la războae arătate, cum la pace, au scris cu mare socotială și tocmală.

Aciasta dară, singură nemurire de lauda lui Iraclie, a lui Ahileu, a lui Chir, a lui Filip, a lui Alexandru, a lui Themistocles, a lui Leonid, a lui Alțibiad, a lui Epaminend, a Estipionilor, a lui Anibal, a lui Marie, a Siliei, a lui Pompeiu cel Mare, a lui Iulie Chesarului – scrisă cu mari cărți faptele războaelor, de unde și astăzi, nu așea dentru biruințăle adese a lor, cum dentru scrisori le cunoaștem – au ațitat la mari și cinstește lucruri și pre alții mulți, pre urma acelora nenumărați și îndrăzneți bărbați, carii s-au împinsu la mari hărnicii și laude, a cărora pomenire nice odănăoară vechitura vremilor nu o va stânge den cărțile vieții. Că acei bătrâni și vechi oameni, în vredniciile sale de s-ari fi îndoit cu nepomenirea lor în vecii cești viitori, nu ș-ar fi lăsat viața sa întru atâtea primejdii și griji și cu cumpăna vieții lor. Ce era încredințați și întăriți, că după ostenele și arătare

faptelor vrednice de laudă și bine menite ale sale, vor lua roadă dentru scrisoarea a oameni învățați, cu pomenire de dânșii la vecii viitori, precum nu s-au înșălat în socotelele lor.

Să pomenește în istoriile ungurești, cu mare laudă, Mătiiaș Huniiad, craiul ungurescu, să fie avut acestu obiceiu la ospețăle sale: după ce părăsiia de oștit, având oameni învățați, le asculta voroavele, și mai multu pre ciia ce era prea știuți întru istorii; făcea voroave cu aciia de lucrurile împăraților și altor oameni aleși și vrednici; sau poronciia cântăreților de cânta în canoane faptele a oameni bine-numiți și îndrăzneți la războaele cu turcii, în stihuri, scrisă pre limba a lor de moșie. Care obiceiu și în Italia, și la turci, și în Țara Sirbască, și în alte țări, și aicea în țară la noi, vedem și până astăzi, la mesăli domnilor, cântând lăutarii cântecele domnilor trecuți: cu nume bun și cu laudă celor buni, iară cu ocară celor răi și cumpliți. Aciasta și Ahilevsu avea obiceiu, șezând supt cortu, fără altă zăbavă, cânta în cobuz faptele a oamenilor viteji.

De vreme dară că am arătat lauda și rodul istoriei, socotit-am, iubite cetitoriule, că și aicea în țara noastră mai multu folos va face letopisățul țărâi noastre, arătând descălecarea țărâi noastre de cine-i descălecată, și pe ce vreme au vinit Traian, împăratul Romei, întru aceste părți de loc, și den ce pricină și cum o au așezat-o?

Așijdărea avum să arătăm: mai-nainte de vinirea lui Traian împăratul, ce niam au lăcuit pre aceste locuri și ce nume au avut, și de unde au nemerit pre aceste locuri? Cu care vom arăta sămințiile și altor năroade, începând de după potop, și vom arăta și ce stimă au avut țara încă de mai întâi de vinirea lui Traian, măcar că mai pre scurt de cum ar fi datoriia să scriem; că nu puțină ostenială iaste a lua de câteva

sute de ani trecuți peste mie. În care ani nime n-au amelițat cu scrisoarea, fără o samă de basne a unui Misăil călugăr, și a unui Simion, de pre carii s-au fostu lunecat și răpăosatul Grigorie Ureche vornicul; iară mai pre urmă, tatăl nostru, Miron Costin logofătul, cu multă ostenială și în orecâți ani au început a scrie descălecarea țărâi de Traian; iară mai pre scurtu de cum vei afla acestu letopisățu al nostru, căci vremea nu l-au lăsat a-l scrie mai pre largu. Însă de la dânsul avăm începătură, și lui i-au fostu milă a arăta ocărăle și basnele a lui Misail călugăr și a lui Simion. Și după ce vom arăta descălecarea țărâi noastre, cum s-au pomenit mai sus, arăta-vom pre urmă câtă vreme au trăit pre aicea descălecarea lui Traian și pre urmă cine o au pustiit și pre ce vreme, și de au mai trăit pre aceste locuri vreun niam, după ce s-au pustiit? Pre urmă vom scrie și descălecarea țărâi cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tâmplat, încheind și letopisățul scris de Ureche vornicul până la domniia lui Aron vodă; însă mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpânii megiiașe și ce s-au lucrat în părțile megiiașilor noștri; și de la Aron vodă, de unde au început a scrie Miron logofătul, până unde ne va lungi Dumnezău vremea și viața.

Iară a pomeni de niște letopisățe pre urmă scrisă de o samă de boiari de țară, nu socotescu altă, fără cât ocară li să face la vecii viitori de i-aș pomeni; că și la istorii a le scrie deplin și pre largu, trebue și învățătura și știința altor țări, care aciia nu o au avut.

Așea ce am putut, nu cu puțină ostenială, ce câțva ani am împreunat toate, și den toate unul acesta letopisățu.

Nice să socotiască oricine că iaste puțin lucru a scrie și a lăsa în veci scrisoare cu faptele a stăpâniilor. Și de vei ceti letopisățăle altora, și uitându-te și la acesta unul și întru unul

toate, vei cunoaște pre largu osteniala noastră, și ca pentr-o oglindă vei prăvi și a megiiașilor lucruri.

Priimește, dar, iubite cetitoriule, și aciasta a noastră ostenială; care o închin cu bună priință și voe plecată; pre lângă care, rog pre Dumnezău, să-ț dăruiască cuget bun, să cetești cu inimă bună și cu îndemnare, prăvind ca pren oglindă viața a domnilor trecuți, și a noastră trudă neuitându-o pururea. Amin.

De bine voitoriu, iubitului cetitoriu

Nicolae Costin vel logofătu

IZVODIRE DE ISTORICI

pre carii punem marturi letopisățului *Descălecatul țărâi dentâi și de niamul dachilor pre aceste locuri,* cum și de a doa descălecare de Dragoș vodă: Berosie *De niamuri,* Dion *Învățătura lui Traian,* Evtropii, Iulii Capitol, Bernand, Bomfin, Topeltin, Ian cel Mare, Istvanfie, Cromer, Stricovschii, Baronie, Carion, Cavațius, Dlugoș liah, Belschii, Mehovie, Vapovschii, și alții câțva, pre carii nu-i pomenim, pentru că numai ce au amelițat.

PENTRU ZIDIREA LUMII

CAP I

De zidirea sau făptura lumii, multe păreri și dovăzi a filosofilor și a poiaticilor păgânești era. Că unii socotiia a fi zidită lumea den haos, adecă den amestecarea lucrurilor și a stihiilor, între carii și părerea poiaticului Ovidie au fost,

unde zice în stihurile sale *De Metamorfos* I aceste: „Mainte de mare și de pământ și cât acopere ceriul, un chip era a firii întoată lumea, cărui chip i-au zis haos, groasă și neamistuită mamină, i proci". Iară Thales Milisie, care să număra între cei 7 prea înțălepți greci, socotiia cu dovadă că toate lucrurile sint făcute den apă, urmând întru aciastă părere a sa pre Omir cel vechiu, aflătoriul a toatei filosofiei, careli la XVI cap *Iliad* au scornit începătura a tuturor lucrurilor a fi ocheanul, marea ce încungiură pământul. Iară Hiparh pre urmă și Iraclit Efisianul într-altu chip: socotiia a fi den foc și den apă lumea făcută. Empidoclei, Epicur, Dimocrat, Dio Libertan, Zeno, Pithagora și alți greci, lăsindu-să pre mari mințile sale, feliuri de feliuri și multe începături a lumii a fi socotiia. Pre urma lor Aristotel, Țitero, Xenofan, i procii, socotiia lumea a fi vecinică, fără început și fără sfârșit. Iară după ce să priciia aceștea toți cu mințile mari între sâne, – cum mărturisăsc – Ținsorin și Cornilie Agrippa *De deșertarea științei* la cap LI: Oare oaăle au pasările s-au făcut întâi, de vreme ce nice oaăle fără pasiri, nice pasările fără oaă a să naște nu poate; după multe și îndelungate întrebări între dânș, neputându-să de ou și de pasări tocmi, au întărit aciastă părere a sa, precum lumea și toată zidirea iaste fără început și trăesc în veci. Împrotiva cărora păreri era alții. Ce toți, cu cât mai adâncu vrea să-ș arete părerile sale, cu atâta mai otărâți au greșit, – fiind fără știința de atotputerniciei lui Dumnezău, cela ce toate den nemic și den deșert, pline au făcut. Unul numai dentre dânșii, Plato, cum socotesc unii că au cetit Svinta Biblie, ori că au avut den dumnezăiasca suflare, deschis zice întru o carte a sa, ce să chiamă *Timeo,* cum lumea iaste făcută de Dumnezău, și a toate altor zidiri, pricina a lui Dumnezău bunătate și putere pune că iaste;

pentru ce i-au zis acestui Plato, dumnezăescul filosof. Că și Ovidie pre semne dentru acest Plato au luat, când zice: „Fost-au om născut; pre acesta ori den sămânța dumnăzăiască l-au făcut acela meșterul lucrurilor, a lumii cei mai bune, izvorul i proci." Și așea să mai apropie de adevăr, măcar că era păgâni, mărturisind pre Dumnezău a fi zâditoriul și începătura a tuturor lucrurilor, presemne urmând Scriptura a lui Moiseiu.

Pentru aceia și noi mai adevărat și mai dovedit temeiu a începăturilor, a dovedirilor și a orânduirii istoriei noastre, în care arătăm cu alte niamuri și niamul dachilor, cu mare ostenială, cu lungă nevoință și cu mare oserdie vecilor viitori, de aiurea nu am putut cunoaște fără dentru Svinta Scriptură, ca dentru o fântână și izvor științii și învățătura de Dumnezău, carele iaste zâditoriul, otcârmuitoriul, înmulțitoriul și începătoriul tuturor lucrurilor. Și iată așea ne învață Scriptura a Duhului Svint, pren Moiseiu întâi, și cu aceste cuvinte toate den istorii începe: Den început au făcut Dumnezău ceriul și pământul, soarele, luna, stelele și toate alte zâdiri în văzduh, în mare și pre pământ vietuind i proci.

Apoi a șease zi, den lut, den pământu, au făcut pre om după asămânarea sa, cu obrazul spre ceriu înnălțat, și-n suflarea Duhului său l-au înviiat și l-au însufletit, vietuind și în veci nemuritoriu, cu înțălegere, cu înțălepciune, și cu alte daruri dumnăzăești decât toate alte zâdiri deplin împodobit. Precum și Mancineglu carte IV slăvește, zicând: „Și fieștecine iaste pilda lui Dumnezău întru chip mic i proci".

Dat-au Dumnăzău lui Adam și soție de asemenea pre Evva, den coasta a trupului lui Adam făcută de Dumnezău;

cu aceiaș suflare a sa însufletindu-o; i-au sălășluit pre amândoi în raiu, într-o priință împreună moștenitori și petrecători desfătărilor raiului; pentrucă fiind ei decât toate alte zâdiri înnălțați, slobozi de păcate și de moarte; iară după călcarea poroncii, date lor de Dumnezău, dentru svatul viclianului, îndată rămasără păcatului și morții supuși, de care avăm în Svinta Biblie deschisă mărturie și învățătură. Nu voiu să zăbăvăscu pre cetitoriul cu lungă voroavă, fără cât să știe că lumea aciastă lată s-au început și s-au înmulțit dentru aceste începături, și că Adam și Eva sint de Dumnezău făcuți; carii amândoi sint sămânța și temeiul înmulțirii tuturor năroadelor și niamurilor omenești, oriunde vietuitori supt soare, în lume, precum vei videa mai gios dovada de ficiorii lui Noe.

Așijdirea îndată la începutul zidirii lumii, Dumnăzău cel prea puternic, ca un prea înțălept întru orânduiala sa, căsași au așezat căpetenie și orânduiala puterii, când au dat lui Adam putere de stăpânit toate zâdirile pre pământu și în mare, să le păzască toate acele lucruri, și să așează bună rânduială între dânsele. Și aciasta poroncă a lui Dumnezău iaste cea întâi începătura a giudecăților și a legilor orânduite, și a toată stăpânirea den nafară a monarșilor, a crailor, a domnilor și a altor deregătorii duhovnicești și lumești, pentru așezarea adevăratei laudei lui Dumnezău, a orânduialei tuturor lucrurilor, certării și așezământului dreptății lui Dumnezău, întru ce toate pentru poronca date lui Adam, Dumnezău foarte iubește.

De aicea și beserica lui Dumnezău cea de obște adevărată au luat începătură atunce, că îndată fu poroncă lui Adam și Evei, cum ari păzi și ari arăta frica și credința lor înnaintea lui Dumnezău. Iară după ce greșiră, li-au arătat Dumnezău

moarte vecinică. Însă îndată împrotiva morții, dentru miloserdiia sa dumnezăiască, au făgăduit mântuitoare solie: adecă precum era să vie Hristos Mesia să zdrobască capul șarpelui, supt care era diiavolul, ce au înșălat în raiu pre Evva, și pre noi să ne mântuiască den păcat și den moarte vecinică. Cu nedejde ca aceia, Adam și Evva s-au mângâiat întru scârba lor, fiind urgisiți și scoși den raiu, ca de o veselă și mântuitoare prorocie de la singur Dumnezău dată, de vinirea Domnului Hristos. Și așea de atunce-ș întru aceste două chipuri s-au început beserica cea adevărată, întâi, precum svintul Epifanie, episcopul de Chipru, aiave dovedește împotriva ereticilor la carte I, tim I.

Așijderea ne mărturisește Svinta Scriptură, precum Cain, feciorul lui Adam, pentru zavistie și răutatea sa den fire, au ucis pre Avel, frate-său, om bun și temătoriu de Dumnezău, nu pentru altă, ce pentru bunătatea și dreptatea lui ce avea Avel cătră Dumnezău, căriia au zavistuit Cain că jărtvele ce jărtviia Avel dentru agonisita sa, den oi și dentru alte dobitoaci, le priimiia Dumnezău; că den ce era mai bune și mai grasă dobitoace giunghia și apringea pre jărtâvnic și să înnălța sfara dreptu la ceriu, și priimiia Dumnezău jărtva lui Avel. Iară Cain era den fire rău și den roada țarinii sale, ce era mai proastă pâne și pleave aprindea și jărtviia lui Dumnezău, și fumul nu să suia spre ceriu, ce să tindea gios pre pământ; și de aicea întâi, dentru îndemnarea diiavolului începutu-s-au goana asupra besericii cei de obște.

Cain apoi, precum mărturisește Filon, de 15 ani, îndoindu-să de miloserdiia lui Dumnezău, povățuit fiind de cunoștința sa cea rea, fugit-au de la fața tătâne-său, lui Adam, spre răsărit, unde den soru-sa, anume Temeh, ce-i era fămee, au născut fecior anume pre Enoh. Pre numele aceluia

făcut-au cetate mare și o au numit Enohia, supt muntele Livan; de care Berosie la carte I, Iosif și Moisăiu prorocul svint, mai pre largu mărturisăscu. Iară Filon jidovul scrie că acest Cain au făcut orașe de toate, carele să chiamă: Enoc, Mavli, Leed, Tehe, Țelez, Iebbat, care li-au răsipit potopul.

Pre urmă pre Cain, al șeaptele urmaș lui, sau strănepot den sămințiia lui Lameh orbul, feciorul lui Mathusal, l-au ucis la vânat cu săgiata, den tâmplare, neștiind de dânsul, precum în Biblie mai pre largu scrie. Și așea Cain fu omorât, precum și el au omorât pre fate-său Avel. Viețuit-au Cain ani 730; iară tot au aflat Cain lăudorii săi și urmași den povățuirea diiavolului, că au fost eretici spurcați, carii îl măriia pre Cain de patriiarh lor și zicea că cu cale au omorât Cain pre frate-său i proci; de care cetește pe Epifanie la carte I, tim 3 împrotiva Cainenilor lit iereticie.

Iară ficiorii lui Cain și strănepoții lui, ficiorii lui Lameh orbului, au aflat întâi toate meșterșugurile: Toval au izvodit corturi și toată agonisita a face cu arătură și cu dobitoc, ce fac agonisita la casă. Ioval au izvodit musichia și tot meșterșugul cântării. Toval-Cain s-au făcut meșter de hier, lăcătuș, potcovar și zlătariu, zugrav, și toate lucrurile ce trebue oștenilor. Noema, strănepoata lui Cain, fata lui Lameh, au deprinsu toate torcăturile de lână, de in, țăsătura și altu lucru tot în casă fămeesc: a strânge brânză și untu i proci.

Acelaș Lameh orbul, al șeasele sămințe a lui Cain, feciorul lui Mathusal, au avut 77 sămințiі den doaă muiari: den Ada și den Sela, carii toți de năboiu potopului celui mare au perit, pentru mari răutățile lor, cât tot niamul caimilor cel otărât să stânsă den temelie; în care niam s-au arătat întâi răscumpărarea lui Dumnezău cea driaptă pentru vărsarea de

singe nevinovat a lui Avel, în al treile și a patra sămințe, cercând răscumpărare nedreptății.

Născutu-s-au pre urmă lui Adam, de la zădirea lumii în ani 230, al treilea fecior, anume Sith, în locul lui Avel dreptului celui ucis, și în locul lui Cain ucigașului. Acesta Sith, petrecându-ș viața întru Dumnăzăire și sămințiia sa, pre urmă patriiarșii, din carii după trup au purces Domnul Hristos, întru aceleaș obiciaiuri a să teme de Dumnezău i-au învățat, și lauda lui Dumnezău cea adevărată au înmulțit-o și au lățit-o.

Scrie Iosif istoricul în istoriile cele vechi jidovești, precum Adam și fiiu-său Sith, fiind cu prea înțălepciune și știința a lucrurilor cerești luminați, au făcut doi stâlpi, unul de piatră și altul de cărămidă, pre cari stâlpi au săpat slove: voia lui Dumnezău și învățătura lui și prorociile prin care să păzește cuvântul lui Dumnezău. Și pentru aceia au făcut doi stâlpi, unul de piatră și altul de cărămidă, prevăzind den cursul ceresc, că era Dumnezău să certe lumea cu doaă certări: cu apă și cu foc. Ce nu știia, care urgie era să vie întâi. Pentru aceia au pus stâlpu de piatră, ca, de va trimite Dumnezău urgiia sa în lume pen apă, să rămâe stâlpul cel de piatră; iară de va trimite prin foc, să va topi stâlpul cel de piatră și a rămâne cel de cărămidă, de pomenire întru sămnul vechiu și a sămințiii sale.

Așijderea scrie, precum acești doi patriiarși au împărțit cu orânduială anul în 12 luni și de mirare cursurile ceriurilor, și vârtejiturile lor întâi den suflarea Duhului Svint aflat, și pre urmă sămințiia sa, dentru aceleaș învățături i-au învățat, că neputincios lucru să poată a cuprinde și a scorni singur mintea omeniască lucruri supțiri și înnalte și de mirat ca acelea, a ști crângurile și vârtejăle cerești, de nu li-ar fi lor

descoperit și arătat sângur Dumnezău. Și așea și învățătura și știința lui Dumnezău, și scornitura slovelor la scrisoare, și toate învățăturile, oricât sint, întâi de la Dumnezău, apoi de la Adam și de la Sith fiiu-său că sânt să credem; de care avăm mărturii multe la grecești istorici, că scriptura și învățăturile de la patriiarșii jidovești toate s-au aflat, precum și Irodot scrie în cartea a cincea, precum grecii toate învățăturile și slovele au luat de la finichi, carii sint și aciia de niamul jidovăscu, măcar că grecii după basnele sale, deprinși să numere multe, zicând că ari avea acestea ce am zis mai sus, de la Cadmosul lor și de la alții. Iară Berosie la carte I *De lucrurile vechi,* la începutul ostenelei sale cu dovadă scrie, precum haldeii mai nainte de potop, cu scrisoare haldeiască, pre stâlpi de piatră au scris urgiile ce era să fie în lume, și îngroziia pre oamenii cei răi, pre uriiașii, sămințiia lui Cain, trăgându-i de la răutățile lor; den ce să vede precum scrisoarea haldeilor, sau mai întâi de cea jidovască, sau tot pe o vreme că s-au aflat.

Trăit-au Sith, feciorul lui Adam, ani 912, precum mărturisește Toliman Stela Signinianul; iară după ce au născut pre feciorul său Enos, era de 105 ani.

Adam, văzându-să îmbătrânit, și prevăzindu-ș, den arătarea lui Dumnezău, sfârșitul său, chematu-ș-au muiarea și feciorii și toată sămințiia sa și i-au învățat, aducându-le aminte, să aibă frică de Dumnezău și i-au îngrozit cu doaă urgii a lui Dumnezău, ce era să vie în lume: una cu apă și alta cu foc, pentru otărîtele răutățile omenești. Și așea, tuturor dându-le blagosloveniia sa cea de apoi, au murit, viețuind ani 930, înnainte de la nașterea lui Noe cu 120 ani.

Enos, ficiorul lui Sith, nepot lui Adam, au slujit deplin înnaintea lui Dumnezău, întru ruga sa și întru nepărăsite

jirtve, în care bunătăți învățat-au pre ficiorii și pre nepoții săi; de a cărue sămințe și a fiestecăruia vac, cu mare osteneală de noi vei afla scris, până la sămențiia lui Noe patriiarhului și a feciorilor lui, ce dentr-înșii toate niamurile omenești în lume s-au înmulțit.

Murit-au Enoh patriiarhul, viețuind 905 ani. Și aicea trec istoriile jidovești, care fiecine poate să vază, cetind la Biblie și la Iosif jidovul „De lucrurile vechi jidovești", căci nu să atingu de istoriia și lucrul nostru.

Iară avăm în Svinta Scriptura lui Moiseiu, și la Beros, Iosif, și la Filon, precum Dumnezău au certat toată lumea cu potopul, în anul de la zidirea lumii 1656; căci tot trupul s-au fost strâcat și rătăcit den calea sa pre pământ. Și acele păcate mai mari ce vătămasă pre Dumnezău, Svinta Scriptură le numără: întâi, urâciunea de Dumnezău zâditoriul său, desfrânarea, curviia, preacurviia, asupreale și tiraniile acelor mai puternici spre cei mai slabi, spre cei mai săraci și neputernici. Pentru aceia au trimis Dumnezău potop de apă pre pământ. Iară până a sosi potopul, au arătat lui Noe, ce era de 500 ani pre atunce de vârstă, și fu plăcut lui Dumnezău, ca să înfrâneze pre uriiași de răutățile lor, și le aducea aminte să să întoarcă.

Și au zis Dumnezău lui Noe să facă corabie, până întru o sută de ani, și să să întoarcă oamenii de la păcat; iară istoricul Iosif pune 120 ani. Ce n-au ascultat oamenii să să întoarcă de la răutățile lor; ce încă îș batgiocuriia de Noe, de ce făcea corabie în munte.

Iară Noe, după vreme arătată de Dumnezău, întră în corabie cu fămeia sa și cu trei ficiori ai săi: Sim, Ham și Afet și cu fămeile feciorilor săi: Tetea, Pandora, Noela și Noegla; așea scrie Berosie. Și au luat Noe în corabie den toate

dobitoacele și hiarăle pământului și pasiri zburătoare, de cele curate câte șeapte părechi, și de cele necurate câte doaă părechi, parte bărbătiască și fămeiască, pentru să să plodiască pre pământ după potop. Și la anii de la zâdirea lumii 1656, în luna lui Prier, în 7 zile, s-au deschis gaurile ocheanului celui adâncu, și toate prăpăștile, izvorând năprasnic. Așijdirea nourii, peste măsură ploae sloboziră 40 de zile și 40 de nopți nepărăsit, și adăogându-să apa, au înnecat tot pământul cu toți oamenii și cu toate câte era pre pământu.

Numai Noe cu ai săi rămasă ferit în corabie, plutind pe diasupra nalților munți, tocma 13 luni, că au stătut în măsura sa apa, zile 150.

Iară, după ce începură a să arăta vârvurile munților, și scăzând apa, au stătut corabiia în Țara Armeniască, pre munte naltu, anume Tavrus, iară după mărturiia lui Berosie, pre muntele ce să chiamă Gordeiu; iară svintul Epifanie, c-au stătut corabia în Țara Candiei, pre muntele Ararat și Lubar, unde să arată une semne de acea corabie.

Iară, după ce s-au uscat pământul, au poroncit Dumnezău lui Noe de au eșit den corabie, și atunce Dumnezău, ca cum de al doile rând au așezat lumea; că întâi au blagoslovit pre Noe și pre feciorii lui, și s-au făgăduit ca să nu mai fie potop pre pământ, precum au pus semn de întărirea păcii, ca un zălog vecinic, curcubău pre ceriu în câteva văpsele: roșie, verde, albastră, care și acmu de pururea mainte de ploae și după ploae, pen nuori să vede. Iară, după ce s-au făgăduit Dumnezeu așea lui Noe, cum nu va mai certa lumea cu potop, nice pre sămințiia omeniască nu o va mai piiarde așea cumplit cu apă, au mai adaos aciastă tocmală, precum scrie Filon în cărțile *De bibliele vechi* cum: „de vor greși oamenii în lume trăind, îi voi certa cu foame

sau cu armă, și cu foc, cu moarte, sau cu ciume, și cu cutremur de pământ, i proci; iară, dacă să vor plini anii vecilor, atunce va părăsi lumina, și va peri întunerecul, și voi învie morții, și voi rădica pre cei adormiți den pământ, și va întoarce iadul datoriia sa, și pierzarea va întoarce partea sa, ca și eu, zice Domnul, să dau fieștecărue după faptele sale, și după roada cugetelor lor, până când voiu giudeca între suflet și între trup, și să vor părăsi vecii, și să va stânge moartea și iadul îș va închide gura sa, și va fi alt pământ și alt ceriu, lăcașul celor drepți în veci".

Aici să vede, că au propoveduit Dumnezău lui Noe de zua giudețului și de învііarea morților.

Slobozit-au Dumnezău lui Noe și sămenții lui să mănânce carne de fiară și de dobitoc, și alte mâncări, care mai-nainte de potop, oamenii nu le știia, nice le mânca, că de să zăbăviia după vânat, numai pentru piii să zăbăviia.

Așezat-au Dumnezău atunce giudecata ca cei ucigași de oameni, cu aceiaș moarte să să pedepsască, cu care au omorât și ei pre alții, den socotiala giudețului, și acelor vărsători de singe, așijdirea să li să verse sângele, de vreme ce omul iaste în chipul lui Dumnezău făcut.

Îndată s-au apucat Noe a lucra pământul, fiind însuș stăpân a tot pământul, și au răsădit vie. Și întâi bătrânul Noe s-au îmbătat de vin, cât zăcea ca un mortu și s-au golit. Și văzind Ham, feciorul cel mai micu, goliciunea tătâne-său, au râs arătând celoralalți frați. Scrie Berosie la carte I, precum acesta Ham s-au apucat de învățături diiavolești și farmece, pentru ce i s-au zis Zoroastel, precum anume au fărmăcat el pre tatu-său bat, cât au rămas Noe ca un famân, de n-au mai avut de atunce-ș roadă a face copii.

Iară Sim și Afet, frații lui Ham, fiind clătiți cu dragoste spre tatul lor, abătându-ș ochii de cătră goliciunea tătâne-său, luând haină, au acoperit pre tată-său. Iară, trezindu-să Noe și oblicind fapta feciorilor celor ce-au avut dragoste adevărată spre însu, i-au blagoslovit, iară pe sămințiia lui Ham o au blăstămat, zicând: „Înmulțește, Dumnezăule, pre Sim și lățește pre Afet și pre sămințiia lor în veci, iară Ham să fie rob lor, cu sămințiia lui în veci!"

De atunce-ș îndată au însămnat a trei ficiori ai săi trei deregătorii, sau trei orânduiale și ascultare, pentru ca fiecare de înșii statul și chemarea sa să păzască și să viețuiască, când au zis cătră înșii: „Sim, tu să jărtvești, rogu-te, și să zăbăvești cu Svinta Scriptură ca un preot! Ham, tu ară pământul și păzește căsniciia și alte meșterșuguri trebuitoare fă, ca un țăran! Iară tu, Afet, otcârmuiaște și apără pre acești doi, ca un împărat și nemiș și hotarăle lor le lărgește!" Că Afet să înțălege lărgime sau lățime.

Și așea Noe aceste trei deregătorii între trei ficiori ai săi au ales, și au așezat deplin tot lucrul de obște, cu orânduială întemeind, fără care nice o stăpânie, nice împărăție, nice domnie a sta îndelungu nu poate de vor eși aceste trei staturi den hotarăle sale, precum astăzi vedem în Țara Leșască.

Învățat-au Noe pre ficiorii săi și pre sămințiia sa blagoslovia și învățături întru lucrurile dumnăzăești, precum scrie Berosie, și le-au lăsat lor cărți întru carele mari taine de firile lucrurilor au scris. Așijdirea i-au învățat și îmbletul ceriului, și au împărțit anul după curgerea soarelui și a 12 luni, și dentru acele învățături le spunea lor, ce să întâmpla în tot anul.

Și plinindu-să după potop lui Noe ani 350, iară de la nașterea lui viețuind ani 950, au murit, văzându-ș nepoții

și strănepoții și feciorii den strănepoții săi, carii toți era 24.000 și 100 bărbați vârstnici, fără muiari și fără copiii lor, carii pre atâția era; că precum scrie Berosie carte III, că tot de gemeni să năștea, parte bărbătiască și fămeiască. Așijdirea și copiii aceiia, după ce viniia în vârsta ailor săi și să însura, tot de gemeni era roada sau plodul dentr-înșii. Așea scrie Berosie, că niceodată Dumnezău sau firea n-au avut lipsă în trebuința lucrurilor, care răzima de bișugul și împlutura lumii, i proci. Și ficiorii niceodată nu muriia înnainte sau mainte de părinții lor; ce, după moartea părinților lor, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, fără numai Avel au murit ucis; și aciasta blagoslovenie au trăit, precum scrie Epifanie, 3332 ani, cât nice un fecior nu muriia mainte de părinții săi, fără unul, ficiorul lui Aran, au murit în viderea tătâne-său – Thara – pentru lauda idoliască, carele însuș cu mintea sa au aflat de au sleit bozi, chipuri, și bozoae sau dumnăzăițe de lut.

Fost-au și alte potopuri, care vărsa pre une locuri de pământu, iar nu au înnecat tot pământul deodată, ca în vremea lui Noe. Xenofon, *De potrivirea glasurilor* și alte potopuri pune că zice și le numără așea: „Potopuri multe au fostu: cel întâi cu vărsarea de ape pre pământu, care au trăit 9 luni pe vremea lui Lugghighes celui vechiu, de demult". Și pre acesta pre semne pre Noe, ca un păgân îl socotește a fi, că mai sus în cartea lui, pre cel întâi Lugghighes strămoș lui Noe îl chiamă, carele au păzit niamul omenesc în corabie de potop, măcar că Svinta Scriptură mărturisește că Noe au fost 13 luni în corabie.

Al doile potop au fostu pe vremea lui Iraclie și a lui Promithei, care au trăit o lună. Al treile potop, 2 luni, au fost în zilele lui Oghighes athianianul. Al patrule potop, în Ahiia,

trei luni. Al cincile potop, a Thesaliei pe vremea lui Devcalion, împăratul Thesaliei, feciorul lui Promitheu, mai înnainte de nașterea lui Hristos Domnul nostru cu 1540 de ani, după cum numără Carion și alții; pe care vreme toată Țara Grecească au fostu vărsată de ape, cât multe cetăți și orașe au înnecat cu oameni, cu dobitoace, fără ciia ce au fugit cu împăratul lor Deucalion în munți, pentru ce Ovidie, la carte I *Metamorfosius*, scrie precum întru aceia vreme toată lumea fu strâcată de potop, pentru răutățile oamenilor; iară Deucalion cu muiarea sa Pirtha, numai amândoi au scăpat de acea pediapsă, pentru bunătatea lor și pre urmă au înmulțit niamul omenesc și că era prea îmbătrâniți, că Deucalion era de 82 ani. Să-i fie învățat pre dânșii Themes bozoaia ca să arunce înnainte oasăle mâne-sa, și dentr-acele oasă vor naște și vor crește feciori, feți și fete. Deci, fiind ascuțit la minte Deucalion, au socotit pământul a fi mumă-sa, iară piiatrile a fi oasăle ei; pentru aceia cari pietri arunca Deucalion înnaintea sa, să făcea bărbat, iară cari pietri arunca Pirha muiarea lui, să făcea muiari. Și de aice niamul cel împietrit și îndărăptnic s-au înmulțit, ce să zice niam împietrit, rău și îndărăptnic.

Al șeasele potop au fost atunce, când au răpit Paris pre Elena de la Lachedemonie, și au fugit la Troada.

Al șeaptele potop au fostu, când au vărsat Faros toată Țara Eghiptului. Și de la potopul a toată lumea, ce-au fostu în zilele lui Noe, până la nașterea lui Deucalion, acestaș Xenofont numără ani 700, de care scrie cu greșală . Pomenește și Plato în carte *De fire* în orașul Eghiptului, care să chiamă ciumilitura sau gâcitura lui Solon celui înțălept, cu preotul cel bătrân a Eghiptului, carii aruncă lene historiilor grecești, căci numai un potop țin minte, de vreme

ce multe potopuri au fostu, zicând: „O Solon, Solon! Grecii, copii pururea sinteți! Și nime den Țara Grecească nu-i bătrân, căci tânără pururea iaste mintea voastră, întru care nu-i nice o știință căruntă i proci."

PENTRU ÎMPĂRȚIREA LIMBILOR CÂND SĂ ZIDIIA TURNUL LA VAVILON ȘI DE ÎNMULȚIREA A MULTE NĂROADE DEN TREI FICIORI A LUI NOE, ANUL DE LA POTOP 131 PRE MĂRTURIIA LUI BEROSIE, IARĂ DE LA ZIDIREA LUMII DUPĂ CUM NUMĂRĂ JIDOVII 1787; IARĂ ALȚII SCRIU, ADUCÂND MĂRTURIE PRE IOSIF JIDOVUL, 2243

CAP II

În a cincea săminție după strașnicul Potop, în anul 131, după mărturiia lui Berosie, a lui Iosif și a lui Epifanie, când s-au înmulțit rodul omenesc, den trei ficiori a lui Noe, și toți oamenii o limbă avea, și o limbă știia a grăi, îndată domnii și otcârmuitorii lor, carii era 72 mai bătrâni, clătindu-să de la muntele Liubar și den hotarăle armenești, unde să chema hotarăle Ararat, s-au așezat toți în câmpii Senaar, ce ș-au ales mai desfătate de traiul lor. Și acești câmpi și acmu cu acel nume sint în Persiia. Acolo au început turnul Vavilonul, vrând acolo să-ș așează scaonul crăiei sale, și să supue și alte năroade supt stăpâniia lor, și vârvul turnului să agiungă până la ceriu, pentru să să numască vavilonenii a fi cei mai de frunte și întâi întru niamurile omenești, și împărăție peste toate împărățiile; și să să poată apăra de Dumnăzău dentr-acel turn, de ar mai fi vrun potop.

Așijdirea au vrut, precum mărturisește Filon în carte *De lucrurile vechi* să-ș facă nume și laudă vecinică în lume, scriindu-și și săpându-și toți numerele sale pe pietri și pe cărămizi; că dentru acea materie socotisă să-ș zidiască turnul, a căruia vârvul și streașinile să agiungă la ceriu. Însă aciastă trufașă și de mirat socotială a lor, Dumnăzău o au strămutat și o au întorsu în nemic, precum mărturisește Svânta Scriptură, că, după ce începură den temei a zădi turnul, în sus înnălțindu-l, fiind toți în limba lor de naștere jidovește sau, după mărturiia altora, haldeiaște, de la Adam cel întâi patriiarh grăiia, îndată li s-au schimbat graiul cel de naștere. Că fiecare de înși într-alte limbi începură a grăi, ales cei 72 căpetenii mai bătrâni, ce era învățători și svetnici pregiur turnu a să zădi. Îndată, dintr-o limbă ce avea, să schimbară și să făcură 72 limbi, și nu înțălegea unul altuia ce grăia, și rămasă lucrul lor neisprăvit.

Scrie Epifanie carte I, tom I că și turnul l-au răsâpit Dumnezău den temelie cu năvarnice vânturi.

Iară ficiorii și săminția lui Noe să împrăștiiară unii în stânga, alții în driapta, tot niamul după limba ce li s-au schimbat, cu căpeteniile sale, cărora încă Noe patriiarhul în viața sa li-au împărțit lumea în trei părți, precum scrie Berosie: Asiia, Africa și Evropa. Și acestea sintu începăturili și dovăzile săminției și a nărodului despărțite a trei ficiori a lui Noe: Sim, Ham și Afet în lume înmulțită.

Sim cel mai mare, dentru a căruia ghenealoghie Domnul Hristos Mântuitorul nostru de mai nainte de veci, la plinirea vremii, om adevărat s-au născut, au stăpânit părțile la răsărita soarelui, stând pre lângă apa Efraft, și toată Siriia răsăritului cu săminția sa o au așezat.

Aicea am socotit a fi cu cale să însămnăm de acel de mirat turn de la Vavilon ce l-au făcut după potop cu a căruia răsipă și împărțirea limbilor că s-au făcut precum am arătat mai sus.

Nevrod, ficiorul lui Hus, nepot răului Ham, au făcut acel de mirare turnu la Vavilon, precum scrie în cartea Facerii, cap XI, stih 3,4.

Acesta turn în patru chipuri să socotește: întâi rădăcina sau pricina socotindu-să, adecă cei întâi meșterii, cari era cei mai mulți den feciorii și nepoții lui Noe, între carii Nevrod, cap și domnu sau cum zic grecii Ἐργοδιοχητής <= supraveghetor de lucrări> a tot lucrul au fost. A doa, den care să făcea acel lucru, era cărămizile și cleiul, în loc de var: așea scrie Strabo carte V, file 705. În Vavilon mult cleiu să face, de care strângu grămăzi ca niște stânci, pentru triaba zădirilor, ce să fac de cărămizi. A triia după chip, că așea socotisă meșterii cei de frunte cu mintea lor, să facă acest turn așea de înnalt, cât să agiungă la ceriu. A patra și pentru care hotar și fârșit au vrut să facă acel turn, în trei feliuri să înțălege: întâi iconomus, poletic și besăricesc; hotarul sau sfârșitul au fostu, pentru să aibă Nevrod cetate împărătiască, întru care să petriacă cu mare veste și laudă, precum să vede den cuvintele meșterilor, scrisă la Facerea, cap XI: „Hotarul poletic pentru să-ș adaogă noaă stăpânire Nevrod pre pământ, și să aibă prea tare apărare despre vrăjmașii săi, că era tiran și să temea de nepriiatini; că tiranii den firea lor sintu fricoși"; precum zice prorocul: „Acolo avea frică, unde nu era frică: că pre tiran și cunoștința lui cea den lontru îl face de să teme, și a avea grijă de fugă, nime gonindu-l, ce să-i goniască pre înșii sunetul frunzălor sunătoare"; cum scrie la Liviticon, cap VI: „ Hotarul besăricesc au fost ca să așeze Nevrod temeinică slujbă idolilor, să să lățască în lume;

pentru aceia au trebuit să fie acel turn ca o mirare lumii, unde să să adune năroadele den lume, ca la un scaon a lui Dumnezău". Iară Dumnăzău cum ș-au batgiocurit de deșarta socotială a lui Nevrod cu a celoralalți, am zis mai sus. Și atâta ne agiunge pentru mai deschisul minții la rândul istoriei noastre.

PENTRU SĂMINȚIIA ȘI NIAMUL LUI SIM ȘI DE CINCI FICIORI A LUI
CAP III

Elam, feciorul cel mai mare a lui Sim, den care au purces elamitenii și persii, niam cu bărbăție și cu stăpânie vestit. Pomenește de sămințiia niamului elamitilor, Xenofont, în cărțili sale, în care scrie pentru Chir împărat; fiind monarh a persilor și împărat mai a toată lumea, au stăpânit, după mărturiia cronicarilor de obște, în anul de la zidirea lumii 4441. Elam să înțălege după mărturiia sau tâlmăcirea jidovască: tânăr, copilandru, crescând întru anii; den ce socotesc că și astăzi persii, cum scrie Sticovschii, că au auzit cu urechile sale fiind în părțile persilor în anul de la Hristos 1574, că strigă la rugile sale persii: Hala elam sau Hala huhali, cum s-ar înțălege: Doamne Hali, sau Elam patriiarhul nostru. Ce, ori pre Elam, ficiorul lui Sim, pomenesc, ori pre Hali, ginirile lui Mehmet, carele au scornit legea turcească. Că și turcii Halaha Mehmet, și persii, carii au puțină despărțire de legea lui Mehmet: Halaha hali strigă. Ce aciasta-i adevărat, că turcii de la Elam, ficiorul lui Sim, și nepotul lui Noe, au săminție.

Iară Assur, al doile fecior a lui Sim, să înțălege binecuvântat, după mărturiia lui Teliman Stela; iară Rimighie, episcopul antisidorenilor, tălmăcește acestu nume Assur: înnălțat. Pentru aceia zice Dumnezău la prorocul Isaiia: „Toiagul mânii mele Asur". Dentru acesta Assur sintu asirianii. Acesta au făcut vestit orașul Nineva în Asiriia, la care oraș fu trimis Iona prorocul. Nineva să înțălege casa ninevilor; iară Nin să înțălege fiiu, de care vei afla la Isaia 14.

Iară al treile ficior a lui Sim, Aran, care să înțălege de-a-firea și naltu. Dela acesta s-au început siriianii și damaschinenii; și scaonul, orașul Siriii iaste Damascul, cătră care mergând svintul Pavel Apostol, fu întorsu la credință, precum scrie în Faptele apostolilor, IX. La 7 Isaiia iaste scris: „Capul aramlenilor, Damascul cetatea". Feciorii lui Aram, precum iaste scris la Facerea, X, au fost 4, anume: Messe, Ghetter, Hus și Hul. Dela Mes și Ghetter, precum sună numele, împreunate amândoaă la un loc, au eșit masaghetii, niam mare și vestit, diasupra Mării Caspiei, în gura apei Volgăi, unde sint acmu oardele Astrahanului, supt stăpâniia Moscului, de carii Irodot în istoriia *De Chir*, și Cvint Curții *De Alexandru Machedon* pe largu și ades scriu; așijdirea și Ptolemeiu și Enea Silvie.

Al patrule ficior a lui Sim, Arfaran, să înțălege: însănătoșat sau răsipă. Dela acesta au începătură haldeii, și de la nepotul lui, Ever, sau Evra, ficiorul lui Solomon, care au făcut Ierusalimul, au eșit evreii, adecă înstreinații, sau rătăciții pe în multe țări. Dentru aciastaș săminție, au eșit Avram tatul și începătura a toți jidovii, precum scrie la Biblie în cartea Facerii, XI. Iaste dar lucru aiavea, că Hristos Domnul nostru iaste de niamul lui Arfaran, și de la Sim,

ficiorul cel întâi a lui Noe, măcar că au fostu și al cincele ficior a lui Sim, den care, zic unii, că s-au plodit niamurile lidiianilor în Asiia.

PENTRU SĂMINȚIIA LUI HAM

CAP IV

Ham, ficiorul cel mijlociu a lui Noe, au stăpânit acele locuri ce sint în Africa, spre amiazăzi, Eghiptul și Țărâle Murinilor.

Hus, feciorul întâi a lui Ham, au înmulțit niamurile murinilor, la hotarăle Africăi, de unde să începe vestită apa Nilul, precum scrie în cartea Facerii, XI. Pentru aceia și Ptolomeiu, care au scris *Toată lumea*, niamurile hussitiianilor le pune în țărâle de mijloc a liviianilor.

Feciorii lui Hus, Saba și Zevila; den Saba au eșit arapii și sabinnii, a cărora crăiasă aceia Sava au mersu la Solomon, să asculte înțălepciunea lui. Iară den Zevila, une niamuri și ostroavele Indiei în lat înșirate spre apusul soarelui și spre miazăzi s-au înmulțit. Nembrut sau Nemrot, ce să înțălege: iute și strașnic stăpân, pre carele Berosie îl numește cel întâi Saturn a Vavilonului, fecior lui Hus, de niamul uriiașilor, strănepot lui Noe. Acesta în Vavilon întâi au început a stăpâni strașnic, cât au silit cu putere de au supus niamurile de pen pregiur supt stăpâniia sa, și pre toți i-au împreunat supt o stăpânie, cum ar fi supt un trup a stăpâniei sale. De la acest Nemrot s-au început cea întâi stăpânie a Vavilonului a unuia în lume, anul, după cum scrie Berosie, de la Potop 131. Pentru aceia Svinta Scriptură pe Nemrot îl numește tare și nepregeduitoriu, venitoriu înnaintea lui Dumnezău; iară

venitor, cum tălmăcesc unii dentre dascalii svinți, să înțălege aice: cu putere și cu războiu silnic, sau silind pre oameni la ascultare. Că Dumnezău i-au dat putere ca aceia, cum zice Daniile proroc: „Că Dumnăzău mută și iară întărește și întemeiază împărățiile".

Mesraim, al doile fecior a lui Ham, au stăpânit locurile pe Marea Roșie și pe Marea Albă, ce să chiamă mare den mijloc de pământu, pre lângă apa Nilului, care pre urmă i-au zis Eghiptul, de pe Eghip craiul, carele gonind pre frate-său Danaa, au stăpânit în Eghipt ani 68; și craii Eghiptului s-au numit faraon, precum mărturisește prea vechiul istoric Manetan, în cartea *De craii Eghiptului*. Iară căci au stăpânit întâi părțile Eghiptului Mesraim, ficiorul lui Ham, și astăzi turcii zic acei păsii Mesraim, sau Misir, iară jidovii: Mecraim i proci.

Laabim, al treile fecior a lui Ham, de la care s-au chemat Livia în Africa.

Afud, al patrule ficior a lui Ham, de la carele sânt înmulțite niamurile murinilor, ce să chiamă Aphudim, în partea Africăi la apus. Enanin sau Ananim, feciorul lui Mesraim, nepot lui Ham, să înțălege: puț sau izvor de ape; acela au așezat parte în Eghipet, care să chiamă Țirenu, și acolo au făcut oraș Țirene, de unde sântu eșiți țiganii; și aciasta parte iaste în stăpâniia Eghipetului mai cu bișug. Lăsăm pre alții a lui Mesraim a-i pomeni pen scurtarea voroavei, că au avut 10 ficiori. Ludin, de la care sint lidiiani.

Al cincele fecior a lui Ham: Hanaan, care să tâlcuiește negutitoriu.

Acesta au așezat acele locuri în Siria, pe Marea Albă, unde iaste Tirul și Sidonul, că sidonenii și tirenii era mai vestiți negutitori.

Hamon au fost craiu liviianilor. Hiteiu, ficiorul lui Hanaam, au făcut cetatea Hevron, den care sint hitiianii, unde au lăcuit Avraam. Evusău, al doile fecior a lui Hanaan, au stăpânit în Ierusalim și în Gava, den care sint numiți gavaonitenii i proci.

Așea să știi cetitoriule, că Sim cu sămințiia sa spre răsărit, în Asiia cea Mare, s-au înmulțit și au întemeiat lăcașurile sale, unde sint astăzi persii și assiriianii. Iară sămințiia a doua a lui Assamof, ficiorul lui Ioctan, nepot lui Hever, strănepot lui salii și prea strănepot lui Arfaran, ficiorului lui Sim, au făcut și au înmulțit mari și late niamuri a sarmotenilor, a cărora nume să chiamă în istorii sarmati, și supt acest nume să închid: știtii, moscalii, sirbii, leșii, rusii, Litva, zmuzii, pomeranii, volinii și alții.

Iară sămințiia lui Ham au ținut cătăva vreme Țara Hananeilor, Eghiptul, Ethiopiia sau Țărâle Murinilor și Liviia.

Iară sămințiia lui Afet s-au împrăștiiat și s-au sămănat prin toată Asiia cea mai mică, și pre urmă lățindu-să lăcașurile sali la miazănoapte, în Evropa, și mai toată Evropa.

NIAMUL LUI AFET

CAP V

De sămințiia și niamul lui Afet, al treile ficior a lui Noe. Afet să înțălege după jidovie: lățit sau lățire, și frumos. Acest Afet mai mic au fostu den ficiorii lui Noe, măcar că cum scrie Berosie: după Potop au născut Noe pre Ionic, i proci, pre carii îi trecem a-i pomenire aicea.

Avut-au Afet, ficiorul lui Noe, șeapte ficiori, anume: Gomer, Magor, Madian sau Madaim, Tuval, Tiras, Iavan și Mosoh sau Mesca.

Cum scrie Filon, Gomer se tâlcuiaște hotărând sau obârșind; de la acesta Gomer să trag țimbrii. Dentru acestaș Gomer și niamul țimbrilor, au eșit nemții. Iară de la Tevcon craiul, s-au schimbat numele nemților, de le-au zis tevtoni și tudeschi. Așijdirea gotii, polevți, Litva, zmuzii, iatvezii, prusii cei vechi, curiianii, dancianii, șfezii și filandii tot dentru acest Gomer au eșit.

Magog, care să tâlcuiaște negru, trăind supt cort sau streașină, că gog să înțălege cortu sau streașină. Dentr-acesta Magog au eșit niamul știților sau tătarâi toți. Iară den Tătar, turcii, precum și Berosie scrie la carte V că Magog au așezat crăiele Asiei, unde turcii stăpânesc; măcar că și den sămințiia lui Ham s-au înmulțit une oarde. Dentr-acestaș, ungurii sau hugrii; de pe apa Hugra sau Iugra, care stă în ținuturile moschicești, au eșit ungurii, și trecând peste apa Volga, au bătut pre gotti sau pre polovți, ce era lăcuind pre apa Donului, care să numește la istorici Tanais, și la Marea Niagră, care să chiamă Palus Meotidis, pre strămoșii Litvei.

Madiam, al treile fecior a lui Afet; dentr-acesta sintu plodiț midii, carii stăpânesc la răsărit.

Iavan sau Eon; dentru acesta sint eșiț tot niamul grecilor. Iară Iavan, de pe jidovie, să înțălege: amăgitoriu sau viclenitor. Pentru aceia grecii sint de niamul lor vicleni și amăgei; și pre acest Iavan, grecii și latinii îl numiia Ianuș, și-l zugrăviia cu doaă frunți și cu doaă obraze: unul den dos, altul den față. Acest dar Ianuș i-au plodit și au înmulțit pe greci, precum avăm temeinică mărturie la prorociia lui Daniil, carele prin acest cuvântu Eon, înțălege și închide pe

toți grecii; că pre răsturnătoriul și răsipitoriul monarh a stăpâniei persului, așea îl numește: Iavan, împăratul grecesc și machidonesc, care au fost Alexandru Machedon; că acesta au bătut pre Darie, marele monarhu a persilor, și au stăpânit Țara Persilor și Vavilonul, de care Cvint Curțius, carte IV și V *De lucrurile lui Alexandru cel Mare* și Iustin carte XVIII, Diodor Sicul II, Erodit, scriu pre largu. De la acestu Ian să numește marea, ce-i zic Iornăut.

Feciorii lui Ioan sau Iavan; aceștea sântu întâi Chetim, adecă bătând den carii au eșit machidonenii; prea ne arată deschis cărțile Macaveilor, că mai de mult, precum scrie și Ștefan Historicul, și Carion carte I, nu i-au chemat machidoneni, ce mahetini, jidovește, iară grecește macheti; iară cu vreme s-au chemat Macheton sau Machedon.

Al doile fecior a lui Iavan, Elessa, den care au purces eolii în Asia cea Mică; aceștea sint grecii cei mai aleși.

Al treile ficior Tarsus, care au făcut oraș mare în Chilichiia, Tarsul; și chilichiianii au plodit niamul Asiei.

Al patrule fecior a lui Iavan, Dodanen, au plodit în Epir pre dadenieneni; și dentru acest Epir au fost acel vestit Pir, împăratul epirotilor, care au fost râmlenilor puternic. Arbănașii Epirotis sintu. Așijdirea de acolo au fostu și Scanderbec Castriot, răsipitoriul puterii turcești. Și astăzi turcii dentru acel Epir fac ostași mai războinici. Dentr-aceștiia dodoneni au stăpânit ostrovul Rodosul și multe limanuri sau scale, în Asia, în Evropa și în Italia, den carii sint chipriianii, critenii, calabriianii, sițilenii, massiliianii, i proci; și s-au înmulțit cu niamul grecesc.

Toval, ficiorul lui Afet, den care s-au plodit halibiianii; și acea parte de loc a halebiianilor iaste numită în Asiia, de pe orașul ce să chiamă Halep, unde sint vestiți munți pentru

argint și heru. Pentru aceia și la Facere IV, pomenește Moisei: „Toval ce au fostu întâi meșter de heru, cu megieșie aproape de halepiiani".

Iverii den Asiia, carii au în țărâle lor de agiunsu de toate mademurile, și cu acelea toți să zăbăvăscu; pentru aceia au și porecla, că iveri să înțăleg, de pre lătinie, săpători. Aceștе toți pe urmă, iverii cu domnul lor Iraclie, precum mărturisăscu unii, au mersu cu vasă pre Marea Adriei și pre Marea Albă, den Asiia, pen Țara Grecească la Ispania, unde au pus Iraclie la strâmtorile mării doi stâlpi, care despartu Ispaniia de Mavritaniia și de Africa. Și văzind iverii în Ispaniia, ca și în țara lor, munți bogați de mademuri: aur și argintu și hier, precum scrie Iustin carte XLIV, s-au așezat acolo; și acea parte a Ispaniii o au numit Iveria, pre numele lor. Acestea pre urmă împreunându-să cu frantozii, ce să chema mainte galateni și țelteni, făcându-să și împreunându-să den doaă niamuri unul, adecă tot un niam, li-au zis țilteberi, cum s-ar zice țilti și iveri; și așea iverii den Asiia, și den Ispaniia țiltiberi să chiamă; den Toval, ficiorul lui Afet să trag.

Așezatu-s-au pre urmă multe niamuri în Ispaniia, cum era în vremile vechi, de-ș căuta oamenii locuri mai bune de traiu, de să muta dentr-un loc la altul. Că africanii, arapii, mavritanii, cartaghenii, râmlenii, frâncii, gotii, ghepidii, frantozii, țimbrii, humnii sau ungurii, vandalii, elanii, și alți strămoși a frantozilor, nemților, slovacilor și litveni, ades să râdica de mergea într-acele părți a apusului, ca la locuri calde și bogate și de odihnă. Și care niam era mai puternic, acela să așăza. Că așea era de cinste bișugul acelor locuri, pentru mademurile aurului, argintului în Ispaniia, cât Hanibal carthaghenul, până au stăpânit acolo, în tot anul lua câte

12 buți de aur venit dentr-acei munți, precum mărturisăscu de acestea Plinie și Iustin.

Mosoh sau Meseh să înțălege de pe jidovie pe lătinie: tragând la arcu, sau cum să tâlcuiaște Teliman Stela: lățind sau împrăștiind. „Al șeasele fecior a lui Afet, sau de pe trasul arcului, au lățindu-să în hotar departe, să numește"; acesta iaste mosul și patriarhul a tot niamul moscalilor, a rusilor și a leșilor, a volinilor, a cehilor, a mazurilor, a bulgarilor, a sârbilor, a horvaților, a tuturor năroadelor, care grăesc slovenește.

Teras, al șeaptele fecior a lui Afet, să înțălege: stricătoriu, răsipitoriu; acesta au înmulțit niamul trachilor, pe carii o samă de scriitori de pământ, tirighetii le zic. Acmu toate acele năroade le stăpânesc turcii. Lăcuitorii aciia grăesc grecește, turcește, slovenește și pre la orașăle ce-s pre mare, grăescu și italiinește. Oraș mai ales acolo în Tratiia Vizantiia iaste, ce să zice acmu Țarigrad, sau cetatea lui Costantin; Pera, ce-i zic Galata, Silivriia, Nicopoe, Odriiul și altele.

Așijdirea scrie Berosie cu dovadă la carte V, precum Teras, făcând Tirul, au așezat limanurile, scalele mării, și au așezat pe trachi de pre numele său, pe vremea Belii, al doile ficior a lui Nemrot, craiului de la Vavilon. Iară ce scriu unii, aleși Stela Teliman Signianul, precum de pre numele acestui Tiras s-au zis apei Nistrului Tiras, ce acestui lucru noi stăm împrotivă; că măcar că Nistrul, apa care să chiamă la istorii Tiras, să începe den munții rusăști departe de Trachiia, iară cade în Dunăre Nistrul aproape de Trachiia. Iară mai multu socotesc că ghenovezii, carii lăcuiia în Crâm, carii și cetățili ce-s pe locul Moldovei le-au făcut, sau de alții de mai-nainte făcute, și ei le-au stăpânit, și pentru mare repegiune a Nistrului, i-au zis ghinovezii Tiras; că italienește

tirar sau tirari se înțălege săgetare, și aciasta apă Nistrul, unde aliargă pentre stânci așea de iute, ca o săgiată den arcu.

Ficiorii lui Gomor, acelui mai mare ficior a lui Afet, au fostu trei: Ascanes, pre care îl numește Moisii la cartea Facerii X: Ascenet, Rifaz și Gomor. Dela Ascanes, precum toți istoricii jidovești într-un chip mărturisăsc, au eșit toate niamurile nemțăști, carii întâi să chema ascani. Pre urmă, adăogând de pe nemție, le-au zis descanii; mai pre urmă dvisconii și tevtoni. Pomenește și Omir pre Ascanie și Țara Ascania la sfârșitul a doaă cărți, *Iliad,* între alți domni ce-au fost vinit într-agiutoriu împrotiva grecilor la Troada.

Deci, precum s-au pomenit de niamuri și năroade, că să muta în alte părți de loc, și-ș schimba locurile unul cu altul, sau îi scotea den hotară mai bune, așea și ascanenii, urmașii lui Ascanie, s-au mutat în alte locuri; sau cercând locuri mai bune sau neputând trăi de asupriala altor niamuri, părăsitu-ș-au moșiile sale.

Că Savelic și Irodot, cu vestiți vechi istorici, scriu cu dovadă de urmașii acestui Ascanes, că țimbrii, urmașii lui Gomer, den carii era și acest Ascanes, fost-au izgoniț den Aziia cea Mică de Aliat, craiul lidilor; ce mai curund de bunăvoe s-au mutat, pesemne den locurile sale, și nu numai țimbrii și ascanii sau tevtoni, nemți, ce și sarmatii, și ghetei, dații, unde sintem noi moldovenii acmu, alanii, ghepidii, strămoșii litvinilor, sasii sau sacii, și hinitiianii, toți dentru un niam, dentru amândoi ficiorii lui Afet; unii den Gomor, alții den Mosoh plodiți, împreunându-să cu puterile lor la un loc, den Aziia răsăritului, spre miazănoapte trăgând, întâi s-au așezat diasupra Mării Negre, care să chiamă Meotes, în care cade apa Donului den părțile moschicești, la Azac întră în mare. De a cărora așezare la un

loc, pe aceli vremi, frumos au scris în stihuri grecește vechiul Dionisie poiaticul, care așea să înțăleg pre românie:

Multe niamuri să ating — De locurile ce-s pe lângă Meotid
Și nemți și ghetti — Și sarmati și bastarti
Șcaunul daților — Și puternice piepturi a lui Alan.

Arătaiu dar până aicea, cu multe niamuri, de unde au eșit și dații, carii au descălecat locurile Țării Moldovii și a Țării Muntenești de la părțile țărâlor despre răsărit spre miazănoapte. Iară vom mai scrie de dați, și de alte niamuri, ce-au eșit tot dentru o sămințe.

Den Gomor, al treilè fecior a lui Gomer, nepot lui Afet, strănepot lui Noe, gotii cei războinici, soții țimbrilor, și megiiașii lor: iatvejii, alanii, polovcii, peicinghii; era numărul lor cu Togormu cniazul lor 14.000, precum scrie Filo, și acestea în trei sute de ai după potop. După amestecarea limbilor la turnul Vavilonului, dacă să înmulțiră sămențiile, au tras în părțile spre miazănoapte den Asiriia, până cât după câtăva vreme au vinit în câmpii ce să află la Marea Niagră și Moartă, căriia îi zic istoricii Meotidis, precum scrie în scrisorile vechi: Pontum Evxenum și Palis Meotidis; acestu nume are Marea Niagră. Acolo într-acei câmpi, îndelungate vremi petrecând sămințiia și urmașii lui Gomer și a lui Togomer, strâmturile Mării Negre, unde cade Iazerul Meotidului într-însa, i-au zis Gomerium Bosforos; și pre urmă, după grecie: Ghimerium și Țimirium. De pre numele său i-au numit pre urmă aciia sânguri țimirii, și pe urmă cu vreme țimbri s-au chemat. Iară pe urmă, neputând încăpea, că să înmulțisă de nu mai încăpea într-acei câmpi, s-au împrăștiiat, cineș cu povățuitorii săi, în alte părți de lume.

Unii au tras la apus și s-au așezat deasupra Prepontului, pre malul Asii, unde cade Marea Niagră la Helespont, Marea Trachiei, la Țarigrad, la Galata și la Halchidon. Alții s-au așezat în Tavrica, unde sintu acmu tătarâi Perecopului și Mancop și Chefea și Crâmul, vestite orașe. Alții în Trachiia au trecut și în Dațiia, unde sintem noi moldovenii și Țara Munteniască. Și de acei țimbri, căci au fostu aproape de greci și având îndelungate războae cu înșii, Omir întru *Iliadele* sale și Apolonie și alții în stihuri grecește și lătinește, scriu pre largu. Alții pre apa Donului și pre apa Volgăi, în câmpi a trăi s-au ales. Alții pe apa Buhului, căriia îi zic că să chema apa Buhului, Hipanes, precum zice Ptolomeiu și Solin, și pe Nipru, pe Desna, pe Sosa, i proci, s-au lățit. Iară alții au rămas pe loc, unde șăzusă dentâi, ales cei mai bătrâni, carii nu putea, nice li să cădea să îmble, rătăcind den loc în loc, tot pre lângă Mare Niagră și pe iazerul ei. Și aciia toți rămăsese goti, ghepidi, pivceni și pecinghi și polovți de pre vânătorie sau de pe prada oștască s-au numit. Pe urmă alții și mai departe, spre miazănoapte trăgând, s-au așezat unde-i acmu Volinul, Podol și Litva. Alții spre marea, căriia îi zic Marea Balticum și Venedecum și Marea Prusască s-au lățit pre acele locuri, unde-s acmu filandii, șvezii, Litva, zmuzii, cursii, prusacii vechi și danenii, carii toți den Afet și den Gomer, feciorul său, au eșit, schimbați cu limba de la turnul Vavilonului.

Așea vom dar să arătăm niamul daților, carii au eșit la locul acesta a Moldovei și a Țărâi Românești; de unde și cum au nemerit pre aceste locuri, ni-au căutat și pentru alte niamuri, de începutul lor a scrie cu zăbavă cetitorului; socotim că de aicea ne va agiunge a scrie pre rând mai mult pentru dachi, ce niam au fostu, că ni să pare că am scris

deplin, care nice la un letopisăț a țărâi noastre, nime n-au amelițat măcar cât de puțin de acestea ce am scris noi, cu multă ostenială, den oare câte cărți streine.

PENTRU DAȚI

CAP VI

Iară la ce an s-ar fi așezat dații pre aceste locuri de la zidirea lumii, cu greu iaste a să adeveri, de vreme ce nime ales văleturile n-au scris; de au și scris, încă nu să tocmăscu: cându într-un chip grecii, într-altu chip râmlenii socotesc anii de la zidirea lumii; iară, cât am putut afla, nu am lăsat să nu scriem.

Pomenit-am mai sus, că înmulțindu-să niamurile în câmpii despre Marea Niagră, cât nu încăpea în locurile acelea, s-au răschirat. Iară gheții, dații, cărora le zice Curțius, scriitoriul vieții lui Alexandru Machidon: dahi, sahi, gheti, messagheti, fiindu cursul ailor de la zădirea lumii 5400, au nemerit pe aceste locuri. Iară de unde li s-au dat acestu nume dați acestor niamuri, ce-au descălecat pre aceste locuri, scrie Strabo historicul zicând: „Niamurile despre răsărit, mai vechi decât cele despre apus". Scriu unii, precum aceste niamuri ce au nemerit într-aceste părți, li s-au zis dați și davi, ce să înțălege de pre limbă grecească dais, adecă războiu, că era acest niam a daților foarte războinic; precum și ghetilor de pre ghessi, care să înțălege paliță lungă, că ghessis, precum au scris Criton, iaste bârnă lungă sau paliță lungă. Și o dată cu dații s-au așezat spre aceste locuri și gheții, însă ei mai spre răsărit, unde iaste Crâmul acmu; iară dații mai spre Dunăre, și mai spre Țara Nemțască, precum mărturisăsc și cetățile sau

orașele lor, care să hotărăscu tot în slovele dava, cumu-i: Serghi-dava, Deți-dava, Marți-dava, adecă dava lui Serghie, dava lui Datie, dava lui Marco i proci. Iară ghețiii era mai cunoscuți grecilor, decât dații pre atunce, căci ghețiii mai adese trecând scursurile Dunării în Dobrogea, făcea mari prăzi, și în Trachiia, în Țara Grecească. Dion Prusău Sofista, prea învățat, au nemerit în părțile acelea, unde era așezați ghețiii, precum mărturisește Filostrat, ce au scris istoria *De lucrurile gheților*. Niamul acesta, vechii dați sau rămășița gotilor; că totodată sintu știuți: dații, ghețiii și gotii, mărturisește Tolpentin din Dion, la viața lui Domic i proci.

Iară hotarăle Datiei despre răsărit era apa Nistrul, ce să chema Tiras; despre miazăzi Marea Niagră și Dunărea; despre apus Panoniia, unde-i acmu Buda; despre miazănoapte Morava și Podoliia în crăiia leșască, unde iaste și Camenița. Sântu oarecare istorici, carii dau și Podoliia și câmpii peste Nistru, până la Buh, și peste Dunăre Misiile amândoaă, unde zicem acmu Dobrogea și o parte de Ilirâc, să fie tot de Datiia.

Pre un niam ce le zic boei, tavristi și scorditii, ce au eșit den sămințiia franțozilor, și trăia pre lângă apa Sava și Drava; împrotiva acestora s-au rădicat dații și i-au supus; ce pre urmă, împărțindu-să, scordestii s-au împrietenit cu dații și prăda în Dobrogea și în părțile Panoniei, unde-i acmu Țara Unguriască; de aceste mărturisește Bonfin. De acești dați pomenește Cvint Curțius, istoricul de faptele lui Alexandru Machedon, cum am scris mai sus, însă nu aceia Alexandrie minciunoasă, ce-i pre limba românească plină de basne. El scrie că sintu viniț sahi, dahi, gheti, massagheti, tot un niam, când încă lumea toată era mai rară în oameni. Și dentr-aceștie dahi, noi zicem dachi, precum zic și grecii; iară

latînii și leșii zic dați, den care niam sint sasii den Ardial. Și era și aicea în țară la noi sasi, până nu demultu; iară la satele cele hănești în Bugeac, și acmu sint de le zic testabani, că să trag de acel niam, și au mari istorici marturi. Limba lor iară așea veche era, de la împărțirea limbilor de la zidirea turnului la Vavilon. Au price sasii cu nemții: carii sintu mai vechi de dânșii? Sasii zic că nemții au luat limba de la dânșii, iară nemții zic că sasii de la dânși au eșit den Saxonia; ce aceste prici le lăsăm la dânșii; noi numai pomenim cât slujește rândului nostru la scrisoarea letopisățului nostru.

Acești dați sau dachi, cum am arătat mai sus, cu 400 de ani mai nainte de Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, s-au așezat pre aceste locuri, și având megiiași pe gheți, împreunându-să la un loc, trecea Dunărea, și multe prăzi și stricăciuni făcea în părțile stăpânirii Râmului, că să făcea cu toții ca la doaă sute de mii de oaste.

Iară Avgust Chesariu, întâiul împărat a Râmului și a toată lumea, după ce s-au strâcat și s-au mutat stăpâniia Râmului cea de obște, pe a căruia vreme au născut Domnul nostru Iisus Hristos, precum cântă beserica noastră în sara născutului: „Avgust edino nacialstvuiuștu na zemli", adecă: „Avgust însuși stăpânind pre pământu"; acest împărat, Avgust Chesariu, au pornit împotriva dachilor oaste 50.000 cu oamenii săi Curio și pe urmă cu Lucul, carii au străbătut cu oștile râmlenești până la marginile Donului și la Marea Niagră și abiia au supus pre dachi supt ascultarea împărățiii Râmului, de au căutat dații a dare bir la visteriia împărățiii Râmului.

Iară scrie Ioan cel Mare în istoriia *De năroade* zicând: „Gottii la ostrovul Scandanavii sau Scandiia, curund după potop s-au așezat".

Iară Ammiia Marchel, la carte XXVII, cu socotiala a tuturor scriitorilor ailor, precum dații sintu mai vechi decât ungurii, veniți la Ardial și în locurile acestea unde sintem noi; că, în vremea ce vinisă dații pe aicea, nu era în Țara Unguriască nice un ungur; iară dații cu câteva sute de ai mainte de Hristos, cum am scris mai sus, au ținut aceste locuri până la Traian, împăratul Râmului, precum vom scrie la rândul său. Și Filip, tatul lui Alexandru Machedon, precum mărturisește Iornand, legând pace cu gotii, și-au luat și fămee pre Scodopa, fata lui Gottil, craiul gotilor, cum cu legătura aceia să-ș întăriască împărăția Machedoniei. Iară Dațiia, zice Iornandu, Dația cea veche, care o stăpânesc acmu și năroadele ghepidilor, care loc stă în videre Missii, ce-i zicem Dobrogea acmu, peste Dunăre, ca cu un brâu împregiurată, doaă căi numai având, acestea locuri că s-au chemat unde-i acmu Moldova, Țara Munteniască și Ardialul; care și Iulie Capitol la *Viața lui Maxim* și Elie Spartu întru *Viața lui Antonin* împăraților Râmului, și Filip Melanhtu, tot așea mărturisăsc de zic: „Dații era unde sintu acmu 7 cetăți", cu carii și Martin Ieziler zicând: „Să socotesc ardelenii de războinici Evropii aceștiia, cu moldovenii și cu muntenii sintu vechi dați". Mărturisește și Ieronim Canin de dați, zicând: „Ghеții sau dații tot locul au stăpânit, care închide astăzi Ardialul, Țara Munteniască și Țara Moldovii".

Iară nu multă vreme trecând după moarte lui Avgustu Chesariu și altor împărați râmlenești, în anul de la Hristos 88, în zilele lui Domentiian împărat, s-au rocoșit dații asupra împărăției Râmului; trecând Dunărea, lovit-au cu oștile în Dobrogea, unde era Ulpius Sabinul deregătoriu de la împărații Râmului de pază despre dați, și prădară Dobrogea peste tot, și omorâră și pre acel deregătoriu, ce era de pază

cum s-au pomenit; iară craiu daților era anume Decheval. Iară înțălegând Domentian, împăratul Râmului, de rocoșirea daților cu craiul lor, socoti să nu rămâe în ocară numele său de dați, fiind birnici lui, și au purces cu oști asupra daților, având hatman oștilor sale pre Avrilie Fuscu. Și sosind la Ilirăc, îndată făcură pod de vasă, legate cu coșuri pline de piatră, peste Dunăre, și de sirgu trecu cu oștile sale și Fuscu și Domentiian. Iară dachii cu craiul său Decheval, încă fiind gata, la Dunăre li-au eșit înnainte râmlenilor; și dând războiu de îmbe părțile, cu multă vărsare de singe, rămas-au izbânda la dați, și luară toată tabăra râmlenilor; și s-au întorsu Domentiian împărat cu multă rușine la Râm.

Scriu unii de zic că Domentiian, vrând să-ș acopără ocara și să zică că el au biruit pre dați, poroncit-au să-i iasă în tâmpinare tot orașul Râmului, ca unui biruitoriu să-i facă cinste; ce mai mare ocară și batgiocură au adus asupra sa Domintiian împărat cu acea fală a lui minciunoasă.

N-au mai cutezat apoi Domintiian a face războiu cu dații, ce încă au legat de le da și bir daților; și au luat bir în 20 de ani și mai bine dații de la râmleni până au stătut Traian împărat Râmului, de au bătut și au spartu pre dați de pre aceste locuri, că prăda dații țărâle ce era închinate la împărăția Râmului. Pentru aceia au luat bir, precum și leșii și moscalii până nu demultu, ce acmu în zilele noastre, da cojoace tătarălor, să nu le prade țărâle, scrie Topeltin.

Iară pecetea daților era doi lei cu gurile căscate unul spre altul, și diasupra lor era coroane.

Trăit-au dații pre aceste locuri cinci sute și mai bine de ani. Deci s-au răsipit dații de pre aceste locuri de puterea lui Traian ce-au vinit asupra lor.

PENTRU ÎMPĂRĂȚIIA RÂMULUI ȘI PENTRU HOTARĂLI EI
CAP VII

Împărățiia Râmului, căriia în putere și în lățime n-au fost nici o împărăție de când iaste lumea, citește istoriile Râmului și a lumii și vei afla de mărimea ei, și altă mai mare împărăție decât aciasta n-au fost. De aciasta împărăție afla-vei și la proroci, ales la Daniil cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriii. De aciasta împărăție afla-vei că cântă și svinta beserica a noastră, în sara Nașterii Domnului și Dumnezăului nostru Iisus Hristos: „Avgust edino nacialstvuiuștu na zemli", adecă: „Avgust singur domniia pre pământu" i proci.

Acest Avgust, împărat Râmului, au stătut cel întâi după stăpâniia cea de obște, de sfătuia Râmul cu obște. În zilele acestuia, au născut Hristos Mântuitoriul lumii den Preacurata Fecioară Mariia.

Numele său să trage de pre orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș iaste în Italia pe apa Tivrului. Iară începutul împărăției aceștiia iaste den Troada, care o au răsipit-o elenii, având multă vreme războiu cu troadenii, pentru răpirea Elenii, fămeii lui Menelau, de Alexandru, ficiorul lui Priam, împăratul Troadei; pentru care fămee să o întoarcă domnu-său, de unde o răpisă, pururea svătuia doi domni de Troada, anume: Antenor și Enea, ce măzdind pre alți domni svetnici feciorul lui Priam, să nu dea pre Elena, s-au trăgănat svada până la stângerea de tot a Troadei. Și n-au hălăduit nime altul, nice în cetate, nice în olatele ei, fără acești doi, ce s-au pomenit, Antenor și Enea cu gloatele lor; ori că știia grecii sau elenii că acești doi domni svătuia spre

bine pe troadeni, și i-au lăsat de nu i-au gonit, ori ei, cunoscând la ce trage lucrul, s-au păzit de vreme; și au eșit cu oamenii săi, și s-au încărcat în vase, și s-au dus în lume. Deci Antenor au descălecat Veneția pre pământul Italiii. Iară Eneas, pogorând mai gios, au abătut la marginea iar a Italiii, unde domniia Latin craiul o parte de Italiia. Îndemnat și de prorocii lor păgânești, au început svadă cu acel craiu anume Latin, după a căruia nume să numește limba lătiniască.

Nu era acele locuri, pre atunci, cu oameni deși așezate, și singur craiul îmbătrânit de zili, numai o fată den trutul său avea și era logodită după un domnu de Italia, anume Turnus, și era mulți domni de Italiia nepriiatini; pre aciia i-au tras Enea în partea sa împrotiva lui Turnus, și a lui Latin craiu, și cu războae, cu multă vărsare de singe, au biruit pre Turnus, până au și perit Turnus în războiu. Deci au căutat lui Latin craiu, a priimi pe troadeni în țara sa în Italia, și pre Enea ginire în locul lui Turnus, că lui Enea îi murisă fămeia de groază, când au văzut arzind de toate părțile cetatea Troada. Și s-au făcut troadenii moșeni Italiii așezați și legați între sâne, să trăiască troadenii pre limba și pravila de giudeț a italiianilor și italiianii să priimască bozii și rugile, și obiciaiurile de beserică a troadenilor.

Deci den Enea și den fata lui Latin craiu, iaste den sămințe în sămințe născuți doi frați, anume: Romul și Rem. Aceștia au urzit orașul Râmul, pre giumătate Romul și pre giumătate Rem. Și încă neînnălțate fiind zidiurile, au vinit într-o zi Rem să vază sporitul lucrului frăține-său, dencătro zâdiia Romul, și vrând să facă șagă, au sărit peste zidiul frăține-său; iară frate-său, în loc luând sămnu și piezi răi orașului, apucă un fuște, și lovi pe frate-său Rem prin mijlocul trupului, și căzu mortu la pământu.

Iară Romul, stând diasupra trupului, i-au zis: „Aşea să petriacă toţi carii ar vrea să sae zidiurile acestea". Şi au rămas singur Romul urzitoriu oraşului şi crăiei, după a căruia nume iaste oraşul Roma sau Râmul, cum zicem noi, şi după oraş şi numele împărăţiei.

Fost-au aciastă împărăţie de începutul ei supt craiu de la Romul, craiul cel dentâi, până la Tarcvinie Superbus, adecă mândrul. Iară un ficior acelui Tarcvinie Mândrul, au făcut silă unii doamne, la casa ei, nefiind domnu-său acasă. Şi după aceia silă, acea doamnă, anume Lucreţiia, den pat nu s-au sculat, ce de sirgu au scris la bărbatul ei, unde era, şi la un unchiu al său, ce era vestit svetnic la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sigru la dânsa, că i-i despre moarte. Şi dacă viniră şi întrară în casă unchiul acei fămei şi bărbatul ei, iară ia au zis: „Nu vă apropiiaţi de patul mieu, spurcat de ficiorul lui Tarcvinie; ce de iaste trupul silit, nevinovăţiii mele, moartea mea va fi martur". Şi scoasă un cuţit de supt perină ce-l gătisă de aceia triabă, şi s-au lovit în inemă şi după câteva ciasuri au murit; că n-au gândit de moarte ca aceia nice bărbatul, nice unchiu-său, ce până a năvăli să apuce cuţitul, ia s-au giunghiat.

Făcutu-s-au o zarvă mare în tot oraşul de fapta aceia, arătând tuturor cuţitul cruntu de singele nevinovatei fămei şi sâlă, şi stătu tot Râmul şi olatele de au giurat cu Brut, ca să nu mai sufără crai peste înşi mai mare. Iară Tarcvinie împăratul, urât şi părăsit de toţi svetnicii şi slujitorii lui, pentru spurcata faptă, au fugit la franţozi. Şi de la aciia luând agiutor, s-au ispitit cu sila să apuce împărăţiia Râmului, ce tot în deşertu s-au întorsu, gonit şi răsipit şi n-au mai dobândit ce-au pierdut în viiaţa lui, nice el, nice altul. Şi de

atunce s-au cârmuit acea împărăţie tot cu sfatul sinatorilor, până la Avgust Chesariu, cinci sute şi mai bine de ani.

De mirat lucru că aciasta împărăţie, la statul şi lăţimea ei cât au venit tot într-acele cinci sute de ani den cârma svetnicilor. Şi alegea ei cu svatul, den an în an, câte doi mai mari, cărora le zicea consuli, adecă capetele svatului; şi mai mare era acestu nume consuli decât împărator; că acestu nume împărator era a hatmanilor, carii mergea în vro parte cu oştile. Iară, dacă să întorcea den oşti acasă, nu să mai chema împăratori, ce iară pre numele lui să numiia; împerator să zice poroncitoriu. Iară pe urmă, pentru izbânzi ce făcea acei împeratori, s-au numit împăraţii, şi au eşit mai mare şi mai de cinste numele împăraţilor decât a crailor.

Hotarăle acesti împărăţii a Râmului, mai necuprinsă sintu, că nu cu munţi sau cu ape curătoare, cum vedem acmu, că despartu crăii de crăii şi împăraţii de împărăţii, ce den toate părţi au fostu hotarul marea, ocheanul, care încungiură pământul. Începând den părţile despre miazănoapte, ochianul cela ce încungiură Englitera, şi tot acela ochean şi despre apus şi despre Hispaniia şi Portogaliia, şi despre apus să trage tot acela ochian, încungiurând tot pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem barbarezii, până vine la Marea Roşie, care iaste între Eghipt şi Araviia. Câte împărăţii, crăii, domnii şi ţări sintu de le încungiură ochianul, precum s-au pomenit mai sus, toate supt ascultarea împărăţiii Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roşie, de la ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat: Araviia, Assiriia, până la muntele Caucas, între Hindii şi Parthii, şi până în Marea Caspiia, cu Armeniile amândoaă, şi câte ţări sintu între Marea Caspiii şi Marea Niagră: ghiurgii, mengrili, cerchezii

și alte țări, și de acolo apa Donul și Volha, toate supt ascultarea Râmului au fostu! Și de la Tartariia cea Mare, ce să zice acmu Iuzbec, hanii cei mari de la Râm lua stiag de hănii. Numai cu Hindiia n-au încheiat lumea toată despre răsărit. Și viniia și de acolo multe țări să să închine; ce de la o vreme nice și-ii mai primiia de la locuri așea depărtate. Și unghiul cestalaltu la ochian, unde sintu acmu șvezii și Daniia, și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemțăști, că și șvezii și danii tot nemți sintu, și un niam nu i-au putut supune nice într-un chip râmlenii până la îndreptatul acei împărății în multe părți. Și câtă oaste au pierdut cu nemții, bătând războae, cu ceia parte de lume, nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de nemți supuși nu au fostu, iară cât ține Renul apa și acele ce sintu piste apa Renului, multe locuri au fostu supus, cum și Englitera, franțozii și toată Hișpaniia.

Caută acmu cu cugetul întru atâta mulțime și lățime de lume, câte mari împărății sintu acmu, cum iaste: Englitera, Franțozul, Hișpaniia, nemții până la Renu, Africa, Fesul, Afri, Liviia, i proci, tot Eghiptul, Habeșii și împărăția Assiriei, Persul, Armeniile, Capadochiia, toată Grețiia și Machedonia, Iliria, Dachiia, unde sintem noi acmu, și alte țări și ostroave, și pre ochian, și pre Marea Albă și pre Marea Niagră, și pre Marea Caspia, la toate acestea eșiia pași de la Râm, la unele pe un an, la altele pe trei ani, și mai mulți, care nu-i mai pomenim anume țărâle și olatele. Pași eșiia și la Ierusalim, la țărâle jidovești tot de la aciasta împărăție, cum scrie și la Svinta Evanghelie. O samă de țări mai departe, supt crai birnici îi lăsa pre unii, ales la Africa, Eghiptul, Armenia; iară celelalte cum iaste Hispania, Englitera, Franțozii, Nemții până la apa Renului, Italiia, țărâle grecești, țărâle

Ierusalimului, Anadolul, ostroavele toate, cu senatorii, svetnicii Râmului, să otcârmuia, pentru ce au zis un filosof alui Pir, craiului epiroților, sau arbănașilor, când l-au trimis în solie la Râm, că au văzut svatul lor de împărați adunat. Ce cât ne trebue la rândul istoriii noastre, ne agiunge atâta și de împărăția Râmului.

PENTRU ITALIIA DE UNDE AU EȘIT NIAMUL MOLDOVENESCU DUPĂ RÂSIPA DACHILOR DEN LOCURILI ACESTEA

CAP VIII

Toate lucrurile, când să spun de la începutul lor, să înțăleg lesne, cum și de niamul moldovenesc a pomeni ne vine rândul aicea.

Țara Italiei iaste dreptu spre apus, cum să prinde de aicea de la noi, nice așea departe de țara noastră, că de la Beligradul de la Dunăre, mergând 30 zile, cum mergu neguțitorii, agiungu la Veneție, care iaste pe locul Italiei.

În statul său iaste între mări ca și Grețiia, că dencoace despre noi să închide cu o limbă de mare, ce iasă den Marea Albă, ce să chiamă acea apă colfo de Venețiia, cum zic venețiianii, și să chiamă cu altu nume: Marea de Adriia; iară mării den care iasă acea limbă îi zic latinii: Marea Mediteranium, adecă marea den mijlocul pământului; iară alții și noi zicem: Marea Albă. Iară spre ceialaltă parte, despre apus, izbucnește iarăș dentr-aceiaș Mare Albă un unghiu de mare, însă nu cu atâta lungime, cum iaste limba ciastalaltă despre noi; și pre acela unghiu dentr-acolo iaste Enua, noi zicem enovezii; însă

dentre aceste doaă limbi iasă Italiia, și în dricul pământului spre miazănoapte, de acolo până la hotarul franțozilor.

Hotarăle ei despre răsărit, cum s-au zis despre noi, limba de mare, și apoi țărâle împărăției nemțăști: Stiria, Carintia, Avestria; despre miazănoapte, franțozii; despre apus, Hispaniia; iară despre amiazăzi să închide cu Marea Albă, și tot aceia iaste care să întinde până la Țarigrad, Marea Albă.

Are Italiia domnii împărțite pre locurile ei, cum avea și Grețiia într-o vreme, a căror domnii și țări sint numerile acestea: Liguria, Tuscana, Umbria, Sabina, Latium, de unde iaste limba lătiniască și de la Latin craiu; Neapolis crăie supt craii Hispanii, Calabriia, Apulia, Romania, Istria, Hetruria, Campania i proci, care le trec cu condeiul nostru pentru zăbava.

Iaste țara Italiei plină, cum să zice, ca o rodie de cetăți și de orașe iscusite; mulțime și desime de oameni, cu bișug de tot feliul de roadă și iscusenii; pentru aceia i-au zis: raiu pământului, Italiei. A căruia pământu, orașăle, grădinile, tocmelele la casă, cu mare desfătare traiului omenescu, cât nu-i în toată lumea supt ceriu, blându, voios și sănătos, nice căldură mare vara, nice erni greli. De grâu, de vin bun și ușor, de untdelemn, mare bișug; poame de tot feliul: chitre, naramză, alămâi, zahar.

Oameni iscusiți peste toate niamurile, stătători la cuvântu, neamăgei, blânzi, și cu oamenii nemernici îndată să prietenesc, cum ar fi de ai săi, cu mare omenie; pentru aceia le zic gintilomi, cum zic grecii, celebii; iară și în războae neînfrânți într-o vreme, cum vei ceti de dânșii la istoriile Râmului.

Aceia țară iaste acmu scaon și cuib a toată dăscăliia și învățătura; cum era într-o vreme Athina la greci, acmu

Padova în Italiia, așea de iscusită și trufașă în meșterșuguri. Iaste Italiia mai veche decât Râmul adecă Roma, și decât împărățiia Râmului, ce s-au zâdit în țara Italiei, de acei domni den Troada: Antenor și Enea, cum s-au pomenit mai sus; Antenor Venețiia cu olatele ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începătoriu și rădăcină-i iaste.

PENTRU NUMELE MOLDOVENILOR ȘI A MUNTENILOR DUPĂ CE AU DESCĂLECAT TRAIAN

CAP IX

Numele Italiia iaste vechiu la toate istoriile cele vechi lătinești, de pe Ital craiul lor. Nemții italiianului îi zic valleos, și noaă moldovenilor și muntenilor iară așea ne zic valleos. Franțozii italianului zic valașhos. Leșii italianului zic vloh și noaă franțozii valașhos, și leșii vołoșin ne zic; iară muntenilor de la o vreme au luat leșii de le zic moltan adecă oltian. Ungurii italiianului zic olaș, iară moldovanului și muntianului, olah. Și Țărâi Italiei leșii zic: Vlosca zemea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre zic Volosca zemea.

Caută-te acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă, și prăvește de unde ești, lepădând de la tine toate celelalte basne, câte unii au însămnat de tine, den neștiință rătăciți, alții den zavistie, care în lume dentre niamuri n-au lipsit niceodată; alții de buiguite scornituri și deșerte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțăles că iaste tot unul la toate țărâle, și al tău, și a Italiei, precum vei înțălege și mai pre largu, osăbit de numele acestor țări, că și grecii și turcii ne zic vlah, ce și dentru altele te vei cunoaște:

obiceiuri, hirea, graiul, până astăzi, că eşti dreptu vloh, adecă italiian şi rămlian.

Multe obiciae sint a italiianilor şi trăescu până astăzi; aşea den ospeţe nemăreţi, voioşi şi libovnici; aşea la petrecănii, la întrebare unii pre alţii de viaţă, firea, clătirea. Cine au fostu la Italiia să vază pre italian, să ia aminte; nu va trebui mai bună dovadă să criază, că un niam sintu cu moldovenii.

Înţălege-vii şi den capul, care să va scrie de graiul acestor ţări, că şi limba iaste dovadă, că în graiul nostru până astăzi sint cuvintele unele lătineşti, altele itălieneşti. Să miră un istoric anume Cavaţie zicând: „De mirat iaste că limba moldovenilor şi a muntenilor, mai multe cuvinte are întru sine rămleneşti decât ităliineşti, măcar că italiianul, tot pre un loc cu rămlenii". Ce aceia nu-i divă, că italiianii târziu ş-au scornit limba den lătiniască, aşea de iscusită şi dezmierdată, cât că iaste limbă îngeriască, îi zic, şi întru unele peste samă îşi aduce cu a noastră.

Un istoric, anume Enea Silvie, şi alţii pe urma şi pre cărarea lui, au scris în istoriia sa, cum moldovenii, ce lăcuescu pe pământul Dachiei cei de sus, şi muntenii în Dachiia cea de gios, acestu nume vlah să trage de pe Fliac, hatmanul rămlenesc. Şi aciastă părere a lui Enea nu iaste de aiurea; numai au cetit nişte stihuri a unui dascal, anume Ovidius, pre care l-au trimis în urgie, în Cetatea Albă, Avgust, chesariul Rămului, pentru nişte scrisori în stihuri, ce-au fostu scris de dragoste, de să împlusă Rămul de curvii, den scrisorile şi cântecele lui. Acel Ovidius au scris câteva cărţi în Cetatea Albă, fiind închis, urgisit, tot în stihuri, şi acolo ş-au sfârşit şi viaţa. Pre numele lui iaste balta Vidovul la Cetatea Albă. Una den cărţile lui ce are nume de *Pontu*, scrie

la un priiatin al său la Râmu, anume Greţin, aceste stihuri, precum le scriem aicea pre limba noastră de pre lătinie:

„Gheţii ţinea într-o vreme, acmu Flacus ţine,
Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine:
El au ţinut Misiia în pace, cu credinţă
Pre gheţi i-au scos de aicea el, cu biruinţă".

Aşea însămniază aceste stihuri, pomenind pre acel Fliac, cărui numele la istoriile Râmului iaste Fulvie Fliac consul, precum să numiia pre acele vremi hătmăniile lor. Şi de aceste stihuri s-au legat întâi acela Enea Silvie, şi după dânsul şi alţii. Întru aciia aflu şi pre Ureche vornicul următoriu, să fie numele ţărâlor acestora vlah, de pre numele acela a lui Fliac, hatmanul Râmului, cărui lucru Carion istoricul stă împrotivă, şi cu acela şi Topeltin de Mediaşi, anume zic „că cei ce-au scris, cum numele Vlah, acestui niam, moldovenilor şi muntenilor, îi de pe Fliac hatmanul, basne sint". Cu aceşti doi şi alţii mulţi istorici, cu carii, şi eu ceiu partea mea, ţiiu pentru aceste dovăzi, care deschis ţ-am scris, cum toată lumea zice italianului aşea cu un nume şi noaă până astăzi. Şi cel Fliac, de au bătut războae cu tătarâi pre Dunăre, iară la descălecatul ţărâlor acestora nice o triabă nu are, că târziu după Fliac sintu descălecate de Traian, împăratul Râmului, den ţărâle Vlohului, adecă Italiei. Fără cine doar va zice că italiianii acestu nume vlah au dobândit de la Fliac, care lucru n-am cetit nice la o istorie a Râmului şi de Italia. Alte chipuri şi capete au avut Italia, mai vestite şi mai vechi decât acel Fliac. Cum ar fi luat Italiia nume de la acela? Ce de la Italia atâta agiunge istoriei noaste, cât am arătat cu mărturiile şi

a istoricilor și a numelui ce avem de la alte niamuri; să păsim de aicea la altele pre rându.

PENTRU TRAIAN ÎMPĂRATUL RÂMULUI ȘI PENTRU OȘTILI LUI CE-AU VENIT ASUPRA LUI DECHEVAL CRAIUL DACHILOR ȘI LA CE VREME
CAP X

Traian, împăratul Râmului, al șeaptele după Avgust Chesariu, la începutul împărăției lui, era al doile vac după Hristos, fiind papă Anaclit, cum scrie Varonie, anii 103. Traian de niamul său era șpaniol sau hișpan; luat-au scaunul împărăției după Nerva, și Nerva după Domintiian. Și văzind la slăbiciune împărăția sosită, dentru rea și desfrânată cârma împăraților răi și turbați, că și Dioclitiian și cela a lumii ocară și tiran Neron tot mainte de Traian au fost, întâi au tocmit împărăția în ce era străcată și viniturile ei, apoi s-au apucat de oști împrotiva tuturor, carii eșisă de supt ascultarea împărătiii, țări și întâi asupra daților, țiitorii acestor părți.

Că așea să întărisă dații asupra împărătiii Râmului, cât și bir lua den visteriia Râmului, în zilele lui Domintiian și a Nervii, în doaăzăci și mai bine de ani, precum scrie Topeltin, să nu prade țărâle ce era supt împărăția Râmului, cum s-au scris mai sus, că și până la Italiia nu hălăduia de ceambulurile ce sloboziia cu călărimea lor. Cum am văzut în zilele noastre pre tătarâi Crâmului, fiind mai puțini decât oștile moschicești și leșești, și de la amândoi lua daruri, să nu le strâce țărâle cu ceambulurile lor.

Întâi dar Traian, marele împărat, la al doile vac a lui Hristos după întrupare, plinindu-să vacul întâi ani 100, rădicat-au oaste împotriva nemților, cum scrie Dion și alți istorici după acela, și izbândind, s-au întorsu și s-au apucat a găti oști asupra daților.

RĂZBOIUL LUI TRAIAN ÎMPĂRATUL RÂMULUI CU DECHEVAL CRAIUL DAȚILOR

Cum scrie istoriia *De patru monarhii a lumii* de clătirea acestii împărății de la Râm spre aceste părți, ca pe la 120 ani după Hristos, iară cum scrie Varonie ca la 103 au fostu, că la al patrule an a împărătiii sale, au purces Traian asupra daților. Împrotiva căruia nice Decheval craiu fără războiu nu s-au lăsat, ce trecând Dunărea cu oștile sale, au stătut împrotiva lui Traian cu războiu în țărâle Misiii, ce să chiamă Dobrogea. Stătu un războiu mare și nu cu puțină vărsare de singe.

Însă pre acele vremi, în toată lumea, nu era altă oaste nice mai temeinică, nice mai stătătoare și neînfrântă, ca oștenii Râmului, cu tocmală oștilor lor, cum vedem acmu la nemți, tot bulucuri, și pentre bulucuri locuri deșchisă, să aibă loc deșchis a da agiutoriu bulucurile cele odihnite celor înfrânți sau obosiți, ce stau înnainte de să bat. Niceodată toate bulucurile nu încep războiul, ce numai cele den frunte; iară alte bulucuri cu mare tocmală stau de paza celor ce fac războiu. Și așea, luptându-să o parte din oaste, iară altă parte stă gata netrudită, că oastea netrudită pre lesne înfrânge pre ceia oaste ce-ș varsă focul sau vârtutea toată odată; că oastea ce sare toată odată, toată să și răsipește

îndată. Și cu tocmala ostilor sale, rămlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor ales tocmala pedestrimii ce să zicea: *filandră*; însă era prea strânsă acea filamură și la greu să lega pedestraș de pedestraș. Cu mare greu să rumpea aceia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machedon tot Răsăritul. Însă pe urmă, de au început machedonenii a bate războae cu rămlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va videa cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Filip, hatmanul romanilor.

Auzit-am pre mulți dând vina aciasta, cum că și leșii, moscalii și alte osti creștinești nu sar toți deodată la războaie, nu știu ce zic unii ca aceia!

Ostile temeinice, cu multe ceasuri, cu multe zile bat un război, și știu aciasta, că întâi leșii și moscalii de ar slobozi toată oastea odată, nice un război n-ar mai izbândi, ce toate le-ar pîiarde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptându-să câteva zile să oprească ostile lui Traian, n-au mai putut birui ce au purces ostile lui den război în răsipă.

Traian împăratul, după izbânda de întâi asupra dachilor, venit-au la apa Dunării, și stând cu ostile, adus-au meșteri de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste apa Dunării, cu mare minune vecilor viitori, care să pomenește și până astăzi Turnul Săverinul în Țara Munteniască. Iară lărgimea podului au fostu, cum mărturisește Bonfin din Dion istoricul, 50 de stâlpi de piatră, înalți câte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dânșii; iară de lat, podul era de 60 de coți.

După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate ostile sale peste Dunăre, în cursul anilor de la zidirea lumii 5613 iară

de la Hristos 105, în ceasta parte, unde iaste acmu Țara Muntenească, unde și Decheval, craiul dachilor, au eșit cu toate ale sale, la al doile război, stând dații tare, cu singur craiul lor. Și craiul lor au perit în război și toată oastea lor s-au risipit în răsipă.

Zic că înfrângându-i în război rămlenii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu voinicii în goană cu o samă de osti rămlenești. Scrie Bonfin, că l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Zic unii, că după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să nu cază de ocară rămlenilor; iară mai mulți scriu, că aducându-l viu înnaintea împăratului, și după multă certare pentru rocosirea lui asupra împărăției Rămului, l-au omorât. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avrilie, împăratul Rămului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de la Hristos 161, și scrie cum sa-l fie dus la Răm pe Decheval viu împreună cu un fecior a lui, arătându-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaă rânduri au avut război dații cu Traian împărat, și rămâind biruit Decheval craiu den războiul de întâi, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, primindu-l. Traian l-au crezut; și pe urmă ei iară s-au rocosit asupra lui Traian, și viind Traian al doile rând cu osti, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, sa fie avut Traian împărat oaste sease sute de mii numai de război, fără alta mulțime ce să trag după ostile mari.

Și pierzându războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus toți ai lor în răsipă de pre aceste locuri; iară câți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de pe aceste locuri peste munți la Țara Ungurească și în locul lor aicea în țară și unde iaste Țara Muntenească, din

îndată. Și cu tocmala oștilor sale, râmlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor, ales tocmala pedestrimii ce să zicea: filandră; însă era prea strânsă acea filantră și la greu să lega pedestraș de pedestraș. Cu mare greu să rumpea aceia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machedon tot Răsăritul. Însă pe urmă, când au început machedonenii a bate războae cu râmlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va videa cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Filip, hatmanul romanilor.

Auzit-am pre mulți dând vina aciasta, cum că și leșii și moscalii și alte oști creștinești nu sar toți deodată la războaie, nu știu ce zic unii ca aciia!

Oștile temeinice, cu multe ceasuri, cu multe zile bat un războiu, și știu aciasta, că întâi leșii și moscalii de ar slobozi toată oastea odată, nice un războiu n-ar mai izbândi, ce toate le-ar piiarde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptându câteva zile să opriască oștile lui Traian, n-au mai putut birui ce au purces oștile lui den războiu în răsipă.

Traian împăratul, după izbânda de întâi asupra dachilor, venit-au la apa Dunării, și stând cu oștile, adus-au meșteri de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste apa Dunării, cu mare minune vecilor viitori, care să pomenească și până astăzi Turnul Săverinul în Țara Muntenească. Iară mărirea podului au fostu, cum mărturisește Bonfim din Dion istoricul, 50 de stâlpi de piatră, înnalți câte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dânșii; iară de lat, podul era de 60 de coți.

După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate oștile peste Dunăre, în cursul ailor de la zidirea lumii 5613 [illegible]

de la Hristos 105, în ceasta parte, unde iaste acmu Țara Munteniască, unde și Decheval, craiul daților, au eșit cu oștile sale, la al doile războiu, stând dații tare, cu singur craiul lor. Și craiul lor au perit în războiu și toată oastea lor s-au topitu în răsipă.

Zic că înfrângându-i în războiu râmlenii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu Longhin în goană cu o samă de oști râmlenești. Scrie Bonfin, că l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Zic unii, că după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să nu cază de ocară râmlenilor; iară mai mulți scriu, că aducându-l viu înnaintea împăratului, și după multă mustrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avrilie, împăratul Râmului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de la Hristos 161, și scrie cum să-l fie dus la Râm pe Decheval craiu împreună cu un ficior a lui, arătându-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaă rânduri au avut războiu dații cu Traian împărat, și rămâind biruit Decheval craiu den războiul de întâi, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, și închinându-l, Traian l-au ertat; și pe urmă el iară s-au răsculat asupra lui Traian, și viind Traian al doile rând cu oști, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, să fie avut Traian împărat oaste șease sute de mii numai de războiu, fără altă mulțime ce să trag după oștile mari.

Și pierzându războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus tot norodul lor în răsipă de pre aceste locuri; iară câți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de [illegible] locuri peste munți la Țara Unguriască; și în locul [illegible] în țară și unde iaste Țara Muntenească, din

îndată. Și cu tocmala oștilor sale, râmlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor, ales tocmala pedestrimii ce să zicea: filandră; însă era prea strânsă acea filantră și la greu să lega pedestraș de pedestrași. Cu mare greu să rumpea aceia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machedon tot Răsăritul. Însă pe urmă, dacă au început machedonenii a bate războae cu râmlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va videa cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Filip, hatmanul romanilor.

Auzit-am pre mulți dând vina aciasta, cum că și leșii și moscalii și alte oști creștinești nu sar toți deodată la război; nu știu ce zic unii ca aciia!

Oștile temeinice, cu multe ceasuri, cu multe zile bat un război, și știu aciasta, că întâi leșii și moscalii de ar slobozi toată oastea odată, nice un război n-ar mai izbândi, ce toate le-ar piiarde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptându câteva zile să opriască oștile lui Traian, n-au mai putut birui, ce au purces oștile lui den război în răsipă.

Traian împăratul, după izbânda de întâi asupra daților, venit-au la apa Dunării, și stând cu oștile, adus-au meșteri de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste apa Dunării, cu mare minune vecilor viitori, care să pomenește și până astăzi Turnul Săverinul în Țara Munteniască. Iară mărirea podului au fostu, cum mărturisește Bonfim din Dion istoricul, 50 de stâlpi de piatră, înnalți câte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dânșii; iară de lat, podul era de 60 de coți.

După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate oștile sale peste Dunăre, în cursul ailor de la zidirea lumii 5613 iară

de la Hristos 105, în ceasta parte, unde iaste acmu Țara Munteniască, unde și Decheval, craiul daților, au eșit cu oștile sale, la al doile război, stând dații tare, cu singur craiul lor. Și craiul lor au perit în război și toată oastea lor s-au întorsu în răsipă.

Zic că înfrângându-i în război râmlenii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu Longhin în goană cu o samă de oști râmlenești. Scrie Bonfin, și l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Zic unii, că după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să nu cază de ocară râmlenilor; iară mai mulți scriu, că aducându-l viu înnaintea împăratului, și după multă mustrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avrilie, împăratul Râmului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de la Hristos 161, și scrie cum să-l fie dus la Râm pe Decheval craiu împreună cu un ficior a lui, arătându-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaă rânduri au avut război dații cu Traian împărat, și rămâind biruit Decheval craiu den războiul de întâi, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, și priimindu-l, Traian l-au ertat; și pe urmă el iară s-au rocoșit asupra lui Traian, și viind Traian al doile rând cu oști, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, să fie avut Traian împărat oaste șease sute de mii numai de război, fără altă mulțime ce să trag după oștile mari.

Și pierzându războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus tot niamul lor în răsipă de pre aceste locuri; iară câți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de pe aceste locuri peste munți la Țara Unguriască; și în locul lor aicea în țară și unde iaste Țara Munteniască, din

Dunăre până supt munți și până în Marea Niagră, și până în apa Nistrului, tot locul au împlut de oamenii săi, râmleni căsași, și mai mulți oșteni, precum zic ei colonia romana, adecă descălecarea Râmului.

Deci așea să află că iaste descălecarea cea de întâi pre aceste locuri cu râmleni. Cine ar vrea să vază și cu ochii marturi, citiască pre istoricul Dion, carele au scris *Viața lui Traian împăratul* și pre Evtropii carele au scris *Viața lui Adriian împăratul Râmului* și pre Bomfin, istoricul ungur, și alți istorici anume: Cavații, Carion, Silvie, Cromver liav, Piaseschii, Gvagnin i proci, și mai ales den cești mai de curund pe Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carele de-amăruntul din Dion scrie de niamurile țărâlor acestora și ales de descălecatul cel dentâi întru aceste părți de lume, de Traian împăratul.

Măcar că căpeteniile daților, domni cu casăle lor, s-au dus toți peste munți în Ardial, și de acolo cu toții s-au închinat lui Traian împăratului, tot nu i-au crezut, ce și acolo pentre dânșii, în Ardial, au descălecat râmlenii pentru să nu mai poată a-ș râdica cap dații împrotiva râmlenilor. Carii să văd și până astăzi în tot Ardialul și în țărâle ungurești de sus români mai în giumătate cu unguri, de lăcuescu până astăzi, tot den descălecarea lui Traian împăratul Râmului, de să chiamă români, adecă râmleni.

Averea craiului Decheval încă au aflat-o Traian aproape de apa ce să chiamă Sarghetia, într-un ostrov, cum zic unii den unguri strog, iară mai-nainte să numiia Sarvetia despre Ardial, despre amiazăzi. Mărturisăscu de aceste Zambuc și Lazie, cum toată avearea lui Decheval o au aflat într-acel loc, săpându și abătând apa pe alte locuri, până au dat de avere.

Era acest obiceiu la împărățiia Râmului: dacă să împlea Italia, în dricul împărației de lăcuitori, de nu le mai agiungea loc de hrană, scotea cu sorți căsași de pen orașă și de pen sate, și-i muta la alte țări, unde era oameni mai puțini, sau unde vedea că să rădica de supt ascultarea împărației vro țară. Și acolo cu sutele de mii de casă muta, și le împărțiia locuri, și să zicea acea descălecătură colonia romana, adecă descălecarea Râmului; de care colonii a lor iaste plină lumea: și la Asiia, adecă la Anadol, și la Africa, căriia zicem noi barbarezii, și la Hispaniia, și pre apa Renului la nemți, și la franțozi, și la Rumele, în Țărâle Grecești, un niam ce să chiamă cotovlahi, colonia Râmului.

Litva în crăiia leșască drepți râmleni sintu; însă acest niam a Litvii, nu de râmleni sintu adușî pre acele locuri, unde lăcuesc acmu; ce, de tirăniia lui Nero, împăratul Râmului, multe casă mari cu gloatele sale, cu domnul lor Livon fugând la nemți, și de acolo, cumpărându-și vasă de mare, au șezut în vasă și au mersu pre marea, ce lovește la Gdansca, până la Liflantu, o țară; și de acolo descălecând malul, s-au lățit până unde iaste Litva acmu. Sau mai de crezut a fi, precum scrie Stricovschii la cărțile II a istoriii sale, cap V, *De Litva*, aducând martur istoriii sali pe Dlugoș și pe Cromver la carte III, file 61; precum în vremea ce s-au întărâtat vrajbă între doi domni a Râmului, mai-nainte de Nașterea lui Hristos, anume: între Iulie Chesar și între Pompeiu cel Mare, adunându-să câteva rudenii râmleni, de frica lui Iulie Chesariu, ce stătusă biruitoriu asupra lui Pompei, lăsându-ș țara și moșiile, au întrat în vasă; pe mare mergând câtăva vreme, s-au așezat diasupra Mării Prusilor, și acolo au făcut oraș; și avea cârmuitoriu Livon, unde sint acmu Zmuzii și Livoniia și Litviniia sau Litva, și de pre numele acelui

cârmuitoriu Livon să chiamă Livoniia sau Litva, țărâlor acelora; și pune dovadă și apa ce să chiamă Liviia sau Liva, și târgșorul diasupra acei coadă de mare, ce cade în Marea Balticum sau Marea Prusilor. Aduce pentru aciasta și mărturiile istoricilor: a lui Livie și a lui Flor, carii scriu de lucrurile râmlenilor. Și așea scrie și părerea sa Stricovschii: „După ce au răsăpit Iulie Chesariu oastea lui Pompeiu și pre Pompeiu ce scăpasă la cariul Eghiptului, i-au tăiat capul lui Pompeiu, și cercând pre hatmanii lui și tovarășii lui Pompeiu, între care era și acestu Libo, pre carele îl numește Flor: Publius Livo, fiindu hatman pe mare lui Pompeiu împrotiva lui Iulie Chesariu; după ce întâliasă de răsipa și peirea lui Pompeiu, s-au tras pre mare cu vasăle ce-ai era pre mână, spre părți pustii și locuri mai fără oameni; având grijă să să poată așăza mai lângă Italia, au nemerit în părțile acelea, cum s-au pomenit mai sus, unde sint astăzi: zmuzii, prusii, Litva, livonii și în Țara Curlandiia, au făcut târgu, pre numele său, Liva, și i-au zis și Remnove; și astăzi să chiamă acel târgu Remove. Iară cu vreme s-au lățit acei râmleni până unde iaste acmu Litva. Mulți ai supt ascultarea rusilor au fostu; și înmulțindu-să den an în an, au supus ei pe rusi, de le sintu vecini rusii, toți dintr-acea țară.

De ari întreba oarecine: atâtea colonii în lume, de unde atâta mulțime de oameni? Numai în Italia, să iasă atâtea țări descălecate dentr-însa? Trebue să știe că într-acea țară au fostu pe aceli vremi scaunul împărăției, orașul Râmul, care oraș, nu cum sintu acmu împărățiile, ce au ținut toată lumea, de la apus până aproape de tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit. Cum s-au zis mai sus, izvorâia den toată lumea la Italiia, pentru să fie în volniciia Italiei, span, adecă, nemiș, cum zic leșii șlehtici. Și a doa, că în toată lumea nu

iaste necăiuri pământu ca Italia, de toate bișug și dezmierdăciune, și bine i-au zis raiul pământului. A triia, că râmlenii den toate olatele și țărăle lor, lua a zecea den oameni tineri; zicea râmlenii acelor oameni obsidis adecă zălog de credință țărâi lor, și pre aceia îi punea de învăța oștenia ca în școale. Și carii era pe la școale încă supt stiaguri le zicea tironis; iară, dacă să învăța bine, cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războae, și cu vreme den tironi, eșiia de le zicea viteranii, adecă slujitori vechi bătrâni. Pre acei viterani apoi, îmbătrâniți în slujbe vestite, îi scotea de supt stiaguri și le da locuri pre la sate, pre la orașe, de casă, de vii, de grădini, de pământuri, și așea să împlea Italiia cu mulțime de oameni, cât nu-i cuprindea pământul.

Multe obiceaiuri de a râmlenilor sint acmu la turci, ca acestea: ce iau și ei de a zecea den oameni și iar așea îi împart pre la grădini, apoi în ceata enicerilor; și fac și ei den slujitori bătrâni oturaci i proci. Și nu-i divă că la turci vedem obiceae ca acelea ce au fostu și la împărăția Râmului; căci și Țarigradul și câte țări țin turcii într-aciastă parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de împărăția Râmului iaste.

Alexandru Machidon, în vremea împărățiii sale, încă au făcut pre numele său colonii, și întâi la Eghipet, acel vestit oraș Alexandria, unde să scură apa Nilului în mare; iară și pe apa Donului și pe apa Hindului, și la perși au descălecat orașe și olate pre numele său.

De ari fi acmu Istratie logofătu și Simion dascal și Misail călugărul, cum s-ari apuca pentru aciasta poveste cu basnele lor ce au scris, că rădăcina acestui niam care iaste acmu pre aceste locuri, au fostu den temnițăle Râmului de Laslou craiul. Adevărat că Traian împăratul de la Râm au adus și

căsași, adecă de la Italia; și așea iaste, căsași au adus, iară nu den temnițăle Râmului, ce orășeni, căsași, săteni, și slujitori așezați; și casă de domni au așezat aicea pre la cetăți. Cum și lui Dragoș vodă mare năpaste-i fac ciia ce zic că au fostu păstoriu; ce pre mărturiia maramorășenilor, cum scrie Miron ce-au fostu logofăt mare, în izvoadele sale, că au auzit cu urechile sale, să fie fostu ficior de domn a unui Bogdan vodă, născut în Maramorâș. După ce i-au scos de pre aicea mulțime de tătară, năbușiți și cu bolgarii de la Volga, apoi și Atila cu ungurii, dar den temniță cu sutele de mii de oameni, unde s-ari afla, și apoi fămei iară atâtea tâlhăriță? Deci unde iaste, și cât vac iaste când au vinit Traian, împăratul Râmului, pe aceste locuri, la anii de la Hristos 103, sau cum scriu alții 120, și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarâi? Între Traian și între Laslo craiu sint ani 800. Și au scris acești istorici minciunoși Istratie logofăt, Simion dascal și Misail călugărul, că acela Laslou, craiul unguresc, au cerșut de la Râm oameni de oaste într-agiutoriu. Și niamul românilor acmu trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dencoace, iară cei dencolo despre munteni, pre lângă apa Oltului.

Vezi aicea basnele lor, ce au scris; ce nu să prinde, cum zic mano țigănește.

Așezat-au Traian împăratul și domni pre la cetăți, cum zic la leși caștalian, cineș cu olatul său, și în toate locurile și marginile oșteni, cu nume pre atunce țărâlor acestora, unde-i țara noastră și Țara Munteniască, Dația de Gios; iară Ardialul și părților celor de sus, cum s-au pomenit, să chema Dachia de Sus. Și au trăit tot cu acest nume țărâle acestea până la a doa descălecare cu Dragoș vodă, și acmu mulți ne zic și noaă muntenilor, streinii: Dațiia. Însă nărodul,

niamul lăcuitorilor, nu ș-au schimbat numele său, ce tot romanii, apoi cu vreme întru îndelungați veci, români până astăzi! Și țărâle megiiașe știindu-ne de unde am eșit, adecă de la Italia, căriia-i zic streinii Vlah, Vloh, Valleos și Ulah, de pre Vloh, adecă italiian, au zis vlah, și latinii Vlahia mai târziu. Așijdirea și ispravnicii și diregătorii acestor țări, ce am putut afla că au fostu, scrie Bomfin istoricul, ce au putut afla de pre stâlpii de piatră, ce avea obiceiu cei vechi râmleni întru vecinica pomenire a lor, de rădica stâlpi de piatră, în Țara Ardialului, ce să chema Dațiia de Sus, cu slove lătinești săpate în stâlpi, așea sunând: „Antonie Frian acelui întâi deregătorului a dacoromanilor, ulpiianilor, a lui Traian, a sarmaților, orosan, Sabinul, purtătoriu a treisprăzece polcuri, au viețuit ani 30 i proci. Așijdirea mai încolo, lui Peurie Saturnin, solului împărătescu și ispravnicului, socotitoriul descălecării Dației, Sarmației i proci. Acest Antonie și Peurie Saturnic, dentru acea scrisoare, să văd că au fostu domni și otcărmuitori, puși de împărații Râmului, ori pe urma lui Traian la aceste țări.

DE NUMERELE CE-AU AVUT APELE ACESTEA ȘI DE PATRU PĂRȚI A LUMII: AZIIA, AFRICA, EVROPA ȘI AMERICA

După așezarea cu râmleni pe locurile acestea, purces-au Traian împăratul cu oștile sale în gios pe lângă Dunăre, cum să pomenește den vechi istorici că șease sute de mii de oșteni numai de războiu au avut, și trecând apa Siretiul, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul și Donul, care aceste toate cu alt nume s-au fostu numind: Siretiul să chema Halum, și

acmu în istoriile vechi să chiamă aşea; Prutul Hierazus, Nistrul Tiras; Buhul Hipan, Niprul Boristenes, Donul Tanais; şi aciastă apă Donul desparte Aziia de la Evropa, cum şi la Ţarigrad, Boazul mării, între Ţarigrad şi între Skiuder desparte Aziia de Evropa; Ţarigradul şi Galata de Evropa, iară Skiuderiul, dencolo de Boaz, Anadolu, ce-i zic istoricii Aziia.

Iară părţile despre amiazăzi, câte ţări sintu să chiamă Africa. Părţile despre apus şi spre miazănoapte să chiamă Evropa. Iară a patra parte iaste America şi iaste depărtată şi vine supt noi, cum ar fi statul ei, şi după îmbletele soarelui, şi altor lumini cereşti; cându-i pre aicea zuă, iară la America iaste noapte, şi cându-i aicea noapte, acolo-i zuă. Că, fiindu pământul rătund, aşea vinu locurile în staturile sale după rătunzirea pământului, cum ar fi împotriva noastră, supt noi iaste acea parte de lume.

Deci aceste doaă părţi de lume Evropa şi Aziia la părţile despre miazănoapte le desparte Donul, cum s-au scris mai sus; iară deîntr-a coaci le împarte Marea Niagră şi până unde cade apa Nilul în Marea Albă; iară Nilul desparte Aziia de Africa.

Dela Nil să începe Africa şi acmu Eghiptul nu-i de Asiia, ce iaste de Africa, cu toate ţărâle câte sintu den malul Nilului, până unde să închide cu marea ochianului, care încungiură pământul, alăturea cu Marea Albă, până unde cură şi Marea Albă în ochian, la Ispaniia. Dencolo, Africa; dencoace Evropa; Ispaniia, de Evropa; Fesul dencolo de Marea Albă, de Africa.

Acestea pomenindu-să pentru deşchisul minţii, să să înţăliagă statul lumii, ne întoarcem la istoria pentru Traian, împăratul Râmului.

PENTRU TRAIAN ÎMPĂRAT CÂTE PĂRŢI DE LUME AU ÎMBLAT CU OŞTILE SALI DUPĂ CE AU DESCĂLECAT LOCURILE ACESTEA CU OAMENII SĂI ŞI PENTRU TROIANUL CEL PE DIN SUS DE GĂLAŢI DE CINE S-AU FĂCUT

Cum nu s-au îndestulat cu atâta parte de lume, cât au călcat cu oştile sale, de au trecut toată Evropa până la apa Donului, care apă iasă den inima ţărâlor moschiceşti şi dă în Marea Niagră la Crâm, ce trecând peste Don, Traian împărat au călcat şi Aziia, lovind pe la Iuzbec mari ţări tătărăşti, şi de la Iuzbec pre la Marea Caspiia, unde să desparte Cazanul şi Astrahanul de ţărâle Persului, pe la Bahtri, şi de acolo prin ţărâle Persului şi prin Siriia.

De acest vestit împărat, avăm şi şanţul, săpat de oştenii lui în vecinică pomenire, începând den Ţara Munteniască peste toate apele aceste, până la Don, tot acestu şanţu, care îl vedem aicea la noi.

Scrie Miron logofătul în izvoadele sale, să fie trecut singur peste acest şanţ, aproape de Nipru, pre la un târgu, anume Vciorăşnoe, nu departe de Chiov, mai sus.

Să află de zic unii, că iaste săpat pentru sprejeniala despre tătar, închizind locul despre câmpi, în carii era şi răpăosatul Panaetachii, tergimanul cel mare şi vestit la Poarta împărăţiei turceşti; unde şi la ce istoric ar fi cetit?

Scrie în izvoadele sale Miron logofătul, cum la voroava cu Panaetachii, pentru acestu şanţu, ce-i zicem troian, au zis Panaiote, că istoricul Bonfin ungur pomeneşte de şanţul acesta. Şi scrie zicând că cine atâta loc de lume ar fi putut apăra şi ţine? Că de au fostu aicea ţara descălecată cu mulţime de oameni de Traian împărat cât iaste între aceste ape den

Prut până în Nistru, și den Nistru până la Nipru, și den Nipru până la apa Donului! Așea să fie răspunsu Miron logofătul și lui Panaetachii, la ce nu au mai știut ce ari mai răspunde.

Așea zic și altora câți au scris, așea și lui Bomfin, de au scris așea, cum să fie săpat șanțul acesta de vro sprijenială despre tătară. Iară mai de crezut sint ceia ce țin că Traian împărat au pus de au săpat acestu șanțu în vecinică pomenire a sa și veste, și să să știe șliahul oștii, de ciia ce vin după oști mari și neguțitorii, și oștenii, cum fac și acmu turcii pre șliavul oștilor lor movile, pentru vestea și pentru îndreptarea celor ce vin pe urmă: oșteni, sau olăcari, sau neguțitori.

Nice să te miri, că ar fi putut săpa un șanțu mare ca acesta; ce să socotești mulțimea de șease sute de mii de oaste numai slujitori, fără de altă adunătură de oameni; că întru o zi să să înșire o sută de mii de oameni unul lângă altul, să arunce lutul cine împotriva sa, cât loc pot cuprinde? Prea ușoară socotială: loc de doaă sau de trei mile mari; și la șease sute de mii de oameni să vine a șease zi într-o săptămână, o zi unui om la săpat rândul, fără altă adunătură.

Scrie Dion istoricul, care au scris viața și faptele acestui împărat, și Evtropii istoricul care au scris de viața lui Andriian împărat – acesta au făcut Odriiul pe numele său, pe pământul Trachiei – de mulțimea oștilor lui Traian, cum s-au pomenit mai sus. Cu aceste oști, Traian, a căruia nume în istoriile Rămului, Ulpius Traianus, au călcat aciastă parte de lume, ce-i călcată și de mai-nainte de dânsul cu oști, de Pompeiu cel Mare și de Iulie Chesariu și de Avgust Chesariu, împărații Rămului; însă nu pe aceste locuri, ce pe la perși. Iară Traian pre aicea au venit și au călcat aciastă parte de lume, cum s-au pomenit, și el au așezat niamul și

sămințiia care trăiaște până astăzi, în Moldova, în Țara Munteniască și în Ardial, cu acest nume români.

Scrie Bomfin că, după ce s-au întorsu Traian în Râm, cu izbândă de pre dați, au poroncit de au făcut un stâlpu de marmure în Râm, întru pomenirea acei biruință asupra daților. Și au fostu de nalt acel stâlpu de 128 coți, și avea scări 184; iară ferestri 43, după potrivirea măririi stâlpului, și în vârvul stâlpului scrise slove săpate, toată istoria daților, atunce scrisă cu slove; Calimpiiarii apoi cu cheltuiala lui Filip al doile, craiu a Ișpanii, au săpat slovele, și pe urmă cu meșterșug de Alfonsu Țicaon tipograful, au făcut table 131, scrisă acea istorie și le-au trimis pentr-alte țări întru pomenirea lui Traian Hișpanul, împăratului Râmului.

Aflatu-s-au și aicea în țară la noi o piatră de marmure, care au adus-o în curțile domnești în Iași, în zilele lui Constantin Ducăi vodă, cu slove săpate lătinești, care le-am cetit eu, așea sunând: „Împăratului, chesarului, bunului, fiiului a Nervii, lui Traian, fericitului, a Țărâi Nemțăști și a Dachiii, preutului celui mare, polcovnicului al șesăsprăzecele, împăratului al șeasele, părintele patriei".

AICE NE VINE RÂNDUL SĂ POMENIM ȘI PENTRU CETĂȚILE CE SĂ AFLĂ AICE ÎN ȚARĂ LA NOI

CAP XI

Cu anevoe iaste a scrie de cetățile țărâi, de vreme ce câteva sute de ai peste mie trecând, necăiuri nu să află scris, fără cât răpăosatul Grigorie Ureche vornicul scrie în istoriia sa, adecă în letopisățul țărâi, de cetatea Chiliia, precum că în anul 6973 <=1465> că au dobândit-o Ștefan vodă de la

turci, și apoi în anul 6986 <=1478>, iuni 22, zice, că au început Ștefan vodă a zădi cetatea Chiliia și o au săvârșit într-acelaș an; ce nu știm, cum poate să fie acestu lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoe de turci, și apoi să o zidiască?

Numai înțălesu de Panaiotachie, ce era postelnic mare aicea la noi în țară, om ales la trebile Porții pre atunce, cum denafară de cetatea cea mare a Chiliei, iaste alta mai mică, care să o fie zidit Ștefan vodă cel Bun, ca o strajă cetății cei mari. Aciasta cetate Chiliia are nume la istorici de-i zic Ahellia.

Cetește gheografiile ceste mai de curund și vei afla și în istoriile Țarigradului, că împrumutând cu bani ianovezii pre împăratul Țarigradului, să facă oști împotriva turcilor, le-au pus zălog Crâmul, să-l ție ianovezii, care să chema pre atunci grecește Hersonesul, și la istorii tot acela nume are Crâmul, și aciasta parte, unghiul mării cu scaleli lui, unde-i acmu Bugeacul, și pre atunce ianovezii au zădit Chiliia ce să chema Ahellia, pe Dunăre, și Chefea pe malul mării în Crâm, ce să chema Theodosiia la istorii.

Să află și de greci făcute cetăți, cum iaste Turnul Neoptolimul, în gura Nistrului, făcut de Neoptolim, feciorul lui Mitridat, carele vara în vasă pe mare, și iarna pre uscat cu călărime, au bătut pre tătară. Și pentru să împiiadece calea gheților, au făcut acea cetate în gura Nistrului, ce să chema Turnul Neptolim.

În izvoadele răpăosatului Miron logofătul, aflu zicând pe părere, să fie pe Cogâlnic, în Bugeac, aciastă cetate, care să chiamă la tătari Tatar Bunari; ce acel turnu a lui Neoptolim iaste pe Nistru, făcut de Neoptolim, ficiorul lui Mitridat, nu pe vremea când împărățiia grecii Țarigradul, ce cu mult mai

innainte. Iară pre Cogâlnic, de iaste altă cetățue, poate tot de ianovezi să fie făcută.

Iară Cetatea Albă iaste mai veche decât aceste, făcută ori de dachi ori de râmleni.

Scrie Bonfin, istoricul ungur, în carte X, decad II *De lucrurile ungurilor* că Ludovic, craiul unguresc, pentru să poată stăpâni fără de grijă pe munteni, pus-au de au zidit cetatea Severinul, care era răsipită. Așijdirea și pe apa Prutului, căriia să zicea Hierassis, că așea să chiamă Prutul la istorii, să fie făcut o cetate ce să numiia Terh; ce cetate ar fi fostu aceia și în ce loc la Prut, nu putem ști; iară agiunge cât să cunoaște. Pe urmă craii megiiași și domnii țări au făcut cetăți aice în țară.

PENTRU NUMELE NIAMULUI ACESTOR ȚĂRI ȘI PENTRU PORTUL LOR ȘI PENTRU GRAIUL SAU LIMBA LOR

CAP XII

Mare dovadă niamurilor den ce rădăcină și izvor sint, numele ce au, și între sine și de la streini, și măcar că nice un niam nu iaste în toată lumea să aibă numai un nume; ce unele de pre capetele cele dentâi vreunui nărod stăpânitoare, alte nume sint de pre locuri, de unde sint începute; multe de pre cetăți mari, multe de pre ape, multe cu îndelungate vremi strămutate numerile de pre stăpânii, cum am arătat mai sus, și arătăm și aicea.

Că vedem niamul nemțăscu supt aceste numere: întâi și mai ales și mai de cinste: alaman; și așea le zic istoriile cele vechi și mai pre urmă și turcii. Al doile nume, le zic

ghermani, adecă doi fraţi, lătineşte ghermanus. O samă de istorii le zic tevtonis, de pre căpeteniia lor Tevton; italiianii le zic tudesco; leşii, moscalii, noi le zicem nemţi.

Mai apoi alte numere, despărţite ca crengili dentr-un copaciu: şvezii, danii, saxonii, franţozii, belgăi, batavii şi alte ţări mai mici, tot den rădăcina cea veche a alamanilor sânt. Aşea Ispania, iverii, ţiltiverii, portogalii, tot un niam sintu. Turcii, de pre locul lor Turhistan, şi de pre căpeteniia lor cel dentâi: Osmangic, Otoman, Osmanlî, Moscalii, rusii, bolgarii, sirbii, horvaţii, slovenii, bohemii, taţii, leşii, tot un niam sint, fără alte numere ce au streineşti, adecă la streini. Că întâi acestui niam, grecii li-au zis savromati de pe ochi miiarăi-albeneţi, adecă ochi de şopârlă, că greceşte savros să chiamă şopârla, iară mati, ochiul.

Tătarâi, de pre apa Tartara; schitii de pre sălbătăcie i proci.

Aşea toate niamurile sint cu multe numere, după vreme toate sintu; numai unele dentr-însele ţi li-am însămnat, pentru înţălesul numerelor, mai lesne niamului ţărâlor acestora: Moldovei, Ţărâi Muntenesti şi românilor den Ardial.

Aşea şi niamul acesta, ce scriem ţărâlor acestora, nume dreptu şi mai vechiu iaste român, adecă râmlian de la Roma. Acest nume, den descălecatul lor de Traian, şi cât au trăit în munţi, în Maramoroş şi pe Oltu, tot acest nume au ţinut şi ţin şi până astăzi: şi încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei şi acmu zic şi scriu Ţara Românească, şi românii acei de Ardial, iară streinii den pregiur le zic vlah, de pe Vloh, cum s-au pomenit. Tot de la streini sintu aceste nume de pre Italia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu turcii, după numele domnilor ce-au închinat ţara la turci, zic

Moldovii Bogdan, iară muntenilor caravlah. Grecii zic Bogdano-Vlahia, iară muntenilor vlahos. Iară acestu nume Moldov iaste de pe apa Moldova, după al doilè descălecarea ţărâi de Dragoş vodă. Iară muntenilor, ori de pre munte, ori de pre Olt, olteni; leşii zic molteni.

Măcar că şi la istorii şi la graiul streinilor, şi între sine, cu vreme, cu vacuri, cu primenele, iau şi dobândesc şi alte numere, iară acela ce iaste vechiu nume, stă neclătit: român!

Iară cum să fie acestu nume vlah, de pe numele lui Fliac, hatmanul Râmului, precum scriu unii în letopisăţele sale aicea în ţară, basne sintu.

Şi aşea, dovedindu numele niamului acestuia dentr-aceste ţări, cum să vede den istorici mari şi marturi ţărâlor împregiur, ne trage rândul a pomeni de portul, care acmu portul stătătoriu, ca numele şi ca limba, nu iaste, ce cu vreme iau portul niam de la niam, unde şi locul aduce de le caută lăcuitorilor a-ş face haine îmbrăcăminte trupului, cum iaste firea ceriului şi pusoarea vreunii părţi de loc. Că partea despre miazănoapte, unde trăescu: moscalii, rusii, tătarăi, iaste foarte rece, cu erni grele, şi măcar cum sintu şi pre la noi iarni mari, iară la ţara Italiei, erni ca acestea niceodată nu sint, ce foarte blânde erni; nice vara călduri aşea mari. Le-au căutat dar acestor oameni, mutaţi pre aceste locuri, a-ş schimba şi portul hainelor după vremea acestui loc.

Cătră acestea, să cauţi ce scrie iscusit istoric Laurentie Topeltin den Mediiaşi. Cuvintele lui ţi le izvodesc: „Românii de Ardial ai noştri poartă haine lungi îmbrăcat tot trupul; ne fac mare învăţătură portului den vecii de demultu, care au ţinut părţile acestea de la Septentrion – adecă părţile care sintu apropiiate spre miazănoapte –, care haine pomeneşte un dascal, anume Marţiales, că să chema endromida, portu

vechiu, nemândru, iară bun de luna lui dechemvrie. Șlice au de pâslă, pe limba noastră glugă, care spun că și boiarii aicea în țară mai demultu purta chivere ca acelea". Iară pentru încălțăminte zice tot acestu istoric Topeltin, și nu de la sine, ce pune cuvintele altor istorici mai vechi decât dânsul, anume: Alfonsu și Plaftu și Aghel, carii au scris cărți de portu cel vechiu a limbilor: „Feliul încălțămintelor românilor iaste piiale crudă de dobitoc, învălit piciorul bine, în obiiale de lână încălțați, legat cu curele peste picior de la degete până supt gleznă, și acesta iasti portul râmlenilor celor vechi, strămoșilor lor, carii purta în oști a slujitorilor oșteni era la râmleni; numai atâta osebire vedem, precum cetim la istoriile cele vechi, că oștenii Râmului nu învăliia în obiiale, ce gol piciorul încălța cu piiale și cu legături încrucișe".

Așea iaste descălecatul acestor țări de râmleni, cum s-au pomenit pre largu, iară nu den tâlhari, cum au scris basne Misail călugărul și Istratie logofătu.

După aciasta am socotit a fi cu cale să scriem împărații Râmului mai întâi, până unde și la ce împărați au năbușit pre aceste locuri volgarii și mai pre urmă Atila, care să scrie Biciul lui Dumnezău, cu ungurii, tătarii, de au pustiit aceste țări.

După ce s-au întorsu Traian, al șeaptele an a împărățiii sale, aflat-au în Râm sol de la Indiia venit, și acolo au poroncit de au făcut acel stâlpu de minune, în pomenire ce au bătut pre dați. Mai pre urmă, viind Costantin cel Mare împărat în Râm, cum scrie un istoric anume Amianu, s-au mirat de făptura acelui stâlpu a lui Traian. Alte făpturi, stâlpi ce era în Râm, unele de cutremurul pământului au căzut, altele cu vreme îndelungată, s-au răsipit; iară altele și nepriiatinii le-au strâcat. Iară stâlpul lui Traian au stătut

multă vreme. Și pe urmă la anul Domnului nostru lui Hristos 1594, precum mărturisește Varonie, au pus în vârvul stâlpului Sixtus, papa Râmului, icoana svintului Apostol Petru, făcută de aramă, cu aur poleită.

Supus-au Traian împărat în al optule an a împărățiii sale pre armeni și pre parthi, și zăbăvindu Traian împărat în părțile răsăritului, făcând pace cu iverii, cu savromatii și cu alte limbi, luând Vavilonul, au făcut căutare oștilor sale, în care au aflat creștini 10.000, și i-au urgisit, adecă i-au trimis în urgie, la țărâle Armeniei. Iară un ispravnic a curții lui Traian, anume Romul, hulindu acea faptă a lui Traian, și mustrându-l pentru creștini, s-au mâniiat Traian și au poroncit de l-au omorât.

Pre aceiaș vreme, zăbăvindu-să Traian în Chesaria Capadochiii au mai omorât și pre lachentie cămărașul său pentru legea creștiniască. Pre aciastaș vreme a împărăției sale, al 11-le an, fu aruncat fiiarilor sălbateci svintul Ignat, episcopul de Antiohia.

Iară la al doisprăzece ai a împărățiii sale, zăbăvindu-să, apucat-l-au iarna în Antiohia, și făcându-să cutremur mare în orașul Antiohiei atâta, cât abiia au scăpat împăratul pre o feriastră afară. Arătatu-s-au și în Râm multe semne rele de moartea lui Traian împărat, că beserica sau capiștea cea păgânească, ce să chema Pantheon, care era cea mai de frunte, fu detunată și arsă.

Iară la 15 ai a împărăției lui, fiind cu ostile sali în Siriia, după că dobândisă Vavilonul și Araviia, curund s-au ruptu den mâna lui arapii și agarenii, den care abiia au scăpat Traian, căzind tunete și trăsnete cu vremi reli și mulțime de muște acoperindu-i oastea, și el bolnăvindu-să, den care boală n-au mai agiunsu să mai vază Râmul; că, înturnându-să

să vie la Râm, au murit Traian în Chilichiia, în oraș în Salonic, ce să chema și Traianopolis, de boală ce-i zic hidropică, mestecată cu apoplexia, iară cum scriu unii de vintre. Și au dus oasăli lui în Râm, și l-au îngropat într-acel turn a lui. Împărățit-au ani 19 și luni 6; fost-au de 61 ai de vârstă.

Număratu-l-au râmlenii între dumnezăii săi, că avea în poveste râmlenii, pre acest împărat: „Mai fericit decât Avgustu, mai bun decât Traian", când laudă cu îmbunături pre alți împărați a lor. Luasă Traian ficior de suflet și moștenitoriu împărăției pre Andriian, nepot de soru al său, care au stătut împărat pre urma lui, în anul de la Hristos 118, și papă Râmului era atunce Iorest, iară cum scrie Varonie 120 ani.

Dacă stătu împărat Andriian, să arăta blând, ca să-l ție de bun sfetnicii lui, adeverindu-li-să că fără svatul lor și fără voia lor, nemic nu ari face, nice ar certa sau ar urgisi pe cineva i proci. Iară pre urmă acestu împărat multe munci au făcut creștinilor. Și pe Eustafie Plachida, svintul și dreptul, ce să numiia al doile Iov, vestit hatman a lui Traian, împreună cu fămeia sa și cu copiii săi, i-au pus pe bou de aramă, aprinsu de foc; lăsăm a pomeni creștinii câți au luat muncă pe vremea lui Andriian.

Iară la al patrulè an a cestui împărat, fiind în Britaniia și vrând să despartă, să osăbască pe râmleni de alte niamuri varvari, au poroncit de au făcut zid, loc de optuzăci de mile, pentru paza, ca să nu să rocoșască alte limbi varvare asupra Râmului, și au poroncit de au străcat podul, ce făcusă Traian împărat peste Dunăre.

Iară la 5 ani a împărățiii sale, s-au întorsu den părțile răsăritului la franțozi, apoi la Ispaniia. În al șeasele an a

împărățiii sale, să întoarsă la răsărit și rocoșirile parthilor le așează. Și de acolo au vinit în Țara greciască. În al șeaptelè an, de la Athina, unde petrecând peste iarnă s-au întorsu în Râm. În al optulè an, care iaste de la Hristos 125, au mersu la Africa, unde au arătat multă facere de bine. În al 11-le an, s-au întorsu de la Africa pre la Athina, unde ernând, și a doa oară au trecut la Aziia.

În al 12-le an a împărățiii sale, de la Aziia, unde au fostu așezat pre câtva la prietęșugul său, și ales pe Hrosoi, craiul parthilor, s-au întorsu în Siria, unde au descălecat alt oraș pe lângă Ierusalim, și i-au pus nume Elia-Capitolina, și acolo au făcut beserică lui Iovis bozului sau Iupiter; grecii zic Zevsu; pe acela loc era oarecând svinta beserică a lui Dumnezeu. Și au tocmit Ierusalimul, care era străcat den temelie, încă de Tit împărat, și după ce isprăvi acel oraș, au vinit în Araviia și la Pelusia, și au pus de au înfrumușet mormântul lui Pompeiu, ce l-au fostu omorât Iulie Chesariu.

Iară la al 14-le și al 15-le și al 16-le an a împărățiii sale, s-au rocoșit jidovii asupra împăratului, pentru căci le-au spurcat locurile svinte; împotriva cărora au trimis Andrian pre Iulie Sever, care, văzind mulțime de jidovi, n-au cutezat fățiș a le da războiu, ce pre încet, încungiurându-le căile, de le împiedeca hrana, cu meșterșug supuindu-să, așa au întorsu pe jidovi, cât puțini au scăpat vii dentr-înșii, în trei ani stând Sever pregiur dânșii. Și luându-le jidovilor cetatea Vethua, cu alte 50 de cetăți mai mici, răsipitu-li-au până în temelie și au omorât ca la 50.000 de jidovi.

După aceia ș-au ales Andriian împăratul șie fecior și moștenitoriu împărățiii sale pre Comodveru, și l-au numit Elieveru chesariu, și îndată l-au pornit în Țara Unguriască voevod și otcărmuitoriu țărâlor ungurești. Ce într-acelaș an,

au murit Elieveru chesariul, fiiul de suflet a lui Andriian. Văzindu-să și Andriian împăratul slăbit de boală, au ales la împărăție în urma sa împărat, pre Antonin Piu și curund întru acești ani au murit; împărățit-au acest Andriian ani 20.

Pre urma lui au stătut împărat Antonin Piu, adecă cel bun. Acestu împărat era blând, milostiv, și îndurat, pentru aceia i-au zis Piu, adecă bun, că și goana de pre creștini au încetat câtăva vreme, și să înmulțisă legea creștiniască până la sarmați, la dachi și la nemți.

Iară în al cincile an a împărățiii lui, s-au ațițat iar goană asupra creștinilor de ispravnicii, ce era puși pre la orașă și țări; și văzind împăratul că să înmulțăscu creștinii, au dat poruncă tare, să nu să citiască cărțile Sivilelor, în care să afla mare hulă legilor păgănești și laudă mare legii creștinești. Era pe acea vreme papă în Râm Telesforos.

În zilele acestui împărat, rădicatu-s-au minciunosul eretic Valentin de la Eghipt; fiind filosof de a lui Plato, învăța acestu eretic că sint 30 de dumnăzăi și atâtea dumnăzăițe; învăța cum Hristos s-au născut den Fecioară, luând trup den ceriu, cu care au trecut prin Fecioară, și ca aceste basne. Așijdirea și alt eretic s-au izvodit tot pe vremea acestui împărat, anume Marchion den Pontu, care urma învățătura lui Cherdon, cum ar fi doi dumnăzăi: unul bun, altul rău; și dumnezău cel rău au dat legea cea veche, iară cel bun, legea noaă.

Pentru blândețăle acestui Antonin împărat, multe țări ce s-au fostu dezbătut de supt ascultarea împărăției Râmului, s-au închinat de bunăvoe iară suptu stăpâniia Râmului.

Murit-au Telesforos papa, muncit pentru Hristos, în al 15-le an a împărățiii lui Antonin Piu, și în locul lui au stătut papă Ighin. Scrie Baronie:

Iară după moartea lui Telesforos, s-au făcut cutremur mare în Râm și au arsu 340 de casă, în Râm. Puțin au trăit papa Ighin, că au murit măcenic, și în locul lui au stătut papă Pius, în al 19-le an a împărățiii lui Antonin. Acesta Pius papa au așăzat Paștile să nu să facă de creștini cu jidovii, a patrasprăzece zi a lunii, ce după Paștile jidovești, în dumineca viitoare, să sărbeazăcreștinii Paștile.

Iară la 24 ani a împărățiii lui Antonin Chesariului, s-au săvârșit viața în bune bătrănețăă, fiind cu vârsta de 74 ani. Domnit-au aproape de 24 ani, mai lăudat decât alți împărați de mainte de dânsul.

Iară pe urma lui Antonin, au stătut doi chesari împărați Râmului:

Marco Avrilie și Luchis-Veru, carii să numiia Antoneni. Iară la al cincile an a împărățiii acestor doi împărați, s-au rădicat cu oști asupra parthilor și a armenilor, și cu izbândă s-au întorsu. Apoi la anul și marcomanii s-au rădicat și s-au rocoșit despre împărățiia Râmului, asupra cărora au purces împărații cu mare gătire, că și alte țări, și ungurii, s-au fostu unit. Văzind acestea împărații, au așezat deodată țărâle Sirbii și Italia despre marcomani și ei s-au întorsu la Râm, și pre cale au murit Luchil-Veru împăratul de apoplexia.

Scriu unii, precum marcomanii au trimis sol la împărați, cum să vor pleca fără arme supt împărățiia Râmului. Ce la al zecele an a împărățiii sale, Marco Avrilie pornitu-s-au cu mari oști asupra marcomanilor și altor țări, carii să dăzbătusă de la stăpâniia Râmului, cum și ungurii. Stătut-au un războiu tare între râmleni și între marcomani; ce i-au înfrântu împăratul pre Dunăre, bulzindu-i pe ghiață, pre marcomani și pre unguri.

Iară în 20 ani a împărățiii sale, Marco Avrilie pierdut-au doaăzăci de mii de oaste a sa, închizându-l la locuri strâmte marcomanii și cvadii și alte niamuri megiiașe. În strânsoare ca aceia fiindu Marco Avrilie împărat cu toate oștile sale, și neavând altă nădejde în jărtvele bozilor săi, au poroncit pen tabără să străge, de s-ari afla creștini oșteni cu dânsul, să facă rugă la Dumnezăul creștinilor și să cee agiutoriu împăratului. Deci acolo în oastea lui era 12 polcuri de creștini, carii îndată puindu-să toți cu genunchele la pământu de să rugară lui Dumnezău, îndată s-au pornit grele ploi cu fulger și trăsnet asupra vrăjmașilor, cât i-au înnecat ploaia, și s-au răsipit; și birui pre vrăjmașii săi Avrilie împărat. Cunoscând împăratul acel dar de la Dumnezăul creștinilor și izbânda ce s-au făcut, precum însuș au scris în cărțile sale la sfatul Râmului poroncind să nu să facă goană asupra creștinilor, nice să-i părască nime, căci s-ar mărturisi a fi creștini. Și în scrisorile lui ce-au trimis la Râm, mărturisește Marco Avrilie că fiind în mijlocul Țărâi Nemțăști, între munți, s-au tâmplat acestea, măcar că unii scriu că s-au tâmplat în Țara Ungurească de Gios, unde iaste acmu Avstria.

S-au fostu sunat atunce de peirea împăratului într-acel războiu, care auzind un Avidie Casie s-au și rădicat asupra împărăției la răsărit, și pe urmă adeverindu-să că împăratul iaste viu, fu ucis acel Avidie cu ficiorii săi, de oștenii ce era cu dânsul. Și mergând împăratul Marco Avrilie, cu oști iară asupra nemților și a ungurilor, au murit în Beciu și au rămas fiiu-său Comod, în locul lui împărat.

Așezind Comod împăratul lucrurile despre nemți și despre Țara Unguriască, s-au întorsu la scaunul său, la Râm. Ce era departe acesta Comod de tată-său; spurcat în toate, pre care pentru spurcata viața sa, fu urât tuturor; că vrea

nărodul să-l numască și să-l aibă ca pe un Dumnezău și să-l cheme fiiu lui Iraclie Zevsu, puiindu-ș și stâlpu în Râm. Și nerăbdând nărodul tiraniile și spurcăciunele lui Comod, fu zugrumat după ce au împărățit ani 12.

Pre urma lui Comod, ales-au sfatul, boiarii, împărat pre Helvie Pertinax ce numai 88 de zile au împărățit și fu omorât de slujitori, cu îndemnarea lui Iuliian Mâzdelnicul, că au dat mâzdă slujitorilor de l-au ucis. Împărățit-au și Iuliian 55 de zile și fu omorât și el. Pre urma acestuia fu ales de oșteni Septimie Sever; iară în Britaniia fură aleși doi împărați: Pistinie cel Negru în Siriia și Clondie Albim în Britaniia. Iară Sever, priimind soție la împărăție pre Albimie, s-au pornit cu oști asupra lui Pistinie cel Negru, și biruindu-l, l-au omorât.

Și împărățind Sever, pornitu-s-au cu oști asupra Vizantiei în anii de la Hristos 196, și asupra varvarilor, și a lui Pistinie celui Negru; ce, după trei ani, fiind încungiurată Vizantiia, o au dobândit, și i-au strâcat zâdiurile și o au făcut ca un sat. Înturnatu-s-au Siver cu izbândă la Râm, și den voia sfatului au coronit pre fiiu-său, Vasian, soție la împărăția Râmului. În zilele acestui Sever au fostu mare goană asupra creștinilor. Iară pre aicea, pre la Datiia, au așezat câtva ispravnici și deregători, pre carii anume, nu-i scriu istoricii, și acei ispravnici poate că au făcut Turnul Săverinul în Țara Munteniască, de să pomenește până astăzi. Murit-au Sever în Britaniia, după ce au împărățit ani 17, și l-au adus ficiorii lui, de l-au îngropat în Râm.

Stătu împărat Antonin și Gheta, ficiorii lui Sever, și nu trecu o lună de zile acestor doi frați, și au giunghiat Antonin pe frate-său, Gheta, în brațăle mâne-sa, și purciasă Antonin, ce-i zicea Caracal, în părțile spre Dunăre și spre

miazănoapte, cu oști; și întorcându-să dentr-acele părți, deci au mersu la Antiohiia, apoi la Alexandriia și acolo pe mulți oroșeni au omorât.

Pruces-au cu oști Antonin Caracal asupra parthilor, trimițând sol de au cersut pre fata craiului parthilor, pre care <ne>primiindu-l să-i fie ginere, au întrat cu oști în Țara Parthilor, de o au prădat. Vrăjitu-i-au un matematic, anume Sărapion, și au zis că va muri curund Antonin, și va lua împărățiia Macrin. Și eșind împăratul la vânat, și den poruncea lui Opilie Macrin, ispravnicul divanului, fu omorât. Antonin împăratul; 6 ai au împărățit Antonin. Iară Opilie Macrin, vărsând câțva bani la ostași, stătu împărat și au împărățit ani optu și l-au omorât ostașii.

Pre urma lui Macrin, stătu împărat Iuliu Galba, care s-au numit Sardanapal, și viind la Râm Iliu Galba, multe rele și spurcate fapte au arătat în Râm; și ș-au ales soție-ș la împărăție pre Alexandru, fiiul Mamiii, văru-său, și l-au numit Chesar. Și de aicea au început a avere cârmă Dațiia și Țara Unguriască, cu alte țări câteva supusă împărăției Râmului, den nepaza împăraților. Iară pre Iuliu Galba, pentru nespusăli spurcăciuni, îl ucisără împreună și pre mumă-sa.

Stătu împărat însuș Alexandru den cârma mâne-sa Mamiei, nefiind Alexandru încă la vârstă. Acest împărat au izvodit la începutul stăpâniei sale, acestu vrednic cuvântu: „Ce nu-ți poftești tie a fi, altuia să nu faci!" Așezat-au acest împărat giudețăle, ce au fostu mainte străcate în Râm și pre la alte olate. Făcut-au în Râm și feredeia de ape calde, care să chiamă therme, și li-au numit feredeele lui Alexandru. Așezat-au acestu împărat tocmele bune în Dațiia, unde sintem noi moldovenii și Țara Unguriască. Mers-au cu oști

acest împărat asupra lui Artaxerx, împăratul persilor, și biruindu-i, s-au întorsu cu izbândă la Râm. Iară în hronograf scrie, că mergând acest împărat asupra perșilor, au luat cu sâne și pre mumă-sa, Mamiia, și înfrângându-i perșii, au perit multe oști râmlenești, și prinsără și pre împăratul și pre mumă-sa, și periră ca nime de dânșii. Iară pre urmă rădicându-să asupra nemților pentru rocoșiturili lor, ce pentru câteva polcuri de slujitori ce i-au fostu lipsit den slujitorie, ș-au agonisit ură despre toți, și l-au ucis, giunghiat împreună cu mumă-sa.

Pre urmă stătu împărat Maximin, fiind de niam got despre tată, și pre mumă-sa o chema Mana, de niam gros și varvar. Acest Maximin luă izbândă de biruință asupra nemților, și îndată, fără svatul domnilor, au ales pre fiiu-său chesariu. Și înturnându-să den Țara Nemțască, venit-au în Țara Unguriască, de au ernat în orașul, ce să chiamă Sirmea, unde multe răutăți și prăzi au făcut. Acestea făcând Maximin, nu de împărat, ce de tâlhariu fapte, s-au rocoșit oastea, ce era în Africa, și au rădicat împărat pre Gordiian, om bătrân de vârstă, dându-i soție la împărăție pre fiiu-său, Gordiian cel Tânăr, carii domnind doaă luni în Africa, ucisără-i pre amândoi Capelian, hatmanul lui Maximin și cu alții.

Ales-au svetnicii împărat pe Marco Clondie Pupian și pre Deție Țelie Balbim, în anii de la Hristos 237, lângă carii au adaos nărodul Râmului chesariu, pre Gordiian, nepot lui Gordin celui bătrân. Iară Pupiian și cu Balbim, carii era mai mult apărători lui Gordiian copilului împărat, măcar că era priimiți și dragi nărodului, iară urâți ostașilor, îi ucisără pre amândoi.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Rămas-au Gordiian singur la împărăție cu mare poftă de svat și de nărod. Stăpânit-au în liniște. Acestu Gordiian tânăr au încetat și goana de pe creștini; în anul de la Hristos pre atunce 241, s-au întărtat oști mari între râmleni și între perși, că persii prăda Mesopotamiia. Iară împăratul Gordiian ș-au luat împărătiasă, pre fata lui Misitii, om ales și prea învățat, și au apropiiat pe socru său cătră svaturile sale, și s-au pornit Gordiian cu mare oaste asupra persilor, lăsând pre socru-său în locul său, la Râm; biruit-au Gordiian pre perși. Murit-au socru-său, Misitii, și făcându-să mare scumpete de pâne în Râm, stătu ispravnic și apărătoriu lui Gordiian, Filip Arapol. Iară Gordiian, gătindu-să să să întorne la Râm, cu veselie de izbândă, să rădicară ostașii și-l scoasără den împărăție, cu îndemnarea lui Filip și pusără ostașii pre Filip la împărăție.

Acestu Filip era drag ungurilor, și cu multe daruri dăruindu-i, și o beserică, ce-i zic Lavreanii, fiind săracă, o au îmbogățit-o. Așăzat-au și pace întemeiată cu persii; au zidit și cetate în Țara Arăpască, pre numele său Filipopol. Iară între tirani împărățind Filip, îl ucisără pre dânsu și pre ficiorul lui, după ce au împărățit ani 7; pre ficior în Râm, iară pe bătrânul într-un oraș ce-i zic Verona.

Stătut-au împărat pre urma lui Filip, Duție, de niamul său ungur, de Țara Unguriască de Gios, den târgul Țebal, om tare și vestit de vitejie, și îndată ș-au ales pre ficiorul său Hestruc soție. Acesta Deție împărat mare goană au ațițat asupra creștinilor. Iară în anul de la Hristos 251, gătindu-să cu oști asupra gotilor, carii prăda Misia, ce să chiamă acmu Dobrogea și Trachia, viclenindu-l Tribunalie Galbul, întâi feciorul său în războiu au perit, iară Deție, vrând să scape, căzut-au într-o mlaștină cu calul și acolo au perit.

Stătu împărat în locul lui Deție, Trevunie Galba, carele așijdirea îș luă soție la împărăție pre fiiu-său, Volusian. Iară în cursul ailor de la Hristos 252, mare omor s-au ațițat în Ethiopiia, den care s-au împlut și Râmul. Iară den rea cârma lui Galie împărat și al lui Volusian, multe țări s-au dezbătut de supt stăpâniia Râmului, între carii și în Țara Unguriască să rădică Emilie voevodul și ispravnicul polcurilor ungurești, și-l pusără ostașii împărat. Și viind cu oști în Italiia, și tâmpinându-să cu Gal și cu Volusian împărații, i-au înfrântu și fură uciși de oșteni, și îndată rădicară împărat pre Emilian, care împărățind în Râm numai trei luni, l-au omorât oștenii.

Stătu împărat Lichinie pre urma lui Emilian, pus de ostași și de boiarii svatului, întărit la împărăție, care ș-au luat soție pre ficiorul său, Galian. Iar în zilele lui, s-au rădicat nemții și au prădat țări de supt stăpâniia Râmului. Iară în anii de la Hristos 257, mare goană să fece asupra creștinilor. Iară la anul, Valerian lăsând pre fiiu-său, Galie, au purces în părțile răsăritului asupra persilor. Iară în urma lui Valerian, aliasără în Dobrogea împărat pre Eughenie, otcărmuitoriul părților ungurești; ce curund s-au făcut moarte însuși cu mânule sale, pentru să nu încapă viu în mânule lui Galian. Iară Valerian fu biruit de Sappor, împăratul persilor, și prinzindu-l, l-au belit de viu, și împărăți singur Galian. Și înțălegând Galie de moartea tătâne-său, au poroncit de au părăsit goana de pe creștini.

Acestu Galie au lăsat o parte de Țara Unguriască de Sus Pipei, fetei craiului nemțăscu, logodind-o, să o dea după dânsu.

Pe vremea stăpânirii acestui Galian, în cursul anilor de la Hristos 265, iară de la zidirea lumii ani 5773 s-au pustiit

locurili acestea, unde să chema Dațiia, ce era așăzată cu râmleni de Traian, împăratul Râmului, cum s-au pomenit mai sus, de așăzarea ei.

PENTRU RĂSIPA DAȚIEI CE ERA DE TRAIAN DESCĂLECATĂ
CAP XIII

Aicea ne caută a trăgăna condeiul istoriei noastre, să păsim a scrie și alte niamuri, de carii s-au răsipit țărâle aceste întâi de goti și unguri cu Atila craiul, și pre urmă de volgari. Fie dar întâi de goti. Niamul acesta a gotilor, precum scrie în cronica unguriască, venisă cu mulțime mare den ostrovul mării Scandenaviei, despre marea cea de la miazănoapte, în câmpi, între Nipru și între Volga stând; den care câmpi, gonind pre rusi sau pre polovți peste Visla, s-au așăzat singuri în câmpii aciia, care câmpi sintu de largi ca la 200 de mile de loc.

Acolo domnul gotilor, anume Idantirsu, văzu în oștile sale pe denaintea corturilor multe mueri frumoasă desfrânate în curvie; le-au gonit de la corturi peste apa Volga; care muiari îmblând pen pustiile Iuhrii, să împreuna cu dumnezăii cei de păduri, cumu-i cu favnu și cu satiri, așea cât s-au născut dentr-însăle mulțime de oameni; și, știind acele muiari că le-au gonit pentru frumusețа de pre la corturi, pentru aceia, cineș copilul ce i să năștea, îi spinteca obrazul în doaă, ca să pae grozliv și strașnic. Și așea s-au născut mulțime de oameni grozavi și groznici de ceia parte de Volga.

Iară gotii, petrecând cătăva vreme pre acele locuri, să înturnară la Panonia, unde-i acmu Țara Unguriască. Iară

Panoniia să numește și s-au numit de pre numele lui Pannon, care au fostu den sămințiia lui Sim, den urmașii lui Meset și den ficiorii Aranii; așea îș scriu ungurii începutul său. Acel Panon den cei mainte, carii au fostu trimiși de Noe în toate părțile lumii, au stăpânit cu sămențiile sali într-aceste părți pe Dunăre, și de pre numele lui, întâi grecii Peonia, apoi latinii i-au numit Pannonia. Pe aciasta Pannonia, s-au așezat gotii la casăle lor, în anii de la Hristos 380.

Iară pre urmă s-au tâmplat unui uhru, dentre acei grozlivi, ce s-au născut dentr-acele mueri, cum s-au scris mai sus, acolo peste Volga, de au eșit la vânat; și aflând un cerbu albu, l-au gonit până ce l-au trecut peste apa Volga, în câmpi, unde trăisă mainte gotii, unde n-au mai văzut vânătoriul acela pre cerbu; ce, s-au uitat locului, i-au plăcut locul, și întorcându-să la ai săi, le-au spus de locuri frumoasă și desfătate, la care s-au clătit acea mulțime de oameni strașnici și grozlivi de peste Volga și s-au așezat într-acei câmpi.

Acolo așezându-să puțină vreme, neavând hrană bună, au trimis oamenii săi să cerce locuri mai bune de hrană, carii au aflat Țara Panoniia, pământu de hrană; și așea s-au pornit acei de la Iuhra cu toate casăle lor la Panonia, lăcuind atunce în Panoniia și gottii, cum s-au pomenit mai sus. Văzind gotii un nărod groznic, cumplit și mult vinit asupra lor, carii întru nemic nu-ș socotiia viața lor, au fugit denaintea lor la Italiia, iară ei s-au așezat în Panoniia, cu domnul lor Rava, în vremea chesariului Gratiian, și s-au numit humni, de pe numele apei Humna.

Deci petrecând humnii în Panoniia, unde-i acmu Țara Unguriască, în urma gotilor, cum s-au pomenit, s-au rădicat râmlenii cu oști asupra lor și au biruit ei pre râmleni cu hatmanie ce avea râmlenii, anume Macrin den Ilirie și Petric

den Țara Nemțască, și n-au putut sta împrotiva lor. După moartea domnului său Ravei, ș-au rădicat șie craiu pre acel mare cumplit, pre Atila, în anul de la Hristos 428, craiu întâi unguresc, pre carele îl numiia tătarâi Ehello, bărbat tare la minte, hâtru, la inemă îndrăznețu, nărocos, și să scriia așea: „Atila, ficior lui Bendecuc, nepot tarelui Nevrod, crescut și ținut în Engald, den mila lui Dumnăzău, craiul ungurilor, a midilor, a gotilor, a daților, Biciul lui Dumnezău, spaima lumii".

Adunatu-s-au cătră Atila și alte țări denpregiur, cumu-s marcomanii, unde iaste acmu Morava, ratevii, unde iaste acmu Slinsca; ghepidii, unde-i acmu Litva, șvezii, șvabii, gherulii, năroade den părțile de la miazănoapte, și au întrat cu acești oameni în Țara Nemților, unde multe țări și orașă au luat și le-au pustiit, împrotiva cărue s-au pornit Jicmontu, cneazul de Constrinția, cu oști; ce fu biruit de Atila; și atunce au luat Atila aceste cetăți vestite: Arghenta și Lugdunul, de le-au răsipit în urmă.

Iară după ce au înțăles volgarii, carii trăia spre miazănoapte și spre răsărit, pre apa Volgăi, de clătirea humnilor în părțile ce am pomenit mai sus, pornitu-s-au și ei cu povățuitoriul său Derbal, și întâi au lovit Dațiia, unde sintem noi acmu moldovenii și Țara Munteniască, de au pustiit descălecarea lui Traian împăratul, și au fugit românii cine încătro au putut scăpa peste munți, la Ardial, la Maramoroș, și muntenii pre Olt și s-au așezat bolgarii pre aicea.

Iară în anul de la Hristos 454, înțălegând bolgarii de moartea lui Theodosie, împăratului grecescu, au trecut de aicea peste Dunăre și au luat amândoaă Misiile, ce să chiamă acmu Dobrogea cea mare și cea mică, fiind între împărații

grecești netocmală de casă, și pre numele lor, acele părți le-au numit Bolgariia, care cu acel nume să chiamă până astăzi, și singuri volgarii aciia spun și pomenesc, că strămoșii lor au nemernicit pre aicea den Țărâli Moschicești.

Aciia bolgari așezându-să în țărâle de peste Dunăre, au stăpânit o parte mai mare den Trachiia, și pre Zinon, împăratul grecesc, l-au bătut în anul de la Hristos 476, și au aprinsu Țarigradul cu foc de au arsu.

Iară pe urmă Anastasie împărat, văzind mare nevoe despre bolgari, au făcut zid de piiatră, de la Silivriia, den malul Mării Albe, până la Marea Niagră, ca să aibă odihnă de bolgari de după acel zid. Iară Trachiia au rămas cu Odriiul fără apărare, care o au stăpânit volgarii, și pre urmă oborând acel zidiu, prăda bolgarii olaturile Țarigradului, precum mărturisește Cromer, cap VIII, aducând mărturie pre Pomponie Let; și până astăzi să cunoscu une semne de acelui zidiu, făcut de Anastasie, împăratul Țarigradului, ce l-au lucrat în anii 26.

Acestu împărat Anastasie fu omorât de trăsnet; iară bolgarii, cu domnul lor Hrun, au prădat țărâle grecești și le-au stăpânit.

De aicea ne întoarcem la rândul istoriei noastre, pentru mai bună deschiderea minții cetitorului, lăsând la alții să scrie de niamul bolgarilor, ce să trag tot den sarmați, den slovați, cum am arătat mai sus, unde scrisăm niamurile, care de unde să trag de după potop, și în lume răschirate.

AICEA VOM MAI POMENI PENTRU ATILA CARE AU EȘIT CU UNGURII ÎN PANONIA CUM AM SCRIS MAI SUS

După ce să rădică craiu Atila, ș-au ales loc de scaun crăiei sale Sicamvriia, unde era Buda cea veche; vrând să așează stăpânia Știitiei până la Dunăre, îndată pusă gândul să margă cu oști asupra râmlenilor, luând soție la crăie pre frate-său, Bleda, iar unii zic că l-au chemat Buda; și pentru prepusurile viclenilor despre alte țări, să nu se atițâ asupra lui, făcu mai mare pe frate-său pe toată Știitiia Evropii sau Țara Tătărască, dându-i mare putere. Iară, după ce au mersu cu multe oști, Atila trecând Dunărea, au prădat olatele Trachiei, Machedoniei, Ilirâcul, de care s-au pomenit mai sus.

Iară, trecând Atila cu oștile sale în Țara Frâncească, încungiurat-au cetatea Avrelia, în care cetate era svintul Ananiia episcopul, carele văzind atâtea tirănii, ce făcea Atila asupra creștinilor, să sui pe zidiul cetății, și ștupind spre tiranul Atila, îndatăș să porniră năvarnice ploi, cât i-au căutat a lăsa cetatea și s-au dus de acolo asupra Râmului, prădând și arzind.

Și dobândind Râmul, făcut-au mari cazne și munci pe creștini. Iară fiind acolo svintul Nicazie, șezind denaintea besericii cu soru-sa, grăia cătră Atila: „Pentru ce, Atilo, faci goană asupra creștinilor, nărodului lui Dumnezău cu atâta tirănie? De vreme că te chemi, Biciul lui Dumnezău, căci nu pedepsești pre cei răi și pre cei mândri. Iară celor plecați, carii cad la picioare-ț, ție îț dau agonisitele sale și grumazii, căci nu-i erți, de vreme ce Dumnezău spre cei plecați îș întoarce mila. Adu-ți aminte, Atilo, că ești om! Păzește-te, că nu ca

un om faci, ce ca un bălaur cumplit, omori oameni. Adu-ți aminte că vei să mori, și cum cu mânule crunte de sângele nevinovat, vei sta înnaintea scaunului lui Dumnezău la giudeț? Să ții minte că fără plată pentru nevinovatul singe, nu vei eși de la Dumnezău!“ Iară zicându-le aceste, îi tăia capul unul ce sta acolea; iară pre soru-sa Evtropiia, vrând să o apuce, că era foarte frumoasă fecioară, ia ș-au scos ochii cu degetele, zicând: „Nu va lăsa Dumnezău să prăvăscu spre ucigașul nevinovatului fratelui mieu!“ Și acolo au omorât-o și pre ia.

Iară auzind aceste cumplite fapte a Atilii, s-au strânsu toți râmlenii cu oști, trăgând într-agiutoriu și pre Theodoric, craiul gotilor, asupra Attilii, și pre oștile Râmului; au ales hatman pre Eție, vestit om de războae. Înțălegând Atila că au tras râmlenii într-agiutoriu și pre goti asupra lui, s-au sfătuit cu vrăjitorii săi. Fiind atunce Atila în părțile Galiei cu oștile sale, adusără-i oștenii lui un săhastru dentr-o peștere aflat. Atâta găsim scris pentru Atila.

AICEA ARATĂ CÂȚI ANI AU TRĂIT PRE ACESTE LOCURI AȘEZAREA ROMÂNILOR CE I-AU AȘEZAT TRAIAN ȘI CÂȚI ANI AU TRECUT PÂNĂ LA VREMEA LUI LASLOU CRAIUL UNGURESC ȘI PRE URMĂ CÂȚI ANI AU STĂTUT LOCUL PUSTIIU, PÂNĂ LA DESCĂLECAREA LUI DRAGOȘ VODĂ

CAP XIV

Scrie Bomfin istoricul, aducând mărturie pre istoricii mai vechi, anume Suida și Evtropie, precum Avriliian, împăratul Râmului, văzind că nu vor sta descălecăturile lui Traian pre

aceste locuri, să fie rădicat pre oameni de prin oraşă şi de prin sate, lăcuitori, şi i-au mutat peste Dunăre în Dobrogea. Iară Topeltin scrie precum Gaie chesariu au stătut împărat după Traian; acela să-i fie mutat în Dobrogea şi atuncesi în 454 ani de la Hristos, au năbuşit gotii şi alte niamuri peste locurile aceste, cum s-au scris mai sus.

Făcând dară socotială den zilele lui Traian, ce au adus pe aceste locuri rămleni, când au supus pe dați, în anii de la Hristos 103, până la Atila, ce-au năbuşit cu tătarâi, den carii sintu ungurii de la Iuhra, cum scriu istoricii ani 401, rămân ani 298 să fie trăit românii pre aicea descălecați de Traian; cum zic alți istorici să fie descălecat Traian țărâle acestea în anii de la Hristos 120; şi la anii 401 au năbuşit Atila şi pe urmă volgarii cu povățuitorii lor.

Iară, după ce s-au pustiit țărâle acestea, unii mutați în Dobrogea de împărații Râmului, alții peste munți, aşezându-să pe Olt, în Țara Ardialului, alții în Maramoroş, până în zilele lui Laslou, craiului unguresc, când s-au descălecat al doile rând Țara Moldovei de Dragoş vodă şi Țara Munteniască de Negrul vodă. Acel craiu au stătut la crăiia unguriască în anii de la Hristos 1080; iară scoțind cele 298 ani ce-au trecut de la Traian până la Atila, când s-au pustiit țărâle acestea, şi mai ales de volgari, carii s-au tâmplat în anii de la Hristos 401, făcând socotială de la Atila şi de la volgari până la Laslou, craiul unguresc, pe vremea căruia s-au decălecat al doile rând țara, 700 şi mai bine de ani au fostu pustii locurile acestea, de descălecătura cea dentâi de Traian, împăratul Râmului.

Ce gotii întâi, apoi volgarii au stăpânit locurile aceste, până ce s-au mutat şi ei în alte părți de loc: unii peste Dunăre pe vremea lui Theodosie, împăratul grecesc, cum s-au scris

mai sus, alții în alte părți, şi rămâind de tot pustie țara, nelăcuind niceun niam până la Dragoş vodă în Moldova, şi Negrul vodă în Țara Munteniască.

PENTRU DESCĂLECAREA ȚĂRÂI LEŞĂŞTI
CAP XV

Descălecarea Țărâi Leşăşti pe ce vreme şi de ce niam s-au făcut. Fiind cursul anilor de la Hristos Mântuitoriul nostru 550, doi frați anume: Leh şi Ceh, den niamul slovenilor sau sarmaților, oameni îndrăzneți la vitejie, petrecând multă vreme în neodihnă şi în ostenială, după ce văzură netocmală între ai săi, ce să lucra în Ilirâc şi în Dalmațiia, unde s-au fostu aşezat, cum s-au scris mai sus, la rândul său, pre ce vreme au fostu eşit volgarii cu Derbal, cniazul lor, de care şi pustiire țărâlor acestora s-au făcut, văzind acei doi frați oştiri atătate între niamul lor, vorovindu-să amândoi, s-au clătit den Ilirâc, Țara Arvaților, şi den Dalmațiia, de la oştile slovenești, care era aşezate cu tot niamul volgarilor, cercându-ş loc de traiu în alte părți de lume.

Dându-să spre apusul soarelui, în părțile nemțăşti, au descălecat şi au stăpânit locurile între apa Visla, Albim şi Vessurgu, adecă Vessera, care iaste ştiută în Țara Nemțască. Deasupra aceştii ape, au făcut cetate tare şi i-au pus nume Bremen sau Brzeme, însămnând cu acestu nume, cum acolo au descălecat greutatea ostenelelor şi neodihnelor sali trecute. Şi nemții până în vremile până astăzi, număscu acel oraş Bremen. Şi de acolo să priciia şi să sfădiia cu nemții pentru hotar şi pentru olatele megiiaşe. Şi de la o vreme

orașele de pe aproape și cetățile de bunăvoe li s-au închinat, iară unele le-au descălecat ei singuri.

Și așea, Cehul s-au așăzat pre Dunăre și pre apa Albim, unde să chiamă acmu Bohemia, că cehilor le zic bohemi; pre urmă au stăpânit pre racuzi, Lusația, Morava, Mesno, dentru unele gonind pre lăcuitori, într-altele puind pre de ai săi pentre lăcuitorii cei vechi.

Iară frate-său Leh au întrat cu oarda sa mai în lontru, alegându-și loc de traiu mai spre miazănoapte, unde iaste acmu Țara Leșască, și pe apa Vislei, de unde s-au rădicat vandalitii, adecă niamul sarmaților, s-au așezat cu oarda sa, și pe urmă de la capul Vislei până la apa Odra, spre miazănoapte și spre răsărit au stăpânit Șlonsca, Malgrabstva, Prusii, Pomeranii, Malborgu, Lusația, Saxonia și alte locuri și cnezăi, omorând pre unii den lăcuitorii acelor locuri, pre alții gonindu-i den moșiile sale, pre alții priimindu-i la mila sa.

Iată un crăișor nemțăscu au chemat pre Leh la poedinoc cu Vierșun să să lovască numai amândoi din arme; cine a birui să râmâe stăpâniia pe sama lui. Și au ucis Leh pre acel crăișor și i-au stăpânit toată țara lui, unde să chiamă acmu Pomorsca.

Aflat-au loc între ape, unde au descălecat oraș și au zidit cetate în Țara Leșască, căriia i-au pus nume Gnezdo, ce să zice cuib, și acolo, din svatul vrăjitorilor săi, au așezat stima țării sale. Era acolo la acela loc și multe cuiburi de vulturi prin copaci, și au făcut stima țării sale vultur albu, cu aripile întinsă, care și până astăzi stă pecetea crăiei leșăști. Pus-au chipul hulturului și prin stiaguri și pen alte semne oștenești.

Iară numele lor, de pre Leh le zicem leși și boemilor le zicem cehi de pe numele lui Ceh; iară poliați le zic leșilor de

pe locuri și de pre câmpii pustii în țara lor, unde lăcuesc ei până astăzi; le zic poliați, adecă câmpeni, că polia să chiamă câmpu, și pentru că sintu întrăzneți a să tâmpina în câmpi, cu nepriiatinii lor.

Așea arătăm descălecarea Țării Leșăști de la Leh, și boemii de la Ceh den vestită vitejiia lor.

DESCĂLECATUL AL DOILE A ȚĂRÂI MOLDOVII LA CE VELET S-AU TÂMPLAT CAP XVI

Cu anevoe iaste a-l adeveri deplin măcar că multe istorii am cercat a țărâlor den pregiurul țărâi noastre, și rusăști și leșăști, foarte de-amănuntul; ce mai aproape de adevăr am aflat cum descălecatul țărâi de al doile rând după pustiirea de volgari și de tătară, în anii de la zidirea lumii 6860, iară de la Hristos 1352, pe vremea ce stăpâniia în Țara Leșască Vladislav Locheten craiu, tatul lui Cazimir al doile, iară în Țarigrad împărăția Mihail Paleolog. Și dovadă punem de aciasta, că scrie și Ureche vornicul, în letopisețul său, că doi ficiori a lui Ștefan vodă, anume: Ștefan și Pătru, sfădindu-să pentru domnie aicea în țară, au scos Pătru vodă pe frate-său, Ștefan vodă, cu agiutoriu de la unguri, den scaonul țărâi, și au fugit Ștefan vodă la craiul leșăscu, la Cazimir cel Mare, feciorul lui Vladislav Locheten. Deci acel craiu Cazimir, au crăit ani 33, iară de la Dragoș vodă până la Ștefan vodă ce au avut acești doi ficiori, cum s-au pomenit, Pătru și Ștefan, cum scrie Ureche vornicul, să fac ani 46; ce scoțind treizăci și trei de ai a lui Cazimir, craiul leșăscu, unde năzuisă Pătru vodă să-i dea agiutoriu să vie în

țară domnu, rămân ani 13 trecuți. Pe vremea acelui craiu Vladislav, aicea la noi era domnu Roman vodă, ficiorul lui Pătru Vodă, nepot lui Mușat vodă. Iară ce scrie Ureche vornicul că au fostu văleatul 6807 <=1299> la descălecarea țărâi cu Dragoș vodă, nu să tocmește, că încă pre aceia vreme era pustie Țara Moldovei.

Iară Bomfin, istoricul ungur, carte X, decad II, așea zice de descălecatul țărâi de al doile rând: „În vremea craiului unguresc Ludovic, s-au rădicat un domnu, anume Bogdan, ce era lăcuitoriu în Maramoroș, cu românii. Adunat-au către sine pre valahi și au întrat în țară la moșiia sa, de o au descălecat, ce o părăsâsă de megiiașiia tătarălor. Iară pe urmă văzind Ludovic că s-au înmulțit valahii, ce eșisă den Maramoroș cu Bogdan domnul în țară aicea, neputând să-i scoată, i-au așezat supt stăpânirea sa, să dea bir crăiii unguresti."

Iară Ureche vornicul scrie că au descălecat țara Dragoș vodă, ce socotim că poate să fie fostu Dragoș vodă, ficior acelui Bogdan den Maramoroș, ce scrie Bomfin, istoricul ungur, că au descălecat țara a doa oară. Să să fie îndemnat Dragoș vodă, zice, cu oarecâți de ai săi den Maramoroș, și au vinit peste munți în chip de vânătoare și au găsit o fiară, și gonindu-o cu dulăii până la apa Moldova, și obosită fiind hiara, au prins-o în apa Moldovei, la locul unde să chiamă Buorenii. Iar iaste o poveste lătiniască de zic – nu să pune nume în dar – hiara aceia îi zic buor; poate că au fostu zimbru, și pre numele hiiarăi să numește locul acela Buorenii; pus-au și pecetea domniei țărâi cap de bou, ce să vede până astăzi.

Eșit-au și mai la câmpu acei vânători și au nemerit la locul, unde iaste acmu mănăstirea Etcanii, și acolo era prisacă

cu stupi și era la acei stupi un rus, anume Iațco, și întrebându-l ce om iaste, de trăiaște în loc pustiu, și cine stăpânește locurile acelea, el au spus că iaste rus den Țara Leșască, și cum au auzit el den bătrâni că locurile acestea agiungu până la Dunăre și până în mare și pe Nistru în sus, până unde să începe Țara Leșască.

Și pre numele lui Iațco să chiamă Etcanii, iară apei Moldovei, unde au ucis hiara, cum s-au pomenit mai sus, pre numele unei țince ce o chema Molda, care de multă goană agiungând la apa, unde au ucis hiara, au crăpat de apă, limpind multă, și s-au numit Moldova apa Moldovei, pe numele Moldii.

Văzind Dragoș cu de ai săi locuri bune și desfătate, cu câmpu, cu păduri, cu ape bune, s-au sfătuit că-i loc bun de traiul lor, și întorcându-să în Maramoroș, au eșit cu toții den Maramoroș, luându-ș casăle și au vinit de s-au așăzat aicea în țară, unde să chiamă Câmpii lui Dragoș până astăzi. Și fiind Dragoș mai de cinste între alți nemiși domni și căpetenii, l-au rădicat cu toții să le fie domnu și i-au zis Dragoș vodă. – Iaste în Țara Unguriască o boerie de să chiamă Vanda. – Și așea s-au așezat viindu și alți moroșeni pre unde le-au plăcut locul, pe supt munte: români, sasi și unguri. Suceava târgul l-au descălecat niște cojocari; soci să chiamă ungurește cojocariu, iară Soceavă, cojocărie. Așijderea și târgul Baia l-au descălecat niște olari sasi; olărie săsește să chiamă bae.

Așijderea și Iațco, văzind că au vinit de s-au așezat Dragoș Vodă cu oameni den Țara Unguriască, mers-au și el în Țara Leșască de au chemat rusi de ai săi, și au vinit de s-au așezat pe lângă apa Sucevii în sus; și cu vreme s-au strânsu mulțime de au împlut locul: românii în gios până în

Dunăre și cu sasi, iară rusii în sus, până în hotarul Țărâi Leșăști, den munte până în Nistru, și în gios până la Cetatea Albă și la Chiliia, după vechi hotarăle Dachiei și a descălecării lui Traian, cum s-au pomenit mai sus, la rândul său.

Și așea, arătându-să descălecarea țărâi a doa oară de Dragoș vodă, în anii cum s-au scris mai sus, 6860 <=1352> eșit den Maramoroș, ne vine rândul a scrie de domniia lui Dragoș vodă, ce-au fostu întâi domnu țărâi, apoi mergându pre rând, scriindu și viața altor domni.

DOMNIIA LUI DRAGOȘ VODĂ

Domniia lui Dragoș vodă a scrie pre largu cu anevoe iaste, de vreme că ciia den vecii de atunce nemic n-au însămnat. Așijderea și alți istorici megiiași nemic n-au amelițat de aciastă domnie, cum nice de alți domni ce-au fostu pe urma lui, până la domniia lui Ștefan vodă cu ficiorii săi, Pătru și Ștefan, de carii vom scrie la rândul lor. Pentru aceia, și noaă cu anevoe ne iaste a scrie ce s-au lucrat, ce-au așezat, cât au domnit și unde i s-au sfârșit viața; fără cât numai Ureche vornicul scrie în letopisățul său, că au domnit ani 2 și au murit; iară mai mult nu scrie, nice ce s-au lucrat în zilele lui, într-acei doi ani, nice unde au murit.

Înțeles-am și noi de oameni bătrâni, lăcuitori de aicea den țară, cum să trage cuvântul den om în om, că o beserică de lemnu la Olovăț, să fie făcută de Dragoș vodă, și acolo zic, să fie îngropat Dragoș vodă. Și aceia beserică de lemnu au mutat-o Ștefan vodă cel Bun, de o au clădit la mănăstirea Putna, unde stă până acmu. Iară pe locul besericii acei de lemnu, la Olovăț, Ștefan vodă au zidit beserică de piatră.

După moartea lui Dragoș vodă, au rămas domnu țărâi Sas vodă, ficior lui Dragoș vodă. Domnit-au ani 4, iară ce s-au lucrat în zilele lui, nemic nu scrie nicăiuri.

După Sas vodă, domnit-au fiiu-său, Lașco vodă, ani 8.

Iară după moartea lui Lașco vodă, au domnit Bogdan vodă, ani 6. De acestu Bogdan vodă poate să fie însămnat Bomfin istoricul, că au eșit den Maramoroș cu valahi în țară.

Iară după Bogdan vodă, domnit-au Pătru vodă, ficiorul lui Mușatin, ani 16. De mirat iaste într-atâtea ani să nu să pomeniască mai multu de domniia lui; și nu altă pricină, fără cât toți aceștiia, poate fi, n-au cutezat mai la câmpu a se lăți, de grija de tătari, ce mai pre supt munte. Pentru aceia, nice în știința megiiașilor nu era încă de tot dați, să scrie mai pre largu de dânșii.

După moartea lui Pătru vodă, domnit-au frate-său, Roman vodă. Și aciasta am adeverit, iubite cetitoriu, dentr-un uric acestui domnu carele să află la mănăstire, la Pobrata, de la munte, scriind titiulușul așea: Velicâi samodiarjavnâi Bojiiu milostiiu gospodin Io Roman voevoda, obladaia zemliu Moldavscoi ot planin da do mora dal esm is sân moimi Alecsandrom i Bogdanom i prociaii <= Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn Io Roman voevod, stăpânitor al Țării Moldovei de la munte până la mare, împreună cu fiii mei Alecsandru și Bogdan și ceilalți>, care dentru aciasta să cunoaște că Alexandru vodă cel Bătrân au fostu ficior lui Roman vodă acestuia. Iară la sfârșitul uricului zicea: Pisan sei list vă gradea nașem u Romana voevoda vă șasto tiseaștnoe pol <= S-a scris această foaie în orașul nostru în Roman la 6 ani și jumătate de domnie>. Deci acest domn au descălecat târgul Romanul și au avut șeasă ficiori. Acesta au mutat scaunul domniei în

Roman și pre numele său s-au numit și târgul Romanul; și era anii de la zidirea lumii 6900 <=1392>, precum să află în uricile den zilele lui Roman vodă.

Pre urma lui Roman vodă au domnit Ștefan vodă ani 7.

Iară pe urma lui Ștefan vodă au rămas domniia țărâi la doi ficiori a lui, anume Pătru și Ștefan carii, neputându-să tocmi între sine pentru domniia țărâi, s-au ațițat mare vrajbă într-înșii, Pătru vodă, măcar că era frate mai mic, iară pentru blândețăli și obiciaiurile sale mai mult plecat spre inimile a mai mulți, au tras partea cea mai mare la sâne, – blândețăle domnilor pătrund inimile nărodului – de poftiia domniia țărâi.

Iară Ștefan vodă, fiind scos den țară, având și grijă de înșălăciune despre frate-său, Pătru vodă, au mers în Țara Leșască să-i dea agiutor craiul leșăsc, Cazimiriu, cu o samă de boiari, rugându-să craiului de agiutoriu împrotiva frăține-său, lui Pătru vodă, ce domniia în țară cu agiutoriu de la unguri. Nu i-au apărat craiul agiutoriul său, vrând să apuce țara supt stăpâniia sa; ce de sirgu au poroncit de s-au strânsu multe oști den Țara cea mică Leșască și den Țara Rusască, făgăduindu-să Ștefan vodă, că nu va lipsi în viața lui de poroncile crăești, numai să pue nevoință craiul, să-l așeze domnu în scaonul tătâne-său.

Și s-au pornit cu oști hatmanii leșăști, cu Ștefan vodă, asupra lui Pătru vodă. Și deodată mergea cu năroc lui Ștefan vodă – care mai de multe ori deprinde a fi fățarnic – precum și aicea cu Ștefan vodă. Măcar că de câteva ori, lovindu-să străjile leșăști cu străjili lui Pătru vodă, era izbânda tot la leși, iar pre urmă, au rămas înșălați leșii cu Ștefan vodă și au venit la mare perire.

Că Pătru vodă, socotind că nu va putea sta împotriva oștii leșăști, s-au sfătuit cu meșterșug să-i biruiască, precum de multe ori să tâmplă oștilor mai mici cu cele mai mari. Strânsu-s-au cu oastea sa Pătru vodă și au întrat în codru. Tras-au și leșii după Pătru vodă, nesocotind leșii meșterșugul lui Pătru vodă. Era codrul întinat de copaci, și întrând leșii în codru, iată cad copacii asupra leșilor, împinși de oamenii lui Pătru vodă și închisă fiind poticile. Îndată și Pătru vodă cu oamenii săi au lovit pre leși, și încătro era să margă leșii, era drumul închis de copaci, că sta copacii tăiați și neoborâți, ce numai abiia era întinați unul de alaltu, și-i împingea cu mâna și cădea mulțime de copaci asupra leșilor. Atâta i-au ametit pre leși copacii și i-au turburat, cât pre carii nu-i omorâia de tot copacii, iară de mâni și de picioare îi caliciia și-i prăvăliia, de cădea vii în mânule oamenilor lui Pătru vodă. Puțini au scăpat sănătoși dentr-acel codru.

Căzut-au în robiè la Pătru vodă trei stiaguri a trei voevozi: a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului, și alte 9 stiaguri cu deosăbite semnèle stiagurilor sale. Oameni aleși au căzut în robie, anume: Navoi Tecenschii, ficioru lui Ozdroväz, voevodul Cracăului, și Zbignev Osleninschii, mošul lui Zbignev, ce-au fostu pe urmă și episcop Crăcăului și cardinal.

Auzindu Cazimiriu, craiul leșăscu, răsipa oștii sale și căderea în robie acestor oameni de frunte, trimis-au soli la Pătru pentru răscumpărarea robilor săi cu bani, pre carii cu lesne i-au scos de la Pătru vodă.

Tâmplatu-s-au după aciastă peire a leșilor în Moldova, la anul, și mai mare peire în Țara Leșască, ciuma, în șease luni de cu toamnă; și atâta s-au fostu lățit, cât abiia pre giumătate de au rămas oamenii în Cracău; doaăzăci de mii

de oameni au murit și mai mult pre oameni de frunte stăpâniia acel omor.

S-au mai ispitit și al doilè rând Ștefan vodă a cere agiutoriu de la craiul leșăscu; ce nu însămniază cronica leșască mai multu, fără cât zice că multă gâlceavă pre urmă au fostu între Ștefan vodă și între Pătru vodă.

În anii de la Hristos 1370, murit-au craiul leșăscu, Cazimir. Eșind la vânat, au alergat după un cerbu, au căzut cu calul și s-au frântu un picior și i s-au tâmplat moarte.

Iară în urma lui au stătut craiu Ludovic, craiul ungurescu, nepot lui Cazimiriu mortului, îndemnat fiind de o samă de boiari leșăști; neavînd ficiori craiul Cazimiriu parte bărbătiască fără numai doaă fete, au părăsit vița crăiască. Mare mâhniciune au rămas leșilor după moartea craiului Cazimir, că Ludovic craiul, fiind strein de crăiia leșască, pe nime nu suferiia la sâne, ce toate lucrurile pe tâlmaci să isprăviia, și multe locuri, ce era să le împreune cătră crăiia leșască, le da unui domnu ungurescu, anume lui cniaz Vladislav a Opoliei și altora. Nezăbăvind Ludovic craiu în Țara Leșască, s-au întorsu în Țara Unguriască, lăsind cărma crăiei leșăști mumei sali, Elisaftii, surorii lui Cazimiriu craiu, ce-au murit.

Ce ia, fiind fămee bătrână, depărta oamenii vrednici cu svatul și aduna oameni de nemic și îmbunători. Doaă fete a lui craiu Cazimiriu, cu tot ce le-au rămas de la tatul lor, le-au trimis aciasta bătrâna, crăiasa Elisatha, în Țara Unguriască, la nepotu-său Ludovic, craiul ungurescu; și acolo au pus de s-au sunat cum fetele lui Cazimiriu craiu nu-i sintu adevărate fete lui Cazimiriu. Și pentru să nu agiungă fetele lui Cazimir după oameni mari, le-au măritat: pre cea mai mare Anna după Dvihelmu, cneazul Stiliei; pre Iadviga, cea

mai mică, după Romer, cneazul Stiriei; amândoi aceștiia era legați supt crăiia leșască pre acele vremi.

Iară în anul 1377, sultan Murat, împăratul turcesc, ficior lui Orhan nepotul lui Otoman, tare au înspăimat Țara Veneției, a Ghenuii, dentru îndemnarea lui Ioan Cantacuzino, împăratul grecescu, scriu cronicarii leșești. Iar hronograful grecescu scrie că acestu sultan Murat, în zilele lui Ioan Paleolog, împăratul grecescu, au mărsu de au luat Solonul de la frânci, în anul de la zidirea lumii 6910 <=1402>, că Solonul l-au cumpărat venețiianii de la Manoil, feciorul lui Mihail Paleolog, împăratul grecescu, iară mai nainte au fostu a enovezilor și apoi l-au luat grecii de la enovezi; ce atunce au înspăimat sultan Murat pre venețiiani. Și pre urmă au luat sultan Murat de supt ascultarea împăraților greceșt: bolgarii, sirbii, Bosna i proci.

Iară în anii de la Hristos 1379, au murit Ludovic, craiul unguresc și leșesc, fără de sămenție bărbătiască, rămâindu-i doaă fete, anume: Mariia și Iadviga; ce, precum în viața lui, așea și după moarte, multă amestecare era în Țara Leșască.

PENTRU CNEZIIA LITVEI CUM S-AU UNIT CĂTRĂ CRĂIIA LEȘASCĂ

După moartea lui Ludovic, craiul unguresc și leșăscu, mare amestecătură era în Țara Leșască, pentru alesul craiului nou; că nice acestui craiu săminție parte bărbătiască nu i-au rămas, ce numai doaă fete. Mariia au fost măritată după Jicmont, malăgrabul Brandaburgului, iară Iadviga era fată acolo. Unii trăgea pe Jicmontu la crăiia leșască, iară alții pre Iadviga, după cine ari socoti svatul crăiii leșăști să o mărite,

acela să fie craiu; și au rămas toți pre aciasta socotială. Iară Jicmont vinisă acmu în Cracău; ce, nelăsindu-l leșii, ce s-au tâmplat la Cracău, i-au căutat a să întoarce înnapoi în Țara Unguriască, petrecut de leși.

Și așteptând leșii câtăva vreme venirea Iadvighii, fetei lui Ludovic, la Cracău, și fiind seim în Siragi, alesesă pre Samovit, cneazul Mazovii, să fie craiu leșăscu. Ce, înțălegînd de aciasta crăiasa cea bătrână a Țărâi Ungurești, îndată au trimis 12.000 de unguri cu giniri-său, Jicmontu, pre la Sondețu de au prădat Țara Mazovii.

Trimis-au leșii sol la crăiasa Elisatha să nu-i mai ție cu cuvinte, ce să le trimiță pre Iadvega, zicând că apoi îș vor alege altu stăpân. N-au putut face într-altu chip crăiasa, ce au trimis pre Iadvega împreună cu giniri-său, Jicmontu, ca să păzască el și să cărmuiască, până va veni mai la vârstă fata crăiasa.

Văzind leșii că-i are în nebăgare de samă crăiasa cea bătrână, și le trimite otcărmuitoriu cu fata, s-au strânsu mulți și au trimis înnaintea lui Jicmontu să nu vie în Țara Leșască, că nu-l vor priimi nice craiu, nice otcărmuitoriu; că apoi să vor lupta cu dânsul, ca cu un vrăjmaș. Au căutat lui Jicmont a să întoarce înnapoi de la Lubov. Iară crăiasa au trimis pre fata-ș Iadviga cu alți boiari la Țara Leșască cu multă avere.

Eșitu-i-au înnainte mulți boiari și ostași cu bucurie, și viindu crăiasa în Cracău, îndată au pomăzuit-o crăiasă Țărâi Leșăști, Bodgintu, arhiepiscopul Gnezului.

Iară în anul de la Hristos 1385, înțălegând Iaghelo, marele cneaz a Litvei, de vinirea și coronația Iadvighii, trimis-au la dânsa pre frații săi, pre Schirghel și pre Boris și pre Havnul, starostea Vilnei, cu daruri mari și prea frumoase,

întrebând-o de va vrea să-l ia bărbat și să-l priimască la scaunul crăiei cu aceste tocmele: întâi, că să va boteza cu toată Țara Litvei, și va împreuna toate ținuturile, care le-au luat Litva den Țara Leșască, iar cătră Țara Leșască: așea cetăți cum și orașă, ales părțile rusăști și toată Țara Podliaș, și toți oamenii den robie îi va slobozi, carii erau robiți încă de alți cnezi de mai întâi. Cătră aciasta, și cneziia Litvei cea mare să o împreune cătră Țara Leșască în veci; și că va dobândi cneziile și țărâle a Șlonscăi, a Prusilor și a Pomeranii, și le va împreuna cătră crăiia leșască; că avuțiia câtă are și câtă va avea, toată o va da recipospolitii la Țara Leșască. Era acest lucru tuturor leșilor plăcut, nedejduind că așea vor avea pace despre dânșii.

Iară crăiasei nu-i plăcea, căci tată-său o logodisă după Gvihelm, cneazul racuzilor, și la logodnă au fostu pus la mijloc galbeni 12.000, cine ari strica logodna, acela să piarză acea somă de bani; ce socotiia crăiasa că și acea somă de bani o va piiarde den partea ei. Ce și pentru aciasta încă să apucasă solii Litvei că-i va plăti cniazul Iaghelo.

Socotit-au leșii să dea știre crăiasei cei bătrâne den mijlocul svetnicilor, și au mărsu soli leșăști la Țara Unguriască, împreună cu solii Litvei, și-i priimi bătrâna crăiasa cu dragoste; și le-au răspunsu cum pre socotiala domnilor leșăști lasă să fie toate, ce ari socoti ei spre folosul recipospolitii să facă. Iară întorcându-să solii de la Țara Unguriască, au mersu soli și la Litva, la Iaghelo cneazul, să-l aducă la crăie după tocmelele făgăduite.

Iară, dacă au înțăles logodnicul, ce s-au pomenit Gvihelmu, cneazul Racuzii, știind și voia crăiasei spre însul, ori cu îndemnarea ei, precum socotesc unii, ori den svatul lui Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, căci acestuia

mai multu credea crăiasa, au vinit la Cracău cu frumoasă curte a sa nemțască, cu multă avere, și acolo în Cracău au șezut câtăva vreme. Iară în cetate nu l-au lăsat să între den svatul lui Domislav, caștalianului de Cracău, și a altor svetnici.

Iar crăiasa Iadvega adese să videa cu dânsul la mănăstirea lui Franceșic. Veniia cu șiraguri de dvorelnici și acolo în ospeță și în giocuri petrecea cu dânsul. Și spun că așea râvniia crăiasa să să cunune mainte cu Gvihelm până a nu vini Iaghelo, cât nelăsând svetnicii pre Gvihelm în cetate, singură cu mănule ei vrea să deschiză cetatea și să-l lasă în lontru, de nu o ar fi abătut de la acel gând Dumitru Goranschii, visternicul crăiei.

Și așea Gvihelm, pricepând voia leșilor și auzind că să apropie Iaghelo cneazul, au eșit pre taină den oraș și s-au dus la Racuzi. Iară odoarăle și alte lucruri scumpe, li-au lăsat la Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, pierdute în veci de Gvihelm, cniazul Racuzii.

După ce au vinit Iaghelo la Cracău, în anul de la Hristos 1386, în luna lui fevruari, în 12, după calendariul Râmului, s-au botezat el, puindu-i nume Vladislav; și acolo cu dânsu s-au botezat și frații lui și le-au dat nume de botez: lui Vigul, cneazul Chervonului, i-au pus nume Alexandru; lui Schirgailo și lui Coricel li-au zis, Cazimiri; lui Sfidrigailo, Boleslav.

Acesta Iaghelo, cum s-au zis mai sus, luând pre crăiasa Iadviga, fata lui Ludovic, au împreunat cneziia Litvei cătră crăiia leșască de s-au făcut un trup. Și de la Iaghelo, căruia i-au zis Vladislav, s-au scris craii și să scriu craii leșăști și mari cnezi a Litvei.

Și pe ce vreme și până aicea ne agiunge să știm de cnezia Litvei, cum s-au împreunat cu crăiia leșască; altele, lăsăm la leși să le scrie lucrurile lor și a Litvei, iară noi să vinim la rândul istoriei noastre.

Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă, după gâlceava ce-au avut cu leșii, pe urmă s-au așezat, și singur Pătru vodă, în zilele acestui craiu, au mărsu la Liov împreună cu boiarii țărâi. Acolo aflând pe craiul, au așezat legături de pace de îmbe părțile și s-au întorsu Pătru vodă la scaonul său, căci Pătru vodă văzusă că crăiia unguriască, după moartea lui Ludovic, au stătut câtăva vreme fără craiu, stăpânind crăiasa văduva, cum s-au pomenit mai sus, s-au lipsit de supt ascultarea și apărarea ungurilor și s-au închinat supt ascultarea lui Vladislav, craiului leșăsc, în anii de la Hristos 1388.

Scrie Cromer, cronicariul leșăscu, că și Mircea vodă, domnul muntenesc, tot pe acea vreme – văzindu stăpâniia unguriască supt cârma mueriască – când și Pătru vodă au agiunsu cu prietesugul la Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, precum mărturisește de zice: „Și până la aciasta vreme sint în visteriul crăesc uricile cu așezământurile de pace cu Mircea, domnul muntenescu, care era birnic craiului unguresc; că după moartea lui Ludovic, au eșit de supt apărarea crăiei ungurești, și era scris că unul fără alt să nu să oștiască asupra craiului unguresc".

Scrie Anton Bomfin, cronicariul unguresc, că după moartea lui Ludovic, stând la crăiia unguriască Jicmontu, văzind că s-au dezbătut câteva țări de supt stăpâniia crăiei ungurești, s-au rădicat cu oști asupra acelor țări, cumu-i: Bosna, horvații, volgarii, moldovenii și muntenii, și s-au pornit asupra muntenilor al patrulè an a crăiei sale. Că, pe

vremea stăpânirii fămeești, în Țara Unguriască era multe amestecături; că vlahii, carii trăescu pre locul dachilor și a gotilor, oțărându-să de stăpâniia mueriască, s-au fostu abătut de la crăiia unguriască, cari nice birul ce era tocmiți să-l dea, nu l-au dat. Pentru aceia, Jicmontu, craiul ungurescu, s-au pornit, zice, asupra lui Ștefan vodă, domnul muntenesc.

Aicea stau de mă mir ce Ștefan vodă au fostu acela, că letopisățăle leșăști pomenescu de Pătru vodă în Moldova și de Mircea vodă în Țara Munteniască. Poate Ștefan vodă, fratele lui Pătru vodă, după moartea frăține-său, că zice Bomfin, că acel Ștefan vodă amândoaă țărâle domniia; care, după ce au auzit de vinirea lui Jicmont craiu, au împlut Țara Olteniască, adecă Munteniască, de oști, și au prinsu toate strâmtorile și poticile munților cu oamenii săi, să închiză în munți pre Jicmontu craiu cu oștile lui. Orânduit-au oști și pe vârvul munților, să-i fie de apărare.

Iară Jicmontu craiu, după ce au întrat în Țara Munteniască cu multă oaste, trecând peste munți, i-au eșit înnainte muntenii cu domnul muntenesc în munte și au dat mare războiu ungurilor, cât înfrânsesă pe unguri, că și den munți cu piiatri îi ucidea. Ce îmbărbătându-să ungurii cu Jicmontu, craiul lor, au descălecat ungurii de pre cai și au înfrântu pe munteni, cât au purces în răsipă oastea lor, neputând suferi focul ungurilor; și-i goniră pren munți, zice Bomfin, și pre mulți au prinsu vii. Iară eșind Jicmond cu oastea sa den munți, au agiunsu la Târgșor, în Țara Munteniască, unde era domnul închis să să apere. Iară nu scrie ce oraș au fost; ce, ori la Târgoviște, ori la Trâgșor au fostu. De unde, înțălegând domnul muntenescu că vine Jicmontu, neașteptând să-l dobândiască, l-au tâmpinat cu

boiarii săi și i-au căzut la picioare, cerșindu-ș ertăciune și arătându-i pricinele abaterii sale de supt stăpâniia crăiei ungurești i proci. Scrie Bomfin: Făcutu-ș-au pace domnul muntenesc atunceș despre Jicmont, craiul unguresc.

AICEA NE CAUTĂ A MAI TRĂGĂNA CONDEIUL NOSTRU PÂNĂ VOM VINI LA RÂNDUL DE UNDE AM PĂRĂSIT

În anii de la Hristos 1396, Vasilie, cneazul și împăratul Mosculuí, mers-au singur la Vitold, marele cneaz a Litvei, la Smolensc; legând priteșug amândoi, s-au vorovit să rădice oști amândoi asupra lui Temerlan, marele han tătărăscu. Pre aceia vreme era Smolenscul supt stăpâniia cneziei Litvei. Iară la anul 1514 l-au luat Vasilie, împăratul Mosculuí, de la cneziia Litvei și-l stăpânesc moscalii până în zua de astăzi.

Într-acestaș an, Jicmontu, craiul unguresc, vrându să scoață pe turci den Dobrogea sau den Bulgaria, strâns-au multă oaste de creștini și s-au lovit cu sultan Baiazit; ce rămasă biruit Jicmontu de turci, cât abiia au scăpat peste Dunăre. Fostu-au cu Jicmontu craiu multă șliahtă leșască. După ce au pierdut Jicmontu războiul cu turcii, fiind urât ungurilor, au trecut în Țara Leșască la craiul Vladislav Iaghelo, în Cracău, și acolo au făcut legături cu Vladislav în ani 16.

Iară Vitold, cneazul Litvei, s-au pornit cu oaste singur asupra tătarălor, și trecând apa Donului, aflat-au multă tătărâme, strânși cu muiari, cu copii, în câmpi și lovindu-i, i-au biruit și mulți robi au adusu în Litva. O samă de tatară

i-au trimis frăține-său lui Vladislav Iaghelo, craiului leșăscu, și i-au botezat, iară o samă i-au așezat în Litva, pre lângă apa ce să chiamă Vaca și în alte locuri. Și până astăzi trăesc în spurcată legea lui Mehmet, lipcanii ce sint în Litva. Scrie și Mehovie la decad cap XLI, list 271.

Ce pre urmă Temerlan au prădat Țara Rusască și Litva. Chiovul s-au răscumpărat de la Temerlan cu 10.000 de ruble. Acest Temerlan mai-nainte vreme, având războiu cu sultan Baiazit, împăratul turcescu, și prinzind viu pre sultan Baiazit, l-au băgat în cușcă de hier, de-l purta cu sâne. Și, când vrea să încalece Temerlan pre cal, încăleca de pre cușca aceia. Și l-au ținut închis în cușcă, până au murit de scârbă, prăvindu cum îi prăda și-i ardea țărâle lui, oastea lui Temerlan.

Pre urma lui Pătru vodă au stătut domnu Iuga vodă. Acesta au trimis la patriiarșiia de Ohrida, de au luat blagoslovenie, și au pus mitropolit pre Theoctist și au descălecat orașă pren țară, pen locuri bune și li-au ales sate și le-au făcut ocoale pe împregiur. Și au început a dărui ocine a slugi, a voinici, ostași; și domnind doi ani, l-au luat Mircea vodă, domnul muntenesc, la sine.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CEL BUN ȘI BĂTRÂN
CAP XVII

În anul de la zidirea lumii 6909 <=1401>, stătu la domnie Alexandru vodă, și îndată începu a face lucruri bune în țară. Zidit-au doaă mânăstiri: Bistrița și Moldovița și le-au înzăstrat cu moșii și cu odoară.

Iară la al doilè an a domniei sale, adus-au cu multă cheltuială moștile svintului mucenic Ioan Novâi den Țara Turcească, de la Trapezontu, și le-au pus în vestita cetate a Sucevii cu mare cinste și pohvală de ferire domniii sale, ce să prăznuiaște miercuri și gioi în săptămâna Rusaliilor. Afla-vei viața și măceniia svinții sale în cărțile besericii noastre și mai ales în *Pouceniile* părintelui Varlam mitropolitul, ce-i tipărită în zilele răpăosatului Vasilie vodă.

Așijderea Alexandru vodă, vrând să urmeze desăvârșit lucrurile spre podoaba besericii pravoslavnice, au trimis la patriersiè besericii răsăritului, de au luat blagoslovenie după Iuga vodă întâi și-au făcut mitropolit și i-au ales scaon mitropoliei în orașul Sucevii, în mănăstirea de lângă curtea domniască, cu sate, cu ocini.

Făcut-au și al doilè episcop Romanului și al treilè episcop la Rădăuți, împărțindu-le eparhii, ținuturile în țară, și i-au așezat cu cinste, dându-le scaune să șază de-a-diriapta domnului, mai aproape de scaunul domnului decât boiarii cei mari.

Tocmit-au și boiarii, care-ș la rândul său, svetnici și cârmuitori țărâi, cum sintu și până astăzi.

Făcut-au Alexandru vodă legătură cu craiul leșăscu, Vladislav Iaghelo, precum mai nainte și Roman vodă, feciorul lui Pătru vodă, pre carele l-au fostu prinsu den Moldova Svidrigailo, fratele lui Vladislav, craiului leșăscu, ce era stăpânitor în Podoliia, și l-au scos de la Svidrigailo, craiul Vladislav, și, după ce l-au scos, să fie giurat Roman vodă lui Vladislav, craiului leșăscu.

Scrie Stricovschii carte XIV, zaci. VII, giurământurile lui Roman vodă, cum va fi neclătit de supt poroncile lui craiu,

precum și Alexandru vodă. Pentru acest Roman vodă, la alte letopisățâ a țărâi scris nu aflu, precum nice cronicarii leșăști nu scriu, nice pomenesc nemic de Iuga, să fie fostu domnu pre urma lui Pătru vodă, feciorului lui Ștefan vodă. De acestu Roman vodă scrie și Cromer, carte XVI la istoriia sa, că mai-nainte de ce au trimis Alexandru vodă soli de pace și cu legături de așezământu la craiul Vladislav Iaghelo, precum să află, că încă mai-nainte Roman vodă făcusă legătură cu craiul Vladislav Iaghelo, precum sintu și să află așezământurile amânduror în cămara crăiască, zice Cromer, și astăzi. Și tot să cunoaște că avea price Roman vodă cu Alexandru vodă pentru domniia țărâi; ce, pre urmă pe Roman vodă l-au prinsu Svidrigailo cneazul, fratele lui Vladislav craiu, din țară, și l-au dus la Podoliia la închisoare. Iară, dacă l-au scos de la închisoare craiul, cum s-au pomenit mai sus, ce ar fi mai făcut acestu Roman vodă, nu să află scris în cronica leșască.

Iară în anul de la zidirea lumii 6940 <=1432>, în zilele lui Alexandru vodă, s-au făcut al optulè săbor în oraș în Florintina, la Italiia. Multă adunare de părinți, așea a Răsăritului cum și a Apusului, fiind de față patriiarhul de Țarigrad și împăratul Răsăritului grecesc <Ioan al VIII-lea> Paleolog, s-au adunat pentru mădulările legii; și mai ales de purcederea Duhului Svint făcându-să mare price, că Beserica Apusului, arată cum Duhul Sfânt purcede și de la Părintele și de la Fiiul, care n-au priimit Beserica Răsăritului cu Marco, episcopul de Efes, să facă doaă începături în dumnăzăire. Măcar că, fiind împărățiia Răsăritului, sau a Țarigradului, slăbită și cuprinsă de turci, cât numai cu numele rămăsesă împărat <Ioan al VIII-lea> Paleolog, iată au priimit de au iscălit cu alți episcopi părerea părinților de la Apus,

făgăduindu-să papa, că va trimite agiutoriu împotriva turcilor. Ce nice un agiutoriu n-au dat, nice au trimis, și mai mult de scădere au fostu acel săbor Besericii Răsăritului, decât de folos.

Trimis-au și Alexandru vodă cu voia țărâi soli cu Grigorie Țamblic. Fost-au la acel săbor Hristofor papa cu gardinalii săi. Mare price stă până în zua de astăzi între Beserica Apusului și între Beserica Răsăritului, și de atunce mare shizma, adecă dezlipire sau dejghinare-i între beserici. N-au aflat solii lui Alexandru vodă nice pe patriarhul, nice pre împăratul, la Țarigrad; ce iar a să întorce, neisprăvind nemic, nu le-au părut a fi cu cale; ce s-au dus la Ohrida, unde găsind pe episcopul de Ohrida și dându-ș soliia la dânsul, că era trimiși pentru învățătura legii, luat-au de acolo și preuți și cărți sirbești de toată orânduiala besericii.

Vladislav Iaghelo craiul, înțălegând că Jicmontu, craiul unguresc, îndiamnă pre crijecii prusilor asupra lui; ce Vladislav Iaghelo, aflându-să în părțile Țărâi Rusăști, trimis-au soli la Alexandru vodă, îndemnându-l asupra lui Jicmontu, craiului unguresc, și i-au zălojit Snetinul și Colomâia, dreptu 1000 de ruble de argintu.

Ispitindu-să craiu Valdislav asupra crijecilor, i-au trimis și Alexandru vodă 400 de moldoveni, oameni aleși, carii au arătat mare vitejie și izbândă asupra crijecilor. Că deodată, făcându-să moldovenii a da dos și crijecii eșind den cetatea Malborc, gonind pre moldoveni, și înșirându-i spre o dumbravă, s-au pedestrit moldovenii și, săgetându-le caii, au dat jos crijecii; și încălecând moldovenii, mare moarte au făcut într-înșii și să întoarsără cu izbândă la obuz, unde erau craiu Vladislav, cu mare mulțămită și laudă de la craiul.

Iară de vreme ce am pomenit de crijaci, am socotit a fi cu cale să scriem ce niam au fostu, și pe ce vreme au nemerit în părțili prusilor și în megiesie cu leșii.

PENTRU CRIJECI CE NIAM AU FOSTU ȘI DE UNDE S-AU IZVODIT ÎN ȚARA LEȘASCĂ TIJ CAP XVII

În anii de la nașterea lui Hristos 1188, stăpânind Baldovin, craiu creștinesc, în Ierusalim, cându aceia strânsoare avea creștinii despre păgânii sarachineni, cât nu să poate a spune, nice cu condeiul a să scrie. După ce au luat păgânii de la creștini cetatea Ptolomeada, lătinește Acona iară nemțește Acris, mari prăzi și scăderi făcea păgânii creștinilor. Care luându-le aminte Baldovin craiu, scris-au la alți creștini cu rugăminte pentru agiutoriul; care rugăminte au pornit oști den țărâle Râmului asupra sarachinenilor, adecă de la Italia, den Longobardiia, de la venețiiani șeasăzăci de galioani, în care era cinzăci de mii de oșteni, oameni aleși de războiu. Așijdirea de la franțoji, de la nemți, de la sasi, de la Renu și de la Lubec, den Colna și den altă orașă, mulțime de oameni aprinși cu dragoste cătră Dumnezău, așea pentru să vază acele locuri, cum pentru agiutor să dea a lor săi creștini.

Dentr-acest oraș, nemți, oameni carii era oșteni, grijindu-și o corabie, căriia i-au pus nume Crache, în care era oameni ca la 500, carii dreptu supt cetatea și orașul Acona au mărsu.

Încungiurat-au pre urmă creștinii Acona cu mare putere; un an întreg stând supt cetate, o bătea cu multe feliuri de meșterșuguri, iară cu mare scădere în creștini: că mulți de săgețile nepriiatinilor răniți și bolnavi zăcea, și de nicăiuri neavând nice o căutare. Unii de foame și de rane greli, și de boală, zăcea și muriia.

Aflatu-s-au între acei ostași zece bărbați, carii, având frica lui Dumnezău, dentre acei nemeriți acolo den Țărâle Nemțăști, s-au aprinsu de mila creștiniască și s-au apucat a păzi și a griji pre acei bolnavi. Dentre carii un oroșan den Lubec, luând pânzăle corăbiii aceiia, ce-i zicea Crache, au dat-o de au făcut-o cort, precum au putut la aceia vreme. Supt acel cortu, au strânsu pre cei răniți și bolnavi și-i grijiia, și cu agiutoriul lui Dumnezău și cu nevoința acelor păzitori, cu hrană, și cu unsori la rane, mulți s-au însănătoșat.

Iară, după ce dobândiră creștinii Acona, în anii 1190, dat-au creștinii beserica svintului Ioan acelor bolnavi, care beserică au făcut-o oștenii creștini de la Rodos de mainte vreme. Deci au pus ispravnici pre acea beserică pe acei zece bărbați, să aibă grijă de acei bolnavi. Era pregiur acea beserică pometi frumoși și i-au cumpărat acei bărbați temători de Dumnezău să fie pentru bolnavi; că dentr-acel pomăt avea cei bolnavi multe feliuri de roduri și multe feliuri de buruiane de liacuri pentru spălatul ranelor.

Și întâi, acolo în Acona, s-au făcut bolniță întru pomenirea Preacuratei Fecioarei Mariei, și întâi întru lauda lui Dumnezău, cel slăvit în Troiță. Cu aciastă pildă, acel den Acona, Baldovin craiu, fiind povățuit, făcutu-s-au și el bolniță în Ierusalim și-au numit-o bolnița Preasfintei Stăpânii Mariei, precum și în Acona, puind păzitori să grijască pe cei bolnavi și răniți. Ispravnic pre acele bolniță

era Henric den Vapolt, carele cu fraţii săi fu însănătoşat şi cu alţi ostaşi a mormântului lui Dumnezău; că cu năroc era şi tare sta împotriva păgânilor.

La acest zacon, pre urmă foarte mulţi den cnezi, den domni şi nemişi nemţăşti, să adăogea. Era la număr întâi, în anul dentâi, numai 35, carii petrecea viaţă cu frică dumnezăiască, şi mari nepriiatini era tuturor nepriiatinilor svintei cruci. Şi aşea cu pilda a prea bunei viiaţii sale, mulţi dentre cei necredincioşi viniia la petrecerea viiaţii lor, zicând cum acei bărbaţi svintoşi stau întru toate faptele sale, petrec mai multe decât alţii, cum dentru a lor pildă, s-au făcut creştini mulţi şi s-au botezat.

Da multă avere la acele bolniţă şi de ce mergea, de ce să înmulţiia bolniţăle şi acel zacon sau lege a crijecilor; şi când muriia vreun domnu în ţara aceia svintă, lăsa lucruri scumpe la bolniţă; de nemeriia acolo vreun oaspe cu nume ştiut, lăsa daruri la bolniţă, poftind să aibă grijă de săraci, precum şi Ravigel preoţilor Ierusalimului, ce păziia mormântul Domnului, de fac laudă lui Dumnezău, le-au împărţit milostenii, precum scrie el întru îmbletele sale prin ţări streine.

Şi aşea acel mistru sau ispravnic bolniţăi agonisit-au multe cărţi pricinitoare de la creştinii domni la Calestin al treilè, papă de Râm, şi la Henric chesariul al şeasălè cu acest nume; cu care cărţi au trimis pre <Dositei> patriiarhul Ierusalimului la Râm, de au aşăzat şi au scos zaconului sau legii nemţăşti, întărire de crijac, adecă – crucişar – în anul 1191, adăogând tiutiuluş ca să să scrie: „Frăţimea a casăi nemţăşti a bolniţii stăpânii Mariei în Ierusalim". Aşiijderea le-au dat pecete cruce niagră, supt legea pravilii svintului

Avgustin, poroncindu-le să să poarte cu toate aşezământurile, cu faptele, cu volniciile i proci.

Aciastă întărire şi pecete adusără mistrului sau otcârmuitorului crijecilor – sau să zicem româneşte crucişer – în Ierusalim, şi acel uric cu mare cinste şi teremonie fu cetit. Acolo patriiarşii Ierusalimului au îmbrăcat pre fraţii acei legi sau pravilă, în haine albe scumpe, pe care era den faţă şi den dos cruce niagră. Într-acesta chip, pe urmă, de acest feliu de haine şi alţii purta; şi acei fraţi era pre acea vreme şeapte preoţi, carii acel feliu de haină purta preoţască şi era nemişi lumeşti; acestora era slobod încinşi cu sabii să facă liturghie, nime nu-ş rădea barba, şi pe sac, în sac împlut cu pae, după zaconul lor, dormiia. Ce aciasta curund o au schimbat – precum iaste în poveste – bişugul aduce desfrânare.

Fost-au aşezat şi altă orânduială zaconului acest mistru a bolniţii Preacuratei Stăpânii Mariei, Henric den Vapolt, adecă: întâi, greşind vreun frate dentre aciia împotriva legii, sau zaconului său, să nu fie de nime certat, fără numai de singur mistrul zaconului, sau de cela ce-l va orândui el spre aceia, şi certarea nime den streini să nu ştie. A doa, pe fraţii ostaşi pe lângă dânsul au pus giudecători şi i-au dat lui putere între dânşii, pe cei împotrivnici să-i tocmască şi pe cei neascultoi să-i certe. A triia, au aşezat numere ştiute de rugăciune otcenaş peste toată zua mirenilor să cetiască. Într-aciastă deregătorie au vieţuit ani 10 şi au murit în Acona şi acolo l-au îngropat.

Al doilè mistru a crijecilor au stătut Osto Carpen, nemiş nemţăscu, la aciastă deregătorie în zilele lui Filip chesariului al doilè şi a lui Inochentie, papa Râmului; şi în Ţara Leşască era craiu Mecislav cel Bătrân, în anii de la Hristos 1200.

Acestu mistru în prostie au slujit lui Dumnezău și în viața sa au făcut pecete zaconului cu chip de măgar, pe care ședea Maica Preacurata cu Fiiul în brață și Iosif bătrânul pe lângă dânșii cu toiag și scrisoare pregiur pecete cu aceste cuvinte: „Pecetea orânduialii mistrului a frățimei casăi nemțăști în Ierusalim". Acestu feliu de pecete ținea crijecii până în zilele lui Friderih celui întâi a mistrului de acestu zacon. Acest Friderih pe urmă o au schimbat în țara Inflantiei. Pe vremea acestui Carpen, frățimea ce să chema lătinește ensiferi, purtători de sabie, s-au izvodit; carii pe urmă s-au unit cu crijecii prusilor. 6 ani fiind în deregătoriia sa, au murit în Acona.

Al treilè mistru a ostașilor mormântului lui Dumnezău, fu ales Herman den Olsațiia în anul de la Hristos 1206, pe vremea lui Filip Chesariu și a lui Inochentie papa Râmului. 4 ani au slujit și au murit în Acona.

Al patrulè mistru crijecilor stătu Herman den Salta, nemiș, pe vremea împăraților Opto și Fridih al doilè și a papei Romei, Inochentii al treilè, și a lui Onorie al treilè, pus la aciasta deregătorie în anul de la Hristos 1218. Iară pe vremea stăpânirei lui, au luat saraținii Ierusalimul de supt cârma creștiniască; iară crijecii fură izgoniți afară den Siriia; și aciasta tot pentru păcate. Că giudecățile lui Dumnezău ascunsă sintu.

Iară pe urmă acești crijeci s-au închinat la chesariul Fridrih, rugându-l să le dea loc să-ș facă beserică după pravila sa, să petriacă până la sfârșitul său, după cum era obiciuință lui Dumnezău. Datu-le-au chesariul loc știut de traiul lor.

Iară în anul 1222, Conrad, cneazul Mazovii, având adese nevoi de prusaci, vecinii săi mărgineni și nepriiatini ai săi, au năzuit Conrad, cneazul Mazoviei, la Fridric chesariul, să-i

dea agiutoriu pe acei crijeci împotriva prusacilor, ce era pe atunce păgâni. Așijdirea și de la singuri crijecii de la Râm au poftit agiutoriu. Deci Fridric chesariul au slobozit pre crijeci, că era 20.000.

Îndată cât au sosit crijecii la Conrad, le-au dat țara Helmului și cât loc cuprinde între Visla, Mocra și Drvința; că acel loc l-au avut Conrad osebi de la leși, care l-au luat leșii de supt crijeci. Cu aciasta tocmală, au lăsat acel loc crijecilor ca cu nevoință pururea să oștască crijecii asupra păgânilor, pentru legea creștiniască; și după ce-i vor așeza pre păgâni, și-i vor supune, să întoarcă Țara Helmului înnapoi lui Conrad sau celor ce vor fi pe urma lui. Iară ei țărâle, ce ari dobândi de la prusaci, să le împarță cu socotială a oameni vrednici, cu cneazul Mazoviii și cu urmașii lui. Leșilor, ca niște creștini, să nu le facă pacoste, nici o strâmbătate, nice scădere; pre vrăjmașii lor să nu-i ascunză, nice să le agiute cu sfat sau cu altu agiutor a lor, ce împotriva păgânilor, vrăjmașilor svintei cruci, cât ar trebui lui și leșilor, să le fie într-agiutoriu. Iară, de n-ari asculta și ari călca vreunul dentr-aceste giurământuri, atunce, ca unor vinovați, să le ia averea și locurile pentru nemulțămire.

Aciastă tocmală și așezământ între Conrat, cneazul Mazovii, și între frații crijeci au fostu; care tocmală și așezământu li-au întărit Grigorie al noaolè, papă a Râmului; le-au mai adaos pe lângă acesta Conrad, crijecilor, Țara Dobrinului și cetatea Nessova, în Țara Cuiavului. Așijdirea și Ghedeon, episcopul Pelomcului, le-au dat den eparhiia sa une locuri să-ș ia de a zecea și sate cu ostrov.

Acestu așezământu l-au tăinuit crijecii; numai uricul cu pecetea de aur a lui Frideric al doilè, chesariului, cu mare nevoință-l ținea; care le-au întărit lor Țara Helmului cu a

Dobrinului date, măcar că Conrat cneazul nu le-au dat în veci. Deci, pentru acea întăritură a lui Fridric chesariului, pre urmă mari sfăzi au fostu între crijeci și între leși, până ce s-au spartu și s-au strâcat cele neadevărate a lor urice.

Așijdirea având 7 căpetenii mai aleasă acei doaăzăci de mii de crijeci ostași, luând asupra sa împotriva păgânilor prusaci apărarea leșilor și a mazovilor, întâi în Țara Dobrinului s-au așezat, au pus întâi în partea despre Visla o baștă, făcută de ștejar, dreptu în prejma Torunii, care să chiamă astăzi Dinbov, ce era să-i zică Dubov. Dentr-acolo păziia pre păgânii prusaci peste Visla, cu deasă și multe pușci îi strica, și pre urmă cu agiutoriul leșilor și a mazurilor, au început a să pleca păgânii prusaci, pustiindu-le și străcându-le țara, cât au căutat prusacilor dentru acele locuri a să părăsi și a lăsa lor Țara Helmului i proci.

Murit-au Herman den Salce și l-au îngropat în Berlum.

PRE CE VREME S-AU ARĂTAT ACEȘTI CRIJECI NEPRIIATINI LEȘILOR ȘI CÂNDU LE-AU TRIMIS AGIUTORIU ALEXANDRU VODĂ

Al treisprăzecelè miestru sau otcârmuitoriul crijecilor și a prusilor, anume Carol den Trivăr, în zilele lui Henric chesariu și a lui Climent, papa Râmului, și a lui Vladislav, craiu leșăscu, Lochetec, în anii de la Hristos 1309, au rădicat sabiia asupra leșilor în loc de bine și de mulțămită. – Caută ce fac streinii, când îi priimăscu tovarăși lăcuitorii țărâlor, precum și la noi în țară pe urmă vei afla de greci, la ce stat au adus țara noastră și boiarimea ei. – Că întâi crijecii Țara Pomeraniei o au luat de la Lev și altele, care până în zilele

al triilè Cazimiriu craiu, au fostu aceste țări în mânule streinilor, cum s-au pomenit mai sus, pustiind satele șlehticilor și omorând pre șlehtici.

Pre aciasta vreme, văzind și alți megiiași că să înmulțăscu și să întărescu crijecii asupra leșilor, s-au rădicat și infleantii de au luat de la leși vestit oraș și cetate Riga, cu tot ținutul ei.

Și pre rând, ce au lucrat acei crijeci și asupra Litvei, ceteșce pre Alexandru Gvagnin, istoricul țărâi și lucrurilor Litvei, vei afla. Iară noi, cât am socotit să fie pentru deșchisul voroavei și științei noastre, am scris până aicea.

După ce au pierdut războiul crijecii, cum s-au scris mai sus, cu Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, căruia i-au trimis agiutor Alexandru vodă împotriva crijecilor 400 de moldoveni, căzut-au la pace crijecii, care au priimit craiu Vladislav Iaghelo, den svatul și socotiala frăține-său, lui Vitold, cneazul Litvei, măcar că acea pace cu crijecii era peste voè svetnicilor leșești. Legătura între ei, lăsăm la leși să scrie. Noi ne întoarcem la rândul nostru.

După ce au legat pace cu crijecii, Vladislav Iaghelo, craiul leșăsc, s-au întorsu și s-au pogorât în părțile Țărâi Rusăști, dând Camenița și toată Podoliia pe samă frăține-său, lui Vitold, unde și Alexandru vodă au mărsu la craiul, fiind legați de mainte cu prietășugul, au și mai întărit legături de pace cu craiul leșăsc.

Scrie Cromver, istoricul leșesc, în cartea sa XX și Stricovschii carte XVI, la anii de la Hristos 1438. Iară Sfidrighel cneazul, fratele lui craiu Vladislav Iaghelo, având multă price cu leșii pentru Podoliia, cum pre acea vreme stăpâniia Podoliia Svidrighel, fiind de multe ori îndemnat craiul de Lev pentru Podoliia, să o ia de supt stăpâniia

frăține-său; ce de la o vreme, i-au căutat craiului a faci pe voia leșilor, și au purces cu oști asupra frăține-său, lui Svidrighel. Iară Svidrighel nedejduia la agiutoriul crijacilor și a inflantilor; și trăsese Svidrighel și pe Alexandru vodă în partea sa asupra lui Vladislav, craiul leșesc.

Iară Alexandru vodă uitând legăturile sale ce-au avut cu Vladislav craiul, pe pofta lui Svidrighel și a litvinilor, au prădat cu oamenii săi Snetinul, Haliciul și olatul Cameniții. Ce, întorcându-să Alexandru vodă cu plianul den Țara Leșască, au agiunsu o samă de leși de oastea craiului leșăsc pe moldovenii lui Alexandru vodă, ce aducea plianul mai pe urmă, că Alexandru vodă trecusă Nistrul mai-nainte, și înfrângând leșii pe moldoveni, le-au luat plianul înnapoi.

După aciastă poticală, Alexandru vodă, văzindu-să și scăpat de prieteniè ce-au avut cu craiu Vladislav, cum scriu istoricii leșești, den voe rea au murit. Domnit-au Alexandru vodă ani 32 și luni 8 și multe lucruri bune au făcut aicea în țară, pentru care îl număscu toți lăcuitorii țărâi noastre și-i zic: Alexandru vodă cel Bun. Avut-au ficiori cu doaă doamne Alexandru vodă.

PENTRU DOI FICIORI A LUI ALEXANDRU VODĂ ȘI PENTRU RĂZBOAELE LOR
CAP XVIII

Alexandru Vodă, mai-nainte de moartea sa, au ales să fie domn țărâi în urma sa Iliiaș, fiiu-său cel mai mare, că-i rămăsese doi ficiori: Iliiaș și Ștefan, în anii de la Hristos 1433. Dacă stătu domnu Iliiaș vodă, după moartea

tătâne-său, au urgisit și au gonit pre frate-său, pe Ștefan vodă și pre maștehă-sa să o fie înnecat.

Iară Ștefan vodă au năzuit la domnul muntenesc, cu rugăminte de i-au dat agiutoriu; și viind cu oaste, au biruit pre frate-său, Iliiaș vodă, la locul ce să chema Lolonii și, scoțindu-l den țară, au apucat Ștefan vodă domniia țărâi.

Iară Iliiaș vodă au năzuit la craiul leșăscu, Vladislav laghelo, arătându-și strâmbătatea făcută de frate-său Ștefan vodă, și s-au rugat să-i dea agiutoriu împotriva frăține-său și să-l așează în domniia țărâi, făgăduindu-să că în viața sa va rămânea neclătit den poroncile crăești și a recipospolitei țărâi leșești.

Iară și Ștefan vodă încă nu s-au lăsat cu atâta, ce au trimis și el soli cu daruri scumpe la craiul leșăscu Vladislav. Aflat-au solii lui Ștefan vodă pe craiul la Lăncenți și ș-au dat soliia, arătând craiului, cum toată țara poftescu și priimăscu pe Ștefan vodă, și mai bine să ție craiul cu Ștefan vodă, pe carele priimește țara, decât pe Iliiaș Vodă, car-i urât țărâi, că și Ștefan vodă să făgăduiaște a fi cu priință craiului și neclintit va rămâne în poroncile crăești, precum au fostu și tată-său, Alexandru vodă. Și atunce prin solii aciia s-au rugat lui craiu și pentru greșală ce ar hi făcut tată-său, Alexandru vodă, împrotiva luminatului craiu, să iarte ca un stăpân milostiv. Deci, măcar că Iliiaș vodă ținea pe Sofiia, sora lui craiu, ce dentru socotiala tuturor au ales să rămâe Ștefan vodă la domniia țărâi, și atunce prin solii lui Ștefan vodă, văzind priință cătră sine, i-au dat craiul lui Ștefan vodă ținutul Șipenului cu Cecunul și cu Hmelovul. Iară lui Iliiaș vodă i-au dat un ținut să șază cu casa sa și să nu să amestice la domniia țărâi.

Ce Iliiaș vodă nu vru să rămâe pre socotiala lui craiu, ce au întrat în țară cu oști asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, și tâmpinându-să cu oștile la Dărmănești în Săptămâna Albă, rămasă izbânda iar la Ștefan vodă.

Năzuit-au Iliiaș vodă și al doilè rând la leși, să mai strângă oști să vie în țară, ce văzindu-l leșii că nu să așază, l-au luat cu poronca craiului și l-au închis în cetatea Siragiului, ce iaste cu zid împregiur, pe apa ce să chiamă Varta, împreună cu doamnă-sa, Sofiia, și cu copiii săi, puind și pază, însă cu cinste.

Trimis-au craiul pre urmă solii săi la Ștefan vodă de au și giurat înnaintea solilor crăești în Suciavă. Zis-au Ștefan vodă cum și înnaintea lui craiu va merge, unde ar fi să să încriază.

Arătat-au Ștefan vodă, curund după aciasta legătură, slujbă leșilor, că, gătindu-să tătarâi să între în Țara Lesască, i-au lovit Ștefan vodă și i-au strâcat rău și cetatea Branlavul, care era supt ascultarea lui Svidrigai, au luat-o de la oamenii lui Fridrigai și au închinat-o lui craiu Vladislav. – Scrie Cromver în carte XX și Stricovschii în carte XVI, zaci IV, în fârșit.

În anul de la Hristos 1434, acestu craiu leșăscu, Vladislav Iaghelo, fiind la un târgușor, anume Grodec, cale de 4 mile de la Liov, acolo aștepta pre oamenii lui Ștefan vodă să sosască den țară; și mâind supt cortu craiul, să auză cântând privighitorile, primăvara fiind vremi răci, au răcit noaptea și au căzut în boală și a șeaptesprăzece zi au murit, într-o zi luni.

După moartea lui Vladislav, craiul leșăscu, au stătut la crăie fiiu-său, Vladislav al treilè cu acest nume. Scrie Stricovschii la istoriia sa, carte XVI, zaci. I, precum la

coronațiia acestui craiu, să fie fostu și oamenii lui Ștefan vodă.

Iară în anul 1435, acestu craiu nou s-au pogorât la Siragi pentru săimul. Atunce o samă de boiari leșești, priiatini lui Iliiaș vodă, s-au rugat lui craiu să-l sloboază pre Iliiaș vodă de la poprială. Ce craiul n-au priimit că agiunsesă Ștefan vodă cu solii săi și la acest craiu.

Ce curund după aciasta, ori cum au fostu lucrul, au scăpat Iliiaș vodă den cetatea aceia și iară au întrat și al treilè rând în țară, de au truburat o parte de țară asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, însă eșindu-i Ștefan vodă în tâmpinare la Podraga, iarăș nenorocirea lui Iliiaș vodă; și acolo au rămas biruit.

De năroc era Ștefan vodă cu frate-său Iliiaș vodă; când bine nu să mântuia de însu, atunce și sosiia cu oști asupra lui, că în anul de la Hristos 1435, iară de la zidirea lumii 6943, avgust 4, la Piperești s-au lovit Iliiaș vodă cu frate-său, Ștefan vodă; ce și acolo Iliiaș vodă pierdu războiul.

Vladislav, craiul leșăscu, văzind atâta netocmală și războae între acești doi frați pentru domniia țărâi, i-au așezat prin solii săi, că le-au împărțit țara în doaă: lui Ștefan vodă i s-au venit Țara de Gios cu Cetatea Albă, cu Chiliia și cu Tighinea; iară lui Iliiaș vodă, Țara de Sus cu Hotinul, cu Suciava și cu alte locuri den sus și Iașii.

Precum scrie Stricovschii la carte XVII, zaci. II, Iliiaș vodă nezăbăvind vreme au mărsu la craiul în Liov împreună cu boiarii săi, cum scrie Cromver la carte XXI, de au giurat, fiind craiul de față, puind stiagul la picioarele craiului, precum va fi credincios craiului și gata în poroncile crăești, împrotiva a fieștecărui nepriiaten a craiului. Și atunce au legat să dea Iliiaș vodă pre an 100 cai, 400 boi, la cuhnea

crăiască, 200 camene de moron și 400 băibărace, sau haine roșii; măcar cum scrie Cromver, peștele și boii numai într-acel an au dat Iliiaș vodă craiului. Și ținutul Șcepinului ce-au fostu dat craiul lui Alexandru vodă, tatul lui Iliiaș vodă, cu uricu de așezământu, le-au întorsu Iliiaș vodă craiului pentru pagubele ce au făcut Alexandru vodă leșilor, când au prădat Colomâia și Sneatinul. Iară craiul au dat lui Iliaș vodă cetatea Haliciul să-ș ție acolo averea.

Așijdirea și Ștefan vodă într-acesta chip au trimis solii săi la acestaș craiu Vladislav cu daruri, făgăduindu-să și el a rămâne supt poroncile lui craiu; ce la giurământu nu l-au mai silit craiul, socotind că va trăi Ștefan vodă cu frate-său, Iliiaș vodă, precum s-au fostu legat amândoi cu giurământu în Cetatea Albă. Iară la al patrulè an, au și mai giurat domnii cu toată boerimea lui craiu Vladislav, și atunce Ștefan vodă au adaos să dea 5000 galbeni de aur pe an și 400 cai, când ari trebui lui craiu – scrie Cromver la carte XXI și Stricovschii carte XVII, zaci. II.

Pre aciastă vreme, întrat-au tătarâi în Țara Leșască, de au prădat Podoliia și întorcându-să cu plian tătarâi, sărit-au biiații podoleni după tătari și agiungându-i, întorsu-s-au tătarâi la dânșii și mulți nemiși au perit. Perit-au și Mihai Buciațchii.

Iară în anul de la zidirea lumii 6947 <=1439>, au prădat tătarâi Țara de Sus până la Botășeni; ars-au și târgul Botășenii. Și iară la anul, după aciasta pradă, iarna, în luna lui dechemvri, au prădat tătarâi Țara de Gios; ars-au Bârladul și Vasluiul.

Iară în anul de la Hristos 1439, venit-au soli de la unguri la craiul leșesc, poftindu-l la crăiia unguriască, aflndu-să pre atunce în mare grijă ungurii de turci, și poftiia solii

ungurești pre Vladislav cariul leșăscu să-ș ia muiare pe o vară a sa, Elisafta, crăiasa lor, ce rămăsese văduvă.

Deci, după multe svaturi a svetnicilor leșăști, măcar că Vladislav, craiul leșăscu, era om tânăr, nepriimind să-ș ia fămee văduvă și în vârstă, mai mult bătrână și grea; ce, pe svatul tuturor, au priimit și crăiia unguriască. Între alte tocmele, așezat-au și aciasta: că, de va naște Elisafta crăiasa făt, și de va trăi să siliască craiul Vladislav cu agiutoriul său, să-l pue craiu Bohemii, iară crăiia unguriască să fie asupra lui Vladislav și a săminției lui. Și pentru aciasta tare să nevoia ungurii, mai mult pentru grijea ce avea despre turci, că încă fiind viu Voiceh Albert, craiul ungurescu, au fostu trimis sultan Murat sol la craiul leșăscu, Vladislav, făgăduindu-i bani și 100.000 oaste să-i dea, numai să să rădice asupra lui Voiceh, craiului unguresc. Și au zăbăvit solii turcești la Cracău, până ce au luat răspunsu că ungurii de bună voe a lor au dat crăiia unguriască lui Vladislav, craiului leșăscu.

Stătut-au dar Vladislav, craiul leșescu, și craiu unguresc, și încă fiind solii ungurești în Cracău, la Vladislav craiu, iată de olac vini veste că au născut făt crăiasa Elisafta.

RĂZBOIUL LUI VLADISLAV CRAIUL LEȘĂSCU ȘI UNGURESC CE-AU AVUT CU SULTAN MURAT LA VARNA ȘI AU PERIT VLADISLAV CRAIU ÎN RĂZBOIU

Acest craiu Vladislav era, cum s-au pomenit mai sus, craiu leșăscu și unguresc, pe vremea ce împărăția Ioan Paleolog, împăratul grecesc, la Țarigrad, fiind în mare grijă de turci, că den zi în zi îmbla să ia Țarigradul, cum luasă și alte țări de supt stăpâniia grecilor. Deci împăratul grecesc

pururea scriia la Vladislav craiu și la Iangul, domnul Țării Ungurești cei den mijloc, Ortamagiar, să nevoiască să vie să dea agiutoriu împrotiva turcilor, ca să să izbăvască creștinii de încungiurarea păgânilor, și făcând acea izbândă, îl va încununa cu stimă împărătiască și nu să va mai chema craiu, ce împărat.

Iară craiul Vladislav cu Iangul domnul, înțălegând pofta împăratului, le era aminte și cerca vreme să să rădice asupra turcilor pentru volniciia creștinilor. Și oblicind că sultan Murat s-au dus la Magnisiia să să odihniacă ca un om bătrân și lăsasă în locul său împărat pre fiiu-său, sultan Mehmet, om tânăr, neștiutoriu rândul oștilor, s-au gătit cu tărie mare și au trecut Dunărea și prădară și arsără satele bulgărești și agiunsără până la Varna, de o luară.

Iară turcii nemic de aciasta nu grijiia, că, fiind tânăr sultan Mehmet, îmbla tot la vânat și la alte dezmierdăciuni. Iară vizirii, ce era pregiur dânsu, au scris la sultan Murat numai să vie cum mai curund, că iaste în cumpănă să piară împărățiia lor, că sultan Mehmet nu-i ascultă de ce-l sfătuescu ei. Atunce, sultan Murat îndată au vinit până împrotiva Țarigradului, la Schider peste Boaz; iară în ciasta parte, eșisă-i oștile în tâmpinare cu Halil pașa. Au poroncit sultan Murat împăratului grecescu, lui Ioan Paleolog, să-l triacă cu vasă în ciasta parte de peste Boaz, să nu facă zăbavă cu trecătoarea pe la Calipoli, pe unde-i era a trece, că apoi vor strâca pacea ce avea între sine.

Iară împăratul grecesc, Ioan Paleolog, de frică au trimis de au trecut pre soltan Murat cu toată oastea ce-au avut, drept pre la Beșictaș, pe lângă Țarigrad.

Atâta minte avu împăratul grecesc, Ioan Paleolog, cu svetnicii lui și nu socotiră becisnicii, că Vladislav craiu pentru

dânșii vinisă asupra turcilor; că, de s-ar fi zăbăvit sultan Murat cu trecutul pre la Calipoli, să nu-l fie trecut dreptu pre la Țarigrad, s-ar fi zăbăvit și ari fi lovit ungurii pre soltan Mehmet singur și ar fi izbândit Vladislav craiu și ar fi prinsu și pre sultan Murat.

Atunce sultan Murat au și mărsu la unguri la Varna și s-au împreunat cu sultan Mehmet și s-au lovit cu ungurii tare și înfrânsără ungurii pre turci și-i tăiară foarte tare, cât să împuținasă călărimea turcilor; numai cu pedestrimea rămăsese sultan Murat. Să sfătuiră turcii să fugă că pierdusă nădejdea; ce, enicerii n-au lăsat, măcar să piară până la unul, n-or fugi, ce cu toții să stea.

Deci, ungurii simețindu-să, s-au sfătuit să-i mai dea războiu turcilor și să facă năvală tocma la corturile împăraților. Iară Iangul, domnul unguresc, au zis către craiul și către toți boiarii, să margă el întâi cu o samă de oști, să facă năvală la turci și la cortul împăratului, că-i părea că va izbândi; iară, neputând izbândi, atunce lesne va fi să vie și craiul pe urmă cu toată oastea, să facă năvală. Și plăcu tuturor acel sfat, că toți cunoștea că va face Iangul izbândă, fiind om înțăleptu și vitiaz bun.

Ce craiul, fiind tânăr, n-au ascultat, ce s-au protivit celor ce era pre lângă dânsul și-i zicea că, dacă va izbândi Iangul, să va vesti numele lui. Deci așea s-au înșălat craiul și îndată poronci de au dat în trâmbiță și încălecară beți, ametiți și fără de nice un cumpăt. Dederă năvală asupra porții împăratului, unde era enicerii, și să făcu un războiu iute și tare și năvăliia la cortul împăratului și să făcu moarte mare și cumplită, cât era numai să dea dos sultan Murat. Ce enicerii nu l-au lăsat, zicându-i că: „numai ce-ț caută a muri aicea cu toți, cu noi, într-altu chip nu poate fi". Și dând năvală craiul tocma în

cortul împăratului, fără sâială și fără cumpăt, iară un enicer dede de-i tăe amândoaă picioarele cele denainte a calului de supt craiul, tocma denaintea împăratului, și îndată-l sfărâmară pe craiul în mici bucăți și-i luară capul de-l pusără într-o suliță și-l purtară pen tabără. Iară oștenii lui craiu începură a fugi și turcii a-i goni, tăindu-i și luându-i în robie, și mulți s-au înnecat într-o baltă mare de lângă Varna. Acestea toate le-au făcut svatul cel rău și turbat de vin.

Iară Iangul, încă până a nu da craiul războiu turcilor, au cunoscut că va petrece craiul așea; ce de acolea ș-au luat oastea și s-au îndelungat și s-au dus în țara sa, de nime nedodeit.

Atâta avum a pomeni războiul lui craiu Vladislav la Varna, și lăsăm să scrie ungurii de aicea înnainte, iar noi ne întoarcem la rândul istoriei noastre.

DE FICIORII LUI ALEXANDRU VODĂ

Iară, după ce s-au împărțit frații, Iliiaș vodă și cu Ștefan vodă, cu țara, precum s-au pomenit mai sus, aflând vreme Ștefan vodă să să mântuiască de frate-său, Iliiaș vodă, l-au prinsu cu vicleșug, poftindu-l la sine, ca pe un frate, și i-au scos ochii în anii de la zidirea lumii 6952 <=1444>. Pentru aciastă orbire a lui Iliiaș vodă de frate-său, Ștefan vodă, nemic nu scrie cronica leșască, ce numai în letopisățul țărâi am găsit scris. Iară, după ce au orbit pre Iliiaș vodă, au mai domnit împreună 7 ani și au murit Iliiaș vodă. După aceia au mai domnit Ștefan vodă 5 ani.

DOMNIIA LUI ROMAN VODĂ, FICIORUL LUI ILIIAȘ VODĂ ȘI RĂZBOAELE CE-AU AVUT CU PĂTRU VODĂ, FICIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ

CAP XIX

După moartea lui Iliiaș vodă, rămas-au la domnie fiiu-său, Roman vodă, și lui Ștefan vodă au rămas fiiu-său, Pătru vodă. Iară Roman vodă, neputând răbda atâta nedumnezăire a unchi-său, a lui Ștefan vodă, ce făcu cu tată-său, Iliiaș vodă, în anul 6956 <=1448>, vorovitu-s-au cu o samă de boiari și au prinsu pre unchi-său, Ștefan vodă, și i-au tăiat capul și au apucat Roman vodă domniia țărâi.

Ce nu-i îngădui Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Simțind Pătru vodă, că îmbla Roman vodă să-l omoară cu vicleșug, i-au căutat deodată lui Pătru vodă a da cale văru-său, lui Roman vodă, și au pribegit la unguri în anul 6957 <=1449>. După ce au pribegit Pătru vodă în Țara Unguriască de nevoia văru-său, lui Roman vodă, n-au zăbăvit, ce curundă vreme, agiutorindu-l Ioan Huniiad, vestit pre atuncea otcârmuitoriu Țărâi Ungurești, au vinit cu oaste unguriască și au împinsu pe văru-său, Roman vodă, den țară, după ce domnisă un an, și s-au așezat Pătru vodă la domniia țărâi.

Iară Roman vodă au năzuit la craiul leșăscu, Cazimiriu, fiindu-i văr primare.

AICEA AM SOCOTIT SĂ NE ÎNTOARCEM PUȚIN IAR ÎNNAPOI

După peirea lui craiu Vladislav la Varna, mare jele s-au făcut în toată crăiia leșască de peirea craiului lor; și înțălegând că ungurii ș-au ales craiu pe Ladislav, ficiorul lui Albert Voiceh, ce-au fostu craiu mai-nainte de Vladislav, ce-au perit la Varna, fiind Ladislav copil numai de 5 ani, strânsu-s-au și leșii al doilè an după peirea craiului lor; căci nu crezusă îndată pentru perirea craiului, viindu-le vești într-alt chip. Iară pe urmă înțălegând leșii că ungurii ș-au pus craiu, cum s-au pomenit mai sus, pre Ladislav, atunce și leșii s-au strânsu la cetate la Siragi în anul de la Hristos 1445. Acolo au socotit; din svatul lui Zbignev cardenalului, au ales craiu pre Cazimiriu, al doilè ficiorul lui Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, și l-au coronit în Cracău.

Iară Roman vodă, după ce au năzuit la Cazimir craiu și arătându-i strâmbătatea despre văru-său, Pătru vodă, i-au răspunsu, că, după ce să va pogorî în Țara Rusască, îi va da răspunsu. Iară, pogorându-să craiul spre Țara Rusască, și la Liov eșit-au înaintea craiului muma lui Roman vodă, mătușea craiului, având cu sine 200 de moldoveni, agiutoriu fiiu-său, lui Roman vodă. Gătisă craiul câtăva oaste într-agiutor lui Roman vodă, să margă asupra lui Pătru vodă, ce, dacă au înțăles craiul că au murit Roman vodă, otrăvit de văru-său, Pătru vodă, s-au pogorât craiul la Cameniță; era cu craiul voevoziile: Primislii, a Liovului, a Helmului și a Podoliei. Și viind craiul la Cameniță, îndată au trimis soli la Pătru vodă să margă înnaintea craiului, să facă giurământu – scriu cronicarii leșăști – și să-i dea pre Mihail cneaz, ficiorul lui Jicmontu, cneazul de Litva.

Iară Pătru vodă, văzindu-să mântuit de nepriiatinul său, Roman vodă, au răspunsu solilor crăești: pentru giurământu iaste gata aicea și înnaintea lui craiu să margă nu s-au apărat, numai să nu fie chemat cu vreun vicleșug; iară, pre Mihailo să-l dea, nu i să cade pre cela ce au năzuit la dânsu, ca să nu-ș piarză credința, nice craiului socotește că nu-i va fi cu cinste. Iară den țară îl va goni, precum au și făcut; peste puțină vreme l-au gonit Pătru vodă den țară, care au mărsu la tătari și multă pagubă au făcut leșilor în Podoliia.

Așijdirea la anul de la Hristos 1449, acel Mihailo, împreunându-să cu tătarâi, au lovit în țara Sibirului și au luat Starodubol, Novogrodul și alte multe cetăți rusăști. Acestu Mihailo, ficiorul lui Jicmontu, cneazului de Litva, după peirea lui craiu Vladislav la Varna, și el nedejduia că va apuca crăiia leșască. Iară, după ce stătu Cazimiriu craiu, el au vinit la craiul și s-au rugat de cneziia tătâne-său, lui Jicmontu, la Litva. Ce, văzind Mihailo că nemic nu isprăvește, cunoscând pe craiul cu ură asupra sa, au fugit den Litva la Mazoviia, la socru-său, apoi la prusi, apoi la Smolensca și, neputându-să mistui, au vinit pre Țara Unguriască, în Moldova, la Pătru vodă.

Cazimiriu, craiul leșăscu, după acea solie, grăbindu-să să margă în Litva pentru seimul Novogrodului, luând veste de Pătru vodă că vine la Hotin să facă giurământu sângur lui craiu Cazimiriu, au trimis craiul patru boiari de ai săi la Hotin, la Pătru vodă, iară craiul au purces la Litva, neașteptându vinirea solilor săi. Iară Pătru vodă au giurat înnaintè solilor leșăști împreună cu boiarii săi, cum vor fi cu priință lui craiu.

Iară încă fiind craiul la Cameniță, să fie vinit sol de la hanul Crâmului la craiul, îndemnând pre craiul asupra lui

Pătru vodă. Iară cu ce răspunsu îl va fi întorsu pre acel sol tătărăscu, nu scriu istoricii leșești, numai însămniază că pe taină l-au pornit.

Scrie letopisățul țărâi, că acest Pătru vodă să fie dat cetatea Chiliei ungurilor; iară pentru ce au dat-o nu însămniază; nice cronicarii leșăști nemic de aciasta nu scriu.

Bine încă nu agiunsu craiul în Litva, iară tătarâi au întrat în Țara Leșască la Podoliia, de au ars-o și au prădat; ce la întorsu, zic, că i-au lovit la strâmtori Theodor Buceațchii staroste și au scos tot plianul.

În anul de la Hristos 1448, Ioan Huniad, otcârmuitoriul Țărâi Ungurești, după ce au perit Vladislav craiu la Varna, au purces cu oști asupra turcilor; ce, den vicleșugul lui Gheorghie dispot, domnul sirbăscu, fiind încungiurat Huniiad de turci în câmpii Merulii, la marginea bolgarilor, au pierdut Huniiad războiul și au perit creștini optu mii; și fugind Huniad, l-au prinsu Gheorghie dispotul și au căutat lui Huniad a pune zălog la acel Gheorghie dispot pe Vladislav, fiiu-său cel mai mare, până i-au trimis prețul răscumpărării.

Iară Pătru vodă, după ce au dat cetatea Chiliei ungurilor, cum scrie letopisățul țărâi noastre, au mai domnit un an și au murit; iară câți ani au domnit peste tot nu scrie.

După moartea lui Pătru vodă, au stătut domnu un Ștefan vodă și au domnit un an, precum scriu une letopisățâ a noastre, și au murit. Apoi au domnit Ciubăr vodă doaă luni. Scriu dentr-un letopisăț lătinesc să fie adaos aceste domnii, ce eu în letopisățâle leșăști nu aflu; ce cum le-au fostu scurtă domniia, așea li-i scurtă și pomenirea lor.

Iară după acei domni, s-au rădicat domnu Bogdan vodă, făcându-să ficior lui Alexandru vodă celui Bun; ce, precum scrie Stricovschii în cartea istoriii sale XI., za zaci. II, n-au fostu ficior cu cununie lui Alexandru vodă. Acestu Bogdan vodă s-au lovit cu Alexandru vodă la Tămășeni, mai sus de Roman, și după multă nevoință au biruit Bogdan vodă pre Alexandru vodă. Într-acel războiu au perit Onciul logofăt și Coste și Andronic și alții mulți și au apucat Bogdan vodă domniia țărâi.

Iară Alexandru vodă au fugit în Țara Leșască și au cerșut agiutor de la craiul leșăscu; și au trimis craiul pre Ioan Siniavschii cu Țara Rusască și cu Podoliia și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucat Hotinul și Niamțul și Suciava și s-au așezat Alexandru vodă la scaon.

Iară Bogdan vodă fără zăbavă, înțălegând că s-au întors Siniavschii în Țara Leșască, adunând oameni de pe unde au putut, și cu multă nevoință au scos pre Alexandru vodă den domnie și den țară și au apucat domniia Bogdan vodă.

Mers-au Alexandru vodă iară la craiul leșăscu de s-au jeluit; și stând craiul multă vreme la svat la ce cale ari putea pune țara, aflându-să atâtea amestecături într-însa, o samă de svetnici zicea: de iaste voia lui craiu să ia toată Țara Moldovei supt stăpâniia sa, să scoață domnii dentr-însa și să facă ținuturi, să pue oamenii săi giudeț, iară lui Alexandru vodă să-i dea vreun olat în Țara Leșască, să-i fie pentru traiul său. Iară altor svetnici s-au părut acest sfat foarte cu greu și primejdios între un nărod nesuferitoriu de stăpâni streini; și cătră acestea, pentru legea și pentru megieșie aproape cu turcii, carii să lățisă până în Dunăre, cu greu să socotiia lucrurile. Și zicea că mai bine iaste să să apere de după părețele altora, decât de după al său, de un vrăjmaș ca turcul.

Mai sănătos svat au aflat cestu de pe urmă, ca, cu putere streină și primejdie streină, mai lesne-i a să mântui de vrăjmași.

Și îndată pe boiarii moldoveni, ce era cu Alexandru vodă în Țara Leșască aliasără pe Ozdrovoz, cu Conetpolschii, să ducă pe Alexandru vodă în scaunul țărâi, carii au scos voevoziia rusască și avea și moldoveni gloate mari. Și, dacă întrară în Moldova trei oști mari: moldovenii cu domnu-său un polc, cu podolenii era Buciatchii, iară cu altă oaste era Conetpolschii, trecut-au Nistrul pre la cetatea Hotinului, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alexandru vodă.

Bogdan vodă era atunce la Lipovățu. Iar leșii, înțălegând de Bogdan vodă aproape, au trecut Prutul să-i dea războiu; ce Bogdan vodă, socotind că nu le va putea sta împrotivă, s-au tras la locuri strâmte, pentru să înșele pre leși, și zăbăvind, să-i flămânzască. Așea i-au purtat den loc în loc până la apa Bârladului; iar el tot ținea pădurile și trimitea cu înșălăciune, că i-i voia să să plece lui craiu și, până va vini Alexandru vodă la vârstă, că era atunce de 15 ani, să ție Bogdan vodă scaonul țărâi, făgăduindu-să, precum mărturisește Dlugoș, istoricul leșăsc, și Mehovie, 70.000 galbeni de aur turcești, iară, cum scrie Vapouschii 7000 de galbeni turcești să dea craiului pre an, și alte daruri multe făgăduia, numai să-l apere craiul de turci.

Crezind leșii aceste cuvinte a lui Bogdan vodă, au lăsat să fie pre îngăduința lui și s-au întorsu leșii cu ostile spre țara lor. Iară Bogdan vodă să ascutiia să-i poată vâna undeva. Ce simțind leșii den oamenii lui Alexandru vodă, că le zicea să nu să încriază lui Bogdan vodă, ce să să păzască. Ce leșii, fiindu mai mult cuprinși de înșălăciunea lui Bogdan vodă, cum să să păzască, că era și simeți leșii, până au fugit și un

diiac a lui Bogdan vodă la oastea leșască, de le-au spus să să păzască.

Atunce boiarii lui Alexandru vodă sfătuia să încungiure pădurea să scape de meșterșugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusesă Bogdan vodă oaste. Ce leșii n-au ascultat, ce au întrat pen pădure să triacă și ș-au trimis carăle înnainte cu pârcălabul de Hotin și cu dânsul toți moldovenii și podolenii.

Deci, cându era la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle leșilor; și apărându-să leșii și moldovenii ce era cu carăle, abiia au scăpat cu multă pagubă și perire. Iară, când vru să între și ceialaltă oaste leșască, atunce s-au ivit și Bogdan vodă cu toată oastea, cu multe stiaguri și buciume, și fără călărime, pedestrime multă.

Văzind așea leșii, s-au tocmit de războiu și au băgat în mijloc pe Alexandru vodă; și s-au bătut de mainte de apusul soarelui, până ce au înnoptat, perind de îmbe părțile, până s-au înglotit pedestrimea, care au făcut la strâmtori multă moarte în leși, tăind cu coasăle vinele cailor. Unde și hatmanii leșilor, vrând să îmbărbăteză pe ai săi, ș-au pus și ei capetele, ales Pătru Ozdrovoz și Neculaiu Porava și Mihail Buciatchii. Și era izbânda la Bogdan vodă, de nu ar fi dat agiutoriu moldovenii lui Alexandru vodă, carii trecusă peste pădure cu podolenii, ce-i trimisesă cu carăle. Aciia s-au întorsu de au îmbărbătat pe cei pieritori și au înfrântu pe oastea lui Bogdan vodă de au dat dos și au împlut pădurea. Și au rămas izbânda la leși. Mulți leși au perit într-acel războiu: Nievoerschie, Bienscovschii, Davidovschii și alții mulți ca aceștea.

Iară Alexandru vodă, cunoscând că nu să va așeza la domnie, că pe vrăjmașul său, Bogdan vodă, măcar că-l înfrânsese

atunce, iară nice o pagubă nu-i făcusă. Că Bogdan vodă și cu oamenii săi, cumu-ș era deprinși a ținea pădurile, de să și răschirasă, îndată s-au strânsu și s-au bulucit să lovască pre leși, știindu-i slăbiți de tot. Ce, înțălegând leșii împreună cu Alexandru vodă, temându-să să nu-i lovască fără veste, n-au mai așteptat, ce s-au bulucit cu Alexandru vodă și s-au tras de grabă spre Țara Leșască. Însă nu au lăsat leșii trupurili hatmanilor săi, ce pe Pătru Ozdrovoz ducându-l la Liov, l-au îngropat acolo; și acolo în Liov, frate-său, episcopul Liovului, de jelea frăține-său, după ce l-au îngropat, au murit și el.

Scrie Cromver la cartea sa XXII, că, după aciastă bătae a leșilor cu Bogdan vodă, înțălegând tătarâi de perirea leșilor în Moldova, curund au întrat în Podoliia de au prădat și Țara Rusască, până la Grodec, mai sus de Liov, și până în marginea Țărâi Bălzii.

Scrie Cromver că, după ce au sosit Alexandru vodă în Țara Leșască, au mărsu la craiul împreună cu mumă-sa, doamna Mariia, la Sambor, că acolo vinisă craiul de după săimul den Litva. Rugatu-s-au craiului de agiutoriu fiiu-său, lui Alexandru vodă, să-i dea împrotiva lui Bogdan vodă. Ce, pentru să să mântuiască craiul de acea doamnă, au răspunsu că la săimul viitoriu a socoti.

Iară Bogdan vodă, văzindu-să curățit de Alexandru vodă, s-au așezat în domnie. Și după doi ani a domniei sale – scrie cronicariul leșăscu – că unul de ciia ce era cu Alexandru vodă, anume Pătru, fecior nu cu cununie a lui Alexandru vodă celui Bătrân, văzindu că craiul leșăscu gătează oaste, îndemnat de Alexandru vodă, asupra lui Bogdan vodă, întrat-au în țară acel Pătru fără veste și aflând pe Bogdan vodă bat, l-au omorât. Și cu vicleșug despre Alexandru vodă, au apucat scaonul țărâi și au pus gând cum

ari putea să omoară și pe Alexandru vodă. Așea scrie Cromver istoricul. Iară letopisățul nostru scrie că, după ce au domnit Bogdan vodă 2 ani, au vinit fără veste Pătru vodă Aron și au aflat pre Bogdan vodă la sat, la Răuseni, den gios de Suciava, și l-au lovit vineri, în revărsatul zorilor, octomvrie 16; și acolo i-au tăiat capul lui Bogdan vodă și au stătut domnu Pătru vodă Aron în anii de la Hristos 1455, iară de la zidirea lumii 6963.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ARON
CAP XIX <*sic*>

Alexandru vodă, văzindu-să amăgit de Pătru vodă Aron, ce să făcea ficior lui Alexandru vodă, scrie Cromver în carte XXII, că iar să fie luat agiutor de la craiul leșăscu asupra lui Pătru vodă și l-au așezat în domniia țărâi. Iară letopisățul țărâi noastre scrie că au vinit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și au avut războiu la Movile; ce nenărocirea lui Alexandru vodă, nice aicea nu i-au slujit să izbândiască, că au biruit Pătru vodă pre Alexandru vodă, și văzindu că au pierdut războiul, au fugit Alexandru vodă la Cetatea Albă, și acolo ș-au sfârșit viața; iară Pătru vodă au domnit 2 ani.

Numai, mă mir de acestu Alexandru vodă, că-l mărturisăscu letopisățăle că au fostu tată lui Bogdan vodă. Nu știu de unde au luat aciasta, că cronicarii leșăști mărturisăscu că Bogdan vodă să nu fie fostu cu cununie ficior lui Alexandru vodă celui Bătrân care de câțva ani murisă. Iară acest Alexandru vodă, care au avut bătae cu Bogdan vodă, nu i-au fost tată, că Alexandru vodă au fostu ficior lui Iliiaș vodă, și

era de 15 ani de vârstă când s-au bătut cu Bogdan vodă și-l aducea leșii să-l pue domn în scaonul țărâi și Bogdan vodă era în vârstă. Ce nu pociu adeveri de acest Alexandru vodă, tată lui Bogdan vodă, că nu-l mărturisăscu scriitorii moldovenești, de unde au vinit acest Alexandru vodă, de s-au bătut cu Pătru vodă Aron; că alt Alexandru vodă pre aceli vremi nu să află scris în cronicele leșăști, fără de Alexandru vodă, ficiorul lui Iliiaș vodă, ce au luat agiutoriu de la Cazimir, craiul leșăscu, ce-i era văr primare, și, după ce l-au scos Pătru vodă den țară, iar în Țara Leșască au năzuit.

Iară pentru moartea lui Alexandru vodă, scrie Dlugoș liah, că l-au otrăvit Pătru vodă, care au stătut domn țărâi; și iaste de crezut că nu la Cetatea Albă au murit Alexandru vodă, ce în Țara Leșască, otrăvit de Pătru vodă; că, de unde avea nădejde, acolo au năzuit la nevoia sa Alexandru vodă.

Pătru vodă, în câteva rânduri, au trimis soli la craiul leșăscu, Cazimiriu, să-l priimască supt apărarea crăiii sale, giurându-i că va fi cu priință crăiei, ce deodată, nu l-au priimit. Iară Cromver cronicariul, în cartea sa XXV scrie că au cetit în Cracău, în cămara crăiască, așezământurile Moldovei, scrisă cu slovă sirbască, că în anul de la zidirea lumii, după cum numără Beserica Răsăritului, 6963 <=1455>, Pătru vodă, domnul Moldovei, au făcut giurământu craiului pen nevoința lui Ozdrovoz, voevodul Țărâi Rusăști, și a toți boiarii svetnici, în care să făgăduiaște Pătru vodă să dea agiutoriu craiului leșăscu, pre obiceiul vechiu a domnilor trecuți de mai întâi de dânsu, la ostile crăești. Iară maicii sale, Mariei, lasă-i târgul Siretiului, cu ocolul lui, până când va face craiul între dânșii altu așezământu.

Aicea să vede că au fost Pătru vodă și Alexandru vodă ficiori lui Iliiaș vodă, pe carele, cum scrie Dlugoș, l-au otrăvit Pătru vodă acesta; și zice că acestu Pătru vodă au fostu ficior lui Iliiaș vodă, frate cu Alexandru vodă, pre care l-au otrăvit frate-său, Pătru vodă. Că și pre doamna Mariia o face cronicariul mumă lui Pătru vodă, și zice: și acest Pătru vodă, den svatul boiarilor săi, într-aceaș an, au trimis solii săi la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de au legat bir pre an galbeni 2000, răspunzind leșii, că nu pot da agiutoriu domnilor den Moldova, fiind învăluiți cu oști asupra prusilor.

Într-acest an, au murit și Ioan Huniad, vestitul cârmuitoriu Țărâi Ungurești; iară la al doilè an, au murit și Vladislav, craiul unguresc, în vremea nunții sale, în oraș în Praga.

Iară în anul 1453, sultan Mehmet, împăratul turcesc, au luat Țarigradul, cu mare jele și grijă a toată creștinătatea, cinzăci de zile bătându-l, și luarea lui mai mult zic, că s-au luat den vicleșugul unui grec, anume Ghierluc, care au arătat locul, pre unde era mai slabă cetatea; iară pre urmă nu-l lăsă Dumnezău pre acel grec fără de pediapsă, că au poroncit sultan Mehmet de l-au muncit, până au murit. Perit-au la poarta cetății și împăratul grecesc, Paleolog, în războiu.

Sadahmat, hanul de peste Volga, fugind cu 9 ficiori ai săi și cu o samă de mârzaci și ispravnici mai de frunte ai săi, au năzuit la Litva ca la niște priiatini ai săi. Ce s-au amăgit că l-au prinsu boiarii Litvei, prepuind pre dânsul, să nu fie vinit pentru răsipa Litvei; și vrând să fugă den Litva, l-au agiunsu litvenii pre acel han după Chiev și l-au prinsu, puindu-l la închisoare în cetatea Romna, și acolo au fost închis până la moartea lui.

Sidor, mitropolitul Chievului, care s-au tâmplat și la săborul de la Florențiia, pe care îl făcusă cardinal papa Evghenie de la Râm, strâns-au multă șliahtă rusască și oaste, de au mărsu într-agiutoriu împăratului grecesc la Țarigrad, unde mare vitejie au arătat. Ce, precum s-au scris mai sus, că au rămas izbânda la turci, luând Țarigradul cu mare scădere creștinilor tot pentru păcate, de-l stăpânesc turcii până în zua de astăzi.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, FECIORUL LUI BOGDAN VODĂ
CAP XX

După doi ani a domniei lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au den Țara Munteniască Ștefan vodă, feciorul lui Bogdan vodă, cu oaste munteniască și den țară adunați, cumu-i firea moldovenilor gata la domnie noaă, au întrat în țară și sâlind spre Suceava, la scaunul țărâi, eșitu-i-au înnainte Pătru vodă Aron și s-au lovit în zua de Gioi mari, aprilie 12, la Doljești, pe Siretiu, la Tină, și înfrânsă Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron. Ce nu s-au lăsat Pătru vodă cu atâta, ce iară s-au bulucit la Orbic și s-au lovit cu Ștefan vodă și rămasă izbânda iar la Ștefan vodă.

Scriu cronicarii leșăști că au pribegit Pătru vodă Aron în Țara Leșască, precum vom arăta mai gios. Iară letopisățul moldovenesc scrie că au prinsu Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron și l-au omorât; ce nu să tocmește, nice iaste adevărat.

După ce au biruit Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron, s-au strânsu boiarii țărâi împreună cu Theoctist mitropolitul și cu mulți călugări și alte căpetenii de țară, la locul ce să

chiamă Dreptate; și cu toții l-au rădicat domnu și l-au pomăzuit Theoctist mitropolitul și au mărsu în Suceavă la scaunul țărâi; și îndată au dat oștenilor săi stiaguri și au făcut hotnogi și căpitani și atunceș să cunoscu Ștefan vodă că va fi plecat mai mult spre războae decât spre pace.

Ștefan vodă, fiind poftitoriu de războai și inima lui plecată spre vărsare de singe, nu zăbăvi multă vreme după ce să așăză în domnie. În al cincilè an a domniei sale, în anii de la zidirea lumii 6969, iară de la Hristos 1461, s-au rădicat cu toată putearea sa și au trecut în Ardial, de au prădat Țara Săcuiască. Nice au avut cine să-i stea împrotivă, ce cu multă pradă s-au întorsu fără de nice o smintială.

Iară în șease ai a domniei sale, în cursul ailor de la zidirea lumii 6971 <=1463>, iuli 22, au lovit cu o pușcă în gleznă pe Ștefan vodă la cetatea Chiliei. Mai mult nu scriu letopisățâle țărâi, ce au isprăvit la Chiliia, fără ce scriu că al seaptelè an a domniei lui Ștefan vodă, iuli 5, ș-au luat doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simion împăratului; iară unii zic, că au fostu fată lui Simion împărat, iar nu sor.

Iară în anii 6973 <=1465>, septemvrie 23, adunând Ștefan vodă multă oaste de țară, vrând să răscumpere cetățile, ce le luasă păgânii de la alți domni, pogorâtu-s-au la cetatea Chiliei și, sosind, au început a bate cetatea miercuri spre gioi și simbătă s-au închinat cei den cetate și au întrat Ștefan vodă în cetatea Chiliei și acolo au petrecut trei zile, vesălindu-să.

După aceia au mărsu la Cetatea Albă, unde făcând multă năvală, au dobândit și Cetatea Albă cu multă vărsare de singe și perire li-au dobândit, și întărindu-le cu zaharà și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pârcălabi să aibă de

grijea cetăților, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă.

Iară în anul 6974 <=1466>, iuli 10, al zecelè an a domniei sale, au început Ștefan vodă a zidi mănăstirea Putna întru slava lui Dumnezău și a Preacuratei Maicii sale, Fecioarei Mariei.

RĂZBOIUL LUI MATIIAȘ CRAIUL UNGURESC CU ȘTEFAN VODĂ

Pricina oștirii lui Matiiaș craiu asupra lui Ștefan vodă o scrie pre largu Cromer, istoricul leșăsc, la cartea XXVI. După ce au biruit Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron, era atunce în războiu cu Pătru vodă și un Berindel, ce trăgea nedejde și acela de domniia țărâi, au năzuit amândoi cu Pătru vodă în Țara Leșască la Cazimiriu, craiul leșăsc, rugându-să de agiutoriu să le dea împrotiva lui Ștefan vodă. Ce craiul leșăsc, având de mai întâi prieteșug legat cu Ștefan vodă, nu le-au dat nice o nădejde.

Deci Aron Pătru vodă cu Berindel, văzindu-să căzuți gios de agiutoriul leșilor, știind pre Mătiiaș, craiul unguresc, nepriiaten lui Ștefan vodă pentru prada ce făcusă Ștefan vodă în Țara Unguriască, au trecut în Țara Unguriască la Matiiaș craiu, rugându-l de agiutoriu, și îndemnând și pre singur craiul asupra lui Ștefan vodă. Iară Matiiaș craiu, și pentru pricinele ce avea de mai-nainte asupra lui Ștefan vodă, și fiind și simăț pentru câteva războae cu năroc, ce-au avut și cu turcii și cu alți megiiași ai săi, și râvnind să tragă și țara supt stăpâniia sa, că de multe ori să lăuda, că izbândele ce face Ștefan vodă, cu puterea lui Mătiiaș craiu le face, și făcea

pe Ștefan vodă că iaste ispravnic pus de dânsul, socoti să nu lasă vreme ca aceia, având domni gata pe Pătru vodă Aron și pe Berindel, însă mai ales pe Pătru vodă.

Și îndată strângând ca la 40.000 de unguri și altă adunătură, au purces singur Matiiaș craiu și au venit peste munți asupra lui Ștefan vodă. Deodată au trimis solii săi să i să închine; și au eșit cu oștile Matiiaș craiu, pre Oituz, și au venit dreptu la Roman și au șezut șeasă zile de s-au odihnit; și purcezind, au aprinsu târgul Romanul în urma lui, de au arsu, și au mărsu drept spre Suceavă, arzind și prădând.

Iară Ștefan vodă, nepriimindu soliia lui Matiiaș craiu, sta gata cu oastea sa, de-l aștepta să-i dea războiu. Avea Ștefan vodă agiutoriu și de la Cazimiriu, craiul leșăsc; însă, să tâmpine Ștefan vodă pe Matiiaș craiul la loc largu, nu cuteza, ce-l aștepta să-l poată lovi mai la strâmtoare.

Iară Matiiaș craiu, nevrându să lasă nice un unghiu în țară necălcat de oamenii săi și neprădat, s-au abătut spre Moldova și au sosit la târgu, la Baia, dechemvrie 14. Și acolo cum nu vrea avea nice o grijă de Ștefan, așea au lăsat oastea fără de nice o pază la băuturi și în pradă.

Iară Ștefan vodă, înțălegând den limbi, că s-au abătut ungurii spre Bae, socoti să-i lovască acolo la loc strâmt; și îndată au purces den Suceavă, sara, cu toată oastea sa, pedestrime și călărime, și aflând pre unguri adormiți, fără de grijă și ametiți de betie, noaptea, când toate să văd mai strașnice și mai groznice, aprins-au târgul asupra ungurilor. Întrat-au oștenii lui Ștefan vodă în ungurii lui Matiiaș craiu atâta, cât nu avură de ce să mai apuca ungurii, fără decât cine încătro putea, așea pleca de fugă, noaptea, să scape cu zile de spaima focului și de moarte. Și nime nu să mai întorcea;

și prin munți, prin potici, le ținea calea țăranii, trimiși de aceia triabă gata, îi tăia cu coasă, cu fușturi și cu topoare pre câți-s tâmpina.

Iară singur Matiiaș craiu cu câți s-au aflat lângă dânsu atunce, rănit cu trei rane, cum scrie Cromer, lăsându toată tabăra, au scăpat peste munți. Perit-au pre loc 10.000 de unguri; perit-au și Beridel, ce trăgea nădejde de domnie, iară Pătru vodă Aron au scăpat în Țara Leșască. Așea s-au tâmplat laudei lui Matiiaș craiu, după cum zice Svinta Scriptură: Domnul celor mândri le stă împrotivă.

Iară Ștefan vodă, după izbândă și biruință asupra ungurilor, îndată trimisă solii săi cu daruri den dobânda sa la Cazimiriu, craiul leșăsc, și îl aflară în Litva, în oraș în Vilna, solii lui Ștefan vodă, mulțămindu craiului de agiutoriu, poftind și înnainte să nu-i lipsască agiutoriul.

Iară Bomfin, istoricul unguresc, nicecum nu priimește aciastă izbândă a lui Ștefan vodă; ce el laudă în partea lui Matiiaș, craiul unguresc, vrând să acopere ocara ungurilor; iară ce scrie, minciuni scrie. Istvanfie, biruința lui Ștefan vodă, o scrie deplin asupra lui Matiiaș craiu, precum am pomenit mai sus.

Iară Matiiaș craiu, dacă au scăpat deodată la Ardial, au dat vina boiarilor săi și ardelenilor, cum să să fie agiunsu cu Ștefan vodă, și le-au luat galbeni de aur 400.000.

Mătiiaș craiu să mai găti de oaste; ce, neștiindu-să încă adevărat, au trimis craiul leșăsc la Ștefan vodă, cum îi va da agiutoriu asupra lui Matiiaș craiu. Însă acea gătire pe urmă Matiiaș craiu au făcut asupra cehilor, ce le zic bohemii.

Însă întâi de ce era să să porniască Mătiiaș craiu asupra cehilor, au trimis soli la Cazimiriu, craiul leșăsc, legând întâi pace Mătiiaș, craiul unguresc, cu Frideric, împăratul nemțăscu, trăgând în partea sa acea domnie a Bohemii, având Cazimiriu, craiul leșăsc, de pre sămințiia sa triabă la acea cnejie a Bohemii. Ce n-au priimit Cazimiriu craiu pofta lui Matiiaș, craiul unguresc, ce dăruind bine pre solii lui Matiiaș, s-au întorsu înnapoi.

Iară după aciastă izbândă, Ștefan vodă, vrând să-ș răscumpere strâmbătatea ce-i făcusă ungurii cu craiul lor Matiiaș, s-au rădicat cu oaste și au trecut în Ardial de au prădat și au arsu Țara Săcuiască. Bine au zis un poiatic – scriitoriu de stihuri: „Când nebunesc împărații, piiare nărodul". Așea și Țara Săcuiască, câtă pradă și răsipă i-au făcut Ștefan vodă, pentru vrajba cu Matiiaș craiu, și s-au întorsu Ștefan vodă cu pace, fără de nice o smintială.

După acestea, au încetat vrajba între Matiiaș, craiul unguresc, și între Ștefan vodă; văzind ei pre vrăjmașul a toată creștinătatea, pe turcul, că le stă în spate și asupra volniciei tuturor întinde mrejile sale să-i vânează, măcar că să arăta păgânul cu multe cuvinte de înșălăciune, și cătră unul și cătră altul, zădărându ni pre unul, ni pre altul, nedejduind că între acele amestecături i se vor pleca lui pentru agiutoriul și cu vreme sub giugul său să-i supue. Cunoscând acestea Mătiiaș, craiul unguresc, cu Ștean vodă s-au împăcat; și după așăzarea lor, au dăruit Mătiiaș craiu lui Ștefan vodă doaă cetăți în Ardial, anume: Balta și Ciceul.

Iară, după ce au legat pace Matiiaș craiu cu Ștefan vodă, trimis-au și Cazimiriu, craiul leșăscu, soli la Ștefan vodă, anume pre Dobieslav Bișovschii, caștalianul Belzii, și pre Stanislav Tecenschii, ficiorul lui Ioan, caștalianul de Cracău, mai întărind prietesugul craiului cu Ștefan vodă, și adăogând și aciasta: ca să nu oștiască asupra nemărue Ștefan vodă fără știrea craiului leșăsc; așijdirea și craiul, nice pre un nepriiatin

a lui Ștefan vodă să nu-l priimască supt apărarea sa. Și pornindu-și solii la Ștefan vodă în luna lui iunie, iară însuș s-au întorsu la Vislița.

Iară al doilè an, după pace așezată între dânșii, viind craiul în Liov, aștepta vinirea lui Ștefan vodă la dânsul, pentru să facă singur întăritură și legături de pace. Ce au răspunsu Ștefan vodă solilor crăești că acea dată nu poate să margă la craiul, pentru multe valuri ce are despre turci și despre unguri. Poate fi că avea și prepus despre o samă de svetnici, ca mergând la craiul leșăsc, să nu-l opriască. – La oamenii mari și prepusuri mai mari. Iară înnaintea solilor crăești, Ștefan vodă au făcut giurământu craiului, adeverindu-să pre altă dată, ori la Camenită, ori la Colomâia, ori la Snetin, va veni însuș cu sine la craiul, numai știre să aibă de vinirea craiului, cu doaă luni mai-nainte. Pre atunce au nemerit soli și de la hanul tătărăsc Mugle-Cherei la craiul leșăsc.

Râdicatu-s-au mulțime de tătari de peste Volga și au vinit în țară să prade. Ce, prinzind de veste Ștefan vodă, le-au eșit în tâmpinare la o dumbravă, la Lipniți, aproape de Nistru, avgust 20, și lovindu-i Ștefan vodă, i-au înfrântu și i-au gonit și multă moarte au făcut într-înșii.

Scrie Stricovschii cronicariul că într-acel războiu au căzut în robie la Ștefan vodă un ficior a hanului și să fie trimis hanul de peste Volga soli la Ștefan vodă, să-i sloboază feciorul den robie. Ce Ștefan vodă, văzind soliia hanului cu simeție trimisă la dânsul, au poroncit de au omorât pe ficiorul hanului înnaintea solilor acelora; apoi au poroncit de au înțăpat pre solii aceiia; numai pre unul au lăsat cu nasul și cu urechile tăiate, să margă să spue hanului ce au văzut. De aciasta scrie Cromer și Dlugoș și Mehovie istoricii.

Iară Ștefan vodă, cunoscând că acele izbânde nu de aiurea, ce de la Dumnezău i să pogoară, întorcându-să la scaunul său, la Suceavă, au svințit mănăstirea Putna, în anul de la zidirea lumii <6977 =1469> septemvrie 3, întru lauda lui Dumnezău și a Preacuratei, Preasvintei, Născătoarei de Dumnezău și pururea Fecioarei Mariii, cu multă adunare de călugări, cu Theofil mitropolitul și Tarasie episcop și Iosif arhimandritul, egumenul Putnei. Scriu că au fostu la liturghie episcopi, arhiepiscopi și preoți cu diiaconii la jărtăvnic 65.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU RADUL VODĂ

Zavistiia muma tuturor răutăților în lume aciasta iaste, precum și aicea vedem între Radul vodă, domnul muntenesc, și între Ștefan vodă în anii de la Hristos 1470. După obiceaiul nostru omenesc, cu cât ari avea neștine mai mult, cu atâta zavistuiaște la averea altuia, cum n-ari avea. Așea Ștefan vodă, nu-i agiungea al său, ce zavistui a Radului vodă.

Scrie cronicariul leșăsc – că pe vremea ce știia Ștefan vodă că să apropie vremea să margă singur la craiul leșăscu, precum să făgăduisă, să pogorâsă craiul cu 3000 de oameni spre Țara Rusască, să aștepte vinirea lui Ștefan vodă. Ce iarăș pricea cu Radul vodă împiedecă pre Ștefan vodă, de nu putu merge însuși la craiul leșăsc. Iară soli au trimis Ștefan vodă cu cărți iscălite și cu pecetea sa, în care să adeveriia cum la anul viitoriu, în luna lui mai, va merge la craiul. Simțisă craiul leșăsc de gătirea lui Ștefan vodă asupra Radului vodă și în mare grijă era craiul, ca să nu agiungă Radul vodă la agiutoriul turcilor și să nu fie apoi răsipă Țărâi Moldovii. Iară

de vinirea lui Ștefan vodă, înțălegând craiul, s-au așezat în șeasă luni, după ce să va da știre lui Ștefan vodă de la craiul, să margă Ștefan vodă la craiul; și atunce să întoarsă craiul la Corcin.

Iară Ștefan vodă au strânsu țara și slujitorii și au întrat în Țara Munteniască și au prădat marginea, fevruarie 27, și au arsu Brăila într-o zi, marți, în Săptămâna Albă, văleat 6979 <=1471>.

Iară Radul vodă, văzind atâta pradă în țara sa, făcută de Ștefan vodă, nu s-au lăsat să nu-ș caute strâmbătatea sa. Însă de multe ori să tâmplă de sintu așea de fragede lucrurile omenești; den nerăbdare mai multă scădere și pagubă aduc; așea și Radul vodă, strângându-și oastea sa și megieșască, au vinit asupra lui Ștefan vodă.

Ce îndată îi eși înnainte Ștefan vodă și s-au lovit oștile la locul ce să chiamă Socii, martu 7, cu mare îndrăznire. Ștefan vodă birui pre Radul vodă și luă toate stiagurile cu multă moarte în oștenii Radului vodă, și pre câți au prinsu vii pre toți i-au omorât; numai pre Stanciul logofătul și pre Mircea comisul i-au luat vii.

Într-acest an fost-au mare cutremur de pământu, avgust 29, pe vreme de prânzu. Măcar că firesc lucru iaste acesta, cutremurul, când să tâmplă, iară pot să să zică că semne și arătare, cutremurul, vremilor viitoare iaste. Precum și atunce au însămnat mare vărsare de singe și giugul păgânilor în biata Moldovă și în alte părți creștinești până astăzi, precum vom scrie la rândul său.

În anii de la Hristos 1473, Matiiaș, craiul unguresc, au trimis 16 mii de oaste cu Thoma Tarcet de au prădat pre supt munte, în Țara Leșască.

Așijdirea sultan Mehmet, împăratul turcesc, au prădat Țara Bosnei și, bătând cetatea Iaița, cu multă rușine s-au întorsu, lăsând tunurile toate înnecate în apă.

AI. DOILÈ RĂZBOIU CE-AU AVUT RADUL VODĂ CU ȘTEFAN VODĂ DOMNUL MOLDOVEI LA IZVORUL APEI ÎN ANUL 6981 <=1473> CAP XXII <*sic*>

Ștefan vodă, fiindu aprinsu pururea spre lucruri de vitejie, strânsu-ș-au oastea și-au luat cu sine pre Basarab să-l ducă, să-l pue domn Țărâi Muntenești. – Inimile mari, mari lucruri râvnesc, de multe ori a face și a să lăți peste hotarăle sale. Ștefan vodă, gătindu-să de războiu asupra Radului vodă, cu oaste, noemvrie 8, au sosit Ștefan vodă la margine și au împărțit toate stiagurile oștii sale pre Milcov. Iară în 18 zile, tot într-acești luni, gioi, s-au lovit cu Radul vodă la locul ce să chiamă Cursul Apei și, dând războiu de îmbe părțili vitejește, s-au bătut până în sară; așijdirea și vineri și simbătă până în sară. Iară noaptea, spre duminecă, Radul vodă, lăsind toată tabăra, au fugit cu toată oastea sa la scaonul său, la București. Iară Ștefan vodă, pornindu-să după dânsul, încungiurat-au Bucureștii, noemvrie 23; iară Radul vodă, într-aceia noapte, au fugit den cetate, den București, lăsându-și pre doamnă-sa Mariia cu fiică-sa Voichița și tot ce-au avut și s-au dus la turci.

Iară Ștefan vodă, miercuri, noemvrie 24, au dobândit cetatea Bucureștii și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa, Voichița, ș-au luat-o șie doamnă, că-i murisă doamna, ce-au avut după Chineajna. Luat-au Ștefan vodă

toată averea și tot ce-au avut Radul vodă și toate stiagurile lui și, veselindu-să trei zile, s-au întorsu înnapoi la scaunul său, la Suceavă.

Precum scrie Stricovschii și Cromer, lăsat-au domn pre Băsărab vodă în Țara Munteniască și au domnit o lună. Iară Radul vodă năzuisă la agiutoriul turcesc.

După această izbândă, Ștefan vodă au trimis solii săi la Cazimiriu, craiul leșăsc, făcându-i știre de izbândă asupra Radului vodă, trimițând și 28 de stiaguri, luate de la Radul vodă, arătând că și domnu au pus pre Băsărab, în locul Radului vodă.

Iară încă aciia soli a lui Ștefan vodă, aflându-să nepurcești de la craiul, iată și alți soli sosăsc de la Ștefan vodă, la Cazimir craiu, cerșind agiutoriu Ștefan vodă împotriva Radului vodă, făcându-i știre, cum Radul vodă, luând agiutoriu de la turci, au întrat în țară de pradă cu foc și cu sabie. Pornit-au îndată Cazimir, craul leșăsc, pre Dobieslav castelianul și pre Eghidei Sohodolschii la Radul vodă, pentru să-l împace cu Ștefan vodă; iar lui Mihai Buciațschii, staroste, i-au poroncit de sirgu să porniască șliahta den Podoliia într-agiutoriu lui Ștefan vodă.

Radul vodă, năzuind la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de i-au dat agiutoriu în anul de la Hristos 1475, și au întrat în Țara Munteniască cu 15.000 de turci, fără de alți lefecii ce adunasă și au dat războiu lui Băsărabă, gioi, dechemvrie 25 și au înfrânt pre Băsărab vodă, care, văzindu-să împresurat de vrăjmașii săi, au năzuit la Ștefan vodă în Moldova.

Iară turcii s-au pornit în goană după Băsărab vodă și au vinit până la Bârlad și de acolo turcii au slobozit ciambulurile

sale de au prădat țara și s-au întorsu înnapoi pen Țara Munteniască.

În anul 6982 <=1474>, luat-au Ștefan vodă cetatea Teleajina și au tăiat capetele pârcălabilor, robindu-le muiarile; atunce Ștefan vodă mulți țigani au scos den Țară Munteniască în țară.

Într-acestaș an, au fostu războiu cu ungurii în Țara Munteniască și cu Țăpăluș vodă și îi birui Ștefan vodă.

DE VESTITĂ IZBÂNDĂ A LUI ȘTEFAN VODĂ CE-AU BĂTUT PRE TURCI

În anul 6983, iară de la Hristos 1475, sultan Mehmet, împăratul turcesc, nevrând să lasă pre Radul vodă, fiind supus împărăției turcești, într-atâtea pagube ce-i făcusă de multe ori Ștefan vodă, gătind 120.000 oaste turcească cu tătari, ghenarie 20, i-au pornit cu Radul vodă asupra lui Ștefan vodă, vrând să supue și pre Ștefan vodă, nu că-i era milă de Radul vodă.

Iară Ștefan vodă, luând agiutoriu 2000 de oaste călărești leși, și având și oastea sa patruzăci de mii și mai avea 5000 de săcui, cu aciastă oaste Ștean vodă nu așea că va putea sta fățiș împrotiva atâta mulțime de turci și munteni cu Radul vodă, ce cu meșterșug au socotit să înceapă cum ori putea. Că întâi au trimis de au pârjolit iarba peste tot locul în calea turcilor, de le-au slăbit caii. Iară, după ce au întrat turcii în locuri strâmte, deasupra Racovățului, la apa Bârladului, acolo au dat războiu turcilor, supuind o samă de oaste în luncă, de unde au început a da semne de războiu: în trâmbiță, în buciume și în dobe. Și întorcându-să turcii asupra glasului

buciumelor și altor semne de războiu, că și negura nu lăsa pre turci să priceapă, de unde le caută a da războiu lui Ștefan vodă, atunce Ștefan vodă au lovit pre turci den dos; și de mulțimea turcilor să ametisă oștenii lui Ștefan vodă, biruitori văzindu-să, și singur Ștefan vodă îmbărbătându-i pre ai săi, cu agiutoriul lui Dumnezău rămasără biruiți turcii, cât ei în de sine s-au fostu tăind.

Scrie Ian Stricovschii, carte XX, zaci. III, la o sută de mii de trupuri să fie căzut într-acel războiu, precum zice Stricovschii, că au văzut cu ochii săi grămăzile de oase la acel loc, unde au fostu acel războiu, viind el den Țara Turcească în anul de la Hristos 1575; și era și trei cruci de piatră, pusă în semnele acei vestite biruință a lui Ștefan vodă. Perit-au mulți pași aleși în războiu și mai multe de 100 de stiaguri. Pre câți au prinsu vii, i-au înțăpat. Iară pe patru robi turci, mai aleși, oameni de frunte și 36 de stiaguri și o parte de dobândă, au trimis craiului leșăscu în Litva, mulțămindu-i de agiutoriu. Scrie cronica leșască: patru pași aleși au căzut într-acel războiu. Arătatu-s-au Ștefan vodă, după acest războiu, plecat cu biruința; de la singur Dumnezău au numărat că iaste izbânda. Patru zile nice o mâncare n-au mâncat, fără numai pâne cu apă. Pre ficiorul lui Isac pașea, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit.

Iară turcii ce-au scăpat au luat pen păduri și au eșit unde să începe Smila, sau apa Smilii, în ținutul Tutovii. Acolo turcii, în legea lor, au mulțămit lui Dumnezău că au eșit la lume.

Iară Ștefan vodă s-au pornit după dânșii cu moldovenii săi și cu 2000 de leși și au gonit pe turci, până i-au trecut Siretiul la Ionășești, unde să pomenește Vadul Turcilor. Și acolo la o movilă mare, diasupra Tecuciului, la Siretiu,

odihnind Ștefan vodă trei zile, i-au vinit veste de la Starostii de Crăciuna, cetate diasupra Milcovului, că Radul vodă vine cu oști fără veste.

Și întristându-să Ștefan vodă, cu cine avea cu ai săi, au răpezit la oștenii săi de-i strângea de sirgu. Venit-au atunce și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oaste, ce-au fost rămas înnapoi; venit-au și Coste păharnicul cu altă samă de oaste, ce gonisă pre turci de-i trecusă peste Siretiu.

Și având bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pregiur dânsul la vreme de grije, îndată au răpezit pe Șendrea hatmanul în chip de strajă, cu puțintei slujitori, înnaintea oștii muntenești. Și dând ei peste oastea munteniască, fură biruiți; și peri acolo și Șendrea hatmanul mai gios de Râmnic, unde să pomeni multă vreme Movila Șendrii, și l-au dus de l-au îngropat în Doljești lângă tată-său.

Iară Ștefan vodă, înțălegând că-i vine asupra Radul vodă cu oști, au trecut Siretiul, ghenarie 13 zile și să loviră mai sus de Râmnic. Și dând războiu de îmbe părțile vitejește, multă moarte să făcu și cu agiutoriul lui Dumnezău au rămas izbânda la Ștefan vodă. Dat-au voe Ștefan vodă oștii sale să prade în trei zile, cât vor putea în Țara Munteniască; și, prădând, adus-au multă dobândă oștenii.

Și zăbăvind acolo Ștefan vodă, până a să strânge oastea, adus-au acolo pre mulți din boiarii Țărâi Muntenești și alte capete, oameni de folos, și au pus pre ai săi boiari și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit, de au despărțit hotar țărâi pân-în pârâul Milcovului, unde și până astăzi să hotărește. Că mai-nainte era price pentru hotar: că muntenii vrea să ție hotarul țărâi lor până în apa Trotușului, iar

moldovenii nu-i lăsa. Ce au vrut Dumnezău de au luat Ștefan vodă cetatea Crăciuna, den gura Milcovului, diasupra Odobeștilor cu tot ținutul ei ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova și au pus starostii săi pre Ivan și pre Vâlcea.

Întorcându-să Ștefan vodă cu oștile sale și viind în sus pre Bârlad și socotind locul la Vasluiu a fi de casă domnești, au pus de au zidit beserică, pre numele svintului Ioan Prediteci, întru lauda și bucuriia după izbândă cu năroc, ce-au biruit pre turci și pre munteni, dând laudă lui Dumnezău. Și pre urmă au făcut lângă beserică și casă domnești, care să cunoscu și astăzi în târgu, în Vaslui.

Aflându-să Ștefan vodă atunce la Vasluiu, îi vini veste de olac de la deregătorii de Soroca, pentru Lobodă și Nelivaico, hatmanii căzăcești, cum au întrat în țară și pradă. Deci Ștefan vodă, nesuferind pe nepriiatinii săi, să-i lasă să-i strâce țara, îndată au mărsu cu ai săi și tâmpinându-să cu acei cazaci la Grumăzăști, pre Răut, lovindu-i fără veste, noaptea, rămasără căzacii biruiți; și prinsără atunce și pre Lobodă, hatmanul căzăcesc, și gonindu-i spre Nistru, mulți s-au înnecat în Nistru cu Nelivaico hatmanul, fugind. Era și un polcovnic vestit, anume Jura; acolo s-au înnecat, unde și astăzi să pomenește acel loc, de să zice Vadul Jurăi.

Și întorcându-să Ștefan vodă de acolo, au descălecat târgul Iașii, și întru lauda lui Dumnezău au început a zidi beserica Svetâi Nicolae; și au mersu la scaunul său, la Suceavă, cu mare laudă de izbândă de la singur Dumnezău, eșindu-i înnainte mitropolitul cu litie, ca unui biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovit.

Atunce mare bucurie fu tuturor crailor și domnilor de pen pregiur de biruință. Și, după ce s-au așezat la scaunul său, au început a zidi mănăstirea Svetâi Dimitrie, ce iaste înnaintea curților domnești, în Suceavă. Și atunce s-au cununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă, iară pre maică-sa cu mare cinste au trimis-o la domnu-său, Radul vodă, în Țara Munteniască. Rugatu-s-au Ștefan vodă, prin solii săi, craiului leșăscu, ca să să apropie craiul cu oștile sale spre Țara Rusască, să fie mai aproape de Ștefan vodă, și auzind turcii apropiiarea lui să aibă grijă.

Rădicat-au Ștefan vodă atunce pre mulți den prostime la statul de nemiși, pentru vitejie ce-au arătat în războaele acelea.

Trimis-au Ștefan vodă și la sultan Mehmet soli cu daruri, să facă jalobă că niște oameni răi den Țară Turcească au vinit de i-au prădat țara, și i-au căutat a-ș apăra țara de acei oameni răi, cum au putut, socotind că ce au făcut, fără știrea și fără poronca împărăției sale au făcut; știind Ștefan vodă că nu să va lăsa cu atâta sultan Mehmet, împăratul turcesc, nice va uita perirea oștii sale de Ștefan vodă.

Așijdirea și papei de Râm și lui Matiiaș, craiul unguresc, au trimis Ștefan vodă daruri, poftindu-i și pre dânșii de agiutoriu împrotiva a unuia așea puternic de obște vrăjmaș a toată creștinătatea.

Iară Matiiaș, craiul unguresc, îndată au luat asupra sa acea izbândă a lui Ștefan vodă; lăudându-să, au răpezit cărți pre la megiiași, dând știre că ispravnicul său, Ștefan vodă, au bătut pre turci i proci; măcar că nu de mult mai-nainte petrecusă rușine mare de ispravnicul său, Ștefan vodă, când au fostu trimis 6000 de unguri cu sărdariul său, Maer Balas, să prade în Moldova.

Într-acest an, vinit-au soli la Cazimiru, craiul leșăsc, trimiși de Isac Trapezinianul a Husan Cazanilor, îndemnând

pe craiul leșăsc asupra turcilor. Și de la craiul leșăsc, aceștiiaș soli au trecut la alți domni creștinești, tot cu îndemnare asupra turcilor.

Iară Ștefan vodă nu părăsiia a trimite soli la craiul leșăscu, rugându-l de agiutoriu împrotiva turcilor; că înțălesesă Ștefan vodă den iscoadele sale, precum sultan Mehmet strânge mulțime de oști la Odriiu.

Svătuia Litva pe craiul Cazimiriu să apere pe Ștefan vodă în Moldova de turci cu toată puterea sa, să-i fie ca un părete Moldova, decât pierzind-o, să-i fie a să lupta cu turcii pentru Țara Leșască. Ce nemic n-au folosit, nice au clătit acestea sfaturi pe Cazimir craiu, nice îndemnarea și poftele a lor săi, că să strânsesă toți svetnicii la craiul în Liublin, în luna lui iulie. Fost-au 15 zili voroava pentru turci și pentru Ștefan vodă; și acolo cu mânie s-au sculat, cu svatul domnilor tuturor, asupra craiului, Dierslav Rizvanschii, voevodul Cracăului, Iani Rizvanschii, castelanul Sandomirului și marșalâcul crăiii, zicând craiului că cu nebăgarea de samă a lui, precum și tată-său și frate-său, ca niște blăstămați, crăiia leșască, care o au luat în floare, și acmu nu numai de nepriiatini, ce și de tovarășii necuvioși, și despre Litva rău, care den puterea și statul ei, s-au răsipit și s-au scurtat și împuținat.

Iară cu aceste voroave a lor, altă n-au isprăvit, fără cât că au trimis Cazimiru craiu soli la sultan Mehmet, pre Martin Vrocemovschii, stolnicul Cracăului, poftind pre împăratul, aducându-i aminte prietesugul vechiu, care era între împărații turcești cu craii leșăști, să-ș părăsască ostile diasupra Moldovii, care iaste supt apărarea crăiei leșăști; că, într-alt chip, toată puterea sa craiul Cazimiriu împotriva

celor ce s-ari râdica asupra a lor săi i-a căuta a o pune. Măcar că mai-nainte, fiind de toți monarșii creștinești îndemnat Cazimiriu craiu asupra turcilor, niceodată n-au priimit să să rădice asupra turcilor. De au greșit ceva Ștefan vodă sultanului, acea greșală cu svatul tuturor svetnicilor trebue să să dezlege giudețul.

Ce cu acestea cu toate, s-au întorsu solul Vrocemovschii îmbrăcat cu o cabaniță cu soboli, cu mărgăritariu cusută pe margine, de la sultan Mehmet, împăratul turcesc; cu care solie, abiia la anul au sosit la craiul, tâmplându-să multe pedici pre cale.

Iară turcii atunce au pornit 70 de galioane la Crâm și au poroncit tătarălor de pre uscat și au dobândit Chefe, cetate vestită a ianovezilor, care neputând-o tătarâi mai mult apăra, a seașe zi o au luat turcul supt ascultarea sa cu vicleșug. Și dobândind cetatea, îndată pre nemiși, cu femeile și cu copiii săi și împreună cu singurii viclenitori și cu hanul Crâmului Menghe-Cherii, cu doi frați a lui, carii, ori den tâmplare viniți acolo, ori de frică au vinit de la câmpu, ca să scape în cetate, pre toți i-au trimis la Țarigrad. Iară pe prostime, lăsându-i pe loc până la o vreme, apoi i-au mutat pre aiurea. Pre negutitori, pre soli și alți cercători, pre toți i-au omorât.

Numai un galion, ce avea înlontru 150 de copii tineri, luați den Chefea, pentru spurcata sodomie a prea curvariului turc, și ce era dobândă mai bună, au dus la sultan Mehmet, fiind ispravnic pe acel galion un grec. – Iată-i și pezevenchi greci! – Și acest galion era despărțit de alte galioane și era 24 de turci în galion pentru apărare.

Acestea le scrie cronicariul leșăsc dentr-un pisar crăesc, carele pre aceia vreme s-au tâmplat la Crâm, trimis de Cazimiriu, craiul leșăsc, la Menghe-Cherei hanul.

Atunce au luat sultan Mehmet cetățile în lungu, pe împregiurul Crâmului stându; luat-au și Cetatea Albă.

Iară, când s-au întorsu solul leșăsc, Martin Vrocemovschii, de la împăratul turcesc, au spus craiului, cum au aflat pe sultan Mehmet în Bulgariia, la Varna, cu nenumărate oști, viind spre Moldova asupra lui Ștefan vodă.

Acest răspunsu au adus craiului de la sultan Mehmet, împăratul turcesc: precum bucuros ar hi fostu să facă în destul poftei craiului, de nu l-ar fi aflat purces den Odriiu cu oști asupra moldovanului, zicând că acea oștire pe rugămintea muntenilor și a tătarălor, birnicilor săi, face, pre carii nu poate să-i părăsască.

Ar fi dat pace moldovenilor, de nu ar fi oprit birul cel legat pre an și de ar fi slobozit robii și de ar fi întorsu cetatea Chiliei.

Scrie cronicariul leșăscu, că răpeziia Ștefan vodă soli după soli la craiul leșăscu, pentru agiutoriul, arătându-i precum toți moldovenii, văzindu-să acoperiți de atâta mulțime de turci, cineș de sine să socotește, și pre însu singur îl lasă; iară, de ar videa agiutoriul crăesc, toți vor sta pre lângă dânsu. Și altele ca acestea arăta Ștefan vodă lui craiu. Înțălegând craiul acestea, poroncit-au să margă toată Țara Rusască, Podoliia și Țara Belziii, să stea de strajă la margine. Iară agiutoriu lui Ștefan vodă n-au vrut să-i dea.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU SULTAN MEHMET CÂND S-AU BĂTUT LA VALEA ALBĂ

CAP XXIV <*sic*>

În anul 6984 <=1476>, sultan Mehmet, împăratul turcesc, văzind atâta pagubă ce-i făcusă Ștefan vodă, s-au sculat cu oștile sale de au venit să calce și să strâce Țara Moldovii. Și apropiindu-să turcii la Dunăre, multu să nevoi Ștefan vodă, cum ar putea opri pe turci ca să nu triacă Dunărea. Ce în deșert s-au trudit, că tătarâi de o parte, turcii de altă parte s-au înmulțit cu oaste fără număr. Însă deodată au dat cale turcilor și s-au apucat de tătar; și pre lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vrea să dea războiu și turcilor; ce văzind atâta mulțime de oaste cu împăratul și tătărâme și pedestrime cu tunuri, n-au cutezat, ce s-au sfătuit cu boiarii de s-au dat la locuri strâmte, spre munte, să să poată apăra, dacă să vor birui de turci.

Și s-au tras la Valea Albă și turcii după dânșii. Pedestritu-s-au oastea lui Ștefan vodă să nu să nedejduiască a fugi, ce să stea cu arme. Datu-ș-au războiu luni, iuli 26, care războiu ținu multă vreme neînfrântu, de îmbe părțile osteniți. Iară turcii adăogându-să cu oaste proaspătă, au obosit moldovenii; neavând agiutor nice de o parte, căzut-au în războiu, apărându-să până la moarte, carii mai mult stropșiți de mulțimea turcilor. Perit-au moldovenii atâtea de mulți, cât să înnălbisă locul la Valea Albă de trupurile celor periți; mulți și den boiari au picat, și viteji cei mai aleși, cu totul. Și să făcu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor de pen pregiur, dacă auziră că au căzut moldovenii supt mâna păgânilor.

Într-acest războiu au căzut Ștefan vodă gios de pre cal; ce Dumnezău l-au ferit de nu s-au vătămat.

Iară turcii s-au pornit spre Suceavă și, arzind târgul, s-au întorsu înnapoi, prădând și arzind țara.

Iară Ștefan vodă, după ce au pierdut războiul la Valea Albă, scrie letopisățul țărâi, că au mărsu în goană după turci până la Dunăre, la trecătoare, și agiungând pre turci, i-au spăriiat și au scos mult plian, ce luasă den țară. Iară letopisățăle streine nu pomenesc de acea goană, cum să fie mărsu Ștefan vodă până la Dunăre. Iară iaste și de crezut, că cine era Ștefan vodă! Ori cu ce mijloc să va fi nevoit spre răscumpărare despre turci.

Pus-au Ștefan vodă de au strânsu toate trupurile ce au perit într-acel războiu și au făcut movilă și diasupra au zidit beserică, care stă și până astăzi întru pomenirea acelor suflete. Și de atunce să numește Războianii satul acela, pentru războiul ce-au fostu acolo la Valea Albă.

Iară Băsărab, domnul muntenesc, mare ocară și rea cuvântare avu, despre toți domnii megiiași creștini, pentru căci și el au fost agiutoriu cu oastea sa, turcilor, asupra lui Ștefan vodă.

Scrie cronicariul leșăsc că au trimis sultan Mehmet, după războiul ce-au avut cu Ștefan vodă, soli cu daruri la Cazimiriu, craiul leșăsc; așijderea și de la hanul tătărăscu, tot pe aceia vreme, pentru prietășugul amânduror cu craiul leșăscu. Și zice cronicariul leșăsc: ce pricină ar hi fostu pofta lui sultan Mehmet de la craiul, nu aflu, fără cât grijea lui să nu să uniască creștinii asupra lor; și pentru scăderea ce-au făcut lui Ștefan vodă și țărâi, să nu tragă Cazimiru craiu și alți domni creștini să să rădice asupra turcilor, răscumpărând

paguba. Răspuns-au craiul leșăscu solilor că priimește pace și pentru întărirea păcii va trimite și el solii săi.

Într-acest an, Ioan, împăratul Moscului, au luat Novogorodul cel Mari și mare parte de Țara Rusască cea Albă, adecă Belorosiia, ce mainte vreme asculta de marele cneaz a Litvei.

Într-acest an, au murit sultan Mehmet, aproape de orașul Nicomidii și au rămas în locul lui sultan Baiazit.

În anul 6985 <=1477>, noemvrie 8, s-au prestăvit Theoctist, mitropolitul Sucevii. Într-acestaș an, s-au prestăvit doamna Mariia, ce era de la Magop.

În anul 6987 <=1479>, au zidit Ștefan vodă cetatea Chiliei și o au svârșit într-acest an, iuli 16. Ce nu poci ști de aciastă ziditură la cetatea Chiliei, că nu ar fi putut într-un an să o isprăvască; ce, sau au adaos Ștefan Vodă vro cetățue mai mică cătră cetatea cea mare, sau au dires și au întărit la cetate ce au socotit, simțind Ștefan vodă de cugetele păgânilor asupra cetăților, trăgându-i și alte pânzi, că acmu luasă sultan Mehmet Cetatea Albă, cum s-au pomenit mai sus.

Într-acest an, într-aciastă lună 25, au murit Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Murit-au și Cneajna, doamna lui Ștefan vodă. Aicea mă mir, cum poate să fie cu cale de scrie pentru acete doamne letopisățul țărâi; că Ștefan vodă acmu luasă doamnă pre Voichița, fata Radului vodă; ce poate fi așea, cum au scris Ureche vornicul, care au murit întâi și care pe urmă.

Iară în anul 6988 <=1480>, murit-au Pătru vodă, al doilè ficior a lui Ștefan vodă.

Iară în anul 6989 <=1481>, iuli 8, au fostu războiu în Țara Munteniască la Râmnic; s-au bătut Ștefan vodă cu

Ţăpăluş vodă. Deci cu agiutoriul lui Dumnăzău au biruit Ştefan vodă pre munteni. Perit-au munteni mulţi în războiu; luat-au Ştefan vodă toate stiagurile lor, şi mulţi den boiarii munteneşti au picat într-acest războiu. Şi pre Ţăpăluş vodă l-au prinsu viu şi i-au tăiat capul. Şi despre partea lui Ştefan vodă, încă au perit mulţi den cei mai de frunte oameni. Atunce au pus Ştefan vodă domn în Ţara Munteniască pre Vlad vodă Călugărul, carele apoi au făcut vicleşug asupra lui Ştefan vodă, pentru ce dedesă agiutoriu turcilor, când au vinit, de au luat cetăţile şi au prădat ţara. Şi s-au întorsu Ştefan vodă la scaonul său, la Suciavă, cu bucurie de izbândă ce-au făcut asupra lui Ţăpăluş vodă.

Zic unii într-alt chip de Ţăpăluş vodă, cum atunce au prinsu Ştefan vodă pe Radul vodă, carele au fostu aţâţătoriu de păgâni asupra creştinilor. Şi au dat agiutoriu şi braşovenii, tăind pre turci; şi luând Ţara Munteniască, au lăsat pre Ţăpăluş vodă domn în Ţara Munteniască, în locul său. Ce, oricum au fost, izbânda lui Ştefan vodă au fost.

Zic şi aciasta unii: să să fie arătat într-acel războiu lui Ştefan vodă svintul mâcenic Procopie, îmblând pe diasupra războiului călare şi într-armat, ca un vitiaz, într-agiutoriu, dând vâlhvă oştii lui Ştefan vodă. Şi iaste a să crede acest cuvânt, că, dacă s-au întorsu Ştefan vodă biruitoriu la scaunul său, la Suceavă, şi au zidit beserică pre numele svintului mâcenic Procopie, la sat la Badeuţi, unde stă şi până astăzi.

Iară în anul 6991 <=1483>, au început Ştefan vodă a zidi cetatea la târgul Romanului, ce să chiamă Smeredova, care au căzut şi s-au răsipit de apa Moldovei cu vreme.

Iară în anul 6992 <=1484>, sultan Baiazit, împăratul turcesc, cu multe oşti au vinit în ţară şi au luat Chiliia şi

Cetatea Albă. Atunce au fostu şi domnul muntenesc, Vlad vodă Călugărul, cu muntenii într-agiutoriu, cum s-au pomenit mai sus, că au viclenit pe Ştefan vodă, dând agiutoriu turcilor. În 14 zili a lui iulie, au luat cetatea Chiliia, fiind pârcălabi Ivaşco şi Maxim.

Aşijdirea într-acel an, în 5 zile a lui avgust, au luat şi Cetatea Albă, fiind pârcălabi Gherman şi Ioan, şi ar fi apucat şi alte cetăţi, că Ştefan vodă la largu nu îndrăzniia să iasă; ce numai la loc strâmtu nevoia, de le făcea sminteală. Ce înţălegând turcii, pentru agiutoriul ce vinisă lui Stefan vodă de la leşi, după ce au luat sultan Baiazit cetăţile: Chiliia şi Cetatea Albă, s-au întorsu.

Şi mai cu dedinsu au întrat în grijă Cazimiru, craiul leşăsc, şi toţi leşii, văzind slăbită Ţara Moldovii de turci, să nu să închine Ştefan vodă la turci şi să să lasă de prieteşugul leşilor. Că vestit domnu era Ştefan vodă între toţi domnii creştini, pentru multe războae cu năroc ce-au avut în toate părţi: cu tătarâi, cu turcii şi cu ungurii. Ce au socotit de au trimisu agiutoriu lui Ştefan Vodă, mai multu apărând hotarul Ţărâi Leşăşti, năvălindu oştile turceşti şi tătărăşti.

Măcar că craiul siliia nice o pricină să nu aibă despre turci, ce socotiia că având încă părete pe Ţara Moldovii, totuş are nevoe de tătari, Podoliia, Ţara Rusască şi Litva. Cu cât mai mult lipsind păretele, adecă Moldova, s-ari răsipi de tot Podoliia şi altele.

Şi aşea, la începutul tomnii, în anul Domnului nostru Iisus Hristos 1485, s-au pogorât Cazimiru, craiul leşăscu, la marginea Ţărâi Leşăşti, la Colomâia, cu toată şliahta rusască şi a Podoliei gata de oaste, pentru să să auză la turci pogorârea sa la margine, despre Ţara Moldovii; că şi turcii pre atunce ari avea grijă de leşi.

Nu după multe zile, acolo la craiul, în câmpii Colomâei, venit-au Ștefan vodă cu boiarii săi și cu curte împodobită, și bine grijiți slujitorii; și Ștefan vodă viind pre un cal foarte arătos și mare. Sta polcovnicii și alte căpetenii crăești împregiurul cortului, și descălegând aproape Ștefan vodă, îndată i-au eșit domnii crăești înnainte, de l-au dus la craiul suptu cortu. Și anume făcusă într-acel cort pat naltu, pre care ședea craiul la adunare cu Ștefan vodă, în podoabe crăești, împregiur stând svetnicii crăești, țiind a mână Ștefan vodă stiagul țărâi, cu pecetea ei, închinându-să craiului după obiceiul moldovenesc, plecând stiagul țărâi la picioarele craiului. Atunce-și sloboziră și ațăle cortului, dându-să în laturi ciia ce sta împregiurul cortului, de departe prăvind.

Atunce au giurat Ștefan vodă craiului leșăscu, și ce au fostu de triabă au vorovit: cum că toată țara va fi cu priință craiului și-l va avea stăpân, să dea agiutoriu craiului împrotiva a toți nepriiatinilor săi și cu nime nu va îmbla nice cu o tocmală împrotiva craiului și nu să va arăta niceodată nepriaten sau priitoriu nepriiatinilor crăești i proci. Află-să în așezământurile crăești uricul lui Ștefan vodă, de dânsul pecetluit și de 14 boiari. Și așea rădicându-l craiul și, sărutând mâna craiului, l-au ospătat, șezind Ștefan vodă la masă cu boiarii săi, și i-au cinstit și i-au dăruit bine craiul. Și purcezind Ștefan vodă de la craiul, datu-i-au 3000 de leși călăreți, tot într-ales dentre toate polcurile. Iară craiul s-au dus la Cracău.

Iară până a să svătui Ștefan vodă cu craiul leșăsc la Colomâia, iară den gios au vinit Hroiot cu turci până la Suceavă și au arsu târgul, septemvrie 19, luni, și marți s-au întorsu prădând și arzind țara. Iară octomvrie 9, prestăvitu-s-au arhimandritul de la mănăstirea Putna.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU MALCOCI LA CATLABUGA

Într-acest an, dacă au scos Ștefan vodă pre vrăjmașii săi den țară și dacă s-au răcit vremea și caii turcilor au slăbit, au lovit Ștefan vodă pe Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, și au topit toată oastea turcească și s-au întorsu cu bucurie la scaunul său. Atunce au pus Ștefan vodă al doilè arhimandrit mânăstirii Putnii.

În anul de la Hristos 1492, au murit Cazimiru, craiul leșăscu, lăsând în locul său craiu, cu testament, pre fiiu-său, Vladislav. Crăit-au Cazimiru craiul ani 45, iară de vârstă era de 64 ani.

După ce au îngropat pe Cazimiru în Cracău, s-au strânsu domnii leșăști și Litva în luna lui avgust la Petricov pentru alesul craiului nou. Acolo, îndoite voi a leșilor: unii poftiia să fie craiu ficiorul lui Cazimiru, alții vrea pe Olbreht. Și pre urmă, întărindu-să partea ce ținea cu Olbreht, au rămas craiu leșăscu Olbreht, pomăzuit pre obiceiul lor la crăie de Zbignev arhiepiscopul.

Scrie cronicariul leșăsc: îndată după coronația lui Albreht craiu, au nemerit soli de la venețiiani și soli de la sultan Baiazit, împăratul turcesc, menind de bine lui Olbreht stăpâniia. Soliia venețiianilor era cu poftă, să rădice și el oaste asupra turcilor, că luasă turcii niște cetăți de la venețiiani. Iară solii turcești, aducând daruri craiului, au arătat prietesugul vechiu și pacea stăpânu-său cu crăiia leșască. Stătut-au în gânduri craiul, cum ar face, că, de o parte pacea cu turcii îi arăta folosul său, de altă parte agonisita numelui și lățimea stăpânirii sale, apoi și răscumpărarea unchiu-său despre turci de la Varna. Era îndemnat

tare și de unguri, Olbreht, să să oștiască asupra turcilor. Tâmplându-să atunce și moarte lui Frideric, împăratului nemțăsc, i-au căutat a zăbăvi cu răspunsul solilor până la anul, legând pace trei ani cu turcul, care s-au întărit cu giurământu de îmbe părțile.

În anul de la zidirea lumii 6994 <=1486>, vinit-au Hroiot cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă și eșindu-i Ștefan vodă înnainte cu oaste, s-au tâmpinat la Schee, pe Siretiu, și dând războiu vitejește, martu 6, într-o luni, au pierdut Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că au căzut gios cu calul, cât puțin de n-au încăput în mânule vrăjmașilor săi. Iară pe Hroit l-au prinsu viu Ștefan vodă și i-au tăiat capul.

În anul 6998 <=1490> au murit Matiiaș craiu.

În anul 7004 <=1496> s-au săvârșit Alexandru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă, și l-au îngropat în mănăstirea Putna.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU OLBREHT CRAIUL LEȘĂSCU

Venit-au pre urmă Vladislav, craiul cehilor și a ungurilor, și cu Alexandru, cneazul Litvei, fratii lui Olbreht, craiului leșăscu, la Livociu și au vorovit pre tainâ fratii între sâne, svătuind de oaste împrotiva turcilor, ce mijloc mai bun ari afla, și acolo au pomenit și pentru Ștefan vodă să-l scoată den domnie și să pue pre fratele lor, pre Jicmont. Spre aciasta oștire, Olbreht craiu au tras pe tainâ pre frate-său Alexandru, cneazul Litvei, și pre Ioan Tifenie, mistrul prusilor, și pre Conrad, cneazul Mazovii, și pre frate-său, Jicmont. Și au poroncit la toată șliahta rusască, leșască și prusilor și pomeranilor și Slonscăi la luna lui mai să să afle toți purcești și strânși la Liov; și cătră acestea, multă oaste pe bani au făcut.

Așijdirea au răpezit sol la Ștefan vodă, făcându-i știre de gătirea sa asupra turcilor și îndemnându-l și pre dânsul, după datoriia creștiniască, după vechile așezământuri, ce are de mainte legate cu craii leșești, și cum să-i răscumpere Cetatea Albă și Chiliia, care luasă turcii de la Ștefan vodă. Și îndată, după ce au pornit solul său la Ștefan vodă, s-au și pornit cu frate-său, Jicmont, și cu oastè ce avea în liafă; și sosindu la Primislea, au așteptat câteva zile ceilaltă să nemeriască.

Acolo la Primislea l-au agiunsu Creslav den Curotvac, cantileriul și episcopul Chiiavului, trimiș de Frideric cardinalul la Olbreht craiu, că să descoperisă vicleșugul lui asupra lui Ștefan vodă și au zis craiului cu frumoasă cuvinte și cu pricini, ca acelea, abătându-l de la socotiala și fără de cale oștirea asupra lui Ștefan vodă; ce nemică n-au isprăvit, că cu sudălmi i-au gonit craiul, zicând episcopului să-ș păzască slujba besericii, cum să cade ca unui preot, iară nu oastea; că, de i-ar ști cămeșea svaturile lui, o ar arunca-o în foc.

Așijdirea Alexandru, cneazul Litvei, la seimul, la Parciov, pre tainâ așezasă cu frate-său, cum el cu oastea Litvei va merge în Moldova pre la Braslav și pre la Soroca. Și așea au purces pre altă parte: Litva, Zmuzii, Rusii, Voliniia și Pelleșii, și, după ce au sosit la apa Buhului, l-au întrebat boiarii Litvei, unde mărgu, neștiind ei nemic de acel sfat a lui. Iară Alexandru cneazul i-au poftit să nu bănuiască, căci nu le poate descoperi taina căiilor, de vreme ce craiul au răspunsu leșilor, că, de i-ar ști cămeșe de pre dânsu svatul lui, o ari arunca în foc, i să cade și lui a ține în tainâ svatul crăesc.

Răspunsu-i-au boiarii lui cneaz Alexandru: „De vreme ce tu despre noi ai tăgăduit svatul socotelelor tale, noi mai departe cu tine de aicea nu vom merge, nice ne vom oşti necăiuri". Şi aşea, neputând cneazul Alexandru să facă îndestul sfatului celui de taină a frăţine-său, Olbreht craiul, asupra lui Ştefan vodă, căci boiarii, svatul şi toată oastea Litvei n-au vrut să mai margă cu dânsul, atunce au pornit într-agiutoriu lui Olbreht pre marşalâcul său, namesnicul Stanislav Piatrovici Chişca şi pre cneazul Simion Ivanovici cu câteva mii de dvoreni, oameni aleşi. Iară singur Alexandru, cneazul Litvii, au poroncit să facă cetatea Braslavul, care mainte era arsă de moldoveni.

Iară Ştefan vodă au pornit cu mare părere de bine şi bucurie pre solii craiului leşăscu, carii, după ce au sosit la craiul, i-au spus precum Ştefan vodă cu bucurie au priimit aciastă oştire a lui împrotiva turcilor, vrăjmaşii a toată creştinătatea, făgăduind hrană că a griji de oastea crăiască şi însuşi cu oştile sale că să va uni, numai să să porniască întâi craiul în gios, spre Cetatea Albă şi spre Chiliia.

Iară boiarii ungureşti, cunoscând că leşii îmblă să ia Ţara Moldovii de tot supt stăpâniia sa, cum de multe ori şi supt craii ungureşti au fostu ţara supusă, îndată, prin solii săi, dau ştire lui Ştefan vodă să fie triaz pregiur sine, că Olbreht, craiul leşăscu, nu asupra turcilor, ce asupra lui face oaste, să pue domnu în locul lui în Moldova pre Jicmontu, frate-său, care ei l-au gonit den ţara lor. Şi cunoscând Ştefan vodă vicleşugul craiului leşăscu asupra sa, început-au a să păzi tare şi a cerca prin iscoade adevărul.

Iară Olbreht craiu, făcând căutare oştii sale în Liov, la sfârşitul lui iunie, pre calendariul lor, au pornit-o drept spre Moldova. Şi atunceş s-au şi arătat semne rele şi de primejdie

leşilor: că un târgovăţu, anume Eroba, nebunit, striga prin Liov că mărgu leşii la peirea sa. Aşijdirea supt craiul un podvodnic, ce era mai ales, într-un pârâu mic au căzut şi s-au înnecat. Pre un slehticiu supt cort l-au detunat şi 12 cai. Preotul, făcând slujbă, au scăpat tainele de pre prestol, precum scrie Vapouschii şi Mehovie şi Belschii, prăvind singur craiul, au arătat.

Iară Ştefan vodă, cunoscând deplin vicleşugul lui Olbreht, craiul leşăscu, şi văzind că nu merge pre cale dreptu spre Cetatea Albă şi spre Chiliia, ce trage la Pocutiia, şi mai triaz s-au făcut Ştefan vodă lucrurilor lui Olbreht. Şi îndată trimisă soli ai săi, boiari de ţară, pre Tăutul logofăt şi pre Isac visternicul, la craiul, întrebându-l: cu mijloc prietenesc au cu vrăjmăşăscu vine spre Ţara Moldovii? Că, de merge asupra turcilor, mai driaptă cale au avut pe aiurea; şi cum să adeverisă solilor crăeşti, că la marginea Ţărâi de Gios ar fi adus hrană de agiunsu oştii crăeşti şi a Litvei, şi singur Ştefan vodă acolo într-agiutoriu gata era să vie, numai cât ar fi fost stătut craiul la hotarul Ţărâi Turceşti. Ce nemic solii aciia n-au cunoscut pe craiul că îmblă cu înşălăciune; ascunzind cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimit şi darurile ce-i trimisese Ştefan vodă. Iară răspunsul le-au dat tot că merge la turci. Trimis-au craiul şi solii săi la Ştefan vodă să întăriască cuvântul, iar el viniia cu oastea spre Pocutiia.

Înţălegând Ştefan vodă că să apropie craiul cu oastea de margine, au mai poftorit soliia; trimis-au la craiul iarăş pre Tăutul logofătul şi pre Isac visternicul cu multe daruri şi au tâmpinat pe craiul peste Nistru şi, trecând Nistrul, s-au descoperit tot vicleşugul craiului. Atunce solii au avut poroncă de la Ştefan vodă de au zis craiului: „De vei să faci

oastea aciasta asupra lui Ștefan vodă, fără de nice o pricină de vătămare, pune-va Ștefan vodă nevoință, cât te vei căi, căci ai rădicat sabiia asupra lui Ștefan vodă".

Deci, cu aciastă solie sămață a lui Ștefan vodă, s-au mâniiat craiul, peste obiceiul a stăpânilor lumii, și puind pre soli la închisoare, i-au trimis în Liov, pușì în obezi. Și îndată, neașteptând oștile Litvei, nice a prusilor, nice pre mazuri, s-au pornit de au întrat în țară cu vrăjmășie mare și au mărsu de au încungiurat cetatea Sucevii și începu a o bate de patru părți, nedejduind că moldovenilor li s-a fi urât cu Ștefan vodă, pentru atâtea războae cu vărsări de singe ce făcusă Ștefan vodă, mai întâi cu turcii, cu tătarăi și cu ungurii i proci, și să vor închina lui, părăsind pre Ștefan vodă.

Ce rău s-au greșit craiul în socotelile sale – precum au deprinsu pre cei mândri și simeți a-i amăgi nărocul orbu – că măcar că au avut craiul optzăci de mii de oaste, fără altă adunătură, ce să trag după oaste, care să număra la patruzăci de mii, și altă pihotă și cu cărucioare treizăci de mii în tabără, iară cetățenii tare să apăra: că unde glonțurile zua spărgea, iară ei noaptea tocmiia cu pământu și cu scânduri și cu piatră, că grijisă bine Ștefan vodă cetatea Sucevii.

Iară Ștefan vodă, după ce eșisă den Suciavă, s-au tras spre Roman cu oastea sa și acolo, la Roman, s-au strânsu la dânsu toți oștenii lui, având agiutor și de la turci și de la munteni și de la unguri 2000 de săcui.

Iară Ștefan vodă, măcar că lăsasă strajă să ție vadurili Prutului la Cernăuți împrotiva leșilor, au purces spre Roman Ștefan vodă, avgust 26. Eșind, deodată nu le da leșilor câmpu; iară pe unde să răschira leșii pentru prada și jacul, pre unde și-i găsiia oamenii lui Ștefan vodă, acolo îi omorâia. Și atâta îi strâmtorisă pe leși, cât nice den tabără

nu cuteza să iasă, și văzindu-să leșii închiși de toate părțile, au început deodată pe taină, iară apoi strâga pren tabără și grăia rău de craiul lor și zicea: „Să ne lasă craiul să ne ducem la casăle noastre!" Că nu le viniia nice de o parte hrană, nice agiutoriu, nice de la Litva, nice de la prusi, că mistrul prusilor rămăsesă în Liov, unde i să tâmplă și moarte.

Iară Ștefan vodă trimisese de ținea toate drumurili, de nu lăsa să vie în tabăra leșască nice hrană, nice oaste într-agiutoriu. Nice socotisă leșii cu craiul lor că vor cădea într-atâta lipsă și strânsoare de oamenii lui Ștefan vodă. Și stând pregiur cetate trei săptămâni, bătând-o den pușci zua și noaptea și nemic folosind, iată viniră soli de la Vladislav, craiul ungurescu, la Olbreht, craiul leșăscu, în tabără, întrând la mijloc pentru pace între Ștefan vodă și între craiul Olbreht.

Priimit-au bucuros Olbreht pacea, fiind și bolnav de friguri craiul. Iară neputându-să tocmi îmbe părțile în ponturi, căci siliia Vladislav, craiul unguresc, să facă pace întemeiată între Ștefan vodă și între Olbreht, craiul leșăscu, având grijă de Ștefan vodă să nu să închine la turcu, și să le facă atunci mare răsipă țărâi și crăiei leșăști; ce au legat pace între dânșii până la o vreme și au așezat să să întoarcă craiul cu oastea sa de la Suciavă, pre șliavul pre unde au venit, pre unde au întrat în țară.

Și îndată să clătiră leșii de la cetatea Sucevii și au trimis craiul la frate-său Alexandru, cneazul Litvei, ce era tot la Braslav de tocmiia cetatea, dându-i știre să nu să mai trudiască oastea Litvei. Strigat-au și pen tabără să să întoarcă la casăle sale, că a făcut pace cu Ștefan vodă. Și au purces craiul de la Suciavă, octomvrie 19, însă nu pe șliav, pre unde

vinisă, ce pre altă cale, ori pe unde le-ar fi mai aproape de țara lor, ori prin locuri întregi, pentru hrana.

Iară Ștefan vodă, văzind că leșii nu mărgu pre unde au vinit, trimis-au sol la craiul, zicându-i să să întoarcă pre calea ce-au vinit, că pre unde au purces nu va avea cale deschisă: că sînt păduri desă și dialuri mari și stânci și închisă drumurile cu lemne și iaste cu grijă ca să nu-i facă țăranii vro smintială, fiindu-le grijă de leși, niam fiind gros și neplecat, să nu ție calea leșilor la strâmtori; arătând solii lui Ștefan vodă și mijlocile păcii craiului ce legasă: „să să întoarcă pre unde au vinit", că Ștefan vodă era bucuros să să mântue de leși, să iasă mai curund den țară fără nice o primejdie.

Ce n-au înțăles leșii acestea, nice au crezut pre solul lui Ștefan vodă, zicând că cu vicleșug îmblă Ștefan vodă să-ș apere locurile acelea, să nu-i prade țara. Deci mergea leșii, cine cum putea și pre unde vrea, și al patrule conac au agiunsu tabăra la codrul Cozminul; pen codru, drumurile năruite, închisă, dialuri mari, pădurea foarte diasă și stânci multe într-acel codru. Nenorocitul craiu au poroncit de au băgat tabăra cu carăle, cu căruțăli și au trecut fără de nice o scădere.

Iară Mehovie și Belschii scriu că îndată craiul întâi au întrat în codru cu velcopolenii. Ce, cum scrie Cromer cornicariul, a doa zi au întrat în codru – trimițind înnaintea lui pușcile și carăle – numai cu curtea sa și pre urma lui șliahta, acei mici și acei mari Țărâi Leșăști, și rusimea, fără orânduială, fără tocmală, fără arme, goli, ca la casăle sale; fără grijă îmbla pen păduri. Mai pre urmă viniia lefecii. Iară Belschie scrie că pușcile era în mijloc pusă peste obiceiu, spre mai mare perirea leșilor.

Vinisă acmu la mijlocul codrului carăle crăești și altele cu greime, când iată pedestrime de țărani den toate părțile pen pădure dau glas și năvală asupra taberii crăești, tae, împungu și omoară pre leși, strigând: ucide! ucide! răsipăsc carăle, jăcuescu, dezbracă și obor copacii asupra lor, că era abiia înținați, că mai-nainte tăiasă copacii să stea de aceia triabă înținați, și numai cât îi clătiia, îndată cădea cu sunet mare peste drumuri, de nu mai putea leșii să mai margă. Unde și Ștefan vodă, fără nădejdea leșilor, au nemerit octomvrie 26, cu multă oaste călăriață și pedestri, și avea și turcii 2000; măcar că scriu unii, că era Ștefan vodă în sanie bolnav de podalghie, acolo cu mare năvală au lovit den dos pre leși, cât să amestecasă leșii. Iară pre urmă să îndreptară leșii, și să apăra bărbătește; ce, fiind fără orânduială, nice hatmani, nice rohmistri, nice stegari, nice alte semne de ostași, nici să mai auziia de sunet, de huet, de trăsnet, căzind copacii, de loviturile armelor, de nechezăturile cailor i proci; care toate în codri mai strașnice și mai cu spaimă răsunând să pare.

Văzindu-să leșii periți de oastea lui Ștefan vodă, s-au întorsu la tabăra sa, ce și acolo i-au încungiurat oastea lui Ștefan vodă, cât pierdusă leșii toată nădejdea de viață; numai spre ceriu căuta: unii striga de agiutor la icoana Presvintei Născătoarei de Dumnezău, ce-i la Censtihov; alții striga pe svinta cruce; alții să făgăduia la mormântul lui sveatâi Iacov. Ce nu i-au îngăduit moldovenii până acolo, ce de toate părțile-i omorâia, până li-au trimis craiul agiutoriu den slujitorii curții sali într-ales; carii, eșind den pădure cu dobe, cu trâmbiță, cu armele goale, au ațiptat iarăș războiul cu oamenii lui Ștefan vodă.

Să întorsese asupra acelora și Ștefan vodă și dând războiu, îndată au dat dos leșii, de fugiia cine încotro au putut, și au scăpat pen păduri de au năzuit unde era craiul, abiia eșit la sat la Cozmin; pe urmă și dvorelnicii craiului, cu mână vitejască apărându-să, s-au întorsu pen pădure la craiul lor.

După ce au trecut craiul peste codru la Cozmin, au așteptat pre cei scăpați și rătăciți de s-au strânsu de pen păduri la tabără. Iară foarte multă șliahtă leșască și rusască au perit: unii uciși, alții prinși; și astăzi stă movilă de oasele celor periți, de care scrie Stricovschii că au văzut cu ochii săi foarte movilă mare și oasele acelor periți, când au trecut pre acolo, în anul de la Hristos 1574.

Scriu cronicarii leșăști de tiraniia lui Ștefan vodă, mai mult decât păgânii să fie făcut cu leșii cei robiți într-acel războiu; că ori pre câți au prinsu vii, pre toți îi omorâia. Numai câți au încăput în mânule turcilor, pre aceiia i-au luat în robie. Dentre carii mai aleși era: Neculai Grebiadin Tecenschii, voevodul Țărâi Rusăști și Gavril, al doilè Tecenschii den Moraviț, moșan, și Avenie Hierbort; stând aceștiia tare la războiu, au perit. Iară Ianăș, feciorul lui Zbignev, a podcomorului Cracăului și a starostelui Maliborcului, pre care îl numește cronica leșască marșalâcul cel mare, l-au robit turcii și pre urmă au scăpat și au venit în Țara Leșască, la moșie-ș, precum scrie Mehovie, carte IV. Așijdire pentru Prohnițchii și de alți mulți au scăpat den robie, den Țara Turciască, precum mărturisește Cromer. Iară pentru ficiorul lui Ozdrovoz, voevodul Țărâi Rusăști, era îndoială, în al optsprăzecelè an scăpând den robie, mulți zicea ce nu-i fecior lui Ozdrovoz acela, ce iaste vecin lui. Ce răspunzindu-să că-i fecior, l-au priimit mumă-sa la moșiia

tătâne-său. Iară pe urmă mare bețiv s-au ales acela, care au cheltuit și au răpus la beție toată averea tătâne-său, pe obicina beților și desfrânaților.

Iară, după ce au eșit leșii den pădure, făcându-să mai înțălepți după atâtea pagube ce-au avut, legând tabăra, și tocmind oastea în rânduială, s-au pornit de la codru, că moldovenii nu-i lăsa, ce-i tot pișca pen pregiur; și într-o noapte, fiind vântu mare, au aprinsu iarba uscată asupra taberii; bătea vântul și s-au făcut pojar mare. Ce au apucat leșii de au cosit pe împregiurul taberii.

Într-acea dată, viniia și 600 de mazuri, trimiși într-agiutoriu craiului de la cneazul Conrad, cu un polcovnic și de a crizacilor, însă pe altă cale. De carii înțălegând Ștefan vodă, au pornit împrotiva lor pre Boldor vornicul cu 300 de oaste aliasă și i-au tâmpinat peste Prut, mai sus de Cernăuți, la Lențăști, unde iaste ocopul săpat, și acolo i-au înfrântu pe acei mazuri și au perit mai toți în războiu. Cu care biruință, și mai simăț Ștefan vodă au apucat malul Prutului cu oastea sa, puind nevoință la trecătoare să răsâpască de tot pe oastea leșască.

Sosindu craiul la Prut, au stătut trei zile cu tabăra legată și tot să sloboziia leșii pe aproape de apuca și prăda; ce puțini să întorcea că-i prindea oamenii lui Ștefan vodă și-i ucidea. Iară acolo, în Cernăuți, au lovit spaimă pe leși, cum s-au înglotit oastea lui Ștefan vodă, și vine asupra lor și înfricoșindu-să, toți să gătisă numai să fugă și mai ales velcopolenii începusă a-ș lega pre cai ce avea, precum scrie Cromer, vrând să-ș lasă carăle cu totul; ce, oblicind craiul, au mersu singur de s-au arătat oștii și au potolit aciasta veste; îmblat-au cu fânare toată noaptea și-i bucura și mergea pre la corturile boiarilor, până s-au potolit spaima.

Iară a doa zi, gătindu-să craiul de purces, au nemerit câteva mii de oaste călări, litveni, trimiși de Alexandru, cneazul Litvei. Împlutu-s-au craiul de bucurie și mai vesăle inimi.

Scrie letopisățul cel rusăscu, puind pricină acestor litveni, pre carii au fostu povățuitoriu Stanislav Piotrovici Chișca și cneazul Simion, de care am pomenit mai sus: că, nevrând altă oaste a Litevei de la Braslav să mai margă după craiul, au fostu orânduit pre aciastă oaste într-agiutoriu craiului; care întârziiasă a merge după craiul și i-au tâmpinat oastea lui Ștefan vodă dencoace de Nistru și dându-le războiu, au înfrântu litvenii pre oastea lui Ștefan vodă și au străbătut de au venit înnaintea craiului la Cernăuți. Ce aciasta nice Cromer, nice alte letopisățe leșăști nu o scriu; ce, de ar hi fost adevărat, cum ar hi tăcut, ales Cromer? Iară aciasta scriu că au nemerit litvenii la craiul și scrie Cromer că acei litveni s-au cerșut la craiul, să-i sloboază să margă în pradă pen țară și nu i-au lăsat craiul zicând că-i bolnav și să grăbește să margă în țara sa.

Mai datu-le-au războiu Ștefan vodă la trecătoare la Prut, ce nemic nu le-au strâcat, iară nu i-au lăsat până în Snetin; și pre mazuri carii apăra pre craiul, i-au lovit la Șipinți. Ce cu puțină oaste au scăpat craiul la Snetin.

Iară, după ce au sosit craiul în Snetin, au slobozit oastea pre acasă ca den robie și Litva s-au dus la Braslav, iară mai dencolo de Braslav i-au lovit tătarâi și s-au bătut cu litvenii.

Iară Albreht craiu, după ce au agiunsu den Moldova la Cracău, dentru acea bătae rușinoasă, ca când ar fi isprăvit vreun lucru bun, au început a să veseli cu ospeță, cu giocuri. Spun că într-o noapte, mergând însuși al treilè ceas pe ulițe, teptil, bat, au nemerit pe niște beți, s-au întărâtat sfadă între

dânșii și, într-acea sfadă, au rănit pe craiul, de au zăcut multe zile.

Scrie cronicariul leșăsc, zicând: anume l-au fostu pedepsit Dumnezău cu acea pagubă rușinată, orbindu-l a nu-ș vedea ocara ce pătisă în Moldova. Mare jeale au făcut tuturor în Țara Leșască acea oștire nesocotită acelui craiu leșăscu, dacă au venit veste de atâțea boiari și ficiori de boiari și de atâțea viteji! Cum unii în războiu au perit, alții în robie au căzut la tătari, la turci, carii cu sângele lor au răscumpărat viața lui craiu.

Punea vină mai mare leșii pre un Filip Callimah, a căruia svat mai mult asculta craiul decât a altor oameni ai săi. – Așea petrec domnii cu svatul și cu apropiiarea streinilor la sine. – Acest Filip Callimah era ital den Florențiia, om învățat, dascal lui Olbreht craiu, om nestătătoriu – la cuvântu – prost la svat, pentru ce îl gonisă den Italia. Și au venit în Țara Leșască, iar și den Țara Leșască fugisă peste mare pentru niște fapte a lui; apoi pe cărțile lui Albreht craiu, iară au venit în Țara Leșască și acolo au murit.

Iară Ștefan vodă, vrând să-ș răscumpere strâmbătatea ce avu despre leși și să-ș întoarcă pagubele țărâi sali, la al doilè an, primăvara, au întrat în Țara Leșască, avându în oastea sa tătari și turci, de au prădat Podoliia și în Țara Rusască, până la un târgușor, anume Camciuga, mai sus de Liov, și până la apa Visloca, în lungu și în curmeziș prădând. Și mare groază și frică au pus peste toată crăiia leșască, cât nime, să-i stea împrotivă sau să-i îndrăzniască lui Ștefan vodă, nu era; ce toți gata de fugă, nu numai în orașe și pre la cetăți, ce la munți și pen codri fugiia și au luat Ștefan vodă mulți robi: bărbați, muiari și copii, pre câți-ș agiungea pre drumuri, fugind în bejenii. Mulți au luat tătarâi și turcii în robie.

Iară și Ștefan vodă ca la 100.000 de robi au adus de i-au așezat în țară. Turme de oi multe și de altu feliu de dobitoace au adus den Țara Leșască. Ars-au atunce Ștefan vodă Primisle, Radomna, Iaroslav, Prevoschii și Buceciul și multă nevoe au avut și Podhaețul și alte mai mici târguri și sate fără număr, prădate și arsă. Numai un lucru au făcut leșii de folosul lor, însă de frica lui Ștefan vodă, au întărit Cracăul spre amiazăzi, cu baște, cu ziduri și cu șanțuri și au slobozit pen șanțuri pe supt cetate apa Rudava, adăogând și alte casă multe pe lângă ziduri. Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu pace la scaonul său, la Suceavă, și cu bucurie pentru biruință.

Albreht, craiul leșăsc, văzind prada și răsipa țărâi sale, ce-i făcusă Ștefan vodă, nu vru să lasă, ce au strânsu oaste și au întrat în țară și au prădat până la Botășeani. Ștefan vodă încă, strângând oaste și eșind înnaintea leșilor, le-au dat războiu la târgu, la Botășeani, și înfrânsă pe leși. Scrie de acestu războiu letopisățul țărâi, iară cronicarii leșești nu pomenescu.

În anii 7009 <=1501>, așezatu-s-au între sine Olbreht, craiul leșesc, cu frate-său, Vladislav, craiul unguresc, și cu Alexandru, marele cneaz a Litvei, cu mari legături, văzind răsipa și prada țărâlor sale de turci și de tătar, să aibă agiutoriu unul pre altu în nevoia și în grijea sa și de ar simți unul dentre dânșii că face pace pe taină sau oaste cu turcii, să nu-l lasă; iară, de nu ar vrea, atunce, să nu fie datori a-l agiutori.

Căci, încă bine nu să sfârșisă prada de Ștefan vodă în Țara Leșască, iară tătarâi au întrat de au prădat în Podolia și în Țara Rusască. Deci Albreht, craiul leșăscu, văzind mari bănaturi de cătră toți, de sirgu au poroncit la toată șliahta leșască de s-au strânsu la Sandomir, să margă împrotiva tătarâlor. Ce până a să strânge ei, iară tătarâi cu mult plian

întorsese fără de nice o grijă. Și înțălegând leșii de turnatul tătarâlor și ei acolo la Sandomir, ce-au putut, au at și au strâcat în olatul Sandomirului.

Nu lăsăm a nu pomeni aicea semnele ce s-au tâmplat în ilele acestui craiu, atunce, după ce s-au întorsu de la andomir; căci și singur craiul alergasă den Cracău la andomir pentru grijea împrotiva tătarâlor, cum s-au omenit mai sus.

S-au născut un viță cu doaă capete la jidovi, în orașul Cazimirul: un cap era în locul coadei, iară coada era în mijlocul spinării den-a-driapta.

Acest sămn de nenorocire îl meniia oamenii, precum nu peste multă vreme, toamna, au întrat în Țara Leșască seaptezăci de mii de turci, și toate locurile pe Nistru, pre la Haliciu, pre la Jidaciov, pe la Drohobici și pre la Sambor, cu foc și cu sabie le-au pustiit și mulți robi au luat. Și, de nu s-ar fi întorsu singuri păgânii, nime nu le eșiia înnainte să le stea împrotivă; ce numai singur Dumnezău i-au bătut, făcându-i-să milă de nărod, că aceia iarnă de grabă cu omeți mari și cu ger au căzut, cât nu putea turcii străbate cu caii prin omeți. Ce au rămas înghețați ca la patruzăci de mii de turci, prin munți. Îi afla oamenii ucigându-și caii și întra în coșul cailor de să învăliia. Iară câți au rămas, trecând pre aicea pren țară, le ținea calea moldovenii; făcându-să leși, îi ucidea, cât abiia zece mii de or hi hălăduit peste Dunăre.

Stătut-au la mijloc pentru pace între Jicmontu și între Ștefan vodă solii lui Vladislav, craiul unguresc. Și pe acea vreme s-au împăcat Ștefan vodă și cu craiul Olbreht, den ce pricini, nice letopisățul leșăscu nu scrie, fără cât, fiind mai mult datoriia creștiniască, aducându-și aminte și de prieteșugul ce-au avut cu Cazimiru craiu, tatăl lui Olbreht:

făgăduind unul altuia să dea agiutor împrotiva nepriiatinilor săi.

Legat-au la aciastă tocmală de pace, să nu să priimască nice dentr-o parte pribegii și fugarii. Iară, de ari fugi la crăiia aceia vreun domnu de la turci, să aibă ori în Țara Leșască, ori în Litva a-l priimi slobod, și să aibă a da agiutor, cât s-ar putea, să-l ducă să-l așează iar în domnie. Și acea așăzare, cum ungurilor, cum și leșilor, împrotiva turcilor oștindu-să, de pururea să fie într-agiutoriu; și, de nu ari putea singur merge cu agiutoriu, să aibă pre ficiorul său a-l trimite. Iară turcilor, împrotiva leșilor sau a ungurilor oștind, să nu le dea agiutoriu, fără numai de mare silă, când ar fi strânși. Și să aibă urechi deschisă pururea domnii den Moldova despre turci, ce ari înțălege, să dea știre leșilor și ungurilor, păzindu-să unii pre alții.

Strâmbătățile, ce s-ari face la margine de îmbe părțile, să le cerce starostii de Cameniță, de Hotin, de Cernăuți.

De s-ari face despre partea acestor starosti vro strâmbătate, atunce boiari mari să trimiță de îmbe părțile să cerce și să fie slobod amânduror năroadelor a face neguțitorii unii la alalți. Și pre acestea așezământuri și scrisori s-au făcut, care să află și astăzi în metrica crăiască, în Cracău.

Scrie Vapouschii, cronicariul leșăscu, că pe acea vreme să fie trimis și Ioan cneazul, împăratul moschicesc, legând și el prieteșug de pace cu craiul leșăscu.

Nezăbavă vreme, sultan Baiazit, împăratul turcesc, înțălegând de legătura păcii între atâțea domni creștinești, au trimis și el soli de pace la Albreht, craiul leșăscu, și au priimit și craiul acea pace cu turcii. Începând oaste cu venețiianii, avea grijă să nu să rădice acei crai, ce s-au

pomenit mai sus, că au legat pace între dânșii asupra turcilor, carii luasă de la venețiiani Morea și altele multe.

Nenorocit era acest Olbreht, craiu leșăscu, că de cîte ori loviia tătarâi în țara lui, niceodată gata nu să afla împrotiva lor, ce tot cu plianuri să întorcea, precum și în anul 1500, după ce făcură așezământuri de pace între domnii, ce s-au pomenit mai sus, au lovit tătarâi la Volin și în Țara Rusască, pre la Belzu, pre la Crasnostav, pre la Toruben și pre la Liublin și pre la Crasnec, până în Visla, de au prădat și au robit și până a să găti craiul să margă asupra lor, ei s-au întorsu cu multă pradă fără de nice o smintială.

Într-acestaș an mari războae s-au făcut în Italiia, bătându-să hișpanii cu franțozii pentru crăiia Neapole; și Maximilian cu Șvicerig; așijdirea și papa cu florintiianii; venețiianii cu enovezii; medeolanii cu stăpânul său, Ludovic Sforța.

Iară în anul 1501, s-au strânsu săim în Țara Leșască, la Pietricov. Venit-au sol la acel săim de la Ștefan vodă, pe așezământurile legate trimiși, de au cerșut pe Pătru vodă Aron, feciorul lui Iliiaș vodă, ce era pribag în Țara Leșască, pentru că simțisă Ștefan vodă că Pătru vodă pe mulți domni leșăști îi trăsese în partea sa, să facă oaste asupra lui Ștefan vodă. Socotit-au craiul ce ari face? Să dea pe un om nevinovat și care s-au plecat la crăie, să părea lucru tirănesc; să ție iarăș pe nepriiatinul lui Ștefan vodă, era împrotiva așezământurilor legate între sine. Și înțălesese craiul că, de nu-l va da, oaste să va face pentru dânsul. Craiul era gata să purciază la prusi. N-au cutezat a lăsa cererea lui Ștefan vodă, să-ș lasă în urma sa nepriiaten, ce den svatul tuturor, au aflat să nu dea pe Pătru vodă, ce înnaintea solilor lui Ștefan vodă, au poroncit de i-au tăiat capul. Și pentru să nu zică nărodul

că l-au omorât pe dreptate, au poroncit craiul de au sunat, precum Pătru vodă au făcut cărți viclene. Și deci au pornit înnapoi pre solii lui Ștefan vodă.

Și după ce să obârși săimul, s-au pornit craiul la prusi și sosindu la Torunea, au trimis sol la mai marele prusilor, svătuindu-l să vie de bună voia sa să i să plece lui, decât să vază armele leșăști asupră-ș.

Acest Pătru vodă, cum s-au pomenit mai sus, iaste Aron, care s-au bătut cu Ștefan vodă la Doljești, pe Siretiu, și după izbânda lui Ștefan vodă asupra lui Mătiiaș, craiul unguresc, au fugit Pătru vodă Aron în Țara Leșască.

Iară Olbrehtu, craiul leșăscu, așteptând răspunsul să-i vie de la prusi, căci prusii era îndemnați de nemți să să rocoșască asupra leșilor, ce au răspunsu prusii, că ei sintu plecați leșilor, urnind până le-ar vini agiutoriu de la nemți. Ce întru acele amestecături, ce era între leși și între prusi, au murit Albreht, craiul leșăsc, de ciumă și lau dus în Cracău de l-au îngropat. Acest craiu n-au fostu însurat.

Iară toamna, precum scriu letopisățăle rusăști și Mehovie, venit-au Sahmat-Chirei soltan, hanul oardelor de peste Volga, ficiorul lui Ahmat, într-agiutoriu Litvii asupra moscalilor. Scrie Cromer ca la 100.000 de tătari să fie fostu cu acel han. Și au mărsu hanul cu oastea sa la Țara Sibirului și au stătut supt Novogorod și au prădat Țara Moscului până la Bransco și au dobândit Novogorodul și alte cetăți i s-au închinat.

Dacă au murit Olbreht, craiul leșescu, s-au strânsu țara la seim la Petricov, fiind cap săimului Fridric, arhiepiscopul Gneznii, care era deodată și episcop Cracăului și cardinal. Stătut-au mult pentru alesul craiului nou, fiind multe și neprotivite socotelele leșilor, pre care dentre ficiorii lui

Cazimir craiu ș-ar alege șie craiu; că mulți poftiia să rădici craiu pre Vladislav, craiul unguresc, zicând că Vladislav cu averea sa va lăți și va întemeia crăiia și-i va apăra de turci și de tătari; alții poftiia pre Jicmond. Ce au biruit socotiala celor ce poftiia pre Alexandru, cneazul Litvei, căci era și mai mulți și au avut dovadă mai bună spre alesul crăiei leșești.

AICEA AM SOCOTIT DE AM SCRIS OBICEIALE LEȘILOR CÂND FAC CRAIU NOU

Strângându-să episcopii și tot clirosul besericii și svetnicii crăiei, așijdirea și altă boiarime, toți la Cracău să strângu. Atunce craiul cel ales să grijește îmbrăcat întâi de svinta ispovedanie, cu pocăință, cu milostenie; cu o zi mai-nainte, duminică, să pricestuiaște. Și a doa zi, când iaste să-l blagoslovască pre craiul, să strângu preoții dez-dimineață la cetate, în beserica episcopiei, a lui Stanislav, îmbrăcându-să în mitră episcopască. Așijdirea și boiarii toți să află la acea adunare de preoți.

Atunce arhiepiscopul cu toată preoțimea, pre orânduiala besericii Apusului, purced den beserică la curțile crăești cu cinste și dumnezărie și acolo înnaintea curții crăești, rămâindu școalele și alte chipuri, ce mergu la alaiu, numai singur arhiepiscopul cu episcopii întră în curtea crăiască, să ducă pe craiul nou la beserică episcopii. Și întâi prin postelnicul cel mare sau pren alt chip mai de cinste între preoți, îmbracă pe craiul în haine episcopești, puindu-l între domnii și între boiarii cei mai de frunte.

Iară arhiepiscopul îl stropește cu apă svințită și zice aciastă rugă: „Dumnezăule, ziditoriule celor plecați, carele cu

lumina Svintului Duh ne bucuri, trimite asupra acestui șerb al tău – cutareli – darul tău, ca printr-însul să cunoaștem venirea Ta întru noi".

De acolo duc pre craiul la beserică doi preuți mai de cinste, țiindu-l unul de mâna cea driaptă și altul de mâna cea stângă și, înnaintea lui, un domnu dentre svetnici duce corona și altul schiptrul, al treilè mărul de aur, al patrulè sabiia goală duce și preoții înnainte cruce și tot cinu de beserică și boiarimea cineș la rândul său.

Viind la beserică, acele odoară crăești le pun pe prestol în oltariu: corona, schiptrul, mărul și sabiia. Și acolo obârșindu oratiile sale, arhiepiscopul și episcopii îl pun în scaunul crăesc. Apoi un episcop zice aciastă rugă: „Atoateputernice, preavecinice Dumnezău, otcârmuitoriule celor cerești și celor pemintești, carele pre robul tău ai voit a-l râdica la stepena și la vredniciia crăiei, rugămu-ne, lasă ca, făcându-l slobod de toate împrotivirile, să să întăriască cu darul păcii besericii și spre bucuriia vecinicii păci, den darul tău să să învredniciască a agiunge prin Hristos Domnul nostru. Amin".

Săvârșindu molitva, îi aduce aminte tare pentru credința cătră Dumnezeu și alte bunătăți, ce să cuvin craiului să le păzască, zicând:

„De vreme ce astăzi prin mânule noastre, prea bunule Doamne, carii purtăm spre aciasta slujbele lui Hristos, Domnului nostru, măcar că nevrednic, svinta unsoare și semnele crăiei să le priimești. Bine iaste întâi să-ți aducem aminte, oarece, pentru sarcina la care ești însămnat; astăzi vredniciia crăiască iai și a îndrepta credincios nărodul tău, ce ți-i dat, te grijești. Luminat, adevărat între cei muritori, loc plin, însă plin de scădere, de ostenială și de grijă. Și

adevărat de vei cugeta, că toată puterea de la Domnul Dumnezău iaste, prin care crăescu craii și făcătorii legilor cele drepte aleg și de turma, ce ți să dă pre mână, unuia lui Dumnezău vei să dai samă.

Întâi să păzăști dumnăzăriia, pe Domnul Dumnăzăul tău cu toată mintea și cu curată inemă să-l cinstești! Legea creștiniască, credința noastră catolicească, care den pruncie o ai mărturisit, până în sfârșit să o ții nevătămată și pre aciasta împrotiva tuturor împrotivnicilor, după puterea ta să o aperi! Ispravnicilor besericii și tuturor preoților să le dai cinstea ce li să cuvine! Volniciia besericii și tuturor preoților ce ar avea obiceiu să nu o strâci! Dreptatea, fără care nice o tovărășie îndelungu a sta nu poate, spre toți neclintită să o stăpânești!

Celor buni, hărăzitoriu, celor răi certări dându-le, după vădire. Pre cei mesări, pre cei slabi, neputincioși, den toate supărările să-i aperi! Tuturor celor ce ari năzui la tine, bun, blând și priimitoriu să fii!

Și așea să te porți, cât nu spre al tău, ce spre a tot norodul folos că stăpânești și harul bunătăților tale nu aice pre pământ, ce în ceriu să ți să pară că aștepți; care acela să-ți hărăzească ție, ce viețuiaște și împărătește Dumnăzău, în vecii vecilor. Amin".

După acestea întriabă-l episcopul, zicând:

„Vei să păzăști svinta credință, dată de beserica catolicească și stându pre lângă dreptate, să te porți cu cale?"

Răspunde craiul: „Voiu".

„Vei să fii apărare besericii și a slugilor besericești?"

Răspunde craiul: „Voiu."

„Vei crăiia dată ție de Dumnezău, să o păzăști cu dreptate, să o chivernisăști, să o aperi?"

„Voiu. Și cu agiutoriul lui Dumnezău și cu svatul credincioșilor miei, așea întru toate a păzi mă giuruescu, cum voiu putea mai bine."

După aceste cuvinte, îngenuche craiul înnaintea arhiepiscopului, luându-ș șlicul, zice aceste cuvinte:

„Eu – anume – cu voia milostivului Dumnăzău, făcându-mă craiu leșăscu, mă mărturisăscu și mă făgăduesc înnaintea lui Dumnăzău și a nărodului pre sama mea dat, după putință și dreptate a face și a păzi, prăvind la vredniciia milii lui Dumnezău, precum mai bine îmi va putea arăta svatul credincioșilor miei. Episcopilor și preoților besericii lui Dumnăzău, a da cinste ce să cuvine și ce s-au așezat de chesarii și de craii creștinești besericii, întreg voiu păzi. Arhimandriților, egumenilor, tuturor ostașilor și șlehticilor, cinstè ce să cuvine după svatul a credincioșilor miei, a arăta și a da, voiu și mă făgăduescu".

Acmu-ș pune amândoaă mânule pre Evanghelie și zice: „Așea să-mi agiute Dumnăzău și aciastă Evanghelie!"

Apoi arhiepiscopul zice ruga aciasta:

„Atoateputernice, Dumnăzăule tuturor, Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor, carele pre Avraam, credincios robul tău, l-ai făcut biruitoriu asupra vrăjmașilor, lui Moisii și lui Isus a lui Navi, povățuitorii nărodului tău, mare biruință le-ai dat și pre smeritul David, cuconul tău, l-ai înnălțat la împărăție și pre Solomon l-ai înzăstrat cu nespusă daruri a prea înțălepciunii și păcii. Prăvește, rugămu-te, Doamne, la rugiile smereniii noastre și spre acestu șerbu al tău – cutarele – ce pre însul cu smerita cinste îl cinstim și-l alegem craiu. Înmulțește-i darurile blagosloveniei tale și spre însul cu driapta puterii tale, pururea acmu și fiecând îl îndreptiază, ca urmând credința

lui Avram, blândețăle lui Moisii, tăriia lui Isus a lui Navi, agonisind smereniia lui David, fiind înnălțat cu prea înțălepciunea lui Solomon, împodobit întru toate, ție să-ț placă și pre cărarea dreptății cu norocit pas pururea să pășască și cu coiful acoper mântului tău să să îmbrace și cu pavăța nebiruirei să să acopără, învăscut cu armele besericii, să dobândiască cea poftită asupra vrăjmașilor svintei cruci biruință și să ia izbândă norocită și să le adaogă lor spaimă puterii lor și pace celor ce vor oști împreună cu dânsul, cu bucurie și cu veselie să aibă pre Hristos Domnul nostru, carele cu puterea crucii au zdrobit iadul, biruind împărăția diiavolului, biruitoriu s-au suit la ceriuri, întru care toate puterile și biruința crăiilor stă, care iaste mărire celor smeriți și viață și mântuire năroadelor, care petrece întru toți vecii, Dumnăzău. Amin!"

Și mai cetește și alte molitve, ce nu le-am mai scris pentru lungimea voroavei. Iară, după ce cetește molitvele, arhiepiscopul îngenunche și craiul pe cruce șeade culcat. Iară peveții cântă niște stihuri, ce nu le-m mai scris. Apoi toți episcopii cu toată preuțimea îngenunchindu fac litie asupra craiului. După aceia, arhiepiscopul cetește oscenaș și alte molitve. Apoi mai cetescu altă molitvă pentru craiu și șezind episcopul, iară craiul îngenunchind înnaintea lui, să dezbracă de hainele preotăști. Iară arhiepiscopul îș întinge în mir și-i unge mâna cea driaptă de la palmă până la cot și între spete și în umărul cel drept, cu degetul cel mic zicându:

„Te ungu pre tine întru craiu, den untul svințăniei în numele Tatălui și a Fiiului și a Svintului Duh. Amin. Pace cu tine!"

Și răspundu: „Și cu duhul tău".

Apoi cetește molitva, precum îl pomăzuiaște craiu și altele, ce nu le-m mai scris aice pentru scurtarea voroavei. Iară pre urmă, după ce citescu molitvele, toți episcopii, ținând pre a mână pomăzuituri de bumbac, ștergu locurile cele unsă craiului, zicând ruga aciasta:

„Dumnăzău, Împărate Împăraților, și Domn Domnilor, prin care împărații împărătesc și făcătorii legilor fac giudecăți, să blagoslovești acesta îmbrăcământ crăesc și fă ca șerbul tău – cutare – craiul nostru, care iaste să o parte, haine de bune obiciăiuri și fapte svinte înnaintea ta să lumineze și după viața trecătoare, mărire vecinică, ce nu are svârșit, să moșteniască, prin Domnul nostru Iisus Hristos".

Și îmbracă pre craiul în haină, zicând:

„Ia-ț haina făcută den patru începături, prin care să înțălege patru părți a lumii a fi supusă puterii dumnăzăești, că nime nu poate cu năroc a stăpâni pre pământu, de nu i să va da putere lui din ceriuri".

Acestea zicând, arhiepiscopul îș spală mânule și puindu-și infula, haina, cetește: „Véroiu vă edinago Boga <= Cred într-unul Dumnezeu> i proci". Ducând pre craiul la scaonul crăesc, apoi la liturghie, făcând toți episcopii rugă pentru craiul și îngenunchind craiul, arhiepiscopul îi dă sabiia, zicând ruga:

„Priimește sabiia de sus dată, de la oltariu, prin mânule noastre săvai nevrednice i proci".

Și atunce, la liturghie, încigându-l cu sabiia, zice arhiepiscopul: „Încinge-ți sabiia ta peste mijlocul tău, prè puternice, și ia aminte că svinții, nu în sabie, ce prin credință au biruit împărății".

Apoi îi pun corona în cap și zice:

„Priimește corona crăiei, care măcar că de nevrednici, însă de mânule episcopilor ți să pune în cap, în numele Tatălui și a Fiiului și a Duhului Svint i proci".

Mai pre urmă, mărul de aur, rătundirea lumii închipuind, în stânga, și în diriapta schiptrul, toiagul crăesc, îi dau, zicând:

„Priimește toiagul înțălepciunii și adevărului i proci".

Și când aduce de pune craiul pe prestol pâne și vin și sărută svințăniile – care să zice pace – să cuminecă atunce craiul. Apoi îl deșcingu de sabie.

Și după liturghie, după ce îl pun în scaon, atunce arhiepiscopul îl înnaltă la crăie și orânduiala crăiască îi dă, zicând:

„Șezi și ține de acmu locul tie dat de Dumnăzău i proci".

Apoi arhiepiscopul începe:

„Pre tine Dumnăzăule, Te lăudăm i proci".

Și sfârșind, stă den driapta, răspunzind:

„Dreptatea și giudecata, gătire scaonului tău i proci."

Apoi cetește doaă molitve, după care obârșesc orânduialele și obiceaiurile coronației. Atunce cu toții, cum sintu strânși svatul, cum cel besăricesc așea cel mirenesc, petrec cu mare cinste și cu multe șireaguri pre stăpânul nou a lor, ducându-l la curtea cetății, unde stau dvorelnicii și altă adunare, orânduite pre obiceiu ce să face. A doa zi, îi giură ispravnicii târgului, aducându-i în tipsie, acoperită cu taftă roșie, cheile târgului, făcute de aur, și alte daruri. Apoi face craiul cavaleri, dându-le sabii goale i proci.

Și acestea pentru mai deschisăle lucruri și a crailor leșești, cu carii să megieșază țara noastră, măcar pre scurtu am scris aicea. Iară să vinim la rândul istoriei domnilor țărâi noastre, de unde am lăsat.

După ce au stătut Alexandru, cneazul Litvei, la crăiia leșască, îndată să grăbi a merge cu oaste asupra tătarălor de la Volga, carii să rocoșisă pre hanul lor și cerea hanul agiutoriu de la craiul leșăscu.

Rocoșindu-să tătarâi acei de peste Volga pe hanul lor, neputând sta hanul, au fostu fugit la Cetatea Albă cu treizăci de mii de tătari, că să agiunsesă tătarâi, ce să rocoșisă cu Menghe-Chirii, hanul Crâmului. Deci hanul acesta au dat știre la turci și vrând turcii să-l prinză de la Cetatea Albă, el au fugit și de acolo pen pustie și au mersu la Chiev. Ce și acolo n-au putut sta fără grijă, că prinzindu-l voevodul Chievului, l-au trimis la Vilna, în Litva, și acolo i s-au poroncit să aștepte venirea craiului. Ce pre urmă, văzindu-l că îmblă să scape și de acolo, l-au închis cu pază tare.

În anul 7010 <=1502>, prestăvitu-s-au Paisie, arhimandritul și egumănul mânăstirii Putnii. Într-acestaș an, avgustu în 4 zile, prestăvitu-s-au și Athanasie Bolsun, curund după Paisie, amândoi lăudați de viață bună și curată în viața lor, nelipsindu-le nemic, ce s-au căzut păstoriei lor, ca să nu pliniască.

Scrie letopisățul țărâi că au mersu Ștefan vodă cu oaste în Țara Leșască și au luat Pocutiia. Fiindu Ștefan vodă ca un leu, gata de războiu, ce nime nu-l poate îmblânzi, și odihna altora lui să părea pagubă. Și atâta s-au fostu supărat moldovenilor, cât s-au rugat cu toții lui Ștefan vodă de au eșit de la Pocutiia, însă mai multu de boală ce avea la picioare; și cetățile ce luasă, le-au întorsu. Și după ce luasă Pocutiia, zicea Ștefan vodă că acel olat l-au luat leșii fără cale de la moldoveni.

Atunce craiul, după ce făcu svat pentru Pocutiia, ce o luasă Ștefan vodă, strâns-au oaste pe bani și au trimis de au prădat în țară și au făcut mare pagubă a lor noștri.

DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ

În anul 7012 <=1504>, nu după multă vreme, dacă s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaonul său, la Suciavă, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce-au fostu întru atâtea războae și ostenială, în patruzăci și șeapte de ai bătându-să cu toți, și după multe războae cu năroc, ce-au făcut cu mare laudă, au răpousat în luna lui iulie, în 2 zile, și l-au îngropat în mânăstirea Putna de dânsul zidită, cu multă jeale și plângere tuturor, ca după un părinte a lor, cunoscând toți de cât bine s-au scăpat și de câtă apărare.

Fost-au acest Ștefan vodă om nu mare de stat, mânios și grabnic a vărsa singe nevinovat; de multe ori, la ospetă, omorâia fără giudețu. Iară de alt, era om întreg la fire, nepregetuitoriu și lucrul său îl știia a-l apăra și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războae meșter, unde era greul, însuș nevoia de să vârâia, ca văzindu-l ai săi, să nu îndărăptează, și pentru aceia rar războiu de nu izbândiia și unde îl biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut gios, să rădica diasupra biruitoriului.

După moartea lui, până astăzi îi zic sfetâi Ștefan vodă, nu pentru suflet, că iaste în mâna lui Dumnezău, că el încă au fostu om păcătos, ce pentru lucrurile vitejiei lui, carele nime den domni nice mai-nainte, nice după dânsul l-au agiunsu. Mai apoi după moartea lui, fiiu-său Bogdan vodă

urma lui luasă de lucruri vitejăști, cum să tâmplă den pomul bun, bună roadă iasă.

Fost-au mainte de moartea lui Ștefan vodă, într-acel an, iarnă grea și geroasă, cât n-au fostu nice dănăoară. Iară peste vară, au fost ploi grele și povoae mari de ape și multă înnecare s-au făcut.

Domnit-au Ștefan vodă ani 47 și luni 2 și săptămâni 3. Iară aproape de moartea sa, au chemat vlădicii și pre toți svetnicii săi, boiarii cei mari, și pre alții câți-ș s-au tâmplat și le-au arătat cum nu vor putea ținea ei țara, cum au ținut-o el, ce socotind decât toți mai puternic pre turcu, au dat învățătură să să închine turcilor.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FECIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ
CAP XXI <*sic*>

După moartea lui Ștefan vodă, pre care îl număscu și până astăzi bun, moartea, hotarul viiații omului, hotărește lucrurile și atâță ori bine de cel bun, ori rău de cel rău domn a grăi nărodul, precum și lui Ștefan vodă, crezu, după moartea lui, mai mult și mai tare i-au zis cel bun. Nemuritoriu nume iaste acest epethet: bun! Uitați-vă, domni, la acest nestrâcat și nemâncat de viermi nume bun, căutându-vă să-l urmați și urmând să-l agonisiți. Fericit domn după a căruia viață jălește nărodul și îl numește bun, blând și milostiv.

Stătut-au cu voia tuturor Bogdan vodă la cârma și stăpâniia țărâi, nu mult despărțit de tată-său cu firea fiind, și întâi socoti să-ș tocmască și să-ș așează lucrurile cu megiiașii săi, să-ș arete nume bun. Și pre învățătura tătâne-său, lui Ștefan vodă, trimis-au la împărățiia turcului pre Tăutul vel logofăt și pedestrime dărăbani, cu 10 pungi de bani, de au dus la sultan Murat, împăratul turcesc, și i s-au închinat cu toată țara. Și părând bine Împărăției, cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului și, după ce au vinit, adus-au banii și au zidit beserica, ce iaste la Bălălești pe Siretiu, în ținutul Sucevii, ce stă și până astăzi.

După aceia trimis-au Bogdan vodă soli la craiul leșăscu, Alexandru, și între alte arătate legături de prieteșug între dânșii, au cerșut Bogdan vodă pe Elisafta, sora lui craiu, făgăduind că va întoarce Tismenița și ținutul Cesibisii lui craiu, care le-au fost luat tată-său, Ștefan vodă, de la leși și le-au fostu stăpânind încă Bogdan vodă, precum scrie Mehoveta, și nu le întorsese leșilor: ori că măcar nu le avea acestea Bogdan vodă, iară gândiia să le ia de la leși, într-alt chip nu poate afla cronicariul leșăscu. Vrând Bogdan vodă să să arete leșilor și blând și simăt.

N-au priimit nice fata, nice muma fetei pre Bogdan vodă, pentru grozăviia lui, că era grozav la față și orbu de un ochiu. Însă, nevrând leșii să întărâte pre Bogdan vodă și den priiaten să-l facă nepriiaten, au aruncat asupra fetei, cum nu va fata, și mulțămind craiul de daruri lui Bogdan vodă pen soli, iară pentru logodnă, au arătat lucru îndoit.

Alexandru, craiul leșăsc, după ce au pornit solii lui Bogdan vodă, n-au fost fără grijă de Podoliia și de Țara Rusască, ce svătuia cum ari putea să depărteză pe Bogdan vodă de la Pocutiia și orânduisă lefe slujitorilor, pentru apărarea Țărâi Leșăști la margine.

Că Bogdan vodă, măcar că-i mersese soliia dentâi la craiu Alexandru pentru logodna, ce pierdusă nădejdea, știind că muma fetei mai mult stă împrotivă. Iară, după ce oblici că au murit muma fetei, au poftorit Bogdan vodă soliia la craiul, socotind că nu-i va apăra craiul pe soru-sa; ce n-au vrut nicecum să priimască fata să margă după Bogdan vodă.

Văzindu Bogdan vodă că-ș pierdu nădejdea, strâns-au oastea țărâi, și au întrat la Pocutiia și, aflând cetățile negrijite, nice altă oaste, pre lesne o dobândi.

Iară leșii, văzind paguba de Bogdan vodă făcută, trimis-au patru mii de oșteni, cu bani făcuți și pe lesne au împinsu pe moldovenii lui Bogdan vodă den Pocutiia. Și pre urmă, au întrat leșii în țară, de au prădat până la Botășeani, unde au perit doi frați șlehtici, ce le zicea Strus, oameni aleși și viteji, tineri, amândoi podoaba șliahtii rusăști. Alergând mai în lontru cu 50 de oșteni pentru prada, dat-au peste câțva moldoveni de a lui Bogdan vodă și acolo au căzut amândoi frații. Era numele acelor doi frați Cșești și Gheorghie și, ducându-i la Bogdan vodă împreună cu alți robiți, le-au tăiat capetele îndată înnaintea sa.

Ce și aciasta perire acelor puținței leși, mare peire au adus țărâi, că îndată agiungând leșii pre oamenii lui Bogdan vodă și dând războiu tare, au rămas biruiți moldovenii. Perit-au într-acel războiu pârcălabul de Hotin, iară Corpaciu hatmanul abiia au scăpat, îl scrie cronicariul. Prins-au pre mulți boiari de țară și pre toți, în mâniia acelor doi frați, i-au omorât în Cameniță. Iară cum s-au obârșit aciastă oștire cu Bogdan vodă, nu scrie liavul Mehoveta, nice Vapouschii.

Zice Cromver, cronicariul leșăscu, că au aflat că cu tocmala între Bogdan vodă și între Alexandru, craiul leșăscu, s-au hotărât între dânșii armele și dovadă pune cronicariul

den scrisoarea craiului ce s-au aflat în visteriile Cracăului, care scrisori deplin dovedesc, precum și a triia oară, după războiul și prada leșilor, ce-au făcut în țară, au mai trimis Bogdan vodă trei soli la craiul leșăscu și au așezat între dânșii aceste legături: să dea craiul pre soru-sa Elisaftha după Bogdan vodă, numai să priimască Bogdan vodă obiceele besericii Apusului cu toată curtea sa; să urmeze rânduialele râmlenești și să facă beserici în țară, în care preuții papistași pe orânduiala papei de Râm să slujască, și singur papa să întăriască cununiia lui Bogdan vodă cu sora lui craiu Alexandru și să să plece Bogdan vodă cu toată țara crailor leșești. Și așea, împreună cu alți domni creștini, Bogdan vodă să rădice oaste asupra turcului.

Ce acestea nu s-au putut hotărî între Bogdan vodă și între craiul Alexandru, pentru moartea craiului Alexandru ce s-au tâmplat, și au rămas neisprăvite nice de o parte. Că stând Jicmont craiu pe urma frăține-său, lui Alexandru, toate acele s-au uitat. Și scrie cronicariul leșăsc, cum să le fie trimis toate acele scrisori Bogdan vodă la Jicmond, craiul leșăsc.

Pre aceia vreme, Radul vodă, domnul muntenescu, fără de nice o pricină asupra lui Bogdan vodă, s-au sculat cu toată puterea sa și cu Roman Pribagul și întrând în țară, au prădat și au arsu ținutul Putnei și pe de ceia parte de Siretiu, făcând multă pradă și peire, s-au întorsu înnapoi.

ÎN ANUL 7015 <=1507> MERS-AU BOGDAN VODĂ ÎN ȚARA MUNTENIASCĂ ASUPRA RADULUI VODĂ

Văzind Bogdan vodă paguba țărâi sale făcută de Radul vodă, n-au putut suferi – la oamenii mari, cu greu să poate răbda acelea ce aduc micșurare și uitare cinstii numelui lor – atâta răsipă. Socotind hărniciia și numele tătâne-său, lui Ștefan vodă, să nu piară, fiind și el ispitit în câteva rânduri cu lucrurile războaelor, spre care mai mult îi era firea plecată, vrând să urmeze lucrurile tătâne-său den partea vitejiei, sculatu-s-au cu puterea armelor sale, trăgând agiutoriu și pre săcui, și au întrat în Țara Munteniască pre la Movila Căiatei, peste Râmna, și pe la Rătezați, octomvrie 28, unde au șăzut zece zili, prădând și arzind den Milcov până în Râmnic și în gios pe de îmbe părțili, până la Siretiu.

Și iată acolo l-au tâmpinat sol de la Radul vodă un călugăr, anume Maximilian, de niamul dispoților grecești, trimis la Bogdan vodă pentru pace, aducându-i aminte datoriia creștiniască, la care datori sint creștinii domni să să uite pururea. Și așea, acea solie a Radului vodă pentr-acel călugăr au încheiat pace între Bogdan vodă cu Radul vodă. Pentru mai mare încredințare și întemeiare păcii, au trimis sol și Bogdan vodă la Radul vodă. Giurat-au Radul vodă cu boiarii săi, cum va ținea pacea neclătită și hotarul țărâi pre unde au fostu, să nu-l mai tragă Radul vodă în partea sa, ce să-l întoarcă lui Bogdan vodă și alte prăzi ce făcusă țărâi Radul vodă. Și așea s-au întorsu Bogdan vodă cu pace la scaunul său.

Iară cronicele leșăști nu pomenesc nemic de Radul vodă nice de Roman Pribagul că au vinit de au prădat ținutul

Putnii, nice de Bogdan vodă că au mărsu în Țara Munteniască asupra Radului vodă.

DE MOARTEA RADULUI VODĂ

Au deprinsu lumea ades a zice, că de nu ar fi moarte în lume, mai bine ar fi. Ce mare greșală fac într-aciasta, că nu numai firii omenești, ce și politiii lumești iaste trebuitoare în lume moartea. Cum și aceia să să uite la Radul vodă, de nu l-ar fi hotărât moartea, iarăș s-ar fi ațițat peire și răsipă Țărâi Muntenești. Că cine era Bogdan vodă pre aceia vreme, n-ar fi trecut să nu fie răscumpărat despre Radul vodă stricăciunea țărâi sale, iarăș cu răsipa săracilor lăcuitori a Țărâi Muntenești s-ar fi făcut. Deci trebuitoare iaste în lume moartea, care nu altă, ce hotar face lucrurilor omenești.

Murit-au Radul vodă întru acest an după Paști și au stătut în locul lui domn Țărâi Muntenești Mihnea vodă cel Rău și Cumplit, ce au omorât pe boiarii muntenești.

Rău au deprinsu a părea a o samă de domni acestor țări, căci pre cei răi și cumpliți domni îi hulește lumea. Ar vrea de toți într-un chip să scrie istoriile lumii, ce aciasta în zadar o fac. Căci, de s-ari lăuda numele domnilor celor răi și cumpliți, într-un chip cu numele celor buni și milostivi domni, nemic altă nu ar fi, fără numai hulă celor buni și laudă celor răi. Ce, căci muritorii mai mult aliargă după laudă decât după hulă, ari alerga toți domnii după răutăți și tirănii.

AICEA BOGDAN VODĂ AU PRĂDAT ȚARA LEȘASCĂ PÂNĂ LA LIOV

În anul de la nașterea Mântuitoriului nostru Iisus Hristos 1509, iară de la zidirea lumii 7107, după toate soliile lui Bogdan vodă la craiul leșăscu pentru Elisaftha, sora lui craiu, cum s-au pomenit mai sus, că au trimis soli la Alexandru craiu și stând pe urma lui, frate-său Jicmond, craiu leșăscu, căruia toate acele așezământuri ce făcusă i le-au întorsu Bogdan vodă. Văzindu-să Bogdan vodă can rușinat pentru acele îmblete, căci de i-au și făgăduit lui Bogdan vodă să-i dea pre Elisaftha, soru-sa, Alexandru craiu, iară cu grele ponturi și legături să-ș părăsască Bogdan vodă legea pravoslavnică și să priimască legea și orânduiala besericii râmlenești, au socotit să-ș stângă acea rușine despre acelaș craiu, ce-i întorsesă Bogdan vodă toate scrisorile ce făcusă frate-său, Alexandru craiu, iară tot cu sângele și pierzarea celor nevinovați.

Întrat-au Bogdan vodă în Podoliia cu oaste, trecând Nistrul, iuni 29, vineri, și sosindu la Cameniță, îndată au slobozit oastea în pradă, și au prădat până la Liov și, bătând cetatea Liovului câteva zile, nu o au dobândit, iară multă avere au luat dentr-însa și singur Bogdan vodă au lovit în poartă cu sulița. Închinatu-i-s-au cetatea Rohatinul, iară alte târguri pen pregiur le-au arsu și de acolo multă avere au luat. Adus-au de acolo și un clopot mare și l-au pus la mitropolie, în Suceavă.

Era bucuroși și căminicenii lui Bogdan vodă, fiind de lege pravoslavnici toți podolenii, și pesemne având dodeială de leși pentru lege, să fie toți uniiați, cum mai apoi, în zilele lui Ioan al treilè Sobețchii craiului, toată Țara Leșască, Rusască

și Podoliia făcusă unie. Auzit-am spuind tată-mieu, Miron logofătul, cum ținea minte, că era scris în poarta Liovului chipul lui Bogdan vodă și, după multă vreme stând, l-au ștersu leșii. Robit-au mulți oameni Bogdan vodă atunce: boerime leșască, fără altă mulțime, oameni proști, și viind cu dobândă la scaunul său, așezat-au pre acei robiți den Țara Leșască pre hotarul țărâi sale.

De aicea s-au lăsat Bogdan vodă a-ș mai cerca doamnă streină, ce ș-au luat doamnă den țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tânăr.

Într-acestaș an 7017 <=1509>, prădat-au leșii în Țara Moldovii și au arsu Cernăuții, Hotinul, Dorohoiul, Botășeanii și Ștefănești și toate satele și au agiunsu până la Suciavă, precum scriu cronicele leșăști. Că Bogdan vodă, după ce au vinit den Țara Leșască cu izbândă, slobozisă-ș oștenii săi pre acasă, ce i-au căutat deodată a să da în laturi, de la Suciavă.

Iară leșii, neputând strica nemic cetății Sucevii, au prădat în 20 de zile țara și s-au întorsu în țara sa cu mult duium și robi, cât nu putea birui leșii să ducă duiumul și l-au tot ucis și l-au tăiat.

Agiuns-au pre leși la trecătoarea Nistrului o samă de moldoveni, ce fiind leșii mai mulți, au înfrântu leșii pe moldoveni și dând dos a fugi, i-au luat în goană leșii și mulți au căzut în prinsoare, anume: Mătei logofătul, Cârjă și Homelnicul, amândoi ori stolnici, ori medelniceri, că cronicarii leșești îi număscu șafari, Patrichii și Dorothei și alți boiarinași de țară, ca la 50, cărora den poronca lui Camenițchii hatmanul le-au tăiat capeteli, zicând cum și Ștefan vodă, tatul lui Bogdan vodă, pre oamenii leșăști ce-i prinsesă la Trâmbovle, i-au tăiat cu toporul în Podhaeț.

Scrie cronica leșască că au vinit sol de la Vladislav, craiul ungurescu, în Liov, la Jicmond, craiul leșăscu, și au așezat pace între Bogdan vodă și între Jicmond craiu: să întoarcă pagubele unuia altuia și robii altuia ce luasă Bogdan vodă den Țara Rusască și leșii den Țara Moldovii, și aicea s-au sfârșit oștirea între dânșii.

Într-aciasta vreme, venit-au hanul cu crâmenii asupra nohailor, însă, oștindu-să nohaii, au făcut războiu cu crâmenii și i-au înfrântu și au perit într-acel războiu doi nepoți a hanului și abiia au scăpat hanul cu puțini de ai săi.

Iară pre atunci, scrie letopisățul țărâi, că au prădat țara Bet-Chirii soltan cu tătarâi pe trei locuri,de la Orheiu până la Dorohoiu și pe Prut în sus. Mare pradă și robie au făcut și atunce să să fie rănit de sigiată, de care rană au murit soltanul.

Într-acest an, de la Hristos 1509, Vasilie Ivanovici, împăratul moschicesc, în luna lui octomvrie, au luat un oraș mare în Litva, anume Peco, care stă diasupra unui iazer mare și den iazer cură apă pe mijlocul orașului și în șeasă mile de loc acea apă cade într-un iazer, ce să chiamă Ciucico, spre Țara Iflantiia, de la Riga 60 de mile.

În anul 7019 <=1511>, miercuri, în Săptămâna Albă, au murit Mariia, doamna lui Ștefan vodă, muma lui Bogdan vodă, fata Radului vodă, și cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Întru acest an, murit-au și Tăutul logofătul.

În anul de la Hristos 1510, venit-au la Jicmontu, craiul leșăscu, sol de la Iulie; papa Râmului, îndemnând pe craiul împreună cu alți domni creștini asupra turcilor, svătuindu-l să aibă pace cu domnii den Moldova și să așează Țara Leșască despre Moldova și țara Litvei despre Moscu și să împreune

oștile sale cu oștile lui Valdislav, craiului unguresc și să purciază la turci.

Martu 12, după calendariul leșăscu, agiuns-au sol la craiul leșăscu și de la Bogdan vodă, fiind și sol turcesc nepurces de la craiul. Iară a patra zi după ce au purces solul turcesc, s-au adunat solii lui Bogdan vodă cu Jicmont craiu, aducând odoarăle besericilor ce luasă moldovenii lui Bogdan vodă, când prădasă Țara Rusască de argintu și de aur, și robi de îmbe părțile atunce s-au întorsu. Și făcând legături de pace, s-au întorsu solii lui Bogdan vodă înnapoi.

Așijdirea în luna lui mai, au mai agiunsu sol de la Bogdan vodă la Jicmontu, craiul leșăscu, pentru oștirea asupra turcilor, atunce au făcut voroavă.

Vinisă și de la ispravnicul besericii Cetății Albe un sol la Jicmont craiu, îndemnându-l asupra turcilor. – Vezi, urâtă stăpânirea păgânilor încă de pre aceli vremi, când încă nu supusese de tot aceste țări, să socotiia; caută dar, ce zici creștine, de giugul cest de acmu.

Nemerit-au pe urmă soli și de la împăratul Mosculuí, așezind Litva despre Țara Mosculuí.

Scriu cronicarii leșești că la noemvrie în 7, pe calendariul lor, au mai trimis Bogdan vodă sol la craiul leșăscu, să-i dea agiutor împrotiva tătarălor crâmeni și au mai poftit să-i sloboază solul său să triacă pen Litva, la Vasilie, împăratul Mosculuí. Slobozit-au craiul solul de au trecut la Moscu cu pace.

În anul 7021 <=1513>, avgust 22, Mendi-Chirei hanul, cu tătarâi în Litva și Bet-Chirii soltan, ficiorul hanului, în Moldova au prădat până la Iaș; ars-au și târgul Iașii și Cârligătura și au agiunsu până la Dorohoiu și până la Ștefănești și în gios au prădat Lăpușna și Fălciul și, de sirgu

vrând să iasă cu robii, s-au înnecat multe suflete în Nistru și robi și tătari.

Trimis-au Bogdan vodă după tătari pre Corpaciu, hatmanul său, de i-au lovit cu 1000 de moldoveni și nesocotit dând războiu, au perit 700 de moldoveni, iară 300 au scăpat. Deci tătarâi, mai mult de apă având pagubă, au trecut la Pericop.

Așijdirea fără zăbavă, într-acelaș an, au mai întrat tătarâi în țară cu mare oaste și, făcând multă robie și pradă, i-au lovit Bogdan vodă și au scos tot plianul de la dânșii.

Așijdirea în anul 1511, au întrat tătarâi Crâmului în țară. Ce, având Bogdan vodă oaste leșască 4000, cu hatmanii leșești Stanislav Lascoronschii și Tvorovschii, și unguri vro opt sute și gătindu-să Bogdan vodă să-i lovască, iar nohaii, înțălegând de vinirea crâmenilor în țara noastră, i-au lovit ei și mai întâi în Crâm. Ce au căutat crâmenilor a lăsa dobânda den Moldova și s-au întorsu să să apere de nohai, însă până a sosi la Crâm, iară nohaii cu ce au putut apuca, prădând în Crâm, s-au dus peste Volga și au rămas țara noastră neprădată.

Pre aceia vreme, s-au atițat spurcata eresă a lui Martin Liuter, fiind om învățat în theologhia, în orașul Vetimbergu, în Țara Saxonia, pre unde a Besericii Apusului s-au escat învățătura lui.

Pre acele vremi, mari rocoșiri în părțile turcești era că Salim beg, ficiorul lui sultan Baiazit, vrând să omoară pre tată-său și să apuce el împărățiia, au supus întâi supt stăpânirea sa cetatea Chefea, ce iaste în Crâm, care mai nainte o au fostu dobândit moșu-său, sultan Mehmet, de la enovezi și au mai luat și Cetatea Albă și Chiliia de supt ascultarea tătâne-său, lui sultan Baiazit, și le-au întărit el cu

enicerii săi. Și fiind la un cuvântu cu hanul Crâmului, s-au rocoșit asupra tătâne-său, lui sultan Baiazit, care, pre acea vreme, având nevoe de împăratul persilor și bătrân fiind, pierzind multă oate a sa cu persii, au dosit den Țarigrad la Odriiu. Iară Selim beg, auzind că tată-său s-au dus la Odriiu, având crâmeni, sirbi, bolgani și turci cu sine, au purces asupra tătâne-său spre Odriiu. Iară auzindu biietul tată, purces-au și el cu oaste împrotiva ficiorului său, celui rău, și tâmpinându-să oștile, au înfrântu bătrânul pre ficior, cât abiia au scăpat cu un ficior a hanului.

Iară curundu după aciastă rocoșire, în anul de la Hristos 1512, sultan Baiazit, de bunăvoia sa, fiindu bătrân, au lăsat împărățiia acelui ficior al său, Selim beg sau sultan Selim, iară el însuș ș-au ales loc de odihnă bătrânețelor sale la Amasiia, în Țara Siriii, și cât au sosit acolo, a doa zi au murit.

În anul 7022 <=1514>, un Trifăilă, ce să făcea ficior de domnu den Moldova, au întrat fără veste în țară cu oatse ungurească. Iară oblicind Bogdan vodă, i-au eșit înnainte cu oaste, de câtă au avut în vreme de iarnă, la pod la Vasluiu și, tâmpinându-să, s-au lovit oștile și, înfrângând pre unguri, au prinsu pre acel Trifăilă viu, fevruarie în 27, și ducându-l la Bogdan vodă i-au tăiat capul.

Iară în anul de la Hristos 1514, au dobândit Vasilie, împăratul Moscului, cetatea Smolensca, vestit oraș, bătând-o în 12 săptămâni, cu multă vărsare de singe și multă avere au luat moscalii den Smolensca. Și mai-nainte multu singe a moscalilor s-au vărsat pentru acestu Smolenscu în zilele crăiei lui Cazimir și a lui Olbreht și a lui Alexandru; ispitindu-să în multe rânduri moscalii cu oștile sale, au mărsu în Litva să dobândiască Smolensca și n-au putut, fiind ispravnic

cetății Smolenscăi Solohur în zilele lui Jicmontu, s-au apărat bărbățește. Iară cronicarii Litvii, scriu că cu vicleșug o au dobândit moscalii.

În anul de la Hristos 1516, iară de la zidirea lumii 7024, au murit Vladislav, craiul unguresc și ceșescu, și au rămas craiu în locul lui, fiiu-său Ludovic, cucon de zece ani fiind.

Iară la al doilè an după aciasta, s-au arătat pe ceriu, despre miazănoapte, sămnu de mirat vecilor: stea în chip de om, stărlucind multă vreme și iară s-au ascunsu.

Așijdirea curundu după acela sămnu, întru aceiaș lună, s-au cutremurat pământul, într-o zi, luni.

DE MOARTEA LUI BOGDAN VODĂ

În anul 7025 <=1517>, aprilie 18, plinindu-să domniei lui Bogdan vodă ani 12 și luni 9, datu-ș-au datoriia firii omenești, răpoosat-au în târgu în Huși și, aducându-i oasăle în mănăstirea Putna, cu cinste l-au astrucat lângă tată-său, Ștefan vodă, nu cu puțină laudă pentru lucruri vitejăști ce-au făcut, că nu în beții, nice în ospeță, ce ca un străjeriu în toate părți au priveghiat, ca să nu să stirbească țara ce-i rămăsesă de la tată-său. Multe lucruri bune au făcut.

Iară ce s-au lucrat în lontru sau în țară la noi, despre partea giudeților și a dreptății, nu aflăm. Cunoaște-să că unde nu-s pravile, den voia domnilor, multe strâmbătăți să fac.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, FECIORUL LUI BOGDAN VODĂ
CAP XXII

După moartea lui Bogdan vodă, stătu domnu țărâi fiiu-său, Ștefan vodă, întărit la domnie după obiciaiul domnilor țărâi de Theoctist, mitropolitul Sucevii.

Pentru acestu Ștefan vodă, cronicele leșăști nu pomenesc, ce scriu că, după Bogdan vodă, au stătut domn țărâi Pătru vodă Rareș.

Scrie letopisățul țărâi, că în al doilè an a domniei lui Ștefan vodă, în anii 7026 <=1518>, avgust 8, s-au rădicat Albu sultan de la Pericop, cu multă tătărâme, de au trecut Nistrul fără veste și au vinit spre Prut și au agiunsu până la locul ce să chiamă Sărbaca, mai sus de Ștefănești, și au început a prăda țara. Însă nărocul cel bun a lui Ștefan vodă s-au prilejit cu oaste gata în gura Coroviei, mai gios de Ștefănești, făcând știre și țărâi de s-au strânsu de sirgu. Iară tătarâi bulucindu-să să ia pe Prut în sus, trimis-au Ștefan vodă pe Cărăbățu vornicul cu giosenii, de au trecut peste Prut și au lovit pe tătari în răvărsatul zorilor fără veste și i-au răsipit, cât nu mai avură de ce să apuca, ce pre mulți au tăiat, mulți în Prut s-au înnecat și în Ciuhru s-au năroit și-i scotea vii den năroiu și pre doi mârzaci mari, anume Timuș și Bicaz, i-au prinsu vii, alții s-au răsipit pe câmpi. Și la trecătoarea Nistrului n-au rămas tătarâi fără pagubă, fiindu-le caii obosiți de multă fugă, au întrat în Nistru și mulți s-au înnecat și singur sultanul au scăpat rănit, cu puțintei de ai săi.

Iară Ștefan vodă, după nărocită izbândă ce-au luat asupra acelui sultan, s-au întorsu în Hârlău, dând laudă lui Dumnezău pentru biruință și pre toți vitejii săi i-au dăruit.

După aceia ș-au luat doamnă Ștefan vodă, anume nu scrie pre cine au luat.

În anul 7031 <=1523>, au pribegit Șearpe postelnicul în Țara Leșască, de frica lui Ștefan vodă.

DE PEIREA LUI ARBURE HATMANUL CU FICIORII SĂI

Arătatu-s-au acestu Ștefan vodă mare vărsătoriu de singe, cum s-au cunoscut cu moartea lui Arbure hatmanul și apoi cu ficiorii lui în cetate în Hârlău, căror le-au tăiat capetele. După ce au tăiat pe Arbure bătrânul, tot într-acel an, au tăiat și pre Toader și pre Nechita, feciorii lui Arbure.

Scrie letopisățul țărâi, cum să-i fie aflat Ștefan vodă în viclenie, iară adevărat lucru nu să știe. Dară, dacă au aflat în viclenie pre Arbure, ficiorii ce-i făcusă de i-au omorât ca și pre tată-său? Pentru aciasta să cunoaște tirăniia lui Ștefan vodă.

Zice Sineca, filosoful, că tiranii numai pricină au de pedepsit, iară mijloc nu au. Crescut-au acest Ștefan vodă pe mânule lui Arbure hatmanul și ce plată au luat de la domnu-său! Cum și Sineca filosoful, de complitul Nero, împăratul Râmului, care au crescut pe mânule Sinecăi, și ca un bătrân svetnic l-au svătuit, cârmuindu-l pentru binele cel de obște, iară apoi Sineca fu omorât de Nero.

Zice Salustie: „Celor cumpliți domni, a face strâmbătăți, iaste a stăpâni". Iară, precum nice de la o curte a domnilor niceodată nu lipsește zavistiia, așea nice la domniia lui Ștefan vodă; și cu cât era mai tânăr, cu atâta mai lesne cale au aflat zavistnicii și îmbunătorii asupra lui Arbure hatmanul.

Zice Clavdie: „Otrava zavistiei cumplite nice o zi nu o poate împăca". Și adevărat, precum zice un Valerie cel Mare: „Nice o fericie așea de izbândă nu-i, care s-ari putea feri de dinții zavistiei". Așea și nărocirea lui Arbure, deodată cu zavistiia să hotărî de tirăniia lui Ștefan vodă tânărului.

Văzind dar ciialalți boiari fapta lui Ștefan vodă, toți s-au îngrijeat, căci și Șearpe postelnicul simțisă tinere și groznice lucruri a lui Ștefan vodă, plecate spre vărsări de singe, au pribegit mai-nainte, că toți să temea de plata lui Arbure, că vor lua fieșcarele de dânșii de la Ștefan vodă.

În anul 7032 <=1524>, rădicatu-s-au boiarii țărâi asupra domnu-său, lui Ștefan vodă.

Zice Plutarh filosoful: că domnii cei buni den cei răi cu aciasta să despartu, că celui rău domn numai ascultare, iară celui bun, și ascultare și dragoste i să arată. Părăsisă boiarii a avea dragoste spre domnul lor, pentru groaza și tirăniia ce făcusă cu Arbure și cu ficiorii lui de-i omorâsă. Ce cu toții s-au rădicat asupra lui, însă cu greu iaste a afla pre tiranul adormit, că den fire iaste fricos și după ce-ș împreună și fapta cu firea și mai fricos iaste. Căci fapta cea cumplită a domnilor turbați le arată de pururea înnaintea ochilor griji și primejdii. Așea și Ștefan vodă, după ce-ș arătă fapta sa cu moartea lui Arbure și a ficiorilor săi, să cunoscu împrotiva tuturor boiarilor săi și avea grije pururea, în care grijă era triaz pregiur sâne.

Ce n-au folosit nemic biiații boiari, că lui Ștefan vodă îi vinisă țara într-agiutoriu, ce îndată s-au răsipit prin alte țări boiarii, iară pre câți au prinsu vii, pre toți i-au omorât, anume: pre Coste pârcălabul și pre Ivanco logofătul și pre Sima visternicul și aciasta s-au tâmplat în târgu, în Roman, septemvrie 22, în anul 7032 <=1523>.

PENTRU OASTE TURCEASCĂ

Într-acelaș an, întorcându-să niște turci den pradă, den Țara Leșască, le-au eșit Ștefan vodă înnainte la Prut și, den patru mii de turci, puțini au hălăduit spre țara lor.

Acești turci au prădat în Țara Leșască olatul Liovului și a Sanoncului și a Belcăi și Țara Podoliei și nici o smintială de leși n-au avut. Ce cu mult plian s-au întorsu, că n-au cutezat leșii să-i lovască undeva, precum scrie cronica leșască de aciastă oaste turcească în anii de la Hristos 1524; iară de Ștefan vodă nu pomenescu cronicele leșăști.

PENTRU LEGĂTURI DE PACE CE AU TOCMIT ȘTEFAN VODĂ CU JICMONTU CRAIU

Scrie letopisățul țărâi că au trimis Jicmontu, craiul leșăsc, sol la Ștefan vodă pentru calea negutitorilor, să aibă deschisă cale pen țară a trece spre Țara Turcească. Așijderea și Ștefan vodă au trimis sol la leși, pentru întărirea păcii și pentru giudecăți la marginè lor de îmbe părțile să să facă. Așijderea pentru cale deschisă pen Țara Leșască să aibă oamenii lui Ștefan vodă a trece la Moscu. Ce de altele au priimit craiul, iară soli să triacă de la Ștefan vodă la împărățiia Moscului n-au priimit, pentru mare vrajbă ce era între leși și între moscali.

În anul 1526, au rămas biruit Ludovic, craiul unguresc, de sultan Selim, împăratul turcesc, la cetatea Mohaci, cu mare pagubă și cea de pre urmă perire și răsipă ungurilor; că, fugând Ludovic craiu, s-au năruit și într-o mlaștină călcat

de calul său, acolo s-au nădușit. Iară sultan Selim într-acel an au luat Buda și alte cetăți și târguri.

În anul de la zidirea lumii 7034 <=1526>, au prădat Ștefan vodă Țara Munteniască până la Târgsor; și necăiuri nu i-au cutezat Radul vodă să-i stea împrotivă, ce cu pace au nevoit de au potolit pe Ștefan vodă.

Iară în anul 7035 <=1527>, septemvrie 20, răpousat-au Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă. Într-acestaș an, au murit și Ștefan vodă cel Tânăr în cetatea Hotinului, otrăvit de doamnă-sa, și l-au îngropat în mănăstirea Putna. Domnit-au acest Ștefan vodă ani 9 și luni 9.

Acest Ștefan vodă sămâna și la fire cu moșu-său, Ștefan vodă, că la războae era nărocit, că tot izbândiia și lucrul său știia a-l purta, măcar că era tânăr de zile; numai era mânios și prè lesne vărsătoriu de singe omenescu.

După ce au perit Ludovic, craiul unguresc, au rădicat craiu o samă de unguri pe Ian Zapolii și îndată au mărsu de au luat cetatea Budii înnapoi de la turci. Iară alesul crăiei lui Ian Zapolii n-au fostu acea dată de temeiu. Ce, dacă să strânsără la Pojun multime de unguri, fiind și crăiasa cea văduvă a lui Ludovic, acolo au ales pre Ferdinand, craiul ungurescu, și îndată au mersu cu oști de au luat cetatea Budei de supt ascultarea lui Ian Zapolii. Iară lui Ian Zapolii i-au căutat a fugi în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1530, Jicmont, craiul leșăscu, fiind bătrân, au coronit pre fiiu-său, Avgustu, copil fiind de zece ani, cu voia tuturor leșilor.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ, FICIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN
CAP XXIII

Dacă au murit Ștefan vodă cel Tânăr, s-au strânsu boiarii împreună cu toate căpeteniile de țară și s-au svătuit pre cineș vor alege domn, că pre obiceiul țărâi, pre atunce, nu încăpea altul la domnie, fără numai cine era sămânță de domnu. Ce întrebând și iscodind unul de altul, s-au aflat unul de au mărturisit că au înțăles dentru mitropolitul Theoctist, ce să prestăvisă mainte de Ștefan vodă, că, fiind bolnav Ștefan vodă la Hotin, au lăsat cuvânt, de i să va tâmpla moarte, să nu pue la domnie pre altul, ce pe Pătru Măjeriul, ce l-au poreclit Rareș de pre numele muiarii, care au fostu după altu bărbat, târgovățu den Hârlău, ce l-au chemat Rareș.

Deci, adeverindu-l că iaste de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au râdicat domnu, ghenarie 20; carele fiind domnu țărâi, nime nădejdea n-au perdut că pace și odihnă era tuturor și ca un păstor bun ce păzește turma sa, așea Pătru vodă în toate părți străjuia și priveghea și nevoia să să lățască ce-au apucat; că nemic, după ce s-au așezat la domnie, n-au zăbăvit, ce de războae s-au apucat și la toate îi mergea cu năroc.

CÂND AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ TARA SĂCUIASCĂ

Iară în anul 7036 <=1528>, râdicatu-s-au Pătru vodă cu oaste și au mărsu asupra săcuilor în Ardial, împărțindu-și oastea în doaă polcuri, pe doaă potici și au prădat pe biiații

săcui și orașele și satele lor și s-au înturnat fără de nice o smintială la scaonul lui, la Suceavă.

Și îndată s-au apucat de au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit până în giumătate.

După ce pierdu războiul Ioan Zapolii craiul, ce-au avut mai pre urmă la Tocai cu Ferdinand, i-au căutat a-ș lăsa crăiia și au năzuit în Țara Leșască la Jicmont, craiul leșăscu, și, întrând în Țara Leșască, au descălecat la Ioan Tarnovschii, cu mare nume și cunoscut între toți leșii. Acesta Tarnovschie cu bucurie l-au priimit în casa sa oaspe și-i lăsă cetatea cu totul să-i fie de hrană și de slujbă și adăogându-i toate argintării, ce ar fi trebuit la masa unui craiu.

Iară aicea în țară, înțălegând Pătru vodă Rareș de atâtea amestecături între craiu Ferdinand și între Ian Zapolie în Ardial, și având grijă ca să nu să ațiță dentru acea turburare și în țara lui, ca și în Ardial, au trecut cu oaste în Ardial și au lovit fără veste pre oamenii lui Ferdinand, de i-au tăiat și i-au răsipit; luându-le tabăra, s-au întorsu înnapoi în țara sa cu mult plian.

Iară Ian Zapolie, auzind în Țara Leșască de răsipa oamenilor lui Ferdinand, de Pătru vodă, mare bucurie avu și îndată trimisă sol la Pătru vodă, de-i mulțămi și-l rugă să-i fie într-agiutor, să-ș poată dobândi crăiia sa.

Pătru vodă iară au întrat în Țara Unguriască, fiind apreg la prăzi, și au dobândit de la săcui cetatea Bistrița. Ce nu o putu ține îndelungu, având grijă de sultan Selim să nu-i vie bănat, ce au prădat și o au lăsat pustie săcuilor.

Iară letopisățul țărâi scrie: că după soliia și pofta lui Ian Zapolii, au pornit Pătru vodă cu oastea sa pe Grozea, vornicul cel mare, și pre Barbouschii hatmanul, împrotiva oștilor, ce era a lui Ferdinand la Ardial, că dăruisă lui Pătru

vodă Ioan Zapolie cetatea Bistrița. Și au învățat Pătru vodă de au trecut o samă de oaste pe drumul Brașeului, iar o samă de oaste pe drumul Sucevii, mai pe sus, și au întrat în Ardial. Iară ungurii, simțindu-să a fi împresurați de vrăjmași, s-au gătit de războiu. Și să loviră oștile den sus de Brașeu și dând războiu bărbățește, cu multă vărsare de singe de îmbe părțile, rămasără ungurii biruiți de oastea lui Pătru vodă, lăsându-și toată tabăra, au dat dos a fugi; perit-au mulți domni unguresti într-acel războiu pe apa, anume Bârsa.

Iară după acia izbândă a oștilor lui Pătru vodă asupra ungurilor, oastea ce întrasă pe den sus, făcând mare pradă și stricăciune în Ardial, s-au întorsu amândoaă oștile cu izbândă la domnu-său, Pătru vodă.

După aciastă izbândă, ce făcu Pătru vodă asupra ungurilor ce era împrotiva lui, Ian Zapolii craiu să fie mai dăruit cătră cetatea Bistriții, și alte cetăți lui Pătru vodă. Pătru vodă îndată au trimis oamenii săi să ia supt stăpâniia sa acele cetăți făgăduite. Ce bistricenii n-au suferit stăpâni streini, ce și dentru îndemnarea acestor cetăți, cumu-i Brașeul și altele den pregiur, să lepădară și de Ian Zapolie craiu.

Acestea cunoscându-le Pătru vodă, că nu numai pre dânsul, ce nice pre craiul lor nu priimăscu, s-au pornit însuș cu oastea sa asupra bistricenilor, carii, fiind cuprinși și strânși de armele lui Pătru vodă de toate părțile, de nevoe s-au închinat lui Pătru vodă, priimindu ispravnic și deregători peste dânșii de la Pătru vodă. Și luând Pătru vodă multe daruri de acolo, s-au întorsu înnapoi la scaunul său, la Suceavă.

RĂZBOIUL LUI PĂTRU VODĂ CE-AU AVUT CU LEȘII LA POCUTIIA

Simeției mai de multe ori orbește pre oamenii mari, precum aicea pe Pătru vodă Rareș, că, simeținduse de atâtea războae cu năroc ce făcusă în Ardial, socoti că și cu leșii îi va sluji nărocul. Aflând cap de price, să nu zică leșii că-i fără de cale, trimis-au sol la Jicmont Avgust, craiul leșăscu, de-l pofti să-i întoarcă moșiia moșilor săi, Pocutiia, ce-au fostu vândută și zălojită de craii leșăști moșilor săi. Ce craiul nu socoti altă, fără cât că Pătru vodă zădărește loc de price; ce nice un răspunsu solilor lui Pătru vodă n-au dat, ce s-au întorsu, fără de ispravă. Iară, după ce-i viniră solii fără nice un răspunsu, s-au gătit cu oaste și au întrat Pătru vodă în Pocutiia, de au prădat și au arsu sate și târguri: Colomâia, Snetinul, Tismenița și altele până la Halici și cu acea pradă s-au întorsu Pătru vodă înnapoi.

Înțălegând Avgust Jicmont, craiul leșăscu, de prada și stricăciunea ce făcu Pătru vodă în Țara Pocutiei, îndată au trimis pre Ian Hrabii Tarnovschii, hatmanul cel mare a crăiii leșăști, cu oaste. Iară atunce pre ceriu s-au arătat stea cu coadă, ce-i zic cometa, în zi întâi a lui avgust și au stătut câtăva vreme.

Și trecusă atunce 1200 leși Nistrul să scoată pre oamenii lui Pătru vodă, ce-i lăsasă să ție în Pocutiia orașele și să fie de apărare. Datu-le-au război în 12 locuri și înglotindu-să leșii, le-au căutat a lăsa Pocutiia leșilor.

I-au fostu dat știre mai-nainte oamenii lui Pătru vodă, ce era în Pocutiia, de vinirea leșilor asupră-le, și trimitând

Pătru vodă 6000 de oșteni, i-au lovit Tarnovschii hatmanul cu leșii și i-au răsipit aproape de târgșorul Gvozdețul. Iară după acea izbândă, s-au înturnat leșii înnapoi, neavând grije de moldoveni deodată, că ari vini cu oaste.

Ce, iată și Pătru vodă, precum scriu cronicarii leșești, cu 20.000 de oaste cu tunuri, sosește. Luând veste Tarnovschii hatmanul, au fostu întrat în grije leșii; lăsându-și tunurile și tabăra, sfătuia să să ducă înnapoi la cetatea Haliciului. Ce nepriimindu aciasta Tarnovschie, au mersu la Obărtin și acolo așezindu tabăra, au făcut șanțuri împregiur și, sosind Pătru vodă cu oaste, cu tunuri, i-au încungiurat pre leși, cât nu avea grije Pătru vodă că va piiarde războiul cu leșii, cum avea grije să nu-i scape den tabără. – Lunecoasă sintu lucrurile omenești în lumea aciasta. – Îmbla moldovenii împregiurul taberii leșești să amăgiască pre leși să iasă den tabără la hartu, ce având leșii loitre, să suia pe șanțuri și răniia pre mulți moldoveni de a lui Pătru vodă. Și începură moldovenii a bate în tabăra leșască den pușci, ce puțină scădere făcea, că era grijită bine tabăra leșască. Dat-au și leșii den pușci, cât depărtară pre moldovenii ce năvăliia pe aproape și le căută a să da înnapoi. Eșit-au o samă de oaste leșască afară den tabără și să făcu un războiu mare, cu multă vărsare de singe de îmbe părțile, și înfrângând pre moldoveni, n-au mai putut sta, ce au dat dos și-ș lăsară tabăra cu totul în mâna leșilor.

Iară pre urmă, leșii ce au rămas de paza marginii la Pocutiia nu să răbda, ce adesă întra în țară de prăda. Iară și oamenii lui Pătru vodă, unde tâmpina pre leșii, îi omorâia,

cât puțini să întorcea cu mare scădere înnapoi. Așijdirea gătindu-să 1000 de leși și viniră să prade în țară; iară lovindu-i moldovenii lui Pătru vodă pe Prut, la Tarasăuți, puțini au hălăduit la țara lor.

Acestea înțălegând Ian, craiul ungurescu, de atâtea amestecături între leși și între moldoveni, trimis-au sol la Avgust Jicmontu, craiul leșăscu, ce mai mult n-au isprăvit, fără cât într-un an s-au așezat – scrie cronicariul leșăscu – că și un Ibraim pașea să fie trimis la craiul leșăscu, cu poftă să întoarcă lui Pătru vodă pușcele, care le-a fost luat Tarnovschii hatmanul de la Pătru vodă.

Îndelungându-să den zi în zi pacea între leși și între moldoveni nu să răbdă oastea leșască, ce era la Pocutiia și mai la margine de straje, ce au întrat în țară de au prădat și au arsu Cernăuții și alte sate, până în Botășeani, neavând moldovenii nice o grije despre leși, fiind pace legată.

Văzindu atâta pagubă Pătru vodă despre leși, s-au gătit cu oaste și au întrat în Podoliia în luna lui fevrar și au prădat și au arsu Cervoni și Iagolnița și Ciarnocojinții, și, prinzind veste leșii, s-au gătit rotmistrii, ce era de pază pre margine, și cu Sineuschii, hatman Polni, și cu alți rotmistri cu oaste și au eșit înnaintea moldovenilor la apa Siretiului; și dând războiu, au înfrânt moldovenii pre leși și mulți au perit, mulți s-au înnecat în Siretiu, pe mulți au luat vii în robie. Prins-au șeasăzăci de șlehtici aleși, precum scriu cronicarii leșăști, iară periți 800, de cei mai de gios.

DE VINIREA LUI SULTAN SULEIMAN, ÎMPĂRATUL TURCESCU, ASUPRA LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ ȘI DE PRIBEGIIA LUI ÎN ȚARA UNGURIASCĂ ÎN ANUL 7046 <=1538>

Sultan Suleiman, înțălegând de atâtea războae ce făcea Pătru vodă, întâi prădând în Țara Unguriască, apoi în Țara Lețască, că și craiul unguresc și craiul leșăscu făcusă jalobă la sultan Suleiman de prăzile lui Pătru vodă.

Așijdirea era pâră asupra lui Pătru vodă de neguțitorii turci, trecea cu negoțu de la Crâm pren Moldova în sus, că-i jecuiaște Pătru vodă și-i omoară cu oamenii săi. Și acele pușci, ce le-au luat Jicmont, craiul leșăscu, de la Pătru vodă, le-au fostu luat Pătru vodă de la Perenie și de la Maelat, hatmanii lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, de la Ardial. De aceste jalobe a doi crai, fiind aținat cu mânie sultan Suleiman, că și de la țară mersesă jalobă asupra lui Pătru vodă, îndată au poroncit oștilor sale să să grijască; deodată au trimis poroncă și la tătară, că avea și grije sultan Suleiman despre leși, să nu aibă mai mare gâlciavă pentru țară.

Și așea, tot pe o vreme, când încă Tarnovschii, hatmanul leșăscu, era supt Hotin cu oaste leșască să dobândiască cetatea Hotinul, învrăjbiți fiind leșii cu Pătru vodă, cum s-au scris mai sus, pornitu-s-au sultan Suleiman cu oaste însuș cu sine, și tătarâi pe de altă parte au întrat în țară, arzind și robind. Iară biiații boiari, înțălegând de prada tătarălor și de împărăție că au sosit la Dunăre, să svătuia și cerca unul cu altu ce să vor face, să poată hălădui de atâtea nevoi și primejdii, ce s-au strânsu asupra lor și asupra țărâi.

Iară, după ce au vinit acestea toate la urechile lui Pătru vodă, și mai vârtos Hârea chelariul spuindu-i cum și țara să vorovăscu să-l părăsască, multă scârbă au întrat în inema lui, că, încătro vrea întoarce oaste mai întâi, nu putea cunoaște, că leșii era supt cetatea Hotinului cu tărie, puterea turculuĭ mare, mulțimea tătarălor neoprită, cești din lontru slabi și să urâsă tuturor cu Pătru vodă, plini de vicleșuguri. Ce s-au ales den toate cu ai săi svetnici, ca să agiungă la Ian Zapolii, craiul unguresc, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarălor, socotind că de va putea birui pre tătară, iară pre turcu pre lesne îl va împăca. Ce cu greu iase a să trece sorocul lui Dumnăzău; că măcar că cu leșii îi împăcasă pe Pătru vodă, craiul ungurescu, iară oastea turcească cu singur sultan Suleiman trecea Dunărea și tătarâi ca un pohoiu, degrabă, acoperisă țara.

Ce Pătru vodă, cu toate acestea, fiind în grijă, iară mai tare să temea să nu-l prinză boiarii și să-l dea pre mâna lui sultan Suleiman, pornitu-ș-au doamna spre munți înnainte; părăsit de toți s-au dat și el la munte. Ce și acolo, neputându-să amistui, aflând cale deșchisă pe în târgu pe în Piatră, au trecut și pre lângă mănăstirea Bistriței; în munte diasupra mănăstirii, s-au lăsat ca să să poată odihni, iară îndată văzu pre ciia ce-l goniia, unde încungiurară mănăstirea de toate părțile ca un roiu. Ce, cunoscând acestea Pătru vodă, au încălecat de sirgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască. Au nemerit la un săhastru duhovnic, unde iaste acmu mânăstirea Besăricanii, și i-au arătat calea spre Țara Unguriască. Și întrând în munte, departe rătăcit, fără drum, fără povoață, au întrat în strâmtori ca acelea, de nu era a mai merge nice călare, nice pedestru și i-au căutat a-ș lăsa calul. Și au purces pedestru, în șeasă zile, rătăcind pren

munți, flămând și trudit, au agiunsu într-un pârâu, ce cură spre Țara Unguriască spre săcui, și eșind pe pârâul acela, au nemerit la niște păscari, carii, dacă i-au luat sama, cu drag l-au priimit. Iară Pătru vodă să spărie și foarte să temu de acei păscari, iară ei cu giurământ s-au giurat înnainte-i, cum îi vor fi cu dreptate și nemic să nu să tiamă; și acolo au dat Pătru vodă păscarilor galbeni de aur 70. Dacă au văzut păscarii galbenii, și mai bine l-au priimit și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu ospățu păscărescu. Iară dacă au însărat, l-au îmbrăcat în haine proaste și cu comănac în cap și l-au scos în Ardial. Și fiind oaste unguriască de strajă, la margine, i-au întrebat: ce oameni sântu? Ei au zis: „Sintem păscari", și așea au trecut prin strajea unguriască și nime n-au cunoscut pe Pătru vodă.

Și l-au dus la casa unui boiariu ungur, priiaten de mai-nainte lui Pătru vodă, ce neaflând pre acel boiarin acasă, fără numai pre giupâniasa lui, și i-au spus păscarii pe taină de Pătru vodă; și înțălegând ia de Pătru vodă, l-au priimit cu cinste la casa ei și-i găti ospăț. Acolo să tâmplă vinit și o slugă, crezută a lui Pătru vodă, nemerit la acel sat și el dentru acea răsipă, ce să tâmplasă domnu-său, lui Pătru vodă, și știindu că Pătru vodă întrasă în munți, cum s-au pomenit, și dacă înțăliasă de păscarii aciia, că au vinit den munte, el au mărsu să-i întrebe, doar ar ști ceva de domnu-său, și dacă-i văzu, îndată au cunoscut pe domnu-său, pe Pătru vodă, și-i căzu la picioare de i să închină și-i sărută picioarele. Iară Pătru vodă, văzind pre credincioasă slugă a sa, mult s-au bucurat și s-au mângâiat și multe cuvinte au vorovit cu dânsul și îmblânzindu-i-să inema, au adormit puținel. Nice zăbavă multă făcând, ce până a odihni Pătru vodă, iară acea giupâniasă au gătit un liagăn cu șeasă cai și cu doisprăzece

voinici într-armați și dacă l-au deșteptat, au șezut în liagăn numai cu aprodul, sluga sa, și au mersu prin locuri can fără drum, până au sosit la casa altui boiariu ungur și acela priiaten lui Pătru vodă, și dacă l-au văzut, cu bucurie l-au priimit și l-au ospătat și îndată i-au gătit liagăn cu șeasă cai. Că vreme de zăbavă nu era, că den urmă prinsesă veste ostenii unguri, ce era de strajă, cum au trecut Pătru vodă pentre dânșii și nu l-au cunoscut și de acolo s-au fostu pornit după dânsul a-l cerca, să-l agiungă. Ce Dumnăzău, otcârmuitoriul tuturor celor ce-l roagă cu credință, au acoperit pe Pătru vodă și i-au deschis calea de au sosit mai curund la cetatea Ciceiul, septemvrie 28, simbătă, în răsărita soarelui, au întrat în cetate și au închis porțile. Iară ciia ce-l goniia pre urmă, văzind că au hălăduit Pătru vodă la cetate, ei s-au întorsu înnapoi.

Atunce multă plângere și tânguire era de doamna Elena și de fiii săi, Ilie și Ștefan, și de fiică-sa, Roxanda, și de toți ai casăi lor, pentru multă scârbă și nevoe ce le vinisă asupră, știind den câtă cinste și mărire au căzut la atâta pediapsă. Iară Pătru vodă au întrat în beserică și s-au închinat mulțămind lui Dumnăzău, că l-au izbăvit den mânule vrăjmașilor săi.

Cetatea Ciceul, în Țara Unguriască, era dată de Matiiaș, craiul unguresc, lui Ștefan vodă Bătrânul, după ce să împăcasă amândoi, cum s-au scris mai sus la rândul său, și era slobodă acea cetate de craii unguresți, domnilor den Moldova, să-ș ție acolo averea cu oamenii lor.

Iară Ian Zapolii, craiul unguresc, înțălegând de clătirea lui sultan Suleiman spre Moldova, asupra lui Pătru vodă, având grijă de vicleșugurile păgânești, că, dacă va supune de tot Țara Moldovii, să nu între păgânul și în Ardial, să supue

și Țara Unguriască, fiind megiiași, măcar că era legați cu mare prieteșug Ian Zapolii, craiul unguresc, cu sultan Suleiman; ce niceodată creștinilor drag păgânul n-au fostu! Cerșut-au agiutor craiul unguresc de la Ferdinand, împăratul nemțăscu, după așezată pace ce era între dânșii, să să agiutoriască unul cu alt la vreme de triabă, să-i trimiță oști mai degrabă. Iară și el, strângându-și oștile unguresti, va priveghea ca la loc bun să-ș ispitească nărocul cu oștile și cu singur sultan Suleiman. Și trimițând împăratul nemțăsc oastea sa, ca la opt mii, pre la Varadin, la începutul secerușului, și de acolo au mersu la Ardial. Iară, cum putea Ian Zapolii, craiul ungurescu, siliia să fie pre tainâ acea pornire de oaste, să nu obliciască sultan Suleiman, având mare prieteșug cu dânsul.

Prădând și stropșind turcii cu sultan Suleiman Țara Moldovii, era țara bejenită la munți; strânsu-s-au vlădicii și boiarii țărâi la sat, la Badeuți, den sus de Suciavă, și sfătuindu-să cu toții ce vor face de acea nevoe ce le vinisă asupră-le și-au ales cu sfatul de au trimis sol dentre dânșii la împărăție, cu mare rugăminte și plângere să-i iarte; anume au trimis pe Trifan Ciolpan la sultan Suleiman, în Suciavă, și ș-au cerșut domnu. Văzindu împăratul rugămintea lor, s-au milostivit și i-au ertat și au trimis la dânșii pre un agă al său de credință, de i-au chemat pre toți la sine, în Suciavă. Iară ei cu multă frică au mărsu și au căzut la picioarele împăratului și priimindu-i ca pe niște robi ai săi. Apoi ș-au ales domnu pe Ștefan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă, ce era mai-nainte izgonit de Pătru vodă, și acolo, la Suceavă, împăratul au legat bir pre an să-i dea țara câte zece mii galbeni de aur; iară alte vistere, ce n-au fostu apucat să le rădice Pătru vodă cu sine, toate le-au luat atunce

împărățiia și întorcându-să împărățiia den Suceavă, l-au petrecut Ștefan vodă până la Dunăre.

Înțălegând sultan Suleiman, după ce-au trecut Dunărea, că Ian Zapolii, craiul Ardialului, cu oștile sale și cu oștile lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, au apucat poticile munților, ca, de-ar vrea el cu turcii să între în Ardial, să nu-l lasă, și cum iaste gata să să bată cu dânsul, de acea veste păgânul gemând și scrâșnind în dinți, aprinsu de mânie, au trimis ceauș la Ian, craiul ungurescu, zicându-i că au uitat de binefacerea lui și, făcându-l nemulțămitoriu, să-i spue că curund va face de-ș va piiarde crăiia și să va căi.

Răspuns-au Ian, craiul unguresc, turcului cu multă plecare, cum el acea gătire de oști nu împrotiva împărăției au făcut, pre carele l-au cunoscut apărătoriu vieții sale și cinstii sale, ce împrotiva vrăjmașului său, lui Pătru vodă, carele fiind suptu poronca crailor unguresti, au făcut de multe ori prăzi în Ardial, pre carele acmu îl are închis în cetatè Ciceul și, în scurtă vreme, îl va avea în mânule sale. Iar împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce-au legat cu dânsul i proci.

Iară Pătru vodă, fiind silit în cetate, în Ciceu, în mare închisoare, să temea și de oamenii săi ce-i avea de apărat cetatea, ca să nu-l dea în mânule ungurilor. Iară nice să îndoia de tot cu mila lui Ian Zapolii, craiul unguresc, ce de bunăvoe eșind den cetate, au căzut cu rugăminte la craiul să-i lasă cetatea Ciceul pentru traiul său cu casa sa, rugându-să să-i iarte greșelele cele de mai-nainte greșite de dânsul, arătând craiului cum și el, măcar că iaste craiu, iară fiind om, iaste supus primejdiilor și vremilor împrotivnice acestii lumi i proci.

Făcutu-ș-au pace Pătru vodă de la craiul unguresc și l-au rugat de i-au dat voe să să cerce la Poartă, să-ș poată tocmi lucrurile despre împărăție. Și dându-i voe și slobozănie, agiuns-au Pătru vodă pre la priiatinii săi la Poartă, trimițind Pătru vodă daruri viziriului și altor agi împărătești.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ
CAP XXIV

Iară Ștefan vodă, aicea în țară, înțălegând că au căzut Pătru vodă pre mânule craiului ungurescu, nezăbăvind vreme, au răpezit la Poartă, făcând știre și rugându-să pen priiatini vizirului, să poronciască împărățiia la craiul ungurescu, să-i trimță legat pe Pătru vodă. Ce Pătru vodă îș așezasă lucrurile de cătră împărăție, de-l chema să margă la Poartă.

Și mergând Pătru vodă la Țarigrad, s-au așezat la Galata, care cetate iaste făcută de itali și de un niam ce să zic liguri, și să numește la istorii Pera; acolo cură Boazul între Pera, adecă Gălata, și între Țarigrad.

Ștefan vodă, aicea întru nenorocita țară, multe și grele dabile strângea de la biiații lăcuitori; și de la o vreme s-au arătat mare vărsătoriu de singe, că fie pentru ce mică greșală poronciia de omorâia și încă de multe ori la masă chemând pre mulți, cu mâna sa îi omorâia.

Ioan Zapolii, craiul unguresc, când au trimis jalobă la împăratul turcesc pentru Pătru vodă Rareș, cum s-au pomenit mai sus, jeluitu-s-au și pentru moartea lui Grit, de carele ne trage rândul să pomenim aicea.

După ce au murit Ian Bamfi, ce era voevod Ardialului în zilele lui Ian Zapolii, craiului unguresc, au stătut Grit otcârmuitoriu și namesnic crăiei ungurești, însă la aciasta deregătorie a lui Grit, câțva boiari ungurești n-a vrut să priimască. Ce stând și Laschi liavul, care pe atunce era în mare cinste la craiul Ian Zapolie, și cu Verbeție în partea lui Grit, i-au isprăvit deregătoriia aciasta de la craiul și i-au făcut și ispisoc craiul, poroncind să iscăliască și boiarii Țărâi Ungurești. Ce n-au vrut boiarii, nice au priimit să iscăliască pentru mare ură ce avea pe acel Grit.

Acesta era om și trufaș, și pentru limba turcească era cunoscut la împărățiia turcului; pe carele îl trimisese Ian Zapolii craiul la Poartă, după ce-l făcusă otcârmuitoriu Țărâi Ungurești, pentru să așează lucrurile Țărâi Ungurești, ce să atițasă iar netocmală între domnii ungurești.

Zic unii că acestu Grit să fie vorbit în tainâ cu viziriul, trăgând la sine crăiia unguriască, și așezase une lucruri spre peirea lui Ian Zapolii, craiului ungurescu. Ce bine zice Scriptura: că cine sapă groapă altuia, el cade într-însa. Așa și Grit, după ce au purces den Țarigrad, trecând Dunărea la Dristor, au vinit în Țara Munteniască, având cu sine 3000 de pedestrime eniceri și călări 1000 și mai bine de turci, fără unguri ce era ai lui; avea și ferman la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul muntenescu, să asculte ce le-ari poronci Grit.

Scrie Istvanfie, să fie spânzurat la Dunăre pre un boiariu muntenesc, anume Ilie, arătând tuturor lăcuitorilor Țărâi Muntenești să să tiamă de însu.

Trecând peste munți la Țara Unguriască, s-au așezat cu tabăra la Brașeu și îndată au trimis Grit cărți la un domnu ungurescu, anume Emirit Țibac, ce era ispravnic Ardialului, făcându-i știre să vie la dânsul pentru svatul a mari lucruri.

Iară Ţibac, nepurtând grijă de vicleşug despre Grit, îndată cu 200 de oameni au vinit la Grit şi s-au aşezat ca de doaă mile de la Braşeu şi acolo noaptea, fiindu Ţibac supt cortu, au trimis Grit nişte eniceri de l-au ucis. Aşijdirea şi pre oamenii lui, pre câţi au putut prinde, i-au omorât.

Dacă au adus capul lui Ţibac la Grit, văzind ciialalţi boiari fapta tiräniască a lui Grit s-au apucat de arme şi, strângându-să cu toţii la Sibiiu, s-au sfătuit să răscumpere nevinovata moarte a lui Ţibac despre Grit, alergându cu sabiile crunte prin sate şi prin oraşe, strigând şi arătând moartea lui Ţibac, făcută de Grit.

Nezăbăvindu vreme, să aleg trei bărbaţi, anume: Gutard şi Ştefan Maelat şi Franciusco Cvendie, către carii s-au adunat mulţi domni, pre carii îi trec cu scrisoarea pentru înmulţirea voroavei, lăsând cine va vrea să ştie mai mulţi, să cetiască la Istvanfie, istoricul Ţărâi Ungureşti.

Trimis-au îndată soli la Pătru vodă aicea în ţară şi la Radul vodă în Ţara Munteniască, arătând tiräniia lui Grit, ce-au omorât pre Ţibac şi pre alţii, cerându agiutoriu împrotiva lui Grit. Amândoi domnii nu s-au apărat a le da agiutoriu, ce îndată le-au trimis oşti şi aşea cu toată oastea făcându-să ca la 40.000.

Acestea dacă oblici Grit, cum nu numai ungurii, ce şi amândoi domnii din ceste ţări îi are nepriiatini, fiind în mare grijă, s-au mutat la cetatea Meghisiia, care dobândind-o, au svătuit cu ai săi de s-au închis acolo, până i-a vini agiutoriu de la craiul Ian Zapolii şi de la Mehmet paşea, sarascheriul de Beligrad, şi Bali-bei, căpitanul Samandrii. Ce, nemerind mai curund ungurii cu agiutoriul de la domnii acestor ţări, n-au lăsat pe Grit să să grijască de altă cu zaharalele şi altă

ce gătasă să aducă de pre aiurea în cetatea Meghisiia, ce au şi purces să dobândiască cetatea, unde era Grit.

Apăratu-s-au deodată Grit, având cu sâne eniceri şi altă oaste turcească, împingând pre unguri deodată. Iară sfătuindu-să acei ce era giuraţi asupra lui Grit, socotind că nice hrană îndelungu nu va avea Grit în cetate, au încungiurat cetatea, ţiind-o închisă de toate părţile, şi au pus de au strâgat că cine nu va fugi de la Grit până în 4 zile să vie la dânşii, îi vor avea de vrăjmaşi. Deci, întâi Urvan, Baţiian şi Părusii, lăsind pe Grit, au fugit în tabăra acelor trei bărbaţi, ce încungiurasă cu oşti pe Grit. Aşijdirea şi târgoveţii au abătut în turci, de i-au tăiat şi i-au omorât; pre câţiş n-au putut scăpa den târgu, au început a-i bate den tunuri, de să sfărâma cetatea.

Aşea, văzindu-să Grit de nepriiateni încungiurat şi împuţinându-să hrana, s-au agiunsu cu o samă de oaste, dându-le daruri, să-l lasă cu ficiorii lui să iasă den cetate, ce nemic n-au isprăvit la nişte oameni, ce era aprinşi cu răscumpărare asupra lui. Şi într-aciasta strânsoare fiindu Grit, iată căzu zidiul cetăţii de către răsărit, bătut de puşci, care spărtură văzind oştenii, îndată năvăliră în cetate, cu multă vărsare de singe, că turcii den cetate să apăra bărbăteşte. Ce biruiră ungurii pre turci şi dobândiră cetatea, nelăsind pe nime viu. Iară Grit cu ficiorii săi au fostu scăpat den afară de zid, lăsindu toată averea sa în jac biruitorilor. Ce, nemerindu în tabăra muntenilor şi a moldovenilor, l-au prinsu şi l-au dat ungurilor şi au pus pe calo de i-au tăiat mânule, apoi i-au tăiat capul. Perit-au şi Doţie.

Iară pre doi ficiori a lui, anume Anton şi Andrei, aducându-i aicea la Pătru vodă, i-au omorât pe amândoi. Vezi cum plăteşte Dumnăzău tiranilor, vărsătorilor de

singe! Iară de iaste aşea de Pătru vodă, cum scrie Istvanfie, că au omorât pre ficiorii lui Grit, urâtă şi fără milă faptă şi abiia auzită în lume la creştini!

Zic unii, că, dacă au înţăles sultan Suleiman de închisoarea lui Grit, să fie poroncit lui Ian Zapolii, craiului ungurescu, să margă să dea agiutoriu lui Grit; ce n-au cutezat craiul, zicând că nu are cum asupra unui nărod să margă pentru moartea lui Ţibac.

Iară, după ce au perit Grit, au stătut ispravnic Ţărâi Ungureşti, Maelat şi Balasii.

AICEA SCRIE DE LUCRURILE CRĂIEI UNGUREŞTI ŞI CUM AU CUPRINSU TURCII ŢARA UNGURIASCĂ CAP XXV

În anii de la zidirea lumii 6988 iar de la Mântuitoriul nostru Iisus Hristos 1480, crăind Matiiaş Corvin pentru faptele şi vestea celuialalt Corvin, Ian Huniad, svădindu-să cu cehul sau bohemii şi împotriva Avestriei, cu turcii au ţinut pacea. Ce, văzind şi papa de Râm şi veneţiianii, 100.000 de galbeni de aur, carii în toţi anii îi da crăii ungureşti agiutor împrotiva turcului, s-au tăiat de la unguri aceşti bani. La Ardial era ispravnic pre atunce Ştefan Bator.

Pe aceia vreme, un Alai bei cu multe oşti turceşti au lovit Ardialul, însă, cu agiutoriul căpitanului de Timişvar, mare perire s-au făcut în turci! De iaste aşea, cum scrie hronograful, şeasăzăci de mii de trupuri turceşti să fie căzut până la Dunăre.

Iară tot în sfatul său nu s-au înşelat turcii: că ungurii şi cu nemţii să sfădiia atunce şi între dânşii nespusă vărsări de

singe s-au făcut; că în anul de la Hristos 1514, s-au rocoşit şi s-au întărâtat ţărănimea împrotiva domnilor săi, rădicându-şi craiu pre Gheorghie den săcui, mare vărsătoriu de singe, în toate părţile crăiei. Apoi s-au adunat la Timişvar şi cungiurându-l să-l ia, i-au lovit Ian Zapolii, voevodul de Ardial, şi cu agiutoriul Timişvarului i-au înfrânt; şi au căzut acel Gheorghie crăişorul cu frate-său Lucaţie la prinsoare. Şi-l pusă voevodul pe acel crăişor la mari chinuri: făcându-i cunună de hier, aprinsă în foc, i-au pus-o în cap, cununându-l ca pe crai. Apoi, slobozindu-i singe den vine, au dat să bea oştenii, ce era prinşi cu dânsul; alegând şi 20 de căpitani, iarăşi de ai lui, în trei zile opriţi de mâncare, apoi i-au silit să mănânce carnea de pe crăişorul lor de viu; iară rămăşiţa de pe trupul lui şi a frăţine-său, puindu să facă mâncări, au pus la acea masă să mănânce oştenii lui, ce era prinşi cu dânşii.

Acele pozne făcându-să în crăiia ungurească şi vărsări de singe, atunce când sultan Suleiman stătu împărat, iară la unguri era craiu Ludovic, om tânăr. A căruia copilărie şi turburările crăiii ungureşti văzind turcul, au legat pace cu perşii şi s-au întorsu cu tot gândul spre unguri şi cu toată puterea. Văzindu-să Ludovic neatocma la putere cu turcul, trimis-au pre la toate crăiile creştineşti soli, cerşindu agiutoriu împotriva turcului.

Şi aşea, când ciia îmblă svătuindu-să şi cumpănindu-să, sultan Suleiman purcede cu toată puterea sa asupra crăiii ungureşti. Craiu Ludovic iasă şi el, cu câtă oaste avea, înnainte la Mohaciu şi dând războiu, acolo au perit şi el şi mai toată oastea unguriască, pripindu-l turcii, până sosește Ian Zapolii, domnul Ardialului, cu oaste den Ardial şi

Ungurimei de Sus. Cuprins-au turcu toate locurile pe Drava și Sava și să întorcu cu mare plian.

Iară Ian Zapolii, tâmpinându-l veste pre cale de perirea lui Ludovic craiu cu oștile lui, au și luat în gând de crăie, văzind că s-au stânsu cu acel Ludovic de istov sămințiia de crai ungurești. Și îndată începu a trage la sine pre domnii ungurești și cu daruri și cu cuvinte, arătându-li la ce folos și la ce bine s-au adus țara și crăiia unguriască craii streini de alte niamuri. Că Albreht craiu, den casa Avstriei ales, atâtea turburări și mestecături au lăsat în crăie pe urma sa. Vladislav liavul, cu nesocotiala lui, la Varna au perit și au răpus oastea, tăriia și vârtutea crăiei.

Aducând aminte faptele sale și dezrădăcinarea care o făcusă el la Timișvar a țărănimei oștite și potolitul acelui pojiar, arătând și ocara niamului ungurescu, având oameni harnici și de triabă și cum să-ș aliagă crai den alte niamuri? Cu aceste cuvinte și făgăduință au tras cătră sine pre mulți domni și căpetenii. Și când au fostu la astrucarea oasălor lui Ludovic, în Buda, cum s-au arătat mai sus că au perit la Mohaciu și s-au aflat trupul lui într-o bahnă întinat, unde-l văzusă un oștian de a lui, că au perit nădușit de calul lui, aleg craiu pre Ian Zapolii o samă de domni, ce-i trăsesă în partea sa.

De altă parte Ferdinand, fratele împăratului nemțăscu, și el au tras cătră sine pe o samă de domni, să apuce el crăiia, fiind el și sămințiia lui mai aproape de crăiia unguriască, de vreme ce Albert craiu au fostu den singele lor, dentr-o casă cu înșii, a Avstriei. Și cu Ferdinand ținea parte câțva de zavistuia pre Ian Zapolii.

Adunându-să domnii ce ținea cu Ferdinand, cu oastea lui au purces dreptu la Buda. Iară Ian Zapolii, craiul nou, văzind

asupra sa putere viind și el încă cu toate lucrurile crăiii neașezate, și din domnii lui nime nu-i vinisă, ca la un lucru ce era încă crăie noaă, au purces de la Buda și au luat calea spre Țara Leșască. Iară oștenii lui Ferdinand gonindu-l în urmă și au luat Buda fără de nice o apărare oștenii lui Ferdinand și pusără otcârmuitori sau namesnic pre Ștefan Bator crăiii ungurești și pre alți domni.

Iară Ian Zapolii, pribag în Țara Leșască, au năzuit la un domnu liav anume Ieronim Lașco, om vestit peste toți. Priimind acela pre Ian Zapolii pribagul cu mare omenie și cu dragoste și atâta îi făgădui cum măcar toată averea sa să-ș pue la mijloc, numai să-l pue în scaonul crăiii ungurești, va sili și a nevoi.

Jicmont, craiul leșăscu, măcar de razimul acela ce răzima la dânsul craiul cel pribag, Ian Zapolii, la Lașco, îi părea bine, însă mai mult nu să amesteca.

Iară Lașco cu a lui socotială ia înnainte gând și, de la o vreme, îi spune că nice într-un chip cu altu mijloc, la cinstea și podoabele sale nu va vini, fără numai prin năzuire la sultan Suleiman, împăratul turcescu. A căruia fiind de curund sol de la leși, Lașco, au cunoscut om cu înaltă fire și nu lui așea de țară să ție, cum de veste în toată lumea, să aibă un craiu ciriac al său și de dânsul pus craiu, cu mare veste îi va fi; pre care svat așea supțire, amestecătoriu, la lucruri mari așezat, și el și pribagul craiu, să apucă Lașco de triabă și agiunge întâi la viziriul, cu care avu cunoștință den solie. Apoi, fără zăbavă vreme, îș face de la seim solie la împărățiia turcului; și mergând sol, au îmblat cu daruri și întâi pre viziriul și pre alte capete ce era aproape de împăratul, în partea sa i-au tras.

Iară în fruntea soliei de la împărăție, au poftit cu puterea sa și cu armele sale să pue pe asupritul și gonitul den

scaonul său, Ian, cu mare strâmbătate de la Ferdinand, cu vicleșugul a o samă de domni ungurești; grăind către împăratul că: „Ce ar fi mai mare și mai vestită împăraților laudă și în lumea toată vestea și vâlhva, decât a apăra asupriții, a rădica căzuții; și pentru unele ca acestea rădică Dumnezeu pre împărați și le dă și le lățește și înnalță puterea, pentru să fie apărare lumii de strâmbătăți; și ce-ț trebuiaște împărăției tale la mai mare și lăudat lucru în toată lumea, decât acesta: să aibă crai ciriaci, la care fericiia împăraților cuvioasă îț arăt scara. Pre Ian craiu, scos den scaonul său de nepriiatini, pre carele, dacă îl va rădica nalta și nebiruita mâna ta, în toată viața lui și săminția lui în urma lui, neuitată va fi mila bunătății tale."

N-au trebuit mai mult decât atâta să osteniască Lașco la o împărăție, care unele ca acestea păzește și aștiaptă. Îndată au eșit poroncă de gătire de oaste. Răspunsu eșit lui Lașco: să-i iasă cu Ioan înnaintea lui la Beligrad, îndată cât s-a dezvăra în anul viitoriu.

Adulmăcă Ferdinand aceia a lui Lașco liavului, la Poartă solie și trimite și el soli unguri ca de la un craiu unguresc, la sultan Suleiman, poftind cu înșălăciune înnoire crăiei pe chipul său. Ce, nu-i fu priimită soliia la împărăție, răspunzind solilor lui Ferdinand, carele fără rușine crăiia altuia o au călcat de care ar fi împărăția mai aproape, că nu iaste den bătrâni împărăției aceiia a priimi la prieteșug pre aciia, carii numelui otomanilor fac strâmbătate, nice pre unii ca Ferdinand, care nevrednic giudecat iaste la înnalta împărăție de prieteșug. Și încă să știe că strâmbătatea și călcarea ce-au făcut Ferdinandu crăiii ungurești, iată asupră îi vine cu mare putere la răscumpărare și cu atâtea oști, cât

să cerce pre Ferdinand până în părțile Apusului. După acest răspunsu, și solii a-i scoate den Țarigrad au eșit poroncă.

Într-aceia vară, purces-au turcul cu mulțime de oști; și eșindu-i Ian Zapolii înnainte la Beligrad cu Lașco liavul, la adunare, s-au clătit puținel de pre perină sultan Suleiman, cu zbârcita frunte, însă cu blând ochiu căutând spre Ian, i-au tinsu mâna, zicându-i: „Îț dau mâna apărătoare la toate trebile tale și rădicătoare la cinste care ai fostu și aceia care de la Dumnezău nemic altă nu poftește, numai asupriții și căzuții să-i rădice. Fii, dar, cu bună și veselă inimă și milelor mele neuitătoriu!" Și îndată au învățat pre viziriul să-i iasă carte cu giurământu cu aceste cuvinte scrisă la hronograf:

„Dătătoriul de daruri și milelor sale, acela a toate ziditoriu, Dumnezău, și cela ce iaste mare și puternic, prin voia dumnezăeștii socotele, acela care a îmbe raiurile iaste sultan și a tuturor împăraților aceștii lumi lățite cârmaciu și al doilea crângul cap și a oștilor deregătoriu, carele iaste al nostru proroc Mehmet, asupra căruia proroc fie pururea blagoslovenie și dragoste înnaintea dumnăzăeștii mile, prin a căruia bună milă și ai săi patru priiateni mari învățători tainici: Abubechier, Osman, Omer, Ali, prin carii blând în bunătăți, înnaltul Dumnăzău, dentru a sa nesfârșită milă, fie pururea vesel și priimitoriu de tot, puternicul Dumnăzău, și a toți svinții și fericite suflete, carele îl laudă; cu a căruia voe și milă, eu, sultan Suleiman Shiac, împăratul împăraților cu mila lui Dumnăzău, lăudat mare și nebiruit, împăratul Țarigradului, craiu crailor, dătătoriul cununelor, umbra lui Dumnăzău asupra pământului, stăpânitoriul a mării cei mari și a Evropei de Gios, Siriei, Araviei, Iudeii, Hananeii, Galileii, Finichiei, Alexandriei, Eghipetului și a marelui Caer, Ethiopiei, Midiei, Liviei, Lanhe, a mării de la Hândi și a

Mării Roșii, crăiii Ierusalimului, Samariei, a mării Tiveriii, Damascului, Halepului și a marii Antiohiei, Mesopotamiei, Haldeii și a marelui Vavilon, cu mai mare și mai mică Armeniia, Parthilor, Persilor, Mengrililor, Giurgiilor, Mării Caspiei, Trapezontului, Tavrizii, Capadochiei, Chesariei, Pamfiliei, Chilichiei, Tarsiei, Caramaniei, Amastriei, Paflagoniei, Lidiei, Frighiei, Vithiniei, marelui oraș Nichea, Nicomidiei, a Halchidonului, a toată marea Anatoliia, Greției, Trației și a marii Romaniii, Machidoniei, Thesaliei, Peleponisului, Corinthului, Hersonului, Albaniei, Bosnii, Volgariei, Valahiei, Moldavei Schitiei, Tartariei și a multe alte nesfârșite țării și crăii și împărății, dobândite cu sila și cu puterea și arme vitejești și vitejiia noastră fulgerătoarei sabii; și de mai-nainte de noi împărați Mehmet Shiac și fiiu-său, sultan Selim Shiac, blagoslovitul părintele nostru, la odihna cărora necuprinsă și prea înnalta milă fericiia dumnăzăiască cu sufletele lor, în veci să fie!

Voaă, dară, prea luminatului Ian, den mila lui Dumnăzău craiul ungurescu, Croațiii, Dalmațiii, Moravei i proci, eu mai sus pomenitul sultan, Suleiman Shiac, împăratul turcilor, nebiruit, giur înnaintea atotputernic Dumnăzău, svinta prea înnalta lumina lui, atotputernic, și bunătatea dumnăzăirii lui, la tăriia ceriului, soarele, luna, stelele, pământul și fața pământului, la împărățiia prea svinta a lui Mehmet, strămoș, moșul și tatăl mieu și muma mea și pânea mea, sabiia, sufletul și viața mea și a tuturor busiurmanilor obrezuițuilor, sănătate!

Cătră tine, fratele mieu, Iane craiu, nu te voiu părăsi, de ari vini toate împărățiile și crăiile mele la scădere, să nu să aliagă nemic de dânsăle, să rămâiu numai însumi sau cu doi-trei busiurmani împregiur tăiați, încă legat și datoriu

sintu și rămâiu să te caut și să te cercu prin toate unghiurile lumii și să-ț zicu: Iată, eu gata sintu; ce vei despre mine, la tot gata sintu bine să făcu; și făgăduinții mele, de nu voiu face destul și deplin, dentr-acela cias, prea puternicul Dumnăzău, mâniia și dreptu giudețului, asupra capului mieu să vie și pre tot să mă piarză. Și ori de ce m-aș atinge cu trupul mieu, prea înnaltul Dumnăzău în piatră să mă întoarcă; nice să mă sufără tăriia pământului, nice îmblând, să mă poarte; ce în doaă părți să să răsfacă și să mă înghită cu tot trupul și cu sfuletul mieu și să mă soarbă!"

Acestu giurământ așea groznic prin toată crăiia unguriască și la părțile Ardialului, pre la toți s-au răpezit. Iară ei cu oștile îndată să clătesc spre Buda, care foarte lesne o au luat: că nemții văzind atâta greime de oști, lăsindu târgul, s-au mutat la cetate, care o ținea Nadajde; și în cetate nepriimind Nadajdie să să închine, l-au pus în obezi nemții și au făcut de hălăduirea sa legătură. Și așea, și târgul și cetatea luând împăratul, au dat pre mâna lui Ian craiu. Iară împăratul cu oștile au mărsu dreptu la Beciu și bătându-l cu tot feliul de arme o lună întriagă, apărat fu de Salmaș hișpanul cu mare vitejie. Apropiindu-să iarna, s-au întorsu turcul înnapoi, dând pre mâna lui Ian craiu toate podoabele crăești: corona, schiptrul și altele la divan în viderea tuturor, cu toate l-au împodobit și i-au zis împăratul:

„Priiatene și frate, de vreme ce la nevoia ta, la mine și la agiutoriul mieu ai năzuit, după a lui Dumnăzău, eu încă înțălegând strâmbătatea deplin, cetatea și orașul Buda și toată crăiia ungurească în mâna ta le dau și pre tine craiu ungurescu aleg și întărescu.

Voaă iarăș, domnilor și boiarilor aceștii crăii, poroncescu să fiți acestuia craiu al vostru plecați și cu credință! Care lucru

de veți face, mă veți avea priiaten; iară de nu, sabiia mea în voi să va încrunta.

Tu dar, priiatine craiu, bunătăților lui Dumnăzău și a lor mele neuitătoriu să fii; care tu aicea ai cununa și alte podoabe: să te împodobești tu și următorii tăi după tine!

După acestea, lăsindu cu câteva stiaguri pre Aloizi Grit, ficiorul lui Andriiu, hatmanul venețiianilor, de pază craiului, s-au întorsu cu mult plian turcul spre Țarigrad.

Iară după ce să dusă turcul, Ferdinand îș râdică inimile cu ungurii den partea sa, asupra lui Ian craiu și îl închide în Buda împreună cu Grit, ce-l lăsasă împărățiia de pază. Însă domnii ungurești din partea lui Ian craiu, ce rămăsesă afară de închisoarea Budei, pre nemți înspăimară și purced fără izbândă de la Buda.

Multă vărsare de singe au făcut între sine ungurii, pre acele vremi, carii cum putea birui unul pre altu. Unii ținea cu nemții, alții cu turcii, până de la o vreme, pe îmbe părțile au pătrunsu acea grozăvie ca de fiară, și mai mult de fiară sălbătecie.

Și au stătut între Ferdinand și între Ian craiu așăzare: să crăiască Ian în viața sa; iară după moartea lui, nu altul, ce numai Ferdinand sau un ficior a lui, să fie craiu. Iară lui Ian craiu, de-i va rămâne ficior, să ție toate cetățile tătâne-său și pre Ardial. Și până într-atâta să îndesa, cât pe Grit, ce-l lăsasă sultan Suleiman de agiutoriu lui Ian craiu, îl trăgea în partea sa cu dări; ce iar altu folos n-au făcut, fără cât vărsare de singe între sine. Pre urmă s-au așezat cu legături de pace, cu giurământuri între sine: de ar vrea să-i calce turcul, soții să-ș fie.

Iară, după ce s-au așezat craiul Ian, au început cu gând de însurat; și, den svatul priiatinilor săi, ș-au luat crăiasă pre

Isavela, fata lui Jicmont, craiului leșescu; și aducând-o cu cinste și cu mari gloate, s-au cununat în Ston Beligrad. Abiia să satură biietul craiu de puțintea pace și crăiasa la Buda, iară la Ardial să rădică o samă de domni de oprescu dările visteriei. Ce, îndată sărind craiul, au potolit acea răscoală și cu certare unora. Acolo ostenind craiul după așezarea și potolitul acelor rocoșeni, să bolnăvește în oraș în Sas Sebeș. Începusă a să rădica den boală, când numai ce-i vini veste că i-au născut un fătu crăiasa; și de bucurie, uitând slăbăciunea boalei, s-au luat după mese și petrecănii, den care au căzut în mare herbintială inimii și ș-au svârșit viața, cum s-au scris mai sus de moartea acestui craiu Ian Zapolii.

Iară în urma sa, au lăsat cu testament pre cuconul său de va trăi, următoriu crăiei și pre Gheorghie Martinengo, cârmuitoriu Oradiei, pentru mare credință ce avea la dânsul și pre o rudă a sa, anume Pătru Viițehii, au lăsat epitrop cuconului, rugând pre toți domnii să nu priimască craiu strein, dând pre fiiu-său în lături, și să agiungă la sultan Suleiman, că va fi apărătoriu fiiului său; și îndată la Poarta lui să trimiță soli pentru înnoirea crăiei fiiului său.

Câteva zile au tăinuit moartea craiului, neclătindu-să oștile den loc și neștiind nemic de moartea craiului.

Solie îndată la împărăție pornind și când solii cu mare credință, pre testamentul craiului, mărgu cu sirguială la Poartă, iară Ferdinand, înțălegând de moartea lui craiu, îndată trimite la crăiasa să să ție în Buda, poroncindu-i să să ție de tocmala ce-au făcut bărbatu-său în viața lui, să lasă crăiia, să să ducă la orașele cele așezate cu pruncul ei, făgăduindu-i și mai multe zestre ca unii crăiasă, cum s-ari cădea. Iară, de nu ari vrea de bunăvoe să să ducă și va vrea să calce tocmala și legăturile craiului, bărbatului ei, în doaă

rânduri așezate, arme să aștepte; cu care, ca o crăie driaptă a sa, va cerca casa Avstriei; și, de sirgu voii sale, în ce voe iaste, răspunsu să-i facă.

Deci pre solul lui Ferdinand multe zile l-au oprit în Buda diregătorii crăiei și târziu foarte cu greu au făcut pe crăiasa să priimască soliia. Deci, ce au poroncit Ferdinand, toate au grăit solul și pe urmă și lauda de arme.

Răspuns-au crăiasa către sol, că nu poate să stea acmu după svaturi, ce ari răspunde lui Ferdinand, slăbită fiind de lacrămi și de amara jeale după soțul ei, craiul; nice poate nemic face fără învățătura tătâne-său, lui Jicmontu, craiul leșăscu, la care, de nu-mi va da o vreme Ferdinand să agiungu la tată-mieu pentru învățătura, ce să va apuca de arme, puțină laudă va agonisi și chesar Maximilian și Ferdinand, asupra unii fămei stânsă de lacrămi și asupra unui pruncu în fașe.

După soliia răspunsă de crăiasa, Ferdinand nemic zăbăvind, au ales oaste și cu mare tocmală cu ghenarariul său, Leonard Velsho, și o trimisă în crăiia unguriască să bată cetățile: care nu va vrea de bună voe să să închine, să le cuprinză cu oșteni în partea sa.

Sultan Suleiman, cu svatul socotindu că cu cinste împărăției iaste să apere, pre giurământul său și dat cuvântul pre crăiasa văduva și pruncul, chemând pre solii ungurești, le răspunsă cum au dat crăiia unguriască lui Ian și fiilor săi și au înnoit acea crăie și asupra pruncului, fiiului lui Ian și săminției lui. Și s-au gătit de oaste, puind toată puterea sa, să nu să bucure nepriiatinul său niamțul; dând și solilor daruri și pruncului în semne de apărare căftan cu sirmă țăsut, pavăță cu piiatri scumpe împodobită și buzdugan și sabie tot cu mărgăritar peste tot acoperită. Și îndată au poroncit lui

Ustref pașa și lui Mehmet pașa să purciază cu oaste, sirguind să apere pe crăiasa și pre cucon.

Ferdinand, într-acea vreme, trimite și el sol la sultan Suleiman, poftind crăiia unguriască cu legături ca acelea, cu care au ținut și Ian craiu de la împărățiia lui. Ce, solii lui cu mare scârbă i-au pus la închisoare, zicându-le că sintu de moarte, căci sintu de la un nepriiaten a împărăției trimișii; și acela ce-ș bate gioc de împărăție, milă cere fără de rușine, calcă crăiia unguriască și pe crăiasa cu pruncul, care iaste supt apărarea împărăției.

Nemții lui Ferdinand, dacă simt că vin acei doi pași Ustref și Mehmet pașii, să dau înnapoi; iară cum înțăleg că s-au întorsu turcii, iară au vinit cu hatmanul lor Rohan Dulfu și până în Buda sosind, o au încongiurat de toate părțile cu mare strânsoare.

Sultan Suleiman, înțălegând aciasta veste, să apucă cu mare sirguială a să găti de oaste; și îndată au pornit oștile de pren tot locu înnainte la Buda și el singur, cu mulțime de oaste, au purces pre urmă, grăbind să apuce pre nemți suptu Buda. Și când agiungea în marginea crăiei ungurești, l-au tâmpinat veste de izbândă, cum Rohan Dulfu, ghenarariul lui Ferdinand, cu doaăzăci de mii de nemți, cu unguri, au perit cu totul de turci, carii au mersu mai-nainte. După aciasta veste, mergea mai încet; și agiungând la Buda, au descălecat despre Buda veche.

Și îndată craiului pruncu ce-i pusese nume Ștefan i-au trimis daruri: trei cai cu toate podoabele, și caftane boiarilor ce era pre lângă cucon.

Solii turcești ce-au mărsu cu daruri, au poftit cu mare blândeță de la crăiasa, să trimiță cuconul în tabără, la corturile împărătești și pre toți domnii și boiarii pre lângă

pruncu, fără de nice o siială; că împăratul va să prăvască cu ochii săi pre cuconul priiatinului și ciriacului său și den brațăle sale să-l dea fiilor săi, carii sintu aicea, ca de pre acmu să-l cunoască și de temeiu prieteșug neclătitei credinței otomanilor, de acmu să înceapă.

Și pre singura crăiasa, în loc de fiică a sa și de noru o ține, ca pe o fiică a iubitului său priiaten și ciriac a răpousatului craiu soțu și pruncului craiu maică, ari vrea priiatenește să o vază. Numai pravila den bătrâni a otomanilor apără a întra bărbatului strein la lăcașul fămeesc. Nice a pofti pe crăiasa la sine poate, la corturi, pentru prepusul lumii, să nu să clătiască în ceva cinstea numelui ei, care, la fămei mari și de cinste, mai scumpă de toate odoară iaste cinstea.

La acestu graiu a solilor, îndată, rănită inema de maică a crăiasăi, foarte slabă, mâhnită și împrotivă au răspunsu crăiasa. Iară, dacă i-au zis Gheorghie Martinengu epitropul să socotiască, cu aciastă deșartă siială să nu întărâte pre păgânul varvar la niscai tirănii, cu inema în tremur au îmbrăcat pruncul cu lucii crăești fașuri și l-au pus cu mamca în carâtă lucie de aur și cu o samă de doamne de cinste și cu toți domnii și boiarii l-au trimis la corturi.

Ești-au înnainte multe stoluri de călări și l-au petrecut până în corturile împărătești. Sultan Suleiman cu blândeță au căutat spre cucon și l-au luat în brațăle sale, vorovindu pren tălmaciu cu mamca; au chemat și pre copiii săi, ce era cu dânsul, și le-au zis să sărute pe pruncu, că iaste fiiu ciriacului său, să ție minte, într-aceia dragoste să-l aibă și ei, cum au avut el pre tată-său. Iară pe domni și pe boiari, ce vinisă cu pruncul, i-au chemat cu viziriul la mesă.

Și când acolo ospetiază pre domnii ungurești, era gata orânduită oaste să cuprinză târgul; și necunoscând ungurii, au purces turcii eniceri bulucuri, anume că mergu să vază orașul, cât nice ciia ce au străjuit la porți, nu au simțit, când au cuprinsu porțile cetății, toate ulițăle și meidianul orașului de mijloc. Îndată au început a strânga telalii pre uliță, să să închiză tot omul la casă-și și cineș în gazda sa; armele, tot omul de la casa sa să le dea, care va să nu piiae cu toată casa sa. Și aciasta de o face, nime grijă să nu aibă. Dacă i-au dat știre lui sultan Suleiman că târgul s-au cuprinsu fără de nice o tulburare mulțimei orașului și acmu sintu toate porțile și ulițăle pre sama enicerilor, iară, dacă însărasă, au trimis pruncul la mumă-sa; iară pre boiari, pre toți i-au oprit în tabără.

Crăiasa, dacă au văzut cetatea cuprinsă de turci și domnii opriți toți în tabără, au scris răvaș cu mare jalobă la împăratul și cu lacrămi: „Să nu uite împăratul cinstit și cel milostiv numele său și slava ce are de bunătățile sale la toată lumea și giurământul, carele lumii știut iaste, cu carele au întărit milele blândețălor sale și pe urmă soțului său craiului, să ție; pre boiarii, cari toți aceștiia au ținut credința stăpânu-său cu toată inema în partea numelui otomanilor și împărăției sale, împrotiva nepriiatinilor împărăției și stăpânului lor craiului, ciriacului scaonului său, să-i sloboază".

Au stătut după aciasta patru zile împăratul la svat ce va face cu Buda și cu casa crăiasăi și cu domnii ungurești. Svătuia unii să-i trimită în Țarigrad și pe pruncu și pe domni și în Buda să să pue pași. Iară alții svătuia să nu să calce giurământul, nice să să facă silă ca aciasta, lumii urâtă, unii fămei și unui pruncu, carii s-au priimit pentru apărarea, și acmu să-i scoată den casa lor la robie, la care faptă în toată lumea ocară să va naște.

Iară pașea de Beligrad svătuia să să pue pașe în Buda, pe obiceiul bătrânilor săi; crăiasa să să trimită la tată-său; pruncul în Țarigrad, în casăle împărătești, să-l hrăniască și să criască în legea lor; pre toți domnii să-i omoară; cetățile lor să le răsipască; câți oameni ar fi de războiu toți la Anadol să-i triacă; numai țărani plugari, lucrători de pământu, pre la târguri, pre la sate, pre la cetăți, cu oameni de pază să-i lasă.

Sultan Suleiman, cumpănind cu gândul svaturile de îmbe părțile a pașilor, au ales mijlocul: nice așea apreg, cum au zis pașea de Beligrad, nice cum au zis ciialalți. Au trimis poroncă crăiasăi să nu-ș facă voe rea, pentru căci îi caută a eși acmu dentr-aciasta cetate, care neputând-o sprejeni de nemți, s-au socotit a o ținea cu oști împărătești. Iară ei, scaon crăescu s-au așezat cu pruncul, la Lipa, și cu tot Ardialul și părțile crăiii ungurești de sus, până să va rădica pruncul Ștefan craiu în vârstă, acea țară fiind mai în laturi. Și cu atâta va fi mai îndămână crăiasăi, că să va hotărî cu tată-său, cu craiul leșăcu, având împărăția pururea grije de aciasta, să fie supt apărarea împărăției, pruncul cu mumă-sa. Care, den loc, au dat poroncă să fie slobozi boiarii, cineș la slujbă ce-au avut, numai Verbeții bătrânul să rămâe în Buda, să giudece oamenii după pravila lor. Și iată petrecători împărătești, cu stiaguri, cu cară și agii împărătești pre lângă crăiasa, de ș-au rădicat toată averea casei; numai armele cetății și zaharale au lăsat.

Atunce crăiasa, cu lacrămi și cu ascunsu suspin, ceriului păgâniasca mărturisind înșeleciune, au purces den Buda. Biiații domni, scăpați cu zile, purced cu crăiasa; de bucuriia vieții, că nu ș-au pus capetele, au uitat ce-au pierdut. Și așa mântuindu-să crăiasa cu pruncul Ștefan craiu, căruia apoi

ungurii i-au pus nume Ian Jicmontu, și în dragostea tătâne-său, lui Ian craiu, carele aproape de treizăci de ani au crăit cu bine de la toți domnii, boiarii den tot Ardialul au adus pruncului la Lipa scaon nou de crăie, daru.

Acestea când să lucriază la Buda, iară Ferdinand luând veste de perirea oștii sale la Buda, temându-să de puterea turcului, au trimis sol cu daruri scumpe la sultan Suleiman, poftind crăiia unguriască să i-o dea pre sama lui, să-i dea haraciu pre an. Iară sultan Suleiman, luând darurile, au răspunsu prin tălmaciu că necuvioasă legături ar fi acele de pace: să ia Ferdinand crăiia, care au ținut-o Ludovic craiu ce-au perit cum s-au scris mai sus, și el să rămâe cu osteniala și truda și cheltuiala, cu atâta numai cu haraciul; de pe Țara Avstriei așezat scaonul său spre pace, atunce să să ție cu adevărat împărăției lui prieteșug. Care mijloc de-i va părea lui Ferdinand cu greu și ar vrea să aliagă războae, pre aceia va sta: că și crăiia unguriască despre dânsul va apăra și părțile Avstriei în pradă vor merge.

Așea lăsind sultan Suleiman lucrul la mijloc, cu apropiiate vremi de toamnă, s-au întorsu spre țara sa, lăsind în Buda oaste de pază, eniceri.

Într-aceia, Gheorghie Martinenzii, la Lipa, nebăgând în samă pre alți domni, trebile crăiii au luat după părerea sa, pre sine; cu ce, au adus la gânduri pe crăiasa, că ari pofti el crăiia; den care prepusuri au întrat între dânșii mari zarve, care și lor, și părților creștinești pe acolo, mare rău s-au ațițat și s-au început. Și până într-atâta au vinit lucrul, cât au adus pe crăiasa de au lăsat crăiia lui Ferdinand pre tocmala și scrisorile, ce-au făcut Ian craiu, bărbatul ei, cum s-au scris mai sus, cu legături ca acestea: crăiasa, cu numele fiiului său, Ardialul a-l apăra de turci nu poate, ce să fie crăiia pre sama

lui Ferdinand cu folosul a toată creștinătatea. Și în locul Ardialului, au luat crăiasa cu cuconul ei o țară, anume Evboriia și Ratisboriia, în Ungurimea de Sus, alăturea cu Țara Leșască, peste munții leșești, a căror țări era vinitul pre an 25.000 de galbeni de aur. Și pentru mai mari legături priiateșugului între casăle lor, Anna, fiica lui Ferdinand, să fie logodită după Ian Jicmontu, cuconul crăiasăi, și cu zestre 100.000 galbeni de aur; și datoriia, care era făcută de tată-său și de mumă-sa, crăiasa, 50.000 de galbeni de aur, așijdirea să plătiască Ferdinand. Și în loc de zălog pentru acestea, au pus cetatea Casa, să fie scaon crăiasăi cu fiiul ei. Și pre aceste tocmele și legături care arăta Baptista Castand, ce vinisă de la Ferdinand cu oaste și cu armată, într-agiutoriu lui Gheorghie Martinenzii, ce era ispravnic și cârmuitoriu lângă crăiasa și lângă cucon, lăsat de Ian craiu, cum s-au pomenit mai sus. Apoi acela au făcut amestecături și s-au agiunsu cu Ferdinand. Au purces crăiasa cu cuconul ei la Ținob și au scos cununa, schiptrul, mărul și alte podoabe crăești și le-au dat lui Castald. Spun, să fie făcut crăiasa graiu ca acesta către cucon:

„Dacă și al tău și al mieu năroc n-au avut să fii în scaonul crăesc a tătâne-tău, carele drept ție să cuviniia, și cu dumnăzăescu și omenescu giudeț, mânie spre noi a ceriului, care nice cu un mijloc a să primeni nu poate, a răbda ne caută într-aceste cumplite vremi și să alegem ce rău mai mic să vede; căci iaste să-ți plătiască crăiia de moșie. Numai ce-i mai fără grijă și cu binele creștinătății să priimim. Într-aceia, anilor încă ești vârstă, care a te chivernisi la grele vremi nu poți împrotiva puternicului; cu voe bună, să dai celui mai puternic, să nu fim de a lumii mustrare. Încailea pe partea creștiniască priiatini și cu milă spre noi să facem, că a turcilor

prieteșug, puternic, dar că iaste fără credință, bine l-am simțit. Fie, dar și Dumnăzău așea să dăruiască. Marea strâmbătate a ta, încai cu binele creștinilor să fie!

Ție, Castalde, dau acestea a crăiii odoară, cu care să încunună craii ungurești; tu fără zăbavă, la stăpânul tău, Ferdinandu, să le dai, prea luminatul stăpânul tău, carele, luându-le, nu așea de dânsele să să bucure, cum pentru binele acestor țării creștinești, nevoință și grijă să aibă; și de cuvântul său, prin tine dat, să să ție!"

Îndată după acestea, au mărsu cu toți domnii la giurământu să fie cu credință în partea lui Ferdinand, și ales Gheorghie Martinenzii, și apoi sasii, săcuii. Iară apoi, știind că aciastă primenială a lor fără svadă cu turcii nu va fi, au stătut și la svat de oaste. Iară crăiasa au purces peste grei munți, părăsindu Ardialul.

Gheorghie Martinenzii, amestecătoriul și neașezatul întru îmbletele sali, cum de purcesul crăiasăi vesel, așea de războaele cu turcii, carii era gata, mâhnit, în multe gânduri să izbiia: și întâi haraciul, care să da la turci, la cetatea Uivarului, l-au strânsu și l-au pornit cu sirguială la împărăție, dând știre la Poartă și de acestea ce s-au făcut, că toată vina iaste acei fămei crăiasă, den îmbletele fămeești.

Și cu de acestea siliia să-ș tocmască lucrul și numele său la Poartă și să întoarcă gândul turcului de oști, gătite pentru îmbletele lui asupra Ardialului.

Însă aceste îmblete a lui Gheorghie în îmbe părți, i-au gătit perire cu svatul a unora dentre dânșii. Că și turcul, sultan Suleiman, oblicind pentru Ardial închinat la Ferdinand, au poroncit pașii de Buda și lui Ștefan vodă den Moldova și domnului muntenescu și la alți pași să între în Ardial cu armata, să certe vicleniia ce-au făcut împărăției.

Mers-au oastea turciască cu domnii acestor țării și au apucat câteva cetăți; luat-au și cetatea Lipa. Iară ungurii încă să pun împrotivă cu oști și iau cetățile iar cătră sine.

Și așea, într-acesta chip când stau, poroncește Ferdinand la Baptiște Castald, oricum ar putea face să omoară pre Gheorghie Martinenzii, simțind îmbletu lui întoasă la turci. Iară Castald, plinindu poronca, dă aciastă triabă lui Palaviținpolcovnicului și lui Marco Antonii, care era diiac pre cărți nemțăști la Gheorghie, să-i facă samă. Făcut-au pe poroncă și au ucis pre Gheorghie Martinuzii, pentru a căruia moarte, spăimați ungurii și mai ales săcuii fac între sine giurământu asupra lui Castald Babtiște. Așea, după multe cu turcii amestecături, Ferdinand, să tragă inimile ardelenilor la sâne, le pune voevod pe Andrei Bator.

Crăiasa Isavela, într-aceia vreme, cerând de la Ferdinand cele prin Baptiște Castald făgăduite, iară, dacă văzu că numai ce o poartă cu cuvinte deșerte, amăgindu-o, începe pe tainâ a să agiunge cu domnii de Ardial, cei ce să giurasă asupra lui Castald; și au agiunsu și la Mircea vodă, domnu muntenesc. Apucatu-s-au Mircea vodă pentru trebile crăiasăi și a cuconului ei, la împărăția turcului. Și stând așea la părere den doaă părți, și de turci și de nemți, trimit sol la Ferdinand, poftindu-l să nu fie opriți a-ș cerca mijloce de pace cu împărăția turcului: că cu vinirea a unui hasechi, anume Halil, pe carele isprăvisă Mircea vodă, nedejduia ardelenii, că vor pleca pre împărăția turcului la pace, nepomenind nemic de Ferdinand.

Dat-au voe Ferdinand, însă cu tocmală: să dea turcii cetățile ce luasă de curund. Să apucă Halil cu răspunsu de cale și, până în optsprăzece zile, răspunsu să aducă. Iară până la întorsul lui Halil, s-au strânsu ungurii la giuliuș, la

Aguropol, unde sosește și Halil, aducându răspunsu de la împărăție, că într-altu chip împărăția nu priimește, nice va primi; numai, de vreme ce au murit Gheorghie cu nedirieptă moarte și ei cu puterea lor pre nemți nu-i pot scoate den Dachia, să asculte poronca împărătiască, să aducă la loc pre cuconul Ian Jicmontu, fiiul lui Ian craiu, cu mumă-sa, crăiasa, la crăie, de vor ungurii pace și liniște, care o au avut de la împărăție în zilele lui Ian craiu. Și iată pașii de Buda să poroncește și i să dă pre mână putere de oști să vie la dânșii. Deci, de vor fi drepți și să vor da supt ascultarea împărăției, hălăduiți vor fi; iară de ar mai trăgăna cu aceste amestecături, închinându-să la alții, plata faptelor lor gata iaste: că toți lăcuitorii aceștii țări supt sabie vor merge.

S-au cutremurat toți ungurii de aceste poronci, care au adus Halil, știind bine de puterea turcilor cum iaste. Mult au luptat Baptiște Castald să-i îmbărbătează împrotiva turcilor, ce nemic cu meșterșugurile sale n-au putut face. Într-acea dată, s-au rocoșit și oștile nemțăști pentru lefe ce nu luasă și era să ucigă pre Castald și pe alte căpetenii a lor; și, neputându-i opri, s-au dus, puindu-și alte capete dentre sine. Pe urma lor și Castald s-au luat și s-au dus la Beciu. Spun, că iară el au făcut acel meșterșug, să iasă den Ardial mai cu acoperită rușine.

Iară, după ce s-au dus Castald, tot Ardialul s-au plecat supt ascultarea Isavelii crăiasăi și fiiului ei. Iară până a vini crăiasa, multe zarve era între dânșii. Ce, dacă au vinit, au trimis zece mii de galbeni de aur la Poarta împărăției turcului, să-ș facă priiateni; care bani, apoi, s-au legat la împărăție în loc de datorie, până în cești ani ce au perdut turcii Buda și tot Ardialul, și s-au așezat pace, până la moartea crăiasăi.

Iară pe urma crăiasăi, rămâindu încă copilul nu de vârstă, el au poftit, și domnii l-au sfătuit de au ales 12 svetnici, priiatini de a tătâne-său, să cârmuiască trebile crăiei, însă zilele lui nu de tot fericite. Că, lăsindu-să numai cu un gându la una împărăție, a turcului, a toți craii și domnii creștinești ș-au pornit ură, cât nime den crai sau den domni creștini, până și venețiianii, den casăle lor moșancă de cinste să-i fie crăiasă, n-au priimit.

Spun că cu învățătura doftorului, anume Stan, care au căzut la lege arieniască – ariian să cunoaște pe diresăle lui date ariianilor în Ardial până acmu – acest craiu au așezat aciastă lege, să fie priimită în Ardial; și nu numai lege ariianiască, ce și lege papistășască, calviniască și liutiriniască și acea ariianiască, cării legi iaste cap Fotie și Ariia, de la săboară procleți. Și aceste patru legi stau până acmu, scoțindu-ș ochii unii altora.

Murit-au acestu craiu tânăr, născut și crescut tot în zarve și în neașăzări, nu fără prepus de otravă, rămâind crăiia iar fără următori, săminție de crai. Și apoi s-au osebit Ardialul de la crăiia unguriască, supt cnezi. Și întâi Ștefan Bator, carele pe urmă au fostu craiu în Țara Lețască, iară în locul lui au stătut cneazu Jicmontu Bator și apoi Andrei Bator, ce l-au stânsu Mihai vodă, domnul muntenescu, cu poronca turcilor. Acel Jicmont Bator au făcut schimbu cu împăratul nemțăscu, de au lăsat Ardialul în sama împăratului nemțăscu și i-au dat lui, împăratul, o țărișoară în sus. Și cu acel schimbu, iar au adus asupra Ardialului amestecături, ce nu s-au îndelungat.

Iară după Andrei Bator, au stătut cneazu Jicmont Racoți; și iară, la începutul domniei lui, au început valurile și netocmelele, în care să afla capetele acei țări. Ce,

bătându-să pe domniia acei țări, iar den Batorești, anume Gavriil Bator, și făgăduindu-i doaă olate, a Mucaciului și a Patacului, acela au lăsat cneziia lui Gavriil Bator și el cu mare avere s-au mutat la Mucaci și la Patac.

Acest Gavriil era zburdat copilandru; cu hihote să mărturisiia, că pre bătrânul Racoți, cu temere, că l-au amăgit și l-au spăriiat de i-au luat de-a-mână domniia Ardialului. Și așa, în gândul său, cel cu crieri tineri suit, s-au desfrânat în viață fără de rușine, călcând casăle a oarecâți boiari mari, făcând silă fămeilor lor și fetelor lor. Anume trimitea unde știia fămei frumoasă; și pre unde i să tâmpla a trece, fugiia oamenii de-ș ascundea fămeile și fetele, pre la beserici. Și, când îi spunea slugile lui că să ascund și fug oamenii cu fetele, el râdea cu hohot în mare glas. Atâta era departe de rușine ca o fiară! Iară într-o vreme, au mersu la Sibiiu, neștiindu nime de vinirea lui. Acolo, așea fără veste, au scos pe bărbați denafară de oraș, câți au socotit că ar fi mai mulți la număr de curtea lui, iară fămeile lor li-au împărțit tuturor a lor săi de petrecanie fără lege, alegându-și întâi șie un cârdu. Și sintu fămeili la Sibiiu iubețâ, cum îș sintu de feliu albeneță.

Pentru care spurcată și rar auzită faptă, striga theologhii, preoții lor, pre la beserici de ai lor, au răspunsu că blândă plată iau sibiianii pentru fapta ce-au făcut cu Andrei Bator: la năzuirea lui, n-au vrut o portiță să-i deschiză, de au perit. Iară cu aciasta faptă ce face cu muiarile lor, nice un rău nu face, ce înmulțește târgul.

Aceste fărădelegi, nepovestite, nespusă, nice auzite în lume, văzind domnii peste dumnăzăiască și omeniască pravilă, trimis-au jalobă la împărăție pe dânsul. Care lucru simțind el, și temându-să de viclesug, s-au mutat în Oradie.

Și eșindu la primblare, l-au ucis doi ficiori de boiari unguri și s-au stânsu cu acel cârlan fără rușine lăudata casă a Batoreștilor, cu rău sfârșitul său și de ocară.

Pre urma aceluia au stătut cneazu Ardialului, Betlen Gabor; acesta era cu mare și deplin fire. Fostu-au împrotiva nemților multă vreme cu cehii împreunat; și cu agiutoriul turcilor, până la zidiurile Beciului au agiusu cu oaste și părțile crăiei ungurești de sus au dezbătut despre nemți și la volnicie au adus. Murit-au acestu cneazu în anul de la Hristos 1629, cu mare jeale tuturor dentru acele părți.

Pre urma lui, doamnă-sa Caterina, carea era den casa cnezilor de Brandaburg, au nevoit de au pus pe fratele soțu-său, Ștefan Betlen, care la turci era de mare credință, însă om blând; și văzind între unguri multe capete amestecătoare, au lăsat de bună voe cneziia și au dat locul Racoțăștilor. Spun de căiala ungurilor, cu povestea lui Esop, care scrie că broașteli țiind un butuc în loc de împărat, în locul lui au ales pre un șearpe să le fie împărat, ce era într-un iazer.

Așea Gheorghie Racoți, stătut la cnezie cu sfatul și priimirea tuturor, întărit-au Ardialul în zilele sale și părțile Ungurimei de Sus cu întemeiată cnezie; pre mulți amestecători i-au răsipit și i-au pus la închisoare în toată viața lor. Și până într-atâta întărit și întemeiat, cât și el nedejduia de crăiia leșască, ca și Bator; în anii de la Hristos 1648, și cugetând, cum ar agiunge la cununa crăiei, au căzut în boală ce să chiamă melenholiia; care den svatul doftorilor siliia să să lecuiască cu vânătoriia; ce nefolosindu-i și acele primblări, s-au sfârșit viața.

În locul lui Gheorghie Racoți au stătut cneazu Ardialului fiiul lui cel întâi născut, iară pre numele tătâne-său, Gheorghie Racoți om cu înnaltă fire. De acesta, cum și de urmașii lui, vom scrie unde vom agiunge la domniia lui Vasilie vodă, c-au domnit în țară la noi. De aicea ne întoarcem iară la rândul istoriei noastre.

MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ

Pătru vodă Rareș, dacă s-au așezat lucrurile de la împărățiia turcului și-i vinisă agă împărătescu cu huchiumuri, de-l chema la Poartă, sta să-ș scoată domniia târâi.

Iară Ștefan vodă domnindu aicea în țară, știind pe Pătru vodă că au mărsu la Poartă și îmblă să iasă domnu, nu puțină grijă avea, știindu-l că și avere multă au luat cu sine la pribegiia lui, de au dus în Ciceu, care acestea toate îi era ca o ghiață la inema lui.

În zilele acestui Ștefan vodă, au fostu lăcuste și au mâncat toată roada pământului și s-au făcut foamete mare în țară și la unguri. Și urât era tuturor acest Ștefan vodă pentru faptele lui de tirănie, cum s-au pomenit mai sus.

Iară într-o zi, s-au rădicat găneștii și arburești, și cu slugile lor întrând în cetatea Sucevii l-au omorât, unde odihniia încă în așternut numai cu cămeșea; ca niște tâlhari și ucigași răsipit-au ușea casăi cu drugi, unde odihniia domnul lor, neștiindu domnul nemic de acea tâmplare să-i vie asupră. Și cu toții, năvălind ca niște hiari sălbateci, l-au omorât cu multe rane, cât și astăzi să cunoaște singele pe zidiul pereților casăi aceiia, în cetatea Sucevii, pistrelat den Ștefan vodă, și tăindu-i capul, l-au scos afară. Aciasta plată au luat Ștefan vodă de la ciia ce-i milui și-i cinsti; însă pe

urmă le-au plătit Dumnăzău cu urgie, cum să va scrie mai gios la rândul istoriei noastre.

Domnit-au acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă ani 2 și luni 3.

Iară după spurcata faptă c-au arătat Mihul hatmanul și Trotușan logofătul cu alți protivnici a lor, după ce au omorât pe Ștefan vodă, au rădicat cu toții domnu pe Cornea, portarul Sucevii; iară mai-nainte au fostu slugă la Mihul hatmanul și i-au schimbat numele de i-au zis Alexandru vodă.

În anii de la zidirea lumii 7046 iară de la Hristos 1538, Alexandru vodă Cornea și cu Mihul hatmanul i procii, luând veste de Pătru vodă Rareș că iaste în cinste la împărăție, au răpezit de sirgu la Ferdinand, craiul ungurescu, pe unul ce-i zicea Pătru Robeu, ispravnicul Sibiiului, cu rugăminte de agiutoriu, să-i trimită împrotiva lui Pătru vodă, giuruindu-să cu toată țara că să va închina supt ascultarea crăiii ungurești. Aciasta poftă de agiutoriu întârziindu-să despre Ferdinandu, mai multu agiutoriu au făcut lui Pătru vodă la Poartă, că au luat pre lesne domniia și cu mai puțină cheltuială, oblicindu-să la Poartă îmbletele lui Alexandru vodă cu a sfetnicilor săi.

Luând Pătru vodă a doa domnie, au purces cu imbrihorul împărătescu cu mulțime de eniceri și călărime de oaste turcească; în 6 zile a lui ghenar au purces Pătru vodă spre Drâstor și de acolo au trecut Dunărea. Și viind la Brăila, să găti să margă asupra lui Alexandru vodă Cornii. Iară boiarii țârâi, înțălegând de domniia țârâi dată lui Pătru vodă, au părăsit toți pre Alexandru vodă Cornea și au eșit în tâmpinarea lui Pătru vodă la Brăila. Iară Alexandru vodă au rămas în Cetatea Noaă cu Mihul hatmanul și cu Trotușan

logofătul și cu Pătrașco și Crasneș și Cozma. Iară ciialalți boiari, mergând la Pătru vodă în Brăila, pre toți i-au priimit cu drag, ertându-le greșelele făcute de mai-nainte și ei toți priimind cu bucurie pe Pătru vodă.

Iară pe Alexandru vodă, precum scrie Isfanfie, istoricul ungur, l-au omorât boiarii ce era cu dânsul, nedejduind că dentru acea faptă vor avea cinste la Pătru vodă. Și eșind și aciia boiari în tâmpinarea lui Pătru vodă, cu multe gloate de țară, au înțăles Pătru vodă fapta lor și Dumnăzău nu i-au lăsat fără osindă, pentru moartea ce făcusă ei, întâi lui Ștefan vodă Lăcustă, apoi lui Alexandru vodă Cornii. Au poroncit Pătru vodă de le-au tăiat capeteli și întâi i-au muncit cu munci grele și groaznice. Așea iaste sfârșitul răilor și cumpliților vărsătorilor de singe nevinovat.

Iară viind Pătru vodă în Gălați, au pus hatman pe Petrea, ficiorul lui Vartic.

A DOA DOMNIE A LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ
CAP XXVI

În anul 7048 <=1540>, Pătru vodă Rareș, așezindu-să în a doa domnie, trimis-au de ș-au adus doamna și cuconii den cetatea Ciceul, den Țara Unguriască. Și sosind la Suciavă, mai 25, ești-au în tâmpinare Pătru vodă cale de trei mile și cu multă bucurie și veselie la adunarea lor.

După aceia trimis-au Pătru vodă sol la Jicmont Avgust craiul, de ș-au cerșut robii ce-i robisă Tarnovschii hatmanul, când vinisă la Hotin. Ce nu i-au fost de nice un folos soliia aceia, că s-au întorsu solul lui Pătru vodă fără de nice o ispravă.

Vinit-au poroncă la Pătru vodă Rareș de la sultan Suleiman și la Radul vodă domnul muntenesc și la pașea de la Nicopoe să margă în Țara Unguriască să prinză pre Maelat domnul Ardialului.

Sultan Suleiman, înțălegând pentru Maelat, domnul de Ardial, că îmblă cu vicleșug asupra crăiii Isavelii și a ficiorului ei, agiungându-să cu Ferdinand, trimis-au poroncă la Ahmet, pașa de la Nicopoe, și la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul Țărâi Muntenești, de au mărsu cu oști în Ardial.

Întrat-au Pătru vodă pre Oituz și s-au adunat cu pașa și cu Radul vodă la Dunăre. Nice o scădere Țărâi Ungurești, pre unde au mărsu, oștile n-au făcut, pentru să nu aibă grijă și prepus Maelat. Iară, fiindu fără grijă Maelat la casăle sale, făcură svat domnii aceștiia cu pașea, neputând să-l prinză fățiș, să-l prinză cu vicleșug. Și trimisără de chemară pre Maelat să vie la pașea, pentru întemeiarea legăturilor de pace între dânsul și între împărăție, făcându-i știre că și sultan Suleiman au purces de vine să mântuiască Buda de încungiurarea nemților, socotind că mai bine cu pace să să așează, decât cu vărsare de singe.

Răspuns-au Maelat că nu are cum merge la pașea; ce, de-i va trimite pașa zălog pre un ficior al său, el va veni la pașea. Răspuns-au pașea că pre fiiul său nu-l poate trimite la dânsul, căci iaste în slujbă împărătească și iaste cu primejdie de viață la dânșii a trimite zălog, fără știrea împărăției; ce-i va trimite doi agii mari: de Vidin și de Silistra, cărora le-au dat împăratul stiaguri de isprăvnicie. Și îmbrăcând pașea pe doi comisei de la grajdiul lui în haine scumpe și cu arme ferecate și pre cai împodobiți, i-au trimis. Și încrezindu-să Maelat, i-au priimit cu cinste, nesocotind a fi vicleșug.

Văzind zăloage acei turci de cinste, au vinit Maelat în tabără la pașa și deodată au mersu la corturile lui Pătru vodă; și priimindu-l Pătru vodă cu cinste, l-au ținut cu voroavă, până au vinit mulțime de turci, amestecați cu munteni, de l-au luat și l-au băgat în obezi. Și ducându-l la pașea, l-au trimis îndată la împărăție, la Țarigrad, și acolo puindu-l la închisoare, l-au ținut până i s-au sfârșit viața.

Iară Pătru vodă, întorcându-să dentru acea slujbă împărătiască iarăș pen Ardial, au vinit la scaunul domniei sale, nu fără pradă Ardialului și era atunce anii de la zidirea lumii 7049 <=1541>.

Așijdirea au vinit poroncă de la sultan Suleiman la Pătru vodă, al doilè an după aciasta, de au întrat în Țara Unguriască cu oști, pentru multe amestecături și neașezări, ce era pentru crăiia unguriască, după moartea lui Ian Zapolii, precum s-au pomenit mai sus. Bucuros era și Pătru vodă de aceli poronci, că nu putea uita Pătru vodă strâmbătățile ce i-au făcut ungurii, când era în cetatea Ciceiul. Și au prădat Pătru vodă cu oastea sa și au arsu Țara Unguriască până la Cetatea de Baltă. Șezut-au șeasă zile la Cetatea de Baltă de au făcut mare pradă și stricăciune Ardialului și s-au întorsu pre la Bistrița și au eșit peste munți la Baia. Însă letopisățăle streine leșăști și unguresti, de aciastă oștire a lui Pătru vodă nu pomenescu, ce de Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă, scriu că au făcut acele prăzi la Ardial, precum vom arăta la rândul său, unde vom scrie domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă.

Dacă s-au întorsu Pătru vodă den Ardial, au săvârșit zidirea mânăstirii Pobrata, ce iaste de dânsul den temelie zădită. Urzit-au și mânăstirea Râșca, săvârșit-au și mânăstirea Dobrovățul; zidit-au și mânăstirea Căpriiana în ținutul

Lăpușnii. Săvârșit-au și episcopiia den Roman și în mitropoliia den Suceavă au înnoit și au împodobit, cum și la mânăstirea Bistrița. Și alte beserici de piatră au zădit Pătru vodă în țară: cum în Hârlău, în Bae și în alte locuri.

Sămăna bine a fi ficior lui Ștefan vodă celui Bun: așea isteț la fire spre războae, cum și a zădi beserici și alte lucruri bune de pomenire în țară; la giudeță blând și dreptu, statul lui cuvios și gata la cuvântu.

Îmbătrânit fiind Pătru vodă și cu boală grea adaos către bătrânețăle lui, ș-au dat datoriia cea de obște cu mare jeale tuturor și l-au astrucat în mânăstirea Pobrata în anii 7054 <=1546>.

DOMNIIA LUI ILIIAȘ VODĂ, FECIORUL LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ
CAP XXVII

După moartea lui Pătru vodă, au rădicat domnu boiarii pre fiiu-său Iliiaș vodă. Ce departe de firea tătâne-său era Iliiaș vodă!

De acestu Iliiaș vodă, scrie Isfanfie istoricul, că pe vremea ce era multe amestecături în Ardial, i-au vinit și lui poroncă împărătiască de la sultan Suleiman, de au întrat în Ardial, având și oaste turciască cu sine. Și trecând peste munți, s-au tăbărât la Toriian și de acolo au slobozit călărimea ciambul și au prădat orașăle săcuilor și au arsu orașele sasilor, anume Herman și Prejmerul, până în pământu și mulți oameni au robit. Și prinzind veste ungurii, au sărit și au scos tot duiumul ce luasă moldovenii și turcii. Și pre mulți oșteni de a lui Iliiaș vodă au luat ungurii și

nemții. Iară, de ar fi sosit pedestrimea nemțască să le fie apucat poticili, nice singur Iliiaș vodă n-ar fi scăpat. Și așea, cu deșert s-au întorsu înnapoi Iliiaș vodă la scaonul său, la Suceavă.

Dentru acea tovărășie cu turcii, Iliiaș vodă ș-au arătat firea lui depărtată de cum îl socotiia boiarii și țara. Că de atunce s-au dat după obiceiale turcești, având turcii tineri pre lângă sine, carii l-au adus la spurcata curvie, depărtându-să de obiceele creștinești, care să cuvin domnilor creștini. În vedere să arăta creștin Iliiaș vodă, iară într-ascunsu păgân turcu. Atâta călcasă legea creștinească, cât de-l vrea răbda Dumnăzău mai îndelungu, pre mulți, de nu pre toți, îi vrea duce la orbire și la întunerec.

În zilele lui certat-au Dumnăzău țara pentru spurcate faptele lui, că geruri mari, de au săcat pometii și viile. Tiran să făcusă Iliiaș vodă; au omorât pre Vartic hatmanul simbătă după Pasti, în târgu, în Husi, și l-au îngropat în mânăstirea Pobrata.

Deci întunecat și rătăcit de tot Iliiaș vodă, cu întunecările diavolului, lăsat-au țara și domniia la frate-său, Ștefan vodă, în anii de la zidirea lumii 7059, iară de la Hristos 1550, și s-au dus în Țarigrad la sultan Suleiman, de au priimit lege turcească.

Scrie Cromver și Gvagnin că, după ce s-au turcit, l-au pus la isprăvnicie sultan Suleiman. Deci văzindu-să în cinste Iliiaș vodă, pentru să-ș arete credința și slujba la împărăție, vorovindu-să cu o samă de oșteni turcești, cu știrea Porții, având povață pre un turcu, de nu va fi fostu grec, anume Marmara, au mersu la Bratlav și au încungiurat cetatea și au aprinsu târgul de au arsu până în pământu și au luat pre toți oamenii în robie. Iară pre urmă, și pentru aciasta faptă asupra

nevinovaților creștini ce au perit și i-au robit la Bratlav, întorcându-să cu izbândă, prepus-au pre dânsul sultan Suleiman pentru legea lor, că nu o ține deplin, ș-au poroncit de l-au omorât; și nu să știe cu ce moarte l-au omorât, nice s-au mai știut ce s-au făcut. Așea i-au plătit Dumnăzău!

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, FECIORUL LUI PĂTRU VODĂ
CAP XXVIII

După ce au părăsit Iliiaș vodă și legea și țara, rădicat-au domnu țărâi pe Ștefan vodă, ficior mai mic lui Pătru vodă, socotind boarii și țara că va sămăna tătâne-său, lui Pătru vodă, uitându-să la spurcata faptă a frăține-său, lui Iliiaș vodă. – Că domnilor buni și înțălepți, oglinda trebue să fie faptele trecute a trecuților domni; cele bune și de laudă să le urmează, iară de cele rele și de hulă, departe să fie.

Ștefan vodă dentâi să arăta spre toți plecat și milostiv și spre fapte bune silitoriu, spre beserici nevoitoriu, ca să să stângă și să să uite numele cel rău a frăține-său și să înnoiască bunul nume a tătâne-său. Adevărat, ficiorii buni adaogă și cresc numele părinților săi și-l fac fără moarte; iară cei răi ficiori ocărăscu și stângu numele părinților buni. Cu ce socotială au făcut acest Ștefan vodă că va arăta de au scos den țara sa ereticii, pre carii îi siliia să-i aducă la pravoslavie. Că pe unii de armeni de bunăvoe, cu făgăduință, pre alții cu sila îi întorcea cătră driapta credință; iară mai mulți, lăsindu țara, s-au dus pen alte țări, cine încătro au putut eși, pentru să-ș ție legea sa.

Pe proastă cale purcesese Ștefan vodă cu acestea, socotind că va stânge ocărâta viață a frăține-său, lui Iliiaș vodă. Și el pe urmă au urmat fapte, nu plăcute lui Dumnăzău, vătămătoare oamenilor, că s-au pornit spre lăcomie, care iaste mumă tuturor răutăților. Că den lăcomie ce avea Ștefan vodă, s-au făcut curvariu. Nu să răbda de muiari cu bărbați, nu rămânea fete fecioare nebatgiocurite, nu hălăduia giupânesăle boiarilor săi, nesilite.

Văzindu-l neînfrânat în lăcomie și în curvii, săracii lăcuitorii și boiarii țărâi nu l-au putut răbda. Zice Svinta Scriptură, Leviticon 20: „Cela ce va preacurvi cu muiarea altuia și va face curvie cu muiarea vecinului său, cu moarte să moară curvariul și preacurvariul". Și la a doa lege zice Sfânta Scriptură: „Blăstămat, carele doarme cu muiarea vecinului său și să zică nărodul Amin. Așea să fie!" La Ezdra, cap. 3, zice: „Depărtați-vă de muerile pământului și de muiarile streine!" Pavel Apostul, Corinthieni I zice: „Feriți-vă de curvie, că pe curvari și pe preacurvari giudeca-i-va Dumnăzău!" Pentru aceia cu cale sfătuiindu-să boiarii și cu dreptate asupra lui Ștefan vodă, și au trimis la boiarii pribegi, ce era eșiți den țară de spurcatele fapte a lui Ștefan vodă în Țara Leșască, făcându-le știre că nu mai pot răbda pe Ștefan vodă, pentru nesuferite faptele lui; ce să vie să să mântuiască de Ștefan vodă.

Atunce boiarii pribegi ce era în Țara Leșască s-au sfătuit să nu vie fără cap; ce au rădicat domn dentre dânșii pe Petrea stolnicul și au eșit în țară cu oaste leșască.

Iară boiarii ce era cu Ștefan vodă, aflând vreme asupra domnu-său la Țutora, n-au mai putut aștepta vinirea boiarilor pribegi, ce s-au rădicat ei noaptea la pod, la Țutora,

și au tăiat ațăle cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane l-au pătrunsu și l-au omorât.

Așea giudecă Dumnăzău pe curvari și pe preacurvari! Dar căci Dumnăzău pune și înnalță pe domni stăpâni țărâlor, să caute să giudece strâmbătățile oamenilor, iară nu să facă silă fămeilor și fetelor biiaților locuitori. Că alte strâmbătăți toate sintu de răbdat, iară să-ș vază cineva muiarea, luată de lângă sine la curvie, sau fata fecioară den sinul și de singele său să o siliască spre spurcata poftă a curviei, cum poate să rabde?

Și aciasta încă să să știe că prin slobozirea lui Dumnăzău, nerăbdând spurcata faptă, să pedepsăscu de oameni domnii răi și turbați. Precum și de acest Ștefan vodă s-au arătat că l-au omorât boiarii. Domnit-au ani 2 și luni 4.

În anul 7065, iară de la Hristos 1556, sultan Suleiman au trmis oaste turcească în Țara Unguriască, să bată Sighidinul. Iară Thoma Nadazdii, ispravnicul Țărâi Ungurești, înțălegând că au vinit turcii la Sighidin, s-au pornit și el cu oști ungurești de au început a bate cetatea Baboție, ce era luată de mai-nainte de turci.

Iară, înțălegând turcii de aciasta, au lăsat Sighidinul și au mărsu să dea agiutoriu cetății Babotii; și dând războiu, au înfrântu ungurii pre turci și i-au biruit.

Atunce s-au întorsu crăiasa Isavela cu fiiul ei, Ian Jicmontu, la cneziia Ardialului, den poronca lui sultan Suleiman, găsind-o pre însă solul turcescu la Petricov în Țara Lețască. Și de acolo, împreună cu solul turcescu au vinit în Ardial, cum am pomenit mai sus, unde am scris de crăiia unguriască.

Iară în anul de la Hristos 1554, Ivan Vasilievici, marele cneaz, împăratul Moscului, au dobândit supt ascultarea sa orașul Astrahanul și oardele ce sintu la Marea Caspiia, cării

mări îi zic moscalii Hvalensca More. De atunce să scriu împărații Moscului stăpâni Astrahanului.

Dacă au omorât boiarii pe Ștefan vodă la Tutora, au rădicat domnu țărâi pre Joldea. Și au purces în sus pe Jijiia să margă la Suceavă, la scaunul domnescu, să nuntiască, să-ș ia doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, sora lui Ștefan vodă. Și agiungând până la Șipote, pre Miletin, s-au tâmpinat cu boiarii pribegi, carii și ei rădicasă domnu dentre sini pre Petrea stolnicul și i-au schimbat numele Alexandru, cu porecla Lăpușnianul.

Boiarii cei pribegi cu Alexandru vodă Lăpușnianul, întrând cu oaste leșască în țară, au întălăs că boiarii ceștelalți ce era în țară, ș-au rădicat domnu pre Joldea, neașteptând vinirea lor, cum le-au fostu trimis cuvântu să păzască să vie cu un cap dentre dânșii, că nu mai pot suferi pre Ștefan vodă. Îndată au răpezit cu o samă de oaste pre Moțoc vornicul să prinză pe Joldea; și tâmpinându-l la Șipote, l-au împresurat oastea și l-au luat fără de nice un războiu, că Joldea nemic n-au știut de oastea ce l-au împresurat. Și ducând pre Joldea la Alexandru vodă, l-au însămnat la nas și l-au trimis la călugărie.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CE I-AU ZIS LĂPUȘNIANUL
CAP XXIX

În anul de la zidirea lumii 7065 <=1557>, Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă au prinsu pre Joldea și l-au dat la călugărie, mers-au cu toți boiarii la Suceavă și au nuntit,

luându-și doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, ce era întâi să o ia Joldea.

Într-acestu an, s-au tâmplat mare omor în oameni și iarnă grea.

Așezându-să la domnie Alexandru vodă, au așezat pace de toate părțile și au grijit așezare țărâi. Și domnind cu liniște, au zidit mânăstirea Slatina întru lauda lui Dumnăzău, cu multă cheltuială și oserdie, iscusită între alte mânăstiri în țară și o au sviințit preaosvințitul mitropolitul Sucevei, Grigorie; fost-au la svințăniia Slatnii preoți cu diaconi 116, în luna lui octomvrie 14, fiindu cursul anilor 7066 <=1557>.

Mai pre urmă au zidit Alexandru vodă și mânăstirea Pângăraților; zic că mai multu de frică decât de bunăvoe, o au zâdit, arătându-i-să de multe ori în vis marele mâcenic Dimitrie, îngrozindu-l pre Alexandru vodă să-i facă beserică pre acela loc. Și zidind-o cu oserdie, o au svințit pre numele marelui mâcenic Dimitrie.

Iară, la al patrulè an a domniei sale, venitu-i-au ferman de la sultan Suleiman, împăratul turcesc, lui Alexandru vodă și domnului muntenesc, de au mărsu la Ardial. Și împreunându-să cu oaste turcească, au așezat la crăie pre Ian Jicmontu la scaunul de moșie, căruia îi pusese nume ungurii Ștefan, ficiorul lui Ian Zapolie, craiul ungurescu. Și s-au întorsu cu pace la scaunul său, la Suceavă.

În zilele acestui domnu, prestăvitu-s-au Macarie, episcopul Romanului, ce au fostu episcop ani 27, și cu cinste l-au astrucat în mânăstirea Râșca, ce-i zidită de dânsul. Iară în locul lui fu svințit Anastasie, om harnic, întru slujirea păstoriei sale. 14 ani au fostu episcop, pre urmă și mitropolit au fostu.

Pre aciasta vreme, în anii de la Hristos 1562, iară de la zidirea lumii 7071, Ivan Vasilievici, împăratul Moscului, având cu sine trei sute de mii de oaste, s-au pornit asupra cetății Polotcul, ce iaste pre apa Zvina, și cu multă vărsare de singe o au dobândit. Aflat-au mari vistere întru acea cetate; zece mii de oameni au robit. (Scriu cronicarii leșăști.) Iară pe jidovi, carii n-au vrut să să botează, au poroncit de i-au înnecat în apa Zvina.

PENTRU DISPOT CU CE ÎMBLETE AU EȘIT LA DOMNIIA ȚĂRÂI VOM SĂ ARĂTĂM

În anul de la zidirea lumi 7070, iară de la Nașterea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1561, Iacov, oarecare Vasilie Iraclie, de niam grec, den ostrovul Samuș, socoti cu arme și cu oști să între în țară, să apuce domniia țărâi.

Acestu grec, Iacov Vasilie, de la Iracliia, după nespusa trufie grecească și a lui, făcându-să a fi niam de a dispotilor, căci și aciasta au grecii den firea lor, a să face niamuri mari. Că unii nu numai de niamul împăraților grecești a să numi, ce și de niamul acelui Iraclie, vestit pre vremile elenilor, de niamul lui Ahilevsu, nu li-i rușine a grăi minciuni, așa și acestu Iacov Vasilie să numiia a fi de niamul dispoților. Și alții îl știia că iaste de niam de la Șam, sau cum scriu unii, critian. Care, fiind trufaș și mult de sine socotind, să fece a fi de niam mare, având hrisovul, care s-au dat Dispotilor de Carol al cincelè chesariu, luat cu meșterșug după moartea unui dispot, într-acesta chip:

Dispotul cel adevărat, fiindu pre acele vremi în Râm și bolnăvindu-să, au murit; iară acest Iacov Vasilie era slugă,

mai ispravnic și mai isteț la fire. Și după moartea lui Dispot, s-au sfătuit cu tovarășii săi, cu slugile lui Dispot, zicând către dânșii:

„Fraților, stăpânul nostru au murit și nu are nice o sămințe a sa pre lângă sine; pentru aceia, boiarimea svatului îi vor lua tot ce au rămas, cum iaste legea divanului lor, iară noi vom rămâne cu nemic dentru atâta slujbă, ce am slujit lui Dispot pen țări streine, până aicea. Iară de mă veți asculta, cum voiu învăța, și voaă și mie va fi bine. Să mergiți înnaintea svatului și să spuneți de moartea stăpânului nostru lui Dispot și să faceți jalobă pre mine, zicând că iaste un nepot a lui Dispot, care va să ia toată averea mortului Dispot, unchiului său, și noaă nu va să ne plătiască, pentru slujba noastră ce-am slujit lui Dispot. Și atunce va poronci sfatul de mă vor chema și-mi va poronci să vă plătescu. Iară eu vă făgăduesc să luați voi toată averea, ce-au rămas de la stăpânul nostru; numai scrisorile să-mi dați mie și ceva de cheltuială, cât să mă pociu duce de aicea, să-mi aflu stăpân; că voaă nice de o triabă nu vă sintu acele scrisori".

Și ascultându-l, tovarășii lui au făcut cum i-au învățat el. Și împărțind ei averea, ce le-au fostu rămas de la Dispot, luat-au el scrisorile, câte au fostu, zapisă și urice, între care scrisori era și uricul cel de dispotie, cum s-au scris mai sus, și o samă de bani de cheltuială. Și să făcu nepot lui Dispot, pre numele unui nepot, ce-au fostu avut Dispot, și perisă în războiu.

Deci Iacov Vasilie, viind deodată la Brașeu, au început a suna cum iaste nepot lui Dispot și arăta urice de dispotie. Și îmblând pren toată Țara Nemțască, au trecut în Țara Leșască. Apoi au vinit aice în țară, la Alexandru vodă Lăpușnianul; făcându-să rudă doamnii, l-au primiit cu

dragoste Alexandru vodă, că doamna Roxanda era de pre mumă-sa rudă de dispot și avea socotință de la Alexandru vodă și de la doamna Roxanda.

Iară, după firea cea nestătoare grecească, cari-i tot a supune pre alții și a rămâne numai ei nesupuși, au început cu o samă de boiari a lui Alexandru vodă, pre taină a sfătui, cum ari putea să apuce domniia țărâi, că era sătui și boiarii de Alexandru vodă, pentru multe greutăți ce începusă a face Alexandru vodă țărâi. Nu s-au putut ascunde socotiala și gândul grecului despre Alexandru vodă; că înțălegând Alexandru vodă au pus de l-au otrăvit pre taină și, simțindu-să a fi otrăvit, îndată au luat doftorii și nu i-au strâcat nemic otrava.

După aceia au fugit de aice pren Țara Munteniască și au trecut în Ardial, în Brașeu. Acolo, alegându-ș loc de odihnă, știind limbă săsacă, nemțască, lătiniască și românească, fiindu în Brașeu câtăva vreme, trimis-au Alexandru vodă să-l poată gâmba. Ce, oblicind el, și înțălegând că vrea să-l dea Jicmond, craiul unguresc, de grumazi lui Alexandru vodă, au fugit furiș den Brașeu, noaptea, slobozit peste zid de un priiaten den cetatea Brașeului. Și îmblând rătăcit prin multe locuri, lipsit fiind și de chelșug, neștiindu-să ce să face, au nemerit la Olbreht Laschii în Țara Scepinului, la hotarul Țărâi Leșăști și Ungurești, având slobozănie de la craii ungurești.

Și pentru că nu de mult mai-nainte ș-au fostu luat acest Laschii fămee cu multă avere, văduvă, priimitu-l-au Laschii liavul cu cinste la casa sa. Și fiind lipsit de bani Iacov Vasilie grecul a face oaste, au căzut cu rugăminte la Olbreht Laschii, arătându-i niamul său și înstreinarea sa, făgăduindu-i grecul că niceodată nu-i va uita facerea de bine, numai să-l

agiutoriască la lipsa și la nevoia lui. Priimit-au Laschii rugămintea grecului, că era acel Laschi răsipitoriu și cheltuitoriu a lor sale, și râvnitoriu celor streine; că avere nespusă ce-au avut de la tată-său și ce au luat cu fămeiă-ș văduva ce o luasă de curund, așea cheltuiasă și împrăștiiasă, cât rămăsese la toți fără nume de avere, ce mai mult lipsit.

Iară pe pofta lui Iacov grecul, ce ș-au pus nume Dispot, ș-au zălojit toate moșiile sale dreptu zece mii de galbeni de aur și cu acei bani au purces a face oameni de oaste Dispot cu Laschi liavul, nu atâțea de mulți, ce cât să le agiungă numai să între în țară, socotind Dispot că îndată ce să vor apropiia de marginea țărâi, i să va închina toată țara, arătând nesuferite nevoi și apăsuri a lui Alexandru vodă asupra țărâi.

Și gătindu-să de ce le-au trebuit și oaste cu opt tunuri mari de zâdiuri, au sosit în Podoliia; ce, acolo, den poronca lui Jicmont, aflându-să câtăva oaste den țară, și de leși și ruși, i-au împiedecat de n-au putut trece, măcar că au stătut la bătae. Ce, fiind mai puțini, n-au putut treci, ce pierdură războiul și tunurile; că să tâmplasă și Dimitrie Vișnovețchii, voevoda Podoliei, la acel războiu cu Laschii și cu Dispot.

După aceia, Dispot tot n-au pierdut nădejdea, ce au trecut la Francesco Zaie, ispravnicul lui Ferdinandu, în Țara Unguriască, împreună cu Laschii. Și împăcând pre Zaie cu multe daruri, l-au rugat de agiutoriu să poată merge să apuce domniia țărâi, arătând precum și capetele ce sintu în țară, boiarimea, îl aștiaptă, având bună nădejde de biruință. Și după multă voroavă între dânșii, au ales de au scris la Ferdinand jaloba și pofta lui Dispot de agiutoriu și slobozănie oștilor asupra lui Alexandru vodă, arătând că mai cu cale și mai cu cinste iaste să aibă pre Dispot priiaten, decât

pre Alexandru vodă, care, fiind supus turcilor, face multe și nespusă tirănii lăcuitorilor țărâi.

Iară Ferdinand mult au socotit cu svetnicii săi. Ce nu să tocmiia la svat toți în socotială pentru Dispot, că unii zicea: nu trebue a să protivi unui om, neștiut încă, nice niamul lui, nice hărniciia lui, și că nu trebue a întărâta pre turcu, supt a căruia stăpânie zace acea țară; și cătră acestea, că legăturile, carele poftiia a avea cu sultan Suleiman, împăratul turcescu, să le așează, să vor străca, de să va protivi unui om neștiut ca acel Dispot, și ca acestea. Iară alții dentre svetnici, carii era mai aprinși la minte, arăta că nu trebue să lasă împăratul Ferdinand o țară, care și mai-nainte vreme era supusă crăiii ungurești, ce să-ș ispitiască cu dânsa nărocul. Iară de ar fi vrun prepus despre turcu, să va răspunde că fără știrea lor au întrat Dispot cu oaste în liafa sa, în Moldova, cum și la stăpâniile turcești să tâmplă de multe ori oștiri fără de știrea împărăției. Aciastă părere de pre urmă fu mai socotită de Ferdinand împăratul și făcu răspunsu lui Zaie să fie foarte cu taină acel lucru cu Dispot, căruia i-au trimis Ferdinand împăratul și dar, șeasă mii de galbeni de aur.

Iară Zaie, după ce întăliasă voia împăratului său, s-au sfătuit cu Laschi liavul și cu Dispot, purtând toate pre tainã. Au orânduit pre Anton săcuiul cu mare veste, pre atunce purtătoriu de oști, și pre Ioan Russel, de niamul său de Burgundiia, care avea o sută de călărime cu sineță supt ascultarea sa, i Ian Velleiu franțoz cu 100 călărime și cu altă pedestrime s-au unit și el cu ciialalți; și den Slonsca cu Pătru Seldeție cu 150 călărime au vinit la agiutoriul lui Dispot și pedestrime, nemți den cetatea Casovei și dentr-alte cetăți de pre margine fură adunați, cât cu toții să făcusă 2000 de oșteni aleși. Acestea isprăvindu-să, au lăsat în socotiala lui Anton

săcuiul, el să fie purtătoriu acei oști și să cârmuiască pre toți; iară Laschi să aibă grijă pentru alte trebi a lui Dispot.

Și vrând să fie pre taină lucrurile lor, au făcut veste că au murit Dispot, și îndată Laschi au ascunsu pre Dispot într-o cămară de taină și făcu veste că-i bolnav și să arătă mâhnit și cu voe rea Laschi pentru Dispot. Iară, peste puține zile, eșit-au Laschii jealnic, zicând că au murit Dispot și de cheltuiala ce au făcut cu atâta somă de bani pentru Dispot rămâne păgubaș. Făcut-au săcriu de mort și au pus o piatră mare și-l duce cu preoți la beserică de-l prohodesc și-l îngropară. Și după acestea, s-au pornit Dispot cu oști, cu Laschii liavul, cu tunuri, prin Țara Unguriască și apropiindu-să de munții Țărâi Leșești, în prejma Liovului, avea leșii păzitori la căile acelor munți; ce, n-au putut opri pre oastea lui Dispot. Și viind la marginea Țărâi Moldovei, oblicisă Alexandru vodă de apropiiarea oștilor cu Dispot, ce nu credea, viindu-i veste mainte că au murit Dispot, având iscoade oameni ai săi, de au văzut îngroparea acelui săcriu. Iară apoi i-au căutat a crede den priiatenii săi leși, că au învis Dispot și vin cu Laskii asupra lui, cu oștile unguresti cu Anton săcuiul.

Sârguit-au și Alexandru vodă de ș-au strânsu oștile sale ca la 25.000, făcându-le căutare la Suceavă; ce mai mulți era țărani în oastea lui decât slujitori. Eșit-au Alexandru vodă împrotiva lui Dispot; știia Alexandru vodă că și nemți sintu în oastea lui Dispot.

Tocmit-au la trecătoare Alexandru vodă oștile sale cu tunuri, să nu lasă a trece oastea lui Dispot. Iară Dispot, îmblând călări pre țărmure, văzu toată oastea lui Alexandru vodă, și să spământă că nu-l va putea înfrânge. Ce socoti să să întoarne și să fugă, pierzând nedejdea de izbândă. Iară,

oblicind Anton săcuiul de spaima lui Dispot, l-au îmbărbătat și au cercat de aflară altu vad și trecu oastea lui Dispot cu Laschi și cu Dispot.

Iară Alexandru vodă, văzind trecerea lui Dispot, den sfatul lui Moțoc vornicul, ce era pre atunce purtătoriu de oștile lui Alexandru vodă, au întorsu tunurile cu mare nevoe de unde era tocmite și le pogorî mai gios. Iară Anton săcuiul cu ai săi trecând de sirgu, dederă năvală și apucară și podul și tunurile lui Alexandru vodă; iară după ce au trecut toți, tocmind toată oastea Anton, îndată dederă în dobe și în trâmbiță sămnu de războiu și năvăliră asupra oștii lui Alexandru vodă. Zic, să fie avut Alexandru vodă în oastea sa și 2000 de eniceri și alți turci călărime. Ce, n-au ținut multă vreme războiul că oștenii lui Alexandru vodă să amestecasă, călărimea cu pedestrimea turcească, și purciasără în răsipă. Gonitu-i-au câtva loc Anton și Burgundii cu raitarii franzoți, de i-au agiunsu și i-au tăiat. Picat-au mulți den oștenii lui Alexandru vodă. Fostu-au împărțită o samă de oaste, pre care o purta Moțoc și Bogdan; aceștea au ținut câtăva vreme războiul cu Laschi și cu Dispot. Ce, nemerind Anton săcuiul cu ai săi și dând războiu, îndată au purces în răsipă Alexandru vodă cu Moțoc și cu Bogdan. Rămas-au multe stiaguri de a lui Alexandru vodă și tunurile toate, pre mâna lui Dispot.

Scrie Istfanfie istoricul să fie căzut într-acel războiu trupuri trii mii de oștenii lui Alexandru vodă și enicerii mai toți periți și robiți; mulți au căzut robi pre mâna lui Dispot. Ce, pre toți i-au slobozit, cu sfatul lui Laschi și a lui Anton pentru să tragă cu blândeță inimile a tuturor lăcuitorilor țărâi spre Dispot.

La acestu războiu, tare și vitejește au stătut Alexandru vodă singur, că pre un ungur ce făcea războiu singur cu dânsul, l-au oborât cu sulița de pre cal. Așea îl laudă istoriia streină, că multă vreme singur Alexandru vodă cu puțini, părăsit de toți, au ținut războiul.

Iară, după ce au purces în răsipă și Alexandru vodă cu cine era pre lângă sine rămași, au căzut ca la 2000 den oștenii lui, împiedecați între niște garduri și șanțuri, ce era îngrădiți niște pometi, unde să trânsesă țărănimè. Unii den fugarii oșteni a lui Alexandru vodă s-au fostu suit pen copaci, lăsându-și caii, și pre aciia ucide-i den sinetă. Acest războiu a lui Alexandru vodă cu Dispot, la ce loc au fostu, cronicarii străini nu scriu; iară răpousatul Grigorie Ureche ce-au fostu vel vornic, scrie că au fostu la Verbiia, însă pre scurt scrie; iară noi, den cronice streine, am aflat mai pre largu și scriem mai pre largu.

Alexandru vodă, după ce au pierdut războiul cu Dispot, luându-ș degrabă doamna și averea toată, că mai-nainte trimisesă la Suceavă de ș-au luat tot ce-au avut și au trimis spre Dunăre, și el den Iași, s-au pornit spre Huși. Acolo să grijiia să strângă țara și să ia agiutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot; ce nemic n-au folosit.

Lauda acestui războiu o scriu și o dau istoricii streini lui Anton săcuiul, care nepărăsit și fără preget îmbărbătând pre ai săi, au luat întâi biruință. Războiul acesta s-au tâmplat în zua svintului Martin, ce-l sărbază papistașii; care svintu iaste în 11 zile în luna lui noemvrie după calendariul lor, iară la noi vine în 31 zile a lui octomvrie.

După izbândă, Dispot cu Laschi liavul și cu Anton, cu toată oastea, au mersu la Suceavă și au pus de au zugrăvit pe pareți, la ulița ce să chema Ulița Tătărască, războiul lui

Dispot cu Alexandru vodă, chipurile căpitanilor osăbi de a domnilor, cu mare meșterșug scrise chipurile hatmanilor și anume; care zugrăvitură și scrisoare cu vreme pre urmă au căzut și s-au ștersu. Precum și o beserică în Hârlău, ce au fostu zidită de Dispot vodă, în pomana tătâne-său, de șeasă stânjini în pareți de înnaltă, care stă astăzi răsipită, și nime nu scrie de acea beserică, nice iaste pomenire de dânsa, papistășască, făcută de Dispot vodă.

N-au zăbovit Dispot, ce au trimis în goană după Alexandru vodă; ce nu l-au putut agiunge, nice alt nemic de a lui n-au putut lua, fără numai un car cu covoare, cu păretare, îmbrăcăminte de casă, iar proaste.

Iară Alexandru vodă, strângând rămășită de oștenii săi ce scăpasă călărime turci și mai vinisă și alți turci ca la 5000, între carii avea și oarecâți eniceri, cu aciia au venit Alexandru vodă până în Prut. Și acolo, dreptu Huși, au făcut pod peste apa Prutului: și acolo aștepta agiutoriu pre Mircea vodă, domnul muntenescu. Iară, înțălegând Dispot că s-au oștit Alexandru vodă, strâns-au țara și oștile țărâi la sâne, ca 25.000 oșteni cu țărani, la Suceavă, și luând tunuri 32, Dispot vodă au purces den Suceavă să margă asupra lui Alexandru vodă. Înțălegând Alexandru vodă de apropiiarea lui Dispot vodă asupra lui, au poroncit de au strâcat podul la Prut ce-l făcusă.

Era un sat despre partea lui Dispot cu puținelă casă, unde socotind Anton săcuiul loc bun de supus tunurile, au tras tunurile și le-au supus pentre case; iară pre sinetași unguri și nemți pentre desime și pentre copaci și pe malul Prutului, unde era mai ponorât malul, au supus să facă meșterșug viclian și au poroncit să nu dea den sinetă peste poronca lui.

Sta oștenii lui Alexandru vodă cu Moțoc și cu turci amestecați, ca 2.000 pre o râpă a Prutului; carii, dacă văzură că să apropie oastea lui Dispot, și au poftit Moțoc de au vorovit cu Anton săcuiul, amândoi puind parola. Ce vor fi vorbit în scurtă voroavă, nu scriu istoricii, fără cât că au vorovit amândoi. Nu s-au putut vedea de oastea lui Alexandru vodă, oastea cea supusă a lui Dispot, pentru desimea călărimei lui Dispot vodă. Turcii aşijderea, fiind fără grije pentru apa Prutului, care era pentre dânșii, nice socotiia a fi vreun vicleșug, ce alerga bulucuri să vază tabăra lui ungurul.

Atunce poronci de sirgu Anton de slobozră tunurile în oastea lui Alexandru vodă, și poronci de eșiră sineţașii de unde era supuși. Puțin războiu ținură oștenii lui Alexandru vodă, că slobozind foc tare ungurii, picare de pripă caii lor, și unii morți căzuți, alții răniți, au dat dos la tabăra lor.

Iară luând veste de vinirea Mircii vodă și de tătari într-agiutoriu lui Alexandru vodă, s-au apucat Anton ungurul cu mare sârguială a face podul ce-l străcasă Alexandru vodă; aducând multe coșuri, împlându-le cu pietri, le-au aruncat în Prut, legându-le de grinzi cu nuiale de stejar și de loze în loc de odgoani, peste carele au pus liasă împletite bine, așternând paia și pliavă peste liasă. Pus-au tunurile în țărmurile Prutului, de apăra despre oastea lui Alexandru vodă podul, că făcea năvală să împiiadece să nu poată face podul.

Văziindu Alexandru vodă că s-au isprăvit podul peste Prut și agiutoriul i să întârzie de la Mircea vodă și de la tătari, pierdut-au nădejdea de agiutoriu și de noapte s-au rădicat și s-au dus spre Chilia și spre Cetatea Albă și, trecând

Dunărea, s-au dus la Silistra și de acolo la Țarigrad cu toate ale sale; iară oștenii lui s-au răschirat încătro au putut.

DOMNIIA LUI DISPOT VODĂ
CAP XXX

Dispot vodă, văzind că-i slugi nărocul și acolo, cu vitejiia lui Anton, s-au întorsu cu mare bucurie la Las, și, pre obiceiul domnilor, i-au cetit molitva de domnie Grigorie mitropolitul; și apoi, mergând la Suceavă, au poroncit de au strâgat să părăsască toți armele de apărat și să margă cineș pre acasă.

După ce sosi la Suceavă, eșitu-i-au în tâmpinare mitropolitul țărâi cu episcopii și cu tot nărodul, de-l petrecură până în cetate. Având grijă de Alexandru vodă, știindu-l și cu avere eșit den țară, au oprit toată oastea streină pre lângă sine și să arăta blând tuturor și cu cuvinte dulci; pre boiari îmblânziia și-i întăriia cu nădejde de bine că vor avea în domniia lui. Poroncit-au și aciasta: că cine nu va asculta și nu să va supune poroncilor lui, să va certa cu moarte. Grăia toți de rău de Alexandru vodă și-l făcea tiran; iară lui Dispot nărocire în mulți ani striga.

Ales-au Dispot vodă patru boiari de credință, pre carii au lăsat toată cârma țărâi: pe Stroiciu vel logofăt, pre Barnovciu hatman, pre Moțoc vel vornic și Grigorie Leveles, de niamul lui de la Beciu, ce era în mare cinste la Dispot vodă.

Iară Mircea vodă, fiindu purces cu oaste să vie într-agiutoriu lui Alexandru vodă cu tătarâi, dacă au înțăles de fuga lui Alexandru vodă, s-au întorsu iară la scaonul său.

Dispot vodă, măcar că luă izbândă și s-au așezat bine în domnie, dară țara era deșartă și stoarsă de Alexandru vodă; și fiindu multe trebuință la începutul domniei lui, fiind în mare lipsă de bani și cheltuiale den zi în zi adăogându-să, nice s-au găsit cât de puțin în urma lui Alexandru vodă, că luasă tot cu sine Alexandru vodă, și nice lefele slujitorilor nu avea de unde plăti; să-i sloboază, nu cuteza, că tot avea grijă de Alexandru vodă. Iară apoi au slobozit oastea toată la ernatec, însă cu puțină plată. Că deodată socotisă să li să dea de tot capul câte un galbăn de aur; și acești bani neputându-să mai degrabă strânge, au poroncit de au luat un policandru și niște svești de argintu, ce făcuse Alexandru vodă în mitropolie și le-au strâcat de au făcut bani de plata oștii; deci cu acei bani, făcuți den argintul besericii și cu ce s-au strânsu den țară au dat lefile slujitorilor.

Iară îndată au întrat în ura țărâi Dispot vodă, văzind că strâcă odoarăle besericilor, carele sintu de alți domni închinate lui Dumnăzău. (Să prăvești aicea răul niam, al grecilor și giudecă de toți așea: pedepsit pământul pre care pun piciorul grecii!)

Și așea, după ce să așăză Dispot la domnie, trimis-au sol la Jicmond, craiul ungurescu, să-i dea cetățile Clujvarul și Ciceul, care cetăți era date încă de Matiiaș craiu domnilor den Moldova; că într-altu chip, de nu le va da și le va ține în pieptul lui ascunsă, le va scoate el den pieptul lui. De care solie mâniindu-să Jicmond craiu, au răspunsu solului să spue lui Dispot vodă că critenii de pururea sintu minciunoși.

Alexandru vodă, după ce au mărsu în Țarigrad, făcut-au jaloabă la împărățiia lui sultan Suleiman, pentru mare strâmbătate ce i-au făcut Dispot. Iară împăratul, dacă au înțăles, au poroncit vizirului să ducă cu agiutoriul său pre

Alexandru vodă la domniia țărâi. Trimis-au și la craiul leșăscu cu bănat, pentru ce au lăsat prin țara lui a să face atâtea amestecături țărâi cu Dispot.

Iară, când să gătiază Alexandru vodă să vie cu domniia iar în țară, iată sosăscu boiari trimiși de Dispot vodă la împărăție cu pocloane, adăogând birul, zece mii galbeni de aur, și tocmindu-și lucrurili Dispot vodă despre împărăție, trimisu-i-au stiag și sabie scumpă, pre un agă împărătescu, de domnie noaă.

Așezându-și Dispot vodă lucrurile domniei și despre împărățiè turcului, începu a face mari răutăți și tirănii. Iară Anton săcuiul, dăuit bine de Dispot vodă, cu aur, cu argintu și cu haine scumpe, cu soboli și sabii ferecate și palose la cai, cu șele ferecate, s-au întorsu la casa sa, lăsindu în locul său lângă Dispot vodă pre Pătru Divoe, ce era lăsat de paza cetății Sucevii. Așăjdirea lui Albert Laschii i-au dat galbeni zece mii, făgăduindu-i Dispot vodă că-i va da și alți bani, ce-i mai rămăsese dator, și i-au dat și cetatea Hotinului, la care ispravnic au pus Laschii pre Ian Piasovschii, om al său, liav, șlehticiu. Iară pre urmă la mare vrăjmășie și vrajbă au vinit Dispot cu Laschii, precum vom arăta la rândul său.

După ce s-au dus Anton și Laschi pre la ale sale, s-au dus și Ian Pătru Ruseglu; măcar că-l opriia Dispot vodă să mai șază, ce, fiindu legat în slujbele lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, s-au dus și el în Țara Unguriască, dăruit bine de Dispot vodă. Spun, să-l fie petrecut un conac singur Dispot vodă. Trimis-au Dispot vodă sol la împăratul nemțăscu, mulțămindu-i pentru de binefacerea lui, făcându-i știre că și despre împărățiia turcului s-au așezat domniia. Așijdirea și la craiul leșăscu au trimis soli Dispot vodă.

Iară după acestea toate, cum s-au pomenit mai sus, pe vremea coronației lui Maximilian, ce l-au coronit craiu ungurescu la Pojin, în anul de la zidirea lumii 7072, iară de la Hristos 1564, schimbat acmu Dispot vodă: den blând, cumplit; den milostiv, apucătoriu și lacom, puind pre țară mari nevoi. Dezbrăca și besericili, casăle lui Dumnăzău, luând arginturile de făcea bani. Preste nădejdea țărâi despre Dispot vodă, neputând suferi – cu anevoe să sufere răul și năcazurile de obște – boiarii și cu Tomșea, ce era hatman pe toată oastea țărâi, cu toții s-au giurat să fie la un cuvântu, să scoată pe Dispot vodă den domnie, alegând pre Tomșa hatmanul, care era cu inemă mare, dentre toți să fie începătoriu acestui lucru. Atunce înțălesesă boiarii, cum Dumitrașco Vișnovețchii, îndemnat de Laschii, era gata să vie să ia domniia lui Dispot vodă, că și Laschii să întorsesă cu rău asupra lui Dispot vodă, s-au sfătuit boiarii să trimită la Vișnovețchii să-l poftiască domnu țărâi.

Șimțindu-să Dispot vodă urât țărâi, avea grijă mari, ca unul închis în cetatea Sucevii, au răpezit pre un Valintin ungur la Ferdinand chesariul și la Maximiliian, craiul unguresc, în cai de olac, poftindu agiutoriu de apărare împrotiva boiarilor săi și au învățat Dispot vodă acelui Valentin să găsască să să vază cu Zaie și cu Anton săcuiul, să-i poftiască de la Dispot vodă, să strângă oști și să păzască să-i vie într-agiutoriu, făgăduindu-li amânduror Dispot vodă mari daruri ca și întâi, arătându-li că lesne vor putea sta împrotiva unor oameni, ce-s neștiuți întru meșterșugurile războaelor.

Iară și Ferdinandu, împăratul nemțăscu, și Maximiliian, craiul ungurescu, socotiră a nu lăsa pre Dispot vodă în primejdie, cărora arăta nemutată credința și slujbele sale,

Dispot vodă. Deci priimiră amândoi rugămintea lui Dispot vodă, știind că au fostu și mai-nainte apărători craii ungurești, Țărâi Moldovei. Iară și Anton săcuiul de care nu odată am pomenit, înțălegând den Valentin grijea și strâmtoarea lui Dispot vodă, nu apăra despre sine agiutoriul, ce socotiia că va avea piiadică depărtarea căii sale cu oștile, și că-i lipsiia banii, întru cari stau mădulările oștilor.

Așea, întârziindu-să lucrurili, au sosit Dispot la mai mare perire. În oștile Ardialului, care să afla pururea gata, nu punea nice o nădejde, căci pe voevodul de Ardial, mai-nainte și cu scrisorile și cu cuvintele de vătămare îl străcasă Anton săcuiul, pre diregătoriul a cinci beserici, anume pre Lupul Petii, solul chesariului Ferdinand, carele, trecând pren Ardial la Țarigrad, îl prinsesă, pentru ce l-au fostu pârând pre Anton săcuiul la sultan Suleiman.

Așijdirea între dânsu mari și grele pricini era de neprieteșug și aceli pricini întâi au fostu de au părăsit Laschii pre Dispot vodă, s-au unit Laschii cu Vișnovețschii asupra lui Dispot vodă, aflându-să pre atunce la Liov, în Țara Leșască.

S-au fostu pornit acmu Dispot vodă cu oaste să ia cetatea Hotinului de supt ascultarea lui Laschii, care i-au fost-o dat mai-nainte, precum s-au pomenit, că era ispravnic pus de Laschii Ian Piasovschii. Văzind dar Piasovschii apropiiarea lui Dispot vodă, au trimis înnainte-i de i-au spus că-i va da cetatea Hotinului, numai să-l lasă să iasă el cu al său slobod den cetate. Făcutu-i-au Dispot vodă pre voe lui Piasovschii și au luat cetatea iar în sama lui.

Înțălegând și aciasta Laschii, și mai mare gătire au făcut cu Vișnovețchii și s-au pogorât cu oști la Cameniță în Podoliia. Ce Dispot vodă n-au cutezat să triacă Nistrul,

pentru că avea oaste puțină, ce s-au întorsu spre Gălați și la Reni și de acolo iar la Suceavă.

Măcar că să întorsesă Dispot vodă, iară urât tuturor pentru greutățile ce făcea țărâi, fiind lacom, că, fără alte nevoi, mai scosese de casă câte un galbăn de aur. Să făcusă și cumplit tiran și neîmblânzit și asupra celora ce să despărțiia de muiare și lua alta, că acelora mari și cumplite munci le făcea, zicându-le căci nu s-au îndestulat cu o fămee. Și aciasta încă au adaos la nevoia țărâi, că și muiarea aceia plătiia a triia parte de galbăn de aur și atunce da voe să să desparță de bărbat. Și aciasta o făcea Dispot cu sfatul unui om, anume Ian Liubcenie, ce-l adusese den Țara Leșască și-l făcusă episcop. Pre mulți, tăindu-le capetele, poronciia de nu-i îngropa multe zile să fie la prăvirea altora.

Îl urâsă rău țara și pentru credința pravoslavnică că nu o ținea Dispot vodă, că la beserică rar sau niceodată nu mergea, ce cu alte slugi petrecea. Și în Cotnar, fiindu sasi mulți pre atunce, le-au făcut beserică și școală și au adunat vivliothichi. Presemne, beserica cea strâcată den Cotnariu a papistașilor el o au făcut, de nu va fi și cea mare, ce stă și până astăzi cu sasi; și aduna dascăli de prin Țara Nemțască și den Țara Leșască, papistași. De atunce au rămas aice în țară la noi ezoviți și alți popi de a Besericii Apusului, papistași. Și den sfeșnicile de la mitropolie de argintu, făcute de Alexandru vodă Lăpușnianul cu mare cheltuială, den care au făcut bani, cum s-au pomenit mai sus. Acum oblicisă țara de niamul lui Dispot că cu amăgituri, iară nu drept au fostu agonisit acest nume împărătescu de Dispot și de Heracli, de niamul împăraților Țarigradului făcându-să.

Era și trufaș mare și mult socotindu de sine Dispot; și să simetiia să apuce domniia Țărâi Muntenești de la Mircea

vodă și Țara Ardialului, având la acestea svetnic pre un Dumitrașco Bolgariu, zicând că i s-au pogorât den ceriu doaă cununi de aur. Oblicisă într-un rându Dispot vodă că au murit Jicmont, craiul ungurescu, și să pornisă cu oști să între în Ardial să apuce crăiia; și, sosind până la Trotuș, i-au vinit veste că s-au însănătoșat Jicmont craiu și s-au întorsu îndată înnapoi la scaunul său.

Aflu și aciasta la Istvanfie istoricul: că, eșind Dispot vodă, cum s-au pomenit, spre Hotin, îmblând cu puțini în câmpi, i-au eșit mulțime de oameni și, încungiurându-l, strâga să le râdice acele grele dări, ce le aruncasă de casă câte un galbăn de aur. Iară Dispot vodă le răspundea că den svatul lui Bârnov și a lui Moțoc și a doi vlădici face acele greutăți de pune cu asupră, și de iaste cu voe, să le dea pre aciia pre mânule lor, să-i omoară, zicând că tot acești patru au fostu pricina și la Alexandru vodă, de l-au îndemnat la toate tiraniile, și nu să vor părăsi de răutățile lor acești patru, de nu va grăbi Dispot vodă să le facă svârșit viiații lor. Și abiia cu multe cuvinte s-au așăzat acea mulțime de țărani, adeverindu-să că le va face pre pofta lor și le va râdica acele nevoi. Aciastă vorbă și răspunsu a lui Dispot vodă, de au vinuit pre acei boiari, au fostu pe urmă perirea lui Dispot vodă.

Întâi Bârnov, înțălegând părerile și poftele țărănimei, știind și socotiala lui Dispot vodă, socotit-au că mai lesne iaste să facă orice va putea, decât să pătimască. Svătuindu-să cu alții, s-au apucat că va fi el cel întâi pricinitoriu și deșteptătoriu acestui lucru. Și întâi pre Ioan Luscenie, ce-l adusese den Țara Leșască și-l făcusă episcop, l-au otrăvit, că acela știia toate svaturile lui Dispot vodă, și l-au îngropat afară den târgu, unde zic meidianul denafară, pre acel

Lusținie. Și așea s-au apucat de celelalte cu mare tăcere și taină.

Iară Dispot vodă ș-au luat doamnă den Țara Leșască, fata lui Martin Zborovschie, om știut pre atunce în Țara Leșască, socotind că cu legătura aceia va trage și pre Laschii iară în dragoste.

Iară țara, văzind pre Dispot vodă că ș-au luat șie doamnă de altă lege, și mai tare îl urâră pre dânsu. La nunta sa, Dispot vodă acele cheltuiale au adunat, cât nu numai de tot omul, de tot fel de bucate ce și pasări, vânat și pește și feliuri de cheltuiale la bucate, cu mai mare lipsă și nevoe biiaților lăcuitori a țărâi; și cu acestea ș-au adaos den zi în zi mai mare ură asupră-ș Dispot vodă.

Întâi să începu rocoșire asupra lui Dispot vodă. Venisă oameni de țară și spusără lui Dispot vodă că au întrat tătarâi de peste Nistru în țară și pradă și ardu și cerea agiutoriu împrotiva tătarâlor. Iară Dispot vodă, măcar că-i zicea mulți și mai ales Lupul sasul, pre carele îl adusese de făcea bani, că era meșter, știind bine limba românească, să să păzască de vicleșugul boiarilor; ce, văzind de la o vreme îmbunăturile boiarilor, ce era giurați într-un cuvântu asupra lui, carii îl svătuia să trimiță oaste parte mai multă împrotiva tătarâlor, s-au înșelat Dispot vodă și au trimis într-ales oșteni unguri 350 și sirbi 50, tot călărime, cu câteva mii de moldoveni și oarecâți nemți pedestrași și povățuitori de tunuri.

Toată aciastă oaste o au dat în sama lui Ilie Torman și a lui Ștefan Tomșa, carii era la un loc grăiți cu alți boiari asupra domnului lor, lui Dispot vodă. Iară, după ce trimisă oastea cu Toroman și cu Tomșa, nefiind nici un tătar, ce liniște, nice un sămnu de pradă, ce tăcere, toată sta în pace; și văzind ciia ce era giurați asupra lui Dispot vodă, că ungurii

și sirbii cugetă a fi lucrul într-alt chip, au răspunsu ciialalți că iaste meșterșug de tătari făcut și au orânduit Tomșa pre unguri și cu celalalt într-altă parte, vrând să-i împartă la un sat aproape de Nistru, și le-au poroncit să-ș grijască caii și pre sine la acel sat. Iară pre sirbi i-au orânduit la alt sat, nu departe de ciialalți, să găzduiască acolo. Iară noaptea poroncește Tomșa și Torman de au aprinsu o casă în sat, făcând sămnu moldovenilor, de au abătut cu toții cu sabiile goale în unguri și în nemți. Perit-au mulți și den moldoveni, iară ungurii și nemții de tot, toți, că rămăind o samă, să apăra dentru o grădină cu șanțu încungiurată, câtva ceas, până ce au poroncit Tomșea cu Toroman, au zis de au îndreptat pușcile asupra lor și acolo până la unul s-au topit și nemții, căror le poroncisă Tomșa să sloboază focul în unguri și în sirbi, și ei, nevrând să asculte poronca, știindu-i tovarăși, i-au tăiat pre toți; fără numai unul, anume Hristofor, carele au îndreptat tunurile asupra ungurilor, au rămas viu. Văzindu sirbii acea perire, o samă dând înnot, au trecut peste Nistru și au scăpat, iară câți n-au vrut să fugă, au perit toți de moldoveni.

Într-acea zi, după ce s-au lucrat acestea, purces-au Tomșea cu Toroman la Suceavă asupra lui Dispot vodă; însă întâi au mărsu pre la cetăți și la târguri, pre unde era păzitori oamenii lui Dispot vodă, și întâi au lovit la Cetatea Niamțului, unde era păzitoriu cetății Iachim Prudinții Seleziian, tovarăș în toate năroc irile lui Dispot vodă. Nu s-au tâmplat atunce în cetate, iar păzitorii cetății, neștiind a fi vicleșug, au lăsat pre Tomșa în cetate și puțini nemți, ce era în cetate, pre toți i-au ucis și au luat cetatea în sama lui. Iară Prudințe, neștiind nemic, și având durere de cetate luată de Tomșa, s-au dus la Suceavă cu vro patru, cinci tovarăși; dând

năvală pren oastea, ce era pregiur cetate, au scăpat întreg în cetate.

Tomșea, după ce au luat cetatea Niamțului, nezăbovind, s-au dus la Suceavă și s-au început mai tare a să strânge cetatea Sucevii. Iară Dispot vodă, neputând să iasă den cetate cu năvală fățiș, s-au apucat de au întărit cetatea să să poată apăra și au pus de au slobozit un tun, ce era mai mare, dând veste să să strângă toți ai săi. Avea nădejde Dispot vodă în Zborovschii, socru-său, de agiutoriu, că va așăza cu Laschii și-i va vini agiutor; așijdirea și la Anton săcuiul și la Zaie nedejduia și să va apăra den cetate, până-i vini agiutoriu de la aceștie, ce s-au zis.

Avea cu sine în cetate Dispot vodă slujitori de triabă 1256; mai mulți era unguri; și pe călărime era Martin Farcaș, iară pe pedestrime Pătru Devan, ce era lăsat de Anton, și pedestrime unguri 300 supt ascultarea Thomei Călabanianul, Ștefan Horvat. Iară celelalte polcuri era de multe feliuri: vloși, nemți, greci, leși și turci; era adunați și puțintei moldoveni.

Dispot vodă, rămâind în mare strânsoare, și văzindu-să fără veste încungiurat de nenorocire și ciia ce era odată supt mila lui și să părea atunce priitori lui; însă era și meșteri a multe lucruri, den carii era mai mulți vloși sau itali sau nemți, i-au fostu râdicat cumplire celor ce era giurați asupra lui Dispot vodă, atâta cât nice muiari, nice copii n-au lăsat vii. Întru aceste amestecături, pre Gheorghie Reveles, născut la Beciu, care strângea haraciul în părțile despre Dunăre, neștiind nemic de rocoșituri, l-au prinsu și l-au trimis la Cetatea Niamțului la închisoare.

Stând încungiurată cetatea Sucevii mai mult de cum să socotiia, iară rocoșenii boiarii mai ales Bârnov, Moțoc și cu

Stroiciu svătuiră și aliasără cap dentre sine pre Tomșa, ce-au fostu hatman.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

DOMNIIA LUI ȘTEFAN TOMȘA
CAP XXXI

După ce au râdicat cap și domn pre Tomșa, măcar fără voia lui, începură mai tare a bate cetatea și au orânduit Tomșea patru tunuri de bătea în poartă, să fărâme poarta, să dea năvală în lontru. Ce, fiind neștiutori moldovenii Tomșii, puțină stricăciune făcea, că eșiia den cetate și da năvală și-i împingea atâta, cât de la o vreme îmbla den cetate pe ascunsu afară la hrană de aducea în cetate. Și întru una de zile, cu slobozăniia lui Dispot, svătuindu-să cu polcovnicii den cetate, Pătru Devan au dat năvală cu 400 de oameni asupra acelora, ce era orânduiți de Tomșea vodă de bătea cetatea; și aciia au dat năvală, cât apucasă de trăgea cu mânule acele patru pușci în cetate. Făcut-au den toată tabăra năvală mare, să nu lasă tunurile să le ia în cetate; ciia să le ia, ceștiia să nu le dea; stătu un războiu mare, ce, de la o vreme, aruncând den cetate cumbarale și dându foc nemții, rămasără biruiți moldovenii Tomșii și luară tunurile cei den cetate. Perit-au den moldovenii Tomșii atunce ca la 200, precum scrie Istvanfie, măcar că poate să laude pre ai săi, și acolo au perit și Ilie Toroman, cel întâi rocoșitoriu asupra domnu-său, lui Dispot vodă, ș-au luat îndată plata. Iară den oamenii lui Dispot vodă, șeasă periți de suliță și pre atâțea răniți.

Stând lucrurile așea, precum s-au scris, iară Tomșea văzind moale lucrul de dobândit cetatea cu ai săi, s-au sfătuit

cu boiarii de au trimis sol la Jicmont, craiul ungurescu, cerșind oaste să-i trimiță într-agiutoriu asupra lui Dispot, știindu-l nepriiaten și învrăjbit lui Dispot vodă. Și iată vini veste la Tomșea, cum Dumitrașco Vișnovețchii, ori chemat de boiari, ori îndemnat de Laschii, că au sosit cu oști la marginea țărâi, cu acela gând să apuce domniia, înțălegând netocmală între Dispot și între Tomșa.

Părăsit-au Tomșea vodă cetatea și s-au mutat cu tabăra peste Siretiu, iară Vișnovețchii cu oastea sa s-au pus cu oastea sa în locul unde stătusă Tomșea la cetate. Văzut-au Dispot în locul unui nepriiaten pre altul sosit și de dânsul încungiurat; mai în mare grijă stătu Dispot vodă, așezând tabăra lângă cetate Piasovschii, omul lui Laschii, de carele am scris mai sus, că era lăsat de Laschii în cetatea Hotinului. Pre acel Piasovschii l-au trimis Vișnovețchii sol la Dispot vodă în cetate cu aceste ponturi: „De va da Dispot vodă 25.000 galbeni de aur lui Vișnovețchii atunce, pentru cheltuiala ce-au făcut cu oastea sa, și de să va apuca de tot anul să-i dea câte 12.000 galbeni de aur, îl va scoate de primejdie". Primit-au cu mare bucurie Dispot aceste legături și au mulțămit lui Vișnovețchii.

Iară într-aceiaș zi, venit-au boiarii țărâi la Vișnovețchii în tabără, carii, de la toată țara că-l priimăscu domnu, i-au arătat, ducându-i și cărți de la toți boiarii și de la țară, pentru mai mare și întărita credință; iară pre Tomșea otcârmuitoriul, l-au făcut otcârmuitoriu domniei până să va alege altu domnu, și până să va sfârși bătaia cetății, lăudând pre Vișnovețchii pentru lucurile lui știute în lume, ce-au isprăvit împrotiva moscalilor și a tătarălor, fiind de niam mare. Și ca aceste cuvinte înșelătoare arătând boiarii liavului Vișnovețchii, așea s-au amăgit Vișnovețchii de vicleniia

boiarilor de țară și trufindu-să liavul cu adeverința domniei țărâi, de sirgu trimite cărți în cetate la Dispot vodă, dându-i știre de vrăjmășie și cum nu priimește nice un așezământ cu dânsul. Vedea-vei nebuniia liavului la ce au vinit și ce priimește.

Eșisă den cetate o samă de unguri pentru hrana, știind ce legături priimisă Vișnovețchii cu Dispot vodă. Pre acei unguri au poroncit de i-au ucis; unii, închizându-să într-o casă în târgu, trimis-au să-i dobândiască; ce, au eșit den cetate o samă de unguri de au dat agiutor celor închiși, cu mare moarte în leși.

Iară Vișnovețchii, nesocotindu-să a fi amăgit de boiarii țărâi, au orânduit 500 de căzaci, cu leși amestecați, pe pofta boiarilor, să trimiță cu dânșii să aducă capul Tomșii – uită-te la meșterșug! – să-l închine lui. Iară, dacă au trecut acele 500 de oșteni Siretiul, fiindu oastea Tomșii supusă, neștiind căzacii cu leșii de oaste supusă, i-au lovit moldovenii cu Tomșea și pre toți i-au topit, cât n-au rămas nice unul.

Iară Vișnovețchii, neștiind de perirea oamenilor săi, socotindu-să acmu domn țărâi, eșisă în carătă că era și can bolnav, cu puțini oameni, în tâmpinarea oamenilor săi. Și oblicind de perirea oamenilor săi, atunce să văzu amăgit și viclenit de Tomșea și de boiari. Nu s-au spăriiat deodată liavul; ce, au încungiurat tabăra cu cară, iară cu călărimè au ieșit la războiu, care s-au tâmplat la pod la Vercicani și fiindu bolnav Vișnovețchii, au dat tocmala oștii în sama lui Piasovschii. Datu-ș-au războiu moldovenii Tomșii cu leșii lui Vișnovețchii și deodată înfrânsără leșii pre moldoveni; iară pre urmă, Tomșea, de altă parte lovind pre leși, i-au înfrântu și au prinsu viu pre Vișnovețchii și pre Piasovschii și îndată pre acești doi i-au și trimis la Țarigrad, la împărăție.

Prinsoarea lui Vișnovețchii așea s-au tâmplat: fiind bolnav Vișnovețchii, precum s-au pomenit, neputând fugi mai departe, au întrat într-o căpiță de fân, la un sat, lângă Botășeani și mergând un preot la fân să încarce – cu greu și anevoe să trece primejdiia omului ce-i să petriacă; nicecum nu să poate trece – fân în car, aflat-au pre Vișnovețchii ascunsu în căpiță și l-au legat bine și l-au dus în Botășeani de l-au închinat Tomșii; și deci, cum s-au pomenit, i-au trimis la împărăție.

Ducând oamenii Tomșii pre Vișnovețchii la împărăție și pre Piasovschii, s-au tâmpinat cu oamenii lui Alexandru vodă, ce viniia cu cărți în țară la boiari, că era domniia dată iar lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Dacă tâmpinară oamenii lui Alexandru vodă pe oamenii Tomșii, ducând pre Vișnovețchii în calea Țarigradului, luară pre Vișnovețchii și pre Piasovschii de la oamenii Tomșii și-i trimisără ei în Țarigrad la Alexandru vodă, de i-au închinat el la împărăție, zicând că țara îl poftește pre dânsul să le fie domnu și în nădejdea lui au făcut slujbă împărăției.

Iară pre Vișnovețchii și pre Piasovschii au poroncit împăratul de i-au pus de vii în cârlige, despre Galata; și în cârlige au trăit vii până a triia zi, cu multe sudălmi și ocări spre Mehmet, și turcii ca într-o proască săgeta într-înșii de-i umplură de sigeți. Și așea s-au sfârșit Vișnovețchii și Piasovschii.

Dispot vodă ar hi putut eși den cetatea Sucevii să să fie dus încătro ar hi vrut, până a să gâlcevi Tomșea cu Vișnovețchii, precum îl sfătuia mulți de ai lui. Ce den sfatul lui Dionisie Aval doftorul, au rămas în cetate, zicându-i să nu bage în samă pre moldoveni. Iară den Ardial să pornisă 1000 de călăreți și pre atâțea pedestrași, de la craiu Ioan

Jicmontu, și au venit într-agiutoriu Tomșii și iar au mărsu Tomșea de au încungiurat cetatea Sucevii, unde era Dispot închis, și au apropiiat pușcile de bătea cetatea.

Iară Dispot, măcar că știia că au venit unguri agiutoriu Tomșii, tot nu pierdea nădejdea; și să plinisă trei luni de când era închis în cetate și sosiți în mare strânsoare și lipsă de zaharà. Eșit-au den cetate de au dat năvală oastea pedestrime asupra ungurilor și a moldovenilor. Stătu un războiu mare cu multă vărsare de singe în îmbe părțile. Perit-au la acel războiu Bârnov, de sulită, și Grigorie Vințe, om blăstămat, den capetele lui Dispot vodă, Deleghetii, care de multe ori svătuia pre Dispot vodă să omoară pre cei vicleni ai săi. Zicea în șagă.

Iară după ce să apropiiară ungurii cei denafară supt cetate în metereză, începură a vorovi cu cei den lontru pe taină, făgăduindu-le de la Radislav Radac, mai marele lor, lefe bune și slobozănie în țara lor. Începură cei den cetate a să pleca spre alte lucruri noaă să facă. Văzut-au și pre oarecare den cetate, grăind de pre zidiu cu alții de a Tomșii, pre carele întrebându-l Dispot vodă să-i spue ce au vorovit, și el nevrând să spue deplin, l-au omorât.

Atunce mare gâlciavă și strâgare să auziia în cetate, că Dispot vodă prepuindu-și pe Pătru Devan, polcovnicul, de vicleșug, vrea să-l omoară; care mai-nainte era de mare credință la Dispot vodă. Iară slujitorii, văzind năpaste ce să face polcovnicului său, mare zarvă fecerà și să svătuia să omoară pre Dispot vodă; apoi socotiră să nu-ș facă nume rău și ucigași de domnu și trimisără să le giure Tomșea vodă să fie slobozi și ei să deschiză cetatea.

Înțălegând Dispot vodă svatul lor, pus-au de au omorât într-o casă pe Pătru Devan, după a căruia perire, apoi fățiș

strâga că ei vor închina cetatea. Iară Farcaș, ce era mai mare pre călărime, și căpitanii, carii nu era încă la aceli gâlcevi, sta între slujitori să-i potoală, pre unii cu rău, pre alții cu rugăminte, și ales pre pedestrime, carii era mai mulți decât ciialalți, ce gâlceviia mai tare; ce nemic nu folosiră.

Început-au a să ruga Dispot vodă cu multă rugăminte a lor săi să nu-l lasă, zicând că iaste aproape și agiutoriul ce le vine de la leși, că să făcea cuvântu în cetate că s-au împăcat Laschii cu Zborovschii, socrul lui Dispot vodă, și vine cu 4000 de leși. Ce nimic n-au folosit rugămintea lui Dispot vodă, că pedestrimea începură a destupa încuetorile porții, ce era astupate cu pământu și cu piiatri. Era și o bute mare plină de pietri; răsturnându-să, au căzut peste Martinengu și l-au omorât. Acel Martinengu era den Țara Unguriască dentru târgșor, ce să chiamă Svintul Gutard.

Văzindu-ș Dispot vodă sosită perirea, o cunună scumpă de aur ce avea, neavând cu alt cu ce mulțămi a o samă de nemți și unguri ce-i slujisă cu dreptate, le-au împărțit acea cunună și îmbrăcându-să în haine ce avea mai scumpe și încălecă pe cal cu podoabe scumpe și cu alai, după orânduială domniască, au eșit den cetate la Areni, unde era țara adunată.

Venitu-i-au înnainte poroncă de la Tomșea vodă, de au descălecat Dispot de pre cal, și au mărsu pe gios la Tomșea unde era, și stând Dispot înnaintea Tomșii și în viderea tuturor, l-au mustrat Tomșa cu multe cuvinte, aducându-i aminte de multe lucruri fără cale și fără de lege, ce făcea; că nu numai țara au pustiit, ce și de lege ș-au râs, și besericile au dezbrăcat și le-au prădat. Și după mustrare, l-au lovit cu buzduganul de multe ori până au căzut la pământ și i-au tăiat un tătar capul, măcar că și den gloatele ce sta acolo să răpeziia

de-l loviia. Acolo au omorât și pe Iachim Prudânții. Și despoindu-i piialea de pre cap, o au împlut de paia și o au trimis în Țarigrad la împărăție. De vârstă era Dispot ca de 40 de ani și au domnit aproape de trei ani.

Atunceș, dacă au perit Dispot vodă la Suceavă, au sosit și Albert Laschii, voevoda Siregiului, cu 14.000 de oaste la Siretiu, ce viniia într-agiutoriu lui Dispot vodă. Înțălegând Tomșea de vinirea lui Laschi, au trimis pre un căpitan de nemți ce-au fost la Dispot vodă, tăindu-i nasul și urechile, să margă să spue lui Laschii că au perit Dispot vodă; iar de va vrea Laschii să pată și el, cum au pățit Vișnovețchii, să vie cum au purces. Și, mergând, niamțul acela au spus lui Laschii și svătuindu-să Laschii cu ai săi, ce toți i-au zis: „De vreme ce au perit Dispot vodă, pentru carele mergu, perit-au și cheltuiala lui Laschii". Și s-au întorsu înnapoi Laschii cu oaste sa; și gonindu-i Tomșa cu 12.000 de oaste până mai sus de Snetin și nimica nu le-au putut străca leșilor, și întorcându-să Tomșa, au aprinsu Snetinul, la întorsu.

RĂZBOIUL TOMȘII CU MIRCEA VODĂ DOMNUL MUNTENESCU

Întru acele zarve ce să face aice în țară, în anul 7068 <=1560>, Mircea vodă din Țara Munteniască, înțălegând de atâtea amestecături ce să făcea aicea și domniia Tomșii neașezată de la împărăție și pentru supărarea țărâi ce au fostu în zilele lui Dispot, socoti să-ș ispitească nărocul mai mult de cum era, să apuce țara, să fie domnu și Țărâi Moldovei. Ce, prinzind de veste Tomșea, s-au găit de sirgu cu oști și i-au eșit înnainte la Milcov și, dându-ș războiu, au pierdut

Mircea vodă războiul. După izbândă Tomșea vodă asupra Mircii vodă, s-au întorsu la scaonul său la Iaș și gătind boiari să trimiță la Poara împărăției cu alți oameni de țară, să-i scoață stiag de domnie, iată-i sosiră olăcari cu veste de domniia țărâi dată lui Alexandru vodă Lăpușnianul, care acmu era sosit la Brăila, și de acolo să gătiia cu tătari și cu turci să între în țară.

Acestea înțălegând Tomșea vodă, s-au svătuit cu boiarii săi, ce vor face, și socotiră să trimiță la Alexandru vodă oameni de țară giurați, să-i spue cum țara toată nu-l va, nice îl iubăscu și de acolo ei să triacă la împărăție și până nu-i va vini răspunsu de la împărăție, nu vor lăsa pre Alexandru vodă să între în țară.

După ce au mărsu oamenii Tomșii cu acele cuvinte la Alexandru vodă, și-i zisără cum nu-l va țara, să fie zis Alexandru vodă: „De nu mă va țara, eu îi voiu pre înșii; și de nu mă iubăscu ei, eu îi iubăscu pre dânșii; și voiu tot merge, ori cu voe, ori fără voe". Și oprind la sine pre solii Tomșii, au răpezit la tătari hochimurili, pre poronca împărăției, și îndată au purces tătarâi în tâmpinarea lui Alexandru vodă, de au acoperit țara până în Prut, prădând și arzind. De altă parte, Alexandru vodă cu oaste turcească și cu cine avea pre lângă sine au întrat în țară.

Deci, vâzindu-să Tomșea întru aceste griji și că nu va putea sta împrotiva puterii împărătești, cu svetnicii săi: cu Moțoc vornicul, cu Veverită postelnicul și cu Spancioc spătariul au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Liov, după ce domnisă cinci săptămâni. – Vezi cum orbăscu pedepsăle pre om! – Acolo au năzuit, de unde le-au vinit perire; știindu-ș fapta cu Vișnovețchii lucrată, și au cutezat a merge în Țara Leșască! Iară pre Dumitrașco sirbul prinzindu-l, l-au

dat Mircii vodă în Țara Munteniască, pre care îl însămnasă Tomșea la nas den driapta, cu prepus fiind de domniia Țărâi Muntenești, și l-au omorât Mircea vodă.

Așezându-să Tomșea cu boiarii ce s-au pomenit în Țara Leșască la Liov, scrie Istvanfie că și Stroiciu au fostu pribag acolo între acei boiari, crăind pre acea vreme Jicmont craiu la leși. Era la acel craiu în mare ură și prepus Tomșea cu soțiile sale. Iară Alexandru vodă, dacă s-au așezat la domnie, scos-au ceauș împărătescu de au trimis cu pâră la craiul leșăscu, la Jicmont, asupra Tomșii și a boiarilor pentru vicleșugul lor. Zice Țițero că mare vină să află întru acela ce liapădă și adevărul, și slujbele le pune întru viclenie.

Văzind craiul și sol trimis de la împărăție prin mijlocul lui Alexandru vodă, cu pâră asupra Tomșii și altor boiari vicleni, și știind și de prinsoarea și moartea lui Voișnvețchii și a lui Piasoștchii den Podoliia, și pentru sluțiia a mulți ce făcusă Tomșea, trimis-au pre omul său, anume Crasinschii, de au tăiat capul Tomșii și a celor boiari a lui, anume: Moțoc și Veverită și Spancioc. Zice Istvanfie că și Stroici au perit atunce. Și i-au îngropat afară den târgu, la mânăstirea lui svetâi Onufrie. Iară pre Gheorghie Reveles, ce era închis de Tomșa în Cetatea Neamțului, trimis-au Alexandru vodă de l-au zugrumat acolo.

AICE VOM MAI SCRIE DE LUCRURI STREINE

În anii de la Hristos 1565, lovit-au tătarâi în Podoliia și în Țara Rusască, prădându și pustiindu multe târguri și sate; așijdirea tătarâi la Mejiboje au închis pre Sineuschii, voevoda Ruschii, și hatman fiind, cu mare greu s-au apărat

de tătari. Căzacii, carii era în Litva, avându povață pre un Berila, au întrat de au prădat în Țara Moscului și la un târgșor ce-i zic Sâtna, au bătut pre 300 de moscali, luându-le și câteva pușci.

A DOA DOMNIE A LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL CAP XXXII

Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă s-au mântuit de grijea denafară, ș-au adus doamna și cuconii den Țara Munteniască, au pus gând să să mântuiască și de vrăjmașii săi cei den lontru, pre carii îș prepusese el, că pentru vicleșugul lor fu scos den domnie. Învață în taină pre slujitorii săi ce avea în liafă, oameni streini, de s-au supus în curtea domniască în Iaș; și chemându la curte pre boiarii, carii, viind fără grijă de primejdie, nice gândindu de fapta tiräniască ca aceia, dacă au întrat toți în curte, atunce slujitorii pre învățătura ce-au avut, au închis poarta și s-au slobozit cu sabiile, ca niște lupi într-o turmă fără păstoriu, în boiari, a-i tăia și a-i snopi și a-i giunghea; și nu numai pre boiari, ce și pre alți oameni, câți-ș era în curte; nu-i mai alegea: vinovați, nevinovați, pre toți i-au tăiat; mulți săriia de pen ferestri de sus, de ș-au frântu picioarele. Atunce, numai boiari s-au găsit periți 47, fără de alții câți vor fi perit întru acea zarvă tiräniască.

Deci, după obiceiul tiranilor a să bucura de vărsare de singe, îi părea lui Alexandru vodă iușurare inimii și domniei sale. Ce, ia caută, vezi, ce mărturisește Svinta Scriptură la Iov, cap XV: „În toate zilele sale, cel nedirept să trufește și

numărul ailor neștiut iastei tiräniei lui. Sunetul de spaimă pururea întru urechile lui, și când iaste liniște; el pururea îș prepune vicleșug; nu crede că s-ari putea întoarce den întunerec în lumină, prăvind împregiur pen tot locul. Sabiile când s-ar clăti să cerce pâine, vede că i s-au gătat lui. În mâna lui, zua întunereculuí; înspăima-l-va pre dânsul lipsa și strâmtorile încungiura-l-vor". Și iarăș la *Pilde* zice în cap XXVIII: – „Leu răcnind și ursu flămând, domnul rău asupra nărodului". – Ia aminte ce liac scrie Țițero de tirani. Zice: „Nice o tovărășie să nu fie noaă cu tiranii; și nu iaste împrotiva firii, a-l dezbräca, de poți; și încă cu cinste iaste pre tiran să-l omori, că acestu feliu veninos și rău, trebue stârpit den obștea oamenilor; că, precum să tae une închieturi a trupului, care, neavând singe, sacă și săcate vatămă și celora părți sănătoasă a trupului, așea și într-acel feliu de oameni, vrăjmășie și neîmblânzire de fiară, de la obște, ca de la omeniia trupului, despărțit și depărtat trebue".

N-au rămas nime pre urma aceștii cumplite fapte a lui Alexandru vodă, să-i arete slujba și credința den dragoste. Mare lucru și temeinic iaste a sluji domnilor den dragoste, iară mișel acela domnu, căruia slujăscu de frică. Frica dragoste nu are, că unde-i frică, nu-i dragoste; unde nu-i dragoste, iaste ură, den care izvorăscu multă răsipă domnilor.

Alexandru vodă, la luarea a doa domnie a lui, s-au fostu adeverit împărăției că va răsipi cetățile țărâi, puind în socotială ca aciasta că, cu răsipirea cetăților, mai lesne îș va ispăvi domniia de la împărăție, și că va slăbi și țara. Ce întru amândoaă socotelele nu s-au înșălat Alexandru vodă, ce așezindu-să la scaunul domniei au trimis de au împlut cetățili

de lemne și le-au aprinsu de au arsu și s-au răsipit. Numai cetatea Hotinului o au lăsat să-i fie apărare despre leși.

Faptele domnilor, ori laudă ori ocară le aduc și le răsună la lume; de sintu fapte bune, laudă; de sintu rele, ocara. Nime nu va lăuda aciasta faptă a lui Alexandru vodă cu răsipa cetăților, iară a-l ocărî pentru aceste stricăciuni, ce-au făcut cetăților, lumea nu să va sătura de ocări.

Pre aceste vremi, sultan Suleiman, împăratul turcesc, cu mare gătire de oști au mărsu asupra nemților, de care înțălegând Maximiliian, împăratul nemțăscu, strâns-au seim la orașul Avgusta, cu boiarimea și cu staturile împărăției; iară al doilè săim au strânsu la Pojun cu staturile ungurești și pentru lucrurile ungurești. Și la seimul de la Avgusta, singur Maximiliian împăratul au mărsu, iară la cel de la Pojun, pre frate-său Carol au trimis. Și acele săimuri le-au strânsu pentru gătirea oștilor împrotiva lui sultan Suleiman. Priimit-au toți la seimul de la Avgusta să facă oști, și așea, cu mare sirguială a tuturor nemților, au alesu, cu călărime, cu pedestrime, să facă 50.000; așijdirea și Țara Unguriască au ales să dea agiutoriu și cu bani și cu oameni.

Iară sultan Suleiman, fiind îndemnat și de craiul Ian Jicmonat și de Aslan, pașa de Buda, la începutul lui iunie, au purces cu oști den Țarigrad și sosind la Odriiu, au pornit pe Bertaș pașa cu 26.000 de călărime și cu 2000 de eniceri, să lovască înnainte în Țara Unguriască. Iară lui Jicmond, craiu de Ardial, cu tătarâi, au poroncit să margă să bată Săcmariul și Tocaiul, și sultan Suleiman să margă la Agriia sau la Sighidin. Bertaș pașa fără zăbavă au sosit și au încungiurat Ghiula cetatea; atunce bătându Ghiula, iată sosește și sultan Suleiman la Beligrad. Acolo la Beligrad i-au eșit înnainte și Ian Jicmont, craiul de Ardial, cu frumoasă

și împodobită curte și după adunare, dăruit de sultan Suleiman, s-au întorsu cu oastea sa.

Iară, după ce să porni sultan Suleiman să bată Agriia, pre Mehmet, pașa de Bosna, lovindu-l ungurii la cetatea Clujul fără veste, l-au omorât. Înțălegând sultan Suleiman, au lăsat Agriia și au vinit mănios la Sighidin, de unde eșisă ungurii ce-au omorât pre Mehmet, pașea de Bosna; iară Bertaș pașa au luat Ghiula închinându-i-să; luat-au și cetatea Inăul, lăsat de nemți.

Maximilian împăratul cu frate-său Ferdinand, în 15 zili a lui avgust, după calendariul lor, au purces den Beciu la oștile sale, care sta cu tabăra la Ovarin, care oști cu călărime, cu pedestrime era mai mult de 100.000, și, clătindu-să, au pus tabăra la Iavrim. Iară Ian Jicmont cu tătarâi au încungiurat Tocaiul și au prădat tătarâi pre la Sares Patac, pre la Mocaciu, luând multe mii de oameni în robie.

Iară sultan Suleiman, care avea 100.000 călărime fără eniciari, au început a bate Sighidiul și o apăra vitejește den lontru Nicolae Zren. De multe ori și den cetate eșiia de făcea năvală asupra turcilor. Iară acolo zăbovindu-să sultan Suleiman, au căzut în boală de vintre și curund au murit acolo la Sighidin. Tăinuit-au câteva zile veziriul Mehmet pașea moartea lui sultan Suleiman și începu și mai tare a bate cetatea și, aprinzindu-să den lontru cetatea, a opta zi, septemvrie, s-au aprinsu peste tot de ardea. Atunce turcii au dat năvală la cetate, iară Nicolae Zren, văzindu-să în primejdie, au deschis poarta și au pus tunurile în poartă și stând vitejește cu ai săi, au perit la șease sute de turci. Și atunceș, la acea năvală, rănindu-să cu doaă rane, au picat și el și ciialalți au perit toți, împresurându-i mulțimea turcilor.

Iară, după ce au dobândit turcii Sighidiul, au slobozit viziriul oastea în pradă până la Caniza și peste apa ce-i zic Arabon, iară el au purces de au dus oasăle lui sultan Suleiman în Țarigrad. Ian Jicmond craiu, înțălegând de moartea lui sultan Suleiman, au lăsat Tocaiul. Iară Maximiliian, împăratul nemțăscu, înțălegând că s-au întorsu oștile turcești, mergând pre la Comaran, s-au întorsu la Beciu.

Pre aceste vremi, în anul 7073 <=1564>, septemvrie 23, au pus Alexandru vodă pre Theofan episcopul, mitropolit Sucevii. Atunce s-au rădicat un Ștefan vodă den Țara Unguriască, făcându-să viță de domnu și strângând păstori de prin munți și altă adunătură, au întrat în țară, smomind pre oameni să i se închine, să-l aducă la domnie. Ce, înțălegând Alexandru vodă, au trimis împrotivă-i slujitori și tâmpinându-l mai sus de Cetatae Niamțului și dând războiu, l-a înfrântu și i-au răsipit oamenii, iară el au scăpat prin munți pedestru.

Alexandru vodă, căzind în boală grea, și să pricepu că nu va eși, ce-i va fi boala hotar vieții sale, chemat-au episcopii și boiarii țărâi, arătându-le pre fiii-său, Bogdan vodă, moșan și următoriu domniei țărâi, după moartea lui, să-l priimască și să-l rădice domnu.

Scrie letopisățul țărâi, să fie fostu moartea lui Alexandru vodă cu înșălăciune, că fiindu slab de boală, apropiiat de moarte, s-au giuruit călugăriei, de ar mai avea viață, și au lăsat cu cuvântu episcopilor și boiarilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugăriască. Deci, văzindu-l că au fostu leșinat în boală, mai multu mortu decât viu, după cuvântul lui, l-au tunsu călugăr. Iară, după ce s-au trezit den leșinătură, văzindu-să călugărit, tunsu, să fie zis că, de să va scula, va

popi și el pre unii. Apoi să-l fie otrăvit doamnă-sa Roxanda, temându-să de cuvântu ca acela, că era de a și credere, știind câtă moarte și câtă groază făcusă mai-nainte în boiarii săi; temându-să doamna, să nu petriacă ia mai rău decât alții, l-au otrăvit și au murit Alexandru vodă și cu cinste l-au îngropat în mânăstirea Slatina, zidită de dânsul.

Zic, că acestu Alexandru vodă au fostu scoțind ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia sa. Domnit-au întru amândoaă domniile ani <loc gol>.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FICIORUL LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL CAP XXXIII

În anul de la zidirea lumii 7076, iară de la întruparea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1574, rădicat-au cu toții domnu țărâi pe Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Fiind cucon de 15 ani, toate trebile țărâi și a domniei le purta mumă-sa, doamna Roxanda, că era harnică și înțăliaptă, cu dumnăzărie și milostivă și la toate bunătățile plecată.

Și după doi ani și noaă luni a domniei lui, au murit doamna Roxanda, muma lui Bogdan vodă, și rămâind Bogdan vodă singur, cumu-ș era blând și cucernic, deodată tuturor arăta dreptate. De carte nu era prostu, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu lesne avea protivnic știe, a săgeta den arcu, nu putea fi mai bine. Iară ce era mai de triabă domniei lipsiia că nu cerca la svat bătrânii. Svatul

Iară, după ce au dobândit turcii Sighidiul, au slobozit viziriul oastea în pradă până la Caniza și peste apa ce-i zic Arabon, iară el au purces de au dus oasăle lui sultan Suleiman în Țarigrad. Ian Jicmond craiu, înțălegând de moartea lui sultan Suleiman, au lăsat Tocaiul. Iară Maximiliian, împăratul nemțăscu, înțălegând că s-au întorsu oștile turcești, mergând pre la Comaran, s-au întorsu la Beciu.

Pre aceste vremi, în anul 7073 <=1564>, septemvrie 23, au pus Alexandru vodă pre Theofan episcopul, mitropolit Sucevii. Atunce s-au râdicat un Ștefan vodă den Țara Unguriască, făcându-să viță de domnu și strângând păstori de prin munți și altă adunătură, au întrat în țară, smomind pre oameni să i se închine, să-l aducă la domnie. Ce, înțălegând Alexandru vodă, au trimis împrotivă-i slujitori și tâmpinându-l mai sus de Cetatae Niamțului și dând războiu, l-a înfrântu și i-au răsipit oamenii, iară el au scăpat prin munți pedestru.

Alexandru vodă, căzind în boală grea, și să pricepu că nu va eși, ce-i va fi boala hotar vieții sale, chemat-au episcopii și boiarii țărâi, arătându-le pre fiii-său, Bogdan vodă, moșan și următoriu domniei țărâi, după moartea lui, să-l priimască și să-l rădice domnu.

Scrie letopisățul țărâi, să fie fostu moartea lui Alexandru vodă cu înșălăciune, că fiindu slab de boală, apropiiat de moarte, s-au giuruit călugăriei, de ar mai avea viață, și au lăsat cu cuvântu episcopilor și boiarilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugăriască. Deci, văzindu-l că au fostu leșinat în boală, mai multu mortu decât viu, după cuvântul lui, l-au tunsu călugăr. Iară, după ce s-au trezit den leșinătură, văzindu-să călugărit, tunsu, să fie zis că, de să va scula, va

popi și el pre unii. Apoi să-l fie otrăvit doamnă-sa Roxanda, temându-să de cuvântu ca acela, că era de a și credere, știind câtă moarte și câtă groază făcusă mai-nainte în boiarii săi; temându-să doamna, să nu petriacă ia mai rău decât alții, l-au otrăvit și au murit Alexandru vodă și cu cinste l-au îngropat în mânăstirea Slatina, zidită de dânsul.

Zic, că acestu Alexandru vodă au fostu scoțind ochii oamenilor și pre mulți au slutit în domniia sa. Domnit-au întru amândoaă domniile ani <loc gol>.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FICIORUL LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL

CAP XXXIII

În anul de la zidirea lumii 7076, iară de la întruparea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1574, râdicat-au cu toții domnu țărâi pe Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Fiind cucon de 15 ani, toate trebile țărâi și a domniei le purta mumă-sa, doamna Roxanda, că era harnică și înțăliaptă, cu dumnăzărie și milostivă și la toate bunătățile plecată.

Și după doi ani și noaă luni a domniei lui, au murit doamna Roxanda, muma lui Bogdan vodă, și rămâind Bogdan vodă singur, cumu-ș era blând și cucernic, deodată tuturor arăta dreptate. De carte nu era prostu, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu lesne avea protivnic știe, a săgeta den arcu, nu putea fi mai bine. Iară ce era mai de triabă domniei lipsiia că nu cerca la svat bătrânii. Svatul

coptu de bătrâni, coapte lucruri adaog domnilor, iară svatul crud de tineri, crude și nemistuitoare lucruri fac domnilor.

Așea, Bogdan vodă de la cei tineri de casă lua învățătură. Iubiia glumele și măscăriciuni și giocuri copilărești. Mai apoi au lipit pre lângă sine leși, de-i era și de svat și de alergat la halca, răsipind cu dânșii averea domniască. Așea, năpusti trebile țărâi, că pre câți îi iubiia întâi, pre atâta îi urâsă pre urmă.

Aceste lucruri cu hulă, trăgându-să de nepriiatini la urechile vrăjmașilor săi, la împărăție, nu atâta, ce pre mai sus le adăogea; întrând în urechile svetnicilor împărătești, aflând vreme și ei să-ș imple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsu dacă au înțălăs împăratul, au socotit să maziliască pe Bogdan vodă și să trimiță la Rodos, să aducă pre Ion vodă.

Scrie cronica leșască, precum Bogdan vodă, dacă au înțăles de mazilie de la împărăție, că să scârbisă pre dânsul sultan Selim, ce stătu pre urma tătâne-său, lui sultan Suleiman, au pribegit în Țara Leșască la craiul Jicmont Avgustu, vrând craiul să-l agiutoriască, ca pre cela ce au năzuit și s-au dat supt mila și apărarea lui, că să adeverisă să dea craiului leșăscu 24.000 oameni de oaste Bogdan vodă, când ar pofti craiul.

Trimis-au craiul leșăscu sol la împărăția turcului, pre Andrei Tarnovschii la Țarigrad, cu rugăminte pentru Bogdan vodă, să-l priimască iarăș supt mila sa împărătiască la domniia Țărâi Moldovei. După ce au mersu Tarnovschii la Țarigrad, l-au priimit întâi viziriul, pre urmă și împăratul cu bine și prietenie. Iară Bogdan vodă, neașteptând solul crăescu cu răspunsul, au întrat în țară fără știrea craiului, cu

2.000 de leși de la cumnații săi leși, că o soră a lui Bogdan vodă era măritată după Caspru Panevschii, iară a doa soră a lui au fostu logodită după Cristef Zboroschii, și multă pagubă au făcut țărâi cu acei leși. Și pentru aceia, nu i-au mai putut tocmi trebile domniei lui Bogdan vodă solul crăescu, la împărăția turcului, la Țarigrad, măcar că, deodată, pe pofta craiului, contenisă împărăția pentru maziliia lui Bogdan vodă. Iară, luându apoi veste de stricăciunea țărâi cu leșii, ce-au făcut Bogdan vodă, trimis-au împăratul de au adus pre Ion vodă de la Rodos și i-au dat domniia Țărâi Moldovii, iară Bogdan vodă au fugit în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1568, Avgust Jicmond, craiul leșăscu, au împăcat pre Ian Jicmont, craiul ungurescu, cu Maximilian, împăratul nemțăscu.

Într-acest an, sultan Selim, împăratul turcescu, trimis-au sol la craiul leșăscu pre Ibraim Straș, liav turcit, poftind pre craiul leșăscu, pentru că avea nepriiatenie turcul cu cniaz Ivan, împăratul Moscului, să-i sloboază craiul leșăscu 30.000 oaste turcească pren Țara Leșască să triacă la Moscu. Ce, n-au primiit craiul leșăscu să triacă oaste pren țara lui; ce, au trimis și craiul leșăscu sol pentru aciasta la sultan Selim, pre Andrei Tarnovschii, să întoarcă turcul oastea, care o pornisă cu trei zile mai nainte de ce sosisă Tarnovschii, să margă pre altă cale, că pren Țara Leșască nu o va lăsa craiul să triacă. Pornit-au dară pre altă cale sultan Selim oștile sale, de au mărsu la Astrahan. Așea era de puternici creaii leșăști pre atunce!...

PENTRU ȚARA ȘI STĂPÂNIREA ASTRAHANULUI CAP XXXIV

Hăniia sau crăiia Astrahanului stă diasupra Mării Caspiei, după oardele nohailor și după tătarâi de peste Volga, și aceștea tot supt Moscu sintu. Și multe orașe bgate și îndestulate sintu, între care iaste orașul Astrahanul, cea mai bogată scală pre Marea Caspiia, și de pre numele acestuia oraș, toată acea crăie să numește: deasupra țărmurelui apei Volgăi și de altă parte, unde apa Volga căzind în Marea Caspia să împarte în 70 și mai bine de boazuri, și acolo face ostroave așea de dese, cât de departe prăvind, să pare a fi ca o mare acele boazuri.

Aciasta hănie sau crăie era mai-nainte slobodă și avea stăpânii săi de moșie. Iară în anul de la nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Hristos 1554, i-au supus marele cneazu și împărat Mosculuí, Ivan Vasilievici. Iară în anul 1566, sultan Selim, împăratul turcescu, fiind aprinsu de lăcomie și de zavistie, îndată, la zece zile a lui martu, au pornit den Țarigrad oști pre uscat, 26.000 călărime și 30.000 eniceri, și pre mare 150 galioane, și oardele tătărăști, crâmeni și nohai 80.000, care oști trecând îndelungate și multe primejdioasă tini și iazere, au sosit la Azac, ce iaste în gura Donului. Era turcescu Azacul și până acolo mai svârșisă zaharaoa, ce-ș adusese pre cămili și pre catâri, să le fie de calea Astrahanului. Și odihnindu-să oștile toate la Azac, în zece zile, până s-au grijit de altă zahară, și au purces întinsu la Astrahan, pre câmpi pustii, peste oardele tătărești, nohai, cerchezi și peste alte locuri. Sosit-au la cetatea Astrahanul în 25 de zile a lui iulie.

Iară galioanele de pre mare au sosit supt un munte, ce să chiamă Perevoloca. Avea măestrii multe în galioane de săpat muntele acela, care munte stă între Don și între Volga, și pentru aceia îi zic Perevoloca acelui munte, că pre acolo căzacii moschicești trăgea vasăle sale, niște luntri iușoare peste acel munte, den apa Volgăi până în apa Donului, cale de șasă mile mari. Acolo turcii, dacă au sosit, vrea să tae muntele, să abată apa Volgăi în Don. Ce i-au lovit 15.000 de moscali fără veste și den 8.000 de turci, ce era la acele vasă de tras, abiia au rămas vro 3.000 și le-au căutat a să întoarce înnapoi, cu armata lor ce era în vasă; și nice aciia întregi n-au scăpat, că până la Azac i-au gonit căzacii cu acele luntri a lor de prin stuh, dându-le spaimă. Uneori le eșia înnainte, alteori noaptea, și denainte și den dos făcea năvală la acele galioane cu multă scădere turcilor, până abiia au scăpat în Azac câți mai rămăsesă.

Iară, dacă au deștertat tunurile și au descărcat den galioane altă gebhana în Azac, septemvrie 20, aprinzindu-să o casă în cetate, s-au aprinsu și acelea toate, iarba de pușcă și altele, cu multă scădere celor den cetate în oameni și în tot ce-au avut. Și așea s-au prăpădit de tot acea oaste turcească, ce mergea pre apă la Astrahan, și ce au rămas îmblând pre în unghiuri într-o parte și într-altă, nice un galion deplin până în Țarigrad nu s-au întorsu.

Iară căzacii aciiaș, întorcându-să, sloboziia pojar în câmpi de ardea iarba, ca să nu să întoarcă pre acolo oastea cea călăriață, turci și tătari, de la Astrahan, și pentru să nu margă hrană turcilor de la Azac, nice de aiurea. Care oaste, neputându-să apropiia de cetate, pentru apa Volgăi, ce trecea pre supt cetate și o încungiură, și fiind cetatea bine grijită cu arme și cu oameni, zăbovindu oastea turcească, nemic nu

începea. Și când să socotiia turcii fără de grijă nice dentr-o parte, iată câteva mii de moscali noaptea, cu luntri, cu șeici și cu plute, cu hatmanul lor Srbrni, septemvrie 22, mai-nainte de zori de zuă, au lovit pre turci și pre tătari, făcându-le multă scădere. Au întrat moscalii vitejește în cetatea Astrahanului.

Și oblicind turcii de oastea lor cea de pre apă, ce le viniia într-agiutor, cum au pățit și cum s-au întorsu, și hrana împuținând, era toți cu multă grijă și deodată au lăsat cetatea și vrea numai să să întoarcă înnapoi. Ce, cu sfatul tătarâlor, a doa zi au încungiurat cetatea, și începură a face o cetățue acolo, unde au fostu Astrahanul cel vechiu, cale de doaă mile mai în sus, pe apă, de la Astrahanul acest de acmu. Și îndată s-au pornit multe mii de tătară, pentru hrana la Moscu, ce nice unul de aciia nu s-au mai întorsu, că i-au lovit moscalii și nice un tătar viu n-au scăpat. Și mai zăbăvind turcii 11 zile, neavând zaharea, nice hrană de cai, s-au întorsu, aprinzind cetatea ce o făcusă ei, cu mare jeale lor și cu ocară; aprins-au și un sat lângă cetate.

Iară purcesul lor de la Astrahan într-acesta chip s-au tâmplat. Septemvrie 12, de diminiață, pe obiceiul lor, au trâmbițat, și îndată s-au pornit agârlâcul lor cu cămile și cu catâri, și a doaă oară trâmbițând, îndată să porniră cu rânduială cu aciasta: întâi spahiii, în câteva stoluri, apoi după dânșii mergea tunurile și gebhanaoa și în îmbe părțile, mergea șiraguri de cămile și de catâri și caii în povod, ce ducea zaharea; apoi enicerii, unii călări, alții pedestri cu sâneță; după eniceri mergea solacii cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sirmă cusute, de pâslă, albe; după solaci ducea câțva cai în povod a saraschcriului oști, cu podoabe frumoasă foarte; după povodnici viniia sangiagașii, iară pre urma lor

viniia saraschcriul, și după dânsul un prapor mare, de coade albe de cai, iscusit tocmit, și pe urmă viniia trei stiaguri mari roșii de taftă, învălite, care numai la bătae le dezvălescu de tot, și în loc de boldu iaste făcută inemă mare de aur; deasupra acelor inimi sint scrisă slove: legea lui Mehmet pre niște cănafi sau săcșori de lastră; și la vremea războiului cu nepriiatinul, atunce dezvălescu acele stiaguri să vază toți legea scrisă pre acele stiaguri: să nu jăluiască viața pentru legea lui Mehmet; și le poartă ceaușii saraschcriului, de pe oști. După acele stiaguri viniia tabulhanaoa, după tabulhana viniia opt stiaguri, fieștecare într-alt feliu de floare, după stiaguri, un buluc mare de spahii, iară pe de laturi mergea ceaușii de nu lăsa să să apropie de acel begler-beiu, ce era mai mare pre oștile turcești. Iară pe de laturi mergea alte polcuri, unii înnainte, alții mai înnapoi, cine unde putea. Iară la conac acei singegași și spahii petrec pe saraschcriul până la cortul lui și, stând în rând, i să închină.

Iară tătarâi mergea: pre urma oștii turcești, Mehmet Chirei soltan, ficiorul cel mai mare a hanului, cu zece mii de tătară aleși, iară Cazi Chirii hanul mergea înnaintea oștilor turcești cu giumătate de milă, iară Aldi Chirii Soltan, cu treizăci de mii de nohai, den a stânga mergea. Gianclăi, domnul Azacului, cu altă tătârâme mergea de driapta.

Iară la un loc, den doaăzăci și una de zile a lui septemvrii, până în 23 septemvrie, n-au avut apă să bea nice turcii, nice tătarâi, până al patrulea conac, au sosit la un iazer după apusul soarelui și era apa într-acel iazer can sărată și au băut apa mai toată den iazer și de aclo au agiunsu a doa zi până la apă bună, unde să chiamă Burna și Chesceniia. De acolo să încep câmpii fără apă, că pe acolo le-au căutat a merge, căci pre aiurea moscalii au arsu câmpii.

Însă Cazi Mârzea, povoața oardelor nohailor, s-au vorovit cu hanul să povățuiască pre turci pentr-acei câmpi, să le agonisita, că să apucasă că-i vor duce pre turci pre locuri cu ape și cu fiară de agiunsu de hrană, zicând că numai în patru zile vor avea cale până la Azac. Ce aciasta era vicleșugul tătarălor asupra urcilor. Și așea, unora le-au murit caii, altora le-au stătut caii; că, mergând pe acei câmpii, nu afla apă câte 5 zili, și mulți turci au rămas pre acolo, unii tăiați de tătari, alții leșinați de foame și de sete. Caii turcilor, carii sta, îi lua tătarâi și-i mânca. Nice noaptea la păsune nu cuteza turcii să-ș sloboază caii, că-i fura tătarâi și-i depărta în locuri pustii.

Și mai multu fu a merge turcilor pentr-acei câmpi, ce le zic câmpii Magerilor, – că de pre acele locuri au eșit ungurii – că știia tătarâi că pre acolo sintu șerpi mulți și alte jivini și amăgisă pre turci de-i dusără pre acolo, unde au aflat mulțime de șerpi și de alte jivini cumplite. Pre lângă niște mlaștini, era locul plin de piei de șerpi, să părea că-i acoperit câmpul cu pânză albă. Spun, că pre acei câmpi nu pot îmbla vara nice cu mii de cai, de mulțimea șerpilor.

Mărgând dară oastea turcească peste acei câmpi, neavând apă câteva zile, au sosit la un pârâu săc sau cu puține apă și năvălind să apuce apă, mulți s-au ucis între sine. Și mai mergând de acolo, au mas la niște movile fără de apă, acolo era zidiuri de cărămizi, să cunoștea că au fostu oarecând niscai beserici, fiară multă, de multe feliuri, și mai mulți cerbi, de carii scriu mulți, că mănâncă șerpi. Și mai mergând fără apă doaă zile, au sosit a tria zi la o mlaștină tinoasă cu apă foarte amară și sărată. Ce cum au fostu, au băut și oamenii și caii, de nevoe, de multă sete.

Acolo le-au vinit veste că au perit vro 500 de turci, oameni aleși, ce-i amăgisă un tătar, zicând că știe fântâni cu apă bună în câmpi, numai să-i plătiască lui cu bani și el să-i ducă la apă, și luând tătarul câtva bani de la turci, i-au depătat în câmpi, unde neaflând apă, au fugit tătarul; iară turcii, rătăciți, toți au perit, numai patru turci ce avea cămile s-au întorsu și au nemerit în oaste și au spus de perirea celorlalți.

Iară a doa zi, au nemerit la un iazer curătoriu, ce să chiamă leșește Przevodnița, adecă trecătoare, și fiind apă bună, au odihnit o zi. Și de acolo, a doa zi, mergând până în sară fără apă, era apă în oastea tătărască, iară turcii săpasă gropi și aflasă puținè apă de ploae, ce ploasă într-acea zi.

Într-aceia zi, pre un ginere a lui saraschер pașea l-au jecuit tătarâi, mergând el înnainte cu patruzăci de turci să agiungă la Azac, pentru hrana, și să să odihniască. Ce, tătarâi pre toți îi jăcuia, cum pre cei de pre urmă ce rămânea de oameni sau de oaste, așea și pre cei ce trecea înnainte. Deci turcii, decât să încapă în primejdie la tătari, să lăsa de nu cuteza să margă nice unul înnainte să hălăduiască la Azac, și de lipsa ce avea de foame și de sete, și de primejdiia de tătari, până agiunsără la ezerul ce să chiamă Gigherlic, și acolo s-au odihnit și ei și caii doaă zile; și acolo cântariul de posmagi câte 84 galbeni de aur cumpăra turcii, și făină chila câte 20 galbeni de aur, și mazire cu număr cumpăra, câte 10 grăuță la un aspru, iară pe urmă și mai scump cumpăra țintariul de pâine coaptă. Însă, și aciia ce făcea acea negutitorie cu atâta scumpete, lăcomindu-să la bani, la amar au sosit, că-i amăgiră tătarâi, zicând că sintu numai trei conace până la Azac, iară abiia au mărsu de acolo în șeapte zile până la Azac.

La acel iazer, ce s-au pomenit, Gigherlic, au ospătat hanul pre turci, împărțind tuturor câte o bucată de pâne, zicându-le că toată hrana câtă are le împarte lor; ce, aciasta făcea hanul pentru să-ș acopere vicleșugul său.

De la acel iazer, a doa zi au sosit la iazer curător, care se chiamă Sassele – Gighirligu, și până acolo iaste hotarul câmpilor măgerești. Într-acela câmpu, până astăzi să văd zidiuri multe și turnuri multe de piatră, unde au fostu de demultu beserici. Și așea să văd, ca când chip de oamenii cei vechi, mormânturi de piatră le făcea; iară acmu au crescut pre aceli piiatri mușchiu. Tătarâi cei bătrâni spunea cum au auzit den bătrânii lor, că au lăcuit pre aceli locuri creștinii, ce n-au știut ce niam au fostu: sarmați sau petihoți su greci, căci aciia țin lege grecească.

Doaă săptămâni deplin au călătorit pre acei câmpi. Iară eșind dentr-acei câmpi, în 9 zile a lui octomvri, au avut conac fără apă, iară a doa zi au poposit la o apă mică, ce să chiamă Cheughelnic. Ce până acolo au rămas giumătate de cai morți și leșinați de sete și mulți turci au murit și s-au bolnăvit de sete și de foame și să ruga altora să-i omoară, să nu mai reabde foame și sete.

Într-aceia zi, s-au scornit vântu mare, cât oborâia pre om de în picioari, și caii hâmnisiți și nu putea de vântu nice să să clătiască. Și după vântu, ploae rece, trei zile ploând neîncetat; și aceia ploae au străcat mai rău pre turci, câți mai rămăsesă; și pre lângă acea apă, au mersu trei zile până în Azac, că acea apă întră în apa Donului la Azac. Sosind la Azac, au fostu rămas ca la doaă sute de turci pre cale. – Acolo între Don și între Cheoghelnic, tărarâi erniază, iară vara mergu în câmpii cei mari cu dobitoacele sale.

Supt Azac au sosit noaptea și s-au tăbărât lângă apa Donului, că acolo era o cetățue mică, care au fostu arsu de prav de pușcă, ce s-au fostu aprinsu; și acolo la acea cetățue îș strângea hrană, până s-au strânsu turcii cei rămași, că-i aducea tătarâi pre caii săi, arătând milă cu dânșii, iară unii nămiia cai de la tătari. Și după ce sosiia la conac de acei leșinați, la Azac, le hierbea păsat și le da și posmagi, că de multă flămângiune nu putea să mănânce, că li să înflasă capetele și pântecele; și într-acea noapte mulți au murit.

Și de la Azac, au întrat în corăbii împărătești și au purces pre mare spre Chefea. Și scornindu-să furtună pre mare, s-au înnecat corăbiile acelea și s-au înnecat toți.

Iară begler beiu cu cinci sangiaggii au rămas la Azac cu rămășița oamenilor săi, ca la o mie de oameni poate să fie fost, și acolo aștepta poronca împărătiască, că avea grijă să nu-l omoară împăratul pentru ce au pierdut atâta oaste; că den vro doaă sute de mii de oaste cu călărime, cu pedestrime, și vasă pre apă 150 au pierdut, abiia doaă mii de oameni s-au înturnat înnapoi. Iară den tătară puțini au perit, fiind mai deprinși cu lipsa, și având câteva iape cu dânșii, trăia cu laptele lor, fără numai tătarâi, ce-au trecut peste Volga pentru hrana, în Țara Mosculuí, nice unul nu s-au întorsu înnapoi, nice s-au știut ce s-au făcut.

Iar în anul de la Hristos Mântuitoriul nostru 1571, întrat-au tătarâi în Țara Mosculuí și în zua de Ispas, au aprinsu târgul Moscul și o cetate den gios, de au arsu până în pământu, și mulți oameni au perit de foc; numai cetatea Chitaigorod au hălăduit că s-au apărat moscalii, și cu mare plin s-au întorsu tătarâi, fără de nice o scădere sau dodeială.

DOMNIIA LUI ION VODĂ
CAP XXXV

Acestui Ion vodă, a cui ficior ar fi, scrie la istoriile leșăști să fie ficior unui Ștefan vodă, însă nu cu cununie. Alții zic că au fostu de la Mazoviia, den Țara Leșască, să fie slujit la Ferlii, voevodul Cracăului, și să fie mersu acestu Ion vodă în Țarigrad; iar nu însămniază cu ce triabă să fie mersu, nice cronicarii leșăști. Iară letopisățul vornicului Ureche scrie că Ion vodă să fie fostu ficior de arman, iară den cine au aflat aciasta, nu arată dovadă.

Înțălegând împărățiia de amestecăturile lui Bogdan vodă, cum s-au fost împriiatenit cu leșii, de-ș măritasă surorile după leși, și el era să-ș ia doamnă den Țara Leșască și ținea leși de svat pre lângă sine, au mazilit pre Bogdan vodă și au adus de la Rodos pre Ion vodă și i-au dat domniia țărâi. Însă și la Rodos nu putem ști pentru ce au fostu dus Ion vodă, poate fi surgun, făcut de mai-nainte. Luând stiag de domnie în anul 7078 <=1570>, au purces cu oaste turcească, cum scrie Gvagnin, ca la 20.000. Eșit-au în tâmpinarea lui Ion vodă o samă de boiari de țară, mai de frunte: Gavril logofătu și Dinga hatmanul.

Iară Bogdan vodă, înțălegând de domniia dată lui Ion vodă, au răpezit la niște boiari în Țara Leșască, ce-i trimisese cu prieteșug în partea sa, cu priiateșugul poftindu-i de agiutoriu împrotiva lui Ion vodă. Ce, sirguind Ion vodă cu oaste turcească și cu tătari, au apucat Ion vodă scaunul domniei în Iași și postul mari. Iară Bogdan vodă s-au dus la Hotin, neavând nice un agiutoriu.

Ion vodă, dacă s-au așezat în scaonul domniei țărâi, socoti la începutul stăpânirii sale să se areate groaznic și strașnic, să să tiamă toți de însul; că atunceș, în ziua de Paști, au tăiat pre Ionașco Zbiiara.

Bine au zis de tirani, că nice o vreme n-au de blândeță. Precum acest Ion vodă, nice la zua Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnăzău să nu facă vărsare de singe. Stătut-au îndată îngrijiați biații boiari, măcar că alergasă în tâmpinarea lui Ion vodă, cu mare poftă de domnu creștin și blând, și să tânguia că mai bine le-ar hi fostu cu Bogdan vodă; măcar că avea leși pre lângă dânși, că, de le lua leșii hrana, cu cât mai vârtos turcii, carii îș râdea de muiarili și de copii lor.

Iară lui Bogdan vodă, viindu-i agiutoriu la Hotin den Țara Leșască, de la priiatinii lui, doaă mii de leși, cu Nicolae Milițchii hatmanul și cu Neculaiu Siniavschii, voevodul Țărâi Rusăști, întrând acele 2.000 de leși în țară, prăda și străca tot ce afla. Pre urmă au mai întorsu o samă de leși, oameni mai proști, înnapoi, pentru să nu strâce în țară, zic leșii, și trecând codrul Milițchii, au agiunsu la apa Prutului și de acolo au răpezit pre Bielavschii cu oamenii lui la Bogdan vodă, la Hotin, de au pogorât pușcele, și după ce au sosit pușcele, s-au clătit și Bogdan vodă până a Ștefănești cu oaste leșască. Și tâmpinându-să cu oastea lui Ion vodă, n-au cutezat leșii să stea la războiu, ce numai străjile s-au lovit și s-au întorsu spre Hotin. Și moldovenii lui Ion vodă, cu turci amestecați, s-au luat după leși, să-i poată închide undeva la vro strâmtoare, dându-le războiu în multe locuri, până la cetatea Hotinului, fiind cetatea pre mânule leșilor; au tercut peste Nistru oastea leșască cu Bogdan vodă fără smintială.

Iară Ion vodă, după ce au trecut leșii peste Nistru, au început a bate cetatea Hotinului și în câteva săptămâni, neputând-o dobândi cu armele sale, au trimis sol la

Iazlovețchii, hatmanul crăiii leșăști, poftindu-l să poronceascâ lui Dobrosolovschii, ce ținea cetatea, să-i dea cetatea.

Să făgăduia Ion vodă de pre atunce să facă giurământ craiului leșăscu, că-i va fi cu credință și cu priință în toate poroncile crăești, precum au fostu și alți domni de mai-nainte de însul i proci. Iazlovețchii hatmanul, văzind aciasta solie a Ion vodă, au făcut știre lui Jicmont, craiului leșăscu, și au primiit craiul giurământurile lui Ion vodă.

Bogdan vodă, pierzându-și nădejdea de domniia Țărâi Moldovei, fiind și bolnav de ochi, viind la Cameniță cu Milițchii, au mulțămit tuturor capetelor leșăști, pentru nevoința ce-au pus pentru dânsul să-l ducă la domnie. Și de acolo s-au dus cu puțintei leși la Moscu și acolo s-au sfârșit viața.

În anii de la Hristos Mântuitoriul nostru 1572, au murit Jicmont, craiul leșăscu, în oraș în Ticoțin. Acestu Jicmontu au fostu cel de pre urmă seminție Iaghelilor; crăit-au ani 42.

Iară al doilè an, s-au strânsu toți domnii și boiarii leșăști la Varșav; acolo au mărsu soli și de la Ion vodă, poftind pre recipospolita să-i dea pre Bogdan vodă, pentru care au făcut pâră Ion vodă și la împărăție, și să făgăduia Ion vodă că va fi în prietenie cu crăiia leșască, cum s-au fostu adeverit și mai-nainte, numai să-i dea pre Bogdan vodă. Pomenit-au solii lui Ion vodă și pentru Pocutiia că nu o va cere de la dânșii.

Făcut-au leșii răspunsu lui Ion vodă într-acest chip: „Că, te-ai jeluit împăratului turcescu pre Bogdan vodă să ți-l dăm noi; cum nu l-am chemat, așea nice vom să auzim de însul, și că nu să află Bogdan vodă în crăiia leșască, să știi; iară, de ar fi strângând Bogdan vodă undeva oști, să știi că pen Țara Leșască nu-l vom lăsa să triacă cu oști Bogdan vodă, iară pentru Pocutie, că nu o vei mai cere de la leși, bine vei face".

Venit-au sol la acel seim și de la hanul Crâmului, poftind pre leși să nu-ș aliagă craiu pre împăratul Mosculuí, nice pre vreun ficior a lui, că moscalul de demult iaste vrăjmaș lor, iaste și țărălor sale, și atunce nu stăpân, ce vrăjmași ari avea. Arăta solul hanului, cum mai bine să aibă leșii priiaten pre turcu decât pre moscal, și-i svătuia solii hanului să-ș aliagă leșii craiu ori fie pre cine, fără pre moscal.

Au fostu trimis și turcul la craiul leșăscu cărți și, neapucând viu pre craiul, au cetit cărțile la ivala tuturor leșilor, scriind să dea liafă hanului Crâmului, ce au fostu mai-nainte leșii să dea Crâmului. Ce, au răspunsu leșii că gata sintu, numai întâi să facă dreptate cu tătarâi, carii mainte, încă viu fiind craiul, au lovit în Podoliia de au arsu cetatea Barul și câteva sate și târgșoare, care nu s-au căzut tătarălor să facă, peste legătură, acea stricăciune în Podoliia.

Ion vodă, după ce rămasă izbânda la dânsu, de scoasă den țară pre Bogdan vodă și pre leși, de să și arăta deodată pre voia țărâi, însă pre urmă pre toți domnii au covârșit cu vrăjmășiia și cu morți cumplite. O, Doamne svinte, să oțărască condeiul a scrie tirániile și mijlocele tirănești acestui cumplit tiran domnu! Băgat-au în foc, de viu, pre vlăduca Gheorghie, de au arsu, pentru prepus de avuție. Tot tiranul iaste lacom; și bine au zis oarecine, că lacomul nice șie, nice altuia iaste de folos.

Mitropolitul Theofan au fugit prin munți de groaza lui Ion vodă, temnițăle toate era pline de călugări și-i îngropa de vii: pre Veveriță, și pre Cozma, și pre Molodețu călugărul. Așijderea den boiarii de cinste sabiia lui știia, omorându-i cu tot feliul de morți, asămănându-să cumpliților tirani lui

Nero și lui Dioclitiian. Însă, aciia era păgâni, iară acesta creștin! Însă, de au fostu creștin, nime nu scrie, că precum nime nu adevereşte niamul lui, aşea nice legea lui de ce lege au fostu. Nice crezu să fie fostu creștin pravoslavnic – vedea-veți plata de tiran și a lui Ion vodă, la ce au vinit pe urmă – că, de ar fi fostu creștin, nu s-ari fi însurat în postul mare.

Iară al treilè an a domniei lui Ion vodă, făcându atâtea munci și morți cumplite, urâte lui Dumnăzău și oțărâte lumii, iată îi vini veste că l-au mazilit împăratul și au dat domniia lui Pătru vodă Șchiopul. Acestu Pătru vodă era den Țara Munteniască, ficior Mircii vodă și nepot de sor Mihnii vodă.

Ion vodă, dacă s-au simțit streinat și scos den domnie – iată aicea să începe urgie și răsplătire de la Dumnăzău asupra lui Ion vodă, pentru tiràniia lui – i-au fostu scris capichihăile lui Ion vodă, să trimită bani să împingă pe Pătru vodă Șchiopul. Sfătuindu-să Ion vodă cu boiarii ce-i avea svetnici, tirani ca și dânsul, cum ar fi mai bine: trimite-va bani la Poartă să-ș tocmască domniia despre împărăție, au să să apere de Pătru vodă cu sabiia? Sfătuitu-l-au toți, mai bine să facă cu aciia bani oaste asupra împărăției turcului și să nu lasă pre Pătru vodă la scaonul țărâi. – Vezi aicea cum strămută Dumnăzău sfaturile cele bune spre rele cu rău sfârșit tiranilor! – Dumnăzău, de la cela ce nu are dreptate în sine, nice silește să o aibă; ia de la dânsul mintea cea bună și o întoarce în socotiala cea rea, ca să nu cunoască nemic de cele ce greșește.

Socotiia Ion vodă să agiungă și la Henric, craiul leșăscu, de agiutoriu; ce, știind că are crăiia leșască legături de pace cu împărăția turcului și nu-i va da agiutoriu, au ales de au

trimis la căzaci să-i cheme în liafă, ca pre niște oameni slobozi. Strâns-au și țara, cătră carii să ruga cu multe cuvinte blânde – acmu blând de fricâ – ca să le poată întoarce și să tragă inimile spre dânsul; arăta și nesațiul turcescu și lăcomiia lor. – Vedea ștercul în ochiul turcilor, iară bârna în ochii săi nu vedea, – zicând că turcii toate schimburile fac pentru mâzda și pentru să sărăcească țara, să slăbască. Arăta țărâi Ion vodă și aciasta, că de vor videa ceva și or vrea cu toții, pre lesne va depărta mâna turcului deasupra țărâi, că și pre leși îi are priiateni, căzacii s-au adeverit să vie într-agiutoriu, cărora nu le pot sta turcii înnainte la războiu.

Și ca acestea, zicea țărâi, cum de au făcut oricui înnalgiosul, tot pentru turci au făcut, și cum l-au fostu cunoscut țara de rău pre Ion vodă, aşea acmu să-l cunoască de bun și mai mult spre folosul lor. Aşea, Ion vodă, implând pre toți de nădejde, au strigat cu toții că lângă dânsul vor peri, precum s-au și tâmplat.

Căzacii, văzind lefe, și carii den firea lor sintu gata la jac și dobânzi, s-au strânsu ca 1.200, neîntrebând voia craiului sau a altor căpetenii a crăiei leșăști, au purces în țară la Ion vodă; între care căzaci era acești căpetenii: Sverciovschii și Barsam, amândoi avea câte 200 de cazaci și de la Bratlav era 200 de căzaci, Cozlovschii iarăși avea 200 de căzaci, aşijdirea și Slujinschii, iară Ianci și Socolovschii avea câte o sută.

Iară, dacă au sosit căzacii în tabăra lui Ion vodă, au poroncit Ion vodă de au dat, de bucurie, den tunuri și den sineță. După ce s-au rădicat masa, au poroncit de au adus câteva tipsii de argintu, pline de galbeni de aur, și le-au pus denaintea căzacilor, poftindu să priimască acea dată de la dânsul. Deodată căzacii nu primiia atâta liafă, apoi luară-i și să împărțiră cu galbenii și i-au aşezat den-a-stânga oștii sale

și le-au trimis 6 buți de vin de au băut căzacii pentru sănătatea lui Ion vodă și le-au dat și taleri câteva sute.

A doa zi, mai-nainte de răvărsatul zorilor, au mersu Ion vodă la căzaci și i-au poftit la cortul său; și mergând, așea le-au grăit Ion vodă, leșește, că știia limba leșască că era așeaș liav de naștere:

„Pentru lucrurile voastre și vitejilor întâlepți de nu aș ști, nice dănăoară n-aș fi trimis la voi să vă fiu ostenit de atâta cale; iară, știindu-vă că aveți mare laudă întru meșterșugul oșteniii, pentru aceia v-am chemat la aciastă triabă ce am cu sultan Selim, împăratul, vrăjmașul mieu de cap, rugându-vă să-mi slujiți pre bani, măcar că voaă a vă arăta liafă nu îndrăznescu, având grijă să nu vă arăt puțin, în prejma lucrurilor voastre cele mari; iară orice v-ar trebui, sau bani, sau haine, așea voaă, cum și cailor vostri, de taote den destul veți avea. Iară și eu nu mă îndoesc întru aciasta, că veți sta și veți începe cum să cuvine celor buni. Pe lângă acestea, pentru osteniala voastră, foarte vă mulțumăscu că, fiind oameni creștini, ați vinit la mine, pentru care pururea voiu fi datoriu și pre atâta voiu să vă plătescu, precât viți vrea voi; că, măcar că văzu puțini înnaintea vrăjmașului așea de mare, iară așea vă socotescu, ca când ați fi vinit doaă mii de călări, măcar că de acestu vrăjmaș pagubă nu iaste noaă a socoti să nu fie de noi biruit. Îmi caută a mărturisi aciasta, că le slujește nărocul, că den mic, așea de puternic s-au înnălțat, tot dentru slobozăniia lui Dumnăzău, pentru păcatele noastre s-au făcut, și orice au dobândit, tot cu vicleșug și cu amăgirea lor, iară nu cu tărie. De celor mai sus zburând, mai lesne cu vreme socotesc că pot cădea. Mai mult a grăi, de bucurie lacrămile nu mă lasă. Cum vă sint de voios și ce inimă am spre voi, Dumnăzău știe și voi veți putea cunoaște

de mine. Pentru ce dar mai mult cum trebue voaă a mă lăuda, aciasta numai să știți, că nărocul mieu, nărocul vostru iaste". Acestea zicând, au lăcrămat Ion vodă.

La aceste cuvinte a lui Ion vodă, răspuns-au Sfirciovschii de la toți, ca un oștian deplin, pre scurtu zicând: „Nice banii – de carii puțin băgăm samă – ni-au adus pre noi la aciasta să venim la tine, Ioane, ce ca să batem pre vrăjmașul tău; pentru aceia nice de o plată nu băgăm samă, destul vom avea, de vom goni de aicea pre vrăjmașul tău și pre tine vom împăca cu dânsul. Tu, precum ne vei mulțămi, nărocul tău va arăta aciasta. Noi de puterea turcească cât de puțin nu ne temem; fără cât, ce sfârșit va fi, Dumnăzău știe, iară vom nevoi foarte, cum am putea să te apărăm de vrăjmașul tău".

Apoi i-au poftit Ion vodă la ospăț cu sine și-i pusă pregiur masă Ion vodă, cu sâne; la ală masă, logofătul cel mare și Irimiia, hatmanul lui Ion vodă, și cu alți boiari moldoveni, au șăzut.

Toate acestea auzindu-să la sultan Sălim, împăratul turcesc, de sirgu au trimis turci 30.000 și unguri 2.000 la Alexandru vodă, domnul muntenesc, să margă să prinză pre Ion vodă și să ducă pe frate-său, Pătru vodă, domnu țărâi.

Alexandru vodă, domnul muntenescu, den poronca împărătiască, împreună cu frate-său, Pătru vodă, cu oastea turcească, cu unguri și cu munteni, au purces și, viind până peste apa Siretiul, s-au tăbărât, slobozindu-ș caii la pășune.

Ion vodă, înțălegând de Alexandru vodă și de Pătru vodă că-i vin cu oști asupră, îndată au pornit o samă de căzaci cu Sfirciovschii și cu 5.000 de moldoveni, știutori lucrurilor pre unde vor merge. Iară pre urma lor s-au pornit Ion vodă cu oastea. Mers-au Sfirciovschii cu ai săi mălcomiș și dede pre strajea de oștenii munteni – 400 era – și încungiurându-i fără

de veste, pre toți i-au prinsu. Și înțălegând dentru aciia Svirciovschii, că nemic nu știe Pătru vodă de oastea lui Ion vodă, au și răpezit la Ion vodă să sirguiască, să vie mai de sirgu cu oastea. Grăbit-au Ion vodă, și după ce s-au împreunat cu toții la un loc, s-au împărțit în trei polcuri și au lovit de trei părți pre oastea lui Pătru vodă, când toți dormiia fără de grijă, în nădejdea străjii. Multă moarte au făcut într-înșii, că de nimic nu să putea apuca, numai de fugă pedestri, și numai cu cămeșile abiia au scăpat Alexandru vodă cu Pătru vodă, frate-său; Pătru vodă fugi la Brăila, lăsindu toată tabăra în mâna lui Ion vodă. Și multă dobândă făcură căzacii, că așea poroncisă Ion vodă să lasă mai multă dobândă căzacilor.

Purces-au Ion vodă în goană după Pătru vodă și după Alexandru vodă cu toată oastea sa, de au arsu și au prădat Țara Munteniască, mai mult de giumătate, și au pus domnu pre Vintilă vodă, în Țara Munteniască.

Oblicind Ion vodă că Pătru vodă și Alexandru vodă s-au oprit în Brăila, întorsu-s-au cu oștile sale asupra Brăilei și, tăbărând supt Brăila, trimis-au doi munteni la beiul de Brăila, cerând pre amândoi domnii să-i dea pre mânu, că, apoi de nu-i va da, el va sta cu războiu pregiur cetate, până o va dobândi. Trimis-au și beiul de Brăila patru agii la Ion vodă, cu zece glonțuri mari de tunuri și cu zece mici, zicând lui Ion vodă că cu acel feliu de bucate îl va ospăta den cetate, care nu le va mistui.

Mâniiatu-s-au tare Ion vodă pre acei agii și au poroncit de le-au tăiat urechile și nasurile cu buză cu tot și i-au spânzurat de picioare înnaintea cetății și îndată au poroncit pedestrimei de au făcut năvală asupra târgului. Având loitre gata, au oborât gardul târgului și, întrând în târgu, au

tăiat pre turcii den Brăila, cât nice câne n-au rămas viu, și curea sângele pârâu în Dunăre și au dat foc de au arsu târgul și multă avere au luat și scule de aur și de argint și mărgăritar mult, că era bogat acel târgu, nefiind prădat niceodată, de când l-au fostu dobândit turcii în sama lor.

Vrând Ion vodă atunce să bată și cetatea, numai ce-i vini veste că-i vin într-agiutoriu Brăilei 15.000 de truci, și îndată au trimis pre Sfirciovschii cu căzacii împrotiva acelor 15.000 de turci, dându-i și opt mii de moldoveni. Și tâmpinându-să Sfirciovschii cu turcii, datu-le-au războiu vitejește și, înfrângând pre turci, i-au topit așea, cât abiia au scăpat vreo mie călări.

Iară, după aciastă izbândă cu năroc asupra acelor turci, venit-au veste lui Ion vodă den urmă, că au întrat în țară turci și tătari. Lăsat-au Brăila și s-au întorsu cu oastea împotriva turcilor și a tătarălor și, lovindu-i vitejește, i-au răsipit și i-au gonit.

După aceia au mersu cu oștile sali Ion vodă supt Tighinea și, bătând-o câteva zile, o au dobândit și o au arsu. Trimis-au de acolo 600 de căzaci la Cetatea Albă și o au aprinsu de au arsu giumătate de târgu. Iară Ion vodă cu oastea sa, până a vini căzacii de la Cetatea Albă, s-au odihnit.

Și după aceia, înțălegând Ion vodă de niște turci, ce eșisă de prin cetăți și să oștisă cu tătarâi Bugiagului și mergea la Cetatea Albă, au orânduit pre căzaci și cu trei mii de moldoveni, pre carii, lăsindu-i Sfirciovschii pre urmă, au tocmit căzacii în trei polcuri: în polcul cel denainte era 400 de căzaci cu sineță și toți cu calcanuri, să să sprijenască de sulițăle turcești, orânduiți. Al doilè polcu, iară pre atâțea, cu săneță și cu arce; pre aciia i-au orânduit în cornul den driapta; acolo, într-acel polcu, era Svirciovschii. În al treilè

polcu, pre atâțea, cu suliță lungi; pre aceștiia i-au tocmit în cornul den stânga.

Iară turcii, văzind oameni de oameni, au sărit cu îndrăznire asupra cazacilor, iară Sfirciovschii au poroncit polcului celui den mijloc, de au sărit împrotiva turcilor, slobozind focul în turci, și să făcu o amestecătură mare într-înșii. Atunce, și singur Svirciovschii au alt polcu i-au lovit den dos, săgetând în turci den arce, și ciia cu sulițăle lungi, de altă parte, năvălind asupra turcilor de-i giunghea și-i împungea. Stătut-au un ceas acest războiu de îmbe părțile, până au sosit și moldovenii, și cu mare îndrăznire au năvălit asupra turcilor și, înfrângând pre turci, prins-au vii 200 de turci și-i mâna denapoi ca pre niște dobitoace, de i-au închinat la Ion vodă; și îndată au poroncit Ion vodă de-i tăiară cu coasăle.

Pre acea oaste turcească era cap un agă prea bogat și să prețăluia cu mulți bani și odoară să să răscumpere de la căzaci, să nu-l mai ducă la Ion vodă. Ce căzacii mai mult socotiia credința spre Ion vodă decât averea, și fu omorât și acela ca și ciialalți turci.

Înțălegând acestea sultan Selim, împăratul turcesc, foarte să tulbură tare și socotiia să să scoale el cu puterea sa, să vie asupra lui Ion vodă, că întrasă în grijă mare să nu piarză Moldova și cât stăpâniia el dencoace de Dunăre. Poroncit-au și hanului Crâmului să să porniască cu oaste, să margă asupra lui Ion vodă; trimis-au iarăș și pe Pătru vodă cu multă oaste turcească.

Înțălegând Ion vodă de atâtea oști, ce-i vin asupră, au orânduit pre Ieremiia, pârcălabul de Hotin, cu 1300 de moldoveni la trecătoarè turcilor la Dunăre, să poată opri să nu triacă turcii, că Pătru vodă cu turcii acmu sosisă la

Dunăre. Iară Ion vodă au lăsat oștile de să odihniia, până îi va vini veste de la Ieremiia pârcălabul, să știe de vrăjmașul său, de Petru vodă.

Irimia pârcălabul, mergând la Dunăre, și văzind în ceia partea atâta mulțime de turci, oștiți cu Pătru vodă, el s-au agiunsu pre tainâ cu Pătru vodă și au luat 30.000 galbeni de aur de la Pătru vodă, daru, și s-au făcut că nu poate opri trecătoarea turcilor, pentru mulțimea de oști ce sintu; și întorcându-să Ieremiia pârcălabul de la Dunăre, au aflat pre Ion vodă supt Tighinea, bătând cetatea Tighinei, și-i spusă cum n-au putut opri atâta mulțime de oști.

Iară auzind acestea Ion vodă, de la Ieremiia pârcălabul, că turcii întâi trecusă tunurile cu enicerii de peste Dunăre în ciasta parte, s-au gătit și el degrabă; strângând oastea, au purces în tâmpinarea turcilor la Dunăre și s-au tăbărât aproape de Dunăre.

Iară căzacii, neavând limbă, căci pre Ieremiia pârcălabul nu-l credea căzacii, fiind în grijă cu toții, s-au strânsu la cortul lui Ion vodă și au zis Svirciovschii: „Noi că ț-am giurat să-ți fim cu credință, Ioane, să-ți slujim până la acest ceas împrotiva vrăjmașilor tăi, și de acmu gata sintem să-ți slujim; și știm că vrăjmașii tăi nu pentru țara ta, ce pentru trupurile noastre vin. Ce, noaă întâi ne trebue să știm: mulți sint? ce gândesc? Pentru să nu fim ca niște morți aduși la mormântu și să nu ne punem capetele ca niște dobitoace mute. Pentru aceia, ce veste ai de dânșii? ce svat? ce meșterșug? spune, să știm și noi".

La aceste cuvinte a lui Svirciovschii, au suspinat Ion vodă, răspunzind prostește: „Cunoscut-am de multe ori priința voastră spre mine, iubiții miei viteji, și nu aș fi bucuros să vă amăgescu, nice să fac ceva fără svatul vostru;

ce aşea vă înştiinţăzu, cum Irimiia nu-i departe cu altă oaste şi i-am poroncit să ne dea ştire de nepriiatenul nostru, când ari avea aşea deplin veste şi ştiinţă de dânsul. Eu pre Irimiia crezu ca pre sănătatea mea, că i-am cunoscut şi-i ştiu bine credinţa şi bunătatea lui; el mi-au făcut ştire că mai mult de 15.000 de turci nu sint. Ce, de ar fi şi treizăci de mii, ne vom bate cu dânşii, de ne va agiuta Dumnăzău".

Nu s-au aşezat pre cuvântul lui Ion vodă, Sfirciovschii, ce au poftit pre Ion vodă să şază cu tabăra acolo, iară el cu oamenii săi au mărsu pentru limba; şi-i dede Ion vodă şi pre Veronie, hatmanul său, cu cinci mii de moldoveni călări. Şi mergând, au dat peste strajea turcească, atâţea de mulţi, pre câţi era şi oştenii lui Ion vodă; şi dându-le războiu, au înfrânt pre turci. Iară altă limbă n-au putut lua, fără numai un turcu rănit foarte tare, ce nemic dintru acela n-au putut să înţăliagă; ce numai pre singură strajea, au cunoscut ei că iaste multă oaste turcească. Pentru aceia au zis căzacii lui Ion vodă să fie triaz şi cu pază, cum va crede pre Irimiia pârcălabul mai mult.

La aceste cuvinte, nemic altă Ion vodă n-au răspunsu, fără numai ce au zis: „Nu avăm de ce avea grijă. Ştiu şi nădăjduescu că în scurt să va arăta, că eu pentru aceia am vinit, pentru să-mi apăr moşiia până la moarte". Şi au eşit Ion vodă den tabără, cu trei sute de moldoveni, şi s-au lipit de balta la Cahul şi s-au suit într-un piscu de dial să poată cunoaşte câtă samă de oaste va fi turcească. Ce nemic n-au putut pricepe, că oastea era pre văi tăbărâtă, ce numai străjile s-au văzut în patru locuri, care nelăsindu-să să să vază de tot de moldoveni, s-au clătit pre încet în văi. Neputând dar pricepe Ion vodă pe nepriiatinul său, s-au tras cu toată oastea

sa, care era 30.000 şi au tocmit-o în treizăci de polcuri, şi la tot polcul era tunuri.

Iară atunce, o samă den boiarii cei mari, anume: Murgu vornicul cel mare şi Bilăe vornic mare şi Slăvilă hatmanul, văzind atâta putere de oaste, ce venisă cu Pătru vodă, temându-să să nu cază în mrejea vrăjmaşilor săi, au părăsit pre Ion vodă şi au fugit la turci, la Pătru vodă.

Avea Ion vodă şi pive 80 de aruncat cumbarale, călărime deosăbi. Avea ţiitoare săsui (?) Ion vodă, sta deosebi; care pentru multă dragoste ce avea spre Ion vodă, nu l-au lăsat între oastea cea călăriaţă, temându-să să nu-l vicleniască boiarii tărâi, precum au şi făcut de nevoe, şi să nu-l dea turcilor, ce numai în căzaci nedejduia şi credea.

După ce împărţi Ion vodă oastea sa în treizăci de polcuri, până a să începe tăzboiul, atunce au văzut Ion vodă mulţimea oştii turceşti, care să socotiia mai bine de cincizăci de mii; şi atunce să văzu amăgit de Irimiia pârcălabul, pre carele îl avea mai de credinţă decât pre alţii, şi, chemându-l Ion vodă la sine, s-au apărat Irimiia pârcălabul, zicând că el n-au putut pricepe să cunoască mulţimea turcilor, iară priinţa şi credinţa lui cătră domnu-său, Ion vodă, să va videa că întâi el va da războiu turcilor. Şi îndată cu polcul său au purces Irimiia pârcălabul asupra turcilor; iară, apropiindu-să de turci, au poroncit stegarului său de au slobozit stiagul în gios şi ş-au luat toţi şlicele şi s-au plecat capetele la turci. Văzind turcii, ce era în frunte să-ş dea războiu, au stătut până s-au închinat Irimiia pârcălabul cu ai săi.

Iară alţi moldoveni, văzind faptele Irimiii pârcălabul, înspăimaţi, au alergat la Ion vodă şi i-au spus. Ce, Ion vodă, ca un om cu inemă mare ce era, să nu-ş blăzniască inimile pentru Irimiia pârcălabul, care au viclenit pre domnu-său,

așea, îndată au poroncit să dea în dobe și în trâmbiță sămnu de războiu. Iară turcii au pus în frunte pre Irimiia pârcălabul cu oamenii săi, de-i mâna denapoi ca pe niște vite asupra oștii lui Ion vodă.

Iară Ion vodă, văzind pre moldovenii săi cu Irimiia pârcălabul în frunte, au poroncit de au slobozit sănețăle toate într-înșii, de au perit până la unul, și câți n-au perit de focul lui Ion vodă, îi ucidea turcii den urmă, de nu putea străbate de trupurile lor căzute.

Iară căzacii, văzind ce să lucriază, au slobozit focul în turci așea de tare, cât au dat dos turcii deodată, ori că nu le putură sta mai mult împotrivă, ori că-i vrea mai aproape să-i ia în foc, apropiindu-i de pedestrime. Ce, Svirciovschii, pricepând aceia, au strigat asupra moldovenilor să să întoarcă; înturnară-să moldovenii și turcii luară-i în goană. Văzind moldovenii că-i gonescu așea de tare turcii, să întoarsără la turci și să făcu un războiu mare între dânșii, cât de a mână să tăia și să împungea în suliță. Slobozit-au turcii focul în moldoveni; aceia moarte să făcu, cât pica de pre cai, așea moldovenii cum și turcii, de îmbe părți; nice să mai auziia de trăsnetul pușcilor, nice să vedea locul de fum, nice mai știia pușcașii în cine dau cu pușcile, cât le slăbisă mânule a se tăia unii pre alți.

Atunce Ion vodă au îndreptat pre ai săi denapoia pușcilor să să odihniască cevaș și să-ș păzască stiagurili sale. Așijdirea și turcii s-au dat înnapoi să să odihniască și ei. Așea stând și prăvind unii spre alți, au dat Dumnăzău ploae mare și repede și s-au udat pravul de pușci, de unde avea nădejde de agiutoriu moldovenii. Ce numai de a mână le căuta a să bate, ce și mânule le era slăbite și nu putea sprejeni mulțimea turcilor; că și tătari proaspeți să adăogea, viind den dos, i-au lovit pre moldoveni și i-au înfrânt și-i goniră împreună cu turcii și i-au tăiat, cât numai pedestrime au rămas și oastea de strânsură, căzaci 250. Ce, fiind și turcii osteniți, nu cuteza a năvăli asupra căzacilor.

Văzind așea Ion vodă, alergat-au de sirgu la căzaci și le zisă: „Văzu, bunii miei viteji, că den vicleșugul Irimiii pârcălabului am sosit la aciasta, să ne punem capetele; ce, unde or pica capetele voastre, acolo și al mieu sufletul să margă dreptu la ceriu". La acestea i-au răspunsu Svirciovschii: „De moarte nice cât de puțin noaă nu ni-i grijă și cu drag vom muri toți; ce încă să mai dăm războiu acelor spurcați păgâni".

Și îndată s-au pedestrit cu toții și împreunându-să cu oastea, ce venisă mai mulți în dobândă de cât în liafă, ce era ca 20.000, și năvălind cu dânșii, singur Ion vodă au apucat pușcele de la turci cele ușoare; o pușcă de acelea singur Ion vodă o au apucat, că așea era de tare Ion vodă, cât o au tras singur. Și împlându pușcele acele de prav, le-au și spart și le-au lepădat și, legând tabără, s-au tras cale de o zi, la un sat, de s-au îngropat; însă, de apă le era lipsă mare și nevoe.

Iară turcii, dacă s-au strânsu cu toții cu cei den goană, i-au încungiurat de mai-nainte de apusul soarelui. Și era mulți turci cu tătară, cât nu-i puteai cuprinde cu ochii, și acolo toată noaptea i-au străjuit să nu scape dentr-acel loc și au aprinsu casăle în sat ce era pustii, să să facă lumină să să vază turcilor. Iară, dacă s-au făcut zuă, început-au turcii cu toate pușcele a bate într-înșii, ce nu le putea străca nemic că să îngropasă bine. De acolo, trei zile s-au apărat, făcând năvală căzacii în multe rânduri asupra turcilor. Văzind turcii că cu greu îi vor dobândi, au pus socotială să facă legătură cu Ion vodă, să li să închine.

Ion vodă, încă văzind că flămânzăscu și leșină de sete și pravul încă împuținasă, să fugă să scape loc nu era, că tot locul cuprinsese turcii, au gândit că doar cu blândețâ și cu giurământu făcând turcii, să va scoate den peire. Era jeale mare lui Ion vodă de oastea ce vinisă în dobândă, măcar că căzacii toți era gata să moară lângă Ion vodă; începu a trimite la turci că să va închina, de-i vor trimite om ca acela să-i giure la poftele lui Ion vodă. Turcii bucuroși era la una ca aciasta, decât cu arme și cu vărsare de singe, mai bine cu înșălăciune să-l dobândiască. Și trimisără un turcu la Ion vodă de-i giură într-acesta chip: întâi, pre căzaci să-i sloboază cu zile, întregi să să ducă; a doa, să-l ducă pre Ion vod viu la stăpânul său, împăratul; iară pentru oastea de țară nemic n-au pomenit, căci nu să îndoia, cum nu o vor erta, fiind raia, și pagubă împărăției s-a face de-i va omorî.

După ce au giurat turcul pentru acestea lui Ion vodă, au eșit den șanțu, luând cu sine pre toți căzacii, și așea au zis cătră turcu: „De vreme ce iaste voia lui Dumnăzău să cazu eu astăzi în mânule voastre, mă rag să-mi arătați acele ce mi-ați giurat, să sloboziți pre acești oameni buni, iară de aveți vreo mânie spre dânșii, de pre mine vă răsplătiți, și lor le dați pace".

Și așea, împărțindu-și Ion vodă tot al său între cazaci, ș-au luat ertăcine de la dânșii, zicând că până la moartea sa nu-i va uita. Auzind căzacii acestea, au început cu toții a plânge și a-l săruta. Și dacă s-au depărtat ca trei pistrele de la cazaci, ș-au luat ertăciune de la țară cu multe lacrămi și iar ș-au întorsu la căzaci, de le-au împărțit aur, odoară ce-au avut la sine, zicând: „N-au vrut aciasta Dumnăzău, bunii miei voinici, ca să pot a vă avea mai mult pre voi, sau pre aciia deplin 1.200, că m-aș fi nevoit cu agiutoriul lui Dumnăzău, să nu îmble aceștiia câini pre locul mieu, carii mi-au dat luat Dumnăzău pentru multe ale mele păcate. Ce, în zădar, acestea îmi caută a răbda ce au slobozit Dumnăzău asupră-mi, să mă despartu de voi. Dumnăzău să vă ducă sănătoși la casâle voastre! Iară pre mine, de mă va păzi Dumnăzău dentru sângeroasă mâna acestor oameni răi și mă vor duce cu viață la stăpânul mieu, nu mă îndoescu nemic întru stăpânul mieu, că-mi va da iarăș domniia și voi ști mulțămi crăiei leșăști și niamului leșăscu. Ce am avut pre lângă mine, mai bine voaă să rămâe, decât acestor câini, pentru priința și slujbele ce am cunoscut de multe ori de la voi".

Clătit-au la multă curgere de lacrămi pre căzaci aciasta voroavă a lui Ion vodă și ș-au lăsat și sabiia la dânșii și au purces însuș al doilè numai cu un liah, anume Osmonschii, ca un rob în tabăra turcească.

Dacă au dus pre Ion vodă la pașea, ce era sarascher pre oști, l-au mustrat pașa ca la patru ceasuri. Ce ar fi răspunsu turcilor, să cunoaște că au răspunsu cuvântu mare, l-au giungheat pașa cu hamgeriul în pântece și în gură și, scoțindu-l afară, i-au tăiat capul și-l pusără într-o suliță, iară trupul lui l-au legat de coadele a doaă cămile și l-au ruptu bucăți. Așea scrie cronica lui Gvagnin istoricul.

Iară Ureche vornicul în letopisățul țărâi scrie că de viu l-au legat pre Ion vodă de coadele a doaă cămili de l-au sfărâmat, și să fie zis atunce Ion vodă că: „Eu multe feliuri de munci și morți groaznice am făcut, iară moarte ca aciasta n-am știut să fiu făcut". – Vezi ce feliu de pocăință are tiranul! – Apoi turcii toți îș ungea sabiile cu sângele lui Ion vodă.

Plata ș-au luat Ion vodă pentru cumplite morți ce au făcut și el. Mai scrie Gvagnin zicând că pentru aceia l-au pedepsit Dumnăzău pe Ion vodă, căci să turcisă, ca, cu legea turcească, să poată scăpa de moarte.

După aceia s-au slobozit turcii la aceialaltă spuză de țară de i-au snopit și i-au sfărâmat. Iară căzacii, văzindu spre ce iaste lucrul, nelăsindu-să pre giurământul turcilor, au silit să între în șanțu să să apere până la moarte. Ce, n-au putut, că era șanțul cuprinsu de turcii. Ce, s-au slobozit cu toții de au întrat în tabăra turcească, în grămadă, tăind și omorând pre turci, până au perit și ei până la unul. Iară pe Svirciovschii polcovnicul și pre alți sotnici au luat turcii în robie și pre urmă au eșit den robie cu preț de răscumpărare.

Domnit-au Ion vodă 3 ani; ce om au fostu nu trebue mai mult a-l tălmăci, că faptele lui l-au arătat.

După peirea lui Ion vodă și răsipa oștii sale, slobozitu-s-au tătarâi în pradă în toată țara și au robit, cât mai mare pustiire decât atunce n-au mai fostu de cându-i țara noastră, împresurându-i pre toți fără de veste pre la casăle lor. Și dentru aceia pradă de atunce, pre multe locuri până astăzi multe sate au rămas pustii, ales la câmpu, den Prut până la Nistru.

Turcii, după izbândă ce-au făcut asupra lui Ion vodă, s-au întorsu înnapoi, iară Pătru vodă au trimis pre Bilăe vornicul înnainte, caimacam, la scaonul domniei, la Suceavă, dând veste de domnu nou, și au scos bejeniile pre acasă; pre urmă au sosit și Pătru vodă la Iași, iuni 25.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL
ÎN ANUL 7081 <=1573>
CAP XXXVI

Leșii, după moartea lui Jicmont craiu, au fostu ales craiu leșăscu pre Henric, frate craiului frantozesc. Iară Henric, pre urmă, oblicind de moartea frătine-său lui Carol, craiului frantozesc, au eșit pre taină, neștiind leșii den Cracău, pre o portiță, și s-au dus în Țara Frantozască, de l-au făcut acolo craiu frantozăscu în locul frătine-său, lui Carol.

Într-acest an, au murit sultan Selim, împăratul turcesc, după ce luă veste de bucurie pentru doaă cetăți în Africa, la Ispaniia, anume: Tunes și Goleta; dacă făcu dunanma de bucurie, mai trăind doaă săptămâni, au murit și au râdicat turcii împărat pre sultan Murat, ficiorul lui sultan Sălim cel mai mare. Acela Murat au omorât pre 5 frați ai săi mai mici. Împărățit-au sultan Sălim ani 7 și luni 5.

În anul de la Hristos Mântuitorul nostru 1575, în luna lui octomvri, mare pradă au făcut tătarâi în țărâle rusăști, în Volin și în Podoliia. 55.000 de suflete au perit, cu mic cu mare; 340.000 au robit; cai, iape, vaci, boi, oi, fără samă au luat, fără alte prăzi ce au luat. Cu aceste oști tătărăști în Țara Leșască, au fostu șeapte sultani.

Pre aceste vremi, murit-au Alexandru vodă, domnul muntenesc; domnit-au ani 9 și lună 1 și au rămas domniia fiiu-său, Mihnii vodă. Arătatu-s-au în văzduh stea cu coadă, ce să chiamă cometa.

Scriu cronicarii leșăști că acea pradă, ce am pomenit că au făcut tătarâi în Țara Leșască, să fie fostu cu știrea lui Pătru vodă, și zic, să fie fostu și oamenii lui Pătru vodă, și zic că și plianul ce-au adus tătarâi den Țara Leșască să-l fie

împărțit cu Pătru vodă. Ce, nu-i de crezut să-l fie împărțit. Poate să-și fie având bănat Pătru vodă pre leși, pentru căzacii ce-au vinit agiutoriu lui Ion vodă, să fie fostu și cu știrea lui; iară dobânda să o împarță cu Pătru vodă, eu nu crezu.

Iară și căzacii n-au șezut fără lucru pre acea vreme, că au lovit având povață pre un căzac anume Bogdan, de au făcut multă pagubă tătarălor.

Leșii, părăsiți de Henric, craiul lor, că numai șeapte luni crăisă, stătură cu toții după alesul craiului nou. S-au strânsu toți la Varșav: unii poftiia pre Maximilian, sau pre fii-său Ernest, unde și solii lui Maximilian, fiind în Varșav, tras-au cu daruri pre mulți domni leșăști în partea lui Maximilian. Craiul șvezăscu încă trăgea la sine crăiia leșască, având și el soli în Varșav. Era și fata lui craiu Jicmont, ce numai ia singură rămăsesă den sămințiia lui Iaghelo, iar parte bărbătiască să stânsese. Ștefan Bator, domnul de Ardial, iară trăsesă o samă de domni leșăști în partea sa. Și Alfonsu, domnul de Feraria, așijdirea. Iară o samă de domni numai pre Anna, fata craiului celui mortu, socotiia să o aliagă să fie crăiasă și să o mărite după Ștefan Bator, domnul de Ardial.

Maximilian avea parte mai tare și făcusă și giurământ înnaintea solilor leșăști, la Beci. Ce, zăbăvindu-să Maximilian a vini în Țara Leșască, ciia ce trăgea cu Ștefan Bator au nemerit mai curund den Ardial împreună cu Bator, lăsind în locul său pre frate-său, domnu în Ardial. Iară Maximilian rămasă fără crăie leșască.

Cu aceste legături și tocmele s-au așezat Ștefan Bator la crăie leșască: întâi să giure că va ține toate legile leșilor; a doa: datoriile crăiii să le plătiască; a triia: oricât loc de a leșilor au dobândit moscalii, să-l răscumpere; a patra: cu turcii vecinică pace să aibă; a cincea: hotarăle să le păzască și să aibă

de grijă; a șeasea: mai-nainte de întrarea lui Țara Leșască, să trimiță 100.000 de zloți, de răscumpărarea robilor den tătari; a șeaptea: robii de la tătari să-i răscumpere.

Venit-au Ștefan Bator în luna lui april pen Moldova și au mersu în Țara Leșască. Eșitu-i-au în tâmpinare la marginea Țărâi Leșești Ieronim, voevoda Țărâi Rusăști, și Șinevcești, cu mare gloată și slujitori. Și mergând Bator în Cracău, fu ales craiu și atunceș s-au cununat cu Anna, fata lui Jicmont craiu, iară în treizăci de zile a lui maiu, fu coronit craiu. Noi să vinim la rândul istoriei noastre, lăsând la leși, ei să scrie de Ștefan Bator, craiul lor.

După ce trecu un an în domniia lui Pătru vodă, la anul 7082 <=1574>, s-au scociorât un căzac, anume Ivan Potcoavă, dentre căzacii de la Praguri, făcându-să, cum zic unii, frate lui Ion vodă, răspunzindu-să de la Mazoviia de unde au fostu și Ion vodă; iară Potcoava îi era poreclă, pentru că frângea în mâini potcoave de cal. Acesta au tras o samă de căzaci la sine.

Scrie cronica leșască, că auzind o samă de boiari de țară de acest căzac că să scrie și să numește frate lui Ion vodă și strânge căzaci lângă sine, au trimis pre tainâ la dânsul, den țară, poftindu-l să vie la moșie-și, că pre urma frăține-său, lui Ion vodă, lui să cuvine domniia țărâi, și ca acestea. Să jeluia și pre Pătru vodă, pentru mari strâmbătăți și nevoi cu dările peste putință ce le face lor, și au mari asuprele de turci, întru carii mare dragoste avea Pătru vodă și-i avea în curte pre o samă de turci. Priimit-au Potcoavă pofta boiarilor și le-au mulțămit și-i întreba de sfat, în ce chip și cu ce mijloace ari putea Potcoavă să vie la domnie să-i facă răspunsu acei boiari ce-l poftiia.

Trimis-au acei boiari doaă cărți, scriind una la cneaz Costantin, voevodul de Chiev, că pre atunce era Chievul leșăscu, și altă carte la starostea de Bar, cu pecețili a câțva boiari mai de frunte, în care cărți ruga-i tare să dea agiutoriu lui Potcoavă numai până la Nistru, iară acolo, la Nistru, ei îl vor tâmpina cu oaste. Luând Potcoavă cărțile acelea, au mărsu necunoscut la Bar și le-au dat starostelui de Bar și au avut cu dânsul multă voroavă cu taină.

Răspunsu-i-au starostele, bucuros i-ari da agiutoriu și pre lesne ari putea face aciasta, ce, știind de legăturile și tocmelele, ce are craiul leșăscu cu împărăția turcului, a face aciasta, nu i să cade fără voia crăiască; însă, între alte trebi, scriind la craiul starosteli, va pomeni și pentru aciasta și fiind cu voia craiului, nu să va apăra de acest lucru. Și au zis lui Potcoavă, până-i va vini răspunsu de la craiul, să zăbăvască într-alt loc, căci șezind în Bar, să nu să sune, și s-ari face spaimă la Moldova. Deci, mulțămind Potcoavă starostelui, s-au dus de acolo.

Iară un cazac, anume Copețchii, ce nemerisă de curundu acolo în Bar, înțălegând aciasta, au mărsu la Potcoavă, bucurându-să de norocirea lui și giuruindu-i agiutoriu după putința lui. Mulțămitu-i-au Potcoavă și l-au rugat pentru ce-i adeverește, să-i arete și întru faptă, și-i va mulțămi și-i va plăti osteniala lui.

Copețchii, având cunoștință între căzaci, cu carii au fostu vro doaăzăci de ai, mers-au la cazaci; având puținței bani Copețchii den agonisita sa, i-au împărțit căzacilor și să găsi și un moldovan, anume Țopa, ce era însurat în Țara Leșască și trăia în ținutul Braslavului, care și acela să amestecă cu Copețchii. Și cu nevoința lor s-au strânsu 330 de căzaci aleși și au au întrat în țară. Iară, înțălegând căzacii cu Potcoavă că Pătru vodă vine cu oaste mare și cu pușci în tâmpinarea lor, ei au apucat ce au putut de la margine și s-au întorsu înnapoi, păzindu-ș vremè pre altădată.

Pătru vodă, având grijă de căzaci, ca să nu mai între și altă dată în țară să prade, trimis-au cărți pre un ceauș la castalianul de Halici, ce era mergător sol la împărăția turcului pentru legătura păcii, făcând jalobă, că peste legăturile păcii ce au leșii cu Poarta împărăției turcului, pustiescu căzacii țara împăratului și vor să așează domnu țărâi pre Potcoavă; pentru aceia dă știre să scrie la craiul să opriască acea faptă a căzacilor și să prinză pre Potcoavă să-l pedepsască, să facă dreptate despre toți căzacii, ce sint cu Potcoavă, că apoi, nevrând craiul să facă aciasta, să știi că împăratul turcescu va străca pacea cu craiul.

Acestea toate deplin le-au scris castelianul la craiul și îndată, înțălegând craiul, au trimis la hatmanul și la o samă de boiari de margine, să pue nevoință să prinză pre acel Potcoavă și pre căzacii ce fac rocoșituri cu dânsul; și nu l-au putut prinde. Ce încă mai bine s-au gătit Potcoavă cu mai mulți căzaci și au trecut Nistrul pre la Soroca; și auzind oamenii de domn tânăr, mulți i s-au închinat de pre margine.

Auzind Pătru vodă că au întrat căzacii cu Ivan Potcoavă în țară, îndată s-au gătit și au eșit cu oaste împrotiva căzacilor, având turci 500, și au luat și pușcele cu sâne și tocmind pușcele, și după pușci pe acei beșlei turci în frunte, învățându-i să sloboază pușcele în căzaci, și dacă vor slobozi pușcele, să să sloboază ei cu năvală asupra căzacilor. Ce, căzacii, cumu-ș sintu învățați la războiu, dacă au văzut că slobod pușcele, ei toți s-au plecat la pământu, de i-au covârșit focul. Iară turcii, părându-le că sintu uciși căzacii

de pușci, s-au lăsat la dânșii. Atunce căzacii sloboziră focul în turci și îndată căzură trei sute de cai și ciialalți au și dat dos și multă pagubă făcură în oastea lui Pătru vodă.

Văzind Pătru vodă nenorocirea sa, au dat dos și lăsind scaonul său, Iașii, au trecut în Țara Munteniască. Iară Potcoavă Crețul au vinit cu căzacii domnu în locul lui Pătru vodă, noemvri 23.

Iară Pătru vodă, fiind în Țara Munteniască, au trimis jalobă pre căzaci la împărăție, că l-au gonit den țară și strică țara; ce, să-i dea agiutor împărățiia. Venit-au ponoslu lui Pătru vodă de la împărăție, pentru moi lucrurile lui, iară și poroncă au trimis la dobrogeni și la tătarii bugegeni și domnului muntenescu, să să oștască asupra lui Potcoavă Crețul.

Iară Potcoavă Crețul, dacă au vinit în Iași, întâi au slobozit temnițăle și pre alții, ce era închiși, apoi au făcut boiari: pre Țopa l-au făcut vel postelnic, pre Copetchii, pârcălab de Hotin, iară în sama lui Șah au dat pre toți moldovenii și au răpezit și la împărăție să-ș scoață stiag de domnie. Ce, pre cine au trimis Potcoavă la Țarigrad pentru domnie, l-au prinsu oamenii lui Pătru vodă și n-au agiunsu la Poartă. Pătru vodă au întrat în țară cu oaste, ce s-au pomenit mai sus, viindu-i și moldoveni de Țara de Gios agiutoriu.

Înțălegând căzacii de vinirea lui Pătru vodă, au svătuit pe domnul lor pe Potcoavă, cu nume ce-i pusese ei Ion vodă, de au eșit den Iași, și s-au dus până la Docolina, în tâmpinarea lui Pătru vodă. Mulți era și oameni de țară între căzaci, ce să închinasă la domnu tânăr, Ion vodă. Au vrut Potcoavă să tocmască în frunte pre moldoveni la războiu, ce nu priimiia căzacii, necrezindu de tot pre moldoveni. Ce au

orânduit Șah pre o samă de căzaci, să ia aminte ce feliu de rânduire face Pătru vodă oștilor sale, și văzură că au poroncit Pătru vodă de au pus înnainte herghelii de cai, cirezi de vaci, pentru să calce pedestrimea lui Potcoavă cu acel dobitoc, și înnaintea cirezii au eșit turcii la harțu. Și așteptând căzacii până să mai apropie oastea lui Pătru vodă, sloboziră focul și acele dobitoace mai multă zăhăială făcură turcilor, că înturnându-să dobitoacele înnapoi, au dat peste oastea lui Pătru vodă; și loviră căzacii în oastea lui Pătru vodă, căzacii den driapta și Șah den stânga, și înfrânsără pe Pătru vodă și rămasă izbânda iar la căzaci.

Ivan Potcoavă, după ce birui pe Pătru vodă, măcar că-i mergea cu năroc, iară nu să încrezu de tot, ca să să așează la domnie, că Pătru vodă iar strângea oaste turcească, și ungurii i-au fostu venit într-agiutoriu. Ce, întorcându-să la Iași, nemic n-au zăbăvit, ce s-au grijit de hrană și au luat cu sine 14 pușci și alte jacuri și au eșit den Iași și s-au dus dencătro au vinit. Și pre urmă, pre Potcoavă cu înșelăciune l-au dus la craiul și, puindu-l la închisoare, i-au tăiat capul, pentru aceste rocoșituri ce făcusă asupra lui Pătru vodă.

Pătru vodă, înțălegând că Potcoavă au lăsat scaonul domniei și au trecut în Țara Leșască, au vinit în Iași și s-au așezat cu pace al doilè rând, fiind cursul ailor 7086 <=1578>. Atunce au pus mitropolit pre Theofan, care fugisă de frica lui Ion vodă, precum s-au pomenit la rândul său, și fugisă pren munți.

Căzacii, fiind scârbiți pentru moartea lui Potcoavă, iară s-au râdicat cu Alexandru, fratele lui Potcoavă, tot într-acelaș an, fevruarie 9, au întrat în țară asupra lui Pătru vodă. Ce Pătru vodă, știind poticala dentâi ce-au pățit cu căzacii, nu s-au apucat de războiu, ce întâi le-au dat cale. Iară Alexandru

au întrat în Iași, fevruarie 9. Pătru vodă de sirgu au strânsu oaste turcească și unguriască, și fără veste, au lovit în Iași și au încungiurat pre Alexandru în curtea domniască și au bătut den Câșlegi până la Miiază-Părese. Iară întru o noapte, martu 12 zile, au eșit Alexandru cu căzacii den curte, că nu mai putură suferi, că și iarba de pușcă sfârșisă și bucatele li să înputinasă și, nedejduind că vor scăpa, au fugit spre codru. Iară, prinzind veste oastea lui Pătru vodă, au sărit după dânșii și, agiungându-i la iazerul Ciurbeștilor, au prinsu viu pre Alexandru, depreună cu boiarii lui.

Atunce Pătru vodă, așezându-să în scaon al treilè rând, au zidit mânăstirea Galata, în vale, care fără zăbavă vreme s-au răsipit.

De năroc era Pătru vodă cu căzacii. Așea știe face tâmplări norocul omului, de nu-i lasă loc de odihnă; că bine de unii nemântuit, alții viniia asupră-i; că într-acelaș an 7086 <=1578>, iulie 26, venit-au niște căzaci cu un domnișor până la Nistru, ce, dintr-aciia nice unul nu s-au întorsu, toți ș-au pus capetele.

Așijdirea, curund după aceștiia căzaci, la anul 7087 <=1579>, octomvrie 12, un Costantin iară cu căzaci viniia în țară și toți s-au înnecat în Nistru.

Pre acea vreme și într-acel an și într-acea lună, Zborovschii, cu oaste căzăcească, au lovit Dașovul de l-au arsu și l-au prădat și multe turcoae au robit și cu multu duium s-au întorsu înnapoi fără de smintială.

Domnit-au Pătru vodă Șchiopul 5 ani și i-au vinit maziliia de la împărăție; viind un agă împărătescu, l-au luat den scaon și l-au trimis la Halep, la pază, iară în locul lui au pus domnu pre Iancul vodă.

DOMNIIA IANCULUI VODĂ CE-I ZIC SASUL

CAP XXXVII

În anul 7088 <=1580>, fevruarie 17, venit-au Iancul vodă în țară și s-au așezat la domnie, carele de naștere au fostu sas, liutoran de lege; pravoslaviia nu iubiia. Și, dacă s-au așezat domnu țărâi, toată eriticiia și nedumnăzăriia ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespusă avea, pentru care pre mulți au omorât, și au trimis de au luat de-a-zecea den boi de pren toată țara.

PENTRU ION LUNGUL CE S-AU RÂDICAT DOMNU

Iancul vodă, de multă lăcomie ce avea, scos-au în țară zăciuială de boi, care obiceiu țara n-au suferit. Ce s-au rădicat lăpușnenii să să dezbată de supt mâna Iancului vodă și, oștindu-să, au rădicat dentre dânșii domnu pre Lungul și l-au numit Ion vodă și au purces pe Prut în sus.

Iancul vodă, prinzindu de veste că lăpușnenii s-au rădicat asupra lui, îndată au trimis pre Bucium vornicul cu oaste împrotiva lor, și tâmpinându-să la Balota, s-au lovit de față și dând războiu de îmbe părți vitejește, pierdură lăpușnenii războiul și pre domnișor încă l-au prinsu viu. Unii scriu că s-au înnecat în Prut domnișorul.

PRIBEGIREA BOIARILOR DE RĂUL IANCULUI VODĂ

Multe lucruri spurcate și de Dumnăzău urâte făcea Iancul vodă în domniia lui, cât de răutățile lui, toată țara și boiarii să oțărâia; că legea crișciniască nu iubiia, la avuție, lacom și prădătoriu, țara cu dările îngreuia și era curvariu peste samă, că nu numai afară, ci nice de curtea sa nu să feriia. Giupânesăle de la masa doamnii sale le scotea de le făcea silă.

Aceste toate neputându-le suferi boiarii, mai vârtos Movilești: vlădica Gheorghie, Irimiia vornicul și frate-său Simion păharnicul și Balica hatmanul s-au sfătuit pre taină să pribegiască; carii, întâi ș-au făcut prilej cu voia lui, că mărgu să svințască mânăstirea Sucevița, și așea au pribegit în Țara Lețască cu toții. Iară alți boiari au fugit în Țara Munteniască, alții la turci și în alte părți.

Iară pe urmă, mărgând jalobă la împărăție de răsipa țărâi, au mazilit pre Iancul vodă și au dat domniia lui Pătru vodă Șchiopul.

În anul 7091 <=1583>, înțălegând Iancul vodă de mazilie de la împărăție și cunoscând la ce-i va vini mai apoi lucrul, gândi că, de va merge la turci, va avea pâră multă și cândai să nu piiae. Ce s-au sfătuit să triacă în Țara Lețască și de acolo să triacă în Țara Unguriască, că prin țară nu putea să triacă peste munți, că să temea de țărani. Și așea, au eșit den țară și au trecut în Țara Lețască și, trecând pre la Pocutiia, i-au ținut calea Iazlovețchii și l-au dus în Liov cu toată averea lui și de sirgu au trimis la cariul de i-au dat știre. Iară craiul au scris la Sinevschii hatmanul și la Herbort, staroste de Liov, de au tăiat capul Iancului vodă, și i-au luat averea în sama crăiască, numai o parte de avere au lăsat doamnii și cuconilor lui, să le fie de hrană.

Scrie Ureche vornicul că perirea Iancului vodă s-au făcut cu învățătura împărății turcului, de i-au tăiat capul.

Domnit-au Iancul vodă ani 3 și luni 7. Zic, că acesta Iancul vodă îmbla vara cu sanie de os.

A DOA DOMNIE A LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL. CAP XXXVIII

În anul 7092 <=1583>, octomvrie 17, venit-au domnu țărâi Pătru vodă Șchiopul, pre carele toți îl aștepta, și auzind pribegii ce era fugiți pentr-alte țări de nevoe ce trăgea de Iancul vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnul lor, la Pătru vodă, și i-au miluit iar cu boeriile lor.

PENTRU NIȘTE CĂZACI CE VENIIA ÎN ȚARĂ

De năroc era Pătru vodă cu căzacii, că în domniia dentâi numai avu odihnă de căzaci, și acmu, la a doa domnie, bine nu să așezasă la scaon, iată căzacii viniia să apuce scaonul, într-aciastă lună, octomvrie 27. Ce, prinzind veste Pătru vodă, le-au eșit înnainte la Prut, la sat la Bogdănești și acolo, încungiurându-i, le-au căutat căzacilor a să închina lui Pătru vodă. Și dentre acei căzaci au ales Pătru vodă o samă, carii au socotit oameni mai de triabă, și i-au oprit să-i slujască; iară pre alții cu giurământu i-au slobozit de s-au dus.

După aciasta, nu multă vreme trecând, au lovit alți căzaci la Nistru de ceia parte, mai sus de Tighinea, niște sate, ce descălecasă pre hotarul leșăscu, turci ciutaci și moldoveni foarte mulți, eșiți den țară de nevoi în zilele Iancului vodă, și mare perire au făcut într-înșii și robie și s-au întorsu cu dobândă la locurili sale căzacii.

Într-acest an, Pătru vodă, dacă s-au așezat la domnie, nu lăsă în uitare pomana sa, mânăstirea Galata, ce o zidisă în vale și să răsăpisă, ce cu oserdie au silit și au zidit Galata în dial, care stă și până astăzi.

În anul 7092 <=1584>, avgust 7, venit-au căzacii și fără veste au lovit Tighinea, de o au arsu și o au prădat, și au robit pre cei tineri, copii și fete, iară pe bătrâni până la unul i-au tăiat și multă dobândă au luat.

În zilele acestui Pătru vodă, în anul 7093 <1585>, mare secetă au fotu în țară, cât au săcat toate izvoarăle, păraiale și bălțile; și unde mai-nainte prindea pește, acolo ara cu plugul, și piatră pre multe locuri au căzut și copacii au săcat de secetă și dobitoacele, neavând ce paște, le dărâma frunză. Și atâta pulbere era, cât, dacă bătea vântu, să strângea troiane în râpi și pe la garduri, ca și iarna de omăt. Iară despre toamnă, dacă s-au pornit ploi, au otrăvit câmpul și s-au făcut mohor pen țarini și au strânsu de acel mohor de ș-au scos sărăcimea foamea, că să făcusă foamete în țară.

În anul 7094 <1586>, avgust 15, adunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenesc, la sat, la Munteni pe Prut, amândoi cu curte multă și gloate mari și s-au ospătat împreună.

În anul 7095 <1587>, ghenarie 8, rădicatu-s-au o samă de căzaci, ca nește lupi învățați la prăzi, de au întrat în țară și au prădat în ținutul Sorocii și multe bucate au luat. Iară

pârvul, pârcălabul de Soroca, au sărit cu hânsarii după dânșii și cu alții cine au vrut; și agiungându-i la Periiaslav, vrând să-ș scoață al său și căzacii nevrând să-ș lasă dobânda, tare războiu făcură și în doaă zile abiia au spartu pre căzaci și pre toți i-au omorât; numai pre unul, lăsindu-l viu, l-au trimis la Pătru vodă.

Într-acestaș an, în luna lui iunie, Pătru vodă au făcut nuntă nepotu-său, lui Vlad vodă, ficiorul lui Miloș vodă, și au luat fata Mircii vodă, domnul muntenesc, și au chemat la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu, în târgu în Tecuciu. Nuntă domniască cu multă cheltuială și cu frumoasă podoabe și giocuri și mulți den vecini au vinit de le-au înfrumusețat masa.

În anul 7096 <1587>, noemvrie 23, venit-au căzacii în țară cu un Ivan să-l rădice domnu. Ce, eșindu-le Pătru vodă înnainte cu oaste den sus de Țutora, și dând războiu vitejește de îmbe părțile, mulți au perit și în noemvrie 26, birui Pătru vodă pre căzaci și-i sili de i-au dat pre cine avură mai mare, carele ș-au luat plată după vina sa. Iară mulți să ascundea prin păduri și pre unde putea și moldovenii îi goniia. Mai apoi pen păduri fugând căzacii, care pre unde putea să scape, apărându-să până la Cirimuș, puțini întregi au scăpat, tot răniți și pedestri.

Domnind Pătru vodă Țara Moldovei ca un domnu cum se cade, cu de toate podoabele câte trebuescu unui domnu de cinste, că boiarilor era ca un părinte și-i ținea la mare cinste și den svatul lor nu eșiia; țărâi era apărare, săracilor milostiv, mânăstirile miluia și întăriia; cu megiiașii de pen pregiur bine petrecea, cât la toți avea nume bun și dragoste; la giudeț blând și fără fățărie era, cât nu era a zice că nu-i harnic de domnie.

Mai apoi, văzind nevoia țărâi, că turcii, precum iaste feliul lor cel păgânesc și nestâmpărat de lăcomie, trimis-au de cerea o somă de bani să dea peste adetiul, ce era să dea țara, s-au svătuit cu boiarii țărâi, ce vor face și cum vor putea rădica și alte dări ce n-au mai fostu; că de acea dată nu-i era că nu va putea rădica acea somă de bani den țară, ce-i era să nu să facă obiceiu, carele nu ari mai eși den țară, că și aciasta ari lua și altele vor izvodi, cum s-au și tâmplat.

Și au ales cu sfatul său Pătru vodă să să ducă den țară să nu să facă de la dânsul începătură, ce de la altul; și s-au gătit de dus. Iară boiarii toți-l apăra de acea cale, să nu să ducă den țară și den domnie, ce mai bine să dea acea somă de bani den țară, precum dă și alte dări obiciuite, și să-ș ție țara și domniia, că altul, ce va vini domnu în locul lui, va da și țara tot nu va hălădui. Ce, Pătru vodă nice într-un chip nu vru să să apuce să dea acea dare, să ia asupră-ș domniia țărâi cu blăstăm de la țară, ce-ș tocmi lucrul înnainte și lăsă boiarii să ție scaunul țărâi, până le va vini domnu de la împărăție.

Iară el s-au rădicat cu o samă de boiari de frunte, carii să temură a rămâne, să nu petriacă ca mai-nainte cu Iancul vodă. Anume era Stroici vel logofăt, Irimiia vornicul, cu frate-său Simion păharnicul, Andrei hatmanul și alții mulți. Și trecând prin Țara Lesască la Țara Nemțască și acolo s-au așezat Pătru vodă. Iară boiarii toți s-au întorsu în Țara Lesască și s-au așezat la târgu, la Podhaeț și pre aiurea.

Spun de Pătru vodă că acolo, când da bani de cheltuială bucatelor, au fost lăcrămând și zicea: „Aceștea sintu lacrămile săracilor!"

Deci, putem să-i zicem Pătru vodă cel milostiv, că binele său l-au lepădat pentru țară, că altul ca acesta n-au mai făcut. Era domnu blînd, milostiv, la giudeț dreptu, nu bețiv, nu curvariu, nu lacom, nu răsipitoriu; putem zice că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să smintiască.

Domnit-au în a doa domnie ani 7 și luni 6, și în domniia dentâi ani 5 și luni 6, care fac toți doisprăzece ani și giumătate.

DOMNIIA LUI ARON VODĂ CEL CUMPLIT
CAP XXXIX

În anul 7099 <1591>, dacă au părăsit Pătru vodă domniia și țara, înțălegând împărăția că țara au rămas fără domnu, au cercat, pre cine vor trimite domnu în locul lui Pătru vodă. Ce nărocul țărâi să schimbă, că după năroc bun, iată vini și rău, ca cum ar fi de Dumnăzău însămnat, după vreme bună și sănin să vie vreme turburată, după domnie lină și blândă să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron, căruia i-au dat domniia cu multe datorii; fiind fără sulfet și îmblând și alții pentru domniia, pre toți i-au împlut Aron cu bani, luând bani cu camătă de la turci și de la alții, și au eșit la domnie.

Iară după ce au vinit în țară, nu-i era grijă de altă, fără numai afară de a prădare, iară den lontru, nu să sătura de curvie, de giocuri, de cimpoiași și de măscărici ce-i ținea. Așijdirea dabilele pren țară, ce îngreuiasă țara; nu îmbla numai dăbilarii singur, ce și turcii trimitea de îmbla pren țară cu dăbilarii, de nu-ș era biiații țărani volnici cu nemic; muiarile nu era a lor, fetile le rușina, ce vrea să facă, făcea. Pe dăbilariu, pentru un potronic de-l vrea pârî la dânsul, nu-l giudeca ce trimitea acolo de-l piiardea; pre boiari pentru

avuție îi omorâia, giupânesăle le siliia; și domnind, nu altă, ce ciudesă și pozne făcea.

Acestea făcând, cunoscu că tuturor iaste urât și socoti ca să nu să încriază lefeciilor țărâi, ce au strânsu în liafă unguri, călări și pedestri, și au făcut celor pedestri odăi în curtea domniască, în Iași, să-i aibă pururea lângă dânsul.

Apoi văzu că de datornici nu să va putea mântui, ce au orânduit de tot omul să ia câte un bou și au trimis în toată țara cu turci de strângea, și pentru care om nu avea bou, ei lua a cui găsiia în sat. De la unul lua boii toți, pentru alții, că mulți rămăsesă de răutăți și de dabile ce era în țară, săraci, fără boi de hrană.

Iară în anul 7100 <1592>, într-aceste răutăți și belituri ce făcea Aron vodă, neputând suferi țara, s-au rădicat orheianii și sorocenii cu un domnișor, ce-i zicea Ionașco, ce-l alesesă cap dentre dânșii și-i pusără nume Bogdan vodă.

Dacă întâliasă Aron vodă de aciasta, au dat știre țărâi să să strângă și el fără zăbavă au eșit cu curtea și cu lefeciii săi; și până a eși den curte, au tăiat pre Bucium vel vornic și pe Bârlădianul logofătul și pe Paos vornicul, dându-le vină de vicleșug, că-i cu știrea lor. Deci au purces împrotiva vrăjmașilor săi. Atunce mergând, au pus pe Ureche vornicul, logofăt mare; și tâmpinându-să oștile la Răut, ș-au dat războiu vitejește de îmbe părțile. Și izbândi Aron vodă și prinsă pe domnișorul acela și-i tăia nasul și l-au călugărit.

Iară, dacă au spartu Aron vodă pre viclenii săi, nice un loc n-au rămas să nu fie plin de vrăjmășiia lui, că nu numai pre cei vinovați ce au fostu într-acel războiu pierdea, ce și sămințiile lor, și vinovați și nevinovați.

PENTRU MAZILIE

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmășii, iată îi viniră călărași cu veste de mazilie, că înțălegând împărăției de atâtea răutăți și morți și asuprele fără măsură ce făcea, l-au mazilit. Atunce Aron vodă tăinui acea veste, să nu o înțăliagă țara și slujitorii, temându-să să nu-l omoară, că mulți era bucuroși să auză veste ca aceia, că unora părinții, altora ficiorii și frații le perisă și alții rămăsesă săraci de multe răutăți a lui. Ce pre taină învață pre acei călărași să nu scoată cuvântu afară și îndată au răpezit în Iași la doamna sa, să să încarce și să purciază în gios, iară pre boiari i-au învățat de au chemat gloatele, și le-au mulțămit de slujbă ce i-au făcut și le-au zis să margă cineș pre acasă, gândindu că să vor duce și el să ia drumul în gios, spre Gălați.

A doa zi, părându-i că să vor fi dus curtenii și călărașii, au încălecat și au purces spre Iași, silind să agiungă el mai curund, să nu oblicească cineva, și iată gloatele mergea pe de toate părțile. Atunce au chemat pre boiari, zicând: „Crezi, eu am slobozit oastea să-ș margă pre acasă, dar cine-i oprește?“ I-au spus boiarii că o samă s-au dus, iară celora, ce le iaste calea spre Iași și mai la munte, aciasta le iaste calea. Și așea depreună au mărsu, până au însărat; apoi noaptea au silit Aron vodă de au mersu, și nefăcând zăbavă în Iași, au purces în gios spre Țarigrad și pre cale l-au tâmpinat capegiu împărătescu, ce viniia să-l ia den scaon, să-l ducă la împărăție.

Iară, dacă întâliasără toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ce cum după furtună și vremea rea, dacă văd oamenii sănin și liniște, să bucură toți, așea toată țara s-au bucurat.

ÎNTORSU-S-AU ARON VODĂ DE PRE CALE CU DOMNIE NOAĂ

Într-acesta chip s-au tâmplat întoarcerea lui Aron vodă cu domnie noaă, de pre cale, nesosit încă în Ţarigrad. Dacă au înţăles datornicii de maziliia lui Aron vodă, mai vârtos Edoard Barton, ce era pre atuncea sol de la crăiasa de Anglia la Poartă, că au fostu luat bani împrumut câtăva somă de la alţi neguţitori greci şi englezi, de au dat lui Aron vodă, când au eşit domnu întâi, şi n-au fostu apucat Aron vodă să-i plătiască banii. Măcar că deodată aştepta acel sol să vază pre Aron vodă, sosit mai curund mazil în Ţarigrad, iară apoi, precepându că-ş va piiarde banii, adunat-au pre toţi datornicii neguţitorii, de la carii luasă bani pre chizăşiia sa, şi i-au învăţat de au mersu la viziriul şi au făcut jalobă asupra lui Aron vodă, că pentru scurtă domniia lui, n-au putut plăti banii ce-au împrumutat pentru domnie. Alţii, de altă parte, zicea că n-au fostu vreme aşea curund să să maziliască Aron vodă; că agiunsesă de mai-nainte Aron vodă la priiatinii săi; dat-au ştire şi împărăţiei şi încă neîntrat în Ţarigrad, l-au tâmpinat caftan de domniia ţărâi.

Dumnăzău încă nu-ş plinisă certarea deasupra ţărâi, că Aron vodă, după obiceiul lui cel rău şi cumplit, dacă au înţăles că i-au dat domniia, îndată au răpezit pe crezută slugă a sa, pre Oprea, armaşul cel mare, cu cărţi în ţară, să ţie scaunul şi să poată prinde pre cine i-au scris într-un izvod, că să apucasă Aron vodă, nu de altă, ce tot de răutăţi să facă. Şi ce n-au plinit cu rău în domniia dentâi, să pliniască acmu, să-i ţie pre toţi Oprea armaşul la închisoare, până va vini el să-i piarză.

PRIBEGIT-AU URECHE LOGOFĂTUL DE GRIJA LUI ARON VODĂ

Oprea armaşul, după învăţătura domnu-său, lui Aron vodă, viind de olac, au întrat în Iaşi sara şi s-au dus în curte şi au descălecat la odăile dărăbanilor ungureşti şi noaptea au venit la gazda lui Ureche logofătul, ce era caimacam la scaon, până va vini domnu în ţară, şi arătându-i poronca domnu-său; iară Ureche, auzind de numele domnu-său, lui Aron vodă, numai ce s-au întristat şi, vrând să hălăduiască, să nu-i fie a-l mai videa, zis-au către Oprea armaşul: „Cu bucurie priimăscu şi gata sintu bucuros să slujăscu domnului nostru acestea ce-mi poroncеşte măriia sa. Numai să fie cu taină, nime să nu ştie şi bine ai vinit dumnita, să şezi la taină, până îi vom oblici pre toţi, să-i ştim, cine unde sintu; că pre câti-i scrie în izvod, să-i putem prinde, să nu cumva prinză veste să fugă, şi ne va fi cu smintială.“ Mers-au Oprea armaşul de au şezut la taină, cum au zis Ureche logofătul, la odăile dărăbanilor într-aceia noapte şi a doa zi, până au însărat.

Iară Ureche logofătul numai ce să mira încătro va duce, de urâtul lui Aron vodă, să nu-i fie a-l mai videa, ştiind câtă groază şi răutăţi făcusă mai-nainte în domniia sa, şi acmu mai de mari cazne să va apuca. Aflând vreme şi cale deschisă Ureche logofătul, de a să depărtare să iasă den ţară, s-au gătit şi purcezind, au învăţat pre gazdă-ş, cine-l va întreba a doa zi, să spue că s-au dus acasă, în Cârligătură. Şi aşea, au purces şi, mergând cu sirguire într-aceia noapte şi a doa zi toată zua, au trecut pre la Soroca în Ţara Leşască.

A doa zi sara, Oprea armaşul au mersu la gazda lui Ureche logofătul să sfătuiască şi, neaflându-l, atunce au văzut

că l-au înșălat într-acesta chip și îndată au trimis cărți pre la margini să păzască să prinză marginile. Iară, dacă au înțăles că Ureche au trecut în Țara Leșască și s-au depărtat, el s-au așezat și au ținut scaonul, până au vinit Aron vodă.

Ureche logofătul, dacă au trecut Nistrul, au mersu unde era și ciialalți boiari pribegi strânși, unde aștepta toți sfârșitul lucrului.

Scrie Ureche vornicul, în anul 7101 <1593>, încă până a sosi Aron vodă în țară cu domniia, s-au rădicat un Pătru căzac din Țara Leșască cu puțintei pribegi, înțălegând că țara iaste fără domnu. Și întrând în țară, au vinit în Iași, la scaonul domniei și au domnit doaă luni. Iară, dacă au vinit Aron vodă, au prinsu pe Pătru căzacul și l-au trimis la împărăție.

Aron vodă, dacă s-au așăzat al doilè rând în domnie, cumu-ș era vrăjmaș, să apucă tot asuprele să facă țărâi și punea dabile mari. Și întâi, cu voia lui îmbla turcii prin țară, de strângea dabilele cu oamenii domnești, iară mai apoi, nu-i putea opri și silă mare tuturor făcea, bucatele fără preț le istoviia și fără de bani le lua.

Însă, apoi, cunoscând Aron vodă că nu va fi bine până la sfârșit, că țara scârșca, pribegii sta întinați, gândi, după toată răutatea ce făcusă, să arete și vreun lucru bun, ca să să curățască de strigare și să zică țărâi, că nu-i den voia lui ce s-au lucrat în țară, ce-i de nevoe și de sila turcilor. Și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, domnul muntenesc, ca să să dezbată de supt stăpâniia turcilor. Și întâi să apucă de zădi mănăstire în țarina Iașilor, care să chiamă până astăzi Aron vodă, pre numele lui, unde iaste hramul svintului Nicolae, în anul 7102 <1594>.

Iară în anul 7103 <1595>, au întrat în țară Lobodă cu oaste căzăcească și au gonit pre Aron vodă den scaon și au arsu târgul Iașii.

Scris-am de aicea înnainte mai pre largu domniia lui Aron vodă, precum scrie în istorii streini.

Aron vodă, viind în țară cu a doa domnie, cum am pomenit mai sus, și mântuindu-să de Pătru, părându-i-să a fi mai slobod, vrut-au să-ș așează domniia mai fără grijă. Și îndată, pre o samă de boiari ce-i avea în prepus, i-au omorât; den carii unul era anume Brut, iară ce boiarie au avut, nu putem ști, fără cât că era arbănaș de niam, om știind câteva limbi și sosit la mare avere, știut și la Poarta împărăției. Pre acesta, încă pentru avere l-au omorât; și alte greutăți cu dabile îngreuia țara. Văzindu-să Aron vodă în ura tuturor, și den casă și de afară, și la împărăție sunasă pentru moartea lui Brut, fiind cunoscut la Poartă acel Brut, că era rudă cu Sinan pașa, vestit pre atunce acel pașă la împărăție.

Faptele lui Aron vodă oblicindu-să la împărăție, întâi poronci la Bator Jicmond, craiul Ardialului, prin Ahmet pașea, ce era cu oști în părțile Țărâi Ungurești, să trimiță la Aron vodă să-ș rădice oamenii ce-i în liafă, ce-i trăsese Aron vodă pre lângă sine den Ardial, și să ia aminte să nu-ș mai lasă oamenii să margă să slujască în Moldova.

Edoard, solul crăiasei de Angliia, așijdirea pârâia pre Aron vodă pentru banii ce-l îndatorisă și nu-i putea scoate și siliia să-l poată aduce la Țarigrad pentru acea datorie, căci să făcusă veste de Aron vodă, cum să ciarcă să fugă în părțile creștinești. Pârât-au pre Aron vodă și pentru Oprea logofătul – care au fost și armaș – și pentru Răzvan hatmanul, pentru că acestea ar hi svetnici lui Aron vodă la toate răutățile.

Acestea săpându-l den zi în zi, văzind că nu va fi bine de dânsu, s-au agiunsu cu Mihai vodă, domnul muntenescu, să să dezbată de supt mâna turcului; să agiunsă cu Mihai vodă, Bator Jicmontu, craiul Ardialului, și cu Aron vodă, îndemnându-i să să rădice pre turci, nepriiatinii creștinătății și să să uniască toți cu împăratul nemțăscu.

Iară acestea îmblând pre taină, iată vini veste lui Bator Jicmond de la capichihaia lui de la Poartă, dându-i știre, precum Sinan pașa să gătiază cu tătarâi să între în Ardial, să pue supt sabie și copiii de opt ani.

Iară dacă s-au dezvărat, întrat-au tătarâi în Țara Unguriască, de s-au împreunat hanul cu Sinan pașa. Întrând hanul pen țară, pe poronca împărăției, i-au grijit conace Aron vodă și Mihai vodă. Iară hanul au fostu dat știre la leși, precum merge pren Moldova și pren Țara Munteniască la Beligrad să să împreune cu Sinan pașa; aciasta au făcut să nu aibă grijă leșii de tătari.

Ce hanul, dacă au trecut Nistrul, au lăsatu-ș calea pen Țara Munteniască și au mărsu dreptu la Hotin, la marginea Țărâi Leșăști, și de acolo, măcar că era și alte căi, ce au ales trei căi de mersu: pre la Haliciu și pre la Caluș, fiind și mai largu locul și sate mai dese pentru prada lor, pre acea cale au mărsu până la Sambor o samă; altă oaste, pe Nistru, pînă la Striiu și au trecut la Muncaci: iară a triia oaste pre la Pocuția și au lovit la Maramoroș.

Acestea înțălegând Zamoschii, cancileriul crăiii leșăști, au strânsu oaste ce au putut în grabă, să apuce pe tătari la strâmtori; ce nemic n-au isprăvit, că trecusă tătarâi peste munți, cu mare pradă pen Țara Leșască. Iară ce au făcut tătarâi la unguri, dacă au trecut pen Maramoroș, să scrie ei, iar noi ne întoarcem la rândul nostru.

Lucrându-să acestea, iară căzacii, ce trăia pe lângă Nistru în Podoliia, supărându-să de prăzile tătarălor, înțălegând precum Bator Jicmontu stăpânește Țara Moldovei și Țara Munteniască, au trimis sol la dânsul și viind la Beligrad, la Bator Jicmontu, au cersut să-i priimască la slujba sa și, de le va da liafă de doaă luni și să-i lasă să triacă prin Țara Munteniască, vor sta nevoitori de vor merge până la Odriiu cu armele sali. Aciasta solie de la acei căzaci o au priimit Bator Jicmont, fiind agiunsu și cu Aron vodă și cu Mihai vodă, cu îndemnarea lui Rodolfu, împăratul nemțăscu, și i-au întorsu cu mari daruri.

Iară aice în Moldova și în Țara Munteniască, mare sunet de arme să afla; că Aron vodă, înțălegându de vinirea hanului den poronca împărăției, să între într-aceste țări, într-amândoaă, să le prade, îndată au răpezit la Mihai vodă și la Bator Jicmontu; și îndată Bator Jicmond au trimis cu oști pre Albertu Chiral și cu oști muntenești; și, lovind pre tătari, i-au înfrântu; și dobânda ce luasă tătarâi de la unguri, în anul trecut, o au luat-o înnapoi Aron vodă și cu Mihai vodă, cu ungurii. Și au luat câteva cetăți mici pe Dunăre. – Nu le scriu anume istoricii unguri.

Iară oarecare Iancul, ficior a unui domnu muntenescu, având oaste turcească și cu tătari, au întrat în Țara Munteniască asupra lui Mihai vodă. Ce, eșindu-i mai curund înnainte Mihai vodă, cu oștile sale, și cu ungurii lui Bator Jicmontu și cu moldovenii lui Aron vodă, având și oarece căzaci, înfrânt-au pre acel domnișor și multă vărsare de singe au făcut în turci și în tătari și au mersu în goană de au încungiurat Cetatea Albă și au aprinsu târgul de afară de au arsu.

După acea izbândă, au dat știre lui Bator Jicmontu, cerșind Aron vodă și Mihai vodă să-i trimită mai multu agiutor, să stăpâniască Dunărea toată. Trimis-au câteva tunuri lui Bator Jicmontu, dobândite de la turci, den care pușci era pe doaă pușci scrisă stiagurile și numele lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, și pre alte doaă, numele și stiagurile lui Huniiad Ioan, tatul lui Matiiaș, craiul unguresc. – Aceste pușci socotescu că sintu dobândite de Ștefan vodă cel Bun, când au bătut pre Matiiaș craiu la Bae.

AICEA SĂ VEDEM ȘI SVÂRȘITUL LUI ARON VODĂ

Bator Jicmontu să ținea stăpân așea Țărâi Moldovei, cum și Țărâi Muntenești, măcar că uric pe aceste doaă țări nu-ș făcusă. Iară acestea lucrându-să, iată Ștefan Răzvan, hatmanul lui Aron vodă, au scris pre tainâ la Bator Jicmontu, precum Aron vodă să ciarcă să-ș facă pace iar la turci, să-ș tocmască lucrurile despre dânșii. Și îndată trimisă oșteni de ai săi într-ales Bator Jicmontu asupra lui Aron vodă și l-au prinsu și legat l-au dus în Țara Unguriască și l-au închis cu toată casa lui în cetate în Alvinciu în anul 1595, în luna lui mai, și acolo ș-au sfârșit viața, pedepsit la închisoare.

Iară în locul lui au pus domnu Bator Jicmontu pre Ștefan Răzvan hatmanul.

Iară după acestea, să făcură legături între Bator Jicmontu cu Ștefan Răzvan vodă și cu Mihai vodă, după ce au pus la închisoare pre Aron vodă, într-acestu chip:

„Noi, Jicmont, den darul lui Dumnăzău a țărâlor Ardialului, a Moldovei, a Țărâi Muntenești și a împărăției Râmului domn, a părților crăiei ungurești stăpânitoriu și a săcuilor oblăduitoriu.

Dăm în știință cu cartea aciasta, tuturor celor ce să cade, că den bună facerea lui Dumnăzău celui prea bun, după ce am dobândit cârma crăiei Ardialului și după ce au început și groaza tiraniei turcului și a tătarului a să arăta în Țara Unguriască, nemic altă n-am avut în cuget, fără cât lepădându și depărtându prieteșugul nesuferitului vrăjmaș, pentru a lor nestătătorie și necredință republicii creștinești. Și fiindu crăiia unguriască de multă lipsă încungiurată și mai în cele de pre urmă primejdii aflată, câte ni s-ar cădea, după Dumnăzău a agiutori și a apăra, și crăiile și țările asuprite de giugul turcilor, den cumplita a lor robie a le rădica și în ce veche și de oarecându poftită volnicie a le înturna să putem. Și acestui prea bun svat, decât care nemic lui Dumnăzău mai drag și noaă nice un lucru mai lăudat că va fi, și nice un liac spre agonisita numelui nostru nemuritorie și mai de folos nu să va putea afla. Pentru aceia, ca să rădicăm den robiia turcilor crăiia noastră, adunându oștile noastre și toată gătirea oșteniască măritului domnu Mihai vodă – carele lăsindu necredința turcilor, pre sine împreună cu toată boiarimea mai-nainte s-au fostu închinat – am nevoit și cu norocite lucruri, cu multe războae biruind vrăjmașii și scoțindu-să den țară, s-au așezat țara în volniciia sa cea veche. Și încă ostașii noștri, văzindu asupră răul norodului de la marginile Bolgariei, biruind pre turci în Țara Bolgariei, cu multe războae și cu mare peire într-înșii, prădându târgurile și satele și olaturile turcești în Țara Bolgariei, s-au întorsu întregi la hotarăle sale. Și acea țară, care s-au așezat de nu-i în volnicie, pentru să să poată mai bine otcârmui în legea creștiniască și să să poată apăra de vrăjmași, viindu la noi dentru acea țară cu plină poroncă și volnicie a lui Mihai vodă

și a tuturor staturilor acei țări, să aliagă și să închee ponturile și legăturile întru amândoaă părțile."

PONTURILE ȘI LEGĂTURILE ÎNTRE MIHAI VODĂ ȘI ÎNTRE BATOR JICMONT CRAIUL UNGURESCU

Den partea lui Jicmont craiu au fostu boiari, anume: Ștefan Iosica logofătul cel mare, Gheorghie Ravazdi, svetnicul a lui Jicmont și starostele cetății Uivarului-Șamos. Iară den partea lui Mihai vodă și a statului Țărâi Românești era: Eftimie, mitropolitul Târgoviștii, Theofil episcopul de Râmnic, Luca episcopul de Buzău, Mitrul vel vornic, Cârstea vornicul, Dimitrie logofătul, Danul visternicul, Theodosie vistiernicul, Radul cluciariul, Radul postelnicul, Bordur logofătu, Vintilă cluciarul, Stamati postelnicul și Preda; în Beligrad, în luna lui mai, în 9 zile pe calendariul papistașilor, în anii 1595 așezate și încheiate, dentru amândoaă părțile fără vătămare păzite și ținute.

Întâi, noi, episcopii și boiarii, stăpâniia, priiateșugul și robiia toată a turcilor, ca unor necredincioși și călcători de lege, o vom lepăda și toți cu o inemă și cu un cuget, așea noi, carii ne aflăm aicea, cum cei mai mari și mai mici a moșiei noastre nărod, împreună cu Mihai vodă, așijderea cu tot clirosul besericii și toți boiarii, pre noi singuri, săninatului domnului Jicmont, den darul lui Dumnăzău, țărâlor Ardialului, a Moldovei, a Țărâi Românești, a țărâlor peste munte și a slăvitei împărății Râmului, domnului, a părților crăiei ungurești stăpânitoriu și a săcuilor oblăduitoriu i proci, stăpânului nostru milostiv ne supunem; și aciasta împreună

cu noi și a tot nărodului țărâi noastre, a lăcuitorilor supt puterea lui o dăm, cu toată deplin giudecata priitoarei și amestecate împărății; și pre dânsul îl așezăm, îl înnălțăm cu o inemă și cu un glas a toată țara domnu noaă și țărâi noastre stăpân și craiu de moșie, luând întru dânsul aceia nădejde, că măriia sa pre noi și moșiia noastră, împrotiva tuturor goazălor turcești și a altor vrăjmași, ne va apăra și ne va acoperi; și pre noi în volniciia cea veche, că ne va păzi întru adevăr; că ne va giudeca, precum pre alte țări și domnii a mării sale supusă supt poronca sa, după așezământurile și legăturile acestea, care pre aciastă vreme le așezăm dentru amândoaă părțile, întru tăriia acestui lucru și întru mărturie.

Întâi, noi, carii cu chipurile ne aflăm credinții măriei sale, cu numele domnului nostru, lui Mihai vodă, și a toată țara lui, nărodului, facem giurământu noi și toată țara, lui și urmașilor lui, cum vor fi credincioși până la moarte. Aciasta cu iscălitura, mânule noastre întărind. Așea și Mihai vodă, acmu așezat domn, și cei pre urma lui domni și tot statul Țărâi Românești, vor fi datori a păzi. Și de vreme ce săninatul domnu, stăpânul nostru milostiv, în țara noastră nu poate sta și lăcui pururea, noaă, în locul său, ne va pune domnu, pre care staturile țărâi, cu socotială de obște și părere de la măriia sa, vom pofti; care să fie știutor limbii moșii noastre și care ari cârmui după orânduială țara aceia și care pricinele noastre, drept și cu orânduială, după veche volnicie și deprindere, și după legăturile acestea și așezământuri, și cu poronca săninatului domnului nostru și aceluia ce va fi în urmă, să giudece și să aliagă. Și pentru ca acestea mai bine și mai drept să să poată a isprăvi și a urma, măriia sa, supt numele și norocirea sa, după Dumnăzău, stiag oștesc, buzdugan și sabie domnului de țară, ca unui namesnic al său

îi va trimite, den care să cunoască toți, că iaste în locul său pus și toți de la cel dentâi până la acel de pre urmă, după aceste legături și așezământ, să fie ascultători domnului, întru tot ce va poronci măriia sa craiul.

Așijdirea, domnu de țară, pentru să poată plini mai bine datoriia și slujba sa, dată după voia mării sale craiului și după folosul staturilor, 12 boiari, știuți lucrurilor cu vârsta și cu ispita și isteți, să să adaogă cătră dânsul, cu a cărora svat, așea întru pricinele giudecătoare, a le alege, cum și întru isprava altor lucruri. După aceste legături și așezământuri, singur domnul țărâi să păzască, ca să nu să facă nemărui strâmbătate peste direptatea și putința. Și aciia boiari precum cu socotiala numai și voia și cu știrea mării sale craiului și a lor săi urmași, să vor pune; așea și cu aceiaș știre și voe, să fie depărtați de slujba și locul lor.

Așijdirea, ce să atinge de viniturile țărâi, de acelea, așea așezăm, cum, de câte ori să vor faci de măriia sa, stăpânul nostru, în țara sa în Ardial comisie, să să trimiță boiari și den Țara Munteniască la acea adunare, carii ari socoti după voia mării sale și a urmașilor săi, după trebuință a pune dări pre țară. Și la acele adunări și de obște a țărâi împreunări, să aibă loc deosăbit, ca și alți trimiși, cu slobodă voe a-ș da părere și socotiala, să fie cei întâi cu locul și cu voroava și domnul și boiarii den Moldova. Și birul așezat, îl vor spune numai domnului. Și acei 12 boiari și boiarii vor cunoaște, de la măriia sa, carii vor fi aleși și orânduiți, carii în toți anii depline și îndestulate same de cuprinse cheltuiale și veniturile să fie datori a da samă.

Toate hărăziturile, uricile și întăriturile a domnilor celor dentâi a țărâi, măriia sa craiul și urmașii lui să le lasă neclintite, precum stau; și pe urmă, supt numele și pecetea

măriii sale și a urmașilor lui, toate acele cărți și direse să iasă și prețul tuturor scrisorilor, făcut după lege și obiciaiul acei țări, să să pue, iară moșiile să nu să poată hărăzi altora, fără lăcuitorilor acei țări.

Domnilor puși până la vreme, de viniturile țărâi aceiia, după datoriile slujbelor lor, măriia sa craiul le va orândui vinit pe pofta țărâi și a boiarilor.

Toate pricinele, după veche legi și obiceiu a țărâi, înnaintea giudecătorilor orânduiți să să înceapă să să giudece, și înnaintea domnului și a 12 boiari; după giudecată, să să obârșască osăbit de toate. Și orice feliu de pricini de pediapsă, atingându-să de viața și averile boiarilor, carii săvai că den giudecata de cap s-ari pune în oprială, însă să să lasă loc de milă și de ertare, și nice viața, nice averea boiarilor ce-s de pediapsă, fără știrea craiului și a urmașilor săi, să nu să poată lua.

Iară, de s-ari pedepsi cineva cu moarte, averea lui, după obiceiul țărâi aceiia, să margă la rude și la urmașii lui.

Și întru aciasta orânduială și ispravă să să închiză toată Țara Munteniască suptu hotarăle și marginile ei vechi, despre partea Moldovei și a munțior, despre Dunăre până la mijlocul matcii Dunării, de la Rușava până la Brăila și după vechile hotară și margini să să ia vinitul țărâi.

Toată orânduiala besericii și a preoților sau a călugărilor, să o lasă măriia sa în veche ținere și obiceiu, pravile, țeremonii și volniciile, să fie slobozi a-ș lua obiciuite viniturile sale. Așijdirea și toate besericele muntenești, care să află în țărâle mării sale sau a urmașilor, vor fi supt giudecata așezământului mitropolitului de Târgoviște, după așezarea legii besericii și orânduialei țărâi aceiia, și viniturile sale să-ș poată lua pre obiceiu.

Tituluș va avea măriia sa și urmașii lui de la domnu și de la toată orânduiala țărâi, așea: Prea săninatul domnu, stăpânul Jicmond, den darul lui Dumnăzău, a Ardialului, a Țărâi Moldovei, a Țărâi Românești și a svintei împărăției Râmului domn, a părților crăiei ungurești stăpân și a săculor oblăduitoriu i proci, stăpânul nostru milostiv.

Iară domnul de țară: Dumnealui măritul domnu Mihai vodă a Țărâi noastre Românești, credinciosul noaă iubit.

Iară însuș domnul, la titulușul său, pe urmă să nu să pue cu mila lui Dumnăzău, nice târgul sau locul de unde va trimite cărțili sale la măriia sa, la urmașii lui, să nu să pomeniască.

Domnul țărâi să aibă pecetea niamului său, iară nu cea de obște a domnilor Țărâi Muntenești, iară cu ceară roșie. Iară pecetea țărâi să fie la măriia sa și la urmașii lui.

Boiarii toți să vor chema a domnului de Ardial, nu a domnului țărâi și fiștecare va avea într-acela chip tiutiuluș.

Domnul muntenesc să va scrie între svetnicii de Ardial.

Domnul țărâi prin soli sau cu altă socotială, cu nime den nărodul strein sau den domni, fără slobozăniia și voia de la domnul Ardialului și de la urmașii lui, – și lor le va fi – nice de une lucruri să nu poată socoti și a isprăvi. Ce, când va fi trebuință ca aceia, să întrebe de măriia sa domnul Ardialului și de urmașii lui și lor le va fi a isprăvi pricina domnului și a toată țara a le isprăvi și a le urni.

Iară de ostașii ungurești sau de alt niam, de va face strâmbătate vreunuia den lăcuitorii țărâi, den partea aceluia, căpitanul domnului de Ardial, care va fi acolo pus pentru cercătura vinii și faptii. Așijdirea de va face vro silă cinevaș den lăcuitorii domnului sau a țărâi vreunui ostaș a domnului Ardialului, den partea aceluia, singur domnul prin vornicul

să cerce giudețul fără de nice o zăbavă. Iară care, ori chipurilor boiarilor, ori curții, va face silă împrotiva legii și dreptății, să i să facă certare de cap.

Între cei 12 boiari giurați, să nu poată fi niam de grec și nice o slujbă sau rându care razimă de cârmuirea acei țări, a avea să nu poată.

Ospețăle și hărăziturile ce sint obiciuite la Paști și la Botezul Domnului nostru Iisus Hristos, să să facă den vinitul țărâi.

Așijdirea domnul țărâi și toți boiarii, făcând giurământ cu încredințarea sa măriii sale, domnului de Ardial, și urmașilor lui, să vor lega cu tainele credințăi.

După aceste ponturi și așezământuri, atunce când să va trimite stiagul oștescu domnului țărâi, așijdirea măriia sa, domnu Ardialului, să făgăduiaște cu toate puterile, cu bani, cu pușci, cu iarbă de pușcă și cu altă gătire de oaste, în Țara Munteniască, împrotiva tuturor vrăjmașilor a o apăra și a o sprijeni și a o cârmui. După aceste legături și așezământuri și urmașii lui vor face. Pentru a cărui lucru, încredințasă și vecinica pomenire măriia sa, domnul Ardialului, întâi, și noi, chipurile ce ne-am pomenit mai sus, dentru amândoaă părțile, spre a obârși aceste ponturi și așezământuri cu iscălitura de mânule noastre și cu pecețili noastre obiciuite le vom întări și întemeia. Lucratu-s-au acestea în Beligrad.

Și iată îndată singur Jicmont, craiul și domnul de Ardial, toate cele mai de sus scrisă ponturi și așezământuri dentru amândoaă părțile prefăcute și încheiate, priimindu-le, și neschimbate și tare avându-le, cu iscălitura mânii și cu pecetea inelului nostru adevărat, a le întări au vrut; și spre acelea a le ține și neclătite a le păzi, așea și cu a urmașilor

noștri nume – când vor sta ei stăpânitori, – credința și cuvântul nostru domnescu ne legăm. Lucratu-s-au acestea în oraș, în Beligrad, mai în 20 de zile, anul de la Hristos 1595.

Acestea isprăvindu-le, solii muntenești s-au întorsu în țara sa. După dânșii au mărsu Palatiție cu buzdugan și cu stiag de au întemeiat pre Mihai vodă domnul Țărâi Muntenești. Giurat-au acolo pre loc așea Mihai vodă, cum și toți boiarii, după ponturi înnaintea lui Palatiție.

După aciasta, în luna lui iunie, în zi întâi, trimis-au boiarii și Ștefan Răzvan vodă, domnul Moldovei, la Beligrad, de s-au legat și ei, după așezământul lui Mihai vodă, cu Jicmontu craiu.

Iară la sfârșitul lui mai, au întrat tătarâi în Moldova și în Țara Munteniască cu multă oaste și, lovindu-i muntenii cu ungurii și cu căzacii la marginea Țărâi Muntenești, i-au bătut și i-au tăiat; perit-au mulți tătari.

Curund după aciasta, lovit-au Mihai vodă la Nicopoe pre Ferhat pașea, pre carii biruindu-l, au aprinsu târgul de au arsu, puindu pre toți supt sabie; numai cetatea au rămas întriagă. Iară curund dup-aceia, au lovit în Bugiag și mare pradă au făcut; luat-au și șeapte bunciucuri tătărăști de le-au închinat lui Jicmontu craiu și mulți robi.

Aceste rocoșituri și turburări înțălegând împărăției turculu, au și orânduit pre Sinan pașa și cât s-au dezvărat, au și purces cu oști den Țarigrad asupra lui Mihai vodă. Înțălegând Mihai vodă de clătirea lui Sinan pașa că-i vine asupră, tras-au agiutoriu de la Bator Jicmond, craiul Ardialului, 2.000 de unguri călărime și 500 de pedestrime cu Cvilarie; și până a vini Sinan pașa, iară Mihai vodă și cu Cvilarie au lovit pre turcii ce să afla la oraș, la Floci, și pre

toți i-au pus în sabie. Lovit-au și la Rușava și la Silistra și la Dristor le-au dobândit și le-au arsu. Lovit-au pe un Mehmet pașa Mihai vodă, care viniia cu un Bogdan vodă cu oaste turcească și cu tătari și cu 14.000 de sirbi și l-au bătut Mihai vodă. Trecut-au Mihai vodă peste Dunăre pe ghiață de au prădat în Dobrogea și au dobândit Lastova, Oblucița; răsipit-au Cernavodă, Azgradul, Rihova și până la Chiliia și la Cetatea Albă.

Sosit-au și Sinan pașa în Dobrogea cu 100.000 de oaste turcească, și, făcând pod peste Dunăre, au mersu dreptu la București și la Târgoviște; nefiind nice o oaste, pre lesne le-au luat, că Mihai vodă nu să nedejdui în oștile ce avea. Ce ș-au trimis doamna și cu fiiu-său, Pătrașco vodă, în Sibiiu, în Țara Ardialului, și el cu Cviralie au întrat cu oștile sale în munți, la o cetățue ce-i zic Cernavoda, cetate veche și stricată de turci mai de mult, iară în loc tare pietros.

Iară Sinan pașa, strângând den toată țara oameni, au încungiurat Bucureștii și Târgoviște cu șanțu și cu părcani, iară oastea o au împărțit în doaă părți: o parte cu Ali pașa au lăsat în Târgoviște să isprăvască lucrul cetății, iară cu alta au mărsu Sinan pașa după Mihai vodă. Și, dacă s-au apropiiat de unde era Mihai vodă, au orânduit 12.000 de turci într-ales să margă să lovască pre Mihai vodă peste acele locuri strâmte și să nu să întoarcă până nu-l vor birui.

Iară Mihai vodă cu Cviralie, nedejduindu întru Dumnăzău și bizindu-să și locului, au eșit în tâmpinarea turcilor la acele strâmtori, ce s-au pomenit mai sus, și stătu un războiu mare între dânșii cu multă vărsare de singe, până au dat dos turcii; și-i goniia oștenii lui Mihai vodă până în tabăra turcească, și de acolo, iar lua înnapoi a goni pre oamenii lui Mihai vodă; și tot îmblară într-acea zi până în

desară tot hărățindu-să, și să goniia unii pre alții, neputându-ș alege.

Iar într-apusul soarelui, nemerisă trei sute de unguri pedestrime, ce era eșiți den tabără pentru pășune, și sosindu în războiu, îndată den poronca lui Mihai vodă stătură și aciia bărbătește la războiu. Iară turcii, înțălegând că au vinit agiutoriu proaspăt lui Mihai vodă, neștiind numărul lor, ș-au făcut spaimă și au dat dos și i-au luat oștenii lui Mihai vodă în goană după turci și pre mulți au agiunsu și i-au omorât. Apucat-au și patru tunuri și câteva stiaguri; și fugând Sinan pașa, zic, că au căzut cu calul de pre un pod în apă și abiia au eșit, întinat. Și după acest războiu, nezăbăvind Sinan pașa, iară s-au gătit cu oaste și au mărsu asupra lui Mihai vodă. Iară Mihai vodă s-au dus în munți și să gătiia mai cu mare gătire împrotiva lui Sinan pașa și au dat știre lui Bator Jicmontu de vinirea lui Sinan pașa.

Pornit-au Bator Jicmontu pre Binedectu Mindițintie, otcârmuitoriul săcuilor, și pre Valtazar Bogasie și pre Nicolae Cornisie cu oști să să adune în câmpii Barciului, la un târgu săsăscu ce să chiamă Valea Niagră; și singur Jicmontu au purces den Beligrad la Săbeș. Și acolo i-au nemerit vești bune: întâi, că au dobândit oamenii lui cetatea Lipa; a doa, de biruința lui Mihai vodă asupra lui Sinan pașa; a triia, Cazi-Chirii han, eșind den Crâm să vie în Moldova cu oaste să prade, iară viind moscalii peste Nipru, au lovit în Crâm de au prădat și au arsu; care veste înțălegând hanul, s-au întorsu iar în Crâm.

Venit-au lui Jicmontu agiutoriu den Țara Leșască Ian Vihernii cu trei sute de căzaci; așijdirea și oaste nemțască, călărime 1500, de la împăratul nemțăscu cu Albert ghenărariul, iară osăbit oastea Ardialului 24.000. Mers-au

poronca lui Jicmontu și la Răzvan vodă den Moldova, de au întrat de grijea tătarâlor pre la săcui cu 2300 de pedestrime și 800 de călărime și cu 22 de pușci și s-au tăbărât la cetatea Terhvara între munți, ce era făcută de Ludovic craiul unguresc și mai apoi lărgită de Ian Huniad craiu, care o stăpâniia pre atunce brașovenii.

Și acolo vini veste lui Răzvan vodă, că au întrat în țară cu oaste leșască Ieremiia Moghila cu Zamoskii, hatmanul leșăscu. Văzindu leșii că au pus Bator Jicmontu de la sine domnu în Moldova, și pre atunce leșii o scriia pe Moldova că iaste soție crăiei leșăști, încă de pe legăturile ce făcusă leșii cu Ștefan vodă cel Bun și mai apoi cu Bogdan vodă, cum s-au pomenit la rândul acelor domnii, n-au suferit pre Răzvan vodă.

De unde au luat Miron logofătul de scrie în letopisățul său de Ștefan Radul vornicul, să-l fie pus domnu țărâi în locul lui Aron vodă, eu nu poci afla; nice iaste alt Ștefan, fără Ștefan Răzvan vodă, că și cronicarii streini, Nicolae Isfanfii și Volfgang de Betleen, carii în istoriile sale pomenescu de domniile Moldovei, scriu că pre urma lui Aron vodă au stătut domnu Ștefan Răzvan, pus de Bator Jicmontu, craiul Ardialului, precum s-au pomenit mai sus, că au mărsu Răzvan vodă pe poronca lui Bator Jicmontu într-agiutoriu lui Mihai vodă.

Iară Movileștii, precum scrie Ureche vornicul, încă cu Pătru vodă Șchiopul trecusă în Țara Leșască. Au pus domnu leșii pre Irimiia Moghila vornicul cu alesul boiarilor de țară, puind deodată și pren cetățile țărâi slujitorii săi leșii, în anul 7103 <=1595>.

Împărățiia turcului pre atunce lupta pentru crăiia unguriască cu nemții, pentru Buda, pentru astrogon și

pentru Elnicul. Iară văzind că cuprind leșii Țara Moldovii, au orânduit pre Cazi-Chirii soltan, hanul Crâmului, trimițându-i și 2.000 de eniceri, cătră 70.000 de tătari ce era. Trimis-au împărăția și stiag și tuiuri de domniia Moldovii se așează pre cine ari socoti el la domnie, să fie den partea împărăției.

Prinzind veste leșii de clătirea hanului la Moldova, cu rușini socotind a lăsa la smintială pre domnul pus de dânșii, au orânduit și ei pre Zamoschii hatmanul cu zece mii de oaste. – De nu să laudă. – În anul 7104 (=1595), octomvrie 9, au sosit leșii la Țutora, iară a doa zi să văzură și strâjile tătărăști, iară a triia zi, octomvrie 11, au sosit și hanul cu tătărâme. Iară leșii, văzindu atâta tătărâme, n-au putut răbda fără șanțuri, ce ș-au întărit tabăra cu șanțuri pe împregiur. Făcut-au și băști de pământu denafară de șanțul taberii așea de departe, cât agiungea glonțul pușcii, și au pus oaste în băști și de acolo da den tunuri. Și într-acea zi, au stătut războiul toată zua, năvălindu tătarâi spre tabăra leșilor den față, iară dosul nu putea să-l ia tătarâi, că leșii sta neclătiți. Iară a doa zi, socotisă hanul cu meșterșug să depărteză pre leși de la șanțuri; au orânduit pre o samă de tătară de făcea năvală asupra leșilor, apoi se făcea a fugi. Ce leșii, pricepând meșterșugul, sta între băști neclătiți până în desară. Atunce, deprinzind leșii pe tătari, văzind că să tem de foc tătarâi, luat-au leșii în goană până la oastea cea supusă, apoi s-au întorsu leșii încet, sprijenindu-să de năvala tătarălor până între băști.

Nu dormiia Irimiia vodă; că, deși avea nădejde în leși, iară îndată au agiunsu cu daruri la hanul și au dat cele 7 sate de țară hanului, ce să zic hănești până astăzi; au legat atunce și miiarea ce să dă în toți aii balcibașlâc și alte daruri; și cu nevoința Irimii vodă, au stătut legături de pace între hanul

tătărăscu și între Zamoschii, dând și hanul zălog la leși și leșii la hanul, până să va închide tocmala.

Capetele de pace au fostu acestea: Irimiia vodă să fie domnu țărâi birnic împărăției den an în an după obiciaiu, iară hanului să-i dea acele sate și alte daruri, cum s-au pomenit mai sus; și oștile leșăști să nu mai între în Țara Moldovii; și să margă sol de la leși la împărăția turcului, pentru întăritura păcii. Iară hanul să dea stiag și tuiuri de domnie Ieremiei vodă și să-i scoată atșiref sau uric de domnie vecinică de la împărăție.

Și așea s-au împăcat; și s-au dus hanul la locurile sale cu tătarâi și Zamoschii cu leșii la țara lor, lăsindu lângă Irimiia vodă pre Albert Hanschii și pre Iani Pototchii cu trei mii de oșteni, că să temea Ierimiia vodă de unguri. Și au purces și Irimiia vodă și s-au așezat la Suceavă, la scaunul domniei.

Aciasta veste, dacă au agiunsu la Bator Jicmont, craiul Ardialului, au adunat svat, cum vor face să scoată pre Irimiia vodă den țară, țiind Moldova a lui; au ales cu svatul să îngăduiască până li să va alege cu turcii, cu Sinan pașa, cum s-au pomenit mai sus, ce viniia cu mare putere de oști asupra lui Mihai vodă, domnul muntenesc.

Făcând căutare oștii sale Jicmont craiu, care era împărțită în noaă polcuri: 20.000 călărime cu suliță și 32.000 pedestrime, avea și pușci pe roate 53 și câteva cară cu iarbă de pușcă și alte trebuitoare de războiu; și au trecut peste munți în Țara Munteniască la Rucal. Acolo viind și Mihai vodă cu cviralii, cu 8.000 de oșteni într-ales. Vinit-au acolo și Ștefan Răzvan vodă cu moldovenii și de acolo, pornindu-să Jicmont cu tabără, au mărsu unde era tăbărât Mihai vodă, o milă de loc de la Târgoviște și au șezut pre loc zece zile.

Iară Sinan pașa cu turcii era în Târgoviște, unde o întărisă cu șanțuri și cu părcane și cu spini îngrădit. Și mergea Sinan pașa de prăviia oastea lui Jicmont dentru un dial; și poate fi cunoscut că nu-i va putea sta împrotivă. S-au svătuit cu ai săi să nu aștepte acolo pre Jicmond craiu; ce, au lăsat la Târgoviște pre Ali pașea cu o samă de oaste și pre Mehmet beiu, iară Sinan pașa s-au tras cu altă oaste de sirgu la București.

Iară Jicmont cu tocmala oștilor sale, cu Mihai vodă și cu Răzvan vodă au încungiurat Târgoviștea: înnainte era Mihai vodă cu 4.000 de călărime într-ales, cu suliță, și Cviralie cu câteva polcuri, den driapta și den stânga, câte cinci mii de sulițași călări; iară în mijloc era pedestrime și săcui, cu suliță, cu coasă; după aceia, carăle cu pive de aramă; pe urmă roate nemțăști; iară după nemți, singur Bator Jicmont cu 12.000 de călărime, cu suliță; și pe urmă, ceialaltă oaste. Precum scriu istoricii streini, au fostu de toată oastea ca 60.000; și au sosit în locul unde stătusă Sinan pașa.

Și înțălegându că au fugit Sinan pașa, să temea Jicmont de vicleșug și poronci de stătu oastea în tocmala sa toată noaptea și a doa zi până amiazăzi, până au vinit cercătorii ce-i trimisese Jicmontu de au cercat să știe de oastea lui Sinan pașa ce s-au făcut. Și, dacă știură că s-au tras la București Sinan pașa, s-au sfătuit Jicmont craiu; merge-vor în goană după Sinan pașa? Și au ales cu sfatul să nu rămâe nepriiatinii în urmă și s-au apucat a bate Târgoviște de trei părți cu metereză și cu coșuri.

Răzvan vodă cu săcuii era orânduit despre răsărit cu zece tunuri, iară Mihai vodă și Jicmont cu Cviralii despre munte și despre apa Ialomiții cu doaăzăci de puști. Să apăra tare turcii den lontru și împingea pe ciia ce pusese acmu loitre

pe zâdiurile cetății; nepărăsit da den tunuri și cumbarale arunca. Iară săcuii strânsesă lemne uscate și catran și rășină și altele de aprinsu foc și au aruncat în cetate; ce nu s-au putut aprinde îndată. Iară a doa zi săcuii, vrând să se arete mulțămitori pentru volniciia ce le făcusă atunce de curund Jicmontu, au și mai strânsu grămezi de lemne uscate și au aruncat în șanțu, unde era turcii, și aprinzându-să, au dat năvală săcui cu loitre peste zidiuri și s-au suit pe o parte de zid și iară au dat foc cu acele vriascuri și pe altă parte de zid. Atunce turcii, văzindu-să aprinși și încungiurați de foc, nu să mai putură apăra și eșiră pe o portiță ce era neștiută de oștile lui Jicmontu. Ce n-au scăpat, că era călărime împregiurul cetății, mai la câmpu. Încăput-au viu în mânule lui Jicmontu Ali pașea și Mehmet bei. Dat-au în pradă cetatea, den carii mai multă dobândă au luat săcuii, că ei au sărit întâi în cetate. Aflat-au și doaă pușci mai mari; era glonțul câte de 56 de ocă.

Sinan pașea, dacă au înțăles că au dobândit cetatea Târgoviște, mare frică l-au cuprinsu. Lăsat-au și Bucureștii și au fugit la Dunăre. Deodată întărisă Sinan pașa o beserică în București cu șanțuri și cu băști, ce era zidită de Mihai vodă și de Alexandru vodă, domnul Țărâi Muntenești. Ce nime nice acolo n-au cutezat să aștepte pre Jicmontu craiu. Au fostu pus lagumuri împregiurul acei beserici și lăsasă o ceată de oameni ca, de ari vini Jicmont pre aproape, să aprinză lagumurile asupra oștii lui Jicmont.

Ce s-au înșălat în svat Sinan pașa, că Jicmont, după ce au dobândit Târgoviște, n-au vinit dreptu pe șliavul turcilor, că pre unde mersesă turcii, au fostu rămas numai pământul; ce, pre altu loc au mersu, rămâind București di-a-stânga.

Apropiindu-să Jicmont de Dunăre spre Giurgev, au înțăles că Sinan pașea au trecut peste Dunăre cu o samă de oaste, iară altă samă de oaste au rămas dencoace de Dunăre. Pornit-au îndată Jicmont o samă de oșteni într-ales, de au cercat să afle iaste așea, și pre mulți turci au aflat pre cale, mergând să agiungă la cetatea Giurgevului. Ce, puțini au scăpat, iară mai mulți i-au tăiat și i-au prinsu vii; gonitu-i-au până la Giurgev.

Apucasă Sinan pașea de trecusă pestă Dunăre într-un ghecet. Iară mulțime de turci trecea peste pod, cât nu mai încăpea pe pod; ce, să sloboziia unii și înnot și mai mulți să înneca. Sosit-au atunci și Jicmont cu oștile și mare moarte să făcu în turci de oștenii lui Jicmontu, mai ales de săcui, ce arătară mare vitejie. Perit-au mulți turci, cât să amestecasă apa cu sângele lor, de să făcusă roșie de singe; iară den ceia parte, Sinan pașa nu înceta a bate den pușci în oastea lui Jicmont; ce, nice o scădere făcea.

Iară pedestrimea, ce era în liafă la Răzvan vodă, au dat năvală la podul despre cetate de au apucat podul și acolo mare și cea de pre urmă frică în turci era, carii trecusă Dunărea, de au tăiat și au strâcat podul, temându-să să nu triască oastea lui Jicmontu și în ceia parte de Dunăre.

Dobândit-au Jicmontu și cetatea Giurgevul și o au arsu și omorî pre toți cetățenii și au strâcat podul și au arsu vasăle, pre carele era făcut podul. Întorsu-s-au Jicmont, petrecut de Mihai vodă până la Gherghiță, și îndată au gătit pre Răzvan vodă cu oști să margă asupra Irimiii vodă și i-au dat 12.000 de oaste unguriască.

Și înțălegând Irimiia vodă de vinirea lui Răzvan vodă cu ungurii, au strânsu și el oaste de țară, câtă au putut, și s-au gătit să stea cu războiu împrotiva lui Răzvan vodă. Era într-o

duminecă, când s-au apropiiat Răzvan vodă cu ungurii de târgul Sucevii; era eșit și Irimiia vodă la sat la Areni. Iară oastea leșască, ce era la Irimiia vodă lăsată de Zamoschii, o au tocmit mai la câmpu, despre Șcheia, pe supt un mal ce iaste alăturea pre lângă drumul Băii.

Irimiia Vodă era în beserică la svinta slujbă, când să agiungea hărății den oastea lui Răzvan vodă cu oștile țărâi. Și când au eșit Irimiia vodă den beserică, să tâmpinară oștile de îmbe părțile și, după câtăva luptă între oști, au lovit leșii în oastea unguriască den aripa despre Schee și îndată au înfrântu pe unguri.

Iară supt Răzvan vodă, precum scrie Istvanfii, doi cai au căzut în războiu atunce; și, încălecând pre al triile cal, au silit de au îmbărbătat oastea sa și au tocmit războiul la loc. Ce, curund purceasără în răsipă oastea lui Răzvan vodă. Părăsit de toți, Răzvan vodă fugind, l-au prinsu oștenii Irimiii vodă; scrie Isfanfie că era rănit Răzvan vodă. Și întâi au poroncit Irimiia vodă de l-au slutit de nas și de buză și după câtăva mustrare i-au tăiat capul și l-au pus într-un par împrotiva cetății. Să pomenește și astăzi movila lui Răzvan vodă pe drumul Băii ce merge de la Suceavă. Iară pre unguri i-au gonit până în munți, tăindu-i și ucigându-i oștenii Irimiei vodă cu mare vărsare de singe.

Fost-au acest războiu în anul 7104 <=1595> decemvrie 5 zile. Așea s-au plătit lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron vodă, de la carele au avut milă și cinste.

Iară săcuii, cum cei ce scăpasă den războiul de la Suceavă, așea și acei de pre loc, văzindu-să în volniciia sa ce le dedesă de curund Bator Jicmont craiu, au început a face goană asupra nemișilor de le-au prădat casăle și multe

nebunii au făcut. Acestea înțălegând Jicmont, au strânsu svat și le-au strâcat volniciia ce dedesă săcuilor.

După acest războiu și perire a lui Răzvan, s-au așezat domniia Irimiii vodă fără grijă; nice Bator Jicmont, domnul Ardialului, nu s-au mai ispitit să mai trimiță oști în Moldova.

Aciasta perire a lui Ștefan Răzvan, cum și răsipa oștilor lui Jicmont craiu deodată, și dezbaterea Țărâi Moldovii de supt ascultarea crăiei ungurești, nu numai împăratului nemțăscu, – ca unui craiu unguresc, de care răzimasă și de mai-nainte vreme Moldova, încă de mai-nainte de ce au luat turcii Țarigradul era și întovărășită – i-au părut rău, ce și lui Climentie, papa Râmului, mare părere de rău, pentru căci crăiia leșască <se unia cu turcul, când craiul Jicmond>, luptând el să dezbată țara de supt mâna turcului, să cuprinză Țara Moldovii, să împreune și pre moldoveni cu sâne, împrotiva turcilor; căci trimisesă Jicmontu craiu sol la cumnatu-său Rudolfu, împăratul nemțăscu, și la Climentie, papa de Râm, jeluindu de mare pagubă, ce i-au făcut leșii în oastea lui, și leșii au împiedicat lucrul spre scăderea creștinătății, de au așezat Țara Moldovii iară supt birul turcilor, de supt care bir era eșită țara cu nevoința lui. Iară și papa mare ponoslu au trimis leșilor și osăbire de beserica lor craiului leșăscu, ca unui împiedecător binelui creștinilor.

Trimis-au și craiul sol la papa, făcându-i știre, că are el de grijea Țărâi Moldovii; fiind mai aproape, vecini Țărâi Leșești și mai înhotărâtă, mai cu cale au socotit a fi să razime de crăiia leșască și de republica leșască, decât de crăiia ungurească. Acea grije o poartă el, să nu fie Moldova cu turcii, și de mai-nainte vreme fiind supt grijea sa, cum și acmu de curund cu puterea sa au scos den Moldova pre

hanul Crâmului. Iară craiul unguresc, neavând putere să să apere pre sine, cum poate să apere pe Moldova de turci și de tătari, mai având prilej fiecând crăiia leșască de oaste.

Aceste pricini avea ei între sine, pentru Moldova.

DOMNIIA IERIMIII MOGHILA VODĂ
CAP XI.

Irimiia vodă domniia cu pace și cu lucruri așezate și întemeiate că ținea și oști streine și păziia și datoriia despre împărăție.

Iară nu multă vreme după aciasta, Bator Jicmont, văzindu-să îmbătrânit și fără cuconi și văzind că turcii den an în an să întărescu și cască să cuprinză Ardialul și el obosit de vârtute, alegându-și bătrâneților viață cu odihnă, au socotit că frații săi nice unul nu va putea să ție Ardialul de răul turcilor și au făcut tocmală cu cumnatul său, cu împăratul nemțăscu, să fie pre sama împăratului nemțăscu Ardialul; iară lui i-au dat cumnatu-său, împăratul nemțăscu, doaă olate, anume: Ratișbor și Opoliia, la Țara Sileziia, care să chiamă Slonsca, ce să hotărește cu leșii.

Și după aceia Jicmont, după legăturile ce făcusă cu cumnatu-său Rodolfu, împăratul nemțăscu, pentru Ardial, lăsat-au deodată Ardialul pe sama lui Caspar Cornisie, pe care îl avea credincios Jicmontu, și, chemâdu-l în taină, i-au zis: „Așea iaste voia mea, ca după ce voiu eși eu den Ardial, nemărui să nu lași domniia Ardialului, ce să o tragi la tine. Pentru aceia ti-am făcut hatman pre oștili Ardialului".

A doa zi, iară au chemat pre Ștefan Botcai, unchiu-său, și-i zisă: „Așea te sfătuescu că, de-ți va trebui domniia

Ardialului, să nu răbzi pe vr-un muntian, arătând pre Iosica, să ție domniia". După aceia, nezăbăvind vreme, toamna, au dat domniia Ardialului lui Ștefan Iosica, logofătul său, a căruia svat nu numai în cele de obște, ce și în cele deosăbite, le ținea Jicmontu. Aceste sămănături, de netocmală și de neiubire între acei trei, au aruncat Jicmontu.

Iară Rudolfu, împăratul nemțăscu, nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont de l-au întrebat de ține tocmala cu dânsul, făgăduindu-i prin solii săi multe vinituri den an în an lui Jicmontu. Și să despărțisă Jicmontu și de fămeia-ș, alegându-și viața singuratecă. Iară, după ce au înțăles papa, cum s-au despărțit Jicmontu de fămeia-ș și va să petriacă viața călugăriască, i-au giuruit episcopiia de la Olom sau de la Vratislav, în Slonsca, să-i dea. Cu acestu feliu de făgăduință sau părându-să lui Jicmontu, au răspunsu solilor, că să va lăsa în tăriia acelora, carii așea de cele de cinste, cum și de cele de folos, îl vor sfătui.

Iară, căindu-să Jicmontu de legăturile sale ce făcusă cu împăratul nemțăscu, socoti pre tainâ să trimiță sol la împărăția turcului, să facă craiu în locul său pre Ștefan Iosica, să-i trimiță împărăția stiag și buzdugan. Aceste așăzându-să într-acesta chip, pentru să obârșască deplin lucrurile, au răpezit Iosica den poronca lui Jicmontu cărți la namesnicul Cassovei, să nu să grăbască nice el, nice comisarii împăratului nemțăscu a întra în Ardial, căci încă de purcesul lui Jicmontu den Ardial, nemic adevărat nu s-au așăzat și statul Ardialului spre aceia să pliacă, ca să nu rămâe Ardialul în mânule streinilor.

Aceste cărți de sirgu le trimite Iosica la Cassovie, iară namesnicul Cassoviei îndată le trimite la Rudolfu, împăratul nemțăscu. După aceia, Jicmontu au poroncit să să strângă

toți la Beligrad și acolo viind Jicmontu, au zis cătră toți să fie într-o tocmală și să să bată cu Rodolfu, împăratul nemțăscu, și pentru să nu înmulțim povestea, lăsăm de aice altele la unguri să scrie mai pre larg.

Iară Jicmontu, după legăturile ce făcură cu Rodolfu împăratul, pentru Ardial, au lăsat Ardialul pre sama oamenilor lui Rodolfu.

Atunce, Mihai vodă au fostu trimis sol la Jicmontu, poftind agiutoriu să margă asupra Irimiii vodă, să-l scoată den domnie, să apuce el și domniia Moldovii. Ce Jicmontu au răspunsu lui Mihai vodă, precum mai bine să stea în pace, de vreme ce și papa de Râm și Rodolfu, împăratul nemțăscu, poroncescu să nu scociorască arme asupra leșilor și a moldovenilor; că așea papa, cum și Rodolfu, arătând că veți afla pre urmă liac, să fie toși megiiașii în pace. Apoi Jicmontu, părăsind Ardialul și femeia-ș, au purces spre Opoliia.

Iară Mihai vodă, înțălegând de Jicmontu că au lăsat Ardialul în sama lui Rodolfu, împăratului nemțăscu, de sirgu au trimis la solii lui Rodolfu împăratului, la Ardial, cerșind svat ce va face și de ce să va apuca, de vreme ce Jicmontu au părăsit Ardialul, și de unde-i va vini agiutoriu împotriva turcilor, că niște oști, nice bani nu are; și pentru zăloage ce au pus pentru plata oștii, pe poronca lui Jicmontu, să-i arete solii împărătești de unde le va putea scoate, și pentru altă plată oștilor ce le-ari trebui, de unde să va da? Răspuns-au solii să nu poarte grijă Mihai vodă, ce să fie cu inemă bună, că în scurtă vreme poftele i să vor plini.

Mai trimis-au Mihai vodă pre Radul cluceriul și pre Mierăște logofătul la comisarii lui Rodolfu cu solie, în care era mari lucruri a le descoperi, și-i pofti de vinire comisarii

lui Rodolfu cu o samă den boiarii Ardialului în Târgoviște și au sfătuit cu Mihai vodă pentru grijea oștilor. Și îndată au dat bani lui Mihai vodă, 10.000 galbeni de aur și au făcut așezământuri între dânșii. Mihai vodă, domnul muntenesc, să aibă stăpân pre Rodolfu, împăratul nemțăscu și craiul unguresc, iar Rodolfu, ca pre o tară de moșie să o dea lui Mihai vodă și fiiu-său, lui Pătrașco vodă, fără de nice o dare, numai Mihai vodă să trimită daruri împăratului, cum să cade unui domnu, și pre acea alegere să stea Rodolfu i proci.

Purces-au Mihai vodă, după aceia, trecând Dunărea la Nicopoe, în tărâle Bolgariei, de au prădat și au arsu și au adus robi în Țara Munteniască 15.000 de bărbați cu femei, de i-au așezat în Țara Românească.

Peste voe era ardelenilor tocmala ce făcusă Jicmontu cu Rodolfu, împăratul nemțăscu, temându-să pre urmă de supunere de niamțu. Ce, nezăbăvind vreme, după ce au purces la Slonsca Bator Jicmontu, s-au strânsu toși boiarii Ardialului și au ales craiu pe Bator Andriiaș, carele era atunce în Țara Prusiii.

Împrotivă era acestu lucru, tocmelii ce făcusă împăratul nemțăscu cu Jicmontu pentru Ardial, preum am pomenit mai sus. Ce, nelăsând în voia căpeteniilor de Ardial, împăratul nemțăscu au socotit și cu sabiia să-i supue, având tocmală cu Bator; și au orânduit pre un ghenăral al său, anume Bașta Giurgia, și au trimis și la Mihai vodă de l-au îndemnat să vie asupra lui Bator Andriiaș, pentru mai pre lesne supunerea ardelenilor de doaă părți, că Mihai vodă pururea avea cu împăratul niamțului răspunsuri.

Pre lesne au priimit Mihai vodă acestu lucru și fără zăbavă au strânsu oaste den țara sa, ca 30.000, și au întrat

în Ardial până la Sibiiu și acolo, tăbărând, au așteptat pre Bașta Giurgi cu oștile nemțăști.

Trimis-au Bator Andriiaș la împăratul nemțăscu solie, cu rugăminte să nu facă asuprială să-l scoată den crăie, ce-i i de moșie de atâtea veci a Batoreștilor; ce, acele oști gătite asupra lui, mai bine împreună cu dânsul să să orânduiască asupra turcilor, arătând că el nu den sine, ce den voia tuturor svetnicilor și a boiarilor Ardialului, au priimit crăiia Ardialului; rugându-să împăratului nemțăscu să-l priimiască supt mila sa i proci. Și cu aciastă solie au fostu trimis Bator Andriiaș pre Volfungu și deodată l-au fostu pus la oprială în Beciu și iar l-au slobozit.

Pre urmă au trimis sol și aicea, la Ieremiia vodă, legând prietesug cu Irimiia vodă, poftindu-i și fata să-ș dea Ierimiia vodă după frate-său Ian, socotind Bator Andriiaș că încuscrindu-să cu Irimiia vodă, să să poată lăți și la domniia Moldovii, puindu pe frate-său domnu.

Știind Bator Andriiaș de prietesugul ce-au avut frate-său, Bator Jicmont, cu Mihai vodă, domnul muntenescu, au trimis sol la Mihai vodă pentru prietesug; și cine au fostu cu acea solie, în loc de prietenie între dânșii, au atițat pre Mihai vodă cu mare vrajbă spre Bator Andriiaș.

Ce, Mihai vodă, îndemnat de împăratul nemțăscu asupra lui Bator Andriiaș, au făcut veste că au gătit oastea aceia împrotiva turcilor. Iară pe urmă, simțind Bator Andriiaș că merge Mihai vodă asupra lui cu oaste, au trimis sol la Baștea Giurgia să afle de lucrurile lui Mihai vodă. Ce Bașta Giurgea au răspunsu că gândul lui Mihai vodă nu-l știe. Trimis-au Mihai vodă de au iscodit; ce vrând Mihai vodă să înșele pre Bator Andriiaș, au făcut giurământu că el nu uită binele și mila lui Bator Jicmontu, frăține-său, care

l-au agiutorit împrotiva turcilor, și precum au fostu în bună megieșie, așea și acmu, cu Bator Andriiaș. Pre urmă s-au descoperit vicleșugul lui Mihai vodă, după multe solii între Mihai vodă și între Bator Andriiaș.

Poronci Mihai vodă să să gătează de războiu oștili sale; așidirea și Bator Andriiaș. Iară, să scurtăm voroava, au rămas izbânda la Mihai vodă, înfrângând oastea lui Mihai vodă pre oastea lui Bator Andriiaș, și purciasără în răsipă den războiu, lăsind toată tabăra cu toată gătirea oștească, în mâna lui Mihai vodă, că singur Mihai vodă, văzind că sta războiul neales, au dat năvală în ardeleni de i-au spârcuit. Perit-au multe capete în războiu, fugit-au Bator Andriiaș cu puțini boiari de ai săi.

Iară, după izbândă, Mihai vodă au purces cu oaste la Beligrad, trimițând înnainte la cetățeni să le vază socotiala. Însă, după ce s-au făcut zuă, îndată au răpezit gonași după Bator Andriiaș. Iară cetățenii den Beligrad, înțălegând de răsipa ardelenilor cu Bator Andriiaș și de Mihai vodă că le veni asupră, trimisără sol cu daruri la Mihai vodă și-l tâmpinară nu departe de Sibiiu cu tabăra și i să rugară beligrădenii să le fie milă i proci.

Iară Bator Andriiaș, părăsit de toși, simțind că-l gonescu săcuii să-l prinză, au fugit și, rătăcind pedestru numai cu Nicolae Mica, au nemerit la niște păstori și, fiindu însătat, au cerșut apă; iară păstorii, neavând apă, i-au dat zăr de lapte. Și dând la Nicolai Mica să guste, zisă Bator Andriiaș: „Să bem aceste mișelii, care ne-au dires și ne-au închinat vânzătorii și hiclenii noștri". Și băndu puțin dentr-acel țițiiu, au trimis pe un păstoriu să-i aducă apă și-i dede un galbăn de aur. Și ieșind Andriiaș den coliba ciobanului, s-au lăsat supt un brad să odihniască pușintel și au zis lui Nicolae să-l

străjuiască. Și neștiind Bator Andriiaș că-i sintu nepriiatinii aproapi, luându-l pe urmă, pen frânturi, pen locuri grele, și nemerind gonașii la ciobani, i-au întrebat. Și auzind Nicolae Mica de unde era de păziia pre Bator Andriiaș, l-au deșteptat; și nemerindu-i săcuii, au eșit la dânșii Nicolae, doar îi va îmblânzi. Ce, nemic isprăvind, ca niște oameni turbați, au năvălit cu arme și l-au omorât. Apoi, găsind și pre Bator Andriiaș, au năvălit ca niște hiiari sălbatece asupră-i și în loc l-au omorât.

Vesel și îndrăznețu Mihai vodă, după izbândă, pre lesne cuprinde orașele pre sama sa și i să închina și cetățile, numindu-l domnu lor, priimind pren cetăți oșteni de a lui. – De pre atunce are nume de-i zic Mihai craiu. –

După ce-i dusără gonașii capul lui Bator Andriiaș la Mihai vodă, au trimis Mihai vodă de au adus și trupul, gol de toate hainele lui, a noa zi după ce perisă, și cosindu-i capul la trup, l-au îngropat în Beligrad, îmbrăcat cu haine scumpe.

Stând Mihai vodă după așezarea Ardialului, iară de aicea den țară s-au râdicat Irimiia vodă, îndemnat de turci, și au mărsu cu oaste în Țara Munteniască; și neavând cu nime nice un războiu, au mersu în București și au pus domnu pe frate-său, Simion păhărnicul, și, lăsind oaste de a sa pre lângă dânsu, s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă.

Înțălegând Mihai vodă de cuprinsul scaunului Țărâi Muntenești de Irimiia vodă, îndată au purces cu oaste den Beligrad, de au mărsu asupra lui Simion vodă. N-au așteptat Simion vodă să stea împotriva lui Mihai vodă, ce s-au dat spre marginea țărâi, spre Focșeani, pentru agiutoriul de la frate-său, Irimiia vodă. Și strângând câtăva samă de oaste la margine, au așteptat pre Mihai vodă la Milcovul cel Mare, – are

și altu nume grozav acea apă, de atunci, spun muntenii – și ținu războiul câtva ceas. Apoi pierdu Simion vodă războiul și s-au dus în răsipă oștenii lui Simion vodă, cine încătro au putut; iară Simion vodă au năzuit la frate-său, Irimiia vodă, la Suceavă.

Iară Mihai vodă, după izbândă asupra lui Simion vodă, n-au zăbovit; ce, strângând oaste ce-au avut și săcui, și au mărsu asupra Irimiii vodă, care să afla la Trotuș, nuntind, nepurtând grijă așea în grabă să-i fie oaspe Mihai vodă.

Iară, dacă înțăliasă că Mihai vodă trece munții și-i vine asupră cu multe oști, nefiind gata Irimiia vodă să poată sta împrotiva lui Mihai vodă, au mărsu spre Suceavă. Mihai vodă, nemic zăbăvind, s-au pornit după Irimiia vodă, cu mare sirguială; și lăsind Irimiia vodă oastè leșască ce avea lângă dânsu, să poată lua limbă den oastea lui Mihai vodă, supuindu-să acei oșteni leși, au lovit pre niște munteni și sirbi dentr-o aripă a oștii lui Mihai vodă, în laturi de tabără, și-i înfrânsără și-i goniră până în tabără, cât să îngrijească și însuși Mihai vodă deodată. Iară stând ungurii, au înfrântu pre leșii Irimiii vodă și acolo pre loc au perit o sută dentr-înșii.

Înțălegând Irimiia vodă de perirea oștenilor săi, au năzuit la Hotin; așea îl pripisă Mihai vodă de aproape pre Irimiia vodă, cât și pre niște haiduci pedestri cu oarecâte cară, mergând pre urma oștii Irimiii vodă, i-au agiunsu fruntea oștii lui Mihai vodă și au stătut haiducii la războiu, apărându-să câtva ceas. Ce, înglotindu-să oastea lui Mihai vodă, i-au înfrântu la sat, la Verbiia, pre Jijiia, unde stă movilă, făcută de Irimiia vodă deasupra acelor trupuri.

Și atâta era de groaznic Mihai vodă și vestit de răboae în toate aceste părți, cât, îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat cetatea și a Sucevii și a Niamțului și au pus oșteni de ai săi de pază la cetăți, pedestrași. Și nice cu atâta nu s-au lăsat Mihai vodă, ce au purces de la Suceavă spre Hotin, de au gonit pre Irimiia vodă și pre Simion vodă până la Hotin.

Cetatea Hotinului era bine grijită de Irimiia vodă, cu slujiori nemți de ai săi; iară Irimiia vodă au trecut peste Nistru la leși pentru agiutoriul. Pusese Mihai vodă și un domnu de la sine aicea în țară, anume Marcul, a căruia nume nu să povestește, pentru scurta vreme ce-au avut acel domnișor; nice la letopisățăle streine nu să află numele acei domnii. Și socotind Mihai vodă că va domni și Țara Moldovii, poroncisă la oastea sa să nu facă stricăciune pen țară.

Era leșii pre aceia vreme strânși toți la săim, la Varșav, sfătuind de oaste împrotiva șvedului; că craiul leșăscu Jicmontu, fiind moșan acei crăii, ce încă viu tată-său, Ian craiu, au ales leșii pre Jicmontu la crăie și după moartea tătâne-său, neavând alt fecior fără Jicmont, cuprinsese crăiia șvezască un frate a craiului șvezăscu, anume Gustav. Deci, fiind mai aproape Jicmontu, ficiorul craiului șvezăscu, de acea crăie, decât unchiu-său Gustav, siliia pre leși la acela săim numai să pozvoliască să facă oști împrotiva lui Gustav.

Iară socotind leșii că nice într-un chip acele doaă crăii să să facă una nu vor putea, fiind una dencoace și alta dencolo de Marea Balticum și prilejindu-să aciastă tâmplare Irimiei vodă cu Mihai vodă, au dat leșii nădejde craiului lor pre altă dată asupra șvedului, arătându mare triabă aciasta și cu grijă crăiii leșăști, să lasă cuprinsă țărâle aceste de Mihai vodă: Ardialul, Moldova și Țara Munteniască. Ce, au stătut săimul după triaba aciasta: să să facă oști împrotiva lui Mihai vodă, având Irimiia vodă gineri, oameni mari, domni la leși.

Istoriile ungurești scriu că Irimiia vodă au întrat în cetatea Hotinului și de acolo s-au apărat câteva zile de Mihai vodă.

Iară după spartul săimului leșăscu, îndată au purces Bator Jicmontu, fratele lui Bator Andriiaș, care să afla atunce în Țara Leșască, den alesul săimului svatului, împreună cu Zamoischii, cantileriul crăiii leșăști, la tabără în Podoliia și fără zăbavă s-au pornit împrotiva lui Mihai vodă. Vestit era acela hatman la leși, a cărui fapte nice Conetpolschii hatmanul n-au aginsu.

Înțălegând ungurii de clătirea lui Bator Jicmontu cu Zamoischii, îndată au trimis sol la dânsul den svatul boiarilor de Ardial, arătând nevoia ce au despre Mihai vodă și rugându-să lui Bator Jicmond să să întoarcă la crăiia Ardialului i proci. – Scrie Volfgangu de Betleen.

Acestea înțălegând Jicmontu, au răspunsu solului zicând: „Dumnezău iaste unul stăpân, care au făcut toate și carele, luându domniia unuia, o mută și o dă la altul. Pentru ce, nice o nevoință nu-i trebue, nu numai în cele mari, ce nice în cele mici lucruri, de nu-l va noroci Dumnăzău pre dânsul; măcar că cneziia Ardialului iaste în primejdie, ce de va plăcea lui Dumnăzău și de-l va chema la acea sarcină, nu să va pune împrotiva lui Dumnăzău".

Iară Zamoischii, văzind acea solie la Bator Jicmontu, au priimit. Iară Irimiia vodă, apărându-să de Mihai vodă den cetatea Hotinului, prins-au veste că vin oștile leșăști asupra lui. Lăsat-au Mihai vodă o samă de oaste, călărime și pedestrime, cu Mârzea, cu 6.000, și cu Moiseiu, care era pus mai mare căpitan pre unguri. Iară Mihai vodă cu ceialaltă oaste, lăsându Hotinul, s-au dus pre Oituz în Ardial. Iară Zamoischii cu Irimiia vodă, încă dacă au întăles de purcesul

lui Mihai vodă, au trecut Nistrul pre la Colodrubca, la ținutul Cernăuților, și Prutul pre la Cernăuți și au trecut codrul Cozminului și au mărsu la Suceavă. Mihai vodă întărisă cetatea cu oamenii săi, iară el singur, cum s-au pomenit mai sus, au trecut la Ardial, pentru să-ș înglotiască oastea și să mai obosască oastea leșilor.

Aflat-au Zamoischii și Irimiia vodă bine grijită cetatea Sucevii de oamenii lui Mihai vodă și au ales cu sfatul să nu facă zăbavă la cetate, ce să margă întinsu după Mihai vodă.

Împărăția turcului, avându războae cu nemții pentru crăiia unguriască, era bucuroasă că să sfădește Irimiia vodă cu Mihai vodă; și s-au tras cuvântul până astăzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Irimiia vodă, să facă oaste asupra lui Mihai vodă, și hrisov sau uric de domnie vecinică, lui și săminției lui.

Simțind Mihai vodă că-i vin asupră leșii cu Irimiia vodă, au purces den Ardial și au ales loc să-ș dea războiu cu leșii pe Teleajin. Era la Mihai vodă 60.000 slujitori la acel războiu: munteni, unguri, sirbi și nemți putintei și au tocmit oastea pre malul dencolo; călărime au pus de îmbe părțile la aripi, iară pedestrime au tocmit asupra vadului. Și au așteptat pre leși, puind apa ca o piiadecă între oști, până ar deprinde oștenii lui acel fel de oaste și să vază până încât sintu de simeți leșii la războiu.

Oastea lui Zamoischii era 30.000 leși aleși și la Irimiia vodă 5.000 oșteni de țară. Dacă au sosit leșii la vad, precum era oastea lui Mihai vodă tocmită, așea au tocmit și Zamoischii oastea sa, dreptu împotriva oștii lui Mihai vodă.

Cu atâta era mai meșter Zamoischii decât Mihai vodă, că îndată cât au sosit la vad, au făcut cu pedestrimea sa băști

de pământu înnalte și acolo au suit pușcele; și așea, toată zua aceia au stătut, dându numai den tunuri și den sineță peste apă, unii spre alții. A doa zi, Zamoischii au trecut mai sus, într-altu vad, apa mai despre munte, oastea călărime și îndată bulucuri au purces la vad, unde era oastea lui Mihai vodă; iară singur Zamoischii cu pedestrime au stătut mai tare cu focul asupra vadului.

Mihai vodă, văzind că trec leșii pentr-altu vad, au mai întărit pedestrimea și el cu șanțuri, iară el singur cu toată călărimea să ție vadul pe unde trecea leșii. S-au mirat Mihai vodă de simeției leșilor, cu ce sirguială au apucat vadul; și să făcu un războiu mare pentru vad. Singur Mihai vodă, ca un leu, în fruntea oștii îmbărbătând pre ai săi, și au ținut războiul câteva ceasuri, până au vinit husarii.

Nedeprinsă oastea lui Mihai vodă cu acel fel de oaste, husari: că sintu tot în hier, numai ochii și buzăle să văd; mulți pun și aripi tocmite de vultur sau de alte pasiri mari și cei mai de-a-firea cu pardoși peste platoșe; iară slugile care nu au pardos, pun scoarță turcești; iară în fruntea cailor, câte o tablă de hier; mulți pun și la piiaptul cailor pentru feriala de glonțuri. Nice fiece cal încalică, ce tot cai groși, mari, să poată purta tarul și tot cai frije nemțăști sau cai turcești, la cei mai de firea. Nu aliargă la războae niciodată, rar dau în triapădul cailor, când ari sări asupra vreunii pedestrimi sau a taberii, iară asupra oștii sprintene, cumu-s tătarâi, niceodată nu aliargă, că tătarâi să răschiră și nu fac nice o izbândă cu sulița. Sulițăle lor sintu de optu coți de lungi și cu prapore până în pământu; stau ca un zid la războiu.

Și cum au sosit leșii peste vad și au mărsu asupra oștii lui Mihai vodă, îndată, de la celalaltu vad, au înfrântu cu focul Zamoischii pe pedestrimea lui Mihai vodă den șanțurile lor,

și câtă pedestrime era, toată au încăput în mânule lui Zamoischii cu armata lor, cuprinzindu-i călărimea ce mai era rămasă la acela vad cu Zamoischii.

Dat-au știre lui Mihai vodă de înfrângerea pedestrimei lui, și acolo, unde era el cu călărime, nu avea putere să stea împrotiva leșilor. Numai ce i-au căutat a da dos lui Mihai vodă; însă nu de tot în răsipă, ce cu tocmală, întorcându-să singur Mihai vodă, unde era grije, și tot apărându-să au mărsu până la Târgșor.

Știindu Zamoischii cine iaste la războae Mihai vodă, să nu să mai depărteză oastea lui cea călăreață, să nu aibă vro smintială, au trimis trâmbacii, de au zis de întorsu oștii. Căzut-au la acel războiu 1.000 de trupuri de îmbe părțile, iar prinși vii, mulți de a lui Mihai vodă și pedestrimea cu totul. Fost-au acestu războiu în anul de la zidirea lumii 7108 <=1600>.

Să urâsă muntenilor cu Mihai vodă, cu atâta oștire. Ce, după fuga lui Mihai vodă, trei zile după războiu, au stătut pre loc Irimiia vodă și Simion vodă cu Zamoischii, până au vinit toți boiarii acei țări și slujitorii, primind pre Simion vodă, domnu cu giurământu. Mers-au cu toții până în București și au așezat la scaon pre Simion vodă și i-au lăsat Zamoischii trei mii de leși cu Ian Pototchii, starostele de Cameniță: apoi s-au întorsu Ierimiia vodă cu Zamoischii la Suceavă.

Iară Mihai vodă, după ce au pierdut războiul la Teleajin, au strânsu oaste prin munți, de ai săi și den Țara Unguriască cunoscuți și den săcui, vro 7000 de oșteni, cum scrie hronograful, și pornisă pe Udrea spătariul cu patru mii de oșteni să fie de straje, iară el tot să mai gătiia în munți, să iasă odată cu pușci și gătit mai bine.

Munteniască și Ardialul, fiind străcate de oști, ce să margă înnapoi de une au vinit; și Baștа Giorgi va sta la mijloc, lipsind pre Mihai vodă, și să aducă pre Bator Jicmontu la mila chesariului, numai de va fi nevoitoriu să întoarcă pre Zamoischii cu oștile leșăști.

Deci, viind Ștefan Ciachi cu soliia la Zamoischii, după cătăva voroavă, au eșit Zamoischii den Țara Munteniască la Moldova. Iară și slujitorii lui Mihai vodă, carii i-au fostu adus Moisi Șecheli den Țara Leșască au trecut den Ardial pre la Ciuc, la Moldova, la Zamoischii. Iară Baștа Giorgi, strângând toată boiarimea și nemișii Ardialului den poronca împărătiască, i-au făcut de au giurat toți, cum vor fi credincioși împăratului.

Nu peste multă vreme, Bator Jicmontu, văzindu perirea frăține-său, lui Bator Andriiaș, pogorât de la cumnatu-său, împăratul nemțăscu, s-au căit de tocmala ce-au făcut, cum s-au scris mai sus, și lăsindu olatele, carii dedese cumnatu-său, au trecut în Țara Leșască, că-i era Zamoischii ginere, fiindu doamna lui Zamoischii fată lui Bator Andriiaș.

Iară între atâtea amestecături între ardeleni, întrat-au Ibraim pașa cu oști turcești în Țara Unguriască, de au dobândit cetatea Babotiia, iară tătarâi au prădat pre la Canejul.

Iară înțălegând ardelenii că Mihai vodă, cum să află la împăratul nemțăscu, la Beciu, întrară în grijă să nu-ș isprăvască deregătoriia Ardialului de la împărăția Niamțului; avea grijă și de oaste turcească, ce era acmu la Bolgariia cu Mehmet pașa; și atunce făcură ghiuliuș acolo la Cluj și aflară o samă de boiari să aducă iar pre Bator Jicmontu, la care socotială era și Ștefan Ciachi și Moisi Șecheli; și alții sta împrotivă, zicând să nu întărâte pe împăratul nemțăscu, căci

trag pre Bator Jicmontu și să liapădă de Rodolfu, împăratul nemțăscu.

Și după aceia, lăsară toate giurământurile ce făcusă cătră Baștа Giorgi, și trimisără sol la Bator Jicmontu cu 300 de slujitori, carele era în Botășeani, în țară la noi, în curtea domniască, supt paza Irimiei vodă; căci, măcar că-l avea priiaten Irimiia vodă pre Bator Jicmontu ce având grijă să nu să facă nescari amestecături pentru dânsul, îl ținea în Botășeani cu pază de slujitorii săi, împregiur. Iară ungurii au scos pre o feriastră, den curtea domniască den Botoșeani, pre Bator Jicmontu, și au năzuit de olac spre Ardial, cum au putut mai de sirgu. Iară, dacă obliciră slujitorii Irimiii vodă, ce era de pază, purciasără a-i goni pre unguri și nu i-au mai agiunsu.

Și trecându Bator Jicmontu peste munți, au mersu în cetatea Bistriții și, priimindu-l toți cu bucurie, i-au vinit slujitori înnainte și au mărsu la Cluj. Și îndată au trimis sol la împărăția turcului și capichihae au trimis să să afle pururea pre lângă împărăție, supuindu-să la împărăția turcului. Trimis-au soli și la Rodolfu, împăratul nemțăscu.

Ce, împăratul nemțăscu, mâniindu-să pre solii Ardialului, au poroncit solilor să iasă den Praga, că acolo găsiră solii aciia pre împăratul. Și îndată au și pornit pre Mihai vodă, dăruit bine de Rodolfu împăratul, să margă să să împreune cu Baștа Giorgi Mihai vodă și să să sfătuiască pentru răscumpărarea Ardialului de supt Jicmontu Bator, cu nevoință să-l aducă iar supt ascultarea sa, poroncind și la Baștа Giorgi să să împreune cu Mihai vodă și cu alte căpetenii.

Iară Jicmontu Bator întâi au trimis asupra săcuilor, vrând să-ș răscumpere pentru moartea frăține-său, lui Andrei Bator. Iară solii ardelenilor, după ce spusără lui Jicmontu,

cum nu i-au priimit Rodolfu, împăratul nemțăscu, și cum au pornit pre Mihai vodă asupră-i, îndată începu a face oști, călărime și pedestrime, și puind căpitani crezuți de ai săi.

Însă, nelăsindu-să Jicmontu Bator în nădejdea oștenilor săi, ca să poată sta împrotiva așea de puternic nepriiatinului său, au trimis sol la pașa de Buda și la pașa de Beligrad și la beiul de Timiș-var și aicea la Ierimiia vodă, poftindu-i de agiutoriu. Ce, pașii i-au făgăduit că la vreme îi vor trimite agiutoriu; iară Irimiia vodă i-au trimis 3.000 de oșteni. Strâns-au și de la sirbi agiutoriu.

Iară Bașta Giorgi au pus de au sunat, precum el nu asupra Ardialului strânge oaste, ce pentru să ducă pre Mihai vodă, în Țara Munteniască, domnu.

Iară de la împărăția turcului au venit lui Bator Jicmontu răspunsu, precum cu bucurie au priimit împărăția pofta lui, și nezăbavă vreme, îi va trimite agiutoriu. De aceste vești de la Poartă, mare bucurie au avut ardelenii împreună cu Jicmontu Bator.

Ce, gătindu-să Jicmontu den Cluj să iasă în tabără, s-au războlit și au trimis la Bașta Giorgi sol, precum au înțăles Jicmont Bator de bănatul cumnatu-său, lui Rodolfu împăratul, asupra sa. Ce, el nu pentru altă s-au întorsu la moșiia sa, cum să fie împrotivnic împăratului, ce pentru să-ș poată apăra moșiia sa despre varvari; și el, nu den voia sa, ce cu pofta a tuturor ardelenilor, au vinit la Ardial i proci.

Răspuns-au Bașta Giorgi solului, precum el nu poftește vărsare de singele creștinesc, măcar că ari ști voia lui Jicmontu, și Rodolfu împăratul nu iaste chip prostu, ca acela, să să poată împăca cu un ospățu, ce i se cuvine mai mare cinste și ascultare decât tuturor domnilor. Și cu aceste cuvinte au slobozit de la sine pre solul lui Jicmontu.

Și iară au mai trimis sol Jicmontu la Bașta Giorgi cu giurământu, de i-au spus că el nu pentru scăderea, ce mai mult pentru adaogerea și creșterea între creștini, au vinit. Ce, de vreme că Jicmontu au cunoscut pe Bașta Giorgi că vine asupra lui, el încă iaste gata a sta împotrivă-i.

La aceste au răspunsu Bașta Giorgi, precum el iaste slugă, și ce i-au poroncit, are datorie a le face și să știe Jicmontu aciastă poveste: să înduplece nuiaoa, iară să nu o frângă și la înduplecatul nuialii, multu să socotiască în cuget; adăogând și aciasta: mujicul, când se vede aproape de stăpânire, și hainele sale a cheltui pentru dânsa iaste gata; iară craiul Jicmontu den stăpâniia care o are va să să dezbrace și altuia să o dea. Cu aceste cuvinte, Bașta Giorgi au vrut să înștiințeze pre Jicmontu că, cu acele pricini ce îmblă împrotiva lui Rodolfu, îș va piiarde stăpâniia, care ari putea să o ție, de ari fi cu credință lui Rodolfu.

Și așea, den iscoade înțălegând Jicmontu Bator, precum Bașta Giorgi și cu Mihai vodă s-au pornit cu oști asupră-i, au tras și el toate oștile de prin toate locurile la un sat aproape de Cluj, anume Șamos Falva, și el încă au purces din Cluj cu 43 de stiaguri făcute de curund.

Iară Bașta Giorgi, clătind de la Dobrițin, s-au tăbărât la Maetin, făcând împregiur șanțu.

Până aicea acest letopisăț iaste scris de pre izvodul ce-au scris răpăosatul Nicolae Costân, ce-au fostu vel logofătu.

ION NECULCE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT ȘI O SAMĂ DE CUVINTE

<PREDOSLOVIE>

Acest pământ al Moldovii n-au fost așezat de demult de oameni, să fie fost trăit într-însul cu pace, ce în câteva rânduri au fost și pustiiu. Deci pentru acéia nu să află létopisețe scrisă de păminténi véchi. Ce de la o vréme, de la descălecatul lui Dragoș vodă, târziu, s-au apucat Uréchi vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leșești. Și l-au scris până la domniia lui Aron vodă.

Apoi au mai făcut după Uréche vornicul și un Simion dascal, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul, și iar l-au scris, cât au scris Uréche vornicul, până la Aron vodă. Numai aceștiia, poate-fi, au fost oameni neînvățați, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldovéni, scriind că sânt din tâlhari. Pentru aceasta dară nimenea din scrisorile lor, nici céle ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor, nu le pot oamenii créde.

Iară pre urma acestora s-au apucat dumnealui Miron Costin, vel logofăt, de au făcut un létopisățu. Și cât n-au putut istovi Miron logofătul l-au istovit fiiu-său, Nicolai Costin, biv vel logofăt, și l-au scris di-nceputul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici streini. Și l-au scris până la Dragoș vodă, și de la Dragoș vodă l-au scris di pe izvodul lui

Uréche vornicul până la Aron vodă. Însă mult l-au mai înpodobit, mai frumos, și Miron logofătul și fiiu-său Nicolai Costin. Iar mai înnainte nu să mai găsește scris de Miron sau de fiiu-său Nicolai. Poate-fi, de or fi și scrise de Nicolai logofătul, dar or fi poate-fi tăinuite, și până acum la ivală n-au eșit.

Iară de la Dabijia vodă înnainte îndemnatu-s-au și Ion Neculcé, biv vel vornic de Țara de Sus, a scrie întru pomenirea domnilor. Însă până la Duca vodă cel bătrân l-au scris di pe néște izvoade ce au aflat la unii și alții și din auzitele celor bătrâni boiari; iară de la Duca vodă cel bătrân înnainte, până unde s-a videa, la domniia lui Ion vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nemărui, ce au scris sângur, dintru a sa știință, cât s-au tâmplat de au fost în viiața sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein să citiască și să scrie, că au fost scrisă în inima sa.

Deci vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul mieu, să priimiți, să nu gândiți că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tâmplat, cu adevăr s-au scris. Doar niscaiva vâleaturi a anilor de s-or fi greșit, iară célelalte întru adevăr s-au scris.

Mai socotit-au și din létopisățul lui Evstratie logofătul și a lui Simion dascalului și a lui Misail călugărului néște cuvinte câteva, de nu li-au lăsat să nu le scrie, ce li-au scris, măcar că dumnealui Miron logofătul și cu Nicolai fiiu-său nu li-au scris, și-i ocărește. Și să cade să-i ocărască, undé face că sânt moldovénii din tâlhari. Bine face că-i ocărește și zice că sânt basne. Iar pentru Dumbrava Roșiie, cum că au arat-o Bogdan vodă cu lésii, Miron logofătul au lăsat de n-au scris. Dar acéia zicu să nu fie basnă. Și pentru niamul Movilésților, și cum li s-au numit acest numé, dintru Ștefan vodă cel Bun, Moghila, iar nu-i basnă. Și altele multe n-or fi știut istoricii streini, ca să le pomeniască toate. Decii o samă de istorii mai alése și noi nu li-am lăsat să nu le scriem. Însă nu li-am scris la rândul lor, ce s-au pus deoparte, înnaintea domniii Dabijii vodă s-au scris. Ce cine va vrea să criadă, bine va fi, iar cine nu le va créde, iarăși bine va fi; cine cum îi va fi voia, așa va face. Că mulți istorici streini, de alte țări, nu le știu toate câte să fac într-alt pământu. Tot mai bine știu cei de locu, decât cei streini; însă ce să face în viiața lor, iară nu în delungate vremi, iar istoriile céli véchi mai bine le știu istoricii, că le au scrisă, iară nu auzite.

Deci fraților cetitorilor, cu cât vă viți îndemna a ceti pre acest létopisățu mai mult, cu atâta veți și a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a daré răspunsuri la sfaturi, ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroade de cinste.

<O SAMĂ DE CUVINTE>

O samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în létopisățu nu sânt scrise, ce s-au scris aicea, după domniia lui Ștefăniță vodă, înaintea domniii Dabijii vodă. Decii cine va ceti și le va créde, bine va fi, iară cine nu le va créde, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia așia va face.

Zacialo 1. Dragoș vodă, așa povestescu oamenii cum că, dacă au descălecat Țara Moldovii, au descălecat târgul Sirétiului. Și i-au fost scaonul domniii sale acolo. Și au făcut zamcă, cetate de pământ, și în zamcă case domnești și lângă zamcă bisérică de piiatră. Și hramul bisericii iaste Sfânta Troițe, caré și până astăzi iaste și să slujaște sfânta liturghie. Iar doamna lui Dragoș vodă, așa povestescu oamenii acei de locu, de la târgul Sirétiului, cum să fie fost de lége sască. Și au făcut și ia o bisérică de piatră, săsască, mai depărtișor de la zamcă, spre târgu, căriia bisérici săsești îi sta zidurile și până în zioa de astăzi. Și așa domnul Dragoș vodă duminicile și la sărbători mergea la bisérica cea creștiniască, care era de dânsul zidită și doamna iarăși mergea la bisérica cea săsască, care era de dânsa zidită. Mai aflatu-s-au și o bisérică de lemnu, făcută iarăș de Dragoș, la Volovăț, lângă episcopiè Rădăuților, pre care biserică o au mutat dintru acel locu Ștefan vodă cel Bun la mănăstiré la

Putna. Și iaste hramul biséricii Vovedenie. Și au zidit Ștefan vodă la Volovățu altă biserică, de piatră, vrând ca să facă evlaviia mănăstirii Putnii, ca să să chieme acéia întâi, fiind acea biserică mai de demult decât alte mănăstiri a lui Alexandru vodă cel Mare.

(2) Ștefan vodă cel Bun, luund domniia Moldovii, și viind turcii în zilele lui să triacă în Moldova, la Gălați, i-au bătut foarte rău pre turci și au luat și Cetatea Albă și Chiliia de la turci. Apoi mai pe urmă iar li-au luat turcii acéste doao cetăți. Și în câteva rânduri s-au bătut Ștefan vodă cu turcii. Iar când s-au bătut la Războieni, atuncea s-au așezat turcii cu Ștefan vodă. Și li-au dat hotar și olat Bugiacul și au făcut pace. Și turcii apoi au adus tătarî din Crâm și i-au așezat în Bugiac, carii stau și până astăzi, precum au așezat și la Hotin lipcani.

(3) Ștefan vodă cel Bun multe războaie au bătut. Și așia să aude din oameni véchi și bătrâni, că, câte războai au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut.

(4) Ștefan vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan vodă dintr-un vârvu de munte ce iaste lângă mănăstire. Și undé au agiunsu săgiata, acolo au făcut prestolul, în oltariu. Și iaste mult locu de unde au tras până în mănăstiré. Pus-au și pre trii boerenași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Decii undé au căzut săgiata vătavului de copii au făcut poarta, iar undé au căzut săgiata unui copil din casă au făcut clopotnița. Iar un copil din casă zicu să fie întrecut pe Ștefan vodă și să-i fie căzut săgiata într-un delușel ce să chiamă Sion, ce iaste lângă mănăstiré. Și iaste sămnu un stâlpu de piiatră. Și zic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să știe, numai oamenii așia povestescu. Fost-au și biséricucé de lemnu întru acel delușel și s-au răsipit, fiind de lemnu. Și așia au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvala mai mult aur decât zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumbu. Și zicu călugării să fie fost făcut și sfeșnicile céle mari și céle mici și policandru și hora tot prisne de argint, și pe urmă să li fie luat un domnu și să fie făcut alteli de spije, care li-am apucat și noi. Iar strâcându-să un clopot mare la mănăstiré și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus acéste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

(5) Lăsat-au Ștefan vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un păhar, ce vorbiia călugării la mănăstiré că iaste de iaspis, ce era în chipul marmurii albe și al farfuriii, ca să fie întru pomeniré la sfânta mănăstiré. Și arcul l-au fost trăgând cu vârtej. Și la vremea lui Costantin Cantemir vodă, fiind răscoale, au vinit niște căzaci cu léși, cu moldovéni joimiri, vrând ca să jecuiască ce ari găsi în mănăstiré. Decii fiind un turnu cu bună tăriie, nu putea să jecuiască. Decii au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nemică. Iar călugării, necrezind, nu vrea să dea turnul. Iar acei căzaci cu léși și cu moldovéni îndată au aprinsu mănăstirea; iar călugării, văzind că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atuncea, îndată, având pușci de apă, acei căzaci, léși și moldovéni au stânsu focul. Decii atuncea au jecuit tot din turnu ce au fost a boiari și a neguțitori, iar a mănăstirii n-au luat nemică, fără numai arcul lui Ștefan vodă. Iar păharul au fost până la a triia domniie a lui Mihai Racoviță vodă. Și scoțindu-l din turnu un egumen, pre anumé Misail Chisiliță, și vrând să să făliască, au băut la masă cu acel păhar a lui Ștefan vodă, cu niște slugi boerești, ce era zlotași. Și, bând mult cu acel păhar, s-au înbătat. Și, fiind béți, au stricat un lucru scumpu domnescu și de minuné, ca acela.

(6) Ștefan vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mărsu să între în Cetatea Niamțului. Și fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să între și i-au zis că pasirea în cuibul său piiare. Ce să să ducă în sus, să strângă oaste, că izbânda va fi a lui. Și așea, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus și au strânsu oasté.

(7) Iară înpăratul turcescu au vinit cu toată puterea lui la Cetatea Niamțului. Și au suit pușcile deasupra unui munte pre despre Moldova. Și au început a bate Cetatea Niamțului foarte tare. Iar pre acéia vréme era un niamțu închis în cetaté. Și, văzind că bat cetatea, au zis păzitorilor să spue mumei lui Ștefan vodă să-l sloboadă de la închisoaré, din temniță, pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Decii, slobozindu-l pre acel niamțu de la închisoaré, s-au și apucat acel niamțu de au îndreptat pușcile din cetaté asupra turcilor, undé sta acolo în munte de avea nevoie cetatea. Și au și lovit în gura unii pușci turcești, de au sfărmat-o. Și au început a bate în corturile turcilor, cât și boldul de la cortul înpăratului l-au sfărmat. Decii n-au mai putut sta turcii întru acel vârvu de munte, de unde avea cetatea nevoie, ce numai li-au căutat a să da în laturi de la acel locu.

(8) Iară Ștefan vodă, mergând de la Cetatea Niamțului în sus spre Moldova, au mărsu pe la Voronet, undé trăiia un părinte sihastru, pre anumé Daniil. Și bătând Ștefan vodă în ușia sihastrului, să-i descuie, au răspunsu sihastrul să aștepte Ștefan vodă afară până ș-a istovi ruga. Și după ce ș-au istovit sihastrul ruga, l-au chiemat în chilie pre Ștefan vodă. Și s-au ispoveduit Ștefan vodă la dânsul. Și au întrebat Ștefan vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii; închina-va țara la turci, au ba? Iar sihastrul au zis să nu o închine, că războiul iaste a lui. Numai, după ce va izbândi, să facă o mănăstiré acolo, în numele sfântului Gheorghie, să fie hramul biséricii. Decii au și purces Ștefan vodă în sus pe la

Cernăuți și pre la Hotin și au strânsu oastea, féliuri de féliuri de oameni. Și au purces în gios. Iar turcii, înțălegând că va să vie Ștefan vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunărea. Iar Ștefan vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Și întorcându-să înapoi Ștefan vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul. Și au pus hramul biséricii Sfântul Gheorghe.

(9) Ștefan vodă cel Bun, când s-au bătut cu Hroit ungurul, precum zicu unii la Cașen, iar létopisățul scrie că s-au bătut la Schéia pe Siretiu, au fost căzut calul cu Ștefan vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu putea în grabă încăleca Ștefan vodă, fiind om micu. Și au zis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încalecă". Și s-au suit pe dânsul Ștefan vodă și au încălecat pre cal. Și atuncea au zis Ștefan vodă: „Sărace Purece, de oi scăpa eu și tu, atuncea ți-i schimba numeli din Purice, Movilă". Și au dat Dumnezeu și au scăpat amândoi. Și l-au și făcut boiar, armaș mare, pre Purece. Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras niamul Moviléștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel niam. Dar și aprozii atuncea nu era din oameni proști, cum sunt acum, ce era tot ficiori de boiari. Și portul lor: era înbrăcați cu șarvanale, cu cabanițe. Așea trebuia și acum să să afle slugi, să slujască stăpânului, și stăpânul să miluiască pre slugă așea.

(10) Când au așezat pacé Ștefan vodă cel Bun cu léșii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la léși. Și au dăruit craiul leșescu Tăutului acéste sate la marginé: Câmpul Lungu rusăscu, Putila, Răstoaceli, Vijnița, Ispasul, Miliia, Vilavcea, Carapciul, Zamostiia, Vascăuții, Voloca. Toate acéste li-au dăruit craiul leșescu Tăutului logofătului. Și au pus hotar apa Cirimușul, întru o duminică diminiața.

(11) Ștefan vodă cel Bun, vrând să margă la bisérică întru o duminică diminiața, la liturghie, în târgu Vasluiu, și eșind în polimari la curțile domnești ce era făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Și mirându-să ce om iaste acela să are duminica, și îndată au trimis în toate părțile, ca să-l găsască pre acel om, să-l aducă la dânsul. Și l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă de să chiiamă acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chiema Purcel. Și ducându-l pre acel om la Ștefan vodă, l-au întrebat Ștefan vodă: el au strigat așia tare, și pentru ce ară duminica? El au zis că au strigat el, să aducă boii la plug, și ară duminica, că iaste om sărac, și într-alte zile n-au vrut frate-său să-i dea plugul, și acum duminica i-au dat. Decii Ștefan vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui săracu, să fie a lui.

(12) Ștefan vodă cel Bun și cu fiiul său Bogdan vodă, de multe ori au avut războaie cu léșii. Și multe robii au făcut în Țara Leșască, cât au pus pe léși în plug de au și arat cu dânșii, de au sămânat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomeniré, ca să nu să mai acolisască de Moldova: Dumbrava Roșiie la Botășeni și Dumbrava Roșiie la Cotnari și Dumbrava Roșiie mai gios de Roman. Și léșii încă nu tăgăduescu, că scrie și în cronica, în létopisățul lor. Numai mă mier de Miron logofătul cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris. Și așia vorbăscu oamenii, că, când au fost arând cu dânșii, cu léșii, i-au fost înpungând cu strămurările, ca pre boi, să tragă. Iar ei să ruga să nu-i înpungă, ce să-i bată cu biciușcile; iar când îi bătea cu biciușcile, ei să ruga să-i înpungă.

(13) Când au murit Ștefan vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiiului său, lui Bogdan vodă, să închine țara la turci, iar nu la alte niamuri, căci niamul turcilor sânt mai înțălepți și mai putérnici, că el nu o va putea ținea țara cu sabiia, ca dânsul.

(14) După ce au luat Bogdan vodă domniia, au și triimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat țara la turci. Și așea vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au șezut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost având mestei la nădragi; că, trăgându-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dându-i cahfe, nu știia cum o va bea. Și au început a închina: „Să trăiască înpăratul și viziriul!" Și închinând, au sorbit felegianul, ca altă băutură.

(15) Când au pus țara întâi domnu pre Petru vodă Rareș, el nu era acasă, ce să tâmplase cu măjile lui la Gălați, la péște. Și au triimis boiarii și mitropolitul haine scumpe domnești și carâtă domniască cu slujitori, undé l-ari întâmpina, să-l aducă mai în grabă la scaon, să-l puie domnu. Decii el, întorcându-să de la Gălați, au fost agiunsu la Docolina, de au mas acolo cu zéce cară, câte cu șase boi carul, pline de péște. Și piste noapte au visat un vis, precum dialul cel di céia parte de Bârlad și dialul cel dincoaci era de aur, cu dumbrăvi cu totul. Și tot sălta, giuca și să pleca, să închina lui Rareș. Și deșteptându-să din somnu diminiața, au spus visul argaților săi, celor ce era la cară. Iar argații au zis: „Bun vis ai visat, giupâne, că cum om sosi la Iași și la Suceavă, cum om vinde peștile tot". Și au și îngiugat carăle diminiața. Și au purces Petru vodă înainte carălor. Și când s-au pogorât în vadul Docolinii, l-au și întimpinat gloata, și au început a i să închina și a-l înbrăca cu haine domnești. Iar el s-au zimbit a râde și au zis că „de mult așteptam eu una ca aceasta să-mi vie". Și când au purces de acolo, argații lui au zis: „Dar noi ce om face, doamne, cu carăle cu peștile?" Iar el au zis: „Să fie carăle cu péște, cu boi cu tot, a voastre. Și viniți după mine, să vă fac cărți de scutială, să nu dați nemică în zilele méle".

(16) Petru vodă Rareș, fugând pin târg pin Piiatră, și gonindu-l pietrenii, l-au fost agiungând un popă. Și au tras

Petru vodă înapoi în popă cu arcul și l-au lovit cu săgiata în oblâncul șélii. Și i-au zis: „Întoarce-te, popo, înapoi, nu-ți lăsa liturghiè nesfârșită". Iar după ce au vinit Petru vodă domnu cu a doa domniie, au scos ochii popii și pietrenilor acelor ce l-au gonit și li-au făcut și blăstăm, afurisaniie.

(17) Petru vodă Rareș, când era închis în cetatea Ciceului în Țara Unguriască, avea nevoie de nemți și de unguri. Iar fiind doamna lui sirboaică, de niamul Despoților, fată lui Despot crai, au scris o carte sirbască la înpăratul turcescu și la viziriul, cu rugăminte. Și au slobozit cartea pre o feriastră gios din cetate. Și au învățat pre o slugă a lor, sirbu, ce avea, să să ducă cu cartea la Poartă, la viziriul. Și mergând sluga acéia la Poartă, a lui Petru vodă, au scris viziriul la unguri să-l sloboadă pre Petru vodă. Și după ce l-au slobozit, s-au dus la Poartă.

(18) Iară după ce s-au dus Petru vodă la Poartă, așea vorbăscu oamenii, că au grăit viziriul înpăratului să-l iarte și să-l puie iar domnu în Moldova. Iar înpăratul au răspunsu că-i giurat, până nu va tréce cu calul preste dânsul, să nu-l lasă. Decii viziriul au zis că-i „pre lésne a plini măriia ta giurământul". Și l-au scos la câmpu și l-au culcat la pământ, învălit într-un harariu, și l-au sărit înpăratul de trii ori cu calul. Iar alții zicu că au șezut supt un pod, și înpăratul au trecut de trii ori pe pod. Decii l-au înbrăcat cu caftan, să fie iarăși domnu în Moldova. Decii cum au slujit mai pre urmă turcilor, scrie létopisățul.

(19) Iliiaș vodă, ficiorul lui Petru vodă, după ce s-au turcit, zic să fie rămas o fată creștină după moartea lui. Și au luat-o un grec mare, bogat, vestit la Poartă, anumé Scarlat, carele și sulgeriia înpărătiască o ținea el. Și cine s-au născut dintru acea fată, mai gios arată, la rândul său.

(20) Alexandru vodă Lăpușnianul, fiind domnu, au făcut mănăstirea Slatina. Și așia zicu oamenii că, trăind un săhastru acolo și fiind un paltin, copaciu mare, undé iaste acmu prestolul în oltariu, videa acel săhastru spre duminici și spre alte zile mari multe lumini întru acel paltin la vréme slujbii biséricii. Și i s-au arătat Maica Precistă în vis și i-au zis să margă la Alexandru vodă, să-i zică să facă mănăstirea. Și mergând săhastrul la Alexandru vodă, s-au îndemnat Alexandru vodă de săhastru de au făcut mănăstirea Slatina întru acel loc, undé au fost paltinul. Și au adus și capul Sfântului Grigorie Bogoslov, de stă până astăzi la sfânta mănăstiré la Slatina, ferecat cu argint și cu pietri scumpe.

(21) Începerea lui Despot vodă cum au fost de au agiunsu de au fost domnu. El n-au fost rudă lui Despot cel Mare, ce au fost slugă lui Despot. Și murind Despot, precum zicu unii, la Veneție, iar alții zicu că au murit la Râm, s-au sfătuit cu cele slugi să zică că el iaste nepot lui Despot, și să împartă ei averea a lui Despot și să-i dea lui toate scrisorili câte au avut Despot cel Mare și puținé din averea lui, iar céialaltă averé au înpărțit-o célelalte slugi. Și așea, mărturisind cătră venețiiani că-i iaste nepot lui Despot cel Mare, au crezut venețiianii că-i iaste nepot lui Despot. Și n-au luat nemică din averili lui Despot venețiianii, ce toate averili lui Despot cel Mare au înpărțit-o slugile. Iar Despot, ce au zis că-i iaste nepot, au luat numai scrisorili și hrisovul cel de la Carol, înpăratul nemțăscu, și cu acéli scrisori au făcut meșterșug de au agiunsu de au fost domnu, precum scrie létopisățul.

(22) De la a doa domnie a lui Alexandru vodă Lăpușnianul au început domnii a să așeza mai cu temei în scaon în Iași. Și când au purces de la Poartă cu a doa domniie, zicu să-l fie învățat turcii să taie boiarii, să-i slăbască; și pe cuvântul

viziriului au tăiat atâta mulțimé de boiari. Și au triimis și au ales din curténi de țară, pre Racovițăști și pre Sturzăști și pre Bălșăști și pre alții mulți.

(23) Iară pentru Aron vodă așa să povestește din om în om cum fiind el de niamul lui moldovan de aici din Moldova și slujind la un mitropolit, anumé Nicanor, fiindu-i nepot mitropolitului, și acel mitropolit fiind ctitor la mănăstirea Agapiia cea véche din dial și mergea de multe ori mitropolitul acolo la mănăstiré de ședea, fiind ctitor. Iar fiind cu dânsul Aron vodă, de multe ori eșiia fără știrea unchiu-său, mitropolitului, afară la o mănăstioară de călugărițe, afară din munte, ce era pre moșiia mănăstirii, ce să chiamă Hilioara. Acolo eșiia la plimbaré.

Și așa eșind Aron vodă într-un rând la primblaré la Hilioara și întorcându-să la mănăstiré, numai ce s-au tâlnit cu unchiu-său mitropolitul, mergând și mitropolitul de la mănăstiré la moșiile mănăstirii. Și tâlnindu-să la un locu, undé iaste drumul tăiat în piiatră cu ciocanul și văzind Aron vodă pre unchiu-său, mitropolitul Nicanor, de frică au fugit drept la dial, pre după o stâncă mare de piiatră. Și după ce au fugit, nu s-au mai întorsu la unchiu-său mitropolitul, ce s-au dus în Țara Unguriască și din Țara Unguriască s-au dus la Țarigrad.

Și apucându-să la oameni mari de au slujit și zăbăvind acolo câtăva vrémie, apoi au eșit și domnu în Moldova. Și acolo undé s-au întimpinat cu mitropolitul Nicanor, la drumul acel tăiat în piiatră cu ciocanul, au pus de au săpat întru o stâncă de piiatră mare, făcând și sămnu de deasupra stâncii undé au călcat calul cu piciorul, scriind și istorie pre stâncă. Care acum, de mulțimea anilor, nu să poate ceti să să înțăliagă cum că au fugit pre la acel locu în Țara Unguriască.

(24) Ieremiia vodă au fost pus multă averé la mănăstiré la Sucevița, într-un beciu supt curțile domnești. Iară după moartea lui, vinit-au doamna cu ginerii iei din Țara Leșască și au luat acea averé toată, de s-au dus cu dânsa, de au făcut oaste în Țara Leșască, și au vinit în Moldova. Care stau tainele și până astăzi deșarte, undé au fost acea averé.

(25) Când au bătut turcii pre Gașpar vodă la Țutora, întorcându-să léșii înnapoi, tăiat-au un tătar pre Jolcovschii, hatmanul leșescu, lângă Movilău, precum scrie și létopisățul. Numai tătarul nu l-au știut că iaste Jolcovschii, hatmanul léșescu. Ce, după ce l-au omorât, au găsit ceasornicul, în sân, de aur cu diiamanturi. Și aflând tătarul că au fost hatmanul leșescu, să fie zis tătarul acela că nu trebuiaște să trăiască omul în lumé, dacă nu va avea năroc, și să să fie giunghiiat sângur.

(26) Având Radul vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, eșind pre o feriastră din curțile domnești din cetatea Hârlăului. Și s-au ascunsu în codru. Și au făcut Radul vodă năvod de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce să chiiamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Decii pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie, de au călugărit-o.

(27) Radul vodă făcând nuntă cu fiiul său Alexandru vodă, domnul muntenescu, au luat pre fata lui Scarlat celui bogat de la Țarigrad. Care să pomenéște într-alt rând mai sus, că au ținut Scarlat fata lui Iliiaș vodă celui turcit. Și având fata lui Scarlat albață pre un ochiu, n-au avut viiață bună cu Alexandru vodă. Și au trimis Scarlat ferman înpărătescu de ș-au luat fata de după Alexandru vodă, de au dus-o la Țarigrad, și au dat-o după un grammatic, anumé Mavrocordat. Și acel Mavrocordat au făcut pre Alexandru Exaporitul, și Alexandru Exaporitul au făcut pre Nicolai vodă, și Nicolae vodă au făcut pre Costantin vodă, careli au fost domnu aicea la noi în Moldova, în anii de la

zidirea lumii 7242 <= 1734> careli să trage de pre strămoașe-sa niam din domnii cei vechi moldovenești.

(28) Barnovschii vodă mergând cu multă gloată de aicea din țară la Poartă, cu mulți boiari și mazili și curténi, și cu di ceiialalți mai proști, și preoți și cu călugări, și mergând pe drum și poposind și șezind la masă, au început a strănuta Barnovschii vodă des și tare. Iar boiarii carii erau la masă cu Barnovschii vodă, după obiceai: „Sănătos, doamne, și pe voia mării-tale!“ Iar pre urmă, văzind că tot strănută, un boer să fie zis: „Viermi, doamne“. Și cum i-au zis „viermi, doamne“ au și tăcut de strănutat.

(29) Când i-au tăiat capul lui Barnovschii vodă, calul lui a și început a sări, cât n-au mai putut să-l ție comisul în mână. Și, scăpându-l din mână, pe loc au căzut de au murit. Și văzind turcii, mult s-au mirat și au zis: „Nevinovat au fost acest om“. Și au cunoscut pre Barnovschii vodă turcii că au fost drept și s-au căit pentru că l-au tăiat. Și s-au giurat ca să nu mai taie de acum domnu de Moldova. Numai létopisățul de aceasta nu scrie nimică. Iară oamenii așia vorbăscu, că au apucat unii dintru alții.

(30) Vasilie vodă, după ce au luat domniia de la Țarigrad, s-au rugat viziriului să lasă țara de bir trii ani, și al triili anu să dea birul țărâi o dată, și pre turcii pre carii or avea datorie în țară să-i scoată, să nu supere oamenii. Și i-au făcut pre voie viziriul. Și după ce au venit el în țară, la scaonul domniii, contăș cu soboli n-au înbrăcat trii ani, ce numai cu hulpi. Și pe zi numai o mierțe de pâine să mânca și doi berbeci și o ialoviță la curtea domniască. Cheltuială puțin, mai mult de doi galbéni pe zi nu eșiia. Și au făcut cărți de sloboziie în toată țara. Și nemică din țară n-au luat până nu s-au plinit trii ani. Numai

din desétină și din mortasipii, din goștină și din vamă ce lua, să chivernisiia. Iar până în trii ani s-au umplut țara de oameni. Și au scos atuncea pre țară fumărit, câte un leu de casă. Și au plinit atuncea tustreli birurile, de li-au trimis la Poartă; și încă au rămas și lui Vasilie vodă o mie de pungi de bani dobândă. Atuncea au trimis la Poartă poclon, de au mulțămit înpăratului și viziriului și altor turci mari, blane de spinări de soboli pentru bine ce au făcut de au așteptat țara. Care acest dar n-au fost nici de un folos țărâi, că au rămas obiceai de dă țara baraiamlâc de atuncea încoace, în toți anii. De mirat lucru iaste că au fost domnu strein și nu au fost grabnic la lăcomiie.

(31) Tot atuncea, când au vinit Vasilie vodă în scaon, era niște joimiri moldovéni în Țara Leșască și prăda în multe rânduri țara aceasta a Moldovii. Decii Vasilie vodă scriia la léși să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Țara Moldovii. Iară léșii să mântuiia de cătră Vasilie vodă și zicea că nu sunt léși, ce sunt moldovéni aceia ce pradă. Ce Vasilie vodă, văzând că-i dau acel răspunsu de la léși, au ales și el puțintei moldovéni de ai lui și au strigat în léfe oameni de oaste, slujitori, și i-au pornit a prăda în Țara Leșască. Decii moldovenii cei din Țara Leșască ce strica și prăda aicea în țară, văzind așea, au vinit toți la Vasilie vodă de s-au închinat. Și au început și iei a prăda în Țara Leșască. Apoi léșii, văzindu așia, au început a scrie cu bănat la Vasilie vodă, iar Vasilie vodă răspunzând: „Ceiia ce prăda țara mea aceiia pradă și țara voastră“. Și nu au ținut aicea pre mult acéa gâlceavă, și s-au așezat cu léșii Vasilii vodă, și pre joimirii aceiia i-au așezat la marginé slujitori. Numai pre doi, ce erau mai căpetenii, neașezindu-să, i-au omorât. Și apoi s-au făcut bună pace.

(32) La domniia lui Vasilie vodă rămăsésie o beizadea a Radului vodă, tânăr. Și au fost avut Radul vodă un turcu mare

priiatin la Poartă. Și să ruga acel turcu viziriului totdiauna pentru acel beizadea a Radului vodă să-l facă domnu în Moldova în locul lui Vasilie vodă. Și poroncindu viziriul să-l aducă să-l facă domnu, au zis că-i prè tânăr, dacă l-au văzut viziriul. Și au zis turculuì să mai aștepte vreo doi, trii ani, și apoi l-a face domnu la Moldova. Și au trimis pre acel turcu la Moldova viziriul cu o triabă, și să vadă și pre Vasilie vodă și țara cum iaste. Iară Vasilie vodă oblicisă, pentru acel turcu, că-i iaste nepriiatin și-i iaste stricată domniia despre acel turcu. Și au și răpezit la Gălați, și i-au eșit mulțimea de slujitori înainte, și la Bârlad, și la Vasluiu, și la Scânteia, și la Iași încă și mai mulți slujitori. Și la drum au poroncit, și i-au eșit mulțimé de pluguri și țară înainte, de-i videa turcul. Și cum au sosit la gazdă în Iași, cum i-au trimis Vasilie vodă cinci mii de galbéni de aur. Și apoi, după ce s-au înpreonat cu Vasilie vodă, poronca ce au avut acel turcu îndată au plinit. Și stând la vorbă cu turcul, Vasilie vodă au spus povéste cum că el știe că i-i domniia stricată despre dânsul. Și i-au mai dăruit și atuncea la purces cinci mii de galbéni de aur. Și, după ce au purces turcul pe drum, i-au mai trimis și alte cinci mii de galbéni de aur. Iar când au agiunsu turcul la Țarigrad, i-au mai dat alte cinci mii de galbéni de aur, carii s-au făcut preste tot doaozăci de mii de galbéni de aur. Iar după ce au mărsu turcul la viziriul de s-au înpreunat, întrebându-l viziriul de Vasilie vodă, au început turcul a zice viziriului: „Bine ai nimerit, măriia ta, de nu ti-ai grăbit să-l mazilești pre acest domnu harnic și de triabă și putincios; că iaste mulțimé de oameni în țara lui, și de l-ai fi mazilit, s-ar fi făcut mare greșală, că are niște slujitori mulți și țară cu puteré mare, și poate s-ar fi hainitu și ar fi vinit și el la o peiré. Și acmu el știe că vei măriia ta să-l mazilești și să pui domnu pre ficiorul Radului vodă, și iaste în grije. Decii, de vii socoti măriia ta, să faci surgun pre feciorul Radului vodă, să audă Vasilie vodă, și atuncea îi va eși grijè.“ Decii viziriul îndată

au poroncit de l-au făcut surgun și s-au tâmplat de au murit ficiorul Radului vodă în surgunie. Și s-au mântuit Vasilie vodă cu doaozăci de mii de galbéni de aur și au rămas în pace. Așea țin turcii prieteșugul, pentru voia banilor.

(33) Vasilie vodă, aproape de mazilie, au greșit lui Dumnezeu, că i s-au întunecat mintè spre lăcomiie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, și n-au găsit. Și s-au apucat să o facă de nou iarăș, precum au fost, și nu i-au agiutat Dumnezeu să o facă. Că au zidit-o numai din temeliie din pământ până la ferestri, și i-au luat Dumnezeu domniia. Că s-au sculat Gheorghi Ștefan logofătul cu oaste asupra lui și l-au scos din domnie. Iar plumbul cu careli au fost acoperită mănăstirea Putna l-au luat căzacii lui Timuș, a ginerelui lui Vasilie vodă, de l-au dus la cetaté la Suceavă, de au făcut glonțuri de pușcă, să apere cetatea Sucevii despre Gheorghie Ștefan vodă. Ce știu că au apărat-o bine; că s-au osândit și Timuș pentru prada și jacurile ce au făcut pe la sfinteli mănăstiri. Și ș-au pus și el capul de glonțu, precum scrie létopisățul. Și pre urmă au gătit mănăstirea Putna Gheorghie Ștefan vodă, după ce au luat domniia, de iaste zidită precum să véde acum.

(34) După ce s-au dus Vasilie vodă la Poartă, l-au închis turcii în Edicula. Și-l pârâia domnul muntenescu și domnul moldovenescu și Racoții, craiul unguresc, și sta tare asupra lui, să-l omoară înpărăția. Și giuruia trii mii de pungi de bani. Iar Vasilie vodă îș pierdusă toată nedejdè de viiață. Și ș-au chiemat toate slugile, câte avea pre lângă dânsul, acolo la Edicula și ș-au înpărțit toată avérè lor. Și li-au zis, de a peri, să fie averea acéia a lor, iar de nu va peri, să i-o dea iarăș înapoi. Și-ș aștepta numai ceasul, să vie să-l omoară. Iară atuncea viziriul au chemat pre toți pașii ce era la Poarta înpărătească

și au sfătuit cu dânșii și li-au spus cum dăruescu trii mii de pungi de bani, ca să-l omoară pre Vasilie vodă. Și toți au sfătuit să-l omoară. Numai unul dintre dânșii au zis că mulți bani sânt, dar la o înpărăție o liafă nu agiungu banii și nu sânt mulți. Și acest om poate-fi iaste trebuitoriu, de giuruescu iei atâtea pungi de bani să-l omoară; că acest om să cunoaște că-i harnic. Și poate să vie o vréme să trebuiască și să slujască înpărății mai mult prețul decât trii mii de pungi de bani, îndzăcit decât giuruescu iei. Și grăind acel pașia acel cuvânt, au lăsat toți după cuvântul lui. Și l-au ertat înpărăția pre Vasilie vodă și l-au slobozit din Edicula. Și după acéia curund era să-l puie domnu. Iar n-au zăbăvit și au murit.

(35) Gheorghie Ștefan vodă, când era boiariu, murindu-i giupâniasa, au rămas văduvoiu. Și tâlnind o giupâniasă săracă, frumoasă, tânără, anumé Safta, de niamu Boeștilor, au timpinat-o pe drum, mergând cu rădvanu la Iași. Și au poprit rădvanul cu sila, și s-au suit fără de voia iei în rădvan, și au întorsu rădvanul înnapoi, la casa lui. Și pre urmă au priimit și ia și s-au cununat cu dânsul, caré au agiunsu de au fost și doamnă.

(36) Gheorghii Ștefan vodă, când era logofăt mare, au fost șezând odată în Divan cu toiagul în gură. Iar Iordachi Cantacozino cel bătrân, vel vistiernic: „Ce zici în fluer, dumneata, logofete?“ Iar el au răspunsu: „Zic în fluer, să mi să coboare caprile de la munte, și nu mai vin“. El au răspunsu în pildă, și alții nu s-au priceput. Că el aștepta oștili ungurești să vie de preste munte.

(37) Gheorghie Ștefan vodă, trecând cu oastea unguriască prin Roman, să scoată pre Vasilie vodă din domniie, iar un bivolar bătrân al lui au eșit înainte dintr-o cârcimă, fiind bat, în mijlocul târgului, și au început a râde și a bate în palme și a zicé: „Dragul badii, Ștefan vodă, mai bine îți șade în domniie decât în boieriie. Așia să mi te porți!“ Iar Ștefan vodă l-au întrebat: „Ce ți-i voia, măi?“ Iar bivolariul au dzis: „O bute de vin am negutat și n-am bani să o plătescu, să beu pentru sănătatea măriii tali și a oștii măriii tali!“ Atuncea Ștefan vodă s-au zâmbit a râdé și au zis la șoltuzul: „Pas' să ți-o plătiască“. Și au mărsu de au băut butea cea de vin toată cu soțiile lui, cu cine au fost, și au plătit șoltuzul butea cea de vin.

(38) Gheorghie Ștefan vodă, după ce au luat pre doamna lui Vasilii vodă din Suceavă la mâna lui și pre Ștefăniță vodă, pre fiiul său, l-au însămnat la nas putintel, și pre doamna au vrut să-și râdă de dânsa. Ce doamna lui Vasilii vodă l-au probozit și au început a-l blăstăma și a-l sudui și a-i zicé dulău fără de obraz, cum nu să téme de Dumnezeu, că i-au fost domnu-său stăpân, și i-au mâncat pita. Și așia i-au dat pacé și o au trimis la Buciulești de au închis-o în curțile lui. Și i-au luat averea și multă spaimă i-au făcut.

(39) Gheorghie Ștefan vodă, după ce au prinsu pre Toma vornicul Cantacozino în Suceavă, l-au înbunat până a aduce pre frate-său Iordachi Cantacozino din Țara Leșască, cu giurământ, de la Cameniță. Și apoi, prinzind pre amândoi frații, i-au închis pre amândoi frații înpreună cu doamna lui Vasilii vodă la Buciulești. Și acolo multă groază le făcea și umbla noaptea cu luntre pre apa Bistriții, de-i spăriia că-i vor răsturna în Bistriță. Și li-au luat tot ce au avut, și sate, și haine, și odoară, și haine, și bucate, și bani gata noaozăci de mii de galbeni de aur ungurești. Și au trimis pre armașul cel mare, pre Hăbășescul, să-i omoară. Ce Hăbășescul nu s-au grăbit cu moartea. Și au scris în doao rânduri Gheorghe Ștefan vodă numai să-i omoare, și tot n-au vrut să să grăbască să-i omoare. Iar al triile rând, scriind Gheorghii Ștefan vodă la armașul

Hâbășescul numai să-i omoară, și stând cărțile gata pre masă, întru acel ceas au sosit un căpitan din Țara Munteniască, anume Ușurelul, cu cărți de la Constantin vodă Băsărabă, domnu nou, poftind cu scrisoaré pre Gheorghie Ștefan vodă să-i sloboadă pre acei doi boiari, să nu-i omoară. Iar de-i va omorî, vor strica prietęșugul, și să fie gata de războiu. Și Gheorghie Ștefan vodă nu știia nemică de moartea lui Matei vodă. Că, cum au murit Matei vodă, au și rădicat domnu pre Constantin vodă slujitorii și boiarii și țara. Întru acel ceas au căzut cu rugăminte Constantin postelnicul Cantacozino, frateli Tomii vornicului și a lui Iordachi vistérnicului, de au scris Constantin vodă Băsărabă la Gheorghii Ștefan vodă, precum s-au pomenit mai sus. Și căpitanul acela, ce-au vinit cu cărțile, întru o zi și într-o noapté din București au agiunsu în Iași, i-au pus munténii numé de atuncea, Ușurelul. Careli după acéia multă milă au avut de la Cantacozinești. Și așia, cu această tâmplaré, i-au ertat Gheorghii Ștefan vodă pre acești doi boiari și li-au dat moșiile înnapoi, iar altă nemică nu li-au dat ce le luasă.

(40) Gheorghii Ștefan vodă, după ce s-au dus în Țara Unguriască, umblat-au pin multe părți de loc, ca să-i dea oaste, pe la nemți, pe la léși, pe la Moscu, pe la șvezi. Și au dăruit înpăratului moschicescu o crucé ferecată cu aur și cu pietri scumpe de patru sute de pungi de bani, ca să-i dea oaste, să vie în Moldova. Și tot l-au purtat cu voroave și nu i-au mai dat oaste, până ce i s-au tâmplat de au murit acolo, la Moscu. Și pe urmă i-au adus oasăle lui în Moldova, în mănăstirea lui la Cașen, de l-au îngropat.

(41) Iară pre doamna lui Gheorghii Ștefan vodă, pe Safta, ce o luasă cu sila, precum s-au scris mai sus, o urâsă Gheorghii Ștefan vodă, umblând prin țări streine, și au

trimis-o în țară aicea, până a nu muri el. Și el ș-au fost luat o slujnică țiitoaré dintru acéli țări streine. Iar doamna Safta au trăit aicea în țară, cu pace multă vréme și după moartea lui Gheorghii Ștefan vodă.

(42) Fost-au luat Iordachi Cantacozino și Toma frate-său toate moșiile Ceaureștilor, pentru acea pradă ce li-au făcut Gheorghii Ștefan vodă, cu dreptate și cu giudecată. Dar mai pre urmă s-au socotit Toma vornicul și cu frate-său Iordachi vistérnicul de voia lor și li-au dat iar la niamurile lui moșiile, la Ceaurești, să le stăpâniască. Iară Răcovițăștii, nu să știie din cé pricină, au fost luat și iei moșii de-a Ceaureștilor atuncea și nu li-au mai dat înapoi, care moșii din niamul Racovițăștilor și astăzi le țin de le stăpânescu, satul Roznovul și alteli.

(43) Ghica vodă, de niamul lui fiind arbănaș, copil tânăr au purces de la casa lui la Țarigrad, să-ș găsască un stăpân să slujască. Și cu dânsul s-au mai luat un copil de turcu, iar sărac, din ostrovul Chiprului. Și mergând amândoi denpreună la Țarigrad, multe vorbe bune au vorbit: de vor găsi pită, să să caute unul pre altul. Și au dzis Ghica vodă: „Tu ești turcu, poți să agiungi să fii om mare, și ce mi-i face pre mine atuncea?“ Iar turcul au zis atuncea: „De voi fi eu om mare, te voi face de vii fi mai mare în Chipru, giudecătoriu“. Și mergând în Țarigrad, s-au despărțit unul de altul, să-ș caute stăpâni.

Decii copilul cel de turcu au nemerit la un agă, ce era de curtea înpărătiască. Și au slujit așea din stăpân în stăpân, până au agiunsu de era pașia. Și fiind pașia sărac, avea un priiatin musaip înpărătescu. Și mergea totdiauna la vorbă la acel musaip înpărătescu. Și pre acéia vréme să tâmplasă de era multe zorbale în Țarigrad, de nu să mai putea așeza Poarta. Decii Chiuprulíolu au zis cătră acel priiatin musaip de casa înpărătiască: „De m-ar pune pre mine viziriu, aș potoli eu zorbaleli acéste“. Iar

înpăratului i să supărasă cu zorbaleli, și să miera ce va face, și întreba sfat și pre unul și pre altul. Și aflând vremia acel musaip înpărătescu, au spus înpăratului că iaste un pașia sărac, și el zice să-l pui măriia ta vizir, că a potoli toate gâlcevile acéste, pre careli îl chiamă Chiupruliolu". Decii înpăratul îndată l-au adus și l-au pus viziriu. Și cum l-au pus viziriu, îndată au și pus și au strigat oastea, și pre de altă parte au început a tăia capetili celor vicléni, până i-au spăriiat, de au așezat toate zorbaleli. Și au rămas viziriu lăudat la turci, precum s-au văzut și să véde și până astăzi niamul lui.

Iară Ghica vodă, întrând în Țarigrad, au nemerit la capichihăile moldovenești de au slujit, apoi au vinit la Moldova cu negutitorie, apoi la Vasilie vodă, lipindu-să de curte, fiind și Vasilie vodă tot de un niam, arbănas. Și vrând și Dumnezeu, au agiunsu de au fost capichihaia la Țarigrad și vornic mare aici în Moldova. Decii tâmplându-să atuncea, la vrémia lui Gheorghii Ștefan vodă, de au fost la Poartă cu alți boiari, viziriul, văzându-l, l-au și cunoscut cine iaste. Iar Ghica vodă nu-l cunoștea pre viziriul. Decii viziriul Chiupruliolu au și chiemat pre haznatariul lui și i-au zis în taină: „Vezi cel boiariu bătrân moldovan ce iaste la divan? Să-l iei și să-l aduci la odaia ta, până s-a rădica divanul, și apoi să-l aduci la mine în taină, că-mi trebuiaște." Iar Ghica vodă, după ce îl luasă dintre ceialalți boiari, să spăriiasă tare, că nu știia povéste ce iaste. Și după ce s-au rădicat divanul și l-au dus la viziriul, l-au întrebat viziriul ce om iaste și de undé iaste, și au zis: „Cunoști-mă pre mine, au ba?" Iar Ghica vodă s-au spus de undé iaste de locul lui, iar a cunoaște pre viziriul, nu-l cunoștea. Atuncea viziriul Chiupruliolu s-au spus și au dzis: „Ții minte ce am vorbit când viniiam amândoi pre calé?" Și au zis: „De ai uitat tu, dar eu n-am uitat, și iată că te voi face domnu în Moldova; numai să taci mâlcom". Iar Ghica vodă au și mărsu de i-au sărutat mâna și s-au rugat atuncea pentru

stăpânu-său, să-l lasă să fie domnu, să nu-l maziliască. Iar viziriul au răspunsu: „Acum deodată îl las să fiie, iar mai pre urmă cuvântul mieu gios nu l-oi lăsa, ce te voi face pre tine". Și pre urmă, chiemând la Poartă pre Gheorghii Ștefan vodă, și nevrând Gheorghii Ștefan vodă să margă, au pus pre Ghica vodă domnu în Moldova, după cum scrie létopisățul. Așea au fost povéste eșirii acestor doi oameni, Chiupruliului viziriului și Ghicăi vodă; că undé iaste voia lui Dumnezeu să biruiescu toate firili omenești.

(44) Ștefăniță vodă, ficiorul lui Vasilie vodă, fiindu domnu tânăr, dezmierdat și inimos, de multe ori eșind cu boerii la primblări, punea de lua frâiele din capeteli cailor boerilor și le da chiot cailor, de cădea boerii gios de-ș sfărma capetile, cât să îngrozise boiarii a mai merge cu dânsul cu cai buni la primblări.

(45) Ștefăniță vodă vrând odată să scoată fumărit pe țară câte șase orți de casă, și înnainte vrémie era obiceai de da numai câte un leu de casă, iar Toma vornicul și cu Iordachi, frate-său, Cantacozinești nu-l lăsa să-l scoată mai mult decât un leu și-i zicea să nu facă obiceai nou, că nu-i bine. Iar Ștefăniță vodă îndată s-au mâniiat și au scos hamgériul și s-au răpezit să dea într-înșii, și ei au fugit din casă afară. Măcar că acei boiari era greci, dar să punea tare pentru țară și pentru obiceai nou să nu să facă, că obiceaele céle noao fac răsipă țărâlor și peirea domnilor.

(46) Auzind acéste fapte rălé Vasilie vodă, tată-său, la Țarigrad, nu-i părea bine, și-i scrie de multe ori să să lasă. Și de nu ar fi murit, era numai să-l scoată din domniie pre fiiu-său, să vie el domnu în Moldova, că cunoștea că nu va procopsi fiiul său în domnie, Ștefăniță vodă.

(47) Era un boiar anumé Neculai Milescu spătariul, de la Vaslui de moșiia lui, pre învățat și cărturar, și știia multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește. Și era mândru și bogat, și umbla cu povodnici înnainté, domnești, cu buzdugane și cu paloșie, cu soltare tot sirmă la cai. Și lui Ștefăniță vodă îi era pre drag, și-l ținea pre bine și tot la masă îl punea, și să giuca în cărți cu dânsul, și la sfaturi, că era atuncea grammatic la dânsu. Iar când au fost o dată, nu s-au săturat de bine și de cinste ce avea la Ștefăniță vodă, ce au șezut și au scris niște cărți vicléne și li-au pus într-un băț sfredelit și li-au trimis la Constantin vodă cel bătrân Băsărabă, în Țara Leșască, ca să să rădice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță vodă din domniie. Iar Constantin vodă n-au vrut să să apuce de acéle lucruri ce-i scriia, ce s-au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înnapoi la Ștefăniță vodă, de li-au dat. Decii Ștefăniță vodă, cum au văzut bățul cu cărțile, s-au pre mâniiat și l-au și adus pre acel Nicolai Milescul înnaintea lui, în casa cea mică, și au pus pre călău de i-au tăiat nasul. Scoțând Ștefăniță vodă în grabă hamgériul lui din brâu, au dat de i-au tăiat calău nasul. Și n-au vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuțitul lui calău, ce cu hamgériul lui Ștefăniță vodă i-au tăiat nasul. După acéia, Nicolai Cârnul au fugit în Țara Nemțască și au găsit acolo un doftor, de-i tot sloboziia sângeli din obraz și-l boțiia la nas, și așia din zi în zi sângele să închiega, de i-au crescut nasul la locu, de s-au tămăduit. Iar când au vinit aicea în țară, la domniia lui Iliiaș vodă, numai de abiia s-au fost cunoscând nasul că-i tăiat. Numai tot n-au șezut în țară mult, de rușiné, ce s-au dus la Moscu, la mareli înpărat, la Alexii Mihailovici, la tatul marelui Petru înpărat, carele au vinit la noi aicea în Moldova. Și pentru învățătura lui au fost terziman înpăratului și învăța și pre fiiul înpăratului, pre Petru Alexievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție. Și l-au trimis înpăratul Alexii Mihailovici sol

la marili înpărat al chitailor, de au zăbăvit la Chitai vreo doi, trii ani. Și au avut acolo multă cinste și dar de la mareli înpărat al chitailor, și multe lucruri de mirat au văzut la acea înpărăție a chitailor. Și i-au dăruit un blid, plin de pietri scumpe și un diiamant ca un ou de porumbu. Și întorcându-să pe drum înnapoi, s-au tâmplat de au murit înpăratul Moscului, pre anumé Alexii Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au eșit întru întimpinaré și i-au luat acéli daruri și tot ce au avut și l-au făcut surgun la Sibir. Și au șezut câțiva ani surgun la Sibir.

Iară mai pre urmă, rădicându-să Petru înpărat, fiiul lui Alexii Mihailovici, carele au vinit aicea în țară, în Moldova, de s-au bătut cu turcii la Prut, la Stănilești din gios de Huși, în ținutul Fălciiului, agiuns-au Cârnul din Sibir cu cărți la dânsul, la înpăratul Petru Alexievici de i-au făcut știré de toate ce au făcut și cum iaste surgun.

Atuncea Petru Alexievici înpărat îndată au chiemat senatorii și au întrebat zicând: „Undé iaste dascalul mieu, cel ce m-au învățat carte? Acum, curund, să-l aduceți.“ Și îndată au răpezit de olac și l-au adus la Petru Alexievici, înpăratul Moscului, în stoliță. Și l-au întrebat ce au văzut și ce au pățit și i-au plătit lucrurile toate acéle de la senatori ce-i luasă, până la un cap de ață, și diiamantul cel mare. Și înpăratul, după ce l-au văzut, s-au mirat și l-au dat în haznaoa cea înpărătiască, iar Cârnului i-au dat optzăci de pungi de bani. Și l-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfétnic.

Și când au ras barbeli, înpăratul, a moscalilor, atuncea când ș-au schimbat portul, atuncea sângur înpăratul i-au ras barba, cu mâna lui. Și au trăit Cârnul până la a doa domniie a lui Mihai vodă Racoviță, și atuncea au murit. Care mare cinste i-au făcut înpăratul la moartea lui și mare părerе de rău au avut după dânsul, că era trebuitoriu la acéli vremi.

Rămas-au acelui Cârnu ficiori și nepoți, și au agiunsu unii de au fost polcovnici spre slujba oștirii. Că să însurasă el acolo,

de luasă moscavcă. Și s-au mai dus după dânsul de aicea din Moldova trii nepoți de frate, de să așezasie și ei pe lângă unchiu-său. Și aceiia avea milă de la înpărăție, și acolo au murit.

(48) Ștefăniță vodă zicu unii că pentru vrăjmășiia lui și supărarea ce făcea boiarilor, atuncea la Tighinea, la Bender, când s-au bolnăvit, să fie murit de otravă. Dar adevărul nu să știe că létopisățul nu scrie nemică de acest lucru.

(49) Duca vodă cel bătrân, fiindu de oameni de gios de niamul lui de la Rumele, din Țara Grecească, după ce au luat domniia aicea în țară, în Moldova, au vinit stăpânul lui, spahiul, cu ferman înpărătescu la Duca vodă, de i-au cerșut dajdé după obiceai ce au spahiii de eu de la oamenii săi, pre izvod, de la înpărățiie. Și după ce au vinit spahiul l-au cinstit Duca vodă, puindu-l și la masă. Iar turcul, spahiul, șezind la masă cu Duca vodă, au fost zicând lui vodă: afendi, blem la Rumeli. Iar Duca vodă au fost zicând să margă turcul: pas tu, dar eu nu voi merge. Și i-au dat și haine și i-au dat și bani ce i să făcea și mai mult decât i să făcea.

(50) Duca vodă avea un frate mai bătrân decât dânsul și-l pusésie vameș mare; și numele lui era Cârstea. Și așa era de fudul, că când mergea prin târgu nu vrea să-ș ia șlicul denaintea nemărui. Iar negutitorii și alți oameni din cei mai proști, văzindu-l că nu-ș ia șlicul denaintea nemărui, au început și iei a nu-ș lua șliceli înnaintea lui. Apoi el s-au dus și s-au jeluit Ducăi vodă, frăține-său, că nu-l cinstescu negutitorii să-ș ia șlicele înnaintea lui. Apoi Duca vodă l-au întrebat, el i-aș șlicul înnaintea lor? Iar el au zis că nu-ș ia. Iar Duca vodă, i-au zis: Pas pre uliță și-ți ia tu șlicul și apoi, dacă nu-ș vor luoa iar șlicile, vin'de-mi spune mie, că știu eu ce-oi face. Decii el au și purces pre uliță, cum îi poroncisă frate-său, Duca vodă. Și au

început a-ș lua șlicul. Iar negutitorii s-au și sculat în picioaré, și au început a-ș luoa șlicile și a să închina. Și apoi au mersu la Duca vodă și i-au spus că luându-ș șlicul el, îș eu și negutitorii șlicile înnaintea lui. Atuncea Duca vodă au zis că dacă va cinsti el pre alții, îl vor cinsti și pre dânsul alții, măcarî că iaste frate de domnu.

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

DOMNIIA DABIJII VODĂ
CAP 78

1. După moartea lui Ștefăniță vodă, ficiorul lui Vasilie vodă, în anul 7170 <=1662>, au trimis boiarii la Poartă pre Chiriță Drace, cu rugăminte de la boiari și de la țară, pre cine or vrea iei să le dea domnu de țară. Și li-au eșit răspunsul de la înpărățiie să margă boiarii toți la Poartă și acolo, pre cine or alége ei, pre voia lor vor face.

2. După acéia mers-au toți boiarii la Țarigrad, după porunca viziriului. Și cu dânșii era și Evstratie Dabije vornicul. Și dintre cei boiari mulți carii trăgea nedejdea domniii, numai Toma vornicul și cu frate-său vistiiarnicul Iordachi, Cantacozinești cei bătrâni, s-au agiunsu cu nepotu-său, cu cupariul Rusăt cel bătrân. Având cupariul treceré și cinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabije vornicul. Și eșind boiarii înnaintea viziriului, să ținea di cela să-i aliagă de domniie. Iar Dabije vornicul nemică nu știia, nici în gând nu-i era. Ce cum întrară boiarii în casă la viziriul, fiind lucrul tocmit și așezat de cupariul, și întrebă viziriul care iaste Dabije. Și arătându-l boiarii, l-au și înbrăcat cu caftan de domniie. Iar alți boiari ce trăgea nedejde domniii au rămas numai cu nedejde.

3. Vinit-au Dabijea vodă în scaonul domnescu în Iași, tuturor cu bucurie de bună părére pentru domnu bun de boiariu de țară. Și era tuturor cu bine. Și nu era nici un boiariu în prepus sau în minciuni la acest domnu, nici țara nu era înpresurată cu dările pre acéia vréme.

4. Acest domnu avea obicei, când ședea la masă și videa niscaiva oameni săraci dvorind pin ogradă, învăța de lua câte doao, trii blide de bucate din masa lui și pâine și vin și le trimitea acelor oameni acolo în ogradă, de mânca acei oameni. Și zicea cătră boiari: „De mult or fi zvorind ei și or fi flămânzi, neavând de cheltuială". Și făcea divanuri dése, ca să nu zăbăvască oamenii mult, dacă or vini la Iași pentru nevoile lor. Și multe divanuri făcea și din amiazăzi în desară. Care acéli divanuri den amiazăzi în desară nu cădea toate pre de laudă. Așijderea el bea vin mai mult din oală roșiie decât din păhar de cristal, dzicând că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar. Și el era de locul lui din ținutul Putnii, și știindu elu încă din boiarie că au oamenii săraci dobândă bună din vie, din toate celé relé au scornit și el acestu obiceiu rău de vii: de pogon câté un leu să dea; caré să tragé și până astădzi.

5. Având un hiiastru al său, anumé Lupașco, făcut de Dabijoaia cu Buhuș, căce Dabijoae au avut și alți bărbați mai nainte, pân-a o lua Dabije, făcut-au maré nuntă în curțilé domnești cu acel hiiastru al său, cu Lupașco, caré acel Lupașco au agiunsu mai pi urmă și spătar maré în Țara Munteniască și au luat o fată a lui Iordache visternicul Cantacozino. Și încuscrindu-să Dabije vodă cu Iordachie, l-au pus spătaru maré, și n-au pestit vremé multă ș-au murit Iordachie spătarul, caré cu multă pofală și cu maré jelé dispré toți pemintenii l-au îngropat înu Bărnovschii; că, măcar că era grec, omu strein, dar era om bun: să punea taré pentru peminteni la domnie.

6. Într-aciia vrémé tâmplatu-s-au de ave oștiré Turcul cu Niamțul. Și au vinit poroncă la Dabijea vodă, de s-au gătit dé oasté, de au mărsu la Uivaru, în Țara Nemțască, și au trecut Dunărea pré la Rușava, înpréună cu Grigorie, ficiorul Ghicăi vodă, domnul Țării Munténești. Și înpreunându-să cu viziriul, au bătut cetate Uivariul ș-au dobândit-o de la nemți, și s-au întorsu înapoi cu multă dobândă moldovenii și muntenii, aducând cară încărcate de hainé și dé multé lucruri.

7. Iară la anul după această oștiré, iar au vinit poroncă de la Poartă la Dabijea vodă și la Gligorie vodă, de s-au gătit dé oștiré, de au mărsu în Țara Nemțască, la Leva, împréună cu oștili turcești, cu viziriul. Au lăsat viziriului la Leva pe un sarascheru cu oastea turcească și pré un soltan cu triidzăci de mii dé tătari și cu domnii acestoru țări la cetate la Leva, s-o dobândiiască. Iară viziriul să dusésă la altă cetate, mai înlăuntru, și l-au bătut pe viziriul nemții de la acea cetate. Și după ce l-au bătut pe viziriul nemții, s-au dat viziriul cu oastea sa în laturi ș-au răpedzit cum mai degrabă să margă și oștilé caré lăsasă la Leva, să margă la vizirul, să-i dea agiutoriu. Ce n-au apucat să margă la viziriul, că i-au și lovit nemții și pe cea oasté dé la Leva, de i-au bătut nemții și i-au răsipit. Că li să și supărasă turcilor a mai oști, fiindu vréme de toamnă, pré la Simedru, și trăgându și nedejdé ca doară i-or slobodzi să margă pe la casăli lor. Și Dabije vodă și cu Gligorii vodă sfătuisă să fugă în Țara Leșască. Și cum au lovit nemțâi acolo la Leva, fugându oastea înnapoi spré Dunărea, ei au și trecut Dunărea cu oștile lor, fără știrè viziriului, ș-au vinit prin Țara Munteniască. Iară Stamatie, ci era postelnicu maré la Dabije vodă, au dzis Dabijăi vodă: „Să nu fugi, măriea ta, ci să te întorcii înnapoi la viziriul, că apoi poaté să vie din urmă poroncă la țară să té prindză, ci să lași pi Gligorie vodă să facă el ce știe". Dece Dabije vodă s-au întorsu și ș-au tocmit lucrul dispré viziriul.

8. Gligorie vodă, neștiindu nimic di întorsul Dabijăi vodă, ș-au pornit doamna cu toată casa lui di au trecut în Țara Unguriască, iar el au vinit prin Țara Moldovii, ca să aflé pe

Dabije vodă în țară. Și au mărsu pân' la Suceavă și, neaflându-lu pe Dabije vodă, i s-au răzlețit și oastea sa, ce avè, de dânsul și au rămas numai cu 50 de oameni. Și temându-să să nu sară țara după dânsul să-l prindză, au purces noaptè di la târgul Sucevii spre Botășeni și di acolo au lovit la Prut la Bogdăneștii. Și di acolo au luat asupra Nistrului ș-au trecut tocma la Movilău. Și cându au trecut dimeniața pe o negură pe lângă Botășeni, i s-au rătăcit un cămăraș a lui, anume Iștoc, c-o părechè di disagi dé galbeni, și cădzindu pré mâna Jorăi, ci iera atunci vornicu în Botășeni, au luat banii și l-au triimis pré Iștoc la Dabije vodă și cu banii. Numai, pân-a-l triimite, au dispecetluit banii Jora ș-au luat câțiva galbeni ș-au dat samă către Dabijea vodă că așea, despecetluiți, i-au găsit.

9. Gligorie vodă n-au zăbăvit mult în Țara Lèșască ș-au trecut pren Țara Unguriască, de ș-au luat doamna, ș-au trecut cu toată casa lui la Beciu, la împăratul nemțescu, ș-au zăbăvit acolo câțiva ani, la Beci.

10. Decé pi acie vréme, audzindu stolnicul Costantin Cantacozono, fratilé lui Șerban vodă, îndată s-au dus și el din Țara Munteniască la Beciu, de au făcut jalobă la împăratul nemțăscu pi Gligorie vodă, precum, cându era Gligorie vodă domnu în Țara Munteniască, au închis pi tată-său, pe Costantin postelnicul, la mănăstiré la Sniagov și i-au făcut acolo multe cazné, și i-au luat mulți bani, și l-au și omorât. Și el n-au fost vinovat lui Gligorie vodă cu nemic. Iară Gligorie vodă tăgădue, dzicând că-l năpăstuesșté înainte divanului împărătescu. Iar Costantin stolnicul s-au agiunsu cu o slugă a lui Gligorie vodă, anumé Ionașco Cap-di-ghindă, și l-au scos martur înainte divanului împărătescu, de au mărturisit cum că l-au omorât stăpânu-său, Gligorie-vodă, fără nice o vină, pe Costantin postelnicul.

11. Dece Gligorie vodă, dac-au vădzut că mărturisesșté așea sluga lui, n-au avut ce mai răspunde, că s-apucasă pe cap înainte divanului că e-i năpasté, ș-au rămas vinovat ș-au cădzut la-nchisoaré și-n maré grijă. Sfătuindu-s-au c-un prietin să să facă catolic, că într-alt chip na putè scăpa de morté. Și așea priimind, ș-au dat și un copil la împăratul, de l-au botedzat și i-au pus și nume copilului Leopold, pe numele împăratului.

12. Căutatu-ș-au vreme ș-au fugit de la Beci la Vineție, și așe i s-au trăgănat vrémea, de au zăbăvit în streinătate 7 ani, pân' ș-au făcut pace la turci. Și s-au dus pri tainè iar la Țarigrad, și ședea în Țarigrad pri tainè, di nu-l știè nime.

13. Iară boiarii muntenești rădicasă cap un domnu în locul lui Gligorie vodă pe un om prostu, anume Antonie, și-i da nafacă lui pe dzi di cheltuială câte 10 potronici. Iar viziriul au triimis de au chemat pre acel domnu la Poartă, cu boiarii dinpréună, dzicând să le înnoiască domniie. Și-ndată s-au rădicat pi poronca viziriului cu Antonie vodă și-au mărsu la Poartă, neștiindu nemic de vinirea lui Gligorie vodă, că-l ținea viziriul tăinuit.

14. Déce împreunându-să boiarii cu viziriul, rugatu-s-au viziriului să lé puie un domnu dintre dânșâi, pi caré ș-ar alegé iei, că acel domnu ce-l rădicasă ei iaste un om prea prostu. Atunce i-au întrébat vizirul pe boiari pintru Gligorie vodă, undé să află și, de i-ar scrie, oaré n-ar vini? Iar muntenii îlu suduia, că-i omu rău și nici a mai vini de unde îi dus. Dzisu-le-u viziriul: „Alegeți-vă un domnu dintre voi, pe cine v-a plăcè, și viniți mâné diminiață să vi-l fac". Iar Gligorie vodă, după perdeaoa viziriului, asculta toate. Ducându-să boiarii la gazdă, sfătuitu-s-au ș-au ales dintre dânșii pi un frate mai maré a lui Șerban vodă, anumé Drăgâciu. Și cum au purces cu dânsul a dooa dzi la Poartă să îmbrace căftan, ș-au întrat în casă la viziriul.

15. Iară viziriul au și scos pi Gligorie vodă și l-au îmbrăcat cu căftan. Iară boiarii munténești, dacă l-au vădzut, numai ce au încremenit. Și i-au dat pi toți dé grumadzi pi mâna lui Gligorie vodă. Numai ce au scăpat Șerban vodă dintre dânșii, că, vrând și el să între în casă la viziriul, după cielalți, un prietin

i-au spus în taină că-i Gligorie vodă în casă la viziriul. Și el n-au mai apucat să spue celoralalții frați, și-ndată au fugit și s-au ascunsu. Iar pe Drăghiciu Cantacozono și pe frate-său Mihaiu și pe frate-său Costantin, care îl pârâsă pe Gligorie vodă la Beci, și pe frate-său Mateiu și pe Iordachi, i-au luat pe aceștea pre toți de grumadzii, i-au dus în Țara Munteniască. Dece pe Drăghiciu l-au omorât, iară pe cielalți i-au închis înu curțilé domnești la simeni. Ș-au răpedzit Gligorie vodă oamenii săi înainte cu schimi aga, de au prinsu pe giupâneasa lui Șerban și pe celelalte a celoralalți boiari, de li-au închis la simeni. Și după ce au mărsu în București, Gligorie vodă îi tot bătea și-i căzniè pe acei boiari și pe giupânesă.

Caré lăsăm acmu povestea lui Gligorie vodă, de omu scrie mai înainte, cându i-a vini rândul. Și-ncepem iar a Dabijăi-vodă, la rându nostru.

16. Dabijea vodă, aice în țară domnindu cu pace și cu domnie aședzată, cu țară întemeiată, era omu bun și blându, fără nice o răutate. Și neplinindu biné 4 ani a domneii lui, fiindu și om bătrân, au plătit și el datorie ce de opștie, de-au murit. Și l-au dus cu toată boierimea, cu maré cinsté, de l-au îngropat în mănăstirea lui, în Bârnova, carii iaste de dânsulu isprăvită, iară din temeiul eii au fost-o început-o Barnovischie vodă și n-au apucat s-o isprăvască, c-au perit la Poartă, cum să poménește mai sus.

DOMNIIA DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN
CAP 76 LEAT 7174 <= 1666>

Zacialo 1. Duca vodă era dé moșie din Țara Gréceiască, de la Rumelea, și, viindu aici în țară de copil, au slujit la Vasilie vodă în casă și la alți domni, pân-au agiunsu la boierie maré. Și s-au și-nsurat aicea în țară, de au luat o fată a doamnii Dabijooia, anumé Nastasie, ce iera făcută cu Buhuș, ș-au

agiunsu de au fost și visternicu maré în dzilele Dabijăi vodă. Ce, după ce au murit Dabijea vodă, au mărsu doamna Dabijoaia în Țarigrad, cu Duca visternicul, ginere-său, avându pe Cupărești cei bătrâni în Țarigrad, purtători de trébilé domniii, la viziriul și la alte căpetenii a Porții împărătești. Scris-au și Toma vornicul Cantacozono la nepoții lui, la Cupăresști, ca să fie nevoitori pentru Duca visternicul. Și așea i-au sprăvit de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie în Țara Moldovei, în locul Dabijăi vodă.

2. Déce viindu în scaonul domniei, în Iași, le iera tuturor cu biné, fiindu și el din boiarii țărâi domnit, cât nu să plângea nimé nice dé o strâmbătate. Dar numai giumătate de an au domnit, și i-au și vinit mazâlie, pentru povestè unei cărți ce au scris iel la hanul tătărăscu.

3. Dzic că atunce să cerca acel hanu să s-închiné la împărățâia Moscului și să lipsască de supt împărățiè Turculuí. Și-ntelegându la împărăție dé poveste aceasta, n-au crédzut, ce au scris viziriul la Duca vodă aice în țară, să cauté numai să adeverească acestu lucru, să-i facă știre.

4. Și viziriul, din Țarigrad, au purces la oasté. Duca vodă, vrând să ispitiască pré hanul, să aflé adevăriul pe poronca viziriului, au scris și el la hanul, cum și el iasté robu și plecat supt puterea hanului, și altelé multe ca acestea. Și mărgând omul Ducăi vodă pré la Văzâia, la trecătoarea Niprului, l-au prinsu pașea de Văzâia; și fiindu pașea neprietin Ducăi vodă, i-au și triimăsu cărțile la Țarigrad, la camaicanul. Și camaicanul, neștiindu povestea, îndată au arătat cărțilé împărăției. Și împărățiè au triimis de l-au mazilit. Și era să-șu puie și capul. Atunce în grab-au pus înpăratul pe Iliiiaș vodă, ficioriul lui Alexandru vodă, domnu.

5. Numai nărocul Ducăi vodă ce au fost, de nu ș-au pus capul, că camaicanul au triimis acelea cărți a Ducăi vodă la oasté, la viziriul, de li-au vădzut. Dece viziriul au scris la

împărăție cum că Duca vodă cu poronca lui au scris la hanul, ca să-l ispitiască, și nu-i vinovat. Și așea au scăpat Duca vodă cu dzilé, de n-au perit. Iară mazâl tot au rămas, că apucasă împărăție de pusesă pré Iliesu domnu. Și au domnit Duca vodă numai șesă luni într-această domnie întâiu.

6. Și când i-au vinit mazâlie, era ieșit Duca vodă la primblaré cu toată casa și boiarii lui pe Prut în sus, la Berehoiești, de-ș lua sama oiloru ce avè din boiarie. Și acolo, fără nedejdé, i-au vinit mazâlie, și de acolo luându-l aga împărătescu, cu toată casa lui, de l-au dus la Țarigrad.

DOMNIIA LU ILIIAȘ VODĂ, FICIORIUL LUI ALEXANDRU VODĂ
CAP 77

<Zacialo 1>. La acè vrémé ce au vinit cărțile Ducăi vodă la Poartă, carelé scrisesă Duca vodă la hanul și le prinsesă pașea dé Vuzâia, precum arată mai sus, s-au tulburat taré împărăție, ș-au întrébat împăratul ce domni să află aice la Țarigrad mazâli. Și tâmplându-să de murisă Alexandru vodă, tatul lui Iliiaș vodă, rămâindu sărac și la maré lipsă și cu datorii multe, de pre cum iasté obiceiul domnilor mazâli, de rămân săraci după ce să mazâlescu, din blăstămul cel mult a oamenilor.

<2>. Mergea și Ilieș vodă dup-oasălé tătâne-său la îngroparé, cu multă grijă și fricâ dé datornicii tătâne-su, să nu-l prindză, să-l închidză. Și tâmplându-să într-acel ceas de l-au tâmpinat, cu oaséle ducându-le la gropniță, un omu împărătescu și tâmplându-să la acea întrebaré a împăratului de domnii mazâli de Moldova, iar acel omu împărătescu, cine-r hi fostu, au dat samă c-au vădzut acmu pe Iliiași mărgându după oasălé tătâne-său. Și așea îndată au răpedzit împăratul un ceauș, de l-au luat de la îngroparea tătâne-său și l-au dus la saraiu, de l-au îmbrăcat cu căftan de domnie, de l-au pus domnu în Moldova în locul Ducăi vodă, precum să pomenește mai sus. Iară pân-a-l îmbrăca cu căftanul, foarté rău să spăriiasă, că nu știè la ce-l duce și la cé. Ce mila dumnedzăiască iasté maré, de bucură pe om cându nu gândește.

3. Și după ce au vinit Iliiaș vodă domnu în țară, pré acie vréme era pace. Și acestu domnu era bun țărâi și boiarilor, îi avè în cinsté. Numai, fiindu născut, crescut în Țarigrad, nu știè limba țărâi, ce grăia cu tălmaciu la divan. Și multe giudeț a lui, fiindu cu tălmaci, nu să giudeca biné, și câtéva ispisoacé au ieșit pe urmă réle. Așijdére pe o samă dé boiari ce era dé casa Ducăi vodă i-au pus câțiva bani dé au dat împrumutaré, și pe caré boiarii îi aflasă c-au fostu sfetnici la rădicarea țărâi asupra tătâne-său, lui Alexandru vodă, încă nu lé prea căuta cu biné.

4. Tâmplatu-s-au pré acea vréme de au vinit și un ficioru a lui Batiște visternicul cu domnie din Țarigrad. Și afându pe un orheian, anumé Bosâie, caré au ucis pe tată-său, Batiște visternicul, l-au fost închis în vartă, fără știrea domniei. Iară după ce au vădzut alții că l-au închisu, pe afar-au început a strâga și a gâlcevi, ce poate să fie acest lucru. Dece domniè, înțelegând, îndată au poroncit de l-au slobodzit și poroncindu să nu să tiiamă nimé de nemic, că acelé lucruri toate li-au ertat. Și-ncă au ținut și pe ficiorul lui Batiște rrău. Și țara era împresurată cu dărilé, că să făcea cheltuelé mari la vistérie, și era și darnic: bacșizuri da mari, că era om bun. Și așea să pomenește că, după ce s-au mazâlit și au trecut Dunărea, n-au fost având de cheltuială, s-au fostu îndatorindu la boerénași de bani, de au fostu cheltuind pe drum. Și puțin n-au plinit 3 ani cu domnie și s-au mazâlit. Și fiindu Duca vodă domnu mazâl la Poartă, au eșit domnu al doilea rându la velet 7177 <= 1669>.

DOMNIIA A DOOA A DUCĂI CELUI BĂTRÂNU
CAP 78

Zacialo 1. Viindu Duca vodă cu a dooa domniie în țară, arătă-să la hiré mai aspru décât cum era cu domniia dintâiu. Și și începu a zâdi mănăstirea Cetățuia, că era țara plină de oameni și cu hrană și agonisită biné.

2. Iară în al triilea anu a domniei lui, la vleato 7180 <=1672>, rădicatu-s-au Hânceștii cu toți orheianii și lăpușnenii cu oasté asupra lui, pentru urâciunea grecilor ce adusesă prea mulți dé la Țarigrad.

3. Și mai ales pentru Cupărești, ce iera aice în țară. Dece viind Hâncul și cu Durac sărdariul aice în Eși, cu toaté oștili, strâga să prindză pe greci, să-i omoară. Fugit-au toată boiarimea caré încotro au putut. Iară Duca vodă, vădzindu că s-au rădicat atâta asupra lui, au ieșit din curtea domnească cu toată casa lui ș-au purces în gios pre iaz. Iară Hânceștii au întrat în curté și pin casăli boiarești și neguțitorești, pen târgu, strâgându și jăcuind. Și prindzindu pré greci, pre câți i-au găsit, pe toți i-au omorât.

4. Duca vodă au trecut déodată pesté Dunăré, și cu o samă dé boiari, iară o samă trecusă în Țara Munteniiască. Și isprăvindu-și Duca vodă de la Poartă, și ș-au luat tătari câți i-au trébuit, de i-au triimis cu Alexandru Buhuș, ce iera pe acie vréme sărdariu, de au lovit pin oastea Hânceștilor la Iepureni și i-au bătut pe Hânceșți și i-au împrăștiiat.

5. Iară tătarii, după ce au bătut pe Hânceșți, pe mulți oameni au robit dintr-acelea ținuturi și pe mulți din căpetenii, căpitani, hotânogii, prindzindu-i, i-au spândzurat; și pe unii i-au înțepat Duca vodă, după ce s-au întorsu dé pisté Dunăré. Iarna era maré atunce. Hânceștii atunce nu știm, n-au vrut au n-au îndrăznitu să facă vrun rău domnului. Ce pentru doi, trii vinovați au périt mulți nevinovații, și s-au potolit toții.

Numai numelé Hânceștilor au rămas în pomenirea oamenilor de atunce pân-astădzi.

6. Iară dup-acestea zarvé, cât s-au făcut vară, s-au gătit împărăție Turculuí și au purces cu oști să vie asupra Țărâi Leșeștii, să dobândiiască vestita cetaté Cameniță. Și au triimis poroncă la Duca vodă să-i triimiță chip și starea cetății Cameniței, să vadză ce loc și ce tărie aru avé.

Duca vodă au triimis pé un nemiș din ținutul Hotinului, anume Gligorie Cornescul, ce iera foarte meșter dé scrisori și dé săpături la pietré și la alté lucruri, de au făcut chip cetății Cameniței de ciiară, cu toate tocmeléle iei dinluntru și dénafară. Și o au triimis la împărăție dé o au vădzut, și mult s-au mirat dé mărirea ei, ce iera din sângură starea locului, cu apă și cu stânci dé piiatră împrégiuriu minunat locu. Și mai mult aceasta au îndemnatu pe împărăție dé au vinit la Cameniță.

7. Viziriu era atunce Chiopărăliolu. Și nu-i era cu voie să-i vie împărăție la Cameniță, ș-au scris și la Duca vodă, cât aru putea să puie pedică, arătându că-i prea tare Caménița și n-a putea-o lua. Dar nemic n-au putut isprăvi. Numai ce s-au pornit împărăție, la Oblucița sosindu, au găsit podul gata pesté Dunărea și au și trecut cu oștilé salé. Leșii, neștiindu nimic, nice avându vesté, nu să gătisă nimic de oasté.

8. Duca vodă gătindu conace și poduri peste toate pâreilé cu multă grijă, să nu-i aflé împărăția vro pricină, să-șu puie capul. Vinit-au și Gligorie vodă cu oastea sa, după poronca împărătâei, dé era de agiutor împreună cu Duca vodă.

9. Într-acestu anu făcutu-s-au și o minuné maré, arătaré la Hotin, într-o mănăstioară mică ce iasté supt cetaté. Au lăcrămat icoana Maicii Precistei, cât să răntuna lacrămile pe chipul icoanii, de le vidé toți oamenii. Și pica într-o tepsie ce iera pusă supt icoană, de iera de miraré a prăvi arătaré și sămnu ca acela, caréle au fostu adevărat sămnu de peirea a mulți

creștini în Țara Leșască și începătura durerii și stricării țărâi noastré. Că de-atunce din an în anu tot rău și amar de creștini și pustiiré au rămas locurilé pré acolo.

10. Trecut-au împărățâia Dunărea, și dé acolo purceasă pe Prut cu multă oasté și cu multe tunuri grelé și mari. Și la un tun punea câté 80 dé bivoli. Unelé era și mai mici; feluri de feluri de harmate. Și sosându la Țuțora, au ședzut cu toată oastea de au odihnit 8 dzilé. Țara era bejănită numai din șlahul oștii, iar în laturi sta toți cinești pe la casăli lor; navè nimé nice o névoie, nicé la mărsu, nice la întorsu.

11. Vinit-au în primblaré împărățiè de la Țuțora în Eși și s-au scoborât pe la Nicoriță în Căcaina și s-au suit pin târgul boilor ș-au descălecat în câmpu, supt saivan, de la diial dé târgul boilor. Și Duca vodă mergea cu toții boiarii pri gios pe lângă împărățâe. Și s-au tinsu câteva bucății de atlazuri și de tăfții pe înbe părțilé dé uliță, pe unde mergea înpărățiè.

12. Iară dac-au discălecat împăratul supt saivan, Duca vodă i-au închinat multé daruri: câțiva cai turcești cu podoabé scumpe și leghin cu ibric de argint și alté lucruri scumpé. Și d-icé iar s-au întorsu înpăratul la urdie la Țuțora. Și iar după acie au mai vinit împăratul în prinblaré și s-au suit în diial la mănăstiré la Cetățuia, de au vădzut-o și prăvind locul în toate părțile. Și iar s-au întorsu la urdiie la Țuțora. Dzic atunce să fie strigat și hogea în clopotniță la Sfeté Neculaiu, ș-au stătut beserica pecetluită pân'la vinirea cu domnia lui Antonie vodă.

13. Decé boiarii atuncea, aflându vréme, au jăluit pe Duca vodă la împărăție foarté taré, mai cu deadinsu Ursachi cel bătrânu. Și era atunce să-l mazileiască la Țuțora. Numai viziriul au grăit înpăratului că nu-i biné să-l mazileiască pi calé, ca să nu facă smintială pentru celé ce trébuescu să grijască: conace, poduri și de alté ce trébuescu pentru triiaba împărățâii pân'la Nistru. Și așea l-au îngăduit înpăratul, pecum au dzis viziriul, pân'la Nistru; nu l-au mazilit acolo. Purces-au împărăție de la

Țuțora pe Prut în sus, fiindu boiarii orânduiți de-a purta grije cé era traba: pâné, ordzu, iarbă, lemné, țăruși, ialoviță, berbeci, unt, mieré și de alté multe ce trébuia la conacé.

14. Acestu înpărat era călăreți bun și vânător. Mergea tot pe câmpu cu puținteі oameni de curtè lui pân'la conac. Și într-acestu anu era maré bișug în țară de toate, și ducè oamenii la urdie de vindè fără nice o grije: ialoviță, mieré, unt, poamé de tot felul, cini dé ce avè, de s-împlusă oamenii dé bani. Cându au sosit la Nistru, era podul gata pisté Nistru, din gios de Hotin, la un sat anumé Vârnovița. Și trecându împărățiè, iară Duca vodă sta la capul podului, di ciè parte dé Nistru, aștepta pentru slujba să-l îmbrace cu căftan. Iar înpăratul, avându pi dânsul măraz și gându să-l maziliiască, cum au trecut, au și făcut sămnu dé luară pé Duca vodă, de l-au dus de l-au închis la baș ceauș. Atunce s-au vădzut că-i mazâl. Și i-au scris, tot ce au avut, la înpărăție, și din pâra lui Ursachi l-au bătut împărăție. Ș-au cheltuit mulți bani, și era să și piară.

15. Numai, nărocul lui, s-au tâmplat o blană de hulpé de mosc neagră prea bună și scumpă. Ș-aceia i-au scos capul, că, ducând-o la vizirul, viziriul au arătat-o împăratului, caré s-au mirat și-npăratul de acea blană. Și atuncea au găsit vrémé viziriul, fiindu-i prietin, de au grăit: dé n-a hi apucat a peri, să fie mila împărățâiei să-l erté. Și atunce înpăratul l-au ertat dé cap și l-au dat pe mâna unui agă, dé l-au adus prin Iașu, dé l-au rădicat cu tot ce au avut și l-au dus la Țarigrad. În loc de milă și cinsté ce aștepta să aibă, ei l-au mazâlit.

16. Ieșit-au răspunsu boiarilor: pe ciné vor alegé dintre dânșii să margă să-l îmbracé cu căftan di domnie. Sfătuit-au cu toții ș-au ales dintre dânșii pe Petriceico cluceriul. Și l-au dus la cortul viziriului, neavându el nice un cuget al său să iasă la domnie, l-au îmbrăcat cu căftan dé domniie. Apoi și Petriceico vodă, ce l-au ales boiarii, vide-viți la câtă stângére și robie au dus țara cu faptele lui, cum omu scrie pe rându mai gios.

17. Léșii, neavându grije, dé vinirea turcului la Cameniți așea fără vesté, nice oasté au gătit împrotiva turcului, nice Cameniția au întărit-o cu nești cavai oștii, să să spréjâniiască de turcii, că pe acea vremé ave gâlcevi cu sfedzii, nice țara lor nu să bejenisă pen pălânci, néștiindu nemic.

18. Craiu leșescu era atunce Mihail Vișnoveschie, și hatman Sobețichie, caré pe urmă au fostu și craiu. Sta sateli pe marginea Țărâi Leșești pliné dé oameni, și lé spunea moldovenii: „Fugiți, fugiti, că vin turcii în țara voastră!" Ei nu credè, sta pe loc. Turcii, cum au trecut Nistrul, cum au început a prăda ș-a robi ș-a da foc, cât au putut agiungé pin Țara Leșască, făr'nice o grijă dé leși.

19. În Cameniță era numai vro 6.000 de drăgani, de paza porților, și târgoveții. Și cum au agiunsu turcii supt Cameniță, trei, patru dzilé, ș-au bătut din pușci, și s-au și închinat cei din cetatè Cameniței, adeverindu-le turcii milă, dacă să vor închina. Și déschidzind porțilé, au întrat turcii ș-au făcut dovà în limba lor și veselie maré de izbândă, c-au luat cetatè ca aciè vestită, Cameniția, așe prea lesné, făr'nice o scădere de oști și vărsări dé sângé. Așea da din tunuri, cât să cutremura locul. Și au ieșit toții lăcuitorii Cameniței pe porți afară, cu tot ce au avut. Și i-au aședzat pe toții pe denafară, pe lângă cetate, să lăcuiască.

20. Iară Volodiovschie, starostelé de Cameniță, dac-au vădzut că s-închină cetatè, el au întrat în erbărie de au dat foc, de au arsu și el cu iarba, socotindu mai biné să-ș facă moarté cu mânulé salé decât să încapă în mânulé păgânilor, rob.

21. Déci turcii, întărindu cetatè cu pușci și cu zahara și cu oasté, au aședzat și pași și prădându cât au putut agiungé oștili turcești în sus prin Țara Leșască, au purces împărăție în gios, iar pe acel șlah, ce au vinit, ș-au trecut Dunărea la Oblușiți cu mult plen de robi și de duium.

22. Iară pe Petriceico vodă l-au lăsat cu oastea sa, cu moldovenii, în Hotin, ca să fie di paza țărâi ș-a șlahului Cameniței, ca să nu închidă leșii drumul negutitorilor, să nu flămânzască oastea din Cameniță.

23. Trimis-au viziriul la Petriceico vodă, când era împărăție la Nistru, să aleagă un boiaru care-i mai dé treabă să-lu triimată la cortu lui, că-i trebuiaște. Ales-au Petriceico vodă din toții boiarii țării mai di triiabă la vorovi pe Miron Costân, caré au fost mai pe urmă și logofăt maré. Și mărgând Miron la cortul viziriului, pusu-l-au viziriul de au ședzut înaintea lui. Și i-au dzis vizirul să-i spuie dreptu: pare-lé lor biné c-au luat împărăție Cameniția, au ba? Iar Miron au răspunsu că să temé a spuné drept. Vizirul s-au zâmbit a râde și i-au dzis să grăiască, să nu să tiiamă. Atunce Miron au dzis că „sintem noi moldovenii bucuroși să să lățască în toate părțili cât de mult, iar pesté țara noastră nu ne pare biné să să lățască". Atunce viziriul iară au râs și i-au dzis: „Drept ai grăit", ș-apoi l-au întrebat cum socotește: lăsa-o-a oastea turcească la Hotin cu Petriceico vodă să fie de paza țărâi ș-a Cameniței pân-în primăvară și n-a ave vro primejdé de leși?

24. Iară Miron au răspunsu că nu-i biné să lasă oastea turcească, că esté vremé de iarnă, și să șadză oastea de iarnă la un loc n-a pute-o birui țara de fân și dé grăuncă și de alte bucate, că-i țara săracă, ș-a flămândzi. S-o răschire prin saté, satilé își rari, și or lovi poghiiazuri din ceia parte, astădzi într-un sat, mâné într-altul, și pân-în primăvară a peri oastea înpărătească toată, și pentru oastea turcească oru strâca poghiazurilé și țara.

25. Numai oastea turcească să să duc-în gios. Numai să lé de voie împărăție să scrie moldovenii la leși, cu rugăminté și cu înbunături, fiindu tot de o legé. Or crede leșii s-or lăsa de n-or facé stricăciuné Moldovei, și or chivernisi și cetate di bucate pân-inu primăvară.

26. Și așea au lăsat vizirul după sfatul lui Miron, iar unii din boiarii, după ce li i-au spus Miron sfatul, dzice că-i mai biné să lasă turcii, că poate pe dânșii să-i pradé leșii țara. Iară Miron dzice că n-or prăda-o, iar de or și prăda-o, nemic na hi, decât să lé ia inecerii muiarile și copiii și să rămâe și așădzători, să nu să mai ducă.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN PETRICEICO VODĂ
CAP 78 <*sic*>

Zacialo 1. Stătu domnul Petriceico vodă la vleato 7180 <= 1672>. Și dacă s-au aședzat domnu, au rămas cu oastea sa la Hotin, pentru grije podului ș-a Cameniței, pân-în postul Crăciunului. Apoi au vinit la Iași în scaon.

2. Iară de primăvară au vinit împărăție pân' la Oblusiță ș-au triimis pe Husăin pașea cu oștii la Hotin. Mărs-au și Petriceico vodă, cu oastea și cu toții boiarii săi, și domnul muntenescu Gligorie vodă, iarăș cu oastea sa, la Hotin, iar la Țutora au stătut caplan pașea cu oastea turcească.

3. Atunce leșii gătindu-și oastea, au vinit asupra turcilor, la Hotin, Sobețichii, hatmanul coronii, caré pe urmă au fost și craiu, și cu Sinavischii, hatmanul polnii, cu frumoasă oasté. Iar Mihail, craiul leșescu, era cu toată puterea sa la Leovi.

Turcii, vădzindu că viné oastea asupra lor, făcut-au șanțuri pe lângă cetate Hotinului ș-au întrat în șanțuri, iar moldovenii și cu muntenii, osăbiți într-alté șanțuri, încungiurați. Cé ei, ca ciia cu nevoe, s-au sfătuit iei în de iei, Grigorii vodă cu Petriceaico vodă, să să închine la léși, să stea cu toții să bată pre turci, ca să nu să apucé a să așeza în cetatea Hotinulu pașia, precum să așezasă în Cameniță. Că așezindu-să în Hotin pașia, decii în Moldova, n-are di cé mai domni domnu. Și agiungându-să cu léșii, ei îi chiema să vie mai curund, că ei încă vor ținea cu dânșii asupra turcilor. Decii léșii au priimit cu bucurie și îndată s-au pornit asupra Hotinului.

4. Husain pașia, ce era saraschériu, cu alți pași ce era în Hotin, înțălegând că vine oaste leșască asupra lor, să sfătuia cum ari tocmi oastea acolo în șanțuri pedestrimea și cum ari tocmi călărimea afară din șanțuri, să să bată cu léșii. Au chiemat și pre domni, pre Grigorie vodă și pe Petriceaico vodă, la sfaturi, să vază cum ari socoti și iei. Decii Grigorii vodă și cu Petriceaico vodă ruga Dumnezeu și aștepta să vază cum mai degrabă izbânda léșilor asupra turcilor, ca să nu să poată așeza turcii în Hotin.

5. Dzis-au pașia acestor domni, după ce au vinit la dânsul: „Marele și putérnicul înpărat ne-au trimis cu oaste la această cetaaté, la Hotin, cu puterea sa cea nebiruită, să ținem locul și cetatea aceasta și să purtăm de grije, și de aret să fim cetății Cameniții, caré iaste e curund luată din năroci tă primblarea înpăratului, nostru, ce s-au primblat până aicea ca să fie raialii Țărâi Moldovii, ce iaste supt ascultarea înpărății. Să fim de aret de apăraré despre léși, aflându-să nepriiatini înpărății despre această marginé. Acmu cum socotiți să tocmim oastea, pedestrimea și călărimea, să putem lua izbânda nepriiatinilor celor ce vin acmu asupra noastră cu oști?"

6. Iară Grigorii vodă au răspunsu pașii și au dzis: „Eu de aceasta nu pociu sfătui într-alt chip, fără numai oastea putérnicului înpărat, fiindu deprinsă la loc largu călărésțe a da războiu, foarte iaste tare și cu nedejde de izbândă fără de nici o smintială, iar din șanțuri iaste cu grije a să lupta cu nepriiatinii cei denafară. Că de multe ori să prilejaște, cei denafară încungiură pre cei dinlăuntru și-i țin închiși și-i flămânzăscu, și pre urmă de nevoie să închină și cad în mânule vrăjmașilor săi, fără de nici un războiu. Ce eu socotescu să eșim de aicea cu oastea, să lăsăm cetaatea Hotinului și să ne pogorâm în gios pre Prut, undé vom alége loc largu și bun de bătălie.

Și de vom videa că nu putem sta înprotiva nepriiatinilor, vii trimite, măriia ta, de a vini și caplan pașia cu oastè de la Țutora și-i vom bate."

7. Iară saraschériu pașia, dacă au auzit pre Grigorie vodă dzicându-i să lasă cetaatea, să iasă la loc largu cu oștile, s-au mâniiat pre tare pre Grigorii vodă, cât au scos hamgériul să-l lovască, să-l omoară, și au răcnit de i-au dzis că pentru cetatea aceasta l-au triimis pre dânsul înpăratul. Iar Grigorii vodă cu Petriceaico vodă s-au îngrozit și de sârgu au eșit de supt cort afară. Și cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la léși să vie mai curund, să nu zăbăvască. Vinit-au oastea leșască aproape de Hotin tăbărându-să ș-au tocmit oastea pre orânduiala lor de războiu. Eșit-au și turcii, oaste aliasă, călărimea din șanțuri, și Petriceaico vodă cu moldovénii, și Grigorii vodă cu munténii. Și începând războiu, mergea turcii cu năvală asupra polcurilor leșești, iar léșii încet păsind sprejeniia năvala turcilor până au vinit aproape de șanțurile turcilor. Și stând léșii vitejaște, s-au și închinat Petriceaico vodă și cu Grigorii vodă înpreună cu oștile lor la léși și s-au amestecat cu léșii și au și început cu toții asupra turcilor a-i tăia.

8. Decii călărimea turcilor, văzind așia, n-au mai avut vréme să facă năvală asupra léșilor, ce numai le-au căutat de au întrat în șanțuri la céia pedestrimé a lor, ca să să apere; iar stiagurile husărești, păsind înainte, au întrat în șanțurile turcești, și după dânșii céialaltă oasté. Și au și început a-i tăia pre turci, cât n-au mai putut să să mai îndrepte turcii. Și au și purces în răsipă. Unii au apucat pre pod, ce era preste Nistru supt cetatea Hotinului, alții pin Nistru da, de să înneca, alții pre supt cetatea de stâncă da, de să zdrobiia. Și podul încă s-au rumptu de năvala turcilor la mijlocul Nistrului, de s-au înnecat mulțimé de turci. Numai câți au apucat cu pașia înnainté de-au trecut asupra Cameniții, atâțea au hălăduit. Perit-au optsprăzéce mii de turci. Umplutu-s-au léșii și

moldovénii și munténii de cai turcești, și de haine, și de arme, și de bani, și de alte lucruri bune.

9. După ce au făcut léșii această izbândă, chiemat-au pre acești domni de s-au sfătuit să purceză în gios, să triacă Dunărea în Țara Turcească. Și au orânduit pre moldovéni și pre munténi să margă înnainté pre Prut să le fie de straje și să strângă oști zaharea. Și cu acea socoteală au purces domnii în gios pre Prut, iar léșii, așteptând să le mai vie oasté pre urmă, au luat de la Hotin pre supt codru asupra Toporăuților întru întimpinarea ceiialalte oști ce viniia despre Sneatin, ca să să înpreune cu toată oastea la un locu, să purceză în gios, precum le era sfatul.

10. Decii domnii au trecut Prutul pre la Zaluciia în ceasta parte, și de acolo s-au despărțit. Petriceico vodă au mărsu la satul lui la Tătărășéni și de la Tătărășéni au luat pre supt codru asupra Iubăneștilor, întru întimpinarea léșilor; iar Grigorie vodă au luat în gios, că nu avea într-alt chip cum face, că-i era doamna și coconii în Țarigrad, în mâna turcilor. Decii hatmanii leșești, văzindu-l pre Grigorii vodă că au luat în gios, și calea nu-i era într-acolo, au triimis un domnu să-l întrebe pre Grigorie vodă di cé merge pre acolo, că calea oștii nu-i într-acolo. Iară Grigorii vodă au dat samă cătră acel domnu că merge să dea știré țării să nu fugă, nici să să bejeniască, și să orânduiască conace pentru triaba oștii. Că într-alt chip n-are pre undé mergé, că să vor spăriia oamenii și să vor bejeni, și nemică nu vor găsi hrană de triaba oștii. Și acest răspunsu au luat acel domnu leșescu și s-au întorsu înnapoi la hatmani.

11. Grigorii vodă, după ce au purces acel domnu leșescu înnapoi la hatmani cu acel răspunsu, scris-au o carte la hatmanii leșești, și au triimis-o pre de altă parte, să-l iarte și să priimască de la dânsul acea slujbă cu izbândă ce au făcut. Că atâta au putut, iar mai mult nu poate, fiindu-i doamna și copiii în Țarigrad, în mâna păgânilor. Și au purces cum mai degrabă

în gios Grigorii vodă de au trecut Dunărea pre la Gălați. Și au triimis de au dat știré viziriului, la Obluciță, că și el au scăpat cum au putut și vine la poala înpărățiii.

12. Decii viziriul, dacă au auzit că vine Grigorie vodă, s-au mierat, știindu-l că s-au închinat la léși, având viziriul véste de la Husain pașia că s-au închinat la léși. Nu credea viziriul că vine și tot trimitea ni pre unul, ni pre altul înnaintea lui, să vie mai curund. Sosind Grigorii vodă la Obluciță, au mărsu la viziriul, și l-au întrebat cum au fost lucrul lui Husain pașia saraschériul la cetatea Hotinului de au prăpădit oastea.

13. Atuncea având calé Grigorie vodă cuvintelor sale, au spus viziriului cum au sfătuit pre Husain pașia să iasă din șanțu cu oastea înpăratului, pentru căci că oastea înpăratului iaste deprinsă a da războiu nepriiatinilor la largu, iar nu la strâmtoaré. Și Husain pașia s-au mâniiat și au scos hamgériul să-l omoară, și i-au făcut de au întrat în șanțuri și pre moldovéni și pre munténi. Și viind oastea leșască i-au încungiurat din toate părțile, și numai pașia au scăpat pre pod preste Nistru, iar pre dânșii pre toți i-au cuprinsu léșii. Ce pre urmă el au făcut cum au putut și ș-au adus capul la poala înpărățiii. Decii viziriul, dacă au auzit așia, au dzis că „bine ai fost sfătuind, și nu ti-au ascultat". De care lucru așia ș-au tocmit lucrul, că au adus și marturi Grigorii vodă înnaintea viziriului, de au arătat. Decii viziriul au triimis de au tăiat capul lui Husain pașia.

14. Și pre Grigorie vodă, de bucurie mare ce avea viziriul că au vinit de s-au închinat de la léși la dânsul, i-au dat iară domniia în Țara Munteniască, să fie domnu. Că înțălegând că iaste hain, pusésie domnu pre Duca vodă în locul lui, fiind Duca vodă mazil la Țarigrad, și luasă și pre doamna lui Grigorii vodă cu coconii la saraiul înpărătescu, să-i turcească. Decii viziriul îndată au răpezit la Țarigrad de au slobozit pre

doamna lui Grigorii vodă și pre coconi. Și au poprit și pre Duca vodă să nu margă în Țara Munteniască.

15. Decii Grigorii vodă s-au rugat viziriului să-l lasă să margă pre la Țarigrad, să-ș vază casa și copiii, că i să și supărasă cu oastea. Și mergând la Țarigrad, apucatu-l-au munténii cu multe pâri, mai vârtos Postelnicești, fiind și cu a Ducăi vodă îndemnătură, temându-să să nu-i smintiască domniia ce-i didésie.

16. Și Postelnicești fusésie eșiți de la închisoarea lui Grigorii vodă mai dennainte vréme. Că, după ce au vinit Duca vodă mazil de la Moldova în Țarigrad, și Șerban logofătul, careli pre urmă au fost și domnu, au scăpat, de nu l-au fost prinsu la mână să-l ia, precum au fost prinsu pre ceiialalți frați a lui, precum să pomenéște mai sus, la céialaltă povéste a lui, au fost isprăvit Șerban logofătul, cu mijlocul Ducăi vodă, de au fost mărsu un capegi-bașia de au luat pre toți frații lui Șerban și niamul lui din închisoarea lui Grigorii vodă din București. Și mergând Grigorii vodă la Țarigrad, s-au tâmplat și iei acolo și ș-au aflat vréme a-l pârî, féliuri de feliuri pâri pentru cazne și răutăți ce l-au făcut.

17. Ce Grigorii vodă era un om harnic și tare, și sămățu, și gata la răspunsu și la toate socotelile, și să pârâia față la față înnaintea divanului înpărătescu cu Postelnicéștii, cu Șaitanicești, cărora le zicu și Cantacozinești. Și mai vârtos giupânésele lor îl pârâia înnaintea divanului înpărătescu, că li-au fost puindu pe giupânésie de au fost cărând var și piiatră, înpreună cu țiganii cei de dârvală, la curțile domnești.

18. Ce Grigorie vodă au mijlocit cu priiatinii lui și iară i-au dovedit și i-au pus iară pre toți la poprială. Și Șerban logofătul iară prinsésie de véste și să ascunsésie, ca și întâi. Ce ceaușii înpărătești l-au găsit ascunsu în casă la Duca vodă, în pod, și de acolo l-au luat și l-au făcut surgun la Crit. Și mult mustra Grigorie vodă și să ciortiia cu Duca vodă, ce să pune pentru

niște oameni răi ca aceiia. Și Grigorii vodă să gătiia să purceadă cu mare vâlfă de al triilea rând în Țara Munteniască cu domniia.

19. Numai Dumnezeu iaste mult milostiv, iar apoi de sârgu întoarce mila sa. Că îndată s-au războlit Grigorii vodă și au murit. Nărocul Cantacozineștilor! Dzicu unii să să fie agiunsu Cantacozinești cu un doftor și să-l fie otrăvit.

20. Și apoi, murind Grigorie vodă, au purces Duca vodă cu domniia în Țara Munteniască. Și mai cu vréme, după ce au mărsu Duca vodă în Țara Munteniască, au stătut cu mare cheltuială de au scos și pre Șerban vodă din surgunie de la Crit și l-au adus în Țara Munteniască și l-au făcut logofăt mare.

21. De aicea înnainté lăsăm pentru Țara Munteniască să scrie munténii, și noi iară ne întoarcem la urmă, să scriem pentru țara noastră.

22. Petriceico vodă era om bun și slabu, prost, n-au cutezat să facă ca Grigorie vodă, să margă la turci, și de la Tătărășéni s-au dus la Iubănești, așteptând pre léși să să scoboare în gios și gândind că să vor mai strânge moldovéni, să să înmulțască oastea, să strângă zaharea, ca să fie de triaba oștii leșești.

23. Iară boiarii moldovéni carii era cu dânsul, văzind că Grigorii vodă s-au despărțit și s-au dus la turci, sfătuitu-s-au și iei înde iei și s-au agiunsu și cu toate capetile, căpitanii slujitorilor, săție la un cuvânt. Și s-au dus cu toții la Petriceico vodă și au început a se ruga lui Petriceico vodă să-i lasă pe acasă, să-ș ia fimeile și copiii, să-i dea în laturi, să nu-i ia tătarâi, și iarăș or vini întru întimpinarea lui Petriciieico vodă. Ce Petriceico vodă, neștiind că și slujitorii sunt cu dânșii la un cuvânt, oarecum cu simeție le grăiia, și nu-i credea și nu vrea să-i sloboază, zicând că și oaste leșască vine multă.

24. Iară Miron logofătul au răspunsu: „Ori să fie voia măriii tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casăli să le ia tătarâi". Și s-au închinat și i-au dzis: „Să fii măriia ta sănătos", și au eșit afară. Și așea toți boiarii și căpitanii au purces, cela după cela, pre rând, a să închina și a eși afară. Și cum au eșit afară, au început a încăleca pre cai și au purces cu toții în gios.

25. Iară Petriceico vodă au rămas numai sângur, numai cu Hâbășescul hatmanul și cu casa lui. Și au început a plângé și a blăstăma pe Miron și pe alții și a dzice la cé l-au adus, și au trecut codrul întru întimpinarea léșilor de la Iubănești spre Cernăuți.

26. Iară boiarii, după ce au purces și au mărsu la Căcăcéni, s-au sfătuit și au scris cărți la boiarii cei de Țara de Gios, la Gavriliță și la Buhuș și la alții, precum iei și cu toată oastea s-au despărțit de Petriceico vodă și vin în gios la dânșii. Ce să facă știré viziriului, să poftiască domnu dintre dânșii, să-ș pue pre cine vor socoti. Și, fără zăbavă, și ei îș vor alége domnu și vor merge cu toții la viziriul. Și au dat cărțile la Gheorghiță Mitre, să le ducă la boiarii carii sunt pomeniți mai sus.

27. Decii când au mărsu Gheorghiță, au găsit pre toți boiarii în Gălați și pe Dumitrașco vodă Cantacozino pus domnu de la împărățiie. Și cum au văzut pre Gheorghiță Mitre că au vinit cu cărțile, l-au și chiemat, de i-au spus de toate, și s-au bucurat și l-au boierit, l-au pus postelnic al doilea. Ș-au și păzit de au scris, de au făcut știré viziriului, cum că toții boiarii și toată slujitorimè și țara s-au lăsat de Petriceico vodă ș-au vinit și ș-au adus capeteli suptu mila înpărăției.

DOMNIIA LUI DUMITRAȘCO VODĂ CANTACOZINO LEAT 7182 <= 1674> CAP 79

Zacialo 1. Audzindu vizirul, fiind la Obluciță, de lucrurili ce s-au făcut la Hotin și cum s-au hainit Petriceico vodă, de s-au închinat la leși, acolo, în grabă, nice un domnu sau ficior de domnu mazâl nu era, nimi. Numai ce s-au aflat Dumitrașco

vodă, caré era ca capichihaia lui Petriceico vodă și fusesă mai înainte vréme și visternic maré în Țara Munteniască, la Gligore vodă.

Și era grec țărigrădiian de felul lui, niiam de-npărat creștinescu di Cantacozonești, și știe rândul acestor țări. Și neaflându-să nimé atunce, cum să pomenește mai sus, l-au pus pe dânsul vizirulu domnu în Moldova în locul lui Petriceico vodă. Și luându căftan dé domnie, au mărsu în târgu în Gălați. Și s-au strânsu toată boiarimea la dânsul și oastea, ca puii di potrinichi, după cum s-au scris mai sus. Ș-au orânduit vizirul și un pașă cu câtăva oasté turcească și un soltan cu 20.000 de tătari, ca să-l duc-în scaon în Eșii și să să bată și cu acei leși ce or vini asupra lui.

2. Déce leșii, dacă s-au tâlnit cu Petriceico vodă spré Cernăuții, au purces în gios pân' la <loc gol>, tot dépreună apoi s-au despărțit, ș-au trecut obuzul leșesc în gios, pân' lângă Movila Răbâii. Dumitrașco vodă, din Gălații au pornit pe acel pașé cu turcii și pe soltanul cu 20.000 de tătari și cu oastea moldovenească și cu o samă de boiari moldoveni, anumé Alixandru Buhuș hatmanul și cu Costantin Cantemir, sărdarul, care au fostu pe urmă și domnu, și cu Ștefan Cerchezul comisul și cu Mitre și cu frate-său Ghiorghiță și alțâi mulți, ș-au purces în tâmpinarea leșilor. Și era în obuzul leșescu cap hatmanul Sinavschii. Și după ce s-au tâlnit acolo la Răbâia, le-au dat războiu pre taré, și s-au bătut toată dzua. Iară când au fostu noapté, au făcut leșii mulțimé de focuri, un om câte 5, 6 focuri. Dece pașea au chemat pe Buhuș și pe Cantimir și i-au triimis să ia limbă. Și cându au mărsu, au găsit numai locul și focurilé, iar obuzul leșescu să-ntorsesă înapoi, că fusesă de toții șesă, șepte miei de leși. Dece spuindu Buhuș pașéi, s-au bucurat, ș-au mai mărsu o samă după dânșii, pân-au trecut din Eși leșii. Și turcii și cu tătarii s-au întorsu înapoi, că era în postul Crăciunului, vréme de iarnă. Și leșii s-au tot dus în țara lor, și Petriceico vodă

încă s-au dus cu dânșii, și hatmanul Hăbășescul înpréună cu dânsul. Numai ce au lăsat o samă dé nemții în Cetate Neamțului și-n Sucevi, caré s-au tâmplat de au ședzut acei nemții într-acelé cetăți mai bini de un an. Și era acelé cetății pliné de odoare și de hainé a toată țara, boiarești și negutitorești, după cumu-i obiceiul la vremé de răscoalé, de-ș pun oamenii ciné ce aré mai bun.

3. Iar în Hotin, după ce au bătut leșii pe turci, n-au mai lăsat nici oasté; l-au lăsat pustiiu.

4. Dumitrașco vodă, după ce au vădzut că s-au curățit de leși, rădicatu-s-au cu toată boiarimea și s-au dus în scaon, în Eșii, și s-au aședzat la scaon. Dece Dumitrașco vodă temându-să de leși să nu sloboadză nescariva poghiiazuri cu-ndemnarea lui Petriceico vodă, să-l ia, scris-au la viziriul de au făcut știré de toate de acestea cum s-au tâmplat. Déce vizirul au poroncit să ernedzé tătari în țară pentru să aperé și pe dânsul și raiaoa. Iar mai multu au fostu socotiiala turcilor pentru ca să slăbască raeoa să nu să poată haini lesné. Dzic să fie dzis viziriul lui Dumitrașco vodă, cându l-au pus domnu, la Oblușițé:

5. De s-or apuca boiarii să facă zapis la mâna viziriului, cum că n-or vini poghiiazuri să strâce țara și domnie va trăi cu pacé în Iași, or rădica să nu ernedză tătarii în țară. Dece o samă dé boiarii s-au fost apucându să facă zapis, dar Miron logofătul dzicu să nu fie priimit la acel sfat, dzicându că s-au făcut multă vrajbă cu leșii și știindu și pe Petriceico vodă că-i dus cu dânșii, nu să vor putea răbda să nu să sloboadză poghiiaz, să strâce țara, și pe urmă a căde greu în capetelé lor; iar așè, de or erna în țară, mai biné a hi, că or apăra și țara dé pogheazuri, că și în Țara Leșască văz că erneadză joimiri și nu mai iaste nimic. Și așea au socotit și n-au vrut să facă zapis și au lăsat de au ernat tătarâi în țară.

6. Dar acesté voroave nu-s nemic, fără cât Dumitrașco vodă, fiindu grec tălpiz și fricos, cu piele de iepure la spate, și neavându nice o milă de țară, punea pricini asupra boiarilor ș-a lui Miron, că sfătuescu și-i biné să ernedzé tătari și ei n-au priimit să facă zapis. Dar lui îi era voe și silie spré acela lucru, că să temea să șadză în Iași, să nu vie nescarivai poghiiazuri să-l ia din Eși.

7. Dece întrat-au tătarii în țară, ca lupii într-o turmă de oi, dé s-au aședzat la iarnatic pin saté, pe oameni, din Prut până în Nistru și mai sus, până în apa Jijiei, nemărui nefiindu nice o milă de săraca de țară, cum aru hi fostu țara fără domnu. Așe iera jac într-însa, cum aru hi fostu ei, săracii, pricina răutățâi, cum aru fi ei, săracii, sfătuit să vie leșii cu oastea la Hotin. Cum s-au îndurat a da țara în pradă, fără nice o nevoie! Numai pentru frica ce blăstămățască și chivernisala lui au socotit, de au ernat tătarâi în țară pân-în primăvară!

Joimirii în Țara Leșască, ce mănâncă gospodarii casăi mănâncă și ei, și au frică di strânsoare de rohmistrii lor, dé nu pot face oamenilor răutăți.

8. Iară tătarâi sunt lupi apucători, pradă, robăscu, bat și căznescu pe creștini, neavându grije, nice strânsoare de mârzacii lor. Și tătarâi nu mânca, ca joimirii, ce mânca gospodarii, ce mânca tot carné de vacă și de oai, dé nu-i putè să-i biruiască cu hrana, pe dânșii și pe caii lor. Că un sac dé ordzu da pe dzi unui cal, și cât nu putè să mănâncé un cal într-o dzii îl deșerta din traisté și-l strângea deuseghi; și dac-îl și fârșè bietul om ordzul din groapă, iar tătarul îl făcè pe om de cumpăra ordzul cela ce strângea iel de pen traisté. Mâncat-au tot, și pâné, și dobitoc, ș-au jăcuit tot pân' la un cap dé ață. Pe mulți au și robit, cu furiș, femei, feté, copii. Rămas-au bieții oameni numai cu sufleteli, bătuți și strunciunați, cum era mai rău și mai amar, cum nu să poate nice a scrie, nice a să povesti

caznelé și ucisurili lor ce au avut de tătari. Dece viindu primăvara, s-au rădicat tătarâi din țară.

9. Iară nemțâi tot ședea pen cetății, în Neamțu și-n Suceavă, și jăcuia ce putè prinpregiurul cetăților pentru mâncaré. Și moldovenii sta cu oastea prinpregiurul cetăților, ca să-i scoată, și nu-i putè, și sta penpregiurul cetăților și totdeauna avea cu dinsâi bătaie. Și boiarimea di pinprégiur era bejeniți de răul lor.

10. Purces-au al doili anu viziriul cu oastea în Țara Leșască, pe Nistru, pe di cie parté, tot strâcându și ardzindu pin Podolie cetățile și târgurilé cu balemezurile, și hanul cu tătarâi robindu toată Podoliè în sus, pân-au agiunsu la Zăravna.

11. Iară aice au orânduit pe caplan pașea, cu oaste turcească și cu moldovanii, de au stătut prinpregiurul cetății Sucevii câtva vremé, și nu pute scoate pe nemții, până au flămândzit și s-au închinat de bună voie și viindu-le și poroncă de la leși să iasă.

12. Iară cei din Cetate Niamțului, neavându bucate, n-au zăbăvit mult, ce au ieșit legând tabără de au mărsu la Sucevi, la céialalți nemții. Era atunce Alexandru Buhuș hatman, și cum i-au tâmpinat hatmanul Buhuș la Podișoari, aproape de târgul Sucevii și dându-lé năvală vitejește acolo cu slujitorii săi, au rumtu tabăra nemților în doa. Atunce au ucis calul de supt hatmanul Buhuș, și căzdusă hatmanul într-un răzor, cu fața în sus, de nu să putè îndată să să scoali. Și nemții năvăliè să-l apucé, iar un căpitan moldovan, anumé Décusară, au grăbit cu calul asuprâ-le, și s-au apucat hatmanul de coada calului lui Decusară, și țiindu-să biné, l-au scos din năvala nemților. Dece hatmanul, încălecându și pi alt cal, le-au mai dat năvală în câtéva rânduri, și mulți din nemții au perit, iară pe unii i-au prinsu vii, iar o samă s-au tot apărat, pân-au întrat în Suceavă la ceialalții. Trims-au nemțâi cei vii, ce i-au prinsu în războiu, și capeteli celor morții în Iași la Dumitrașco vodă, și

Dumitrașco vodă i-au trimis la înpărăție. Și șăde pregiur cetate oastè, și nu-i putea scoate; și doi ani tot au ținut nemțâi cetatè Sucevii, nu i-au putut scoaté.

12 <*sic*>. Tâmplatu-s-au de au murit și craiul leșescu Vișinoveschie. Și era multă amestecătură între leși, că nu-ș putè alegé craiu. Și din sus cu sfedzii nu era biné aședzați, din gios îi bătè turcii și cu tătarâi, precum s-au pomenit mai sus. Déce leșii au agiunsu la toată creștinătatè, câți sint în Ievropa, și la niiamțu, și la Moscu, și la venețiian, și la papa. Toate crăiilé câté sint creștinești au scris cărți la înpăratul și la viziriul turcescu să dea pacé leșilor, să nu să mai atingă dé dânșii, că apoi iei, cu toțâi, s-or scula asupra lor.

13. Déce vizirul atunce era la Jăravina, și era hanul pe dé altă parte și alți pași pe alte locuri, de tot strâca zidurilé cetăților și ardea și prăda. Déce atunce la Jăravna, cum au vinit acelea cărți dé la creștinătate, au și stătut viziriul cu leșii la pacé, că acolo la Jăravina era strânsă și oastea leșască. Și așè s-au aședzat: să dea toată Podoliè olat Cameniței, din Nistru dé la Buceci, pe la Satanova și pân' la Nejiboje, și pe la Lăticiova, cât cuprinde Podoliè toată și Ocraina, și să iasă și nemțâi de pen cetății din Moldova, și poghiiazuri în Moldova să nu mai facă, și Camenița să aibă pace de poghiiazuri.

14. Și să coroneascâ și pe hatmanul Sobețichi, să le fie craiul, căce hatmanul Sobețichi avè prietéșug bun cu hanul. Ș-au stătut hanul la mijloc cătră viziriul, de au aședzat să-l puie pe dânsul leșii craiu, și așè, aședzindu-să de înbe părțilé, s-au întorsu viziriul înnapoi pe Nistru, pe la Tighinea, de s-au dus la Poartă.

15. Scris-au atunce viziriul la Dumitrașco vodă, eșind nemții din cetățilé Țărâi Moldovei, să triimiță să lé strâcé toate, ca altă dată să nu mai vie oștii să între într-însălé. Așè se vorovește, că mai mult sfatul și-ndemnătura lui Dumitrașco vodă au fostu decât voia viziriului.

16. Trimis-au Dumitrașco vodă pe Panaitachii ușerul Morona c-un agă turcu, pentru să strâce cetățilé, și cu alții boiari. Și atunce, eșind nemțâi din Suceavă, au întrat acel Panaite, tălmaciu agăi, și cu acel agă ș-au spart săcreilé și lădzilé unora și altora, care au fostu pusă acolo, și multe lucruri scumpé și odoară au luatu, de s-au înplut de averé. Iară mai pe urmă i-au rămas ficiorul dé muriè dé foamé, a lui Panaitachie.

17. Déce atunce au strâcat cetatea Sucevii ș-a Neamțului ș-a Hotinului.

18. Pe hatmanul Buhuș îlu ținea la maré cinsté Dumitrașco vodă pentru vitejâilé ce făcusă acolo la cetăți. Când au vinit de la oasté la Iaș, făcutu-i-au maré cinsté și alaiu cu toții slujitorii curțâi, cu dobé, cu surlé, ca unui hatman ce iera vestit, de slujâia domnului cu dreptate și țărâi.

19. Făcut-au acestu domnu Dumitrașco vodă un obiceiu rău și spurcat în țară, caré n-au mai fost până atuncé, de au dat hârtii, de scriu fețelé oamenilor de la mic pân' la maré, care au rămas pomană lui, de n-o mai lasă nice un domnu să să uité acea pedeapsă a săracilor.

20. S-au scornit o ciumă maré în toată țara în dzilelé acestui domnu la vleato 7183 <= 1675>, de la luna lui iuni, ș-au ținut pân' la ghenar. Ș-au murit mulți oameni, cât nu-i putè îngropa și-i arunca prin gropi, de-i năruia.

21. Iară Dumitrașco vodă, vădzindu atâta omor, au eșit în diial la Gălata cu boiarii, și acolo ședè. Și atunce s-au tâmplat un pașé, anumé caplan, fiindu la Țutora cu oaste, petrecându haznalelé ce mergea la Cameniță, i-au vinit farman de la Poartă să mazilescă pe Dumitrașco vodă. Déce caplan pașea cum i-au sosit farmanul, au și triimis la Dumitrașco vodă, de l-au chemat la Țutora, și i-au arătat fărmanul cel de mazilie. Și de acolo nu l-au mai lăsat să să mai întoarcă la Iași, ce l-au și pornit în gios la Țarigrad. Numai ce au triimis la Iași, de ș-au luat agârlâcul, că doamna lui era la Țarigrad. Iar în locul lui au pus domnu pe Antonie vodă Rusăt.

DOMNIIA LUI ANTONIE VODĂ RUSĂT, VLEATO 7184 <= 1676> CAP 80

Zacialo 1. Dac-au mazilit caplan pașea pe Dumitrașco vodă la Țuțora, au vinit domnu Antoniie vodă Rusăt, iară grec țarigrădiian, rudă cu Dumitrașco vodă. Acesta, dac-au vinit în scaunul domniei, fiindu bun și milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnedzărești, beserici, să rămâie pomană. Au dires clopotnița la Sfetei Neculaiu, o au șindilit pesté tot și au făcut zidu înpregiur și au zugrăvitu pristolul, cum să vedé, și au adus și apă pe oalé, pân-în zidul aceștii béserici, carei pe urmă cu vréme s-au astupat, netocmind-o nimé. Zidit-au și la mănăstirea Sfetei Savei zidulu înpregiur, ce n-au apucat să-l istovască. Alu doilea anu a domniii lui au vinit poroncă de au mărsu la oaste cu vizirul la Ceahrin.

2. Mărs-au și Duca vodă, domnul muntenescu, și bătându cetatea Ceahrinului câtéva săptămâni, și viind oastea moschiciiască cu un cneadzu, anume Ramadan, au bătut pre turcii, și mulții turcii s-au înecat în apa Tesmenul. La Antonie vodă era hatman Gavriliță. Iară dac-au mărsu oaste la Ceahrin, fiindu știind Halil pașea pe Buhuș hatmanul, carelé au mărsu cu o zahara la Cameniță, și Buhuș hatmanul făcea pod pesté Nistru, și viind oastea leșască, ținea calea să nu lasă zaharaoa să o treacă la Cameniță. Și s-au făcut un războiu maré, undé sta Buhuș vitejește. Acel pașé întrebându pre Anton vodă unde iaste Buhuș hatmanul, iar Antonie vodă au dat samă că au bolnăvit și n-au putut vini în oasté. Și au făcut pre Antoniie vodă de au triimis, cum mai dé sârgu, de l-au adus pre Buhuș tocma acolo la Ceahrin. Și mărgându Buhuș, cu slujitorii ce avè, pre câmpu pustiiu, au dat preste nișté căzaci ce ținea șleavul turcilor la nișté stânci de piiatră, și nimé nu lé putea strâca nemică. Iară lovindu-i Buhuș, i-au luat pe toții de grumadzi, pân-apuca iei să între în stâncă. Și mărgându la adunaré, au

închinat la pașé, pentru caré slujbă au dobândit cinsté și nume bun de la pașé. Și îndat-au poroncit pașa lui Antoniie vodă de l-au pus hatman, și să nu aflé că-l mai schimbă din hătmănie. Dece pentru Buhuș era și Duca vodă, domnul munténescu, îndemnător la pașé ca să-l puie hatman. Dar și hărniciè lui îlu arăta la stăpâni, cum și atunci n-au mărsu cu mânulé goalé la pașé.

3. Iară la anul dup-aceasta au mărsu turcii cu oaste și cu domnii acestor țărâi la Ceahrin și au dobândit Cehrinul cu vicleșugul lui Ramadan. Dzic să fie căzdut în robie un ficior a lui Ramadan, dintr-un poghiiaz ce au mărsu spre Crâm, mai înainte de oștirea turcilor la Ceahrin, și l-au fost turcit. Și înțelegându el că iaste tată-său cu oștili moschicești acolo la Ceahrin, au spus turcilor și să-l ducă și pre dânsul acolo, că, dacă-l va ști tată-său, el va închina cetatè.

4. Déce mărgându turcii a doa oară cu oști la Ceahrin, au dus pré ficiorul lui Ramadan, și au scris la tată-său să silescă să-l scoată din robie. Și agiungându turcii și cu bani la Ramadan, el au făcut vicleșug, scoțindu-și ficioriul din robie. Au înbătat cu holercă pre căzacii cei din cetate și, dormind beții, au dat știré turcilor, și au întrat turcii, în cetate și au prinsu pre toții căzacii și au arsu cetatè pân-în pământ, că era de lemnu și de pământ. Iară Ramadanoschi s-au făcut a fugi și tâmpinându-să cu oastea moschicească ce viniè asupra turcilor la Ceahrin, dac-au înțeles c-au luat turcii Cehrinul, s-au întorsu înapoi în deșert.

5. Pé urmă, înțelegându de vicleșugul lui Ramadanovschii, l-au prinsu înpăratul moschicescu ș-au topit banii ce au luat de la turci și i-au turnat în gura lui Ramadanovschii. Și așea ș-au luat plata după fapta lui.

6. Iară la Poarta înpărățâei turcești pe aciia vréme înbla Dumitrașco vodă Cantacozono să mazâlescă pré Anton vodă, și Șerban Cantacozono logofătul înbla pentru domniè Țării

Munténeștii, să mazâlescă pre Duca vodă, domnul muntenescu. Că pe Șerban logofătul îlu lăsasă Duca vodă camaican în București și ispravnic, să facă curțilé domnești acolo în București. Și dac-au gătit curțilé, el n-au mai așteptat pe Duca vodă să vie de la Ceahrin, că atunce au găsit vréme bună de fugă, și s-au dus cu toată casa lui și cu tot neamul lui Cantacozonești. C-ave mulți și mari neprieteni la Duca vodă, de sta în tot ceasul să-i mânâncé capul, pe toți Cupărești și pe alții boiari de Țara Munteniască, tovarăși cu Cupărești. Și sta tot de pără. În doo rânduri l-aduseră Duca vodă, pe gurile lor, la București, să-i taie capul. Numai să punè doamna și cu frateli doamnei, Lupașco spătarul, fiindu-i cumnat lui Șerâban, de-i scotè capul. Iar pe urmă, tâmplându-să de au murit Lupașco spătarul, au vădzut Șerban că n-aré cine să mai puné pentru dânsul; numai ce au căutat de au fugit.

7. Déce Duca vodă, dac-au înțăles dé la Cehrin c-au fugit Șerban logofătul la Udriiu și cu tot neamul lui, s-au mâhnit. Chemat-au pe Costantin stolnicul, fratelé lui Șerban logofătul, și pe nepotul său, Costantin Brâncovanul postelnicul, de le au giurat Duca-vodă cum că n-a avè nici o névoie, să s-întoarcă iar înnapoi. Că stolnicul Costantin îl crédè Duca vodă, că-i era cumnat, și s-apuca c-a-ntoarce pe frate-său de la Udriiu înnapoi. Și așè au amăgit și ei pe Duca vodă, de i-au triimis și pe dânșii dé la oasté tocma la Udriiu, la céialalți. Decé Șerban vodă, după ce au vădzut și pe frate-său scăpat de la Duca vodă, n-au căutat să să mai întoarcă înapoi, ce, avându prieteni la Poarta înpărățâiei, au făcut cum au putut, cu cheltuială, ș-au eșit domnu în Țara Muntenească. Însă pe Duca vodă nu l-au putut mazâli, ce au mazilit pe Antonie vodă. Ș-au vinit Duca vodă din scaonul muntenescu aice în Moldova, în locul lui Antonie vodă.

Întorcându-să Antonie vodă dé la Ceahrin, au vinit pân' la Soroca. Și-l pârâsă o samă de boiari pe Antonie vodă, și

Antonie vodă cheltuisă o sută de pungi dé bani și mai biné atunce la vizirul. Și știè că ș-au tocmit lucrul. Ș-au mărsu de ș-au luat dzua bună de la vizirul ș-au înbrăcat căftan să margă la Iași cu domniè. Iar Buhuș și alții boiari carei îl pârâsă, dac-au vădzut c-au înbrăcat căftan de la vizirul, au început a-și prinde caii, să fugă carei încotro or putea. Mărs-au Antonie vodă și la chihaiaoa, să-ș ia dzua bună. Atunce au și nemerit un agă de la înpărăție cu mazâlie. Și acolea, de la chihaioa vizirului, i-au luat căftanul din spaté și l-au pus în heré și l-au dus la înpărăție la Udriiu. Ș-au pus camaican pe <loc gol>, până a socoti înpărățiè să pue domnu. Atunce audzind boiarii céia ce iera să fugă s-au bucurat ș-au dat laudă lui Dumnedzău.

8. Iar pe Duca vodă atunce nu l-au mazilit. Ș-au mărsu de la Ceahrin la București și în București au triimis de l-au mazilit. Au vinit cu maziliè Costantin Brâncovanul postelnicul în București, cu cealma în cap, fără dé vesté, de nemic nu știè Duca vodă, înpreună cu schimi aga, să-l ducă în Țara Moldovei, și-n locul lui să fie Șerban logofătul.

9. Înblat-au Brâncovanul postelnicul, nepotul lui Șerban vodă, ca să prindză pe toții neprietenii lui Șerban vodă, să-i ție la-nchisoaré, pân-a vini Șerban vodă cu domnie, pân-a vini de la Țarigrad. Decе pe Cupărești, fiind greci, nu i-au putut lua de la mâna Ducăi vodă. Iar pe boiarii munteneștі carei era dușmani lui Șerban vodă, Staico păharnicul și cu alțâi, dac-au prinsu de veste, au făcut cum au putut ș-au fugit ș-acéia în Moldova. Iar pe Hrizea și pe alții mulții boiarii munteneștі au prinsu-i și, după ce au vinit Șerban vodă, pe toți i-au omorât cu grelé și cumplite morți. Iar Duca vodă au purces la scaonul său în Moldova, în postul Crăciunului.

10. La vremea lui Antonie vodă, după ce s-au întorsu de la Jăravina vizirul și cu hanul, coronit-au leșii pe Sobețichie craiu la vleato <loc gol>. Și după ce l-au coronit, stătut-au cu toată recipospolita dé au ales pe un domnu mare leșescu, de

l-au triimis sol la Poartă pintru întemeiarea și așădzământul păcei, ce au fostu făcut la Jaravina. Ș-au trecut pen târgu pen Iași cu maré pofală, și i-au eșit Antonie vodă înainte și i-au făcut maré cinsté și pofală. Ș-au făcut multă zăbavă la Țarigrad. Târdziu s-au întorsu la țara lui.

11. Antonie vodă, măcar că era grec și strein, țărigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementiian, că nicé un obiceiu rău în țară în dzililé lui n-au făcut, ce încă și câte au găsit de alții relé, multe au lăsat. Numai la toții domnii să află câte un musaip om rău. Așè și la Antonie vodă era o rud-a lui, anumé Alixandru Ramandei, postelnic maré, grec simățu, mându, nebun, lacom. Trece peste toții, nu cunoștea pre nimé, având treceré și cinsté de la Antonie vodă.

12. Dar încăși, pecum văd acmu, musaipéi la domnu, nu numai streini, ce și de ai noștri moldoveni, carei au cinsté și sint aproapi la domni, au întrecut cu dzecé părți cu răutatè și neomeniè pe Ramandiiu; că Ramandiiu nice un obiceiu rău n-au îndemnat pe domnu să facă, nice au făcut. Iar acestie de pe acmu, câte ciumé și răutății toate le-au scornit și le-au făcut, precum le-ți videa la rândul lor înainte, că s-au însămnat tot anumé la ce domnu s-au făcut și ciné au fostu musaipii.

13. Fost-au și ficiorii lui Antoniie vodă dezmerdații. Fără frică înbla prin țară, cu mulți ficiori de mazâli, nebuni, strânși cu dânșâi, de făcea multe giocuri și betâi și nebunii prin târguri și prin saté boiarești, de lua femeilé și fétile oamenilor cu de sâla, de-ș râdea dé dânsălé, ce nu numai a oameni proștii, ce și a oameni de frunte. Ce, deși obliciè Antonie vodă, încă nu lé dzice nemic și nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era. Și pentr-aciè poate în osândă mai pe urmă Antonie vodă au căzdut.

14. C-au mărsu boiarii la Poartă de l-au pârât prè taré la Poartă, cu multe năpăști, în loc de biné ce au făcut Antonie vodă țărâi, de n-au scos nicé un obiceiu rău. Cu acestu fel de mulțămită boiarii i-au mulțămit, că l-au închis turcii, și l-au bătut, și l-au căznit cu fel de fel dé cazne. Pân' și tulpanuri supțiri îl făcè dé înghițiè, ș-apoi le trăgea înapoi, de-i scotè mațălé pe gură. Și l-au făcut de au dat 1000 de pungi de bani și mai biné. Și după ce l-au slobodzitu-l turcii să margă la casă-ș, și apropiindu-și de casă-ș, numai ce-au văzdut că-i ardé și casa; și puțintelé odoară ce-i mai scăpasă, mistuite în casă, au arsu și acelea.

15. Védeți păcatul și osânda la cé aducé pe om la vréme dé bătrâneță: sărăcie și cazнă! Cât au mai trăit, cu milostenie îș ținea viiața lui, și ficiorii lui, la maré lipsă, să hrăniè cu păscăriè în Țarigradu.

16. Dar și boiarii ceia cé l-au pârât, încă nemic nu s-au mai ales de casălé lor. I.-Alixandru Buhuș hatmanul nemic nu i s-au ales dé casa lui și de ficiorii lui, caré să văd și pân-astădzi. Așijdére și Miron Costân logofătul, cându au pus Costantin Cantemir vodă de i-au tăiat capul în Roman, ce-i povestea scrisă înainte la rându, dzicea și strâga în gura maré că nu-i vinovat cu nemic lui Cantemir vodă și peré pe nedreptate; numai osânda lui Antonie vodă îl gonește, și pentr-acéia pieré, că l-au pârât pe strâmbătate. Și altâi mulții ca acesta.

Déce bine ar fi, fraților, să nu vă îndesați a pârî domnii, că-s stăpâni și pomăzanici a lui Dumnedzău. Măcar de v-ar și poronci domnul atunce, care-i stăpânitor, încă din celé drépte să lé mai înputinați, iar năpăști să nu puneți, că osânda nu să iartă, nici trece. Pe mulți amu văzdut îndesându-să, pentru cinsté să dobândească, de pârăscu domni și să laudă între dânșii, că să tem domnii de dânșii, că știu biné a pârî. Iar pe urmă de cest fel de hărnicii nice pe unul n-am văzdut viindu la precopsală.

DOMNIIA DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN, A TRIE, ÎN ȚARA MOLDOVEI

Zacialo 1. Vinit-au Duca vodă cu domniè în Țara Moldovei din Țara Muntenească cu a triè domnie la vleato 7187 <=1679>. Ș-au intrat în Iași în șesă dzilé a lui dechemvrie, la Sfetei Neculaiu. Vinit-au și câțiva boiari muntenești aice în țară cu Duca vodă, de frica lui Șerban vodă, pecum s-au scris mai sus. Atuncea era greu în țară pentru zaharelé și meziluri la drumul Cameniței și cheltuială cu schimbatul pașilor din Cameniță. Din Iașii pân-în Cameniți era pustiiu încă din iernatul tătarâlor din dzilelé lui Dumitrașco vodă. Și așédzând slujitori în Tabără și în Ștefăneștii, Antonie vodă ținea mezilul din Ștefăneștii pân-în Cameniță. Iar pe urmă au aședzat oameni în Hotin și-n Perérita. Viniia poghiiazuri din Țara Leșască la drumul Cameniței, de loviè pe turcii și pe negutitorii ce mergea la Cameniță, și făcè multe pagubé și strâcăciuni.

2. Iară dacă s-au întorsu solul de la Poartă, cel leșescu ce trécusă la Antonie vodă, au ales loc Cameniței ș-au hotărât toată Podolie să fie olat Cameniței: din Nistru de la Buceci pân-în Ocraina și cu Ocraina cu tot pân-în Cehrin și pân-în Vozie în gios au rămas tot supt ascultarea turcilor. Ș-au ieșit mulțime de ruși dinluntru, din Țara Leșască, de s-au aședzat în olatul Cameniței, de s-au făcut sate și raia, de-u pus subași pen sate dup-obiceiul lor. Și înbla turcii la leși și leșii la turci fără nice o grijă. Atunce și-n Moldova s-au aședzat slujitori pe la mezâluri și pe la marginé și a să facé și slobodzâi pe la Cernăuți și pe la Hotin.

3. Iară în al doilea anu au tăiat Duca vodă pe trei boiari, anumi pe Vasilie Gheuca, vel visternic și pe Ghiorghie Bogdan vel jicnicer și pe Lupul sulgeriul, carei au fostu făcut cărți hicleni, cu iscăliturilé lui Dumitrașco vodă, la orheeni și la lăpușneni, să să rădice cu oastea, să margă să prindză pe Duca vodă, cu toată casa lui, și pre o samă de boiari a lui, și cu izvod

de ce morți să-i omoare pe toți, și triimițindu cartè acie cu Lupul sulgèrul, ca cumva vrea hi de la singur Dumitrașco vodă, la căpitanii de la acelea ținuturi. Iar un căpitan, anumé Decusară, dac-au înțeles ce scrie într-acea carte, s-au făcut a triimite poronca la alții căpitani, iar pe de altă parte au și vinit cum mai de sârgu la Iași, de au mărsu la Buhuș hatmanul de l-au întrebat, c-o lui știre iasté? Ce Buhuș, neștiindu nemic de acestea, îndată au mărsu la curte de au spus Ducăi vodă. Și Duca vodă au triimis pe Gheorghiță Ciudin sărdarul de au prinsu pe Lupul sulgerul cu acea carte vicleană. Iar Ghieuca și Bogdan nu știè nemic. Ce cum l-au adus pe Lupul sulgerul la Duca vodă, l-au întrebat Duca vodă pe Lupul sulgérul c-o cui învățătură au făcut acestea.

4. Iar el au spus că l-au triimis Gheuca și Bogdan. Și îndată Duca vodă au triimis niște bulubași cu simeni de i-au luat de pre la gazedele lor și i-au închisu-i. Și a doa dzi i-au scos la divan, între toată boiarimea, și ei nemic n-au mai putut să tăgăduiască faptelé lor, și au spus drept că ei sint vinovații. Deci Duca vodă mult i-au mustrat.

5. Și au orânduit pe Toader Flondor vel armaș de le-au tăiat capetelé a tustrii, dzua amiadzădzi la fântâna denainte portâi domnești. Și în locul Gheucăi au pus visternic maré pe Toderașco Cantacozono, ficiorul lui Iordachi celui bătrân. Fost-au giupâneasa Gheucăi vară primaré cu doamna Ducăi vodă, Nastasie, dar nemic nu i-au putut folosi.

6. Iară după ce s-au plinit 2 ani de domnie Ducăi vodă, au mărsu la Țarigrad, la înpărăție, avându pâră cu Ștefan vodă, ficior Radului vodă, pentru logodna ce făcusă cu fiică-sa Catrina; că fiindu ficiorul Radului vodă grozav la față, punea princină și nu vrè să i-o dea. Dece au rămas ficiorul Radului vodă pe Duca vodă de la divanul împărătescu.

7. Atuncea au cheltuit Duca vodă mulți bani la Poartă, aproapé de o mie de pungi de bani. Și i-au dat turcii și

hătmăniè Ocrainei, căftan și șlic și buzdugan și un tui. Și din Țarigrad au purces dempreună cu ficiorul Radului vodă, ginere-său, cu 3 tuiuri și cu buzdugan, de-l duce înaintè lui, cu maré alai întrându în Iași.

8. Îndatăși s-au apucat de au făcut maré și frumoasă nuntă. Triimis-au în toată țara de au poftit pe toată boiarimea și mazâlimea de la mic pân'la maré, și de alté căpitenii, ce nu cu poroncă și cu poftă. Și după ce s-au strânsu cu toțâi la Iași, făcutu-le-au oboroace, tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuie, de nu cheltuia nime, nemic.

9. Așijdére mai adus-au opt soli: 2 din Țara Muntenească și 2 din Țara Ungurească și 2 din Țara Leșască și 2 din Țara Căzăcească cè maré de pisté Nipru, de au adus solii multe daruri și frumoasă, de au închinat Ducăi vodă. S-au veselit 2 săptămâni cu feluri de feluri de muzâci și de giocuri și pelivani și de pușcii. Și giuca 2 danțuri pen ogradă și pe ulițe, cu toți boiarii și giupânesé înpodobiți și toți neguțitorii și tot târgul. Și un vornic maré purta un cap de danțu și alt vornicu maré alt capu de danțu, înbrăcați cu șarvanalé domnești. Numai mirili și mireasa, fiindu ficiori de domnu, nu giuca în danțu pe afară, numai ce giuca boiarii. Cât nu era nuntă, și era minuné. Și după ce au nuntit, au mulțămit solilor și i-au dăruit biné, și s-au dus la țărâle lor.

9 <*sic*>. Pé urmă s-au gătit ș-au purces la Ocraina, la Nemirova. Și s-au strânsu toată căzăcimea acolo la Duca vodă, la Nemirova. Ș-au ales din capete dintre dânșii ș-au pus giudecători și polcovnici și sotnici și le-u pus și-n locul lui nemesnic, în loc de hatman, să lé poarte de grije lor, anumé Ene Gredinevici, omu slujit, știindu limbă căzăcească, de neamul lui grec. Ș-au făcut și curți lângă Nemirova, în marginea Buhului, ș-au făcut și alté curții în marginea Nistrului, la Țicanovca, înpotriva Sorocii. Și de-colo s-au întorsu de toamnă la Iași. Și stăpâniè Duca vodă și Ocraina și

Țara Moldovei, domnu cu trii tuiuri. Și acolo, cându au fostu la Ocraina, multă cinste au făcut căzăciloru.

10. Dup-acéia mărs-au în prinblaré la un sat a lui, ce iasté în ținutul Neamțului, anumé Prăjăștii, avându și curți acolo, cu toată casa lui, cu ginerei și cu ficiorei lui și cu toată boiarimea și curtè lui. Ș-au zăbăvitu acolo vro 2–3 săptămâni, înblându pe la vânaturi și pe la alte sate a lui. Chematu-l-au în cinste și un boer, anumé Costantin postelnicul Ciobanul, la un sat a lui, anume la Silește, de l-au cinstit 2 dzile. Și așè iar s-au întorsu la Iașii la scaon.

11. Duca vodă, vrându să scoată banii ce cheltuisă la Poartă pentru hătmăniè Ocraenei și avându și casă grea, cu maré cheltuială, și nu cheltuia ca un domnu, după putința țărâi, și vrea să cheltuiască ca un craiu, și vădzind și vicleșugul boiarilor celor ce i-au tăetu-i, de cum era rău de fel, încă mai rău s-au făcut și mai groaznic asupra boiarimei și asupra țărâi. Scos-au nișté hârtii pe țară, mari câte de 6, de 8 ughi, și câte n-au înbrăcat pe feté, le-au dat năpăștii pin saté. Și după ce au dat tablelé în visterie, au aruncat orânduelé pe hârtii, de un galbăn 16 galbeni. Care luasă hârtie de șesă galbeni îi făcè mai biné de o sută. Și dacă nu găsiè cu ce plini de la om, lua a altuè pentr-acela. Și pe unde era pustiiu, făcè pe zlotași de plătiè de la casălé lor. Și-i bătè pe zlotași cu buzduganul, de au omorât vro doi, trei. Deci vădzind că mor de buzdugan, au făcut un bățu în optu muchii, de bătè pe boeri și pe zlotași cu bățul. Și-i punea pe boiari dăjdi și-nprumute pesté putința lor, câtu nu să mai putea plăti că era boul 2 galbeni și vaca 1 ughiu, și nu istoviè zlotașii tot, nice cu odoarăli ce le zălojâia pe la neguțitori. Ce iera pline închisorilé de boiari și grosurilé de cei săraci, ce-i bătè și-i căzniè cu capeteli pen garduri, și leșinați de foamé, și bărbați și femei. Și muriè prin grosuri.

12. Și giupânesă sărace încă le lega la pușci și le închidea la simeni pentru bani. Pentr-acea vrăjmășie și groază ce-i

înplusă inema diiavolul de lăcomiè ce avè, urât-au toții pre Duca vodă. Și să ruga toți lui Dumnedzău să-i mântuiască de mânule lui, și-l blăstăma de la mic pân'la maré, de audziè slugeli lui cu orecheli. Atunce fugit-au mulți boiari și mazâli de groaza lui pentr-alte țări, de ș-au pustiit casălé. Tudosâe Dubău vel spătar au fugit într-o noapte din târgu din Iași în Țara Leșască. Așijdere și Savin Zmucilă vel medelnicer și cu frate-său Ghiorghiță postelnicul. Și i-au agiunsu gonașii, lepcanii, în Codrul Herței, și s-au bătut cu dânsăi, și nu le-au pututu strica nemică. Și Moțoc și altâi mulți. Iar la anul, la vleato 7191 <= 1683>, gătitu-s-au vizirul de oaste, să margă asupra nemților.

13. Vint-au poroncă și la Duca vodă să margă în oaste. Făcut-au mare gătiré de oaste, c-au adus și câteva polcuri de căzaci de la Ocraina, și călărășimé, și lefecii, și curteni, și hânsari. Și pe țară au orânduit oameni de oaste, și boerii, și mazâlii, câte cu 10–12 slugi. Ș-au pus și pe un Brahă căpitan de au făcut un stiag de oameni tot din vătajâi boiarilor ș-a giupânesilor celor săraci.

14. Ș-au purces cu toată oastea sa dé aice din Iași în 10 dzili a lui aprilu. Boiarii și țara, toți erau bucuroși să purceadză Duca vodă în oaste, să hălăduiască dé vrăjmășiè lui. Și-l blăstăma toți să nu să mai întoarcă de unde mergea. Că și atunce, la purces, multă strânsoaré făcea pentru rămășița banilor birului, să istovască boierii. Și nu putè istovi, că bani nu era necăjuri, vândzaré în vite nu era. Ce și pre calé, pân'la Focșeni, mărgându cu oastea, tot zapceituri era. Mergea încet și făcè oturace, câte 5–6 dzilé și mai mult, la un loc pentru tătari. Trecându hanul cu tătărimea pre la Fălciiu, atunce multe jacuri au făcut pen țară, slobodzindu-să tătarâi prin saté și pre la casălé boiarești, pân-au trecut în Țara Muntenească, mărgându la oaste. Și dacă s-au strecurat tătărâmea di prin țară, ș-apoi au trecut și Duca vodă pe la Focșeni, cu toată oastea lui. N-ar hi

făcut tătarâi atâta stricăciuné în țară trecând, de-r hi dat Duca vodă poclon deplin pecum cerea. Numai Duca vodă n-au vrut să-i dea.

15. Rămas-au camaicani în Iași Neculaiu Răcoviță logofătul și Păladé spătarul și Toderașco visternicul, carei, la purcesul Ducăi vodă, s-au sfătuit cu o samă de boiari de cée ce au mărsu cu domniia în oasté ca, de s-ar mai întoarce Duca vodă, ei să nu vie cu dânsul, că nicé ei nu-l vor aștepta în Eși, ce să vor ducé să-ș prindză capeteli printr-alte țări, că nu-l mai pot sătura. Mărgând Duca vodă cu oastea prin Țara Muntenească, au trecut pesté munte și au mărsu alături cu Țara Ungurească pre la Sibii, pré la Lugoj, pré la Timișvar, pre la Sarvaș, pre la Solnnoc, ce iasté la apa ce să chiiamă Tisa, și de acolo la Dunăré, la cetatè Buda. Au trecut Dunărea pe pod din gios de Buda. Într-un câmpu au agiunsu pe Șerban vodă cu oastea, și au vinit Șerban vodă de s-au adunat cu Duca vodă, iar vizirul cu oastea și tătărâmea era înainte la Stonbeligrad. Viziriul Kara Mustafa pașea atunce cu acéia gătiré mergea, anumé, să dobândească cetatè Enâcul, ce iasté în marginea Țării Nemțești, cu îndemnarea lui Tiuchil grof și altor domni ungurești, ce îndemnasă pe viziriul să margă. Decé nemțâi, avându vesté de vinirea oștilor turcești la Enâc, au grijit cetatè cu oasté și cu bucate.

Sosindu vizirul cu oastea la Enâc, au prinsu limbă, caré au spus că cetatè Enecul iasté grijită foarte biné și cu tărie maré; nu o va putè dobândi. Iar cetatè Beciul iasté fără dé nice o grijă: nice oastea, nice bucate nu au sosit, numai cei de locu în cetate. De va mergé, prea lesne o va dobândi. Luându această vesté, viziriul nemic lângă Enec n-au zăbăvit, ce au și purces cu oastea în sus, pre lângă Dunăré, la Beci și au tăbărât lângă Beci. Și-n 5 dzilé a lui iulie au început a baté din tunuri.

16. Înpăratul nemțéscu era cu oști atunce într-altă parte, de să bătea cu alții megiiași ai săi, iar în Beci era numai un

ghinărar, anumé Sterimbeg, cu 25 000 de nemți. Și au zăbăvitu turcii pregiur cetatè Beciului din 5 dzile ao lui iulie până în 2 dzilé a lui septemvrie. Și nepărăsit da din tunuri, cum și din cetate să apăra bărbătește. Și era în maré strânsoaré cei din cetate, cât era în cumpănă de peiré, neviindu-lé agiutoru nice dé o parte, pân' ce au vinit Sobețichi, craiul leșescu, cu oaste și au bătut pe turci și au mântuit cetatè Beciului de năvala turcilor. Și întorcându-să vizirul fără de nicé o izbândă, l-au zugrumat în Beligrad și i-au dus capul la înpărățâie. Că el s-apucasă că va aduce cheile cetății la înpărăție, a Ianâcului, apoi și a Beciului, iar Dumnedzău nu i-au agiutat după simeție lui. Ce au rămas Țara Nemțască prădată și arsă, cât numai pământul au rămas pe urma lor.

Dacă s-au întorsu oastea turcească de la Beci, au vinit la Buda, și pogorând și oastea leșască pe Dunărea în gios la Hostrohon. Iar turcii s-au simețit și s-au întorsu înapoi ș-au lovit pe leși, și leșii, fiindu netocmiți, nu i-au putut sprejâni ș-au îndreptat înapoi a fugi. Atunce au perit ficiorul hatmanului polnâia și alțâi mulți, și aproape era să piiară și craiul Sobețichi. Numai nărocirea lui a fostu că l-au tunpinat niște polcuri de husari, de l-au mai rătuit, pân-au agiunsu și pedestrimea, nemțâi. Dece iar i-au înfrânt pe turci ș-au rămas izbânda la creștini, iar cu maré scăderé oștii leșești.

17. Și pân-a vini peirea vizirului și zăbăvind la Buda, nice pré domni acestor țărâi nu vrè vizirul să-i lasă să vie înainte.

Pârâtu-s-au atunce Duca vodă cu Șerban vodă la vizirul pentru o somă dé bani, ce au rămas la Duca vodă, a Țărâi Munteneștii, cându au fostu domnu în Țara Munteniască. Și l-au rămas Șerban vodă pe Duca vodă să plătească toți banii la vistériè înpărătească. Decé luându-și dzuoa bună Duca vodă atunce de la vizirul, să vie în țară au lăsat zălog la vizirul pentr-acei bani pe Apostol Catargiul vel comis și pe Tănase de Soroca, pân-a triimite banii. Și Duca vodă au purces în gios, de au vinit la ținutul Putnei, la sat la Domnești, iară doamna cu casa lui au lăsat-o în Focșeni. Că fugisă doamna din Eși mai-nainte de leși, la Brăila și i-au eșit Ducăi vodă înainte la Focșeni. Vizirul încă, dac-au purces Duca vodă, încă i-au vinit sconcenie, precum scrie mai sus, de au perit iar boiarii caré era zălog, atunce, perind vizirul, atunce au fugit. Ce n-au vinit la Duca vodă, ce s-au dus în Țara Ungurească, că le-au fostu casălé acolo, cu alții boiari ce pribegisă din Moldova.

18. De la Domnești Duca vodă scrie la camaicani, la Neculai Răcoviță vel logofăt și la Toderașco vel visternic și la altă boerimé, să iasă din Hangu din bejenie, să margă la dânsu la Domnești, să nu să tiamă de léși, că léșii sunt niște tâlhari. Iar boiarii, cum i-au văzut cartea, îndată au făcut pătășci și au fugit pe potică în Țara Unguriască, în Giurgevu, cu toate casăle lor, ca să nu mai dea într-ochi cu Duca vodă.

16 <*sic*>. Iară când ș-au luat zioa bună Duca vodă și cu Șerban vodă de la veziriul, și i-au înbrăcat veziriul cu caftane, au fost zicând Șerban vodă, Ducăi vodă: „Ia, că în Țara Moldovii să aude că au eșit léși. Blem pe la mine, că îți iaste și doamna la Brăila, și-i șidea câtăva vréme acolo, și te voi griji de conace, și până vii videa cum a mai fi. Și de acolo te vii putea chivernisi și vei merge cu temei."

Iar el n-au vrut să facă așia, pecum îi zicea Șerban vodă, și au trecut Dunărea în ceasta parte, de au vinit drept pin Țara Unguriască, de au mărsu pe la Apafi Mihai, craiul ungurescu, la Biliigrad. Și i-au făcut craiul masă frumoasă Ducăi vodă, și l-au cinstit tare, și au giucat amândoi și cu toți boiarii. Și craiul ungurescu încă îi spunea Ducăi vodă să nu vie în Țara Moldovii, că au vinit în țară alt domnu de la léși, ce să aștepte acolo la dânsul, și-i va da de toate ce i-a trebui, sau, de a vrea, să-i dea câteva mii de cătane, să-l pitriacă până la scaon. Și el nici așia n-au priimit.

Și purcegându de acolo și agiungându la Cotele, lângă Brașov, o samă de boiari a Ducăi vodă, cărora le era giupânésele în Țara Munteniască cu doamna și era la un sfat cu ceiialalți boiari din Moldova, cu caimacamii, sfătuia pe Duca vodă să triacă de la Brașov, în Țara Munteniască, gândind că-ș vor apuca giupânésele și să vor închina la léși cu ceiialalți boiari, ce era caimacami.

17. Iară Miron logofătul și cu Buhuș hatmanul și cu Costantin postelnicul Ciobanul, fiind mai aproape de casa Ducăi vodă, n-au priimit acel sfat să triacă de la Brașov în Țara Munteniască, zicându: „Dacă n-am mărsu pin Țara Munteniască, cându ne înbiè Șerban vodă, iar de aice ce să căutăm? Ce mai bine iaste să mergem drept pe Oituz, și dacă om videa că n-om putea merge la Iași de răul léșilor, noi om lua pe Trotuș în gios și om mergé la Focșani." Și pe acel sfat au purces și au eșitu pe Oituz.

Decii oastea Ducăi vodă, fiindu supărată de la Sviatii Gheorghie pân'la Sviatii Nicolai, s-au și răsipit, carii încătro au putut pre la casăle lor. Și au rămasu numai doao stiaguri de lipcani și puținei siimeni. Decii la Iași n-au avut cu cine merge și au luat în gios de s-au dus la Domnești.

18. Boiarii carii sfătuia pe Duca vodă de la Brașov să margă pin Țara Munteniască, dacă au văzut că nu li s-ascultă sfatul lor, ei s-au răzlețit de Duca vodă, de la Brașov, și s-au coborât în Țara Munteniască, de ș-au găsit giupânésele acolo, după cum le era sfatul cu ceiialalți boiari, când au purces din Iași la oaste, ca să-l părăsască pre Duca vodă, să nu-l mai vază în ochi. Anumé Gavriliță Costachi vel vornic și Ion Racoviță vel păharnic și Gheorghiță tretii logofăt și alții s-au dus în Țara Munteniască, pecum mai sus s-au scris.

19. Viindu véste în Țara Leșască precum craiul Sobețchii și cu nemții au bătut pe turci la Beciu, au și început a să slobozi poghiiazuri în Podoliia, în raiaoa turcească, a tăia și a robi pre turci. Decii turcii, câți au putut prinde de véste au fugit și s-au închis în cetate în Cameniță, iar prostimea, satele, s-au răsipit carii încătro au putut. Și au început a să slobozi tâlhărit și în Moldova și Brănești de la Cernăuți, și au început oamenii de la câmpu a să bejeni spre munte.

20. Atuncea boiarii caimacami îș făcea spaimă, mai mult ei decât alții. Îș găsiră vréme de au spăriiat pre doamna Ducăi vodă, de au fugit în gios la Brăila. Și au fugit și boiarii la munte, să nu mai dea ochi cu Duca vodă, să-și mai dea sama de atâta mulțimé de rămășiță ce le era asupră, precum mai sus s-au scris. Atuncea și oamenii carii erau închiși câte de un an și mai bine pe la târguri și grosuri s-au slobozit și au dat laudă lui Dumnezeu.

21. Rădicatu-s-au Petriceaico vodă din Țara Leșască, cu boiarii carii era pribégi cu dânsul, și au vinit cu oaste în Moldova. Și s-au coborât Petriceaico vodă la Suceavă cu Demidetchii și cu Conetchii și cu puținte oaste căzăcească, să ia Moldova, să margă să bată Bugeacul, fiindu tătarâi duși în oaste la Beciu.

Și de la Suceavă s-au coborât Petriceaico vodă la Iași și au triimis pe Savin medelnicériul Zmucilă, carele pe urmă au fost și ban, și pre alții prin bejenii, de scotea oamenii la oaste, pe moldovéni, pe unii de voie, pe alții de nevoie. Și s-au dus înpreună cu căzacii și cu Conetchii în Bugeac, iar Petriceaico vodă au rămas în Iași. Decii tot tăia și ardea în Bugeacu, tătarcele céle burduhoasă le spinteca și punea copiii pin pari, și sloboziia robii de pin obezi, și-i lua cu bucatele céle tătărăști, și aducea duiumuri multe, cât nu mai putea să le ia sama. Că nu avea cine să le stea înpotrivă. Și așea au umblat câtăva vréme, arzindu și stricându Bugeacul.

22. Duca vodă, dacă s-au așezat în Domnești, au triimis pe Buhuș hatmanul de au bătut pre niște adunători ce era cu Vasilie Hăbășescul. Să strânsése multe căpitenii și oameni de

la țară la Moviléni, în malul Sirétiului, despre Tecuci. Și era și aceiia mergători la Bugeac. Și i-au răsipit, cât nu s-au putut apuca de nemică.

23. Petriceaico vodă, dacă au sosit în Iași, îndată au slobozit poghiiaz căzacii și léșii, cu Demidetchii și cu Costantin Turculeț polcovnicul și cu Bainschii sărdariul, să margă să lovască pre Duca vodă la Domnești. Și purcegându poghiiazul din Iași, au mersu pre Sirétiu în gios, și luundu mazili și căpitani și slujitori și pre cine afla prin țară, să se înglotiască cât de mulți.

24. Duca vodă, înțălegându că vine poghiiaz pe Sirétiu, s-au sfătuit cu boiarii cum vor face. Buhuș hatmanul sfătuia să să coboare Duca vodă din Domnești la Focșani, la margine, că iaste mai fără de grije, și să vor găsi și slujitori în léfe, dacă ar trebui, că în Domnești iaste cu grije. Doamna Ducăi vodă încă vinisă de la Brăila în Focșani. Iar Miron logofătul au sfătuit să nu să clintiască nicăiri din Domnești, că aceiia ce vin sunt niște tâlhari. „Ce puteré au ei să vie asupra măriii tali? Să nu dăm locul, că pământul acesta iaste frământat cu sângele moșilor și a strămoșilor noștri!"

Și cu acest sfat înșelătoriu nu s-au clătit Duca vodă din Domnești, ce au făcut căutare slujitorilor siimenilor, și s-au aflat numai șeasedzăci de siimeni. Și i-au băgat în curte, că până atuncea era denafară. Era și lipcani, optzăci de oameni, la doao steaguri. Aceasta au fost luni, în zioa de agiunul de Crăciun. Și au trimis Duca vodă doisprăzeci lipcani cu Muharecico, căpitanul lor, în sus spre Răcăciuni, de straje. Și a doa zi era să margă și hatmanul, în zioa de Crăciun, cu ceiialalți lipcani întru întâmpinarea poghiiazului. Iar sosindu poghiiazul la Răcăciuni întru acea seară, au prinsu pre lipcani acolo, în Răcăciuni, și i-au tăiat pre toți. Numai unul au scăpat și, viind noaptea să dea știré, au dat piste niște oameni la Copăcești, pe apa Trotușului. Și dându-i un om să-l ducă la Domnești, el l-au

dus pintr-o dumbravă, rătăcindu-l până la zio. Și când au sosit lipcanul drept Domnești pin dumbravă, atuncea și poghiiazul au fost agiungându la curte în Domnești fără de véste. Și încungiurându curtea, era să între pe poartă un rohmistru ce vinè înnainte. Ce întâmplându-să în poartă un bulubașe, anumé Cerchezu, au văzut că sunt léși și au dat cu pușca și au lovit pre acel rohmistru, de nu s-au mai clătit. Și au apucatu poarta de o au închis siimenii cu mare greu, că năvălisă léșii la poartă să între.

Duca vodă atuncea șezusă la masă. Lipcanii, luund banii de léfe, era toți la gazda rohmistrului, de le înpărțiia léfele. Au plecat fuga cine încătro au putut să scape; caii lor era pre la gazde prin sat; n-au apucat să să încălăréze. Miron logofătul șidea cu Duca vodă la masă și cu Costantin postelnicul, iar Buhuș hatmanul era la o casă departe de curte, mai în gios. Și dacă au auzit gâlciava la curte, numai cu Dédiul sărdariul și cu vreo cinci, șése lipcani, ce scăpasă călări, și au purces spre curte. Ce timpinându-să cu căzacii și cu léșii, n-au putut răzbi spre curte, știindu că în curte era slujitori siimeni și curtea lui vodă și să vor apăra. Ce ș-au întorsu giupâniasa de au fugit în luncă cu saniè, iar el hărățindu-să oarece au dat dos, oarece sprejenindu-să și léșii cu moldovénii a-i goni. Și nemică nu li-au stricat, că nice gonașii nu pre îndrăzniia.

25. Au triimis hatmanul în Focșani la doamna pre Manolachi sulgériul, să dea bani să facă oaste de acolo, din Focșani, și să vie la dânsul, să margă să să bată cu léșii, să poată face vreo izbândă. Și dacă au mărsu Manolachi la doamna, n-au pus să strâgé în lefi nescai slujitori, ce au și-ncălecat Ștéfan vodă, ginérelé Ducăi vodă, cu niște siimeni și cu slugii de pe la boiarii ce iera cu doamna. Și-ntr-acea nóapte au vinit la hatmanul în Zăbrăuți, la Șoldești. Iară hatmanul, dacă l-au vădzut pe ginerelé Ducăi vodă, numai ce s-au ciudit pentru ce au vinit. Că el vrea să margă, cu gloata ce iera, să dè războiu cum aru

hi putut, iar cela vrea fii stătut în laturi, și lângă dânsu vrea rămânea ceia ce vinisă hatmanului într-agiutor.

31 <*sic*>. Purces-au cu toțâi din Zăbrăuți și au mărsu de noapte în Cornul Dumbrăvii, dreptu Domnești. Ce n-au vrut să lovască noaptè, témându-să să nu răpue oamenii ce au socotit să aștepte pân-în dzuo, să vadză cine sint. Iar nendrăznindu-lé să va întoarce și va strângé oaste, știindu că în curte era 60 dé simeni și boerinașii de curte și altă gloată. Să vor apăra câteva dzilé, că și bucate și hrană de cai și iarbă de pușcă de agiunsu avè. Și dacă s-au făcut dzuă, s-au apropietu prin arini, lingă sat, pe din gios de curté, într-o râpă, și au eșit de au prinsu limbă pe un celednic leiav. Și acela au spus câte stiiaguri sint de căzaci și câte-s dé leși și de moldoveni, de toții ca 500 de oameni. Leșii sta denaintè curțâi țiindu caii de frâu, că avè grijé de Buhuș, să nu vie cu tatarâi să-i lovască.

32. Hatmanul Buhuș, vădzindu-i că stau stoliții, au scos pré Dedul sărdarul cu vro 20 slujitori ai lor, de au mărsu spré oastea leșilor, ca doar aru încălica și s-ar slobodzi asupra lor. Și atunce, depărtându-să de lângă curté, să dè năvală și hatmanul cu ai săi, să apucé dinspré curté și, eșindu și cei din curté, să vor baté cu leșii. Că ceialaltă gloată de țară, cé era luată cu de-sila în poghiiaz, era toții gata de fugă, cât ar videa pré hatmanul. Ce mărgându Dedul sărdarul pân-aproapi dé dânșii, au încălecat numai trei inși den gloata leșilor și le-au eșit înainte, întrébându-i ce caută. Dedul sărdariul au răspunsu în limba turcească, iar ei au dzis: „Vă știm noi cine suntéți; mai biné să viniți să fimu tot de unii". Și s-au întorsu înapoi la al săi, iar temeiul lor, a leșilor, sta neclătit înaintè curții.

Hatmanul încă s-au dat în giosu spré gârlé, triimetindu să-i mai vie agiutor, și decé să vie asupra leșilor anumé, că siimenii din curte vor sta pentru domnu. Iar ei, cum s-au clătit hatmanul de acolea, au și deschis portița, de s-au închinat la poghiiaz un bulubaș, anumé Dedul, nicé de o nevoie, nice de

o strânsoari, numai dé vicleni cé era. Și întrând leșii și căzacii și moldovenii, au luat pré Duca vodă și pe alții boiari, pre toții dezbrăcându-i i-au lăsat cu peilé goalé. Și s-au întorsu poghiiazul cu dobândă s-au dus pe Duca vodă în Țara Leșască, și acolo au murit. Și cându-l ducè pe drum, îl pusesă într-o sanie cu doi cai, unul albu și unul murgu, și cu hamuri dé teiu, ca vai de dânsul. Ocări și sudălmi de audziè cu urechilé. Ș-agiungându la Suceavă, la un sat, anume <loc gol>, au poftit puțintel lapte să mănâncé. Iar femeia, gazda, i-au răspunsu că „n-avem lapte să-ți dăm, c-au mâncat Duca vodă vaceli din țară, de-l va mânca vermii iadului cei neadormiți". Că nu știè fémeia aciè că iasté singur el Duca vodă. Iar Duca vodă, dacă au audzit că iasté așea, îndat-au început a suspina și a plângé cu amar.

Că el să ținea și voroviè în casa lui, de să ispitè să fie craiu în Țara Ungureiască, și un ficior a lui în Țara Moldovei domnu, și altul în Țara Munteniiască, și ginere-său hatman în Ocraina. Că el își ținea lucrul prea sus. Curtè lui, masa lui, cheltuiala lui, ca un craiu ținea. Și când eșiè afar-în nărod, tot posomorât căuta, ca să-i ia oamenii de fricâ. Că el apucasă învățătură de la Vasilie vodă, fiind cămăraș maré la Vasilie vodă. Era om nu prea nalt și gros, burduhos și bătrân. Numai îș cernea barba. Pe atâta să cunoștea că n-aré acătaré minte sau frica lui Dumnedzău. Și ce gândiè iel să facă și la ce să ispitiè, și la ce l-au adus păcatul și osânda de la Dumnedzău! Și așè l-au dus pe Duca vodă în Țara Leșască, de au murit acolo. Așè s-au agonisit de lăcomié banilor, ce avè.

34 <*sic*>. Era un boieru, anumé Ursachi, bogat într-această țară a noastră, de cându viniè birul de la înpărăție, de multe ori, cându era în grab', îl încărca de la casa lui și-l porniè la Poartă, și mai pe urmă iș lua de la țară. Și nu l-au putut să-l rebde Duca vodă pe acel boeru, precum sintu mulți pentr-alte țări boerii bogați. Ce den domniè al doa au început a să acolisi

de dânsul ș-a-l prădaré, și neputând răbda Ursachi pe Duca vodă, l-au pârât la Poartă, pecum mai sus s-au pomenit. Iar mai pe urmă acmu, știind Duca vodă pe Ursachi c-au avut gâlcevi c-un negutitor mare din Țara Leșască, anumé Bălăban, și giudecată acolo în Țara Leșască, multă, pentru niște bude, trămăs-au Duca vodă la acel Bălăban, de au venit în țară de au pârât pe Ursachi. Și i-au făcut strâmbătate lui Ursachi, că l-au dat rămas să dè lui Bălăban vro patru, cinci suté de pungi. Și așea i-au luat tot și l-au închis în temniță cu tâlharii. Și-l scotè în toate dzileli de-l bătè la talpe, pin'i s-au zgârcit vinelé s-au rămas olog pân'la moartè lui. Și la moartè lui, din cè bogăție multă, n-avè cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântâneleli, de l-au grijit. Așé au făcut Duca vodă lui Ursachi; și pe urmă i-au plătit Dumnedzău și Ducăi vodă.

35. Fost-au și trii semné mari în dzileli Ducăi vodă, când au purces la Beci. Că s-au arătat o stea pe cer cu coadă, de s-au vădzut multe dzilé. Mânca și lupul oameni. Fost-au și cutremur prea maré. Cădzut-au atunce și turnul cel maré din cetatè Sucevei, ce-i dzice turnul Nebuisăi.

36. Iară doamna Nastasiia a Ducăi vodă, după ce-au luat leșii pe Duca vodă, ia au rămas deodată în Țara Muntenească. Ș-au înblat mult pentru Duca vodă, ca să-l răscumperé de la leși. Și-l negutasă cu leșii drept 70 de pungi de bani, să dè leșilor și să-l lasă. Și triimițind banii pen Țara Ungurească, i-au poprit ungurii cu-ndemnarea lui Șerban vodă, temându-să c-a ieșii și l-a sminti din domnie. Duca vodă atunce era în Leov slobod și oblicind c-au poprit ungurii banii, l-au lovit cataroia, de voia ra, ș-au murit în loc.

37. Iară doamna Ducăi vodă, vădzind așea, s-au dus cu toată casa ei la Țarigrad. Așè au început a o apuca datornicei, unei de o parte, alțâi de alta, cu feluri de feluri dé priceni, ș-a o îngrozi, ș-a o închide, ș-a o jăcui, caré cum putè, agiungând-o osânda crestinilor.

38. Caré mai pe urmă au venit și mai la maré osândă și ocară, c-au amăgit-o un grec, de s-au măritat după dânsul. Având ia doi ficiori și patru fete, n-au socotit cinstè iei, că era mai mult bătrână decât tânără. Și după ce au mărsu dup-acel grec, au amăgit-o de-au dat bani și odoară câte au mai avut, de-au dat turcilor de l-au pus beiu la Mana. Și au mai șădzut vro săptămână cu dânsa, pân' ș-au făcut cheful, și s-au dus la Mana, dzicând c-a duce-o și pe dinsa. Și așea vro doi, trei ani au șădzut acolo și n-au mai triimis la dânsa să o ia, pân' s-au hainit și el dé la turci. Iar ia, la bătrânețé, au rămas și săracă, și ocărâtă de voroava oamenilor, și cu o casă plină de copii. Așè au plătit și Dumnedzău Ducăi vodă, pecum au făcut și el altora.

DOMNIIA A DOA A LUI PETRICEICO VODĂ DE LA LEȘI
CAP 81

Zacialo 1. Petriceico vodă, după ce-au înțeles c-au bătut pe turci la Beci, s-au scoborât cu moldovenii pribegi și cu puținteі leși în târgu în Suceavă ș-au început a strânge pe boeri, pe unei de nevoe, alții viniè de bunăvoe. Și de acolo s-a scoborât la Iași ș-au triimis poghiiaz dé au luat și pe Duca vodă. Ș-au triimis și moldoveni în Bugiac, cu puținteі căzaci cu Conețichie, a prăda ș-a strâca, de pe cum le-i obiceiul moldovenilor, gata la jacuri, după cum s-au pomenit mai sus la domniè Ducăi vodă.

2. Décii în scurtă vréme au nemerit și tătarâi dé la Beci la Bugeag și, vădzind deatâta stricăciuné ce le i-au făcut moldovenii și căzacii, datu-le-au maré războiu moldovenilor și căzacilor. Decé moldovenii, cum sunt gata la jac și gata și la fugă, în scurtă vremé au început a să răsâpi în fugă, de au perit ca vai de dânșii, și în Prut s-au înecat. Iar căzacii, cu tabăra legată au trecut pesté Nistru. Decii tătarii au prădat ș-au tăiat

în țară cât le-au fostu voè. Iar Petriceico vodă, vădzind că n-aré cu ciné să stea, s-au întorsu din Iași iar la Suceavă, și-ntelegând c-au pus turcei domnu pe Dumitrașco vodă Cantacozino, luat-au și el mieré și vin, vaci, boi, turmé de oi, ce-au putut apuca, și s-au dus în Țara Leșască. Ș-au stăpânit și el, dé la leși, de la noiemvri pân'la făurar. Bogat biné și folos au rămas țărâi și dé la Petriceico vodă, pradă și foamete maré! Și s-au dus și din boeri cu dânsul: Miron Costân vel logofăt și Apostol Catargiul vel comis și Ilei Drăguțescul sărdariul și Savin Zmucilă medelnicer și frate-său Ghiorghiță și alții.

DOMNIIA A DOA A LUI DUMITRAȘCO VODĂ CANTACOZINO, LA VELET 7192 <= 1684> CAP 82

Zacialo 1. Înțelegând turcii de ce să lucreadză în Moldova, cum au luat pe Duca vodă leșii, au pus domnu pe Dumitrașco Cantacozino. Și viind la Gălații, răpedzit-au cărți în toate părțile, să-ș vie cineș la locurilé sale, că de la puternica înpărăție sunt toții ertații, oriciné ce greșală ar hi făcut. Déce ciné de pe unde au fost ș-au audzit, de pen Țara Ungurească și din Țara Muntenească, toți au vinit, fără cât numai Buhuș au rămas în Țara Munteniască. Și cei din Țara Leșască n-au vinit, au mai zăbăvit ș-au vinit la domnie lui Cantemir vodă.

Dece viind domniè în Iași, ș-așădzindu-să în scaon, era maré foameté, că fusesă țara toată bejănită și nu putusă oamenii ara și nu să făcusă pâné. Era oamenii tot leșinați și morți pe drumuri și pe uliți, cât să mânca om pe om. Poghiiazuri din Țara Leșască totdeuna să slobodziè de strâca și prăda. Tâlhăret mult era. De la Cotnar în sus era țara pustie.

2. Pesté Prut păzâia joimirii drumul Cameniței, de jăcuia. Tătarii făcè maré gâlcevi pentru prada lor. Ce viind fărman la hanul de la Poartă, s-au aședzat. Pâné aduce oamenii de pen

Țara Ungurească și de la tătari, câté puținteа. În Iași era maré, maré nevoe. Că trecè pași la Cameniță cu haznalé și cu zaharalé, și nu era harnicii să-i grijască de bucate și dé cai. Și îmbla turcii sânguri pe la gazdelé boerilor de le lua caii. Atuncea domnul muntenesc Șerban vodă au încărcat pâné de a lui, arată cu plugurilé lui, câteva sute de cară, de-au dus-o la Cameniță, având poroncă de la-npărăție.

Oamenii în târgu în Iași arde curții boiarilor și ogrădzilé și-a altora, de au arsu târgul mai giumătate, că nu era ciné să aducă lemne. Viteli era scumpe, mierea era scumpă, găineli mai nu era în țară. Găina câte un leu, oul câte un potronic, oca de untu câte doi orți bătuți și un zlot, oca de brândză câte doi potronici. Banii eșisă mulți în țară, dar bucate nu era.

3. Iară când au fostu în al doilè anu a domniei, început-au a vini mulțimé dé taberi de cară tătărăști cu mălaiu dé vândut în Iașii. Decé Dumitrașco vodă pus-au de au făcut mierța maré ș-au pus de au strâgat crainecul să nu cumperé nimé pân-în trei dzili, că-l va înțepa caré va cumpăra. Și așè au rumtu prețu mirțăi câte un leu bătut, și peste doo, trei săptămâni s-au scoborât mierța și la zlot. Decé au început săracii oameni a să sătura. Numai era greu, că muriè, că era hămnisiți.

4. Chemat-au Dumitrașco vodă de câteva ori, să vie în țară, pe Buhuș hatmanul, fiind om harnic la oștiré și trebuitor la acéia vréme. Dar el, vădzind vremili neaședzaté în Moldova și fiind și bolnav, n-au vrut să vie. Caré i s-au tâmplat așia și moartè acolo, în sat în Ruși.

5. Iar Dumitrașco vodă, vădzind că nu va să vie, au căutat în pizmă ș-au ales un boiaru caré era mai sărac și mai prost, anumé Zosen Bașotă. Măcar că era de niiam vechiu, dar nu era harnic de acéia boerie la celi vremi, nice iel n-ave acéia nedejdé, nice în gând nu gândiè. Așea fără vesté din târgu l-au luat și l-au dus la curte de l-au înbrăcat cu căftan, de l-au pus hatman.

6. Dumitrașco vodă era un om bătrân, grec țărigrădean de neamul lui, de Cantacozonești. Și mai nainte vremé fusesă visternic maré și-n Țara Munténească, la Gligori vodă. Și era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fener din Țarigrad. Și dup-acestea, după toate, era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice își luasă o fată a unei rachieriță de pe Podul Vechiu, anumé Arhipoaia, care o chema Anița, țiitoaré, de o purta în vedeală între toată boerimea, de-o ținea în brați, de-o săruta. Și o purta cu sălbi de galbeni și cu hainé dé șahmarand, cu șlic dé sobol și cu multe odoară înpodobită. Și era tânără și frumoasă și plină de suleiman, ca o fată de rachieriță.

Și o triimitè cu carâta domnească, cu siimeni și cu vornici și cu comiși dzuoa amiadzidzea mari pe uleți, la feridiu și pe la mănăstiri și pe la vii, în prinblări. Și făcè și pe boiari de-ș triimitè giupânesăle cu dânsa. Și după ce viniè de la primblări, triimitè giupânesilor daruri, canaveté, bilacoase, căce i-au făcut cinstea de-au mărsu cu dânsa în primblaré. Și după ce s-au mazilit, au luat-o cu dânsul ș-au dus-o în Țarigrad cu dânsul ș-au măritat-o dup-o slugă a lui, dup-un grec.

Căutați, frați, iubiți cetitori, de videți ce iasté omeniè și curviè grecească! Că el, de bătrân, dinți în gură n-avè. Dimineața îi încliè, de-i punea în gură, iar sara îi descliè cu încrop și-i punea pe masă. Carné în toate posturilé cu turcii denpréună mânca. Oh! oh! oh! săracă țară a Moldovei, ce nărociré dé stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți dé viiață ț-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de maré miraré iasté, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag pân-astădzi în tiné, Moldovă! Și din vremé în vremé tot s-au mai adoas spurcateli de obiceiuri, carii mai înainte s-or pomeni cineș la rândul lor.

7. Tâmplatu-s-au de-au găsit câțiva mii de galbeni acolo, în mănăstiré în Râșca, puși de titori pentru treaba mănăstirei. Și i-au luat toți și nemic n-au lăsat mănăstirei de schivernisală, sau să tocmască ceva, fiind mănăstirea săracă.

8. Așijderea ficiorii lui Chiriiac Sturzii vornicului, Ion și cu Sandul, care acel Ion au agiunsu mai pe urmă și vornic mare la alți domni, acești boiari pârâia pe o maștehă a lor la Dumitrașco vodă, zicându cum că ar fi rămas mulți bani de la tatul lor Chiriiac Sturzea, și lor nu va maștera lor să le facă parte. Decii Dumitrașco vodă, cu meșterșugurili lui, au aflat undé era banii și au trimis și i-au luat toți, și nemică nu li-au dat acestor boiari, nici lor, nici maștihăi lor. Și după ce s-au mazilit Dumitrașco vodă, s-au dus maștеha acestor boiari, vorniceasa lui Chiriiac Sturzii, la Țarigrad, de au zăbăvit giumătate de an și ș-au aprinsu rogojini în cap, de l-au pârât la împăratul pe Dumitrașco vodă. Și nemică n-au putut face, să isprăvască ceva. Și au mâncat banii toți Dumitrașco vodă.

9. Iară boiarilor celor mari le arăta dragoste și cinste, că nici pre mult n-au domnit a doa domnie, nici vremile nu-i slujiia. Ce nu avea într-alt chip cum face, ce numai îi căuta să le arăte dragoste, că nu-i da mâna într-alt chip să facă.

10. Șerban vodă, fiindu domnu în Țara Munteniască, era veri primari cu Dumitrașco vodă di pe Cantacozinești, și avea vrajbă și pizmă între dânșii încă di pe cându era tineri, di pe la Grigori vodă, și să tot pârâia la Poartă unul pe altul.

Atuncea au chiemat Șerban vodă pe Buhuș hatmanul și l-au învățat să margă la Focșani și să să agiungă cu boiarii moldovenești și să le dzică să fugă la dânsul în Țara Munteniască, că el le va purta de grije. Să nu șază în Moldova, că Dumitrașco vodă au făcut ferman să-i taie pre toți boiarii din Moldova, dzicându că boiarii au adus pre lési de au luat pe Duca vodă și au prădat Bugiacul, și ținea acel ferman ascunsu gata. Decii Buhuș hatmanul, pe poronca lui Șerban vodă, s-au dus la Focșani și au spus lui Gavriliță vornicul.

11. Decii Gavriliță vornicul, cum au înțăles, s-au și rădicat cu ficiorii lui și cu alții boiari din Țara de Gios, cu câțiva, și au fugit în Țara Munteniască, la Șerban vodă. Iar Șerban vodă, după ce i-au văzut că au vinit la dânsul, tare s-au bucurat și au și răpezit la Poartă harzuri de la boiari, cu pâră asupra lui Dumitrașco vodă. Și cu silința și cheltuiala lui Șerban vodă au isprăvit să margă boiarii la Obluciță, la Suliiman pașia, fiind saraschériu acolo, să le ia sama cu Dumitrașco vodă, să-i giudece.

Decii Șerban vodă, avându prietesug cu Suliiman pașia și avându nedejde pe dânsul, au chiemat pre boiari de au sfătuit pe cine vor rădica domnu dintre dânșii, după ce or isprăvi. Și au socotit cu toții pre Costantin Cantemir cliucériul, fiind om bătrân, ca de șaptezăci de ani, și om prost, mai de gios, că nice carte nu știia, socotind boiarii că l-or purta precum le va fi voia lor. Și de va fi și rău, încă nu va trăi mult, că era bătrân. Că alții mai de cinste și mai de niam nu priimiia să fie domnu. Și au giurat Costantin Cantemir cliucériul lui Șerban vodă că din cuvântul lui nu va eși; ce-i va poronci, pe voie i-a face de toate.

Și i-au dzis Șerban vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creștinilor, că el încă nu iaste. Căci Șerban vodă avea bună nedejde că va dezbate toată creștinătatea din Țarigrad încoaci de supt mâna turcilor. Că pe acéia vréme să bătea sultan Mehmet cu nemții, cu Leopold, înpăratul nemțăscu, și-l tot bătea Niamțul pe Turcu și luasă mult loc Niamțul de la Turcu. Și să agiunsése Șerban vodă și cu nemții, și cu Moscul, și cu léșii. Și moscalii încă bătusă la acea vréme cetatea Azacul și era să margă și la Crâm. Și gândul și gătirea lu Șerban vodă era să fie el înpărat în Țarigrad. Și cu acel mijloc siliia să facă pe Cantemir domnu în Moldova, coborându-să și léșii să să înpreune, să să facă tot unii asupra turcilor.

Și iarăș au mai giurat Cantemir lui Șerban vodă, pentru doi boiari greci ce era în Moldova trăitori, frați, pré anume Iordachi și Manolachi, fiind de niamul lor acești doi boiari Rusătești, cum a merge Cantemir cu domnie, să-i și prinză să-i omoare. Și mai avè acești doi boiari încă trii frați la Țarigrad, pre anumé Lăscărachi și Mihălachi și Scarlatachi, cinci ficiori a cupariului celui bătrân, tot de un niam di pe maică cu Șerban vodă. Numai să apucasă de să învrăjbisă de la vréme Ducăi vodă, cându era domnu Duca vodă în Țara Munteniască.

Așijderea au mai giurat Cantemir și lui Gavriliță: luund domniia Cantemir, să nu să atingă sabiia lui de dânsu sau de vreun ficior a lui, pentru căci el videa și cunoștia Gavriliță pe ficiorii lui că nu sunt toți așezați la minte, ce o samă sunt și can zlobivi.

12. Și cu acéste lucruri, după ce s-au sfătuit și li-au așezat, au purces cu toții la Obluciță, la Suliiman pașia. Decii și Dumitrașco vodă despre partea lui au ales boiari de frunte și de cinste și i-au trimis acolo la Suliiman pașia, să stea la pâră cu ceialalți boiari.

Și au șezut acolo la pâră câteva zile. Și într-o zi, numaice au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir. Și au gătit pe Husain, beiul de la cetatea Voziia, de l-au triimis cu maziliia înaintè la Dumitrașco vodă, să-l ia din Iași, să-l ducă la Țarigrad.

13. Iară boiarii cei trimiși despre partea lui Dumitrașco vodă, dacă au văzut că au înbrăcat pe Cantemir cu caftan de domnie, s-au închinat lui Cantemir vodă. Decii Cantemir vodă i-au și pus pe dânșii, pe acei boiari, pe Balșe vornicul și pe alții, de au scris cărți cu vicleșug lui Dumitrașco vodă, pecum au isprăvit ei caftan pe voia lui Dumitrașco vodă. Și l-au trimis înainte pe Husain, beiul de la cetate de la Tighinea, cu caftanul înnainte, înpreună cu Toader armașul Fliondor. Că armașul Fliondor încă fusése pribagu cu ceiialalți boiari.

Numai ceiialalți boiari a lui Dumitrașco vodă scriia bine de dânsul, cum nu-i nici un vinovat, că nu s-au amestecat cu

ceiialalți boiari pribegi. Iar pre aceiia boiari, pe Cantemir și pe Gavriliță, i-au pus Suliiman pașia tot în fieră și i-au dat pe mâna lor să-i aducă cum mai de sârgu la Dumitrașco vodă.

14. Decii Dumitrașco vodă, cum au văzut cărțile boiarilor lui, a lui Balșe vornicul și a celoralalți, îndată au crezut. Și s-au bucurat și s-au gătit cu mare alai, de au eșit întru întimpinarea lui Husain beiu la Valea Adâncă după obiceaiu.

Și întimpinându-să cu Husain beiu acolo, s-au împreonat cu dânsul, și nemică nu i-au spus, nici Dumitrașco vodă n-au priceput de mazilie. Și acolo și Toader Fliondor s-au împreonat cu dânsul, și-l căiia Dumitrașco vodă pe Fliondor și arăta dragoste și milă cătră dânsu. Și de acolo s-au întorsu înapoi, după ce s-au împreonat cu alaiul și cu caftanul înainte, până ce au întrat în Iași, în curțile domnești.

15. Și așteptându Dumitrașco vodă să-i pue caftanul în spate Husain beiul, iar el i-au cetit fermanul de mazilie și au pus caftanul în spatele lui Ion Racoviță vornicului, să fie caimacam, până a vini Cantemir vodă în scaonul domniii.

16. Iară Toderașco vistiernicul, ficiorul lui Iordachi Cantacozino celui bătrân, fiind văr primare cu Dumitrașco vodă, era în mare cinste la Dumitrașco vodă. El era alfa și omega atuncea în Țara Moldovii. Pusu-l-au, pe dumnealui, Husain beiu în fieră și l-au dus la gazda lui, ca să-l pue la poprială până a vini Cantemir vodă, să dea samă de răsipa țărâi. Decii mai pe urmă au stătut boiarii caimacami și cu putința cheltuială la Husain beiu, și l-au dat pe chizășie lor să stea față.

Iar Dumitrașco vodă, văzindu acéste, plângea de să răsipiia înaintea a tot nărodul. Și s-au gătit până a triia zi și au purces la Țarigrad, precum iaste obiceaiul domnilor mazili. Și la purcesul lui Dumitrașco vodă din Iași s-au făcut mari gâlcevi și calabalâcu. Fliondor armașul și cu frate-său Gheorghiță Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Miléștii și cu alții au buzurluit tot târgul și slujitorimea asupra grecilor, tot cu pietri și cu béte,

de era curtea domniască plină de oameni. Și pe zidiuri sta oamenii, iar grecii tot în casă șidea, lângă Dumitrașco vodă, și să ascundea carii pe undé putea.

Și mai vârtos căuta pe un grec, pre anumé Sară Eni, carele au fost de au fost bătut stupii lui Gavriliță vornicului și au fost dat știubeilor foc. Și oblicind Husain beiu de la gazdă, au alergat mai degrab' cu câțiva turci, slujitori ai lui, și au început a bate și a înprăștiia nărodul. Și au prinsu pe frateli Milescului, de l-au bătut pre rău cu buzduganul Husain beiu. Și purcegându din Iași Sară Eni și alți greci, tot denaintea lui Husain beiu mergea, ca să nu-l poată lua moldovénii. Că să agiunsése Dumitrașco vodă cu Husain beiu, de ținea cu dânsul. Și la eșitul din curtea domniască, Dumitrașco vodă arăta fantaziie, de dzicea surleli și trâmbițeli și bătea dobeli. Dar năroadele tot îi suduia și-l hitcăia și arunca cu pietri și cu lémne după dânsul.

Și cu această cinste frumoasă au eșit Dumitrașco vodă din Moldova. Și i s-ar fi căzut pre calé și mai mare cinste să pitriacă, că de la dânsul s-au scornit hârtiilé; el li-au scos întâi, de iaste acel madem bun și până astăzi în Moldova.

17. Așijderea la acea gâlceavă prins-au Fliondor armașul la gazdă pre un grec, anumé Mavrodin păharnic și l-au bătut și l-au dezbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămése. Și l-au legat și l-au pus pe un cal îndărăpt, cu fața spre coada calului, și-i didése coada în mâini de o ținea în locu de frâu. Și-l ducea pin mijlocul târgului la Copou la primblare și-l priviia tot nărodul zioa, amiazăzi mare. Și-i dzicea ficiorii ce-l ducea: „Dzi, grece, cal murgu la Fântâna Bordii", iar el nu putea dzice „cal murgu la Fântâna Bordii", ce dzicea „alogo murgo sto Fântâna Bordii". Iar slugile lui Fliondor îi da palme și-i dzicea: „Dzi, grece, bine; nu dzicé așia". Acest fél de zeefet frumos i-au făcut. Și după ce au vinit Cantemir vodă, iar l-au mai bătut și l-au surgunit. Iar apoi la Constantin Duca vodă iar au vinit în țară,

de au fost vistiernic mare. Și mai pe urmă iar l-au prinsu Antiohii vodă Cantemir, și l-au jecuit, și l-au pus și în ocnă. Și la Mihai vodă iar au vinit în țară, de au trăit până ce au murit de bătrân, și nu s-au mai putut curăți țara de dânsul.

18. Asijderea tâmplatu-s-au și alt grec la maziliia lui Antonii vodă Rusăt, anumé Palaloga, de l-au luat cu piele gol din feredeu și pre acela, de să pomenéște până astăzi.

19. Și la Alexandru vodă Iliiaș iar, ce au pățit Batiște și alții, și la alți domni! Și în Țara Munteniască de câteva ori în câteva rânduri s-au tâmplat grecilor de au pățit necinste și răutaté. Și nu s-au mai putut curăți acéste doao țări de dânșii.

20. Așia socotescu eu cu firea mea aceasta proastă: cându a vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe fier, și turci în Țarigrad să nu fie, și luppii să nu mânânce oile în lumé, atuncea poate nu vor fi nici greci în Moldova și în Țara Munteniască, nici or fi boiari, nici or putea mânca acéste doao țări, cum le mânâncă. Iar alt liac n-au rămas cu condeiul mieu să mai pomenescu, ca să pot gâci. Focul îl stângi, apa o ezăști și o abați pe altă parte, vântul când bate, te dai în laturi, într-un adăpost și te odihnești, soarele intră în nuor, noaptea cu întunérecul trece și să face iar lumină; iar la grec milă sau omenie, sau dreptate, sau nevicleșug, nici unele de acéste nu sunt, sau frica lui Dumnezeu. Numai cându nu poate să facă rău să arată cu blândéte, iar inima și firea, tot cât aru putea iaste să facă răutate. Căutați de cetiți la hronograful grecescu, de vă încredințați și mai bine, pe când au fost grecii putérnici și împărățiia era a lor, ce făcea pre atuncea și cé lucra!

21. Iară după ce au vinit Cantemir vodă la scaonul domniii în Iași, trimis-au boiari de țară la Poartă după Dumitrașco vodă de l-au pârât la Udriiu. Și au trimis și pe văru-său Toderașco vistiernicul Cantacozino, înpreună cu ceiialalți boiari, de l-au pârât tot la ochi. Și l-au închis pe Dumitrașco vodă și l-au făcut de au cheltuit mulți bani. Numai, nărocirea

lui, au scăpat cu zile, că au apucat de au dăruit un hamger de mare preț veziriului. Și așia au hălăduit cu viiață. Și după acéia n-au prea lungit, fiind mazil acolo, și au și murit. Și i-au rămas casa în multă și mare sărăcie.

22. Asijderea și Toderașco vistiernicul, după ce s-au pârât cu Dumitrașco vodă acolo la Udriiu, s-au războlit și au murit. Și fiindu Șerban vodă cu dânsul văr primare, au trimis cu mare cheltuială de i-au luat oasăle de la Udriiu. Și li-au adus prin Țara Munteniască și li-au adus în Moldova, de li-au îngropat ficiorii lui în mănăstiré în Bisericani, fiindu ei ctitori, acești boiari Cantacozinești, la acea sfântă mănăstiré. Și au rămas dator, din vistérnicie ce au fost vistiernic mare la Duca vodă, cu vreo doaozăci și mai bine de pungi de bani. Așia sunt de bune boeriile în Țara Moldovii, de la Vasilie vodă încoaci!

DOMNIIA LUI COSTANTIN CANTEMIR VOEVODA, ÎN ANUL 7193 <= 1685>, IUNIE 10
CAP 83

Zacialo 1. Venit-au domnu Țărâi Moldovii Costantin Cantemir vodă, pre careli l-au ales la domniie boerii Țării Moldovii în locul lui Dumitrașco vodă, cu nevoința și cheltuiala lui Șerban vodă, domnului muntenescu, pecum mai sus s-au scris. Acest domnu Cantemir vodă au fost de oameni proști de la ținutul Fălciiului. Și dacă s-au rădicat la vârstă, s-au dus în Țara Leșască de au slujit la oaste, până au agiunsu de au fost rohmistru. Apoi, viindu în Moldova, s-au dus cu Grigorașco vodă Ghica în Țara Munteniască și au fost acolo ceaus spătărescu. Și era om vitiazu și cu sfat bun. După acéia, viindu aicea în țară, în Moldova și slujindu bine, l-au pus căpitan mare. Și apoi au fost și sărdariu, și mai pe urmă au fost și cliucér mare. Fost-au și capichihae la Poarta înpărățiii, știindu limbi și fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boiarilor ce era pribégi

în Țara Munteniască l-au rădicat domnu, cu cheltuiala lui Șerban vodă, domnului muntenescu, precum mai sus s-au scris. Și titlușul lui nu scriia Cantemir voevoda, ce numai Costantin voevoda.

Carte nu știia, ce numai iscălitura învățasă, de o făcea. Practică bună avea la voroavă, era sănătos, mânca bine și bea bine. Sémne multe avea pe trup de la războae, în cap și la mâini, de pe cându fusése slujitoriu în Țara Leșască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumân la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boiarii trăiia bine până la o vréme, pentru că era om de țară și-i știia pe toți, tot anumé, pre careli cum era. Și nu era mândru, nici făcea cheltuială țărâi, că era un moșniagu fără doamnă. Și avea doi ficiori, beizadele, pre Antiohii și pe Dumitrașco, și era zălog la Poartă și cu alți ficiori de boiari.

Și era bine în țară dintr-alteli, numai nu putea trăi oamenii de poghiazuri leșești, că era țara pustie din Iași în sus.

Și din toți boiarii era mai ales la acest domnu Gavriliță vornicul și cu ficiorii lui. Era el boiariu și chivernisiia precum îi era voia. Și era o samă din ficiorii lui can făr' de ispravă, zlobivi: Lupul și Solomon și Costachi. Avea slugi tâlhari la casăle lor, de ținea drumurili, de ucidea turcii și fura bucate din Bugeac, cai, epe. Și să făcea farmutale totdeauna și slimuri cu tătarii pentru fapteli lor, și nu putea să dzică nime nemică de frica lui Gavriliță. Și domnul, deși știia, răbda.

2. Vinit-au atuncea și Miron logofătul din Țara Leșască, foarte scăpat, și l-au avut Cantemir vodă în milă și în cinste. Și având trii fiiciori, i-au boeritu. Pe Ioniță l-au făcut sărdariu, pe Nicolai logofăt al triilè, pe Pătrașco cămăraș mare. Și ș-au logodit Cantemir vodă și o fată cu dânsul, pre anumé domnița Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna.

3. Pre acéia vréme pusése Cantemir vodă hatman pe Velicico, ce era frate cu Miron logofătul. Și într-acea vréme eșit-au hatmanul Velicico cu putintea oaste ce avea spre ținutul

Sucevii împotriva a multe poghiiazuri leșești, ce umbla de strica în țară. Găsit-au atuncea un poghiiazu mare la Bae. Și s-au lovit hatmanul Velicico [hatmanul] cu dânșii prea tare, cât l-au lovit pe hatmanul dintr-un sinețu, de i-au rupt dzaoa di pe lângă grumaz. Velicico năvăliè în războiu sângur cu sulița a mână, și altul l-au lovit de i-au rumptu spogârniceala de la frâul calului și altul i-au lovit din sinet dârlogul de la șea, și n-au putut să izbândească, ș-au purces moldovenii în răsâpă, ș-au fugit hatmanul, și multă stricăciuné au făcut acel poghiiaz leșesc. Și și alte multe poghiazuri leșești loviè pe alte locuri, de strâca în țară.

4. Mai lovit-au un poghiiaz leșescu pe Velicico hatmanul între vii la Copou, de l-au gonit pân-în Iași.

Velicico era un om de firé și de treabă la toate socoteléle, și-ndrăznețu, bun, numai neavând nice cu ciné, hi doară nice năroc la războiu n-avea, că pe unde mergè îl tot bătea.

5. Atuncea având nemțâi oaste cu turcii încă dé la Beci, și tot bătea nemțâi și să lățâe. Decé și leșii era la un cuvânt cu nemțâi și da lefe moldovenilor. Să dusesă mai toții moldovenii, boiarinași și sluji boerești, slujitori și vinie de jăcuia în țară.

6. Vénisă 3 sârbi ce fusesă chesăgii, la Duca vodă aice în țară, să slujască, anumé Ilei și Stanciu și Dima Iuruc. Ispoveduitu-s-au la un călugăr în Gălații, grec, trecând Dunărea. Și acel călugăr i-au pârât lui Duca vodă, de le-au luat 70 de pungii de bani și multe odoară scumpé. Și pe urmă ș-au găsit vréme de s-au dus în Țara Leșască; și aceia au bătut pe Velicico hatmanul la Bae. Și făcea multe poghiiazuri și răutății țărâi, că era oameni harnici. Și așea s-au tâmplat într-un poghiiaz, de i-au înpresurat mulțimé de tătari. Stanciul au perit acolo, în războiu, iar ceilalții au scăpat cu multe rané. Decé dintr-acelea rané s-au spăriiat și s-au dus în Țara Nemțască, de-au agiunsu acolo de iera cap la înpăratul nemțescu pe doaodzăci de mii dé sârbii. Iar Dima Iuruc mai pe urmă ș-au făcut pace ș-au vinit

în țară, de iera baș bulubaș la Costantin Duca vodă. Ș-au perit și el de foc, înpreună cu Totoescu, vel căpitan, când s-au aprinsu erbărie în Iași. Videții acmu ce-au făcut acel dohovnicu grec! De dragul să te ispovedueșți la dânșii!

7. Coborâtu-s-au și doi hatmani leșești cu oști pe Prut în gios, pân' la sat la Boian. Eșitu-le-u Suleman pașea sarascherul înnainte și cu Cantemir vodă și le-au dat leșilor războiu prea taré și frumos. Caré leșii n-au putut ținea războiul, și peste noapte pe-ntreg au tăiat lunca ș-au trecut peste Prut. Iar Suleman pașea cu tătarâi și cu Cantemir vodă s-au întorsu înapoi. Caré Cantemir vodă de atunce au dobândit de la turcii maré cinsté și laudă și credință, căcé mergè prea biné și frumos la războiu. C-așea mergè în frunte, de nu să putè ținea cei tinéri de dânsul.

8. Deci leșii dintr-acéia au prinsu și mai maré pizmă pe dânsul, de slobodziè poghiiazuri în toate părțili, de strâca. Și țara era tot bejănită, lipsă dé pâné, că nu putea ara oamenii. Iar stupii și vinul să făcea, că era om nărocit.

Țara bir nu da, că era ertată de la Poartă. Numai nu putea de vrajbă, că și caii lui din ceir i-au luat Crupențichi c-un poghiiaz leșescu. Caré pe urmă acel Crupențichi au agiunsu de au fost și jicnicer maré. Și domniè în Iași, după ce i-au luat caii, nu putè ședea, ce s-au mutat în Cetățuia. Că dé nu s-ar hi mutat în Cetățue, când au bătut poghiiazul pe Velicico hatmanul la Copou, l-ar hi luat și pe dânsul din Iașii.

9. După voroava ce au avut Șerban vodă cu Cantemir vodă, prins-au pe Iordachi postelnicul Rusăt dé l-au închis și l-au muncit, că i-au cetluit capul. Ș-au dat vro treidzăci, patrudzăci dé pungi de bani. Și pe urmă l-au luat Gavriliță și cu Velicico în chizășie, cum că n-a fugit din Moldova, și l-au slobodzit. Iar pe urmă i-au dat vestea Velicico hatmanul că-i stă cu pricé Șerban vodă și iaste să piee. Și-ntelegând, au fugit în Țara Ungurească.

10. Atunce, când au mărsu Suliman pașea cu Cantemir vodă înainte leșilor la Boian, vinit-au și Șerban vodă cu oasté din Țara Munteniască pân-în Iași, de-u descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron vodă, de-u ședzut vro 4, 5 dzilé de ș-au isprăvit dé la Suliman pașea având grijă de nemți. Și s-au întorsu înapoi pe Bârlad, tot vânând vânaturi și pesté.

Iară în al doilè anu a domniei lui Cantemir, scoborâtu-s-au craiul Sobețichie cu toată puterea sa, și cu toți hatmanii, și cu toată recipospolita, și cu multé poghiiazuri în toate părțilé, în toată țara, pré la Ocnă, pe la Bârlad, pe la Bujoreni, de nu rămânè un loc neprădat și nestrâcat.

Tăiat-au atunce leșii pe doamna Rucsanda, fata lui Vasilie vodă, la cetate la Neamțu, și pe Andrieșoaia, și pe Enache gramaticul la ocnă, și pe alțâi mulți. Că să făcusă tâlhari nu numai dé la oastea leșască, și și din munțâi ungureștii, de jăcuia mănăstireli, și alțâi dispré Bugeagu. Încotro căutai, tot de tâlhari dai. Atunce mulții boiari și giupânesă săraci ș-au lăsat casălé ș-au fugit în Țara Muntenească de răul tâlhăretului.

Atunce craiul s-au coborât în gios pen târgu pen Iași ș-au mărsu în gios pe Prut pân' la Pagul. Și dé la Pagul n-au putut mergé mai-nainte, că i-au eșit turcimea și cu tătărâmea înainte. Și s-au întorsu înapoi, încungiurat de tătari: caré cum eșie din obuz, cum îlu lua tătarâi. Și s-au întorsu iar pen Iași înapoi. Și era și Petriceico vodă cu dânsul. Ș-au lovit pe la Târgul Frumos, și n-au agiunsu cailor obuzului, apă, helești cel maré de la Prigoreni. Ș-au luat Siretul în sus ș-au lovit pe la Cernăuții la Sneatin în țara lui. Iară Cantemir vodă l-au gonit cu tătarii pân' la Siret, la Hărmănești.

11. Atuncea au arsu leșii și tătarâi multe curții boiarești la țară și la Iași. Ars-au în Lungani, în Obrezeni, în Popi, în Doroșcani, la Leca, în Căcărădzéni 2 părechi, în Podobiții, într-alții Lungani, în Albeștii, în Brăeștii, în Prigoreni, în Găneștii, în Târgul Frumos, în Criveștii, în Petrișu, în

Heleșteieni, în Hăbășești, în Ruginoasa, în Hălăucești, în Cozmești, în Purcelești, în Stolniceni, în Păscani și pe alte locuri multe. Tot curții șendilite boiarești au arsu atuncea, fiind oamenii închiși pen mănăstirii de frica leșilor ș-a tătarilor. Era în Golâia oca de apă un potronic.

12. Atunce au lut craiul și pe Dosofteiu mitropolitul din Iași cu toate hainele de odoarălé Mitropoliii. Ș-au luatu și moșteilé lui sfetei Ion Novei de la Sucevi, caré le-u fostu adus acestea moștii din Țara Turcească Alexandru vodă cel Bun. Și le-u dus acele moștii înpreună cu Dosoftei mitropolitul în Țara Leșască, la un târgu a craiului Sobetichii, anumé Jolfa, de stau acolo pân-în dzuoa de astădzii. Și Dosoftei încă acolo au murit.

13. Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Și era neam de mazâl; preînvățat, multe limbii știe: elinește, lătinește, slovenește și altă adâncă carte și-nvățătură. Deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. În țara noastră pe ceasta vréme nu este om ca acela.

După ce l-au dus la Jolfa, îl punea craiul Sobetichie de s-înbrăca cu hainéle cele scumpé și odoarălé Mitropoliii țărâi noastré, de făce leturghii la dzilé mari și iordan la Boboteadză, după obiceiul țărâi noastré, de să mira craiul și toții domnii leșești și lăuda de frumoasă țărămonia ce aré beserica țărâi noastré.

Cantimir vodă să mâniesé pe cel mitropolit și-i făcusă afurisănie de la patrierhii. Dar nemic dé dânsul nu s-au atinsu, că dzic oamenii că-i sfânt; iar de Cantimir vodă s-au atinsu, că l-au găsit legat. Ce nu să știe, dintr-aceia pricină, au dintr-alte.

14. Cantimir vodă, când au vinit craiul, rămăsesă mai sângur. Boerimea, slujitorimea fugisă caré încotro putusă. Numai prea cu putintei rămăsesă, oameni de curte. Și-l îndemna o samă dé boiari să să închiné la leși. Și-i scriè și Șărban vodă să să închiné, că s-a închina și el, că i să scobor și

nemțâi despré Țara Nemțască, și moscalii încă mărgu la Crâm, și s-or facé tot una.

15. Iară Cantimir vodă nu s-au potrivit. Una, că știe rândul leșilor, că-i slujâsă; a dooa, îi era ficiorul la Poartă zălog, Antohie vodă beizădeoa. Ce nu-i da mâna. Ce iel cu ciné au avut s-au tras spré Fălciiu înaintè tătarâlor, cum mai sus s-au pomenit. Și cu această au nemerit, de i-au eșit maré laudă de la turci.

16. Pé ciè vréme era vro 40 și mai biné de codréni tâlhari, de ținea drumurilé în Țara de Gios. Agiuns-au la Cantemir vodă de i-au ertat. Ș-au vinit toți în Eșii, și i-au dus pe toți în mănăstiré în Gălata, de au giurat cum or sluji lui Cantemir vodă și țărâi cu dreptate. Și le-au dat leafă câté 4 lei de lună. Și au pus capete dintre dânșii pe Zaharie și pe Sandul și le-u dat cărți de volnicie, să strângă cât de mulți. Și cum au sosit la Piiatră, au găsit un poghiiaz de leși cu căzaci, vro 200 și mai bine. Și așè i-au lovit fără vesté, pe o negură, de i-au spart și i-au spârcuit și i-au prinsu și vii, de i-au dus la Cantemir vodă, de i-au tot înțăpat și i-au spândzurat.

Dece dintr-acea izbândă au început Cantemir vodă a face steaguri de lefecii în Roman și în Cozmești și-n Târgul Frumos, în Hârlău, în Podul Iloia, în Iași. Ș-au început a-i birui pe tâlhari ș-a-i prinde, de-i ducea la Cantemir vodă, de-i tot omorâia cu fel de feluri de cazne.

17. Așijderea și Miron logofătul, fiind staroste la Putna, au făcut siimeni și hânsari ș-au început și dintr-acolo a răsâpi tâlharii. Că numai o dată la o bătaie au prinsu 40 de tâlhari și i-au tot tăiat câte în patru bucăți, de i-au pus pen prepeleci pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de au lărgit și drumul la Lunca Mândrișcăi, că, fiind drumul strâmtu, nu putea să înblé de răul tâlharilor. Și așea cu acestea au început a să mai stârpii. Că de ce-i omorâia, de ce să făcè mai mulți în dzileli acestui domnu.

Aşijderea atunce, când au vinit craiul mai-nainte, după ce au făcut Cantemir vodă slujitorii, vădzind Şerban vodă că înblă tâlhăret mult în Moldova şi n-aré cine să lé stea înpotrivă, şi Cantimir vodă n-au ţinut parola, cum s-au apucat, când l-au pus domnu, să omoare pe Iordachi Rusăt, ş-au fugit în Ţara Ungurească, triimis-au şi el pe Mănăilă căpitanul cu saragelé să prindză pe giupâneasa lui Iordachi Rusăt. Decé aflându-să giupâneasa lui Iordachi cu multă bejenie pe Oituz, la un sat Grozăştii, de frica unui poghiiaz leşescu ce viniè din sus, au apucat numa ia, Iordăchioaia sângură, cu rădvanul. Numai de n-au prins-o sarageleli, iar altă ce au avut agârlâc, i-au lut tot sarageleli. Şi pesté noapte s-au întorsu sarageleli pesté munte în Ţara Munteniască. Şi bejănarii, ciné au fost, au sărit după dânşii a dooa dzii pe şleah şi nu i-au putut agiungé, şi s-au dus cu paci.

18. Triimisă sol pe Gavriliţă în Ţara Munteniască, la Şerban vodă, Cantemir vodă, că vădzu că s-au mâniiat Şerban vodă pentru Iordachi şi pentru căci nu s-au închinat la leşi, de pe cum să adeverisă, cându l-au pus domnu. Şi-ntorcându-să Gavriliţă înapoi, îndată au şi murit. Dzic să-l fie otrăvit Şerban vodă. Caută de acmu înainte de vedzii ce s-au lucrat zavistiè şi răutatè în Moldova şi-n Ţara Muntenească, de pizma lui Şerban vodă ş-a Cupăreştilor, ce-u avut veche.

19. Îndată s-au făcut pacé cu Cantemir vodă, de au vinit, de la Ţarigrad în Iaşi, Cupăreştii. Ş-au pus pe Iordachi visternic maré, de i-au dat Cantemir vodă chiè ţărâi în mână, şi i-au dat şi o samă de bani din cei ce-i luasă iar pentru o samă i-au dat târgul Scheia şi Drăcşani, şi pe frate-său Manolachi, staroste la Putna, de să mai adăoge vrăjbilé cu muntenii. Pus-au şi pe fraţii lor, acestor doi, pe Scarlatachi şi Laţcarachi şi pe Mihalachi, capichihăi la Ţarigrad.

Ţine-te, săracă Moldovă, de acmu înainte de jac şi de mâncături! Toţi aceştie tuscincii, ficiori Cuparului celui bătrân, de nu să sătura unul cu o sută sau doo de pungi!

20. Dat-au Cantemir vodă toată taina ce au avut cu Şerban vodă lor. Bucurat-au Cupăreştii pe Cantemir vodă că l-or faci domn în Ţara Munteniască. Şi aşè tot să pârâia şi să mânca unei pe alţii.

21. Murind Gavriliţă cel bătrân, pus-au vornic mare în locul lui pe fiiu-său Vasâlachie, dar nu în trécerea tătâne-său, şi pe ceialalţi fraţi a lui a-i mai scăde din volniciia ce avea când trăè tată-său.

Scos-au şi pe Velicico din hătmănie şi l-au pus vornic maré de Ţara de Sus, şi hatman au pus pe ginere-său Bogdan.

Decé Iordachi visternicul au şi legat frăţâie cu Bogdan hatmanul vădzind că-i gineri lui Cantemir, de ţinea la un cuvânt, şi pe cielalţii boiari a-i călca din obiceiurile lor. Şi scote mulţimé de orânduiali pe ţară, şi pe mazâli dăjdii gréle, şi pe breşlaşi greutate, de s-au stâns dé atunce. Că era breşlaşi mulţii în ţară atunce, cu mii dé stupi.

Şi Cantemir vodă carte nu ştiè, sama nime nu-i lua, că-i supusesă pe cielalţii boiari, că ţara era ertată de bir de la-npărăţâie. Iară Laţicărachi tot triimitea la suté de pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta. Oaricé sta înpotrivă pentru ţară Miron logofătul şi cu frate-său Velişco vornicul. Îi dzicè lui Cantemir vodă şi lui Iordachii visternicul la mesă: „Mai des cu păharălé, mărie ta, şi mai rar cu orânduleli, că ţara îi ertată dé la Poartă, ş-ei vrea să-ţi dai mărie ta sama odată şi nu-i putè". Şi Velicico şi mai taré totdeauna să sfădiè cu Cantemir vodă şi cu Iordachi visternicul. Cré dintr-acelea voroave având fricâ, au căzdut şi la prepus, de ş-au pus şi capeteli.

22. Şérban vodă făcusă gătiré maré dé oşti în Ţara Munteniască, şi făcusă câteva vasă, şeici, la Argeş, cu zahara, de sta gata să scoboare pe Dunăré. Şi s-agiunsesă cu toate

capeteli sârbiimea pe di cieia parte de Dunăré și triimisesă și la nemții pe frate-său Iordachi spătarul și pe ginere-său, aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă dé oaste nemțască. Agiunsesă și la Moscu, să să scoboare la Crâm.

23. Și stând înpotriva sfatului un cneadzu mare, cheltuit-au Șerban vodă dé l-au otrăvit, ca să nu mai hie potrivnic sfatului. Agiunsesă și cu craiul Sobețichie, ca să să scoboare în gios la Bugeag. Și așea și el să purceagă cu această gătiri, să apucé Țarigradul, când or hi turcii la Beligrad, la nemți. Numai era pedică Cantemir vodă cu Cupărești, că-l tot pârâia la Poartă. Déce Șerban vodă, vădzând înpidecarea lui Cantemir vodă au strânsu câțiva boiari moldoveni cé iera în Țara Munteniască pribegi, unii dé frica lui Cantemir vodă, alțâi pentru frica poghiiazurilor leșești. Strânsu-i-au pe toții la dânsul la sfat, la București. Ș-au ales pe Ilie Drăguțescul să-l facă domnu în Moldova, cu toată cheltuiala lui, ca să să mântuiască de Cantemir vodă, să nu-i mai fie piedică. Și n-au zăbăvit dup-acesta sfat Șerban vodă ș-au și murit. Dzic să-l fie otrăvit frații lui, stolnicul Costantin și spătarul Mihai, că era un om groznic: nu veghea nimărui voia. Om maré la stat, cu ochi ca de bou, harnic, darnicu, milă făce maré la streini, la slujitori. Cheltuia mult, să-ș facă numé, iar nu să strângă.

Cantemir vodă încă de acestea oblicind de toate, pârâsă la Poartă pe Șerban vodă. Și turcii nu pute să-l mazâlească, că să temea de numeli lui Șerban vodă, ce scrisesă la hanul să să gătedzé să margă să iernedzé în Țara Munténească, să prindză pe Șerban vodă. Ce gătindu-să hanul, i-au și vinit vestea c-au murit. Ce gândește omul nu dă Domnul! Că ciné știe la ce cumpănă aru hi vinit și Țara Muntenească, de n-ar hi murit atuncea.

24. Rădicat-au frații lui Șerban vodă, Costantin stolnicul și cu Mihai spătarul, domnu atuncea pe un nepot a lor dé soră, anumé Costantin Brâncovanul Băsărab, în locul lui Șerban

vodă. Avè Șerban vodă ficior maré, și n-au vrut frați lui Șerban odă să puie pe dânsul, căcé nu trăia biné cu doamna.

25. După ce s-au așédzat Brâncovanul în scaun în Bucureștii, gâlceava și zavistie cu Cupărești tot au rămas și la Brâncovanul, cum era și la Șerban vodă, de să tot pârâia unii pe l-alții la Poartă, de să tot făcea cheltuială amânduror țărilor.

26. Început-au Brâncovanul a supăra pe doamna lui Șerban vodă cu feluri de feluri ș-a-i lua bani dé pe unde era mistuiți. Că fiindu-i nepot și-n cinsté la dânsul, îl știe. Decé aga Bălăceanul, ginerele lui Șerban vodă, dac-au înțeles de acea supăraré, n-au vrut să vie de la nemți ș-au rămas acolo la Sâbiiu. Iar Iordachi spătarul, fratele lui Șerban vodă, au vinit la Brâncovanul de la nemți, de unde-lu trimisesă Șerban vodă. Decé doamna lui Șerban vodă cădzus-în maré prepus, vădzind c-au rămas ginere-său Bălăceanul la Sâbii. Și pușesă trei steaguri de lefecii moldoveni, anumé Beșlaga și Vicol și Tatul, de-o păzâia pe dânsa și pe feciorul iei, Gheorghie beizadea, la sat de Drăgănești, să nu fugă la ginere-său la nemți.

27. Iară după ce-au trécut un an a domniei Brâncovanului, coborâtu-s-au Bălăceanul cu oști nemțești și cu Hezăr ghenărarul de au vinit în târgu în București.

28. Dar ficiorul lui Șerban vodă, cum au înțeles c-au trecut nemțâi munteli în Țara Munteniiască, dé vin la București, într-o sară s-au înbrăcat cu hainé proasté ș-au eșit printre straja de la Drăgănești ce-l păzâia și s-au dus înaintè oștii nemțești. Ș-au rămas numai doamna sângură la Drăgănești în pază.

29. Brâncovanul, dac-au vădzut că s-apropie oștilé nemțești de București, au lăsat Bucureștii și s-au scoborât la sat la Ruși, cu toată casa lui, și boiari, și curte, slujitori, ș-au ședzut acolo la Ruși vro doo, trei săptămâni. Iel ședè în Ruși și nemțâi în București, cale de opt, noo ceasuri unei di alții. Și-i purta de grijă Brâncovanul de zaharà, de le da tot de-agiunsu dé ce li trebuia, și pe de altă parte au făcut știré la Poartă și la tătari să vie.

30. Trémăs-au atuncea ghenărar Heizăr pe un culonel cu vro sută de nemți la Drăgănești, de au luat pe doamna lui Șerban vodă de au dus-o în București. Cu voia Brâncovanului era, că Drăgăneștii de Ruși nu era departe, calé de doo ceasuri.

31. După ce au rădicat pe doamna din Drăgăneștii, vinit-au numai sângur ghenărar cu capul lui, cu vro sută dé oameni, de la Bucureștii la Drăgăneștii. Și s-au sculat și Brâncovanul din Ruși, de s-au dus la dânsul în Drăgănești de s-au înpreunat cu dânsul; ș-au mâncat ș-au vorovit cinci, șesă ceasuri ce i-au trébuit. Și așea s-au întorsu ghenărarul iarăși la obuzul lui în Bucureștii, și Brâncovanul s-au întorsu la obuzul lui la Ruși. Țara n-o lăsa să să bejănească. Pe cine-i prindè le tăia nasul, urecheli, de sta pe loc, ca să poarte de grijea zaharalei oștilor.

32. Atuncea toți boiarii munteneștii îndemna pe Brâncovanul să s-închiné la nemții. Numai unchiu-său, stolnicul Costantin, n-au priimit acestu sfat și nu l-au lăsat să s-închiné. Când va Dumnedzău, și omul neméreşte sfatul.

33. Atuncea fiindu domnie noo, și viind oștii, și neavând cu ce să chivernisi în grabă, trébuind bani, au scos văcăret întâiaș dată un tult dé vită și doi orți de cal, de au rămas obiceiul pân-astădzi. Și dé acolo, de la munteni, pesté câțiva ani, la domniè lui Costantin Ducăi vodă, au sărit scânteia și la noi în Moldova, de s-au aprinsu acestu pojar de obiceiu.

34. Déce în scurtă vréme au purces și tătarâi a vini în Țara Munteneiască. Brâncovanul îndată atuncea au dat știré țărâi să să dea în laturi la munții, ș-au triimis doamna la mănăstiré la Brad, la munte, și el au purces în tâmpinarea soltanului la Buzău. Și numai într-acea dzii să nu să fie tâmpinat cu soltanul, era să prade țara.

36 <*sic*>. Iar nemțâi, dac-au înțeles că vin tătari, s-au rădicat cu doamna lui Șerban vodă și cu toțâi din București ș-au trecut muntâi la Brașov. Și tătarii cu Brâncovanul i-au gonit pân-i-au trecut muntâi, și nemic nu le-au putut strâca. Iar pe țară au strâcat-o rău tătarii, că numai căce n-au luat robi, iar altă, ce-au găsit, tot au luat. Că acolo sunt muntâi goli, nu pot să s-ascundză oamenii și dobitoacelii, și era vréme și de iarnă; ce au rămas oamenii numai cu sufleteli.

37. Iar dé vară, după ce s-au făcut, trécut-au tătarâi doo, trei rânduri pen Țara Munteniască. Și la mărsu și la întorsu tot pen Țara Munteneiască tréce, de mergea la Beligrad, unde să bâte turcii cu nemțâi, de făcea bogată stricăciuné Țărâi Muntenești.

38. În al doilea anu dé domniè Brâncovanului rânduit-au Înpărățiè Turcească pe munteni și pe moldoveni și pe tătari și pe un sarascher cu turcii, o samă, să ducă pe Tucul grof să-l puie craiu în Țara Ungurească. Decé de aicea din Moldova au mărsu hatmanul Bogdan cu o samă dé moldoveni, și un soltan cu tătari, și Brâncovanul cu capul său. Și, agiungând la marginea Țărâi Muntenești unde să chiiamă Cânpina, eșitu-le-u Heizăru ghenărar nainte și cu aga Bălăceanul și cu câteva mii dé nemțâi. Ș-au dat războiu foarte taré, de înbe părțilé, și groznic, câteva ceasuri, și pe urmă au spart pe nemți. Ș-au purces nemțâi în răsâpă. Și atuncea au prinsu pe Heizăr ghenărarul la mâna-i lui Tuchil grof, și Bălăceanul au perit în războiu; dar au perit și sarascherul turcescu, că l-au lovit un glonțu tocma în gură. Dzic că la acel războiu să fie fostu mai mult izbânda despré parte căzacilor Brâncovanului, caré le era cap căzacilor un moldovan, anumé Costân, ficiorul Nenului.

39. După ce au aflat Brâncovanul pe Bălăceanul mort în războiu, trimisu-i-au capul la Bucureștii, de l-au pus într-un prepeleac în mijlocul ogrădzâi lui, de-au ședzut vrun an cu capul în prepeleac. Și au învățat de i-au răsâpit și curțilé și ograda, de au rămas numai jăriște.

40. După izbânda ce au făcut acolo, întrat-au Tuchil grof în Țara Ungurească cu toate oștilé cé scriu mai sus. Ș-au început a strâca și a ardé ș-a robi pe caré nu vrea să s-închiné

lui. Și așea au înblat câteva dzilé, strâcând pen Țara Ungurească, pân' ce s-au rădicat altă oasté nemțască, ș-au purces asupra lor. Decé hrof cu turcei și cu tătarâi n-au cutedzat să stea înpotrivă-lé ș-au fugit pesté munți înapoi în Țara Munténească. Iar Bogdan hatmanul, vrând dréptu să iasă pe Oituz la Țara Moldovei, eșitui-au țărănimea, săcuii înainte la Oituz, la strâmtori, de i-au dat războiu toată noaptea, de cu maré greu au scăpat de au eșit din mâna lor, că era să piiară cu toțâi. Iar tătarii s-au dus în Bugeg acasă, iar Tucul grof cu oastea lui, cu ungurimea, au rămas în Țara Munténească de au ernat ș-au și vărat, și multă strâcăciuné făce țărâi. Numai, pân-a să rădica Tucul grof, de s-au dus în Țara Turcească, foarte cu puțintè oaste, curuți dé a lui, rămăsesă, că pusesă Brâncovanul oameni dé a lui; pe caré curuți îl găsiia în laturi, pe tainâ îl și ucide.

41. Făcut-au leșii la Zvancea ocop, din sus de Zvance, de au aședzat oasté. Triimis-au și în cetatè Sorocei un polcovinic iar cu oaste. Aședzat-au și-n ținutul Cernăuțului în câteva locuri, de-au făcut părcané de au aședzat oaste joimiri moldoveni și leși: în Vasâleu, pe Nistru, drăgani; în Orășeni pe Zaharoțichie cu leși: în Coțimani pe Dobravischie tiji cu leși; în Bănila pe Turculeț cel maré, cu moldoveni; în Hliniță pe Botedzu tiji moldoveni; în târgu în Cernăuți pe Brănești; în Cuciur pe Turculeț cel mic cu moldoveni. Și așè cuprinsesă tot ținutul Cernăuțului de-l ținea. Și altă treabă n-avè. În toate dzileli să bătè cu turcii supt Cameniță, că păzâia drumul Cameniței. Deci cine trécè, tot îi lua de grumadzi și-i robiè, și să slobodziè furiș în Moldova și-n Bugeg, dé apuca herghelii a cui găsâia, și lua și limbă. Și cându duce turcii zaharali în Cameniță, le eșie înainte ori la dus ori la întorsu, de-i loviè, și de bogate ori îi și smintiè. Așijderea și lepcanii din Cameniță și cu turcii eșiè și loviè pe joimiri, pe unde era așădzați, fără vesté, și de bogaté ori îi strâca.

42. Tătarâi din Bugeag, hanul, soltanii, câté de trei, patru ori mergea în Țara Lețască, de-i prăda cât le trebuia. Și la-ntorsu, slăbindu-lé caii, fiind uneori iarnă, eșiè joimirii de pen zămcii de-i loviè pe urmă și scotè duiumuri și robii, iară uneori îi loviè tătarii pe dânșii.

43. Odată, eșindu Turculeți cel maré la Ștéfănești, la drumul Cameniței, să ia limbă, au vădzut vro 40 de turci pe șlah viind de la Cameniță. Deci Turculeți trecând Prutul să margă la dânșii să-i lovască, au apucat de au trecut numai vro treidzăci de joimiri, și s-au și rumtu ghiiața, că era dé primăvară. Ș-au rămas oastea cea multă a lui Turculeț di ceasta parte, neputând trece Prutul, că să rumsesă ghiiața. Déce Turculeți au eșit înaintè celor 40 de turci, și așea s-au bătut față la față vro doo ceasuri, că nu putea ciè oasté să treacă să lé dea agiutor. Și i-au înfrânt pe turci și i-au prinsu vii, caré n-au perit la bătaie. Numai doi au scăpat, și i-au luat robi de grumadzi de i-au dus în Țara Lețască. Pe unei i-au triimis la craiul, de ș-au făcut numé și cinsté; pe alțâi i-au ținut la dânsul, la Bănila, de s-au răscumpărat. Ș-au găsit atuncea la acei turcii negutitori 50 de pungi de bani gata, făr-odoară și hainé și cai.

44. În al șesălea anu a domniei lui Cantemir vodă coborâtu-s-au craiul Sobețichii cu oștii gréle iar în Țara Moldovei, fiind îndemnați și de munteni, de Brâncovanul, de pe cum era învățat ca să facă rău acestei țări, de să acolișiè de dânsă totdeauna, precum și mai pe urmă, de au adus și pe moscali cu fapteli lui. Caré, Dumnedzău, pentru suspinurilé săracilor, i-au plătit de s-au stânsu pomenire lui, cu totul. Ș-au vinit craiul cu obuzul pe la Botășeni și pen Cotnarii pân' la Târgul Frumos, și de la Târgul Frumos iar s-au întorsu la țara lui, că era vreme de toamnă. Și atuncea, întorcându-să, au lăsat oaste cu bucate în cetate, în Neamțu, și-n Sucevi, în mănăstirea arméneasc, și-n Agapiè în mănăstirè, și-n Săcul, și-n Câmpul Lungu, și-n Hangu. Și când au agiunsu un obuzul pe Siret pe la Ropce, așè

i-au lovit o ploaie cu ninsoaré, de i-au ținut acel vicol vro trei, patru dzili, de au murit oastea mai biné de giumătate, înghețată și leșinată, că era pe la noemvrii. Iar caii le-au murit toții din obuz, de le-au rămas carâlé și carâteli și pușceli toate la Ropce. Dzic că nice craiul mai n-au fostu având cal să-ncalece. De-abie au mărsu pân la Sneatin, că i-au fostu lovitu mânie lui Dumnedzău, de nu era numai vicolul, ce-i lovisă și o boală, de muriè și oameni și cai. Și la anul au triimis din Țara Leșască de-au luat pușcelé dé la Ropce.

45. Tătarâi și cu Cantemir vodă n-au vrut să margă mai-nainte după dânșii de la Criveștii, ce s-au întorsu înapoi. Îndemnatu-i-au Cantemir vodă pe tătari să margă înainte că, de-r hii mărsu, i-ar hi luat pe toți de grumadzi. Numai tătarâi n-au vrut să margă.

46. Dzic că Sobețichii s-au fostu agiunsu cu tătari, de au fost tot una. Numai în videala leșilor s-arăta neprietin. Că odată s-au fostu tâmplat într-o noapte de au tăiat pe niște tătari pre rău Turculeț rohmistru cu moldovenii. Și a doo dzi vădzindu Sobețichie, au fostu jăluind pe tătari: „Păcat c-au perit atâtea viteji!" Ș-au fostu dzicând lui Turculețu pentru ce i-au lovit noaptea, furiș, că el avè prieteșug cu dânșii încă din hătmănie.

47. După ce s-au dus craiul în țara lui, scris-au cărții la-npăratul Neamțului și la papa de Rim, de să făliè pecum au luat atâtea cetăți din Țara Moldovei. Și pe celi scrisori papa de Râm tot îl credè și-i trimitè bani să facă oasté asupra păgânilor. Căcé așe era voroviții și cu înpăratul Neamțului: el să margă pe de o parte, și celalalt pe dé altă.

48. Triimis-au Cantemir vodă o samă de tătari cu moldoveni lefecii în Cânpul Lungu și-n Hangu, de au prădat ș-au arsu, ca să scoață pe joimirii. Și nu i-au putut scoate, iară duium și robi au luat mult tătarâi. Și-ntorcându-să înapoi pe la Iași, în sat, le-u dăruit Cantemir vodă tuturor mârzacilor postavuri și atlazuri, și s-au dus în Bugeag.

49. În al șeptilea anu a domniei lui gătitu-s-au Cantemir vodă cu oastea lui de au mărsu să ia cetatè Sorocii, înpréună cu Daltaban pașea, sarascherul Oblușițăi, și cu hatmanul Stețu a Ocrainii hanului și cu câteva mii de tătari. Ș-au stătut pen pregiurul cetățâi câtéva săptămâni, de-u tot bătut-o cetatè, de au făcut meteredzuri și lagumuri. Ș-au dat năvăli prea taré, și n-au putut-o lua, și au perit multă oasté atuncea, când da năvăli turcii și moldovenii. Și nu era atâta oaste în cetate, ca doo, trei sute de drăgani și cazaci; numai ei din cetate nemeriè tot în om, iar cei den afară nu putè să lé strâcé nemic. Și s-au întorsu înapoi la Iași, făr nicé o izbândă și cu multă pagubă de oasté.

50. Tot într-acel anu, mai înainte ce au mărsu la Soroca, strânsu-s-au toți ficiorii lui Gavriliță și cu alții boeri mulți de Țara de Gios la nunta lui Ion Pălade, la Băcani, din sus de Bârlad. Și acolo au fostu și vornicul Velicico, fiind cumnat lui Pălade. Și strângându-să acolo la cea nuntă, au sfătuit și s-au giurat cu toțâi, ei în de ei, să fugă în Țara Muntenească la Brâncovanul, să lé de agiutor dé cheltuială, să margă la Poartă să pârască pe Cantemir, să-l scoată din domnie, să rădicé domnu dintre dânșii pe Velicico vornicul.

51. Déce s-au sculat un boiaru dintre dânșii, anumi Iliie Țifăscul, caré îl poreclisă pe urmă Frigé-vacă, și i-au pârât la Cantemir vodă, de le-au spus tot sfatul. Că era boiarii dé la o vréme prea supărați de Cantemir vodă, că era la curte boiarinași, tot ficiori de mojâci codreni și gălățeni. Și dzicè Cantemir vodă că domnul face neamurilé, domnul lé strângé. Și-i era urâți ficiorii cei de boer, să nu-i vadză într-ochi, de pe cum îi era nătura lui. Și era în cinsté numai hatmanul Bogdan, ginere-său, și cu Iordachi visternicul Rusăt. Acești doi schivernisâia și mânca țara, cum le iera voe.

Decé boiarii pe aceia vréme nu mai putea suferi să fie călcați de acei doi boeri și dé mojâciia celoralalți mai mici de curte.

Că, când eșiè la țară cu slujbe, boiarinașii făcè multe năcazuri casălor celor mari a boerilor.

52. Déce Cantemir vodă, cum au înțeles acel sfat, din Iliie Frigé-vacă, a boiarilor, au și răpedzit într-o noapté boerinași de ai lui și slujitori, să-i pridză pe toții pe aciè. Déce unii au scăpat în Țara Munténească, iar pe carei i-au prinsu i-au adus la Iași. Și pe Velicico vornicul, după ce l-au adus la Iași, era zavistie mai maré despré Cupărești, înpungându-să cu horba mai dénainte vremi. Și avè și sâială dé dânsul, căcé era mai om décât toți. Atunce, în grab, Cantemir vodă, în mânie, l-au bătut cu buzduganul și l-au închis în beci.

Deci neprietinii lui Velicico atunci au și aflat vréme de au dzis lui Cantemir vodă: „De vréme că te-i grăbit dé l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzește de-l omoară că, de va scăpa viu, mâné, poimâni el ne omoară pe toți."

Și el încă îndată au ascultat și l-au scos noaptè de i-au tăiat capul denaintè portâi. Pentru bineli ce au dat știre Velicico lui Iordachi visternicul, de au fugit când vre să-l omoare Cantemir vodă, acmu i-au mulțămit și Iordachi visternicul într-acesta chip, ca un grec. Și aflară atuncé neprietinii vréme de-au dzis lui Cantemir vodă: „Acmu, dé vreme c-ai omorât pe Velicico, triimite de prinde și pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară, ori vinovat, ori nevinovat, să nu scapi, c-apoi încă a hi mai rău și de tiné și de noi".

Deci Cantemir vodă nu ș-au socotit viiața lui, că era tricut cu bătrânețeli, om de 70 de ai, de numai cât nu-i sosâsă ceasul și lui, ce s-au potrivit neprietinilor și nu ș-au cruțat sufletul. Ce ca un tiran au triimăs pe Macrei, vătavul de păhărnicei, cu slujitori din Roman, dé l-au luat de acolo, de la casa lui dé la Bărboși, dé l-au dus pân' în Roman, și i-au tăiat capul. Și când l-au găsit Macrei acolo, la Bărboșii, atunce-i murisă și giupâneasa. Și nemic nu știè de sfatul frăține-său sau de a celoralalții boeri, că nu era amestecat cu ceialalți boeri la sfat.

Că el pornisă atunce pe un ficior a lui, pe Neculaiu, să ia fata Ducăi vodă de la Țarigrad și să gătasă și cu celalalt să ia fata lui Cantemir vodă, să s-încuscredzé, și nicé cu gândul nu gândiè că i-a vini o furtună ca acie.

53. Dzisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboși, să fugă, că nu-i departe, în Neamțu, iar el n-au priimit, știindu-să drept. Gândiè că l-or ducé la Iași și s-a îndrepta. Iar după ce i-au vinit Macrei, și viind zapciu după zapciu să piiară, nu l-au mai îngăduit ș-au pus dé l-au tăiat în Roman. Și mult s-au rugat lui Macreiu să-l ducă pân' în Iași, iar Macrei, ca un om rău și dé nemic, nu i-au fostu milă de sufletul stăpânu-său și s-au grăbit de l-au omorât. Că de l-ar hi dus în Iași, poate s-ar hii îndreptat și n-ar hii perit. Că multe sluji să tâmplă la domnii vrednicé, dé nu să grăbăscu și ferescu pe stăpâni de păcat, și pe urmă cad la laudă și despré stăpân, și despré oameni, și despré Dumnedzău. Iar acesta, ca un varvar, nefind de neam, n-au socotit.

54. Cantemir vodă dup-acéia mult să căia ce au făcut și de multe ori plângè între toată boerimea și blăstăma pe ciné l-au îndemnat de au grăbit dé i-au tăiat. Că, dup-aiè, n-au trăit un an nice Cantemir vodă, ș-au murit.

55. Iar pe Vasilie vornicul, ficiorul lui Gavriliță, și pe ftate-său Solomon și pe frate-său Costachi și pe Ghiorghiță Mitre și pe Dedul spătar arbănaș și pe tustrei ficiori lui Miron, pe toți pe aceștie i-au prinsu și i-au închis, unei în turnu, pe unei la simeni, pe alțâi pen beciuri; și pe Neculau, mărgând să s-însoaré, l-au întorsu de la Bârlad de l-au închis și pe dânsul.

56. Iară Lupul, ficiorul lui Gavriliță, și Costantin cumnatu-său, păharnicul Lambrino, și cumnatu-său Ivașco și Antiohie Jora și Bujorăneștii și alțâi din Bujorănești au scăpat în Țara Munteniască, la Brâncovanul, și dé acolo s-au gătit și s-au dus la Odrei, la Poartă, să pârască pe Cantemir vodă.

Și le-au dzis atuncea Brâncovanul să nu să grăbască să margă atunce la Poartă, că-i prietin vizirul Cupăreștilor. Și n-au ascultat ș-au păzit de au mărsu.

57. Iară Cantemir vodă, după ce au înțeles, au răpedzit și el pe Bogdan hatmanul și pe Iordachie Rusăt visternicul, cu alții boeri mulți dé țară, de s-au pârât dé față cu toțâi la divan. Și i-au dat pe toții în obedzi de grumadzi, de i-au adus la Cantemir vodă în Iași.

58. Déce Cantemir vodă, după ce i-au adusu-i, i-au pus la închisoare, și nu i-au omorât, c-au poroncit Poarta să nu-i omoare. Și ș-au adus aminte și dé giurământul ce-au giurat Cantemir la Gavriliță celui bătrân, să nu-ș atingă sabiè de neamul ficiorilor lui. Ce i-au pus banii pe toți, să-i întoarcă cheltuiala ce au cheltuit la Poartă, pe unii câte dzeci pungi, pe alții câte 5, pe alții câte cum au socotit. Și după ce ș-au plinit banii i-au dat pe chizășie și i-au slobodzit. Deci carei au avut putință și prietini, mai curund au dat, și i-au slobodzit, iar carei au fostu mai neputincioși au ședzut mult închiși, și i-au bătut pân' ș-au plătit banii.

59. Iară ficiorilor lui Miron nu le-u luat nemic și i-au dat pe chizășie și i-au slobodzit.

Din toți boerii rămăsesă Dedul spătarul arbănașul închis în turnul clopotnițâi la Trei Sfetiteli. Și-l pusesă 10 pungi de bani, și n-avè cu cé plini, că era un om mai scăpat. Și poate avè și pizmă pe dânsul, că-l scosesă în doo rânduri să-i taie capul. De cé el într-o noapte au înbătat pe siimeni, pe străjerii ce-l păzâè, și s-au slobodzit cu o frenghie pe o ferastră din turnu pân' gios ș-au apucat de-u încălecat cu doi ficiori ș-au fugit.

60. Dar Cantemir vodă a doo dzi, dac-au oblicit c-au scăpat, au poroncit să nu-l mai cauté nimé, nicé să-l mai goneascâ. Că, dé vremé c-au încălecat, nu iasté nimé harnic să-i stea înpotrivă sau să-l prindză pe om pe cela; că-l știe el ce viteaz bun iasté, c-au fost cu dânsul la războiu. Că, când alerga pe cal

cât putea, sărie de pe un cal pe altul, și punè 3 cai alăturea și dé pe gios să răpedziè și-i săriè pe tustrei pe sus. Nu era altu om în țară ca dânsul harnic și viteaz. N-au zăbăvit prea mult și ș-au făcut pacé și au vinit în țară, și l-au ertat Cantemir vodă.

61. Dup-aciè Cantemir vodă au strâcat logodna cu Pătrașco, ficiorul lui Miron logofătul, și ș-au ales din toți ficiorii dé boeru pe Mihalachi, ficiorul lui Ion Răcoviță vornicului, de l-au luat gineri. Caré acéla pe urmă au căzdut domnu, de-i dzic Mihai vodă. Ș-au făcut nuntă cu dânsul domnească și l-au și boerit; l-au făcut comis maré, iar pe urmă l-au făcut stolnic maré. Numai n-au avut parte dé dânsul, că n-au trăit mult cu dânsa, și i-au murit fiică-sa. Căcé Cantemir vodă era cumătru cu custru-său Ion Răcoviță, că-i botedzasă Cantemir vodă un copil lui Ion Răcoviță, mai mic decât ginere-său Mihalachi. Căce poate n-au răbdat Dumnedzău. Numai Mihalachi mai pe urmă, la domniè lui Antiohie vodă, au luat altă fată dé boer, a Dédului spătarului de la Gălați, și cu aciè au vetuit, de au făcut copii, ș-au fostu și domnu.

62. Cantemir vodă și Cupăreștii s-au mai apucat și dé alt dantu asupra muntenilor, și muntenii asupra lor. Țineți-vă, săracelor țărâi, dacă sunteți putencioase, de acmu să biruiți nevoilé din pizmele vechi la ce s-au început să să lucredzé!

63. Era un boer dé mult priibag din Țara Muntenească în Țara Ungurească, anumé Staico păharnicul, și cu alțâi mai mici, iar muntenei pribegii, încă de când au luat domniè Șerban vodă. Chematu-i-au Cantemir vodă dé la Brașov aice la dânsul în Moldova. Ș-au început a faci pârâ și harzuri la Poartă, a pârî pe munteni cu feluri dé feluri de pâri, cum suntu haini și bogați. Ce Poarta dintâiu i-au înbucurat. Și i-au trimis Cantemir vodă la Poartă la Cupăreștii, la spătarul Lascarachi cuparul, fiind capichihaia lui Cantemir vodă, să pârască pe munteni șă să isprăvască domniè lui Cantemir vodă în Țara Muntenească.

64. Déce știu c-au isprăvit Cantemir vodă biné! Că, după ce au oblicit muntenii, au cheltuit Brâncovanul la Poartă 1 000 de pungii. Ș-au luat Brâncovanul, cu ceialalții, pribegii de grumadzi. Și pe cuparul Lascarachi, fratele lui Iordachi visternicul, l-au făcut surgun la Rodos. Și era să mazâlească și pe Cantemir vodă. Numai au sosit vestea atuncea c-au murit.

Dusu-l-au pe Staico la Brâncovanul în București, cu o lăcată cât un șlic de maré la grumadzi. Și l-au scos la divan înaintè a toată țara ș-apoi l-au purtat tot târgul cu lăcata dé-a grumadzi. Ș-apoi l-au spândzurat înbrăcat, încălțat, la Târgul de Afară. Și pe céle soțâi a lui, pe unii i-au spândzurat și pe alții i-au ertat.

65. Într-acea vréme vorovit-au tustréi ficiorii lui Miron logofătul și cu Vasilașco spătarul Cantacozâno și cu frate-său Ilie și cu Dumitrașco Ursachi să fugă din țară dé gréle dăjdi și prépusuri. Că nu mai putè birui de răul lui Iordachi visternicul. Că învățasă Iordachi de le tot cumpăra odoarălé și sateli făr' de preți, că-i tot îngreuia cu dăjdilé.

Cantemir vodă, oblicind că vor să fugă, trimis-au steaguri dé slujitori să-i prindză. Déce ficiorii lui Miron au prinsu de vesté ș-au scăpat la comândantul de Cetatè Neamțului. Iar pe cielalți boiari, neavând vesté i-au prinsu lefeciii, și le-u jăcuit casălé, și i-au pus în heré, și i-au pornit la Iașii.

Cându au agiunsu în Valè Leticanilor, i-au și tâmpinat vestea, nărocul lor, c-au murit Cantemir vodă. Și i-au slobodzit din hieré.

Dece au mărsu în Iași, de au fostu la-ngroparea lui Cantemir vodă. Și s-au înpreunat cu beijădea, ficiorul lui Cantemir vodă, anumé Dumitrașco. Și i-au înbunat Dumitrașco vodă cu un cuvânt bun, că, dé va da Dumnedzău să fie pe voia lui dé la Poartă, i-a milui. Și iar boerii să ruga și ei să erté Dumnedzău pe tată-său. Și cum i-au slobodzit să margă acasă, cum au și fugit în Țara Muntenească, la Brâncovanul, că lé era rudă, de

au răpedzit Brâncovanul la Poartă pentru Costantin vodă, ficiorul Ducăi vodă celui bătrân.

66. Cantemir vodă, după ce au murit, ținutu-l-au mort tăinuit o dzi și o noapte, pân' s-au gătit cărțilé de au făcut harzuri de la țară la Poartă, de poftiè să puie pe un ficior a lui Cantemir în locul tătâne-său. Și au răpedzit pe vătavul Pârvul și cu Ștefăniță Rusăt, ficiorul lui Manolachi postelnicul.

Și după ce-au pornit cărțilé, a dooa dzi, s-au agiunsu Bogdan hatmanul și cu Iordachi visternicul și cu toți slujitorii să rădicé pe Dumitrașco beizădeoa, ficiorul lui Cantemir vodă, domnu în locul tătâne-său. Déce au gătit Divanul cel maré și s-au strânsu toată boiarimea și mitropolitul și slujitorii la curté. Ș-au adus la curté și pe un agă a vizirului turcu, ce iera vinit cu trebi înpărătești în Iași.

67. Atuncea au spus a tot nărodul c-au murit Cantemir vodă. Cé slujitorii au și-nceput a strâga că altul nu le trebuie să fie domnu, fără cât Dumitrașco beizădè, ficiorul lui Cantemir vodă.

Ce boiarii și țara nu cutédza să dzică într-alt chip, că să temea de slujitori, ce numai le căuta să priimască și să dzică cum dzic slujitorii. Turcul aga, vădzind că strâgă cu toțâi într-un cuvânt, au luat un căftan ș-au pus în spateli lui Dumitrașco beizădeoa. Și beizădeoa au înbrăcat pe turc c-un contăș cu soboli. Ș-au ședzut amândoi în scaoné. Ș-au început a da din pușci și a dzice surlelé, și toți boiarii și slujitorii, căpetenii, cineș după rândul său, au purces a săruta poala turcului ș-a lui Dumitrașco beizădè. Și dup-aceia au încălicat cu alaiu ș-au purces la Sfetei Neculaiu, de i-au cetit molifteli de domnie, după obiceiu.

68. Scos-au oasălé lui Cantemir vodă, boiarii cei mari, afară, supt cortu, în ogrăjoara cea mică la curtè domnească. Și l-au ținut trei dzilé, pân' l-au grijit, ș-apoi l-au dus la Sfeti Neculaiu de l-au îngropat în gropnița lui Antonie vodă. Și s-au

tâmplat atunce la prohodul lui 4 patrierhi, unul dé Erusalim și altul de Antiohie și altul de Alicsăndrie și unul mazâl de Țarigrad, Iacob. Ș-au domnit puțin, nu deplin 8 ani, și ș-au plătit și el datoriè după obiceiul acestei lumi.

69. După ce au îngropat pe Cantemir vodă, au ședzut în scaun de au domnit 3 săptămâni. Ș-au vinit un capegiu de la Poartă de-u luat pe Dumitrașco vodă beizăidea. Iar Bogdan hatmanul și Iordachii visternicul într-aceli 3 săptămâni n-au dormit, ce s-au gătitu-să. Ș-au pus străji din Gălați pân-în Iași; și când au sosit capegi baș în Iași să ia pe beizădea și pe dânsâi, iei au fugit din Iași.

70. Căcé atuncea mărgând veste la Poartă c-au murit Cantemir vodă, Brâncovanul, domnul muntenesc, au apucat înainte ș-au isprăvit domniè lui Costantin sân Ducăi vodă, de-au înbrăcat căftan de la Poartă dé domniè Moldovei. Atunce au făcut și pe Laticarachii surgun ș-au luat și pe Staico de grumadzi. Totodată atuncea s-au tâmplat [atunce] de au triimis și la Dumitrașco beizădeoa, sân lui Cantemir, să-l ducă la Poartă și să prindă pe Bogdan hatmanul și pe Iordachi visternicul, să-i ducă la Poartă să de samă pentru ce au mâncat țara. Deci Bogdan și Iordachi au fugit în Țara Leșască, cum mai sus să pomenește. Pe cesté lucruri poate și alțâi să să încreadză cu Poarta turcească, că unelé să gătie și alteli s-au făcut!

71. Acel capegiu-baș ce au vinit cu mazâlie, ce au luat pe Dumitrașco Cantemir beizădeoa din Iaș, fusesă bun prietin mai nainte lui Cantemir vodă, și de neamul lui era cerchez. Și fără zăbavă dup-aceia au căzdut de au fost și pașă și musaip la-npăratul, care-i dzicea mai pe urmă Cerchez Mehmet pașea îmbriorul.

Era și un boeru atunce aicea în Iași, Ștefan comisul, cerchez. Decé atunce Ștefan comisul Cerchez mult s-au rugat acelui capegiu pentru Dumitrașco beizădeoa, să-i fie milă de dânsul, că-i un copil, având cunoștință cu acel capegiu, fiind amândoi

cerchezi, încă de la domnie lui Cantemir vodă. Cé, după ce l-au dus la Poartă, stătut-au muntenii și cu Costantin Duca vodă cu multe pricini asupra ficiorilor lui Cantemir vodă, de lé cerea multă somă dé bani. Ce nemică nu le-u putut strâca, că s-au pus taré acel capegiu-baș pentru dânșii. Și mai pe urmă, după ce au căzdut mai la cinsté acel capegi baș, au făcut și alte lucruri mari, carei la rândul lor s-or pomeni.

72. De la Cantemir vodă nescareva averé nu le-u rămas, că cé era vinitul mânca alțâi, cum mai sus s-au pomenit. Atuncea, la moarte, 50 de pungi de bani le-u dat la patriiarhul de Rusalim, să li mistuiască. Și patriarhul, pentru voè muntenilor, le-u spus turcilor, și le-u luat. Și copiii numai au rămas cu vro 10–15 pungi dé bani. Ce Dumnedzău unde va, nu trebuescu bani. Că acel cherchez, Mehmet pașea, le-u prinsu mai biné decât miei dé pungii de bani. Că, unde va Dumnedzău, sunt și bani, și prietini, și de toate. Că nimé nu mai gândie c-or mai ieși ficiorii lui Cantemir la domnie, precum s-a videa înainte.

Acestui Cantemir vodă i-au rămas în urmă 2 ficiori, anume Antiohi și Dumitrașco, care mai pe urmă au ișit amândoi domni în Moldova, precum li s-a arăta înainte, la rândul lor, istoriele lor.

DOMNIIA LUI COSTANTIN SÂN DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN, LEAT 7199 <= 1691> MART 17
CAP 84

Zacialo 1. Înbrăcându căftan de domnie, Costantin vodă, sân Ducăi vodă celui bătrân, era om tânăr, ca de șesăspreci, șeptespreci ai, cându au căzdut la domnie. Atunce era și niște boerii de aici de țară la Poartă, triimiși de Cantemir vodă cu trebilé țărâi. Deci văzdzindu-l c-au înbrăcat căftan, s-au dus la dânsul de s-au închinat, după obiceiu. Așijderea și de aicea, Lupul Gavriliță și alții, înțelegând de domnie noo, au alergat

cu bucurie noo la Costantin vodă. Și mulți ficiori de boer. Că n-avusesă căutări de la Cantemir vodă, pe vina lor, că-l ocărâe și nu vre să-i slujască, ca unui domnu; ce pentru aceia milue pe cei proștii.

2. Triimis-au Brâncovanul pe Mihai spătar și cu alți boeri ce să tâmplasă acolo pribegi, de s-au dus la Poartă di au aședzat logodna cu fiica Brâncovanului, anume Marie, cu Costantin, ficiorul Ducăi vodă. Și strângându-să atâta boerimé acolo atunce la Poartă, au făcut maré cheltuială țărâi cu multe podoabe, can și fără treabă, precum era țara atunce, slabă: cai, rafturi, corturi, 200 de siimeni cu hainé și cu leafă și alteli multe cheltuele, fără treabă și fără ispravă. Ș-au zăbăvit acolo atunce cu atâta boerimé și om de la mart pân' la iuni. Decé au făcut multă cheltuială.

Ce Costantin vodă fiind tânăr și neștiind rândul, îl bucura Lupul, ficiorul lui Gavriliță. Ca un bezmetec ce iera la minte, dzice că-i țara bogată și-i mulțimé de bucate a boerilor pribegii, a lui Bogdan ș-a lui Iordachie; are de unde scoaté să plătească datorie ce facé. Decé și lui Costantin vodă nu-i era urâtă datoriè, și-i era dragă și mândriè. Și avè casă grea și îmă-sa, Nastasâia, cu atâtè feté au încărcat mulțimé dé datorie.

3. Așijderea Lupul Gavriliță pârâia la Poartă pe ficiorii lui Cantemir vodă, c-au luat tas-său din țară 1.000 de pungi de bani, și țara au fostu ertată de bir. Decé turcii sta de asculta acelea voroave deșerâté din gura lui ce grăia. Și ficiorilor lui Cantemir n-au strâcat nemic, iar țărâi au făcut maré strâcăciuné. Că de cé înainte nu vre turcii să mai erté birul, și-l cerea deplin. Și din cea laudă maré de bucateli pribegilor, dac-au început a le strânge, n-au găsit atâta pe cât socotiè c-or găsi. Ș-au făcut datorie, ș-au rămas neplătită.

4. Déci sosând la Gălați cu atâta om, ș-au adus și câțiva greci cu dânsul, cu maré alaiu, în postul Sânpetrului. Eșitu-i-au toată boerimè și mazâlimea înainte, cu maré bucurie, știindu-l că-i ficior de domnu și va căuta neamurilé boerești. Și viind în scaon, pusă boeri pe toți Gavrilițeștii și pe toți Mironeștii și pe alții dintr-alte neamuri, mai mulți tineri decât bătrâni.

5. Și să și apucă de făcu nuntă cu o sor-a lui, domnița Ileana. O dede după Neculaiu Costin, sin Miron logofăt, și-l pusă și hatman. Și făcură nuntă frumoasă domnească, că era și maică-sa cu dânsul, a răposatului Duca vodă cel bătrân, cu alte fete mai mici, anumé doamna Nastasie.

6. Atunce nu s-au aflat în visterie mai mult de o sută de pungi de bani, gata strânșii de cămăicani. Că la moarte lui Cantemir scosesă nișté hârtii, și n-apucasă Cantemir a lé lua. Decé puind Duca vodă pe Lupul Gavriliță visternic maré, n-au agiunsu acei bani 2, 3 luni de cheltuială visteriei. Caré apoi mai pe urmă l-au și scos din visternicie, cu maré bănat pentru acea slujbă curată.

7. Pus-au atunce la mazâli și la țară banii stiagului, grei. Început-au a prinde pe boerinașii lui Cantemir, cei rădicații din neamuri proasté, ce dzicea Cantemir că i-a faci neamuri, și-ncepură a-i baté ș-a-i închide pen temniți și pe la simeni. Și-i sărăciră, de rămasără cum le-au fostu postrigul, mojâci. Iar unei, dintr-aceli bătăi au și nebunit, de-u rămas nebuni. Și pe calé le făcusă; că vai de boerul ce să roagă mojâcului.

7 <*sic*>. Așijderea au triimis la casăli boiarilor celor fugiți de le-u luat tot ce-u găsit, anumé a lui Bogdan hatman ș-a lui Iordachie Rusăt visternic. Și le adusără și giupânesăli în Iași, și le prinde vătajâi de-i munciè, și femeile și feteli slujnice din casă, le bătè să spuie bani și odoară și haine mistuite și bucate ce-avusesă. Să aflară multe mistuite și ascunsă pen țară, pe la prieteni, după cum iaste obiceiul celui fugar a ascunde. Și luară tot ce găsiră și pe urmă le făcură pe giupânesăli lor surguné la Focșeni. De la Focșeni le-au dusu-li cu căruți și cu cai răi și cu podvodzi pen munții, pen Hangu, și le-u trecut la Neamțu la cetate, la boiarii lor, cu bogată lipsă și nevoe. Îș râsă cum îi vini

la minte: și mai mult era acest sfat de boiarii cei mari și de munteni, îndemânare.

8. Osândă pe casăli lor, pentru vărsarea sângelui lui Miron ș-a lui Velicico, ce făcusă Cantemir vodă cu sfatul acestor doi boiari pribegi!

Și după acéia scrisă Duca vodă la Poartă c-au triimis Bogdan și Iordachi poghiiaz din Țara Leșască de ș-au luat giupânesălé ș-au făcut maré strâcăciuné țărâi, pentru ca să strâcé pe copiii lui Cantemir vodă turcii și pe Cupărești. Dar Poarta, fiind înțeleaptă și cuprinsă la minte, nu s-au potrivit scrisorii lui, c-au priceput că-s scrisorilé lui deșerté.

9. Că Bogdan și Iordachi din Țara Leșască nu dormiè, nici le ședè scrisorili. Triimitea la Cameniță, la Caraman pașea, că era prietin vechiu lui Cantemir vodă, și la Daltaban, sarascherul de Oblușiță, și la Țarigrad, de jăluia, și înștiința la înpărățâe de toate faptele Ducăi vodă ce facé. Ce nu le-u putut strâca nemică ficiorilor lui Cantemir vodă. Mai mult își strâca numelé lui cu acestea lucruri.

10. Iară când fu de toamnă, într-acel anu a domniei lui s-apucă de făcu nuntă șie. Și triimisă Brâncovanul pe fiică-sa Marie cu oncu-său stolnicul Costantin Cantacozono și maică-sa, doamna Stanca, și cu mulți alți boeri și giupânească, rudenii din Țara Munteniască, de vinir-în târgu în Iașii. Și le dede tuturor gazdé pen curți boerești și neguțitorești, grijă de toate, să nu li lipsască nemic. Iar pe mireasă îi dede gazdă în casăli lui Vasâlachi vornicului Gavriliță. Și acolo fecea nunta mireasa, iar domniè în curțilé domnești. Și boerimea a doo țărâi nuntiră 3 săptămâni cu mare pofăli și podoabé și cu feluri dé feluri de muzice și de pelivănii, de miraré în târgu în Iași. Că era să facă nunta la Focșeni, ce fiind toamna, vréme de iarnă, au făcut-o la Iași. Și-ncălecă singur domnul ca un miré, înpodobit, și cu surguci în cap și cu maré alaiu, de-au mărsu la gazda miresăi de au luat-o. Și după ce au luat-o de la gazdă, au mărsu

la mănăstiré la Golâe. Și acolo fiindu un patriarhu de Țarigrad mazâl, anumé Iacov, îi cununâ acolo, în Golâe. Și dé acolo purcesă cu maré alaiu pen mijlocul târgului de sus și pen târgul dé gios, pân' la curțilé domnești. Pe aceia vréme și eu, Ion Neculce vel vornic, eram tânăr postelnic și mergem cu alți postelnici înpréună, cu toegeli a mână, pe gios, înaintè domnului.

Și dup-istovul nunții, petrecu domniè pe boerii munteneșți pân' la Valea Adâncă, cu maré cinsté. Și-ș luară dzua bună de-acolo.

11. Dup-acestea începur-a vini datornicii de la Țarigrad și a-ș ceré datoriile, că li să plinisă dzua. Și-ncepur-a vini și poroncii de la Poartă, havalelé, a ceré obiceiurilé țărâi, că nu vrea să le iarte, ca la Cantemir vodă. Că lăudasă Lupul la Poartă c-au luat Cantemir mulții bani, și turcii, știind aceia, nu erta. Atunce s-au cunoscut ce-u grăit Lupul la Poartă. Țara era putină și boiarii era tineri, nu știe cum or schivernisi. Ce învățară de scoasără și aice obiceiul cel rău, ce l-au scornit Brâncovanul în țara lui. Aflată-să și aice sfetnici fără lege și tirănească zavistie, rană fără leac, și să cheamă lepra sau fistula în pântecé: văcărit, de vac-un zlot și de cal un leu să de tot omul, de să tragé acel obiceiu spurcat pân-astădzi în pământul nostru. Că orice domnu viné îi era drag acel obiceiu și nu-l mai lasă.

12. Și dintr-acel ciias ce au scos văcăretul să și conoscu că n-a lungi cu domniè, nicé a pricopsi casa lor de lacrămi multe a săracilor. Și-n scurtă vréme cădzu blăstămul mai dégrab' pe Dumitrașco Ceaurul vel logofăt, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnedzău viiața. Că muri cum îi mai rău, în dub frențit, și i să istovii și casa lui și 3 ficiori a lui ce au avut. Să stânsă pomenirea lui cu sunet, și moșâilé lui cădzură la mâni stréine. Sfetnicul de domnu rău, pentru cinstea ce aré, orbit de răutate fiind, gândește și-i paré că nemerește, și pe urmă mai rău să grășește, că pe urmă răul cel mai maré și osânda cade în capul lui. Că lacrămilé săracilor nice soareli, nici vântul nu le poate

usca, după cum dzicé și Isus Sirah, că ruga smeritului nuori în cer pătrunde.

13. Iară de vară, în al doilea anu, vădzindu-l muntenii de lucruri slabé ce aré de la Poartă, îl tot grăbiè de bani ce iera ei chizeși pentru dânsul, ce luas-în datorie. Și el, fiindu-lé gineri, să nu-i mâniè, sâliè să lé facă voe, să să plătească. Iară au scornit un obiceiu nou pe țară, de au scos de pogonul de păpușoiu și de părincu ce-l făcè oamenii cu sapeli pen curături, să nu moară de foamé, el le lua câte un zlot, și de pogonul de tutun câté 4 lei. Lucruri deșerte, făr' nice o socoteală sau vrun sporu să poată să rădicé nevoia! Îmbla ca niște oameni hămesiți, neagiungându-i minte să să chivernisască. Că stupii și vinul să făcea buni și mult, că avè năroc la bișug. De-r hi avut năroc și la boiarii cu minte și cu sfat, cum era nărocul la sporul hranei, că era bișug dé toate în dzilelé lui, aru hi fost lăudat numelé lui.

14. Numai cu aceste obiceiuri s-au strâcat numeli și dé la țară și de la prieteni. Și-l smintiè și muntenii mult, că vrè să-l stăpâniiască și să facă cum era voe lor. Și câți bani cerea muntenii elu tot le da; mai că nu știè ce le-u dat și cu ce le-u rămas dator. Și la sânge încă nu era lacom, vărsător, într-acel rându a domnii lui. Că mai mult de doi oameni în dzilelé lui n-au perit: un tâlhar, pe vina lui, și un răzădent a lui Tucul grof, pe dréptate. Acesta au perit numai de frica lui Tucul grof, că-l închisesă, și la mazâlie, temându-să să nu-l pârască Tucul grof, au triimis, de l-au zugrumat, pe Irimeica Jora la Trotuș. Că era închis colo, la mâna lui Buhuș, cămărășului de ocnă, pecum i s-a spuni povestea mai gios, la rându.

Și era domnu cu-înțelepciuné, și la mânie lui grăia tot cu cinsté și cu îngăduială, nu cu răstituri, prostatic. Și era un om foarte învățat biné la carte. Și măcar că era învățat, dar spor în casa lui nu era. Déce iar la al doili an mai scoasă și al doilea văcăret dé vită.

15. Când fu al treile an a domniii lui, vinit-au Daltaban sarascher pașea de la Oblușiță cu oaste la Țutora. Ș-au pornit zaharaoa din țară și o dede pe mâna Ducăi vodă să-i poarte de grijă, să triimiță la Cameniță cu oastè lui și cu un soltan cu tătarii, précum purta mai înainte de grijă și Cantemir vodă. Déci Duca vodă alesă oastea și triimisă cu zaharao, iară Daltaban să-ntoarsă iar la Oblușiță, înapoi. Și cât zăbăvi la Țutora, pân-a să pornii zaharao, cincii, șesă dzilé, i-au și luat joimirii un haznătar limbă de la Chipereștii mărgând la Iași. Și-l dusăr-în Țara Leșască la hatmani. Deci hatmanii leșeștii și răpedzir-un rămentar cu câtăva samă de oaste și loviră zaharaoa lângă Nistru și o sparsără și o jăcuiră. Decé Costantin vodă și cădzu în prepus maré despré Daltaban sarascherul, și să mâniie foarte pe Costantin Duca vodă.

16. Și scrisă la Poartă rău de Costantin Duca vodă, că nu este om harnic de domnie, nice iasté cu dreptate Porții, că den chivernisala lui cea proastă au luat leșii zaharaoa. Cé atunce nu-i putu strica nemic Daltaban, că sta socru-său Brâncovanul de-l spréjănie taré dispré Poartă.

17. Pârâ-l și Caraiman pașea din Cameniță și cu tot culucul Cameniței, că-i lipsită cetatè de bucaté și havalelé ce-s orânduite la Cameniță nu le dă, și-i cetatè flămândă. Ș-aceia îndemnătură de pâr-era mai mult despré boiari pribegii, Bogdan și Iordachi, că s-agiunsesă, cu Caraiman pașea din Cameniță. Și oblicindu Duca vodă, dat-au otravă unui bulubaș din Cameniță, anumé Pepec, ce înbla din Cameniță la Poartă cu trebilé pașei. Ce s-au priceput acel bulubaș de-au băut doftorie și n-au murit. Ce încă și mai taré și mai maré pără ș-au scornit Duca vodă asupră-ș.

18. Duca vodă avè un grec din Țara Frâncească, anumé Neculaiu Deport, pe lângă dânsul, om învățat și tălpiz, de știe despecetlui cărțilé. Și pe ceia vremé scriè Tucul grof de la Poartă la franțuji, de le triimite pen Iașii pe la Duca vodă, și Duca vodă

le da la un răzădent a lui ce şădè în Iaşii, şi răzădentul le triimitea la franţuji. Numai le tot despecetluia Duca vodă cu acel Neculaiu Déport dé le cetiè şi lé izvodiè, să ştie ce scrie, ş-apoi le pecetluia iar şi le da la răzădent, dé le triimitè. Pân-odată tot aşea făcea.

Iar când au fostu odată, au priceput franţojâi că li se despecetluiesc cărţilé ş-au scris la Tucul grof. Déce Duca vodă, sâmţind şi temându-să, au luat pe cel răzădent de l-au triimis într-o noapte la cămăraşei de ocnă, la Ion Buhuş, vărul Ducăi vodă, de-l ţinea la Trotuş închis cu tainâ. Şi când i-au vinit mazâliè, au triimis pe Irimeica Jora dé l-au zugrumat, temându-să să nu-l apucé Antiohi vodă la mână, pecum mai sus s-au pomenit. Atunce avè pâră la Poartă şi despré Tucul grof, pâră că nu-i omul ş-au perit din Iaşii. Şi s-au boţit toate acestea pâri ce scriu mai sus asupra lui Costantin Ducăi vodă la Poartă.

19. Déce atuncea în grab' nu l-au mazâlit, că au purces împărăţâè la oasté, ce au triimis un capegiu başe, foarte omu maré şi de credinţă, să plinească banii birului déplin de la Costantin Duca vodă. Şi l-au învăţat vizirul pe tainâ să cerce pentru pâra ce-l pârâsâ Taltaban şi camenicenii şi Tucul grof: iaşté adevărat, aşea, hau ba, şi cum chivernisesté ţara? Şi aflând că iasté adévărat, cându s-a întoarce împărăţâia de la oaste, să-l mazâlească, luându şi banii birului déplin. Şi cu acestea au mărsu acestu capegiu baş în Iaşii.

20. Iară înpăratul, soltan Mehmet, singur cu capul său, înpréună cu vizirul şi cu Tucul grof au purces la oaste pe capul Ţărâi Munteneştii, de au întrat în Ţara Ungurească. Şi nu pre mult strâcară turcii în Ţara Ungurească, şi le-u eşit nemţâi înainte şi i-au bătut pre rău. Şi aşea în grab' au trecut munţâi înapoi înpărăţiè în Ţara Muntenească, cum n-au gândit.

Déce atunce Brâncovanul n-au mai putut într-alt chip să fac-alte vicleşuguri şi i-au căutat numai să iasă înaintè

înpărăţâei. Ş-aşea, fără vesté lovindu-l, nemic gătiré n-ave de zahareli ce trebuia conace înpărăţiei. Ce cu multă grijă şi fricâ i-au căutat numai a-i eşi înainte. Ş-au apucat de-u luat numai în nişté cuhnii cu cai a lui vro sută de chilé dé ordzu ş-au luat şi trei sute de pungi de bani cu dânsul. Ş-agiungându la-npăratul co-cei bani, au astupat gureli tutoror, ciné ce cére. Ordzul l-au dat vizirului, iar vizirul l-au înpărţit cu caii înpăratului.

Fost-au prinsu doi nemţi, turcii, şi i-au fostu ţiind aproapi de cortul vizirului legaţi. Ş-au fostu spuind turcilor că Brâncovanul au făcut ştiré nemţilor că întră turcii în Ţara Ungurească. Şi să temè prè rău Brâncovanul pentr-aciè.

21. Déce buiuc-imbrihor, fiind prietin Brâncovanului, au dzis vizirului: „Pentru aceştii 2 ghiiauri nemţi, ce stau legaţi acolea, să poroncesti măriè ta să-i taie să nu fugă la noapte să dea ştire nemţilor unde suntem, ş-a fi mai rău". Decé vizirul îndată au poroncit dé i-au tăiat, şi s-au mai curăţit Brâncovanul dé grijă. Atunce au dzis imbrivorul lui Brâncovan vodă: „Acmu să mă cunoşti că ţi-s prietin".

22. Brâncovanul mergea tot înaintè înpăratului pe drum. Ş-au triimis de l-au întrebat cum de nu suntu oameni pe cesta loc; iar Brâncovanul au dat samă că de cându înblă oştilé, au mutat oamenii mai în gios din şleh. Iară înpăratul i-au dzis: „Bine şi cu socotiial-ai făcut". Şi aşea mărgând pân' la Dunărea, când au şedzut înpăratul în şeică, să treacă Dunărea, atuncea i-au pus şi lui căftanul în spate, de s-au întorsu înapoi la Bucureşti. Cându-i mila lui Dumnedzău, slujesté şi mintè omului, şi banii folosăscu; iar cându-i mânie de la Dumnedzău, nice mintè nu slujeşte, nicé prietinii, nice banii, precum mai înainte la rândul său să va arăta.

23. Capegii-başea, caré mărseră în Iaşi pentru banii birului şi pentru alte pricini, carei mai sus s-au pomenit, şădè în gazdă în casăli Ciobanului Costantin postelnicul. Ş-au zăbăvit mult în Iaşii. Să miera cum a faci, că banii birului nu-i da Costantin

vodă, și adévărul nu știè pentr-aceli pricini de pârâ ce-l pârâsă de la Cameniță și Daltaban sarascherul și Tucul grof.

25 <*sic*>. Cé au chemat pe Tudosâie Dubău vel logofăt și pe Panaitachie Morona vel postelnic ș-au început a-i întreba cu tainâ ș-a-i ispiti pentr-aceli lucruri; ș-au spus că aré fărman și de mazâlie. Deci acei doi boiari îndată au spus taina turcului, lui Costantin vodă. Ce Costantin vodă îndată să spăriie și nu-l mai lăsă frica să să sfătuiască cu socru-său Brâncovanul sau cu alți boiari de sfat a lui, să vadă cum ar facé să să mântuiască de cel lucru.

26. Ce și chemă pe cumnatu-său, Costân hatmanul, și feceră sfat numai amândoi și alesără sfatul rău și fără socotiială. Că triimisă la Moisăiu sărdarul, la cetate la Neamțu, de au vinit cu vro trei, patru sute de joimiri într-o noapte, și-n faptul dzuei au lovit pe capegi-bașa, de i-au tăiat capul, ș-au prădat chirvăsăriè turcească. Pe unii turci i-au tăiat, pe unii i-au luat robi, carei n-au putut scăpa, și pe balci pașea, aga hanului, l-au luat rob de la gazdă. Și s-au dus la Neamțu cu paci. Iar Costantin vodă s-au făcut a sări după dânșii, pe urmă, și s-au dus pân' la Valea Letcanilor și s-au întorsu înapoi.

26 <*sic*>. Acestu Moisăiu sărdarul era de casa Cantemireștilor și fugisă în Neamțu de frica unor tătari, ce-i pusesă Cantemir la vrémè lui de-i tăiasă la Prut, viindu din sus cu robi. Și pe urmă, oblicind tătarâi, îl cerea; și el, de cea fricâ au fugit în Țara Leșască. Deci Moisăi, cum au sosit în Neamțu cum au și înplut locul că l-au chemat Duca vodă să fac-acea faptă. Decé Bogdan și Iordachi era atunce în Neamțu. Vădzind acel lucru, tare s-au bucurat, că una ca aciè, să să facă, de mult o aștepta.

27. Căutați de videți ce sfat și lucru de nemic! Nu socotiè că-i va veni asupră mai maré lucru. Trei, patru sute de oameni, ce tainâ va să fie? Că un om, și nu poate ține taina, dar atâțea! Au stânsu biné focul, cu paie!

Deci Iordachi și Bogdan, din Neamțu, în toate părțile au răpedzit la Cameniță și la sarascher Daltaban de la Oblușiță și la Poartă, au dat știrea ce au făcut Costantin Duca vodă. Și turcei din chirvăsărie au jăluit de jac și de peire ce au tras. Și hanul, pentru omul lui, ce iera balcii-bașea, iar au jăluit, de au înplut urechilé Portâi. Caută acmu tălpijlâcul la cé cinsté aduce pe omul maré! Deci înpărățiè tot nu sosâs-în Țarigrad din oaste, pecum să pomenește mai sus.

26 <*sic*>. Costantin vodă pe urmă, vădzind c-au greșit prea rău, și stătu mult la gânduri, cum a faci să potolească huetul de greșala ce-u făcut. Că s-împlusesă locul c-au chemat iel pe Moisăiu de au lovit Iașii. Ce scrisă iar la Poartă c-au triimis Bogdan și Iordachi din Neamțu joimirii, de au tăiat pe capegi-baș, și ș-au luat și giupânesăli din țară de le-u dus în Neamțu, cum scrisesă și de altă dată. Ce acmu nu i să trecu scrisoarea ca-ntâiu; că, după ce-u sosit înpărățiе la Udriiu, au și trimis un capegiu de l-au mazâlit.

27. Ce pân-a-i vini mazâlie, să mânie pe cumnatu-său Neculau și-l scoasă din hătmănie și pusă în locul lui pe Antiohie Jora. Și s-apucă și de alt sfat, ca să-ș poată acoperi greșala, să-și facă numé bun la Poartă. Și strânsă oasté pre tainâ și triimisă într-o noapte pe hatmanul Antiohie de au lovit părcaneli de supt Cetatè Neamțului fără vesté, să prindză pe Bogdan și pe Iordachi, că le era gazdéle gios. Dicé, cum au sosât într-o noapte, au și spart o bucată și i-au dat foc, și au făcut oricé și strâcăciuné. Numai pe Bogdan și pe Iordachi nu i-au putut prinde, că le-u făcut un prietin din Iași vesté, și-ntr-acea sară s-au mutat în cetate.

28. Apoi oastè lui Antiohie s-au și sămețit și s-au dus la mănăstiré la Agapie, și la Săcul, și la Schit s-au tot bătut ș-au scos pe joimiri și pe drăgani de pen mănăstirii. Ș-au început a s-înglotii oastea lui Antiohi: ca la 4.000–5.000 să făcusă. După cum esté obiceiul nărodului omenescu, unde aud și văd

dobândă, aleargă de toate părțilé; așea și acolo să strângè, dac-au audzit, unei din Bugeag, unei de la munteni, turcii din chirvăsărie, joimirii, de să închina, și le da cărți dé ertaré și lefi. Pe dzi ce trecea, tot să-nglotiè oastea.

29. Decé, dac-înțălesă Iablanovischie, hatmanul leșescu, dé această socoteială ce-ncepusă Costantin Duca vodă, îi păru deodată că-i o basnă, pentru ce că Costantin Duca vodă pururea avè răspundență și prieteșug cu hatmanul Iablanovischie. Trăia biné, nu ca Cantemir. Poghiiazuri în țară nu înbla prădând, și-n tot ceasul triimitè Costantin Duca vodă veștii de la Poartă. Și când mergè cenbururi tătărăștii în Țara Leșască să prade, el da știré la leși, să să păzască.

30. Déci hatmanul Iablanovischie nu să tulburâ prè rău, ce scrisă la Turculeț, rămentarul, cé era pe marginé, pe Cirimuș, să ia vro dzeci, 12 stiaguri, să ias-înainte hatmanului Antiohie, să vadză ce-s aceli lucruri și pentru ce să fac aceste socoteli, căci ei au legătură bună de prieteșug.

31. Decé Turculeți luând oaste și mărgând în tâmpinarè hatmanului Antiohie, începură întâiu să vorbască. Joimirii ocărâia pe moldoveni întâiu de le dzice epași; ai noștri le dzicea gligani, cumu-i rândul nărodului prostu. Și sta déoparte Turculețu cu Melente, stigarul lui Antohi, de voroviè de paci. Iar un câmpulungean din oastè lui Turculețu au și slobodzit un sânețu în Melente stigarul.

Decé oastea moldovenească, cum am vădzut așè, au și năpustit asupra joimirilor. Și puțină bătaia au avut, ș-au și-nceput joimirii lui Turculeți a fugi, și moldovenii cu turcei, cu lepcanei a-i spargé ș-a-i tăia. Și așea prinsără și pre rămentarul Turculeți viu, supt Cetatè Neamțului, unde era numai să saie peste părcané.

Să botișă oastè fugând la strâmtoaré, și Turculeț, rămâindu oastè lui denapoi, l-au botit la un gard și l-au prinsu viu Tatul căpitanul, fratele lui Vicol; l-au oborât cu sulița de pe cal.

32. Decé Antiohi hatmanul, dup-acea izbândă ce au făcut, au triimis pe Costachi sân Gavriliță, cu veste la Costantin Duca vodă c-au prinsu pe Turculeți. Ce Costantin vodă să înplu de maré bucurie, unde audzi acea vesté, gândind că-și va astupa greșala lui ce făcusă dé la Poartă cu capegii bașea, prindzind pe Turculeți. Căci la Poartă să știè numeli lui Turculeți, că de multe ori avè bătae cu tătari și la Cameniță, pecum mai sus s-au pomenit. Și-ndată învățară de gătiră pușcelé și surleli să facă Costantin vodă șenlicu de bucurie, după ce i-au spus Costachi vestea acie.

33. Îndată ce găti Costantin Duca vodă acestea toate să-nceapă a dzice surleli și să dea pușceli, numai capegi bașea și-ntră pe poartă cu mazâlie. Și-nvățară să prindă porțilé, că-i mazâlie, că este domnu Antiohi beizădeoa, sân Costantin Cantemir vodă.

Deci îndată să schimbă bucriè în scârbă; că să strâcă giucăriè, de nu dederă nicè pușceli, nice dzisără surleli. Și-ncepură siimeni a închide și porțilé. După cum dzice Scriptura: „Ciné sapă groapa altuia, dă într-însa". Așè dă Dumnedzău, că pasărea vicleană dă singură în lațu.

34. Iară boiarii lui, pân-a vini Dubău logofătul, de-l pusă turcul cămăican, au eșit despre doamna ș-au fugit în Țara Munteniască, că n-avè cine-i goni; că slujitorii era cu Antiohie hatmanul în oaste. Ș-au fugit anume Neculaiu Costân hatmanul și frate-său Ioniți sărdar și frate-său Pătrașco 3 logofăt și Vasilașco Cantacozono vel spătar și alții mulți, mai de gios.

Și mai pe urmă, după ce au vinit și Antiohi vodă, au fugit și Antiohi hatmanul și Mavrodin, de să făcusă o ceată mari în Țara Muntenească de boeri, de-au ședzut vro 4 ani în Țara Munteniască, în dzileli lui Antiohi vodă, de făcè multe mestecături la Poartă și cheltuială țărâi. Și nemic n-au putut isprăvi, pecum s-a arăta mai gios.

35. Déce Costantin Duca vodă, vădzindu-să că-i mazâl, răpedzi pe taină la Antohi hatmanul la Neamțu, ca să-aducă mai dégrab' pe Turculeți, să-l de pe mâna lui capegi baș, să-l ia să-l ducă la Poartă, înpreună cu dânsul.

Iar boerii camaicani, Dubău logofăt și cu Manolachi Rusăt, înțelegând c-au triimis Duca vodă s-apuce pe Turculeți, au și răpedzit camaicanii și l-au timpenat la Podul Leloia. Ș-au luat pe Turculeți din mâna lui Antohi hatmanul și l-au dus la Gălata. Și peste noapte, din mâna slujitorilor caimacanilor, au și fugit iar la Neamțu Turculeți.

Deci Antohi hatmanul, mărgând cu oaste la Iașii ș-au spus Ducăi vodă c-au luat camaicanii pe Turculeț din mâna lui, ș-au făcut maré voie rea. Și s-au agiunsu cu capegi bași de-u triimis noaptè un steag de lipcani să-l ia din mâna oamenilor camaicanilor, să-l ducă la Iași; iar pân-a mergé lipcanii, el apucasă de scăpasă.

36. Agiungând vestè la Neamțu, la Bogdan și la Iordachi, de mazâliè Ducăi vodă, ei îndată purcesără de la Neamțu de apucară pe Costantin Duca vodă nepurces din Iași și, mărgând la curte, de să înpreunară cu Duca vodă, și cu capegi baș. Era atunce maré calabalâc de slujitori în curte de-ș cerea lefilé de la Duca vodă.

Începu și Bogdan și cu Iordachi a să prici taré cu Duca vodă înaintea capezi bașéi și-nnainte, a toată boerimè, pentru ce le-u prădat casăli și le-au muncit slugeli și slujniceli din casă, și le-u purtat giupânesăli pe la Focșeni și pe la Hangu, și le-u triimis în Neamțu, ș-au scris la Poartă c-au triimis ei poghiiaz leșescu de le-au luat. „Și pentru ce-i triimis pe Moisăiu cu joimiri de au prădat chirvăsăriè ș-au tăiat pe capegi bașă, și pentru ce-i despecetluit cărțile lui Turcul grof și e-i omorât omul?"

Toate acestea și mai multe ca acestea i lé dzicè față, și spunea și capegi bașéi celue ce-au vinit cu mazâliè și-naintè turcilor celor de chervăsărie, ce iera prădați de Moisăi.

Iar Duca vodă nu putè nemic să mai răspundă de rușiné și de frică, numai ce schimba fețe. Uneori să făcè roșiu, uneori galbân, și-i era mai mari ciuda cum că-i știè toate taineli ce le făcusă; i le dzicè față, în videală. Precum dzicé Scriptura, că nice o taină nu poate să nu să știe, dar încă caré iasté și cu vărsari de sângé, și mai taré și degrab', curund, să vedește; că sângeli nevinovat ceré giudecată la Dumnedzău și nu lasă.

37. Déce a dooa dzi îl gătiră de-l porni-l, cu mult calabalâc despré slujitori pentru lefé și blăstămuri de la oameni, de audziè cu urechile, pentru văcăret. Iar doamna lui, fata Brâncovanului, fiind tânără și dezmerdată de tată-său, să bociè în gura maré muntenește: „Aolo, aolo, că va puné taica pungă de pungă din Bucureștii pân-în Țarigrad și, zău, nu ne va lăsa, și iar ne vom întoarce cu domniè îndărăpt!" Iar după ce au agiunsu la Țarigrad, n-au avut acel năroc să să mai întoarcă, c-au trăi, 2, 3 luni ș-au murit de ciumă. Și să și conoscu schimbat cu slăbăciuné nărocul lui Constantin vodă și de la Brâncovanul mai puțintel agiutor și sălență a-i arăta.

38. În dzilelé acestui domnu, măcar că nu era pacé, au trecut un sol leșescu la Poartă și-n scurtă vréme s-au întorsu înapoi, fără nicé o ispravă, anumi Răuțichie. Acestu Răuțichie în scurtă vréme au căzdut și hatman coroniia.

39. Pe céstu domnu Duca vodă, într-această domnie dintâiu, era numai cu numeli domnu, că-l stăpâniè muntenii. Pe ciné dzicè muntenii, pe aciè boeriè și ce dzicè aciè făcè. Și era și îmă-sa, doamna Ducăi vodă celui bătrân, și să amesteca și ea la răutăți. Și boierii încă era tineri, și nu să mai știè ce mai iasté de chevernisală.

Boerii lui Costantin Duca vodă cine au fost:

40. Dumitrașco Ceaurul, vel logofăt; Tudosâie, biv logofăt, l-au pus ban, Dubău, iar după moartè lui Dumitrașco l-au pus iar logofăt mari; fiind om de treabă, era zvoreala după vel logofăt; Vasilie Costachi vel vornic.

41. Néculaiu Donici, vel vornic; Niculaiu Costân, hatman; Vlasto, vel postelnic; Vasilașco Cantacozin, vel spătar; Antohie Jora, vel păharnic; Lupul Costachi, vel visternic; Iordăcuț Cantacozino vel stolnic; Ilie Cantacozino, vel comis.

42. Încălecat-au un soltan cu câtăva tătărâmé în al doilè an a domniii Ducăi vodă de au lovit fără vesté pe Oituz în Țara Ungurească, iarna, de-u prădat trei dzilé, cât au putut, și s-au întorsu înapoi cu pacé. În țară la noi, ce au găsit în calea lor au mâncat ș-au strâcat tot. Acestu soltan s-au rădicat ș-asupra turcilor, de au ars Chilia și Smilul și Renii.

DOMNIIA LUI ANTIOHI VODĂ, SÂN CANTIMIR VODĂ, LEAT 7204 <= 1696> CAP 85

Zacialo 1. După ce porniră pe Costantin Duca vodă la Poartă, rămasără cămăicani în Iași, puși de Antiohi vodă: Tudosâie Dubău logofăt și Bogdan hatmanul și Iordachi visternicul. Și din rămășițeli ce au găsit de la Duca vodă în țară, strângându-lé, Bogdan și Iordachi ș-au mai întorsu oaricé din pagubé ce i-au jăcuit Duca vodă, cum să pomenește mai sus.

2. Viind Antiohi vodă cu domniia în Iași, era iar om tânăr, ca de 20 ani, om maré, cinsteș, chipeș, la minte aședzat, giudecător drept. Nu era prè cărturar, numai nu era om prostu. Minciuneli, tălpizicurili nu lé iubiè; la averi nu era lacom, obiceia noo nu priimiè să lé facă; prea peste samă vânător și slujitor bun, după hirea tătâne-său. În rea parte era can strașnic, să nu grăiască fieciné și fără vreme cu dânsul.

Și era și credincios la giurământ: îl ținea. Cinstită horba. Și boierii în curte lui, pecum i s-a arăta viiața lui înainte, tot cu cinsté înbla. Mânie avè strașnică, răcniè taré, can cu grabă, și de ciè să dépărta inemilé boiarilor dé dânsul.

3. După ce s-așédză la domnie, boeri după obiceiu. Iar boerinași tătâne-său, lui Cantemir vodă, vrea să să bucuré de domniè fiiului stăpânu-său, dar nu putè, la focul, să ție inema să să bucuré. Că așè era de bătuți și de stâlciți și de jăcuiți, cât rămăsesă cu peilé, de n-avè cu cie ieși înaintè stăpânu-său. Alții, fiind pedepsâți de-nchisoari, îș perdusă și mintè. Deci Antiohi vodă, după ce i-au vădzut într-aceasta chip, să mira și el ce va mai faci cu dânșii.

4. Atuncea și Răscarachi Rusăt cuparul încă au eșit din surgunie. Numai nice de un folos nu fu lui Antiohi vodă, că vini de la Rodos în Țarigrad bolnav di dropică și-n scurtă vremé au murit. Și nu-i era lui Rascarachi atâta jeli de moarte, câtu-i era jelea că-i vinisă zamanul și nu putè să-ș răsplătească răutatè ce trăsesă dé cătră munteni.

5. Cé Antiohi vodă pusă capichehaia la Poartă pe un frate a lui Rascarachi, Chiriți Mihălachi, și cu frate-său, beizădè Dumitrașco, să-i poarte trebilé.

Și acolè la luarea domniei n-au cheltuit mai nemic la Poartă, nicé pe drum n-au făcut atâta cheltuială; că mai mult de cu vo treidzăci, patrudzăci dé oameni n-au venit dé la Țarigrad.

Și boeri pe acești boeri:

6. Boiarii lui Antiohi vodă: Donici, vel logofăt; Vasilie Costachi, vel vornic; Dumitrașco Mitre, vel vornic; Lupul Bogdan, hatman, cumnat lui Antiohi vodă; Manolachi Rusăt, vel postelnic; Mihalachi Răcoviți, vel spătar, tiji cumnat, și pe urmă au cădzut și domnu, de-i dzic Mihai vodă; Ion Buhuș, vel păharnic; Iordachi Rusăt, vel visternic; Ilie Țifăscul, vel stolnic; Ștéfan Cerchez, vel comis.

Și așea să aședzară și să tocmiră boeriilé la toate trébilé de chevernisâe cum să cade; că era Bogdan și Iordachi mai aleși și capete buné, de-i agiungea la toate socoteleli, de domnie Antiohie vodă cu cinste și cu paci.

7. În scurtă vréme să tâmplă de muri sora lui Antiohi vodă, ce o ținea Mihalachi spătarul, anumé Safta și avu maré jelé și păreri dé rău după dânsa. Și pe Mihalachi dup-aciè nu l-au mazâlit din boiarie. Tot în boerie au fostu și la cinste, cât au fostu domnu, și-ncă i-au dat voie de s-au și însurat în dzileli lui, de au luat altă fată de boer, anume a medelnicerului Dedul dé la Gălați.

8. Sfătuitu-s-au Antiohi vodă cu boerii de au făcut prietesug cu leșii. Și triimisără cărți, cu rugăminte la craiu și la hatmani, să nu pozvolească să sloboadză poghiiazuri în țară să o strâcé, că-i păcat că sint creștini. „Și cându s-a tâmpla să margă cenbururi tătărăști în sus, om faci și noi știré leșilor să să ferească."

Déce craiul Sobețichie și cu hatmanul lablonovischie îndată cu bucurie priimiră că n-or mai triimite poghiiazuri, și să așédză lucrul mai cu paci a trăiré. Nu feci ca tată-său Cantemir, să să puie înpotriva unei crăii cu o mână dé oameni slabi. Paza bună tréce primejdea rè; mielul blând sugè la doo maicé; capul plecat nu-l prinde sabiè. Așè bună chivernisală fecea Antiohie vodă atuncea.

9. Antiohi vodă era logodit cu o sor-a lui Costantin vodă Duca încă din vreme tătâne-său, încă când era la Țarigrad, anumé Marie. Și gândisă să triimită să o aducă, să-i fie doamnă. Ce-i și vini vestea pecum au murit; și avu maré păreri de rău dé acea vesté.

Triimisă Antiohi vodă sol pe Bogdan hatmanul în Țara Muntenească, la Brâncovanul, pentru aședzarea păcei, să nu să mai pârască la Poartă acestea doo țări, să să strâci. Și cersu să-i dea și o fată, să-i fie doamnă. Deci Brâncovanul pentru pacé i-adéveri, și pentru fată numai îi răspunsă să omoare pe Iordachi Rusăt visternicul și să să lepede și de ciie frați a lui Iordachi, de Cupărești ce-i sunt capichihai la Țarigrad. Decé

Antiohi vodă nice cum acel lucru nu vru să priimască și să lăsă de prietesugul lui.

10. Și-s alesă doamnă, fată dé boiar dé țara noastră, fata logofătului Dumitrașco Ceaurului, anume Catrina. Și făcu cu dânsa nuntă domnească în târgu în Iași, după obiceiul acestéi țărâi, în al doilea an de domnie a lui.

11. Brâncovanul, vădzindu pe Antiohie vodă căi mărgu lucrurili cu-ntémeéré bună, începu în sfaturi cu boeri pribegi și cu Costantin Duca vodă a amesteca pe Antiohi vodă și pe Cupărești prè mult la Poartă. Așijderea și Dumitrașco, frate-său beizădè, și cu Cupărești dépréună, pe de altă parte amesteca și ei pe munteni, cum placé turcilor.

Așè făcea iei, înbe părțilé, și nu-s putea strâca unul altuè nemic, fără cât cheltuè suté dé pungi de bani la Poartă.

Și la celi cheltuieli mari scoasă și Antiohie vodă pe țară obiceiul Ducăi vodă, văcăret, în doo erni, încă și mai greu, 2 lei de cal și 1 ughiu de vacă, ca să s-aperi dé dușmani; iar dușmanii nu-i mai da răzbun niceodată.

Vădzu Antiohi vodă că nu-i obiceiu bun de țară, că să faci maré pustiiré țărâi, și făcu maré legătură cu blăstăm dé la patrierhii și lăsă ca să nu mai fie acel obiceiu spurcat aicea în țară. Și cât au fostu el domnu nu l-au mai scos, nice al doo domnie.

12. Duca vodă au pârât la Poartă pe Antiohi vodă, dzicând că la mazâlie lui au fostu prinsu pe Turculeț, hainul cel maré a-npăratului caré ținea drumul Cameniței, și era să-l aducă la Poartă; iar Bogdan și Iordachi, oamenii lui Antiohi vodă, au vinit din Neamțu și l-au luat din mâna oamenilor lui și l-au slobodzit, de s-au dus iar în Țara Lesască. Deci atunce s-au tâmplat și doi boeri moldoveni la Poartă, triimiși de Antiohie vodă cu trebi, anume Dabije clucerul și Silion medelnicerul. Ș-au dat samă acei boiari înaintè vizirului că nu esté așea cum pârește Duca vodă, că nu i-au slobodzit Bogdan și Iordachi; numai au fostu pe mâna unui căpitan de țară de-i

păzâia, anumé Cernat, și din paza acelui căpitan într-o noapte au fugit.

13. Poroncit-au vizirul să aducă pe acel căpitan față, să spui. Deci aducând pe căpitan față, n-au spus cum au fostu drept, că l-au scăpatu-l el, ci au spus pe pâra Ducă-i-vodă, că i l-au luat Bogdan și Iordachi din mâna lui dé l-au slobodzit. Deci era acel căpitan de casa Mironeștilor și s-agiunsesă cu dânșâi, dé grăia pe voia lor.

14. Atuncea vizirul să mâniesă ș-au poroncit să taie pe cei doi boiari, pe Dabijea și pe Silion, dzicând c-au grăit minciuni.

Atuncea Dumitrașco beizedè și cu Cupăreștii au cheltuit vro șesădzăci, șeptedzăcii dé pungi de bani, de au scos acei doi boiari de la moarte. Ș-au dat vizirul de grumadzi și pe Cernat căpitan în mâna lui Dumitrașco bezădelei. Și n-au zăbăvit doo, trei dzilé, ș-au fugit Cernat căpitanul de acolo în Țara Muntenească. Iar peste doo, trei luni ș-au făcut paci Cernat, de greșala ce au făcut, de la Antiohie vodă, ș-au vinit în țară.

En căutați acmu greșala lui Cernat, și căutați și mila și bunătatea lui Antiohi vodă, cum au fostu dé bun și de milostiv!

15. Dumitrașco vodă beizădè, vădzind neașădzarea muntenilor asupra frăține-său, începu și el a mesteca pre tari pe munteni, să ia domniè în Țara Munteniască. Că cădzusă la cinste maré Cerchez Mehmet pașea imbrihorul, care era mare prietin de la moarte tătâne-său, Cântemir vodă, când au vinit cu mazâlie de l-au luat. Și era acel pașea și musaip, și alții turci mulți prietini Cupăreștilor. Și spăriesă pe munteni prea tari, că mai în toate lunile cheltuia Brâncovanul câte cinci, șesă suté dé pungi. Și nu era nice dé o laudă, nicé moldovenilor, nice muntenilor, de atâta cheltuială. Atuncea Iordachi visternicul Rusăt, într-aceli vremi de vrăjbi, au slăbit tare din prilej pe mănăstirei și pe breslași.

16. Logodisă Dumitrașco beizădè cu o fată a lui Șerban vodă, din Țara Unguriiască, cu tainâ, și prinsără muntenii de veste și-i sta pedică despre nemți, că nu lăsa pe doamna lui Șerban vodă să i-o dea. Și-ncă mai maré vrajbă dintr-acéia să făcea.

17. După poronca de la Poartă, triimis-au Antiohi vodă pe Bogdan hatmanul, înpreună c-un soltan cu tătari, de au dus la Cameniță, iarna, în al doilea anu a domniei, zaharâ și haznâ. S-au dus-o cu paci, fără nici o smentiială. Iară de primăvară, în al doilea anu a domniei, vinitu-i-au poroncă de la Poartă lui Antiohie vodă să să gătedze să ducă zaharâ și haznâ și mai maré la Cameniță.

18. Și pân-a sosi haznaoa și turcei și tătarâi, vinit-au cărți de la Caraman pașea din Cameniță la Antiohie vodă să păzască cu zaharao, pân-în doo săptămâni să sosască în Cameniță, că, nesosând, n-aré puteri să ție Camenița de foamé, că-ș mâncasă și caii și tot ce avusesă, și haznaoa și oastea de la Poartă încă nu sosâsă.

Deci în grab' au gătit pe Moisăiu sărdarul cu trei sute de slujitori și cu trei sute de cai în pohod, și pe tot calul câte 2 chilé de pâné, și l-au răpedzit furiș, cum au putut, de au dus acea pâné în Cămeniță, de le-u mai prinsu foamea deodată cu acea pâné. Că lui Moisăiu îi făcusă Antiohie vodă fărman de la Poartă de paci pentru capegiul ce-l tăiasă și pentru chirvăsăriè ce prădasă în dzilelé lui Costantin Ducăi vodă, de nu-i dzicea nime nemic.

19. Iară mai pe urmă au sosât și un pașă cu o mie de iniceri și cu opt sute de pungi de bani, haznaoa, și chihaiaoa lui Isuf pașei sarascherul de Oblușiță cu 600 de spafei, și un sărdar muntenescu cu 600 de slujitori munteni, și Elaga din Bugeag cu 12.000 de tătari, și Antiohi vodă cu toată oastea sa, ca la o 1.500 dé slujitori. Și așea, cu toțâi, au purces cu zaharaoa și cu haznaoa. Și să făcusă cară la o mie și cinci sute cu pâne, și cu celi negutitorești, și cu ciredzi de vaci, și cu multe turme de berbeci negutitorești. Ș-au purces cu acestea cu toate de le-u

dus în Cameniță. Și pe multe locuri la drumuri să făcea spaime dé leși. Iar tătarâi mergea tot înainte, de apuca limbi de pe unde putea, din sus.

20. Iar când au agiunsu la Nistru Antiohie vodă cu zaharoa, tătarâi era trecuți toți peste Nistru și slobodzâsă cenbururi în toate părțilé mai sus de Cameniță, calé cât de o dzi, de prăda. Numai ce s-audziè tunurili dând din ocop și de pen zămci dând. Ce Antiohi vodă într-acè sară păzi de trecu căruțeli cu bani și trimisă pe Bogdan hatmanul cu o samă de oasté, de apucă de întră în Cameniță.

21. Iar Antiohie vodă și cu cielaltă oasté și cu tătari ce-u rămas la coș au ședzut a dooa dzi pân-a triè dzi, de-u trecut și ei cu zaharaoa și cu tot agârlâcul. Și fiind Nistrul maré, da tătarălor de tot carul cu pâné câte 2 zloți, de léga boii din cară dé coadeli cailor, de trecea Nistrul înot.

Și cum au trecut Nistrul, cum au răpedzit înapoi la Poartă de au făcut veste c-au băgat zaharaoa în Cameniță. Și-ș făcu Antiohie vodă de la Poartă maré cinsté și laudă pentr-aceasta.

22. Așișderea și-n Cameniță, după ce au mărsu, i-au făcut mari cinsté Caraman pașea. Și o săptămână au zăbăvit acolo la Cameniță, pân-au descărcat, și s-au întorsu înapoi cu paci.

23. Atunce muntenii să agiunsesă cu Iusuf pașea sarascherul și sta chihaioa lui cu pricini, numai să s-întoarcă zaharaoa și haznaoa, dzicând că vin leșii ș-or lua zaharaoa și haznaoa. Iară Antiohie vodă au luat asupra lui și n-au priimit să o întoarcă, ș-au dus-o în Cameniță, pe poronca înpărătească. Iar muntenii, vădzind așea, numai să trântiè și plesniè de ciudă, că nu-i putè să-i strâci nimic lui Antiohi vodă.

24. Tot într-acestu an, de cu iarnă, murit-au și craiul Sobețichie. Ș-au avut craiul Sobețichie 3 ficiori, și nu s-au învoit leșii să puie din trei ficiori a lui Sobețichie nicé pe unul craiu. Și au pus om strein, pe Avgust, prințăpul dé Xaxonie, bucurându-să capételi leșești la soma dé bani mulți ce le-u dat.

Bucurându-să la bani, au gândit că i-or mânca banii și pe urmă l-or goni și s-or mântui de dânsul, pecum lè hi voia, pecum mai făcusă și altă dată lui Decont, craiului dé la franțuzi. Ce acestuia, după ce l-au pus craiu, n-au putut să-i facă așea, pecum i s-a arăta povestè înainte.

25. După ce l-au pus craiu pe acesta Avgust, au și început a arăta lucruri mari și vestite. Ș-au adus oaste multă din Xaxonie, și s-au gătit și leșii, ș-au purces în gios cu maré gătiré, cu 2 obuzuri, unul leșescu, 70, 80 de mii de oasté și mai biné, și altul a lui cu nemți, iar cu 50.000, 60.000 de oaste. Și așea le era sfatul, să margă să ia Țara Moldovei și Bugeagul pân-în Dunărea.

Atunci înțălegând Antiohie vodă dé acea gătiré bună a lor, triimis-au și el pe Iani pârcălabul și pe Vargalovichi cu Mihuleț, cu cărți înainte la craiul și cu daruri, poftindu-l, pogorându-să în țară, să nu facă stricăciuné țărâi și să nu fie pen țară, să margă pe Prut asupra Bugeagului. Și dându Dumnedzău să bată pe tătari și luând Bugeagul, atunci și el cu toată țara i s-a închina lui. Atuncea craiul taré s-au bucurat și i-au priimit darurilé cu cinste: un cal turcescu foarte frumos, cu toate podoabeli lui, îi triimisesă. Și craiul încă i-au triimis lui Antiohi vodă alté daruri și s-au adéverit că nemic stricăciuné în țară n-a faci, a mergé tot pe Prut.

26. Numai l-au poftit zaharà, pâné, bucaté să-i scoată înainte-i, dreptul la Eși, să-i scoată să cumperi cu bani, iar nu-n dar. Și câte ponturi triimisesă Antiohi vodă dé poftiè la craiul pentru aședzământul domniii ș-a țărâi, cum va fi după ce a birui pe turci, toate pe voia lui Antiohi vodă le lăsasă craiul: de pecum îi aședzată Letfa, așè să fie și Țara Moldovei.

27. Déce au vinit craiul cu aceli 2 obuzuri dé oaste pân' la Cernélița, din sus dé Horodinca, pe Nistru, calé dé un ceas. Și leșilor nu le era cu voie să vie craiul, ce înbla cu feluri dé feluri de meșterșuguri și de priceni, ca să să strâci acea calé. Ce, după ce-au sosât la Cernelița, au învățat capetelé celé mari leșești pe

unul mai tânăr din neamul Potocești lor, anumé pisar coronie, de au făcut pricină c-un ofițer, nepot a craiului, dé i-au dat palmé supt cortul craiului, și dé acolo au fugit în obuzul leșescu. Și triimețind craiul să-l ia din obuzul leșescu, să fie la giudecată, leșii cei mari nu l-au dat.

Deci craiul, văzdind acea socoteală a lor, așè s-au mâniet taré și a doo dzii s-au și-ntorsu cu obuzul înapoi la Leovi. Leșii, dac-au văzdut așea, încă s-au întorsu cu obuzul lor ș-au început a să răsâpi cineș pe la casăli lor, și s-au strâcat acea oștiré.

28. Atuncea, într-acea vară, gătitu-s-au și soltan Mehmet, înpăratul turcescu, singur cu capul lui, de au mărsu la cetatè Varadinului. Și atuncea au mărsu și Dumitrașco beizădè, fratelé lui Antiohi vodă, la oaste cu-npărățiè. Numai, pân-a purcede înpărăție de la Udriiu, iar el au vinit în cai de olac de la-npărăție aice în Iași, la frate-său, cu trebi înpărătești. Ș-au ședzut aicea în Iași numai 4, 5 dzilé și iar s-au întorsu în cai dé olac înapoi, de-u purces cu-npăratul la oaste. Iar Brâncovanul cădzusă în maré grijă pentru acel olac a lui.

29. Atuncea, pe acie vréme, era un ficior dé mazil, de-l chema Davidel. Slujisă în Țara Leșască, de agiunsesă rohmistru, și era la cinsté maré. Avea ceteală, pravilă maré, și nu știu ce i să părea lui, că înbla pentru domniè Moldovei. Întâiu au scris la nemți, dé închina țara, apoi au fugit dé la leși în Cameniță. Din Cameniță s-au dus cu cărțile la hanul ș-au dzis cătră hanul că, de i-a da oaste să margă cu dânsul, s-a închina: cât țară și cetăți a Moldovei au luat leșii, toate s-or închina la dânsul. Ș-au mărsu hanul sângur cu dânsul de au prădat în Țara Leșască, și nimic dé câté au dzis n-au fost.

Cé mărgând și hanul cu-npărățiè la oaste la Varadin, au mărsu și el. Ș-au grăit hanul vizirului, și era numai să-l puie domnu în Moldova. Numai, prindzind dé veste Dumitrașco beizădeoa, au spus vizirului că acela-i om nebun, nu iasté de

domnie. Ș-așea au lipsit dé n-au luat domniè cât s-ar rumpe un păr.

30. Iară după ce au agiunsu înpărăția la cetate la Varadin, s-au și audzit că vine prințipul Evghinie cu oaste nemțască. Deci înpăratul turcescu au lăsat cetatè ș-au purces înapoi la pod, să treacă apa Tisăi, să nu lé apucé nemțâi podul.

Deci mărgându asupra podului, nemțâi încă au sosit cu tabăra, și sâliè caré dé care oasté s-apucé mai curundu la pod. Și nu să bătea temeiul, numai aripeli să hărăție. Și tot mergea alăturea obuzurilé, pân-au însărat. Iar peste noapte au fugit turcii de au apucat la pod, de-u sârguit de au trécut înpăratul și cu curtè lui. Iară nemțâi dimineața, văzdind că nu-s turcii, au și purces în goană: pe carei cum îl agiungea îl tăia și-l jăcuia. I așè s-au făcut un hramăt și o spaimă denapoi în turci, dé trecea om pesté om, cât s-au rumtu și podul. Și așè, sosând temeiul nemților, i-au luat pre toți dé grumadzi, pe vizirul și inecer-aga.

Au perit în războiu și toți inecerii acolo, în mederédze la capul podului, la 200.000 de oaste. Pesté tot s-au potopit 30 dé pași, făr-alții agalari; 120 de tunuri mari, toată urdiè, carălé și mulțimea de bucate neguțitorești s-au istovit atunce. Tisa esté o apă mâloasă pe margini. Carei cum săriè în apă cu calul, să și îngloda. Și așea tot om peste om cădè, de s-îneca. Dintr-o sută dé scăpa unul, era biné. Și să tăia ei în de iei. Iar înpăratul, cu câți au scăpat saltă toată noaptè și a doo dzi au tot fugit, pân-au agiunsu la cetatè Beligradului și acolo s-au poprit.

Tătarâi, văzdind așea, n-au mai stătut la bătaie ș-au luat în gios pe malul Tisăi, pân-au găsit un vad, de au trecut înot cu paci. Atunce și agârlicul lui Dumitrașco beizădè ș-a capichihăilor acolo s-au prăpădit. Numai ce au scăpat ei cu capetéle.

31. Iară în al triilé anu a domniei lui Antiohi vodă trimăs-au turcii soli la nemți pe Ramie reiz-afende și pe Alexandru tărzimanul Mavrocordat, ce-i dzicè și Ecsapăretul, la nemți, să

stea să facă pacé. Ș-au mărsu și vizirul pân'la un loc, cu oastea gata, de au stătut acolo, că să spăriesă turcei a să mai bate cu nemțâi. Și s-au dus solii la Carlovici.

Așijderea și nemții s-au gătit cu oastè, de-u mărsu pân' la un loc, ș-au triimis și ei soli la Carlovici. Ș-acolo la Carlovici s-au strânsu, din toate țărâle Evropii, solii, dé la leși, de la frantozi, de la Vinetie, de la Anglie, dé la Olandie, dé la moscali și de pentr-alte țări, de-u ședzut acolo la Carlovici 2, 3 luni, toată vara, de ș-au aședzat păcilé cu toțâi. Numai cu franzojâi nemțâi nu s-au putut aședza, ș-au rămas tot să să bată; pentru crăiia Țărâi Spanei nu s-au putut învoi. Moscalul încă au dat cuvânt să s-aședzé pacea în al doilea anu.

32. Turcii cu nemțâi s-au aședzat într-acesta chip: cât loc au luat de la turci luat să fie. Îjcă opintiè nemțâi să fie Dunărea hotar, dar n-au priimit turcei. Și s-au apucat să le dea bani turcei, câte 800 dé pungii de bani pe anu, pân-în 25 de ani să fie paci, pentru cheltuiala și strâcarea ce au făcut turcii nemților în 17 ani ce au avut tot bătaie. Pentru căci începătura bătăii au fostu întâiu despré turci, cându au mărsu la Beci. Și le-au tot dat turcei această somă de bani nemților, cât au trăit acestu înpărat soltan Mehmet.

33. Leșii încă cerea taré Țara Moldovei, dar turcei au răspunsu pentru Țara Moldovei că Țara Moldovei nu pot să o dè să le fie lor podani, că iaste volnică; că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabiè. Deci leșii, vădzind așea, s-au aședzat într-acesta chip: cetățilé din Moldova și mănăstireli, câte au luat și cât loc, tot să-l dea înapoi moldovenilor. Și turcei să dea Cameniția leșilor, cu tot olatul iei, și Ocraina. Și pe nohai să-i rădice pe toți în Bugiiag, să să ducă la locul lor pesté Donu, să rămâia numai bugegenii. Și Hotinul să nu-l tocmască turcei niceodată, nice altă cetate să nu facă în Moldova turcei, nicé pașea să nu puie. Așijdére și-n Țara Munteneiască cetăți să nu

facă, nice pași să puie. Așè s-au aședzat cu toțâi, și de toamnă s-au întorsu solii cineș la stăpânii săi.

34. Atunce, pe acie vréme, înpăratul moschicesc, anumé Petre Alexievici, s-au dus sângur, cu capul lui, la înpăratul nemțescu, la Leopold, și mult s-au rugat înpăratului nemțescu să nu facă paci cu turcei. Căcé că atuncea să apucasă să facă și el orânduială de oaste, ca la nemți, pecum pe urmă au și făcut-o.

35. Dar înpăratul nemțescu n-au putut să-i facă pe voie, să nu facă pacé cu turcei, că slăbisă taré, și-i dzicea Moscului: „Măcar că te apuci că m-ei da câtiva ani cheltuiala oștii, dar nu poci, că acmu el mă roagă dar pe urmă, cine știe, sau m-a ruga, sau ba, că poate să să lungească mulți ani înainte bătaia. Și eu am slăbit, că eu nu mă bat numai cu Turcul, și mă bat și cu Frantujul, și acolo amu mai maré bătaie decât cu Turcul."

36. Déce înpăratul Moscului, întorcându-să înapoi la țara lui, îndată atuncea s-au și apucat a rade barbele boiarilor ș-a slujitorilor, ș-a le și schimba hainelé, ș-a facé obiceiuri și orânduială tot nemțască. Ș-au adus și câteva capete nemți, de-i învăța di pecum sint și pân-astădzi.

37. Tot într-acel anu, de primăvară, în postul cel mare, trécut-au sol mic de la leși, iar Răutichie, carelé trecusă și mainte vréme și la Duca vodă pentru trebilé păcei. Și după ce ș-au isprăvit trebilé, de toamnă s-au întorsu iară înapoi pen Iași. Și l-au cinstit Antiohi vodă, ca pe un sol, și mărgând și viind.

38. Antiohi vodă atuncea, tot într-acea iarnă, triimis-au pe Vasilie Pureci, vornicul dinspre doamna, cu taină, în Țara Ungurească, la doamna lui Șerban vodă, de au dat doamna pe fiică-sa, domnița Căsandra, dé o au adus-o să o ia frate-său Dumitrașco beizădè, că era logodită cu dânsul. Era cu știrea ghenărarului de Brașov, numai ghenărarul să ferie, că să temè

de Brâncovanul. Că Brâncovanul avè maré cinsté și tréceré la înpăratul nemțescu, și nu era acu voia Brâncovanului să o ia Dumitrașco beizădea.

39. Și după ce au adus-o la Iași, i-au dat gazdă la Iordachi Rusăt visternicul, fiindu-i niiam. Ș-au și răpedzit Antiohi vodă la Țarigrad de i-au făcut știré, de au vinit frate-său Dumitrașco beizădeoa. Și după Ispas atunce, în al patrulea anu a domnii lui Antiohi vodă, la velet 7208 <= 1700>, au făcut nuntă, în târgu în Iașii, domnească, după obiceiul domnilor. Și ședè în Iașii în nișté curți a lor, ce le cumpărasă tată-său Cantemir vodă de la Gheuculiiasa visterniceasa. Ș-au ședzut acolo, în gazdă, pân' s-au dus mai pe urmă la Țarigrad, cu doamna lui cu tot.

40. Decé, atunce, în scurtă vremé, tot într-acea vară, al patrulea anu a domniei lui Antiohi vodă, îi și vini ferman să să gătiiască să margă să rădice turcei din Cameniță și să dea Camenița pe mâna leșilor, înpreună cu un pașă și cu oaste și cu câteva părechi de biholi pentru rădicarea balimezilor și cu un sărdar cu oaste de la munteni.

Și purcesă Antiohi vodă, voios, și s-învoișè toată țara de cea vesté, unde să rădică acea nevoie deasupra țărâi ș-a creștinilor, și dederă slavă lui Dumnedzău. Și atunce eram și eu, Ion Neculcé vel vornic, pe aciè vréme vătav de aprodzi.

Decé dacă sosi Antiohie vodă la Cameniță, îndată să apucă și făcu pod mereu piste Nistru în gura Smotriciului, la un sat anumé Vârnovița. Și șezu acolo câtăva vréme, de aștepta să-i aducă lésii ferman de la Poartă la pașia din Cameniță să iasă, că era și comisarii lésești acolo, anumé hatmanul Litvii și Adam Sinavschii, voevoda Belschii, careli mai pe urmă au agiunsu de au fost hatman mare de corona leșască, și Stanislav, voevoda Chiovschii și Ștefan Pototchii strajnic corunnii, și alții, cu oaste ca la zéce mii. Sta cu obuz din céia parte de Nistru, și Antiohii vodă sta din ceasta parte de Nistru, și ferman nu li mai trimite lésilor solul lor Reutchii, careli era la Poartă, că ponturili de

pacé iscălisă, numai craiul Avgust nu iscălisă, și turcii poftiia să iscăliască și craiul Avgust și toată récepospolita. Și acéia era pricina zăbăvii.

44 <*sic*>. Decii s-au apucat chizéș la Poartă solul Inglezului, precum că va iscăli craiul Avgust și toată récepospolita. Și au și triimis fermanul pe omul Inglezului, de l-au dat la comisarii lésești. Și comisarii l-au dat în mâinile lui Cahriman pașii, să iasă din Cameniță și să dea cheile cetății Cameniții în mâinile lésilor. Iar omul Inglezului s-au dus în sus la craiul Avgust cu ponturili păcii, să iscăliască craiul Avgust și toată récepospolita. Decii apoi pașia au și început a deșerta Cameniță. Tâmplatu-s-au multă zăbavă de șideré acolo la Nistru, până s-au așezat acéste trebi.

45. Atuncea s-au făcut mare eclipsis, întunecaré de soare, cât nu să videa om cu om. Întunecasă lumea în anul 7208 <=1699>, septemvrie în doasprăzéci zile, întru o zi marți.

46. Găsitu-s-au atunce și un ursu mare groznic. Și sărisă toată oastè, și moldoveniască, și munteniască și nu-l putea ucidè. Și au dat în câteva rânduri în Nistru, și iară eșiia afară. Și gonindu-l pe Nistru cu un pod, să suiră în pod, și oamenii au sărit din pod în Nistru, și multă grozăviie făcea. Câțiva oameni s-au înpușcat slobodzind focul să-l lovască, și îmbulzindu-să oamenii să loviia ei în de ei. Nu era curat. Trii, patru ceasuri toată oastè l-au gonit și de-abiia l-au ucis. Și era prè mare, de mirarè.

47. Apoi gătindu-să și scoțind tot din cetate din Cameniță, întru o zi totdeodată s-au rădicat lésii a mergé la Cameniță pe de o parte, și Antiohii vodă pe de altă parte. Și s-au întimpinat la poarta din sus eșind și pașia din Cameniță numai cu curtea lui. Și așia să întâlniră tustrii odată la un locu, ca cându i-ar fi tocmit cineva. Și marsără așia cu toții la un locu, cât o pistrială de săgeată, până la un săivan a pașii, ce era întinsu, de descălecară cu toții, și pașè, și Antiohii vodă, și lésii. Iar agârlâcul pașii

și cu turcimea toată ce erea în cetaté în Cameniță trăitori, tot păziia cu cară, cu căruțe, cine cu cé avea de eșiia din cetaté din Cameniță pe altă poartă, din gios.

48. Apoi după ce descălecară lésii, dedéră fermanul de la Poartă în mâna pașii de-l ceti. Și pașia déde în mâinile lésilor tri pungi de urșinic cu tri chei a porților cetății Cameniții. Iar lésii începură a râde și a vorovi voroave de glume cu pașia. Și întru acéli vorbe de glume vorbiră și alteli mai de triabă. Și-i cinsti pașia cu cafè și cu cerbet, după cum iaste cinste turcească. Și-ș luară zioa bună de acolea unii de la alții. Și purceasă pașia și cu Antiohii vodă în gios. Iar lésii cei mari stătură pre loc afară, de nu întrară degrab' în cetate, temându-să să nu fie pus turcii vreun lagum în cetate. Și apoi întrară și lésii cei mari în cetate în Cameniță și o curățiră de toată scârnăviia. Și dezgropară pe pașii de pin bisérici, ce le făcusă meceturi, și făcură osvieștenii de le sfințiră. Și așezară pușci mari a lor lésii și oaste leșască cât au trebuit.

49. Iară pașia și Antiohii vodă, dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, purceasă înnainte la Tighine, pașè cu carăli lui și cu curtea lui, iar Antiohii vodă cu pușcile céli mari în urmă. Și pusă pre geabhanà și pe pravul cel de pușcă cu carăli pre Mihălachi Racoviță vel spatar, careli fusésie cumnat cu Antiohii vodă, iar pe Nistru cu podurile au pus cambaraleli și glonțurile céli de pușci și cu multe fieră mănunțușuri, și plute și șeici pe apa Nistrului li-au pornit. Și au fost ispravnicu pe acéste cumnată-său, Lupul Bogdan hatmanul, de au mărsu cu oaste până în Tighine, pe malul Nistrului.

50. Și atuncea au dat și lésii agiutor lui Antiohii vodă poduri de a lor di pe Nistru, pentru mai degrab' deșertaré. Și pașii încă i-au dăruit doao mii de galbéni lésii, să iasă, mai degrab' din Cameniță, pentru că pașia mai zăbăviia vréme pentru să să gătezé. Și lésii cu un ceas mai înainte era bucuroși să iasă turcii din Cameniță, ca să nu mai pue vreo pricină turcii.

51. Și făcusă lésii comisari și zapis la mâna lui Antiohii vodă pentru moștiile sfântului Ioan cel Nou ce au fost la Suceavă, să le dea, să vie iară aice în țară, cu toate odoarăli și veșminteli mitropoliii. Numai poate-fi voia lui Dumnezeu n-au fost, că s-au tâmplat acel zapis de s-au rătăcit, și când au trebuit să-l scoată nu l-au găsit. Și așia au rămas moștiile sfântului Ioan iară în Țara Leșască.

52. Și aliasă Antiohii vodă pre Lupul Costachi, ficior lui Gavriliță vornicul, și-l făcu comisar, dinpreună și cu alții boiari, și-i trimisă la Suceavă și la Niamțu de scoasără pre toți lésii din țară. Și viind Antiohii vodă la Iași, la scaonul domnescu, după ce dusă toate lucrurili în Tighine, rămasă țara toată în mâna lui Antiohii vodă, Hotinul, Suceava, Cernăuții, cât stăpânisă lésii. Și au mai făcut Antiohii vodă ferman de la Poartă și au isprăvit de au luat și ținutul Orheiului în mâna lui, că era Ucrainà pre atuncea, de-l stăpâniia hanul.

Și să făcu bună pace de toate părțili, ca de mulți véci, și nu să simțiia nemică necăiri de tâlhari.

53. Decii atuncea, în scurtă vréme, au trecut, după ce au dat Cameniță turcii leșilor, și solul cel leșescu de la Țarigrad, anumé Reutchii, și s-au dus în țara lui, precum mai sus s-au scris.

54. Iară de iarnă, tot întru acel an, vinit-au alt sol din Țara Leșască, mai mare, pre anumé Lișcinschii, voevoda Poznavschii, ce era gineré hatmanului Iablanovschii, a căruia un ficior, pre anumé Stanislav Lișcinschii, au agiunsu de au fost craiu în Țara Leșască, ce l-au pus Carol, craiul Șvedului, mai pe urmă, precum i să va arăta istoriia la rându, înainte.

55. Decii acel sol mare viniia cu multă pohvală și podoabe și cu mulți ficiori de domni lésești. Și i-au eșit Antiohii vodă înainte pe Bahluiu, calé de un ceas, și așia tot alăturea au vinit cu dânsul până la gazda lui. Și apoi, a doa zi, Antiohii vodă l-au poftit pe sol la curtea domniască, la cinste.

Decii acel sol să ținea pre mare, după cum li să și cade să să ție, că n-au călcare de nimé și sunt nelipsiți di céle trebuitoare, ce le trebuescu, și nu știu pedeapsa sărăciii aceștii lumi, ca noi. Și i-au răspunsu lui Antiohii vodă, de-i va ieși înnainte, să-l întimpiné la giumătate de scări a cerdacului, va vini la cinste, iar de nu-i va eși înnainté așia, nu va vini. Deci așia s-au așezat: să să scoboare Antiohii vodă până la trii scări și solul să să sue iar până la trii scări. Și la al șapteli scară, undé iaste giumătate, să să închine unul altuia; și așia, alăturea, să margă până în casă. Și la băut tot o dată să bea amândoi. Iar la acea vréme, fiind Ion Neculcé vel agă, era rânduit de domniie de grijiia pe sol la gazdă de céle ce-i trebuia.

56. Decii i-au făcut Antiohii vodă mare cinste solului, și au purces după acéia solul de s-au dus la Țarigrad, pentru întărirea păcii, pentru ca să fie pacé vécinică leșii cu turcii.

Decii noi moldovénii ne bucuram undé auziiam că iaste să să facă pace vécinică, fiindu pământul nostru supărat de podghiiazuri și de pustietate. Dar nu ne pricepem, că mai cu apar pre urmă ne va fi vécinica pacé. De răutate și de amar ni-au căzut noao moldovénilor pe urmă, că ni s-au micșurat cinstea de la turci, că ni-au înmulțit obiceaiuri réle asupră și ni-au făcut oameni de nemică de suntem, că ni-au călcat precum li-au fost voia, care înnainte să vor arăta toate, pre rându.

56 <*sic*>. După aceia, în scurtă vréme au și vinit iarna ferman de la Poartă, să margă Antiohii vodă și cu hanul dinpreună să scoată pre nohai din Bugeacu, să să ducă la Don, să trăiască acolo, după cum s-au așezat la pacé. Și ei să punea înpotriva hanului și nu vrea să iasă din Bugeac.

Decii Antiohii vodă îndată să găti și purceasă cu frumoasă oaste, că atuncea era și Turculeț, cu vreo doao mii de slujitori ce fusése joimiri, suptu ascultarea țărâi. Deci purceasă din Iași pre Bârlad până la Fălcii, și de acolo s-au întorsu iar la Iași, că

s-au așezat hanul cu nohaii să-i lasă până în primăvară. Și cum au vinit primăvara, s-au și rădicat de bunăvoia lor, de s-au dus la Don să trăiască.

57. Iară Antiohii vodă de primăvară, în al cincéli an a domniii lui, au făcut cărți de slobozii pin toate săliștile. Și au mutat slujitori de pin Piatră și din Roman și de pin toate târgurili, ce era pin mijlocul țărâi așezați, și i-au mutat pe la marginile țărâi; pe la vaduri, pe Nistru și pe Prut îi așeză.

58. Și scoasă și ruptă pe țară, de-i așeza pre oameni pe putință cu pecetluiri roșii domnești pe fețe, pe tot omul anumé, și cu giurământ mare că vor da de patru ori într-un an. Decii așia purceasără oamenii din toate țărâli a izvorî și a vini cineș la locul său și la moșiia sa.

59. Așijderea și boiarii carii erau pribegi în Țara Munteniască încă de la maziliia lui Costantin Ducăi vodă, de făcea multe amestecături, atuncea văzind că s-au făcut pacé și nu mai pot isprăvi nemic, nici cu Costantin Duca vodă, nici cu Brâncoveanul vodă, ș-au plecat capetili la Antiohii vodă și au vinit în țară. Și Antiohii vodă i-au priimit cu dragoste și-i ținea la mare cinste. Carii mai pre urmă acei boiari i-au fost de mare folos la maziliia lui Antiohii vodă, precum să va arăta mai înnainte. Numai ce au rămas în Țara Munteniască Nicolai Costin hatmanul, că era cumnat cu Costantin Duca vodă, și Mavrodin vistiernicul, că era grec, nu avea la ce vini.

60. Tare să bucurasă oamenii atuncea și de pacé și de chivernisala cea bună a lui Antiohii vodă. Și începură boiarii a-ș face curți și a ezi iazuri pre la săliști, și cu toate să siliia.

62 <*sic*>. Întorsu-s-au și solul cel mare léșescu de la Poartă, pre anumé Lișcinschii, voevoda Poznavschii. Și i-au eșit Antiohii vodă înnainte și iar l-au cinstit după obiceai, și s-au dus la țara lui, în Țara Leșască.

63. Atuncea, după acéste după toate, s-au rădicat și Dumitrașco beizadea din Iași cu doamnă-ș și cu tot agârlâcul

său, și s-au dus la Țarigrad, să trăiască acolo. Iară Brâncoveanul vodă, după ce au văzut că au mărsu Dumitrașco beizadea la Țarigrad, s-au umplut de grije și de frică că-l va pârî, pentru că știia doamna lui, din Țara Unguriască, toate tainele ce avea Brâncoveanul vodă cu nemții, a doa, pentru mulți bani ce luasă Brâncoveanul vodă a lui Șerban vodă. Și-i era aminte să nu-l smintiască și din domniie, cu priiatinul său, cu Cerchez Mehmet pașia, cu cuciuc-imbrihor, musaipul împăratului. Că Dumitrașco beizadea știia bine rândul Porții și avea cinste mare de la turci.

64. Ce Brâncoveanul vodă să sfătui mult cu unchii lui, cu Costantin stolnicul și cu spătarul Mihai, cum ari face să să poată mântui de Cantemirești, ca să nu vie la vreo primejdie cu Costantinu Duca vodă, să cheltuiască să-l scoată la domnie. Nefindu-i ginere, îl urâsă. Și dzicea că cându îi era ginere și nu-l asculta, dar acmu, dacă va eși la domnie, nici l-ari băga samă.

65. Și sfătuiră și triimisără pre unchiu-său, pe Mihai spatariul, la Poartă; și umblă spatariul Mihai și cercându și giuruind mult veziriului, să maziliască pre Antiohii vodă și să pue domnu strein, pre carele au ales Brâncoveanul vodă. Și Brâncoveanul vodă alesése pre un Toderașco de la Gălați. Care acel Toderașco au fost neguțitor; om era chipeș și dé firé, dar mai rău și mai spurcat, și mai varvar, și mai tiran nu era alt om pre acéli vremi în țară. Că de ar fi fost acela domnu în Moldova, nici un boiariu până în doao, trii luni n-ar fi rămas viu în țară.

66. Acel féliu de milă avea Brâncoveanul vodă pe țara noastră a Moldovii și pe boiari. Ce Dumnezeu nu s-au îndurat; că au răspunsu veziriul spătariului Mihai că nu va mai înmulți domnii, ce, de va mazili pre Antiohii vodă, a pune pre Costantin Duca vodă, iar pre alții nu va puné.

67. Auzind acest răspunsu de la veziriul, spatariul Mihai nu l-au mai încăput vréme a mai aștepta într-alt chip, că avea

grije de Dumitrașco beizadea, ce numai i-au căutat a să lipi iar de Costantin Duca vodă, să-l scoată la domnie.

68. Nu știu ce vom dzice, nenorocirea Țării Moldovii, au mâniè lui Dumnezeu. Să tâmplasă la acéia vréme de ținea gazdă solul nemțăscu în casăli lui Costantin Ducăi vodă. Și i să rugă acelui sol, țiind gazdă la dânsul, de au grăit solul veziriului să-l facă domnu pre Costantin Duca vodă. Și atuncea veziriul îl ținea la mare cinste pre acel sol; și numai ce i-au căutat a-i face voia, puindu-să chizeși munténii și agiutându-l și cu bani.

69. Vinit-au atuncea la Iași, la Antiohii vodă, și alt sol micu, moscal, de la Țarigrad, careli mersése pe la Azacu pe apă cu un galion. Și turcilor nu le părea bine undé l-au văzut că a vinit pre apă, de au deschis drumul pe apă și au învățat a face galioane și ei. Și mult să mira și să strângea noroade de priviia acel galion moschicescu, că nici cu gândul nu gândiia, netocma să vază galion moschicescu să vie la Țarigrad. Și auziia mai înnainte că facu moscalii galioane, dar nu credea; dar atuncea l-au văzut și cu ochii.

Ce întorcându-să acel sol, pe uscat, pin Iași, l-au cinstit Antiohii vodă după obiceai și după cinste. I-au spus acel sol că iaste mazil, că înțălesése din solul nemțăscu pentru aceasta.

Numai nici de un folos nu i-au fost lui Antiohii vodă că i-au spus, că cum au purces solul din Iași, iară a doa zi i-au și sosit un capegi-bașe cu maziliia.

70. Căutați acum de socotiți cea fără de năroc țară și oameni; că numai șapte, optu luni didése Dumnezeu de era răsuflaré în țară și să bucurasă țara tare. Dacă de ar fi ținut șeapte, optu ani, sau zéce așia, n-ar fi putut oamenii și dobitoacéli încăpea în țară.

71. Dar Dumnezeu nu va să iarte păcatul și greșala acestii țări, tot mai mare, și mai rău, și mai amar, și mai suspin să adaoge.

Decii cum déde maziliia, îndată și apucară porțili și începură a căuta pre Bogdan hatmanul și pre Iordachi Rusăt

vistiernicul, cu ferman făcut de la Poartă, Costantin Duca vodă și cu munténii.

Și să strânsără într-un ceas slujitorii, de-i pusă capegi bașe împregiurul curții domnești de sta de străjuia să prindă pre acei doi boiari, pre Bogdan și pre Iordachi. Iar cei doi boiari șidea în casă la doamna, mistuiți, ascunși, și nu cuteza capegi bașia să între în casă la doamna să-i ia de grumazi, că-i oblicisă că sunt acolo. Și era turcu om împărătescu!

72. Iară a triia zi au stătut Antiohii vodă de au mijlocit lucrul cu boiarii carii fusése pribégi, carii mai sus s-au scris că au vinit la mila lui, și cu alți boiari de țară ce să tâmplasă în Iași din capete, anumé Vasilașco Cantacozino spatar și cu frate-său Ilie Cantacozino vistiernic și cu Ioniță sărdariul, ficior lui Miron Costin logofătului, și Antiohii hatmanului și Lupul, ficior lui Gavriliță visternicul.

Vorovit-au cu toții cu aceștea și i-au poftit și i-au rugat pentru Bogdan și pentru Iordachi. Déce aceștii boiari n-au putut călca voia lui Antiohi vodă, și măcar c-avusesă mult supăr de Bogdan și dé Iordachi, întâiu Ioniță sărdarul, sân Miron Costân, având maré rană în inema lui pentru tăerè tătâne-său, lui Miron logofătul, în vréme lui Cantemir vodă, că mai mult era prepusul de Bogdan și de Iordachi c-ar hi îndemnat pe Cantemir vodă atuncea de au perit tată-său. Și acmu, vădzind rugămintè lui Antiohi vodă, le-u lăsat toate gios ș-au sfătuit cu toțâi. Și eșindu sara la gazde, au înbrăcat pe Bogdan și pe Iordachi în haine proaste, și s-au făcut în loc dé slugi de-u mărsu dup-acei boiari pen mijlocul slujitorilor, până au eșit pe poartă afară.

70 <*sic*>. Însă fiindu și baș bulubaș de casa lui Antiohi vodă, s-au agiunsu și cu dânsul, de-u pus niște slujitori ca acie, cu plată, de n-au luat taré sama, când au eșit. Decé hatmanul Bogdan, după ce au agiunsu la gazda Lupului visternicul, îndat-au încălecat cu câteva slugi ș-au fugit în Țara Leșască. Iară Iordachi Rusăt visternicul au mărsu după Ilei comisul Cantacozino pân' la gazdă pe gios, și n-au putut încăleca și el, ca Bogdan, să fugă, fiind om bătrân și slab.

Ș-au purces Cantacozino la țară, și așea într-o cuhne l-au ascunsu, și apoi au fugit și Ilie, pentru voia lui Iordachi, dépreună. Și l-au dus pen Hangu, ș-au trecut în Țara Leșască amândoi; și așea li s-au tâmplat de au scăpat.

71. Iară Antiohi vodă s-au gătit ș-au purces la Țarigrad, înpreună cu capegi baș. Ș-au domnitu 5 ani fără 3 luni. Și părè tuturor rău de dânsul, și-l pomeniè de domnu bun, până în dzua dé astădzi, că avè năroc la toate bucateli, de să făcea în dzileli lui. Nicé boală în bucate nu era, și stupii nici într-o vară nu s-au făcut răi. Acestu năroc avu Antiohi vodă, și plată de la turci pentru slujbé ce au făcut, i-au plătit cu mazâlie.

DOMNIIA A DOO A LUI COSTANTIN DUCA VODĂ, LEAT 7209 <= 1700>, SĂPTEMVRIE 14
CAP 86

Zacialo 1. Costantin Duca vodă, dacă înbrăcă căftan de la Poartă, cu cheltuiala și agiutorul muntenilor, fecea iar cheltuială maré. Și cu datorie a domniei cei dintâiu neplătită, să-ncărcă de să feci o somă maré de bani, și-ndatori țara și pe vaci, și pe oi, și pe mieré, și pe ceară, de luo bani de la neguțitori.

2. Și dacă-i vini vestea c-au scăpat Bogdan hatmanul și Iordachi Rusăt visternicul, să otrăvi de mânie pe camaicanei din Iași, căci i-au scăpat pe cei doi boiarii. Și să mânieră și le păru rău și muntenilor că i-au scăpat și nu ș-au putut feci cheful pizmei cei vechi. Căci sfatul lor cu Duca vodă gândiè că vor găsi la dânșii multe averi, să-ș plătiască nevoè și datoriè ce avè după cap. Și acel sfat și gând dede Dumnedzău de nu-i fu nice de un folos.

3. Și după ce vini în Iași, pusă boiarii după obiceiu anumé: pe Ion Buhuș, vărul lui, vel logofăt, și pe Mitre vel vornic dé Țara de Gios, pe Pavăl Ciocârlan vel vornic de Țara de Sus, pe Neculaiu Costân, cumnatu-său, hatman, pé Panaite Morona vel postelnic, pe Cuzea vel spătar, pe Savin Zmucilă vel ban, pe Gavril Miclescul vel păharnic, pe Gheorghiță Mitre vel visternic, pe Pătrașco Zosin vel stolnic, pe Manolachi Hristoverghi vel comis. Aceștea era boerii lui Costantin Ducăi vodă. Numai mai aleși din toți era la sfat Panaite Morona postelnicul, că să potriviè cu stăpânu-său la o fire.

4. Decé, după ce boiari, îndată triimisă boiarii la Poartă cu pâră asupra lui Antiohi vodă ș-a frățâne-său, lui Dumitrașco, cu multe năpăștii și pricini fără dé calé. Și-nvăța pe boeri, cu de frica, de-i pârâè, fiind și muntenii învățători și agiutori la pâră. Și deodată îl închisără turcei pe Antiohi vodă. Că Antiohi vodă, când s-au mazâlit, mai mult de 27 de pungi de bani în casa lui n-ave, măcar că fusese domnu cinci ani, și n-avè cu ce să să sprejânescă de neprietini, după cumu-i obiceiul turcilor, de-l faci prietin cu darea. Pe cestu lucru să poate socoti că Antiohi vodă era om bun și nelacom. Unde să să găsască altul dé potriva lui să fie!

5. Dumnedzău nu-l lăsă mult în pedeapsă, că să schimbă Poarta, și-ș tocmiră Cantemireștii trebili, și eși de la-nchisoare Antiohi vodă.

Iar Duca vodă, dac-audzi că șed Cantemireștii la casăli lor cu paci, îndată să-mbrăcă cu cămeșé dé ghiiață. Deci și triimisă pe vlădica de Roman, anumé Lavrentii, la Bogdan și la Iordachi, în Țara Leșască, de le giură și lé adeveri maré milă, și-i adusă în țară la pământul lor, să trăiască cu paci.

6. Iară muntenii triimitè totdeauna la Duca vodă de cerea datoriè ce vechi și iastă noo, și nu le mai da nemic. Și de ce-l poftiè sau îl învăța, el nu-i asculta ca-n domniè dintâiu, nice să mira de dânșii. Ce să mânieră și ei taré, și vădzind și pe

Cantemireștii c-au eșit de la-nchisoaré, le-au întrat și loc oaricé grijă de dânșii, și-și arătară obraz de făcură paci cu taină, să nu știe Duca vodă. Numai pace sulemenită, că, când le viniè muntenilor zamanul, tot îi înpedéca la trébi pe Cantemireștii.

7. Și-ncepu Duca vodă a scoate grelé dări și mari pe tară, a-ndesi ciferturili ce lé scosesă Antiohi vodă: din patru dederă opt într-un an, și oamenii începură a să spăriè și a fugi, și pe mazâli a-i îngrăuia cu dăjdii grelé și desă. Și pe Bogdan și pe Iordachi, totdeauna triimitè la dânșei, de le lua împrumutări mari, pungi de bani, și-nnapoi nu le mai da nemic. Și nu ținea giurământul, că era în prepusuri, după cum iasté acel obiceiu la toți domnei, de au prepusuri pe unii boiari.

8. Atuncea Iordachi Rusăt visternicul, încuscrindu-să cu Vasilie vornicul Gavriliță, feci sfat la nunta fiilor lor, ce vor feci să să poată mântui de acest domnu, că nu mai pot rădica nevoile.

Decé Vasilie vornicul, măcar că era la cinsté, dar pentru voia cuscru-său, lui Iordachi, îi întunecă mintè și-ndată să sculă cu toți frații lui, anumi Lupul și Solomon și Costachi, și cu alți boeri: Mihalachi spătarul, ce fusese cumnat cu Antiohi vodă, și Ilie Frige-vacă spătarul și cu alții mulți boeri, ca la vro 50 și mai biné. Și o samă loviră pe la Bogdan, pe la casăle lui pe la Ivești, neștiind Bogdan nemic, și-l înbunară, cum vor să fugă și să ceie pe Antiohi vodă de la Poartă să le fie domnu. Șe-i credzu, și fugi și Bogdan cu dânșii în Țara Munteniască. Cu toții să dusără.

9. Iară Iordachi rămasă în Iașii, cu maré grijă, făcându-să bun și nu știè nemic. Deci Duca vodă dacă vădzu așea, să tulburâ taré și-ș aprinsă poaleli de toate părțilé. Și ce strânsesă bani de la țară, nu apucă a da pe la datornici, și și începu a triimite bani la Poartă și la hanul și la Isuf pașea, sarascherul dé Baba. Și isprăvi de scoase ferman să-i ia pe toți Duca vodă de grumadzi din Țara Muntenească. Ce și Brâncovanul

deodată nu-i déde, și triimisă doo, trei rânduri jalobă la Poartă de ce le faci Duca vodă, și tot nu le ținu în samă Poarta.

10. Decé Brâncovanul vodă, vădzindu că nu lé poate isprăvi de la Poartă, stătu să lé facă paci de la Duca vodă. Și-i triimisă pe boiarii la Focșeni să stea înpreună cu căpitanul de Focșeni, să i le giuré și să treacă în Moldova. Și trimisă și Duca vodă pe Ioniță hatmanul sân Costân și pe Misail mitropolitul, de marsără la Focșeni de giurară boerilor că nu l-è fi nemic despre domnul Costantin Duca vodă.

Și trecură boiarii toți în Moldova la casălé lor. Însă nu-i dede pe toți ce iera mai cu prepus și mai capete, ce-i mistui Brâncovanul pe aciè de cătră capegi-bașe ce vinisă să-i ia, anumé pe Vasilie Costachi vornicul și pe Bogdan hatmanul și pe Mihalachi spătarul și pe Ilie stolnicul Frige vacă și pe Macsut postelnicul. Pe acește îi popri Brâncovanul, că să temea să nu-i omoară. Iar Costantin Duca vodă, vădzind că nu i-au dat pe aciè, iar s-au apucat dé pârâ la Poartă mai taré pe Brâncovanul, cu jalobă.

11. Deci Iordachi, din Iași, iar pe tainâ au îndemnat pe alți boiari, ș-au fugit în Țara Ungurească, anumé Ilie Cantacozino și Balșé și Ursachi și Ion Sturdzea și alții. Și pe alții îndemnă de fugiră în Țara Leșască, anumé pe Macrei banul și pe Ghiorghiță comisul și Pilat șetrarul și alții mai mici din căpitinei.

Deci dacă înțelesă Duca vodă cum c-au fugit boiarii și-n Țara Ungurească și-n Țara Leșască, i s-aprinsă inema de voie réa. Și slăbi a mai pârî pe Brâncovanul la Poartă pentru boiarii cei mai de frunte ce-i poprisă Brâncovanul, de nu-i dedesă. Că-ș tocmi apoi Brâncovanul lucrul de la Poartă apoi să nu-i dea, și rămasără acolo. Că triimisesă Duca vodă pe Dumitrașco Buhuș să omoare pe furiș în București pe Bogdan hatmanul. Ce Buhuș, ca ficior dé boiaru și de neam, n-au vrut să facă acel lucru tâlhărescu și, după ce-u mărsu, au spus lui Bogdan și lui Iordachi și Brâncovanului.

12. Ce Brâncovanul, cum audzi acel lucru, îndată feci mărturie de la mulți turci și de la boiari și triimisă la Poartă de feci știré. Și cu acea socotiială îș strâcă obrazul și numeli și mai râu de la Poartă Duca vodă, de nu mai putu ceré pe acei boiari ce rămasără acolo, la munteni.

13. Atuncea strâcă Duca vodă legătura văcăretului ce făcusă Antiohi vodă și scoasă văcăretul, de cal 2 lei și de vacă un galbân și adăosag de toată vita câte un tult. Ș-apoi, vădzind că să strâcă țara și să pustiește, să spăriè că ș-a puné capul și feci și el legătură și scrisă cărții pe la marginé de milă.

14. Și triimisă la boiarii cei pribegi de la unguri și de la leși cu giurământ să-ș vie în urmă la pământul lor. Și viniră iarăș înapoi, acasă. Dar cei 5 boeri tot au rămas la munteni, n-au vinit; nicecum n-au credzut.

15. Într-această vréme, mârzacii nohai, cu oardele lor, începură unii dintre dânșii iar a s-întoarce în Bugeag. Și turcei îi goniè iară înapoi, nu-i lăsa. Ce să burzului un soltan cu dânșii asupra turcilor și făcură multă răutate în olatul. Cheliei și arsără și Renii. De-r hi fostu înghețată Dunărea, pân-în Țarigrad ar hi agiunsu. Ș-au scris la Duca vodă să-ncalecé și el cu moldovenii, c-apoi a prăda țara. Ce Duca vodă au căzdut cu rugăminte că n-aré cu ciné să-ncaleci, și i-au triimis 15 pungi de bani. Și așè l-au lăsat.

16. Vinit-au Isuf pașea, sarascherul, înpotriva lor la Smil ș-au ședzut câteva săptămâni acolo cu meteredzé, pân' i s-au strânsu oastea. Și trimisesă și la Duca vodă să margă. Ș-au mărsu numai pân' la Bârnova și s-au întorsu iar, că s-au aședzat sarascherul cu tătarii.

17. Dé vară s-au mutat Isuf pașea de la Baba cu saracherlâcul la Tighine, puindu pricina zorbalâcul tătarilor. Și vădzindu că esté vrajbă în Țara Leșască, n-avè cine-i sta înpotrivă, să nu facă sarascherlâc la Tighinea.

18. Decé s-au apucat a tocmi cetatè ș-a o mări ș-a o lărgi, de au lucrat câțiva ani, pecum să vede, co cestea 2 țărî. Și pe tătari au început a-i călca ș-a-i pună a lucra la cetate devaloma cu creștini. Și i-au făcut de-u plătit toată paguba ce făcusă railei la Tighinea și la Reni.

19. Tot la ceastă vremé, craiul leșescu, al doilea Avgustu, începu și el să strâcé volniciè leșilor, să fie numai opt sfetnici și să ia tot vinitul stărosteilor, să strângă acei bani să facă mulțime de oasté. Și să giuca în cărți cu doamnelé celi frumoasă a leșilor. Și care-i plăcea, o tânea câte doo, trei luni la dânsul. Încă pe a lui Lebomirțichie au dus-o și-n Șacxonie, de au ținut-o vro doi ai. Și pentru dragostea iei l-au pus și hatman, după ce au murit Iablanovischie.

20. Iară domnii leșeștii nu putură răbda, ce făcură sfat cum or faci să să mântuiască de dânsul, să-l gonească din țară, pecum au mai gonit pe un craiu a lor, anume Denconté, ce vinisă de la franțuji. Și să căiră mult atunce că n-au pus pe un ficior a lui Sobețichi.

20 <*sic*>. Și marsără cu toțâi la craiul Avgust și-ncepură a-lu îndemna să margă să ia cetatè Rigăi de la Cifed, că-i a lor dé moșie. Și-i tulburară mintea craiului, și s-apucă dé gâlcevi cu craiul sfedzescu. Și marsă la Riga să o ia. Ce leșilor nu le era trebuitoaré Riga, numai le iera voia să-nceapă gâlcevi cu Sfedul, și ei să să facă una cu Sfedul, și lui să-i dea pesté cap.

Dece Sfedul era o țară puternică, craiul lor tânăr de 16 ani și bun viteaz, dârzu. Îndată trécu Marea Balticului și eși în Livonie, în tâmpinarea leșilor. Și nu-i putură sprejeni leșii. Și-ncepură unei a să închina la sfedzi, iar unei să făcè a ținea cu craiul Avgustu.

21. Atunce nu zăbăvi vremé, și muri Iablanovischie, hatmanul coronie, care era cap la tot sfatul începăturii leșești cel mai maré. Căci el să socotiè că s-a mântui de Avgust craiu și a lua pe crăiasa lui Sobețichie, fiind ne-nsurat, ș-a fi el craiu.

Ce n-au apucat să isprăvască ce gândisă, și s-înplu Țara Leșască de oști streiné, de rămasără ca un roiu fără de matcă leșii.

23 <*sic*>. Pusă craiul Avgustu hatman pe cel Lebomirschie, cari s-au pomenit mai sus, și nu zăbăvi vréme, și muri și Lebomirschie. Apoi pusă hatman coronie pe Adam Sinavschie. Era om mic de stat, dar întreg la minte, cu dreptate craiului și-nvățat foarte, și om dumnedzăescu, la streini milostiv.

24. Sfătui pe craiul Avgustu de s-agiunsă cu Moscul, că vădzu că pe Cifed nu-i putincios craiul să-l bată sângur. Că leșii mai mulți era cu Cifedul, de pe cum s-au dzis mai sus. Și-i ascultă cuvântul craiul Avgust și să legă la un cuvânt cu țarul Moscului, cu Petre Alicsovici.

25. Țarul Moscului îndată primi bucuros; că el încă-ș schimbasă atunce portul, de luasă orânduiala nemțască, și vrea să-ș ispitască nărocul oștii sali. Și dede și el pricină Cifedului pentru toate țărâle Livoniei ce au luat Cifedul de la strămoșu lui, fără calé. Și-ncepu și el gâlcevi și a să baté pe de altă parté cu Cifedul, de au luat cetate Narvei și alteli. Ce Sfedul rămasă a să baté în doo părți. Și Muscul cu oaste lui iar bătea în doo părții: cu o samă de oasté să bătea la Narva cu cifedzii, iar pe altă parte dedesă oaste craiului leșescu într-agiutor.

Ce birui Cifedul pe craiul Avgustu și-l goni în Șacșonie, în țara lui. Și Cifedul să dusă după dânsul, de au ernat acolo în Xacșonie, cu toată oastea.

26. Și de frică, craiul Avgustu, că i-a istovi țara, făcu pacé cu Cifedul și-i giură craiului cifedzescu cum nu-i mai trebuie să iasă în Țara Leșască, să fie craiu.

Și după aciè să rădică Șfedul și vini iar în Țara Leșască și coroni pe Stănislav Leșințchi, care era ficior solului celui maré ce trecusă în dzileli lui Antiohi vodă la Poartă, voevoda Poznavischie. Și pe Iosîf Potovischie, voevoda Chiovischie, îl pusă hatman coronie, fiind rudă cu Lecinschie.

27. Iară hatmanul Sinațichie și cu hatmanul Oghințichie și cu hatmanul Zapiva și cu oasté moschicească era spre Litfa, într-altă parte.

28. Déce craiul șfedzescu au lăsat pe un ghinărar a lui cu oaste, anumé Cras, cu Stănislavi craiu în Țara Leșască, iară el au purces cu obuzul lui drept în Țara Căzăcească, de au trecut Niprul pe la Starii Dub; și ce-u lucrat s-a scrie înainte, la rândul lui.

29. Atunce leșii, fiind Racoți pribag la dânșii, i-au dat vro doodzăci de steaguri de oaste într-agiutor, de au eșit și el în Țara Ungurească cu zorbà, ca să să dezbată Țara Ungurească de la nemți. I-au dat leșii, carei ținea cu Cifedul, că să temea de Neamțu să nu dea agiutor lui Avgust craiu, fiindu-i Neamțului alector; ce i-au dat pentru să-i facă înpedecaré.

30. Déce Racoți, cum au eșit cu aceli 20 de steaguri în Țara Ungurească, au și-nceput mulțimea de unguri a să strângé la dânsul, de să făcusă la cindzăci, șesădzăci de mii de oaste. Că alerga den toate țărilé, din Moldova, de la munteni, pân' și tătari, fără poroncă, pe furiș, să ducea la leafă la dânsul.

Atunce moldovenii, mulți și ficiori dé boier, să ducè la leafă, unei la moscali, unei la leși, unei la Racoți, unei la Cifed, pentru agonisita.

31. Și Racoți, pe unde găsiè nemți, îi tot bătè și-i scotè de pen cetăți. Mai îș dezbătusă țara, c-au înblat vro doi, trei ai pen Țara Ungurească.

32. Nemții să bătea cu Frantujul și nu putè să stea să să bată și cu Racoți. Deci mai pe urmă au dat Neamțului agiutor Inglezul 40.000 și Danie 30.000. Și ș-au înglotit oastea Neamțul ș-au început a să baté și cu Frantojul și cu Racoți. Ce pe Racoți l-au biruit și l-au gonit la frantuzi, iară o samă de boiari unguri, carei ținè cu dânsul, au pribegit aice în Moldova, iar unei în Țara Leșască. Ce ceștii de aice în scurtă vréme ș-au făcut pacé și s-au dus înapoi.

33. Atuncea, pe acéia vremé, toată Evropa să tulburasă cu oști, de au înblat câțiva ani acestea oști, ce s-au pomenit mai sus. Numai turcii avè paci, și le tot înbla cărțilé și soliile ni la unul, ni la altul, de-i tot îndemna și-i învrăjbiè. Ce în scurtă vréme vini și la dânșei zorbà, pecum înainte arată. Să lăsăm celea stréiné, să vinim iar la Moldova.

34. Brâncovanul chemă pe boiarii pribegii la sine, și făcură sfat pe tainà, să stea să lé facă domnu pe unul dintre dânșii, iar nu din Cantemirești. Și să ferirà de Bogdan, fiind Cantemireștilor cumnat, să nu știe nemic de cel sfat.

Și triimisă la Costantin Duca vodă, Brâncovanul, ca-n chip de sol, pe un mitropolit a patriiarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisantos, carelé acel Hrisantos pe urmă au căzdut și patriiarhu la Erusalim. Și mărgându la Duca vodă, ș-au dat soliè ce au avut, iar pe tainà, cu Iordachii Rusăt visternicul, au avut altă solie, de-i giură de la Brâncovanul pentru celi trécute pizmé vechi și groazi și pagube, ce au avut Iordachi, să fie ertate. Și feci și logodnă c-un ficior a lui Iordachi, anume Neculaiu, să ia pe o fată a Brâncovanului, și de acmu înainte să fiie frați, și de Cantemirești să fie despărțit, și lepădat de prietesugul lor. Și-l întrebă pe ciné va socoti, dintre boerii Moldovei ce-s pribegi acolo, să cheltuiască Brâncovanu la Poartă, să-l puie domnu. Deci Iordachi, măcar că era om înțelept, iar firè îi era de grec lacom la cinsté; nu socoti nice la Dumnedzău, nice rușiné de oameni, nice la osândă sau la ce va vini pe urmă lucrul.

35. Și-ndată făcu logodnă și priimi să să lepede de Cantemireștii. Pe Antiohi vodă încă l-au rugat Brâncovanul să-i dea fata și să să lepede de prietesugul Cupăreștilor, și n-au priimit; iar el, cumu-i vini zamanul, îndată priimi cu bucurie.

Ce să știți, fraților, că nu numai Iordachi, ce toți grecii, mai drepți și mai buné slugi nu-i alt neam în lume, până iasté stăpânul în cinsté și-n puteri; iar cât să slăbește sau să

micșureadză cinstè stăpânului, îndată să și lasă și aleargă la altul, care-i vede că-i mai cu puteri. Pecum și Iordachi, făcând această grabă, mai pe urmă la multe primejdei de viiață și de pagubă au vinit, caré să va arăta înainte, la rândul lor.

36. Dzis-au Iordachi către acel mitropolit că iaste bun de domnie Mihalachi spătar, ficiorul lui Ion Răcoviță vornicul, că iasté niam de boer vechiu, moldovan și iasté rudă și Brâncovanului. Și este și bun că nu-i va ieși Brâncovanului din cuvânt, la ce i-ar poronci. Iară aceasta nu dzice Iordachi pentru altă, ce o dzice căci era Mihalachi de casa lui, rudă aproapi, și va faci precum i-a hi voia lui, și va mânca țara pecum au mâncat-o și la Antiohi vodă. Caré așè i s-au și tâmplat de au făcut, pecum au și gândit.

37. Și cu acestu sfat încă și mai mari mulțămită arătă Iordachi lui Antiohi vodă; că Mihalachi spătatul era plin de niiam, boiarii carii era mai capete în țară, și era toți de casa Cantemireștilor. Iar după ce au luat Mihalachi spătarul domnie, aciia s-au despărțit toți de casa Cantemireștilor și s-au făcut toți de casa lui Mihalachi spătarul, și Cantemirești rămăsesă din boiarii de frunte numai cu cumnatul său, cu Bogdan hatmanul. Așè le așădză, acestea vorbé toate, acel mitropolit, și să dusă de le spusă Brâncovanului toate, deplin.

38. Costantin Duca vodă de acestu sfat nemic nu știu, nice pricepu. Și'ncă îl și boiari pe Iordachi, îl pusă vornicu maré de Țara de Gios, ca să-l facă al său prietin. Deci știu că l-au făcut, ca oaia pe lup.

39. Atunce Costantin Duca vodă au scos pe țărani miere și ceară, de au dat pe desetina de stupi și de porci, de tot mascurul și de un stup, câte o ocă de mieré și de ciiară.

40. Trecut-au un sol moschicescu maré de la Țarigrad pen Iași, mărgând la Moscu, anume cnedzu Dumitru Galecin. Ș-au botedzat un cucon a Ducăi, de s-au cumătrit, și l-au cinstit dup-obiceiu.

41. Atuncè, din boiarii cei pribegi ce iera în Țara Munteniască, anume Vasilie Costachi vel vornic, i să tâmplă moartè acolo, în pribegie. Și n-au apucat să-ș vie la pământul lui și la casa lui, nicé să să bucure de sfatul ce-l începusă.

42. Pe-acie vréme era vizir Rămif răiz-afend, carelé fusesă sol la pacé, când s-au făcut la Carlovici. Și luasă aminte, de știè toate fapteli și mestecăturilé muntenilor, încă pân-a nu cădè vizir, și dzice: „Eu, de aș cădè vizir, știu ce aș faci muntenilor pentru Moldova, că iei au prăpădit-o cu meșterșugurile lor. I-aș faci pe dânșii de ar înple țara de oameni, și toată cheltuiala să fie de la dânșii."

43. Decé în scurtă vremé au și cădzut vizir. Ce, cum au cădzut, îndată au și chemat pe Brâncovanul la Poartă, ca să-l mazilescă din scaon, că să temè turcii că nu-l vor putea prinde la mână.

Deci fiind în multe prepusuri la înpărățiie o domnie îndelungată ca aciè, nu vrea să margă la Poartă. Iară unchii lui, Cantacozonești, sfetnicii lui, nu l-au lăsat să ia într-altă parté, ce l-au înbărbătat numai să margă la Poartă, că apoi, nemărgând el, va aduci perirea țării și boiarimei. Și așea, cu maré grijă, au purces la Udriiu și, mărgând încetu, pân-a sosi în Udriiu, ș-au tocmit lucrul cu banii, ca un domnu bogat ce iera, câtu nice vizirul n-au avut ce-i facé. Ce încă l-au grăit de biné către înpăratul; că încotro să întorce, vizirul tot dé bine-l grăia.

Ce, dac-au sosât la Udriiu, l-au întrebat înpăratul pe vizirul de ce au adus acolo pe domnul muntenescu. Iar vizirul au dzis că l-au adus, că-i om înțelept, cu sfat și avut, că „la această vréme ne trebuiesté sfat și bani". Înpăratul au dzis: „Să nu-l zăbăvești aice, ce să-l înbraci cu căftan, că nu stea țara aciè fără domnu".

44. Vizirul, dac-audzi așè, l-au chemat la adunarè, și și pentru alte ce au avut a-i dzice, l-au întrebat pentru Țara Moldovei, ce s-au strâcat și s-au pustiit: „Oari de schimbările

domnilor, au de oști ce au călcat?" Iar el, vrând să mazâlească pre Costantin Duca vodă, au dzis că o au strâcat-o domnul, carelé iasté acmu domnu într-însa.

45. Vizirul i-au dzis: „Dar putè-vei tu să porți de grije acei țărâi, să-ți fie pré samă, să o tocmești, să fie plină de oameni?" Iară el, dac-au audzit așè, foarte era cu voie să fie domnu la 2 țărâi, că pentru aciè aducè oști streiné pen țara noastră și schimba domnii dintr-însa, să o strâci și să rămâie pustie.

Decé de la această întrebaré n-au putut da răspunsu vizirului pân' nu va lua răspunsu de la unchei săi, ales de la Costantin Cantacozino stolnicul. Ce s-au rugat vizirului să-l aștepté pân-în 5 dzilé, să să socoteiască, și atunci îi va da răspunsu vizirului pentru acestu lucru. Iar Costantin stolnicul i-au scris să mulțămască lui Dumnedzău că nu-i pe voia neprietinilor, și să-ș păzască treaba și grijè țărâi salé. Iară mai mult să nu-l știe că s-amestecă, că apoi, de nu-l va asculta și va faci pesté voe lui, bine să știe că, când va încăleca el din Iudrii, iar el va înhăma în căruță și va treci în Ardeal; și când va sosi el în București, el va sosi în Udriiu. Și ce va vidè, să nu să sparie.

46. Iară Brâncovanul, a cince dzi, luând acestu răspunsu de la unchi-său, au mărsu la vizirul și i-au dat răspunsu că nu va putea purta grije a doo țări, ce sint de marginé. „Ce să mazâlești măriè-ta pe cesta, să poronceștii la țară să-ș aleagă iei pe ciné le va plăcea domnu. Și așea, alegându-l cu toțâi, așè vor nemeri om bun, și va tocmi țara. Că așea m-au ales și pe miné Țara Munteniiască, de m-am învoit cu boiarii ș-am tocmit țara."

Ș-aceasta n-o grăè pentru altă, numai pentru sfatul ce sfătuisă cu boiarii să puie pe Mihalachi spătarul. Ș-au mai dzis vizirului Brâncovanul că Costantin Duca vodă s-au încumătrit cu solul moschicescu caré au mărsu pe acolo, și i-i gândul să fugă la Moscu și co cèe să strâcă țara.

47. Vizirul, înțelegând acestea, îndată, cu tainâ, au răpedzit un capegiu la Isuf pașea, sarascherul, să-l prindză, să-l triimață la Poartă cu bună pază. Cé sarascherul înpreună cu capegi-bașea au triimis pe capegilarchihaiașii a lui și pe alai-beiu cu 200 și mai biné de spahii. Și cându s-au apropiat de Iași acei agii cu oastè, au triimăs înainte la Costantin Duca vodă să le grijască conac, că mărgu să hotărască la Horodinca despré leși, c-au jăluit leșii că au strâmbătate despre moldoveni.

48. Decé descălecând turcii la gazde dimineața, n-au dzis nemic, iar cându au fostu pe chindie, numai ce au înplut turcii ograda domnească, de au apucat porțilé și-npregiurul zidului, cât să spăriesă toți cât era în curté, că n-avè unde să scapi.

Și l-au închis pe Duca vodă în casa cè mică ș-au pus la uși turci de pază. Și casa cè maré și cè mică era pline de turci. Și așea l-au ținut patru, cinci dzilé, de nu-l lăsa din casă să ias-afară, nice la doamna să margă, pân' l-au pornit. Ș-au pus pe Iordachi Rusăt camaican, și atuncea au deschis porțilé.

49. Duca vodă, văzdind așè urgie, au priceput că s-or ridica boiarii cu pâră asupra lui, și nu să va mai întoarce la domnie. Căci fărmanul nu-i scriè de mazâlie, numai îi scriè să-l ducă la Poartă. Agiunsu-s-au cu capegi bașea, ș-au și-nceput a răpedzi harzuri la Poartă, și la hanul, și la sarascherul, și-n toate părții, pe unde avè prietini. Brâncovanul încă au făcut vesté boiarilor ce iera pribegi în Țara Munteniiască precum au aședzat cu vizirul.

50. Decé boiarii pribegi din Țara Muntenească au și făcut știré cestor din țară: cum s-a rădica Duca vodă din Iași, cum să să pornească și ei la Udriiu după Duca vodă, că le-or eși și ei în tâmpinaré.

Atunce toată boerimea și mazâlimè, înțălegând c-au prinsu pe Duca, s-au strânsu la Iași ș-au început a gâlcevi cătră capegii baș ș-a-i spuné că faci Duca vodă harzuri de trimite la Poartă,

fără voia lor și fără știré, iar lor nu le mai trebuie să lé fie domnu.

Iară când au fostu a doo dzi, chemat-au capegi bașea pe toți boiarii la curte să le cetească un fărman de mazâlie Ducăi vodă ce i-au vinit. Și strângându-să toți boiarii la curte, deodată numai ce au închis iar porțilé, ș-au început turcii a prinde pe boerii, carei era mai capete, ș-a-i închide ș-e-i puné și-n heră, ca vro dzeci, cinciispreci, pe izvod ce-i dedesă Duca vodă: ce nu numai pe cei streini și pe ciia de casa lui să ia cu dânsul, și, sosând la Udriiu, să ție în partè lui.

51. Ș-au închis și pe Iordachi vornicul, ce-l pusesă cămăican, ș-au pus cămaican în locul lui pi Ion Buhuș logofăt, fiindu-i rudă, ca să popriiască țara să nu margă după dânsul să-l pârască.

Și l-au pornit din Iașii în gios spre Bârlad, înpreună cu acei boiari ce-i prinsesă, și s-au dus pân-în Gălați. Și acolo, din boerii ce-i prinsesă și era a lui, i-au boerit în Gălați. Au pus hatman și visternic și comis, ca să sparie țara că nu-i mazil, și-i domnu. Iar pi cielalți boeri ce iera în prepus nu-i lăsa din heră, ce au trecut Dunărea cu dânșii, să-i ducă la Udriiu. Ș-au scris și la Hapdi pașè să poprească la Dunărea, să nu treacă nime după dânsul să-l pârască.

52. Boiarii carei au rămas de nu i-au închis au eșit din Iașii tot câte unul: unul pe de o parte, altul pe de altă, și s-au strânsu toți la Hadâmbul, supt codru, și di acolo au luat pe Racove în gios; tot s-atrăgea boiarimea și mazâlimea, în urma Ducăi vodă, pân' la Piscu. Ș-au răpedzit de olac în Țara Muntenească pe la boiarii pribegi, de-u făcut știré, de toate de acestea ce au făcut Duca vodă, Brâncovanului la Udriiu.

53. Ce Brâncovanul, înștiințind pe vizirul, au triimis de au luat pe Duca vodă de pe drum și l-au făcut surgun la Cavala, unde era multă ciumă, ca să nu-l mai superi oamenii cei din curtè înpăratului, că să punea taré sălihutarul pentru dânsu. Și

pe boiarii ce-i aducea în hieră i-au slobodzit. Și Dunărea încă Isuf pașea au slobodzit-o, să treacă boiarii.

Ș-au scris Brâncovanul în București la stolnicul Costantin, de au pornit pe boiarii pribegi la cielalți, de s-au înpreunat la Piscu, de au trecut Dunărea cu toțâi, de s-au dus la Udriiu să-ș rădice domnu. Numai ce au scris la stolnicul de au poprit pe Bogdan hatmanul în Bucureștii, de nu l-au lăsat să margă cu cie boiari la Udriiu, dzicând să aștepte, că-i trebuitor pân-a vini de la Udriiu, că-i trebuitor Brâncovanului. Că nu era de altă treabă, numai să temè să nu puie vro piedică să scoață iar pe Antiohi vodă domnu.

54. Atuncea au făcut maré cheltuială Brâncovanul la Udriiu cu Poarta, avându nume de bogat și vrându să înple gurili tuturor. Ș-au mai adaos și birul Țărâi Munteneștii, peste cât da mai întâiu, pe an câte o sută și cindzăci de pungi să dè mai mult. Și tocmindu-ș toate lucrurili, au purces de au vinit la București.

55. Iară boiarii Moldovei care s-au pomenit mai sus bine n-au agiunsu la Udriiu, numai s-au și sculat zorbà mari din Țarigrad toate mulaleli și rusfeturili cu oaste și cu pușci de au purces la Udriiu să mazâlească pe-npăratul. Ș-au pus și vizir dintré dânșii.

Iară soltan Mehmet, cu câtă oaste avè la Udriiu lângă dânsul, încă s-au gătit de a făcut meteredzè să stea împotriva acelor ce viniè. Și atuncea, tunpinându-să oștilé, s-au făcut tot una și l-au scos pe soltan Mehmet din împărăție. Ș-au pus pe un frate a lui, soltan Mustafa, înpărat, iar pe soltan Mehmet l-au pus la închisoaré, și peste o săptămână l-au otrăvit, de au murit.

Muftiiul s-ascunsesă și, găsindu-l, l-au muncit de au luat mulți bani de la dânsul, pân' l-au omorât.

<56>. Și au pus un popă de legea noastră și altul armenesc de l-au prohodit, și au mărsu înainte-i cu cântări și cu

cădelniță, pân' l-au scos afară din ordie și l-au îngropat, dzicând c-au fostu ghiaur. Și-npăratul cel mazâl i-au fostu pustu lui, și el făcè ce-i era voia, de schimba pașii și domnii totdeona.

Iară pe Rami vizirul nu l-au putut găsi, că nicé le iera pre cu voie capitilor să-l găsească. Că să voroviè atuncè că cu îndemnarea și știrea lui să fie fostu aceasta, că nu putè să vizirească de răulu muftiului.

57. Atunce și boiarii Moldovei sta acolo de aștepta să găsască vremea. Și Antiohi vodă înțelegând, încă era acolo la Udriiu și aștepta să-l ciiară boiarii la Poartă, să nu cheltuiască mult. C-așea-l amăgiè boiarii, să șadză mâlcom, că l-or ceré pe dânsul domnu. Și mai cu dedânsu Iordachi îi poronciè, și el îl credè. Și-i poroncisă din Țara Muntenească cumnatu-său, Bogdan hatmanul, toate trebilé ce or să facă boerii cu Brâncovanul, să-ș cauté treaba déusebi, să-ș isprăvască de la Poartă. Iar el n-au credzut, și s-au potrivitu lui Iordachi.

Atunce Iordachie vornicul au chemat pe Panaite Morona postelnicul, hiindu din partè Ducăi vodă, și pe alți boiari a Ducăi vodă și le-u giurat cum că n-or avè nice o nevoie. Și le-u spus tot sfatul, că le-i voia să puie pe Mihalachie spătarul domnu. Deci ei având grijă de Antiohi vodă, îndată fură bucuroși să fie și ei la un cuvântu, și mai vârtos Panaite postelnicul Morona, că-i era rău greșit lui Antiohi vodă că-i stătusă înpotrivă la vremea Ducăi vodă.

58. Atuncea Panaite Morona, fiindu om harnic și istețu la toate, dé știè rândul Porții turcești la toate, au și făcut un hardzu cu mâna lui, că știè turcește, ș-au și purces cu toată boerimea și gloata la înpăratul pen mijlocul urdiii, de nu să temea de nime. Enicerei atunce era dârjâi în zorbà și-l întréba unde mergi co cea gloată de oameni. Iar el dzicé cătră iniceri că merge la înpăratul să pârască pe mufteul, că le-u mâncat țara. Și enicerii, audzind așea, le tot făce calea.

59. Ce înpăratul, vădzind acea gloată de oameni, au și triimis de le-au luat arzul și, cetindu-l, l-au buiurdit la vizirul, să le facă pe voie pentru toate ce or pofti. Și atunce cu toții au rădicat pe Mihalachii spătarul de l-au pus domnu. Să făcè a nu-i plăcea să priimască domniè, ca și fata ciè ce dzisă unui voinic: „Fă-té tu a mă trage, și eu oi merge plângând". Așè să făcea și Mihai vodă că nu-i trebuiaște domniè.

60. Înbrăcând Mihălachi spătar căftan de domnie de la vizirul, îi și schimbară numeli Mihai vodă. Atunci simți și Antiohi vodă de vicleșugul boiarilor ce i-au făcut și alergă la inecer aga de-i déde știre și-i giurui mulți bani. Și inecer aga îndată să dusă la vizirul ș-apucă pe Mihai vodă la vizirul încă neeșit din cort afară. Și-ncepu a grăi cătră vizirul să puie pe Antiohie vodă domnu și a strâga tari că dă bani mulți și trebuie leafă enicerilor.

Să spăriiasă Mihai vodă și toată boiarimea că le-a strâca giucăriia inecer aga. Numai n-au putut, că apucasă de ieșisă talhâșu de la înpăratul ș-apucasă de-l înbrăcasă cu căftan. Ce nu s-au putut; iar c-un cifertu mai înainte de-r hi sosât inecer aga la vizirul, lua iar Antiohi vodă domniè.

61. Dup-aciè s-au rădicat înpărățiè dé la Iudriiu, cu toată oastea, ș-au purces la Țarigrad; și Mihai vodă cu boiarimea după dânsei.

Și după ce au agiunsu la Țarigrad, făcu Mihai vodă și cu toți boerii maré jalobă la vizirul asupra lui Costantin vodă. Și trimisă vizirul de-l adusără la Țarigrad din surgunie. Să pârâră de față la divanul vizirului, c-au strâcat țara și i-au jăcuit cu feluri de feluri de obiceie, cât nu mai putè să mai răspundă nemic Duca vodă înaintè boerilor.

Și de la vizirul l-au dus la cazascherul și pe la multe divanuri a cadeii. Și tot așè îl purta boiarii pe uleți, din giudețu în giudețu, vro doo, trei săptămâni, pân' cheltui Duca vodă pe

la giudeți tot ce avu. Și-l lăsar-acolo, cu maré sărăcie și pedeapsă, și-nchisoari pururea dispré datornici.

62. Iară Mihai vodă așédză capichihăi la Poartă pe Cupăreștii, pe doi frați a lui Iordachi vornicul, anumé Mihalachi și Scarlatachi, iar pe alt niam și nepoți a Cupărestilor, pe toți îi luo cu siné de-i adusă în Moldova.

Și-nbrăcă căftan; și de la înpăratul luând stiag și tuiuri de domnie, să găti cu toți boiarii și purcesă de vini în țară cu bună pacie.

Iar Duca vodă Costantin, sin Duca vodă celui bătrân, n-au mai eșit la domnie altă dată, ce-u murit la Țarigrad cu mari lipsă. Și i-au rămas 3 ficiori: unul făcut cu fata Brâncoveanului, și au murit, altul s-au dus la muscali, altul este la Țarigrad, cu mari lipsă. Precum va mai hi, vremè va arăta.

DOMNIIA ÎNTÂIU A LUI MIHAI RĂCOVIȚĂ VODĂ, LEAT 7211 <= 1703> CAP 87

Zacialo 1. După ce au vinit Mihai vodă în Iași, în scaon, boerit-au și el dup-obiceiu. Puse pe Antiohi Jora, carei au fostu hatman, vel logofăt, și pe Iordachie Rusăt vornicul îl puse vornic de Țara de Gios, și pe Bogdan hatmanul vel vornic de Țara de Sus, și pe Lupu Costachi hatman, și pe Manolachi, frateli lui Iordachi, vel postelnic, și pe cumnatu-său Ilie Frige-vacă vel spătar, și pe Mavrodin visternicul vel păharnic, și pe cumnatul său Pălade vel visternic, și pe Dumitrașco Ursachi vel stolnic, și pe frate-său Dumitrașco Răcoviță vel comis.

2. Aceștea era boiarii lui Mihai vodă, iar mai ales și mai de cinste era Iordachi Rusăt vornicul. Cé vrè iel și ce poronciè iel, aciè făcè și Mihai vodă. Așijderea și muntenii, iar ce vrea făcè. Și neamul lui, toți era tari și mari, cine de capul lui, cum vrea, așea făcè. Și slugeli lui cei din boiarie era tari și mari și obraznici,

după cumu-i hirea mojâcească. Intra în casă, și cu treabă și fără treabă, când le era voia, de nu sămâna curte nemic a domnie, de atâta obrăznicie ce iera.

Iar Mihai vodă, cum s-arăta în boerie, iar atunce îți părea că-i un om zălud. Și să mira cum a faci să le poată întra în voie tuturor, și nu le mai putea întra în voie. Iar cei streini sta în laturi de mansipuri, că nu putè încăpè de Cupărești, și de neamul lui, și de slugeli lui.

3. Și-ncepură a sfătui să stângă pe boiarii cei stréini, să rămâie numai neamul lui cu Cupărestii, pecum au făcut și Șerban vodă și Brâncovanul, de-u stânsu pe cei streini, de au rămas numai neamul lor, Cantacozonești. Așea și acesta au început a punè dăjdii grelé pe mazâli și pe oamenii lui Antiohi vodă și pe a Ducăi vodă. Încă-i și-nchide șe-i bătè pé ciie a-i Ducăi vodă.

Atunce ciialiații boeri streini au priceput că i-au amăgit Iordachi vornicul cu giurământul, c-au fostu numai pentru bineli lui acel giurământ, și mult să căia atunci că n-au cersut domnu de la Poartă pe Antiohi vodă.

4. Atunce era la curțile domnești pe poartă o biserică mică, făcută de Ștefan vodă Tomșè, și mai nice boiarii cei cu boiarii nu putè încăpea într-însa. Și lângă beserică era visterie, și deasupra besericii ș-a vistirei era un turnu nalt în chip de clopotniță, iar dedesuptul beséricei și a visterei era un beci, de-nchidè tâlharii.

5. Ci socoti Mihai vodă că nu-i cu ticneială să fie biserica mică la curte, că mazâlii și slujitorii n-au unde încăpè, nice iasté cu calé să fie temnița supt beserică. Ce să îndemnă și răsipi și turnul și visterie, și tinda besericei, și beciul cel dedesupt, și lăsă numai altarul și turla cea naltă din mijlocul besericei. Și s-au mai apucat a zădi din pământ ș-au făcut tinda largă, cu toate podoabeli, cum să vedé.

6. Așijderea s-au mai apucat de au mai făcut și altă beserică, de lemnu, și i-au pus hramul Sfetei Lazor, în ograda vămii, aproapi de curțilé tătâne-său, lui Ion Răcoviță vornicul.

7. Și doamna măriii-sali încă s-au apucat de-u tocmit ș-au șindilit Mitropoliè cè vechi, cu toate cheltuielile ce au trebuitu, de cântă sfânta leturghie și astădzi, că era pustiită de mult.

8. Atunce au scos Mihai vodă rumtă pe țară cu pecetluit roșiu, pe față, tot omul. Și oamenii să temè să iasă toți la ruptă, să nu să înmulțască ciferturilé pecum să înmulțisă la Costantin Duca vodă. Ce vădzind așè, au scris cărți pe la stăpânei satelor și pe la vornicei și pe la vătămani, să-i scoată pe toți la rumtă, c-apoi, pe urmă, aflându-să, or petreci rău capeteli. Iar pe urmă, unde găsâia zlotașii câte un om fără pecetluit, îl punè pe vornicel sau pe vătăman în butuci și-l triimitea la Iași, și-l purta pe uleți, căce n-au scos oamenii întâi la rumtă, să-ș fie luat pecetluit.

Și vădzind că nici cu acie nu-i poate spăriè să iasă toți la rumtă, vândut-au toate ținuturili la cochi vecu, ciocoilor, ca goștina de oi, pe oamenii cei fără de pecetluituri de rumtă, de nu putè scăpa nice un becisnec, pe necăiuri, să nu ia pecetluit.

9. Atunce fiind Poarta neaședzată, avè și Mihai vodă mare nevoie de bani; că-ntr-un an și giumătate ce au fostu domnu s-au schimbat trei viziri și șepte chihaiali. Să mira și el ce va faci, că n-avè de la cine lua și el bani, că țara era giumătate scutelnică, tot a neamului lui ș-a Cupăreștilor, cum s-au pomenit mai sus.

10. Și așea, fără vesté veni vestea din Țara Muntenească cum au înbrăcat Antiohi vodă căftan de domnie, și el îi mazâl.

Deci cum înțălesără de acè vesté Iordachi vornicul și frate-său Scarlatachi – să tâmplas-în Iași de la Țarigrad vinit – și alți greci mai mici. Cupăreștii și Dumitrașco Răcoviță comisul, frateli lui Mihai vodă, aceștea toți, temându-să de Antiohi vodă, n-au mai așteptat să sosască capegi baș cu

mazâlie ș-au și fugit în Țara Munténească; iară Panaitachie Morona au trecut în Țara Leșască.

11. A doo dzi, ciialalți boiari, ce rămăsesă și nu știè nemic, să mira ce poate să fie. Chimat-au Mihaiu vodă pe Bogdan la curté de i-au spus pecum i-au vinit vestea de olac într-o noapté din Țara Muntenească, de i-au spus acea vesté. Ce Bogdan vornicul mult i-au dzis lui Mihai vodă, căci au făcut spaimă, și n-a hi nemic pe urmă, și-i lucru cu rușiné.

12. Prepun oamenii și vorovăscu de dzic că atunce, știind Mihai vodă pe Bogdan că iasté om vrednic și temându-să că după ce a vini cumnatul său, Antiohi vodă, domnu, la chivernisi biné la domnie, să-i fie dat atunce în cafe otravă. Care și can samân-acel lucru să fie fostu și can adevărat; că curund s-au și bolnăvit și pesté cinci, șesă luni au murit, după ce au vinit Antiohi vodă, și boala lui într-acel chip au priceput-o doftorii la moartè lui. De hi așè, va da samă la Dumnedzău.

13. Tâmplatu-s-au de au zăbăvit acel capegi-baș cu mazâliè vro trei, patru dzilé, după vestea ce vinisă la Mihai vodă. Deci boiarii toț să strângè la gazda lui Bogdan vornicul și sfătuia și să mira ce poate fi. Și să teme să nu fie luat Costantin Duca vodă domniè.

Ș-au pus străji în gios la drumuri, de străjuia. Și când sosâia capegi-baș în Iași, iar Bogdan vornicul și cu toată boiarimea s-au sculat din Iașii și s-au dus pe Bahluiu în sus pân' la Căcărădzeni. Ș-au stătut acolo pân-au sosât capegi-baș ș-au cetit fermanul că esté Antiohi vodă domnu. Și au vinit și omul lui Antiohi vodă cu cărți la vornicul Bogdan, să fie cămăican.

14. Atuncea cetindu cărțilé Bogdan, a lui Antiohi vodă, la Căcărădzeni, au adeverit tutoror boiarilor ce iera cu dânsul să nu poarte nimé nici o grijă, nice să aibă nice un prepus dispré Antiohi vodă, pentru câți au fostu la rădicarea domniei lui Mihai. Ș-au luat asupra sufletului lui că n-a avè nimé nice o nevoie.

Și așè toți să învoeșerà și purcesără cu toții înapoi la Iași. Și-ntrară cu toțâi grămadă în curtè domnească, de descălecară, și să înpreunară cu capigii bașea, de le ceti ferman. Și spusără capegi-bașei că ei au fugit, temându-să de Duca vodă, că iasté, iar de Antiohi vodă nu fuge nimé.

15. Decé cădzind Bogdan cămăican, grijit-au pe Mihai vodă cu toate deplin, câte i-au trebuitu. Și de toate de câte au poftit ș-au luat îndestul. Și l-au pornit cu maré cinsté, ca pe un domnu. Pe nimé n-au lăsat să-i facă vro gâlceavă, sau să-i grăiască vrun cuvânt înpotrivă. Pân' și bucatelé ce au avut a lui și pe une slugi din boerie au lăsat cu bună paci, de-au mărsu în Țara Muntenéască, de i-au dat Brâncovanul o moșie, de au ținut bucatele acolo.

16. Atuncea, la mazâlie să tâmplasă de vinisă sol din Țara Muntenească Toma spătarul Cantacozino. Și la acea spaimă au fugit și el din Iași în Hangu, că nu l-au încăput vrémè, de frică, să margă în Țara Muntenească, înpreună cu văru-său Ilie păharnicul Cantacozino și cu Neculaiu Costân hatmanul. Deci Bogdan, au și răpedzit cărți la dânsul, să margă în țara lui fără de nici o grijă. Și s-au întorsu din Hangu, de s-au dus la țara lui cu paci.

17. Ș-au scris și la ceia boiari, la Ilie păharnicul și la Neculaiu și la alțâi, câți mai era acolo, de s-au întorsu toți înapoi la casălé lor, fără de nici o grijă. Și rămasă Bogdan în Iași, stăpânind cămăicăniè cu bună învoială și dragosté cu toți.

18. Și triimisă și la Panaitachi postelnicul Morona, în Țara Leșască, de-l luo asupra sa, pentru greșelili ci făcusă lui Antiohi vodă, că nu i-a hi nemic. Și după ce au vinit în țară, l-au triimis înainte în Dobrogea, în tâmpinare lui Antiohi vodă. Și atunce puțintel l-au mustrat Antiohi vodă, ș-apoi l-au ertat. Și-l ținea în maré cinste și milă, căci era om harnic la slujbé, de să știè rândul turcilor, după cum s-au dzis mai sus. Slugia ca un grec, după cumu-i înbla vremea.

19. Atuncea triimisă Brâncovanul pe văru-său Stefăniță păharnicul, ficiorul stolnicului Costantin Cantacozino, carelé acela au căzdut și domnu mai pe urmă Brâncovanului, la Țarigrad, de au stătut de au făcut paci lui Antiohi vodă cu Brâncovanul, cu giurământ înaintè patriiarhului, ca să nu să mai pârască la Poartă unul pe celălalt, să se strâci țărâli cu cheltuiala, și-ncă să s-agiute unul pe alalt cu prieteșugul.

20. Și pentru Mihai vodă să nu se mai puie să-l scoată Brâncovanul la domnie. Și lui Dumitrașco beizădea, fratele lui Antiohi vodă, încă să-i dea Brâncovanul pe an câte 10 pungi de bani pentru chevirnisala lui, ca să s-odihnească în Țarigrad la casa lui cu paci și să nu mai înble amestecând pe Brâncovanul și făcându-i cheltuială, ce încă să-i arete slujbă. Că să spăriiasă Brâncovanul că i-a sminti domniè, pentru multă cheltuiala și paguba ce-i făcè totdeuna.

Așijderea au făcut pacé Brâncovanul și cuscru-său, lui Iordachi Rusăt vornicul, ca să slujască lui Antiohi vodă cu dreptate, ca maiinté, și să fie lepădat dispré Mihai vodă, și el și toate rudeli lui, Cupăreștii. Și așè au ținut dé bine această paci, pecum țin cânei vinerili. Caré mai-nainte la rândul lor s-a arăta.

21. Antiohi vodă, tot atunce, după ce au vinit Mihai vodă mazâl la Țarigrad, chemat-au și vro doi, trei boiari din Moldova, di au pârât pe Mihai vodă de doo biruri și doo bariiamlâcuri: când au fostu domnu, le-u luat din țară și la visteriè înpărătiiască nu le-u dat, de au rămas rămășiță. Și el tăgăduia, că nu le-u luat din țară. Deci l-au rămas și l-au pus la-nchisoari, să plătească banii la visteriè înpărătiiască.

Atunce și eu eram tânăr, și fusesăm mai-nainte agă și m-am tâmplat în Țarigrad, de am văzdut acea pârâ.

22. Dup-aciia s-au gătit Antiohi vodă cu tot agârlâcul și s-au rădicat din Țarigrad ș-au vinit pe la Baba, pe la Isuf pașea sarascherul. Și i-au fostu și sarascheru, lui, cu bună dragosté,

și l-au cinstit ca pe un domnu. Că pe ciia vréme sarascherul nu ședè tot la un loc, ce să ducè de îmbla și la Tighine, și la Oblușiță, și la Baba. Și de acolo sosând la Gălați, au găsât strânși toată boerimea, arătându-le tutoror dragosté și cinsté. Și purcegând din Gălați, au mărsu pe la sat pe la Ivești, la soru-sa Lupa, hătmăneasa lui Bogdan, cari acolo i-au făcut cinsté 2 dzilé, și lui, ș-a toată boiarimea și oastè câtă era. Și dé acolo au mărsu la Iași în scaon.

DOMNIIA A DOA A LUI ANTIOHI VODĂ, SÂN CANTEMIR, LEAT 7213 <= 1705> CAP 88

Zacialo 1. După ce sosi Antiohi vodă în Iași în scaon, pe ciè vréme era paci bună în țară. Și pusă boiarii a trè dzi după obicei: pe Antiohi Jora vel logofăt, pe Lupul Costachi vel vornic de Țara de Gios, pe Neculau Costân, biv hatman, vel vornic de Țara de Sus, pe Bogdan vornicul iar l-au pus hatman, pe Macsut vel postelnic, pe Ilie Cantacozino vel spătar, pe Savin Zmucilă vel ban. Și de atunce să așădză această boiarie cu temei în Moldova, de-i aședzată la rând. Că mai înainte, deși era la vrun domnu, uneori ședè mai sus, uneori mai gios: după cum le fusesă altă boerie, așè ședè și cu băniè la divan. Iar de ice înainte i s-au aședzat rândul după spătarul cel mari, și i s-au făcut și vinit boariei câte un ban de drobul de sari de la ocnă, câte un ban de drob. Pe Dabije clucerul l-au pus vel păharnic, pe Lupul Colivarul vel visternic.

Pentru acesta, vădzindu-l mazâlimea că-i din niiam prostu, li să strâcară tuturor voia, că nu lé era cu cinstè să margă la gazda lui.

Pe Ion Sturdzea vel stolnic, pe Ghiorghiță sărdarul vel comis, carei era neam lui Antiohi vodă.

Pe aceștia îi boeri Antiohi vodă deodată; iar mai ales și mai de cinste era cumnatul său, Bogdan hatmanul. Toate trebilé și cheverniseleli țărâi era după dânsul. Numai nu putea, că era bolnav, cum mai sus s-au pomenit.

2. Curundă vréme l-au triimis sol în Țara Muntenească, și mult au zăbăvit acolo, fiind bolnav. Și după ce au vinit, încă din pat nu s-au mai sculat și-n scurtă vremè au și murit. Caré la moartè lui multă jelé au avut Antiohi vodă și boiarimea și țara, de boer moldovan, cap întreg și cunoscător la giudețe și vrednicu la toate trebilé, cu-nțelepciuné. Caré tuturor le-au părut rău de păgubirea ce au păgubit țara, iar mai cu dedinsu lui Antiohi vodă i-au rămas rană nevendicată. Că i s-au schimbat lucrurili, și i s-au micșurat schivernisala, cu multe amestecături, nu cum era în domniè întâiu.

3. Pus-atunce pe Ion Buhuș logofăt maré și pe Antiohi Jora, logofătul, hatman în locul lui Bogdan, și pe Ilie Cantacozino, spătarul, visternic mari, în locul Lupului Colivarului. Și pe miné, Ion Neculce, din slugerie cea mari, m-au pus spătar maré.

4. Și rămasă atuncea toată cinstea și chevernisala după Ilie visternicul Cantacozino, împreună cu Panaitachi Morona biv postelnic, carei acești doi boiari chivernisâia pi Antiohi vodă. Și să potrivisă amândoi acești doi boiari într-o firé, după cum ză dzicé: „calul râios găsește copaciul scorțos“: iuți, mândri, mincinoși, fățarnici, giurători pentru hiecé, amăgitori. Care, cât era Antiohi vodă de strașnic la mânie, că de multe ori la divan cu buzduganul azvârliè în oamenii cei vinovați, și taré și drept conoscător la giudecată, dar nu ținea mânie mult, și nu-l putea nime întoarce din dreptate la giudecată, nice iubiè minciuneli, dar acești doi boiari, ce mai sus s-au pomenit, îl întorsesă pe Antiohi vodă, dé li să potriviè. Că mai toți domnii sint buni, numai să tâmplă de să află de cestu fel de oameni, de să lepăscu mai lesné mai la toți domnii, de le strâcă firea cè

bună. Mai mulți să află la domnii de ceștea decât di cei direpți și buni. Ce dacă să tâmplă boiarul chevernisătorul de-i înțelept și bun, măcar de-i și domnul rău, îl înblândzește și-l întoarce cu blândeță, de-l faci de-i bun.

5. Atuncea, apucându visterniciè Cantacozino, scoasă Antiohi vodă nevoi grelé pe țară, că avè și datorie la Țarigrad, gândinu că s-a plăti. Scoasă orânduialé multe, și satarelé, și hârtii, și fumăret, câte un zlot de toată casa. Și-l făcu Cantacozino de făcu și obiceiu în țară, care-i n-au mai fostu, câte 2 bani de vadră de vin. Însă da numai țăranii, dar boiarii și mazâlei de la aga în sus nu da. Și mult s-au apărat Antiohi vodă și nu vrea să fac-acel obiceiu, numai nu putè, că-l tot îndemna Panaitachi și Ilie visternicul.

6. Mai făcut-au și alt obiceiu: dé tot boul dé negot, cornărit câte un leu. Iară pe mazâli îi îndesiè cu dăjdii gréle și cu înprumute desé, și nu lé mai da. Și-i asupriè Cantacozino pe pizmă, și nu lé făcea dreptate, și-i tot pârâia și-i amestéca cătră Antiohi vodă cu feluri de feluri de amestecături dé pârâ, pentru ca să s-înbunedzé și s-înmultască cinstea lui, ca un om fără suflet; că nu era nemic adevăr într-însul.

7. Și pe mazâlii zlotași îi supăra din calé afară, de-i făcea dé plătiè pustielé. Și pe unei îi pârè, de-i trimitè pe la ocnă. Și Antioh vodă, de-l și pricepea, îi învoia, pentru voia munténilor, fiindu-lé rudă.

Și mai nu avè nicé o parte Antiohi vodă dintr-acele nevoi multe ce scotè, că datoriè i-au rămas neplătită, și când s-au mazâlit, au rămas mai cu nemic, ca și la mazâlie dintâiu. Numai ce au rămas cu vro cindzăci șesădzăci de pungi de bani. Că el nu era prea sameș, nicé lacom, ce-l crédè pe dânsul ce grăiaște. Și el mânca, și fățiș, și furiș, cumu-i era lui voia.

Și avè și altă nebunie în cap, că gându lui era cum ar putè apuca domnie, având pe munteni nedejde. Și pentr-aceia avè prietășug cu Panaitachi postelnicul Morona, știind rândul

Porții, socotind c-a găsi vro vréme, ca și Mihai vodă. Pentru aciè sta asupra mazâlilor, ca să-i răsâpască, să facă numé rău stăpânu-său, lui Antiohi vodă. Și atuncea au agonisât din vesternicie el 70 de pungi dé bani, mai mult decât stăpânul său au agonisât, Antiohi vodă.

8. Vinit-au atunce poroncă dé la Poartă de au dus multă somă și maré lemnu și greu la Tighine și la Cetatè Albă și la Voziia, cu maré grab' și cu mulți zapcii. Boiarii au stătut toată vara cu Orheiul și cu Lăpușna și cu toți siimenii din curte, de-l tăia. Și cu maré greu l-au rădicat pân-în iarnă. Și-ncă au închisu în turnul Golâei pe Darie Donici sărdarul și pe Chirica și pe Bogoș, și era să li taie și capetili, fiind ispravnici pe lemnu și nu-l putè în grab' să-l ducă. Că s-agiunsesă muntenii și cu Mihai vodă și cu Isuf pașea, ca să-i dea pricină la Poartă pentru lemn, că nu poartă grijă. Și pentr-aciia îl grăbiè Isuf pașea din calé afară cu lemnul.

9. Pi aciia vremé, de la închisoari, Mihai vodă au făcut un harzu, de l-au dat la înpăratul, cu pârâ pe Antiohi vodă că-l năpăstuiaște cu doo biruri și doo bariiamlâcuri, că le-u luat din țară, și el nu le-u luat, și cu jalobă pe Baltagiul vizirul, dzicând că l-au ales pe dânsul toată țara de l-au pus domnu, iar vizirul l-au scos din domnie fără nice o vină ș-au pus pe Antiohi-vodă fără voia țărâi. Deci înpăratul, cetindu acel arzăhal, l-au triimis la vizirul și i-au poroncit să-i facă dreptate.

10. Apoi vizirul, vădzind așea, chemat-au pe Osman, chihaeoa lui, de au învățat de au scris la Antiohi vodă – să cauté să triimiță boeri și oameni dé țară, să dovedească pe Mihai vodă, să nu rămâie vizirul rușinat de cătră înpăratul.

Antiohi vodă îndată alesă de triimisă câțiva boiari, carei știè că-i sunt înpotriviré, și câțiva breslași, megiiași de-a lui Mihai vodă, vasluiani tot de cei buni dé gură și dé pârâ. Și s-au pârât dé față înaintè divanului înpărătescu. Breslașii în gura maré strâga: „Vândutu-ne-i, vândutu-ne-i, vândutu-ne-i la

cochi-vechi, ciocoilor, ca pe mascuri și ca pe oi!" Carei numai ce huia divanul înpărătescu, și să mira toți pași și agalari de pâra cei-dau.

Și așea l-au dat iar rămas, să plătească iar banii la visteriè înpărătească, și iar îl închisără, încă mai la grè închisoarè, la Babagefer.

11. Trimis-au și Brâncovanul sol în Moldova, pe ginere-său Șerban logofătul, pentru mare încredințari prietesugului; cari au făcut și logodnă, un ficior a Brâncovanului să ia o fată a lui Antiohi vodă. Și făcându cinsté maré atunce solului, Lupul Costachi sân Gavriliță, la masă, înbătându-să și veselindu-să, multe cuvinte deșerté și fără treabă grăia înpotriva lui Antiohi vodă înaintè solului. Și dintr-aceli voroave proasté s-au rădicat și masa.

Ci Antiohie vodă atunce, ca un domnu înțelept, mult au răbdat Lupului pentru aceli voroave proasté, ce le grăia cum nu i să cădè.

12. În scurtă vréme după aciè să mazili și vizirul Baltagiul di la Poartă, și cădzu Ciorlul pașea silehtarul viziriu, caré să tâmplasă di iera prietin lui Mihai vodă. Și-l scoasă pe Mihai vodă de la închisoari.

Iară Păladie visternicul cumnatul lui Mihai vodă, și cu Preda stolnicul, dac-înțălesără c-au esit Mihai vodă de la-nchisoaré, fugir-în Țara Munteneiască. Și acolo în Țara Munteneiască mai era și fratele lui Mihai vodă, Dumitrașco, și-nbla clevetind pe Antiohi vodă și mestecând cătră munteni. Numai muntenii era cu 2 obrază: arăta prietesug și cătră Antiohi vodă, și cătră parte lui Mihai vodă. Și așè politiciè lucrurili de înbe părțili.

13. Iar la veletul 7214 <= 1706> făcut-au nuntă Brâncovanul c-un ficior a lui, anumé Dinul, în târgu în București, de au luat o fată de aice din țară, de la noi din Moldova, a lui Ion Balșè vornicul, de au dus-o acolo la Bucureștii, de au făcut nuntă,

cu mulți boiari rudenii de a iei. Au mărsu cu voia și poronca lui Antiohi vodă. Atunce m-au triimis și pe mini, cu solie despre partè domniii, dé m-am tâmplat la acea nuntă, caré nu era nuntă domneiască, ci vom dzicé că era crăiască.

14. După veselie nuntâi poftit-au Antiohi vodă pe Brâncovanul cu maré credință, ca să dea pe Păladе visternicul, să-ș vie acasă în Moldova, să nu mai înblé amestecând. Ce Brâncovanul n-au vrut să-l dea, fără câtu nu l-au priimit să mai șadză în Țara Munteneiască și l-au gonit la Brașov.

Antiohi vodă, vădzind că n-au credzut Păladie să vie, mâniiatu-s-au ș-au triimis de i-au jăcuit casa. Și i-au închis giupâniiasa, ș-au pus și sămenei di i-au răsipit curțilé din Iași, dé nu i-au rămas nice jăreste.

15. Ilie Cantacozino visternicul, fiind învrăjbit cu Iordachi Rusăt visternicul mai dinainte vremé, pentru căci Ilie Cantacozino făcusă bine lui Iordachie Rusăt de-l scosese din chisoaré, cându-l prinsesă la mazâliè lui Antiohi vodă, cum s-au pomenit mai sus. Iară Iordachi Rusăt, când au rădicat țara pe Mihai vodă domnu, au stătut pricină lui Ilie, și aciè era mânie și vrajba între dânșii.

16. Iar apoi au început Ilie în toate noptile a înbla la gazda lui Iordachi furis, de s-au înpăcat. Și s-au rugat Ilie lui Iordachi, fiindu-i cuscru cu Brâncovanul, că să stea să-i logodeiască o fată a lui Ilie c-un ficior a Brâncovanului, pe tainâ, să nu știe Antiohi vodă nemic.

17. Decé Antiohi vodă pe urmă, oblicindu acestea lucruri și alte multe amestecături a lui Iordachi, ce înbla cu cărți, amestecând la Mihai vodă, și la frații lui în Țarigrad, și la Păladе în Țara Ungureiască, mânietu-s-au Antiohi vodă ș-au închis pe Iordachi la vătavul de aprodzi, cu maré urgie și pază.

Iară Ilie, dac-au vădzut c-au închis pe Iordachi, s-au spăriet și s-au dus de au spus tot lui Antiohi vodă, ce voroave au avut cu Iordachi. Ce lui Ilie nu i-au făcut nemic, pentru voia

stolnicului Costantin din Țara Muntenească, fiindu-i unchi. Numai ce l-au scos din visternicie, că nu mai putè să-l mai rebdé de jaloba mazililor; numai la cinsté tot îl ținea.

18. Iară pe Iordachi, după ce l-au închis, l-au pus înprumutaré, de au dat 10 pungi de bani. Și iar au mai giurat lui Antiohi vodă cum să fie slugă dreaptă, cum au fostu mai-nainte. Și l-au pus și l-au slobodzit de la închisoari.

19. Iară la anul, de primăvară, vinit-au poroncă de la Poartă la Antiohi vodă să margă să lucredzi la Tighinea. Deci îndată s-au rădicat cu toată boiarimea și cu salahori și s-au dus la Tighinea, iară aice în Iași au lăsat cămăicani pe Iordachi Rusăt vornicul și pe miné, Ion Neculce vel spătar, și pe Ilie Cantacozino biv visternic și pe Ilie Catargiul vel visternic de purta grijè țărâi, ce iera.

Iar Antiohie vodă, lucrând acolo toată vara, pe la Sfete Ilie i-au vinit mazâlie, și l-au pornit Isuf pașea de acolo la Țarigrad. Numai ce au triimis dé i-au luat doamna de aice din Iași, și-n locul lui au pus pe Mihai vodă.

Iar Antiohi vodă, după ce au mărsu cu totul la Țarigrad, l-au zăhăit Mihai vodă mult, dar nemic nu i-au putut strâca. Ș-acolo au trăit, la Țarigrad, câtăva samă de ai. N-au mai putut lua domniè, pân' ș-au plătit și el datoriè lumască, de au murit.

Care rar domnu au fostu ș-a mai hi ca Antiohi vodă în Moldova: nilacom, nice la sângé, nice la bani, nici la minciuni, și iubitori la dreptate, și bișug în țară la toate.

Ș-au făcut și-n dzilelé lui, unde era mănăstirea tătâne-său, la Miera, zidul împregiur cu clopotnița dé piiatră.

Și s-au dus la Poartă și acolo au murit. N-au mai ișit domnu. Și i-au rămas 3 ficiori: Ion, Costantin, Dumitrașcu. Deci Costantin și Dumitrașco s-au dus la muscal, de slujescu, iar Ion este aice în țară; a rămas luându graiu din Țarigrad. La ce or vini, vremè va arăta, viitoare.

DOMNIIA A DOA A LUI MIHAI VODĂ, LA VELET 7215 <= 1707> CAP 89

Zacialo 1. Înbrăcând Mihai vodă căftan, de la Poartă, de domnie, au și răpedzit pe capegi-bașea la Antiohi vodă, la Tighine. Iar la Iași, drept la cămăicani, la Iordachi Rusăt vornicul, au triimis slugi a lui, și cu izvod, cu pecetè lui, tot anumé, să prindză pe boiarii cé avè pizmă, pecum au făcut mai-nainte și Aron vodă izvod de boiari.

Deci sosându și slugeli lui într-o dzi, pe amiadzădzi, la gazda lui Iordachi cu cărțilé și cu izvodul, iar Iordachie s-au și bucurat taré de ceasul ce aștepta de mult să-i sosască.

Ș-au triimis la puțintei simeni ce rămăsesă la curte de strajă, di i-au chemat la gazda lui, cu numeli lui Antiohi vodă, fiind cămăican, de i-au și pornit pe la gazdelé boiarilor ș-a boerinașilor lui Antiohi vodă, carei era în izvod ce triimisesă Mihai vodă, de i-au prinsu, și-i lega șe-i închidè pe la închisori. Atunce au prinsu și pe Ilie Cantacozino cel taré și maré perifan, numai cu cămeșea și descultu și fără sliz, că să tâmplasă de nu știè nemic și dormiè. L-au luat și l-au dus pe uleță, de l-au închis, și zapciii carei îl ducè așea gol pe ulițâ îl mustra, de-i dzicè: „Ține-té, cerbulé, cu coarneli, celé buoré ce ne înprăștiei, că té prinsă astădzi leul în mână". Și pe urmă l-au slobodzit cu chizeși, pân-a vini domniè.

2. Așijderea și pe Panaitachi Morona biv vel postelnic, carei era gata la toți domnei, de slujiè dréptu, și le priè lor, iar nu țărâi, grecește, și pe urmă, după slujbă, îi pârâia.

Tâmplatu-s-au de era bolnav, și așea, cu pătașca l-au luat simenei de la gazdă, de l-au dus la-nchisoari, la simeni, și tot acolo l-au ținutu pân-au vinit Mihai vodă.

Și după ce au vinit, în scurtă vremé au pus de l-au zugrumat acolo, la odăile simenilor, dzicând că pe toți domnii pârește.

Această mulțămită și plată au avut Panaitachie dé la Mihai vodă pentru harzul ce au făcut cu mâna lui la înpărăție, de l-au poftit domnu la domniè întâiu.

3. Atuncea, tâmplându-să de ieram și eu de casa lui Antiohi vodă, m-au fostu pus Mihai vodă și pe miné într-acel izvod, să mă prindă. Și pân-a sosi săimenii la gazdă-mi, eu amu prinsu de vesté ș-am apucat de amu încălécat, de am fugit în Țara Leșască. Ș-acolo mi s-au tâmplat și mie de am zăbăvit vro patru luni, pân-a aședza domniè. Ș-apoi, mi-am făcut pacé ș-amu vinit înapoi, la casa mea, și n-am avut despre nimé nice o névoie. Ș-am avut cinsté și căutaré în dziléle măriii sali.

4. Decé, așidzându-să Mihai vodă în scaon cu domniè, pus-au boiarii dup-obicei, anume pi Antohi Jora vel logofăt, pi Lupul Costachi sân Gavriliță, vornicu de Țara de Gios, pi Manolachi Rusăt, frateli lui Iordachie, vornic de Țara de Sus, pi Dumitrașco Răcoviță, fratele lui Mihai vodă, hatman, pi Neculai, ficior lui Iordachi Rusăt, postelnic maré, pi socru-său Dédul, spătar maré, pé Ion Balși vel păharnic, pi Păladi, cumnatu-său, vel visternic, pe Préda vel stolnic, pi Costantin Costachi, sân lui Vasilie Gavriliță vornicul, vel comis. Aceștie era boiarii lui Mihai vodă în a dooa domnie. Numai chevernisala și cinstea era, toată a țărâi, după Iordachi Rusăt vistiernicul, măcar că nu era cu boiarie. Ce vrè iel să facă, făcut era.

5. Di atunce Mihai vodă făcusă și cheltuială la Poartă, la luatul domniii, și era și cu datoriè cè vechi a visteriii înpărățeștii, și sâlie să le plătiiască.

Ci au început nevoi a ieși grele în țară. Ș-au scos hârtii, și pe hârtii năpăștii, doî rânduri de năpăștii. Ș-au scos de vară pecetluituri roșii în chip de rumtă cu iscălitura boiarilor, să dè tot omul câte un leu. Oamenii să bucura că-i ușoară dajdea și eșiè la pecetluituri; iar mai pe urmă, după ce i-au scris ș-au dat tablelé la visterie, au mai ieșit să dea câte 5 lei de pecetluit cui dedesă.

6. Mai adaos-au și câte doi bani de vadră de vin, să dea câte 4 bani țăranii, dar nu boiarii. Făcut-au și alt obiceiu nou, care nu mai fusesă în țară, asupra boiarimei ș-a mazâlemei ș-a mănăstirilor stângeré, de au dat desetină dé stupi și de mascuri câte doi potronici, țărănesté.

Atunce au început a-l pricepé boiarimè, că Mihai vodă nu iasté cum s-arăta: blând, șigaci cu totâi și moalé, ce într-alt chip; că ari multe hiri, nu numai o hire. Începusă să s-arete, numai nu deplin, că nu-i da mâna, că avè sâială că era la Țarigrad Antiohi vodă și frate-său Dumitrașco, și Duca vodă. Mazâlii sta acolo, din ceas în ceas așteptând s-apuce domniè. Așijderea și Brâncovanul pururi era bucuros să fugă boiarii Moldovei la dânsu, să-și facă el numé bun și alțâi să rămâe cu nume rău.

Decé Mihai vodă nu putea deplin să stăpâneiască cum să cade, că și boiarii Moldovei pe ciè vréme era niște boiari mai țapeni, mai putincioși, să iubiè unul cu alalt și să învoia la sfat. Măcar că Iordachi vornicul îmbla să-i supuie și să-i calce, dar tot nu putea deplin să-i calce și să-i scoată din obiceilé lor.

7. Brâncovanul s-apucă să facă nuntă și c-ol doilea ficior a lui, anumé Ștefăniță, să ia pe fata lui Ilie Cantacozino. Și pofti pe Mihai vodă să-l lasă pe Cantacozino, cu fata lui și cu alte rudé, să margă în Țara Munteniască, să facă nuntă. Că Brâncovanul pân-atuncè avè tot doo obrază de prietesug, de-ș arăta unul cătră Mihai vodă și altul cătră Antiohi vodă.

8. Déce Mihai vodă, vădzind acea poftă, îndat-au poroncit lui Cantacozino visternicul de s-au sculat cu toată ruda lui de au mărsu în Țara Munteneiască de au făcut nuntă cu fiică-sa.

9. Atuncea au triimis Mihai vodă și sol la nuntă dispre partè lui, pi Costantin Costachi sân Gavriliță comisul.

Și Cantacozino, după ce fecé nuntă și să încuscri cu Brâncovanul, nu vru să mai vie în țară, ce rămas-acolo. Și fugi și Catargiul visternicul și cu alțâi mulți, mai de gios, carei era dé casa lui Antiohie vodă. Și întoarsă pe Brâncovanul mai mult

cu obrazul spre Antiohi vodă, de prieteșug. Și-ncepur-a mestéca tare pe Mihai vodă la Poartă. Și-ncepu și Mihai vodă a să îngriji de acel lucru, să nu să mazâlească, pecum s-a însămna înainte.

10. Într-aceaia vréme arătatu-s-au în țară și lăcuste, numai nu iera multe, ca dé altădată. Și pânea să mai sui cu prețul, stupii să făcură răi, iară vin mult, că și altădată să făcea vin mult. Pacea în țară era bună, iară în Țara Leșască și Căzăceiască și la Moscu nu era, précum s-au pomenit înapoi, la celea domnii ce s-au scris. Care acmu, viindu-i rândul, iară începem a scrie de acelea.

11. Craiul șfedzescu, după ce au trecut Niprul din Țara Leșască în Țara Căzăcească pe la Stari Dub, după cum s-au pomenit mai sus, la domniè lui Costantin Duca vodă, eșitu-i-au toți căzacii înaintè craiului, înpréună cu Mazăpa, hatmanul lor, de i s-au închinat.

Ș-au purces craiul pen Țara Căzăcească, cu toată oastè lui, ca cum ar mergé un izgon cu doo, trei obuzuri. Ș-au purces în gios spre Poltava, pen Țara Căzăcească, având adiverință c-or vini și turcii și tătarii la dânsul, de va mergé întinsu în stolița moschiceiască pe dé o parte, și Stănislav craiul cu leșii pe di altă parte. Și așè, cu acel gând, s-au zăbăvit puțin cu un anu în Țara Căzăcească, de tot o strâca ș-o mânca.

12. Iară înpăratul moschicescu, vădzindu acel lucru, îș tot strângea oștilé pe unde avè și înbla zăhăindu-l pe de laturi, ca să-l flămândzască și să-l hămeiască.

Turcei și tătarâi tot cu minciuni l-au purtat pe Cifed și nu i-au mai dat agiutor. Așijderea și Stănislav craiu n-au putut, că leșii ținea giumătate cu Stănislav craiul, iară giumătate ținea cu hatmanii lui Avgust craiu; cu Sănavischie și Ughinschie și Zapiva și cu o samă de moscali despre Litfa ținè lui Stănislav calea. Căzacii iar au început a să înpărechea, a fugi de la Mazăpa ș-a să ducè la moscali și s-închina. Și așè, înmulțindu-să oastea

la moscali cându au fost în dzuoa de Sânpetru la velet de la Adam 7217 <= 1709>, datu-s-au parola de bătaie. Și așea s-au bătut înbe părțilé, ș-au biruit Moscalul pe Șfed. Și-ncă craiul Șfedului s-au și rănit. Și peste noapte, numai i-au căutat a fugi ș-au lăsat obuzul împreună cu Mazăpa. Știind rândul, l-au trecut Niprul și Buhul tocma la Vozâe salt cu vro mie de oameni numai, călări: moldoveni, șfedzi, căzaci. Iar altă oaste, câtă au avut Șfedul în Țara Căzăcească, doo obuzuri, cu totul au luat-o moscalei, cu ghenărari, cu ofițeri, cu cară, cu pușci, cu totului tot și cu multă averé, că jăcuisă Țara Leșască și Saxoniia. Și i-au triimis înpăratul Moscului pe șfedzi pe toți la robie, la stoliță, iar pe căzacei ce să închinasă la Șfed pe toți i-au pus supt sabie.

14 <*sic*>. Atunce și Avgustu crai, după ce au înțeles, au lăsat giurământul și pacea ce făcusă cu Șfedul ș-au ieșit iar la crăie în Țara Leșască, de s-au înpreunat cu hatmanei săi și cu oastea ce moschiceiască, ce iera lăsată acolo. Ș-au gonit pe Stănislav craiu din Țara Leșască și pe Cras ghenărarul, ce iera cu 17.000 de șfedzii, înpreună cu Stănislav i-au bătut și i-au gonit în Țara Șfedului pesté maré.

Înpăratul Moscului, dup-acea bătaie, au mărsu la Chiev ș-au orânduit pe vro doi, trei ghenărari, anumé pe Ianșu și pe Volconschie și pe Vesubatchi și pe Cropot bragadir, cu oastea, călărime moschiceiască, și pe Chigeci polcovnicul și pe Vasilie Tantschi polcovnicul și pe frate-său Ion polcovnicul cu oaste, cu joimiri moldoveni. Toată această oaste, ca la 10 000, au aședzat din Cirimuș pe Nistru pân-în Ehurluc, pe marginé; pen toate vadurili sta stiiaguri, și din stiag în stiiag câte un om, cât să vidè, de păzâia pe Cifed să nu fugă de la Tighine în țara lui, sau să înble nescaréva cărți la leși.

15. Iară înpăratul s-au sculat de la Chiiu ș-au purces pen Țara Leșască în sus, de s-au înpreunat cu Avgustu craiu și cu hatmanei leșești. Ș-au lăsat și la dânșii o samă de oaste, pe Bont

ghenărarul și pi Fluc, ș-au început a căuta leșii cei haini, ce țînè cu Cifedul, de-i prindè șe-i bătè, șe-i goniè.

16. Și de acolo înpăratul Mosculuì ș-au strânsu toată puterea, înpreună cu Șerimet, cifert-marșalâc, și cu Alecsandru Danâloveci Menzic, tiji cifert-marșalâc, și cu alții ghenărari și cu toată puterea sa dé oaste, și s-au dus pe marginè Mărâi Balticului pe di ceasta parte în Lidvonie. Și pe unde găsiè cetăți de a Cifedului, și pe uscat și pe apă, le tot bătè și le lua.

17. Atunce și Mihai vodă, când era înpăratul moschicesc la Chiov, s-agiunsesă cu înpăratul să fugă la Mosc. Că i să supărasă cu închisorilé în domniè dintâiu și, vădzind că i să strâcă și lucrurilé de la Poartă și Brâncovanul să lepădasă de prieteșug, pentru voia lui Ilie cuscru-său Cantacozino, și cei trei domni mazâli ce sta la Țarigrad iar asupra lui ca niște lupi, socotisă să să lasă di domniè Moldovei. Căci vădzusă și tăriè Moscalului: să socotiè că-n scurtă vremé va hi biruirea și bucuriè creștinătății.

Și nu numai Mihai vodă s-agiunsesă, ce și Brâncovanul și sârbimea toată mai denainte vréme s-agiunsesă cu Moscul și trăgea nedejdea lui din ceas în ceas cu bucurie.

18. Craiul Cifedului, cu acea puțintè oasté ce scăpasă, șădè la Tighinea. Atunce și-n toate dzileli ieșiè la primblaré afară, numai câte cu cinci, șesă oameni, cale câte de un ceias, doao, alergând pe cele câmpuri drept vânatul. Că nu-ș știè rândul țărâlor acestora, să înble cu gloată. Și era cuvântul să să rădice de la Tighinea, să vie să șadză la Iași.

19. Atunce Mihai vodă, vădzind primblarea craiului cifedzescu la Tighinea și-nțelegând că va să vie la Iași să șadă, s-au făcut știré Mosculuì, când a vini, să triimată oaste pre tainâ sprintenă, și atunce or prinde pre craiul, și s-a rădica și el de s-a duce.

Atunce înpăratul Mosculuì, înțelegând, foarte tari s-au bucurat și maré adeverință i s-au adeverit. Ș-au învățat pe hatmanul Sănavischie și pe ghenărarii carei s-au pomenit mai sus, că-s puși la marginé pentru calaori; cându le-r scrie Mihai vodă și le-r faci știré, îndată să-i triimată oaste câtă ar pofti, să-l ia pe craiul ori pe dânsul, dac-a vrea.

20. Craiul Cifedului apoi nu l-au lăsat turcei să vie să șadză la Iași, nărocul lui, ci au triimis numai un polcovnic cu vro sută și mai biné de cifedzi și cu vro doo sute de căzaci la târg la Cernăuți să stea acolo să zacinguiască oastè din Țara Lișască.

Făcând vești la înpărățiè Mosculuì Cropot bragadir, carei era pe marginé pentr-acei cifedzi, cum s-au apropiiat la Cernăuți, înpărățiè Mosculuì nu i-au putut răbda, ce au scris lui Cropot bragadir și lui Turculeț, de au încălecat cu vro trei, patru mii de oaste, de au trecut Cirimușul în ceasta parté ș-au lovit pin codru ș-au ieșit la Mihalci, di i-au lovit în Cernăuți fără vesté.

Ce căzacei au și dat la valé, în lunca Prutului, de au scăpat mai toți, iar cifedzii au purces să să suie în vârvulu dealului Cernăuțului, să s-apucé de bătaie. Ce vădzind că-i mulțimé dé oaste, nu s-au mai putut apuca dé bătaie, ce încungiurându-i i-au luat pi toți de grumadzi și-ndată i-au luat ș-au purces cu dânșei în Țara Leșască. Iar vro dzeci, cinspreci ce mai scăpasă din cifedzi, i-au tot ucis la sateli Țurcanei di pe supt munté, la Cupca și la Rădăuți, la Suceavă.

Vinis-atunci dintr-acea strajă moschicească, de-ș pusesă niște steaguri, moldoveni de-a moscalilor la mănăstiré la Putna și la Câmpul Lungu. Ce oblicind Mihai vodă, îndat-au răpedzit la dânșii cu tainâ, să să rădice să să ducă, să nu oblicească tătarâi, să prade țara. Și-ndată s-au rădicat și s-au dus la Țara Leșască.

Mihai vodă, vădzind că pe Șfed l-au luat moscalei din țara lui, de la Cernăuți, și steaguri de joimiri au vinit la Câmpul Lungu și la Putna, s-au și-nplut de frică, să nu-l priceapă craiul Șfedului sau alți neprietini a lui, boiari pribegi din Țara

Muntenească, să nu-l pârască la Poartă că-s faptele lui sau meșterșugurilé lui. Ci au și-nceput a să găti pe tainã, a-și face potcoavi la cai și căruți la Botășeni. Și scosesă cuvânt că va să margă la un sat a lui, ce aré de moșie a lui, Cândești pe Sâret, să-l vadă. Și triimisesă și pe socru-său, Dedul spătarul, la Cernăuți, de-i purta trebilé dispre moscali, ca, când a ieși din Iași, să-l și tunpiné oastea moschiceiască, să-l ia.

21. Numai îl închedeca un lucru, de să zăbăviè, că era un capegi-başea în Iași, pentru banei birului, de sta zapciu. Și nu putè să purceagă, fiind capegi-başea în Iași. Ci au scos atunce nevoie în țară, de tot omul un leu, cu pecetluituri, cu iscăliturili boiarilor ci era zlotași. Și strângând acei bani pe fețé, au orânduit năpăști de un leu: cine didesă, da cinci, pecum s-au pomenit mai sus.

Ș-au pornit pe capegi-başe la Gălați să aștepte acolo, să-i plinească zlotașei banii, și el cu gând ca cela să ia în sus, să-ș cauté treaba.

22. Brâncovanul, de cestea lucruri a lui Mihai vodă simțindu, de moscali, pe tainã au înșteințat prietinii di la saraiul împărătescu. Neștiind vizirul nemic, au triimis împăratul un om al său din casă teptilu, di au înblat în Moldova și-n Iași peste tot locul, și nu l-au știut, nice l-au priceput nimé. Ș-au mărsu și la Focșeni di cie parte, la boiarii pribegii, la Ilie Cantacozino și la Catargiul, de i-au întrebat de ce au fugit și cum iasté Mihai vodă; că de dânșei nu s-au ferit și le-u spus că-i triimis de la împărăție. Ci acei boiari atunce taré s-au jăluit de Mihai vodă ș-au spus că înblă să să hainească.

Deci acel om împărătescu cum au mărsu la împăratul de i-au spusu-i, împăratul îndată au triimis la vizirul di i-au spus că Mihai vodă iasté hain și să nu scapé, că, de-a scăpa, cap n-aré.

23. Decé vizirul îndată au răpedzit un capegi-başea cu mazilie la Isuf pașea sarascherul de la Tighinea, scriind numai să prindză pe Mihai vodă, că de-a scăpa, capul i-a tăia. Ce Isuf

pașea îndată noaptea au gătit 300 de spahii cu alai bei, înpreună cu capegi-başea, de l-au lovit fără vesté, de l-au prinsu.

24. Mihai vodă atuncea aștepta să-i sosească carte de la socrul-său, pecum joimerii au trecut Cirimușul în ceasta parte, și el să purceadză din Iași. Și-ntr-acea dzi ce-u sosât turcei cu mazâlie în Iași au sosit și carte de la socru-său Dedul, că joimirii la Cirimuș stau gata să treacă, și le-u dat și câte un leu de cheltuială, la 400.

Décii Mihai vodă, vădzând că l-au apucat turcii în Iași, au și răpedzit la Dedul, de-u fugit în Țara Leșască, și s-au întorsu și joimerii înapoi. Atunce, de-r hi avut Mihai vodă cumpăt bun, să fie mai grăbit lucrul și să nu fie știut prè mulți acel sfat, ar hi avut vremea bună ș-ar hi apucat de-r hi scăpat. Numai era mulți sfetnici, și era plin locul, și socotiè că pân' n-a agiunge capegi-başe cu birul la Țarigrad nu l-or mazâli. Și mai mult cu acel gând s-au înșelat, de l-au prinsu.

25. Decé turcei, cu maré strajă și groază, l-au luat de l-au pornit la Tighinea și de la Tighinea la Țarigrad, de l-au închis în Edicula cu maré, mare urgie, care nime nu mai dzicè c-a vidè lumea.

Capegi-başea carei strângea birul în Gălați au apucat de-u luat de la boiarii zlotași numai 10 pungi de bani și le-u dus la Țarigrad, de le-u dat la visteriè împărătească.

26. Aici în Iași au pus capegi-başea, care luasă pe Mihai vodă, camaican pe Ion Buhuș logofătul. De domnie nu să știè cine iasté, fără cât trăgea nedejdea lui Antiohi vodă, știindu-l că-i mazâl acolo.

Iară boiarii cei pribegi din Țara Munteniiască, Ilie Cantacozino visternicul și Ilie Catargiul visternicul, cum au înțeles de luarea lui Mihai vodă din Iași, s-au și bucurat cu nedejdea că iasté Antiohi vodă domnu. Ș-au trecut în grab' în ceasta parte, la Focșeni și, fără nicé o poroncă, au și-nceput a prinde ș-a lega ș-a bate pe oamenii lui Mihai vodă ce să

tâmplasă cu slujbe acolo și a lua bucateli a boerilor lui Mihai vodă caré să dedesă în laturi. Prins-au și pi un grec, nepot de sor' lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut și l-au înbrăcat cu-n sucman negru și l-au triimis de l-au închis la Cetate la Neamțu. Și multe lucruri fără de calé făcea. Ș-au mărsu la Iași, dârji și sămeți, așteptând din ceas în ceas să le vie cărți de la Antiohie vodă, să fie cămăicani.

27. Atunce au trecut pen Iași, de la Poartă, un agă împărătescu la margine, la Cernăuți, în cai de olac, de au măsurat locul din mijlocul Prutului, de la Orășeni. Au pus pe un om pe gios, de au mărsu pân-în târgu în Cernăuți, și aga turcul alăturea cu dânsul cu ceasornic, ca să vadză câte cesuri au călcat moscalei hotarul, cându au vinit de au luat pe Șfed. Și s-au aflat opt cesuri c-au călcat hotarul. Întrebatu-l-au cămăicanei pe acel turcu, doar știe să spuie pe ciné or să puie domnu aice, și n-au știut nemic să spuie.

28. Strânsu-s-au toată boiarimea la Iași ș-au întrat în maré grijă, să nu puie de la Poartă vrun pașé sau să nu vie să mai ia nescaréva boiarii la Poartă. Vădzind c-au luat pe Mihai vodă cu maré urgie și cu nume de hainlâc, și vesté de domnu nou nu le vine, să mira ce or faci.

Sfătuia unei să fugă într-alte țări: alții sfătuia să să bejănească la munți. Ce apoi au scris și la Brâncovanul, cu rugăminte să-i sfătuiască ce-or facé și, de hi audzit ceva, ori de biné, ori de rău, să le facă știre.

Deci Brâncovanul le-u răpedzit de olac și le-u scris să nu poarte nice o grijă, că fără zăbavă vréme le va vini vestea că le-u pus Poarta domnu. Iară de celi reli ce socotescu, nu-s nice de uneli, că așè are el veste de la capichihăi. Și așea le-u mai ieșit boiarilor grijea.

29. Atunce poroncit-au vizirul lui Antiohi vodă să grijască trei sute de pungi de bani, să-l puie domnu, că alții dau cinci sute. Antiohi vodă socotiè că n-or puné pe alții, având el nume bun de la țară, și numai pe dânsu or puné. Ș-au răspunsu vizirului că el mai mult de o sută șindzăci de pungi n-a da, că țara iasté săracă, și el nu poaté s-o jăcuiască.

30. Decé vizirul, văzdind acel răspunsu de la Antiohi vodă, au chemat pe Niculai Mavrocordat tărdzimanul, ficiorul lui Alixandru Exapărâtul, tărdzimanului celui bătrânu, și i-au dzisu-i: „De vréme că Antiohi vodă n-au vrut să dea trei sute de pungi să fie domnu, iată că tu iești tărdziman, slugă înpărătească, credincios, și-ți dau ție domniè, fără nice un ban". Și l-au înbrăcat cu căftan.

31. Iară după ce s-au trecut trei, patru dzilé după ce au înbrăcat căftan, făcut-au vizirul un izvod la câté locuri trebuie să dea bani Neculaiu vodă, carei cuprind acel izvod opt sute de pungi de bani. Și l-au făcut de-u dat toți bani în grabă. Și cu ce-u mai cheltuit cu casa lui, pân-a purcede de acolo, s-au făcut aproapi o mie de pungi de bani.

32. Atunce tată-său Alicsandru Ecsapărâtul, șădzind la gazdă, nemic nu știè de fiiu-său, c-au luat domniè. Și cum au înțeles, au și-nceput a plângé ș-aș da palmé pesté obraz, ș-aș zmulgé părul din cap și din barbă, ș-a blăstăma pe fiiu-său, căci au priimit domniè, și a dzicé că din ceasul acesta iasté casa lui stânsă, de vréme că s-au amestecat la domnie. Și fiind și bătrân, n-au trăit doo săptămâni ș-au murit. Încă n-apucasă Neculaiu vodă să purceadză din Țarigrad. Iar în locul lui Neculaiu vodă au pus tărdziman pe frate-său, pe Ion.

33. Triimițind Neculaiu vodă cărți în țară de domnie noo, au triimis și nișté oameni a lui, greci. Arătatu-s-au la toți cu blândețé și cu milă. Atunce Ilie Cantacozino și cu Ilie Catargiul, cum au înțeles că nu-i Antiohi vodă domnu șe-i Neculaiu vodă, s-au și spăriet de faptelé lor celé nebune ce făcusă, pecum mai sus s-au pomenit. Bogată rușini le iera! Ș-au și-nceput a fugi în Țara Munteniască.

Și Neculaiu vodă, neștiindu-i c-au venit în Moldova, le-au scris cărți de le-au trimis pen Țara Muntenească, cu adeverință bună, știindu-i că sunt acolo, să-i ias-înainte la Gălați. Deci fugind iar, i-au tunpinat cărțilé la Bacău. Deci văzdind cărțilé lui Neculaiu vodă, s-au mai înblândzit ș-au eșit înaintè lui Neculaiu vodă la Gălați.

34. Atunce și Iordachi vornicul Rusăt și frate-său Manolachi și alții mulți boiari a lui Mihai vodă fugisă, unei în Țara Leșască, alții în Țara Muntenească, alții în Țara Ungurească, temându-să c-a lua Antiohi vodă domniè; căci era greșiți rău lui Antiohi vodă. Ce văzdind cărțile lui Neculaiu vodă scriindu-lé cu blândețé, s-au întorsu toți înapoi cu bucurie. Caré acea bucurie pe urmă au vinit în suspinuri și-n amar, pecum înainte s-a scrie, la rând.

DOMNIIA ÎNTÂIU A LUI NECULAIU VODĂ MAVROCORDAT, FICIORUL LUI ALECSANDRU EXAPĂRÂT, VLEATO 7218 <= 1710> CAP 90

Zacialo 1. După ce s-au gătitu în Țarigrad cu domniè, au purces ș-au vinit la Gălați. Ș-acolo, după obicei, i-au ieșit toată boerimea din Țara de Gios înainte.

2. Și-ndată au și dat cuvântu mojâcilor să-ș ia banii înapoi de la boiarii zlotași, care-i dedes-înainte maziliei lui Mihai vodă pecetluțeleli cele de un leu și năpăștilé celé câte 5 lei de leu, ce s-au pomenit mai sus, că scosesă Mihai vodă.

Cé zlotașii, unii luasă cu datorie ș-apucasă de dedesă la Mihai vodă, iară unii luasă de pe la oameni și dedesă la capegi-bașe ce strângè birul, care s-au pomenit mai sus. Și Neculai vodă n-au vrut să tie în samă nice un ban dentr-acea orânduială, nice ce-u dat la Mihai vodă, nice ce au dat la

capegi-bașea ce strângè birul. Ș-au poroncitu zlotașilor, cu maré groază, numai să întoarcă toți banii mojâcilor înapoi.

3. Decé, cum au purces Neculaiu vodă din Gălați s-au și rădicat toată țărănimea Țărâi de Gios cu jalobă asupra zlotașilor în Tecuci, în Bârlad, în Vaslui, în Schinteia. Pé la toate conaceli, tot divanuri de zlotași era cu mojâcii. Și zlotașii, ca vai de capeteli lor, înbla șipurindu-să și rugându-să mojâcilor, și-ndatorindu-să, și-ntorcând mojâcilor. Și le făcea și zapis, să-i mai aștepte, și mojâcii nu priimiè.

Iară după ce au sosit în Iași, rădicatu-s-au tot târgul asupra zlotașilor, de nu putea răzbi pe uleți de nărod de oameni, după cumu-i rândul prostimei. Și zlotașii apucasă de dedesă mulți bani la visterie. Și n-avè de unde întoarce mojâcilor.

Ce i-au bătut Neculai vodă cu buzduganul și i-au închis în temniți cu tâlharii, pân' ș-au vândut ce-u avut tot ș-au plătit țăranilor pân' la un ban. Deci mojâcii, văzdind acea voe, așè s-au dârjit și s-au însămeți în toată țara.

4. A triè dzi, după ce au sosât în Iași, au boiarit dup-obiceiu. Pus-au pe Ion Buhuș vel logofăt, pe Neculaiu Costân vel vornic de Țara de Gios, pe Ion Sturdzea vel vornic de Țara de Sus, pe Antohi Jora hatman, pe Ramadan vel postelnic, pe Ilie Catargiul vel spătar, pe Gavril Miclescul vel păharnic, pe Ilie Cantacozono vel vistiernic; și-ndată atunci, eșind de la curté, s-au războlit și pân'la săptămâna au și murit, și-n locul lui au pus visternic maré pe Ghiorghiță Mitre, și pe <loc gol> stolnic maré și pe Hristoverghei comis maré.

Și era mai ales și mai de cinste și trebilé toate după Rămadan postelnicul. Și gătiè pe Sturdzea vornicul să-l triimață sol în Țara Munteniască. Iar după ce au trecut 7 dzilé după ce i-au boiarit, au și mazâlit pe Sturdzea vornicul și pe Catargiul ș-au pus în locul Sturdzii vornic maré pe Ion Balșé, iar în locul Catargiului pe Cuzea. Iară pe Sturdzi și pe Catargiul i-au închis la săimeni, de i-au pus în heră; și nu lăsa

pe nimi să margă la dânșii. Și i-au ținut vro doo, trei săptămâni închiși și i-au făcut de au dat unul câte 4 pungi de bani ș-apoi i-au slobodzit. Și nu să știe adevărul pentru ce au fostu acea închisoaré a lor. Dzice unei că i-ar hi pârât Savin banul Zmucilă, iar alțâi dzice că i-ar hi pârât Iordachi vornicul Rusăt, cum c-ar hi vorovit ei niște voroave proaste de Neculaiu vodă, când au audzit că vine domnu. Iară unei dzicea că i-au pârât mazâlii, că, când au pus banii steagului, i-ar hi încărcat pe unii cu năpaste.

Eșit-au la divan și grecul cela ce-l înbrăcasă Cantacozono cu sucman, de s-au jăluit, carei mai sus s-au pomenit. Deci Cantacozono Ilie era mort, n-avè ciné da samă; numai era Gavril Costachi sulgerul sin Gavriliță și Ioniță Nenul Rață postelnicul, care fusesă soțâi lui Cantacozino la prinsoarè acelui grec. Deci i-au pus la scară, de i-au bătut câté cu doo suté de toiagé la cur.

4 <*sic*>. Decé vădzindu boiarimea și toată mazâlimea acestea fapté di-ncepătur-a lui Neculaiu vodă, s-au foarte mâhnit și s-au spăriet taré, cât nu să știè unul câte unul ce or faci și de ce s-or apuca. Că cu banii stiagului încă îi îngreuia, și ușea era închisă taré: nime nu întra la dânsul. A doo dzi, a tria dzi, când chema câte vrun boer la doo, trei cuvinte, iar într-alt chip nu putè nime să margă la dânsul. Din spătărie încolo, mai în luntru nime nu putè întra, nici boiarii, nici mazâlii, fără cât numai Ramadan postelnicul și Spandonachi căminarul și Sculie cămărașul dinluntru, ce iera tălmaci. Că Neculai vodă moldovenește nu știè, ce iera un lucru prè cu năcaz boiarilor și țărâi.

Și-ș ținè lucrurili nalté, la mâniie aprig, numai nu ținè prè mult. Vrè să stăpânească Moldova ca Poarta turcească, cu măriré mare.

Și era om învățat foarte, bun cărturar. Și desfătări, voroave de glumé, nemic nu să făcea înaintè lui. Și conoscător la oameni, și la cine-i slujiia bine, arăta dar. Numai mâniè ce o avè, strâca celi buné a lui. Că-i era și lui cu greu, că nu știè rândul țărâi și nu putea pe boiari să-i supuie cu chivernisala, după cum era voè lui.

5. Că boiarii, după ce-l vădzură cu acesté lucruri tari că începé asupra lor, și-ncepur-a fugi. Lupul, ficiorul lui Gavriliță, Catargiul, Manolachi Rusăt vornicul, Costantin Costachi comisul, Dumitrașco Răcoviță hatmanul și alțâi mai de gios fugiră în Țara Ungurească. Banul Zmucilă, Luca visternicul, Rugină, Abăza, Dedul spătar, Mireștii, ficiorii lui Iordachi vornicul Rusăt fugiră în Țara Leșască. Că pe Iordachi vornicul Rusăt îl închisesă într-un beci, la curté, cu lacăt încuet, de nu-ntra nimé la dânsul, fără cât numai baș bulubaș, cându-i ducè de mâncat. Și i-au luat și 10 pungi de bani și nu-l mai slobodziè. Ce pân' s-au mazâlit, tot la închisoaré l-au ținut, arătându-i pricină că el au învățat pe turcii balgei, de-l pârăscu la Poartă că cere turcilor cornărit de boii de negoț, și ei pân-atunce nu dedesă. Și să dusesă de-l pâriè la Poartă, și Neculaiu vodă prepune că cu îndemnarea lui au mărsu de-l pârăscu.

Așijderea și boiarii ce fugisă, carei mai sus să pomenește, iarăși îi dzicè că cu îndemnarea lui au fugit și fug.

6. Pe Ghiorghiță Mitre, visternicul lui, nu trecusă șesă, șepte luni a domniei, și-l mazâlisă și-l închisesă la simeni. Și i-au scădzut la samă cheltuiala, de l-au scos cu câtiva bani dator năpasté. Și l-au orânduit la lefé, de-l lega slujitorei și punea pușcelé celé marii pesté dânsul. Acestu fel de scopos începusă Neculai vodă asupra boiarilor de le făcea.

7. Iară țărâi, prostimei, vrea să le arete milă și dreptate și vrea să le ție de parte. Scosesă rumtă cu pecetluituri, roșii, să de de 4 ori întru an, numai nu pre pe putință ce canu încărcați, că avè zlotașii silă să înbracé soma, și mazâlii iar era încărcați peste putință la somă.

8. Pe la toate margineli alesesă boiarii de cinsté, capete, de le dedes-în sama lor ținuturili, pârcălăbielé și stărosteilé. Și făcusă mulțimé de cărți de slobodzii, de lé dedesă la mână, de făcè saté. Și s-începus-a să faci multe saté pe marginé, și s-ar hi fostu întemeiat țara de oameni, numai nu ținu mult domniè. Că nu s–amesteca nimé, să înble alții zlotași de la curte, fără cât boiarii acie ce le iera dați în sama lor, de iera capete pe margené; și avè și vremé de vinit mojâcii, că era oști pe hraniță.

9. Atuncea Pitrici Alexiiovici, înpăratul moschicescu, începusă taré a să întări și din puteri și din numé, cât lua cetățile Șfedului. Și atunce au luat și cetatè cea vestită în lumé și tare, anumé Râga. Și într-alt chip cu războiu nu o putea lua, fără de cât au făcut meșterșug cu niște cambarale cu otravă, caré ținea o cambara 50 de pungi de bani cheltuiala. Și aruncând acéle cambarale în cetate, i-au lovit o moarte pre șvedzi, cât le-au căutat a să închina, că să spăriase că n-a mai rămâne nimé. Și cu acel meșterșug au luat moscalii Râga de la șvedzi. Și alte cetăți multe șfedzești le tot bătea și le lua; că Șvedul atunce, în nădejde Turcului, era la Tighinea pribag.

10. Iară Avgust, craiul leșesc, iarăș cu oastea lui cerca pre léși caré era haini împotriva lui, de ținusă cu Șvédul, de-i bătea și-i goniia den țară.

Atuncea s-au tâmplat un răimentar a craiului Avgust, anumé Sminghilschi, cu o samă de oaste, de-u lovit pre voevoda Chiovschi, fiind hain craiului, și l-au prins viu, nevătămat. Și ducându-l acel reimentar la stăpânu-său, craiul Avgust, căzdut-au voevoda cu rugăminte la Sminghilschi, ca să nu-l ducă la craiul sau la moscali, ce să fugă cu dânsul și să ție amândoi. Și s-au adeverit cu giurământ că-i va da o fiică a sa după dânsul, de-l va face ginere, și multă bogăție și târguri de a lui îi va da.

11. Deci Sminghilschi îndată l-au credzut și s-au făcut una cu dânsul, și au fugit amândoi într-o parte de loc. Și au strâns

altă oasté și așea îmbla tot din loc în loc noaptè, pe unde găsiia oaste de a craiului sau moschicească, de strica, că era om harnic și de treabă la războiu acel răimentar Sminghilschi.

12. Dar de la o vrémé nu l-au încăput vrémea să poat-îmbla prin Țara Leșască cu poghiazul, că s-umplusă țara de moscali și de sași, și-i goniia ca pre o fiiară sălbatecă din loc în loc. Ce numai i-au căutat a lăsa Țara Leșască și au întrat în Țara Unguriască. Și acolo încă n-avea odihnă voevoda de Avgust craiul.

13. Și de acolo au luat munții, fără drum, în lungu, pân-au dat la Cirimuș și au eșit la Véjniță, în Țara Moldovei, numai cu vro 300 de oameni. Și-ndată au și trecut codrul, de au luat Sirétiul în gios la Iași, că se temea de moscali, că-l goniia din urmă. Că sta moscalii de pază din Cirimuș până în Ihorluc, om de om. Numai el, cu mare meșterșug, au scăpat de au eșit în Moldova, că au făcut véste că iesă mai din sus pre Prut la Colomâe. Și alergând de la strajă moscalii să-i ție calea, el mai pri din gios au eșit în Moldova.

14. Și după ce-au venit la Iași, s-au împreunat cu Nicolai vodă, și i-au făcut cinsté pre obiceaiu, ca unui domn strein. Și după ce-au trecut trei, patru dzile, s-au dus la Tighinea, unde era și craiul șvedzescu. Și nezăbovind la Tighinea, ș-au lăsat oastè acolo.

Și i-au scris cărți craiul șvedzesc și l-au trimis sprinten la Poartă. Și au zăbovit acolo la Poartă vro treidzăci, patrudzăci de dzile. Multe mestecături, turburări și îndemnări au făcut, ca să strice turcii pacè cu moscalii. Ce veziriul nu priimiia să strice pace.

15. Iară împărățiia, înțelegând din voevoda Chiovschii cum să întemeiadză Moscalul despre toate părțile, au mazilit pe veziriul și pre Iusuf, pașè Tighinii, căci sta pricini să nu strice pacea, și au pus vezir pre Uman pașia Chipruliul.

Atunce au găsit vrémé la acel vizir și Mihai voevoda de au eșit din Edicula. Și încă i-au dat veziriul lui Mihai vodă și

10 pungi de bani, din visteriè împărătească, jăluind că i-au luat când l-au mazilit.

Dar acest vezir n-au fost trei, patru săptămâni, și l-au mazilit și pre acesta, căci nu era lacom și vrea să ție pravila lor cea véche. Și împăratului aşea nu-i plăcea.

16. Apoi au triimis împăratul de au adus pe Mehmet pașia Baltagiul, care mai fusése vezir mai-nainte, într-alt rând, și l-au pus vezir al doilea rând.

Deci acel vezir Baltagiul îndată au și trimis la hanul, de l-au chiemat la Poartă la sfat, și au și stricat pacè. Și au dat poroncă în toate părțile, de vară să să gătédze de oaste, și au închis și pre solul moschicescu în Edicula.

17. Și au scris împăratul turcesc cărți la craiul Șvedului la Tighinea, precum nu l-a lăsa în streinătate. Și s-au adeverit prè tare precum va sta de-l va împăca cu Moscalul pre pofta lui, de-i va da Moscul toate ce-au păgubit. Iară de nu va priimi Moscalul pace cu Șvedul, să-i întoarcă ce i-au luat, s-a bate el sângur cu Moscalul, și-i va da și oaste, câtu-i va trebui, de-l va duce la țara lui. Și i-au trimis câteva pungi Șvedului de cheltuială.

Și au trimis și pre voevoda Chiovschi și omul de adeverință de la Poartă la craiul Șvedului de primăvară, să să gătească de oaste. Și au făcut și ferman să dea Moldova zaharà oștii leșești și șvédzești ce era la Tighinea: ialoviți, ordzu, grâu, făină, cât le-a trebui.

18. Deci sosind la craiul Șvedului voevoda Chiovschi cu acea carté ce scriia împăratul la Șféd pentru caré s-au bucurat craiul Șvedului și ținea acea carte de adeverința împăratului tot în sân, la dânsul. La care mai pre urmă s-au schimbat într-alt chip acea adeverință împărătească turcească, precum s-a vedea mai-nainte, la rândul ei.

19. Scris-au și veziriul la craiul Șfedului, ca să trimită un om a lui de ispravă să vorovească cu dânsul pentru oștiré. Deci,

trimițându-l la veziriul, l-au întrebat veziriul ce féliu de oameni sunt moscalii și ce féliu de războiu au.

Iar acel om a Șvedului au dzis că sint niște oameni proști și blăstămați de tot. Iar veziriul au răspuns: „Dar de vrémé că dzici tu că sint aşea de blăstămați moscalii, dar voi aşeși nu sinteți de nemic, că ei v-au bătut pre voi". Așijderea au mai dzis acel om a Șvédului cum că munténii sint priiateni cu moscalii, și ce văd și ce aud aice la Poartă, toate scriu la moscali. Iar veziriul au răspuns: „Bine fac că scriu, că de noi n-au ce scrie rău, că noi nu ne témem de nime, că avém oaste multă, și pușci multe, și putére mare. Și noi nu putem să ne gătim cu taină, să nu știie nime, ce cu giumătate de an mai-nainte ne dăm știre și ne gătim, că n-avem grijă de nime. Ce munténii, de or scrie de acéstea ce le văd, că avém oaste multă, să scrie sănătoși." Și acest răspuns au luat omul Șfedului.

20. Scris-au veziriul de al doilè rând la craiul Șfedului, să-i trimiță alt om, mai de treabă, că „de la acesta n-am putut nemică să cunoscu din voroava lui".

Deci Șvedul îndată au ales alt om, mai de treabă, oficer de ai lui, și l-au trimis la Poartă. Deci veziriul l-au întrebat și pre acela cum știe pentru oaste Moscului. Ce acela au schimbat voroava într-alt chip, zicând că moscalii, pedestrimea, iaste prè tare, mai tare decât la toate neamurile: la războiu stă ca un zâd nemișcat. Că de n-au putut ei, șfédzii, să-i spargă, dar alté neamuri aşiaș n-au nici o putére să-i spargă. Fără cât el aşea socotéște, să gătească veziriul 400 tunuri, și aşea, cu acéle tunuri slobodzind o dată, dă dăo ori și de trei ori, or putea rumpe obuzul moschicescu, să-l spargă, să facă drumuri printr-însul, lovind acéle multe tunuri. Și aşea, cu acel meșterșug, poate să biruiască pedestrimea moschicească, iar într-alt chip, amintirea nu poate nime să-i pobédiască. Iar călărimea moschicească iaste mai slabă.

Deci uitându-să veziriul la sfatul acelui oficer șfedzesc, într-acesta chip s-au apucat a face gătirea.

21. Venit-au și hanul, după poronca împărăției, de la Crâm la Țarigrad la sfat, și au sfătuit și el că-i bine așea, să facă oaste asupra Moscului. Și au dzis, acmu, după ce or îngheța apele de iarnă, să sloboadză 2 ceambuluri tătarii, un ceambul din Bugeag și cu oastè lui voevoda Chiovschi prin Ucraina asupra Chiovului, iar cu un ceambul să margă Omar Goel din Crâm, pre apa Donului în sus, pân' la Voroniș, unde sint galioanele moschicești făcute, să le aprindză. Iar de acolo a lua de-a curmedziș, de l-a împreuna cu celalalt ceambul a sultanului și a lui voevoda Chiovschi.

Într-acel chip au sfătuit și au așădzat hanul cu împărăției să facă.

22. Atunce era un turc, de-l chiema Smail efendi, și era om de casa împăratului, din cei dinlontru. Și era și capichihai hanului și avea bun prieteșug acel turcu cu Dumitrașco beizadè, fiiul lui Cantemir vodă. Că mergea de multe ori turcul la gazda lui Dumitrașco vodă, și-l cinstiia beizadè (că poate-fi bea și vin) și-i dzicea beizadè în tambură. Că așa știia a dzice bine în tambură, cât nici un țărigrădean nu putea dzice ca dânsul. Și-i era foarte drag beizadè acelui turcu. Și atunce, la cinste, vorbind ei, i-au spus turcul toate tainele împărătești ce vor să să facă.

Deci Dumitrașco beizade, înțelegând acestea, căzut-au cu rugăminte la acel turcu Smail efendi să grăiască hanului, și hanul împărăției, să-l facă domn în Moldova. Și l-au învățat și în ce chip a grăi, giuruind câteva mii de galbeni hanului. Iar hanul, audzind acéstea din Smail efinde, îndat-au priimit.

23. Deci mergând hanul la împăratul la sfat, între alte sfaturi dzis-au și acest cuvânt, că Bréncovanul vodă, domnul muntenesc, iaste un domn bogat și putérnic, are oaste multă și-i de mult pre bun priiaten moscalilor. „Nu trebuiaște la această vrémé lăsat să fie domn, că poate să să haineasscă și a face sminteală oștii împărătești. Ce trebuiaște prins, că el de bunăvoia nu a veni la Poartă. Și nime nu-i harnic să-l prindză, fără cât socotescu că beizadè, feciorul lui Cantemir vodă cel mai mic. Iaste om mai sprinten decât frate-său Antiohie vodă. Ce să-l pui împărăția ta domn în Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova și l-a prinde. Că Neculai vodă, care-i acmu în Moldova, îi grec și n-a pute să fac-această slujbă. Nici miie nu mi-i drag să slujesc cu grecii."

24. Deci împăratul, cum au audzit acéle cuvinte din hanul, într-acel ceas au și răpedzit, fără de știre veziriului, de au adus pre Dumitrașco beizadè de la gazdă, cum mai de sirgu, și l-au adus la saraiu la împăratul. Și îndată l-au îmbrăcat cu cabaniță, cu spinaré de soboli, în loc de căftan, și l-au pus domn în Țara Moldovei. Și apoi l-au dus la veziriul, de l-au îmbrăcat în căftan și i-au dat ferman. Și nezăbovindu-l doaă, trei dzile, l-au și pornit, de au venit în mezil la Iași salt, numai cu dzéce, doaădzeci de oameni. Caré n-au cheltuit nici un ban la Poartă, că și tuiurile și singeacul pre urmă i l-au trimis.

25. Atunce veziriul, la purces, au dzis lui Dumitrașco vodă cu mare taină: „După ce vei mérge în țară, să chivernisești lucrul, să-mi prindzi pre Brâncovanul vodă munteanul, să mi-l trimiți aicea, viu. Și de la împărăției vei avea mare dar și cinsté; în locul lui tu vei rămâne acolo domn, neschimbat."

26. Iară Dumitrașco vodă, mulțămindu-i, s-au apucat că va face acea slujbă și l-a prinde. Numai au dat și el un sfat veziriului, socotind că-i va fi de folos, iar pe urmă au căzdut cu împiadecare. Că au dzis cătră veziriul ca să scrie la Brâncovanul să îndatorească Poarta cu 500 de pungi de bani, fiind acmu de trebuință pentru gătirea oștii. Și Brâncovanul s-a uita la acea carte ce scrie veziriul și n-a avea grijă de mazilie.

27. Deci veziriului i-au plăcut acest sfat a lui Dumitrașco vodă, și au scris la Brâncovanul ca să împrumutédze Poarta cu 500 pungi de bani pentru cheltuiala oștii.

Deci Brâncovanul, ca un om cu minte, au priimit că a da, numai o dată n-a putea să-i dea toți, că-i țara săracă, ce pe lună a da câte 100 de pungi, carei să îmbracă în 5 luni, socotind că până la 5 luni or sosi și moscalii, și atunce, de or și vrea să-i facă ceva, nu i-or pute strica nemic. Măcar că el nu știia nemică de acea voroavă, dar avea minte de să păziia.

Atunci s-au păzit, că l-au păzit Dumnedzeu, iar când s-au mâniiat Dumnedzeu pre dânsul, n-au putut să să păzască, precum înainte la rândul lui s-a scrie.

28. Iară pe Dumitrașco vodă l-au pornit la Iași și i-au dzis, când o fi vrémea să prindză pre Brâncovanul vodă, a trimite veziriul omul său cu ferman.

Deci trimițând înainte Dumitrașco vodă pe capegi-bașè cu maziliè, împreună cu omul său, anumé Dumitru Saraciul, iar Neculai vodă nemic nu știia de mazilie și ședea la divan de giudeca țara.

29. Iară capegi-bașe, descălecând la scară, s-au suit în curți, iar Saraciul, sluga lui Dumitrașco vodă, au năvălit degrabă la beciul supt scara despre doamna, unde era închis Iordache Ruset vornicul. Și au lovit lăcata cu băltagul, de au strâcat-o, și au scos pré Iordachi vornicul afară și i-au dat cărți de căimăcănie de la domn nou, Dumitrașco vodă.

Iar boerenașii din cerdac, vădzând că au scos pre Iordache vornicul, au alergat tare de au dat știré lui Niculai vodă la divan. Și îndată, sculându-să de la divan înspăimat, să timpină cu capegi-bașe în ușea spătăriei, unde-i și déde ferman de mazilie.

30. Atuncea boerenașii lui, grecii, începură a s-ascunde în casă despre doamna.

Și țara încă începusă, precumu-i obiceaiul moldovénilor celor necăjiț de strâmbătăți, să facă calabalicuri domnilor mazili.

31. Dar nu putea să-i facă nemic, că nu avea voe. Că scriia Dumitrașco vodă la caimacami să nu s-atingă nime de cinstè lui Neculai vodă sau de oamenii lui, ce cu mare cinste, ca pre un domn, de toate ce i-ar trebui la pornitul lui, nemic să nu-i lipsască.

32. Și așa, după obiceaiu, trei dzile grijindu-l cu de toate céle de i-au trebuit, și s-au pornit la Țarigrad cu tot agârlâcul lui, neplinind un an deplin cu domniia, precum s-au pomenit.

Iar în Iași au rămas căimacam Iordache Ruset vornicul, pân-au venit Dumitrașco vodă. Atunce și boiarii cei pribegi, înțelegând toți, au venit în țară. Numai Dédiul spătariul și Zmucilă banul au rămas în Țara Leasască.

33. Și după ce au agiuns Neculai vodă în Gălați, atunce au sosit și Dumitrașco vodă din Țarigrad. Și au mers Neculai vodă la gazda lui Dumitrașco vodă, de s-au împreunat amândoi. Care nu puțintel lucru au făcut Neculai vodă atunce, de-au mers la gazda lui Dumitrașco vodă. Că alți domni nu mai stau să să împreune, după ce să mazilescu, ce fug unul de altul, să-ș scoață ochii. Dar Neculai vodă au mers de s-au împreunat și s-au rugat lui Dumitrașco vodă să nu să potrivască boerilor de țară, să-l pârască la Poartă. Și el încă s-au făgăduit că nu-l va amesteca la Poartă, cât a trăi Dumitrașco vodă domn, ce, de a umbla pentru domnie, a umbla pentru domniia Țărâi Muntenești, ce nu pentru a Moldovii.

Și așea unul cu altul s-au încrédințat. Și Niculai vodă au purces la Țarigrad, iar Dumitrașco vodă au venit în Iași. Iar precum ș-au ținut acești domni tocmala, să va scrie la rândul său, înainte.

DOMNIIA LUI DUMITRAȘCO CANTEMIR VOEVODA, ÎN ANUL 7219 <=1711> CAP 91

Zacialo 1. După ce au sosit Dumitrașco vodă în Iași, după obiceaiu a treia dzi au boerit boiarimea. Pus-au pre Nicolai Costân vel logofăt, pre Lupul Costache vornic mari de Țara

de Gios, pre Ioan Sturdzea vornic de Țara de Sus, pre Antiohie Jora hatman, pre un grec, anume Spraioti Dracumana, vel postelnic și pe mine, Ioan Neculce, vel spatar, pe Gheorghiță vel păharnic, pre Dabijea vel ban, pre Catargiul vel visternic, pre Sandul Sturdzea vel stolnic, pre Costantin Costache vel comis. Aceștiia era boerii lui Dumitrașco vodă întâiu. Iar mai de crédință și mai ales și toate trebile domniei era după mine Ioan Niculce vel spătar.

2. Și atuncea, dintâiu, era boerii can grijiți de numeli lui Dumitrașco vodă din tiniréte, când era beizadè, la domniia frăține-său, lui Antiohie vodă.

Că era atunce nerăbdătoriu și mânios, zlobiv la beției, și-i eșisă numele de om rău. Iar acmu, viind cu domniia, nu știu, să-ș piiardă numele cel rău: au doar mai la vârstă venisă, au doar chivernisisă viiața lui, unde nu era pacé? Că așea să arăta de bun și blând! Tuturor ușea deschisă și nemărețu, de voroviia cu toți copiii.

3. Atuncea au scos pre țară 2 civerturi, banii steagului. Și de cum era soma la Neculai vodă, au mai scădzut pe țară la un civert, câte 3.000 de galbeni. Așijderea și mazililor li-au scădzut tot pre giumătate și mai bine dăjdile.

Și li-au făcut și carte cu giurământuri, să nu dea desétină boerii, după cum n-au dat mai-nainte boerii. Că să făcus-obiceaiu de la Mihai vodă, de da désetină boerii. Și el apoi i-au ertat.

4. Deci boiarii, vădzând așea milă și nemăriré, începusă toți a să lipi și a-l lăuda. Era om învățat. Numai la giudecăți nu prè putea lua sama bine, poate fi trăind mult la Țarigrad, în streinătate. Lăcomie nu avea mare, lucrurile lui poftiia să fie lăudate.

5. Atunce avea mare supărare și cheltuială, fiind pacea stricată cu oastè lui voevoda Chiovschi și cu cea șfedzască. O erna și o grijiia de zahara; lemnu la Tighinea pentru tocmitul

cetății. Deci de la Brăila căra țara pâine la Tighinea. Așijderea și lemn căra den țară la Dunărea, de făcea pod mereu la Cartari.

Vești din Țara Leșască și de la moscali în tot ceasul cerca de le trimite la Poartă. Deci era prea în val și în mare supărare. Căci el venisă de curând, și lucrurile toate neașădzate și lipsite. Și siliia ca să și plinească poruncile Porții toate, și-i era prea cu greu, că era țara stricată mai de-nainte vrémé.

6. Începutu-s-au atunce și omor în vite, cât nu mai biruia oamenii să le despoae. De pâine încă era lipsă, că nu rodis-într-acel an.

7. Boiarii carii avusése greutate la Niculai vodă sta tot vârtos cătră Dumitrașco vodă, ca să pârască pré Neculai vodă la Poartă pentru răutatè ce le făcusă.

Dar Dumitrașco vodă nu priimiia nicidecum, nici să potriviia și nu le da voie, ce ținea legătura ce făcusă cu Niculai vodă, când s-au împreunat la Gălați.

Iar Neculai vodă, după ce-au agiuns la Poartă, au călcat giurământul. Și cum au mărs la veziriul, au și pârât pre Dumitrașco vodă, dzicând că el, când au mărs în țară, au găsit mai bine de giumătate boiarii haini la moscali și, prindzindu-i, i-au închis. Iar Dumitrașco vodă, cum au luat domniia, au și răpedzit de olac înainte și i-au slobodzit pe toți. Și-ncă pre caré era mai mare hain l-au pus căimăcan. Ce veziriul nemic în samă nu-i ținea vorbile lui.

8. Atunce, dacă au înțeles Dumitrașco vodă de acea vorbă bună de prieteșug ce-au grăit Neculai vodă cătră veziriul, au și chiemat pre boiarii ce-l îndemna să-l pârască pre Niculai vodă și li-au spus de Neculai vodă cum ținé prieteșugul.

Și îndată i-au gătit pre o samă și i-au trimis la Poartă. Și sosind boiarii la Poartă, ș-au păscut prilejul, și, când au eșit împăratul la geamie, ei ș-au aprins rogojine în cap și au dat ardzaun la împăratul, jăluind ce li-au făcut Niculai vodă.

Iar împăratul, vădzând atâta jalobă, au și trimis să aducă pre Neculai vodă, să-i tae capul.

Numai, norocirea lui, s-au tâmplat un priiaten de i-au dat știre, și s-au ascuns de au scăpat de peire; că l-ar fi tăiat.

Socotiț, fraților, acmu! De vrémé că cei mare nu-ș ținu giurământul, ce încă-ș aduc peirea, dar cei proști cum l-or ținea?

9. Dumitrașco vodă pe taină să gătiia să prindză pre Brâncovanul vodă, precum îi poroncisă Poarta. Și trimisése și iscoade la munténi, de vădzusă toate lucrurile lui cum stau.

Și ș-au făcut Dumitrașco vodă vro cinci, șease steaguri de lefecii și 2 steaguri de lipcani și câțiva feciori de boiari grijiți, îi ținea gata în Iași. Și făcusă cuvânt că va să margă în sus, cu podghiaz la moscali, ca să nu priceapă munténii. Și aștepta din ceas în ceas să-i vie omul cel cu fermanul dé la împărăție, să să și pornească la Breancovanul, să-l prindză.

Venitu-i-au și de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindă. Ce pre fermanul hanului nu cutedza să margă, să-l prindză. Ce-au mai scris la Poartă că el iaste gata, și hanul încă i-au scris să purceadză. Ce să știe și de la împărăție: purcede-a, au ba? Ce de la Poartă i-au venit răspuns să mai aștépte, că, când a fi vrémea, i-a face el știre. Că aștepta veziriul să plinească céle 500 pungi de bani Brâncovanul, ce le cerus-împrumut, cum s-au pomenit mai sus.

10. Atuncea, dacă au înghietat apele după Boboteadză, au purces hanul în pradă pre apa Donului, în Țara Moschicească, în sus, pre la Harcov. Dar la galioanile moschicești n-au putut agiunge, să le aprindză, precum s-au apucat cătră împăratul turcesc. Nici spre Chiov de acolo n-au putut mérge, că au dat de oști moschicești. Și s-au întors iar la Crâm, cu mult plian.

11. Soltanul den Bugiag și cu voevoda Chovschi, de la Binder, cu oaste lui, au trecut Nistrul și au purces prin Ucraina în sus, tot prădând și stricând până la Nemirov și până la Fastuv, aproape de Chiov.

Iar moscalii ce era pre margine de strajă, dac-au simțit, s-au tras toți de s-au strâns în Podoliia, spre Iaslovăț, la Buceci, unde era ghenaralii lor, și aștepta să le viie ucaz de la Petreburh, de la împăratul moschicesc, să vadă ce vor face.

Atunce Adam Siniavschi hatmanul i-au mustrat pe ghenararii moschicești, anume Vonconschi, Ianăș și Vejbah, și li-au zis așea: „Ce oameni sinteți voi de așteptați ucaz, și nepriiatenii pradă și strică țara?"

Și îndată i-au pornit asupra tătarâlor și a lui voevoda. Și li-au dat și hatmanul un rămentar, cu vro 30 de steaguri lești; și moscali încă era ca vro 10.000.

Și cum s-au pornit asupra soltanului și a lui voevoda, n-au stătut sultanul cu voevoda să să bată cu temeiul, și s-au întors înapoi la Bugeag, fără cât numai câte o strajă, unde și unde, de să loviia.

12. Iară după ce s-au întors hanul și Calga sultan din ceambuluri, au scris la Poartă de toate ce-au lucrat. Așijderea au scris și pașea de Tighine. Dar veziriul nu i-au credzut, ce-au trimis pre taină un ciohodar de olac la Dumitrașco vodă, de l-au întrebat anumé cum au îmblat hanul și sultanul.

Și au scris Dumitrașco vodă de toate, cum le-au fost, de rând.

Scris-au veziriul cu scârbă la pașa de Tighinea, dzicând că beiul de Moldova iaste un ghiaur și știie toate ce să fac la Moscu și la léși, de lé scrie tot, adevărat, la Poartă, „iar tu ești, vedzi doamne, busurman și nu știi nemic!"

La atâta crédință și laudă avea Dumitrașco vodă la Poartă, cât apoi pașa Tighinei tot la dânsul trimite de lua vești, de scriia la Poartă. Dar Dumitrașco vodă încă să purta bine, că i le trimitè peste cinci, șease dzile, după ce scriia el la Poartă, pentru ca să sosască întâi de la dânsul veștile, apoi de la pașa.

13. Dumitrașco vodă, vădzând că de la Poartă îl zăbăvăscu cu răspunsul pentru Brâncovanul, au început a gândi că doar

au prinsu véste și ș-au tocmit lucrul. Și știindu-l pre Brâncovanul mare nepriiaten, și de i s-a tâmpla vro mazilie n-a fi bine de dânsul, și vădzând că atunce tragea toată creștinătate bucurie și nădejde creștinilor, adec-a moscalilor, au început și el a să agiunge cu creștinii și a-i înștiința de la Poartă.

Și așea cu meșterșug au scris la Poartă, ca să-i dea voie să să facă a să agiungé cu moscalii și ce-ar vedea și ar înțelege, de toate să facă știre Porții. Deci veziriul, gândind că va hi drept Porții, datu-i-au și acea voie.

14. Apoi Dumitrașco vodă, luându și acea voie de la Poartă, și mai fără siială au început a să agiunge cu moscalii.

Și să tâmplasă de avea la Poartă și un capichihai, anumé Iano, pre mare telpizu. Și poate-fi că-ș știia și mai-nainte voroava, că cu meșterșugul acelui capichihai lua cărți de la solul moschicescu, ce era închis în Edicula, și le trimitè la Dumitrașco vodă, și Dumitrașco vodă le trimitè la împăratul Moscului.

Deci cu acel fél de crédință și slujbă au căzdut Dumitrașco vodă în mare cinsté și dragoste la Petrî Alexievici, împăratul Moscului. Că altul nime nu cutedza a face acéle slujbe, că era solul în mare pază.

15. Pre acéia vréme munténii nu știia pentru slujbele ce face Dumitrașco vodă, nici din boiarii moldovéni; și scriia munténii rău de Dumitrașco vodă la moscali. Iară Moscalul, vădzând slujbele ce-i făcea, nicicum nu-i credea.

16. Așijderea pre acéia vrémé, fiind mitropolit țărâi, părintele Ghedeon și cu Antiohie Jora hatman și cu alți boiarii mari încă scriia de rău pentru Dumitrașco vodă la moscali, să nu-l creadză, că el iaste ca și un turc și ține cu turcii. Dar ei au 10.000 de oaste gata și zaharà, și să trimiță împăratul 15.000 de oaste, să lovască podul de pre Dunăre, să-l strice și să bată tot Bugiagul. Iar împăratul, vădzind slujbele lui Dumitrașco vodă, nici de unele nu-i asculta.

17. Împăratul Moscului, vădzând că tătarâi au prădat în țări, chiematu-ș-au toți sfétnicii lui, de au stătut la sfat, ce vor face. Deci unii sfătuia să margă cu toată putére la Crâm și să lasă o samă de oaste la Chiov de apărare, de a mérge cineva asupra Chiovului. Unii sfătuia să margă pre Nipru până la Voziia și să-ș ducă zaharà pe apa Niprului, și de la Voziia să ia Dunărea în sus, la Cetatea Albă, să cuprindă Dunărea. Unii sfătuia să margă pre Nistru la Tighinea.

18. Dar împăratul n-au priimit sfatul nemărui și au dzis că la Crâm a lăsa oasté, împotriva Voziei, iar, altă oaste, la Tighinea nu-i bine așea, îndată să margă să o ia, că ș-a și răni oastè și apoi cu temeiul turcilor nu s-a putea bate. Ce pe Tighinea a lăsa-o în urmă și va mérge drept la pod, împotriva veziriului, să-l bată, că apoi lésne va fi a lua pre urmă Tighinea. „Că zaharà ne va scoate Brâncovanul vodă, că așea să adeverésce, și ni-a eși înainte cu 30.000 de oaste. Și iaste să mai iasă cu Brâncovanul 20.000 de oaste sirbi; și lésii încă or să ne dea 30.000 oaste, și din Moldova iar scriu boiarii că sint gata 10.000 de oaste." Și aré și el ca treidzăci, patrudzăci de mii de oaste. „Și ne agiunge atâta oaste." Și așea, cu acéstea nădejdi, ș-au pornit greime oștii, în gios, de la Râga.

19. Dumitrașco vodă, dacă au simțit pre Antiohie Jora hatmanul că-l pârésce la Moscu, l-au mazilit și m-au pus pre mine, pe Ioan Niculcé spătariul, hatman în locul lui Antiohie.

20. Dumitrașco vodă, chiemându-și boiarii, au întrebat sfat, zicând că moscalii să pogoară asupra țărâi, ce or face, ca să vadză cine ce ar dzice. Dar el, să le spue adevărul, că iaste agiuns cu moscalii, nu spunè.

Deci boiarii nu-l credea pre Dumtirașco vodă; gândiia că ține cu turcii. Deci așea, unii dzice să să dea în gios spre Fălcii, și doamna să o trimiță pre Oituz. Alții dzicea să o trimiță spre Bârlad, alții spre Focșani, pân' să vor bate turcii cu moscalii, și care parte a birui, cu aceia să ție.

Și au rămas să trimiță pe doamna cu giupânesele la Oituz, iar boiarii cu vodă spre Fălcii. Și cum s-au tocmit acest lucru, au și început a-și răschira casele lor, cine cum putea, și ales unii a să agiunge cu moscalii, precum s-au pomenit.

21. Dumitrașco vodă au trimis-au sol la moscali pre Luca visternicul, dzicând că-l trimite iscoadă, și au scris și la turci, făcându-le știre.

Deci Luca visternicul au găsit pre împăratul Moscului aproape, în Țara Leșască, la Iaroslav, și așea au așădzat cu împăratul de-au făcut legătură:

22. Țara Moldovii cu Nistrul să-i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate cetățile tot a Moldovii să fie. Numai deodată prin cetăți să așédze moscali oșteni, pân' s-a întemeia țara, iar apoi să lipsască oastè moschicească.

Bir să nu dea țara nici un ban; pre domn să nu-l mazilească împăratul pân' la moarte, și pre urmă fiii lui, pre caré ș-or alége țara. Neamul lui să nu iasă din domniie. Numai când s-ar haini sau când ș-ar lepăda légè, atuncea acela să lipsască, și să pue din frații lui.

23. Pre boiari să nu-i mazilească domnul din boerie pân' la moarte, sau cu mare vină să-l scoată.

Vama ocnii și altor târguri să fie venitul domnilor, iar altă daré să nu fie.

Mazilii și mănăstirile să-și stăpânească ocinele și vecinii săi; să-ș ia desétină și goștină de oi și de mascuri și de stupi de pre moșiile sale.

10.000 dé oaste să fie tot gata în țară, și împărățiè să le dea léfe din visteriia împărătească, din stolită.

Din moscali să nu s-amestece la boeriile Moldovii, nici să s-însoare în țară, nici moșii să cumpere.

Domnul pre boiari să nu fie volnic a-i pierde, orce greșală ar face, fără sfatul tuturor și fără iscălitura mitropolitului.

24. Cătră acéste i-au dat și tit de domniie, să să scrie, mai de cinste și mai sus după cum să scriu domnii acmu. Iar titul așea-i era: „Săninatul somn al Țărâi Moldovii samoderjeț (sângur stăpânitor) și colegat (prietin), Țărâi Moschicești", iar nu rob supus. Caré acest numé iaste puțin oarece mai degios decât al unui craiu, caré să chiamă lătinéște acest numé sărenis, iar slovenéște să chiamă predsféliișe, iar leșéște esniosfințunii. Așea ca să să scrie domnii Moldovii.

Așijderea nicidecum pace cu Turcul să nu facă; iar de s-a tâmpla să facă pacé, să rămâie Moldova iar supt stăpânie turcească, să aibă împăratul moschicesc a da lui Dumitrașco vodă 2 părechi de curți în stoliță și moșii pentru moșiile din Moldova și cheltuială pre dzi, în toată viiața lui, lui și oamenilor lui să nu-i lipsască.

Și de nu i-ar plăcea acolo și s-ar trage într-altă țară créștinească, volnic să fie a mérge; și altele multe ca acéstea.

Și pre acéste ponturi au giurat tare împărățiia Moscului și au și iscălit mai gios și i l-au trimis pe Luca visternicul. Și au scris lui Dumitrașco vodă să să gătédze și să-i iasă întru întimpinarea oștii moschicești la Nistru. Iară de n-a eși la Nistru și a aștepta până s-a bate cu turcii și i-a birui, atunce, ori să închine, ori să nu mai închine, că atunce mulți domni s-or afla. Că scrisesă Dumitrașco vodă pre Luca de-i făcusă știre că oastè turcească iaste multă, 400.000, și pușci 400, tot tunuri mari, și tătărâmé multă, și pâine în țară nu-i. Nice atunce, la o vrémé ca acéia, nu pot oamenii să caré de tătarî, că-i robăscu, și oamenii fug la păduri. Și el nu poate să s-închine așea, îndată, că-s tătarâi aproape și i-or robi țara.

Dar împăratul Moscului au răspuns Lucăi că cu tătarâi s-au agiuns, n-or robi, nici or putea, și oaste aré multă, nu să miară de turci. Și pre zaharà de pâne și de vite a da bani, n-a lua în dar, că și la Brâncovanul vodă au trimis bani, și are nădejde că-i va scoate zaharà de agiuns.

Și așea, cu această tocmală, s-au întors Luca visternicul la Dumitrașco vodă, aducând lui vodă de la împăratul daruri, un leftu cu diiamanturi, cavalerie, pecete împărătească și câțva soboli.

25. Dumitrașco vodă sta atunce în cumpănă, cum ar nemeri să hie mai bine. Că să să dea în gios, să temea, în gios, să nu-l pârască cineva, să-l apuce turcii să-l mazilească. Să să ducă înaintè moscalilor la Nistru, că acmu sosisă Șeremet la Nistru, iar să temea, că sau a putea să scape pân' la Nistru de țară, sau ba. Așijderea și pentru țară să temea să nu o prade tătarâi. Ce sta și să mira cum va face.

Ce au socotit și au scos tuiurile și corturile afară din Iași spre Balica, ca să mai chivernisască lucrul ceva înainte, să vadă oamenii că purcede în gios, la oaste, înainte veziriului. Căci Șeremet fert-marșalâc agiunsése cu o samă de oaste moschicească la Nistru, și socotiia Dumitrașco vodă că va mérge Șeremet degrabă în gios, de va agiunge în Bugeac, și va începe a să lovi cu tătarâi, și el să va mai zăbovi a să găti la Eși, să rămâie în urmă, ca să vadă cum a mérge tabăra lui Șeremet.

26. Avea grijă și de turcii balgii ce era în Iași trăitori, vădzând că moscalii au întrat în țară, și Dumitrașco vodă nu mai purcéde în gios, să nu priceapă că-i hain.

Și au socotit Dumitrașco vodă și au scris o carte la pașa de Tighinea, précum moscalii au trecut Nistrul în țară pre la Soroca, și turcii balgii tot șed în Iași, și le spune să să rădice din Iași, să să ducă în gios, și ei nu vor să să ducă. Și poate pentru dânșii, înțelegând moscalii că sunt în Iași, să nu sloboadză podghiaz, să-i strice și pe dânșii și târgul. Ce să trimiță măriia sa pașa un agă a lui să-i rădice din Iași, ca să nu facă vro bélea țărâi și târgului.

27. Deci pașa au făcut răspuns lui Dumitrașco vodă că încă tot nu iaste vrémea să trimiță să-i rădice, iar când a ști el vrémea acéia, a trimite de i-a rădica. Și lui încă-i va scrie atunce, de a veni cu oaste lui la Tighinea.

Acestu răspuns au venit lui Dumitrașco vodă de la pașea, pre amiiadzădzi. Iar după acéia, dac-au trecut vro trei, patru ceasuri, într-acéia dzi au sosit o carte de la Mogâldea sardariul, precum au vădzut un turc mare cu vro 30 oameni viind de olac la Iași, și pe alți turci purcedzând iar ca vro 300 de oameni, și au purces din Tighinea în sus: „Nu știu, la Eși mărgu, au aiure".

Și cetind cartè de la sardariul, n-au trecut un ceas, au și nemerit un slujitoriu de la capitanul ce era pus de strajă la Prut, dând véste lui Dumitrașco vodă, precum un turc mare cu vo 30 de oameni vine de la Tighinea de olac, și l-au lăsat trecând Prutul. Iar pe urmă au sosit și însuși capitanul Timothei, ce era de strajă, dzicând că au venit cu acel denpreună pân' la Aaron vodă, și acolo, în câmpu, au descălecat să mâe. Și i-au audzit acel capitan vorovind ei înde ei, dzicând: „Să ne mânecăm dimineață, să-i prindem pe toți". Și n-au înțeles bine pre cine să prindă, și viind înainte au spus lui Dumitrașco vodă; și audzind vodă, au dzis că vine cu maziliia.

28. Atuncea Dumitrașco vodă, audzind și vădzind acéle și vădzând că-l chiamă pașa la Tighinea, s-au temut că-i vine maziliia, prepuind că l-ar fi pârât Iordachi Ruset vornicul la pașa Tighinii că iaste hain, pentru că Iordache îl știia pe vodă că s-au agiuns cu moscalii. Și dzicea vodă: „Nu iaste alt lucru, fără de cât numai Iordache m-au pârât la pașa de Tighinea".

29. Și îndată au și trimis de au făcut spaimă în târgu, să să păzască cum că vine un podghiaz moschicesc să lovască târgul. Deci s-au făcut mare spaimă noaptè în balgii și în tot târgul, și fugiia care cum putea, de s-au umplut toată țara de spaimă. Și ș-au pornit și doamna-ș la Cetățuia, iar vodă au încălecat de au purces înainte acelui agă cu 30 de turci: de a vedea că or să-l mazilească, să-i tae pre toți.

Deci mărgând și aflându-i dormind pre câmpu dencolo de Aron vodă, au năvălit de i-au prins pe toți și au început a-i lega.

Atunce au găsit la aga și cărțile pașii ce scriia să rădice pe balgii să-i ducă la Tighinea, iar nu de maziliie.

Deci cetind Dumitrașco vodă cărțile, fiind lună, s-au căit ce-au făcut și, poroncind să-i sloboadză și să li dea înapoi ce li-ar fi luat, au și început a-i mustra, cu ce treabă de mân ei pre câmpu noaptè, la o vrémé ca aceasta, fiind lucru de nepace, și nu i-au făcut lui știre. Și el s-au gândit că iaste podghiaz moschicescu. Și i-au trimis la Iași cu un om a lui, de li-au dat gazdă. Iar Dumitrașco vodă s-au zăbovit toată noapte, făcându-s-a cerca podghiiaz, și a doa dzi iar au venit la Iași.

Deci atunce, la prinsoare acelor turci, s-au tâmplat de au perit un turc, de moldovéni. Deci vodă au stătut cu acel agă de au împăcat lucrul pentru acel turcu și pentru altele ce dzicea turcii că le mai lipsăscu, atuncea noaptea, când i-au prinsu. Și i-au dat acelui agă Dumitrașco vodă o miie de lei, dzicând și turcul agă că a lui vină iaste, căci au mas pre câmpu. Și făcându-i vodă răspunsu la pașia, s-au dus la Tighinea.

Scris-au Dumitrașco vodă și la Poartă pentru aceasta, cum s-au tâmplat primejdie de au perit un turcu, mâind la câmpu, și el s-au gândit că doară iaste podghiaz moschicescu. Și i-au vinit răspunsu de la Poartă să fiie fără de grije, că n-are nici o vină, măcar și pre toți de i-ar fi tăiat, că au fost vina lor, pentru cie au vrut să mâie noaptea pre câmpu la vrémie de nepace. Iară dupre acéia, Dumitrașco vodă s-au mutat în Cetățuia, de șidea. Iar slujitorii ce avea șidea la corturi, unde sunt acum curțile domnești la Frumoasa.

Țara să bejenisă dintr-acia spaimă ce să făcusă. Boiarimea mai toți fugisă de pre lângă dânsul, de-l lăsasă sângur, socotind unii că să va mazili din pricina turcilor, alții socotiia că or vini moscalii și or luoa țara, și n-a mai fi Dumitrașco vodă domnu stăpân.

Bucatele să scumpisă în Iași, că nu aducea nimé nici de o parte, fiind bejenii. Zlotașii fugiia cu banii și la vistieriie

nu aducè, în nedejdea moscalilor. Slujitorii numai ce rămăsésie vro cinci, șeasie stiaguri de lefecii și siimenii din curte. Iară alți slujitori de țară, cine cum putusă, să dusésie și nu mai viniia nici la o slujbă. Și féliuri de féliuri de spaime umbla.

25 <*sic*>. Socotit-au atuncea Dumitrașco vodă să-ș porniască doamna de la Cetățuia pre Oituz cu Iordachi Rusăt vornicul, împreună cu giupânésili, iar vodă cu boiarii și cu acei puțini slujitori să purceadă în gios spre Huși, să zăbăvască acolo, până or agiunge moscalii la Bugiac de s-or bate cu turcii, să vază cum să va alége.

Și au ales o sută de siiméni cu doi bulucbași mai de credință, de i-au giurat și li-au dat léfe și i-au suit în Cetățuia să purceadă cu doamna, să fiie de paza iei. Iar celoralalți siiméni ce rămăsésie la corturi nu li-au dat léfe, bani gata, neavând de unde, ce i-au orânduit la zlotași, la țară, să margă să-ș strângă léfele, și de la corturi să margă la curtea domniască, să fiie de triaba curții. Și, a doa zi vrea să-ș porniască doamna, și apoi să purcează și el în gios spre Huși.

Iar siimenii acei de la corturi, văzind că nu li-au dat și lor léfe, bani gata, n-au vrut să margă în curte, ce au luat steagurile și au purces din șes la Cetățuia cu zorbà, ca să-ș ceară léfele.

Iar Dumitrașco vodă, văzindu-i că vin, au pus de au închis porțile Cetățuii și au vrut să le stea împotrivă, cu siiméniì cei cie-i giurasă. Și mai avea și vro 60 oameni aduși cu dânsul din Țarigrad, și au răpedzit și la lefecii să încalece. Atunce seiméniì cei cu zorbà au venit pân' la poarta Cetățuii și, vădzând c-au închis porțile și nu-i lasă să între în mănăstire și le stau cei dinlontru împotrivă și lefeciii încalecă, n-au vrut să s-apuce de gâlceavă și au început a grăi cu binișor și a să ruga să le dea și lor léfe.

Atunce Dumitrașco vodă să spăriiasă și au prins pre bulucbașii lor înlontru și i-au ucis cu buzduganul, și încă pe

unul l-au lovit cu sabiè, dar n-au murit. Și așè s-au potolit acea gâlceavă, și s-au dus la strajă, în curté, unde era orânduiți.

33 <*sic*>. Șeremet, den Soroca de la Nistru, nu să mai pogorâia în gios, să margă la pod la Dunăre, unde-l orânduisă, că să temea, că avea oaste puțină, ce pre cătinel să trăgea pre Nistru în gios.

34. Dumitrașco vodă, vădzând acéstea lucruri, că au rămas mai sângur și-ș caută cineș chivernisala lui, și bani de cheltuială n-avea mai mult de 10 pungi, de toți banii lui, că nu avusése vrémé să strângă, nici era lacom, precum mai sus s-au scris, schimbat-au socoteala într-alt chip: să nu mai margă în gios la turci, temându-să să nu-l mazilească, și a fi greu de dânsul, dzicând că toți fug și-ș caută chivernisala sa și a caselor sale. Ce el încă-ș va căuta chivernisala lui, și vădzând și pre seiméni cum s-au burzuluit, nu s-au mai încredzut să să despartă de doamnă-ș și să o dea în laturi. Ce pre tainà au trimis pre Pricopii capitanul și pre Dimitrie aga, slugile lui credzute, la Șeremet, la Movilău, scriind ca să-i trimiță în grabă vro 4.000 de moscali aicea în Iași, să-i fie aret, să nu-l apuce turcii să-l mazilească.

35. Dacă a simțit Șeremet, tare s-au bucurat și-ndat-au ales pre Croput bragadiriul, cu 3.000 de moscali, și pre Chighieciu, cu un polc de moldovéni, ca vro 500 de moldovéni, ce slujiia la moscali, și i-au pornit înainté la Iași.

Deci agiungând Cropot bragadiriul la Prut, au răpedzit înainte, dând știré lui Dumitrașco vodă ca să trimiță să grijască poduri la Zagarancea, să treacă.

36. Atuncea au sosit ferman de la veziriul la Dumitrașco vodă, să încalece să margă să prindză pre Brâncovanul vodă. Și au scris cărți și la soltanul de Bugeag, să dea lui Dumitrașco vodă oricâți tătarî i-ar trebui.

Atuncea am știut și eu c-au fost scris să vie moscalii; că eu tot gândiem că om purcéde în gios spre Huși, precum

sfătuisem. Iar dac-am înțeles c-au sosit moscalii, mult m-am mirat și am dzis lui vodă să scrie, să să întoarcă moscalii înapoi, și să mérgem, precum scrie veziriul, să prindem pre Brâncovanul, să să lasă de moscali, că poate să-i bată turcii, și tătarâi or robi țara. Puiu pre Dumnedzeu martur că așea i-am dzis, și tare am stătut, ca doar l-oi întoarce, și n-am putut.

Și încă cu mâniie mi-au răspuns, dzicând că „voi toți vă chivernisiți, ca să rămâneți la créștini, și numai eu sângur, pentru voi, să rămâiu la păgâni; că v-am vădzut eu crédința, că ați fugit toți, și eu am rămas sângur. Pentru țară, n-or prăda-o tătarâi, că moscalii acmu sosescu, și eu știu préa bine că n-or bate turcii pre moscali."

Deci vădzând și eu că mi-au răspuns așea cu scârbă, m-am temut a mai răspunde, să nu cumva cad în vro primejdie a viețiì.

Măcar că mulți dzic că eu l-am îndemnat să să închine la moscali, dar grăescu cu năpaste și ca niște oameni ce nu pricep și nu știu. Că atunce era toți créștinii bucuroși moscalilor, nu numai eu; că scriia alții mai-nainte de chiema pre moscali, mai-nainte de Dumitrașco vodă: munténii, sârbii, moldovénii, cu câți ani mai-nainte! Numai pizmașii zavistnici scorniia asupra mea ocară, și oamenii cei proști și nepriiateni și cei nepriceputi credea așa. Dar eu taina stăpânului, căruia i-am mâncat pita, n-am putut-o descoperi, uitându-mă la Sfânta Scriptură, ce au dzis îngerul cătră Tovit și Toviie dzicând: „Taina împăratului să o acoperi, iar faptele lui Dumnedzeu la arătate să le mărturisești".

Ce și eu n-am vtut să mă fac al doilè Iudă sau să-l viclenesc, să fug de la dânsul. Că de aș fi făcut așea ce laud-aș fi dobândit? Ce numai osândă de la Dumnedzeu și ocară de la oameni.

Iar eu acéste răbdându-le cu dreptate, den toate nevoile am scăpat, care li-am tras pre strâmbătate în 9 ani. Ce întru acéste ce mi s-au întâmplat m-am lăsat tot în nădéjde lui Dumnedzeu,

pân' m-au scos, precum mărturisește David prorocul, psalom 39:37. „Răbdând am așteptat pre Domnul, și mi-au luat aminte, și au ascultat ruga mea, și m-au scos din groapa patimilor și din tina cea adâncă, și au pus pre piatră picioarele méle", i proci.

38 <*sic*>. Chiematu-ș-au atunce Dumitrașco vodă boiarii săi, câți mai rămăsése lângă dânsul, numai așea, sprinteni, anume pre Nicolai Costân vel logofăt, pe Ioan Sturdzea vornicul și pre Iordachi Rusăt vornicul și pre Ilie Catargiul vel vistiernic, și le-au spus precum au chiemat pre moscali, și au venit de trec Prutul la Zagarance.

Atuncea toți boiarii, audzind, s-au bucurat și au răspuns cu bucurie cătră vodă și au dzis: „Bine ai făcut, măriia ta, că noi ne temem că te-i duce la turci, și așea aveam gând că, de te-om vedea că mergi la turci, te-om părăsi și ne-om duce de ne-om închina la moscali". Și le părea bine. Numai Iordachi Ruset vornicul au dzis atunce: „Te-ai cam grăbit, măriia ta, cu chiematul moscalilor. Să fii mai îngăduit, măriia ta, pân'li s-ar fi vădzut putérè, cum le-a mérge."

Răspuns-au Dumitrașco vodă, dzicând: „Nu mai era vréme a mă mai chivernisi, temându-mă ca să nu mă apuce turcii. Că iată și din dumneavoastră m-ați părăsit o samă și nu sinteți într-un cuvânt și într-o crédință cu mine."

39. Atuncea au și încălecat Dumitrașco vodă și au purces înaintea moscalilor, la Prut. Și s-au împreunat cu Cropot bragadir și au venit cu dânsul în gios, pre Jijiia, pân' l-au trecut Jijiia și Bahluiul. Și l-au lăsat pre Bahluiu, din gios di Iași, la Podul lui Bâtcă, și acolo ș-au pus obuzul, dându-i conac de toate ce i-au trebuit lui și oștii.

Și luându-ș Dumitrașco vodă 2 capitani, cu 2 steaguri de draguni, s-au întors desară la Cetățuia, unde-i era doamna. Iar pre mine, Ioan Niculce hatmanul, pân-au umblat vodă la Prut, m-au lăsat de paza doamnei la Cetățuia, ca să nu lovască

niscaiva turci pré doamna în urma lui. Iar a doa dzi venit-au și Cropot bragadiriu numai cu un steag de draguni la Iași. Și l-au cinstit Dumitrașco vodă și l-au dăruit, și au îmblat prin curțile domnești și prin toate mănăstirile de li-au vădzut, și desară iar s-au întors la obuzul său, la Podul lui Bâtcă.

40. Atunce moldovénii, cum au vădzut moscalii, precum sint învățat la jacuri, când văd câte un lucru burzuluit, au și purces, unii cu poroncă, alții și fără poroncă, a tăia pre turci și a-i robi, unii în Iași, alții printr-alte târguri, unde și-i afla, prin toată țara. Și-i jăcuia de bani, de odoară, de cai, de borfe, de boi, de oi, de miiaré, de ceară și de toate ce găsiia. Iar băcăliile sta vărsate pre ulită, de era sătui și copiii. Strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele. Iar pre care turcii nu-i tăia, îi ducea, cu pieile, de-i da robi domniei. Iar pre unii să târnpla de-i ascundè priiatenii, care scăpa pân'la priiateni. Carii mai pre urmă de mare folos au fost turcii acelor prieteni ce-i ascunsése.

41. Nezăbovind vrémea au și venit Șéremet la Țotora cu obuzul lui, ca vro 15.000 oaste. Că n-au cutedzat să margă drept la pod la Dunărea, cum îi învățas-împăratul, căci că avea oaste puțină.

Veziriul turcesc încă sosisă la Dunăre și să temea a tréce în ceasta parte, audzind că vin mulțime de moscali. Ce sta și el de céia parte.

42. Iară după ce au înțeles veziriul că s-au hainit Dumitrașco vodă, îndată au prins pe capichihaè lui Dumitrașco vodă, pe Iano, și i-au tăiat capul. Așijderea și împăratul turcesc, înțelegând la Țarigrad, au și prins pre Antiohie vodă și l-au închis. Și era să-l tae. Numai norocirea lui au fost c-au mărturisit caimacamul cătră împăratul cum Antiohie vodă cu o lună mai-nainte i-au spus lui că frate-său iaste hain, nu îmblă bine, și el n-au credzut, gândind că-l pârește pre pizmă. Și așea

spuind împăratului caimacamul, l-au ertat și l-au slobodzit din Edicula.

43. Iară Șeremet, când au fost venit de la Nistru la Țuțora, au fost venit pre la Orheiu. Și s-au rădicat toți orheianii, sorocenii și lăpușnénii, de au venit cu dânsul pân-au trecut Prutul. Și țărănimè cu bejeniile s-au dus toate în Cârligătură; iară slujitorimè au rămas toată la Dumitrașco vodă, în oaste.

44. Apoi Dumitrașco vodă ș-au mutat doamna în curți la Iași și au lăsat un polcu de moscali de paza iei. Iar el, cu slujitorii câți avea la Țuțora, s-au dus și ș-au așădzat oastè lui dincoace de Prut și cu moscalii lui Cropot bragadir.

Și s-au sculat cu boerii lui, care s-au dzis mai sus, și au trecut Prutul la Țuțora, de s-au împreunat cu Șeremet, unde era cu obuzul lui. Și i-au făcut Șeremet cinste mare lui Dumitrașco vodă și boiarilor săi. Și au dăruit Dumitrașco vodă lui Șeremet un cal foarte frumos: așijderea și Șeremet lui Dumitrașco vodă au dăruit 2 părechi de soboli și boiarilor câte o bucată de ladan de céle bune, câte de doao haine.

45. Dumitrașco vodă au sfătuit cu Șeremet să scrie o carte în limbă turcească la sultanul, ca să să închine și el, cu tot Buceacul, că, neînchinându-să, pe urmă n-a fi bine de dânșii.

Și au pus Șeremet un copil a lui ce știia scrii bine turcește, iar Dumitrașco vodă au dzis că n-a putè copilul scrie cu dăscălie, fiind tânăr. Însă au dzis să scrie întâi pre o țidulă de hârtie mică vro doaî rânduri, să vadză cum scrie. Iar acel copil, fiind telpiz bun, au scris pre o țidulă așea, că „nu iaste mai mare blăstămat în lumé decât omul cela ce aré o fărâmă de pâine în mână și o leapădă pe acéia și cearcă să afle alta mai mare". Și au dat la Dumitrașco vodă. Iar Dumitrașco vodă, cetind, au dzis copilului: „Hai ghidi cahpol!" Și n-au mai spus lui Șeremet ce-au scris copilul, fiindu-i rușine, numai ce-au dzis c-a putea scrie.

Și l-au pus de-au scris cartè și au trimis-o la soltanul: iar soltanul n-au dat nici un răspuns pre acea carte. Și s-au întors Dumitrașco vodă la conacul lui preste Prut.

46. Venisă cu Șeremet depreună și un menistru a împăratului, anume Simion Savva Rogojinschii, neguțător de féliul lui, de la Rogojiia, despre partè turcească. Și căzdusă boiariu mare, de cinste și de sfat, la împărăție Moscului, că știe multe limbi. Și-i dédes-împărățiia mulți bani, să-i fie de purtat grijă la cheltuiala oștii.

Atunce au dat el lui Dumitrașco vodă 100 pungi bani, să facă oaste de moldovéni, pân' la 10.000, sau și mai bine. Și de i-or mai trebui, să-i mai dè bani. Și să dea de tot polcovnicul câte 100 ruble, de rocmistru câte 30 și de chihai, și de stegariu câte 10, și de tot tovarășul, de unul, câte 5 ruble. Și acești bani să le fie dintâiu de cheltuială, iar apoi, dacă s-or așădza, să le dea léfe. Și i-au mai dat vro 30 pungi bani să trimiț-în țară să cumpere vite, câte 4 lei vita, să le fie de treaba oștii.

47. Așijderea i-au mai dat și câteva cărți împărătești, scrisă la toată boerime și slujitorime, toți să încalece, să vie la oaste cu plată; iar care n-a veni va rămâne podan și lipsit din moșiile sale. Țăranii să aibă a aduce bucate, fără fricâ, să le dea bani.

48. Deci Dumitrașco vodă îndat-au răpedzit la țară, făcându-le știre tuturor. Deci boiarii mazilii au și început a veni de prin bejenii la oaste. Foarte pre puțini n-au venit. Și au trimis, cu cărțile, și bani la cine au socotit, să cumpere vite.

49. Așijderea și slujitorii, dac-au audzit, au și început a vini toți de toate părțile și a să scrie la steaguri. Și audzind de leafă, nu numai slujitorii să scriia, ce și ciobotarii, croitorii, blănarii, cârșmarii. Slugile boerești lăsa pre boiarii săi și alerga de să scriia la steaguri. Oaste de strânsură, din târgu, mai mulți fără arme, decât cu arme. Să făcusă pân' la 17 polcovnici și 170 rocmistri cu steaguri în cincisprezece dzile. Numai steagurile încă tot nu

apucas-a să plini bine, câte 100 oameni la stiag, neavând când să să plinească.

50. Atuncea Șeremet, zăbovind la Țuțora, așteptând împărăția să vie cu toată greimè, lovit-au tătarâi în vro doao, trei, rânduri straja lui Șeremet, fără véste, de o strica și apuca câte o hergheliie doao, de a oștii moschicești și să da iar înapoi. Să can hărăția câte puțin cu oastè moschicească cea sprintină, iar cu temeiul nu vrea să să bată.

51. Preste Prut, de ceasta parte, nu cutedza să treacă la moldovéni, că să făcusă véste că sint moldovéni 30.000; și știind pre moldoveni că sunt sprinteni la războiu, nu cutedza să le facă vrun vicleșug. Nici în țară, pe de altă parte, nu vrea să între, ce numai pre de céia parte, cât putea, zăhăia pre moscali.

52. Atuncea era un boiariu, anume Lupul Costache, fiiu lui Gavriliță; și era dator lui Dumitrașco vodă den goștină cu 3.000 de galbeni. Și-i mai dedése și 800 de galbeni să cumpere pâine de la Bârlad, ca să s-afle la vrémea de trebuință, ori la care parte i-ar trebui. Iar el, audzind de Dumitrașco vodă că s-au închinat la moscali, au strâns câteva rude a lui și s-au făcut tabără la mănăstiré la Bursuci și s-au închis cu câteva gloate acolo. Și la Dumitrașco vodă nu mergea, nici bani sau pâine nu trimitè. Și scriia cărți la Șeremet de-ș făcea obraz, adecă vești dé la turci, și pe Dumitrașco vodă, în loc de laudă, îl clevetiia cătră Șeremet.

53. La turci scriia cu alt obraz, că sint moscali puțini și-i o oaste flămândă. Ce să treacă veziriul Dunăre fără grijă, că-i va bate pre moscali.

Iar Șeremet și cu Dumitrașco vodă, audzind de acéle spurcate fapte a Lupului, că scrie la turci și face piiedecă și altor pementeni să nu vie la moscali, au trimis pre un polcovnic, anume Chighiieciu, cu vro 300 de moldovéni și un căpitan cu vro 200 de draguni să-l prindză, să-l aducă la dânșii. Iar el, vădzându-i, s-au făcut bolnav, și el și giupâneasa lui, și au

început a-i cinsti și a-i dărui pre acei trimiși. Și s-au rugat și au trimis niște frați ai lui mai mici și pre un fecior a lui de trup, dzicând că de-i va mai tréce, a eși înaintè oștii la Fălcii, cu oaste ce a putea strânge și cu zaharà.

Și așea, credzându-l, l-au lăsat și, luând pre frați și pe feciorul lui, i-au dus la Șeremet. Care lăsaré a Lupului de mare stricăciune au fost moscalilor; că el tare au îndemnat pre turci să treacă Dunărea, că să temea veziriul să treacă. Pentru care slujbă degrabă au luat plată de acel veziriu, precum înainte să va scrie. Că cine face, faci-i-să.

54. Împăratul Mosculuí atunce să zăbovisă la Iaroslav, la o nuntă leșască, și poftind și dând bani léșilor, ca să-i dea 30.000 de oaste agiutor. Și i-au adeverit léșii că i-or da. Și au dzis să purceadză înainte, cu oastè lui, că ai lor or purcede drept pre Prut și i-or agiunge.

Și au gătit léșii oaste și au pornit-o pân'la marginea lor, la Sneatin. Și de la Sneatin n-au vrut să mai treacă în cesta hotar, încoace. Și acolo au stătut, așteptând vréme pân's-or bate moscalii cu turcii; și de or birui moscalii, să să pogoare și ei în gios. Și lăsasă împăratul și pe Dolhoruchi, cel mai mare frate, cu 12.000 de moscali, să vie cu léșii, precum i să făgăduisă.

Și pre adeverința lor au purces împăratul în gios, pre Nistru, până la Soroca. Ș-au agiuns temeiul oștii sale, pedestrime, adusă tocma dé la Râga, degrabă, ostenită și flămândă. Și au trecut Nistrul pre la Soroca și au lăsat acolo o samă ce era bolnavi și leșinați, iar cu cei ce era mai tari au venit drept preste câmpu la Prut, la Zagarance.

55. Iară de acolo s-au pornit în gios pre Prut spre oastè lui Șeremet, și de acolo au trecut Prutul. Și au venit marele Petrî, împărat al Mosculuí, drept în târgul Iașului, împreună cu împărăteasa lui, în curțile domnești.

Iară caimacamii, împreună cu alți boiari și orășéni bătrâni mai de cinsté și mitropolitul cu tot clirosul, i-au eșit cu toții

înainte, afară din Iași, și frumos timpinându-i, l-au priimit cu toată inima. Și i s-au închinat ca unui împărat creștin, dând laudă lui Dumnedzeu, ca doar îi va cerceta cu mila sa și-i va scoate de supt giugul robiei turcilor.

56. Împăratul moschicesc mai avea un obuz mare de oaste, strâns la Azac, ca să margă să bată Crâmul. Și era la acel obuz 20.000 de calmâși și 20.000 de donți și 15.000 căzaci din olatul Harcovului și 5.000 căzaci ce le dzic eiți, ce trăesc preste Don, și 20.000 de moscali, caré să fac preste tot 80.000. Și le era cap pre această oaste Apracsin cniazul, gubernatul de Azac.

Și au venit atunce carte la împăratul de la Apracsin, precum au lovit pe tătărime ce-i dzic cubani, carii trăesc preste Don, și au robit 10.000 copii, ca de 12 ani și mai gios, iar pre alții, ce era mai mare sau mai mici, i-au pus tot supt sabie. Și acmu iaste gata să purceadă să între în Crâm. Ce împăratul i-au făcut răspuns lui Apracsin înapoi, să nu să grăbască a întra în Crâm, pân' s-a bate întâi el cu veziriul, și apoi îi va face știre să între în Crâm.

57. Mai avea împăratul și alt obuz, strâns la Ceahrin, din gios de Chiov, de iasta parte pre Nipru, 15.000 de moscali și 30.000 de căzaci, carii să țin de hătmăniia căzăcească. Și era cap acelui obuz Dumitru Galenici, cniazul și gubernatul de Chiov, și cu Scoropatchii, hatman căzăcescu. Și era orânduit să iasă pre Nipru în gios, să lovască Voziia.

Iar când au sosit împăratul la Soroca, au scris lui Dumitru Galenici să răpadă 4.000 saci de pâine cu căruță din Chiov, să dea oștii cei bolnave de la Soroca, și să răpadă o samă de căruță și aice în Iași, după dânsul, înțelegând că nu-i pâine în Moldova. Deci trimițind Galenici câteva tabere de căruță cu pâine după împăratul, o samă de căruță s-au poprit la Soroca, iar o samă au venit la Iași mai târdziu, iar pre o tabără de căruțe au lovit-o tătarâi la Bălțile Căinariului și i-au făcut mici fărâme, de n-au scăpat un om.

58. Mai avut-au împăratul și altu obuz de oaste, lăsat în sus, despre partè hranițiii șvedzești. Și era cu dânsul cniazul Alexandru Daniilovici Menjic ferc-marșalâc și cu Bon ghenarariul, cu 18.000 de călărime aliasă și 20.000 de pedestrime și câteva mii de sași de a lui Avgust, craiul leșesc, de sta acolo împotriva șfedzilor, fiind rămași în țara lor de la craiul, osebi de altă oaste ce mai avea pre Maré Balticum, de umbla cu galioane, bătându-să cu șvedzii.

59. Această oaste ce scrie mai sus au avut-o moscalii și fără socoteală au împărțit-o și au răschirat-o într-atâte părți. În nădejdea voroavelor streini, a munténilor, a léșilor, a sârbilor, a moldovénilor, au venit împăratul făr-oaste, negrijit, să să bată cu veziriul și cu poiadè oștii turcești și tătărești, într-un mijloc de câmpu pustiiu.

Și așea în nădejdea streinilor, era să-ș piardză moscalii împărățiia creștinească. Că împăratul aice mai mult de 30.000 oaste moscali, cu a lui Șeremet cu tot, nu avea. Și mai era și vro 8.000 căzaci, polcul lui Medhorotschii polcovnicul; că numai pre acesta l-au luat cu sine, iar pre aceilalți polcovnici nu i-au credzut și i-au lăsat pre Nipru, la Ceahrin, cu hatmanul lor. Și era și 1.000 de donți și vro 6.000 de moldovéni, cu cei ce slujiia mai-nainte la moscali. De toată oastè ca 50.000. Și avea și 52 pușci. Și cât și era oaste, mai mult era bolnavă, flămândă și obosită. Iar turcii era cu veziriul 400.000, fără poiadiè tătarâlor, și avea 400 de pușci: oaste grijită și hrănită bine, fiind în țara lor.

60. Atunce Șeremet și cu Dumitrașco vodă, din braniște, de la Țotora, dac-au oblicit că-i împăratul în Iași, au lăsat oastè și au mers la împărat de s-au împreunat.

Atunce au umblat pren toate mănăstirile împăratul, de le-au vădzut, și din toate i-au mai plăcut mănăstirea Golâe, dzicând că are 3 féliuri de meșteșuguri: léșesc, grecesc și moschicesc. Și mult lăuda împăratul lucrurile, chipul și toate obicinele

moldovénilor, și încă și dobitoacele acestui pământ, dzicând că-s frumoasă.

61. Dumitrașco vodă au făcut împărăției masă frumoas-în curțile domnești, în casa cea mare cu cinii. Iar când au fost să șadză împăratul la masă, n-au vrut să șadză în capul mései, ce-au șădzut în scaon lângă masă, iar în capul mései au pus pe Dumitrașco vodă și după dânsul pe Goloftin Gavriil Ivanovici, apoi pre alți ghenarari mai gios, anume Dolhoruchi cel mijlociu, Mihai Galicen cel mic, Sava Rogojenschii, menistru, Șefer, menistru, adecă visternic, Rent, ghenarar, Vejbah, Toma spatar, că atunce fugisă din Țara Muntenească, și feciorul lui Șeremet. Iar Șeremet n-au șădzut la masă, că îndată s-au întors la obuz.

Și alții din bragadiri și polcovnici, să ospăta și să veseliè pré frumos cu vin de Cotnar și lăuda vinul foarte. Și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin; și mult să mira cum spre partè lor nu să face vin cu pelin așea bun.

62. După ce s-au sculat de la masă, au venit și boiarii țărâi de s-au împreunat cu împăratul, și le-au dires împăratul cu mâna lui tuturor un păhar de vin.

Împărăteasa și cu doamna și cu giupânésele ce să tâmplas-în Iași, încă ședea la masă în casa cea mică de să cinstiia.

63. Iară împăratul era om mare, mai înalt mai decât toț oamenii, iar nu gros, rătund la față și can smad, oacheș, și can arunca câteodat' din cap, fluturând. Și nu cu mărire și fală, ca alți monarhi, ce umbla fiecum, prost la haine și, numai cu doao, trei slugi, de-i era de grija trebilor. Și umbla pre gios, fără alaiu, ca un om prost.

64. Iară atâta dragoste arăta împăratul cătră Dumitrașco vodă, unde vădzusă că s-au închinat de bunăvoè lui, că să tindè cu amândoao mânule și cuprindè pre Dumitrașco vodă de grumadzi și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pre

un fiiu al său. Aceasta era, când s-au împreunat în casa cea mică.

65. Atuncea Iordache Ruset vornicul și cu o samă de rude ale sale, cu Dumitrașco Racoviță hatmanul și cu Savin Zmucilă banul au început a agiunge cu clevete asupra lui Dumitrașco vodă, cum că nu iaste bine să fie domn vécinic, pre neam, în Moldova, ce iaste bine să să schimbe după cum va pofti țara, adecă precum iaste și acmu domniile de la turci.

Deci împăratul, oblicind de această poftă a lor, au învățat pre Goloftin și pre Rogojenschii de au chiemat pre toți boiarii țărâi la gazda lor, în casele Dédiului spatariul lângă curțile domnești. Și au început a spune Goloftin cuvântul împăratului cătră boiarii Moldovii, cum marele împărat silèște să scoată această țară din robie, de supt mâna păgânilor, și nu-i trebuiie nemică dé la dânsa să ia, ce-i voia să-ș facă pomană, fiind créștinii mâncați de păgâni. Și domniile să nu să schimbe într-însa, să să facă cheltuială ca la păgâni. Și alte multe cuvinte de adeverință, cu milă, ca acéstea.

Și audzind boiarii acéste cuvinte, toț s-au închinat și au mulțămit.

Iar Iordache Ruset cu ceata lui, precum mai sus s-au dzis, iar au început a striga că nu-i bine să fie tot de un neam domn, ce să să schimbe. Deci o samă de boiari ține în partea lui Dumitrașco vodă și dzicè că nu-i bine să să schimbe domnii, ce să fie pre neam, să iasă zavistiia și cheltuiala din țară, iar Iordachi tot striga că iaste bine să să schimbe. Și să priciia ei înde ei înaintea lui Goloftin și nu socotiia că iaste lucru cu rușine. Atunce le-au răspuns Goloftin că într-alt chip nu să poate.

Și au eșit boiarii cu acest răspuns și s-au dus pre la gazdele sali. Atunce au priceput Goloftin pre boiarii Moldovei ce féliu de oameni pizmătari sunt și cum nu să iubăscu.

66. Sculatu-s-au Savin Zmucilă banul, carele era învoit cu Iordache Ruset, și s-au dus la Dumitrașco vodă și la împăratul și au spus toată taina lui Iordache. Deci împăratul s-au mâniiat și au făcut surgun pre Iordache la Soroca, iar pre Savin Zmucilă l-au făcut Dumitrașco vodă postélnic mare.

Și după ce s-au întors moscalii la țară-ș, au luat și pe Iordache de l-au dus la Chiov. Și au fost la închisoare 2 ani și poate fi acolo ar fi murit, de nu l-ar hi slobodzit moscalii. Numai au avut noroc și parte de Brâncovanul vodă, că-i era cuscru și au stătut tare pentru dânsul la Poartă. Și s-au agiuns cu chihae veziriului, de-au poroncit solilor moschicești, carii era atunce la Poartă, anume feciorul lui Șerement, și au scris feciorul lui Șeremet la tată-său, la Chiov, și cu această mijlociré l-au slobodzit moscalii de la închisoare din Chiov. Și giupâneasa lui, tâmplându-să de-au fost fugit în Țara Ungurească, și acolo au murit împreună cu o fiică a sa; încă era logodită.

Căutați, fraților, acmu, cum nu tréce osinda pre sluga céia ce să rădică asupra stăpână-său. Că Dumitrașco vodă mare bine îi făcusă lui Iordache, că l-au scos de la închisoarea lui Neculai vodă, din beciu, de unde poate ar fi perit, iar Dumitrașco vodă, înainte trimițând, l-au slobodzit și l-au pus căimăcan. Și apoi ș-au dat și o nepoată de sor după un fecior a lui, anume Costantin, și l-au pus și păharnic mare, fiind încă copil, nu de vârstă, la boeriie. Ce-i lucru de mirat pentru Iordache, ce nu-i agiungea, de să punea împotriva lui Dumitrașco vodă.

Nu dzic nemic, numai socotesc doar de era și cu învățătura Brâncovanului vodă, având Brâncovanul pizmă véche pre Dumitrașco vodă, de când luasă pre fata lui Șărban vodă Dumitrașco vodă, din Țara Ungurească. Că făcusă munténii legătură să nu-ș dea fetele după Cantemirești. Sau doară gândiia Iordache că iară a aduce pre Mihai vodă din Țarigrad, de l-a face domn aice în țară, să fie iară el alfa și omega, după cum

era mai-nainte de stăpâniia domnii dé la turci. Au cine-l știe ce gândiia?!

67. Împărățiia Turcului, înțelegând de moscali că vin mulțime multă, tare s-au îngrijit că să va rădica toată créștinătatè de toate părțile asupra lui. Și au și trimis de olac de au chiemat pre sfințiia sa preasfințitul kyr Hrysanth, patriiarhul Ierusalimului, și i-au dzis ca să scrie o carte la Brâncovanul vodă, domnul muntenesc, știind împăratul că avea prieteșug patriiarhul cu Brâncovanul vodă, și Brâncovanul iar avea prieteșug vechiu cu moscalii. Și să scrie Brâncovanul și să trimiță un om a lui la moscali, să facă pace, și va lăsa Turcul hotar Moscalului Dunărea.

Și pre acea voroavă au trimis Brâncovanul vodă pre Machidon comisul aice în Iași, la împăratul Mosculuí, pre socoteala Turculuí. Ce n-au priimit nicidecum împăratul moschicesc să facă pace, neștiitoriu gândul omului la ce-l aducé, stând vârtos Toma spătar și cu Dumitrașco vodă să nu facă pace, mai mult în pizma Brâncovanului vodă.

68. Toma spătariul Cantacuzino, fiind văr primare Brâncovanului, îl ținea Brâncovanul ca pre un fiiu al său. Și-l făcusă și spatar mare în Țara Muntenească, și multă milă și dragoste și cinste arăta cătră dânsul, țiindu-l mai în frunte de toți boiarii săi. Iar el au lăsat pre Brâncovanul vodă și au fugit aice la Iași, la împăratul moschicesc, socotind că a hi el domnu în Țara Muntenească în locul Brâncovanului.

Și au început cătră împăratul a pârî tare pre Brâncovanul, dzicând că 300 pungi bani ce-au trimis împăratul la Brâncovanul să facă oaste și să cumpere pâine, să iasă în timpinarea oștii moschicești la Fălciiu, să să lase de acea nădejdé împăratul, că nu sint nici unele de acéle. Ce s-adeverești că îmblă cu vicleșug, că nici oaste face, nici pâine cumpără, nici el va să vie înaintè oștii la Fălciiu. Ce sfatul lui iaste, de a videa

că bat moscalii pre turci, el să să închine cu toată țara lui la némți.

Deci Toma, vădzând acel sfat a Brâncovanului că iaste așea, s-au vorovit cu unchii lui, cu Costantin Cantacuzino stolnicul și cu Mihai spătariul și cu alți boiari de țară, să vie el înainte: „Să dea știre împărăției tale că toată țara îi bucuroasă să să închine la împărățiia ta, numai Brâncovanul nu priiméște și face piiadecă tuturor. Și 18.000 de sirbi, ce-s în capul Țărâi Muntenești, vrea să vie la împărățiia ta, și i-au poprit Brâncovanul și nu lasă pre sirbi de cei ce slujesc la némți."

Și au cerșut Toma oaste la împăratul, oaste ca să margă să lovască Brăila, să o ia. Și atuncea, auzind munténii și oastè Brâncovanului, toți or alerga la dânsul la Brăila, și Brâncovanul a rămâne singur; și a strânge bucate multe din olatul Brăilii și a eși înaintea împărăției la Fălcii, cu toată oastè muntenească și cu zaharà.

Și așea au stătut și Dumitrașco vodă întru agiutor Tomii, la acéste vorbe, în pizma Brâncovanului, ca să-i facă rău. Și nu socotiia că mai mult îș face lui, că răschiră oastè și la greu n-a avea cu ce să bate.

Care mult i-am dzis eu lui Dumitrașco vodă, în taină, să lasă pizma Breancovanului și să nu-ș răschire oaste. Că pre urmă mult să va căi și nemic nu va putea folosi, precum dzice filosoful: „Căințile céle de apoi întru nemica sunt".

69. Deci împăratul îndată au poroncit de au ales oaste, caré era mai frunte de moscali și un polcu de moldovéni, cu Rent ghenarariul și cu Cropot bragadiriul, și l-au pornit cum mai în grabă. Și i-au dzis împăratul Tomii că, de nu s-a închina Brâncovanul, îl va face pre dânsul domn, iar de să va închina Brâncovanul, pre dânsul îl va face ghenaral de nu va asculta, nici să va téme de Brâncovanul vodă.

Așea aduc tinerétele pre om când au pre multă voie și dezmierdăciune la un stăpân, precum au avut și Toma la

Brâncovanul vodă; că la cea de apoi s-au înstreinat de neamul său și de binele său cel mult și au murit în țări streine.

70. După acéstea, împăratul a treia dzi au purces din Iași la Prut, la oastè sa, și au poftit și pe Dumitrașco vodă să fie după dânsul și să-ș ia cu dânsul 15 boiari, pe care-i vor plăcea lui, să-i cinstească acolo. Și să margă și mitropolitul țărâi, să slujască liturghie acolo, în besérică de cort.

Și au pus de-au cumpărat și câteva vasă de vin, să fie de cinstit oșténii, că atuncea era și sărbătoare, dzioa sfinților apostoli Petrî și Pavel; cu trei dzile mai înainte, în post, să facă în loc de prazdnic, cum să dzice la noi, fiind și numele lui, Petrî. Avea obiceaiu el de făcea și într-alți ani slujitorilor lui masă la Sféti Petrî.

70 <*sic*>. Deci Dumitrașco vodă s-au sculat a doa dzi și ș-au ales boiari, pre cine au socotit, împreună cu mitropolitul Ghedeon, și s-au dus și au făcut întâi liturghie. Iar oastè era strânsă, și era făcut un ocol mare, mai largu de cum cuprinde curtea gospod din Iași. Mai ca dă două ori de cumu-i curtea, așea era acel ocol, de o parte drăgănime și de o parte tot pușcile céle mare înșirate.

Deci dacă au istovit liturghiè, au și început a slobodzi pușcile céle mari pré rând, toate câte una, până în 52, că atâtè avea luate cu sine. Apoi au început a slobodzi drăgănimè flintele, însă nu tot odată, ce începus-a slobodzi de o parte, mergând focul slobodzind din om în om, împregiur. Ca cum ar mérge fulgerul, așea mergea focul împregiur. Și era 5 rânduri, tot draguni de draguni.

71. Apoi au mers la conac, și acolo au întins vro cinci șease corturi unul lângă altul, de să ținè tot unul. Și au pus masă supt acel cortu, gios pre pământ, și au săpat șanțu de slobodzit picioarele în gios.

Și au ședzut împăratul și cu Dumitrașco vodă și cu toți ghenararii, câți era, și bragadirii și polcovnicii și căpitanii. Și pre

de o parte, de la al cincilè boeri moschicești mai gios, ședea și cei 15 boiari moldovenești, tot de-a rândul, cineș după cinstea sa.

Și era într-o miercuri, în post, și au mâncat toți carné, pentru liubovul împăratului crèștinescu. Și ne-au cinstit prè bine și frumos, și mai pe urmă ne-au închinat însuși împăratul, cu niște vin al lui, de la franțoji, care, îndată cum au băut, au mărmurit toți de béți, bând de acel vin. Și n-au mai știut cum au dormit întru acea noapte, și domnul și boiarii.

72. A doa dzi s-au tocmit și boiarii cu Dumitrașco vodă și mitropolitul, și i-au făcut toți scrisori la mână și au iscălit toți, și împăratul. Și au purces la Iași Dumitrașco vodă și Simion Sava și au strâns și pre alți boiari și arhierei, carii nu să tâmplasă la cinste la Prut. Și au întrat în besérica domnească pe poartă și au cântat un paraclis; și după paraclis au cetit catastihul cel de tocmală, ce-au făcut lui Dumitrașco vodă. Și au priimit toți, și ceialalți boiari, care nu să tâmplasă la Prut. Și au iscălit toți, tot pre ponturile céle ce li-au trimis împăratul pre Luca vistérnicul, precum s-au pomenit mai sus.

73. Și așea era sfatul, să margă tot cătinel, zăbovind, doar se va întoarce și Toma de la Brăila, și vor veni și léșii din sus. Și or mai strânge și vite, că trimisese slujitori prin țară de lua a cui găsiia, și fără voia lui, și le da bani.

Dar în scurtă vrémé au și nemerit véste, dé la Lupul vornicul, că au trecut veziriul Dunăre și vine în sus. Deci împăratul întâi să cumpăniia să întoarcă oastè înapoi, să iasă pre la Iași la Siretiu în gios, la Focșani. Apoi au vădzut că nu-i dă mâna, că obuzul lui Șeremet agiunsése în gura Jijiei.

Ce s-au lăsat de acel sfat și au trécut Prutul toată oastè, în ceasta parte, și au luat în gios, cum mai de sirgu să agiungă la Fălcii. Atuncea au vădzut împăratul că s-au greșit, unde au trimis pre Toma și s-au împărțit oastè. Și au răpedzit să s-întoarcă. Ce n-au apucat, că Toma agiungea atunce la Brăila.

74. Iară Toma, după ce-au agiuns la Brăila, a treia dzi au și luat cetate Brăilii. Și au început a strânge zaharà, să pornească la Fălcii, și a vini multă oaste, cum să apucasă. Și au scris cărți înapoi la împăratul, de i-au făcut știre. Numai Lupul vornicul au prinsu acéle cărți și li-au trimis la veziriul, ca un împiedecătoriu de binele crèștinilor. Și moscalii nu știia nemic c-au luat Toma Brăila.

75. Brâncovanul vodă încă, după ce-au audzit c-au dat moscalii oaste Tomii și mérge la Brăila, s-au mâniiat și n-au vrut să să mai pogoare în gios. Și zaharaoa ce o pornisă înainte moscalilor la Fălcii au poprit-o și, după ce-au bătut turcii pre moscali, au trimis-o oștii turcești. Și banii ce-i trimisése împăratul moschicescu Brâncovanului vodă, să facă oaste și zahara, precum s-au pomenit, după ce s-au întors moscalii la țara lor, le-au trimis banii.

76. Pre acéia vrémé să rădicasă 2 boiari sirbi de la marginea Bosnei și strânsése la 20.000 de oaste și mai bini, tot sirbime, cu îndemnăturile moscalilor. Și multă răutate făcea turcilor despre acea parte. Numai n-au ținut mult și n-au apucat a să înteméia că, după ce-au bătut veziriul pre moscali, au și răpedzit niște pași ai lui și i-au spart. Iar boerii aceia pre urmă au venit la Petreburc, la împăratul moschicescu, neputând trăi la locul său. Și i-au miluit și li-au dat sate, să trăiască acolo la Moscu.

77. Împăratul Moscului, neștiind rândul locului acestuia, așijderea și Dumitrașco vodă nu știia, fiind de copil mic în Țarigrad, și cu venitul la Iași și cu céle cinsti și tefericii multe, să hămeisă, de nu putea să să mai grijască nemic. Și precumu-i hirea moscalilor, temătoare de vicleșug, cu nime nu să sfătuia din boiarii Moldovii, numai cu Dumitrașco vodă. Așijderea și Dumitrașco vodă, vădzându-să în cinsté la moscali, să văznosisă și cu nime nu să sfătuia, ce ținea pre turci istoviț de moscali;

ca cum ar lua oaricine cârpa unii fămêi din cap, așea ținea ei că or lua și or bate putérè împărăției turcești.

Au purces oastè netocmită în gios, care cum putea; oastè moldovenească, de la tefericiè cea din Iași, giumătate împrăștiiată pre la bejenii, să să mai grijască de bucate, alții pentru jacul, precumu-s moldovénii.

78. Atuncea s-au făcut 3 obuzuri. Un obuz, ca vro 7.000 de oaste, mérge înainté iușori, cu Ianăș ghenarariul.

79. Al doilea obuz, ca vro 15.000 de oaste, mérgè cu împăratul și cu Șeremet și cu Dumitrașco vodă.

80. Al treilea obuz, mai pre urmă, cu toată greimè, pedestrimea cu Răpin ghenarariul. Și așea mergè de departe un obuz de altul, calé ca de 2 ceasuri.

81. Iară din gura Jijiei până în gura Sărății să tâmplasă acel loc tot mâncat de lăcuste, cât era numai pământul, de nu avea ce mânca caii.

Deci céle 2 obuzuri ce era mai ușoare, a împăratului și a lui Ianoș, s-au depărtat înainte, ca să agiungă la gura Sărății, unde era iarbă; și siliia să agiungă acolo și să aștépte greimè. Deci rămăsése obuzul cel cu pedestrimè departé înapoi de céle 2 obuzuri, fiind oaste leșinată și bolnavă, ca vro 100 de cară pline de oameni bolnavi; pre alții îi mâna cei mai sănătoși denapoi, ca pre vite.

82. Atuncea oastè moschicească, cum mergea înșirată pre de ceasta parte de Prut, iar tătărâme era pre de céia parte, trecusă de coada oștii moschicești în sus. Pre câmpu să vedea focurile ca stélele. Și nu trécea ceia la ceștiia, nici ceștiia la ceialalți, nici făcea zăhăială, nemică. Că oastè moschicească arăta preste samă de multă, fiind cară multe. Și tătarâi încă aștepta, de or bate pre turci, să s-închine și ei la moscali.

83. Deci, cum au sosit Ianăș ghenarar cu obuzul lui înainte, într-o sâmbătă pre amiadzădzi, în 6 dzile a lui iulie, împotriva gurii Sărățâi, lângă o baltă, de-au descălecat can în laturi de

Prut, iar turcii au și sosit și ei împotriva lor la Prut, și au și făcut 3 poduri și au început a tréce Prutul în ceasta parte.

84. Deci Ianăș ghenaral au scris la împăratul să păzască să vie mai tare, să s-afle, până în dzuă, toată oastè la un loc, sau el să s-întoarcă înapoi la noapte, că turcii sint mulți, și n-a putea el, cu câtă oaste aré, să sprijinească, și poate să-i spargă.

85. Împăratul, după ce-au vădzut scrisorile lui Ianoș, au socotit că el, cu obozul ce-i lângă dânsul, poate să agiungă la noapte.

Dar pedestrimè iate departe înapoi, nici a doa dzi n-a agiunge, că era pre la Răbâe, iar împăratul era în gura Prutețului, la Casele Banului. Deci au socotit și au scris la Ianoș să să rădice la noapte, să vie înapoi, la obuzul lui.

86. Deci Ianăș ghenarar, cum au vădzut scrisorile împăratului că-i scrie să s-întoarcă înapoi, cum au înnoptat, la doao, trei ceasuri de noapte, au și purces înapoi. Iar turcii audzind huetul carălor, s-au și făcut spaimă și au și început să fugă.

Iar un pașa-au dzis veziriului că huetul să pare că să duce, nu vine. Deci fiind un bulucbaș, de neamul său sirbu turcit de la Bosna, anume Colceag, și-l trimisése să margă să vadză. Și cum s-au dus, au și luat limbă că fuge obuzul.

Și așea au încetat turcii de a fugi și vârtos a tréce Prutul toată noaptè. Iar Colceag, dintr-acea limbă, au agiuns de iaste acmu pașă la Hotin.

87. Deci obozul lui Ianoș, întru acea noapte, au mărsu cu pace și au sosit pân-în dzuă la obuzul împăratului, în gura Prutețului, la Casa Banului.

88. Iar turcii, a doa dzi, duminecă dimineața, în 7 dzili a lui iulie, veniia, care cum putea, în putérè calului.

Atuncea au scos moscalii vro 4.000 de moscali afară din obuz, mai gios, pe lângă balta Prutețului, ca tréi, patru pistréle de sigeată. Și au eșit și moldovenii împotriva celor

4.000 de moscali, alături, mai pe despre câmpu, și cu Dumitrașco vodă și puțintei donți și căzaci, alături cu moscalii.

89. Deci au și început întâi cu moldovénii turcii a-și da palme. Ce, până începusă a să îngloti turcii, sta oarece bine și bieții moldovéni, măcar că era oaste de strânsură, negrijiți și fără arme și neînvățați la războiu; că ei nu avusése oaste de mult.

Iar apoi, înglotindu-să turcii mulțimé, nu mai putea să ție războiul, că turcii avea toți foc și cai buni. Iar moscali călări cu foc dennapoia moldovénilor, să-i rătuiască, nu era, că călărimè, cei cu cai buni, o trimisése cu Toma la Brăila. Ce le-au căutat numai a da dos asupra obuzului. De mirat era încă și cât stătusă; ce putincioși era ei să să bată cu oaste turcească?

90. Apoi turcii, vădzând că moldovénii au dosădit la obuz, au început a da năvală asupra celor 4.000 de moscali ce era afară din obuz și a donților. Deși așea le da năvală, cât să părea că or tréce turcii cu caii preste dânșii.

Dar moscalii îi sprijiniia tare din foc, iar pre donți și pre niște căzaci îi purta tot vârtej prin pregiurul moscalilor, numai să-i dezlipască de lângă moscali. Ce avea noroc de balta Prutețului, că era pre de o parte, că-i dezlipiia de lângă moscali.

Atuncea, vădzând că turcii tot să adaog, li-au căutat numai și acelor 4.000 a veni iar la obuz, și cu acei donți și puținei căzaci.

91. Deci pân-în sară, întru acéiaș dzi duminecă, tot veniia vârtos din gios și să așădzasă pre coastă la deal; iară tătărâmè tot trecea în sus pre Huși, pre la bejenii, drept prada, ca lupii. Cum ar tréce niște lăcuste, așea trecea de mulți.

Ce can da turcii câteodată năvală la obuz, dar îi împrașca moscalii. Și obuzul ședè pre lângă balta ce să chiiamă Prutețul, alături înșirată. Eșiia hărâți și de la noi moldovéni și de la turci, de să loviia, pân'ce-au însărat. Iar obozul cel mare moschicescu au tot venit la un loc, să să împreune cu cestalalt, și n-au putut întru acéia dzi, duminecă, să agiungă, ce numai pân'la

Stănilești au venit. Iar împăratul, vădzând că nu mai vini pedestrimè, tare s-au îngrijat.

92. Atuncea m-au chiemat pre mine, fiind hatman, și mi-au dzis: cutedza-oi eu cu 200 de draguni și cu 100 de moldoveni să-l scot pre măriia sa și pe împărăteasa, că va putea mérge călare, să-i scot în Țara Ungurească? Că în Țara Leșască nu cutedza, că-i scriia cniazul lui, Dolhoruc, că i-s lésii nepriiateni și au strâns oaste, nu ca să-i dea agiutor, ce ca să-i stea împotrivă, și să lasă pre Șeremet și pre Dumitrașco vodă în urmă cu obuzul, să să bată cu turcii.

Ce eu i-am răspuns că iaste un lucru prè cu grijă mare a ispiti, căci astădzi toată dzioa au vădzut măriia sa cum au trecut tătarii și turcii tot în sus, ca cum ar mérge niște lăcuste. Cine-i știe cât loc or hi cuprins în sus, și noi, în ceastă noapte, sau om putea să eșim dintr-înșii, sau ba. Apucându-ne dzioa, iaste un lucru prea cu primejdiie să lăsăm oastè cea multă, să mérgem cu o mână de oameni. Măriia sa iaste împărat, și iaste un lucru foarte cu grijă, să nu cadză la vro primejdiie. De ar fi un om mai de gios, de s-ar tâmpla și primejdie, n-ar fi lucru mare.

Deci împăratul, audzind acéstea cuvinte ale méle, au socotit și el că-i dzic bine, și nu s-au cutedzat.

93. Și îndată s-au și rădicat cu obuzul de acolea, de lângă Casele Banului, ei au purces noaptè în sus prin întunérec, de nu să vedea mâna.

Și au mărsu toată noaptè, și pân-în dzuo am agiuns la Stănilești, supt dial. Iar de focurile turcilor și a tătarâlor era cuprinsă costișa până pre supt pădure, tot câmpul acela, până în Huși.

Iar turcii și tătarâi de la focuri audziia hriamătul obuzului, și nemică nu să clintiia, ca cum ar fi niște oameni morți, până în răvărsatul zorilor.

94. Iară când au fost în răvărsatul zorilor, di începus-a să lumina de dzio, luni, atunce s-au tîmpinat cu toată pedestrimè

ce era la obuzul lui Răpin ghenaral, în sat la Stănilești. Deci îndată cum s-au timpinat, au și început pedestrime a să înșira cu părcanile în spate, un rând pre de o parte a taberii, altul pre de altă parte, iar obuzul împăratului tot păziia de întra în mijloc, în celalalt obuz, în pedestrime.

95. Ce n-au apucat a întra toate carăle împăratului în celalalt obuz, să s-închéie părcanile, și au și lovit turcii și cu tătarâi denapoi obuzul. Și așea au făcut o năvală strașnică, cât au rupt vro 100 de cară, și l-au luat, care nu apucas-a întra în părcane. Și între acéle cară ce-au luat turcii s-au tâmplat și vro doao, trei căruță pline de bani împărătești.

96. Mai dat-au și alții năvală în coastele obuzului din gios și alții în coastele obuzului din sus. Ce aceia n-au putut strica nemic. Mai mult s-au stricat lor, că era părcanele înșirate și tocmite.

Deci cum au dat năvală turcii, iar moscalii au și slobodzit părcanile la pământ, și au slobodzit toți, odată, focul și pușcile într-înșii. Și așea cădea turcii, ca când ar cădea niște pere coapte dintr-un păr, cându-l scutură oamenii.

97. Iară biieții moldovéni, cât să putusă ținea la un loc de steaguri, de nu să răsipisă noaptè pen obuzuri, ei mergea înaintea obuzului afară din părcane. Deci vădzându-i turcii că sunt afară din părcane, așea le-au dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi. Ce moldovénii, neputându-i sprijeni, au și plecat fuga înapoi asupra obuzului, iar turcii denapoi gonindu-i, pre carii cumu-i agiungè tot îi prăvăliia și-i tăiè, și să făcea mare chiot.

98. Deci agiungând moldovénii în fruntea obuzului, iar moscalii n-au vrut să le deschidă părcanile, ca să întri înlontru în obuz, ce li-au făcut semn de-au purces alăturea cu obuzul a fugi. Și la giumătate de obuz le-au deschis părcanile dé li-au făcut poartă.

Și au început a întra moldovénii, prin coastele obuzului, în obuz, iar turcii tot îi goniia, ca niște lupi, pre lângă obuz. Iar moscalii sta de-i priviia, până s-au apropiiat turcii aproape și au întrat moldovénii mai toți în obuz. Atunce moscalii, aflând vréme, odat-au slobodzit focul din poarta ce o făcusă până în fruntè obuzului; și așea au oborât pre turci, ca cum i-ai mătura cu o mătură.

99. Apoi turcii s-au spăriiat a mai da năvală la obuzul moschicescu, ce mergea pre departe, ca la 1.000 și mai bine de pași bărbătești. Fără cât numai ce eșiia hărâții, câte doi, trei, și de la noi așijderea, de să loviia cu dânșii, și din oficerii moschicești și din moldoveni. Că oficerii moschicești mérgea tot pre denafara părcanilor, cineș drept steagul său. Iar pre din lontru, alături cu părcanele, mergea câte 5 rânduri de draguni pedestri, și în mijlocul lor carăle și altă oaste. Iar în coada obuzului denapoi să tot bătea vârtos cu turcii; că începus-a-l agiunge și pedestrimè turcească, inicearii.

Deci mérgea câte puținel, și sta obuzul de aștepta pre cei din urmă; că cei din urmă mérgea tot bătându-să. Și mergea puținel și iar sta, de să aștepta, că cei din urmă avea greu mare. Și când sta obuzul, moscalii avea și câte o pușcă mare pe la steaguri, și unde vedea câte un buluc de turci, câte dzéce, cincisprădzéce, ei și întorcea câte o pușcă cu căruța și da în turci. Și așea îndrepta pușca de bine, cât nu era niciodată să nu lovască ori cal, ori om.

Deci așea au mărsu luni toată dzioa, pân-în vrémea chindiei, de la Stănilești, de supt dial, pân' la Prut.

100. Și dacă au sosit la Prut, au mai răsuflat oarece la apă, că toată dzioa nu băusă apă, nici ei, nici caii. Iar turcii, în scurtă vrémé, au început a să înmulți preste samă, și au agiuns și veziriul cu toată putérè. Și de céia parte de Prut încă au început a sosi oaste turcească și léșii a lui voevoda Chiovschi.

Și era un dial mare împotriva obuzului moschicesc de céia parte, și nu putea oasté turcească să să pogoare la vale, să s-apropie de Prut, de răul pușcilor moschicești, că-i împrașca moscalii prè tare. Nărocul moscalilor că nu avea turcii de céia parte pușci din dial, că ar fi stricat rău obuzul moschicesc. Iar de iasta parte să pusése turcii în dosul unor spini și făcea stricăciune moscalilor de după spini.

101. Iară împăratul au poroncit de au eșit toți moldovénii, di-au dat năvală turcilor la spini și au gonit pe turci de la spini. Și s-au mai lărgit părcanile, di-au cuprins spinii înlontru, în obuz.

102. Atuncea s-au prins și un turc viu, și l-au dus la împăratul. Și acel turc au spus împăratului câtă oaste turcească iaste: 120 000 iniceari și 250 000 de călărime, cu 40 000 sindinghistri, carii sint giurați de mărgu înainte la războiu. Așijderea și hanul cu soltanul, cu tătărimea, și voevoda Chiovschi cu léșii și cu șvedzi, câți or hi de mulți, nu știe. Și au mai spus că au venit cărți de la împăratul turcescu, scriind la veziriul, de a socoti că nu va putea birui pre moscali, să caute să facă pacé, și ce-ar cére moscalii să le dea, să nu să bată.

103. Deci împăratul moschicesc, înțelegând vorba acelui turcu, au pus pre Șeremet de au scris o carte de la dânsul la veziriul într-acesta chip, précum: „Noi am avut pacé cu voi, și voi v-ați potrivit Șfedului de aț trimis pe hanul și pe soltanul di-au prădat astă iarnă în țara noastră fără nici o vină. Și încă n-au agiuns cu atâta, și te-ai sculat acmu și măriia ta, cu toată putérè, de vii asupra noastră. Deci împăratul nostru, oblicind de această faptă, m-au ales pre mine cu această oaste înainte, întru întimpinarea măriii tale, ca să stau să vorovăscu cu măriia ta și să punem la o cale pentru această pradă ce ne-ați făcut, ca să facem pacé. Că noi nu sintem bucuroși ca să stricăm pacea; că noi ținem pacea, iar măriia ta, cum ai vădzut oastea mea, cum ai prinsu a bate și nu stai să vorovim. Pentru aceasta te poftescu să-mi faci știré, să știu cum oi scrie la stăpânul mieu, la împăratul, căci eu n-am venit pe bătae, ce pre pace."

Într-acesta chip au scris cartea, cu numele lui Șeremet, tăinuindu-să împăratul moschicesc să nu-i în obuz. Și au dat-o la acel turcu, și așeaș, atuncea, luni seara, l-au trimis la veziriul.

104. Turcii atuncea sara au făcut dovă, după cum li-i obiceaiul, de strigă cu toții tare, când fac dovă, adecă când se roagă lui Dumnedzeu. Iar împăratul moschicescu, dacă au audzit așea, în grabă au sărit, gândindu-să c-au dat năvală turcii di-au spart obuzul, și întreba ce iaste. Iar Dumitrașco vodă au spus că fac turcii rugă la Dumnedzeu. Iar împăratul s-au zimbit a râde și au dzis: „Măcar că sint păgâni, dar să roagă și ei tare lui Dumnedzeu".

105. Deci cum au istovit turcii dovă, s-au și apucat a da năvală de trei, patru părți în obuzul moschicescu. Și așea să bătea, câte un ceas și giumătate ținea năvala. Iar moldovénii ședea acolo, în mijlocul obuzului, ca cum ar ședea la casele lor, așea nu avea nici o grijă. Că pușcile turcești nu le meșterșuguia bine, și trecea preste obuz. Și arunca și cumbarele de céle mare; și, suindu-să sus, nu apuca să cadă gios și să spărgea. Și deși cădea vreuna, cădea în laturé, nu nemeriia în obuz. Și când sta câteodată bătaè și începè trâmbițile moschicești a dzice, pre atâta cunoaștem că n-au spartu turcii obuzul. Și așea, toată noaptè s-au bătut.

106. Dzicea împăratul moschicescu că aré și el 2 cumbarali de céle mare, făcute cu alt meșterșug, cu otravă, care îl ține una câte 50 pungi de bani, și să căiești că n-au luat mai multe. Că acmu ari arunca și el vruuna, dar n-are la cine arunca; că ordeia turcilor încă nu-i strânsă, să fie așădzată la un loc. Că acel fél de cumbarale sint nu numai herăle ce-s într-însele, ce și mirosul; pre cine agiunge, cade de moare. Ce oricum, dimineață, dintr-acéle doao a arunca una, unde o védea ordiia lor strânsă.

107. Dumitrașco vodă își lăsasă doamna în Iași, cu un polcu de moscali și cu vro 200 de căzaci dzicând și împăratul că-ș va lăsa împărăteasa-ș în Iași. Iar apoi n-au lăsat-o, ce-au luat-o cu sine, cu dânsul, iar doamna au rămas în Iași.

Dzisu-i-au atuncea câțva boiari să nu-ș lasă doamna în Iași, și mai vârtos i-am dzis eu să o trimită la Hotin sau la Cameniță. Că acmu-i vrémé de nepace, și de s-a tâmpla vro primejdiie, îi va fi cu greu, că nu avea nici vezetei, nici slugi, și cine știie cum s-a tâmpla; iar de va fi pre voia créștinilor, lesni-i a să întoarce să vie la Iași.

Iar vodă s-au mâniiat și mi-au răspuns să-mi iau fămeia, de mă tem eu, să o trimit unde mi-i voia, iar el pre doamna, din Iași, n-a clăti-o necăiuri. Iar apoi, după ce-au vădzut că au încungiurat turcii obozul, el tare s-au spăriiat că or hi trimis turcii niscaiva oaste turcească la Iași și i-or lua doamna și copiii. Și plângea și întreba în toată oaste, cine să va afla un voinic să iasă pe furiș, să să sloboadă la Iași, să dea știre doamnei să fugă. Și-i va da pentru acea slujbă ce-a face 100 de galbeni de aur, sau și doaă. Și nime nu cutedza să s-apuce să margă.

Apoi Dumitrașco vodă, vădzând că nu să găsește nime, să ispitiia el singur să margă și cu Brahă, capitan de dărăbani. Și-ș găsisă și cealmale și haine turcești să s-îmbrace, să iasă noaptè din obuz, să între în oastè turcească, ca doar ar putea străbate la Iași la doamna, să o ia și să fugă.

Ce din obuz nu putea eși nime, că nu-i lăsa moscalii la părcane fără ucaz. Și s-au dus și la împăratul de i-au spus ce va să facă, și au cerșut ucaz. Ce împăratul n-au vrut să-i dea ucaz și au socotit că nu iaste bine, că poate să-l prindză turcii, și l-or omorî; iar la Iași, sau or fi mers turcii, sau ba, iar așea l-or omorî și pe dânsu și or mérge apoi și la Iași. Și să nu să tiamă, că, de or și merge turcii la Iași, nemic n-or strica. Ce avea mare grijă și jeale nu numai el, ce și noi cu toții, câți ne era casele în Iași.

108. Rugăm pre dumneavoastră, iubiți cetitori tineri, să luați sama acestii scrisori, de s-ar tâmpla vrodată să mai viie niște lucruri ca acéstea în țara noastră, să vă știți chivernisi, să nu pățiți și voi ca și noi.

109. Moscalii la turci niciodată năvală nu mai da, ce tot turcii dă năvală la moscali, până îș istoviia focul, și apoi iar să da înapoi, iar moscalii tot cătinel după dânșii. Și să lărgisă șireagurile céle de moscali, în lature, cât alergai cu calul; atâta să lărgisă moscalii de la carăle lor.

Iar când au fost marți dimineața, turcii s-au strâns toți de o parte, și acolo ș-au făcut meteredzu și s-au așădzat toate pușcile. Și au început a să bate prea vrăjmaș, cât întunecasă lumea, de nu să vedea om cu om, și să vedea numai para cum eșiia din pușci. Ca cum ar ardé un stuh mare de trestiie pe niște vânt mare, așea să vedea focul eșind din pușci. Numai ce voiu să dzic, poate-fi Dumnedzeu ferește la războiu, că dintr-o 1 000 de sinéte abiia să tâmplă de lovéște un om. Că de ar hi nemerit cât foc slobodziia, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali om de povéste. După cum dzice un cuvânt Miron logofătul: „Mare iaste omul, iar la războiu prea mică-i iaste ținta".

110. Dzis-au Dumitrașco vodă atuncea împăratului: să legi toate carăle tabără și să lase pe Medhoroschi polcovnicul cu cinci, șease mii de căzaci ce le avea și cu doao, trei polcuri de moscali, să rămâe să apere carăle de călărimea Turcului, de or vrea să le dea năvală. Iar céialaltă oaste moschicească, săldații, să dea năvală asupra inicérilor la meteredzu, că or bate pe iniceari și or lua și pușcile turcești, și atuncea or fugi și ceialalți, călărimea. Că așea li-i obicéiul; că el au vădzut când au bătut némții pre turci la Varadin, că, după ce-au bătut némții pe iniceari, iară călărimè au și purces a fugi, carii cum putea.

111. Iară împăratul au răspunsu lui Dumitrașco vodă: „Ți să pare și ai vrea și ai pofti, ticăloase oame, să fie pentru binele tău, dar, de oi și bate pe pedestrime, călărimè iaste multă, și

n-am cu cine o goni". Că sta călărimea, ca cum ar sta pădure, împregiurul obuzului, de nu-i agiungea pușca. Sta și priviia cum să bat, și împăratul tot nădăjduia că-i va veni răspunsul ce scrisése noaptè, cum s-au pomenit mai sus. Și veziriul nu-i mai făcea și tot păziia de să bătea.

112. Întru acéle vremi, când să bătea, venit-au un nuoraș can mic și stropiia de ploae. Și aveam grijă să nu dea atuncea năvală călărimea, și or piiarde moscalii focul. Iar moscalii nici să mira și ne îmbărbăta și dzicea că mai pre mare ploi să bătea ei cu șfédzii, că avea mantale în spate și ținea flintele supt mantale. Și mai greu era de focul turcescu, decât de cel moschicesc. Și n-au ținut mult acel nuoraș, ce ca giumătate de civert de ceas, și au și lucit soare, cu mare hierbinteală, cumu-i în luna lui iulie.

113. Moscalii cei din bătae trăgea atuncea mare greu de séte, că n-au obiceaiu, ca turcii, să le care apă cu sacalele. Deci împăratul au poroncit la moldovéni să le care apă cu ploșce, cu fedelése, cu poloboace, cu ce or putea. Deci au pornit cu toții de le căra apă. Vărsa medurile și vinurile de prin poloboace și căra apă de ducea la săldați. Și-i scriia comisarii la izvod și le da bani cărora căra apă.

114. A doa, mai trăgea greu moscalii că inicércile turcilor era mai lungi și heră mai bune și bătea mai departe decât flintele moscalilor. Și inicearii nu să prea apropiia de moscali și slobodziia inicércile, dar moscalii, fiindu-le flintele mai scurte și mai slabe la hier, nu le slujiia focul de departe, să agiungă focul pe iniceari. Iar de le-ar hi venit lor pre îndemână să le bată pușcile departe, ca a turcilor, n-ar hi putut ținea inicearii, atâta de lungu bătae, sau, de-ar hi dat vrodată moscalii năvală, încă n-ar fi putut ținea turcii războiu. Dar ei nu da niciodată năvală la războiu, ce sta numai de să apăra.

115. Acmu venisă moscalii de să apropiiasă de meteredzul turcilor și de pușci, unde era așădzate. Prea mult, de era ca o

150 pași turcii de moscali. Și era un ghenaral neamțu, anumé Vitman. Acesta s-au dus la împăratul și au început a-l mustra tare pre împăratul și-i dzicea: „Ce iaste aceasta, de umblăm toți, niște oameni hămeiți, și nu ne căutăm treaba și orânduiala războiului după cumu-l știm că să cade? Că eu în multe războae a Neamțului am fost și știu leacul turcilor ce trebuiaște. Ce-mi dă comenda oștii în mâna mea, că eu în doao, trei ceasuri oi face ce știu și oi curăți pre turci, de nu i-i vedea pre aicea."

116. Deci împăratul, audzind așea, i-au dat ucaz ca să fie toată comenda oștii în sama lui și să asculte toți ghenaralii, precum le va poronci el.

117. Deci cum au luat acel ghenaral comenda în sama lui, au și pus oamenii lui de au îmblat împregiurul obuzului, dând știrea tuturor slujitorilor cumu-i comenda oștii în mâna lui Vitman, să fie toți gata de năvală. Și au luat câte un rând de săldați din coadă și i-au mai îndesit în fruntea obuzului, unde era bătae, iar în coadă, unde era mai supțiri rândurile săldaților împotrivă pre lângă cară, au mai îngroșat pre denapoia saldaților cu moldovéni și cu căzaci.

Și așea era socoteala lui, să facă să să rumpă moscalii de la un loc, rândurile céle mai groase, și să dea năvală asupra meteredzului turcescu și să-l încungiure, iar rândurile céle mai supțiri să apere, de ar năvăli asupra carălor niscaiva călărime turcească.

118. Deci gătind oastè într-acesta chip, mers-au la temeiul oștii, unde să bătea. Și au mers și împăratul cu dânsul să vadză ce-a face. Și cum au vădzut pre un porușnic moschicescu că îmblă ferindu-să, l-au și giunghiat cu șpaga sa. Și au și trecut înainte, ca 15 pași, în fruntea războiului, și au început a striga să pășească mai iute înainte, să fie gata de năvală. Și-i îmbărbăta, și a dzicé grănitarilor să înceapă a arunca combarale în iniceari.

Deci cum au purces săldații a pași iute înainte, și grănitarii a slobodzi cumbaralele, atuncea turcii au și început a îndărăpta și a întra în meteredzu, iar unii începusă să s-apuce de pușci, să le tragă să fugă.

Atuncea, într-acela ceas ce era numai să dea năvală, l-au și nemerit o pușcă mare turcească pre acel ghenaral, și au cădzut mort la pământ. Și pre alt ghenaral, anumé Volcovschii, totodată l-au nemerit cu o inicearcă prin chept și au eșit pre supt susioară, ce n-au murit; mai pe urmă s-au tămăduit. Și împăratul încă, de multă vărsare de sânge ce vedea atuncea, au amețit de milă și s-au dus la cortu, de l-au udat împărăteasa cu niște apă, și s-au trezvit. Săldații atuncea, perindu-le capul, s-au părăsit de năvală și au mai contenit focul. Dar și turcii încă au stătut și s-au lăsat de a mai face năvală.

119. Deci veziriul au poruncit să mai dea inicearii năvală încă 2 ceasuri, și de or vedea că nu pot face nemic, să-i lasă și să s-întoarcă înapoi și să rădice toți bugigenii, să-i treacă Dunărea în céia parte. Și mergând zapciii inicearilor de-i siliia ca să mai dea năvală, așijderea și călărimea turcilor să gătisă să dea și ei năvală.

Iar inicearii au început a să sfădi cu zapciii lor și a striga că nu mai pot să dea năvală, că doar de i-i voia veziriului să să prăpădească toți inicearii. Că nu era mult acmu, di-ar hi năvălit moscalii, cum purcésese, nici un inicériu nu ar fi rămas. „Ce mai bine să facă pace, după cumu-i poronca împăratului, că noi am perit mai bine de giumătate, și câți ș-am scăpat sintem mai toț răniț, și noi nu vom mai merge".

120. Deci înțelegând veziriul că gâlcevăscu inicearii, și moscalii ca nu altă dată au început a să bate, socotit-au și el pe urmă să nu greșască mai rău. Și au ales pre Cerchez Mehmet-pașa ibrihorul și l-au trimis la împăratul Moscului cu cuvânt de pace. Atuncea au stătut de imbe părțile arméle de a să mai bateré.

121. Atuncea Șeremet și ghenărarii moschicești și alți boiari moschicești le părea bine, ca doar s-or împăca cu turcii, că li să supărasă de câți ani să bătea mai nainte cu șfédzii, și îndemna pre împăratul să facă pace.

Așijderea și împărăteasa iarăș îl îndemna să facă pace. Iar ghenararii cei streini, némții, nu priimiia și dzicea împăratului să nu facă pacea, că să va căi pe urmă.

Așijderea și un dascal a împăratului, moscal și acela, nu priimiia pacè și striga în gura mare să nu creadză pre păgâni și ținea rău și pre boiarii și ghenuralii moschicești, pentru ce îndeamnă pre împăratul să facă pacea cu păgânii.

Așijderea și Dumitrașco vodă cu boiarii moldovenești încă căuta rău și grăiia și ei să nu facă pace, dar nu-i mai asculta nimé, căci moscalilor tuturor le era voia. Cădzut-au boiarii moldovéni și ei cu rugăminte la acel dascal, să stea tare la împăratul să nu facă pacea. Și sta împăratul în cumpene. Numai nu au putut, că sta împărăteasa vârtos numai să facă pacea.

122. Împăratul moschicesc au ales trei boiari a lui, pe Șefer menistrul și pre feciorul lui Șeremet și pre Savva Rogojenschii; și să temea Sava că-l vor cunoaște turcii, că mai-nainte trăisă cu negututorie, dar apoi nu l-au cunoscut și i-au trimis la veziriul.

123. Deci mergând la veziriul, au tăgăduit că nu-i împăratul în obuz, ce iaste înapoi, ce în obuz numai Șeremet iaste. Și au cerșut la veziriul, pentru prada ce făcusă tătarâi în țărâle moschicești, să dea turcii Dunărea hotar Moscalului, după cum au venit și sol, carele l-au trimis Brâncovanul vodă, cu porunca Porții, la moscali, anume pe Machidon comisul, precum s-au pomenit mai sus.

124. Iară veziriul au râs și au răspuns că atuncea au fost un târgu și acmu iaste altul. „Că tătarâi au prădat, că de mult n-au luat cojoace de la voi, precum erați tocmiț cu dânșii, de le dați

câte 30 000 cojoaci pre an, să nu vă prade în țările voastre. Ce acmu eu voiu să cer de la voi, nu voi de la mine."

125. Atuncea au dzis veziriul să lasă pre Șfed să margă cu pace la țara lui și să-i dea ce i-au luat, loc și cetăți. Ce moscalii n-au priimit ca să-i dea înapoi nemic, fără cât să-l lasă să margă cu pace, cu 30 000 oaste, prin Țara Leșască. Și după ce va mérge acolo, or sta la pace, fiind și alți crai megiiași la mijloc să socotească și să giudece.

Deci veziriul au lăsat să fie așea, că nu să prea siliia nici veziriul pentru Șfed, căci Șfedul că ținea de firé și n-au vrut să vie la veziriul, ce el gândiia că a veni veziriul la dânsul. Nărocul moscalilor că n-au venit Șfedul atuncea de la Tighinea, că n-ar fi scăpat picior de moscali, că el ar fi știut ce-ar fi făcut.

126. Cerșut-au pre Dumitrașco vodă turcii să le-l dea. Iar moscalii au dzis că din războiul dintâi nu să știie ce s-au făcut: perit-au, au fugit-au? „Că noi am gândit c-au venit la voi." Iar veziriul au dzis: „Penntru un ghiaur, ce să ne sfădim noi, niște împărății? Lasă-l, că să va sătura de ce au poftit. Sângur, de bunăvoia lui, a veni la noi."

Atuncea împăratul au luat pre Dumitrașco vodă și l-au ascuns într-o botcă a lui, de céle cu 2 roate, de nu-l știia nici un moldovan, fără numai Ioan Niculcé hatman și vro 2 copii din casă îl știia. Și au ședzut acolo ascuns în botcă, pân' ce-au trecut obozul dincoace de Movila Răbâei.

127. Mai cerșut-au turcii Azacul, și s-au apucat moscalii să-l dea, cu tot venitul și hotarul lui.

158 <*sic*>. Dzis-au turcii să stricé o cetate ce să chiema Troița, dzicând că-i făcută pre hotarul turcesc. Și, măcar că era bună și mare cetate, cu multă cheltuială făcută, s-au apucat să o strice; iar când s-ar mai tocmi vrodată cetatè, atuncea și pacea să fie stricată.

159. Cerșut-au și bir să le dea și cheltuială oștii. Ce bir n-au priimit, iar cheltuială 1 000 de pungi s-au apucat că or da.

160. Dzis-au să mai strice și alte pălănci, ce sunt pre marginea hotarului, pre lângă zaporojeni și la pragurile Niprului: Camen Zaton și altele, și s-au apucat că le-or strica.

161. Mai dzis-au și pentru Ucraina, dincoace de Nipru, că au luat-o din hotarul léșilor, să o dea să o ție iar léșii; și au priimit moscalii să să rădice, să fie iar leșască.

162. Mai cerșut-au veziriul și toate arméle să le dea moscalii. Deci Șefer au răspuns că acest lucru nu pot să-l facă, căci léșii le sint nepriiateni, și vor să margă prin țara lor, și fără armé nu pot să margă, fără cât, pe câte armé au ei în obuz, atâte le-or plini în Azac. Și așea li-au dat.

163. Tocmitu-s-au și pentru oastè din Brăila, să iasă și să margă cu pace. Atuncea au oblicit moscalii c-au fost luat moscalii, cei cu Toma, Brăila.

164. Mai dzis-au veziriul, de or hi întrat și în Crâm oști moschicești, să iasă, că nici veziriul nu știia ce or hi făcut.

165. Acéstea toate au priimit moscalii să dea turcilor și altele multe, carele nu le poate înșira condeiul mieu.

Și au dat moscalii zălog la turci pre Șefer și pre feciorul lui Șeremet, pân' s-or plini acéstea toate. Și așea să audziia să hie dat și veziriului 800 pungi bani gata.

Și au stătut obuzul pre loc 3 dzili închis, pân' s-au așădzat toate acéstea. Și apoi au mers solii în ordiia turcească, și obuzul moschicescu s-au pornit în sus pre Prut și cu ceaus, să nu-i învăluiască nimé.

166. Atuncea, de cum era leșinată oastè, încă și mai rău leșinasă, fiind închiși atâte dzile. Că mai-nainte, de nu avea pită, avea carné, căle ducèm ciredzi de vite multe iar după ce s-au închis, au luat cirédzile turcii, și nu avea nici carne, nici pită. Și caii încă hămnisisă. Veniia turcii aproape de obuz și le arunca piită.

Caii se bălega tot apă, că altă n-avea ce băliga. Și după ce s-au pornit obuzul, mulți moscali fugiia la turci de foamé. Așea

să audziia atunce, să fie perit moscali, cu la bătae cu tot, ca 30 000, iar turci să fie perit 120 000, pe număr.

167. Așea socotescu că, de ar fi fost moscalii toți, strânsă toate obuzurile la un loc, să nu-i fi fost răschirat când s-au pornit întâiu asupra turcilor, poate ar fi biruit pre turci.

168. Așijderea și turcii, după ce i-au zăbovit cu pacea pre moscali, să nu hie ținut pace, ar fi bătut pre moscali, precum flămândzisă și ei, și caii. Numai ce vom să dzicem, voia lui Dumnedzeu au fost, de nici moscalilor nu le-au dat Dumnedzeu chivernisală ca să biruiască pe turci. Așijderea și turcilor le-au luat Dumnedzeu mintea, de nu s-au prăpădit moscalii de tot. Nu bat cei mulți pre cei puțini, nici cei puțini pre cei mulți, ce numa cum va Dumnedzeu.

169. Deci au purces moscalii pre Prut în sus și au mers pân-în sară și noapte pân' la miazănoapte, tot cu tabără legată. Și când au stătut să odihnească, pe care unde i-au apucat vrémea, așea au stătut cu caii înhămați, tot la un loc, pân-în dzuă. Apoi iar au început a mérge pân' la vro 2 ceasuri. Apoi au început a rădica părcanile, și a eși oastè cea slobodă afară, și au început a-ș adăpa caii și a mulțămi lui Dumnedzeu că au eșit din părcane, mai tare decât c-au scăpat dé la turci.

Și au purces pe câmpu pedestrimea, pe de laturea obuzului. Atuncea eșiia tătarî di prin păduri, bulucuri cu vite, cu robi. Deci moldovenii să slobodziia la tătarî, ca să scoată robii, iar tătarâi îi lua în goană, de-i goniia pân-în obuz, de-i tăia. Că era caii moldovénilor leșinați, de-ș da în cap.

170. Atuncea Șeremet au poroncit moldovénilor să dea pace tătarâlor, să nu să bată cu dânșii; că ei au făcut pace, și nu le-or da agiutor, și or petrece rău cine să va mai bate cu tătarâi.

Deci moldovénii au început a striga și a-l blăstăma, cum n-or mérge ei să să bată, că ei îș văd părinții și fămeile și feciorii lor robi la tătarî, de audziia Șeremet cu urechile cumu-l blăstăma. Iar el le dzicea să nu bage samă, că-i va scoate

împăratul, și care va mérge cu dânșii le va da împăratul moșii la Moscu. Și nu-i era și rușine a grăi ce nu i să cădea, un om mare ca acela!

171. Atuncea mergând câțva moldovéni depărcior înaintea obuzului, s-au tâlnit cu vro 100 de tătarî viind cu câțva robi de la Iași. Și le era caii obosiț și a lor. Deci lovindu-i moldovénii fără véste în gura Jijiei, i-au tăiat pe tătarî, mai pre toți, și au dat și în Prut, de s-au înecat. Și au scos acei robi toți.

Și într-acei robi s-au fost tâmplat de robisă și pe un căpitan, atuncea purces din Iași, anumé Tudosie Ciohoranul. Și acela au spus atuncea că altă oaste, fără acei tătarî, la Iași n-au mărs. Atuncea audzind, toți s-au învoiașat și, spuind lui Dumitrașco vodă, au dat laudă lui Dumnedzeu.

172. Atuncea toț moldovénii au purces în răsipă, carii cum putea, pre la bejeniile lor. Atuncea și moscalii au dat lui Dumitrașco vodă 200 de moscali, de s-au dus în Iași, ca să-ș apuce doamna, să iasă înaintea moscalilor, mai sus, pre Prut.

173. Dumitrașco vodă, sosind în Iași, au odhnit 2 dzile pân' s-au gătit, neavând nici unelé de céle ce trebuie, nici avea cu cine, că-ș căuta oamenii atunce cineș nevoè sa, de fugia.

Atunce era și câțva turci balgii în Iași, și mulți moldoveni din cei ce jăcuisă pe turci îndemna pe Dumitrașco vodă ca să-i tae și pre aceia ce mai rămăsése și era la închisoare, dzicând că, de or scăpa turcii aceia, ei n-au puteré să trăiască în țară, că turcii știu tot cine ce au jăcuit.

174. Ce Dumitrașco vodă n-au priimit acel lucru să-l facă, ca să-i tae, ce-au socotit că, măcar că sint păgâni, dar ei nu sint vinovați, că sunt negutitori și le agiunge lor cât i-au jăcuit, de i-au rămas săraci, și câtă pediapsă de foame au tras la închisoare. A doa, iar au mai socotit că, de-i va tăia pre balgii, el apoi nu va avea cu cine va mérgé la Moscu. Că slujitorii și jacașii cari-i jăcuisă pre acei balgii n-or mérge cu dânsul și or rămânea toți

în țară. Deci cu acest sfat, au poate-fi nărocirea lor, au scăpat de moarte.

Și purcedzând din Iași, au trecut Jijiè pre la Popricani și s-au tâlnit la Prut, la Zagarancea, den ceasta parte, cu obuzul moschicescu.

175. Domnit-au Dumitrașco vodă țara numai 9 luni, în anul 7218 < = 1710 >; și au eșit din Iași iulie în 16 dzile, iar moscalii au făcut războiul atunce la Stănilești în iulie 11 dzile.

Deci de la Prut au purces în sus denpreună cu moscalii și au trecut Prutul pre la Ștefănești în céia parte. Și de acolo am mărsu drept la Movilău, la Nistru.

Deci câți boiari și alții mai de gios, din moldovéni, ce-au eșit cu Dumitrașco vodă din Iași și au purces cu obuzul, audziia c-au ertat turcii pre cei greșiți. Dar nu mai putea să s-întoarcă înapoi sau să fugă într-altă parte din obuz, căci că prăda donții și căzacii lui Medhorotschii și a lui Tanțschii pre cine găsiia în laturi de obuz, de-i lăsa numai cu sufletele. Ce nu avea putință să să ducă într-altă parte, ce li-au căutat numai să să ție cu obuzul, cu Dumitrașco vodă. Că, când au venit împărățiia, avea ucaz oaste de nu strica nimărui nemic, iar la întors strica tot ce găsiia.

176. Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, să luasă niște tătarî, ca vro 200 în urma obuzului. Pe cine găsiia, tot lua. Și a dat preste dânșii Ivanețschii polcovnicul și cu Tanțschii, cu slujitorii lor moldoveni, ce era la stiag. Și i-au tăiat pe tătarî și au prins și vii vro cinci, șease și i-au dus la împăratul. Și au pus de i-au spândzurat în malul Nistrului, încălțați, îmbrăcați.

177. Iară după ce-au trecut moscalii Nistrul, au scris împăratul Moscului la turci că, de n-or porni pre craiul Șfedului pân-în 12 dzie și l-or ținea acolo la Tighinea, el încă a strica, pacea, nu a o ține-o.

178. Dumitrașco vodă au făcut căutaré tuturor moldovénilor câți sint cu dânsul și i-au întrebat, mérge-or cu dânsul

la Moscu, au ba. Ce toți au primit, că într-alt chip nu avea cum dzicé. Că nu avea cum mérge într-altă parte de răul tâlhăritului. Și i-au pus Dumitrașco vodă într-un izvod și l-au dat la împăratul, de l-au iscălit cu mâna lui.

Iar boiarii și slujitorii aceștiia era, anumé:

1. Ioan Niculcé hatman,
2. Savin Zmucilă vel ban,
3. Gheorghiți vel păharnic,
4. Iordachi Aristarhu vel ușer,
5. Pavel Rugină vel comis,
6. Moglâdea sardar,
7. Ilie Abăza, vornicul despre doamna,
8. Dumitru aga,
9. Ioan Mirescul polcovnic,
10. Ioan Bănariul vel căpitan,
11. Brahă, căpitan de dărăbani,
12. Moțoc jicniceriul,
13. Ioan Dzărul, vătav de copii,
14. Nuor Dzărul postélnic,
15. Costantin Dzărul medelnicér,
16. Vasilie Dzărul, tij medelnicer,
17. Mechichi stolnicul,
18. Antiohie cămăraș,
19. Costantin Pârcălabul medelnicer,
20. Dima basbulucbaș,
21. Ciutea căpitan,
22. Apostol căpitan,
23. Toader Mirescul căpitan,
24. Pavăl Mirescul căpitan.

Toți aceștiia și alții mai proști, mai de gios slujitori, carii aicea nu s-au putut înșira anumè, i-au scris împăratul în visteriè lui, de s-au dus cu Dumitrașco vodă. Și atuncea au dat împăratul lui Dumitrașco vodă 2 000 de ruble, să le fie de

cheltuială lui și moldovénilor. Și l-au orânduit să margă să ernedze la Harcov, preste Nipru, dincolo de Țara Căzăcească, în slobodzie, aproape de Azac. Că acolo să cerșusă și el, lăudându-i unii din moldovénii carii știia că-i loc bun.

Și au poroncit la gubernatul Apracsin să-i dea ernatec lui și tuturor moldovénilor lui, dându-i și 200 de draguni să margă cu dânsul.

179. Iară lui Rent ghenaral și Tomii spătar le-au scris împăratul moschicescu și au trimis cu cărțile pe un om a lui, împreună cu un om a veziriului, să lasă Brăila și să vie după dânsul, în sus.

Deci Toma spătariul, cum au audzit, cum au fugit în Țara Ungurească, de s-au mai apucat ceva de acolo. Și pe urmă au venit la împăratul, la Petreburc, cu câțva munténi ce-au fost cu dânsul la Brăila.

Și l-au făcut împăratul ghenarar și-i da pre an leafă 5 000 de ruble. Și cu vrémea s-au adus și giupâneasa din Țara Muntenească.

Și i-au dat sate în Țara Moschicească de chivernisala vieții. Și trăind acolo câțva ani, supt poronca împărăției, s-au schimbat și el din viiața aceastã lumascã. Iar giupâneasa lui au rămas și pân-acmu cu pacé, de trăește pre acéle moșii ce i-au dat împărăția.

Iar Rent ghenaral s-au rădicat de la Brăila cu toată oastè în sus pre Siret, pre la Cernăuți, tot stricând și mâncând ce găsiia prin țară. Și țara fugisă de la câmpu la munte. Și dac-au audzit că vine Rent pre acolo, să mira încotro vor mai fugi. Deci Rent, de la Cernăuți au trecut Nistrul în céia parte pre la Hotin și au agiuns pe obuzul lui Șeremet acolo, la Polona.

180. Iată împăratul, de acolo de la Movilău, s-au luat 200 de draguni și au purces în sus pre Nistru, pre la Cameniță. Și acolo s-au despărțit de obuzul cel mare. Și dé la Cameniță au luat în sus, prin Țara Leșască, pân-unde au găsit pre Avgust craiul, împreună cu împărăteasa lui, de s-au sfătuit și s-au odihnit vro trei, patru dzile. Și atuncea l-au cinstit Avgust craiul.

Și ședzând la masă împăratul cu împărăteasa și cu mulți domni leșești, și între acei domni fost-au și Adam Sinavschii hatman și cu hătmăneasa lui. Și între alte voroave, multe can cu glumă, dzis-au hătmăneasa lui Sinavschii cătră împăratul moschicescu acéstea cuvinté: „Mult mă mir de voi împărații și craii, cum de nu vă țineți de cuvânt și ne amăgiți pe noi. Că mai anțertu ni-au dzis noao, tuturor lésilor, craiul Șfedului să ne gătim cu toții să mérgem să ernăm în stolița moschicească, împreună cu dânsul. Și noi când ne gătiem să mérgem, pre cuvântul lui, el ni-au amăgit și n-au mărsu la stoliță, și s-au dus la Tighinea. Și acum împărăția ta ni-ai dzis să ne gătim să mérgem la Țarigrad și noi ne bucurasem tare c-om mérge de om vedea Țarigradul. Și când noi ne gătiem, măria ta n-ai vrut și ti-ai întorsu înapoi."

Iar împăratul au râs atuncea, și cu toți câți era la masă, și i-au dzis: „Păcat că nu ești tu bărbat, să te chiemi Siniavschi. Că de ai hi tu bărbat, să nu hii fămeie, adevărat aș mérge cu tine la Țarigrad. Iar bărbatul tău au zăbovit oștile, nu li-au trimis mai în grabă. Pentru acéia nu m-am dus în Țarigrad."

181. Și de la Avgust craiul au purces împăratul la Râga, unde era Menjic cu oștile lui, carii sta împotriva Șfedului. Iar de acolo, de la Râga, s-au dus la Petreburc, la scaonul său de iarnă.

182. Iară Șeremet, cu obuzul și cu Dumitrașco vodă, au mărsu de la Movilău pân'la Șarhorodul. Și de acolo s-au despărțit de Dumitrașco vodă și au purces spre Țara Leșască, cu toată oastea lui, cât mai rămăsése de o mai sătura, pre la Nejboji și de la Nijboji la cetate Polono, de au deșărtat-o de oaste moschicească și de alte lucruri ce era, că o ținea moscalii.

Și apoi au rădicat toți oamenii di prin târguri și de prin sate, câți era în Ucraina, și i-au trecut pre toți preste Nipru în hotarul

moschicescu. Și au trecut și el cu toată oastea, de au așădzat-o la ernatec în Țara Căzăcească, iar el cu curtea lui s-au așădzat în târgu în Prelumpca.

183. Iară Dumitrașco vodă, de acolo de la Șarhorod, după ce s-au despărțit de Șeremet, au purces drept la Chiov, pre la Nemirova, prin câmpul pustiiu, că pre acolo era atuncea locul pustiiu, numai cu céle 200 de draguni și cu moldovénii, câți era cu dânsul. Că mai fusése și niște căzaci, cu Medhorotschii și cu Rogojentschii, și l-au lăsat în urmă pre Dumitrașco vodă. Și aceia s-au dus înainte.

184. Deci Dumitrașco vodă, rămâind mai în urmă numai cu acéle 200 de draguni, precum mai sus s-au pomenit, nu era mult să-i ia zaporojenii de grumadzi înpreună cu tătarâi. Că prinsese limbă și-i luasă șleavul, să margă după dânsul să-l prindză. Și calé numai de un civert de ceas, de nu l-au agiuns să-l ia de grumadzi, cu toată tabăra lui. Că era ca la 1 000 de zaporojeni și mai bine, împreună cu tătarî amestecați. Ce norocul lui au fost că au fost apucat de au agiuns în târgu în Bila Țărvcî. Și acolo în târgu era cetate și pușci și oaste moschicească. Și văzdând zaporojenii c-au agiuns în Bila Tărcvî, s-au întors înapoi. Iar Dumitrașco vodă nemic de aceasta nu știia; mai pre urmă au oblicit.

185. Și de acolo au mărs în Chiov, de s-au odihnit 2 săptămâni, dându-i moscalii ce-i trebuia, nemic nu-i lipsiia. Și când au vrut să purceadză de acolo, din Chiovi, mulți moldovéni au vrut să rămâe acolo și nu vrea să mai margă cu Dumitrașco vodă înlontru. Și încă și Ion Niculcé hatmanul nu vra să mai margă cu dânsul, gândind că doar ne-or lăsa din Chiov de ne-om întoarce la pământul nostru. Iar Dumitrașco vodă n-au vrut să ni lasă să rămânem, ce au mers la comendatul de Chiov și i-au arătat izvod, cu iscălitura împăratului, de câți boiari era, ce-l făcusă la Movilău, dzicând că sintem dați pe mâna lui și nu ne va lăsa să ne ducem la turci, să facem vreun vicleșug. Că el a vrea să dea samă pentru noi la împăratul.

186. Deci comendatul, vădzând așea, i-au dat pe toți pe mâna lui Dumitrașco vodă cu sila, și i-au dus cu vartă pân'la Harcov. Și acolo încă, după ce-au trecut Țara Căzăcească, încă era pân'la Harcov, calé de 2 dzile, un câmpu pustiiu pentre Harcov și pentre Țara Căzăcească. Și acel câmpu iaste șleavul tătarilor, când pradă dé la Crâm. Și iară cu grijă și cu multă spaimă au mers, pân-au agiuns la Harcov.

187. Iară Luca vistérnicul venisă mai pre urmă, în Țara Leșască, după noi la Chiov, și cu Sandul Sturdzea stolnicul.

Nevrând ei să margă cu Dumitrașco vodă, nu i-au putut lua, nici comendatul nu i-au dat, nefiind în izvodul împăratului, gândind că i-or lăsa moscalii să s-întoarcă înapoi. Deci moscalii nu-i lăsă să s-întoarcă înapoi; că venisă și Galenici cniadzul mai pre urmă în Chiov, de ținea drumul tare închis, de nu lăsa pre nime să iasă din Chiov încoace. Că era un om rău, și nici de mâncat, nici de cheltuială nu le da.

Și s-au ispitit într-un rând să fugă, și i-au prins și i-au ținut închiși o lună. Și apoi i-au dat pre chizășie Tomii ghenarariului și i-au slobodzit. Și au ședzut un an acolo în Chiov, până s-au mâncat tot ce-au avut. Și apoi de al doilè rând s-au ispitit cu fuga, de au scăpat încoace, de au venit în Moldova. Și alți moldovéni, câți s-au mai tâmplat în Chiov, tot așea, cu fuga, au scăpat.

188. Și câți scăpa din Chiov încă cu multă grijă veniia pân-agiungea spre Cameniță, că, rămâind locul pustiiu, era tâlhărit mult, și léșii avea pizmă pre moldovéni, căci s-au închinat la moscali. Deci pre câți prindea, și tot jăcuia; și pre unii îi și omorâia, pre alți-i punea la poprială. Numai Adam Siniavschii hatmanul să punea pentru dânșii și pre cari-i obliciia că-s închiși, trimitea de-i scotea și-i miluia. Și pre unii îi punea la steaguri, dându poroncă să le dea pace. Și léșii, furiș, tot îi strica.

189. Dumitrașco vodă, după ce s-au așădzat la Harcov, zaharà prea multă îi da și lui și tuturor moldovénilor, cât nu putea birui să o mănânce. Și i-au mai dat pe deasupra și 13 sate a unui ghenaral, ce-l chiema Sidlovschii, pline de pâine și de hălăștеie cu mori și câte doao, trei sute de oameni într-un sat. Și bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoară, toate le dedése lui Dumitrașco vodă, sirmeaoa acelui ghenărar, cădzind el într-o greșală.

190. Deci Dumitrașco vodă nu vrea să ție pre moldovéni cu dragosté, ca pre niște streini ce s-au lăsat casele și s-au streinat de moșiile lor pentru dânsul, ce vrea să-i ție mai aspru decât în Moldova. Că i se schimbasă hirea într-alt chip; nu precum era domn în Moldova, ce precum era mai-nainte, tânăr, pre când era beizadè în dzilele frăține-său, lui Antiohie vodă, încă și mai rău și iute la beție. Să scârbiia, și ușa îi era închisă, și nu lăsa pre moldovéni necăiuri din târgu să iasă afară, fără ocazul lui.

Și cu căzacii de loc iară să învrăjbisă rău, că nu-i ținea într-o nemic. Deci și moscalii cei mari încă-l urâsă, pentru căci îl iubiia împăratul și-i dédésă nume mai sus decât a tuturor.

191. Atuncea s-au sculat Savin Zmucilă banul și mult l-au amestecat la Șeremet, dzicând că „eu când ne-am închinat la léși, cu Petriceico vodă, avea cinste și boiarii ca și domnul". Și cărți de la Sobețschii craiu, ce era atuncea, și le arăta lui Șeremet, precum au avut voie boiarii, și când le-au fost voia, s-au dus în țara lor, în Moldova; iar Dumitrașco vodă va să-i facă robi în țara créștinească.

Și multe ca acéstea, caré nu le pociu toate să le scriu cu condeiul mieu, după cum sint firile moldovénilor, carii nu pot nici la casele lor trăi să nu să sfădească, dar în țară streină. Că și când au fost cu Petriceico vodă, iar destule sfădzi au fost și atuncea între domn și între boiari, ca și acmu. Care pre urmă iar lor ș-au stricat, ca și acmu de la moscali, caré mainte să va arăta.

192. Împăratul Moscului, după ce s-au aședzat toți la ernatec, precum s-au scris mai sus, scris-au la Șeremet și la tot sinatul și gubernații cei mari, de au mersu toți la Petreburc, la sfat. Și atuncea au mers și Dumitrașco vodă la împăratul.

193. Deci, după ce s-au strâns toți, au început împăratul a-i întreba pe tot: ținea-vor pacea cu Turcul, au ba, și da-or ce-au giuruit, au ba?

Deci sinatul cel mare au dzis nemic să nu dea, și să s-apuce de vară iarăși de războiu. Căci de s-au tâmplat acmu așea smintială, de acmu să va chivernisi într-alt chip, de n-a fi așea. Căci bani și oaste iaste de agiuns, au putére și doaodzeci sau treidzeci de ani să să bată.

194. Atuncea împăratul, vădzând că-i sfatul așea, au și orânduit, în toaté țărâli, de 30 fumuri să mai fac-un om de oaste, gata cu tot ce-ar trebui, să mai adaogă încă vro 50 000 de oaste preste cât mai aré.

Și au orânduit, până i-a pornii în gios pre Don, și au mai lungit flintele decât inicercele turcilor, de o șchioapă mai lungi, ca să poată bate mai departe.

Și au făcut tot paloșe simcelate în vârv de amândoao părțile ascuțite, să să bată cu turcii la năvală, și au lepădat șpăgile. Și li-au făcut la grumadzi lădunci de hier albu, la tot săldatul câte o ocă de apă, ca să aibă hiecaré săldat apă gata la războiu, să nu pată ca la Stănilești.

Și au însurat atuncea pre Șeremet, dându-i împăratul o rudă a sa, dzicându-i să-ș facă copii, să-ș uite feciorul ce era zălog la turci, netocma că l-a scoate el și pre acela.

195. Și au socotit atuncea să pornească pe Dumitrașco vodă înainte cu greimea, să-i dea 40 000 de oscali călărași și 40 000 călmâși și 30 000 donți și 40 000 căzaci cu hatmanul lor, să între în Crâm, să tot tae, să ardză, pân-a întra și greimè să să apuce de cetăți a le bate și a le lua. Și așè au așădzat sfatul să

facă, și începusă-a porni zaharaoa și gătisă toate acéstea ce scriu mai sus.

196. Iară Șeremet, măcar că s-însurasă, îi era jeale de fecior, că va peri la turci, cum au și perit. Și să tot ruga sinatorilor, ca doar ar putea strica sfatul, și ei nu vrea nici putea că apucasă de grăisă cătră împăratul, și le era rușiné să întoarcă sfatul.

Deci oblicind împăratul pentru Șeremet că i-i jeale de fecior, tare i-au bănuit și l-au mustrat, aducându-i aminte când l-au fost trimis înainte pre Șeremet să margă să strice podul la Dunărea, după cum îi poroncisă. Și mai pe urmă, venind și împărăția sa, ș-ar fi luat céle 2 polcuri a lui cu 12 000 de oaste și cu Dumitrașco vodă cu moldovénii și s-ar fi dus întins la pod, fără de nici o grijă; caré polcuri să chiema Preobrajenschii și Simionenţschii, și cu acéle 2 polcuri ar fi bătut pre turci. Altă nu i-ar mai fi trebuit, ce-ar fi lăsat-o înapoi, de ar fi venit încet și ar fi izbândit.

197. Atuncea au sosit mai pre urmă, după acel sfat, și un unchiu a împăratului, anume Apracsin, gubernatul de Azac. Și întrebându-l și pre dânsul sinatul, el au dzis că nu-i bine cum au așădzat sfatul, că-i cu greu a să bate în trei părți. Că cu Șfedul sint câțiva ani de când să bat. Și dintru un lucru de nemică s-au încept sfada acmu și cu Turcul. Așijderea și léșii le sint vrăjmași. Cu greu le va fi.

Numai că turcii, cum au așădzat, așea să lasă deodată; și de or și mai cére, să le dea, până a tréce craiul Șfedului. Și apoi să stea să să împace cu Șfedul și, împăcându-să cu Șfedul, s-or așădza pre lesne și cu Leavul. Atuncea le-or eși și solii de la turci, ce sint zălog. Deci pre lésne iaste atuncea a strica pacè cu turcii și a să bate prea cu iușor cu dânșii.

Și așea s-au apucat și Savva Rogojenschii cum despre turci, dându-le bani, or face pace.

Deci sinatorii, pentru voia lui Șeremet, au mers la împăratul, și dzicând acésté cuvinte, au lăsat și el să fie așea, după sinat. Și s-au părăsit a mai face oaste împotriva Turcului, până la o vrémé.

197 <*sic*>. Împăratul Mosculuí ș-au strâns toată oastè și au șădzut în vasă, de-au trecut de la Petreburc marea, în céia parte, la Șfed, asupra finiilor. Și s-au bătut acolo 2 ani și au luat toată crăiè finiilor, ce era supt ascultarea Șfedului. Și au luat și cetatea Abovul, care era stolița finiilor; și apoi iarăș cu cinste s-au întors la scaonul său, la Petreburc.

198. Iară pre Șeremet l-au trimis la Chiov și i-au lăsat 20 000 de oaste căzaci și calmâți, să stea să dea ce a da, să-ș scoată feciorul și să poarte grijă despre turci, să așédze acel lucru.

Așijderea și despre parte Râgăi au lăsat pre Menjic fercmarșalâc, să păzască despre șfedzii din gios.

199. Iară Dumitrașco vodă atuncea au făcut ponturi de cerea Țara Harcovului, cu toate veniturile, dzicând că țară au lăsat, țară să-i dea. Și pre toți moldovénii el să fie mai mare. Ce-i va fi voia lui, volnic să fie, fără ucazul împăratului. Nime să nu hie volnic a mérge nicăiuri. Și altele multe ca acéstea.

200. Atuncea împăratul au dat acéle ponturi a lui Dumitrașco vodă la sinat, să le vadză și cum ore socoti ei. Deci Apracsin au dzis cătră sinat: „Nu-i bine să-i dați Țara Harcovului, ce o cére el; că măcar eu că am vro 30 de răvașe de la acei căzaci din Harcov de jalobele lor ce au pre Dumitrașco vodă. Și acolo într-acè țară, sint aproape de 80 000 de oaste slujitori; și acmu, nefiind pacé, lesne le iaste a să rădica ca să să dea supt Turc, că nu-i departé Azacul. Și cât am sta să ne batem cu streinii, noi om vrea să ne batem cu ai noștri."

201. Atuncea și Șeremet au dzis: „Adevărat, bine ai dzis, că așea va hi. Și încă iaste alta și mai mare. Că mi-au spus un boiar de a lui, anumé Savin Zmucilă banul, că mai-nainte vrémé s-au mai închinat din domnii moldovéni la créștini, la léși, la unguri, și apoi i-au ertat turcii, de s-au dus la dânșii. Și mai pe urmă acei domni mult rău au făcut créștinilor, anume

acei domni Pătru vodă, Grigorie vodă. Așijderea și acesta, de s-a așădza la Harcov, nu-i departe Crâmul."

202. Deci sinatul, audzind, au ales să dea lui Dumitrașco vodă 1 000 de dvoruri în Țara Moscului, caré acea mie de dvoruri cuprinde 50 de sate; și oameni ca 15 000 sint. Și să-i mai dea și câte 20 pungi de bani pre an, care fac 6 000 tuble, și 2 părechi de curți frumoasă în stoliță. Iar boiarilor să le dea 13 sate ce-au fost a celui ghenărariu Sidlovschii, de le stăpâniia Dumitrașco vodă. Care boiari a priimi, să-i dea de acéle sate, iar care nu a vrea, să-i dea ucaz de voie, să-ș margă la pământul său, ca să s-așédze.

203. Deci Dumitrașco vodă, eșindu-i ucaz, au și venit la Harcov, cu multă voie rrea că să depărteadză de țară, și s-au rădicat și s-au dus în Moscu. Și nu mult după aceasta i-au și murit doamna Casandra, fata lui Șărban vodă, domnul muntenescu. Și au îngropat-o în târgu, în stoliță; și au rămas văduvoiu de au trăit câtăva vrémé, pân' s-au însurat, care s-a scrie mai-nainte.

204. Iară boiarii cine au vrut să priimască, li-au împărțit de acéle sate a lui Sidlovschii, de trăescu unii și până astădzi într-acéle sate; iar carii n-au vrut să priimască, ei au venit la Chiov, la Șeremet, ca să-i sloboadză.

Dar Șeremet nu vrea să-i sloboadză, și-ncă nu numai pre boiari, ce și pre negutitori, și pe slujitori, și pre toți. Că-i dzisésese Dumitrașco vodă, în pizma boiarilor caré să ducea de la dânsul, să nu lasă nici pre unul să treacă, pân'nu i-or slobodzi turcii feciorul.

Deci Șeremet să potrivisă lui Dumitrașco vodă și nu-i lăsa, de-l blăstăma toț, că periia atâția oameni. Alții nu avea ce mai cheltui, alții era negututori, altora le rămăsése fămeile în Moldova. Ce bogat blăstăm era asupra lui Șeremet!

205. De aceasta audzind chihae veziriului, au dzis feciorului lui Șeremet: „Pentru ce proprește tată-tău negututorii și moldovénii ce vor să vie încoace? Să-i scrii ca să-i sloboadză." Și așea, pe scrisorile feciorului lui Șeremet, au slobodzit negutitorii și pre alți moldovéni ce era acolo.

Atuncea m-au slobodzit și pre mine, Ioan Niculcé hatman, cu voia lui, după ce-au trecut doi ani. Și am venit în Țara Leșască, cu multă nevoie, care s-au pomenit mai sus.

206. Dumitrașco vodă, după ce s-au dus la Petreburc, pre boiarii moldoveni n-au vrut să-i ia cu dânsul la împăratul, socotind că va isprăvi să nu mai poată scăpa de acolo. Și-i grăiia de rău cătră împăratul, dzicând că Ion hatman și alții au rămas acolo și vor să să ducă la turci, și pentru aceia au trimis de i-au luat cu vartă, de i-au dus la Harcov, vrând să-și acopere rușinè, căci i-au dus cu vartă. Că oblicisă împăratul de acel lucru, că i-au luat cu sila, și unii din Chiov au și fugit.

207. Iară împăratul au răspuns lui Dumitrașco vodă, mai vârtos pentru mine, Ioan hatman: „Dacă nu va să șadză, volnic să fie: Dumnedzeu să-i agiute să margă unde i-i voia, că nu mi-i rob". Atuncea Dumitrașco vodă n-au căutat bine, unde i-au răspuns așea.

208. Iară când mi-am luat dzioa bună de la Harcov, de m-am despărțit, mult mă îmbiia să mai ședzu, și multe să adeveriia să-mi dea, și să-mi isprăvască și de la împăratul mare milă. Și când mi-a hi voia, el să-mi isprăvască.

Dar eu eram bucuros c-au venit acela ceas, di-am găsit vrémea să ies dintr-acel norod greu și cumplit. Că-s niște oameni foarte necrédincioși, și prea cu greu traiu au oamenii ce sint nedeprinși cu acel fél de oameni dintr-acéle părți.

Și avea mare jeale și el, și doamna lui, și toți moldovenii. Și-mi dzicea că nu mi-oi putea face pacé, ce oi peri de turci. Dar eu am pus nădejde la Dumnedzeu și pentru dreptatè mea s-au îndurat și din toate m-au scos.

Și după ce-am venit, încă și Șeremet în câteva rânduri mi-au dzis să mă aședz și va scrie la împăratul să-mi dea

jalovanie și sate. Dar tot n-am priimit; că iaste norod prea cumplit, și nu sint oamenii slobodzi să margă unde l-i voia, nici la împărățiie, fără ucaz. Și ucaz nu vor să facă, ca pentru să nu facă cheltuială împărăției. Și la împărățiie, vro curté mare ca acéia, cu tvorebnici mulți, nu-i, măcar precumu-i la domniia țărâi noastre, sau altă crăie și domnie, ce foarte-i un lucru puțin; numai oșténi de agiuns.

Deci de viiața mea îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii miei, la ce vor rămânea, că numai doar săldați să fie; iar la alte boiarii nu încap feciorii unora ca a cestora.

209. Ce, fraților moldovéni, rogu-vă să luați aminte, să vă învățați și să vă păziți. Oricât ari fi în cinste la vrun domn, bine iaste să-i slujești cu dreptate, că și de la Dumnedzeu ai plată. Iar cu domnul niciodată să nu pribegești, măcar cum ar hi, și nu numai în țară streină, ce nici în Țarigrad cu dânsul să nu mérgi, fiind tu moldovan. Ce să-i slujești în țara ta, căci streinii caută numai pre domn să-l miluiască și să-l cinstească; iar pre boiarii ce sint pribégi cu domnul, într-o nemică sint. Altă cinsté are boiariul, cându-i pribag singur, alta iaste, cându-i cu domnul său.

Și apoi domnul să visadză că iaste tot putérnic, ca la țara lui, când este domn, și va să ție așea, ca să năcăjască pre acei boiari, și nu socotește slujba ce i-au făcut, că s-au înstreinat, ce nemică învoială nu-i face.

Nădějdea domnului iaste ca săninul ceriului și ca încetul mării; acmu iaste senin și să face nuor, acmu iaste marea lină și să face fortună.

210. Acmu să lăsăm céle streine pân-aicea a le scriie deodată, până iar le-a veni rândul, și iar să ne întoarcem a scriie de unde am lăsat a scriie de țara noastră.

211. Veziriul, rămâind la Stănilești, după ce-au purces moscalii, au și trimis pre un pașă, anume Curt, să stea la Iași, cu ferman de ertare tuturor greșelelor cine ce-ar hi făcut. Și au

trimis și la Lupul sin Gavriliță să-l aducă de la bejenii dé la Bursuci.

Ș-au răpedzit în toate părțile la vadurile Prutului, unde găsiia moldovéni, de-i scotea din robiie. Și au purces de la Stănilești câtinel spre Dunărea, să margă la Țarigrad.

212. Curt pașa, după ce-au agiuns în Iași, pre cine găsiè din căpeteniile țărâi au și început a-i boiari, cum boiarésțe domnul Moldovei. Și ședea în curțile domnești. Iar atunce era un boiariu, anume Darie Donici sărdar, care pre urmă, la alți domni, au agiuns și logofăt mare, iar la moscali au fost polcovnic. Mergând la Curt pașa, l-au pus hatman.

Așijderea și pre un grec, Buzagiu, îl pusése postelnic mare. Și pre alții ce mergea la dânsul tot îi boeriia. Ș-au început Curt pașa a umbla cu binișor, ca să-l poftească acei boiari aicea, ca să scrie veziriul să rămâe el pașă în Iași. Dar n-au putut isprăvi nemic.

213. Iară Lupul vornicul mergând la véziriul, mult l-au mustrat pentru căci s-au hainit țara. Iar el au dat samă cătră veziriul cum nu sunt ei vinovați, adecă boiarii, nici țara, ce-i vinovată Poarta; că pre domnii cei buni îi mazilésțe fără voia boiarilor țărâi și pune domn pre care nu-l știe țara. Și dându-i Poarta sabiia, face în țară ce i-i voia. „Precum și pre acesta, pre Dumitrașco vodă, l-ai pus măriia ta fără știrea țărâi, și au făcut ce i-au fost voia. Iar mai-nainte era obiceaiu de-ș alégea boiarii și țara domn, pre cine poftiia ei, și pre acela punea și Poarta."

214. Deci veziriul, audzind acest răspuns, nemic n-au mai răspuns și l-au și îmbrăcat în căftan și l-au trimis să fie caimacam în Iași, pân-a trimite împărățiè un domn în Moldova. Și au scris și la Curt pașa să să rădice din Iași. Și au mai pus căimăcan și pre un Macsut postélnicul, care fusése pre lângă veziriul în oaste, capichihae lui Dumitrașco vodă, și-l ertasă veziriul pre dânsul. Numai pre soțiia lui, pe Iano, l-au tăiat, precum s-au scris.

Și au purces Lupul cu Macsut la Iași să fie caimăcan; iar veziriul au trimis de scotea robii dé la tătari. De unde-i găsiia, tot îi aducea de-i întreba, la caré domn li-au fost mai bine: la Neculai vodă sau la Mihai vodă. Ei dzicea că li-au fost mai bine la Neculai vodă, pentru căci le eșiia înainte Ioan vodă, fratele lui Neculai vodă.

Deci veziriul au scris la împărățiie pentru Neculai vodă, fratele lui Ion vodă terdzimanul ca să-l facă domn în Moldova. Iar împăratul, vădzând scrisorile veziriului, au și făcut domn pe Neculai vodă.

215. Iară Lupul vornicul, după ce-au agiuns la Balica, lângă Iași, au scris la Curt pașa să iasă din Iași. Și i-au trimis și cartea veziriului. Iar Curt pașa nu vrea să iasă din Iași, că aștepta să-i vie răspuns ca scrisése să fie el pașea.

Iară Lupul i-au scris să iasă din Iași, că el să va întoarce la veziriul și l-a foarte pârî. Că lor nu le trebuiaște pașă. Atuncea Curt pașa s-au spăriiat și au ieșit din Iași de au purces după veziriul.

216. Atuncea Lupul și cu Macsut au întrat în Iași căimăcani.

Deci Antiohi Jora biv hatman, audzind că iaste văru-său căimăcan în Iași, au alergat și el la văru-său Lupul, să fie caimăcanu și el împreună cu ceialalți, gândindu-să, ticălosul, că i să va uita vina lui, cé de au fost cu moscalii, de-i chiema, carii s-au scris mai sus. Numai osinda lui Dumnedzeu prea pe rar om de-l trécé. Că Lupul, cum au sosit în Iași, ca un lup nesățios, au și început a prindé pe slujitorii carii fusése cu moscalii și-i închidea și-i bătea și pre căpitani, și le lua pungi de bani, dzicând c-au agonist din jacurili turcilor și au luat leafă, și a pune bani pre târgu, pre negutitori.

Și au pus și de tot omul bejenariu să dea câte 2 lei. Și oamenii nu avea ce mânca, că era săcșorul de făină câte 15 lei, și încă nu să nici găsiia.

217. Deci oarecarii dintr-acei pătimași de rău, fiind veziriul încă nedus din țară, au mărsu di-au jăluit la veziriul. Și cum au audzit veziriul, îndată tare s-au mâniiat ș-au mânat pre Ion vodă terdzimanul să șadză în Iași căimăcan, până a veni frate-său Neculai vodă în Iași, și să chivernisască țara cu îmblândziré.

218. Și au mai trimis și un capegi bașe împreună cu Ion vodă, de au prins pre Lupul vornicul și pre Antiohie hatmanul și pe Macsut postélnicul, carii era căimăcani, și i-au pus în obedzi, de i-au dus la cetaté la Varna, peste Dunărea, surguni, de au șădzut acolo 2 ani la pediapsă.

Pentru faptele Lupului au tras și ceialalți pediapsă. Și s-au plinit atuncea un cuvânt prost ce dzice: „Cu iarba cea uscată ardé și cea verde".

219. Ioan vodă, după ce-au venit în Iași, era bun și blând tuturor; și au chivernisit țara pân-au venit frate-său, Neculai vodă, în scaon, aicea în Iași. Și lăsând Ion vodă pre frate-seu în Iași, s-au întors la slujba sa, în Țarigrad, la terdzimăniie.

Dumitrașco vodă Cantimir s-au dus la Moscal și acolo au murit cu 4 ficiori: Matei, Costantin, Șerban, Antioh. Iar ce-or vini, vremea viitoare va arăta.

A DOA DOMNIE A LUI NECULAI VOEVODA MAVROCORDATU, FECIOR <LUI> ALEXANDRU VODĂ ICSAPORITO CAP 92. VLEAT 7220 <= 1712>

Zacialo 1. Neculai Alexandru voevoda Mavrocordat, după ce au venit în Iași, a treia dzi, după obiceaiu, au boerit boiarii. Pus-au pre Neculai Costin vel logofăt, pe Gavriil Miclescul vel vornicul <de Țara de Gios>, pre Ilie Catargiul vel vornic de Țara de Sus, pre Ioan Buhuș, ce-au fostu logofăt, l-au pus hatman, pe Ramadanu vel postélnic, pe Ioan Păladi vel

spătar, pe Gheorghiță Mitrea vel ban, pre Costantin Ruset vel păharnic, pe Grigoraș Jora vel visternic, pe Costantin Costache stolnic mare, pe Manolache Hurmuzache comis mare.

Aceștiia era boiarii lui Neculai vodă, iar chivernisala și toate trebile era mai ales după Ramadan postélnicul.

Atuncea Neculai vodă îș lăsasă firea cea simață, cum era în domniia dintâi. Ce mult să mai lăsasă și trăia bine cu boiarii, în dragoste; că era boiarii fugiți, unii în Țara Ungurească, alții în Țara Leșască, alții la Moscu, și cu dânșii și din prostime mulți duși, și avea grijă că pentru numele lui cel strașnic n-or mai veni. Deci arăta cătră toți blândețe și milă.

Deci toți boiarii s-au întors la pământul său. Numai cei dé la Moscu n-au venit, că nu putea de oști și nu-i lăsa moscalii, precum mai sus s-au scris.

Și carii boiari, cum veniia din streinătate, da vina cătră Neculai vodă tot pre cei de la Moscu, și ei îș curățiia obrazele, cum n-au știut nemică; și așea să îndrepta.

Iar Neculai vodă măcar că-i pricepea și-i știia, dar lăsa și el toate precum dzicea ei, căci era bucuros, fie cum știè, numai să vie în țară.

Țara era atuncea stricată rău de tătarî și de moscali și de tâlhărit. Așijderea și turcii balgii făcea multă gâlceavă și supăraré lui Neculai vodă la divanuri, pentru frații și rudele lor ce perisă și pentru jacuri ce-i jăcuisă unii și alții. Și făcea și năpăști mai mult decât era adevărate.

Deci Neculai vodă făcea multă chivernisală. Pre unii, can rar, îi da platnici turcilor, iar nu deplin, pre cât cerea ei, iar pre uni-i închidea pân'la o vrémé și apoi îi slobodziia; iar a mai mulți turci nu le ținea în samă. Și să îndrepta, știind rândul Porții. Dintâiu, la giudecată să făcea a ținea cu turcul, iar pre urmă eșiia giudecata dreaptă moldovanului. Nărocul țărâi că s-au tâmplat atuncea de au venit Neculai vodă. Iar de ar hi venit atuncea alt domn, mai prost, ar hi fost prè rău de moldovéni.

5 <*sic*>. Măcar că unii au tras la Neculai vodă greu mare și multă închisoaré, cum au fost feciorii lui Manolie și Toader armașul, că tăiasă niște neguțitori de la Roman, fără poronca nemărui, și-i pârâia niște frat a celor neguțitori, cu ferman dé la Poartă, pre carii într-alt chip nu putea să-i izbăvască.

6. Atuncea Neculai vodă, pe poronca veziriului, au gătat câteva căruță cu cai, să pornească pre Șfed la țara lui prin Țara Leșască, și cu 30 000 de tătarî, după cum scrisése dé la Nistru împăratul moschicescu la veziriul, numai să pornească pre Șfed, după cum s-au tocmit pacea.

7. Iară Șfedul n-au vrut să margă și au scris cărți la împăratul turcescu di-au pârât pe veziriul, precum că s-au agiuns cu moscalii di-au luat bani și au făcut pacea. Iar de n-ar fi făcut vicleșug, să ia bani, ar hi luat pre moscali de grumazi, că nu mai avea moscalii nici o putére. Și acmu și pre dânsul nu l-au pus nici la o calé și va să-l pornească, să-l ia moscalii de grumazi.

Iar împăratul, văzând cartea Șvedului, tare s-au mâniiat pre veziriu.

8. Într-acéia vrémé sosit-au și Osman, chihaiaoa vezirului, la împăratul, cu cărți de la veziriul, să iei colac cum au bătut pre moscali și spuind împăratului cum au încungiurat pre moscali, cât nu mai avea nici o putére, numai ce striga aman. „Deci văzdându-i că strigă aman, ne-au căutat numai a face pace; și i-au lăsat de s-au dus la țara lor."

Iar împăratul au dzis: „Voi ați căutat căci strigă aman și nu ia-ț luat de grumadzi. Nu era lucru mic acela, să vă uitați voi la aman. Ce-am înțeles eu faptele voastre." Și-ndată au poroncit di-au tăiat capul chihaii și au trimis di-au omorât și pre veziriul.

9. Deci Șfedul au mai rămas întru acea iarnă și preste vară, și solii moschicești tot sta la Țarigrad, popriți. Iar moscalii au dat Azacul turcilor, și alte cetăți au fărmat, după cum s-au

tocmit la pace. Iar Șfedul tot punea pricini și nu vrea, dzicând, că pân'nu s-a duce Șeremet cu oastè din Țara Căzăcească, nu va mérge; că Șeremet stă să-i ție calea.

Deci Poarta au așădzat cu solii moschicești să să rădice Șeremet cu toată oastè din Țara Căzăcească, să să ducă în țara lor, la Moscu, și ei să pornească pe Șfed de la Tighinea cu tătarî și cu o samă de turci, să-l ducă prin Țara Lețască până la țara lui.

10. Deci Șeremet, cum au vădzut cărțile solilor, precum au așădzat la anul, toamna, după bătaie, s-au rădicat din Țara Căzăcească și s-au dus în sus, la Smolențsca, cu toate oștile lui. Iar veziriul au trimis pe Smail efindis, cu vro 30 000 de turci, și hanul cu tătarâmea, să iei pe Șfed, să-l ducă la țara lui.

Iară Șfedul într-acéia vrémé au prins niște tătarî, cu oamenii lui, scriind hanul la Șeremet să stea gata la Smolențsca, că ei vor să purceadză acmu cu Șfedul și l-or duce în Țara Lețească, pân'la un loc, și l-or lăsa; iar Șeremet să-i iasă înainte, să-l iei de grumazi, și să dea 150 pungi de bani hanului, precum s-au așădzat.

11. Deci Șfedul prindzind acei tătarî cu acéle cărți, au pus de i-au omorât pe tătarî și au luat cărțile la dânsul, și tăcea mâlcom. Iar hanul nu știia nemică, că i-au prins cărțile, și i-au tăiat tătarâi.

12. Și-l tot siliia pre Șfed să purceadză, pân-iaste iarnă și sint apele înghețate, și Șfedul tot nu vrea să să pornească să margă.

13. Scris-au pașa de Tighinea și Smail efindis la Udriu, la împăratul și la veziriul, mutându-s-mpărățiia atuncea acolo, cum că au gătit pre Șfed și oaste, și toate sint gata, și el tot nu vra să purceagă. În doao, trei rânduri i-au scris, și el tot nu vrea să purceadză.

14. Până de la o vrémé, mâniindu-s-împărățiia pe Șfed, au poroncit numai să-l pornească cu sila, acă nu va de bunăvoie.

15. Deci gătind oaste, au mărsu să-l iei cu de-a sila. Iar el s-au închis în curțile lui la Varniat, unde ședea, și s-au apucat să să bată cu turcii, să nu să dea. Și inicearii încă oarecum ținea în partea Șfedului și nu vrea să-i facă rușine. Că nici vrea să dea șfedzii cu sinéțile în iniceari, nici inicearii în șfedzi, ce sta împregiurul curților, inicearii, la gazda Șfedului. Și să mira pașa și cu Smail efindis cum or face poronca împărătească, că să temea pașè să nu facă zorba inicearii și asupra lui. Și striga inicearii: „Pentru ce să facem noi rușiné acestui craiu, oaspe, ce-au venit la noi?"

16. Deci pașè au chiemat pre un agă a lui de iniceari și l-au trimis să grăiască cu craiul, să nu s-apuce de gâlceavă cu o împărăție, că apoi poate să pieie. Și l-au învățat pré acel agă în taină, vădzind că nu priiméște craiul, când a eși dé la craiul afară, să dzică cătră iniceari: „Noi inicearii ținem cu dânsul, iar el mai tare ne suduiaște pre noi decât pre pașa și ne dzice că sintem niște oameni blăstămat, și nu să miră el de noi".

Și făcând acel agă așia, cum au audzit inicearii acea voroavă, s-au și mâniiat și au început a slobodzi focul cu șfedzii. Iar șfedzii deodată sta, gândindu-să că le sint prieteni, neștiind pentru vicleșugul ce-au făcut aga de iniceari, căci craiul nu suduia pre iniceari.

17. Deci de la o vrémé s-au închis în case, de să bătea, pân'ce au dat foc caselor. Și ardzând casele, așea l-au prinsu; și pân-a-l prinde, au omorât cu mâna lui vro cinci, șease iniceari. Și el încă să rănisă. Numai au învățat pașa pre câțiva turci să-l apuce, să nu-l omoarî inicearii; că de l-ar fi lăsat, l-ar fi omorât.

Și așea, apucându-l, l-au dus în curțile pașii, de l-au ținut acolo cu vartă, pân-au venit răspuns de la Udriu.

18. Atuncea au venit poroncă și la Neculai vodă pentru șvedzi și léși ce ierneadză prin țară, să-i scoată și să-i gonească din țară.

Iar șfedzii, audzind, s-au închis câțva în curți în Prigoréni, în ținutul Cârligăturii, și să apăra din curți, de nu le putea strica nemică călărașii moldovéni, ca să-i scoată.

Și au trimis călărașii înapoi la Neculai vodă de au întrebat, că într-alt chip nu pot să-i scoață, ce numai să dea foc caselor. Dar vodă n-au vrut să-i lasă să aprindză curțile, ce li-au dzis să stea pe de o parte de dânșii. După aceasta, curund, au venit răspuns de la Poartă să le dea pacé.

19. Așijderea mai trimisése Neculai vodă pre hatmanul cu mulți slujitori, tot atuncea tocma la Cernăuți, că era oaste lui voevoda Chiovschii așădzată acolo la ernatec și făcea multă stricăciune lăcuitorilor, ca să-i scoată și pre aceia din țară. Iar ei s-au strâns la un loc, să s-apuce de bătae, temându-s-a tréce în Țara Leșască.

Deci hatmanul, vădzând că să apucă de gâlceavă, au și rădicat ținutul Hotinului și a Cernăuților și i-au strâns la un loc pre toți.

Iar léșii, vădzând că s-au strâns atâta om, cădzut-au cu rugăminte la hatmanul, și multe daruri i-au dăruit. Atunce au și nemerit răspuns de la Poartă și de la Neculai vodă să le dea pace.

20. Atuncea au trimis împăratul și la Tighinea, di-au pornit pre craiul Șfedului la Udriiu împreună cu toți șfedzii lui. Și l-au așădzat acolo, la un târgu aproape de Udriu, anumé Demirdaș, și nu l-au mai lăsat la Tighinea să facă amestecături.

21. Așijderea tot atuncea, la acea vrajbă, au venit și craiul Stenislav Lecinschii din Pomoranie teptil, prin Țara Ungurească, au eșit în Moldova la Comănești și au venit pre la Bacău la Mărginéni, la Ștefăniță Ruset vornicul, cu puținței oameni. Și de acolo au mărsu în Iași la Neculai vodă, de i-au făcut mare cinsté. Și au trecut la Tighinea și dé la Tighinea la Udriiu, la împăratul turcesc.

22. Iară craiul Șfedului au pârât pre hanul și pre Smail efindi și pre pașa de Tighinea și au dat și cărțile cé le trimisése hanul la moscali.

23. Deci împăratul, vădzând așea, au și mazilit atuncea și pre veziriul și pre hanul, iar pre Smail efindi și pre pașa de Tighinea i-au omorât. Și au pus veziriu atuncea pre Gin Ali pașa, și încă l-au făcut și gineré. Atuncea acel veziriu îndată au închis pre solii moschicești în Edicula și i-au pus la mare pediapsă, cât nu lăsa pre nime să între la dânșii. Nici pân' la umblătoaré nu-i lăsa să iasă, ce și acolo cu păzitoriu. Ce mai mult să scârnăviia într-un ciubăr și da afară. Și pre cât din slugi era moldovéni, munténi sau sirbi, pe toți i-au dat la catargă.

24. Atuncea au eșit și Lupul vornicul și cu Antiohi Jora hatmanul dé la închisoarea din Varna, cu mijlocul hanului, giuruind niște sate acolo pe Prut, dzicând că sint ai lui, și mai multe era omenești.

Și au mărsu de acolo în Țara Muntenească; și mărgând în Țara Muntenească, au stătut de i-au făcut pacé dé la Neculai vodă, să-i dea moșiile boiarilor celor ce sint la Moscu și alte lucruri multe. Că să temea Neculai vodă, că începus-a-l amesteca den Țara Muntenească la Poartă și avea și pre hanul agiutoriu. Și i-au căutat numai să-i facă pre voie, să vie în țară, să nu mai umble amestecând și făcând cheltuială țărâi.

Deci, după ce-au venit în țară, îndată l-au pus vornic mare și i-au dăruit și 8 pungi de bani. Și nu i-au agiuns atâta, ce au cerșut și satele boiarilor ce era pribégi la Moscu. Și i li-au dat deodată, iar după ce-au venit Luca visternicul, i li-au luat și iar le-au dat Lucăi.

Iar mie, lui Ion hatman, îmi sta mare piedecă, ca să nu pot veni în țară, să-mi ție el moșiile. Si nu să temea de osinda lui Dumnedzeu, ca să-și aducă aminte câté pedépse și urgii de domni pré la închisori, în câteva rânduri, au tras. Caré mai pre urmă au giudecat Dumnedzeu, că mi-am făcut și eu pacé la domniia lui Mihai vodă, și cu giudecata mitropolitului și a tot divanul mi-am luat și eu moșiile înapoi.

25. Iară Șeremet, den Smolenșca, dac-au înțeles că au închis solii iar, s-au și întors cu oaste la Chiov. Și viniia și dzi și noapte. Și cum au agiuns, di-au întrat în Chiov înaintea oștii sali.

26. Iară tătarâi au și slobodzit un ceambul din Bugeag, di-au lovit fără véste, numai 5 dzile, di-au agiuns pân' supt Chiov. Și au tăiat, și au robit, și s-au întors de au luat 20 000 robi. Și s-au întors înapoi cu pace, că n-au avut cine le sta împotrivă, nefiind oaste în Chiov. Că de ar hi fost măcar vro 2 000, n-ar fi scăpat nici un tătar, că le stătusă caii, de mergea pre gios câți rămăsese pre urmă pre șliav, și eșiia rușii de prin bălți și de prin păduri de-i ucidea.

27. Atuncea să tâmplasă numai Ivanenco și cu Tanțschii, fără de slujitori. Și au eșit ei cu 20 de oameni din Chiov, de o lature, și au găsit vro 15 tătarî, și i-au luat de grumadzi, de i-au dus la Șeremet, în Chiov. Iar altă oaste era de céia parte de Nipru. Nărocul tătarâlor că nu putea tréce, că nu-i ținea ghiiața, nici putea tréce prin apă.

28. Iară când au fost de primăvară, în al doilea an a domniei lui Neculai vodă, făcut-au turcii sfat și cu Șfedul și cu Stenislav craiu, dzicând Stenislav crai că pe dânsul îl priimăscu toți domnii leșești să fie craiu. Și a da Camenița turcilor și le va da și bir și câteva fete mari pre an turcilor, numai să-i dea oaste, să margă să-l pue craiu în locul lui Avgust. Și atuncea a tréce și Șfedul cu pace prin Țara Leșască, și apoi s-or scula cu toții asupra Moscului.

29. Deci turcii s-au ispitit să facă și acel lucru și au orânduit și pre Abdi pașa, cu câteva mii de oaste turci și cu tătarî și cu Neculai vodă. Și au pornit și prea Stenislav de la Odriiu, dându-i împărăția și 150 pungi bani de cheltuială, să să pue craiu în Țara Leșască. Și au venit Stenislav craiu pân' la Zagarance cu toată oastè, și el au mai rămas acolo să vadză cum a mai fi.

30. Iară Abdi pașa au mărsu pân' la Hotin și au trimis la Chiov, la Șeremet, sol pe un turc, de i-au dzis cum să silească el la împăratul Moscului, să nu să pue el a da agiutor lui Avgust craiu și să lasă ca să pue craiu pre Stenislav, și apoi or lăsa și ei pre feciorul lui Șeremet. Iar Șeremet i-au răspuns acelui turcu sol că el de feciorul lui s-au lăsat, de când s-au dat pe mâna lor, dar el nu aré nici o puteré să facă acel lucru, că el iaste o slugă, și pân-acmu i-au venit 4 cărți de la împăratul Moscului, cum a vedea că întră turcii în Țara Leșască, să pornească și el cu oștile de la Chiov împotriva lor.

31. Și iar au dzis Șeremet, cum să poată ei face acest lucru, că craiul Avgust aré pre Neamțu cu 30 000, și pre Venitic cu 30 000, și pre Prus cu 30 000, și pre noi cu 30 000. Toți acești monarhi sint giurați să-ș dea agiutor unul altuia câte 30 000 de oaste; iar când ar vedea vreun greu, și cu toată putére să-ș dea agiutoriu. „Și la noi nu iaste obiceaiu, ca la voi, să să mazilească craii și domnii, cum faceți voi. Întâiu papa de Râm, dacă ar audzi că veniți voi să le faceți acest lucru, toată crești-nătatè ar sili asupra voastră să să rădice.

32. Numai craiul Șfedului aré pizmă pre mine, că l-am bătut în multe rânduri, și-mi amestecă feciorul. Dar voi nu trebue să vă potriviți unor oameni nebuni." Și cu acest răspuns s-au întors solul lui Abdi pașa de la Șeremet la Hotin.

33. Într-acéia vrémé, când au sosit turcii de la Abdi pașa la Chiov, ce scrie mai sus, la Șeremet, atuncea să tâmplasă de făcea Șeremet pradznicul împăratului, adecă dzua sfântului Petrî apostol. Și să strânsése la curtea lui Șeremet să-i cinstească la vro trei, patru mése, de era plină ograda de ghenărari și de oficeri tot împodobiți în haine de sirme. Și fripsese un bou și vro 3 berbeci întregi și cu coarnele poleite. Iar slujitorii moscalii și cu pușcile sta pe dial de slobodziia focul pentru sănătate împăratului.

34. Așijderea mai gios, la Pecersca, alte pușci, scoasă cu alți slujitori, de slobodziia focul. Așijderea mai gios de Chiov sta căzacii, vro 20 000 de oaste, cu pușci, de slobodziè focul.

Deci vădzând solii acéle lucruri, să mira și ei, și au avut ce spune la Abdi pașa, întorcându-s-înapoi.

35. Atuncea oblicind Avgust craiul de voevoda Ruschii că-i agiuns cu Stenislav craiu, ca să dea Cameniță, l-au prins craiul și l-au făcut surgun la Sacsonie, de-au ședzut câțva ani, pân' l-au slobodzit. Și au răpedzit oaste proaspătă și zaharà în Cameniță cum mai în grabă, și au făcut surgun și pre ghenarariul ce era în Cameniță fiind agiuns cu Stenislav, viind turcii, să o dea.

36. Deci Abdi pașa, vădzând acel răspuns de la Șeremet și vădzând că s-au adaos în Cameniță oaste și s-au schimbat ghenararii, au făcut știre la Poartă.

Deci Poarta au vădzut că n-au putére să fac-acésté lucruri ce sfătuisă, ca să schimbe pre Avgust craiu și să pui pre Stenislav în Țara Leșască. S-au spăriiat să nu să rădice toată creștinătate Evropii și ș-or piiarde turcii împărățiia. Și s-au lăsat de acel lucru. Și s-au socotit într-alt chip, di-au scris la Abdi pașa, de i-au făcut răspuns să s-așédze la Hotin, fiindu-le rușine să s-întoarcă făr-ispravă înapoi.

Dzic unii c-ar hi sfătuit, Șfedul și voevoda Chiovschii să să așédze Hotinul, ca să le hie lésne de acolo să margă la Chiov; că tot nădăjduia, Șfedul că va mai putea să-ș dea palme cu Moscalul. Iar unii dzic că ar fi sfătuit Neculai vodă, temându-să că nu a putea ședea în Iași de Dumitrașco vodă, dar alții că Neculai vodă au giuruit încă împărăției 100 de pungi bani, ca să nu facă Hotinul. Ce adevăr nu se știe. Știu că de primăvară au luat și ținutul Hotinului, de l-au făcut olat cetății iar la anul au luat și Cernăuții să-i facă olat, dzicând că tot de Hotin au fost. Iar lui Stenislav i-au venit poroncă să margă iar la Udriiu, și s-au întors.

37. Atuncea Șeremet nu putea ști nemic de feciorul lui, că pusesă voevoda Chiovschii strajă de a lui, de nu putea nime mérge, nici veni. Și pre cine trimitea Șeremet, îi tot prindea voevoda de-i tăe sau îi închidea.

Iar Șeremet au dat 100 galbeni unui moldovan, de ș-au băgat capul pentru voia banilor, cu cărți, și au făcut cum au putut și au mers la pașa de Tighinea. Și atuncea s-au tâmplat de au slobodzit solul cel de la Moscu de la închisoare, și l-au întors pre acel moldovan, anumé Cârjé, cu niște turci, di-au dat véste de pace. Și încă tot s-au mai zăbovit, precum a arăta mai-nainte.

38. Pre acéia vrémé era greu în țară; nu de bir, ce de alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin țară, mergând și viind la Hotin. Unii veniia pre la Focșani, de mergea pre Sirétiu, pre la Botoșeni, dinspre Bosna; alții pe Bârlad și pre la Iași, alții pre Prut. Și ca niște oșténi păgâni ce era, tot stricăciuni făcea, cu fél de fél de râsuri și batgiocuri și féte fecioare și a fămei înțelepte.

39. Prutul pusése Neculai vodă, de la Poartă având poruncă, pre Costantin Costache stolnicul, împreună cu un pașă, de-l curățiia, cu multe sute de oameni, de copaci și de plahii. Alții trăgea șăicile cu pâine pân' la Țoțora, și de acolo le încărca în cară, de porniia la Hotin.

Și făcusă și hambare, de o punea la Țoțora de sta, câtă nu o putea rădica prin cară. Dar măcar cât greu și supăraré, era, și cheltuială lui Neculai vodă, dar și atuncea, vădzând slujba mazililor, au făcut milă cu dânșii și cu sfintele rugi, cu mănăstirile de le-au rădicat un obiceiu spurcat ce era asupră, de stângere caselor boerești, ce să făcusă, de da desétină de stupi și de mascuri, țărinéște. Ce Neculai vodă au ertat, să nu mai dea, precum n-au fost dând și mai nainte, la alți domni. Numai de la domniè a doa a lui Mihai vodă li să făcus-acest obiceaiu.

40. Atuncea, pre acéia vrémé, cu câțiva ani mai-nainte, să tot bătea Frantojul cu Neamțul pentru Țara Șpaniei, care de

care să o ia, să o stăpânească, neavând craiu. Și tot biruia Neamțul pre Franțoj, căci îi da și alții, făr-alectorii lui, agiutoriu. Îi mai da Angriia 40 000 de oaste și Olandriia 30 000. Apoi supărându-să de atâtea ani tot bătae, sta să s-împace, și Neamțul nu priimiia, vădzând că biruiaște.

Deci s-au lăsat Angriia și Olandriia a-i mai da agiutoriu, și începus-a bate Franțoju pre Neamțu. Deci Neamțul vădzând așea, stătu-au și alți mediaturi între dânșii și le-au făcut pacé, împărțind Țara Șpaniei în doao drept. Și pre undé le-au venit hotarăle, răsipit-au cetăți și târguri, de le-au stricat și au făcut pace.

41. Pré atuncea au trecut și un sol mare de la léși la Poartă, anumé voevoda Mazovețschii, de au așădzat cu turcii céle amestecături multe. Și întorcându-să de la Poartă, au mărs la Avgust craiul, și apoi l-au trimis craiul și la Petreburc, la împăratul Moscului.

42. Atuncea au trimis la leși și Turcul sol pre un șerim din Crâm, anume Șefer bei, de-au făcut pace lui voevoda Chiovschii și lui Stenislav, craiul din Pomorania. Și întorcându-să Șefer beiu de la léși, s-au și rădicat voevoda Chiovschii și cu Șendze Ianoș Vișnovețschii și cu alte capete, staroste Raavschii, și s-au dus la locul lor în Țara Leșască, la Avgust craiul, de s-au împreunat, și, și n-au avut nici o nevoie.

43. Așișderea și Stănislav craiu încă au purces de la turci prin Țara Ungurească și au trecut la Pomoranie. Și nu s-au încredzut să margă la craiul, ce s-au așădzat în niște târguri, în hotarăle împăratului nemțesc.

44. Vrut-au turcii să dea galioane Șfedului, să-l pornească și pre dânsul pre Marea Albă, pân' la franțoji; și de acolo, ori să-i dea vase Franția, ori să vie vasele lui. Și n-au priimit, ce au dzis că pre uscat au venit, pre uscat să va ducé. Și să mira și turcii ce or mai face cu dânsul; că el arăta cartea împăratului turcesc, ce-i scrisése când au venit la Tighinea, că nu l-a lăsa și-i va da oaste. Acéia nădéjdé căuta și o aștepta.

45. Iară când au fost în al treilè an a domniei lui Neculai vodă, vleat 7222 <=1714>, mazilit-au turcii și pre Brâncovanul vodă, trimițând pe Buiuc imbrihorul de l-au prins cu mare meșterșug. Că l-au înșălat unchii lui, de au mers de la Târgoviște în București, fiind agiunși cu Mihai vodă, de sta Mihai vodă de-l pârâè, gândindu-să că va fi el domn.

Iar după ce l-au prins, au scos imbriorul ferman de la împărăție, scriind la țară de or priimi pre Mihai vodă bine, iar de nu, să-ș rădice dintre dânșii pre cine ar vrea.

Deci unchii Brâncovanului, anumé Costantin stolnicul și Mihai spatariul, dacă au vădzut că-i lasă Poarta în voia lor, s-au lăsat de prieteșugul lui Mihai vodă și ș-au rădicat domn dintre dânșii, pre Ștefan Cantacuzino spatariul, fiiul lui Costantin stolnic.

46. Iară pre Brâncovanul l-au dus la Poartă cu mare pază și cu multă avére, scrisă tot de imbrihorul, și l-au închis la Edicula cu mare grijă, și pre dânsul, și pre doamna-ș, și pre cuconii săi, și pre toate slugile lui. Că era acel Gin Ali pașa vezir un păgân rău preste samă de nu folosiè nemărui darea.

Deci atuncea au început și solii moschicești a-l pârî, și Șfedul, și de multe părțile, cum iaste mâniè lui Dumnedzeu, Măcar că céle pomeniri multe și cei priiateni harnici și avérè ce avea, sosindu-i atuncea ceasul, nemică nu i-au folosit. Precum dzice Scriptura: „Nu va folosi avérè în dzioa urgiii".

Poate-fi și osinda Moldovii, că-i tot schimba domnii adése, și-l blăstăma toată țara; au poate-fi și a unchiu-său, a casei lui Șărban vodă, au doar și a moscalilor chemaré și apoi vicleșug. Că mult sânge créștinesc s-au vărsat și de multe ori îl blăstăma împăratul Moscului și dzicea: „Iuda-Brâncovanul m-au vândut, de am răpus oaste și am pătit aceasta".

47. Deci l-au scos și au tăet capetele, întâi a patru cuconi ai săi, apoi și a lui și a câțiva boiari, slugi ai lui.

Iar pre doamna și pre alte slugi le-au ținut încăș vro 2 ani la închisoaré și apoi i-au slobodzit.

Atuncea, cându-i tăia feciorii, au fost dzicând unul să-l turcească, să nu-l tae; dar tată-său l-au îmbărbat tare, să nu-ș lase lége. Numai un copilaș, nepot de fiiu Brâncovanului, au scăpat, că l-au luat în saraiul împărătescu, ca să-l turcească; iar mai pre urmă l-au scos îma împăratului și l-au dat la maica sa, caré mai pe urmă la istoriè lui va arăta mai pre largu.

Precum să dzice „domn bogat și fără sfat", adevăr că atuncea au fost fără sfat, dacă s-au mâniiat Dumnedzeu pre dânsul. Iar mai-nainte, în 30 ani, tot cu sfat au fost; că ținea Dumnedzeu și-i erta osinda. Iar acmu n-au vrut să-l mai rabde. Și când l-au tăiat, au adus pre toți solii de-l priviia.

48. După aceasta au pornit și craiul Șfedului prin Țara Ungurească și au trecut cu pace pân' la țara lui, la Pomoranie. Atuncea au slobodzit și pre solii moschicești, să-ș margă la pământul său. Și-i aștepta Șeremet cu bucurie mare. Iar când au agiuns feciorul lui pre la Nemirov, nu știu ce l-au lovit, c-au murit, și n-au apucat tată-său să-l vadză viu. Dzic unii c-au mâncat ciuperce și au murit, iar unii dzic să-l fie otrăvit soltanul la Tighinea, pentru să să mânie tată-său, Șeremet, să stricé pacea, căci tătarâi pururea ar pofti să fie oaste. Iar unii dzicea că dintre dânșii l-au otrăvit.

49. Craiul șfedzesc, după ce-au întrat în Pomoranie, strânsuș-au oaste ce-au mai putut de țara lui, având nădéjdea că-i va da și Frantojul agiutoriu. Și au început să să bată iar cu Moscalul, vârtos, ca să-ș scoață locul și cetățile ce i-au luat.

Deci Moscalul și Avgust craiu cu sasii și craiul Daniei și Prusul, toți acéște s-au învoit la un loc cu legături și au început a să bate cu craiul Șfedului. Unii să bătea pre apă, alții s-au dus în Pomoranie, și au tot bătut pre craiul Șfedului, pân-i-au luat

toată Țara Pomoraniei, cu toate cetățile. Numai ce i-au rămas o cetate, unde-i era stolița Pomoraniei, anumé Ștetenul. Și să închisése acolo, de să bătea cu ceialalți crai. Și aștepta craiul să-i vie agiutor de la Frantoj pre apă. Atuncea, nărocul lui cel prost, că au murit craiul frantojesc cel bătrân, anume al 14 Liudovic.

50. Și nemerind acea véste la Avgust craiul stând cu oaste prinpregiurul cetății Ștetenului, au pus un trâmbicer al lui dând véste din trâmbiță c-au murit craiul frantojesc, ca să audă craiul Șfedului din cetate, unde era închis.

Iar craiul Șfedului, dac-au înțeles din trâmbița lui Avgust craiu că au murit craiul frantojesc, pus-au și el alt trâmbicear a lui di-au răspuns înapoi din trâmbița-i, lui Avgust craiu, dzicându-i așea: „Di-au murit craiul frantojesc, iar craiul nostru, unul din cei 12 monarhi a Evropiei, iaste sănătos și nu să teme de nemic". Iar când au fost preste doa, trei dzile, au lăsat craiul cetaté și au fugit, cu niște vase pre maré, la țara lui, la Stocul.

51. Atuncea au luat și toată Țara Pomoraniei; și pre Moscal nu l-au lăsat Prusul să stăpânească acolo în Pomoranie, fiind lor acolo locul de moșie. Ce i-au dat câteva pungi de bani pentru cheltuiala oștii, și au rămas Pomoraniia a celorlalți crai, cum s-au dzis mai sus.

52. Iar Șfedul, după ce s-au dus la Stocul, au început a pune mediiaturi de pace, să facă cu Moscul și cu Prusul și cu Avgust craiu, și au început a conteni de a să mai bate. Iar craiul Daniei nu-i priimiia la pace și-l tot bătea pe céia parte de maré, unde aré și Dania loc.

53. Turcii, dacă s-au curățit de Șfed și de soli și de acéste toate câte scriu mai sus, rădicatu-s-au împărățiia cu toată putérea și s-au dus la frânci, la Țara Moreii, ce o ținea veniticii, și au luat-o toată, cu toate cetățile ce era întru acea țară Moreia. Și au așădzat într-însele pașălâcuri, precum fusése mai-nainte vréme iară a lor și să dezbătusă ei de la turci, când să bătusă

turcii cu nemții la Beciu. Și luând-o acmu, s-au întors iar înapoi la Udriiu.

Atuncea au prins și pre un domn sfétnic Țării Moriii, caré era și doftor vestit, anumé Lichinie. Și fusése acel doftor și aicea în țară, la domniia lui Antiohie vodă întâi, și apoi, ducându-să la moșiile lui acolo, la Moriia, căzdusă de era sfétnic. Deci cunoscându-l turcii, de la Țarigrad, îndată l-au spânzurat.

54. Iară de iarnă au început a să învrăjbi Turcul și cu Neamțul, să strice pacea, din pricina Moreii.

Și au trimis di-au mazilit pre Ștefan Cantacuzino vodă, feciorul lui Costantin stolnicul, din Țara Muntenească. Și cum l-au dus la Poartă, l-au și spândzurat, și pre dânsul și pre tată-său Costantin stolnicul, neplinind anul cu domniia în Țara Muntenească. Și au agiuns și ei osinda Brâncovanului, căci îl vândusă ei pre dânsul. Și i-au rămas lui Ștefan vodă 2 feciori; unul slujește la nemți, altul la moscali.

55. Iară în locul lui au pus domn pre Neculai vodă, și în locul lui Neculai vodă, în Moldova, au pus domn pre Mihai vodă.

Deci Neculai vodă, gătindu-să de aicea cu toate conacele, au purces în Țara Muntenească. Și atuncea, la purcesul din Iași, multe voroave ce nu s-au căzdut au grăit Lupul vornicul lui Neculai vodă, împotrivă. În loc de cinste și milă ce au avut de la acest domn, el îi mulțămiia cu voroave proaste după cumu-i firea acestui neam a Gavrilițéștilor, de nu sint nici unui domn mulțămitori, ce pre urmă tot cu năpăști le mulțămăsc. Caré în scurtă vrémé ș-au răsplătit Neculai vodă această gâlceavă de cătră Lupul; că pentru simeției lui ș-au pus, ticălosul, capul, precum s-a arăta înainte.

Iar în țară au venit domn Mihai vodă cu a treia domnie.

A TREIA DOMNIE A LUI MIHAI RACOVIȚĂ VOEVODA, VLEAT 7224 <= 1716>
CAP 93

Zacialo 1. Mihai Racoviță voevoda viind în scaon în Iași iarna, bucuratu-s-au toată țara, fiind el pementian, și mai vârtos neamul său, că era mult.

Și dintâiu să arăta cu mare dragoste și blândéțe țărâi. Țara încă să bucura, căci era moldovan și le era pre lésne la divanuri a grăi cu dânsul. Că-i giudeca drept și blând, și ușa îi era prè deschisă, nu cu măriré multă.

Și după obiceaiu, a treia dzi au boerit pre acești boiari cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Ilie Catargiul vel lofogăt, pre Lupul Costache vel vornic de Țara de Gios, pre Ioan Sturdzea vel vornic de Țara de Sus, pre frate său Dumitrașco Racoviță hatman, pre Costantin vel postelnic, pre Ioan Păladi, cumnată-său vel spătar, pre Dimitrii Macriiu vel ban, pre Costantin Ruset vel păharnic, pre Costantin Costachi vel vistiernic, pre cumnată-său Costandache vel stolnic, pre Iordache Cantacuzino vel comis.

Aceștie era boerii lui Mihai vodă la a treia domnie. Și nu era nici unul mai de cinste decât altul, că era mai tot un neam. Numai Costantin postelnicul era oarece mai în cinste, având un frate capichihai la Poartă, anumé Manolache chiurci bașia.

2. Lui Mihai vodă atuncea îi vrea hi lésne și îndémână a domni, că de neprietenii lui, de munténi, să curățisă de toți; boiarii cei bătrâni, carii îi mai sta împotrivă, iar murisă; la Țarigrad domni mazili pre atuncea nu era. Că era numai Duca vodă și Antiohie vodă, și nu avea obraz la Poartă; și Antiohi vodă preste doi, trei ani i s-au tâmplat de-au murit.

Și adusése și câțva greci cu dânsul, carii fusése din casa Brâncovanului vodă. Ce iarăș acei greci l-au adus la stricăciune, precum să va arăta înainte.

Și el încă să învățasă a domni, nu ca în céle 2 rânduri dentâi, de era o turmă și un păstoriu. Numai n-avea nărociré, că nu era pace.

Doamnă avea de treabă, bună și milostivă, cuconi 5 și cucoane 3. Și-i era casa can grea. 2 cuconi îi ținea turcii zălog la Poartă; pre rând îi schimba.

3. Pré acéia vrémé, gătindu-să turcii să purceagă asupra Neamțului, să iei Varadinul, iar Neculai vodă făcea niște răutăț mare în Țara Muntenească în boiari. Pre unii îi închidea, pre alții îi tăia, pre alții îi jăcuia, de le lua toate avérile lor ce avea și-i pârâia la Poartă că sint haini și agiunși cu némții. Și pre cât nu-i omorâè el, îi trimetea la Poartă de-i omorâia.

Atuncea au perit și Mihai spatar; atunce ș-au adus aminte și de gâlceava ce i-au făcut vornicul Lupul, când au trecut din Moldova în Țara Muntenească, și l-au pârât la veziriul Gin Ali pașa cum că iaste hain, agiuns cu moscalii.

4. Deci Gin Ali pașa veziriul, cum au înțeles, au și trimis un capigiu bașe de l-au pus în obedzi pe Lupul, de aice de la Mihai vodă. Și agiungând pre veziriul pre drum, nici l-au mai giudecat, numai ce l-au scos și acolo în câmpu au pus de i-au tăiat capul; iar trupul lui au rămas neîngropat, de l-au mâncat pasirile.

Așea au perit Lupul vornicul din pâra lui Neculai vodă.

Nici un boiar n-am vădzut precopsind din ceia ce să pun în price cu domnul.

Și atuncea cu Lupul au mai perit împreună și 2 boiari sirbești o dată cu Lupul. Iar în locul Lupului au pus Mihai vodă, domnul Moldovii, pre Dariie Donici.

5. Deci veziriul ducându-să la oaste la Varadin, și li-au eșit némții înainté cu Evghenie prințepul. Și ș-au dat bătae de îmbe părțile, prea groznică. Și i-au biruit Evghenie cu némții pre turci, di-au fugit turcii care încotro au putut; și li-au luat și

ordiia toată. Atuncea au perit și spurcatul Gin Ali pașa veziriul în războiu.

6. Acest Gin Ali pașa era un păgân rău, turbat și mare sorbitoriu de sânge asupra creștinilor. Nu-i trebuia lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorât pe Brâncovanul cu copiii lui; acesta au omorât și pe Ștefan vodă, și pe tată-său, Costantin stolnic, și pe Mihai spatariul, și pe Lupul vornicul, și pre alții mulți. Acesta au omorât și pre vro 40 pași, tot alési, frunte turcilor, de sterpisă împărățiia turcească de capete. Acesta au stricat și mănăstirea Mavramur de la Țarigrad.

Și-i era gândul lui, de a birui pre némți, să pue pași și în Moldova și în Țara Muntenească. Numai nu i-au agiutat Dumnedzeu, că ș-au luat și el plata, că i-au luat tată-său, diiavolul, sufletul.

7. Iară némții, dac-au bătut pe turci, s-au mai pogorât de-au luat cetatea Timișvariul de la turci, cetate aleasă și vestită, cu toate olatele ei, și s-au așădzat acolo la ernatec.

8. Atuncea munténii carii erau fugiț în Țara Ungurească de răul lui Neculai vodă s-au rădicat cu cătane și au luat pre Neculai vodă din București în robie. Și l-au dus în Țara Ungurească de l-au ținut până la anul, pân' ce-au făcut turcii pace cu nemții.

Și au luat némții și din Olt încolo 5 ținuturi a Țărâi Muntenești. Destulă răutate era și pe acolo de turci și de cătane, caré mai pe largu va arăta istoriè iei.

9. Iară în locul lui Neculai vodă venisă frate-său Ioan vodă terdzimanul, domn țărâi. Ce departe era firea lui Neculai vodă de a lui Ion vodă! Că Ion vodă era minunat de om bun, cât nici acmu nu pot uita muntenii bunătatea lui.

10. Eșit-au atuncea cătane și în Moldova, pre supt munte, la Cașin și la cetate la Neamțu, și cuprinsése țara pân-în Sirétiu. După cum sint moldovénii gata la jac, îndată s-au dat la dânșii. Era și asupriți de Mihai vodă, că scosese hârtii pré țară și pre

mazili, dăjdi și desétini pe mazili țărănéște. Obiceaiul cel de stângerea mazililor nu vrea să-l mai părăsască. Deci câți oameni și câte casă boerești era dincolo de Sirétiu ținea toți cu cătanele.

Și să făcusă niște tâlhărit mult peste samă. Și acmu Mihai vodă stăpâniia numai pre lângă Iași și la Orheiu puțintel, iar încolo tot poghiazuri cu cătane, cu moldovéni amestecați; agiungea de prădă pré la Fălcii și pre Bârlad.

Hotinul, Cernăuții le ținea tot turcii. Și să mira ce a face și de ce să va apuca; că domniia îi era noao și nu avea bani să plătească, să strângă slujitori. Și-i era cu frică și să mutasă în Cetățue; și mai nici în Cetățue nu mânea, ce mânea câte la un loc, de nu știè nime. Că și boiarii încă nu era drepți, ce mulți dintre dânșii să agiunsése cu cătanele.

11. În Cetatea Neamțului era un căpitan, cap cătanilor, anume Frénțe, și mai era și câțva mazili moldovéni cu dânsul acolo. Deci au făcut sfat să margă cu poghiaz, să iei pre Mihai vodă.

12. Iară Mihai vodă, oblicind sfatul lui, trimis-au pre Macriiu vel ban și Costantin Costachi vel visternic să aducă vro doao, trei mii de tătarî, ca să margă, să-i lovască întâiu el pre dânșii, decât ei pré dânsul.

Și mărgând acei boiari la tătarî, s-au rădicat câțva mârzaci să vie, încă și mai mulți de câți poftisă Mihai vodă. Și viind cu dânșii până din gios de Movila lui Costantin vodă, i-au lăsat Costantin visternicul pe tătarî supuși în Valea lui Aaron vodă și a venit să spue lui Mihai vodă; că era lucru cu tainâ, de nu știia nime că vin tătarî.

Atuncea Costantin visternicul, mergând la Cetățuia să spue lui Mihai vodă de tătarî că au sosit, nu l-au găsit în Cetățuia și au purces să vie la Iași, la Mihai vodă. Atuncea și cătanele sosis-în Iași, fără véste. Cât ai rumpe un păr din cap de n-au luat pre Mihai vodă de grumadzi, din curțile domnești. Că

străji ce-avea la Târgul Frumos și la Podul Leiloae, nime din străji nu scăpasă să-i dea știré, că-i prinsése cătanele pre toți.

13. Avusése știré Mihai vodă mai-nainte vrémé că au eșit Frénțe și cu Velicico cu poghiaz din Neamțu. Și fusése Mihai vodă de dimineață și afară, pre Bahluiu în sus, dar apoi, văzdând că nu-i nemic, s-au întors în Iași. Că poghiazul să zăbovisă, că veniia becisnicéște, cu zăbavă; că au venit pre la Păscani, de la Păscani la Cotnariu, și apoi au venit la Iași.

Deci Mihai vodă au apucat numai cu doi, trei copii de au plecat fuga la Cetățuia și cătanele după dânsul. Ce la pod, puțintel oarece s-au mai poprit, stându-le împotrivă, pân' s-au mai depărtat Mihai vodă și au apucat di-au intrat în Cetățue. Și nărocul lui că nu l-au știut că iaste el, să-i ție calea pri dincolo de Bahluiu, că l-ar hi prins.

Iar Costantin visternicul, cum au audzit de cătani, n-au apucat a spune lui Mihai vodă de tătarî, că n-au apucat a veni în Iași, ce-au și fugit în stuh, din gios de Balica, iar Mihai vodă nu știia de tătarî nemic, că au venit la Aaron vodă, nici tătarâi de cătane.

14. Atuncea cătanele veniia. Frénțe pre supt dial, cu vo 200 de némți, iar Velicico, cu moldovéni și cu cătane lovis-înainte în târgu și slobodzisă și temnițile și cuprinsése și Cetățuè; numai nu să putea lipi, că-i împrașca din Cetățue.

Deci Frénțe și cu cătanile au lăsat coșul în șes, unde iaste acmu hălăștеul la Frumoasa; și după ce-au lăsat coșul, s-au suit la dial și căuta loitre și pripelece, ca să dea năvală să sae preste zâd. Și alerga unii și din târgu, de li aducea loitre.

Iar Mihai vodă atuncea să temea tare să nu-l iei din mănăstiré; și toată boerimea să spăriiasă. Numai au apucat de au slobodzit o pușcă mare și au început a tragé și clopotile céle mare.

Iar tătarâi de la Aron vodă, cum au audzit pușca și clopotile, oaricum să îndoia dintâiu, să nu fie vreun vicleșug, iar apoi, unde s-au pornit a veni ca vântul.

Cătanile, cum au vădzut că vin tătarâi, cum au lăsat Cetățue și au alergat la coș, la cai. Ce pân-încăleca ei, tătarâi încă au sosit.

15. Deci au și purces cătanile pe lângă pârâul Cetățuii asupra Hlincii a să spăriia și tătarâi a-i încungiura giur împregiur, de le da năvală să-i spargă.

Atuncea au eșit și Mihai vodă cu seimênii și cu strelêții, adecă vânătorii ce avea, în timpinarea lor la Hlincea. Și au început a strângé și din târgu slujitori, cine era. Deci strelêții au început a-i bate rău cu sinêțele. Pân' ce-au înnoptat, au tot mărs de la Hlincea în sus, pre pârâu, alăturea.

Iar de la o vrémé, băgându-să la strâmtori, vrând să treacă pârâul în céia parté, spre câmpu, n-au mai putut ținea războiul, ce-au început a-i răsipi și a cădea acolo în pârâu, fiind țărmuros. Carii pre puțini au scăpat. Nărocul c-au fost noapte.

Și atuncea la acel pârâu, au prins și pre Frénțe căpitan, viu nevătămat, un tătar. Și l-au cumpărat Mihai vodă de la acel tătar și, mult mustrându-l, au pus de i-au tăiat capul. Și pre alții, pre câți au mai prins den moldovéni, vii, tot i-au omorât. Și mai pe urmă le-au strâns capetele tuturor, și trupurile, și au făcut o movilă și o crucé mare cu cerdac, ca să fie de pomeniré acolo, la Parasca. Și nu au fost mai mulți de 300 cătane cu moldovéni cu tot. Iar tătarî au fost mai bine de 5 000 mai la șease mii.

16. Atuncea, în grabă, mâniindu-să Mihai vodă, au spândzurat pe Cuzea spatariul, nepriceștuit, încălțat, îmbrăcat, dându-i vina că au scris el la feciori, având acolo la cătani, ca să vie să prindză pre Mihai vodă de aicea din Iași.

Ce nu să știie, întru adevăr, au ba. Numai în pizmă l-au omorât, că i-au fost năpaste, că n-au fost scris.

17. A doa dzi, tătarâi au cerșut la vodă 10 pungi de bani, să s-întoarcă înapoi. Iar Mihai vodă n-au avut, au n-au vrut să le dea; și li-au dat voie să prade țara dincolo di Sirétiu, că sint tot haini, cătane, numai dincoace di Sirétiu să nu robască.

18. Deci au și purces pre Bahluiu în sus, pre la Târgul Frumos. Și de la Sirétiu încolo au și slobodzit ceambuluri a prăda, cât au putut cuprinde ținutul Neamțului. Și pân-în Hangu și pân-în Ceahlău au agiuns di-au prădat și au robit. Și s-au întors plini de robi în Bugeag. Iar cătanile Cetatea Neamțului au lăsat-o plină de bucate și au fugit la Cașin, la altele cătane, ce era acolo.

19. Scris-au Mihai vodă și la Poartă de izbândă ce-au făcut. Și n-au scris cum au fost, ce-au scris c-au fost mulțimé și i-au bătut. Pentru acéia ș-au agonisit mare crédință și laudă și numé de vitiaz de la turci, precum își scosése și Cantemir vodă, mai în trecuți ani, când s-au bătut cu lésii la Boian, pre Prut.

20. Atuncea, tot într-acel an, Șfedul tot să bătea cu craiul Daniei de céia parte de maré, precum s-au pomenit mai sus. Dând năvală, l-au lovit dintr-o pușcă, și au mai trăit trei, patru dzile și au murit.

21. Rădicat-au șfedzii în locul craiului pre o sor-a lui. Și atuncea au așădzat toată vrajba oștirii și s-au împăcat cu toț craii ce s-au poment mai sus. Și au lăsat cine ce-au luat să fie luat, precum a arăta mai pre largu la istoria lor. Fără cât, toată Levoniia pe de iasta parte și cu crăiia Finiei de céia parte de mare și cu 24 cetăți tot alése, frunte, au rămas să fie tot a Mosculuí.

Și atunce, așădzând pacea, au slobodzit pre toți ghenărarii și slujitorii câți era robiț de la Poltava și din printr-alte locuri. Pe toți i-au slobodzit, de s-au dus la țara lor, a șvedzi. Așijderea și șfedzii, câți moscali au fost robiți la dânșii, pe toți i-au slobodzit, de au venit la Moscu.

22. Între acei capete moschicești ce-i robisă șfedzii era și Tolbețschii, cniadzul, rob. Și atuncea eșind acel cniaz de la robie, avea 3 féte mare, frumoasă. Atuncea au dzis împăratul

Moscului lui Dumitrașco vodă să-ș aleagă dintr-acéle 3 féte una, care-i va plăcea, să i-o dea să-i fie doamnă. Și alegându-ș una, i-au dat-o împăratul.

Și au făcut nuntă cu dânsa, după obiceaiu, și s-au cununat. Și au pus împăratul pe acel cniaz gubernat la Chiov, în mare cinste.

23. Tot întru acel an era, în Țara Leșască, multă oaste de sași, de mânca țara. Și oasté leșască nu avea nici o plată de slujba ce slujiia. Deci, cum sta obuzul la câmpu, pre marginea Nistrului, s-au și bulzuit un obuz și au scos pre capetele lor și ș-au ales cap den zvoncic, cum să dzice, la noi zorba, anumé pre un porucinic Branil, să fie cap tuturor slujitorilor.

Deci, cum au stătut el cap, cum au început a scrie cărți pre la céle obuzuri și pre la slujitorii ce era împrăștiiați. Și în scurtă vrémé s-au strâns toate obuzurile la un loc. Și au scris cărți la hatmanii lor să vie și ei la obuz, să să scoale asupra sașilor, că, de n-or veni, n-or mai fi hatmani. Cum au audzit oaste Litfii, cum s-au strâns la un loc.

24. Așijderea și mazilimea, șlahta, și ei au rădicat cap pre un boiar, anumé Lidihovschi. Și s-au strâns și ei la un loc cu slujitorii. Și au scris Lidihovschii: care nu a încăleca, toată șliahta a fi podan, și l-or mânca satele.

Și au purces asupra sașilor. Pre unde-i găsiia, tot îi omorâia. Și au perit mulți sași pân-au apucat de s-au strâns la un loc. Iar dacă s-au strâns la un loc, nu le putea strica léșii nemică, că sașii avea foc mult.

25. Deci léșii vădzând că nu le pot strica nemic, sfătuia unii să rădice și țara, toată mujicimea asupra lor, să-i împresoare pe sași mulțimea norodului.

Dar Lidihovschii, care era cap pre mazili, au dat sfat că nu-i bine să rădice țara, să s-învéțe mujicii la războiu; că sint mai mulți ruși pravoslavnici decât léși catolici, și dacă i-or rădica pe toți, sint mai mulți de un întunéric de oameni și or bate pe

sași și poate ne-or bate și pre noi și ne-or lua moșiile. Și ei s-or închina la Moscu, că sint tot de o lége, și a fi mai rău, că ne-or lua mojicii țara. „Ce mai bine, fraților, noi să ne vărsăm sângele, iar mojicii, lasă-i să șadză ca niște mojici." Și așea au stătut câtăva vrémé, de să tot bătea.

26. Craiul Avgust ședea în Sacsoniia, că să temea a veni în Țara Leșască; iar pre hatmanii leșești, cu meșterșug i-au prins pre tuspatru la mână, slujitorii de prin târguri ce ședea. Și era oaste numa să-i tae. Și-i suduia tot de față, și le umbla pe denainte cu sabié goală, și-i mustra, și le dzicea că „Voi ne-ați stricat volniciia noastră și ne-ați pustiit satele, țiind cu craiul și cu moscalii, de aduc oștile lor de ne mănâncă satele și ne-au stricat obiceaile céle vechi". Și i-au dus de-i ținea la varta slujitorească, de-i păziia slujitorii.

27. Fraților, boiari moldovéni, carii sinteți musaipi la domni și faceți obiceaiuri carii n-au mai fost în țara noastră a Moldovii, vă poftim să vă aduceți aminte, cetind acestu pontu de asupra, să vedeți ce-au pățit atuncea acei hatmani, pentru obiceaiuri noao ce începus-a face în Țara Leșască!

28. Atuncea împăratul Moscului, vădzând atâta calabalâc în Țara Leșască, trimis-au pre Dolhoruc cniazul, cu 30 000 oaste, în Țara Leșască, ca să stea să-i împace. Și au venit cniazul la Liubliun și au stătut de li-au făcut pace. Atunce au venit și Avgust craiul den Sacsoniia la Liublin.

29. Și au făcut pacea într-acesta chip: sașii să să ducă toț din Țara Leșască, fără cât lui să-i dea 1 000 slujitori, să-i fie de paza curții lui.

30. Oasté să rămâe 50 000, iar ceialaltă să o gonească, că acmu iaste pacé, nu trebuie mai multă. Și să le dea leafă, să să cheltuiască, iar să nu șadză prin sate, la ernatec, să pustiiască satele.

31. Domnii să ție câte un stiag, iar nu câte doao, trei; și alții nici câte un stiag.

Slujitorii să șadză prin sate crăești, iar nu printr-a mazililor, ori vara cu obuzuri, ori iarna prin târguri. Și nemic să nu-i dea pre unde a ședea numai lémne și apă și grajduri de cai.

Craiul să facă seim în anul a treilea, după obiceaiu. Că acest crai nu mai făcea niciodată seimu.

32. Pentru voevoda Chiovschi, să-i întoarcă pagubele ce au avut în pribegie, și să-ș strângă vecinii lui, ori în ce târgu sau sat i-ar găsi, pentru căci au pribegit, pentru să nu-ș piiardă volniciia lor. Deci trebuie să nu rămâe păgubaș.

33. Așea fac și boiarii noștri. Dacă pribégéște, iar ceialalți stau cu féliuri de féliuri de năpăști și pârî, ca să-l istovască.

34. Pre hatmani i-au giurat să fie drepți țărâi, iar să nu mai ție de acmu înainte cu alții streini.

Și așea i-au slobodzit de la varta lor și i-au lăsat să fie iar hatmani, cum au fost.

Așea s-au așădzat pacea între dânșii. Poate or însemna și mai multe la istoriè lor să fie.

Deci așădzându-să pacea, s-au rădicat și Dolhoruc cniadzul și s-au întors la țara sa.

35. Iară când au fost în al treilea an a domniei lui Mihai vodă, s-au gătit turcii să margă să să bată iar cu nemții, la Beligrada. Și atuncea au venit și craiul Racoții de la frantozi. Și au trimis Mihai vodă, cu poronca veziriului, de au adus și pe Bercin, hatmanul lui Racoți, din Țara Leșască, fiind pribag în Jolcfa, și cu alți capete de ai lor, unguri, de i-au trimis la Udriiu, să margă și ei în oaste cu turcii la Beligrad, dându-le turcii și oarece bani, de au făcut oarece oaste, moldovéni, pre cine au putut. Și au mers în oaste cu veziriul.

36. Iară Mihai vodă au încălecat cu tătarî și cu slujitori de a lui, de s-au dus la Cașin și la mănăstire la Mira di-au mai bătut pre niște cătane ce era acolo, cuibu de tâlhărit, de i-au spart și i-au gonit în Țara Unguriască. Și pre carii tâlhari, pre

unde i-au prins, cu réle și groznice morți i-au omorât. Iar tătarâi, prin țară pre unde ș-au agiuns, au tot robit.

37. Apoi înțelegând Poarta de acea izbândă a lui Mihai vodă, venitu-i-au poroncă să încalece cu soltanul den Bugeag și cu oaste de Hotin, cu Colceag. Și când a agiungé veziriul la Beligrad, atuncea și ei, pre taină, să între în Țara Ungurească, să prade, să să tâlnească cu veziriul în Țara Ungurească.

38. Deci pre acea poroncă s-au gătit și au purces Mihai vodă. Tătarâi încă au trecut Prutul pre la Zagarancea. Și s-au tâlnit Mihai vodă cu soltanul și cu Colceag la Botoșeani, și au întrat prin Câmpul Lungu și au eșit la Bistriță, în Țara Ungurească. Ce soltanul au și slobodzit tătarî în pradă a ardé și a prăda satele și a le robi. Iar Mihai vodă și cu Colceag, acolo lângă Bistriță aproape de cetate, au și prins un om viind cu cărți, viind de la Sibiiu la comendatul de Bistriță, scriind precum au bătut pre veziriul și au luat némții și Beligradul, și preste 4 dzile i-a veni și la dânsul oaste.

39. Deci Mihai vodă și cu Colceag, prindzând acéle cărți, au și răpedzit la soltanul de i-au făcut știre să s-întoarcă. Și au și păzit Mihai vodă și cu Colceag de s-au întors înapoi și au eșit în țară. Iar soltanul, mai zăbovind vro doao, trei dzile, au eșit mai cu greu, că le ținea calea săcuii. Numai pre tătarî îi rătuia niște căzaci zaporojeni, că era cu soltanul vro 500, dar ar hi eșit foarte cu greu. Și au trecut la Bugeag, cu caii stătuți și mai mulți pre gios.

40. Iară pre turci i-au bătut némții prea rău. Și au luat Beligradul și i-au mai lățit mult și preste Dunărea, aproape de Filibea. Și s-au dus să între și în Bosna némții; ce n-au putut, că în Bosna era un pașă, anumé Chiupurliul, foarte om harnic. Și fiind locul tare, n-au putut isprăvi nemică, ce încă s-au întors cu rușiné dé la Bosna.

BIBLIOTECA ACADEMIEI

41. Frantozul, cum au vădzut că să bate Neamțul cu Turcul, au și început a scorni și el gâlceavă cu Neamțul și a să bate cu Ișpaniia ca să împiedece pre Neamțu.

42. Atuncea au isprăvit și Mihai vodă ferman de la Poartă și au trimis pre Costantin Costache vistérnicul și pre Luca biv visternic de au mărsu în Bugeag. Și au cercat de-au scos robii de la tătarî, ce-i luasă tătarâi, atunce când au scos cătanile din țară. Și pre cine au găsit neascunși și nedepărtați, pe toți i-au scos.

43. Împăratul Moscului, vădzând că s-au așădzat pacea despre Șfed și vădzând pre turci că să bat cu nemții, dusu-s-au și el atuncea tocma la frantozi, ca doar ar face să să scoale asupra Turcului și Frantozul, și să să rădice și el. Și pentru vasă, ca să aibă voie să îmble și a lui pre maré, cum îmbla și a altora, să nu stea pricină.

44. Ce atuncea era craiul tânăr, numai de vreo 6 ani, că Liudovic murisă. Numai, măcar cum era de mic, dar tot i-au ișit înainte și i-au făcut urație.

Ce împăratul cu epitropii crăiei au vorovit; și i-au răspuns că ei cu Turcul nu pot să să bată, că lor din Țara Turcească li-i agonisita. Și i-au dzis și împăratului să ție pacea ce-au făcut, să nu o stricé. Iar pentru vase l-au pozvolit să-i umble.

45. Iară întorcându-s-împăratul înapoi, găsit-au în țara lui alte sfaturi asupra lui, făcute de o samă de boiari și de fiiul său, Alexie Petrovici.

Deci fiiu-său, dacă au așădzat, s-au dus la némți și li-au dzis acelor boiari cum, dacă vor omorî pre împăratul, să trimită să-l chiieme pre dânsul să le hie el împărat. Că așea-i iaste rușine de lumé, să s-afle față.

46. Și dacă l-or pune împărat, să-ș iei iar portul cel vechi, și oșténi iar, cum au fost mai de demult și să dea și Șfedului înapoi toate ce i s-au luat, și cu Turcul și cu Leavul să s-aședze

și să-ș lépede și pușci și toate tot în maré, și să trăiască cum au trăit mai-nainté. Că acesta împărat îi va istovi de tot.

47. Deci cum au venit împăratul și au înțeles acest sfat, i-au și început a-i prindé și a le face fel de féliu de cazne și a-i omorî. Și au trimis și la împăratul nemțescu de au cerșut pre fiiul său cu parola. Deci Neamțul l-au dat pe parolă, ca să nu-i facă nemic. Iar după ce l-au adus la stoliță l-au scos la divan și mult l-au mustrat și l-au făcut de au dzis cum că-i greșit și nu-i harnic de împărățiie. Și au încoronat pre un cucon mai mic, ce avea cu împărăteasa cea mai de pre urmă; iar pre Alexii l-au bătut cu hunutul și, neplinind patru dzile, au murit. Iar pre urmă, fără zăbavă, au giudecat Dumnedzeu, că i-au murit și copilul cel mai mic, ce-l încoronasă.

Atuncea au omorât împăratul și pe Răzanschii, patriiarhul Moscului. Și de atuncea n-au mai hirotonisit patriiarh, ce li-au rămas bisérica cea mare a Rosiei văduvă, și au făcut sinod, adecă sobor; 12 episcopi sunt purtători de grijă biséricei.

48. Audzind de aceasta, împăratul Neamțului foarte s-au scârbit pre moscali, și era numa să să bată, nefiind Neamțului voia să fie cel mai mic la împărăție. Că Alexie era cumnat cu împăratul nemțescu: ținea amândoi două surori. Ce-au împăcat lucrul, că au murit, precum mai pe largu va arăta la istorie lor.

49. Iară în anul <7226 = 1718> iar au mărsu turcii la Beligrad și cu Ion vodă al Țărâi Muntenești. Și au stătut la pacé: cine ce-au luat să fie luat. Timișvariul, Beligradul, cu tot olatul pân-unde a agiungé, și din Olt în sus să fie tot nemțescu.

Atuncea au pus némții pe fiiul lui Șărban vodă peste Olt, să fie mai mare. Țara Morii, precum au luat-o turcii, să și-o ție. Pentru Hotin n-au pomenit nemică, fără cât au dzis pentru Țara Leșască să stea după cum iaste așădzată mai denainte vrémé, când s-au făcut la Carlovic. Și atuncea, când au făcut la Carlovic, scrie pentru Hotin ca să nu-l facă turcii, nici alte

cetăți, nici pașă în Moldova să nu fie. Deci stă de atuncea Hotinul așea, îngăimat. Pân-acmu vârtos ședé. Nu știu de-acmu înainte ce a vrea Dumnădzău să mai lucredzi: mai sta-o-a, au ba, au poate și câtă țară au mai rămas, să o iei? Va arăta vrémea viitoaré, cine a agiungé să trăiască.

50. Atuncea și Frantozul s-au împăcat cu Neamțul. Și pre Neculai vodă l-au scos atunce din robie, și au mărsu la Țarigrad; iar frate-său Ion vodă au mers la scaonu-ș în Țara Muntenească. Și, neplinind anul, au murit Ioan vodă cel bun și frumos. Oh, oh, oh! Unde or mai găsi munténii om bun ca Ion vodă? Și în locul lui au venit iar Neculai vodă, pediapsa lor.

51. Lui Mihai vodă i-au venit de la Poartă să stricé Cetatea Neamțului și Miera, unde au șădzut cătanele. Și le-au stricat, iar nu foarte de tot.

52. Fost-au préatuncea și o foaméte mare în țară, cât agiunsése de să vindea mierța de pâine în Iași 10 lei. Că numai din Țara Lesască și din Țara Turcească aducea oamenii pâiné.

53. Iară la anul după foaméte scornitu-s-au și un omor mare de ciumă în țară, și au ținut un an și au agiuns și pân-în Podoliia, în Țara Lesască.

54. Atunce au trimis Mihai vodă boiari, di-au jăluit la Poartă pentru ținutul Cernăuților. Și au arătat și ispisoace pentru moșiile lor. Și l-au dat Poarta iar Moldovii și au trimis turci de-au hotărât ținutul Hotinului și al Cernăuților, să să știe cât or ținea turcii. Și au ertat și birul țărâi pre giumătate, pân-în trei ani. Și au isprăvit de-au mers un capigi-baș, de au hotărât și Bugeagul cu Moldova și au dezbătut bucata cea de loc ce o închinasă Lupul vornicul tătarâlor, de au dat iar țărâi.

55. Atuncea și mie mi s-au isprăvit ferman de la Poartă de pace, și am venit la pământul mieu, zăbovind în streinătate 9 ani; 2 ani la Moscu și 7 ani în Țara Lesască, cu multe valuri și supări, caré nu le mai poci înșira cu condeiul mieu.

Și venind la Mihai vodă, toate ce-m luasă Lupul mi s-au dat înapoi. Și am trăit la casa mea până astădzi, și înainte cât mi-a mai lungi Dumnădzău viiața.

56. Pré acéle vrémi s-au rădicat un beiu turcu despre parte Indiei și au început a să bate cu persii, în câțiva ani, al cărue numé Merfiiz. Și mai cuprinsése toată Țara Persului, că-l tot bătea Merfeiz pre Persu. Pân'și pe împăratul persilor l-au prins și i-au scos ochii. Numai un fecior a lui au scăpat și, din cât putea, tot să bătea.

Și să mărisă numele acelui Merfeiz pre mult, cât și împărățiia ceasta a Țarigradului începus-a să îngriji de dânsul. Că să dusése turcii și arapii, mai giumătate, de slujiia la dânsul. Și între acéle bătăi multe apropiindu-să și de hotarul moschicescu, de Ahastranu, au fost ucis și câțva negutitori moschicești.

57. Deci Petru, împăratul Moscului, făcându-și atuncea pace și fiind cuprins de oștire, îi era urât să șadză așea, fără oștire. Ce-au trimis pentru acei negutitori la împăratul turcesc a Țarigradului, cum el nu poate răbda acest lucru, ce să va scula asupra persilor, având strâmbătate și pentru hotar.

58. Deci Turcul i-au dat pozvol să-ș cérce strâmbătate, că el n-are acolo amestec, fiind bucuros să s-înceapă gâlceavă acolo, să aibă el pace să odihnească.

59. Iară împăratul moschicesc, văzdând că răspunde Turcul așea, s-au și gătit și au și purces cu toată putérea lui tocma la persi. Și au luat și pre Dumitrașco vodă atuncea cu dânsul și i-au dat o samă de oasté în mâna lui, de l-au pornit preste niște munți, de-a dreptul pre uscat. Iar împăratul cu greimea au încungiurat pre apă, pân' s-au tâlnit la un loc. Ce pân-a să tâlni cu împăratul, au avut bătae cu niște cumuci, și i-au biruit Dumitrașco vodă.

60. Și împreunându-să oștile la un loc, cei de pe apă cu cei de pe uscat, purcedzând pre niște câmpu otrăvit, au început a le muri caii, cât să spăriiasă că n-or rămânea nici cu un cal.

Pân' de la o vrémé, luându-și sama că acel câmpu iaste otrăvit, îș punea traistele în capul cailor, ca să nu apuce iarbă. Că caré cum apuca, cum muriia. Și așea au mărs doao, trei dzile, cât și pușcile au lăsat înapoi, neavând cu cé le tragé, că li murisă caii.

61. Deci întrând puținel într-acea țară, li-au eșit cumucei înainté, de li-au mai stătut împotrivă moscalilor. Apoi, vădzând că n-au nici o putére, s-au închinat. Și au trimis cumucei pe urmă di-au adus și pușcile moscalior. Și le-au fost spuind cumucii că n-au știut pe unde or veni că acea bucată de loc iaste otrăvită de nu trăiaște pre dânsa dobitoc.

Și de acolo au mărs mai-nainte și a mai dobândit și vro doao, trei țărișoare. Și pe urmă s-au împăcat cu Persul, și încă i-au mai dat o bucată de loc împăratul, ca să ție cu dânsul, să-i dea agiutor asupra lui Merifeiz.

Și au zăbovit acolo, spre acéle mai 2 ani; și apoi s-au întors iară la țara lor, împreună cu Dumitrașco vodă. Iar acolo au lăsat oști cu ghenărari prin cetățile ce dobândisă. Și după ce-au venit la stoliță, la anul iar au mai trimis oști acolo, spre acéle părți de loc.

Dumitrașco vodă încă, după ce-au venit dé la perși, n-au trăit prea mult și ș-au plătit și el datorie acestii lumi, cea strămoșască, și s-au dus cătră părinții săi. Iar copiii lui au rămas supt mila împărătească, aflându-să în slujbe împărătești, de trăescu și până astădzi.

62. Iară împăratul Moscului își dédésă o fată a lui după Csendzi han Holștinschii, caré era nepot de sor' craiului șfedzescu. Și craiul Șfedului, când au murit, au lăsat diiată de crăie surori-sa caré iaste acmu viie; iar de a muri ia, să rămâe sfedzască lui Csendzi han Holștinschii, că lui i să cade crăie, fiind dintr-altă sor-a craiului șfedzescu.

Deci împăratul Moscului dzicea ginere-său, lui Csendzi han Holștinschii: „Cum îi aștepta tu pân-a muri mătușe-ta?" Și

gătiia oaste, să-i dea să margă să ia crăiia dé la mătușe-sa. Și apoi să să pogoare în gios, în Țara Leșască, împreună cu împăratul și cu craiul Avgust, cu sașii, să supue pre léși, după voia lor, și așea să să pogoaré asupra turcilor cu toții. Și așea începusă să pornească oastea.

Dar numai poate fi, n-au vrut Dumnedzeu să-i mai lasă să să vérse atâta sânge. Și atuncea, la acea gătiré, s-au războlit și au murit marele împărat Petru Alexiovici în anul 7233 <= 1725>. Și în locul lui au rămas împărăteasa lui însăși stăpânitoaré.

63. Împăratul turcescu de la Țarigrad, vădzând că moscalii au luat o bucată de loc de la persi, și Merifeiz au luat iar mai bine de giumătaté iar dé la persi, trimis-au și el oastea lui la perși. Și au luat și el o bucată de loc de au luat, cu câteva cetăți mare și vestită. Și Persul rămăsése un lucru slab, mai cu nemică.

64. Iară mai pre urmă, mai încoace târdziie vrémé, îndreptatu-s-au Persul a bate pre Merifeiz. Și așea din bătae l-au bătut pre Merifeiz și l-au răsipit. Și ș-au scos toate țările câte-i luasă și l-au gonit și pre dânsul înapoi iar la Indiia, de unde venisă, de nu să știe ce s-au făcut, de au perit pomenirea lui.

65. După aceasta s-au apucat Persul a să bate cu împăratul turcesc pentru cetățile ce au luat de la dânsul. Și o samă de cetăț ș-au scos; și să tot bate pân-în cest an 7241 <= 1733>. Iar moscalii tot țin cu pace ce-au luat de la perși.

Iar lăsând céle streine, să ne întoarcem a scrie iar pentru Moldova noastră.

66. Iară în țara noastră, după ce s-au așădzat acel lucru ce scriu mai sus, s-au făcut pace bună. Și boiarii cei pribégi din Țara Ungurească ș-au făcut pacé și au venit toți în țară.

Numai ce-au rămas Vasilie Ceaurul și cu Velicico sulgeriul, că nu s-au încredzut să vie în țară. Și au mărsu din Țara Ungurească în Țara Muntenească, și acolo au murit amândoi. Și moșiile Ceaurului li-au dat Mihai vodă altor boiari streini, iar nu neamului său, dzicând că ceia ce-au pribegit cu moscalii

au venit o împărăție și s-au hainit cu domn cu tot; deci pentru acéia li să cade să li să dea moșiile, întorcându-să la mila împărăției. Iar aceștea ce s-au închinat la cătane, au fost cătanele niște tălhari, și pentru acéia li-au dat moșiile. Precum să va alége mai-nainte, vrémea va arăta.

67. Iară în al optule ani a domniei lui Mihai vodă dat-au Dumnedzeu o fortună grea și s-au aprins târgul, și multe curți boerești și mănăstiri au ars.

Și din mănăstiri au sărit și în curțile domnești, și pân-a alerga oamenii din târgu, au ars de tot. Care multe lucruri au ars de a lui Mihai vodă, că nu putea oamenii și slujitorii nemic să scoață den curte, de fortună mare ce era.

68. După aceasta s-au apucat Mihai vodă de iznoavă, de li-au făcut, cu 2 părți mai frumoase de cum era întâiu; că întâiu era mai proaste.

Și au dat și dé la Poartă 10 pungi de bani milă, ca să facă curțile. Iar domniia s-au mutat, pân-a găti curțile domnești, în niște case boerești în târgu, anume în casele cumnată-său, lui Ioan Paladi biv spătar, și într-a lui Costantin Costache vel spătar, fiind acéstea curți amândoao alăturea.

69. Iară după aceasta scos-au Mihai vodă pre țară desétină țărăniască de stupi îndoită și de mascuri, de au plătit tot omul, și țăran, și boiar, și mazil.

Și fără zăbavă trecut-au preste giurământ și au stricat legătura sfinților patriiarși, și au scos văcărit, de i-au rămas blăstăm pân-acmu, că-l scot și alții.

Și au scos de moară câte 2 ughi, și de prisacă câte 2 ughi, și de țigani câte 2 ughi. Dar apoi de țigani au făcut legătură. Și vecinii boerești și călugărești încă nu-i da cu price, că i-au adus din rae, alții că sint moșténi. Foarte pre rar, de avea boiariul pre mari dovadă și scrisori, de-i da. Și dzicea să-ș caute țăranul giurătoriu, să s-îndrepte. Și așea foarte bine să îndrepta oamenii, eșind din vecinătate.

Ce acmu mazilii nu să mai pârâè cu vecinii să-i tragă, ce țăranii trăgea pre mazili la giudecată.

Acéstea toate obiceaiuri au rămas în țară. Vechindu-să domniia, nu să mai temea că-i va mai strica nime, nemic.

70. Țara să întemeiasă în dzilele lui. Să înmulțisă oamenii și să lățisă satele, că era om foarte chivernisitor.

Pâinea să făcea în dzilele lui foarte bună în toț anii. Stupii în doao veri s-au făcut buni, iar în célelalte proști. Vitele era mai în toți anii bolnave, de muriia. Fân și vin mult în toți anii era.

Bani mulți în țară, la neguțitori, de-ș prindè oamenii nevoile. Zlotașii nu vindea vitele, că nu-i sirguia cu istovul banilor. Din prostimé, pre cine-l știia că aré câte ceva, îi și găsiia pricină și-l închidea și-i lua trei, patru sute de lei sau și mai mult.

71. Doamna lui era foarte milostivă. Multe bisérici și mănăstiri stricate au acoperit și le-au tocmit. Și oamenii scăpați îi miluia, și pe féte sărace le grijiia și le mărita.

72. Mihai vodă de la o vrémé începus-a îndrăzni, și multă vărsare de sânge făce în oamenii cei vinovați, cum s-ar dzice furii, tâlharii. Nu avea nici o trécere sau milă de ertaré, oricât de mică de i-ar hi fost greșala.

Pusése 4 furci mari de bătusă înaintè porții, unde-i acmu fântâna, de sta acolo așădzate. Și mai în toate dzilele spândzura, tâlharii de picioare sau de susiori, cu capetele în gios, cu piiele goală. Și punea pe calo de-i bătea cu puha, cât nu putea merge boiarii la curte de țipetele lor. Și pre o parte făcea și bine, că să sterpisă tâlhăritul.

Iar mulți periia și drepți; că avea un armaș mare, grec, Panaiute ce-au fost cârșmar la Țarigrad, lacom și fără suflet. Și pe gura aceluia mulți pătimiia.

73. Tâmplatu-s-au atuncea grecii carii era a lui Mihai vodă capichihai și alții ce slujiia la dânsul di-au început a să sfădi ei în de ei. Și s-au făcut 2 céte și să pârâe totdeauna la Mihai vodă, să-ș mănânce capetele. Într-o ceată era Costantin postelnicul

și cu frate-său Manolache, chiurci-basia împărătescu, și cu alte rude a lor, iar într-altă ceată era Tudorache capichihae și cu un doftor, ginere lui, și cu Iusufache aga.

Și să pârâe o ceată pre alta la Poartă, cum au mâncat sute de pungi de bani din țară. Că Mihai vodă tăiasă și acest obiceaiu, de nu mai trimitea boiari la Poartă pentru nevoile țării, să vadză ce să cheltuește acolo, că credea numai pre greci. Și acmu nu numai la Poartă nu mérgea boerii, ce și la visterie nu mai întra, să știe când ies nevoile țărâi, să orânduiască ei. Ce când vrea să scoață ceva, cu grecii sfătuia și porniia în țară boernașii lui, cu tainâ, știi ca cum ar purcéde un ceambul tătărăscu în pradă noapte, cu tainâ, în toate părțile. Și boiarii cei de țară nu știia nemică.

74. Deci poate-fi fiind voia lui Dumnedzeu să greșască, au lepădat pre oastè grecilor cea de frunte și i-au gonit de la dânsul, de s-au dus la Țarigrad, și au priimit lângă sine pre cei blăstămați, de să sfătuia cu dânșii.

Și așea, priimind pre acéia, încă și numele său cel bun de ușă deschisă ce-l avea cătră toți, de întra și copiii, l-au stricat acei greci blăstămați, alăturându-să pre lângă dânsul, șădzând tot cu dânșii de să sfătuia și pre nimé nu lăsa să între în casă să-ș plângă jalobele.

75. Atuncea, la acea vrémé, fugisă și câțva boiari din Țara Muntenească aice, jăluind de Neculai vodă, și să ruga să scrie la Poartă, să pârască pe Neculai vodă și să fie el domn Țărâi Muntenești.

76. Tot atuncea, pre acea vrémé, găsitu-s-au și un copil de créștin muncit de bezzaconicii jidovi în chipul muncilor domnului Iisus Hristos. Și au prins pre câțva jidovi di-au pus la închisoare. Și nu i-au giudecat, ca pe niște jidovi, mai degrabă, să facă ce le va face, ce i-au ținut la închisoaré, gândind doar a lua de la dânșii bani mulți. Și încă au scris și la Poartă,

ca ș-îmbunédze pre veziriul, să apuce și pre jidovii dé la Țarigrad, să ia și Poarta o sumă de bani.

77. Deci, cum au oblicit solul lui Antihrist, pazarghidianul, jidovul cel mare de la Țarigrad, au și început a cheltui bani și a amesteca pe Mihai vodă. Și au trimis pe un agă a veziriului și au slobodzit pe jidovii carii era aice. Și au scris să le dea pace.

78. Așijderea și Neculai vodă, după ce-au oblicit c-au pribegit muntenii aicea și-l amestecă, s-au mâniiat și au stricat logodna ce făcusă cu feciorul lui și cu fata lui Mihai vodă; și au stricat și prietesugul. Ș-au vărsat multe pungi la Poartă, și au amestecat mai tare el pre Mihai vodă. Și au isprăvit de au trimis veziriul un capegi-baș să ia pre boerii pribégi, să-i ducă în Țara Muntenească.

79. Iară boerii munténi nu era în Iași, că-i trimisésă Mihai vodă în Hangu, în munți, la straja ungurească, cu socoteală ca aceasta, că să va mântui de cătră veziriul, că nu sint în țara lui.

Deci viindu-i doao, trei porunci aspre, numai să-i dea, s-au căit căci i-au trimis acolo la margine, temându-să că nu-i va putea prindé, să-i dea în mâna capegi-bașii. Și au trimis pre Costantin Ruset ca să-i amăgească cu îmblândziré, cum c-au venit de la Poartă răspuns să-i împace Mihai vodă cu Neculai vodă.

Iar în urma lui Costantin Ruset vornicul au răpedzit o 100 de seiméni călări, noapte, din Iași ca să-i prindză, să-i dea de grumadzi lui capegi-bașe, răpedzind și la Câmpul Lungu să caute să prindză poticile, să nu scape nici unul.

Ce muntenii, având iscoade, au prins de véste mai-nainte și au trecut în Țara Ungurească. Și s-au întors oamenii lui Mihai vodă înapoi, fără de nici o ispravă. Și n-au avut pre cine da pre mâna capegi-bașei.

80. Deci, întorcându-să capegi-bașe la Poartă, au mers pre la Neculai vodă. Și l-au umplut Neculai vodă de bani. Și mergând la Poartă, au pârât pre tare la veziriul pre Mihai vodă

că nu bagă samă fermanul și n-au vrut să dea pe boiarii munteni.

81. Acéstea audzind veziriul, tare s-au mâniiat pe Mihai vodă. Deci Neculai vodă și cu Costantin Postelnicul și cu frate-său Manolache chiurci-bașa, ce avea cinste la veziriul, și cu pazarghidian jidovul s-au făcut totuna și au cheltuit și au mazilit pre Mihai vodă. Și au pus domn pe nepotul lui Neculai vodă, anume Grigorie Ghica terdzimanul: iar terdziman au rămas frateli lui Grigorie vodă.

Așea l-au adus pre Mihai vodă păcatele, de s-au lepădat de slugile céle puternice și s-au potrivit minciunilor celor blăstămați.

82. Deci îmbrăcând căftan de la Poartă, Grigorie vodă au trimis pre un capegi-baș cu mazilie aicea în Iași, împreună cu Enache aga, fecior lui Costantin postelnicul. Și cetindu-i ferman de mazilie, duminecă, în 26 dzile a lui septemvri, pus-au căimăcani pe Costantin Costache vel spatar și pre Sandul Sturdzea vel ban. Și l-au grijit bine, ca pe un domn, cu tot ce i-au trebuit. Și a patra dzi, gioi septemvri 30, au eșit Mihai vodă din scaon din Iași, can pe o bură de ploae, petrecându-l toți cu mare cinste.

83. Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lége ștubeie deșerte, să le spândzure pre lângă drum, pre unde a tréce Mihai vodă, pentru căci li-au rămas de la dânsul obiceaiu de deseantină de stângerea caselor. Numai căimăcanii n-au lăsat să-i facă acea ocară, scriind Grigorie vodă de la Țarigrad.

Așijderea și postélnicul învățasă pre Enache aga să nu știe că face cineva vrun supăr lui Mihai vodă; măcar că el le-au făcut lor rușine, când au purces din Iași, dar ei nu trebuie să-i facă lui, că le-au fost stăpân.

84. Tâmplatu-s-au atuncea la maziliie de au fost can degrabă și au rămas boiarii plini de datorii, că dedésă bani

împrumut și nu apucasă să-i ia. Că-i punea pre boiarii zlotași și-i făcea de istoviia înainté cu bani turcești. Lua noi și da vechi. și au rămas mazilii stânși.

85. Așijderea și turcii balgii încă împrumutasă pre Mihai vodă cu bani noi, să ia vechi. Și cu ceară, cu miiare, pentru dobânda lăcomiei, de da mulți bani. Și la maziliie au rămas și neguțitorii balgii stânși.

Și au domnit țara în rândul al treilè 11 ani fără trei luni.

86. Deci pornindu-să Grigorie vodă de la Țarigrad, eșitu-i-au toată boiarimea înainte la Gălați. Iară Grigorie vodă, după ce-au agiuns la Brăila, n-au venit pre uscat, ca alți domni, ce de la Brăila au ședzut în 2 șeici și au venit tot pre apă, cu multă pofală, dzicând din trimbiță și din naiuri și dând și din pușci, până ce-au agiuns la Gălați, de s-au împreunat toți boiarii tărâi acolo cu dânsul, după obiceaiu. Și de la Gălați au purces cu toată boerimea pân-aproape de Iași. Așijderea și din Iași eșitu-i-au înainté căimăcanii cu slujitorimè și cu orășéni și l-au băgat cu mare cinste în Sfetii Nicolae, timpinându-l și arhiereii cu tot clirosul biséricii. Și l-au încununat spre domniie părintele Gheorghie mitropolitul. Și de acolea, eșind, au întrat în curțile domnești.

DOMNIIA LUI GRIGORIE VODĂ, NEPOT DE FIIU LUI GRIGORAȘCO VODĂ, DOMNUL MUNTENESC, STRĂNEPOT GHICĂI VODĂ CE-AU FOST LA NOI
CAP 94. VĂLEAT 7234 <= 1726>

1. După ce-au venit Grigorie Ghica vodă în Iași, a treia dzi, pre obiceaiu, au boerit boiarii. Pus-au pre Gavriil Miclescul vel logofăt, pre Dariie Donici vel vornic de Țara de Gios, pre Costantin Ruset vel vornic de Țara de Sus, pre Costantin Costache hatman, pre Costantin, fratele lui Manolache chiurci bașii, vel postelnic, pre Sandul Sturdzea vel spătar, pre

Iordache Cantacuzino vel ban, pe Toader Paladi vel visternic, pre Iordache Costache, sin Lupului, vel stolnic, pre Andronache Vlasto, cumnată-său, vel comis.

Aceștea era boiarii lui Grigorie vodă, mai toți rudele lui Mihai vodă, carii fusése și la Mihai vodă. Iar toate trebile era după Costantin postélnicul. Și după dânsul era Sandul Sturdzea spatar, fiind moldovan și oarece și neam lui Grigorie vodă.

2. Deci alți boiari, ce mai rămăsése de atâta vrémé de aștepta pre Grigorie vodă, ca să încapă și ei, vădzând că i-au apucat iar ceialalți boiari pre denainte și acmu, căuta rău.

3. Atuncea, la banii stiagului n-au mai scos altă dajde. Numai găsind obiceaiu gata de la Mihai vodă văcăritul, au scos atuncea și el văcărit, 10 potronici de cal și 6 potronici de vită. Iar de primăvară au scos șferturi pre putință; și de toamnă hârtii, iar ușoare și fără năpăști.

Și au mai scădzut desétina boiarilor, să dea de 10 un leu, și au rădicat țigănăritul și morăritul și prisăcăritul și cârciumăritul, caré le scornisă Mihai vodă. Acéstea li-au ertat Grigorie vodă întâi.

4. Iară când au fost de toamnă, s-au hainit un boiar, anume Dumitrașco Racoviță hatman, fratele lui Mihai vodă. Fiind mazil la țară, au început a scrie cărți la frate-său, la Mihai vodă.

Deci oblicind Grigorie vodă, au trimis la dânsul să-l prindză; iar el, simțind, au fugit la tătarî în Bugeag. Și cu dânsul au fugit și ginere-său, Iordache stolnicul.

5. Iară în scurtă vrémé s-au burzuluit și Adli Gherii Calga, soltan de Bugeag, asupra lui Medli Gherii hanul și au încălecat cu tot Bugeagul. Iar pricina era așea. Mai nainte vrémé cu câțva ani fugis-un Bahti Gherii, ce-i dzicea poreclă Delei soltan.

Acesta, fugind spre calmâși, făcea multe amestecături pentru hăniia Crâmului. Să agiungea cu șerimii din Crâm; făcea de scotea Poarta mai totdeuna pe han.

Deci Poarta au ales pe acest han, anume Medli Gherii, de om rău, ca doar va putea supuné pre șerimi și pre mârzaci. Deci luând hăniia, mulți mârzaci și șerimi au tăiat, pân' și pre niște nepoți a lui de soră.

Și vădzând acest Calga soltan, n-au mai putut răbda a vedea atâtea capete perind, precum ei n-au mai avut acest obiceaiu să să piardă mârzacii. Cè au și încălecat atunce toți bugeagenii cu zorbà, și au scris și la Poartă, cerșând han pe un frate a lui, anumé Caza Cheri. Și Poarta nu vrea, dzicând că tot așea s-au învățat de schimbă hanii și nu le pot întra în voie.

6. Atuncea s-au făcut mare spaimă în toate țările împregiur. Și s-au bejenit Țara Moldovii, temându-să încă și raiaoa Tighinii și a Hotinului și Țara Rumânească, și-ncă și preste Dunărea și Țara Ungurească, și Țara Leșască de încălecarea acelui soltan cu tot Bugeagul.

Că nu știe alte țări și olate adevărul, ce vor să facă, măcar că dzicea ei că nu le trebuie Adli Gherie hanul, că le strică obiceele, de le tae mârzacii și șerimii ca un casap, și scriie la Poartă să le dea pre Caza Cheri să le fie han.

Dar tot nu putea oamenii créde, așè iaste, au altăceva or să facă.

Și mult au îmblat prin Bugeag, după ce-au încălecat. Apoi au trecut Nistrul și s-au dus în câmpi, aproape de Ceahrin, de ședea cu multe voroave și spaime acestor țări prinpregiur, ce scriu mai sus.

7. Atuncea cu câteva luni mai-nainte, să tâmplasă de hotărâsă Grigorie vodă locul țărâi și stricasă capegi-bașe dé la Poartă, ce venisă cu ferman, câteva câșle tătărăști, împreună cu oamenii lui Grigorie vodă.

Deci tătarâi, vădzându-să toți la un loc, să foarte lăuda asupra lui Grigorie vodă și asupra țărâi, dzicând că le-au ars mulțimé de robi și de copii și li-au stricat câteva geamii. Deci și boiarii ce era pribégi acolo, Dumitrașco Racoviță hatman și cu ginere-său, Iordache Costache stolnic, făcea și ei multe amestecături la soltanul și la mârzaci, cu vorbe réle și îndemnături asupra lui Grigorie vodă.

8. Grigorie vodă înțelegând că să laudă soltanul și mârzacii asupra lui, avea mare grijă și Grigorie vodă și toată boiarimea. Și țara încă să bejinisă. Și era Grigorie vodă în curți în Iași, închiși cu slujitorii, în tot ceasul așteptând gata să-l lovască. Și trimitea la soltanul oamenii săi, cu daruri totdeuna, ca să-l împace. Și nu-l putea sătura nici cu un féliu de daruri.

Era și giupânésele boiarilor pribegi aice, la poprială, în Iași, de Grigorie vodă. Trimis-au soltanul un agă al său la domnie, să le lasă să margă la bărbații lor în Bugeag. Și îndată li-au slobodzit, de s-au dus, cu tot ce-au avut, în Bugeag, la boiarii lor.

9. Iară pre urmă n-au cutedzat Grigorie vodă ca să șadză în Iași, ce s-au dus la Botoșeani, de au șădzut câteva dzile. Și pre doamna-ș au trimis-o la Hotin, di-au șădzut pân' s-au împăcat lucrul.

10. Audzind Poarta împărăției de atâtea amestecături a celui soltan, au orânduit un saraschériu, cu câteva mii de oști turcești, și pre Grigorie vodă și pre Neculai vodă, domnul muntenescu, și pre Colceag beiu cu lipcanii și cu spahiii de Hotin, să margă toți în Bugeag, asupra acelui soltan și a bugigénilor.

Deci acel sarascher au venit cu oaste la Smil, așteptând să să strângă și alții acolo.

Neculai vodă încă au venit pân'la Gălați. Colceag bei încă dé la Hotin au trecut pe Prut la Smil; iar Gligorie vodă s-au pogorât dé la Botoșeani pre la Cotnar și au venit iar la Iași. Și au șădzut cu corturili și cu toată oastea lui în câmpu la Balica vro 2 săptămâni, în postul Crăciunului. Și de la Balica au trecut codrul la Scânteia și au mers în gios pe Bârlad pân'la Roșiieci. Și de acolo au mărsu la Fălciiu și au trecut Prutul și au mers la Codrul Chighieciului, de-au șădzut acolo vro doao, trei săptămâni.

11. Deci saraschieriul oștilor au scris cărți la acel soltan să-ș pléce capul, să margă la Poartă, că nu va avea nici o nevoie, iar pre hanul ceastă dată împărățiè nu va să-l mazilească.

Deci el, vădzând acel răspuns de la saraschériul și înțelegând că și hanul vine cu oaste din Crâm, și alți megiiași pre dincoace, ș-au plecat capul și au purces la saraschieriul la Smil, de s-au dus la Poartă, fără nici o grijă. Și nu i-au făcut împărățiia nemică.

12. Iară Iusuf mârza și cu vro doi, trei mârzaci au pribegit în Țara Leșască, de au trăit acolo câtăva vrémé.

13. Iară hanul au stătut di-au ernat în Bugeag pân-în primăvară, cu multă cheltuială și silă bugégénilor de crâméni.

Atuncea au scos mai marii Bugeagului și ei văcărit, di-au dat mulți bani hanului, mai sus văcăritul de cumu-i la noi.

Iar Gligorie vodă, după ce au așădzat pace între dânșii, au venit de la codru, întins la Iași. Și cât au șădzut în codru, fân, grăuncă tot de la tătarî au mâncat toată oastè. Și la purces au pus de-au făcut și o movilă mare în codru, ca să rămâie de pomeniré.

14. Atuncea și Grigorie vodă, după ce-au venit la Eși din oaste, trimis-au ardzu de jalobă la împărăție pentru stricăciune ce-au făcut tătarâi țărâi și pentru boiarii pribégi, ce sunt rudă lui Mihai vodă, cum au făcut atâte amestecături la tătarî, fiind și cu îndemânarea lui Mihai vodă, de s-au făcut acéstea.

Deci Poarta au bănuit tare lui Mihai vodă și au făcut ferman la hanul pentru acei boiari pribégi, să-i dea pre mâna lui Grigorie vodă. Și toată paguba țărâi și cheltuiala ce-ar hi făcut Grigorie vodă cu oaste să i-o plinească de la tătarî.

15. Atuncea au trimis Grigorie vodă la hanul pre Darie Donici vel vornic și pre Sandul Sturdza vel visternic cu fermanul Porții și cu izvod de pagube. Deci pre boiarii pribégi nu i-au dat; că Iordache au fugit în Crâm la un soltan, feciorul hanului, iară Dumitrașco hatman au fugit teptil preste Dunărea, trăgându-să la Țarigrad, la frate-său, la Mihai vodă. Ce frate-său nu vrea să-l priimască, temându-să de la Po: rtă

să nu oblicească că-i la dânsul. Ce umbla mistuindu-să prin Dobrogea din loc în loc.

Iar pagubele de la tătarî i-au plinit toate. 700 pungi bani gata i-au adus în Iași cu niște cămări cu cai. Care lucru era de mirat, unde au isprăvit Grigorie vodă de au întors tătarâi pagubele moldovénilor; că avea mare tréceré la Poartă. Însă acești bani nu i-au luat toț Grigorie vodă, ce giumătate i-au dat hanului, și o samă au dat și oamenilor celor cu pagubele.

16. După aceasta, mergând Costantin postelnicul la Poartă, au oblicit și pe Dumitrașco hatman că-i în Dobrogea, la un sat, teptil. Și fiind aproape de calea lui Costantin postelnicul, au umblat cum au putut și l-au prins. Și făcând știré lui Grigorie vodă, au și trimis de l-au ferecat în obedzi și l-au închis în Iași. Și l-au pus la grea închisoaré câteva luni, pân-au dat câțva bani, și apoi, ertându-l, l-au slobodzit. Și ducându-să la satul lui, la Ferești, au mai trăit trei, patru dzile și au murit.

17. Iară în al treilea an a domniei lui Grigorie vodă s-au făcut de cătră toate părțile bună pace. Și s-au apucat di-au acoperit mănăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pre dinafară și au făcutu-i și tindă, și au zugrăvit-o peste tot pri dinlontru, și zid împregiur, și clopotniță, și curți de piatră. Și au îndzăstrat-o cu toate, cu veșminte, cu odoară și cu bucate, și cu robi și moșii și vii, ca pre o mănăstire, deplin.

Așijderea au mai făcut curți scumpe și hălășteu cu iaz la Frumoasa, să fie de primblare domnilor.

18. Făcut-au și turn mare pe poartă, în curte domnească, și ceasornic mare. Așijdere și 2 cișméle, fântâni aduse pre oale, cu multă cheltuială, una denainte porții curții domnești și una denaintè feredeului. Așijderea și feredeul l-au mai tocmit. Mai tocmit-au și câteva casă în curțile domnești și odăile simenilor și la grajduri, ce era stricat, tot au tocmit.

Făcut-au casă frumoasă și-n Galata, și au tocmit chiliile la Bârnova. Așijderea și la Bărboiu au făcut turn și au acoperit-o. Și multe sfinte bisérici au dires și au tocmit.

19. Iară când au fost în al patrule an a domniei lui, în anul 7238 <= 1730> murit-au și Neculai vodă, domnul muntenesc, unchiul lui Grigorie vodă. Și l-au îngropat în mănăstirea ce-i de dânsul zidită la Văcărești. Iar în locul lui au rădicat munténii pe fiiul său Costantin vodă.

Și i-au rămas lui Neculai vodă 3 ficiori, cari mai pe urmă 2 au eșit domni, Costantin și Ion, precum le scriu înainte istoriile. Iar unul, Alecsandru, vremè înainte va arăta.

20. Iară în scurtă vrémé făcutu-s-au mare zorbà în Tarigrad, rădicându-s-inicearii asupra lui sultan Ahmet. Și l-au scos de la împărăție și au pus pre un nepot a lui, anume sultan Mahmut. Și-ntr-acea zorbà multe capete au perit și mulți veziri s-au mazilit. Și să can potoliia zorbaoa și iar să scorniia.

Atunce mazilind pre veziriul, găsit-au multă avére la dânsul, iar mai multă au găsit la chihaeoa lui. C-au aflat mai bine de 40 000 pungi bani, fără drugi de aur sleiți și alte odoară. Că atunce dedésă voie de bea mai toț turcii vin. Pentru aceiia s-au făcut zorbà, de au schimbat împărații.

21. Atunce și Mihai vodă, aflând vréme, au mazilit pe Costantin vodă din Țara Muntenească, de n-au plinit încă bine luna cu domniè după moartea tătâne-seu.

22. Atunce au mazilit și pe Adli Gherii, hanul tătărăsc, și au pus pre Caza Cheri, carii și-l poftisă ei mai-nainte. Și au eșit și Medli Gherii soltan, care fusesă cu zorbaoa.

23. Atunce zorbalele au găsit pe un casap sirbu, anume Butucachii, priiaten al lor, și ducându-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan, să fie dom în Moldova. Ce îmbrăcându-l, nu i-au dat ferman să-l trimiță aicea mai în grabă.

24. De aceasta oblicind Grigorie vodă, spus-au tuturor boiarilor. Și s-au sculat toți boiarii de au scris la Poartă cum nu le trebue acela domn, și s-au gătit să fugă. Și fiind aice și un turc mare, ce venisă cu căftan, au mărs toți boiarii la acel turcu de i s-au rugat. Și spuind turcul la Țarigrad cumu-i pofta boerilor, mâniiatu-s-au împăratul și veziriul. Și pre mulți de acei cu zorbaoa au tăiat, de i-au mai împuținat. Și au tăiat atunce și pre acel domnișor Buțucachii vodă, nepurces încă din Țarigrad. Și de iznoavă au trimis alt căftan de domnie lui Grigorie vodă.

25. Tot atuncea au mărs mârzacii, câțva, la Țarigrad de au pârât pe hanul cel mazil pentru câte răutăți li-au făcut. Și au jăluit și pre Grigorie vodă de banii ce li-au luat și de alte multe strâmbătăți ce-au avut.

Deci Poarta au orânduit aceasta la pașa de Tighinea, trecând Caza Cheri han pre acolo, să ia sama și să-i așédze. Atunce au venit și Iusuf mârza din pribegie de la léși. Și viind prin Iași, l-au dăruit Grigorie vodă foarte bine, ca să-l facă priiaten pre un câine. Și mergând la hanul, l-au priimit bine și-ncă l-au și dăruit.

26. Iar înainte acestii zarve făcutu-ș-au pace și Iordache stolnicul de cătră Grigorie vodă. Și viind din Crâm, l-au priimit vodă și l-au ertat de toate greșelele lui. Și-ncă i-au făcut și un rând de haine și i-au dat și din bucate. Și iar îl luas-în dragoste, socotind că-ș va părăsi năravul și a fi cu bine domniei și cu priință. L-au trimis la Tighinea pentru acei mârzaci ce pârâsă pre Grigorie vodă la Poartă, ca să stea la soltanul și la mârzaci să așédze acest lucru, știindu-l că să știie cu dânșii.

27. Iară după ce-au agiunsu la Tighinea, n-au căutat spre slujba lui Grigorie vodă și s-au apucat iar de alte amestecături să facă, mai mare decât céle dintâiu. Și la Grigorie vodă scriia într-un chip, iar cătră alți boiari de aice din țară scriia într-alt chip, cum că iaste gata domniia lui Costantin Duca vodă dată de la Poartă, protivindu-să și el minciunilor tătarâlor.

Iar acei era anume Costantin Costache hatman, văr primare cu Iordache stolnicul, cu frate-său Gavriil păharnic și Ioan Păladi vel vornic și cu fiiu-său Toader vel ban și Toader Costache stolnicul și cu Iordache Cantacuzino spatariul și alții mulți. S-au făcut toți la un cuvânt, pre scrisorile lui Iordache, fecior Lupului, și să sfătuisă ca să fugă la soltanul, să stea pricină Ducăi vodă, să nu fie, și să-ș rădice pre unul dintre dânșii domn.

Și așea au îmblat cu acest sfat câtăva vrémé, nici să ducea, nici spunea lui Grigorie vodă, ce sta în cumpenc și să mira ce or face: fugi-or, au spune-or lui Grigorie vodă? Unii dintre dânșii dzicea să fugă, alții dzicea să spue lui vodă, pân-au oblicit Grigorie vodă ce vor să facă ei, cum giuruia hanului țara, din Prut încolo să fie loc tătărăscu, numai să le isprăvască acest lucru pre voie, să-ș rădice domn dintre dânșii pre cine or socoti ei.

28. Deci au și prins pre acei boiari ce era în Iași și i-au închis. Și au răpedzit și la cei dé la țară, de i-au prins, și, ferecându-i, i-au adus și i-au pus la închisoaré: pe unul într-un loc, pre altul într-alt loc.

29. Iară pre Iordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigorie vodă să-l giudece; și cum l-au adus în Iași, l-au și dus înainte porții, la cișmia, și au poroncit de i-au tăiat capul. Iar pre ceialalți i-au mai ținut oarece închiși și i-au ertat, puind pre unii la giurământu, pe alții și fără giurământ.

30. Atuncea au pus pre Costantin Ruset vornic de Țara de Gios, iar pe mine, Ioan Neculcé biv hatman, m-au pus vornic de Țara de Sus și pe Sandul Sturdzea hatman și pe Costache Razul spatar mare și pe Andreiaș Ruset visternic mare. Și așea s-au potolit acéle calabalicuri.

Fugit-au atunce Gavriil păharnic la Bugeag, și multe vorbe réle au grăit cătră sultanul și cătră hanul pentru Grigorie vodă. Iar pre urmă l-au dat lui Grigorie vodă de grumadzi. Ce

Grigorie vodă nu i-au făcut și l-au ertat; nici s-au uitat la ocările ce-i făcusă și la ponturile ce-i scrisesă Gavriil.

31. Uitați-vă acmu, fraților, câtă ocară au avut Grigorie vodă de la acești boiari atunce! Iar el i-au ertat, și fără zăbavă; încă pe unii i-au și boerit, di-au fost la cinstea dintâi. Un domn strein, și câtă milă au arătat!

Iară după aceia au trimis pre alți boiari de-au stătut la giudecată cu tătarâi la Tighinea. Și multă cheltuial-au făcut pân' s-au așădzat, mai îndoit de cât luasă el dé la tătarî. Și au luat și o bucată de loc de a Moldovii, din hotarul cel vechiu calé de un ceas.

32. Pre atuncea, cu acéle schimbări multe a vezirilor și cu calabalicul tătarâlor și cu amestecăturile acelor boiari, căzdusă țara și Grigorie vodă la o mare datorie.

33. Tâmplatu-s-au într-acești doi ani, la vleat 7239 <=1731> și 7240 <= 1732> de-au fost și timpurile proaste, de nu s-au făcut pâinea din Iași în sus, și era și foaméte, dar nu pre mare. Agiunsése mierța de mălai, în sus pe supt munte, la 4 lei. Dar Grigorie vodă, având mălaiu mult la Fălciiu și la Chișinău, strâns din ușor, da acelor oameni de la ținuturile den sus câte 6 potronici mierța și-i aștepta de bani până toamna. Și încă au căutat câteva cară cu chirie, di-au încărcat pâinea și au trimis-o pre la târgurile den sus, la Roman, la Neamți, la Botoșeani, la Soceavă, și la Cernăuți, de o da oamenilor fără bani. Numai chiriè îș plătiia ce și aceia cu păsuială, dând întâi domniia chirigiilor, apoi, cu vrémea, scotea de la acei oameni.

34. Iară tot întru acestaș an 7240 <= 1732> arătat-au Dumnedzeu greu bănat asupra créștinilor, pentru multe păcateli și fărădelégile noastre. Fără lipsă de pâine ce era, au mâncat și lupii oameni pre supt munte, la ținutul Neamțului și la Soceavă. Ce curund ș-au întors Sfinția sa mâniia și ne-au trimis iar liniște de cătră acele hieri sălbateci. Dar să spăriiasă oamenii.

35. Costantin vodă, fecior lui Neculai vodă, după ce l-au mazilit turcii și l-au pus în Țarigrad, n-au plinit anul mazil și iar au eșit domn în Țara Muntenească, la vleat 7240 <= 1732>. Că atunce tot era Poarta neașădzată, și s-au tâmplat de-au căzdut un vezir, de-i dzicea Topală pașa, prieten lui Costantin vodă și dușman lui Mihai vodă.

Deci cum au căzdut acel Topală pașa vezir, au și pârât boiarii munténi pre Mihai vodă la acela, știind că i-i nepriiaten, pentru multe superi ce le face Mihai vodă și le strică obiceaiurile, ca și când au fost în Moldova, și le ia mare sume de bani.

Deci veziriul l-au și mazilit; și trimisesă să-i tae și capul. Numai niște priiateni a lui Mihai vodă au agiuns di-au dat știré împărăției, și așea au scăpat.

Și l-au adus în Țarigrad viu și l-au închis. Dar pre acel priiaten grec, anume Venitura, ce-au dat știre împărăției pentru Mihai vodă, oblicindu-l veziriul, i-au tăiat capul. Și tot n-ar hi scăpat și Mihai vodă, că trimisése veziriul de venisă câțva boiari din Țara Muntenească de-l pârâè. Numai norocirea lui atâta au fost, că s-au tâmplat de s-au mazilit și veziriul. Dar numai 4 dzile de ar hi mai trăit veziriul, era baraiamul, și atunce ar hi perit și el. Numai vrând Dumnedzeu, au eșit dé la închisoaré deodată.

36. Costantin vodă, domnul muntenesc, viind în București, s-au așădzat cu bună pace de către toți boiarii și li-au dat toate în mâna lor să chivernisască. Și trăia toț cu liniște, nu ca la tată-său, Neculai vodă, ce într-alt chip, foarte cu bună îmblândziré de cătră domnie.

37. Scris-au Costantin vodă la vără-său Gligorie vodă, domnul Moldovii, ca să-i caute o fată di boiariu din Moldova, să-l logodească, ca să-i hie doamnă.

Deci Grigorie vodă cu mare bucurie au priimit și cercând au aflat o cucoană, fată fecioară a lui Costantin Ruset vel vornic,

foarte frumoasă și înțeleaptă, anumé Caterina, și de bun neam și lăudat. Și au făcut logodnă și au trimis-o mai pre urmă cu părinții săi și cu alți boiari, rudenii a ei, tocma la București.

Și au făcut mare și frumoasă nuntă domnească. La anul 7241 <= 1732>, noievrie 12 au fost nunta. După aceasta au scris Costantin vodă cu mare mulțămită la Grigorie vodă de slujbă ce i-au făcut.

38. Mihai vodă, schimbându-să veziriul, ședea cu pace la Țarigrad și oarecum și can cu nădéjde de laudă asupra munténilor, făcând și un ardzu viclian, dzicând că-i de la niște boiari munténi.

Deci veziriul au trimis să vie boiarii, să stea față cu dânsul. Iar ei audzind, au și fugit unii în Țara Unguriască, alții în Moldova, văzdând că-i chiamă la Poartă. Și au dat știre la Țarigrad cum toată țara s-au încărcat, audzind de Mihai vodă că iară îi să viie domn. Iar împărăția audzind, s-au mâniiat și au făcut pre Mihai vodă surgun la Miidili, precum va arăta mai-nainte vréme.

Și au cheltuit atunce Costantin vodă la Poartă 1 000 pungi, ca s-omoară pe Mihai vodă. Și turcii banii au luat și nu l-au omorât.

39. Tot întru acest an, îndemnatu-s-au Grigorie vodă anumé că mérge la primblare, la Prigoréni, la vornicul Ioan Niculcé și la Ruginoasa, la hatmanul Sturdzea. Iară de la Prigoréni au trecut la Roman, de la Roman la mănăstirea Neamțul. Și au scos icoana den mănăstire ș-au ținut-o singur Grigorie vodă cu mâna lui. Și s-au închinat foarte frumos, cât să mera și vodă și turcii cari era cu Gligori vodă. Și călugării de la mănăstire dzâce că nu s-au închinat ace sfântă icoană ca atunce neciodată, așè ca atunce. Și de acolo, la Bae și la Săcul, apoi la Slatină și la Dragomirna și la Soceavă. Și au îmblat prin cetate Socevii di-au vădzut-o, apoi la Pobrata și apoi la Păscani și la Ruginoasa; apoi s-au pogorât la Iași.

Așea, într-o săptămână au îmblat di-au vădzut toate mănăstirile și locurile și satele boerești, ca să știie cine cum să ține.

Măcar că cei proști și neagiunși de minte huliia, dar acea primblaré era de mare laudă și folos. Că poate-fi di-ar fi mai zăbovit cevaș într-acest an cu domnie, ar fi arătat milă cu mănăstirile și cu casăle boerești. Că au strâns cu cărți pre toți igumenii de pre la mănăstiri la Bobotiadză, de li-au făcut căutaré de câte moșii au și cine le stăpânesc moșiile. Și au dat poruncă să nu-i știe că le sînt moșiile închinate pe la boiari, ce să și le stăpânească ei.

Și au dat acel izvod la vel logofăt, să le poarte de grijă. Și li să adeveriia că le va pune la o calé și pre mănăstiri și pre satele lor.

40. Până acmu, în al șeasele an a domniei lui Grigorie vodă, în Țara Moscului iaste pace, și ține samoderjaviia împărăției o nepoată de frate a lui Petru Alexiovici împărat, anume Anna, fiica lui Ioan împărat.

41. Despre léși, iarăși pace. Siliia Avgust craiu, până era viu, vădzându-să bătrân, ca să-i coroneascâ léșii feciorul, să fiie craiu în locul lui. Ce léșii n-au priimit, măcar că multe giuruință le adeveriia craiul léșilor; dar țara n-au vrut.

Murit-au și câțiva domni leșești într-acești 6 ani a domniei lui Grigorie vodă, tot capetele céle vestite și tuspatru hatmanii leșești.

Deci craiul încă, dacă au vădzut că nu priimăsc léșii să-i coroneascâ feciorul în locul lui, nici el n-au vrut să pue hatmani. Și ședea și acmu oaste leșască fără hatmani; numai un rementariu, de poartă de grija oștilor, anumé Poniatovschii. Iar în cursul anilor 7241 <= 1733> în luna lui dechemvrie în 23 de dzile, murit-au și acest craiu leșesc, anumé Avgust, în târgu în Varșav. Ce s-a mai face, va arăta vrémea viitoare.

42. Trecut-au și un sol mare leșesc la Poartă, dar nu prin Iași, ce de la Hotin au mers drept pre Prut. Și i-au trimis

Grigorie vodă conac și boiari întru întimpinare-i la Țotora, dzicând acel sol că mérge pentru întemeiatul păcii la Poartă, fiind împărăția noao. Și numai preste iarnă au zăbovit; iar de primăvară iar s-au întors înapoi și iar pre Prut au mers. Și i-au trimis Grigorie vodă conac cu Sandul Sturdzea hatmanul. Numai acmu craiul murisă, când s-au întors solul.

43. Despre persi, împărăția Țarigradului tot încă au oaste, pentru acéle târguri ce le luasă mai-nainte, când să bătea persii cu Merifeiz. Acmu Persul de Merifeiz s-au mântuit, cu moscalii s-au împăcat, iar cu turcii încă tot nu s-au așădzat. Ce toate ce s-or mai lucra de acmu înainte, vrémea viitoare va arăta.

44. Tot întru acestaș an era mulți oameni den Țara Rumânească și din Moldova strânși la Milcov. Și când era nevoi dincoace, ei fugiia dincolo la munténi; iar când era nevoi dincolo la munténi, ei trecea dincoace. Tot așea umbla, cu vicleșug.

Iar Grigorie vodă au trimis pre Enache aga, feciorul lui Costantin hatman, laz de féliul lui, cu mulți slujitori, făcând véste că mérge în gios la vădrărit. Și așea într-o dzi, fără véste i-au lovit și i-au prins pre toți. Și rădicându-i de acolo, i-au adus în Iași, de i-au așădzat, ca la vro 2 000 oameni.

Deci fiind atunce de cu toamnă frig, mulți copii și oameni bolnavi au murit pe drum de foame și de frig. Și după ce i-au adus în Iași, mulți fugiia. Și trimitea Grigorie vodă de-i prindea și-i da pre uliță, ca să-i speriie să nu fugă, având gând ca să facă Iașii mare, precum audzisă că sint Bucureștii în Țara Muntenească.

Și mult greu au tras bejenarii preste iarnă, că căzdusă o iarnă pre mare și grea. De la 6 dzile a lui dechemvrie s-au început și au ținut pân'la 20 de dzile a lui mart, tot cu omăt; iar și până la Sfetâi Gheorghe tot frig au fost. Și sfârșisă oamenii nătrețele, de agiunsése stogul de fân 10 sau 12 lei, și încă nu să găsiia.

Perit-au multe vite a lăcuitorilor, iar așeș a bejenarilor au perit mai de tot, fiind niște oameni neașădzați.

45. Iară când au fost în luna lui aprîl în 13 dzile, în anul 7241 <= 1733> au și sosit véste de la terdzimanul la frate-său, Grigorie vodă, precum împărăția au îmbrăcat pre căpichihăile lui cu căftane, ca să să mute cu domniia în Țara Rumânească, și Costantin vodă, domnul muntenesc, să viie cu domniia aicea în Moldova.

Și cum i-au nemerit acea véste, au și răpedzit pre Enache aga în Țara Muntenească, ca să apuce scaonul și banii hârtiilor, înțelegând că au fost scos acolo hârtii pre țară. Tot pentru lăcomiie n-au mai așteptat ca să-i viie turcu agă de la Poartă, cum au așteptat vără-său Costantin vodă. Și rămășițele de aicea au început a strângé tare, iar bejenarilor li-au dat voie să să ducă iar la urmă, la Focșani.

Deci bieții oameni, săracii, cum au audzit acea voie, cum au și purces carii cum au putut, unii numai cu croșna și cu copiii în brață, ca vai de ei. Bogat blăstăm și lacrămi vărsa asupra acelui Enache aga, ce le făcusă acea strămutare, și asupra celor ce-ar fi dat acel sfat! Și cât au agiuns la margine, nemică n-au zăbovit, ce-au și trecut în Țara Rumânească. Că Grigorie îndeadins îi slobodzisă, ca să treacă în țara lui, vădzând că să duce și el acolo domn.

Și au pus căimăcani în Iași, anumé pre Costantin Costache vel logofăt și pre Costantin Ruset vel vornic, socrul lui Costantin vodă.

Și încă turcul de la Poartă tot nu venisă, nici la Grigorie vodă, nici la Costantin vodă. Lucru de mirat pentru Grigorie vodă, om grabnic la socoteala lui, a-ș scorni singur în țară că nu-i domn. Nu să temea că-ș va aduce vro primejdie capului său și țărâi, fiind el împizmuluit și cu tătarâi. Ce acéste aduce ce graba și mândrețele!

46. Iară după ce-au trecut 7 dzile, la săptămâna, sosit-au și capegilar-chihaies a împăratului de la Țarigrad, cu căftan, la Grigorie vodă, să margă să fiie domn în Țara Rumânească, și Costantin vodă, domnul muntenesc, să viie aicea, la Moldova.

Deci Grigorie vodă i-au eșit înainte cu alaiu și cu toți boiarii la Valea Adâncă. Și împreunându-să acolo, au venit până la Iași, și au cetit fermanul în divan și i-au pus căftanul în spate. Însă boiarii n-au mărs să-i sărute mâna, nefiind domn aicea, ce numai cătră turcu s-au închinat, după ce i-au cetit fermanul.

Și eșind Grigorie vodă den divan, au întrat în casele dinlontru denpreună cu capegi-bașe, turcul. Și acolo s-au împreonat și boerii cei mari cu turcul, mulțămind împărăției.

47. Iară a treia dzi au pornit pre capegi-bașe, turcul, și cu tot agârliâcul ce-au fost mai greu pre Bârlad. Iar Grigorie vodă, luni, în dzioa de Sfeti Gheorghi, s-au pornit din Iași pre la Târgul Frumos, pre Siret, cu de toate ce i-au trebuit la toate conacele, pân'la Focșani, și au trecut în céia parte la gazdă.

Așijderea și Costantin vodă s-au rădicat din București și au trecut în ceasta parte la gazdă, tot într-o dzi luni, april 30 dzile.

48. Iară doamna Ruxandra, muma lui Grigorie vodă, au mers în gazdă osebi la o mănăstire a socru-său, a lui Grigoraşco Ghica vodă bătrânul. Deci Costantin vodă au mers de s-au împreonat cu mătușe-sa, cu doamna Ruxandra.

Așijderea și Grigorie vodă, știind de Costantin vodă, au mers și el la gazda maică-sa, și acolo s-au împreonat domnii amândoi. Apoi a doa dzi au mers și unul la altul, di-au vorovit ce li-au trebuit, de toate.

Apoi au făcut și divan, cineș în țara lui. Apoi gioi, în dzua de Ispas, maiu în 3 dzile, au purces cineș către scaonu-ș.

Domnit-au Grigorie vodă Țara Moldovii 6 ani, 7 luni.

49. Era acest domn Grigorie vodă la stat mic și suptire, la față uscat. Numai era cu toane, atâta cât la unele să arăta prea harnic, bun și vrédnic, milostiv și răbdătoriu. Și în viața lui era

tot cu mése mari, cu cântări și cu féliuri de féliuri de muzici în toate dzilele. Prè de avea vro treabă mare, să nu iasă la câmpu, ca să facă veselii cu naiuri și cu cântece hagimești și cu mulți peilevani măscărici. Și pre boeri totdeauna îi poftia să fie cu dânsul la primblări. Și dacă eșia la câmpu, era prea lascav și darnic.

50. Iară pre une locuri i să arăta lucrurile de blăstămăciune. Că să potriviia unor boiari, sfétnici ai lui, cari-i avea, 2 greci și un moldovan, anumé Costantin Psiolu hatman și cu fiiu-seu Enache aga, lazi de niamul lor, oameni tirani și curvari; iar din moldovéni avea pre Sandul Sturdzea hatmanul, om viclian și închis la inima lui și lacom.

Acesta îndemna pre Grigorie vodă tot la luat, și pre tot boerii moldovéni îi sărăciia și-i depărta de cătră mila domnească, ca să fie numai el frunte și de cinste. Caré fapte a Sturdzii, trecându-i-să la Grigorie vodă, multe bunătăți a domnului întuneca și le strica.

Stinsése mazilii și țara și mănăstirile de tot, cu obicéele ce găsisă în țară, scoasă de alți domni, mai-nainte de dânsul. Și aceia domni, de le și scornisă, le ținea câte un an, doi și le părăsiia. Iar Grigorie vodă, aflându-le în țară, toate le grămdisă la un loc.

Și scotè văcărit, hârtii gréle, vădrărit, desétină, civerturi mare. Într-un an au scos și pre țigani hârtii gréle. Scos-au o dată și pre preoți un bir, ce-i dzicea mucaria, de agiungea pe preot, cât de sărac, trei galbeni, iar pre cei mai frunte și 8 galbeni i-au agiuns. Dentru caré nu puțin blăstăm i-au rămas. Și nemărui rădicătură nu făcea. Lua sume mare de bani în toți anii domniii lui de la săraca de țară, ca la 1 500 și mai bine pungi de bani pre an, de au rămas mazilii și țara stânși den sfatul acestor trei boiari.

51. Într-un rând ertasă Grigorie vodă pre mazili și pre mănăstiri de dajde și au învățat pre Sturdzea să facă ispisoc de întăritură. Iar Sturdzii, neplăcându-i această milă de ertarea

mazililor, ca un lacom de fire, au făcut un ispisoc și au pus numai giumătate de mazili, iar pe giumătate i-au dat la țărănie, pentru ca să facă vrajbă în mazili. Și așea cu acest mijloc făcând vrajbă între mazili, s-au mâniiat Grigorie vodă și au rupt ispisocul.

Și au întunecat Sturdzea această bună faptă și milă domnească asupra mazililor, ca să nu să îndreptédze, să fie tot săraci, să poată a le cuprinde moșiile și ocinele și a pune nume rău domnului. Și așea îl sfătuia și-l purta ei, că cui să cădea să dea, el îi lua; și cui să cădea să-i ia, el îi da.

52. Era acest domn și curvar. Multe țiitori féte mare ținea și apoi le îndzăstra și le mărita, cu haine, cu odoară, ca pre niște féte de boiar. Numai nu să amesteca la féte de casă mare, ce de căpetenii mai de gios.

Și avea doamnă și cuconi, și nu să rușina, de-ș făcea casa de ocară, un om mare ca acesta. Precum și oamenii lui, Costantin hatman cu fiiu-seu Enache aga, așijderea făcea, încă și mai multe. Și alți greci a lui, toți. Și la toate era desfrânat.

Curtea lui poftia să fie tot îmbrăcată. Pre nime din boiari să nu-i audză jăluindu-să că-i scăpat sau olecăindu-i-să că sunt timpurile réle și nu s-au făcut roadele, că să foarte mâniia, și la mânie era foarte grabnic. Și nici sfétnicii lui nu-i îndrăzniia, când era mânios. Dară să întorcea curund.

53. La giudecată îi părea că giudecă foarte bine, și cumu-i părea, așea rămânea. Și pre urmă, deși vedea că au greșit, nu întorcea, ce așea, dând carte de rămas, rămâne, cât de la o vréme părăsisă oamenii a mai veni la divan. De era vreun țăran îngreunat la bir, nu-l mai scădea; ce așea da, pân-istoviia tot ce avea.

Da sume mare de bani la Poartă și turcilor agi ce viniia de la Poartă cu trebi. Căruia era să-i dea o pungă de bani îi da cinci, șease, tot ca să-l laude la Poartă, iar de săracii țărâi nu-i era milă.

De să clintiia pân-afară den târgu sau pân'la vreun boiar, tot cu căruța cea de cupărie după dânsul. Că preste tot ceasul bea ori vin cu pelin, ori vutcă. Și încotro mergea, tot cu gloată, ca doao-trei sute de slujitori și alții să fie cu dânsul.

Cu pușca da prè bine. Greci mulți adusése în țară, de mânca léfe tot din visterie. Și câte diregătorii la margine, tot grecii le ținea, iar boerii de țară era numai cu numele; că la nemică nu-i mai întreba. Numai cu sfatul acelor trei boeri, ce vrea să facă, făcea.

Dar avea și trecere mare la Poartă, cât pre turcii balgii din țară foarte-i înfrânasă, și să temea de dânsul, de nu putea face zapt oamenilor întru nemica.

Pociu dzice că Grigorie vodă, precumu-i era firea, de ar fi avut niscai oameni cu frica lui Dumnedzeu pre lângă dânsul sfétnici, ar fi fost de mirare și de pomenire în domnii cei de frunte și de laudă, iar nu cu cei de hulă.

54. Iară când au trecut din Moldova în Țara Rumânească, mulți feciori de boiari den moldoveni au luat cu dânsul, de i-au dus la munteni, dzicând că i-s dragi moldovénii și va să-ș facă pomană. Ce va mai face, vréme viitoare va arăta. Iar acmu, lăsând istoriè lui Grigorie vodă, venim cu rândul la istoriè lui Costantin vodă, ce-au venit în Moldova.

DOMNIIA LUI COSTANTIN VODĂ, FIIUL LUI NECULAI VODĂ MAVROCORDAT, VLEATO 7241 <= 1733>, MAI 7

Zacialo 1. După ce-au purces Costantin vodă de la Focșani, venit-au toată boerimè și mazilii Țării Moldovii împreună cu dânsul din conac în conac, cu pace și cu cinste și cu multă gloată. Și agiungând aproape de scaon, eșitu-i-au înainte caimacamii cu toți boerii și slujitorii și cu alți orășéni tocma la Valea Adâncă, de s-au împreonat după obiceaiu,

aducându-l cu frumoasă politie pân' la Sfetâi Nicolae, unde l-au întimpinat mitropolitul țărâi chir Antonie cu alți episcopi și cu tot clirosul beséricii. Și întrând în beséricâ, l-au blagoslovit spre domniia Moldovii, și eșind din beséricâ cu tot senatul, au întrat în curțile domnești și au șădzut în scaon.

2. Iară a treia dzi, după ce s-au așădzat în scaon, boerit-au pre acești boeri cari-i scriu mai gios. Pus-au pre Costantin Costache logofăt iarăși vel logofăt; pre Sandul Sturdzea, ce era hatman, l-au pus vornic mare de Țara de Gios; pre Iordache Cantacuzino Delianul vel vornic de Țara de Sus; pre Costantin Ruset vornicul, ce era socru domnului, l-au pus hatman, pre Mihălache Ruset, ce era văr primare cu domnul, l-au pus postelnic mare; pre Andreiaș Ruset spatar mare; pre Iordache Cantacuzino Păscanul ban mare; pre Iordache Ruset Cilibiul păharnic mare; pre Toader Păladi vel visternic și pre Ioan Bogdan vel stolnic, pre Costantin, feciorul lui Iordache sulgeriul, vel comis.

Acește era boerii lui Costantin vodă dintâi. Însă nu toți după orânduiala lor, cum să cădè, s-au pus, ce mai mulți după mită. Fiind domnul tânăr și neștiind rândul țărâi, au apucat unii cu dări la musaipi.

Și așădzându-să acéste boerii, au lăsat domnul visteriè și chevernisala țărâi în sama boerilor, să chivernisască ei cum or ști nevoile țărâi, după obiceiul vechiu, cum au fost mai întâiu; nu cum era la Grigorie vodă, să chivernisască numai Sandul Sturdzea cu doi greci ce-au lăsat în sama tuturor. Ce pre cât a ținea va arăta vréme viitoare.

Venit-au și cu acest domn și mai mulți greci decât la Grigorie vodă.

3. Atuncea la domniia noao, la banii stiagului, găsind boerii hârtiile gata de la Grigorie vodă, scos-au hârtii, fruntea de 4 ughi, mijlocul de 3 ughi și de 2, coada de un ughi, fără năpăști. Iar apoi, după aceasta, scos-au pre țară civerturi.

Iar la divanuri, oricum să pàrè că să pricepi mai bini decât Gligori vodă a giudeca, să ispitè să să pui și-npotriva boerilor, unde socotè că giudecă strâmb boerii.

Și-n toate diminețile avè obicei de chema boerii di le da cafè; și nu numai celor cu boerii mari, ce și la o samă di boeri mazili. Cari au fost boeri mari îi chema di le da cafè, li arăta politică di cinste mari.

Dară așè, în scurtă vremi, piste 2, 3 luni, și născu zavistiia și lăcomiia, după cum îi obiceiul lumii acestie. Că din boerii noștri, din moldoveni, începusă unii a să lipi cu-nbunături pintre greci, a arăta drumuri și căli di răutăț, cu ce ar lua bani mai mulți din țară. Și stricară legătura și blăstămul ce făcusă Gligori vodă milă boerilor, di da disetină din dzeci stupi un leu, iar acmu făcură di dederă țărănești, de dzeci stupi 22 potronici și civerturi pi țară totu odată. Iar di toamnă au scos văcărit și vădrăritu totuodată, și di iarnă civerturi și hârtii, iar di primăvară pogonăritu și coniți, câti 8 potronici di vită, ca și văcăritul.

Aceste toate névoi într-un an li-au luat. Și-ncepu obicei, ca și la Gligori vodă, de nu mai întreba pi alți boeri di țară; numai c-un moldovan și cu grecii să să sfătue, anumi Toadir Pălade vel visternic, di făcè cum îi era voia.

Și s-învrăjbiră și domnii foarte tari, fiind veri primari. Că umbla Costantin vodă să scoată pi Gligori vodă din domniie, din Țara Românească, să margă iar Costantin vodă în locul lui Gligoriie vodă în Țara Românească, și aice în Moldova să pui pe vără-su, Mihălachi postelnicul domnu în locul lui.

Iar Grigoriie vodă, simțind faptile lui Costantin vodă ce umbla, siliia să scoată pi Costantin vodă și să pui pi Mihai vodă domnu în locul lui Costantin vodă. Că Mihai vodă, după ce i s-au plinit un an, l-au scos din surguniie. Șidè în Țarigrad la casa lui. Numai el nu să prè trăgè în Moldova, vădzând c să

sfădesc domnii amândoi, socotind ca doară a apuca domniia în Țara Românească.

Vai de aceste 2 țări creștine, cu acești domni străini! Ce di amar di bani dau pentru vrăjbilé celi ticăite a loru! Păladi Toadiru vel visternic, fiind nepot lui Mihai vodă și cu atâte rudi, îi păriia bine di aceste vorbi că sint între domni și mai mult îndemna la jacuri și la vrăjbi.

Făcându-să prietin domnului, și nicunoscându-l, domnul gândiè că-i iaste prietin. Dar elu altele socote în inima lui, ca doar s-ar spargi țara și să audă la Poartă, să-ș de domnul în cap, să vii Mihai vodă domnu, fiindu-i unchiu. Și era cu doă feți, arătându-să cătră boeri că-s vinovați grecii.

Grecii, păcum s-au scris că era mulți, iei toati boeriilé și pârcălăbiiele și vămășiilé celi di pi margini, cu agonisită, tot ei le cuprinsăsă de li-au luat, iar boerii di țară nu putè încăpè la nimică. Și toț avè lefi mari di la visterii, și vo dzeci țiitori măritati a tătâni-său, bărbații lor tot cu lefe și cu boerii era; așijderè un frate a lui, anumi Iancul beizadè, cu mari cheltuială, că avè câte 10, 15 lei liafă pe dzî, făr-alteli. Și mașteh-sa iarăș cu mari cheltuială, că avè gre casă, cu multe roabi, di li îmbrăca și li mărita, tot cu cheltuiala țărâi, și osăbit și leafă pe dzii 15 lei.

Și tâmplându-să de era vrajbă între leși cu moscalii, vine mulți turci la Hotin și la domn și tuturor lé da daruri cât nu li să cădè, ori cu triabă, ori fără triabă.

Măcar că și Grigorie vodă da la turci mult și făcusă obiceiu mult, nu ca alți domni, iel da mai înainte, iar acesta da îndoit di cum da Gligorie-vodă; cari Dumnedzău știi ce di greu era pi țară, tot ca să-l laude turcii la Poartă, că-i bunu, ca s-apuci iarăși domniia la munteni.

Mai dinainte vremi, alți domni, când viniia un agă pre mari, di-i da un povodnic și o pungă bani, mult doă; iar la ceialanți mai di gios le da câte un postav, și unora și câti un aclaz, și altora câte o sută lei, câte o sută cincidzăci. Iar mulți bani da numai cari vinea cu triabă la dânsul, iar care trecia, nu le da nimic. Și boerii moldoveni totdiauna mergi la Poartă, di jăluia nevoile și lua sama capichihăilor, și nu să făcè nici a patra parte cheltuială cât să face acmu.

Agiuns-au osindă pe biata Moldovă, că tot le dzâcè că nu să mai satură di domni, iar acmu, de când au stătut domni străini, le agiunge, de nu li vine și altu amaru și mai cumplitu. Numai cum a hi mila lui Dumnedzău, la atâta au rămas, iar altă putința nu mai iaste; că boerii la Poartă nu vor să margă, că nu-i lasă domnii.

Capichihăile fiind greci, cât dzâcu c-au cheltuit, atâta le dau, și n-ari gură ciniva să li dzâcă ceva sau să li ia sama, ce dzâcu că suti di pungi și mii au cheltuit.

Turcii ce vinu, tot belacosă, ciasornici di aur, fuzâi, cai cu șeli, cu rafturi, suti de lei, mii de ughi le dau. 1 700–800 de pungi de bani să eu din țar-acmu, iar mai înainte la domnii trecuți, mai multu di 400–500 pungi nu să lua. Și astfel di țar-iera, întemeiată, nu ca acmu.

Oh, oh, oh! vai, vai, vai di țară! Ce vremi cumplite au agiunsu și la ce cumpănă au căzut! Doar Dumnedzău di a face milă, precum au făcut cu izrailitenii, co Moisei proroc, di-au dispicat Mare Roșiie, așè să facă și cu tini, săracă țară, la ce obiceiuri ai agiunsu, ca să scapi dintr-aceste obiceiuri spurcati!

Domnul încă, după ce s-au cruntat într-acești lucruri cari s-au pomenitu mai sus, și ușilé ș-au încuet, și hire di divanurilé ș-au schimbat într-alt fel.

Iară la al doilè și al triilè an a domniii lui Costantin vodă scotè câte 2 văcărituri pe tot anul și hârtii și șverturi multime. Numai disetina pi boeri iarăși au lăsat-o mai pi urmă să hiie din dzeci un leu, precum era și la Gligoriie vodă.

Așijderea au făcut testament mănăstirilor, preuților di țară și mazililor, di li-au rădicat dajdea, să nu de nimică dăjdi.

Ș-au început a arăta și dragoste și milă cătră mazili ș-a li rădica câte cevaș din văcăritu, temându-să ca să nu fugă în Țara Munteniască, la Gligorii vodă. Că Gligorii vodă tot triimitè la boiari și la mazili, di-i chema să vii în Țara Munteniască, ca să dè pricini că să spargi țara, ca să mazâliască pe Costantin vodă. Oblicind Costantin vodă aceste lucruri au început a slăbi pe mazili din dări, și boerii a-i ținea mai biné, pentru ca să nu fugă, iar pi țară ce putè, tot lua. Și triimitè la Poartă, mulțime di bani, di da musaipilor împărătești. Și s-au agiuns Costantin vodă cu toate căpiteniilé turci de pe Dunări, di au pârât pe Grigoriie vodă la Poartă.

Și atunce fiind un viziriu nou, anumé Smail pașea, neavându treciri la Poartă, au isprăvit cei dinluntru iarăș domniia lui Costantin vodă, să margă în Țara Munteniască, c-au dat 1 400 pungi. Iar pi Grigorie vodă n-au putut să-l maziliască, ce l-au mutat iarăși în Moldova. Și pân-a să așădza domni în scauni, s-au schimbat și acela vizir, ș-au căzdut altul, sălihtariul, vizir.

Deci, după ce s-au așădzat în scauni, au și-nceputu a să sfădi și a să pârî la Poartă unul pe altul, în vedială.

Că Costantin vodă, cum i-au vinit veste să margă domn la munteni, cum au și păzit de ș-au făcut mărturie de la un cadeu de Hotin, ce să tâmplas-atunce la Eși, și de la boerii caimacani, cum că li-au fostu bun și n-au luat nemicu de la țară. Iar Gligori vodă, viindu pe drum încoace, cum au înțeles de acel lucru, cum a răpedzit cu scârbă la caimacani. Și caimacanii vădzându așè îndat-au răpedzit țară la Hotin, la Tighine, la Baba la sarascherul, de-u pârât tare pe Costantin vodă, că i-au pustiit și c-au jecuit, și nemică nu i-au putut strâca atunce. Cari mai pi urmă, vremi viitoarie, s-or scrii la rândul său.

Iar capigi-bașe, cari vinisă întâi să schimbe domnii, n-au apucat să margă la Poartă, ce au vinit alt capigi-bașe di la viziriul cel nou, di l-au pus în heră și i-au luat darurile ce-i disesă

domnii, și au adus altă înnoire domnilor. Și au luat și acesta alti pocloani.

Era bogati conaci și-nvăluituri în biata țară. Și mutându-să domnii, n-au vrut să să tâmpiné ca întâi, ce au păzit și au trecut Grigoriie vodă pi Siret și Costantin vodă pe Bârlad.

Într-acești 2 ani pol ce au fost la Costantin vodă, bișuguri n-au fost nici în pâne, nici în stupi, nici vândzaré în nimic. Și moarte în vite încă era, di murè vitelé; și văcăritu pe vitele moarte lua. Numai la mazilia lui viilé au rodit bini.

Acest domnu Costantin vodă era un om prè mic de stat, și făptură proastă, și căutătura încrucișetă, și vorba lui înnecată. Dar la hirie era nalt, cu mândrie vre să s-arete, dar iera și omilenic.

Cazné, bătăi réle la oamini nu făcè, nici la singe nu iera lacom, și răbdător. Mult îi era ragă învățătura, corăspundeții din toate țările striine să aibă pre silitor spre vești, ca să știi ce să faci pintr-alte țări, ca să dobândiască numi lăudat la Poartă.

Minciunilé îi era prè drag a li asculta; numai nu era prè grabnic a faci rău. Giuruia pre mult unora și altora, dar la mai mulți nu da dintr-aceli giuruință. Era om di-l întorcè și alții.

Așè socotesc, acest domnu di n-ar hi avutu aciastă casă grè a tătâni-său, cu mulțimé de mâncăi, și să nu-i hi fost gândul cu pizmă să scoată pi văru-său pe Grigoriie vodă din Țara Munteniască, n-ar hi fost atâta jac în țară; că pe mănăstiri și pre popi îi ertasă de dajde, și s-ar hi pomenit numilé lui în numelé domnilor celor buni și aleș. Numai zavistiia lăcomiii, pentru ca să margă iar în Țara Munteniască, fiind acè țară mai bogată, și să-ș izbândiască inimii asupra văru-său, lui Grigoriie vodă; și mult îndemnându-l și maștihă-sa, doamna tătâni-său, și musaipii lui fiind mulți, că nu să pot chevernisi într-aciastă țară a Moldovii, fiind slabă, ce sta di dzi, de noapte asupra lui numai să margă în Țara Munteniască. Și așè au rămas cu nemulțămiri dinspre Țara Moldovii.

Ce mai pre urmă mergându, precum va hi și aceștii țărî, viind la vârsta bătrânéților, vremea viitoare va arăta. Că mai mulți domni din buni să fac răi, iar din răi să să facă buni, puțini să află.

Să lăsăm di acmu pre Costantin vodă și să scriem di celi străine ce s-au făcut în 2 ani pol în dzâlilé lui.

După ce au murit craiul Avgust, stătut-au leșii vo giumătate an la sfat, pi cini ar socoti să pui crai. Deci unii alegè dintre dânșii, din cinci domni să pui crai pe unul; iar alții dzâcè să aducă pi Lișinschii de la franțoj, să-l pui crai, că iaste socru craiului franțujesc și li giuruești mulțimé de bani domnilor și mulțime di léfi slujitorilor de câțva ani trecut, carili să chiamă zasluga.

Socotè că li-a fi de folos c-a da oaste agiutor Franțozul, di or sta înpotriva moscalilor ș-a Neamțului, când or vria să li strâce volniciia; ș-or avè agiutor și pe Turcu, că Turcu iaste la o legătură cu Franțozul. Iar di or puni dintre dânșii, n-oru avè agiutor di la nimi, și i-or strâca moscalii și nemții, când n-or gândi iei, și li-or strica volniciia.

Și la acest sfat, să pui crai pe Lișinschii, era îndemnător Iosif voevoda Chiovschii, fiind văr primare cu craiul Stănislav Lișinschii, și cu tot niamul lui, Potocești.

Iar altă samă de domni lésești să agiunsesă cu moscalii și cu némții și trăgè să pui pe Frederic, ficiorul craiului Avgust. Și dzâcè că dintre dânșii nu-i bini, că-s săraci, și d-or vrè să să scoali asupra lor cinéva, n-a avè ciné li agiuta. Pe Lișinschii iar nu-i biné să-l pui, că Franțozul iaste diparte, și Moscalul și Niamțul nu priimești, fiind prietin Turculuí, și or vini oști moschicești și franțujești ș-or faci mari rău tare țării.

Deci stându așe mult la sfat, era și solul nemțesc și solul moschicesc acolo la Varșavă, și era strânsă multă oaste leșască.

Iară voevoda Iosif Chiovschii și cu niamul Potocești au scris pi taină la craiul franțujesc și la Lișinschii ș-au adus pi

Lișinschii fără vestie în târgu în Varșavă. Și numai într-o dzi nu l-au arătat, iar a doa dzi au și ieșit în vidială, și au și-nceput a striga Potocești și a i să închina lui și a dzâce „crai nou, crai nou, crai nou, vivat!", și atunce cu toții în grabă a s-închina ș-a-l primi de crai.

Iar solul moschicesc au eșit din Varșavă ș-au purces asupra Litvii ș-au răpedzit la oastè moschiciască, că sta gata în Smolianțca. Și-ndat-au și trecut oastè, di-au întrat în Litva, iar domnii și boerii din Litva au și-nceput a fugi din Varșavă ș-a alerga la oastè moschiciască ș-a ținea moscalii împotriva lui Lișințschii.

Iară domnii și boerii din Țara Léșască, vădzând că să disparte di dânșii, s-au și făcut în trii părți: unii alérga la moscali, iar alții s-au dat în gios, în preajma Hotinului, nădejduind c-or vini turci să lé agiute, iar o samă fără domni și cu craiul Lișinschii s-au dus di-au întrat în cetatè Dantca, cu o samă de domni leșești, așteptând să li vii oaste franțujască într-agiutori.

Dar moscalii au împlut Țara Leșască: unii au întrat di la Smolianțca, unii di la Chiov, unii di la Riga, alții cu vastă di la Mare Balticum, și s-au dus la Dantca, și s-au tâlnit la Dantca cu câteva mii de franțozi, și i-au bătut pe franțozi. Apoi au mersu dzeci mii de moscali la Dantca și, apropiindu-să di cetate la poartă, au și aprinsu din cetati un lagum, ș-au perit mai toț acei moscali.

Iar di pe aceia, vădzând moscalii tabăra lor, s-au și gătat cu temei oaste întemietă 40 000 ș-au mers întinsu la Gdantca. Ș-au început a bate cetatè cu cambarali ș-au fărmat pre rău cetatè. Iar cei din cetati s-au spărietu, socotindu că n-or putea să țíi cetatè. Ci-au căutat numai a faci ponturi di paci și a s-închina și cu multu dar pentru ostile moschicești ce perisă.

Și domnii lésești cari iera în cetate încă să n-aibă nici o nevoi dispre moscali, să margă și să închiné craiului Frederic.

Și cu această tocmală au și deschis porțilé, s-au intrat moscalii în cetate.

Iară craiul Lișinstii, mai înainte, când să bătè, di era încungiurată Gdanțca di moscalii, au făcut meșterșug c-un păscar. C-au mers acel păscar cu pește la acela ghinărar cari iera mai mari pe oștilé moschicești, ș-au făcut ocaz di la ghinărariul Lis, cari era mai mare pe oastè moschicească ca să poată umbla cu 2 oameni pe mari, să prindă pește, ca s-aducă totdauna pește ghinărariului Lis. Și credzându-l ghenărariul, i-au dat ocaz di volnicii a umbla la pește.

Deci craiul Lecinschii s-au și îmbrăcat în haine proaste, înpreună cu păscariul, ș-au și purces pi apă să prindă pește, făcându-s-a prinde pește, pân-au eșit din străjilé moschicești. Și ieșind la marginé, la un satu, au și nemérit niște căzaci di donți umblând pentru hrană. Iar Lișinschii s-au și suit pe un cuptor, făcându-să bolnav. Ș-audzind căzacii gemând, nici în casă n-au vrut să între, temându-să de boli.

Iar Lișinschii au făcut cum au putut ș-au mărsu pân-în hotarul prusesc. Și agiungând în hotarul prusesc, n-au putut să să mai tăinuiască, ce au căutat numai a spuni. Și oblicind craiul prusesc, l-au și luat la siné în dragoste, și de toate ce-i trebuiia îi da și ca pi un crai îl ținea. Numai în pază sta, ca să nu scapi nici într-o parte; căci iaste colégatur Niamțului și prietin Moscalului. Și au rămas acolea. Precum va mai fi, vreme va arăta.

Iar moscalii, după ce au așădzat Gdanța, au lăsat oaste puțină pe marginé, d-or vini niscai franțozi, să să poată apăra. Și ceia oaste s-au înturnat iarăși în Țara Léșască, asupra leșilor. Pe unde găsea obuzuri léșești, să tot bătè și-i tot biruia pre léși.

Atunce s-au și coborât și craiul Frederic cu oaste din Sacsoniia, cu sași ca la 30 000 oșteni, la Varșavă. Și ghinărari anumi era: Lis și Bero și Zagrațchii și Hesenburgu și Cotuș Minuh și Masurlis și Vejbah.

Acește ghinărari era ciniș cu obuzul său, câte 15 000–20 000 di moscali la un obuz, osăbit di căzaci și de donți și de sași.

Iară léșii, pân' la o vremé, tot umbla din loc în locu și nu s-închina moscalilor, nădejduind ca doară li-ar vini agiutor di la franțozi și de la turci. Și pre unii dîn leși botându-i moscalii, au trecut și olatul Hotinului. Iar turcii nu li da agiutor, căci să bătea cu cazilbașii, or nu să putè încrede în leși, fără câtu au triimis puțini spahii și un soltan la margine, la Hotin, de sta di pază, să nu facă vun meșterșug Hotinului.

Și așe au stătut lucrurilé amestecate 2 ani. Și vădzând leșii că n-au nici o nedejde ș-agiutor nici di o parte, au începutu a s-închina, pân' s-au închinat toț la craiul Frederic, ș-a-l primi crai. Iar pe craiul Lecinscrii, cu tocmală l-au trimis Prusul pe apă la ginerele său, la franțozi.

Deci și craiul Frederic i-au priimit cu dragoste și i-au boerit cari nu era boeriți. Și au pus hatman coroni pe Iosif voevoda Chiovschii, cari era timiială zorbalâcului cel mai mari, și hatman polni pi Branițchii și hatman vilchi litovschii pre Ragivir și hatman polni de Litva pe Vișnovețchii. Și au rămas lucru pân-acmu așe, pân'la let 7244 <= 1736>, feurar 1.

Iar moscalii au rămas ca la 30 000, și ași ca la 20 000 în Țara Leșască; iar alți moscali s-au dus în gios la Poltava, în prejma Azacului. Că hanul s-au rădicat di-au purces cu toată putere din Crâmu, să margă pi la cercheji, să triacă munții asupra cazilbașilor pi la Dervent. Și prindzând de veste cazilbașii, nu i-au lăsat să triacă, și au zăbăvit toată iarna acolo, pi la cercheji. Și cât au zăbăvitu la cherchezi, au început a face mistectături și tulburări în hăniele cele de suptu Moscu, ce-s la Căzan și la Hastrahan, a-i pune hani și bei și lacumiți. Și s-au întorsu iarăș înnapoi la Crâm.

Ce și moscalii încă stau mulți, boțiți la marginea lor, în preajma lor. Numai hanul, de toamnă, când au trecutu spre

cercheji, au fost can stricat tătarâi niște sati moschicești pi margine trecând.

Iar moscalii, după ce au sosit la margine ș-au vădzut ace stricăciuni di tătarî și acele mestecături și tulburări ce au început a face în hăniele lor, n-au mai putut răbda, ce au lovit și ei vo 20 și mai bini di sati tătărăști, cari trăesc pi di încolo di Azac, și le-au pus tot supt sabiie.

Apoi s-au pornit o samă di moscali cu căzaci să marg-în Crâm. Și pe câmpii Crâmului i-au apucat o iarnă gre, cu mari vicoli, și li-au perit mulți cai și oameni. Ce n-au putut să mai margă și s-au întorsu înapoi, la marginea țării lor, pe la Poltava, pi la Harhov, di erniadză pân-în primăvară. Ce sa va mai alegi di primăvară, vremea va arăta.

Cazâlbașii încă într-acești 2 ani pol a domniii lui Costandin vodă s-au tot bătut cu turcii pre rău. Că în anul 7242 <= 1734>, au bătut cazâlbașii pe turci, de n-au scăpat unul, că-i boțisă la o marginé. De o parte era târgul Bagdatul și di altă parte era apa Efratului, de nu pute să fugă turcii nici într-o parte; că-i încungiurasă de toate părțili, di n-au scăpat mai nimi.

Atunce au perit și Topal pașe și câțva pași. Topal pașe cari fusesă mai înainte vizir și era saraschier pi ace oaste.

Iară la văletul 7243 <= 1735> rădicat-au turcii mulțimé di oaste, ca la 200 000–300 000 di oaste di-au purces iară asupra cazâlbașilor. Și au pus sarascher pe Chipruliu, și cu vo 30 de pași, cu mulțime di tunuri.

Iară cazâlbașii s-au așădzat cu ordiia lor acolo între 2 munți pe un șes. Ș-au făcut 2 meteredzi nu diparte unul de altul, cât să poat-agiunge cu sinéții. Și-au făcut lagum în meteredzul din frunte, iar în cel dinapoi meteredz n-au făcut lagumuri. Și s-au tocmit oaste, pedestrimea, în méteredzul cel din frunte cu lagumuri ș-au rânduit o samă di oaste călărimé sprintină pe de

amândoă părțilé munților, supuș. Iar turcii, cum i-au vădzut pi cazâlbași, s-au slobodzit cu mari năvălire asupra lor.

Dar cazâlbașii s-au făcut a fugi înapoi, de au lăsat meteredzul cel cu lagum, di-au întrat turcii într-însul și iei au întrat în meteredzul cel dinapoi.

Și așe, cum au început a să bate, s-au și aprinsu lagumurile ș-au început a arunca pe turci. Și după ce s-au potolit lagumurilé, îndată s-au și slobodzit cazâlbașii în turci a-i omorî pe cari mai sccăpasă di lagumuri; iar cari plecasă fuga din ordiie îi prinde cazâlbașii cei supuș de pi supt munți, di-i lua pe toț de grumadz.

Dintr-atâta somă di oaste ce fusese di-abè au scăpat 1 000–2 000. Și au perit sarascheriul Chipruliul și toț pașii câț au fost într-ace oaste. Și vo 200 di tunuri au luat.

Cetățilé toate ce li luasă turcii în trecuți ani di la cazâlbași acmu li-au luat cazâlbașii toate înapoi. Și acmu îmblă turcii de să roagă să facă pace, dar încă nu s-au așădzat pân-acmu. Ce precum va mai lucra vremea, va arăta la rândul său.

Fost-au dată pitainâ agiutor împărătiasa Moscului 40 000 moscali cazâlbașilor, cu ghinărariul Lis și cu portul schimbat cazâlbășești. Și turcii nu știia nimic di acel agiutor. Și mai mult moscalii spărge temeiul turcilor pe pedestrimé, iar pi călărimea turcilor cazâlbașii îi bate mai rău. Și multu s-au învățat cazâlbașii la focu de moscal a da.

Frantozul, vădzând că nu priimăsc moscalii pre socru-său Lișinschii crai în Țara Léșască, și cu nemții, ș-au dat coate cu Turcu să-nciapă el gâlciavă la nemți, și Turcul să de agiutor leșilor împotriva moscalilor. Deci au și sculat pe craiul Șpaniii fără veste cu oaste și s-au coborât în Italiia di-au luat câteva cetăț din Anapolé, cari le ține Niamțul.

Dar Frantozul a pornit oaste asupra Niamțului, ca să margă în Sacsoniia, și n-au putut mergi, că nu l-au lăsat Neamțul. Și s-șu și lovit o samă di oaste în câteva rânduri. Și uniori bate

Niamțul, și uniori Franțozul; dar tot mai mult bătè Niamțul. Numai temeiul oștilor nu s-au lovit niciodată, că nu cuteza nici ceia parte, nici ceia.

Iar în anu 7243 <= 1735> au mersu și 30 000 moscali agiutoriu Niamțului, foarte oaste bună aliasă, cu ghinărariul Lis, caria fusesă și la cazâlbași. Și iar așè s-au bătut într-acest an câte o samă di oști. Dar temeiul tot nu s-au bătut, fără câtu singuri moscalii s-au bătut cu o samă di franțozi, și i-au bătut pre rău pre franțozi. La cari oaste, capetilé franțuzești, vădzând ace groznică bătai, au scris cărți la craiul franțuzescu să facă paci, să nu să mai bată, că oaste moschiciască iaste un nărod pré tari, nu pot nimic să prindă cu dânșii la bătai. Di s-or mai bate, poate să istovească pe toată oaste franțuzască.

Ce acmu stă papa di Râm și cu alte crăii tari ca să-i înpaci pi Niamțu cu Franțozul. Ce precum s-a alége, vremea viitoare va arăta.

Aceste toate s-au făcut în 2 ani pol în dzâlilé lui Costandin vodă. Iar la ce s-ar mai alegi înainte s-or scrii la rând, la domniia lui Gligoriie vodă.

A DOA DOMNIE A LUI GLIGORII GHICA VODĂ, VĂLET 7244 < = 1735 >, DECHEMVRIE 15

Și după ce-au vinit în Eși în scaun, să arăta vesel, către tot boerii cu dragoste. Numai i să cunoaște fața, că-i parie pre rău, și i-i rușiné, unde l-au scos văru-său din Țara Munteniască. Ș-au și-nvățat de au mersu boerimè toată la gazda capigi-bașii cari viinisă di-l puses-în scaun, di-au făcut maré jalobă c-au pustiit țara Costantin vodă și cu grecii lui, făcând multe obiceiuri reli.

Ș-a triè dzi au și pornit pe capigi-bașe în grab', ca să margă și să pui și pe Costantin vodă în scaun în București. Că vinisă numai un capigi bașe la amândouă domniilé să li mute și să li

aședză. Și Costantin vodă aștepta pe capigi bașe pe drum; nu-ntra în București pân-a nu sosi turcul să-l pui în scaun.

Deci cum au pornitu pi capigi bașe din Iașu, n-au trecut patru, cinci ciasuri, ș-au și închis pe 2 boeri, anumia pe Sandul Sturdze vornicul, cari fuses-în domniia dintâi pre drag lui Gligoriie vodă și-l țiinusă la maré cinste, și pe Toader Păladi visternicul.

Deci visternicului Păladi îi da pricină pentru catastijeli țării și izvoadilé, că li-au luat toate Costantin vodă, și n-avè pe ce îi lua sama. Iar vornicului Sturdzii era mai mare și mai grè închisoarea și scârbă, arătându-i vină că i-i rudă și l-au ținut că-i a lui, și l-au îmbogățit în domniia dintâi, și l-au cinstit mai mult dicât pe alții, și l-au avut de credință bună.

Iară iel, când au scris Grigoriiie vodă din Țara Munteniască la dânsul și la alți boeri moldoveni să fug-în Țara Munteniască și i-au poroncit într-atâte rânduri, iel n-au vrut să primască să fugă, ca alții, ce încă au stătut el altora pricină să nu fugă. Că-i dzâce vornicului Sturdziia: „Di-ai hi fost îndemnător tu, și n-ai hi fost pricină să-i poprești, și at hi fugit, eu astădzî n-aș hi fost mazâl din Țara Munteniască și aș hi și acmu în Țara Munteniască domnu. Și Costantin vodă ar hi fost mazâl, dar nu ieu; că-n Moldova era să vii Mihai vodă."

Deci Sturdze rămăsesă la mari groază și greu; s-apropiesă cumpănă viețiii. Numai s-au tâmplat, nărocul lui, un patriiarhu mazâl di la Țarigrad, anumi Paisie, de vinisă cu Grigoriiie vodă aice în Eși. Ș-au stătut di dzi, di noapte cu rugăminte, și cu mari greu, după ce au trecut o săptămână, l-au ertat.

Socotiț acmu, fraților boeri, hirile domnilor! Să potrivești cu linul mărilor și cu săninul ceriului. Când nu gândești, să tulbură mărilie și ceriul nuoriadză.

Așe sint și hirile domnilor. Când trage omul nedejde de bucuriie, atunce vine la scârbă. Precum era măcar acest Sturdză, la domniia dintâi, maré și taré, ca un leu asupra tuturor: ce vrè

iel și ce dzice iel, aceia făce și Gligoriiie vodă; iar acmu la cât vinisă! Care să pomenești puterea lui ce avè la domniia lui Gligoriiie vodă înnapoi.

Iară când au fost a patra dzi, după ce-au ședzut în scaun, au boerit boerii după obiceai, anumi: pus-au pi Costantin Costachi sin Gavriliță vel logofătu, iarăși cum au fostu logofătu, pi Iordachi Cantacozino vel vornic din Țara de Gios și pi miné, Ioan Neculce, iarăș vel vornic di Țara di Sus, pi Costantin Psăolus hatman, pe Grigorașco vel postelnic, grec țarigrădan, din toț grecii acestor 2 domni, el mai bun și mai înțelept și cilibii, nămai tot hire de grec. Precum iaste hirè mai ales de lup decât de dulău, așè și el nu iaste lup, decât să pricepe mai mult dulău decât de lup. Nămai nu avè prè multă treceri la stăpân, după cum îi era slujba bună și omenie.

Pus-au pe Iordachi Păscanul Cantacozino vel spătar; pe Gavril Costachi Gavriliți vel ban; pe frati-său Toader vel păharnicu; pre Costachi Razul vel visternic; pri Lupul Gheuca vel stolnic, prie Alistarhu vel comis. Acește au fost boiarii lui Grigoriiie vodă în a doa domniie.

Iară după ce s-au așădzat boeriilé și s-au mai curățit de calabalâcuri, au stătut di au scos banii stiagului, grei bani pi toată țara. Și au scos dăjdi pi boeri mazâli, și pi popi, și pe mănăstiri, și au ruptu testamentul ce făcusă Costantin vodă cu blăstăm.

Și au scos și cârcimărit, câte cinci léi de cârșmă în toată țara. Și iară au stricat blăstămul ce iera făcut mai înainte, să nu dea.

Ș-au ales boeri, ș-au pornit pi la ținuturi cu banii stiagului, din dzi întâi a lui ghenar, cu mare sirguială și grabă di bani.

Și bine n-au trecut ghenar, să istovască zlotașii banii stiagului, au și păzât în luna lui fevruar di au scos văcărit câte un leu di cal și câte un zlot di vită, iarăsi cu mare grabă.

Atunce să tâmplasă Costantin Costachiie Gavriliți, ce să poriclea Negiel, că avè un negel în nas din naștire, cari ieria logofătu marie și era cu zlotăriia la Suciavă. Și mergând la mănăstiré la Suceviți, sosind într-o simbătă sara la mănăstirie, în 28 di dzâli a lui feurar, au ședzut cu igumănul și cu alți mazâli la masă, di-au mâncat bini sara. Iar când au fost dispré dzuă, s-au sculat să margă la biserică duminică diminiața. Și n-au apucat să agiungă în bisérică, și l-au și lovit o ametală, di-au căzdut gios în mijlocul mănăstirii. Și luându-l ficiorii în brață, deabè l-au dus pân' la chiliie, și peste un cias au și murit.

Apoi l-au adus slugilé lui la Iași, și i-au eșitu vodă înainte și cu toată boerime, și l-au îngropat la Mitropolii, afară, lângă ușe bisericii, c-așè ș-au poftit iel, să nu-l îngroape în biserică.

Și mari cinste i-au făcut la-ngroparé; și mai mulți oameni strâga „Dumnedzău să-l erte" dicât „să nu-l erte". Că măcar că era om mânios și zavisnic asupra unora, după cum îs pizmătari niamul Gavriliților, dar avè unili și lucruri bune. Că era om și harnic, nici mitarnic sau lacom, și era și om libovnicu, ospătători.

Dragă-i iera cinstea, și mai aliasă dicât toate era ce mai bună, că să punea tari în prici cu domnii și cu alții pentru țară. Sta di să pricè, ca să nu o jăcuiască. Pentru aceia nărodul mai mult strâga „Dumnedzău să-l iarte".

Și noă încă ni să cade, celor ce om citi, di vremi că sta pentru țară cu bini, să dzăcim „Dumnedzău să-l iarte". Că boeriul cari stă cu biné pentru țară di să puni, macar di-ar vini și la primejdiia viții, i să cade de la ace țară și di la peminteni a-i da mai multă cinste di laudă, dicât de hulă.

Făcutu-i-au și giupâneasa lui, unde l-au îngropat, mormânt di piatră frumos, ca să rămâe di pomeniri.

Iar în locul lui au pus pe Donici Darie logofătu mare, care fusăsă și mai în trecuț ani.

Iar când au fost în luna lui april, în săptămâna cea mari, în post la Pasti, n-apucas-a istovi nici banii stiagului, nice văcăritul bini, ș-au și scos și hârtii greli, de nu putè oaminii nici

la biserică să margă, să-ș cati de sufletu, să să pricistuiască, sau la Paști să păscuiască, ce păscuia pin păduri, cu ferăli sălbatici, ascundzându-să, săracii, di hârtii.

Făcut-au tot atunce salohori și cară la Voziia. Scos-au atunce di-au datu mazâlii și cai împărătești: în doă rânduri 400 cai.

Rânduit-au tot atunce, în luna lui mai, și oameni să mai și scoată lemnu la Cartal pe Dunări, să facă pod. C-au început a umbla să strâci pace moscalii cu turcii. Ce precum s-a alége di acest lucru, s-a scrii înainte, la rândul său.

Toati aceste nevoi mari într-acești cinci luni să botișă totodată pi țară.

Și era prè cu greu oamenilor, că de iarnă vitele murisă, și de pâne pe multe locuri ducè lipsă, că nu rodisă de anul trecut. Și neguțitorii cu datorie, simțindu de nepace, nu da un ban cu datorie nimărui. Și zlotașii avè dispre domnu mari scârbă de zapciilâcu. Ce să mira bieții oameni ce s-or face capetele. Că să fugă n-avè încotro, numai în codrii, de răul zlotașilor.

Iar piste vară, viind viziriul la Cartal, la Dunări, ieșit-au ialoviță pi țară, di 2 ughi, ce iera în visterii la banii stiagului o ialoviță, și 2 pile de pâni. Așijdere și alte pile, di ughiu pilă, ce li-au dus la Hotin. Așijderea și alt rând di pili di ordzu grelé, câte 2 pili la un ughiu, și cinci civerturi.

Aceste toate li-au dat într-acest an a domniii, măriii sale lui Gligori vodă.

Să lăsăm acmu aceste ale țării și să începem de altile străine.

Vizirul viindu la Dunări, la Cărtal, neavându pace cu Moscul, precum s-a scrie înainte la rândul său, au trimis bani lui Gligori vodă să facă oaste muldoveni. Și Gligori vodă au trimis pe supt munte, la Câmpul Lungu, la Vicov, la Berghem, de-u strânsu de cei oameni tineri, cu sineță, ca vo optu sute, de le da bani și tain, de i-au ținut la Eși toată vara.

Gligori vodă tot nu uita rușine ce i-au făcut văru-său Costantin vodă, de l-au scos din Țara Munteniască. Ce tot să

zavistuè amândoi la Poartă de să pârâe unul pe altul, ca să-ș de peste cap unul altue.

Iară cându au fostu mai despre toamnă, viniè veștii bune lui Gligori vodă de la vizirul, purtându trebile frate-său terdzimanul. Și i-au vinit și poruncă să margă la vizirul la Cartal, arătându în vedială că-l cheamă la sfat. Deci îndată s-au și gătit, cu mare pofală și bucurie, și au și purces cu tainâ, să-l puie domnu în Țara Munteniască.

Iar Costantin vodă, simțindu de lucrurile lui Gligori vodă, au și răpedzit pe văru-su Mihălachi spătarul la Țarigrad, la muftiul și la câzlar aga și la alții de curtè împărătiască, și ș-au tocmit trebile bine de la împărăție. Și au trimis și alți boeri la vizirul, cu multe vorbe proaste asupra lui Gligori vodă, la vizirul și la hanul.

Cându au sosit Gligori vodă la vizirul la Cartal, bucurie s-au schimbat în voe ră, cu lucrurile strâcate și încă și în scârbă mare dispre hanul. Care, cu multă cheltuială de mari sumi de bani au dat vizirului și hanului și abie ș-au aședzat lucrurile dispre amândoî părțile, de-u vinit iar înapoi în Eși, la scaunu-ș. Și i-au poroncit vizirul să-ș caute Țara Moldovii, să o stăpâniască bine, să nu o răsipască, iar de Țara Munteniască să-ș aședze, să nu mai înble mestecându, c-apoi nici în Moldova n-a hi, și va petrece mare urgie.

Așè sintu prietesugurile turcilor; cini dă mai mult, acela-i mai prietin și mai bun.

Costantin vodă, fiindu aice domnu în Moldova și înțelegându de Mihai vodă că i-i giuruită domnie la munteni de vizirul, au înblat la Mihai vodă de s-au legat cu prieteșug și ș-au logodit pe o sor-a lui cu un ficior a lui Mihai vodă, ce era mai mijlociu, anume Ștefan. Iar pe de altă parte au înblat capichihăile lui Costantin vodă la câzlar aga și la muftiul.

Și când s-au trezit Mihai vodă, s-au trezit numai cu giuruința, că Costantin vodă l-au amăgit ș-au luat domniia la munteni, și Gligorii vodă aice, precum scrii mai sus.

Și iar, după ce s-au dus la munteni, Costandin vodă scriia la Mihai vodă cum că nu-i pricina di smintială dispre dânsul, și-i dispre Gligorii vodă, și el să țini di ace logodnă cu soru-sa și să gătiadză di nuntă. Ș-au pornit boeri la Țarigrad să ia pi ficiorul lui Mihai vodă, pi Ștefăniță, și să-l ducă în Țara Munteniască, să de pi sor'sa.

Iar Gligorii vodă di aice din țară, nu s-au lăsat cu atâta, ci-au tot păzit di-au scris cu taină la Mihai vodă, di-au stricat cu sora lui Costantin vodă, ș-au luat pi o fată a lui Psăolus Costantin hatmanului, frate cu chiurce-bașei. Ș-au mai făcut și altă logodnă, cu fata lui Mihai vodă ce mai mari, s-o dè după ficiorul lui Gligorii vodă cel mai mari, după Scarlatu. Și ficiorul lui Grigoriie vodă era di 15 ani, și fata lui Mihai vodă di 25 ani. Deci când au agiuns boerii muntenești la Țariigrad pi ulică, iar nunta ficiorului Mihai vodă giuca, au luat pi fata lui Costantin hatmanului. Deci Costandin vodă au rămas la mari rușini.

Apoi Costantin vodă nu s-au putut lăsa rușinat și au jăluit la Poartă pi Mihai vodă, și i-au întorsu cheltuiala 80 pungi bani. Și-ncă au îndemnat și pi niște datornici a lui Mihai vodă di l-au pârât. Și-ndată au închis pi Mihai vodă, di-au rămas și la închisoari. Ce s-a mai lucra, vreme viitoare va arăta.

De merat lucru iaste di Mihai vodă, domnu bătrân, și cu ce minte și hărnicii îl știiam că iera! Și acmu 10 ani, di când s-au mazilit, i-au stătut nărocul, săracul, tot înpotrivă, di-au rămas tot amăgit și di o parte și di altă. Iar mai înainte era el putincios să amăgiască pi alții, iar nu alții pi dânsul.

Numai poate Dumnedzău s-au mâniet di i-au luat darul. Dară Dumnedzău, cum s-a-ndura cu mila sa, va faci.

Dzice Hristos la Ievanghelii că, dacă s-a înputi sare, bucatile cu ce s-or săra? Trebui să socotim și noi aciasta, că di

vremi că cei mari, stăpânii noștri, îmblă amăgindu-să unul pi altul pentru lăcomiia și cinstea aceștii lumi și calcă pravililé și legăturilé cu giurământ celi adivăraté, dar noi, cești mici, vădzând pi cei mai mari, cum li vom ținea, sau cum ne va da Dumnădzău biné sau spori sau bișug? Numai iarăș înainte, cum a fi mila Sfințiii salé, ni-a-ndrepta.

Să lăsăm di acmu domniè a doa a lui Gligori vodă și să scriem di celi streine ce s-au făcut în dzâlilé lui.

Pân' la vălet 7244 <= 1736> mart s-au și pornit moscalii, o samă la Hastrăhan și la Căzan și la alte hănii tătărăști, ce sântu supt ascultarea Moscului, înțălegând di celi fapte ce-au făcut hanul Crâmului, di să burjuluis-asupra Moscului, di i-au bătut și i-au supus iarăș cum au fost suptu Mosc.

Iar o samă di oaste, moscali, căzaci, calmâși, s-au pornit cu Les ghenărarul asupra Azacului; și o samă di moscali și iarăș cu căzaci și cu zaporogeni, cu Minih ghenărar, s-au pornit asupra Crâmului.

Deci cei moscali cari mersesă la Azac au încungiurat Azacul și au început a-l bate. Și căzacii și calmâșii cari era cu dânșii au început a bate ș-a tot tăè pe nohaii ce trăesc pe dencolo di Don.

Înțălegând turcii, au și pornit pe căpitan pașè cu câteva galioané, cu leventâi, ca s-apere Azacul.

Și apropeindu-să de Azac, au eșit un soltan cu nohai care era pe de ceia parte di Don. S-au sfătuit soltanul cu căpitan pașè, de-u eșit levincii afară din galioani pe uscat ș-au purces asupra moscalilor împreună cu soltanul. Și, dându bătai, așe au bătut moscalii pe turci și pe nohai, cât abe au scăpat puțânei di au fugit în Crâm cu căpitan pașea.

Iară tătarii di peste Don, cât n-au perit, s-au răsâpit; unii s-au închinat la moscali. Ș-apoi locul cel di ceia parte di peste Don, cât îl ținè tătarâi, l-au supus peste tot. Ș-apoi Les ghinărarul au stătut prenpregiurul Azacului pân' la iuli.

Și vădzând turcii și tătarâi și pașa din Azac că nu le mai vini agiutor, au închinat cetatè moscalilor, și moscalii au slobodzât pe turci, di s-au dus la Țarigrad cu pace.

Iar Les ghinărarul moschicesc, după ce au luat Azacul, au așădzat o samă de oaste în Azac, și în olatul Azacului, pe tătari; și s-au sculat, împreună cu hanul calmâșăsc, și s-au dus la Crâm, la cei moscali.

Minih fertu-marșalic și cu căzaci și cu donți s-au sculat de la Poltava și au purces și ei asupra Crâmului, iar în luna lui mart. Iar hanul, cu toată tătărâme și cu turcii ce iera în Crâm, li-au ieșit în tâmpinaré pre câmpii Crâmului. Și așé da năval-în toate dzilele moscalâlor.

Iar moscalii tot s-apăra, nici să mera, numai s-apăra den tunuri, pân' ce au început a s-apropiè de poarta Crâmului. Iar când au fost la poarta Crâmului, așè li-au dat tătarâi un chiot cu năvală, cât părea c-or treci peste moscali. Și-au perit mulțime de tătari acolo.

Apoi tătarâi, neputând sprejini, numai li-au căutat a-i lăsa în Or pre moscali. Iar moscalii au început a bate Orul den pușci și cambarale. Îl îndesè 2 dzili iar când au fost a triè dzî noapte, tot da năvăli la poartă vârtos, di-au aruncat 180 cambaralé.

Iar o samă dintre dânșii s-au furat noaptè s-au sărit preste șanțu, pre unde nu să păziè tătarâi și turcii. Și-n faptul dzuâi àșè i-au lovit moscalii pre den dos și ceia pre den față, ș-au dobândit cetate Orul în luna lui mai. Și au perit și atunce mulțime de turci și tătari.

Și după ce au luat cetate Orul, au întrat înluntru ș-au început a lua târguri și cetăți, ș-a arde, ș-a prăda. Și pe urmă, precum s-au scris mai sus, vinit-au și ghenărarul Les, cu hanul calmâșăsc, în Crâm, de prăda și ardè și ii. Pe unde găsie robi, pe cei bătrâni îi slobodzie, iar pe cei tineri îi făce oșteni. Mai bine de 50 000 robi au luat.

Iar hanul tătărăsc au fugit cu o samă de tătari, cu cât au putut scăpa, înluntru, diparte, și n-au vrut să să închine. Și cu cine mai putea, strânge turci și tătari, de tot zahăe câte o aripă moschiciască, de nu să pute lăți. Apoi au trimis Minih fertu-marșalic o samă de oaste moscali din Crâm la Cunburul.

Iar tătarii den Bugiag, fiind strânși toț la Vozâia, di ceasta parte di Nipru, au ales o samă de mârzaci și cu 12 000 de tătari di i-au trecut di ceia parte de Nipru. Și i-au învățat să margă în preajma porții Orului, doar ar putea găsi niscarva zaharà moschiciască, să o strâce, neștiind că vin moscalii la Câlbur.

Și purcegând tătarii pe cânpii Orului, nu departe de Culbur, au vădzut coborându-s-într-o vâlcè vo trii sute căzaci, care merge înaintè oștii moschicești. Și neștiind tătarii di cee oaste, s-au și slobodzât să-i è în unghi, ca niște ulii, pe acei puțânei căzaci.

Iar căzacii acei au începutu a s-apăra, pân' s-au ivit și moscalii de peste dial, cei mulți. Și cum au vădzut pe tătari, cum s-au și slobodzât asupra lor a-i goni ș-a-i tăè, pân' la Culbur, căzacii pe tătarî. Unii da în Nipru, să scapi înot, și s-înneca; alții îmbla să între în vasă, să triacă să scapi, și să înneca, că-i boțâsă căzacii dinapoi și-i tot tăè pân' ce au sosât și ghinărarul cu moscalii și au poroncit să nu-i mai tai.

Și i-au luat de grumadzî pe toț câț nu perisă și li-au luat și armili toate și hainile, di au făcut o movilă di armili lor și li-au dat foc. Iar pre dânșii i-au petrecut pé supt sabii, a doi moscali și i-au slobodzit să margă în Bugiag, să spui celorlalți tătari.

Ca vo 1 000–2 000 i-au lăsat vii; iar ceialalți au perit toț, cu tăet, cu înnecat. Mai mult de un tătar n-au scăpat de ceia ce au dat înnot. Ceialalți toți s-au înnecat.

Apoi s-au apropiet de Culbur și au început a arunca bunbe și a da din tunuri. Și îndată s-au închinat. Și cum s-au închinat turcii, cum au căutat vasă și i-au slobodzât pe toț cu paci, de au trecut la Vozâe, dzâcând că „noi cu turcii avem paci, iar cu

tătarii avem gâlciavă. Aşè să spui paşii de Vozâe, să şad-în cetate fără grijă."

Şi s-au şi apucat di au tocmit Culburul. Şi avè răspundeţii ghenărarul din Culbul cu paşè de Vozâe, di trimitè unul la altulu daruri.

Iară după ce au vinit la luna lui avgust, lovit-au o moarte rea pre moscalii din Crâm, de murea câte 300–400 pre dzi. Şi să bolnăvisă pre rău. Uii dzâc să le fiie otrăvit apele, cât n-au putut să stè în Crâm. Şi au lăsat Crâmul, şi au eşit o samă spre Nipru, di s-au pusu pentre Nipru şi-ntre Buh, iar o samă spre Poltava. Şi au ieşit şi cei den Culburu, şi s-au dus şi aceia la cei de la Buh. Şi stau pân-acmu la noemvrie tot pé marginea tării lor: unii pre la Poltava, unii pre la Harhov, unii pre la Săci. Iar din Azac n-au ieşit; tot îl ţinu.

Iar turcii s-au spăriiat prè taré. De multă vremi sta hămeit; că să temè împărăţiia de zorbà, să nu facă inicerii.

Apoi s-au pornit vizirul di-au eşit la Udriiu, şi de acolo au vinit la Dunări, la Cartal, şi au făcut pod preste Dunări. Şi au trecut o samă de oaste cu inicer aga şi c-un sarascher la Tighine, şi o samă la Hotin. Iar vâzârul au şădzut tot de ceia parte de Dunări, pân' la noemvrie, şi umbla să facă pace, agiungând la Niamţu şi la franţozi.

Şi nu s-au putut aşădza cu Moscul, că cerè Dunăre, şi Turcu nu da nici Azacul, şi olatul lui să-l lasă. Şi la noemvrii, vădzând că nu să pot aşădza de pace, au lungit să stè oştile aşè peste iarnă cu pace pân' la mai; ori să facă pacie, ori să să batà. Viziriul ar hi dat poate ce cerè moscalii, dar inicerii nu priimè să dè.

Iar după ce au eşit moscalii den Crâm, triimis-au viziriul di-au schimbat pre hanul, pre Aza Chirie cel bătrân, şi au pus han pré un ficior a lui Adăle Gherii cel rău. Numai şedè în Bugiag, că în Crâmu pân-acmu nu putè să margă, că să temè de căzaci să nu-i iasă înainte, ce şidè în Bugiag.

Şi el pre solul moschicesc l-au slobodzit, di-au mersu cu pace la ţara lui. Viziriul încă au mersu la Baba, să iernedză până la mai, cum au aşădzat.

Nemţii încă au răspunsu turcilor că, de n-or face pace cu moscalii măcar că iei au paci, dar agiutori or da moscalilor, după cum au dat şi moscalii agiutori nemţilor, când s-au bătut cu Franţozul. Şi s-au strânsu multă oaste nemţască peste Oltu, la Dunări, de sta gata.

Niamţul încă s-au împăcat cu Franţozul. Câteva cetăţi den Anapole au dat şi Niamţul cnezîe Liutarenghiii Franţozului, să şadă şi s-o stăpâniască socru-său Lişinschiie. Şi Leşinschii să de pacé Crăiii Leşeşti, s-o stăpâniască Frederic cu pace pe Crăiia Leşască.

Leşii iarăşi au făcut săim la mai, şi aşé au priimit pre Frederic toţi de crai. Şi au şi ieşit toate oştile străine dentr-însa, şi moscalii şi Sasul. Şi au răspunsu că iei cu Turcul au pace şi n-or strica pacea, că ţara lor iaste aproapi de turci, şi nu pot să să batà. Şi craiul, vădzând aşia, s-au dus la Sacsonie, având trebile lor.

Iar hatmanii amândoi cei mare, şi a coronii şi a Litfii, s-au tras spre Ocraina cu toate oştile, de stau să iernedză. Că au vrut tătarâi să margă să prade Chiovul şi, vădzând că nu pot să răzbiască de moscali, au prădat multe sate leşeşti den Ocraina.

Apoi căzacii de la Sici iar s-au făcut tâlhăret 1 000–2 000, şi iar nu mărgu la Bugiag, ce pradă Ocraina leşască pre la Nimirova.

Deci hatmanii leşăşti, vădzând aşè, s-au aşădzat pre la Nimirova, di-au şădzut câtva vremi, apoi au lăsat rămentari, şi ei s-au dus pre la casăle lor.

Iar cazâlbaşii, în cestu an, n-au avut bătăi mari cu Turcul, că să rădicasă zorbà la căzâlbaşi, că să rădicasă viziriul asupra şahului. Ş-apoi l-au bătut şahul pre viziriul, ş-au perit viziriul.

Turcul umblă să facă pace cu Cazâlbașul și dă mulțime de bani șahului să facă pace: cum dă și Mosculuí și Niamțului, așè giuruești și cazâlbașilor. Numai au răspunsu Cazâlbașul că nu poate să facă pace pân' nu s-or împăca cu Moscul.

Început-au și viniținii a pomeni de Moriia la turci.

Aceste toate s-au făcut într-acest anu, la vălet 7244 <= 1736>. Iar de acmu, ce s-a mai înnoit la let 7245 <= 1736 >, de la noemvriie, s-a scrie la rândul său, înainte.

Iar la velet 7245 < = 1737 >, Cazâlbașul s-au așădzat cu Turcul. N-au făcut oștire nici Niamțul cu frantozii într-acest an. Iar turcii, de iarnă, s-au dus o samă cu hanul cel nou în Crâm, și din Crâm s-au luat fără veste ș-au lovit desprie Harhov, dispre slobodzâe, di-au făcut mare stricăciuni, pân-a prinde moscalii de veste. Iar după ce au prinsu de veste moscalii, abè au scăpat cu fuga hanul, di s-au întorsu în Crâm.

Așijderea de la Tighine încă au purces vo 2 soltani și 2 pași cu vo 30 000–40 000 de tătari și 30 000 turci, și au purcesu în Țara Căzăciască di-au trecut Niprul pre la Perevolosina. Și așè au dat Dumnedzău de i-au chevernesit de bini, că i-au încungiurat, de n-au scăpat nici un turcu. Cât n-au perit, i-au luat pre toț de grumadzi.

Și tătarâi, după cum li-i obiceiu, de nu stau la războiu, fugând la Nipru, la trecătoare, fiind ghiața slabă, s-au rumtu, și câtî nu s-au înnecat, i-au luat căzacii pre toți de grumadz. Și au prinsu 2 soltani și trii pași și i-au dus robi la Moscu, vii, nevătămați.

Așijderea dup-aceste, în urmă, au fost mersu un soltanu cu o samă de tătarî și turci. Dacă s-au apropiiat de Nipru ș-au vădzut pe ceia tătari și turci ce au pățit, n-au cutedzat să margă, ce s-au întorsu înnapoi, prădând pren Țara Leșască, dzâcând că-s satele moschicești.

Aceste s-au făcut într-această iarnă, let 7245 < = 1737 >. Aceste bogate nevoi s-au făcut în Moldova, cari cu condeiul

mieu nu poci să lungesc: civeturi, hârtii, văcărit, pili, ialoviță, greli podvodzi de fân, de lemnie, fiind oaste turciască pre aicè, așădzată la Cartal, la Dunări, di-au ernat.

Iar dac-au trecut iarna, tot într-acesta an, de primăvară, trimis-au leșii omul lor la Poartă pentru ace robiie ce au făcut tătarii. Că iei știu că au pace cu dânșii, și câtî robi au aflat i-au luat pre toți înnapoi.

Trimis-au și turcii un sol de a lor la leși, la craiul Frederic, di i-au dat titluș de crăiie și cu daruri, poftindu-l să aibă pace, cum au avut și cu tată-său, Avgust crai. Și Frederic au priimit prietesugul. Și s-a întorsu la țara lui.

Triimis-au turcii pre raiz-afende și 2 turci maré și pre Alixandru terdzimanul, fratele lui Grigorie vodă, și pre solul nemțesc care era sol la Țarigrad, di-au mărsu la Nimirova ca să facă pace.

Triimis-au și moscalii dispre parte lor 3 cneji, anumi Șefer, și pe altu, sol nemțescu, care au vinit de la împăratul Niamțului pre la împărătiasa Mosculuí, cari s-au strânsu cu toțâi la Nimirova la Sfeti Petre.

Iar oaste moschiciască, de primăvară, după ce s-au strânsu di la iernatic, s-au împărțit în 2 părți. O parte, cu Les ghenărariul, 40 000 moscali, 60 000 calmâș, 30 000 donți, 20 000 căzaci de la Harhov, toți aceste, ca la 150 000, s-au dus în Crâm; și n-au mersu pre la Oru, ce au mersu pre aiure, că au găsât un vad cari nu-l știè tătarii să fie mai fost. Ș-au tot arsu ș-au prădat toată vara Crâmul.

Ș-au triimis și turcii pre căpitan pașè cu 60 000 oaste levent agiutori tătarâlor. Și s-au bătut în vo 2 rânduri tari, cu năvăli multe. Și da duiumuri multe peste moscali, cât îi nădușiia, de rămăsesă lucrul di să bătè di-a mâna. Și tot au biruit moscalii, cu multe vărsări de sânge. Și mulți mârzaci și șirimi au perit, și au prinsu și vii mulți. Și hanul încă au perit în războiu. Și

au găsât într-un ostrov mulțime de tătari bejenii și pe toți i-au pusu tot supt sabiie.

Iar Minih fertu-marșalic cu 120 000 moscali pedestrimi și cu 60 000 călărimia și cu 50 000 căzacii horodovii, 30 000 zaporojeni, cu 10 000 cătani, au purcesu pre Nipru în gios, de la Perivoloșin, pentre Nipru și pentre Buh.

Și după ce au trecut Bahul, au ales 15 000 de oaste și cu Lionte ghenărarul, și l-au triimis înainte spre Voziè. Ș-au mai trimis și altă oaste, c-un ghenăral, 20 000, după Leonte, că, dacă i-ar mai trebui agiutori, să-i agiute.

Iar turcii, înțălegând că mărgu moscalii spre Vozâè, au triimis și ei 40 000 turci, tot aleși, și 30 000 tatari c-un soltan. Și cum s-au apropiet Leonte cu cele 15 000 de Vozâe, turcii s-au și slobodzit asupra lui Leonte cu mari năvală, pedestri, cât rămăsesă lucrul să spargă obuzul lui Leonte. Numai au și sosit și celi 20 000 oaste agiutori; și cum au și sosit, au și-nceput a bate rău pre turci, și i-au gonit, pân-i-au băgat în cetate.

Ș-au început a bate cetatè marți, iulie în 5 dni, ș-a arunca bombi. Și s-au aprinsu giabhanaoa în cetate ș-au aruncat o bucată de zidiu, ș-au perit mulțime de turci. Și a doa dzi, mercuri, iuli 6 dni, au dobândit cetatè.

Și au luat pre pașè de Voziia și pre un beiu de la Bosna robi vii, iar pre alțâi i-au pus tot supt sabiie, și mueri și copiii, ce au găsât. 40 000 numai turcii, oaste aliasă, fără mueri, fără copii, au perit toți, că i-au pus tot supt sabiie.

Numai tătarâi au scăpat, o samă, care au fugit, și i-au gonit căzacii pân' la Nistru.

Și într-aciastă oaste 40 000 au fost mai aleși 12 bei cu 12 mii de oaste, oameni tot aleș, viteji den Bosna. Și toți acolo au perit. Ș-au făcut o movilă prè mare de trupuri moarte.

Pe urmă au vinit și Minih fert-marșalih di-au făcut ș-au tocmit Voziè și Culburul, cu 10 părți mai bune și mai

frumoasă; și mai bune de cum au fost întâi, cu feliuri de feliuri de meșterșuguri și tabii.

Și au lăsat într-însa 7 000 moscali și 2 000 căzaci; și în Culburu iarăș au lăsat <loc gol> oaste. Și cu ceia oaste s-au tras între Buh și-ntre Nipru. Și au ședzut toată vara acolo pân' la octovriie, așteptând să facă solii pace la Nimirova.

Iar solul nemțesc au scris la viziriul că nu poate să facă pace cu Moscul; deci să știe că și împăratul Niamțul au stricat pace cu Turcul.

Iar într-această vreme, la Simpetriu, s-au pornit și nemții, ginerile împăratului, duca de Liutoranghiia, au purces cu obuzul cel maré, ca la 70 000–80 000 oaste, asupra Bosnii; și au luat Nișul, și pren Țara Arbănașilor a o strica și a o bate, și pre Bosna tij a o bate.

Altu ghenăral, anume Valis, și cu alți ghenărari de la Sibii, cu o samă de oaste, au purcesu a bate Vidinul.

Alții au vinit pren Țara Unguriască di s-au coborât în Țara Munteniască, la București, și pre supt munte, ca vo 6 000–7 000.

Iar Vădaniie, ghenărariul de Brașăv, și cu alți 2 ghenărari, cu 5 000 oaste, au eșit peste munte, la Comănești și la Oituz în Moldova, și în Câmpul Lungu niște căpitani cu vo 700. Și au ședzut acolo, pre supt margine munților, vo 2 luni și mai bini.

Stricăciuni n-au făcut nimic în țară. Tot cu bani cumpăra ce li trebuia. Numai pre turci căuta, și bucatele unde le găsie le lua cu di-a sâla. Numai vo 2, 3 boeri, ce li era casăle pe supt munte, aproapi, să închinasă la nemții, anume Ștefăniță Ruset vornicul și cu ficiorii lui și Răducanul stolnicul și Costandin Balșé medelniceriul și Ștefan Catargiul sulgeriul. Și țărănime ce iera pe supt munte n-asculta de domniie.

Iar altă boerime și mazilime s-au strânsu toți la Eși pre lângă Grigorie vodă. Și Grigoriie vodă deodat-au eșit cu tabăra la Frumoasa; dar apoi pre mult n-au zăbăvit acolo, că să temè să nu-l lovască nemții, să-l ia. Și nu crede nici pre boerii de țară,

să nu-i facă vrun vicleșug cu nemții. Și s-au mutat la Țutora, între Prut și-ntre Jijiia.

Ș-au și răpedzit la Hotin de olac, di-au vinit 400 de lipcani, cu Sara Mehmet pașè, și au scris la viziriul di i-au triimis 2 pași, anumi Mahmut pașè și Vasli pașè, cu vo 600 spahii. Și au triimis viziriul cindzăci pungi de bani, ca să mai facă oaste. Și i-au triimis bani și de chili, și de ialoviță, și de cară, și de fân, și de ordzu. De câte beialicuri era la ordie, da bani turcii lui Grigorie vodă; și el mânca banii toți, și cei de liafă și ceialalți toți. Și lua aceste toate, ce scrii mai sus, din țară, de făce trebilie împărătești fără bani. Numai atâta cât da moldovenilor: le da carne, pită, ordzu.

Și după ce s-au strânsu toată oaste ce iera: lipcani, turci, moldoveni și alțâi, s-au făcut ca la 6 000 oaste. Și au mai eșit frica lui Grigorii vodă de nemți. Și de frica viziriului și de rușine s-au întorsu iarăș înapoi la Gălata. Ș-au făcut hendichiu în giuru împregiurul taberii ș-au pusu străji buni. Ș-au ședzut toată vara acolo, pân-în toamnă la Simedriu.

Iar Costantin vodă, domnul muntenesc, cum au audzit c-au eșit nemții în Țara Munteniască, cum au și fugit peste Dunări. Și boerii și slujitorii muntenești l-au petrecut 2, 3 ciasuri. Și ș-au luat dzua bună, și l-au lăsat toți și s-au întorsu la București.

Ce nu numai boerii, ce și slugi de a lui, ce au fost la tată-său, l-au lăsat toți. Și nemții, viind la Bucureștri, au luat pre boeri pre toți și i-au trecut cu casă cu tot în Țara Unguriască; pre unii cu voe, pre unii și can fără voia lor.

Împăratul Turcul, și turcii, după ce au vădzut aceste, tari s-au spăriet; ce împăratul nu numai de moscali și de nemți, ce și de oastè lui, să nu facă zorbà asupra lui. Au și păzit di-au schimbat pre viziriul ș-a tăet pre chihaia, dzicând că s-au agiunsu iei cu moscalii di-au dat Voziè.

După cum li-i hire de dulău, de le dzâc că-s dulăi, adivărat că-s dulăi. Dacă văd că nu pot isprăvi, ei dau vina capetelor.

Ș-au pus și han nou, anumi iar pe Adăle Gheri cel rău, ce fusăsă mai întâi la domniè întâi a lui Gligori vodă, cându s-au făcut zorbà, înțălegând că acela au perit în Crâm, cari șede la Tighine pân-acmu; că la Crâm nu poate să margă.

Atunce au triimis împărăția di-au luat pre Manolachiie chiurci-bașè Psăolu, fratele hatmanului Costandin ce iaste aice în Moldova, și l-au dus la Țarigrad, la împărăție, de i-au dat grè muncă păgânească, 5, 6 dzile, pân-au spus toată avere ce-au avut, di i-au luat tot ce au avut, ca la 3 000 pungi, cu odoară. Nu numai a lui, ce și a frățâni-său, a lui Costantin hatman și altor rude a lui, gineri și alțâi. Ce au găsât, tot au luat. Ș-apoi l-au spândzurat în mijlocul ulițăi unde să vând blanile, în târgu. Și i-au pusu o blană în cap, dându-i pricină că el sfătuia pre chihaia.

Atunce l-au agiunsu osinda Țărâi Moldovii și Țărâi Muntenești. Că acest Manolachi să-nvățasă de să făcè tot de casăli chihaelilor, de mânca aceste săraci de țări cum le era voè, cu alți greci și alte pășii, de făce schimbări și adaușaguri cu mulțime de bani. Cum și mai înainte vremi, când s-au făcut zorbà, de s-au schimbat împărăția la Ibraim pașe vizirul, căzdut la maré urgii, precum scrii la rândul său. Atunce au scăpat, și tot nu s-au lăsat de răutăți. Dar acmu n-au putut scăpa, după cum să dzâce, că nu-s în toate dzilele Paștile.

Așè dzâc că mai mult dispre Costantin vodă să-i fi fostu pâra, avându pizmă pre dânsul. Ș-au scos ferman să omoare și pre gineri-său, Ștefăniță beizadè, ficiorul lui Mihai vodă, care ține fata hatmanului Costandin. Numai nărocul lui c-au prinsu de veste, di s-au ascunsu la casăli solilor, multă vremi, pân' s-au îndreptat.

Răiz afende, solul turcescu de la Nimirova, vădzând aceste lucruri ce să poartă și moscalii nu priimăsc bani să facă

pace, ce cer Dunăre cu Crâm cu tot, și nemții Bosna și altă somă de bani, cheltuiala oștii, și robii ce luasă, au făcut izvod de toate de aceste ce cerea moscalii și nemții.

Și au dat multe daruri solilor nemțești și moschicești și lui Minih fertu-marșalih moschicesc, ca să mai aștepte 30 dzile, să nu porniască oștile, pân-or trimite la împăratul turcesc să vadă ce or priimi. Di-a priimi, bini, iar dé n-a priimi, s-or bate. To ca să să mai lungiască, să triacă vara cu amăgele, după cum iaste nătura turcilor. Că să spăriesă pre rău.

Ce, după cumu-i orânduiala aceștii lumi lacomă, au întunecat minte solilor nemțești și moschicești, di-au priimit să aștepte celi 30 dzile, pân-a vini răspunsu de la Poartă.

Și au și răpedzit raiz avendé cu acele scrisori la împăratul turcesc pre terdzâmanul, fratele lui Grigorie vodă, să umble într-aceste 30 dzile de olac, să aducă răspunsul, cum a fi: ia pace, ia nepace.

Ș-au purces terdzâmanul, ș-au vinit pre la Grigoriie vodă, frate-său, la Gălata; și l-au benchetuit 1 dzi cu mari cinste. Și l-au mai învățat și el meșterșuguri di-a lui, ce au mai știut. Că avè Grigorie vodă mare jeli și frică, c-or lua creștinii țara; ce nu numai el, ce și grecii lui, și n-or avè ce stăpâni și ce mânca la Țarigrad.

Și la 30 dzile s-au întorsu iarăș înapoi la Nemirova, unde era solii, cu răspunsu că nu priimè turcii să dè nimic, numai să fiie bătaie la anul. Și așè solii s-au dus cineș pre la stăpânii lor.

Și vodă încă au triimis pre aga Enachii Grecul cu 600 slujitori înainte lui reiz afendi la Movilău, temându-să de căzaci să nu-l lovască, și l-au petrecut pân' la Tighinea.

Iar Vădanii ghenărarul, dac-au eșit la Oituz cu oaste, au și poroncit lui Gligorii vodă să dè paci oaminilor den Sâret încolo de bir și să-i trimită 150 de pungi de bani, dacă i-i voè să șadă cu paci în Eși, pân' la o vreme.

Deci Gligorii vodă era la Frumoasa și n-apucasă să strângă oaste, nici să dusăsă la Prut. Au socotit și au trimis pe Toderașco Păladi vel spătar și pe Alixandru Sârbul 3 logofăt cu daruri și cu cărți de la dânsul și de la boeri, scriind ghenărarului, lui Vădanii, să-i fii milă de țară, să n-o strâce. Și au mersu la dânsul la Oituz, și i-au priimit cu dragoste, și s-au adiverit cu bini.

Numai, Grigorii vodă nu s-au încredzut, ce s-au dus la Prut, după cum s-au scris mai sus, di ș-au strânsu oastè.

Așijdere nici pe Păladi spătarul nu-l credè, fiind moldovan, să nu-i facă vrun meșterșiug. Și de acee au trimis și pe Alixandru Sârbul, fiind di casa lui, ca să nu poată faci vrun meșterșiug asupra lui cu Vădanii ghenărarul.

Turcii, pân-a umbla terdzămanul la Poartă aceste 30 dzile, iar împărățiè au și pus sarascher pre Chipruliul și au și rădicat oaste den Țarigrad, ca la 120 000 și l-au trimis la Bosna asupra nemților.

Și viziriul au triimis pre Menis pașea de la Cartal cu 20 000 oaste, și au purces de la Cartal pre margine Dunării a mai strânge oastea ce putè. Și s-au dus la Vidin asupra lui Vales, ghenărariul de Sibii, ce bătè Vidinul cetate, ș-au gonit pre nemți de la Vidin. Că au făcut ungurii vicleșug, că s-au închinat 5 000 la turcii. Dar tot nu i-au bătut prè rău, numai cât i-au gonit de la cetate.

Ș-au dat și lui Costandin vodă, domnul munteniesc, vo 2, 3 pași cu oaste, di-au gonit pre nemți din Țara Munteniască; că era puținei, numai vo 3, 4 mii, în Țara Munteniască. Ș-au făcut turcii multă răutate și pradă în Țara Munteniască, c-au luat munții în cap. Și pre unde au găsât bejenii, au tot prădat și au arsu.

Și au spartu și Mitropoliè de la Târgoviște și au găsât multă averé a boerilor munteneșți și au luat-o toată. Ce nu numai într-un rând au prădat-o, ce în câteva rânduri au umblat, prădând și strâcând biata țara.

Costandin vodă, domnul muntenesc, iarăși s-au așădzat în București cu vo 2, 3 pași. Și rè pradă au făcut turcii și Bucureștilor. Și Mitropolia din București au făcut-o mecet, di să închină într-însa pașii. Și Costandin vodă au pus tot boeri de cei de gios, că boerii îs toț în Țara Unguriască, cei mari, duși.

Iar ghenărariul cel mare de la Sibiiu, anume Valis, care mersesă la Vidin, vădzând că nu poate sta împotriva turcilor, că are oaste puțină, au scrisu la Vădaniie ghenărariul, că ieșis-în Moldova cu oaste, di-au trecut muntele înapoi di-au mersu agiutori la Vidin. Numai ce au rămas vo 500 oaste nemți de strajă la Comănești, iar ceialalți măcar că i-au dus la Vidin, tot n-au putut isprăvi nimic împotriva turcilor.

Deci ghenărarul Valis, vădzând că au greșit și s-au împrăștiet oaste pren Moldova și pren Țara Muntenească și n-au putut isprăvi nimic la Vidin să-l ia, ori de ciudă, ori de rușine, ori de frica împăratului, au mâncat otravă singuru ș-au murit.

Mai ispititu-s-au turcii și cu 2 soltani să margă preste munte în Țara Unguriască. Și s-au păzit nemții mai biné, într-alt fel; că, după ce au întrat în munte, li-au ținut calè și dinainte și dinapoi. Ș-au perit un soltan și cu tătarâi mai toți; numai unul au scăpat, prè cu puțini tătari.

N-apucând a întra în munte, la Câmpina, întorsu înapoi prădând și ardzând. Ș-au lovit pren București, fiind domnul în scaun; ș-au prădat târgul tot, cu mănăstiri cu tot, ș-au găsât mulțime de averé. Și domnul n-au putut să isprăvască nimic, să nu-i lasă să prade. Ce-u găsit a boerilor pribegi și nepribegi și a negutitori pin hanuri, tot au luat.

Acest războiu au fost mai pre urmă, la let 7246 < = 1737 >, la noemvrii.

Să lăsăm acmu Țara Munteniască, di om scri-o înainte la rândul său.

Grigoriie vodă, ședzând cu tabăra la Gălata și înțălegând că s-au dus nemții cei mulți și au rămas numai 500 nemți la Comănești de strajă, și vădzând că să gătiadză tătarii și cu turcii de la ordie viziriului să margă la dânșii, au scris la viziriul să nu margă nici turci, nici tătari, să strâci țara. Puținei, ce au rămas de strajă, a triimite oastè lui și i-a goni.

Deci viziriul îndat-i-au și poprit să nu margă. Că era de la Gălați pân' la Bârladu tot tătari, cu 2 soltani, di-au ședzut toată vara di-au mâncatu pre betii oameni, di-au rămas numai cu sufletele. Deci Grigoriie vodă au ales din oastè lui ca la 1 500 slujitori turci, lipcani, moldoveni și 2 stiaguri de căzaci ș-au triimis pre Costandin hatmanul, fratele chiurci bașii, și pre Toader Pălade spătariul să margă pre la gura Oituzului și la Comănești, să astupe poticile și să strâci pălăncile ce li făcusă nemții.

Și mărgând acolo la Comănești, numai au și dat peste celi cinsute nemți ce rămăsiasă de strajă.

De merat lucru iasté cum au dat Dumnădzău o spaimă nemților, cât n-au putut să stea la războiu. Că cum s-au tâmpinat și au discălecat căzacii di-au slobodzit focul ș-au picat vo 3, 4 nemți, s-au și spăriet nemții ș-au plecat fuga și n-au apucat să sloboadă focul. Ș-au și-ntrat turcii cu moldovenii într-înșii ș-au prinsu ca vo 30, vii cu morții. Ș-au perit și colonelul cari iera pre oastè nemțiască mai mari.

Și iarăși au dat Dumnădzău frică moldovenilor și turcilor, că nu i-au gonit mult, temându-să să nu fie oaste supusă, să fie vicleșug; că nu ar hi mai scăpat nici unul. Iar nemții tot gândè că-i gonesc; că cum au agiunsu la pălancă, cum ș-au lăsat pușcile și caii și 2 sacaluși și 2 căruță iarbă, ș-au fugit care încotro au putut pren munte, pe gios. Ș-a trè dzi au început a eși câte unul; și vădzând că nu-s nime, ș-au luat pușcile și ce au avut ș-au trecut muntele, dincotro vinisă, înapoi.

Iar hatmanul cu oaste, precum mai sus scrii, nici giumătate de cias n-au zăbăvit și s-au și-ntorsu înnapoi, fiind grec cu pele de iepuri la spate. Au fugit toată noaptè, făcându-i-să dzuă la Bistriță, negonindu-l nimé, nici vădzând pre nimé; după cum iaste vorba, că nu fac toate mustile mieré. Că, când s-au tâlnit cu oastè nemțască, tremura de frică și vrè să fugă. Iar turcii, vădzând că vrea să fugă, au început a-l sudui ș-au scos și sabiele asupra lui, să-l taie. Și vădzând așea, că fac turcii zorbà asupra lui, s-au slobodzit de fric-asupra nemților.

Și s-au tâmplat ace izbândă, după cum scrii mai sus. Numai tâmplându-să Toader Pălade spătariul și vădzând zorbaoa turcilor, el mai mult au început a îndemna oaste.

Și după ce au vinit la Eși hatmanul, i-au scris Grigoriie vodă cărți la viziriul și l-au triimis cu 10 nemți vii și cu 17 capete morți. Și cu acè putin-izbândă ș-au mai tocmit triaba, că era să pitriacă și el de la Poartă, ca frate-său Manolachi chiurce-bașia.

Tot într-acia vreme mers-au Chipruliul întâi la Niș, unde luasă nemții, ș-au încungiurat cetatè Nișul. Și n-au putut să sprejiniască nemții și s-au închinat; c-au fost ca la 5 000–6 000 nemți cu un ghenăral. Și pre ghenărari și pre nemți i-au slobodzit cu pace; iar pre raia au pus-o tot supt sabii. Că să burzuluisă toată creștinătatè, de țiinè cu nemții: sârbii, arbănașii și alții ce era prenpregiuru.

Purces-au Chipruliul de acolo asupra nemților ce bătè Bosna. Deci nemții nu putè lua Bosna, fiind locurile tari și raiaoa încă ținè tot cu turcii, nu vrè să să de nemților. Numai ce au apucat di-au luat vo 2, 3 cetăți în margine Bosnii, și au și sosit Chipriliul cu oaste lui agiutori bosnenilor. Și s-au lovit în vo 2, 3 rânduri, ș-au tot can zăticnit pre nemți și nu ș-au putut alegé.

Acestea toate s-au făcut la velet 7245 <= 1737>. Iar dup-aceia, la văletul 7246 <= 1737>, în luna lui octomvriie,

tot într-aciastă toamnă, vădzând turcii că li-au mersu cam binișor spre nemții, că nemții nu făcusă gătiré prea bună, în grab-au și pornit oastè de la Cartal și de la Tighinea, cât-era strânsă, ca la 100 000 de iniceri și de spahii, c-un sarascher și cu Medle Gherie, hanul cel nou, cu toată tătărâme de Bugiag, ca la 60 000 și 2 soltani; mai can cu toată puterea turciască ce era la Cartal. Și pré apă, de la Țarigrad, vo 20 000 să margă să ia Voziè de la moscali.

Înțălegând că Mineh fertu marșalih s-au dipărtat cu ostile moschicești la ernatic, la Perévoloșin, după ce s-au dus solii de la Nemirova și ei înțălegând că-s numai 7 000 moscali și 2 000 căzaci, 9 000 de toată oaste, au socotit c-or lua-o prea pe lesné; și luând-o, or treci și or lua și Culburul ș-or treci și-n Crâm asupra celora moscali și or duci și pré hanul cestu nou, pre Medle Ghirie.

Ș-au luat și vo 60, 70 pușci din Tighinea și 400 cară moldovenești, di-au dus giabhanaaoa. Și după ce au agiunsu acolo, au început a bate cetate. Ș-au bătut-o 2 săptămâni și n-au putut-o lua. Și așea da turcii feliuri de feliuri de năvăli strașnici asupra cetății, și și mai perea. Spartu-s-au și vo 20 de pușci marie, împlându-le mai mult preste măsură, ca s-agiungă la cetate, și iară pre dânșii îi omorea.

Făcut-au un meșterșug, cu niște săcrii noaptè, ca să să apropii de cetate. Iar moscalii au făcut altu meșterșug, di s-au luminat ca dzua, ș-au îndreptat pușcile de i-au făcut fărâmi.

Făcut-au turcii 2 lagumuri, și s-au strânsu acolo mulțimé să de năvală. Iar moscalii li-au găsât undé le pusesă turcii și li-au bătut bine dispre dânșii, ca să de înnapoi spré turci. Ș-au făcut și ei 2 lagumuri, alăturea și cu gauri, din celi turcești, la a lor. Și când s-au strânsu mulțime de turci la lagumuri ș-au dat foc, iar lagumurile au dat înnapoi, și s-au aprinsu și celi moschicești, cât au perit mulțimé de turci. Și atunce au eșit și moscalii cu

căzacii afară den cetate ș-au început a tăia și ei pre câți nu îi omorâsă lagumul.

Așijderea sculatu-s-au turcii cu zorbà asupra hanului, dzâcând că gâlciava dispré dânșii s-au început întâi și ei dau năvală di per, și tătarâi nu per, umblă pre de laturi.

Deci, au luatu hanul pre tătari împreună cu turcii, și carăle celi moldovenești li-au împlut de stuh ș-au început a puné pre moldoveni de împingea carăli; și turcii cu tătarâi după dânșii cu pușcilé, ca s-apropie de cetate, să bată cetatè. Iar moscalii așè au începutu a-i împroșca den cetate, și au eșit și afară, și așea au dat o năvală turcilor, cât au perit mulțime, și au luat și o samă de pușci.

Așijdere era o zămculiță de laturi de cetate, și șidea niște moscali. Ș-au îngropat și moscalii un lagum acolo și s-au făcut a fugi spre cetate. Iar turcii au și-ntrat într-ace zămculiță ș-au găsât lagumul și l-au scos.

Moscalii, vădzând că au găsât turcii lagumul și l-au scos, au și îndreptat pușcilé în zămculiță a bate. Și au perit și acolo mulțimé de turci; și câți n-au perit li-au căutat a eși, că nu putè să șadă, că-i împroșca den cetate.

Așijderea vinit-au turcii cu vasă pré apă, și moscalii încă ave vasă. Ce nu li-au sporit turcilor nici cu acel fel. Că cum au fost dându moscalii din tunuri de pe apă or den cetate, să și afunda vasăle turcești, de s-înneca, cât n-au rămas nici unul, iar moschicesc nici s-au betejit.

Mai pre urmă iarăș s-au rădicat turcii cu năval-asupra cetățâi, vădzând că au eșit o samă de moscali din cetate. Și s-au și pornit turcii asupra moscalilor să-i ia în unghii. Iar moscalii s-au făcut a fugi asupra vasilor și au lăsat poarta cetățâi dișchisă. Iar turcii, cum au vădzut poarta cetățâi deschisă, au lăsat pre moscali di-a-i mai goniré ș-au și-nceput a întra în cetate.

Și i-au lăsat di-au întrat vo 4 000–5 000 și au slobodzit porțile cetățâi di i-au închis. Și așè moscalii den cetate, fiind supuș, au și-nceput a lie da foc și din frunte și din coadă, și den dos a le da bombi, pân-i-au potopit pre toți. Da să de înnapoii, porțile cetățâi era închise. Și câți n-au perit, i-au luat pre toți de grumadzî.

Iar turcii cei ce rămăses-afară, de n-apucas-a întra în cetate, i-au și aruncatu lagumul. Atunce moscalii cei di-afară, ce să făcus-a fugi spre vasă, s-au și-ntorsu înnapoi într-înșii a-i omorî câți scăpasă de lagum.

Așijderea și moscalâi di pré apă au prins a-i împroșca, cari s-apucas-a să lipi de zidiul cetățâi, că nu puté să să mistuiască nici într-o parte. Ș-au început moscalii a-i bate și di pe apă, cât i-au potopit, ca la 30 000–40 000 de turci.

Iar în scurtă vreme a și sosit veste de la soltanul la sarascheriul, caré soltan era între Nipru și Buh de strajă, cum că vin de la Minih agiutori cetățâi pre mulți moscali pre apă, di s-au făcut spaimă în oastè turciască. Câți rămăsesă vii, neperiți, au și fugit preste noapte ș-au lăsat cetate. 3, 4 dzilé di-ar fi mai zăbăvit turcii prie loc, nici unul nu vrea scăpa. Că au și dat Dumnădzău un vicol, că, cum era giumătate răniți, așè dzâc că-ntr-acel câmpu 4 părți ar hi perit și una di-ar fi scăpat, bini.

Fostu-s-au cersut căzacii să-i lasă călări, audzind că vin turcii la Vozie; și Minih n-au vrut să-i lasă, fiind la Perévoloșin. Și au greșit că nu i-au lăsat, că nici un turcu n-ar fi scăpat, sau tătar.

Deci acel soltan ce era de straji între Buh, vădzând că turcii fug de la Vozie, slobodzit-au și el ciamburu pre margine Ocrainii leșești, di-au prădat satele. Țân și ei prieteșugul ca cânii vinere. Ce s-a mai face cu leșii, vremè viitoari va arăta.

Grigorii vodă, vădzând că s-au dus nemții din Moldova, scris-au cu giurământ la boerii cei pribegi și la țară, cei haini, să să întoarcă înnapoi la locurile sale, să nu poarte nici o grijă. Și i-au ertat pre toți, numai să nu mai fugă și alțâi, ca să è bani.

Deci s-au întorsu toți la locurili sale, și nimic nu li-au făcut. Numai pre Costandin Balșe, având măraz pre dânsulu, l-au bătut la talpie, și l-au slobodzit.

Făcut-au și acestu obicei Grigorie vodă, de să bată boerii cei mari la talpe, turcește.

Și pre Ștefăniță vornicul Ruset, hiind mai bătrân, l-au făcut surgun o lună la mănăstiri la Dobrovăț ș-apoi l-au adus la Eși și l-au ertat. Și i-au măritat o fată ce ave, cu cheltuiala lui vodă, după Scarlatachie comisul, ficior Lupului Gavriliți.

Iar pre Răducanul, fiind nepot lui Mihai vodă și agiunsesă cu cărți la Grigori vodă de la nemți, de-i făce știré ce fac nemții și ce-i la sfatul când era nemții la casa lui, la Grozești; pentru aceia mai mult l-au boerit, de l-au făcut păharnic mare.

Pus-au turcii pre ficiorul lui Racoți anumé, ca să fii crai în Țara Unguriască, și i-au făcut coroană de aur, cu diiamanduri de mult preț. Și i-au dat și cinci mii punge bani, să-i fiie de cheltuială și să-ș facă oaste, osăbit de ce i-au rânduit, turci și tătari.

Și l-au pornitu den Țarigrad, di-au vinit la Brăila di să gătiadză și-ș strânge oaste. Ispititu-ș-au nărocul, cu 2 soltani și cu turci, di-au triimis în Țara Unguriască, ca să triacă pre la Câmpina, pren Țara Românească. Ce nu i-au slujit nărocul ciastă dată, c-au pățât rău, precum scrie mai sus patima lor.

Împăratul nemțesc, înțălegând de Racoții, au strânsu toate capetele celi de frunte, boeri ungurești, di i-au dus pre toți la Beci, di-i ține acolo de le dădè toate ce li trebuesc. Ce s-a mai alege, vremè viitoare va arăta.

Deci înțălegând Poarta turciască di ce s-au lucrat la Vozie, trimis-au di-au luat pre viziriul la Țarigrad, la sfat, nu numai pre viziriul, ce și pi toatele capetele celi turcești, pre toate unde era. La ce va arăta, vreme viitoaré va arăta.

Aceste toate s-au făcut într-acești 2 ani a domniii lui Grigoriie vodă, pân' la vălet 7246 <= 1737> la istovul lui noemvriie.

Dup-acestea, așăzându-să Grigorie vodă în scaun în Eși să iernedză, după cum s-au scris mai sus, pus-au în Eși și 4 stiaguri de turci și cu 4 de lipcani, stiaguri să ernedză cu dânsul în Eși, necredzând pre moldoveni.

Bogate nievoi și rușini făcè turcii bieților oameni la Eși și la țară, pre unde merge. Că lua femei și fete maré și copii, cu sâla, de-ș făce râs. Și la drumuri îș râde și prăda pre oameni.

Iar în luna lui dechemvrii, bine nu s-au așădzat în Eși, și au și scos hârtii, frunte de 3 ughi, mijlocul de 2 ughi, coada de 1 ughiu, și cârcimărit tij 5 lei, și cară pré țară, de căra fân și lemne la oaste. Și fân nu găsiia pre aproapi, că-l mâncasă de cu vară, ce lua ordzu a cui găsiia, fără bani.

Și taberi de cară duce la Siret, de măcina, că pe aproapi nu era mori. Și lua boi a cui găsâe, de pe drumuri.

Ș-au început și ciuma a s-atâța în Eși. Și au ținutu puțin, vo lună, acel omoru.

Oh, oh, oh, săracă Țară Moldovă și Țară Munteniască, cum vă pitreciți și vă dizmerdați cu aceste supărări, la aceste vremi cumplite, și fără de milă de stăpânii noștri, cari singuri noi ț-am poftit și ț-am aflatu! Nu ne săturam de domni de țară, nici de măritat fetele după peminteni, ce dzâcem că-s proști și săraci. Și alergați la cei străini, greci, de-i apucați cari de cari să vă hii gineri, că-s cilibii și bogați, și le dați moșii și-i puneați în capul mesâi. Iacă la ce am vinit!

Aceste, adivărat că ni-au făcut cilibii la toate, cu lacrămi pre obraz și cu suspinuri la Dumnădzău strâgând. Iar altă puteri, făr-a suspina la Dumnădzău, n-au rămas.

Ia priviț pré țările megieșilor cum țin pre cei străini! Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. Și pentru aceia trăesc prostimea lor pân'acmu necălcată. De-ș dau vo fată după vun străin, pre cu greu; dar moșan nu-i priimăscu, nici la sfat. Și pita ce o mănâncă, cu vărsari de singé

și cu multă ostinială și grijă și slujbe, o mâncă streinii prentr-alte țări.

De ce s-au mai lucrat peste iarnă, dé acmu de la noemvrii la vălet 7246 <= 1737>. Viziriul, cum au sosât la Țarigrad, l-au și mazâlit, și au pus vizir. Și cum l-au pus vizir, cum au început a rândui oaste la Hotinu și la Tighine, și pre alțâi într-alte părți, și a face mare gătire pen țară. Trecând la Hotin, și alțâi în gios de la Tighina și di la Hotin, maré stricăciune și pozne făce oamenilor pré unde loviia. Unii trece pre Bârlad, unii pre Sâretiu.

Și în Eși încă au ernatu 3, 4 mii de turci. Și acește încă destule răutăți făce.

Și era o scumpete maré de pâne și de fânu, cât agiunsesă carul de fân 4 lei, pre 2 boi. Și alte nevoi despré domnu: cară, ialoviță, chile, văcărit, și adăosag peste văcărit câte un tultu de vită.

Așijderè și în Țara Munteniască, turcii și tătarâi au ernat, și multă pradă au făcut trecând pren țară la Olt, de să bâte cu nemții.

Nemțâi și moscalii au ședzut în paci pré la ernatic, pre margine țărâlor lor, făcând maré gătiré.

Hanul den Bugiac s-au sculat la ghenarie și s-au dus la Crâm, nefiind moscali în Crâm. Și de acolo s-au sculat și au strânsu oaste pre cine au putut, ca la 80 000, amestecat tătari și turci, și s-au dus în pradă la slobodzie, spre Harhov. Și i-au tâlnit moscalii și i-au biruit. Și abè au scăpat hanul cu 4, 5 mii de oasté. Și li-au luatu moscalii toț robii ce au luat de la dânșii; că le stătusă caii în ciambur, și i-au tot gonit pân-în Crâm.

Mihai vodă era la închisoaré, că-l pârè muntenii să dè 7 000 de pungi de bani. Și au ședzut la închisoari 11 luni, și apoi, cădzând acesta vizir, ce mai sus s-au pomenit, fiindu-i prietin, l-au scos.

Și fiind doamna lui Grigorie vodă la Țarigrad, cu fiiu-său, Scarlat, au făcut nuntă, și au luatu pré fiica lui Mihai vodă, cari mai sus s-au pomenit că-i logodită, la ghenarie, la Bobotiază.

Iar Grigorie vodă au făcut veselie pentru fiiu-său o săptămână, împreună cu toți boerii.

Aceste toate s-au făcut pân' la dzi întâi a lui aprilie, de primăvară.

Iar în 31 de dzilé a lui mai, la 4 ceasuri de dzi, s-au făcutu un cutremur mare, de au căzdut mănăstire Golâe și multe casă și mănăstiri în gios, Răchitoasa și altă mănăstiré, la Focșeni. Și s-au cutremuratu mai bine de 1 lună, mai în toate dzileli.

Și s-au și început maré ciumă în Eși, ș-au ținut pân' despré toamnă omorul, toată vara pân' la luna lui dechemvrie.

Iar Grigorie vodă au eșit afară cu ordiè la Socola, în fundul văii, de au ședzut toată vara. Și începând și în ordie a pica câte un om de ciumă, s-au mutat la Țutora, desprie toamnă, ca să să mai răcoriască de boală.

Viziriul s-au rădicat cu 300 000 oaste ș-au purces spré Niș, asupra nemților. Și au făcut oaste în 3 părți. Unii, cu Racoți, i-au pornitu pré Dunărea în sus, și cu tătari, de au luatu Țara Oltului și alte pălănci ce iera pré Dunări. Și siilè să triac-în Țara Unguriască, și n-au putut să răzbască de nemți; și s-au apucat a bate cetatè Rușava.

Alțâi șidè împrotiva taberii cei maré nemțești și au bătut-o toată vara, și nu pute s-o dobândiască. Perea turcii ca frundza, de pica pré Dunări în gios; și le aduce Dunărea trupurilé pré la Gălați și pré la Smil, și-i prindea oamenii morți, de le lua boarfilii de pre dânșii. Că fiind Rușava în ostrovul Dunării, da turcii năvală taré pré apa Dunării s-o ia, și den cetate pe turcii tot prăvălea, di s-înneca în Dunări. Câteva mii au peritu, de turci, la această cetate.

Iar despré toamnă, văzdând nemții cei den cetate că agiutori, nemți nu li mai vini de nicăiuri și bucatilé li să sfârșăsc, și Dunărea încă scădè, și toată greimè turcilor ciartă prenprégiur, s-au închinat cu 1 500 nemți. Atâțe nemți au fost numai în Rușava.

Și eșind acel ghenăral den cetate, l-au îmbrăcatu viziriul cu căftan și cu mari cinste l-au slobodzit, de s-au dus la tabăra cè mari nemțască, cu dobi și cu surle, de împreună cu toț oamenii lui, dzâcându-i viziriul: „Aferim, slugă bună și crédincioasă! Măcar di s-ar afla om harnic și drept ca tine și la împărățiè noastră! Cu puține oasti să stai să te baț cu atâta puteri, atâta vreme!“ Și după ce au mersu la nemț încă mai mari cinste au dobândit.

Dzâc unii să hie dat viziriul bani să s-închine și să hie fost cu știrea împăratului nemțesc, și viziriul încă să-ș fac-obraz despré împăratul turcescu. Că tabăra ce maré nemțască șidè între niști bălț la loc tari, iar turcii nu cutedza să margă la dânșii, și nemții așijderea nu cutedza. Și așè au șădzut oștilé pân-în toamnă, fără câtu câte o strajă de să loviè.

Iar despré toamnă s-au dus viziriul la Țarigrad cu acè izbândă. Și s-au împrăștiet la ernatic oștile, și cele turcești și cele nemțești. Iar dincoaci, dispré moscali, au rânduitu un sarascheri cu oaste la Tighine, și altă oaste au mersu, de la Hotin și de aiure, ca 80 000 oaste, și cu tătarâi Bugiagului 60 000, de sta pe Nistru d-aștapta pré moscali.

Iar moscalii s-au făcut în 2 părț. O samă, cu Les ghenăral, s-au dus în Crâm cu 100 000 oaste și s-au bătut acolo cu hanul Crâmului și cu 60 000 turci, ce iera cu căpitan pașea. Și i-au tot bătutu pré turci și pi tătari. Și au prădat și au arsu Crâmul vo 4 luni.

Și apoi au eșit den Crâm și au lăsat Crâmul și au vinit la ceasta oste, la Perivoloșin, unde iera Minih fertu marșalic. Și s-au făcut ca la 300 000 oaste. Și au tot șădzut toată vara și apoi dé Sfeti Ilii s-au pornitu spré Nistru prè încetu.

Iar tătarâi și cu o samă de turci călărimé li-au eșit înnainte și-i tot ceheia prenprégiur, de le lua oamenii di pre la iarbă; iar să le stè împrotrivă nu putè. Să ispitè câteodată, și pica ca perilé turcii și tătarâi.

Și așè s-au apropiet calé de 4 ceasuri de Nistru tabăra ce mari, iar fruntè oștii, cu 20 000 oaste și cu o samă de căzaci, au agiunsu la Nistru, la Calanca, den gios de Rașcov, unde iera de ceasta parte și saraschériul cu toată inecerimè.

Și au început moscalii a-i împroșca den pușci și den bombe de pisté Nistru, câtu nu pute turcii să să mistuiască nicăiuri pré di ceasta parte. Iar peste noapte li-au și vinit ocaz de la Minih să s-întorcă înnapoi. Și s-au întorsu noaptè la obuzul cel mari, unde era Minih. Și au purces iarăș cu toțâi înnapoi la Buh.

Și murindu-le caii și boii, țiindu-i toată vara în herbintială la Buh, n-avea cu ce tragi privantul, pușcile. Ș-au îngropat acolo în câmpu 500 de cară de glonțuri și de conbarale osăbit de fănină și posmagi și alte bucate ce au lepădat pre câmpu.

Și după ce au agiunsu la Buh, au triimis Minih ș-au rădicat și oaste ce era în Vozie. Și i-au dat foc ș-au răsâpit-o de tot, și Culburului tij. Și au vinit la dânsul, și s-au dus cu toții la ernatic la Perivoloșin.

Iar turcii iniceri vrè să triacă să agiungă pré moscali; dar nu-i lasă să triacă Nistrul saraschériul, neavând ferman, cât începusă inecerii cu zorbă, cum li-i obiceiul lor, să omoare pe saraschériul.

De merat lucru iaste acesta, cum așe lesne să întoarsăr-înnapoi și stricară și Voziia; și saraschériul încă nu lăsa să triacă inicerii după dânșii, să-i goniască. Unii dzâc că au dat saraschériul mulțimi de bani lui Minih; iară alțâi dzâc că s-au temut Minih de ciumă, să nu i s-împle oastè.

Și să temè să nu è turcii și tătarâi pré moldoveni în sabie și-n robiie, că așè să lăuda turcii. Și să cerè și la saraschériul, să le dè voie, cum or videa că trec moscalii încoaci Nistrul și nu-i pot sprézini, să și sloboadă prad-în țară. Iar pentru Voziia, această pricină dzâce Minih, că un an de când au luatu Vozie, și ciuma dentr-însa n-au mai eșit, cât mai bine de 20 000 oaste s-au potopit într-însa; și pentru aceia au stricat-o și au scos oastè

dentr-însa. De nu-s niscai fapte a lui Minih, vremea viitoare va arăta adevărul.

Împăratul turcesc, înțălegând de acest lucru, s-au mânietu pré saraschériul și l-au făcut surgun. Și au pus pré altul, anume Veli pașe, vistit, vitiaz bun, ce au arătat mari îndrăzniré la moscalii.

Și au tăet și 4 pași, și au mazâlit și pe sultanul, căci n-au mersu după moscali să-i goniască. Că era bucuroș, și totu să temea să nu facă vrun meșterșug, să s-întoarcă.

Tot într-această toamnă, la noemvrii, murit-au ficiorul craiului unguresc, anume Racolci, la Dunări, ce-l pusesă turcii crai, la Udrii, ca să hie în Țara Unguriască. Și nu i-au slujit norocirea, care mai sus s-au pomenit.

Vinit-au capizilar-chihaia de la împărățiie, cu poroncă la Grigoriie vodă di-au mersu la Nistru să rădice pușcile ce lé îngropasă moscalii, să le ia să le ducă la Tighine. Și s-au dus pân' la Nistru și au triimis de au încărcatu tot, cu mare frică, să nu-l lovască căzacii; dar n-au avut nici o ostinială. Și au încărcatu 500 de cară de glonțuri, cum mai sus s-au pomenitu.

Și au îmblat Grigorie vodă pre la Soroca, pré la Rașcov, pré la Orhei, di s-au primblat să vadză locurile țării. Și pi urmă, de la Orhei n-au vinit în Eși, că murea tari de ciumă, ce au trecutu la sat la Deleni, în ținutul Hârlăului, la vornicul Iordache Cantacozino Delianul, de au ședzut pân-în dzi întâi a lui dechemvrie. Și apoi, înțelegând că au mai rădicat Dumnedzău focul, s-au dus în Eși.

Iar nevoili în țară prea multe, di chili, de ialovițe, de cară și de alte nevoi nespusă, tot eșite pe catastifile banilor hârtiilor ce fusesă de primăvară. Ca și la Duca vodă cel Bătrân, ce ieșè pré banii hârtiilor, așè și acmu au fost.

Oamenii, de vară, să bejenisă la munți, la păduri, de frică să nu prade păgânii țara.

Leșii au avut paci, fără cât în Ocraina, pré unde au fost șliavul moscalilor, au avut oarece stricăciune de tătari.

Frantozului i-au tot îmblat oamenii lui să facă paci turcilor dispré moscali și dispré nemți.

Cazâlbașul încă au avut paci în cest an cu turcii.

Aceste toate s-au lucrat într-acest an, de la noemvrii, la văleat 7246 <= 1737>, pân-iarna la istovul lui noemvrii, la velet 7247 <= 1738>. Și ce s-a mai lucra s-a scrii la rândul lui.

Iar am început a scriie acestu an. Iată, după ce au mersu Gligorie vodă în Eși, ciuma s-au potolit. Nevoi totuna au ținut în țară, précum scriie mai sus.

Pré viziriul și pe hanul i-au chematu la sfat la Țarigrad. Ce pré viziriul l-au schimbat și au pus vizir, iar pre hanul l-au triimis de au ședzut toată iarna în Bugiag pân-în primăvară, iar primăvara s-au dus în Crâm. Și au mersu ș-un poghiaz tătărăsc la moscali, dar puțină pagubă au făcut, iar mai mulți au perit iei.

Iar de primăvară s-au sculatu viziriul cu toată puterea cât au avut și s-au dus asupra nemților la Beligrad. Și nemțâi încă au strânsu tabăra lor acolo, 90 000–100 000 oaste nemți, mai departe de Beligrad. Și au făcut șanțu și sta acolo de aștepta pe turci cale de 7, 8 ceasuri. Și după ce s-au apropietu turcii de tabăra nemțască, iar nemțâi au ales 18 000 de oasté den tabăra lor și au triimis să lovască, pe turci noaptè fără de veste, să-i spargă, înțelegând că nu-s turci mulț. Și turcii au fostu prinsu limbă că vin nemțâi și au fostu stând gata. Și cum au sosit nemțâi, cum i-au și împresurat turcii, fiind mulți.

Deci nemțâi, vădzând așea, au mai ales 12 000 și au triimis după dânșii, ca să le dea agiutor. Dară nu li-au fost nice de un agiutor, că, când sosî, au început a-i sparge. Și așea au purces turcii asupra taberii cei maré nemțești, bătându-i pân'cé i-au băgat în tabără. Dar prea puțini au scăpat.

Și așè, dând năvală și taberii cei maré, n-au putut să stea împotriva turcilor. Numai ce li-au căutat dé au lăsat șanțul și s-au supus supt cetatè Beligradului, de s-apăra de turci; că-i

încungiurasă turcii pre nemțî den toaté părțilé, de nu le vinè nice oasté de nicăiri nemților. Li-au fost viind agiutor 50–60 000 de oasté de la colegaturi, numai, fiind ciumă, nu cutedza, cu oastea cè proaspătă, să între în ceia oaste, ce sta mai departe, calé de 5, 6 dzile.

Și așè câteva dzâle apărându-să de supt cetaté, au stătut solii la pace. Că nu știia nemțâi că au luatu moscalii Hotinul și ce să lucriadz-în ceste părțî, fiind înciungiurat de turci. Și să temea nemțâi să nu margă turcii în Țara Unguriască, să nu să tulburé și ungurii.

Așijderea și viziriul, viindu-i veste dencoacé despré moscali că au luatu Hotinu, au tăinuit și au făcut veselie marie, cum au bătut turcii pre moscali la Hotin. Și audzind nemțâi, au făcut pacé. Precum s-au făcut pace, s-a scrii la rândul său.

Moscalii, de primăvară, cu Les ghenăral, cu 80 000 oaste, cu calmâș și cu căzaci și cu moscali, s-au dus asupra Crâmului. Și au avut acolo în Crâm în 2, 3 rânduri bătai cu turcii și cu tătarâi. Și s-au rănit și hanul ș-au murit acolo în Crâm. Și turcii, acmu de iarnă, după ce au făcutu pace, au pus han pe <loc gol>. Și moscalii s-au întorsu înnapoi, neluând nice o cetaté, fără câtu au strâcat Crâmul prea rău într-acești patru ani.

Meneh felt marșalâc, de primăvară, au purcesu de la Chiov pen Țara Lețască dreptu asupra Hotinului pré la Nejboj și pré la Cameniță, cu 120 000 oasté moschiciască, cu donțî, cu calmâși, cu cătane. Și au vinit pre-ncetu toată vara pân'la Hotin, den Țara Căzăciască pen Țara Lețască; și numai la Nistru au zăbăvitu mai bine de 2 săptămâni. Și au trecut Nistru pe den sus de Hotin, pren ținutul Cernăuțului, pe la un satu ce să chiamă Gincăul, pré la Vasăleu.

Purces-au și pe dencoacé Veli pașe sarascheriul și cu 2, 3 pași, cu 20 000 de oasté turci, și soltanul cu 30 000 oaste tătari. Și era și la Hotin vo 7 000–8 000 de lipcani, și era și câtéva

mii de spafii, și capezilar chihai împărătesc cu bostangii, și Colciag pașa, cu iniciarii cetății.

Și pân-a treci moscalii Nistrul, l-au eșit și tătarâi cu turcii înnainte pesté Nistru asupra Cameniței, dar n-au isprăvit nimic, că i-au bătutu moscalii pre rău.

Și după ce s-au pornitu moscalii de la Nistru asupra Prutului pe la Jestavna, pré la Sobranet, și li-au tot datu năvală turcii și cu lipscanii, dar au perit lipcanii mai toț, și turcii, cât s-au zăbăvit pe acolo.

Și au prădat margine Țărâi Leșești, căzacii și cu calmâșii și cu catanilé: Horodinca, Snetinul, Cuturilé, Tesmenița; pân' la Stanislav au agiunsu de au prădat. Și după ce au agiunsu la Jușca, au luat în gios de au trecut codrul pe la Stanihorci, pre den sus de un satu ce să chiamă Boianul, și s-au întorsu pe supt poalelé codrului, pré la Rerence. Și acolo iarăș au avut războiu, și iarăși au bătut pe turci, moscalii.

Și de la Rărence au purces pe suptu poalelé codrului pre la Grozniți, și de la Grozniți tot în gios pe supt codru pe la <loc gol>. Și acolo era pedestrime turciască, cu toată puterè. Și agiungând moscalii acolo într-o vineri, în 17 dzilé a lui avgustu, la velet 7247 < = 1739 >, cum s-au tâmpinatu moscalii cu turcii și au începutu a să bate, n-au putut spréjini turcii focul moscalilor, și s-au și spărietu. Ș-au fugit turcii caré încotro au putut: Veli pașe sarascheriul și cu o samă de turci și cu soltanul, cu tătarâi, în gios pré Prutu, iar Colceag pașe au întrat cu o samă de turci în cetate.

Iar feltu marșalâc n-au vrutu să lasă pre moscali să goniască pe turci, temându-să să nu facă vrun meșterșug; și au ședzut toată dzua într-acel loc, la <loc gol>, unde-i bătusă. Iar turcii den Hotin, dac-au vădzut că i-au bătut, ș-au tot scos muerilé, care cum au putut, într-ace dzi și s-au dus în gios asupra Tighinii.

Deci a trie dzî, apropiindu-să Meneh feltu marșalâc într-o duminică de Hotin, în 19 dzile a lui avgust, și i-au eșit Colceag înnainte și i-au închinat cetatè Hotinului. Și au purcesu cu Meneh și cu Colceag împreună ș-au întrat în cetatè Hotinul. Și au luatu pre toț turcii robi, iar pre pășoaia lui Colciagu au slobodzit-o, și au mersu în gios. Iar pre Colciag și pré alțî turci i-au pornitu la Moscu robi.

Și au zăbăvit <loc gol> dzilé la Hotin și au întorsu și câteva mii de oaste înnapoi înțălegând că să tulbură șvédzii și leșii asupra lor. Și dup-aceia au purcesu în gios pre Prut.

Iar Grigorie vodă încă era rânduitu de la Poartă cu Sară Mahmetu pașea să margă la Cernăuți, să ții calea moscalilor la Nistru, să nu-i lasă să triacă despré ace parte. Și au făcutu ca patru, cinci mii de oasté, turci, moldoveni, și s-au dus în sus pân'la Livărda.

Apoi înțălegând că nu-i putință a-i sprejéni, au mersu spré Prutu la Bogdănești și, apropiindu-să moscalii de Hotin, s-au întorsu la Drăgșani, de au șădzutu acolo pân-au luatu Hotinul, și au trécut și sarascheriul în gios.

Atunce au vinit și Gligoriie vodă la Eși, la Gălata, cu ordiia, puind străji bune. Apoi, prindzând limbă den străji că s-au pornitu moscalii în gios pre Prut, au pus caimacami pe Sandul Sturdzea vel logofăt și pe Iordachiie Cantacozino Delianul vel vornicu de Țara de Gios, și el au purces în gios cu câț boeri s-au tâmplat cu dânsul.

Iar Meneh, după ce au agiuns la Isnovăț, au pornitu oastea cè ușoară, donțî, calmâși, cătané, și cu o samă de draguni 2, 3 polcuri, înnainte, cu Costantin Cantimir și cu Dumitrașco Cantimir, ficiorii lui Antioh vodă, fiind acolo la moscali înstreinat.

Deci au și purcesu pen țară, strângând privantu și bucate turcești, unde găsè. Și cai de a cui găsè, și turcești și boerești, îi lua, că lé slăbisă caii. Deci Dumitrașco beizadea, maior, au luat pe suptu munte, pré la Suceavă, și-n gios muntelé a prăda pân' la Bacău; și s-au întorsu la Eșu cu duium. Iar frate-său Costantin Cantimir, ce era bregadiri, au luatu de la Isnovăț Jijiè în gios și pe la Botășeni și au răpedzit ca doă mii oasté să prindă pe Gligoriie vodă.

Și au mersu poghiazul pe Bahlui în gios, pe la un satu ce să chiamă Căcărădzenii, au trecut Bahluiul ș-au luatu pré la Șanta de au trecut codrul la Vaslui. Și dé acolo s-au întorsu înnapoi, că să temè de tătari.

Și Grigoriie vodă au prinsu veste den Roșieci și au fugitu în gios spré Gălați.

Deci Costantn beizadea au vinitu tot jăcuind pân-în Eși și au întrat în Eși săptemvriie în 2 dzilé, la velet 7248 <= 1739>. Și i-au eșit înainte mitropolitul și cu caimacanii și cu alțî boeri caré să mai tâmplasă, și călugări, și neguțitori de laturea târgului, despré muntenimé, și i-au închinat cheilé țărâi și stiagurilé slujitorilor. Și s-au împréunat cu maré bucurie ș-au purces pen Iașu. Pân'la Frumoasa l-au petrécutu boerii. Și s-au așădzat acolo cu oastea.

Iar Meneh feltu marșalâc au trecut Prutul dé la Isnovăț în ciasta parte și au tot vinit pré Prut în gios, făcând ocopuri calé câte de cinci, 6 ceasuri unul de altul.

Și de la Podul lui Gherman au lăsat obuzul cel maré să triacă Prutul iar în ceia parte, și el, cu vo 10 000 de oaste, au venit drept la Eșu. A doa dzi, luni, septemvrie în 3, au întrat în Eși și i-au eșit și lui înaine mitropolitul și cu caimacanii și cu alțî boeri caré să tâmplasă, făcându-i maré cinsté, pân' l-au adus în curțile domnești. Și au șădzut în Eși o săptămână. Și cât au șădzutu în Eși, în toate dzâlé chema pe mitropolitul și pe caimacani și pe alț boeri, de-i punè la masă de-i cinstea.

Și au îmblat în giuru împrégiurul târgului de au ales loc dé cetate. Și au pus semné și au pus săldați și salahori, de au început a săpa ,d-au făcut șanțu și tabiie. Și au lăsat 4 000–5 000

oasté, c-un ghenăral maiur, anumi Petrea Șipon, și cu un polcovnic, ca să fiie dé paza târgului.

Și au rânduitu și pé un ghenăral, anumie Levendal, să margă la gura Jijiii, să facă și acolo ocop. Și n-au apucatu a-l facé. Și în Târgul Frumos și în Roman iarăș au lăsat oaste și au făcut ocopuri.

Și au datu și acesté ponturi moscalii țărâi și au pus pe caimacani, pe Sandul Sturdza vel logofăt și pe Iordachie Cantacozino vel vornic, ce-i dzâce Delianul, iar. Și ei să hiie mai mare căimăcani, sănaturi, pân' s-a mai alegé cum a mai fi.

Ponturile ce-u dat țerii:

1. Să fiie moldovenii crédincioși cu toată inima împărățâii Rusii.

2. Să n-aibă răspundeție cu neprietinii împărățiii Rusiii.

3. Boerii pribegi cu Gligorie vodă să s-întoarcă toți pân-într-un an; iar caré nu s-ar întoarce pân'la anul să n-aibă ertare și moșiilé să lé hie perdute.

4. Doaădzăci de mii de oasté să erneză țara și s-o hrăniască, și să șadă pen târguri, unde s-a socoti.

5. 3 000 dé sălahori să nu lipsască pesté toți anii, să lucreze la cetăți, la ce ar trébui.

6. Oamenii bolnavi de oaste, să cheltuiască cu dânșii și aptică, să lé dea oțăt și usturoi.

7. Oficerilor ce-s cu aceste 20 000 oaste iar să lé dea ce li-ar trebui.

8. Moscal, grec sau alți oameni străini să nu încapă nice la o dregătorie în țară, numai cu neguțătorii.

9. Câț slujitori sau boeri, ce n-or hi la vo dregătorii să încaleci toț să margă la oasté. Și liafă să le dè împărățiè, iar la nevoia țărâi, ce li-ar fi parte, să-ș dea.

10. 90 pungi bani să-i dea poclonul lui acmu.

11. 100 pungi masa lui în toț anii, 12 mii galbini de aur. Galbănul îmbla 4 lei pré acestea vremi.

12. Nimé să nu tăgăduiască bucate sau hainé sau bani turcești și grecești, că cu capul a da samă.

Acestea ponturi au dat Meneh boerilor; și au dzis că, de n-or priimi, a da foc târgului. Și i-au făcut cu di-a sâla di-au iscălit, că să tâmplasă și boeri de nu s-învoè. Și au iscălitu toți.

Caré mai pe urmă vițvidea la ce au vinit cinstea lui Meneh pe boeri. Că vinul cel ungurescu, dulce, s-au făcut venin amar, și râsul, plânsu, și voia cea bună, groază și frică, și oh, oh, oh! și bogățiie, sărăcie și lipsă și blăstăm și osindă vecinică, neuitată și neînchegată.

Apoi, făcând aciaste, Mineh au poftit pe boeri și pe mitropolitul de l-au petrécut pân'pesté Prutu la Zagarance. Și acolo au tocmit oastea șiraguri, de au văzdut-o boerii. Și au făcut o sfeșteniie mitropolitul, și au blagoslovitu oastè și au stropit-o cu aghiazmă. Și apoi au datu den tunuri, și s-au dus la cortu și i-au cinstit toată dzua, dând den tunuri.

Și li-au dăruitu caimacanilor câte 200 ughi de aur, și mitropolitului 300 ughi. Și apoi s-au întorsu boerii la Eși.

Iar Meneh au rânduitu al doelea rându pe Dumitrașco beizadea, cu căzaci și cu catani și cu moscali, să margă să prindză pré Gligorie vodă dé la Șărbănești cei de pe Sâret, înțălegând că-i acolo. Și au purcesu și s-au dus tot pe Sâretiu în gios, pân-aproapé de Șărbănești.

Iar Gligorie vodă, prindzând vestea, au trécut Siretiul cu maré spaimă noaptè pré o ploaie și au fugit spre Brăila. Iar Dumitrașco beizadè n-au cutedzat să-l goniască, ce s-au întorsu înnapoi și au lovitu Focșenii, și cei de iasta parte și cei de ceia parte, de i-au prădat, de a rămas oamenii cu peili goalé, numai cu sufletelé.

Și au lovitu și pe la Mera de au luat pe Lupul aga și pe socru-său, mitropolitul Sidis. Și i-au dus la Meneh, având el răspundeție mai denainte cu Meniah, de când era sărdar la Orhei, cu poronca lui Gligorie vodă. Iar pe Costantin beizadea

l-au rânduit cu oastea catané asupra Huşilor, ca să stea în preajma tătarâlor.

Iar Meneh s-au pornitu asupra Tighinii de la Prutu, şi au trecutu codrul în fundul Bâcului şi au luatu în gios pân' lângă Bârâiac. Şi acolo l-au agiunsu cărţî dé la solii franţujeşti, că au făcutu pacé, să s-întoarcă înnapoi.

Déci s-au şi întorsu înnapoi; iar în Tighinea den turci mai nimé nu rămăsesă şi să totu fugiia. Şi tătarâi era morţî, sta înfipţi şi începus-a agiunge să s-închiné. Şi Meneh s-au întorsu înnapoi. Şi scrie Meneh la caimacani că s-au întorsu înnapoi, că s-apropie iarna, iar pacé nu-i, să poarte grijă la oastea ce iaste în Eşi şi la Roman şi în Târgul Frumos, că el mérge la Hotin şi pré marginea Ţărâi Leşeşti, dé a erna.

Şi au şi întorsu pe atamanul înnapoi, şi cu Capisna cu donţii, şi au luatu şi dé la Roman şi dé Stoian, caré s-au făcut 8 000 dé oasté, şi au purces în gios pré la Focşeni. S-au întrat în Ţara Munteniască în sus, prădând pân'la Câmpina. Şi di-acolo n-au cutedzatu să vii înnapoi, să nu lé iasă turcii înainte de la Brăila, ce au trécut în Ţara Unguriască.

Iar Meneh au tot mărsu în sus pân'la Hotin şi au şădzut câteva dzilé la Hotin. Şi tot scriè cărţi cu scârbé la boerii caimacani să poarte dé grijă de privantu, să nu să mai protivască lui Gligorie vodă, că nu-i pacé. Şi scriè şi la Petre Şipon ghenărariul să zapciiască pe boeri de bani.

Triimis-au Gligoriie vodă pé un postelnic cu carte la caimacani de li-au făcut ştiré că s-au făcut pacé. Iar ghenărariul au triimis pe acel postelnic cu carte la Mineh. Meneh l-au pus la calaur şi s-au mâniet şi au trimis dé au strâcat casăle dé la Frumoasa. Şi au căzdut şi caimacanii în mari prepus despré Minih. Mai taré prépus era pé vornicul Iordachii Delianul Cantacozino, făcându-l şalviri cu 2 feţe.

Deci şi caimacanii să spăriesă şi să mera ce or facé, că au pus bani pe neguţitori şi pe alte breslé şi nu putè scoati. Şi pe

ţară nu putè îmbla să strângă banii, că ţara era bejănă şi plină de tâlhari dé oaste. Încotro mergè, vinè tot dizbrăcaţi, şi unii tăeţî. În ţinuturilé celé de gios nu puté, de Gligoriie vodă, să è bani.

Vinit-au şi Costantin beizadea dé la Huş în Eşi, să hiie cu boerii sinat. Şi au lăsatu acolo o samă de cătane dé strajă. Şi i-au lovit tătarâi, şi au perit vo 300 cătane.

Apoi mai pe urmă au pus şi zacuţii la caimacani, vădzând că nu pot plini banii poclonului ş-a mesăi lui Meneh, cari mai sus s-au scris.

Iar mai pe urmă vinit-au poroncă de la Meneh la ghenărariul Petre Şipon să să rădice den Iaşi şi de pen alte târguri, să vii la Hotin toţi şi să ia şi pe boerii caimacani cu calaur, dé n-or hi plinit banii.

Şi s-au gătit şi au purces den Eşi sâmbătă, în dzi <loc gol> a lui <loc gol>. Şi au purces a căuta în toate mănăstirili bani sau odoară, şi n-au găsât, iar haine n-au luatu în Eşi. Iar grecesti, turceşti au luatu tot ce au găsâtu, şi a unora ce iera sluge lui Gligorie vodă. Mai multu Costantin beizadea le lua el. Iar la ţară tot au zăcuitu, şi bucate, şi boarfé.

Şi s-au pornitu moscalii den Iaşi, iar o samă dé cătane şi cu câţva moscali rămăsesă în târgu de jăcuia. Iar bieţii oameni, pen mănăstiri închiş, săracii, cu atâta groază.

Numai Dumnădzău tot nu s-au îndurat de istov, c-au şi sosât Sara Mahmet paşè cu lipcani şi cu o samă de tătari şi cu Toader Păladi vel visternic de la Gligori vodă, triimiş înnainte de la Branişti. Şi cum au sosit, cum au început a năvăli la obuzul moschicesc, ş-au întrat în târgu, ş-a prinde pe cătané, ş-a-i lua cu caiuşuri de grumaz pe lângă cai, ş-a-i faci să plătiască ce-au băutu. Şi oca cia de vin s-au întorsu în sânge şi în bătaie. Şi au sărit şi oamenii de pen mănăstiri de agiuta lipcanilor a-i prinde, şi tătarâlor.

Apoi ghenărariul, vădzând că i-au prinsu mulți moscali tătarâi, și pe un porocinic, au scris la pașea și la Pălade să-i sloboadă oamenii, că, neslobodzându-i, s-a întoarce cu tot obuzul înnapoi ș-apoi a da foc târgului, și a sparge și mănăstirilé, ș-a pune tot suptu sabiie, că acmu iaste pace.

Deci au stătut pașé și au strânsu pe toți catani, moscali, și i-au triimis la ghenărariu, pe câți au găsât prinși. Și iei încă s-au rădicatu de pe Căcaina și s-au dus în sus.

Iar tătarâi încă în sus după dânșii s-au dus. Și au scos multi bucati ce luasă den țară. Și au vinitu oamenii și au datu câte un leu de vită și ș-au scos bucatele. Și de ar hi lăsat pașè să margă tătarâi după dânșii până lângă Hotin, puțini ar hi mersu cu dobândă, mai și fără dobândă, că-i lovisie o ninsoari cu vicol, de-și sta cu capetili lor.

Apoi și Gligorie vodă au scris cărți la Meneh să sloboadă pre mitropolitul și pe boerii caimacani de la Hotin. Sosind în scaun în Eși, luni în <loc gol>, dzilé, a trié dzi după ce s-au pornit moscalii den Iași, și au arătat milă de iertăciuni, ciné era greșit.

Deci Meneh i-au cinstit pe boeri la masă vo 2 dzilé și nu li-au mai cerșut banii ce rămăsesă rămășiță den poclon, și i-au slobodzâtu. Și au vinit la Eși.

Iar Antoniie mitropolitul n-au vrut să s-întoarcă. S-au temut di Grigorie vodă, să nu obliciască că au fost agiunsu mai dénainte cu moscalii; și s-au dus și el la Moscu.

Și atunce și Meneh au trecut Nistrul în ceia parte cu oastè toată. Numai ce au lăsatu un ghenăral în Hotin, anumi Levendalu, cu 3 000 de oasté.

Și pusesă Minih de făcusă tot gauri pe supt cetate Hotinul, apoi lagumuri să-l spargă; dar apoi nu l-au spartu. Și atunce, la purcesul lui Mineh, triimis-au de au robitu toț oamenii den ținutul Hotinului și di pe marginea Cernăuțului. Și i-au trecutu cu copiii, cu femeiei, la Mosc. Și împărțea pré oameni ca pré

dobitoaci: unii le lua copii, alții bărbații, alții muerilé. Și-i vindè unii la alțâi, fără liac de milă, mai rău decât tătarâi. Și era vremea de iarnă. Bogaté lacrămi era, cât s-audzea glasul la cer.

Deci Grigorie vodă, dac-au sosit în Eși, a patra dza i-au și vinit veste că capimistru și cu atamanul dontilor ies pe Oituz den Țara Unguriască, că nemții nu i-au lăsat să margă pin Țara Unguriască. Și eșind pe Oituz, au luatu în sus pe supt munți, pré Bistriță, pré la Roznov, pe la Niamțu, pe la Suceavă, pré la Cernăuți, pân-au trecutu Nistrul, tot prădând ce li-au fost în calea lor. Acește au prădat mai rău; că ce mai scăpase dentâi au luatu acestea tot.

Triimis-au și Gligoriie vodă pré alai bei, de au mărsu cu lipcani, tot în prejma lor, pân-au trecut Nistrul.

Deci în scurtă vremé au triimis Gligorie vodă pe Sara Mahmet pașè cu lipcanii, cu poronca Porții. Și șidea pașea afară, și Levendal ghenărariul în cetate la Hotin. Și au șădzut o lună și mai biné așea, ca lupul cu oaia, la un loc, de-ș căuta într-ochi.

Oamenii de la Moscu ș-a franțojilor tot umbla la Poartă și di la Poartă la Moscu, pân' la o vremi, au vinit poroncă, și au eșitu și s-au dus den Hotin și au datu cetate pré mâna pașii. Iar dup-aceia, în 3 săptămâni, au vinit poroncă la Grigoriie vodă cum că au dat Hotinul în sama lui. Și în cetate șidea pașea, iar den afară n-avea triabă măcar o palmă. Și au triimis pré Lupul sărdariul pârcălab la Hotin.

Și la dzi întâi a lui dechemvrie au scos hârtii, și la fevruar au scos văcăritu, tot una dup-alta. Și s-au tâmplat de-au cădzutu și iarnă maré, pân' la brâu. Și au cădzutu de la Vinere Maré și au ținut pân' la Sfeti Gheorghie.

Și perea vitele oamenilor, câte mai scăpasă de oasté, și întrasă și boală în vite și în oi, vărsatu, de să potopè cu totul. Că fân nu putusă facé oamenii, dé oaste și dé ploai multă ce iera. Și cât și făcusă, încă îl mâncasă moscalii pân-a să întoarce

înnapoi. Și agiunsesă stogul de fân 15 lei, și nu să putea găsi nicăiuri; și vadra de vin un leu.

Socotiț, fraților, cititori, cum iasté osândă și mâniia lui Dumnădzău pré țara aciasta! Că și Grigorie vodă, de cum era, i să schimbasă firea îndoitu. Că boerii era toț în prépus și n-ave nici o credință. Orbitu în lăcomie, giudecăți era multe de jacuri ce făcusă. Și era giudecățâlé cu fățării, că cei dreptî era în urgiie, și mulți din cei vinovați era în cinsté.

Triimis-au de ș-au adus și doamna și beizadelilé dé la Țarigrad, cu multimé de greci. Și grecii dobândisă mândrie și obraz, cu clevité și fără rușine asupra bieților boeri și cu nebăgare în samă într-o nimică pré moldoveni.

Că pé vornicul Iordachiie Cantacozino, ce-i dzâce Delianul, dacă au vinit de la Hotin, nici l-au priimitu vodă să s-împreuni cu dânsul; și au pus pré baș cihodar, cu 50 oameni, de l-au străjuitu la gazda lui câteva dzâlé, apoi l-au pornitu la țară, la Deleni, la casa lui, nicé să-l vadă în ochi. Și era să-l călugăriască. Numai nărocul lui au fostu că era cumnatu cu Mihai vodă, și Gligorie vodă era cuscru cu Mihai vodă. Și pentru voia lui Mihai vodă l-au lăsat acasă.

Că au fost întâles Gligoriie vodă că scrisese la moscali și pecetluia cu ciară roșiie, când era iel căimacan în Eși, și vodă era fugitu în gios la Gălați. Și alté multe ca acestea îl pârâsă ciocoii. Ce la cât va vini pe urmă acest boeri, vremè va arăta.

Așijderea și pré mine, Ioan Neculce vornicul, tâmplându-mă de am fost la vreme moscalilor în Eși, m-au amestecat ciocoii și cu alți neprietini la Gligori vodă, și m-au închis la baș-bulucbaș câtiva dzâle. Și copiii miei s-ascunsésă în laturi, și au triimis un postelnic dé i-au căutat în toată țara, dându-mi și mii pricină că am bătut un ciocoi la vréme moscalilor, socotind că am fost și eu amestecatu la niscaiva fapte. Dar pre urmă au aflatu că n-am fost, și m-au slobodzit și pré mini la țară.

Și atunce, la acè primejdiie, am cheltuit mulțî bani, caré de samă la Dumnădzău cini m-au amestecat. Ce la ce di pré urmă și pentru miné și pentru alții, vréme viitoré va arăta.

Iară Gligori vodă trimis-au la Țarigradu de-u făcut afurisăne lui Anton mitropolitul, căci s-au dus cu moscalii și n-au vrut să vie în țară înapoi. Ce Anton s-au dus la împărătiasă, și i-au făcut cinste și l-au dăruit și l-au pus mitropolitu la Cernihoi în Țara Căzăcească până acmu. Iar în locul lui Anton au pus mitropolit pe Nichifor, grec fiind.

Iară de vară, la văletul 7248 < = 1740 >, mărs-au sol moscal și turcii de-u hotărât din Iuhurluc dreptu la Buh, în gios turcescu, în sus moschicescu, pân-în fundul Ehorlucului, și din fundul Iuhurlucului dreptu în Buh, și din Buh în gios, apa Buhului hotar până în Nipru, și din Nipru în gios, apa Niprului pân' lângă Vozie, cale de 4 ceasuri din Vozie în sus.

Și au tăet dreptu la Don, tot mai mare, cale de 4 ceasuri în sus, ș-au pus semne; iar din Don în cee parte au lăsat tot moscaliilor hotar să fie cu Azac cu Tuman cu tot. Numai din Or 4 ceasuri cale, pân-în Vozie, au lăsat cale crâmenilor.

Și au trecut și sol mare moschicescu anume cneadzul Romiantev, la Poartă și sol mare turcescu la moscalii cu aședzimântul păcii. Și n-au apucat a agiunge la Poartă, solul, nici cel moschicescu, nici cel turcescu la Petreburcu, și i-au agiunsu veste pe drumuri c-au murit împărăteasa Anna, cè moschicească, la văletul 7249 < = 1740 >, octomvrie 26.

Și au stătut pe drum aciiè doi soli, cari unde i-au agiunsu vestea, câteva dzile, de-u așteptat răspunsu. Și pe urmă, viindu-le răspunsu, s-au pornit de s-au dus și cela la Țarigradu și celalaltu la Petreburcu. Precum or aședza, vreme va arăta.

Într-acestu an murit-au și Carul, înpăratul nemțescu. Și să strângu craii și alectorii la târgul Amburhu, la alecțiie. Cela ce s-a alege, vremè va arăta.

Într-acestu an let 7248 < = 1740 > rădicatu-s-au persii cu toată puterè lor și au mărsu asupra unui înpărat a Indiii, anume Gonor. Și dându războiu tari, au biruit persii și au prinsu și pe împăratul Indiii la mână, viu. Și i-au luat toate țărâle și apoi l-au lăsat să-i hie birnic. Și s-au înplut persii de multă averi.

Tot într-această vară, let 7248 < = 1740 >, la avgust, dat-au o brumă mare, de-u strâcat pânele, mălaile, păpușoi. Și până în martie nu putusă ara oamenii. Și s-au făcut foamete mare în țară. Și de pâne, și de vin, și de vite, scumpete mare; că le cumpăra și de la Crâm; și vite și pâne, și de la Tarigrad și den toate părțile; de să scumpisă toate lucrurile: 80 lei, 100 lei păreche boi; vaca 15, 20 lei. Că și la Țarigrad și la unguri și în Crâm, și mai cu prețu decât aice era bucatele. Toate aceste s-au făcut într-acestu an let 7248 < = 1740>.

Și împărătiasa Anna, la moartè iei, au lăsat pe un copil mic de 2, 3 luni să hiie împărat, când a vini la vârstă, iar până atuncia să fiie pitrop Biron Xenje de Cruliandie, înpreună cu alții. Și după aceia n-au trecut 2, 3 luni, și după ce s-au strânsu cnedzii toți, n-au suferit să fie el cap înpărății și l-a și făcut surgun, dând pricină că iaste liuter.

Iară la vlet 7249 <= 1741> au rămas pitropi înpărății Moscului îma copilului, anumé Anna, nepoată de sor-înpărătesii ceii bătrâne, și cu bărbatu-său, Antonie Xenje de Lunimburcu, și cu un niamțu, anume Isterhaz, și cu vro 2, 3 cniadzi moscali. Și pe Menih l-au mazilit, să nu mai fiie fert marșalic, iar pe alți liuteri ce au fost ofițéri i-au gonit pe toți. Și li-au luat moșiile ce le didesie, ș-au rămas să fie iarăși înpărătești.

Iară tot întru acestaș an vleat 7249 <= 1741> au început a face gâlceavă craiul șvedzilor, ginerele lui Petrî înpărat, dzicând că nu i să cade înpărăția acelui copil, ce să cade să fie înpărățiè ficiorului lui, că iaste făcut din fata lui Petrî, sau Elisaftii, fétii lui Petrî, care era fată mare la Moscu. Și au început a scoate oaste șfedzască, fiind îndemnat de Franțoz, adeverind că li-a da agiutor și bani, cu îndemnătura Turcului. Ce și moscalii, după ce au simțit, au trimis oaste împotriva oștii șvedzești și i-au bătut pre rău pe șvedzi.

Tot întru acest an vleat 7249 <= 1741> după ce au agiunsu solul moschicesc la Poartă, pentru oarecare pricini neputându-să aședza, au pus împărăția și au tăiat capul lui Alexandru terdzimanului, fratelui lui Gligori vodă. Și pe alți turci, carii fusése la aședzământul păcii înpreună cu terdzimanul, i-au făcut surguni, dzicând cum că au făcut vicleșug, de au viclenit înpărăția și au învoit creștinilor.

Iară piste 6 luni, la vleat 7250 <= 1741>, septemvrii 13 dzili, au vinit și lui Gligori vodă mazilie, și l-au dus la Poartă cu cinste. Și în locul lui au vinit Costantin vodă, ficiorul lui Neculai vodă Mavrocordatu, din Țara Munteniască, careli au mai fost aice domn; iară în locul lui Costantin vodă au mărsu Mihai vodă Racoviță cel bătrân.

Atuncia au trimis turcii în Țara Muntieniască de au tăiat capul unui doftor, anume Testabudza, care acel Testabudza au fost credincios la Poartă. Și cădzind în prepus cum că să agiunge cu creștinii, au fugit 2, 3 ani. Și amăgindu-l turcii cu ferman de ertaré, așea l-au prinsu și i-au tăiat capul.

Acest domnu Grigorie vodă era foarte grabnicu și năselnic. Și în dzilele lui să înbogățisie ciocoii, că lua slujbele cu dări și cu mite de la greci. Iară boiarii mazili n-avea căutaré și rămăsésie la sărăciie. Și începusă a-i și boiari pe ciocoi, că să mândrisie; socotie că n-a mai avea sfârșit. Iar Dumnădzău iaste tuturor giudecător drept.

A DOA DOMNIE A LUI COSTANTIN VODĂ NECULAI, LA VLEAT 7250 < = 1741 >, OCTOMVRII 1

După cie au vinit aici Costantin vodă, eșitu-i-au toată boiarimia înnainte cu multă bucuriie, știindu-l din domniia

dintâi că iaste om blând și bun. Și piste 3, 4 dzili au boerit boiarii după obicéi.

Pus-au pe Sandu Sturdzea iarăși vel logofăt; pe Costachi Razul, ce era hatman, vel vornic de Țara de Gios; pe Iordachi Roset Cilbiul vel vornic de Țara de Sus; pe Ianache, ce-au fost spătar mare în Țara Românească, frate doamnei lui Neculai vodă, l-au pus hatman; pe ficiorul lui, Adămițe, ce era cumnat lui Costantin vodă, l-au pus vel postelnic; pe Adriiaș Roset vel ban; pe Manolachi Costachi vel spătar; pe Ștefan Ruset vel păharnic; pe Toader Păladi vel visternic; pe Ion Bogdan vel stolnic; pe Chiriță Dracul vel comis; pe Iordache Roset, ficior lui Ștefănițe Ruset vornicul, vel medelniciar; pe Dumitrașco Păladi vel cliucer.

Și după cie au boarit pe acești boiari, făcut-au și altă socotială; că au pus, din boiarii mazili, pe Ion Neculce biv vel vornic și pe Iordache Dulgheriul biv vel postelnic și pe Aristarh biv vel ban să fie giudecători aici în Iași, dinpreună cu boiarii cei mari, la toate trebile și giudecății și sfaturili să fiie nelipsiți. Și li-au făcut și nafacă câte 50 de lei de boiar pe lună.

Așijderea au mai ales câte un boiar din boiarii mazili și au pus la toate ținuturili ispravnici, și li-au dat ținuturili cu slujbe în mânule lor, și li-au ales răsura să ia giumătate mai mult decât soțiile lor.

Așijderea au ales pe alți boiari mazili, carii n-au încăput la boiarii și la isprăvnicii ș-au fost cu boerii-vel sau ficiori de boiari-vel; pe aceia i-au rânduit să-i puie pe rând pe toți la slujbe. Și li-au rădicat dăjdile, să nu dea nemică, nici iei, nici ficiorii lor. Iară pe alți mazili, carii au fost mai de gios, i-au pus dăjdi ușoare, să dea cineș după putința sa, puțin.

Așijderea au rădicat și dajdè tuturor mănăstirilor și dajdè tuturor preoților, să nu dea nemică.

Și câte giudecăți să făcia toate le scriia la condicie și giudecătorii din Iași și ispravnicii de la țară. Și când făcia

Costantin vodă divanuri, toate giudecății le rânduia la boiari ori la ispravnici la țară, de li făcia. Și dacă nu plăcia oamenilor giudecata boiarilor, viniia la divan, cu mărturiia de la boiari, și videa domnul mărturiia și, pe cum îi părea, le curma giudecata.

Așijderea alésesie vro 5, 6 logofeți de taină, de sta de cetiia răvașeli și le făcia răspunsuri și punè logofătul al triile picéte domniască în răvașe și scriia toate răvașeli la condică. Și era și un izbașia, om de curtè lui vodă, de strângè toate răvașeli de pe la oameni și le scotè răspunsu, fără de nici o cheltuială. Numai cât da diecilor oamenii câte 2, 3 parali de scris răvașeli.

Ispisoacéle de moșiie, câte mérgè la divan, toate le scriè la condică.

Mănăstirilor li-au făcut obiciai, vecinii lor să lucrédze cum au lucrat și mai înnainte, cât vor. Iar alți oameni, streini, carii vor șidè pe moșiile lor, să le lucrédze câte doăsprădzéce dzile și să le și dè a dzécia.

Iară boiarilor și mazililor li-au făcut obicéiu să lucrédze cu oamenii lor, carii or șidè pe moșiile lor, cât li-a fi voia și cât or putè. Însă numai acei oameni ce vor șidea pe moșiile lor să lucredzé, iar pe alte moșii a altor oameni să nu să întindă a stăpâni.

Și pe țară au scos întâi banii stiagului, câte 105 parali de om, céle 5 parali să fiie a boiarilor ce or strânge banii, iar 100 parali să margă la visteriie. Și au aședzat să fiie patru civerturi într-un an; câte 105 parali să dea tot omul căsar, iar holteii cei cu părinți să dea câte cindzăci și cinci de parali. Și li-au dat peceți tuturor, tipărite anumé, fețele lor, numele și poreclele. Și după ce s-au cisluit, li-au dat zlotașii izvoade, și la visteriie li-au scris la condică.

Și au făcut obicei zlotașii pe oameni, pe țărani, să nu-i supere nemică. Ce dintr-acéle cinci parali să-ș cumpere bucati,

fân, ce li-ar trebui. Și alte obicéie réle, ce iera mai înnainte, nici unele să nu fiie, nici văcărit, nici pogonărit, nici cunițe, nici adăosaguri, nici jacuri de ciocoi, să îmbe pin oameni mâncându-i.

Și Țărâi de Gios le mérgéa pre bine, iar Țărâi de Sus, fiind prădați de moscali și fiind lipsiți de pâne, le mérgè mai greu; can fugiia din cei săraci, iar cei mai cu putință era mulțămiți.

Dat-au și strânsoaré maré de cerca pe oameni, și pe undie îi afla îi bătia. Și pe vorniceii cari-i tăgăduia pe oameni de nu vrea să-i spuie, îi da pe ulițe și-i trimite la ocnă.

Mai adeverit-au că, de i-a eși somă bună, să poată rădica poroncile împărătești, a rădica boierilor mazili și mănăstirilor desetina și vădrăritul. Și așea toți au priimit și s-au bucurat.

Numai vro doi, trii boiari nu le plăcia, și ciocoilor carii jecuia țara. Că la acei boiari să strânsésie mulți oameni pin satele lor; și alții nu mai rămăsésie mai cu nimé, și can sta împedecaré acești boiari, ca să stricie această socotială, dar nu pot isprăvi nemică.

Dat-au și boiarilor celor mari câte 50, 60 de oameni de scutială; altora, boiari mazili, câte 20, câte 15, câte 5. Așijderea au dat și la giupânésie sărăcie, ca de scutială, câte 10, câte 15, careș după boiarie.

Tâmplatu-s-au de au vinit un turcu de la Poartă cu ferman, să ia pe Lupul sărdariul, ficiorul lui Năstasii vornicul de lemne, pârându-l turcii și lipcanii de la Hotin că la vrémia lui Gligori vodă, când au vinit moscalii în țară, în Moldova, acel Lupul sărdariul să fiie fost umblat ajungându-să cu moscalii.

Și după ce s-au dus moscalii, l-au pus măriia sa Grigorii vodă ispravnic pe ținutul Hotinului, și i-ar fi jecuit pe turci și pre lipcani, fiind vréme turburată, și iaste hain și iaste bogat, de are mulțimé de bani. Și fermanul scriia la măriia sa Costantin vodă să caute să-l trimită pre Lupul sărdariul și să-i scriie tot ce va avea.

Iară măriia sa Costantin vodă nu s-au îndurat, nici s-au grăbit să-l trimită, ce au chiemat pre boiarii cie mari și pre alți boiari mazili și pre călugări, pre egumeni și pre neguțitori și pre turcii balgii și i-au întrebat pre toți pentru Lupul sărdariul cum știu: „Fost-au hain?" Deci boiarii și călugării, egumienii și neguțitorii și turcii balgii au mărturisit cu toții cum nu-l știu pre Lupul sărdariul să fiie fost hain.

Și așa făcând mărturiie de la toți, măriia sa Costandin vodă au trimis la Poartă, scriind la priiatinii măriii sale cum că-i iaste năpaste Lupului sărdariului. Și așa au isprăvit de i-au dat pacé. Numai au cheltuit o sută de pungi de bani; șaptezăci pungi au dat Lupul sărdariul, iar doaozăci și cinci de pungi au dat măriia sa Costantin vodă și boiarii, și l-au scos. Iar mai pre urmă au dat Lupul sărdariul și acéli doaozăci și cinci de pungi de bani și au plinit o sută de pungi de bani de au dat și au hălăduit.

9 <*sic*>. Tot întru acestaș an 7250 <= 1742>, de primăvară, venit-au câteva havalele asupra țărâi de la Poartă: să facă opt sute de salahori și o sută și cinzăci de cară la cetaate la Voziia, să o zidiască de nou, să o facă; așijderea și câteva mii de chile să li cumpere și să le trimită la Țarigrad; așijderea și câteva pungi de bani să dea la omul lui casap bașia să cumpere oi pentru sulgeriè înpărătiască.

10. Așijderea și solul moschicescu s-au pornit de la Țarigrad să margă la Petrburgu, la Moscu, și ajungând la Tighinea, din oarecare pricini au șezut vreo trii luni de zile de au ernat până în primăvară.

Și au rânduit măriia sa Costantin vodă pre dumnialui Costachi Razul vel vornic de Țara de Jos de au purtat de grije pentru tot conacul de bucate ce au trebuit, că așa era poronca de la Poartă. Și făcusă ținutul Orheiului și ținutul Lăpușnii ca vreo trii sute de cară, de sta pentru triaba solului; că era ca la o miie și cinci sute de oameni și mai bine cu solul.

Și purcegând de primăvară din Tighinea, l-au dus până în hotarul leșescu. Și tâlnind pre solul cel turcescu, l-au adus și pre acela tot cu cheltuiala țărâi, până l-au trecut Dunărea la Gălați. Care au cuprinsu aceste havalele câteva sute de pungi de bani. Și nemică beilicuri în țară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit măriia sa Costandin vodă din soma civerturilor. Numai, înglotindu-să cheltuiala, n-au fost numai patru civerturi în anul dintâi, ce au fost șasie civerturi.

Lăsând ale pământului Moldovii, acum am scris ale streinilor ce s-au lucrat în anul 7250 < = 1742 >.

11. Zăbava solului moschicescu ce au zăbăvit la Tighinea n-au fost altă pricină fără de cât la Petrburgu, tâmplându-să de scotea epitropii împărățiii oastea cea mare, polcurile céle împărătești carele să chiamă Preobrajenschii polcu și Simionetchii polcu, ca să margă asupra șvezilor, era foarte cu supărare mare oștenilor, fiind vréme de iarnă. Și eșind toată oaste din Petrburgu afară și așezindu-să cu obuzul, au triimis pre tainâ la Elisavet, fata lui Petru împărat, care era fată mare, ca să margă la oaste, să o rădice să le fie împărătiasă.

Deci și ia fiind supărată de epitropi și văzind că umblă lucrurile prost și împrotivă, s-au sculat de la casa iei pre tainâ într-o noapte și s-au dus de au întrat în oștile împărătești. Iar oștile împărătești, văzind-o, foarte s-au bucurat și îndată i s-au închinat și au priimitu-o cu mare bucuriie, rădicând-o să le fie împărătească.

12. Iară împărătiasa Elisavet au poroncit de au schimbat toate vărțile pre la toate porțile și au și triimis câte doao, trii sute de slujitori și câte cu un ofițiiar cap. Și sosind la porțile cetății, li-au și deschis îndată ciei dinlăuntru. Și așa au mărsu pre la toți epitropii și i-au prinsu pre la gazdele lor.

Iar mergând și la Menih și, vrând să-l prinză, au început a să pune împrotivă; și până a-l prinde, au perit vreo cinci, șasie moscali. Și au perit și din oamenii lui Menih vreo cinci, șasie.

Și așa, prinzându-i pre toți epitropii, i-au închis într-un turnu de piatră.

Și sculându-să și împărătiasa Elisavet tot întru acéiaș noapte cu toată oaste, au purces și au mărsu la curțile împărătești și au cuprinsu curțile de toate părțile și au prinsu cu tainâ vărțile, de n-au știut nimé nemică până ce au sosit la ușile curților împărătești. Decii nu s-au putut apuca de nemică.

Și întrând în curțile împărătești, împărătiasa Elisavet a doa zi au și trimis surguni pre împărătiasa Anna și pre bărbatul său Antonie Xsenje de Luțimburcu și pre copilul lor Ioan Antonieviciu la țara lor la Luțimburgu. Și așa pornindu-i, au început a trage clopotile și a slobozi pușcile céli mari și au început a zice în trâmbițe și a striga: „Vivat, vivat, vivat!" și a zice: „Întru mulți ani să trăiască împărătiasa Elisavet".

Deci împărătiasa Elisavet mergând la bisérică și coronindu-o să fiie împărătiasă Moscului, dupre ce au luat samoderjaviia, adecă stăpânirea împărățiii, au cinstit pre toți ofițiiarii și pre toți slujitorii.

Lăsându acum céle streine, vom scriie iarăș a pământului Moldovii.

13. Așijderea măriia sa Costantin vodă au mai socotit pre unii din ficiorii de boiari carii nu putea să încapă la boiariie și era ficiori de boiari mari și de niamuri, și începusă acum unii și a îmbătrâni și nu mai încăpea la boiariie, că de la o vréme încoace era tot unii, iar măriia-sa Costandin vodă au socotit de au făcut dreptate și au început a-i boiari și pre aceia ce era căzuți din cinste.

14. Mai socotit-au măriia-sa Costantin vodă pentru școali de învățătură, de li-au mai întărit școalele céle elinești și céle slovenești. Așijderea au mai făcut scoali de învățătură și lătinești și arăpești, și au dat știré tuturor mazililor în toată țara ca să-ș aducă copiii la învățătură la școală, ca să învețe orice limbă li-ar fi voia, pentru ca să să afle oameni învățați și în

pământul nostru al Moldovii, precum sânt și printr-alte țări și părți de loc. Iar dascălilor li să da plata din visteriia domniască.

Așijderea au dat poroncă la toată boiarimea să-ș aducă scrisori ce or avea pe moșiile lor, să le scriie la condică, ca să să mai curme gâlcevile.

15. Socotit-au măriia-sa Costandin vodă și pentru pârcălăbiile de pre la târguri, având obicei pârcălabii de luoa osăbit di cei doaozăci de bani, mai luoa și câte doao ocă de vin de bute de vin sau horilcă, orice féliu de băutură ar fi fost.

Și pârcâlabii nu luoa numai acéli doao ocă, precum era obiceaiul, ce luoa néște tidve mari câte de patru, cinci ocă, de jecuia oamenii și negutitorii, spărgându-le butile. Iar măriia sa Costandin vodă au stricat acel obiceai rău, să nu mai fiie, să nu mai ia pârcălabii tidve și oce de vin și de horilcă, ce numai să ia pârcălăbiile drept pre obiceai câte doi potronici de car, iar mai mult să nu supere oamenii și negutitorii.

16. Așijderea toate mănăstirile li-au dat să fiie în sama mitropolitului și a episcopilor pre la eparhiile lor, ca să le ia sama egumenilor și călugărilor, să nu le prăpădiască viniturile moșiilor și a bucatelor ce or avea fără de ispravă, precum făcea mai înainte vrémie.

17. Făcut-au milă și întăritură la Patriiarhiia Alexandriiei, de au închinat mănăstirea Hangul, ca să-i fiie câte di ceva agiutoriu, pentru că această mănăstiré o au fost închinat mai înainte vrémie răposatul părintele măriii sale, Nicolae vodă. Și având patriiarhiia și hrisov, au socotit și măriia sa Costantin vodă de o au închinat iarăș la Patriarhiia ce mai sus s-au zis, la Alexandriia.

18. Iară în zilele măriii sali, lui Costantin vodă, vinit-au și prefericitul părinte chirio-chir Parthenie, patriiarhul al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina. Și priimindu-l măriia sa Costantin vodă cu bine, și osăbit de milă ce au făcut măriia sa de au dat și au întărit Sfântul Mormânt a Domnului nostru

Iisus Hristos, au închinat și acéste patru mănăstiri, anumé Tazlăul, Cașenul și Soveje și Pobrata. Care dentru acéste mănăstiri, Tazlăul, Cașenul și Pobrata mai fusésie închinate și mai înnainte vrémie la Sfântul Mormânt; și la vréme de nepacé li-au fost dat de bunăvoie patriiarhul de Ierusalim iarăș pre sama călugărilor moldovéni.

Iar așezându-să pacea și fiind mănăstirili câte cu ceva vinit, au socotit măriia sa că iaste lucru cu cale să fie închinate mănăstirile iarăș la Sfântul Mormânt a Domnului nostru Iisus Hristos, să să ajutoréze și să să întăriască Sfântul Mormânt, carele iaste de folosul mântuirii a toată creștinătatea.

24 <*sic*>. Iară în anul 7251 < = 1743 >, în luna lui iulie în șase zile, vinit-au și lui Costantin vodă véste de mazilie. Că tâmplându-să la Țarigrad de au luat domniia Ion vodă Mavrocordat, frate lui Costantin Mavrocordat, triimis-au omul măriii sali aici la Iași, la boiari, cu cărți, puindu caimacami pre dumnealui Sandul Sturzea vel logofăt și pre dumnealui Costache Razul vel vornic. Iar preste doao săptămâni sosit-au și turcul capegi-basia, și cetind fermanul iulie în doaozăci de zile și odihnindu-să măriia sa Costantin vodă încă zéce zile, și grijindu-l bine cu de toate céle ce i-au trebuit la purces, și pre la toate conacele, purces-au în zi întâi a lui avgust. Și au mărsu la Poartă, la Țarigrad, cu cinste și, neplinind anul mazil, au luat iarăși domniia Țării Muntenești. Iar aici, la noi, în Moldova, au vinit domnu măriia sa Ion vodă Mavrocordat.

GLOSARE

BIBLIOTECA

GRIGORE URECHE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

A

acela, ca ~ – mare, cumplit
aciiaș – de asemenea
adet – obicei
adeveri, a ~ – a dovedi
adunată (limbă) – compusă
agemoglani, iamoglani – copii de casă creștini la Poarta otomană, instruiți pentru a intra în rândurile armatei turcești
ai – ani
ajoturi, a ~ – a ajuta
ajunge, a să ~ – a se înțelege
alege, a ~ (sfat) – a hotărî
alegând – exceptând
ales – mai ales
alesătoriu – hotarnic
amestecătură – intrigă, tulburare
amistui, a să ~ – a se ascunde
amână – în mână
apăra, a ~ – a se opune
apărătură – apărare
arc tare – arbaletă
articéle – jalbe
ascuți, a să ~ – a pândi
astruca, a ~ – a îngropa
astupa, a ~ – a șterge amintirea
asuprā, mai cu – cu dobândă (fig.)
ațile – funiile

B

bate, a ~ – a ataca (o cetate)
bājānii – fugari
begler-bei – pașă cu trei tuiuri
beleag – tabără de adunare și de regrupare a oastei
belitură – jaf
beșlii – ostași turci
bogdani – moldoveni (turcește)
Bogoiavlenie – Bobotează
brudiu – tânăr, necopt
bucate – grâne
buluci, a să ~ – a se aduna în ordine de oaste
busurmani – mahomedani
buor – bour

C

can – cam
cap, de ~ (*îngrozind*) – amenințând cu moartea
cap de price – motiv de ceartă
capete (de lege) – articole
capigiu – demnitar turc însărcinat cu mazilirea domnului sau cu inaugurarea noii domnii
capiște – templu
capul, cu ~ său – în persoană
caripiți – oșteni turci
casă – familie
castalan – castelan
catastif – listă, condică; pl. *catastișe*
cauzilieri – soldați turci din garda sultanului
căli – plural de la cale
cărtulari – cărturar
căsași – oameni de casă ai domnului; rude
căuta, a ~ – a fi nevoit
cândai – poate
cârma – cârmuire; (*de toată cârma* – cârmuire puternică)
cerși, a ~ – a cere
certa, a ~ – a pedepsi
certare – pedeapsă
cetvertoc – joi (slav)
cevlui, a ~ – a tonsura; ritual catolic: a tăia părul din creștetul capului unui seminarist pentru a se arăta intrarea sa în tagma bisericească sau călugărească
chelar – cămăraș
chivernisală (a țării) – cârmuire
chizmi, a ~ – alcătui, a redacta
cineș – fiecare
ciudesă – lucru minunat, de necrezut
ciudotvoreț – făcător de minuni (slav)
cocon – fiu
cometha – cometă
comornic – cămăraș
concenie – sfârșit (slav)
corona – țara coroanei (polone)
corună – vezi *corona*
covârși, a ~ – a trece deasupra
credință, a lua ~ – jurământ
crijeci, crizeci – cavaleri teutoni, cruciați
cuhne – bucătărie
cumplit – răutăcios
cură – curge
curăți, a să ~ – a scăpa

D

dabilă – dare
dajde – tribut (turcilor)
dărăbani – vezi *dorobani*
decindea – dincolo de
derege, a ~ – a sluji
descăleca, a ~ – a întemeia, a se așeza
dezbate, a să ~ – a se elibera
dezmierda, a să ~ – a petrece
dezmierdăciune – petrecere
dirése – privilegii scrise
dispărțit (*de fire*) – deosebit
dni – zile (slav)
dobândă – izbândă, biruință, pradă de război

dobândi, a ~ – a prinde, a cuceri
doftor – medic
domnișor – pretendent la tron
dorobani – mercenari pedeștri în oastea Moldovei
dos, a da ~ – a fugi
dostoi, a ~ – a îndestula, a sătura
drege, a – a sluji
dvorba – slujbă
dvorbitoriu – cel ce slujește
dulceață – blândețe
dușegubină – amendă pentru crimă
dzimbru – zimbru

E

epitrop legii – capul bisericii
ereu, iereu – preot

F

ferința – apărarea
ficlean – trădător, vezi *viclean*
flămânzici(u)ne – foamete
folos, de ~ – vrednic
fușturi – lănci

G

gardinal – cardinal
gâlceavă – bătălie
gloate (de oșteni) – oaste de țară, pedestrime recrutată din țărănime
globnic – cel care încasa plățile de gloabă (amendă)
gol, la ~ – loc deschis
golit – părăsit
gospodstvo – domnie (slav)
griji, a să ~ – a se îngriji
grozav – urât
groznic – amenințător

H

hain – trădător
halca – joc cu lancea
hart – duel, luptă individuală
hălădui, a ~ – a scăpa, a se mântui
hânsari – oșteni liberi
hier – stemă, herb
hochim – poruncă a sultanului
horde – ținuturi deosebite
hotară – moșii
hotnog – sutaș, căpitan
hraniță – graniță
humienic, gumelnic – clucer de arie
hușniță – bombardă
hvală – trufie

I

ierbărie – depozit de praf de pușcă
ijdări, a ~ – a-și trage originea
imbir – condiment, plantă originară din India, cu rădăcină aromatică
iscodi, a ~ – a cerceta
ispiti, a ~ – a întreba, a cerceta
ispiti, a să ~ – a să încumeta, a încerca
iubi, a ~ – a-i place (unde va iubi)
iznoavă, de ~ – din nou
izvod – copie, origine
izvodi, a ~ – a traduce
izvodi, a ~ – a face început (a izvodi, a da dajde)

Î

îmblăciu – unealtă pentru treierat
îmbuca, a ~ – a pârî
împărechiiere – vrajbă
împărtit subst. – despărțire
împinge, a ~ – a alunga
împle, a ~ – a împlini
împotrivitor – cel deopotrivă
împrestura, a ~ – a ataca
împreuna, a să ~ – a se întâlni
înaljosul – umilire, pagubă
încălăra, a să ~ – a încăleca
închide, a ~ – a cuprinde
încleșta, a să ~ – a însoți
încruntat – însângerat, rănit
îndărăpta, a ~ – a da îndărăt
îndelunga, a ~ – a amâna, a prelungi
îndirepta, a ~ – a da înapoi
îndreptare – poruncă, privilegiu, așezământ domnesc
îneca, a ~ – a omorî
înfărtăți, a să ~ – a se înfrăți
îngloti, a să ~ – a se înmulți, a forma gloată
îngrozi, a~ – a amenința
înspăinat – înspăimântat
întorsu – înapoiere
întreba, a-și ~ – a se judeca
întunerice (de oști) – mulțime
înțina, a ~ – (copaci) – a cresta copacii de la rădăcină, lăsându-i în picioare gata să se prăbușească
înținat (copac) – vezi *a înțina*
învălui, a să ~ – a rătăci
învățătură – poruncă

J

joiniri – lefegii, soldați poloni în leafă
județe – căpetenii, dregători

L

lăsa, a să ~ – de dânșii – a se repezi la ei
leagăn cu cai – caretă
legătură, a cădea la ~ – a fi prins în război
limbă – popor, neam
limbă, a prinde ~ – a lua prinși pentru informație
litie – litanie, rugăciune
lontru, în – înăuntru
lotori – luterani
lucruri – lucrări, activitate

M

mainte – mai înainte
marinaziu – vin
mas – popas
mazili, a ~ – a scoate din domnie
măscări, măscării – petreceri, chefuri
mâglă – grămadă, movilă
mâzdă – mită
mergătoriu – cel ce merge
méseța – lună (slav.)
meșterșug – șiretenie, artă militară
meterșugui, a ~ – a înșela
mirodenie – miros
moșan – moștenitor
moșie, de ~ – de moștenire
moșneni – moștenitori
mucenie – mucenicie

mulțămită – răsplată
muncă – chin
mușcatin – vin
muta, a ~ – a schimba
mutaferachi – călărești turci

N

namestnic – locțiitor
nădejde (ne având) *~ –* neașteptându-se la
năpaste – luare nedreaptă
năpusti, a ~ – (trebile țării) – a neglija
năsâlnic – puternic, sălbatic
Născutul – Crăciunul
năvală – asalt
năvrapi – oșteni turci
neclătit – neclintit
neîngăduință – tulburare, luptă
nemernic – vagabond
nemeș – nobil ungur
nemeși, a ~ – a înnobila
nesămnat – nescris
nevăzut – urât
nevoie, iaste – anevoie
nevoință – zel
nevoitor – care se sârguiește
nezlobiv – nevinovat
notceagoșu – nobil în Ungaria

O

obicină – obicei
*obârși, a ~ –*a termina
oblici, a ~ – a afla
oborî, a ~ – a doborî
obroc – tain în natură
ocină – moșie ereditară
ocol, ocoale (de care) – tabără
odăi – cazărmi
olac, de ~ – repede
olăcariu – curier
opcop – șanțuri
oțat – provincie
olofani – oșteni turci dintre ieniceri
orde – ținuturi
osârdie – zel
oscârbi, a să ~ – a se supăra, a se sătura
oști, a să ~ – a porni război
otac – sălaș de pescari
otcârmui, a ~ – a cârmui
otărâtură – conflict, ceartă

P

paici – soldați din garda sultanului sau a domnului
părăsi, a să ~ – a renunța
păscoase (bălți) – cu pește
pedeapsă – răutate, pacoste
pedestri, a să ~ – a descăleca
pită – hrană
plean – pradă, prinși
plecat – supus, vasal
poclon – dar
podan – spus, șerb polon
podcomori – cămărași (polon)
podobii – calități
podscarb – vistiernic polon
pofti, a ~ – a cere
poftori, a ~ – a repeta
pogorî, a să ~ – a se coborî
pogrebanie – înmormântare
pohodnic – cal de paradă

pohvală – laudă, slavă
pojivăi, a ~ – a lua în folosință
pol – jumătate (slav.)
polata – palatul
polc – ceata militară
pomana – pomenire
pomăzuit – uns (la domnie)
ponoslu – pârâ
popriște – milă, măsură de lungime
porușnic – căpetenie militară polonă, locotenent
poteci – trecători în munți
poticală – pățanie, înfrângere
potronic – monedă mică de argint
povară (de bani) – sumă de bani de aur
povodnic – vezi *pohodnic*
pravoslaviia – ortodoxia
predoslovie – introducere
prepune, a-și ~ – a fi bănuitor
prepus – bănuială, îndoială
pretitinderile – pretutindeni
price – ceartă, conflict
pricindu-să – luptându-se
prileji, a să ~ – a se întâmpla
primeni, a ~ (legea) – a schimba
prin demână ~ – la îndemână
pristăni, a ~ a ceda, a fi de o părere
pristănire – cedare
pristăvi, a să ~ – a muri
procuratori (în Polonia) – magistrați
proșcă – țintă
prostime – țărănime
protivnic – dușman
publibuitor – pârâș, clevetitor
pune, a ~ (capul) – a muri
purtătoriul – cârmuitorul, conducătorul
pușcă – tun

R

ravent – condiment, plantă originară din Tibet
răsări, a ~ de la – a pierde, a fi despărțit, lepădat
răsipitor (de lege) – călcător
răsplăti, a-și ~ – a se răzbuna
răsufla, a să ~ – a trece
răzbi, a ~ – a birui
războli, a să ~ – a să îmbolnăvi
roată – unitate militară
rocoși, a să ~ – a să răscula
rost – gură
rupe, a ~ (sfat) – a lua hotărâre

S

samodârjeț – autocrat, singur, stăpânitor
sangeac – steag otoman
săciui, a ~ (pădurea) – a tăia
săim (și *seim*) – dieta poloneză
săvârși, a ~ – a sfârși
săvârși, a să ~ – a muri
sârgu, de ~ – repede
sârgui, a ~ – a se grăbi
scală – port
scaun de judecată – instanță, sediu
scălile – vămile
scăpa, a să ~ de – a pierde
scârbă – supărare
scârșca – scrâșnia
schimosi, a să ~ (numele) – a altera

scurma, a ~ – a săpa
semna, a ~ – a însemna
semnat – însemnat, scris
sfadă – luptă, război
sfeti – sfânt (slav.)
sili, a ~ – a se grăbi
silihtari – oșteni turci
simbriie – răsplată în bani
sineațe – puști
slăbit (de ajutor) – lipsit
slujitor – oștean
sminti, a ~ – a greși, a fi în pagubă; vezi și a *zminti*
smoli, a ~ – a unge cu smoală
smomi, a ~ – a momi
socoti, a ~ (țara) – a cârmui
socotință – îngrijire, întreținere
socotitoriu – comandant, guvernator
solați – oșteni turci, arcași
soție – aliat, tovarăș
spahii – feudali turci, cavaleriști
spahiioglani – ostași turci din garda sultanului
spată – spadă
sprijini, a ~ – a apăra, a susține, a se împotrivi
stătător – statornic
steag (de oaste) – unitate militară
steție – provizie de oaste
strejar – care stă de strajă
strica, a ~ (țara) – a prăda
strânsură – agonisită, avere
supune (*suppune*), *a ~* – a ascunde
sveti – vezi *sfeti*
svezi – suedezi

Ș

șafar – rang boieresc polonez; cel care avea grijă de veșmintele regelui
șăici – bărci
șerb – rob
șigubină – dușegubină, amendă pentru omor
șleahtă – nobilime polonă
șlehtici – nobil polon

T

taină – loc ascuns
tâmpina, a ~ – a întâmpina
tâmpla, a să ~ – a se întâmpla
temeiu – tabără principală a oștii
tinde, a ~ – a întinde
tinsu (loc) – întins, șes
tocmală – înțelegere, tratat
tocmeală, tocmeli – așezăminte
tocmi, a ~ (oastea) – a pune în ordine
tocmi, a se ~ – a fi de acord; a se potrivi
tocmitoriu – comandat, guvernator
togarma – numele evreiesc al turcilor
trăi, a (*biserica*) *~* – a fi în ființă

Ț

țarină (a Iașilor) – moșie, teritoriu
țâncă – cățea
țenchiu – sfârșit, margine
țiitoriu – stăpânitor, guvernator

U

umple, a ~ – a împlini
unde – de aci, de unde, prin urmare
uric – act de privilegiu
urzi, a ~ – a începe o lucrare

V

vă leat – în anul
vâlhvă – curaj, faimă
vârteji, a să ~ – a se întoarce
vecinească, adj. – din vecini
vezir azem – marele vizir
vicleni, a ~ – a trăda
viteaz – cavaler feudal
volnic – ostean, soldat
volnic – liber
volniciia – libertate, independență
vorovi, a ~ – a vorbi
vtorago – al doilea (slavon)

Z

zarvă – război
zavistie – tulburare, conflict, invidie
zăhăială – tulburare
zminteală – greșeală, accident – vezi și *sminteală*
zminti, a ~ – a greși
zvori, a ~ – a sluji

MIRON COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRÂII MOLDOVEI... DE NEAMUL MOLDOVENILOR...

A

aceia, ca ~ – mare, cumplit
acolesi, a să ~ – a se lega de ~
agiunge, a să ~ – a se întâlni, a se înțelege, a câștiga pe cineva de partea sa
agonisită – avere câștigată (spre deosebire de moștenire)
ai – ani
alamani – nemți
alege, a ~ – a hotărî, a accepta
ales – mai ales
amână – în mână, la îndemână
amelita, a ~ – a nota, a pomeni
amirosi, a ~ – a bănui, a simți
amistui, a ~ – a suporta
aprândzu – vremea prânzului
aprod – trimis al stăpânirii
arbănaș – albanez
arca – protector
ardzehal – jalbă (turcească)
armată – artilerie
assaul – căpetenie căzăcească
astruca, a ~ – a îngropa
astrucare – înmormântare
astupa, a ~ – a nimici
asupreală – nedreptate
ataman – căpetenie militară căzăcească
atocma – întocmai
atșerif – poruncă a sultanului
atunceș – tot atunci
a vedere – pe față

B

balinez – tun mare, bombardă
barat – privilegiu turcesc
bardișă – topor de război
barilcă – butoiaș
bașcă, băști – bastioane
bate, a ~ – a bombarda
bănat – supărare, dojană
bâhniș – mlaștină
birui, a ~ – a ajunge
bivșug – belșug
blăstămat – neglijent
blăstămățiie – neglijență, incapacitate

bogaz, boaz – strâmtoare a mării
boleac – bolnav
boz – zeu păgân
buigui, a ~ – a încurca, a tulbura
buiguit, buiguitor – tulburat la minte
buldzi, a ~ – a îmbulzi, a înghesui
buluc – ceată , detașament, sau: împreună (adv.)
buluci, a să ~ – a organiza o ceată, un detașament
burzului, a să ~ – a se răscula

C

cabaniță – mantie de catifea cu guler de samur
caftan – haină de ceremonie
caimacam – locțiitor de domn
caló – călău
can – cam
canon – cântare bisericească
cap – capitol
cap, mai ~ – mai mare
cap de pace – condiție de încheierea păcii
capul lui, cu ~ – în persoană
capiște – templu
casă – familie
catană – oștean din Ungaria
catargă – galeră
cazilbaș – persan
călcătură – năvală, călcare
căsaș – gospodar
căuta, a ~ – a privi, a fi nevoit
căutare – inspecție
cândai – poate
cântar – măsură de greutate
cârnă – cârmuire
câșlă – stână de câmpie
câzlar aga – demnitar al Porții
ceambul – detașament tătăresc, turcesc
ceauș – agent al sultanului
ceiriu – islaz
celebiu – om cu purtări alese
ceprag – firet
ceput – început
cerac – vasal, supus
ceretei – tufiș de copăcei
cerși, a ~ – a cere
certa, a ~ – certare – a pedepsi, pedeapsă
cetaș – oștean din ceată
cetleu – tonsură
chiar – clar, limpede
chindie – după amiază, între două și cinci
chisoare – închisoare
cinie – țiglă de porțelan chinezesc
cinsteș – cu cinste
cirac – vasal
ciuluc – vale seacă
clăti, a să ~ – a porni, a se mișca
cocon, cucon – fiu
comisar – reprezentant regal (în Polonia)
conac – popas
conteni, a să ~ – a se stăpâni
corn (de oaste) – colț al taberei
coș – tabără tătărească
cotlit – coclit
credzut (subst.) – de încredere
credzu – oare, nu?
crunt – însângerat

cumănac – căciulă de lână
cuntenit – măsurat, stăpânit
curs – mers, excurs
custa, a ~ – a trăi, a se menține
cuvios – potrivit
cvarciana – oaste grea, în zale (în lb. polonă)

D

darn, în ~ – zadarnic
dascal – învățat, scriitor
dăscălie – știință, învățătură
deavaloma – amestecat
dédina – obicei, datină
desfrânare – dezordine, năvălire
destuli, a să ~ – a se mulțumi
dezbate, a ~ – a elibera
desnierdăciune – petrecere
dires – privilegiu
dires – îndreptare
divă – mirare
divuri, în ~ – după noroc
dobândă – pradă
dodei, a ~ – a ataca
dodeială, dodiială – atac, hârțuire
domnișor – pretendent la tron
drăgăniie – oaste de dragoni
drâmbă – ceată
dric – mijloc, în toi
duh – gând, ambiție
dumnedzăieresc – evlavios
durât – huruială
dvorbă – slujbă
dvori, a ~ – a sluji
dvorean – curtean

E

endromida (latin.) – manta de iarnă
ermuluc – manta cu mâneci

F

falanx – falanga macedoneană
fantastic – tulburat la minte
fățăriie – părtinire
fârșit, a fârși – sfârșit, a sfârși
fârtat – înfrățit
feliandrăș – stofa de Flandra
feredeu – baie
fotaze – acoperământ de paradă pentru cai
frământa, a ~ (fig.) – a discuta
frânetic – tulburat la minte, în delir
frânc – italian
friji – cai de Frizia
fuma, a ~ – a arde
fuște – lance

G

galion – corabie de război
gătire – pregătire
gentilon – om cu purtări alese
gloată – oștire
glogozală – amestecătură, dezordine
gonaș – oștean din trupa de urmărire
griji, a ~ (cetate) – a înarma
grosine – grosul țărănimii, grosul oștii
grozav – rușinos, urât
groaznic – temut

grumaji – gât; și cu sensul de golf de mare

H

habeșii – abisinieni, etiopieni
hadâmb – eunuc
hamgiar – iatagan
hasăchiu – agent trimis de sultan
hăicăi, a ~ – a huidui
hăini, a să ~ – a trăda
hălădui, a ~ – a scăpa, a trăi în liniște
hărăt, harț – lupte de hărțuire
hărăți – ostași care dau lupte de hărțuire
hândii – indieni
hereghie – monetărie
hiclean – trădător
hiclenșug, hitlenșug – trădare
hiraarga – gută la mâini
hișpan – spaniol
hloabe – oiște
holendedzi – olandezi
holotă – gloată (rusească)
horvățesc – croat
hotincean – locuitor din Hotin
hronograf – cronică; scriitor de cronici
husari – cavaleri îmbrăcați în fier

I

iaz – șir, grămadă (de cadavre)
ieșitoare – privată
iezi, a să ~ – a se răspândi
inemă, inimă – și cu sensul de centru, avere, tezaur
iscusit (la trup) – frumos, perfect
ispiti, a să ~ – a încerca
ispovedanie – spovedanie
ispravă – decret, confirmare oficială
isprăvi, a ~ – a obține, a izbuti
ispravnic – cârmuitor, guvernator
istov, de ~ – complet, cu totul
istovi, a ~ – a termina
iulit – ofilit
iușor, iușoare – ușor, ușoare
iznoavă, de ~ – iarăși, din nou
izvod, a izvodi – scriere, copie; a traduce, a copia, a elabora

Î

înă, înmă – mamă
înblete – intrigi
împărăchiere, înperechiere – ceartă
împelițare – întrupare
împle, a ~ – a împlini
împotriva – în fața
încăleca, a ~ – a călca în picioarele cailor
încălecat – pornire la oaste
închide, a ~ – a încheia, a cuprinde
închis de ~ – despărțit de ~
îndireptătură – respingere, dare înapoi
îndoit – împărțit, necredincios
înfruntat – înfrânt
înfundat – compromis, cu faimă rea
îngloti, a să ~ (oastea) – a se aduna la un loc
înloc – îndată, în semn de
înoi, a să ~ – sosire cu vești noi

întemeiată (casă) – cu temei, cu avere
întregiie – deplinătate (de caracter)
învăli, a ~ – a face ghem, a învălătuci
învăța, a ~, învățătură – a porunci, poruncă
înzeuat – îmbrăcat în zale

J

jălui, a ~ (pe) – a învinui
jecui, a ~ – a jefui
jitniță – cuptor de pâine

L

laudă – amenințare
lăduncă – cartușieră
leato (slav) – an
leav – polonez
lega, a ~ (pace) – a încheia
legat (cu săim) – hotărât cu legământ
legăna, a să ~ – a sta la îndoială
legată (tabără) – încheiată cu care
legături – angajamente, tratate
limbă – golf
limbă, a prinde ~ – a lua prizonieri pentru informație
limbi – popoare
lisovți – cazaci
liubovnic – bucuros
livinți – oșteni de oaste ușoară
loc, de ~ – de aici, din țară
lovi, a ~ – a ajunge, a se îndrepta
luneca, a ~ – a fi atras în greșeală
lunecos – nesigur
lungoare (boală de ~) – tifos

M

maligna (boală) – de nevindecat
mas – popas de noapte
maștihă – mamă vitregă
matcă – maică
mator – bătrân
măestrii de oaste – mașini de război
măzdi, a ~ – a mitui
mâlit – mal surpat, râpă
mânea, a ~ – a poposi
mâneca, a ~ – a se scula devreme
mârzac – comandant tătar
mârzăcie – în timp ce era mârzac
mecet – templu turcesc
megiiaș – vecin
meidan – piață, spațiu gol
meree – neîntreruptă
mesérniță – măcel
mesétă – lună (slav)
mesteca, a să ~ – a tulbura, a se amesteca
meșterșug – artă, înșelăciune
mică – clipă
mijloc – mijlocire
molitva – rugăciune
moșan, moșancă – moștenitor, stăpân cu drept de moștenire
moșiie, de ~ – de moștenire
mujic – țăran rus
muncă – chin
munci, a ~ – a chinui
musaip – dregător de curte al sultanului
muscă – insectă în genere
muta, a ~ – a schimba

N

năbuși, a ~ – a năvăli
nădejde, fără ~ – pe neașteptate
neamăgeu – neamăgitor
neclătit – neclintit
nedobândit – invincibil
neghicit – neexplicat
nemăreț – modest
nemernic – om străin
nemica – deloc
nemulțumitor – nerecunoscător
nepărăsit – fără încetare
nepriietin – dușman
nesocotit – fără importanță
nestătorie – nestatornicie
neștene – cineva
neticneală – neliniște
netocmeală – neînțelegere
nevoie – primejdie
numere – plural de la nume

O

oardă – oaste tătărească
obârși, a ~ – a termina
oblici, a ~ – a prinde de veste
oborî, a ~ – a doborî
obroc – tain
obsides (latin) – zălog
ocină – moșie ereditară
ocol – teritoriu al orașelor
odaie – fermă, cazarmă
odoacă – chiar, încă, până și
olah – român (în lb. ungară)
olaș – italian (în lb. ungară)
olat – regiune
olăcar, olocar – curier
omor – și cu sensul de epidemie
orândui, a ~ – a porunci
orânduială – poruncă, măsură, hotărâre
ort – monedă
osăbi, a să ~, osăbire – a se despărți, despărțire
oști, a să ~ – a porni cu oaste
oștenie – artă militară; slujbă militară
otac – tabără de odihnă
oturac – cel ce rămâne de pază în tabără

P

pajiște, din ~ – din temelie
palancă – întăritură, cetățuie
patimă – înfrângere, pătimire
pavăză – pavăză
părăsi, a să ~ – a renunța
păzi, a ~ (calea) – a urma
pândză – rând de întărituri ale unei cetăți
pedestri, a să ~ – a descăleca
pementian – agricultor, boiernaș
peste – împotriva
pestiți – mulți
petrecanie – întâmplare, petrecere
petrecător – călăuză
petiană – pană
pildă, în ~ – sub pretext
pisărie – deminitate de pisar
pivă, pioa – tun mare de asediu
plașcă – bacșiș
platnic – răspunzător
pleca, a ~ – a îndemna
plian, plean – pradă
plini, a – a împlini

podagră – gută la picioare
poftori, a ~ – a amenința, a repeta
pohti, a ~ – a invita, a cere
poiadă – mulțime, hoardă
polc – ceată de oaste
polcovnic – comandant de ceată
polnii hetman – hatman de câmp (în Polonia)
polog – întins la pământ
ponoslui, a ~, ponoslu – a dojeni, dojană, învinuire, reclamație
pont – condiție; și cu sensul de articol
pospolita – ridicare generală a oștilor
poticală – pățanie, înfrângere
potică – trecătoare în munți
poveste – proverb
pozvolenie – îngăduință, permisiune
pozvoli, a ~ – a da voie, a fi de acord
prag – cataractă
prapor – steag ostășesc prins în vârful unei lănci
pravilă – lege, codice de legi
pravilă, în ~ – după regulă
praxis – experiență
premeni, a ~ – a schimba (o situație)
prepodobna – preacuvioasa
prepune, a ~, prepus – a bănui, bănuială
prestăni, a ~ – a cădea la învoială
price – ceartă
pricină – vină, ceartă, litigiu
prileji, a se ~ – a se întâmpla
prinde, a se ~ – a se potrivi
pristav – supraveghetor
proașcă – țintă
proci, i ~ – și celelalte
purces – pornire, plecare
pușcă – tun
puterea hi, a ~ – cu atât mai mult

R

raft – harnașament
raia – stăpânire turcească
raitar – oștean călare, neamț
rădicatul – răscoala
răestrovi (în lb. polonă) – înregistrați (oșteni)
răgulă – semințe, ginte
rămășițe – urmași
răpitor, răpitoare – violent, rău, mânios
răsări, a ~ – a pierde
răscumpăra, a ~ – a recuceri, a relua
răsipă – înfrângere
răsipi, a ~ (o cetate) – a dărâma
răspunsuri – corespondență
răschira, a ~ – a risipi (o oaste)
răutăți – și cu sensul de nenorociri, pradă
războli, a să ~, războlit – a se îmbolnăvi, bolnav
râhni, a ~ – a dori
râmlean – roman
rând – la rând
rândul – rânduiala, regula, obiceiul
rediu – pădurice
roată – detașament de oaste

rocoși, a se ~ – a se răscula
rohmistru – comandant de oaste
rost – gură
rumânie, pe ~ – pe românește
ruptul (Seimului) – dizolvare

S

sacaluș – bombardă
săimu, seim – dietă (în Polonia)
scală – port
scară – treaptă
scaun – sediu, capitală
scândură (de aramă) – lespede
scorni, a ~, scornit – a se preface, a înșela, prefăcut
scrisori – cu sensul de lucrări literare
scuti, a ~ – a salva
senator – sfetnic regal în Polonia
serdar – locțiitor, reprezentantul domnului față de oști
sfadă, sfădi, a să ~ – și cu sensul de luptă, război; a se lupta
sfârâina, a ~ – a pune capăt, a hotărî
sii, a să ~, siială – a se teme, teamă
silavă, sileavă – silabă
silitor – ambițios
sinedriu – sfântul Dumitru
sineți, sâmeți, a să ~ – a îndrăzni
sineț, sinețaș – pușcă, pușcaș
sirguială, sârguială – repeziciune
slobodzi, a ~ – a elibera, a da drumul
slujitor – oștean, soldat
smenteală, smințeală – înfrângere, nenorocire, greșeală
sobol – samur
sotnic – comandant a o sută de ostași (la cazaci)
soțiie (țară) – vasală, aliată
spată – spadă
spârcui, a ~ – a risipi
sprijini, a ~, spijineală – a apăra, apărare
sta, a ~ – a se face, a deveni
stâmpăra, a ~ – a astâmpăra
steag de oaste – ceată, unitate de oaste
stepenă – rang, treaptă
stol (de oaste) – ceată, detașament
stoli, a să ~ – a se organiza în stoluri
stolniță – capitală (în Rusia)
strat – suportul tunurilor
strânsoare – oaste de adunătură
streleț – pușcaș
stremuta, a ~ (graiul) – a schimba
strica, a ~ (numele) – a compromite
strigător – crainic
suliță – măsură de înălțime
suna, a ~ – a se zvoni
sunat – vestit, cu zgomot
suptpus – ascuns
supune, a ~ – a ascunde
surguciu – egretă
surgun – exil, exilat
surlar – trâmbițaș
suspina, a ~, pe – a învinui
svetitel – ierarh

Ș

șanț – val
șavgău – săpător de sare
ședzat – așezat
șleah, șleav – cale
șleahtic – nobil polon
șlic,ișlic – căciulă boierească și domnească
șpan – conte, nobil
șvedzăsc – suedez

T

tabie – fort
tar – povară
tăia, a să ~ – a curma
tâmpinare – întâmpinare
tecsi, a ~ – a înghesui
temeiul (oștii) – grosul, centrul
tergiman, terziman – tâlmaci
tiparnic – tipograf
tiron – oștean roman
tocmală – înțelegere, angajament
tocmală, în ~ – în ordine
tocmi, a ~, a să ~ – a repara, a se potrivi, a se înțelege
trage, a ~ – a atrage
trage, a să ~ – a se retrage
trăgăna, a ~ – a prelungi, a trage
trăitor – persistent
treapăd – trap, galop
trece, a ~ (cuvântul) – a nu se ține seamă
trup – cadavru
tui – steag turcesc din coadă de cal

Ț

țărămonie – ceremonie
țenchiu – sfârșit, țintă
țietorie – a ține ca țiitoare
țiitor – stăpânitor
țiiș, de ~ (luptă) – corp la corp

U

undeși – tot acolo
urâciune – ură
uric – act de privilegiu
ursinic – catifea
urzit, urzitor – fundare, fundator

V

valashos – denumire dată de francezi românilor
valios – denumire dată de nemți și italieni românilor
val – și cu sensul de tulburare
vâlfă – glorie
vecinătate – șerbie
vechi, a să ~ – a se învechi
vedérea, a ~ – pe față
veghia voia, a ~ – a părtini
ventre, vintre – pântece
vergile gurii – buzele
veselie – serbare, nuntă
viclean, vicleni, a ~ – trădător, a trăda
vicleșug – trădare
viitor, vinitoare – acel, acea care vine
vivor, vivoară – vifor, viforniță
vloh – italian (în limba polonă)

voie vegheată – cu părtinire, cu premeditare
volnic, volnicie – liber, libertate, putere
volniciie – privilegiu
voloșin – român (în limba polonă)
vrăjmaș – energic

Z
zaharea – provizie
zarvă – tulburare, luptă civilă
zatocenie – exil (în Rusia)
zavistie, zavistnic – invidie, invidios
zăbavă – și cu sensul de petrecere, de clipă de odihnă
zburda, a ~, zburdăciune – a se desfrâna, desfrânare
zugrăvit – aparent, înșelător

NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

A
abate, a ~ – a se năpusti
acmu – *acum*
actinamea – jurământ
adetiul – dare, dajdie
adumeca a ~ a descoperi, a afla
agarlâc – bagaj, calabalâc
agă – ispravnicul darabanilor
ai – ani
aiave – în ființă, în realitate
albineț – albicios, bălan
amăruntul – amănuntul
amelita, a ~, amenința, a ~ – a pomeni în treacăt despre ceva, a menționa
amistui, a ~ – a ascunde
aprimejdioasă – primejdioasă
aprod – slujitor la Curte
armată – tunuri
arz – jalbă, raport, memoriu
aspru – monetă veche turcească
astronomie – știința care se ocupă cu studiul corpurilor cerești
astruca, a ~ – a înmormânta
astrucare – înmormântare
asupreală – nedreptate, silă
așeaș – de asemenea, iarăși
au – sau, ori

B
bae – (săsește) olărie
bahnă – mlaștină
balcibașlâc – tribut de miere care se da în fiecare an hanului tătarilor
baliemez – tun de mare calibru
bardișă – armă veche, în formă de topor, cu coadă lungă
basnă – povestire mincinoasă, legendă
baștă – cazemată în formă de tun
băia, a ~ – a mângâia, a desmierda
băjenie – pribegie, loc de adăpost de frica năvălirilor dușmane
bănat – supărare, necaz, bănuială
becisnic – netrebnic, nemernic, neputincios

beglerbei – guvernatorul unei provincii turcești cu rang de vizir
bei – guvernator (la turci) peste un oraș sau provincie
belitură – despuiere de averi
beșliu, beșlei – corp de călăreți turci, care făceau slujbă de curieri
bișug – belșug
blagorodnic — nobil, de neam
blagoslovenie – binecuvântare
blăzni, a ~ – a se înșela, a se amăgi
boaz – gură de vărsare a unui râu
bold – par ascuțit, prăjină lungă
bolniță – spital
boz – zeu păgân, idol
bozoaie – zeitate feminină
brodi, a ~ – a nimeri undeva, a ajunge din întâmplare
bucim – bucium, instrument muzical
buluc – companie de soldați, ceată de oameni înarmați
buluci, a se ~ – a se concentra, a se strânge în rânduri
bunciuc – steag
busurman, busiurman – musulman
butură – butuc, buturugă

C

cabaniță – mantie cu guler de samur pe care o primește domnul de la Poartă
caftan – haină cu mâneci lungi dată domnului de sulta
caimacam – ocârmuitor
calcan – pavăză, apărătoare
calici, a ~ – a ologi
calnă – turban
calo – țigan, om crud, vărsător de sânge
camătă – dobândă
canaf – ciucure
cap – conducător, om de frunte; condiție de pace, paragraf
capegiu, capigiu – portar al seraiului din Constantinopol, însărcinat cu mazilirea sau decapitarea domnului
capichehaia, capuchehaia – agentul diplomatic al domnilor noștri pe lângă Poartă
capiște – templu păgân
carâtă, caretă – trăsură închisă de paradă
carte – scrisoare
caștalian, caștelean – comandantul unui castel
catargă – galeră, rob la galeră
catastif – condică, registru
cauc – căciulă
cauș – curier, ștafetă (la turci)
cămăraș – slujbaș la cămara domnească, camerier
căsaș – cap de familie
ceambul – năvală pentru pradă
cehăi, a ~ – a supăra
cerca, a ~ – a cerceta, a iscodi
cercare, cercătură – cercetare
cercător – cercetaș, iscoadă
cerșut – cerut
chelșug – cheltuială

chezaș – garant
chilă – măsură veche de capacitate pentru grâne: în Muntenia de 400 oca, în Moldova de 240 oca
chivără – chipiu înalt
cialmă – turban
ciauș – curier, ștafetă
cineș – fiecare
cinsteș – vrednic de cinste, demn
cin – tagmă, stare socială
cirac, ciriac, cireac – protejat, favorit
ciutaci – poreclă dată turcilor
ciudese, ciudă – lucruri de mirare, minuni
clăti, a se ~ – a porni, a merge, a se mișca
clătire – mers, pornire
cliros – cler
cobuz – instrument cu coarde
colfi, colfo – golf
colciac – jambiere
comănac – căciulă de lână
comisie – adunare
comisar – persoană delegată pentru o misiune
comișel – slujbaș al grajdurilor domnești
comornic – cel însărcinat să execute o sentință, o judecată
conac – popas
conteni, a ~ – a se opri, a înceta
corn – aripă de oștire
coroni, a ~ – a încorona
coronație – încoronare
coș – tabără la ședere a tătarilor
coteică – câțea de vânat cu picioarele scurte
cozmografie – studiul corpurilor cerești și al lumii astronomice
crângul cerului, *crugul* cerului – bolta cerească
crezut – credincios, de încredere
crunt – plin de sânge
crug – orbita unei planete
cucon, cocon – fiu de domn sau de boier
cuglă – acoperământ al capului
culoglu – soldat pedestru la turci
cumbară – ghiulea, bombă, granată
cumpănă – primejdie
cura, a ~ – a curge
curătoriu – curgătoriu
curugiu – soldat turc milițian
custa, a ~ – a trăi, a fi în viață
cândai – poate, cumva
cântar, țitnar – greutate de circa 50 kg
câșlegi – perioadă de timp dinaintea Postului Paștilor, în care nu se postește

D

da cale, a ~ – a se retrage
da dosul, a ~ – a fugi
dabilă – dare, bir
dais – război
dava – oraș
dăbilar – agent de percepție
dănăoară – odată (*nicedănăoară* – niciodată)

dărăban – ostaș din pedestrime sau din garda domnului moldovean
dejghinare – dezbinare
deșărt (cu ~) – fără să fi luat nimic
deșugubină – amendă pentru crimă
detunat – trăsnit
dezbate, a ~ – a scăpa de sub stăpânire, a se elibera
dezbatere – scăpare de sub stăpânire
diiac – logofețel, scriitor de cancelarie
diregător, deregător – conducător, slujbaș
diregătorie, deregătorie – slujba unui înalt funcționar
dires – document, hrisov
divă – minune, lucru de mirare
divan – pat, tribunal
dobă – tobă
dobândă – paradă, jaf
dodeială – supărare, strâmtoare
dorobanț – soldat de infanterie
dos – partea dinapoi a oștirii
dosi, a ~ – a fugi
dricul – mijlocul
duium – pradă
dunalma, dunamma – serbare la turci
dvorbiotoriu – de serviciu la curtea domnului
dvorean – curtean
dvorelnic – curtean

E

echingii – corp turcesc de călărești
endromida – numele unei haine
ensiferi – purtători de sabie
eparhie – ținut sub jurisdicțiunea episcopului
eresă – credință eretică, erezie
ereticie – erezie, doctrină eretică
ezoviți, ezuviți – iezuiți (călugări)

F

faneu, fanân – om castrat, eunuc
faunu – zeu câmpenesc
făt – băiat
fățărie – părtinire
fânar – felinar
feceră, formă de perfect simplu de la *a face* – făcură
fereca, a ~ – a lega în fier
feredeu – baie
fericie – fericire
ferman, firman – poruncă scrisă a sultanului
fiecând – oricând
fiia – fiică
filandră, ilantră, falantră – falangă, corp de infanterie la macedoneni
firea (în locuțiuni: *de-a ~)* – deosebit de bun
flămângiune – foame grozavă
frântură – loc prăpăstios
friji – cai din Frizia
fuște – bâtă, lance

G

galion – corabie mare de război
gâbza, a ~ – a prinde pe cineva la strâmtoare

găta, a se ~ – a se pregăti
gâlceavă – sfadă, război
gâmba, a ~ – a prinde, surprinde
gebhanà – materiale de război
ghecet – vad, trecătoare
ghessis – bârnă lungă sau palișă
ghiuluș – sfat, adunare
gioc – danț
giudecată de cap – pedeapsă cu moartea
giudeț – judecată și judecător
giupâneasă – soție de boier
giurui, a ~ – a făgădui
glavă– capitol
gloată – oaste de țară
globnic – funcționar cu amenzile
glonț de tun – proiectil
glugă, cuglă – acoperământ al capului
gomon – zgomot
gonaș – călăreț-cercetaș
greime – mulțime, grosul armatei
grumaz, în locuțiuni: de *~ –* prizonier

H

haiduc – mercenar ungur în armata română
halca – cerc de fier prin care se azvârle geridul (adică sulița scurtă)
hangiar, hanger – pumnal încovoiat
hart, hartu – încăierare între avangărzile dușmane sau între mici detașamente
hasechiu, hasichiu – ofițer din garda sultanului
hatișerif – poruncă a sultanului scrisă de mâna sa
hălădui, a ~ – a se mântui, a scăpa cu viață
hălăduire – mântuire
hămnisi, a ~, hămnisi, a ~ – a leșina de foame
hărăț – soldat din avagardă
hărăți, a se ~ – a se încăiera, a se lupta
hărăzitură – donațiune, dar
hânsar, husar – soldat îmbrăcat în fier
hâtru – isteț
hereghie – origine, neam
hiclean – viclean, trădător
hidropică – boală (acumulare de apă în abdomen)
hihot – hohot de râs
hochium, huchium – poruncă scrisă de la sultan
homnisi – vezi *hămnisi*
hotărî, a se ~ – a se învecina
hotnog – căpitan
hornograf – cronică

I

iazer – lac adânc, mare
iereticie vezi *ereticie*
imbrihor – slujitor la grajdurile sultanului
infulă – tiară episcopală catolică

iscoadă – spion, cercetaș
ispită – cercetare
ispovedanie – spovedanie
ispravnic – dregător
isprăvnicie – dregătorie
istov, în locuțiuni: *de ~* – cu totul, cu desăvârșire
istovi, a ~ – a isprăvi, a sfârși
iznoavă, în locuțiuni: *de ~* – din nou
izvod – manuscris, catastif, text
izvodi, a ~ – a crea, a inventa

Î

îmbe – amândouă
îmbunător – lingușitor
înproșca, a ~ – a trage cu săgeți la țintă
înprotiva, împotrivă – în dreptul, în față
împrotivnic, împotrivnic – adversar, dușman
încailea – barem, măcar
începătură – început
încrunta, a se ~ – a se umple de sânge
îndărăptnicie – îndărătnicie
îndelunga, a se ~ – a se îndepărta
îndupleca, a se ~ – a se îndoi, încovoia
îngloti, a se ~ – a strânge oaste multă
îngreca, a ~ – a rămâne însărcinată
înhotărî vezi: *hotărî*
înnagios și *înnalgios* – pagubă, neajuns
înspăima, a se ~ – a se spăimânta
întina, a ~ – a se umple de tină (noroi)
înturna, a se ~ – a se întoarce, a se înapoia
întina, a ~ – a sprijini slab; a fi gata de bătaie
învăscut – îmbrăcat
învis – înviat

J

jac – pradă
jăcui, a ~ – a prăda, a jefui
jalbă, jalobă – cerere, reclamație
jârtâvnic, jârtvenic – altar și masa din altar
județ – judecată, vezi și *giudeț*

L

lagun – mină (pentru explozii)
lastră – stofă scumpă de lână
lege - religie
lefeciu, lefegiu – soldat mercenar cu leafă și tain
liasă – împletitură de nuiele
liman – port
limbă – informație despre inamic, fâșie de pământ
litie – procesiune religioasă, slujbă
loază – ramură verde, lăstar
loitră – partea laterală a carului, scară
lontru – lăuntru, înăuntru

M

madem – metal
mainte – mai înainte

malgrab – margraf
mamcă – doică
maminâ – colos, namilă
mano – țigănește
marșalâcul – mareșal
mas – popas
maștehă, maștеră – mamă vitregă
mădular – temeiu, membru
măscăriciu – bufon caraghiosul curții
mâlcomiș – încet, fără zgomot
mârzac – căpetenie la tătari
mâzdă – mită
mâzdi, a ~ – a mitui
medelnicer – boier la curtea domnului
megiiaș – vecin
megieșie – vecinătate
meidan, meidian – maidan
melenholie – melancolie
meser – sărac
meterez – șanț, fortificație
metrică – condică, registru
miertă – măsură de capacitate pentru cereale
milă – măsură de distanță
milosârdie, miloserdie – milă, îndurare
mistru – ispravnic
mișelie – ticăloșie
mitră – acoperământ al capului la episcopi
molitvă – rugăciune
moșan – moștenitor
moșancă – moștenitoare
mreajă – cursă
musaip – curtean, consilier intim
musichicește – muzical

N

namesnic – locțiitor, vicar
năboiu – revărsare de ape
năduși, a ~ – a se înăbuși
năini, nămi, a ~ – a aranja, a închiria
năramză – portocal
năruit – ruinat, prăbușit
nedodeit – nesupărat, nestingherit
nemeș, nemiș – nobil ungur
nemuritorie – nemurire
nepărăsit – fără încetare, mereu
nepriiaten – dușman
nescari – niște, oarecari
nesătorie – nestatornicie
neștine – cineva, oarecie
nevoitor – străduitor
nicedănăoară – niciodată
numere – pluralul de la *nume*

O

obadă, pl. *obezi* – cătușă
obârși, a ~ – a sfârși
obiciui, a ~ – a obișnui, a deprinde
obicină – deprindere
oblăduitor – cârmuitor
oblici, a ~ – a afla, a descoperi
oborî, a ~ – a doborî
obrezui, a ~ – a circumcide, a tăia împrejur
obsidis – zălog
obuz – tabără
ocină – moșie, moștenire părintească
ocol – plasă, circumscripție
ocop – șanț de întăritură

odgon – funie groasă pentru corăbii
odor – giuvaer
olac – curier, ștafetă și cal de poștă
olat – ținut, regiune
olăcar – ștafetă
oprială – arest
oratie – cuvântare
ort – monetă de 10 parale
osebi, usebit – osăbit, despărțit, separat
oserdie – zel, sârguință
ostrov – insulă
oștenie – război
otac – tabără, lagăr
otăvi, a ~ – a răsări iarba
Otcenaș, Oscenaș – Tatăl nostru
oturac – veteran (la turci)
otărî, a se ~ – a se mânia înfuria

P

palită – bârnă, par, băț
pantheon – biserică păgână
papistaș – catolic
pardoș – leopard
parolă – lozincă, cuvânt convențional
părcan – gard de scânduri
păretar – covor de perete
pânză – primejdie, nevoie
pedestraș – soldat infanterist
pedestri, a se ~ – a descăleca
pedestru – care umblă pe jos
petrecanie – petrecere, veselie
petrecător – însoțitor
pevet – cântăreț bisericesc
pihotă – pedestrime, infanterie
pisar – scriitor de cancelarie, copist
pistreală – distanță cât o aruncătură de săgeată
pistrelat – stropit, mânjit
pitrop – epitrop, tutore
piuă (pl. *pive)* – mortier (tun foarte scurt)
planită – planetă
plean – pradă (de război)
plod – roadă
plodi, a ~ – a (se) naște, a se înmulți
plodnicie – rodnicie
poclon – plocon, dar făcut unuia mai mare
podalghie – podagră, gută
podan – supus, birnic
podciaș – vistier
podcomor – subcămăraș, dregător polon
podscarb – vistier al doilea
poedinoc – luptă în doi
pogorât – coborât
pohtori, a ~, profitori a ~ – a repeta, a înnoi
pohvală – pompă, triumf
polc – regiment
polcovnic – colonel, comandantul unui regiment
politie – stat
pomană – amintire
pomăzui – a unge cu mir un rege
pomăzăitură – pământuf de bumbac
ponorât – prăbușit, prăpăstios

ponoslu – ponos, plângere, reclamație
pont – condițiune, punct
porușnic – porucic, ofițer la ruși
poticală – înfrângere, supărare
potronic – monetă veche de aramă și de argint
povață – conducător, șef
povod, în ~ – dus de căpăstru
povodnic – cal de călărie
pozvoli, a ~ – a permite, a îngădui
pozvolenie – îngăduință
prapor – steag ostășesc
pravilă – lege
pravoslavie – ortodoxie
pravoslavnic — ortodox, drept credincios
precupie – vânzare cu amănuntul
premeneală – schimbare, înnoire
prepune, a ~ – a bănui
prepus – bănuială
prestol – sfânta masă din altar
prețălui, a ~ – a evalua
price – ceartă, gâlceavă
pricestui, a se ~ – a se împărtăși (cu sfintele taine)
priință – bunăvoință
priitor – binevoitor
prinsoare – închisoare
priseacă – stupină
pristăvi, a se ~ – a muri
pritoran – pretorian, soldat din garda împăraților romani
proașcă – țintă
proclet – afurisit, blestemat
protivnic – de seamă, la fel, deopotrivă
purces – pornire, plecare
pușcă (pl. *puști* și *pușci)* – tun; puști pe roate
putintea – putin

R

raià – cetate sub stăpânire turcească
raitar – soldat cavalerist
răsface, a ~ – a desface
răschira, a se ~ – a se împrăștia, a se risipi
răvaș – scrisoare, bilet
războli – a se îmbolnăvi deodată
recipospolită – stat, regat
rediu (pl. *reade*) – pădurice
roată – companie de soldați
rocoși, a se ~ – a se răscula, a se răzvrăti
rocoșire – răscoală
rocoșitură – revoltă
rohmistru – căpitan de cavalerie (la poloni)
rost – gură

S

sarascher – comandantul unei armate sau al unei provincii turcești
satir – geniu al pădurilor
săbor – sobor, sinod
săciui, a ~ – a seciui, a tăia
săcșor – săculeț
saială – frică
săim, seim – divanul sau sfatul polon

sărdar, serdar – comadant de cavalerie
săvai – măcar, chiar, fie
sângeac – district
sârg, sirg – grabă, numai în locuțiune: *de ~*, iute
sârgui, a ~ – a grăbi
scală – port
scârșca, a ~ – a scrâșni
scociorî, a ~ – a scormoni, scotoci
schiptru – sceptru
sculă – obiect mic de mare preț, giuvaer
scursură – curgere
schizmă – dezlipire, despărțire
sineață – pușcă
sinețaș – pușcaș
singegaș – soldat port-drapel
slobozi, a ~ – a libera, a descărca pușca
slobozenie – iertare de păcate
smintală, zmintală – deranjare, pagubă, stricăciune
sobol – blană de samur
soci (ungurește) – cojocar
sociavă (ungurește) – cojocărie
sodomie – homosexualitate
solac – arcaș din garda sultanului
sotnic – căpitan la cazaci
soție – tovarăș, asociat
spahiu – cavalerist turc
spart – împrăștiat, risipit
spăimat, vezi *înspăimat*
spânzura, a ~ – a atârna
spuză – mulțime, grămadă
staroste – guvernatorul unei cetăți
steag – batalion sau escadron
stepenă – treaptă, rang
stih – verset (din Biblie)
stihie – element (al naturii)
stol – coloană de soldați în marș
strajă – avangardă
străjar – sentinelă, paznic
strileț – vânător
strog – insulă
stropși, a ~ – a strivi în picioare
suciu – blănar (ungurește)
supune, a ~ – a ascunde
surlă – instrument de suflat
svinținii – obiecte sacre

Ș

șafar, șufar – dregător având în grijă garderoba domnească
șagă – glumă
șaică (pl. *șăici* și *șeici*) – șalupă, vas mic cu pânze
șerb – rob
șirag, șireag – rând
șleahtă – nobilime polonă
șlehticiu – nobil polon
șliav, șleav, șliah – drum
șlic,ișlic – căciulă de domn și boier
șpârcui, a ~ – a face fărâme
șpan – vice-comite în Ungaria
șterc – aschie

T

tablă – listă
tabulhană – muzică militară turcească
taftă – mătase subțire și lucioasă
taler – monedă veche austriacă, de argint
tar – povară, greutate
tăbărî, a ~ – a așeza tabăra
tâlcui, a ~ – a tălmăci, a traduce
telal – strigător public, crainic
terziman – tălmaci, dragoman
tij – de asemenea, idem
tină – noroi
tirari (italienește) – *săgetare*
tiron – elev militar
titulus, titiulus – titlu, cuvânt care arată demnitatea și rangul
trăgăna, a ~ – a amâna, a lungi
trâmbaciu – trâmbițaș
trecătoare – trecere
trezvi, a se ~ – a se trezi
triapăd – trap
tui – steag din coadă de cal

Ț

țărmure – țărm
țâncă – cățea
țenchiu – hotrar, sfârșit
țitnar – chintal, 50 de kilograme
țițiu – o băutură a păstorilor, zer

U

ughi – galben de aur
uric – hrisov, document
următor – urmaș

V

val – necaz, frământare
vanda – boierie în Țara Ungurească
văcuire – eternitate, veșnicie
vădire – ieșire la iveală
văleat – dată, an
vătămare – jignire
vâlhvă, vâlfă – faimă
vârtute – putere, tărie, vigoare
velcopolean – soldat din garda regelui polon
veri – ori
viclenitor – trădător
vintre – pântece, abdomen
vistere – averi
vivliothică – bibliotecă
volnicie – libertate
voroavă – vorbire cuvântare

Z

zacon – obicei, datină, așezământ
zaharà, zahareà – proviant, hrană pentru oameni și vite
zapis – înscris, act de cumpărare sau vânzare
zarvă – tulburare, neliniște
zatocenie – exil, urgie
savistie – invidie, pismă
zavistui, a ~ – a invidia, a râvni
zădărî, a ~ – a întârâta, a atâța
zăhăială – tulburare
zălog – amanet
zălogi, a ~ – a amaneta
zburdat – zburdalnic
zmult – smuls
zugrăvitură – pictură

ION NECULCE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

A

acătare – oarecare, deosebit, cât de cât

aclaz, vezi *atlaz*

acmu – acum

acolisi, (a ~) – a urmări pe cineva, a se lega de cineva

adăoșag, adaos – dare în plus, impozit suplimentar

adeveri, (a ~) – a făgădui, a promite, a se încredința

afendi, vezi *efendi*

agă – ofițer superior în armata turcească; rang boieresc în Țările Române

agârlâc – bagaj

agiunge, (a se ~) – a se înțelege cu cineva, a cădea la învoială

agonisită – avere, câștig, folos

ai – ani

alai bei – ofițer turc, comandant de regiment sau escadron

alector, elector – unul din cei șapte principi care alegeau pe împăratul german

alege, (a ~) – a hotărî

aman – îndurare, iertare

amesteca, (a ~) – a vorbi de rău, a unelti, a implica pe cineva într-o situație

amestecat – încurcat, nelămurit

aprinde; a-și ~ rogojini în cap – manieră de a atrage atenția sultanilor, la trecerea lor prin Constantinopol, asupra unei nemulțumiri sau nedreptăți; *a-și ~ poalele* – a fi cuprins de mari tulburări sau griji

aprod – slujbaș mărunt de curte, însărcinat cu transmiterea unor porunci sau cu executarea unor pedepse

aptică – farmacie

apuca, (a se ~) – a promite solemn, a se angaja sub jurământ

arbănaș – albanez

aret – pază, apărare
armaș – dregător însărcinat cu aplicarea pedepselor, inclusiv a celor capitale
arz, arzaun – memoriu adresat Porții Otomane de către domn sau boieri
așăza, așeza, (a se ~) – a se învoi, a se înțelege asupra unei chestiuni, a se împăca
așeș – întocmai, chiar așa
așezământ – învoială, înțelegere, acord
așezătoriu – om cu locuință stabilă, statornic
ataman – căpitan de cazaci, comandat de detașament la cazaci
atlaz – țesătură de mătase
au – sau

B

bairam, baraiam – sărbătoare mahomedană ce încheie postul mare al Ramadanului
balgi-baș̦a – însărcinatul Porții Otomane cu strângerea mierii și a cerii, necesare palatului împărătesc
balemez, balimez – tun de mari proporții, de mare calibru
baljiu – negustor turc de miere și ceară
ban – rang mare boieresc. În Moldova, introdus în nomenclatura rangurilor abia în 1705, n-a avut o funcție precisă; locul său era între spătar și paharnic
banii steagului – impozitul perceput pentru acoperirea cheltuielilor de instalare în scaun a unui domn
baraimalâc, bariiamlâc – dar făcut de domnii Țărilor Române sultanilor și înalților dregători turci cu prilejul bairamului
basnă – poveste, născocire, scornitură
băcălie – produse alimentare și fructe din țările calde
bănat – regret, părere de rău, necaz
becisnicește – încet, ca un om neputincios
bei – prinț, guvernator de provincie sau insulă la turci; titlu dat de turci domnilor Țărilor Române
beilic – muncă gratuită pentru stăpânire; nevoie, trebuință
beizadea – fecior de domn
bejeni, (a se~) – a se refugia, a părăsi locul de baștină din fața invaziilor dușmane
belacoasă – țesătură scumpă din mătase
beteji, (a se ~) – a se lovi, a se deteriora
bezaconic – nelegiuit, spurcat
bișug – belșug
biv – fost
blem – haidem!, să mergem!, să umblăm!
bold – lemn ascuțit care indica vârful unui cort

bosnean – bosniac, locuitor din Bosnia
bostangiu – infanterist din garda sultanului
botcă – trăsură mică, închisă
bragadir, bregadir, brigadir – general cu o stea, comandant al unei brigăzi
breslaș – membru al unei asociații de lucrători sau de negustori
bucate – grâne, alimente, provizii
budă – dugheană, prăvălioară
bugigean – tătar din Bugeac
bulucbaș – comandantul unui grup de o sută de soldați, de obicei din garda domnească; *başbulucbașul* era șeful comandanților de bulucuri, de sutași
burzului, (a se ~) – a se agita, a se răscula, a se întărâta
busurman – musulman
butuc – instrument de tortură din lemn, prevăzut cu găuri în care se băgau mâinile, picioarele și gâtul celui arestat

C

cabaniță – mantie de ceremonie a domnilor români, îmblănită cu samur și cusută cu fireturi
cadeu, cadiu – judecător turc
cadie – judecătorie (instituția ca atare)
caftan – haină de culoare albă, cusută cu fir de aur cu care erau îmbrăcați domnii la numirea în scaun și marii boieri la numirea în dregătorii
cahpol – pușlama, secătură
caimacam – locțiitor de domn, numit de turci sau lăsat de voievod în absența sa
caiuș – lat arcan
calabalâc – zarvă, tulburare, forfotă
calaor, calaur – pază, patrulă, gardă, strajă
cale (pe, cu ~) – cum se cuvine, pe drept
calga – moștenitorul tronului la tătarii din Crimeea
calmâș, calmuc – trib asiatic așezat în jurul Mării Caspice
calo – călău
cambarà, vezi *combarà*
canavață – țesătură rară, adesea de mătase
cap – conducător
capegi-baș – mai-marele capegiilor, utilizat adesea de Poarta Otomană la instalarea sau demiterea domnilor Țărilor Române
capegilar-chihae – mai-marele peste porțile seraiului
capegiu – portar al seraiului, adesea cu atribuții de curier special
capichehaià – trimisul domnilor români la Constantinopol, care le reprezenta interesele și-i informa asupra trecerii pe care aceștia o aveau (sau n-o mai aveau) la Poartă

caplan pașa – comandant al caplanilor, oaste de infanterie turcă ce purta turbane din piele de tigru

carâtă – trăsură mare, închisă, folosită de domni sau marii boieri

casap-bașa – șeful aprovizionării armatei turcești cu carne

catargă – galeră, corabie mare

cataroi – dambla, apoplexie

catastih – condică de socoteli, act

cavalerie – decorație, ordin

cazascher – funcție judecătorească înaltă la turci

cazâlbaș – persan

caznă – tortură

călca, (a ~) – a ataca, a nimici

cănară – trăsură închisă de dimensiuni mici pentru transportul banilor sau al mărfurilor grele

cămăraș de ocnă – boieraș însărcinat cu administrarea ocnelor de sare; funcția era retribuită

căminar – boieraș însărcinat cu strângerea impozitului pe băuturi

căpitan pașa ~ amiral, comandant de flotă în armata turcă

căsar – om gospodar, bărbat însurat

căuta, (a-i ~) – a încerca, a se apuca de, a se impune atenției cuiva

cârcimărit – impozit pe cârciumi

câșlă – așezare tătărască, sat tătăresc

câzlar-aga – mai marele eunucilor

cealmà – turban

ceambur, ceambul – detașament de pradă, mai ales tătăresc, trimis în Țările Române

ceauș – curier turc, paznic

cehăi, cehei, (a ~) – a necăji, a sâcâi

ceir – imaș pentru cai, loc neîngrădit, cu iarbă, unde se creșteau caii

celednic – argat, slugă, servitor

ceteală – învățătură de carte, erudiție

cetlui, (a ~) – a prinde capul osânditului într-un instrument de tortură, ceatlăul

chervăsărie – vamă turcească în Țările Române

chesăgiu – pungaș, hoț de buzunare

chihaià – administrator, intendent, la turci, pe lângă marii demnitari

chilă – măsură pentru cereale; o chilă varia între 430 și 679 litri

chindie – partea zilei înainte de apusul soarelui

chir – domnul; titlu atribuit de obicei mitropoliților și episcopilor Țărilor Române

chirigiu – căruțaș plătit, care transporta mărfuri sau oameni

chirio-chir – domnul-domn

chitai – chinez

chiurci-bașa – mai marele blănarilor la Constantinopol

chizăș – chezaș, om care răspunde bănește sau moralmente pentru altul

cifed, vezi *șved*

cifert, vezi *șfert*

cilibiu – rafinat, distins, nobil

cineș – fiecare, fiecine

cinie – porțelan, faianță

cinsteș – falnic, impunător, arătos

ciohodar – slujbaș mărunt la curtea domnească (valet), ce avea grijă de încălțămintea domnului; șeful acestora, baș-ciohodarul, executa și poruncile domnului privind arestarea și încarcerarea boierilor

ciorti, (a se ~) – a se certa, a se sfădi

cislui, (a ~) – a stabili impozite pe categoriile sociale, sau pe indivizi

ciudi, (a se ~) – a-i fi ciudă cuiva, a fi contrariat, a fi nemulțumit

civert, vezi *șfert*

clăti, (a se ~) – a se mișca, a se urni, a se ridica

clevete, clevetiri – bârfiri, ponegriri

cliros – cler, tagmă bisericească

clucer – mare boier, care avea în grijă aprovizionarea curților domnești

cochii-vechi – mezat, licitație

cocon – fecior

colac – gratificare, laudă

colegat, colegatur – aliat

combarà, cumbarà – obuz, bombă

comis – mare boier, care avea în grijă grajdurile domnești

comisar – trimis, împuternicit; la ruși, în armata lui Petru cel Mare, în înțeles de contabil

conac – loc de popas, găzduire

contăș – haină lungă, îmblănită, îmbrăcată la ceremonii de domni și boieri

cornărit – impozit pe vitele mari

coroni, (a ~) – a încorona

coș – tabără

crăie – regat

croșnă – povară purtată cu spatele

crunta, (a se ~) – a se păta, a se murdări

cuhnie – căruță, trăsură închisă

culuc – garnizoană, gardă, pază

cunuci – locuitori de limbă turcă din Caucaz

cuniță – impozit pe vitele destinate exportului sau aduse la pășunat în Moldova

cupar – boier de rang inferior, însărcinat să toarne vin la masa domnească

curătură – teren defrișat în vederea cultivării cu grâu sau porumb

curăți, (a se ~) – a scăpa de cineva

curuț – ostaș din armata lui Francisc Rákóczi al II-lea (1703–1711), ridicată împotriva habsburgilor pentru eliberarea Ungariei de sub austrieci

D

dajde, – dare, impozit, bir

dărăban – ostaș pedestru, plătit

dăscălie – știință de carte

dârvală – muncă brută

dedinsu (cu) – mai ales

deli – nebun

deodată – deocamdată
desetină – zeciuială, impozit în natură plătit mai ales pentru stupi și porci, dându-se a zecea parte din producție
despre – din partea
dezbate, (a ~) – a lua înapoi o suprafață de pământ, după o prealabilă cercetare
diată – testament
diregătorie – slujbă, funcție oficială
divan – sfatul marilor boieri, judecată, discuție
dni – zile
domnișor – pretendent la tron
dont – locuitor din regiunea Donului, cazac de la apa Donului
dova – slujbă religioasă la mahomedani
dragun, drăgan, dragon – ostaș cavalerist
dropică – hidropizie, acumulare de lichid în cavitatea abdominală
dub frențit – sifilis (?)
duiun – pradă, robi
dvor – gospodăria unui iobag rus, inclusiv membrii familiei
dvoreală – administrare, gospodărirea țării

E

efendi – formulă de politețe ce întovărășește un nume propriu; om învățat
eiți – cazaci de pe râul Iaic din Ural
el-agà – dregător tătar din Bugeac, însărcinat cu strângerea birului de la locuitorii litoralului; agaua țărmurilor, a litoralului
eparhie – teritoriul administrativ-bisericesc al unei episcopii
epaș – hoț de cai
epitrop – tutore, mandatar
erbărie – depozit de praf de pușcă
ezi, (a ~) – a curăți, a extinde iazuri

F

farfurie – porțelan, faianță
farmutale – discuții
față – persoană
fănină – făină
fățărie – fățărnicie, ipocrizie
fedeleș – butoiaș
felegean – ceașcă turcească de cafea, fără toartă
felt, fert marșalâc – feldmareșal, cel mai înalt grad militar
ferecat – îmbrăcat, împodobit cu aur sau argint
feredeu – baie
fernan, vezi *firman*
fier – lanț (*a pune în fiere* – a pune în lanțuri)
fin – locuitor de la Golful Finic
fire (de) – mândru
firman – act de numire sau mazilire dat de sultani domnilor Țărilor Române
frânc – locuitor din țările romanice (Italia, Franța, Spania)
fum – casă, familie, gospodărie

fumărit – impozit pe locuințe, pe case
fur – tâlhar
fura, (a se ~) – a se strecura, a se furișa
fuzie – armă cu patul de lemn și țeava lungă

G

galben – monedă veche de aur care a circulat și în Țările Române
galion – vas de război
găta, (a se ~) – a se pregăti; a se găti
gâlcevi, (a ~) – a murmura, a vocifera, a se opune
geabhanà – muniții, proiectile
geambaș – negustător de cai, om necinstit
geamie – moschee, casă de rugăciune la musulmani
ghiaur – nume dat de turci creștinilor; necredincios, trădător față de Poartă
giupâneasă, vezi *jupâneasă*
giurătoriu, vezi *jurător*
giurui, (a ~), vezi *a jurui*
gligan – mistreț, om masiv, prost și leneș
gloată – mulțime, pedestrime
gonaș – călăreț ușor care urmărea și hărțuia dușmanul în retragere
gospod – domnesc, care aparține statului
goștină – impozit pe oi și pe porci
granatic – copist, diac de cancelarie, secretar
grănitar – grenadir, aruncător de grenade
greime – grosul armatei
greu – necaz, povară
griji, (a ~) – a întări în vederea apărării, a înmormânta respectând toate obiceiurile, a construi
grijit – îngrijorat
gropniță – cavou, criptă
gros – închisoare pentru poporul de rând
gubernat – guvernator

H

haginesc – oriental, persan
hăini, (a se ~) – a trăda, a se răzvrăti
hăinlâc – hainire, trădare
hamger – pumnal mare, încovoiat, purtat la brâu
han – capul statului tătăresc din Crimeea
hararíu – pânză groasă din care se făceau sacii, sau coviltirele pentru căruțe
harnată – armament
hatman – șef militar, boier mare, comandantul armatei
hatman coronie (la polonezi) – hatman al coroanei, unul din cei doi mari comandanți militari
hatman polnie (la polonezi) – hatman de câmp, feldmareșal
hatman vilchi litovschi (la polonezi) – marele hatman al Lituaniei

havale – contribuții în natură date Porții de Țările Române
haznà – tezaurul statului, sumă importantă de bani transportată în lăzi
haznătar – vistiernic
hălădui, (a ~) – a scăpa, a trăi în voie
hămei, (a ~) – a deruta, a buimăci, a năuci
hămnisit – flămânzit, lihnit
hănie – domnie (la tătari)
hărăț – soldat de luptă individuală, sau în mici grupări, folosit pentru hărțuirea inamicului
hătmănie – rangul de hatman
hânsar – soldat de unitate auxiliară
hârtie – foaie de impunere personală (impunere fiscală)
hendichiu – șanț de apărare, tranșee, întăritură
hiastru – fiu vitreg
hiclean – viclean, trădător
hier, vezi *fier*
hirotonisi, (a ~) – a ridica la rangul de preot, episcop sau alt grad bisericesc
hitcăi, (a ~) – a hăitui, a fugări
hoge – preot musulman
holercă, vezi *horilcă*
hora – absida unei biserici; naosul; aici cu înțeles de catapeteasmă
horilcă – rachiu din fructe
horodovii (cazaci) – ostași bine organizați, în regimente de oaste statornică, cu comandant propriu
hotărî, (a ~) – a hotărnici, a stabili hotarul
hotnog – ofițer ce avea comanda unui grup de o sută de soldați
hnut – cnut, bici
husar – călăraș

I

ialoviță – vacă grasă; impozit plătit Porții în vaci grase
iaspis – piatră semiprețioasă, de diverse culori
ienicer – soldat de infanterie din garda sultanului
ienicercă – pușcă de ienicer
iepaș, vezi *epaș*
ierbărie, vezi *erbărie*
igumen, egumen – superiorul unei mănăstiri
imbrohor – demnitar la curtea sultanilor, intendent al grajdurilor împărătești
Iordan – slujba de la Bobotează
iscoadă – soldat de recunoaștere, spion
Ispas – sărbătoarea Înălțării la cer, la 40 de zile după Paști
ispisoc – document emis de cancelaria domnească prin care se dădeau sau se confirmau anumite proprietăți
ispravnic – slujbaș domnesc la ținuturi, având funcții administrative
istov – sfârșit, termenul unei dări, *de istov* – cu totul
istovi, (a ~) – a termina

izbașe – secretar domnesc, care rezolva corespondența oficială de mai mică importanță
izgon – unitate militară redusă numericește, folosită la manevre de hărțuială
iznoavă (de ~) – din nou
izvod – listă, condică de socoteli
izvodi, (a ~) – a copia, a traduce

Î

îmă – mamă
îmbe – amândouă
îmbunături – făgăduieli, lingușeli
împărăche, (a se ~) – a se dezbina, a se învrăjbi, a se dușmăni
împreona, (a se ~) – a se întâlni
închina, (a ~) – a dărui ceva, cuiva, cu smerenie
încrop, vezi *uncrop*
îndărăpta, (a ~) – a se retrage
îndrepta, (a se ~) – a se dezvinovăți, a se justifica
îndura, (a se ~) – a se face aspru, a nu cunoaște mila
îngloti, (a se ~) – a se aduna, a se strânge, a crește
înspăimat – înspăimântat
întemeia, (a se ~) – a se întări, a se consolida
întuneric – milion
înțepa, (a ~) – a trage în țeapă
învăluitură – neajuns, supărare
învoi, (a se ~) – a se înțelege, a fi solidar

J

jac – jaf
jalobă – jalbă, necaz, suferință
jalovanie – leafă
jăcui, (a ~) – a jefui
jăriște, jariște – vatră arsă de jar, loc pustiit de foc
jelui, (a ~) – a reclama, a învinui
jicnicer, jitnicer – boieraș, supraveghetorul magaziilor cu grâne aparținând domnitorului
joimir – soldat lefegiu la polonezi, mercenar
județ – judecată, proces
jupâneasă – soție de boier, boieroaică
jurători – martor într-un proces, supus jurământului
juriu, (a ~) – a promite, a făgădui în mod solemn

L

lacunit – guvernator (la tătari)
ladan – un fel de stofă
lagun – mină; instalația subterană pentru montarea minei
lascav – blând, prietenos, glumeț
laz – negustor din Trapezunt (Asia Mică), ce făcea comerț în Țările Române
lăduncă – bidon lat
leah, leav – polonez
lefeciu, lefegiu – soldat cu plată, mercenar
left – medalion, pandantiv
legat – fermecat, vrăjit
leșesc – polonez

levent – locuitor al Levantului, marinar turc originar din Orientul Apropiat sau Grecia
libovnic – prietenos, iubitor
limbă – spion, informator; *a lua ~*, a lua prizonier pentru a obține informații despre mișcarea trupelor adverse
lin – liniște, calm
lipcan – tătar din regiunea Hotinului
liuter – luteran
logofăt – mare boier, locțiitorul domnului la conducerea divanului; redacta actele oficiale ale cancelariei domnești, pe care le contrasemna
loitră – scară
lovi, (a ~) – a ataca
lua, (a ~ de grumazi) – a face prizonier

M

madem – mină de aur, sursă de îmbogățire
mainte – mai înainte
majă – căruță de transportat pește
mansip – dregătorie, slujbă
margine – graniță, frontieră
mascur – porc
mastihă – mamă vitregă
mazil – domn scos din domnie, boier fără funcție administrativă
măcat – cuvertură subțire, pled
măraz – necaz, supărare
mâneca, (a se ~) – a se scula devreme
mântui, (a se ~) – a se descotorosi, a scăpa de cineva
mârzac – căpetenie turcească
mecet – geamie de mici dimensiuni, capelă turcească
med, mied – băutură făcută din miere fermentată
medelnicer – boiernaș însărcinat să toarne apă domnului pe mâini când se așeza la masă
mediaturi – mediatori, mijlocitori
megieș – vecin
mereu; pod ~ – pod stătător
mestei – ciorapi orientali de piele fină peste care se încălțau papucii
meterez – întăritură militară făcută dintr-un șanț și un val de pământ
mezil – poștă cu cai ce servea la transportarea curierilor și a demnitarilor cu însărcinări speciale
mierță – măsură de capacitate pentru cereale, având în jur de 50 kg
mistui, (a ~) – a ascunde
mitarnic – luător de mită, corruptibil, venal
molitvă – rugăciune sau slujbă făcută de preot la diferite împrejurări
mortasipie – venit domnesc realizat de la negustori pe vânzarea mărfurilor

moschicesc – rusesc
moșan – localnic, părtaș la moșie
mucarè – bir plătit Porții la confirmarea domnilor în scaun; Neculce atribuie însă această denumire unui bir impus de Grigore Ghica preoților
muftiu – superiorul religiei mahomedane la turci
mulà – preot mahomedan
muncă – tortură, caznă
munci, (a ~) – a tortura, a căzni
musaip – sfetnic intim al unui domn, al sultanului

N

nafacà – leafă, cheltuială de întreținere
năpaste – învinuire fără temei, dare (bir) excepțională și apăsătoare la care erau impuse păturile de jos
năselnic – brutal, crud
negrijit – nepregătit
neguți, (a ~) – a negustori, a face comerț
nemesnic – locțiitor
nemiș – boier fără funcție administrativă
nepărăsit – neîncetat
nepricepțuit – neîmpărtășit, necuminecat
nescai, nescariva – oarecare, niscaiva
nestătător – nestatornic
netocma – necum, cu atât mai puțin, cu toate că
nevoitor – care își dă silința
ni... ni – când... când
noajă – haită
nohai – trib de tătari nomazi din nordul Mării Negre

O

oarece – puțin, întrucâtva, într-o măsură oarecare
obadă – cătușă confecționată din două bucăți de lemn alăturate, prevăzute cu găuri în care se băgau mâinile sau picioarele celor arestați
oblici, (a ~) – a simți, a bănui, a descoperi
oborî, (a ~) – a doborî
oboroc – rație de alimente dată cuiva, tain
obuz – tabără militară, lagăr, coloană militară în mișcare
oca – unitate de măsură a greutăților, variind în jurul a 1250 gr
ocaz, vezi *ucaz*
ocină – pământ moștenit și stăpânit din moși-strămoși
ocop – șanț de apărare în timpul luptelor
odor – bijuterie
olac – curier; *cai de ~* – cai de poștă; *de ~* – repede
olat – ținutul din jurul unui oraș sau cetate
olecăi, (a se ~) – a se văicări, a se văita, a se plânge
omenești – care aparțin oamenilor de rând

omilenic – omenos, binevoitor
omor – epidemie
orândui, (a ~) – a trimite, a organiza
orânduială – dare, impozit, ordine de luptă
ordă, ordie – oaste turcească sau tătărească
ort – monedă divizionară valorând o pătrime dintr-un leu
osândă – blestem
osebi – aparte, afară de, pe lângă
ostrov – insulă
oşti, (a ~) – a se lupta
otac – lagăr, tabără
oturac – popas mai lung în timpul unui marş

P

paharnic – mare boier, avea în sarcină umplerea paharului domnesc şi gustarea conţinutului
palancă – întăritură militară făcută din trunchiuri de copaci sau din pari înfipţi în pământ
paraclis – imn, suită de cântări către Maica Domnului; capelă
pas (să ti-o plătească) – du-te să ţi-o plătească
paşalâc – provincie turcească întinsă, administrată de un paşă
paşă – rang militar şi administrativ la turci, egal generalului
paşte (în expresia *a paşte prilejul*) – a aştepta, a pândi (prilejul)
părcan – întăritură făcută din bârne şi scânduri
părinc – mei
păscui, (a ~) – a sărbători Paştele
pătaşcă – targă
pâine, pâne – grâne, cereale
pârcălab – dregător ales din mica boierime sau din mazili, având în grija sa administrarea financiară, judecătorească şi militară a unei cetăţi şi a regiunii înconjurătoare
pecete – hârtie ştampilată, cu suma impozabilă a fiecărui ţăran
pelivan – măscărici, saltimbanc
perifan – vestit, cunoscut
pilă – vezi *chilă*
pisar coronie – secretar al regelui Poloniei
pistreală – distanţă cât aruncătura unei săgeţi
pitrop, vezi *epitrop*
pizmătar – invidios, pizmaş
plahie, plavie – bucăţi de ţărm, cu lemne şi crengi, purtate de apele curgătoare
plean – pradă de război
pobedi, (a ~) – a birui, a învinge
podan – supus, vasal
podghiaz, poghiaz – incursiune de pradă
podvoadă – transport gratuit cu căruţa făcut de ţărani în folosul domnilor sau al turcilor
pofală, pohvală – fast, pompă
pogonărit – impozit pe vita de vie
pohod – marş

poiedea – grosul unei armate
pol – jumătate
polc – unitate militară, regiment
polcovnic – colonel
polimari – cerdac
politici, (a ~) – a aranja lucrurile
politie – manifestare cuviincioasă
pomăzanic – reprezentant; învestit, uns
pont – articol, punct
popreală – opreală, detenţiune
porucinic – ofiţer de grad inferior în armata rusă; locotenent
postelnic – mare boier, răspunzător de ceremonialul curţii domneşti
postrig – origine, poziţie socială
potronic – monedă divizionară de origine poloneză, cu valoare variabilă
povodnic – cal de paradă
pozvol – dezlegare, permisiune, voie
prag – cascadă, cataractă
pravilă – lege, dispoziţie
prepeleac – stâlp înfipt în pământ în care se băteau cuie groase de lemn şi care slujea, după caz, la escaladări de ziduri sau ca spânzurătoare
prepus – bănuială, suspiciune
prici, (a se ~) – a se certa, a discuta în contradictoriu
pricistui, (a se ~) – a se cumineca
prisăcărit – impozit pe stupi
prisne – curat, neamestecat
privant – proviant, provizii pentru soldaţi
probozi, (a ~) – a certa, a ocărî
proci (i ~) – şi aşa mai departe, şi altele
prost – simplu
protivi, (a se ~) – a se lua după cineva, a se lăsa influenţat
puhă – vână de bou
puiurdi, (a ~) – a buiurdi, a da ordin, a dispune
puşcă – tun
puştiu – iubit
putincios – în stare, capabil

R

rachieriţă – cârciumăreasă, vânzătoare de rachiu
rafi – harnaşament de paradă pentru cai
raiă – ţinut cu populaţie creştină stăpânit de turci
rădica, (a ~) – a ridica, a desfiinţa
rădvan – trăsură mare, închisă
rămas – vinovat, condamnat
răntuna, (a se ~) – a se rostogoli, a se prelinge
răsări, (a se ~) – a se rătăci, a se pierde
răsură – venit, plata slujbaşilor
rătui, (a ~) – a scăpa, a degaja, a susţine la război
războli, (a se ~) – a se îmbolnăvi
răzbun – bună pace, linişte
răzâdent, rezident – reprezentant
recipospolita – suită, curte, parlament (la polonezi)

reimentar – comandant de regiment
reiz-efendi – ministrul afacerilor străine la turci
rohmistru – ofițer de cavalerie la polonezi; căpitan
rugă – loc de închinăciune, mănăstire
runtă, ruptă – impozit personal, stabilit de vistieria țării
rusfeturi, rufeturi – corporații, bresle

S

sacà – butoi așezat pe o căruță de obicei cu două roți, cu care se cară apă
sacaluș – tun de dimensiuni mici
saivan – cort deschis, adăpost
salt – singur, fără însoțitori
samiș – care ține seama, socoteala; atent
samoderjavia – puterea, conducerea
sarage – soldat de strânsură, călare
sarai – palat
sarascher – comandant de armată la turci
satarale – impozite excepționale, percepute abuziv
săcriu – ladă
săim, vezi *seim*
sălihtar, vezi *silehtar*
săliște – vatra satului; locul unui sat părăsit
sărdar, vezi *serdar*
sâială – sfială
sârg (de) – repede, îndată
sârgui, (a ~) – a sili
scădere – pierdere
scăpat – scăpătat, sărăcit
schimi-aga – demnitar turc însărcinat cu instalarea domnilor
sconcenie – sfârșit, soroc, moarte
scopos – scop, intenție, tratament
scutelnic – om scutit de impozite către domnie, în folosul unui boier sau mănăstire
seim – dietă, parlament (la polonezi)
seimeni, siimeni – mercenari, ce formau garda domnului
serdar – boier de rang mijlociu având atribuții administrative și militare la graniță
sfed, vezi *șved*
sfeti, sveti – sfântul
silehtar – demnitar turc însărcinat cu protocolul curții sultanului; mareșalul palatului
simcelat – ascuțit
sin, sân – fiu
sindighistru – soldat turc
sineață – pușcă cu cremene
sinet, vezi *sineață*
singeac, sangeac – steag, însemn dat domnitorilor Țărilor Române, egali demnitarilor turci ce guvernau provincii
sirgui, (a ~), vezi *a sârgui*
sirmă – firet, broderie cusută cu fir
sirneaoa – averea

sleit – topit
slim – judecată (la tătari), dezbatere, discuție
sliz – un fel de izmene
slobozie – sat liber de dări, format din oameni aduși din alte părți și scutiți, pentru o vreme, de impozite
smad – negricios, palid
smintealâ – tulburare, stingherealâ, îndoialâ
sminti, (a ~) – a mișca, a deranja, a dăuna
sobol – samur (blană de samur)
socoti, (a ~) – a lua în considerare
soltar – valtrap
sorbitor – însetat
sotnic – comandant la cazaci peste o sută de oameni
soțâe – tovarăș
spahiu – soldat călăreț la turci
sparge, (a ~) – a împrăștia, a risipi
spătar – mare boier, însărcinat să poarte sabia domnului la ceremonii
spătărie – sala tronului din palatul domnesc
spârcui, (a ~) – a împrăștia, a risipi
spijă – fontă, tuci
spogârniceală – cataramă
sprejini, sprijini (a) – a susține, a rezista
sta, (a ~) – a stărui
staroste – conducător, guvernator
stătut – foarte obosit
steag – unitate militară cu un efectiv de aproximativ 200 de oameni; vezi și *banii steagului*
stolit – așezat în ordine de bătaie
stolită – capitală (la ruși)
stolnic – mare boier, însărcinat cu supravegherea mesei domnești
strajnic curunii – administratorul domeniilor coroanei (la polonezi)
strămurare – băț ascuțit la un capăt, cu care se împungeau vitele la jug ca să meargă mai repede
strânsoare – apăsare, supărare, constrângere
streleți – mercenari, vânători, militari înarmați cu puști
subaș – mic funcționar turc cu atribuții administrative
sulger – boier de rang mijlociu care se ocupa cu aprovizionarea cu carne a curții domnești și a armatei
sulimân – pomadă pentru obraz
supăr – supărare
supus – ascuns
surghiuni (a) – a exila
surguci – mănunchi de pene rare, bătut în pietre scumpe, ce împodobea căciula domnească
surlă – instrument de suflat de forma unui clarinet, dar numai cu găuri, fără clape
sveti, vezi *sfeti*

Ș

șah – împărat (la perși)
șahnarand – brocart
șalvir – talger, blid
șarvanale – haine de paradă purtate de slujitorii domnești
șeică – luntre
șenlic – manifestație
șerim – dregător tătăresc
șetrar – boier de rang mijlociu care se ocupa cu aranjarea corturilor domnești și ale armatei în timpul deplasărilor
șfed, vezi *șved*
șfert, sfert – a patra parte din impozit
șigaci – șăgalnic, glumeț
șipuri, (a se ~) – a se furișa
șleahtă – mică nobilime polonezâ
șleav – drum de țară, drum folosit de armate
șlic – căciulă înaltă din blană sau postav, purtată de domni și de boieri
șoltuz – administrator, împreună cu pârgarii, al unui târg moldovenesc; reprezenta orașul în raporturile cu domnul și dregătorii
șpagă – spadă, sabie
șved – suedez

T

tabie – întăritură militară, redută
tablă – registru, condică de vistierie
tain – rație de hrană
tainâ – taniță, loc ascuns unde se puneau averile
talhâș – hotărâre, încuviințare de domnie
tamburâ – instrument muzical oriental cu corzi
tâlpiz – intrigant, șmecher, viclean, șiret
târziman, vezi *terziman*
tefericie – petrecere, banchet
temeială – cauză, origine, temei
temeiul oștii – grosul armatei
teptil – tiptil, discret, încet, travestit
terziman – interpret (la Poarta Otomană), traducător
testament – document de iertarea dărilor
ticăit – mizerabil, condamnabil
tij – de asemenea, întocmai, la fel
treti – al treilea
trezvi, (a se ~) – a se trezi
tui – steag turcesc făcut din cozi de cal; numărul tuiurilor desemna poziția socială a celui care le primea; domnii Țărilor Române aveau două tuiuri
tult – monedă divizionară de valoare variabilă între 10 și 20 parale
tvorebnic – curtean, nobil

Ț

țară – poporul de jos, țăranii
țărmuros – cu maluri înalte și abrupte

țigănărit – impozit pe țigani robi ai boierilor și mănăstirilor
țiitoare – concubină, ibovnică

U

ucaz – poruncă, decret, ordin
ughi – monedă de aur ungurească
uliță; a da pe ~ – a purta pe uliță pe cei pedepsiți
umblătoare – closet, latrină
uncrop – apă fierbinte
urdie, vezi *ordă*
urșinic – țesătură scumpă, catifea
ușer – boier de curte care însoțea solii străini și servea și ca tâlmaci; îndeplinea și funcția de crainic al poruncilor domnești

V

val; era prea în ~ – era prea frământat
vartă – escortă, pază
varvar – rău, brutal
văcărit – dare pe vite; era unul din cele mai urgisite impozite
vădrărit – impozit pe vinul vândut în țară sau exportat
vătaf – slujbaș domnesc ce răspundea de aprozi sau de copiii din casă
vătâman – slujbaș local folosit la încasarea dărilor; ajutor de vornic
vârtej – scripete
vâznosi (a se ~) – a se grozăvi, a se fuduli
vecin – iobag
vedeală; în ~ – la vedere, pe față
vedi, (a se ~) – a se da pe față
veghea; a ~ voia cuiva – a proteja, a favoriza, a ține parte cuiva
vel – mare
venitic – venețian
viclean – trădător, conspirator, fals
vicol – viscol
vistiernic – mare boier, administrator al veniturilor țării
vizir – demnitar turc, cu atribuții de prim-ministru
voevoda – guvernator administrativ și militar de provincie la polonezi
volnic – liber
vornic – mare boier, locțiitor al domnului în probleme judecătorești; în Moldova erau doi vornici mari: unul pentru Țara de Sus, altul pentru Țara de Jos
vrajbă – ceartă, dușmănie
vrăjmaș – cumplit, strașnic

Z

zacingui (a) – a aduna, a angaja oaste de mercenari
zacuții – executori ai unor obligații
zaharâ – provizii pentru armată în vreme de război
zaman – ocazie, prilej, moment oportun
zamcă – fortăreață
zapciu – executorul unei dispoziții financiare

zapis – tranzacție, act de învoială, contract
zaporojan – cazac de la cataractele Niprului
zapt – neajuns, atingere de proprietate
zasluga – răsplată bănească pentru servicii
zavistnic – invidios
zăhăi, (a ~) – a necăji
zălog – amanet
zălud – smintit, nebun
zămculiță – întăritură mică
zăticni, (a ~) – a deranja, a stingheri
zeefet – manifestație, chef
zlobiv – neastâmpărat, zurbagiu, mânios
zlot – monedă poloneză sau tătărească de argint ce a circulat în Țările Române
zlotaș – slujbaș care lua în arendă încasarea dărilor
zorbà – răscoală, răzmeriță, revoltă
zvoncic – răscoală, răzmeriță, zburbà

NOTE BIOBIBLIOGRAFICE

GRIGORE URECHE

În masiva și de neînlocuit până astăzi *Istorie a literaturii române în secolul al XVIII-lea*, N. Iorga dezvoltă, încă din primele pagini, legăturile foarte strânse ce au existat între boierii moldoveni și Polonia, de-a lungul câtorva secole.[1] La finele veacului al XVI-lea și în cel următor, numărul nobililor moldoveni ce își găseau, după împrejurări, adăpost în țara vecină de la nord se înmulțește. Mai mult, numeroși boieri și negustori considerau Polonia ca a doua țară a lor, unde își aveau staniște permanentă și unde, mai ales, își instruiau copiii la școlile de la Bar, Liov sau Zolkiev. Printre acești boieri, des pomeniți de Miron Costin în capitolele cronicii, figurează și Nestor Ureche, tatăl lui Grigore Ureche, autorul celui dintâi letopiseț în limba română. A celui dintâi letopiseț *ce s-a păstrat*, căci dacă este să extindem aserțiunea asupra întregii istoriografii de limbă românească trebuie să avem în vedere cronica oficială a lui Mihai Viteazul, redactată de Teodosie Rudeanu, logofătul său[2], topită mai apoi în aceea a lui

[1] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, vol. I, București, 1901, p. 20, *passim*.

[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, de la origini până la epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1940, p. 85–86; I.C. Chimița, *Unele considerații în legătură cu originalul cronicii lui Mihai Viteazul*, în *Romanoslavica*, VI (1962), p. 27–38; Dan Zamfirescu, *Istoria lui Mihai Viteazul din Cronica Țării Românești*, în *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 205–231.

Baltasar Walther[3], care nu mai era de limbă românească, dar care îl prezintă pe marele voievod în cele mai autentice culori.

Se mai vorbește de un *Letopiseț moldovenesc*, tot în limba română, anterior celui al lui Ureche – pierdut și el –, pe care Miron Costin îl atribuie lui Eustratie logofătul[4] și care ar sta la baza cronicii de față. Eustratie a fost un om instruit, cunoscător al legislației care circula în epocă – el a tradus *Pravila lui Vasile Lupu*, tipărită la Iași în 1646 și nu numai – și nu este exclus să fi redactat *Letopisetul* amintit, bazat pe vechile anale slavone din secolele XV și XVI și pe *Letopisețele* celor trei ecleziaști: Macarie, Eftimie și Azarie. Dar Ureche n-a copiat *Letopisetul*, nu s-a mulțumit numai cu documentația internă pe care i-o furnizau sursele amintite. Ca om trăit în Polonia, cu școală temeinic făcută la Liov, dar și cu evidente înclinații spre istorie, este limpede că el a cunoscut tot ceea ce istoriografia polonezã – nu puțină – a înregistrat despre Moldova și frământările ei. Din acest amalgam de date, anale și cronici moldovenești, coroborate și completate cu știrile marilor istorici polonezi a ieșit *Letopisetul Țării Moldovei de la 1359 și până la 1595*.

Nu ne este cunoscută data nașterii sale; cu aproximație aceasta se situează între 1590–1595. Era fiul lui Nestor, mare logofăt sub Aron vodă, vornic de Țara de Jos sub Ieremia Movilă, descendent dintr-o familie ce coboară până la Ștefan cel Mare, fără să fi fost însă de primă strălucire, până la Aron vodă.[5] Nestor era membru al Frăției

[3] Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. III, București, 1959, p. 58–96.

[4] Cf. Miron Costin, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (Poema polonă)*, în *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 220; P.P. Panaitescu, *Miron Costin, Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească (1684)*, în *Analele Acad. Rom., Mem. sect. ist.*, s. III, t. X, București, 1929, p. 88; Grigore Ureche, *Letopisetul Moldovei*, ed. de P.P. Panaitescu, 1955, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, p. 36.

[5] P.P. Panaitescu se ocupă pe larg în *Introducerea* sa la ediția *Letopisetului* din 1955 (p. 6–9) de ascendența lui Nestor și mai grăbit de viața cronicarului.

Ortodoxe ucrainene din Liov și, după cât se pare, acolo și-a desăvârșit fiul său studiile, la colegiul iezuit. Grigore era bun cunoscător al limbilor slavă, latină și polonă. Puținele documente autografe ce ne-au parvenit de la el trădează o grafie deosebit de energică și foarte frumoasă.[6]

S-a bucurat de aprecierea unor domnitori și a avut o viață destul de liniștită. Miron vodă Barnovschi l-a ridicat în 1628 la rangul de logofăt al treilea, demnitate ce se încredința boierilor școliți, cunoscători de limbi străine.

În vremea lui Alexandru Iliaș, pe când era spătar, la 1633, era să fie omorât de acest inegal domnitor. Împreună cu Vasile Lupu, se ridică împotriva acestuia și determină scoaterea lui din scaun. Vasile Lupu îl face mare spătar, dregătorie pe care o deține până în 1642, când este numit mare vornic al Țării de Jos. Moare relativ tânăr, în 1647, înainte de 3 mai, când se împarte marea sa avere de 23 de sate, moștenită de la Nestor, ctitorul mănăstirii Secu. El nu își doarme somnul de veci lângă părinții săi și în vecinătatea lui Varlaam mitropolitul, care își avea metania tot la Secu, unde în tinerețe fusese stareț, ci în satul Goești din ținutul Cârligăturii sau, și mai probabil, la mănăstirea Bistrița, unde, după scriptele așezământului, există o criptă făcută de Nestor Ureche.[7]

Grigore Ureche, care suferise opresiunea lui Alexandru Iliaș, nu putea fi adeptul domniilor autoritare. Mai mult, era întărit în convingerea drepturilor boierești de stările de lucruri din Polonia, pe care le cunoștea în amănunțime și unde puternică era legea, apoi șleahta, adică nobilimea, și numai în al treilea rând regele. Absența unor legi scrise, care să reglementeze raporturile dintre domnie și boierime, o regretă el în cuprinsul cronicii.[8] Este știut că *Pravila lui Vasile Lupu* apare cu un an înaintea morții sale, dar aceasta nu sancționa, oricum, pretențiile de independență ale marii boierimi. Și

[6] Vezi, mai ales documentul Bibliotecii Academiei Române cu cota I/CXXXVIII din 20 decembrie 1627.

[7] Cf. Dumitru Velciu, *Grigore Ureche*, Editura Minerva, București, 1979, p. 155.

[8] Cf. capitolul *Pentru limba noastră moldovenească*.

apoi Ureche n-avea de unde să prevadă că tocmai exageratul spirit independent al nobilimii poloneze va duce, printre altele, la dezagregarea regatului al Poloniei.

Grigore Ureche și-a conceput *Letopisețul* dintr-un adânc spirit patriotic „ca să nu să înéce a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să aseamene fiarălor și dobitoacelor celor multe și fără minte".

Ideea va fi reluată și mult lărgită de succesorul său în ale istoriografiei, Miron Costin, mai ales în *De neamul moldovenilor*.

A folosit, după metoda vremii, când nu se punea problema proprietății literare, operele istoricilor polonezi. În ordinea vechimii și nu a importanței îl amintim mai întâi pe Jan Długosz[9], apoi pe Martin Kromer[10] și, în sfârșit, pe cel dintâi istoric în limba polonă, Martin Bielski[11].

Ureche nu va folosi însă atât *Cronografiul* lui Martin Bielski, cât mai ales extrasul fiului său, Ioachim Bielski, cu privire la istoria Poloniei, apărut în 1597, mult lărgit cu date noi și cu un substanțial adaos pentru anii 1548–1597. Aici va găsi cronicarul nostru material documentar deosebit de prețios pentru *Letopisețul* său[12], pe care l-a folosit direct din limba polonă.

[9] Cunoscut și sub numele latinesc Johannes Longinus (1415–1480), eclesiast, ajuns arhiepiscop de Liov Długosz a scris o *Cronică* a Poloniei în limba latină, cu multe știri privitoare la Moldova secolului al XV-lea și cu deosebită admirație pentru Ștefan cel Mare.

[10] Cu a sa *Cronică*, tot în limba latină *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, imprimată în 1555 la Basel, operă de mare audiență științifică.

[11] A trăit la Cracovia în anii 1495–1575 și a tipărit în 1550 *Cronica lumii întregi*, un fel de istorie universală de la *Facere* până la anul 1543. Lucrarea s-a bucurat de mare răspândire, cunoscând trei ediții în timpul vieții autorului. În special datele privitoare la țările din jur, inclusiv cele relative la Moldova, au impus *Cronica*, într-o vreme când asemenea lucrări erau rare.

[12] De reținut că Ioachim Bielskin-a tipărit prelucrarea cu numele său, ci, probabil din deferență, cu acela al lui Martin Bielski. Cf. P.P. Panaitescu, *Letopisețul...*, p. 32.

În sfârșit, o altă sursă documentară folosită de Grigore Ureche a fost *Atlasul* lui Gerard Mercator[13]. Numeroasele sale aluzii geografice la Polonia, la Țara Tătărască, elemente privind originea noastră latină, sunt luate din *Cosmografia* lui Gerard Mercator.

Grigore Ureche nu și-a scris cronica la ordinul vreunui domnitor. De altfel, nici n-avea cum, de vreme ce nici unul din voievozii ce au domnit în epoca în care el a trăit nu sunt prezentați în paginile *Letopisețului* său. Vom observa aceeași independență la urmași, în special la Miron Costin și Ion Neculce, deși aceștia au fost, în parte, contemporani cu evenimentele povestite. Cum pe bună dreptate observă regretatul P.P. Panaitescu, *Letopisețul* românesc al lui Ureche a fost impus de dorința boierimii moldovenești – care nu prea studia limba slavonească – de a cunoaște trecutul neamului său, în limba română.[14] Se iveau zorile unor vremuri noi care vor elimina, treptat, limba de împrumut atât din administrație, cât și din biserică.

Grigore Ureche a trăit între contemporani de strălucită cultură și de mari implicații în conducerea țării și, departe de a fi făcut notă discordantă, și-a unit cu aceștia sentimentele sale de bun moldovean și om cu frica lui Dumnezeu. A fost coleg de divan cu Ioan Costin, tatăl lui Miron Costin; a acționat împreună cu Vasile Lupu pentru salvarea Moldovei de tirania lui Alexandru Iliaș; a fost legat prin multe fire de Varlaam mitropolitul și, ca vechi admirator al Movileștilor, îl va fi cunoscut și pe cel ce conducea destinele bisericii ucrainene, mitropolitul Petru Movilă. Păcat că știrile despre el sunt atât de lacunare, căci este de presupus că el a fost un element foarte activ al vremurilor sale în accelerarea procesului de românizare culturală a țării.

[13] Gerard Mercator, negustor olandez (1512–1594), pe numele lui adevărat Gerard Kremer, a elaborat pe la mijlocul secolului al XVI-lea un *Atlas* sau *Cosmografie*, cu descrierea geografică a tuturor țărilor cunoscute, dar și cu numeroase date istorice pe care le așeza, de obicei, pe dosul hărților. A fost tipărit în 1595 la Duisburg (orașul renan unde el a trăit și a murit), sub titlul: *Atlas sive cosmographice meditationes*. Numeroase ediții s-au tipărit ulterior la Amsterdam. Pe lângă *Atlasul* mare din 1595, a apărut, tot în limba latină, la Amsterdam, în 1628, un *Atlas Minor* pe care l-a folosit, mai ales, cronicarul nostru.

[14] Cf. *Letopisețul*, ed. 1955, p. 21–22.

Cronicarul a fost un patriot, un mare iubitor al neamului său. Apar cu atât mai dureroase ideile false despre originea românilor, strecurate perfid de interpolatorii săi, evident, după moarte: Simion Dascălul și Misail Călugărul. Pe bună dreptate Miron Costin în *De neamul moldovenilor* coboară fulgere de indignare împotriva lor. Cel de al treilea interpolator, Axinte Uricariul, adaugă doar câteva date extrase din documente și ne lasă un excelent text al lui Ureche, înglobat în *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei.*[15]

Interpolările, care nu puteau fi întotdeauna delimitate de textul lui Ureche, i-au făcut pe unii editori să atribuie cronica atât lui Grigore Ureche, cât și lui Simion Dascălul. Eroare gravă, de vreme ce însuși Miron Costin, aproape contemporan cu Ureche, îi atribuie acestuia, fără echivoc, paternitatea *Letopisețului.*

*

Mi-am exprimat și cu alt prilej nedumerirea și regretul că literatura istorică (și în general literatura laică) n-a fost tipărită până târziu, la mijlocul veacului al XIX-lea, deși noi aveam tipar încă de la 1508. Mare pierdere și mare rămânere în urmă, pe care un Bălcescu și un Kogălniceanu au încercat să le recupereze, cum au putut, pe la 1850. Așa se face că prima tipărire a *Letopisețului Țărâi Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor, caré scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă* a fost înfăptuită de Mihail Kogălniceanu la 1852.[16]

Edițiile s-au succedat, la intervale de timp destul de mari. Acestea au fost următoarele:

[15] Cf. Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, vol. I, Editura Minerva, București, 1993. Folosirea *Letopisețului* lui Grigore Ureche se face după textul inclus în *Letopisețul de la Facere* al lui Nicolae Costin.

[16] Cf. *Letopisețele Țării Moldovii, publicate pentru întâiași dată de M. Kogălniceanu*, tom. I, Iași, 1852, p. 93–209. Ediția, tipărită cu caractere chirilice, a fost reluată în 1872, într-o nouă imprimare, cu alfabet latin și cu oarecari modificări de limbă.

Cronica lui Grigore Ureche și Simion dascălul, în *Istoria Moldo-Românieі*, scoasă de librarul-editor George Ioanid, tom. I, București, 1858, p. 126–286.

Chronique de Moldavie depuis le milieu du XIV-e siècle jusqu'à l'an 1594. Texte roumain avec traduction française, notes historiques, tableaux généalogiques, glossaire et table par Emile Picot, Paris, 1878.

Grigore Ureche, *Domnii Terei Moldovei.* Cu notițe lexicografice, Editura Socec, București, 1894, 127 p.

Idem, reimprimări în anii 1895, 1897, 1905.

Chronique de Gligorie Ureache. Edition critique par I.N. Popovici. Avec un autographe d'Ureache et neuf fac-similés des manuscrits, Ed. Poporul, București, 1911, 258 p.

Letopisețul Țării Moldovei până la Aron vodă (1359–1595), întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie Logofătul și alții de Simion Dascălul. Ediție de Const. Giurescu, cu o prefață de I. Bogdan, Editura Socec, București, 1916, XV +304 p.

Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359–1595), întocmit de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul. Ediție comentată de Const. C. Giurescu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1934, LXXXII +216 p. Au mai apărut două ediții în anii 1939 și 1943.

Carte ce se chiamă Letopiseț ce într-însa spune cursul anilor și descălecarea Țării Moldovei și viața domnilor de Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul (carte îngrijită de D. Ciurezu), Biblioteca Albina (nr. 5), Fundația Culturală Regală „Principele Carol", București, 1939, 138 p.

Grigore Ureche, *Carte ce se chiamă letopiseț ce într-însa spune cursul anilor și descălecarea Țării Moldovei și viața domnilor*, în *Cronicarii români*, antologie întocmită de Al. Rosetti, Editura Universul, București, 1944, p. 51–177.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei.* Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955, 248 p. O a doua ediție „revizuită" a apărut la aceeași editură în anul 1958.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și cursul anilor și de viiața domnitorilor care se scrie de la Dragoș*

Vodă până la Aron Vodă. Prefața și nota editorului, Editura Tineretului, București, 1961, 130 p.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, Editura Științifică, București, 1967, 195 p.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Texte stabilite de P.P. Panaitescu. Prefață și note de Gh. Popp, Editura Tineretului (colecția „Lyceum"), București, 1967, 174 p.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Studiu introductiv de E.M. Russev, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1971, 264 p. (cu litere rusești).

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Postfață și bibliografie de Mircea Scarlat, Editura Minerva și „Arcade", București, 1978, 224 p.

Letopisețul Țării Moldovei (Cronici de) Grigore Ureche (de la Dragoș vodă până la Aron vodă), Miron Costin (de la Aron vodă încoace) și Ion Neculce (de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat). Îngrijirea textelor, prefațarea letopisețelor, glosar și indici de Tatiana Celac. Prezentare grafică de Simeon Solonaru. Cuvânt înainte de E. Russev, Editura Hyperion, Chișinău, 1990, 640 p.

Letopisețele Moldovei (fragmente): Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Editura Garamond („Biblioteca elevului"; Marii cronicari moldoveni), București, 1998, 240 p.

*

Cel mai important studiu asupra primului cronicar moldovean rămâne cartea lui Dumitru Velciu, intitulată *Grigore Ureche* și apărută la Editura Minerva în anul 1979.

La stabilirea textului lui Grigore Ureche m-am folosit de ediția lui P.P. Panaitescu, apărută la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, în 1955, colaționată cu mss. B.A.R. **174** și **1445**.

MIRON COSTIN

La data când Grigore Ureche a închis ochii, în 1647, *Letopisețul* său nu era isprăvit. Nu știm unde intenționa să se oprească, dar este limpede că nu anul 1595 era cel terminal. Este fără îndoială o pierdere pentru istoriografia noastră absența din opera sa a epopeii lui Mihai Viteazul, indiferent de optica sub care l-ar fi privit pe marele comandant de oști, căci cu siguranță n-ar fi lipsit din paginile sale relatarea vitejiilor acestui prim unificator al tuturor românilor. Fără să fi avut o înțelegere deplină asupra puterii fascinante a marelui general, și fiind și el om, ca și tatăl său, de casa Movileștilor, Miron Costin a relatat, totuși, destul de obiectiv calitățile lui Mihai. Era, de altfel, pentru Moldova singura prezentare a faptelor și personalității lui Mihai Viteazul.[1]

Miron Costin este, de departe, cea mai reprezentativă personalitate a culturii moldovenești din secolul al XVII-lea. Nici Varlaam Moțoc, nici marele poet Dosoftei nu i se pot asemui. Meritele lui Dosoftei pentru introducerea limbii românești în biserică, tipărind *Liturghierul* și *Molitvenicul* sunt de subliniat, dar ele nu pot egala implicațiile pe care le-a avut *De neamul moldovenilor* sau *Cronica polonă* în cunoașterea de către străini a poporului român și a Țării Moldovei.[2] Și apoi Miron Costin a fost el însuși poet și filosof. Cât

[1] Miron Costin povestește isprăvile lui Mihai „acel vestit între domni", cum îl numește în capitolele II-IV ale *Letopisețului*.

privește ideea unității de neam, aceasta este prezentă și în *Letopisețul* său, chiar dacă n-a putut pricepe politica marelui voievod.

Opera fundamentală a lui Miron Costin ocupă 65 de ani din istoria Moldovei. Prea puțini din aceștia s-au desfășurat în vremea maturității cronicarului, mai puțin de zece. Și totuși *Letopisețul* are caracterul unei lucrări memoraliste, ce lasă adesea impresia că autorul a fost martorul unor întâmplări petrecute înainte de a se fi născut. Sunt acestea rezultatele unei excepționale documentări (*avant la lettre*) din care n-au lipsit, mai ales, observațiile și relatările tatălui său care, fără cultură și știință de carte, se pare că a fost un fin cunoscător al fenomenelor politice.

Am ajuns astfel să ne ocupăm, foarte pe scurt, de cursul vieții acestui neîntrecut cronicar al secolului al XVII-lea. A fost, de altfel, și cronicarul cel mai studiat, cel mai apreciat, cel mai admirat.

Familia sa aparține micii boierimi și nu are de-a face cu acei Costinești din secolul al XV-lea, despre care vorbește V.A. Urechia și pe care i-ar fi vrut rădăcină lui Miron, trăitor 200 de ani mai târziu.[3] Neamul Costineștilor aparține micii boierimi ce ia locul boierimii scăpătate de la început de veac XVII. Tatăl său, Iancu Costin (sau Costân), apare cel dintâi în genealogia lui Miron.[4] A fost omul de casă al lui Miron vodă Barnovschi, cu care, de altfel, se și înrudea.[5] În

[2] *Liturghierul* lui Dosoftei, cel dintâi în limba română, a fost tipărit la Iași în 1679, iar *Molitvenicul,* de asemeni în românește, a fost imprimat doi ani mai târziu. Cf. Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche,* vol. I, București, 1898, nr. 69 și 72, p. 222-225, 237-240.

[3] Cf. Miron Costin, *Opere complete,* ediție îngrijită de V.A. Urechia, cu un glosar lucrat de Lazăr Șăineanu, Editura Academiei Române, București, 2 volume, 1886 și 1888.

[4] Vezi studiul introductiv al lui P.P. Panaitescu la Miron Costin, *Opere,* Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 6. D. Velciu, *Miron Costin,* interpretări și comentarii, Editura Minerva, București, 1973, p. 52–54; Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin,* Editura Academiei Române, București, 1975, p. 18-21.

[5] Miron Costin povestește pe larg în capitolul al 14-lea din *Letopiset* tragedia lui Miron vodă Barnovschi de la Constantinopol și dureroasa sarcină pe care a îndeplinit-o „chihaiaoa" lui, postelnicul Iancu Costin, care a ridicat corpul domnului său și l-a înmormântat la Patriarhie.

vremea lui Alexandru Iliaș (1631-1633) era mare postelnic, iar sub domnia lui Moise Movilă (1633-1634) era hatman.

Mama lui Miron s-a chemat Safta și era fata unui comis, Ionașcu Scoarțeș și nepoată lui Barnovschi vodă.[6] În timpul deținerii funcțiilor de mare postelnic, Iancu Costin a cumpărat numeroase moșii, inclusiv Barboșii, unde cronicarul își doarme somnul de veci.

Miron a venit pe lume în anul 1633, cum însuși mărturisește în capitolul al 15-lea al *Letopisețului,*[7] dar n-a împlinit bine un an și tatăl său a apucat drumul pribegiei, o dată cu domnul său, Moise Movilă, așezându-se în apropiere de orașul Bar, în Podolia. Aici va trăi cronicarul aproape douăzeci de ani.[8] În 1638, bătrânul Costin primește demnitatea de nobil polonez și este socotit indigen, adică cetățean polonez.[9] De același statut au beneficiat și cei trei copii ai săi, pomeniți în actul de înnobilare, Alexandru, Miron și Potomir, primii născuți dintr-o suită de unsprezece copii, ceilalți veniți pe lume pe pământ leșesc.

Începuturile școlarizării cronicarului au fost făcute în limba română de către dascăli ai schitului Zadarov, ctitorie a Movileștilor, moldoveni, în apropiere de pământurile lui Iancu Costin,[10] apoi a fost dat la școala iezuită de la Bar, despre care pomenește în *Letopiset*; era anul 1647 și el era destul de mărișor.[11]

Anii îndelungați petrecuți în Polonia și școala temeinică pe care a urmat-o, au fost hotărâtori pentru formarea sa, ca și pentru atașamentul său față de țara în care și-a găsit adăpost familia în vremurile de cumpănă. Polonia a fost pentru Costinești a doua patrie.

[6] Sau Coarțeș. Cf. Enache Puiu, *op. cit.,* p. 18. Vezi și nota 48.

[7] Cf. Miron Costin, *Opere,* p. 105.

[8] Cf. Sever Zotta, *Știri despre Costinești* în *Revista istorică* XI (1925), p. 74.

[9] Cf. Enache Puiu, *op. cit.,* p. 24

[10] După cum afirmă Ioan Nistor în *Miron Costin. Viața și opera,* publicată în *Analele Academiei Române, Mem. sect. ist.,* s. III, tom. XXIV, București, 1942, p. 3.

[11] Cf. Miron Costin, *Opere,* ed. P.P. Panaitescu, p. 166.

De la Bar, oraș asediat de Bogdan Hmelnițki în 1648, colegiul iezuit s-a mutat la Camenița și foarte probabil că și elevul Miron Costin. Acolo își va încheia pregătirea școlară în anul 1650, an în care va închide ochii și părintele său.[12] La puțină vreme a murit și maică-sa și Miron, rămas răspunzător de viața numeroasei sale familii s-a confruntat cu mari greutăți materiale; astrucarea părinților săi a fost făcută cu bani furnizați de Iordache Cantacuzino, boierul de demnitate desăvârșită în casa căruia a hălăduit Miron după întoarcerea în țară și a cărui personalitate a pomenit-o în *Letopiset.*[13]

Revenirea în Moldova s-a făcut în jurul anului 1652, când raporturile lui Vasile Lupu cu Polonia erau mai destinse. Miron avea 19 ani și nu văzuse Moldova. Strâmtorat materialicește a trăit în jurul lui Iordache Cantacuzino până când, treptat-treptat și dovedind o mare energie și pricepere în treburile gospodărești și-a putut administra moșiile rămase de la părinții săi. Se pare că Iordache și Toma Cantacuzino i-au ajutat pe Costinești să revină în Moldova, la pământul și rosturile lor.[14] A urcat, de asemeni, pe scara onorurilor cu ușurință, căci era cel mai cultivat om din Moldova: știa latinește, leșește, rusește și, probabil, că și grecește.

Deși Cantacuzinii erau atașați casei lui Vasile Lupu, în anul tulbure 1653, Miron Costin a salvat averile celor doi, dar observând cu un clar ochi politic dincotro bate vântul s-a alipit noului domn Gheorghe Ștefan și partidei antigrecești a acestuia. N-avea decât 20 de ani, dar intrat în vâltoarea politicii și administrației Moldovei va fi, cu rare excepții, prezent în fruntea ei până la moarte. Câștigând o mare experiență de viață a fost numit sluger de către Gheorghe Ștefan și a avut prilejul, în timpul acțiunilor armate pentru anihilarea răscoalei seimenilor și dorobanților, la care a participat, să parcurgă Țara Românească și să se convingă de unitatea de grai și obiceiuri între românii separați de Milcovul foarte adesea fără apă. *Letopisețul* va

[12] Cf. Sever Zotta, *op. cit.*, p. 74.

[13] Vezi ed. P.P. Panaitescu, p. 140.

[14] Cf. N. Grigoraș, *Știri noi despre viața și familia lui Miron Costin*, în *Studii și cercetări științifice-Istorie*, Iași, 1956, fasc. 2, p. 189.

înregistra aceste observații, care vor sta la baza lucrării sale fundamentale *De neamul moldovenilor.*

În anul 1657, Miron Costin s-a căsătorit cu Ileana Movilă, fata lui Ioan Movilă și nepoată de frate a lui Petru Movilă. Nu numai averea sa a crescut considerabil, ci și prestigiul său ca rudă a familiei domnitoare a Movileștilor. Legăturile cu Polonia se întăresc și mai mult.

Din căsătoria lui Miron cu Ileana Movilă au rezultat șapte fete și trei băieți. Printre aceștia din urmă Nicolae, viitorul cronicar, născut pe la anul 1660[15], care a urmat preocupările tatălui său.

Cursul onorurilor lui Miron Costin crește o dată cu domnia lui Eustratie Dabija. Din păcate *Letopisețul* său se oprește la începutul domniei acestuia.

Încă din domnia lui Ștefăniță vodă Lupu, Miron deținea pârcălăbia Hotinului, demnitate militară. Dabija îl va trimite în solie la regele Ioan Cazimir în 1662, iar un an mai târziu îl va însoți în campania turcilor împotriva austriecilor de la Uivar, la care domnii Țărilor Române erau obligați să participe.

În anul 1664, Dabija îl numește mare comis, demnitate care îl plasează pe Miron Costin printre boierii de divan. Urmașul lui Eustratie Dabija, Iliaș Alexandru, îl numește mare vornic al Țării de Sus, apoi îi încredințează vornicia Țării de Jos, demnitate pe care a păstrat-o până în 1675, la domnia lui Antonie vodă Ruset.

Miron Costin trăiește în vremea lui Duca vodă, când Hâncu și Durac s-au revoltat împotriva dărilor aruncate în a doua domnie asupra moldovenilor. Dar Miron era adept al lui Gheorghe Duca, cu care fusese coleg de divan. Îl va însoți în a treia domnie, pe când era mare logofăt, la asediul Vienei. La înapoiere, în loc să accepte invitația lui Șerban Cantacuzino, și să treacă prin Țara Românească, Gh. Duca, îndemnat de Miron Costin a intrat în Moldova pe la Oituz, și la Domnești, în ținutul Neamțului, a fost prins de un podghiaz polonez, împreună cu Miron, marele său logofăt. Toată această tragică întâmplare a fost descrisă de Neculce în *Letopisețul* său.[16] Soarta lui

[15] Cf. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* vol. III, Editura Fundațiilor Regale, București, 1945, p. 179.

[16] Cf. I. Neculce, *Opere,* ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel. Editura Minerva, București, 1982, p. 277–285.

Gheorghe Duca a fost dramatică. Însă Miron Costin s-a bucurat de un tratament pe măsura adeziunilor sale pentru Polonia, obținând castelul Dașov, unde și-a adăpostit familia, până în toamna anului 1685, când s-a întors în Moldova. Și-a adăpostit familia în zilele întunecate ale stăpânirii lui Ștefan Petriceicu (1683-1684) și ale lui Dumitrașcu Cantacuzino în a doua domnie (1684-1685), atât de fără seamăn povestită de Neculce.[17] Aici a redactat Miron Costin poema *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească,* cunoscută mai ales sub denumirea de *Poema Polska,*[18] menită să facă cunoscute lui Jan Sobieski și polonezilor ascendența latină și meritele neamului nostru.

Înapoierea în Moldova s-a făcut în urma unei scrisori pe care i-a trimis-o fratele său Velicico, hatmanul lui Constantin Cantemir, îndemnat de domn, care voia să aibă pace dinspre partida filo-polonă.[19]

Jan Sobieski, în tentativele de ocupare a Moldovei, nu s-a opus plecării lui Miron. Dimpotrivă. Cronicarul și-a găsit însă averile împuținate, acareturile moșiilor distruse de incursiunile podghiazurilor leșești și tătărești. Și el nu mai era la prima tinerețe.

Constantin Cantemir l-a primit cu bunăvoință, și i-a așezat fiii în slujbe, dar pe el nu l-a ridicat la funcțiile înalte pe care le avusese altădată. A fost făcut staroste de Putna, cât mai departe de granițele cu Polonia.

În 1686, Sobieski a pătruns în Moldova, a incendiat Iașii, dar Constantin Cantemir și tătarii au determinat retragerea lui, urmat de celălalt filo-polon de mare cultură, Dosoftei mitropolitul. Aceste manifestări filo-polone, de care Cotinești nu numai că nu erau străini, ci le cultivau din plin, l-au făcut pe domn să ia unele măsuri împotriva

[17] *Ibidem,* p. 286–292.

[18] Cf. Miron Costin. *Opere,* ed. P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 218–240, 375–383.

[19] Cf. Dr. Czeslaw Chowaniec, *Miron Costin en Pologne. Contributions à l'année 1684–1685,* în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani.* Editura Institutului de Istorie Universală, Cluj, 1931, p. 113–124.

lor. S-au adăugat la aceasta și intrigile Rusetești – în special a lui Iordache – dușmani vechi ai lui Miron și ai familiei sale.

Criza gravă în raporturile dintre domn și Costinești a izbucnit în primele luni ale anului 1690 când partida filo-polonă n-a vrut să adere la tratatul secret dintre Moldova și austrieci și a fost nevoie de amenințările cu moartea pentru ca Miron să-și pună cu greu semnătura pe document, alături de ceilalți boieri.[20] Apoi lucrurile s-au adâncit și mai mult. Velicio (care fusese schimbat din hătmănie) criticându-l adesea pe domn în ședințele de divan.[21] Dezlănțuirea brutală a domnului, împins și de Iordache Ruset vistiernicul, a venit în urma încercărilor partidei filo-polone de a-l scoate din scaun pe Constantin Cantemir și a-l înlocui cu Velicico, fratele lui Miron. Era toamna târzie a anului 1691, după culesul viilor și în vremea nunților când s-a pus la cale acest plan. S-a ivit și un trădător, Ilie Țifescu, cel care i-a vândut domnului pe complotiști.[22] Velicico a fost adus la Iași și i s-a retezat capul, iar la instigarea lui Iordache Ruset, Constantin Cantemir a trimis pe Macrei, vătaful de pământnicei, să-l omoare și pe cronicar. Acesta se afla la Barboși, unde își înmormânta soția și nu știa de complotul boierilor. Adus până la Roman a fost decapitat acolo. N-a vrut să fugă, deși putea să o facă, sperând că aflându-se nevinovat se va putea disculpa înaintea lui Constantin Cantemir.[23] Avea 58 de ani, vârstă la care ar fi putut completa *Letopisețul,* vârstă la care ar fi putut termina *De neamul moldovenilor* și ar fi putut înzestra literatura românească, încă destul de săracă, cu multe pagini de excepție.

[20] Întâmplarea este relatată de către Philippe d'Avril în *Voyage en divers Etats d'Europe et d'Asie entrepris pour découvrir un nouveaux chemin à la Chine,* apărută la Paris în 1692 și redată de B.P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României,* tom I, partea a II-a, București, 1866, p. 15.

[21] Neculce amintește în *Letopisețul* său de unele din aceste confruntări. Vezi *Opere...,* p. 319.

[22] Cf. Ion Neculce, *Opere,* p. 333–337. Vezi și I. Tanoviceanu, *Marele spătar Ilie Țifescu și omorârea lui Miron și Velicico Costin,* în *Analele Acad. Rom., mem. sect. ist.,* s. II, tom. XXXII, București, 1910.

[23] Tot Neculce ne furnizează amănuntele acestui omor, regretat mai apoi de voievod. *Opere,* p. 336–337.

Osemintele sale și ale soției au fost găsite în anul 1886, iar patru ani mai târziu au fost reînhumate sub statuia ce i s-a ridicat la Iași, în Piața Teatrului Național.[24]

Moștenirea istorică și literară a lui Miron Costin este variată și neîntrecută de nimeni în veacul său. Aceasta se compune din proză și versuri, din lucrări scrise în cele două limbi care îi erau aproape la fel de cunoscute: limba neamului său și aceea a țării care l-a adăpostit pe el și familia sa în anii de cumpănă, limba polonă.

Letopisețul, cum arătam mai sus, se întinde pe mai puțin de 70 de ani și prea puțini dintre ei au fost trăiți de Miron. Și totuși, cum arată numeroșii exegeți ai cronicarului, acesta are izul unei opere memoriale. Redactarea lui s-a sfârșit în anul 1675, pe când era vornic al Țării de Jos[25] și înainte de numirea lui ca mare logofăt de către Antonie vodă Ruset. Probabil că redactarea începuse cu un an, doi ani, mai devreme. Nu era o cronică oficială și nu cuprinde știri cu iz secret. N-a scris-o la comanda vreunui domnitor și nici nu s-a folosit de multe date ale cronicarilor polonezi. S-a informat de la personalități moldovene, cum au fost Cantacuzinii, de la părintele său, care a fost martorul multor întâmplări petrecute și cu siguranță din unele însemnări de familie (mici cronici de familie boierești). El a prelucrat toate datele, redactându-le în stilul său inconfundabil, stilul unui adevărat istoric.

Cronica lui Miron Costin rămâne un unicat documentar de istorie moldovenească de până la 1661. Nimeni nu s-a încumetat să reia subiectul, să-l amplifice, să-l completeze, nici măcar fiul său Nicolae, nici măcar Ion Neculce. Toate cronicile din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, și sunt cel puțin patru, încep cu domnia lui Dabija vodă, și nu coboară sub anul 1661. Pentru epoca 1595-1661 *Letopisețul* lui Miron Costin a fost autoritate pentru contemporani și a rămas singurul izvor narativ pentru istoria noastră până astăzi.

[24] Cf. Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin,* p. 89 și nota 51.

[25] *Ibidem,* p. 121. Vezi și *Opere,* ediția lui P.P. Panaitescu, p. 338 și 357.

Este de observat spiritul obiectiv al istoricului Miron Costin, care subliniază calitățile militare ale lui Mihai Viteazul, pe cele ale lui Vasile Lupu în confruntările cu Gheorghe Ștefan, deși Vasile Lupu fusese vrăjmașul familiei sale și mai ales pe cele ale lui Matei Basarab „pe care poți să-l asameni cu mari oșteni ai lumii"[26], vrăjmaș, totuși, al Moldovei. Aceasta după ce, câteva rânduri mai sus, îl numea om fericit, nemândru, blând, direpț om de țară, harnic la războaie.

Originalul *Letopisețului* său nu ni s-a păstrat. După obiceiul vremii, operele laice se difuzau prin cópii de mână – în cazul lui Miron cele care au ajuns până la noi depășesc 50 de tomuri –, dar intervențiile copiștilor sunt nesemnificative. Este de pomenit mai ales obiceiul marilor concentrări de cronici în același volum, folosit în jurul anilor 1750–1770, cerut de boierimea Moldovei, avidă să cunoască trecutul neamului nostru.[27]

Letopisețul Țării Moldovei a fost tradus în limba latină de un necunoscut folosind nu originalul lui Miron, ci o variantă oarecare, ceea ce dovedește interesul pe care l-a stârnit la vecinii Moldovei.[28] O traducere grecească a realizat la 1729 Alexandru Amiras și se păstrează la Biblioteca Națională din Paris.

Opera fundamentală a lui Miron Costin, deși de dimensiuni mult mai reduse decât *Letopisețul,* rămâne *De neamul moldovenilor,* la care a lucrat în jur de 20 de ani. Lucrare de vastă erudiție istorică, aceasta a fost concepută de către Miron Costin pe de o parte din constatările sale că cei mai mulți din cărturarii moldoveni nu aveau lămurite pe deplin problemele relative la originile și începuturile neamului

[26] În cap. 20 al *Letopisețului.* Cf. *Opere,* p. 168.

[27] Nicolae Iorga consacră un capitol de peste 200 de pagini acestui fenomen, pe care îl intitulează *Marile compilații de cronici.* Cf. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea,* vol. I, București, 1901, p. 61–272. Un număr însemnat din manuscrisele ce cuprind *Letopisețul* lui Miron Costin au fost descrise de P.P. Panaitescu în *Opere,* p. 337–349.

[28] Textul a fost descoperit de polonezul Eugen Barwinski în Muzeul Czartoryski din Cracovia și a fost publicat la București în anul 1912 de Comisia istorică a României sub titlul: *Costini Mironis Chronicon terrae Moldavicae ab Aaronè principe.* Vezi pe larg problema la P.P. Panaitescu, în comentariile la ediția de *Opere,* p. 358–361.

nostru, pe de altă parte din afirmațiile false și dezonorante vehiculate de interpolatorii la *Letopisetul* lui Grigore Ureche: Simion dascălul, Eustratie logofătul și Misail călugărul. Împotriva acestora, mai ales, se revoltă Miron Costin în cuvântul *Către cititoriu,* folosind un limbaj polemic și o critică științifică neîntâlnite până atunci în scrierile noastre vechi. Cu câtă afecțiune și considerație vorbește în schimb de înaintașul său, Grigore Ureche, „că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâie întru întunérecul neștiinței".

De neamul moldovenilor a fost început înainte de încheierea *Letopisețului,* adică înainte de anul 1675. A fost început în sensul documentării, căci redactarea a ocupat anii 1686–1691.[29]. Opera este alcătuită din șapte capitole, care urmează după cuvântul *Către cititoriu* în ordinea: *De Italia, Pentru împărăția Rămului, De Dachia, De Traian împăratul* (cel mai dezvoltat dintre toate), *De cetățile ce să află aicea în țară la noi, De numirile neamului acestor țări și de port și de limba graiului... și de Legea creștinească, de unde au luat, Cât au trăit aceste locuri cu oameni după descălicarea lui Traian cu românii de la Italia.*

Este de menționat că *De neamul moldovenilor* s-a transmis în două variante, cea de a doua cu capitolele 6 și 7 considerate interpolări ale lui Nicolae Costin.[30]

Cât privește problema surselor documentare utilizate de Miron Costin, este de reținut spiritul umanist în care s-a dezvoltat în Polonia, cu o cunoaștere apreciabilă a istoriei romane și a limbii latine. Se referă uneori la *Eneida* lui Vergiliu, la Titus Livius, la Ovidius și la alți scriitori latini. Avea cunoștințe bogate de geografie. Miron Costin nu era un cronicar oarecare, ci un adevărat istoric, cel dintâi istoric român. Se folosește cu spirit critic de cartea sasului Laurențiu Toppeltin de Mediaș[31] din care a și tradus o parte în tinerețe sub titlul *Istoria crăiei ungurești.*[32]

[29] Cf. *Opere,* p. 405–407.

[30] *Ibidem,* p. 396.

[31] Acesta, istoric de bună-credință, în pofida unor păreri greșite (cum este de pildă afirmațiile că sașii se trag din geți), a publicat la Lyon în anul 1667 o cărticică intitulată *Origines et occasus Transsylvanorum,* în care vorbește despre originile, obiceiurile și portul populațiilor din Transilvania.

[32] Vezi scurtul comentariu de la nota 34.

Dacă sunt unele erori și confuzii în lucrare, acestea au fost preluate din Toppeltin sau din cronicarii polonezi Paszkowski, Bielski și Stryikowski (care pretindeau că lituanienii se trag din coloniști romani fugiți din Italia pe vremea lui Nero și așezați la Marea Baltică.[33]

Sigur că aceste confuzii se datorau și nivelului de cunoștințe ale cărturarilor vremii, din rândul căror făcea parte și cronicarul nostru.

Letopisetul și *De neamul moldovenilor* nu sunt singurele lucrări istorice ale lui Miron Costin. Înainte chiar de terminarea *Letopisețului* și, bineînțeles, înainte de a elabora *De neamul moldovenilor* istoricul nostru, răspunzând unei cereri a nobilului polonez, Marek Matczynsky, comis al regelui Poloniei, care avea nevoie de date cu privire la Moldova și Țara Românească, scrie pentru el în limba polonă, la 1677, *Cronica polonă.*[34] Izvorul principal de care s-a folosit Miron Costin a fost tot cartea lui Laurențiu Toppeltin, iar pentru istoria Moldovei știri luate din *Letopisetul* lui Grigore Ureche. A avut la îndemână și o cronică a Țării Românești pe care a folosit-o pentru elementele de istorie munteană. Iată titlurile diverselor capitole ale *Cronicii polone: Despre Dacia, Despre șanțul Troian, Despre cetăți, Despre pustiirea coloniei lui Traian de către tătari, Al doilea descălecat al Țării Moldovei și al Țării Muntenești, Despre diferitele numiri ale poporului moldovean și muntean, Pentru ce Țara Moldovei se numește Moldova și cea Muntenească, Muntenia, Despre Basarabia, Titlurile cele mai vechi și pecețile domnilor, Pentru limba moldovenească sau rumânească* (cu un mic vocabular de substantive și verbe latino-române), *Despre religie, Ținuturile Țării Moldovei, Ținuturile luate de turci, Iar ținuturile Țării Muntenești sânt acestea, Despre râurile Țării Moldovei, Râuletele mai însemnate care izvorăsc din pădurile de fagi, Orașele Țării Moldovei, Râurile mai de seamă din Țara Munteneasca, Orașele în Țara Munteneasca.*

[33] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* II, p. 164.

[34] Vezi Miron Costin, *Opere...,* p. 202-217, 369–374. Titlul în românește este *Cronica țărilor Moldovei și Țării Românești* și este cea dintâi din trei lucrări menită să facă cunoscută originea noastră latină și unitatea de limbă a românilor.

Este cea dintâi scriere a unui român, adresată străinătății, cu scopul de a face cunoscute istoria, limba și geografia pământului românesc.

Pe când se afla în castelul de vânătoare de la Daszow, „prizonier" al lui Jan Sobieski, în iulie 1684, Miron Costin a compus pentru măretul erou de la Viena o istorie în versuri poloneze, menită să-i dezvăluie istoria poporului român, originea noastră latină și structura socială a Moldovei.[35] S-a folosit de datele furnizate mai ales de același Toppeltin întâlnit mai sus, dar și de o seamă de istorici latini pe care îi pomenește ca „martorii acestei istorii". Ultimul pe lista scriitorilor din care s-a documentat a fost Grigore Ureche. Capitolele, după dedicația către rege sunt: *De neamul moldovenilor; Despre prima lui descălecare de către Traian; De risipirea coloniilor lui Traian de către tătari și de locuința romanilor în munți; Despre al doilea descălecat al Moldovei și Munteniei după alungarea tătarilor; Dregătoriile Țării Moldovei, Clerul, Dregătoriile laice, Dregătorii care nu iau parte la sfaturile secrete, Dregătorii de țară, Ținuturile Țării Moldovei.*

Aceasta nu este cea din urmă scriere istorică a lui Miron Costin. Ultima scriere, nu cronologic, căci *Istoria de crăia ungurească,* prelucrare după Toppeltin a fost tradusă de cronicar în anii 1672–1674, ci printre cele dintâi. I-a folosit textul tradus din latinește ca material documentar pentru lucrările sale despre descendența neamului românesc.[36]

Cu *Graiul solului tătăresc,* traducere de câteva pagini din Quintus Curtius, *De rebus Alexandri regis Macedonum,* în care este pomenită soarta celor mari[37], am putea socoti încheiată opera istorică a cronicarului. Și totuși, la sfârșitul *Psaltirii în versuri,* opera mitropolitului Dosoftei, tipărită la Uniev, în 1673,[38] Miron Costin a publicat *versuri despre originea latină a neamului nostru*[39] și patru versuri omagiale intitulate *Apostrof,* adresate învățatului mitropolit.

[35] Cf. *Opere,* p. 218–240, 384–392.

[36] *Ibidem,* p.418–431.

[37] *Ibidem,* p. 315–317, 429–431.

[38] Vezi Bianu – Hodoș, *Bibliografia românească veche,* vol. I, București, 1903, p. 213–214.

[39] Cf. Miron Costin, *Opere,* p. 438–440.

În încheiere se cuvine să amintim de poemul filosofic în versuri *Viața lumii,* care trădează în Miron Costin un gânditor și un remarcabil poet, dacă ne gândim la vremea când a fost conceput.

După opinia prof. P.P. Panaitescu, versurile au fost compuse în anii 1671–1677, înainte de tipărirea *Psaltirii în versuri* de la Uniev.[40] Având ca subiect nestatornicia norocului (*Fortuna labilis*), fragilitatea vieții omenești, deșertăciunea măririlor, caducitatea timpului, Miron Costin demonstrează o bună cunoaștere a poeziei lui Horațiu și Ovidiu, care au abordat aceleași idei în *Epistole* și în *Tristia.* Cum singur mărturisește în introducere, Miron Costin a vrut să demonstreze, totodată, că pot fi scrise versuri și în limba română, mai lungi decât obișnuitele stihuri populare.

În sfârșit tot de la el ne-au rămas cinci *Stihuri împotriva Zavistiei,* pe aceeași temă pe care o întâlnim și la Dosoftei în versificarea unui psalm (al cincilea).[41]

Bibliografia operei lui Miron Costin este vastă și nu ne propunem decât să menționăm edițiile succesive, și acestea destul de numeroase.

Cartea pentru deschălecatul dintâiu a Țării Moldovii și neamul moldovinesc de Miron Costin, carele au fost logofăt mare în Moldova, în *Letopisețele Țării Moldovii,* publicate pentru întâiași dată de M. Kogălniceanu, Iași, 1852, tom. I, p. 1-32. (Editia II, București, 1872, p. 1–30).

Letopisetul Țării Moldovii de la Aaron vodă de unde este părăsit de Ureche vornicul de Țeara de Gios, izvodit de Miron Costin biv vel vornic Țerii de Gios, în anii de la zidirea lumii 7185, în oraș în Iași (1594–1662) în *Letopisițile Țării Moldovii...* Iași, 1852, tom. I, p. 211–355 (Ed. II București 1872, tom. I, p. 243–373).

Opisanie ziemi Moldawskiey i Multanskiey (Descrierea Țării Moldovei și Munteniei) [Poema polonă], editată de I. Dunin Borkowsky, în vol. *Pisma (Scrieri),* vol. I, Lwov, 1856, p. 239–247.

Miron Costin, *Opere complete* după manuscripte, cu variante și note, cu o recensiune a tuturor codicelor cunoscute până astăzi, bibliografia, biografia lui Miron Costin, de V.A. Urechia, cu un

[40] *Ibidem,* p. 434.

[41] *Ibidem,* p. 436.

glosar lucrat de L. Săineanu, Editura Academiei Române, București, 2 vol. 1886 și 1888, 813 + 671 p.

Letopisețul Țărei Moldovei (cu notițe lexicografice). „Autorii români vechi și contimporani", București, 1894, 176 p. Au mai apărut trei ediții în anii 1896, 1899 și 1901.

Letopisețul Țărâi Moldovei (fragmente) editate de Theodor Codrescu în *Uricariul XXIV*, Iași, 1895, p. 361–380.

Cronica Țării Moldovei și a Munteniei (text polon și traducere românească) *[Cronica polonă]*, editată de Ion Bogdan în *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, București, 1895, p. 139–204.

Costini Mironis, *Chronicon Terrae Moldavicae ab Aarone principe (Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace)*, traducere latină contimporană editată de dr. Eugeniu Barwinski în *Comisia istorică a României*, București, 1912, 254 p.

Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, ediție de C. Giurescu în *Comisia istorică a României*, București, 1914, 119 p.

Miron Costin, *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*. Ediție și traducere de P.P. Panaitescu în *Academia Română, Mem. sect. ist.*, s. III, tom. X, mem. 7, București, 1929, 132 p.

Miron Costin, *Cartea pentru descălecatul dintâi - Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Ion Pillat, Editura Cartea Românească, Pagini alese. București, 1933. Au mai apărut ediții succesive în anii 1936, 1939, 1944, 48 p.

Miron Costin, *De neamul moldovenilor*. Cu introducere și note de Petre V. Haneș, Editiunea Societății Prietenii Istoriei Literare, București, 1936, 73 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei*, ediție comentată, cu introducere, glosar și indice de prof. Ioan Șt. Petre, Cugetarea, „Scriitori clasici români", București, 1943, 664 p.

Miron Costin, *Cartea pentru descălecatul dentâiu a Țărei Moldovei și neamului moldovenesc și Letopisețul Țărei Moldovei de la Aaron vodă de unde este părăsit de Urechie vornicul de Țara de Jos*. Colecția „Cartea noastră – Bibliotecă de popularizare", București, 1943, 40 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*. Ediție critică de P.P. Panaitescu. Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944, 502 p. În același an a fost tipărită și o ediție populară îngrijită tot de P.P. Panaitescu.

Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție de Mitu Grosu. Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., București, 1950, 88 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită și prefațată de Emil Boldan. Editura Tineretului, „Biblioteca școlarului", București, 1956, 278 p.

Miron Costin, *Opere alese*, Chișinău, Școala sovietică, 1957, 276 p.

Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, 534 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*. Ediție îngrijită și prefațată de P.P. Panaitescu. Editura pentru Literatură, „Biblioteca pentru toți", nr. 86, București, 1961, 370 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei*. Antologie, prefață și note de Gheorghe Popp. Text stabilit de P.P. Panaitescu. Editura Tineretului, București, 1963, 215 p.

Miron Costin, *Opere*. Ediție critică îngrijită de P.P. Panaitescu, vol. I–II. Editura pentru Literatură, „Scriitori români", București, 1965, 329 + 335 p.

Miron Costin, *Opere alese*. Antologie, prefață și note de Gheorghe Popp. Text stabilit de P.P. Panaitescu. Editura Tineretului, „Biblioteca școlarului", 137, București, 1966, 304 p.

Miron Costin, *Opere alese: Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor. Viiața lumii*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu. Editura Științifică, București, 1967, 200 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*. Postfață și bibliografie de Magdalena Popescu. Editura Minerva, „Arcade", București, 1975, 312 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*. Ediție îngrijită de P.P. Panaitescu. Repere istorico-literare, alcătuite de Aurora Slobodeanu. Editura Minerva, seria „Patrimoniu", București, 1979, 288 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor*. Prefață de Elvira Sorohan. Editura Junimea, Iași, 1984, 309 p.

Miron Costin, *Opere.* Literatura artistică, Chișinău, 1989, 428 p.

Letopisețul Țării Moldovei. [Cronici de] Grigore Ureche (de la Dragoș vodă până la Aron vodă); Miron Costin (de la Aron vodă încoace) și Ion Neculce (de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat). Îngrijirea textelor, prefațarea letopisețelor, glosar și indici de Tatiana Celac. Prezentare grafică de Simeon Solonaru. Cuvânt înainte de E. Russev, Hyperion, seria „Cărțile neamului", Chișinău, 1990, 640 p.

Miron Costin, *Viața lumii.* Ediție, text stabilit, studiu introductiv, note și variante, bibliografie, glosar și indice de nume de Sande Vârjoghe. Prefață de Dan Horia Mazilu. Cu 13 reproduceri după manuscris. Editura Porto-Franco, Galați, 1991, 46 p.

Miron Costin, *Letopisețul Țărei Moldovei. De neamul moldovenilor. Viiața lumii.* Ediție, postfață, tabel cronologic, note și glosar de Liviu Onu. Editura Gramar, București, 1996, 176 p.

Din numeroasele studii relative la Miron Costin sunt de reținut în mod special:

P.P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin,* în *Academia Română, Mem. sect. ist.*, s. III, tom. IV, mem. 4. București, 1925, 226 p;

Dumitru Velciu, *Miron Costin. Interpretări și comentarii.* Editura Minerva, București, 1973, 300 p.

Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin.* Editura Academiei R. S. România, București, 1975, 323 p.

Pentru *Letopisețul* lui Miron Costin și *De neamul moldovenilor* mi-a stat la îndemână ediția *Opere* îngrijită de P.P. Panaitescu și publicată la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, în 1958, confruntată cu mss. B.A.R. **2601** și **353** *(De neamul moldovenilor).*

NICOLAE COSTIN

Cel de al treilea cronicar din suita figurilor reprezentative ale istoricilor moldoveni, Nicolae Costin, a fost fiul lui Miron și s-a născut pe la 1660[1]. A învățat școală slavo-română de la dascăli moldoveni, căci în chirilicale și-a scris lucrările și de limba neamului s-a folosit în divan.

În Iași exista un colegiu iezuit, unde studiile se predau în latinește. Călugării trebuie să fi venit din Polonia și probabil că limba leșească era și ea studiu de învățământ. Altfel nu ne putem explica bunele sale cunoștințe de limbă polonă, în care a ținut trei discursuri în fața lui Antonie vodă Ruset, când n-avea mai mult de 14 ani[2]. Sau este posibil ca tatăl său, Miron, să-l fi învățat limba polonă?! Mai plauzibilă este afirmația lui D. Cantemir că Miron Costin și-a trimis feciorii la studii

[1] Data nașterii nu este sigură, ci fixată cu aproximație de biograful său Ioan Șt. Petre în monografia *Nicolae Costin – Viața și opera,* Editura Tiparul Românesc, București, 1939, p. 11 și reluată de ceilalți istorici literari și editori.

[2] Cf. Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601.* Ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p.7. Vezi și Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711.* Ediție cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glossar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu, *Opere,* Editura Junimea, Iași 1976, p. LIX.

în Polonia, mai ales la Liov, la școala slavo-greco-latină ce funcționa pe lângă Ortodoxă[3].

În 1684 Miron Costin l-a însoțit pe Ștefan Petriceicu vodă în al treilea și ultimul exil în Polonia, luându-i și pe cei trei feciori cu sine: Ioniță, Nicolae și Pătrașcu. Constantin Cantemir i-a primit la înapoiere, în 1686, cu bunăvoință și i-a boierit. O spune Neculce în *Letopisețul* său[4]. Nicolae Costin, cărturar recunoscut, a fost numit treti-logofăt, demnitate acordată de obicei cunoscătorilor de limbi străine. În această calitate l-a însoțit prin călătoria prin Iași pe Philippe d'Avril, un călugăr iezuit cu care însă a vorbit latinește și nu franțuzește[5].

La moartea părintelui și a unchiului său, el se pregătea să se logodească cu fata lui Gh. Duca vodă. Pleca spre Țarigrad, când la Bârlad a fost întors din drum, adus la Iași și închis. A fost eliberat mai apoi, dar pus sub observație și despuiat de multe bunuri de vrăjmașul lor, Iordache Ruset. În 1693, frații Costinești, striviți de dări și suspectați de comploturi, s-au hotărât să fugă în Țara Românească. Urmăriți de trimișii lui Constantin Cantemir, și-au găsit adăpost în Cetatea Neamțului. Acolo le-a venit vestea morții domnului. Fiul lui, Dimitrie Cantemir, urcat pe tron pentru câteva luni și neconfirmat de Poartă, a stăruit pe lângă ei ca să-i molcomească, dar aceștia n-au avut încredere și s-au refugiat la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Domnul Țării Românești, în veche dușmănie cu Cantemireștii, i-a trimis pe Nicolae Costin și pe frații săi la Constantinopol, unde au insistat ca să fie numit domn Constantin Duca – sau Duculeț – cum i se spunea, fiul lui Gheorghe Duca, cel prins cu Miron de podghiazul leșesc la Domnești.

În vremea tânărului Duculeț, Nicolae Costin se căsătorește, în sfârșit, cu sora acestuia, Ileana, și este numit hatman. A ținut hătmănia până spre sfârșitul domniei lui Constantin Duca. În timpul urmașului

[3] Cf. P.P. Panaitescu, *Știri noui despre M. Costin și familia lui* în *Omagiu lui Ioan Bianu*, București, 1927, p. 277–284.

[4] Cf. Ion Neculce, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 305.

[5] B.P. Hasdeu, în *Arhiva istorică*, partea a doua, p. 17.

acestuia, Antioh Cantemir, s-a refugiat cu ceilalți frați în Țara Românească[6].

Constantin Duca revine cu a doua domnie în septembrie 1700 și Nicolae Costin își recapătă hătmănia pe care o păstrează câtă vreme este cumnatul său pe tron, adică până în toamna lui 1703. Atunci, la venirea lui Mihai Racoviță în scaun, Nicolae Costin devine mazil, căci domnul nu i-a conferit nici o boierie.

Domniile se schimbă des la începutul veacului al XVIII-lea și Antioh Cantemir îl înlocuiește pe Mihail Racoviță. În mai 1705 noul domn îl numește pe Nicolae Costin vel vornic de Țara de Sus și cu aceasta vechea animozitate dintre Cantemirești și Mironești ia sfârșit. Îl va avea coleg de divan pe Ion Neculce[7]. După Antioh Cantemir a urmat în scaun din nou Mihai Racoviță. Cronicarul, rămas fără nici o demnitate, s-a retras la țară. Aici l-a ajuns vestea numirii lui Nicolae Mavrocordat domn și a designării lui drept caimacam, alături de logofătul Ioan Buhuș și vel vorniul Ciocârlan.

Nicolae Costin avea legături cu Mavrocordații prin Alexandru terzimanul, tatăl domnitorului, cu care purta veche corespondență.[8] Nu este de mirare că la împărțirea demnităților a fost făcut mare vornic al Țării de Jos.[9] A fost mâna dreaptă a domnului foarte învățat, dar care nu știa românește.

Domnia celui dintâi domn fanariot n-a durat decât un an. Din dorința de a-l prinde și duce la Țarigrad pe Constantin Brâncoveanu, turcii l-au numit domn al Moldovei pe cel mai încrezut om al lor, Dimitrie Cantemir, cu sarcina precisă să-l observe și să-l prindă pe

[6] Întregul segment de viață al Costineștilor din vremea lui Constantin Duca și a lui Antioh Catemir este redat cu verva-i cunoscută de către Ion Neculce. Vezi *Opere*, p. 367, 371.

[7] Ioan Șt. Petre, în excelenta monografie consacrată lui Nicolae Costin, teza sa de doctorat, singura până astăzi, urmărește cu mare precizie activitatea cronicarului în viața publică a Moldovei. Cât privește pe Ion Neculce, *Letopisețul* său este un excelent izvor narativ pentru activitatea sa și pentru aceea a lui Nicolae Costin.

[8] Cf. Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin – viața și opera*, p. 22–23.

[9] *Ibidem*, p. 23.

bogatul domn valah, atunci când va fi înștiințat de la Poartă.[10]. Nicolae Costin a fost menținut în divan de Cantemir în funcția de mare logofăt, dar nu l-a implicat în planurile sale de luptă antiotomană. Dimitrie Cantemir, care îi aprecia cultura, știa că marele logofăt nu-i simpatiza pe ruși și n-avea încredere în puterea lor militară. Dar din deferență față de domn și din spirit disciplinar a semnat și el apelul lui vodă către moldoveni de ridicare împotriva turcilor. Dar nu l-a însoțit în tabără și nu l-a urmat pe drumul exilului.

Nicolae Mavrocordat, revenit în scaun, n-avea ce să-i reproșeze cronicarului și l-a numit din nou mare logofăt. În această demnitate apare în documente, în procese pentru moșii sau în convorbiri în latinește cu personalități străine ce au trecut prin Moldova.[11] În august 1712 este constrâns de împrejurări să semneze alături de mitropolit, episcopi și unii boieri de divan un act prin care se confiscă proprietăți ale lui Neculce și Ștefan Luca vistiernicul, hainiți la muscali. Este ultima mărturie a vieții lui pământene. În septembrie moare, după câteva zile de zăcere, pe când se afla la țară pentru odihnă și oarecari treburi gospodărești. Avea 52 de ani. A fost regretat de toți și mai cu osebire de Nicolae Mavrocordat, care pierdea pe cel mai distins sfetnic și pe cel mai învățat om din Moldova.

Nicolae Costin n-a lăsat urmași. A lăsat în schimb numeroase datorii și situații încâlcite cu moșiie, toate generatoare de procese pe care văduva sa, logofeteasa Ilina, le-a purtat până la moartea ei, în anul 1737.[12].

*

Nicolae Costin a lăsat culturii românești trei opere, care-l așază în rândul marilor personalități moldovene ale veacului al XVIII-lea, după Dimitrie Cantemir și Neculce. Mai întâi *Letopisețul Țării*

[10] Ioan Neculce povestește pe larg schimbarea de domnie și motivele care au dus la înscăunarea lui Dimitrie Cantemir. Cf. *Opere*, p. 510–512.

[11] Cum a fost agentul suedez De Briant. Cf. *Documente E. Hurmuzachi*, vol. IX, supliment I, p. 471.

[12] Vezi Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin*, p. 25–27.

Moldovei de la zidirea lumii și până la 1601, apoi *Letopisețul Moldovei de la 1709 la 1711*, consacrat celei dintâi domnii a lui Nicolae Mavrocordat și domniei lui Dimitrie Cantemir și, în sfârșit, traducerea românească a operei spaniolului Antonio de Guevara, *Ceasornicul domnilor*, cel dintâi roman occidental pătruns în literatura română.

Nicolae Costin a fost nemulțumit că Moldovei îi lipsea o istorie completă și a vrut să scrie el însuși una care să înceapă cu facerea lumii, după modelul cronografelor, al istoriilor universale, ce fuseseră redactate de Dorothei, mitropolit de Monembazia și de către Matei Cigală și apăruseră la Veneția pe la mijlocul secolului al XVII-lea.[13] Mai avea ca model și cronograful călugărului Moxa, tradus tot din grecește, de mai mici dimensiuni.[14]

Ideea nu era rea, mai ales că intenția lui era, cum o mărturisește în predoslovie, să împingă povestirea faptelor „până unde ne va lungi Dumnezău vremea și viața"[15]. Numai că Nicolae Costin, foarte învățat, foarte școlit, n-avea suflul și condeiul părintelui său. Iar judecata la care îl supune N. Iorga, nu fără o justificată maliționizitate, este aceea a unui analist și observator fără egal, a unui bun compilator, dar nu a unui istoric original și a unui creator literar.[16]

[13] Cronografele au circulat la noi sub formă manuscrisă începând cu anii 1680–1686 și au fost studiate de Demostene Russo (vezi *Studii istorice greco-române, Opere postume...* tomul I, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1939, p. 68–100) și de Iulian Ștefănescu (în *Revista istorică română*, IX, 1939, p. 1–77 și apoi în vol. *Opere istorice*, editate postum, în 1942, prin grija lui D. Bodin și C. C. Giurescu). Au fost editate pentru prima dată de semnatarul acestor rânduri, a două volume, la Editura Minerva, București, 1998–1999.

[14] Cf. Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de Gh. Mihăilă, Editura Minerva, București, 1989, 588 pagini.

[15] Cf. Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 44. Vezi și ediția de *Opere* a lui Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, Iași, 1976, p. 7.

[16] Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*. Vol. I, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva", București, 1901, p. 77, *passim*.

Letopisețul de la zidirea lumii are două versiuni: una adresată „cetitorului", alta voievodului, domnitorului. Cărui anume domnitor a fost sortită a doua versiune – între ele nu sunt deosebiri esențiale – este greu de precizat și aceasta deschide problema vremii când a fost redactată cronica. Se pare că redactarea a fost făcută înainte de înscăunarea lui Nicolae Mavrocordat (1709), de vreme ce sunt amintite unele scăderi ale grecilor și în varianta către domnitor. Cum viața lui Nicolae Costin a fost destul de sinuoasă, cu goluri în activitatea de boier divănit și având în vedere referiri la prima domnie a lui Constantin Duca, este de presupus că istoricul a început cronica după anul 1695, pe când se afla fugar în Țara Românească.[17]

Încă din predoslovia letopisețului, Nicolae Costin își trădează înclinațiile spre compilație. Reia acolo revolta părintelui său față de afirmațiile insultătoare ale celor trei interpolatori, în special a lui Simeon Dascălul.

Încadrarea istoriei Moldovei în istoria universală, începută aceasta de la Adam, nu este o găselniță a lui Nicolae Costin. Nu numai *Cronografele bizantine*, ci și istoricii polonezi de care s-au folosit toți cronicarii noștri, un Dlugosz, un Cromer, un Bielski, au procedat la fel, legând istoria profană de istoria biblică. Nicolae Costin s-a folosit mai ales de *Cronica Polska Litevska* a lui Strijkowski, tipărită la Cracovia în 1582.[18]

Este de la sine înțeles că Biblia a fost folosită ca documentare pentru toate povestirile de Testament Vechi, dar și *Cronica* lui Strijkowski, din care a tradus pagini întregi.

Ajungând la istoria Moldovei, i-a copiat, la rând, pe Grigore Ureche și pe Miron Costin. Așa era obiceiul vremii. Nicolae Costin era mult prea departe de legislația noastră de astăzi cu privire la plagiat.

Așa seacă stilistic, cum o găsește N. Iorga, cronica lui Nicolae Costin s-a bucurat de o mare difuzare în secolele al XVIII-lea – al

[17] Cf. Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*... Ediție de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, p. LXXXVI–LXXXVII.

[18] Tot după Strijkowski va relata Nicolae Costin obiceiuri poloneze mai ales la ungerea regilor, care n-au nimic comun cu istoria Moldovei.

XIX-lea. Cel mai mare număr de copii manuscrise care au ajuns până la noi cu literatură istorică aparțin lui Nicolae Costin.[19]

Cea de-a doua operă, *Istoria domniei dintâi a lui Nicolae Mavrocordat*, care s-a desfășurat în timpul vieții sale, are aspectul unei cronici oficiale, fără ca vreun manuscris s-o fi precizat. De altfel, N. Mavrocordat era recunoscut ca un mare iubitor și cunoscător de istorie și-i va cere lui Axinte Uricariul, în a doua domnie, să-i fabrice o genealogie moldovenească ce va coborî până la Alexandru cel Bun[20], și tot grămăticului foarte popular îi va comanda o istorie paralelă a Țărilor Române.[21]

Este relatată istoria Moldovei în intervalul de la 14 octombrie 1709 până în septembrie 1711, cuprinzând, așadar, și domnia lui Dimitrie Cantemir. Spre deosebire de *Letopisețul de la zidirea lumii*, cel al lui Nicolae Mavrocordat trădează în Nicolae Costin pe adevăratul istoric, cu un stil limpede și cu o documentare personală. Portretele făcute celor doi domnitori sunt obiective și cu tot dezacordul față de politica lui Cantemir, pe care o pune pe seama lipsei de experiență și a tinereții, nu-l blamează pe marele savant, recunoscându-i meritele intelectuale. Mai degrabă îl socoate pe Neculce vinovat de actele domnului și pe Ștefan Luca, cumnatul cronicarului. Bine informat despre bătălia de la Stănilești – deși el n-a fost în tabără – Nicolae Costin relatează toate cele întâmplate acolo, folosindu-se de informațiile unora din luptătorii moldoveni scăpați din încleștarea cumplită de la 1711.

Comparând povestirile lui Neculce, prinse în *Letopiset*, despre ceasul astral 1711, cu cele ale lui Nicolae Costin, observăm o dreaptă completare, ceea ce ne face să credem că Neculce, care și-a redactat *Letopisețul* la mulți ani după moartea feciorului lui Miron, a cunoscut

[19] Cf. I. Crăciun și Aurora Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici intrerne, secolele XV–XVIII, privind istoria României*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 80–100.

[20] *Ibidem*, p. 107–109. Vezi și Ioan Șt. Petre, *Axinte Uricariul*. Studiu și text, Editura Casei Școalelor, București, 1944.

[21] Cf. Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, vol. I–II, Editura Minerva, București, 1993–1994.

și s-a folosit de *Istoria domnei dintâi în Moldova* a învățatului fanariot Nicolae Mavrocordat, scrisă de nu mai puțin învățatul Nicolae Costin.

Ultima moștenire a lui Nicolae Costin, nu în sens cronologic, a fost prelucrarea romanului parenetic *Ceasornicul domnilor* al episcopului de Mondoñedo și confesor al lui Carol Quintul, Antonio de Guevara.

Opera celebrului spaniol a fost cunoscută, se pare, de pe vremea ședерii cronicarului în Polonia, unde au pătruns exemplarele traducerilor în latinește ale lui Wanckelius, apărute la Leipzig.[22]

El n-a tradus întreaga operă a lui Guevara, ci aproximativ trei cincimi din text. A eliminat majoritatea povestirilor religioase apusene, ca și multe din povestirile greoaie luate din mitologia greco-romană. A reținut mai ales capitolele educative privitoare la creșterea odraslelor princiare, care fac din *Ceasornic* o adevărată operă parenetică, cea dintâi operă occidentală cu iz de roman ce pătrunde în literatura română.[23]

*

Bibliografia edițiilor lui Nicolae Costin nu este prea bogată. Judecat cu asprime de N. Iorga, punctele sale de vedere au impus istoricilor și criticilor literari, încât rar a fost editată opera sa.

---

[22] *Horologium principum sive de vita Marci Aurelii imperatoris...* ex lingua castellana, adhibitis gallicis et italicis versionibus, in latinam linguam traducti... opera et studio Johannis Wanckelii, ediția a IV-a, Leipzig, 1615.

[23] Cunoscut încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *Ceasornicul domnilor* a dat multă bătaie de cap istoricilor și criticilor, până când N. Iorga a stabilit în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, I, p. 68 passim și în *Istoria literaturii românești, introducere sintetică*, București, 1929, p. 101, adevărata dependență a textului românesc de Antonio de Guevara. Nicolae Cartojan a tratat subiectul sub titlul *„Ceasornicul domnilor" de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara* în *Revista istorică română*, 1933 și în *Cercetări literare* IV (1940), p. 121 passim. Să se vadă și *„Ceasornicul domnilor" de Antonio de Guevara*, traducere din limba latină de Nicolae Costin. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1976, LIV + 688 p.

Neculai Costin, *Cartea pentru descălecatul dintâiu a Țării Moldovii și neamul moldovinesc*, la M. Kogălniceanu, *Letopisețile Țării Moldovii*, vol. I, Tipografia Foaiei sătești, vol. I, Iași, 1852, p. 33–91 și *Apendice*, p. 6–29, 40–54, 59–126, Idem; *Cronicile României*, vol. I; Imprimeria Națională, București, 1872, p. 31–84 și *Apendice*, p. 380–403, 414–427, 432–496.

<Nicolae Costin>, *Istoria Moldo-Românei, arătând neamurile de care s-au locuit aceste pământuri după răspândirea fiilor lui Noe; origina moldo-românilor și mai multe resboaiă ale domnilor Moldovei cu deosebite nații, până la anul lumei 7103 (1595 de la Hristos)*, la George Ioanid, *Istoria Moldo-Românei*, vol. I, București, 1858, p. 1–294.

Nicole Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. Ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, 664 p.

Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*. Ediție cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const., A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu, Editura Junimea, Iași, 1976, CXVI + 348 p.

Nicolae Costin, *Scrieri* (în două volume). Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi. Volumul I – II. Editura Hyperion, Chișinău, 1990–1991, 480 + 636 p.

Nicolae Costin, *De domnia lui Nicolae Alexandru vodă în Țara Moldovei*, la Mihail Kogălniceanu, *Letopisițile Țării Moldovei*, vol. II, Cantora Foaiei sătești, Iași, 1845, p. 78–130; Idem *Cronicile României*, vol. II, București, p. 70–117.

Cea mai autorizată lucrare despre Nicolae Costin, în afara capitolelor din istoriile literaturii, rămâne cartea lui Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin, viața și opera*, Editura Tiparul Românesc, București, 1939, 286 p.

Pentru Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, am utilizat ediția lui Ioan Șt. Petre, apărută la Fundația Regală pentru Literatură și Artă, în 1942, versiunea pentru public, confruntată cu mss. B.A.R. **238, 2715** și **115**.

ION NECULCE

Ultimul mare cronicar moldovean inclus în volumul de față este de fapt un autentic scriitor, precursor al lui Creangă și Sadoveanu. Oricare dintre contemporanii infestați cu neologismele venite de peste Ocean, care ar vrea să se întoarcă la rădăcinile limbii autentic românești, va trebui să-l îmbrățișeze pe Neculce, să-l citească până la nesaț, căci nu este nimic mai limpede, mai bogat, mai poetic decât limba săpată în *Letopisetul* său și în *O samă de cuvinte*. Acesta și explică de ce moștenirea marelui povestitor este revendicată cu drepturi egale atât de filologi și literați, cât și de istorici.

Critica literară unanimă și admirativă când se referă la calitățile sale de povestitor este împărțită atunci când îl judecă pe Neculce ca om. Cei mai mulți au adoptat aprecierile calde ale lui N. Iorga, pentru care cronicarul, un bătrân înțelept și cu frică de Dumnezeu, scrie o operă obiectivă, lipsită de patimi, defăimări și lingușiri.[1] Așa îl vede și Sextil Pușcariu[2], Nicolae Cartojan[3] și mai aproape de noi George Ivașcu[4] și Alexandru Piru[5].

---

[1] N. Iorga ne-a lăsat un capitol substanțial consacrat lui Neculce în *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea* (1688–1821), vol. I, București, 1901, p. 236–272, în afara altor numeroase contribuții ulterioare.

[2] În *Istoria literaturii române. Epoca veche*. Ediția a doua revăzută și întregită, Sibiu, 1930, p. 154–161.

[3] Vezi și *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Editura Fundațiilor Regale, București, 1945, p. 189–197.

[4] A lăsat cele mai entuziaste pagini în *Istoria literaturii române*, I,

În opoziție cu aceștia Șerban Cioculescu[6] și Iorgu Iordan[7] descoperă în scrisul lui Neculce scăderi, răutăți, subiectivisme, neiertare, în special când este vorba de raporturile sale cu Cantacuzinii din Țara Românească, rudele sale. Dar Șerban Cioculescu, nu mai puțin malițios, nu explică și nu iartă aversiunea cronicarului față de neamurile din Țara Românească, cei care l-au primit pe el și pe bunica lui, în zilele de cumpănă pentru Moldova ale anului 1686, cu rezerve și umilințe pe care, bineînțeles, tânărul Neculce nu le-a putut uita, dar pe ai căror autori i-a iertat.

Am parcurs de zeci de ori letopisețul lui Neculce[8], dar n-am găsit răutăți care să-mi rețină atenția, și mai puțin, gânduri de răzbunare. Adevărat, nu-și iubea neamurile din Țara Românească și în mod special pe Brâncoveanu, pe care îl socotea vinovat – cum și era – de multe rele abătute asupra Moldovei. Dar la moartea cumplită a vărului său nu s-a bucurat, ci a lăsat să se vadă întregul său regret și întreaga sa mâhnire.

Mai trebuie să spunem un cuvânt despre spiritul obiectiv în care și-a redactat *Letopisețul*, înainte să-i schițăm biografia. Cronica sa nu este o operă de comandă. Neculce a fost atașat personalității lui Dimitrie Cantemir, pe care l-a însoțit în mod loial în Rusia. Dar relatând pe larg – la mulți ani după domnia acestuia – istoria Moldovei, cu

Editura Științifică, București, 1969, p. 269–279, numindu-l pe Neculce Saint-Simon-ul Moldovei.

[5] În *Istoria literaturii române*, vol. I, ed. II, Editura Academiei, București, 1970, p. 596–619, ca și în *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, 1977, p. 318–348.

[6] Vezi și articolul *La bicentenarul lui Neculce*, publicat în *Revista Fundațiilor Regale* XII (1945), serie nouă, nr. 2, p. 331–345 și republicat în volumul *Varietăți critice*, București, 1966, p. 70–85 și 86–92 (ultimele pagini fiind consacrate relațiilor lui Neculce cu Cantacuzinii).

[7] În Introducere la *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv, ed. a II-a revăzută. Editura Minerva, București, 1959, p. CXIII, nota.

[8] În timpul lucrului de șapte ani la alcătuirea ediției critice de *Opere*, apărută la Editura Minerva în anul 1982.

seninătatea pe care a subliniat-o Nicolae Iorga, spune tot: și lucruri bune și lucruri rele despre învățatul voievod, fără să părtinească pe nimeni. A scris pagini dramatice de istorie moldovenească, dar n-a ascuns adevărul: „cronica sa este produsul exclusiv al observațiilor sale și al inimii sale. Nimeni nu i-a comandat-o și pentru nimeni n-a scris-o."

*

Ascendența dinspre tată a lui Neculce, extrem de nebuloasă, a putut fi schițată abia pe la 1740, de către un postelnic, Ștefan Ghindă. Tatăl cronicarului s-a numit Neculce vistiernicul.[9] Acesta s-a căsătorit cu Ecaterina (sau Catrina), fata lui Iordache Cantacuzino și a Alexandrei, fiica marelui logofăt sub Vasile Lupu, Gavrilaș Mateiaș, cunoscută în documente sub numele de Iordăchioaia. Neculce, vistiernic de al doilea, sau al treilea și Catrina, moștenitoarea unei imense averi (21 sate întregi și părți din alte zeci de sate) au fost părinții cronicarului. Acesta s-a născut în anul 1672, cum însuși mărturisește într-un document din 1732.[10]

Mezalianța Catrinei Cantacuzino cu un neînsemnat vistiernic este pusă pe seama unui grav defect de vorbire al acesteia.[11] La câțiva ani de la naștere Ion Neculce rămâne orfan de tată și Catrina se recăsătorește în 1679 cu Enache grămăticul. Neculce va fi luat în grija bunicii sale Alexandra „Iordăchioaia" și va fi crescut la moșia Blăgești, lângă Pașcani. Catrina rămâne văduvă pentru a doua oară, în 1686 și, sub amenințările și distrugerile podghiazurilor poloneze, se refugiază cu cele două fete mici, născute după 1680, surorile vitrege ale cronicarului, cu bunica Iordăchioaia și cu un frate al acesteia,

[9] Vezi Ion Neculce *Opere. Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 11 (mai ales nota 7) și p. 12–13.

[10] *Ibidem*, p. 17 și notele 27, 28.

[11] Cf. Aurora Ilieș, *Contribuții la biografia cronicarului Ion Neculce*, în *Anuarul de filologie*, Iași, tom. XV (1964), p. 165–168. Vezi și D. Velciu, *Iordăchioaia visterniceasca, bunica dinspre mamă a cronicarului Ion Neculce*, în *Revista de istorie și teorie literară*, XVI (1967), nr. 3, p. 449–466.

Iordache, la neamurile din Țara Românească, unde bunica, de care era atașat, va muri. Neculce avea 14 ani și atmosfera pe care au găsit-o în Țara Românească nu era dintre cele mai bune pentru niște bieți refugiați. Domn era Șerban Cantacuzino, în conflicte grave cu frații săi, în special cu stolnicul, la casa căruia au căutat adăpost neamurile din Moldova.

Neculce și familia sa s-au înapoiat în Moldova în 1690 și s-au instalat la Prigoreni, moșie care va rămâne centrul său de observații administrative și unde va fi înmormântat în 1745.

În 1693 Ion Neculce este numit postelnicel[12] și, după un gol de onoruri, în 1700 îl găsim mare agă în vremea lui Antioh Cantemir. După domnia acestuia un nou gol până la a doua domnie a lui Antioh, când îl găsim mare sulger și apoi spătar mare.

S-a căsătorit în 1701 cu Maria, fata hatmanului Lupul Bogdan, femeie blândă, care i-a adus o zestre modestă (de numai trei sate și câteva părți de sate).

După Antioh Cantemir, Neculce va deveni boier mazil și va avea grijă de moșiile sale, mai ales de Prigoreni și Boian. În 1710, decembrie, turcii îl trimit domn în Moldova pe Dimitrie Cantemir, cu mandat special să-l prindă pe Constantin Brâncoveanu. Cu domnia lui Dimitrie Cantemir viața lui Ion Neculce cunoaște o fractură pe care spiritul conservator al marelui cronicar n-a prevăzut-o, n-a bănuit-o, n-a dorit-o.

Instalat în scaun, D. Cantemir acordă răspunderi în administrarea țării unor boieri tineri, de obicei cu vechi legături de familie cu Cantemireștii. Printre ei, Neculce va ocupa funcția de mare spătar, iar cumnatul său, Ștefan Luca, pe aceea de mare vistiernic. Ion Neculce devine cel mai apropiat sfetnic al domnului, cum singur mărturisește.[13] Nu după multă vreme, Antohie Jora hatmanul, căutând să-l denigreze pe domn, țarului, este înlocuit de Dimitrie Cantemir cu Neculce, încredințându-i cronicarului conducerea întregii armate moldovenești.

[12] Cum însuși mărturisește în *Letopiset*. Cf. *Opere*, p. 355.

[13] Vezi, *Opere*, p. 515: „Iar mai de credință și mai ales toate trebile domniei era după mine, Ioan Neculce, vel spatar".

N-avea Neculce prea multe cunoștințe strategice și relatările sale despre confruntarea de la Stănilești, foarte largi, de altfel, o dovedesc. Descrieri literare, plăcute la citit, dar nu considerațiuni militare de războinic.

L-a întovărășit pe domn pe drumul exilului și șapte ani de zile nu va vedea pământul Moldovei. Îl judecă destul de aspru pe Cantemir pentru comportarea autoritară față de boierii moldoveni care au părăsit familii și bunuri și i s-au alăturat cu bună-credință.

După discuții numeroase, din care reiese încercarea lui Cantemir de a-l reține cu sila pe cronicar în Rusia și, după ce țarul – în urma unui memoriu – l-a dezlegat de orice obligații față de domn, Neculce s-a putut întoarce, nu în Moldova, ci în Polonia, dar oricum mai aproape de pământurile sale. Va sta în Polonia mai bine de șase ani, până când i s-a dat voie să se întoarcă în țară.

Și-a recuperat cu greu moșiile luate de alți boieri, mai ales de către Lupu Costache și s-a ocupat de redactarea cronicii. Abia în vremea domniei lui Grigorie al II-lea Ghica, în februarie 1731, îl întâlnim mare vornic al Țării de Sus, a acelei părți din Moldova unde se aflau și proprietățile sale, inclusiv Prigorenii[14], moșia cea mai bine gospodărită, unde și-a redactat și cronica. Aici a murit și soția sa Maria, la 1738, aici va fi înmormântat și el în 1745, după ce sub Constantin Mavrocordat cu a doua domnie, nefiind boier de divan, a fost folosit de acesta la numeroase treburi judecătorești.

*

Opera lui Ion Neculce se compune din *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* (1661–1743) și din *O samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisăte nu sânt scrise, ce s-au scris aicea, după domniia lui Ștefăniță vodă, înaintea domniii Dabijii vodă.*

[14] Cf. Dumitru Velciu, *Ion Neculce*, Editura Tineretului, colecția „Oameni de seamă", București, 1968, p. 212–215. Vezi și M. Costăchescu, *Satul Prigorenii, cu trupurile sale Avrămenii și Râtul* (schiță istorică), în *Ioan Neculce*, Buletinul Muzeului municipal Iași, V (1925), p. 40–69 (și extras).

După investigațiile cercetătorilor din ultimele decenii (care diferă de concluziile lui N. Iorga, Sextil Pușcariu, N. Cartojan, cei care socot că Neculce și-a scris *Letopisețul* și *O samă de cuvinte* la bătrânețe), se pare că au existat două redacții ale operei sale: pe cea dintâi a scris-o în mai multe reprize, începând cu anii de pribegie și până în jurul anului 1730. Aceasta a cuprins istoria Moldovei până la domnia dintâi a lui Nicolae Mavrocordat, adică până la 1709 și *O samă de cuvinte*. A doua redacție, la care va adăuga intervențiile sale autografe din manusrisul 253 al Academiei, textul de bază al tuturor edițiilor neculcene, va cuprinde epopeea Stănileștilor (1711) și istoria Moldovei de după Dimitrie Cantemir. Este de reținut că pentru evenimentele premergătoare începerii ostilităților ruso-turcești Neculce s-a folosit de *Letopisețul Țării Moldovei de la 1709–1711* al lui Nicolae Costin, care nu era gata la data exilului său în Rusia. I.-a cunoscut abia după întoarcerea sa în țară, căci Nicolae Costin a lucrat la istoria lui până în preziua morții din septembrie 1712.

Cât privește *Predoslovia*, aceasta a fost scrisă în anii 1743–1744 și nu figurează decât în două manuscrise, 53 și 254, ale Academiei.

Cronica lui Ion Neculce nu seamănă cu cele ale marilor săi predecesori. În vreme ce Ureche scrie istoria glorioasă a Moldovei, bazându-se pe cronicile slavo-române, completate cu știri luate din istoriografia poloneză și în timp ce Miron Costin se folosește și el de cronicile poloneze, dar și de numeroasele însemnări de familie ale caselor boierești, Neculce este el însuși martorul evenimentelor povestite, pentru un mare număr de ani. De aici caracterul de memorii al celor povestite în *Letopiseț*, dar și numeroasele greșeli pe care le face, mai ales când ne dă pagini de istorie europeană. Nu se referă niciodată la unitatea de neam a celor trei provincii românești și nici la ascendența latină a locuitorilor acestora. Patriotismul său, de atâtea ori marcat în paginile *Letopisețului*, se mărginește la Moldova. Pământul acesteia îi este drag și îl evocă până la sacralitate.

Se ridică adesea împotriva grecilor. Nu o face din sentimente xenofobe; ar fi și ciudat, el însuși fiind Cantacuzin după mamă, ci împotriva acelor elemente grecești din jurul domnilor, veniți cu aceștia de la Constantinopol ca să-și recupereze banii împrumutați la instalare și care despuiau țara de toate bogățiile și introduceau imoralitatea în sânul unei societăți pe care Neculce o voia curată, fără obiceiuri noi aduse din Fanar. El era un desăvârșit conservator și nu accepta alte deprinderi în afara celor observate la austera sa bunică, Iordăchioaia, care l-a crescut.

Ciudată apare ignoranța cronicarului în materie de cultură. Lăsându-ne, spre pildă, unicul portret al lui Dosoftei, mitropolitul, nu pomenește nici un cuvânt despre versificarea Psaltirei, despre tiparnița ieșană, despre cărțile imprimate sub supravegherea marelui cărturar, toate lucrări eclesiastice; or, Neculce era un om deosebit de credincios și este de presupus că a avut la îndemână literatura imprimată în oficina mitropolitană. De altfel, Neculce nu se va referi nici la preocupările istorice ale lui Dimitrie Cantemir.

Capitolul consacrat lui Dimitrie Cantemir, de mari dimensiuni față de felul în care au fost tratate domniile anterioare, constituie miezul *Letopisețului* său. Desfășurarea evenimentelor este redată în stilul reportajelor moderne și Neculce ne apare ca un precursor al reporterilor de azi. Vizita lui Petru cel Mare la Iași, masa oferită în cinstea lui (în care, după ce s-au îmbătat moldovenii, ciolovecii – de mai târziu – i-au ușurat de lucrurile de preț), atmosfera din Iași după proclamația antiotomană a lui Cantemir, frazele propriu-zise ale războiului sunt prinse de Neculce cu o artă nemaiîntâlnită în vechea noastră literatură. Sunt pagini antologice care se citesc fără efort, scrise într-un stil aproape modern, cu multe figuri de stil și, bineînțeles, absolut exacte din punct de vedere documentar.

Ion Neculce ne-a lăsat cele mai desăvârșite pagini de portret din întreaga noastră literatură veche. Cine ar putea uita, după o lectură, figura lui Dumitrașcu Cantacuzino, vărul cronicarului, domn bătrân și curvar, care trăia cu o rachieriță, țiitoare. „Că el, de bătrân, dinți în gură n-avea. Dimineața îi încleia, de-i punea în gură, iar sara îi descleia cu încrop (adică cu apă caldă) și-i punea pe masă." Și încheie portretul cu durerea fără seamăn pentru biata Moldovă: „Oh, oh, oh, săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni ca aceștia ai avut! Ce sorți de viață ț-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare iaste cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astăzi în tine, Moldovă!" Strigătele sale de durere și compătimire a Moldovei nu se trag atât din apucăturile desfrânate ale domnului, cât, mai ales, din dezinteresul acestuia față de locuitorii țării, cărora le-a

adus pentru iernat tătari și care a dispus distrugerea cetăților de apărare ale Moldovei, ridicate de marii voievozi din trecut.

Un portret asemănător, redactat într-un stil mai căutat, este cel care îl înfățișează pe Grigorie al II-lea Ghica (1726–1741, cu intermitențe). Curvar și acesta, cu doamnă și coconi, și nu se rușina. „Numai nu să amesteca la fete de casă mare, ce de căpetenii mai de gios." Fudul din cale-afară, voia o curte strălucitoare, cu boieri bine îmbrăcați. Larg în daruri față de turcii care veneau cu treburi la Iași, ca să fie lăutat la Constantinopol. Cam beiv: „De să clintia până afară den târg sau până la vreun boiar, tot cu căruța cea de cupărie după dânsul. Că preste tot ceasul bea ori vin cu pelin, ori vutcă." Este același Grigore Ghica, cel pe care îl prezintă Neculce într-o lungă plimbare pe la Prigoreni, pe la Ruginoasa și pe la mănăstirile din Moldova, dacă vreți cel dintâi autentic turist român.[15] Portretul fizic al domnului este redat într-o propoziție: „Era acest domn Grigorie vodă la stat mic și supțire, la față uscat". Cel moral depășește trei pagini.

Nu putem stărui asupra portretului lui Dabija vodă și nici asupra lui Petru cel Mare. Nu sunt, de altfel, singurele. A fost un desăvârșit zugrav de trupuri și suflete, pe care le-a copiat după natură.

A fost neîntrecut povestitor de la prima până la ultima pagină a *Letopisețului*. Chiar atunci când retranscrie fragmente luate din *Cronica racoviteană – buhușească* sau din Nicolae Costin, Neculce este el, unic și de neegalat.

Nu putem stărui prea mult asupra calităților sale de cronicar, reporter și portretist. Va trebui, totuși, să mai spunem un „cuvânt" despre *O samă de cuvinte*, superba antologie de povestiri luate din cronica nescrisă a Moldovei. Neculce a iubit mult aceste legende, din care unele s-au adeverit de-a lungul vremii a fi fost fapte reale. Ele au fost împrăștiate în mai multe manuscrise și nu avem o copie în care acestea să fi fost în totalitate așezate „înaintea domniei lui Dabija vodă", cum o spune Neculce. Nici măcar manuscrisul 253, văzut de el și completat de mâna sa, nu cuprinde povestirile adunate sub titlul de mai sus.

[15] Vezi descrierea excursiei în *Opere...*, 1982, p. 717, variantele din subsol.

Descoperite treptat și publicate sub diverse numerotații, acestea sunt astăzi în număr de 44, câte înregistrează ediția noastră critică din 1982, dar care ar putea fi separate uneori în 2–3 povestiri și mărit astfel numărul lor. Cele mai numeroase aparțin lui Ștefan cel Mare. Dar sunt destul de multe și cele relative la Petru Rareș, Miron vodă Barnovschi, Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan. Impresionantă ne apare și povestirea celor doi copii săraci plecați în căutarea norocului, deveniți, unul, marele vizir Mehmet Küprülü, și celălalt, domnul Gheorghe Ghica (1658–1659).

*

Opera lui Neculce n-a fost tipărită până la Mihail Kogălniceanu. Ea a fost difuzată în multe cópii manuscrise realizate mai ales de nepotul său de soră, călugărul Iosafat (sau Ioasaf) Luca. Răspândirea acestor cópii după moartea cronicarului dovedește aprecierea deosebită a cititorilor față de o excepțională operă de istorie și de literatură, totodată.

Mihail Kogălniceanu, cel dintâi, se ocupă de manuscrisele rămase în urma lui Neculce, le cercetează și stabilește textul manuscrisului 53, colaționat cu 253, ca pe cel mai complet, pe care îl reproduce în *Letopisețele Țării Moldovii*, tomul II, Cantora Foaiei sătești, Iași, 1845, p. 193–464. Tipărită cu caractere chirilice, ediția va fi reluată în 1872 cu alfabet latin.[16]

Până în anul 1932 mai apar șase ediții școlare, cu părți alese din *Letopiseț* și *O samă de cuvinte*.

În același an 1932, Al. Procopovici editează la Scrisul românesc din Craiova, colecția clasicilor români, *Cronica lui Ioan Neculce*, în două volume, totalizând 520 p. și precedată de un sărac studiu introductiv de 35 de pagini. Va mai apărea o ediție stereotipă în 1936, fără modificări esențiale și o a treia, în 1942, la fel de săracă.

Academicianul Iorgu Iordan, ajutat de redactorul de excepție care a fost Elisabeta Brâncuș, a elaborat în anul 1955 o ediție corectă de text neculcean, apărută la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, precedată de un studiu introductiv savant conceput și tot atât de bine

[16] Titlul noii ediții este schimbat: *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, vol. II, București, 1872, p. 175–421.

realizat. O a doua ediție, apărută în 1959, a lărgit studiul introductiv și a corectat unele erori de lectură. Acest text a fost folosit mai apoi de cei ce au întocmit ediții, fără să se adreseze manuscriselor, dar care au avut meritul de a fi difuzat opera lui Neculce în cele mai diverse straturi ale societății românești.

Iată o parte din aceste apariții:

Ion Neculce, *O samă de cuvinte, Letopisețul Țării Moldovei*. Studiu introductiv de E. Russev. Îngrijirea textului, glosar și indice de P. Dimitriev și T. Celac. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1969, Clasicii literaturii moldovenești. Colecția Luceafărul, 452 p. (Cu caratere rusești.) O a doua ediție, fără modificări și tot cu alfabet rusesc a apărut în 1974.

Ion Neculce, *O samă de cuvinte*. Antologie și postfață de Valeriu Cristea. Bibliografie de Ion Nistor. Editura Minerva, seria „Arcade", București, 1972, 248 p.

Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. Prefață, tabel cronologic, note și antologie de Ion Rotaru. Editura Albatros, colecția „Lyceum", București, 1976, 256 p.

Cronica lui Ion Neculce, copiată de Ioasaf Luca. Manuscrisul „Mihail". Ediție de Zamfira Mihail și Paul Mihail. Cuvânt înainte de Ștefan Ștefănescu. Editura Litera, București, 1980, 264 p. Va fi reeditată și la Chișinău, Editura Știința, 1993.

Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel. Editura Minerva, București, 1982, 935 p.

Ion Neculce, *„Letopisețul Țării Moldovei", precedat de „O samă de cuvinte"*. Antologie, tabel cronologic, prefață, note, referințe critice și bibliografice de Ion Dianu. Editura Albatros, București, 1984, 224 p.

Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, glosar și repere istorico-literare de Gabriel Strempel. Editura Minerva, seria „Patrimoniu", București, 1986, 528 p.

Ion Neculce, *O samă de cuvinte*. Cuvânt înainte de George Munteanu. Text selectat și prelucrat pentru copii, prefață, notă asupra ediției și glosar de Oana Popescu. Editura Ion Creangă, București, 1990, 160 p.

Ion Neculce, *O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*. Postfață și tabel cronologic de George Muntean. Editura Gramar, București, 1996, 183 p. (O retipărire a mai avut loc în 1997.)

Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei precedat de O samă de cuvinte*. Postfață de Elvira Sorohan. Editura Junimea, Iași, 1997, 588 p.

Dacă ar trebui să recomandăm lucrări de referință cu privire la viața și opera lui Ion Neculce ne-am opri la Dumitru Velciu, *Ion Neculce*. Editura Tineretului, București, 1968, 256 p.; la E. Russev, cu monografia *Ion Neculce*, tipărită la Editura Cartea moldovenească, Chișinău, 1980, și nu în ultimul rând la studiile introductive la edițiile elaborate de Iorgu Iordan și Gabriel Strempel în anii 1955 și 1982.

Textul *Letopisețului Țării Moldovei...* de Ion Neculce l-am redat după ediția noastră de *Opere*, apărută în 1982, la Editura Minerva, curățată de particularitățile paleografice, care îngreunau lectura. Manuscrisele utilizate au fost: B.A.R., mss. **253** (cu pagini autografe), **254** și **53**.

REPERE ISTORICO LITERARE

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

GRIGORE URECHE
LETOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI...

Laud osârdiia răposatului Urechie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi letopisețul său, însă acela de la Dragoș vodă, de discălicatul cel al doilea al țărâi aceștiia din Maramorușu scrie. Iară de discălicatul cel dintâi cu români, adecă cu râmleni, nimica nu pomenește, numai ameliță la un loc, cum că au mai fostu țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunericul neștiinței, că celelalte ce mai sântu scrise adăosături de un Simeon Dascalul și al doilea, un Misail Călugărul, nu letopisețe, ce ocări sântu.

(Miron COSTIN, *De neamul moldovenilor*, 1685–1691.
Reprodus din *Opere*, vol. II, E.P.L., București, 1965, p. 11)

Însă a să ști și aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neștiuții greci zic cum că rumânii nu pogoară den ostașii și bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi și hoți, carii iar romanii i-au trimis într-acéste părți de loc, ce și alții aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopisețul moldovenesc, carele, fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniță Racoviță, carele era comis mare, om de cinste și de socotință, care létopiseț, zic, că iaste făcut

de un Uréche vornicul, om învățat să véde că au fost și tocmit de câte să par că au scris el.

Acel dară létopiseț luundu-l (carele am pus de l-au și prepus și l-am adus aici ca să se afle și în țară) și citindu-l găsesc – însă nu știu de cine scris, de Uréche, carea nu crez, cum și unul ce l-au prepus – acel létopiseț mărturisésțe, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor. [...]

Acéste basne și ca acéstea într-acel moldovenesc létopiseț am văzut și am cetit de pogorârea și ijderenia, adecăte cum ar fi fost dintr-acei tâlhari și furi ce au fost adus Laslău craiu, acela ce zice, i proci. Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut ! Că de o va fi luat din Hronica ungurească, care eu încă nu am văzut, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru că pururea și nevindecați și ungurii au stătut vrăjmași și pizmași rumânilor, și atâta cât ar fi putut, ar fi supus pe toți supt jugul lor, cum și pe mai multa parte den câți să află acum în Ardeal i-au supus și i-au făcut iobagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sânt și alți némiși rumâni mulți și Maramurășul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte și din boierimea lor încă sânt și să trag den rumâni, ce numai stăpânirea acei țări și astăzi fiind calivină și ei slujind la curte s-au calivnit, și așa tot unguri să chiamă: schimbându-și credința ș-au schimbat și numele de rumâni.

Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu știu, de au băsnuit și au visat ca acélea a zice, să véde că de puțină știință și socoteală au fost. Pentru că de au fost și vrăjmaș, acelui neam de a-l face tot de tâlhari și de furi, nesimțitoriu au fost, nimic [din] ceia ce-i putea sosi și veni pe urmă chibzuind, adecăte că vor râde toți și vor ocărî răutatea și neștiința lui, băbești basne și nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsând în povéste, căruia multe sânt a i să zice împotrivă și a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor bălmăjitori, cu atâta fiește care gânditoriu și cu minte poate cunoaște și să poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întâi că acel împărat al Râmului, la care zice că au mers Laslău craiu de au cerșut oaste ca să scoată pe tătari și i-au dat acel fel de oameni, când să fie fost, nu-l dovedéște, nice împărat ca acela, carele nici un tâlhariu, nici un fur, nici un om rău în toată împărăția lui să

nu omoară și să nu să pedepsească, nu să citéște nicăiri, nici s-au auzit, nici să aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea țară n-ar fi trăit și nici o lége, sau vreu obiceaiu n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii și a tuturor limbilor.

A dooa dar, câtă sumă de ai au împărățit acel împărat, ce au fost așa blestemat, nu bun, căce bunii și direpții au legi puse și nemișcate le țin, ca să poată sta politica și soțiirea omenească, că nici cei tari și mari să nu asuprească și să calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărască pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească și să ia fără tocmeală și fără de lége. Acum dară zic, câtă sumă de ai au stătut acel împărat, așa ca să se strângă atâta tâlhărime de multă, cât să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoată și să gonească mulțime nespusă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinsése atuncea.

A treia dară, pot tâlharii și furii și carii asémenea lor sânt să ție și să așaze domnii și stăpâniri, carii cu sutele de ai să stea și să se păzească? Și mai vârtos toți, neales nici unul, tot tâlhari și oameni răi fiind, a cărora mințile și gândul tot la răpiri și la câștiguri le sânt, ce stăpânire pot tocmi? Semnu dară iaste, dupe zisa aceluia, că din răotate și din netocmeală se ține și stă lumea, nu dintr-acélea să strică și să piiarde. Cum și scripturile, și toată ființa, și singure simțirile aceasta adeverează și cunoaște, cum că din neorânduială, den nedreptate și din răotate să strică și să mută împărățiile și toate. Unde dară și alte mai multe sânt a-i dovedi, cum zișì și a-i arăta neștiința acelui carele măcar va fi fost și zis acéia.

Și den tătarâi ce el zise, numai că din Ardeal și din Moldova până la Crâm i-au gonit, unde să află și acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum și mai-nainte vom vedea de acei tătari de unde sânt și cum au venit și la Crâm, unde și până astăzi șăd, ci dară să-l lăsăm la gând, cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a créde adevărul sau minciuna în volniciia omenească iaste.

Însă și moldovénii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ție și să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi. Și neamul și ijderenia lor de la acei tâlhari și furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicând că au și cevași cale de a mai créde. Și așa, vréme ce începăturii pogorârii lor can de-acolo încep a-i da cap, zicând adecăte că niște păstori den Maramureș, umblând cu dobitoacele lor

pen munți, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor, pre carea gonind-o au trecut munții și așa ieșind în Moldova au văzut țară frumoasă și de hrană, i proci. Apoi s-au întors la ai lor și spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mulți păstori și de alții, și au venit de au descălecat acolo.

Și ca acéstea multe povestesc, carele puteți vedea în létopisețele lor, mai ales ce zic ei de dânșii, măcar că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată și aici împotrivăși grăiește cel ce au scris acel létopiseț (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Laslău craiu au scos pe tătari dintr-însa și apoi o au lăcuit ei, i proci, acum zice că o au găsit pustie păstorii Maramurășului și așa den ei întâi s-au descălecat, i proci.

Însă ce iaste de acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori își fac moldovénii începătura, poate le zice neștine măcar și glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia sânt. Direpț că păstorii necuvântătoarelor dobitoace, de nu toți sânt furi, iară gazde de furi tot sânt, i proci.

Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți câți sânt rumâni, ținem și crédem, adeverindu-se den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, sântem adevărați romani și aleși romani în credință și în bărbăție, den carii Ulpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și àlalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acelora rămășiță să trag până astăzi rumânii aceștea.

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sânt, și moldovénii, și toți câți și într-altă parte să află și au această limbă, măcar fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sânt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură.

(Stolnicul Constantin CANTACUZINO, *Istoria Țării Rumânești, cca 1678–1716.* Reprodus din *Cronicari munteni,* vol. I,Editura Minerva, București, 1984, p. 45–50)

[...] Nu să află letopisețe scrisă de pământeni vechi. Ce de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoș vodă, târziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris istoriile a doi istorici leșești. Și l-au scris până la domnia lui Aron vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul și un Simion dascăl, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul, și iar l-au scris, cât au scris Ureche vornicul, până la Aron vodă. Numai aceștie, poate-fi, au fost oameni neînvățați, de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pre moldoveni, scriind că sânt din tâlhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le pot oamenii crede.

(Ion NECULCE, *Predoslovie* la *O samă de cuvinte,* cca 1733–1745. Reprodus din *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte,* Editura Minerva, București, 1982, p. 7)

Cel mai vechi cronicar cunoscut al Moldovei este vornicul Grigori Urechi; zicem cunoscut pentru că însuși el mărturisește că înaintea sa au fost alți cronicari carii s-au ocupat cu istoria țării, lăsând deosăbite izvoade de cronice. Unele din aceste, și cele mai antice, era scrise latinește și slavonește; vedem pre Urechi ades pomenind de *Letopisețul cel latinesc* sau *slavonesc.* Altele era scrise și în limba românească, care, și înainte de a se declara de Vasilie vv. limbă a statului prin izgonirea acei slavone, tot se întrebuința în scrierile literare și private. Unul din aceste letopisețe, și cel mai cunoscut, este acel pomenit de Urechi în predoslovia sa și care se sfârșea cu domnia lui Petru Rareș.

Numele acestor vechi cronicari și chiar scrierile lor n-au ajuns până la noi; cel puțin nu ne sânt încă cunoscute. De chiar Grigori Urechi știm foarte puțin; atâta ne-au venit că era fiu a marelui logofăt Nistor Urechi, care cu soția sa Mitrofana au zidit, în anul 1604, mănăstirea Secul, unde ei și sânt îngropați. Anul nici a nașterii, nici a morții sale nu-l cunoaștem, și în tot cursul letopisețului său nu-l vedem pomenindu-se, dovadă ori că singur s-au ferit de o personală menționare, ori că, dedat cu totul studiilor și scrierii cronicei sale, el s-a ținut

departe de întâmplările și trebile politice. Statornica sa petrecere era la satul Prigorenii, aproape de Târgul Frumos, unde este și o parte de moșie, care și în documente și până astăzi se cheamă Rediul lui Urechi. Prigorenii prin încuscrire au trecut apoi către familia Neculceasă; și așa această moșie au fost menită să slujească de rezidențe la doi din cei mai mari cronicari ai Moldovei.

Urechi au luat izvoarele letopisețului său în cronicile anterioare a țării, în predaniile bătrânilor, în hrisoavele domnilor și îndeosăbi în cronicarii leșești, a căror limbă, precum și acea latinească, le cunoștea. De aceasta nu trebuie să ne mirăm. Înaintea venirei domnilor țarigrădeni, limbile latină, slavonă și polonă era tot așa de familiare boierilor, și tot ce era însemnat în societatea română, precum mai pre urmă se făcură acea elină, în timpul fanarioților, și astăzi acea franțeză. [...]

Cronica lui Urechi a slujit de urzeală tuturor cronicarilor următori. Mai întâi ea au slujit la compilațiile lui Evstratie logofătul, Simeon Dascălul și Misail Călugărul. Lucrarea acestor s-au mărginit în copierea letopisețului lui Urechi cu oareșcare adaosuri și notiții geografice a țărilor megieșite cu Moldova.

(Mihail KOGĂLNICEANU, *Notitie biografică a cronicarilor Moldaviei*, în *Letopisețile Țării Moldovii*, tom I, Iași 1852. Reprodus din *Opere*, vol. II, Editura Academiei, București, 1976, p. 454–456)

Nu datorăm influenței apusene numai primele tălmăciri și tipărituri românești și, deci, însăși formația limbii noastre literare, ci-i datorăm chiar și creațiunea istoriografiei naționale și a adevăratei literaturi române. Contactul cultural al Moldovei cu Polonia, petrecerea fiilor de boieri în Polonia sau a boierilor înșiși, mânați de bejenie, au avut o înrâurire incalculabilă asupra limbii, culturii și chiar conștiinței naționale. Apariția lui Grigore Ureche și a compilatorului său Simion Dascălul, a lui Miron și Niculae Costin, a lui Ion Neculce și, mai apoi, a lui Dimitrie Cantemir, unii purtați pe la școlile Poloniei, mai toți cunoscători ai limbii latine, conștienți și mândri de originea

lor romană, unii eruditi, iar alții de un însemnat talent literar, a făcut din Moldova veacului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea, sub influența culturii apusene, filtrată prin catolica Polonie, adevăratul punct de plecare nu numai al unei culturi superioare, ci și al difuziunii limbii românești în bezna ortodoxismului slavon și grecesc. Căci influența polonă nu s-a mărginit să contribuie la crearea unei istoriografii naționale, ci a fost și un principiu de răspândire a limbii române în organismul vieții de stat.

(E. LOVINESCU, *Istoria civilizației române moderne*, vol. I, Editura Ancora, București, 1924, p. 16–17.)

Boierii noștri trăiau o parte din timpul lor dincolo de hotarele țării. Încă din secolul al XV-lea întâlnim, în Galiția, în afară de studenți din orașele străine, și oameni de țară, al căror nume îl cunoaștem; ei învățau, de pildă, la Stavropighia din Liov, mănăstire de cărturari legată direct de Patriarhia constantinopolitană. De câte ori frații de la Stavropighie aveau vreo nevoie, banii ieșeau și din vistieria Moldovei. Mai târziu, când pribegi din Moldova au trecut nu numai în Ardeal, ci și în Polonia, acolo și-au făcut învățătura. Toată școala lor a fost școală polonă; ei au fost, deci, studenți în limba latină, cari știau și slavonește, căci nu se puteau face boieri fără să știe această limbă. Și unul dintre boierii aceștia pribegi umblați prin școli polone, Grigore Ureche, s-a apucat să scrie istoria țării lui. A făcut-o de la dânsul; a simțit Grigore Ureche, pentru că învățase în școli din Apus, nevoia de a înfățișa în românește, întrebuințând și izvoare polone, redactate în limba latină, trecutul țării Moldovei ? Sau Vasile Lupu, care în toate domeniile a îndemnat, este acela care i-a cerut învățatului boier să dea istoria Moldovei ?

În tot cazul, istoria Moldovei a lui Grigore Ureche este, fără îndoială, o creațiune a lui, în sensul că pentru prima dată se introduce critica istorică, pentru prima dată judecata omenească este întrebuințată pentru a se afla unde este adevărul din acele izvoare multiple care se întrebuințează deodată. Mai târziu s-au adaus și umpluturi care au făcut pe C. Giurescu să creadă că nu mai avem de

a face cu textul lui Ureche, ci numai cu o refacere târzie a unui Simion Dascălul. Părere care-mi pare și acuma absolut greșită, căci Simion Dascălul era un „profesor", un „om de catedră", care nu cunoștea viața politică, iar cronica lui Ureche este nu numai o lucrare plină de erudiție, de spirit critic, ci, în același timp, și o carte de om politic, cartea cuiva care știa cum se cârmuiește țara, în spirit boieresc. Într-un studiu recent al dlui Panaitescu, s-a arătat cât de puternic se afirmă acest spirit. De pildă atuncea când vorbește de încoronarea lui Ștefan cel Mare, el arată cum se adună țara toată; *țara* îl proclamă pe Ștefan; puterea lui este, prin urmare, obținută nu de la singură biruința lui, ci, înainte de toate, de la voința țării, adecă a boierilor cu mitropolitul în frunte. Aceasta este o declarație oligarhică boierească în sens polon, adecă în sensul intereselor clasei căreia-i aparținea Ureche.

Dar, în afară de valoarea politică a cronicei lui Grigore Ureche, ea mai are o valoare în ce privește stilul. Ureche este *un om de stil latin*, un om de *strict* stil latin. Nu are decât să deschidă cineva orice pagină din cronica lui pentru ca să simtă imediat modelul care i-a stat în față. El nu se încurcă în amănunte; expunerea lui este totdeauna sigură și dreaptă: se vede disciplina admirabilă în care Ureche-și făcuse învățătura.

Astfel, în descrierea luptei de la Baia – pentru a lua un exemplu – pe lângă că se simte mândria națională a boierului care nu sufere pretențiile craiului Mateiaș, pe lângă că se recunoaște hotărârea ostașului, dar în fraza aceea lungă, după ce cade răspunsul lui Ștefan cel Mare: „nu au primit" și apoi se ridică steagurile și lucesc în soare armele de luptă împotriva străinului, se distinge *stilul eroic*, fraza latină lungă, cu bucățile intercalate, frământarea aceea de stil care vine dintr-o lungă experiență secular a scrisului într-una din marile literaturi ale lumii. Aici nu mai este însăilarea lui Gheorghe Ștefan, cu schimbările sintactice de fiecare moment, ci este ceva care leagă logic toate elementele frazei, găsind în gramatică tot ce trebuie pentru a pune împreună și a confunda multiplele elemente într-un singur bloc de structură latină. Se va vedea pe urmă ce înseamnă, pentru a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o altă disciplină de stil, italiană de o parte, polonă de alta, când se vor studia Cantacuzino stolnicul și Miron Costin, personalități care își permit toate capriciile, pe când aici, potrivit cu spiritul Renașterii, originalitatea lui Ureche se

supune unei discipline neînvinse, unor norme inflexibile de guvernare a stilului, și potrivit cu normele acestea întrebuințează cu o îngrijită cumpănire toate mijloacele retoricei latine.

Și de aceea la el și bucuria descoperirii originilor latine, mândria cu care se proclamă înalta noastră descendență.

(N. IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, Editura Librăriei „Pavel Suru", București, 1929, p. 78-80)

În secolul al XVII-lea, cronicarii moldoveni au cunoscut umanismul, în școlile iezuite din Polonia. Dar la ei nu se poate vorbi de o conștientă concepție umanistă. [...] Concepția despre om și raporturile lui cu universul n-are nimic din umanism, la cronicari. Încă legați de spiritul teologic al vremii, formați la morala creștină a ortodoxismului național, cronicarii moldoveni nu exprimă duhul Renașterii. Grigore Ureche și Miron Costin, educați în școlile de cultură latină din Polonia, n-au putut lua contact direct cu adevăratul umanism. Prin intermediul iezuiților, ei au cunoscut literatura latină, virtuțile militare și civice ale romanilor și au învățat arta scrisului de la marii lor istorici. Când, în toate istoriile noastre literare, se pomenește de influența umanismului polon asupra cronicarilor moldoveni, nu trebuie să dăm acestui fapt o însemnătate completă. Cronicarii sânt prea legați de ortodoxismul etic și politic al timpului, spre a accepta noțiunea integrală a umanismului. Formația lor spirituală nu depășește linia tradițională a atitudinii morale ortodoxe, oricâte elemente de umanism și-ar fi însușit în școlile iezuite. Ideea latinității noastre, agitată atât de mândru în scrierile lor, este un simplu orgoliu etnic, nu o valoare spirituală. Ei au învățat de la istoricii latini să utilizeze o relativă erudiție, o argumentare logică și arta notațiunii sobre și a portretului. Mă gândesc mai ales la Grigore Ureche, ce mi se pare mai adânc influențat de istoricii romani. Modul lui de a pune pe primul plan elementul eroic al istoriei îl apropie de Titu-Liviu, povestirea lui sobră, cu atitudine detașată, amintește narațiunea istoricilor latini, iar incontestabila artă de portretist vădește rodul frecventării istoriografilor romani. [...] Există o apreciabilă varietate,

o artă concentrată și un relief de caracterizare atât de viguros, în unele din portretele de domnitori, din cronica lui, încât putem afirma cu siguranță că Ureche a cunoscut subtilitățile retoricei latine și le-a folosit cu inteligență artistică. Este de-ajuns să ne referim la celebrul portret al lui Ștefan cel Mare, dat ca exemplu de concizie și preciziune de nuanțe, în toate istoriile literare. Modelul clasic al acestui portret este, cu siguranță, vestitul portret al lui Hannibal, făcut de Titu-Liviu. În câteva linii simple, Ureche a prins efigia lui Ștefan, după cum istoricul roman a gravat figura marelui pun.

Identificările pot fi continuate. [...]

Ceea ce voim să scoatem acum în evidență este ceva mai general – și anume că umanismul practicat de cronicarii moldoveni nu este o concepție etică asupra omului și a vieții, ci o asimilare de procedee estetice, de canoane retorice. În cazul lui Ureche, demonstrația noastră este, credem, valabilă, rămânând a fi adâncită și completată printr-un amplu studiu comparativ. Cei care s-au ocupat mult de cronicari au fost mai ales istorici; pe ei i-a interesat, cum era și firesc, adevărul și critica izvoarelor folosite de istoriografii moldoveni; lămuriți pe acest plan, cronicarii au căzut pradă filologilor, care le-au explicat lexicul și sintaxa, urmărind fizionomia limbii române la cei dintâi scriitori naționali. Studiul cronicarilor nu trebuie limitat aci. Dacă fără o bună orientare istorică și filologică nu pot fi just apreciați, fără un comentariu estetic (oricât de modest îl pot ei sugera) cronicarii nu-și vor justifica valoarea scriitoricească. Istoria noastră literară, făcută aproape numai de istorici și filologi, nu va ajunge o disciplină serioasă și completă decât într-o fază de evoluție modernizată, când erudiția se va alia cu simțul literar și intuiția critică a valorilor.

(Pompiliu CONSTANTINESCU, *Umanismul erudit și estetic*, în *Vremea*, VII, 1934, nr. 352, 353, 354)

Adevărata istoriografie moldoveană începe cu Grigore Ureche, fiu al lui Nestor Ureche, boier refugiat o vreme în Polonia (prilej pentru Grigore de a învăța în școlile leșești). Spătar sub Alexandru Iliaș, mare

spătar și apoi vornic al Țării de Jos sub Vasile Lupu, nu mai era în viață la 3 mai 1647, când i se împărțea averea.

Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale (letopisețul său merge abia până la 1594, la a doua domnie a lui Aron vodă), nu putem căuta la el perceptia lumii în care se mișca. Slujindu-se de izvoade sărace, el e un cronicar în înțelesul larg al cuvântului, în felul boierului ce-și însemnă pe scoarța unui ceaslov ivirea unei comete și a călugărului compilator, cu toate că în Polonia a trebuit neapărat să cunoască mișcarea umanistă și că, intelectual vorbind, el e un om cu învățătură de izvor occidental și în marginile clasei lui un spirit cu vederi înaintate. Fundamental rămâne totuși boier bun cu dragoste de țară. Tot ce se poate aștepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismului, harul cuvântului, care la Ureche sânt tari ca aloia. Dar găsești la el înțelepciune și acea desfacere de lucruri în duhul Bibliei, după care este răsplată și pedeapsă. Are sensul obiectivității și nu folosește știrile care nu „se tocmesc", precum bănuiește conceptul de tradiție, de vreme ce socotește că o națiie fără istorie s-ar asemăna „fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte". Este evoluționist în istorie, în sensul biologic, admițând că orice națiie (azi am zice civilizație) are o „începătură", un „adaos" și o „scădere". Bineînțeles, e providențialist. Îi descoperim chiar idei politice. „Tocmala" și „obiceiele țării" nu i se par bine așezate. Domnul judecă fără legi și după capul lui și „unde nu-s pravile, din voia domnilor, multe strâmbătăți se fac". Puterile în stat sânt amestecate: „În Moldova ieste acest obiceiu de pier făr' de număr, făr' de judecată, făr' de leac de vină, însăș pârăște, însăși umple legea". Violența în cârmuire o socotește o greșală: „Crezu, mai bine pentru dragostea decât de frică să-i slujească". Natura e mai înțeleaptă, după el, decât omul, căci niște gângănii fără minte ne învață cum se ține domnia: „cum ieste albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acile și cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiiamă matca, pre niminea nu vatămă". Iată niște idei foarte cuminți: țară creștină, cu întocmire de legi, ferită de bunul-plac al voievodului, care trebuie să-și tempereze trufia prin învățătura providențialei istorii.

În ultimă analiză toată mierea cronicii lui Ureche se reduce la cuvânt, la acel dar fonetic de a sugera faptele prin fosnitura și aroma graiului. La drept vorbind, nici nu trebuie să vorbim de Ureche, ci

de limba literară de dialect moldav care apare dintr-o dată. În locul retoricei comparației, mișună metafora bine pitită. Cronicarii se cade să fie „fierbinți" pentru trecut, ca să scape de (imagini de alterare) „lucruri vechi și de demult de s-au răsuflat atâta vréme de ani". Graiul nostru „din multe limbi" este făcut (fascicol fabulos de organe animale). Obiceiele țării (văzute ca un strat geologic în răcire) „nu-s legate". Turcii „ca o negură, toată lumea acoperea". „Ce să va fi lucratu" în zilele unor domni nu se știe (așadar domnia este zidărie, lucrare). Între cele două biserici a stat (apariție himerică) „uriciune". Iuga „au descălecat orașe pren țară", „au ales sate și le-au făcut ocoale" (scene de călărire cu opriri, de împărțeală și de târlă). Vlădicilor „le-au pus scaunele de șed dendreapta domnului, înaintea tuturor svétnicilor" (icoană bizantină). Clucerul mare este ispravnic „pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele ce vin de la orașă", medelnicerul taie „fripturile ce se aduc în masă" (tablouri olandeze de ospățuri). Țara e „mișcătoare și neașezată". Ștefan a luat Radului (viziune de tabără) „toată avuția lui și toate veșmintele lui cele scumpe și visteriile și toate steagurile lui ..." și „pre fiica sa Voichița". Moldovenii au „picat" „cât au nălbit poiana" (tablou floral). „Și fu (gest acut de dezgust) scârbă mare a toată țeara". A fost odată „iarnă grea și geroasă" și vară cu „ploi gréle și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut" (cuvintele au apăsare de plumb și lichidități). La anul 1588 „fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghiețat dobitoace și heri pin păduri". În vremea lui Petru Șchiopul a fost secetă „și unde mai-nainte prindea péște, acolo ara". „Copacii au secat de sécită, dobitoacele n-au fostu având ce paște vara, ci le-au fostu dărămând frunză. Și atâta prafu au fostu cându să stârnea vântu, câtu s-au fostu strângându troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omăt. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea s-au fostu oprind sărăcimea foamea". Sub Aron Tiranul „țeara scârșca". „După al noaolea an al domnii lui Alixandru vodă Lăpușneanu s-au ivit Dispot" (ca o cometă, ca un semn ceresc) „carile fiind italian au fostu știind multe limbi" (minune). Pe Despot, Tomșa îl lovi cu buzduganul „și décii toată oastea s-au lăsat la dânsul... acoperindu-l mulțimea" (imagini de gloată). Acestea nu sunt propriu-zis figuri, ci noțiuni în clipa aceea când se desfac din concrete, când ideile nu și-au pierdut pieile. Adauge-se harul de a gândi prin simțuri, de a imita prin

sunete fosnitoare, horăitoare, clinchetitoare lovirea, învălmășirea, vechimea chiar a faptelor. Frazele cad ca niște brocarturi grele sau în felii ca mierea. Vorbirea cronicarului este dulce și cruntă, cuminte și plină de ascuțișuri ironice. Invenție epică Ureche nu are și să povestească propriu-zis nu știe. Dar limba ridică pe spații mici scene epice, repezi ca niște nouri ce se desfac. Iată tabloul în negru și roșu, ca scenele de război ale lui Paolo Uccello, al luptei de la Podul Înalt: „... i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Și Ștefan vodă tocmisă puțini oameni preste lunca Bârladului, ca să-i amăgească cu buciune și cu trâmbițe, dându semnu de războiu. Atuncea oastea turcească întorcându-se la glasul buciunelor și împiedicându-i și apa și lunca și negura acoperindu-lu-i, tăindu lunca și sfărâmându." Iată o simplă gravură: Bogdan vodă „au lovit cu sulița în poarta Liovului". Lupta oamenilor lui Ioan Armeanul e o învălmășeală gâfâită, asudată: „Nu era loc a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armile-i scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștiia care de care ieste, de săneațe și de trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândoao părțile."

Adevăratul dar al lui Ureche este însă portretul moral. Aci el creează, sintetizează, fiindcă izvoadele nu-i dădeau nici un model. Omul e privit sub o însușire capitală sau un vițiu sub care se așează faptele lui memorabile, într-o cadență tipică. Ștefan e un sanguinar leonin:

„Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéțe omorâea fără județ. Amintrilea era om întreg la fire, nelenești, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca văzându-l ai săi să nu să îndărăpteaze și, pentru acéia, raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădéjdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor."

Bogdan vodă e o arătare din gravurile lui Callot: „că au fostu grozav la față și orbu de un ochiu". Ștefăniță e o copie juvenilă a moșului. Rareș e omul politic cumpătat și iscusit: „Țara și moșia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre direptate făcea. Almintrilea de sfat era om cuvios și la toate lucrările îndrăznețu, la cuvântu gata,

de-l cunoștea toți că ieste harnic să domnească țara." Iliaș vodă „din afară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit", având sfetnici tineri turci „cu carii zioa petrecea și să dezmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind". Bogdan Lăpușneanu e un copil fără minte: „Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiia glumile și măscăriile și jocuri copilărești". Iancul Sasul e un eretic bizar (umblă vara cu sanie de os) și nerușinat: „era om curvariu preste samă, că nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că giupânesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă". Petru Șchiopul era un om de treabă: „cum să cade, cu di toate podoabile câte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte; pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiia. Țărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și-i miluia, cu vecinii de prinprejur viețuia bine." Aron vodă este un dement primejdios: „nu se sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, carii îi ținea de măscării... Pe boieri pentru avuție îi omora; jupânesile lor le siliia și domnind, nu alta, ci ciudése și minuni făcea."

Ureche n-a avut răgaz decât să prefacă izvoadele. Dacă ar fi dus cronica până la vremea lui Vasile Lupu, prin domniile Movileștilor, a lui Graziani și a celorlalți pe cari îi va descrie Miron Costin, cu toată experiența vieții și cu acea vecinică scrutare morală, abia atunci cronica ar fi fost extraordinară.

(G. CĂLINESCU, *Cronicarii moldoveni*, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 20–22)

Cronica lui Grigore Ureche deschide pentru literatura noastră veche, alcătuită din texte religioase, din legende apocrife, din romane populare și din cronografe, o eră nouă; dar acest început al unui nou gen literar, singurul în care s-a afirmat originalitatea neamului nostru în veacurile trecute, constituie încă astăzi o problemă complicată.

Cronica lui Ureche în forma ei primitivă, așa cum a încercat Kogălniceanu să ne-o dea în colecția sa de *Letopisețe*, nu există. Nu

numai că s-a pierdut originalul cronicii, dar nu avem nici măcar o copie directă după ea. Toate manuscrisele care au ajuns până la noi înfățișează textul lui Ureche întrețesut de interpolările adăugate ulterior de Eustratie logofătul, de Simion Dascălul și de Misail Călugărul. După părerea răposatului Giurescu, aceste adause ale lui Simion Dascălul sunt așa de numeroase și așa fel îmbinate în urzeala lui Ureche, încât ar fi peste putință să se delimiteze precis ceea ce constituie fondul primitiv al cronicarului boier de ceea ce este transpus de Simion Dascălul și de ceilalți. [...]

Împletind știrile aflate în izvoarele interne cu informațiile pe care le găsea în Bielski și în cosmografia nedescoperită încă, Ureche și-a scris cronica până la a doua domnie a lui Aron vodă (1595). Ultimul capitol din cronica rămasă neterminată expune împrejurările pribegiei lui Nestor Ureche, înainte de sosirea la Iași a lui Aron vodă, cu atâtea amănunte dramatice și în același timp precise, încât nu încape îndoială că scriitorul lor le cunoaște din amintirile bătrânului boier.

Cronica lui Grigore Ureche, scrisă se pare între 1642, data când el ajunge vornic mare, cum semnează predoslovia, și 1647, data morții, a intrat însă de timpuriu în mâna lui Simion Dascălul. În ce împrejurări nu știm. Câmpul este aci deschis ipotezelor.

Am spus mai sus că Ureche a murit fără să vadă sfârșitul domniei lui Vasile Lupu. Se poate ca puțin timp înaintea morții, să fi împrumutat cronica neterminată încă lui Eustratie logofătul, care era al treilea logofăt în divanul lui Vasile Lupu și cu care cronicarul era în strânse legături de prietenie – „frate și prieten", cum îl numește, împreună cu alți boieri din divan, într-un document[1] din 1641. Eustratie logofătul a adăogat și el câteva știri și apoi cronica a fost încredințată lui Simion Dascălul, ca s-o transcrie; Simion Dascălul a copiat-o, a amplificat-o și apoi, nu se știe cum, originalul lui Ureche

[1] Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 310. E o mărturie din martie 1641 prin care Gr. Ureche atestă că a văzut când Lupul din Hârlău, cu soția Simiiana și copiii vând ocina și moșia lor cu helesteu, pe apa Crivdei, în hotarul satului Fetești, „fratelui și prietenului nostru, lui pan Eustratie biv logofăt".

a dispărut.[2] A dispărut de timpuriu, fără să lase nici o urmă, fiindcă nici Miron Costin, care scrie la câteva decenii după Ureche, nu are la îndemână decât toată compilația interpolatorului. În 1670, când stolnicul Constantin Cantacuzino însoțește la Iași pe soția și fiica lui Brâncoveanu la căsătoria acesteia cu Gheorghe Duca, domnul Moldovei, el dobândește o copie de pe cronica lui Ureche de la marele comis Ion Racoviță, dar acest izvod este tot compilația lui Simion Dascălul.

Simion Dascălul a utilizat, în interpolările sale, izvoare diferite de acelea pe care le-a folosit Grigore Ureche. El a avut la îndemână o versiune a letopisețelor moldovenești deosebită de aceea pe care a întrebuințat-o Ureche. Izvoadele lui Simion Dascălul cuprindeau, între altele, și cronica lui Eftimie și mergeau până la domnia lui Vasile Lupu, după cum mărturisește el însuși. Din aceste letopisețe interne, Dascălul a luat unele știri, pe care le-a adăugat în textul lui Ureche stângaci, neîndemânatic, dând naștere la contraziceri.

[2] Ulterior, într-o copie interpolată de Simion Dascălul, a mai adăogat interpolări și a mai făcut câteva schimbări și Misail Călugărul. Această versiune cu interpolările lui Misail Călugărul se păstrează în patru manuscrise din Biblioteca Academiei Române, (cf. C.C. Giurescu, în *Convorbiri literare*, LIII, 1921, p. 326 și în introducerea la *Grigore Ureche vornicul și Simion dascălul: Letopisețul Țării Moldovei*, ed. II, „Scrisul românesc", p. LV-LVIII). Succesiunea interpolatorilor credem dar că este aceasta: Eustratie logofătul, Simion Dascălul, Misail Călugărul. Ea concordă și cu ceea ce aflăm de la Miron Costin – care intrase în Moldova la vreo patru-cinci ani după moartea lui Gr. Ureche – în *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor* (ed. Giurescu): „Iară cum am înțeles de câțiva boieri și mai ales din Neculai Buhuș ce au fost logofăt mare, pre acest *Simeon dascălul, Istratie logofătul l-au fătat cu basnele lui și Misail călugărul de la Simeon au născut*, cela fiu, cestălalt nepot" (p. 5). Neculai Buhuș moare în 1667. Sau „De ar fi acmu *Istratie logofătul și fiiu-său un Simion dascal și nepotu-său un Misail călugărul*, cum s-ar apuca de această poveste cu basnele lor cele ce au scris..." Miron Costin nu văzuse însă letopisețul lui Eustratie logofătul: ... „că mi se pare, bine nu știu, că n-am văzut letopisețul lui Istratie..."

Dintre izvoarele polone, Simion Dascălul nu a cunoscut pe Ioachim Bielski. Deși îl citează într-un loc în expunerea lui Ureche, totuși, din faptele pe care pretinde că le ia din istoriograful polon, se vede bine că nu l-a cunoscut, căci aceste fapte nu se găsesc la el. Simion Dascălul a avut la îndemână pentru compilația sa numai opera lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europae Descriptio*, în traducerea polonă a lui Pazskowski. Din această operă a luat toate acele amănunte pline de colorit privitoare la domnia lui Despot: falsificarea genealogiei, împrietenirea lui Despot cu Laski, încercarea lui Lăpușneanu de a-l otrăvi, fuga lui Despot în Polonia, prefacerea că e mort, simulacrul de înmormântare, răsturnarea lui Lăpușneanu tocmai când credea că a scăpat de Despot, domnia acestuia, răscoala lui Tomșa.

Simion Dascălul a mai introdus în cronica lui Grigore Ureche un capitol despre originea românilor din tâlharii de la Râm, asupra căruia vom reveni îndată.

Crescută astfel cu interpolările lui Simion Dascălul, cronica lui Ureche s-a răspândit în o mulțime de cópii manuscrise.

În cronică, așa cum ne-o oferă ediția regretatului Giurescu – cea mai bună, întrucât este singura care respectă tradiția unui text și ne dă în același timp variantele din celelalte manuscrise, necesare pentru a urmări istoricul textului – se observă destul de clar două firi, două mentalități, două personalități cu totul deosebite.

O primă personalitate se caracterizează printr-o caldă dragoste de țară, printr-un deosebit simț de demnitate, printr-un spirit de măsură și claritate și printr-un fin discernământ critic.

A doua personalitate se caracterizează printr-o râvnă de a se face cunoscută cu orice preț, printr-o tendință constantă de „a tinde poveștile mai larg", cu riscul de a cădea în prolixitate și incoerență chiar, printr-o totală lipsă de măsură și de simț critic.

Coexistența acestor două personalități atât de diferite în cuprinsul aceleiași cronici se relevă de la primele pagini.

Grigore Ureche este, în ceea ce privește persoana lui, de o discreție plină de demnitate; nicăieri în cuprinsul cronicii nu vorbește despre sine, nici chiar atunci când ar fi îndreptățit, când te-ai aștepta, când ai dori-o chiar. Pretutindeni el se identifică cu faptele povestite și nicăieri nu iese la iveală, nici chiar atunci când făptașii sunt persoane care i-au stat aproape de suflet, cum se întâmplă cu tatăl său Nestor,

de care nu vorbește decât o singură dată. Încolo nicăieri nu vorbește despre sine și ai săi.

Simion Dascălul apare continuu în cuprinsul povestirii, mai ales când este vorba să-și asigure paternitatea adauselor sale:

„Acestea cercând cu nevoință vornicul Ureche scrie de zice... După aceia și eu... Simion dascal, apucatu-m-am și eu pre urma a tuturora scrie aceste povești..."

„Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu, Simion Dascălul, o am izvodit din letopisețul cel unguresc..."

„Ce această poveste nu se află însemnată de Ureche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici aceasta să nu pomenesc."

Ureche este un spirit critic. El are despre istorie o concepție pragmatică; ea trebuie să dea norme de învățătură „feciorilor și nepoților, despre cele rele să se ferească... iară de pe cele bune să urmeze și să învețe și să se înderepteze". Dar cine are despre istorie o asemenea concepție își dă bine seama că primele condiții pe care trebuie să le îndeplinească sunt: deplina obiectivitate în restabilirea adevărului. Grigore Ureche își dă seama de aceasta și de aceea el confruntă continuu izvoarele pământene cu cele străine, pentru ca, din noianul știrilor contradictorii, să poată culege grăuntele de adevăr pe care-l cuprind. Ureche o spune destul de limpede: „nu numai letopisețul nostru, ce și cărți străine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dereptate".

Simion Dascălul este, dimpotrivă, o fire imaginativă. El e stăpânit mereu de preocuparea de a „tinde poveștile" cât mai pe larg, împletind, fără discernământ critic, fapte istorice consemnate în cronici cu materialul legendar care circula în masele populare din vremea sa și care intrase în bună parte în izvoadele pământene.

Între istorie și folclor el nu face nici o demarcație. Ba ceva mai mult: modifică datele pe care le găsește în izvoarele sale, intervertește, cu o totală lipsă de simț critic, ordinea evenimentelor, schimbă unele pasaje și adaugă de la sine lucruri care nu se găsesc în izvodul său. Așa face, de pildă, la domnia lui Despot, unde adaugă la textul lui Paszkowski că Despot „s-a mutat la alt ostrov de la Roma". Mai departe, Guagnini amintește de un nepot al lui Despot, cel al cărui nume l-a uzurpat o slugă, viitorul domn al Moldovei. Simion Dascălul

se oprește asupra detaliului morții nepotului în război și face din această împrejurare punctul de plecare pentru falsificarea genealogiei lui Despot vodă.

Ureche este apoi stăpânit de un suflu de patriotism, care, cu toată discreția, vibrează totuși în paginile cronicii sale. El scrie împins de curiozitatea de a „afla cap și începătură moșilor, de unde au izvorât în această țară și s-au înmulțit". El, care văzuse înflorirea istorică a Poloniei, ținea „să nu se înece anii cei trecuți și să ne asemănăm fiarelor și dobitoacelor mute". Vorbește, în aceste simple cuvinte ale bătrânului cronicar, ceva din sufletul neamului întreg, care în acele vremuri turburi, ajunsese să-și lămurească ființa sa etnică deosebită. Deși „cerca cu nevoință" și „cărți străine", ca să poată afla adevărul, totuși el înlătură din cronica sa știrile din izvorul polon care i se păreau exagerate și care, în același timp, jigneau mândria lui de moldovean. De pildă, scena în care Ioachim Bielski ne povestește cum Ștefan cel Mare, încolțit de turci și nevoit să ceară ajutorul regelui polon, primește să-i recunoască suzeranitatea, să depună în cortul regal steagul Moldovei la picioarele regelui polon și să îngenunche înaintea lui, prestându-i omagiul de credință, în timp ce cortul se desfăcea pentru ca oștirea adunată în Câmpia Colomeei să vadă umilirea marelui erou moldovean, este înlăturată de Ureche și redusă la atâta: Ștefan vodă a venit la Colomeea și „toate ce au avut mai de treabă au vorbit și apoi l-au ospătat pe Ștefan vodă".

Mai înainte, la 1471, cronicarul polon spune că Ștefan a trimis 28 de steaguri regelui polon. Ureche explică răspicat: „au trimis și lui craiu din dobânda sa, nu pentru că doar au fost datoriu să-i trimită, cum zic unii că au fost supus leșilor, ci pentru ca să-l aibă prieten la nevoie și la treabă ca aceea, de-i va veni asupră".

Suflul evenimentului patriotic se vede la Ureche și în lumina de caldă duioșie pe care o proiectează peste figura domnilor apărători de țară și dătători de legi și datini. Sunt adevărate portrete mici, lucrate cu artă în medalion, ca bunăoară:

„Bogdan vodă cel Grozav, feciorul lui Ștefan vodă cel Bun (Mare), s-au pristăvit în ceasul dintâiu al nopții, în târg în Huși, nu cu puțină laudă pentru lucruri vitejești ce făcea, că nu în beții, nici în ospețe petrecea, ci ca un strejar în toate părțile priveghia, ca să nu stârbească țara, ce-i rămăsese de la tată-său".

Sau portretul lui Petru vodă Rareș: „Ca un păstor bun ce străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghia și nevoia să lățească ce au apucat, că nimica după ce s-au așezat la domnie n-au zăbovit, ci de războae s-au apucat, și la toate-i mergea cu noroc".

Sau, în sfârșit, portretul doamnei Ruxandra: „Femeie destoinică, înteleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată"; și mai ales al lui Ștefan cel Mare, de care ne vom ocupa pe larg mai jos.

În contrast cu acești mari înaintași, el știe să încondeieze și pe domnii răi, stricători de lege și de datini, dărâmători de țară. Iată, de pildă, pe Iliaș vodă, fiul lui Petru Rareș, pe care „firea și fața îl lăuda să fie blând, milostiv și așezătoriu, gândindu-se că va semăna cu tătâne-său, ci nădejdea pre toți i-au amăgit, că dinafară se vedea pom înflorit, iar dinlăuntru lac împuțit, că având lângă sine sfetnici tineri turci, cu carii ziua petrecea și se desmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind, din obiceele creștinești s-au depărtat; în vedere să arăta creștin, iar noaptea în slobozie mahmetească se dedese".

Sau chiar portretul lui Bogdan Lăpușneanu, fiul doamnei Ruxandra, pe care ni-l înfățișează cu contrastele lui: „Cumu-și era blând și cucernic, așa tuturora arăta direptate, de se vedea că nimica nu s-au depărtat de obiceiul tatî-ne-său. Nici de carte era prost. La călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne avea potrivnic, a săgeta din arc tare nu putea fi mai bine. *Numai ce era mai de treabă domniei lipsia,* că nu cerca bătrânii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat și învățătură. Iubia să auză glume și măscării și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine leși, de-i era și de sfat și de a batere halca cu sulița, răsipind avuția cea domnească."

Zbucnește în aceste ultime portrete durerea unui mare patriot din divanul Moldovei, care vedea cum se risipește țara lăsată de Ștefan cel Mare și Sfânt: „scăderea care se vede că au venit în zilele noastre".

În adausele lui Simion Dascălul, demnitatea sentimentului național este amorțită. Râvna de a „tinde poveștile mai pe larg" este la el așa de puternică, încât îl orbește și îl face să admită și să încorporeze până și o legendă ungurească, falsă, tendențioasă, despre descendența noastră din tâlharii scoși din temnițele Romei.

Aceste două temperamente atât de diferite pe care le întrezărim în corpul compilației se răsfrâng – cum de altfel este și firesc – și în structura stilistică a cronicii.

Stilul lui Simion Dascălul este de multe ori întortocheat, plin de repetiții, neclar. Iată, de exemplu, o probă din predoslovie chiar:

„*După aceia* și eu care sânt între cei păcătoși Simion dascăl, apucatu-m-am și eu *pre urma a tuturora* a scrie aceste povești, ce într-înse spune cursul anilor și viața domnilor, *văzând și cunoscând* că scriitori cei mai de demult, care au fost însemnând aceste lucruri ce au trecut, s-au săvârșit, și pre urma lor alții nu vor să se apuce, *văzând* noi aceasta, că se părăsește această însemnare, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvârșit să nu se însemneze înainte, carele mai nainte de alții au fost început pre rând însemnat până la domnia lui Vasilie vodă, ca să nu ne zică cronicarii altor limbi c-am murit și noi cu scriitorii cei din ceput, sau că doară suntem neînvățat..."

În acest exemplu – aș putea cita întreaga predoslovie – se vede bine fraza lungă, greoaie, întunecată, încărcată de incidente, plină de repetiții, ca o urzeală în care firele neorânduite bine încep să se încâlcească.

Stilul lui Grigore Ureche se caracterizează, dimpotrivă, printr-o concizie și precizie într-adevăr clasice; este un stil lapidar; pare că e săpat în piatră, ca o pisanie de biserică. Citez ca exemplu – fiindcă predoslovia este prea cunoscută din liceu – portretul lui Ștefan cel Mare:

„Fost-au acest/ Ștefan vodă om nu mare la stat,/ mânios și de grab/ a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospete omora fără giudeț. Amintrelea era om întreg la fire, nelenes, și lucru său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucruri de războae meșter, unde era nevoe însuși se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteze, și pentru aceia rar războiu de nu biruia, și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se rădica deasupra biruitorilor...

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era de dânsul zidită. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zic Sfântul Ștefan vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni, nici mai nainte, nici după aceia, l-au ajuns".

Este cel mai clasic portret din literatura noastră veche. Nu lipsește nimic din ceea ce trebuie pentru a ne evoca dinaintea ochilor portretul, mai ales sufletesc, al marelui voievod; și totuși nici un cuvânt de prisos. Nimic nu se poate adăuga și nimic nu se poate suprima fără a-i distruge farmecul literar. De remarcat în același timp cu câtă obiectivitate Grigore Ureche, care avea un adevărat cult pentru Ștefan cel Mare, recunoaște, alături de marile calități ale domnului, și defectele; alături de părțile de lumină, și cele de umbră („mânios, degrab a vărsa sânge nevinovat... la ospețe omora fără giudeț"). Dar aci stă marele lui meșteșug de artist în ale scrisului că, după o scurtă trăsătură fizică, înșiră repede defectele, pentru a așeza apoi calitățile într-o gradație ascendentă care culminează în apoteoză („...Sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu... ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele nime din domni, nici mai nainte, nici după aceia, l-au ajuns").

Deși stilul lui Ureche este de o precizie lapidară, totuși limba cronicii nu este lipsită de un pitoresc al ei particular. Aci însă nu se mai pot face distincții nete între Ureche și Simion dascălul, fiindcă în unele părți amândoi au transcris aproape verbal izvoare interne, care nu ne mai stau astăzi la îndemână, iar, de altă parte, limba lor e creația colectivității moldovenești de la jumătatea veacului al XVII-lea, abia modelată de cărturari. Lăsăm la o parte aspectul ei fonetic și morfologic – nu pentru că, fiind de esență filologic, îl socotim neinteresant din punctul de vedere al formării limbii literare (dimpotrivă, ne-ar interesa să știm și în ce măsură limba textelor coresiene a mlădiat scrisul marilor cronicari moldoveni) – dar pentru că nu numai originalul lui Ureche s-a pierdut, ci și din prelucrarea lui Simion dascălul nu avem decât cópii târzii, care nu ne dau în această privință, cu precizia de care avem nevoie, textul autentic.

Lăsând deci la o parte această latură a ei, limba primei cronici moldovenești – creată de un popor de boieri și de țărani a căror viață se împletea intim cu a naturii – nu se ridicase încă până la concepte abstracte. Dar este o limbă plină de vigoare, care păstrează frăgezimea naivă a imaginilor sugestive formate în plin contact cu viața satului, ca de pildă: „Țara Ardealului înconjurată cu munți și cu păduri cum ar fi îngrădită"; „În vremea lui Petru vodă Șchiopul au fost secetă mare și unde prindea mai înainte pește, acolo ara plugul"; „au descălecat

orașe în țară"; „le-au împărțit hotare în țara sa"; sau din prevelișteа frământărilor naturii: „cum se ridică o negură întunecată și se răsipește așa și Petru Rareș se curățește de scârba ce-i zăcea la inimă"; „păgânii, carii în toate părțile fulgerau și trăsneau cu armele lor"; „oștile s-au vârtejit"; ori luate din viața pastorească: „ca niște lupi gata spre vânat ca să înece oaia neslobivă"; sau Petru Rareș „ca un păstoriu bun grija de oile sale"; sau, în sfârșit, imagini din viața stupilor de albine: „Turcii ca un roiu de albine înconjoară mânăstirea"; „Petru Șchiopu blând ca o matcă fără ac"; „de s-ar învăța cei mari... cumu-i albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acele și cu veninul său, iară domnul lor, ce se chiamă matca, pre nimenea nu vatămă, ci toate de învățătură ei ascultă"; sau amintind interioare duioase de familie: „ales un om ca acela – hatmanul Arbore – ce au crescut Ștefan vodă pre palmele lui".

Asemenea imagini și multele altele, evocând aspecte de viață plugărească, de păstorit, de albinărit, de interioare de viață patriarhală, de luptă între puterile naturii, stilizate în structura limbii, o înflorează cu un colorit dulce, ca altițele discrete de pe țesăturile țărănești.

Dintre adausurile făcute în cronica lui Ureche, unul a provocat o adevărată furtună de indignare în Moldova secolului al XVIII-lea. Este capitolul privitor la „ijdereneia moldovenilor, de unde sunt ei de unde au venit pre aceste locuri". Capitolul ar fi fost tradus, după cum pretinde autorul însuși, dintr-un letopiseț unguresc, până acum nedescoperit. Se începe cu: „scrie letopisețul cel unguresc" și sfârșește cu: „Ce această poveste a lui Laslău craiu, ce spune că au gonit pre acești tătari, nu o au scos Ureche vornicul din letopisețul cel latinesc, ci eu, Simion dascălul, o am izvodit din letopisețul cel unguresc, care poveste o am socotit pre semne ce arată că poate fi adevărată." [...]

Interpolarea are câteva trăsături caracteristice care o apropie de legenda păstrată într-o versiune a vechilor anale moldovenești, copiată în Rusia și cuprinsă în colecția de cronici rusești cunoscută sub numele de *Voskresenskaja lêtopisi* (vezi p. 56: invazia tătarilor, ajutorul cerut de regele ungur Vladislav de la Râm; trimiterea unui ajutor alcătuit din râmlenii ortodocși; înfrângerea tătarilor și colonizarea râmlenilor ortodocși în părțile Crișanei și ale Maramureșului). În acea legendă însă lipsește nota infamantă a tâlharilor din temnițele

Romei. Prin această notă infamantă și prin alte amănunte, interpolarea lui Simion dascălul se apropie de legenda pe care a cules-o, chiar pe vremea lui Vasile Lupu, din mediul ciangăilor din Moldova, franciscanul Marcus Bandinus, trimis de scaunul apostolic să cerceteze parohiile catolice din Moldova.[3]

Personalitatea acestui ciudat adnotator nu ne este cunoscută. În afară de o notiță scurtă, asupra căreia vom reveni îndată, păstrată de un copist aproape contimporan, nici unul din scriitorii noștri vechi nu ne dă lămuriri despre el, și nici în documentele vremii, câte au ajuns până la noi, nu e pomenit.

Din adnotările sale se poate deduce că venea de peste munți, din regiunile în care era cunoscută limba ungară. În legenda asupra căreia ne-am oprit adineaori, el mărturisește că „eu, Simion dascălul, o am izvodit din *letopisețul cel unguresc*". Deși un letopiseț unguresc cu astfel de elemente nu s-a descoperit până acum, totuși faptul că legenda e scoasă dintr-o cronică ungurească pare a îi confirma nu numai caracterul ei tendențios (românii se trag din tâlhari), ci și etimologiile cu caracter unguresc. Povestind, de exemplu, „ijderenia moldovenilor", după ce arată că Laslău a alungat cu ajutor primit de la Râm (Roma) pe tătari, până ce i-a trecut apa Siretului, continuă textul:

„Acolo Laslău craiu... stând în țărmurile apei, au strigat ungurește: *seretem, seretem,* ce se zice românește: place-mi, place-mi. Mai apoi dacă s-au descălecat țara, după cuvântul craiului, ce au zis *seretem*, au pus numele apei Siretul."

În același timp, interpolatorul se vădește a fi și un bun cunoscător al obiceiurilor ungurești. Povestind, mai departe, cum Laslău craiul, întorcându-se biruitor din războiul cu tătarii, în ziua de lăsatul secului, a cerut voie de la vlădicii săi să-l lase trei zile să se veselească cu doamnă-sa și cu boierii, adaugă: „Și așa l-au blagoslovit de au lăsat sec marți cu toată curtea sa, *care obiceiu se ține la legea lor și până astăzi, de lasă sec marți în săptămâna postului celui mare dintâiu*".

Dacă, în sfârșit, mai ținem seamă și de faptul că interpolatorul era familiarizat și cu obiceiurile ungurești din Maramureș foarte vechi,

[3] V.A. Ureche, *Codex Bandinus,* în *Analele Acad. Rom.,* s. II, t. XIII, *Mem. s. ist.,* 1893-1894, p. 130, 307.

atestate în decretele Sf. Ștefan (... „care semn trăiește și până astăzi în Maramureș, de se cehluiesc pregiur cap..."), atunci poate că nu suntem departe de adevăr când presupunem că acest român ardelean era din părțile Maramureșului. Maramureșul, care ne-a dat, în secolul al XVI-lea, începuturile literaturii, ne-a trimis și mai târziu cărturari. Chiar în vremea lui Vasile Lupu și a lui Grigore Ureche, trăia la curtea boierului Pătrașcu Ciogolea din Calafendești (sudul Bucovinei), ca dascăl de copii, un asemenea cărturar maramureșean, care ne-a lăsat un frumos centom hrisostomic, cu prilejul înmormântării jupânesei Sofronia, soția nefericitului boier.

Printre cărturarii care treceau în Moldova se va fi aflat probabil și acest dascăl Simion. Dintr-o notiță pe care ne-a păstrat-o un copist aproape contemporan, se pare însă că el nu se bucura de prea multă stimă între boierii moldoveni, căci iată ce ne spune notița:

„Acest Simeon dascal, ce el se numește aici, mai mult se vede că au amestecat și turburat istoria decât au lucrat cevași pentru Ureche vornicul, care au scris acestea, a vesti că e domn învățat și înțelept, iar acesta și neștiut și slab la minte, precum și Todorașcu Cantacuzin vel vist, în Moldova și alții, bine cunoscând pe acela, mi-au mărturisit că de multă neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el esă și aici că ce au fost se arată și pe lângă altele face și aceasta, că ale altora le face ale lui, adecă ce au scris Ureche el zice că au scris".

Interpolarea lui Simion Dascălul privitoare la obârșia românilor din tâlharii Romei a stârnit o profundă indignare între cărturarii moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

(N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi,* vol. II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 144–153)

Un studiu lingvistic asupra letopisețului lui Ureche este îngreunat de anumite împrejurări speciale: nu avem un manuscris autograf al cronicii, nici măcar o copie care să nu fi trecut prin filiera mai multor copiști succesivi, care sunt adesea și interpolatori și compilatori. Manuscrisele cele mai bune ale cronicii sunt cópii de la începutul secolului al XVIII-lea, câteva decenii după scrierea cronicii. În cazul

special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de toți editorii pentru edițiile lor, pentru că sunt singurele complete și copiate îngrijit, se datoresc unor copiști munteni. Cele câteva manuscrise moldovenești ale cronicii lui Ureche sunt lacunare și copiate după un arhetip neglijent redat de un scrib fără multă știință de carte. Ca atare ele nu pot folosi ca bază a unei ediții. Totuși studiul limbii lui Ureche nu este cu neputință. Mai întâi cei doi copiști munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte Uricarul din Moldova, grămătic învățat și conștiincios, sunt și ei scriitori de manuscrise foarte conștiincioși, care și-au permis foarte mici schimbări în text. Fonetica este cea care a avut ceva mai mult de suferit; a fost eliminat, în cele mai multe cazuri, dz moldovenesc, gi pentru j; s-au păstrat însă, în genere, forme nediftongate ca: sară, să margă. Lexicul moldovenesc a fost păstrat de toți copiștii, cu foarte rare excepții, și formează o mare bogăție pentru studiul limbii.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat în contact în școlile din Polonia, Ureche a păstrat foarte puțin în cronica sa. Fraza de construcție latină, care apare într-o formă moderată în *De neamul moldovenilor* a lui Miron Costin și mai acută în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, nu se întâlnește la Ureche. Din textul letopisețului său abia se pot culege câțiva termeni latini cu evident caracter savant: *ocheanu, gardinalii* (cardinalii), *comethа, eretic, corona*. Mai accentuată este influența limbii slavone, limbă folosită pe vremea cronicarului în biserică și în cărțile religioase. Sunt în letopiseț cuvinte și chiar expresii întregi în slavonește: *nacazanie silnim* (învățătura celor puternici), *tij, i pol* (și jumătate), *mesita, dni*. Cuvintele de origine slavă care derivă din limba bisericii și nu din limba poporului sunt destul de frecvente: *hvală, a poftori, otcârmuia, ciudese, jărtăvnic, pomăzuit*. Cu toate acestea Ureche nu este legat nici de limba studiilor sale clasice și nici de limba bisericii. Caracteristică îi este tendința de a se dezbăra de limba greoaie a cărților religioase și de a crea un stil narativ istoric având la bază limba vorbită de popor. Față de limba traducerilor din cărțile bisericești și chiar față de limba mitropolitului Varlaam care, în *Cazanii*, se dovedește încă supusă regulilor frazeologiei slavone, limba lui Ureche reprezintă un mare pas înainte spre închegarea limbii literare românești. Lexicul predominant moldovenesc și topica frazei, care poate fi uneori stângace – să nu uităm că Ureche nu avea

în urma lui o tradiție literară românească – dar niciodată retorică sau afectată ca a cărților bisericești, dovedesc sforțarea cronicarului de a da ideilor sale o expresie cât mai apropiată de limba poporului: „Și de acolo multe luund și lipindu de ale noastre, potrivindu vremea și anii, de au scris acest letopiset, carile de pre în multe locuri de nu să va fi și nemerit, gândescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rându, cela ce vede cu ochii săi și multe zmintește, de a spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atâta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat."

Observațiile de mai sus ne duc către concluzia că, oricât ar fi fost de cult, Ureche rămâne legat de obârșia sa moldovenească și populară, de care boierii, în privința culturii, nu se desfăcuseră pe vremea aceea.

Fraza lui Ureche este construită, ea are un anume ritm obținut în genere prin mijloace simple, ca de exemplu repetarea unor substantive sau adjective cu același sens, care, pe de o parte întăresc ideea și pe de alta dau ritm frazei: „s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură", „iarnă grea și geroasă", „chizmindu și însemnând și pre scurtu scriind", „au aflat cap și începătură", „iarăș de sârgu scade și se împuținează", „mai pe largu și de agiunsu scriu". De asemenea sunt de remarcat antitezele „răsăritul ieste începător, apusul va să să înalțe, „cela ce ceartă nedireptatea și înaltă direptatea".

Așadar, întâiul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu povestește sec faptele înșirându-le pe ani ca un analist, ci le ilustrează, le învie prin comparații, unele simple, fără multă originalitate: „ca un leu ce nu-l poate îmblânzi nimenea" (Ștefan când pornește la război), altele dovedind că acest cronicar din secolul al XVII-lea vedea idei abstracte în imagini, ca un artist: creșterea și decăderea Moldovei sunt ca un puhoi de ape de primăvară – „cum să tâmplă de sârgu de adaoge povoiul apei și iarăș de sârgu scade și să împuținează, așa s-au adaos și Moldova... de s-au de sârgu lățit și fără zăbavă au îndireptatu". Țăranii cuprind calea oștirii polone în Codrii Cozminului „...coprinsese ca cu o mreajă calea". Teama de dușmanul său, pentru Ștefan Lăcustă, era „...ca o ghiață la inima lui Ștefan vodă", iarăși o împrejurare abstractă explicată cu o figură concretă.

Istoricii medievali, acei care erau literați și nu analiști, folosesc adesea dialogul – deși, fiind vorba de persoane din trecut, sunt obligați să redacteze ei cuvintele personajelor lor – ceea ce le dădea putință să caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte în stil direct. Petru Rareș fugar întâlnește niște oameni simpli în munți, trece cu ei prin straja ungurească. Straja întreabă: „Ce oameni sânteți?" Ei au zis: „Sântem păscari". Când Petru Rareș se întoarce în Moldova, în a doua domnie, și boierii care-l părăsiseră se roagă de iertare, Petru le spune: „Fiți în pace și iertați de greșalile voastre, câte mii-ați făcut oarecând..." Iară ei cu toții strigară: „În mulți ani să domnești, cu pace", și iarăși ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintâi". Dialogul subliniază josnicia boierilor vicleni care se schimbă după putere, lingușind pe domnul care fusese trădat de dânșii. Și cuvintele în vorbire directă ale lui Alexandru Lăpușneanu: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie", sunt cuvintele tiranului, căruia puțin îi pasă de voia poporului asuprit; cinismul lui reiese mai limpede din cuvintele ce i se atribuie, decât dacă ar fi stigmatizat de cronicar.

De observat că însăși introducerea în povestire a dialogului și a vorbirii directe este un procedeu de literat și nu de istoric.

Câteodată Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adresează direct cititorului, atrăgându-i atenția. Vorbind de Ștefan cel Mare, de faima sa, care atrage la dânsul pe prieteni și pe cei slabi, Ureche se îndreaptă spre cititor și-i spune: „Iani socotește că suptu un copaciu bun câți să adăpostesc sau câtă laudă își adaoge, nu numai purtătoriul, ce și țara." „Sau vorbind de cârmuirea oamenilor din Moldova feudală, care este mai prejos de a albinelor: „Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte cumu-ș țin domniia, cum ieste albina, că toate-și apără căscioara și hrana lor cu acile și cu veninul său."

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice în lupta pentru libertate împotriva turcilor rămân în literatura noastră printre cele mai de preț pagini ale vechii literaturi române. Despre Valea Albă, unde mulțimea turcească a cotropit oastea Moldovei lui Ștefan, Ureche spune: „Și atâta de ai noștri au perit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, până au fostu războiul." Ureche n-a trăit vremile luptei de la Valea Albă, a știut însă într-o singură frază să evoce acea mare tragedie a țării lui în lupta împotriva robiei.

Când Ștefan bate pe turci la Podul Înalt, cronicarul spune cu mândrie: „... pre toți i-au tăiatu, unde apoi mâgle de cei morți au strânsu". Când Mateiaș Corvin se îndreaptă spre Baia, schimbarea drumului său este explicată printr-o imagine plastică: „... socotind ca să nu rămâie vreun unghiu nepipăit de dânsul". Nici o ușoară ironie nu lipsește uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumiți moldoveni nu urmăresc pe dușmani, ci se dedau la prădarea carelor părăsite. Cronicarul nu-și arată indignarea, ci se mulțumește cu o ironie: „Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăești și în carăle altor boieri, de le-au datu vreme, de au ieșit."

Unele cugetări, care nu sunt obișnuitele cugetări inspirate din cărțile bisericești – așa de frecvente la scriitorii vechi – ci constatări asupra firii omenești, se întâlnesc sub pana acestui cronicar moldovean: „de multe ori unde piierde omul nădejdea, de frică mai apoi să întoarce în vitejie"; un proverb popular îi servește pentru a caracteriza pe Iliaș Rareș turciul: „dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit".

În sfârșit, portretele lui Ureche vădesc pagini de adevărată măiestrie literară a scriitorului. Portretul lui Ștefan cel Mare este o pagină clasică a literaturii noastre: „Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospețe omorâea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, nelenești și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteaze și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor."

De observat că aceste portrete nu sunt reproducerea textului unui contemporan al lui Ștefan sau al epocii descrise în letopiseț. Cronicarul întruchipează personajele letopisețului său după datele desprinse din mărturiile scrise ale vremii și, ceea ce este mai interesant, din tradiția populară, folosind faima lor transmisă din generație în generație.

Nu numai portretul lui Ștefan cel Mare împodobește paginile acestei cronici, ci și altele, mai de puțină popularitate. Iată portretul lui Bogdan cel Tânăr Lăpușneanu: „Nici de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne avea potrivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrânii la sfat." Sau al lui Petru Schiopul: „... domn vrednic, cum să cade, cu di toate podoabile câte tribuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiia. Țărâi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și-i miluia, cu vecinii de prinprejur vietuia bine, de avea de la toți nume bun și dragoste..."

Aceste portrete nu sunt convenționale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii și a faptelor fiecărui domn al Moldovei, reușind ca într-un stil concis, lapidar să exprime trăsăturile caracteristice ale personalității fiecărui voievod.

Nu este de mirare că numeroși scriitori români s-au inspirat din episoadele letopisețului lui Ureche, aflând în rândurile cronicii izvor de inspirație pentru nuvele, poeme, piese de teatru. Din cronica lui Ureche și-a luat Costache Negruzzi subiectul pentru idei din cele patru tablouri (afară de al treilea: *Capul lui Motoc vrem*) ale nuvelei istorice *Alexandru Lăpușneanu*.

Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Roșie,* pornește de la legenda din cronica lui Ureche asupra dumbrăvii care ar fi fost arată de către prinșii poloni înjunghiați la plug, iar drama *Despot Vodă* a aceluiași scriitor, deși mai liberă în urmarea izvorului său decât nuvela lui Negruzzi, derivă în chip firesc din capitolele lui Ureche și din adaosele lui Simion dascălul după cronica polonă a lui Paszkowski.

Printre sursele de inspirație ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică: *Apus de soare, Viforul* și *Luceafărul* se numără și cronica lui Ureche. Delavrancea introduce însă în actul ultim al piesei *Apus de soare* narațiunea medicului venețian Ieronim de Cessena, transmisă prin Leonard de Massari, episod care nu se regăsește în letopisețul lui Ureche. În special ultima piesă a trilogiei, *Luceafărul*, urmează foarte de aproape povestirea pribegiei lui Petru Rareș în munți și în Transilvania după relatarea atât de colorată din cronica lui Ureche, care la rândul său reproduce o narațiune slavonă contemporană.

Cronica lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o operă literară, un izvor de bogată inspirație pentru scriitorii români, aceasta datorită nu numai faptelor pe care le consemnează, dar și felului în care sunt evocate.

(Grigore URECHE, *Letopisețul Țării Moldovei,* Ediție P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 27–31)

Ca operă literară, cronica scrisă aproximativ o jumătate de secol mai târziu după trecerea ultimelor evenimente consemnate începe printr-o expunere săracă, dar se însuflețește pe măsură ce înaintează în timp, ajungând în ultima parte dramatică. Deși Ureche nu e un retor, și nu pare a avea invenție epică, nici imaginație plastică, el știe să scoată maximum de efect din raportarea nudă a știrilor, aproape fără comentar.

Letopisețul debutează cu legenda întemeierii Moldovei, extrasă din vechile anale pământene, scrise la curtea lui Ștefan cel Mare. Povestirea, simplă, izbutește să realizeze în câteva linii un panou sugestiv. [...]

Întâiul domnitor, Dragoș, a stat în scaun numai doi ani și a murit, semn de „neașezare", deduce cronicarul, pentru urmași. Demonstrația e făcută prin simpla înșirare a acestora, ca într-un pomelnic, sau cum sunt enumerate în Biblie semințiile. [...]

Mai mult de 46 de ani (după socoteala cronicarului) din istoria Moldovei, izvoarele fiind cu totul insuficiente, sunt expediați în acest mod. Chiar domnia lui Alexandru cel Bătrân este expusă, din aceleași motive, sumar, dându-ni-se doar câteva amănunte asupra aducerii moaștelor lui Ioan cel Nou la Suceava și asupra sinodului de la Florența (1432), la care Moldova ar fi fost reprezentată prin Grigore Țamblac. Lupta moldovenilor cu cavalerii teutoni la Marienburg (1422) este zugrăvită cu mai multă mișcare. [...]

Domnia lui Ștefan se bucură de cel mai mare spațiu în cronică și sunt vizibile sforțările lui Grigore Ureche de a o înfățișa cu alte mijloace decât cele obișnuite.

Monarhia absolută, cu concentrarea autorității în mâinile domnitorului, nu mai convenea în secolul cronicarului, dar lupta pentru neatârnarea țării era încă necesară și se cuvenea subliniată în vremea lui Ștefan cel Mare. Știm că Ureche acorda istoriei un sens educativ. Tocmai figuri de eroi ca aceea a lui Ștefan puteau fi date ca exemple demne de urmat, și această grijă pare să fi stăpânit pe cronicar. Decât insistând asupra eroismului lui Ștefan, el atribuie domnitorului intenții pe care nu le-a avut. Intervenind și atitudinea sa boierească, ostilă autorității centrale, Ureche consideră că Ștefan „nu cerca să așaze țara", ci era „om războinic" de dragul de a face războaie, chiar lacom de a cuprinde „ce nu era al lui". Ștefan avea inima aprinsă de „lucrurile vitejești" și când purta lupte i se părea că „are multă scădere". Așadar, în concepția cronicarului, Ștefan umbla după glorie „ca un leu ce nu-l poate îmblânzi nimenea", fiind prototipul viteazului, ca Ahile, și nu ceea ce a fost în realitate: un apărător al independenței Moldovei. Această viziune „eroică", influențată de Renaștere, reprezintă un mod individualist de a privi istoria, prin personalități sau „oameni mari", lăsând în urmă masele.

Se amestecă totdeodată explicații de ordin teologic, superstițios, caracteristice istoriei de tip feudal. Astfel, în războiul de la Râmnic cu Țăpălușă, a umblat deasupra, călare și întrarmat, sfântul mucenic Procopie, „fiindu într-ajutoriu lui Ștefan vodă și dându vâlhă oștii lui". De asemenea, în lupta cu polonii din Codrii Cozminului, s-a arătat „călare și întrarmatu ca un viteazu" sfântul mucenic Dimitrie.

Victoria de la Podul Înalt a fost o fericită coincidență între voia lui Dumnezeu și aceea a oamenilor. Turcii au fost cuprinși de o negură „de nu să vedea unul cu altul". Ștefan i-a atras cu „buciune și trâmbiți" în lunca Bârladului, unde „pre toți i-au tăiatu", de au adunat apoi grămezi de leșuri, „mâgle de cei morți".

Lupta din Codrii Cozminului s-a dat tot cu concurs divin și cu ingeniozitatea domnitorului, care a avut grijă în prealabil să cresteze arborii la rădăcină, lăsându-i în picioare pentru a-i prăbuși la timp asupra dușmanului. [...]

Privite în total, paginile despre Ștefan cel Mare, deși conțin unele scene epice, sunt nesatisfăcătoare față de ce știm astăzi, lui Ureche îi revine totuși meritul de a fi fost primul biograf al marelui domnitor. Către sfârșit, curiozitatea noastră e recompensată printr-un portret moral clasic, un scurt panegiric și câteva imagini meteorologice, figurate apocaliptic, ca pentru a potența pierderea ireparabilă suferită de creștinătate prin moartea apărătorului ei. [...]

De la Ștefan cel Mare înainte, izvoarele înmulțindu-se, povestirea este mai animată și cronicarul mai îndrăznet în caracterizări, mai amănunțit în descrieri și mai larg în narație, oferind reflecții, portrete, tablouri, schițe de nuvele. Despre fiul lui Ștefan, Bogdan, ne spune că era „grozav la față și orbu de un ochi", ambițios incoercibil. Refuzându-i-se mâna principesei Elisafta, sora lui Alexandru Iagellon, a lovit singur cu sulița în poarta Liovului și a luat clopotul mitropoliei din Rohatin. Bogdan în ospețe nu petrecea, „ci ca un stejar în toate părțile priveghiia, ca să nu știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său". Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță) moștenise impulsivitatea tatălui său, „era om mânios și pre lesne vărsa sânge". A tăiat pe Arbure hatmanul „pe carile zic să-l fie aflat în vicleníe, iară lucrul adevărat nu să știe". Din contra, Petru Rareș, „ca un păstoriu bun ci străjuiește turma sa, așa în toate părțile străjuia și priveghiia și nevoia ca să lățască ce au apucat".

Pentru domnia lui Petru Rareș, cronica lui Ureche e mai bogată decât cea oficială, a lui Macarie, și cum știrile nu se află nici în Bielski, se presupune că provin din letopisețul moldovenesc al lui Eustratie Dragoș, care el însuși va fi avut la îndemână o relațiune internă contemporană mai întinsă, nedescoperită până acum. Aici se povesteau în special peripețiile pribegiei lui Petru în Ardeal, cum a trecut munții travestit cu comănac pe cap, cum a fost ospătat de niște pescari, cum a dormit la casa unui nobil, cum jupâneasa acestuia i-a pregătit un leagăn cu cai și o gardă de 12 voinici înarmați, cum alt boiarin ungur i-a dat un leagăn cu 6 cai, cum domnița Elena, soția lui Petru, a scris apoi din Ciceu carte sultanului, slobozită pe zăbrea și dusă la Țarigrad, cum, în fine, sultanul a trimis șase soli la Ianoș crai ca să dea drumul lui Petru.

Delavrancea, în *Apus de soare, Viforul* și *Luceafărul*, a zugrăvit pe Ștefan cel Mare, Ștefăniță vodă și Petru Rareș luând ca punct de plecare cronica lui Ureche. [...]

Evenimentele și figurile de domnitori care se succed au atras pe scriitorii de mai târziu și meritul lui Ureche este de a fi oferit în cronică schițele mai tuturor operelor literare ce se puteau imagina. Nuvela

Alexandru Lăpușneanul de Constantin Negruzzi este în linii mari schițată de letopiseț. Întâmpinat de solii lui Tomșa, Lăpușneanu rostește cuvintele memorabile: „De nu mă vor, eu îi voi pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voi mearge, ori cu voie, ori fără voie".

Scena măcelului celor 47 de boieri este ea însăși o pagină de nuvelă:

„Alixandru vodă, daca s-au curățit de toată grija denafară și au adus pre doamna sa Ruxandra și pre fii săi din Țara Muntenească, au vrut să să curățească și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusease el că pentru vicleșugul lor au fost scos din domnie ș-au învățatu cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curtea cea domnească, în Iași. Și i-au chiematu pre obiceaiul boierilor la curte, carii fără nici o grijă și de primejdie ca aceaia negândindu-să, daca au întrat în curte, slujitorii, după învățătură ce au avut, închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă făr-de nici un păstor au intrat într-însii, de-i snopiia și-i junghiia, nu numai boierii, ce și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul cu altul îi punea suptu sabie, cădea multime, dipre zăbreale săriia afară, de-și frânghiia picioarele. Și au perit atuncea 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă."

De reținut amănuntul că un pretendent, Ștefan Mâzgă, venise să ia domnia însoțit de haiduci, „păstori și altă adunătură".

Excelentă pagină de nuvelă este și epilogul cu moartea lui Lăpușneanu:

„Zic unii că și moartea lui Alixandru vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse și neavându nădejde de a mai firea viu, au lăsat cuvântu episcopilor și boierilor, de-l vor vedea că ieste pre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzându-l ei leșinându și mai mult mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boierii înțelegându acestu cuvântu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l și creaderea, știind câtă groază și moarte făcusă mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu pată mai rău decâtu alții, l-au otrăvit și au murit."

Figura lui Despot vodă, intrată în drama istorică a lui V. Alecsandri, apare individualizată întâi în cronica lui Ureche. Domnia aventuroasă a lui „Heraclu Vasilicu" a fost prevestită de un semn:

„Pre aceaia vreme (în 1558) fost-au iarnă grea, mare și friguroasă, de au înghiețat dobitoace și heri prin păduri."

Despot „s-au încleștat cu o samă de evangheliți (că el încă n-au fost pravoslavnic) și s-au făcut ficioru de domnu". Ajuns domnitor, lingușea pe boieri, momindu-i „cu cuvinte dulci... să le facă bine mai mult decât vor pofti ei". A umplut cu bani gurile vrăjmașilor, până s-a consolidat, iar după aceea, „puse pre țară greotăți mari, bisericile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și altile câte nu au zis țara că va vedea".

Simion Dascălul adaugă cum că oastea lui Laski, venită în sprijinul domnitorului, a fost gonită după uciderea lui de țărani cu „îmblăcie și cu coase".

De altfel, Ureche însuși notează că Mircea Ciobanul voia să cuprindă Moldova tocmai profitând de „împărechierea ce era între călărași și între pedestrași", adică de conflictul dintre boieri și țărani. Conflictul s-a accentuat în timpul domniei lui Ion vodă Armeanul. Ureche e mai obiectiv cu acesta decât Azarie, recunoaște că era „de minte ascuțit, de cuvântu gata și... harnic, nu numai de domnie ce și altor țări să fie cap mai mare", totuși nu-i iartă exactiunile „belituri" „fără dumnezeire" ce a făcut, morțile groaznice date îndeosebi călugărilor și boierilor. De aceea, Ureche, conform concepției sale, crede că dezmembrarea trupului lui Ion vodă cu două cămile, în bătălia de la Cahul, a fost o pedeapsă venită de sus.

Lupta între moldoveni și turci este viu zugrăvită, cu mare admirație pentru vitejia moldovenilor:

„Ci moldovenii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbândească. Și multă moarte s-au făcut între amândoao părțile, că nu era loc de a călca pre pământu, ci pre trupuri de om. Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le obosisă și armele scăpa. Acela praf să făcusă, cât nu să cunoștiia care de care-i ieste, de săneațe și di trăsnetul pușcilor nu să auziia dispre amândoao părțile, nici pușcașii nu mai știa în cine dau."

Domnitorul, văzând că nu are unde fugi, decât dacă ar zbura, s-a predat, iar cazacii s-au luptat mai departe, „de au perit până într-unul".

Figura lui Ion vodă Armeanul a fost reconsiderată în spirit democrat întâia oară de B.P. Hasdeu, în cunoscuta sa monografie *Ion vodă cel Cumplit* (1865).

Ajutorul cazacilor a fost de folos și lui Ivan Potcoavă, poreclit așa „pentru că au fost rumpând potcoavele", deși alții îi ziceau Cretul, originar din Mazovia, prezumat frate al lui Ion vodă, care era fiul lui Ștefan (Ștefăniță). Lupta lui Ivan Potcoavă cu Petru Șchiopul la Docolina a intrat în *Șoimii* și *Nicoară Potcoavă* de Mihail Sadoveanu. Ureche o descrie ca pe lupta lui Por cu Alexandru cel Mare:

„Și apropiindu-să oastea lui Pătru-vodă, văzându cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stâmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul și în oameni și în dobitoace. Ci dobitoacele mai multă zăhăială făciia turcilor decât cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi. Și dându războiu vitejește, după multă nevoință a cazacilor, iată al doilea rându pierdu războiul Pătru vodă și iarăși rămasă izbânda la cazaci." [...]

Grigore Ureche n-a avut răgazul să ducă letopisețul până la zi. Cu scrutarea morală de care era capabil, ar fi lăsat fără îndoială memorii de o valoare literară cu mult deasupra celei a cronicii rămase de la el.

Cele mai bune manuscrise ale lui Ureche sunt de la începutul secolului al XVIII-lea și se datoresc unor copiști munteni. În aceste condiții studiul limbii și stilului cronicarului este dificil, pentru că trebuie reconstituit, operație totdeauna arbitrară. Stilul individual se poate cel mult presupune, calitățile lui principale fiind proprietatea și conciziunea, calități ce caracterizează opera istoricului latin Tacit.

(Al. PIRU, *Literatura română veche*, E.P.L.,
București, 1961, p. 114–134)

Înainte de a putea afirma ceva despre sistemul asociațiilor – vorbim de cele intenționate –, este necesar să înțelegem cărui tip imaginativ aparține scriitorul, prospectând, pe cât se poate, zonele

atinse de închipuirea lui, în special acelea fără de știre atinse, pe când se străduia să reproducă onest evenimente.

Imaginația sa, constrânsă să se înfrâneze mereu, resimțindu-se de pe urma izbirii numeroaselor praguri și a multiplelor îngrădiri specifice domeniului exact al istoriografiei, ni se dezvăluie puțin și poate fi prețuită aproximativ.

Adunate, imaginile presărate ici-colo, la mari distanțe în text, sub chipul modest al comparației (figură intenționată), țâșnind, în schimb, la tot pasul, dintre formațiunile bizare ale limbii timpului, alcătuiesc, cu sprijinul firesc și compensatoriu al imaginației noastre de cititori, o lume săracă de icoane primitive. Imaginile par, toate, inspirate de contactul cu un mediu auster, fără pretenții, toate poartă amprenta unei ambiante românești rudimentare.

Absența tradiției literare și, în general, a celei spirituale, condiția de deschizător de drum fac imposibilă identificarea vreunei înclinații spre abstract. Imaginația cronicarului nu poate scăpa de sub impresia persistentă a lucrurilor din jur, de ambianța concretă a gospodăriei, a faptelor zilnice, nu-și poate slobozi aripile din strânsoarea limitativă a universului ortodox. Nimic nu probează, sub acest aspect, faima de cărturar a autorului, și cu atât mai puțin a unui cărturar – cum s-a zis adesea cu exaltare – umanist, căci mult mai convingător ar fi fost, din acest punct de vedere, un univers asociativ subtil și livresc, decât sărăcăcioasele și dezolant de puerilele observații relative la originile poporului și ale limbii române, ori cele copiate, foarte probabil, dintr-un atlas geografic, referitoare la Ardeal, la Polonia și la Turcia. Este poate umanist cronicarul numai cât îl atinge aripa gândirii ortodoxe. În fond, el rămâne un barbar înzestrat cu spirit justițiar.

Câteva direcții rămân prioritare și asociativitatea cronicarului se exersează parcă mereu pe anumite făgașe. Le ilustrăm mai jos cu câteva exemple, rămânând să verificăm, cu o altă ocazie, într-un studiu care să angajeze cea mai interesantă problemă a cronicii – starea metaforică a cuvintelor – dacă și cu cât se diversifică universul imagistic al autorului, în care în care exploatăm virtuțile, pentru noi poetice, ale limbajului său obișnuit. Mai înainte, însă, să observăm că felul cum sunt descrise și povestite unele fapte istorice, relatarea lor adică, trădează un anumit contact uman, prin însăși alegerea cuvintelor, prin

recurența unora dintre ele, printr-un anumit unghi particular de abordare a evenimentelor.

Cavalerii lui Matei Corvin, loviți prin surprindere, „în toate părțile rătăciia", ca niște vietăți golașe, căzute din cuib, „de-i vâna țăranii în zăvoaie..." Dacă oamenii săi erau, cum se bagă pe seamă, vânați (nu „prinși"), însuși craiul „rănit de săgeată foarte rău", hălăduind pe poteci spre Ardeal, e asimilat de autor, în involuntară viziune, cu fiara atinsă, târându-se, beteagă, printre gonași.

Urmărirea unui corp de oaste în retragere trezește, de la sine, imaginea unei goane vânătorești. Ureche se află sub dominația acestei viziuni – un veritabil etimon imagistic – care îl preface pe Ștefan, pe câmpul obișnuit al relatării, când în cititor priceput al jocului înșelător de urme lăsate de vânat („simțindu déciia Ștefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis..."), când într-un soi de fiară, primejdioasă sub apatia ei părelnică („Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ștefan vodă, să le fie a strica pacea...").

În același fel, un domn abil (Despot vodă) pare – în expresia comună, deloc intenționată a cronicarului – un îmblânzitor de bestii neliniștite: „pre boiari cu cuvinte dulci îi îmblânzia...".

Vânătoarea cu șoimi este sugerată de expedierea în pradă a unor pâlcuri de cavalerie turcă: „așa au slobozit năvrapii săi de au prădat toată țara".

Vultur de stâncă, pribegitul Pătru Rareș își veghează de sus urmăritorii, „lăsându-să ca să poată ceva odihni deasupra mănăstirii, în munte...".

Turcul își epuizează victima în felul ursului („că vrăjmașul lor și a toată creștinătatea, turcul le stă în spate..."), și are gesturi de pescar („și asupra volniciei tuturor întinde mrejile sale ca să-i cuprinză"). Alteori, hultan, el atacă în picaj: „Mai apoi s-au lăsatu la ceilaltă spuză de i-au snopit și i-au sfărâmatu. De aceea, vigilenți ca vietățile dușmănite ale pădurii, „domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise despre turcu...".

Toate aceste exemplificări, la care, în mare parte, am apelat și în alte capitole, sunt adunate aici cu intenția ca, prin numărul lor mare, să facă să se deconspire impulsurile dominante, reperele stabile ale imaginației cronicarului.

Exprimarea, în aceste fragmente, este nefigurată, din punctul de vedere al epocii, și figurată fără intenție, din punctul nostru de vedere.

Imagini vânătorești apar, însă, și cu intenție, prin cele câteva comparații ale autorului, confirmând precăderea înclinației lui plastice. Plutind în aerul ei aparent convențional, comparația „ca un leu gata spre vânat" poate fi luată totuși în seamă. Fiind pricinuită de temperatura sufletească a lui Ștefan, este plauzibilă și pertinentă. Pe lângă aceasta, observată în adâncime, comparația evocă încordarea de felină în atac, forța ei plastică aparținând nu imaginii statice a leului, ci atitudinii de arcuire febrilă de dinaintea saltului. Ar merita ca imaginea să fie adusă aproape de altele referitoare la Ștefan (de exemplu cele care fac din el o fiară ce nu trebuie zădărâtă), într-un efort de precizare și revizuire a portretului marelui domnitor, prin consemnarea impresiei lăsate de el urmașilor.

O a doua comparație animalieră („închis-au poarta și ca niște lupi într-o turmă fără nici un păstoriu, au întratu într-înșii, de-i snopiia și-i giunghia..."), este astăzi integral convențională. Nu tot așa era pe vremea lui Ureche, când imaginile nu se iveau ca auxiliare expresive ori purtând intenția unor efecte pur estetice, ci sub imperiul emoției, exact ca în folclor; episodul măcelăririi boierilor este narat cu groază alunecată în oroare și nedumerire.

Comparația trădează o zonă imaginativă adiacentă – câmpul vizual domestic. Comparația vânătorească înfățișează, în cronică, faza de exces imagistic, pentru că, de regulă, aici efortul expresiv și imaginația asociativă nu sunt cu nimic diferite de ale povestitorului popular, adică poartă mereu, într-un chip sau altul, amprenta rusticității.

Se află la Ureche destule modeste comparații – ne vine greu să le socotim ca atare – care divulgă structura psihică și universul accesibil cronicarului. Iată comparația apărută prin simplificarea carnației unei parabole: „Iani socotește că supt un copaci bun, căți să mistuescu, sau câtă laudă își adaoge nu numai purtătoriul, ce și țara, când năvăliia la dânsul și la țară și domnii cei striini, ca să-i ducă la domnie..."

Câteva evocă implicit obiceiuri, ocupații domestice, punctele de sprijin ale imaginației cronicarului în sfera cotidianului: „multă oaste leșască au perit, unii de oștenii, alții de țărani, ce le *cuprinsese ca cu o mreajă calea...*"

„Derept aceia îi zic Țara peste munte, căci iaste încungiurată de toate părțile cu munți și cu păduri, *cum ar fi îngrăditǎ.*"

Altele decurg din cutele sufletului colectiv, din spiritualitatea rurală închisă în cicluri, supusă, milenar, riturilor, dominată de ideea patriarhală a familiei: „Ce moldovenii așa sta cum s-ar fi gătit să moară", „că boiarilor le era părinte, pre carii la cinste mare îi ținea". [...]

Este, oare, funciarmente populară sintaxa narativă a lui Ureche ori se află ea sub pecetea retoricii umanismului târziu, contactat, în tinerețe, în Polonia ? Chestiunea, pusă în termeni disjunctivi, ni se pare irezolvabilă, mai ales în faza actuală de cunoaștere a limbii literare, a ceea ce limitează popularul de cult în epocă. În locul soluțiilor tranșante, să facem operația înțeleaptă și incomparabil utilă de a inventaria tipurile de fraze narative.

Trebuie spus de la început că numeroase, foarte numeroase fragmente din cronică recomandă o sintaxă evoluată; maturitatea ei se distinge în flexibilitate, în putința adaptării la cadențele materiei și în libertatea soluțiilor topice. Și în primul rând în adaptabilitate, căci este reconfortant să simți și apoi să stabilești diferențe între fraza ideologică și cea narativă după cum evoluezi în text de la comentariu la obișnuita expunere de evenimente. Prea puțin din simplitatea frustă, utilitaristă a parataxei populare, foarte departe de somptuoasa desfășurare a frazei costiniene.

Reiterarea copulativului *și* al epicii populare, iar, în variantă scrisă, obositoarea reluare a aceluiași în proza neculciană nu există în prima cronică a țării, unde dominantă e eficiența și caracteristică e uluitoarea limpezime a expunerii. *Și* nu este, aici, ticul verbal al povestirii, reminiscență a stereotipiei persuasive a basmelor. Pentru că nu este diseminat în tot locul, apariția lui repetată într-un pasaj posedă un potențial psihologic, obligă să-l luăm sub observație stilistică.

În general, *și*, în coordonare, aflat la început la nivelul complex al frazei, coborând, apoi, progresiv și din ce în ce mai rapid, la verigi sintactice inferioare, suportă o interpretare intensiv-cumulativă. Pierderile catastrofale îi suscită cu regularitate stranie o astfel de construcție cronicarului. Trebuie să revenim la trei exemple remarcabile, fructificate de noi pe alte laturi:

„Iar Ștefan vodă, miercuri 24 de zile a aceștii luni, au dobândit cetatea Dâmbovița și au întrat într-însa și au luat pe doamna Radului vodă și pe fiică-sa Voichița au luat-o și e doamnă și toată avuția lui și visteriile și veșmintele lui cele scumpe și toate steagurile lui";

„Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănului și au tăiat capetele pârcălabilor și muerile lor le-au robit și mulți țigani au luat și cetatea o au arsu";

„Și mulți den boiarii cei mari au picat, și vitejii cei buni au perit, și fu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor de penpregiur, deaca auziră că au căzut moldovenii supt mâna păgânilor."

Intensitatea rezultată se află la același nivel, însă există nuanțe: în primele două exemple, enumerarea se face cu spaimă crescândă, în al doilea, cu strângere de inimă până la înăbușire.

Dacă nu poate intra în discuție asimilarea simplicității și stereotipiei sintatice populare cu tiparul sintactic al cronicii, ne rămâne să constatăm ce grad de rafinament atinge în frazare autorul. Un amănunt neînsemnat de redactare, și anume o turnură particulară în formularea unui pasaj, ne-a fost suficient pentru a abandona imaginea unui practicant al expunerii oarbe, iresponsabile. A nu-ți uita, neonorați, într-un cotlon al frazei, determinanții, a constrânge fraza să finalizeze, recurgând, pentru aceasta, la *un repetitio* discursiv, ca și cum relatarea rarefiată prin dictare ar fi cerut-o, sunt mărturii suficiente pentru atestarea unui anumit grad de vigilență compozițională și sintatică a cronicarului:

„Ci *pân-a să strânge* oastea lui Ștefan vodă și pân-a-i veni agiutoriu, că și Laslău, craiul ungurescu, fratele lui Albertu, încă i-au trimis 12 000 de oameni de oaste și cu dânșii pre Birtoc, voevodul Ardealului, ce era cuscru lui Ștefan vodă, și de la Radu vodă încă i-au venit agiutoriu oaste muntenească. Ci *până a să strânge* oastea toată la un loc, Albertu crai au purcesu cu oastea de la Coțmani și au lovit la Șipinți."

Probând, întâi, existența unui anumit scrupul sintactic, suntem slobozi să extindem, din aproape în aproape, investigația. Odată demonstrată varietatea în registrul frazelor narative, ea s-ar constitui ca argument al conceperii lucide a șirului sintactic. Astfel, exemple de concentrare narativă sprijinită pe puterea de contragere a

gerunziilor, pe scuturarea determinărilor superflue se află în multe locuri. [...]

Sintaxa cronicarului poate fi explicată, mai curând, prin fenomenele obișnuite de autostereotipare în procesul redactării, de adeziune la tipare comode, în fine, admitem chiar că prin anume infiltrații de subconștient ale stilului istoriografic latin, decât prin cunoștințele sale retorice asimilate și aplicate consecvent. Dacă există totuși, un anume control al sintaxei, turnúrile retorice ale frazei sunt înșelătoare, ele sunt egale cu hazardul sau pot fi motivate, când intervine repetiția, pur și simplu, printr-o penurie sinonimică: „Și cu vrerea lui Dumnezeu pierdură leșii războiul și fu izbânda lui Ștefan vodă și *multă* oaste leșască au perit și pre *mulți* i-au prinsu în robie. Și *multă* cazną făcea moldovenii...".

Mult mai profitabilă, în sensul determinării unei tipologii sintactice, ar fi interpretarea psihologică a topicii și a caracteristicilor frazării. O asemenea interpretare ține seama de conjunctura momentului, de psihologia redactării. De exemplu, credem că se poate stabili un fel de *regulă a primului impuls.* Cercetată cu ochi profesionist, topica micilor segmente sintactice (care, la scară, reproduce pe cea a marilor unități) pare a fi determinată de forma particulară de exprimare a majorității povestitorilor și, în general, a tuturor celor care, formulând iute și direct, renunțând a-și mai supune textul unui control riguros, nu operează, constant, retușuri, nu verifică totdeauna adresele determinării, pe scurt, *nu elaborează.*

Se revelă, în diverse locuri ale redactării rămase la primul jet, consecințele topice ale unei puternice tendințe de grupare din fugă a cuvintelor în propoziții, după importanța noțiunilor conținute, într-o străduință lăuntrică (neconștientizată) de a transmite rapid și eficient esențialul.

Cuvintele purtătoare ale informației cheie (nu neapărat importante și sub raport gramatical) și, pentru că aparțin unei opere istorice, purtătoare a *știrii,* sunt împinse de un resort imanent în prima poziție. Strămutări de cuvinte se produc constant în virtutea acestui „principiu" ordonator intern: „Așijderea și *muntenilor* nu numai *nevoie* și *groază* le făcea, ce și *domnii* le schimba și, *pre cine vrea ei,* primiia. *Pre ardeleni* nu-i lăsa să să odihnească, ci *pururea* le făcea nevoie, și *cetăți* câteva, le luase."

Topica aceasta întoarsă, așezând la vedere avuția semantică, este cu adevărat topica obișnuită; cea indicată ca obiectivă, astăzi, în gramatici, intervenind prin excepție la el, constituie, în chip paradoxal, o abatere expresivă.

Obișnuită să alunece în acest tipar specific, fraza poate să ajungă la obscurități de felul: „în Țara Leșască de multe ori au intrat și multă pradă și izbândă au făcut (n. n., moldovenii), *den câmpi tătarâi i-au scos*"; ceea ce în transpoziție modernă înseamnă „i-au scos pe tătari din câmpii". Alteori, în același fel, se nimeresc ambiguități sugestive: „de au slăbit *caii* turcilor *cei gingași*", „Iar giudecata *celor* cu strâmbătăți *de la margine,* să să facă de îmbe părțile".

Odată pornite, construcții care se cereau continuate, în accepția noastră, într-un singur fel, își abandonează traiectul obișnuit pentru a continua pe calea laterală, deschisă de cuvântul esențial, primul venit în minte în clipa de dinaintea formulării: „Deciia Ștefan vodă *gătindu-se* de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara."

Parantezele îl fură uneori pe Ureche, dar ele nu au caracterul organizat, metodic, de edificiu supraetajat al profesionistului întru digresiune Costin, ci sunt precizări spontane, contrastând cu lapidaritatea restului, ivite din dorința de a spune pe nerăsuflate cât mai mult și încadrate, de aceea, stângaci:

„Așa pierzând pușcele, lăsând steagurile, *carile toate le-au adunat Ștefan vodă,* și ei, cine cum au putut, în toate părțile s-au răschirat";

Ștefan vodă, lăsând inema cea neprietenească și întorcându-se către datoriia cea creștinească, s-au împăcat cu craiul leșăscu și mare legătură au făcut, *nu că doară s-au temut de puterea lor, care să ispitise și războiu făcuse și cu turcii, de atâtea ori i-au și biruit, și cu alți megiiași de penpregiur având sfadă, niciodată nu s-au plecat,* ci pentru să cunoască toată creștinătatea că n-au fost despre dânsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra lui craiu, ce craiul fără cale și fără știre au venit asupra lui, *unde și acolo s-au întorsu cu rușine,* mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el lui craiu, decât craiul lui Ștefan vodă, au întrat de i-au arsu târgurile și i-au robit podarii". [...]

În capitolele de istorie propriu-zisă, în care dominantă este transmisia eficientă a știrilor, redactarea, care este în jet, se face în funcție de un soi de analizator instantaneu al importanței fiecărui cuvânt în finalizarea mesajului; acesta din urmă se poate modifica, în

jocul psihic al asociațiilor, chiar pe parcurs, cu redistribuirea de rigoare a cărămizilor construcției, de unde rezultă o topică pentru noi imprevizibilă, care este, de fapt, o topică spontană. Ea este ușor de confundat cu topica latină liberă.

Topica spontană reprezintă și ea o sursă de suspens epic.

(Eugen NEGRICI, *Narațiunea în cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin*, Editura Minerva, București, 1972, p. 109–113, 139–141, 143–147)

Dat fiind că Simion dascălul își declină numele la anumite interpolări mai mari, M. Kogălniceanu, atunci când a publicat cronica lui Ureche, în 1852, a separat toate adăugirile pe care el le socotea ca fiind ale lui Simion dascălul, într-un apendice al letopisețelor. Textul propriu-zis al cronicii a fost atribuit de editor lui Grigore Ureche. M. Kogălniceanu reia, în fond, teza mai veche a cronicarilor români din generațiile imediat următoare aceleia a lui Ureche.

Mai târziu însă, pe măsură ce s-au descoperit noi manuscrise și pe măsură ce ele au început să fie studiate, cronica a fost atribuită întâi lui Nestor Ureche, tatăl cronicarului (de către B.P. Hasdeu, Aron Densușianu), apoi din nou lui Gr. Ureche (de către Ștefan Orășanu, I. Bogdan, N. Iorga, P.P. Panaitescu etc.).

Spre deosebire de predecesorii săi, Constantin Giurescu consideră ca autor principal pe Simion dascălul. Un amendament aduce acestei teze Constantin C. Giurescu, după apariția lucrării lui P.P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin* (Buc., 1925). Constantin C. Giurescu consideră că letopisețul în chestiune are doi autori: Grigore Ureche și Simion dascălul, sub numele cărora istoriograful modern chiar publică textul în cele trei ediții îngrijite de dânsul.

În ciuda argumentelor lui Constantin C. Giurescu, teza mai veche, după care autor ar fi numai Gr. Ureche, continuă să fie susținută de un număr mare de specialiști (P.P. Panaitescu, I.C. Chițimia etc.). Discuțiile cu privire la problema paternității cronicii au fost redeschise în timpul din urmă (1960), cu prilejul apariției ediției a doua a cronicii lui Ureche (1958) sub îngrijirea lui P.P. Panaitescu.

Constantin C. Giurescu își reafirmă punctul de vedere mai vechi. Recent însă, întemeindu-se pe studiul aprofundat al izvoarelor externe ale cronicii lui Ureche, I.C. Chițimia a adus dovezi de netăgăduit în favoarea paternității lui Gr. Ureche asupra cronicii. [...]

Dacă analizăm însă conținutul declarațiilor personale ale lui Simion Dascălul, caracterul interpolărilor sigure datorate lui și natura izvoarelor indiscutabile folosite de el, vom constata că problema determinării unor cazuri de limită, adică a unor pasaje care pot fi atribuite, în egală măsură, lui Simion Dascălul și lui Grigore Ureche, nu e cazul să se mai pună.

În toate declarațiile pe care le face la persoana întâi singular, Simion Dascălul se dovedește arogant, lăudăros, superficial, un om care vrea să pară mai mult decât este. Aproape de fiecare dată se scoate în evidență în opoziție cu Grigore Ureche. De exemplu, referindu-se la documentarea cronicii, afirmă că Grigore Ureche scrie „mai mult din cărțile streinilor, decât din izvoadele noastre", pe când el, Simion Dascălul, se bazează pe un număr mai mare de izvoare și va relata „toate pre rând". Grigore Ureche afirmase că „letopisețul moldovenesc", pe care-l folosește ca izvor, merge până la domnia lui Petru Șchiopul, pe când el, Simion Dascălul, a aflat un „izvod de-nceput" până la domnia lui Vasile Lupu ș.a.m.d.

Interpolările sigure ale lui Simion Dascălul, mai ales cele marcate de el ca atare, sau dublează unele capitole ale textului inițial, sau conțin relatări cu totul nesemnificative. Astfel, după ce Grigore Ureche arată că „de la Râm ne tragem" și vorbește „de răsipirea țărâei dintâiu", Simion Dascălul adaugă două capitole succesive: „De ijderăniia moldovenilor..." și „De descălecarea Maramureșului". Aici, întemeindu-se pe un izvor străin („unguresc", zice autorul interpolării), neidentificat până acum, și confundând epoci istorice destul de distanțate, Simion Dascălul susține că românii sunt descendenții tâlharilor trimiși de împăratul Romei (care anume, nu se precizează) lui Laslău, craiul maghiar, în campania acestuia împotriva tătarilor, tâlhari care s-au stabilit apoi în Maramureș. Într-un alt capitol, plasat tot în preambulul letopisețului („O poveste den predoslovia letopisețului cestui moldovenescu, ce într-însa spune că iaste făcută țara den doao limbi, den rumâni și de rusi..."), Simion Dascălul expune o povestire despre lațco prisăcarul, interesantă ca document

de literatură artistică, dar fantezistă sub raportul informației istorice. Capitolul privitor la domnia lui Despot vodă conține de asemenea o declarație a lui Simion Dascălul despre intervenția sa în cursul acestui capitol. Intervenția s-ar întemeia, după spusele lui Simion Dascălul, pe versiunea poloneză a cronicii lui Al. Guagnini datorită lui M. Paszkowski. Analizând textul cronicii în lumina izvoarelor poloneze, I.C. Chițimia arată că, și de data aceasta, avem a face cu un truc al lui Simion Dascălul: „considerăm că Ureche l-a cunoscut pe Gwagnin și foarte probabil Simion Dascălul nu l-a cunoscut, însușindu-și comentariile lui Gr. Ureche". Intervenția lui Simion Dascălul s-ar putea reduce aici la încurcarea expunerii și la introducerea unor afirmații necontrolate.

Dacă analizăm caracterul acestor interpolații mai ample, datorate în mod sigur lui Simion Dascălul, observăm că acesta este lipsit de spirit critic, e de rea-credință și mistifică adevărul istoric. Este foarte probabil ca povestirea de „ijderenia moldovenilor" să plece de la unele evenimente din istoria Ungariei, care însă, prin tradiția orală și prin amplificări ulterioare, să fi ajuns la răstălmăciri grosolane ca aceea din interpolarea lui Simion Dascălul. Pe de altă parte, este cu totul improbabil ca Simion Dascălul să fi cunoscut un letopiseț intern mai dezvoltat decât „letopisețul moldovenesc" folosit de Grigore Ureche, în sensul că mergea până la domnia lui Vasile Lupu. Este aproape imposibil că acest letopiseț, dacă a existat, să nu fi fost cunoscut și să nu fi fost citat de Ureche. Relevăm aci și faptul că pentru perioada 1587-1594, în relatarea căreia Grigore Ureche folosește tradiția orală, nu se întâlnește nici o interpolare sigură a lui Simion Dascălul.

Un ultim argument ni-l furnizează Miron Costin, care, menționând că pentru perioada până la domnia lui Aron vodă există letopisețul lui Grigore Ureche, declară în mod categoric: „iară de la Aron vodă scris nu să află, nici de altul, nici de Ureche vornicul", motivând această lipsă, imediat în continuare, astfel: „ori că l-au împiedicat datoriia omenească, moartea, carea multe lucruri tae și să obârșască nu lasă, ori că izvoadele lui s-au răsăpitu, ce va hi mai scris și de la Aron vodă încoace". Reținem, din aceste declarații, că la data când s-a apucat Miron Costin să-și scrie cronica, în Moldova, versiunea cunoscută public a cronicii lui Grigore Ureche ajungea până la a doua domnie a lui Aron vodă. Miron Costin pune însă și ipoteza

întreruperii expunerii lui Ureche prin moartea autorului, dar și posibilitatea existenței unei continuări a cronicii, continuare care, prin risipirea manuscrisului, s-a pierdut.

Dacă acest letopiseț „până la domniia lui Vasilie vodă" nu este o născocire a lui Simion Dascălul, pornită din orgoliu, atunci trebuie să admitem ipoteza mai nouă a lui I.C. Chițimia și mult mai verosimilă că „însuși originalul lui Ureche mergea până la domnia lui Vasile Lupu", dar „mâna copistului a înlemnit înainte de a termina copierea". Copistul – e vorba de Simion Dascălul – a ajuns cu copia la titlul capitolului consacrat lui Lobodă. În felul acesta, afirmația din prefața lui Simion Dascălul că Ureche mergea cu expunerea până la Petru Șchiopul, iar continuarea până la domnia lui Vasile Lupu îi aparține lui, lui Simion Dascălul, constituie o altă inducere în eroare a uzurpatorului paternității lui Ureche asupra cronicii.

Documentarea pe care o folosește Simion Dascălul este, deci, discutabilă. Pe de o parte, pentru domnia lui Despot vodă, nu e sigur că Simion Dascălul consultă cronica lui Guagnini, dar e foarte probabil ca lui să i se datoreze anumite intervenții care contrazic sau încurcă versiunea lui Grigore Ureche. Pe de altă parte, Simion Dascălul face referiri la izvoare imaginare, născocite de el (letopisețul unguresc), ca să pozeze în cărturar doct, bine documentat. Toate celelalte adăugiri care au fost atribuite sau pot fi atribuite lui Simion Dascălul sunt de proporții foarte reduse, sunt absolut nesemnificative, lipsite de importanță și nu presupun o documentare specială. E posibil deci ca autorul acestor intervenții să nici nu fie Simion Dascălul. Dacă ne limităm însă numai la interpolările sigure, sărăcia documentării în contradicție cu declarațiile emfatice ale interpolatorului și lipsa de spirit critic a lui Simion Dascălul sunt evidente. [...]

Coroborând declarațiile personale ale lui Simion Dascălul, care însoțesc interpolările sale principale, cu analiza critică a interpolărilor respective, rezultă că, în fond, intervențiile lui Simion Dascălul se reduc numai la texte confuze, care „amestecă" și „turbură" istoria, după expresia adnotatorului anonim, și că de alte intervenții el nu a fost capabil.

Nu este exclus însă ca între aroganța și caracterul de uzurpator al lui Simion Dascălul, pe de o parte, și faptul că la scurt timp după moartea lui Grigore Ureche a dispărut orice urmă a versiunii

originale a cronicii acestuia, să existe o strânsă legătură. E posibil ca Simion Dascălul să fi intrat în posesia manuscrisului cronicii imediat după moartea lui Ureche, în orice caz înainte ca manuscrisul să fi putut fi copiat și difuzat în afara familiei cronicarului. Punându-și în aplicare planul său ascuns, Simion Dascălul s-a înarmat cu câteva informații suplimentare și a început să transcrie textul, completându-l acolo unde considera el că e necesar sau unde dispunea de material în plus. Presupunem că, odată terminată operația, Simion Dascălul a avut grijă să distrugă originalul. În orice caz, el a pus în circulație numai versiunea interpolată. Simion Dascălul, așa lipsit de inteligență cum era, și-a dat seama că, dacă un contemporan al său ar fi confruntat versiunea originală a cronicii cu cea interpolată, el, Simion Dascălul, s-ar fi compromis definitiv.

După toate probabilitățile, Simion Dascălul a realizat această versiune a sa între 1654–1660.

Se crede că Simion Dascălul, interpolatorul cronicii lui Ureche, este unul și același cu Simion „dascălul" (sau secretarul) boierului Gavril Costache, care era mare spătar și cumnat al lui Miron Costin. Acest Simion „dascălul" apare într-un act de cumpărare scris la Iași, în 1669, alături de Constantin Cantemir, viitorul domn, și Velicico Costin. Dacă identificarea corespunde realității, trebuie să admitem că Simion Dascălul era cunoscut în familia Costineștilor și în aceea a Cantemireștilor. În această ipoteză, noi suntem înclinați să presupunem că evaluarea intervențiilor lui Simion Dascălul de către Costinești ar putea avea la bază și elemente greu de precizat în prezent, fără documente scrise.

Autograful versiunii lui Simion Dascălul și primele rânduri de cópii după versiunea lui nu se mai păstrează astăzi.

(Liviu ONU, *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 151–152, 154–158, 160–161)

Din constatarea diferențelor între cronica lui Grigore Ureche și cea a lui Macarie (pasaje referitoare la aceleași evenimente) s-a tras concluzia că Grigore Ureche n-a cunoscut cronica lui Macarie

(P.P. Panaitescu). Mai plauzibil este că a cunoscut-o, dar nu l-a influențat, pentru că el avea o cu totul altă înțelegere a rostului cronicarului. El nu vrea să se afle doar „scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate". În comparație cu Macarie este un puritan (al genului, se înțelege) care vrea să facă istoriografie pilduitoare și nimic altceva. Ficțiunea („basne și povești") este exclusă programatic, împreună cu vorba poleită inutil. Replica față de tradiția moldoveană este tranșantă și de aici vine nemulțumirea exprimată la începutul *Letopisețului*: „scriitorii dentâiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemernici, mai mult proști decât să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul." Se vede clar dezideratul unei pozitivări a genului, ceea ce impunea și folosirea codului lingvistic cel mai ușor de mânuit.

Exista, așadar, o *tradiție* istoriografică în Moldova (Ureche citează foarte des „letopisețul moldovenesc"), într-una din limbile considerate sacre în Evul Mediu și față de care cronicarul simte nevoia să ia atitudine. Nu completările informative (masive) sunt principalul aspect al acestei replici, ci schimbarea instrumentului lingvistic. Este cert că scrierea unei istorii a țării în limba „vulgară" contravenea normelor cărturărești din epocă și autorul se simte dator să dedice un capitol acestei limbi, căreia îi subliniază ilustra înrudire cu latina.

Publicul virtual se restrânge prin renunțarea la o limbă folosită încă, în acea vreme, în tot răsăritul european. Cronicile în slavonă puteau fi citite de la Țarigrad până la Moscova. Restrângerea ariei de răspândire este compensată de creșterea numărului real de cititori și de *influența* exercitată. Publicului virtual îi ia locul un public real. Fenomenul este întâlnit și în culturile celorlalte popoare răsăritene. „Desuniversalizarea" culturii din Răsăritul Europei a avut drept efect principal vitalizarea tradiției existente, prin individualizare națională. În planul istoriografiei, schimbările au fost vizibile: renunțarea la deschiderea letopisețului „de la facerea lumii"; renunțarea la clișeele retorice bizantino-slave (s-au creat astfel premisele pentru apariția altora); creșterea numărului de cititori și a ecoului stârnit de fiecare scriere; tendința națională, individualizatoare, devine dominantă, în locul tendinței creștine universalizatoare.

Este posibil ca o compilație (nu sinteză) a cronicilor slavone ale Moldovei să se fi făcut înainte de Ureche; argumente s-au adus în

sprijinul ipotezei, care nu poate fi însă acreditată în lipsa probelor documentare. Bazându-ne pe textele de a căror existență nu ne îndoim, putem afirma că Grigore Ureche *încununează tradiția scrierilor neficțive* (Macarie și urmașii lui cultivau hiperbola, nu ficțiunea). Consemnarea din primele letopisețe (lipsită de detalii informative) o întâlnim încă la Ureche, la care enumerarea tradițională, de război, revine adeseori, cuantele informative (și nu comentariul, ca la Miron Costin) fiind dominante. Dar tradiției analistice i se adaugă paranteza, glosa, digresiunea (toate ținând fie de tentația monografică, fie de finalitatea etică a scrierii), anticiparea, tentația anecdotică. Își fac loc – timid în comparație cu Miron Costin sau Ion Neculce – interpretarea faptelor, portretul, caracterizarea. [...]

Inaugurarea tradiției istoriografice românești de către Ureche este doar aparentă. În realitate, el *revitalizează o tradiție seculară,* fiind, în cadrul ei, cel mai important inovator. El se raportează în permanență la tradiția existentă, luând atitudine față de ea. Este vizibil, de altfel, că în cronica lui *informația externă s-a grefat pe un izvor intern,* căruia i se acordă, de regulă, ultimul cuvânt. [...]

Materialul strâns este organizat și dozat. Grigore Ureche este primul la noi care știe să renunțe la unele informații pe care le posedă și să se oprească la timp: „Ci de acestea destulu-i". Această dozare a materiei este foarte importantă, pentru că ea duce la conservarea genului tradițional al istoriografiei. Caracteristic literaturii medievale culte este că fiecare autor vrea să scrie nu o carte, ci Cartea. De aici, caracterul aglutinant, enciclopedic „avant la lettre" al scrierilor (*Roman de la Rose, Învățăturile lui Neagoe Basarab*), care nu se mai încadrează în limitele unui singur gen. Grigore Ureche se păstrează strict în limitele istoriografiei medievale (este ultimul la noi care o face cu talent), tentația monografică apărută deja la el, fiind în general reprimată și lăsată să se manifeste doar în pasaje puțin și oarecum parazitare.

În ciuda pecetei medievale, semne ale epocii culturale noi sunt vizibile la Grigore Ureche. El pune problema *autorității cărturărești.* Nu mai găsim atitudinea religioasă față de cuvântul scris, și tocmai în pasajele de critică apodictică („iar de au și însemnat, n-au știut ce au scris") trebuie văzut cel mai important simptom de laicitate. El face o critică lucidă a izvoarelor pentru că nu mai crede într-o singură carte

(prin asta s-a detașat de mentalitatea cărturarului medieval, adoptând atitudinea de sorginte renascentistă). Este vizibilă, de altfel, mândria cu care corectează sau amplifică informația oferită de izvoarele consacrate. [...]

Ceea ce frapează la Grigore Ureche este acuratețea genului. În general, el separă pildele de epic, dar detașarea de hagiografie este evidentă în viziunea asupra lui Ștefan cel Mare. Prin această acuratețe, *Letopisețul* său îmi pare exemplar pentru tradiția cronicărească din Moldova. La Miron Costin, tentația monografică va fi mult mai des manifestată, iar la Neculce va triumfa subiectivismul autorului. Grigore Ureche este adevăratul clasic al istoriografiei moldovene, care nu începe cu dânsul. La Miron Costin apare conștiința separării genurilor, iar la Neculce istoria narată este mult mai procustian filtrată de povestitor; în ambele cazuri, profitul pentru literatură e cert. Ureche însă rămâne clasicul primului gen laic din cultura noastră. Meritele-i în această privință sunt cu atât mai mari cu cât ele n-au fost evidențiate de evoluția urmașilor, el sintetizând în chip deliberat o tradiție și realizând apoi saltul calitativ. [...]

În legătură cu stilul lui Grigore Ureche s-a vorbit insistent despre concizie, precizie, economie de mijloace. Lapidaritatea, spontaneitatea s.c.l. nu sunt calități absolute, ci relative. Stilul lui Grigore Ureche este lapidar în comparație cu al lui Miron Costin sau Neculce, dar prolix în comparație cu al *Letopisețului anonim al Moldovei* sau cu al pisaniei bisericii din Războieni. Mai mult chiar, stilul părții a doua a *Letopisețului* său este prolix în comparație cu acela din prima parte; modificarea cantității informației a produs modificări de stil. De aceea, corolarul firesc în analizarea stilului îmi pare un text contemporan *Letopisețului,* text în care idealul preciziei este implicat: *Pravila* lui Vasile Lupu (*Carte românească de învățătură,* 1646).

Cât despre spontaneitatea lui Grigore Ureche, ea este creația noastră. Cronicarul ne apare drept spontan deoarece avem impresia că noi nu mai suntem. El folosea cu naturalețe ceea ce noi supunem rezervei culturale. Numai în acest sens este spontan (cum îl tratează, abuziv, Călinescu). Dar spontaneitatea lui este mult mai îngrădită decât a noastră (o dovadă în acest sens sunt numeroasele repetiții, șabloane, asociații stereotipe etc.) de prejudecățile vremii și, în plus, de instrumentul lingvistic nemlădiat îndeajuns. Grigore Ureche

metaforiza mult mai mult decât noi, desigur. Dar cine conceptualiza în Moldova înainte de Cantemir ?

Categoriile amintite fiind rezultatul unei relații, în fiecare abordare a unui scriitor trebuie să precizăm termenul de comparație. În cazul lui Ureche putem lua, succesiv, mai mulți referenți: predecesorii, contemporanii, urmașii imediați (până aici comparăm aproape exclusiv modul de folosire a limbii; mai departe, apărând intenționalitatea artistică, referentul influențează serios interpretarea cronicii), proza romantică de inspirație istorică, proza modernă. Necesara pozitivare a demonstrației este asigurată în acest caz și confuziile mari evitate. Există însă pericolul ca exegeza să devină o simplă (și cam facilă) raportare a textului la altceva. Concluziile pot fi obiective, dar numai în cadrul relației amintite.

Un criteriu ceva mai general-obiectiv, produs de Roland Barthes, ar fi prezența sau absența figuralității. Foarte rară la Grigore Ureche, ea devine din ce în ce mai prezentă, mergând spre estetica prețioșilor la Miron Costin și mai ales la Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir. Gradul zero al scriiturii, teoretizat de criticul francez, este discursul alb, absența figuralității. Altfel spus, este „scriitura neutră", lipsită de ecouri temperamentale și de judecăți (evaluări); o scriitură servind exclusiv ca instrument. Teoria lui Barthes am preluat-o doar vag și cu precizarea că la Grigore Ureche folosirea stilului „alb" se face în virtutea intenției informative, și nu ca artificiu stilistic (precum în *Ciuma* lui Camus).

La începuturile culturii române culte, Grigore Ureche ocupă un loc paradoxal între limbă și literatură. Nu este, în cronica sa, numai „harul cuvântului", cum credea Călinescu, dar nici intenționalitatea literară încă n-a apărut. Se poate vorbi la acest autor de un „clasicism" în modul de folosire a instrumentului lingvistic. Nu depistăm în cronica lui intenția folosirii cu eleganță a instrumentului lingvistic, nici prezența ornamentului îndelung căutat. Găsim, în schimb, o uluitoare restrângere a funcțiilor limbajului, reduse, practic, la aceea comunicativă. Limbajul are la el o simplă valoare funcțională, spre deosebire de Macarie (care scrie cu „vorbe în aur împletite") și Miron Costin sau Dosoftei, căutători de ornamente eufonice.

Impresia de lapidaritate vine tocmai din lipsa detaliilor și a nuanțelor, cărora Ureche nu le acordă niciodată o exagerată

importanță. Semnalând neconcordanța între două izvoare informative, Ureche retează scurt discuția: „Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbânda tot au fost la Ștefan vodă, iară lui Pătru vodă tot să află că i-au tăiat capul". Laconismul este alteori rezultatul implicării cauzalității în propoziția (nu fraza) informativă: „Ci curundu vreme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduința". Deseori, timp relativ lung este comprimat într-o singură frază: „Și decii ș-au luat doamnă din țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tânăru".

Se pune întrebarea: în ce măsură lapidaritatea este deliberată sau rezultată involuntar ? La Ureche, sobrietatea stilistică este rezultatul austerității temperamentale și, implicit, comunicative. Dar tocmai din lipsa „artei" vine o crâncenă expresivitate. [...] Acestei austerități stilistice i se potrivesc, normal (pentru că ea este urmarea unui trai auster), greutățile neobișnuite, calamitățile naturale în primul rând. Paragraful dedicat secetei din 1585 este antologic. [...] Va fi avut Ureche intenția literaturizării ? Greu de crezut. Impresia de literatură vine din suprapunerea perfectă a unui stil pe materia de relatat, adaptarea ideală a instrumentului lingvistic la faptele narate. [...]

Din acordarea unei valori funcționale exclusiv comunicative limbajului decurg caracteristicile stilului lui Grigore Ureche. Departe de a fi rodul unui efort deliberat, sobrietatea stilului (lapidaritatea) este, la el, austeritate lingvistică. [...]

Faptul că își reprimă relativ repede comentariul faptelor narate nu indică nicidecum neparticiparea afectivă a autorului. G. Călinescu scria: „Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale nu putem căuta la el percepția lumii în care se mișca". Acel *cum* introduce o cauzalitate numai aparent corectă. Căci vocea auctorială este ușor depistabilă în multe pagini (cele care nu sunt transcrieri sau traduceri ale cronicilor mai vechi), perspectiva fiind dinspre prezent spre trecut.

Estomparea vocii auctoriale se face de către autorul însuși în virtutea normelor nescrise ale tradiției cronicărești. Dar această voce – care, urmărită cu finețe, ar conduce la depistarea interpolărilor – își face loc, cu timiditate, e drept. Să urmărim câteva dintre manifestările ei. Cea mai evidentă este obiectivarea oscilațiilor temperamentale: invectiva, exclamația și mai ales ieșirile pamfletare. Iată rânduri în care putem vedea posibila origine a pamfletului laic românesc: „Albertu craiul uitând prietesugul tătâne-său ce avea cu Ștefan vodă și nu făcea

oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsând sângile creștinilor și stropșindu volniciia tuturora, înmulțindu legea lui Moamet cea spurcată, ci gândi ca să-și arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, știindu că de multe ori să ajutoriia Moldova de la craii leșești, ca de la niște vecini de aproape, spre toți vrăjmașii". [...]

Vocea auctorială se manifestă cel mai pregnant în critica izvoarelor (omisiunile fiind uneori polemice: dintre știrile pe care le-a găsit în mod cert în cronicile poloneze, dar *n-a vrut să le citeze,* amintim descendența românilor din tâlharii Romei și îngenuncherea lui Ștefan la Colomeea); este de asemenea implicată în evocarea pilduitoare, tendențioasă deci. O mai depistăm ușor în idealul legislativ (Ureche dovedindu-se un polonofil lucid), ca și în ideologia proboierească sau în manifestările sentimentului național (paginile ilustrative sunt cele dedicate românilor transilvăneni).

O excepție de la propria-i normă narativă face autorul în lunga enclavă informativă așezată după prezentarea domniei marelui Ștefan. Sunt date informații cu privire la originea și obiceiurile popoarelor din jurul Moldovei. Dacă originea etnică este expusă compilându-se izvoare livrești, prezentarea obiceiurilor popoarelor este rodul *observațiilor directe* ale autorului. Nu mai poate fi vorba în acest caz de lipsă a „percepției lumii în care se mișca". Trebuie să acceptăm numai că această percepție n-o găsim exclusiv în genul memoralistic. [...]

„Percepția lumii în care se mișca", evidentă în prezentarea obiceiurilor popoarelor de primprejur, este mai clară încă în pasajele de insolită memoralistică din cronică. Despre invaziile tătarilor în Polonia scrie un om care le-a văzut; starostia Rohatinului, pomenită în cronică, fusese arendată de Nestor Ureche, tatăl cronicarului. Aluzii la prezent găsim peste tot, autorul apelând frecvent la cunoștințele cititorilor săi. [...]

O manifestare importantă a vocii auctoriale este *optiunea* cronicarului (evidentă în ciuda neexprimării): „Au obiceaiu leșii, nu ca grecii, după sfadă și după price, daca-i vor împăca (judecătorii, n.n.), nu va ținiia pizmă, ci la nevoia lui ca direptu un frate să va pune".

Reliefarea vocii auctoriale ajută la sublinierea contribuției personale a lui Grigore Ureche, atrăgătoare cu atât mai mult cu cât

istoria narată făcea oricum textul interesant. Dramatismul unor relatări, precum uciderea de către Lăpușneanu a celor 47 de boieri, nu are nevoie de artificii scriitoricești, dar o cronică n-ar putea trăi din juxtapunerea unor atari relatări, din simplul motiv că nu se întâlnesc la tot pasul.

(Mircea SCARLAT, *Postfață* la Grigore Ureche,
Letopisetul Țării Moldovei, Editura Minerva,
seria „Arcade", București, 1978,
p. 200–204, 208–211, 213–216)

Letopisetul se deschide cu justificarea moralistului, pentru care menirea scrierii „rândului și poveștii țărâlor" este să rămână „feciorilor și nepoților să le fie de învățătură" și continuă sub semnul nemulțumirii provocate de „neașezarea" – cauză, între altele, a perpetuării unei tiranii fără stavilă în această țară unde „nici legile, nici tocmeala pre obicee bune nu-s legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare". Sublinierea că voia domnilor trebuie să placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, „care obicei până astăzi trăiește", trădează, mai mult decât iritarea marelui vornic, faptul că trecutul îndepărtat e scrutat în aceste pagini din perspectiva prezentului. Interesează, astfel, nu atât caracterul inevitabil fragmentar al reconstituirii – îngăduitor reprosat cronicarului – cât mai cu seamă istoria văzută sub specia exemplarității faptelor sale. Asupra răstimpului 1359–1594 se îndreaptă privirea unui om al veacului al XVII-lea interesat să descifreze semnele devenirii ulterioare a neamului moldovenesc. Departe de a face simplă compilație, Ureche pune ordine în izvoarele utilizate, ca să nu rămână ceva neconsemnat ori „smintit", deoarece prea des scriitorii care au însemnat viața domnilor și lucrurilor lor „nu au știut ce au scris"; adnotează știrile și impune un punct de vedere, pentru ca să nu se poată spune că „au fost adormit și neînvățat și nestrăbătut cu istoria". Glosând pe marginea domniei scurte a lui Dragoș, reține semnul ce-o arată „fără trai" și generalizează profetic că „între domnia Moldovei multă neașezare va fi". Provizoratul vieții evocate în letopiseț are multiple cauze: țara este așezată în calea răutăților, pământul ei trebuie apărat de „sciți și gothi și di cătră alți vecini și limbi ce era prinprejur", tătarii o pradă, turcii o „stropșesc", bântuie foametea mare și lăcustele multe, în „văzduhul neastâmpărat" se ivesc semne

strălucitoare cu chip de om sau stele cu coadă, iernile sunt „goale și ghețoase" cu „ometi mari și ger", este „multă neîngăduință" și „mare zarvă", cazne groaznice și vărsări de sânge nevinovat, s-au strâns „o grămadă de răotăți și răsipă asupra Moldovei". Într-o „țară mișcătoare și neașezată" atitudinea firească a oamenilor este lupta iar virtutea esențială, vitejia. Modelul eroic absolut, impus de cronicar, este Ștefan cel Mare; „înhierbântat de războiu", acesta nu încearcă să „așaze" țara, dar, fapt important, „toate cu noroc i-au venit", încât pentru „lucrurile cele vitejești" rămâne unic în istoria Moldovei. Episoadele narate au totdeauna un caracter reprezentativ și monumental: ele sunt acțiuni răsunătoare, gesturi sau vorbe menite să rămână în amintirea oamenilor. Ștefan cel Mare din cronica lui Ureche întruchipează aspirația de libertate a țării, tot așa cum ansamblul picturii exterioare a epocii – și *Cavalcada sfinților militari* de la Pătrăuți (1487) și *Asediul Constantinopolului* de la Humor (1535) sau *Judecata de apoi* de la Voroneț (1547) – reprezintă o simbolică evocare a divinității pentru salvarea Moldovei de cotropirea străină. Pandantul literar al acestor teme cu pronunțat substrat aluziv din iconografia vremii este reprezentat de portretul celebru al lui Ștefan cel Mare, adevărată lecție oferită de autor contemporanilor săi. Ștefan este „purtătorul de biruință" căruia urmașii încearcă să-i semene în strădania de priveghere a țării. Bogdan, Petru vodă, Alexandru Lăpușneanu domnesc în conformitate cu testamentul politic al lui Ștefan cel Mare, străjuiesc și se nevoiesc „ca să lățească ce au apucat", luptă pentru „pace în toate părțile și așezarea țării". După moartea marelui voievod, Ureche intercalează în textul cronicii câteva paragrafe dedicate țărilor vecine. Intenția acestui lung excurs istoric, geografic și politic se vădește nu peste mult, în 1538, când asupra lui Petru vodă au venit și Suleiman împăratul turcesc și muntenii și sultanul cu tătarii împreună și hatmanul Tarnovschi cu oastea leșească și, peste toate, și dinlăuntru moldovenii sunt slabi și plini de vicleșug. Momentul oferă un sugestiv rezumat al situației Moldovei de după Ștefan cel Mare, când nimic din viața țării nu se mai ridică la altitudinea morală a episodului bătăliei de la Valea Albă. Un alt Ștefan domnește după 1540, dar „cu gheață la inima lui"; Iliaș înșală nădejdea tuturor „că dinafară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit", în zilele lui, Dumnezeu lasă atâta „certare" încât copacii, viile, pomii „secase de geruri mari"; Ion vodă îi covârșește pe toți cu „vrăjmășia și morți groaznice ce făciia"; domnia se obține greu, „pre unii cu făgăduința umplându-i, pre alții cu bani ungându-le ochii", dar se pierde lesne, încheindu-se intempestiv cu mazilirea și pribegia prin țări străine. Cronica lui Ureche face parte din familia formelor narative nefictive, dezvoltate adică din documente, punând la contribuție amănuntele găsite acolo și accentuând, stilistic vorbind, detaliul caracteristic. Farmecul scrierii este dat, în primul rând, de mulțimea acestor amănunte – opțiuni de lectură prin care scriitorul izbutește să învingă complexul netrăirii efective a vremurilor evocate. Din ingenioasa lectură a izvoarelor și amalgamarea detaliilor găsite acolo, într-un context ce poartă amprenta personalității inconfundabile a cronicarului, capătă contur și atribute de realitate vie, intens colorată, aproape un sfert de mileniu din istoria Moldovei. Luptele vitejești ale lui Ștefan cel Mare – „lovit cu o pușcă în gleznă la cetatea Chiliei" – desele amestecături și neîngăduințe ale unor oameni ce se „osârbesc" și, noaptea „taie ațile cortului asupra dușmanilor"; „lucrarea" din zilele domniei de altădată, dintre care unii „blânzi și cucernici, nici la carte proști, iubind glumele și măscările", iar alții „groaznici și mari vărsători de sânge", unii extravaganți și „de ciudesă", „au fost umblând vara cu sanie de os", alții „băutori de vin iară strașnici de războaie"; viața țării, pustiită de secetă în timpul lui Petru vodă, covârșită de vrăjmășia și morțile cumplite făcute de Ion vodă, împresurată de multă cheltuială și datorie sub Aron vodă, înseninată la mazilirea acestuia. [...] Constrângerea lucrului pe spații mici nu atrage după sine pericolul scufundării în mărunta materialitate a detaliilor. Monotonia, rezultând din simpla înșiruire prin acumulare succesivă, este evitată de cronicar prin introducerea perspectivei. Ureche nu compilează pur și simplu; în lectura lui, istoria devine prilej de meditație: despre orânduiala lumii în care lucrurile sunt astfel tocmite „ca nimica să nu fie stătătoriu, ci toate de răsipă și trecătoare", dar, deopotrivă, despre obligația omului de a opune implacabilei treceri „lucrurile bune", adică paza moșiei, voința de „adăogare" a țării, jertfa de la Valea Albă, râvna cronicarilor și, totodată, despre datoria lui de a se împotrivi asupririi și nedreptății, sperând. Aici, în paginile letopisețului, nădăjduind „să se dezbată de supt mâna turcului".

(Doina CURTICĂPEANU, *Grigore Ureche*, în vol. colectiv *Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, seria „Mic dicționar", București, 1978, p. 456–458)

De o modestie, în ceea ce privește propria-i persoană, care îi caracterizează întreaga viață și activitate, Grigore Ureche nu caută câtuși de puțin să-și afirme, prin citații repetate, numeroasele surse de informație pe care le utiliza, încât identificarea completă și precisă a tuturor acestora întâmpină serioase dificultăți, mai ales că intervențiile ulterioare ale adnotatorilor cât și ale copiștilor au amplificat, voit sau din simplă neștiință, lipsa de precizie cu care aceste izvoare fuseseră indicate în manuscrisul original al lui Grigore Ureche.

Munca înverșunată, în foarte multe cazuri deosebit de competentă, a rândurilor succesive de cercetători care și-au pus priceperea și cunoștințele în slujba limpezirii numeroaselor puncte obscure pe care le reprezintă *Letopisețul*, a condus, în cele din urmă, la clarificarea, în cea mai mare parte, a problemei izvoarelor folosite de Ureche.

Astăzi, în urma tuturor acestor cercetări, sursele de informație ale cronicarului se pot sistematiza în următorul tablou general:

izvoare interne – în limba slavonă (sau română), așa-numitul „letopiseț moldovenesc";

izvoare polone – în limba polonă; în limba latină

izvoare generale – în limba latină;

scrierile bisericești – în limba slavonă;

tradiția internă nescrisă – din surse de familie;

– din diverse alte surse („dzic"). [...]

În ceea ce ne privește, opinăm: a) *pentru inexistența unui letopiseț moldovenesc în limba română înainte de Grigore Ureche* și b) *pentru folosirea de către cronicar a letopisețelor în limba slavonă,* puncte de vedere pe care le-am expus și susținut încă din 1968 și 1969[1], cu unele argumente noi, personale, și pe care le-am reluat în 1976.[2]

Cu privire la problema existenței – de fapt, a inexistenței! – „letopisețului moldovenesc" al lui Eustratie logofătul, fără să mai revenim pentru a sublinia slăbiciunea argumentului „Miron Costin",

[1] D. Velciu, *Ion Neculce,* Editura Tineretului, col. „Oameni de seamă", București, 1968, p. 168; idem, *Marginalii la lucrarea „Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce" de prof. Const. C. Giurescu,* în *Studii, revistă de istorie,* tom 22, 1969, nr. 5, p. 983.

[2] D. Velciu, *Miron Costin și Grigore Ureche. Confruntare peste timp,* în *Limbă și literatură,* 1976, vol. I, p. 72–74.

infirmat de către cronicar, ținem să adăugăm, la tot ce s-a spus, încă două linii. Mai întâi însuși P.P. Panaitescu, susținătorul tezei existenței acestui letopiseț, a arătat că Miron Costin obișnuia să citeze, drept izvoare pentru lucrările sale, cărți pe care nu le văzuse, nu le citise și le știa numai din auzite (ex. cronica lui A. Bonfini, despre care știa numai din discuțiile cu Panaiotaki Nikussios), după cum cea mai mare parte din trimiterile sau citațiile sale, din diferiți autori, în *De neamul moldovenilor,* se sprijină pe ceea ce găsise în lucrarea lui Laurențiu Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum,* Lyon, 1667, fără să fi mers direct la lucrările autorilor respectivi. În al doilea rând, pentru a pune într-o lumină cât mai clară lipsa de garanție a afirmațiilor lui Miron Costin, în privința lui Eustratie și a letopisețului lui, ni se pare suficient să amintim că în faimoasa sa diatribă el alătură celor doi (Eustratie și Simion), sub aceeași gravă învinuire, și pe... „Misail Călugărul", despre care, indiferent care îi va fi fost adevărata identitate, se poate afirma cu certitudine că nu a avut nici un fel de amestec în această complicată și confuză chestiune a originilor neamului.

În aceeași ordine de idei, socotim, însă, util să reactualizăm părerea noastră cu privire la inconsistența unei argumentări „pro Eustratie logofătul" pe seama afirmațiilor lui Ion Neculce din predoslovia cronicii sale și din unele mențiuni cuprinse în *O samă de cuvinte,* temeiuri invocate, mai ales, de către I. Șiadbei și Const. C. Giurescu. Mai întâi un lucru evident: dacă un astfel de letopiseț, în românește, nu fusese cunoscut de Miron Costin, trăitor în Moldova începând din 1652 (la 7 ani, numai, după moartea lui Grigore Ureche), cum l-ar fi putut cunoaște Neculce, care se putea interesa despre o astfel de lucrare cu circa 60 de ani mai târziu? [...]

Principalul izvor polon folosit de către Grigore Ureche a fost *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), a lui Joachim Bielski, publicată în limba polonă, la Cracovia, în 1597, sub numele tatălui său Martin Bielski. Acesta din urmă scrisese o cronică mai largă, *Kronika wszystkiego swiata* (Cronica lumii întregi), apărută, prima dată, în 1550, la Cracovia. Joachim a cules din lucrarea tatălui său toate datele privitoare la Polonia, le-a prelucrat și îmbogățit substanțial, mai ales după cronica în limba latină a lui Martin Kromer (*Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum,* Basel, 1558), ducând istoria Poloniei

până la anul 1586; în memoria tatălui, a publicat noua operă sub numele acestuia. Bielski – fără să i se precizeze prenumele – este indicat nominal în cronică de 6 ori, dar utilizarea *Cronicii Poloniei* este mult mai largă, putând fi localizată, în cronica lui Ureche, până la anul 1582.

Primul care a identificat pe Bielski, citat de Ureche, ca fiind Joachim iar lucrarea utilizată – *Kronika Polska,* a fost, încă din 1884, monografistul cronicarului, bucovineanul I.G. Sbiera.[3]

Studiul comparativ detaliat, a scos în evidență măsura largă în care Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski și modul în care a preluat de la acesta știrile privind Moldova, l-a realizat, în 1925, P.P. Panaitescu, care a tradus părțile corespunzătoare din cronica polonă, punând în paralel textele celor doi cronicari.[4]

Câștigurile certe de informație pe care le aduce studiul lui P.P. Panaitescu sunt numeroase și importante. Se dovedește, fără putință de tăgadă, că Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski și că nu a luat nimic din opera lui Martin Bielski; că lucrarea a fost cunoscută și utilizată de Ureche direct în limba polonă, dovadă fiind reminiscențe certe ale formelor de nume proprii și ale unor termeni din polonă, precum și unele greșeli de traducere ce se explică numai prin utilizarea directă a textului polon. Astfel, se găsesc la Ureche nume ca Piotru (nu Petru), Jicmont (nu Sigismund), Mihael (nu Mihail), Micolai (nu Nicolae), Zofia (nu Sofia) etc.; termeni ca podcomori (= cămăraș), comornic (= vameș), podscarbul (= vistiernic), castelanul (= castelan) etc., preluat direct din textul polon al lui Bielski; cuvintele, în polonă, „Grotowie dwa" (= Grot, doi frați), din Bielski, Ureche le traduce prin „doi frați *Grotovi*", scăpând din vedere că *owie,* la el *ovi,* reprezintă terminația de plural în polonă și nu mai trebuia adăugată numelui propriu Grot, și altele.[5] Comparația strânsă, pe care o îngăduie punerea în paralel a celor două texte, arată că datele din

[3] Ion Sbiera, *Grigoriu Ureche,* p. 41–47.

[4] P.P. Panaitescu, *Influența polonă,* p. 20–29, 38–47 și anexa I (p. 134–191), în care se pun în paralel pasajele (traduse) din Bielski cu cele din cronica lui Ureche.

[5] *Ibidem,* p. 41–44; vezi și același, *Introducere* la ediția cronicii, 1958, p. 37–38.

Bielski au constituit izvorul principal extern cu care cronicarul a completat ceea ce lipsea din izvoarele interne; Bielski este, fără îndoială, unul din acei „striini" „carii au fost fierbinți și râvnitori, nu numai a sale să scrie ce și cele striine să însemneze". Deși a tradus, fără modificări, foarte mult, se constată că Ureche nu se folosește servil de izvorul său, operând deseori reduceri dacă pasajul se lungește prin date care nu interesează Moldova, dar – ceea ce este deosebit de important – el modifică uneori textul cronicarului polon sau lasă nefolosite date ale acestuia când textul în cauză nu corespunde vederilor sale, afectând prestigiul Moldovei și demnitatea domnilor ei.

De asemenea, P.P. Panaitescu a demonstrat că textul lui Joachim Bielski a fost folosit în exclusivitate de Grigore Ureche, fiind necunoscut lui Simion Dascălul, care îl citează, totuși, de două ori !

Lămurirea modului în care cronicarul nostru a utilizat *Kronika Polska,* a lui Bielski, este una dintre nu prea numeroasele probleme ce se pot considera, în prezent, pe deplin rezolvate, soluția propusă și demonstrată de către P.P. Panaitescu fiind, astăzi, unanim acceptată de către toți cercetătorii de specialitate. Se impune, însă, o rezervă – o singură rezervă – față de modalitatea de rezolvare a lui P.P. Panaitescu: „letopisețul latinesc", sursă sub care apar, în cronică, unele informații ce provin, în mod sigur, de la Bielski – afirmă P.P. Panaitescu – reprezintă, în *toate cazurile,* greșeli ale copiștilor de manuscrise, în loc de „letopisețul leșesc" sub care, în mod normal, această lucrare polonă este numită în cronica lui Ureche. Rezolvarea propusă de P.P. Panaitescu, în aceste cazuri, nu este cea mai sigură și nici singura posibilă, încât clarificarea acestei dualități, *leșesc-latinesc,* existentă în manuscrisele cronicii, a dat ocazia la interpretări numeroase și contradictorii. [...]

După încheierea ultimului capitol din larga expunere a domniei lui Ștefan cel Mare, Ureche întrerupe cursul istoriei Moldovei și introduce un capitol compact în care prezintă popoarele vecine Moldovei. [...]

Grigore Ureche n-a folosit o singură lucrare pentru acest bogat capitol din cronică, ci el – având, probabil, un *vademecum* în *Atlasul* lui Gerhard Mercator – și-a dezvoltat expunerea, adăugând, la fiecare subcapitol, date din alte lucrări ce abordau tema respectivă. Este posibil ca Ureche să fi avut la îndemână, între altele, un corpus de izvoare

în limba latină de tipul colecției lui Ioannis Pistorius, *Polonicae Historiae Corpus,* apărută la Basel, în 1582, în trei volume, lucrare ce era recomandată și în școlile polone ale timpului. [...]

Ca om al timpului său, Grigore Ureche nu poate face abstracție de literatura bisericii, *Scriptura*, amintită sub numele de „Scrisoare", *Psalmii* lui David proorocul, din care citează de două ori (psalmul al 7-lea și al 33-lea), viețile sfinților, concret despre *Viața lui Ioan cel Nou,* ale cărui moaște au fost aduse de Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă la Suceava.

Arătam anterior că, după anul 1587 – ultima dată calendaristică completă fiind „7096 [=1587] noembre 23" (lupta lui Petru Șchiopul cu cazacii la Țuțora – cronica se desfășoară într-un alt „stil", întreaga relatare fiind lipsită, de acum înainte, de precizia izvoarelor scrise pe care cronicarul își întemeiase documentarea.

Este evident că, începând de aici și până la sfârșit, sursa lui Grigore Ureche au constituit-o informațiile directe, transmise, prin *tradiția orală,* până pe vremea cronicarului, punctate, ici și colo, de datări generale – numai anul – pe care autorul cronicii le putea găsi sau reconstitui din documentele de cancelarie ale timpului.

Pentru că între personajele principale ale acestei ultime etape a cronicii îl aflăm chiar pe tatăl cronicarului, marele logofăt Nistor Ureche, este foarte probabil, așa cum opinează, în consens, majoritatea cercetătorilor, că de la acesta, martor activ al evenimentelor, din povestirile lui, a reținut și înscris Ureche, în cronică, partea ultimă a celei de-a treia domnii a lui Petru Șchiopul și domniile lui Aron Tiranul și Petru Cazacul. Caracterizarea atât de binevoitoare, ca domn și ca om, a lui Petru Șchiopul, sub care și-a început Nistor Ureche cariera dregătorească – poate fi, aici, și influența letopisețului slavon de curte, pe care l-a putut folosi cronicarul – precum și amănuntele, singulare prin natura lor, privitoare la ascensiunea și mai ales la tribulațiile lui „Urechie logofătul cel mare" nu mai lasă nici o îndoială asupra inspiratorului principal al acestor ultime capitole de cronică.

Deosebit de *tradiția de familie,* în cronica lui Ureche, în textul ce-i aparține cronicarului cu certitudine, distingem, ca sursă de informație, și *tradiția populară,* sub care socotim că putem încadra legenda privitoare la Dumbrava Roșie, știrile despre zidirea, de către Ștefan cel Mare, a unor mănăstiri și biserici, ca Badeuți și Războieni,

în legătură cu care nu se găsește nimic în letopisețele slavone păstrate[6], amănunte anecdotice, ca prinderea de către un popă, într-o căpiță de fân, a cneazului Dimitrie Wisnowiecki, pretendent la tronul Moldovei, sau eroice, ca lovitura dată cu sulița de Bogdan al III-lea în poarta Liovului. De asemenea, din aceeași sorginte provin, fără îndoială, mențiunile că în lupta de la Râmnic, împotriva muntenilor, moldovenii au fost ajutați de sfântul Procopie iar în cea din Codrul Cosminului de sfântul Dimitrie, precum și diverse informații introduse de cronicar prin „zic", „zic unii", cum este, de pildă, întreaga relatare privind boala și călugărirea lui Alexandru Lăpușneanu, precum și otrăvirea lui de către doamna Roxanda.

Urmărirea, identificarea și delimitarea izvoarelor utilizate de Grigore Ureche în cronica sa ne îngăduie să afirmăm – contrar unor opinii, între care și P.P. Panaitescu, ce căutau să îngusteze orizontul cronicarului – că acesta a fost, realmente, unul din cei mai culți boieri moldoveni ai primei jumătăți a secolului al XVII-lea, că el a stăpânit un bogat și variat material documentar intern și, mai ales, străin, de limbă polonă și latină, pe care l-a utilizat cu un ascuțit discernământ. Având în față, drept *unic obiectiv, constituirea unei istorii a Moldovei, în spirit național, pentru uzul compatrioților săi,* străin de orgoliul îngust de autor, care îl ridică atât de mult deasupra măruntului Simion Dascălul, neinteresat să-și evidențieze numele și cultura prin citarea bogată și repetată a autorilor folosiți, el a luat din fiecare atât cât a socotit util pentru scopul urmărit, lăsând deoparte, cu bună știință, ceea ce ar fi putut atinge demnitatea țării și a poporului din care făcea parte și tot ceea ce i se părea iluzoriu și superfluu pentru nivelul intelectual, de atunci, al moldovenilor. Punerea față în față a bogăției materialului documentar ce i-a trecut prin mână, așa cum a putut fi, pe larg, depistat, cu parcimonia și sagacitatea cu care acest material a fost introdus în cronică, descoperă, alături de marele cărturar, ceva încă mai însemnat: un mare caracter. Omul, așa cum l-am cunoscut din parcurgerea vieții, se suprapune întru totul cărturarului, scriitorului.

(Dumitru VELCIU, *Grigore Ureche,* Editura Minerva, București, 1979, p. 271–272, 282–283, 294–295, 301–302, 304–307)

---

[6] Știrile despre zidirea celor două biserici putea să le dețină Ureche direct din pisaniile respective, pe care, în peregrinările, oficiale sau pentru treburi personale, prin țară, avea prea bine posibilitatea să le cunoască.

Ca istoric, Ureche are intenția expresă de a descoperi și transmite adevărul. În viziunea sa, Moldova fusese o țară puternică, cu legi și moravuri bune, a cărei decădere a fost cauzată de nesocotirea vechilor obiceiuri, de abuzurile și cruzimile celor puternici (autohtoni sau străini). Îndurerat, cronicarul se adresează și direct celor socotiți vinovați, în capitole speciale – *Nacazanie silnîm (Certarea puternicilor)* –, arătând cauzele răului, condamnând energic trufia și violența. Dincolo de prejudecățile clasei boierești, străbat sentimentele umaniste, dragostea de țară, de bine și de adevăr. Relevarea permanentă a pedepselor date de justiția divină celor care se abat de la regulile dreptății ilustrează atitudinea sa moralizatoare.

Ideologia cronicarului este o sinteză de tradiție boierească și cultură umanistă. Considerând boierimea drept forța activă stabilă și cea mai importantă a țării, Ureche va judeca istoria în funcție de acest criteriu. Ceea ce se împotrivește intereselor clasei sale este criticat, în timp ce referințele defavorabile acesteia sunt ocolite. Concepției teologice despre natura și etica umană i se vor adăuga ideile umaniste. Plecând de aici, Ureche abordează mai larg materialul istoric, emite considerații teoretice care îi permit o perspectivă asupra istoriei Moldovei, superioară cronicarilor anteriori. Umanismul istoriografiei latine și polone devine model de atitudine față de trecut, apreciat și de cronicarul moldovean ca un tezaur de învățături. În acest sens, cronica are scopul de eterniza întâmplările trecute și de a educa generațiile viitoare.

Scriere istorică, *Letopisețul...* este și o operă cu virtuți literare. Exceptând câteva părți, modul principal de expunere este narațiunea, o narațiune simplă, liniară, cu puține amănunte și divagații, ceea ce o apropie de epicul pur. Ureche izbutește astfel să se obiectiveze și să relateze senin evenimente tulburătoare. În unele locuri, narațiunea devine mai nuanțată, supusă unei anumite compoziții, cu scopul stimulării atenției cititorului și al evidențierii finalului. În acest sens, sunt sesizabile pasaje narative autonome, de interes literar. Totuși, dominant rămâne caracterul neelaborat al narațiunii, dar de un neașteptat efect. Pasajele descriptive lipsesc în cronica propriu-zisă, sobrietatea și economia exprimării nelăsând loc decât unor termeni cu funcție de determinanți. Până și în realizarea portretelor autorul

folosește mai degrabă înșiruirea de trăsături. Portretele domnitorilor, cu lumini și umbre, sunt acumulări de însușiri esențiale, subordonate unei caracteristici definitorii, și duc la crearea unei adevărate tipologii umane. Intervin și elemente subiective care fac portretele mai vii, mai pregnante. Reprezentantiv pentru puterea și modul de caracterizare al lui Ureche este portretul lui Ștefan cel Mare, devenit celebru prin concizia și forța lui expresivă. Folosind o topică specială, expresii nude, directe, autorul imprimă imaginilor o deosebită energie, creând senzația de măreție și solemnitate. Construit ascendent, portretul merge spre apoteoză, în final domnitorul crescând uriaș în dimensiuni („să ridica deasupra biruitorilor"). Impresia de covârșitoare personalitate este atenuată de proiectarea sfârșitului pe fundalul tulburărilor sociale și cosmice care au însoțit dispariția voievodului. Ureche avea un simț al excepționalului, care l-a dus și la realizarea altor efecte artistice. Caracterul deosebit de elocvent sau memorabil al spuselor vreunui personaj îl face să redea indirect dialoguri sau afirmații, apropiind planul acțiunii de timpul prezent. Momentele de mare tensiune psihică, generate de unele evenimente, sunt exploatate cu artă. La acestea se mai adaugă diferitele intervenții directe – interogații, exclamații, ironii, diatribe. Ureche nu folosește recuzita stilistică obișnuită, cu atât mai puțin retorica de tip Manasses, ceea ce contribuie la caracterul frust, realist al operei sale. Stilul *Letopisețului...* are un farmec specific, sporit și de coloratura arhaică. Caracterul oral este dat, mai cu seamă, de stereotipia narațiunii (în genul basmului): folosirea unor clișee explozive și a anumitor formule fixe, precum și modalitatea populară de a lega și explica faptele. Frazarea și topica generează o anume ritmicitate și armonie. Simplitatea generală a frazei, reducerea comunicării la termenii strict necesari conferă stilului concizie și proprietate. Lexicul folosit este plastic și expresiv, determinând și el caracterul arhaic al formei, devenit un element estetic. Aceste trăsături asigură fluiditatea și savoarea limbii, a cărei puritate o conservă Ureche, mai puțin influențat de lexicul și topica textelor religioase și istorice. *Letopisețul...* este prima operă originală cu caracter literar scrisă în românește, marcând și începutul istoriografiei în limba română. Prin ea, Ureche contribuie la formarea limbii literare și se înscrie în istoria culturii între primii istorici și scriitori români. Cronica sa a fost un model și un îndemn pentru cărturarii care au urmat:

Miron și Nicolae Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, stolnicul Constantin Cantacuzino. Răspândită prin numeroase cópii și prelucrări, inclusă în diferite scrieri istoriografice, opera lui Ureche reprezintă o însemnată valoare culturală și literară, care a creat o puternică tradiție. În literatura noastră modernă influența ei s-a manifestat mai cu seamă asupra lui C. Negruzzi și V. Alecsandri, B. Delavrancea și M. Sadoveanu.

(Constantin TEODOROVICI, *Grigore Ureche*, în *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, București, 1979, p. 874–875)

La Ureche durata narațiunii, intensitatea tonului, trăsăturile portretistice sunt organizate prin subordonarea lor ritmării, receptării unei alternanțe relativ regulate a unor evenimente ca date constituite: acțiunea formatoare a cronicarului e de marcare a timpilor, a stereotipiei faptelor. „Harul cuvântului", automatismul lexical (G. Călinescu) provin din automatismul actului însemnării, de tipul plăcerii boierului de a deschide ceaslovul pentru a nota ivirea cometelor, plăcere a cărei manifestare nu se reduce la cuvântul „tare ca aloia". În modul neașteptat de apariție a evenimentelor, istoria se repetă. Identitatea repetărilor obligă la consemnarea uniformizantă. Miron Costin „are lunga respirație epică, simțul sublim al destinului uman, pateticul meșteșug de a se opri din când în când să răsufle de greutatea faptelor și să le contemple de sus" (G. Călinescu): este comentatorul unor evenimente care nu există decât prin complicitatea lui. Ritmul presupune evenimentele evidente, comentariul apasă pe constituirea lor.

Există în cronica lui Ureche fragmente în care tirania datării se simte mai mult decât orice altceva în comunicare. Preciziunile sunt nu de puține ori surprinzătoare: Ștefan își strânge slujitorii și în 1470, „fevruarie 27 dni", „au arsu Brăila în săptămâna albă, marți"; indicația ultimă este marca existenței faptului resimțit numai prin această precizie de jurnal, paradoxală prin îndepărtarea de eveniment. Faptul declarat ca existent are mai mare greutate decât desfășurarea lui. Am putea identifica și fragmente care au alura unui comentariu politic, dar funcția lor e alta decât aceea de a dezvolta o explicație sau

de a remarca subtilități politice, cum se întâmplă la Miron Costin. Când sunt mai ample sunt așezate întotdeauna după un fapt încheiat și au, fără excepție, un caracter sentențios („Nacazanie, adecă învățătură și certare celor mari și puternici" urmează momentul uciderii boierilor de către Lăpușneanu). Ceea ce rămâne e „cearta" asupra unui fapt împlinit contrariu învățăturii, a cărei sentențiozitate nu face decât să rotunjească faptul. Înclinarea spre judecata categorică nu este a unui comentator. Sentințele nu comentează, ci hotărăsc. [...]

Pentru Ureche un fapt se întâmplă de cele mai multe ori din rațiuni foarte evidente, neadmițând comentariul; uneori este explicabil prin firea morală a omului: că a „intrat zavistiia între Ștefan vodă și între Radu vodă" se datorește faptului că „domnul muntenesc, spre obiceiul firei omenești, de ce are, de aceea poftește mai mult". Altă dată Ștefan se războiește „socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu care să diprinsese iaste a doao vitejie"; „Roman vodă, ficiorul lui Iliaș vodă, neputându răbda atâta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească și au prinsu pe unchi-său, pre Ștefan vodă, și i-au tăiat capul și s-au apucatu Roman de domnie". Ispita tronului e în repetate rânduri cauza menționată a confruntărilor. Lapidaritatea însemnării este mijlocul prin care evenimentele date, transmise în esențialitatea lor, detașează ritmul. Semnul existenței prădărilor, uciderilor, întronărilor nu e repercusiunea sau desfășurarea lor, căci faptul este îndepărtat, s-a rispit: ceea ce a mai rămas e semnul datei; puterea cronicarului este una verbală: numirea actului. Astfel se explică accentul verbal și coordonările, narațiunea lineară (Eugen Negrici), acestea nerisipind puterea nici unui verb. Grupul declarativ este o secvență ritmică. Cronicarul încrustează, dar plăcerea lui e să simtă ritmul încrustărilor. Cronica lui Ureche sugerează automatismul actelor istorice, repetarea lor aproape identică. El nu scrie atât despre anume domni cât despre persoane care fac automatic ce s-a mai făcut de atâtea ori. Cometa se ivește mereu la fel. Ureche nu este stăpânit de simțul personalității, ci de actele care se întâmplă inevitabil, aproape identic: un domn urmează altuia, un război e primul, al doilea, al treilea etc., incursiunile de prădare s-au mai întâmplat. Astfel, ceea ce constituie farmecul cronicii lui Ureche nu sunt faptele în sine, luate izolat, chiar dacă esențiale, ci viziunea temporală a succesiunii lor. Ea

degajă pentru timpul de până la a doua domnie a lui Aron vodă un ritm al istoriei noastre.

Anul 1359 este începutul domnilor cu Dragoș, care „dacă au domnitu doi ani, au muritu. [...] Pre urma lui Dragoș vodă, au stătut la domnie fiiu-său, Sas vodă și au ținut domniia 4 ani și au murit. După moartea lui Sas vodă, au ținut domniia fiiu-său, Latco vodă 8 ani. Pre urma lui Latco vodă au domnit Bogdan vodă 6 ani. După domnia lui Bogdan vodă au domnit" etc. Rândurile acestea au aspectul consemnării biblice a indivizilor unei spițe cu menționarea numărului de ani de viață. Chiar domnia de 32 de ani a lui Alexandru cel Bun există numai în câteva rânduri, puține față de numărul anilor de domnie. Cronica lui Ureche începe sub semnul modalității din „Cartea Facerii": în locul spițelor biblice, există spițele noastre domnești. Oprirea la un fragment, la un fapt al cronicii e rămânerea pe părți de timp sau, în cazurile cele mai fericite, pe timpi ai ritmului, de unde nu se mai simte măsura. O astfel de consemnare lapidară nu este rezultatul unui „program": puținătatea informațiilor detalitate obligase la aceasta. Există însă într-un loc o mărturisire care ne face să credem că o oarecare asumare a conciziei nu poate fi tăgăduită. Scriind despre prădarea Țării Secuiești de către Ștefan cel Mare, cronicarul notează: „ci de această poveste cronicarul cel leșesc nimica nu spune. [...] Iară letopisețul nostru, măcară că scrie cam pe scurt, însă le însămnează toate". Felul acesta al scrierii ar putea fi deci considerat nu numai o alegere instinctivă a cronicarului în spiritul notațiilor despre primii domni, Ureche având plăcerea de a urma înșirarea automatică a actelor istorice așa cum o putea simți o fire medievală. Ureche receptează istoria, iar nu politica. (Convențional, să considerăm istoric evenimentul consacrat social, împlinit, iar devenirea, creșterea lui din ostilități relativ neînsemnate să o considerăm drept politică.) De la începutul cronicii a fost intuit semnul instabilității: după doi ani de domnie, Dragoș moare: „pre acesta semnu dintâiași dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaște că nu va fi așezarea bună", domnii „adesea să vor schimba". Evident că aceasta nu putea fi decât rezultatul viziunii asupra evoluției istorice, dar Ureche avea să fixeze semnul deselor schimbări de domnie dintru început, ca un avertisment că el astfel va „citi" istoria

noastră; și citind astfel nu se putea să nu observe stereotipia evenimentelor. [...]

La Ureche tronul și câmpul de luptă sunt esențiale. Tronul apare nedefinit, pe o scenă în aer liber, unde urcă sau de unde coboară domnii jucând mereu la fel: sunt constrânși de un principiu preexistent. Principiul dramatic nu e atât al individualităților, cât al ritmului. Domnii nu își asumă un destin. Ei ies oricum, implacabil, din domnire: furtunos și imprevizibil ca Ion vodă, printr-o moarte obișnuită ca Alexandru cel Bun, o moarte „cu mare laudă" ca a lui Ștefan cel Mare etc. Realitatea acută pare a fi aceea a ieșirilor din scenă, care încheie bătând tactul. [...] în viziunea lui Ureche, Ștefan Tomșa (lovindu-l cu buzduganul pe Despot), doamna Ruxandra (care-l otrăvește pe Lăpușneanu), turcii (care-l omoară într-acel fel groaznic pe Ion vodă cel Viteaz) etc. împlinesc mersul implacabil al istoriei; ele nu par a fi acte eminamente politice, fiind secvențele unui dinamism al istoriei, ale unei viziuni omogenizate.

Cu mijloacele conciziei, prin portretizarea din mers (exceptând figura statuară a lui Ștefan cel Mare), cu constituirea, între datarea inițială și accentul final pe ieșirea din scenă a personajelor, a unor secvențe ritmice, cronica lui Ureche bate tactul timpului istoric.

(Ion SIMUȚ, *Grigore Ureche și Miron Costin. Ritm istoric și comentariu politic*, în *Diferența specifică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 6–11)

MIRON COSTIN

LETOPISEȚIL ȚĂRÂI MOLDOVEI...

Meritul de a fi trecut cu povestirea dincolo de sfârșitul secolului al XVI-lea, de a fi coborât până la timpurile sale, aparține lui Miron Costin. Acesta avuse cel dintâi planul mare de a porni de la daci, pentru a se opri numai la cele din urmă evenimente ale istoriei moldovene.

Grijile politicii moldovene de supt Duca-l împiedicară de a realiza acest proiect vrednic de un cărturar inteligent și de un patriot luminat. De aceea, în 1677, sau 1675, părăsind, sau mai bine, amânându-și realizarea gândului, el se hotărî a continua măcar lucrarea predecesorilor săi pe cari el n-o cunoștea altfel decât în amplificația lui Simion Dascălul, ce i se părea adevăratul Ureche. Pentru lămurirea epocii mai vechi, el se lăsa asupra lui Ureche și celor câțiva scriitori străini, pe care-i cunoștea și ale căror nume le înșira în capul Cronicii sale contemporane. [...]

Informațiile cele mai multe le avea Miron de la tatăl său. Primise totuși unele de la alți „oameni bătrâni de pre acele vremi" sau „boieri bătrâni den zilele noastre". Numele lor nu le pomenește de obicei, dar, cum vom vedea, trebuie să fi fost mai ales cei doi Cantacuzinești, Toma și Iordachi. Cel dintâi e și adus martor o dată, pentru unul din cele mai mișcătoare amănunte pe cari le cuprinde cronica în partea ei răzimată pe tradiție. „Mărturisea Toma vornicul, fiind postelnic al doilea la dânsul (la Barnowski), că în multe nopți l-au zărit prin miezul nopții îngenuncheat înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdie".

De la acești martori oculari ai istoriei Moldovei în prima jumătate a secolului său știe Miron Costin mulțimea de amănunte precise, de cea mai mare însemnătate, suma de fapte mărunte de o naivitate atât de colorată sau de un adevăr atât de zguduitor, pe cari le amestecă întruna, nu fără dibăcie și totdeauna cu măsură, printre știrile date de conducătorul polon. În această categorie intră spusele lui despre lupta lui Ieremia cu Răzvan în decembrie 1595 – luptă povestită așa de scurt și de bine –, despre slujitorii lui Mihai Viteazul, despre locul unde se dă lupta între munteni și domnul impus lor, Simion: „la o vale ce se cheamă, Milcovul cel Mare, în Țara Muntenească: are un alt nume grozav, acel pârâu; și spus de atunce", despre lupta de la Verbia sau Jijia între Mihai, venit din Ardeal, și Ieremia fugind; despre „domnia" lui Marcu vodă în Moldova, despre cei 40 000 de galbeni și diresul de domnie veșnică date lui Movilă de sultan pentru a urma războiul contra rebelului muntean al împărăției, despre cumpărarea lui Basta cu acești bani pentru a ucide pe erou. [...]

Ce urmează, în afară de împrumuturile de la Piasecki, e tratat mai pe scurt sau mai pe larg, în lumina laudei sau în umbra defăimării, după rolul pe cari-l jucase și sentimentele ce trebuise să aibă Costin tatăl. [...]

Cu mult mai lesne scrie Miron la evenimentele din 1653: „cu mult mai lesne a scriere de aceste vremi, în care mai la toate ne-am prilejit singur". De aci înainte, în adevăr, avem a face cu memorii, cari se deosebesc prin îmbelșugarea amănunțimilor, sinceritatea și nepărtinirea judecății și căldura discretă a formei. Acest boier de odinioară avea o înaltă idee de meșteșugul său de istoric: persoana sa se pierde aproape în importanța evenimentelor descrise, sentimentele sale proprii sunt jertfite pentru a ni se da o apreciere fără „fățărie", prietenii și dușmanii săi sunt prietenii și dușmanii țării sale și ai binelui. Om pasionat, mândru de învățătura sa, îndărătnic în ideile sale politice, el are conștiința, când ia pana cronicarului, că povestirea sa trebuie să urmărească numai adevărul, iar prețuirea sa trebuie să atârne numai de dreptate. „Letopisețele nu sunt să le cetească omul, să știe numai ce-au fost vremurile trecute, ce mai mult să hie de învățătură ce este bine și ce este rău și de ce să se ferească și ce va urma fiecine." Știm astfel mai puțin despre faptele sale mărunte și despre sentimentele ce se agitau în regiunile inferioare ale sufletului său, dar căpătăm o

înaltă idee despre moralitatea științifică a acestui străbun al istoriografiei noastre. [...]

Cu mult mai sus decât considerațiile naive și confuze ale compilatorilor lui Ureche trebuie puse ideile pe cari asupra originii noastre și părții obscure din trecutul românilor le-a exprimat acea lumină a literaturii și științei moldovenești pe timpul său, care a fost Miron Costin. Prin el, prin acest elev inteligent al școlilor polone, prin acest cetitor neobosit și cu dragoste, prin acest cugetător serios și scriitor cu forma limpede, neamul nostru s-a lămurit, pentru întâia oară, nu asupra exodului medieval înfășurat în legende fără glorie, ci asupra strălucitei descendente romane. Ceea ce au întrevăzut alții, s-a răsfrânt deplin în ochii săi de entuziast, ceea ce îngăimase alții, a rostit-o el cu convingere, putere și mândrie, ceea ce sprijineau predecesorii pe câteva argumente schițate, a întemeiat-o el pe un sistem de dovezi sigure, legate științific între ele. [...]

De mult timp, învățatul logofăt însemna în „izvoade" evenimentele ce se desfășurau înaintea sa și la cari participa din ce în ce mai mult. Dacă ar fi fost un „izvoditor" oarecare, desigur că n-ar fi stat la îndoială să dea la lumină numai această lucrare a sa, făcând dintr-însa continuarea lui Ureche. Dacă „răposatul Ureche vornicul" lăsase, murind înainte de vreme, „o lucrare neisprăvită", el nu se pricepuse a-i face nici începutul. Acest început, care lega umila Moldovă de mândra Romă, trebuia scris din nou și apoi, din izvoare nouă și într-un spirit nou, într-o formă literară superioară, trebuia prefăcută întreaga lucrare a predecesorului, care ar fi devenit astfel vrednică de acea măiastră introducere. Și, pe urmă numai, ar fi venit izvodul, istoria timpului său, memoriile.

O concepție mare și cu totul nouă. Ea nu făcu numai o revoluție în istoriografia românească întreagă, dar putem zice că dădu naștere unei istoriografii în deplinul înțeles al cuvântului, determinând în același timp un curent, mărind sufletul poporului care ceti fragmentele operei concepute.

(N. IORGA, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea. 1688–1821*, vol. II, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva", București, 1901, p. 145, 150–151, 170–172)

Personalitatea lui Miron Costin se dovedește a fi total deosebită de a lui Ureche. Nu are principii de stat, nu face filosofie politică, nu se gândește la relațiile care există sau care trebuie să existe între suveran și între supușii lui și nici nu a meditat asupra misiunii pe care o are, în societatea contemporană, clasa nobilă, căreia îi aparține. Toate acestea sunt lucruri pe care el le simte, dar nu le spune, pentru că pe dânsul nu-l interesează istoria în sensul Renașterii celeilalte, care, târziu, pătrunsese în Polonia și mai târziu încă la noi; pe dânsul îl preocupă ceea ce se întâmplă cu el și cu familia lui. [...]

Și, atunci când scrie povestea vremii sale, Miron Costin caută a spune ce a știut el, și atâta. Câte lucruri nu ar fi putut adăugi din izvoarele polone care-i stăteau la îndemână, așa precum au făcut Simion Dascălul și vreun Misail călugărul, care au alcătuit cronica, într-o formă mai amplă, cu o aplecare mai mult spre împrumuturi dese din izvoarele pe care Ureche nu le cunoscuse, izvoare unguresti și izvoare polone! Putea să facă și Miron logofătul o astfel de operă de compilație, cum o va face și fiul lui, Nicolae Costin, care, acesta, se găsește, într-o altă vreme, în epoca de erudiție.

Adaug că Miron Costin este mai totdeauna înduioșat; el se simte dator, aproape, să se înduioșeze. Pe când Grigore Ureche abia tresare de mândrie națională, în sensul restrâns al mândriei moldovenești, după câte o victorie, urmașul scaldă în lacrimi scena uciderii la Constantinopol a lui vodă Barnovschi, binefăcătorul Costinești-lor, de la care el își trăgea și numele. Ceea ce atrage la Miron Costin mai e simpatica dezordine, capricioasa înnodare, și desfacere, și împleticire, și reluare a șirului povestirii. Liberă aleargă fraza lui; începe prin a spune un lucru, pe urmă trece la altul, intercalează o idee, se întoarce înapoi, și jocul acesta făcut din bucățele de fraze el îl întrebuințează pentru a forma un mozaic pe atât de fermecător, pe cât este de nedisciplinat.

(N. IORGA, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*. Editura librăriei „Pavel Suru", București, 1929, p. 116, 118–119)

Deși mai învățat decât Ureche, Miron nu dădea o cronică de erudit. Din tot ce ar fi putut compila pentru epoca de care se ocupă (1594–1661) n-a folosit la partea precedând nașterea lui cu mult mai mult decât *Hronograful leșesc*, adică *Chronica gestorum in Europa singularium* de Paul Piasecki. De la Alexandru Coconul încolo (1629) îi dau știri bătrânii, printre care, firește, tată-său („cât am putut înțălege den bătrâni", „țin minte oamenii bătrâni"), la care se adaugă pentru o parte din domnia lui Vasile Lupu puține amintiri proprii. Din anul ridicării lui Gheorghe Ștefan, Miron „se prilejește" singur la întâmplări. Cronica i se sfârșește cu moartea lui Ștefăniță Lupul (1661), dar a avut totuși de gând s-o ducă mai departe și chiar strângea documentele, de vreme ce fiul său Nicolae citează „izvodul lui Miron logofătul" despre domnia lui Dumitrașco Cantacuzino (1674).

Miron are, și mai clare, o concepție a istoriei și o politică. „Letopisețele ... să hie de învățătură", „cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare". I se cere cronicarului simțul obiectivității, al „dreptății". El, Costin, măcar că ar fi dator să laude mai multe pe Ștefan Gheorghe de la care a avut „multă milă", nu poate nesocoti meritele lui Vasile Lupu „de la carele multă urgie părinții noștri au petrecut": „eară direptatea socotind, nu pociu scrie într-alt chip". Izvoarele nesusținute le respinge („nu știu cum s-ar prinde acest lucru"), sprijinindu-se pe argumentele convergente: istorice, filologice, arheologice, antropologice. Are noțiunea cauzalității și pune evenimentele moldovene în cele universale și circumvicine, făcând câte un „curs", „ca să se deslege mai bine lucrurile țărei noastre". Distinge calitativ izvoarele punând mai mult temei pe știrea de martor ocular, făcând cel dintâi la noi o mică teorie a cunoașterii:

„...Den cinci simțuri ce are omul, anume: vederea, auzirea, mirosirea, gustul și pipăitul, mai adevărat de toate simțurile este vederea: că prin auz, câte aude omul nu se poate așeza deplin cu gândul, este așa ce se aude au nu este; căci, nu toate sânt adevărate câte vin pren auzul nostru. Așa și mirosul, de multe ori înșală, fiind multe mirodenii de întâiu grele, eară apoi mare și iscusit miros fac. Gustul încă este așa că multe ne par că sânt dulci, apoi simțim amar; și împotriva multe amare că sânt ne par, și sânt dulci. Pipăitul, iarăși, multe pipăim în chip de unele, și sânt altele, și nu le putem cunoaște pre singur

pipăitul, fără vedere. Eară vederea însăși dă toate așezate în adevăr gândului nostru, și ce se vede cu ochii nu încape să fie îndoială în conștiință. Așa și nouă, iubite cetitoriule, cu mult mai lesne a scriere de aceste vremi, în cari mai la toate ne-am prilejit singuri."

Deși providențialist în istorie, Miron este machiavelist în politică. „De lăudat este foarte domn să hie spre partea creștinească; ... însă, cu înțelăpciune, nu fără socoteală și fără temei". Voievodul e un simbol al statorniciei și deci „ori bun, ori rău, la toate primejdiile lui ferit trebuiaște". Se cuvine să fie român (Miron încondeiază cu furie orice domn străin) și să asculte „voroavă cu sfat", luând acele hotărâri ce „se mai tocmesc" „încă cu a doi seau a trei socoteală". Domnii să nu vină cu oști străine să-și cucerească scaunul. Asemenea greșală a dus țara „din scădere în scădere".

Darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutrește din concreteța individuală a cuvintelor. Aceleași vechimi în lexic, puse acum în slujba unei mari stilistici se sting. Miron observă sistematic, compune, și ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puțin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respirație epică, simțul sublim al destinului uman, meșteșugul patetic de a se opri din când în când să răsufle de greutatea faptelor și să le contemple de sus. Deși abstractă, materia e împărțită în acte, cu tăieturi savante pe gestul cel mai dramatic. Nu mai avem de-a face cu o cronică ci cu desfășurarea organică a unei epoce, în valuri mari, vestite și susținute cu expresii de popas și trimitere („precum vei afla", „noi să ne întoarcem la ale noastre"). Lungimea valului epic e simbolizată prin capătul însuși al frazei puse la nesfârșirea imperfectului. („Nu dormea Ieremia vodă..."; „Era într-o duminică, când..."). Descripția e atentă, constructivă. [...]

De la sfârșitul domniei Lupului încolo, când Costin participă la evenimente, cronica e un adevărat roman plin de acele amănunte familiare care dau viață lucrurilor moarte. Ivirea lui Calga tătarul și a cazacului Hmil, ascunderea lui vodă „în nește poeni", arderea Iașului („într-o mică de ceas cenușă s-au făcut"), molima ce a urmat, însoțirea Roxandei cu Timuș cel cu „numai singur chip de om, eară toată firea de heară", venit cu ruscile lui care cântau, lado lado „pren toate unghiurile", șiretenia lui Gheorghe Ștefan care „cu fața scornită de mare mâhniciune", când domnul se gătește să pornească la biserică, cere voie a merge la moșie, la nevasta pe moarte, simplitatea lui vodă, căinând pe logofătul fără grije de giupânească, somnul lui Iorgachi visternicul scârbit de osârdirea Ciogoleștilor, fuga lui Vasilie care singur pe marginea Nistrului pe „un scăueș" privește cum i se trec boarfele sale, în vreme ce un oarecine încearcă a-l lovi cu un glonț dintr-un săcăluș, sunt adevărate gravuri. [...]

Însă adevărata contribuție a lui Costin la scrisul românesc este sintaxa. Cunoscător al frazei latine, el a desfășurat-o în moldovenește în spiritul și cu ajutorul limbii noastre, păstrându-i toate registrele și toate fluierele. Cu el sintaxa literară apare începută și cu desăvârșire încheiată, în stare de a exprima orice gând. Tipul sintactic al epocii arhaice este coordonarea („După Dragoș vodă au stătut domn fiul său, Sas vodă, și au domnit patru ani, și s-au săvârșit; și au rămas domn fiu-său Latco vodă, și au domnit opt ani") în acord cu stilistica graiului vorbit, care o complică mărind volumul emisiunei periodice prin agregări monotone de propoziții scurte cu ajutorul unui singur fel de conjuncție (și, deci). Întâi de toate Miron face unități de gândire în metri feluriți de la cei mai scurți până la cei mai lungi: „Nu dormea Ieremia vodă"; „Tăcut, îți părea că nu știe nimică"; „După războiu, oastea care încotro i-a fost calea s-a risipit"; „A doua zi, mai sumeț Zamoiskii decât Mihai vodă, au trimis de au cercetat mai sus pre apă, despre munte, și au aflat vad". Apoi volumul lor este sporit prin paranteze ce devin câteodată un corp sintactic cu totul deosebit reprezentând planul contemplativ al gândirii: „Vasile vodă în țeara căzăcească văzându-se căzut de domnie, despărțit de doamna sa și de coconi și de avere (caută la ce aduce roata lumei mari case; că ce poate fi mai greu decât aceste? zic, că nice moartea), și nice o nădejde nu i-au mai rămas în prietești cazacului, singur s-au tras cu hanul să meargă la Crâm". Combinând coordonarea vorbii orale cu subordonarea frazei latine, spărgând fluviul periodic prin insule parentetice, introducând grupuri de feluriți metri, Miron creează un corp sintactic cu fraze inegale și cezuri asimetrice, asemeni unei melodii:

„Vasile vodă văzându-se la grijă și spaimă ca aceia (că luase tătarii până subt târg hergheliile, și a slujitorilor cai au apucat), au pornit pre doamna, și împreună cu casele boierilor prin frânturile codrilor, pre la Căpotești spre cetatea Neamțului; / apoi și singur Vasile vodă n-au ținut multe zile scaunul, ce s-au mutat den Iași în nește poeni, în codrul Căpoteștilor; / și s-au așezat acolo în codru cu curtea, lăsând

în Iași puțintei dărăbani de apărarea curții; / carii, dacă au văzut mulțimea de tătari den ceas în ceas adăugându-se, și cu cazacii amestecați, au lăsat cu noapte curtea pustie, și au ieșit aceia. / Și au ars atunci tot orașul; / unde și unde au rămas câte o dugheniță; / curtea domnească, casele boierești, tot orașul într-o mică de ceas cenușe s-au făcut; / eară monastirile au hălăduit, că n-au vrut cazacii să dideiască den poronca lui Hmil hatmanul, și tătarii n-au putut, că erau și oameni cu sinețe închiși pren mânăstiri."

Structura clasică a sintaxei costiniene este învederată și foarte adesea translațiunea textului român în limba latină se poate face pe loc. Ordinea firească a cuvintelor în propoziția română este subiect–verb–complement; la Miron foarte des complement–verb–subiect: „Începutul țerilor acestora și al neamului moldovenesc și muntenesc și în țerile ungurești cu acest nume români până astăzi, de unde sânt veniți întru aceste părți de pământ, a scrie multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atâtea veacuri, de la descălecatul țerilor de-ntâiu, de la Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani preste mine trecute, se sparie gândul". Așa în fraza ideologică. În cea narativă ordinea poate fi verb–subiect–complement („Fost-au acest domn, Radu vodă, deplin la toate"). Nici acest mod nu-i străin de sintaxa latină, al cărei itinerar se recunoaște ușor. Imperfectul ori perfectul (erat, aderat, fuit, fuerunt), la nevoie cu negația înainte (neque) așezate la început, circumstanțialitatea prescurtată gerundival, produsă printr-un demonstrativ („Aceste înțelegând Papa"), legarea a două grupuri sintactice printr-un pronume relativ (carii), începerea cu adverbul „așa", simetrizarea lui „și" („... și deprinzând pe tătari, și văzând că se tem..."), acestea și altele sunt ale construcției latine.

(G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 22–25)

Miron Costin urzise începutul unui letopiseț de la descălecarea dintâi, adică de la luptele lui Traian cu dacii și de la colonizare, dar,

din pricina cumplitelor vremi ce veniră asupra moldovenilor – „de nu stăm de scrisoare" – adică războiul turco-polon (1672–1676), a trebuit să-l părăsească. „Începătura letopisețului", de care vorbește în predoslovie, a servit mai târziu ca temei pentru scrierea *De neamul moldovenilor*. Până atunci Miron Costin se mulțumește să înfățișeze contemporanilor săi cronica de unde o lăsase Grigore Ureche:

„Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche vornicul de Țara de Gios, scos de Miron Costin, vornicul Țării de Gios, în oraș Iași, în anul de la zidirea lumii 7183, iar de la nașterea mântuitorului lumii, lui Iisus Hristos, 1675."

Cronica a fost deci concepută înainte de anul 1675, când autorul ei a dat-o unui copist „s-o isvodească", adică să o copieze pe curat. Evident că, după copiere, Miron a revenit asupra ei completând-o, amplificând-o, corectând-o. [...]

Vremurile pe care Miron Costin ni le înfățișează, cu un rar talent de povestitor, reprezintă în istoria Moldovei panta de decădere, epoca de agonie a ultimelor rămășițe de autonomie. Rareori se petrece în istorie, într-un timp așa de restrâns și pe un petec de pământ așa de mic, mai multă învălmășeală de evenimente, de oameni, de popoare, ca în Moldova din vremea lui Miron Costin. [...]

Această epocă furtunatică, pe care cronicarul însuși o caracterizează: „cumplite vremi, de nu stăm de scrisori, ce de griji și de suspine... cumpănă mare pământului nostru – și parcă printr-o tainică presimțire – și nouă"; această epocă zbuciumată oferea, prin diversitatea aspectelor, prin dramele pe care le scotea la iveală, un material uman din cele mai interesante, – și Miron Costin, care avea o viziune limpede a lucrurilor, o imaginație caldă și un mare talent de evocare, a știut să prindă și să fixeze în cronica sa, pentru toate vremurile, o frescă istorică plină de viață.

Sunt în cronica sa pagini în care, cu toată întorsătura limbii, nuanțată după sintaxa latină, palpită încă până astăzi fiorul tragediilor care zguduiau viața tulbure a Moldovei din a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

Iată de pildă domnia sângeroasă a lui Ștefan Tomșa care, după ce a decapitat pe toți boierii și slugile din casa lui Ieremia Movilă – între care și pe hatmanul Balica, cumnatul lui Grigore Ureche – n-a vrut să cruțe, cu toată rugămintea boierilor săi, nici măcar pe un biet

diac, „foarte de treabă de scrisoare", ci a răspuns hohotind: „Ha! ha! ha! Mai cărturar decât dracul nu este altul!". După aceste asasinate, nimic nu evocă mai limpede domnia tiranică și caracterul sângeros al lui Ștefan Tomșa, decât familiaritatea dintre domn și călău, pe care cu atâta simplitate și concizie ne-o înfățișează cronicarul: „Avea un țigan călău, adică perzător de oameni, gros și mare de trup. Acela striga de multe ori înaintea lui, arătând la boieri: – Doamne, s-au îngrășat berbecii, buni sunt de înjunghiat? Ștefan vodă, la aceste cuvinte, râdea și dăruia bani țiganului."

Risipa și ruina casei lui Ieremia Movilă este zugrăvită precis, în dramatica scenă de pe câmpul de luptă de la Drăcșani. Neliniștita și ambițioasa soție a decedatului voievod, care avea să-și încheie zilele într-un harem turcesc, trece cu carul prin tabăra însângerată și, zărind pe bătrânii sfetnici ai soțului său, cu lacrimi în ochi suspină: „Boieri, boieri, rușina-tu-m-a păgânul". [...]

Uneori descrierea, în care se vădește un deosebit simț pentru farmecul idilic al naturii, servește ca termen de comparație pentru rânduieli omenești, sugerând astfel intima legătură dintre natură și viață; „precum florile și pomii și toată verdeața pământului stau ovelite și împedecate de răceala brumei, căzută fără vreme, și apoi, după lină căldură a soarelui, vin iară la hire și frumsețile sale cele dintâiu, așa și țeara, după greutățile ce erau la Radu vodă ... au venit fără zăbavă țara la hirea sa și până la anul s-au împlut de oameni și de tot bișugul". [...]

Pe alocurea, narațiunea cronicarului trece dincolo de hotarele genului istoric și se apropie, prin gradația interesului și prin puterea dramatică cu care știe să înfățișeze lucrurile, de nuvelă și roman. [...]

A doua operă importantă a lui Miron Costin este scrierea intitulată de Kogălniceanu *Cartea pentru descălecatul dintâi al Țării Moldovei și neamului moldovenesc*, iar de regretatul C. Giurescu, care observă că titlul acesta dat de Kogălniceanu nu concordă cu cel original al autorului: *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor.*

Data când a fost compusă această scriere – chestiune de care este legată o problemă interesantă privitoare la evoluția personalității literare a cronicarului – este nesigură. Originalul lui Miron Costin s-a pierdut sau [...] nu s-a descoperit până acum. Toate copiile ajunse până la noi, începând cu cea mai veche, din 1712, nu cuprind nici

în titlu, nici la sfârșit, nici o indicație de dată. Singurele știri pe care ni le dă cronicarul însuși în *Voroavă către cititori*, cu care își începe letopisețul de la Aron vodă înainte, sunt vagi și dau naștere la interpretări diferite. [...]

Din toată strădania lui au rămas numai două fragmente: letopisețul țării de la Aron vodă până la Dabija și cartea *De neamul moldovenilor*. Această din urmă este însă o lucrare neterminată, după cum se vede bine din analiza internă a textului. Într-un loc cronicarul trimite la „capul – adică capitolul – care va scrie de graiul acestor țări" și în care intenționa „să arate" că și limba este dovadă că „în graiul nostru până astăzi sunt cuvintele unele latinești, iar altele italienești". Acest capitol la care trimite Miron Costin n-a fost scris și tot astfel a rămas nescrisă și încheierea din capitolul al V-lea, în care voia să arate „de legea creștinească, de unde au luat-o". [...]

Ceea ce ne interesează pe noi cei de astăzi, în opera lui Miron Costin, este claritatea, relieful și mai ales căldura cu care, pentru întâiași dată în cultura noastră, marele boier moldovean pune problema latinității neamului.

De la primele rânduri cronicarul izbutește să ne prindă și să ne înlănțuie atenția prin forma de o rară frumusețe literară, în care ne înfățișează motivele care l-au îndemnat să scrie; greutatea problemei și lupta lăuntrică prin care a trecut până când, în cele din urmă: „biruit-a gândul". [...]

Este de admirat cu câtă artă literară știe să înfrângă tiparele obișnuite ale limbii, pentru ca să adapteze ritmul frazei la frământarea sufletească; cum subliniază fiecare nuanță a cugetării, așezând înainte, pe primul plan, motivele cumpănirii, lăsând la sfârșit ideea principală („multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru ... se sparie gândul ... este inimii durere", până când izbucnește deodată, descătușată, hotărârea: biruit-a gândul).

Miron Costin se vădește și în această operă a lui o fire caldă și comunicativă, care păstrează necontenit contactul cu cititorul său. Un minunat „causeur", „dintre toți boierii Moldovei cel mai de treabă la voroavă" – cum ni l-a prezintat Neculce. Scoborându-se la nivelul de înțelegere al cititorilor săi moldoveni, introduce trei capitole inițiale pentru a-i lămuri unde vine Italia, care a fost întinderea și puterea

Imperiului roman, cum au fost strămoșii noștri daci. E un tip vizual, care transformă abstracțiunile în imagini concrete. [...]

Ceea ce constituie farmecul literar al operei lui Miron Costin este strălucirea stilului în care se străvede, pe de o parte, sinceritatea adâncă și convingerea nezdruncinată în adevărul pe care îl expune, iar pe de altă parte duioșia sentimentului național, care vibrează la fiecare pagină aproape, aici încălzindu-se de măreția originii romane: „Caută-te dară acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădând de la tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, de neștiință rătăciți, alții de zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsit niceodată...", dincoace revărsându-se într-o simpatie comunicativă, când vorbește despre Grigore Ureche, înaintașul său în ale istoriei. [...]

Ideea originii romane, pe care Miron Costin a susținut-o cu atâta relief și căldură, a avut un puternic răsunet în cultura noastră veche. Ea a fost reluată cu multă erudiție, e drept, dar nu și cu mai multă pasiune, de Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir în Moldova și de stolnicul Constantin Cantacuzino în Muntenia.

(N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 158–160, 164–165)

Un aspect al scrisului marelui cronicar moldovean, asupra căruia au atras atenția unii cercetători, este acela al influenței latine constatate în realizarea lingvistică și stilistică a operei sale. [...]

În latină, ordinea cuvintelor era liberă. În limbile romanice ordinea cuvintelor a fost înlocuită printr-una fixă. Miron Costin, sub influența ordinii libere din latină, a depășit posibilitățile limbii române – în această privință – reușind să ne dea adesea o frază a cărei țesătură ne pare străină. Din acest punct de vedere nu ne putem opri de a observa caracterul de artificialitate pe care îl prezintă, uneori, fraza lui Miron Costin.

Influența topicii latine apare limpede când e vorba de locul verbului în frază. În majoritatea cazurilor, în latină, verbul este așezat la sfârșitul frazei. [...]

Așezarea verbului la sfârșitul frazei se observă și în scrisul lui Miron Costin: „Țara Munteniască într-acesta an, vara, la mare răutăți era de turci, că din doao părți având oști Împărăția Turcului asupra crăiei ungurești, o samă de oști despre Buda, iară altă oaste asupra Ardealului avè". Sau: „Care locuri nici un fel de vas a trece nu poate", corespunzând exprimării latine: „quoae loca nullum navigii genus transire potest"; „iară de tot răsipă acestor oarde a face n-au putut"; cf. exprimarea analogă la Toppeltin: „ita latinis characteribus quibus in universum Europaei utimur pronunciatio illa vetus venire non potuit". [...]

De altfel locul final, la fel ca și cel inițial – pe care îl ocupă, în mod excepțional, o parte din propoziție – nu e indiferent, în sensul că trebuie să vedem în acest fapt un indiciu în ceea ce privește valoarea afectivă pe care autorul a voit să o confere acelei părți din propoziție. Această ordine excepțională, cu scopul de a pune în relief un membru al frazei, este obținută fie prin disjoncțiunea a două cuvinte, care sunt legate gramatical, fie prin inversiunea ordinii obișnuite de exprimare. Ambele proceduri stilistice sunt caracteristice limbii latine dar le întâlnim și în limba română. Ceea ce ne dă însă un indiciu sigur despre o influență latină în felul de exprimare al lui Miron Costin e faptul că acesta, folosindu-se de posibilitatea latinei, care oferă o așezare mai liberă a cuvintelor, trece dincolo de posibilitățile de exprimare ale limbii române.

Ordinea consacrată: subiect–verb–complement este schimbată adesea. Iată, bunăoară, subiectul aruncat la sfârșitul propoziției: „ce au înduplecat lucrul și gândul lor ploaia". [...]

Disjoncțiunea atributului de substantivul său sau a verbului de complementul drept, prin intercalarea altor părți de cuvânt, se întâlnește adesea: „multe obiceiuri întru acest neam trăiesc a italienilor până astăzi"; „cum pre un ban de aramă galben, iară la acea cetate năruită am aflat, cât un ort de mare".[...]

Alături de procedeul de dizlocare a părților frazei, trebuie remarcat și procedeul inversiunii. Astfel atributul genetival e așezat

înaintea substantivului său: „Cum au intrat serdariul în visterie s-au vădzut pază de siimeni, s-au spăimântat ştiutoare de vină sa hirea".

Complementul direct sau cel indirect sunt situate înaintea verbului de care depind: „scriptura departe lucruri de ochii noştri ne face de le putem vedea"; „Iară celorlalţi boieri toate gândurile a lui Alexandru vodă au descoperit Constantin Aseni"; „puşcilor apucasă cazacii de le stricase roatele şi straturile".

O idee despre libertatea pe care şi-o lua Miron Costin, în ordinea cuvintelor, ne oferă şi exemplul: „Iară Litvei veniia asupra craiul şvedzăsc Gustav, la Riga".

La fel ca şi ordinea cuvintelor în propoziţiune, dispunerea propoziţiunilor în frază arată o libertate care depăşeşte resursele limbii române, vădind, în felul cum cronicarul caută să conformeze exprimarea sa unor tipare mai ample, o influenţă a limbii lantine. Dar e greu de precizat întrucât e conştient Miron Costin de tendinţa de adaptare a scrisului său la modelele sintaxei latine, în schimb structura frazei sale, felul de înlănţuire a propoziţiunilor ne permit să întrevedem normele stilistice caracteristice limbii latine.

Iată, bunăoară, câteva perioade construite prin intercalarea mai multor propoziţiuni secundare în propoziţiunea principală: „Şi neamul moldovenilor fiind dintru o ţară care se chiiamă Italiia, de Italiia şi de împărăţie Râmului, a cării împărăţii scaunul, oraşul Râmului în dricul Italiei ieste, a pomeni întâi ne trage rândul". [...]

Limba latină oferea cronicarului mijloace de exprimare mai variate; între altele posibilitatea de a construi perioade lungi, după modelul celor din limba latină: „Holota, ce era strânsură, temându-se de hatmani pentru dobânda, că jecuise multe case în ţară să apuce ei trecătoare la Nistru noaptea, au dat spaima, şi toată oastea aşè greu s-au turburat, cât care cum au putut au apucat cal, sluga stăpânu-său şi pedestraşi şi călăreţi, toţi amestecaţi, unii de lalţi fugând, s-au spârcuit toată tabăra, hatmanii rămaşi singuri, unul într-o parte, altul într-alta".

Sub pana cronicarului, fraza – construită în mod savant – se dezvoltă, devine periodică şi se împodobeşte cu paralelisme, paranteze şi opoziţii:

„Iară nu numai numele acesta, precum ai înţeles că ieste tot unul la toate ţările, şi al tău şi al Italiei, precum vei înţelege şi mai pre larg

la capul deosebit de numele acestor ţări, că şi grecii şi turcii ne zic vlah, ce şi dintr-altele te vei cunoaşte: obiceiuri, hire, graiul şi până astăzi, că eşti drept vloh, adecă italiian şi râmlean". [...]

Câteodată fraza capătă o nuanţă retorică, mai ales atunci când, pentru a da nerv stilului, cronicarul recurge la un întreg cortegiu de enumerări, cu scopul de a insista asupra unor anumite fapte: „Să scrie de acum leşii, ce pojar au purces dentr-aceasta scânteie în multe părţi de lume, ce vărsare de singe, ce pustietate ţărâlor, ce surupare şi slăbiciune puterii Crăiei Leşăşti, ce risipă a mare şi nedobândite cetăţi, ce robii şi plian de creştini în mânule păgâneşti".

Când vrea să impresioneze mai puternic, cronicarul întrebuinţează gradaţia ascendentă sau reia anumite cuvinte, exprimarea câştigând astfel în intensitate: „Crede neputinţii omeneşti, crede valurilor şi cumplitelor vremi, întreabă pe ce vremi am scris şi cât am scris!", unde cronicarul repetă acelaşi cuvânt înaintea părţilor de propoziţiune, folosind figura numită anaforă.

Uneori, cuvântul e reluat sub diferite forme flexionare şi înlănţuit într-o formă mai savantă (poliptoton): „Că era la mare zburdăciune ţărâle acéste. Şi care ţări se sue pré la mare bivşuguri, zburdează hirea omenească peste măsură şi zburdăciunea naşte păcatul urmadză mânia lui Dumnedzău". [...]

Ar mai fi de menţionat şi de lămurit încă o problemă, în legătură cu stilul lui Miron Costin: remarcăm în scrisul cronicarului unele propoziţiuni fără predicat. A. Gâdei atribuia această omitere a predicatului (mai precis a copulei) graiului poporului; Ov. Densusianu presupunea o influenţă slavă (rusă).

Într-adevăr, în graiul poporului se omite câteodată predicatul (cf. J. Boutière, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Paris 1930, p. 212); acest fenomen se poate observa mai ales în proverbe, care, circulând, sunt cunoscute de toţi şi ca atare, predicatul omis – din considerente de economie a limbii – poate fi uşor subînţeles.

Lipsa predicatului se poate însă observa, în scrisul cronicarului, şi în alte cazuri: „Amu, fără nice o grijă, tari şi sămeţi [erau] leşii şi căzusă la Valea Coboltei". [...]

Elipsa predicatului, în exemplele de mai sus, poate fi interpretată mai curând ca o influenţă a limbii latine, căreia astfel de fraze eliptice de predicat nu-i sunt necunoscute. [...]

Influența latină a lăsat urme și în vocabularul lui Miron Costin. Vom enumera mai jos o serie de neologisme, pe care cronicarul le-a împrumutat din limba latină: alături de acestea sunt de remarcat unele cuvinte introduse în text cu aceeași formă pe care o aveau în latină (dominus, consilium etc.). Este necesar să se facă deosebirea între neologismele de origine latină (acomodate sistemului flexionar al limbii române) și cuvintele latine strecurate în text, pe care Miron Costin le-a folosit pentru a lămuri expunerea sau pentru a o documenta. Cuvintele din cea de-a doua categorie i-au fost impuse cronicarului de natura faptelor pe care le povestea sau la care făcea referință. [...]

În privința împrumuturilor lexicale e de stabilit frecvența întrebuințării lor, precum și etimonul. Astfel, între cuvintele enumerate sunt unele de origine greacă (astronom, cometă etc.), pe care Miron Costin probabil că le-a împrumutat prin latină, după cum altele se regăsesc și în polonă. [...] Pe de altă parte, frecvența întrebuințării unui cuvânt ne indică în mod sigur că acel cuvânt făcea parte într-adevăr din vocabularul cronicarului, spre deosebire de alte forme, bunăoară latinismele, care sunt întrebuințate incidental.

E de relevat că Miron Costin e conștient de faptul că introduce un cuvânt nou în limbă (se poate vorbi, în acest sens, de „conștiința lingvistică" a cronicarului); ca atare, el caută să-l explice cititorului: „gheneral, adecă purtătoriu de oaste". [...]

Influența latină apare evidentă dacă ne gândim că Miron Costin scrie în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când, spre deosebire de secolul al XVI-lea, se crease deja o tradiție literară, iar limba își însușise anumite procedee de exprimare mai mult sau mai puțin stabile. Din acest punct de vedere, comparația dintre limba și stilul lui Miron Costin și limba și stilul lui Ion Neculce e deosebit de instructivă.

În dezvoltarea prozei noastre literare, Miron Costin deschide astfel un capitol nou. Originalitatea cronicarului trebuie căutată, între altele, și în felul cum prelucrează materialul lingvistic – limba comună – transpunând-o, uneori, în tiparele sintaxei latine; în fraza lui Miron Costin, în ritmul periodic care apare schițat, în stilul său, se poate recunoaște, în unele cazuri, un decalc al frazei și al perioadei din limba latină.

(Boris CAZACU, *Influența latină asupra stilului lui Miron Costin*, în vol. *Studii de limbă literară*, E.S.P.L.A., București, 1960, p. 83, 96–103, 109)

Problema originii românilor l-a preocupat de la începutul activității pe Miron Costin, cum se vede din predoslovia letopisețului, unde mărturisește că alcătuise chiar proiectul unei cărți despre descălicatul dintâi. Dar sosind vremi tulburi, neprielnice scrisului (războiul turco-polon), a trebuit să amâne redactarea cam până în preajma încheierii alianței dintre poloni și ruși împotriva turcilor din 1686 și a expediției ruse în Crimeea (1687).

De neamul moldovenilor din ce țară au ieșit strămoșii lor a fost scrisă de Miron Costin în ultimii șapte ani ai vieții sale, după multă ezitare și numai când cronicarul a socotit că dispune de o suficientă documentație, necesară argumentării. Cum însă năzuința realizării ei a existat din faza inițială, poetică, putem să ne oprim asupră-i de pe acum.

Intenția autorului, mărturisită în predoslovie, a fost întâi să suplinească „lipsa de știință începutului acestei țări", al doilea să combată „adăosăturile", ocările și basnele scornite de adnotatorii lui Grigore Ureche, în special de Simion Dascălul, în fine să răspundă teoriilor greșite ale unor istorici ca Aeneas Sylvius și Szamosközy István (pe acesta Miron Costin, crezându-l polon, îl numește Iane Zamovschii, în realitate e cronicarul ungur Samosius). [...]

De neamul moldovenilor nu excelează prin erudiție, informația de bază fiind împrumutată din Toppeltin, este însă o operă de judecată matură, respirând sentimente de înaltă demnitate și cald patriotism. Vibrația emoțională în fața obiectului se comunică de la primele rânduri în toată amplitudinea, într-o pagină de mari cadențe stilistice: „Începutul țărilor acestora și neamului moldovenesc și muntenesc și câți sânt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sânt și de ce seminție, de când și cum au descălecat aceste părți de pământ, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta véci de la discălecatul țărâlor cel dintâi de Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scoț lumii la vedére felul neamului, din ce izvor și seminție sânt lăcuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești și românii din Țările

Ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sânt..."

De neamul moldovenilor este o scriere polemică, vehementă ici și colo, când impostori de talia unui Simion Dascălul trebuie puși la punct, însă motivată, căci „nici iaste șagă a scrie ocară vecinică unui neam. Când ocărăsc într-o zi pe cineva, ieste greu a răbda; dară în veaci?" El, Miron Costin, e indignat de denaturarea adevărului și socotește că a fi obiectiv e condiția oricărui istoric: „Eu voi da seama de ale mele, câte scriu".

Originalul lucrării *De neamul moldovenilor* nu ni s-a păstrat. Opera există numai în cópii din secolul al XVIII-lea, cele mai multe după un arhetip interpolat de Nicolae Costin. Cartea este împărțită în șapte capitole și n-a fost terminată de autorul ei. [...]

Desigur, *De neamul moldovenilor* conține unele inexactități, dar pentru vremea când a fost scrisă este o operă remarcabilă prin dragostea și grija cu care este apărată ideea romanității poporului român.

În *De neamul moldovenilor* Miron Costin laudă osârdia lui Grigore Ureche, care a avut milă de patria sa să nu rămână în „întunérecul neștiinței" și „au făcut de dragostea țării letopisețul".

Dintr-o pornire similară și cu aceleași scopuri educative și-a întocmit și el *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace*, când ajunsese la mijlocul vieții, în jurul vârstei de 40 de ani. Și el scrie ca „să nu să uite lucrurile și cursul țării" și ca „să hie de învățătură, ce iaste bine și ce iaste rău și de ce-i să să ferească și ce va urma hie cine". [...]

Prima parte a cronicii conține câteva greșeli. Aflăm despre doi domnitori, Ștefan Radu și Bogdan Movilă, care în realitate n-au domnit niciodată; că Sigismund Báthory a abdicat din cauza bătrâneții, când în realitate era om tânăr; că Andrei Habsburg era totuna cu Andrei Báthory, când în realitate erau două persoane diferite, că Gustav Adolf era unchiul lui Sigismund al II-lea al Poloniei, când în realitate unchiul regelui polon era Carol de Sudermania, predecesorul lui Gustav Adolf. Erorile provin din lectura grăbită a cronicii lui Piasecki și din lipsa altor izvoare necesare controlului faptelor. Chiar astăzi, noi nu avem altă sursă internă pentru epoca 1595–1661 decât letopisețul lui Miron Costin, de o valoare documentară, cu toate micile scăpări, unică.

Valoarea literară a cronicii lui Miron Costin o întrece pe aceea a letopisețului lui Ureche. Costin este un memorialist atent asupra vieții și asupra oamenilor, scriitor în adevăratul înțeles al cuvântului, prozator, zugrav de moravuri și de caractere. Ultima parte a cronicii, cuprinzând evenimentele dintre 1653–1661, are desfășurarea epică a unui roman. Surprinzător este faptul că, dotat cu simțul compoziției, autorul a știut să estompeze limitele dintre expunerea întâmplărilor auzite sau citite și evocarea împrejurărilor trăite, dând letopisețului proporție și unitate.

(Al. PIRU, *Literatura română veche*, E.P.L.,
București, 1960, p. 135, 138–139, 143, 146–147)

Miron Costin este în mod incontestabil cel mai mare cronicar român din veacul al XVII-lea. Opera lui a fost însă pregătită, timp de aproape două secole, de o serie de cronici în limba slavă și română, a căror încununare este *Letopisețul Țării Moldovei* și *De neamul moldovenilor*, scrierile capitale ale lui Miron Costin. Istoriografia letopisețelor moldovenești începe în veacul al XV-lea cu cronica slavonă scrisă la curtea lui Ștefan cel Mare. [...] Episcopul Macarie scrie istoria Moldovei din porunca lui Petru Rareș, egumenul Eftimie din porunca lui Alexandru Lăpușneanu, călugărul Azarie din a lui Petru Șchiopul. Toți acești cronicari scriu slavonește și lucrările lor au un caracter oficial de curte, fiind alcătuite din porunca domnilor; de aceea aduc laude exagerate stăpânilor feudali, ponegrind pe adversarii lor. În veacul al XVII-lea apar primele cronici moldovenești în limba poporului. [...]

Cea dintâi lucrare istorică moldovenească datorită unui boier, deci neprovenind de la curte, și fiind scrisă în limba poporului, este *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche.

Miron Costin a fost continuatorul lui Ureche, nu numai pentru că a scris istoria Moldovei, de unde încetează cronica lui Ureche, dar și pentru că a dezvoltat ideile politice (de independență), istorice (despre originea și unitatea poporului nostru), și sociale (despre

supremația boierimii), aflate în scrierea acestuia, dar cărora el le-a dat o mult mai mare amploare.

Letopisețul Țărâi Moldovei de la Aaron vodă încoace, de unde este părăsit de Uréche vornicul de Țara de Gios a fost alcătuit de Miron Costin în vremea când era mare vornic și terminat la 1675. Această cronică, după cum se vede din titlul de mai sus, este continuarea *Letopisețului Țării Moldovei* al lui Grigore Ureche, adică începe povestirea faptelor istorice de la anul 1594, sfârșindu-se la anul 1661, când se întrerupe povestirea istoriei Moldovei. Deși scrierea aceasta a lui Miron Costin este și ea o cronică, adică păstrează genul scrierii predecesorului său, deși, pe de altă parte, are tot un caracter feudal, mărginindu-se la istoria statului feudal al Moldovei și neridicându-se încă la concepția unei istorii generale a poporului român, totuși cronica lui este scrisă într-un alt spirit decât cea a lui Ureche. Ureche, nefiind contemporan cu cele mai multe din evenimentele povestite, reproducea informațiile izvoarelor sale, le compara și le cântărea, și în acest fel cronica sa este în cea mai mare parte o compilație, o adunare de informații din diferite izvoare istorice. În schimb, cronica lui Miron Costin, contemporan cu evenimentele descrise, este o povestire istorică. Folosește și el, pentru prima parte a scrierii, izvoare istorice, în special scrierea lui Paul Piasecki, cronicar polon, care alcătuiește în latinește *Cronica faptelor mai însemnate din Europa*, dar toate aceste informații împrumutate le topește în stilul său; el nu copiază, ci compune. Pentru epoca mai veche, pe care nu a cunoscut-o personal, principalele lui informații se trag din povestirile boierilor bătrâni, pe care i-a cunoscut în tinerețe și pe care i-a întrebat cu grijă asupra vremilor trecute. Acest caracter de informație orală se resimte firește și în stilul cronicii. Pentru epoca ce merge de la domnia lui Vasile Lupu până la sfârșitul cronicii, el consultă însă amintirile lui proprii, deoarece, ca mare boier, a participat, cum am arătat mai sus, la principalele războaie ale vremii, precum și la cârmuirea Moldovei. Era deci în situația de a cunoaște temeinic evenimentele și cronica sa dovedește că a știut să privească și să înțeleagă faptele istoriei contemporane cu atenție și exactitate. De aceea cronica lui Miron Costin are în mare parte caracterul unor memorii, nu numai pentru că în ea se cuprind amintirile autorului, dar și pentru că povestirea lasă să se vadă că autorul este prezent mereu: „Vederea

singură den toate așadză într-adevăr gândul nostru și ce să véde cu ochii nu încape să fie îndoială în cunoștință", scrie Miron Costin, ridicând cunoștința directă la rangul unui adevăr filosofic. El adaugă apoi: „Așea și noao, iubite cetitoriule, cu mult mai pre lesne a ne scrie de acéste vrémi, în care mai la toate ne-am prilejit singuri". [...]

Miron Costin adâncește preocupările înaintașului său Ureche. Firește, și pentru el istoria este în primul rând povestirea faptelor stăpânitorilor, ale domnilor și boierilor, dar în istoria lui își fac loc și alte elemente: el știe să povestească despre măsurile care s-au luat în vremea domniei lui Miron Barnovschi (1626–1629) în favoarea curtenilor (cete militare țărănești), care își pierduseră loturile de pe pământurile marilor feudali, boieri și mănăstiri, de asemenea de colonizarea prin acordarea de slobozii (scutiri temporare de dări), pentru siliștile (locuri de sate) care rămăseseră pustii. Asemenea preocupări pentru „lucrurile de casă", cum le numește el, nu întâlnim în cronica lui Ureche. Miron Costin se interesează de faptele care privesc istoria comerțului: „Plină Țara Leșească, oi dzice, de aur, la care pre acéle vrémi curea Moldova cu boi de negot, cu cai, cu miiere și aducea dintr-aceia țară aur și argint". De asemenea el scrie, într-o vreme când boierimea Moldovei devenea tot mai mult o clasă nobiliară, care se ocupa cu vânzarea vitelor și grâului, despre vremile roditoare și progresele culturilor agricole. În domnia lui Gheorghe Ștefan (1653–1658), „au fost cu mare bivșug țărâi... în pâine, în vin, în stupi, mare roadă în toate".

Și Ureche își dăduse seama că istoria Moldovei este legată de istoria altor țări. Dar această convingere el și-o manifestă în practică într-un chip neîndemânatic, intercalând în mijlocul cronicii, la moartea lui Ștefan cel Mare, o serie de capitole izolate despre țara și istoria turcilor, a tătarilor, a Poloniei și Ungariei, adică despre țările vecine (dintre care lipsește însă Țara Românească, pentru care nu poseda o descriere istorică). Miron Costin procedează cu mai mult simț istoric. El nu întrerupe istoria Moldovei cu digresiuni fără legătură imediată, privind țările vecine. Ci, acolo unde înțelegerea faptelor necesită expunerea pe scurt a unor evenimente petrecute în afara granițelor Moldovei, Miron Costin le introduce, legându-le întotdeauna de istoria țării sale, de momentul la care a ajuns cu povestirea. Astfel, istoria Moldovei este legată de istoria Țării Românești, a Transilvaniei,

a Poloniei, a Rusiei și, firește, în chip necesar, și de a Imperiului Otoman. Căci, precum spune Miron Costin, „să se știe că această țară fiind mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări, n-au făcut". Astfel se explică și expunerea cronicarului despre originea și dezvoltarea cazacilor din Ucraina, despre ciocnirile lor cu tătarii și turcii, despre lupta cazacilor împotriva jugului feudal al nobilimii polone. Aceste explicații el le-a crezut necesare, și în adevăr erau, ca să introducă pe cititor în povestirea intervenției cazacilor hatmanului Bogdan Hmilnițki în luptele din Moldova și din Țara Românească.

(P.P. PANAITESCU, *Prefață* la *Letopisețul Țării Moldovei. De neamul Moldovenilor*, E.P.L., colecția B.P.T., București, 1961, p. V–VII, XI–XIII)

Reprezentant al clasei boierești, Miron Costin stă în apărarea intereselor acestei clase în lupta cu domnia. Este de notat însă că, exact ca și Gr. Ureche, nu înțelege atât un stat în care boierii să aibă toate privilegiile și să facă ce vor, cât un stat cu legi interne, în care domnul să consulte un sfat legal constituit din boieri. Față de domnia cu puteri absolute, cu acte adeseori necugetate, crude și absurde, efectuate la impulsul ambiției sau furiei personale, un stat feudal bazat pe o ordine internă legală, însemna, evident, progres. Gândirea politică a lui Miron Costin nu depășește desigur vremurile sale, nu apără interesele maselor populare, dar nu este indiferent la viața și suferințele lor, notează cu propria lor vorbă, că „blestemul săracilor nu cade pe copaci", variantă veche a proverbului „nu de lemne (pietre) se leagă blestemul săracilor" și consideră că cei mari trebuie să aibă „grije de cei mici". Are o concepție de înțelegere și ocrotire a mulțimilor, mai ales că existența și puterea lor nu sunt de neglijat în stat: „Adu-ți aminte – repetă el stăpânului țării – că pe multe gloate de oameni ești stăpân". Cronicarul nu trece cu vederea revolta țăranilor sub domnia lui Alexandru Iliaș (1633), când se țineau ca o haită de lupi de convoiul domnului alungat și cereau să li se dea în mâini boierii exploatatori ca să se răzbune. „Nespusă vrăjmășia prostimei!",

exclamă Miron Costin. Pe vornicul Vasile Lupu l-a rănit, iar pe omul lui vodă, Batiște Veveli „l-au făcut fărâme", cu topoarele. Mulțimile nu se puteau stăpâni. Suferințele lor erau de nedescris. În timp ce boierimea îmbuibată petrecea în chip desfrânat (cronicarul notează și acest lucru), pe țărani, îi răpunea deseori foamea, de mâncau papură măcinată, ca de exemplu în 1659, sub domnia lui Ștefăniță vodă Lupu:

„...că țara într-acea foamete era într-acel an, cât mânca oamenii papură uscată în loc de pâine, măcinând-o uscată. Și de pe aceea foamete porecli și pe Ștefăniță vodă, de-i zicea Papură vodă...".[...]

Cu toată poziția și considerațiile de clasă, Miron Costin se ridică peste micile patimi omenești și stăruie să judece obiectiv pe eroii cronicii sale, acțiunile lor, evenimentele istorice. Cu o formație de umanist, având sensul realist istoric al vieții și civilizației umane, Miron Costin pune deasupra omul și umanitatea, caracterul lui, calități sau defecte, indiferent dacă i-a fost prieten sau dușman. Astfel, deși cronicarul moldovean ura în general pe turci pentru că exercitau jaful prin boierii români devotați lor, totuși nu se lasă orbit de ură pentru a nu recunoaște meritele unora dintre ei. Abaza pașa fusese prigonitorul familiei sale, dar când este sugrumat la Constantinopole de sultan, pentru nerespectarea condițiilor de pace dintre turci și poloni, fixate în urma ciocnirii de la Hotin (1621), Miron Costin nu se bucură de căderea adversarului, ci notează imparțial: „Om Abaza pașa, vestit cu războaiele asupra perșului și oștean direpț". Acest lucru dovedește că autorul se interesa și de alte fapte ale celor asupra cărora avea să emită judecăți istorice. El era de principiul afirmat în *De neamul moldovenilor*, că istoricul dă seama, în fața istoriei, de afirmațiile sale. De asemenea, Miron Costin apreciază pozitiv domnia lui Vasile Lupu, luată în general, cu toate că tatăl său, hatmanul Costin, fugise în Polonia de teama acestuia și personal nici nu este de acord cu toate acțiunile voievodului. Laudă vitejia lui Vasile Lupu, care se afla „pururi în fruntea oștii sale" și blamează pe Gheorghe Ștefan care „în oastea sa de față n-au fost ci au stătut departe de la oaste înapoi, măcar că am hi datori cu pomenire lăudată mai mult lui Ștefan vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasilie vodă, de la carele multă urgie părinții noștri au petrecut". Domnia lui Vasile Lupu a fost „cu liniște și pace", cu bună stare pentru boieri,

dar „zburdăciunea" acestora întrecerea marginile și însuși vodă Lupu lua fetele unor boieri, „peste voia părinților, la tietorie". Miron Costin se declară împotriva puterii nelimitate a domnului, ca și Grigore Ureche. [...]

Cultura bogată, cunoașterea cărților populare, asimilarea formelor plastice din graiul popular, talentul, în fine, i-au dat posibilitatea lui M. Costin să găsească imaginile cele mai potrivite. Când vorbește de înțelepciunea excepțională a pârcălabului de Soroca, Ștefan, se folosește de portretul lui Esop, aproape de aceiași termeni ca în *Esopia*: „Iar la statul trupului său era gârbov, ghebos și la cap cucuiat, cât puteai zice că este adevărat Esop la chip". Întrebuințează de asemenea vorbirea directă a eroilor, dialogul sau monologul. Nu lipsesc proverbele în variante vechi, ca mijloace plastice de exprimare a unei idei (unele sunt polone): „lupul părul schimbă, iar nu hirea", „cine piere de glonț de tun tot era de fulger să moară", „cela ce se îneacă să apucă de sabie cu mâna goală", „după pagubă leahul înțelept" (ca transpunere a proverbului polon „madry polak po szkodzie!") etc. Locuțiuni din limba populară: „a sta ceva într-un fir de păr" („pe un păr au stătut atuncea viața lui Constantin vodă), „a se oploși pe lângă cineva", „a unge osia", „a cârpi o treabă" („Că cârpea boierii cum putea trebile țării, iar domniia mai mult își petrecea cu Batiște Veveli"). În cronică sunt folosite elemente de folclor și de etnografie. În solia îngâmfatului Zbaraski, care l-a umilit pe Ștefan Tomșa, încât acesta exclamă: „Lasă, câine, leșe, că te voi purta eu" (ceea ce a și făcut), cad drept fală potcoavele de argint, de la copitele cailor soliei, pe ulițele Constantinopolului, ca în unele legende populare. La nunta fiicei lui Vasile Lupu, Maria, cu Janusz Radziwill (1645) în prezența unor oaspeți străini s-au produs artiști populari cu „zicături, giocuri de țară" etc. La petrecerea organizată de Rákoczi și Gheorghe Ștefan, după înfrângerea răscoalelor seimenilor, în Muntenia, sunt prezenți la fel cântăreți populari: „ciumpoiașul cu cimpoi de urșinic, la dvorbă de zicături" și „surlarii".

(I.C. CHIȚIMIA, *Marii cronicari moldoveni: Miron Costin*, în *Istoria literaturii române*, I, Editura Academiei, București, 1964, p. 401, 402, 405–406)

Cronica lui Gr. Ureche cuprinde istoria Moldovei din perioada 1352–1549 și un scurt preambul despre originea românilor și a limbii române.

Având alte mijloace de informare și un orizont mult mai larg, Miron Costin proiectează un *Letopiseț al Țării Moldovei* care să îmbrățișeze trecutul țării de la colonizarea Daciei cu romani până în zilele sale.

În condițiile situației politice agitate și tulburi a Moldovei și din cauza vieții zbuciumate și a sfârșitului tragic al lui însuși, Miron Costin nu-și realizează planul decât parțial.

În prefața cronicii sale arată că „urzise" chiar „începătura letopisețului", care nu e decât scrierea *De neamul moldovenilor*. Cele 7 capitole (în prima redacție: 5) ale lucrării din urmă au în frunte titlul (*De neamul moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*), precedat de indicația: *Cartea dintâi*. Este clar că întreagă această lucrare urma să constituie partea întâi a vastei opere costiniene. Tot atât de clar este că prefața la *De neamul moldovenilor* a fost scrisă mai târziu, cum se scriu de obicei prefețele, și a fost „lipită" la locul potrivit, fără ca autorul sau copistul, însărcinat de autor, să mai repete titlul lucrării înaintea titlului prefeței.

A doua și ultima parte realizată a operei capitale a lui Miron Costin este *Letopisețul Moldovei*, în care autorul duce firul povestirii mai departe, de unde îl lăsase Grigore Ureche, până în anul 1661.

Miron Costin, care cunoscuse cronica lui Grigore Ureche în versiunea interpolată de Simion Dascălul, singura versiune care mai putea fi cunoscută, e conștient de faptul că el e continuatorul lui Grigore Ureche: cronica lui Miron Costin descrie evenimentele dintre 1594–1661.

Animat de o profundă dragoste de patrie, Miron Costin scrie *Letopisețul Țării Moldovei* ca „să nu uite lucrurile și cursul țărâi". El își dă seama că expunerea sa nu e totdeauna prea amănunțită cum s-ar cuveni („cum s-ari cădea", zice autorul). Unul dintre cauzele principale ale acestei situații este desigur lipsa unor izvoare scrise, cu privire la perioada de după 1595 („Și de loc letopiseță, de muldovan scrisă, nu să află").

Pentru documentare, Miron Costin a apelat în primul rând la tradiția orală („boiari bătrâni") și la observația directă a evenimentelor, apoi la unele izvoare externe. Dintre izvoarele externe amintim cronica în limba latină a polonezului Paul Piasecki (1579–1649), *Chronicon gestorum in Europa singularium*, tipărită la Cracovia, pe care Miron Costin o cunoaște în ediția a II-a, 1648 (ed. I, 1645), în care se descrie istoria Poloniei dintre 1575–1648 (în ediția I expunerea merge numai până la 1645), în cadrul istoriei generale a Europei. Piasecki, care fusese episcop 22 de ani în sudul Poloniei, în vecinătatea Moldovei, dă, în cronica sa, numeroase informații cu privire la istoria Moldovei (o ed. a III-a, cu corectările autorului, apare la Amsterdam, 1649). Pentru relațiile româno-polone, Miron Costin găsește aici informații amănunțite și sigure.

De asemenea, Miron Costin folosește cronica lui Aleksander Gwagnin, în traducerea și redacția polonă a lui M. Paszkowski, *Opisanie Sarmaciej Europskiej* (Cracovia, 1611); apoi lucrarea versificată a lui Samuel Twardowski (1595–1600), în polonă, *Wojna domowa z Kozaki I Tatary...* („Războiul civil cu cazacii și tătarii..."; Kalisz, ed. I, 1651–1657; ed. a II-a revăzută, 1660; ed. a III-a, 1665; ed. a IV-a, 1682), unde sunt zugrăvite evenimentele petrecute între 1648–1660.

Datele furnizate de aceste izvoare sunt prelucrate, comentate.

Miron Costin folosește în cronica sa și citate biblice (mai ales în slavonește), apoi sentințe morale din alte izvoare. Din *Viețile paralele* de Plutarh, Miron Costin ia sentința: „hărnicia împăraților și domnilor mai mult se înțelege din cuvintele lor și sfaturi grăite de dânșii... decât den războaie făcute de dânșii" (*Let.*, cap. XI, zăc. 2).

Pentru partea din cronică privitoare la anii 1648–1661, autorul este martor ocular al evenimentelor.

Cronica a fost terminată în 1675. În transcrierea pe curat, cronicarul a mai adăugat unele pasaje (venirea lăcustelor, o informare despre domnia lui Antonie Ruset etc.), și, probabil, prefața. Prefața a fost redactată, în orice caz, între 1686–1691, după ce autorul elaborase prima redacție a scrierii *De neamul moldovenilor*.

Letopisețul Țării Moldovei de Miron Costin se păstrează astăzi în 56 de cópii manuscrise, dintre care cele mai vechi datează de la sfârșitul secolului al XVII-lea (mss. rom. **36** și **169** din B.A.R.), iar cel mai recent – din 1844 (ms. 25/1955 de la Biblioteca Centrală Universitară „Babeș-Bolyai" din Cluj). Cea mai corectă copie pare a fi aceea a lui Axinte Uricariul, din 1710 (ms. rom. **2601** B.A.R.). Cele mai multe manuscrise datează din secolul al XVIII-lea. Tabloul filiației manuscriselor cronicii presupune, în mod obligatoriu, un număr de cópii intermediare dispărute, care până în prezent nu a fost stabilit nici măcar cu aproximație. Chiar și așa, letopisețul lui Miron Costin este cronica românească originală, care, sub formă de manuscris, a avut în epoca veche cea mai largă circulație.

Letopisețul Țării Moldovei de Miron Costin a fost publicat pentru întâia dată de M. Kogălniceanu, în *Letopisețele Țării Moldovei*, ed. I, tom. I, Iași, 1852.

De neamul moldovenilor este o lucrare de istoriografie, cu caracter polemic în anumite părți ale ei, în care se dezvoltă câteva probleme fundamentale ale istoriei poporului român: problema originii și a dezvoltării poporului până la cel de-al doilea descălecat. În special problema originii poporului român, prin noutatea și prin felul cum fusese ea abordată, prezenta o deosebită importanță. Cu aproximație între 1654–1660, cu interpolările pe care le-a adus cronicii lui Grigore Ureche, Simion Dascălul acreditase teza că românii ar fi urmașii tâlharilor de la Roma, trimiși în Dacia în ajutorul regelui maghiar Laslău. O asemenea mistificare a istoriei trebuia combătută cu toată seriozitatea. De aceea, întemeiat mai ales pe o logică strânsă decât pe o documentare aprofundată, Miron Costin, ca să dovedească netemeinicia „basnei" lui Simion Dascălul, aduce argumente de natură foarte variată pentru demonstrarea adevărului istoric. Astfel, el brodează expunerea pe o descriere geografică, istorică și etnografică. Întâlnim părți întregi de descrieri geografice (Italia, Dacia), combinate cu informații istorice; apoi capitole bazate pe informații arheologice (despre cetățile din Moldova și Țara Românească) sau în care se descriu obiceiurile la români. Nu lipsesc nici considerațiile cu privire la originea limbii române.

Ca izvoare pentru această lucrare, Miron Costin folosește scrierea lui L. Toppeltin, *Origines et occassus Transsylvanorum* (Lyon, 1667), de unde ia teza că sașii sunt urmașii dacilor, apoi *Culegeri grecești de 4 monarhii*, scriere neidentificată până acum și cronica lui Grigore

Ureche în interpolarea lui Simion Dascălul, într-una din primele cópii ale ramurii Misail călugărul, deci având și interpolările acestuia.

Lucrarea a fost redactată în două versiuni: una de 5 capitole, cealaltă de 7 capitole, ambele elaborate aproximativ între 1686–1691.

Redacția de 5 capitole nu conține interpolații. Ea se deosebește de cealaltă redacție și prin faptul că, într-o serie de cazuri, autorul relatează la persoana 1 sg. întâmplări, mărturii, informații, fapte – pe care le cunoștea el în mod nemijlocit. În schimb, redacția cu 7 capitole, așa cum o cunoaștem azi, pe lângă plusul de capitole, are interpolații la fiecare dintre capitolele primei redacții; de asemenea ea transmite în stil indirect (la pers. 3 sg.) pasajele care dincolo erau la persoana 1 sg. și conține o serie de formulări originare sau formulări îmbunătățite care scot în evidență erorile strecurate în copiile primei redacții.

Autorul interpolațiilor care cuprind informații sau se întemeiază pe izvoare pe care Miron Costin nu le-a cunoscut și cel care a transpus pasajele de stil direct (la pers. 1 sg.) în stil indirect, folosind formulări ca „spunea tată-nostru..."; „Tată-nostru Miron logofătul spunea..."; „cum arată răpousatul Miron logofăt...", „... l-au trecut tată-nostru" etc. este, fără îndoială, fiul lui Miron Costin, Nicolae Costin.

N-avem, în schimb, nici un motiv să considerăm ca autor al celeilalte categorii de formulări și al plusului de capitole pe Nicolae Costin.

După părerea noastră, Miron Costin a redactat *De neamul moldovenilor* în două versiuni succesive: o redacție cu 5 capitole și o altă redacție, cu un adaos de aproximativ 2 capitole și 2/5, care completează textul primei redacții. Atât copia primei redacții, cât și textul redacției a doua, probabil o copie revizuită, cu completările autorului, s-au păstrat în familie și au fost puse în circulație de-abia după moartea lui Nicolae Costin. După părerea noastră, deci, diferența pe care o prezintă redacția de 5 capitole nu constituie nici o simplă redacție cu omisiuni din partea unui copist, și nici o prescurtare intenționată din partea unui „orânduitor târziu" al compilației, cum presupune P.P. Panaitescu. Integrată, la scurt timp, în compilația corpului de cronici al Moldovei, prin această compilație, încă în 1713, *De neamul moldovenilor*, în redacția de 5 capitole, alături de alte scrieri ale lui Miron Costin, ajunge în Țara Românească, unde până la începutul secolului al XIX-lea se multiplică în cel puțin șapte exemplare.

Versiunea completă, în schimb, este integrată de Nicolae Costin într-un corp de cronici moldovenești, în care un loc important ocupă și *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Miron Costin. [...]

În compilația lui Nicolae Costin, redacția a doua din *De neamul moldovenilor* circulă mai ales (sau exclusiv) în Moldova, unde se transmite în numeroase cópii. Atât acest fapt, cât și faptul că Nicolae Costin citează în *Letopisețul de la zidirea lumii* după redacția de 7 capitole, constituie motive suficiente să credem că Nicolae Costin aprecia ca versiune bună versiunea dezvoltată. [...]

Cele mai multe cópii datează din secolul al XVIII-lea. Cele 12 cópii din primele patru decenii ale sec. al XIX-lea, de dinaintea tipăririi lucrărilor istoriografice ale lui Miron Costin, sunt o mărturie a interesului mereu viu al cărturarilor români pentru trecutul istoric al poporului și pentru cultura românească veche. La cele 46 de cópii manuscrise ale textului original, trebuie adăugate și cele 69 de cópii manuscrise ale *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii până la1601* al lui Nicolae Costin, în care *De neamul moldovenilor* al lui Miron Costin este integrat într-o formă mai mult sau mai puțin prelucrată.

De neamul moldovenilor a fost publicat prima dată de M. Kogălniceanu, în 1852, împreună cu cealaltă lucrare capitală a lui Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*. [...]

În lucrările sale de istoriografie, Miron Costin folosește, în general, puține izvoare străine. Izvoarele străine sunt consultate mai ales în legătură cu problema originii poporului român și a limbii române. Miron Costin nu face exces de erudiție cu informațiile din istoriografia străină.

Letopisețul Țării Moldovei este o cronică boierească, deci neoficială, în care cea mai mare parte a documentării se bazează pe tradiția orală și pe observația directă a autorului.

Expunerea cronicii este departe de a fi pur istoriografică; ea are adesea caracterul complex al unui reportaj. Autorul găsește necesar să dea multe amănunte interesante în legătură cu comportamentul personajelor istorice mai importante, cu felul lor de a fi, de a se îmbrăca, de a acționa, de a vorbi. El ne oferă de asemenea informații de reporter

despre curțile domnești, despre diferite măsuri administrative, despre viața economică și comercială, despre răscoalele țărănești.

Istoria Moldovei este urmărită atât pe plan social local, cât și în cadrul istoriei generale, în relațiile cu celelalte provincii românești, cu străinii sau cu țările străine (Imperiul Otoman, Rusia moscovită, Ucraina etc.).

Istoria are, după Miron Costin, un scop educativ. [...]

Miron Constin este perfect conștient de responsabilitatea pe care o are un istoric: „Nici este șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea iaste un lucru vecinic [...]. Eu oi da samă de ale mele, câte scriu." De aceea, de-a lungul întregii cronici, autorul se străduiește să fie obiectiv.

Lucrările sale pun în circulație la noi o serie de idei valoroase, care alături de ideile susținute de alți cărturari ai vremii de atunci și de mai târziu vor contribui la trezirea conștiinței naționale: ideea originii comune a poporului român, ideea unității poporului român, ideea originii latine a limbii române. [...]

În predoslovia la *De neamul moldovenilor*, expunând obiectul lucrării sale, Miron Costin zice: „să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor și sămințe sânt lăcuitorii țării noastre Moldovei și așa și Țării Muntenești, cum s-au pomenit mai sus, și românii din țările ungurești, că tot un neam sânt și o dată descălecați".

La Miron Costin nu apare, în schimb, ideea necesității unirii românilor într-un stat național. Momentul realizat de Mihai Viteazul al primului stat centralizat românesc nu stârnește la Miron Costin vreo emoție deosebită. Reflectând limitele gândirii sociale și politice a Evului Mediu, cronicarul moldovean nu ridică aici problema necesității unificării politice și administrative a celor trei provincii românești. O asemenea concepție apare, de altfel, extrem de rar la cărturarii Evului Mediu pe plan mondial. De aceea, cuceririle lui Mihai Viteazul sunt considerate rodul unei ambiții și sunt asemuite cuceririlor efemere ale unor imperii din trecut. [...]

Poziția autorului în această direcție este totuși estompată de conștiința unității poporului român pe care am subliniat-o mai înainte și prin care Miron Costin a devenit unul dintre gânditorii de frunte ai trecutului nostru.

Se cuvine să adăugăm că, pe alocuri, în scrierile cronicarului moldovean se întâlnesc și aluzii la necesitatea independenței și suveranității poporului, la necesitatea luptei pentru libertate.

O altă idee avansată pentru acele vremuri, pe care Miron Costin o susține mai ales în *De neamul moldovenilor* și în *Cronica polonă*, este originea latină a limbii române. Ideea este dezvoltată în special în *Cronica polonă*, unde autorul prezintă, pentru demonstrație, o lungă listă de cuvinte. Argumentația lingvistică a lui Miron Costin este mult mai bogată și mai corectă decât cea din cronica lui Grigore Ureche. Erorile de metodă pe care le face autorul sunt, de fapt, erorile „lingvisticii" romanice din acea perioadă.

Tratând o perioadă pentru care în general lipsește o documentare internă și externă mai amplă, *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Miron Costin este singurul izvor intern pentru istoria Moldovei dintre 1595–1661.

Lucrările sale istoriografice și, în primul rând, *Letopisețul* și *De neamul moldovenilor*, deschid noi orizonturi în istoriografia românească și contribuie la deșteptarea conștiinței naționale. [...]

În fond, Miron Costin este optimist, încrezător în viitor: „Puternicul Dumnezeu, cinstite și iubite cetitoriule, să-ți dăruiască, după aceste cumplite vremi anilor noștri, cândva, și mai slobode vacuri, întru care, pre lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă..." (*De neamul mold.*, Predosl.). [...]

Spre deosebire de opera lui Gr. Ureche, care ne-a fost transmisă numai în versiunea interpolată de Simion Dascălul și cu sensibile remanieri și retușări ale copiștilor ulteriori, opera lui Miron Costin în limba română a avut o soartă ceva mai blândă. Lucrarea principală, *Letopisețul*, se păstrează într-o copie destul de apropiată de versiunea și de limba originalului, copie executată la un foarte scurt interval după moartea lui Miron Costin: ms. rom. **2601** de la B.A.R. [...]

Întocmai ca în operele de literatură artistică, Miron Costin folosește și alte procedee ale artei literare: comparația, dialogul, anecdota, portretul psihologic, descrierea naturii.

Iată cum compară domnia îmbelșugată a lui Miron Barnovschi, după domnia de jaf și secătuire a țării a lui Radu Mihnea: „Ce, cum floarea și pometii și toată verdeața pământului stau ovilite de brumă căzută peste vreme și apoi, după lină căldura soarelui, vin iară la hirea

și la frâmsețele sale cele împiedicate de răceala brumei, așea și țara, după greutățile ce era la Radul vodă (care veacurilor de mirat au rămas, cum au putut încăpea întru înțelepciunea acelui domnu aceia nemilă de țară), au venit fără zăbavă țara la hirea sa și până la anul s-au împlut de tot bivșugul și s-au împlut de oameni" (*Letopiseț*, cap. XII, zaci 4). [...]

Mai ales dialogul apare foarte des. Vorbirea directă e combinată uneori cu vorbirea indirectă sau cu cea indirectă liberă. Monologul, prin anumite elemente retorice, poate avea uneori aspectul unui discurs.

Portretul psihologic al personajului se întâlnește și el în mod curent. Citățm portretele lui: Ieremia Movilă, Radu Mihnea, Gheorghe Ștefan, Ștefan pârcălabul de Soroca, Matei Basarab etc. Trăsăturile esențiale ale personajelor sunt prinse în linii simple, dar în culori foarte vii.

Printre descrierile artistice ale lui Miron Costin este clasică descrierea năvălirii lăcustelor. [...]

Adesea expunerile lui Miron Costin au un caracter oral. Oralitatea se realizează și prin lexicul popular, și prin expresiile figurate, prin proverbele populare, prin dialog, cât și prin intervenția autorului, la pers. 1 sg., în cursul povestirii, mai ales atunci când relatează fapte sau situații la care a fost martor ocular: „Eram pururea în casă eu la Iordachie visternicul..." zice el odată, ca să sublinieze autenticitatea dramatismului unei situații.

Prin calitățile lor artistice, scrierile istorice ale lui Miron Costin fac legătura între istoriografie și literatura artistică propriu-zisă. Dacă am ține seama și de scrierile versificate, am putea afirma că Miron Costin a fost preocupat în permanență de expresia literară.

Tocmai datorită acestui fapt, *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Miron Costin a constituit un izvor de inspirație pentru scriitorii moderni. Astfel, B.P. Hasdeu, în nuvela *Domniia Arnăutului*, pleacă de la expunerea domniei lui Vasile Lupu din cronica lui Miron Costin. La fel Mihail Sadoveanu, în romanul *Neamul Șoimărești*lor, se referă la epoca lui Ștefan II Tomșa, iar romanul *Nunta domniței Ruxandra* are în vedere neobișnuita căsătorie a fiicei lui Vasile Lupu cu Timuș Hmelnițchi, fiul hatmanului cazacilor.

Având o cultură profundă și un spirit de observație ascuțit, Miron Costin consemnează, în opera pe care a lăsat-o posterității, câteva

secvențe din istoria poporului român și unele reflecții pe marginea vieții zilnice a semenilor săi. Fie că se referă la personaje istorice determinate, fie că îi vizează pe contemporani în general, autorul așază în centrul atenției cititorului omul, pentru ale cărui virtuți Costin găsește totdeauna cuvinte de laudă. Atunci însă când personajul are lipsuri, el este criticat, indiferent de poziția socială a lui. Omul lui Miron Costin acționează în calitate de cetățean al patriei sale. Cu o singură rezervă însă: atunci când e vorba de străini care exploatează poporul român sau uneltesc împotriva suveranității poporului român, autorul judecă situațiile prin prisma dragostei proprii de patrie.

Umanismul lui Miron Costin constă tocmai în această apreciere a virtuților omului, pe de o parte, și a virtuților trecutului poporului român, pe de altă parte. Dragostea pentru om, care se îmbină cu cea pentru patrie, este un indiciu al optimismului autorului. Așa că pasajele în care cronicarul își exprimă deznădejdea sau pesimismul, nu sunt decât figuri de stil. Scopul final pe care-l urmărește scriitorul moldovean este să facă, prin istoria patriei, educația generațiilor următoare. Toate observațiile, reflecțiile, descrierile și narațiunile au la el un scop educativ.

Expunerea lui Miron Costin, fie că folosește limba română, fie că se adresează polonezilor în limba polonă, este vie, colorată, cu multe expresii populare, cu vorbe de haz și cu numeroase ironii incisive, dând impresia unui text prelucrat artistic. Talentul lui de artist al cuvântului se manifestă atât în operele în limba română, cât și în cele în limba polonă, atât în scrierile sale în proză, cât și în cele versificate.

Miron Costin este unul dintre cărturarii de seamă ai poporului român. Prin activitatea sa prodigioasă, el contribuie efectiv la dezvoltarea istoriografiei și a literaturii române din sec. al XVII-lea și la progresul limbii române literare.

(Liviu ONU, Studiu introductiv la vol. Miron Costin. *Opere alese*, Editura Științifică, București, 1967, p. 8–15, 20–23, 26, 30–33)

Acum 275 de ani pierea de moarte năprasnică cel mai de seamă bărbat al Moldovei timpului său, vel-logofătul Miron Costin. Era om

în vârstă de abia 58 de ani; învățase cu spor în școalele umaniste ale Poloniei; citea și vorbea mai multe limbi decât româna, latina și polona, în care scria; alcătuise în idee un corpus științific al formării întregului său neam de oameni, fiind în ochii urmașului Nicolae Iorga, care-l va urma până și în sângeroasa inutilitate a morții, „străbunul istoriografiei noastre"; slujise neabătut mai mult țara Moldovei decât pe voievozii trecători, pe care-i ferise cu înțelepciunea lui de puterea rău sfătuitoare și cu priceperea diplomatică de impulsiunile împăraților și regilor vecini; și se afla acum la Barboși, ca să-și înmormânteze „jupâneasa" – dar de unde o roată de călări, sosită în spume de la Iași, îl luă pe sus, îl decapită scurt la Roman pe cine știe ce buturugă întâmplătoare și-l lăsă să fie îngropat la un loc și în același timp cu jupâneasa lui. [...]

Căci chiar dacă nu s-ar ști despre viața lui nimic mai mult decât ce se află în cronica preluată de la alții, dar adusă de el la zi, nu e Miron Costin cel dintâi mare clasic român? Limba lui scrisă, urmând tiparele sintactice ale latinei culte, dar neduse până la obscuritatea fiului său Nicolae sau a lui Dimitrie Cantemir, e densă, lapidară și memorabilă în amândouă sensurile acestui cuvânt, adică ușor și vrednică de memorat. Nici unul dintre clasicii noștri n-a hrănit intelectualitatea țării cu mai multe sau numai cu tot atâtea formulări sugestive.

Din acest punct de vedere, proza lui stă pentru noi românii alături de orice operă clasică, din care se citează câte un început de frază, ca să se caracterizeze anumite situații noi; și puterea expresiei îi este asociabilă îndeosebi cu aceea din operele înțelepților antici sau din nenumărate versuri ale lui Virgiliu, cu care lumea cultă își clarifică unele idei până și în zilele noastre. Așa cum în împrejurări similare, ca să fie mai înțelese, amintim câte un fragment de vers din virgiliana: Una salus victis, Ab Jove principium ... sub tegmine fagi, Quos ego..., fugit irreparabile tempus, Vivit sub pectore vulnus etc., etc., tot astfel, mai degrabă decât să găsim alte împrejurări de cuvinte pentru vechi situații, prin care a trecut Miron Costin însuși, citățm din el: „Biruit-au gândul, scrisul nesăbuit e ocară vecinică, nu omul e peste vremi – ci bietul om supt vremi, stă mintea în loc" și toate celelalte.

Prima din ele (*Biruit-au gândul*) folosită de cronicar doar ca să arate câte dificultăți trebuise să învingă spre a-și începe lucrarea, a putut fi chiar desprinsă din context, dându-i-se un sens spiritualist, cum Titu Maiorescu avea să pună meșteri să i-o cresteze pe pragul de deasupra al intrării, întocmai ca Montaigne, căruia grinzile „librăriei" îi fuseseră împodobite cu dictoane de înțelepciune antică. Iar ultima (*stă mintea-n loc*), printr-o uimitoare putere de pătrundere în limba comună a intelectualilor și orășenilor, avea să exprime sentimentul de încremenire până azi, deși asaltată din două părți în timpul din urmă prin a rămâne tablou și a se face mască.

Astfel relieful și densitatea exprimării lui Miron Costin ne-au furnizat, ca să zicem așa, un număr de proverbe noi pe lângă cele știute din popor, un fel de alte zicale provenite de la un autor cunoscut și nu anonim, a căror clasicitate le dă în ochii lumii noastre cultivate valoare în adevăr paremiologică.

(Vladimir STREINU, *Miron Costin, primul nostru mare clasic*, în *Luceafărul*, an. X, nr. 9, 4 martie 1967)

Capodopera lui Miron Costin rămâne însă mica lucrare *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, actul de naștere al „prozei de idei" în limba română și totodată prima noastră scriere de polemică științifică. Punctul de plecare al acestei scrieri, compusă după 1685, a fost constatarea că românii culți din vremea sa nu aveau încă suficient de clare o serie de noțiuni fundamentale asupra originii și istoriei lor, de unde posibilitatea că atât unii istorici străini ca Jane Zamolski (cunoscut prin intermediul lui Toppeltin), cât și unii pretinși istorici autohtoni, ignoranți dar plini de pretenții, să vânture legende injurioase, ca acelea adaose la cronica lui Ureche de Simion Dascălul și Misail Călugărul. Operă de superbă indignare patriotică, *De neamul moldovenilor* debutează într-un stil sacadat, vibrant, care vădește maturizarea tuturor mijloacelor de scriitor ale cărturarului. [...]

Punând expunerea ideilor în ecuație dialectică, polemistul prevede replica și-i răspunde pe loc, cu o ploaie de argumente: „Dzice-va neștine: prea târziu iaste; după sutele de ani, cum că vor putea ști poveștile adevărate, de atâtea veacuri? Răspundz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minții omenești, scrisoarea dintru care,

dacă va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi va putea ști și oblici". [...]

Necesitatea unei asemenea scrieri este imperioasă: „Îndemnatu-m-au mai mult lipsa de știința începutului aceștii țări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte țări știind începuturile sale."

Autorul pregătește osârdia defăimătorilor prin elogiul lui Grigore Ureche, folosind contrastul: „Laud osârdia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi létopisețul său [...] cât poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâie întru întunéricul neștiinței, că célelalte ce mai sânt scrise adăosături de un Simeon Dascălul și al doilea, un Misail Călugărul, nu létopisețe, ce ocări sânt. Care și acélea nu puțină a doao îndemnare mi-au fost". Afirmațiile celor în cauză sunt supuse examenului critic, controlându-i pe texte, spre a le descoperi reaua-credință: „Dacă n-au fost dară dintâi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris, de unde sânt acéste basne"? [...]

Erudiția proprie este luată mărturie împotriva scorniturilor: „Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflat nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur, și viiața mea, Dumnezeu știe cu ce dragoste pururea la istorii, iată și până la această vârstă, acum și slăbită. De acéstea basne să dea seama ei și de această ocară."

O bătălie câștigată ușor astăzi, cu texte trunchiate sau cu mărturii nesigure este de două ori pierdută mâine, când se descoperă felul cum a fost „potrivită" istoria. Costin intuiește primul acest adevăr, asigurându-și cititorul că a lucrat în deplină obiectivitate și a folosit izvoarele cele mai imparțiale, de necombătut:

„Făcutu-ț-am izvod dintâiași dată de mari și vestiți istorici mărturii, a cărora trăiesc și acum scrisorile în lume și vor trăi în véci. Și așa am nevoit, să nu-mi fie grijă, de-ar cădea această carte ori pre a cui mână și din streini, carii de-amăruntul cearcă zmintelile istoricilor."

Respingerea „basnei" se însoțește în continuare de edificarea, pas cu pas, a noii conștiințe de sine a poporului român. Ea debutează cu întâia manifestare a unui fenomen definitoriu pentru conștiința națională modernă a românilor: mândria originii lor romane și afinitățile neolatine, proclamarea dublei rudenii – cu toate implicațiile ce decurgeau de aci a românilor cu romanii din vechime și cu neolatinii contemporani. [...]

Sunt relatate războaiele cu dacii, și pentru întâia oară un istoric român încearcă să-și reprezinte concret procesul de romanizare a provinciei. Principala teză a lui Costin (colonizarea cu romani aduși toți și dintr-o dată din Italia) este fără îndoială simplistă, dar ea a rămas, în esență, timp de peste un secol și jumătate, concepția dominantă din istoriografia românească. [...]

În *De neamul moldovenilor* găsim și cele dintâi informații de istorie asupra culturii românești: Costin știe că Grigore Ureche a scris cronica sa adunând istoriile slavone din mănăstiri și combinându-le cu Bielski, că alfabetul chirilic a fost împrumutat de la sârbi (înțelege: de la slavii sud-dunăreni), „o dată cu cele bisericești", și tot lui îi datorăm menționarea unui letopiseț al lui Eustratie logofătul (pe care, e drept, el însuși mărturisește că nu l-a văzut!), în a cărui existență vor crede mai târziu și alții...

Scriitor divers, poet, istoric, ideolog, polemist, moralist. Miron Costin revoluționează tipul vechiului cărturar român. Fără prezența lui în ambianța culturală moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Dimitrie Cantemir, care-l continuă în mod învederat, ar fi fost de neconceput.

(George IVAȘCU, *Istoria literaturii române*, 1,
Editura Științifică, București,
1969, p. 192–194, 196, 197)

Nu reprezintă nici acest letopiseț o operă de erudiție uscată, dar, din primele lui pagini, ne surprind indiciile unui mai modern spirit științific: o listă cu izvoarele cronicii (s-ar chema, astăzi, bibliografie), dispuse într-o anumită ordine, o *prédoslovie*, cuprinzând ceea ce spun, de obicei, în vremea noastră, prefețele, dar într-un fel mai dramatic, citarea în text a predecesorului Ureche și a altor istorici și, mai cu seamă, notele prin care explică autorul cuvintele *dahii, vlahi, Turnul Săverinului*, folosite în cele câteva stihuri de descălecatul țărâi.

La aceste mărci neîndoielnic istoriografice, se cade să adăugăm câteva din multele dovezi ale unui spirit științific evoluat. Cum, la Costin, sunt foarte limpezi o concepție și o politică, nu lipsesc teoretizările. I se cere cronicarului imparțialitatea, un simț al „dreptății",

„că nemică nu strică credința așé celora ce scriu létopisețele ca fătăriia, când veghe voia unuiè și coboară lucrul cu hula altuia".

„...Dreptatea socotind, nu poci scrie într-alt chip", zice cronicarul și, conștient a fi bănuit de mari simpatii pentru poloni, se justifică, uneori, semnificativ: „Și acéste toate nu-ți scriu, lăudând vreo parte, ce tocma cum au fost, nu să fac laudă oștii leșăști, am prea mulți de țară martori". Îl preocupă – se vede – risipirea neîncrederii cu care se simte privit. Sarcasmul cu care întâmpină erorile leșilor, câte un „nu știu cum s-ar prinde acest lucru" aruncat unor știri descoperite în izvoarele acestora își au tâlcul lor. În orice caz, o anume onestitate profesională nu poate fi contestată. Același inflexibil criteriu istoriografic îi interzice, acum, lui Costin (Ureche era dispus la concesii) să ia în seamă legendele, basmele și tot ceea ce ar aduce cu incriminata *Alexandrie*: „Scrie Pliutarh, vestit istoric, la *Viiața lui Alexandru Machidon* care au scris *Alexandriia* cea adevărată, nu basme, cum scrie o *Alexandrie* den grecie ori dintr-altă limbă scoasă pre limba țării noastre, plină de basme și scornituri..."

La capătul opus fabulosului cu aparențe istorice, ca și a informațiilor nesusținute ori ilogice, se află istoria vie, trăită și mai cu seamă văzută. Și asta pentru că „ce să véde cu ochii nu încape să fie îndoială în cunoștință", conchide în consens cu Aristotel, cronicarul, după o mică teorie a cunoașterii prin simțiri. Între aceste situații extreme, se așază informațiile provenite din cronicile polone (în special P. Piasecki, *Cronicon gestorum in Europa singularium*) și din tradiția orală: „cât am putut a înțelege den boieri bătrâni den dzilele lor". Argumentele convergente sunt prioritate. Izvoarele externe nu sunt reproduse, ci prelucrate din direcția sferei de interese și de probleme a Moldovei.

Nu e scutit de greșeli, se înțelege, letopisețul (Ștefan Radu și Bogdan Movilă n-au domnit, în realitate, niciodată) și dispunerea cronologică a faptelor, e, pe alocuri, deficitară, dar Costin are scrupulul omului de știință: omiterea unei informații (invazia lăcustelor), e constatată cu durere.

Cronicarul nu mai notează, cu secretă satisfacție, ignoranța ori reaua conștiință a istoricilor poloni, cum făcea Ureche. Parafrazează în schimb, e adevărat, fără ostilitate, însă îndeajuns de detașat, știrile primite de la ei: „Nu știu ce vină or hi dat bieților târgoveți de Hotin,

a o samă ce au fost mai fruntea, de i-au înpensu din cetate de pe zid, fără de nici o milă, leșii".

Apelând, la vremea potrivită, și la alte izvoare externe, prelucrându-le și topindu-le la un loc cu știrile ce le avea din țară, Costin a lărgit serios domeniul informațional și a modernizat metoda de lucru.

Ureche ținea la slava vechii Moldove, și pentru asta era gata să modifice izvoarele și să schimbe sensul faptelor. Epoca însăși îl făcea pe Costin sceptic și, deci, dispus să nu deformeze din patriotism, să laude cu prudență. Decadența Moldovei determina, așadar, o poziție nouă, modernă în spirit, istoricului.

O altă superioară înțelegere dovedește și punerea, teoretizată și ea, a evenimentelor moldovenești în cele universale, „pentru să să dezlége mai bine lucrurile țărâi". Interpretarea, în ansamblu, a istoriei („Și acéia să să știe că această țară fiind mai mică, nice un lucru sângur den sine, fără adunare și amestec cu alte țări n-au făcut") constituie un progres în concepție și chiar unul tehnic, întrucât trecerile la istoria altor țări se execută, acum, firesc, nu mai solicită capitole separate și nu implică, în consecință, discontinuități, ca la Ureche.

O lărgire a zonelor de interes ale cronicarului este, de asemenea, clară. Vremea boierimii militare apusese și sedentarismul păturii suprapuse obliga istoricul să se preocupe de „lucruri de casă". Amănunte de vestimentație, juridice, bisericești, de organizare socială, imposibile la predecesor, îi invadează lui Costin paginile cronicii, alcătuind înfățișarea civilă a epocii. Circumstanță, de altfel, utilă: fără evenimentele țărilor vecine și fără aceste lucruri de „casă" (casă e folosit, uneori, în sensul medieval occidental, de familie, clan), decadența Moldovei și vlăguirea potențialului ei militar l-ar fi pus pe autor în situația să nu aibă cu ce acoperi filele cronicii. Economicul și socialul nu constituie un obiect de observație efectivă, dar intră în câmpul istoricului. Căci avem de-a face cu un cărturar setos de deschideri. [...]

Epoca tratată de Costin era a compromisului politic și a eroziunii treptate, a personajelor abile care știu să menajeze și să câștige. Eroi ca ai lui Ureche, incomozi, legendari prin gesturi și cutremur de vorbe, sunt incompatibili cu vremea lui Costin, cu politica pitită a țării și, mai ales cu spiritul conciliant și mediocru ce străbate viziunea istorică a cronicarului.

Replicile nu mai dăltuiesc, cu răsunet, eroi, dar rămân să definească, cu bune izbânzi, oameni obișnuiți. Ele continuă, cu alte efecte, să fie funcționale în caracterizările nefericitei doamne a lui Ieremia Movilă ori ale prevăzătorului hatman Pototchi, care expediază, la vestea răscoalei cazacilor, o oaste de represalii, „dzicând acest cuvânt: «Șerpele, până nu ridică capul din iarbă, să-l lovești»".

La Costin, fire somptuoasă, degustător și cunoscut el însuși prin vorbe de duh, neînchipuit de mult spun cuvintele despre proprietarii lor. Îi datorăm discursului ținut în fața hanului putința de a intui, sub antipatia cronicarului, caracterul lui Bogdan Hmilnițki.

Cuvântând, după puteri și știință, la un sfat de război, Petki Istvan – comandant al secuilor – și polcovnicul leah Condrațchi se delimitează, limpede, sufletește. [...]

Vorbele, adesea tăioase și totdeauna memorabile, din cronica lui Ureche, lasă locul, la Costin, într-o măsură apreciabilă, vorbelor înțelepte și, mai cu seamă, vorbelor tipice. [...]

Vorbe înțelepte spun, din loc în loc, feluriți inși și cronica schițează, astfel, ca într-un roman-frescă, fugar, zeci de eroi de figurație. O remarcabilă frază politică spusă unui turc chiar de către cronicar, și ea, mai târziu, consemnată, va face din Costin un personaj.

Într-un cuvânt, ca procedeu, limbajul participă, începând cu această cronică, sistematic la nuanțarea caracterelor, care se așază într-un registru mai larg, de la excepțional la mediocru. În frazele reproduse de Ureche nu avea loc decât eroul excepțional.

Modalitatea principală de caracterizare rămâne, însă, la ambii cronicari, enumerarea. Ea poate fi de fapt, de calități (când domnitorii nu s-au ilustrat prin acțiuni), sau de amândouă felurile, în cazul portretelor sintetice din necrolog. Însăși precumpănirea unui anumit tip de enumerare poate avea un tâlc. În cazul celor înclinați să făptuiască, să schimbe (în bine sau rău), caracterizările se preschimbă în serii de acțiuni întreprinse de erou. [...]

La fiecare domnitor, enumerarea trăsăturilor morale pare a constitui o preocupare statornică în amândouă cronicile. Trăsăturile acestea trec printr-un filtru creștin și unul politic, de clasă, mult mai riguroase la Costin, și faptul generează o serie de domnitori nediferențiați.

Convenția guvernează criteriile de alegere și de citare a calităților, și aceleași adjective calificative se repetă îngrijorător în portrete. Totul se înscrie în sfera eticului și aici se structurează câteva, puține, tipuri. Rareori își fac loc observații asupra fizicului și temperamentului, care nu-i intră scriitorului în preocupări. Trebuia să moară Radu Mihnea ca să aflăm că fusese „om boleac (...) de mâini și de picioare, care boală podogra și hirarga să dzice", trebuia să se justifice nevolnicia fiului, Ion Vodă, „om slab și deznodat și de mâini și de picioare, cum n-ar hi fost feciorul lui Vasile vodă", ca să aflăm că tatăl „era ca un leu și la hire și la trup". [...]

Descoperind ideea de durată, Costin, vede personajul de-a lungul faptelor lui, dar poate acum s-o facă și din perspectiva consecințelor, a efectelor. Pe vremea lui Barnovschi, țara „s-au împlut de tot bivșugul și s-au împlut de oameni", și vodă „domniia cu mare fericiie țărâi".

„Oi putea dzice că sărac nu se afla pre acéle vrémi, doară care nu-și vrea să aibă", notează cronicarul despre cârmuirea lui Vasile Lupu.

Tehnica aceasta a deplasării obiectivului asupra consecințelor este frecvent folosită în cronică, dar ea aduce, cel mai adesea, calificări generale în alb-negru și o îndepărtare de individual și distinctiv înspre social-politic. [...]

Practicată, nu rareori, calificarea în registru negativ, în tradiția Ureche, ne obligă să avansăm, suplimentar, supoziția că scriitorul gândește antitetic. O confirmare primim de la numeroasele portrete care par a nu se putea ridica decât sprijinite pe un termen de contrast. Antitetice se întâmplaseră să fie, prima oară în istoriografia română, portretele lui Petru Șchiopul și ale celui care l-a urmat în tron, Aron vodă, justificând o cugetare despre binele preschimbat în rău. Costin perfecționează metoda, sporind referirile directe. Portretul sintetic al lui Ieremia se realizează așezând, în raport invers, datele portretului soției sale, figura lui Ion vodă este negativul celei a tatălui său, Vasile Lupu, și tot în contrast cu personalitatea părintelui apare chipul becisnic al lui Alexandru vodă: „În vestea tătâne-său, care avea la împărție, i se dideasă domnia, ce, cu cât ceriul de la pământ, cu atâta de hirea tătâne-său departe, om și de trup și de hire slab și boliac". [...]

Când nimerind un procedeu retoric subtil autorul face opozabile trăsăturile aceluiași personaj (Barnovschi – trufașul cu inima blândă), portretul iese neașteptat de apropiat înțelegerii scriitoricești mai noi.

Poate în aceeași măsură cu Ureche, dar nu cu aceeași eficacitate, practică în caracterizări Costin insinuarea și ironia. Dușmanul domnului filopolon Ieremia Movilă, care nu era altcineva decât Mihai Viteazul, este minat prin insinuările infiltrate de-a lungul povestirii. Ni-l imaginăm, apoi, pe cronicar închipuind un zâmbet glacial pe când relatează, fără comentariu, originea țărănească a lui Tomșa, el care va fi dezgustat de căsătoria fetei lui Lupu cu un abia ieșit din „țărăniie".

Ironia, ca și insinuarea, fac de altfel, portretul cronicarului și le vom lua ca atare. În afara perfecționării unor procedee existente și la Ureche, se observă că Miron Costin are unele disponibilități care i se refuzau predecesorului, din motive lesne de dedus. Costin este în măsură să renunțe la unele știri despre domni, descoperind implicarea valorii în cantitatea tratării. Nu și-a dat seama autorul că, ignorând domniile „slabe" (Alexandru Iliaș), evaluându-le sever pe cele mediocre prin comprimarea în capitole scurte, a aflat arma de temut – modernă și ea – a subestimării.

Cărturar cum este, Costin se folosește uneori în caracterizările comandanților la oaste de analogia cu figurile ilustre ale antichității. [...]

Dacă lui Ureche îi reușesc, din câteva tușe doar, portrete imposibil de uitat și dacă are o imaginație mai vie, Miron Costin, deși compune, într-o parte a cronicii, după canoane, reușește în cealaltă parte – fapt inestimabil – să infuzeze personajului ideea de durată și ideea de schimbare. [...]

Din *Prédoslovie* încă, scriitorul se străduia să câștige compasiunea aruncându-și în față grele obstacole, invocând acele „cumplite vrémi și cumpănă mare pământului nostru". Impresionant ca proporție, letopisețul visat de el, a cărui „începătură" o și „urdzisă", ar fi fost – se plânge Costin – imposibil de conceput și săvârșit în împrejurările contemporane. Cum „la acest fel de scrisoare gând slobod și fără valuri trebuiește", cronicarul consideră că i-a stat în puteri să facă, de această dată, doar atâta „cât să nu se uite lucrurile și cursul țării". Pentru asemenea vremuri de provizorat, nu era posibilă, așadar, decât o operă provizorie. Este, într-un fel, afectată modestia în această *Prédoslovie* și se respectă procedura înduioșării cititorului, dar se cade să recunoaștem că vremurile se înăspriseră cu adevărat. E vorba de timpul vieții autorului, dar, în mare măsură, și de epoca tratată de operă. Costin simte arzător că aparține unor vremuri de decadență. Stăpânirea turcească din ce în ce mai cruntă, domnii din ce în ce mai puțin slobozi să cârmuiască. Pentru că trăiesc cu spaima maziliei, aceștia devin hrăpăreți și blestemați. Bâjenii în masă încep să fie semnalate; „hierbând în greutăți și netocmele", jefuiți, rând pe rând, de voievozi care se succed vertiginos, țăranii nu-și iubesc stăpânii și, la nevoie, nu-i apără cu inimă, îi părăsesc la cel mai mic semn de instabilitate, profitând, cum se vede în cronică, de asemenea clipe crepusculare spre a-și răzbuna năprasnic împilările. Veacul e crâncen: invazii tătărești, calamități, domni sosiți ca pedepse divine, zurbe, războaie fără sens pentru Moldova, dar duse în hotarele ei aduc după ele întunericul istoriei. Moravurile decad violent, și păcatele domnilor, care țineau altădată de politică și decurgeau din firile lor tiranice, sporesc. Oamenii noi se arată. Principiile creștine n-au putere, codul ierarhic feudal cade. Prea multe lucruri devin permise, prea rapide înălțările și coborârile; domnii încep să aibă biografie.

E extraordinar să constați cât de acut și cât de latin resimte cronicarul decadența epocii. Costin nu tânjește, se înțelege, după gloria trecută, plângându-se, precum Tacit, că faptele povestite sunt mărunte și neînsemnate. Dar are mereu aerul a se jeli cititorului de condiția țării. Ceea ce declara Tacit în *Anale* (Cartea a IV-a), că, spre deosebire de a înaintașilor, „munca mea se desfășoară pe un loc restrâns și lipsit de glorie" are corespondent la Costin într-un presentiment grav al sfârșitului țării, al neputinței în fața unei atât de cutremurătoare vitregii: „Și acéla lucru era în putére de a face, iar vrémile de acmu nu sânt în putere și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită peirea". [...]

Vremurile i se arată, în schimb, lui Costin atât de jalnice, Dumnezeu îi dă atâtea vești că a pus „țărâi aceștiia tenchiu și soroc de sfârșire", încât i se pare că deocamdată se poate mulțumi cu truda de a însemna faptele doar cât „să nu să treacă cumva cu uitarea". Apăsătoare e mai ales lipsa unui element de contrapondere. Vie numai în ceea ce aparține sensibilului, istoriografia lui Costin e resemnată, disperat defensivă, nu vădește nici o perspectivă promițătoare. Îi rămân

să fie lăudate personaje și măsuri care puteau, în cazul fericit, să oprească rostogolirea, să mențină echilibrul precar.

În consens cu veacul mohorât pe care-l descrie, istoricul ni se oferă în postura înșelătoare a unui moderat, disprețuitor al hotărârilor politice temerare, în stare să pericliteze un echilibru de supraviețuire. Precauția pe care o reclamă tuturor, virulența cu care amendează orice excese, felul sceptic în care suspectează marile decizii, existențele aventuroase și pe oamenii hotărârilor temerare, rațiunea pe care o așază mereu în locul eroismului inutil, toate aceste lucruri ce divulgă, în fond, doar o viziune politică, se răsfrâng asupra portretului cronicarului. Amăgiți cu astfel de vederi politice, suntem gata să identificăm în persoana povestitorului un temperament așezat, închis în gesturi cuminți. Suntem dispuși să luăm conformismul pe care i-l dictau analiza circumstanțelor politice externe și logica apăsătoare a supraviețuirii statale, tonul dezabuzat al unor fragmente, intimitatea ce o pune cronicarul în confesiunile făcute cititorului drept semne și consecințe ale unei firi domoale. Dar nu este, deloc, așa. Căci scriitorul este o personalitate tumultuoasă, accidentată sufletește, agitată de idei morale și deziderate politice. El reprezintă și apără vehement, mai presus de orice, puterea neatinsă a marii boierimi, și formula lui Radu vodă „ochii domnului să fie pre boierin" îl umple de satisfacție.

Starea socială îl pune adesea în postura conservatoristului inflexibil, sfidător al „grosimei", căruia îi cad greu domnii de extracție joasă și îi sunt nesuferite mezalianțele. Poziția în ierarhia țării îi îndreptățește atitudinea nuanțată, ferită de resentimentele, de felul celor ce nu puteau fi acoperite de Ureche, față de turci, precum și ținuta legitimistă în treburile dinlăuntru. O ascendență psihologică și o mai înaltă conștiință de sine îi conferă, și indigenatul polonez, sentimentul că aparține unei strălucite nobilimi, încuscrite cu nobilimea occidentală. Acest potențial, reunit cu superioritatea triumfătoare cu care, însușire tipic intelectuală, învățatul cronicar privește în jur la mulțimea neștiutorilor de slovă, îi alimentează lui Costin conștiința că i se cuvine să judece, să prețuiască, să dea verdicte. Trufia aceasta, care nici măcar nu suportă presiunea vreunei disimulări, explică altitudinea de la care tratează cronicarul domniile slabe, răceala și detașarea deconcertantă cu care povestește

consangvinilor, cu care țintuiește de sus defectele neamului („ai noștri moldoveni, pre obicei, îndată au plecat fuga"; „den hirea sa a moldovenilor lacomi la dobândă"). Misiuni providențiale, merite inestimabile se atribuie, în cronică, oamenilor înțelepți din speța sa: „Dumnedzău mai bine știe, că de nu s-ar hi prilesit o samă de capete să cerce mijloace și să nu alerge la împărăție, ar hi fost de perire de istov țara aceasta în câteva rânduri".

Lasă să se înțeleagă ori își atribuie de-a dreptul numeroase, mari și vrednice acte în slujba țării povestitorul, din momentul în care își face loc ca personaj în cronică. Evident că la propria persoană se gândește cronicarul când face teoria utilității sfetnicilor, cu care domnii, „vorovind o treabă, să frământe cu voroava lucru și unul una, altul alta răspundzind, să lămurească lucrul...".

Încetul cu încetul, pe măsura așternerii slovelor, Costin lasă referiri autobiografice, scapă, intenționat, informații care ajung repede să compună portretul unui personaj propulsat de orgoliu, imposibil de bănuit în sfaturile sale oneste și sub principiile cuminți de politică. [...]

În raport cu prezența directă a autorului în sobra cronică a lui Ureche ca, personaj, Costin e, uneori, o prezență neavenită. Ajutat de conduita narativă pregnant subiectivă, servindu-se de privilegiul său de comentator, străjuind neiertător și justițiar faptele oamenilor, Miron Costin își alcătuiește portretul său de paznic al veacului, spre a-l dărui, vanitos, posterității.

(Eugen NEGRICI, *Narațiunea în Cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin*, Editura Minerva, seria „Universitas", București, 1972, p. 261–264, 301–307, 321–326)

Nu o dată s-a vorbit – și pe bună dreptate – despre o adevărată artă a portretului la Miron Costin. Închegarea de portrete ale unor personaje istorice, pe linii pozitive sau negative, este, de altfel, o caracteristică, un apanaj al cronicarilor noștri, cu deosebire al celor moldoveni. Ne gândim, desigur, în primul rând, la Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Costin, favorizați de contactul cu literaturile antice unde, în această direcție, s-au creat chiar lucrări de sine

stătătoare ca, de pildă, *Viețile paralele* ale lui Plutarh sau *De viris illustribus* a lui Corneliul Nepos, fără a mai vorbi de numeroasele figuri de conducători de popoare și comandanți de armate, romani sau străini, care populează operele marilor istorici latini. Moldoveanul Neculce, care se integrează, și el, cu note și nuanțe personale, în această serie, necunoscător al literaturilor clasice, își justifică aplecarea către portret, cel puțin în parte, prin influența directă a lui Miron Costin, vizibilă și sub numeroase alte aspecte în opera lui, lucru ce ne propunem să-l dezvoltăm cu altă ocazie.

La Grigore Ureche, portretul privește mai ales pe domnitori, este relativ simplu și – cu excepția celui a lui Ștefan cel Mare, singular și realizat cum s-a dovedit, după un anume model străin – se dezvoltă în funcție de dominanta caracterologică a personajului, pe două direcții principale: vitejia domnului, în portretele favorabile (Bogdan cel Orb, Ștefan cel Tânăr, Petru Rareș etc.), sau atitudinea dușmănoasă față de marea boierime, în cele nefavorabile (Alexandru Lăpușneanu, Ion vodă Armanul „cel Cumplit", Iancu Sasul, Aron Tiranul etc.).

În ceea ce îl privește pe Miron Costin, el manifestă o adevărată predilecție pentru portrete, făcând să treacă prin fața cititorilor, distinct individualizate, aproape totalitatea personajelor de o oarecare însemnătate prinse în trepidantul vălmășag de evenimente al celor 66 de ani de istorie a Moldovei pe care se întinde *Letopisețul*, fie că e vorba de domnii Moldovei, de boieri autohtoni sau de figuri reprezentative ale popoarelor vecine. Dincolo de câmpul mai mult factologic și de caracterul linear al personajelor lui Ureche, portretul capătă la Miron Costin note noi, se îmbogățește cu trăsături sufletești mai complexe, tinzând către realizarea portretului psihologic.

Lăsând la o parte unele caracterizări succinte și concise, realizate prin comparații edificatoare, [...] cu privire la Mihai Viteazul sau Vasile Lupu, portretul la Miron Costin se prezintă, cel mai adesea, în desfășurări mai largi, simetrice, în cadrul cărora subiectul este privit pe mai multe laturi, din mai multe unghiuri, toate urmărind însă să verifice și să confirme nota dominantă sub raport psihologic a personajului, „hirea" sa, un adevărat laitmotiv al portretisticii cronicarului nostru.

Astfel, Ștefan Tomșa era „gros la hire și prostatec"; Moise Movilă „un miel la hire"; Radu Mihnea, „întreg la hire"; Barnovschi vodă „era

la hirea sa foarte trufaș..."; Vasile Lupu „om cu hire înaltă și împărătească"; la Ștefăniță Lupu, „multe se cunoștea într-însul den hirea tătâne-său"; Gheorghe Ștefan, „hire adâncă"; Ștefan pârcălabul de Soroca era „deplin la hire", ca și comandantul polon Kondracki; Timuș, cazacul, ginerele lui Vasile Lupu, era „un om în hirea hierălor".

Pe Miron Costin îl interesează mai puțin fizionomia personajelor, calitățile sau defectele lor fizice; totul se axează pe trăsăturile sufletești, întărind nota dominantă pe care o dă „hirea". [...]

O singură dată – reținem – Miron Costin înțelege să folosească într-un portret date fizice ale unui personaj. Ștefan pârcălabul de Soroca, „om de mirat la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cât pre acele vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile și Vasile vodă sângur, deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă", „la statul trupului său era gârbov, ghebos și la cap cucuiat, cât puteai dzice că este adevărat Esop la chip". Apelul la aspectul fizic al pârcălabului, atât de apropiat de cel al lui Esop, nu are alt rol aici decât de a pune și mai mult accentul pe calitățile intelectuale ale personajului portretizat. Din lectura *Esopiei* (viața lui Esop și pildele sale), carte mult citită în epocă, contemporanul moldovean avea întipărită în minte imaginea lui Esop la care se îngemănau fizicul mizer și strălucirea inteligenței. Simpla menționare a aspectului fizic al pârcălabului și apropierea lui Esop trebuiau să aducă, de la sine, în mintea cititorului, reversul deosebitei lui înțelepciuni.

Uneori Miron Costin realizează portrete-elogiu, în genul scriitorilor antici, cum este cel dedicat comandantului polon Kondracki [...] sau cel care elogiază vitejia domnului muntean Matei Basarab: „Matei vodă domnul muntenesc, om fericit preste toate domniile aceii țări, nemândru, blând, direptu om de țară, harnic la războaie, așea neînfrânt și nespăimat, cât poți să-l asameni cu mari oșteni a lumii". [...]

Om de atitudine, partizan ferm al punctelor de vedere pe care le apără, cronicarul – deși își proclamă programatic obiectivitatea – distinge hotărât între personaje, realizând portrete calde, luminoase, predominant pozitive, când e vorba de oameni cu care se situează pe aceeași poziție de interese general-politice sau strict personale și, invers, portrete predominant negative, în trăsături tăioase, uneori chiar violente, atunci când personajele în cauză contravin principiilor, ideilor sau numai sentimentelor sale.

Din prima categorie fac parte portretele închinate unor domni ca Ieremia Movilă, Moise Movilă, Miron Barnovschi-Movilă, toți filopoloni și rude după soție, fata unui Ion Movilă, ale unor boieri ca frații Toma și Iordache Cantacuzino, din partea cărora cronicarul a primit un sprijin direct în cariera sa dregătorească. [...]

Este ciudat cum Miron Costin prezintă într-un chip atât de favorabil, cum am văzut, persoana domnului muntean Matei Basarab, adversar politic și învingător în mai multe rânduri al moldovenilor. Ni se pare că aici a acționat, împotriva chiar a unor firești resentimente patriotic-regionale, structura umanistă a cronicarului, dragostea și respectul său pentru virtuțile adevărate ale omului, domnul muntean întrunind în persoana lui înțelepciunea bătrâneții, calmul, echilibrul, modestia, vitejia militară, eroismul, atribute de atâtea ori subliniate de marii clasici ai antichității care i-au servit cronicarului ca mentori în scrisul său.

În a doua categorie de portrete se încadrează, printre alții, Mihnea cel Rău, domnul Țării Românești, omorâtor de boieri și mare dușman al marii boierimi, ca și Ștefan Tomșa, de asemenea omorâtor de boieri, în special al celor filopoloni. [...]

Orice referire la valorile literare ale operei lui Miron Costin nu poate trece cu vederea faptul, mai demult evidențiat, că, în *Letopiset* cronicarul este, cronologic, primul dintre scriitorii noștri care acordă un spațiu larg descrierii, inclusiv descrierii de natură.

Dotat cu un neobișnuit dar al observației, atent la amănunte și nuanțe care scapă simțului comun, în măsură să scoată la iveală detaliul pitoresc, elementul care poate contribui la sensibilizarea cititorului, cronicarul a creat și a introdus în opera sa, ca factori de respirație și de consolidare a narațiunii, numeroase tablouri descriptive, dintre care unele sunt veritabile bucăți de antologie.

Dacă asemenea calități, ca acele enumerate, țin de instinct, de înzestrarea naturală a cronicarului, de talentul său, nu se poate contesta că alegerea locului de plasare a descrierilor, obstinația în a le asigura neapărat un loc sau efortul evident de stilizare în părțile descriptive, uneori de-a dreptul distonant cu ritmul și stilul comun al pasajelor narative contingente, sunt urmarea educației literar-artistice pe care și-o câștigase, a preocupării conștiente a autorului *Letopisețului* de a da un caracter cât mai literar descrierii sale.

Unul dintre cele mai reușite pasaje descriptive din opera cronicarului este cunoscuta și des citata năvală a lăcustelor, amestec de vizual și auditiv, „viziune apocaliptică", „măreț episod dantesc", cum o caracterizează G. Călinescu. [...]

Este de remarcat, spre deosebire de Grigore Ureche, la care descrierea aproape că nu există, sau față de cronicarii moldoveni de limbă slavă influențați de retorismul artistic al cronicarului bizantin Manasses că, la Miron Costin – cu excepția portretelor unde accentul cade, cum am văzut, pe „hire", pe calitățile morale – descrierea are o notă concretă, materială, în primul rând vizuală, lipsită de elementul convențional, atât de abundent la Macarie, Eftimie și Azarie. [...]

Forța principală de creator literar a lui Miron Costin stă în narațiune. *Letopisețul* nu este o simplă sau chiar simplificatoare înșiruire cronologică de evenimente, în genul analiștilor, după cum nu este nici istorie în adevăratul înțeles al cuvântului, în cadrul căreia să avem de-a face cu prezentarea ordonată, obiectivă a faptelor, trecute prin critica izvoarelor, prin confruntarea riguroasă a documentelor. Mai învățat decât Ureche, el nu crește totuși pe linia documentării, nu aglomerează fapte peste fapte – cum va face fiul său Nicolae –, el nu dă o cronică de erudit. [...]

Întreaga desfășurare a *Letopisețului* stă sub semnul personalității distincte și puternice a cronicarului, evenimentele și personajele sunt prezentate din unghiul de vedere al acestuia. Totul este trecut prin filtrul judecăților și aprecierilor sale personale – chiar dacă, de cele mai multe ori, acest lucru nu se enunță – totul este văzut prin ochii săi, de la nivelul poziției pe care se află. El subliniază, laudă și dezvoltă ceea ce îi place, reduce, simplifică, ignorează, încondeiază sau înnegrește ceea ce nu-i convine, pune peste tot culoarea specifică personalității și punctelor sale de vedere.

Pornind de la intenția de a face istorie, în genul timpului, cronică, letopiseț, Miron Costin, purtat de condiția temperamentului său, de calitățile și darurile naturale în direcția scrisului și susținut de cunoștințele teoretice acumulate prin școli și prin lecturi, depășește nivelul și condiția de cronicar, înscriindu-se în marginile literaturii. În ultimă instanță, așa cum s-a subliniat de numeroși cercetători ai operei costiniene, *Letopisețul* său este de fapt literatură de memorii, un comentariu personal al domniilor moldovene pe care le prezintă.

Sunt cuprinse acolo, într-un stil familiar, cald, apropiat de cititor, alături de evenimentele majore și întrețesute cu acestea, tot felul de amănunte din viața domnilor și boierilor, din propria sa viață și a familiei sale, scene de curte domnească, întâmplări trafice sau vesele, reproduceri de informații din tradiție orală, culese de la bătrâni sau reținute din diverse lecturi personale. Prezența certă sau presupusă a autorului la cea mai mare parte a faptelor descrise le dă o notă sporită de verosimil și autenticitate. [...]

O notă specifică a compoziției literare a lui Miron Costin, prin care acesta îl anticipează pe Neculce, o constituie deosebita sa preferință pentru amănuntul inedit, pitoresc, ieșit din comun, fie tragic, fie vesel, capabil să trezească și să capteze atenția și interesul cititorului, chiar dacă în contextul episodului sau al relatării în care se integrează nu are, uneori, neapărat, o anume semnificație de caracterizare sau generalizare. [...]

Important de reținut, din paralelismele evidențiate, nu este identitatea temei, ci faptul că Miron Costin, scriitor cult, format, cel puțin într-o anumită măsură, la școala clasicismului antic, manifestă o certă înclinație pentru genul de istorisiri preferate de Neculce, pentru tipul de anecdotă cultivat cu atâta succes de acesta, îndepărtându-se, astfel, din ce în ce mai mult, de linearitatea și sobrietatea olimpiană a predecesorului Ureche.

Așa cum s-a remarcat de unii cercetători anteriori ai operei lui Miron Costin – G. Călinescu, Șerban Cioculescu, P.P. Panaitescu, Al. Piru, I.C. Chițimia – și cum se vede și din cele de mai sus, cronicarul reușește să realizeze, primul în literatura noastră, compoziții literare miniaturale de sine stătătoare sau schițe ale unor compoziții de proporții mai mari, prefigurând nuvela, drama sau romanul. [...]

Arătam, mai sus, felul în care Miron Costin a orientat de la bun început și a condus consecvent, până la capăt, domnia lui Vasile Lupu, pe linia fatalistă a căderii iremediabile, sorocită într-un fel chiar de Dumnezeu. Este o dovadă că el nu lucra ca un simplu analist, prin acumulare sau suprapunere de fapte și date, ci că concepea o anumită linie, o orientare a capitolelor pe care o susținea de-a lungul dezvoltării. Domnia lui Vasile Lupu este în mare ceea ce fusese cea de-a doua domnie a lui Miron Barnovschi, de la început condamnat pieirii.

Acest fatalism, numit de unii cercetători pesimism politic, este, de altfel, nota generală a *Letopisețului*. Cronicarul privește cu durere prezentul și nu are încredere în viitorul țării: „... iară vremile de acmu nu sânt în putere și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită perirea". [...]

Mulțimea faptelor istorice și a întâmplărilor de tot felul cuprinse în bogatul *Letopiseț* al lui Miron Costin, nota specifică de interes și atracție sub care toate acestea sunt prezentate, modul concentrat de redare sau numai enunțurile, uneori, ale unor episoade cu largi posibilități de dezvoltare au constituit sugestii și surse de inspirație, teme de lucru pentru generațiile următoare de scriitori.

Pornind de la domniile lui Ștefan Tomșa a scris Mihail Sadoveanu cunoscutul roman *Neamul Șoimărești*lor, aceeași perioadă fiind reluată, mult mai târziu, de Eugen Boureanul în romanul său *Vijelia*. Domnia lui Vasile Lupu, atât de larg prezentată de Miron Costin, a constituit sursă de inspirație pentru numeroase lucrări literare, cum sunt nuvela *Domnia Arnăutului* de B.P. Hasdeu – sau Al. Hajdeu! [...]

Din aceeași etapă istorică se inspiră Dimitrie Bolintineanu în *Ștefan Gheorghe vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut jupânesei mele* și G. Baronzi în *Matei Basarab sau dorobanți și seimeni*, ambele drame istorice.

Viața învolburată și sfârșitul tragic al fiicei lui Vasile Lupu, domnița Ruxandra, a făcut obiectul unui număr impresionant de lucrări literare, dintre care amintim: nuvela istorică *Ruxanda Doamna* de Gheorghe Asachi, drama istorică *Domnița Roxanda*, mai întâi în rusește, apoi în românește (*Familia*, Oradea, IV, 1868) de B.P. Hasdeu, nuvela istorică *Domnița Ruxandra*, de Nicu Gane, romanul *Nunta Domniței Ruxandra* de Mihail Sadoveanu, [ș.a....]

Una dintre expresiile cele mai limpezi ale preocupării cronicarului de a da ținută literară *Letopisețului* este tendința de a-și orna narațiunea, potrivit modelelor mai vechi sau mai noi pe care le cunoștea, cu proverbe, cu citate din Biblie, din unii scriitori laici sau, mai ales, cu un gen caracteristic de cugetări, maxime sau aforisme, cea mai mare parte, după cum se pare, creație proprie. În literatura noastră veche, în privința modului și frecvenței de utilizare a proverbelor, „clasicul" este considerat Neculce, cap de serie într-o suită de paremiologi, care

include, în continuare, pe Costache Negruzzi, Anton Pann și Ion Creangă.

Cu toate acestea, înainte încă de Neculce, Miron Costin folosea cu dezinvoltură proverbele, autohtone sau străine, introducându-le și el uneori cu aceleași „după cum" sau „precum se dzice", remarcat la Neculce. [...]

Lăsând la o parte unele greșeli și confuzii ale cronicarului, inerente timpului în care a scris, ceea ce rămâne deplin valabil și pentru cititorul de azi, în *De neamul moldovenilor*, sunt limpezimea expunerii, adânca credință în adevărurile pe care le prezintă și, cu deosebire, căldura cu care se adresează cititorului și care topește într-o magmă fierbinte, omogenă, un material inform de date, fapte și argumente, lipsit, prin el însuși, de culoare și capacitate de sensibilizare. [...]

Marile disponibilități artistice ale cronicarului se verifică și în această lucrare. Pe lângă tonul bătrânesc, de familiară sfătoșenie care predomină, apar ici și colo, în funcție de reacțiile autorului, accente dure și chiar violențe de limbaj, mai ales când ia în discuție lucrările sau pozițiile unor premergători a căror valoare și corectitudine o contestă: „... că celelalte ce mai sânt scrise adăosături de un Simeon Dascălul și al doilea, un Misail Călugărul, nu letopisețe, ce ocări sânt [...]; pre acest Simeon Dascal, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui și Misail călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot. Și mult mă mir de unde au luat aceste basne..." [...]

Miron Costin a încercat să creeze și în domeniul limbii. Pornind de la ideea că limba românească de atunci, așa cum era vorbită de popor, nu ar fi fost în măsură să îmbrace destul de literar conținutul operelor sale, s-a adresat, și în această privință, principalilor săi maeștri, clasicii literaturii latine.

În același sens a acționat asupra limbii operelor sale lectura istoriografiei medievale polone de limbă latină ca și a altor lucrări istorice contemporane în latinește, ca cea a lui Laurențiu Toppeltin, despre care am mai amintit. Cu toate acestea, strâns legat de viața și limba neamului, el nu s-a îndepărtat cu totul de spiritul limbii române din vremea sa, nu a creat o limbă cu totul artificială, ca Dimitrie Cantemir, de pildă. Influența latină la Miron Costin [...], constatată în sintaxă, topică și lexic, are totuși o sferă de aplicație relativ restrânsă, este introdusă cu măsură și cu un evident simț al limbii încât, cu unele

excepții, vechea și bogata limbă românească a cronicarilor nu pierde, în operele sale, aproape nimic din farmecul ei specific. [...]

Cultura clasică și influența lecturilor latine, profunda legătură cu spiritul și limba poporului, dar mai ales, o anumită notă proprie, care poartă pecetea temperamentului său literar, dau stilului lui Miron Costin aspecte și caracteristici care îl individualizează în mod clar între cronicari, diferențiindu-l hotărât de înaintașul Grigore Ureche pe care îl continua.

Ceea ce este specific lui Ureche, ca scriitor, este sobrietatea, economia verbală, chiar o anumită uscăciune care, în ciuda unor rare, deși evidente, încercări de a compune, de a realiza portrete mai colorate, imagini vii, dialoguri sau comparații în stil clasic, îl apropie totuși de felul de a scrie al analiștilor. Pe de altă parte, lipsa unei preocupări anume de a comunica direct cu cititorul, de a se apropia de el, conferă paginilor sale o notă întrucâtva distantă, de răceală obiectivă, care nu implică, cel puțin formal, participarea afectivă a autorului. Este, de fapt, produsul unei arte realizate superior, cu mijloace dintre cele mai greu de mânuit.

Cu totul altfel stau lucrurile la Miron Costin. Arta lui literară are o factură sensibil deosebită de cea a lui Ureche. Fără a cădea în discursiv sau în exces de prețiozitate stilistică, deși folosește cum am văzut, într-o măsură mult mai mare decât predecesorul elementele de compoziție și expunere ale retoricii clasice, el acordă în lucrările sale, fie că e vorba de narațiuni și descrieri, ca în *Letopiset*, fie de prezentarea unei teze științifice, ca în *De neamul moldovenilor* – un spațiu considerabil mai mare amănuntelor interesante și atractive sau imaginilor pline de pitoresc și culoare care se integrează expunerilor de cele mai multe ori firesc, organic, fără aparente eforturi de compoziție. [...]

Cu deosebire caracteristic lui Miron Costin, în opoziție cu sobrietatea și răceala lui Ureche, este permanenta lui preocupare de a se întreține cu cititorul, căruia îi mărturisește temerile, bucuriile și mândriile sale și pe care, de atâtea ori, îl cheamă alături pentru a se împărtăși din simțămintele de care el însuși este cuprins.

Miron Costin scrie tot timpul cu fața și cu gândul la cititor, astfel încât *Letopisețul* și *De neamul moldovenilor* par adevărate colocvii între cronicar și contemporanii săi moldoveni cărora li se adresează; așa cum ni se înfățișează, am putea spune că aceste lucrări s-au născut și s-au

dezvoltat dintr-o necesitate de comunicare pe care cronicarul o resimte în mod acut și pe care o mărturisește aproape direct în predosloviile celor două opere ale sale.

(Dumitru VELCIU, *Miron Costin*, Editura Minerva, București, 1973, p. 208–212, 221, 222, 224, 234–236, 239, 246–248, 250, 258–262)

Spre deosebire de Ureche și Neculce, în scrierile cărora omul trăiește în realitatea imediată, asaltat de vicisitudini fizice, la Costin el se naște „în realitatea lui morală", cu o acută conștiință a răului pricinuită de cumplitele vremi. Cutremurarea în fața „nestătătoarelor și niciodată încredințatelor lucruri a lumii" imprimă paginilor semnate de Costin o amprentă absolut inconfundabilă. Nici o altă scriere din literatura românească veche nu atinge profunzimea acestei opere, apărută într-o epocă despre care autorul spunea: „Ne aflăm cu acest pământ la cumplite vremi, și Dumnedzău știe de nu și peste vacul nostru trăitoare". Fiindcă este așa, „nime să nu vinuiască sfaturile de acum. Vedzi ce greșele s-au făcut la cei vestiți svetnici. Și acela lucru era în putere a se face, iară vremile de acmu nu sânt în putere, și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturiia că este sosită peirea. Dzicem că de ar hi cutare și cutare, acum ar hi într-alt chip. Iară nu sânt vremile supt cârma omului, ce bietul om supt vremi." [...]

Are acoperire istorică pesimismul cronicarului, este el determinat de experiența concret istorică a societății și, dacă da, ce anume generează suferința în veacul al XVII-lea? Împrejurările exterioare, în primul rând: marile catastrofe, durerea fizică, spectacolul egoismului și al cruzimii, imprevizibilul și ilogicul în desfășurarea evenimentelor, precum și spaima de moarte. Răul este, de fapt, însăși existența oamenilor – neliniștită, tumultuoasă, furnizând nenumărate motive pentru decepții și descumpănire morală.

De altfel, istoricii fixează începutul îndelungatei perioade de destrămare a orânduirii feudale în Moldova în timpul lui Ieremia Movilă (1595–1606), cu a cărui domnie se deschide cronica lui Miron Costin. [...]

Panoramicul vremilor cumplite, desfrânate și nedrepte foarte, din primele pagini, pune în lumină faptul că pretutindeni în lume stăpânește neașezarea, că peste tot oamenii sunt străbătuți cu spaime. Leșii au „mari amestecături" cu Moscul; în Țara Ungurească erau „mari amestecături" între Racoți și Betlean; împărăția lui Osman era și ea la „mare turburare"; Țarigradul și-a închis porțile străinilor și solilor li se poruncește să nu iasă pe ulițe.

În țară, Simion vodă moare otrăvit de doamna, răpitoare și de frica lui Dumnezeu depărtată, a lui Ieremia vodă; domni mari vărsători de sânge înțeapă și spânzură fără alegere; oamenii toți îmblă în tot ceas cu dzilele a mână; celor prinși „umblând în zarve" li se taie capetele, iar trupurile le sunt „aruncate în ieșitoare". [...]

Este firesc ca în asemenea condiții oamenii să fie permanent terorizați de spaimă, să-și piardă nădejdea și să se lase copleșiți de „mare mâhniciune". Cu toate acestea, cel puțin în prima parte, *Letopisețul* lui Costin păstrează, spre deosebire de cronica lui Neculce, o impresie de gravitate și demnitate a vieții. Oamenii sunt preocupați de propria lor înfățișare, și, atent la fastul vestimentar al epocii, cronicarul stăruie îndelung asupra eleganței dărăbanilor și Ștefan vodă, „foare îmbrăcați bine, cu haine de feleandrăș, cu nasturi și ceprage de argint la comănace"; în timpul lui Radu vodă, până și aprozii cei de divan se purtau cu urșinice și cu cobanițe, cu jder și cu hulpi; Barnovschi vodă era „foarte trufaș și la portul hainelor foarte mândru". [...]

Sentimentul dominant în aceste pagini este de „mare mâhniciune și voie rea"; izvorâtă din condițiile concrete de viață, melancolia este potențată de trăirea imaginată a suferinței. Angoasa unei întregi epoci este magistral surprinsă de autorul pentru care, în acele vremi, „omul îmbla ca fără sine".

(Doina CURTICĂPEANU, *Orizonturile vieții în literatura veche românească*, Editura Minerva, seria „Universitas", București, 1975, p. 42–45)

Letopisețul lui Miron Costin pare a se înscrie fără efort într-o serie, dacă, din perspectiva celor trei secole care au trecut de la apariția lui, îl comparăm cu împrejurările ce le-au precedat, l-au creat și l-au urmat.

Cronica predecesorului său, Grigore Ureche, consemnase evenimentele începând de la 1359 – data întemeierii Moldovei – până la 1595 – domnia lui Aron vodă Tiranul. Ureche murea în 1647, lăsându-și neterminată lucrarea. După nici 30 de ani, adică în 1675, Miron Costin prelua descrierea istorică din punctul unde o părăsise Ureche și o ducea până la 1661. La 70 de ani după Miron, Ion Neculce se simțea îndemnat să-l continue exact de acolo de unde se oprise. Se constituia astfel corpusul cronicilor moldovenești – Ureche – Costin – Neculce – monument unic al literaturii noastre vechi, exemplar prin continuitate și prin sentimentul demnității și datoriei care le prezidează scrisul.

Privite mai îndeaproape, lucrurile nu mai păstrează însă acest aspect de firesc pe care li-l dau îndelungata obișnuință cu ele, contactul pretimpuriu în școală cu date și fenomene memorizate înainte de a li se percepe și controla autenticitatea. Miron Costin procedează în fond altfel decât contemporanii, înaintașii sau succesorii săi. Tocmai de aceea el nu se înscrie doar într-o serie continuă, ci o provoacă și o determină prin inițiativă personală. În seria lui, veriga cea mai importantă este el însuși.

Care sunt punctele de diferențiere ale acestei inițiative ce transformă o întreprindere aparent comună epocii, într-un gest de excepție? Primul constă în hotărârea cronicarului de a aduce la zi letopisețul lui Ureche, sacrificând astfel autonomia propriei opere în favoarea unui principiu mai înalt, al continuității și eficienței. Atitudinea nu e frecventă, dacă ne gândim că înaintea lui, Grigore Ureche însuși rescrisese de fapt cronica lui Eustratie Logofătul, pornind de la începuturi. Chiar compilatorii lui Ureche, Simion Dascălul în special, reluând letopisețul acestuia, o făceau cu sentimentul că-și scriu cronica personală, pornind-o tot de la întemeiere. Nicolae Costin, fiul lui Miron, va începe de asemenea cu întemeierea – cea dintâi. La fel Dimitrie Cantemir. [...]

Dar iată că Miron, cea mai impozantă personalitate culturală a veacului său, înțelege să se subordoneze, primul, la o disciplină a continuității. Exemplului lui i-l vom datora apoi pe Neculce. Oricare ar fi sursele și modelele acestei atitudini (istoriografia antichității clasice, istoriografia poloneză din epocă, chiar continuitatea internă, pe spații mici, a vechilor cronici slavone), Miron Costin e cel dintâi susținător al ei la noi.

În al doilea rând, cronica, pe care alții o scriau la bătrânețe, după ce își încheiaseră cariera politică și administrativă, cu intenția de a rememora evenimentele cunoscute, consemnându-le dintr-o perspectivă favorabilă domnului care o poruncea sau partidei boierești căreia îi servea, e la Miron Costin o îndeletnicire de maturitate deplină. Când o începea nu avea mai mult de 40 de ani, când o termina nu depășise vârsta de 44 de ani. Se afla atunci într-o ascensiune socială spectaculoasă, avea să mai trăiască după aceea două decenii de întâmplări frământate și neprevăzute, continuând să scrie (micile cronici polone sau esențialul *De neamul moldovenilor*), cu sentimentul însă că opera vieții lui fusese realizată. [...]

În al treilea rând, Costin se oprește din voință proprie la 1661, deși de-abia de aici înainte el devenise cu adevărat contemporanul și martorul evenimentelor politice și sociale din țara sa. [...]

Momentul scrierii, punctul de pornire și cel de încheiere se arată astfel ca tot atâtea aspecte care diferențiază *Letopisețul* lui Miron Costin de celelalte. [...]

Care e raportul dintre om și istoria-întâmplare, dintre om și istoria-fatalitate? Omul e într-adevăr o prezență numeric copleșitoare în cronica lui Costin. S-a spus că el aduce primul, în cultura românească ideea de subiectivitate și individualitate, psihologia și conștiința trafică a vieții. La Costin frecvente sunt însă nu personalitățile individuale, ci mulțimile – tagme, armate, popoare – comportându-se după legile psihologice unitare ale individului. Individualitatea însăși e adusă rar în primul plan. [...]

Costin e abstract. Avalanșa ipotezelor și supozițiilor care vor să lămurească fiecare tendință istorică pulverizează personajele, subordonându-le unor linii de dezvoltare care au în vedere aspecte mult mai generale decât simpla reprezentare a omului însuși. O preconcepție asupra istoriei ca model și exemplaritate, conștient, cultivată, îl determină pe cronicar să anuleze tot ce i se pare superfluu din această perspectivă a esențialului. Portretele fizice nu-l interesează – au fost numărate numai trei în compactele pagini ale *Letopisețului*. Nici anecdota fără semnificație morală nu-l atrage. Este imposibil, de exemplu, ca Miron Costin să nu fi cunoscut întâmplările

și tradițiile referitoare la domnia lui Radu Mihnea, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Gheorghe Ghica, pe care își va face o datorie să le evoce în *O samă de cuvinte*, Neculce, completând astfel cronica înaintașului său. De multe ori Costin însuși lasă să se înțeleagă că știe cu mult mai multe decât spune, dar că nu vrea să consemneze toată acea pletoră de concret, pentru el nu numai neînsemnat, dar chiar dăunător caracterului de îndreptar didactic pe care trebuia să-l aibă o istorie față de generațiile viitoare.

Dacă sub această latură, a concretului și evenimentului viu, imediat expresiv, cronica lui Costin e în mod conștient lacunară, care e aspectul sub care înțelege el să prezinte omul în raport cu istoria?

Vom porni tot de la un exemplu, luat chiar de la începutul *Letopisetului*. Răzvan, om de casă al lui Aron vodă, se așază în fruntea conjurației care îl va răsturna pe tiranul omorâtor de boieri. Costin relatează evenimentul cu o nuanță aprobativă în ton. Dar câteva pagini mai încolo, când e povestită pierderea și executarea lui Răzvan de către noul voievod, Ieremia Movilă, cronicarul comentează neînduplecat: „Așa s-au plătit și lui Răzvan răul ce făcuse și el lui Aron vodă". Există așadar două justiții: una istorică, legitimându-l pe boierul care se ridicase împotriva asupritorului castei sale, și o alta omenească, ce nu îngăduie răul și violența, depășirea atribuțiilor de tagmă socială, oricât de îndreptățite ar fi ele prin evenimente.

Trebuie să avem în vedere, când judecăm aceste dicotomii, faptul că Miron Costin se conducea după un cod al societății ideale, sumar și rezumativ, din a cărui respectare el credea că ar putea rezulta o ordine stabilă a istoriei. Costin e în fond un imobilist sub raport social. Pentru el lumea se împarte definitiv în categorii stricte: masa enormă a subordonaților, țărani sau oșteni, slujbașii, comandanții, boierii și domnii. Fiecare ins e obligat să respecte statutul categoriei sale, observând în același timp regula strictă de lealitate față de toate păturile subordonate. „Prostimea" trebuie să muncească și să-și plătească datoriile, oștirea – să asculte de poruncile comandanților ei, boierimea – să fie „cinstește" și bună sfătuitoare a domnilor, domnii – să cunoască tradiția, să nu pună asupra țării poveri fiscale mai mari decât pot fi suportate, să fie pioși, abili în comportamentul diferențial față de tagme, precauți și întreprinzători în politica externă.

Calitatea domnului e de altfel unul dintre aspectele cele mai discutate în cronică. Domnitorii ideali – Movilești, Radu Mihnea, Miron Barnovschi, Gheorghe Ștefan chiar – sunt caracterizați tocmai în funcție de conformarea la acest statut al însușirilor trebuitoare unui stăpânitor perfect. De aceea portretele lor au toate un aer convențional și tezist, decurgând nu din lipsa de perspicacitate psihologică a cronicarului, ci din intenția de a impune un model.

Este evident că această concepție nu mai reprezintă doar o spontană mentalitate de clasă, ca la Ureche, ci o ideologie elaborată și susținută prin argumente ferme.

Dar istoria prezentă începea, *era*, de fapt, tocmai anomalia care răsturna vechile rânduieli. Imaginea imobilismului social și ierarhiei feudale în piramidă se cerea astfel întărită, confirmată și idealizată prin opoziție cu noua experiență istorică unde, dacă nu semnele sfârșitului erau sesizabile, cel puțin o agitație dezordonată și primejdioasă făcea nesigure toate vechile repere (religioase, morale, politice). Castele nu-și mai respectau conduita stabilită prin contractul social; prostimea înarmându-se împotriva boierilor și domnului ei, armatele anarhizate prin nerecunoașterea conducerii supreme, boierii trădându-și voievodul ca să acapareze pentru ei înșiși scaunul, domni care, în loc de a-și proteja boierii – principalul lor sprijin moral și material (în concepția cronicarului) – îi masacrau din impulsuri criminale, în fine, voievozi care nutreau ambiții crăiești, ignorând resursele modeste ale țărilor mici, sunt pentru cronicar tot atâtea dovezi de decadență a istoriei, fapte de sălbăticie anunțând o prăbușire grozavă.

Perioada pe care o descrie Costin e plină de asemenea subtile sau violente mișcări de escaladare a condiției contractate prin uz. Ea este și devine istorie tocmai atunci când contrazice idealul de societate statică. În acest miez conflictual, își face apariția și individualitatea, insul excepțional și excentric, care, denunțând prevederile codului social, își croiește un destin după măsura proprie. Modul în care Costin prezintă individualitatea de excepție e însă cu totul particular. Să urmărim un asemenea destin, mai complet decât toate și posibil de recunoscut în toate, tocmai datorită caracterului său complex. Este vorba despre personajul central al cronicii lui Miron Costin: Vasile Lupu. Acesta își începuse cariera ca boier venetic, înrudit prin alianță cu una dintre cele mai bogate și mai vechi familii ale țării – cea a lui

Bucioc vornicul. Câtăva vreme Vasile Lupu face parte din categoria acelei boierimi „cinstește", care își sfătuiește domnul spre bine, și în această calitate devine o victimă, secret simpatizată de cronicar, a nesăbuitului Grațiani, care-l persecuta pentru fictive greșeli în administrarea visteriei. Mai târziu, când el ajunge unul dintre capii revoltei boierești contra lui Alexandru Iliaș, domnitor libertin, spoliator de țară, înconjurat de o camarilă turcească și levantină, Vasile Lupu nu și-a încălcat încă obligațiile de castă. Boierii au dreptul să se dezică de domnul pe care l-au ales sau le-a fost impus, dacă acesta nu-și respectă el însuși atribuțiile asumate, și dacă acțiunile făcute să îndepărteze sunt fățișe și îndreptățite. Vasile Lupu e chiar în această calitate de revoltat – spre binele țării și al castei sale (care se confundă pentru cronicari) – impozant și remarcabil, primind adeziunea postumă a istoricului.

Însă din clipa când toate acțiunile boierului Vasile Lupu sunt orientate în favoarea acaparării domniei pentru sine, portretul se modifică radical, iar atitudinea cronicarului devine și ea alta. [...]

În tot acest răstimp Vasile Lupu e un personaj care și-a trădat statutul de boier leal, intrând în categoria vânătorilor de avantaje personale, a turbulenților de istorie, principalii responsabili pentru dezastrele țării și, implicit, pentru catastrofa propriilor destine.

Din clipa însă când Vasile Lupu devine domn, atitudinea cronicarului față de el se schimbă încă o dată, căci personajul a ieșit acum din tagma trădătorilor și a devenit un reprezentant învestit al forței divine, un voievod recunoscut și acceptat. Descrierea domniei lui se face la început în termenii cei mai elogioși și în spiritul celei mai depline obiectivități, deși în acel moment familia Costineștilor a fost nevoită să se retragă în Polonia ca partizană a Movileștilor: „Fericită domniia lui Vasile vodă, în care, de au fost cândva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuție, cu mare fericiie și trăgănată până la 19 ani, dzilele aceștii domnii au fost".

Vasile Lupu asigură într-adevăr țării, prin măsuri adecvate, o prosperitate de mult nemaiavută. Dar se întâmplă acum un fenomen frecvent și caracteristic personajelor lui Costin. Noua situație le determină o nouă psihologie și același mecanism, care îi propulsase de pe o treaptă inferioară până la culmea supremă a puterii, îi aruncă de aici înainte orbește în greșeală. Vanitatea le modifică structura,

puterea le ia mințile, și oamenii abili, experimentați și pricepuți în a-și urmări interesele de până atunci, devin dintr-o dată lamentabili politicieni. [...]

Am spus că acest mecanism al ascensiunii și decăderii se repetă și în alte situații și schema explicativă va fi aceeași pentru, de exemplu, domnia lui Mihai Viteazul sau Gheorghe Ștefan.

Câteva concluzii se desprind din aceste puține exemple, cele mai semnificative dintre foarte numeroasele pe care le-am fi putut da:

a) Costin nu descrie oameni. El desfășoară tipuri de situații și stări prin care personaje variate trec, adaptându-li-se sau depășindu-și condiția. Doar printr-o coroborare forțată de date vom putea reconstitui, incomplet, adevăratul caracter al lui Vasile Lupu, care, în cronica lui Costin, e pe rând sfetnic de nădejde, trădător de domn, domn glorios, fanatic al ambiției devoratoare. Costin nu are în vedere caracterologii, ci roluri minime ca număr, pe care le parcurg unele dintre personajele lui mobile, adoptând de regulă aceeași conduită în situații similare.

b) Motorul acestei omeniri în permanentă mișcare și instabilitate e vanitatea. Mobilitatea de la nivelul istoriei mari coboară astfel la nivelul individului, transformându-l până la a-l face de nerecunoscut. Infestate de morbul ascensiunii, personajele se dezic de ele însele, se schimbă, nemaifiind ceea ce fuseseră. Asociată cu orbirea morală, vanitatea îmbolnăvește personajul istoric care își pierde dintr-o dată însușirile, își hipertrofiază părerea de sine, iar gesturile lui disproporționate nu mai pot fi încăpute de o lume subminată ea însăși prin nesiguranța perpetuă. Vanitatea e marele viciu care stă la temelia tuturor celorlalte păcate și greșeli. Ea își primește neîntârziat pedeapsa; solul leșesc care disprețuise primirea ospitalieră a moldovenilor și uimise cu fastul lui nebunesc Istanbulul însuși e gata să-și piardă acolo viața. Numai o promptă inversare a situației îl salvează, cu ajutorul acelorași munteni și moldoveni până atunci disprețuiți. De câte ori o oaste, învechită în obișnuința de a învinge, pornește la război cu superioritate și condescendență, va fi umilită printr-o inevitabilă înfrângere. Vanitatea, trufia sunt ispitele permanente ale spiritului omenesc; ele reprezintă de fapt chipul pe care-l îmbracă fatalitatea pentru a-i pierde pe oameni. Oricâte avertismente și exclamații premonitoare ar așeza cronicarul la fiecare cotitură a istoriei,

el știe că tentația puterii va depăși slavele lui preziceri și oamenii vor cădea mereu în același păcat, care se confundă de fapt cu soarta lor.

c) Condamnați prin complicatele conjuncturi ale istoriei mari, devorați individual de propriile lor greșeli care-i trag spre prăbușire, oamenii *Letopisețului* lui Costin ajung toți, mai devreme sau mai târziu, victime. Abia în acest moment ei se transformă în indivizi concreți și simpatia cronicarului trece necondiționat de partea lor. Miron Costin e din speța introvertiților, el înțelege numai ceea ce îi aparține. Domeniile pe care le recunoaște ca ale sale, stările pe care și le poate reprezenta prin simpatie sunt numai acelea prin care a trecut el însuși. El nu va descrie psihologii, așadar, ci momente psihologice. Iar preferința și vocația acestei personalități obsedate de sfârșit, prăbușire și moarte, de umilință și schimbarea sorții (presentimente confirmate în chip straniu de propriul său destin) se îndreaptă spre clipele de tensiune, constrângere și teroare. Aici sunt și punctele de maxim emotiv ale cronicii, care se organizează atunci de la sine în narațiune și dramă. Iată-l pe Ștefan Tomșa, în a doua domnie, silit, după o aspră experiență de pribegie și servitute, să-și atragă simpatiile vechilor adversari și să țină seama de vanitatea inferiorilor săi. Înconjurat de uri mocnite, acest temperament coleric se constrânge să devină îngăduitor și ospitalier față de infatuatul sol leșesc, răbdând cu dinții strânși insolențele aceluia. Aproape de graniță, află însă că vizirul care proteja solia a căzut și atunci impetuosul domn izbucnește într-o imprecație: „Lasă, câine leșe, că te voi purta eu". [...]

Miron Costin percepe și descrie exact mobilurile de acțiune și de existență ale personalității și individului, dar nu pentru a le glorifica, ci pentru a le condamna sau deplânge. Din individualismul renascentist, care promovase un alt mod de prețuire a omului, cronicarul român reține o înclinare către milă și compasiune, un mod de a vedea în cele din urmă dincolo de hecatombele abstracte pe care le sacrifică invaziile și războaiele, oameni concreți trăind panica deznădejdii și a morții. Acesta e și sunetul foarte special prin care se definește cronica lui Costin comparată cu a altora. Inferioară poate ca putere de evocare talentului unui Cantemir sau Neculce, ea promovează în schimb o atitudine superioară față de omenesc, un sentiment de simpatie față de victime și durere. [...]

Între caracterul aproape sacru al cronicii lui Ureche și cel deplin laicizat, secularizat, al cronicii lui Neculce, *Letopisețul* lui Miron Costin marchează nu numai un moment de tranziție, dar și unul de anticipare, rămas fără continuatori în epocă. Costin scrie pentru a fi citit, în spațiul singuratic al unei biblioteci, protejat de frământările lumești. Cronicarul se adresează mereu unui lector unic, „iubitul cetitoriu", în stare să întârzie asupra paginii abia parcurse, să rămână alături de el în momentele de dubiu, să-l urmărească pe traiectoria sinuoasă a ezitărilor și ipotezelor sale, să memoreze, să deslușească, să învețe. Predicată la antecesori, povestită la urmași, cronica trebuie descifrată la Costin în litera ei, fiind făcută pentru lectură și studiu.

În beneficiul acestui cititor pe care, presupunându-l, îl creează și îl educă de fapt, Miron Costin se străduie să fie complet. În primul rând, el vrea să instruiască: indică bibliografii generale, explică etimologii și cuvinte necunoscute (ce înseamnă istoric – „adecă scriitor de cursul anilor acestor părți", tractate – „adecă legături de pace", praxis – „adecă știință", Mare Balticum – „o coadă din Ochean"), dă informații suplimentare când i-au fost cerute (despre originea, locul de baștină și istoria cazacilor zaporojeni), restabilește adevărul și corectează confuzii (la Țutora s-au dat două bătălii, una în 1595 și alta în 1620). Descrierea atribuțiilor de rang, a uniformelor unor categorii boierești sau ostășești, care nu mai erau de actualitate în epoca lui (husarii poloni din vremea lui Mihai Viteazul, dărăbanii lui Ștefan Tomșa) face parte din același program instructiv pe care-l urmărește cronicarul în favoarea cititorului său. [...]

Aspectul care ne apare însă cel mai interesant astăzi e acela care inaugurează un mod de cooperare a lectorului la un anume sistem de gândire și înțelegere. Cronica lui Costin e un abecedar al logicii istorice. Cronicarul nu devine încă un sistematizator de idei, un creator de construcții speculative, cum va fi Cantemir. Dar el formează primul judecăți, în sensul filosofic al cuvântului, încercând să cuprindă în complexiunea lor toate nuanțele și determinările complementare ale unei afirmații. Unitatea logică cea mai redusă cu care operează Costin e zaceala (paragraful). El își organizează materialul în primul rând pe spațiul restrâns al secvenței. Fiecare afirmație enunțată de o zaceală e dezvoltată în cuprinsul paragrafului respectiv până la ultima ei implicație. [...]

Educându-și cititorul prin funcțiile de instrucție, moralizare și meditație, Costin îl forma asemenea sieși. Cronicarul era el însuși un mare iubitor de lectură, și știa că ea poate deschide omului orizonturi nebănuite, subțiindu-i înțelegerea, întărind credința și îmblânzind moravurile. Costin aduce primul elogiu lecturii și cărții în cultura românească: „Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitorule, să-și dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noștri, cândva și mai slobode veacuri întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decât cetitul cărților... Scriptura departe lucruri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Citéște cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală“ (Predoslovie la *De neamul moldovenilor*).

(Magdalena POPESCU, *Postfață* la *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Minerva, seria „Arcade“, București, 1975, p. 267–269, 280–289, 290–294)

Cu Miron Costin suntem pentru ultima oară într-o stare de relativ echilibru între istorie și literatură. Pentru el poeții mai erau „dascăli“, „vestiți istorici“ și adevăratele istorii mai erau citite ca literatură beletristică. După el căile se vor diversifica net: la Neculce cronica va deveni povestire, intrând în domeniul artei literare propriu-zise, pe când stolnicul Cantacuzino va respinge ficțiunea și tradiția orală, mergând în direcția unei pozitivări a cercetării istorice. „Climatul rămâne cel al cronicii, dar se simte mijind gândirea științifică, se schițează critica izvoarelor“.

Literatului de mai târziu, Miron Costin i-a oferit pretexte epice și un model stilistic, istoricului – urzeala sintetică și detalii informative. Pe primul l-a scos din istoriografie, pe al doilea din enciclopedism. [...]

„De unde au părăsit el, începem noi“, scrie Costin, lăudând osârdia lui Ureche vornicul. El continuă activitatea începută de Ureche, ridicând-o pe un plan superior în ceea ce privește calitatea și eficiența. Și – lucrul cel mai important – diversificând-o. Nedesprins

total de pomelnicele mănăstirești, Ureche insera uneori câte un capitol – răboj, cum nu găsim la Costin.

Ceea ce acesta aduce nou este studiul de tip monografic. Se face astfel saltul de la consemnarea evenimentelor către istoriografia modernă, care presupune, pe lângă relatarea evenimentelor istorice, și interpretarea lor. Vocația studiului monografic este, pe de o parte, expresia culturii sale enciclopedice, pe de altă parte efectul structurii intelectuale de moralist. [...]

Se poate vorbi de o vocație eseistică la Miron Costin; deși observabilă în toate scrierile sale, numai citind *De neamul moldovenilor* ne putem face o idee clară asupra acestei vocații. Aici, odată declanșată discuția, digresiunile devin din ce în ce mai stufoase, generându-se una pe alta și luminând din felurite unghiuri ideea de bază. Cultura întinsă și umblarea prin străinătăți l-au dus la dobândirea unei extrem de necesare perspective comparative, pe care a utilizat-o cu consecvență. De cele mai multe ori, autorul este conștient că face o digresiune, operând-o deliberat: „Ci cât ne trebuie la rândul istorii noastre, ne ajunge de atâta de Împărăția Râmului“. Din aceleași considerente ține să-și justifice alteori digresiunile: „Acestea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să se înțeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră“. Se observă ușor „conflictul“ între aspirația la rigoare și tentația de a spune tot.

Tentația monografică face ca scrierile istorice ale lui Miron logofătul să câștige în detalii. Dar, din faptul că autorul încearcă să interpreteze evenimentele prin prisma lui și a epocii sale, scrierea interesează nemijlocit pe literat în aceeași măsură în care ea îl interesează pe istoric și pe filolog. Ceea ce-l face pe Miron Costin foarte interesant pentru literat este structura lui de moralist. [...] Moralismul constituie o primă treaptă spre literatura artistică, deoarece presupune interpretarea subiectivă a faptelor narate. [...]

Urmărirea conștientă a imprevizibilității epice n-o depistăm la Ureche; ea va apare la Costin, fapt ce marchează, alături de altele (dobândirea vieții, în primul rând), intrarea în domeniul literaturii. Aceasta se vede mai ales în ton. Grigore Ureche își permitea un ton vădit personal numai în predoslovie și cu totul accidental în cronica propriu-zisă; Costin adoptă acest ton în toate scrierile, dar mai ales în *Letopiseț* și în *De neamul moldovenilor*. În ultima lucrare, tonul

pamfletar este indiciul cel mai evident în această privință. Tirania propriului „eu" îl face pe Costin interesant pentru literat.

Pe de altă parte, saltul estetic de la Gr. Ureche la Miron Costin este vizibil: intenționalitatea unor anumiți „factori de tensionare" este la Costin cu mult mai pregnantă decât la Ureche, deși distincția între povestirea alertată artificial și cea dramatizată de istoria însăși rămâne să se facă aproape tot atât de greu. Esențial însă este faptul că Miron Costin, într-o măsură mult mai decisă decât Ureche, nu înțelege prin cronică o simplă emisie de știri. [...] Scriitorul Costin este, în aceste cazuri, o prezență mult mai bine conturată. [...]

Importanța documentară a efortului monografic întreprins de Costin într-un interval de circa două decenii este, desigur, excepțională. Literații studiază aceste lucrări pentru că în ele palpită tot atâta viață ca în *Letopiseț*. Subiectivismul scriitorului este tiranic în *De neamul moldovenilor* și totul este o pledoarie, pătimașă uneori, în care imaginația este folosită în mare măsură. O dovadă în acest sens este imaginea Italiei.

Ca orice mare artist, Miron Costin transfigurează realul. Întâlnim în scrierile sale prima utopie din literatura română cultă: cea a unei țări paradisiace, localizată geografic în țara Umanismului și a Renașterii. Informațiile livrești pe care le poseda scriitorul sunt transfigurate vizibil: ținutul acesta fabulos (căruia îi creează o climă ideală) este „raiul pământului" și nimic nu este aici imposibil. Minunația este, desigur, unică: „Nu ieste în toată lumea altă parte de lume, pământu ca Italia, de tot bivșugul și dezmierdatu, cât bine i-au dzis raiul pământului". Are și o stea, care-i dă un nume fabulos: Hesperiia. Întemeierea este mitică, „limba îngerească" iar țara „plină [...] ca o rodie, plină de cetăți și oraș iscusite, mulțime și desime de oameni, târguri vestite [...] Ceriu blându, voios și sănătos, nici cu căldură prea mare, nici ierni grele. De grâu, vinuri dulci și ușoare, untdelemnu, mare bivșug și de poame de tot feliul [...] și oameni iscusiți, la cuvinte stătători [...] și la războaie neînfrânți într-o vreme". Clima este paradisiacă, iar geografia prielnică: „țara e situată în dricul (mijlocul – *n.ns.*) pământului". O asemenea țară și un asemenea popor au și o cultură deosebită: „Aceia țară ieste acum scaunul și cuibul a toată dascăliia și învățătura, cum era într-o vreme la greci Athina". Comparația cu Grecia se face la tot pasul, ca un

suprem elogiu adus Italiei (Costin cunoscuse în Polonia influența barocului italian, ceea ce putea să impresioneze puternic pe moldovean).

Și informațiile despre imperiul întemeiat de romani sunt transfigurate artistic. „Împărăția Râmului, căriia putere și lățime asemenea nu au fost nici o împărăție de când ieste lumea", are limite geografice fabuloase (din toate părțile fiind înconjurată de ocean), iar ordinea este desăvârșită în interior. Senatul seamănă cu un „sfat de împărați"; la o astfel de putere se cuvenea și un erou de legendă. El a fost întrupat în persoana lui Traian. În scopul dovedirii superiorității romanității, Miron Costin transfigurează artistic și informațiile pe care le deținea cu privire la Traian. Asistăm la un proces evident de mitizare, explicabil prin scopul central al lucrării *De neamul moldovenilor*. Traian face o călătorie mitică în jurul lumii și lasă în urmă-i semne de nești. Scriitorul nostru respinge ipoteza utilității militare (defensive) a șanțului troian, atribuindu-i rostul simbolic pe care-l avea și Columna din Roma.

Astfel idealizată, împărăția romană îi părea vel logofătului inegalabilă și numai analogiile cu acest model desăvârșit atrag admirația lui Costin.

Am semnalat această transfigurare a realului pentru a sublinia caracterul vădit literar al monografiei costiniene. Titlul însuși al unei scrieri ca *De neamul moldovenilor* este semnificativ în acest sens: în mintea scriitorului obârșia este importantă deoarece relevă „hirea", fondul neschimbător. Genealogia este întotdeauna o premisă a literaturii, iar monografia citată prezintă tocmai genealogia poporului român. [...]

Grigore Ureche nu reușise (iar Miron Costin reușește încă destul de rar) să se elibereze de a gândi prin scheme, codificat. Schema cade în momentul în care scriitorul este biruit de viața personajului, relatată destul de fidel. Și nu-i de mirare, în acest caz, că îi reușesc mai bine tocmai portretele oamenilor pe care i-a cunoscut în mod nemijlocit. Fenomenul este analog în cazul descrierilor. Virtualitățile descriptive sunt, de o parte, obiectivarea disponibilității stilistice a autorului, pe de alta, împlinirea necesității (stringente la acest om), de a spune altora ce a văzut. Dacă nu are încă o mare vocație de povestitor, are oricum o plăcere, nemaiîntâlnită până la dânsul la un scriitor român, de a

spune celorlalți ce a făcut cutare domnitor și cum a fost pedepsit altul, cât de rău a fost un boier și cât de corupt vodă ș.a.m.d. S-a spus despre dânsul că posedă acel simț suplimentar al romancierului popular pentru incidentul captivant, precum și gustul spectacolului, al întâmplării anecdotice. Că nu relatează toate evenimentele de care luase cunoștință, e clar. El selectează (act creator elementar) din mulțimea de date pe cele care ilustrează o maximă (sau pot genera alta) moralizatoare și, lucru semnificativ pentru artist, pe cele care conțin o latură anecdotică. E tentant să relateze mereu „mari și de mirat lucruri", precum faptele glorioase ale împăraților romani, dar și elemente decorative de pitoresc autohton, cum sunt podoabele vestimentare ale dărăbanilor. [...] Costin are aplombul omului umblat și pe deasupra foarte informat din cărți și din discuțiile cu oamenii de încredere (și de vază, ține deseori să precizeze logofătul). El întreabă despre toate cele și consemnează numai ceea ce crede că prezintă interes. În ciuda prezentării apologetice pe care i-o face, Neculce îi reproșează la un moment dat că a trecut sub tăcere fapte cunoscute, precum umilirea polonezilor de către moldoveni, la „dumbrăvile roșii": „...și leșii încă nu tăgăduiesc, că scrie și în cronică, în letopisețul lor. Numai mă mir de Miron logofătul, cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris."

Neculce este astfel primul care ridică (vag) problema obiectivității acestui cronicar.

Așadar sciziunea între faptele omului public și imaginea pe care el și-o creează în scris este mai interesantă pentru romancier decât pentru criticul literar. Acesta este dator să plece de la realitatea operei și să-și justifice în ea afirmațiile. Mai mult decât sciziunea amintită interesează altceva: diferența între modalitățile în care sunt scrise două opere fundamentale ale acestui scriitor (*Letopisețul* și *De neamul moldovenilor*). Moralistul e înclinat mai mult să observe și să contemple, să ironizeze de la distanță, decât să dea glas revoltei sale. Așa se întâmplă în *Letopiset*, nu însă și în *De neamul moldovenilor*, unde revolta scriitorului se obiectivizează în primul pamflet laic din istoria literaturii noastre. În *Letopiset*, moralistul își destăinuie în modul cel mai flagrant ambiția mărturisită de a fi imparțial. S-a vorbit cu dreptate despre drama căutării unei detașări în opera lui Costin. Căutare fecundă pentru literat și generatoare ea însăși a unei tensiuni

imanente. În paginile cele mai bune, Costin reușește să dea viață ideilor morale. Fantezia și memoria afectivă lucrează din plin și talentul artistului se relevă încă o dată.

(Mircea SCARLAT, *Introducere în opera lui Miron Costin*, Editura Minerva, București, 1976, p. 49, 82–85, 88–96)

Chipul marelui cărturar e întunecat; „Cumplitele vremi" prin care trece țara i-au smuls din priviri orice urmă de zâmbet. Spre sfârșitul vieții, bătrânul închide încă în suflet o taină, de care simte că trebuie să se elibereze. Din anii petrecuți pe băncile colegiului iezuit din Bar și apoi din Camenița, nutrise un vis neîngăduit de frumos: să tâlmăcească – el, cel dintâi – originea neamului său, să aștearnă în slove, „începutul țărilor acestora și neamului", dar, atenție! Nu numai moldovenesc, ci „moldovenesc și muntenesc și câți sânt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sânt și de ce seminție, de când și cum au descălecat acéste părți de pământ". Conștient, însă, de dificultățile unei asemenea întreprinderi temerare, cronicarul ezitase îndelung: „multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru". Măreția planului îl inhibă, îl „sparie". Probele, între timp se acumulau, faptul că toate celelalte țări „își știau" începuturile îl ambiționează. Cercetările febrile îi oferiseră o mare bucurie și o mare mâhnire. Bucuria: îi dovediseră originea latină, comună, a tuturor românilor – aceasta era, de altfel, și taina pe care ar fi vrut s-o divulge, acum, cu probe certe. Mâhnirea: Câteva dintre lucrările studiate conțineau erori grosolane, altele calomnii iresponsabile la adresa poporului român. A fost impulsul care a plecat, ferm, cumpăna gândului spre acțiune. Afectat profund de aceste derogări de la adevăr, care-i lezau sentimentele patriotice, Miron Costin își asumă cauza poporului ca pe propria-i cauză: „A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfrundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére". Strigătul său de luptă va răsuna energic în *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*. Mânia nu-i alterează autorului luciditatea, nu-l face să-și trateze preopinenții în mod nediferențiat. Când adevărul istoric este „captiv" în plasa unor lacune regretabile,

involuntare, justificate prin lipsa informațiilor precise și de imposibilitatea înaintașilor de a și le procura, cărturarul îl „eliberează" cu discreție, cu o caldă înțelegere pentru cei care nu au putut, în mod obiectiv, depăși anumite obstacole ivite în calea intențiilor sale nobile. Citez: „Laud osârdiia răposatului Urechie vornicul, carile au făcut de dragostea țărâi letopisețul său, însă acela de la Dragoș vodă, de discălicatul cel al doilea al țărâi aceștiia din Maramoroșu scrie. Iară de discălicatul cel dintâi cu români, adecă cu râmleni, nimica nu pomenește, numai amelită la un loc... Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostu milă..." Când cutare istoric – precum Aeneas Sylvius – „nu așa greu nepriietin ieste", derivând vlah din Flacus, cronicarul este îngăduitor: „Credem neputinții omenești". În asemenea situații, el execută numai operații de corijare, de restabilire a exactității unor fapte, de revizuire a unor teorii greșite. Iar acolo unde constată pete albe, le completează tacit cu amănunte revelatorii. Când însă mistificarea istorică se dovedește o urzeală voluntară și ignobilă, jignitoare pentru neamul său, replica lui Miron Costin începe printr-o demonstrație logică și sfârșește printr-o expediție de pedepsire inclementă, pilduitoare. După circumscrierea „basnelor", prin care interpolatorii lui Ureche, „amăgeii" Simeon dascălul și Misail călugărul, inspirați – se zice – de Evstratie logofătul („pre acest Simeon dascăl, Istratie logofătul l-au fătat cu basnile lui Misail călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestălalt nepot"), încercau să pună în circulație ideea că Moldova ar fi fost întemeiată sub Laslo craiul ungur (Vladislav cel Sfânt) și că strămoșii „țărâi aceștiia din temnițile Râmului" au venit „dați întru ajutoriu lui Laslo", Miron Costin conchide, pentru început, că „adăosăturile" acestea „nu letopisețe, ce ocări sânt". Și-și propune, mai întâi, restabilirea adevărului. De remarcat ținuta cronicarului în timpul disputei. El nu e un impulsiv, nu se aruncă orbește în luptă. În mod surprinzător chiar, nu ia atitudine, nu reacționează afectiv la falsa ipoteză a descălecării sub Laslo; faptul îl supără numai întrucât reprezintă un fals din punct de vedere științific. (Spre deosebire de el, Cantemir, pus în fața acelorași ipoteze va clocoti de indignare, mai târziu.) Calomnia privitoare la originea românilor, însă, îl mobilizează pe toate planurile, pe cronicar. Stăpânirea de sine funcționează, totuși,

și acum. Demonstrând netemeinicia afirmațiilor calomnioase, probând cu argumente de necontestat justețea aserțiunilor proprii, biv vel logofătul are tactul de a-și zdrobi adversarii, din umbră, mascându-și prezența sub vălul autorității marilor istorici ai lumii. Când cineva „orb năvălește, zicând că nu sânt nici moldovenii, nici muntenii din râmleni, [...] vei vedea apoi și a cuvintelor lui răspunsul și ocara – atrage atenția Costin – nu de la mine, ci de la istoricii, povățile mele, la rândul său". De altfel, marele cărturar nu pare să aibă „viciul" luptei, voluptatea clinchetului de lande îi rămâne străină. Când împrejurările o cer, înțeleptul umanist își îmbracă armura cu o nedisimulată tristețe. Scepticismul lovinescian, de mai târziu, și-ar putea revendica, în această atitudine, cea mai veche sursă. Dar, dacă i-a lipsit mirajul înfruntărilor, cronicarului nu i-a lipsit, în schimb, vocația lor. Miron Costin conduce ostilitățile cu un ton de moralist intransigent, atacă numai după ce a studiat cu grijă pozițiile adversarului, după ce le-a reperat, cu precizie, punctele nevralgice în direcția cărora trimite salve de argumente explozive. Uneori, el interceptează din zbor „obuzele" inamice, le demonstrează mecanismul, le rectifică defecțiunile și le întoarce, bumerang, de unde au plecat. Traian – stabilește învățatul – n-a adus, pe aceste meleaguri, oameni din temnițele Râmului, ci „căsași", „orășeni", „săteni", „tot din slujitori așezați". Pe timpul lui Laslo? Inadvertență flagrantă, care nu putea scăpa cronicarului: „Deci, unde ieste și cât vac ieste de când au venit Traian pe aicea și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian și între Laslo craiul 800 de ani sânt." Aritmetica lui Costin suferă de oarecare aproximație (distanța dintre cele două evenimente este, în realitate, mai mare – de 960), dar concluzia lui rămâne justă. De subliniat că marele cronicar moldovean angaja bătălia numai în planul ideilor, că asalturile sale aveau demnitate, stil, chiar dacă, prin frazele de discretă topică latină, otrava amărăciunii sau a indignării aluneca, pe itinerarii întortocheate, dar sigure, către predicatele aflate pe fundul „paharului" cu care-și „trata" adversarii. Prin obsesia obiectivității, prin rigoarea, prin distincția cu care fandează în timpul duelului, Miron Costin este un demn precursor al lui Titu Maiorescu. Dacă Miron Costin nu putea să-i transmită corifeului „Junimii" plăcerea „execuției" cu sânge rece – a cărei artă Maiorescu o deprinde din altă parte și o practică cu rafinament –,

cronicarul îi anticipează, totuși, câteva din tiparele „finalurilor artistice" de partidă. Astfel, după ce „ajută" victima să-și dezvăluie, singură, inconsistența morală și intelectuală, Costin (ca și Maiorescu, ulterior) se va eschiva, la timp – după cum ar spune Ion Barbu, cel mai mare polemist român, alături de Maiorescu și Lovinescu – în celălalt univers, de curății și semne: al visului pur și al idealului propriu. Ideal care, la autorul acelui op de fierbinte patriotism intitulat *De neamul moldovenilor...*, se confundă, tulburător, cu idealul neamului. De aici vor porni mesianismul ardent al lui Bălcescu și viziunile eminesciene, de sublimă apoteoză patriotică, din rama cărora „mișeii" sunt exilați cu violență: în pamfletele incendiare din „Timpul" și în satira necruțătoare din *Scrisori*. Revenind la „eschivele" următoare disputei, să precizăm că Miron Costin nu-și singularizează, în mod absolut, făptura, nu-și ridică, precum Maiorescu, statuia pe culmile inaccesibilității. Costin se așază, întotdeauna, pe aceeași platformă cu toți cei vrednici sau de bună-credință. Distanțarea intervine, desigur, și la el, însă numai în raport cu „băsnuitorii", cu „pizmașii", cu „zavistnicii", și ea exprimă, mai ales, în acea superbă conștiință a cronicarului, în acea convingere că, asumându-și o înaltă misiune patriotică prin scris, își asumă, totodată, și o imensă responsabilitate istorică. În consecință, își va supune, lucid, examenului, „izvodirile" și va accepta, calm, „județul" timpului: „De aceste basne să dea seama ei și de această ocară. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic. Când ocărăsc într-o zi pre cineva ieste greu a răbda; dară în veci? Eu voi da seama de ale mele, câte scriu."

(Nicolae BALTAG, *Polemos*, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 20–24)

NICOLAE COSTIN
LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

Acestea erau deci elementele ce stăteau înaintea lui Nicolae Costin pentru compilația lui: vechile cronici slavone, compilația română a lui Ureche, revizia lui Simion Dascălul, lucrările lui Miron Costin și izvoade de continuare, dintre care purta un nume izvodul lui Dubău și Dămian.

Ce a făcut Nicolae Costin cu dânsele? Cum a ales și cum a prelucrat, înainte ca, la rândul lui, să continue?

Logofătul Nicolae Costin nu putea adopta introducerea istorică a tatălui său. Nu pentru că s-ar fi deosebit în idei de acesta: Nicolae Costin, era fără îndoială un om foarte cetit, un lucrător harnic, dar niciodată el n-ar fi fost în stare să se ridice la înălțimea unor vederi personale în orice materie. Stilul său n-are un caracter propriu: e stilul învățat în școală al umaniștilor, lunga perioadă antică, alcătuită după toate regulele artei; povestirea sa n-are coloare și nu e interesantă: își copie pur și simplu izvoadele, îmbogățindu-le unul prin altul; cugetarea sa e sau banală, sau plină de contraziceri, după cum vorbește el sau izvoarele disparate pe care le reproduce.

Nu se poate o deosebire mai mare decât aceea care există între tată și fiu. Miron e un poet, un pasionat, un ambițios, deschizător de cale în cultura neamului său și făuritor de teorii, iar în politică, un entuziast și un vizionar. Nicolae e un pedant rece, prudent, măsurat, un compilator prin vocație, mândru că merge pe urme străine; iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicație și resignare. Pe cât e de simpatic

cel dintâi, în greșelile lui chiar, pe atât acesta de-al doilea nu atrage nici prin însușirile pe care le are. În orice împrejurări, Miron Costin ar fi fost *cineva*, pe când Nicolae Costin datorește totul altora: școalei, care l-a format, și părintelui, pe care s-a simțit dator să-l imite. Spontaneu, fără îndemn și fără exemplu, el n-ar fi dat nimic.

Ceea ce-l nemulțumește în opusculul tatălui său sunt numai proporțiile. E prea puțin acolo. Se va potrivi sau ba – la acest lucru nu era obișnuit să se oprească – el va da publicului mai mult, un letopiseț mai bogat, cel mai bogat în pagini din câte s-au scris până la dânsul în Moldova. [...]

Izvoarele nouă ale întregitorului de cronici se pot fixa cu greutate numai. E sigur că, puțin critic cum se dovedește a fi, Nicolae Costin întrebuința adeseori autori după citațiile de la alții. Ba încă, același autor e citat la dânsul, uneori după original, alteori după o citație de aiurea. În lista sa de autorități, el înșiră pe Beros, pe Iuliu Capitolin, pe Wapowski, pe Ioan Magnus, pe Istvánffy, pe Miechowski și pe W. Bethlen, dar cei mai mulți dintre aceștia sunt utilizați mai departe, la completarea lui Ureche și nu în introducerea asupra epocii anteromane și romane.

Această introducere e precedată de o *Prefață*. Pe cât e de cuminte, de interesantă, de mișcătoare *Predoslovia* lui Miron Costin, pe atâta aceasta este de seacă și de artificială. Din rândurile mai numeroase – și aici! – ale lui Nicolae Costin nu luminează nici o idee, nu respiră nici un sentiment. Pentru tată, *Prefața* trebuia să spuie durerea pentru Moldova decăzută și mândria pentru descendența romană; pentru fiu, era un prilej de a se arăta om cu lectură. Banalități despre „Țițero" și „Tuchidide", filosofisme goale despre importanța istoriei... Cartea sa, spune el, – când crede că trebuie să înceapă a spune ceva, – cartea sa va împodobi letopisețul țării cu elemente pe care nu le avea nimeni înainte de dânsul. Va pune în legătură istoria Moldovei cu a altor popoare, „începând de după Potop".

Abia se ocupă de interpolatorii din secolul al XVII-lea, față de cari n-are nici o dușmânie, fiindcă moralistul Nicolae Costin pare să nu fi avut dușmani strașnici, nici ca om politic măcar, și poate nici ca om privat. Pe urmă procesul lor fusese făcut acum de părintele său, și a reveni asupra lui nu i se părea necesar.

Venind la Miron, el nu uită să observe că acesta a scris mai pe scurt, așa de pe scurt încât fiului i se pare că tatăl nici n-a terminat opera. [...]

Care e meritul lucrării? Nu vedem aproape nici unul. Atâta doar că fixează la două numărul războaielor lui Traian și că stabilește mai bine natura năvălitorilor Daciei părăsite. Încolo, se reproduc toate greșelile lui Miron. Nu numai atâta, dar Nicolae Costin, luând fără critică de pretutindeni, stăpânit de mania de a acumula, compila, înnădi și prelungi, cade în contraziceri care nu se întâmpină în cugetarea clară, consecventă și sigură a bătrânului cronicar. Așa, după ce reproduce fără obiecție din Miron rânduri care așează descălecatul Moldovei în secolul al XI-lea, el face mai departe calcule, bune acestea, care pun acest eveniment în veacul al XIV-lea. Asupra unor puncte esențiale, el n-are nici o idee limpede. Pentru Miron Costin, Dacia cuprindea Moldova și Țara Românească, locuite numai de coloniști, pe când Ardealul, cuprinzând o populație mixtă, de aborigeni și romani, forma numai o „strajă" a coloniei. Pentru Nicolae Costin, Dacia e într-un loc Moldova și Ardealul: „Dacia, unde suntem noi moldovenii și Țara Ungurească", în altul, „moldovenii și Țeara Muntenească".

O inovație e la dânsul adaosul istoriei universale, ideea de a face din letopisețul său și un înlocuitor al cronografelor. [...]

Ideea introducerii istoriei universale în letopisețul țării n-are nimic rău într-însa. Dar pentru a o realiza trebuia agerime, măsură, însușiri care lipsesc cu totul lui Nicolae Costin. Acesta nu știe să aleagă, să rezume, să împace. Unde trebuie să prescurteze, el transcrie, unde trebuie să dea o explicație numai, el intercalează o povestire, unde trebuie să atingă numai, el insistă. Istoria universală nu lămurește și luminează istoria Moldovei, ci o copleșește și o întunecă.

Pe urmă, deprins numai cu cărțile sale leșești, Nicolae Costin se adresează prea mult la acestea. Legăturile cu Ungaria sunt aruncate pe al doilea plan, legăturile cu Țara Românească sunt necercetate. Prin natura și originea lor, informațiile subsidiare strică mai mult decât ajută, și opera capătă un caracter pedant și monstruos. [...]

În acest letopiseț, compilatorul nu ajunge niciodată să deosebească elementul național de cel străin, ci vede într-însul un tot, absolut original și neatins de greșeală. Așa se explică discuțiile zadarnice,

timide, care nu izbutesc la nimic alta decât la concilieri aparente: și pentru nunta „Voichiței" ajunge la una din acestea. Așa se lămurește respectarea celor mai manifeste încurcături, precum e aceea de la sinodul florentin, în care învățatul prelucrător nu-și permite a drege măcar numele Papei, prefăcut de Ureche din Eugeniu în Cristofor.

Dacă înțelege, critică și îndreaptă puțin, în schimb, Nicolae Costin adaugă enorm. În acest chip, de altmintrelea, el își realiza visul științific, care fusese, nu acela de a da un adevăr curat, ci un letopiseț mare, mai mare de cum îl făcuse predecesorii, și așa de mare încât să nu-l mai poată crește nici urmașii.

Nu întrebuințează numai izvoarele anunțate, ci recurge și la altele. Printre acestea trebuie menționate cronica latină a lui Gaugnini, luată poate în parte după Stryjkowski și tradusă pe urmă de Paszkowski, un „chronograf" scris în Moldova, după 1662 și tratând despre afacerile ungurești în secolul al XV-lea și al XV(XVI)-lea, un „letopiseț rusesc", un „chronograf grecesc", pentru venirea turcilor în Peninsula Balcanică.

Dar n-are nici o îndreptare în privința lucrurilor care trebuie spuse și izvorului anume – printre acelea ce-i stătea pe masă – din care trebuie cules fiecare lucru.

Neștiind să aleagă faptele, fiindcă nu era în stare să le judece, să le aprecieze, Nicolae Costin face o lucrare monstruoasă, diformă, în care materia străină, în blocuri grosolane, izolează fragmentele subiectului risipit. Același scriitor, pe care nu-l jignește nimic în narațiunea lui Ureche despre sinodul din 1439, socoate de datoria sa să deie interminabile notițe asupra „crijacilor", a teutonilor adecă, numai pentru că un corp auxiliar moldovenesc a participat momentan la lupta regelui Poloniei contra Ordinului. Abia „întors la rândul vorbirii sale", el rătăcește iarăși în infinitatea istoriei universale, ispitit de farmecul dramatic al bătăliei de la Varna, în expunerea căreia uită numai ceea ce putea să ne intereseze și ceea ce se cuvenea să se spuie: rolul trupelor românești. Ajungând, după multe cotituri, la alegerea succesorului lui Ioan-Albert, Nicolae Costin simte cu plăcere că aici e locul să vorbească despre ceremoniile întronării unui rege polon, despre „obiceiurile la Crai nou" și înlătură cu scrupul tardiv cu îndreptățirea că era dator să scrie acestea „pentru mai deschise lucruri", mai ales că polonii sunt vecinii Moldovei. La Rareș el suprimă ce am

văzut pentru a da o lungă, difuză și confuză istorie a Ungariei în deosebitele timpuri.

De la Despot înainte, mai ales, intercalarea se face pe o scară așa de largă încât, fără a mai vorbi de proporții, cronica dobândește și o înfățișare cu totul alta. Dar dreptatea cere să recunoaștem că aici adausurile sunt foarte adeseori motivate, spuind lucruri ce privesc direct Moldova și-i îmbogățesc în chipul cel mai însemnat istoria. Dar între acestea nu sunt, desigur, știrile atât de amănunțite asupra expediției turcești la Astrahan, care n-are nici un fel de legătură cu Moldova din secolul al XVI-lea, așa încât rostul lor nu se explică prin nici o sforțare de imaginație.

Alegerea izvorului e tot așa de capricioasă, ca și alegerea materiei. Pentru partea mai veche, izvorul capital trebuia să fie Dlugosz: o întrebuințare pricepută și prudentă a acestui cronicar ar fi reînnoit istoria Moldovei în secolul al XV-lea și ar fi dat compilației un caracter de zdrobitoare superioritate asupra acelei ce o precedase. Pe Dlugosz l-a cunoscut Nicolae Costin, un om cinstit, care nu se laudă cu lucruri pe care nu le întrebuințează: așa numai din Dlugosz putea el să aibă felul morții lui Alexandrel, numai de la dânsul solia polonă din 1476 la sultanul Mahomed ce venea contra lui Ștefan cel Mare.

Dar, în loc să se încreadă acestui sigur călăuz, Nicolae Costin se adresează, în dezorientarea sa, pe rând la toată lumea. Înainte de a întreba de Dlugosz, citat întâia oară la moartea lui Alexandrel, el se informează la „cronica leșească", la Miechowski, la Guagnini, mai ales la Strykowski și la Cromer. Neîntrebuințând curent pe Dlugosz, pierzându-l necontenit din vedere, Nicolae Costin nu poate spune despre câștigarea Chiliei de moldoveni decât aceea ce se găsește la Ureche, adecă foarte puțin, și din aceeași cauză el nu pomenește măcar cererile turcilor înainte de lupta de la Valea Albă. Încărcătura bietului logofăt era așa de mare între izvoarele de toate limbile ce-l încunjurau, stingându-i priceperea, încât la expediția lui Ioan-Albert el discută serios părerile lui Cromer și chiar Bielski, alături cu spusele lui Miechowski. [...]

Pentru criticul literar, Nicolae Costin n-are însemnătate. Fraza sa, mai largă, mai complicată, mai erudită, făcută după fraza cărților ce cetise și studiase, n-are energia scurtă a lui Ureche, nici mlădierea

blândă a lui Miron Costin. După luptătorul cu mâna abia descleștată de pe sabie, după poetul vizionar cu mâna pe fruntea-i largă de întrevăzător al viitorului, avem cărturarul sec, „viermele de carte", pisarul erudit, cu călimările în brâu și volumele subțioară. În inima de pergament a acestui erudit nu răsuna nimic din marea, veșnica lume vie, ochii săi reci vedeau numai litere și forme, iar nu idei și sentimente; inteligența lui fără aripi se târâia în nestrăbătutul tufiș al contrazicerilor mărunte, din care nu se putea descurca. Trecutul îl eticheta, pentru prezent n-avea nici un interes, – iar viitorul nu putea să-l vadă.

Pentru filolog, Nicolae Costin e, firește, un bogat repertoriu de forme vechi. Iar pentru istoric, cât privește această parte din compilația sa, recolta e foarte săracă. [...]

Cele mai multe din judecățile compilatorului aparțin sentințelor morale. Prelucrătorul *Ceasornicului domnilor,* nazalul propovăduitor de bine, ne întâmpină și aici. Când citează Scriptura, când recurge la *filosofi păgâni,* ca „Valerie cel Mare, Clavdie, Seneca, Plutarc, Țițero". Când în sfârșit mustră pe principalii actori ai trecutului pentru greșelile și păcatele lor: așa la Ștefan Rareș el scuză asasinatul acestui domn stricat, care era blăstămat de Dumnezeu, pentru că „dormia cu muiarea vecinului său", la Ion Vodă cel Cumplit el simte bucurie pentru căderea profanatorului și ereticului, care s-a căsătorit în postul cel mare și a băgat spaima-n vlădici.

Despre dânsul și timpul său nu vorbește Nicolae Costin mai niciodată, și deși astfel aceste oaze de interes ar fi făcut cu putință străbaterea pustiului indiferent al compilației. Rezervat, științific, corect – cât de deosebit ar fi compilat un bătrân sfătos ca Neculce! –, el spune numai ce spun cărțile lui. Când pare că vorbește din experiența sa personală, el reproduce numai servil tonul de martor ocular al originalului său. [...]

Se găsesc însă, printre autorii lui Nicolae Costin doi cari puteau servi la completarea cronicii lui Miron. E Wolfgang Bethlén, folositor mai mult decât oricare pentru epoca lui Mihai Viteazul, fiind o compilație generală pentru istoria Ardealului, și e compilația de istorie ungurească a lui Istvánffy.

Fiindcă-i cunoștea, logofătul a prefăcut deci după datele cuprinse în ei o parte din începutul lui Miron Costin.

Cele câteva pagini ale acestuia s-au transformat astfel, după sistemul de lucru al fiului său, într-un tratat aproape asupra acelui timp.

Tratatul care, de altfel nu ne dă nimic nou, era, desigur, o revoluție pentru contemporani, cari aflau deodată atât de multe lucruri asupra acelor timpuri de glorie. Cu tot tonul pedant, prolix al compilației, ea trebuia să intereseze pe acei contemporani, trezind în ei sentimente de mândrie pe care, dacă le simțea, Nicolae Costin nu era capabil să le exprime. [...]

Nicolae Costin, care își scrisese *Predoslovia* înainte de 1711, care redactase până la această dată cea mai mare parte din cronica sa contemporană, care începuse poate chiar prelucrarea lui Ureche, primi de la Nicolae Mavrocordat invitarea de a grăbi aceste lucrări și a face dintr-însele o mare cronică domnească. El n-apucă însă să înlăture din ceea ce lucrase atacurile violente contra grecilor, n-apucă să puie în armonie tonul narațiunii sale cu noua prefață către domn, pe care puțini au cunoscut-o, n-apucă să ajungă la domnia a doua a principelui domnitor. El muri la țară, unde se dusese „pentru plimbare și pentru cercetarea moșiilor și bucatelor lui"; muri după o scurtă boală: „bolnăvindu-se puține zile", în septembrie 1712. Noul cronicar al Curții, Axintie Uricarul, îi cercetă hârtiile, le puse în ordine și, negăsind sfârșitul capitolului despre Mihai Viteazul – dacă a existat acel sfârșit, – însemnă, înainte de a face să urmeze textul lui Miron Costin, rațiunea întreruperii prin versurile asupra „morții". „I-au părut rău lui Nicolae Vodă", scrie acest succesor literar, „de moartea acelui boier și au arătat deosebită milă casei lui și, nelăsând coconi răposatul Nicolai, cu multă nevoință pentru pomenirea lui au pus de au scris istoriile țării Moldovei, care le scosese cu osteneala lui". Le *scosese* și le *scrisese.*

(N. IORGA, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, Institutul de Arte grafice și Editura „Minerva", 1901, p. 77–80, 82, 86–87, 89–93, 96–97)

În locul frazei miezoase din scrierile înaintașilor săi, cu întorsăturile sintactice pline de efect ale graiului popular, Nicolae Costin introduce acuma perioada măiestrită și necurgătoare a modelelor sale umaniste, cu eleganța ei la modă, cu intercalări silite, care fac ca fraza, în loc să se adapteze ideii, să se lungească într-un stil factice, târând după sine și dizmembrând gândul, pe care îl abate pe căi lăturalnice. Și așa cum e stilul său, așa e și omul, vecinic preocupat a-și afișa cu toată ocazia cunoștințele, care toate sunt culese din cărți. La el nu întâlnim expresia credinței sale intime, reflexiuni proprii asupra lucrurilor văzute în viață, ci reproducerea a ceea ce a cetit la alții. Începând istoria românească cu Adam și continuând-o cu istoria universală veche, el își cere totuși iertare de la cititor că a făcut-o „mai scurt de cum ar fi fost datoria să scriem". D-l Iorga – deși exagerează defectele lui Nicolae Costin, atribuindu-i și slăbiciuni de caracter pe care nu pare a le fi avut – are dreptate să scrie: „Nu se poate o deosebire mai mare decât aceea care există între tată și fiu. Miron e un poet, un pasionat, un ambițios, deschizător de cale în cultura neamului său și făuritor de teorii... Nicolae e un pedant..., un compilator prin vocație, mândru că merge pe urme străine... În orice împrejurări, Miron Costin ar fi fost *cineva,* pe când Nicolae Costin datorește totul altora: școalei, care l-a format, și părintelui, pe care s-a simțit dator să-l imite... După luptătorul cu mâna abia descleștată de pe sabie, după poetul vizionar cu mâna pe fruntea largă-i de întrevăzător al viitorului, avem cărturatul sec, «viermele de carte», pisarul erudit, cu călimările în brâu și volumele subțioară... Trecutul îl eticheta, pentru prezent n-avea nici un interes, iar viitorul nu putea să-l vadă."

Și mai evident decât din scrierile sale istorice, felul de a scrie al lui Nicolae Costin reiese din lucrarea sa *Ceasornicul domnilor,* pe care a scris-o între 1710 și 1712. E o scriere filosofică dintre cele ce erau foarte gustate pe timpul acela. Se adresează domnilor și societății înalte și conține multe învățături despre felul cum are să se poarte domnitorul și cum să fie crescuți copiii. Lucrarea e de la început până la sfârșit un tratat rece, erudit, fără scânteieri artistice, și autorul ocolește consecvent orice pilde, orice digresiuni scoase din experiența sa sau relative la timpurile sale, care toate ar fi pentru noi atât de prețioase. Chiar și acolo unde nu s-ar părea că le găsim, ele sunt traduse după modelul său, *Istoria lui Marc Aureliu* de spaniolul Guevara.

Dar felul acesta de a scrie, atât de depărtat de noi, era apreciat pe vremea sa și trebuia să-i convie mai ales lui Mavrocordat, care-l însărcină, precum am spus, cu scrierea unei cronici oficiale. Când a primit însărcinarea aceasta, N. Costin ajunsese cu letopisețul Moldovei, pe cât se pare, până la domnia lui Ștefan Tomșa; de aci încolo – domnul fiind grec – în cronica lui nu se mai găsesc cuvinte injurioase la adresa grecilor. Dar prin multele digresiuni ce era obicinuit să le facă, N. Costin înainta cu greu, iar Mavrocordat, căruia nu-i era atâta să se scrie trecutul țării ce stăpânea, cât mai ales să fie preamărită domnia sa, pare a fi îndemnat pe cronicar să lase deocamdată lucrarea începută și să scrie istoria Moldovei de când apare el în fruntea ei.

(Sextil PUȘCARIU, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1936, p. 144–145)

Trebuie să spunem de la început că nu i s-a fixat locul cuvenit în istoria culturii românești și aceasta se datorește în primul rând caracterizării sonore, însă exagerate făcute de d-l N. Iorga. După d-sa, portretul lui N. Costin este următorul: „Așa un logofăt cuminte și învățat cum era N. Costin, nu putea luneca pe povârnișul ademenitor al entuziasmului, pe clina emoției. În tot ce a scris el, nu se întâlnește o pagină caldă, precum nu se prea întâlnește o pagină clară"[1] [...]

Nicolae Costin, cum a schițat tangențial d-l P.P. Panaitescu, trebuie privit sub alt aspect, nu ca un luptător, nu ca un visător.[...]

Unii istorici literari și printre ei C. Giurescu, cel mai de seamă în privința cercetării operei lui N. Costin, au afirmat că logofătul Nicolae a scris letopisețul când era vel logofăt și că unele aprecieri ne permit să stabilim aproape cu siguranță că el a început să transcrie sub Dimitrie Cantemir și, că până la începutul lui octombrie 1711, a

[1] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, p. 100.

redactat până la domnia lui Ștefan Tomșa.[2] Motivează această siguranță pe aprecierile batjocoritoare despre greci, care se găsesc în letopiseț până la domnia lui Tomșa. Desigur că după C. Giurescu s-a luat și d-l George Pascu, când scrie că: „amândouă bucățile cronici au fost scrise între 1710–1712. În adevăr, *Predoslovia* este iscălită Neculai Costin vel logofăt, dregătorie îndeplinită de cronicar sub Dimitrie Cantemir și supt N. Mavrocordat". Suntem îndreptățiți să credem și să susținem că Nicolae Costin a redactat cea mai mare parte din letopisețul său, după 1697 și chiar după 1700, data întoarcerii din refugiu, deoarece undeva adaugă: „Unirea s-a făcut în zilele lui Ioan al treilea Sobieţki", ceea ce înseamnă că autorul a scris după moartea acestui rege, întâmplată în anul 1697. Am zis chiar 1700, deoarece până atunci era în refugiu în Țara Muntenească.

Logofătul Nicolae a început să adune și chiar să redacteze monumentalul său letopiseț de pe la 1700. Șase ani mai târziu își semnează numele pe *Cronika Polska Litewska* a lui Strjkowski; desigur căuta material pentru partea de la Dragoș înainte. D-l Iorga admite acest punct de vedere. Deci *Letopisețul de la zidirea lumii* este scris de cronicar înainte de Dimitrie Cantemir, care l-a făcut vel logofăt, și admițând în parte afirmația lui C. Giurescu cu reflecțiunile batjocoritoare la adresa grecilor, putem să precizăm că până în ianuarie 1710, data venirii lui Nicolae Mavrocordat, care i-a dat însărcinarea să scrie cronica domniei sale, până atunci Nicolae Costin prescrisese letopisețul până la domnia lui Ștefan Tomșa; în răstimpul 1710–1712 a dus letopisețul până la 1601, a continuat traducerea *Ceasornicului domnilor* și între sept. 1711–1712 a redactat cronica domniei lui Nicolae Vodă.

Nu a putut să scrie în doi ani de logofeție trei lucrări, deoarece cu bună dreptate cronicarul afirmă: „așa cum am putut, nu cu puțină ostenială, ce câțiva ani am împreunat toate și din toate unul acesta letopiseț", iar în altă parte: „măcar cât de puțin de aceste ce am scris noi cu multă ostenială din câteva cărți străine". Iar despre tatăl său Miron adaugă: „cu multă ostenială și în oare câțiva ani au început a

[2] C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene (N. Costin, Tudose Dubău, V. Damian).*

scrie descălecare țării de Traian". Și lucrul este și mai greu, fiindcă scriitorul își dă seama de rostul scrierii: „Nice să socotiască oricine că iaste puțin lucru a scrie și a lăsa în veci scrisoare cu faptele stăpânilor." [...]

Costin n-a avut vreme să revadă lucrarea. La o recitire, credincios, respectuosul și moralistul boier ar fi înlăturat aprecierile răutăcioase din letopiseț, referitoare la neamul domnului său. [...]

În partea a doua a *Predosloviei*, arată astfel planul istoriei sale: „Socotim, iubite cetitorule, că și aice în țara noastră mai mult folos va face letopisețul țării noastre, arătând descălecarea țării noastre... ce neam au locuit pre aceste locuri și ce nume au avut, de unde au nemerit, începând de după Potop". A scris și tatăl său istorie, însă el va scrie mai pre larg. Va arăta după descălecare: „câtă vreme au trăit romlenii aici, cine au pustiit descălecarea și de a mai trăit vreun neam". Va scrie și descălecarea țării cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tâmplat, încheind și letopisețul scris de Ureche vornicul până la domnia lui Aron vodă. „Însă mai pre largu vom scrie pomenind și alte stăpânii megieșe și ce s-au lucrat în părțile megieșilor noștri. De la Aron de unde au început Miron logofătul, până unde ne va lungi Dumnezeu vremea și viața." A avut intenția să scrie pe larg istoria Moldovei și a vecinilor până în zilele sale. La domnia lui Ștefan cel Bun, pomenind cutremurul din 1471, adaugă: „Au însemnat mare vărsare de sânge... până astăzi, precum vom scrie la rândul său", iar la capitolul *Pentru crăia ungurească,* menționând pe succesorul lui Rákoczy, zice: „De aceasta, cum și de urmașii lui, vom scrie, unde vom ajunge la domnia lui Vasilie ce au domnit în țară la noi". A scris istoria numai până la 1601, fiind răpus de o moarte timpurie și neașteptată.

Costin a vrut să scrie o operă monumentală, în care cititorul să găsească de toate: „Și de vei ceti și letopisețile altora și uitându-te și la unul și într-altul, poate vei cunoaște pre largu osteniala noastră și ca printr-o oglindă vei privi și a megieșilor lucruri" sau în altă parte: „Că zăbava cetitorului socotim că de aice ne va agiunge a scrie pre rând mai mult pentru dachi ce neam au fost, că mi se pare că am scris deplin, care nici la un letopiseț a țării noastre nimeni n-au ameletat măcar cât de puțin de aceste, ce am scris noi".

El scrie pentru luminarea și cultivarea cititorului: „Atâta ne ajunge pentru mai deschisul minții" sau „De aicea ne întoarcem la rândul istoriei noastre pentru mai bună deschidere minții cetitorului, lăsând la alții să scrie de neamul bulgarilor" și iar: „Aceste pomenindu-se pentru deschisul minții să înțeleagă statul lumii". „Iară noi cât am socotit să fie pentru deschisul voroavei și științei noastre am scris până aicea".

Intenția lui, cum am mai scris, a fost să dea o operă monumentală. De aici ideea să dea un letopiseț mai mare decât al lui Ureche – Simion Dascălul și al lui Miron Costin. „Însă mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpânii megieșe" sau în altă parte afirmă cu mândrie: „Iar răposatul Grigore Ureche, ce au fost vel vornic, scrie că au fost la Verbia, însă pre scurt scrie, eară noi din cronice streine am aflat mai pre largu și scriem mai pre largu" și aiurea: „Scris-am de aice înainte mai pre larg domniea lui Aron vodă, precum scrie în istorii streine".

Rezultă din citatele de mai sus că intenția lui Nicolae Costin n-a fost să ne dea imagini „din marea, veșnica lume vie" a d-lui Iorga, ci să scrie o operă mare, la care urmașii săi să nu mai adauge nimic și care să servească cititorului pentru luminarea și cultivarea lui. Și planul autorului din acest punct de vedere a fost realizat. [...]

Nicolae Costin, deși transcrie din alți autori, totuși nu este un compilator, nu pretinde că a scris o operă originală, deoarece în prefață ne spune: „în câțiva ani am împreunat toate și din toate unul", recunoscând astfel că prescrie operele predecesorilor săi și ale cronicarilor străini citați.

Prin faptul că înșiră în ordine cronologică – din diferiți autori părerile istoricilor, și chiar adesea le discută – spunându-și uneori părerea sa personală, trebuie să-l vedem ca un istoric și nu ca un simplu compilator. Materialul istoric adus de Costin din diferite cronici, nu este tocmai așa de sărac, cum afirmă d-l Iorga.

„Nicolae Costin după modelele istoriografiei polone a căutat să încadreze originile neamului în istoria universală, începând de la creațiune și să determine spița poporului său între semințiile lumii".[3] Începând de la facerea lumii, prin traducerea lui Strjkowski încadrează

[3] N. Cartojan, *Revista istorică română*, anul III, *Ceasornicul domnilor.*

originea neamului său în istoria popoarelor și ajunge la daci, unde citează pe Strabon indirect. Din acest izvor, prin etimologiile *dais* – război și *ghesim* – paliță lungă, îi înfățișează pe daci ca războinici și enumeră cetățile lor, ce se termină cu *dava*, iar pe geți mai cunoscuți decât dacii, pentru incursiunile lor în Dobrogea și Tracia.

După unii istorici citați de logofătul Nicolae, Dacia cuprinde: câmpiile Nistrului, Mesile, Dobrogea și o parte din Iliria, fapt afirmat și documentat astăzi de cărturari în frunte cu d-l Iorga, care spune că din opera lui N. Costin nu reies idei.

Tot Nicolae Costin ne prezintă pentru întâia oară în istoriografia noastră părerea istoricilor streini că dacii s-au așezat pre aceste locuri cu 400 de ani înainte de Hristos, cu vecinii lor geții și că aceste neamuri împreunate treceau Dunărea și făceau multe prăzi și stricăciuni în părțile stăpânirii Râmului. Iară Ammian Marcellinus cu socoteala tuturor anilor, precum dachii sunt mai vechi decât ungurii veniți la Ardeal și în locurile acestea unde suntem noi, că în vreme ce venise dachii, pre aice nu era în Țara Ungurească nice un ungur...

Iară dachii cu câteva sute de ani mai nainte de Hristos cum am scris mai sus, au ținut aceste locuri până la Traian împăratul Râmului, precum vom scrie la rândul său." Vedem în aceste rânduri scoase din cronici streine un premergător al școlii latiniste, care pune sub ochii românilor vechimea strămoșilor daci pre aceste locuri.

Tot pentru Dacia citează și pe Iordannes: „Dacia, und-i acmu Moldova și Țara Munteniască și Ardialul". „Dacii tot locul au stăpânit, care închide astăzi Ardialul, Țara Moldovei și Țara Munteniască". Din cărți streine, Costin scrie să știe românii despre revoltele dacilor, trecerea lor în Dobrogea, războiul lui Domițian, izbânda lor și despre birul dat de romani douăzeci de ani. Tot el lămurește că au fost două războaie ale lui Traian cu Decheval; primul la 103, nu 120, cum scrie Miron.

Descrie Columna lui Traian după Bonfiniu. Copiază istoria împăraților romani după Baronie, muncă destul de grea, și nu din cronografe.

Tot el dă în românește primele știri despre: goți, marcomani, gepizi și bulgari.

Știe din Bonfin că Moldova a fost descălecată de Bogdan, nu de Dragoș. Toate aceste știri și cunoștințe nouă, pe vremea aceea, despre

istoria românilor și a altor popoare, sunt adaose de logofătul Nicolae din cărți străine numai la descălecatul dintâi.

De la Dragoș la 1601, știrile introduse în letopisețul său sunt mai numeroase, iar pentru vecini adaugă chiar capitole speciale cum sunt: *Pentru cuejia Litvei, cum s-au unit la crăia leșească, Pentru crijeci ce neam au fost, Războiul lui Vladislav, craiul leșesc și unguresc ce au avut sultan Murat la Varna, Obiceiurile leșilor când fac craiu nou, De lucrurile crăiei ungurești, Pentru țara și stăpânirea Astrahanului.* Toată contribuția lui N. Costin, din cărți streine, s-a arătat în marele capitol *Izvoarele.*

Recolta pentru istorie nu pare tocmai săracă, cum a afirmat d. Iorga în caracterizarea d-sale.

Erudiția lui Nicolae Costin provine din cărțile citite, de unde el transcrie știrile de ordin politic, geografic, istoric etc. Nicolae Costin nu este un simplu copist al izvoarelor, fiindcă vedem de multe ori la el tendința de critică a izvoarelor, ce se cere unui istoric. Astfel la descălecatul cu Dragoș vodă: „Iară ce scrie Ureche vornecul că au fost veleatul 6897 la descălecarea țării cu Dragoș vodă nu să tocmește, că încă pe acea vreme era pustiu Țara Moldovei. Iară Bonfin istoricul ungur carte 10 decada 2 așa zice de descălecatul țării de al doilea rând: «în vremea craiului Ludovic s-au ridicat un domn anume Bogdan, ce era lăcuitoriu în Maramoraș, ce au descălecat țara a doua oară»" sau la domnia lui Petru vodă Mușat, unde își exprimă nedumerirea sa: „Aice stau de mă mier, ce Ștefan vodă au fost, că letopisețele leșești pomenescu de Petru vodă în Moldova și de Mircea vodă în Țara Munteniască. Poate Ștefan vodă, fratele lui Ștefan vodă, după moartea frăține-său, că zice Bonfin că acel Ștefan vodă amândouă țările domnia" sau: „De unde au luat Miron logofătul de scrie în letopisețul seu de Ștefan Radu vornicul, să-l fie pus domn țerei în locul lui Aaron vodă, eu nu pociu afla, nice este alt Ștefan, fără Ștefan Răzvan vodă, că și cronicarii streini Neculae Istvanfi și Wolfgang de Bethlen, carii în istoriile sale pomenescu de domniile Moldovei, scriu că pe urma lui Aaron vodă au stătut domn Ștefan Răzvan pus de Bator Jicmond".

Nicolae Costin are adesea o curiozitate dusă la extrem să adune cât mai multe știri din cronicarii streini și uneori mărturisește regretul că nu află amănunte în cronica leșească sau ungurească despre vreun

fapt. Astfel lupta dintre Petru și Ștefan: „Ce nu însemnează cronica leșască mai mult, fără cât zice că multă gâlceavă pre urmă au fost între Ștefan vodă și între Pătru vodă". Despre Roman, un succesor al lui Alexandru cel Bun, adaugă cu mâhnire: „Nu aflu nimic pentru acest Roman vodă la alte letopisețe a țării, precum nici cronicarii leșești nu scriu, nici pomenește de luga vodă, să fie fost domn pre urma lui Petru vodă", iar despre alt Roman, care se lupta cu Alexandru: „ce va mai fi făcut acest Roman vodă, nu se află scris în cronica leșască". Astfel de exemple sunt numeroase în letopisețul său. Un altul și anume referitor la o convorbire dintre Moțoc vornicul și Anton Săcuiul, pe malul Prutului, ilustrează și mai puternic curiozitatea lui Costin: „Ce vor fi vorovit în scurtă voroavă, nu scriu istoricii, fără cât a vorovit amândoi".

D. Iorga îl învinuiește de unele contraziceri; dacă sunt, ele provin din faptul că transcrie diferite izvoare, care unele conțin știri despre aceeași chestiune.

Foarte rar istoricul literar găsește câte o compătimire pentru biata Moldova; cu toate acestea nu poate fi numit inimă de pergament, fiindcă în caracterizările sale întrevedem dragostea pentru țara sa.

Așa cu ocazia cutremurului din 1471, Costin adaugă: „Iară pot să zic că semne și arătare cutremurul vremurilor viitoare iaste, precum și atuncea au însemnat mare vărsare de sânge și giugul păgânului în biata Moldova și în alte părți creștinești până astăzi, precum vom scrie la rândul său" sau: „Vezi urâta stăpânire a turculuí încă de pe acele vremi, când încă nu se pedepsea de tot, aceste țări. Socote, dar ce zic creștinii de giugul cest de acum" sau despre Ioan vodă: „O, Doamne sfinte, se oțerește condeiul a scrie tiraniile și mijloacele tirănești acestui cumplit tiran domn!" Prea puține față de bogatul material istoric!

De asemenea rare sunt aprecierile despre popoarele cu care avem legături. În această privință trebuie să fim cu băgare de seamă, deoarece unele din aprecieri sunt numai traduceri și nu proprii ale autorului. Astfel despre greci citatele: „Iavan de pe jidovie se înțelege amăgitoriu sau viclenitoriu: pentru aceia grecii sunt de neamul lor vicleni și amăgitori" (cap. 5) și „după nespusa trufie grecească și a lui făcându-se de a despoților fire. Căci și aceasta au grecii din firea lor a se face neamuri mari" sunt traduceri – iar: „Caută ce fac streinii, când îi primesc tovarăși locuitorii țărilor, precum și la noi în țară pe urmă

vei afla de greci la ce stat au dus țara noastră și boierimea ei". „Iată și pezevenghii greci". „Așa petrec domnii cu sfatul și apropierea străinilor la sine". „Iar după firea cea nestătătoare grecească, care-i tot a supunere pe alții și a rămânere numai ei nesupuși" și „Pedepsit pământul, pe care pun piciorul grecii" sunt aprecieri ale cronicarului.

Despre turci una sau două sunt ale autorului, restul traduceri din diferite cărți. „Niceodată creștinilor drag n-au fost păgânul" și „Vezi urâta stăpânire a turcilor".

Printre paginile copiate, fie de la cronicarii predecesori, fie din cărțile streine, moralistul Nicolae Costin presară reflecțiuni morale, unele luate din Sfânta Scriptură, iar altele din *Ceasornicul domnilor*. Transcriem câteva din primul izvor. La domnia lui Ștefan Rareș din Leviticon, „Cela ce va precurvie cu muiere altuia, și va face curvie cu muiere vecinului său, cu moarte să moară curvariul și preacurvariul". Și la a doua Lege zice Sfânta Scriptură: „Blestemat care doarme cu muierea vecinului său și să zică norodul amin, așa să fie"; la domnia lui Alexandru Lăpușneanul, Sf. Scriptură, Iov XXVIII: „Leul răcnind și ursul flămând, domnul rău asupra norodului".

Desigur din *Ceasornicul domnilor* sunt următoarele reflecțiuni: La Petru și Ștefan: „Blândețile domnilor pătrund inimile norodului". La Ștefan Rareș: „Domnilor buni și înțelepți oglindă trebuie să fie faptele trecute, trecuților domni; cele bune și de laudă să urmeze, iară de cele rele și de hulă departe să fie" și: „Feciorii buni adaog și cresc numele părinților săi și-l fac fără moarte. Iară cei răi ficiori ocărăscu și stângu numele părinților buni." La Despot vodă: „Cu anevoie să sufere răul și necazurile de obște", iar la Bogdan vodă Lăpușneanul: „Sfatul copt de bătrân, coapte lucruri aduce domnilor; eară sfatul de tineri, crude și neamistuitoare lucruri aduce domnilor".

Cele mai multe dintre portretele domnilor sunt din cărțile citite și copiate. Unul singur este al autorului și acela reiese din povestire și din exprimarea sentimentului său de revoltă: „Precum acest Ioan vodă nice la zioa Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnezeu să nu facă vărsare de sânge". „Ioan vodă însă pre urmă pre toți domnii au covârșit cu vrăjmășie și cu morți cumplite. O, Doamne sfinte! se oțerește condeiul a scriere tiraniile și mijloacele tirănești acestui cumplit tiran domn! Băgat-au în foc de viu pe vlădică Gheorghe de au ars pentru prepus de avuție. Tot tiranul este lacom. Și bine au zis oarecine că

lacomul nice sie, nice altuia este de folos. Mitropolitul Teofan au fugit pren munți de groaza lui Ion vodă; temnițele era toate pline de călugări și-i îngropa de vii. Așijderea den boieri de cinste sabia lui știa omorându-i cu tot felul de morți; asemănându-se cumplitilor tirani lui Nero și lui Dioclețian. Însă de au fost creștin nime nu scrie; că precum nime nu adeverește neamul lui, așa nice legea lui de ce lege au fost; nice crez să fie fost creștin pravoslavnic; că de are fi fost creștin nu s-ar fi însurat în postul mare." [...]

Costin întrebuințează fraza largă a umaniștilor și, uneori traducând exact din limba latină sau polonă, păstrează în același timp topica latină, stilul devenind greoi.

Altă dată are tonul unui povestitor, întrebuințând graiul din vorbirea curentă și apare ca un unchiaș sfătos. Bunăoară: „În anul de la Hristos 1510, venit-a la Jicmond craiul leșescu sol de la Julie papa Râmului, îndemnând pe craiul cu alți domni creștini asupra turcilor, sfătuindu-l să aibă pace cu domnii din Moldova și să așează Țara Leșască despre Moldova și Țara Litvei despre Moscu, și să împreune oștile sale cu oștile lui Vladislav, craiul ungurescu și să purceadă la turci. Martie 12, după călindarul leșescu, ajuns-au sol la craiul leșescu și de la Bogdan vodă cu Jicmond craiul, aducând odoarele bisericilor ce luase moldovenii lui Bogdan vodă". [...]

Din cauza stilului și fiindcă în letopisețul său format din traduceri nu-și arăta ideile și convingerile sale, Nicolae Costin nu poate fi considerat cronicar mare, ca Grigore Ureche și Miron Costin. El poate să intereseze și pe filolog, care găsește în opera sa multe forme vrednice de relevat, unele care au dispărut din grai, iar altele care dăinuiesc ici, colo. [...]

Închei acest capitol amintind părerea d-lui Panaitescu despre felul cum trebuie înțeles Nicolae Costin, pe care o găsesc îndreptățită: „Pentru a da o icoană întreagă a influenței polone asupra istoriografiei moldovene, ar fi trebuit studiată în aceste direcții și opera lui Nicolae Costin, care a fost lăsată la o parte. Dar Nicolae Costin trăiește în alte împrejurări și scrie, astfel, într-o epocă, în care în Moldova, curentul polon nu mai era cea mai însemnată înrâurire culturală externă.

El nu mai e în contact direct cu cultura polonă a vremii sale ca Ureche și Miron; cu noua cultură polonă el nu are nimic comun. Opera sa nu mai este aceea a unui luptător ca aceea a celor doi

înaintași, ci a unui erudit. Ca atare, erudiția lui vastă, care anunță pe a lui Cantemir, cuprinde și inspirație polonă, dar tot așa de însemnate sunt în opera lui izvoare latine ungurești, occidentale și grecești. De aceea pentru Nicolae Costin se cere o cercetare a înrâuririlor străine, care să nu se mărginească la cea polonă și în nici un caz să nu fie punctul de vedere al culturii polone."[4]

În concluzie, după Grigore Ureche, care a afirmat că de la Râm ne tragem și care ne-a înfățișat viețile domnilor Moldovei de la Dragoș la Aron vodă, și după Miron, care a căutat să adâncească problema romanității neamului nostru, dându-ne *De neamul moldovenilor*, Nicolae Costin, încadrând originea neamului său în semințiile popoarelor din lume, plecând de la începutul sau faptul lumii, a năzuit să completeze prin erudiția sa pe tatăl său, Miron logofătul, arătând mai puternic vechimea dacilor pe aceste locuri, și o dată cu întregirea vieților de domni ale lui Gr. Ureche – Simion Dascălul, el ne-a înfățișat cel dintâi pentru luminarea și cultivarea cititorului și istoria popoarelor vecine.

Logofătul Nicolae a avut în fața sa pe masa de lucru *Cronica Polonorum* a lui Cromer și a vrut să dea o operă asemenea pentru neamul său moldovenesc. În timp ce la cronicarul polon locul central îl ocupă istoria polonilor, la logofătul Nicolae istoria românilor este adesea înăbușită de excursurile referitoare la istoria popoarelor vecine.

Nicolae Costin este Cromer al nostru într-o formă mai puțin reușită.

(Ioan Șt. PETRE, *Nicolae Costin. Viața și opera*,
Tipografia Românească,
București, 1939, p. 264–274)

De la apariția studiului lui Constantin Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene* (1907), până prin 1940, nu s-a mai scris nimic însemnat despre Nicolae Costin. Lucrările d-lui Ioan Șt. Petre,

[4] P.P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*. București, 1925, p. 2.

dar mai ales studiul dlui N. Cartojan, apărute în ultimul timp,[1] au readus cronicarul moldovean din nou în actualitate. [...]

În paginile care urmează vreau să fixez un moment din evoluția istoriografiei românești, din cronicele lui N. Costin și Ion Neculce, ale căror opere au apărut cam la 30 de ani distanță una de alta: a lui N. Costin pe la 1712, a lui I. Neculce pe la 1743.

Alăturarea acestor două figuri, la prima vedere, ar părea nepotrivită! Cum aș putea să înfățișez *unitar* și aplicând punctul de vedere *istoriografic* (deci științific), pe N. Costin, care a fost mai mult un istoric și mai puțin un literat, alături de Neculce, care a fost foarte puțin istoric, în schimb un scriitor de mare talent literar?

Se va vedea, totuși, că sunt puncte comune care îi apropie, făcând din operele lor un aspect nou și original în evoluția istoriografiei românești. [...]

Cea dintâi și singura apropiere ce se poate face între Nicolae Costin și Ion Neculce este, să zicem așa, de ordin biologic: amândoi au trăit aceeași epocă istorică, pe care apoi au scris-o, au oglindit-o în operele lor. Cele mai esențiale și caracteristice părți din cronicele lor și care-i apropie, din acest punct de vedere, sunt domniile lui Nicolae Mavrocordat și a lui Dimitrie Cantemir (noiemvrie 1709 – septemvrie 1711), adică numai vreo 2 ani din istoria Moldovei, dar aceia cari au pus mai mult în cumpănă viața ei, prin apropierea de hotarele noastre a unui nou și colosal dușman: rușii sau cum le zic cronicarii, cu un nume mai propriu, moscalii. [...]

Dar sunt și unele mici deosebiri, foarte explicabile. Nicolae Costin scria la un an după săvârșirea evenimentelor, ale căror urmări erau încă dureros simțite; câtă vreme Neculce le scrie după 32 de ani de la săvârșirea lor, când patimile se potolise în suflete, furtuna trecuse, iar soarele lumina iarăși surâzător pe cerul Moldovei, sub domnia

[1] Dr. Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin. Viața și opera*, București (1940), în 8°, 286 p.; Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, ediție îngrijită de Ioan Șt. Petre, București, 1942 (Fundația Regală pentru Literatură și Artă), în 8°, 664 p.; N. Cartojan, *„Ceasornicul domnilor" de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara*, București, 1941, în 8°, 47 p. + 4 planșe.

aducătoare de reforme salutare, a lui Const. Mavrocordat. Nicolae Costin scria la vârsta de 42 ani, când apoi a și murit (1712), lăsând opera neterminată, iar Neculce la 70 ani, în plinătatea înțelepciunii lui bătrânești. [...]

Amândoi cronicarii arată răul mare pe care-l făceau străinii țărilor noastre: grecii, leșii, turcii și mai târziu rușii: „Caută ce fac străinii – spune N. Costin – când și priimăscu tovarăși locuitori țărilor, precum și la noi în țară pe urmă vei afla de greci, la ce stat au țara noastră și boierimea ei".[2] [...]

Acest mediu de decadență internă, de amenințări și cotropiri continue din afară, constituie partea comună operei istoriografice a celor 2 cronicari moldoveni. Amândoi, însă, ies curați, neînfrânți, deasupra turpitudinilor umane, dojenind [...] curajos pe cei mari, propovăduind frica de Dumnezeu, opunând lăcomiei de averi și de putere, vremelnicia vieții omenești [...]

Am spus că sunt și părți deosebitoare între operele lui Nicolae Costin și Neculce. Pe acestea nu le voi mai trata paralel, ci la fiecare în parte. Opera lui Nicolae Costin a fost ignorată. Până la munca migăloasă și lăudabilă a d-lui Ioan Șt. Petre[3] a lipsit o ediție unitară și completă a acestui letopiseț, ale cărui pagini trebuia să le găsești, răsfoind cu răbdare 2 tomuri din colecția lui Kogălniceanu, când la text, când la note, când la apendice, când printre paginile lui Gr. Ureche sau ale continuatorilor lui Miron Costin! Au mai fost și alte cauze, decât lipsa unei ediții, care l-au îndepărtat pe N. Costin din câmpul cercetărilor. Programa analitică, de pildă, l-a scos din manualele învățământului. Regretatul Iorga, care-i citise opera în ediția diformă a lui Kogălniceanu, socotea că în mod spontan, fără îndemnurile altora și fără exemplele înaintașilor lui, Gr. Ureche și Miron Costin, N. Costin n-ar fi creat nimic. N-a avut putința – continuă N. Iorga – a se ridica vreodată la înălțimea unor idei

[2] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. citată a lui Ioan Șt. Petre, p. 208.

[3] Ediția citată sub titlul complet la nota 1. Pentru unele neglijențe și greșeli de metodă, vezi recenzia lui Constant Grecescu, în *Hrisovul*, II (1942), p. 227.

personale; cugetarea-i este banală și plină de contraziceri; stilul n-are caracter propriu, iar povestirea n-are culoare.[4] Astăzi, când avem o ediție unitară a *Letopisețului* costinian, trebuie să rectificăm, cel puțin în parte, asprele critici ale regretatului Iorga.

N. Costin introduce în istoriografia română erudiția vastă și planul imens al desfășurărilor istorice. Dacă Miron Costin citise câțiva scriitori poloni, mulțumindu-se pentru cei mai mulți să le ia informația prin mijlocirea lui Toppeltin, izvorul lui principal, Nicolae Costin citește și se informează din foarte multe izvoare străine, latinești, grecești, polone și italienești. Este drept că, în ce privește metoda de lucru, N. Costin este inferior lui Miron Costin; mai puțin dotat cu pătrundere critică și mai înclinat temperamental spre erudiție, el intercalează în letopisețul său pasaje întregi din Matei Strykowski, *Kronika Polska Litewska* (Cronica Poloniei și a Litvaniei), apărută în 1582, precum și din alți istorici. Orizontul informației bibliografice în Moldova era mărginit numai de istoriografia polonă. N. Costin lărgește acest orizont, adresându-se și istoricilor unguri contemporani cu el: Wolfgang Bethlen și Nic. Istvánfy.[5] De asemenea se duce direct la sursele istorice ale italienilor Antonio Bonfini și Soranus Baronius.[6] *Letopisețul* care începe, ca în opera medievală a lui Strykowski, cu discutarea părerilor dacă lumea s-a născut din haos, din apă, din foc, sau din alte elemente, puse în circulație de filosofii păgâni, sau a fost creată de Dumnezeu, potrivit referatului biblic. Urmărește semințiile de la Adam până la Iafet, pe care-l face strămoșul dacilor. Până aici compilase mai mult după Strykowski.[7]

Urmează istoria noastră în epoca romană, pe care o compilează după Miron Costin, dar îi dă un plan mai vast. Trece la istoria Moldovei de la Dragoș (1359) și o scrie până la 1595, după Grigore

[4] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, București, 1926, vol. II, p. 107–109.

[5] P.P. Panaitescu, *Influența polonă și rusă în vechea literatură românească*. Curs universitar ținut la Facultatea de Litere din București, 1939–1940, p. 313–317.

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem*, p. 317–319.

Ureche, dar cu foarte multe și importante adaose, cum de pildă la domnia lui Ion Vodă Armeanul. Sursa este tot cronica lui Strykowski, care, într-o solie la Țarigrad, șezuse la curtea domnitorului moldovean și apoi scrisese cu multe amănunte domnia lui. De la 1595–1601, domnia lui Ieremia Movilă, compilează pe Miron Costin pentru știrile moldovenești, iar pentru acțiunile militare ale lui Mihai Viteazul, consultă pe cei doi istorici unguri, W. Bethlen și N. Istvánfy. Cum vedeți, predomină metoda și sistemul compilației, nu spiritul creației originale. Contribuția nouă a lui Nicolae Costin la dezvoltarea istoriografiei naționale, nu putea fi decât: 1. folosirea unor izvoare noi, necunoscute până atunci de istoriografii noștri; 2. corectarea greșelilor înaintașilor lui, pe baza noilor izvoare; 3. comentarea acestor informații.

Cu privire la primul punct, ați văzut ce autori noi a pus în circulație în bibliografia istorică a vremii lui. Nu e locul să arăt, cu exemple, câte greșeli ale înaintașilor a corectat N. Costin. S-ar putea face o foarte utilă lucrare, acum când avem ediția unitară a letopisețului costinian, care să arate toată această nouă contribuție a lui Nicolae Costin, adusă atât epocii romane, cât și celei moldovenești din istoria românilor. [...]

N. Costin dă o cronică mai obiectivă, mai sinceră, în multe privințe, decât a lui Gr. Ureche, care scrisese o cronică în care apăra demnitatea de neatins a boierilor și o cronică patriotică.[8] Costin era mai degrabă un spirit democrat, iubitor de dreptate și cu milă pentru cei de jos: „Fericit domn după a căruia viață jălește nărodul și îl numește bun, blând și milostiv".[9]

Istoria trebuie să fie dreaptă, să laude pe domnii cei buni, să hulească pe cei răi și cumpliți. [...]

Pasajele în care condamnă pe greci sunt mai rare și mai atenuate ca la Neculce, totuși este și el dintre boierii cari nu vedeau cu ochi buni ridicarea grecilor și de aceea ia o atitudine în fața problemei grecismului: „Să prăvești aicea răul niam al grecilor și giudecă de toți așea: pedepsit pământul pre care pun piciorul grecii!"[10]

Turcii, spune cronicarul, sunt „de felul lor păgânesc și neastâmpărat de lăcomie".[11]

[8] P.P. Panaitescu, *Influenta polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925.

[9] Nicolae Costin, *Letopisețul...*, ed. Ioan Șt. Petre, p. 325.

[10] Nicolae Costin, *Letopisețul...*, ed. Ioan Șt. Petre, p. 455.

[11] Nicolae Costin, *Ibidem*, p. 562.

Domnul trebuie să conducă cu bunătate, nu cu tiranie, „că domnii cei buni den cei răi cu aceasta se despartu, că celui rău domn numai ascultare, iară celui bun și ascultare și dragoste i să arată".[12]

S-a spus că Nicolae Costin n-are talent literar, că povestirea lui n-are culoare. Această caracterizare nu se poate aplica, total, nici chiar *Letopisețului* de compilație. [...]

Pentru vremea când au apărut, cronicele lui Nicolae Costin și a lui Neculce au fost desfătarea boierilor și a cărturarilor; pentru vremea de azi sunt nu numai opere istorice și literare, dar sunt și opere de înaltă valoare educativă, un amestec, în spiritul tradiției cronicărești a secolului al XVII-lea, de știri bune și rele, ca „să rămâie – cum zice înaintașul lor – feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să se păzească și să se socotească, iară de pre cele bune să urmeze și să învețe și să se îndirepteze".[13].

(Dan SIMONESCU, *Din începuturile istoriografiei românești: Nicolae Costin și Ion Neculce*, în vol. *În amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 483–489, 492)

Dintre cei trei fii ai lui Miron Costin, Ioniță, Nicolae și Pătrașcu, Nicolae a fost cel mai învățat și cel mai însemnat prin rolul pe care l-a jucat în viața publică a Moldovei. [...]

Nicolae, mijlociul, s-a născut probabil pe la 1660 și, după ce și-a început studiile la Iași, sub supravegherea tatălui, cu iezuitul Renzi – care a fost și profesorul viitorului domn C. Duca – le-a continuat împreună cu frații săi în Polonia, după cum ne încredințează Dimitrie Cantemir. Astfel a dobândit o instrucție aleasă și o cunoștință așa de solidă a limbii latine, încât de copil ținea discursuri în limba latină, precum și la curtea domnească în zilele de sărbători.[1] Vorbea în același timp și limba polonă și probabil că știa și ceva

[12] Nicolae Costin, *Ibidem*, p. 348, reproducând o cugetare a lui Plutarh.

[13] Acest articol, puțin schimbat, a format obiectul unei conferințe publice la *Universitatea liberă* (sala Dalles), din ciclul *Începuturile istoriografiei românești*, la 26 martie 1943.

[1] A se vedea discursurile reproduse la V.A. Urechia, *Miron Costin*, vol. II, p. 157–159.

grecește, căci a fost trimes în diferite rânduri în solii, la Constantinopol și purta corespondență cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul.[2]

Nicolae Costin trecuse de 20 de ani, când, în 1684, a însoțit pe tatăl său în exilul polon, dobândind găzduire în castelul regal de vânătoare din Daszow. Din pribegie s-au întors la începutul domniei lui Constantin Cantemir. Neculce ne spune că Miron logofătul venise „din țara leșească foarte scăpătat" și că „l-au avut Cantemir Vodă în milă și cinste", boierindu-i copiii și logodind pe fiica sa, domnița Safta, cu Pătrașcu. Nicolae Costin, ajuns în aceste împrejurări logofăt al treilea, urma să se logodească în curând cu fiica lui Constantin Duca, a cărui familie trăia atunci la Constantinopol.

Dar zilele bune nu durară mult, căci în curând se dezlănțui asupra Costineștilor urgia domnească. Nicolae se afla la Bârlad, în drum spre Țarigrad, unde pornise să-și ducă logodnica în țară, când veni, pe negândite, tragedia familiei sale; mama murea la Barboși, iar capul tatălui cădea sub toporul călăului.

Din porunca lui Constantin Cantemir, Nicolae Costin, care nu bănuia nimic din toate acestea, este arestat pe drum, adus la Iași și închis în beciul din curtea domnească, împreună cu frații săi și cu alți boieri bănuiți a fi implicați în presupusul complot al lui Miron și Velicico Costin.

După ce s-a potolit însă zarva în Moldova, Cantemir a liberat pe feciorii lui Miron Costin, pe chezășia unor boieri de frunte. Dar dacă au scăpat din temniță cu viață, n-au scăpat de năpăști. Vrăjmașul înverșunat al tatălui lor, Iordache Ruset, vistiernicul lui Cantemir, arunca necontenit asupra lor, sub felurite pretexte, biruri peste biruri, încât spune Neculce: „Nu mai puteau prididi". Văzând că n-au altă scăpare, „că se tot învățase vistiernicul de le cumpăra odoarele și satele, fără preț, că-i tot îngreuna cu dăjdiile", se hotărăsc să fugă pe ascuns. Cantemir, care prinsese de veste, repede steaguri de slujitori ca să-i prindă. Dar era prea târziu; feciorii lui Miron Costin izbutiseră să ajungă la cetatea Neamțului, unde se aflau în siguranță, apărați de garnizoana polonă, care străjuia cetatea. De acolo plănuiau să se

[2] Despre o scrisoare a lui Mavrocordat către el, v. în *Neos Ellinomnimon*, III, 1906, p. 452.

furișeze în Polonia, când, în acele zile de restriște pentru ei, se întâmplă moartea lui Constantin Cantemir.

După domnia scurtă, de o lună de zile, a lui Dimitrie Cantemir, fugarii se întorc la vetrele lor, fiindcă apucase scaunul Moldovei Constantin Duca, pe a cărui soră o ceruse în căsătorie Nicolae Costin. Duca era tânăr, „ca de șeasesprezece, șaptesprezece ani", ne spune Neculce, dar – adaugă cronica anonimă, „măcar că era om tânăr, iar foarte înțelept și prea învățat la carte elinească, negrabnic la mânie, nerăstitor".

Constantin Duca primise domnia în primăvara anului 1693 (martie 17) și, prins în preparativele logodnei sale cu domnița Maria, fiica lui Brâncoveanu, zăbovește la Constantinopol mai bine de două luni. La începutul lui iunie intră în Moldova și își alcătuiește un divan numai din boieri tineri. În acest divan, Nicolae Costin, care înainte de uciderea tatălui său pornise spre Constantinopol, ca să ia în căsătorie pe sora lui Constantin Duca, capătă dregătoria însemnată de hatman al Moldovei. Curând după aceasta, se aduce la îndeplinire și proiectul, zăbovit prin urgia lui Constantin Cantemir: căsătoria lui Nicolae Costin cu domnița Elena, sora domnului. Neculce, care pe atunci era și el tânăr postelnic și a luat parte la căsătorie, ne spune că „a fost nuntă frumoasă domnească" și că „a luat parte și doamna Anastasia, a răposatului Ducăi Vodă celui bătrân", mama domnului, „cu alte fete mai mici". În toamnă se celebrează și căsătoria tânărului domn cu fiica lui Brâncoveanu la Iași, unde „boierimea a două țări nuntiră trei săptămâni cu mari pohvăli și podoabe și cu feluri de muzice și cu pehlivănii de mirare în târg, în Iași". La această nuntă, a luat parte, din partea miresei, alături de mama ei, doamna Marica, și unchiul, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino. [...]

Miron Costin, întorcându-se în Moldova după vreo 20 de ani de exil, cu sufletul plin de iluzi, urzise planul de a scrie o vastă istorie a țării Moldovei de la descălecat până în timpurile sale; dar vitregia timpului prin care a trecut – „aceste cumplite vremi de acmu" – nu i-a îngăduit să-și îndeplinească în întregime planul, și atunci, în asfințitul vieții, văzând că timpul îi scapă, a trebuit să-și concentreze sforțările către două obiective: cartea *De neamul moldovenilor din ce țară au ești strămoșii lor* și continuarea letopisețului, de unde îl lăsase Ureche, până în timpurile sale. Moartea l-a surprins – am putea zice:

cu pana în mână – muncind la închegarea definitivă a lucrărilor sale. [...]

Opera lui Miron Costin trebuia deci reluată și ea avea nevoie, în orice caz, de o continuare și o încheiere. Această sarcină și-a luat-o cel mai învățat dintre fiii săi, Nicolae.

Apucându-se de lucru, Nicolae Costin a reluat ideea care muncise pe tatăl său în tinerețe, de a îmbrățișa istoria neamului de la origine până în timpurile sale, dar în același timp s-a gândit să lărgească planul, încadrând începuturile neamului în istoria universală, începând – de unde ne-am fi așteptat mai puțin – de la creațiunea lumii. Evident că astăzi, după atâtea veacuri de evoluție a istoriografiei, această uriașă sforțare a lui Nicolae Costin ne apare stranie. Dar nu trebuie să pierdem din vedere că cele mai bune modele pe care el și contemporanii săi le avuseseră dinainte în școlile umaniste ale Poloniei – cronicile lui Dlugosz, Cromer, Bielski – atât de admirate atunci, începeau istoria Poloniei, după ce determinau mai întâi spița poporului între semințiile lumii de la creațiune. De altfel, toată istoriografia medievală, scrisă de oamenii Bisericii în limba latină, urmând modelele date de cronografele bizantine, se simțea datoare să lege istoria națională de istoria sacră.

Nenorocul lui Nicolae Costin a fost că, la două veacuri după ce Renașterea – întemeindu-se pe cele mai bune modele antice ale genului – împrăștiase erudiția teologică bizantină și pe cea a scolasticii medievale, el mai credea încă în trăinicia unui sistem care, încorporând istoria națională în istoria universală, de la zidirea lumii, căuta să fixeze locul pe care îl ocupă poporul respectiv în arborele genealogic al neamurilor de la creațiune.

Să-l urmărim deci pe Nicolae Costin în expunerea acestui arbore genealogic luat, și în bună parte tradus, după Stryjkowski.

Începe prin a înfățișa, în primul capitol, care privește zidirea lumii, ideile filosofilor și poeților păgâni: Ovidiu, Thales din Milet, Eraclid, Aristotel, Corneliu Agrippa – din care citează întrebarea: „oare ouăle sau păsările s-au făcut întâiu, de vreme ce nici ouăle fără păsări, nici păsările fără ouă, nu s-au putut naște?" – pentru ca, trecând prin filosofii theiști, – în frunte cu Plato – să ajungă la Biblie și să expună creațiunea lumii după Sfânta Scriptură. Povestește Potopul după Biblie, dar cunoaște și admite și alte potopuri, căci pune la contribuție

și mitologia antică și se oprește mai îndelung povestind, după *Metamorfozele* lui Ovidiu, mitul lui Deucalion și Pira.

După ce, într-un al doilea capitol, se ocupă de „turnul Vavilonului" și de „împărțirea limbelor", trece la semințiile celor trei feciori ai lui Noe: Sim (cap. III), Ham (cap. IV) și Iafet (cap. V). Din Iafet, prin diferiți scoborâtori, se trage Iavan „din care sunt ieșiți tot neamul lor de vicleni și amăgei", pe de altă parte, dintr-un alt fecior al lui Iafet, din Gomor, se trag sarmații, geții și dacii, „de unde suntem noi moldovenii". [...]

La acest capitol despre daci, Nicolae Costin împrumută textul respectiv din opera tatălui său, pe care-l amplifică însă cu o mulțime de date mărunte, scoase în bună parte din Bonfiniu. Vorbește despre geți; observă că numirile de cetăți dace se terminau în *dava*; descrie invaziile dacilor în sudul Dunării; luptele lor cu Domițian; pomenește de Aurelius Fuscus – „Avrilie Fuscu" – și termină cu condițiile umilitoare impuse de daci lui Domițian pentru încheierea păcii.

Capitolul VII, *Pentru împărăția Râmului și pentru hotarele ei*, reproduce cuvânt cu cuvânt capitolul II din opera lui Miron Costin. Capitolul VIII, *Pentru Italia, de unde au ieșit neamul moldovenilor, după risipa dacilor din locurile acestea*, este în întregul său jumătate din capitolul prim al operei lui Miron Costin, pe când cealaltă jumătate alcătuiește capitolul IX (*Pentru numele moldovenilor și a muntenilor, după ce au descălecat Traian*). [...]

Trecând, într-un alt capitol – al XI-lea – la cetăți, Nicolae Costin rezumă și prescurtează capitolul al V-lea din cartea tatălui său, adăugând doar după Bonfin, istoricul ungur, în cartea X, capitolul II, *De lucru ungurilor*, că: „Ludovic, craiul unguresc, ca să poată stăpâni fără de grijă pământenii" a pus de a zidit cetatea Severinului, care era risipită, precum o alta pe Prut, pe care n-o poate identifica.

În cartea lui Nicolae Costin, capitolul respectiv despre cetăți, din scrierea tatălui său, este în așa fel rezumat și prescurtat, încât apare ca ceva străin. Într-adevăr, el vorbește aici de Chilia și Cafa, care au fost zidite de genovezi; de turnul Neoptolemul, înlăturând identificarea făcută de tatăl său cu Tatar-Bunarul de pe Cogălnic și care ar fi fost ridicate de Neoptolem, fiul lui Mitridate; amintește, în sfârșit, de rezidirea Severinului prin Ludovic al Ungariei, dar înlătură – cel puțin judecând după singura ediție pe care o avem dinainte, a lui

Kogălniceanu – tocmai partea cea mai importantă: inscripțiile și monetele romane, găsite în vechile cetăți și care toate constituiesc o dovadă palpabilă despre vechimea cetăților, ca rămășițe ale așezării și culturii romane în țările noastre și deci despre latinitatea neamului.

Capitolul al V-lea din Miron Costin, *Despre numele neamului acestor țări și de port,* până la pasajul unde se vorbește despre limbă, a intrat și el cuvânt de cuvânt în prelucrarea fiului său, dar Nicolae Costin a găsit cu cale ca, după dovezile despre romanitate, scoase de tatăl său din numirile poporului și din port, să adauge o scurtă istorie a împăraților romani de la Traian, – luată după *Analele eclesiastice* ale cardinalului Baronius, un scriitor de mare valoare, care trăise cu un veac înainte (1538–1607). Această parte istorică merge până la Gallian, când Dacia este bântuită cu furie de invazii. Ea nu este însă bine prinsă în osatura operei și face impresia unor lucruri străine de concepția fundamentală.

În capitolul următor (al XIII-lea), *Pentru risipa Daciei ce era de Traian descălecată*, cronicarul trece la invaziile barbare în Dacia, vorbește mai întâi de goți, „care au venit din părțile de miazănoapte în câmpii dintre Nipru și Volga, gonind pe ruși și pe poleați"; primește din cronica ungurească o bizară și naivă legendă despre descendența hunilor din faunii și satirii pădurilor; povestește invazia hunilor, amintește pe Attila, „biciul lui Dumnezeu, spaima lumii", și încheie cu invazia bulgarilor, cu trecerea și cu așezarea lor în sudul Dunării și cu ridicarea zidului de piatră prin porunca împăratului bizantin Anastasie... „și până astăzi se cunosc une semne de ale acelui zid". În încheierea capitolului, revine asupra lui Attila, povestind năvălirea hunilor asupra Romei.

În antepenultimul capitol (XIV), revine la textul tatălui său și, după ce arată retragerea populației romane peste Dunăre, din ordinul lui Aurelian, socotește timpul cât a trecut de la retragerea populației, până la descălecatul lui Dragoș, răstimp în care țările noastre ar fi rămas pustii. Capitolul următor (XV) prezintă, după cronicile leșești, întemeierea Poloniei, iar ultimul (XVI) povestește descălecatul al doilea al țării Moldovei.

Din expunerea sumară pe care am făcut-o acestei părți din opera lui Nicolae Costin, se poate vedea și metoda lui de lucru și scopul pe care îl urmărea. La problema începuturilor neamului, el ia pe

de-a-ntregul textul tatălui său, cuvânt de cuvânt, intervenind însă ordinea capitolelor. [...]

La cele 6 capitole ale lui Miron Costin, Nicolae a mai adăugat încă 9, dintre care primele 5 sunt menite să lege originea poporului român de creațiunea lumii și să stabilească locul pe care, prin strămoșii săi daci și romani, îl ocupă în arborele genealogic al semințiilor de la Adam și Eva. Cele 4 capitole finale se referă la împărații romani până la părăsirea Daciei; la invazia barbarilor în Dacia; la descălecarea Poloniei și la începuturile statului moldovenesc prin descălecatul lui Dragoș, adică a vrut să lege cucerirea Daciei de descălecarea Moldovei.

Dar această prezentare a materialului moștenit de la tatăl său într-o nouă orânduire și mai ales adausele făcute la început și la sfârșit, ne luminează mai bine năzuința lui Nicolae Costin, cu totul deosebită de a tatălui său. Miron Costin, apucându-se să prelucreze începutul letopisețului său de la Traian, pe care-l urzise în tinerețe, voia să dea, în amurgul vieții, o operă de caracter polemic, să răstoarne basna lui Simion Dascălul și să ilustreze contemporanilor din Moldova obârșia strălucită a neamului lor. Nicolae Costin urmărea altceva. El avea ambiția să scrie, după modelul pe care i-l ofereau cronicele Ungariei și ale Poloniei, o vastă operă istorică, sortită să fixeze rostul neamului în istoria lumii de la origine, adică de la creațiune.

Dacă acesta este punctul său de vedere, atunci deosebirile dintre el și tatăl său în tratarea aceleiași probleme sunt firești și explicabile: la Miron Costin materialul este strâns legat în jurul ideii centrale: spulberarea legendei jignitoare pusă în circulație de Simion Dascălul; reconstituirea adevărului istoric și dovedirea originii romane. De aceea din pana lui Miron Costin, zvâcnește indignarea împotriva bârfitorilor neamului, uneori sub forma unei caustice ironii. La Nicolae Costin, caracterul polemic dispare, iar argumentarea originii romane devine în chip firesc mai dezlânată, prin îngrămădirea materialului menit să lege istoria națională de istoria universală, căci el urmărește o operă de erudiție. Acest caracter de erudiție al operei lui se vădește și în mulțimea și varietatea surselor utilizate. El citează în opera sa o mulțime de izvoare antice, medievale și moderne – latine, ungare și polone: Herodot, Ovidiu, Cicero, Berosius (Flavius Josephus), Iulius Capitolinus, Baronius, Bonfinius, Laurentius Toppeltinus, Ioan

Magnus, arhiepiscop de Upsala, Dlugosz, Bielski, Paszkowski, Stryjkowski, Kromer, Miechowski și mulți alții, pe care de multe ori îi traduce verbal. Citatele sunt la el mai totdeauna indicate precis.

În concepția lui Nicolae Costin, *Cartea pentru întâiul descălecat* este deci începutul unei mari istorii a neamului – ceva asemănător cu modelele polone, care i-au stat la îndemână. Ea este continuată, în manuscrise, prin istoria Moldovei; dar cum materialul privitor la răstimpul de la al doilea descălecat încoace fusese adunat și prelucrat de Grigore Ureche și de Miron Costin, Nicolae Costin se mărginește și aci să copieze numai cronicele predecesorilor săi, amplificându-le însă mult cu știri și capitole noi, luate din izvoare pe care aceia nu le avuseseră la îndemână.

Pentru istoria Moldovei de la întemeiere până la Aron vodă, Nicolae Costin a luat cronica lui Grigore Ureche în compilația lui Simion Dascălul, la care însă a făcut adaose, omisiuni sau completări. Astfel suprimă capitolul despre descendența românilor din tâlharii de la Roma, atacat cu atâta vehemență de Miron Costin; adaugă, la domnia lui Alexandru cel Bun, unde se povestea că domnul moldovean a trimis ajutor regelui polon contra ordinului teutonilor, un întreg capitol despre „crijaci", menit să explice ce era ordinul teutonilor. Povestind apoi alegerea succesorului lui Ioan Albert la tronul Poloniei, Costin introduce un alt capitol nou despre ceremoniile ce se obișnuiau în Polonia la alegerea și încoronarea regilor, *Obiceiuri la crai nou*. Tipicul acestui original își are originea într-o colecție de texte medievale, *Ordo Romanus*, alcătuită sub auspiciile bisericii papale, și răspândită în toate țările catolice, adaptându-se firește la tradițiile și condițiile naționale.

În Polonia textul a fost tradus și adaptat de ilustrul episcop al secolului al XV-lea Zbigniew Olešniski. Nicolae Costin l-a încorporat în cronica sa după versiunea polonă a cronicii lui Alexandru Gwagnin, eliminând însă unele molitve lungi și plicticoase.

De la domnia lui Despot vodă înainte, adaosele lui Nicolae Costin sporesc în mod considerabil și îmbogățesc – după cum recunosc înșiși istoricii – cu elemente de informație nouă și interesantă, istoria Moldovei.

În același chip amplifică el și partea din cronica tatălui său, până la anul 1601, unde se oprește compilația lui Nicolae Costin.

Pentru adaosele sale, Nicolae Costin s-a folosit de izvoare polone neutilizate de predecesorii săi – în primul rând de Miechowski pentru secolul al XV-lea și de doi compilatori unguri, cari acum erau utilizați întâia dată, pentru istoria moldovenească: Wolfgang Bethlen și Istvánffy.

Adaosele făcute de Nicolae Costin în opera predecesorilor săi nu sunt totdeauna fericite, fiindcă uneori ele nu se îmbină armonic în restul materialului. Cu deosebire excursiile în istoria universală, prea lungi, deviază subiectul și vădesc erudiția scriitorului, dar nu dau pe față talentul lui literar. Ceea ce scade cu mult valoarea acestei opere istorice a lui Nicolae Costin este faptul că el încorporează în lucrarea sa cronicile lui Ureche, în compilația lui Simion Dascălul și a lui Miron Costin cuvânt de cuvânt. El nu prelucrează materialul predecesorilor săi, ci îl copiază, amplificând numai acolo unde poate. Cu alte cuvinte, el nu este aci un istoric original, ci un compilator. Este drept că pe vremea sa noțiunea de proprietate literară nu avea sensul pe care îl are astăzi. [...] Dar pentru a da judecata definitivă a operei lui trebuie să ținem seama de faptul că Nicolae Costin n-a avut norocul și timpul să dea forma definitivă compilației sale, fiindcă viața lui a fost destul de zbuciumată, iar moartea l-a surprins înainte de vreme, la vârsta de 50 de ani.

(Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Fundația „Regele Mihai I", București, 1945, p. 179–183)

Data la care a început să fie scrisă această operă poate fi stabilită cu ajutorul unor indicații interne ale operei, care au în ele și o doză de vag, ceea ce face deducția oarecum ipotetică. Neîndoios e faptul că prezența în operă a unor pasaje cu aprecieri nefavorabile grecilor în genere[1], sau numai aluzii la unele lipsuri morale, după opinia curentă, caracteristice acestora, impune concluzia că ele au fost scrise

[1] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, București, 1926, p. 119 și notele. N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 115^{v}, 118^{r}, 118^{v}, 122^{v}.

anterior primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat, deci înainte de 1709. Deoarece ele se găsesc și în versiunea cu *Predoslovia* adresată către domn[2] e de presupus că și noua redacție e anterioară domniei lui N. Mavrocordat și n-a venit din îndemnul acestuia.

Mergând mai departe în direcția aceasta, constatăm dintr-un alt pasaj din cronică: anume aluzie la un fapt petrecut „în zilele lui Constantin Duca vodă"[3], că, ulterior primei domnii a lui Duca[4], opera fusese începută chiar de curând, pentru că autorul ajunsese cu tratarea ei numai până la războaiele lui Traian cu dacii.[5] Deci opera aceasta fusese începută de Nicolae Costin după 12 decembrie 1695, în timpul pe care i-l lăsa liber situația sa de pribeag în Țara Românească. Era cunoscut și chiar rudă prin alianță cu stolnicul Constantin Cantacuzino, care-și petrecuse ani de pribegie în Moldova, unde avea

[2] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, ed. I. Șt.Petre, București, 1942, p. 80, 269, 438, 455.

[3] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 34^{v}.

[4] Autorul, care citise el singur inscripția, a precizat data în felul următor: „în dzilele lui Constantin Duca vodă", referindu-se la prima domnie a lui Duca, după care a venit aceea a lui Antioh Cantemir, în timpul căreia își scrie opera. Dacă ar fi fost vorba despre cea de-a doua domnie a lui Duca, despărțită de cea dintâi printr-o perioadă de aproape cinci ani, și de domnia lui Antioh, e neîndoios că el ar fi precizat: „la a doua domnie a lui Constantin Duca vodă". La aceeași dată a începerii redactării *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii*, duce și indicația referitoare la unele informații despre Cetatea Chilia, primite de N. Costin de la Panaiotachi Morona: „Numai înțeleșu de Panaiotachie, ce era postelnic mare aicea la noi în țară, om ales la trebile Porții pre atunce, cum den afară de cetatea cea mare a Chiliei, este alta mai mică" etc. (*Letopisețul...*, manuscrisul 238, f. 34^{v}). Se știe că Panaiotachi Morona, ruda prin alianță a lui N. Costin, a fost postelnic în prima domnie a lui Duca. În 1707, la a doua domnie a lui Mihail Racoviță, el a fost sugrumat, sub cuvânt că pârăște pe toți domnii (I. Neculce, *Letopisețul*, ed. a II-a, Iordan, p. 183–184). Dacă scrierea *Letopisețului* ar fi avut loc după uciderea lui Panaiotachi, N. Costin ar fi spus-o în vreun fel.

[5] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 34^{r}, 34^{v}.

moșii și de unde, se pare, era și soția sa, jupâneasa Maria.[6] De altfel Constantin Cantacuzino, stolnicul de mai târziu, fiind văr cu Cantacuzinii moldoveni, atât de legați de Costinești, trebuie să presupunem că primul contact al său cu Costinești va fi avut loc încă de pe atunci. Este de altfel de presupus că stolnicul a trăit în Moldova și mai târziu și că a avut ocazia să aprecieze cunoștințele și calitățile lui Nicolae, tânărul fiu al învățatului mare logofăt Miron Costin. Legăturile dintre ei vor fi reluate și adâncite în timpul domniei lui Constantin Duca, cu ocazia căsătoriei domnului cu fiica lui Brâncoveanu, pe care o aduce în Moldova unchiul ei. Cunoaște *Cronica* lui Ureche în versiunea lui Simion Dascălul, și a și pus pe cineva s-o transcrie pentru dânsul.[7] La fel ca Miron Costin, vorbește și el cu dispreț despre „cea Alexandrie, ce-i zic", și de „alte cărțulii, ce se văd pe la unii și pe la alții aici în țară și mai multe în Moldova".[8] De altfel, se pot stabili unele corespondențe între opera lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, și opera stolnicului muntean, *Istoria Țării Românești*. [...] După cum trebuie dedus că stolnicul Constantin Cantacuzino a cunoscut opera lui Miron Costin *De neamul moldovenilor* și a urmat-o în linii mari[9], de asemenea trebuie dedus că Nicolae Costin, la rândul său, a fost influențat de stolnic; începându-și, în anii petrecuți în Țara Românească (1696–1700), opera *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, se va fi servit într-o

[6] Astfel numită în *Genealogia Cantacuzinilor*. Ar fi fost o fiică a lui Alexandru Buhuș hatmanul (vezi Șt. Meteș, *Contribuții nouă, privitoare la familia Buhuș în Moldova*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria III, Tom. VII, p. 321–327).

[7] C. Giurescu, *Noui contribuțiuni la studiul cronicilor moldovenești*, București, 1908, p. 49–50.

[8] *Istoria Țării Românești* de stolnicul Constantin Cantacuzino, în *Cronicarii munteni*, ed. M. Gregorian, vol. I, București, 1961, p. 7.

[9] Pentru aceasta se vedea și studiul mai vechi al lui G. Pascu, *Influența cronicarilor moldoveni*, loc. cit. N. Cartojan, comparând într-un cadru larg opera stolnicului cu cea a lui Miron Costin, e preocupat mai ales de amănuntele care deosebesc pe cei doi istorici. El respinge teza lui G. Pascu, fără a analiza argumentele aduse în sprijinul ei (N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, volumul III, București, 1945, p. 268–271 și 272).

largă măsură, dacă nu de opera, cel puțin de unele sugestii ale prietenului și rudei sale mai vârstnice.

Și această operă de compilație a lui Nicolae Costin a fost supusă unui studiu atent și foarte adâncit de N. Iorga, în cele două ediții ale cărții sale de *Istoria literaturii române vechi*. Ca și aprecierile făcute asupra unei opere care nu aparținea lui N. Costin, și acelea făcute asupra *Letopisețului Țării Moldovei de la zidirea lumii* sunt cu totul defavorabile cronicarului. Întreaga lucrare este tratată cu o deosebită neîncredere din partea istoricului care merge de la contestarea oricăror calități de stil, la persiflarea metodei și concepției care au stat la baza acestei lucrări. Trecându-se cu vederea că opera a fost scrisă cu două secole și jumătate mai înainte, N. Iorga pretinde autorului o concepție modernă în ce privește atitudinea și felul de a trata istoria. Și aici atitudinea acestui istoric modern e dictată de antipatia pe care i-a provocat-o falsa impresie că întreaga operă a autorului ar fi denotând „renunțare" și nu știu ce obiectivism, care l-ar pune în situația de a-și silui cele mai legitime sentimente. Altfel – ca și alte opere ale marelui istoric –, și aceste capitole de istorie literară, care tratează despre *Letopiseț*, cuprind multe observații de cel mai mare interes, caracterizări sclipitoare, date inedite etc. Trebuie să precizăm că, în mare parte, acestei „antipatii" a lui N. Iorga față de N. Costin – antipatie care s-a manifestat prin scrierile citate și a avut, la vremea lor, o largă influență asupra lumii științifice de la noi – îi urmează faptul că opera lui N. Costin a fost în genere trecută cu vederea ca material informativ, deși uneori cuprinde și unele știri necunoscute în alte izvoare, sau unele știri scoase din publicații mai greu accesibile (foarte probabil aceste aprecieri au avut ca rezultat întârzierea editării operei lui N. Costin o vreme atât de îndelungată). Socotit un compilator lipsit de interes, cronicarul a fost cu totul ignorat. Ceea ce pentru alți cronicari ai epocii, dacă nu în aceeași măsură, dar în mod fatal și „compiltori", cum au fost Ureche, Miron Costin, Neculce (parțial), Constantin Cantacuzino stolnicul, Dimitrie Cantemir (*Istoria Imperiului Otoman*), Radu Popescu etc., era un lucru acceptat, operele lor fiind socotite valabile și în orice caz privite cu toată înțelegerea cerută de epoca și împrejurările în care au fost elaborate, singur pentru N. Costin, care făcuse operă similară, însă de mai mari proporții și cu o mai accentuată intenție de a se integra

istoria Moldovei în istoria universală, a fost un lucru neacceptat, privit cu un dispreț suveran. Și cât de frumos și de judicios știe autorul singur să explice și să justifice procedeele sale! Când dă relații mai largi asupra altor popoare, care nu au o legătură prea strânsă cu epoca tratată, în cazul cuceririi Daciei de către Traian, el spune: „aceasta pomenindu-se pentru deschisul minții, să să înțăliagă statul lumii"[10].[...] Iată și cum justifică el faptul de a nu fi utilizat unele izvoare autohtone, arătând în același timp ce crede despre istorie: „iară a pomeni de niște letopisețe scrisă de o samă de boieri de țară, nu socotesc altă, fără cât ocară li se face la vecii viitori de i-aș pomeni; că și la istorii, a le scrie deplin și pre largu, trebuie învățătură și știința altor țări, cari aceie nu o au avut...", „Așa ce am putut, nu cu puțină osteneală, ce câțiva ani am împreunat toate și den toate unul acesta letopiseț..."; „vei cunoaște pre larg osteneala noastră și ca pintr-o oglindă vei prăvi și a megieșilor lucruri"[11]. [...]

N. Costin discută originea numelui românilor, dat de alte popoare, acela de vlah, constatând o similitudine de numire de către popoarele străine între români și italieni – vlah și vloh;[12] el se ridică apoi contra afirmațiilor lui Aeneas Silvius Piccolomini, care, interpretând greșit un fragment dintr-o poezie a lui Ovidiu, credea că numele acesta vine de la „Flac, hatmanul râmlinesc". N. Costin argumentează că această derivație nu poate avea loc, deoarece „acel Fliac, de au bătut războaie cu tatari (adică cu sciții) pre Dunăre, iară la descălecatul țărilor acestora nici o treabă nu are, că târziu după Fliacu sintu descălecate de Traian, împăratul Râmului den țările Vlohului, adecă Italiei"[13]. N. Costin combate cu argumente puternice și cu invective de același fel ca și antecesorii și contemporanii săi cunoscutele asertiuni puse în circulație de Simion Dascălul și Misail Călugărul, se pare, după izvodul de cronică al lui Istratie logofătul. Redăm și pasajele din *Letopiseț* în care sunt combătute aceste

[10] *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 33r.

[11] *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 8r.

[12] N. Costin, *Letopisetul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 27v și 28r.

[13] *Ibidem*, manuscrisul 238, f. 28r.

aserțiuni, pentru a nu mai rămâne nici o îndoială asupra atitudinii pe care a avut-o N. Costin și în această chestiune: „De ar fi acum Istratie logofătul și Simion Dascălul și Misail călugărul, cum s-ar apuca pentru această poveste cu basnele lor ce au scris, că rădăcina acestui neam, care iaste acum pre aceste locuri, au fost den temnițele Râmului de Laslău craiu. Adevărat, că Traian împăratul de la Râm au adus și căsași, adică de la Italia; și așea iaste, casăși au adus, iară nu den temnițele Râmului, ce orășeni, căsași, săteni și slujitori așezați; și casă de domni au așezat aicea pre la cetăți".[14]

El combate și aserțiunea după care acei tâlhari de la Râm să fi fost trimiși în ajutorul lui Laslău craiu, arătând cel dintâi că „între Traian și între Laslău craiu sunt ani 800. Și au scris acești *istorici mincinoși* Istratie logofăt, Simion dascăl și Misail călugărul, că acel Laslău, craiul unguresc, au cersut de la Râm oameni de oaste într-agiutoriu. Și neamul românilor acum trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dincoace, iară cei dincolo despre munteni, pre lângă apa Oltului. Vezi aicea basnele lor, ce au scris, ce nu să prinde, cum zic mano țigănește"[15]. [...]

O altă obiecție adusă de N. Iorga operei lui Nicolae Costin e aceea că autorul ei ar fi acceptat informația fără nici o critică; că el nu știa „să aleagă faptele, fiindcă nu era în stare să le judece, să le aprecieze"[16], și că „niciodată... n-ar fi fost în stare să se ridice la înălțimea unor vederi personale în orice materie"[17]. Nici aceste obiecțiuni ale marelui istoric, confruntate cu opera cronicarului, nu pot rezista. Fără a căuta să facem o cercetare mai adâncită asupra felului în care N. Costin a folosit izvoarele, vom menționa câteva cazuri din care reiese contrariul celor susținute de N. Iorga.

S-a arătat mai sus punctul de vedere al lui N. Costin față de aserțiunile lui Aeneas Silvius Piccolomini, după care numele de „valah"

[14] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovii de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 32r.

[15] N. Costin, manuscrisul 238, f. 32r.

[16] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, de la 1688–1750, București, 1926, p. 108.

[17] N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 78.

ar fi venit de la „Flac hatmanul râmlienesc"; el observă că „târziu după Flac sunt descălecate de Traian împăratul Râmului", țările noastre.[18] Atunci când N. Costin a fost obligat să se pronunțe cu privire la acel pasaj din interpolările lui Simion Dascălul care tratează despre pretinsa origine a moldovenilor din tâlharii scoși de împăratul Traian din temnițele Râmului și trimiși în ajutorul lui Laslău craiul, el arată absurditatea afirmației, subliniind între altele și faptul că „între Traian și Laslău craiu sunt anii 800"[19].

În continuare este de observat nedumerirea critică a lui N. Costin când a ajuns să se pronunțe asupra pasajului din cronica lui Anton Bonfinius în care este vorba despre războiul lui „Jicmontu, craiul unguresc"... „asupra lui Ștefan vodă domnul muntenesc"[20], care „după moartea lui Ludovic craiu (1382)" „s-au dezbătut de sub crăiia ungurească, împreună cu alte țări"[21]. Pe bună dreptate el se îndoiește că în acest pasaj ar fi altceva decât o confuzie a lui Bonfinius: „aice stau de mă mir ce Ștefan vodă au fost acela, că letopisățile leșești pomenescu de Pătru vodă în Moldova și de Mircea vodă în Țara Muntenească"[22]. În fine, el supune unei critici întemeiate și pasajul din *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, al lui Miron Costin, în care se vorbește despre un „Ștefan Radul vornicul", cu care Sigismund Bathori ar fi înlocuit pe Aron vodă în domnia Moldovei.[23] Cu toată justețea el spune: „de unde au luat Miron logofătul de scrie în Letopisățul său de Ștefan Radul vornicul, să-l fi pus domn țării în locul lui Aron vodă, eu nu poci afla; nici iaste alt Ștefan, fără Ștefan Răzvan vodă, că și cronicarii străini, Nicolaie Istfanfii și Volfgang Betleen, carii în istoriile sale pomenesc de domniile Moldovei, scriu că pe urma lui Aron vodă au stătut Ștefan Răzvan, pus de Bathor

[18] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, f. 28r.

[19] *Ibidem*, manuscrisul 238, f. 32r.

[20] *Ibidem*, manuscrisul 238, f. 52rv.

[21] *Ibidem*.

[22] *Ibidem*.

[23] Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. P.P. Panaitescu, p. 43–44, 46.

Jicmontu"[24]. Este, credem, îndreptățită concluzia că Nicolae Costin și-a privit izvoarele în mod critic și că, atunci când a crezut că e cazul, a luat atitudine față de afirmațiile care i se păreau că nu corespund realității.

(C. STOIDE, I. LĂZĂRESCU, Studiul introductiv la *Opere I, Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, Editura Junimea, Iași, p. LXXXVI–XCIII)

Rolul lui Nicolae Costin [...] în contextul epocii sale a fost să păstreze vie flacăra culturii înalte, așa cum o aprinseseră Milescu, Dosoftei și tatăl său, Miron Costin, servind de model și fiind de fapt un precursor al genialului Cantemir. Când, în 1686, Dosoftei se exilase în Polonia, Miron Costin rămăsese unicul cărturar moldovean din generația precedentă capabil să exercite o influență directă asupra mediului cult al țării. Cinci ani mai târziu, el era ucis, dar opera, astfel întreruptă, încearcă să o continue al doilea fiu al său, Nicolae. Născut prin 1660, acesta primise o instrucție solidă chiar la Iași, unde între timp se reînființase o școală iezuită. Vorbea la perfecție latinește, știa slavona, polona și greaca. În 1690 a fost trimis să primească și să însoțească pe Philippe Avril, care venea de la Moscova, unde cunoscuse pe Milescu și cu care conversează în latinește. Își perfecționase studiile în Polonia, când, în 1683, se refugiase împreună cu tatăl său, și era la curent cu istoriografia acestei țări. Cariera i-a fost zbuciumată, conflictul dintre Cantemirești și Costinești obligându-l în două rânduri să se refugieze în Țara Românească. În cele din urmă, va urca până la treapta de mare logofăt, ca și tatăl său, și se va împăca cu Dimitrie Cantemir, dar acesta nu-l inițiază în tainele politicii sale filo-ruse, ceea ce îi permise rămânerea în țară după exilul fostului domn. Nicolae Mavrocordat îi acordă toată cinstea și-l numește cronicar oficial, dar în anul următor Costin se îmbolnăvește și moare înainte de a fi împlinit 52 de ani.

[24] N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii*, manuscrisul 238, p. 159^{v}.

Prestigiul de mare cărturar a contribuit să accentueze în fiul clasicului Miron dorința de a-și epata conaționalii printr-o erudiție „barocă", făcută să-i mențină faima și să i-o întărească. La erudiția sa reală, Nicolae adaugă o anumită poză care, în forme hazlii, se va manifesta la Dionisie Eclesiarhul, strămoșul – după Călinescu – al lui Conu Leonida.

Monumentul *aere perenius* pe care, cu un orgoliu neascuns, credea a-l fi ridicat se intitulează *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*[1], viziune anacronică și medievală asupra istoriei, concordantă însă, în parte, cu a lui Bossuet, care, în al său *Discurs asupra istoriei universale*, optase pentru același punct de plecare. De fapt, cronicarul urma operele similare polone și căuta locul poporului român în spița neamurilor după *Biblie*. Primele 6 capitole, de la facerea lumii până la daci, cu o introducere bombastică despre istorie, s-au dovedit a fi traduse în cea mai mare parte după Strykowski, ceea ce autorul nu ne spune lămurit. Dimpotrivă, după ce revarsă ca dintr-un corn al abundenței o mulțime de nume – Cicero, Xenofon, Berosiu, Tucidide, Ovidiu, Thales din Milet, Homer, Aristotel, Plato, Empedocle, Epicur, Diogene Laertius, Pitagora – toate, aflătoare în textul polon pe care-l traducea, încheie: „nime n-au meliat măcar cât de cât de acestea ce am scris noi, cu multă osteneală, de care câte cărți streine". De la daci înainte, cronicarul înădește opera tatălui său și letopisețul lui Ureche, pe care le împănează cu numeroase informații noi adunate din Kromer, Strykowski, Matei de Miechow, Bonfinius, Nicolae Istvánffy, Wolfgang Bethlen, din Sinopsisul de la Kiev, din Toppeltin, din Martin Paszkowski. „Pentru contemporanii săi, care nu citeau decât românește, grecește și slavonește, era un mare avantagiu să aibă înaintea lor în limba țării cuprinsul cronicilor latine și polone ale vecinilor", scrie N. Iorga. Din păcate, astfel alcătuită, fără talentul de a rezuma originalul, pe care-l poseda un Radu Popescu, cronica este hibridă, pierzând liniile inițiale ale componentelor, fără să dobândească o veritabilă unitate, fără să devină o operă nouă cu adevărat.

[1] Editat mai întâi de M. Kogălniceanu, apoi de Ioan Șt. Petre, Editura Fundațiilor, București, 1942.

Folosul în epocă este însă foarte mare, Nicolae Costin deschizând drumul marilor „corpuri de cronici" în care istoria Țării Românești și a Moldovei putea fi urmărită de la origini până în veacul al XVIII-lea. Numărul mare de manuscrise (peste 51 cunoscute până în 1939) arată prețuirea de care s-a bucurat. Astăzi, când istoricii recurg la izvoare, lipsa de valoare literară a letopisețului îl împinge în umbră, destinul lui Nicolae Costin contrastând cu faima din timpul vieții. Valoroasă rămâne, ca izvor istoric, cronica domniei întâi a lui Nicolae Mavrocordat și povestirea evenimentelor din anul 1711. Și aici nenorocul l-a urmărit pe Nicolae Costin: cei doi ani au fost incluși în cronica, infinit superioară din punctul de vedere literar, a lui Ion Neculce.

Opera viabilă prin care Nicolae Costin rămâne în literatură este traducerea, prin intermediul latin al lui Wanckelius, a cărții lui Guevara, *Libro aureo del gran Emperador Marco Aurelio con el Relox de Principes*. N. Cartojan a arătat că versiunea românească este totodată o prelucrare, în care materia apare uneori mai bine organizată și unele prolixități ale originalului sunt evitate. Opera lui Guevara a fost foarte gustată mai ales în veacul al XVII-lea (deși este contemporană cu *Învățăturile lui Neagoe*), Nicolae Costin dovedindu-se la curent cu preferințele literare ale vremii sale. *Ceasornicul domnilor* este primul roman occidental împământenit în cultura română. Ca și prin erudiția sa, Nicolae Costin este, cu această traducere, un valoros precursor.

(George IVAȘCU, *Istoria literaturii române*, Editura Științifică, București, 1969 p. 235–236)

Născut la 1660, Nicolae este al doilea dintre fiii lui Miron Costin. A învățat la școala iezuită din Iași și în școlile din Polonia. Când și cât a studiat în Polonia nu știm. Pe la 1684, a însoțit pe tatăl său în Polonia în exil. Când Miron se întoarce în Moldova, împăcat cu Constantin Cantemir, Nicolae e făcut logofăt al treilea. Astfel, Nicolae întâmpină pe Philippe d'Avril, cu care se înțelege probabil în latinește. Însuși d'Avril ne informează în memorialul său de călătorie despre această întâlnire. Situația bună pentru Nicolae și frații săi durează până

în decembrie 1691, când, datorită intrigilor boierești, sunt decapitați, din ordinul lui C. Cantemir, Velicico și Miron Costin. Închiși în decembrie 1691, apoi eliberați, dar prigoniți cu birurile de visternicul Iordache Ruset, după moartea lui Const. Cantemir (martie 1693), fiii lui Miron fug la curtea lui Brâncoveanu. Nicolae merge la Constantinopol, unde cunoaște pe Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Brâncoveanu mijlocește înlăturarea lui D. Cantemir și confirmarea la tronul Moldovei a lui Constantin Duca, sub care Costineștii pot reveni în Moldova, dar la 1695, când urmează domnia lui Antioh Cantemir, sunt din nou siliți să pribegească. Între 1695 și 1700 întâlnim pe Nicolae Costin iarăși la Brâncoveanu. Constantin Duca reocupând tronul Moldovei, N. Costin, cumnatul său, se întoarce în țară și este făcut hatman. În septembrie 1703, vine la domnie M. Racoviță. Costin se refugiază din nou la curtea munteană și vine în Moldova la 1705, când Racoviță e mazilit. Urmează Antioh Cantemir în a doua domnie. La intervenția cumnatului său, Bogdan hatmanul, Antioh se împacă cu Costineștii, încredințând lui Nicolae vornicia Țării de Jos. Este vremea când Costin are cea mai privilegiată situație din toată viața lui. La 1709, toamna, la mazilirea lui M. Racoviță, înainte de venirea lui N. Mavrocordat, Costin este ales caimacam, iar după instalarea domnitorului devine sfetnicul lui și istoriograful curții. Sub Dimitrie Cantemir, Costin ajunge logofăt, demnitate pe care o păstrează în a doua domnie a lui N. Mavrocordat în Moldova, până în septembrie 1712, când moare pe neașteptate.

Spirit dogmatic format la școala iezuiților din Iași și în școlile din Polonia, Nicolae Costin a scris *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, operă de compilație încărcată cu citate, cu nume de filosofi și istorici, fără o concepție unitară.

Scrierea este precedată de o predoslovie, de împrumut și ea, cu citate din Homer, Ovidiu, Thales din Milet, Empedocle, Epicur, Pitagora, Xenofon, Cicero. Tucidide ș.a. Planul *Letopisetului* e inspirat din cronografe. Opera cuprinde două părți. Prima, alcătuită din cincisprezece capitole, începe cu zidirea lumii, a doua tratează despre descălecatul al doilea al Moldovei și despre evenimentele care au urmat, până la domnia lui Ieremia Movilă inclusiv. N. Costin scoate știri din Bonfin și din *Analele eclesiastice* ale lui Baronius, care a trăit cu un secol înainte. La capitolul al XIII-lea, *Pentru risipa*

Daciei... cronicarul explică, după Bonfin, urâțenia hunilor prin tăierea feții la copii, ca să pară groaznici. Orientându-se după Kromer (*Polonia sive de origine et rebus gestit Polonarum*, Colonia, 1586), Costin a vrut să găsească și leșilor o origine îndepărtată ca a moldovenilor. Explică originea leșilor prin doi frați, Leh și Ceh, din neamul sarmaților, care au descălecat și stăpânesc locul. Pentru partea a doua, Costin are ca izvor în special cronica lui Ureche, interpolată de Simion Dascălul, pe care o copiază aproape cuvânt cu cuvânt, cronica lui Miron Costin și pe unii istorici străini. Pentru secolul al XIV-lea din Miechovie și Stryjkovski, iar pentru secolul al XVI-lea utilizează pe Istvánffy, mai ales pentru Despot vodă. Chiar de la începutul capitolului al XVI-lea, unde vorbește de al doilea descălecat al Moldovei, comite greșeli. Pune descălecatul țării la 1352, pe vremea când în Polonia stăpânea Locketec crai. În genere se observă lipsa de spirit critic în utilizarea izvoarelor.

Întâlnim în opera lui N. Costin reflecții care ne dezvăluie mentalitatea sa de clasă. O astfel de reflecție apare în capitolul despre Alexandru cel Bun, când, după ce înșiră boieriile, Costin deplânge vremea în care trăiește, pentru că boierii nu mai au prestigiu ca în timpul lui Alexandru cel Bun, „Însă numai pe aceste vremi umbra au rămas acelor vechi deregători. Caută, cum strămută vremea, precum se află și până astăzi aici în țară la noi." Reflecția figurează numai în exemplarul redactat pentru domn. Cronicarul voia să atragă discret atenția domnului despre ce au fost boierii și ce erau în vremea lui.

Cronograful lui N. Costin e scris între 1700–1712. Nu e terminat și este cunoscut în două redacții, una către domn și alta către cititor.

Unitatea planului este mult inferioară în redacția către cititor, ceea ce ar duce la concluzia că acesta se datorește unui copist.

Din cronograful său, Costin apare ca un cărturar erudit, cu încredere în ceea ce este scris, curios să afle multe lucruri, dar naiv și fără spirit critic. [...]

Cu *Ceasornicul domnilor*, Nicolae Costin este primul care deschide drumul literaturii moderne a Occidentului în cultura noastră. Dedicată lui Nicolae Mavrocordat, tălmăcirea lui Neculai Costin este actuală prin condamnarea războiului și apărarea păcii. Scrierea este prelucrarea în limba română a traducerii latine făcută de

M. Wanckelius din romanul Antonio de Guevara, *Horologium Principium sive de vita M. Aurelii imperatoris.*

Prin schimbarea ordinei capitolelor romanului spaniol și prin reducerea numărului lor de la 153 la 81, Costin face dovada unei remarcabile îndemânări stilistice.

(Ion LĂZĂRESCU, *Literatura istorică în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în Moldova și Transilvania*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Academiei, București, 1970, p. 548–549, 551–552)

Ceea ce-și propusese stolnicul Constantin Cantacuzino în Țara Românească va încerca înainte de Dimitrie Cantemir în Moldova Nicolae Costin, cel de-al doilea fiu al cronicarului Miron Costin. [...]

Pe urmele părintelui său, Nicolae Costin voia să scrie o istorie completă a Țării Moldovei, luând-o, dacă s-ar fi putut *ab ovo*, așa cum procedau modelele ce-i stăteau în față, cronografele bizantine traduse în limba română în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și cronicarii polonezi și unguri medievali. Om foarte instruit și dornic de a-și îmbogăți necontenit cunoștințele, Nicolae Costin nu era, din păcate, în același timp și un om de concepție, nu avea spiritul sintezei, al organizării datelor, nici talent literar, și sforțările sale uriașe, lăudabile, de a scrie o carte de istorie, n-au avut ca rezultat decât alcătuirea unui *corpus* de izvoare.

Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 este în întregime o operă de compilație, am zice un enorm plagiat, dacă în vremea când a scris Nicolae Costin ar fi existat noțiunea de proprietate literară. De altfel, autorul nu-și ascunde sursele, le citează chiar foarte conștiincios, dar în loc de a le prelucra, le traduce sau le transcrie pur și simplu, fără nici o modificare. Astfel, predoslovia și primele cinci capitole ale letopisețului sunt traduse cuvânt cu cuvânt din *Kronika litewska*, de Matei Stryjkowski. Nicolae Costin încorporează, conform modelului, istoria națională în istoria universală de la creațiune, căutând să fixeze locul pe care poporul român îl ocupă în arborele genealogic al neamurilor după Biblie. Ca și sarmații (în grecește „ochi

de șopârlă"), geții și dacii coboară, crede cronicarul, prin Gomor, din seminția lui Iafet.

Capitolele 6–14 sunt copiate literal din *De neamul moldovenilor*, de Miron Costin, în altă ordine și cu adaosuri din *Historia pannonica sive Hungaricorum rerum*, de Antonio Bonfini, *Origines et Occasus Transylvanorum*, de Laurențiu Toppeltin, *Synopsis slavonesc sau istoria rușilor*, de Inochentie Ghizel, *Annales ecclesiastici* de Soranus Baronius (1538–1607), un hronograf tip Danovici (ms. B.A.R. **nr. 938**) și *Polonia sive de origine et rebus gestis polonorum*, de Martin Cromer.

Din *Istoria panonică* a lui Bonfini sunt adause unele știri despre daci, date de geograful Strabon. [...]

Tot din Bonfini este scoasă știrea că primul război al dacilor cu Traian a avut loc la anul 102, precum și legenda descendenței hunilor din fauni. [...]

Exceptând unele pasaje de acest fel, neoriginale, firește, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii* este în prima parte despre origini fastidios, pedant, fără o idee călăuzitoare. Demonstrația sobră a romanității poporului român din *De neamul moldovenilor*, de Miron Costin, se pierde într-un hățiș inextricabil de fapte, adesea în nici o legătură cu istoria națională.

De la întemeierea Moldovei, așezată la anul 1366, Nicolae Costin copiază până la a doua domnie a lui Aron vodă Tiranul *Letopisețul Țării Moldovei*, de Grigore Ureche, adăugând pasaje traduse din *Polonia*... lui Cromer, *Chronica Polonorum*, de Al. Miehovius, *Cronica leșească* a lui Stryjkowski și *Sarmatiae Europae descriptio*, de Al. Guagnini (versiunea poloneză a lui Martin Paszkowski). Pe Dlugosz și pe Wapowski nu i-a cunoscut direct, ci prin intermediul lui Cromer.

În fine, pentru intervalul 1594–1601, Nicolae Costin transcrie letopisețul tatălui său, plus pasaje din *Regni hungarici historia* de Nicolaus Istvanffius și *Pannonico Dacicarum libri*, de Wolfgang de Bethlen.

Începându-și letopisețul său după 1700, Nicolae Costin n-a putut să-l ducă mai departe de anul 1601, căci și compilația, traducerea și adăugirea diverselor izvoare cereau osteneală. [...]

Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii, operă de pură compilație, și scurta *Cronică a domniei dintâi a lui Nicolae Mavrocordat* n-ar fi introdus singure numele lui Nicolae Costin în istoria literaturii române, dacă el n-ar fi prelucrat în ultimul an al vieții un roman clasic al Renașterii spaniole *Relox de principes o Marco Aurelio (Orologiul principilor de la Marc Aureliu)*, de episcopul de Mondoñedo Antonio de Guevara, predicatorul lui Carol Quintul.

Cartea lui Guevara a fost scrisă cam în aceeași vreme cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* și are la bază *Cyropedia* lui Xenofon, celebră operă de educație și morală din secolul al IV-lea înaintea erei noastre. Apariția ei în 1528 la Sevilla, după un manuscris incomplet și rău copiat sub titlul *Libro aureo de Marco Aurelio emperador y eloquentissimo orador*, preceda numai cu patru ani *Principele* lui Machiavelli, care, însă, deși publicat în 1534, era cunoscut cu cel puțin 15 ani mai înainte, fiind compus tot cam în același timp cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab*. Opera lui Guevara a fost tradusă mai întâi în italienește, apoi în nemțește și în 1606 în limba latină de M. Wanckelius, *Horologii Principium sive de vita M. Aurelii imperatoris*, intermediarul versiunii lui Nicolae Costin. Traducătorul român a redus numărul capitolelor originalului de la 153 la 81 și le-a grupat altfel, în patru cărți în loc de trei.

Viața lui Marc Aureliu este în *Ceasornicul domnilor* un pretext pentru o serie de norme privitoare la conducerea familiei și a statului. [...]

(Al PIRU, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Editura Științifică, București, 1977, p. 255, 257–260)

Nicolae Costin este un nedreptățit în istoria literaturii române. Erudiția vastă și opera lui, scrisă în spiritul lui, i-ar da dreptul să fie clasat printre cei mai de seamă oameni de cultură ai românismului de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. El știa până la atâta limba latină și poloneză, încât ține discursuri în aceste limbi și este întrebuințat pentru diferite misiuni diplomatice. Cunoștea, de asemenea, bine limba greacă și slava bisericească. Unii

bănuiesc, fără temei însă, că Nicolae Costin ar fi știut și limba franceză și italiana. Aceste cunoștințe, ca și stilul scrierilor lui, precum și interesul lui pentru istorie, îl plasează pe Nicolae Costin în rândul marilor noștri cărturari înrâuriți de școala umanistă a epocii, cum au fost Nicolae Milescu spătarul, mitropolitul Dosoftei, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și Dimitrie Cantemir. Viața lui plină de zbucium nu i-a permis să-și desfășoare plenitudinea cunoștințelor lui, să ne dea o operă echivalentă cu intențiile și erudiția lui.

Iar stilul scrierilor lui, de multe ori confuz și lipsit de claritate, cu înfloriturі retorice și întorsături artificiale – stilul umaniștilor din epoca de decădere a acestui curent – l-a făcut pe profesorul N. Iorga să dea o caracteristică literară pe care Nicolae Costin nu o merită. „Nicolae Costin, – scrie regretatul profesor N. Iorga –, era fără îndoială, un om foarte cetit, un lucrător harnic, dar niciodată el n-ar fi fost în stare să se ridice la înălțimea unor vederi personale în orice materie. Stilul său n-are un caracter propriu: e stilul învățat în școală al umaniștilor, lunga perioadă antică, alcătuită după toate regulele artei; povestirea sa n-are coloare și nu e interesantă: își copie pur și simplu izvoadele, îmbogățindu-le unul prin altul; cugetarea sa e sau banală, sau plină de contraziceri...“

În altă parte, același istoric îl caracterizează în felul următor:

„Fraza sa, mai largă, mai complicată, mai erudită, făcută după fraza cărților ce cetise și studiase, n-are energia scurtă a lui Ureche, nici mlădierea blândă a lui Miron Costin. După luptătorul cu mâna abia descleștată de pe sabie, după poetul vizionar cu mâna pe fruntea-i largă de întrevăzător al viitorului, avem cărturarul sec «viermele de carte», pisarul erudit, cu călimările în brâu și volumele subțioară. În inima de pergament a acestui erudit nu răsuna nimic din marea, veșnica lume vie; ochii săi reci vedeau numai litere și forme“, „Nu se poate o deosebire mai mare decât aceea care există între tată și fiu. Miron e un poet, un pasionat, un ambițios, deschizător de cale în cultura neamului său și făuritor de teorii, iar în politică, un entuziast și un vizionar. Nicolae e un pedant rece, prudent, măsurat, un compilator prin vocație, mândru că merge pe urme străine; iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicație și resignare.“

În multe privințe N. Iorga are dreptate, dar portretul lui Nicolae Costin este redat în culori prea exagerate. Se uită că Nicolae Costin a fost omul epocii sale, când plagiatul și compilația nu erau socotite ca un păcat mare, iar retorica stilului era la modă. Școala umanismului polonez, prin care a trecut Nicolae Costin, ne dă în această privință numeroase exemple. Din nefericire, aprecierile profesorului N. Iorga au avut influență asupra istoricilor literaturii noastre și figura lui Nicolae Costin a rămas în umbră în galeria scriitorilor noștri vechi.

(Svetlana KOROLEVSKI, în Nicolae Costin, *Scrieri*,
2 vol., ediție îngrijită de Svetlana Korolevski,
vol. I, Editura Hyperion, Chișinău, 1990, p. 6–7)

ION NECULCE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI...

Cugetarea ascuțită și puțintel sceptică pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, le găsim în cel dintâi povestitor artist al nostru, Ion Neculce – care nu e un mare cărturar, cum au fost Costineștii, și care vorbește ca un răzăș sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuși. În marginile limbii simple și înțelepte, a adunat în cronica lui comori de frumusețe artistice. *Letopisețul* său mi-i carte de căpătâi – și de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare. [...]

De la Ion Neculce și până la Creangă a curs vreme îndelungată: aproape două veacuri. Și în unul și în altul simțesc însă sufletul cel veșnic al neamului. Și la unul și la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Și unul și altul au înflorit pe aceste plaiuri și au scos la soare vechile comori. Amândoi au făcut parte din acea familie de oameni rari și ciudați care ies din când în când de pe drumurile obștești și se răzlețesc cântând, cu ochii spre cer. Ca și ei, odinioară, câte un păstor necărturar se înălța pe aripi de gânduri și de visuri, cântând sfios frumusețea veșnic schimbătoarelor lucruri și jalea scurtei și trecătoarei vieți. Aici e panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dânsa. Simțindu-mă al acestui popor și al trecutului și ucenic al acestor mari înaintași, le închin lor

clipa solemnă de acum, în care o adunare așa de aleasă pe ei îi cinstește în umila mea operă.

(Mihail SADOVEANU, *Poezia populară*. Discurs de recepție rostit în ședință solemnă la 9 iunie 1923, publicat în *Analele Academiei Române, Discursuri de recepțiune)*

Tinerețea și frăgezimea primitivă a literaturii noastre populare nu se putea să nu pătrundă în literatura noastră cultă și să nu-i imprime, prin aceasta, caracter. Din acest izvor a băut Eminescu; din el purcede Creangă; otrava aceasta dulce o constatăm și într-un scriitor de istorie cum a fost Ion Neculce. Firea noastră balansează între contemplație orientală, ironie, entuziasm liric. Lenea noastră, lipsa noastră de tenacitate, de disciplină, avânturile noastre în gol, capacitățile de jertfă, blândețea și toleranța noastră, toate ies din aceeași picătură în plus cu care Dumnezeu a dozat semințiа noastră.

Răsfoind paginile lui Ion Neculce, îl vom găsi artist subt acest aspect anumit. [...]

Neculce a trăit exact de la 1672 până la 1745, și a vorbit în cronica lui, despre un șir de domni, începând de la Dabija vodă și sfârșind cu Ioan Mavrocordat. A adăogit la acest *Letopiseț O samă de cuvinte pentru domni și pentru țară, ce nu se află în Letopisețele Costineștilor.*

Aceste din urmă legende au inspirat pe unii dintre poeții noștri de la mijlocul secolului trecut. Se cunosc versurile lui Alecsandri despre *Altarul Mănăstirii Putna*, ați recitat și dv. *Daniil Sihastru* sau *Mama lui Ștefan cel Mare* ale lui Bolintineanu. La cea dintâi apropiere între poeții moderni și *O samă de cuvinte*, se simte deosebirea în favoarea lui Neculce, prin puterea de expresie și simplicitate. Căci puterea de expresie, naturalețea și simplicitatea au fost caracteristicile scriitorului Ion Neculce, biv vel vornic în Țara de Sus. [...] Foarte de mirare lucru este că opera acestui scriitor vechi, circulând în puține manuscripte odinioară, însă acum tipărită de multe vreme și retipărită, a urmat totuși a ședea închisă în biblioteci, având puțină cercetare. Această minunată operă e totuși o răcliță plină de amintiri de preț, pe care o țineți uitată, cu cheia pierdută, într-un fund de scrin. [...]

Aceeași simplicitate, aceeași naturalețe, aceeași putere de expresie fac din Ion Neculce cel dintâi povestitor artist al nostru. Ca și poezia populară, opera lui Ion Neculce nu este îndestul de bine cunoscută și îndeajuns de prețuită. Ca și poezia populară, paginile frumoase ale lui Neculce trebuie să fie un îndreptar pentru toți acei care țin, în țara noastră, un condei în mână. Istoria trecutului nostru Neculce a avut-o „scrisă în inima lui", cum singur zice.

Ca să fim și noi, ca el, ai neamului nostru, trebuie să ținem neîntrerupt legătura cu tot ce-i caracteristic și frumos în trecutul nostru literar, cu izvoarele vii. Să ne începem ucenicia literară de la popor și de la dumnealui Ion Neculce, biv vel vornic în Țara de Sus.

(Mihail SADOVEANU, *Ion Neculce, scriitor artist*, Focșani, 1936)

Când întrebuințăm, ca și când cetim numai, cronica lui Ioan Neculce, trebuie să ne gândim totdeauna că n-avem de-a face cu povestirea pătimașă a luptătorului care abia a lăsat armele din mână, că într-însa nu răsună nici imnul de triumf al biruitorului, nici plângerea învinsului prigonit sau înstrăinat, ci limpedea, curata, senina și buna povestire a unui bătrân foarte bătrân, care, privind în urmă, în dunga din ce în ce mai umbrită a trecutului său, vede înșirându-se acelea ce au fost, atât de liniștite, de orânduite și de frumoase!

Ioan Neculce și-a scris foarte târziu, în adevăr, letopisețul, după ce mântuise cu luptele lui cele mari și cu suferințele-i îndelungate, în liniștea unei retrageri aproape continue, la țară mai mult, gândindu-se la viața sa din trecut și așteptându-și senin sfârșitul. „Am trăit – scrie el povestindu-și întoarcerea în țară – la casa mea până astăzi, – și înainte cât mi-a mai lungi Dumnezeu viața". [...]

Neculce nu era un cărturar: desigur că nu știa nici o altă limbă decât a țării, pe care o știa însă minunat, cu toate măiestrele ei întorsături și frumsețа și bogăția vocabularului ei, și grecește. [...]

Pentru învățătura cetitorilor, când vor avea să răspundă ca în cazurile date de tradiție, pentru moralizarea lor, înfățișează Neculce „o samă de cuvinte", pe care fiecine e slobod a nu le crede. „Deci, o seamă de istorii mai alese și noi nu le-am lăsat să nu le scrim, însă nu

le-am scris la rândul lor, ce s-au pus de o parte; înaintea domniei Dabijei vodă s-au scris".

Mai e nevoie de îndreptățire? Dar aceste „cuvinte" sunt o comoară! În proza lor puternică și dulce simțim sufletul trecutului mai bine decât oriunde și, mulțămită acestui maiestru simplu, care este Neculce, o poartă spre legendă se deschide în zidul sever al cronicii, o poartă prin care vedem perindându-se în lumina supranaturalului eroice chipuri de epopee. [...]

Aceasta e cronica lui Ioan Neculce: cea mai colorată, mai simplă și mai fermecătoare în naivitatea ei din povestirile asupra trecutului românesc, opera unui suflet cinstit, unei minți cumpănite, în care bunul-simț natural și înțelepciunea câștigată ajungeau să poată înlocui pe deplin însușirile ce se capătă prin școală și printr-o întinsă și aleasă lectură.

(N. IORGA, *Epoca lui Cantemir. VI. Cronica lui Ioan Neculce*, în *Istoria literaturii românești*, vol. II – *de la 1688 la 1780*, Editura Librăriei „Pavel Suru", București, 1926, p. 281–282, 284–286, 305)

Când citești cronica lui Niculce, un nume îți năvălește numaidecât în minte: Creangă. Într-adevăr, dacă ne-am închipui pe Creangă trăind în veacul al XVIII-lea, el ar fi trebuit să scrie ca Niculce, precum Niculce în epoca eminesciană, nemaifiind acum boierii la cârmă, și-ar fi scris istoria vieții lui. În Niculce se înfăptuiește cu un veac înainte acel amestec de mică cultură de târgoveț și de înțelepciune țărănească. Bineînțeles, Niculce este boier și chiar arată dispreț pentru neamul „prost", dar sufletul lui e rural. Cu Creangă, el are împreună ingenuitatea șireată, acel tic de a se socoti neghiob, crezându-se totuși deștept. („Așa socotesc eu cu firea mea aceasta proastă"), proverbialitatea, filosofia bătrânească, minunarea, văietătura și în fine acel lucru învederat, dar inanalizabil ce se cheamă darul de a povesti. Niculce își începe letopisețul, ca și N. Costin, cu domnia lui Dabija (1661), adăugând până atunci și *O samă de cuvinte*, adică de anecdote asupra vremilor mai vechi. Își duce însă narațiunea până la domnia lui Ioan Mavrocordat (1743). De la domnia lui Constantin Duca, în care tânăr

de tot era postelnic, este mai tot timpul martor ocular. Experiența, vârsta înaintată îi dau lui Niculce dezlegarea limbii, tonul bârfitor și moralizator. Cronicarul e înțepător și cu un firesc humor popular. [...]

La usturătura cuvintelor se adaugă filosofia proverbelor acumulate ca la Creangă, de astă dată din izvor popular, mai puțin din Biblie: „Paza bună trece primejdia rea"; „melul blând suge la două mume", „capul plecat nu-l prinde sabia"; „... și se potriveau amândoi acești boieri într-o fire, după cum zice: «calul râios găsește copacul scorțos»; „cine face face-i-se"; „Nu bat cei mulți pre cei puțini, nici cei puțini pre cei mulți; ce numai cum va Dumnezeu", „Nădejdea Domnului este ca seninul cerului și ca încetul mării; acum este senin și se face nour; acum este marea lină și se face furtună"; „și s-au plinit atunce un cuvânt prost ce zice: «cu earba cea uscată arde și cea verde»."

Sunt și cugetări proprii și mai cu seamă adevăruri de politică națională, exprimate naiv, dar cu mult parfum arhaic și într-o adevărată sforțare de construcție poetică. [...]

Niculce își însoțește cugetările cu vaiete bătrânești ce dau cronicii acel aer de vechime și inocență:

„Oh! oh! oh! Săracă țeară a Moldovei, ce nenorocire de stăpâni ca acesta ai avut! Ce sorți de vieață ți-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce se trag până astăzi în tine, Moldovă!; oh, oh, oh! Vai, vai, vai de țeară! Ce vremuri cumplite am ajuns, și la ce cumpănă am căzut. Doară Dumnezeu de a face milă!..."

Astfel își frânge cronicarul mâinile de-a lungul letopisețului, văietându-se și creându-se pe sine ca tip al boierului cu jale de țară. Însă jălaniile lui nu vin din pură sentimentalitate patriotică. Niculce e bârfitor, răutăcios ca bătrânii, încondeietor bufon al lucrurilor, așa că pagina întreagă e o comedie înaltă alunecând de la reaua cârcotire la patriarhala plângere. Acel „oh, oh, oh" dintâi, atât de citat pentru onestitatea lui, vine după un portret caricatural al lui Dumitrașco vodă, adevărat pamflet.

Această complexitate pamfletară făcută din ciudă și vaiete, din coloare și încărcătură se va regăsi în numeroasele portrete de domni. [...]

La Niculce se descoperă o tehnică încheiată a portretului în care intră câteva note tipice: o însușire sau o anomalie fizică, starea

intelectului, predispoziția etică; o însușire sau o scădere morală, un tic, un obicei, totul dozat, ritmic și rotit în jurul unei virtuți sau diformități substanțiale. Portretul niculcian stă la mijloc, între caricatură și tablou.

Și mai neted se arată talentul înnăscut al lui Niculce în fragmentele epice, în scurtele momente în care viața unui om e surprinsă în chiar desfășurarea ei. Duca mazilit, pe când, gospodar, își număra oile, Duca mergând cu boierii pe gios „pe lângă împărăție pe ulițele Iașului", nunta Catrinei lui Duca (amestec de Delacroix și Raffet) cu danțuri prin ograda curților domnești când un vornic mare purta un cap de dant și alt vornic mare purta alt cap de dant, îmbrăcați în „șarvanale domnești", acestea și altele sunt neuitate tablouri. Iar în răpirea lui Duca nu e numai coloare, ci și întâiul fenomen de realism nuvelistic din literatura română, cu transcrierea întocmai a reacțiunilor eroilor. [...]

Și este, în darul de a caracteriza anecdotic, ceva din limbuția de mai târziu a lui Ion Ghica. Purtarea pe uliți a lui Mavrodin paharnicul, călare, însă întors, cu coada calului în mâini, silit a pronunța corect: „cal murg la fântâna Bordii", care la el sună „Alogo sto funtina Bordi"; acrobațiile lui Dediul spătariul care sărea peste trei cai o dată; breslașii care strigă în gura mare lui Mihai Racoviță: „Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai..."; Ilie Cantacuzino, scos noaptea din așternut și purtat pe uliți, mustrat de zapcii cu: „Ține-te, cerbule, cu coarnele cele boure...!" iată numai câteva specimene de astfel de anecdotică.

Afară de aceasta Niculce are vederea proaspătă, poetică, a omului necărturar, cu apercepția firesc metaforică. Despre tabăra rusească, în noapte, se spune: „Se vedeau focurile ca stelele". Grozăvia canonadei e evocată cu imagini țărănești: „... și și-au așezat toate pușteле cele mari, și au început a se batere pre vrăjmaș, cât nu se vedeau razele soarelui, și se întunecase lumea de nu se vedea om cu om, ce numai se vedea para cum eșia din puște ca cum ar arde niște stuh mare, trestie, pe niște vânt mare, așa se vedea focul eșind din puște". Fără să se încurce în detalii, scutit de acea prolixitate caracteristică cronicarilor în genere, obscuri fiindcă nu nimeresc adevăratul raport dintre lucruri, Niculce e viu pretutindeni, familiar, intuind generalul în particular, într-un gest, într-o schimbare a feței. Turburarea

pârâtului și mazilitului Duca e descrisă fiziognomic: „Eară Duca vodă nu putea nimic să mai răspundă, de rușine și de frică; numai ce schimba fețe; uneori se făcea roșu, uneori galbân".

(G. CĂLINESCU, *Cronicarii moldoveni*, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 28–30)

Colegul de divan al lui Nicolae Costin, Ion Neculce, ocupă, prin resursele nesecate ale darului său de povestitor, locul cel mai de frunte pe linia ascendentă a cronicarilor moldoveni. [...]

Așezându-se să scrie, ca un moșneag înțelept și sfătos ce era, toate cele trecute, pentru ca „frații săi cetitori" să știe „a se ferire de primejdii", Neculce are, în ciuda vârstei, un suflet cald, în care amintirile păstrează toată prospețimea lor. Timpul șterse mărunțișurile vieții, lipsite de interes, dar icoanele și pătaniile care-l impresionaseră mai puternic se desprind din amintire vii, ca în clipa în care le-a văzut de aproape sau le-a trăit intens.

Cronica lui Neculce, în continuarea cronicei lui Miron Costin, înfățișează una din fazele cele mai dramatice ale istoriei moldovenești: epoca de prăbușire a domniilor moldovenești și începuturile domniilor fanariote. În dezlănțuirea războaielor crâncene dintre creștini – germani, poloni și ruși – de o parte și turci de altă, domniile moldovenești cad ca frunzele vânturate în furtuni. Sunt pagini încordate de intrigi, de decădere națională, de umilință deprimantă, pe care le simțim din tablourile sumbre pe care ni le înfățișează cronicarul. Iată, bunăoară, într-un loc pe domnul Moldovei și pe cel al Țării Românești chemați la sfat în cortul pașei la Hotin, pentru ca pașa să răcnească la ei și să „scoată hangerul ca să-i lovească". Iată, într-alt loc, pe Antonie vodă, care a făcut mult bine țării, închis și chinuit de turci în temniță „și l-au bătut și l-au căznit în fel de fel de cazne; până și tulpanuri subțiri îl făcea de înghițea și apoi le trăgea înapoi, de-i scotea mațele pe gură. Și l-au făcut de au dat o mie de pungi" ca să scape. Și „după ce l-au slobozit turcii și s-au apropiat de casă, și numai ce

au văzut că-i arde și casa". Uneori tragicul se împletește cu comicul ca în dramele shakespeariene. [...]

Scenele povestite de cronicar sunt pline de mișcare, ca, de pildă, aceea a răzvrătirii poporului împotriva grecilor, în care cronicarul vădește și un deosebit simț pentru psihologia maselor și un rar dar de a evoca. [...]

Neculce are un extraordinar dar de a prinde psihologia maselor în mișcare. Se străvede în scrisul lui ochiul ager al hatmanului de oștire moldovenească, atent la toate mișcările și la toate situațiile, prinzând din învălmășeala mulțimilor tot ceea ce poate da povestirii sale contur și coloare. E neîntrecut în descrierea bătăliilor. Lupta de la Stănilești este ca un adevărat ziar plin de detalii senzaționale. De la deschiderea ostilităților cu răscoala mahalalelor și a slujitorilor din casele boierești împotriva turcilor din Iași (tăierea negustorilor și spargerea prăvăliilor: „băcăliile sta vărsate pe ulițe de era sătui și copiii; strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele") până la tragicul act final când moldovenii, văzând din obuzul rusesc tătarii încărcați de pradă, se „slobozea asupra lor, ca să-și scoată robii" și când „ghinărarul Șeremet" îi împiedica „să se bată cu tătarii, că ei au făcut pace" cu ei, spre deznădejdea moldovenilor („Deci moldovenii au început a strigare și a-l blăstemare și a zicere cum n-or merge ei să se bată, că ei își văd părinții și femeile și feciorii lor robi la tătari, de-i auzea cu urechile cum îl blestema") – de la început până la capăt, Neculce evocă scene de un dramatism încordat. Toate mișcările și toată zarva luptei defilează ca într-un film colorat subt ochii cititorului: dispozitivul de bătaie al armatelor creștine, tactica de luptă a rușilor și a turcilor, erorile de strategie comise și viclenia lui Lupu Costachi care se înțelesese pe ascuns cu turcii; desfășurarea atacului, bravura „ghenarărului neamț Vitman", care a căzut răpus de o „pușcă turcească", pe când își îmbărbăta grenadirii la atac; împresurarea armatei creștine; înflămânzirea rușilor, tatonările păcii; stăruințele depuse de ghenărarii nemți, de Dumitrașco vodă și de boierii moldoveni pe lângă țar ca să continue lupta; condițiile păcii, acceptarea lor – și, în sfârșit, exilul moldovenilor. Lui Neculce nu-i scapă nici unul din acele amănunte care însuflețesc narațiunea și câștigă interesul cititorului. [...]

Neculce are un mare talent de povestitor: știe să găsească totdeauna cuvântul potrivit pentru fiece situație și să concentreze tot interesul povestirii în jurul unui eveniment, al unei stări sociale sau al unei personalități pe care o evocă cu toată limpezimea.

Predilecția hatmanului cronicar pentru aspectul dinamic al vieții, de care am vorbit mai sus, se vădește și în portretele sale. Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calități sufletești sau trăsături fizice, cât mișcarea. Portretul lui Petru cel Mare capătă viață proprie tocmai prin prinderea ticului: „cam arunca câte o dată din cap fluturând", și prin acțiune: „umbla de multe ori ca un om de rând, pe jos fără alai, numai cu două, trei slugi... că se tindea cu amândouă mânile și cuprindea pre Dumitrașco vodă de grumaz și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pe un fiu al său". [...]

În această înfățișare vie, dar senină, a faptelor, nedeformate de aburii patimei, sufletul bătrânului, sub povara amintirilor, zvâcnește adesea în sfaturi înțelepte pe care le oferă cu duioșie comunicativă, din prisosul unei vieți bogate în experiențe, ori de câte ori se ivește prilejul „iubiților săi cititori tineri" sau „fraților săi moldoveni". [...]

Cronica lui Neculce înfățișează însă un interes deosebit și din punctul de vedere lingvistic. În evoluția limbii noastre literare ea croiește un drum nou. Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și după ei Dimitrie Cantemir au căutat să creeze un stil savant cu o structură sintactică modelată după tipare latine. Neculce, însă, care n-a avut parte să-și petreacă copilăria și tinerețea în școlile iezuite ale Poloniei, fiindcă, pe vremea când putea să o facă, îngrozit de decapitarea tatălui său, se afla pribeag în Țara Românească, scrie în limba bătrânească a timpului său, ușor influențată de limba înaintașilor cronicari, dar cu rădăcini adânci în limba populară. Stilul lui nu are acea simetrie a părților, acel ritm armonios, acele inversiuni calcate după topica latină pe care le întâlnim la Costinești și mai ales la Dimitrie Cantemir. La el nu găsim acea abundență de determinări adjectivale așezate înaintea substantivului, acele construcții brachilogice, acele *syllepse*, acele construcții *hyperbate* (cu separarea cuvintelor, unitare însă din punct de vedere gramatical). În cronica lui Neculce limba curge limpede ca izvorul de munte, pe albia vorbirii populare, ca la Ispirescu și la Creangă, obținând prin simetria părților un ritm armonios. [...]

Semnificativ în psihologia limbii din vremea lui Neculce și caracteristice pentru acea epocă de mari furtuni este mulțimea

expresiilor plastice pentru a reda ideea de primejdia vieții, – „în cumpăna pierii", cum zice el – toate în legătură cu cuvântul *cap*. Lui Duca-vodă boierii stau *să-i mănânce capul*. Boierii se temeau să strice țara că pe urmă *a cădea greu în capetele lor; și-a băgat capul* pentru voia banilor; *a plăti cu capul; și-a pus capul*; Lupul Vornicul s-a dus cu *capul în mână* în cortul vizirului; un altul *și-a adus capul la poala împărătiei*; o blană de Mosc neagră *i-a scos capul* lui Duca-vodă, căci împăratul *l-a ertat de cap*; boierii pribegi se duc să-și *prinză capetele printr-alte țări*. Sunt expresiuni din enunțul vieții în care tresare fiorul morții. Este tragedia Moldovei de la începutul veacului al XVIII-lea transcrisă în limbă. [...]

Am apropiat mai sus pe Neculce de marele romancier istoric Sadoveanu. Într-adevăr este o afinitate sufletească între boierul cronicar de la începutul veacului al XVIII-lea și între cel mai de seamă povestitor al vremurilor noastre. Sadoveanu însuși, care avea să găsească în paginile lui Neculce viziunea multor romane ale sale, în discursul de recepție la Academia Română, mărturisea această afinitate, punând alături de Neculce pe Ion Creangă, printre precursorii săi. Cu intuiția lui artistică, Sadoveanu a avut dreptate alăturând pe cei doi mari povestitori care, prin factura lor stilistică și prin caracterul limbii lor, stau mai aproape de popor.

(N. CARTOJAN, *Cronicarii moldoveni: Ion Neculce*, în vol. *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Fundația „Regele Mihai I", București, 1945, p. 189, 192, 194–197)

Neculce întrece pe toți autorii din epoca veche a literaturii noastre prin talentul său de scriitor. Să vedem în ce constă acest talent, pe care i l-au recunoscut tot felul de oameni: istorici și critici literari, poeți și prozatori, simpli cititori ai cronicii lui etc.

Valoarea literară a unei opere științifice, cum sunt, prin natura lor, scrierile istorice, poate izvorî, într-o măsură mai mare ori mai mică, din însuși conținutul ei. Este tocmai cazul cronicii lui Neculce. Dragostea sinceră de țară a autorului, manifestată sub aspecte multiple (ura contra asupritorilor turci, atașamentul față de țara

Moldovei, înțelegerea pentru nevoile și suferințele poporului său etc.), interesul și curiozitatea de a ști ce se întâmplă peste hotarele patriei, cu scopul de a-și informa cititorii și a le îmbogăți astfel cunoștințele, dorința de a învăța pe oameni, cu ajutorul faptelor istorice, cum să se poarte în viața lor publică și particulară: toate aceste lucruri și multe altele, asemănătoare, contribuie incontestabil la crearea impresiei, pe care ne-o lasă lectura cronicii lui Neculce, că ne găsim în fața unui scriitor și nu a unui istoric propriu-zis.

Dar un astfel de material nu are prin el însuși valoare literară. Dovadă, operele similare ale predecesorilor, contemporanilor și urmașilor, care, în general, nu diferă prea mult de a lui Neculce prin conținutul lor și sunt, cu toate acestea, departe de a produce în noi [illegible]ii de ordin estetic. Pentru a deveni literar, materialul faptic și [illegible] trebuie văzut cu ochiul unui scriitor autentic și, în consecință, redat cu mijloace scriitoricești. Neculce a avut un astfel de ochi, care l-a ajutat să trăiască, cu mintea și cu inima sa, tot ce a văzut el însuși și tot ce a auzit de la alții și, în același timp, să pună pe cititori în situația de a trăi și ei cele povestite de dânsul.

Să vedem care sunt elementele măiestriei artistice a cronicarului nostru. Lectura, fie și superficială, a cronicii lui Neculce, impresionează de la primele pagini prin participarea mereu vie, nu numai intelectuală, ci și afectivă, a cronicarului la bogata și variata prezentare a evenimentelor și oamenilor despre care vorbește de-a lungul operei sale. Rareori povestirea sau descrierea are la el un caracter de simplă relatare, mai mult ori mai puțin rece sau neutrală. Evenimentele și acțiunile de tot felul, el le vede prin oameni care le săvârșesc, ceea ce îl determină să ia mai totdeauna atitudine, să comenteze, să reflecteze și să-și manifeste sentimentele pe care i le provoacă atât faptele, cât și autorii lor. Așa se explică marea vioiciune a expunerii și, drept urmare, impresia pe care o avem tot timpul că prin fața noastră se perindă, ca într-un vast caleidoscop, oameni în continuă mișcare. Situațiile și scenele cu ajutorul cărora cronicarul scoate în evidență o anumită trăsătură psihologică sau marchează un moment important în desfășurarea unei acțiuni sunt prinse pe viu cu o rară artă. Deseori ai impresia că Neculce procedează ca un regizor de astăzi, preocupat, în primul rând, de efectul pe care trebuie să-l producă scena înfățișată. Să se compare, în această privință, întâlnirea dintre vizirul

Chiupriuliul și Gheorghe Ghica, fostul lui prieten din copilărie (legenda a XXXVII-a din *O samă de cuvinte*), sau organizarea meșteșugită a răfuielii dintre domnul Munteniei (Grigore Ghica) și adversarii lui (cap. I al cronicii). [...]

La fel de plastice, adesea lapidare, sunt portretele, iarăși foarte numeroase, în general simple schițe, dar cu atât mai expresive, datorită, între altele, și faptului că cronicarul nu-și ascunde nici simpatia, nici antipatia pe care i-o inspiră personajul respectiv. Trăsăturile fizice se împletesc, de obicei, cu cele psihice, lăsând deseori impresia că corespund pe deplin unele altora. [...]

Neculce se servește de procedee stilistice simple și sobre, la fel cu toți scriitorii populari. Stilul lui este, de obicei, direct, adică propriu: spune lucrurilor pe nume, așa cum face masa cea mare a vorbitorilor, neinfluențați de teorii estetice sau de modele literare consacrate. Expresiile figurate, care există totuși în opera cronicarului, nu sunt sau nu fac impresia a fi creații personale, întrucât aparțin limbii întregului popor, unde au intrat pe măsură ce au luat naștere în condiții determinate, devenind cu timpul, un bun obștesc al colectivității lingvistice. Foarte personală, datorită talentului artistic, este numai utilizarea lor, conform cu necesitățile exprimării, dictate de conținut. Iar atunci când Neculce creează el însuși procedee stilistice (ipoteză pe care trebuie s-o admitem, chiar dacă nu putem totdeauna s-o dovedim concret), ele nu diferă prin nimic esențial de cele populare, fiindcă sunt produsul unui om care s-a identificat, în ce privește arta literară, cu poporul. De aceea nu-i posibil, în general, să distingem nici măcar cu o certitudine foarte aproximativă, creațiile stilistice personale de cele anonime, comune tuturor vorbitorilor. Avem exact aceeași situație ca la Creangă, scriitor de asemenea popular în sensul arătat aici și cu care Neculce seamănă foarte mult. Acești doi scriitori sunt cei mai autentic populari din întreaga noastră literatură, tocmai prin faptul că și-au însușit, bineînțeles fără intenție și fără să-și dea seama, mijloacele artistice ale povestitorilor populari anonimi, pe care, grație talentului lor excepțional, îi întrec din punctul de vedere al măiestriei literare [...]

Un loc destul de important în procedeele stilistice ale lui Neculce ocupă sentințele, maximele și proverbele. Iarăși o particularitate a stilului popular, care îl apropie din nou de Creangă.

Potrivit concepției sale teologice, cronicarul nostru recurge uneori la textele religioase, ceea ce autorul *Amintirilor din copilărie* nu face. Dar această deosebire este mai mult aparentă. Pentru Neculce, ca și pentru masele populare, nu prezintă importanță izvorul înțelepciunii exprimate cu ajutorul formulelor vechi și consacrate, devenit bun al tuturora: și experiența milenară a practicii vieții și cărțile așa-zis sfinte sunt, pentru oamenii care cred, într-un fel sau altul, în prescripțiile bisericii, tot produsul voinței lui Dumnezeu. [...]

Folosirea înțelepciunii altora sub forma citatelor din cărțile sfinte, din filosofi și din proverbele populare n-are, în intenția lui Neculce, scopul pe care putem și chiar trebuie, în mod obișnuit, să-l presupunem, acela anume, de a împodobi stilul cu flori culese din grădina altuia. Concepția sa teologică îi servește adesea și ca formă de critică politică și socială care, dată fiind atmosfera spirituală a epocii, putea duce la rezultatul scontat de dânsul.

Tot așa cred că trebuie să interpretăm nu numai citatele biblice și pe cele filosofice (acestea din urmă cu un puternic colorit religios), ci și maximele, zicalele etc. populare. Neculce simte nevoia de ordin politic (sau dacă vreți, pedagogic) de a întări cu ajutorul unor autorități consacrate, adevărurile la care a ajuns singur, prin simpla observare a oamenilor și a evenimentelor. În cazul proverbelor, el ține, uneori, să adauge, cu o ironie ușor malițioasă, îndreptată contra celor vizați de dânsul, că sunt „cuvinte proaste", care trebuie crezute totuși, așa cum face el însuși (cu „firea lui cea proastă"), fiindcă prea se potrivește conținutul lor cu faptele și cu situațiile înfățișate în cronică.

Cu proverbele seamănă, atât prin fixitate, cât și prin caracterul lor strict popular, formulele cu care Neculce anunță în mod perifrastic încetarea din viață a cuiva: „au plătit datoria cè de opștie", „pân' s-au plătit și el datoria lumască, de-au murit", „au plătit datoria, dup-obiceiul acestii lumi", „și-au plătit și el datoria acestii lumi, cea strămoșească"; „s-au schimbat și el din viața aceasta lumască".

Frecvente sunt și anticipările: cronicarul cunoaște toate evenimentele pe care le povestește, le vede în desfășurarea lor până la capăt, și atunci, la fel cu toți povestitorii populari, previne pe cititor asupra unor întâmplări viitoare, folosind în acest scop iarăși anumite procedee stilistice, mai mult ori mai puțin consacrate. [...]

Un loc important printre procedeele artistice ale lui Neculce ocupă ironia, iarăși o caracteristică a stilului popular de totdeauna și de pretutindeni. Ea îmbracă forme multiple și variate, mergând de la simpla glumă, cu toate nuanțele ei, care o apropie, în largă măsură, de umor, până la izbucnirea mai mult ori mai puțin violentă a nemulțumirii: gradația este determinată de natura și forța sentimentului stârnit de faptele povestite.[...]

Despre arta literară a lui Neculce s-ar mai putea spune unele lucruri. [...] Lectura repetată a cronicii și studiul întreprins pe baza acestei lecturi m-au dus la concluzia, pe care sper că am documentat-o suficient, că Neculce este un scriitor prin excelență popular, în sensul larg și deplin al cuvântului.[...] El este, în ordine cronologică, cel dintâi scriitor artist al literaturii românești, precursor al lui Creangă, cu care prezintă multe și esențiale asemănări, cum cred că rezultă destul de clar din analiza limbii și stilului, precursor, într-un sens diferit, dar deopotrivă de important, al lui Mihail Sadoveanu, care vede în el un adevărat dascăl literar și dovedește aceasta în cele mai frumoase opere cu conținut istoric ale sale.

(Iorgu IORDAN, *Limba și stilul lui Ion Neculce*,
în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*,
E.S.P.L.A., București, 1958, p. 97–99,
101, 104–105, 110–111, 112–113, 116–119)

În ce privește vocabularul, limba folosită de cronicarul nostru prezintă puține elemente specifice moldovenești. Aceasta nu însemnează că deosebirile lexicale dintre graiurile celor două principate erau, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mai mici decât astăzi. Dimpotrivă, putem fi siguri că ele erau mai mari, întrucât, pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, vorbirea moldovenească și cea muntenească diferă tot mai puțin una de alta, sub toate aspectele, datorită condițiilor de viață, care, mai ales de la 1859 încoace, nu se mai deosebesc, ca odinioară, de la o provincie la cealaltă. Explicația faptului amintit este alta: conținutul cronicii lui Neculce cerea folosirea unui vocabular asemănător, dacă nu chiar identic, cu acel al operelor similare scrise de către munteni.

Marea majoritate a materialului lexical întrebuințat de cronicarul nostru (mă refer nu la cantitate, adică la mulțime, ci la circulație) aparține fondului principal de cuvinte al întregii limbi românești din timpul acela. La acest material, în cea mai mare parte de origine latină, se adaugă o serie, relativ bogată, de cuvinte împrumutate din diverse limbi (în primul rând slave, apoi turcești și maghiare), de asemenea comune vorbirii ambelor principate. Rămân, deci, un număr oarecum redus de elemente lexicale mai mult ori mai puțin specifice pentru graiul moldovenesc și, îndeosebi, pentru limba lui Neculce.

Așa stând lucrurile, în discuția privitoare la vocabular voi urmări nu aspectul regional, care, repet, contează prea puțin, ci anumite trăsături ale lui mai caracteristice.

Cea mai izbitoare dintre toate este aspectul lui arhaic. Un mare număr de cuvinte au încetat de mult să mai circule în limba întregului popor, iar altele, destul de numeroase, care continuă să trăiască în graiurile populare (de preferință moldovenești), au mai suferit modificări semantice, unele mai importante, altele mai puțin importante.[...]

Alături de elementele lexicale vechi sau învechite, și oarecum în opoziție cu ele, apar la Neculce destul de multe neologisme.

Fără să fi fost un om cultivat în sensul pretențios al cuvântului, cronicarul nostru a avut totuși deseori prilejul să cunoască, prin experiență personală directă, noțiuni și obiecte pe care marea majoritate a contemporanilor lui le ignorau și să-și însușească astfel termenii respectivi. I-a ajutat la aceasta, înainte de toate, șederea lui prelungită în Rusia și în Polonia. Această din urmă țară era, cum știm, catolică, ceea ce, pentru epoca feudală, însemnează cultură teologică și laică în limba latină. Cât despre Rusia, ea începuse, datorită marelui țar reformator Petru I, să se inițieze în cultura occidentală. De asemenea l-a ajutat pe Neculce să-și însușească un număr de neologisme contactul pe care l-a avut, în calitatea sa de boier mare și de înalt demnitar al statului, cu unii domni fanarioți, oameni, în general culți (mai ales, buni cunoscători ai limbii franceze). O parte dintre neologismele pe care le folosește cronicarul nostru trebuie să le fi cunoscut prin intermediul rușilor, la fel cu românii cultivați din primele decenii ale secolului al XIX-lea. Fac această afirmație bazându-mă nu numai pe faptul, amintit deja, că Neculce a trăit doi

ani în Rusia, ci și pe sensul unora dintre neologisme, care se dovedește a fi strâns legat de viața publică rusească din vremea lui. [...]

Numeroase sunt cuvintele rusești (și ucrainene) folosite de Neculce. Faptul se explică nu numai așa cum am arătat deja, adică prin șederea cronicarului în Rusia, ci și ca rezultat al unei influențe exercitate pe plan ceva mai larg. O parte dintre ele exprimă noțiuni pur rusești, pe care el le-a cunoscut la fața locului: vorbind despre condițiile specifice de viață din Rusia, trebuia să recurgă la termenii rusești respectivi. Altele circulau mai de mult în vorbirea unor pături sociale, întrucât conținutul lor ajunsese a fi cunoscut moldovenilor printr-un contact mai extins cu regiunile învecinate ale Rusiei (adică ale Ucrainei). Și aceste cuvinte pot, ba chiar trebuie să fie socotite drept neologisme în sensul etimologic al termenului: cuvinte noi din punctul de vedere al vremii lui Neculce, intrate, deci, relativ de curând în graiul moldovenesc și simțite ca atare, fie pentru că întrebuințarea lor era limitată la un număr restrâns de vorbitori, fie pentru că nu se încadraseră încă pe deplin în sistemul lexical moldovenesc. [...]

Foarte numeroase sunt și cuvintele venite din limba turcă. [...]

Limba folosită în actele oficiale emanate de la Constantinopol, precum și de către reprezentanții permanenți sau întâmplători ai Porții, era turca, și tot de această limbă se serveau conducătorii, de toate gradele, ai trupelor în relațiile lor cu localnicii. Asta însemnează că divanul domnesc, funcționarii mai mărunți ai curții, șefii autorităților din ținuturi și târguri etc. își însușeau, prin forța lucrurilor, terminologia politico-administrativă de origine turcească, pe care n-aveau cum s-o înlocuiască prin una românească.

Afară de aceasta, Neculce vorbește adesea, cu lux de amănunte, despre războaiele purtate de turci contra nemților, leșilor, rușilor, războaie la care participau, mai totdeauna, domnii țărilor noastre împreună cu oștenii lor. În descrierile respective, cronicarul trebuia să recurgă necontenit la cuvinte turcești, pentru a exprima noțiunile și obiectele cunoscute numai turcilor. De aceea și o parte destul de însemnată din terminologia militară întrebuințată de dânsul este de origine turcească.

În sfârșit, Neculce, atât direct (a făcut o călătorie la Constantinopol), cât și, mai cu seamă, indirect, prin turci sau prin moldoveni trăiți vreme îndelungată în capitala împărăției turcești, precum și prin unii domni fanarioți, a aflat diverse lucruri privitoare la condițiile de viață din Turcia și, o dată cu ele, și-a însușit cuvintele turcești respective. [...]

În ce privește gramatica, limba folosită de Neculce se caracterizează pe de o parte printr-o serie de particularități arhaice și, foarte puține, regionale, iar pe de alta prin aspectul ei popular foarte pronunțat. Dată fiind marea forță de rezistență a structurii gramaticale de-a lungul timpului, ne așteptăm să găsim deosebiri relativ neînsemnate atât față de graiul muntenesc din vremea cronicarului, cât și față de limba actuală.[...]

Caracterul popular al limbii folosite de Neculce iese la iveală cu cea mai mare forță în sintaxă. Se poate spune că, sub acest aspect, el nu se deosebește de un povestitor anonim din vremea lui sau chiar din zilele noastre decât prin atenția mai mare cu care construiește fraza, atenție firească la un cărturar ca dânsul. Dintre scriitorii de mai târziu, el seamănă foarte bine cu Creangă, a cărui sintaxă se conformează și ea regulilor limbii vorbite de masele populare. Deosebirile de la unul la altul sunt mai mult de amănunt și se explică cronologic: în cursul celor o sută cincizeci de ani care îi despart, regulile sintactice s-au îmbunătățit și s-au precizat, așa că autorul *Amintirilor* și *Poveștilor* s-a găsit într-o situație cu atât mai favorabilă, cu cât perioada veche a limbii noastre, în care a scris Neculce, se terminase definitiv și de mult în epoca lui Creangă.

O primă caracteristică, cea mai importantă, a sintaxei cronicarului nostru este predominarea frazelor construite prin coordonare față de cele construite prin subordonare; în majoritatea cazurilor, el întrebuințează propoziții principale, legate prin conjuncțiile coordonatoare obișnuite (*și, iar, de etc.*), întocmai ca în vorbirea populară și, adesea, în cea familiară (a oamenilor mai puțin instruiți). Legătura este mai mult formală: conjuncția (în special *și*) poate lipsi, fără ca prin aceasta construcția frazei să sufere vreo modificare, fie și neesențială. Este adevărat că prezența unei conjuncții (chiar a lui *și*, cea mai banală, fiindcă-i cea mai răspândită) între două propoziții coordonate schimbă ceea ce am putea numi ambianța stilistică a frazei; dovadă, faptul că scriitorii buni cunoscători ai limbii naționale sub toate aspectele ei (Sadoveanu, de pildă) folosesc amândouă procedeele

sintactice, după împrejurări (dictate de conținut) și cu efecte artistice diferite. Vorbirea populară n-a ajuns încă la acest stadiu de dezvoltare stilistică, și Creangă însuși, un foarte mare artist al limbii noastre, s-a limitat, de obicei, la fraza populară, chiar dacă i-a dat o mare amploare arhitectonică, fiindcă conținutul popular al operei sale cerea o formă de exprimare adecvată. În cazul lui Neculce, lucrurile se prezintă și mai clar în sensul arătat aici: fraza coordonată este la el oarecum regula generală. [...]

Am insistat așa de mult asupra caracterului popular pe care îl manifestă, la tot pasul, sintaxa limbii folosite în cronica lui Neculce, pentru motivul că el constituie trăsătura ei fundamentală. De altfel populare sunt și celelalte laturi, ale limbii lui Neculce. Căci ce alta însemnează, în realitate, afirmația, dovedită cu ajutorul unui bogat material, că cronicarul scrie în graiul provinciei lui natale? Pe vremea aceea nu exista o limbă literară în sensul de astăzi, adică unitară (măcar relativ) și îmbunătățită printr-o practică îndelungată, în ce privește regulile ei gramaticale. Între vorbirea maselor populare și aceea a clasei conducătoare nu existau aproape deloc deosebiri, nici chiar atunci când boierii erau (ceea ce se întâmplă foarte rar) oameni culți. Aceștia aveau, desigur, un vocabular mai bogat, construiau fraze mai complexe, dar, considerată în total, limba folosită de ei era, calitativ vorbind, identică cu a țăranilor. Dovadă, operele scrise de oameni eruditi în toată puterea cuvântului, cum au fost Miron Costin, stolnicul Cantacuzino sau Dimitrie Cantemir: aparent, limba lor se deosebește mult de a maselor populare, dar aceasta din cauză că ei se silesc din răsputeri să imite sintaxa unor modele străine (în primul rând latinești), ceea ce, în treacăt spus, nu reprezintă un câștig pentru limba noastră, și întrebuințează un vocabular bogat și felurit, impus de conținutul scrierilor lor. În ce privește însă fonetica, morfologia, fondul principal de cuvinte și chiar majoritatea regulilor sintactice, autorii citați nu se deosebesc de contemporanii lor țărani decât din punct de vedere cantitativ.

La Neculce nu constatăm, cu excepția vocabularului, nici măcar deosebiri cantitative. El scria cum vorbea, și vorbea la fel cu întreg poporul moldovenesc din timpul acela. Și dacă avem mereu impresia că vorbește totuși altfel, faptul se datorește talentului său literar.

Intervine, deci, o deosebire nu de limbă, adică de stil al limbii, ci de stil individual. [...]

Cronicarul nostru aparține acestei categorii de vorbitori, pentru motive care sper că rezultă clar din toată discuția precedentă. Textul cronicii lui prezintă foarte numeroase cazuri de fonetică sintactică, adică de grupuri sintactice scrise întocmai cum erau rostite. Așa se explică altă trăsătură caracteristică a limbii lui, aceea de limbă vorbită, care este, în realitate, un aspect, aparent deosebit, al caracterului ei popular. Căci limba populară are totdeauna aspect vorbit. [...]

Secolul al XVIII-lea, mai ales către jumătatea lui și după aceea, trebuie considerat ca o perioadă de trecere de la epoca veche la epoca nouă a limbii noastre și că această tranziție, care însemnează, de fapt, lupta între vechi și nou, se poate constata în cronica lui Neculce, unde șovăirile în redarea aspectului fonetic al cuvintelor, precum și folosirea a două, eventual a trei elemente gramaticale sau lexicale pentru același conținut, și invers, apariția unuia singur pentru mai multe conținuturi, sunt extrem de numeroase. Când și când trebuie să contăm, probabil, cu transcrieri tradiționale, necorespunzătoare realității lingvistice, sau cu greșeli datorate copiștilor, după cum am văzut de-a lungul discuției privitoare la fonetică, dar de cele mai multe ori avem a face, fără îndoială, cu o luptă între aspectul nou și cel vechi al aceluiași cuvânt sau al aceleiași forme gramaticale, luptă din care iese învingător aspectul nou.

Stadiul de dezvoltare a elementelor noi diferă de la caz la caz, dar evoluția ulterioară a limbii noastre, așa cum o cunoaștem din textele posterioare vremii lui Neculce, cât și înfățișarea ei actuală [...] arată lămurit că chiar inovațiile modeste din punct de vedere cantitativ au izbutit, până la urmă, să se impună.

(Iorgu IORDAN, Studiu introductiv la Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*, ediția a II-a, revăzută, E.S.P.L.A., București, 1959, p. LXVIII, LXX–LXXIII, LXXV, LXXIX, LXXX, LXXXVI–LXXXIX)

Prin ce seamănă Neculce cu Creangă sau mai bine zis Creangă cu Neculce? Înainte de toate, prin faptul că conținutul operei lor este,

oricum, popular. Nici la unul, nici la celălalt nu este vorba de probleme propriu-zise, de felul acelora pe care și le pun scriitorii cu scopul de a le rezolva din punct de vedere literar. Neculce povestește evenimente din viața Moldovei. La cele mai multe dintre ele a fost martor, și nu numai martor în sensul obișnuit al termenului, ci și participant activ. Vreme de circa 40 de ani, prin poziția lui în societatea moldovenească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Neculce, reprezentant al clasei boierești, a avut numeroase funcții, ajungând până la una dintre cele mai înalte, aceea de vornic al Țării de Sus. Majoritatea faptelor povestite de el sunt evenimente istorice, întrucât le săvârșesc sau participă într-un fel la ele oameni cu răspundere în viața publică a țării. Cu toate acestea, chiar atunci când consecințele privesc interesele ei vitale, cronicarul nu le prezintă, în general, altfel decât pe cele obișnuite, nu diferă de un contemporan oarecare al său decât prin talentul literar, care face, bineînțeles, ca povestirea să capete valoare și să trezească interes.

Situația lui Creangă este, din punct de vedere, mult mai clară, în sensul că, prin însuși conținutul operei sale, el este un scriitor popular. Dacă lăsăm la o parte povestirile, care sunt prin definiție producții populare, chiar când au un autor cunoscut, *Amintirile din copilărie* au și ele același caracter. Creangă povestește lucruri din vremea când el trăia în satul natal și simțea, gândea, vorbea și se comporta ca toată lumea din jurul lui. De altminteri, și așa-zisele povestiri, de pildă: *Stan Pățitul* sau *Ivan Turbinca*, sunt tot un fel de povești populare. Aș putea merge chiar mai departe și să consider, într-un anumit sens, tot ca poveste și nuvela, cum i se spune adesea, *Moș Nichifor Coțcariul*.

„Popularitatea" acestor doi scriitori se manifestă însă și prin modul de a comunica lucrurile văzute și trăite de dânșii. Afirmația aceasta este tautologică, pentru că unui conținut popular nu-i poate corespunde, cel puțin teoretic, și în mod just, decât o exprimare populară. Neculce și Creangă sunt scriitori populari și din acest punct de vedere. Ei folosesc vorbirea moldovenească din epocile respective. [...]

Altă particularitate, care nu interesează exclusiv pe lingviști, constă în faptul că, datorită tocmai conținutului operei lor, acești doi scriitori „vorbesc", nu „scriu", atunci când povestesc. Ei nu se gândesc la un viitor cititor, ci au în minte, oarecum, în fața lor, niște ascultători, și de aceea vorbesc cum ar fi vorbit oricare dintre ascultătorii lor,

indiferent de talent ș.a.m.d. Bineînțeles, din cauza talentului, felul acesta oricare, banal, sub aspect strict lingvistic, de a se exprima capătă forme artistice pe care le cunoaștem și le apreciem cu toții. Pe lingviști îi interesează oralitatea limbii amândurora în sensul autenticității, nu totdeauna perfecte, dar foarte aproape de perfecțiune, a vorbirii folosite de Neculce și Creangă.

Prin ce mai seamănă acești doi scriitori? Prin talentul lor, calitate înnăscută, care le-a creat un loc de frunte în istoria literară românească. Dar și aici trebuie să invocăm caracterul popular al operei lor. Creații stilistice, în sensul strict personal, aproape nu găsim nici la Neculce, nici la Creangă. Amândoi recurg la expresiile, locuțiunile etc. existente de multă vreme în limba de toate zilele folosită de orice vorbitor. Pe ei însă talentul i-a ajutat să le folosească altfel, adică mult mai bine. Se știe că povestitorul humulestean apelează foarte des la proverbele și zicalele atât de numeroase și de plastice din vorbirea populară. La fel, Neculce, care pune însă destul de des la contribuție și cărțile religioase, în primul rând Biblia. Interesant este că, ori de câte ori întrebuințează citate – așa le denumește George Călinescu, biograful lui Creangă, care vorbește chiar de erudiția acestuia, pornind, evident, de la ideea că citatele constituie o particularitate a filologilor, eruditi, aș zice, prin definiție – el se simte obligat să facă trimiterile respective (obicei iarăși specific al filologilor). Când reproduce un proverb sau o zicală, care se potrivește fie faptului povestit, fie persoanei în speță, de ex.: „Pielea rea și răpănoasă ori o bate ori o lasă", sau „Când e brânză, nu-i bărbânță", Creangă adaugă „vorba ceea", care este un echivalent al izvorului citat de filologi etc., etc. Neculce procedează la fel, dar întrebuințează alte formule, aparent mai „savante", „precum dzice", „după cum dzice" „cum ne dzice Scriptura", „cum dzice Christos la Evanghelii", sau „precum mărturisește David proorocul". Deosebirea, de ordin mai mult exterior, se explică, în primul rând, prin atmosfera spirituală a epocii în care s-a format și a trăit fiecare.

În calitatea lor de moldoveni, amândoi cultivă ironia într-o măsură mai mare decât de obicei, dacă ne referim la întreaga noastră literatură. Ironia noastră este o caracteristică a felului de a vorbi popular. Țăranii, se știe, folosesc des ironia și aluziile, cum se vede mai cu seamă din anecdotele și povestirile populare.[...] Neculce

întrece pe Creangă, dar nu din cauză că talentul său ar fi mai mare, ci datorită condițiilor oarecum extra-literare ale cadrului prezentat în cronica sa. Astfel el este și un excelent portretist. Portretele sale, foarte numeroase, au mai toate o nuanță moralistă, care ne amintește de moraliștii Occidentului din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în sensul că înfățișează pe oameni dintr-un punct de vedere oarecum critic, bazat pe observația atentă a comportării lor, precum și pe o concepție etică despre lume, despre viață. În expresia propriu-zisă, pasajele corespunzătoare din cronică sunt tot populare, nu diferă prin nimic de povestirea curentă a evenimentelor. [...]

Asemănările multe și profunde dintre Neculce și Creangă izvorăsc dintr-o înrudire electivă, de natură individuală și totodată colectivă, dacă-i pot spune așa, în sensul că trăsăturile lor psihologice strict personale s-au grefat pe cele specifice ale moldovenilor în general. Cred că pot invoca în sprijinul acestei familii numele celui de-al treilea mare povestitor al literaturii noastre: Mihail Sadoveanu, care seamănă cu Neculce și cu Creangă nu pentru că i-a avut ca „învățători" în activitatea sa scriitoricească, ci din cauza aceleiași înrudiri elective de care am amintit.

Pentru un bun cunoscător al psihologiei moldovenești, acești trei reprezentanți străluciți ai scrisului nostru național nu puteau fi judecați după opera lor, decât ca moldoveni. Întocmai cum I.L. Caragiale, de pildă, nu putea să fie privit din același punct de vedere, decât ca muntean.

(Iorgu IORDAN, *Neculce, precursor al lui Creangă*, în *Cronica*, nr. 36, Iași, 6 septembrie 1974, p. 1, 6)

Cronicile din prima jumătate a secolului al XVIII-lea din Țara Românească și din Moldova, adesea anonime, sunt cronici de Curte scrise în favoarea unui domnitor, ceea ce le coboară, cu unele excepții, interesul documentar, cât și pe cel literar. Acela care, reluând tradiția secolului anterior, a izbutit să ridice istoriografia la cel mai înalt nivel artistic este Ion Neculce, adevăratul continuator al lui Miron Costin. Fără să-și încerce puterile în literatura propriu-zisă ca Dimitrie

Cantemir, Neculce a făcut pentru literatură mai mult decât pentru istorie și el este întâiul scriitor care a servit urmașilor nu numai ca izvor, dar chiar ca model, până în zilele noastre (lui Mihail Sadoveanu, de exemplu). [...]

Ceea ce face farmecul legendelor lui Neculce este conținutul lor educativ fără ostentație sau cumpănit anecdotic, epicul cuminte, bătrânesc, narațiunea simplă, populară. E lesne de înțeles de ce legendele din *O samă de cuvinte* au fost atât de citite și prelucrate de scriitorii din secolul următor. Aceștia au găsit fără multă zăbavă subiecte de-a gata, necesitând doar versificația pentru a fi transformate în cântece, balade sau poeme. De cele mai multe ori însă, observație care nu s-a făcut, legendele lui Neculce pierd din autenticitate în prelucrările poeților, păstrându-și mai departe adevăratul parfum numai în original.

Este interesant că autorul este conștient de caracterul semireal al legendelor sale și dacă a ținut să le încredințeze scrisului n-a făcut-o din motive neapărat istorice, științifice, cât din plăcerea de a transmite urmașilor niște tradiții care altfel s-ar fi pierdut. Legenda întemeierii mănăstirii Putna, când Ștefan cel Mare ar fi ucis un copil de casă care trăsese cu arcul mai departe decât el, o descifrase Neculce într-o inscripție pe un clopot. Versificând-o în *Altarul mănăstirii Putna*, Alecsandri n-a adăugat povestirii nimic deosebit. Alecsandri neglijează a doua parte a legendei, despre paharul de jasp al lui Ștefan, spart de niște zlotași în a treia domnie a lui Mihai Racoviță, pe vremea egumenului Mihai Chisăliță. Motivul a fost tratat de D. Bolintineanu în *Cupa lui Ștefan*, în chip convențional, retoric. Tot Bolintineanu a scos două poezii: *Mama lui Ștefan cel Mare* și *Daniil Sihastru* din legenda neculciană nr. 5. Aici poetul sare peste amănuntul cel mai important, cu neamțul care a alungat pe turci de pe muntele din fața cetății, ochind cu tunul în țeava unui tun inamic și în boldul cortului împărătesc. C. Negruzzi a luat ca punct de plecare în poemul său *Aprodul Purice* legenda nr. 6, Alecsandri, în *Movila lui Burcel, Dumbrava Roșie* și *Visul lui Petru Rareș*, legendele nr. 8, 9 și 12. În afară de aceste subiecte, *O samă de cuvinte* mai conțin și altele, mai puțin cunoscute, nu mai puțin demne de reținut. În legătură cu Petru Rareș se povestesc două anecdote, pe nedrept ignorate de scriitorii de mai târziu. [...]

Un bun subiect de nuvelă oferă legenda nr. 22. Fiica lui Radu (Mihnea) a fugit pe fereastră din curtea domnească de la Hârlău cu o slugă și s-a ascuns în codru. Voievodul a făcut „năvod" de oameni și a prins-o la un loc numit Fântâna cerbului. Slugii i-a tăiat capul, iar pe ea a trimis-o la mănăstire, de a călugărit-o. C. Negruzzi reia episodul în *Flora română*. [...]

O legendă despre capriciile lui Ștefăniță Lupu, care se amuza silind pe boieri să încalece pe cai sălbatici fără frâu, aflată și în letopisețul Bălenilor, a servit ca izvor poeziei lui George Coșbuc: *Ștefăniță vodă*.

Excelente sunt anecdotele despre Gheorghe Ștefan. Rămas văduv, acesta s-a însurat cu o jupâneasă săracă, poprindu-i rădvanul în drum spre Iași și înturnându-l, fără voia ei, spre casa lui. Mai pe urmă, umblând prin țări străine, o urâse și-o înlocuise cu o slujnică de altă naționalitate. [...]

Toată arta de povestitor a lui Neculce se relevă în legenda despre Gheorghe Ghica, urmașul la tron al lui Gheorghe Ștefan. Subiectul e de basm oriental și de nuvelă. [...]

Biografia lui Nicolae Milescu din legenda nr. 43, beneficiind de același fabulos oriental, pune totuși în lumină caracterul aventuros al învățatului moldovean. Este interesantă metamorfoza numelui eroului: Neculai Milescu Spătarul la început, prins cu vicleșug, se transformă în Neculai Milescul; după pedeapsă i se spunea Nicolai Cârnul, iar la sfârșit numai Cârnul, căci celebritatea lui se datora, cel puțin pentru Neculce, în bună parte semnului ce i se făcuse la nas.

În *O samă de cuvinte*, Neculce se manifestă ca un scriitor propriu-zis, indiferent dacă era conștient sau nu de acest lucru (el credea, desigur, că face operă documentară). În *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, preocuparea de istorie este mai mare, fără ca reconstrucția, în primul rând literară, să lipsească. Intenția cronicarului nu a fost să alcătuiască o lucrare de informație, ci să scrie o operă personală, bizuită pe fapte trăite. „Nu i-au mai trebuit – mărturisește el – istoric străin, să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa". Cronica lui Neculce are în cel mai înalt grad caracter memorialistic și ca atare intră în întregime în sfera literaturii. [...]

Dragostea de țară a cronicarului străbate letopisețul și nu pierde nici un prilej de a se manifesta. Important pentru literatură este că

patriotismul lui Neculce nu se rezumă la simple declarații, ci la forma unor strigăte de durere, psalmodice:

„Oh! oh! oh! Săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață ț-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astăzi în tine, Moldovă!..." [...]

Cu spiritul său acut de observație și cu filosofia vârstei la care scrie, Neculce știe să aleagă întocmai ca un romancier din mulțimea datelor aspectele esențiale și să le înfățișeze concret, nu cu obiectivitatea mai mult sau mai puțin indiferentă a istoricului, ci cu reacția sufletească vie, cu comprehensiune sau revoltă, cu duioșie sau ironie, cu atașament sau sarcasm, într-un comentariu de martor, cele mai adesea ori chiar de actor implicat în desfășurarea faptelor. Chiar când întâmplările sunt numai auzite de la cineva sau citite, Neculce le povestește în așa fel, încât, ca autorul dramatic, dă iluzia maximă a realității și actualității.

Iată scena alegerii lui Dabija ca domnitor. Toma și Iordache Cantacuzino o aranjaseră mai înainte cu nepotul lor, cupariul Rusăt cel bătrân:

„Și ieșind boierii înaintea vizirului, se ține cel di cela să-i aleagă la domnie. Iar Dabija vornicul nemică nu știe, nici în gând nu-i era. Ce cum intrară boierii în casă la vizirul, fiind lucrul tocmit și aședzat cu cupariul, și întrebă vizirul care este Dabije. Și arătându-l boierii, l-au și îmbrăcat cu caftan de domnie. Iar alți boieri ce trăgè nedejdè domnii au rămas numai cu nădejdea".

S-ar crede că autorul se afla la fața locului. [...]

Din punct de vedere literar, ceea ce se remarcă în primul rând la Neculce este darul povestirii. Nu numai în *O samă de cuvinte* sunt narațiuni epice și anedote, ci și în letopiseț. [...]

Alături de darul povestirii, Neculce are, ca nimeni altul până la el, darul portretizării figurilor evocate, însușire de romancier. Personajele sale istorice sunt în marea lor majoritate eroi de roman. Chiar atunci când aceștia nu sunt personalități istorice și n-au roluri epice, cronicarul știe să le creioneze fizionomia și să le sugereze caracterul printr-un gest, o acțiune simplă, o predispoziție, un obicei, un tic. Când însă eroul e complex, atunci autorul îl relevă sub toate laturile, fizic și moral, comentându-i fiecare trăsătură, ca

într-o fișă caracterologică labruyeriană. Neculce zugrăvește figurile celor 14 domnitori de care se ocupă ca Suetoniu în cartea celor *Doisprezece cezari*, făcând loc încă și altor fețe, în unele cazuri rămase până astăzi exclusiv în caracterizările lui, ca aceea a mitropolitului Dosoftei. [...]

Neculce nu se mulțumește să înfățișeze personaje istorice din afară, indiferent, el ia atitudine nu numai față de faptele lor, ci și de însușirile lor morale, pe care încearcă să le generalizeze, să le reducă la unitate, stabilind astfel o variată galerie de tipuri. Procedeul e mai puțin al istoricului și mai mult al romancierului, dar, tipizând, cronicarul nu pierde din vedere trăsăturile individuale, concret istorice, ceea ce-l menține în limitele adevărului și în același timp ale artei.

Alte elemente care contribuie la realizarea impresiei de artă în cronica lui Neculce sunt tablourile de epocă, detaliile de decor, indicațiile ceremoniale, nu lipsite de fast, pitorești.

Nunta domniței Catrina Duca cu Ștefan feciorul cel „grozav la față" al lui Radu vodă, la Iași, oferă un tablou memorabil:

„Ș-au veselit 2 săptămâni cu feluri de feluri de muzici, și de giocuri, și pelivani, și de pușci. Și giuca 2 danțuri pen ogradă și pe ulițe, cu toți boierii și giupânesele împodobiți, și toți neguțătorii, și tot târgul. Și un vornic mare purta un cap de danțu și alt vornic mare alt cap de danțu, îmbrăcați cu șarvanale domnești. Numai mirii și mireasa, fiind feciori de domnu, nu giuca în danțu pe afară, numai ce giuca cu boierii. Cât nu era nuntă, și era minune."

Măsurile protocolare stabilite la primirea de către Antioh Cantemir a solului polonez Rafael Lescinski seamănă cu cele de la curtea bogdihanului Chinei, zugrăvite de Nicolae Milescu:

„Deci, așa s-au aședzat: să se scoboare Antiohi vodă până la trii scări și solul să se sue iară până la trii scări. Și la al șaptili scară, unde este giumătatea, să se închine unul altuia. Și așa alături să meargă până în casă. Și la băut totodată să bè amândoi..."

Asemenea amănunte de culoare au servit lui Mihail Sadoveanu în romanul său de reconstrucție istorică *Zodia Cancerului*, unde sosește în Moldova secolului al XVII-lea abatele francez Paul de Marenne.

Din punct de vedere stilistic, Neculce se aseamănă cu Ion Creangă, în sensul că amândoi utilizează modul povestirii populare, în totală necunoștință de procedeele culte (Creangă, având cunoștință de ele, le-a ignorat în chip voluntar). În afară de Biblie, de cronicile anterioare, manuscrise, ale lui Ureche, Costin și alții și în afară de un cronograf pe care l-a copiat parțial (ms. B.A.R., nr. **4793**) este puțin probabil ca Neculce să mai fi citit alte cărți, pretutindeni el preferând tradiția orală în locul celei scrise. Unele potriviri între letopisețul său și alte letopisețe nu trebuie socotite ca prelucrări de izvoare, ci ca simple reminiscențe, în cazul că nu exista o tradiție orală. Prin urmare, la Neculce (ca și la Creangă) nu poate fi vorba de procedeu artistic conștient, ci de creație genuină în spirit popular, liberă de orice canon. Că în expunerea de tip natural, popular, putem descoperi *a posteriori* procedee, e altă chestiune.

Ceea ce caracterizează în primul rând expunerea lui Neculce (ca și pe aceea a lui Creangă) este hazul provenit de cele mai multe ori din ironie, dintr-o dispoziție serioasă, menită a atrage fin atenția asupra unui lucru pe ocolite, cu aerul de a glumi, intenția fiind de cele mai multe ori de a moraliza, de a satiriza, chiar de a protesta. [...] În majoritatea cazurilor cronicarul recurge la formulări obișnuite în vorbirea curentă, toată străduința sa reducându-se la adaptarea cât mai exactă (și subtilă) a zicerii la o situație dată. Întocmai ca și Creangă, Neculce are la îndemână un număr impresionant de construcții populare, orale, potrivite tuturor împrejurărilor, pe care le plasează fără dificultate unde e nevoie, instinctiv. [...]

Paremiologia, vorbirea în pilde, una din caracteristicile stilului popular, cultivată mai târziu de Constantin Negruzzi, Anton Pann și Ion Creangă, este o însușire naturală a artei lui Neculce, om cu multă experiență de viață la vârsta când și-a scris cronica, cunoscător al înțelepciunii celor vechi din scripturi, sentințe, proverbe și zicale. [...]

Limba lui Neculce este imaginea scrisă, nu literară, fidelă a limbii moldovenești vorbite în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Din cauza caracterului ei oral, limba lui Neculce se deosebește sensibil de limba lui Miron Costin, a stolnicului Constantin Cantacuzino sau a lui Dimitrie Cantemir, la care influența sintaxei latine are drept urmare o construcție artificială, adesea fericită din punct de vedere stilistic, cu toată dificultatea înțelegerii, dar menită a rămânea izolată, fără ecou asupra scriitorilor ulteriori. Într-adevăr, Miron Costin și Dimitrie Cantemir, foarte interesanți ei înșiși, n-au fost imitați de

urmași, în schimb Ion Neculce a constituit și încă mai constituie și astăzi un model stilistic, ca și literatura populară în care se încadrează.

Limba literară românească formându-se târziu, mulți din scriitorii noștri importanți sunt în creația lor artiști ai limbii vorbite, în tradiție neculciană. Primul și cel mai însemnat în acest sens este humulesteanul Ion Creangă, în poveștile și amintirile lui. Ce e mai valoros în opera lui Ion Creangă vine din reproducerea autentică a modului de expresie popular, în totul corespunzător modului de a fi al eroilor. Nu știm dacă Ion Creangă citise pe Neculce, probabil că da, dar, așa cum procedează Neculce însuși cu autorii pe care-i citise, n-a stăruit pe textul lui, modelul său permanent fiind nu textele, ci tradiția orală, folclorul. În ceea ce privește pe Mihail Sadoveanu, situația e mult deosebită, întrucât creația acestuia este o sinteză între stilul popular și cel cult, între limba scrisă (ca imagine a limbii vorbite) și limba literară. Diferența între limba cronicii lui Ion Neculce și limba unui roman ca *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi vodă*, inspirat de cronica lui Neculce, este mare. Neculce se exprimă în graiul popular moldovenesc al vremii sale, Sadoveanu într-o limbă supusă canoanelor gramaticale și estetice de un caracter fictiv, dar într-atât de verosimil, încât chiar omul de știință cunoscător al limbii secolului respectiv rămâne copleșit de impresia de autenticitate. Neculce reproduce artistic realitatea, Sadoveanu creează o realitate proprie care se impune cu aceeași putere, făcând concurență naturii și istoriei ca orice operă de geniu.

(Al. PIRU, *Ion Neculce*, în *Istoria literaturii române vechi*, E.P.L., București, 1961, p. 419–420, 427–432, 435–436, 439, 444, 448–450, 451, 454, 456–457)

Neculce își datorează lui N. Iorga renumele de cronicar nepărtinitor. Noțiunea de obiectivitate nu e formulată expres, dar se impune cititorului, prin numeroasele circumlocuțiuni. [...]

Așa cum prezintă istoricul literar lucrurile, ele n-ar putea fi contrazise în însișî termenii dibaci ai raporturilor, ca să-l asimilăm pe Neculce unui cronicar „de partid" sau de curte, ca Stoica Ludescu, Radu Popescu sau Radu Greceanu. Ultimul mare cronicar moldovean, într-adevăr, nu și-a pus condeiul în solda vreunui stăpân. Altă întrebare se ridică însă: fost-a Neculce atât de senin, ca să nu-și filtreze în letopiseți veninul? N. Iorga răspunde negativ la această posibilă întrebare. [...]

N. Iorga recunoscuse că este, în cronică, și laudă și ocară. Ocara precumpănește. Domniile rele se vădesc a fi mai numeroase decât cele bune, cu cât se apropie perspectiva povestirii și pe măsură ce letopisețul se afirmă a fi un adevărat memorial. De la domnia lui Constantin Cantemir, într-adevăr, când își începe Neculce viața publică, care-s domniile lăudate? Să le parcurgem la rând: aceea a lui Constantin Cantemir, înfățișată în bilanțul pasiv al intrigilor reciproce, dintre munteni și moldoveni, un „danț", o sarabandă care ar fi prăpădit „săracele țări"; Constantin Duca vodă, adolescent condus de boierii tineri (printre care trei Cantacuzini!) și de munteni (de Brâncoveanu), sfârșește la strâmtoare, judecat cu asprime de boierii ținuți deoparte (unul din ei este Bogdan, socrul cronicarului) și schimbând „fețe", spre bucuria lui Neculce, poate martor ocular, care îngână dialectul muntenesc al doamnei, fiica lui Serban Cantacuzino; întâia domnie a lui Antioh Cantemir, cu care cronicarul se înrudește prin alianță, este integral lăudată, fără nici un fel de rezervă; urmează a doua domnie a lui Constantin Duca, chivernisit de odiosul Panaiotachi Morona, vel postelnic „că se potrivea cu stăpânu-seu la fire"; urmașul, în prima domnie, Mihai Racoviță, e condus de o altă bestie neagră a lui Neculce, Iordachi Rusăt, vornicul, pe lângă care chivernisesc „slugile lui cele din boerie... mari, și tari, și obraznici, după cum este firea mojicilor", încât „nu sămăna curtea nimică a domniei, de atâta obrăznicie", în timp ce domnul „precum se arată în boierie, iară atunci îți părea că este un om zălud". [...] Nicolae Mavrocordat, succesorul lăudat pentru cultura lui, dar înfățișat ca mânios și sever, în politica de supunere a boierimii de țară, care fuge în Polonia, este încondeiat pentru politica sa în favoarea țăranilor și împotriva boierilor; capitolul consacrat celor zece luni de domnie a lui Dimitrie Cantemir, în schimb este disproporționat, mai mult de dorința cronicarului de a-și pune în lumină propria acțiune, decât calitățile domnului („bun și blând, că tuturor le era ușile deschise, și nemăret, de vorovea cu toți copiii"), căruia i se amintește însă „numele de om

rău", ieșit cu prilejul primei domnii, de câteva săptămâni, neconfirmată de Poartă; când se întoarce iarăși în scaun (acum spre „norocul țării"), Nicolae Mavrocordat, de astă dată înfățișat în culori luminoase, pentru că domnitorul a încercat să-l aducă pe vel spătarul din surghiun (se păstrează în acest sens o splendidă scrisoare), dar și pentru faptul că la mazilirea domnului acesta a fost insultat „cu voroave proaste" de Lupu Costachi din neamul Gavrileștilor, același care-și însușise pe nedrept moșiile lui Neculce, refugiat cu Dimitrie Cantemir în Rusia; în a treia domnie, de zece ani, a lui Mihai Racoviță, când cronicarul își recapătă prin judecata dreaptă a divanului avutul uzurpat, domnul nu mai este prezentat ca zălud, ci ca un „om foarte chivernisitor bun", deși politica sa fiscală, în ajutorul țăranilor și spre paguba boierilor, îi este lui Neculce nesuferită; Grigore Ghica voievod, înfățișat ca un exemplu de bunătate („Un domn străin, și câtă milă au arătat!"), îl reprimește pe Neculce în divan și-i face cinstea să-l viziteze la conacul lui, de la Prigoreni (cronicarul „obiectiv" îi critică însă cu înverșunare politica fiscală și lasă urmașilor pomenirea unui „curvar" care „multe țiitoare fete mari ține și apoi le înzestra și le mărita cu haine, cu odoare, ca pe niște fete de boieri") [...]; cronica se încheie cu elogiul, care i s-a părut și lui Iorga suspect, al lui Constantin Mavrocordat, în a doua domnie, pe atât de ideală, pe cât de păcătoasă fusese cea dintâi. Din această nouă domnie datează reformele de structură, care nu-i puteau fi plăcute lui Neculce, dar cronicarul fusese „miluit" de domnul, consultat la întocmirea măsurilor fiscale și poate și fiii cronicarului se înfruptaseră din bunăvoința voievodului.

Am parcurs domniile zugrăvite de Neculce ca martor. Spațiul nu ne-a îngăduit să reținem toate înfricoșatele zugrăviri ale cronicarului, risipitor în osândiri, pe cât de zgârcit în laudă. Dorim ca cititorul sceptic să verifice textele, ca să vadă că am exagerat în minus. [...]

Socotit de Iorga un „bătrân foarte bătrân", când își redactează cronica, Neculce este la dreptul vorbind un moșneag viguros, plin de simțiri aprige și de resentimente vii. S-a dovedit că memoriul fiscal fusese redactat de septuagenar la cererea lui Constantin Mavrocordat, iar nu de către vel vornicul lui Grigore Ghica, cu zece ani înainte. Să fie adevărat că „vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, îmblânzise și poetizase aducerile aminte"? Nimic nu îngăduie să credem în aceste convenționale cuvinte literare, nepotrivite cu

întunecimea colorilor, din paleta meșterului zugrav. Cronica nu reprezintă „interesele unui partid", ci pe acelea ale unei caste, pe care secolul Luminilor avea s-o disloce de pe unele poziții privilegiate, și mai reprezintă reacțiunile subiective ale unei personalități, pe cât de simplă în aparență, pe atât de complexă și ascunsă.

Meșterul scriitor, la care nu ne sfiim a admira talentul pamfletăresc, avea o fire ascunsă. Dacă păstrăm termenii caracterizării morale a lui Mihai Racoviță, cu înlocuirea doar a numelui, obținem cheia personalității cronicarului: „(Neculce) nu este, cum se arăta, blând și șagaciu (glumeț) cu toți și moale, ce este într-alt chip, că are multe firi, nu numai o fire". Una din ele, și cea mai înșelătoare, este „firea cea proastă", adică simplitatea cugetului, care a înșelat posteritatea, de o sută de ani încoace. În redactarea cronicii sale, Neculce a fost atent să nu-și dezvăluiască politica, acoperind-o sub haina iubirii de țară. Gestul larg și interjecțiile patetice i-au cucerit generații compacte de naivi duioși, gata să plângă de suferințele mulțimii, cu care n-aveau vreo altă atingere. Semănătoriștii și – ceea ce e de mirare – chiar și poporaniștii, mai orientați în direcția politicii practice, au văzut într-însul un iubitor al țărănimii și dușmanul dezinteresat al domnilor răi, nerecunoscând în unii din aceștia pe cei dintâi sprijinitori ai șerbilor, iar în adversarul lor teatral, pe feudalul ireductibil.

Aceiași cititori naivi sau grăbiți au fost înșelați de tonul temperat care i-a îngăduit cronicarului, fals bonom, să-și strecoare toate insinuările (ne gândim îndeosebi la zvonurile de otrăviri, puse pe seama Cantacuzinilor și a altor domni neprieteni), cu o irezistibilă candoare. Până la interpretarea sagace a lui G. Călinescu, nimeni nu adulmecase bârfelile omului lui Dumnezeu.

Rândurile noastre nu se cade a fi privite ca pornire iconoclastă. Înconjurând pe artist cu o nesfârșită admirație și cu un nesecat interes față de duplicitățile sau pluralitățile psihice ale cronicarului, ne-am socotit însă datori a împărtăși cititorilor noștri câteva din rezultatele unei lecturi cât se poate de atente. Dacă ne-am înșelat, am fi bucuroși să ne înclinăm înaintea unor argumente întemeiate.

(Șerban CIOCULESCU, *La bicentenarul lui Neculce*, vol. *Varietăți critice*, E.P.L., București, 1966, p. 81–85)

Cronica lui Neculce nu este însă – lucru limpede pentru orice cititor – o simplă expunere liniară a faptelor cuprinse în perioada celor 82 de ani de istorie a Moldovei. Fie că adoptă și prelucrează izvoare scrise sau orale, fie că redă evenimente la care a participat el însuși – și aceasta din urmă este situația începând cu ultimii ani ai domniei lui Constantin Cantemir (1691–1693) – Neculce prezintă totul printr-o prismă personală, expune lucrurile dintr-un unghi propriu, corespunzând, pe un plan mai larg, intereselor superioare ale țării și, pe un plan mai restrâns, propriilor sale interese. De fapt, așa cum apare din cronică, este vorba de un mobil unic, aspirația pentru eliberarea țării de sub turci, realizarea idealului din 1711, condiție în care și-ar găsi și el locul de dregător de cinste, ce consideră că i se cuvine în divanul țării.

Desigur că Neculce a fost un ambițios. A râvnit și el, ca majoritatea feudalilor contemporani, să atingă ranguri cât mai înalte, ca numele lui să se amestece cât mai des în actele de conducere ale țării. O dovadă în acest sens sunt mențiunile repetate pe care le face în cronică despre dregătoriile obținute și, în ultimă instanță, pe alt plan, însăși scrierea cronicii, operă pe care o realizează nu din porunca și în slujba vreunui domn, ci din râvnă și ambiție personală. Se poate afirma însă că dregătorul, cu dragoste de țară, care și-a văzut spulberat în două rânduri idealul patriotic al eliberării țării de sub turci și, o dată cu el, propriile năzuințe spre ranguri dregătorești cât mai înalte, și-a fixat în operă nu atât nemulțumirile unei cariere politice insuficient realizate, cât mai ales amărăciunea neîmplinirii marilor sale aspirații patriotice. Din această cauză, nota de accentuat subiectivism ce i se atribuie, după care atitudinea sa, pozitivă sau negativă, față de unul sau altul dintre domni s-ar datora numai măsurii în care a fost sau nu „miluit" cu dregătorii și slujbe de către aceștia, reflectarea, deci, a unor interese de natură strict personală, nu se poate argumenta și susține exclusiv pe această cale. Reacția lui Neculce față de diversele administrații domnești, așa cum reiese din întreaga sa atitudine din cronică, este în primul rând efectul *poziției politice consecvente* pe care s-a situat cronicarul, în raport de interesele majore ale țării. Atâta vreme cât a trăit Constantin Brâncoveanu, dușman ireductibil al Cantemireștilor, factor hotărâtor, după aprecierea lui Neculce, al

înfrângerii de la Stănilești, domnii ridicați de acesta – Constantin Duca și Mihail Racoviță, fiecare de câte două ori – sunt dușmanii cronicarului, iar domniile lor sever criticate. Înainte de perioada imixtiunii muntene a lui Brâncoveanu, o a treia domnie a lui Racoviță se bucură de aprecierile cronicarului nu numai pentru serviciile personale ce i le-a făcut domnul, ci și pentru atitudinea filorusă a acestuia, pentru intenția lui de a se alătura taberei creștine, cunoscută și sesizată de cronicar încă de la sfârșitul celei de-a doua domnii a lui Racoviță. Încheierile judecăților purtate de Neculce în domnia a treia a lui Racoviță, soldate cu sancționarea domnească, în repetate rânduri, a „nevinovăției" cronicarului în evenimentele din 1711, [...] evidențiază o anumită convingere politică intimă a lui Racoviță, reținută fără îndoială de finul observator al oamenilor care era Neculce. În continuare, când țara suferă exploatarea din ce în ce mai nemiloasă a turcilor și a uneltelor acestora, în același plan cenușiu și sub semnul acelorași critici severe se înscriu atât prima domnie a lui Constantin Mavrocordat, când Neculce a fost numai staroste de Putna, cât și cele două domnii ale lui Grigore Ghica, în care el a deținut, de fiecare dată, pentru o bucată de vreme, rangul înalt al vorniciei Țării de Sus.

Abia după încheierea nefavorabilă a celui de-al doilea război ruso-turc din 1735–1739, când cronicarul demobilizat sufletește nu mai întrezărește perspective de realizare a eliberării țării de sub turci cu ajutorul Rusiei, slujbele relativ modeste, de judecător în Iași și ispravnic al ținutului Cârligăturii, primite din partea lui Constantin Mavrocordat, se răsfrâng în comentarii favorabile asupra celei de-a doua domnii a acestuia. Chiar și aici se poate avea în vedere un anume aspect obiectiv: încercările lui Mavrocordat de organizare administrativă și de realizare a unui echilibru stabil în țară, dar fără a atinge, bineînțeles, privilegiile boierilor, puteau fi apreciate de cronicar, sincer interesat de binele mers al țării, mai utile decât arbitrarul din domniile lui Grigore Ghica.

Ca *istoric*, Neculce se situează, în cele mai multe privințe, pe același plan cu înaintașii. Cronica lui, scrisă de pe poziția marelui boier, intră în categoria *letopisețului nobiliar*, care apără interesele de clasă ale boierimii, deși uneori ia poziție și pentru cei umili și săraci. Ca și Miron Costin, el vede în persoana domnului pe „unsul lui Dumnezeu" și consideră că boierii trebuie să-i dea ascultare,

manifestându-și prin aceasta o anumită înclinare tradițională, confirmată de încercarea de a actualiza figura lui Ștefan cel Mare în primele nouă povestiri din *O samă de cuvinte* și de adeziunea totală ce o dă lui Dimitrie Cantemir, în programul căruia intra, printre altele, și întărirea puterii domnești. Om al veacului, valoarea sa de istoric este limitată și de concepția teologică pe care o pune la baza mersului evenimentelor istorice, după care totul se desfășoară potrivit voinței divine, Dumnezeu plătind în cele din urmă după măsura faptelor, bune sau rele. Legat îndeaproape de Cantemirești și participant cu trup și suflet în disputa dintre aceștia și Brâncoveanu, nu are suficientă perspectivă – și nici pregătirea unui Miron Costin, Constantin Cantacuzino stolnicul sau Dimitrie Cantemir – pentru a vedea limpede legăturile de sânge dintre cele două țări surori – Moldova și Muntenia – iar o problemă capitală a istoriografiei noastre feudale, ca originea romană, abia este tangențial atinsă în *Predoslovie*. Are însă conștiința deplinei însemnătăți a cunoașterii istoriei țării și a scrierii ei și, în afară de *Predoslovie*, în cuprinsul cronicii apelează în repetate rânduri la contemporani și la viitorime să ia aminte ca fapte reprobabile ale prezentului să nu se mai repete.

Document istoric însemnat pentru perioada din istoria Moldovei pe care o prezintă – dar nu unic, așa cum este cronica lui Miron Costin, pentru că, în același interval de timp, pe întinderi mai · sau mai mici, avem numeroase alte scrieri istorice contemp cronica lui Neculce se ridică deasupra tuturor lucrărilor de ace din literatura noastră prin deosebita ei *valoare literară*.

De-a lungul expunerii noastre, am căutat să evidențiem, fără a ne îndepărta prea mult de scopul ce ni l-am propus – prezentarea, în primul rând, a *vieții* cronicarului – unele dintre paginile cele mai realizate din opera lui Neculce, ca și aspecte caracteristice ale artei sale literare. Am remarcat, astfel, marele său dar de povestitor, care face să trăiască din nou în fața cititorilor fapte și întâmplări ale trecutului, relatări dintre care unele pot fi considerate nuvele în embrion sau adevărate teme de roman (numirea ca domn a lui Gheorghe Ghica, prin sprijinul fostului prieten turc din copilărie, ajuns vizir; ampla relatare a luptei de la Stănilești etc.); talentul de reprezentare aproape scenică a unor întâmplări (numirea din nou ca domn a lui Grigore Ghica în Țara Românească, de către vizir, împotriva dorinței și a

așteptărilor boierilor Cantacuzini; neașteptata ridicare în scaun a lui Iliaș Alexandru, adus la vizir de la înmormântarea tatălui său); deosebita artă de portretist prin care ne-a lăsat, atât pe latura pozitivă, cât și pe cea negativă, o galerie întreagă de chipuri de contemporani – împărați, domni sau boieri; sinceritatea cu care, în repetate rânduri, își manifestă dragostea fierbinte de țară și ura nețărmurită împotriva împilatorilor turci și greci; umorul, ironia sau sarcasmul ce punctează adeseori narațiunea, scoțând în evidență, sugestiv, poziția cronicarului față de obiect; utilizarea cu măiestrie a vorbirii în pilde, care îl situează drept un veritabil înaintaș al lui Anton Pann, Costache Negruzzi sau Ion Creangă; caracterul oral și limba naturală, lipsită de artificiozități, a expunerilor, prin care se alătură literaturii populare.

Prin aceste calități, opera lui Neculce s-a impus cititorilor curând după publicarea ei, în 1845, de către Mihail Kogălniceanu. O întreagă generație de scriitori, în frunte cu Alecsandri și Bolintineanu și-a făcut o datorie din a prelua și prelucra în versuri, în scopuri patriotice, pentru marele public, în primul rând istorisirile din *O samă de cuvinte*, privitoare la faptele de arme ale lui Ștefan cel Mare, atât de potrivite cu ideile curentului redeșteptării naționale, inițiat în literatură de generația patruzecioptistă. Mai târziu, noi rânduri de scriitori – Iorga, Sadoveanu, Ion Luca, Radu Boureanu, Dumitru Almaș și alții – și-au găsit în opera lui Neculce izvorul de inspirație, dând la iveală opere ce stau mărturie a marii bogății de fapte de viață și de istorie pe care cronicarul nostru a știut să le scoată, cu măiestrie, din uitarea trecutului.

Și acum, la sfârșit de drum, socotim că nu putem oferi cronicarului [...] un omagiu mai cald și mai cuprinzător decât cuvintele marelui nostru prozator Mihail Sadoveanu care, cu sensibilitate de artist, sintetizându-i valorile literare, își revendică *letopisețul* lui Neculce drept una din cărțile sale de căpătâi:

„Cugetarea ascuțită și pătrunzătoare, pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, – le găsim în cel dintâi povestitor al nostru, Ion Neculce – care nu e un mare cărturar, cum au fost Costineștii, și care vorbește ca un răzăș sfătos de odinioară. Năcazurile săracei Moldove, Neculce le-a avut scrise în inima lui, cum spune însuși. În marginile limbii simple și înțelepte, a adunat în

cronica lui comori de frumuseți artistice. *Letopisetul* său mi-i carte de căpătâi, – și de câte ori îl deschid mi se umple sufletul de plăceri rare."

Prin valorile artistice cu care a îmbogățit literatura română, încă la începuturile ei, prin dragostea fierbinte de țară, care răzbate din fiecare filă a cronicii sale, prin nobila ardoare cu care s-a dedicat luptei de eliberare a țării de sub înrobitoarea suzeranitate turcească, prin simțămintele calde, de înțelegere față de nevoile celor săraci, Ion Neculce – scriitorul, istoricul și patriotul – se înscrie, binemeritat, în rândul oamenilor de seamă ai poporului român.

(Dumitru VELCIU, *Ion Neculce*,
Editura Tineretului,
București, 1968, p. 220–224)

Istoria literaturii române ar fi putut înregistra cel de al doilea pătrar al secolului al XVIII-lea ca pe un hiatus, urmând admirabilei înfloriri din etapa anterioară, dacă aproape de cumpăna veacului ce va deveni curând „al Luminilor" n-ar fi răsărit o operă care umple întregul interval cu un splendid apus de soare. Scrisă între 1733 și 1743, când strălucita cărturărime de odinioară era, toată, sub pământ (Cantemir murise în 1723, iar Radu Popescu în 1729), *Cronica* lui Ion Neculce este cântecul de lebădă și totodată apogeul artistic al literaturii române vechi. Ea întrece, nu numai sub raportul artei, dar și al proporțiilor, tot ce se scrisese până atunci în acest gen. Cele aproape 400 de pagini ale ultimei și celei mai bune ediții nu-și au echivalent decât în operele monumentale ale lui Cantemir: *Hronicul* și *Istoria imperiului otoman*, ele însele reprezentând apogeul ideologic și științific al aceleiași epoci. [...]

Fără a fi un om lipsit de cultură, Neculce n-a fost un erudit și nici n-a căutat să fie. Ca și Ion Creangă mai târziu, el a fost însă produsul și beneficiarul unei mari epoci a culturii naționale. Opera lui Ion Neculce concretizează relieful original al unui vast proces de acumulare și stratificare prin sinteză, în care au intrat eforturile de creație a peste două veacuri de spiritualitate românească. Așa cum Creangă nu poate fi imaginat la culmile artei lui mai devreme decât epoca marilor clasici în frunte cu Eminescu, tot astfel Neculce nu

putea lua ființă artistică decât după ce cultura română dăduse, în Moldova, pe Varlaam, Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Dosoftei, în sfârșit, pe Cantemir. Fără ei, Neculce ar fi fost un Stoica Ludescu, talentat, colorat, cu amintiri personale, dar nu o personalitate rotundă și excepțională, tot așa de genială, în felul ei, ca și savantul și creatorul multilateral ce i-a fost prieten și domn. Cu un strict necesar de cultură spre a evada din primitivismul frust, „popular", și a se plasa pe orbita marii arte, Neculce a avut, ca și Creangă, facultatea osmotică datorită căreia a reușit să ia, integral, ținuta clasicilor săi contemporani. Lectura celor trei mari predecesori: Ureche, Miron și Nicolae Costin i-a fost de ajuns, precum lui Creangă cărțile lui Maiorescu la „Preparandală" și contactul viu cu Eminescu și cu cercul Junimii. Instinctul și înzestrarea de mare creator și-au spus cuvântul și este de ajuns să comparăm pe Neculce cu Axinte Uricariul, știutor de limbi străine și copist al tuturor cronicilor muntene și moldovene, spre a vedea diferența uriașă săpată de acel imponderabil care se cheamă geniu.

Între limba „populară" a lui Neculce și limba populară vorbită în timpul său este distanța între înregistrarea folclorică de arhivă fonografică și limba clasicului Ion Creangă, sau a clasicului Sadoveanu. Paralelismul și identitățile lexicale ori sintactice nu pot estompa ciclul complet parcurs, ciclu trecând prin limba lucrată pe modele latine, slavone, polone ori grecești, a marilor predecesori. Simplitatea limbii lui Neculce este ea însăși un triumf al culturii naționale, la data aceea o solidă realitate. Neculce ne apare astfel ca ultimul scriitor român al epocii vechi în stare să compună la scara unui Miron Costin, într-un moment când istoriografia se redusese, ca orizont, ethos și mijloace artistice, la toată acea producție menționată, pe care *Letopisetul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* avea să o pună, artisticește, în umbră. [...]

În fond, mai puțin „ideologic" sau om politic – și trebuie renunțat la clișeul pedagogic în favoarea realității – Neculce este structural un mare *scriitor* al cărui gen a fost tradiționala „cronică", transformată de el în cele dintâi autentice *memorii* ale literaturii române. Ca mare scriitor și cel dintâi mare *memorialist* al literaturii române (egalat numai de Ion Ghica), trebuie, deci, citit acest cronicar. El deține în literatura română locul lui Saint-Simon în

literatura franceză, pe care nimeni nu-l cercetează cu aceleași mijloace ca pe Voltaire sau Montesquieu. Nu este un educator, un creator de conștiință națională (tentativa de a face din el așa ceva l-a compromis de două ori, falsificându-l în două direcții opuse); el e notarul „balzacian" al unei întregi epoci, născut și format într-o vreme tulbure și în cuprinsul unei clase ce nu mai trăia sub vraja gloriilor stinse, ci în atmosfera de pâră reciprocă la Poartă, de jafuri, războaie, spoliație financiară, molime, tâlhării, călcări de oști străine, năvăliri tătărești, ascensiune rapidă a unor puteri noi, curând dovedite la fel de rapace și cotropitoare, declin rapid al Imperiului Otoman. O epocă de contraste vii, de sfârșit și început de ev istoric, mai tulbure încă în Moldova, unde n-a existat un Brâncoveanu să clădească sub furtună până în ceasul al 12-lea. Un ochi de artist, o memorie prodigioasă, o sensibilitate vie, capabilă să rețină și să coloreze totul în tonuri personale, o pană de mare scriitor puteau scoate din toate acestea o capodoperă *literară*, deci nu direct *ideologică*, și e ceea ce a reușit să facă Neculce.

Ca și contemporanul său francez care scria în aceeași vreme (Saint-Simon și-a redactat memoriile între 1723 și 1750), Neculce este supraviețuitorul unei mari epoci și martorul începuturilor unei lumi noi. Cea mai mare parte din cronică înviază o Atlandidă scufundată sub apele istoriei, dar trăind vie în inima cronicarului, ca o recreează pentru generațiile viitoare cu magia artei. Lectura acestei cronici în care jumătate de secol este desfășurată pe 300 de pagini dă senzația transpunerii aievea într-o lume de o extremă varietate și culoare, care nu și-a pierdut nimic din tonuri și viață, „inima" cronicarului păstrând-o și fixând-o în dinamismul ei originar. Structura saint-simoniană a geniului neculcian este izbitoare și uneori suntem înclinați să-l caracterizăm aplicându-i fără nici o schimbare formule emise în contul marelui francez. [...]

La baza reușitei literare excepționale a cronicarului Neculce stă o tehnică originală a narațiunii istorice, în care culminează totodată geniul narativ al poporului nostru și care valorifică pe planul artei faptele acumulate de-a lungul atâtor ani de viață. De fapt, întreaga cronică este prefigurată de cele 44 de legende din *O samă de cuvinte*, așezate ca într-un limb, întrucât autorul nu le conferea suficientă veracitate documentară. Nici când povestește legende sau fapte reale,

Neculce nu-și schimbă tehnica. Ea constă în acumularea de fragmente narative închegate în jurul unui personaj, unei situații, unui eveniment, unele epuizându-se în câteva rânduri, altele acoperind zeci de pagini, toate însă având o autonomie artistică perfectă, de „atomi" prin a căror integrare ia naștere întregul. E o artă rară de a face viu evenimentul, ca și o artă neîntrecută de a zugrăvi portrete. Dar compoziția prozodică rămâne bazată pe juxtapunere, metalizând fluxul povestirii însăși, în detaliile ei infinitezimale, ce reconstituie ansamblul. Este un simț al dramaticului, al „înscenării", extraordinar și permanent. Cronica poate fi divizată în sute de subiecte de nuvele și romane, de unde prolificitatea ei în cadrul literaturii moderne. De la marile scene istorice ca apariția lui Petru cel Mare la Iași (Saint-Simon ni-l descrie pe țar în călătoria sa franceză), pregătirea luptei, bătălia de la Stănilești, retragerea dramatică, toate decupându-se ca un adevărat roman istoric, la schița de nuvelă romantică din episodul evadării cutărui deținut politic, bine cunoscut ca viteaz, cronica ne trece prin față o infinită gamă de mijloace narative, toate legate interior cu mortarul *stilului* așa de puternic individualizat, care susține lectura, o înviorează, o pigmentează mereu cu reflecții și proverbe („O adevărată poveste a vorbei", cum arăta Călinescu). Istoricii literari au scos citate numeroase, ca dintr-o mină inepuizabilă, și nu se poate spune că o nouă lectură nu poate descoperi alte fragmente afară de cele deja celebre.

Saint-simoniană este, la Neculce, tocmai enorma cantitate de fapte de toate felurile extrase dintr-o memorie infinită, unde stau alături domnii și dregătorii, cărturarii și obscurele apariții episodice prinse însă în plasa infailibilă a observației și puterii de expresie a cronicarului. Că în locul Curții lui Ludovic al XIV-lea, teatrul de observație este realitatea românească a ultimelor decenii ale veacului al XVII-lea și primele din veacul al XVIII-lea (memoriile lui Saint-Simon cuprind perioada 1691–1723) și că în locul clasicilor francezi avem profilate aici, în contururi deopotrivă de legendă și documentar, figurile lui Miron Costin, Nicolae Milescu, Dosoftei, Dimitrie Cantemir, acestea nu schimbă tipologia literară în sine, ciudatul paralelism de destine spirituale: ca și Saint-Simon, Neculce a fost un scriitor „pentru mai târziu", fără prezența și influența în epocă a unui Varlaam, Ureche, Costin (tatăl și fiul), Cantemir. Însuși stilul său, straniu

amestec de arhaism și uimitoare modernitate („un style à la fois archaïque et tout moderne"), este o apariție unică în epocă, și va rămâne suprema izbândă de această natură a literaturii noastre vechi. Pe Neculce l-au descoperit, l-au admirat și imitat modernii, generația romantică, pentru care a devenit scriitorul de căpătâi, influența sa fiind ușor detectabilă la generația lui Bolintineanu și Alecsandri, ca și a lui Iorga și Sadoveanu. Încheind capitolul Saint-Simon, Lanson scrie: „Entre Voltaire et Montesquieu, il écrit comme il faut écrire pour être admiré au temps de Hugo et de Michelet. Quand la première édition de ses *Mémoires* parut en 1830, nos romantiques lui firent fête; et c'était justice: le duc de Saint-Simon était des leurs". Și Neculce asemeni...

Participant la cea mai mare parte a evenimentelor, Neculce arborează un ton de confesiune lirică, ipostaziind propria sa vibrație afectivă, convertită într-o suită de exclamații și interogații retorice. Ca în mult citatele imprecații:

„Oh! oh! oh! Săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață ț-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astădzi în tine, Moldovă!".

Dar amprenta memorialistică o dă „cancanul" de curte, în cadrul, de altfel, al unor circumstanțieri de atmosferă și portretistice. Căci atât de patetic evocata stare a Moldovei se trăgea din incompatibilitatea conduitei morale a domnului cu îndatoririle lui, surpate de ușurătate:

„Dumitrașcu vodă [...] era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fener din Țarigrad. Și dup-aceste, după toate, era bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice își luase o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Anița, țiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ținè în brați, de-o săruta și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, cu șlic de sobol și cu multe odoară împodobită. Și ea tânără și frumoasă și plină de suleiman, ca o fată de rachierită. Și o trimitè cu carăta domnească, cu șiimeni și cu vornici."

Un Filimon nu descrie atât de pregnant pe Kera Duduca romanului său de peste un secol și ceva. Cât despre portretele lui Neculce, ele sunt adevărate sinteze caracterologice, în care identitatea

personajului străbate tot timpul prin forța trăsăturii fizico-morale încadrată – aceasta – în atmosfera de epocă și definitorie pentru însăși situația generală în care cel astfel evocat prindea precise linii de contur. Iată-l pe cel – nu mai puțin celebru – al lui Constantin Cantemir, pe care, de data aceasta, un Sadoveanu nu l-ar fi depășit cu mai mult decât cu decalajul acumulării de vastă experiență literară:

„Carte nu știè, ce numai iscălitura învățasă de făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine și bè bine. Semne multe avè pe trup de la războae, în cap și la mâini, de pe cându fusese slujitoriu în Țara Leșască. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumân la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăè bine până la o vreme, pentru că era om de țară și-i știè pe toți, tot anume, pre careli cum era. Și nu era mândru, nici făcè cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă. Și avè doi ficiori, beizadele, pre Antiohii și pe Dumitrașco, și era zălog la Poartă și cu alți ficiori. "

De notat că în textura portretului moral, memorialistul introduce cu o artă, până la dânsul profilată doar de Ureche, datele de epocă, împrejurările de aspect politic, într-o narațiune succintă, de o densitate a faptului semnificativ cum încă literatura noastră clasică veche nu înregistrase. De aici și forța atâtor episoade din letopiseț devenite memorabile, precum cel cu uciderea Costineștilor, cu moartea, apoi, a lui Cantemir vodă însuși, cel cu drumul lui Duca vodă prin țara sărăcită, și multe altele.

Trăind în circumstanțele istorice ale unui om de stat, observator din vârful piramidei sociale, pe ale cărei înalte trepte adesea a urcat, dar și de pe care a trebuit adesea să coboare, scriind, deci, cu satisfacție, dar mai ales cu invidie și ciudă, privind asupra lucrurilor din jur cu un ochi pătimaș, dar și filosofând ad-hoc asupra lumii, înscriindu-se pe spirala memorialistică, opera lui Neculce se apropie astfel nu o dată, până la deplina identitate categorială, de stadiul, superior, al *literaturii artistice*.

(George IVAȘCU, *Un Saint-Simon moldav*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Științifică, București, 1969, p. 269, 272–273, 276–279)

În *Letopisețul Țării Moldovei* Neculce povestește faptele istorice de la Istratie Dabija vodă (1661) – exact de acolo de unde fusese lăsat de către Miron Costin – până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1743). În centrul cărții se află domnia lui Dimitrie Cantemir, care ocupă, oarecum disproporționat, dacă avem în vedere scurtimea ei, cel mai mare număr de pagini. De astă dată valoarea artistică a povestirii covârșește pe cea documentară, importantă și ea pentru istoric, mai ales prin modul cum cronicarul vorbește de lucruri văzute și face dese referiri la propria-i persoană. Din capul locului suntem avertizați că cea mai mare parte din cronică este lucrată fără izvoade, pentru că se afla „în inima mea". Scriind la bătrânețe, având o memorie excelentă și o slobozenie a limbii ferită de complicații cărturărești, Neculce adoptă tonul sfătos, căielnic pe alocuri, bârfitor când se ivește prilejul, totdeauna însoțit de gesturi care te fac să crezi că mai curând a dictat cuiva cele ce a avut a spune.

Venirea lui Petru cel Mare la Iași, banchetul de prietenie oferit de Dimitrie Cantemir cu acest prilej, masa ce a urmat apoi în tabăra rusească, bătălia cu turcii de la Stănilești, pe Prut etc. sunt relatate cu ochiul romancierului, atent mai degrabă la amănuntele semnificative, fără grija neapărată a ansamblului pe care trebuie s-o aibă istoricul. Personajele istorice devin personaje literare, cu gesturi și ticuri caracteristice. Edificator este în această privință portretul lui Petru cel Mare, prins în mișcare de ochiul observatorului ce trebuie să fi fost neapărat de față. [...]

Bătălia cu turcii este notată bătrânește de către fostul mare hatman, cu puțină grijă față de tactica și strategia militară, dar cu cuvinte și comparații la îndemâna obștească: „Și au început a să bate prè vrăjmaș, cât întunecasă lumea de nu să vedè om cu om, și să vedè numai para cum ieșiè din pușci. Ca cum arde un stuh mare, trestie, pe niște vânt mare, așa să vedè focul ieșind din pușci."

Comentariul personal adresat direct cititorului apare des: „Numai ce voi să dzic, poate fi Dumnedzeu ferește la războ, că dintr-o 1000 de sinețe abiè să tâmplă de lovește un om. Că de ar hi nimerit cât foc slobodziè, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali, om de poveste."

Bineînțeles, subiectivismul e cu mult mai pronunțat și povestitorul e mult mai personal atunci când are a încondeia pe câte cineva, așa cum se întâmplă în portretul-caricatură făcut lui Dumitrașcu vodă Cantacuzino. [...]

Evident, zicalele și proverbele se află – dată fiind marea oralitate a debitului verbal – din belșug la Neculce, ca și mai târziu la Creangă, spre a caracteriza personaje sau situații, introduse fiind prin câte o expresie de felul: „precum se dzice", „vorba ceea" etc. [...]

Adevărate schițe și nuvele concentrate sunt cele 44 de anecdote istorice intitulate nimerit *O samă de cuvinte* și puse, cu simț artistic foarte sigur, la începutul *Letopisețului*. Prezentarea lor către cititori uimește prin deplina înțelegere a valorii ficțiunii: „cine le va crede bine va face, iară cine nu le va crede iarăși bine va face, fiecare cum îi va fi voia așa va face." De astă dată, prezența cronicarului în operă e mai puțin vizibilă. El se comportă, până la un punct, ca un culegător de folclor, introducând povestirea prin câte un impersonal „zic" abținându-se de la orice pletoră verbală, concentrând totul la maximum și realizând o sobrietate stilistică și compozițională – mi se pare astăzi – superioară exuberanței romantice (Bolintineanu, de pildă), care i-a reluat temele, tinzând spre un soi de realism istoric parcă, deși altcum, ne aflăm în pură ficțiune. [...]

Altele sunt senzaționale, așa cum este narațiunea cu cei doi copii, un arbănaș și un turc, care merg să-și caute norocul la Țarigrad și – despărțindu-se – se întâlnesc mai târziu: turcul, ajuns mare vizir, îl face domn în Moldova pe Gheorghe Ghica, fostul tovarăș de vagabondaj din copilărie. Senzațională, de un fabulos oriental, este și biografia spătarului Milescu, devenit Cârnul, în urma ciuntirii nasului de către Ștefăniță Lupu, împotriva căruia ar fi uneltit, dres în cele din urmă de către un doctor neamț prin slobozirea și coagularea succesivă a sângelui. Romantică este apoi povestea de dragoste (mic *Tristan și Isolda* valah) dintre fiica lui Radu Mihnea și o slugă oarecare. Cei doi fug în codru, vodă face „năvod" de oameni și-i prinde la Fântâna Cerbului. Momentul este sadovenian, însă totul se termină simplu, brutal, realistic: slugii i se taie capul și fata este trimisă la mănăstire.

Continuat spontan de Creangă, în arta de povestitor, primul cronicar artist devine pentru Sadoveanu model și izvor de inspirație,

nu atât în ceea ce privește subiectele împrumutate de la el – cum ar fi istorisirea *Orb sărac*, din ciclul *Hanu Ancuței*, sau în *Zodia Cancerului*, referitoare la domnia lui Duca vodă, despre care Neculce tratează pe larg – cât mai ales în ceea ce privește limba, în modulația ei autentic moldovenească, în gestul narativ elocvent, în plăcerea de a istorisi bătrânește întâmplări care au fost de demult.

(Ion ROTARU, *O istorie a literaturii române*, vol. I, Editura Minerva, București, 1971, p. 38–41)

Trei secole de la nașterea lui Neculce, iată un prilej pentru exersări mai ales ale istoricilor literari decât ale istoricienilor, sau mai degrabă ale publiciștilor decât ale celor dintâi, mai exact ale îndrăgostiților de cuvânt, din moment ce a devenit datină să fie considerat fostul hatman între cronicari drept cel mai de seamă poet al graiului. Odată contribuția documentară vărsată în marea tratatelor și manualelor științifice, osteneala de peste zece ani a omului de condei de pe moșia Prigorenii e izbăvită de rosturile mărunt terestre, viața sa continuându-se unde faptele și plăsmuirile sunt nemijlocite, respectiv la cei ce își fac o religie din a scrie „nici de pre un izvod al nemărui" și al căror cap de serie pentru români – Ienăchiță Văcărescu – se și născuse pe când Neculce nu „s-au plătit și el datoria aceștii lumi, cea strămoșească" și încă nu s-au fost „dus către părinții săi."

Acolo oferă, „lascav și darnic", la ospețe bogate, „mai mult din oală roșie decât din pahar de cristal", cotnarul auriu al frazelor lui – de nu se mai satură „pehlivanii măscărici" savurându-i portretele, potrivirile de maxime, tablourile de lupte, farmecul neologismelor, „veseliile cu naiuri și cu cântece hagimești" ale întorsăturilor povestirii, care nu sunt întotdeauna „de oameni vechi și bătrâni". Sau îi întrece pe toți în rezumarea cea mai fidelă și succintă a unei nuvele de Sadoveanu ori de cutare tardiv romantic. [...]

Locul și l-a ales inspirat, în vecinătatea modernilor, și prin recunoașterea deplinei libertăți de opțiune a cititorului față de legendele-adevăruri artistice propuse: „cine le va ceti și le va crede, bine va fi, iar cine nu le va crede, iară va fi bine". Acestea sunt istorii, nu

basne, nește cuvinte câteva, trecute din generație în generație, probabil purtătoare de sensuri latente ca miturile, și deci trebuiesc captate pentru mai subtile săpături și tălmăciri din viitor. Ca și evenimentele trăite sau atestate, ele i-au apărut prețioase unde plutitoare scriitorului seismograf al timpului său și, cu toate că prin amănuntele relatate urcă doar până la Ștefan vodă cel Bun, îi vor fi răspuns într-un plan mai ferit și acelei curiozități de obârșii care îl face pe Nicolae Costin, colegul de divan din anul premergător Stănileștilor, să împingă hronicul vechimii româno-vlahilor de la veacul XVII până la zidirea lumii. Alegerea ritualică, prin tragere cu săgeata, a locului de înălțare a Mânăstirii Putnei, consultarea sihastrului într-un moment de cumpănă („închina-va țara la turci au ba?"), refuzul mamei de a-l primi în cetate pe eroul învins, căderea calului în moarte la vederea tăierii lui Barnovschi, prinderea prizonierilor la plug („de-au și arat cu dânșii, de au semănat ghindă") – oamenii pământului zic să se fi petrecut aievea toate. Și nu mai știi, vine din Neculce, sau din Vechiul Testament sau din mai depărtate tăblițe arse, acest râs amar: „i-au fost împungând cu strămurările ca pe boi, să tragă. Iar ei se ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciușcile, iar când îi bătè cu biciușcile, ei se ruga să-i împungă."

Din vorbă în vorbă, de la relatare la anecdotă, prin cele vreo 40 de *cuvinte*, Neculce reparcurge în maniera sa, totuși materia predecesorilor săi, de la Ureche, strălucind prin memorabila caracterizare a lui Ștefan, la Miron Costin al ciumei și al „bietului om sub vremi". În acest fel începută „după moartea lui Ștefăniță vodă, feciorul lui Vasilie vodă", întreprinderea istorică de informare în multe privințe absolută, acoperind o perioadă de 80 de ani din viața Moldovei și în secundar a Țării Românești își are asigurată nu numai forța de iradiație în viitorime, ci și o bază de susținere proprie, viclean prelungită dincolo de cronologii.

Asemeni lui Creangă lângă Eminescu și Maiorescu, talentul cronicarului are norocul să se autocontroleze un timp lângă mintea vastă a eruditului Cantemir, iar înțelepciunea-i parcă a veacurilor, prin care parcă se depărtează de noi mai adânc în istorie, este răsplata șansei, deloc roze, de a fi trăit o epocă dintre cele mai neașezate și de a-și fi distrus viața de mai multe ori în războaie, silnicii și pribegii. [...] Memorialist în cea mai întinsă parte a operei, interesant comparat cu

Saint-Simon, el caută să depene „cu adevăr" „câte s-au tâmplat de au fost" în propria-i viață. Nu-l preocupă „niscaiva veleaturi a anilor de s-or fi greșit", ci dacă sunt recreate desfășurările, care neprenotate cu minuție într-un jurnal scrupulos ținut, „au fost scrisă în inima sa". Răspunderii patriotice care desigur a prezidat, gândului sacru al aducerii istoriografiei la zi, le este superior complementară voluptatea rostirii bătrânești și cristalizării în imagini epice, satisfacția posturii de căutare a timpului pierdut. Orizontul vast al experienței, cu digresiunile dese într-un spațiu curgând între Țara Franceză, Dania, Țara Șvedului, Gdanța, Mosc, Bagdat, Țarigrad, Râm, Luțimburgu, Saxonia, și întoarcerile succesive la „a scrie iar pentru Moldova noastră" unde e profund implicat, servește fericit, în ora calmă a senectuții, filtrării de esențe, intuirii de permanențe menite a lumina scopul principal: de îndrumare politică, morală și estetică; implicit, de salvare națională în linia lui Neagoe Basarab. „Cu cât veți îndemna a ceti pre acest letopisățu mai mult – se încheie doar *Predoslovia* – cu atât veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oștire, ori de voroave." Omagiind în Neculce nu istoricianul, ci scriitorul, îi înțelegem mereu neliniștea primordială, îi înțelegem vibrația cea mai secretă din dorul de pământul natal, și-l scoatem cu fața sa cea mai adevărată „la domnii și la noroade de cinste".

(Aurel RĂU, *Neculce, trei secole*, în
Steaua, Cluj, nr. 22,
16–30 noiembrie 1972, p. 8)

Letopisețul lui Neculce nu e lipsit de orice obiectivitate, dar cronicarul nu-și ascunde simpatiile și antipatiile, inspirate de serviciile sau ponoasele de care avusese să se bucure ori să se plângă.

Nu vom mai stărui asupra calității lui de povestitor, pe larg subliniată de toți istoricii noștri literari, nici asupra portretelor lui, superioare acelora ale lui Grigore Ureche, dar nu și acelora ale lui Miron Costin. Interesante sunt faptele curioase din *Letopiseț*, ca reluarea – niciodată citată – despre întâiul nostru proiectant și machetist, modelator în ceară:

„... s-au gătit împărăția Turcului și au purces cu oști să vie asupra Țării Lești să dobândească vestita cetate Camenița. Și au trimis poruncă la Duca vodă să-i trimită chip și starea cetății Cameniții, să vadză ce loc și ce tărie aru avè. Duca vodă au trimis pe un nemiș [...] anume Gligorie Cornescul ce era foarte meșter de scrisori și de săpături la pietre și la alte lucruri, de au făcut chip cetății Cameniții de ceară, cu toate tocmelele ei dinluntru și denafară. Și o au trimis la împărăție, de o au vădzut, și mult s-au mirat de mărimea ei ce era din singură starea locului, cu apă și cu stânci de piatră împregiuriu, minunat locu. Și mai mult aceasta au îndemnat pe împărăție, de au venit la Cameniță."

Aș mai releva faptul că Neculce, deși nu laudă nicăieri în *Letopiseț* pe Miron Costin ca pe un mare înaintaș, de cultură superioară și de egal talent, îi consemnează în repetate rânduri atitudinile dârze și cuvintele memorabile, material folosit de altfel de către romancierii noștri. Compilând însă cronici anterioare, ca aceea numită de C. Giurescu buhușească, el nu înțelege întotdeauna ce transcrie, ca în cazul când numește „sfat înșelătoriu" îndemnul lui Miron către Duca vodă să nu dea îndărăt față de invadatorii lești și moldoveni, ai partizanilor lui Ștefan Petriceicu: „Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și a strămoșilor noștri". Sfatul, primă și splendidă afirmare a patriotismului, trecut astăzi în limbaj ca loc comun, a fost însă suspectat în izvorul folosit de Neculce, cum că Miron nu ar fi fost străin de proiectele lui Sobieski, care i-a rezervat castelul său de vânătoare, pe când s-a purtat neomenos cu voievodul respectiv.

Izvor capital pentru cunoașterea istoriei Moldovei mai ales în partea lui memorialistică, scris cu patimă, dar și cu tot atâta talent, precum și cu surprinzătoare sincronizare de istorie universală, *Letopisețul* lui Neculce este un admirabil monument filologic și literar, nu foarte accesibil oamenilor fără deosebită cultură, monument fără de care nu s-ar fi ivit poate o bună parte din opera sadoveniană de înviere a trecutului Moldovei. Locul bisericii din Prigoreni, reședința lui în apropierea Iașilor, i-a păstrat osemintele. De mirare că locul n-a ajuns obiect de cult și de pelerinaj, ca Ipoteștii și Humuleștii.

(Șerban CIOCULESCU, *La tricentenarul nașterii*
lui Ion Neculce, în *România literară*,
anul V, nr. 49, 30 noiembrie 1972, p. 7)

Există adevăruri care, de la prima lor enunțare, par nu numai evidente, ci chiar comune. Că în Neculce putem recunoaște, considerând lucrurile sub aspectul talentului în sine, pe cel mai mare scriitor român de până la apariția clasicilor de aur ai literaturii noastre din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: Eminescu, Caragiale, Creangă, cărora, de altfel, le poate sta alături, este unul din aceste adevăruri. Neformulat însă vreodată până acum ca atare, „Când citești cronica lui Niculce, un nume îți năvălește numaidecât în minte – Creangă", spunea G. Călinescu. Într-adevăr, cei doi scriitori sunt înrudiți în asemenea măsură, încât ei ar putea trece drept manifestările succesive ale aceluiași arhetip. E un fenomen rar ca o structură artistică să reapară peste un număr de ani, purtătoare a unei forțe de expresie de intensitate egală. Marii gemeni ai literaturii noastre îl ilustrează. Neculce e un Creangă care lucrează, în loc de întâmplări, cu evenimente. Egal în arta intuitivă a povestirii dublului său de peste veac, îi este superior prin puterea de reprezentare. Sarcasmul și ironia celui dintâi se dezgheață și se îmblânzesc în umorul succesorului, cu toate că bonomia amândurora este uneori doar aparentă. Pentru a rosti unele din primele ei cuvinte literatura română cultă deschide gura de aur a lui Neculce. Peste un secol și ceva Creangă o va reprezenta cu nu mai puțină strălucire. Boierul și „mojâcul" își împart astfel gloria verbului național.

Cronica lui Neculce constituie nu numai o importantă realizare în sine, ci și o posibilă monadă a literaturii române. Ea rezumă sau mai bine-zis anticipează un întreg ansamblu de trăsături generale. Printre firele din care, de peste două secole, se țese literatura română modernă, unul dintre cele mai vizibile este cel al operei lui Neculce. [...]

Cronica lui Neculce nu suferă de partizanatul facțiunilor boierești sau de aservirea completă față de punctul de vedere domnesc. Subiectivismul ei, de altă natură, nu este însă mai puțin marcat. În comparație cu alți cronicari fățiși până la naivitate în pătimirile lor, Neculce, mai abil, își permite să denatureze uneori lucrurile din motive personale sau de clasă bine camuflate, derutându-și, prin aceasta (încă și astăzi), cititorii. [...]

Este locul să abordăm aici o problemă esențială a exegezei neculceene: caracterul național al operei, patriotismul autorului (patriotism înțeles, evident, în sensul secolului în care a trăit și în limitele – de neignorat – ale unei foarte clare concepții de clasă). Și unul și celălalt au fost și sunt de obicei căutate în cuvintele autorului: profesii de credință autohtone, declarații antifanariotice, lamentații – nu întotdeauna „pure". În ce ne privește, ne propunem să le descoperim în structura mai adâncă a operei, unde, după părerea noastră, se află mai ferm imprimate. Un lucru trebuie de la început subliniat: *Letopisețul* lui Neculce nu reflectă numai contextul istoric în care autorul a trăit, ci totodată i se opune, îi rezistă. Eliminarea tragicului ar putea fi privită ca un aspect al acestei tendințe; prin „desamorsarea" mecanismului ei tragic, realitatea ar putea deveni inofensivă. Situat într-o lume ostilă, amenințătoare, cronica devine pentru Neculce un refugiu. Nu numai și nu atât în sensul în care condițiile materiale, de relativă stabilitate și siguranță, ale scrierii ei îl pretinde, ci și (mai ales) în acela că, scriind, autorul domină într-un fel evenimentele la discreția cărora se aflase. Dacă – după cum spunea alt cronicar – omul este sub vremi, evocându-le, ceea ce înseamnă recreându-le (căci orice reprezentare a realității, oricât de exactă, este ficțiune), adică recapitulând, clasificând, ordonând și într-o anumită măsură determinând, vremile rămân sub om, se „depun", *se așeadză*. Neculce s-a zidit în cronica sa, începută, în planul subconștient al ființei, din nevoia de a se apăra.

Groaza, am spune, primordială a cronicarului e *neașezarea*. Sentimentul exprimă însă nu numai pe boier, căruia haosul, instabilitatea îi periclitau privilegiile, ci și întreaga comunitate națională, având nevoie, în aceeași măsură, de un cadru al existenței sociale bine constituit. În acest sens fobia lui Neculce e ancestrală. Or, în raport cu permanenta calamitate a *„vremilor neaședzate"*, cronica reprezintă principiul contrar, salvator, *al așezării*. Tendința *Letopisețului* lui Neculce rezumă astfel, în mic, una din tendințele istorice fundamentale ale poporului român, caracterizat printr-o dialectică a așezării în neașezare. Cvasimilenara migrație a popoarelor, apoi formidabilul pericol otoman, în fine, vecinătatea unor mari imperii au creat neamului de la Carpați și Dunăre, în lupta sa pentru supraviețuire, condiții extrem de dure. Din negura veacurilor, vremile au fost și au

rămas – până în perioada modernă – *neașezate*. Generație după generație, oamenii de aici au găsit însă de fiecare dată resursele și posibilitatea să se așeze. *Bovarismul așezării* la Neculce corespunde așadar unei seculare aspirații naționale. Omul și opera prezintă deopotrivă același caracter „aședzat", caracter care contrastează cu starea de „neaședzare" a vremurilor, și i se opune. Cronica lui Neculce dă cititorului un sentiment de temeinicie, de calmă durată, de permanență și consolidare. Peste blocul pe care-l formează, valul istoriei trece fără să îl clintească. În mult mai mare măsură decât lamentațiile în „of" și „vai", atât de des citate, cu ceva din automatismul și convenționalitatea bocetelor profesionale, tocmai acest aspect de realitate constituită, definită și definitivă, într-un context fluctuant și nesigur dă cronicii lui Neculce acel caracter național și acea profundă valoare patriotică ce i-au fost dintru început recunoscute.

Considerată în funcție de *nucleele* sale *epice*, cronica lui Neculce se pulverizează într-o masă de mici nuvele, istorii comprimate, simple episoade, anecdote, instantanee, dintre care unele de interes deosebit, memorabile pentru cititor, și credem, foarte sugestive pentru un scriitor, în eventualitatea perfect legitimă că ar dori să se folosească de ele ca de niște puncte de plecare.

Fragmentul XVII din *O samă de cuvinte* – despre „începerea" impostorului Despot vodă – este o nuvelă venețiană redusă la liniile ei esențiale, un fel de scenariu, cu intrigi, documente revelatoare și substituiri de persoane. Dacă secțiunea numărul XVII conține substanța unei posibile nuvele, aceea cu numărul XXXIX poate furniza material chiar pentru un roman. Elementele picarești, legămintele solemne, coincidențele, spectaculoasele ascensiuni sociale, loviturile de teatru, momentul suprem al recunoașterii, epilogul fericit dau o savoare aparte acestei istorii pline de mișcare și mișcătoare a unui copil sărac purces dintr-un sat albanez spre Țarigrad și ajuns mai târziu, grație ajutorului fostului său tovarăș de drum, devenit mare vizir, domnul Moldovei sub numele de Ghica vodă. Un personaj rocambolesc este Dedul spătarul Arbănașul care, închis de Constantin Cantemir, evadează spectaculos, „ca-n filme". [...]

Evocarea complotului boieresc îndreptat împotriva lui Constantin Cantemir și a represaliilor domnului, a uciderii mai întâi a lui Velicico și apoi a lui Miron Costin, acesta din urmă smuls dintr-un doliu proaspăt, soția sa murind chiar atunci, și a remușcărilor (rare în epocă) ale bătrânului voievod: „Cantemir vodă dup-aceea mult se căiè ce-au făcut și de multe ori plângè între toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat", reprezintă unul dintre cele mai impresionante momente ale cronicii. Câteva aspecte ale acestei mari scene merită subliniate în chip deosebit: logica diabolică, implacabilă cu care sfătuitorii domnului, folosind, în mod perfid, ca premiză faptul că, ieșindu-și din fire, acesta îl bătuse cu buzduganul pe Velicico, îl aduc, pas cu pas, din aproape în aproape, în situația de a ordona cele două crime. [...]

Istoria turcului trimis în Moldova să caute pricină de mazilire lui Vasile Lupu, și „îndopat" pur și simplu cu galbeni de către acesta, adevărată capodoperă de psihologie a mituirii, e de o savoare gogoliană. [...]

Excelent observator, Neculce reține, descriind o scenă, aspecte inedite, surprinzătoare și în același timp foarte caracteristice, capabile să insufle sentimentul celui mai acut concret, să actualizeze intens. Martor și participant la încleștarea decisivă de pe Prut, Neculce evocă pe larg, din interior, într-un chip foarte modern. Descrierea insistă asupra diferitelor manevre, ciocniri, operații cu caracter izolat și bătălia – al cărei ansamblu ne scapă – se încheie mai înainte de a înțelege dacă ea a început cu adevărat și fără să ni-l desemneze în mod evident pe învingător. În politică, pe plan militar și ca în literatură, Stănileștii reprezintă un alt Waterloo. În nici un alt moment al „filmului" bătăliei (datorită lui Neculce ne aflăm în posesia unui prețios *documentar* al acesteia), nu ne simțim în mai mare măsură la *Stănilești* decât atunci când cronicarul amintește în treacăt, dar cu ce puternică sugestie a clipei, de acele dueluri specifice de tiraliori, expresie a surescitării combatanților, angajate din obligație, dar și dintr-un spirit de bravadă reciproc incitat între mici grupuri ce se desprind din rândurile celor două armate beligerante. [...]

Neculce nu este numai un artist al cuvântului, ci și un artist al imaginii; ceea ce el spune desfată auzul și încântă totodată privirea. Euforia muzicală a lecturii e dublată de euforia ușor melancolică a participării „directe" la întâmplări de mult încheiate, a „introducerii" în imagine. Cronica lui Neculce anulează, în momentele de intensificare a reprezentării, *timpul* cititorului, și pe cititor însuși; aceasta

resuscită ca martor ocular, al *n* + 1-lea personaj al cărții. Scenele cele mai vii ale letopisețului nu se lasă completate din afară; ele atrag și includ irezistibil cititorul, transformat în element component al tabloului.

În *O samă de cuvinte*, episodul VI, vălmășagul bătăliei se desface ca un val pentru a oferi privirii posibilitatea de a contempla o scenă și un gest cvasi-ritualice în care raportul de strictă vasalitate, având parcă ceva din caracterul exemplar și impecabil, din puritatea poveștirilor cavalerești timpurii se îmbină cu umilința și căldura relațiilor interumane specific orientale.

Prospețimea unui prezent transparent, etern, atinge intensități aproape magice în secțiunea a VIII-a. [...]

Nu vom insista prea mult asupra a ceea ce se numește de obicei – cu o oarecare emfază – arta portretului la Neculce; orice referire la scriitor, oricât de sumară, ajunge inevitabil la ea. Fără a valorifica însă întotdeauna ceea ce s-a spus până acum esențial în această privință: „Portretul niculcian stă la mijloc între caricatură și tablou" (G. Călinescu); „Notele prin care individualizează portretele nu sunt atât calități sufletești sau trăsături fizice, cât mișcarea" (N. Cartojan) etc.

În ce ne privește, ne vom mărgini a sublinia din nou remarcabila capacitate de observație a lui Neculce, aplicată de data aceasta oamenilor, și, ca un fapt credem inedit, pătrunderea sa psihologică – vădită neîndoios în câteva cazuri, sprijinindu-ne pe exemple, după câte știm, nefolosite până acum. Nu înainte însă de a preciza – iarăși – că puterea de observație a cronicarului este uneori superioară puterii sale de înțelegere. Se întâmplă nu o dată ca Neculce să înregistreze foarte exact aspecte sau trăsături, fără a fi însă (pe deplin) edificat asupra a ceea ce ele semnifică. În acest sens spuneam că el fotografiază cu mare precizie realitatea (în cazul de față individualitatea), lăsând parcă altora grija interpretării adecvate și complete a datelor. [...]

În al IV-lea fragment din *O samă de cuvinte*, Neculce pomenește de „păharul" lui Ștefan cel Mare păstrat la mânăstirea Putna până în timpul ultimei domnii a lui Mihai Racoviță (1715–1726). Atunci, un egumen nevrednic, „vrând să să fălească, au băut la masă cu acel păhar al lui Ștefan vodă, cu niște slugi boierești, ce era zlotași. Și bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat și fiind beți au stricat un lucru scumpu domnescu și de minune ca acela." Distrugerea cu atâta ușurătate a prețiosului vestigiu simbolizează parcă o stare de lucruri, o întreagă atitudine de nepăsare față de trecutul țării, risipit și devalorizat ca țăndările pocalului. Tristă stare de lucruri, condamnabilă mentalitate pe care, prin cronica sa, Neculce, pe urmele lui Grigore Ureche și Miron Costin, încearcă și reușește să o remedieze pe una, să i se opună celeilalte. Ion Neculce e unul din primii mari restauratori ai trecutului național. Cioburile paharului lui Ștefan i-au însângerat și traumatizat sensibilitatea; pentru a o vindeca sau măcar alina, el a trebuit să le culeagă cu grijă din pulbere și să refacă din sfărâmituri vechea formă pierdută. [...]

Letopisețul Țării Moldovei prefigurează unele evoluții ulterioare.

În cronica lui Neculce, literatura română, care începea într-un fel o dată cu el, își avea fixate pentru multă vreme câteva din datele ei esențiale.

(Valeriu CRISTEA, *Introducere în opera lui Ion Neculce*, Editura Minerva, București, 1974, p. 5–6, 120, 148–150, 159–168, 193–194, 210)

Neculce este ultimul mare cronicar al Moldovei. El continuă opera – năprasnic întreruptă – a lui Miron Costin, care, la rândul său, o completase pe cea a lui Grigore Ureche. S-au mai interpus și altele: un Nicolae Costin, câteva cronici anonime (din care unele au fost folosite și de Neculce), parte din opera lui Cantemir – aceea privitoare la români. Toate, fără excepție, cronici erudite sau compilații, folosesc un stil livresc, un stil căutat, foarte adesea artificial, sub influența limbii latine, sau a celei neogrecești. Singură cronica lui Neculce este scrisă în limba grăită pe ogoarele Moldovei, în limba poveștilor populare, în limba prin care a fost transmisă înțelepciunea neamului din generație în generație.

Marii predecesori ai lui Neculce, inclusiv Nicolae Costin, au avut norocul să zugrăvească veacurile de aur ale Moldovei, să desprindă din letopisețele slave interne și din istoriografia vecinilor zilele de glorie ale voievozilor, despre care nu s-a putut spune că le-a ruginit vreodată spada în teacă. Neculce, în istoria sa de optzeci și doi de ani,

nu găsește decât un singur voievod gata să se sacrifice pentru a pune stavilă decadenței și umilinței Moldovei: pe Dimitrie Cantemir. În rest el este martorul conștient și neputincios al scăderii demnității domnești, al înlocuirii domnilor de țară cu domni străini trimiși de la Constantinopol, al incapacității acestora de-a apăra țara până și de incursiunile unor detașamente de leși sau de tătari ce nu treceau, foarte adesea, de câteva zeci de oameni. Neculce este martorul dezagregării morale a societății moldovenești (este vorba, bineînțeles, de boierimea moldovenească, al cărei tipic reprezentant a rămas până la sfârșitul zilelor sale), este martorul introducerii unor obiceiuri noi (și nu întotdeauna de ordin fiscal), contrare bunului-simț și spiritului său întru totul conservator. El este chemat să scrie istoria celei mai întunecate epoci din viața Moldovei, pe care n-a cunoscut-o numai din lecturi, sau din relatările bătrânilor, ci a trăit-o, în bună parte, zi de zi, umplându-și sufletul de amărăciunea pe care a lăsat-o, prin paginile *Letopisețului*, moștenire generațiilor de după el vreme de două sute și patruzeci de ani.

Neculce subliniază lipsa de unitate a boierilor divaniți, spiritul de intrigă și lăcomia fără margini a unora dintre ei. Avea s-o simtă el însuși, multă vreme după întoarcerea din pribegie. Îi înfierează, fără ocol, pe cei mai mulți dintre ei, străini sau neamuri, deopotrivă. Deplânge zilele de odinioară, când boierii erau mai uniți, mai puternici și „se puneau pentru țară".

Neculce nu se îndepărtează, totuși, de casta căreia îi aparține. Știa exact din ce viță se trage și nu puține vrăjmășii și-a creat, inclusiv, în sânul micii boierimi, cu care nu înțelegea să stea la masa de taină a treburilor țării.

Cronicarul era un paraponisit. Din fragedă tinerețe și până la bătrânețe a cunoscut urcușuri și, mai ales, coborâșuri dintr-acelea care lasă urme adânci și-l acresc pe om.

Și totuși, în pofida tuturor încercărilor, care n-au ocolit nici pământul Moldovei – pe care l-a iubit, ca nimeni altul – și nici pe el ca om, produs al humei moldovenești, Neculce găsește adesea resurse optimiste și, mai ales, un umor nestăvilit, care îl face pe cititor să uite că în paginile cronicii sale este vorba de vremea Ducăi vodă și de aceea a lui Dumitrașcu Cantacuzino.

Istoriografia moldovenească din veacul său urmează și ea spiritul decadent al vremii. Drept este că nici Grigore Ureche și nici Miron Costin n-au scris pagini de memorii, n-au fost martorii întâmplărilor relatate (ultimul a trăit abia 27 de ani din epoca pe care a descris-o, ceea ce este extrem de puțin). Nimic, în afară de îndemnul interior, nu i-a împins să scrie cronica Moldovei. Contemporanii lui Neculce scriu toți, sau aproape toți, din îndemnul sau porunca vreunui domnitor sau mare boier. *Cronica racoviteană-buhușească (1661–1705)*, pe care o va folosi și Neculce, este plină de osanale la adresa patronilor din ordinul cărora a fost scrisă. Vanitosul Nicolae Mavrocordat se va sluji de mai multe condeie, însărcinate să-i ilustreze domniile din Țara Moldovei: Nicolae Costin, Axinte Uricariul; o cronică paralelă a domnilor Țării Românești și Moldovei a fost scrisă tot din îndemnul său, după cum Radu Popescu din Țara Românească tot sub oblăduirea sa își alcătuiește cronica. Nicolae Chiparissà scrie despre „victoriile" din 1716 ale lui Mihail Racoviță și Constantin Ipsilanti (viitorul hatman al lui Grigore Ghica din a doua domnie, cel cu piele de iepure la spate) asupra cătanelor ce veniseră în podghiaz până la Hlincea, lângă Iași; Vasile Buhăescu, fostul cămăraș, scrie o istorie paralelă a Țărilor Române din porunca lui Constantin Mavrocordat. Cât privește pe Ghiculești, aceștia vor avea în Grigorie al II-lea Ghica pe un atent și stăruitor reprezentant pentru ilustrarea domniei lor. Din ordinul lui va fi scrisă *Cronica Ghiculeștilor (1695–1754)*, precum și redacția grecească a lui *Pseudo Alexandru Amiras*. De altfel partea privitoare la începutul domniei sale din ultima cronică (*Cronica anonimă a Moldovei 1661–1729)* ocupă aproape jumătate din întregul volum, ceea ce o definește ca pe o cronică oficială, ca pe o „producție de comandă", cum denumește D. Russo acest gen de creații.[1]

Întrebarea se pune: fost-a Ion Neculce cronicarul oficial al vreunuia din cei nouă domni, care s-au perindat pe tronul Moldovei, de la a treia domnie a Ducăi vodă cel bătrân și până la Constantin Mavrocordat, sub care a trăit, fiind om în toată puterea cuvântului?

[1] Cf. D. Russo, *Cronica Ghiculeștilor (1695–1754)*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. 2 (1916), p. 3.

Sau fost-a Ion Neculce cronicarul unei facțiuni boierești, legat de aceasta prin interese comune și ținut, ca atare, să-i laude faptele și, mai ales, să-i justifice scăderile și mâncătoriile (ca să folosim cuvântul său, atât de categoric, când este vorba de abuzuri)? Nu, hotărât nu! Ion Neculce s-a bucurat de aprecierile și bunăvoința Cantemireștilor și în special de a lui Dumitrașcu, pe care l-a urmat, în mod loial, dincolo de Nistru. Dar Neculce, scriind istoria lui Dimitrie Cantemir, scrie de fapt cea mai fierbinte pagină a memoriilor sale, în care, măsurând cu dreaptă cumpănă, spune tot, plăcut și mai ales neplăcut, despre tânărul și învățatul domn. La data când redactează Neculce aceste capitole ale cronicii, Cantemireștii erau morți de mult, sau, în orice caz, nu se mai punea problema întoarcerii vreunuia din ei pe tronul Moldovei. Neculce pătimise destul de pe urma lor și n-avea de ce să le poarte recunoștință veșnică. Putea să-și scrie *Letopisețul* cu obiectivitate, măcar din acest punct de vedere; n-avea cine să-l tragă la răspundere pentru judecățile aspre și nici să-l răsplătească pentru laudele nemeritate.

Cât privește apartenența lui Neculce la vreo grupare boierească anume, aceasta este încă și mai mult exclusă. Schițând biografia sa, vom observa, dimpotrivă, că el nu s-a dat în lături să-și exprime resentimentele față de cele mai apropiate rude, Cantacuzinii, necum să intre cu ei (și mai puțin cu alții, străini) în vreo înțelegere. Neculce este boier mare, feudal în toată ființa lui și susținător al intereselor clasei mari boierești. El exprimă punctul de vedere general al acestora, dar nu al unei grupări. Neculce nu este, nici pe departe, întru totul obiectiv, dar cronica lui este produsul exclusiv al observațiilor sale și al inimii sale. Nimeni nu i-a comandat-o și pentru nimeni n-a scris-o. [...]

Letopisețul Țării Moldovei, ultima cronică de proporții scrisă în veacul al XVIII-lea, după aceea a mult învățatului Nicolae Costin, contemporanul său, a fost privită mai ales ca o creație literară – cea mai înaltă a vechii noastre literaturi – și mai puțin ca un izvor narativ istoric, cum este în realitate. De aici numărul relativ mare de studii critice care au apărut în ultimii douăzeci de ani, scrise, evident, de condeie alese, și lipsa aproape totală de considerațiuni privitoare la valoarea documentară a cronicii.

Letopisețul lui Neculce nu este nici pe departe un izvor narativ singular, pentru perioada istorică la care se referă. În afara izvoadelor, adică a micilor cronici de familii boierești, sau de domni, cele mai multe pierdute astăzi sau absorbite de letopisețe, topite în cuprinsul larg al acestora (cum au fost izvoadele lui Tudosie Dubău, Vasile Demian, Miron logofătul, sau izvodul Costăchesc), constatăm existența următoarelor cronici scrise fie înaintea lui Neculce, fie o dată cu el: *Cronica racoviteană-buhușească (1661–1705)*, atribuită pe vremuri lui Nicolae Muste; *Cronică a Moldovei dintre anii 1661–1709*, atribuită lui Nicolae Costin; *Cronică anonimă a Moldovei de la 1661 până la 1729*, atribuită lui Alexandru Amiras; *Cronica Ghiculeștilor (1695–1754)*. Mai pot fi amintite două istorii paralele a Țării Românești și a Moldovei, precum și trei cronici oficiale, foarte limitate în timp. Se știe de mult că între cronica lui Neculce și celelalte izvoare narative nu există raporturi de dependență, cu excepția *Cronicii racovițene-buhușești*, pe care a folosit-o drept schelet pentru prima parte a *Letopisețului*. În *Predoslovia* sa, scrisă, cum vom mai avea prilejul să subliniem, după elaborarea întregii opere, introducere care ni s-a păstrat doar în două cópii, Neculce mărturisește însă că scriind „întru pomenirea domnilor" până la Duca vodă cel bătrân (până la sfârșitul domniilor acestuia!), s-a folosit și el de „niște izvoade ce-au aflat la unii și alții", adică de mici cronici, pe care nu le precizează. Poate că unele vor fi aparținut familiei sale (lui Iordache Cantacuzino, sau lui Gavrilaș Mateiaș), sau vor fi fost scrise de Enache grămăticul, tatăl său vitreg, și le va fi găsit după moartea acestuia. Alte știri, pretinde Neculce, le deține „din audzitele celor bătrâni boiari". Aceasta ne duce la concluzia că el avea obiceiul să-și facă însemnări și că și-a redactat cronica, foarte probabil, în etape. Bănuielile ne obligă să revizuim ideea pe care a îmbrățișat-o cvasi-unanimitatea cercetătorilor cu privire la vremea când a fost scrisă opera. [...]

Capitolul dedicat savantului voievod, de mari dimensiuni, care se abate fundamental de la metoda folosită de cronicar în tratarea istoriei domniilor anterioare, nu poate fi urmărit în toată desfășurarea lui. O mare parte din el am observat-o vizând viața lui Neculce, împletită zi de zi cu evenimentele dramatice din vara și toamna anului 1711. Agitația, pasiunea, teama, speranța, acestea și alte sentimente, greu de definit, care fac parte componentă din trăirile eroilor,

transformă capitolul domniei lui Cantemir într-o tragedie a Moldovei și a voievodului său. Comentariile sistematice pe marginea acestui capitol ne apar de prisos. Ne vom mărgini să subliniem că Neculce redă întâmplările în stilul reportajelor moderne, pe măsură ce lucrurile se precipitau. Așa se și explică întinderea celor nouă luni din domnia lui Dimitrie Cantemir pe zeci de pagini. D. Cantemir este urmărit în acțiunile sale zi de zi. Pana lui Neculce îl surprinde ezitând și așteptând semnalul de arestare a lui Constantin Brâncoveanu, pe care dorea, în adâncurile lui, să nu i-l comunice vizirul niciodată. Îl observăm pe domnul Moldovei obligat să fie propriul său sfetnic într-o problemă crucială pentru viitorul său și al țării, de vreme ce nu avea suficientă încredere în loialitatea divanului. Îl găsim părăsit de majoritatea boierilor, luptându-se cu privațiuni de tot felul, inclusiv cu lipsa banilor, încât nu-și putea plăti nici lefegiii, porniți din această cauză pe răscoală. Dimitrie Cantemir se decide să cheme ajutorul militar rus exact atunci când i-a venit și porunca vizirului să-l aresteze pe Constantin Brâncoveanu; prilej pentru cronicar să se justifice în fața posterității că n-a fost el sfetnicul necredincios al domnului, ci dimpotrivă. Este de reținut această înnăscută artă la Neculce de-a cultiva întâmplările de senzație, coincidențele, patosul. Acestea dau sarea necesară unei plăcute lecturi a *Letopisețului*.

Zarurile o dată aruncate, domnul se simte descătușat. Poporul de asemeni. Iașul seamănă cu un oraș sud-american în carnaval. Devastarea prăvăliilor turcești și jaful asupra turcilor sunt prezentate într-o notă de frenezie și entuziasm care disimulează realitatea: „Iar băcăliile sta vărsate pre uliță, de era sătui și copiii. Strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele". Dar Neculce, om înțelept, ține să-i amintească domnului, prin condeiul copilului ce știa turcește și ale cărui cunoștințe sunt puse la încercare, că „nu iaste mai mare blăstămat în lume decât omul cela ce are o fărâmă de pâine în mână și o leapădă pe aceia și cearcă să afle alta mai mare".

Moldovenii, chemați la oaste și plătiți din vistieria țarului, răspund cu entuziasm. Calfele de croitori, de blănari, de ciubotari, crâșmarii, își lasă rostul și se angajează în armată, iar boierii rămân fără slugile atrase de același miraj al banului și al aventurii.

Treptat, paginile de clocot, de agitație dispar și altele ies de sub condeiul lui Neculce. Sunt acelea care descriu armata muscalilor, văzută de el și urmărită de el în toate acțiunile, până după reversul Stănileștilor. Între ele doar momentul vizitei lui Petru cel Mare la Iași, larma boierilor la perspectiva ereditării Cantemireștilor în Moldova și diversiunea lui Toma Cantacuzino, fugit din Țara Românească, fac notă aparte. Pe Toma, ruda sa și asociatul lui Cantemir în politica rusofilă, Neculce nu-l iubește. Toma Cantacuzino a plătit dureros spiritul de aventură: „Așea aduce tinerețele pre om, când au pre mult voie și dezmierdăciune la un stăpân, precum au avut și Toma la Brâncoveanul vodă; că la cea de apoi s-au înstreinat de neamul său și de binele său cel mult și au murit în țări streine".

Neculce n-avea aptitudini militare și nici priceperea specialistului în materie de strategie și tactică. Luptele la care a luat parte ca observator – și, foarte probabil, și direct, împreună cu mica armată de moldoveni, deși nu o spune nicăieri –, sunt descrise cu naivitate, dar cu o remarcabilă culoare autentică. El este bucuros că moldovenii săi – după ce, ieșiți în afara taberei pentru luptă, și rău hăituiți de turcii mai bine înarmați – au fost admiși din nou în tabără și erau puși la adăpost. „Deci cum au istovit turcii dovà (= rugăciunea, *n.n.*), s-au și apucat a da năvală de trei, patru părți în obuzul moschicescu. Și așea să bătea, câte un ceas și giumătate ținea năvala. Iar moldovenii ședea acolo, în mijlocul obuzului, ca cum ar ședea la casele lor, așea nu avea nici o grijă. Că pușcile turcești nu le meșteșuguia bine și trecea preste obuz. Și arunca și cumbarele de céle mare; și suindu-să sus, nu apuca să cadă gios și să spărgea. Și deși cădea vreuna, cădea în laturé, nu nemeriia în obuz. Și când sta câteodată bătaè și începè trâmbițile moschicești a dzice, pre atâta cunoștèm că n-au spartu turcii obuzul."

Iată cum este descris și punctul culminant al bătăliei, după care lucrurile se vor domoli treptat, treptat, asemeni unei cumplite furtuni însoțită de grindină: „Iar când au fost marți dimineața, turcii s-au strâns toți deoparte, și acolo ș-au făcut meteredzu și ș-au așădzat toate pușcile. Și au început a să bate prea vrăjmaș, cât întunecasă lumea, de nu să vedea om cu om, și să vedea numai para cum eșiia din pușci. Ca cum arde un stuh mare, trestie, pe niște vânt mare, așa să vedé focul ieșind din pușci. Numai ce voiu să dzic, poate fi Dumnedzău ferește la războiu, că dintr-o 1000 de sinețe abiia să tâmplă de lovește un om. Că de ar hi nemerit cât foc slobodziia, n-ar fi mai rămas nici la turci, nici la moscali, om de poveste. După cum

dzice un cuvânt Miron logofătul: «Mare iaste omul, iar la războiu prea mică-i iaste ținta».“

Armistițiul care s-a încheiat, rezultat mai ales al lipsei de informații din tabăra turcească și al spaimei – zice Neculce – care a intrat în armata otomană, în urma unor contraatacuri rusești, deși n-a durat decât trei zile, a fost mai cumplit decât războiul însuși, pentru că nu aveau nimic de mâncare. Iar după trei zile, rezervate tratativelor de pace, armata rusă, însoțită de un ceauș turcesc, s-a putut în sfârșit mișca spre nord. Și de înfometați ce erau, mulți ruși fugeau la turci, ca să scape cu viață.

Interesante sunt concluziile cronicarului despre mersul operațiunilor și consecințele pe care le-ar fi putut avea războiul asupra ambelor părți. Și unii și ceilalți ar fi putut învinge: rușii, dacă nu și-ar fi dispersat forțele, turcii, dacă n-ar fi acceptat propunerile de pace. „Numai ce vom să dzicem, voia lui Dumnedzeu au fost, de nici moscalilor nu le-au dat Dumnezeu chiverniseală ca să biruiască pe turci. Așijderea și turcilor le-au dat Dumnezeu mintea, de nu s-au prăpădit moscalii de tot. Nu bat cei mulți pre cei puțini, nici cei puțini pre cei mulți, ce numai cum va Dumnedzeu“.[...]

Aproape două pagini sunt consacrate sfârșitului tragic al lui Constantin Brâncoveanu și al familiei sale. Pentru Neculce „mânia lui Dumnezeu“ a căzut atunci pe capul domnului muntean și blestemele celor pe care i-a năpăstuit, și în primul rând blestemele Moldovei. Într-adevăr, Neculce amintește și cu prilejul acestui cumplit spectacol, pe care îl descrie, evident, din relatările altora, unele din relele strălucitei sale rudenii din Țara Românească, dar sfârșitul sângeros al acestuia nu-l bucură, cum au încercat unii istorici literari să dovedească. Neculce, om credincios, nu se putea bucura de acest sfârșit al lui Brâncoveanu, el care nu se manifestă niciodată în paginile sale ca un adept al vărsărilor de sânge. Neculce nu este om blând, fără îndoială, mai ales când își judecă adversarii, dar este departe de el bucuria răzbunării sângeroase. De toate relele care i-au ajuns pe vrăjmași se bucură, dar nu de sângele lor vărsat. El înfierează pe Gin Ali pașa, vizirul ucigaș, chiar cu prilejul masacrării familiei domnului, tocmai pentru că era „un păgân rău, turbat și mare sorbitoriu de sânge asupra creștinilor“, în campania de la Petrovaradin. „Acesta au omorât pre Brâncoveanul vodă cu copiii lui... și pre alții mulți“, zice

Neculce, începând schițarea portretului odios al cruntului vizir a cărui intenție era ca „de a birui pre nemți, să pue pași și în Moldova și în Țara Muntenească“. [...]

Letopisețul lui Ion Neculce este precedat de un număr variabil de povestiri – de la manuscris la manuscris – cunoscute sub titlul de *O samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisățu nu sânt scrise, ce s-au scris aicea, după domniia lui Ștefăniță vodă, înaintea domniii Dabijii vodă...*

Este de observat de la bun început – înainte de orice considerații privitoare la valoarea istorică a *cuvintelor* – că acestea au fost redactate de autor în legătură directă *cu marile compilații de cronici*, compilații realizate adeseori după izvoare narative dispărute de mult[2]. Referindu-ne la cronicile moldovenești, vom reaminti cititorului tendința ce se observă, Neculce fiind încă în viață, de a fi adunată în același volum, întreaga istorie a țării, și de a structura volumele după un cuprins pe care ni-l precizează înseși manuscrisele reprezentative.

O asemenea compilație de cronici ne prezintă Teodor Codrescu în *Uricarul* său, copiată în anul 1807 de către un oarecare Iosaf monahul, pentru Constantin Brașoveanul, după un alt manuscris din 1724, februarie, lucrat de ieromonahul Savva pentru Atanasie, episcopul de Roman[3]. Așadar, în anul 1724 existau manuscrise care difuzau întreaga istorie a Moldovei până la anul 1661, până la moartea lui Ștefăniță Lupu. Dacă n-am fi avut însemnarea lui Teodor

[2] Titlu generic dat de N. Iorga celor mai reprezentative letopisete ale Moldovei și Țării Românești. Cf. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 61–272.

[3] Manuscrisul se păstrează astăzi în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj sub cota 1/1924, fondul G. Sion, cf. Theodor Codrescu, *Uricarul sau colectiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. XXIV, Iași, 1895, p. 334–381, N. Iorga, în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, p. 269–272, vorbește și el, folosind *Uricarul*, de manuscrisul din 1724, numindu-l „compilație“. Vezi și I. Onu, *Critica textuală și editarea literaturii române vechi*, București, 1973, p. 229 și 238–243.

Codrescu pentru manuscrisul din 1724, probabil dispărut astăzi, am fi socotit drept cea mai veche compilație de cronici păstrată, copia manuscrisului 253, adică manuscrisul corectat de Neculce. Mai mult, l-am fi putut considera pe Neculce drept inițiatorul compilațiilor, de vreme ce opera a fost transmisă, în primul rând, prin intermediul unor asemenea manuscrise cumulative. Problema, care nu ne interesează aici decât tangențial, nu trebuie tratată însă fără să se țină seama și de implicațiile lui Axinte Uricariul în elaborarea compilațiilor de cronici.

Neculce, continuând istoria Moldovei, rămasă cu Miron Costin la anul 1661, și vrând să conexeze *Letopisețul* său la compilațiile care circulau în Moldova, pe de altă parte observând omisiunile din cronicile anterioare, s-a simțit obligat să le completeze, creând *cuvintele,* pe care le-a așezat, cum singur precizează înaintea domniei lui Dabija vodă. Mai târziu, după moartea sa, unii copiști zeloși au repartizat o parte din *cuvinte* în cuprinsul cronicilor lui Ureche sau a Costineștilor, la locul impus de cronologia Moldovei, de obicei la sfârșitul capitolelor despre Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Lăpușneanu etc. Acest fapt a cauzat greutăți unor cercetători, care au ignorat existența *cuvintelor* din unele volume compilații de cronici, și care n-au avut – pe bună dreptate – fantezia să le caute la capitolele respective redactate de predecesorii lui Neculce. Așezarea de către unii copiști a legendelor după cronologia lor ne întărește convingerea că ele au fost create, cum spuneam mai sus, pentru completarea cronicilor anterioare și nu „pentru a inaugura cu ele lucrarea sa", adică letopisețul, cum pretinde N. Iorga, și nici „pentru învățătura cetitorilor, când vor avea să răspundă, ca în cazurile date de tradiție, pentru moralizarea lor". [...]

Cercetarea cuvintelor este mult păgubită de absența lor din manuscrisul 253, cel corectat de Neculce. Acesta ne-ar fi precizat care anume legende au fost elaborate de către cronicar și, implicit, tratamentul la care trebuie să supunem cele câteva legende descoperite în zilele noastre și care lipsesc din edițiile anterioare.[4] Titlul dat de

[4] „Descoperite în zilele noastre" este un fel de a vorbi. Cel puțin trei dintre ele (cea privitoare la Aron vodă și cele privitoare la Gheorghe Duca) au fost publicate de Teodor Codrescu în *Buciumul român*, Iași, anul I (1875), p. 17–18 și 548–549. Menționea și la N. Iorga, *op. cit*, vol. I, p. 252, nota 2.

cronicar legendelor, în *Pinax*-ul manuscrisului 253, conexat la afirmația despre proveniența lor păstrată în *Predoslovie*, sau în titlurile din alte manuscrise, ne indică sursele de inspirație de care s-a folosit Neculce.[5] Acestea au fost adunate, pe de o parte din letopisețele cele vechi ale țării, probabil din *letopisețul* lui Eustratie logofătul[6], unde găsindu-le predecesorii săi (Neculce se referă numai la Miron Costin, când, în realitate, cele mai multe legende privesc perioada istorică tratată de Grigore Ureche) le-au ignorat, pe de altă parte *din auzitele oamenilor vechi*. Titlul din *Pinax: O Samă de cuvinte ce scriu pentru lucrurile domnilor și pentru țară, culese din letopisețele țării cele vechi, care le-au lepădat Miron logofătul, negăsindu-le scrise în cronicile străine* este întărit, în ideea folosirii legendelor din letopisețe, de *Predoslovie*: „Mai socotit-au și din letopisățul lui Evstratie logofătul și a lui Simion dascalului și a lui Misail călugărului nește cuvinte câteva, de nu le-au lăsat să nu le scrie, ce le-au scris..."[7] Cât privește „auzitele din om în om", transmise ca explicație pentru proveniența cuvintelor, acestea figurează în manuscrisele copiate după textul de bază de către nepotul său, Ioasaf Luca, căruia îi aparține explicația, și au în vedere întâmplări apropiate de zilele lui Neculce: Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Ștefăniță vodă Lupu, Nicolae Milescu, Duca vodă.

Referindu-se la *cuvintele* reținute de Neculce din lectura letopisețelor Moldovei, dar din care unele fuseseră consemnate, totuși, și de către Grigore Ureche, sau Costinești (este vorba de legendele privitoare la veacurile vechi), C.C. Giurescu socoate, pe bună dreptate, că legenda privitoare la Dragoș vodă este creația lui Neculce,

[5] O analiză aprofundată sub raport științific la *O samă de cuvinte* a dat C.C. Giurescu: *Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce,* în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p. 439–495.

[6] Cf. C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 440. Despre originea tradițiilor neculcene vorbește și studiul lui I. Șiabdei, *Cercetări asupra cronicelor moldovene, I Evstatie logofătul, Grigore Ureche, Simion Dascălul, Ion Neculce*, Iași, 1939, p. 1–10 (capitolul *Izvoarele povestirilor din „O samă de cuvinte" de Ion Neculce*).

[7] Originalul *Predosloviei* nu s-a păstrat. Aceasta, lipsind și din manuscrisul 253, a fost transcrisă după cópii ce redau textul la persoana a 3-a singular și nu la persoana 1.

întrucât ea nu este întâlnită schematic în nici un text de cronică, cu excepția *Letopisețului* contemporanului său, Nicolae Costin.

Încercând o trecere în revistă a principalelor legende și povestiri, a căror valoare literară a fost unanim recunoscută și al căror farmec neasemuit le-a impus ca subiecte de inspirație pentru mulți din poeții reprezentativi ai veacului trecut, vom aminti cititorului că multe din aceste povestiri nu sunt lipsite de un adevăr istoric, fie că este sau nu atestat documentar în mod riguros. Povestirile privitoare la Ștefan cel Mare, grupate la începutul *cuvintelor*, sunt cele mai numeroase. Însemnarea lor, convențională, cu cifre, nu poate sluji nici măcar trecerii lor în revistă, de vreme ce sub același număr sunt prinse, în realitate, mai multe legende. Așa, spre pildă, sub numărul III al edițiilor precedente consemnăm: Legenda despre clădirea mănăstirii Putna și tradiția – contemporană cronicarului – cu privire la arcul și paharul rămase, tot acolo, de la marele voievod.

Sub numărul imediat următor, IV, sunt redate trei legende: cea privitoare la refuzul mamei lui Ștefan de a-și primi feciorul în Cetatea Neamțului, aceea cu privire la precizia tunurilor din cetate, mânuite de un neamț, și, în sfârșit, aceea care relatează vizita lui Ștefan la sihastrul Daniil de la Voroneț. Și exemplificarea ar putea continua.

A doua dintre povestiri, cu privire la statutul vechi al cetăților Chilia și Cetatea-Albă, precum și cu privire la prezența tătarilor în Bugeac, inexactă din punct de vedere istoric, credem că este o creație a lui Neculce, menită să explice cititorilor situația politică deosebită a sudului Moldovei. Însăși concluzia: „Și turcii apoi au adus tătarî din Crâm și i-au așezat în Bugiac, *carii stau și până astăzi, precum au așezat și la Hotin lipcani*" (subl. noastră) ne întărește bănuiala. Cuvântul are, de altfel, mai degrabă izul unei relatări istorice seci, decât a unei tradiții transmise din generație în generație, în care misterul, senzaționalul, insolitul, dau farmecul povestirilor respective.

Tradiția privitoare la raportul dintre războaiele purtate și mănăstirile zidite de Ștefan este o completare a cronicii lui Grigore Ureche, în care se vorbește de numărul de mănăstiri, 44, ridicate de voievod. Este evidentă aci reminiscența lecturii de cronică.

Legenda mănăstirii Putna poate fi împărțită, dintru început, în două. Cea dintâi, cu un pronunțat caracter folcloric, se referă la stabilirea locului mănăstirii. Jertfirea copilului din casă, care a

îndrăznit să întindă arcul mai mult decât stăpânul său, ar putea fi socotită ca jertfa trebuincioasă pentru ridicarea marilor construcții, motiv întâlnit în folclorul perimetrului balcanic și nord-dunărean. Partea a doua, care se referă la înlocuirea candelabrelor și a sfeșnicelor de argint, de către un domn, nenumit, cu atele de spije, adică de fontă „care li-am apucat și noi" și folosirea acestora din urmă la turnarea unui clopot, amintesc de tradiții mai noi, demne de încredere. Mai veridice sunt povestirile privitoare la arcul – sau harbaleta cu vârtej – lăsat de Ștefan cel Mare ctitoriei sale și dispărut în timpul incursiunilor poloneze din timpul domniei lui Constantin Cantemir, ca și aceea cu privire la paharul de iaspis rămas de la Ștefan și spart în vremea domniei a treia a lui Mihai Racoviță de niște zlotași și de egumenul Misail Chisăliță. Cu siguranță că Neculce deținea aceste detalii, ce nu pot fi puse la îndoială, chiar dacă documente istorice speciale nu le relatează, de la călugării mănăstirii Putna, cu care cronicarul a avut legături foarte strânse (mai mult rele decât bune) toată viața.

Lupta de la Războieni (1476), crucială pentru însăși ființa Moldovei și a voievodului său, a dat naștere la mai multe povestiri din care unele sunt atestate și de alte izvoare narative, iar altele rămân în cadrul larg al legendelor. Din capul locului trebuie exclusă prezența mamei sale, Oltea doamna, moartă la 4 noiembrie 1465 și îngropată la Pobrata. Nu se verifică, așadar, dialogul dintre ea și fiul său sub zidurile Cetății Neamțului, cum nu se verifică nici eliberarea de către ea a neamțului din închisoare, atât de meșter în ale balisticii, încât „și boldul de la cortul împăratului l-au sfărâmat". Legenda, consemnată și de către Dimitrie Cantemir[8], a circulat însă în Moldova, ca atâtea alte legende despre Ștefan, probabil încă din veacul al XVI-lea.

[8] În *The history of the... Othoman Empire...* I, p. 48. Despre o posibilă influență a literaturii medievale occidentale asupra lui D. Cantemir la Constantinopol, să se vadă Laetiția Cartojan, *Legenda „Mama lui Ștefan cel Mare", D. Cantemir, izvorul baladelor din secolul al XIX-lea,* în *Cercetări literare*, V, (1943), p. 65–95. O mențiune a articolului la N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* III, p. 196. Cf. și punctul de vedere, îndreptățit, al lui C. C. Giurescu, în *Valoarea tradițiilor...*, p. 485, nota 86.

Cronica moldo-germană[9] confirmă, în schimb, succesul artileriei moldovene din Cetatea Neamțului, care, distrugând tunul cel mare și omorând pe comandantul artileriei turcești, a determinat retragerea lui Mohamed al II-lea. Cât privește ultima dintre povestirile legate de lupta de la Războieni, vizita lui Ștefan la Daniil Sihastrul și îmbărbătarea voievodului de către călugăr își găsește justificarea istorică atât în existența reală a lui Daniil, cât și în ridicarea, la 1488, a mănăstirii cu hramul Sf. Gheorghe, așa cum a promis domnul.

La una din legende, cea relativă la ajutorul aprodului Purice dat lui Ștefan în lupta de la Șcheia cu Hroiot ungurul, care a ridicat neamul Movileștilor, Neculce se referă direct în *Predoslovie*: „Și pentru neamul Movileștilor, și cum li s-au numit acest nume, dintru Ștefan vodă cel Bun, Moghila, iar nu-i basnă". Intuiția lui Neculce (mai mult decât documentele cunoscute de el) este confirmată de aceeași cronică moldo-germană, care relatează cum în focul bătăliei ce a avut loc la 6 martie 6994 < = 1486 > la Șcheia, pe Siret, Ștefan, căzând de pe cal, a stat ascuns printre cadavre de dimineața până la amiaz și cum a fost recunoscut de un boier călare, cu numele Purice, cu care a ieșit domnul de acolo și și-a adunat oștirea.

Cuvântul privitor la înzestrarea logofătului Tăutu de către regele Poloniei cu 11 sate, după așezarea păcii cu Ștefan cel Mare, este în realitate o confirmare a unui act istoric bine atestat documentar.[10]

Cuvântul următor, relativ la Purcel, care ara în zi de duminică, „pe apa Vasluiului, cale de patru ceasuri" de târg, este, evident, lipsit de temei istoric. Legenda are menirea să sublinieze spiritul de dreptate al marelui domn.

Legenda Dumbrăvii Roșii a preocupat pe Neculce în mod special. În *Predoslovie* aduce critici lui Miron Costin că a omis cu bună știință

[9] Descoperită de O. Górka la München și publicată mai întâi în limba polonă, în 1931, și apoi în limba română sub titlul *Cronica epocei lui Ștefan cel Mare (1457–1499)*, în *Revista istorică română*, IV (1934), p. 215–279 și V–VI (1935–1936), p. 1–84 și republicată în volum, sub aceeași traducere a lui Emil Biedrzyski, în 1937, în colecția *Biblioteca Revistei istorice române*, vol. I.

[10] Cf. Ilie Corfus, *Încă un „cuvânt" de-al lui Neculce se dovedește a nu fi legendă*, în *Studii*, XVII (1964), nr. 3, p. 597–598.

să spună că Dumbrava Roșie a fost arată de „Bogdan vodă cu leșii" (ca și cum Miron Costin ar fi scris letopisețul Țării Moldovei pentru vremea respectivă!), deși „aceia zicu să nu fie basnă". Relatând legenda și pomenind cele trei dumbrăvi: Dumbrava Roșie la Botoșani, cea de la Cotnari și cea din jos de Roman, semănate „pentru pomenire, ca să nu s<ă> mai acolisască <leșii> de Moldova", îl dezaprobă din nou: „Numai mă mier de Miron logofătul cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris". Având pentru Miron Costin o deosebită prețuire, manifestată de mai multe ori în cuprinsul cronicii, Neculce este descumpănit de faptul că cel mai mare cronicar poate trece cu vederea asemenea „adevăruri".

Legenda circula în Moldova, împrumutată, probabil, din folclorul rus. Dar o găsim și în *Letopisețul* lui Grigore Ureche, la sfârșitul unei incursiuni a regelui Albert din anul 1500, oprită de Ștefan cel Mare, în jurul Botoșanilor: „... și fu izbânda la Ștefan vodă și multă oaste leșască au perit și pe mulți i-au prins în robie... Au pus Ștefan vodă de au arat cu leșii pe o culme de deal la Botășani și au sămănatu ghindă și s-au făcut dumbravă mare, de ieste până astăzi copaci mari". Dimitrie Cantemir pune legenda în legătură cu pădurea de la Cotnari.[11] Menționarea Dumbrăvii Roșii de la Botoșani trădează la Neculce o amintire de lectură.

Ultimul *cuvânt* cu privire la Ștefan cel Mare este acela în care i se atribuie pe patul de moarte sfatul dat urmașului său, Bogdan, de a închina țara turcilor, fiind aceștia „mai întâlepți și mai puternici". Ideea închinării o mai întâlnim și în *Letopiset*, unde, relatând pretențiile polonezilor la pacea de la Carlovit (1699), motivează refuzul turcilor de a dispune de Moldova prin aceea că țara era închinată și nu cucerită cu sabia: avea, așadar, o cvasi-independență. *Cuvântul* nu corespunde adevărului istoric decât în măsura în care Ștefan l-a putut sfătui pe fiul său Bogdan să se bazeze mai mult pe turci decât pe vecinii din jur, nestatornici și mai slabi. Este o parafrazare a ultimului fragment din domnia lui Ștefan cel Mare, scrisă de Grigore Ureche,

[11] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, tradusă de Gheorghe Adamescu, București, 1942, p. 63.

în care voievodul, chemând pe toți sfetnicii, i-a sfătuit să se închine la turci, „arătându-le cum nu vor putea ținea țara, cum au ținut-o el".

În aceeași idee, a închinării, îl întâlnim pe logofătul Tăutu, trimis la Constantinopol de Bogdan al III-lea cel Orb, într-o legendă plină de umor, care separă *cuvintele* despre Ștefan de cele dedicate lui Petru Rareș. Prezența marelui logofăt la Poartă este atestată de *Letopisețul* lui Grigore Ureche, evident, fără detaliile savuroase ale tratării de către vizir cu cafea fierbinte, pe care logofătul, frigându-se la gură, a azvârlit-o cu ceașcă cu tot (cu felegean cu tot – se spune într-o variantă), spre hazul celor prezenți, cafeaua fiind pentru moldoveni o băutură cu totul nouă. Tradiția aceasta poate avea la bază întâmplări reale, transmise posterității de oameni din suita sa, dată fiind personalitatea logofătului Tăutu.

Prima din cele trei povestiri despre Petru Rareș, amestec de real și plăsmuire, ni-l prezintă pe fiul nelegitim al marelui Ștefan, negustor de pește, întovărășind carăle pe apa Bârladului, la Docolina, în drum spre Iași și spre Suceava. La un popas de noapte a avut un vis, asemănător cu cel al biblicului Iosif, pe care argații săi l-au interpretat ca pe un semn de bun câștig negustoresc. Dar ceea ce era să se împlinească – și ceea ce Petru Rareș aștepta de mult – s-a împlinit; abia porniți la drum, a fost întâmpinat de popor (de gloată, zice Neculce), care l-a proclamat domn. Printr-un gest de mărinimie el dăruiește carăle cu pește slugilor sale și le promite slobozenie de dări. Reală este, probabil, din această povestire, îndeletnicirea cu negoțul cu pește a domnului, în tinerețe, dacă nu cumva amintirile de lectură ale lui Neculce din *Letopisețul* lui Grigore Ureche, privitoare la ajutorul dat de niște pescari lui Petru Rareș, după prima domnie, în timpul fugii sale prin munți, spre cetatea Ciceiului, au fost interpretate de către Neculce în sensul unei solidarități de breaslă cu aceștia.

Și al doilea *cuvânt*, privitor la trecerea domnului prin târgul Piatra <Neamț>, în drum spre Ardeal, și atitudinea dușmănoasă față de el a orășenilor, și mai ales a unui popă, are o parte de atestare în *Letopisețul* lui Ureche. Se spune acolo că după ce a trecut Petru Rareș prin Piatra și a ajuns la mănăstirea Bistrița (care este așezată abia la câțiva kilometri de oraș, *n.n.*) și vrând să se odihnească, a văzut lume multă înconjurând mănăstirea și vrând să-l prindă, Domnul, încălecând degrabă, a fugit singur în munți. Atunci, după legendă, a fost urmărit de un popă, pe care vodă l-a trimis, o dată cu o săgeată bine trasă, să-și continue liturghia, să n-o lase neterminată. Înapoindu-se în a doua domnie, Petru Rareș i-a plătit și popii și pietrenilor.

Cea de a treia legendă, împărțită în două părți în manuscrisul după care a fost copiată (ms. 53), trebuie privită ca atare. Prima parte este o relatare după *Letopisețul* lui Ureche, a măsurilor întreprinse de Petru Rareș pentru a scăpa de captivitatea ungurească de la Ciceiu: scrisoarea scrisă, în sârbește, de soția sa, ce era din neamul Despoților; slobozirea scrisorii pe fereastră, din turnul cetății și transmiterea ei, prin intermediul unei slugi, la Poartă și, în sfârșit intervenția sultanului pe lângă unguri pentru eliberarea domnului, ca să poată merge la Constantinopol.

Partea a doua, evident, legendă, ni-l prezintă pe domn iertat de sultan, la intervenția marelui vizir, dar nu înainte ca padișahul să-și împlinească jurământul de a trece cu calul peste el, jurământ făcut atunci când domnul, prin actele sale de vitejie, potrivnice Porții, arătase că este fiul marelui Ștefan. Vizirul a rezolvat scrupulele de credință ale sultanului: l-a scos pe Rareș la câmp și, culcat fiind, sultanul a sărit cu calul peste el (după legendă ar fi fost băgat sub un pod și sultanul ar fi trecut peste pot de trei ori), după care Petru Rareș și-a reluat scaunul Moldovei.

Domnia lui Despot vodă, printre cele mai contradictorii din întreaga istorie a Moldovei, n-a rămas nici ea în afara *cuvintelor*. Despot, urgisit de țară, nu putea să fie, după Neculce, decât un impostor, care, furând actele stăpânului său și declarându-se nepot al acestuia, a ajuns în scaunul Moldovei. Adevărul istoric, subliniat de C.C. Giurescu[12], este altul: Despot vodă deținea, într-adevăr, o diplomă de principe de Paros și de stăpân al Samosului, dată lui de Carol Quintul la 22 octombrie 1555. Cu aceasta și cu inteligența sa a izbutit să ajungă domn.

Ultima tradiție din veacul al XVI-lea la care ne referim este aceea, mai puțin cunoscută – de vreme ce n-a fost inclusă în nici o ediție anterioară –, relativă la raporturile dintre Aron vodă și unchiul său, mitropolitul Nicanor. Provenind din mediul călugăresc, probabil de

[12] În *Valoarea tradițiilor...*, p. 474.

la mănăstirea Agapia, povestirea este amplă și intriga ei bine legată. Aron vodă, tânăr, îl însoțea pe unchiul său la Agapia cea veche, unde acesta, ctitor fiind, obișnuia să meargă pentru treburi gospodărești. Fără știrea mitropolitului, el se ducea la plimbare la un schit, Hilioara, unde se avea în dragoste cu o călugăriță (precizarea finală se găsește în manuscrisul D, cu cota 112). Într-o zi, întorcându-se Aron vodă de la Hilioara, s-a întâlnit într-un loc strâmt din munte, „tăiat cu ciocanul", cu unchiul său, care, bănuind de unde vine, l-a bătut. Nepotul a fugit prin munți, s-a dus la Țarigrad și, cu vremea, ajungând domnul Moldovei, l-a prins pe unchiul său și, drept răzbunare, l-a scopit. Iar în locul unde s-a întâlnit cu mitropolitul Nicanor – devenit schimnicul Nil – a pus să se sape într-o stâncă povestea acelei întâmplări; stânca este cunoscută sub numele de Piatra lui Aron vodă.

Cuvintele privitoare la domnii și la evenimentele din secolul al XVII-lea sunt cele mai numeroase. Valoarea lor crește din punct de vedere istoric, atât prin timpul relativ scurt care s-a scurs de la întâmplările respective și data când au putut fi receptate de către cronicar (cu mult înainte de a le fi așternut pe hârtie!), cât mai ales prin sursele de unde le deținea, cele mai multe parvenindu-i din mediul familial, sau din unul foarte apropiat lui. [...]

În fruntea operei este așezată o *Predoslovie*, o trecere în revistă a istoriografiei în limba română, privitoare la Moldova, anterioară lui, însoțită de o mărturisire explozivă a dragostei sale de neam.

Predoslovia lipsește din textul de bază. Mai mult, ea nu este inclusă nici în *Pinax*, ceea ce pledează, evident, pentru o târzie redactare a ei, posterioară revizuirii făcute de Neculce cronicii și adăugirilor sale autografe. Este de presupus că a existat o redacție autonomă a *Predosloviei* de celelalte texte, lucrată de Neculce cu puțin înainte de moarte, reluată de către Ioasaf Luca și inclusă în cele două manuscrise, singurele care ne-au transmis-o: ms. 53 și 254. În amândouă, *Predoslovia* este așezată în fruntea volumelor și a fost supusă, în parte, modificărilor gramaticale de persoană: uneori se vorbește la persoana a treia singular, în loc de persoana întâi.

Înainte de a încheia, se cere, dacă nu elucidată deplin, măcar enunțată, o problemă dintre cele mai interesante, care a preocupat majoritatea istoricilor noștri, și anume, când și-a scris Neculce opera?!

Pentru N. Iorga, Sextil Pușcariu, N. Cartojan, ca și pentru alți istorici literari, lucrurile sunt limpezi: Neculce și-a scris opera la bătrânețe, indiferent de părțile componente ale acesteia, „așteptându-și sfârșitul". Cel care a stabilit acest adevăr, în mare parte valabil și astăzi, mai ales pentru partea de sfârșit a *Letopisețului*, a fost N. Iorga. La ideile sale vor adera și ceilalți istorici amintiți. [...]

În ceea ce ne privește, după sumarele observații pe care le-am putut înregistra în timpul zecilor de lecturi ale operei lui Neculce și analizând, pe cât posibil, ideile foarte interesante și demne de reținut ale predecesorilor noștri, suntem de părere că Ion Neculce a avut cel puțin două redacții ale operei sale. Pe cea dintâi a scris-o în mai multe reprize, începând cu anii de pribegie și până în jurul anului 1730. Cea de a doua, la care se vor adăuga intervențiile sale autografe, a fost scrisă după anul 1733.

Socotim că *O samă de cuvinte* au fost redactate încă fiind în exil, și că tot acolo a fost concepută istoria primei domnii a lui N. Mavrocordat, ca și aceea a lui Dimitrie Cantemir. Credem că partea din *Letopiseț* consacrată anilor 1661–1709 a fost redactată după întoarcerea din exil și că este tributară *Cronicii racovițene-buhușești*. Istoria domniilor lui Grigore Ghica și Constantin Mavrocordat a fost elaborată aproape concomitent cu desfășurarea evenimentelor și n-a cunoscut decât o singură redacție. Cât privește *Predoslovia*, cum menționam mai sus, aceasta a fost scrisă în anii 1743–1744, aproape de moarte.

(Gabriel ȘTREMPEL, Studiu introductiv la Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*, Editura Minerva, București, 1982, p. 8–11, 47–49, 87–89, 91, 103–112, 118–120)

Lăsând la o parte *O samă de cuvinte*, care prezintă fațete predominant beletristice, *Letopisețul Țării Moldovei* trebuie considerat ca o scriere aparținând literaturii istorice, cel puțin dacă se are în vedere scopul pentru care a fost concepută. În acest sens, exigențele cu care este judecată lucrarea includ corectitudinea relatărilor, însemnătatea documentară a informațiilor, ineditul acestora, precizia în succesiunea faptelor, redarea cadrului politic, social și economic al Moldovei, ca

și oglindirea interdependenței dintre evenimentele de pe teritoriul acestuia și cele din țările învecinate. Astfel de aspecte impun scrupule de ordin științific, dar în prezent se discută tot mai mult despre relatarea istorică așa cum s-ar vorbi despre o specie apropiată literaturii, iar în cazul unor cronici – între care *Letopisețul* lui Neculce este în primul rând supus observației – apartenența la beletristică nu mai este pusă la îndoială, ceea ce nu exclude obligativitatea respectării cerințelor științifice.

Încă din „predoslovie", Neculce se declară a fi un continuator al lui Ureche și al lui Miron Costin, își dezvăluie sursele de informație și își clarifică poziția. În ceea ce privește izvoarele, precizează un lucru de care trebuie să ținem seama atât atunci când e vorba despre istoricul Neculce, cât și când se vorbește despre valoarea literară a *Letopisetului*. Astfel, vorbind despre el la persoana a treia, precizează că „până la Duca vodă cel bătrân l-am scris de pe nește izvoade ce au aflat la unii și alții și din audzitele celor bătrâni boiari; iară de la Duca vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vidè la domnia lui Ion vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nemărui, ce au scris singur, dintru a sa știință, câte s-au tâmplat de au fost în viața sa". Adaosul că „nu i-au mai trebuit istoric strein să citească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa" are darul să ne previnâ că avem de-a face cu o istorie la care a fost martor, cu o istorie filtrată de simțurile proprii, o lucrare ce ține, cel puțin în parte de memorialistică. Totuși, el dă numeroase dovezi de obiectivitate pe parcursul narațiunii. N. Iorga îl suspectează totuși de părtinire când este vorba de domnii ce au fost favorabili boieriei sale, iar Șerban Cioculescu pune în evidență această remarcă. Oricum, subiectivitatea sa face ca *Letopisețul* să încline și mai mult spre beletristică. Obiectivitatea lui, potrivit unor opinii, capătă astfel o notă de relativism.

Cu toate acestea, lecturând *Letopisețul*, cititorul își poate ușor da seama că respectul pentru adevăr este un principiu ce l-a condus pe cronicar pe parcursul travaliului său, dovedind că are conștiința responsabilității în fața istoriei pentru respectarea veridicității sau pentru încălcarea ei.

El atrage atenția asupra necinstei și versatilității veneticilor și în special a celor veniți la noi după căpătuială, ori de câte ori un eveniment sau un personaj prezent poate să ilustreze ideea. Merge până

la a se adresa direct cititorilor, ca un dascăl al lor: „Căutați, frați iubiți cititori, de videți ce este omenia și curvia grecească!" scrie el în cap. III când este vorba despre severitatea lui Dumitrașcu vodă Cantacuzino, fanariot de origine. El face loc, în cronică, glasului răzbunător al poporului, care se manifestă năprasnic, la căderea acestuia din domnie, împotriva elementelor ce se întreceau în spolierea populației autohtone („au burzuluit tot târgul și slujitorimea asupra grecilor, tot cu pietri și cu bețe, de era curtea domnească plină de oameni. Și pe ziduri sta oamenii, iar grecii tot în casă șidè, lângă Dumitrașcu vodă și să ascundè care pe unde putè"). Atunci când vorbește de greci, Neculce îi are în vedere pe fanarioți. Otomanii și fanarioții sugrumau ființa națională. Cronicarul împărtășea durerea în aceeași măsură cu poporul de rând: „Așa socotescu eu cu firea mè această proastă; când o vrè Dumnedzeu să facă să nu fie rugină pe fier, și turci în Țarigrad să nu fie, și lupi să nu mănânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici greci în Moldova și Țara Muntenească, nici or fi boieri, nici or putè mânca aceste doao țări, cum le mănâncă". Despre Grigore vodă Ghica spune că fanarioți „mulți adusese în țară, de mânca lefe tot din visterie. Și câte dregătorii la margine, tot grecii le ținè, iar boierii de țară erau numai cu numele, că la nimică nu-i mai întreba." Despre Constantin vodă Mavrocordat scrie că „venit-au și cu acest domnu și mai mulți greci decât la Grigorie vodă" și „ei toate boieriile și pârcălăbiile și vămășiile celi di pi margini, cu agonisit, tot ei le cuprinseseră de le-au luat, iar boierii de țară nu putè încăpè nimică". (De adăugat că acești domni i-au fost favorabili cronicarului în mai multe ocazii.) Față de turcii mercantili, Neculce nu avea sentimente mai blânde. În plus, le rezerva un dispreț permanent din motive religioase („păgâni necredincioși" și de vasalitate – umilință la care erau condamnate țările române. Uneori, deplângând situația nenorocită a acestor țări, jecmănite de străini, pârjolite de tătari și poghiazuri polone, cronicarul, după ce enumeră birurile mult majorate ce se îndreptau spre Poartă în timpul lui Constantin Mavrocordat, se lamentează astfel: „Oh, oh, oh! vai, vai vai di țară! Ce vremi cumplite au ajunsu și la ce cumpănă au căzut! Doar Dumnedzeu di a faci milă, precum au făcut cu izrailitenii, cu Moisei proorocu, de-au despicat Marea Roșie. Așè să facă și cu tini, săracă țară! La ce obiceiuri

ai agiunsu, ca să scapi dintr-aceste obiceiuri spurcati!" (Expresia „obiceiuri" desemnează noile pretenții și biruri impuse de Poartă.)

Însă ura lui împotriva otomanilor nu l-a făcut să nu consemneze actele de dreptate săvârșite de Poartă, consultarea voinței boierilor pământeni (atunci când era respectată această obligație) și când anumiți domni (de pildă, Antioh Cantemir) au ajuns pe scaunul Moldovei fără peșcheșuri sau când Poarta a scutit Moldova de bir. După ce lupta de la Stănilești a fost pierdută, turcii au dat iertare multor boieri („au scos din robia tătărască mulți moldoveni") și i-au ascultat în vederea instalării unui nou domn („iar vizirul au trimis de scotè robii de la tătari", iar unde-i găsè, tot îi aducè de-i întreba la care domnu le-au fost mai bine, la Neculai vodă sau la Mihai vodă"). Iar grecului Neculai Mavrocordat, domn al Moldovei care nu știa românește, îi recunoaște spiritul de dreptate față de țărani („mojici"), deoarece îi obliga pe zlotași (boierii agenți fiscali) să le restituie acestora, chiar cu pedeapsa bătăii, banii luați abuziv. [...]

Neculce avea un dezvoltat simț al conciziunii (pe care nu-l poseda contemporanul său și colegul său de divan Nicolae Costin). De multe ori o frază sau două sintetizează o situație dificilă. Despre viața economică din timpul domniei din 1733–1734 a lui Constantin Mavrocordat scrie: „Într-acești 2 ani pol ce au fost la Constantin vodă, bișuguri n-au fost nici în pâne, nici în stupi, nici vândzare în nimic. Și moartea în viti încă era, di murè vitele, și văcăritu pe vitele moarte lua. Numai la mazilia lui viile au rodit bini."

În expunerea situațiilor mai complexe, Neculce dovedește logică, judecată limpede și înțelepciune – ceea ce stă bine unui bătrân scrutător de istorie, cum era el când a scris *Letopisețul* (60–70 ani). Atunci când astfel de însușiri aparțin vreunui personaj, el nu ezită să le pună în evidență. Astfel, la Stănilești, i s-a propus să asigure, ca hatman ce era, scoaterea din împresurare a țarului Petru cel Mare. El nu a fost cuprins de trufie datorită cinstei ce i se făcea, ci a cumpănit bine situația și a arătat că nu-și poate lua răspunderea să plece în zori de zi cu o mână de oameni și să lase grosul armatei. „De ar fi un om mai de gios, de s-ar întâmpla și primejdie, n-ar fi lucru mare. Deci împăratul audzind aceste cuvinte ale mele, au socotit și el că-i dzic bine, și nu s-au cutedzat." Iar atunci când dorința vizirului a fost ca suedezii să trimită un om de ispravă cu care să stea de vorbă despre

„ce feliu de oameni sânt moscalii" și când acesta vine și-i spune că „sânt niște proști și blăstămați de tot", Neculce face loc remarcii căpeteniei turcești: „Dar de vreme că dzici tu că sânt așè de blăstămați moscalii, dar voi aseși nu sânteți de nemic, că ei v-au bătut pre voi" (Cap XIX). Uneori cronicarul invocă și rațiuni divine: „Nu bat cei mulți pre cei puțini, nici cei puțini pre cei mulți, ce numa cum va da Dumnedzeu" (Cap XIX).

Atunci când găsește că e locul potrivit, Neculce oferă adevărate lecții moralizatoare, scoțând tâlcuri noi din fiecare domnie cercetată. Astfel, în capitolul XII, rezervat domniei lui Constantin vodă (Duculeț), fiul lui Duca vodă, el inserează o scenă petrecută pe marginea Dunării, în care protagoniștii sunt sultanul și Constantin Brâncoveanu. După ce împăratul otoman constată talentul strategic al vasalului său muntean, înainte de despărțire, îi îmbracă din nou caftanul pentru domnie „de s-au întors înapoi la București". Cronicarul reflectează: „Cându-i mila lui Dumnedzeu, slujește și mila omului, și banii folosăscu, iar cându-i mânie de la Dumnedzeu, nici mintea nu slujește, nice prietenii, nici banii". Când Duculeț pune să cânte surlele, semn prematur de succes, într-o cursă întinsă lui Antioh, și când chiar în acel moment îi vine ordin de scoatere din domnie, cronicarul conchide: „Deci îndată se schimbă bucuria în scârbă, că să strâcă giucăriea", apoi adaugă: „După cum dzice Scriptura: «Cine sapă groapa altuia dă într-însa»." [...]

O primă virtute a prozei lui Neculce o constituie preferința pentru legendă și chiar tendința lui de a transfera unele figuri din istorie în legendă. Legendele, îndeobște, sunt un produs folcloric și de aici întrebarea în ce măsură ele constituie sau nu un izvor documentar pentru istorie și istoriografie. La Neculce – și nu numai la el – legenda conține germenii a ceea ce se va constitui mai târziu în curentul romantic, elementele pe care le simțea ca necesare și tonice, având în vedere succesiunea domniilor înstrăinate de țară sub care a trăit. Evocarea marilor personalități, ca, de exemplu, Ștefan cel Mare, îi părea mai mult decât oportună, iar aceste reactualizări căpătau ton de legendă. N. Iorga respingea romantismul legendelor și nu acorda acestora credit nici sub aspect documentar, deși în discursul său de recepție la Academie, el acceptă ideea *posibilității* interferenței legendei cu realitatea. Dar, după el, istoricul Gh. I. Brătianu

reconsideră tradiția (populară și cultă) atribuind legendei un rol demn de luat în seamă.

Ion Neculce și-a pus probabil problema veridicității faptelor conținute de legendele populare, dar a fost și fascinat de poezia lor. Procedând cu înțelepciune, el alcătuiește o mică antologie de legende, istorioare și anecdote pigmentate cu umor „ce sântu audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețu nu sânt scrise (...), cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, așa va face". Aderența sa la acest gen ne determină să-i recunoaștem meritul de a fi introdus legenda populară în literatura cultă. De la el, subiectele au fost preluate apoi de Bolintineanu, Delavrancea, Negruzzi, Alecsandri, Sadoveanu, constituind unul din elementele de rezistență ale romantismului românesc.

În molcomul și catifelatul său stil arhaic, ce căuta parcă să nu altereze particularitățile moralității moldovenești, legendele culese de el ne redau mai întâi figura voievodului Ștefan, pe care îl numește „cel Bun", după faptele sale de vitejie și de bunătate devenite legendare: eliberarea de sub turci a Chiliei și Cetății Albe, ridicarea câte unei biserici sau mânăstiri pentru fiecare victorie repurtată pe câmpul de bătaie, istoria amplasării mănăstirii Putna, reorganizarea oastei după refuzul mamei sale de a-l primi în Cetatea Neamțului în urma insuccesului de la Războieni, ajutorul dat domnului de aprodul Purice devenit apoi Movilă etc. Inserează și legenda pădurii Dumbrava Roșie, loc arat de prizonieri poloni, și face remarca: „mă mier că Miron logofătul cum au acoperit acest lucru de nu l-au scris". Dar Miron Costin, care-l întrece pe Neculce în tact politic, era un filopolon și nu găsea că notorietatea unei povestiri care-i umilea pe vecinii de la nord e potrivită cu interesele Moldovei și cu poziția lui față de leși.

Ar fi interesantă o istorie a țării noastre alcătuită din legende. Neculce pune la dispoziție câteva privitoare la Ștefan cel Mare, Bogdan vodă, logofătul Tăut, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Despot vodă, Ieremia Movilă, Barnovschi, Vasile Lupu ș.a., personaje de legendă pe care Neculce le redă cu o voluptate din care reiese apetența sa pentru trecutul istoric al Moldovei, pentru preamărirea virtuților românești tocmai în zilele sale când țara era umilită de străini și se simțea nevoia unor voievozi demni, de proveniență românească. [...]

Letopisețul lui Neculce conține, în același timp, o pinacotecă realizată prin arta cuvântului, expoziție a cărei amploare nu este întâlnită la nimeni până la el și mult timp încă după el. Fizionomiile creionate (uneori caricatural), comportamentul, vârsta, calitățile morale, nuanțele grotești, vitejia, frica, îndrăzneala, avariția și alte trăsături caracterologice i-au oferit lui Neculce o largă și variată paletă cu ajutorul căreia a compus figuri omenești veridice. Trebuie subliniate tocmai elementele ce conferă autenticitate portretelor sale. El își caracterizează personajele prin faptele lor, le face „vii", le înzestrează cu sentimente și resentimente și prin asta capătă viață întregul spațiu în care ele evoluează. Grigore vodă, domnul muntean, „era un om harnic și tare, și sămățu, și gata la răspunsu la toate socotelile, și să pârâiè, față la față înaintea divanului împărătescu cu Postelniceștii, cu Saitanicești, cărora le dzicu și Cantacuzinești". Iar contemporanul său moldovean „Petriceico vodă era un om bun și slabu, prost"; Dumitrașco vodă Cantacuzino „era un om bătrân, grec, țarigrădean de neamul lui (...) nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fener din Țarigrad (...) bătrân și curvar. Doamna lui era la Țarigrad, iar el aice-și luasă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechi (...) țiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ținè în brați, de-o săruta și o purta cu sălbi de galbeni și cu haini de sahmarand, cu șlic de sobol și cu multe odoară împodobită." De un grotesc deosebit ni se par accesoriile de soiul: „de bătrân, dinți în gură n-avè. Dimineața îi încliè, de-i pune în gură, iar seara îi descliè cu încrop și-i punè pe masă". Asemenea domni îi dădeau impulsuri nu numai spre prezentări hazlii, dar și spre sincere deplorații: „Oh! Oh! Săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viiață ț-au cădzut!" (Cap X). Constantin vodă Cantemir ne este înfățișat astfel: „Carte nu știè, ce numai iscălitura învățasă de o făcè. Practică bună avè la voroavă, era sănătos, mânca bine și bè bine. Semne multe avè pe trup de la războaie, în cap și la mâni, de pe când fusese slujitoriu în Țara Leșască. La stat nu era mare; era gros, burduhănos, rumân la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada (...) Și nu era mândru, nici făcè cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă...". Completând profilul lui Constantin Cantemir, realizează un alt portret de om curajos, viteaz. Este vorba de spătarul Dedul, un albanez închis în turnul clopotniței de la Trei Ierarhi, care, neavând

cu ce să-și răscumpere libertatea, evadează într-o noapte. Înțelegător, bătrânul voievod „au poruncitu să nu-l mai caute nime, nice să-l gonească. Că devreme c-au încălecat, nu-i era nimeni harnic să-i stè împotrivă sau să-l prindză pe om ca cela. Că-l știe el ce viteaz bun este, c-au fostu cu dânsul la războiu. Că, când alerga pe cal cât putè, săriè de pe un cal pe altul, și punè trei cai alături și de pe gios să repedzie să-i săriè tustrei sus" (Cap XI). Pe mitropolitul Dosoftei îl înfățișează astfel: „Acestu Dosofteiu nu era om prostu de felul lui. Și era neam de mazâl: pre învățat, multe limbi știè: elinește, latinește, slovenește și de altă adâncă carte și-nvățătură, deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. În țara noastră pe-această vreme nu este om ca acela." [...]

Moravurile politice ale timpului se află și ele reflectate în *Letopisețul* lui Neculce. El pune în evidență, mai întâi, cupiditatea boierilor, avariția fanarioților, intrigile boierilor și domnilor, ploconelile în fața căpeteniilor otomane, jecmănirea populației în scopul înavuțirii și menținerii la domnie, recurgerea la maltratări și schilodiri. Neculce ne înfățișează o perioadă întunecată a Moldovei, iar atunci când se ivește și câte o domnie mai blândă, el o pune pe seama norocului, și atâta timp cât schimbarea domnilor se petrece după arbitrajul interesat al Porții, cronicarul nu lasă să se întrevadă nici o perspectivă încurajatoare.

Căftănirea și mazilirea domnilor se făceau cu un anume ceremonial. Voievozii în primele trei zile de domnie procedau la „boierirea" preferaților, protocol care se repeta în fiecare an. Astfel de ceremonii sunt mai în amănunt descrise de Miron Costin și Dimitrie Cantemir – dar Neculce semnalează intrigile ce se țeseau în jurul acestor evenimente. De reținut este petrecerea domnilor maziliți cu huiduieli și vorbe de ocară, de unde probabil a rămas și zicătoarea: „schimbarea domnilor, bucuria nebunilor". În fragmentul următor se văd asemenea porniri, care nu erau numai ale oamenilor de jos. Totodată, mai reiese obiceiul îndatorării pretendenților la domnie față de „bancherii" turci și greci sau chiar față de boierii români. La plecarea din domnie, pentru a treia oară, a lui Mihai Racoviță (1716, Cap XXI): „Vrut-au atunce o samă de mazili să-i facă gâlceavă, să lege ștubeie deșerte, să le spânzure pre lângă drum pre unde a trece Mihai vodă, pentru căci le-au rămas de la dânsul obiceiu de desetină de stângerea caselor. Numai căimăcamii n-au lăsat să-i facă acè ocară, scriind Grigore vodă de la Țarigrad."

De la astfel de moravuri ale vremii pornesc și numeroasele *reflecții* pe care le face Neculce. Astfel, când vorbește despre a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1705, Cap XVI), el remarcă faptul că „mai toți domnii sunt buni", dar sunt înrăiți de cei ce-i înconjoară, iar „dacă se întâmplă boierul chivernisitorul de-i înțelept și bun, măcar de-i și domnul rău, îl îmblânzește și-l întoarce cu blândețe, de-l face bun".

În reflecțiile lui întâlnești nu numai înțelepciunea sa de dregător experimentat și animat de sentimente patriotice, ci și exprimări ale unei filosofii pragmatice în exclamații, ca: „de vreme că cei mari nu-ș ținie giurământul, ce încă-ș aduc peire, dar proștii cum le-or ține?" Uneori citează din Biblie, din Miron Costin sau din filosofi vestiți, ca atunci când e vorba de sfatul dat de cronicar lui Dimitrie Cantemir „să lasă pizma Brâncoveanului și să nu-și răschire oastea. Că pre urmă mult se va căi și nemic nu va putè folosi precum dzice filosoful: «Căințele cele de apoi întru nemica sânt»." Tot în sensul reflecțiilor înțelepte sunt utilizate și maximele populare, atunci când nu sunt doar procedee stilistice.

Nu rareori Neculce invocă puterea dumnezeiască pentru a desemna o răsplată a faptelor (bune sau rele) sau nădejdea ca unic mijloc de a suporta vitregiile vieții. Astfel, într-o iarnă aspră, armata polonă, trecând prin Moldova, a îndurat mari suferințe: „pe la Ropcea, așè i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel viscol vro trei, patru dzili, de-au murit oastea mai bine de giumătate, înghețată și leșinată", „caii le-au murit toți din obuz, nice craiul mai n-au fostu având cal să-ncalece că i-au lovitu mânia lui Dumnedzeu, de nu era numai viscolul, ce-i lovisă și o boală, de muriè și oameni și cai". Decăderea lui Iordache Rusăt și a hatmanului Bogdan este socotită drept „osândă pe casăle lor pentru vărsarea sângelui lui Miron și-a lui Velicico ce făcusă Cantemir vodă acelor boieri pribegi". Nenorocirile țării sunt interpretate uneori în sensul că „Dumnedzău nu va să ierte păcatul și greșala acestei țări". Celor răi le ia „diavolul sufletul", dar în cazul morții celor buni își plătesc și ei „datoria acestei lumi" către Dumnedzeu. Neculce nu este condus de principii teologice, dar le acceptă în cadrul tradiției românești.

Dialogul este des utilizat, dar numai acolo unde are posibilitatea de a înlocui o largă relatare, de a caracteriza un personaj, de a marca o atitudine sau hotărâre deosebită. Schimbul de replici la Neculce este încărcat de semnificații și uneori nu lipsesc subtilitățile. Citabil este schimbul de păreri dintre Dimitrie Cantemir și boieri, atunci când Moldova s-a aliat cu rușii în bătălia de la Stănilești. Cantemir le-a comunicat boierilor că „au chiemat pe moscali" (Cap XIX). „Bine ai făcut, măria ta – i-au răspuns boierii cu bucurie – că noi ne temiem că te-i duce la turci, și așè avem de gând că, de te-om vedè că mergi la turci, te-om părăsi și ne-om duce de ne-om închina la moscali." Numai Iordache Ruset i-a zis: „Te-ai cam grăbit, măria ta, cu chiematul moscalilor. Să fii mai îngăduit, măria ta, pân' li s-ar fi văzut puterea, cum le merge." La care Cantemir a replicat: „Nu mai era vreme a mă chivernisi, temându-mă că să nu mă apuce turcii." (Brâncoveanu a avut această ezitare.)

Fiecare capitol este astfel construit ca el să constituie o narațiune de sine stătătoare, dar, în același timp, conține premisele capitolului următor. De remarcat că, potrivit preceptelor clasice, narațiunile lui aplică procedeele „introducerii", expunerii și clarificării conflictului, ale conturării personajelor în angrenajul intereselor și interlegăturilor, dozează intriga și fixează un punct culminant ca un deznodământ logic, firesc, în raport cu împrejurările determinate. Concluzia este moralizatoare, ca o lecție de viață, cu învățăminte potrivit scopului enunțat în Predoslovie: „Cu cât veți îndemna a ceti pre acest letopisețu mai mult, cu atât veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oștire, ori de voroave la domni și la noroade de cinste". E limpede că Neculce a scris *Letopisetul* pentru contemporani, dar mai ales pentru posteritate, ca un îndreptar al viitorimii. În același capitol XXIII – nefiind, de asemenea, un exemplu singular – ne oferă o țesătură de intrigi în jurul schimbărilor domnilor ca și în jurul intereselor mercantile grecești. De altfel subiectul construit este unitar, în sensul că fiecare capitol are un personaj principal, iar descrierea este concentrică. Toate elementele ce se adaugă osaturii clasice (intrigă, detalii, personaje episodice) sunt realizate în scopul redării unei măsuri nelipsite de tensiune și chiar de surprize. Tertipurile abundă mai ales în intriga încorporată în Cap XIX, vastă relatare a luptei de la Stănilești.

Surprizele, așa cum am mai spus, pigmentează proza și o fac mai atractivă. De pildă (în cadrul aceleiași lupte), moartea generalului Wietmann, inițiatorul unei tactici, e urmată de rănirea gravă a celui ce trebuia să-l înlocuiască, generalul Volvovschi. Leșinul țarului nu numai că provoacă uimire, dar generează o tensiune dramatică. [...]

O componentă a scrisului lui Neculce, demnă de subliniat pe lângă altele, o constituie nuanțele umoristice care dau un farmec particular operei sale și se integrează organic în subiectele pe care le dezvoltă, cât și în stilul adoptat.

Se poate afirma că Neculce este cel care a dat la noi forma scrisă anecdotei istorice. Acest lucru reiese în primul rând din mica antologie de proze scurte numită *O samă de cuvinte*. Anecdotele lui au spirit caustic, înțelepciune, situații comice și replici spirituale. [...]

Dar nu numai această mică antologie populară *O samă de cuvinte* îl prezintă pe Neculce ca umorist. În *Letopisețul Țării Moldovei* descoperim, de asemenea, o varietate de specii ce lărgesc registrul comic al cronicarului. Apetența lui pentru farsă este evidentă când relatează fuga lui Dimitrie Cantemir ascuns într-o trăsură, sau când Grigore vodă evită lupta cu polonii, alături de turci, printr-un tertip magistral, amestec de ingeniozitate și pricepere militară (Cap VII). Aprinderea unor focuri, noaptea, pentru a face inamicul să creadă că are în față o oaste numeroasă și atâtea alte scene din *Letopiset* îl arată pe Neculce un om cu simțul umorului, priceput în a valorifica, pe plan literar, faptele cu aspecte de farsă.

Tot *Letopisețul* ni-l arată ca un fin ironist. El vorbește despre o „pace sulemenită" între Cantemirești și Brâncoveni; despre ridicarea cuiva în domnie spune că „să face a nu-i plăcè să primească domnia ca și fata ciè ce dzâsă unui voinic: «Fă-te tu a mă trage și eu oi merge plângând»"; o pace „așa au ținut de bine (...) precum țin câinii vinerile"; o împerechere domnească este caracterizată, de asemenea, printr-o zicală populară: „calul râios își găsește copacul scorțos" etc. Memorabilă, datorită ironiei pe care o conține, este relatarea unei recepții date de țar, când o doamnă din șleahta polonă, vrând să-i vorbească despre slăbiciunea rușilor în război și lăudăroșenia căpeteniilor militare, îi reproșează țarului că nu respectă promisiunile făcute față de femei: „Mult mă mir de voi împărații și craii cum de nu vă țineți de cuvânt și ne amăgiți pre noi". Că mai „anțertu"

împăratul suedez le-a spus „să ne gătim cu toții să mergem să iernăm în stolița moschicească", dar le-a dus să ierneze la Țarigrad, iar acum țarul le-a zis „să ne gătim să mergem la Țarigrad (...) și când noi ne gătiem, măria ta n-ai vrut și te-ai întors înapoi".

Neculce recurge și la comicul de situație. Astfel el relatează că un fanariot, Mavrodin, a fost așezat pe un cal cu fața spre coadă și silit să pronunțe niște fraze românești cu rezonanțe destul de hilare în vorbirea lui.

Mai e de relevat talentul său de pamfletar. Chiar în episodul de mai sus, pronunția grecească ce pocește limba română vrea să arate cât de străini erau conducătorii Moldovei față de popor; episodul despre domnul ce-și încleia și-și descleia proteza dentară și atâtea alte amănunte utilizate pentru portretizarea unor domni și boieri sau pentru creionarea unor caractere, precum și la relatarea vrajbelor boieriilor valahe și moldovene îl arată pe Neculce ca un precursor al pamfletului literar. Iar toate aceste crâmpeie ale modalităților comice ale cronicarului își sporesc farmecul o dată cu sonoritățile arhaice ale limbajului.

(Ion DIANU, Prefață la Ion Neculce, *„Letopisețul Țării Moldovei", precedat de „O samă de cuvinte"*, Editura Albatros, București, 1984, p. XXIII–XXVI, XXVIII–XXIX, XXXV–XXXVII, XXXIX–XLI, XLIII–XLVI, XLVIII–LI)

CUPRINSUL

Studiu introductiv V

GRIGORE URECHE
LÉTOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI, DE CÂND S-AU DESCĂLECAT ȚARA ȘI DE CURSUL ANILOR ȘI DE VIIAȚA DOMNILOR CAREA SCRIE DE LA DRAGOȘ VODĂ PÂNĂ LA ARON VODĂ

Prédoslaviia descălicării a Țării Moldovei dinceputul ei. Carea iaste însemnată de Uréche vornicul din létopisețul cel latinescu izvodită 5
Pentru limba noastră moldovenească 5
De răsipirea țărâi dentâi 6
Pentru discălicatul țării al doilea rând 6
Dinceputul domnilor, vă leatul 6867 <=1359> 7
De însemnarea anilor 9
Domniia feciorilor lui Ștefan vodă 9

Domniia Iugăi vodă, carele mai întréce cu toate pre domnii cei recuți mai denainte 10
Domniia lui Alexandru vodă cel Bătrân și Bun 11
Cându s-au făcut săbor al optulea 15
Pentru pacea așăzată ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leșesc 16
Domniia lui Iliiaș vodă și a lui Ștefan vodă, ficiorii lui Alixandru vodă cel Bătrân 17
De războaiele acestor 2 frați 17
Al doilea război 17
Al treilea războiu 17
Al patrulea război 18
Al cincilea războiu 18
De împăcarea fraților 18
De niște tătari ce au prădat țara în doao rânduri 20
De orbirea lui Iliiaș vodă 20
Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliaș vodă 20
De domniia lui Pătru vodă 21
De moartea lui Roman vodă 21
De un Ștefan vodă și de Ciubăr vodă 22
Domniia lui Alexandru vodă tij ficior lui IliIaș vodă, vă leat 6956 <=1448> 22
De domniia lui Bogdan vodă și de viiața lui, ce războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă, vă leatul 6962 <=1454>, avgust 22 22
Războiul lui Bogdan vodă cu lèșii 24
Domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Aron 26
Războiul lui Alexandru vodă cu al lui Pătru vodă la Movile . 26

Domniia lui Ștefan vodă, ce-i zic cel Bun, ficiorul lui Bogdan vodă, și de multe războaie minunate ce au făcut. Cându s-au domnitu, fost-au cursul anilor 6965 <=1457>, aprilie 12, joi 27
Cându s-au strânsu țara la Direptate 27
Cându au prădatu Ștefan vodă Țara Săcuiască 28
Cându au luat Ștefan vodă Chiliia și Cetatea Albă de la păgâni 28
Războiul ce au făcut Ștefan vodă cu Mateiaș crai ungurescu la Bae 29
De prădarea săcuilor 31
Cându s-au împăcatu Ștefan vodă cu Matiiaș crai ungurescu 31
De niște tătari ce au întrat în țară să prade 32
Când au sfințit Ștefan vodă mănăstirea Putna 32
Cându a întrat zavistiia între Ștefan vodă și între Radul vodă și de arderea Brăilii 33
De tăiarea capetilor a niște boiari, 6979 <1471>, ghenuarie 16 zile 33
Războiul de la Soci, cându s-au bătut Ștefan vodă cu Radul vodă, domnul muntenescu, 6979 <=1471>, martie 7 dni 33
De un cutremur 34
Al doilea războiu a lui Ștefan vodă cu al Radului vodă la Izvorul Apei, leatul 6981 <=1473>, noemvrie 8 34
Aicea să socotim 35
Războiul Radului vodă cu al lui Basarab vodă 36
Cându au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănul și cându s-au bătut cu Țăpălus și cu ungurii, mai apoi și cu Basarabă, leat 6982 <=1474>, octomvrie 1 36
Războiul lui Ștefan vodă cându s-au bătut la Podul Înaltu cu turcii, 6983 <=1475> 37
Întorsul lui Ștefan vodă cu ostile 39

Pentru neşte căzaci ce au venit în ţară să prade 40
Războiul lui Ştefan vodă, cându s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu şi cu munténii la Valea Albă 41
Răspunsul altor sémne 43
Războiul de la Râmnic, când s-au bătut Ştefan vodă cu Ţăpăluşi vodă, vă leatul 6989 <=1481>, iulie 8 43
Când au luat Baiazit împăratul turcescu Chilia şi Cetatea Albă, leat 6992 <=1484> 44
Războiul cându s-au bătut Ştefan vodă cu Malcociu şi cu turcii la Catlabuga 46
Războiul când s-au bătut Ştefan vodă cu Hroiot pre Sirét la Schiiai, 6994 <=1486>, martie 6 46
Războiul lui Ştefan vodă, când au bătut pre Albrehtu craiul leşescu la Codrul Cozminului, leat 7005 <=1497> 47
Cându s-au întorsu craiul înapoi 51
Nacazanie silnim, adecă certarea celor puternici 53
De capetele céle de frunte ale léşilor ce s-au aflat periţi 53
Cându au prădat Malcociu Ţara Leşească, 7006 <=1498> .. 54
Cându au prădat Ştefan vodă Ţara Leşască,7006 <=1498>, iunie 22 zile 55
Vă leato 7008 <=1500>, martie 11, cându au venitu oastea leşască de iznoavă în ţară să prade, văzându stricăciunea ce le-au făcut Ştefan vodă 55
Cându s-au împăcat Ştefan vodă cu craiul leşescu 56
De un Pătru vodă, ce i-au tăiat capul craiul leşescu vă leato 7009 <=1501> 57
De moartea lui Olbrihtu craiul leşăscu, 7009 <=1501> 58
Cându au luat Ştefan vodă Pocutiia de la leaşi 59
De moartea lui Ştefan vodă celui Bun, vă leato 7012 <=1504> 59

Povéstea şi tocmala altor ţări, ce sântu pin prejur, cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini de aproape. Întâi, cumu-i Ţara Leşască 60
De Împărăţiia Tătărască şi de obicéiul lor şi cât loc coprinde Ţara Tătărască 63
Dă împărăţiia turcilor şi de începutul lor şi de adaosul lor, în ce chip s-au început şi s-au înmulţitu şi s-au lăţitu la atâta mărire şi cinste şi tărie 66
Pentru Ţara Ungurească de jos şi Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape şi cum au avut şi ei crăie mare ca şi léşii 72
De domniia lui Bogdan vodă cel Orbu şi Grozav, feciorul lui Ştefan vodă celui Bun, vă leato 7012 <=1504>, iulie ... 75
Cându au prădat Bogdan vodă Pocutiia 76
Cându au prădatu léşii Ţara Moldovii 76
A treia solie, cându au trimis Bogdan vodă la craiul leşăscu . 76
Cându au prădat Radul vodă domnul muntenescu Putna .. 77
Cându au mersu Bogdan vodă la Ţara Muntenească asupra Radului vodă 77
De moartea Radului vodă şi de moartea lui David mitropolitul şi de domniia Mihnii vodă 78
Cându au prădat Bogdan vodă Ţara Leşască, ajungându până la Liov 78
Cându au prădatu léşii Ţara Moldovii, 7017 <=1509>, iulie 15 79
Cându au prădat Beti Ghirei sultan cu tătarii Ţara Moldovii, leatul 7018 <=1510> 80
Vă leato 7019 <=1511>, fevruarie 81
Cându au prădat Mendi Ghirei hanul cu tătarii Litva şi Beti Ghirei, ficiorul hanului, au prădat Moldova 81

Așijderea de niște tătari ce au mai prădat de iznoavă Țara Moldovei 82
Cându au venit Trifăilă cu oaste ungurească asupra lui Bogdan vodă 82
De moartea lui Bogdan vodă cel Grozavu 83
De domniia lui Ștefan vodă cel Tânăr, ficiorul lui Bogdan vodă, nepotul lui Ștefan vodă cel Bun, 7025 <=1517>, aprilie 83
Cându au întrat în țară Albu sultanu cu tătarii și l-au bătut Ștefan vodă, leatul 7026 <=1518>, avgust 8 83
De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu 84
Cându au perit Arbure hatmanul cu ficiorii lui 85
Cându s-au rădicatu boiarii Moldovei asupra domnu-său, Ștefan vodă cel Tânăr, 7031 <=1523>, septemvrie 7 zile 85
De o oaste turcească 86
Pentru legătura păcilor ce au tocmit Ștefan vodă cu craiul leșescu 86
Cându au prădat Ștefan vodă cel Tânăr Țara Muntenească, până la Târgșor, 7034 <=1526>, fevruarie 5 dni 86
De moartea lui Ștefan vodă cel Tânăr, 7035 <=1527>, ghenarie 14 87
De domniia lui Pătru vodă Rareș, ficiorul lui Ștefan vodă cel Bun, vă leatul 7035 <=1527>, ghenuarie 20 87
Cându au prădat Pătru vodă întâi Țara Săcuiască, vă leatul 7036 <=1528> 88
Al doilea războiu ce au făcut Pătru vodă cu săcuii la Țara Ungurească, din sus de Brașov, 7036 <=1528>, iunie .. 88
Cându au prădat Pătru vodă al treia oară Țara Săcuiască ... 90
Cându au prădat Pătru vodă Pocutiia în Țara Leșască, 7037 <=1529>, avgust 90

Războiul dintâi ce au făcut Pătru vodă cu lèșii la Pocutiia .. 91
Al doilea războiu, cându s-au bătut moldovénii cu lèșii 91
Al treilea războiu al moldovénilor cu lèșii 92
Cându au prădat lèșii la Moldova și moldovénii la lèși 92
Al patrulea războiu ce au avut moldovénii cu lèșii 92
Cându au venit asupra lui Pătru vodă Suleiman împăratul turcescu cu toată putérea sa și munténii cu domnu său și sultanul cu tătarii dimpreună și Tarnovschii hatmanul cu oastea leșască, va leato 7046 <=1538>, septevrie 20 93
Cându au pribegit Pătru vodă de multe nevoi în Țara Ungurească 94
De domniia lui Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047 <=1538>, septemvrie 96
De multe nevoi ce au petrecut Pătru vodă la Ardeal de unguri în cetatea Ciceului, după ce au scăpat și s-au închis acolo 97
Cându au trimis Pătru vodă din Ciceu carte pre ascunsu la Suleiman împăratul turcesc, cu rugăminte să-l iarte, 7049 <=1541> 98
Cându au purces Pătru vodă din Ciceu la împărăție la Țarigrad 100
Cându au omorât pre Ștefan vodă boiarii țării, Gănești cu Arburești, în târgu în Suceava 100
De domniia lui Alexandru vodă Cornea 101
De moartea lui Alexandru vodă Cornea 102
Când s-au așezat Pătru vodă de a doao domnie la scaunul său, 7049 <=1541>, fevruarie 19 zile 103
Cându au perit Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul și Crasneș și Cozma 103
Învățătură și certare 103

Când au venit Elena, doamna lui Pătru vodă și cu fiii săi din Țara Ungurească 104
Cându s-au bătut Pătru vodă cu Maelat voevodul Ardealului, în Țara Ungurească, cu ungurii, 7049 <=1541> 105
Cându au prădat Pătru vodă a cincea oară Țara Ungurească, 7050 <=1542>, septevrie în 12 dni 105
Cându au muritu Pătru vodă, vleat 7054 <=1546> 107
De domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă Rareș, carele mai apoi s-au turcit, 7055 <=1546>, septevrie ... 107
De domniia lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliiașu vodă, 7059 <=1551>, iunie 15 zile 109
De moartea lui Ștefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliaș vodă, care au perit la Țutora, v leato 7060 <=1552>, septevrie 109
Certare și învățătură 110
Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile, vă leatul 7060 <=1552>, septemvrie 110
De domniia lui Alexandru vodă Lăpușneanul, cându s-au așezat în scaun la Suceava, vă leato 7060 <=1552> 112
De mănăstirea Slatina și de Pângărați 112
Cându s-au așezat la scaun Ștefan craiul ungurescu, ficiorul lui Ianoșu craiul 113
De domniia lui Dispot vodă ereticul, vă leatul 7069 <=1561>, noemvrie 18 113
Războiul lui Alixandru vodă Lăpușneanul, cându s-au bătut cu Dispot vodă la Verbie, noemvrie 18, 7069 <=1561> 114
Învățătură și certare 114
Cându s-au dus Alixandru vodă Lăpușneanul la Țarigrad, vă leatul 7069 <=1561>, noemvrie 115
Când au trimis Dispot vodă la împărăție pentru steag 115
Cându s-au așezat Dispot vodă la scaun la Țara Moldovei .. 116

Pentru acest Dispot vodă, de unde s-au ijdărât și în ce chip ș-au scos nume de domnie 116
Martin Pașcovschii 117
Când au otrăvit Alexandru vodă pre Dispot 119
Când au purces Dispot și cu Laschii întâi spre Țara Moldovei cu oaste 120
Cându au venit véste la Alexandru vodă, cum că au murit Dispot 120
Cându au mersu al doilea rându Laschii cu Dispot cu oaste spre Țara Moldovei, asupra lui Alixandru vodă și ș-au dat războiu la Verbiia, 7069 <=1561>, noemvrie 18 121
Pentru izvodul amânduror cronicarilor leșăști și de tocmeala lor 123
Cându s-au sfătuit Laschii ca să scoată pre Dispot vodă din domnie 123
Cându s-au sfătuit boiarii Țării Moldovei să scoată pre Dispot vodă din domnie 124
Cându au prinsu de véste Dispot vodă că vine Vișnovețschii asupra lui 125
Cându au trimis Dispot vodă la Vișnovețschi pentru pace 125
Cându au trimis Dispot vodă să facă pace cu Laschii 126
Cându au viclenit Tomșa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă și oastea i-au răsipit. De această povéste scrie Bielschii cronicariul leșescu 126
Cându au perit némții lui Dispot 127
Bielschii cronicariul leșescu această povéste ce scrie mai sus pentru moartea acestor némți nu o scrie așa precum o scrie Marțin Pașcovschii, ce scrie într-alt chip, de să tocmește cu létopisețul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetindu înainte 128

De domniia lui Ștefan vodă Tomșea, 7071 <=1563>, avgust 128
Bielschi și Martin Pașcovschii amândoi cronicarii leșești scriu 129
De moartea lui Dumitrașco Vișnovețschii 129
Cându au mersu Ștefan vodă Tomșa asupra domnului său, Dispot vodă 130
De moartea lui Dispot vodă ereticul 130
Cându au trimis Ștefan vodă Tomșa la Laschii voevoda Siraschii să să întoarcă înapoi. Martin Pașcovschie cronicariul scrie 131
Războiul lui Ștefan vodă Tomșa, cându s-au bătut cu Mircea vodă, domnul muntenescu, la Milcov, vă leatul 7072 <=1564> 132
A doa domnie a lui Alixandru vodă Lăpușneanul, carile apoi au tăiat 47 de boiari, 7072 <=1564> 133
După ce s-au așezat Alixandru vodă al doilea rându la scaun și de moartea lui Ștefan vodă Tomșa 134
Cându au omorât Alixandru vodă 47 de boiari 134
Nacazanie, adecă învățătură și certare celor mari și puternici 135
Când au răsipit Alexandru vodă cetățile din Țara Moldovei 135
Învățătură și certare 136
De moartea lui Suleiman împăratul turcescu, 7075 <=1566>, septevrie 26 136
De moartea lui Alixandru vodă Lăpușneanul, 7076 <=1568> 137
De domniia lui Bogdan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă Lăpușnéanul, 7076 <=1568>, mart 138

Cându au clevetit pre Bogdan vodă vrăjmașii săi la împărăție, de l-au mazilit împăratul 138
De domniia lui Ion vodă, ce-i zic Armeanul, carile mai apoi turcii l-au rupt cu doao cămile, 7078 <=1570> 139
Războiul lui Ion vodă cu Bogdan vodă 140
Cându s-au așezat Ion vodă la scaun 141
Cându au venit véste lui Ion vodă că l-au mazilit împăratul și au dat domniia lui Pătru vodă Șchiopul și când s-au sfătuit și Ion vodă cu țara să să rădice asupra turcilor, 7081 <=1573> 141
Cându s-au gătit Ion vodă cu oaste să iasă înaintea turcilor 142
Cându au bătut straja lui Ion vodă pre straja lui Pătru vodă și a lui Alixandru vodă 143
Războiul dintâi, cându au bătut Ion vodă pe Pătru vodă Șchiopul 143
Cându au prădat Ion vodă Țara Muntenească și au pusu acolo domnu pre Vintilă vodă 144
Cându au arsu târgul Brăila Ion vodă 144
Al doilea războiu, cându au bătut Ion vodă pre oastea turcească și tătărască 144
Cându au arsu Ion vodă Tighinea și Cetatea Albă 145
Al treilea războiu, cându au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească 145
Al patrulea războiu, cându s-au bătut Ion vodă cu turcii la cahul, unde i s-au prilejit moarte, și groaznică, nu ca altor creștini, 7082 <=1574>, iunie 145
Cându s-au lovit oștile 146
De moartea lui Ion vodă 148
De prada tătarilor 149

De domniia lui Pătru vodă Șchiopul, ficiorul Mircii vodă, 7082 <=1574>, iunie 25 dni 149
De Ivan Potcoavă, de l-au poreclit și Crețul, care ș-au pus nume de domnie Ion vodă, vă leato 7085 <=1577> ... 150
Cându au purces întâi Crețul Potcoavă cu oaste căzăcească spre Țara Moldovei 150
Cându au mersu ponoslu de la Pătru vodă la craiul leșescu pentru zarva ce face Potcoavă Crețul cu cazacii și cându au mersu Crețul al doilea rându la Țara Moldovei cu oaste căzăcească și au apucat scaunul 151
Războiul lui Pătru vodă, cându s-au bătut cu Potcoavă Crețul, carile venise cu cazacii 152
Războiul al doilea, cându s-au bătut Pătru vodă cu Crețul la Docolina 153
Cându s-au întorsu Crețul în Țara Leșască și au părăsit scaunul și de moartea lui 154
Cându s-au așezat al doilea rându Pătru vodă Șchiopul la scaun, 7086 <=1578>, ghenarie 1 dni 154
De un Alixandru vodă, fratile Crețului, care au apucat scaunul la Iași și au domnit o lună 155
De niște domnișori ce venisă iar cu cazaci 155
Cându au mazilit împăratul pre Pătru vodă Șchiopul, vă leatul 7088 <1579>, dechevrie 2 156
De domniia lui Iancul vodă, ce-i zic Sasul, 7088 <=1580>, fevruar 17, vineri 156
De un domnișor ce-i zic Ion vodă Lungul, 7089 <=1581> .. 156
Cându au pribegit boiarii Moldovei prin țări streine de nevoia Iancului vodă 157
Când au pribegit Iancul vodă și de moartea lui, 7091 <=1583> 158

A doao domnie a lui Pătru vodă Șchiopul, 7092 <=1583>, octovrie 17 158
De niște cazaci ce veniia să apuce scaunul Moldovei, vă leat 7092 <=1583>, octovrie 27 159
De niște cazaci ce au prădat niște sate din sus de Tighinea 159
Când au zidit Pătru vodă Galata din deal 159
Când au prădat cazacii Tighinea și o au arsu, 7092 <=1584>, avgust 7 zile 160
De o sécită mare ce au fostu în zilele acestui Pătru vodă, de au perit toată roada, vă leato 7093 <=1585> 160
Când s-au împreunat Pătru vodă cu Mihnea vodă, domnul muntenescu, leat 7094 <=1586>, avgust 15 160
Războiul Pârvului pârcălabului de Soroca, când s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilele lui Pătru vodă, 7095 <=1587>, ghenar 8 161
Când au făcut nuntă Pătru vodă, de au însurat pre nepotu-său, Vladul vodă, 7095 <=1587>, iunie 10 161
De niște cazaci ce au prădat Dașovul, iunii 161
Războiul lui Pătru vodă, când s-au bătut la Țutora cu niște căzaci ce venise cu un domnișor, ce-i zicea Ivan, 7096 <=1587>, noemvrie 23 162
Cându au lăsat domniia și scaunul de bunăvoie Pătru vodă Șchiopul și s-au dus în Țara Nemțască 162
De domniia lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greotate au adus țărâi, 7099 <=1591> 163
Războiul lui Aron vodă, cându s-au bătut la Răut cu un domnișor Bogdan vodă îi zicea, la anii 7100 <=1592> și cându au perit Bucium vornicul și Bârlădeanul logofătul și Paos vornicul 164
De maziliia lui Aron vodă 165

A doa domnie a lui Aron vodă cel Cumplit 166
Cându au trimis Aron vodă înainte la scaun pre Oprea armașul să prinză pre o samă de boiari 166
Când au pribegit Uréche logofătul cel mare 167
De domniia lui Petru vodă Cazacul, v leato 7101 <=1592> 168
Când s-au așezat Aron vodă al doilea rând la scaun, v leato 7101 <=1592>, meseța 168
Cându au venitu Lobodă cu oste căzăcească și au gonitu pre Aron vodă den scaun și au arsu târgul Iașii v leato 7103 <=1594> 169

MIRON COSTIN
LÉTOPISEȚUL ȚĂRÂI MOLDOVEI DE LA AARON VODĂ ÎNCOACE...

Prédoslovie, adecă voroava către cititoriul 173
Stihuri de descălecatul țărâi 174
Létopisețul Țărâi Moldovei de la Aron vodă încoace
Cap. I 175
Capul al doilea 180
Capul al tréile 184
Capul al patrulea 189
Capul 5 192
Capul al șasélea 194
Capul al șeaptelè 201
Capul al optul<ea> 204
Capul al noaălea 216
Capul al dziacile 229

Capul al unsprădzécile 233
Capul al doisprădzéce 238
Capul al treisprădzéce 241
Capul al patrusprădzéce 247
Capul al cincisprădzéce 252
Capul al șiasesprădzéce 257
Capul al șiaptesprădzéce 276
Capul al optusprădzéce 300
Capul al noosprădzécele 318
Capul al doodzécile 330
Capul doaodzeci și unulu 351
Capul al doodzăci și 2 369

MIRON COSTIN
DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU EȘIT STRĂMOȘII LOR

Predoslovie, adecă cuvântare dintâi de descălecatul țărâi cel dintâi și a neamului moldovenescu 383
Cap 1 Cartè dintâi de neamul moldovénilor, din ce țară au eșit strămoșii lor 387
Capul al doilea. Pentru Împărățiia Râmului 393
Capul al treilea. De Dachiia 398
Începutul al doilea 398
Capul al patrulea. De Traian împăratul 399
Capul al cincilea. Aicea vine rândul să pomenim de cetățile ce să află aicea în țară la noi 410

Capul al șeaselea. De numerile neamului acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat, așijderea și de tunsura, carei să află și acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce sântu și de lége creștinească, de unde au luat 413
Cap al șeaptilea și cel mai de pre urmă. Vini rândul a arăta cât au trăit aceste locuri cu oameni după descălicarea lui Traian cu romanii de la Italiia 419

NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA ZIDIREA LUMII PÂNĂ LA 1601

Predosloviè Letopisețului 423
Izvodire de istorici 430
Pentru zidirea lumii. Cap I 430
Pentru împărțirea limbilor când să zidiia turnul la Vavilon și de înmulțirea a multe năroade den trei ficiori a lui Noe, anul de la Potop 131 pre mărturiia lui Berosie, iară de la zidirea lumii după cum numără jidovii 1787; iară alții scriu, aducând... Cap II 444
Pentru sămințiia și niamul lui Sim și de cinci ficiori a lui. Cap III 447
Pentru sămințiia lui Ham. Cap IV 449
Niamul lui Afet. Cap V 451
Pentru dați. Cap VI 459
Pentru Împărățiia Râmului și pentru hotarăli ei. Cap VII .. 464
Pentru Italiia de unde au eșit niamul moldovenescu după râsipa dachilor den locurili acestea. Cap VIII 469

Pentru numele moldovenilor și a muntenilor după ce au descălecat Traian. Cap IX 471
Pentru Traian împăratul Râmului și pentru oștili lui ce-au venit asupra lui Decheval craiul dachilor și la ce vreme. Cap X 474
Războiul lui Traian împăratul Râmului cu Decheval craiul daților 475
De numerele ce-au avut apele acestea și de patru părți a lumii: Aziia, Africa, Evropa și America 483
Pentru Traian împărat câte părți de lume au îmblat cu oștile sali după ce au descălecat locurile acestea cu oamenii săi și pentru Troianul cel pe din sus de Gălați de cine s-au făcut 485
Aice ne vine rândul să pomenim și pentru cetățile ce să află aice în țară la noi. Cap XI 487
Pentru numele niamului acestor țări și pentru portul lor și pentru graiul sau limba lor. Cap XII 489
Pentru răsipa Dației ce era de Traian descălecată. Cap XIII 504
Aicea vom mai pomeni pentru Atila care au eșit cu ungurii în Panonia cum am scris mai sus 508
Aicea arată câți ani au trăit pre aceste locuri așezarea românilor ce i-au așezat Traian și câți ani au trecut până la vremea lui Laslou craiul unguresc și pre urmă câți ani au stătut locul pustiiu, până la descălecarea lui Dragoș vodă. Cap XIV 509
Pentru descălecarea Țărâi Leșăști. Cap XV 511
Descălecatul al doile a Țărâi Moldovii la ce velet s-au tâmplat. Cap XVI 513
Domniia lui Dragoș vodă 516
Pentru cneziia Litvei cum s-au unit cătră crăiia leșască 521

Aicea ne caută a mai trăgăna condeiul nostru până vom vini la rândul de unde am părăsit 527
Domniia lui Alexandru vodă cel Bun și Bătrân. Cap XVII .. 528
Pentru crijeci ce niam au fostu și de unde s-au izvodit în Țara Leșască tij. Cap XVII <*sic*> 532
Pre ce vreme s-au arătat acești crijeci nepriiatini leșilor și cându le-au trimis agiutoriu Alexandru vodă 538
Pentru doi ficiori a lui Alexandru vodă și pentru războaele lor. Cap XVIII 540
Războiul lui Vladislav craiul leșăscu și unguresc ce-au avut cu sultan Murat la Varna și au perit Vladislav craiu în războiu 545
De ficiorii lui Alexandru vodă 548
Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliiaș vodă și războaele ce-au avut cu Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Cap XIX 549
Aicea am socotit să ne întoarcem puțin iar înnapoi 550
Domniia lui Pătru vodă Aron. Cap XIX <*sic*> 557
Domniia lui Ștefan vodă cel Bun, feciorul lui Bogdan vodă. Cap XX 560
Războiul lui Matiiaș craiul unguresc cu Ștefan vodă 562
Războiul lui Ștefan vodă cu Radul vodă 567
Al doilè războiu ce-au avut Radul vodă cu Ștefan vodă domnul Moldovei la Izvorul Apei în anul 6981 <=1473>. Cap XXII <sic> 569
De vestită izbândă a lui Ștefan vodă ce-au bătut pre turci ... 571
Războiul lui Ștefan vodă cu sultan Mehmet când s-au bătut la Valea Albă. Cap XXIV <sic> 579
Războiul lui Ștefan vodă cu Malcoci la Catlabuga 585

Războiul lui Ștefan vodă cu Olbreht craiul leșăscu 586
Aicea am socotit de am scris obiceiale leșilor când fac craiu nou 603
De moartea lui Ștefan vodă 611
Domniia lui Bogdan vodă, feciorul lui Ștefan vodă. Cap XXI <sic> 612
În anul 7015 <=1507> mers-au Bogdan vodă în Țara Munteniască asupra Radului vodă 616
De moartea Radului vodă 617
Aicea Bogdan vodă au prădat Țara Leșască până la Liov ... 618
De moartea lui Bogdan vodă 624
Domniia lui Ștefan vodă, feciorul lui Bogdan vodă. Cap XXII 625
De peirea lui Arbure hatmanul cu ficiorii săi 626
Pentru oaste turcească 628
Pentru legături de pace ce au tocmit Ștefan vodă cu Jicmontu craiu 628
Domniia lui Pătru vodă Rareș ficiorul, lui Ștefan vodă cel Bun. Cap XXIII 630
Când au prădat Pătru vodă Țara Săcuiască 630
Războiul lui Pătru vodă ce-au avut cu leșii la Pocutiia 633
De vinirea lui sultan Suleiman, împăratul turcescu, asupra lui Pătru vodă Rareș și de pribegiia lui în Țara Unguriască în anul 7046 <=1538> 636
Domniia lui Ștefan vodă. Cap XXIV 642
Aicea scrie de lucrurile crăiei ungurești și cum au cuprinsu turcii Țara Unguriască. Cap XXV 646
Moartea lui Ștefan vodă 669
A doa domnie a lui Pătru vodă Rareș. Cap XXVI 671

Domniia lui Iliiaș vodă, feciorul lui Pătru vodă Rareș.
Cap XXVII 674
Domniia lui Ștefan vodă, feciorul lui Pătru vodă.
Cap XXVIII 676
Domniia lui Alexandru vodă ce i-au zis Lăpușnianul.
Cap XXIX 679
Pentru Dispot cu ce îmblete au eșit la domniia țărâi vom să arătăm 681
Domniia lui Dispot vodă. Cap XXX 691
Domniia lui Ștefan Tomșa. Cap XXXI 701
Războiul Tomșii cu Mircea vodă domnul muntenescu 707
Aice vom mai scrie de lucruri streine 709
A doa domnie a lui Alexandru vodă Lăpușnianul.
Cap XXXII 710
Domniia lui Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Cap XXXIII 715
Pentru țara și stăpânirea Astrahanului. Cap XXXIV 718
Domniia lui Ion vodă. Cap XXXV 726
Domniia lui Pătru vodă șchiopul în anul 7081 <=1573>.
Cap XXXVI 745
Domniia Iancului vodă ce-i zic Sasul. Cap XXXVII 753
Pentru Ion Lungul ce s-au rădicat domnu 753
Pribegirea boiarilor de răul Iancului vodă 754
A doa domnie a lui Pătru vodă Șchiopul. Cap XXXVIII ... 755
Pentru niște căzaci ce veniia în tară 755
Domniia lui Aron vodă cel Cumplit. Cap XXXIX 759
Pentru mazilie 761
Întorsu-s-au Aron vodă de pre cale cu domnie noaă 762
Pribegit-au Ureche logofătul de grija lui Aron vodă 763
Aicea să vedem și svârșitul lui Aron vodă 768

Ponturile și legăturile între Mihai vodă și între Bator Jicmont craiul ungurescu 770
Domniia Ierimiii Moghila vodă. Cap XL 787

ION NECULCE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA VODĂ PÂNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

ȘI

O SAMĂ DE CUVINTE

<Predoslovie> 809
Domniia Dabijii vodă. Cap 78 839
Domniia lu Iliiaș vodă, ficioriul lui Alexandru vodă.
Cap 77 846
Domniia a dooa a Ducăi celui Bătrânu. Cap 78 848
Domniia lui Ștefan Petriceico vodă. Cap 78 <sic> 854
Domniia lui Dumitrașco vodă Cantacozino leat 7182 <= 1674>. Cap 79 861
Domniia lui Antonie vodă Rusăt, vleato 7184 <= 1676>.
Cap 80 868
Domniia Ducăi vodă celui Bătrân, a trie, în Țara Moldovei 874
Domniia a doa a lui Dumitrașco vodă Cantacozino, la velet 7192 <= 1684>. Cap 82 890
Domniia lui Costantin Cantemir voevodă, în anul 7193 <= 1685>, iunie 10. Cap 83 899

Domniia lui Costantin sân Ducăi vodă celui Bătrân, leat 7199 <= 1691> mart 17. Cap 84 923
Domniia lui Antiohi vodă, sân Cantimir vodă, leat 7204 <=1696>. Cap 85 938
Domniia a doo a lui Costantin Duca vodă, leat 7209 <= 1700>, săptemvrie 14. Cap 86 959
Domniia întâiu a lui Mihai Răcoviță vodă, leat 7211 <= 1703>. Cap 87 976
Domniia a doa a lui Antiohi vodă, sân Cantemir, leat 7213 <= 1705>. Cap 88 982
Domniia a doa a lui Mihai vodă, la velet 7215 <=1707>. Cap 89 989
Domniia întâiu a lui Neculaiu vodă Mavrocordat, ficiorul lui Alecsandru Exapărât, vleato 7218 <=1710>. Cap 90 1000
Domniia lui Dumitrașco Cantemir voevoda, în anul 7219 <=1711>. Cap 91 1011
A doa domnie a lui Neculai voevoda Mavrocordatu, fecior <lui> Alexandru vodă Icsaporito. Cap 92. vleat 7220 <= 1712> 1075
A treia domnie a lui Mihai Racoviță voevoda, vleat 7224 <=1716>. Cap 93 1091
Domniia lui Grigorie vodă, nepot de fiiu lui Grigorașco vodă, domnul muntenesc, strănepot Ghicăi vodă ce-au fost la noi. Cap 94. văleat 7234 <= 1726> 1113
Domniia lui Costantin vodă, fiiul lui Neculai Vodă Mavrocordat, vleato 7241 <= 1733>, mai 7 1131

A doa domnie a lui Gligorii Ghica vodă, vălet 7244 <=1735 >, dechemvrie 15 1144
A doa domnie a lui Costantin vodă Neculai, la vleat 7250 < = 1741 >, octomvrii 1 1191

Glosare 1201

Schițe biobibliografice 1251

Repere istorico-literare 1299